

تفسیر خیر کثیر

پنستو ترجمہ

تفسیر ابن کثیر

تصنیف
حافظ حماد الدین اسماعیل بن عبد بن کثیر الدمشقی
المرقہ ۷۷۲ھ ہجری

ترجمہ
مولانا شاہ فیصل بن عبدالکریم صاحب دارالعلوم دیوبند
اضافہ شریفی - مورخہ ۱۳۵۰ھ

مکتبہ دارالعلوم دیوبند
پبلشنگ ہاؤس

تفسیر خیر کثیر

پشتو ترجمہ

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقی المتوفی ۷۷۴
هجری

مترجمین: مولانا شاہ فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم،
وعبد الکریم صدیقی وقاری امیر نواز

جلد نمبر ۵

تشمیلات از شاہ فیصل

① د قرآنی آیاتو نو ٹکی پہ ٹکی اور روانہ ترجمہ

② دا حادیثو تخریج

③ د فقہی مسئلو کنبی مسلک حنفی وضاحت

④ مناسب عنوانات ورکول

خوړونکي

فیصل کتب خانہ محلہ جنکی پینور

موبائل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د جځای حقوق صرف ناشر سره محفوظ دي

د کتاب نوم : تفسير خير کثير ترجمه تفسير ابن کثير

مؤلف: حافظ عماد الدين اسماعيل بن عمر بن ابن کثير الدمشقي المتوفى ۷۷۴ هجری

خوړونکي : فيصل کتب خانہ محلہ جنگی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملا ویدو پټي: د فيصل کتب خانې نه سوا

مکتبه روغانيول جلال آباد

مکتبه رحيمي خوست

نعمت کتب خانہ کابل

انتشارات علامه تفتازاني هرات و کابل

صداقت کتب خانہ قندهار و کابل

قدرت کتاب فروشی کابل بنار

علمی کتب خانہ کړ دیز

مکتبه علميه اکوړه خټک

ديني کتب خانہ تيمر کړه رة

فلاح کتب خانہ جلال آباد

مکتبه فريديه خوست

ديوبند کتب خانہ خوست

جديد رشيديه کتب خانہ کابل

مکتبه خواجه عبدالله انصاري غزني

مکتبه نعمانيه غزني

مکتبه رحمانيه قندهار

امير حمزه کتب خانہ قندهار

تسهیل و تکمیل

معارف القرآن [پستو]

پستو ترجمہ او کمپوزنگ

مرکز التحقیق والعلوم العصریہ

زیرنگرانی: مولانا شاہ فیصل فاضل وفاق المدارس،

امداد العلوم، جامعہ اسلامیہ چارسدہ

تسهیلات و تکميلات از شاہ فیصل

- ① د خلاصہ تفسیر پہ مینج کنبی د آیاتونو جملی لکول مثلاً بول تعریفونہ اللہ تعالیٰ لہ دی د دی نہ وړاندې ((الحمد لله)) لکول.
- ② دیوې جملې د تفسیر نه وړاندې په .. قوله تعالیٰ .. سره د هغې تفسیر شروع کول
- ③ د شیخ الہند رحمۃ اللہ پہ حائې د آسانتیا دپاره د مولانا شاہ فیصل د فہم القرآن تکی پہ تکی او روانہ ترجمہ لکول
- ④ په معارف کنبی د عربی او فارسی شعرونہ پہ پستو کنبی ترجمہ کول
- ⑤ په کومو آیاتونو کنبی ہی مفتی صاحب اختصار کړې دې هلته د نورو تفاسیرونو نہ تفسیر نقل کول او په لاندې حاشیہ کنبی لکول
- په آخری مراحلو کنبی دې انشاء اللہ ډیر زربہ ستاسو د المارو زینت جوړ شی.

خوړونکي

فیصل مکتب خانہ محلہ جنگی پینډور

موبائیل: ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

- ۲۹ ..... د اقادرو غژن گنرو نگونه به انتقام اخستلی شی
- ۳۱ ..... لارشہ فرعون طرف تہ، موسیٰ علیہ السلام تہ دالله ﷻ حکم
- ۳۱ ..... دموسیٰ علیہ السلام عذب او دہغه جواب
- ۳۲ ..... دفرعون دموسیٰ علیہ السلام پیغام تہ پہ سپک نظر کتل او دموسیٰ علیہ السلام جواب
- ۳۳ ..... دفرعون د ربوبیت دعویٰ
- ۳۳ ..... درب العالمین شان دموسیٰ علیہ السلام پہ ژبہ
- ۳۵ ..... دفرعون موسیٰ علیہ السلام تہ دهمکی
- ۳۵ ..... ید بیضاء دموسیٰ علیہ السلام لویہ معجزہ
- ۳۵ ..... دفرعون ضد
- ۳۶ ..... دحق اوباطل معرکہ
- ۳۹ ..... حق غالب اوباطل مغلوب شو او دفرعون دهمکی
- ۳۹ ..... دجادوگرانو فرعون تہ جواب
- ۳۹ ..... دفرعون د گرفت نہ د بنی اسرائیلو ازادی
- ۴۰ ..... موسیٰ علیہ السلام دتللو پہ وخت کنبی دیوسف علیہ السلام تابوت ہم خان سرہ واخستو
- ۴۰ ..... ددوی دوتلو فرعون تہ معلومات او شو
- ۴۰ ..... فرعونیان بی ټول د خپلو کورونو نه اوویستل
- ۴۲ ..... دفرعون او فرعونیانو عبرتناک انجام
- ۴۲ ..... دریاب تہ دالله تعالیٰ حکم او دریاب شلیدل
- ۴۳ ..... دموسیٰ علیہ السلام او دریاب مینځ کنبی مکالمہ
- ۴۴ ..... دحضرت ابراہیم علیہ السلام دعوت توحید
- ۴۴ ..... دقوم جواب
- ۴۴ ..... دقوم پہ جواب د ابراہیم علیہ السلام وینا
- ۴۴ ..... دنوح علیہ السلام او ہود علیہ السلام ہم دغه شان جواب وو
- ۴۵ ..... زما الله څوک دې؟
- ۴۵ ..... دمکروه څیزونو نسبت الله ﷻ تہ نہ دې پکار
- ۴۶ ..... اخر کنبی د ابراہیم علیہ السلام یو څو دعاگانې
- ۴۷ ..... قیامت کنبی به صرف ایمان پکار راځی مال اولو نه
- ۴۹ ..... د نیکی نیکه اود بدی بدہ بدله اود کافرانو بد حالت بیان
- ۵۰ ..... دنوح علیہ السلام بی لورته د توحید دعوت
- ۵۰ ..... دهرنبی بیان صرف دالله ﷻ دپاره وو
- ۵۱ ..... دقوم بی وقوفانه جواب
- ۵۲ ..... فتح دحق وی شکست دباطل
- ۵۳ ..... دهود علیہ السلام خپل قوم تہ وعظ
- ۵۴ ..... د ابوذر الدرداء مسلمانانو نصیحت
- ۵۵ ..... نصیحت ئی حاصل نہ کرو اوتباه شول
- ۵۵ ..... دهرې زمانې کافرانو هم یو شان عادت وو
- ۵۶ ..... دحضرت صالح علیہ السلام قوم تہ خطاب

۵۷	د دنیا ناپائیداری:-
۵۸	د صالح <small>علیہ السلام</small> معجزہ او د قوم ضد:-
۵۹	د لوط <small>علیہ السلام</small> قوم ہم دخپل نبی نافرمان وو:-
۶۱	د لوط <small>علیہ السلام</small> د قوم ناکاره خصلت لو اظت:-
۶۱	د شعيب <small>علیہ السلام</small> خپل قوم ته وعظ:-
۶۲	په ناپ تول کښې دکمی ممانعت:-
۶۳	د شعيب <small>علیہ السلام</small> قوم هم دثمودیانو پشان جواب خپل نبی ته ورکړی:-
۶۴	په قوم شعيب درې قسمه عذابونه:-
۶۴	د قوم شعيب د عذاب کیفیت:-
۶۵	د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> زړه دقران مسکن دی:-
۶۶	د قران د حقایق پوخ ثبوت او دعیسی <small>علیہ السلام</small> خطبه:-
۶۷	عذاب د حجت تمامیدونه پس راخی:-
۶۸	د الله <small>جل جلاله</small> د عدل بیان:-
۶۸	قران نور د هدایت دی:-
۶۹	د الله <small>جل جلاله</small> خپل نبی ته هدایت:-
۷۰	د صفا په غرباندي د نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> د توحید اعلان:-
۷۳	تسلی ته نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> ته او ترغیب الی الایمان:-
۷۴	قران دکاهن، شاعر یا شیطان قول بالکل نه دی بلکه؟:-
۷۵	کاهنانو ته خبرې شیطان راوړی:-
۷۶	په شعر کښې د اعتراف جرم حد کښې د علماء کرامو اختلاف:-
۷۶	رسول کریم <small>صلی الله علیه و آله</small> د کاهن او شاعر نه پاک دی:-
۷۷	مؤمن شاعران د دې حکم نه مستثنی دی:-
۷۷	د ابوسفیان د رسول کریم <small>صلی الله علیه و آله</small> نه درې مطالبې او د هغې منظوری:-
۷۸	دا ایت مبارک عام دی دې کښې شاعر او غیر شاعر ټول شامل دی:-
۷۹	ترغیب الی القرآن، وصفات المؤمنین:-
۸۱	دموسی <small>علیہ السلام</small> وادنی مقدس کښې ورلیدل او نبوت ملاویدل:-
۸۲	الله تعالی اوده کیرې نه:-
۸۲	موسی <small>علیہ السلام</small> ته دالله تعالی خطاب:-
۸۳	د فرعونیانو ضد او د معجزاتو نه انکار:-
۸۴	په حضرت داود <small>علیہ السلام</small> او حضرت <small>صلی الله علیه و آله</small> دالله تعالی احسانات:-
۸۵	د مارغانو د انسانانو پشان خبرې کول بې بنیاده خبره ده:-
۸۵	د داود <small>علیہ السلام</small> د غیرت او مرگ بیان:-
۸۵	د سلیمان <small>علیہ السلام</small> په میرو تیریدل او د میری خپلو میرو ته هدایت:-
۸۶	د سلیمان <small>علیہ السلام</small> د مارغانو حاضری اخستل:-
۸۷	دیو خارجی اعتراض او د ابن عباس <small>رضی الله عنه</small> جواب:-
۸۷	یوه حیران کن واقعہ:-
۸۷	د سلیمان <small>علیہ السلام</small> د هدهد باره کښې تنبیه:-

- ۸۹..... دھڙھڙ ملڪه سبا متعلق اطلاع ورڪول:-
- ۸۹..... د بلقيس تخت او سازو سامان:-
- ۹۰..... د حضرت سليمان عليه السلام د ملڪه سبا په نوم خط:-
- ۹۲..... د بلقيس وزيرانو سره مشوره او دهغوب جواب:-
- ۹۲..... حضرت سليمان عليه السلام دپاره د بلقيس تحفه:-
- ۹۳..... د حضرت سليمان عليه السلام د تحفې قبلولونه انكار:-
- ۹۴..... د سليمان عليه السلام د لښکر بلقيس سره د جهاد اعلان:-
- ۹۵..... د بلقيس سره د لښکر و سليمان عليه السلام طرفته روانيدل:-
- ۹۵..... د سليمان عليه السلام د بلقيس د تخت راوړلو حکم او تخت حاضريدل:-
- ۹۶..... تخ را رسيدلو باندې د سليمان عليه السلام د الله جل و علا نه دعا او شکر:-
- ۹۷..... د بلقيس د سليمان عليه السلام په خدمت کښې حاضريدل او ايمان راوړل:-
- ۹۸..... د سليمان د شيشي د محل جوړلو مقصد څه وو؟ په دې کښې د علماء کرامو اختلاف دې:-
- ۹۹..... د سليمان عليه السلام د بادشاهي متعلق اوږد او منکر روايت:-
- ۱۰۱..... د حضرت صالح عليه السلام خپل قوم ته بيان د توحيد او دهغوی انکار:-
- ۱۰۳..... دشوډيانو نښه بدمعاشيان او دهغوی فسادونه او دهغوی هلاکت:-
- ۱۰۵..... دلوط عليه السلام قوم ته نصيحت او دفعلي نه منع کول:-
- ۱۰۵..... لوط عليه السلام ته د قوم جاهلانته جواب:-
- ۱۰۵..... د قوم د فعلی انجام:-
- ۱۰۵..... د الله جل و علا په نیکانو بندگانو باندې سلام ليرول:-
- ۱۰۶..... د دې نه مراد څوک دې:-؟
- ۱۰۷..... حقيقي خالق دهر څه صرف الله جل و علا دې:-
- ۱۰۷..... د الله جل و علا دخالقيت مشرکان هم قائل وو خو عبادت يې د بل چا کولو:-
- ۱۰۹..... زمکه نهرونه غرونه سمندرونه هم الله جل و علا پيدا کړي دي
- ۱۰۹..... د درد مندو بې کسو غريبانو د عاڅوک اوري؟
- ۱۰۹..... د يوسړي په تپوسونو د رسول کریم ﷺ هدايات:-
- ۱۱۰..... بل روايت کښې نور هدايات:-
- ۱۱۰..... بيمار لره بيمارنی کښې خپل خان دپاره دعا کول پکار دی س
- ۱۱۰..... يوه ډيره عجيبه واقعه:-
- ۱۱۱..... بله واقعه:-
- ۱۱۳..... په تيارو کښې هدايت او د باران دپاره يخی هواگانې څوک چلوی
- ۱۱۴..... په دوباره پيدا کولو باندې يوشائسته مثال
- ۱۱۴..... علم غيب صرف د الله تعالی صفت دې
- ۱۱۵..... د ستور متعلق د جاهلانو گنده عقيدې:-
- ۱۱۵..... د آخرت باره کښې ټول مخلوقات په نه علم کيدو برابر دی:-
- ۱۱۷..... د قيامت منکران په سخت عذاب سره مخ کړي شو
- ۱۱۷..... تندي ولي کوئی قيامت نيز دې دې
- ۱۱۸..... د حق او باطل ف يصله کونکې قرآن پاک دې

۱۱۹	د قیامت نبی اود
۱۲۰	دویم قول:-
۱۲۰	دریم قول:-
۱۲۰	خلورم قول
۱۲۰	پنجم قول:-
۱۲۰	شپږم قوم:-
۱۲۰	اووم قول:-
۱۲۰	اتم قول:-
۱۲۱	نهم قول:-
۱۲۱	لسم قول:-
۱۲۱	یوولسم قول:-
۱۲۱	دولسم قول:-
۱۲۱	دیارلسم قول:-
۱۲۱	خوارلسم قول:-
۱۲۱	پنځلسم قول:-
۱۲۱	شپاړسم قول:-
۱۲۲	داد حشر میدان دی
۱۲۳	د الله ﷻ د قدرت دلائل:-
۱۲۴	د قیامت څه نورې نبی
۱۲۶	د کعبه عزت او حرمت او توحید بیان
۱۲۷	درسول کریم ﷺ د رسالت بیان:-
۱۲۷	الله تعالیٰ لونی وړوکی یوڅیز هم پټ نه دی:- الله
۱۲۸	تفسیر د سورت قصص:-
۱۲۹	د فرعون سرکشی او په بنی اسرائیلو باندې ظلمونه
۱۲۹	د ذبح سبب:-
۱۳۱	څوک چه الله ﷻ بچ کول غواړی هغه څوک هم نه شی وژلې
۱۳۲	قدریه ته د عمر بن عبدالعزیز خط:-
۱۳۳	د موسیٰ ﷺ پالنه د فرعون په کور کېنې
۱۳۴	څوک چې حلاله گټه کوی او د الله ﷻ نه ویره کوی نو دهغه مثال د موسیٰ ﷺ د مور دی:-
۱۳۴	موسیٰ ﷺ اعزاز او کرام سره د مور غیږې ته واپس کړې شو:-
۱۳۶	د موسیٰ ﷺ د لاس نه د قبطی قتل
۱۳۷	د قتل رازینکاره شو
۱۳۸	د قوم فرعون نه یوڅیز خواه تذکره
۱۳۸	د مدین سخت سفر
۱۳۹	موسیٰ ﷺ مدین ته اورسیدو:-
۱۳۹	د لسو کسانو بوکه موسیٰ ﷺ په یوازي راوویستله:-
۱۳۹	هغه ونه څنگه اودڅه ده:-

- ۱۴۱..... شیخ کبیر اود موسیٰ علیہ السلام نکاح:-
- ۱۴۱..... دا شیخ کبیر خوک وو؟:-
- ۱۴۲..... دا هم هغه وه چې موسیٰ علیہ السلام د راغوبنشلو دپاره تلې وه:-
- ۱۴۲..... دریو کسانو دیر عقل مندنی کار کړې دي؟:-
- ۱۴۲..... دې ایت مبارک نه د علامه اوزاعی استدلال:-
- ۱۴۳..... موسیٰ علیہ السلام لس کاله پوره کړی وو ددې دلائل:-
- ۱۴۳..... دموسیٰ علیہ السلام د خپل سخر نه رخصتی او بزې اخستل:-
- ۱۴۵..... موسیٰ علیہ السلام سره دخپلې بنځې مصر طرف ته واپسی:-
- ۱۴۵..... د اوور نه د الله ﷻ د موسیٰ علیہ السلام سره کلام او دوه معجزې ورکول:-
- ۱۴۷..... دموسیٰ علیہ السلام نبوت اوبعثت اود خپل رور د پاره د مقام نبوت دعا:-
- ۱۴۸..... دالله تعالیٰ په وحدانیت باندې د قوم حیرانتیا:-
- ۱۵۰..... دفرعون دحدنه زیاته سرکشی:-
- ۱۵۰..... فرعون صرف موسیٰ علیہ السلام دروغژن نه گنړلو بلکه د الله ﷻ د وجود هم قائل نه وو:-
- ۱۵۱..... توراۃ نه پس یو قوم په اسمانی عذاب نه بلکه د مؤمنانو دلاسه هلاک شوې دي:-
- ۱۵۲..... دموسیٰ علیہ السلام اود نورو په واقعاتو خبردنبی اکرم ﷺ د نبوت دلیل دي:-
- ۱۵۴..... د رسولانو په راوستولو کبني حکمت:-
- ۱۵۵..... دکفارو د یو سوال جواب:-
- ۱۵۶..... ذکر دموسیٰ علیہ السلام دې خومراد ترې موسیٰ علیہ السلام او هارون علیہ السلام دواړه دی:-
- ۱۵۶..... ددوی د اعتراض جواب:-
- ۱۵۸..... اهل کتاب ته په نیکو عملونو باندې دوه اجره:-
- ۱۵۸..... درې قسمه خلقو ته دوچنده ثواب ملاوېږي:-
- ۱۵۹..... رسول کریم ﷺ ته د حبشی وفد او دهغوی ایمان راوړل اود ابوجهل په پیغور ددوی جواب:-
- ۱۶۰..... هدايت ورکول دنبی په اختیار کبني نه دی:-
- ۱۶۲..... دسرکشانو کلی د عبرت نشانونه جوړشو:-
- ۱۶۲..... دسلیمان علیہ السلام یوې مرغی سره مکالمه او دهغې جوابونه:-
- ۱۶۴..... دخبرولو نه وړاندې الله ﷻ یو کلی هم نه تباه کوی:-
- ۱۶۳..... دنیا فانی او آخرت باقی پاتې کیدونکې دي:-
- ۱۶۵..... مشرک اودهغه معبود دالله ﷻ په وړاندې:-
- ۱۶۷..... مختار کل دالله ﷻ ذات دي:-
- ۱۶۸..... دالله ﷻ د قدرت ناقابل تردید دلائل:-
- ۱۶۹..... دقیامت په ورځ به دالله ﷻ شریکان په نظر نه راځي:-
- ۱۷۰..... قارون خوک اوڅه وو:-
- ۱۷۰..... د قوم نیکانو ته نصیحت:-
- ۱۷۱..... دقارون متکبران جواب:-
- ۱۷۱..... دقارون سره دڅه علم وو؟:-
- ۱۷۳..... دعیش عشرت سامان او قارون اود دنیا د پرستو تمنا:-
- ۱۷۳..... دنیا پرستو ته د عالمانو نصیحت:-

۱۷۴	د تکبر ھمدغہ سزا دہ
۱۷۴	یوہ عجیبہ واقعہ
۱۷۴	دقارون دہلاکت سبب
۱۷۴	اول سبب
۱۷۵	دویم سبب
۱۷۶	پہ پرھیزگاروباندی د انعام تذکرہ
۱۷۷	بنائست بدی نہ دی خوچی تکبرپہ کنبی نہ وی
۱۷۸	دحشرپہ میدان کنبی بہ سوال کیڑی
۱۷۹	دیو بل غت نعمت بیان
۱۸۰	دمومن خوبہ اوس لامتحان وی
۱۸۱	دلته علم پہ معنی د لیدلو دی
۱۸۱	نیک کار کول ہم جہاد دی
۱۸۲	دموریلار مشروط اطاعت واجب دی
۱۸۴	د اہل ایمان امتحان اومنافق
۱۸۵	اعمال بہ ستاسویخپل کار راشی
۱۸۶	د نوح <small>علیہ السلام</small> د کوا دی زمانہ وعظ
۱۸۸	دامام الموحدين حضرت ابراھیم <small>علیہ السلام</small> دعوت توحید
۱۸۹	غور نہ کوی چاچہ د نیست نہ ورته وجود ور کړو ہم هغه د عبادت لائق دی
۱۹۰	د الله <small>تعالی</small> پہ قدر تنو دلائل او اثبات د قیامت
۱۹۱	دنرو د اور او ابراھیم <small>علیہ السلام</small>
۱۹۱	بت پرستی او شرک دنیا کنبی د کافرانو پہ مینخ د محبت ذریعہ وی
۱۹۲	حضرت ابراھیم <small>علیہ السلام</small> او حضرت لوط <small>علیہ السلام</small>
۱۹۳	د قیامت د راتلو پہ وخت کنبی بہ ہم تول خلق شام ته جمع کیڑی
۱۹۴	دیوی شبہی ازالہ
۱۹۵	دلوطیانو مشهور بد عادات
۱۹۷	دلوط <small>علیہ السلام</small> د قوم تباهی او بربادی
۱۹۸	د اہل مدین حال
۱۹۹	عاد او ثمود قارون، فرعون او هامان ہم فنا شو
۱۹۹	پہ دوی مختلف عذابونہ راغلل
۲۰۰	پہ شرک باندی یونہ مثال
۲۰۱	تخویف ور کوی مشرکانو ته
۲۰۱	پہ مثالونو پوھیدل د علم دلیل دی
۲۰۱	د خالق حقیقی ذکر
۲۰۲	مونخ دبی حیائی نہ منع کول کوی
۲۰۳	اہل کتاب سرہ د مناظرې طریقہ
۲۰۴	چی قرآن شتہ بیا د بل دین ضرورت نشته
۲۰۵	اہل کتاب او مکہ والو کنبی خہ منونکی ہم شتہ

- ۲۰۶..... درسول کریم ﷺ د لیکلو روایت ضعیف دی.
- ۲۰۷..... قرآن پاک د عالمانو او حافظانو په سینو کښې محفوظ دی.
- ۲۰۷..... د قرآن پاک د نه وینخل کیدو او نه سوزیدلو مطلب.
- ۲۰۷..... د قرآن پاک نه انکار ضدی خلق کوی.
- ۲۰۸..... دضد په وجه د کافران د معجزو مطالبه.
- ۲۰۸..... ایاد قرآن معجزه کافی نه ده.
- ۲۱۰..... تندې مه کوی عذاب به ضرور راځی.
- ۲۱۰..... جهنم به کافرانو لره هر طرف نه گیر کړی وی.
- ۲۱۲..... د هجرت ترغیب.
- ۲۱۲..... مرگ نژدې دی د آخرت تیاری او کړی.
- ۲۱۲..... دجنت بالاخانې به دچا دپاره وی.
- ۲۱۲..... هجرت سره رزق نه کمیږی بلکه زیاتیري.
- ۲۱۳..... د کارغه بچی څه خوری؟
- ۲۱۴..... درزق فراخی او تنگی دالله تعالی په لاس کښې ده.
- ۲۱۵..... مشرکانویه دمصیبت په وخت کښې الله تعالی ته اواز کولو.
- ۲۱۵..... د عکرمه بن ابی جهل دایمان واقع.
- ۲۱۶..... زمانعت یاد کړی اوزما په نبی ایمان راوړی.
- ۲۱۷..... د احسان مطلب.
- ۲۱۸..... رومیان به غالبه شی یوه عظیم الشان پېشن گوئی.
- ۲۱۸..... د ابو بکر صدیق ؓ د مشرکانو سره شرط.
- ۲۱۹..... یوه عجیبه واقع.
- ۲۲۱..... د آیتونو تشریح او د رومیانو متعلق بحث.
- ۲۲۲..... د کسری او قیصر صلح او د قیصر چالاکی.
- ۲۲۲..... کسری ته د قیصر خط.
- ۲۲۲..... د قیصر بله چالاکی.
- ۲۲۳..... کسری گلاوډ شو او قیصر غالب شو.
- ۲۲۳..... آیاد روم غلبه د بدر په ورځ وه؟
- ۲۲۴..... د مسلمانانو د رومیانو په فتح خوشحالی او ددې وجه.
- ۲۲۵..... دالله تعالی په نشاناتو کښې غور او فکر کوی.
- ۲۲۶..... د مخکښینو قومونو د هلاکتونو نه عبرت اخستل پکار دی.
- ۲۲۸..... د قیامت په ورځې به د اعمالو مطابق فیصلې وی.
- ۲۲۸..... دهر قدرت مالک الله تعالی دی.
- ۲۲۸..... د الله تعالی د تسبیح او د کامل قدرت بیان.
- ۲۲۹..... په توحید باندې نفسی دلائل.
- ۲۲۹..... آدم ؑ د ټولې زمکې د نچونې نه پیدا دی.
- ۲۳۲..... د اسمانی بجلې چمک دهمک.
- ۲۳۳..... په دویم ځل پیداوښت خوا الله تعالی ته ایراسان دی.

۲۳۴	تاسو پہ خپل حق کنبې شريك نه برداشت کوي الله تعالى به نبي ولي برداشت کوي:-
۲۳۵	د فطرت نه څکه مراد دي:-
۲۳۹	د انسان عجيبه حالت دي:-
۲۴۰	د مؤمن په حالت هم حيرانتيا ده:-
۲۴۰	قربت دارو وغيره سره د صله رحمې او حسن سلوک حکم:-
۲۴۰	د دي مطلب او تفسير:-
۲۴۰	د زکوٰۃ او صدقې دوچند ثواب:-
۲۴۱	د انسان د گناهونو نتيجې او بر او بحر مطلب:-
۲۴۲	گناهونو سره د زمکې فساد او اطاعت سره اصلاح کيږي:-
۲۴۳	قيامت به د الله تعالى په يو حکم سره راشي:-
۲۴۴	داخو هم دهغه نعمتونه دي:-
۲۴۴	دا تسلي ته نبي کریم ﷺ ته:-
۲۴۵	يخې يخې هوا گانې او باران د الله ﷻ د قدرت دلائل دي:-
۲۴۶	ايا مړي هم اوري؟:-
۲۴۸	د انسان اصل څه دي:-
۲۴۹	په دنيا کنبې هم د دروغو قسمونه او په آخرت کنبې هم:-
۲۵۰	او ستا مسئله بالکل واضح خو دوي ضد يان دي:-
۲۵۱	حضور ﷺ زړه مه خفه کوه د الله تعالى وعده رښتوني ده:-
۲۵۲	قرآن هدايت رحمت او شفاء ده:-
۲۵۲	گانې ميوزک موسيقي د کافرانو خوي دي او د آيت مطلب اتفاق سره هم ده دي:-
۲۵۳	قرآن منونکي د پاره زير:-
۲۵۴	د زمکې او اسمان خالق الله تعالى دي:-
۲۵۵	ايا حضرت لقمان نبي وو:-
۲۵۶	د جمهورو قول دادې چې نبي نه وو:-
۲۵۶	د لقمان حکمت څه وو؟:-
۲۵۸	د حضرت لقمان خپل څوئي ته نصيحت:-
۲۵۸	اول نصيحت: شرک مه کوه:-
۲۵۸	دويم نصيحت: مور پلار سره ښه سلوک کوه:-
۲۵۹	نبي کریم ﷺ چې کله معاذ ﷺ امير جوړولو نو هم دغه حکم يې ورته کړې وو:-
۲۶۰	دايمان نه ډک دريم نصيحت:-
۲۶۱	څلورم نصيحت:-
۲۶۱	پنځم، شپږم، اووم نصيحت:-
۲۶۱	اتم نصيحت:-
۲۶۱	مرح او تکبر څه ته وائي؟:-
۲۶۱	لسم نصيحت:-
۲۶۱	يوولسم نصيحت:-
۲۶۲	د حضرت لقمان نور اقوال زرين:-

۲۶۲	د حبشیانو فضیلت
۲۶۲	د تواضع اهمیت فضیلت
۲۶۳	د صحابہ کرامو او علماء کرامو احوال
۲۶۵	د تکبر د مذمت بیان
۲۶۵	د فخر او تکبر د مذمت بیان
۲۶۷	د الله تعالی د خپلو نعمتونو اظهار
۲۶۷	د الله تعالی فرمانبرداره د الله په حفاظت کښې دې
۲۶۸	کله چه خالق الله تعالی دې نوم معبودولی نه دې
۲۶۹	د الله تعالی د تعریف نه قلم او قرطاس عاجز دی
۲۶۹	د یهودیانو سوال در رسول کریم ﷺ جواب
۲۷۰	د الله ﷻ د کمال قدرت بیان
۲۷۰	د اورځي اوشپه او موسمی تغیرات
۲۷۰	نمر چرته ځي؟
۲۷۱	چپيې وهونکي سمندر او کشتي
۲۷۲	د قیامت په ورځي د ځاني ځاني عالم
۲۷۲	د عزیر علیه السلام قصه
۲۷۳	د غیب د خزانو کنجیانې صرف د الله تعالی په لاس کښې دی
۲۷۴	پنځه څیزونه نبی ته هم نه دی معلوم
۲۷۵	تفسیر سوره الم سجدہ مکيه
۲۷۵	د سوره سجده فضیلت
۲۷۶	قرآن کریم صرف د الله تعالی د طرف نه دې
۲۷۶	زمکه او اسمان په کوم ترتیب سره جوړ شو
۲۷۸	د الله تعالی هریو تخلیق شاهکار دي
۲۷۸	د مرگ فرښتي سره ملاقات
۲۷۹	د مرگ فرښته یوه ده که ډیرې دی؟
۲۷۹	د ملک الموت د پنځه وخته د راتلو مطلب
۲۸۰	د قیامت په ورځ د گناهگارانو خراب حالت
۲۸۱	د ټولو مخلوقاتو په نه مؤمن کولو کښې د الله ﷻ حکمت دي
۲۸۲	د الله تعالی د رضا د لټون حکم
۲۸۲	د دوو کسانو نه الله ﷻ زیات خوشحالیږي
۲۸۳	جنت ته رسولو والا عمل
۲۸۴	د ادنی جنتی جنت
۲۸۴	په جنت کښې حوري او شغل
۲۸۵	په جنت کښې جنتیانو ته تحفی
۲۸۵	د جنت درجات
۲۸۶	مؤمن او فاسق برابر نه دي
۲۸۷	د جهنمیانو لاسونه پښې به تړلی وی

۲۸۷	ددې نه څه مراد دې؟
۲۸۹	د معراج په شپه د حضور ﷺ د حضرت موسیٰ علیه السلام سره ملاقات
۲۹۰	د رسولانو د مخالفت انجام
۲۹۰	داولي لختي نهرونه ابشارونه اوسمندر و نه د الله تعالی د قدرت نښې دي
۲۹۱	يوه عيبه واقعہ
۲۹۲	کافرانو ته د قيامت د انتظار حکم
۲۹۴	خطاب نبي ﷺ ته دې او مراد ترې امت دې
۲۹۴	په الله تعالی باندې توکل ساته
۲۹۵	د چا نه اخستي شوي حقيقي ځوي نه شي جوړيدې
۲۹۵	د آيت مبارك شان نزول څوک دی؟
۲۹۸	د رسول الله ﷺ په خپل امت باندې مهربان کيدل
۲۹۹	د ازواج مطهرات د ميندو کيدو مطلب
۳۰۱	د اولولعزم پيغمبرانو
۳۰۳	په جنگ خندق کښې د الله تعالی د نصرت نازلیدل
۳۰۳	د جنگ خندق قصه
۳۰۳	خندق د سلمان فارسي ﷺ په مشوره کښتلي شوي وو
۳۰۳	کافرانو د احد د غر سره پراو واچولو
۳۰۴	مدينه منوره کښې بنو قريظه هم معاهده ماته کړه
۳۰۴	آخر تيزه هوا راغله چې هغې ته باد صبا وئيلې شي
۳۰۵	هوا سره فرښتي هم راغلې
۳۰۵	دايو سفيان اعلانونه
۳۰۷	حذيفه فرښتي اوليدې
۳۰۸	د منافقانو د جنگ د ميدان نه تيخته
۳۰۸	يا اهل يثرب، د يثرب نه مراد مدينه منوره ده
۳۱۰	د جهاد نه د تيختي سزا
۳۱۱	د جهاد نه تيخته په اصل کښې د ايمان نه تيخته ده
۳۱۲	نفاق بزدلي ده
۳۱۲	د رسول الله ﷺ ژوند يوه ښکلي نمونه ده
۳۱۳	د رښتوني مؤمنانو د ايمان بيان
۳۱۳	د صحابه کرامو د ايمان تعريف
۳۱۴	مؤمنانو او کافرانو کښې فرق
۳۱۵	ددې آيت مبارك شان نزول او تفصيل
۳۱۶	په جنگ خندق کښې د الله تعالی د امداد نازلیدل
۳۱۷	د جنگ احزاب په موقع د رسول کریم ﷺ دعاء
۳۱۸	د بنو قريظه محاصره
۳۱۸	د رسول کریم ﷺ په بنو قريظه د حملې حکم
۳۲۰	د بنو قريظه ذليله کيدل

- ۳۲۱..... غزوہ خندق کنبی د صحابہ کرامو بہادری او د سعد ؓ فیصلہ:
- ۳۲۲..... د فیصلی کولو نه پس سعد ؓ خپله خیمه کنبی شهید شو:
- ۳۲۳..... د امہات المؤمنین فضائل.....
- ۳۲۴..... امہات المؤمنین ته وعظ او نصیحت.....
- ۳۲۷..... د فرمانبردارو د پاره د بل اجر دې.....
- ۳۲۷..... د حضور اکرم ؐ د بیبیانو ادا دې.....
- ۳۲۷..... بې د شرعی ضرورت نه د کور نه مه اوځنی:
- ۳۲۸..... یو عجیبه روایت:-.....
- ۳۲۸..... د رسوم جاهلیت نه پس نور احکام:-.....
- ۳۲۸..... اهل بیت نه مراد څوک دی؟:-.....
- ۳۲۹..... د اهل بیتو فضیلت او د دې متعلق احادیث.....
- ۳۳۱..... د اهل بیتونه کوم خلق مراد دی؟.....
- ۳۳۱..... قرآن پاک د عائشه رضی اللہ عنہا د بستري نه علاوه د بل چا په بستره باندې نه دې نازل شوې:-.....
- ۳۳۲..... د حسن ؓ خطبہ:-.....
- ۳۳۲..... مذکورہ آیت مبارک کنبی پاکې بیبیانې مراد دې:-.....
- ۳۳۳..... د مومنانو ناریناؤ او بنحو فضائل او علامتونه.....
- ۳۳۳..... ایمان او اسلام جدا جدا دی:-.....
- ۳۳۶..... د پیغمبر ؐ د حکم په وړاندې د چاهیڅ اختیار نشته.....
- ۳۳۶..... دا آیت مبارک د چا باره کنبی نازل شوې دې:-.....
- ۳۳۷..... د جلیبیب قصہ:-.....
- ۳۳۹..... د حضرت زید ؓ واقعہ او د هغه فضیلتونه.....
- ۳۳۹..... د زید اوزینب جدانی او د رسول کریم ؐ سره نکاح:-.....
- ۳۴۰..... د زینب رضی اللہ عنہا خصوصیات:-.....
- ۳۴۱..... په جائز امورو کنبی انبیاء علیہم السلام باندې څه پابندی نه وی:
- ۳۴۲..... د انبیاء کرامو صفتونه او ذمه داری:-.....
- ۳۴۲..... د حضور ؐ اولاد.....
- ۳۴۲..... حضور اقدس ؐ آخری نبی دې.....
- ۳۴۲..... د ختم نبوت متعلق احادیث:-.....
- ۳۴۳..... د نبی کریم ؐ یو څو نومونه.....
- ۳۴۴..... د حضور ؐ نه پس چه څوک د نبوت دعوی او کړی هغه دروغ ژن دې.....
- ۳۴۴..... د اصلی او جعلی نبی په مینځ کنبی فرق:-.....
- ۳۴۷..... د الله ﷻ مینه او د مور مینه:-.....
- ۳۴۸..... د حضور اکرم ؐ او چت صفتونه.....
- ۳۴۸..... د نبی کریم ؐ صفت په توراۃ کنبی:-.....
- ۳۴۸..... د نبی کریم ؐ صفت د بنی اسرائیلو د یو نبی په ژبه:-.....
- ۳۴۹..... علي ؓ او معاذ ؓ ته د نبی کریم ؐ هدايت:-.....
- ۳۵۰..... که د جماع نه اول طلاق ورکړې شی نوڅنگه ده؟.....

۳۵۰	د نکاح نه وړاندې هم د طلاق واقع کول صحیح کیږي
۳۵۰	مسلمک حنفی:-
۳۵۲	پیغمبر ﷺ ته د ډیرو ښځو اجازت
۳۵۴	ځینې هبه کوونکي ښځې نبی کریم ﷺ رد کړي هم دي:-
۳۵۴	نبی کریم ﷺ د یارلس ښځو سره نکاح کړې وه:-
۳۵۵	آیا د نبی کریم ﷺ په بیبیانو کېنې هبه کوونکې هم وه:-
۳۵۵	بغیر د مهر او ولی نه ښځې سره نکاح کول جائز نه دی سوی د نبی نه:-
۳۵۶	پیغمبر ﷺ ته بیبیانې ساتلو کېنې او نه ساتلو کېنې اختیار دي
۳۵۷	رسول کریم ﷺ به د اختیار باوجود نمبر ایخودو:-
۳۵۷	د ازواج مطهرات
۳۵۸	دویم مطلب:-
۳۵۸	دریم مطلب:-
۳۵۸	څلورم مطلب:-
۳۵۹	د حفصه رضی الله عنها د طلاق واقعه:-
۳۶۰	د پردې د حکم نازلیدل او د پیغمبر ﷺ د کور احترام
۳۶۱	خوراک نه پس خبرو دپاره نه دی ایساریدل پکار:-
۳۶۴	د چانه چه د پردې نه کولو اجازت دي
۳۶۵	د آیت د درود اوسلام معانی او په انبیاء د الله ﷺ صلاة
۳۶۵	الله ﷻ په مؤمنانو باندې هم رحمت لیري:-
۳۶۵	د حضور ﷺ صلاة په مؤمنانو
۳۶۵	په رسول کریم ﷺ باندې درود او الفاظ د احادیثو په رڼا کېنې:-
۳۶۶	د سلام الفاظ
۳۶۶	تشهد کېنې د درو حکم او په دې کېنې اختلاف:-
۳۷۰	د احادیثو خلاصه او د درود حکم:-
۳۷۱	جمات ته د تلاو او د راوتو دعا
۳۷۱	د مانځه په آخری قعده کېنې د التحیات درود
۳۷۱	په مانځه کېنې د درود شریف لوستلو حکم
۳۷۱	مسلمک حنفی:-
۳۷۱	د جنازې په مانځه کېنې په حضور ﷺ باندې درود لوستل
۳۷۱	د جنازې په مونځ کېنې د سورة فاتحې لوستلو حکم
۳۷۱	مسلمک حنفی:-
۳۷۱	د دعا په ختمیدو باندې
۳۷۲	د جمعه په ورځ او د جمعې په شپه درود شریف ونیل:-
۳۷۲	په خطبه کېنې د درود شریف ونیلو حکم
۳۷۲	مسلمک حنفی:-
۳۷۲	د سلام متعلق نور روایات:-
۳۷۳	د تلبیه په وخت کېنې:-

۳۷۳	پہ صفا باندی
۳۷۳	د ذبح کولو پہ وخت
۳۷۴	مسئلہ
۳۷۵	د غیر نبی دپارہ د ،، علیہ السلام ،، وئیلو حکم
۳۷۵	مسئلک حنفی
۳۷۶	اللہ تعالیٰ رسول ﷺ او مومنانو ته تکلیف ورکول گناه ده
۳۷۶	اللہ ﷻ ته د تکلیف ورکولو مطلب
۳۷۶	نبی کریم ﷺ ته تکلیف رسول
۳۷۶	صحابہ کرامو ته تکلیف رسول بهتان او غتہ گناه ده
۳۷۷	عامو مسلمانانو ته د تکلیف رسول حکم
۳۷۸	مومنانو بنځوته د پردې حکم
۳۷۸	کافرانو بنځوته د کتلو د حرمت وجه
۳۸۰	د قیامت قایمیدو علم صرف اللہ ﷻ ته دی
۳۸۰	کافران د اللہ ﷻ د رحمت نه لرې دی
۳۸۱	د حضرت موسیٰ ﷺ یوه عجیبه واقعہ او د موسیٰ ﷺ عبرات
۳۸۲	بله واقعہ
۳۸۲	زموږ په نبی کریم ﷺ باندې بهتان
۳۸۳	مومنین له نیغه خبره کول پکار دی
۳۸۵	اول آسمان ، بیا زمکې او بیا غرونو عجز بنکاره کړې وو
۳۸۵	آدم ﷺ قبول کړو
۳۸۵	د امانت د ادا کولو مطلب
۳۸۶	څلور خبرې
۳۸۶	د امانت قسم خوړل
۳۸۷	ټول تعریفونه هم د اللہ ﷻ د پاره دی
۳۸۹	قیامت حق دی او په دې باندې د اللہ ﷻ د خپل ذات قسم
۳۸۹	د قیامت راتلو کبھی حکمت
۳۹۱	په بیاراپاسیدو باندې د کافرانو توقی
۳۹۱	د کافرانو د خبرې جواب او عقلی دلیل
۳۹۲	د حضرت داؤد ﷺ فضیلت
۳۹۳	د داؤد ﷺ فرشتې سره ملاقات او دهغه نه تپوس
۳۹۳	د داؤد ﷺ بې انتها خو آوازی
۳۹۴	په حضرت سلیمان ﷺ باندې د اللہ ﷻ انعامونه
۳۹۵	د پیریانو او انسانانو قسمونه
۳۹۵	د محاریب معنی
۳۹۶	د حضرت سلیمان ﷺ د مرگ ذکر
۳۹۷	یو منکر روایت
۳۹۷	بل روایت

۳۹۸	بل روایت:-
۳۹۹	د قوم سبا تذکرہ
۳۹۹	د تباہی تفصیل او د سبا متعلق احادیث:-
۳۹۹	د سبا نسب نامہ:-
۴۰۰	د ملک سبا بنائست:-
۴۰۰	د ملک سبا ته دولس پیغمبران راغلی وو:-
۴۰۱	د سبا په قوم باندې د الله تعالی نور انعامونه
۴۰۲	د ملک سبا د یو کاهن قصہ:-
۴۰۲	دا کاهن څوک وو؟؟
۴۰۴	د شیطان د هوک
۴۰۵	تول اختیارات هم الله ﷻ سره دی:-
۴۰۸	د مسلمانانو او کافرانو مینځ کښې لونی فرق دی:-
۴۱۰	پیغمبر ﷺ نذیر او بشیر دی
۴۱۰	د رسول کریم ﷺ بهتری په ټولو انسانانو ده:-
۴۱۰	د منکرینو د قیامت سوال او دهغې جواب:-
۴۱۲	د کافرانو نه منل او سرکشی
۴۱۴	رسول الله ﷺ تسلی ورکول
۴۱۵	هره زمانه کښې د نبی تابعدران کمزوری خلق وی:-
۴۱۵	هر قل هم د ابوسفیان نه دغه شان سوال کړې وو:-
۴۱۶	مال او اولاد نه بلکه ایمان او عمل د کامیابی نخبه ده:-
۴۱۷	د اتفاق فی سبیل الله فضیلت:-
۴۱۷	بدترین خلق:-
۴۱۹	د قرآن پاک د منکرینو د خباثتونو ذکر او دهغوی انجام
۴۲۰	پیغمبر ﷺ مجنون نه دی
۴۲۱	ددې نه مونځ مراد اخستل صحیح نه دی:-
۴۲۱	رسول کریم
۴۲۱	د رسول کریم ﷺ اود امت مثال:-
۴۲۲	پیغمبر ﷺ د انسانیت محسن دی
۴۲۴	د قیامت په ورځ به تیښته پښیمانتیا او اقرار هیڅ نفع نه ورکوی
۴۲۸	الله تعالی په هر څیز باندې غالب دی
۴۲۹	د الله ﷻ په نعمتونو سره د الله ﷻ پیژندگلو
۴۲۹	شیطان د خلقو ښکاره دښمن دی
۴۳۰	د شیطان د د هوکې بیان:-
۴۳۱	د شیطان منونکو له عذاب او نه منونکو له جنت
۴۳۳	د بیا راپورته کیدو مثال:-
۴۳۳	کلمه او نیک اعمال په برخې او گناهونه به لاندې راځي:-
۴۳۴	د انسان پیدائش د الله تعالی د کمال علم ذکر:-

۴۳۴	د نقص عمر او زیادت مطلب -
۴۳۷	د ورځې اوشپې پیدا کول د
۴۳۷	د الله ﷻ نه سوا هر څوک عاجز او بې خبر دی -
۴۳۸	الله تعالیٰ ټول فنا کولی باندې قادر دې
۴۴۰	ژوندی او مړه برابر نه دی
۴۴۱	د انبیاء کرامو بعثت د عذر ختمولو دپاره شوې دې -
۴۴۱	مختلف رنگونه هم د الله ﷻ قدرت دې
۴۴۲	حقیقی عالم څه ته وائی؟ -
۴۴۲	علماء کرامو قسمونه -
۴۴۴	دمو منانو صفتونه
۴۴۴	قرآن پاک د
۴۴۴	په قرآن پاک باندې عمل کونکې خلق او دهغوی درې قسمونه
۴۴۷	ددین په طلب کنبې د وتونکې فضیلت -
۴۴۸	په جنتیانو باندې انعامونه
۴۴۸	دنیا کنبې سره زر او ریشم استعمالولونکې به جنت کنبې ددې نه محروم وی -
۴۴۹	د دوزخیانو سزا
۴۵۰	طویل عمر هم په انسان حجت وی -
۴۵۱	د رسول کریم ﷺ عمر مبارک څومره وو؟ -
۴۵۱	د نذیر څه مطلب دې؟ -
۴۵۳	د الله ﷻ د کامل علم بیان
۴۵۳	باطلو معبودانو هېڅ هم نه دی پیدا کړی
۴۵۳	ددې متعلق یو منکر حدیث -
۴۵۵	د کافرانو هدایت قبولولو قسمونه خوړل
۴۵۵	د دهوکه بازو نه خان ساتنی ددوی انجام خراب وی -
۴۵۶	د تیرو شوو قومونو د انجام نه عبرت واخلى
۴۵۷	د سورت یاسین فضیلت
۴۵۸	ددې څه مطلب دې؟ -
۴۵۹	د کافرانو نه منلو تذکره او د هغوی انجام
۴۵۹	ددې مبارک شان نزول -
۴۶۰	د نبی کریم ﷺ بیان په مؤمن اثر کوی په کافر نه کوی -
۴۶۱	دویم حدیث
۴۶۱	دریم حدیث
۴۶۱	څلورم حدیث
۴۶۲	د امام مبین مطلب -
۴۶۳	د یو کلی والو واقعہ
۴۶۳	د قوم د منلو نه انکار او اعتراض او د هغوی جواب -
۴۶۴	کافرانو به د رسولانو متعلق بدگمانی کوله

۴۶۵	داسی بد فالی فرعونیانو ہم کری وہ
۴۶۵	د صالح ؑ قوم ہم داسی فد فالی کری وہ
۴۶۵	د حضرت حبیب ذکر
۴۶۶	د حبیب د قوم پہ وړاندې د توحید بیان
۴۶۷	د مؤمن د پاره د جنت زیرې
۴۶۸	عروہ بن سعود ؓ ہم دغه شان شهید کری شو
۴۶۸	د حبیب بن زید قصه
۴۶۹	د هغه قوم د هلاکت بیان
۴۶۹	دا درې رسولان وو د عیسیٰ ؑ قاصدان نه وو
۴۷۱	د انبیاء کرامو
۴۷۲	د الله تعالیٰ د وجود یو عظیم الشان نښه
۴۷۳	د یوې بلې نښې ذکر
۴۷۵	د ابن مسعود ؓ قرأت او د دهغه مطلب
۴۷۵	د سپوږمۍ منزلونه او د هغې حکمتونه
۴۷۶	د ادراک قمر مطلب
۴۷۷	کشتنی او د الله تعالیٰ قدرت
۴۷۸	منکر د الله دهرې خبرې نه مخ اړوی
۴۷۸	کافر د الله تعالیٰ په لار کښې خرچ نه کوی
۴۷۹	د قیامت منکران
۴۸۰	د دویمې شپیلې وخت
۴۸۱	قبر ته مرقد د آرام ځانې وئیل د قیامت د سختۍ نسبت دی
۴۸۲	په جنتیانو باندې انعامونه
۴۸۲	د جنت تعریف او دهغه خواش
۴۸۲	جنت کښې به د هر طرفه سلام وی و رب به پرې هم سلام کوی
۴۸۳	جنتیانو سره د الله تعالیٰ کلام
۴۸۳	قیامت کښې به مجرم او غیر مجرم جدا جلا شی
۴۸۴	جهنم به هم داسې اعلان او کری
۴۸۵	د مجرمانو خولې به بند کړی شی
۴۸۵	قیامت کښې الله ؑ سره د انسان جگړه او د اندامونو گواهی
۴۸۶	قیامت کښې به مؤمن د گناهونو اعتراف کوی او کافران به انکار کوی
۴۸۷	خوانی او بوداوالی
۴۹۱	د ځنارو پیدائش او تابع کول د الله ؑ په بندگانو باندې انعام
۴۹۱	الله تعالیٰ هر څه کوی او ددوی معبودان هیڅ نشی کولی
۴۹۲	چاچه مخکښی پیدا کړل هغه مړی هم ژوندی کولی شی
۴۹۲	ابن آدم ته د الله ؑ خطاب
۴۹۳	د پخوا زمانې د یو سړی د تعجب واقع
۴۹۳	د الله تعالیٰ د قدرت مشاهده

۴۹۴	دزمکې او اسمان خالق ښځې اوسړې بيا پيدا کولې شی:
۴۹۴	هر وخت د الله ﷻ نه معافي غوښتل پکار دی:
۴۹۵	د تهبجو دعا گانې:
۴۹۶	د فرښتو قسمونه او د دې قسمونه:
۴۹۷	ستوری د اسمان خکلاده:
۴۹۷	شهاب ثاقب:
۴۹۸	د شیطان اسمان ته د ختلو سلسله وه بيا ختمه شوه:
۴۹۹	د انسان پيدانش او د قيامت منکر ته رتنه:
۴۹۹	منکرينو ته جواب:
۵۰۰	د قيامت دورځې چغې:
۵۰۲	د کافرانو په دوزخ کښې طبقې او يو د بل ملامته کول:
۵۰۲	دويم قول چې انسانان به پيريانو ته دا خبرې کوي:
۵۰۲	د دوی د دنيا حالت دا وو:
۵۰۳	په قيامت کښې د مختلفو ډلو رابلل او د هغوی نه سوال:
۵۰۴	کافران په عذاب او مومنان په نعمتونو کښې:
۵۰۴	د دې متعلق يو حديث:
۵۰۵	د شرابو څلور خرابي:
۵۰۶	جنتيان به د دنيا د ژوند ذکر کوي:
۵۰۷	جنتيان چې او غواړي نو جنت نه به جنتيان ليدې شی:
۵۱۰	د زقوم ونه:
۵۱۰	د زقوم خوراک:
۵۱۱	د نيکانو ښه انجام:
۵۱۲	د نوح ﷺ واقعه او دده قوم:
۵۱۳	د حضرت ابراهيم ﷺ ذکر:
۵۱۴	د حضرت ابراهيم بتان ماتول:
۵۱۵	د ابراهيم ﷺ د دريو دروغو مطلب:
۵۱۸	د حضرت ابراهيم ﷺ حضرت اسماعيل ﷺ ذبح کول:
۵۱۹	پلار او خوښي دواړه د الله ﷻ حکم ته تيار شو:
۵۲۰	د کار کيدو په وخت کښې حکم منسوخ شو:
۵۲۱	د ابن عباس رضی الله عنه فتوی:
۵۲۲	هغه خبرې چې د اسماعيل ﷺ ذبيح الله کيدلو دليل دي:
۵۲۲	د ابن جرير دليل چې ذبيح الله اسحاق ﷺ دي:
۵۲۳	د ابن عباس رضی الله عنه دليل:
۵۲۴	د حضرت موسی ﷺ او حضرت هارون ﷺ ذکر:
۵۲۵	د حضرت الياس ذکر:
۵۲۷	د حضرت لوط ﷺ ذکر:
۵۲۷	د يونس ﷺ ذکر:

۵۲۸.....	د یونس ؑ د مہی پہ خیتہ کنہی سجدہ او دعا ::
۵۲۸.....	د یونس ؑ د دعا متعلق حدیث ::
۵۲۸.....	د کدو د ونہی فاندہی ::
۵۳۰.....	د مشرک بے وقوفی چہ فرشتہی داللہ تعالیٰ لورہ دی ::
۵۳۰.....	د مشرکانو درې کفرونہ او درې دروغ ::
۵۳۱.....	د مشرکانو انجام ::
۵۳۲.....	زموږ مونځونو کنہی صف بندۍ ::
۵۳۲.....	د کافرانو د یوې خبرې تردید ::
۵۳۳.....	داللہ لشکر غالب، ہمیشہ غالب وی ::
۵۳۴.....	کفارو ته رتنہ او په دوی باندہی تعجب ::
۵۳۴.....	حمد داللہ او سلام په پیغمبرانو ::
۵۳۵.....	د قرآن پاک په عظمت او فضیلت باندہی د منکرینو رتنہ او ویرہ ::
۵۳۷.....	د رسالت د منکرینو تعجب او دہغه جواب ؟ ::
۵۳۸.....	د دې آیتونو د نزول وجہ ::
۵۳۹.....	داللہ تعالیٰ قدرت ::
۵۳۹.....	ہم دا خبرہ د صالح ؑ قوم ہم کرې وہ ::
۵۴۰.....	د کافرانو پہ خندا باندہی صبر کوی ::
۵۴۱.....	حضرت داؤد ؑ باندہی داللہ تعالیٰ احسانونہ او اید تفسیر ::
۵۴۲.....	د اشراق او خائبیت مونځ فضیلت ::
۵۴۲.....	د باطنی قوت سرہ ظاہری قوت ہم ، یوہ عجیبہ واقعہ ::
۵۴۴.....	د حضرت داؤد ؑ مشہورہ فیصلہ او دې کنہی اسرائیلی خبرې ::
۵۴۵.....	قیامت کنہی د داؤد ؑ مرتبہ ::
۵۴۶.....	بادشاہان داللہ تعالیٰ د حکم پابند دی ::
۵۴۷.....	اللہ تعالیٰ یو څیز ہم بے کارہ نہ دې جوړ کرې ::
۵۴۸.....	د حضرت سلیمان ؑ واقعہ ::
۵۴۸.....	داؤد ؑ نہ سوالات او دہغوی ؑ جوابات ::
۵۴۹.....	د سلیمان ؑ او د نبی کریم ﷺ د مازیگر مونځ قضا کیدل ::
۵۴۹.....	د جنگ پہ وخت کنہی د مونځ حکم ::
۵۵۱.....	د حضرت سلیمان ؑ از مینبت او اختیار او اسرائیلی بے بنیادہ روایات ::
۵۵۴.....	د دې صحیح مطلب او د دې متعلق احادیث ::
۵۵۵.....	د سلیمان ؑ درې دعا گانہی ::
۵۵۶.....	د داؤد ؑ د سلیمان ؑ پہ حق کنہی دعا ::
۵۵۶.....	رسول کریم ﷺ ته اختیار او د نبی کریم ﷺ جواب ::
۵۵۷.....	د حضرت ایوب ؑ ذکر او دہغه بیماری ::
۵۵۷.....	د ایوب ؑ متعلق یو روایت ::
۵۵۸.....	د ایوب ؑ د قسم متعلق احادیث ::
۵۶۰.....	د حضرت ابراہیم ؑ او د حضرت اسحاق ؑ ذکر ::

۵۶۰	د جنت نعمتونه
۵۶۰	د جنت اتہ دروازې دى
۵۶۲	د دوزخ سختياني
۵۶۲	غساق څه څيز دى
۵۶۲	د دوزخيان يو بل سره جنگ
۵۶۴	د نبى كريم ﷺ باره كښې د كافرانو غلط خيال او دهغه جواب
۵۶۴	د نبى ﷺ يو ځانسته خوب
۵۶۶	د ادم ﷺ د پيدائش ذكر
۵۶۷	د نبى كريم ﷺ د صداقت او حقانيت بيان
۵۶۹	د قرآن پاك د حقانيت بيان
۵۶۹	الله تعالى مالك او د عبادت لائق دى
۵۷۰	د يوې غلطې عقيدې وضاحت
۵۷۰	د مشركانو پشان د ديهوديانو او نصرانيانو عقیده
۵۷۱	د الله تعالى قدر تونه
۵۷۳	الله ﷻ بې احتياجه او مخلوق محتاج دى
۵۷۳	د انسان د ناشكړۍ بيان
۵۷۴	د علم والاوبې علمه برابره دى
۵۷۶	د صبر اجر به يې حساب وى
۵۷۶	د الله ﷻ د وحدانيت اعلان او د شرك نه بيزارى؟
۵۷۷	د ايت مبارك شان ترول خاص دى او حكم يې عام دى
۵۷۸	نبى ﷺ هم كافران د جهنم نه نشي خلاصولي
۵۸۰	اوبه د الله تعالى د قدرت نښه ده
۵۸۱	د مشابه او مثال تفسير
۵۸۱	د الله تعالى په ايتونو بياندي د مومنانو زړونه رپيرى
۵۸۲	د اولياء الله صفات
۵۸۳	د منكرانو د پاره سخت عذاب
۵۸۴	قرآن كښې مثالونه
۵۸۴	د مؤمن او مشرك مثال
۵۸۴	دې آيت مبارك سره د رسول كريم ﷺ په مرگ باندې د ابوبكر صديق رضه استدلال
۵۸۵	قيامت كښې به ټولې جگړې فيصله كيږي
۵۸۸	د ټولونو غټ ظالم څوك؟
۵۸۹	د مومن د پاره الله ﷻ كافي دى
۵۹۰	د ناشكړنى انتها
۵۹۰	د طاقت سرچشمه ، توكل على الله
۵۹۲	گمراه كيدونكې خپل نقصان كوى
۵۹۲	وفات كبرى او صغرى دواړه د الله ﷻ په قبضه كښې دى
۵۹۳	د عقل او شعور نه خلاص خلق د الله ﷻ سره شرك كوى

۵۹۴	دقیامت پہ ورخی بہ اختلافاتوفیصلہ اوشی:
۵۹۵	قیامت کنبی بہ مشرکانو تہ ہیخ ہم پکار نہ ورخی:
۵۹۷	تنگی اواسانی دازمیںست دپارہ دی:
۵۹۸	دالله ﷻ دطرف نہ دتوبی عام دعوت:
۵۹۸	شرک بی دتوبی نہ نہ معاف کیڑی:
۵۹۹	دیو کم سلو کسانو دقاتل قصہ:
۵۹۹	دقران خوجامع ایتونہ:
۵۹۹	دخفگان اوناامیدی نہ منع:
۶۰۰	دمایوسی ختمولو نہ پس ترغیب:
۶۰۱	کبرکونکی پہ دوزخ کنبی او ددوی بد حالت:
۶۰۳	دھر قدرت مالک الله ﷻ:
۶۰۳	د مشرکانو د رسول کریم ﷺ نہ مطالبہ او نبی کریم ﷺ جواب:
۶۰۴	مشرکانو دالله ﷻ مقام نہ پیژندلیبی:
۶۰۵	دقیامت سختی:
۶۰۶	دتولو نہ اول بہ اسرفیل ﷻ ژوندی کیڑی:
۶۰۸	ددوزخیانو بدل حالت او ددوی نہ دجهنم دڅوکیدار اوسوال:
۶۰۸	د کافرانو جواب او اقرار:
۶۰۹	دجنتیانو ہرکلی او دجنت درجات:
۶۱۰	دجنتیانو دخواست یومنظر:
۶۱۰	د اویا زرو بی حسابہ جنت تہ داخلیدو والا حدیث:
۶۱۰	فتح کنبی واؤ کوم یو واؤ دی؟:
۶۱۱	دجنت د دروازو او دجنت د وسعت بیان:
۶۱۲	دجنتیانو بانڈی دانعامونوباران:
۶۱۳	دالله ﷻ د عظمت او لوی بیان:
۶۱۴	دالم او حم والاسورتونہ او د سلفو اقوال:
۶۱۵	دعذاب او ثواب مالک الله ﷻ دی:
۶۱۷	دحق خبرہ کنبی شکونہ پیدا کول دکافرانو کار دی:
۶۱۸	دعرش او چتونکی فرشتی دمومنانو دپارہ دعا کوی:
۶۲۱	دگناہگارانو ددوزخ پہ خواہ کنبی خراب حالت:
۶۲۱	دنیاتہ د راتلوناکامہ غوہنتنہ:
۶۲۲	دالله ﷻ د قدرت دلائل:
۶۲۳	دقیامت پہ ورخی بہ دالله:
۶۲۵	دقیامت د سختو بیان او دازفہ مطلب:
۶۲۶	دسترگو خیانت او دسینی راز:
۶۲۸	دنافرمانہ قوم انجام:
۶۲۸	دموسی ﷺ دقتل فرعونی منصوبہ:
۶۳۰	دیونالیدی مومن مجاہدانہ اقدام:

- ۶۳۴..... د کامل مومن خبرې اترې
- ۶۳۵..... قیامت کبني به خلق د تنبيتي کوشش کوی:
- ۶۳۶..... د فرعون مکر او فریب
- ۶۳۸..... د ناپیژندگلو مومن دویم نصیحت
- ۶۳۸..... مشرکانو ته د توحید دعوت
- ۶۳۹..... د برزخ او قبر عذاب
- ۶۴۲..... دوزخ کبني د دوزخیانو جنگ جگړې
- ۶۴۴..... د رسولانو امداد کونکي هم الله
- ۶۴۵..... د حضرت مصطفی ﷺ دعوت په ټوله دنیا کبني خورشو
- ۶۴۶..... قیامت کبني به هم نصرت وی:
- ۶۴۷..... د قیامت نه انکار آخر ولي؟
- ۶۴۷..... د دعا اہمیت او دعا څوک قبلوی
- الله یغضب ان ترکت سواله ..... وابتو آدم حین یسال یغضب
- ۶۴۷..... د الله تعالی د بې شمیرہ نعمتونو تذکرہ
- ۶۵۰..... مشرکانو اعلان د غیر الله نه براءت او په دې باندې دلیل
- ۶۵۲..... د انبیاء کرامو د تکذیب کونکو عبرتناک انجام
- ۶۵۳..... په جہنم کبني توري وریځي او د هغې باران:
- ۶۵۴..... صبر او کړنې فتح به هم ستاسو وی
- ۶۵۶..... موجوده مشرکانو ته خبرداري
- ۶۵۸..... عذاب کتلوسره د ایمان راوړلو څه فائده؟
- ۶۵۸..... د قرآن پاک منکرینو ته رتنه
- ۶۵۹..... د توحید او رسالت بیان:
- ۶۶۲..... زمکه او آسمان په کوم ترتیب سره پیدا کړي شو
- ۶۶۵..... آسمان او زمکه ته د اړتلو حکم او ددې مطلب:
- ۶۶۶..... د حق نه د مخ اړولو انجام
- ۶۷۰..... د عادیانو سرکشي او غرور:
- ۶۷۰..... د قیامت په ورځ د بدن د اندامونو گواهي
- ۶۷۱..... د مشرکانو ملگری
- ۶۷۴..... قرآن پاک په خاموشني سره اوریدل پکار دی
- ۶۷۵..... د استقامت معنی او مفهوم
- ۶۷۶..... د مرگ په وخت کبني فریښتي مومن ته د جنت زیرې اورو
- ۶۷۷..... د جنت بازار او د الله تعالی دیدار
- ۶۷۷..... څوک چې د الله تعالی ملاقات غواړي نو الله دهغه ملاقات غواړي:
- ۶۷۸..... د ټولونو بڼه دعوت د چا دي؟
- ۶۷۹..... د مؤذن د فضیلت احادیث:
- ۶۷۹..... ورځ شپه نمر سپوږمۍ هغه جوړ کړی دی
- ۶۸۲..... ملحدینو ته رتنه او د عذاب نه ویره
- ۶۸۳..... د قرآن پاک ژبه عربی ولې ده؟
- ۶۸۴..... کافر ته د خپل عمل بدله او مسلمان ته د خپل عمل بدله:
- ۶۸۶..... د قیامت او د هر څیز علم الله ﷻ سره دي
- ۶۸۷..... دانسان خود غرضی:
- ۶۸۹..... د قرآن د حقانیت نه انکار
- ۶۹۰..... ددې آیت مبارک نه څوک مراد دی؟
- ۶۹۰..... د حروف مقطعات بحث او د
- ۶۹۲.....

- ۶۹۳.....پہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندی وحی کیفیت:
- ۶۹۳.....د اللہ تعالیٰ د عظمت دشان بیان:
- ۶۹۴.....د مکہ معظمی فضیلت او د قیامت اجتماع:
- ۶۹۷.....خالق او معبود ہم ہغہ دی:
- ۶۹۸.....د تلو نبیانو علیہم السلام مشترکہ د توحید دعوت:
- ۶۹۹.....د تلو انبیاء کرامو عقیدہ یوہ او شریعت جدا جدا وو:
- ۷۰۰.....لس مستقل کلمی:
- ۷۰۱.....بیان د بطلان د دلیل دمنکرینو:
- ۷۰۲.....کافران د قیامت نہ نہ یریری:
- ۷۰۳.....د آخرت طالب اود دنیا طالب:
- ۷۰۴.....مشرکان د خپل غتہانو ایجاد کړی شوې شریعت منی:
- ۷۰۴.....قیامت دپارہ یو وخت مقرر دی:
- ۷۰۶.....د مودۃ فی القربی مفهوم:
- ۷۰۶.....ددی آیت مبارک شان نزول څہ دی؟:
- ۷۰۸.....د اهل بیت په شان کنبی خطبہ:
- ۷۰۹.....دنکیۍ هومره بدله:
- ۷۱۰.....رہنتی توبہ گناہونہ ختموی:
- ۷۱۱.....اللہ تعالیٰ د خپل بنده په توبہ ډیر خوشحالیږی:
- ۷۱۱.....دمعاذ خطبہ:
- ۷۱۵.....پہ دریابونو کنبی دکشتو آمدورفت:
- ۷۱۶.....د دنیا مذمت:
- ۷۱۷.....اهل علم سره مشوره کول:
- ۷۱۹.....د چا تکلیف رسولو باندی بدله او معافی:
- ۷۱۹.....د ظلم بدله اخستل جائز دی:
- ۷۲۱.....اللہ ﷻ چي څوک گمراه کړی نو هغه څوک نشی په لار کولې:
- ۷۲۲.....د جهنم په لیدو د مشرکانو ارمان:
- ۷۲۲.....ظالمان به دوزخ سره حیرانه او پریشانہ وی:
- ۷۲۳.....د دوزخ نہ د بچکیدو تدبیر:
- ۷۲۳.....د نبی کریم ﷺ په ذمہ صرف رسونه ده:
- ۷۲۵.....هر قسمه پیدائش د اللہ په اختیار کنبی دی:
- ۷۲۵.....دمخلقو څلور قسمه پیدائش:
- ۷۲۵.....د وحی مختلف صورتونه:
- ۷۲۷.....د قرآن نورانیت او عظمت:
- ۷۲۷.....نبی کریم ﷺ ته تسلی:
- ۷۲۹.....خالق کل بس یو اللہ دی:
- ۷۳۰.....پہ سورلی باندی د سوریډو دعاگانې:
- ۷۳۲.....د مشرکانو خود ساخته تقسیم:
- ۷۳۲.....د ښځې فطری کمزوری:
- ۷۳۴.....د پلارنیکه غلط تقلید کول:
- ۷۳۶.....شرک بالکل ختمول ابراهیم ﷺ سنت دی:
- ۷۳۷.....مشرکانو صرف د خپل ضد په وجه انکار او کړو:
- ۷۴۰.....د اللہ ﷻ ذکر نہ د غفلت نتیجه:
- ۷۴۰.....د قبر نہ د راپورته کیدو په وخت کنبی به کافرانو سره شیطان لگیدلې وی:
- ۷۴۲.....حضرت موسیٰ ﷺ دلائلو او براهینو سره فرعون طرفته:

- ۷۴۴..... دفرعون سرکشی او تکبر ::
- ۷۴۴..... ددوی داعتراض څه وجه ده ؟ ::
- ۷۴۷..... دمشرکانو کوم معبودان جهنمیان دی او د ایت د نزول قصه ::
- ۷۴۸..... د هرامت د هلاکت او گمراهی غټ سبب مجادله او د تقدیر نه انکار وو ::
- ۷۵۱..... د قیامت په ورځ به دغیر الله دوستی په دښمنی کښې بدله شی ::
- ۷۵۲..... متقیان به د قیامت په ورځ د هرې ویرې او هیبت نه په امن کښې وی ::
- ۷۵۲..... د ادنی جنتی درجه او د زړه خواش پوره کیدل ::
- ۷۵۴..... دوزخ او ددوزخیانو حشر ::
- ۷۵۶..... د جهالت او خیانت انتها شرک دی ::
- ۷۵۷..... دالله ﷻ د نورو قدرتونو بیان ::
- ۷۵۸..... دسورة دخان تفسیر ::
- ۷۵۹..... شب قدر په رمضان کښې دې په شعبان کښې نه ::
- ۷۶۱..... لوگي په کافرانو ::
- ۷۶۱..... پنځه څیزونه واقع شوی دی ::
- ۷۶۲..... د قیامت لوگي ::
- ۷۶۲..... د قیامت نښې ::
- ۷۶۳..... د عذاب راتلو په وخت کښې دکافرانو فریادونه ::
- ۷۶۶..... د قبطیانو انجام ::
- ۷۶۸..... په بنی اسرائیلو د الله ﷻ احسانات ::
- ۷۶۹..... د تبع د بادشاه قصه ::
- ۷۷۰..... د تبع درالحکومت کوم ځانې وو ؟ ::
- ۷۷۱..... د تبع نومونه او دده بادشاهی ::
- ۷۷۱..... صنعاء کښې د دوو ښځو قبر ::
- ۷۷۲..... د زمکې او اسمان په پیدائش کښې د حکمت بیان ::
- ۷۷۳..... د منکرینو د قیامت خطرناکه سزا او د شجر زقوم بیان ::
- ۷۷۵..... جنتی خوراک او لباس ::
- ۷۷۵..... قیامت کښې به مرگ ذبح کړې شی ::
- ۷۷۶..... دقران پاک صداقت ::
- ۷۷۷..... د الله تعالی د قدرتونو بیان ::
- ۷۷۹..... قران پاک دتوهین نه بچ کړنی ::
- ۷۸۰..... انسان باندې دالله ﷻ احسانات ::
- ۷۸۲..... بنی اسرائیلو باندې انعامات ::
- ۷۸۳..... مؤمن او کافر برابر نشی کیدی ::
- ۷۸۳..... اصل دین څلور څیزونه دی ::
- ۷۸۵..... د فلاسفرانو د نظریې رد ::
- ۷۸۵..... زمانې ته کنځل مه کونی ::
- ۷۸۶..... قیامت کښې به باطل په نقصان کښې وی ::
- ۷۸۷..... قیامت کښې به هره ډله هر کس خپلې عمل نا مې ته رابللې شی ::
- ۷۸۹..... د قیامت په ورځ به ریښتوني فیصلې کیږي ::
- ۷۹۰..... قیامت کښې دالله ﷻ بنده ته انعامات وریادول ::
- ۷۹۰..... د قیامت سزا به په څه وجه وی ؟ ::
- ۷۹۰..... آخر کښې دالله ﷻ تعریفونه او لونی ::

ایاتونہ	سورة الشعراء مکہ وہی مائتان وسبع وعشرون آیت واحد عشری رکوعا	رکوع گانی
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	
۱۳۰	شروع کوم پہ نوم د اللہ چہ دیر مہربان زیات رحم کونکی دی	۱۱
طسم ۱	تِلْكَ اَيُّ الْكِتٰبِ الْمُبِیْنِ ۱ لَعَلَّكَ بَآخِعٌ	
ط س م ا	دا آیتونہ کتاب صفا بیانونکی دی شاید چی تہ ہلاکونکی نی	
ط س م م	، دادیو واضح کتاب آیتونہ دی اداسی ہنکاری چی	
نَفْسِكَ	اَلَا یَكُوْنُوْا مُؤْمِنِیْنَ ۲ اِنْ نَّشَأْ نُنَزِّلْ	
دخان خپل	اہہ دی چی نہ کیری دوی ایمان راورنکی کہ اوغوارو مونہہ نو نازل بہ کرو مونہہ	
تہ ددی	خلقود ایمان نہ راور پہ غم کبسی خپل ژوند بائیلی کہ مونہہ اوغوارو نو دوی تہ	
عَلَيْهِمْ	مِّنَ السَّمَاءِ اَیَّةٌ فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِیْنَ ۳	
پہ دوی	باندی داسمان نہ یوہ نبہہ نوشی بہ ختیونہ ددوی ہغہ نبہی تہ غارہ اینودونکی	
بہ داسمان	نہ یوہ لویہ نبہہ راو لیرو ..... نود دوی ختیونہ بہ ورتہ تہی شی	
وَمَا یَاْتِیْهِمْ	مِّنْ ذِکْرِ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُّحَدِّثٍ اِلَّا کَانُوْا عَنْهٗ	
اونہ راخی	دوی تہ یو نصیحت د طرفہ درحمان نہ نو مگر اوی دوی دہغی نہ	
اودوی	تہ چی کلہ ہم د رحمان ذات د طرفہ خہ نصیحت راغلی دی نو دوی ترینہ	
مُعْرِضِیْنَ ۴	فَقَدْ کَذَّبُوْا فسیاٰتِیْهِمْ اَنْبِیَآءُ مَا	
مخ ارونکی	اوس دروغ اوگنرو دوی (دا) پس زر بہ راشی دوی تہ خبرونہ (حقیقت) دہغہ خیز	
مخونہ	اوی نو دوی خو (قران) دروغ اوگنر لوا دیر زر بہ ورتہ دہغی حقیقت معلوم شی	
کَانُوْا	یَہ یَسْتَهْزِءُوْنَ ۵ اَوَلَمْ یَرَوْا اِلٰی الْاَرْضِ کَمْ	
چی وڈ دوی	چی پہ ہغی پوری بہ نی توقی کولی آیا نہ گوری دوی دی زمکی تہ چی خومرہ	
چی دوی	بہ ورپوری خند گانی کولی ..... آیا دوی زمکی تہ نہ گوری چی مونہہ	
اَنْبِیَآءُ	فِیْهَا مِنْ کُلِّ زَوْجٍ کَرِیْمٍ ۶ اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ	
زرغونہ	کری دی مونہہ پہ دی کبسی ادھر قسم نبہہ نبہہ (بوہونہ) بیشکہ پہ دی کبسی	
پہ دی	کبسی خومرہ نبہہ بوہی رازرغون کری دی یقینا پہ دی کبسی (خلقود پارہ)	
لَاۤیَۡۃٌ ۷	وَمَا کَانَ اَکْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِیْنَ ۷ وَاِنَّ رَبَّکَ لَہُوَ	
خامخا	یوہ نبہہ دہ اونہ دی اکثر ددوی نہ ایمان راورونکی او بیشکہ رب ستا خامخا ہغہ	
نبہہ دہ	..... اوپہ دی اکثر خلق ایمان نہ راوری او بیشکہ ستا رب	

الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝ وَاذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَىٰ اِنِ اَنْتَ الْقَوْمُ

غالب دے | مہربانہ دے | او کلہ چے | آواز اوکرو | رب ستا | موسیٰ تہ | اچی لارشہ تہ | قوم |
غالب مہربان دے | او ہغہ وخت (بیاد کرہ چے) ستارب موسیٰ (علیہ السلام) تہ آواز اوکرو | اچی تہ دغی

قوله تعالى: - طَمَّ

(لَعَلَّكَ بِاَخِيْعَتِكَ نَفْسِكَ) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تسلی دہ: - دمالک ﷺ روایت شوی تفسیر کنبی ددی نوم سورہ جامعہ دے۔ دحروف مقطعه بحث دسورہ بقرہ دتفسیر پہ شروع کنبی تیرشوی دے۔ بیا فرمان دے چہ دا آیاتونہ د قرآن مبین دی۔ چہ دا دیرواضحہ بالکل صفا اودحق اوباطل، بنہ اوبد پہ مینخ کنبی فیصلہ اوفرق کونکے دے۔ ددی خلقوایمان نہ راوړلوسره (ای نبی ﷺ) تاسومہ خفہ کیڑی۔ لکہ چہ بل خانې ارشاد دے (فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٍ) تہ ددوی پہ ایمان نہ راوړلوباندې غم اوافسوس مہ کوہ پہ بل آیت کنبی دی (لَعَلَّكَ بِاَخِيْعَتِكَ نَفْسِكَ) چرتہ داسې اونہ شی چہ تہ دوی پسې خپل خان هلاک کرې۔ چونگہ مونږدا نہ غواړو۔ چہ خلقوباندې پہ ایمان زبردستی اوکړی۔ کہ دامونږ غوښتلې نوخہ داسې خیزیه مود آسمان نہ نازلولې چہ دوی بہ پہ ایمان راوړلوباندې مجبورہ کیدل۔ خومونږ ددوی اختیار ی ایمان غواړوپہ بل آیت کنبی دی (وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ الْمَنَ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا) کہ ستارب غوښتلې نودمخ د زمکې ټول خلق بہ مؤمنان شوی وو۔ آیاتہ بہ پہ خلقوباندې زبردستی کوې؟ چہ ترخو پورې دوی مؤمنان نہ شی۔ پہ بل آیت کنبی دی کہ ستارب غوښتلې نوټول خلق بہ ئې یوامت جوړکړې وې۔ دا اختلاف ددین او مذهب ہم دهغہ مقررکړې شوې دے۔ اوددی حکمت ښکاره کونکې دے۔ هغہ رسولان راوړلې، کتابونہ ئې نازل کړل۔ خپل دلیل اوحجت ئې قائم کړو۔ انسان ئې پہ ایمان راوړلو اونہ راوړلوکنې اختیارمند کړواوس چہ پہ کومه لارہ دې غواړی روان دے شی۔ چہ کلہ ہم یواسمانی کتاب نازل شو۔ دیروخلقو د هغې نہ مخ واړولو۔ ستا دپوره آرزو باوجود بہ اکثر خلق بیاہم بې ایمانہ وې۔

قوله تعالى: - فَقَدْ كَذَّبُوا قَسِيًّا تَبَهُمُ اَلْبَؤَاءُ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَفْهِزُوْنَ

د آقادروغژن گنړونکونه بہ انتقام اخستلې شی۔ پہ سورہ یسین کنبی ئې اوفرمانیل۔ پہ بندگانوباندې افسوس دے۔ دوی تہ چہ خوک ہم رسول راغې دوی دهغہ پورې ټوقې اوکړلې۔ پہ بل آیت کنبی دی۔ چہ مونږپرله پسې پیغمبران اولیول لیکن کوم امت تہ چہ دهغوی رسول راغې۔ هغوی دخپل رسول پہ دروغژن گنړلوکنې کمی اونکړلو۔ دلته ئې ہم ددی نہ پس فرمانیلی دی۔ ددی نبی آخرالزمان ﷺ قوم ہم هغہ لره دروغژن کړې دے۔ دوی تہ بہ ہم ددی بدلہ ډیرزر ملاوشی۔ دې ظالمانوتہ بہ ډیره زرمعلومه شی۔ چہ دوی پہ کومه لارہ روان دی۔ بیاخپل شان وشوکت، قدرت اوعظمت، عزت او رخصت بیانوی۔ چہ دچاکلام تہ، اودچا قاصدتہ چہ تاسو دروغژن وایئ۔ هغہ دومره لونې قدرت والا اوقیوم دے۔ چہ ہم هغہ داتوله زمکه جوړه کړې ده۔ اویہ دې کنبی ئې ساه لرونکی اوبې ساه خیزونہ پیداکړی دی۔ فصلونہ، میوې، باغونہ اوگلونہ ټول دهغہ پیداوښت دے۔ شعبی ﷺ فرمائی۔ چہ خلق دزمکې پیداوار دے۔ پہ دی کنبی چہ کوم جنتیان دی هغہ عزت مند دی۔ اوکرم چہ دوزخیان دی هغہ ذلیل دی (پہ دې کنبی د قدرت دخالق ډیرې نخښې دی۔ چہ هغہ فراخه زمکه او اوچت آسمان پیداکړو۔ ددی باوجود ہم اکثر خلق ایمان نہ راوړی۔ بلکه آله دهغہ نبیانوتہ دروغژن وائی۔ دهغہ کتابونہ نہ منی۔ دهغہ دحکمونوخلاف کوی۔ دهغہ منع کړې شوی کارونوکنې شوق ساتی۔ بیشکه ستارب هرخیزباندې غالب دے۔ دهغہ پہ وړاندې مخلوق عاجزدې۔ بیاہم هغہ پہ خپلوبندگانوباندې مہربان دے۔ دنافرمانو پہ عذاب کنبی جلتی نہ کوی۔

تاخیر اومہلت ورکوی۔ چہ دوی دخپلو بدو عملونونہ منع شی۔ لیکن چہ بیہام دوی پہ صحیح لارہ نہ راخی۔ نو دوی سختی سرہ رانیسی۔ اود دوی نہ پورہ انتقام اخی۔ البتہ چہ خوک توبہ اوکری۔ اوہغہ طرف تہ متوجہ شی۔ اودہغہ فرمانبردارشی۔ ہغہ پہ ہغہ باندي دہغہ دموریلارنہ ہم زیات رحم اوکرم کوی۔

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنِ اتَّبِعْ الْقَوْمَ

او کله چی | آواز اوکرو | رب ستا | موسی تہ | چی لارہ تہ | قوم |

اوہغہ وخت (یاد کرہ چی) ستار ب موسی علیہ السلام تہ آواز اوکرو | چی تہ دغی

الظَّالِمِينَ ۖ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۖ أَلَا يَتَّقُونَ ۚ قَالَ رَبِّ إِنِّي

ظالم تہ | قوم دفرعون تہ | آیا نہ یریری ہغوی | اوونیل موسی | الہ ربہ زما | بیشک زہ

ظالمانو تہ یعنی دفرعون قوم تہ ورشہ | آیا ہغوی خان د عذاب نہ بچ کوی ؟ | موسی علیہ السلام | اوونیل چی

أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ۖ وَيُضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي

یریرم | چی دروغژن بہ اوکری مالرہ | او تنگیری | اسینہ زما | اونہ چلیری | ژبہ زما |

انی زما ربہ زہ ددی خبری نہ ویریرم | چی ہغوی بہ می دروغژن اوکری | اوزما زہ تنگیری

فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ ۖ وَلَهُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكَ فَأَخَافُ

نو اولیرہ (رسالت) | ہارون تہ | اودہ دہغوی | پہ ماباند | گناہ (جرم) | نو زہ یریرم |

اوزما ژبہ نہ چلیری | انو ہارون تہ ہم وحی اولیرہ | اود ہغوی پہ ما باندي یو جرم دعوی دہ | زہ یریرم

أَن يَقْتُلُونِ ۖ قَالَ كَلَّا ۚ فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا

چی قتل بہ کری مالرہ | اوونیل اللہ | ہرگز نہ | پس لارشی دواہ | دنبنو زمونرہ سرہ | بیشکہ مونرہ

چی ہسی نہ ہغوی ما قتل کری | اللہ او فرمائیل چی ہیخکله نہ | تاسو دواہ زما حکمونہ یوسنی | مونرہ

مَعَكُمْ مُّسْتَمِيعُونَ ۖ فَاتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا

ستاسو سرہ | اوریدونکی یو | پس ورشی دواہ | فرعون تہ | نو ور تہ اوایی دواہ | بیشکہ مونرہ

تاسو سرہ یو | ہر خہ اورو | انو تاسو دواہ فرعون تہ ورشی | اوور تہ اووایی چی مونرہ دواہ د

رَسُولٍ رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۖ أَن أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ۖ قَالَ

استادی | درب العالمین یو | چی اولیرہ | از مونرہ سرہ | بنی اسرائیل | اوونیل فرعون

رب العالمین پیغمبران یو | او تہ مونرہ سرہ بنی اسرائیل پریردہ | (چی خپل وطن فلسطین تہ لار شو)

أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ

ایا نہ وی پاللی مونرہ تہ | پہ کور زمونرہ کنسی | پہ وروکوالی (ستا کنسی) | او وخت تیر کری تا |

(فرعون) | اوونیل چی | ایا مونرہ پہ وروکوالی کنسی | ستا پالنه دلته نہ وہ کری | او تا دخپل عمر

فِينَا مِنْ عُمَرِكَ سِنِينَ ۖ وَفَعَلْتَ فَعَلَتِكَ الَّتِي فَعَلْتَ

پہ کور زمونرہ کنسی | د عمر ستانہ | دیر کلونہ | او بیا اوکرو تا | کار خپل | ہغہ | چی اوکرو تا

خوکلونو مونرہ سرہ یو | خانی نہ وو تیر کری | او تا ہغہ کار ہم کری وو کوم چی دی کری وو (زمونرہ سری

وَإِنَّكَ	مِنَ الْكَافِرِينَ ۝	قَالَ	فَعَلْتَهَا	إِذَا وَأَنَا
اوتہ	دناشکرونہ نی	اوونیل موسیٰ	کری وڑ ما هغه کار	کله چی وم زہ
دی قتل کری وو	او تہ دیر ناشکرہ نی	موسیٰ علیہ السلام	اوونیل چی بیشک ما هغه وخت دا حرکت کری وو	اوما
مِنَ الضَّالِّينَ ۝	فَقَرَّرْتُ	مِنْكُمْ	لَهَا	خَفِئْتُكُمْ
دناپو هانوه	نو او تبتیدم زہ	ستاسونہ	هر کله چی	اویریدم زہ ستاسونہ
نہ غلطی شوی وه	نوزہ تاسونہ ویریدم	او او تبتیدم	بیا زما رب	
فَوَهَبَ لِي	رَبِّي	حُكْمًا	وَجَعَلَنِي	مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝
نوراکرہ ماته	ارب زما	حکم (پوهه پیغمبری)	او جوړنی کړم زہ	درسولانونه
ماته دانائی راکړه	او زہ ئی په پیغمبرانو کښی شامل کړم			
وَتِلْكَ نِعْمَةٌ	تَمَنَّا	عَلَيْكَ	أَنْ عَبَّدْتَ	
او دغه نعمت	چی ته احسان کوی دهغی	په ماباند	دادی چی تا غلامان کړی وو	
او دا (زما د پرورش)	احسان چی ته په ما کوی	(ددی وجه داده)	چی تا بنی اسرائیل غلامان	
بَنِي إِسْرَءِیْلَ ۝	قَالَ فِرْعَوْنُ	وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝		
بنی اسرائیل	اوونیل فرعون	او څه خیز دې رب العالمین		
جوړ کړی دی	افرعون اوونیل چی د خلقو رب څوک دې ؟			

قوله تعالى:- وَأَذِّنَا لِي رَبِّكَ مُوسَى

لارښه فرعون طرف ته، موسیٰ علیہ السلام ته دالله ﷻ حکم: الله تعالیٰ چه خپل بنده او خپل رسول او خپل کلیم موسیٰ علیہ السلام ته کوم حکم ورکړی وو. هغه بیانېږی. چه دطوربنی طرفنه ئی هغه ته آواز ورکړو. هغه سره ئی کلام او کړو. هغه ئی خپل منتخب شوی رسول جوړ کړو او هغه ئی فرعون او دهغه قوم طرف ته اولېږلو. چه هغه په ظلم باندې کلک وو. او دالله تعالیٰ د ویرې او پرهیزگاری نوم هم په هغه کښې نه وو پاتې.

قوله تعالى:- قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ۝

دموسیٰ علیہ السلام عذاب او دهغه جواب: حضرت موسیٰ علیہ السلام خپلې څه کمزوری دالله تعالیٰ په مخکښی بیان کړلې. چه هغه دالله ﷻ په مهربانی سره لرې کړې شوې. لکه چه په سوره طه کښې دموسیٰ علیہ السلام د سوالونو نه پس دی (قَالَ قَدْ أُوتِيتَ ثُلُوكَ يٰمُوسَى) یعنی ای موسیٰ علیہ السلام استا ټول سوالونه پوره کړې شول. دلته دموسیٰ علیہ السلام عذردا بیان شوې دې. چه ماته ویره ده چه هغوی به ما دروغژن کړی. زما سینه تنگه ده. زما ژبه کښې تتوالې دې. نو هارون هم ماسره نبی جوړ کړې. اوما په هغوی کښې یو قبطی بغیر دجرم نه وژلې وو. چه دهغې په وجه مامصرپرېښودلو. اوس په ورتلو کښې زه ویرېږم. چه چرته هغه زمانه بدله وانخلی. الله تعالیٰ جواب ورکړو. چه دهیڅ یوې خبرې ویره مه ساته. مونږ ستارو رستاملگری جوړوو. اوتاته روښانه دلیل درکوو. هغوی به تاسوته هیڅ تکلیف نه رسوی. زما وعده ده چه تابه غالب کوم. ته زما آیاتونه خان سره خو یوسه. زما مدد به تاسوسره وی. زه ستا او دهغوی ټولې خبرې اورم. لکه چه فرمان دې. چه زه تاسو دواړو سره یم. اورم وینم. زما حفاظت، زما مدد، زما نصرت اوتائید تاسوسره دې. ته فرعون ته لارښه او په هغه باندې خپل رسالت ښکاره کړه. لکه چه بل آیت کښې دی. چه هغه ته اووايه چه په مونږ دواړو کښې هریودالله رسول دې. فرعون ته ئی اوونیل چه ته مونږ سره بنی اسرائیل اولیره. هغوی دالله تعالیٰ مؤمنان

ہند گان دی تاهغوی خپل غلامان جوړ کړی دی. او هغوی دې کمزوری کړی دی. ذلت سره دهغوی نه کارونه اخلي. او هغوی دې په عذابونو کښې گیر کړی دی. اوس هغوی آزاد کړه.

قوله تعالى: - قَالَ أَلَمْ تُؤْتِكُنَا وَلَدًا

د فرعون دموسی ﷺ پیغام ته په سپک نظر کتل او دموسی ﷺ جواب: حضرت موسی ﷺ دایپیغام فرعون ډیر په سپکوالی سره واوړیده. او هغه نې اورتلو، وې ونیل چه آیاته هغه نه بی؟ چه ته مونږ خپل خان سره اوساتلې. تر ډیرې مودې پورې مونږ ستا پرورش کولو. ددې احسان بدله تادا راکړه. چه هم په مونږ کښې دې یوکس او وژلو. او زمونږ ناشکری دې او کړه. ددې په جواب کښې حضرت کلیم الله او فرمائیل. د اتولې خبرې د نبوت نه مخکښې دي. چه هغه وخت زه پخپله ناخبره ووم. د عبد الله بن مسعود څخه قرائت کښې د (مِنَ الضَّالِّينَ) په ځانې (مِنَ الْجَاهِلِينَ) دې. حضرت موسی ﷺ ورته او فرمائیل. هغه رومې حال ختم شو. دویم وخت راغې. الله ﷻ زه خپل رسول جوړ کړې تاته رالیرلې یم. اوس که ته زما وینا اومنې. نو سلامتی به بیامومي. او که زما نافرمانی کوي نو هلاک به شي. دهغه خطا نه پس چه زه ستا نه اوتښتیدم. دهغې نه پس د الله تعالی دافضل په ما باندې اوشو. اوس زړې قصې مه یادوه. زما په آواز باندې لیک او وایه. او واوره! که تایواخي په ما باندې احسان کړې دې نور زما په هریو قوم باندې تا ظلم اوزياتې کړې دي. هغوی دې ټول غلامان جوړ کړی دی. زما سره دا سلوک او هغوی سره دا زیاتې او بد سلوکي به برابر برابرشي!

قَالَ فِرْعَوْنُ	وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ	قَالَ
اوونیل فرعون	او څه خیز دې رب العالمین	اوونیل موسی
ا فرعون اوونیل چې د خلقو رب څوک دي؟ موسی ﷺ جواب ورکړو		
رَبُّ السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا	إِنْ كُنْتُمْ
رب داسمانونو دي	او دزمکې دي او هغه چې په منځ ددواړو کښې دی که یی تاسو	
چې هغه داسمانونو او زمکې اوددې دواړه په مینځ د هرڅه مالک دي که چرې تاسو		
مُوقِنِينَ	قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ	أَلَا تَسْمَعُونَ
یقین کونکی	اوونیل فرعون هغه چاته چې چاپیره وو دهغه نه ایا نه اورئ تاسو	
یقین کونی فرعون خپل (گیر چاپیره ناستو) درباریانو ته اوونیل چې تاسو واوریدل؟		
قَالَ	رَبُّكُمْ	وَرَبُّ آبَائِكُمْ
اوونیل موسی (هغه) رب ستاسو دي او رب دپلارانو ستاسو دي چې اولنی وژ اوونیل فرعون	الْأَوَّلِينَ	
موسی ﷺ ورته اوونیل چې هغه ستاسو هم رب دي او ستاسود پلار نیکه هم رب دي فرعون وونیل		
إِنَّ	رَسُولَكُمْ	الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ
بیشکه رسول ستاسو	هغه	چې رالیرلې شوې دي تاسو ته خامخالیوني دي
چې ستاسو دا رسول چې تاسو ته راغلې دي ..... دا خولیوني دي		
قَالَ	رَبُّ الْمَشْرِقِ	وَالْمَغْرِبِ
اوونیل موسی	رب دمشرق او دمغرب دي	او هغه چې په منځ ددواړو کښې دی که یی تاسو
موسی ﷺ اوونیل هغه (الله ﷻ) دمشرق او مغرب او څه چې ددې په مینځ کښې دی د ټولو رب دي		

تَعْقِلُون

جی د عقل نہ خہ کار اخلی |

کہ تاسو د عقل نہ کار اخلی |

قوله تعالى: - قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ۖ

د فرعون د ربوبیت دعویٰ چونکہ فرعون خپل رعیت (ماتحت) بې لارې کړې وو. او هغوی ته بې یقین ورکړې وو. چه معبود اورب صرف زه یم. زما نه سوا هیڅوک نشته. دهغوی ټولو هم داعقیده وه. کله چه حضرت موسی (علیه السلام) او فرمائیل چه زه درب العالمین رسول یم. نوهغه اوونیل رب العالمین خه څیز دی؟ مقصد هم دا وو. چه زما نه سوا څوک رب شته هم نه. ته چه کوم خه وانی بالکل غلط دی.

درب العالمین شان د موسی (علیه السلام) په ژبه لکه چه په بل آیت کښې دی. چه هغه تپوس او کړو (فَمَنْ رَبُّکُمْ اِمَّا یُنۡسِیْ) ای موسی! ستا سوداړو رب څوک دی؟ ددې په جواب کښې کلیم الله او فرمائیل. چاچه دهریو پیدانش کړې دي. او څوک چه دټولو هادی دی. دلته یاد ساتئ چه بعضې منطقیان دلته غلط شوی دی اوونیلې نې دي. چه د فرعون سوال دالله تعالی دماهییت نه وو. دا بالکل غلط دی. ځکه چه دماهییت تپوس خوه نې هله کولې. کله چه مخکښې دوجود قائل وې. هغه خو دسره دالله تعالی دوجود منکر وو. خپله هم دا عقیده به نې ښکاره کوله. اونه یو یو باندې به نې دا عقیده منله. اگر چه ددې خلاف حجت او دلیلونه د هغه مخکښې ښکاره شوی وو. پس دهغه په دې سوال چه رب العالمین څوک دی؟ حضرت کلیم الله جواب ورکړو. چه هغه دټولو خالق دی، دټولو مالک دی، په ټولو قادر دی، دټولو معبود دی. یو دی، یواځې دی، دهغه څوک سره شریک نشته. عالم علوی آسمان او ددې مخلوق، عالم سفلی زمکه او ددې کائنات ټول هغه پیدا کړی دی. ددې په مینځ کښې څیزونه هوامارغان وغیره ټولو دهغه مخکښې عاجزه او د هغه عبادت کونکي دي. که ستازره دقیقین دولت نه خالی نه وی. که ستا سترگې روښانه وی. نو د رب العالمین دا صفتونه دهغه د ذات منلو دپاره کافی دي. په دې اوریدوسره فرعون چونکه هیڅ جواب ورنکړې شو. ځکه نې خبره په توقو کښې اچولودپاره، خلقولره په خپلې ښودلې شوې عقیدې باندې مضبوطولو دپاره هغوی طرف ته اوکتل. او وې ونیل واورئ! دې زمانه سوا بل چالره الله منی؟ دتعجب خبره ده حضرت موسی (علیه السلام) دهغه په دې بې پرواهۍ اونه یریدلو. او دالله (جل جلاله) د وجود نور دلیلونه بیانول نې شروع کړل. چه هغه ستاسو ټولو اوستاسونه دمخکښې خلقو مالک او پروردگار دی. نن که تاسو فرعون لره الله منی. نولر په دې خوسوچ اوکړئ. چه دفرعون نه مخکښې ددنیا والو الله څوک وو؟ دده نه مخکښې د آسمان او زمکې وجود وو. ددې ایجاد کونکې څوک وو؟ بس هغه زما رب دی هغه د ټولې دنیا والو رب دی. دهغه رالیرې شوې زه یم! فرعون ددلیلونو ددې باران برداشت اونکړې شو. جواب نې هم نه شو ورکولې. نو وې ونیل دې پریرېدئ داخوڅه پاگل سرې دي. که داسې نه وې. نو زما نه سوا به نې بل څوک رب ولې منلې؟ کلیم الله بیا هم خپل دلیلونه جاری اوساتل. دهغه دفضول کلام نه بې پرواه شو، وې فرمائیل. چه واورئ! دمشرق او مغرب مالک چه څوک دی هغه زما رب دی. هغه نمر، سپوږمۍ او ستوری د مشرق نه راخیژوی. او مغرب طرف ته نې کوزوی. که فرعون دخپل خدائی توب دعوه کښې رښتونی دي. نولر دې یوه ورځ ددې خلاف اوکړې مونږ ته دې اوښانې. دمغرب نه دې راو باسی اومشرق ته دې بوځی. هم دا خبره خلیل الله دخپلې زمانې بادشاه ته دمناظرې په وخت کړې وه. مخکښې خو نې دالله صفت بیان کړو. چه هغه ژوندی کوی مړه کوی. لیکن هغه بیوقوف چه کله دي صفت لره دالله سره د خاص کیدلونه انکار اوکړو. او وې ونیل چه داخوزه هم کولې شم. نو خلیل الله (جل جلاله) سره ددې چه په دې دلیل کښې ډیر گنجائش وو. ددې نه هم واضح دلیل هغه ته پیش کړو. چه زما رب د مشرق نه نمر راخیژوی. ته دا د مغرب نه راوخیژوه. اوس خو وارخطا شو. هغه پوهه شو چه که یوما اونه منل نو ولې؟ دا

واضح دليلونه خوبه په دې ټولوباندي اثر او کړي. په دې وجه ئې اوس خپل قوت نه د کار اخستلو اراده او کړله. او حضرت موسی عليه السلام ته ئې دهمکي ورکړله وې يوولو. لکه چه روستو راروان دي.

قَالَ لَئِنْ اَتَّخَذْتُ اِلٰهًا غَيْرِي

| اوويل فرعون | که چري اونيوز تا | معبود | غير زما نه (بل څوک) |

| فرعون اوويل که تا زما نه بغير بل څوک معبود جوړ کړو

لَا جَعَلْتُكَ مِنَ الْمُسْجُوْنِيْنَ ۝ قَالَ اَوْلَوْ جُنَّتْكَ اِشْيَ ۝

| نو مونږ به جوړ کړو تالره | دقيديانونه | اوويل موسی | اگر که راوړم زه تاته | څه څيز (دليل)

| نو زه به تا قيدي کړم | موسی عليه السلام | اوويل چي | اگر که زه درته يو ښکاره دليل پيش کړم

مُبَيِّنٌ ۝ قَالَ فَاتِ بِهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ فَالْتَقَىٰ

| ښکاره | اوويل فرعون | راوړه هغه | که ئې ته | درښتینو خلقونه | نو اوغورزوله هغه

| (نوبيا هم ما بندي کوي) فرعون اوويل چي (ښه ده) ته خپل دليل راوړاندي کړه | که ته ريښتوني ئې نو

عَصَا ۝ فَاِذَا هِيَ تَنْبُتُ مُبَيِّنٌ ۝ وَتَزْعُ يَدَ ۝ فَاِذَا

| همسا خپله | نو يودم وه | هغه | اژدها ښکاره | اوراويستلو ئې | لاس خپل | نو ناسايه وو

| موسی عليه السلام خپله همسا راوغورزوله | اودهغي نه يوه غټه اژدها جوړه شوه | اولاس ئې (دترخ نه) بهر کړو

هِيَ بَيَضَاءُ ۝ لِلنّٰظِرِيْنَ ۝ قَالَ لِلْمَلَا حَوْلَ ۝

| هغه ټاک سپين خليدونکي | دپاره دکتونکو | اوويل فرعون | سردارانو ته | چي ناست وو دهغه نه گير چاپيره

| نوټولو کتونکو ته ځلنده سپين ښکاره شو | فرعون خپل گير چاپيره درباريانو ته اوويل چي

اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ ۝ عَلِيْمٌ ۝ يَّرِيْدُ ۝ اَنْ يُخْرِجَكُمْ

| بيشکه داسرې | خامخا جادوگر دي | ډير پوهه | دې غواړي | چي اوباسي تاسو |

| داسرې چي ډير ماهر جادوگر دي | دې خو دا غواړي چي تاسو دخپل جادو په زور د ملک

مِّنْ اَرْضِكُمْ ۝ بِسِحْرِهٖ ۝ فَاِذَا تَأْمُرُوْنَ ۝ قَالُوْا اَرَجِهٖ

| دزمکي ستاسو نه | په جادو خپل سره | پس څه | حکم کوي تاسو | اوويل هغوی | ايسار کړه دي

| نه بهر اوباسي | نو دده په حقله | تاسو ماته څه مشوره راکوئي؟ | دوي اوويل چي ده ته اودده

وَآخَاهُ ۝ وَابْعَثْ فِي الْمَدَآئِنِ ۝ حٰشِرِيْنَ ۝ يَأْتُوْكَ بِكُلِّ سَحٰرٍ

| او رور دده | او اوليره | په ښارونو کښي | راجمع کونکي نوکران | چي راولي تاته | هر جادوگر |

| رور ته (څه قدرې) مهلت ورکړه | او ټولو ښارونو ته کسان اوليره | چي ټول پوهه جادوگاران

عَلِيْمٌ ۝ فَجَمَعَ السّٰحِرَةُ ۝ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ ۝ مَّعْلُوْمٍ ۝

| پوهه | نو راجمع کړي شو جادوگران | مقرر وخت دورخي | معلومي ته |

| راحاضر کړي | نو ټول جادوگران ديو مقرري ورخي په يو مقرر وخت باندې راجمع کړي شول |

قوله تعالى: - قَالَ لَيْسَ اتَّخَذَتِ الْهَآءُ غَيْرِي

دفرعون موسی ﷺ: کله چه په بحث کښې فرعون شکست او خوړلو په دلیل اوبیان کښې غالب نه شو. نودقوت اوطاقت مظاهره ئې اوکړله. اوبه مال اوطاقت سره ئې دحق لاندې کولو اراده اوکړله. اووې ونیل چه ای موسی ازما نه سوا بل څوک به معبود جوړکړې نویه جیل کښې به دې زورکړم اوساه به دې اوباسم. حضرت موسی ﷺ هم چونکه وعظ اونصیحت کړې وو. هغه هم اراده اوکړله چه زه هم هغه اودهغه قوم په بله طریقه قائل کړم. نووې فرمانیل چه که زه په خپلو رښتیاو باندې یوه معجزه پیش کړم اوته هم اومنې نویا؟ فرعون د او کولونه بغیرڅه کولې شو. وې ونیل ښه ده که رښتیاوې نو پیش کړه!

قوله تعالى: - قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ

يد بيضاء د موسی ﷺ لویه معجزه: - هغه اوریدوسره خپله همسا کومه چه دهغه په لاس کښې وه. هغه ئې په زمکه او غورزوله. پس هغه په زمکه پریوتل وو. چه هغې نه د یوې اژدهې شکل جوړشو. او اژدها هم ډیره لویه، تیروغابونووالا، هیبت ناک، ویرونکې، اوخوفناک شکل والا، وازې خلې سره راروان وواو غرمبیدله. دې سره ئې خپل گریوان کښې خپل لاس ورکړو. نو هغه دسپوږمې پشان پریقیدونکې راووتلو. دفرعون قسمت چونکه دایمان نه خالې وو.

قوله تعالى: - قَالَ لِلْمَلَأِ حَوْلَهُ

د فرعون ضد: داسې واضحه معجزو لیدلوسره هم په خپلې بدبختۍ کلک پاتې شو. نورخوڅه جوړه نه شوه. خپلو ملگرو او درباریانوته ئې اووئیل. داخو ډیر لونی جادوگر دې. پس خپل ملگری ئې ددې نه منع کول غوښتل چه چرته هغوی دامعجزه اونه گنړۍ هغوی ته ئې اووئیل. چه داخو دجادو کرشمې دی. بیشکه دومره خوماهم اومنله. چه دې دخپلې جادوگرۍ په فن کښې کامل استاذ دې. بیاني هغوی لره د حضرت موسی ﷺ په دشمنۍ باندې راضی کولودپاره یوه بله خبره جوړه کړله. چه دې به دغه شان کرشمونیکاره کولوسره خلق خان طرف ته متوجه کوی. اوکله چه څه خلق دده سره شی. نودوی به بغاوت راوچت کړی. بیابه تاسو مغلوبه کړی اوبه دې ملک به خپله قبضه اوکړی. نو دده دختمولوکوشش د اوس نه کول پکار دی. اووایی چه ستاسوڅه رانې ده؟ دالله قدرت اوگوری! چه په فرعونیانوالله تعالی هغه خبره اووئبله چه په هغې کښې حضرت موسی ﷺ ته دعام تبلیغ موقع ملاوې. اوبه خلقوباندې حق واضح شی. یعنی جادوگر دمقابلي دپاره راغوبښتل!

فَجَمَعَ السَّكَرَةَ	لِیُفِیْقَاتِ یَوْمَ	مَعْلُومٌ ۝	وَقِيلَ
انوراجمع کړې شو جادوگران مقرر وخت د ورځې معلومې ته او اووئیلې شو			
انوتول جادوگران دیو مقررې ورځې په یو مقرر وخت باندې راجمع کړې شول او خلقو ته اووئیلې			
لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ	مُجْتَمِعُونَ ۝	لَعَلَّنَا	نَتَّبِعُ السَّكَرَةَ
خلقو ته آیا یی تاسو جمع کیدونکی کیدې شی چی مونږه پیروی اوکړو دجادوگرانو			
شو چی آیا تاسو هم جمع کیږی (یعنی جمع شی) ددې دپاره که جادوگران غالب شو نو چی مونږ			
إِنْ كَانُوا	هُمُ الْغَالِبِينَ ۝	فَلَمَّا جَاءَ السَّكَرَةُ	قَالُوا لِفِرْعَوْنَ
که شو هغوی هم هغوی غالب نو هر کله چی راغلل جادوگران نو اووئیل هغوی فرعون ته			
دهغوی په لار روان پاتې شو څه وخت چی جادوگران راغلل نو فرعون ته ئې اووئیل			

اَيْنَ لَنَا	لَا جُرًا	اِنْ كُنَّا	مَحْنُ الْغَلِيْنِ ۝	قَالَ نَعَمْ
ایا وی به دپاره زمونږه خامخا څه اجر که شو مونږه هم مونږه غالب اوونیل فرعون هو				
چې که چرې مونږ غالب شو نو آيا مونږ ته به څه انعام هم ملاویږي فرعون اوونیل چې				
وَإِنَّكُمْ	إِذَا	لَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ۝	قَالَ لَهُمُ	مُوسَى الْقُوا
او بیشکه تاسو به په هغه وخت ضرور دنزدیکانونه یی اوونیل هغوی ته موسی او غورزوی				
او، اوپه دې صورت کښې به تاسو زما ددې دربار په نزدې کسانو کښې شامل شئ موسی <small>عليه السلام</small> اوونیل چې تاسو څه				
مَا	أَنْتُمْ	مُلْقُونَ ۝	فَالْقُوا	حِبَالَهُمْ وَعَصِيَّتَهُمْ
هغه څه چې تاسو غورزونکی یی دهغې نو او غورزولو هغوی رسی خپلې او همساگانې خپلې				
غورزول غواړئ نو هغه او غورزونئ هغوی خپل پری او همساگانې نه او غورزولې او				
وَقَالُوا	يَعِزَّةَ فِرْعَوْنَ	إِنَّا لَنَحْنُ	الْغَلِيْبُونَ ۝	فَالْقَى مُوسَى
اووی ونیل په عزت دفرعون سره خامخا مونږ به غالب کیږو نو بیا او غورزوله موسی				
دانی اوونیل چه دفرعون په عزت او جلال قسم دې چې مونږ به خامخا کامیابېږو بیا موسی (هم)				
عَصَاهُ	فَإِذَا هِيَ	تَلْقَفُ	مَا	يَأْفِكُونَ ۝
همسا خپله نو څه گوری چې هغه تیروی هغه څه چې دروغ جوړ کړی وو هغوی				
خپله همسا او غورزوله نو فوراً همسا دهغوی جوړه کړې نظر بندی تیرو ل شروع کړل				
فَالْقَى السَّحَرَةُ	سَاجِدِينَ ۝	قَالُوا	أَمَّا	بِرَبِّ
نوبی اختیاره پریوتل جادوگران سجده کونکی اوونیل هغوی ایمان راوړو مونږه په رب				
نوتول جادوگران پرمخ په سجده پریوتل دانی اوونیل چې مونږ په رب العالمین				
الْعَلَمِينَ ۝	رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ۝			
العالمین باندې په رب دموسی او هارون				
ایمان راوړو چې دموسی <small>عليه السلام</small> او هارون <small>عليه السلام</small> رب دې				

قوله تعالى: - فُجِئَ السَّحَرَةُ

دحق او باطل معرکه. مناظره په ژبې اوشوه. اوس فعلی مناظره کیږي. ددې مناظرې ذکر په سورة اعراف، سورة طه اوپه دې سورة کښې دې دقبطیانو اراده دالله عز وجل نورمره کول وو. اودالله عز وجل اراده غالب شوه. د ایمان او کفر مقابلې چه کله هم اوشوه. ایمان په کفر باندې غالب شوې دې. الله عز وجل حق په باطل باندې غالب کوی. دباطل سرشلیږي اودخلقو باطلې ارادې په هوا کښې الوخی. حق چه راشی باطل تښتی. دلته همدغه شان شویده. په هر یو ښار کښې سپاهیان اولیږلي شول. څلورواړه طرفونونه ډیر مشهور مشهور جادوگر راجمع کړي شول. چه هغوی په خپل فن کښې کامل اود زمانې استاذان وو. ونیلی شوی دی چه دهغوی تعداد، دولس، یا پنځلس، یا اوولس یا نورلس یا څه زیات دیرش زره یا اتیا زره وو. یا

ددې نه کم وزیات وو. صحیح تعداد الله تعالی ته معلوم دې. ددوی ټولو استاذان او سرداران څلورسې وو. سابور، عاذور، حطط او مصفی ا چونکه په ټول ملک کښې خبر خورشوی وو. دڅلور واړه طرفونونه ډلې ډلې خلق دمقرر وخت نه مخکښې مصرکښې جمع شول. چونکه دا قاعده کلیه ده چه ماتحت دخپل بادشاه په مذهب وی. دټولو دژبونه هم دا وځی چه دجادوگرو دغالب راتلونه پس به مونږ دهغوی په لاره خو. دا دچا دژبې نه هم اونه وتل. چه کوم طرف ته حق وی. مونږ به هغه طرف ته خو. اوس په موقع باندې فرعون سره دخپلو نوکرانو راووتلو. ټول حاکمان سرداران ورسره وو. لښکر اوفوج ورسره وو. جادوگرني خپل دربار ته خپلې مخې ته راوغوښتل. جادوگرو دبادشاه نه وعده واخستله. ځکه ئې اوونیل چه کله مونږ غالب راشو. نو بادشاه خوبه دخپلو انعاماتونه مونږ نه هیروی. فرعون جواب ورکړ. واه داڅنگه کیدې شی. نه صرف انعام بلکه زه خوبه تاسوپه خپلو خاص سردارانو کښې شامل کړم. اوتاسوپه همیشه زما سره اوسیرئ. تاسوپه زما نزدې خلق جوړشی. زما ټوله توجه به ستاسو طرفته وی. هغوی په خوشحالی خوشحالی میدان طرف ته روان شول. هلته چه لارل موسی عليه السلام ته ئې اوونیل. وایه چه ته مخکښې خپله استاذی ښکاره کوي اوکه مونږ ئې اوبښایو. حضرت موسی عليه السلام اوفرماښل نه تاسو مخکښې خپل بهراس اوباسئ. چه ستاسوپه زړه کښې څه ارمان پاتې نه شی. په دې جواب موندلو سره هغوی خپلې چوکې او رسئ میدان کښې اوغورزولې. اووې وئیل. د فرعون په عزت سره به غلبه زمونږه وی. لکه څنگه چه جاهل عوام څه کارکوي. نو وائی دا دفلانی په ثواب سره. په سورۃ اعراف کښې دی چه جادوگرو د خلقو په سترگو باندې جادو اوکړو. یانې هغوی په هیبت کښې واچول. اوډیرلونی جادونې ښکاره کړو. په سورۃ طه کښې دی. چه دهغوی همساگانې او رسئ دهغوی جادوسره خوزیدونکی معلومیدو. اوس دحضرت موسی عليه السلام په لاس کښې چه کومه همسا وه. هغه ئې میدان کښې اوغورزولو. چه هغې په ټول میدان کښې چه کوم څه دهغوی دنظر بندئ څیزونه وو. ټول ئې تیر کړل. پس حق ښکاره شو. اویا پل کمزورې شو. اودهغوی شوی کارونه ټول بیکاره شول. داڅه معمولی خبره او وړوکی دلیل نه وو. جادوگر خو د هغې په لیدوسره مسلمانان شول. چه یوسرې دفن دومره استاذانوپه مقابله کښې راځی. دهغه حال د جادوگرو پشان نه دې. هغه څه خبره نه کوی. یقینا زمونږ جادو، جادو دې. اوهغه سره دالله معجزه ده. هغوی خوهغه وخت هم هلته د رب په مخکښې سجده کښې پریوتل. اوهم په دغه مجمع کښې ئې د ټولوپه مخکښې دخپل ایمان راوړلو اعلان اوکړو. چه مونږ په رب العالمین باندې ایمان راوړلو. بیادخپل قول نور واضح کولودپاره ئې ورسره ډاهم اوونیل. چه درب العالمین نه زمونږ مراد هغه رب دې. کوم ته چه حضرت موسی عليه السلام اوهارون عليه السلام خپل رب وائی. دومره لویه معجزه دومره لوئې انقلاب فرعون په خپلو سترگو اولیدلو. لپکن دملعون په قسمت کښې ایمان نه وو. بیانې هم سترگی گهلونه کړلې. اود ځان دشمن شو. اوپه خپل طاقت سره ئې حق ختمولو. اووې وئیل. چه اوزه پوهه شوم. موسی عليه السلام ستاسو د ټولو استاذ وو. دې تاسو مخکښې راوړلو. بیاتاسوپه ښکاره مقابلې کولودپاره راغلی. اوخپل مینځ کښې دمشورې مطابق تاسوپه میدان کښې شکست اوخوړلو. اودده خبره مواومنه پس ستاسوداچل ښکاره شو.

اَمَّنْتُمْ لَهُ

قَالَ

| اوونیل فرعون | تاسو خبره اومنله دهغه |

| فرعون اوونیل چي تاسو زما د

قَبْلَ أَنْ لَكُمْ إِلَهَ لَكَيْرُكُمُ الَّذِي

مخکبسی ددی نه | چی زه اجازت درکرم | تاسو ته | بیشکه هغه | خامخا مشر ستاسو دی | هغه اجازت نه وړاندې په موسی علیه السلام باندې ایمان راوړو | بیشکه داموسی ستاسو مشر دی | چاچی

عَلَّمَكُمُ السَّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ لَا قُطْعَانَ

چی ښودلې ئې دې تاسو ته | جادو | پس ډیر زر به | پته اولړې تاسو ته | خامخا به پرېکړم زه تاسو ته جادو خودلې دې | ډیر زر به تاسو ته ددې انجام معلوم شی | زه به ستاسو دیواړخ

أَيِّدِيكُمُ وَأَرْجُلُكُمُ مِّنْ خِلَافٍ وَلَا صَلْبَتَكُمْ

لاسونه ستاسو | او خپې ستاسو | دمخالفو طرفونو نه | او پانسی به کړم تاسو | لاس او دبل اړخ پښه پرېکړم | او تاسو ټول به په سولې کړم |

أَجْمَعِينَ ۖ قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ۖ

ټول | او ویل هغوی | نشته ضرر (پروا) | بیشکه مونږه | رب خپل ته | واپس تلونکی یو ..... هغوی او ویل چې هیڅ خبره نه ده | مونږ خپل رب ته واپس تلونکی یو |

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتَنَا ۚ إِنَّ كُنَّا

بیشکه مونږه | امید لرو | چی اوبه ښی مونږ لره | رب زمونږه | گناهونه زمونږه | چی وو مونږه | مونږ امید لرو | چی زمونږ رب به زمونږ گناهونو نه معاف کړي | ځکه چې مونږ د ټولو

أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ

اول مومنان (په دغه حاضرینو کښی) | او وحی اوکړه مونږه | موسی ته | چی دښې بوځه | موسی ایمان راوړې دې | او مونږ موسی علیه السلام ته حکم اوکړو | چې زما بندگان شپه په شپه

يُعَادِي ۖ إِنَّكُم مُّتَّبِعُونَ ۖ فَأَرْسَلْنَا فِرْعَوْنَ فِي الْمَدَائِنِ

بندگان زما | بیشکه تاسو پسې به درځی خلق | انو اولیرل | فرعون | په ښارونو کښی (خبريالان) | (دمصر نه) بهر ته اوباسه | خوتاسو به رالاندې کولې شی | فرعون ټولو ښارونو ته سپاهیان

حٰشِرِينَ ۖ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشَرِّ ذِمَّةٍ قَلِيلُونَ ۖ وَأَنَّهُمْ

راجمع کونکی (دلبکر) | بیشکه دا بنی اسرائیل | خامخا یوه ډله ده | لږه | او بیشکه دوی اولیرل | ..... او دوی وویل چې دا یو وړوکی شان ټولې دې | اودوی

لَنَا لَغَآظُؤُنَ ۖ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حٰذِرُونَ ۖ

مونږ لره | غصه راوستونکی دی | او بیشکه مونږه | خامخا یوه ډله یو | بیدار اوسیدونکی | مونږ ډیر زیات قهرولی یو | او مونږ وسله پورې خلق یو

فَأَخْرَجْنَاهُم مِّنْ جَدَّتِ وَعَيُونُ ۖ وَكُنُوزٌ وَمَقَامُ كَرِيمٍ ۖ

نو رااوښتل مونږ هغوی لره | دباغونونه | او دچینونه | او دخزانونه | او دښو ځایونونه | غرض دا چې مونږ دغه فرعونیان دباغونو اوچینو اوخزانو او ښائسته کورونو نه بهر اووښتل

كَذٰلِكَ ط

وَ اَوْرَثْنٰهَا

بَنِي اِسْرَآءِيْلَ ط

هم داسی او کرل مونږه | او په میراث کښی ور کرل مونږه هغه

| بنی اسرائیلو ته |

دامو او کرل | او مونږ بنی اسرائیل د دوی وارثان جوړ کرل

قوله تعالى: - قَالَ اٰمَنْتُمْ لِيْ قَبْلَ اَنْ اَدْنٰ لَكُمْ

حق غالب او باطل مغلوب شو او د فرعون دهمکۍ: سبحان الله څنگه کامل ایمان والا خلق وو. حالانکه اوس په ایمان کښی راغلی وو. لیکن دهغوی د صبر او کلکوالی به څه وانی. فرعون پشان ظالم او جابر ورته ولاړ دی. دهمکیانې ورکوی او یروی یې. او هغوی زړه ورتیا سره یې دویرې نه دهغه د طبیعت خلاف جواب ورکوی. د کفر پردې نې دزړه نه لرې شوی دی. په دې وجه د سینې په زور مقابلې دپاره راغلی دی. اود همدې طاقتونو نه بالکل نه ویرېږی. ددوی په زړونو کښی دا خبره ناسته ده. چه موسی عليه السلام سره دالله ورکړې شوې معجزه ده. حاصل کړې شوې جادونه دې. دغه وخت نې حق قبول کړو. فرعون د غصې نه سور شو. او وې وئیل. چه تاسو خوزه د یخ خیز اونه گنړلم. زما نه باغی شوی. زمانه مو تپوس هم اونه کړو. اود موسی عليه السلام خبره موا منله؟ بیا په دې خیال سره چه چرته دمجلس په حاضرینو باندې دده د شکست خوړلو، بلکه بیا د مسلمانیدو اثر اونه غورزیږی. هغه دهغوی د پوهولو یوه خبره جوړه کړله. او وې وئیل چه آو تاسو ټول دده شاگردان یی. اودې ستاسو استاذ دې. تاسو ټول مریدان یی. اودې ستاسو بزرگ دې. تاسو ټول ته د جادو بنودلې دې. دې د هوک په بازی ته او گورۍ. دا صرف د فرعون بې ایمانی او چل بازی وه. گنی ددې نه مخکښې نه جادو وگرو کليم الله لیدلې وو. نه دالله رسول عليه السلام ددوی د شکل پیژندلو. دالله پیغمبر خو جادو پیژندلو هم نه. چاته به نې څه بنودلې وې؟ د عقل مندی خلاف نې دا خبره او کړله بیانې دهمکیانې شروع کړلې. او په خپل ظالمانه عادت باندې راغې وې وئیل. زه به ستاسو ټولو لاسونه خپې آلتې پرې کړم. او تاسو به لنډی بوندی کړم. بیا به مو په انسی کړم. او یو به هم ددې سزانه پرې نږدم.

قوله تعالى: - قَالُوا لَاضْمِرُ

د جادو کړانو فرعون ته جواب: ټولو متفق طور باندې جواب ورکړو. چه خان صاحب په دې کښی څه باک دې؟ څه چه ستانه کیدې شی او کړه. مونږ ته هیڅ پرواه شته. مونږ به خوا الله عز وجله طرف ته واپس تلل دی. مونږ به دهغه نه ثواب اخلو. خومره تکلیف چه ته مونږ ته راکوی. دومره اجرا و ثواب به زمونږ رب مونږ ته راکوی. په حق باندې مصیبت برداشت کول بالکل معمولی خبره ده. چه ددې مونږ ته هیڅ ویره نشته. زمونږ خوا اوس بس یو خواهش دې. چه زمونږ رب مونږ په تیرو شوو گناهونو باندې اونه نیسی. کومه مقابله چه تاپه مونږه کړې ده. ددې وبال (گناه) زمونږ نه لرې شی. اود دې دپاره مونږ سره سوا ددې نه هیڅ وسیله نشته. چه مونږ ټول د ټولونو مخکښې الله والا جوړ شو. په ایمان کښی مخکښې شو. په دې جواب باندې هغه نور هم غصه شو. او هغوی ټولو لره هغه قتل کړل. عليه السلام

قوله تعالى: - وَاَوْحَيْنَا اِلٰی مُوسٰی

د فرعون د گرفت نه د بنی اسرائیلو ازادی: موسی عليه السلام دخپل نبوت ډیره زمانه په هغوی کښی تیره کړله. دالله تعالی آیاتونه او دلیلونه نې په هغوی باندې واضح کړل. لیکن دهغوی سر ښکته نه شو. دهغوی تکبر ختم نه شو. دهغوی په بدو دماغو کښی هیڅ فرق راغې. نو اوس ددې نه سوا هیڅ خیز باقی پاتې نه شو. چه په هغوی باندې دالله عذاب راشی. او تباه شی. موسی عليه السلام ته دالله وحی راغله چه د شپې شپې بنی اسرائیل ځان سره زما د حکم مطابق روان کړه. بنی اسرائیلو په دغه موقعه باندې د قبطیانو نه ډیر کالی

(زبورات) دعا ریت پہ طور و اخستل. اودشپې د سپوږمې په رنځ کښې چپ چاپ او وتل. مجاهد رضی اللہ عنہ وائی چې په دغه شپه سپوږمې تندر (چاند گهن؟) نیولې وه (۱).

موسی عليه السلام دتللو په وخت کښې دیوسف عليه السلام تابوت هم خان سره واخستو. موسی عليه السلام په لاره کښې تپوس او کړو چې د حضرت یوسف عليه السلام قبر چرته دی؟ د بنی اسرائیلو یوې بوډهې قبر او بنودلو. هغوی دیوسف عليه السلام تابوت خان سره یوړلو. ونیلی شوی دی چې هغوی پخپله هغه اوچت کړې وو. د حضرت یوسف عليه السلام وصیت وو چې بنی اسرائیل کله ددې ځانې نه ځی. نوزما تابوت دی هم د خان سره یوسی (۲). دا بنی ابی حاتم په یو حدیث کښې دی چې نبی عليه السلام یو باندیچی سره میلمه وو. هغه د نبی عليه السلام ډیره میلستیا او کړله په واپسې کښې نبی عليه السلام او فرمائیل. کله مونږ سره په مډینه کښې هم ملاوښه څو ورځې پس باندیچی نبی عليه السلام ته راغې. نبی عليه السلام او فرمائیل څه غواړې؟ هغه اوونیل او یوه ښه اوښه سره د کجاوې راکړه. او یوه چیلې راکړه چې هغه پی ورکوی. نبی عليه السلام او فرمائیل. افسوس چې تا د بنی اسرائیلو د بوډهې په شان سوال اونه کړو. صحابو رضی اللہ عنہم تپوس او کړو. دا واقعہ څنگه ده؟ نبی عليه السلام او فرمائیل. کله چې حضرت کلیم الله بنی اسرائیل خان سره روان کړل. نولاره ترې هیره شوه. په زرگونو کوشش نې او کړو. لیکن لاره نه ملاویده. هغوی خلق راجمع کړل تپوس نې ترې او کړو چې دا تیارة ولې ده؟ نو د بنی اسرائیلو عالمانو اوونیل. خبره داده چې حضرت یوسف عليه السلام په خپل آخری وخت کښې زمونږ نه وعده اخستې وه چې کله مونږ دمصر نه څو. نو د هغه تابوت به هم د خان سره اوړو. حضرت موسی عليه السلام تپوس او کړو چې په تاسو کښې چاته پته ده چې د حضرت یوسف عليه السلام تابوت چرته دی؟ ټولو انکار او کړو چې مونږ ته پته نشته. په مونږ کښې سوا د یوې بوډهې نه څوک هم دهغوی د قبر نه خبر نه دی. هغوی هغه بوډهې ته سړې اولیږلو هغه نې راوغوښتله چې ماته د حضرت یوسف عليه السلام قبر او ښایه بوډهې اوونیل. درته ښائم خومخکښې خپل حق اخلم. حضرت موسی عليه السلام اوونیل ته څه غواړې؟ هغې جواب ورکړو چې په جنت کښې تاسره ملگرتیا ماته ملاوښی. په هغوی باندې دهغې د سوال ډیر گران شو. هغه وخت وحی راغله چې ددې خبره اومنه ددې شرط منظور کړه. اوس هغوی موسی عليه السلام یو تالاب ته بوتلو چې دهغې د اوبورنگ هم بدل شوې وو. وې ونیل چې ددې اوبه اوباسه کله نې چې اوبه ویستلې. اوزمکه ښکاره شوه. نو وې ونیل اوس دا ځانې اوکته چې کنستل نې شروع کړل. نو قبر ښکاره شو. تابوت نې خان سره کیخوده. اوس چې کله روان شول. نولاره صفا ښکاره شوه. اوبه نیغه لار روان شول (۳). لیکن دا حدیث ډیر غریب دی. بلکه حق ته زیاته نزدې خوداده چې دا بموقوف دی. یعنی در رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمان هم نه دی. والله اعلم.

ددوی دوتلو فرعون ته معلومات او شو. دا خلق خوپه خپله لار روان شول. هلته چې د فرعون او فرعونیانو د سحر په وخت سترگې گهلاو شوې. نو څوکیدار غلامان وغیره څوک هم نشته. ډیر زیات پریشان شول. اود غصې نه سره شول. کله چې دامعلومه شوه چې بنی اسرائیل خودشپې ټول په ټوله تنبیدلی دی. نو نوره هم خاموشی شوه. هغه وخت نې خپل لښکر جمع کړو. ټولوته نې اوونیل چې دا د بنی اسرائیلو وړه شان ډله ده. خالص ذلیل، سپک، لږ شان خلق دی. هروخت ددوی نه مونږ ته غم رارسې. تکلیف راته رسیږي. اوبیا هروخت مونږ ته ددوی د طرفه پریشانی وی. دا معنی د (خِذْرُون) په قراءت باندې د سلفو یو جماعت دا حذرون هم ونیلې دي. یعنی مونږ وسله بند یو. ما اراده کړې ده چې اوس دوی ته ددوی د سر کشی سزا ورکړم. دوی ټول یو ځانې گیر کړم. دگاڅو مولوپه شان نې پرې کړم. دالله شان چې هم دا خبره په هغه باندې پریوتله. او هغه سره دخپل قوم اولښکر په یو وخت هلاک شو. (لعنة الله عليه وعلى من تبعه)

(۱) الطبری: ۳۵۴/۱۹.

(۲) الطبری: ۳۵۴/۱۹.

(۳) حاکم: ۴۰۴/۲، وسنده صحیح.

قوله تعالى: - فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۝

فرعونیان بنی کول د خپلو کورونو نه اوویستل: - دالله تعالی ارشاد دې. چه داخل طاقث او کثرت په نشه کنبی بنی اسرائیلو پسې دهغوی د ختمولو په ارادې سره اووتل. په دې بهانه مونږ هغوی لره دهغوی د باغونو، چینو، اونهر ونونه، دخزانو او بښانسته کورونو نه راوویستل. اوجهنم ته موداخل کړل. هغوی خپل اوچت اوچت، شان وشوکت والامحلونه، شنه تازه باغونه، جاری نهرونه، خزانی، سلطنت، ملک، تخت و تاج، جاه و مال ټول پرینسودل، بنی اسرائیلو پسې دمصر نه اووتل. اومونږ داتول خیزونه بنی اسرائیلو ته ورکړل چه هغوی ترننه پورې کمزوری وو. ذلیل او خوار وو. چونکه زمونږ اراده شوې وه. چه مونږ ددوی کمزوری ختمه کړو او داکمزوری خلق په ترقی کړو او دوی پیشوا او وارثان جوړ کړو. دا اراده مونږ پوره کړله.

فَاتَّبَعُوهُمْ ۝	مُشْرِقِينَ ۝	فَلَمَّا	تَرَاءَ
نوروان شو هغوی په هغوی پسې په وخت دختلو دنمر کنبی نو هر کله چی ایوبل سره لیدل او کړل هغوی د نمر ختلو په وخت کنبی بنی اسرائیلو پسې شول هرکله چې			
الْجَمْعِ	قَالَ	أَصْحَبُ مُوسَى	إِنَّا لَكِدْرُكُونَ ۝
دواړو دلو نو اوونیل ملگرو دموسی بیشکه مونږه اونیلوې شو اوونیل موسی			
دواړو دلو یو بل ته کتل نو دموسی <small>عليه السلام</small> ملگرو اوونیل چې مونږ خوبس سم راگیر شو			
كَلَّا ۝	إِن مَعِيَ رَبِّي ۝	سَيِّدِينَ ۝	فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ
هرگز نه بیشکه ماسره رب زما دې چې لاربه بښائی ماته نووحي اوکړه مونږه موسی ته			
موسی <small>عليه السلام</small> او فرمانیل چې هیڅکله نه بیشکه زما رب ماسره دې هغه به راته لاره بښائی هغه وخت مونږ			
أَن اَضْرِبْ	بِعَصَاكَ	الْبَحْرَ	فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ
چی اووه په همسا خپله د ادرياب نو اوشلیدو هغه پس شوه هره حصه			
موسی <small>عليه السلام</small> ته حکم اوکړو چې په خپله همسا دریاب اووه نو دریاب اوشلیدو او (داوېو) یوه ټکړه			
كَالطُّودِ الْعَظِيمِ ۝	وَأَزَلَفْنَا	ثُمَّ	الْآخِرِينَ ۝
پشان دغرلوی او رانزدې کړل مونږه هغه ځانې ته هغه بله ډله او بیج کړو مونږه			
دلوثي غر په شان شوه اومونږ بله ډله (کافران) هم نزدې اورسول اومونږ موسی <small>عليه السلام</small>			
مُوسَىٰ	وَمَنْ مَّعَهُ	أَجْمَعِينَ ۝	ثُمَّ أَغْرَقْنَا
موسی او هغه څوک چې وو دهغه سره ټول بیا ډوب کړل مونږه هغه نور خلق			
او هغه ملگری ټول بیج کړل بیا دویم فریق (فرعونیان) مو ډوب کړل			
إِنَّ فِي ذَلِكَ	لَايَةً ۝	وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ	مُؤْمِنِينَ ۝
بیشکه په دې کنبی یوه نښه ده اونه دی اکثر ددې خلقو نه ایمان راوړونکی او بیشکه			
بیشکه په دې واقعیه کنبی ډیر لوښي عبرت (پټه) دې او په دوی کنبی زیات خلق ایمان نه راوړی			

رَبِّكَ	لَهُوَ	الْعَزِيزُ	الرَّحِيمُ
رب ستا	خامخا هغه دي	غالب	ارحم کونکي
او بيشکه ستا	رب غالب	او مهربان دي	

قوله تعالى: فَأَتَّبَعُوهُمْ مُتَتَبِعِينَ ﴿٥٠﴾

د فرعون او فرعونيانو عبرتناک انجام: فرعون خپل ټول قوم اولښکر، ټول ماتحت، دمصر او دمصريېر خلق، خپل او دخپل قوم خلق خان سره روان کړل. ديريې تکبر او غرور سره د بنی اسرائیلو ختمولو ارادې سره روان شو. بعضي وائي: چه دهغوی تعداد دلکهاؤ نه هم زیات وو. په هغوی کښې یولاکه خوصرف په توررنګ اسونو باندې سواره وو. لیکن دا خبر د اهل کتابو دې سوچ پکښې پکار دې. د کعب عليه السلام نه خونقل دی. چه اته لاکه په داسې اسونو باندې سواره وو. زمونږ خو خیال دې چه دا ټول د بنی اسرائیلو د مبالغې نه ډک روایتونه دي. دومره خود قرآن نه ثابت ده. چه فرعون خپل ټول جماعت خان سره روان کړو. خو قرآن د هغوی تعداد نه دې بیان کړې. نه د دې علم مونږ ته څه فائده راکونکې دې. دنمر را ختلو په وخت هغوی ته دوی اور سیدل. کافرانو مؤمنان، او مؤمنانو کافران اولیدل. د موسی عليه السلام د ملګرو دخلې نه بې اختیاره او وتل چه ای موسی! اوس وایه چه څه اوکړو. مونږ اونیولی شو. مخکښې قلم سمندر دې. شاته د فرعون تباہ کونکې سخت زړی لښکر دې نه ځانې د پناه شته او نه پښې مزل کوی. ښکاره خبره ده چه د نبی او غیر نبی ایمان برابر نه شی کیدی. حضرت موسی عليه السلام دیره په تسلی سره جواب ورکوی. چه مه ویرېږئ تاسو ته هیڅوک تکلیف نه شی رسولې. ما خپلې راتې سره تاسونه یئ راویستلی. بلکه دا حکم الحاکمین په حکم سره مي راوستی یئ. هغه وعده خلاف نه دې. دهغې په مخکښې حصه باندې حضرت هارون عليه السلام وو. هم دهغه سره یوشع بن نون وو. یاد آل فرعون مؤمن سړي وو. او حضرت موسی عليه السلام د لښکر په آخری حصه کښې وو. د ویرې اود لارې د نه موندلو په وجه ټول بنی اسرائیل حیران او پریشان شول. او ناقلاری سره نې دجناب کلیم الله نه تپوس اوکړو. چه هم په دې لاره دالله تعالی حکم وو؟ هغوی او فرمائیل. آو په دومره وخت کښې خوبه فرعونیان په سرباندې راوخیژی. دغه وخت د پروردگار وحی راغله. چه ای نبی! په دې دریاب باندې خپله همسا اووهه. اوبیا زما قدرت کرشمه اوگوره. هغوی همسا اووهه. چه دهغې په لگیدو سره دالله په حکم اوبه اوشلیدي ددغه پریشانی په وخت موسی عليه السلام دا دعا او غوښتله. چه دایه ابن ابی حاتم کښې په دې الفاظو سره نقل ده. (يَا مَنْ كَانَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ الْمَكُونُ لِكُلِّ شَيْءٍ وَالْكَائِنُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ اجْعَلْ لَنَا مَخْرَجًا) دا دعا د موسی عليه السلام دخلې نه وتل وو. چه دالله تعالی وحی راغله. چه په سمندر باندې خپله همسا اووهه. دریاب ته دالله تعالی حکم او دریاب شلیدل. حضرت قتاده رضي الله عنه فرمائی. چه په دغه شپه الله تعالی سمندر طرفته دمخکښې نه حکم لیرلې وو. چه کله زما پیغمبر موسی عليه السلام راشی. او تاپه لرگی اووهی. نو دهغه واوره او اومند. پس په سمندر کښې ټوله شپه چې وې. دهغې چې یو خوابل خوا لگیدلې. چه نه معلوم حضرت کله اود کوم طرفه راشی. اوما په لرگی اووهی. داسې نه چه ماته پته هم او نه لگی. اوزه د هغه حکم پوره نکړې شم. کله چه بالکل غاړې ته اور سیدلو. نو دهغه ملګری حضرت یوشع بن نون عليه السلام او فرمائیل. ای دالله نبی! دالله تاسوته څه حکم دې؟ هغوی او فرمائیل هم دا چه زه سمندر باندې خپله همسا اووهه. هغوی او وویل. بیا دڅه انتظار دې؟ نو هغه همسا اووهه او وې فرمائیل. دالله تعالی په حکم سره اوشلیږه. اوما ته دتلو لاره راکړه. بس هغه وخت هغه اوشلیدلو. لارې په مینځ کښې صفایه نظر راغلې. اودهغې یو خوا بل خوا اوبه دغریشان شوې. په هغې کښې دولس لارې راووتلې. د بنو اسرائیلو قبیلې هم دولس وې. بیا دالله تعالی قدرت دا چه دهر دوو ډلو په مینځ کښې چه کوم غر حائل وو. په

هغی کنبی کهر کئی جوړې شوې. چه هریوه بل لره سلامتیا سره راتلونکی اووینی (۱). اوبه په شان د دیوالونو شوې. اوهواته حکم اوشو. هغی دمنځ نه اوبه او زمکه اوچه کړله، لاره ئې صفا کړله. پس په دغه اوچه لاره موسی (علیه السلام) سره دخپل قوم بې ویری لار لوبیا فرعونیانو لره الله تعالی سمندر ته نزدې کړل. بیاموسی (علیه السلام) اوبنی اسرائیلو ټولوته خلاصې ملا وشوه. اوبه هغوی کنبی څوک هم ډوب نه شول. اوبه باقی ټولو کافرانو کنبی څوک هم بچ نه شول.

د موسی (علیه السلام) او دریاب مینځ کنبی مکالمه: حضرت ابن مسعود (رضی الله عنه) فرمائی. فرعون ته چه کله دبنی اسرائیلو دتبتیدلو خبر ملا وشو. نو هغه یوه چیلې ذبح کړله. اووې ونیل چه ددې دڅرمن ویستلونه مخکنبی دې ماته شپړلاکېه لښکر جمع کړې شی. موسی (علیه السلام) چه په منډو منډو کله دسمندر غاړې ته نزدې اورسیدلو. نو سمندر ته ئې او فرمائیل. ته اوشلیږه، یو طرف ته شه اومونږ ته ځانې راکړه. هغه اوونیل دا څه دتکبر خبرې کوي. آیا زه ددې نه مخکنبی هم کله چودلې یم. او یو طرف ته شوې یم، کوم انسان له مې ځانې ورکړې دې. چه تاته ئې درکړم. موسی (علیه السلام) چه کوم بزرگ سړې وو. هغوی اوونیل. چه ای دالله نبی! چه هم دا لاره اوهم دا ځانې الله تعالی بنودلې دې؟ موسی (علیه السلام) او فرمائیل اوهم دا ځانې. هغوی اوونیل. بیاخونه تاسو دروغژن یی نه تاسوته غلط فرمائیلی شوی دی. هغوی دوباره هم دا اوونیل لیکن بیا هم څه اونه شول. دغه بزرگ سړی دوباره هم دغه سوال جواب اوکړو. دغه وخت وحی نازله شوه. چه سمندریه خپله همسا اووهه. اوس دهغوی خیال راغی اوبه همسانی اووهلو. په همسا وهلو سره سمندر لاره ورکړله. دولس لارې ښکاره شوې. هریوې ډلې خپله لاره اوپیژندله. اوبه خپله لاره روان شول. او یوبل ته ئې کتل په اطمینان سره ټول لارل. حضرت موسی (علیه السلام) خو بنی اسرائیل ځان سره کړل پورې وتل. او فرعونیان په هغوی پسې سمندر ته راورسیدل. چه دالله تعالی په حکم سره دسمندر اوبه څنگه وې هغه شان شوې. او ټول ئې ډوب کړل. کله چه دټولونه آخری بنی اسرائیلی راووتلو. اودټولونه آخری قبطی سمندر ته راغې. دغه وخت دالله تعالی په حکم سره دسمندر اوبه یوځانې شوې. او ټول په ټوله قبطیان یوپه یو ډوب شول. په دې کنبی ډیره عبرتناکه نښه ده. چه څنگه گنهگار تباه کیږی. اونیکان کامیابیږی. لیکن بیا هم اکثر خلق دایمان په شان دولت نه محروم دی. بیشکه ستا رب عزیز اورحیم دې.

وَإِنَّا عَلَيْهِمْ نَبَاً

اولوله | په دوی باند | قیصه |

او (انې نبی)، دوی ته دابراهیم (علیه السلام) قصه

إِبْرَاهِيمَ ۖ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ۖ

د ابراهیم (علیه السلام) | کله چی | اوونیل هغه | پلار خپل ته | او قوم خپل ته | دڅه عبادت کوئ تاسو | هم واوروه | هرکله چی هغوی خپل پلار او خپل قوم ته اوونیل | چی دا ناسود څه څیز عبادت کوئ

قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظْلُ لَهَا

اوونیل هغوی | مونږه عبادت کوو | دبتانو | پس همیشه اوسپرو مونږ | دې بتانو ته |

هغوی اوونیل چی مونږ دبتانو عبادت کوو | اوهم دهغوی په عبادت قائم یو

عَلَيْهِمْ ۝	قَالَ	هَلْ يَسْمَعُونَكَ إِذْ	تَدْعُونَ ۝
نزدی کیناستونکی اووئیل ابراهیم ایا اوری دوی خبری ستاسو کله چی تاسو اواز کوی دوی ته			
ابراهیم ۝	وَرْتَه	اووئیل چی ایا دوی ستاسو خبره اوری دی شی کله چی تاسو دوی رابلی؟	
أَوْ يَفْعَلُونَ ۝	قَالُوا	بَلْ وَجَدْنَا	
یا دوی فائده رسوی تاسو ته یا ضرر دررسوی تاسو ته اووئیل هغوی بلکه موندلی دی مونږه			
یا تاسو ته څه ضرر یا فائده درکولې شی؟ هغوی اووئیل چی نه، مونږ خو بس			
أَبَاءَنَا ۝	كَذَلِكَ	يَفْعَلُونَ ۝	قَالَ
پلاران زمونږه چی دارنگی کار به نی کولو اووئیل ابراهیم ایا نو کتلی دی تاسو هغه بتانوته			
خپل پلار نیکه په دې کار دغسې موندلی دی ابراهیم ۝			
کنتم ۝	تَعْبُدُونَ ۝	أَنْتُمْ	وَأَبَاؤُكُمْ
چی یی تاسو چی عبادت نی کوی تاسو او پلاران ستاسو چی مخکینی تیر شوی دی			
معبودانو حالت هم لیدلې دې تاسو یا ستاسو پخوانو پلارنیکونو			
فَأَنبِئُوهُمْ ۝	عَدُوِّيَ	إِلَّا	رَبَّ الْعَالَمِينَ ۝
پس بیشکه چی دوی دشمنان دی زما مگر نه رب د مخلوقاتو			
هغه ټول زما دشمنان دی سوا دهغه رب العالمین نه کوم چی زه پیدا کړم			

قوله تعالى: - وَأَنْتَ عَلَيْهِمْ تَبَارِكُ ۝
 د حضرت ابراهیم ۝ دعوت توحید: د ټولو مؤحدینو د پلار، د الله تعالی د بنده اورسول او خلیل حضرت
 ابراهیم علیه افضل التحية والتسليم واقعه بیانېږي. نبی کریم ۝ ته حکم کولې شی. چه تاسو خپل امت
 ته دا واقعه واوروی. چه هغوی په اخلاص، توکل، اود یورب عبادت، اود شرک او مشرکانونه بیزاری کښې
 ستاسو اقتدا او کړې. هغوی د اول ورځې نه د الله تعالی په توحید باندې قائم وو. او آخر ورځې پورې په
 دې توحید باندې کلک ولاړ وو. خپل قوم او خپل پلار ته یې او فرمائیل. چه دا بت پرستی ولې کوي.
 قوله تعالى: - قَالُوا تَعْبُدُونَ

د قوم جواب: هغوی جواب ورکړو. چه مونږ خو د پخوانه ددې بتانو مجاوری او عبادت کونکی راروان
 یو. حضرت ابراهیم ۝ د هغوی دا غلطی په هغوی باندې واضحه کړله. دهغوی د غلطې طریقې ښکاره
 کولو دپاره یې یوه خبره بله هم بیان کړله. چه تاسو ددوی نه دعا گانې غواړئ. اود لرې اونزدې نه دوی
 رابلی. نو آیا دوی ستاسو اواز اوری؟ یاد کومې نفعې حاصلولو دپاره چه تاسو دوی رابلی. آیا هغه نفع
 دوی تاسو ته در رسولې شی؟ که تاسو ددوی عبادت پرېږدئ نو آیا دوی تاسو ته نقصان در رسولې شی؟
 ددې کوم جواب چه د قوم د طرفه ملا وشو. هغه صفات ښکاره دې. چه ددوی معبودان په دې کارونو کښې یو
 کار هم نه شی کولې. هغوی صفا اووئیل چه مونږ خو د خپلو مشرانو د تقلید په وجه بت پرستی باندې
 کلک ولاړ یو.

د قوم په جواب د ابراهیم ۝ وینا: ددې په جواب کښې حضرت خلیل الله ۝ د هغوی نه اودهغوی باطلو
 معبودانو نه دخپل براءت او بیزاری اعلان او کړو. صفا یې او فرمائیل. چه ستاسو اوستاسو هغه معبودان
 دکوم چه تاسو اوستاسو پلار نیکونو عبادت کولو. دهغې ټولونه زه بیزاره یم. دا ټول زما دشمنان دی. زه

صرف د رښتوني رب عبادت کونکې يم. زه مخلص موحديم. لاړشې ستاسو او ستاسو دمعبودانونه چه څه کيدې شي او کړي.

د نوح عليه السلام او هود عليه السلام هم دغه شان جواب وو. حضرت نوح عليه السلام خپل قوم ته هم دا فرمائيلی وو. چه تاسو اوستاسو ټول معبودان که ملاوشې او ماته څه نقصان رارسولي شي، نوڅه کمي مه کوي. حضرت هود عليه السلام هم فرمائيلی وو. زه ستاسونه اوستاسو دمعبودانونه دالله تعالی نه سوا دټولونه بيزاره يم. تاسو ټول که ماته څه نقصان رارسولي شي نو راوړسوي! زما بهروسه دخپل رب په ذات باندې ده. ټول ساه لرونکي د هغه دحکم لاتدي دي. هغه نيغې لار والادي. دغه شان خليل الرحمن عليه السلام او فرمايل. چه زه ستاسو د معبودانو نه بالکل نه ويريم. ويره خوتاسوله زما درب نه ساتل پکاردی. چه هغه الله تعالی دي. هغوی اعلان کړې وو. چه په ما او تاسو کښې دشمني ده. چه ترڅو پورې تاسوپه يوالله باندې ايمان رانه وړي. اي پلاره! زه ستانه او ستادقوم او ستاد معبودانونه بيزاره يم. صرف دخپل رب نه مې اميد دي. چه هغه ماته نيغه لار اوبښائي. هم دا يعنی ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)) لره هغوی کلمه جوړه کړله.

الَّذِي خَلَقَنِي	فَهُوَ	يَهْدِينِ	وَالَّذِي هُوَ	يُطْعِمُنِي
هغه رب چې پيدائي کړم زه	پس هغه	لار بښائي ماته	او هغه رب	چې هغه
او هم هغه ما ته سمه لار بښائي	او هم هغه رب چې	ما باندې خوروي څکوي		
وَيَسْقِينِي	وَإِذَا مَرِضْتُ	فَهُوَ	يَشْفِينِي	وَالَّذِي
او اوبه راکوي ماته	او کله چې	انا جوړه شم زه	نوهغه	اشفا راکوي ماته
او هغه رب				او هغه رب
اوڅه وخت چې زه بيمار شم	انو هم هغه ماته	اشفا راکوي	او هم	(هغه الله <small>ﷻ</small> به)
يُمِيتُنِي	ثُمَّ يُحْيِينِي	وَالَّذِي	أَطْمَعُ	أَنْ يَغْفِرَ لِي
چې مړکوي به ما	بيا به ژوندي کوي ما	او هغه رب	چې اميد لرم زه	چې اوبه بښي
ماته				
راته په وخت مړگ راکوي	اوبيا به مې ژوندي کوي	او هغه	(الله <small>ﷻ</small>)	چې دکوم نه زه اميد لرم
خَطِيئَتِي	يَوْمَ الدِّينِ			
گناهونه زما	په ورځ دجزاء (قيامت)			
چې زما گناهونه به دقيامت په ورځ اوبخښي				

قوله تعالى: - وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي

زما الله څوک دي؟ حضرت خليل الله عليه السلام دخپل رب صفتونه بيانوي. چه زه خوددي صفتونو والا درب عبادت کونکې يم. دهغه نه سوا بل دهیچا عبادت به نه کوم. رومېي صفت داچه هغه زما خالق دي. هم هغه اندازه مقررکړې ده. اوهم هغه دمخلوقاتو هغې طرف ته رهبري کوي. دويم صفت داچه هغه حقيقي هادي دي. چاله چه غواړي په خپله لارته روانوي. چاله چه غواړي په غلط لارته روانوي. دريم صفت زما درب دادې. چه هغه رزاق دي. دزمکې اوآسمان ټول اسباب هغه پيدا کړي دي. دوریخو پورته کول، خورول، دهغې نه باران وړول، په هغې سره زمکه ژوندي کول (شنه کول) بيا پيداوار زرغونول هم دهغه کار دي. هم هغه خوږې او تنده ماتونکې اوبه مونږته راکوي. اوخپل نورمخلوق ته هم. غرض داچه خوراک ځکاک ورکونکې هم هغه دي. ورسره بيماري او تندرستی هم دهغه په لاس کښي ده.

دمکروہ خیزونو نسبت الله ﷻ ته نه دي پکار: لیکن دخیل الله ﷻ د ادب کمال او گوری: چه دبیماری نسبت
نې خو خپل طرف ته او کړو. اود شفا نسبت نې الله تعالی طرف ته او کړو. اگر چه بیماری هم دهغه قضاء
او قدرت سره اودهغه جوړشوی خیزدی. هم دا لطافت د سورة فاتحه په دعا کښې هم دي. چه د انعام
اوهدایت اسناد خود عالم رب طرف ته شوې دي. اود غضب فاعل نې حذف کړې دي. اوضلالت نې بنده
طرف ته منسوب کړې دي. په سورة جن کښې دجناتو قول هم او گوری. چه هلته هغوی ونیلی دي. چه
مونږ ته معلومه نه ده چه د زمکې مخلوق سره د بدی اراده کړې شوې ده. یادوی سره ددوی رب د خیر
اراده کړې ده؟ دلته هم دخیر نسبت رب طرف ته شوې دي. اود بدی په اراده کښې دانسبت نه دي
ښکاره کړې شوې. دغه شان دآیت هم دي. چه کله زه بیمار شم. نوزما په شفا باندې ددې الله تعالی نه
سوا بل څوک قادر نه دي. په دوائی کښې تاثیر پیدا کول هم دهغه د وس خیزدی. په مرگ او ژوند باندې
هم قادر هغه دي. ابتداء او انتهاء دهغه په لاس کښې ده. هم هغه رومبې پیدائش کړې دي. هغه به دوباره
پیدا کول کوی. په دنیا او آخرت کښې د گناهونو په بحبلو هم هغه قادر دي. هغه چه څه غواړی کوی. غفور
اورحیم دي.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحَقِّقْنِي	اے ربه زما راکړه ماته حکم (حکمت) او پیوست کړې ما
بِالصَّالِحِينَ ۝ وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ۝ وَاجْعَلْنِي	ای زما ربه ماته حکمت (د دین پوهه) راکړه اوما په
دِصَالِحَانِ ۝ وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ۝ وَاجْعَلْنِي	د صالحانو سره او اوگر څو ما ژبه د صدق په روستو خلقو کښې او اوگر څو ما
مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ۝ وَاعْفُ رِّبِّي ۝ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝	خپلو نیکانو بندگانو کښې شامل کړه او زما د نیکنامی ذکر په راتلونکو نسلونو کښې جاری اوساته
دَوَارِثَانِ ۝ دِجَنَّةِ النَّعِيمِ ۝ وَاعْفُ رِّبِّي ۝ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝	د وارثانو د جنت دنعمتونو نه او او بښه پلار زما بیشکه چی دی هغه د گمراهانو نه
وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ۝ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ	او ما دنعمتونو نه د هک جنت وارث کړه او زما پلار هم او بښه بیشکه هغه په گمراهانو کښې شامل دي
مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۝ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ۝	ولا تخزنی یوم یبعثون یوم لا ینفع
مال اونه اولاد ماسوا دهغه چانه چی راشی الله ته په زړه سلامت سره	او مه شرمنده کوه ما په هغه ورځ چی راپورته کولې به شی دا خلق په هغه ورځ چی څه فانیده به نه کوی
مال فائده ورکوی او نه اولاد خو څوک چی الله ﷻ ته (د شرک او گناهونو نه) پاک زړه یوسی	او په هغه ورځ می مه شرموه چی خلق به بیا راژوندی کړی شی په کومه ورځ چی به نه

قوله تعالى: رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا

آخر کښې د ابراهيم عليه السلام يو څو دعا کاني: دحکم نه مراد عام عقل الهامی کتاب اونبوت دي. هغوی دالله ﷻ نه
دعا کوی چه ماته داخیزونه رانصيب کړې. په دنیا او آخرت کښې مې په نیکانو خلقو کښې شامل کړې. په
صحيح حديث کښې دی چه رسول کریم ﷺ هم په آخری وخت کښې دعا غوښتلې وه چه ای الله! په اعلی

رفیقانو کنبی می ملاو کړې. درې ځل ئې دا دعا کړې وه (۱). په یو حدیث کنبې د نبی کریم ﷺ دادعا هم نقل ده. ((اللّٰهُمَّ اٰخِنَا مُسْلِمِيْنَ وَاَمِتْنَا مُسْلِمِيْنَ وَالْحَقُّنَا بِالصّٰلِحِيْنَ غَيْرَ خَزَايَا وَلَا مُبَدِّلِيْنَ)) (۲). یعنې ای الله! مونږ په اسلام باندې ژوندې اوساته، اود مسلمانۍ په حالت کنبې مرګ را کړې، او په نیکانو کنبې مو ملاو کړې، په داسې حال کنبې چه نه رسوانی وی نه تبدیلی.

بیابله دعا کوی چه زمانه پس هم زما ذکر خیر په خلقو کنبې جاری وی. خلق په نیکو خبرو کنبې زما اقتدا کوی. الله تعالی هم دهغه ذکر په روستو نسلونو کنبې پاقی اوساتلو. هر یو په هغه باندې سلام لېږي. الله تعالی دهیڅ یونیک بنده نیکی نه بیکاره کوی. یوه دنیا ده چه دهغوی په ژبودهغوی تعریف او صفت جاری دې. په دنیا کنبې هم الله تعالی هغوی ته اوچت شان او خیر ورکړو. عام طور باندې د هر مذهب اوملت خلق خلیل الله ﷺ سره محبت ساتی. اود دعا کوی چه زما ذکر خیر څنگه په دنیا کنبې باقی دې. هلته په آخرت کنبې هم جنتی جوړ کړې شم. او ای الله! زما گمراه پلار هم معاف کړې. لیکن دخپل کافر پلار دپاره دااستغفار کول په یوه وعده باندې وو. کله چه هغه ته ښکاره شوه چه هغه (پلار) دالله دشمن دې. کله چه هغه په کفر باندې مړ شو. نو دهغه دزړه نه دهغه عزت اومحبت ختم شو. اواستغفار کول ئې هم پرېښودل. ابراهیم ډیر صفا زړه والا اوصبرناک وو. مونږ ته هم چه څنگه د ابراهیم ﷺ په طریقه باندې دتلو حکم ملاو دې هلته داهم فرمائیلی شوی دی. چه په دې خبره کنبې دهغوی تابعدارۍ مه کوی. بیا دعا کوی. چه مادیامت د ورځې د رسوائۍ نه بچ کړې. کله چه ټول مخکنبې روستو مخلوق ژوندی شی. او په یومیدان کنبې به ولاړوی. رسول الله ﷺ فرمائی. چه دقیامت په ورځ به دحضرت ابراهیم ﷺ خپل پلار سره ملاقات اوشی. هغه به اووینی چه دهغه مخ به د ذلت او گردوغبار نه گنده وی (۳). په بل روایت کنبې دی. چه هغه وخت به هغوی دالله تعالی په دربار کنبې عرض اوکړې. چه ای پروردگار! ستا ماسره وعده ده. چه ما به دقیامت په ورځ نه رسوا کوی. الله تعالی به اوفرمائی. واوړه جنت خو په کافر باندې قطعاً حرام دې (۴). په بل روایت کنبې دی چه ابراهیم ﷺ به خپل پلار په دې حالت کنبې اووینی او به فرمائی. چه اوگوره ما تاته نه وئیل چه زما نافرمانی مه کوه. پلار به جواب ورکړی چه ښه اوس به نه کوم. هغوی به دالله تعالی په دربار کنبې عرض اوکړې. چه ای پروردگار! تا ماسره وعده کړې ده چه په دې ورځ به مانده رسوا کوی. اوس به ددې نه زیاته څه رسوانی وی. چه زما پلار دداسې رحمت نهلرې دې. الله تعالی به اوفرمائی. چه ای زما خلیل! ما خو جنت په کافرانو باندې حرام کړې دې. بیابه اوفرمائی ای ابراهیم! اوگوره ستا دخپلاندې څه دی؟ هغوی ﷺ به لاندې اوگوری چه یو بدشکله وړوکی ځناور په خټو او اوبو کنبې لت پت ولاړ دې. چه هغه به دخپونه اونیولې شی جهنم کنبې به اوغورزولې شی (۵). حقیقت کنبې هم دغه به دهغوی پلاروی. چه هغه به په دې شکل کنبې شوې وی. او خپل مقرر ځانې ته به اورسولې شی.

قیامت کنبې به صرف ایمان پکار راحی مال اولاو نه. پدغه ورځ که انسان خپله فدیة مال سره ادا کول او غواړي. اگر چه دټولې دنیا خزانی ورکړي لیکن هیڅ فائده به نه وی. نه به په دغه ورځ اولاد فائده ورکوی که ټولې زمکې والا په خپله بدله کنبې ورکول او غواړي. بیابه هم فائده نه وی. په دغه ورځ نفع ورکونکې څیزایمان اخلاص، اود شرک اواهل شرک نه بیزاری ده. دچا زړه چه صالح وی. یعنې دشرک او

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب مرض النبی صلی الله علیه وسلم ووفاته : ۴۴۳۷.

(۲) اهد: ۴۲۴/۳. وسنده صحیح.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿ولا نخزنی یوم یعنون.....﴾ ۴۷۶۸.

(۴) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿ولا نخزنی یوم یعنون.....﴾ ۴۷۶۹.

(۵) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿وانخذ الله ابراهیم خلیلاً﴾ : ۳۳۵۰.

کفر خیر نوالی نہ صفا وی۔ اللہ ربتوئی منی۔ قیامت یقینی منی۔ پہ دوبارہ ژوندی کیدو باندی ایمان لری۔ دالہ د توحید منونکی وی۔ عمل کونکی وی۔ پہ نفاق وغیرہ سرہ نی زہ مریض نہ وی۔ بلکه د ایمان او اخلاص اونیک عقیدہ سرہ نی زہ صحیح اوتندرست وی۔ د بدعتونونہ نفرت لری۔ او سنت سرہ اطمینان او الفت لری!

وَأُزْلِفَتْ	الْجَنَّةُ	لِلْمُتَّقِينَ ۝	وَكَبُرَتْ	الْجَحِيمُ
او نزدی بہ کړې شی جنت	ادپارہ دپرهیزگارانو او ښکاره بہ کړې شی دوزخ			
او په کومه ورځ چې به نیکانو ته جنت نژدې کړې شی ..... او گمراهانو ته به دوزخ ښکاره کړې شی				
لِلْغَاوِينَ ۝	وَقِيلَ لَهُمْ	اَيْنَمَا كُنْتُمْ		
دپارہ دگمراهانو او اوبه وئیلی شی هغوی ته کوم ځانې دی هغه معبودان چې وی تاسو				
او ورته به او وئیلی شی چې هغه معبودان مو څه شول چې تاسو به نی دالہ د عبادت				
تَعْبُدُونَ ۝	مِنْ دُونِ اللَّهِ ۝	هَلْ يَنْصَرُونَكُمْ	أَوْ يَنْتَصِرُونَ ۝	
چې عبادت به مو کولو بی دالہ نه ایا مدد کوی هغوی ستاسو ایا مدد کوی دځان خپل				
نه بغیر عبادت کولو ایا هغوی نن ستاسو مدد کولی شی یا بدله اخستی شی ؟				
فَلْيَكْبُوا	فِيهَا هُمْ	وَالْغَاوُونَ ۝	وَجُنُودُ ابْلِيسَ	
نو اوبه غورزولي شی نسکور په هغې کښی هغوی او گمراهان او لښکر دابلیس				
نویابه دغه معبودان او گمراهان ټول په دوزخ کښی پرمخې و اچولې شی او دشیطان لښکرې				
أَجْمَعُونَ ۝	قَالُوا	وَهُمْ	فِيهَا	يَخْتَصِمُونَ ۝
ټول او وائی به هغوی او حال دا چې هغوی به په هغې کښی جگړه کوی				
به ورسره هم وی انوکاfran به په دوزخ کښی یو بل سره جگړې کوی				
تَاللّٰهِ	إِنْ كُنَّا	لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝	إِذْ نُسَوِّكُمْ	
قسم په الله دی چې وو مونږه خامخا په گمراهی ښکاره کښی چې برابر ولی مونږ تاسو				
اوداسې به وائی چې قسم مونږ په څرگند گمراهی کښی پراته ووا چې تاسو مو درب				
رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝	وَمَا أَضَلَّنَا	إِلَّا الْمَجْرُمُونَ ۝	فَمَا لَنَا	
درب العالمین سره اونه وو گمراهه کړی مونږه مگر مجرمانو خلکو پس نشته دی مونږ لره				
العالمین سره برابر گنړلی او مونږ خو بل چا نه بلکه دی مشرانو مجرمانو گمراه کړو				
مِنْ شَافِعِينَ ۝	وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ۝	فَلَوْ أَنَّ	لَنَا	
څوک سفارش کونکی اونه دوست اخور مخلص پس کاش که وی مونږ لره				
نواوس هیڅوک زموږ سفارشی نشته دی اونه څوک اخلاص مند ملگري شته نو څنگه به				
كَرَّةٍ	فَنَكُونُ	مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝	إِنَّ	فِي ذَلِكَ
یو ځل بیا واپس تلل نو شو به مونږه دمو منانونه بی شکه په دی (قیصه) کښی				
ښه وی که (دنیا ته) یو ځل دواپس تلو موقع راکولې شوې نو مونږ به مسلمانان شوی وو بیشکه				

لَايَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ

خامخا ننبه دعبرت ده | اونه دی اکثر ددوی | مؤمنان | او بیشکه | رب ستا | خامخا هم هغه
په دی واقعہ کنبی لوئی سبق پروت دی | او ددوی اکثر خلق ایمان نہ راوړی | او بیشکه رب ستا

الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ

غالب دی | مهربانه دی | دروغ او گنړل | قوم دنوح | رسولان |

ډیر زبردست او مهربان دی | دنوح علیه السلام قوم پیغمبران دروغ ژن او گنړل |

قوله تعالى: - وَأَزَلَّكَ الْجَنَّةَ لِلْمُتَّقِينَ -

د نیکو نیکه او بدبختی بده بدله او دکافرانو بد حالت بیان: کومو خلقوچه نیکی کړې وې، د گناهونو نه ئې ځان ساتلې وو. جنت به په دغه ورځ هغوی سره نژدې هغوی ته مخامخ زینت او بنسټ سره موجود وې. او سرکشی کونکو دپاره به دغه شان جهنم ښکاره وې. دهغې نه به یوسټ راوځي چه هغه به گنہگارو طرف ته په غضبناکو سترگو سره گوري. اوداسې شوربه جوړ کړي. چه زړونه به وارخطاء شي. ځیگر به په ریدو شي. او مشرکانو ته به په رټلو او ملامتیا سره او فرمائیلې شي چه ستاسو هغه باطل معبودان چرته دی دچاچه به تاسو دالله نه سوا عبادت کولو. آیا هغوی ستاسوڅه مدد کولی شي. یا دخپل ځان څه مدد کولی شي؟ نه نه بلکه عبادت کونکی او معبودان ټول به دوزخ کنبی آلتی رازورند کړې شي. او سوزیدلې تیکي به شي. تابع او متبوع ټول به لاندې باندې جهنم ته او غورزولې شي. ورسره به د ابلیس ټول لښکر هم داوړ نه واخله تراخه پورې وې. هلته به کمزوری خلق لویو خلقو سره جهگړه کوي. او ورته به وائی چه مونږ ټول عمر ستاسو او منله. نن تاسو د عذابونو نه مونږ ولې نه خلاصوي؟ رښتیا خودادی چه مونږ بالکل گمراه وو. د لارې نه لرې شوی وو. چه ستاسو حکمونه مو دالله د حکمونو په شان گنړلي وو. او رب العالمین سره مو ستاسوهم عبادت کولو. گویا تاسو مو رب سره برابر گنړلي وې. افسوس چه مونږ لره په دې غلط او خطرناک لاره باندې میجرمانو اوساتلو. اوس خو زموږ څوک سفارش کونکې هم نشته. خپل مینځ کنبی به تپوسونه کوي چه آیا څوک زموږ شفاعت کونکې شته چه هغه زموږ شفاعت اوکړي. یا داسې هم کیدې شي چه مونږ دوباره دنیا طرف ته واپس کړې شو؟ او هلته لار شو. تراوسه پورې چه مونږ کوم عملونه کړي وو دهغې خلاف عمل اوکړو. چرته چه زموږ څوک سفارشی مونږ ته په نظر نه راځي هلته څوک نژدې رښتونې دوست هم نه ښکاری. چه هغه زموږ همدردی او غمخواری اوکړي. ځکه چه هغه ته پته ده. چه که یوصالح سړی سره زموږ دوستی وې. نو هغه به نن ضرور مونږ ته نفع راکړي وې. او که څوک زموږ دزړه محبوب وې نو ضرور به زموږ شفاعت دپاره رامخکښې شوې وې. او که مونږ ته بیا دنیاته تلل ملاویدلې. نو مونږ به په خپله ددې بدو عملونو پوره والی کړې وې. لیکن حق خودادی چه که دا بدبخت ازلی دوباره هم دنیاته راوستلې شي نوهم هغه بد عملونه به دوباره شروع کړي. په سورة ص کنبی هم ددې جهنم والو د جهگړې بیان کولو کنبی الله تعالی فرمائیلی دی چه د دوی دا جهگړه به په یقین سره وې.

قوله تعالى: - إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً -

ابراهیم علیه السلام چه خپل قوم ته څه او فرمائیل او کوم دلیلونه ئې چه هغوی ته ورکړل. او په هغوی ئې توحید واضح کړو. په هغې کنبی یقینا دالله الوهیت باندې اودهغه په یووالی باندې صفادلیل موجود دی. لیکن بیا هم اکثر خلق دایمان نه منع شوی دی. په دې کنبی هم څه شک نشته چه ستا بالونکې پروردگار پوره غلبې او قوت والا او بځښونکې او رحم والا دی.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ۖ إِذْ قَالَ

ا دروغ او گنہگار | قوم دنوح | رسولان | کله چی او و نیل

ادنوح ﷺ قوم پیغمبران دروغزن او گنہگار | خہ وخت چی د هغوی (د برادرئ)

لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ ۖ أَلَا تَتَّقُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ

هغوی ته | ورور د هغوی | نوح ﷺ | آیا نه ویریرئ تاسو | بیشکه زه | دپاره ستاسو | رسول

زور نوح ﷺ ورته او و نیل | چی آیا تاسو د الله ﷻ نه نه ویریرئ؟ | بیشکه زه تاسو ته امانت دار پیغمبر

أَمِينٌ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۚ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ

امانت دار یم | پس او ویریرئ د الله نه | او خبره او منی زما | اونه غواړم زه ستاسو نه | په دې باندې

را لیبلی شوې یم | نو د الله ﷻ نه او ویریرئ | او زما تابعداری او کړئ | او زه ستاسو نه خه

مِنْ أَجْرٍ ۚ إِن أَجْرِي إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ

خه | اجر | نه دې اجر زما | مگر | په رب د مخلوقاتو باندې دې | نو او ویریرئ د الله نه |

اجر نه غواړم | زما اجر خو در رب العالمین په ذمه دې | نو الله ﷻ نه او ویریرئ |

وَأَطِيعُوا ۚ ط

او خبره او منی زما |

او زما تابعداری او کړئ |

قوله تعالى: - فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۚ
د نوح ﷺ بې لونه د توحید دعوت: په زمکه باندې چه د ټولونه مخکښې کله بت پرستی شروع شوه. او خلق د شیطان په لارو روان شول. نو الله تعالی دخپلو اولوالعزم رسولانوسلسله د حضرت نوح ﷺ نه شروع کړله. هغوی راغلل او خلق ئې د الله دعذابونونه او ویرول. او دهغه د سزاگانونه ئې هغوی خبر کړل. لیکن هغوی دخپلو ناپاکو عادتونو نه منع نه شول. د غیر الله عبادت ئې پرې نه خودلو. بلکه حضرت نوح ﷺ ته ئې دروغزن او و نیل. دهغه دشمنان جوړ شول. او هغه ته ئې تکلیفونه رسول شروع کړل. د حضرت نوح ﷺ دروغزن گنہگار گویا د ټولو پیغمبرانونه انکار کول وو. په دې وجه آیت کښې او فرمائیلی شو چه دنوح ﷺ قوم پیغمبران دروغزن او گنہگار.

حضرت نوح ﷺ مخکښې خو هغوی ته د الله تعالی نه د ویرې ساتلو نصیحت او کړوچه تاسو کوم د غیر الله عبادت کوئ. نو د عذاب الله نه تاسو نه ویریرئ. لکه څنگه ئې چه د توحید د تعلیم نه پس دخپل رسالت تلقین او کړو. او وې فرمائیل. چه زه تاسو طرف ته د الله رسول جوړ شوې راغلې یم. اوزه امانت دار یم. دهغه پیغام هوښو هغه دې کوم چه تاسو ته اوروم. پس تاسوله خپل زړونه د الله د ویرې نه ډک ساتل پکار دی. او زما ټولې خبرې بغیر د خه چل ول نه منل پکار دی.

قوله تعالى: - وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ
د هر نې بیان صرف د الله ﷻ دپاره وو. او واورئ زه ستاسو نه په دې تبلیغی رسالت باندې خه اجرت نه غواړم. زما مقصد ددې نه صرف دادې چه زما رب ماته ددې بدله او ثواب را کړی. پس تاسو د الله تعالی

نه اويريڙي. اوزما وينا اومني. زما رښتيا اوزما خيرخواهي په تاسوښه ښکاره ده. زما ديانت داري نوره هم په تاسو واضحه ده.

قَالُوا أَنْتُمْ لَكُمْ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذُلُونَ ۝

اووښل هغوی | ایا مونږه اومنو استا | حال داچی پیروی کړې ده ستا | رذیلانو خلکو
| هغوی اووښل ایا مونږ په تاباندې ایمان راوړو | حالانکه ستا تابعداری نیچ خلکو کړې ده

قَالَ وَمَا عَلَيَّ بِهَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ إِنَّ حِسَابَهُمْ

اووښل نوح | اونشته علم ماته | په هغه عمل | چی وو هغوی | چی کول به نې | نه دي حساب ددوی
نوح | اووښل چی ماته خو معلوم نه دی چی هغوی څه کوی ؟ | د هغوی معامله

إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ۝ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ۝

مگر | په رب زما دي | که پوهیږئ تاسو | اونه یم زه | شړونکې د مومنانو |
زما درب سره ده | اکاش چی تاسو په خبره پوهیدلئ | اوزه مومنان دخان نه شړلې نشم

إِن أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ قَالُوا لَكِن لَّمْ تَنْتَهُ يَنُوحُ

نذیم زه | مگر | یرونکې یم | ښکاره | اووښل هغوی | که چری | منع نه شوې ته | اے نوح |
زه خو نور څه نه یم خو یو ښکاره یرونکې یم | هغوی اووښل چی ائي نوح | که ته | ددي خبرونه | منع نه

لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ۝ قَالَ رَبِّ إِنَّ

نو خامخا به شي ته | دويشتل شوؤ نه په گټه يا په کنځلو | اووښل نوح | اے ربه | بیشکه |
شوې | نو خامخا به سنگسار کړې شي | نوح | دعا اوکړه چی ائي زما ربه | زما

قَوْمِي كَذَّبُونُ ۝ فَافْتَحْ يَدَيَّ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا

قوم زما | دروغ او گټولم زه | پس فیصله اوکړه | په منځ زما | او په منځ ددوی کښی | صفا فیصله |
قوم ماته | دروغ ژن اووښل | نو ته زما | او ددوی | په مینځ کښی فیصله اوکړې

وَنَجِّنِي ۝ وَمَنْ مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝ فَانْجِنُهُ

او نجات را کړه ماته | او هغه چاته | چی زما سره دي | د مومنانو نه | پس نجات ورکړو مونږ هغه له
او ماله او زما ایماندارو ملگرو ته نجات را کړې | بیا مونږ هغه ته

وَمَنْ مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ۝ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدَ

او هغه چاله | چی دهغه سره وو | په کشتی | که کښی | بیا غرق کړل مونږه | روستو دهغوی نه
او هغه سره په بیړی کښی سواره ملگرو ته نجات ورکړو | او بیا مو باقی پاتې خلق ډوب کړل

الْبَاقِينَ ۝ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً ۝ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ۝

باقی پاتې خلق | بیشکه په دي کښی | خامخا ښه ده | اونه وو | اکثر دهغوی نه | مومنان | (مونکي)
بیشکه په دي واقع کښی لوڼې عبرت دي | او په دوی کښی زیات خلق ایمان نه راوړی

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝
او بیشک رب ستا   خامخا هغه   غالب دی   مہربانہ دی
او بیشک ستارب غالب او مہربان ذات دی

قوله تعالى: - قَالُوا الْاَوْمِ نُنْفِئُكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْدَلُونَ ۝

د قوم ہی وقوفانہ جواب: - دنوح علیہ السلام قوم دیغمبر دیغام جواب ورکرو. چہ یو خو پریوتی او دروغژنوخلقو ستا خبرہ منلی ده. زمونږنہ دانہ شی کیدی چہ ددی رذیلانو ملگریا اوکړو. اوستا خبرہ اومنو. ددی په جواب کنبی دالله پیغمبر جواب ورکړو. دازما فرض نہ دی چہ څوک حق قبلولو دپارہ راشی چہ زہ دهغه نہ دهغه د قوم اوپیشی معلومی کړم. په دننه حالاتوباندی خبریدل او حساب اخستل دالله کاردی. افسوس تاسودومره هم نہ پوهیږی. ستاسوداخواهش پوره کول زما داختیارنہ بهردی. چہ زہ ددی مسکینانو نہ خپل محفل خالی کړم. زہ خودالله دطرفہ یو خبرورکونکی یم. چہ څوک هم زما خبرہ اومنی هغه زما، او څوک چہ اونه منی هغه دی خپله پوهه شی کہ رذیل وی، کہ مالداروی او کہ غریب وی. څوک چہ زما اومنی هغه زما دی اوزہ دهغه یم!

قوله تعالى: - فَأَنجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَخْضُونِ ۝

فتح دحق وی شکست د باطل: - ډیری مودی پوری حضرت نوح علیہ السلام په هغوی کنبی اوسیدلو. دشیپې ورځې، په پټه اوپه ښکاره ئې هغوی ته دالله دلاری دعوت ورکولو. لیکن څومره چہ هغه په خپله نیکی کنبی زیات شو. هغوی په خپلې بدی کنبی زیات شول. آخرپه سخت ورته صفائی اووئیل چہ کہ اوس دی مونږ ته دخپل دین دعوت راکړو. نومونږپه تاپه کانږو اولو اومړپه دی کړو. هغوی هم خپل لاسونه دالله په دربار کنبی اوچت کړل. دقوم د دروغژن گنډلوشکایت آسمان طرف ته اوختلو. اود فتح دعانی اوکړله. وې فرمائیل ای الله! زه مغلوب او عاجز یم. زما مدد اوکړه. زما ملگری هم بچ کړې. بس الله جل و علاه دعا قبوله کړله. دانسانانو، ځناورو، اود سامان اسباب نہ پوره ډکې کشتی کنبی دسوریدلو حکم ئې ورکړو. ددی نہ پس دآسمان او زمکی نه طوفان راوختلو. اود مخ د زمکی کافران ئې د جرړی نه ختم کړل. یقینا دا واقعہ هم عبرتناکه ده. لیکن اکثر خلق یقین نہ کوی. په دی کنبی هیڅ شک نشته. چہ رب ډیری غلبي والادی. لیکن هغه مہربان هم ډیر دی.

كَذَّبَتْ عَادٌ
ادروغ او گنډل   عادیانو
..... عادیانو خپل
الرُّسُلَينِ ۝ اِذْ قَالَ لَهُمُ اٰخُوهُمْ هُوْدٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ۝
رسولان   کله چی   اووئیل   هغوی ته   رور دهغوی   هود   آیا نه یریرئ تاسو
پیغمبران دروغژن او گنډل   کله چی دهغوی رور هود اووئیل   چی آیا تاسودالله دعذاب نه نه ویریرئ
اِنِّیْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اٰمِیْنٌ ۝ فَاتَّقُوا اللّٰهَ ۝ وَاَطِیْعُوْنَ ۝
بیشک زه ستاسو دپارہ   رسول امانتدار یم   نو او یریرئ دالله نه   او خبره اومنی زما
واورئ ازه خوتا سو دپارہ امانت دار پیغمبر یم   نو الله نه او یریرئ   او زما تابعداری اوکړئ

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجِرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

اونه غواړم زه ستاسو نه | په دې باند | هيڅ اجر | نه دې اجر زما | مگر | په رب العالمين باندې دې |
اوزه ستاسو نه په دې دعوت څه بدله نه غواړم | زما بدله خو در رب العالمين په ذمه ده

اَتَّبِعُونَ كُلَّ رِيعٍ ۖ اَيَّةٌ تَعْبَثُونَ ۖ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ

ايا تاسو جوړوئ | په هر اوچت ځانې باندې | نښه | عبث بې فاندې | او جوړوئ تاسو | قلاځاني
ايا تاسو په هر اوچت ځانې باندې يادگارونه جوړوئ | او دنگې دنگې پخې مانړي

لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ۖ وَاِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ

شايد چي تاسو به | هميشه اوسئ | او كله چي | حمله كوي تاسو | نو حمله كوي |
ابادوئ | لكه چي هميشه به دلته اوسيرئ | او چي په چا حمله كوي نو ډيره د ظلم حمله

جَبَّارِينَ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَاطِيعُونَ ۖ وَاتَّقُوا الَّذِي

په جبر يعنى ظلم سره | پس اويريرئ | دالله نه | او خبره اومني زما | او اويريرئ | دهغه ذات نه |
پرې كوي | نوالله ښه نه اوویريرئ | او زما تابعداری اوکړئ | اودهغه ذات نه اوویريرئ

اَمَدَّكُمْ بِهَا ۖ تَعْلَمُونَ ۖ اَمَدَّكُمْ

چي امداد نې كړې دې ستاسو | په هغه څيز | چي تاسو ته معلوم دى | امداد نې كړې دې ستاسو سره
چاچي ستاسو په هغه څيزونو سره مدد اوکړو | كوم چي تاسو ته معلوم دى | يعنى هغه

بِالْغَامِ ۖ وَبَيْنَ ۖ وَجَدْتُمْ وُعْيُونَ ۖ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ

په څاروؤ سره | او په خامو سره | او په باغونو او چينو سره | بيشكه زه | يريرم | په تاسو باند |
دڅاروؤ او اولاد په صورت كښې ستاسو مدد اوکړو | او په باغونو او چينو سره | اماته ستاسو په معامله

عَذَابِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۖ

عذاب دورځي لوڼي نه |

كښې دلوثي ورځې د عذاب نه ويره ده |

قوله تعالى: - اِذْ قَالَ لَهُمُ اخُوهُمْ هُوْدًا لَا تَتَّقُونَ ۖ

دهود ښه خپل قوم ته وعظ - دحضرت هود ښه قصه بيانيرې چه هغوی عاديان چه داحقاف اوسيدونکي وو. الله ښه طرف ته راوبلل. احقاف په ملک يمن کښې دحضرموت خواکښې شگلونو غرونو سره نژدې دې. ددوی زمانه دنوح ښه دزمانې نه پس ده. په سورة اعراف کښې هم ددوی ذکر تير شوې دې. چه دوی دقوم نوح جان نشين جوړکړې شو. اودوی ته ډيرزياته فراخي اومالداری ورکړې شوه. په ډير آرام ، طاقت اوقوت کښې پوره ، مال او اولاد والا ، فصلونه ، باغونه ، ميوې او غلې ډيرې زياتې ، دولت او زر هم دي ، نهرونه اوچينې ځانې په ځانې ، غرض داچه هر قسمه اسباب اوسهولت ورته حاصل وو. ليکن د رب دټولونعمتونو بې قدری کونکی اوالله تعالی سره شرك کونکی وو. خپل نبی نې دروغژن او گنډلو. دې هم دهغوی نه وو. هغوی نې ښه پوهه کړل ، وې يړول دهمکيانې نې ورکړې. خپل رسول کيدل نې

ورته ٻڌڪارہ ڪرڻ. دڦيل اطاعت اود الله تعالى دعبادت او وحدانيت دعوت ٿي ورکيو. لکھ ڇنگھ ڇہ نوح عليه السلام ورکري وو. ڦيل بي شرم کيدل اود دنيا طالب نہ کيدل ٿي بيان ڪرڻ. دڦيل خلوص ذڪرن ٿي هم اوکيو. دوی ڇہ بہ دفخر اوريا ڀہ طور ڦيل مال بربادولو. اوڀہ اوچتو اوچتو مشهورو غونڊو باندې اوچت اوچت علامتونه دڦيل قوت اومال ٻڌڪارہ کولوڊپارہ جوڙول. دڊي فضول کارنہ هغوی لڙہ دهغوی نبي هود عليه السلام منع ڪرڻ. ڇڪھ ڇہ ڀہ دې کڻي فضول دولت خرچ ڪول، وخت بربادول، اومشقت اوچتول دی. ڇہ دڊي نہ ددين دنيا هيڻ فائده اومقصده وي اونه دڊي خيال کيدل ٿي. لوني لوني پاخه او اوچت برجونه اوميناربه ٿي جوڙول. ڇہ دڊي بارہ کڻي دهغوی نبي نصيحت اوکيو. ڇہ آياتاسوداگنري ڇہ تاسويہ دلته هميشہ اوسيري. ددنيا محبت ستاسونه آخرت هير ڪري دې. ليکن يادساتي ستاسودا خواهش بي فائدي دې. دنيا ختميدونکي ده. تاسويخپله فنا کيدونکي يي. ڀہ يو قراءت کڻي ﴿اَلَا تَكُنْ مِنَ الْخَالِدِينَ﴾ دې.

د ابودالدرداء مسلمانانو نصيحت: ڀہ ابن ابي حاتم کڻي دی ڇہ ڪله مسلمانانويہ غوطه کڻي محلونه او باغونه جوڙول ڀہ لويه پيمانہ باندې ضرورت نہ زيات شروع ڪرڻ. نوحضرت ابودرداء عليه السلام ڀہ جمات کڻي اودريدلو. وي فرمائيل ڇہ د دمشق اوسيدونکوا واورئ خلق ٿول جمع شول. نو هغوی دالله دحمد او ثناء نہ پس اوفرمائيل. ڇہ تاسوته شرم نہ راځي. تاسو خيال نہ کوي. ڇہ تاسوهغه ڇہ جمع ڪول شروع ڪري دی ڇہ هغه تاسونه خوري. تاسوهغه ڪورونه جوڙول شروع ڪري دی ڇہ داستاسو داوسيدو ڀہ کارنہ راځي. تاسوهغه لڙي اوچت آرزوگاني شروع ڪري دی ڇہ دهغي پوره کيدل ناممکن دی. آيا تاسو هير ڪرڻ؟ ستاسونه مخکڻي خلقوهم جمع ڪول اوسنبهال ساتل. او ڊير لوني اوچت اوچت پاخه اومضبوط محلونه ٿي جوڙ ڪري وو. لوني لوني آرزوگاني ٿي ٽرلي وي. ليکن نتيجہ ٿي داشوہ. ڇہ هغوی ڀہ دهوکه کڻي پاتي شول. دهغوی جمع ڪري شوي برباد شول. دهغوی ڪورونه اوکلي وراڻ شول. عاديانو ته اوگوري! ڇہ دعدن نہ واخله عمان پوري دهغوی اسونه او اوبنان وو. ليکن نن هغه چرتہ دی؟ شتہ دې ڇوڪ داسي بيوقوف ڇہ دقوم عاد ميراث د دوه درهموپہ بدلہ کڻي هم واخلی. دهغوی دمال او ڪورونو بيانولوسرہ ٿي دهغوی قوت اوطاقت بيان اوفرمائيلو. ڇہ ڊير سرکش، متڪبر اوسخت وو. دالله نبي ﷺ دهغوی ته دالله نہ د ويريدلو اودڦيل اطاعت حڪم ورکيو. ڇہ د رب اطاعت اوکري. او دهغه د رسول اطاعت اوکري. بيا ٿي هغه نعمتونه ورياد ڪرڻ. کوم ڇہ الله تعالى ڀہ هغوی باندې انعام ڪري وو. ڇہ هغه هغوی پخپله هم منل. مثلاً څاروي ځناور، اولاد، باغونه او دريا بونه، بياني خپله خطرہ ٻڌڪارہ ڪرڻ. ڇہ ڪہ تاسو زہ دروغڙڻ اوگنڙم. اوزما ڀہ مخالفت باندې ڪلڪ شوي. نوبہ تاسويہ دالله عذاب راشي. لالچ او ويڙه ٿي ورته دواڙہ اوبنودل. ليکن هيڻ فائده ٿي اونڪرڻ.

قَالُوا	سَوَاءٌ	عَلَيْنَا	أَوْعَظْتَ
اوونيل هغوی برابرہ خبرہ ده ڀہ مونڙ باندې ڪہ نصيحت ڪوي ته			
هغوی جواب ورکيو ڇي مونڙ دپارہ برابر ده ڪہ ته راتہ			
أَمْ لَمْ تَكُنْ	مِّنَ الْوَعَّظِينَ	إِن هَذَا	إِلَّا خُلُقٌ
يانه کيري ته دنصيحت ڪونڪونه نہ دی دا خبري مگر عادتونه دی دمخکڻو خلقو			
نصيحت اوکري اوکھ اونه ڪري دا خو بس د پخوانو خلقو عادتونه دی اومونڙ			
وَمَا نَحْنُ	بِمُعَذِّبِينَ	فَكَذَّبُوهُ	فَأَهْلَكْنَاهُمْ
اونه يو مونڙہ ڇي عذاب بہ راڪري شي نو دروغ اوگنڙو هغوی هغه نو هلاڪ ڪرڻ مونڙہ هغوی			
ته هيچري عذاب نشي راڪولي نو هغوی پيغمبردروغ اوگنڙلو نو مونڙ هغوی هلاڪ ڪرڻ			

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ

بیشکھ پہ دی کنبی | خامخا یوہ ننبہ ده | اوندہ دی اکثر ددوی | منونکی | او بیشکھ رب ستا

بیشکھ پہ دی کنبی د عبرت ننبہ ده | او پہ دوی کنبی زیات خلق ایمان نہ راوری او

لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

خامخا هغه | غالب دی | او رحم کونکی دی |

بیشکھ ستا رب هغه ذات دی | اچی غالب او مهربان دی |

قوله تعالى: - قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا

نصیحت یں حاصل نہ کرو اوتباہ شول: دحضرت ہود علیہ السلام داثر نہ دکوبیانوں او دھغوی د رغبت او ویری نہ دکو خطباتو پہ قوم باندی ہیخ اثر اوندہ کرو. او هغوی صفا او ونیل چہ تہ مونہ تہ وعظ کوی اوکہ نہ کوی، نصیحت کوی اوکہ نہ کوی مونہ خو خپل عادتونہ نہ شو پرینبودی. مونہ ستا خبرہ اومنو، دخپلو معبودانو نہ بیزارہ شو. دا یقینا ناممکن دی. زمونہ دایمان نہ تہ مایوسہ شہ مونہ ستا نہ منو. پہ حقیقت کنبی دکافرانو ہم داحال دی. ددوی پوہہ کول بی فاندی دی. اللہ تعالیٰ خپل نبی آخر الزمان ﷺ تہ ہم دا افرمائیل چہ پدی ازلی کافرانو باندی ستانصیحت بالکل اثر نہ کوی. ددی نصیحت کولو او پوہہ کولو نہ پس بہ ہم دوی دغہ شان وی. لکہ خنگہ چہ مخکنبی وو. دوی قدرتی طور باندی دایمان نہ محروم کړی شوی دی. چہ پہ دوی باندی ستاد رب خبرہ ربتیا کیدونکی ده. دوی تہ بہ ایمان نہ نصیب کړی. دهری زمانہ کافرانو ہم یو شان عادت وو: د«خُلِقَ الْاَوَّلَیْنِ» دویم قراءت «خُلِقَ الْاَوَّلَیْنِ» ہم دی. یعنی کومہ خبری چہ تہ مونہ تہ کوی دا خو مخکنبی خلقو کړی دی. لکہ خنگہ چہ قریشونبی کریم ﷺ تہ ونیلی وو. چہ د مخکنبی خلقوقصی دی. چہ دا سحرمانام تاتہ وئیلی شی. دا یونہستان دی. چہ تا دخانہ جوړ کړی دی. اوخہ خلق دی دخان طرفدار کړی دی وغیرہ، دمشهور قراءت پہ لحاظ سرہ معنی دا شوه. چہ پہ خہ باندی مونہ یو، ہم دا زمونہ د پخوانو پلار نیکونو مذهب دی. مونہ خوبہ دھغوی پہ لارہ خو. دا ہم غلط دی چہ مونہ تہ بہ عذاب راکولہ شی. آخر دا چہ دھغوی د تکذیب اومخالف پہ وجہ هغوی هلاک کړی شول. سختہ نیزہ سبلی پہ هغوی باندی راولیرلې شوه. اوبرباد کړی شول. ہم دا عاد اولی وو. چہ دوی تہ ارم ذات العباد وئیلی شوی دی. دا ارم دسام بن نوح دنسل نہ وو. پہ عمد کنبی دوی اوسیدل. ارم دحضرت نوح علیہ السلام د نوی نوم دی. دیو بنارنوم نہ دی. اگرچہ دبعضی خلقونہ داہم نقل دی. لیکن ددی قائل بنی اسرائیل دی. دھغوی نہ اوریدلو سرہ نورو خلقوہم دغہ ویناکړی ده. پہ حقیقت کنبی ددی خہ مضبوط دلیل نشته. پہ دی وجہ قرآن د ارم ذکر کولو کنبی فرمائیلی دی. چہ «لَمَّا خُلِقَ مِثْلَهَا فِي الْاِلَادِ» ددوی پہ شان نورخوک پہ بنارونو کنبی نہ دی پیدا کړی شوی. کہ ددی نہ مراد ارم بناروو. نو داسی بہ نی فرمائیلی وو. چہ ددی پہ شان بل یونہارنہ دی جوړ کړی شو. د قرآن کریم پہ آیت کنبی دی. «فَاَتَا عَادَ فَاَسْتَكْبَرُوا فِي الْاَرْضِ» عادیانو پہ زمکہ باندی تکبر اوکړو. او نعرہ نی اولگوله. چہ زمونہ نہ زیات قوت والاخوک شته؟ آیا دوی داہم ہیر کړل. چہ ددوی پیدا کونکی ددوی نہ ہم زیات قوت والا دی؟ پہ اصل کنبی دوی زمونہ د آیاتونو نہ انکار کولو. دامونہ مخکنبی بیان کړی دی. چہ پہ دوی باندی صرف دغوثی د سپیرمی دسوری برابرہوا پرینبودی شوه. چہ دھغوی بنارونہ اوکورونہ نی دجرړی نہ ختم کړل. چہ پہ کوم خانہ تیرہ شوه هرخہ نی صفا کړل. شنگار کولو سرہ نی ټول خیزونہ تباہ کړل. دټول قوم سرونہ جدا او تنہ جدا کړی شوی وو. چہ داللہ عذاب نی دہوا پہ شکل کنبی راتلونکی اولیدلو. نو پہ قلعه گانو، محلونو اومحفوظ خایونو کنبی پت شوی وو. پہ زمکہ کنبی نی کندي اوکنستلی، نیم نیم بدنونہ نی پہ هغی

کبھی ہنکتہ کرل او محفوظ شول. خود اللہ عذاب خہ خیز منع کولی شی؟ دا یومنت دپارہ ہم خہ مہلت او انتظار نہ کوی. تول نی هلاك کرل. اودا واقعہ د روستو راتلونکو خلقو دپارہ یوہ د عبرت نخبہ جوہہ کرپ شوی. یہ دوی کبھی اکثر خلق بیاہم بی ایمانہ پاتی شول

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطُغْيَانِهِ
الرُّسُلَ ۖ ثُمَّ طَغَى ۚ

ا دروغ او گنہگار | ثمودیانو | رسولان |

(دغه شان، ثمودیانو پیغمبران دروغ او گنہگار)

اِذْ قَالَ لَهُمْ اٰوْتِیْلُ هٰغَوٰی ۖ تَهْ اَوْ رُورْ دَهْغَوٰی ۚ صٰلِحٌ اٰیَا نَهْ یَرِیْرٰی تَاسُو ۚ بَیْشَکَّهْ زَهْ دِپَارَهْ سَتَاسُو ۚ

خہ وخت چي ددوی رور صالح (ص) دوی ته اووئیل | ایا تاسو دالله نه نه ویریژی | ازہ ستاسو دپارہ

رَسُولٌ اٰمِیْنٌ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ وَاَطِیْعُوْنِ ۚ وَمَا اَسْأَلُکُمْ

رسول یم | امانتدار | پس اویریژی دالله نه | او اطاعت اوکری زما | اونه غواړم زہ ستاسو نه |

یو امانتدار پیغمبر یم | انو دالله (ص) نه او ویریژی | او زما حکم او منی | اوزہ ستاسو نه په

عَلَيْهِ ۚ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرٰی اِلَّا عَلٰی رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ۚ اَتَتْرَکُوْنَ

په دې کار باند | خہ بدله | نه ده بدله زما | مگر | په رب العالمین ده | ایا تاسو به پرینودی شی | دې خہ اجر نه غواړم | زما بدله خو د رب العالمین په ذمه ده | ..... ایا کوم خیزونه چي

فِیْہَا ۚ هٰهٰنَا ۚ اٰمِیْنٌ ۚ فِیْ جَنَّتٍ ۚ وَّعِیُوْنَ ۚ

په هغه خیزونو کبھی | چي دلته په دنیا کبھی دی | په داطمینان سره | په دې باغونو | او چینو کبھی دنیا کبھی دی | تاسو په دې کبھی په امن سره پرینودی شی؟ | (یعنی) په باغونو او چینو کبھی

وَزُرُوْعٍ ۚ وَنَحْلٍ ۚ طَلْعَهَا ۚ هٰضِیْمٌ ۚ وَتَنَحْتُوْنَ ۚ

اوپه دې فصلونو او کجورو کبھی | چي غونچگونه دهغي | پستی پخی | دې | اورا کنی | تاسو (جوړوی) | او په فصلونو او کهجورو کبھی | د کومې غنچې چي نرمې او نازکې وی | او تاسو غرونه

مِنْ الْجِبَالِ ۚ بَیْوَتًا ۚ فَرٰهِنَ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ وَاَطِیْعُوْنَ ۚ وَلَا تُطِیْعُوْا

دغرونو نه | اکورونه | غرور کونکی | انو اویریژی دالله نه | او خبره او منی زما | اومه منی | تراشی | او د فخر دپارہ په کبھی مانرشی جوړوی | انو دالله نه او ویریژی | او زما حکم تابعداری

اٰمَرَ ۚ الْمُسْرِفِیْنَ ۚ الَّذِیْنَ یُفْسِدُوْنَ فِی الْاَرْضِ ۚ وَلَا

حکم | داسراف کونکو خلقو | هغه (مصرفان) | چي فساد کوی | په زمکه کبھی | اونه کوی کار اوکری | او د زیاتی کونکو خبره مه منی | چي په ملک کبھی فساد خوروی | اوسم کارني دلاسه نه کیږی

یُضِلُّوْنَ ۚ

د اصلاح |

قوله تعالى: - اذ قال لهم اخوهم صالح

دحضرت صالح ؑ قوم ته خطاب: دالله تعالى دبنده اورسول صالح ؑ واقعہ بیانیری۔ چہ ہغہ خپل قوم شمودطرف ته رسول جوړشوي اوليرېلي شو۔ داخلق عرب وو۔ په حجر نومي ښارکښې اوسيدل۔ دا د وادي القرى اوملك شام په مينځ کښې دې۔ دادعاديانونه پس اودابراهيميانونه مخکښې وو۔ شام طرف ته تللوسره ددوی ددې په دې ځانې باندې د تيريدلو بيان د سورة اعراف په تفسيرکښې مخکښې تيرشوي دې۔ دوی لره ددوی نبي الله طرف ته راوبلل۔ چہ دوی دالله توحيد اومنی۔ اود حضرت صالح ؑ د رسالت اقرار اوکړی۔ ليکن دوی هم انکاراوکړو۔ اوپه خپل کفرپاندې کلک پاتې شول۔ دالله تعالى پيغمبرته نې دروغژن اووئيل۔ سره ددې چہ دالله تعالى نه دويريدلونصیحت نې اوريدلو، خو پرهيزگاری نې اختيارنه کړله۔ د رسول امين د موجودگي باوجود نې دهدايت لاره اختيارنه کړله۔ حالانکه دني صفا اعلان وو۔ چہ زه خپل څه بوج په تاسوياندې نه اچوم۔ زه خوددې رسالت دتبليغ اجرصرف دالله تعالى نه غواړم۔ ددې نه پس نې دالله تعالى نعمتونه هغوی ته وريادکړل۔

قوله تعالى: - اَنْتُمْ كُنْتُمْ اٰمِنِينَ

د دنيا ناپائيداری: صالح ؑ خپل قوم ته وعظ کوی۔ هغوی ته دالله تعالى نعمتونه وريادوی۔ او د هغه د عذاب نه نې خبروی۔ چہ هغه تاسوته فراخه روزی درکوی۔ هغه ستاسودپاره باغونه، چينې، فصلونه، اوميوي پيدا کړی دی۔ په امن اوسکون سره ستاسود ژوند ورځې پوره کوی۔ تاسو دهغه په نافرمانۍ کولو سره هم پدې نعمتونوکښې اوپدې امن وامان کښې نه شۍ پاتې کيدلې۔ پدې باغونواوپه دې دريابونو کښې، په دې فصلونو اوپه دې باغونوکښې چہ ددې غونچې د زياتوالي په وجه درنې وی۔ اولاندې رازورندې وی۔ چہ په دې کښې قط په قط تازه کهجوري ډيرې ښائسته ښکاري۔ چہ د نرمو ښائسته خوړو اوخوندورونه ډکې دی۔ تاسو دالله ؑ په نافرمانۍ کولو سره دې لره په آرام سره نه شۍ بچ کولې۔ الله ؑ چہ تاسو داوخت په دې مضبوطو، ښائسته اوچتو اوقيمتي کورونوکښې ساتلی یی: دالله د توحيد اوزمادرسالت د انکارنه پس داهم په خپل ځانې نه شۍ پاتې کيدې۔ افسوس چہ تاسو دالله د نعمت قدر نه کوی۔ خپل وخت، خپلې روپۍ بې ځايه بربادوی۔ دانقش ونگار والا کورونه په غرونو کښې په ډير تکليف اومشقت سره، صرف د ریاکاری او لویۍ دپاره، دخپل عظمت اوقوت خودلودپاره جوړوی۔ چہ په دې کښې هيڅ نفع نشته۔ بلکه ددې وبال ستاسوپه سرونو باندې راځی۔ پس تاسوله دالله ؑ نه ويريدل پکار دی۔ اوزما اتباع اوکړی۔ دخپل خالق، رازق، انعام کونکی، احسان کونکی عبادت اودهغه فرمان برداری اودهغه توحيد طرف ته پوره متوجه شۍ۔ چہ ددې نفع به تاسوته په دنيا او آخرت کښې ملاوښی۔ تاسوله ددې شکر اداکول پکار دی۔ دهغه تسبیح او تهلیل کوی۔ سحراوماښام دهغه عبادت کوی۔ تاسوله دخپل دې موجوده سردارانو بالکل منل نه دی پکار۔ دوی خودالله دحدونونه تيرشوی دی۔ دتوحيد اتباع نې هيره کړې ده۔ په زمکه کښې فساد خوروی۔ په نافرمانۍ، گناه اوفسق وفجورکښې په خپله هم لگيادی اونورخلق هم دې طرف ته رابلی۔ دحق موافقت او اتباع کوی داصلاح کوشش نه کوی۔

قَالُوا	اِنَّمَا اَنْتَ	مِنَ الْمُسَاحِرِينَ	مَا اَنْتَ اِلَّا
ا	اووئيل	تموديانو	بیشکه چی ته دجادو کړې شوونه نې نه نې ته مگر
بشر	مِثْلُنَا	فَاتِ	بَايَةً اِنْ كُنْتَ
يو انسان نې	پشان زمونږه	پس راوړه يوه ښه	که نې ته دصادقانونه
انسان نې	نو څه معجزه راوړه	که ته	(په دې دعوی کښې، ريښتونې یی صالح ؑ)

قَالَ	هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا	شَرِبَ	وَلَكُمْ	شَرِبَ	يَوْمَ
او نیل صالح داوینہ دہ ا دی لره اوبہ خکل دی او ستاسو دپارہ اوبہ خکل دی دورخی					
مَعْلُومٌ	وَلَا تَمْسُوْهَا	سُوْءٍ	فَيَاْخُذْكُمْ	عَذَابٌ	يَوْمَ
معلومی اومہ رسوی دی ته خہ ضرر پس اوبہ نیسی تاسو لره عذاب دورخی					
عَظِيْمٌ	فَعَقَرُوْهَا	فَاَصْبَحُوا	نَادِمِيْنَ	فَاَخَذَهُمْ	
لونی پس هغوی دهغی خپی پریکری پس شول هغوی شرمندہ نو او نیول هغوی					
العَذَابُ	اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	وَمَا كَانَ	اَكْثَرُهُمْ	مُّؤْمِنِيْنَ
عذاب بیشک پہ دی کنبی ننبہ دہ اوبہ دی اکثر ددوی امنونکی					
وَإِنَّ رَبَّكَ	لَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الرَّحِيْمُ		
او بیشک رب ستا خامخا هغه زبردست دی رحم کونکی دی					

قوله تعالى: - قَالُوا اِنَّمَا اَلْتَمِسُ حَرِيْنَ

صالح معجزہ او دقوم ضد: نمودیانو خپل نبی ته جواب ورکړوچہ پۀ تاخو چا جادو کړې دې. اگرچہ یوہ معنی داهم شوې دہ چہ ته دمخلوق نہ یې. اوددې پۀ دلیل کنبی د عربی یو شعرهم پیش کولې شی. لیکن زیاتہ واضعہ معنی رومبی دہ. دې سرہ هغوی او نیل. تہ خو زمونږ پۀ شان یوانسان یې. ناممکن دہ چہ پۀ مونږ کنبی خو پۀ چا باندې وحی رانہ شی. اوبہ تا راشی. نور هیڅ نشته دا صرف بناوټ دې. یو ښکاره چل دې جوړ کړې دې. خالص دروغ اوصفا طوفان دې. ښہ مونږ وایو کچرې تہ واقعی رښتونې نبی یې. نو خہ معجزہ اوبښایہ. دغہ وخت دهغوی ټول لوڼې واره جمع وو. او ټولوپہ یوخانې معجزہ او غوښتلہ. پیغمبر تپوس او کړو. چہ تاسو خہ معجزہ لیدل غواړئ؟ هغوی او نیل. چہ دا مخامخ لوڼې گټ دې. داد زمونږ پۀ مخکښې اوچوی. اوددې نہ دې یوہ بلارپہ اوبښہ ددې رنگ داسې داسې راوخی. نبی ﷺ او فرمائیل. ښہ کہ زہ درب نہ دعا اوکړم او هغه هم دا معجزہ زما پۀ لاسونو تاسو تہ اوبښائی. بیاخو پۀ تاسو تہ زما د نبوت پۀ منلو کنبی خہ عذر نہ وی؟ ټولو مضبوطہ وعدہ اوکړلہ. قول او اقرارنې اوکړو. چہ مونږ پۀ ټول ایمان راوړو. اوستا نبوت بہ منو. تاسو ډیر زردامعجزہ اوبښایی. هغوی هغه وخت مونږ شروع کړو. بیانی دالله ﷻ نہ دعا اوکړلہ. هغه وخت گټ اوچودہ، او هغه شان هغه اوبښہ دهغوی پۀ مخکښې دهغی نہ راووتلہ. خہ خلق خود اقرار مطابق مؤمنان شول. لیکن اکثر خلق بیا هم کافران پاتې شول.

نبی صالح ﷺ او فرمائیل. اوس واورئ! یوہ ورخ بہ دا اوبہ خکی او یوہ ورخ بہ د اوبو خکلو نمبر ستاسو مقرر وی. اوس بہ پۀ تاسو کنبی خوک هم دې تہ تکلیف نہ رسوی. گڼی سخت عذاب بہ پۀ تاسو راشی. یوې مودې پورې خو هغوی منع شول. اوبښہ پۀ هغوی کنبی اوسیدلہ. څرن بہ نې کولو. اود خپل نمبر پۀ

ورخ به نې اوبه څکلي په دغه ورځ به هغوی دهغې په پيو بڼه خانونه مړول. لیکن څه موده پس دهغوی بدبختی هغوی راگیر کړل په هغوی کښې یو لونی ملعون د اوبښې د وژلو اراده اوکړله. او ټول ښاروالا دهغه په طرف شول. پس دهغې خپې نې پریکړلې او مړه نې کړله. چه ددې په نتیجه کښې هغوی سخت پښیمانه او ملامته شول. د الله عذاب هغوی ناڅاپه راگیر کړل. په هغوی زمکې اوخوزولې شوې. اویوې چغې سره ټول په ټوله هلاک کړې شول. زړونه نې والوتل. اینې نې ټکړې ټکړې شوې. او دڅه څیزچه وهم اوگمان هم نه وو. هغه راغې. اول اوآخر ټول هلاک شول. اودټولې دنیا دپاره دا ویرونکې واقعه عبرت اوگرځیدله. دومره لویه نخبه نې په خپلو سترگو اولیدله. خویباهم په هغوی کښې اکثر وخلقوته ایمان نصیب نه شو. په دې کښې هیڅ شک نشته. چه الله غالب دې او هغه مهربان دې.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ

ادروغژن اوگنړل | قوم دلوط

| دلوط عليه السلام قوم هم خپل پیغمبران دروغژن اوگنړل

الرَّسُلَيْنِ عليه السلام إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ عليه السلام

رسولان | کله چی اووئیل | هغوی ته | رور دهغوی | لوط عليه السلام | آیا تاسو بیرې نه |

کله چی ددوی رور لوط عليه السلام | اووئیل | چی آیا تاسو (دالله جل جلاله) نه نه بیرې نئ

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ عليه السلام فَاتَّقُوا اللَّهَ عليه السلام وَأَطِيعُوا عليه السلام

بیشکه زه | ستاسو دپاره | رسول امانتدار یم | پس اویرې نئ | دالله نه | او خبره اومنی زما |

زه ستاسو په حقله یو امانت دار پیغمبر یم | نو تاسو دالله نه اویرې نئ | اوزما تابعداری اوکړئ

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ عليه السلام

اونه غواړم زه ستاسو نه | په دې باندي | اجر | نه دې اجر زما | مگر | په رب

اوزه ستاسو نه په دې (تبلیغ) څه بدله نه غواړم | زما بدله خو درب العالمین په ذمه ده

الْعَالَمِينَ عليه السلام

العالمین باندي |

قوله تعالى: - كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الرَّسُلَيْنِ عليه السلام

د لوط عليه السلام قوم هم دخپل نبی نافرمان وو. - الله تعالی دخپل بنده او رسول حضرت لوط عليه السلام قصه بیانوی. د

دوی نوم لوط بن هاران بن آزر وو. دا دابراهیم خلیل الله وراره وو. دوی لره الله تعالی دحضرت

ابراهیم عليه السلام په ژوند کښې ډیر لونی امت طرف ته لیږلی وو. دا خلق سدوم اوددې خواوشا اوسیدل. آخر کار

دوی هم دالله تعالی په عذابونو کښې راگیر شول. ټول هلاک شول. او ددوی دکلی په ځانې یو ډنډ (تالاب)

دسڅا گنده او ترڅو اوبو پاتې شو. دا تراوسه پورې د غورپه ښارونو کښې مشهور دي. چه د بیت المقدس

اوکړک اوشوبک په مینځ کښې دي. دې خلقوهم د رسول الله صلی الله علیه و آله تکذیب اوکړو. نبی صلی الله علیه و آله هغوی ته دالله

تعالی دنافرمانۍ پرېښودلو اودخپلې تابعداری کولو هدایت اوکړو. خپل رسول کیدل نې ورته ښکاره

کړل. هغوی نې دالله تعالی دعذابونو نه اویرول. دالله تعالی د خبرو منلو نې ورته اوفرمانیل. اعلان نې

اوکړو چه زه ستاسو پیسو ته کومه محتاج نه یم. زه صرف دالله تعالی دپاره ستاسو خیرخواهی کوم. تاسو

د خپل ناکاره کار نه منع شی. یعنی د ښځونه بغیر سړونه خپل حاجت پوره کولونه منع شی. لیکن هغوی د الله د رسول اونه منله. بلکه تکلیفونه یې ورته اور رسول.

آتَاوُنَ	الدَّكَرَانَ	مِنَ الْعَالَمِينَ ۝	وَتَذَرُونَ	مَا
ایا ورځی تاسو	نارینوته	د خلقونه	او پرېږدی	هغه
ایا په ټوله دنیا کښې	صرف تاسو	داسې خلق یی،	اچې دهلکانو سره	لواطت کوی او ستاسو
خَلَقَ	لَكُمْ	رَبُّكُمْ	مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ ط	بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ
چې پیدا کړی دی	تاسو لره	رب ستاسو	د ښځو	ستاسو نه
رب چې ستاسو	دپاره کومې	ښځې پیدا کړې دی	هغه تاسو پرېږدی	ایا ستاسو خود خد نه تیر شوی خلق یې
اَعْدُوْنَ ۝	قَالُوا	لَیْنِ	لَمْ تَنْتَهَ یَلُوطُ	لَتَكُوْنَنَّ
د خدنه او پرېدونکی	او وئیل هغوی	که چری	منع نه شوې ته	ای لوط
هغوی ورته	او وئیل چې	ای لوط	که ته د خپلو خبرونه	منع نه شوې انو ته به
مِنَ الْخَرَجِیْنَ ۝	قَالَ	اِنِّیْ	لِعَمَلِكُمْ	مِّنَ الْقَالِیْنَ ط
دایستلو شوونه	او وئیل هغه	بیشکه زه	دې بد عمل ستاسو لره	د سخت بغض لرونکونه یم
د وطن نه بهر	او ویستلې شی	لوط	او وئیل چې	بیشکه زه ستاسو د عملونو نه نفرت کوم
رَبِّ	نُجِّنِیْ	وَ اَهْلِیْ	مِمَّا	یَعْمَلُوْنَ ۝
ای زما	نجات را کړه	مالره	او اهل زما لره	د هغې (بد عملی) نه
ای زما ربه	ما او زما	خاندان د دې	خلقو د عملونو	(د وبال) نه اوساتې
فَنَجِّیْنَهُ	وَ اَهْلَهُ	اَجْمَعِیْنَ ۝	اِلَّا	عَجُوْزًا
پس نجات ورکړو	مونږ هغه له	او اهل دهغه له	ټولو له	مگر
نو مونږ دې	اودده ټول	خاندان بچ کړو	خو بس یو	بودنی چې روستو پاتې کیدونکو
فِی الْغَیْرِیْنَ ۝	ثُمَّ دَمَّرْنَا	الْاٰخِرِیْنَ ۝	وَ اَمْطَرْنَا	
په روستو پاتې کیدونکو	کښې ده	بیا هلاک کړل	مونږه	هغه نور
کښې پاتې شوه	بیا مونږ ټول	تباہ کړه	او په هغوی	مو یو خاص
عَلَيْهِمْ	مَطَرًا	فَسَاءَ	مَطَرُ الْمُنْذِرِیْنَ ۝	اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ
په هغوی باند	باران	اپس بدوؤ	باران دیرولو شوؤ	بیشکه په دې کښې
باران او ورولو	اڅومره خراب	باران ووا	په هغه خلقو چې	د عذاب نه ویرولی شوی ووا
وَمَا کَانَ	اَکْثَرُهُمْ	مُّؤْمِنِیْنَ ۝	وَ اِنَّ	رَبَّکَ
اونددی	اکثر ددوؤ	منونکی	او بیشکه	رب ستا
کښې عبرت دې	او په دوی	کښې زیات	خلق ایمان نه راوړی	او بیشکه چې ستا رب
				غالب مهربان دې

الرَّحِيمُ ۝ كَذَّبَ أَصْحَابُ النَّيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ
مہربانہ دی   دروغ او گنہگار   ایکہ   والہ   رسولان   کلہ چی   او وئیل   ہغوی تہ
دبہر خاوندانو خپل پیغمبران دروغ ژن او گنہگار   خہ وخت چی شعیب ۱۱۱۱۱ دوی تہ او وئیل
شُعَيْبٌ ۝ اَلَا تَتَّقُونَ ۝ اِنِّیْ لَكُمْ رَسُوْلٌ ۝ اٰمِیْنٌ ۝
شعیب ۱۱۱۱۱   ایا نه یریری تاسو   بیشک زه   ستاسو دپاره   رسول یم   امانتدار
ایا تاسو دالله ۱۱۱۱ نه نه ویریری ازه ستاسو دپاره یو امانتدار پیغمبر یم
فَاتَّقُوا اللّٰهَ ۝ وَاَطِيعُوْا ۝ وَمَا اَسْأَلُكُمْ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرٍ ۝
پس او یریری دالله نه   او خبره اومنی زما   اونه غواړم زه ستاسو نه   په دی باندی   خه اجرا
نو تاسو دالله ۱۱۱۱ نه او یریری اوزما خبره اومنی   او زه تاسو نه په دی کار هیڅ بدلہ نه غواړم
اِنْ اَجْرِیْ اِلَّا ۝ عَلٰی رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ۝
نه دی اجرا زما   مگر   په رب العالمین باند دی
زما بدلہ خو بس صرف الله ۱۱۱۱ سره ده

قوله تعالى: - اَتَاْتُونَ الذِّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِیْنَ ۝

دلوط ۱۱۱۱۱ دقوم ناکاره خصلت لواطت: لوط ۱۱۱۱۱ خپل قوم ددی خاص بدکاری نه منع کړل چه تاسو سرته شهوت سره مه راځی: البته دخپلو حلال بنځونه خواش پوره کوی: کومی چه الله ۱۱۱۱۱ ستاسو دپاره ښځې جوړې کړې دی: درب د مقرر شوو حدونو ادب او احترام کوی: ددی جواب هغوی سره هم داوو: چه ای لوط! که منع نه شوی نوموړی به تا جلاوطن کړو: د وطن نه به دی اویاسو هغوی په خپل مینځ کښې مشوره او کړله: چه دایک باز خلق خو جدا کړی: په دی کتلو سره لوط ۱۱۱۱۱ دهغوی نه دبې زاری اوجدا کیدو اعلان او کړو: اووی فرمائیل: چه زه ستاسو ددی بدکار نه ناراض یم: زه دا نه خوښوم: زه الله تعالی ته براءت (بیزاری) ښکاره کوم: بیانی دالله تعالی نه هغوی دپاره خیرې او کړې: او دخان او خپل کوروالو نجات ئې اوغوښتلو: الله تعالی ټولوته نجات ورکړو: خودهغه ښځې دخپل قوم ملگرتیا او کړله: اوهم دهغوی سره تباہ شوه: لکه چه په سورة اعراف او سورة حجر کښې په تفصیل سره بیان تیر شوې دی: لوط ۱۱۱۱۱ منونکی خلق خان سره روان کړل: اود الله تعالی دفرمان مطابق ددی کلی نه اووتلو: دالله حکم وو چه ستاسو په وتلو به په هغوی باندې عذاب راځی: دغه وخت په شا دوی طرف ته گوری هم مه: بیابه هغوی ټولوباندې عذاب راغی: اوټول برباد شول: په هغوی باندې دآسمان نه دکاترو باران اوشو: او د هغوی انجام بدشو: داهم عبرتناکه واقعه ده: په هغوی کښې هم اکثرې ایمانه وو: د رب په غلبه کښې او دهغه په رحم کښې هیڅ شک نشته.

قوله تعالى: - كَذَّبَ أَصْحَابُ النَّيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۝

دشعیب ۱۱۱۱۱ خپل قوم ته وعظ: - داخلق دمدین اوسیدونکی وو حضرت شعیب ۱۱۱۱۱ هم ددوی نه وو: دوی ته د هغوی رور صرف په دی وجه اونه وئیلې شو: چه په دی آیت کښې ددی خلقونسبت ایکه طرف ته شوې دی: چه دهغې به دی خلقو عبادت کولو: ایکه یوه ونه وه: هم داوجه ده چه لکه څنگه ئې نورو نبیانو ته د هغوی دامتونو رور او فرمائیل: دوی ته دهغوی رور اونه وئیلې شو: گنی داخلق هم ددوی دقوم وو: بعضې خلق چه هغوی په دی نکته پوهه نه شو: هغوی وائی چه داخلق ددوی دقوم نه وو: په دی وجه شعیب ۱۱۱۱۱ ته دهغوی رور اونه وئیلې شو: دا جدا قوم وو: حضرت شعیب ۱۱۱۱۱ خپل قوم طرف ته هم لیږلې شوې وو: او

دی خلقو طرف تہ ہم بعضی وائی چہ یو دریم امت طرف تہ ہم ددوی بعثت شوې وو. حالانکہ د حضرت عکرمہ رضی اللہ عنہ نہ نقل دی چہ ہیخ یونبی لره الله تعالى دوه خل نہ دې لیږلې. سوا د حضرت شعيب رضی اللہ عنہ نه، چہ یو خل دوی مدین والو طرف تہ اولیږلی شول. او ددوی د تکذیب په وجه دوی یو بخری سره هلاک کړې شول. او دوباره دوی لره ایکه طرف تہ اولیږلی شو. او ددوی د تکذیب په وجه دوی باندې د سوری والا ورځې عذاب راغې. او هغوی برباد شول. لیکن دا یاد ساتل پکار دی چہ ددې په راویانو کښې اسحاق بن بشر کاهلی دې. چہ ضعیف دې. دقتاده رضی اللہ عنہ قول دې. چہ اصحاب رس او اصحاب ایکه د شعيب رضی اللہ عنہ قوم دې. او یو بزرگ فرمائی چہ اصحاب ایکه او مدین یودی ^(۱). والله اعلم.

په ابن عساکر کښې دی چہ رسول الله ﷺ فرمائی چہ قوم مدین او اصحاب ایکه دوه قومونه دی اودې دواړو امتونو طرف تہ الله ﷻ خپل نبی حضرت شعيب رضی اللہ عنہ لیږلې وو. لیکن دا حدیث غریب دې اود دې په مرفوع کیدو کښې کلام دې. ډیره ممکن ده چہ دا موقوف وی. صحیح خبره داده چہ دا دواړه یو امت دې. دواړه ځایونو کښې ددوی صفت جدا جدا بیان شوې دې. ډله یوه ده. ددې یوغت دلیل داهم دې. چہ په دواړو قصو کښې د شعيب رضی اللہ عنہ وعظ یودی. دواړو ته ئې دناپ تول صحیح کولو حکم ورکړې دې.

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا

| پوره ورکوی | پیمانہ | اومه کیږی تاسو

| تاسو پیمانہ پوره پوره ورکوی | او خلقو ته

مِنَ الْخُسْرِ إِنَّ ۖ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۖ وَلَا تَبْخَسُوا

دنقصان ورکونکونه | او تول کوی | په تله | نیغه باندې | اومه ورکوی کم |

نقصان مه ورکوی | او په سمه تله باندې تول کوی | او خلقو ته دهغوی

النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۖ وَاتَّقُوا

خلقو ته | خیزونه دهغوی | اومه گرځی تاسو | په زمکه کښې | فساد کونکی | او اویریرې |

په خیزونو کښې تاوانونه مه ورکوی | او په زمکه کښې فسادونه مه خورونی | او دهغه

الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْحِجْلَةَ الْأُولَىٰ ۖ

دهغه ذات نه | چی پیدا ئې کړی تاسو | او خلق | رومبنی |

ذات نه او اویریرې | چی تاسو او ستاسونه وړاندې مخلوقات ئې پیدا کړی دی |

قوله تعالى: - أَوْفُوا الْكَيْلَ

په ناپ تول کښې دکمی ممانعت: شعيب رضی اللہ عنہ خپل قوم ته دناپ تول صحیح کولو هدايت کوی. دهوکه کولو او په ناپ تول کښې دکمی کولونه ئې منع کوی. فرمائی چہ کله چاته څه خیز ناپ کوی. نو پیمانہ ډکه ورکوی. دهغه دحق نه مه کموی. دغه شان کله چہ دبل نه اخلی نودزیات اخستلو کوشش او تدبیر مه کوی. داوولې چہ داخستلو په وخت پوره اخلی اود ورکولو په وخت کم ورکوی! اخستل ورکول دواړه صفا او پوره ساتی، تله ښه ساتی، چہ په دې کښې تول صحیح راځی. ناپ هم پوره ساتی، په تول کښې عدل (انصاف) کوی. دهوکه مه کوی. کم مه تلئ، چاته دهغه خیز کم مه ورکوی. دچا لاره مه وهی. غلا غلتي، لوټ مار، فساد کول. لارې شوکولو نه ځان ساتی. خلق ویرولو او دهمکيانې ورکولو سره دهغوی نه مال مه لوټ کوی. دهغې الله د عذابونو اویریرې چہ هغه تاسو او تول مخکښې خلق پیدا کړی دی.

چہ ہفہ ستاسو او ستاسو دمشرانو رب دے ہم دا لفظ پہ آیت ﴿وَلَقَدْ أَضَلُّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا﴾ کنبی ہم پہ دے
معنی کنبی دے۔

قَالُوا إِنَّمَا

| اووئیل هغوی | بیشکہ |

| هغوی ورتہ |

أَنْتَ مِنَ الْمَسْحَرِينَ ۖ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا

چی تہ | دسحر کرے شوو نہ نی | اوند نی تہ | مگر | انسان نی | پہ شان زمونہ |
اووئیل چی پہ تاخو جوڑے چا جادو کرے دے | او تہ خو بس زمونہ پہ شان انسان یی

وَأَنْ تَظُنُّكَ لِمَنِ الْكَذِبُ ۖ فَاسْقُطْ عَلَيْنَا

او بیشکہ مونہ گمان کوو پہ تاباندی | ددروغژنانونہ | پس را اوغورزوہ | پہ مونہ باندی |
اوزمونہ داخیال دے چی تہ دروغژن یی | انوکہ تہ رینستونی یی | انو پہ مونہ باندی د

كَيْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۖ قَالَ رَبِّیْ

یوتوتہ | داسمان نہ | کہ نی تہ | درہستینو خلقو نہ | اووئیل هغہ | چی رب زما |
اسمان نہ یوہ توتہ راوغورزوہ | شعیب | اووئیل چی زما رب تہ ستاسو عملونہ

أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ۖ فَكذبُوه فَآخذَهُمُ

بنہ پوهیے | پہ هغہ خہ | چی تاسو نی کوئی | پس هغوی دروغ اوگنرو هغہ لره | نو اوئیول هغوی لره
بنہ معلوم دی | خو هغوی شعیب | دروغژن اوگنرلو | نو د سیوری د ورخی

عَذَابِ يَوْمِ الظَّلَّةِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ

عذاب | دورخی | دسوری | بیشکہ چی داووا | عذاب | دورخی لونہ | بیشکہ پہ دے کنبی
عذاب پرے راغلوا بیشکہ چی دغدہ عذاب دیرہ سخته ورخ وہ | بیشکہ پہ دے واقعہ کنبی

لَايَةٍ ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ

خامخا نبہ دہ | اوندووز | اکثر دھغوی | منونکی | او بیشکہ | رب ستا | خامخا هغہ
ہم (خلقو دپارہ) نبہ دہ | مگر پہ دوئی کنبی زیات خلق ایمان نہ راوری | او بیشکہ ہم

الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۚ

غالب دے | رحیم دے |

ستا رب غالب او مہربان دے |

قوله تعالى: - قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمَسْحَرِينَ ۖ

دشعیب | قوم ہم دثمودیانو پشان جواب خپل نی تہ ورکری: ثمودیانوچہ کوم جواب خپل نی تہ ورکری
وو۔ ہم هغہ جواب دے خلقو ہم خپل رسول تہ ورکرو۔ چہ پہ تا باندی چا جادو کرے دے۔ ستا عقل پہ خانی
نہ دے۔ تہ خوزمونہ پہ شان انسان یی۔ اوزمونہ خویقین دے چہ تہ دروغژن سرے یی۔ اللہ تعالیٰ تہ نہ یی
رالیہ۔ کہ تہ پہ خپلہ دعوہ کنبی رینستونی یی۔ توتہ مونہ باندی داسمان نہ یوہ تکرہ راوغورزوہ۔

آسمانی عذاب پہ مونہ باندی راولہ۔ لکہ ڄنگہ ڇہ قریشو رسول اللہ ﷺ تہ وئیلی وو۔ ڇہ مونہ ڇوہ تا ایمان نہ راورو۔ ڇہ ترڄو پوری تہ د عربویہ دی شگلنہ زمکہ کبھی سمندر اونہ بهیوی۔ تردی پوری نی اوئیل ڇہ یاخوتہ پہ مونہ باندی د آسمان نہ ڄہ ٽکریہ راوروزوہ۔ لکہ ڇہ ستا خیال دی۔ یاتہ اللہ تعالیٰ یا فرشتی پہ بنکارہ راولہ۔ پہ بل آیت کبھی دی ڇہ هغوی اوئیل ای اللہ کہ دا ستا دطرفہ دی اوحق دی نوتہ د آسمان نہ کانری راوروہ۔ دغه شان دی جاہل کافرانو اوئیل۔ ڇہ تہ پہ مونہ باندی د آسمان ٽکریہ راوروزوہ۔ پیغمبر ﷺ جواب ورکرو ڇہ اللہ تعالیٰ تہ ستاسو عملونہ بنہ معلوم دی۔ ڇہ دڄہ تاسو لایق یی هغه بہ پخپلہ اوکری۔ کہ تاسو د هغه پہ نزد آسمانی عذاب قابل یی۔ نو هغه بہ بغیر تاخیرنہ پہ تاسو باندی آسمانی عذاب راورووی۔ اللہ تعالیٰ ظالم نہ دی۔ ڇہ بی گناہ خلقوتہ سزا ورکری۔ آخر ڇہ دوی کوم قسم عذاب غوښتلو۔ هغه شان عذاب پہ دوی باندی نازل شو۔ هغوی تہ سختہ گرمی محسوس شوه۔ اووه ورڃی پوری گویا زمکہ خوت کیدلہ۔ ہیڇ یوڄانی کبھی، پہ ہیڇ یوسوری کبھی یخوالی یا آرام نہ ملاویدلو تنگ شول، ناقلا رھ شول۔ اووه ورڃی پس هغوی اولیدل ڇہ یوہ توره وریځ هغوی طرف تہ راروانہ ده۔ وریځ راغلہ اودهغوی پہ سرونو باندی خوره شوه۔ دوی ٽول د گرمی او دھوپ نہ تنگ شوی وو۔ د هغی لاندی کیناستل۔ کله ڇہ ٽول پہ ٽوله د هغی سوری تہ اورسیدل۔ نودهغه وریځی نہ اور وریدل شروع شو۔ ورسره زمکی ہم پہ زور زور سره جھٽکی ورکولی۔ اویو داسی زور سره یو آواز راغی۔ ڇہ پہ هغی سره د هغوی زړونہ اوچودل۔ روحونہ نی اووتل۔ او ٽول پہ ٽوله پہ یو آن کبھی تباہ او برباد شول۔ ددغه ورڃی د سوری والا سخت عذاب پہ هغوی کبھی یوکس ہم پری نخودلو۔

پہ قوم شعیب دری قسمہ عذابونہ:- پہ سورة اعراف کبھی خوف مائیلی شوی دی۔ ڇہ یو زلزلی سره دوی ٽول هلاک کړی شول۔ پہ سورة هود کبھی بیان شوی دی۔ ڇہ ددوی دتباہی سبب یوہ خطرناک زړہ ڇاودونکی ڇغه وه۔ او دلته بیان اوشو ڇہ هغوی لره د سوری والا وریځی عذاب راگیر کړل۔ نودری واره ځایونو کبھی د دریو وارو عذابونو پہ یو یو ذکر کولو سره ددی مقام د عبارت مناسبت پہ وجہ شوی دی۔ پہ سورة اعراف کبھی ددوی ددی گندگی ذکر دی ڇہ دوی حضرت شعیب علیہ السلام تہ دهمکیانی ورکړی وې۔ ڇہ کہ تہ زمونږ دین کبھی رانغلی۔ نو مونږ بہ تا اوستا ملگری د بنارنہ اوباسو۔ چونکہ هلته دنی د زړہ خوزولو ذکر وو۔ ڇہ دی وجہ عذاب هم د هغوی د بدنونو او زړہ خوزولو یعنی د زلزلی او جھٽکی ذکر وو۔ پہ سورة هود کبھی ذکر دی ڇہ هغوی خپل نبی تہ دتوقو پہ طور وئیلی وو۔ ڇہ تہ خو ډیر صبرناک او غوره سړی یی۔ مطلب دا وو۔ ڇہ ډیر بکواسی او ناکاره سړی یی۔ نو هلته عذاب کبھی د چغی اوسخت آوازیان وو۔ دلته چونکہ ددوی آرزو د آسمان د ٽکری غور زیدلو وو۔ نو د عذاب ذکر هم دجت پہ شان وریځی ٽکری سره اوشو۔ فسبحانه ما اعظم شاله۔

د قوم شعیب د عذاب کیفیت:- د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما بیان دی ڇہ اووه ورځو پوری داسی گرمی وه ڇہ اللہ دی مونږ په امان او حفاظت کبھی اوساتی۔ د یخوالی نوم نہ وو۔ سخت تنگ شول۔ ددی نہ پس یوہ وریځ راغلہ راخوره شوه۔ د هغی سوری تہ یوسړی اورسیدلو۔ او هلته نی راحت او یخوالی بیاموندلو۔ هغه نور خلق هم راوغوښتل۔ کله ڇہ ٽول جمع شول۔ نو وریځه اوچودلہ۔ او د هغی نہ اور او وریدل۔ داهم نقل دی۔ ڇہ کومه وریځه ڇہ دجت پہ طور وه۔ د هغوی جمع کیدو سره لری شوه اود نمرنہ پہ هغوی باندی اور او وریدل۔ ڇہ هغوی ٽول نی اوسوزول۔ محمد بن کعب رضی اللہ عنہ قرطی فرمائی ڇہ په اهل مدین باندی دری واره عذابونہ راغلل۔ پہ بنار کبھی زلزله راغلہ۔ ڇہ د هغی نہ او وریدل اود بنار دحدونونہ بهر راغلل۔ بهر جمع کیدو سره ویرہ، پریشانی او تکلیف شروع شو۔ نودهغه ځانی نہ اوتبتیدل۔ لیکن بنار تہ تللونه او وریدل۔ هلته نی اولیدل ڇہ دوریځی یوہ ٽکری یوڄانی ده۔ یوکس د هغی لاندی لاړلو۔ او د هغی یخوالی نی محسوس کړو۔ نو ټولوتہ نی آواز ورکړو۔ ڇہ دلته راشی ددی پہ شان یخوالی او آرام خو ما کله

ليدلې هم نه دي. په دې اوریدوسره ټول دهغې لاندې جمع شول. چه ناخپه د یوې چغې اواز راغې. چه په هغې سره زړونه اوچودل. اوټول په ټوله مړه شول. دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما بیان دي. چه سخت گرزاري او گرمی شروع شوه. چه هغې سره ساگانې بندې شوې. او بې قلاری ډیره زیاته شوه. اویریدل ښارنې پریښودلو، په میدان کښې جمع شول. دلته ورېخ راغله. چه دهغې لاندې یخوالی او راحت حاصلولودپاره. ټول جمع شول. هلته اور اووړیدلو. اوټول اوسوزیدل. دا وه دچت والا ډیرې سختې ورېخې عذاب، چه هغوی ټول نې هلاک کړل^(۱). یقینا دا واقعه سراسر عبرت اودالله دقدرت یوه زبردسته نڅښه ده. په هغوی کښې اکثرې ایمانه وو. الله تعالی دخپلو بدو بندگانوته په بدلې اخستلو کښې غالب دي. څوک هغه لره نه شی مغلوب کولې. هغه په خپلونیکیویندگانو باندې مهربان دي. هغوی بچ کوی.

وَإِنَّهُ	لَنُنَزِّلَ	رَبِّ الْعَالَمِينَ ط
او بیشکه دا قران	اڅامخا نازل کړي	شوي پیغام دي درب العالمین
او دا قران پاک	درب العالمین	را لیرولې پیغام دي
نَزَلَ بِهِ	الرُّوحُ الْأَمِينُ ط	عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ
نازل کړي دي دا قران	روح امانتدار (جبریل)	په زړه ستا باندې دپاره ددې چی شي ته
دا روح الامین (جبریل)،	راوړي نازل کړي دي	استا په زړه ئې نازل کړي دي، چی ته (ددې
مِنَ الْمُنْذِرِينَ ط	بِلِسَانٍ	عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ط
دخبر دارونکو نه	په ژبه	عربی ښکاره (صفا) سره او بیشکه دا قران
په ذریعه، خلق دالله ﷻ نه	او یروي دا په واضحه عربی ژبه	کښې دي اوددې ذکر دپخوانو
لَقَدْ زُورَ الْأَوَّلِينَ ط	أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ	أَنْ يَعْلَمَهُ
څامخا په کتابونو رومېنو کښې دي	ایا نه ده دپاره ددوی	نښه (دا خبره) چی پوهیږي په دې قران
امتونو په کتابونو کښې راغلې دي	ایا دي خلقو دپاره دا خبره	کافی دلیل نه دي چی (ددې کتاب
عَلِمُوا	بَنِي إِسْرَءِيلَ ط	وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ
عالمان دبنی اسرائیلو	او که نازل کړي وي مونږه دا	په یو باندې دعجیانوته
حقیقت، دبنی اسرائیلو	عالمانو ته معلوم دي او که دا کتاب	مونږ په چا عجمی باندې نازل کړي وي
فَقَرَأَهُ	عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا	يَهُ، مُؤْمِنِينَ ط
پس لوستلې وي هغه دا	په دوی باندې نه به وژ دوی	په هغې باندې ایمان راوړونکی
اوبیا هغه په دوی باندې	لوستلې هم وي	نودوی به منلې نه وو

قوله تعالى:- وَإِنَّهُ لَنُنَزِّلَ رَبِّ الْعَالَمِينَ ط

د رسول الله ﷺ زړه دقران مسکن دي. دسورة په شروع کښې دقرآن کریم ذکر راغلي وو. هغه ذکر بیان تفصیل سره بیانېږي. چه دا کتاب قرآن کریم الله تعالی په خپل بنده او نبی حضرت محمد مصطفی ﷺ باندې نازل کړي دي. د روح الامین نه مراد حضرت جبرئیل رضی الله عنه دي. ^(۲) چه دهغه په واسطې سره وحی امام

(۱) الطبری : ۳۹۴/۱۹.

(۲) الطبری : ۳۹۶/۱۹.

الانبياء ﷺ باندې نازل شوې ده. لکه چه فرمان دې ((قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلْجِبْرِئِ)) يعنى دا قرآن دالله تعالى په حکم حضرت جبرئيل ﷺ ستا په زړه باندې نازل کړې دې. دا قرآن د تيرشوو ټولو الهامى کتابونو رښتيا کونکې دې. دا فرشته زمونږ په نزد داسې عزت والاده. چه ددې دشمن زمونږ دشمن دې. حضرت مجاهد ﷺ فرماني. چه چاته روح الامين او وئيلې شي هغه لره زمکه نه شي خورلې. دې بزرگ مرتبي والا فرشتې چه دا دفرشتو سردار ده. ستا په زړه باندې دا پاک او غوره کلام الله نازل کړې دې. چه داهر قسمه خير نوالى نه، کمى اوزياتى نه، دنقصان او کوږوالى نه پاک دې. چه ته دالله تعالى مخالفين، گنهگاران دالله تعالى دسزانه د بچ کولو رهبرى اوکړې. او تابعدار وخلقوته دالله تعالى د مغفرت او رضا مندى زيرې ورکړې. داپه واضح فصيحه عربى ژبه کښې دې. چه هر سرې پوهه شي. اولوستلې ئې شي. چاته عذرياتې نه شي. او په هريوياندې قرآن کریم دالله تعالى حجت جوړشي. يوځل نبى کریم ﷺ د صحابو ﷺ په مخکښې ډير فصاحت سره د وريځې صفتونه بيان کړل. چه ددې په اوریدو سره صحابو ﷺ او وئيل. چه اې دالله رسوله! تاسو خود کمال درجې فصيح اوبليغ ژبه وايئ. نبى ﷺ او فرماييل. زما ژبه به داسې پاکيزه ولې نه وي. قرآن هم زما په ژبه کښې نازل شوې دې. ((يَلَسَانِ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ)) امام سفيان ثوري ﷺ فرماني. وحى په عربى کښې نازل شوې ده. دابله خبره ده چه هر نبى دخپل قوم دپاره دهغوى په ژبه کښې ترجمه اوکړله. دقيامت په ورځ به سريانى ژبه وي. البته دجنتيانو ژبه به عربى وي. (ابن حاتم)

قوله تعالى :- اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ

د قرآن دحقانيت پوخ ثبوت او دعيسى ﷺ خطبه. فرماني چه دالله تعالى په تيرو شوو کتابونو کښې هم ددې پاک اود الله دآخرى کلام پيش گوئى اوددې تصديق اوصفت موجود دې. مخکښې نبیانو هم ددې زيرې ورکړې دې. تردې چه هغه ټولونبيانو آخرى نبى چه دهغوى نه پس رسول الله ﷺ پورې بل څوک نبى نه وو. يعنى حضرت عيسى ﷺ بنى اسرائيل راجمع کړل خطبه ئې ورکړله. په هغې کښې فرماني. ائې بنى اسرائيلو! زه ستاسو طرف ته دالله تعالى رالېږلې شوې رسول يم. چه دمخکښو کتابونو رښتيا گڼلو سره سره دراتلونکى رسول حضرت محمد ﷺ زيرې هم تاسوته اوروم. زبور دحضرت داود ﷺ دکتاب نوم دې. دلته زېرلفظ دکتابونوپه معنى کښې دې. لکه چه فرمان دې ((وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ)) کوم څه چه دوى کوى ټول په کتابونو کښې ليکلى شوى دى. بيا فرماني. که دوى پوهه شي ضد او تعصب اونکړې. نو د قرآن په حقانيت باندې دا دليل څه کم دې. چه پخپله د بنى اسرائيلو عالمان دامنى په دوى کښې چه کوم حق ويونکى او تعصب نه کونکى دى. هغوى د تورا هغه آياتونه خلقتو ته ښکاره کوى. په کوم کښې چه دنبى کریم ﷺ نزول قرآن ذکر اود رسول الله ﷺ دحقانيت خبردې. حضرت عبدالله بن سلام ﷺ، حضرت سلمان فارسي ﷺ، اوددوى پشان حق گوحضرات ددنيا په مخکښې دتورا اوانجيل هغه آياتونه پيش کړل. کوم چه د رسول الله ﷺ شان ښکاره کونکى وو. ددې نه پس والا آيت مطلب دادې. چه که دا فصيح اوبليغ جامع مانع حق کلام مونږ په يوعجمى باندې نازل کړې وي. بياخو هيڅ شک نه شو کيدلې. چه دا زمونږ کلام دې. خود قریش مشرگان په خپل کفر اوخپله سرکشي کښې دومره زيات شوى وو. چه دغه وخت هم هغوى ايمان نه راوړلو. لکه چه فرمان دې. چه که دآسمان دروازه هم هغوى دپاره گهلاؤ شوې وي، او دوى په خپله ختلې وي، بيا به ئې هم دا وئيل چه مونږ باندې نشه ځکولې شوې ده. زمونږ په سترگو باندې پرده اچولې شوې ده. په بل آيت کښې دى چه که دوى ته فرشتې راغلې وي. او مړو خبرې کړې وي، بيا به هم دوى ته ايمان نه وي نصيب شوې. په دوى باندې دعذاب خبره ثابت شوه. دهدايت لاره ددوى نه بنده کړې شوې ده.

كَذٰلِكَ سَلَکُنْہٗ	فِیْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِیْنَ ۝۱۰	لَا یُؤْمِنُوْنَ	بِہٖ
دارنگې ننستلې دې مونږه دا ذکر په زړونو دمجرمانو کښې نه راوړې ایمان دوی په دې (قرآن) دغه شان مونږه (داعناد او انکار) دمجرمانو په زړونو کښې اچولې دې دوی په دې ایمان نه راوړې تر دې چې			
حَتّٰی	یَرَوْا الْعَذَابَ	الْاَلِیْمَ ۝۱۱	فِیْ اَتِیْہُمْ
تر هغې پورې چې اووینی دوی عذاب دردناک نورابه شی دغه عذاب دوی ته ناساپه دردناک عذاب په خپلو سترگو اونه وینی خو (هغه عذاب به پرې) داسې ناگهانه راشی			
وَهُمْ	لَا یَشْعُرُوْنَ ۝۱۲	فِیْقُوْلُوْا	هَلْ نَحْنُ
او حال دا چې دوی به نه پوهیږي نو وائی به دوی آیا مونږ ته مهلت ملاویدی شی نور			
چې دوی به ترې خبر هم نه وی نو په هغه وخت کښې به او وائی چې آیا مونږ له به مهلت راکړې			
اَفِیْعٰذٰنَا	یَسْتَعْجِلُوْنَ ۝۱۳	اَفَرَاٰیْتَ	اِنْ مَّتَّعْنٰہُمْ
ایا پس عذاب زمونږ ته تلوار کوی دوی آیا نو ستا څه خیال دې که نفع ورکړو مونږ دوی ته			
شی؟ ایا دوی زمونږ عذاب زر غواړي ورته او وایه چې که مونږ یو څو کاله دوی			
سِیْنِیْنَ ۝۱۴	ثُمَّ جَاَءَهُمْ	مَا	کَانُوْا
دیر کلونه بیا راشی دوی ته هغه عذاب چې دی دوی چې یرولې کیږي دهغې نه			
په عیش عشرت کښې اوساتو اوبیا پرې هغه عذاب راشی دکوم چې ورسره وعدې			
مَا اَغْنٰی	عَنْہُمْ	مَا کَانُوْا	یَمْتَعُوْنَ ۝۱۵
نویه کار به راندې شی ددوی هغه څیزونه چې وو دوی چې فائده به ورکولې شوه دوی ته په هغې سره			
شوی دی نو ددوی هغه عیش عشرت به څه کار ورکړي؟ .... او مونږ چې کوم کلی			
وَمَا اٰهْلٰکُنَا	مِنْ قَرْیَۃٍ اِلَّا	لَهَا	مُنْذِرُوْنَ ۝۱۶
اونه دی هلاک کړې مونږه دهیخ ښار نه مگر هغې لږه به وو یرونکي نصیحت			
تباہ کړې دی نو هغوی ټولو ته د نصیحت دپاره یرونکي (پیغمبران) راغلي وو او مونږ			
وَمَا کُنَّا	ظٰلِمِیْنَ ۝۱۷		
اونه وو مونږه ظالمان			
په چا ظلم نه کوو			

قوله تعالى: - کَذٰلِکَ سَلٰکُنْہٗ فِی قُلُوْبِ الْمُجْرِمِیْنَ ۝

عذاب دحجت تمامیدونه پس راځی تکذیب، کفر، انکار اونه منل ددې مجرمانو په زړه کښی کینولې شوی وو. دوی چه ترڅو پورې عذاب په خپلو سترگو اونه وینی. ایمان به راندہ وړی. داوخت که ایمان راوړی نوهم بالکل فضول به وی. لعنت به پرې شوې وی، بدی به ورته ملاوشوی وی. نه به افسوس په کار راشی، نه به معذرت نفع ورکړی. ^{۱۰}دالله عذاب به راځی. او ناڅاپه یکدم به یې خبری کښی راځی. دغه وخت ددوی آرزوگانې چه که لېشان مهلت هم ملاوشی نونیکان به جوړشو. هیڅ فائدہ به نه

ورکوی. یواځې په دوی موقوف نه ده بلکه هر ظالم، فاجر، فاسق، کافر، بدکار چه عذاب اووینی نوسم شی. توبه توبه به کوی خوهیڅ فائده به نه ورکوی. فرعون ته اوگوری! حضرت موسی عليه السلام هغه دپاره خیرې اوکړلې چه قبولې شوې. چه عذابونه ئې اولیدل، په ډوبیدوشو، نووې ونیل چه اوس زه مسلما نیږم. لیکن جواب ملا وشو. چه دا ایمان فضول دې. دغه شان په نورو آیاتونو کښې دې. چه زمونږ عذابونه ئې اولیدل نو دا ایمان اقرار ئې اوکړو.

قوله تعالى: - أَقْبَعًا إِنَّا نَسْتَعْجِلُنَّ ۝

بیا ددوی یوه بله بدبختی بیانېږي. چه دوی به خپلو نبیانوته ونیل. که رښتونی یې نو عذاب راولي. اگر چه مونږ دوی ته مهلت ورکړو، اوڅه ورڅو پورې، څه مودې پورې دوی دعذابونونه بچ اوساتو. بیا دوی ته زمونږ مقرر عذاب راشي. نو ددوی حال، ددوی نعمتونه، ددوی مالداري غرض هیڅ څیز دوی ته ذره برابرهم فائده نه شی ورکولي. دغه وخت خوبه دا معلومیږي چه شاید یو ساحر یا یو ماښام په دنیا کښې اوسیدلي یو لکه چه په بل آیت کښې دې. **(يَوْمَ أَخَذْنَاهُم)** په دوی کښې د یو یوکس خواهش دې چه زرزر کاله ژوندې وی. لیکن دومره عمرهم دالله دعذاب نه نشي لرې کولي. دلته ئې هم افرمائیل. چه د دوی اسباب به ددوی هیڅ په کار نه راځي. دده د پرمخې غورزیدوپه وخت به دده ټول طاقتونه او اسباب دغه شان پروت په پروت پاتي شی. لکه چه صحیح حدیث کښې دې. چه کافریه د قیامت په ورځ راوستلې شی. بیابانه ورته په اور کښې یوه غوبه ورکړي او تپوس به ترې اوکړې شی. چه تا کله راحت هم موندلې دې؟ نوهغه به اوواڼي. چه په الله قسم! ما کله هم څه راحت نه دې لیدلې. او یو سړي به راوستلې شی. چه هغه به ټول عمر یقینا چه هیڅ راحت نه وی موندلې. هغه ته به د جنت هوا گهلاوکړې شی. او سوال به ترې اوشی. چه تابه ټول عمر کښې کله څه بدې لیدلې ده؟ نوهغه به اوواڼي. ای الله ستا په پاک ذات قسم! ما کله هم څه تکلیف نه دې لیدلې. ^(۱) حضرت عمر رضی الله عنه به عام طوردا شعر ونیلو. چه کله ته خپل مراد ته اورسیدلې. نو گویا تادڅه تکلیف نوم هم نه دې اوریدلې.

قوله تعالى: - وَمَا أَهْلُكُنَا مِنْ قَرْيَةٍ

د الله ﷻ د عدل بیان: الله ﷻ ددې نه پس دخپل عدل خبر ورکوی. چه هغه کله هم د حجت پوره کیدونه مخکښې یو امت نه دې ختم کړې. رسولان لیرې، کتابونه نازلوی، خبرونه ورکوی، هوښیار کوی، بیا په نه منونکوباندې لوڼې لوڼې مصیبتونه راځي. پس وې فرمائیل چه داسې کله هم نه دی شوی. چه د نبیانو رالیرلونه مخکښې مونږ په یو امت باندې عذاب رالیرلې وی. ویرونکی رالیري، نصیحت بیانوی، عذرونه لرې کوی. بیابانه منونکوباندې عذاب راځي. لکه چه وې فرمائیل. ستا رب هیڅ یوکلې نه هلاکوی. چه ترڅو پورې ددغه کلویه غټ کلی کښې څوک رسول اونه لیري. چه هغه هغوی ته زمونږ آیاتونه واوروی.

وَمَا تَنْزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ۝ وَمَا يَنْبَغِي			
اونه دې نازل کړې دا قرآن شیطانانو اونه ښانی (دارا وړل)			
اودا قرآن پاک شیطانانو نه دې راوړې اودا دهغوی دپاره مناسب هم نه			
لَهُمْ	وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ۝	إِنَّهُمْ	عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُولُونَ ۝
هغوی لره اونه طاقت لری هغوی بیشکه هغوی دا وریدلو ددې نه لرې ساتلې شوی دی			
دی اونه دا دهغوی دوس کار دې هغوی ددې (پاک کلام دا وریدلو) قدر نه، هم محروم دی			

قوله تعالى: وَمَا تَزَلَّتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٥٠﴾

قرآن نورِ ہدایت دی۔ داعزت والا کتاب چہ دی سرہ خواکنبی ہم باطل نہ شی پاتہی کیدی چہ دا د حکیم اوحمید اللہ د طرفہ نازل شوہی دی۔ چہ دی لہ روح الامین راورلی دی۔ چہ ہغہ قوت اوطاقت والا دی۔ دی لہ شیطانانو نہ دی راورلی۔ بیانی ددوی پہ نہ راورلیو باندی درہی وجہی بیان کری دی۔ یوہ خو دا چہ دوی ددی لائق ہم نہ دی۔ ددوی کار مخلوق بی لاری کول دی۔ پہ سمہ لار راوستل نہ دی۔ امر بالمعروف اونہی عن المنکر چہ داددی کتاب شان دی۔ دہغوی سراسر خلاف دی۔ دا نور دی، دا ہدایت دی، دا برہان دی، او شیطانان ددی دریو وارو خیزونونہ نفرت کوی۔ دوی خو ظلمت غواری، د گمراہی مشران دی، جہالت باندی قربان دی۔ پس پہ دی کتاب اوہغوی کنبی خوتباہین او اختلاف دی۔ چرتہ ہغوی اوچرتہ دا، بلہ وجہ دادہ چہ خنگہ ہغوی ددی اہل نہ دی۔ پہ ہغوی کنبی ددی داوچتولو او راورلو طاقت ہم نشتہ۔ دا خوہغہ عزت او مرتبہی والا کلام دی۔ چہ کہ یو لونہی نہ لونہی غرباندی نازل شی نوہغہ بہ تکرہی تکرہی کری۔ بیانی دریمہ وجہ بیان کرلہ۔ چہ ہغوی خوددی د نزول پہ وخت لری کری شوی وو۔ ہغوی تہ خو اوریدل ہم ملاونہ شول۔ پہ تول آسمان باندی سختہ پھرہ اوخوکیداری وہ۔ دوی اوریدو دپارہ ختلی وو۔ نوپہ دوی باندی اور ورولی شو۔ ددی یوحرف اوریدل ہم ددوی دطاقت نہ پھر وو چہ داللہ تعالیٰ کلام پہ محفوظ طریقہ باندی دہغہ نبی ﷺ تہ اورسیہی۔ او دہغہ پہ واسطی سرہ داللہ مخلوق تہ اورسیہی لکہ چہ پہ سورۃ جن کنبی پخیلہ دجناتو مقولہ بیان شوہی دہ چہ مونہ آسمان او لتیونودامود سختی پھرہی اوخوکیداری نہ دک بیاموندلو۔ اوخانہی پہ خانہی موشعلی مقرر او موندلی۔ مخکنبی خوپہ مونہ کیناستلو، یوہنیمہ خبرہ مواوریدلہ۔ لیکن اوس خو غوبہ ایخودلو سرہ شعلہ باندی لگو اوپہ سوزولوسرہ مو ایری کوی۔

فَلَا تَدْعُ	مَعَ اللَّهِ	إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونُ	مِنَ الْمَعْدِيَّاتِ ﴿٥١﴾	وَأَنْذِرْ
پس مہ رابلہ تہ	داللہ سرہ	معبود بل	اپس شی بہ تہ	دسزا کری شوونہ
نو تہ اللہ ﷻ	سرہ دبل	معبود بلنہ	مہ کوہ	گنی تاتہ بہ عذاب در کری شی
عَشِيرَتِكَ	الْأَقْرَبِينَ ﴿٥٢﴾	وَاحْفَظْ	جَنَاحَكَ لِمَنِ	اتَّبَعَكَ
خپلوان ستا	نزدی	او بنکتہ کرہ	وزر خپل	ہغہ چاتہ
خپلوان دی	دعذاب نہ	او ویروہ	اوہغہ مومنانو تہ	خپل ارخ بنکتہ کرہ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾	فَإِنْ عَصَوْكَ	فَقُلْ	إِنِّي	
دمومنانونہ	پس کہ چری	ہغوی نافرمانی	او کرہ ستا	نو اووایہ
ستا پہ قدم	پسی روان دی	او کہ داخل	ستا خبرہ	اونہ منی
بَرِيءٌ ﴿٥٤﴾	مِمَّا	تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾	وَتَوَكَّلْ	عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥٦﴾
ذمہ وار نہ یم	دہغی	چی تاسو نی کوی	او بروسہ کوہ	پہ اللہ غالب رحیم باندی
ستاسو دکارو	نوبہ بی زارہ یم	او پہ قادر	او مہربان اللہ ﷻ	باندی بہروسہ کوہ
الَّذِي	يُرِيكَ	حِينَ	تَقُومُ ﴿٥٧﴾	وَتَقْلُبُ
ہغہ اللہ	چی وینی تا	اپہ ہغہ وخت	کنبی	چی پاسی تہ
ہغہ تاگوری	خہ وخت	چی تہ	مونخ دپارہ	اودریہی
			او پہ مونخ	گزارو کنبی ستا بنکتہ

فِي السَّجْدَيْنِ ﴿١٧﴾	إِنَّهُ	هُوَ	السَّمِيعُ	الْعَلِيمُ ﴿١٨﴾
په سجده کونکو کښی	بیشکه هغه	خاص هغه	ښه اوریدونکې دې	ښه عالم دې
پورته کیدل هم وښی	هغه ډیر ښه	اوریدونکې په هر څه پوهه دې		

قوله تعالى: - فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا

دالله ﷻ خپل نبی ته هدايت: - الله تعالى خپل نبی ﷺ ته خطاب کوی فرماني چه صرف زما عبادت کوه. ما سره څوک مه شریکوه. چه څوک هم داسې اونکړی هغه ضرور مستحق دسزادي. خپل نزدې رشته دار خبردار کړه. چه سواد ايمان نه هيڅ يو څيز نجات ورکونکې نه دې. بيا حکم ورکوی. چه مؤحد د سنت متبع خلقوسره په خوشحالي سره يوځاني اوسيره. اوچه څوک هم زما نه منی. که هغه څوک هم وی. ته د هغه سره تعلق مه ساته. اوخپله پيژاری ورته ښکاره کړه. دا خاص طور سره خاصوخلقوته تنبيه، عاموخلقوته د تنبيه منافی نه ده. ځکه چه دادهغې حصه ده. بل ځاني ارشاد دې. ته هغه قوم اوپروه. چه د هغوی مشران هم نه دی يړولی شوی. چه هغوی په غفلت کښې پراته دی. په بل آيت کښې دی ﴿وَلْيُنْذِرْ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ چه ته مکې والا او ددې گيرچاپيره خلق ټول اوپروي. په بل آيت کښې دی. ته ددې نه هغه څوک خبردار کړه څوک چه خپل رب سره دجمع کيدونه ويرېږی. په بل آيت کښې ئې ارشاد اوفرمائيلو. چه ته په دې سره پرهيزگارانونه خوشخبري واوروه. او نافرمان اوپروه. په بل آيت کښې ئې اوفرمائيل. ﴿لَا تُذِرْكُمْ بِهٖ وَمَنْ بَلَغَ﴾ چه زه په دې قرآن سره تاسواوچه چاته هم دا اورسيږی اوپروم. بل فرمان دې. چه دې سره په دې ټولو ډلو کښې څوک هم کفر اوکړی. دهغه سزاجهنم دې. دصحيح مسلم په حديث کښې دی. چه دهغه ذات قسم دچا په قبضه کښې زما ساه ده. په دې امت کښې چه دچا په غوږ کښې زما خبر اورسی. که هغه يهودی وی اوکه نصرانی اوبيا هغه په ما باندې ايمان رانه وړی. نوضروريه جهنم ته ځی. ددې آيت په تفسير کښې ډير حدیثونه دی. واوړی! (۱)

قوله تعالى: - وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿١٩﴾

دصفا په غر باندې دنبی ﷺ دتوحيد اعلان: - په مسند احمد کښې دی. چه کله الله تعالى داآيت نازل کړو. نو نبی کریم ﷺ صفا غرته اوختلو. او یاصباخه کولوسره ئې آواز اوکړو. خلق جمع شول. څوک چه نه شو راتلې هغوی خپل سړی راوليږلو. دغه وخت نبی کریم ﷺ اوفرمائيل. ای د عبدالمطلب اولاده! ای د فهر اولاده! تاسو اووایی که زه تاسوته اووایم. چه ددې غریه شا باندې ستاسو د دشمن لښکر پروت دې. حملي ته تیار دې. موقعه موندلوسره به تاسوټول قتل کړی. نو آیا تاسوبه ما رښتونې اوگنړې؟ ټولوپه یوآواز اووئیل. چه آو مونږ به تا رښتونې گنړو. اوس نبی کریم ﷺ اوفرمائيل واورئ! زه تاسود راتلونکو سختو عذابونو ته وپرونکې یم. په دې باندې ابولهب ملعون اووئیل. ته هلاک شې هم ددې اورولو دپاره دې مونږ راغوښتلی وو. ددې په جواب کښې سورة تبت پدا نازل شو (۲). (بخاری ومسلم وغيره)

په مسند احمد کښې دی. چه ددې آيت په نازلیدلو دالله تعالى نبی ﷺ پاسیدلو. اووې فرمائيل. ای فاطمه بنت محمد! ای صفیه بنت عبدالمطلب واورئ! زه دالله تعالى په نزد ستاسوبه څه کار نه شم راتلې. البته ماسره چه کوم مال دې چه څومره غواړئ زه درکولو دپاره تیار یم. (مسلم) (۳) ابوهريره

(۱) ددې تخریج سورة آل عمران کښې آيت غبر ۲۰ لاندې تیر شوې دې.

(۲) احمد: ۳۰۷/۱، صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الشعراء باب ﴿وانذر عشیرتک الاقربین واخفص جناک﴾ : ۴۷۷۰.

صحيح مسلم: ۲۰۸، ترمذی: ۳۲۶۳.

(۳) احمد: ۱۸۷/۶، صحيح مسلم کتاب الايمان باب فی قول الله تعالى ﴿وانذر عشیرتک الاقربین﴾ : ۲۰۵.

فرمانی۔ چہ ددی ایت نازلیدلوسره نبی کریم ﷺ قریش راوغوینستل۔ اوھغوی تہ نہی یویو تہ اوعام طور باندی خطاب اوکرو، وی فرمانیل۔ چہ ای قریشوا خپل خانونہ دجھنم نہ بیج کری۔ ای دکعب خاندان والوا خپل خانونہ د اورنہ بیج کری۔ ای دھاشم اولاد والوا خپل خانونہ داللہ د عذابونونہ خلاص کری۔ ای د عبدالمطلب خامنواداللہ د عذابونونہ د بیج کیدو کوشش اوکری۔ ای فاطمہ بنت محمد! خپل خان ددووزخ نہ بیج کرہ۔ زہ داللہ سرہ دھیش خیز مالک نہ یم۔ بیشک ستاسو رشتہ داری دہ۔ چہ دھغی دنیاوی حقونو کنبی پہ ہر شان اداکولو تہ تیاریم^(۱)۔ (مسلم وغیرہ)

پہ بخاری کنبی ہم لہ دالفاظو تبدیلی سرہ داحدیث نقل دی۔ پہ ہغی کنبی داهم دی۔ چہ نبی کریم ﷺ خپلی ترور حضرت صفیہؓ او خپلی لور حضرت فاطمہؓ تہ داهم او فرمانیل۔ چہ زما دمال نہ دی خہ خوین وی او غوارہ۔ پہ ابوعلی کنبی دی۔ چہ نبی ﷺ او فرمانیل۔ ای دقسی، ای دھاشم، ای د عبدمناف اولادہ! یادساتی! زہ یرونکی یم۔ او مرگ بدلہ ورکونکی دی۔ ددی چہاپہ راروانہ دہ۔ او قیامت د وعدی خانی دی۔^(۲)

پہ مسند احمد کنبی دی۔ چہ پہ نبی ﷺ باندی دا آیت نازل شو۔ نوھغوی یوغرتہ اوختل۔ چہ دھغی پہ غونوی باندی کانری وو۔ نبی ﷺ چہ هلته اورسیدلو، نووی فرمانیل۔ ای بنو عبدمناف! زہ خو صبر خبردار کونکی یم۔ زما اوستاسو مثال داسی دی۔ لکہ چہ یوسری دشمن اولیدلو۔ اوپہ منہ دخیلوخلقو خبردار کولو دپارہ راغی۔ چہ هغوی حفاظت اوکری۔ د لری نہ هغه شور جوړ کرو۔ چہ دمخکنبی نہ خبردار شی۔^(۳)۔ (مسلم نسائی وغیرہ)

حضرت علیؓ نہ نقل دی۔ چہ کلہ دا آیت نازل شو۔ نو نبی کریم ﷺ خپل اهل بیت جمع کړل۔ دا دیرش سړی وو۔ کلہ چہ هغوی خوراک خکاک اوکړو۔ نو نبی ﷺ او فرمانیل۔ خوک شته چہ هغه زما قرض پہ خپلہ ذمہ واخلي۔ اوزما نہ روستو زما وعدی پورہ کری۔ هغه بہ جنت کنبی ہم زما ملگری اوزما پہ اهل کنبی بہ ہم زما خلیفہ وی۔ نو یوسری اووئیل۔ چہ تاسو ﷺ خو یوسمندری۔ تاسو سرہ خوک اودریدلې شی؟ درې خل نبی ﷺ او فرمانیل۔ لیکن خوک تیار نہ شول۔ نو ما اووئیل ای داللہ رسولہ ﷺ! زہ ددی دپارہ تیاریم۔^(۴)۔ (مسند احمد)

یوبل سند سرہ ددی نہ زیات تفصیل سرہ روایت دی۔ چہ نبی ﷺ بنو عبدالمطلب جمع کړل۔ دا یوہ ډلہ وه۔ او ډیر خوراکیان وو۔ یویو سړی بہ د یوی یوی چیلی بچی خورلو۔ یوہ غتہ پیالی بہ نہی د پیو خکله نبی ﷺ دھغوی ټولو دپارہ صرف درې پاؤ تہ نزدی خوراک پوخ کړو۔ لیکن اللہ تعالیٰ پہ هغی کنبی دومرہ برکت واچولو۔ چہ ټولوپہ مرہ خیتہ اوخوړلو۔ او بنہ پہ مرہ خیتہ نہی اوخکل۔ لیکن نہ خو پہ خوراک کنبی کمی ښکاریدله۔ نہ د خکلو خیز کم شوې معلومیدلو۔ بیا نبی ﷺ او فرمانیل۔ ای د عبدالمطلب اولادہ! زہ تاسو طرف تہ خصوصاً اوټولو خلقو طرف تہ عام طور باندی نبی جوړ شوې رالیرلې شوې یم۔ دا وخت تاسو سوہ معجزہ ہم زما اولیدله۔ اوس پہ تاسو کنبی خوک تیار دی۔ چہ ماسرہ بیعت اوکړی۔ هغه بہ زما رور او زما ملگری وی۔ لیکن یوسری ہم پہ ډلہ کنبی پانہ سیدلو، سوا زما نہ۔ اوزہ هغه وخت د عمر پہ لحاظ سرہ دھغوی ټولونہ وړوکې ووم۔ نبی ﷺ او فرمانیل۔ تہ کینه۔ درې خل نبی ﷺ ہم دا او فرمانیل۔ او درې واره خل سوا زمانہ بل خوک پانہ سیدلو۔ پہ دریم خل نبی ﷺ زہ بیعت کړم۔

(۱) صحیح بخاری کتاب الايمان باب قول (وانذر عشیرتک الاقرین): ۲۰۴، ترمذی: ۳۱۸۴.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب قول (وانذر عشیرتک الاقرین): ۴۷۷۱، صحیح مسلم: ۲۰۶.

(۳) صحیح مسلم: ۲۰۷، السنن الکبری للنسائی: ۱۸۱۵، احمد: ۶۰/۵.

(۴) احمد: ۱۱۱/۱، مسنده ضعیف جدا عباد بن عبد اللہ سخت ضعیف دی او اعمش مدلس راوی دی.

امام بیہقی رحمہ اللہ پہ دلائل النبوت کنبی نقل کری دی۔ چہ کلمہ دا ایت نازل شو۔ نو نبی ﷺ او فرمائیل۔ کہ زہ خپل قوم تہ اوس دا پیش کریم۔ نو ہغوی بہ اونہ منی۔ او داسی جواب بہ را کری۔ چہ ماہہ خفہ کری۔ پس نبی ﷺ خاموش شو۔ بہ دے کنبی حضرت جبرئیل ﷺ راغی۔ او وے فرمائیل۔ حضرت! کہ تاسو بہ ارشاد منلو کنبی تاخیر او کرو نو ویرہ دہ چہ تاتہ بہ سزاملاوشی۔ ہم ہغہ وخت نبی ﷺ علی ﷺ راوغوبستلو۔ او وے فرمائیل۔ ماتہ حکم شوے دی۔ چہ زہ خپل نزدی رشتہ داران او پروم۔ ما دا خیال او کرو۔ چہ کہ دمخکنبی نہ ہغوی تہ او وینیلے شی۔ نو دوی بہ ماتہ داسی جواب را کری۔ چہ پہ ہغی سرہ بہ ماتہ تکلیف اور سیری۔ نو زہ خاموش شوم۔ لیکن جبرئیل راغی۔ او وے وینیل چہ کہ تاداسی اونکرل۔ نوتاتہ بہ عذاب اوشی۔ نو اوس ای علی! تہ یوہ چیلے ذبح کرہ، غوبنہ پخہ کرہ۔ اوخہ درے سیرہ غلہ ہم تیارہ کرہ۔ او یوہ غتبہ پیالی دیوہم دکہ کرہ۔ اود عبدالمطلب اولادہم جمع کرہ۔ ماہم دغہ شان او کرل۔ او تلولتہ مے دعوت ور کرو۔ خلوبست سری جمع شول۔ کہ یونیم کم یا یونیم زیات وو۔ پہ ہغوی کنبی نبی ﷺ ترونہ ہم وو۔ ابو طالب، حمزہ، عباس ﷺ او ابولہب کافر خبیث۔ ما اینگلے پیش کرو۔ نو نبی ﷺ دہغی نہ یو پوتے واخستلو۔ خہ نی اوخوړلو، بیانی پہ کتوی کنبی واچولو۔ او وے فرمائیل۔ دالہ نرم واخلی او خوراک شروع کری۔ تلولو خوراک شروع کرو۔ تردے چہ خیتی دکے شوے۔ لیکن پہ اللہ قسم! غوبنہ ہغومرہ وہ خومرہ چہ دایخودلو بہ وخت پرتہ وہ۔ صرف دہغوی دگوتو نخبی وے۔ خو غوبنہ لہہ ہم نہ کمہ شوے نہ وہ۔ حالانکہ ہغوی کنبی بہ یویوکس دیر زیات غوبنہ خوړلہ۔ بیانی ماتہ او فرمائیل ای علی! پہ دوی پی اوخکوہ۔ ما ہغہ پیالی راوړلہ۔ تلولو بہ نمبر نمبر پہ مہہ خیتہ اوخکل۔ او بنہ مارہ شول۔ لیکن پی بالکل کم نہ شول۔ حالانکہ ہغوی کنبی بہ یویوکس دومرہ پی خکل۔ اوس نبی کریم ﷺ خہ فرمائیل او غوبستل لیکن ابو لہب پہ جلتی پاسیدہ۔ او وے وینیل۔ ای صاحبہ! اوس معلومہ شوہ۔ چہ دا تلولہ جادوگری صرف ددی دیارہ وہ۔ نو مجمع ہم ہغہ وخت پاسیدلہ۔ او ہر یوہ خپلہ لار روان شو۔ اونی کریم ﷺ تہ دنصیحت او تبلیغ موقع ملاؤ نہ شوہ۔

پہ دویمہ ورخ نبی ﷺ حضرت علی ﷺ تہ او فرمائیل۔ نن بیادغہ شان ہغوی تلولتہ دعوت او کرہ۔ خکہ چہ پرون ہغہ ماتہ د وینلو موقع رانکرہ۔ مایا ہغہ شان انتظام او کرو۔ تلولتہ مے دعوت ور کرو۔ ہغوی راغلل خوراک خکاک نی او کرو۔ بیاد پرون پشان نن ہم ابولہب پاسیدہ۔ ہم ہغہ خبرہ نی او کرہ۔ او ہغہ شان خوارہ وارہ شول۔ پہ دریمہ ورخ بیا نبی کریم ﷺ حضرت علی ﷺ تہ ہم دا او فرمائیل۔ نن چہ کلمہ تلولو خوراک خکاک او کرو۔ نو نبی ﷺ پہ جلتی سرہ خپلہ خبرہ شروع کرلہ۔ او وے فرمائیل۔ ای بنو عبدالمطلب! پہ اللہ قسم! ہیخ یوخوان سری خپل قوم تہ ددی نہ غورہ خیرنہ دے راوړلے۔ کوم چہ ماتاسوتہ راوړلے دے۔ ماد دنیا او آخرت خیر راوړلے دے (۱)۔

پہ بل روایت کنبی ددی نہ پس داہم دی۔ چہ نبی ﷺ او فرمائیل۔ اوس اووایی پہ تاسو کنبی خوک زما موافقت کوی او زما ملگرتیا کوی؟ ماتہ دالہ تعالیٰ حکم شوے دی چہ مخکنبی زہ تاسوتہ ددی لاری دعوت درکرم۔ خوک چہ نن زما او منی۔ ہغہ بہ زما رور وی۔ او دا دا درجی بہ ملاویری۔ تلول خاموش شول۔ لیکن حضرت علی ﷺ چہ ہغہ دغہ وخت پہ دغہ مجمع کنبی دتلولنہ کم عمرہ وو۔ او خوړسترگو والا، او غتبہ خیتی والا، او غتبہ پندو والا وو۔ ہغہ او وینیل۔ چہ ای دالہ رسولہ ﷺ! پہ دے کارکنبی ستاسو وزارت زہ قبلوم۔ نبی ﷺ زما پہ ختہ باندے لاس کیخودلو، او وے فرمائیل۔ چہ دا زما روردے۔ او داسی داسی فضیلتونو والا دی۔ تاسو ددہ اوری او منی۔ پہ دے اوریدوسرہ ہغوی تلول پہ خدا پاسیدل۔ او ابو طالب تہ نی او وینیل۔ اوس تہ دخپل بچی آورہ او منہ (۲)۔ لیکن ددی راوی عبد الغفار بن قاسم ابو مریم

(۱) دلائل النبوة (۲/۱۷۸، ۱۸۰)

(۲) ابن جویز

متروک دی۔ کذا ب دی۔ او شیعه ہم دی۔ ابن مدینی وغیرہ فرمائی۔ دہ بہ دخانہ حدیثونہ جوہول۔ نورو
آنمہ دحدیثوہم دہ لہرہ ضعیف لیکلہ دی۔ پہ بل روایت کنبی دی۔ چہ پہ دی دعوت کنبی صرف د چیلہ
د یوی خپہ غوبنہ پخہ شوہ وہ۔ پہ ہغہ کنبی داهم دی۔ ککہ چہ نبی ﷺ خطبہ ورکړلہ۔ نوہغوی فوراً
اووئیل چہ دنن پشان جادو خومونہ ککہ ہم نہ دی لیدلہ۔ پہ دی باندہ نبی ﷺ خاموش شو۔ پہ ہغہ کنبی
دنبی ﷺ خطبہ دادہ۔ چہ څوک دی ہغہ کس چہ ہغہ زما قرض پہ خپلہ ذمہ واخلی۔ اوزما پہ اہل کنبی زما
خلیفہ جوړشی۔ پہ دی باندہ ټول خاموش شول۔ او عباس ﷺ ہم چپ وو۔ صرف دخپل مال د بخل پہ وجہ
ما عباس ﷺ خاموش اولیدلو او خاموش شوم۔ نبی ﷺ دوبارہ ہم دا افرمائیل۔ دوبارہ ہم ہرطرف تہ
خاموشی وہ۔ اوس خوزہ چپ نہ شوم پاتہ کیدہ۔ اوما اووئیل۔ زہ دغہ وخت دہغوی ټولونہ کمزوری
حالت والا، خوہ سترگو والا، غتہ ختہ والا، او درنو پنډو والا ووم۔

پہ دی روایتونو کنبی چہ کوم دنبی کریم ﷺ فرمان دی۔ چہ څوک زما قرض پہ خپلہ ذمہ اخلی۔ اوزما نہ
پس زما د اہل حفاظت پہ خپلہ ذمہ اخلی۔ ددی نہ دنبی ﷺ مطلب داوو۔ چہ زہ ککہ داد دین تبلیغ خوروم۔
او خلق دالله توحید طرف تہ رابلہ۔ نوټول پہ ټولہ بہ زما دشمنان جوړشی۔ اوما بہ قتل کړی۔ ہم دا ویرہ
نبی ﷺ تہ لگیدلہ وہ۔ تردی چہ دا آیت نازل شو۔ (وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) اللہ تعالیٰ بہ تادخلقو د تکلیف
رسولونہ بچ کوی، دغہ وخت نبی ﷺ بی خطرہ شو۔ ددی نہ مخکنی بہ نبی ﷺ خپلہ پھرہ او څوکی ہم
کینولہ۔ لیکن ددی آیت نازلیدلونہ پس ئی داهم لرې کړل۔ دغہ وخت یقینا پہ ټول بنوہاشم کنبی د
حضرت علی ﷺ نہ زیات ایمان والا او تصدیق اویقین والا څوک نہ وو۔ پہ دی وجہ صرف ہغہ نبی ﷺ
سرد اقرار او کړو۔ ددی نہ پس نبی ﷺ پہ صفا غریبانہ دی دعوت ورکړو۔ او خلق ئی خالص توحید طرف تہ
راوبلل۔ او دخپل نبوت اعلان ئی او کړو۔

قوله تعالى: - فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ

تسلی تہ نبی ﷺ تہ او ترغیب الی الایمان۔ پہ ابن عساکر کنبی دی۔ چہ یوخل حضرت ابودرداء ﷺ پہ جہات
کنبی ناست وو۔ وعظ ئی کولو۔ فتویٰ ئی ورکولہ۔ مجلس پورہ ډک وو۔ دہریو سترگو دہغوی مخ تہ
کتل۔ او شوق سرہ ئی اوریدل۔ لیکن دہغہ ځوہ او کوروالا سړی پہ خپل مینخ کنبی ډیر بی پرواہی سرہ
پہ خپلو خبرو کنبی مشغول وو۔ چا حضرت ابودرداء ﷺ متوجہ کړو۔ چہ نورټول خلق خوہ زړہ سرہ ستاسو
علمی خبرہ اوری۔ ستاسو دکور خلق ددی نہ بالکل بی پرواہ دی۔ ہغوی پہ خپلو خبرو کنبی ډیر بی
پرواہی سرہ مشغول دی۔ نوہغوی پہ جواب کنبی افرمائیل۔ ماد رسول اللہ ﷺ نہ اوریدلی دی۔ ددنیا نہ
بالکل یو طرف تہ کیدونکی انبیاء علیہم السلام وی۔ او پہ ہغوی باندہ دی ټولونہ زیات سخت او بوج د
ہغوی رشتہ داران وی۔ ہم پہ دی بارہ کنبی آیت (وانذر) نہ (تعلمون) پورہ دی۔

بیا فرمائی۔ پہ خپلو ټولو کارونو کنبی خاص پہ اللہ تعالیٰ باندہ امید ساتی۔ ہم ہغہ ستا حفاظت کونکی
اومددگار دی۔ ہم ہغہ ستا تائید کونکی او ستاکلمی لہرہ اوچتونکی دی۔ دہغہ نظر ہروخت پہ تا باندہ
دی۔ لکہ چہ فرمان دی (وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا) دخپل رب پہ حکمونو باندہ صبر کوه۔ تہ زمونږ سترگو
پہ وړاندہ یی۔ دامطلب ہم دی۔ چہ ککہ تہ مانخہ تہ اودریږی۔ نو زمونږ دسترگو مخکنی یی۔ مونږ ستا
رکوع اوسجدہ وینو۔ (کہ ولاړ یی او کہ ناست یی، یا پہ بل حالت کنبی یی زمونږ پہ نظر کنبی یی۔ یعنی
کہ پہ یواځی والی کنبی تہ مونخ کړی۔ نو مونږ تا وینو۔ او کہ جماعت سرہ گوی نو زمونږ د نظر مخکنی
یی۔ (۲) دامطلب ہم دی۔ چہ اللہ تعالیٰ بہ دمونخ پہ حالت کنبی څنگہ نبی ﷺ تہ دہغوی مخامخ څیزونہ

خود، د نبی ﷺ شاتہ مقتدیان بہ ہم دھغوی پہ نظر کنہی وو۔ لکہ چہ حدیث کنہی دی چہ نبی ﷺ بہ فرمانیل۔ صفونہ نیغ ساتی۔ زہ تاسو دخیل شانہ وینم (۱)۔ ابن عباس رضی اللہ عنہما مطلب ہم بیانوی۔ چہ د نبی دشا نہ دبل نبی شاطرف تہ منتقل کیدل مونہ مسلسل لیدل۔ تردی چہ تہ پہ حیثیت د نبی دنیاتہ راغلی۔ ہغہ اللہ ﷻ دخیلوبندگانو خبری بنہ آوری۔ ددوی پہ حرکتونو او خاموشی بنہ پوہیری۔ لکہ چہ فرمانی (وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ) تہ چہ کوم حالت کنہی یی، تہ چہ کوم قرآن لولی، تہ چہ کوم عمل کوی، پہ ہغی مونہ گواہ یو۔

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ	عَلَىٰ مَنْ	تَنَزَّلُ	الشَّيَاطِينُ ۝	تَنَزَّلُ
ایا خبر درکرم تاسو تہ اے خلقو پہ ہغہ چا چی را کوزیری پری شیطانان ہغہ را کوزیری				
اِیَازَہ تاسو تہ او بنمایم چی شیطان پہ چا بانڈی را کوزیری ہغوی پہ ہر				
عَلَىٰ كُلِّ اَفَّاكٍ	اٰتِیْمٍ ۝	یُلْقُوْنَ	السَّمْعِ	وَاکْثَرُھُمْ
پہ ہر دروغزن گنہگار بانڈی رسوی شیطانان غورونو تہ اوریدل (خبری) او اکثر دھغوی				
دروغزن بدکار بانڈی را کوزیری چی ہری خبری تہ غور ایردی اودا سی خلق زیات				
کَذِبُوْنَ ۝	وَالشُّعْرَاءُ	یَتَّبِعُھُمْ	الْغَاوُونَ ۝	الْمُتَرِّ
دروغزنان دی او شاعران (خلق) چی دی پیروی کوی دھغوی گمراہان خلق ایا نہ وینی تہ				
دروغزن وی او پاتی شول شاعران نو دھغوی پہ لارہ خو گمراہ خلق روان دی ایا تاتہ معلومہ نہ دہ				
اَنھُمْ	فِیْ كُلِّ وَادٍ	یَہِیْمُوْنَ ۝	وَاَنھُمْ	یَقُولُوْنَ
چی بیشکہ ہغوی پہ ہرہ کندہ کنہی سرگردانہ گری او بیشکہ چی ہغوی وانی				
چی ہغوی پہ ہر میدان کنہی سرگردان گری او ہغہ خہ وانی چی پہ خیلہ پری				
مَا	لَا یَفْعَلُوْنَ ۝	اِلَّا الَّذِیْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوْا
ہغہ خہ چی نہ ئی کوی ہغوی مگر ہغہ کسان چی ایمان ئی را ورو او عملونہ ئی او کرل				
عمل نہ کوی اسوا دھغہ خلقو نہ چی ایمان ئی را وری دی او بنہ بنہ کارونہ کوی او اللہ				
الصّٰلِحٰتِ	وَدَّكُرُوا اللّٰهَ	کَثِیْرًا	وَاَنْتَصَرُوْا	مِنْۢ بَعْدِ
نیک او یاد کرو ہغوی اللہ دیر او صرف بدل ئی واغستو پس دھغی نہ				
دیر دیر یادوی او کلہ چی پہ ہغوی ظلم او کری شی نو دھغی نہ روستو				
مَا ظَلَمُوْا	وَسِیْعَلَمُ	الَّذِیْنَ	ظَلَمُوْا	اٰیَّ مَنْقَلَبٍ
چی ظلم اوشو پہ ہغوی اوزر بہ پوہہ شی ہغہ خلق چی ظلم ئی او کرو چی دگوم انجام سرہ بہ				
خیلہ بدلہ نہ اخی ظالمانو تہ بہ دیر زر معلومہ شی چی ہغوی د عذاب کوم خراب				
یَنْقَلِبُوْنَ ۝				
مخ گیری ہغوی				
خانی تہ واپس تلونکی دی				

قوله تعالى: - هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ۖ

قرآن دکاهن، شاعر یا شیطان قول بالکل نہ دی بلکہ؟ مشرکانو بہ وئیل چہ دنی کریم ﷺ راوړلې شوې دقرآن حق نہ دی. دوی دادخانہ جوړ کړې دي. یا دوی ته دجناتو سردار راځي. او هغه ئې ورته ښائي. پس الله تعالى خپل رسول ﷺ ددې اعتراض نه پاک کړو. او ثابتہ ئې کړه چہ نبی کریم ﷺ کوم قرآن راوړلې دي. داد الله تعالى کلام دي. هغه نازل کړې. بزرګ، امانتدار، طاقتور فرشتې راوړلې دي. داد شیطان یا جن د طرفہ نہ دي. شیطانان خود قرآن په تعلیم غصہ کیږي. ددې تعلیم خود هغوی بالکل خلاف دي. د هغوی څه کار دي چہ داسې پاکیزه اوپہ نیغہ لار باندې راوستونکې قرآن هغوی راوړي. او خلقتوہ نیغہ لار او ښائي. هغوی خود خان پشان انسانی شیطانانوتہ راځي. چہ هغوی په مړه خیتہ دروغ و یونکی وی. بد کردار او گناهگار وی. داسې کاهنانو، بد کارانو، اودروغژن خلقتوہ جنات او شیطانان راځي. ځکه چہ هغوی هم دروغژن او بد عملہ دي. راتختولې بعضې نیم خبرہ آوری او رسوی. او هغه یوہ نیمہ خبرہ کومہ ئې چہ آسمان نہ په پتہ اوړیدلې وی. په هغې کښې نورې خبرې ملاوی اود کاهنانو غوږونوتہ ئې رسوی. هغوی د خپل طرفہ بیا ډیرې خبرې ملاوی اوپہ خلقتو کښې ئې خوروی. بس اوس یوہ رښتیا خبرہ خورښتیا شی. لیکن خلقتو د هغوی نورې سل دروغ خبرې هم رښتیا اومنلې. او تباہ شول.

قوله تعالى: - تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۖ

کاهنانو ته خبرې شیطان راوړي. په بخاری کښې دی چہ خلقتو د کاهنانو بارہ کښې در رسول الله ﷺ نه سوال اوکړو. نونبی ﷺ اوفرمائیل. هغه هیڅ څیزنه دي. خلقتو او وئیل. اي دالله رسول ﷺ! کله کله خود هغوی خبرہ رښتیا کیږي هم. نبی ﷺ اوفرمائیل. او داهم هغه خبرہ وی. کومہ چہ جنات دآسمان نه راتختوی. اود هغوی غوږونوتہ ئې رارسوی. بیا د هغې سره سل دروغ خبرې دخپل طرفہ یوځانې کوي. (۱) د صحیح بخاری په یو حدیث کښې داهم دی. چہ کله الله تعالى دڅه کار فیصلہ په آسمان کښې کوي. نو فرشتې په ادب سره خپلې وزرې خوروی. داسې آواز راځي. لکه چہ په یوہ غونډۍ باندې زنجیر شړ نگیږي. کله چہ دا ویره د هغوی د زړونونہ لرې شی. نوپه خپل مینځ کښې تپوس کوي. چہ د رب څه حکم اوشو؟ نورې جواب ورکوي. چہ حق ئې اوفرمائیل. او هغه ډیر اوچت اولونې شان والادي. کله کله دالله ﷺ حکم په غلا پټ اوړیدونکی جن په غوږونو کښې هم پریوځي. چہ هغه دغه شان یوپه یو هلته رسیدلې وی. د حدیث راوی حضرت سفیان رضی اللہ عنہ دخپلو لاسونو گوټې خورې کړلې. په هغې ئې بل لاس داسې کیخوډه. اود هغې په خوزولونې اوخوډل. چہ دغه شان اوس پورتنی لاندینی ته او هغه دخان نہ لاندې والا ته هغه خبرہ ښائي. تردې چہ جادوگرو او کاهنانوتہ هغه اورسوی. کله داسې هم کیږي. چہ د خبرې رسولونہ مخکښې شعلہ رارسې. او کله ئې د هغې نہ مخکښې هغوی رسوی. په هغې کښې کاهنان جادوگر خپل سل دروغ ملاوی اومشهوروی. چونکه هغه یوہ خبرہ رښتیا راوځي. خلق ټولې خبرې رښتیا گنړي (۲). ددې ټولو حدیثونو بیان به د **﴿حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ﴾** په تفسیر کښې راشي. انشاء الله.

قوله تعالى: - وَالشَّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۖ

د بخاری په یو حدیث کښې داهم دی. چہ فرشتې دآسمانی حکم خبرې اترې په وریخو کښې کوي. چہ هغه شیطانان اوری او کاهنانوتہ ئې رسوی. او هغوی په یو رښتیا کښې سل دروغ ملاوی. بیا فرمائي. چہ د کافرانو شاعرانو تابعداری گمراهان خلق کوي. د عربو شاعرانو دستور وو. چہ دچا په مذمت اورسوايي

(۱) صحیح بخاری کتاب التوحید باب فراء الفاجر والمنافق اصواتهم وللاوهم ۷۵۶۱:...

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة سبا باب (حتى اذا فزع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم...) ۴۸۰۰: ابوداود:

کنبی به نې څه وئیل. د خلقو یو جماعت به هغوی سره شو. اود هغوی په اوکنبی به نې او ملاؤولو رسول الله ﷺ د صاحبو یو جماعت سره په عرج کنبی روان وو. چه یو شاعر شعرونه ویونکې ملاؤو نبي ﷺ اوفرمائیل. دا شیطان اونیسې. یانې اوفرمائیل منع نې کړی. څوک چه په تاسو کنبی د وینې او زوې نه خپله خپته ډکه کړی داددې نه غوره ده چه هغه دشعرونو نه خپله خپته ډکه کړی. هغوی په ځنگل کنبی تکرې وهلې او هیچا اونه لیدل^(۱). په هرفضول کنبی دوی شریکېږي. دکلام په هرفن کنبی لگیاوی. کله د چا په تعریف کنبی د زمکې او آسمان لوڼې والې ملاؤی^(۲). کله د چا په مذمت کنبی آسمان زمکه په سراوچتوی^(۳). دروغ تعریفونه، خوشامدی کونکې خبرې، دروغ بدی، دخانه جوړې شوې بدی دهغه په حصه کنبی را ځی. د ژبې باتوران وی. لیکن د کارسست وی. یوانصاری اودبل یوقوم سړی په مقابله کنبی هجوه اوکړله. چه په هغې کنبی د دواړو قومونو لوڼې لوڼې خلق هم دهغوی ملگری شول.

په شعر کنبی د اعتراف جرم حد کنبی د علماء گرامو اختلاف. پس په دې آیت کنبی هم دادی چه ددوی سره ملگریا کونکې گمراه خلق هم دادا خبرې جوړوی^(۴). چه دا کله هم نه وی شوې. په دې وجه عالمانو په دې خبره کنبی اختلاف کړې دي. چه که یو شاعریه خپل شعر کنبی دیوې داسې گناه اقرار اوکړو. چه په هغې باندې شرعی حد واجبیږي. نو آیا دا حد به په هغه باندې جاری کیږي او که نه؟ دواړو طرف ته عالم ان تلی دی. یقیناً هغوی فخر او غرور سره داسې خبرې جوړوی. چه مادا اوکړل او دامې اوکړل. حالانکه نه به نې څه کړې وی اونه کولې شی.

امیرالمؤمنین حضرت عمر بن الخطاب ؓ دخپل خلافت په زمانه کنبی حضرت نعمان بن عدی بن نضلة دبصرې ښار یسار گورنر کړې وو اودې شاعر وو، ده یو ځل پخپلو شعرونو کنبی او وئیل چه آیا حسینانو (ښانستانو) ته دا خبرنه دې شوې. چه دهغوی محبوب په یسان کنبی دي. چه هلته هروخت د شیشې په گلاسونو کنبی د شرابو دورچلیږي. اود کلی دپیغلوجینکو گانې او دهغوی گڼا اولوبې هم کیږي. البته که زما د یودوست نه کیدې شی نودهغې نه دې غټ او ډک جامونه په ما اوڅکی. لیکن د هغې نه واره جامونه زما سخت ناخوښه دي. الله دې اوکړي چه امیرالمؤمنین ته زما دا خبر اونه رسی. گڼی هغه به بد اوگنړی. اوسزا به راکړی. دا اشعار په رښتیا حضرت امیرالمؤمنین ؓ ته اورسیدل. هغه سخت خفه شو. اوهم دغه وخت نې سړې رااولیږلو. چه ته ماد عهدې نه معزوله کړې. او هغوی یو خط اولیږلو چه په هغې کنبی د (بسم الله) نه پس د (حق) درې آیاتونه (الله الصمد) پورې اولیکل. بیاني اولیکل. چه ستا شعرونه ما واوریدل زه سخت خفه شوم. زه تا ستاد عهدې نه معزولوم. بس دې خط لوستلوسره حضرت نعمان ؓ دربار خلافت ته حاضر شو. او ادب سره نې عرض اوکړو. چه امیرالمؤمنین! په الله قسم! نه ما کله شراب څکلی، نه مې دمتوب، گانې بجاني لیدلې اونه مې اوریدلې. داڅو صرف د شاعرۍ یو ترنگ وو. امیرالمؤمنین ؓ اوفرمائیل. هم دا زما خیال دي لیکن زما همت نه جوړیږي چه داسې فحش ویونکې شاعریه څه عهده ورکړم. پس معلومه شوه چه د حضرت عمر ؓ په نزد هم شاعریه خپلو شعرونو کنبی دڅه جرم په اعلان باندې حد سره نه شی وهلې. اگرچه هغه قابل دحد وی. ځکه چه هغوی هغه وائی چه کوی نې نه. البته هغه قابل د ملامتیا اود رټلو لائق ضرور دي.

(۱) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابليس وجنوده : ۳۲۸۸.

(۲) الطبری : ۴۱۷/۱۹.

(۳) احمد : ۸/۳ صحیح مسلم کتاب الشعر باب انشاد الاشعار وبيان الشعر الکلمة وذم الشعر : ۲۲۵۹.

(۴) الطبری : ۴۱۷/۱۹.

رسول کریم ﷺ د کاهن او شاعرئ نه پاک دي. په حديث کښې دي چه خيټه کلمې د پيپ نه ډکول د شعرونو ډکولونه بهتر دي (۱). مطلب دادې چه رسول کریم ﷺ نه خوشاعر دي. نه جادوگر دي نه کاهن دي نه دخانه جوړونکې دي. دهغوی ظاهري حال هم دهغوی ددې عیبونونه دپاکوالي ډير لوټې عادل گواه دي. لکه چه فرمان دي. چه نه خومونږ هغوی ته شعرونيل خودلی دی. نه هغه ددې لائق دي. داخو صرف نصيحت دي. اوپه قرآن مبين کښې دي. په بل آيت کښې دي چه درسول کریم ﷺ قول دي. دشاعرنه دي په تاسو کښې دایمان کمې دي. دا دکاهن قول نه دي. په تاسو کښې دنصيحت منلو ماده کمه ده. داخو درب العالمين نازل کړې شوې کتاب دي. په دي سورة کښې نې هم دا اوفرمانييل. چه دا درب العالمين د طرفه نازل شوې دي. روح الامين ستا په زړه باندې نازل کړې دي. په عربي ژبه کښې دي. دي دپاره چه ته خلق هوښيار کړې دي. لره شيطانان نه راوړي. نه هغوی ددې لائق دی. نه دهغوی د وس خبره ده. هغوی خوددې داوړيدلونه هم لرې کړې شوي دي. څوک چه دخانه جوړونکې او بدکردار وی. هغوی ته شيطانان راځي. چه هغوی راتختولې شوې اوړيدلې شوې خبرې اوړوي. دهغوی غوږونوته نې اچوي. خالص دروغ ويونکي پخپله وی. د شاعرانو ملگرتيا د فضولو خلقو کار دي. هغوی خوپه هره وادی کښې سرگردانه وی. هسې د ژبي خبرې جوړوي. دعمل نه ناآشنا وی.

قوله تعالى: - الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

مؤمن شاعران ددې حکم نه مستثنی دي. ددې نه پس چه کوم فرمان دي. دهغې شان نزول دادې چه ددې نه پس آيت چه په هغې کښې د شاعرانو مذمت دي. چه کله نازل شونود رسول الله ﷺ د دربار شاعران حضرت حسان بن ثابت ؓ، حضرت عبدالله بن رواحه ؓ، اوکعب بن مالک ؓ په ژباړا دښې دربارته حاضر شول. اووې ونييل چه اي دالله رسوله ﷺ! دشاعرانو خودا حال شو اومونږهم شاعران يو. دغه وخت نبی ﷺ دا دويم آيت تلاوت کړو. چه ايمان والا اونيك عمل کونکي تاسو یی. د الله ذکر کثرت سره کونکي تاسو یی. سره د مظلوم کيدونه بدله نه اخستونکي تاسو یی. پس تاسو دهغوی نه جدا یی (۲). (ابن ابی حاتم وغيره).

په يو روايت کښې دحضرت کعب ؓ نوم نشته. په يو روايت کښې صرف دحضرت عبدالله ﷺ په دي شکايت باندې چه اي دالله رسوله ﷺ! شاعر خوزه هم يم. ددې دويم آيت نازلیدل نقل دی. خودا قابل د شك دي. ځکه چه دا سورة مکي دي انصار شاعران په مکه کښې نه وو. هغوی ټول په مدينه کښې وو. بيا د هغوی باره کښې دا آيت نازلیدل به يقيناً قابل دغور وی. اوکوم حديثونه چه بيان شول هغه مرسل دي. په دي وجه اعتماد پرې نه شي کيدې. دا آيت بې شکه د استثناء باره کښې دي. اوصرف هم دا انصاري شاعران ﷺ نه بلکه که يوشاعر دخپل جاهليت په زمانه کښې داسلام اومسلمانانو خلاف هم شعرونه ونيلي وی. اوبيا هغه مسلمان شي توبه اوکړي اودهغې په مقابله کښې دالله ذکر کثرت سره اوکړي. هغه بې شکه د بدی نه جدادي. نيکي بدو لره لرې کوي. حالانکه هغه مسلمانانوته اود الله دين ته بدونيلى وو. هغه بد وو. ليکن کله چه هغه تعريف اوکړو. هغه بدی په ښه والی بدل شوه. لکه چه حضرت عبدالله بن الزبير ؓ داسلام نه مخکښې د نبی کریم ﷺ هجوه بيان کړې وه. ليکن داسلام نه پس نې ډير تعريف بيان کړو. اوپه خپلو شعرونو کښې نې ددې هجوه عذرهم بيان کړو. چه هغه وخت زه د شيطان په پنجه کښې راگير ووم. دغه شان ابوسفیان بن حارث سره ددې چه د رسول الله ﷺ دتره خوي وو. خود نبی ﷺ دشمن وو. او ډيره هجوه به نې کوله. کله چه مسلمان شو. نو داسې مسلمان شو. چه په ټوله دنيا کښې دښې کریم ﷺ نه زيات محبوب هغه ته هيڅوک نه وو. اکثر به نې درسول الله ﷺ تعريف

(۱) صحيح مسلم كتاب الشعر باب في انشاد الاشعار وبيان الشعر الكلمة وذم الشعر: ۲۲۵۸.

(۲) الطبري: ۴۲۰/۱۹.

بیانولو. او ډیره مینه او محبت به ئې ساتلو.

د ابو سفیان د رسول کریم ﷺ نه درې مطالبې او د هغې منظومې: په صحیح مسلم کښې د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دي. چه ابو سفیان صخر بن حرب چه کله مسلمان شو. نونبې کریم ﷺ ته ئې اوونیل. ماته درې څیزونه را کړئ. یو خو دا چه زما ځونې معاویه خپل کاتب جوړ کړئ. دویم ما کافرانوته جهاد دپاره اولیرئ. او ماسره یو لښکرهم کړه. چه لکه څنگه به په کفر کښې مسلمانانوسره جنگیدم. اوس په اسلام کښې کافرانوسره جنگ او کړم. نبی ﷺ دواړه خبرې قبول کړې. یو دریم درخواست ئې هم قبول کړې شو (۱). پس داسې خلق ددې آیت د حکم نه په دې دویم آیت سره جدا کړې شول. دا الله ذکر که په خپلو شعرونو کښې کثرت سره کوی او که په بله طریقه په خپل کلام کښې، یقینا دا د تیرو شوو گناهونو بدله او کفاره ده. دخپل مظلوم کېدو بدله اخلی. یعنی د کافرانو دهجو (مذمت) جواب ورکوی. (۲) په خپله نبی کریم ﷺ حضرت حسان رضی الله عنه ته فرمائیلی وو. ددې کافرانو هجو او کړه جبرئیل رضی الله عنه تاسره دي. (۳) حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه شاعر چه کله د شاعرانو بدی په قرآن کښې واوریدله نونبې کریم ﷺ ته ئې عرض او کړو. نبی ﷺ اوفرمائیل ته دهغوی نه نه یې. مؤمن خو چه څنگه خپل خان سره جهاد کوی. خپلې ژبې سره هم جهاد کوی. په الله قسم! ستاسو شعرونه خو هغوی لره د مجاهدینود غشوپه شلوی (۴). بیاني اوفرمائیل ظالمانوته به خپل انجام هم معلوم شی. دهغوی عذر او معذرت به هم هیڅ په کار رانه شی. نبی کریم ﷺ فرمائی. چه د ظلم نه خان ساتئ. په دې سره به د قیامت په میدان کښې په تیارو کښې پاتې شی (۵). آیت عام دي. که شاعران وی او که غیر شاعران ټولوته شامل دي.

قوله تعالى: - وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

دا آیت مبارک عام دي دې کښې شاعر او غیر شاعر ټول شامل دي. حضرت حسن رضی الله عنه د یونصرانی جنازه روانه اولیده نوهم دا آیت ئې تلاوت کړلو. هغوی چه به کله ددې آیت تلاوت کولونو دومره به ئې ژړل چه ساه به ئې بنده شوه. روم ته چه کله حضرت فضاله بن عبید رضی الله عنه تشریف یوړلو. هغه وخت یو صاحب مونه کولو. کله چه هغوی دا آیت تلاوت کړلو. نووې فرمائیل. ددې نه مراد دبیت الله بریادونکی دي. ونیلې شوی دی چه ددې نه مراد اهل مکه دي. داهم نقل دی چه مراد مشرکان دي. حقیقت دادې چه آیت عام دي ټولوته شامل دي. په ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی. چه زما پلار حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دخپل وفات په وخت خپل وصیت صرف په دوو کرښو کښې لیکلې وو. چه هغه دا وو. بسم الله الرحمن الرحيم دا وصیت دي د ابوبکر بن ابی قحافه هغه وخت کله چه هغه دنیا پرېښودله. کوم وخت چه کافرهم مؤمن جوړیږی. او فاجر هم توبه اوباسی. او دروغژن هم رښتیا گنځلې شی. زه په تاسو باندې خپل خلیفه عمر بن خطاب رضی الله عنه جوړوم. که هغه عدل او کړی نو ډیره ښه ده. او زما خپل گمان هم دهغه سره دادې او که هغه ظلم او کړی اوڅه تبدیلی او کړی. نوزه په غیب نه پوهیږم. ظالمانوته به ډیره زر معلومه شی. چه کوم دتلو ځانې ته هغوی ورځی.

(الحمد لله) د سورۃ شعرا تفسیر ختم شو.

(۱) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة من فضائل ابی سفیان صخر بن حرب رضی الله عنه: ۲۵۰۱.

(۲) صحیح مسلم کتاب بدء الخلق باب اذکر الملائكة صلوات الله علیهم: ۳۲۱۳.

(۳) احمد: ۳۸۷/۶، ابن حبان: ۵۸۷۶.

(۴) احمد: ۳۸۷/۶.

(۵) صحیح مسلم کتاب البر باب تحريم الظلم: ۲۵۷۸. ابن حبان: ۵۱۷۶.

آیاتونہ	سورة النمل مکية وهى ثلاث وتسعون آية وسبع ركوعات	رکوع گانہی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
④	شروع کوم پہ نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکي دې	④
طس	تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ① هُدًى	
ط . س	دا آیتونہ دقرآن دی او د کتاب مبین (حق بیانونکی) دی لارښودونکي دې	
ط س	دا د قرآن پاک او روښانه کتاب آیتونہ دی مومنانو دپاره	
وَبَشَرِ	لِلْمُؤْمِنِينَ ② الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ	
او زیرې دې	دپاره دمومنانو هغه (مومنان) چي قائموئ مونخ او ورکوي	
هدایت او زیرې دې	هغه کوم چي دمونخ پابندی کوي اوزکوة ورکوي او	
الزَّكَاةَ وَهُمْ	بِالْآخِرَةِ ③ هُمُ يُوقِنُونَ ④ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ	
زکات او هغوي	په آخرت باندې خاص هغوي یقین لري بیشکه هغه کسان چي ایمان نه راوړي	
په آخرت باندې پوخ یقین ساتي	کوم کسان چي په الله ﷻ او په آخرت ایمان نه راوړي	
بِالْآخِرَةِ	زِينًا لَهُمْ أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ يَعْمَلُونَ ⑤	
په آخرت باندې	بنايسته کړي دي مونږ دپاره دهغوي عملونه دهغوي پس هغوي سرگردانه گرځي	
نومونږ دې	خلاقوته خپل (بد) عملونه بنائسته کړي دي نو هغوي سرگردان گرځي	
أُولَئِكَ الَّذِينَ	لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ	
دا هغه خلق دي	چي ددوي دپاره سختی د عذاب ده او دوي په آخرت کښي	
هم دا کسان دي چي دوي دپاره سخت عذاب مقرر شوي دي	او هم دوي به آخرت کښي	
هُمْ الْأَخْسَرُونَ ⑥	وَأَنْتَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ	
هم دوي تاوانيان دي	او بیشکه ته چي ئي خامخا ملاویرې تاته دا قرآن دطرفه	
تولو نه زیات تاوانيان وي	اوتاته دا قرآن پاک د حکیم او علیم ذات د	
حَكِيمٌ عَلِيمٌ ⑦		
د حکیم او علیم نه		
طرفه درکولي شي		

قوله تعالى: - طس تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ①

ترغیب الی القرآن، وصفات المؤمنین: - حروف مقطعات کوم چه د سورتونو په شروع کښې راځي په دې باندې پوره بحث د سورة بقره په شروع کښې مونږ کړې دي. دلته ددوباره کولو ضرورت نشته. قرآن کریم چه دا کهلاؤ، واضحه، روښانه او ښکاره کتاب دي. داددې آياتونه دي چه دادمومنانو دپاره هدایت او بشارت دي. ځکه چه هم دوي په دې باندې ایمان راوړي. ددې اتباع کوي. دا رښتیا مني. په دې کښې چه کوم

يُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾

اے موسیٰ! مہریرہ! بیشک زہ چی یم! نہ یریریٰ ازما پہ دربار کنسی | رسولان (مونبروتہ آواز اوکرو چی) ائی موسیٰ! تہ مہ ویریرہ! زما پہ دبار کنسی پیغمبران نہ ویریری

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حَسًّا بَعْدَ سَوْءٍ

مگر! هغه خوک! چی ظلم کری وی! بیا نی ابدل کرو (عمل خپل) اہہ نیکی سرہ! روستو دبدی نہ البتہ چا چی ظلم کری وی! بیا د بدنی پہ خانی نیک کارونہ کوی

فَإِنِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ

نو بیشک زہ! ببنونکی! مہربانہ یم! او ننباسہ! لاس خپل! پہ گریوان خپل کنسی! رااوبہ وخی نوزہ! ببنونکی! مہربان یم! او تہ خپل لاس گریوان تہ داخل کرہ! نو بغیر د خہ عیب نہ بہ

بِضَاءٍ مِّنْ غَيْرِ سَوْءٍ قَدْ فِي تَسْعِ أَيْتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

تک سپین (خلیدونکی) اہی د خہ تکلیف (عیب) نہ! پہ نہہ! انبو (معجزو) کنسی! (دادوہ نبی) فرعون تہ تک سپین راوخی! دا پہ هغه نہو معجزو کنسی ده! چی فرعون اوددہ

وَقَوْمِهِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِيقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا

او قوم دهغه تہ (دتلو دپارہ)! بیشک هغوی! دی یو قوم! فاسقان (نافرمانہ)! نو هر گلہ چی د قوم دپارہ دی! خکہ چی هغوی د حد نہ وړاندې تیریدونکی خلق دی! نو خہ وخت

جَاءَتْهُمْ أَيْتَانَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾

راغلی هغوی تہ! انبی زمونږہ! ښکاره! انواوئیل هغوی! دا جادو دی! ښکاره چی فرعونیانو تہ زمونږ روښانه معجزې راوړسیدی! نو هغوی اووئیل چی داخوښکاره جادو دی

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا

او انکار اوکړو هغوی! په دې ښو! او یقین ئې راغلی وؤ په دې! دنفسونو دهغوی! په وجه دظلم اودظلم او کبر په وجه ئې دهغې نہ انکار اوکړو! د دې باوجود چی په زړونو کنسی ئې پرې یقین

وَعُلُوًّا ۖ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

او دسرکشی! پس اوگوره! خہ رنگې وؤ! انجام! دفساد کونکو راغلی ووانو تہ اوگوره چی ددغې مفسدانو انجام خہ شو! او مونږ

قوله تعالى: -إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا-

دموسیٰ علیه السلام وادئې مقدس کنسی ورلیدل اونبوت ملاویدل: الله ﷻ خپل محبوب ﷺ تہ دموسیٰ علیه السلام واقعہ وریادوی. چه الله ﷻ هغه لره څنگه بزرگ جوړکړو. اودهغه نه ئې کارواخستلو. اوهغه تہ ئې زبردستی معجزې ورکړلې. او فرعون او فرعونیانو تہ ئې خپل رسول جوړکړې اولیرلو. لیکن هغې کافرانو دهغوی نه انکار اوکړو. خپل کفر او تکبر ئې پرې نخودلو. دهغوی فرمانبرداری اوتابعرداری ئې اونکړله. فرمانی چه

کله موسیٰ ﷺ خپل اهل روان کړو. او لاره ترې هیږه شوه. شپه راغله او هغه هم ډیره سخته تیارې والا وه. نو هغوی اولیدل چه دیو طرفه د اوریه شان شعله په نظر راځی. خپل اهل ته ئې او فرمائیل چه تاسو دلته اودریږئ. زه دې رنډا ته ورځم. کیدې شی چه هلته څوک وی چه دهغوی نه لاره معلومه شی. یازۀ د هغه ځانې نه څه اور راوړم. چه ته په هغې سره څه گرمی حاصله کړې. هم دغه شان اوشوه چه هغوی د هغه ځانې نه یولونې خبر راوړلو. او ډیرلونې نورنې حاصل کړو. فرمائی چه کله هلته اورسیدلو. دا منظرنې چه اولیدلو نوحیران شو. څه گوری چه یوه شنه ونه ده. چه دهغې نه اور چاپیره دې. شعلې نې تیزېږی. اود ونې شین والې نورهم زیاتېږی. چه پورته نې اوکتل نووې لیدل چه دغه نورآسمان پورې رسیدلې دې. په حقیقت کښې هغه اورنه وو. بلکه نوروو. او نورهم د ﴿رَبُّ الْعَالَمِينَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ دې (۱) حضرت موسیٰ ﷺ حیران شو. او هیڅ خبره ئې په پوهه کښې نه راتله. چه ناڅاپه یو آواز راغې. چه په دې نورکښې څوک دې. هغه پاکي والا او بزړگي والادې. اودهغه سره چه کومي فرشتې دی هغه هم مقدس دی (۲).

الله تعالی اوده کپړی نه: رسول الله ﷺ فرمائی. چه الله تعالی اوده کپړی نه. اونه هغه سره اوده کیدل مناسب دی. هغه تلې لره ښکته کوی او پورته کوی. دشبې کارونه هغه طرف ته د ورځ نه مخکښې، اود ورځ کارونه دشبې نه مخکښې څیژی. دهغه حجاب نوردي یا اوردي. اوکه هغه لرې شی. نودهغه دمنځ تجلی به هرهغه څیز اوسوزوی چه هغې ته دهغه نظر رسیږی یعنی ټول کائنات. ابو عبیده رضی الله عنه دحدیث راوی ددې بیانولونه پس دا آیت تلاوت کړلو. دا الفاظ دابن ابی حاتم دی. اوددې اصل په صحیح مسلم کښې دې (۳). پاک دې هغه چه دټول جهان پالونکې دې. څه چه غواړی هغه کوی، په مخلوق کښې څوک هم دهغه مشابه نشته. دهغه دمصنوعاتونه هیڅ یوڅیزدچا په احاطه کښې نشته. هغه ډیر اوچت شان والا دې. دټول مخلوق نه جدادې. زمکه او آسمان هغه لره نه شی راگیږولي. هغه احد اوصمددې. هغه دمخلوقاتو مثلیت نه پاک دې.

قوله تعالی: - يٰمُوسَى اِنَّهُ اَنَا اللهُ

موسیٰ ﷺ ته دالله تعالی خطاب: بیاني خبر ورکړو. چه پخپله الله تعالی هغه سره خطاب کوی. هم هغه دا وخت کلام کوی چه په ټولویاندې غالب دې. ټول دهغه ماتحت اودحکم لاندې دی. هغه په خپلو اقوالو او افعالو کښې حکمت والادې. ددې نه پس الله ﷺ حکم ورکړو چه ای موسیٰ ﷺ! چه خپله همسا دخپل لاس نه زمکه باندې اوغورزووه. چه ته ئې په خپلوسترگو اووینې. چه الله تعالی فاعل مختاردې. هغه په هرڅیز باندې قادردې. موسیٰ ﷺ ارشاد اوريدلو سره همسا په زمکه اوغورزوله. په دغه وخت یوحرکت کونکې مار جوړشو. اوډیر لونې بدن والا مار، ویرونکې شکل والا، په دې غټ والی سره تیزتیز تلونکې. هغې لره ژوندې گرځیدونکې زیردسته اژدها لیدلو سره حضرت موسیٰ ﷺ اوريدلو. د(جان) لفظ په قرآن کریم کښې دې. دا یوقسم ماردې چه دا ډیره تیزی سره حرکت کونکې اوچک لگونکې وی. په یوحديث کښې دی چه رسول کریم ﷺ په کورونوکښې د اوسیدونکو داسې مارانو قتلولونه منع فرمائیلې ده (۴). غرض داچه حضرت موسیٰ ﷺ دهغې په لیدلو اوريدلو. اود ویرې نه ایسارنه شو. اومخ ئې واورلو، شانې کړه اوتښتیدلو. دومره اوريدلو چه په شانې هم اونه کتل. دغه وخت الله ﷻ آواز ورکړو چه ای موسیٰ اویرپه مۀ، زه تالره خپل خوښ شوې رسول او عزت والا پیغمبر جوړول غواړم. ددې نه پس

(۱) الطبری: ۴۲۸/۱۹.

(۲) الطبری: ۴۲۹/۱۹.

(۳) صحیح مسلم کتاب الايمان باب فی قوله عليه السلام ان الله لا ينام: ۱۷۹.

(۴) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب غیر مال المسلم غنم يتبعها شغف الجبال.....: ۳۳۱۳.

استثناء منقطع ده. پدې آیت کښې انسان دپاره ډیر لونی عبرت دې. چه چاهم څه دگناه کار کړې وی. بیا هغه په هغې باندې پښیمانه شی. توبه اوباسی. الله ﷻ ته رجوع او کړی. نو الله تعالی داسې توبه قبلوی. لکه چه په بل آیت کښې دی ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا كُلَّمَا تَخَفَوْا فِيهَا لَأُبَوِّدَنَّاهُمْ فِيهَا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْهَا طَائِفَةً أُخْرَىٰ ذَٰلِكَ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ او کړی او په نیغه لار روان شی. زه دهغه گناهونه معاف کونکې یم. او فرمان دې. ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ﴾ اځ څوک چه دیوې گناه جرم او کړی. یا څه گناه او کړی. بیا دالله تعالی نه بخښنه او غواړی نو هغه به یقیناً الله تعالی بخښونکې او مهربانه بیامومی.

ددې مضمون آیاتونه دالله تعالی په کلام کښې نور هم ډیر زیات دی. دهمسا نه د مار جوړیدلو معجزې سره کلیم الله ته بله معجزه ورکولې شی. چه ته کله هم په خپل گریوان کښې لاس دننه کړې او رابهرنې کړې. نوهغه به د سپوږمۍ په شان پریقیدونکې راوځی. دا معجزې دهغه نهه معجزو ځینې دی. چه په هغې سره به زه ستا په وخت وخت سره تائید کوم. چه فاسق فرعون او دهغه د فاسق قوم په زړونو کښې ستا د نبوت ثبوت ځانې اونیسې. دا نهه معجزې هغه وې. د کوم ذکر چه ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ﴾ اځ کښې دې. ددې پوره تفسیر هم ددې آیت لاندې تیر شوې دې.

قوله تعالی: - فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً

د فرعونیانو ضد اود معجزاتو نه انکار: - کله چه داواضح، ښکاره صفا او کھلاو معجزې فرعونیانوته اوخودلې شوې. نوهغوی په خپل ضد کښې راغلل وې ونیل. داخو جادو دې. مونږ خپل جادوگر راغواړو. مقابله او کړه. په دغه مقابله کښې الله ﷻ حق غالب کړو. اودا ټول خلق مغلوب شول. خوبیا نې هم او نه منله. اگر چه په زړونو کښې ددې حقانیت ناست وو. لیکن ظاهری مقابله ئې پرې نخودله. صرف د ظلم او تکبر په بنیاد باندې ئې حق دروغ گنړلو. اوس ته اوگوره چه ددې فاسقانوانجام خومره حیرت ناک او خومره عبرتناک شو. په یوځل ټول په ټوله دریاب کښې غرق شول. پس ای دنیې آخر الزمان دروغ ژن گنړونکوا تاسودې نبی ﷺ لره دروغ گنړلوسره اطمینان سره مه کینی. ځکه چه داخود موسی ﷺ نه هم اشرف او افضل دې. ددوی دلیلونه اومعجزې هم دهغوی ددلیلونواومعجزونه لونې دی. پخپله ستاوجود، ستا عادتونه او اخلاق، اود تیرو شوو کتابونو اود تیرو شوو نبیانو ستا باره کښې زیری دهغوی نه دالله وعده اولوظ باندې ټول څیزونه په تا کښې دی. پس ستا په نه منلودې دوی نه مطمئن کیږی او بې ویرې کیږی دې نه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا	دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ	عِلْمًا	وَقَالَ	الْحَمْدُ لِلَّهِ
اوپه تحقیق سره ورکړې وؤ مونږه داود او سلیمان ته علم	او اوونیل دواړو اچي ثناء ده الله لره	داود ﷺ او سلیمان ﷺ ته ډیر لونی علم ورکړو او هغوی دواړو اوونیل چې ټول تعریفونه		
الَّذِي	فَضَّلْنَا	عَلَىٰ كَثِيرٍ	مِّنْ عِبَادِهِ	الْمُؤْمِنِينَ ۝
هغه الله چی فضیلت ئې را کړو مونږ لره په ډیرو باندې د بندگانو خپلو مومنانو نه				
الله ﷻ لره دی چې مونږ ته ئې په خپلو ډیرو مومنانو بندگانو فضیلت را کړې دې				
وَوَرِثَ	سُلَيْمَانُ	دَاوُدَ	وَقَالَ	يَا أَيُّهَا النَّاسُ
او وارث شو سلیمان د داود او واریث شو او واریث شو او واریث شو او واریث شو او واریث شو				
او سلیمان ﷺ، د داود ﷺ وارث شو او دانی اوونیل چې انې خلقو موندلې شوی دی مونږ ته				
او سلیمان ﷺ، د داود ﷺ وارث شو او دانی اوونیل چې انې خلقو موندلې شوی دی مونږ ته د مارغانو				

مَنْطِقَ الطَّيْرِ	وَأُوتَيْنَا	مِنْ كُلِّ شَيْءٍ عِطًى	إِنَّ هَذَا	لَهُوَ
خبری (ژبی) دمارغانو او را کړې شوی دی مونږ ته هر قسم څیزونه بیشکه دا خامخاهم دا				
ژبه خودلې شوي ده او مونږ ته هر قسم څیزونه را کړې شوي دي واقعي دا هغه ښکاره				
الْفَضْلُ الْمُبِينُ ۱۱	وَحُشِرَ	لِسُلَيْمَانَ	جُنُودَهُ	مِنَ الْجِنِّ
فضل ښکاره دي او راجمع کړې شوي دپاره سليمان لښکري دهغه دپيريانو نه				
فضل دي او سليمان دپاره د پيريانو ، بنيادمو او مارغانو لښکري راجمع کړې شوي				
وَالْإِنْسِ	وَالطَّيْرِ	فَهُمْ	يُوزَعُونَ ۱۲	حَتَّىٰ
او دانسانانونه او دمارغانونه پس هغه لښکري به په حفاظت سره ساتلي کيدي تردي (چي يوخل)				
او دوي به دانتظام دپاره ، ځاني په ځاني اودرولي راودرولي شوا تردي چي				
إِذَا آتَوُا	عَلَىٰ وَادِ التَّمَلِّ	قَالَتْ نَهْلَةٌ	يَا أَيُّهَا النَّملُ	
کله ورغلل هغوي په ميدان دمپرو باندي نو اووئيل يو مپري له مپرو				
هغوي دمپرو يو ميدان ته اورسيدل نو يو مپري اووئيل چي اني مپرو				
ادْخُلُوا	مَسْكِنَكُمْ ۱۳	لَا يَحْطِمْكُمْ	سُلَيْمَانُ	وَجُنُودُهُ ۱۴
ننوخئ کورونو (سورو) خپلو ته چي چخري نه کړي تاسو سليمان او لښکري دهغه				
تاسو خپلو خپلو ځايونو ته ننوخئ هسي نه سليمان ﷺ او دهغه لښکري مو په بي				
وَهُمْ	لَا يَشْعُرُونَ ۱۵	فَتَبَسَّمَ	ضَاحِكًا	
او حال داچي هغوي به خبر هم نه وي نو موسکي شو سليمان چي خنديدونکي وو				
خبرئ کښي چخري نه کړي نو سليمان ﷺ دهغي په خبره او خندل اوداني				
مِّنْ قَوْلِهَا	وَقَالَ	رَبِّ اَوْزِعْنِي	أَنْ أَشْكُرَ	
دوينا دهغه مپري نه اووي وئيل له ربه زما طاقت را کړي ماله چي زه شکر ادا کړم				
او وئيل چي اني زما ربه ماهميشه په داسي حال کښي اوساته چي ستاد هغي انعامونو				
نِعْمَتِكَ	الَّتِي	أَنْعَمْتَ	عَلَيَّ	وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ
د نعمت (احسان) ستا هغه چي کړې دي تا په ماباندي او په مور او پلار زما باندي				
شکر ادا کړم چي تا ماباندي او زما په مور پلار باندي کړي دي				
وَأَنْ أَعْمَلَ	صَالِحًا	تَرْضَاهُ	وَأَدْخِلْنِي	بِرَحْمَتِكَ
او چي عمل او کړم زه نيك داسي چي ته خوښوي هغه او داخل کړه ما په رحمت خپل سره				
او چي داسي نيکي او کړم چي ته پرې خوشحاله شي او ما پخپل رحمت سره په خپلو				

فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ۝

په بندگانو خپلو کښې اچي صالحان دي |

نيکانو بندگانو کښې شامل کړه |

قوله تعالى: - وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا

په حضرت داود عليه السلام او حضرت سليمان عليه السلام باندې دالله تعالى احسانات پدې آياتونو کښې الله تعالى دهغه نعمتونو خبر ورکوي. کوم چه هغه په خپل بنده حضرت سليمان او حضرت داود عليهم السلام باندې انعامونه فرمايلى وو. چه څنگه ئې د دواړو جهانونو دولتونه ورکړل. ددې نعمتونوسره ئې دخپل شکر ادا کولو توفيق هم ورکړې وو. دواړو پلار اوځوی به هروخت دالله تعالى په نعمتونو باندې دهغه شکر ادا کولو. دهغه تعريفونه به ئې بيانول. حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه ليکلي دي. چه کوم بنده ته الله تعالى کوم نعمتونه ورکړي اوپه هغې باندې هغه دالله تعالى حمد اوکړي. نو دهغه حمد ددې نعمتونونه ډير افضل دي. اوگوري اگرچه په کتاب الله کښې دا نکته موجود ده. بياني هم دا آيت اوليکلو. اووې ليکل چه دې دواړو پيغمبرانو ته کوم نعمت ورکړې شوې وو. دهغې نه افضل به بل کوم نعمت وي. دحضرت داود عليه السلام د وارث حضرت سليمان عليه السلام نوم به هم نه راتلې. ځکه چه دحضرت داود عليه السلام سل بيبيانې وې. د انبياؤ د مال ميراث نه تقسيمې. لکه چه دسيد الانبياء عليهم السلام ارشاد دي. چه مونږ دانبياؤ جماعت يو. زمونږ ميراث نه تقسيمې. مونږ چه څه پرېږدو. هغه صدقه دي. ^(۱) سليمان عليه السلام دالله تعالى نعمتونه يادوي. فرماني دا پوره ملک اودا زبردست طاقت چه انسانان، جنات، مارغان ټول ئې دفرمان تابع دي. د مارغانوپه ژبه هم پوهېږي. داخاص دالله تعالى فضل وکرم دي. چه داپه هيڅ انسان باندې نه دي شوې.

قوله تعالى: - عَلَّمْنَاهُ مَنَاطِقَ الظُّبُرِ

د مارغانود انسانانو پشان خبرې کول بې بنياده خبره ده. بعضې جاهلانو وئيلي دي چه هغه وخت به مارغانوهم د انسانانوپه شان خبرې کولې. داخالص ددوي بې علمي ده. پوهه شئ که چرې واقعي هم دا خبره وې نو بيا په دې کښې دحضرت سليمان عليه السلام څه خصوصيت وو؟ چه دې لره هغوی په دې فخرسره بيانوي. چه مونږ ته دمارغانو ژبه اوښودلې شوه. بياخوبه هرسړي دمارغانو په خبروپوهيدلې. اود حضرت سليمان عليه السلام خصوصيت به ختم شوې وې. داخالص غلط دي. د مارغانوپه ژبه به پوهيدلو. ورسره دانعمت هم حاصل شوې وو. چه په يوبادشاهت کښې دکومو څيزونو ضرورت وي. ټول حضرت سليمان عليه السلام ته قدرت ورکړې وو. داپه هغوی باندې دالله تعالى ښکاره احسان وو.

د داود عليه السلام د غيبت او مرکې بيان :- په مسند امام احمد رضي الله عنه کښې دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماني حضرت داود عليه السلام ډير غيبت والاوو. کله چه به هغوی دکورنه بهر وتل. نو دروازې به ئې بندولې. بيا به هيچاته دننه دتلو اجازت نه وو. يوځل هغوی دغه شان بهرته تلې وو. لږ وخت پس د يوې بې بې صاحبې نظر پورته شو. نووې کتل چه دکورپه مينځ کښې يوصاحب ولاړ دي. حيرانه شوه، او نوروته ئې اوښودلو. خپل مينځ کښې ټولو اوونيل. دې دکوم ځانې نه راغې؟ دروازې بند دي. دې داخل څنگه شو؟ په الله تعالى قسم! حضرت داود عليه السلام هم راغې. هغوی هم هغه ولاړ اوليدلو. او تپوس ئې ترې اوکړو. چه ته څوک يې؟ هغه جواب ورکړو. زه هغه چالره چه دروازه اوڅوک نه شي منع کولې، څوک چه دلونې نه لوني هيڅ پرواه نه کوي. حضرت داود عليه السلام پوهه شو. اووې فرمائيل. مرجبا (په خير راغلي) دي وي مرجبا دي وي ته ملک الموت يې. دغه وخت ملک الموت دهغه روح قبض کړو. نمر راوختلو. اوپه هغه باندې دهوپ راغې. نو حضرت سليمان عليه السلام دمارغانوته حکم ورکړو. چه هغوی په حضرت داود عليه السلام باندې سورې جوړکړي.

هغوی خپلې وزرې گهللو کړلې. داسې گنړ سوري نې جوړ کړه. چه په زمکه باندې تياره شان جوړه شوه. بياني حکم ورکړو. چه په يوه يوه باندې خپلې ټولې وزرې راټولې کړې. حضرت ابوهريره ؓ تپوس اوکړو. اي دالله رسوله! مارغانوبيا داڅنگه راټولې کړې؟ نبی ﷺ او فرمائيل. خپل لاسونه نې راټول کړل وې خودل چه داسې په هغه باندې دغه ورځ سور رنگ مارغان غالب راغلي وو. (۱)

قوله تعالى: - حَتَّىٰ اِذَا تَوَاعَىٰ وَاِذِ النَّمْلِ

د سليمان ﷺ په مېرو تيريدل او د مېړۍ خپلو مېړو ته هدايت. - د حضرت سليمان ﷺ لښکر جمع شو. چه په هغې کښې انسانان، جنات مارغان ټول وو. دهغوی په سرونو به اوسيدل. په گرمۍ کښې به نې پرې سوري کول. ټول په خپله خپله مرتبه باندې قائم وو. دچا چه کوم خانې مقرر وو. هلته اوسيدل. کله چه دې لښکرو سره حضرت سليمان ﷺ روان شو. په يوڅنگل تيريدل. چه هلته يو مېړۍ نورو مېړو ته اوونيل. چه لاړشۍ خپلو خپلو سوړو ته ننوځۍ. چرته داسې اونه شي چه د سليمان ﷺ لښکر روان وې. او تاسو دخپو لاندې کړې. او هغوی ته پته هم نه وې. حضرت حسن ﷺ فرمائي. چه ددغه مېړۍ نوم هرس وو. داد بنو شيسان قبيلې نه وو. گوډهم وو. دليوه قد کښې وو. هغه ته وېره شوه. چه دوی ټول به دخپو لاندې راشي. او چخړۍ به شي. په دې اوريدوسره حضرت سليمان ﷺ مسکې شو. وې خندل. اوهم دغه وخت نې دالله تعالیٰ نه دعا او غوښتله. چه اي الله! ماته دخپلو هغې نعمتونو شکريه اداکولو الهام اوکړې. کوم انعامونه چه تايه ما کړي دي. مثلاً د مارغانو اوځناورو ژبه بنودل وغيره، او هغه نعمتونه کوم چه تا زما په موريلارياندي کړي دي. چه هغوی مسلمانان مؤمنان شول وغيره، اوماته دې دنیک عمل توفيق راکړو. چه په هغې سره ته خوشحاله شوې. اوکله چه زما مرگ راشي نو ما په خپلو نیکو بندگانو او اوچتو ملگرو کښې ملاوکړې. کوم چه ستا دوستان دي. دمفسرينو قول دې. چه اصل کښې لفظ د ذباب وې يعنی د مچ برابر، اود کاتب نه غلطۍ سره ذياب ليکلې شوې وې يعنی ليوه. حضرت سليمان ﷺ چونکه دخناورو په خبرو پوهيدلو. نوپه دې خبره هم پوهه شو. اوبې اختياره خدا ورغله.

په ابن ابی حاتم کښې دې چه يوځل حضرت سليمان ﷺ استسقاء دپاره اووتلو. نو وې ليدل چه يو مېړۍ آله ملاست دې. خپلې خپې نې آسمان طرف ته اوچتې کړې دې دعا کوي. چه اي الله! مونږهم ستا مخلوق يو. د اوبو وړولو محتاج مونږهم يو. که باران اونه شو. نو مونږبه هلاک شو. د مېړۍ دا دعائي چه واوريدله. نوهغوی په خلقو کښې اعلان اوکړو. چه واپس شي. دېل چا په دعا سره تاسوته اوبه درکړې شوې. نبی کریم ﷺ فرمائي. چه په نبیانو کښې په يونبي يومېړۍ چک اولگولو. هغوی د مېړيانوپه سوره کښې د اورلگولو حکم ورکړو. دغه وخت دالله تعالیٰ دطرفه وحی راغله. چه اي پيغمبر! صرف د يومېړۍ په چک لگولوياندي تا يوه لويه ډله چه هغوی زما تسبيح ونيلې. هلاک دې کړل. که تا خامخا بدله اخستل غوښتل، نوهم دهغې نه به دې اخستې وې. (۲)

وَتَفَقَّدَ	الطَّيْرَ	فَقَالَ	مَا لِي
اولټول اوکړل هغه د مارغانو انووي ونيل څه وجه ده مالره			
او سليمان ﷺ د مارغانو حاضري واخسته نو وې ونيل			
لَا أَرَى	الْهُدُودَ	أَمْ كَانِ	مِنَ الْغَافِلِينَ
لآ عَذِيبَتَهُ			
چی نه وينم زه هدهد (مارغه) او که دې هغه د غائب شوؤنه زه به خامخا سزا ورکوم هغه له			
چی داڅه وجه ده چی زه هدهد نه وينم يا هغه غائب شوي دي زه به هغه ته ډيره سخته			

عَذَابًا شَدِيدًا   أَوَّلَا اذْبَحَتْهُ   أَوَّلِيَّاتِي   بِسُلْطَنٍ مُّبِينٍ

سزا   سختہ   یا بہ خامخا ذبح کوم ہغہ | یا بہ راوری ماتہ | دلیل ہنکارہ (مناسبہ وجہ)

سزا ورکرم | یا بہ نہی حلال کرم | او یا بہ ماتہ (دخیلی غیر حاضری) کلک دلیل پیش کری

قوله تعالى: - وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ

د سلیمان علیہ السلام دمارغانو حاضری اخستل: هُدْهُد (ملاچرچک) د سلیمان علیہ السلام پہ فوج کنبی د مہندس کار کولو ہغہ بہ خودل چہ اوبہ چرتہ دی؟ پہ زمکہ کنبی دننہ اوبہ بہ ہغہ تہ داسی پہ نظر راتلی لکہ ځنگہ چہ د زمکی پورته څیزونہ خلقوتہ پہ نظر راخی. کله چہ بہ سلیمان علیہ السلام پہ ځنگل کنبی وو. د هغہ نہ بہ نہی تپوس کولو چہ اوبہ چرتہ دی؟ هغہ بہ خودل چہ فلانی ځانی کنبی دی دومرہ لاندې دی، دومرہ دی وغیرہ. حضرت سلیمان علیہ السلام بہ ہغہ وخت جناتوتہ حکم ورکولو. او کوہی بہ نہی کنستلو. یوہ ورځ دغہ شان پہ ځنگل کنبی وو. دمارغانو حاضری نہی واخستلہ. چہ د اوبوتلاش کولو حکم ورکړی. اتفاق سرہ ہغہ موجودنہ وو. پہ دې باندې هغوی او فرمائیل. نن هُدْهُد پہ نظر نہ راخی. آیا پہ مارغانو کنبی چرتہ پټ شو چہ ماتہ پہ نظر نہ راخی یا پہ واقع کنبی ہغہ حاضر نہ دی؟

دیو خارجی اعتراض او د ابن عباس رضی اللہ عنہما جواب: یو ځل د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ پہ دې تفسیر اوریدلو سرہ نافع بن ازرق خارجی اعتراض کړی وو. دې بکواسی بہ هروخت د حضرت عبداللہ رضی اللہ عنہما پہ خبروباندې بی ځایہ اعتراض کولو. دې وئیل نن خوتا اوبائیلہ. حضرت عبداللہ رضی اللہ عنہما او فرمائیل ولې؟ هغہ او وئیل تاسو چہ دا فرمایئ چہ هُدْهُد پہ زمکہ کنبی لاندې اوبہ وینی. دا ځنگہ صحیح کیدی شی. حالانکہ چہ یوماشوم جال خورکړی پہ خاورہ نہی پټ کړی. دانہ واچوی هُدْهُد ہنکار کوی. کہ هغہ پہ زمکہ کنبی دننہ اوبہ وینی. نو د زمکی د پاسہ جال هغہ تہ ولې پہ نظر نہ راخی. هغوی او فرمائیل. کچرې زما دا خیال نہ وې چہ تہ بہ دا او گنرې چہ ابن عباس رضی اللہ عنہما لاجوابہ شو. نوماتہ د جواب ضرورت نہ وو. واورہ! کله چہ قضا راشی سترگی پندې شی او عقل لارشی. نافع لاجوابہ شو. او وې وئیل پہ اللہ عزوجل قسم اوس بہ زہ پہ تاباندې اعتراض نہ کوم. (۱)

یوہ حیران کن واقعہ: حضرت عبداللہ برزی رضی اللہ عنہما یو ولی اللہ سړې وو. د گل او زیارت روژہ بہ نہی پابندی سرہ نیولہ. اتیا کالہ عمر نہی وو. پہ یوہ سترگہ کانړ اوو. سلیمان بن زید د هغہ نہ دسترگی تللو سبب معلوم کړو. نو هغہ ددې وئیلونہ انکار او کړو. دې ہم ورپسې اولگیدہ. میاشتې تیرې شوې. نہ بہ ورته هغہ بنودل نہ بہ د تپوس پریخودلو. آخر تنگ شو. وې فرمائیل واورہ! دوه خراسان والا زما خواتہ برزہ کنبی چہ دا دمشق سرہ یو بناردې راغلل. اوماتہ نہی او وئیل. چہ زہ هغوی د برزې وادی تہ بوخم. ما هغوی هلته بوتلل. انگیتی نہراویستلې. عود نہی راویستل او سوزول نہی شروع کړل. تردې چہ ټولہ وادی خوشبودارہ شود. اود هر طرفہ ماران راتلل شروع شو. لیکن هغوی بی پرواہی سرہ ناست وو. هیچ یومار طرف تہ نہی توجه نہ کولہ. لږ وخت پس یومار راغې. چہ دلاس برابر وو. او د هغہ سترگی د سرو زروپہ شان پریقیدلې. دوی ډیر خوشحالہ شول. او وې وئیل. دا اللہ عزوجل شکر دې چہ زمونږ د ټول کال محنت پہ ځانی شو هغوی دغہ. مارواخستلو د هغہ پہ سترگو کنبی نہی سلاتی رابنکله بیانی خپلو سترگو کنبی هغہ سلاتی رابنکله. ما هغوی تہ او وئیل. چہ زما پہ سترگو کنبی ہم دا سلاتی راکاږی. هغوی انکار او کړو. ما هغوی تہ ډیرمنت او کړو. مشکل سرہ هغوی راضی شول. او زما پہ بنی سترگہ کنبی نہی هغہ سلاتی رابنکله. اوس چہ ما اوکتل نور زمکہ ماتہ د یوې شیشې پشان معلومہ شوه. لکہ ځنگہ چہ پورته څیزونہ پہ نظر راتلل. دغہ شان مې پہ زمکہ کنبی دننہ څیزونہ ہم لیدل. هغوی ماتہ او وئیل. چہ بنہ اوس تہ مونږ سرہ لږ لږې

لارڻه. مامنطور ڪرله. هغوى خبري ڪولي اوزه تي دخان سره بوتلم. ڪله ڇه زه ڊڪلي نه ڏيرلري اووتلم. نودوار اوزه ددوار و طرف نه اونيولم. اويو ڪس خپلي ڳوٺي سره زما سترگه ويستله. اووي غور زوله. اوزه دغه شان ترلي شوي هلته او غور زوله، هغوى دواړه چرته لارل. اتفاق سره هلته يوه قافله تيريدله. او هغوى زه په دي حالت ڪنبي اوليدم. په ماني ترس او خورلو، د قيد او تپلونه تي آزاد ڪرم. او راغلم. دا زما د سترگي تلو قصه ده. (ابن عساڪر)

قوله تعالى: -لَاَعْدِيْبُهُ عَدَا اَبَا شَيْدَا

د سليمان ﷺ د همد باره ڪنبي تنبيه: د حضرت سليمان ﷺ ددي همد نوم غيروو. هغوى فرماني. ڇه ڪه په رڻتيا هغه غير حاضر دي. نوزه به هغه ته سخته سزاور ڪرم. دهغه وزري به اوباسم. او هغه به او غور زوم. ڇه چينجي مينجي ٺي او خوري. يابه ٺي زه حلال ڪرم. يا داڇه هغه دخپلي غير حاضري معقوله وجه بيان ڪري. په دي ڪنبي همد راغي. ځناور دهغه ته خبر ور ڪيو. ڇه نن سٽا خير نشته. بادشاه سلامت وعده ڪري ده. ڇه هغه به تا وڙني. هغه اوويل دا بيان ڪري ڇه دهغه الفاظ ڇه وو؟ هغوى بيان ڪرل. نو خوشحاله شو اووي وويل. بيا خوبه زه بچ شم. حضرت مجاهد ﷺ فرماني. ڇه دهغه ددي بچ ڪيدلو وجه دهغه خپلي مور سره سلوڪ وو.

فَمَكَثَ	غَيْرَ بَعِيدٍ	فَقَالَ	أَحَطْتُ	بِهَا
پس وخت تير ڪيو هغه ڏير نه (بلڪه زر راغي) نو وي وويل ڇي احاطه او ڪه ما په هغه ڇير				
نولي ساعت تير نه وو ڇي هغه راغلو نو دائي اوويل ڇي مايو داسي خبره معلومه ڪري ده				
لَمْ تُحِطْ	بِهِ	وَجِئْتُكَ	مِنْ سَيِّمٍ	بِنَبَأٍ يَقِينٍ ۝
ڇي نڌه احاطه ڪري تا په هغي باندي او راغلي يم زه تاته د سبانه دخبر يقيني سره				
ڇي تاسوته هم نه ده معلومه اوما درته دسبا (د قبيلي)، نه يو يقيني خبر راوي دي				
إِنِّي	وَجَدْتُ	امْرَأَةً	تَمْلِكُهُمْ	
بيشڪه زه ڇي يم او موندله ما يوه بڻڇه ڇي بادشاهي (حڪمراني) ڪوي دهغوى				
مايوه بڻڇه اوليده ڇي په هغوى باندي حڪومت ڪوي او هغي ته				
وَأُوتِيَتْ	مِنْ كُلِّ شَيْءٍ	وَلَهَا	عَرْشٌ عَظِيمٌ ۝	وَجَدْتُهَا
او ور ڪري شوي دي هغي ته دهر ڇيزنه او هغي لره تخت لوي دي ما او موندله هغه				
هر قسم اسباب ور ڪري شوي دي او دهغي (د ناستي)، تخت ڏير لوي دي ما هغه او				
وَقَوْمَهَا	يَسْجُدُونَ	لِلشَّمْسِ	مِنْ دُونِ اللَّهِ	وَزَيْنٍ
او قوم دهغي ڇي سجدي ڪوي نمر ته په خاني دالله او بنائيسه بڻڪاره ڪرل				
دهغي قوم اوليدو ڇي دالله ﷻ نه بغير نمر ته سجدي ڪوي او شيطان				
لَهُمُ الشَّيْطَانُ	أَعْمَالُهُمْ	فَصَدَّهُمْ	عَنِ السَّبِيلِ	فَهُمْ
هغوى ته شيطان عملونه دهغوى نو منع ٺي ڪرل هغوى دلاري نه پس هغوى				
هغوى ته دا عملونه بنائسته ڪري دي نو دسمي لاري نه ٺي منع ڪري دي نو هغوى اوس				

لَا يَهْتَدُونَ ۝ لَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ

نیغہ لار نہ مومی | ولی نہ کوی سجدہ | اللہ تہ | ہغہ اللہ تہ | چی را اوباسی | پت خیزونہ |
پہ نیغہ لار نہ روانیری | ہغہ داچی اللہ تہ سجدی نہ کوی | اچی داسمان او

فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ

پہ اسمانونو کنبی | او پہ زمکہ کنبی | او معلوم دی ہغہ تہ | ہر ہغہ خہ | اچی تاسو نی پتوی |
زمکی پت خیزونہ بہر را اوباسی | او خہ چی تاسو پتوی او خہ چی ہنکارہ کوئی | پہ

وَمَا تَعْلَمُونَ ۝ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

او ہغہ خہ | اچی تاسو نی ہنکارہ کوئی | اللہ چی دی | نشتہ دی لائق عبادت | مگر | ہغہ
ہغی تولو خبر دی | (اورئی) ہم اللہ تہ ہغہ ذات دی دکوم نہ سوا چی بل معبود نشتہ دی

رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۝

چی رب دی | دعرش لوی |

دعرش عظیم رب دی |

قوله تعالى: - فَقَالَ أَحَظَّتْ بِمَا لَمْ تُحِظْ بِهِ

دہدہد ملکہ سبا متعلق اطلاع ورکول: - دہدہد دغیرحاضری لہشان وخت تیرشوی وو چہ ہغہ راغی ہغہ
اووئیل ای داللہ نبی! دکومی خبری چہ تاتہ خبرہم نشتہ مادہغی یو نوپ خبر راورلی اوتاتہ حاضرشوی
یم زہ دسبانہ راغلی یم اوپوخ یقینی خبرمی راورلی دی داسبا حمیروو چہ دیمن بادشاہان وو یوی
ہنخی دہغوی بادشاہت کولو دہغی نوم بلقیس بنت شراحیل وو داد سبا ملکہ وہ (۱) قتادہ فرمائی
چہ ددی مورجنی ہنخہ وہ دہغی دخیو شاتہ حصہ دخاروی د نوک پہ شان وہ

پہ بل روایت کنبی دی چہ دہغی دمورنوم بلتہ وو ابن جریج رضی اللہ عنہ فرمائی چہ دہغی د پلارنوم ذی شرح
وو اودمورنوم نی بلتہ وو پہ لکھونودہغی لہنکری وی دہغوی بادشاہی کونگی یوہ ہنخہ ما بیا
ہوندلہ دہغی مشیر او وزیران دري سہ دولس سری وو پہ ہغوی کنبی دہریو ماتحت دولس زہ
جماعت وو دہغی د زمکی نوم مارب دی داد صنعاء نہ دري میلہ فاصلہ باندی دی ہم دا قول قیاس
تہ نزدی دی (ددی اکثر حصہ دیمن پہ ملکیت کنبی دی واللہ اعلم)

قوله تعالى: - وَأَوْتَيْتُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ۝

د بلقیس تخت او سازوسامان: - دنیاوی ضروری ہر قسم اسباب ہغی تہ ملاودی دہغی دیرنہانستہ تخت
دی چہ پہ ہغی باندی ہغہ ناستہ کوی د سرو زرونہ جور دی اودجواہراتو نہ دک دی اود مروارید
کاریگری پہ ہغی باندی شوی دہ دا اتیا لاسہ اوچت وو اوخلوینبت لاسہ پلن وو شہر سہ ہنخی بہ ہر
وخت دہغی پہ خدمت کنبی تیاری ولاری وی دہغی خاص دفترچہ پہ ہغی کنبی دا تخت وو دیر لونہ
محل وو دیر اوچت گہلاو فراخہ پوخ مضبوط اوصفاوو چہ دہغی پہ مشرقی حصہ کنبی دري سہ
شہیتہ روشندانہ وو او دغومرہ پہ مغربی حصہ کنبی ہم وو ہغہ نی پہ داسی طریقہ جورگری وو چہ
روزانہ بہ نمریہ یو روشندان راوتلو اوہم دہغی مقابل روشندان کنبی بہ پریوتلو دربار والوبہ سحر او

ما بنام هغې ته سجدہ کوله. غټان او مشران ، د شاهي محل استوگن ټول افتاب پرست وو. د الله تعالى عبادت کونکې په هغوی کښې يوه م نه وو. شيطان گناهونه هغوی ته ښه ښکاره کړي وو. او هغوی ئې بې لارې کړي وو. او په نيغه لاره هغوی نه راتلل. نيغه لاره داده چه صرف د الله تعالى ذات د سجدې لائق او منلې شي. نمر اوسپورمى او ستورى اونه گنرلې شي. لکه څنگه چه قرآن کښې فرمان دې. چه شبه ورځ، نمر سپورمى ټول د الله ﷻ د قدرت نڅښې دې. تاسوله نمر سپورمى ته سجدہ کول پکار نه دى. سجدہ صرف هغې الله ﷻ ته کول پکار دى. چه هغه ددې ټولو خالق دى. تر آخره پورې، د ﴿الَّذِينَ سَجَدُوا﴾ يوقراعت ﴿الَّذِينَ سَجَدُوا﴾ هم دې. د ﴿يَا﴾ نه پس منادى محذوف ده. يعنى اې زما قومه! خبردار سجدہ به صرف د الله تعالى کوى. چه هغه د آسمان اوزمکې د هريو پټ څيزنه خبردار دې. د ﴿غَبَاء﴾ تفسير اوبو، باران او پيداوار سره هم شوې دې. کيدې شي چه د هغه په دې کښې د اصفت وو، هم دا مرادوى. او ستا پټ او ښکاره کار باندې هم هغه پوهيږي. ښکاره او پټه خبره هغه ته يوشان ده. هم هغه يواځې حق معبود دې. هم هغه د عرش عظيم رب دې. چه دهغه نه لونې هيڅ څيز نشته. چونکه هغه د خير طرف ته رابلونکې، د الله تعالى د عبادت حکم ورکونکې، دهغه نه سوا د غير سجدې نه منع کونکې وو. په دې وجه دهغه د قتل ممانعت او کړې شو. په مسند احمد، ابوداؤد، ابن ماجه کښې دى چه نبى ﷺ د څلورو ځناورو د قتل نه منع فرمانيلې ده. د مېړې، د شهيدو دمچي، د هغه او سر د. (۱)

قَالَ	سَنَنْظُرُ	أَصَدَقْتَ
اوونيل سليمان چي گورو به مونږه چي آيا رښتيا ويلې دى تا		
سليمان ﷺ او فرمايل چي مونږ به ددې خبرې تحقيق کوو چي ته رښتيا		
أَمْ كُنْتَ	مِنَ الْكَذِبِينَ	إِذْ هَبْ
ياني ته	ددروغ ژانونه	لار شه
واني که ته دروغ ژن يئ ..... لار شه او زما دا خط يوسه نو هغوى ته ئې او غورزوه		
إِلَيْهِمْ	ثُمَّ تَوَلَّ	عَنْهُمْ
هغوى ته	بيا يو اړخ ته شه دهغوى نه	پس او گوره
بيا ترې نه يو اړخ ته شه نو گوره چي هغوى څه جواب درکوى (چي خط ورته ملاو شو		
قَالَتْ	يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ	إِنِّي
اوونيل بادشهي	اے درباريانو	بيشکه زه چي يم راغورزولې شوې دې ماته يو خط عزتمند
نو ملکه سبا، اوونيل چي اني زما درباريانو ماته خو يو قيمتي خط راغورزولې شوې دې		
إِنَّهُ	مِنْ سُلَيْمَانَ	وَأَنَّهُ
بيشکه دا خط	د سليمان د طرفنه دې	او بيشکه دا خط شروع شوې دې دنوم د الله نه
دا د سليمان ﷺ د طرفنه دې اودانې ليکلى دى چي بسم الله		

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	الَّا تَعْلَمُوْا	عَلَيَّ	وَأَتُوْنِيْ
چی بنونکی امہربانہ دی	چی سرکشی (لونی) مہ کوئی	پہ ما بانڈی	اوراشی ماتہ
الرحمان الرحیم	تاسو زما پہ	مقابلہ کنبی سرکشی مہ کوئی	او تابعدار راتہ
مُسْلِمِيْنَ			
پہ حال دمسلمانی کنبی			
حاضر شی			

قوله تعالى: - قَالَ سَتَنْظُرُ أَصَدَقْتُ

دحضرت سلیمان علیہ السلام دملکہ سبا پہ نوم خطا دھدھ خبر اوریدلوسرہ حضرت سلیمان علیہ السلام ددی تحقیق شروع کرو چہ کہ دا ربتونی دی نوقابل دمعا فی دی اوکہ دروغژن دی نوقابل د سزادی خکہ نی افرمانیل چہ دا خط بلقیس تہ کومہ چہ ہلتہ حکم چلونکی دہ ورکرہ ہدھد داخط پہ خلہ کنبی اونیلو، یانی پہ وزر پوری اوترو او والوتلو ہلتہ چہ اورسیدلو دبلقیس محل تہ لارلو ہغہ دغہ وخت پہ خلوت خانہ کنبی وہ ہغہ دیو روشندان نہ دا خط دھغی مخی تہ کیخودلو او ادب سرہ یوطرف تہ شو ہغی تہ سخت تعجب معلوم شو حیرانہ شوہ او ورسرہ خہ ویرہ ہم شوہ خط نی اوچت کرو مہرنی مات کرو خط نی کھلاو کرو وی لوستلو دھغی دمضمون نہ خبر شوہ خپل وزیران، امیران، سرداران، او مشران نی جمع کرل اووی وئیل چہ یو عزت ناک خط زما مخی تہ غورزولی شوی دی ددی خط عزت ناک کیدل پہ ہغی بانڈی ددی نہ ہم بنکارہ شوی وو چہ یو خناور دارا ورلو ہغی ہونیارتیا او احتیاط سرہ راو رسولو مخی تہ نی پہ ادب سرہ کیخودلو اویوطرف تہ شو نو پوہہ شوہ چہ دا خط عزت ناک دی اود یو عزت ناک سری رالیولی شوی دی بیانی دخط مضمون تولوتہ واورولو چہ دا خط دحضرت سلیمان علیہ السلام دی اوددی پہ شروع کنبی ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ لیکلی شوی دی ورسرہ دمسلمانیدلو او تابعدار جو ریدلو دعوت دی اوس تولو اوپیژندلو چہ دا دالله تعالیٰ دی پیغمبر دعوت نامہ دہ اوپہ مونہ کنبی پہ چا کنبی ہم دھغوی دمقابلہ وس اوطاقت نشتہ بیادخط بلاغت، اختصار اووضاحت تول حیران کرل چہ دا مختصرشان عبارت دیرو خبرونہ زیات دی دریاب نی پہ کوزہ کنبی بند کپی دی دعلماء کرامو وینادہ چہ د سلیمان علیہ السلام نہ مخکنبی چاہم پہ خط کنبی بسم الله الرحمن الرحيم نہ دہ لیکلی یو غریب اضعیف حدیث پہ ابن ابی حاتم کنبی دی حضرت بریدہ علیہ السلام فرمائی چہ زہ نبی کریم ﷺ سرہ روان ووم چہ ہغوی افرمانیل چہ ماتہ یو داسی آیت معلوم دی چہ ہغہ زما نہ مخکنبی دسلیمان علیہ السلام بن داؤد نہ پس پہ ہیخ یونبی بانڈی نہ دی نازل شوہ ما اووئیل ای نبی ﷺ! ہغہ کوم آیت دی؟ نبی ﷺ افرمانیل جہات تہ دتلونہ مخکنبی بہ نی زہ تاتہ او بنایم اوس نبی ﷺ اووتلو یوہ خپہ نی ہم دجہات نہ بھر کیخودہ زما پہ زہ کنبی راغلل چہ شاید دنبی ﷺ نہ ہیرشول پہ دی کنبی نبی ﷺ دا آیت اولوستلو پہ بل روایت کنبی دی چہ ترخو پوری دا آیت نہ وو نازل شوہ نبی کریم ﷺ بہ ((يَا سَمِيعُ الْاَلٰهَمَّ)) لیکلو کلہ چہ دا آیت نازل شوہ نبی ﷺ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ لیکل شروع کرل دخط مضمون صرف دومرہ قدری وو چہ زماپہ مخکنبی سرکشی مہ کوه ما مہ مجبوروہ زما خبرہ او منہ دتکبر نہ کارمہ اخلہ موحد، مخلص، مطیع جو رہ شہ ماتہ راشہ (۱)

قَالَتْ	يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا	اَفْتُوْنِيْ	فِيْ اَمْرِیْ
اووئیل بادشہی اے سردارانو فتویٰ (مشورہ) راکرنی مالہ پہ کار زما			
اہغی اووئیل چہی انہی زما درباریانو ماتہ پہ دہی بارہ کنبہی رائی راکرنی			
مَا كُنْتُ قَاطِعَةً	اَمْرًا	حَتّٰی	تَشْهَدُوْنَ ۝۱۰
نہ یم زہ فیصلہ کونکی دیوکار تر ہغی پوری چہی حاضر شی تاسو اووئیل ہغوی مونہ			
زہ دہیخ خبری خلاصہ فیصلہ تر ہغی وخت پوری نہ شم کولی ترخوچہی تاسو حاضر نہ نی			
اُولُوْا قُوَّةً	وَّ اُولُوْا	بَاسٍ شَدِيْدٍ	وَّ اَلَا مَرُّ اِلَيْكَ فَاَنْظِرِيْ
خاوندان دقوت یو او خاوندان دجنگ سخت یو او حکم (اختیار) تاتہ دہی پس اوگورہ تہ			
ہغوی اووئیل مونہ دیر زور اور او جنگیالی یو او نور ستا اختیار دہی نو تہ پہ خپلہ			
مَاذَا تَاْمُرِيْنَ ۝۱۱	قَالَتْ	اِنَّ الْمُلُوْكَ	اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَةً
چہی خہ حکم کوی تہ اووئیل ہغی چہی بیشکہ بادشاہان کلہ چہی ننوزی یو کلی تہ			
اوگورہ چہی مونہ تہ خہ حکم راکول غواہی اہغی اووئیل چہی خہ وخت بادشاہان یو کلی			
اَفْسَدُوْهَا	وَجَعَلُوْا	اَعْرَۃً اٰهْلَهَا	اِذْلَةً ۚ وَكَذٰلِكَ
نو خرابوی ہغوی ہغہ کلی او جوہوی عزت مند خلق دہغی ذلیلان او ہمدارنگی			
تہ نتوخی انوہغہ تباه کوی او دہغہ خائی معزز خلق بی عزتہ کوی او دغہ شان			
يَفْعَلُوْنَ ۝۱۲	وَ اِنّٰی	مُرْسَلَةٌ	اِلَيْهِمْ بِهَدٰیۃٍ
کاروندہ کوی ہغوی او بیشکہ زہ لیرونکی یم ہغوی تہ خہ تحفی بیا کتونکی یم زہ			
بد ہغوی ہم کوی او زہ ورتہ خہ سوغات لیرم نو گورم چہی زما سفیران			
یٰمَ	یَرْجِعُ	اَلْمُرْسَلُوْنَ ۝۱۳	
چہی دغہ جواب سرہ واپس راخی استاذی زما			
خہ خبر راوری			

قوله تعالى: - قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا اَلْقِيَ اِلَى كِتٰبِ كَرْنِمَ ۝۱۰

د بلقیس وزیرانو سرہ مشورہ او دہغوب جواب: بلقیس دحضرت سلیمان علیہ السلام خط ہغوی تہ واورولو دہغوی نہ نی مشورہ اوغوبنتلہ اووی ونیل چہ تاسوتہ معلومہ دہ چہ ترخو پوری تاسوسرہ زہ مشورہ اونہ کرم او تاسو موجود نہ یی: زہ دیوکار فیصلہ یواخی نہ کوم پہ دہی بارہ کنبہی ہم ستاسونہ مشورہ غواہم اووایی چہ ستاسو خہ رائی دہ آہول پہ اتفاق سرہ جواب ورکرو وی ونیل چہ زمونہ جنگی طاقت دیر زیات دہی او زمونہ طاقت منلی شوہی دہی ددہی طرفہ خو اطمینان دہی مخکنبہی چہ ستاسو خہ حکم وی مونہ تابعداری دپارہ موجود یو پہ دہی کنبہی یوحده پوری دلنبرک سردارانو جنگ او مقابلہی طرف تہ ترغیب ورکری وو لیکن بلقیس چونکہ ہونبیارہ وہ پہ انجام پوہیدلہ اود ہدہد پہ لاسونو دخط ملاویدلو یوہ ہنکارہ معجزہ نی لیدلہ وہ دانہی ہم معلومہ کری وہ چہ دحضرت سلیمان علیہ السلام دطاقت پہ مقابلہ کنبہی زما لبیکرہیخ حقیقت نہ لری کہہ د جنگ نوبت راغی نود ملک بریادیدلونہ علاوہ بہ زہ ہم ژوندی پاتہی نہ شم پہ دہی وجہ ہغی خپلو وزیرانو او مشیرانوتہ اووئیل د بادشاہانو قاعدہ دہ چہ

کله هغوی یوملک فتح کوی. نوهغه بربادوی. دهغه ځانې عزت والا خلق ذلیل کوی. دلبنکر سرداران د بنار بادشاهان خصوصیت سره دهغوی په نظر کښې وی. الله ﷻ په ماددي تصدیق او کړو. چه یقینا دا صحیح دی. هغوی به دغه شان کول. ددی نه پس چه هغې کوم تدبیر باندې سوچ کړې وو. چه یو چال او کړی. او حضرت سلیمان عليه السلام سره موافقت او کړی او صلح او کړی.

حضرت سلیمان عليه السلام دپاره دبلقیس تحفه: هغې هغه دهغوی په مخکښې پیش کړو. چه داوخت خوزه یوه ډیره قیمتی تحفه هغوی ته لیرم. چه ددی نه پس زما قاصدانوته هغوی څه فرماني؟ ډیره ممکن ده. چه هغوی دا قبوله کړی. او مونږ بیا دپاره هم هغوی ته دارقم دجزیې په طور لیرو. او هغوی ته په مونږ باندې دحملې کولو ضرورت پېښ نه شی. په اسلام قبلولو کښې دغه شان هغې په دې هدې لیرلو کښې ډیرد هوښیارتیا نه کار واخستلو. هغه پوهیدله چه روږی پیسه داسې څیز دی چه فولاد هم نرموی. او هغې دا ازمنښت کول هم غوښتل. چه اوگوری چه حضرت سلیمان عليه السلام زمونږ دا مال هم قبلوی او که نه؟ که قبول نې کړو. نو پوهه شی چه هغه یو بادشاه دی. بیا دهغوی سره مقابله کولو کښې څه پاك نشته. او که واپس نې کړو. نو په نبوت کښې نې شک نشته. بیا مقابله سراسر فضول بلکه نقصان دی. (۱)

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ	نوهر کله چی ورغی قاصد سلیمان ته
قَالَ	نو څه وخت چی (د سبا) سفیر سلیمان <small>عليه السلام</small> ته راغلو نوهغه ورته
أَتَيْدُونَنِي بِمَا لِي مِنْ دَابَّةٍ أَوْ أَتَانِي اللَّهُ	نو اوونیل سلیمان آیا امداد کوی تاسو زما په مال سره پس هغه څه چی راکړی دی ماته الله
خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكُمْ	اوونیل چی آیا تاسو په مال باندې زما مدد کول غواړئ نو واورئ الله <small>ﷻ</small> چی ماته
بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ	ډیر بهتره دی دهغې نه چی درکړی نې دی تاسو ته بلکه تاسو په تحفو خپلو سره
تَقَرَّحُونَ	څه راکړی دی هغه دهغې نه ډیر ښه دی کوم چی هغه تاسو ته درکړی دی بلکه هم تاسو
إِزْجِعْ إِلَيْهِمْ	خوشحالېږئ واپس لاړ شه اے قاصده هغوی ته پس ور به ولو مونږ هغوی ته داسې لښکري
فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ	پخپلو تحفو خوشحاله اوسئ ته خپلو خلقو ته واپس لاړ شه مونږ به ورپسې داسې فوځونه وراولېږو
لَا قِبَلَ	چی نه به وی طاقت دمقابلې هغوی لره دهغه لښکرو سره او اوبه باسو مونږ هغوی لره
لَهُمْ بِهَا	چی دهغوی به هیڅ مقابله اونکړې شی او مونږ به نې دهغه ځانې نه په ذلت سره اوباسو
وَأَخْرِجْنَهُمْ	مېنه دهغه (بنار سبا) نه په داسې ذلت سره چی هغوی به خوارو ذلیل و
أَذِلَّةً	او هغوی به رسوا شی
وَهُمْ صَغِيرُونَ	

قوله تعالى: - قَالَ أَتُمِدُّوُنِي بِمَالٍ

دحضرت سلیمان علیہ السلام دتحتفی قبلولونه انکار۔ بلقیس دیرہ زیاتہ قیمتی تحفہ سلیمان علیہ السلام تہ اولیہ لہ سرہ زر، ملغلری، جواہرات وغیرہ دسرورزو دیری زیاتی خبشتی، دسرور زر و لوخی وغیرہ، بعضی وائی چہ خہ ہلکان یی دبنخویہ جاموکنبی، اوخہ بنخہ نی دجینکویہ جاموکنبی اولیہ لہ اووی و نیل کہ دوی لہ ہغوی اوپیژندل۔ نوہغہ لہ نبی منل پکاری دی۔ ککہ چہ دوی سلیمان علیہ السلام تہ اورسیدل۔ نو ہغوی تولوتہ د اودس کولوحکم ورکرو۔ جینکو خود لوخی نہ اوبہ اوبھیولی خپل لاسونہ نی وینخل۔ او ہلکانو پہ لوخی کنبی لاس دننہ کرو، اوبہ نی واخستلی۔ پہ دے سرہ ہغوی دوارہ جدا جدا اوپیژندل او جدانی کرل۔ چہ دا جینگی دی اودا ہلکان دی۔ بعضی وائی چہ داسی نی اوپیژندل چہ جینکو خو مخکنبی دخیلوالسونو دننہ حصہ (تلی) اووینخلو۔ اوہلکانو ددی پہ خلاف بہر حصہ مخکنبی اووینخلہ۔ داهم نقل دی چہ د ہغوی نہ یودی خود مروندنہ لاسونہ وینخل شروع کرل۔ او گوتی پوری نی وینخل۔ او یو جماعت ددی پہ خلاف دلاسونو دگوتونہ شروع کرلہ مروند پوری نی وینخل۔ پہ دے کنبی یوہم منافات نشتہ۔ واللہ اعلم۔ داهم ذکر دی چہ بلقیس یو لونبی لیرلی وو۔ چہ دادداسی اوبونہ دک کرہ چہ ہغہ نہ دزمکی وی نہ د آسمان، نوہغوی اسونہ اوزغلول اودہغوی دخولونہ نی ہغہ لونبی دک کرو۔ ہغی خہ خرمہری یعنی سنک یاناقوس اویوہ رسی لیرلی وہ۔ ہغوی ہغہ پہ رسی کنبی اوپیلل۔ داتول اقوال عام طور باندی دینی اسرائیل د روایتونونہ اخستلی شوی دی۔ اوس اللہ علیہ السلام تہ علم دی۔ چہ پہ دے کنبی پہ حقیقت کنبی کوم خہ اوشو، یاہیخ اونہ شو؟ البتہ پہ بنکارہ خود قرآن د الفاظونہ معلومیری۔ چہ سلیمان علیہ السلام ہغی قیمتی تحتفی طرف تہ ہیخ توجہ ورنکرلہ۔ اودہغی پہ لیدلونہ اوفرمانیل۔ چہ آیا تاسو ماتہ دمال رشوت راکوئ پہ شرک باندی باقی پاتی کیدل غواپی؟ دا بالکل ناممکن دی۔ ماتہ رب دیر خہ راگری دی۔ ملک اومال اولنیکری تول ماسرہ موجود دی۔ ستاسونہ پہ ہر شان بنہ حالت کنبی یم۔ (فَالْحَمْدُ لِلّٰہِ) ہم تاسوپہ دے ہدیہ سرہ خوشحالہ شی۔ داکار مے تاسوتہ اوسپارلوچہ پہ مال راضی شی او تحفہ تاسو تیت کرے۔ دلته خو : دوه خیزونہ دی۔ یاشرک پریردی یا تورہ بند کرے۔ داهم و نیلی شوی دی۔ چہ دہغی دقاصدانو رارسیدلونہ : مخکنبی سلیمان علیہ السلام جناتوتہ حکم ورکرو۔ اوہغوی زرمحلونہ تیار کرل۔ کوم وخت چہ قاصدان دیادشاهی تخت تہ راورسیدل۔ دامحلونہ نی اولیدل ہوش نی ختم شو۔ او وی و نیل دا بادشاہ خوبہ زمونہ داتحتفی خپل سپکاوی اوگنری۔ دلته خوسرہ زردخاوری حیثیت ہم نہ لری۔ ددی نہ ہم دائباتہ شوہ۔ چہ بادشاہانو لہ داجانزدی۔ چہ دہر خلقودپارہ خہ مشقتونہ اوکری۔ اودقاصدانوپہ مخکنبی خپل بنائست بنکارہ کرے

قوله تعالى: - لِرَّجْعِ الْيُتِيمَ

د سلیمان علیہ السلام د لسنکرو بلقیس سرہ د جہاد اعلان۔ بیا سلیمان علیہ السلام قاصدانوتہ اوفرمانیل۔ چہ دا ہدیہ ہم ہغی تہ واپس کرے۔ اوہغی تہ اووایی چہ د مقابلہ تیاری اوکری۔ یاد ساتی زہ بہ ہغہ لسنکرسرہ حملہ کوم۔ چہ ہغوی مخی تہ راتلی ہم نہ شی۔ دہغوی مونہسرہ دجنگ کولو طاقت ہم نشتہ۔ مونہسرہ ہغوی لہ دہغوی دیادشاهی نہ دوه لاسہ دوه خپے ذلت او رسوایی سرہ اوباسو۔ دہغی تخت اوتاج بہ دخپو لاندي کرے۔ ککہ چہ قاصدانو دہغی تحتفی واپس یورلی اورسیدل۔ اود بادشاہ پیغام نی ہم واورولو۔ بلقیس تہ دہغوی دنبوت یقین اوشو۔ اوبہ خپلہ ہم اوتول لسنکر او رعیت (ماتحت) مسلمانان شول۔ او خپلولسنکروسرہ ہغہ دحضرت سلیمان علیہ السلام پہ خدمت کنبی حاضرہ شوہ۔ ککہ چہ سلیمان علیہ السلام دہغی دا قصد معلوم کرے۔ نو دیر خوشحالہ شو۔ اود اللہ تعالیٰ شکر نی اداکرو۔

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُو	أَيْكُمُ	يَا أَيُّهَا	يَعْرِشَهَا	قَبْلَ
اوو نیل سلیمان اے	کوم یولہ تاسونہ	بہ راوری ماتہ	تخت دہغی	مخکنبی
(سلیمان علیہ السلام)	اوو نیل چہ ائی سردارانو	خوک بہ ماتہ دہغی (ملکی)	تخت ددی نہ وراندی راورسوی	

أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ۝ قَالَ عَفَرْتُ مِّنَ الْجِنَّ

ددې نه چې راشي هغوی ماته | مسلمان (تابع) | اووئیل | یوزور ور پیری | د پیریانونه
چې هغوی راته تابع راشي؟ | نو یو مضبوط پیری ورته اووئیل | چې څه به ئې درته د دربار

أَنَا أَيْتِكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّي

زه به راوړم تاته | دا تخت | مخکې ددې نه چې ته پاسې | دخانې خپل نه | او بیشکه زه |
ختمیدونه وړاندې | را حاضر کړم | او زه | ددې طاقت لرم

عَلَيْهِ لَقَوِيَّ أَمِينٌ ۝ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ

په راوړلو دهغې | قوی | امانتگر یم | اووئیل هغه سړی | چې دهغه سره | علم وو د کتاب نه
او امانتدار یم | یو بل سړی چې د کتاب علم ورسره وو | هغه اووئیل

أَنَا أَيْتِكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا

زه به راوړم تاته | دا تخت | مخکې ددې نه | چې واپس راشي | تاته | نظر ستا | نو هر کله چې
چې زه ئې د سترگو درپولو نه وړاندې | را حاضر ولې شم | نو چې سلیمان ^{عليه السلام} هغه تخت

رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي ۖ

اولیدو سلیمان هغه | پروت | خپل خواته | نو وې وئیل | داکار د فضل درب زمانه دې |
خپل ځان سره پروت اولیدو | نو وې وئیل چې دا زما د رب فضل دې |

لِيُبْلُوَنِي ۚ ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۚ وَمَنْ شَكَرَ

دپاره ددې چې وازمانی مالره | چې شکر اوباسم زه | یا ناشکری کوم زه | او څوک چې شکر کوی |
چې په ما امتحان اوکړی | چې زه ئې شکر اوباسم | او که ناشکری کوم | او څوک چې شکر کوی

فَالَمَّا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَّبِّي

نو بیشکه | هغه شکر کوی | دپاره د ځان خپل | او څوک چې ناشکری کوی | پس بیشکه | رب زما
نو د خپل ځان گټې له شکر کوی | او څوک چې ناشکری کوی | نو زما رب

غَنِيٌّ ۖ كَرِيمٌ ۝

بې حاجته دې | کرم والا دې |

غنی دې | او کریم دې |

د بلیس سره د لښکرو سلیمان ^{عليه السلام} طرفته روانیدل کله چه قاصدان واپس اورسیدل او بلیس ته ئې دوباره
د نبوت پیغام اورسولو. نو هغه پوهه شوه. او وې وئیل په الله قسم ادا رښتونې پیغمبر دې. او د پیغمبر مقابلې
ته څوک نه شی ټینګیدلې. هم دغه وخت ئې دوباره قاصد اولیرلو. چه زه دخپل قوم سردار اوسره خدمت
کښې حاضر یم. چه په خپله تاسوسره ملاو شم، دیني معلومات حاصل کړم. او تاسو نه خپله تسلی
او کړم. ددې وینا نه پس ئې دلته خپل یونانې جوړ کړو. د بادشاهت انتظامات ئې هغه ته اوسپارل. خپل
لا جوابه قیمتي جوړ شوې تخت کوم چه د سرو زرو ووبه اووه محلونو کښې ئې تاله کړو. او خپل خلیفه ته
ئې دهغې د حفاظت خاص تاکید اوکړو. او دولس زره سرداران چه په هغوی کښې د هریو ماتحت په

زرگونو سړی وو. خپل خان سره ئې روان کړل. اود سليمان ﷺ ملک طرف ته روان شول. جناتوبه قدم په قدم اود وخت وخت خبرونه سليمان ﷺ ته رسول.

قوله تعالى: - قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْيَكْمُ يَا تَيْنِي بَعْرُهَا

دسليمان ﷺ دبلقيس دتخت راوړلو حکم اوتخت حاضریدل: کله چه هغوی ته معلومه شوه. چه هغوی نزدې رارسیدلی دی. نوهغه خپل یو دربار کښې چه په هغې کښې جنات اوانسان ټول موجود وو. وې فرمانیل چه څوک شته چه هغه دهغې تخت دهغې د رارسیدلونه مخکښې دلته راوړسوی؟ (۱) ځکه چه کله هغه دلته راشی. اوبه اسلام کښې داخله شی. بیاباه دهغې مال په مونږ پاندې حرام شی. (دا قول د قتاده ﷺ دې. ډیره ممکن ده چه ددې اصل هم څه اسرائیلي روایت وی) په دې اوریدوسره یو طاقتور سرکش جن چه دهغه نوم کوزن وو. چه هغه د یولوئې غریبه شان وو. هغه اوونیل. که چرې تاسوماته حکم راکړی. نو ستاسو د دربار مجلس ختمیدلونه مخکښې به ئې زه راوړم. هغوی به دخلقوفیصلی کولې، او جهگړې به ئې خلاصولې، او انصاف به ئې کولو. دسحر نه تر غرمې پورې به عام دربار لگیدلې وو. هغه اوونیل. زه ددې تخت راوړلو طاقت لرم. اوزه امانت دار هم یم. دهغې نه به هیڅ څیز نه پتوم. حضرت سليمان ﷺ اوفرمانیل. زه غواړم چه ددې نه هم مخکښې هغه ماته راوړسی. ددې نه معلومېږی چه دالله د نبی حضرت سليمان بن داؤد ددې تخت راغونښتلو غرض داوو. چه خپل یو زبردسته معجزه اود پوره طاقت ثبوت بلقيس ته اوبښائی. چه دبلقيس هغه تخت هغې ته اوبښائی. کوم چه هغې په اووه تاله شوو محلونو کښې ایخودې وو. هغه دهغې دراتلونه مخکښې دسليمان ﷺ په دربار کښې موجود دې. (هغه مقصد نه وو کوم چه پورته په روایت دقتاده ﷺ سره بیان شوی دسليمان ﷺ ددې جلتی تقاضی اوریدلو سره هغه کس اوونیل چاسره چه دکتاب علم وو. دابن عباس ﷺ قول دې چه دا آصف وو. چه داد سليمان ﷺ کاتب وو. دهغه د پلار نوم برکیا وو. دا ولی الله وو. اسم اعظم ورته معلوم وو. پوخ مسلمان وو. دبنی اسرائیلونه وو. مجاهد ﷺ وائی چه دهغه نوم اسطوم وو. بلیخ هم نقل دې. دهغه لقب ذوالنور وو. دعبداالله بن لهیعه قول دې. چه داخضر وو. لیکن دا قول ډیر غریب دې. هغه اوونیل چه تاسو خپل نظر واړوئ کوم ځانې ته چه رسیږی نظر اوکړه. اوس به تاسو لاگوری چه زه به ئې راوړم. پس سليمان ﷺ یمن طرف ته چرته چه دهغې تخت وو. نظر ئې اوکړو. دلته هغه پاسیدلو، اودس ئې اوکړو په دعا کښې مشغول شو. اووې ونیل. «يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ» (۲) یانې اوفرمانیل «يَا اَلْهَنَّا وَالْهَلْ كُلُّ شَيْءٍ اَلْهَا وَاحِدًا اِلَّا اَنْتَ اَنْتَ بَعْرُهَا» دغه وخت د بلقيس تخت مخې ته راغې. دومره لرښان وخت کښې د یمن نه بیت المقدس ته هغه تخت راوړسیدلو. اود سليمان ﷺ د لښکر په وړاندې د زمکې نه راووتلو.

قوله تعالى: - فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهَا قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي

تغ رارسیدلو باندې دسليمان ﷺ دالله ﷻ نه دعا وشکر: کله چه سليمان ﷺ هغه خپلې مخې ته موجود اولیدلو. نووې فرمانیل. دا صرف زما د رب مهربانی ده. چه هغه زما ازمیښت اوکړی. چه زه شکر کوم او که ناشکری؟ څوک چه شکر اوکړی هغه خپله فائده کوی. اوڅوک چه ناشکری اوکړی هغه خپل نقصان کوی. الله ﷻ دبندگانو دبندگۍ نه بې نیاز دې. اوبه خپله دبندگانو نه هم دهغه عظمت دچا محتاج نه دې. لکه چه فرمان دې. «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ» الخ څوک چه نیک عمل کوی. هغه دخان دپاره دې. او څوک چه گناه کوی هغه دخان دپاره دې، بل ځانې کښې دی څوک چه نیکی کوی هغوی دخان دپاره نیکی جمع کوی، موسی ﷺ خپل قوم ته فرمانیلې وو. تاسو اودمخ دزمکې ټول انسانان هم که دالله ﷻ کفر اوکړی. نو دالله ﷻ هیڅ نقصان نه شی کولې. هغه غنی دې. اوحمید دې. په صحیح مسلم کښې دی. چه الله ﷻ

(۱) الطبری: ۱۹/۴۲۰.

(۲) الطبری: ۱۹/۴۶۶.

فرمانی. ای زما بندگانوا که ستاسوتول مخکبسی روستو انسانان جنات، دغوره نه غوره اودنیک بخت نه نیک بخت شی. نوزما بادشاهی زیاتیدی نه شی. اوکه ټول په ټوله بدبخته اونا فرمانه شی. نوزما بادشاهی کمیدی نه شی. داخو صرف ستاسو عملونه دی. چه جمع کیری. او هم تاسوته به ملاویری. چه کومه نیکی پیاموی نودالله ﷺ شکر ادا کړی. او کومه بدی چه اووینی نو صرف خپل نفس ملامته کړی. (۱)

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ

| اووئیل سلیمان | ناشنا کړی | هغې ته | تخت دهغې | مونږ گورو

| سلیمان علیه السلام | اووئیل چې ددې دتخت شکل بدل کړئ | چې اوگورو

أَتَهْتَدِي أَم تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ۖ فَلَمَّا

چې ایا هغه صحیح لاره مومی | یا کیری هغه | دهغه کسانونه | چې لارنه مومی | نو هر کله چې

چې هغه پیژندی شی | که په هغه ناپوهه خلقو کبسی ده چې خیز پیژندلې نشی | نو څه

جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ

راغله هغه | نو ورته اووئیلی شو | ایا درانگې دي | تخت ستا | اووئیل هغه | لکه چې دا |

وخت چې هغه (ملکه) راورسیده | نو ورته اووئیلی شو | چې ایا ستا تخت ددې په شان دي | هغې اووئیل

هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ۖ

هغه دي | او را کړې شوې وؤ مونږ ته | علم | مخکبسی ددې نه | اووؤ مونږه | مسلمانان

لکه چې هم دا هم هغه دي | اوله دې نه وړاندې مونږ ته (ستاد صداقت) علم شوې وو | اوستا تابع شوی یو

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ

اومنع کړې وه هغې لره | هغه خیز | چې وه هغه | چې عبادت به یې کولو | بې دالله نه (دنورو معبودانو)

او هغه بنځه دالله تعالی نه سوا دنورو معبودانو عبادت داسلام نه منع کړې وه

إِنَّمَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ۖ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ

بیشکه هغه | وه | دقوم | کافرنه | اووئیلی شو | هغې ته | چې ننوزه | دې محل ته

هغه دیو کافرقوم بنځه وه | دې ته اووئیلی شو | چې دې محل ته داخله شه

فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً ۖ وَكَشَفَتْ

پس هرکله چې اولیدو هغې هغه محلانو گمان یې اوکړ | په هغې | داوبو دتالاب | او اوچتې یې کړې | پائینڅې خپلې

څه وخت چې هغې (فرش) ته اوکتل | نو هغه یې ژورې اوبه اوگنډلې | پینسې یې اوچتې کړې

عَنْ سَاقِيهَا ۖ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ ۖ مِنْ قَوَارِيرَ ۖ

دپنډو | خپلونه | اووئیل سلیمان | چې بیشکه دا | محل دي | صفا هوار کړې شوې | دشیشې نه

او خپلې پنډې یې څرگندې کړې | سلیمان اووئیل دا خو یو محل دي | چې دشیشې نه جوړ کړې شوې

قَالَتْ	رَبِّ	إِنِّي	ظَلَمْتُ	نَفْسِي	وَأَسْلَمْتُ
اووئیل هغی اویسه زما ایسکه زه چی یم اظلم کری دی ما په خان خیل باندی اواطاعت قبول کروما					
دی ا هغی اووئیل چی انی زما ربه ا ما تر اوسه پورې په خان ظلم کری او نن می دسلیمان					
مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ					
دسلیمان سره دالله ا چی پالونکی دمخلوقاتو دی ا					
سره په الله ا چی رب العالمین دی ایمان راوړوا					

دبلقیس دسلیمان عليه السلام په خدمت کښې حاضریدل اوایمان راوړل: ددی تخت راتلونه پس حضرت سلیمان عليه السلام حکم ورکړو. چه په دی کښې لېشان بدلون او تبدیلی اوکړی. بس څه هیرې جواهرات بدل کړې شول. په رنگ روغن کښې تبدیلی اوکړې شوه. (۱) لاندې باندې نه هم څه بدل کړې شو. څه کمې زیاتې هم اوکړې شو. چه د بلقیس از مینست اوکړی. چه هغه خپل تخت پیژندلې شی اوکه نه؟ کله چه هغه راوړسیده نو هغې ته اووئیلې شو. چه آیا ستا تخت دادې؟ هغې جواب ورکړو. چه هوپهو هم ددی پشان دی. ددی جواب نه دهغې تیز نظر، عقلمندی، لائق توب او هوښیارتوب ښکاره دی. چه دواړه طرفه ئې مخې ته اوساتل. وې لیدل چه تخت بالکل زما دتخت په شان دی. اوپه ښکاره دهغې دلته رارسیدل ناممکن دی. نو داسې د شک خبره ئې اوکړه. حضرت سلیمان عليه السلام او فرمائیل. ددی نه مخکښې مونږ ته علم راکړې شوې وو. اومونږ مسلمانان وو. بلقیس لره دالله تعالی نه سوا د نورو عبادات اودهغې کفر دالله تعالی د توحید نه منع کړې وه. اوداهم کیدی شی چه حضرت سلیمان عليه السلام بلقیس لره دغیر الله دعبادت نه منع کړله. ددی نه مخکښې دکافرانو نه وه. لیکن دپرومبی قول تائید ددی نه هم کیدی شی. چه بلقیس داسلام قبلولواعلان محل کښې داخلیدونه پس کړې دي. لکه چه دیرزدي به بیان شی سلیمان عليه السلام د جناتویه لاسونو یومحل جوړکړې وو. چه هغه صرف د شیشې اوکانچ وو. او دهغې لاندې د اوبونه د تالاب وو. شیشه ډیره صفاوه. راتلونکی د شیشې فرق نه شوکولی. بلکه هغه ته به هم دامعلومیده. چه ټولې اوبه دی. حالاتکه دهغې دپاسه د شیشې فرش وو.

دسلیمان د شیشې د محل جوړلو مقصد څو؟ په دی کښې د علماء کرامو اختلاف دی: دبعضې خلقو بیان دی. چه دی کاریگری نه د سلیمان عليه السلام مقصد داوو. چه هغوی هغې سره نکاح کول غوښتل. لیکن دانی اوریدلی وو. چه دهغې پنډی ډیرې خرابې دی. اودهغې گیتی د څاروؤ د نوکانوپه شان دی. ددی تحقیق دپاره هغوی داسې کړی وو. کله چه هغه دلته راغله. نو د اوبو تالاب ئې اولیده خپلې پانڅې ئې اوچتې کړې. هغوی اولیدل چه کومه خبره ماته رارسیدلې ده غلطه ده. دهغې پنډی اوخپې بالکل د انسانانوپه شان دی. څه نقصان یا بد صورتی پکښې نشته. البته چونکه بې واده وه. په پنډو باندې ئې وینسته لونې لرونې وو. هغوی پتری (بلید) سره د کټ کولو مشوره ورکړله. لیکن هغې اووئیل. ددی برداشت به زمانه اونه شی. هغوی جناتوته اووئیل څه خیزجوړکړی چه هغې سره وینسته ختم شی. نو هغوی هرتال (چونه) پیش کړله. چه دا دوانی دټولونه مخکښې د حضرت سلیمان عليه السلام په حکم سره تلاش کړې شوه. اوڅنې وائی چې محل ته د راغوښتلو وجه داوه چه هغه دخپلې بادشاهۍ نه، دخپل دربار نه، دخپل رونق نه، دخپل سازوسامان نه، دخپلو خوندونو او عیش نه، اودخپل خان نه لویه هستی اووینی. اوخپل مال دولت اونوکران چاکران ئې دنظرونو نه او غورزیوې. چه دی سره تکبر او غرور ختمیدل هم یقینی وو. کله چه دننه راغله او تالاب ته راوړسیده نو هغه ئې چپې وهونکې دریاب اوگنډلو پانڅې ئې اوچتې

کړې. دغه وخت اوونیلې شوچه ته غلطه شوې. په دې خوشیسه لگیدلې ده. تاسو ددې د پاسه دخپو لوندیدونه بغیر راتلې شئ. هغه چه سلیمان عليه السلام ته نژدې راوړسیده. هغوی دهغې په غوږونو کښې د توحید خبرې واچولې. اود نمرپرستی مذمت ئې ورته واورولو. ددې محل په لیدلو، په دې حقیقت باندې نظر اچولو سره، د دربار رونق لیدلوسره هغه دومره پوهه شوه. چه زما بادشاهی خو ددې بادشاهی ډیره کمه ده لاندې اوبه دی، د پاسه پرې شیشه ده. په مینځ کښې د سلیمان عليه السلام تخت دې. د پاسه پرې دمار غاڼوسورې دې. جنات او انسانان ټول حاضر دی. او تابع فرمان دی. کله چه هغې ته د توحید دعوت ورکړې شو. نود بې دینوبه شان هغې هم د زندیقانو جواب ورکړو. چه هغې سره د الله تعالی په شان کښې گستاخی لازمیدله. دهغې په اوړیدوسره سلیمان عليه السلام د الله تعالی په مخکښې سجده کښې پریوتلو. او د هغوی په لیدلو دهغوی ټول لښکر هم، اوس خوهغه ډیره پښیمانه شوه. او سلیمان عليه السلام هم اورتلله چه څه دې اوونیل؟ هغې اوونیل زمانه غلطی اوشوه. اوهم دغه وخت الله تعالی ته په سجده شوه. اووې وئیل. ای الله ما په خپل ځان باندې ظلم اوکړو. اوس ماحضرت سلیمان عليه السلام سره په الله رب العالمین باندې ایمان راوړلو. اوبه رښتونی زړه سره مسلمان شوه.

د سلیمان عليه السلام د بادشاهی متعلق اوږد او منکر روایت: په ابن ابی شیبه کښې دلته یو غریب اثر د ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دې. هغوی فرمائی چه حضرت سلیمان عليه السلام به کله په تخت باندې کیناستلو. نو هغوی سره نژدې کرسو باندې به انسانان کیناستل. بیابه هغې سره نژدې کرسو باندې جنات کیناستل. بیابه د هغوی نه پس شیطانان کیناستل. بیابه هوا هغه تخت اوچتولو. او رازوړند به وو. بیابه مارغان راتلل خپلو وزروسره به ئې سورې جوړکړو. بیابه هغوی هواته حکم کولو. او هغه به روان شو. سحر سحر به ئې د میاشتو فاصلې باندې رسولو. دغه شان به د ماښام د میاشتو لري سفر پوره کیدلو.

یوځل دغه شان هغوی روان وو. د مارغان تلاش ئې چه اوکړو. نو هده ئې غائب بیا موندلو. ډیر خفه شو. اووې فرمائیل. هغه ماته په جماعت کښې په نظر نه راځی. په رښتیا غیر حاضر دې. نوزه به هغه ته سخته سزا ورکړم. بلکه حلال به ئې کړم. البته دا جدا خبره ده. چه هغه د غیر حاضری څه معقوله وجه بیان کړې. په داسې موقع به هغوی د مارغانو وزرې ویستلې اوبه زمکه به ئې غورزولې، چينجو مینجو به هغه خوړلې. ددې نه پس لږ وخت کښې پخپله حاضر شو. خپل سبا ته تلل اودهغه ځانې خبر راوړل ئې بیان کړل. حضرت سلیمان عليه السلام دهغه د رښتیاو د ازمینښت دپاره هغه لره د ملکه سبا په نوم باندې یو خط ورکړو، او دوباره ئې اولیږلو. چه په هغې کښې ملکه ته هدایت کولې شی چه زما نافرمانی مه کوه. او مسلمان شه زما خواته راشه. ددې خط په لیدوسره دملکه په زړه کښې ددې خط اوددې د لیکونکي عزت کینی. هغوی خپلو درباریانوسره مشوره کوی. هغوی په خپل قوت باندې نازکوی او وائی چه مونږ تیار یو. صرف د اشارې انتظار دې. لیکن د بد وخت او خپل شکست باندې نظر کولوسره ددې ارادې نه منع کیرې. اود دوستی سلسله داسې شروع کوی. چه تحفې او هدیی حضرت سلیمان عليه السلام ته لیږي. چه هغې لره سلیمان عليه السلام واپس کوی. اود حملې کولو دهمکي ورکوی. اوس هغه دخپل طرفه روانیږي کله چه نژدې اوړسی. اودهغې دلښکر دورې سلیمان عليه السلام اووینی نوییا فرمائی. چه ددې تخت راوړی. یو جن وائی ډیره ښه زه ئې اوس راوړم. ستاسو ددې ځانې نه دپاسیدونه مخکښې مخکښې به ئې راوړم. سلیمان عليه السلام او فرمائیل. آیا ددې نه زرممکن ده؟ په دې باندې خوهغه خاموش شو. لیکن د کتاب علم والاوونیل. اوس د سترگې په رپ کښې، په دې کښې ئې چه اوکتل په کومه کرسی باندې قدم ایښودلو سره چه حضرت سلیمان عليه السلام شاهي تخت ته ختلې وو. دهغې لاندې نه دبلقیس تخت رابښکاره شو. هغوی دالله شکر اداکړو. خلقوته ئې نصیحت اوکړو. اوبه هغې کښې دڅه ردویدل کولو حکم ئې ورکړو. د هغې راتلوسره ئې دهغې نه ددې تخت باره کښې تپوس اوکړو. نو هغې اوونیل. گویا هم هغه دې. هغې د

سليمان ؑ نه دوه خيزونه اوغوښتل. يو داسې اوبه چه هغه نه د زمكې نه راوتلې وى. نه داسمان نه راوريډلې وى. دسليمان ؑ عادت وو چه كله به دڅه تپوس كولو ضرورت پيښ شو. نواول به ئې دانسانانونه تپوس كولو. بيا دجناتونه، بيا دشیطانانونه. ددې سوال په جواب كښې شیطانانو اووئیل چه دا څه مشکل خيزنه دې. اسونه اوزغلوه او دهغې د خولونه هغې ته يوه ډكه پيالى ورکړه. ددې سوال دپوره دكيدونه پس هغې دويم سوال اوکړو. چه دالله تعالى رنگ څنگه دې؟ ددې په اوريدو سره سليمان ؑ ډير غصه شو. اوهم دغه وخت په سجده كښې پريوتلو. اوالله تعالى ته ئې عرض اوکړو. چه اې الله ادي داسې سوال اوکړو. چه زه خو ددې ستانه تپوس هم نه شم كولى. دالله تعالى دطرفه جواب ملا وشو. چه بې فكره شه. زه درله كافى يم. هغوى دسجده نه پاسيدل اووې فرمائيل تاڅه تپوس كړې وو؟ هغې اووئیل د اوبوباره كښې زما سوال وو. هغه تا پوره كړو. بل څه خوماتپوس نه دې كړې. هغې په خپله اودهغې ټول لښكر والو دويم سوال هيركړو. هغوى دلښكر والونه هم تپوس اوکړو. چه دې دويم سوال كوم كړې وو؟ نوټولو هم داجواب ورکړو. چه سوا داوبونه ئې بل څه دويم سوال نه دې كړې. د شیطانانو په زړه كښې خيال راغې. چه كه سليمان ؑ دا خوښه كړله اودا ئې په خپله نكاح كښې واخستله. او اولادئې هم اوشو. نودا زمونږنه هميشه دپاره لاره. په دې وجه هغوى تالاب جوړكړو. د اوبونه ئې ډك كړو. اودپاسه ئې پرې د شيشې فرش جوړكړو. په داسې طريقې سره كتونكى ته دامعلوم هم نه شى هغه ئې اوبه اوگنړى. كله چه بلقيس دربارته راغله. اوبه هغه ځانې تيريدله. نود اوبوپه خيال ئې خپلې پاتڅې اوچتې كړلې. سليمان ؑ د پندو ويښته ليدلوسره ناخوښى ښكاره كړله. ليكن ورسره ئې اوفرمائيل چه ددې دلرې كولو كوشش اوکړه. نو اووئیلې شوچه پترى سره لرې كيدې شى. هغوى اوفرمائيل ددې نشان زما ناخوښه دې. بل څه چل اوبيايى. پس شیطانانو طلا (چونه) جوړه كړله. چه د هغې لگولوسره ويښته لرې شو. پس اول اول بال صفا طلا دحضرت سليمان ؑ حكم سره تيارشوى دى. امام ابن ابى شيبه ؑ ددې قصې نقل كولونه پس ليكلى دى داڅومره ښه قصه ده ليكن زه وايم بالكل منكر اوسخت غريب ده. دا دعطاء بن سائب وهم دې. چه هغه دا دابن عباس ؑ په نوم سره بيان كړې دې. او قياس ته زياته نزدې خبره داده. چه دادبنى اسرائيلو درجسترنه اخستې شوې ده. كوم چه مسلمانانو كښې كعب او وهب مشهوره كړې وه. الله تعالى دې هغوى معاف كړى. پس په دې قصوهيڅ اعتماد نشته. بنى اسرائيل خو جدت پسند وو. نوې نوې قصې به ئې جوړولې. بدلول، دځانه جوړول، كمې زياتې كول، دهغوى په عادت كښې داخل وو. دالله ؑ شكر دې. چه مونږ ئې دهغوى محتاج نه يو ساتلى. مونږ ته ئې هغه كتاب راكړو. اودخپل نبى ﷺ په ژبه ئې هغه خبرې راوړسولې. چه هغه په نفع كښې، وضاحت كښې، بيان كښې دهغوى دڅيرونه ډيرې اعلى او اوچتې دى. ددې سره ډيرې فائده مندي او ډير احتياط والادى. فالحمد لله.

قوله تعالى: - قِيلَ أَهَكَذَا عَزَّزْتُكَ

صرح وائى محل ته اوهر اوچت عمارت ته. لكه چه فرعون ملعون هم خپل وزير هامان ته دا وئيلى وو. چه (يَهَامُنْ اَيْنِ لِيْ صَرْحًا) ديمن ديو خاص اعلى اوچت محل نوم هم صرح وو. ددې نه مرادهغه عمارت دې. چه هغه محكم، مضبوط اوقوى وى. د بلور اوصفا شيشې نه جوړكړې شوې وو. په دومة الجندل كښې يوه قلعه ده. دهغې نوم هم مارد دې. مقصد صرف دومره وو. چه كله دغه ملكه (بلقيس) دسليمان ؑ دا اوچتوالې، لوڼې شان وشوكت اود ابادشاهت اوليده. اوپدې كښې غور او فكر سره دحضرت سليمان ؑ سيرت، دهغوى نيكي، او دهغوى دعوت واوړيده. نو يقين ئې اوشو. چه دا د الله رښتوني رسول دې. هم هغه وخت مسلماننه شوه. دخپل مخكيني كفر او شرك نه ئې توبه ويستله. اود سليمان ؑ ددين تابعداره جوړه شوه. دالله تعالى عبادت ئې شروع كړو. چه هغه خالق مالك، متصرف اومختار كل دې.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ

| او لیرلی وؤ مونر | ثمودیانو ته |

| او مونر ثمودیانو ته |

أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ

رور دهغوی | صالح | چنی بندگی کوی دالله | نو پس شو | هغوی | دوه دلی

دهغوی رور صالح الله اولیرلو | چنی تاسو دالله عبادت کوئی | نو هغوی دوه تولی شول

يَخْتَصِمُونَ ۝ قَالَ لِيَقُومَ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ

چی یو بل سره نی جگری شروع کری | او نیل صالح | اے قومہ زما | ولی تلوار کوئی تاسو

چی په خپل مینځ کبسی به نی جگری کولی | صالح الله | او نیل چی ائی زما قومہ | تاسو ولی دنیکی

بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ

په بدی | مخکسی دنیکی نه | ولی نه غواری تاسو ببینه | دالله نه | دپاره ددی چی

کولو نه وړاندی په عذاب راوستو باندی تلوار کوئی | تاسو ولی دالله نه معافی نه

تُزَحِّوْنَ ۝ قَالُوا أَطِیرْنَا بِكَ وَبِئْسَ

په تاسو رحم او کری شی | او نیل هغوی | چی بدفالی نیولی ده مونره | په تاباندی | او په هغه چا

غواری اچی الله در باندی رحم او کری | هغوی جواب ورکړو | چی مونر ته ته اوستا ملگری

مَعَكُمْ ۖ قَالَ طَیْرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ

چی ستا سره دی | او نیل صالح | بدفالی ستاسو | دالله سره ده | بلکه بی تاسو | یو قوم

سپیره بنکاری | صالح او نیل چی ستاسو سپیره توب دالله دطرفه دی | بلکه تاسو هغه خلق یی

تَفْتَنُونَ ۝

چی ازمانیلی کیری |

چی په از مینست کبسی اخته شوی یی

قوله تعالى: - وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا

دحضرت صالح الله خپل قوم ته بیان د توحید او دهغوی انکار: حضرت صالح الله چه کله خپل قوم ثمود ته

راغی. اود الله تعالی رسالت ادا کولو سره نی هغوی ته د توحید دعوت ورکړو. نو په هغوی کبسی دوه دلی

جوړې شوې. یوه دله د مؤمنانو او دویمه دله د کافرانو. دوی ( ) په خپل مینځ کبسی په جهگړه شول. لکه

چه بل خانې کبسی دی. چه تکړو گونکو، عاجزی کونکو ته او نیل. چه آیا تاسو صالح دالله رسول منی؟

هغوی جواب ورکړو. چه مونر په بنکاره ایمان راوړلې دی. هغوی او نیل. بس مونر هم دغه شان په بنکاره

کافران یو. صالح الله خپل قوم ته او فرمائیل چه په تاسوڅه شوی دی. چه په خانې درحمت غوښتلو

عذاب غواری؟ تاسو استغفار او کری. چه رحمت نازل شی. هغوی جواب ورکړو. چه زمونر خویقین دی

چه زمونر دتولو مصیبتونو سبب ته یی اوستا دا منونکی دی. هم دا فرعونیانو کلیم الله ته ونیلی وو. چه

کوم نعمتونه مونر ته ملاویری دهغې لائق خو مونر یو. لیکن کوم مصیبتونه چه رارسی. هغه ټول ستا او

ستا دملگروپہ وجہ دی پہ بل آیت کنبی دی (وَإِنْ تُبْصِرْهُمْ حَسَنَةً) الخ، یعنی کہ دوی تہ خہ خیر اور سی نو وانی چہ دا دالہ تعالیٰ دطرفہ دی۔ اوکہ دوی تہ خہ مصیبت اور سیری نو وانی چہ دا ستا دطرفہ دی۔ تہ ورتہ اووایہ چہ ہر خہ دالہ تعالیٰ دطرفہ دی۔ یعنی دالہ تعالیٰ قضاء او تقدیر سرہ دی۔ پہ سورۃ یسین کنبی ہم دکافرانو خپلو پیغمبرانوتہ داوینا موجوددہ۔ (قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ) مونہو تاسوسرہ بدفالی اخلو۔ کہ تاسو منع نہ شوی۔ نومونہ خوبہ تاسو سنگسار کرو۔ او سختہ سزا بہ درکرو۔ جواب نی ورکرو۔ چہ ستاسو بدفالی خوہر وخت ستاسوپہ وجود کنبی موجود دہ۔ دلہ دی چہ صالح علیہ السلام جواب ورکرو چہ ستاسو بدفالی خوالہ علیہ السلام سرہ دہ۔ یعنی ہم ہغہ بہ تاسوتہ ددی بدلہ درکوی۔ بلکہ تاسو خو پہ فتنہ کنبی اچولی شوی خلق یی۔ پہ تاسو از مینبت کولی شی۔ فرمانبرداری سرہ ہم اونافرمانی سرہ ہم۔ او باوجود ستاسو دنافرمانی تاسوتہ مہلت درکولی شی۔ دادالہ علیہ السلام دطرفہ مہلت دی۔ ددی نہ پس نیول دی۔

وَكَاَنَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ	اورو پہ ہنار کنبی نہہ کسان اچی فساد بہ نی کولو
فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ۝	او پہ دی ہنار کنبی نہہ سری وو اچی پہ ملک کنبی نی
قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ	اور نیل ہغوی اچی قسمونہ اوخوری پہ اللہ بانڈی
لَنَبِيَّتَنَّهُ	فساد خورولو او سم کار بہ نی نہ کولو ہغوی اوو نیل چہ پہ خپل مینخ کنبی پہ اللہ <small>علیہ السلام</small>
وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا	چی خامخا بہ دشپی حملہ کوو پہ ہغہ اوپہ کور والو دہغہ بیبا بہ وایو مونہہ ولی دہغہ تہ
شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصٰدِقُونَ ۝	قسمونہ اوخوری اچی شپہ پہ شپہ بہ صالح <small>علیہ السلام</small> اودہغہ بال بچ مرہ کرو او بیبا بہ دہغہ
وَمَكْرُوا وَمَكْرَنَا وَمَكْرًا وَمَهُم	چی حاضر نہ وو مونہہ وخت دہلاکت ادخاندان دہغہ کنبی او بیشکہ مونہہ خامخا رہنیتنی یو
لَا يَشْعُرُونَ ۝	وارثانو تہ اووایو اچی مونہہ دہغہ دبال بچ دوڑلو پہ وخت کنبی موجود نہ وو او بیشکہ مونہہ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مُّكْرِهِمْ ۚ	او اوکرو ہغوی (فریب) یو پت تدبیر او اوکرو مونہہ (ہم) یو پت تدبیر حال داچی ہغوی
وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ۝	رہنیتیا وایو او ثمودیانو یو پت تدبیر اوکرو او مونہہ ہم یو پت تدبیر اوکرو اچی ہغوی
فَتِلْكَ بَيُوتُهُمْ خَاوِيَةٌ	ہلوتہ پوہیدل پہ ہغی پس اوگورہ اچی خرنک شو انجام دپت تدبیر دہغوی بیشکہ مونہہ
وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ۝	پری نہ پوہیدل نو اوگورہ اچی ددغی خلقو د فریب انجام خہ شو اچی مونہہ ہغوی
وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ۝	ہلاک کرل ہغوی او قوم دہغوی تول پس دغہ دی کورونہ دہغوی اچی خالی پرانہ دی
وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ۝	اودہغوی تو، قوم ہم تباہ کرل نو (اوس) دغہ کورونہ دی اچی ددوی

يٰۤاَيُّهَا	ظَلَمُوْا	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	لِّقَوْمٍ
پہ سبب دھغی چی ظلم کوڑ هغوی بیشکہ پہ دی کار کنسی یوہ ننبہ ده دپارہ دهغه قوم	دکفر پہ وجہ کنڈر پراتہ دی بیشکہ پہ دی کنسی پوہہ خلقو دپارہ دعبرت ننبہ ده				
يَعْلَمُوْنَ	وَاجْنِبْنَا	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَكَانُوْا	
چی پوہہ لری اوخلاصی ورگرو مونو هغه گسانولہ چی ایمان نی راوړی وو اوو هغوی	..... او شوک چی ایمان دار او پرھیزگار وو هغوی تہ مو نجات ورگرو				
يَتَّقُوْنَ	چی خان نی ساتلو دنافرمانی نہ				

قوله تعالى: - وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تَسْعَةٌ رُّهْطٌ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ ۝

دثمودیانو پنه بدمعاشیان او دهغوی فسادونه اودهغوی هلاکت: دثمودیانو په ښار کنسې نهه فسادیان سړی ووچه دهغوی په طبیعت کنسې دسره اصلاح هم نه وه. هم دا دهغوی مشران اوسرداران وو. هم ددوی په مشورې او حکم سره اوښه وژلې شوې وه. دهغوی نومونه دادی (۱). دعمی، دعیم، هریم، داب، صواب، مستع، ریاب، قدار ابن سالف. هم دا آخری سړی هغه دی چه پخپل لاس سره نی داوښې خپې ماتې کړې وې چه ددی بیان په «فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ» او آیت «اشْقَاهَا» کنسې دی. هم داهغه خلق وو. چه درهم سکه به نی لږه شان تراشله اودا به نی چلوله. سکې کت کول هم یو قسم فساد دی. په ابوداؤد وغیره کنسې حدیث دی چه هغې کنسې بغیر ضرورت نه هغه سکه کت کول کومه چه مسلمانانو کنسې چلیږی نبی کریم ﷺ منع فرمایلی دی (۲). غرض داچه ددوی دا فساد هم وو. او نور فسادونه نی هم ډیر زیات وو. دا ناپاکه ډله یو ځانې شوه. مشوره نی اوکړه چه نن شپه صالح او دهغه کورنی قتل کړی. په دی باندې ټولو قسمونه واخستل. اومضبوط لوظ او وعده نی اوکړه. لیکن حضرت صالح ﷺ ته د رسیدلونه مخکنسې دی خلقوته دالله تعالی عذاب راوړسیدلو. او دوی نی تباہ کړل. د پورته نه یو لونی گټ راوړغړیدلو او ددی ټولو سردارانو سرونه مات شول. ټول په یوځل مړه شول. ددوی حوصلې ډیرې زیاتې شوې وې. خاصکر کله چه دوی دحضرت صالح ﷺ اوښه قتل کړله. اووې لیدل چه هیڅ عذاب رانغلو. نو اوس دالله تعالی نبی قتلولو باندې راضی شول. مشورې نی اوکړې. چه چپ چاپ ناڅاپه هغه او دهغه بال بچ هلاک کړی. دهغه والی، وارثان اوقوم ته اووایی چه مونږ څه خبریو. که صالح ﷺ نبی وی. نو هغه ته زمونږ لاس نه شی رسیدلې. گنی هغه هم دهغه اوښې سره مړ کړی. په دی ارادې سره روان شول. هم په لاره کنسې ووچه فرشتې په کانړی دهغوی ټولو دماغ ټکړې ټکړې کړل. دهغوی په مشورو کنسې چه نور کوم جماعت شریک وو. هغوی چه کله اولیدل. چه دهغوی دتلو موده اوشوه. او واپس رانغلل. نو دوی خبر اخستلو دپاره روان شو. وې کتل چه دټولو سرونه چاؤدلی دی. مازغه نی ویستلې پراته دی. او ټول مړه دی. هغوی په حضرت صالح ﷺ باندې ددوی دقتل الزام اولگولو. او دهغوی د وژلو دپاره پورته اوختل. لیکن دهغه قوم وسله بند راغلل وې ونیل. اوگورئ دوی تاسوته ونیلی وو. چه درې ورځو کنسې به دالله تعالی عذاب په تاسو باندې راځی. تاسو دی درې ورځو تیریدو پورې انتظار اوکړی. که دی رښتونی دی نودده په قتلولو به الله تعالی نور هم ناراضه کړی. او ډیر سخت عذاب به راشی. او که دی دروغژن دی. نو

(۱) الطبری: ۴۷۷/۱۹.

(۲) ابوداؤد کتاب البیوع باب فی کسر الدرهم: ۳۴۴۹..

بیابہ ستا دلاس نہ بیچ چرتہ لارشی؟ نوہغه خلق لارل. یقینا هغوی ته حضرت صالح عليه السلام صفا فرمانیلی وو چه تاسو دالله تعالی اوبنه قتل کړې ده. نو تاسو درې ورځو پورې مزې واخلئ. بیابہ دالله تعالی رښتونې وعده پوره کیرې. دې خلقو دحضرت صالح عليه السلام دژبې نه دې اوریدوسره اوونیل. دې خو دومره موده ښانی راځئ چه مونږ هم نن دده نه فارغ شو. دکوم کانړی نه چه اوبنه راوتلې وه. هم په هغه غر باندې دحضرت صالح عليه السلام یو جومات وو. چه هلته به صالح عليه السلام مونږ کولو. هغوی مشوره اوکړله. چه کله هغه مانځه له راشی. هم هغه وخت نې په لاره کښې مړ کړی. کله چه غرته اوختل. نووې کتل چه د پورته نه یو لوڼې گټ رارغیدونکې راروان دې. د هغې نه پتیدو دپاره یو غار کښې پټ شول. گټ راغې د غار په څله کښې داسې اودریدلو. چه څله نې بالکل بنده شوه. ټول په ټوله هلاک شول. اوچاته پته هم اونه لگیده چه چرتہ لارل؟ دلته په دوی باندې دا عذاب راغې. هلته باقی خلق هم هلته هلاک کړې شول. نه د هغوی خبر دوی ته اوشو، نه ددوی خبر هغوی ته. دحضرت صالح عليه السلام اوایماندارو خلقوچاهیڅ نقصان هم اونکړو. اوخپل ځانونه نې دالله تعالی عذابونو ته اوغورزول. هغوی چل اوکړو. مونږ د هغوی د چال بازی مزه هغوی ته اوڅکوله. او هغوی ته ددې نه لږ مخکښې هم هیڅ علم اونه شو. د هغوی د دھوکه بازی آخری انجام داشوچه ټول په ټوله تباہ او برباد شول. دادی د هغوی کلی چه وران پراته دی. د هغوی دظلم په وجه هغوی هلاک شول. د هغوی رونق دار ښارونه تباہ کړې شو.

په وجه شغوى ساتل شوى د شوى
--

الْأَمْرَاتِ	قَدَّرْنَاهَا	مِنَ الْغَابِرِينَ ۝	وَأَمْطَرْنَا
مگر نہ بنھی دھغہ تہ چی فیصلہ کری وہ مونہ دھغی دباقی پاتی کیدونکو نہ او را اوروؤ مونہ	دبخی نہ دگومی پہ حق کبھی چی مونہ مقرر کری وہ چی ورستو پاتی کیدونکو نہ بے وی		
عَلَيْهِمْ	مَطَرًا	فَسَاءَ	مَطَرُ الْمُنْذِرِينَ ۝
پہ ہغوی باندی باران دگانہ پس دیر خراب وؤ باران دیروں کری شوؤ اووایہ اے نبی	او پہ ہغوی موبل قسم باران اوورولواؤ دیرولی شوو خلقو خومرہ خراب باران وو تہ اووایہ		
الْحَمْدُ لِلّٰهِ	وَسَلَامٌ	عَلَىٰ عِبَادِهِ	الَّذِينَ اصْطَفٰى ط
اثنادہ اللہ لرہ او سلام دی پہ بندگانو دھغہ باندی ہغہ چی غورہ کری دی اللہ	تول تعریفونہ د اللہ ۞ دپارہ دی اودھغہ پہ منتخب شوو بندگانو دی سلام وی ایا اللہ ۞ غورہ دی		
اللّٰهُ	خَيْرٌ	أَمَّا	يُشْرِكُونَ ط
ایا اللہ بہتر دی کہ ہغہ معبودان چی دی تی شریکوی دھغہ سرہ	کہ ہغہ خیزونہ چی دوی تی ورسرہ دخانہ شریکوی		

قوله تعالى: - وَلَوْ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ

دلوط ۱۱ قوم تہ نصیحت اودفعلی نہ منع گول: اللہ ۞ دخیل بندہ اورسول حضرت لوط ۱۱ واقعہ بیانوی۔ چہ ہغوی خپل امت یعنی قوم دھغوی پہ ناکارہ کارباندی اویرول۔ چہ دھغی کونکی دھغوی نہ مخکبھی ہیخوک نہ وو تیرشوی۔ یعنی اغلام بازی باندی نی اویرول۔ دتول قوم داحالت وو۔ سربہ سرونہ او بنخو بہ بنخونہ شہوت پورہ کولو۔ دی سرہ دومرہ بی حیاشوی وو۔ چہ دا ناکارہ کار نی پتول ہم خہ دومرہ ضروری نہ کنرل۔ پہ خپلو مجلسونو کبھی بہ نی دا بدکار کولو۔ بنخی بہ نی پرینبودلی سروتہ بہ راتلل۔ پہ دی وجہ حضرت لوط ۱۱ اوفرمانیل۔ چہ دخیل دی جہالت نہ منع شی تاسو خودومرہ تیرشوی او ناپوہہ شوی چہ شرعی پاکوالی سرہ ستاسونہ طبعی پاکوالی ہم اووتلو۔ لکہ چہ دویم آیت کبھی دی۔ (اَلَا تُؤْنُوْنَ الذِّکْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِیْنَ) ۱۱۔ ایا تاسو سروتہ راخی اوبنخی پریپدی کومہ چہ اللہ تعالیٰ ستاسو بیبیانی جوڑی کری دی؟ بلکہ تاسو دحد نہ زیاتی کونکی خلق یی۔

قوله تعالى: - فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ

لوط ۱۱ تہ د قوم جاہلانہ جواب:۔ د قوم جواب ددی نہ سواہیخ نہ وو۔ چہ ہرکلہ لوط اودلوط منونکی خلق ستاسوددی کارنہ بیزارہ دی۔ اوہغوی نہ ستاسو منی۔ اونہ تاسو دھغوی۔ نو بیا دہمیشہ دا جنگ جھگری اوبکواس ولہ نہ ختموی۔ د لوط (۱۱) کورنی دوطن نہ اوباسی۔ دھغوی د روزانہ جھگری نہ نجات حاصل کری۔

د قوم د فعلی انجام:۔ کلہ چہ کافرانو پخہ ارادہ اوکرلہ۔ اوپہ دی باندی کلک شول۔ او متفق شول۔ نواللہ ۱۱ ہغوی ہلاک کرل۔ اوخپل بندگان حضرت لوط ۱۱ او دھغہ اہل نی دھغوی نہ اوکوم عذاب چہ پہ ہغوی راغلو دھغی نہ بیج کرل۔ البتہ دھغہ بنخہ چہ ہغہ د قوم سرہ ملگری وہ۔ ہغہ دمخکبھی دغہ ہلاکیدونکو کبھی لیکلی شوی وہ۔ اوہغہ دلتہ پاتی شوہ او عذاب سرہ تباہ شوہ۔ خکہ چہ ہغی بہ ہغوی تہ دھغوی پہ دین اودھغوی پہ طریقو کبھی مدد ورکولو۔ دھغوی بدکارونہ نی خوبول۔ ہم ہغی د حضرت لوط ۱۱ د میلمنو خبر قوم تہ ورکری وو۔ لیکن دا خیال ساتی چہ دھغوی پہ بدکاری دا شریک نہ وہ۔ داللہ تعالیٰ د نبی دہزرگی خلاف دی۔ چہ دھغہ بنخہ بدکارہ وی۔ دی قوم باندی دآسمان نہ کانہی راؤ ورولی شو۔ چہ

پہ ہغی باندی دھغوی نومونہ لیکلی شوی وو پہ ہریو باندی دھغہ دنوم کانری راغی او یوہم دھغوی نہ بچ نہ شو۔ دظالمانونہ داللہ تعالیٰ عذاب لری نہ دی۔ پہ ہغوی باندی داللہ تعالیٰ حجت قائم شوی وو۔ ہغوی نی اویرول او دھمکیانی نی ورکری وی تبلیغ د رسالت ډیر حدہ پوری شوی وو لیکن ہغوی پہ مخالفت کنبی، دروغ گنرلو کنبی، اوپہ خپلہ بی ایمانی باندی کلک اودریدو کنبی کمی اونکرہ۔ داللہ تعالیٰ نبی حضرت لوط علیہ السلام تہ نی تکلیفونہ اورسول بلکہ دھغوی د ویستلو ارادہ نی اوکرلہ۔ ہم دغہ وخت دی لوئی باران دی کانرو وریدلو ہغوی ختم کرل۔

قوله تعالى: - وَسَلَّمْ عَلَىٰ عِبَادِهِ

داللہ ﷺ پہ نیکانو بندگانو باندی سلام لیرونی نبی کریم ﷺ تہ حکم ورکولی شی چہ تہ اوواید چہ د تولو تعریفونواتق صرف اللہ ﷻ دی۔ ہم ہغہ خپلو بندگانوتہ بی شمیرہ نعمتونہ ورکری دی۔ دھغہ صفتونہ ډیراوچت دی۔ دھغہ نومونہ اوچت اوپاک دی۔ او حکم ورکولی شی چہ تہ داللہ ﷻ پہ غورہ بندگانو باندی سلام اولیرہ۔ لکہ انبیاء او رسولان، حمد اوصلوۃ سرہ ذکرپہ آیت (سُبْحَانَ رَبِّكَ) الخ۔ کنبی ہم دی۔

قوله تعالى: - اصْطَفَىٰ

ددی نہ مراد څوک دی: -؟ دغورہ بندگانوتہ مراد اصحاب د رسول دی۔ اوپخپلہ انبیاء علیہم السلام پہ طریقہ اولیٰ پہ دی کنبی داخل دی۔ اللہ تعالیٰ دخپلو نبیانو او دھغوی دتابعدارو بچ کولو اود مخالفینو د تباہ کولو نعمت بیان کرو۔ اودخپل تعریف کولو اوپہ خپلو نیکانو بندگانو باندی دسلام لیرو حکم نی ورکرو۔ ددی نہ پس دسوال پہ طورنی د مشرکانو ددی کارنہ انکار اوکرو۔ چہ ہغوی اللہ ﷻ سرہ دھغہ پہ عبادت کنبی نور شریکوی۔

الحمد لله نورلسمہ پارہ ختمہ شوہ

اَمِّنْ	خَلَقَ	السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ	وَأَنْزَلَ	لَكُمْ
آیا ہغه څوک چی پیدا کړی ئې دی آسمانونه اوزمکه اوراوی وروڼې استاسو دپاره					
که هغه پاک ذات چې آسمانونه اوزمکه ئې پیدا کړی دی اوچا چې د آسمان نه ستاسو دپاره					
مِّنَ السَّمَاءِ	مَاءً	فَأَنْبَتْنَا	بِهِ	حَدَائِقَ	ذَاتَ بَهْجَةٍ
دآسمان نه اوبه پس زرغون کړل مونږه په دغه اوبو سره باغونه تازگی والا (ښائسته)					
باران اوورولو نوییا مونږ د هغې (د اوبو) په ذریعه ښائسته باغونه رازرغون کړی دی					
مَا كَانَ	لَكُمْ	أَنْ تُشِيتُوا	شَجَرَهَا	عَالَهُ	مَعَ اللَّهِ
نه وو طاقت تاسو لره چی زرغون کړئ ونې دهغې ایا شته معبود (بل) دالله سره					
داستاسود طاقت خبره نه وه چې دهغې باغونوونې مو زرغون کړې وې ایا دالله سره بل معبود هم شته؟					
بَلْ هُمْ	قَوْمٌ	يَعْدِلُونَ			
بلکه دا خلق داسې قوم دي چې څنگ کوی دحق نه					
(نه) بلکه دا هغه خلق دی چې د حق نه ډډه کوی					

قوله تعالى: - اَمِّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

حقیقی خالق دهرڅه صرف الله ﷻ دی. بیان کولې شی چه د ټول کائنات آبادونکې د ټولو پیدا کونکې ټولونه رزق ورکونکې دټولو حفاظت کونکې د ټول جهان تدبیرکونکې صرف هم یوالله تعالی دی. دا اوچت آسمان اودا پرقیدونکې ستوری هم هغه پیدا کړی دی. دا درنه زمکه اوداداوچتو څوکو غرونه او دا خواړه کړې شوی میدانونه هم هغه پیدا کړی دی. پټې باغونه گلونه میوې دریابونه سمندرونه ځناور پیریان انسانان د اوچې اولمدې عام ځناور داتول هرڅه هم دغه یو الله تعالی پیدا کړی دی. د آسمانونو نه اوبه رانازلونکې هم دغه یوالله تعالی دې دائی دخپل مخلوق د رزق ذریعه هم جوړه کړې ده. باغونه پټې هرڅه هم هغه راتوکوی چه د ښائسته ښکاریدو سره ډیرې فائده مند هم دی. د مزیدار خوند سره سره د ژوند قائم ساتلود پاره دی. تاسونه یا ستاسو دباطلو معبودانونه هیڅ یوهم نه دڅه څیزد پیدا کولو قدرت لری اونه د یوې ونې د راتوکولو. بس هم هغه خالق اورازق دي.

دالله ﷻ دخالقیت مشرکان هم قائل وو خو عبادت یې د بل چا کولو: - د الله ﷻ خالقیت اود هغه روزی رسول مشرکانوهم منله. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دي: ﴿وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَشَجَرِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَلْفَيُفَكُونُونَ﴾^(۱) یعنی که ته ددوی نه تپوس اوکړې چه هغوی چا پیدا کړی دی؟ نوییا به د دوی هم دغه جواب وی چه الله ﷻ. غرض داچه دوی پیژنی اودوی منی چه خالق کل صرف هم الله ﷻ دی خود دوی عقلونه کارنه کوی چه د عبادت په وخت کښې الله تعالی سره نورهم شریک کوی سره ددې چه ښه پوهیږی چه نه هغوی پیدا کونکی دی اونه رزق ورکونکی دی. اود دې خبرې فیصله خو په آسانۍ سره هریوعقل مند کولې شی چه د عبادت لاتق هم هغه دي کوم چه خالق مالک او رزاق دي. پدې وجه په دې آیت کښې دلته داسوال اوکړې شو چه معبود برحق سره نور هم څوک په عبادت کښې لاتق شته؟ آیا الله ﷻ سره د مخلوق په پیدا کولو کښې رزق ورکولو کښې بل هم څوک شریک دي؟ دغه مشرکانو خالق اورازق هم الله تعالی منلو اوعبادت به نی د نوروکولو.

د دې وجه په بل آيت كښې ارشاد دې ﴿أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾^(۱) خالق او غير خالق يوشان نه دى بياتاسو خالق او مخلوق څنگه يوشان كړئ؟ دا يادساتنې چه په دې آياتونو كښې ﴿أَمَّنْ﴾ كوم كوم خائى كښې هم دې نوهلته هم دغه معنى ده چه يوخو هم هغه دې چه دا ټول كارونه كولې شى او په دې باندې قادر وى بل هغه چه هغه په دې كښې يو كار هم نه وى كړې اونه كولې شى آيادا دواړه برابرېدلې شى؟ لكه چه بل شق په لفظونو كښې بيان نه كړې شو خود كلام طرز دابښكاره كوى.

يويل آيت كښې ښكاره ښكاره داهم دى چه ﴿اللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾^(۲) آيا الله تعالى بهتر دې كه هغه چه كوم دوى شريكان كړي دى؟ د آيت په خاتمه باندې فرماني بلكه داهغه خلق دى چه الله ﷻ سره شريك گرځوى آيت ﴿أَمْ مَنْ هُوَ قَائِلٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَابًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةً رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾^(۳) هم د دې آيت په شان دې يعنى يوهغه سرې چه په خپل زړه كښې د آخرت ويره لري د خپل رب د رحمت طمع لري شپې په مونځونو كښې تيروي نوهغه د هغه چا په شان نه شى كيدې د چا اعمال چه داسې نه وى.

بل خائى دى چه عالم او بې علمه برابر نه دى. هم عقل مند د نصيحت نه فائده اوچتوى اود چا سينه چه د اسلام د پاره كولاوشوې وى او هغه د خپل رب نه نور او هدايت اخستې وى هغه د ده په شان نه دې د چا په زړه كښې چه د اسلام د طرف نه اندېښنه وى اوزړه نى سخت وى. الله ﷻ پخپله د خپل ذات باره كښې فرمايلى دى ﴿أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ يُظَاهِرُونَ الْقَوْلَ بَلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ وَضُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾^(۴) يعنى چه هغه د مخلوق دهر هر حركت او كارنه خبروى ټولې د غيبو خبرې پيژني په مثال دهغه دې چه هيڅ هم نه پيژني؟ بلكه د چا چه هېوسترگي او غوږونه نه وى لكه ستاسودا بتان.

ارشاد دې ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ يُظَاهِرُونَ الْقَوْلَ بَلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ وَضُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾^(۵) دوى الله تعالى سره شريكان جوړوى دوى ته اووايه لې شان د هغه نومونه خوماته اوشايه نود دې ټولو آياتونوهم دغه مطلب دې چه الله تعالى خپل صفتونه بيان كړي دى او بياني دا خبر وركړې دې چه دا صفتونه په چا كښې هم نشته.

جَعَلَ	أَمَّنْ
ايا هغه څوك دې چى جوړه ئې كړه	
..... بلكه هغه ذات چى زمكه ئې	
الْأَرْضِ قَرَارًا	وَجَعَلَ خِلَلَهَا
خائى دقرار او جوړه ئې كړل په منځ دهغې كښې نهرونه او جوړه ئې كړل دې زمكې لره	
دقرار خائى گرځولې دې او په دې كښې دننه ئې نهرونه جارى كړل او ددې (دمضبوطتيا) دپاره ئې	

(۱) النحل: ۱۷.

(۲) النمل: ۵۹.

(۳) الزمر: ۹.

(۴) الرعد: ۳۳.

(۵) الرعد: ۳۳.

رَوَّاسِيَّ	وَجَعَلَ	بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ	حَاجِزًا	عَالَهُ	مَعَ اللَّهِ ط
درانہ غرونہ او جو رہے یہی کرہ پہ منہ ددو دریا بنو کنبی پردہ ایا شتہ بل معبود دالہ سرہ					
غرونہ جوہ کرل او ددو دریا بنو ترمینہ نہی پردہ او گر خولہ ایا دالہ سرہ بل معبود شتہ					
بَلْ أَكْثَرُهُمْ	لَا يَعْلَمُونَ ط	أَمَّنْ	يُحْيِي	الْمُضْطَرَّ	
بلکہ زیات خلق ددو نہ پوہیری ایا خوک دی ہغہ چہی قبلوی دعا دبی قرارہ سری					
(بیخی نشتہ) خو پہ دوی کنبی زیات خلق نہ پوہیری کہ ہغہ ذات چہی دبی قرارہ بندہ دعا اوری					
إِذَا	دَعَاَهُ	وَيَكْشِفُ	السُّوءَ	وَيَجْعَلُكُمْ	خُلَفَاءَ
کلہ چہی دعا او غواری دہغہ نہ او لری کوی ہغہ تکلیف او جوہی تاسو خلیفگان					
کلہ چہی ہغہ ورتہ بلنہ کوی او مصیبت لری کوی او تاسو نہی پہ زمکہ کنبی خلیفگان جوہ کپی یں					
الْأَرْضِ ط	عَالَهُ	مَعَ اللَّهِ ط	قَلِيلًا	مَا تَذَكَّرُونَ ط	
دزمکی ایا شتہ بل معبود دالہ سرہ دیر لڑ شان نصیحت قبلوی تاسو					
.....ایا دالہ سرہ بل معبود شتہ (نہ نشتہ) خو تاسو دیر کم نصیحت قبلوی					

قوله تعالى: - أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا

زمکہ نہرونہ غرونہ سمندرونہ ہم اللہ ﷻ پیدا کپی دی: زمکہ اللہ ﷻ ولارہ اوساکن پیدا کرہ چہ دنیا پہ آرام سرہ خپل ژوند تیر کپی شی اوبہ دی خورشوی فرش باندی راحت حاصل کپی شی. لکہ چہ بل آیت کنبی دی ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَرَّكْ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (۱) اللہ تعالیٰ زمکہ ستاسود پارہ ولارہ اوساکنہ جوہ کرہ او آسمان نہی چت جوہ کپی. ہغہ پہ زمکہ باندی داوہو دریا بنوہ او بھیل چہ اخواد یخو ابھیری اوملک ملک تہ رسی زمکہ خروب کوی دی دیارہ چہ پہ زمکہ باندی پتی اوباغونہ راوہو کپی. ہغہ د زمکہ مضبوطیاد پارہ پہ دی کنبی د غرونہ میخونہ ورخبس کرل چہ ہغہ خوزیدی راخوزیدی نشی اوولارہ وی. دہغہ قدرت تہ اوگورہ چہ یوتریخ سمندردی او یوخورہ دوارہ بھیری پہ مینخ کنبی ہیخ خیز د بندیز یا حجاب اوپردہ نشتہ خوقدرت یوہ بل نہ جداساتلی دی نہ تریخ پہ خورہ کنبی اونہ خورہ پہ تریخ کنبی شاملیدلی شی. ترخی اوبہ خپلی فاندی ورکوی اوخوبی خپلی. ددی چھانر کپی شوہ خوند ناکی مزیداری اوبہ خلق خکی او پہ خپل خناور و باندی ہم خکوی فصلونو باغونو اوبارو وغیرہ تہ دا اوبہ رسوی لامبل وینخل وغیرہ. ترخی اوبہ د خپلی فاندی نہ خلق سودمند کولوسرہ داد ہر طرف نہ راگیری شوی دی دی دیارہ چہ ہوا خرابہ نہ شی. پہ یوبل آیت کنبی ہم د دی دوارو بیان شوہ دی ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَّبَّ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَجِزًّا فَتَجَوَّرَ﴾ (۲) یعنی ددی دوارو سمندرونو روانونکی ہم اللہ تعالیٰ دی اوہم ہغہ د دی دوارو پہ مینخ کنبی حداو فاصلہ کیخودی دہ. دلته خپل دا قدر تونہ خود لوسرہ بیاسوال کوی چہ آیالہ تعالیٰ سرہ بل ہم خوک شتہ چاچہ دا کارونہ کپی وی یانی کولی شی؟ دی دیارہ چہ ہغہ ہم د عبادت لائق او گنرلی شی. اکثر خلق صرف پہ بی علمنی سرہ د غیر اللہ عبادت کوی. د عبادتونو لائق خو صرف ہم ہغہ یواللہ تعالیٰ دی.

قوله تعالى: - اَمِنْ حَيْثُ الْمُضْطَرَّ

دردمندو بی کسو غریبانانودعا څوک اوری؟ په سختواو مصیبتونو کښې د رابللو قابل هم هغه ذات دې د بې کسه اوبې وسه خلقو آسراهم هغه دې. پریوتلی هیرکړې شوی د هوکه شوی اوبه مصیبت کښې اخته شوی هم هغه ته چغې وهی اوهم دهغه طرف ته خیال ساتی. لکه چه ارشاد دې چه تاسو کله د سمندر طوفان د ژوندون نه ناامیده کړی نو هم هغه ته آوازونه کوئی اود هغه طرف ته ژړاگانې او زارنې کوئی اوتول هیرونی. دهغه ذات داسې دې چه هریوناقراره هغه سره پناه اخستی شی. د مصیبت وهونکو خلقو مصیبت بغیرد هغه نه هیڅ څوک نه شی لرې کولې.

د یو سړی په تپوسونو د رسول کریم ﷺ هدايات: یوسړی رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ ته مونږ د کوم څیز طرف ته رابلې؟ حضور ﷺ او فرمائیل چه د الله تعالی طرف ته چه یواځې دې د چا چه څوک شریک نشته چه په هغه وخت کښې ستا په کار راځی کله چه ته په څه لانجه کونجه کښې اینختې نی. هم هغه ذات دې چه کله ته په ځنگلونو کښې لار هیره کړې نوهم هغه ته آوازکوي نوهمه ستا لارخودنه اوکړې که ستاڅوک ورک شوی وی اوته هغه ته سوال اوکړې نو هغه به تاهغه سره ملاو کړې. که قحط راغلې وی نوبه د هغه نه دعاکوه نوهمه به تاباندې یوشان باران راوورو. هغه سړې وئیل یارسول الله ﷺ ماته څه نصیحت اوکړه. حضور ﷺ او فرمائیل چاته بدردمه وایه د نیکنی هیڅ یوکار سپک او بې فاندې مه گنړه که د خپل مسلمان رور سره په روڼتندی باندې ملاویدل ولې نه وی. که په خپله ډولچه باندې یوتگی باندې اوبه څکل ولې نه وی. خپل تهبندد پندنی د نیمنی پورې ساته که نه وی نوزیات نه زیات د گیتوپورې د دې نه زیات زوړندولونه ځان بچ ساته ځکه چه دافخراوغرور دې کوم چه الله تعالی نه خوښوی ( )

بل روایت کښې نور هدايات: په یوروايت کښې د هغه نوم جابرین سلیم هجیمی ؓ دې. په دې کښې دی چه کله زه حضور ﷺ له راغلم حضور ﷺ په څادر باندې ډډه لگولې وه ناست وودکوم پلاوونه چه د حضور ﷺ په قدمونو مبارکو باندې پراته وو. زه راغلم تپوس مې اوکړو په تاسو کښې د الله تعالی رسول ﷺ کوم یو دې؟ حضور ﷺ په خپل لاس مبارک خپل ځان ته اشاره اوکړه. ماوئیل یارسول الله ﷺ زه د یوکلې اوسیدونکې یم څه ادب اوتیمیزو غیره نه پیژنم ماته د اسلام د احکامو څه تعلیم راکړه. حضور ﷺ او فرمائیل چه یوه وړوکې غونډې نیکی هم سپکه مه گنړه که دخپل مسلمان رور سره دې په خوشحالتی ملاقات اوکړو اوکه د خپلې ډولچې د اوبوغوښتونکی له په لوبنی کښې لرې شان اوبه ورکړې. که څوک ستاداسې څه خبره پیژنی اوهمه تاته په دې خبره څه شرم درکوی نوهمه له داسې په دې خبره باندې شرم مه ورکوه دې د پاره چه اجر ملاوشی اوهمه گناهگار جوړشی د گیتونه لاندې کپړه زوړندلو نه بچ شه ځکه چه دا کبر دې اود الله تعالی خوښ نه دی. هیڅ چاته هم کنځلې مه کوه. فرمائی د دې اوريدو نه پس ما چرته یوانسان خوڅه بلکه یوځناور ته هم کنځلې نه دی کړې ( )

بیمار لره بیمارنی کښې خپل ځان دپاره دعا کول پکار دی: س طاووس د یوبیمار یوښتنې له لارو بیمار وئیل زما د پاره د الله تعالی نه دعا اوکړه هغوی او فرمائیل ته پخپله ځان ته دعا اوکړه د بې قراره دې قرارنی په وخت کښې دعا الله تعالی قبلوی. وهب ؓ فرمائی چه ما په وړاندینی آسمانی کتاب کښې لوستلې دی چه الله ﷻ فرمائی زمادې په خپل عزت باندې قسم وی کوم سړې چه په ماباندې باور اوکړی اوما اونیسی نوزه به هغه د ده د مخالفینونه بچ کړم اوخامخا به نی بچ کوم. سره د دې که د زمکې او آسمانونو ټول مخلوق د ده په مخالفت باندې اوده ته په تکلیف رسولوباندې راجمع شی او څوک چه په

(۱) احمد: ۵/۶۴ ج ۲۰۶۳۶ وسته صحیح. (مستند احمد)

(۲) ابوداؤد کتاب اللباس باب ماجاء فی اسبال الازار: ۴۰۸۴ وسته صحیح، السنن الکبری للنسائی: ۹۶۹۴، احمد: ۵/۶۴، ابن حبان: ۵۲۱

ماباندې يقين اونه کړی زما په پناه کښې رانه شی نو هغه به زه د امن او امان نه اخواکړم او که غواړم نو په زمکه کښې به نې دننه کړم اود هغه به هيڅ امداد نه کوم.

يوه ډيره عجيبه واقعه: يوه ډيره عجيبه واقعه حافظ ابن عساكر رحمته الله عليه خپل کتاب کښې نقل کړې ده. يو صاحب فرمائی مابه په يوقچر باندې خلق د دمشق نه زیدانی ته اوړل او هم په دغه کرایه باندې زما وخت تیریدلو. یوځل یوسړی قچر په کرایه واخستوماهغه سورکړو اولارم. یو ځای کښې دوه لارې راغلې. نو هغه ونیل په دې لار لاړ شه. ما ونیل زه د دې لارې نه واقف نه یم نیغه لار داده هغه ونیل زه پوره واقف یم دا ډیره نیزدې لار ده. زه د هغه په وینا هم په هغه لار لاړم. لږ ساعت په ما او کتل چه یو خوشی تشی میدان ته مونږ راوړسیدو چرته چه هيڅ لار نه ښکاریده یو ډیر خطرناک ځنگل وو او هر طرف نه مړی پراته وو. زه غلې شوم هغه ونیل لږه دا واگه اونیسو زه هم دلته کوزیږم. ما واگه اونیوله هغه راکوز شو او خپل تهنند ئی اوچت کړو او کپړې ټیک کړې او چاره ئی رااووېستله او په ما ئی حمله اوکړه. ما د هغه ځای نه رامنډه کړه خو هغه ما پسې شو اوزه ئی راو نیولم. ما هغه ته قسمونه ورکړل خو هغه هيڅ خیال اونه کړو. ما ونیل چه ښه ده قچر اوداتول سامان چه ماسره دې دا ته واخله خو ما پرېږده. هغه ونیل چه داخو زما شو ولې زه تاهم ژوندې نه پریخودل غواړم. ما هغه ته د الله تعالی نه ویره ورکړه. د آخرت د عذابونو ذکر مې ورته اوکړو خو دې څیز په هغه باندې هيڅ اثر اونه کړو. هغه زما په قتل کولوباندې کلک ولاړ وو. زه ناامیده شوم اودمرگ د پاره تیار شوم او هغه ته مې سوال اوکړو چه مایودوو رکعتو مونږ له پرېږده. هغه ونیل ښه ده زر کوه ما مونږ کول شروع کړو خو د رب قسم زما د ژبې نه یو حرف نه وتلو هسې مې داسې لاسونه تړلې ویریدلې ولاړووم او هغه به تندې کوله. هم هغه وخت اتفاقی زما په ځله باندې دا آیت راغلو [أَمِنْ يُحِبُّ الْمَضْطَرُ إِذَا دَعَا وَبُكَشِفَ السُّوءُ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ] (۱) یعنی هم الله تعالی دې چه د بې قرارئې نه د بې قرارئې په وخت کښې دعاوړی او قبلوی اوبې وسې او سختی لرې کوی. بس دا آیت زما د خلې نه وتل وو چه ما او کتل د ځنگل په مینځ کښې یوپه اس سورخپل اس په تیزئې سره زغلولوسره زمونږ طرف ته راروان دې په لاس کښې ئی نیزه هم نیولې ده او بغیردڅه وینا کولونه ئی هغه نیزه د ډاکو په خټه کښې ورځښه کړه چه د هغه د گرگس نه پورې راپورې اوتله اوهم هلته بې ځانه شو راپریوتلو. سور واگه تاو کړه او روانیدل ئی غوښتل خو زه د هغه په پښو پورې اونختم او بې حاله (په عاجزئې سره او اصرار کولو سره) د الله تعالی د پاره دومره خو راته اووايه چه ته څوک ئی؟ هغه ونیل زه د هغه ذات رالیکلې شوې یم چه د مجبورو بې کسو او بې وسودعاقبلوی اومصیبت اوآفت اخواکوی. ما د الله تعالی شکر ادا کړواوخپل قچراوسامان مې راواخستلو او صحیح سالم واپس راغلم.

بله واقعه: دغه شان یوه بله واقعه هم ده چه د مسلمانانولښکرد کافرانونه ماتې اوخوړله او واپس شو. په دوی کښې یو مسلمان چه ډیر سخی وو موجود وو. دهغه اس ډیر تیز وو په لارکښې وران شو دې ولی الله ډیر کوشش اوکړو خوځناور هڅو قدم اوچت نه کړو. آخر عاجز شو نو ورته ئی اووئیل چه څه خبره ده چه تااړی شروع کړه هم د داسې موقع د پاره خو ماستاخدمت کولو اوته مې په مینه ساتلې وې. اس له الله تعالی ژبه ورکړه او جواب ئی ورکړو چه تابه زما وایښه اوگیادانه وغیره د اس ساتونکې له ورکوله هغه به دې نه پتوله اوما له به ئی د خوراک د پاره ډیره کمه دانه راکوله او په مابه ئی ظلم کولو. مالک ونیل چه ته اوس روان شه اوزه الله تعالی په مینځ کښې حاضر ناظر گنرم او وعده کوم د نن نه پس به زه تاله په خپله غیږ کښې خوراک درکوم. ځناور چه داواوریده نو په تیزئې سره ئی ټوپ کړو او ډیر زر ئی د امن ځای ته اورسولو. د وعدې مطابق به اوس دې بزرگ په خپل اس باندې په خپله غیږ کښې

خوراک کولو خلقو د ده نه د دې د وجه تپوس اوکړو نو هغه دا واقعہ بیان کړه اودا خبره عام مشهوره شوه او خلق دې بزرگ له د لري لري نه د دې واقعہ اوریدلو د پاره راتلل. د روم بادشاه چه دا خبره اوریدو نو هغه دې په څه طریقه باندې خپل ښکار ته د روستلو دیر کوشش اوکړو خو بې فاندې. آخر هغه څوک راو لیگل چه چرته په څه بهانه باندې هغه بادشاه له را ورسوی. داسې اول مسلمان وو بیامرتدشو او دې د بادشاه نه راغلو اودلته ده سره ملاو شو دخپل اسلام څرگندونه ئی اوکړه اوتوبه ئی اوکړه اودیر نیکنی سره دلته اوسیدلو. تردې چه د دې ولی الله په ده باندې پوره یقین پیدا شو او هغه ئی نیک او صالح او گټور او هغه سره ئی دوستی جوړ شوه او خان سره به ئی گرځولو. هغه خپل پوره یقین کولو سره او د خپلې ظاهری دیندارئی په وجه ئی هغه په خپله د هوکه کښې راگیر کړو اوبادشاه ته ئی خبر ورکړو چه فلانگی وخت د دریاب غاړې له یوښه مضبوط تکره سرې راو لیگه زه به دې هلته راو لم اود دغه سرې په امداد به دارا گیر کړم. د دې ځای نه ئی هغه په د هوکه روان کړو او هلته ئی بوتلو. ناڅاپی داسې ښکاره شو او په دې بزرگ ئی حمله اوکړه د بل طرف نه هغه مرتد حمله اوکړه. دې نیک سرې هغه وخت آسمان ته سترگې اوچتې کړې اودعانی اوکړه ای الله دې سرې خو ماته ستا په نوم سره د هوکه را کړه زه تاته سوال کوم چه ته څنگه غواړې ماد دې دواړونه بچ کړې. هلته د څنگل نه دوه لیوه گان په منډه راتلونکی ښکاره شو اودا دواړه سرې ئی راگیر کړه ټکړې ټکړې ئی کړل اولارل اود الله تعالی دابنده ښه په امن او امان سره واپس صحیح سالم تشریف راوړ. رحمه الله.

قوله تعالى: وَيَجْعَلْكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۖ

دخپل رحمت دا شان بیانولوسره بیا الله عزوجل د طرف نه دا ارشاد بیانولې شی چه هم هغه ذات تاسو د زمکې مالکان جوړوی یویو شاته راروان دې او برابردا سلسله روانه ده. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ قَدِيرًا﴾ (۱) که هغه او غواړی نو تاسو ټول به د دې ځای نه فنا کړی اونور څوک به ستاسو په ځای کړی لکه څنگه چه ئی تاسو د نورو خلیفه گان کړی ئی. بل آیت کښې دې ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ ۚ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (۲) هم هغه الله تعالی تاسو د زمکې جانشین جوړ کړی ئی او یوله ئی په بل باندې درجې زیاتې کړی دې. حضرت آدم عليه السلام ته چه ئی خلیفه وئیلې وو هغه هم په دې اعتبار سره چه د هغه اولاد به د یو بل جانشین وی. لکه چه آیت کښې ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ۖ قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ ۚ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۖ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (۳) په تفسیر کښې په تفصیل سره بیان شوې دې. د دې آیت د دې جملې نه هم دا مراد دې د یونه پس بل اود یوې زمانې نه پس بله زمانه د یو قوم نه پس بل قوم اودا د الله تعالی قدرت دې او په دې کښې د مخلوق مصلحت دې گنی که هغه غوښتل نو ټول به ئی هم په یو وخت په یو ځای کښې پیدا کړې وو او په یو ځل به ئی فنا کړی وو خو هغه دا خبره اوساته چه یو مړشی نو بل پیدا شی.

حضرت آدم عليه السلام ئی پیدا کړو د هغه نسل ئی خور کړو او په دنیا کښې یوه داسې طریقه کیخوده چه د هغوی رزق او دهغوی ژوند تنگ نه شی گنی ټولو انسانو به په زمکه باندې په یو ځل په تنگنی سره وخت تیرولو اود یونه به بل ته نقصان رسیدلو. داموجوده طریقه د الله تعالی په حکمت باندې دلیل دې د ټولو د پیدا کولو مړه کولو تللو راتللو د هغه په نیز باندې وخت مقرر دې. یو یو د هغه په علم کښې دې د

(۱) النساء: ۱۳۳.

(۲) الانعام: ۱۶۵، الخ.

(۳) البقره: ۳۰.

هغه د نظر نه څوڪ هم غيب نه دی. هغه يوه ورځ داسې هم راورونكي دي چه د ټول به په ميدان كښې راجمع كړي اودهغوى فيصلې به او كړي. د نيكني اوبدني بدله به وركوي. دا خپل قدر تونه بيانولوسره فرماي چې شته څوڪ داسې چه د اكارونه او كړې شي؟ اوچه كله نه شي كولې نود عبادت لاتق هم نه شي كيدې داسې صفادليلونه ډير كم سوچ كولې شي اود دي نه هم ډير كم خلق نصيحت حاصلوي.

اَمَّنْ يَهْدِيكُمْ	فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ	وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ
ايا هغه څوڪ دي چي لار ښائي تاسو ته په تيرو داوچي (بيا بان) كښي او د درياب كښي او څوڪ راليري	كه هغه چي تاسو ته د اوچي او د سمندر په تورو تيارو كښي لاري ښائي او هغه ذات چي	
الرِّيحِ بَشْرًا	بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ط	عَالَهُ ط مَعَ اللَّهِ ط
هواگانې په طور د زيري مخكښي درحمت خپل نه ايا شته بل معبود دالله سره	دخپل (باران) رحمت نه وړاندې زيري وركونكي هواگانې راليري ايا دالله سره بل معبود شته (نشته)	
تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ط	اَمَّنْ	
لوي (اوچت) دي الله دهغه څيزونونه چي دوي نې شريكوي (دالله سره) ايا هغه څوڪ دي	الله ښه د دوي جوړوكړو شريكانونه ډير اوچت دي ..... كه هغه ذات	
يَبْدؤْا	الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ	
چي ابتداء كوي دپيداوښت بيا اعاده كوي دهغي او څوڪ دي چي رزق دركوي تاسو له	چي مخلوقات نې په اول ځل پيدا كړل او بيا به نې سردوباره پيدا كوي او هغه ذات چي تاسو ته	
مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ط	عَالَهُ ط مَعَ اللَّهِ ط	قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ
داسمان نه او دزمكې نه ايا شته بل معبود دالله سره ورته اووايه راوړئ دليل خپل	داسمان او زمكې نه روزي دركوي ايا دالله سره بل معبود شته (نشته) ته ورته اووايه چي خپل دليل راوړئ	
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ط	قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ	
كه يي تاسو رښتيني اووايه نه پوهيږي هغه څوڪ چي په آسمانونو كښي دي	كه چري تاسو رښتونئ يي ..... ورته اووايه چي په آسمانونو او	
وَالْأَرْضِ الْغَيْبِ إِلَّا اللَّهُ ط	وَمَا يَشْعُرُونَ	أَيَّانَ
او په زمكه كښي دي په غيبو بلندي ماسوا دالله نه او معلومه نه ده دوي ته چي كله به	زمكه كښي دالله ښه نه بغير بل څوك په غيبو پوهيږي او دوي څو دومره هم خبر نه دي	
يَبْعَثُونَ ط	بَلْ اَدْرَاكَ عِلْمُهُمْ	فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ
رأيا سولي كيږي دوي بلكه ورك شوي دي علم ددوي په باره داخرت كښي بلكه دوي	چي كله به (دوباره) راژوندي كولي شي بلكه داخرت په باره كښي د دوي علم ورك دي بلكه داخلق داخرت باره كښي	

فِي شَكِّ	مِنْهَا بَلْ هُمْ	مِنْهَا	عَمُونَ ۝
پہ شک کنبی دی آخرت پہ حقلہ بلکہ دوی دھغی (قیامت) نہ راندہ دی			
پہ شک کنبی پراتہ دی بلکہ دوی دھغی راتلو نہ خانو نہ راندہ کپی دی			

قوله تعالى: - اَمِنْ يَهْدِيكُمْ فَيُطْلَمَتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

پہ تیار و کنبی ہدایت اودباران دپارہ یخہ ہواگانی ٹوک چلوی: پہ زمکہ اوآسمان کنبی اللہ ﷻ داسی نبی کیخودی دی چہ پہ اوچہ یا لمدہ کنبی ٹوک لارہیرہ کپی نوہغہ دی تہ پہ کتوسرہ نیغہ لار اختیار کپی۔ لکہ ارشاددی پہ ستوروسرہ خلق لار گوری پہ سمندرونو کنبی او پہ اوچہ کنبی د دی کتو سرہ نیغ لاراخلی داوبونہ دکپی اوریخہ راوری پی دی نہ وړاندی ہغہ یخہ اویشکلہ بشکلہ ہواگانی ہغہ چلوی پہ کوم سرہ چہ خلق پوہیری چہ اوس بہ د رب رحمت راوری پی۔ د رب نہ بغیرد دی کارونو کونکی ہیخ ٹوک نشته اونہ ٹوک پہ دی باندی قادر دی۔ د تلوشریکانونہ ہغہ جدا دی پاک دی او اوچت دی۔

قوله تعالى: - اَمِنْ يَنْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

پہ دوبارہ پیدا کولو باندی یو بنائستہ مثال:۔ فرمانی چہ رب ہغہ ذات دی چہ پہ خپل قدرت کاملہ سرہ بغیرد نمونی نہ مخلوقات پیدا کوی۔ بیابہ دوی فناہ کپی اودوبارہ بہ نی راپید کوی۔ کلہ چہ تاسو ہغہ پہ رومی خل پیدا کولو باندی قادر منشی نودوبارہ پیدا کول چہ د دی نہ ډیر آسان دی پہ دی باندی ولې قادر نہ منشی؟ آسمان نہ باران راورول دزمکې نہ غلې راٹوکول ستاسو درزق سامان د آسمان او زمکې نہ کول ہم دہغہ کار دی۔ لکہ چہ پہ سورت طارق کنبی فرمانی داوبود آسمان اودراتو کیدونکی زمکې قسم۔ بل آیت کنبی دی ﴿يَعْلَمُ مَا يَلْبِغُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يُخْرِجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ۝﴾ (۱) یعنی اللہ تعالیٰ تہ معلوم دی ہریوخیز چہ پہ زمکہ کنبی خای کپی شوی دی اوکوم چہ د دی نہ بہر راخی اوکوم چہ د آسمان نہ راکوزشی اوکوم چہ دی تہ اوخیژی۔ د آسمان نہ باران راورونکی دی او دا پہ زمکہ کنبی د اخوانہ دیخوا رسونکی او پہ دی سرہ قسم قسم میوی گلونہ گیابوتی راٹوکونکی ہم ہغہ دی۔ کوم چہ ستاسو اوستاسو د خارو و رزق دی۔ یقیناً دا ټول خیزونہ د یود عقل خاوند د پارہ د اللہ تعالیٰ لوی لوی نبی دی۔ خپل دا قدر تونہ او ډیر بی انتہا احسانونو بیانونولوسرہ ارشاد فرمانی آیا اللہ تعالیٰ سرہ پہ دی کارونو کولو کنبی نور ہم ٹوک شتہ چہ د ہغہ عبادت اوکپی شی؟ کہ تاسو د اللہ تعالیٰ نہ بغیر نور معبودان منل پہ خہ دعویٰ سرہ ثابتولی شنی نوہغہ دلیل پیش کرنی صرف بی دلیل خبری دی۔ د دی دپارہ بل آیت کنبی فرمانی داللہ تعالیٰ نہ بغیرد چہ د نورو عبادت کوی د کوم چہ ہیخ دلیل دوی سرہ نشته ہغہ یقینی کافران دی او د خلاصی نہ محروم دی۔

قوله تعالى: - قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

علم غیب صرف د اللہ ﷻ صفت دی:۔ اللہ ﷻ خپل نبی کریم ﷺ تہ حکم ورکوی چہ ہغہ دی ټول جہان پہ دی باندی پوہہ کپی چہ ټول مخلوق کہ د آسمان وی کہ د زمکې د غیب پیژندلود علم نہ خالی دی بغیرد اللہ ﷻ نہ چہ وحدہ لاشریک لہ دی بل ہیخ ٹوک د غیبو پیژندونکی نشته۔ دلته استثناء منقطع ده۔ یعنی بغیرد اللہ ﷻ ہیخ ٹوک پیری او فرہستہ پہ غیبونہ پوہیری۔ لکہ چہ ارشاد دی ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمٍ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَأْبَسُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّبْنٍ ۝﴾ (۲) یعنی

د غیبو کنجیانې هم هغه سره دی کوم چه دهغه نه بغیر څوک هم نه پیژنی. بل ارشاد دې ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۱﴾ هم الله تعالى سره د قیامت علم دې هم هغه باران راوړی او هم هغه ته دمور په خټه کښې دبچی خبر دې هیڅ څوک نه پوهیږی چه صبابه څه کوی نه چاته دا خبر دې چه هغه به کوم ځای مری؟ علیم او خبر صرف هم الله تعالى دې. د دې مضمون نور هم آیاتونه شته. مخلوق ته خو داهم پته نشته چه قیامت به کله راځی؟ د آسمانونو اوزمکووالا یوهم نه دې خبر چه د قیامت وخت کوم یو دې؟ لکه چه فرمان دې ﴿ثَقُلْتُ فِي السَّمَواتِ وَالْأَرْضِ لَا آتِيَنَّكُمْ إِلَّا بَغْتَةً﴾ يَسْتَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲﴾ په ټولو باندې دا علم گران اوسخت دې هغه خو به ناڅاپی راځی. د حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها فرمان دې که څوک وائی چه حضور ﷺ د صبا خبره پیژنی نو هغه په الله تعالى باندې یو عظیم بهتان او ترلو څکه چه الله تعالى فرمائی د زمکې او آسمان والا کښې هیڅ څوک هم د غیبو پیژندونکې نشته. ﴿۳﴾ قتاده رضی الله عنه فرمائی چه الله تعالى په ستورو کښې درې فاندې ایځودې دې د آسمان ښانست د لار هیرو شود پاره لارخودنه او د شیطانانو ویشتل. د بل څه خبرې دې سره عقیده لرل د خپل ځان نه خبره کول تکلیف او چټول دی او خپله حصه بیلل دی.

د ستور متعلق د جاهلانو گنده عقیدې: جاهلانو ستوروسره علم نجوم ترلې اوددې متعلق نی فضول خبرې جوړې کړی دی چه د دې ستوری په وخت کښې څوک نکاح او کړی نوداسې به وی اود فلانکې ستوری په وخت سفر کولو سره داسې کیږی د فلانکې ستوری سره چه پیدائش اوشی نوداسې کیږی وغیره وغیره دا ټولې دځان نه خبرې دی. د دوی د دې بکواس خلاف هم اکثر کیږی. د هر ستوری په وخت کښې څوک تور سپین لند اوږد ښانسته او بدرنگه پیداکیږی نه یوځناور په غیبو پوهیږی اونه د یوې مرغشې نه غیب حاصلیدې شی اونه ستوری د غیبو لارخودنه کوی. واورنی د الله تعالى فیصله شوې ده چه د آسمان اوزمکې ټول مخلوق د غیبونه ناخبره دې. هغوی ته خود خپل راژوندی کیدو وخت هم نه دې معلوم. (ابن ابی حاتم) سبحان الله د قتاده رضی الله عنه دا قول څومره صحیح څومره فائده منداود معلوماتو نه ډک دې.

د آخرت باره کښې ټول مخلوقات په نه علم گیدو برابر دی: بیا ارشاد فرمائی چه خبره داده چه د هغه د علم آخرت په وخت کښې د پیژندلو نه تنگ راغلی او عاجز شوی دی. په یو قراءت کښې ﴿بل ادرك﴾ دې یعنی ټول په ټول د آخرت د صحیح علم نه پیژندلو کښې برابر دی. لکه چه حضور ﷺ د حضرت جبرائیل علیه السلام د سوال په جواب کښې فرمائیلې ووزما اوستا دواړو علم د دې د جواب نه عاجز دي. ﴿نودلته هم او فرمائیلې شو د آخرت نه د هغوی علم غیب دې. کافران د خپل رب نه جاهلان دی څکه دوی د آخرت هم منکر دی او هغه ځای ته د دوی علم رسی نه. یو قول داهم دې چه په آخرت کښې به دوی ته علم حاصلیږی خوبې فاندې دې لکه چه بل ځای دی په کومه ورځ چه دوی مونږ له راوړسی نوډیر اوریدونکی او کتونکی به شی ولې نن به ظالمان په ښکاره گمراهنی کښې وی. بیا ارشاد دې چه بلکه داخوبه په شک کښې دی دې نه مراد کافران دی. لکه چه ارشاد باری تعالی دې ﴿وَعَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَلَاتُكَ﴾

(۱) ۳۱/ لقمان: ۳۴.

(۲) ۷/ الاعراف: ۱۸۷.

(۳) صحیح مسلم کتاب الايمان باب معنى قول الله عز وجل (ولقد رآه نزلة أخرى): ۱۷۷.

(۴) صحیح مسلم کتاب الايمان باب بيان الايمان والاسلام والاحسان ووجوب الايمان...: ۸.

جَنَّمُوا نَافِلًا خَلَقْنَاهُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿١﴾ یعنی داخلق به د خپل رب په وړاندې صفونه ترلې شوی پیش کیرې. الله تعالی به فرمائی چه مونږ تاسو په اول ځل څنگه پیدا کړی ونی اوس تاسو مونږ راوړلئ خو تاسو هم دا کنړل چه قیامت خو هیڅ څیز نه دې. مراد دا دې چه په تاسو کښې کافرانو دا کنړل. نو په پورته آیت کښې هم ضمیر د جنس طرف ته راگرځی خو مراد ترې هم کافران دی. هم په دې وجه نی په آخره کښې او فرمائیل چه دوی خودې نه هم رانده دې نابینا کیرې اوسترگې بند کړی دی.

وَقَالَ الَّذِينَ

| اووانی | هغه کسان

| او دا کافران

كَفَرُوا عَازًا كُنَّا تَرَبًا وَابَاؤُنَا آيَا

چی د حق نه منکر دی | ایا هر کله چی | شو مونږه | خاورې | او پلاران زموږه | ایا نو مونږ به | وانی چی ایا هر کله مونږ اوزمونږ مشران خاورې شو | نو ایا مونږ به دوباره (د قبرونو نه) راژوندی

لَمُخْرَجُونَ ﴿٢﴾ لَقَدْ وَعِدْنَا هَذَا نَحْنُ

خامخا را ایستلې کیرو | خامخا وعدې شوی دی زموږ سره | ددې قیامت | زموږ سره هم | کولی شو؟ | مونږ او زموږ پلار نیکنو سره هم دا وعدې وړاندې شوې وې

وَابَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ ۖ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣﴾

او دپلارانو زموږ سره هم | مخکښې ددې نه | نه دی دا | مگر | قیصې دی | درېو مېنو خلقو | دا هسې دپخوانو خلقو (جوړې کړې) قیصې دی

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

ورته اووايه | چی اوگرځئ | په زمکه کښې | پس اوگورئ | چی څرنگې وؤ | انجام | ورته اووايه چی زمکه کښې اوگرځئ | نو اوگورئ چی د مجرمانو انجام څه شو ؟

الْمُجْرِمِينَ ﴿٤﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا

دمجرمانو | اوته غم مه کوه | په حال ددوی | اومه کیره ته | په تنگی کښې | دهغې | دتنگه | اوته دوی په حال غم مه کوه | او ددوی په سازشونو خپل زړه مه

يَمْكُرُونَ ﴿٥﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ

فریبونونه چی دوی نی کوی | اووانی دوی | کله به وی | دا وعده | که بی تاسو | تنگوه | اودوی وانی چی دا (د عذاب) وعده به کله پوره کیرې | که چرې تاسو ریښتونی

صَادِقِينَ ﴿٦﴾ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي

رښتینی | اووايه | کیدې شی | چی وی | نزدې | تاسو ته | یوه حصه دهغه عذاب | بی | (محبوبه) ته ورته اووايه چی کیدشی چی تاسو کوم عذاب دومره په تلوار غواړئ | دهغې بعضې

تَسْتَغْلِبُونَ ۝ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنْ

چی غواړئ تې تاسو په جلتی | بیشکه | رب ستا | خاوند د فضل دې | په خلقو باندې | ولیکن
حصه په تاسو پورې لگیدلې وی | او بیشکه ستا رب په خلقو ډیر مهربان دې | خو زیات

أَكْثَرُهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ۝ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ

اکثر ددوی | شکر نه اوباسی | او بیشکه | رب ستا | خامخا پوهیږی | په هغه څه | چی پټوی نې
خلق شکر نه اوباسی | او بیشکه ستا رب ته هغه ټول څه معلوم دی | کوم چی د دوی زړونه

صُدُّورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ۝ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ

سینې ددوی | او هغه | چی ښکاره کوی نې دوی | او نشته یو پټ څیز | په آسمان کښی |
پټوی او کوم چی ښکاره کوی | ..... او په آسمانونو او په

وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ۝

او په زمکه کښی | مگر دی | په کتاب | ښکاره کښی |

زمکه کښی دسای هیڅ پټ څیز نشته | مگر په روښانه کتاب (لوح محفوظ) کښی لیک دی |

قوله تعالى: - وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا

د قیامت منکران په سخت عذاب سره مخ کړې شو: دلته بیان کولې شی چه د قیامت د منکرانو په پوهه
کښی تراوسه پورې دارانغله چه دمره کیدو او سخا کیدونه پس خاوره او ایره کیدونه پس مونږ به بیا
څنگه راپیدا کولې شو؟ هغوی په دې باندې سخت حیران دی. وانی چه د مودو نه خو مونږ هم دا اورو
راړوان یو ولې مونږ هیڅ څوک هم د مرګ نه پس راژوندی کیدوسره اونه لیده صرف د اوریدلو خبرې
دی. هغوی د خپل ځان نه د وړاندې نه اوهغوی د مخکینونه اوریدلی دی او مونږ ته راورسیدې خودا
ټول د عقل نه لرې دی.

قوله تعالى: - قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا

الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته جواب ښائی دوی ته لږ شان او وایه چه په زمکه کښی او ګرځنی چه د رسولانو
تکذیب کونکی اود قیامت نه منونکی څنگه په دردناک عذاب اود ارمان نه په ډک انجام سره هلاک او
تباه شو او انبیاء علیهم السلام اود ایمان والا الله ﷻ بیج کړل. دا د انبیاء کرامو علیهم السلام د صداقت
دلیل دې بیانی خپل نبی ﷺ ته تسلی ورکړه چه دوی تا اوزما کلام دروغ ګنړی خوته په دوی باندې
افسوس او خفګان مه کوه. هغوی پسې خپل زړه مه خوره دا دوی چه تاسره کومې دهوکې او چالبازنی
کوی مونږ ته ښه معلوم دی ته بې فکره اوسه تاته اوستا دین ته ترقی ورکونکی هم مونږ په دنیا او جهان
کښی به مونږ تا اوچت کړو.

قوله تعالى: - قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ

تندی ولې کوی قیامت نیزدې دې: مشرکان خود قیامت دراتلوه و قائل نه ووپه بهادرنی سره به نی دازر
غوښتلو او وویل به نی که رښتوي نی نو اوښایه چه کله به وی؟ دالله ﷻ دطرف نه په واسطه د رسول الله
ﷺ جواب ورکولې شی چه ممکن دی هغه ډیر نیزدې راغلې وی لکه چه بل آیت کښی دی (قُلْ عَسَى أَنْ
يَكُونَ قَرِينًا) (۱) بل ځای دی دوی عذابونه زر غواړی اودوی خو په دوزخ کښی راگیر کړې شوی دی د
(لکما) لام د (ردف) د (عجل) معنی دمتضمن کیدو په وجه ده. څنگه چه مجاهد رضی الله عنه نه روایت دې بیا

فرمانی چه د الله ﷻ په انسانانو باندې ډیر فضل او کرم دې د هغه بی شمیره نعمتونه دوی سره دی. بیا هم په دوی کښې ډیر ناشکره دی. څنگه چه ټول ظاهري امور په هغه باندې ښکاره دی دغه شان ټول باطني امور هم هغه ته ښکاره دی. لکه چه فرمانی ﴿سَوَاءٌ لَّكُمْ مَن أَمَرَ الْقَوْلَ وَمَن جَهَرَ بِهِ وَمَن هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾ (۱) بل آیت کښې دی ﴿يَعْلَمُ الْسِرَّ وَ الْخَفِيَّ﴾ (۲) بل آیت کښې دی ﴿إِلَّا أَنَّهُمْ يُشَكِّكُونَ صُدُورُهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ۚ أَلَا جِنَّةٌ يَسْتَعُفُونَ لِيَا بَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُبْسِرُونَ وَمَا يَعْزُبُ عَنْهُ عِلْمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (۳) مطلب هم دا دې چه د هر پټ او ښکاره هغه عالم دې بیابیان فرمانی چه د هر غیب او حاضر هغه ته علم دې هغه علام الغیوب دې د آسمان او زمکې ټولو خیزونو که د هغې تاسوته علم وی که نه وی الله تعالی سره په کولو کتاب کښې لیکلې شوی دی. لکه چه ارشاد دې آیاتاته نه ده معلومه چه د آسمان اوزمکې د هریو خیز عالم رب تعالی دې هر څه په کتاب کښې موجود دی او الله تعالی ته دا هر څه آسان دی.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ

| بیشکه | دا قران | بیانوی

| بیشکه دا قران پاک

عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١﴾

په بنی اسرائیلو باندې | اکثر هغه خبری | چی هغوی | په هغې کښې | اختلاف کوی
بنی اسرائیلو ته زیاتې هغه خبرې څرگندوی | چی دوی په کښې تراوسه اختلاف کوی

وَأَنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ إِنَّ رَبَّكَ

او بیشکه دا قران | خامخا هدایت دې | اورحمت دې | دپاره دمومنانو | بیشکه رب س- |
اودا کتاب د ایماندارو دپاره د هدایت ذریعه اورحمت دې | ..... بیشکه ستار ب

يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٣﴾

فیصله به کوی | په منځ ددوی کښې | په حکم خپل سره | او هغه | غالب | او پوهه دې
به د دوی په مینځ کښې پخپل حکم فیصله اوکړی | او هغه غالب ذات دې | او پوهه دې

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٤﴾ إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ

پس بروسه کوه | په الله باندې | بیشکه ته | په حق ښکاره باندې ئې | بیشکه ته | نشي اورولې
نوته په الله ﷻ باندې بهروسه کوه | بیشکه ته په واضحه حق باندې یې | بیشکه ته مړو ته خبرې

الْمَوْتِ وَلَا تَسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَوْ أَمْدُ بِرَبِّينَ ﴿٥﴾

مړو ته | اونشی اورولې | کنړو ته | بلنه (آواز) | کله چی | واپس اوگرزی دوی شاکونکی
نه شي اورولې | اونه کونړ ته آواز اورولې شي | څه وخت چی هغوی شاکری اوروان شی

(۱) ۱۳/الرعد: ۱۰.

(۲) ۲۰/طه: ۷.

(۳) ۱۱/هود: ۵.

وَمَا آتَتْ	يَهْدِي	الْعُمَى	عَنْ ضَلَالَتِهِمْ ط	إِنْ تَسْمِعُ
اونہ نہی تہ	الارہودونکی	رندو تہ	اچی بچ نہی کړې دگمراهی دہغوی نہ	نہ شی اورولې تہ
اوتہ روندو تہ	چی پہ گمراهی کنبی پراتہ دی	لارہ نشی خودلی	تہ خو صرف ہغو خلقو	
إِلَّا مَنْ	يُؤْمِنُ	بِآيَاتِنَا	فَهُمْ	مُسْلِمُونَ ۝
مگر	ہغہ چانہ	اچی ایمان راوړی	پہ آیتونو زمونږ	پس ہغوی
تہ اورول کولې شی	اچی زمونږ پہ آیتونو باندي	ایمان راوړی	او ہغوی تابعدار وی	

قوله تعالى: - إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَنْفُصُ عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ

حق اوباطل ف یصلہ کوونکی قرآن پاک دی: - قرآن پاک ہدایت بیانولې شی چہ پہ دی کنبی کوم خای رحمت دی ہلتہ فرقان ہم دی اوہلتہ دبنی اسرائیلو یعنی دتورات اودانجیل دحاملانوداختلاف فیصلہ ہم دہ لکہ چہ دعیسی علیہ السلام بارہ کنبی چہ یہودیانوندشلیدلې خلې خبرہ اوخراب تہمت لگولی وو او عیسایانوهغوی د دوی د حد نہ زیات وړاندې کړی وو۔ قرآن پاک فیصلہ اوکړہ او د افراط اوتفریط یعنی کمی زیاتی پریخودو سرہ نی حق خبرہ اوخودلہ چہ ہغہ د اللہ تعالیٰ بندہ اود ہغہ رسول دی ہغہ د اللہ تعالیٰ پہ حکم سرہ پیدا شوې دی د ہغہ مور ډیرہ پرهیزگارہ دہ صحیح او بالکل بی شکہ او صفاخبرہ ہم دا دہ۔ اودا قرآن پاک د مؤمنانود زړونوہدایت دی اود ہغوی د پارہ سراسر رحمت دی۔ د قیامت پہ ورځ بہ اللہ تعالیٰ د ہغوی فیصلې کوی چہ د بدلې پہ اخستوکې غالب دی اود بندہ د اقوالو اوعمالو نہ خبردی۔

قوله تعالى: - فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ط

تالہ ہم پہ ہغہ باندي کامل یقین ساتل پکاردی د خپل رب پہ تبلیغ کنبی کوتاہی نہ دی کول پکار۔ تہ سراسر پہ حقہ نی مخالفین ازلی بدبختہ دی پہ ہغوی باندي ستا د رب خبرہ پہ صدق سرہ راغلي دہ چہ دوی تہ بہ ایمان نہ نصیب کیري سرہ د دی چہ کہ تہ ہغوی تہ تولې معجزې ہم اوبنائې۔ تہ مرو تہ فائدہ ورکونکې خبرې نہ شی کولې تہ صرف ہغوی تہ اورولې شی یعنی قبلوی بہ نی صرف ہغوی چہ غور کیردی واورې او زړہ اولگوي خان پوہہ کړی دی سرہ ایمان اواسلام پہ ہغوی کنبی وی۔ د اللہ تعالیٰ اورسول اللہ ﷺ منونکی وی د اللہ تعالیٰ د دین قائل او عامل وی۔

وَإِذَا	وَقَعَ	الْقَوْلُ	عَلَيْهِمْ	أَخْرَجْنَا	لَهُمْ
او کله چی	اراشی	خبر دپورہ کیدو دوخت	پہ ہغوی باندي	نور اوبہ باسو مونږ	دپارہ دہغوی
اوهر کله چی	د اللہ د عذاب	وعدہ د دوی پہ حق کنبی پورہ شی	نو مونږ بہ د دوی دپارہ د زمکې		
دَابَّةً	مِّنَ الْأَرْضِ	تُكَلِّمُهُمْ ۝	أَنَّ النَّاسَ	كَانُوا	بِآيَاتِنَا
یو ځناور	دزمکې نہ	اچی خبری بہ کوی دہغوی سرہ	اچی بیشکہ خلق	وو	پہ آیتونو زمونږ
نہ یو ځناور راوباسو	اچی خبرې بہ ورسره کوی	اچی دی خلقو زمونږ پہ آیتونو یقین			
لَا يُوقِنُونَ ۝					
چی یقین بہ نہ کولو					
نہ لرلو					

قوله تعالى: - وَأَذِيقْهُمْ الْقَوْلَ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً

د قیامت نخسبی اود دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تذکرہ او دې کنبې اقول:- دکوم ځناور چه دلته ذکر دې دا د خلقو بالکل وړانیدو دالله تعالی د دین پریخودو په وخت کنبې آخری زمانه کنبې ښکاره کیږی او خلقو به حق دین بدل کړی وی بعضې وائی چه دابه مکمه مکرمه کنبې راوخی اوبعضې وائی یوبل ځای نه راوخی چه د هغې تفصیل اوس راخی ان شاء الله هغه به وینا کوی خبرې به کوی او وائی به چه خلقو به د الله تعالی د آیاتونو یقین نه کولو ابن جریر رحمته الله هم دامختار گنړی خوپه دې قول کنبې نظر دې. والله اعلم ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه هغه به دا زخمی کوی یوبل روایت کنبې دی چه چه هغه به دا اودا دواړه کوی. دا قول ډیر ښه دې او په دواړو کنبې څه منافات نشته. والله اعلم. هغه احادیث او آثار چه د دابة الارض باره کنبې نقل دی په هغې کنبې مونږ څه دلته بیانرو. والله المستعان.

(دَابَّةُ الْأَرْضِ) متعلق احادیث او اقول:- [اول قول] صحابه کرام رضی الله عنهم یوځل ناست وو د قیامت ذکر نی کولو رسول الله صلی الله علیه و آله د عرفات نه تشریف راوړو مونږ نی په ذکر کنبې مشغول اولیدلونوئی فرمانیل چه قیامت به نه قائم کیږی ترکومې چه تاسو لس نښې نه وی لیدلې. د نمر د مغرب نه راوتل، لوگي، دابة الارض، یاجوج ماجوج راوتل، د عیسی عليه السلام مریم راوتل، اود دجال راوتل او په مغرب مشرق او جزیره عرب کنبې درې ځل تندر کیدل اود یواړو دعدن نه راوتل چه د خلقو حشر به کوی هم دې سره به شپه تیریری اوهم دې سره به د غرمې اوده کیدل کیږی. (۱)

دویم قول:- ابوداؤد طیالسی کنبې دی دابة الارض به درې ځل راوخی د لرې ځنگل کنبې به ښاراود هغې ذکر به ښکار یعنی مکې ته نه رسی. بیا به د یوې اوږدې زمانې نه پس ښکاره کیږی اود خلقو په ژبو به دده قصه راشی تردې چه مکې ته به هم د ده خبر راوړسی. بیاچه کله خلق د الله عز وجله ټولونه زیات د حرمت او عظمت مسجد حرام کنبې وی هم هغه وخت به ناڅاپی اودیر زر دابة الارض هغوی ته هلته ښکاره شی د رکن او مقام په مینځ کنبې کنبې به د خپل سر نه خاوری څنډی خلق چه دې وینی نو اخوا دپخوا به شی دې به د مؤمنانو ډلې له لار شی اود هغوی مخونه به د پریقیدونکی ستوری په شان روښانه کړی نه د هغه نه په تیخته څوک بچ کیدې شی نه په پټه پاندې تردې چه یوسړې به په مانځه اودریږی او دهغه نه به پناه غواړی. دې به دهغه شاته راشی وائی به اوس مانځه ته اودریږی؟ بیا به د هغه په تندي باندې کرښه اوکړی اولار به شی. د ده د نښې لگولو سره به کافراو مؤمن په صفاتو گډه ښکاری. تردې چه مؤمن به کافر ته وائی ای کافر زما حق اداکړه اوکافر به مؤمن ته وائی ای مؤمنه زما حق اداکړه. دا روایت د حذیفه بن اسید رضی الله عنه نه موقوفاً هم نقل دې.

دریم قول:- یوروايت کنبې دی چه دا به دعیسی عليه السلام په زمانه کنبې وی په هغه وخت کنبې هغه دبیت الله طواف کوی. خود دې اسناد صحیح نه دی.

څلورم قول:- په صحیح مسلم کنبې دی چه د ټولونه اول به کومه نښه ښکاره کیږی هغه د نمر د مغرب نه راوتل دی د دابة الارض د ضحی په وخت کنبې راتلل دی. په دې دواړو کنبې چه کوم یو اول وی دویم به د دې نه پس وی. (۲)

پنځم قول:- په صحیح مسلم کنبې دی حضور صلی الله علیه و آله او فرمانیل دشپږو څیزونو نه وړاندې وړاندې نیک اعمال اوکړنې. د نمر د مغرب نه راوتلونه، د لوگي راتلل، د دجال راتلل، د دابة الارض راتلل او په تاسو کنبې دهر یو خاص امر او عام امر (۱) دا حدیث په نورو اسنادو سره په نورو کتابونو کنبې هم شته. (۲)

(۱) صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی الايات التي تكون قبل الساعة: ۲۹۰۱، ابوداؤد: ۴۳۱۱، ترمذی: ۲۱۸۳، ابن ماجه: ۴۰۴۱، احمد: ۶/۴، ابن حبان: ۶۸۴۳. (مسلم وغیره)

(۲) صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی خروج الدجال ومکته فی الارض: ۲۹۴۱، ابوداؤد: ۴۳۱۰، ابن ماجه: ۴۰۶۹.

شپږم قوم: ابوداؤد طیالسی کښې دې حضور ﷺ فرماني دابة الارض سره به د حضرت موسیٰ ﷺ همساوی اود حضرت سلیمان ﷺ گوتمه وی دکافرانو په پوزه باندې په همسایره نښه لگوی اود مؤمنانومخ به په گوتمه باندې منور کوی تردې چه په یو دسترخوان باندې ناست مؤمنان اوکافران به ټول ښکاره شی. (۲)

اووم قول: په یوبل حدیث کښې چه په مسند احمد کښې نقل دې چه د کافرانو په پوزه به په گوتمه سره مهر لگوی اود مؤمنانومخونه به په همسا سره روښانه کوی. (۳)

اتم قول: ابن ماجه کښې د حضرت بریده ؓ نه روایت دې زه رسول الله ﷺ سره د مکې خواکې یو ځنگل ته لاړم. مااوکتل چه یو اوچه زمکه ده د کومې ه چاپیره چه شکه ده ونی فرمائیل چه هم دې خان نه به دابة الارض راوځي. حضرت بریده ؓ وائی چه زه څوکاله پس حج له لاړم نومالرگې اولیدو چه زما د دې لرگی برابر وو. (۴)

نهم قول: حضرت ابن عباس ؓ فرماني چه د دې به څلور پښې وی اود صفاد کندی نه به راوځي دومره په تیزنی سره به راوځي لکه چه یو ډیر تیز اس خو بیابانه هم په دریو ورځو کښې د ده د بدن دریمه حصه نه وی راوتلې.

لسم قول: د عبد الله بن عمرو ؓ څخه چه کله د دې باره کښې تپوس اوشونو هغوی اوفرمائیل چه په جیاد کښې یو غردې دهغې دلاندې نه به راوځي. که زه هلته ووم نو مابه تاسوته داغرخودلې وودې به نیغ د مشرق طرف ته ځي اودومره په زوره به ځي چه هریو طرف ته به د ده آواز رسی بیا به د شام طرف ته ځي هلته به هم چغه وهی اودیمن طرف ته به ځي دلته به هم چغه اووهی اود ماښام په وخت کښې به دمکې نه لارشی اوسحریه عسفان ته اورسی. خلقو تپوس اوکړو بیا په څه کیږي هغه وئیل بیا ماته پته نه لگی یوولسم قول: د عبد الله بن عمر ؓ قول دې چه د مزدلفه په شپه به راوځي.

دولسم قول: د حضرت عزیر ؓ دکلام یو حکایت دې چه د سدوم د لاندې نه به راوځي د ده خبرې به ټول اوری. دحامله حمل به د وخت نه وړاندې پریوځي خوږې اوبه به ترڅې شی دوستان به دښمنان شی حکمت به اوسوزی علم به اوچت کړې شی د لاندې زمکه به خبرې کوی د انسان به هغه خواهشات وی چه کله به هم نه پوره کیږي. د هغه څیزونو به کوشش وی چه کله به هم نه حاصلیږي. د هغې باره کښې به کارکوی چه کوم چه به خوری هم نه.

دیارلسم قول: ابوهریره ؓ فرماني چه د هغه په بدن باندې به ټول رنگونه وی. د ده د دوو ښکرو په مینځ کښې د سور د پاره د یوفرسخ لاروی.

څوارلسم قول: ابن عباس ؓ فرماني چه دابه د پیږې نیزې او چرې په شان وی.

پنځلسم قول: حضرت علی ؓ فرماني د ده به ویښته وی نوکې به ئی وی ږیره به ئی وی لکې به ئی نه وی. دریو ورځو کښې به په مشکله دریمه حصه رابهرشی سره د دې چه د تیز اس په شان به روان وی.

شپاړسم قول: د ابن زبیر ؓ قول دې د ده سر به د غوائی دسر په شان وی سترگې به ئی دخنزیرد سترگو په شان وی غوږونه به ئی د هاتهی په شان وی د ښکرو ځای به ئی د اوبن په شان وی د شتر مرغ په شان ښت به ئی وی د زمری په شان به ئی سینه وی د شرمخ په شان رنگ به ئی وی د پیشو په شان ملا به

(۱) صحیح مسلم کتاب الفتن باب لی بقیة من احادیث الدجال: ۲۹۴۷، احمد: ۳۲۴/۲، ابن حبان: ۶۷۹۰.

(۲) ابن ماجه کتاب الفتن باب الايات: ۴۰۵۶ وسنده حسن.

(۳) مسند الطیالسی: ۲۵۶۴.

(۴) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة النمل: ۳۱۸۷.

(۵) ۳۷/الصافات: ۲۲.

نی وی دگد په شان لکنی به نی وی. د اوښ په شان به نی پښی وی د هرو دوو اندامونو په مینځ کښی به نی د دولسو گزو فاصله وی. د موسی عليه السلام همسا او حضرت سلیمان عليه السلام گوتمه به ورسره وی. د هریو مؤمن په تندی به د موسی عليه السلام په همسا باندې نښه کوی چه خورپړی به اود هغه مخ به روښانه کړی اود هر کافر په مخ به په سلیمانی گوتمه باندې نښه لگوی چه خور به شی او ټول مخ به نی تورشی. اوس به مؤمن او کافر داسې ښکاره شی چه د اخستلو او خرڅولو په وخت کښی د خوراک څښاک په وخت کښی خلق به یوبل ته ای مؤمن او ای کافر ونیلو سره رابلی. د ابة الارض به د یویو نوم اخلی هغوی ته به د جنت زیری اویا د دوزخ بد خبر ورکوی. ددی آیت هم دا معنی او مطلب دی.

وَيَوْمَ	نَحْشُرْ	مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ
او یاده کړئ هغه ورځ چی راجمه به کړو مونږ	دهر امت نه	
او په کومه ورځ چی مونږ د هریو امت نه د هغی خلقو یوه ډله راغونډه کړو		
فُوجًا مِّمَّنْ	يُكَذِّبُ	بِآيَاتِنَا
یوه ډله دهغه چانه چی دروغ به نی گنړل ایتونه زمونږ بیا به هغوی په ترتیب کړی شی		
چی زمونږ ایتونه نی دروغ گنړل ..... نو هغوی به ډلو کښی تقسیم کړی شی		
حَتَّىٰ	إِذَا	جَاءُوا
تر هغی پورې کله چی راشی هغوی ټول یو ځانې ته نو اوبه وائی الله آیا دروغ گنړلی وو تاسو		
تر دې چی کله هغوی (زمونږ دربار ته) راشی نو الله <small>جل جلاله</small> به او فرمائی چی آیا تاسو زما ایتونه دروغ گنړل		
بِآيَاتِنَا	وَكَمْ تُحِيطُوا	بِهَا
ایتونه زمونږ او حال دا چی تاسو احاطه نه وه کړی په هغی باندې په لحاظ د علم سره یا څه کار وو		
حالانکه تاسو پرې ځان پوه کړی هم نه وو بلکه بغیر د علم نه انکار کولو آیا (ددی نه علاوه)		
كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ	وَوَقَعُ
چی وی تاسو چی کوو به مو او رابه شی خبره د عذاب په هغوی باندې په سبب دهغی		
مو نور څه څه (خراب) کارونه کول اود هغوی د ظلم په وجه به د هغوی په حق کښی به (زمونږ د)		
ظَلَمُوا	فَهُمْ	لَا يَنْطِقُونَ
چی ظلم او کړو هغوی پس هغوی به څه ونیلي نه شی آیا نه گوري دا خلق چی بیشکه مونږه		
د عذاب وعده پوره شی او هغوی به خبرې هم نشی کولی آیا دوی اونه لیدل چی مونږ		
جَعَلْنَا	الْبَيْلَ	لِيَسْكُنُوا
جوړه کړه شپه دپاره ددی چی آرام او کړی په هغی کښی او ورځ روښانه		
د دوی د آرام دپاره شپه جوړه کړه ده او ورځ مو (د کار کسب دپاره) روښانه جوړه کړی ده		
إِنَّ	فِي ذَٰلِكَ	لَآيَاتٍ
بیشکه په دې کښی خامخا نښی دی دپاره دهغه قوم چی ایمان راوړی		
بیشکه په دې کښی هغو خلقو دپاره نښی دی چی ایمان راوړی		

قوله تعالى: - وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ قَوَّاجًا

داد حشر میدان دی :- دالله ﷻ خبری نه منونکو به دالله ﷻ په وړاندې حشر وی او هلته به په هغوی باندې غصه اورتنه کولی شی دی دپاره چه دهغوی دلت اوخواری اوکړې شی. دهرقوم نه به دهرې زمانې داسې خلق ډلې ډلې جدا جدا پیش کیږی لکه چه ارشاد دی ﴿أَحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ (۱) ظالمان اودهغوی جوړې راجمع کړئی لکه چه بل ارشاد دی ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ (۲) کله چه د نفسونو جوړې ملاوولې شی دا ټول به یو بل ته دیکې ورکوی داول والا به دآخر والا ردکوی. ټول په ټول به د خناورو په شان راشړلې شی اودالله تعالی مخکې به راوستلې شی. دهغوی په حاضریدوسره به هغه حقیقت انتقام اخستونکې په ډیره زیاته غصه کښې دهغوی نه تپوس کوی دوی به دنیگونه خالی لاس وی. لکه چه ارشاد دی ﴿فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى وَلَكِنْ كَذَبَ وَتَوَلَّى﴾ (۳) یعنی نه هغوی صداقت کړې وو اونه نی مونږونه کړی وو بلکه دروغ نی گنړلې وو اومخ نی اړولې وو. نویه هغوی باندې به حجت قایم شی او هیڅ عذر به اونه کړې شی. لکه چه ارشاد باری تعالی دی ﴿هَذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ﴾ (۴) اونه کړې شی اونه به د غیر معقول عذراجازت ورکولې شی. نود هغوی په ذمه باندې به خبره ثابته شی. حیران اوپریشان به وارخطا ولاړ وی اودخپل ظلم به ښه بدله بیامومی. په دنیا کښې ظالمان وو اوس چه دچا په وړاندې ولاړدی هغه عالم الغیب دی که څه خبره جوړوی نو جوړه به نه شی.

قوله تعالى: - أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لَيْسَكُنُوفِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا

دالله ﷻ دقدرت دلائل :- بیادخپل کامل قدرت بیان فرمائی اوخپل اوچت شان ښائی اوخپل عظیم الشان سلطنت ښائی چه کولای دلیل دی د هغه د تابعدارئی په فرضیت باندې اود هغه حکمونه په خای راوړلو باندې اود هغه د منع کړې شوی کارونو نه د بندیدلو په ضرورت باندې اود هغه د انبیاءوکرامو د رښتیاو په اصلیت باندې چه هغه شپه د آرام جوړه کړه دی د پاره چه تاسو په هغې کښې آرام حاصل کړئی اود ټول ورځې سترپوالی ختم کړئی اوورځ نی رنډا کړه دی د پاره چه تاسو د خپل روزگار لټون اوکړنی د تجارت سفر اوروزگار په آسانۍ سره اوکړې شئی. دا ټول څیزونه خود یومؤمن د پاره د کافی نه هم زیات دلیل دی.

وَيَوْمَ يَنْفَخُ	فِي الصُّورِ	فَقَزَعَ مِنْ	فِي السَّمَوَاتِ
اویادکړه هغه ورځ چی پوکې به اووهلې شی په صور(شپلی) کښې نواوبه یریرې هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی			
او په کومه ورځ چی شپیلې پوک وهلې شی ..... نو څوک چی په آسمانونو او په			
وَمَنْ	فِي الْأَرْضِ	إِلَّا مَنْ	شَاءَ اللَّهُ
او هغه څوک چی په زمکه کښې دی بغیر دهغه چانه چی اوغواړی الله (بچ کول دهغه) او ټول به			
زمکه کښې موجود دی هغه ټول به اوویریرې مگر هغه څوک چی الله ﷻ ئی اوغواړی او ټول به ورته			

(۱) ۳۷/الصافات: ۲۲.

(۲) ۸۱/التکویر: ۷.

(۳) ۷۵/القیامة: ۳۱-۳۲.

(۴) ۷۷/المرسلات: ۳۵-۳۶.

اَتَوْهُ	دَاخِرِينَ	وَتَرَى	الْجِبَالَ	تَحْسِبَهَا	جَامِدَةً
راشی هغه ته عاجزه او (نن) وینې ته غرونه ته گمان کوي په هغې دمضبوطوالي					
د فکر نه زور ږند راروان وي اوت ته چې غرونو ته گوري نو دا خیال به کوي چې په ځانې ولاړ دی					
وَهِيَ	تَهْرُ	مَرَّ السَّحَابِ	ط	صَنَّ اللَّهُ	الَّذِي
حالتکه دا غرونه به تیریری (الوزی) پشان دالوتلو دوریځي دا کار نامه ده دالله دهغه الله					
حال دا چې دا غرونه به لکه د وریځو غونډې الوزی ..... دا د الله څو کار ګری ده					
اَتَقْنِ	كُلَّ شَيْءٍ	ط	إِنَّهُ	خَيْرٌ	بِمَا تَفْعَلُونَ
چې محکم نی جوړ کړې دي هر څیز بیشکه هغه خبر دي په هغه کارونو چې تاسو نی کوي					
چې هر څیز نی ډیر مضبوط جوړ کړې دي هغه ستاسو په کارونو ښه خبر دي					
مَنْ	جَاءَ	بِالْحَسَنَةِ	فَلَهُ	خَيْرٌ	مِنْهَا
هغه څوک چې راشی دنیکی سره نو مقرر ده هغه لره بهتره بدله دهغې نه او دغسې خلق به					
څوک چې (زمونږ دربار ته) نیکی راوړي انوهغه ته به دهغې نه غوره اجر ورکړي شی اوداسې خلق به					
مِنْ فَرْعٍ يَوْمَئِذٍ	أَمِنُونَ	وَمَنْ جَاءَ	بِالسَّيِّئَةِ		
ډیری دهغه ورځې نه محفوظ وي او هغه څوک چې راشی دبدی سره					
د دغې ورځې دویرې نه په امن کښي وي ..... او څوک چې گناه اوکړي					
فَلَبَّتْ	وُجُوهُهُمْ	فِي النَّارِ	هَلْ تُجْزَوْنَ		
نونسکور به او غور زولې شی مخونه دهغوئ په وور کښي نه درکړي کیري تاسو ته					
نوپرمخي به په دوزخ کښي غوزار کړي شی (او وئیلې به شی) چې تاسو ته صرف دهغو					
إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ					
مګر هغه چې وي تاسو چې کول به مو					
عملونو سزا درکولي شی کوم چې تاسو دنیا کښي کول					

قوله تعالى: وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ
 دقيامت څو نورې نخښې: -الله تعالی دقيامت ویره او دهغې بې آرامۍ بیانوي په شپیلۍ کښې به حضرت
 اسرافیل عليه السلام دالله تعالی په حکم باندې پوکې وهی هغه وخت به په زمکه ډیر خراب خلق وي د ډیر
 وخته پورې به شپیلۍ وهی کوم سره چه به ټول پریشان حال شی. بغیر د شهیدانونه چه دالله تعالی په
 نیز ژوندی دی او رزق ورکولې شی. د عبدالله بن عمرو رضی الله عنه نه یوه ورځ یوسړی تپوس اوکړوچه دا ته څه
 فرماني چه دومره دومره وخت پورې به قیامت راشی. هغوی سبحان الله یا لاله الا الله یا څه بل څه کلمه
 چه د حیرانتیا په وخت کښې د تعجب په وخت کښې وئیلې شی اوفرمانیله ونی واوره اوس خو مې زړه
 غواړي چه چاته یوحديث هم بیان نه کړم. مادا وئیلې وو چه زر به لوټي لوټي اهمې خبرې اووینشي بیت
 الله به خراب شی اودا به وی او دابه وی وغیره. د رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمان دي چه دجال به زما په امت
 کښې څلویښت حصار وی زه په دې نه پوهیږم چه څلویښت ورځې یا څلویښت میاشتې او یا څلویښت
 کاله به وی. بیا به الله تعالی (حضرت عیسی عليه السلام رانازل کړی) هغه به په شکل کښې بالکل د عروه بن

بدلی اخلی اود هغه ورخی دخطرې نه به بې ویرې وی. او خلق به په ویره کښې په عذاب کښې وی دې به په امن او ثواب کښې وی. په اوچتو اوچتو بالاخانو کښې به په راحت او اطمینان کښې وی. اود چا چه بدنې او بدنې وی یاد چا بدنې د نیکونه زیاتې وی د هغې بدله به ملاوېږي. د خپلو خپلو کړو بدله به اخلی. د اکثر و مفسرینونه نقل دی چه د بدنې نه مراد شرک دي.

اِنَّهَا اَمْرٌ

| بیشکه هم دا خبره ده | چی ماته حکم شوي دي

| ماته خو صرف دا حکم شوي دي

اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا

چی زه بندگی او کړم | درب | ددې ښار | هغه رب | چی حرم نې جوړ کړې دهغې نه

چی زه ددې ښار (مکې) د مالک عبادت او کړم | چا چې دې ښار ته عزت ورکړې دي

وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَّ اَمْرٌ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ

او هغه لره دي | هر څيز | او ماته حکم شوي دي | چی شم زه | د مسلمانانو (غاره اېښودونکو) نه

او هر څه د هغه دي | ..... او ماته دا حکم شوي دي چی (دهغه) د تابعدارو څنی شم

وَاَنْ اَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمِنْ اٰهْتَدٰى فَاِنَّهَا

او چی اوروم (خلقوته) | قرآن | پس هغه چا | چی صحیح لار بیا مونده | نو بیشکه

(اود دې حکم راته هم شوي دي) چی دا قرآن پاک دي اوروم | نو څوک چې په نیغه لار روان شي | نو د

يَهْتَدٰى لِنَفْسِهٖ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ

هغه صحیح لار مومي | دپاره د فائدې د ځان خپل | او هغه څوک | چی بې لارې شوا | نو اووايه

خپلې فائدې دپاره به نې وی | او څوک چې گمراه پاتې شي | نو ته اووايه چې زه خو صرف د

اِنَّهَا اَنَا مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ ۝ وَقُلْ الْحَمْدُ لِلّٰهِ

چی بیشکه | زه | د خبردارونکو نه یم | او اووايه | چی ثنا خاص الله لره ده

د الله ﷻ د نافرمانۍ د انجام نه، وپرونکې یم | اود اووايه چې ټول تعریفونه د الله ﷻ دپاره دي

سَيَّرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ فَتَعْرِفُوْنَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ

زر به اوښائی تاسو ته | نښې خپلې | پس اوبه پیژنئ تاسو هغه | اونه دې رب ستا | ناخبره

او هغه به درته ډیر زر خپلې نښې اوښائی | نو تاسو به نې ښې او پیژنئ | او ستا رب ستاسو

عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝

دهغه کارونو نه | چی تاسو نې کوی |

د کارونو نه بې خبره نه دي

قوله تعالى: - إِنَّمَا أَمَرْتُ أَنْ أُعْبَدَ

د کعبه عزت او حرمت او توحید بیان :- اللہ ﷻ خپل عزت مند نبی کریم ﷺ ته فرمائی چه تاسو ﷺ په خلقو کښې اعلان او کړنې چه زه د دې مکې د ښار د رب د عبادت اود هغه د حکم منلو مامور یم. لکه چه ارشاد دې چه ای خلقو که ستاسو زما په دین کښې شک وی نو وی دې زه خو به د چا چه تاسو عبادت کوئې کله هم د هغوی عبادت اونه کړم. زه هم د هغه رب تعالی عبادت کونکې یم کوم چه ستاسو د مرګ او ژوند مالک دې. دلته دمکې طرف ته د ربوبیت اضافت صرف د بزرګنۍ او عزت د اظهار دپاره دې. لکه چه فرمائیلې دې (فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ) (۱) دوی له پکار دې چه ددې ښار د رب ﷻ عبادت او کړې چا چه دوی د نورو خلقو د اولګې په وخت کښې ماره اود نورو د ویرې په وخت کښې بې ویرې اوساتل. دلته فرمائی چه د ښار د حرمت او عزت والا هم هغه جوړ کړې دې. لکه بخاری اومسلم کښې دې حضور ﷺ د مکې د فتح په ورځ اوفرمائیل چه دا ښار د هغه وخت نه د حرمت دې کله نه چه الله ﷻ آسمان اوزمکه پیدا کړې دې. دې ته به د الله ﷻ د حرمت ورکولو سره هم د حرمت والا وی تر هغه وخته پورې چه قیامت راشی مه ددې ازغی پریکوئې مه ددې ښکار وپروئې مه په دې کښې د چا پریوتلې څیز او چتوئې او چه څوک نی اوپیژنی اومالک ته ئې رسول غواړی دهغه دپاره جائز دی. ددې وابنه هم مه پریکوئې الخ (۲) د احادیث په ډیرو سندونو سره په ډیرو کتابونو کښې نقل دې لکه چه د احکامو په کتابونو کښې تفصیل موجود دې. ولله الحمد. بیاد هغه خاص څیز ملکیت ثابتولو سره خپل عام ملکیت ذکر فرمائی چه د هر څیز رب اومالک هم هغه دې د هغه نه بغیر څوک نه مالک دې نه معبود.

قوله تعالى: - وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ

د رسول کریم ﷺ د رسالت بیان :- اوماته هم د احکم دې چه زه موحد مخلص تابع دار او حکم منونکې شم. اوماته دا هم فرمائیلې شوی دی چه خلقو ته د الله تعالی کلام اورولو سره واورو. لکه چه فرمان دې مونږ دا آیاتونه اودا حکمت ذکر ستا په وړاندې تلاوت کوی. بل آیت کښې دې چه مونږ تاته د موسی ﷺ اود فرعون صحیح واقعہ بیانوو. مطلب دا چه زه ربانۍ تبلیغ کونکې یم زه تاسو را بیداروم تاسو وپروم که زما منشی او په نیغه لار راځئ نو هم خپله ښیګړه به کوی او که زمانه منشی نو زه به خپل د تبلیغ فرض پوره کړم او اوزگار به شم. وړاندې نور رسولانو هم داسې کړې وود الله تعالی کلام ئې اورولو او خپله لمن ئې پاکه کړه. لکه څنګه چه ارشاد دې په تاباندې صرف رسول دی حساب زمونږ په ذمه دې. بل ارشاد دې چه ته صرف وپرونکې ئې او په هر څیز باندې وکیل هم الله ﷻ دې. د الله تعالی دپاره تعریف دې چه په بې خبرې کښې هغوی ته عذاب نه ورکوی بلکه اول ورته خپل پیغام رسوی خپل حجت ختمه وی ښه او بد ورته ښائی مونږ به تاسو ته داسې آیاتونه او ښایو چه تاسو به پخپله قائل شئې. لکه چه ارشاد دې (سَتَرْنَاهُمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي الْأَنْفُسِ ثُمَّ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ) (۱) او لَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (۲) مونږ به پخپله ددوی په نفسونو کښې اوددوی نه گیر چا پیره داسې ښې وراوښایو په کومو سره چه به هغوی ته حق ښکاره شې.

قوله تعالى: - وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

الله تعالی لوئې وړوکی یو څیز هم پټ نه دې :- الله تعالی ستاسو دکړونه غافل نه دې بلکه دهغه علم هر لوی اور وړوکی څیز راگیر کړې دې. د نبی کریم ﷺ ارشاد دې گورئې خلقو الله تعالی په هیڅ یو کار کښې د عمل نه غافل مه گنړئې د یو یو ماشی یو یو پتنګ او یو یو ذرې نه خبر دې. (۱)

(۱) ۱۰۶ / قریش: ۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب جزاء الصيد باب لا یعمل القتال بمکه: ۱۷۳۴، صحیح مسلم: ۱۳۵۳، ابوداؤد: ۲۱۸، ترمذی: ۱۵۹، ابن

حاجان: ۳۷۲۰، احمد: ۳۱۵/۱.

(۱) ۴۱ / حم السجده: ۵۳.

دعمر بن عبد العزيز رضی اللہ عنہ نہ روایت دی کہ چری ہغہ غافل وی نود انسان د قدمونونہ کوم چہ هوا ورائوی بہ نی غفلت کولو خوہغہ د دی ننبوہم حافظ او عالم دی. امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ بہ اکثر دا دوه شعرونہ لوستل چہ یاخوہم د هغوی دی او یا د بل چا دی:

اذما خلوت الدهريوما فلا تقل
خلوت ولكن قل على رقيب
ولا تحسبن الله يغفل ساعة
ولا ان ما يخفى عليه يغيب

کله هم چہ ته په خلوت او یواز یوالی کنبی نی نوخپل خان خان له او یوازی مه گنږه بلکه خپل رب هم هلته حاضر اوناظر گنږه هغه یو ساعت هم دچانه غافل نه دی اونه څه پټ فنا خیز د هغه د علم نه بهر دی. (الحمد لله) د الله تعالی په فضل او اوکرم سره د سورت نمل تفسیر ختم شو.

تفسیر د سورت قصص

مسند احمد کنبی حضرت معدی کرب رضی اللہ عنہ فرمائی چہ مونږ د حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ خواته راغلواو هغه ته مو درخواست اوکړو چہ مونږ ته د سورت (طسم) د سلو آیاتونو والا لوستلو سره واوروی. نو هغوی او فرمائیل چہ ماته خودا یادنه دی تاسو لار شنی د خباب بن ارت رضی اللہ عنہ نه واورنی هغه پخپله در رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی. مونږ هغوی ﷺ له لارواو هغوی مونږ ته د مبارک سورت اولوستلو (۱)

آیاتونه	سورة القصص مکية وهی ثمان وثمانون آية وتسع رکوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
①	شروع کوم په نوم د الله چہ ډیر مهربان زیات رحم کونکې دی	①
ط. س. م.	تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ② نَتْلُوا عَلَيْكَ	
ط. س. م.	دا ایتونه د کتاب مبین دی او روو مونږه تاته	
طسم	دا دیو داسې کتاب ایتونه دی چې ښکاره بیانونکې دي مونږ تاته د	
مِنْ نَبِيِّمُوسَى ③ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ④ إِنَّ		
دقیصی دموسی او دفرعون نه په حقه سره دپاره دهغه خلقو چې ایمان راوړی بیشکه		
مونږ دموسی <small>ﷺ</small> او د فرعون رښتونې واقعات د هغو خلقو دپاره بیانوو چې ایمان راوړی بیشکه		
فِرْعَوْنَ ⑤ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا		
فرعون لونی اوکره په زمکه کنبی او کړل نی اوسیدونکی دهغې اهلی دلی		
چې فرعون (دمصر) په زمکه کنبی ډیر تکبر کړی وو اود هغې خلق نی دلی دلی کړی وو چې یوه		
يَسْتَضِيعُ ⑥ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَذَّيْحُ ⑦ أَبْنَاءَهُمْ		
چې کمزوری (ذلیل) کوله به نی یوه ډله دهغوی نه ذبحه کول به نی خامن دهغوی		
ډله (بنی اسرائیل) به نی کمزورې کوله (په دې طریقه چہ) دهغوی خامن به نی ذبح کول		

وَيَسْأَلُكَ ۖ نِسَاءَهُمْ ۖ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ۝

او ژوندی به نې پرېښودلې اېښخې (جینکې) دهغوی اېیشکه هغه | وژ | دفساد کونکونه
او جینکې به نې (د خدمت دپاره) ژوندنې پرېښودې | هغه ډیر د فساد کونکو ځنی وو

وَنُرِيدُ ۖ أَنْ نَمُنَّ ۖ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا ۖ

او اراده لرله مونږه اچې احسان او کړو مونږه اېه هغه کسانو باندې اچې کمزوری (ذلیل) ساتلې شوی وو
او مونږ دا غوښتل چې د کومې دلې زور کمولې شی هغې باندې مهرباني او کړو

فِي الْأَرْضِ ۖ وَنَجْعَلَهُمْ ۖ أَيْمَةً ۖ وَنَجْعَلَهُمُ ۖ الْوَارِثِينَ ۖ

په زمکه کېنې | او جوړ کړل مونږ هغوی لره | امامان | او جوړ کړل مونږه هغوی | وارثان (د زمکې)
او دوی (د ملک) سرداران جوړ کړو | او هم دوی (د دې زمکې) وارثان جوړ کړو

وَنُمَكِّنْ ۖ لَهُمْ ۖ فِي الْأَرْضِ ۖ وَنُرِيَ ۖ فِرْعَوْنَ ۖ وَهَامَانَ ۖ

او چې اقتدار ورکړو مونږ | هغوی لره | په زمکه کېنې | او اوبښايو مونږ | فرعون ته | او هامان ته
او په ملک کېنې ورته اقتدار ورکړو | ..... او فرعون او هامان

وَجُنُودَهُمَا ۖ مِنْهُمْ ۖ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۖ

او لښکرو دهغوی ته | د طرفه دهغوی نه | هغه څیز | چې وو هغوی | چې یریدل به دهغې نه |
او د دوی لښکرو ته د دې (کمزور و خلقو) د لاسه هم هغه انجام اوبښايو د کوم نه چې دوی ویریدل

قوله تعالى: - إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ

د فرعون سرکشی او په بنی اسرائیلو باندې ظلمونه : د حروف مقطعه بیان وړاندې تیر شوی دې. دا آیاتونه دې د
واضح ښکاره روښانه صفا او کولوا وقرآن پاک. د ټولو کارونو اصلیت تیرې شوې او راتلونکې خبرې په دې
کېنې دې او ټولې رښتیا او ښکاره. مونږ ستا په وړاندې (اې رسول الله ﷺ) د موسی ﷺ او فرعون رښتوني
واقعې بیانوو. لکه چې په نور و آیاتونو کېنې دې مونږ ستا په وړاندې بهترین واقعې بیانوو داسې لکه چې
ته دهغې د کیدو په وخت کېنې هلته موجود وې. فرعون یو متکبر سرکش او بد دماغ انسان وو هغه په
خلقو باندې ډیره خرابه قبضه لگولې وه او هغوی ئې په خپل مینځ کېنې په جنگ کړې وو او په هغوی
کېنې اختلاف اچولې وو دې سره ئې هغوی کمزورې کړې و او پخپله ئې په هغوی باندې په جبر او ظلم
سره حکومت کولو خاص کړ بنی اسرائیل خو دې ظالم د نیست او نابود کولو اراده کړې وه. سره د دې
چې په مذهبي اعتبار سره هغوی په دغه وخت کېنې د ټولونه ښه وو. هغه دوی ډیر زیات ذلیل کړې
ساتلې وو ټول خراب کارونه به ئې هم د هغوی نه اخستل شپه ورځ به دا غریبانان په بیگار کېنې
رانیکلې کیدل. په دې باندې به هم دهغه غصه نه یخې ده. دهغوی نارینه اولاد به ئې قتل کولو دې د
پاره چې دوی د طاقت والا جوړنه شي اود دې دپاره هم چې دوی ذلیل او خواروي اود دې ویرې هم چې هغه
وئیل چې هم په دوی کېنې به د یو ماشوم د لاسه زما د اسطنت تباہ کیدونکې دې.

قوله تعالى: - يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۖ فَسَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

د دېچ سبب: خبره داسې ده چې کله حضرت ابراهیم ﷺ دمصر د حکومت نه د خپلې بی بی حضرت ساره
ﷺ سره روان وو اود دغه ځای سرکش بادشاه حضرت ساره بی بی د خپلې وینځې په توگه د دوی نه
واخسته چې هغه الله تعالی د دې کافرنه په حفاظت سره اوساته اود هغه په دې باندې د لاس او چټولو

عَيْنٍ لِّيَ وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ

دسترگو دی | مالره | او تالره | مه وژنی دی | کیدی شی | چی فانیده به راگری مونږ ته |

دسترگو یخوالی دی | دی مه قتلوی | ..... کیدیشی چی مونږ ته فائده راگری

أَوْ نَخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ①

یا به اونیسو مونږ ده لره | خونې | او هغوی | نه پوهیدل (په انجام) |

یانې په خویتوب اونیسو | او هغوی (په اصل حال) نه پوهیدل |

قوله تعالى: - وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أَرْمُوزٍ أَن أَرْضِعِيهِ ②

څوک چه الله ﷻ بج کول غواړی هغه څوک هم نه شی وژلې: - روایت دي چه کله دبنی اسرائیلو په زرگونو بچی قتل کړي شو نو قبطیانوته داویره پیدا شوه که بنی اسرائیل ختم شونوچه څومره ذلیل کارونه او بي هوده خدمتونه حکومت دهغوی نه اخلی چرته زمونږ نه نی وانخلي نوپه دربار کښې غونډه اوشوه او خبره اوتړلې شوه چه یو کال نی وژتنی اویو کال نی مه وژتنی. حضرت هارون ؑ په هغه کال باندې پیدا شو په کوم کال چه ماشومان نه شو قتل کولې. ولې موسی ؑ په هغه کال باندې پیدا شو په کوم کال چه به عام توگه باندې ماشومان د تیغ نه ویستلې شو. ښځو به گشت کولو اود حامله ښځو به نی خیال ساتلو دهغوی نومونه به نی لیکل د حمل کیدو په وخت به د اښځې ورتلې که جینتی به کیده نو واپس به تلې او که هلك به کیدونو زر به نی جلادیانو ته خبر ورکولو. دي خلقو به ښه تیرې چرې راوړې او هم هغه وخت به راتلل اود مور بیلار په وړاندې به نی ماشوم ټکړې ټکړې کولو اوتلل به. د حضرت موسی ؑ دمور چه کله حمل شو نود عامو خلقو غوندې د هغې حمل نه ښکاریدو او کومې ښځې چه په دي کار باندې مقرري وې او څومره دایانې به راتلې چاته هم د حمل پته اونه لگیدله تردې چه حضرت موسی ؑ پیدا هم شو. د هغوی مورته دي وخت کښې ډیره سخته ویره پیدا شوه چه هر وخت به ویریدله اودې ماشوم سره نی مینه هم دومره زیاته وه چه دیوې مور به هم خپل بچی سره دومره مینه نه وی. په یوه مور باندې څه موقوف دی الله ﷻ د موسی ؑ مخ داسې جوړ کړې وو چه د چانظر په هغه باندې پریوتلو د هغه په زړه کښې به نی محبت کیناستول که چه د الله تعالی ارشاد دي ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي﴾ ③ (۱) ماد خپل خان محبت په تا باندې اچولې وو. اود موسی ؑ مور بی بی به هروخت په خطر ه اوویره کښې خفه اوسیدله نو الله تعالی د هغې په زړه کښې خیال واچولو چه په ده باندې پنی څکه اود ویرې په وخت کښې دي په دریاب د نیل کښې لاهو کړه د کوم په غاړه چه د هغې کور وو. دغه شان نی یوه پیتنې اوصندوقچه جوړه کړه په دي کښې نی حضرت موسی ؑ کیخودو. پنی به نی پرې څکول او په دي کښې به نی اوده کولو کله چه به څه د ویرې موقعه راتله د اصدوق به نی په دریاب کښې بهیولواو په پرې باندې نی هغه تړلې وو دویرې تلو نه پس به نی هغه راښکلو. یوخل یوسرې داسې کورته راغلو چه دهغه نه دموسی ؑ موراوو ویریدله رامنډه نی کړه او ماشوم نی په صندوق کښې واچولو او په دریاب کښې نی ورلاهو کړو او په تندنی سره پرې تړل هیرشو. صندوق د اوبو چپوسره په تیزنی سره لاړو او په بهیدو بهیدو کښې د فرعون محل سره څواکې تیریدو نووینځو راوچت کړو اود فرعون بی بی له نی یورو کولونی کړو ونی کتل چه په هغې کښې د یونورانی ښانسته مخ والا صحیح سالم ماشوم پروت وو د هغه په کتوسره د هغې زړه د ده د مینې نه ډک شو اود دي ماشوم دي ښکلې شکل د هغې په زړه کښې ځای اوکړو. په دي کښې هم د رب عزوجل مصلحت وو چه د فرعون بی بی

تہ نیغہ لاراوبنائی اود فرعون پہ وړاندې د ده ویره راوړی اود هغه غرور ختم کړی. نو فرمائی چه ال فرعون داصندوقچه راوچته کړه او آخر د هغوی د دښمنی او د غم او خفگان ذریعه جوړه شوه. محمد بن اسحاق رحمہ اللہ وغیرہ فرمائی د (لیکون) لام لام عاقبت دې د تعلیل لام نه دې ځکه چه د دوی اراده داسې نه وه. په ظاهره دا تیک هم معلومیږی. خو معنی ته په کتلوسره که لام د تعلیل لام او گنرلې شی نوهم په کښې څه حرج نه ښکاری ددې دپاره چه الله تعالی دصندوقچې د اوچتولود پاره د دې وجه نه جوړ کړې وو چه دې د هغوی د پاره دښمن جوړ کړی اود هغوی دغم او خفگان ذریعه نی جوړ کړی. بلکه په دې کښې یو د مزې خبره داهم ده چه د چانه هغه بچ کیدو هم د هغوی په سر وراوختلو هم په دې وجه د دې نه پس نی او فرمائیل چه فرعون هامان اود هغه ملگری خطار کاروو.

قدریه ته د عمر بن عبدالعزیز خط: روایت دې چه عمر بن عبدالعزیز رحمہ اللہ قدریه کوم خلق چه د تقدیر نه منکر دی په یو خط کښې اولیکل چه موسی رحمہ اللہ په وړاندینی علم د فرعون دښمن اود هغه د پاره د غم او خفگان ذریعه وه لکه څنگه د قرآن مجید آیت نه ثابتہ ده خوتاسو وائی چه که فرعون غوښتل نو موسی رحمہ اللہ به د هغه امدادی اودوست وو؟ بیا فرمائی چه داماشوم کتلوسره فرعون رانیغ شوچه هسې نه چرته اسرائیلیه ښځې داراغورزولې وی اوچرته داهم هغه نه وی د چا د قتل کولود پاره چه ما په زرگونوماشومان قتل کړل. دې سوچ کولوسره هغه داهم قتل کول غوښتل خود هغه بی بی حضرت آسیه رحمہا اللہ د ده سفارش اوکړو. فرعون نی د هغه د ارادې نه منع کړو چه دامه قتل کوه ممکن ده چه دې زما اوستاد سترگو یخوالې جوړشی. فرعون جواب ورکړو چه ستاد سترگو یخوالې خو به وی ولې ماته خود سترگو یخولو هیڅ ضرورت نشته. د الله تعالی شان ته گورنی چه هم دغه شان اوشو.

آسیه رحمہا اللہ ته الله تعالی خپل دین ورنصیب کړو اود حضرت موسی رحمہ اللہ په وجه باندې هغې ته هدایت ملاوشو اودامکر الله تعالی دخپل نبی په لاس باندې هلاک کړو. د نسائی وغیرہ په حواله سره د سورت طه په تفسیر کښې فتون په حدیث کښې دا قصه پوره بیان شوې ده. حضرت آسیه رحمہا اللہ فرمائی کیدې شی چه دې مونږ ته څه نفع راوړسوی د هغې امید الله تعالی پوره کړو. په دنیا کښې حضرت موسی رحمہ اللہ د هغې د هدایت ذریعه جوړشو اوپه آخرت کښې جنت ته د تلو نور وائی چه داهم کیدې شی چه مونږ دې خپل بچې جوړکړو. د هغې هیڅ اولاد نه وونو غوښتلې چه حضرت موسی رحمہ اللہ په خپل خوئی سره اونیسې. په دوی کښې په چا کښې هم عقل نه ووچه قدرت څنگه پټه پټه خپله اراده پوره کوی.

وَاصْبِرْ فُؤَادُ أَمِّ مُوسَى	فِرْعَاوْنَ	إِنْ كَادَتْ	لَتَبْدِيَ بِهِ
اوشو زړه دمور دموسی خالی دصبر نه (بې قراره) نزدې وه چي ښکاره کړې وې هغې راز دهغې			
اود موسی <small>رحمہ اللہ</small> د مور زړه ناقلاره شو نزدې وه چې د موسی <small>رحمہ اللہ</small> حال نی دفرعون خلقو ته ښکاره کړې وې			
لَوْلَا أَنْ رَّبُّنَا	عَلَى قَلْبِهَا	لِتَكُونَ	مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝
که چری نه وې مضبوط کړې مونږ زړه دهغې دپاره ددې چي شی دباور کونکونه			
که مونږ د هغې زړه مضبوط کړې نه وې د دې دپاره چي هغه دې په مونږ کلک یقین اوساتی			
وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهُ	فَبَصَّرَتْ بِهِ	عَنْ جُنُبٍ	
او وې وئیل خور دهغه ته چي څه روستو په ده پسې نو کتل هغې هغه ته دلرې نه			
اوهغې د موسی <small>رحمہ اللہ</small> خور ته اووئیل چي ته ورپسې روستو څه نو هغې موسی ته دلرې نه (پټ پټ) کتل			

وَهُمْ	لَا يَشْعُرُونَ ۝	وَحَرَّمْنَا	عَلَيْهِ	الْمَرَاضِعَ
او هغوی (خلق)	نه پوهیدل	او حرام کړې وې مونږه	په هغه باندې	تی ورکونکې ښځې
اود فرعون خلق پرې نه خبریدل	او مونږ داول نه په هغه باندې دائی گانې منع کړې وې			
مِنْ قَبْلُ	فَقَالَتْ	هَلْ اَدْلَكُمُ	عَلَى اَهْلِ بَيْتٍ	يَكْفُلُوْنَهُ
دمخکښې نه	انو او وویل (خورنې)	آیا خبر درکړم زه تاسو ته	په اهل دیو کور	چې پالنه به کوی دده
	(چې دهیچا تې ئې نه اخستو) نود موسی خور او وویل	آیا زه درته یوداسې کورنۍ اوبښایم	چې د ده پالنه	
لَكُمْ	وَهُمْ	لَهُ	نَاصِحُونَ ۝	فَرَدَدْنَاهُ
ستاسو دپاره	او هغوی به	دپاره دهغه	خیر خواهان وې	واپس راوستو مونږ هغه
				مور دهغه ته
				به ستاسو دپاره کوی
				او هغوی به دده خیرخواه وې
				نو مونږ هغه خپلې مور ته په واپس کړو
كُنْ	تَقَرَّرَ	عَيْنَهَا	وَلَا تَحْزَنَ	وَلِتَعْلَمَ
دپاره ددې	چې خوږې شی	سترگې دهغې	او غمژنه نشی	او چې پوهه شی
				چې بیشکه
				چې د هغې سترگې پرې یخې شی
				او چې غمژنه نه وې
				او چې په دې پوهه شی چې
وَعَدَ اللَّهُ	حَقُّ	وَلَكِنْ	اَكْثَرَهُمْ	لَا يَعْلَمُونَ ۝
وعدۀ دالله	ارښتینۍ ده	ولیکن	ازیات خلق ددوی	نه پوهیږی
				د الله ﷻ وعدۀ حقۀ ده
				خو زیات خلق په دې (خبرو) نه پوهیږی

قوله تعالى: - وَأَصْبَحَ قُودًا مِّنْ مَّوْسَىٰ فِرْعَاوْنَ

د موسی ﷺ پالنه دفرعون په کور کښې: - دموسی ﷺ مورچه کله هغه په صندوقچه کښې واچولواود فرعونیانود ویرې په دریاب کښې لاهو کړو نوډیره پریشانه شوه اوبغیر دالله تعالی د رښتونی رسول اود خپل ځیگر ټکرې موسی ﷺ نه د هغې دبل څه څیز خیال پاتې نه شو. صبر اوآرام نی لاړو په زړه کښې به نی دموسی ﷺ د خیال نه بل هیڅ خیال نه راتلو. که د الله تعالی دطرف نه د هغې د زړه ساتنه نه کیدله نوهغې به په بې صبرنۍ کښې راز ښکاره کړې وو خلکوته به نی وویل چه دغه شان زما ماشوم ضائع شو. ولې الله تعالی د هغې زړه صبرکړو ډاډگیرنه اوتسلۍ ئې ورکړه اوهغې ته نی کامل یقین ورکړو چه ستا ماشوم به تاته خامخا ملاویږی. دموسی ﷺ مور بی بی خپلې مشرې لورته چه لږه غونډې په عقل وه اوفرمائیل چه لورې ته دې صندوقچې ته گوره اوپه غاړه غاړه ورسره څه گوره چه څه کیږی؟ ماته خبر اوکړه نودې د لرې نه هغې ته کتل او روانه وه خو په داسې طریقۀ اوناچاره کښې چه بل چاته پته هم اونه لگی چه داد دې خیال ساتی او ورسره ورسره روانه ده. د فرعون محل ته په رسیدو اود هغه دوینځو راخستو پورې خود هغه خور بی بی اوکتل بیا هلته بهر اودریده چه کیدې شی څه معلومات اوشی چه دننه څه کیږی. هلته دا اوشوچه حضرت آسیه ﷺ فرعون د هغه وینې تویولونه منع کړو او ماشوم نی په خپله پالنه کښې واخستو. په شاهۍ محل کښې چه څومره دایانې وې ماشوم نی ټولونه ورکړو هریوپه ډیر محنت او مینه سره په ده باندې د ښوڅکلو کوشش اوکړوخود الله تعالی په حکم موسی ﷺ دیوې ښځې نه هم یوگوت پنی اونه څکل آخرنی دخپلووینځوپه ذریعۀ بهر اوریستلو چه چرته بهر څوک دائی پیدا کړنی اود چا پنی چه اوڅکی هغه دلته راولنی. رب العالمین ته دامنظور نه ده چه د هغه نبی دې د مورنه بغیرد بل چا پنی اوڅکی اوپه دې کښې د ټولونه لوئی مصلحت داوو چه په

دی بهانه موسی علیه السلام خپلې مورته اورسی. وینځوچه کله هغه بهر رااوووستلو نو خورنې اوپیژندلو خو دوی باندې هیڅ هم ظاهر نه کړل اونه دوی ته پخپله څه پته اولگیدې شوه. د هغه مور خو اول ډیره پریشانه وه خود دې نه پس الله تعالی هغې ته صبر او آرام ورکړې وو او هغه چې او په تسلی سره وه. خورنې ورته اوونیل چه تاسو دومره ولې پریشانه ئی؟ هغوی ونیل چه داماشوم د یوې دانې پنی هم نه ځکی مونږ د ده د پاره د یوې دانې لټون کوو. دې اوریدو سره د کلیم الله خوربې بی اوونیل که تاسو وائی نو زه د یوې دانې پته درکړم؟ ممکن دی چه دا ماشوم د هغې پنی اوځکی او هغه د ده پرورش اوکړې اود ده خیرخواهی اوکړی. دې اوریدو سره د هغوی څه شک غوندې پیدا شوچه داجیننې د دې ماشوم د اصلیت اود ده د مور پلار نه خبرده دانې راگیره کړه او دې نه ئی تپوس اوکړو تاته څه معلومه ده چه هغه ښځه به د ده کفالت اوخیرخواهی کوی؟ هغې زر جواب ورکړو سبحان الله څوک به دانه غواړی چه په شاهي دربار کښې دې دهغه عزت او اکرام وی اود هغه د انعام په خاطر به څوک دې ماشوم له پنی نه ورکوی؟ د هغوی په عقل کښې هم راغله چه زمونږ اولنې گمان غلط وو داخوتیک وائی دا پرېودنی اوونیل ښه ده رازه د هغوی کور راته اوبنایه. دا هغوی سره خپل کورته راغله دخپلې مور طرف ته ئی ارشاره اوکړه چه دې له ئی ورکړنې نو شاهي نوکرانو هغه ماشوم دې ته ورکړو ماشوم ددې پنی اوځکل ډیر زردا خبر حضرت آسیه رضی الله عنها ته ورکړې شو. دې اوریدو سره هغه ډیره خوشحاله شوه او هغه ئی محل ته راوغوښتله او ډیر څه انعام او اکرام ئی ورکړو. خودا پته ورته نه وه چه په واقعي کښې هم دښځه ددې ماشوم خپله مور ده. صرف په دې وجه چه موسی علیه السلام دهغې پنی ځکلی وو دهغې نه ډیره خوشحاله شوه دیوڅو ورځو پورې خو هم داسې کار روان وو. آخریوه ورځ حضرت آسیه رضی الله عنها اوونیل زما خواهش دې چه ته هم محل ته راشه هم دلته اوسپړه خوره ځکه اودې ماشوم ته پنی ورکوه. د موسی علیه السلام مور ونیل چه داخومانه نه کیږی زه د بال بچ ښځه یم زما خاوند هم دې زه به ده ته په خپل کور کښې پنی ورکوم بیابه ئی تاسو کره رالیکم. هم دا مقرر شوه اوپه دې باندې دفرعون بی بی هم رضامند شوه. د موسی علیه السلام د مور ویره په امن سره فقیری په مالدارنې سره اولگه په مړه سره اوذلت په عزت سره بدل شو. هره ورځ به ئی انعام او اکرام اخستلو خوراک څښاک او کپړې وغیره به ورته په شاهي طریقو ملاویدلې خپل خوږ ماشوم به ئی په خپله غیږ کښې پاللو. یوه شپه یا یوه ورځ یاد یوې شپې ورځې نه پس الله تعالی د هغې مصیبت په راحت سره بدل کړو.

څوک چې حاله کټه کوی او د الله تعالی نه ویره کوی نو دهغه مثال د موسی علیه السلام د مور دې. په حدیث شریف کښې دی چه کوم سړې خپل کار روزگار کوی اوپه دې کښې د الله تعالی ویره اوزما د سنتو لحاظ ساتي دهغه مثال د موسی علیه السلام د مور په شان دې چه هم په خپل بچی باندې پنی ځکوی او اجرت هم اخلي ( ) دالله تعالی ذات پاک دې اوهم د هغه په لاس کښې ټول کارونه دی هم د هغه غوښتنه کیږی او کوم یوکار چه هغه نه غواړی هغه هیڅ کله نه کیږی. یقینا هغه د هر هغه سړی امداد کوی څوک چه په هغه باندې توکل اوکړی. د هغه حکم منونکي دست گیر هم هغه دې او هغه د خپلو نیکانو بندیگانو په سخت وخت کښې په کار راځی اود هغوی تکلیفونه اخواکوی اود هغوی تنگی په فراخی سره بدلوی او د هریو خفگان نه پس ورته خوشحالی ورکوی. سبحانه ما اعظم شانه.

قوله تعالی: فَرَدْنَاهُ إِلَىٰ آتِهِ موسی علیه السلام اعزاز او گرام سره د مور غیږې ته واپس کړې شو. بیا فرمائی مونږ هغه د خپلې مور طرف ته بیا واپس کړو دې دپاره چه د هغې سترگې پرې یخې وی او هغې ته دخپل بچی خفگان نه وی اود الله تعالی وعده هم رښیتا وگنځی اودایقین هم اوکړی چه هغه به ضرور نبی اورسول کیدونکې هم دې. اوس د

(۱) ددې معنی روایت ابن ابی شیبہ: ۳۴۷/۵، بیهقی: ۲۷/۹، المراسیل لابی داؤد: ۳۳۳ کښې موجود دي.

موسیٰ ﷺ مور بی بی بنہ پہ تسلی سرہ د هغه پالنه کولو کنبی مشغوله وه داسې پالنه نی کوله لکه چه د یواوچتی درجې د پیغمبر کیدل پکاروو. اود رب حکمتونه د بی علمود نظر نه غیب وی. هغوی د رب تعالیٰ د حکمونو غرض اود. هغې منلو سره د نیک انجام سوچ نه کوی اود ښکاره نفع نقصان پابند اوسپړی اویه دنیا باندې مست وی هغوی سره دابنه نه لگی ممکن دی چه کوم څیز هغوی خراب گنړی هغه بنه وی اودیر ممکن دی چه کوم څیز هغوی بنه گنړی هغه خراب وی. که یوکار خراب گنړی نوڅه معلومه ده چه قدرت په هغې کنبی څه فاندې پتې کیخودې دی.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ أَتَيْنَهُ حُكْمًا وَعِلْمًا

او هر کله چی اورسیدو موسیٰ | خوانی خپلې ته | او برابر شو په عقل | نو ورکړو مونږ هغه ته | حکمت او علم
او کله چی موسیٰ ﷺ خپلې خوانی ته اورسیدو | او بنه تکره شو | نو مونږ ورته حکمت او علم ورکړو

وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ

او دارنگی | بدله ورکړو مونږه | نیکانو خلقوله | اوننو تو هغه | ښار ته | په وخت
او مونږ نیکانو خلقو ته هم دغسې بدله ورکړو | او (یوه ورځ) موسیٰ ﷺ د خلقو د غفلت په وخت کنبی

غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا

دغفلت | داخل دهغې | نو بیا نی موندو | په هغې کنبی | دوه سړی | چی جگړه نی کوله | دایو |
ښار ته داخل شو | ..... نو هلته نی دوه سړی په جنگ اولیدل | ..... دایو

مِّنْ شِيعَتِهِ ۖ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي

دډلې دهغې نه وو | او دا بل | ددښمنانو دهغه نه وو | نو امداد او غوښتو دهغه نه | هغه سړی
خو دده دقوم څنی وو | او بل دده ددښمنانو څنی وو | نو کوم سړی چی دده دقوم وو | هغه ددښمن

مِّنْ شِيعَتِهِ ۖ عَلَى الَّذِي ۖ مِنْ عَدُوِّهِ ۖ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ

چی دډلې دهغه نه وو | خلاف دهغه سړی | چی ددښمن دهغه نه وو | نو سوک ورکړو هغه له | موسیٰ
د سړی په مقابل کنبی دموسیٰ ﷺ نه مدد او غوښتلو | نو موسیٰ ﷺ ورته یو سوک ورکړو

فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّهُ عَدُوٌّ

نو کار نی تمام کړو دهغه | او ویل موسیٰ | دا کار دعمل دشیطان نه دی | بیشکه هغه | دشمن دی
نوهغه مړ شو | موسیٰ ﷺ او ویل چی دا خو یو شیطاننی کار او شو | ..... بیشکه هغه

مُضِلٌّ ۖ قَالِ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ

گمراهه کونکې دی | ښکاره | او ویل موسیٰ | اے ربه زما | بیشکه زه چی یم | ظلم اوکړو ما |
ښکاره بی لاره کونکې دشمن دی | موسیٰ ﷺ او ویل چی انی زما ربه | ما په خپل

نَفْسِي ۖ فَاعْفُرْ لِي ۖ فَغَفَرَ لَهُ ۖ إِنَّهُ هُوَ

په ځان خپل | نو بښنه اوکړه ماته | نو بښنه اوکړه الله | هغه ته | بیشکه هغه | خاص هم هغه |
ځان ظلم اوکړو | نو تر راته معافی اوکړه | نو الله ورته معافی اوکړه | ..... بیشکه هغه

الْغُفُورُ الرَّحِيمُ ۝ قَالَ رَبِّ	يَمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ
بنیونکی مہربانہ دی اووئیل موسیٰ اے ربہ زما بہ سبب دھغہ انعام اچی تاکری دی بہ ماباندي	بخسوںکی مہربان دی موسیٰ ﷺ اووئیل چي ائی زما ربہ اچي بہ ما کومہ مہربانی کري دہ
فَلَنْ أَكُونُ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ۝ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ	نور گز بہ نہ کیریم زہ مددگار دپارہ دمجرمانو خلقو پس صبا کرو موسیٰ بہ دھغہ بنار کنبی
نوزہ بہ ہیچری دمجرمانو مددگار جوړنشم ..... نو موسیٰ ﷺ بہ بنار کنبی	
خَافًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي	اَسْتَنْصَرَهُ
پريدونکی اچی خطرہ نی محسوسولہ انو ناساپہ دھغہ سري اچی امداد نی غوبنتی وؤ دھغہ نہ	د ويري او انتظار بہ حالت کنبی صبا کرو اخہ گوری چي پروں تري نہ کوم سري امداد غوبنتی وؤ
يَا لَأَمْسٍ يَسْتَصْرِخُهُ ۝ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ	پروں ایبا نی فریاد کوؤ دھغہ تہ اووئیل دھغہ تہ موسیٰ بیشکہ تہ خامخا بی لاری نی
دھغہ ورتہ نن بیا دممد دپارہ آواز نہ کوی موسیٰ ﷺ ورتہ اووئیل چي تہ خوشکارہ بی	
مُتَّبِعِينَ ۝ فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ	بنکارہ پس ہر کلہ چي ارادہ اوکرہ موسیٰ اچی اونیسی دھغہ سري اچی دھغہ دشمن وؤ
لاری سري یی نوخہ وخت چي موسیٰ ﷺ دھغہ سري تہ لاس وراورد کرو کوم چي د دواپو بہ شریکہ	
لَهُمَا ۝ قَالَ يَمُوسَىٰ أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا	د دواپو نو اووئیل دھغہ اسرائیلی اے موسیٰ آیا تہ غواړي اچی اوورنی ما الکہ خنگہ
دشمن وؤ نو دھغی اسرائیلی اووئیل چي ائی موسیٰ ﷺ آیا تہ ما ہم دھغی قتل کول غواړي الکہ	
قَتَلْتَ نَفْسًا يَا لَأَمْسٍ ۝ إِنَّ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا	چی تاوڑلی دی یو سري پروں انہ غواړي تہ مگر اچی شی تہ زورور
چی پروں دی یو سري وڑلی وؤ تہ خوبس بہ دی زمکہ کنبی زوراور کیدل غواړي	
فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ۝	بہ زمکہ دمصر کنبی اونہ غواړي تہ اچی شی تہ د اصلاح کونکونہ
اودا نہ غواړي چي د روغی کونکو خنی شی	

قوله تعالى: - وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا
 د موسیٰ ﷺ | د لاس نہ | د قبطی قتل: موسیٰ ﷺ | د وړوکوالی ذکر کولونہ | پس اوس دھغہ | د خواننی دواقعہ
 بیان کولې شی | چہ اللہ تعالیٰ دھغہ تہ حکمت او علم وړکړو یعنی نبوت نی وړکړو (۱) نیکان ہم داسي

بدلہ موسیٰ بیادہغه واقعہ ذکر کولی شی کومہ چہ د موسیٰ ﷺ دمصر پریخودو ذریعہ جوہرہ شوہ اود کومہ نہ پس چہ اللہ ﷻ ہغه تہ د رحمت مخ وارولو۔ دہ مصر پریخودو اودمدین طرف تہ لارو۔ هغوی یوخل بنار تہ راخی یاخودمانہام نہ پس یاماسپنہین پہ وخت^(۱) خلق پہ خوراک خبناک یا اودہ کیدو کنبہ مشغول دی۔ پہ لارہ باندی دیر خلق نشته خہ گوری چہ دوه کسان پہ خپل مینخ کنبہ پہ جگرہ دی یواسرائیلی دی اویوقبطی۔ اسرائیلی دقبطی موسیٰ ﷺ تہ شکایت اوکړواود هغه زورزیاتی بیان کړو پہ دی باندی موسیٰ ﷺ لہ غصہ ورغله اویوہ موکہ نی ورکړہ پہ هغی سرہ چہ هغه ہم هغه وخت مړشو۔ موسیٰ ﷺ اوویریدلو وئی ونیل چہ داخود شیطان کاردی شیطان دبنمن اوگمراه دی اود هغه د نوروگمراه کول ہم بنکارہ دی۔ بیانی دالله تعالیٰ نہ معافی غوہستلہ اواستغفارنی کولو الله تعالیٰ ہم اوبہلو او بنہونکی مہربان خوهغه دی۔ اوس نی ونیل ای الله تعالیٰ تاخومالہ عزت بزرگی او نعمت راکړی دی زہ دامخې تہ ایردم او وعدہ کوم چہ بیا بہ ہیخ کلہ د یونافرمان پہ ہیخ کارکنبہ برابرې او امداد نہ کوم۔

قوله تعالیٰ:- قَالَ يُؤْمِنُ أَتْرِيدَ أَنْ تَقْتُلَنِي

د قتل راز بنکارہ شو:- د موسیٰ ﷺ د موکې نہ قبطی مړشوپہ دی وجہ د هغوی پہ طبیعت کنبہ ویرہ وه بنار تہ پہ ویرہ ویرہ راغلوچہ اوگوری خہ خبرې کیږی چرتہ راز خوہنکارہ شوې نہ دی؟ خہ گوری چہ ہم پرونی اسرائیلی یوبل قبطی سرہ پہ جنگ دی۔ د موسیٰ ﷺ پہ کتوسرہ هغه د پرون پہ شان نن ہم فریاد اوکړو اوزاری نی کولی۔ حضرت موسیٰ ﷺ اوفرمائیل تہ دیر شیطان سرې نی دی اوریو سرہ هغه اوویریدو۔ کلہ چہ حضرت موسیٰ ﷺ د هغه ظالم قبطی طرف تہ د هغه د ظلم بندولود پاره لاس وړاندې کولو نودی سرې د خپل کمینہ توب او بزدلنی نہ دا اوگنړل چہ گنی هغوی ہم دہ تہ بد اوونیل او ہم دی رانیسی نود خپل خان بچ کولود پاره نی شور شروع کړوچہ موسیٰ ﷺ لکه څنگہ چہ تا۔ پرون د یوسری قتل کړی دی نن ما قتل کول غواړی؟ پرونی واقعہ خو صرف د دہ پہ وړاندې شوې وه خکہ تراوسہ پورې چاته پتہ نہ وه لگیدلې خونن د دہ پہ خله دی قبطی تہ معلومہ شوہ چہ داکارد موسیٰ ﷺ دی اودی بزدل اوډرپوک دی سرہ داهم بنکارہ کړہ چہ تہ خو پہ زمکہ باندی سرکشہ اوسیدل غواړی او ستا پہ طبیعت کنبہ خو اصلاح نشته۔ قبطی چہ داواوریدہ نواوتختیدو اومندہ نی کړہ د فرعون دربار تہ اورسیدواوهلتہ نی مخبری اوکړہ۔ دفرعون دزړہ دخرابوالی اوس خہ حدپاتی نہ شواوزر نی سپاہیانو اوزغلول چہ موسیٰ ﷺ راوہیستی او پیش نی کړنی۔

وَجَاءَ رَجُلٌ	مِّنْ أَقْصَا	الْمَدِينَةِ	يَسْعَىٰ	قَالَ	يُوسَىٰ
اوراغي یوسری	داخرسر	دهغه ښار نه	چی رامنډی نی وهلی	اوونیل هغه	اے موسی
او یو سرې د ښار د بلې غاړې نه	په منډه منډه راغلو	..... وی ونیل چې انې موسی ﷺ			
إِنَّ الْمَلَکَ	يَأْتِمُرُونَ	بِكَ	لَيَقْتُلُونَكَ	فَاخْرُجْ	إِنِّي
بیشکہ سرداران	مشوره کوی	خلاف ستا	چی اووژنی تا	نواوڅه تہ	بیشکہ زہ
درباریان ستا	په باره کنبی مشورې کوی	چی تا اووژنی	نو تہ د(ملک نه) بهر لاړشه		بیشکہ زہ
لَكَ	مِنَ النَّاصِحِينَ	فَخَرَجَ	مِنْهَا	خَائِفًا	يَتَرَقَّبُ
تاته	د نصیحت کونکو نه یم	نو اووتو موسی	دهغه ښار نه	ایږیدونکی	چی کتل به نی هر طرفته
	ستا خیر خواه یم	نو موسی ﷺ	دهغه ځانې نه د ویرې او پریشانی پہ حالت کنبی	اووتلو	

قَالَ	رَبِّ	نَجِّنِي	مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝	وَلَمَّا
او وئیل موسیٰ اے ربہ زما نجات را کړې ماته د قوم ظالم نه او هر کله چې				
دانی وئیل چې انې زما ربہ اما د دې ظالمانو نه خلاص کړه ..... او څه وخت چې				
تَوَجَّهَ	تِلْقَاءَ مَدْيَنَ	قَالَ	عَلَىٰ رَبِّي	أَنْ يَهْدِيَني
توجه او کړه (روان شو) هغه طرف د مدین ته نو وې وئیل امید دې رب زما چې اوبه ښائی ماته				
موسیٰ ۝	د مدین طرف ته روان شو ..... نو وې وئیل امید دې چې زما رب به راته			
سَوَاءَ السَّبِيلِ ۝	وَلَمَّا	وَرَدَ	مَاءَ مَدْيَنَ	وَجَدَ
نیغه لار او هر کله چې اورسیدو اوبو (کوڅی) د مدین ته نو وې موندله				
نیغه لار او ښائی ..... او کله چې د مدین اوبو (د کوڅی غاړې) ته اورسیدو نو هلته ئې				
عَلَيْهِ	أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ	يَسْقُونَ ۝	وَوَجَدَ	مِنْ دُونِهِمُ
په هغې باندې یوه ډله د خلقو نه چې اوبه کول ئې خاړو او وې لیدلې په ډډه دهغوئ نه				
د خلقو یوه ډله بیا موندله چې (خاړو) خړوبوی اود هغوئ نه ئې یوې ډډې ته ئې دوه				
أَمْرَاتَيْنِ	تَذَوُّدَيْنِ ۝	قَالَ	مَا خَطْبُكُمَا	
دوه ښځې چې رامنځ کولې به ئې (گله ی خپلې) او وئیل موسیٰ څه دې حال (کار) ستاسو				
ښځې اولیدې چې (خپلې گله ی ئې) منع کړې ولاړې وې موسیٰ ۝ او وئیل چې تاسو څه غواړئ				
قَالَتَا	لَا نَسْقِي	حَتَّىٰ	يُصْدِرَ	الرِّعَاءَ ۝
او وئیل هغوئ دواړو چې اوبه نه ورکوو مونږ تر هغې پورې چې اوباسی خاړو دا شپانه				
هغوئ او وئیل چې مونږ تر هغه وخته (خپلو گډو ته) اوبه نه ورکوو ترڅو چې گډه بانه (خپل گنده کونه) اوبه ورنکړي				
وَأَبُونَا	شَيْخٌ كَبِيرٌ ۝	فَسَقَىٰ	لَهُمَا	ثُمَّ تَوَلَّىٰ
او پلار زموږ بودا دې ډیر انو اوبه ئې کړل خاړو د هغوئ دواړو بیا واپس لاړو				
اوزموږ پلار ډیر بودا دې انو موسیٰ ۝ د هغوئ دپاره (په گډو) اوبه اوځکولې بیا یو اړخ ته				
إِلَى الظِّلِّ	فَقَالَ	رَبِّ	إِنِّي	لَيَأْتِي
سورې ته پس وې وئیل اے ربہ زما بیشک زه هر هغه ځیز ته چې نازل ئې کړې ته ماته				
په سورې کښې کیناستو نودعائې او کړه چې ای زما ربه چې څه نعمت دې راولیږلو نو				
مِنْ خَيْرٍ	فَقِيرٌ ۝			
دخیر نه محتاج یم				
زه ورته ډیر محتاج یم				

قوله تعالى: - وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنَ الْأَمْمَةِ يَدْعُو يَسْتَعِينُ
 د قوم فرعون نه یو ځیرخواه تذکره: - دې راتلونکی ته ئې رجل او وئیل په عربی کښې رجل وائی پښونه. هغه
 چه کله او کتل چه سپاهیان د موسیٰ ۝ په لټون کښې روان شو نو دې په پښوسره په تیزو منډو په یوه

نیز دې لار باندې اووتلو اوزر نی موسی ﷺ ته خبر ورکړو چه د دې ځای مشرانو ستا د قتل اراده کړې ده تاسو ښار پرېږدئ زه ستاسو خیر خواه یم زما خبره اومنی.

قوله تعالى: - وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ

د مدین سخت سفر: - د فرعون اوفرعونیانو ارادې چه کله د دې سړی په ذریعه موسی ﷺ ته معلومی شوې نو هغوی دهغه ځای یکی یوازې چپ اوپټ اووتلو تر دغه وخته پورې د هغوی ژوند خود شهزادگانو په شان تیر شوې و و سفر ورته ډیر سخت معلوم شو خود ویرې ترهې په وجه به نی اخواد یخوا کتل او نیغ روان وو اود الله ﷻ نه به نی دعا غوښتله چه یا الله ماله ددې ظالمانو یعنی فرعون اوفرعونیانو نه خلاصې راکړې. روایت دې چه الله ﷻ د هغوی د لار خودنې دپاره یوه فرېسته راولیگله چه په اس باندې هغوی سره وه او هغوی ته نی لار او خودله. والله اعلم. په لږ ساعت کښې هغه د خنګلونو او بیابانونو نه اووتلو اود مدین لارې ته اور سیدلو. خوشحاله شو او ونی فرمائیل چه ماته دالله ﷻ نه امید دې چه هغه به مې هم په نیغه لار بوځی. الله تعالی د حضرت موسی ﷺ دا امید پوره کړو اود دنیا و آخرت نیغه لار ئی نه صرف وراو خودله بلکه د نورو د پاره هم د نیغې لار خودونکې جوړ شو.

قوله تعالى: - وَلَمَّا وَدَّ مَاءَ مَدْيَنَ

موسی ﷺ مدین ته اور سیدو: - مدین سره نیز دې یو کوهی له راغلو چه ونی کتل نو گډبانه اوبه په رانیکلو رانیکلو خپلو څارو و باندې څکی او هلته موسی ﷺ داهم اولیدل چه دوه ښځې دی چه خپلې چیلنې د نورو خلقو د څارو و سره داوبو څکلونه منع کوی. نو حضرت موسی ﷺ ته په دې چیلو اوبه دې ښځو باندې رحم راغلو چه دوی اوبه نه شی راویستلې اود گډبانو نه هم څوک دا خیال نه کوی چه د خپلو رانیکلو شوو اوبو نه دهغوی په چیلو هم اوڅکی. موسی ﷺ د هغوی نه تپوس او کړو تاسو خپل څاروی د دې اوبو نه ولې منع کوئ؟ هغوی وویل چه مونږ خو اوبه نه شو راویستلې چه کله د دوی څاروی اوبه اوڅکی او لار شی نو دا بېج شوې پاتې اوبه به مونږ په خپلو څارو و باندې اوڅکو.

قوله تعالى: - فَكَشَى لَهُمَا

د لسو کسانو بوجه موسی ﷺ په یوازې راوویستله: - زمونږ پلاردې خو هغه ډیر بوډا دې. موسی ﷺ پخپله دا اوبه رانیکلې او په دوی باندې اوڅکلې. عمر ﷺ فرمائی چه د دې کوهی څله دې گډبانو په یو لوی کانږې باندې بند کړې وه. کوم کانږې چه به لسو کسانو په یو ځای ددې نه اخوا کولو موسی ﷺ په یوازې خان هغه اخوا کړو او هم یوه ډول چه ئی راویستې وه په هغې کښې الله تعالی برکت واچولو اود دې دواړو جینکو چیلنې مړې شوې. موسی ﷺ سترې ستومانه او ترې ترې د یوې اونې د سوری لاندې کیناستو. دمصر نه د مدین پورې پیدل په منډو راغلې وو په پښو کښې پولې شوې وې د خوراک ورسره هم هیڅ نه و. دونو پانږې او وایښه مانښه نی خورل او خپته نی ملاسره لگیدلې وه اود وښو شین رنگ بهر ترې ښکاریدو. د نیمې کهجورې د پاره هم هغه په دې وخت کښې محتاج وو. سره د دې چه په دغه وخت کښې د ټول مخلوق نه زیات بزرگ د الله تعالی په نیز باندې هم دې وو. صلوات الله وسلامه علیه.

قوله تعالى: - ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ

هغه ونه څنګه او د څه وه؟ ابن مسعود ﷺ فرمائی چه زه د شپې په سفر کولو سره مدین ته اور سیدم اود هغه ځای د خلقو نه مې دهغه ونې باره کښې تپوس او کړو دکومې لاندې چه دالله ﷻ کلیم دمه کړې وه. خلقو ډیوې ونې طرفته اشاره او کړه. ما او کتل چه هغه یوه تکه شنه ونه ده. زما څاروې ډیر اوګي وو هغه په څله کښې پانږه واخستله او تر ډیره ساعته پورې شوخندو هلو خواخوږنی هغه واپس راوویستله ماد کلیم الله دپاره دعا او کړه اودهغه ځای نه واپس شوم. یوبل روایت کښې دی چه هغه ددې ونې دکتود پاره تلې وود کومې نه چه الله ﷻ موسی ﷺ سره خبرې کړې وې لکه څنګه چه به روستو راځی ان شاء الله سدی

جہ فرمائی چہ دا دیکر ونہ وہ غرض د دی ونی لاندی کیناستو موسیٰ علیہ السلام د الله تعالیٰ نہ دعا او کرہ ای ربه زہ ستاد احسانو نو محتاج یم۔ د عطاء عطا قول دی چہ دی بنیٰ ہی ہم د موسیٰ علیہ السلام دعا واوریدہ۔ (۱)

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ

پس راغله هغه ته | يوه بنځه ددواړو نه | چي تله | په حياء سره
بيا دي دوو جينكو کښي يوه ورته (واپس) راغله | چي په حياء سره راروانه وه

قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا

اوونيل هغي | بيشكه پلار زما | غواړي تالره | دپاره ددي چي درکړي تاته | مزدوري | دهغي
هغي اوونيل چي زما پلار تا غواړي | ..... چي تاته زمونږ په دي کنډک باندې داوبو

سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ

چي اوبه کړل خاړوي تا | مونږ لره | پس هر کله چي | راغلو موسي هغه ته | او بيان ئي کړه | هغه ته
خښولو بدله درکړي | نوڅه وخت چي هغه شعيب زته ورغلو | او هغه ته ئي خپله قصه بيان

الْقَصَصَ ۖ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

قصه (خپله) | اوونيل هغه | مه يريږه | خلاص شوي ته | د قوم ظالم نه |
کړه | ..... نو هغه (شعيب) ورته اوونيل چي مه ويريږه | تا دظالمانو نه خلاصي بيا موندلو

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ

اوونيل | يوې بنځي ددواړو نه | اې پلاره | مزدور اونيسه ده لره | بيشكه غوره
په دي جينكو کښي يوې اوونيل چي ائي زما بابا جانه | دي په مزدوري سره اونيسه | ځکه

مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ۝ قَالَ

دهغه چاچي ته ئي مزدور کوي | هغه ځوک دي چي قوي وي | امانتدار وي | اوونيل پلار دهغي
چي ښه مزدور کار هغه دي چي قوي او امانتدار وي | ..... هغه ورته اوونيل چي

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ

بيشكه زه غواړم | چي په نکاح درکړم تاله | يوه | ددي دواړو لونږو نه | په دي شرط
زه دا غواړم چي په خپلو دوو لونږو کښي ديوې تاسره نکاح اوکړم | خو په دي شرط

عَلَى أَنْ تَأْجِرَنِي ثَمْنِي حَبِيبٌ فَإِنْ أَتَمَمْتَ

چي ته به مزدوري کوي زما سره | اته | کاله | پس که پوره کړل تا | لس کاله
چي ته به | اته کاله ما سره مزدوري کوي | او که چرې تا لس کاله پوره کړل

فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۖ

نو هغه به دطرفه ستا نه وي | اونه غواړم زه | چي سختي اوکړم زه | په تاباندې |
نودابه ستا دطرفه احسان وي | اوزه تا په مشقت کښي د | اچولو څه اراده نه لرم (چي سخت کارونه درباندي کوم)

سَتَجِدُنِي	إِنْ شَاءَ اللَّهُ	مِنَ الصَّالِحِينَ	قَالَ ذَلِكَ
زر ده چی ته به بیا مومی مالره که او غواری الله د صالحانونه او وئیل موسی چی همدا			
ته به انشاء الله ما په معامله کښې ډیر ښه بیا مومی موسی <small>عليه السلام</small> او وئیل چی دا خبره زما			
بَيِّنِي	وَبَيِّنْكَ	أَيُّهَا الْاَجَلِينَ	قَضَيْتُ
و عده شوه په منځ زما او په منځ ستا کښې هره یوه ددې دواړو نیتو چی پوره کړه ما			
او ستا په مینځ کښې فیصله شوه په دواړو کښې هره یوه نیته چی زه پوره کړم			
فَلَا عُدْوَانَ	عَلَيَّ	وَاللَّهُ عَلَى مَا	نَقُولُ وَكَيْلٌ
نونه به وی زیاتې په ماباندې او الله په هغه خبرو چی وایو ئې مونږه ساتونکې نگهبان دې			
نو په ما به څه زور نه وی ..... او څه چی مونږ وایو الله <small>عز وجله</small> په هغې باندې گواه دې			

قوله تعالى: - فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِغْيَاءٍ -

شیخ کبیر اود موسی عليه السلام نکاح: ددې دواړو جینکو په بزوباندې چه کله موسی عليه السلام اوبه او څکولې، نودوی خپلې بیزې کورته واپس بوتلې، پلارنې اولیدل چه نن دوی دوخت نه مخکښې راغلې، نو تپوس ئې ترې اوکړو چه نن څه خبره ده؟ دهغوی ورته رښتونې واقعه واوروله، شعيب عليه السلام ددې دواړو نه یوه هم هغه وخت اولیږله چه لاره شه او هغه ماته راوله، هغه موسی عليه السلام ته ورغله او څنگه چه دکورنۍ پاک لمنو ښځو دستوروی په شرم او حیا سره په خپل څادر کښې پټه په پرده کښې روانه وه، مخ ئې هم د څادر په پلونې کړې وو) (بیادهغې هوښیار تیا او صداقت ته اوگورئ چه صرف داني ورته اونه وئیل چه زما پلار تاته غواری، ځکه چه په دې کښې د شک دخبرو گنجائش وو، صفا ورته او وئیل چه زما پلار تاته د مزدورۍ درکولو دپاره اود احسان بدله خلاصو لودپاره تا رابلې. کوم احسان چه تاپه مونږ په بزوباندې اوبو څکولو سره کړې دې. کلیم الله چه اوږې ترې یک یواځې مسافراوېې خرچه وو، ته داموقعه غنیمت معلومه شوه دلته راغې هغه ئې یومشر اوگنړلو اودهغه په تپوس باندې ئې خپله ټوله قیصه پوره په پوره ورته بیان کړله، هغه ورته تسلی ورکړه اووې فرمائیل چه اوس درسره څه ویره ده؟ دهغه ظالمانو دلته ته راخلاص شوې دلته دهغوی حکومت نشته.

دا شیخ کبیر څوک وو؟: بعضې مفسرین وائی چه دابزرگ حضرت شعيب عليه السلام وو، چه دمدين والودپاره د الله عز وجله دطرف نه پیغمبر البرلې شوې وو، همدغه مشهور قول دې. امام حسن بصری m اونور ډیر عالمان دغسې فرمائی، دطبرانی یوحديث کښې دی چه کله سلمه بن سعد غزی رضي الله عنه دخپل قوم دطرف نه بطور استاذې درسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت کښې حاضر شو نو حضور صلي الله عليه وسلم ورته وفرمائیل چه دشعيب عليه السلام دقوم په کس اود موسی عليه السلام په سخرانه دې مرجباوې (۱) چه تاته هدايت اوکړې شو، بعضې وائی چه دې د شعيب عليه السلام نوراره وو، او څوک وائی چه دشعيب عليه السلام دقوم یو مومن سړې وو، دبعضو قول دې چه د شعيب عليه السلام زمانه خود موسی عليه السلام دزمانې نه ډیره مخکښې وه، دهغوی دا قول دقران کریم ددې قول نه اخذ کړې شوې دې چه (وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيدٍ) (۲) دلوط عليه السلام قوم ستاسونه ډیر لرې نه دي. اوداهم دقران نه ثابته ده چه دلوطیانو هلاکت دابراهيم عليه السلام په زمانه کښې شوې وو، اوداهم ظاهره ده چه دحضرت ابراهيم

(۱) ایضاً ۸۵۸/۱۹ حاکم ۴۰۶/۲

(۲) البزار ۱۸۱۸، طبرانی ۶۳۶۴

(۳) ۸۹/۱۱ مود: ۸۹

اور حضرت موسیٰ علیہ السلام پہ مینخ کنبی زمانہ دیرہ اوږدہ ده، تقریباً دڅلورو سوو کالو څنگه چه د بعضی مورخینو قول دی، او بعضی خلقو ددی مشکل دا جواب ورکړې دی چه د حضرت شعيب علیہ السلام عمر دیر اوږد وو، دهغوی مقصد غالباً ددی اعتراض نه بچ کیدل دی، الله اعلم. یوه بله خبره هم په خیال کنبی ساتی چه که د ابزرگ هم حضرت شعيب علیہ السلام وې، نو پکارو ده چه په قران کنبی په دې موقعه دهغه نامه واضحه اخستی شوې وې، او البته په بعضی حدیثونو کنبی داراغلی دی چه د حضرت شعيب علیہ السلام وو، خرد دې خدیثونو سند صحیح نه دی، څنگه چه به مونږ دیرزو واضحه کړو انشاء الله. د بنی اسرائیل یوه کتابونو کنبی دده نوم یثرون وئیلې شوې دی. والله اعلم.

قوله تعالى: - قَالَتْ اخذنهنَّ

دا هم هغه وه چې موسیٰ علیہ السلام د راغوبستلو دپاره تلې وه. - د ابن مسعود رضی الله عنہ فرمائی چه یثرون د حضرت شعيب علیہ السلام وراره وو، د ابن عباس رضی الله عنہ روایت دی چه دې یثربی وو، ابن جریر رحمہ فرمائی چه دا خبره به هغه وخت ثابتیده هرکله چه ددې په باره کنبی څه خبر مروی وو او داسې نه ده. دده په دواړو لورنو کنبی یوې دپلار خیال دې طرف ته راگرځولو، داخیال راگرځولوواله هم هغه لور وه چه دموسی دپاره راغوبستو دپاره ورغلې وه، ورته اوونیل چه تاسو دې زمونږ د بزودڅرولو دپاره اوساته، ځکه چه کار کونکې هم هغه بڼه وی چه طاقتور وی، امانتدار وی، پلار ترې تپوس او کړو، چه تاته څنگه پته اولږیده چه په ده کنبی دادواړه صفتونه شته، لور ورته جواب ورکړو چه لس طاقتور وکسانو په یوځانې چه کوم کانړې د هغه کوهی نه لرې کولې شو هغه په یوځای هغه لرې کړو، ددې نه دده د طاقت اندازه په اسانۍ سره لگیدې شی. دهغه د امانتدارۍ اندازه ماته داسې اوشوه چه کله ما هغه تاته راوستونو ددې وجې نه چه هغه دلارې نه ناواقفه ووزه دهغه نه وړاندې شوم. هغه راته اوونیل، ته زمانه روستو شه، او کوم ځانې کنبی چه لاره بدلول وی نو هغه طرف ته کانړې راغورځوه زه به پوهه شم چه په دې لاره تلل پکار دی. (۱)

د یو کسانو د پوره عقل مندۍ کار کړې دی؟ - ابن مسعود رضی الله عنہ فرمائی چه د دریو کسانو په شان پوهه، عقل مندی معامله فهمی او دوربینی په بل چا کنبی بیانه موندې شوه، د ابوبکر رضی الله عنہ عقل مندی هرکله چه هغه دخپل ځان نه پس دخلافت دپاره جناب حضرت عمر رضی الله عنہ خوښ کړلو. د حضرت یوسف علیہ السلام اخستونکې مصر واهه چاچه په یو نظر حضرت یوسف علیہ السلام او پیژندلو او خپلې ښځې ته او فرمائیل چه دې په بڼه شان سره ساته، او دهغه بزرگ لور چاچه دموسی علیہ السلام په باره کنبی خپل پلار ته سفارس او کړو چه دې په کار باندې اولگوه (۲) دې اوریدو سره ددې جینۍ پلار موسی علیہ السلام ته او فرمائیل، که ستا خوښه وی نوزه به په دې مهرباندې پدې دواړو جینکو کنبی دیوې نکاح تاسره او کړم چه اته کاله زمونږ بزې اوڅر وه، ددوی دواړو نومونه صفورا ولبیا صفورا او شرفاچاته چه به ئې لیا هم وئیله. اصحاب ابی حنیفه m پدې باندې استدلال کړې دی چه یو کس دداسمه بیعه او کړی چه زه په دوو غلامانو کنبی یو دسلو په بدله کنبی خرڅوم او اخستونکې منظور کړی نو دا بیعه ثابته او صحیح ده. والله اعلم. دې بزرگ ورته اوونیل چه اته کاله خو ضروری دی خو ددې نه پس ددو کالو تاته اختیار دی. که په خپلې خوشۍ سره دوه کاله زما کار نور هم او کړې نوښه ده گنې په تالازم نه ده. ته به اووینې چه زه بدسړې نه یم. تاته به تکلیف نه درکوم.

قوله تعالى: - عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمْنِي خَبْرًا فَإِنْ أَتَمَمْتُ عَشْرًا

دې ایت مبارک نه د علامه اوزاعی استدلال. - امام اوزاعی ددې نه استدلال کړې دی او فرمائیلې ئې دی چه که څوک اووانی چه فلانی څیز په نغدو باندې په لس اوپه قرض باندې په شلو خرڅوم نو بیع صحیح ده. او خریدار ته اختیار دې چه په لسو نغدو ئې اخلی یا په شلو قرض اخلی، هغوی ددې حدیث هم دغه

مطلب اخلی پہ کوم کنبی چه دی چه کوم کس پہ دوو بیعو کنبی یوه بیعه او کړې دهغه دپاره دگمی وایه
بیعه بیعه ده گنی سود (۱) خودامذهب غورطلب دې دگوم دد تفصیل چه داخانی نه دی. والله اعلم.
اصحاب امام احمد زح ددې ایت نه استدلال کړې دې او فرمائیلی نی دی چه په خوراک خخاک او جامو
باندي په مزدوری او کار روزگار ترې باندي لږول صحیح دی. ددې په دلیل کنبی دابن ماجه یو حدیث هم
دی چه په دې خبره باندي دې چه مزدور مقررول په هغه مزدوری باندي چه هغه په په مړه خپته روتی
خوری په دې حدیث کنبی راغلی دی. چه رسول الله ﷺ دسوره طس تلاوت او فرمائیلو کله چه دحضرت
موسی ﷺ ذکر پورې راوړسیدونو وې فرمائیل چه حضرت موسی ﷺ خپله خپته مړه ساتلو دپاره او خپل
شرم گاه بچ کولو دپاره اته یالس کاله پورې خپل خان نوکراول گولو (۲) ددې حدیث یو بل راوی مسلم بن
علی الخشنی دې چه ضعیف دې. دا حدیث په بل سند سره هم مروی دی خو هغه سند هم دنظر نه خالی نه
دی. کلیم الله دبزرگ شرط قبول کړلو او وې فرمائیل چه په مونږ په تاکنبی دافیسله اوشوه ماته به
اختیاروی چه خواه که لس کاله پوره کوم یاد اتو کالونه پس پریردم. د اتو کالونه پس به ستا په ماباندي
هیخ دمزدرونی حق لازمی نه وی. مونږ الله تعالی په خپله دې معامله باندي گواه جوړو، اودهغه کار
سازی کافی ده. نو گوالس کاله پوره کول مباح دی خو هغه زیاتی خیزدې ضروری نه دې. ضروراته کاله
دی. څنگه چه دمنی داخری دوو ورځو په باره کنبی دالله تعالی حکم دې او څنگه چه په حدیث کنبی دی،
حضور اکرم ﷺ حمزه بن عمرو اسلمی ﷺ ته فرمائیلی وو چا چه به په کثرت سره روژې نیولې، چه که په سفر
کنبی روژې نیسې نوتاته اختیار دې گنی مه نیسه، نوهم تاته اختیار دې. باوجود ددې چه په دویم دلیل
سره نیول افضل دی. (۳)

موسی ﷺ لس کاله پوره کړې وو ددې دلائل: چنانچه ددې دلیل هم راغلی دې چه موسی ﷺ لس کاله پوره
کړې وو، په صحیح بخاری کنبی دی چه دسعید بن جبیر ﷺ یو یهودی سوال او کړو چه موسی ﷺ اته
کاله پوره کړې وویالس؟ نو هغوی ورته او فرمائیل ماته پته نشته. بیاد عربو دیرلوی عالم حضرت ابن
عباس ﷺ ته ورغلل اودهغه نه ئې هم دغه سوال او کړو، نو هغوی ورته او فرمائیل چه په دې دواړو مدو
کنبی کومه موده ډیره پاکه وه، هم هغه هغوی پوره کړه، یعنی لس کاله، دالله پیغمبر چه څه وائی هغه
پوره کوی (۴) حدیث فتون کنبی دی چه سوال کونکې نصرانی وو، خو په بخاری کنبی چه څه دی هم هغه
اولې دې. والله اعلم. په ابن جریر کنبی دی چه رسول الله ﷺ دحضرت جبرائیل نه سوال او کړو چه حضرت
موسی ﷺ کومه موده پوره کړې وه، نو جواب ورته ملا وشو چه په دې دواړو کنبی کوم یو کامل او مکمل
موده وه (۵) په یومرسل حدیث کنبی دی چه دحضرت اکرم ﷺ نه چا داتپوس او کړو نو حضور ﷺ دحضرت
جبرائیل ﷺ نه تپوس او کړو، جبرائیل ﷺ دبلې فربتې او تردې پورې چه فربتې دالله نه تپوس او کړو.
الله تعالی جواب ورکړو چه په دواړو کنبی پاک او پوره موده یعنی لس کاله. په یو حدیث کنبی دی چه د
حضرت ابوذر ﷺ چه سوال باندي حضور اکرم ﷺ دلسو کالو دمودې پوره نوم اخستوسره داهم او فرمائیل
چه که ستانه تپوس اوشی چه دگومې جینی سره حضرت موسی ﷺ نکاح کړې وه نو جواب ورکړه چه په
دواړو کنبی کومه یوه کشره وه (۶) او په روایت کنبی دی حضور اکرم ﷺ ډیره موده پوره اوښودل.

(۱) ابی داؤد کتاب البیوع باب لی من باع ببعین لی بیعه وسنده حسن ابن حبان: ۴۳۴/۳، بیهقی: ۳۴۳/۳، حاکم: ۴۵۱/۲.

(۲) ابن ماجه کتاب الرهن باب اجارة الاجیر علی طعام بطنه: ۲۴۴۴.

(۳) صحیح بخاری کتاب الصوم، باب الصوم لی السفرو والافتار: ۱۹۴۳، صحیح مسلم: ۱۱۲۱، ابی داؤد: ۲۴۰۲، ترمذی: ۷۱۱.

(۴) صحیح بخاری کتاب الشهادات ع ۲۶۸.

(۵) حاکم: ۴۰۷/۲-۴۰۸، مستدای بیعی: ۲۳۰۸، مستدحیدی: ۵۳۶ وسنده حسن.

(۶) البزار: ۲۲۴۴.

دموسی ﷺ د خپل سخر نه رخصتی او بزې اخستل: بیانی او فرمائیل چه حضرت موسی ﷺ حضرت شعيب
 ﷺ نه رخصت واخستو او روان شونو خپلې بنځې ته نې او فرمانیل چه د خپل پلار نه خوبزې واخله چه په
 هغې زمونږ گزاره اوشی. هغې د خپل پلار نه سوال او کړونو هغه ورسره وعده او کړه چه دې کال هر څومره
 برگې بزې وی ټولې ستادی. حضرت موسی ﷺ د بزوبه څیتو خپله امسار اکاپله نودهرې یوې دوه دوه
 درې درې بچی اوشو، او ټول په ټوله دبرگ نسل واله، چه اوس هم په لټولو موندې شی. په دویم روایت
 کښې دی چه د حضرت شعيب ﷺ ټولې بزې بناسته دتورنگ وې، څومره بچی چه په دغه کال
 اوشو ټول بې عیبه وو، او د کور کو غولانځو واله او دیرې ورکونکې وو.
 ددې ټول روایتونو انحصار په عبدالله بن لهیعه باندې دی، چه دبنه حافظې واله نه دي او ویره ده چه دا
 روایتونه مرفوع نه وی. چنانچه په یوې سند سره دادانس بن مالک ﷺ موقوعا مروی دی او هغه کښې
 داهم دی چه دټولو بزوبه دغه کال برگ بچی راوړل او دیوې بزې نه علاوه نور ټول موسی ﷺ بوتلې.

فَلَمَّا	قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ	آنَسَ
پس هر کله چی پوره کړه موسی انیته او روان شو دتیر خپل سره نووې لیدو		
نوخه وخت چې موسی ﷺ نیته پوره کړه او د خپل کوروالا سره (مصرته واپس) روان شو		
مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي		
دطرفه د طور نه وور او وویل موسی کور والو خپلو ته چې ایسار شی دلته بیشکه ما		
نودطور (نومې غر) طرف نه ئې اور اولیدو خپل کور والا ته ئې او وویل چې تاسو دلته ایسار شی اما		
أَنْتُمْ نَارًا لَعَلَّكُمْ آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ		
اولیدو وور شاید چې راوړم تاسو ته دهغه ځانې نه څه خبر یا سکروته		
اور لیدلې دي کیدې شی چې تاسو دپاره دهغې نه څه خبر راوړم یا د اور یوه شعله چې		
مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿۱۰﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا		
دهغه وور نه دپاره ددې چې تاسو ورته تاوده شی پس هر کله چې راغې موسی هغې وور ته		
تاسو ورته ځانونه توده کړئ ..... څه وخت چې موسی ﷺ اور ته نژدې اور سیدو		
نُودِي مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ		
آواز اوشو دطرفه دمیدان ښی نه په ځای مبارک کښی دونې نه		
نود هغې میدان د ښی طرفه په هغه مبارک ځای کښی دیوې ونې نه ورته آواز اوشو		
أَنْ يُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۱﴾ وَأَنْ أَلْقِ		
چې اے موسی بیشکه زه چې یم زه الله یم رب دمخلوقاتو او حکم اوشو چې او غورزوه		
چې ائی موسی بیشکه زه هغه الله یم چې د ټول مخلوق پروردگار یم او خپله		
عَصَاكَ ﴿۱۲﴾ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ		
همسا خپله پس هر کله چې اولیده موسی هغه چې خوزیری لکه چې هغه نرې مار دي		
همسا او غورزوه نو څه وخت چې هغه اولیدل چې همسا لکه دمار غوندې حرکت کوی		

وَلَىٰ	مُذِبْرًا	وَلَمْ يَعْقِبْهُ	يَمُوسَىٰ	أَقْبَلَ
نو او گریزید و هغه شاگونگی او پہ شانہ اوندہ کتل حکم اوشو اے موسیٰ رامخکبسی شد				
نوشا طرف تہ نہی منہ کرہ او پہ روستو نہی اوندہ کتل (مونہ او وئیل) چہی انہی موسیٰ را اورا ہدی شد				
وَلَا تَخَفْ	إِنَّكَ	مِنَ الْآمِنِينَ	أَسْلُكَ	يَدَكَ فِي جَيْبِكَ
اومہ یریری بیشک تہ دامان موند و نکونہ نہی ننباسہ لاس خپل پہ گریوان خپل کبسی				
او ویریرہ مہ خکہ چہی تہ پہ امن کبسی یی ..... او خپل لاس گریوان تہ ورداخل کرہ				
تَخْرُجُ	بِضَاءٍ	مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ	وَأَضْمُ	إِلَيْكَ جَنَاحَكَ
را او بہ وزی سپین خلید و نکہی بہی دعیب (تکلیف) نہ او جوخت کرہ خان تہ لاس خپل				
نوبغیر د خہ عیب نہ بہ خلندہ سپین راوخی ..... او دویری (دلری کولو) دپارہ				
مِنَ الرَّهْبِ	فَذَنِكَ	بُرْهَانٍ	مِنْ رَبِّكَ	إِلَىٰ فِرْعَوْنَ
دیری نہ د بچکیدو دپارہ پس دا دوارہ ننبسی دلیلونہ دی د طرفہ درب ستا نہ فرعون تہ				
خپل لاس بیا خپل خان سرہ یو خانی کرہ (نو اولنی حالت تہ بہ واپس شی) دا ستا درب د طرفہ فرعون				
وَمَلَايَهُ	إِنَّهُمْ	كَانُوا	قَوْمًا فَاسِقِينَ	
او درباریانو د هغه تہ بیشک چہی هغوی دی قوم (خلق) فاسقان (نافرمان)				
اود هغه سردارانو دپارہ دوه نخبسی دی یقینا هغوی دیر نافرمانہ خلق دی				

قوله تعالى: - فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ

موسیٰ عليه السلام سرہ دخپلی بنځې مصر طرف تہ واپسی: - مخکبسی دایبان تیر شوچه موسیٰ عليه السلام لس کاله پوره کړې وو. دقران ددې لفظ (الاجل) نه هم دې طرف تہ اشاره ده، واللہ اعلم. بلکه دمجاهد رحمہ اللہ خوقول دې چہ لس کاله دا اولس کاله نورنې هم تیر کړل. په دې قول کبسی دې یواځې دې. واللہ اعلم. اوس دحضرت موسیٰ عليه السلام خیال اوشوق پیدا شوچه چپ په چپه وطن تہ لاړ شم. او خپلو خپلوانو سرہ ملاو شم. نوسره د خپلې بنځې اوبزو د هغې خانې تہ روان شو، دسپې باران شروع شو، اویځې هوا گانې په چلیدو شوې، او سخته تیاره شوه، اوس که نہی هرڅومره دیوه بلولہ خورنر اکیدہ بہ نہ، دیرزیات حیرانہ شوپہ دې کبسی نہی اولیدل چہ خہ لږ لږې اوربل دې. نو خپلې بنځې تہ نہی اوفرمائیل چہ تہ دلته ویسارہ شه، هلته خہ رنډا بنکاری زہ هلته ورځم کہ څوک هلته وونود هغه نہ بہ دلارې معلومات هم اوکړم خکہ چہ مونږ لارہ ورکه شوې ده یابہ زہ د هغه خانې لږشان اور راوړم چہ په هغې سرہ تہ گرمه شی اودیځنی خہ علاج اوشی. کله چہ موسیٰ عليه السلام هلته وراورسید و نود میدان دبنی طرف تہ دقېلې واله غرنه اواز نہی واوریدہ، څنگہ چہ دقران پہ بل ایت کبسی دی. وَمَا كُنْتُ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ (ددې نہ معلومیری چہ موسیٰ عليه السلام داورد راوړلو پہ ارادہ دقېلې طرف تہ تلې وو، اود قېلې طرف واله غر ددہ بنی طرف تہ وو. اوپہ یوبالکل تازه اوشنه اوندہ کبسی اوبہ نظر راتلو. چہ دغرہ پہ لمن کبسی میدان تہ متصل وه، دې چہ هلته لاړ او هغه حالت نہی اولیدو حیران پاتې شو، چہ دیوې شنې اونې نہ دا ورشغلي پہ راوتو پہ نظر راخی، خواوړپہ خہ خیز کبسی بل پہ نظر نہ راخی. هم دغه وخت دالله تعالیٰ دطرف نہ اواراغي، عبداللہ عليه السلام فرمائی چہ ما هغه اوندہ د کومې نہ چہ حضرت موسیٰ عليه السلام ته اواز شوې وولیدلې ده، هغه یوه سرسبز اواز تازہ اوندہ ده چہ پرقیری. بعضی وائی چہ دادعلیق اوندہ وه، بعضی وائی چہ دعوسج اوندہ وه، اوددہ لرگې هم ددې اونې وو.

قوله تعالى: -إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ-

د اوور نه د الله ﷻ د موسى ﷺ سوره كلام او دوه معجزې وركول: -كليم الله واوريدل چه اواز راځي، چه اي موسى ﷺ زه رب العالمين يم، چه داوخت تاسره خبرې كوم. زه چه څه اوغواړم كولې شم. زمانه سواڅوك دعبادت لائق نشته، اونه زما سواڅوك رب شته، زه ددې پاك يم چه څوك زما په شان وي، په مخلوق كېنې هيڅوك زما شريك نشته، زه يكتا، بې مثله او وحده لاشريك يم، زما په ذات، زما په صفاتو او زما په كارونو او زما په اقوالو كېنې څوك زما سره شريك او ملگري نشته، زه دهر قسمه پاك او نقصان نه لري يم، هم په دې اواز كېنې ورته حكم اوشوچه خپل لرگي په زمكه باندې او غورځوه، اوزما قدرت پخپلو سترگو او وينه، په بل ايت كېنې دې چه اول نې ترې تپوس او كړوچه ستا په بنې لاس كېنې څه دي؟ موسى ﷺ ورته جواب وركړوچه دازمالرگي دې چه دې ته زه ډډه وهم اودې سره زه دخپلو يزودپاره پانړې راڅنډم. اونور ډير كارونه هم زما ددې سره كيږي. اوس ئې ورته خبر وركړو او په هغه نې هغه لرگي په زمكه او غور ځولو، هغه په زمكه پريوتوسره يوه لويه اژدها جوړه شوه او اخوا ديخوا پرشيده، داددې خبرې دليل ووچه ونيونكي واقعي الله تعالى دې. چه قادر مطلق دې، هغه چه څه خيزته څه اوفرمانې هغه لري كيدي نه شي. دسوره طه په تفسير كېنې هم ددې پوره بيان تير شوې دې. دغه ويرونكي مار باوجود ددې چه ډير زيات پيروولكه دغشي په شان اخوا ديخوا تلور اتلو، خوله به ئې كهلاو كړه نو معلومېده به چه اوس به مې تير كړي. په كوم ځاني چه به تيريدو كانړې به مات شو، چه دائې اوليدونو حضرت موسى ﷺ او ويريډو، اودويرې دلاسه هلته ټينگ نه شو، په اړولې پنيواو تختيدواو شاته نې هم اونه كتل. هم هلته ورته دالله تعالى دطرف نه اواز اوشوچه اي موسى ديخوا راشه، مه ويريږه، ته زما په امن كېنې ئې، اوس دحضرت موسى ﷺ زړه په قلاړشو، بڼه په اطمينان سره او بې ويرې هم هلته واپس راغې او په ادب سره اودريدو، دامعجزه وركولونه پس ئې ورته بله معجزه داور كړه چه موسى ﷺ به خپل لاس په گريوان كېنې وركړو او رابهر به نې كړو، نولكه دسپوږمۍ په شان پريښودو، او بنائسته به ښكاريدو، داسې نه چه لكه دكور ډداغ په شان سپين شي داهم دالله تعالى په حكم باندې هلته او كړل، خپل لاس نې دسپوږمۍ په شان منور اوليدو، بيانيي ورته حكم وركړو چا تاته ددې مار نه څه ويره رعب معلومېږي نو خپل لاسونه خپل بدن پورې اولگوه نو ويره به دې ختمه شي. اوداهم هلته راغلل چه كوم كس دويرې په وخت كېنې خپل لاس دالله تعالى ددې فرمان مطابق په خپل زړه باندې كيږدي انشاء الله تعالى دهغه ويره به ختمه شي.

حضرت مجاهد رح فرماني چه په شروع دحضرت موسى ﷺ په زړه كېنې دفرعون نه ډيره ويره وه، بيا به چه كله دوى هغه اوليدونوداعابه نې لوستله، (اللهم اني ادراك في نحره واعوذ بك من شره). اي الله زه تالره دده په مقابل كېنې كوم، اودده دبدې نه ستا په پناه كېنې راځم، الله تعالى دده دزړه نه ويره اورعب لري كړو، اودفرعون په زړه كېنې نې واچولو، بيا خودهغه داحال شوې ووچه حضرت موسى ﷺ به نې اوليدو نو دويره نه به ترې متيازې لارې. دادواړه معجزې يعنې دعصائې موسى او يدبيضاء وركولوسره ورته الله ﷻ اوفرمايل چه اوس دفرعون اوفرعونيانو طرف ته رسالت واخله لار شه اوددليل په طور ورته دا معجزه پيش كړه، اودهغوى فاسقانو ته دالله تعالى لاره اوښايه.

قَالَ رَبِّ	إِنِّي	قَتَلْتُ	مِنْهُمْ	نَفْسًا	فَأَخَافُ
او ونيل موسى له ربه زما	بېشكه زه چي يم	وژلي دي ما	دهغوى نه	يو كس	پس زه يريرم
موسى ﷺ او ونيل اني زما ربه	ما دهغوى نه يو سړي وژولي وو	زه ددې نه ويريږم			

أَنْ يَقْتُلُونَهُ ۝ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا

چی قتل بہ کری مالرہ | اور رور زما ہارون | اہغہ زیات فصیح دی | زمانہ | بہ لحاظ دژی سرہ |
چی ما بہ قتل کری | اوزما د رور ہارون ﷺ | ژبہ زمانہ زیاتہ روانہ چلیپی | بہ دی وجہ تہ ہغہ

فَأَرْسَلَهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي ۚ إِنِّي أَخَافُ

پس اولیہ ہغہ | زما سرہ | مددگار | چی تصدیق کوی زما | بیشک زہ | یریم
ماسرہ زما مددگار جوہ کرہ | چی ہغہ زما تصدیق او کری | ماسرہ داویرہ دہ چی ہغوی بہ

أَنْ يُكَذِّبُونَهُ ۝ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ

چی ہغوی بہ دروغ او گنری مالرہ | او نبیل اللہ | محکم بہ کرو مونہ امتہی (لاس) ستا بہ رور ستا سرہ
مادرو غزن او گنری | اللہ ﷻ او فرمائیل چی مونہ بہ ستا د رور بہ ذریعہ ستا متہ مضبوطی کرو

وَنَجْعَلَ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ

او درہہ کرو مونہ | تاسولرہ | طاقت | پس نہ بہ شی رسولی | تاسو تہ (خہ نقصان) |
اوتاسو دواو تہ بہ غلبہ در کرو | ..... نو ہغوی بہ در تہ بہ نقصان سرہ نشی در رسیدی

بِآيَاتِنَا ۚ أَنْتُمَا وَمَنْ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ۝

بہ سبب دایتونو زمونہ | تاسو دواو | او ہغہ خوک | چی پیروی نی او کرہ ستاسو | بہ غالب وی |
زمونہ د نخبو بہ وجہ بہ تاسو دواوہ اوچی چا ستاسود دواوہ تابعداری او کرہ غالب راخی |

قوله تعالى: - قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا

دموسی ﷺ نبوت اوبعثت او د خیل رور د پارہ د مقام نبوت دعا: داتیر شوچہ موسی ﷺ د فرعون د ویری نہ د ہغہ
بنارنہ تختیدلی وو، کلہ چہ اللہ ﷻ ورتہ دہغہ خانی او ہغوی تہ دنی بہ طور دتلو دپارہ او فرمائیل
نودوی تہ ہغہ ہر خہ رایادشو، او عرض نی او کروچہ ای اللہ زما دل اسہ دہغہ دیوکس ساء وتلی وہ نوہی
نہ دبدلی بہ نامہ ہغہ زما بہ مرگ پسے اونہ لگی۔ دحضرت موسی ﷺ دور وکوالی بہ زمانہ کنبی چہ کلہ
ددوی ﷺ ورائدی د تجربی بہ طور یوہ سکرو تہ او یوہ کھجورہ یایوہ ملغلرہ کینبودی شوے وہ نودوی
سکرو تہ رانیولی وہ، او بہ خولہ کنبی نی اچولی وہ۔ ددی دوجی نہ دہغہ بہ ژبہ کنبی نقص پاتی شوے
وو، او ہم ددی وجی نہ دہ دخیلی ژبی دپارہ داللہ تعالی نہ دعا غوہستلی وہ چہ زما دژی لرونہ کھولاو
کرہ۔ چہ خلق زما بہ خبرہ پوہہ شی۔ اوزمارور ہارون زما وزیر جوہ کرہ، دی سرہ زما متہی مضبوطی کرہ او
ہغہ زما بہ کار کنبی شریک کرہ، چہ دنبوت اورسالت فریضہ اداسی۔ اوستابند گانوتہ ستادلونیوالی
دعوت ورکری شو، دل تہ ہم ددہ نہ دادعانقل دہ، چہ دوی ﷺ او فرمائیل چہ زمارور ہارون زما سرہ خیل
رسول جوہ کرہ چہ ہغہ زما ملگری او وزیر شی۔ ہغہ زما بہ خبرو د خلقو باور راولی چہ زما متہی مضبوطی
وی اوزما زبہ دادہ وی۔ اودا خبرہ ہم دہ چہ دہ اوازونہ دیواوازیہ نسبت زیات مضبوط اودائرہ دہ
وی۔ کہ زہ یواخی وم نوویرہ دہ چہ چرتہ ہغوی زما خبرہ ردنہ کری۔ او کہ ہارون ﷺ اسرہ وونوزما بہ خبرو
بہ خلق پوہوی، جناب باری ارحم الراحمین ورتہ جواب ورکروچہ سوال منظور دی او مونہ بہ ستادورہ بہ
وجہ تانہ مدد در کرو، او ہغہ بہ ہم ستاسرہ نبی جوہ کرو۔

خنگہ چہ بہ بل ایت کنبی دی (قد ایت سؤلك يا موسى) ای موسی استاسوال پورہ کری شو، بہ بل ایت کنبی
دی چہ مونہ بہ خیل رحمت ہغہ اودہغہ رور ہارون نبی جوہ کرو۔ لکہ دمشرانو وینا دہ چہ ہیخ یورورہ بہ

خپل رور باندې هغه احسان اونه کړو کوم چه **موسیٰ** په خپل رور هارون **عليه السلام** باندې کړې وو، الله **ﷻ** ته ئې دعا او کړه او هغه ئې نبي جوړ کړو، داد **موسیٰ** دلونې بزرگې دليل دې چه الله **ﷻ** دده داسې دعاهم ردنه کړه. واقعي دې د الله **ﷻ** په نژدې دیرې اوچتې مرتبې واله وو، بیا فرماني چه مونږ به تاسو ته زبردست دليلونه او کامل ثبونه درکړو فرعونيان تاسوته هيڅ تکليف نه شی درکولې، ځکه چه ته زما پيغام زما بندگانو ته رسولو واله ئې. داسې زه دخپلو دشمنانو ته محفوظ ساتم. ددوی مددگار او حمايتی زه په خپله جوړ شم. انجام کار داچه ته اوستامونکي به غالبه راځي څنگه چه فرمان دې، الله تعالی ليکلی دی چه زه اوزما رسولان به غالب راځي. او الله قوت والا تعالی عزت والا دې.

بل ايت کښې دی **(اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا الْخ...)** مونږ دخپلو رسولانو او ايمان والو ددنيا په ژوند کښې هم مدد کوو. **الخ.** دابن جرير **m** په نژدې دې ايت معنی داده چه زمونږ په ددرکړې غلبې په وجه به فرعونيان تاسوته تکليف دراونه رسوی. اوزمونږ ددرکړې شوې ايتونو په وجه به غلبه هم تاته حاصله وی. خومخکښې چه کوم مطلب بيان شودهغي نه هم دائابته ده نوددې څه حاجت نشته. والله اعلم.

فَلَمَّا	جَاءَهُمْ	مُوسَى	بِآيَاتِنَا	بَيِّنَاتٍ	قَالُوا
پس هر کله چې ورغې هغوی ته موسی دنښو زمونږ سره چې څرگندې دی نو اووئیل هغوی نوهر کله چې موسی <small>عليه السلام</small> هغوی ته زمونږ ښکاره دلیلونو سره لارل نو هغوی اووئیل					
مَا هَذَا إِلَّا	سِحْرٌ	مُفْتَرًى	وَمَا سَمِعْنَا	بِهَذَا	
نه دې دا مگر جادو دې دخانه جوړ کړې شوې اونه دی اوریدلې مونږه دا خبرې چې دا خودخانه جوړ شوې جادو دې او مونږ داسې خبرې چرته د پلار نيکه					
فِي آبَائِنَا	الْأَوَّلِينَ	وَقَالَ	مُوسَى	رَبِّي	أَعْلَمُ
په پلارانو زمونږ رومښو کښې او اووئیل موسی <small>عليه السلام</small> رب زما ښه خبر دې د حال دهغه چانه په وختونو کښې هم نه وې اوریدلې او موسی <small>عليه السلام</small> اووئیل چې زما رب هغه څوک ډیر ښه پیژنی					
بِالْهُدَى	مِنْ عِنْدِهِ	وَمَنْ تَكُونُ		لَهُ	
چې راوړې دې هدایت د طرفه دهغه نه او هغه څوک ښه پیژنی چې وی به هغه لره چا چې دهغه (الله) د طرفه هدایت (نیغه لاره) راوړې دې او هغه څوک هم ښه پیژنی چې دهغه دپاره د					
عَاقِبَةُ الدَّارِ	إِنَّهُ	لَا يُفْلِحُ	الظَّالِمُونَ		
ښه انجام د دنیا بیشکه خلاصی نه مومی ظالمان آخرت ښکلی انجام دې بیشکه ظالمان چرې کامیاییدې نشی					

قوله تعالی: **قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى**

دالله تعالی په وحدانیت باندې دقوم حیرانتیا: حضرت موسی **عليه السلام** په خلعت نبوت او کلام باری تعالی سره سرفراز دالله تعالی په حکم باندې مصر ته راوړسیدو، اوفرعون اودفرعون قوم ته دالله تعالی دوحدت او دخپل رسالت نصیحت کولوسره سره چه الله تعالی ورته کومې معجزې ورکړې وې هغوی ته اوبښودلې. دټولوسره دفرعون پوره یقین راغې چه بې شکه موسی **عليه السلام** دالله تعالی پیغمبر دې. خود مودو غرور او پخوانی کفر دسراوچتولونه بغیر پاتې نه شو او ژبودزړه خلاف وئیل شروع کړل، چه داخوصرف مصنوعی جادودې اوس دخپلې دبدې اوقوت او طاقت په وجه دحق په مقابله کښې ښه ټینگ اودریدل اودالله

تعالیٰ دنیانو مقابلہ کولو ته امدادہ شو. اووی و نیل چه مونږ کله هم اوریدلې نه دی چه الله تعالیٰ یو دې. او مونږ څه زمونږ د پلار نیکه غوږونه هم ددې خبرې سره اشنانه وو، مونږ یو لوسره د خپلو یو او ورور دیریتانو عبادت کولو د ادنوی خبرو سره دکوم خوانه راغې، کلیم الله موسیٰ ^{عليه السلام} ورته جواب ورکړو چه ما او تاسو الله تعالیٰ بنده پیژنی. او هم هغه به زمونږ اوستاسو په مینځ کښې فیصله اوکړی. چه په مونږ کښې په نیغه لاره څوک دی؟ او څوک نیک انجامه دی؟ ددې علم هم الله تعالیٰ ته دی چه هغه به فیصله اوکړی او تاسو به دیرز او وینی، چه دالله مدد د چاسره کیږی؟ ظالم یعنی مشرک کله هم بنده انجام واله او خوشحاله نه وی او هغه دخلاصی نه محروم دی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ

| او اوو نیل | فرعون

| ..... او فرعون اوو نیل

يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرِي ۖ فَأَوْقِدْ

اے درباریانو | نه دی معلوم ماته | ستاسو دپاره | یو خدائي | غیر زمانه | پس بل کړه وور |

چې انې درباریانو! ماته ستاسو دپاره د خپل ځان نه سوا بل خدائي نه دی معلوم | نو انې هامانه زما دپاره

لِي يَهَامُنْ عَلَى الطِّينِ فَأَجْعَلَ لِي صُرْحًا ۖ لَعَلِّي

زما دپاره | اے هامانه | په خټه باندي | او جوړ کړه | مالره | مانړی دنگه | شاید چې زه

په خټه باندي اور اولگوه (چې پخه شی) او یوه مانړی راته جوړه کړه | کیدې شی

أَطْلِعْ إِلَىٰ إِلَهِ مُوسَىٰ ۖ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝

او خپرم | خدائي دموسی ته | او بیشکه زه | خامخا گمان کوم په ده | ددروغ ژنانونه

چې زه په هغې دموسی ^{عليه السلام} خدائي اولیدې شم | ..... اوزه خودې (موسی) دروغ ژن گنرم

وَأَسْتَكْبِرُ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا

او تکبر اوکړه | هغه | او لښکرو دهغه | په زمکه کښې | په ناحقه | او خیال اوکړه هغوی

او فرعون او دهغه لښکرو په ناحقه په زمکه کښې تکبر اوکړه | او د انې خیال وو

أَلَهُمْ إِلَهًا ۖ لَا يُرْجَعُونَ ۝ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ

چې بیشکه هغوی به | مونږ ته | نه واپس کړې کیږی | پس را او نیوو مونږ هغه | او لښکري دهغه

چې چرې به هم مونږ ته پش نشی | ..... نو مونږ هغه او دهغه لښکري او نیول

فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ ۖ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

پس او غور زول مونږ هغوی | په دریاب کښې | پس او گوره | څه رنگې وو | اخري انجام

او بیا مو په دریاب کښې او غور زول | ..... نو ته گوره چې ددغې ظالمانو اخره

الظَّالِمِينَ ۝ وَجَعَلْنَاهُمْ أَهْلًا لِّبُحْرِ ۖ وَجَعَلْنَاهُمْ

د ظالمانو | او جوړ کړل مونږه دهغوی | مشران | چې رابلی خلق | وور ته

خاتمه څنگه شوه | او مونږ هغوی پیشوایان جوړ کړی وو چې هم د دوزخ طرفته به ئې خلق رابلل

وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ

لَا يَنْصُرُونَ ۝

وَاتَّبَعْنَهُمْ

او پہ ورخ د قیامت بہ | امداد ونکری شی د هغوی سره | او روستو اولگوو مونہ پہ هغوی پسې |

اود قیامت پہ ورخ بہ ہم د هغوی خہ مدد نسی کولی | او پہ دی دنیا کنسی مو ورپسې

فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةُ ۝ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ۝

پہ دی دنیا کنسی | لعنت | او پہ ورخ د قیامت بہ | او ی هغوی | د قبیح کری شو نہ (د بد حالونہ)

لعنت اولگولو | ..... اود قیامت پہ ورخ بہ ہم د هغوی حال ډیر خراب وی

قوله تعالى: - وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ

د فرعون د حدنه زیاته سرکشی: د فرعون د سرکشی: اود هغه دخدای د دعوی ذکر کیری. چه هغه دخپل قوم نه بی عقله جوړ کړ او په هغوی نی خپله دعوی اومنله، ده هغه کم ذاته راجمع کړل او اعلان نی او کړو چه ستاسو رب زه یم. د ټولونو اعلی او اوچته هستی هم زماده، ددی په وجه هغه الله تعالی د دنیا او د آخرت په عذابونو کنسی راگیر کړلو، اود نور و د پاره نی د عبرت نشان جوړ کړو. ددی بد ذاتو هغه په خدای منلو سره د هغه دماغ دی حد پوری اوسولو چه هغه کلیم الله حضرت موسی عليه السلام اور ټلو او ورته نی او و نیل چه واوره چه که تا زمانه علاوه بل خوک معبود جوړ کړو نوزه به تا په قید کنسی واچوم. هم په هغه بیکاره خلقو کنسی په ناستی سره اود خپل خان په شان خبیث وزیر هامن ته وائی چه ته یوه بتی جوړه کړه او په هغې کنسی خنستی پخې کړه، اوز ما د پاره یو اوچت لوړ محل جوړ کړه چه په هغې او خیرم او اوگورم چه واقعی د موسی عليه السلام خوک خدای شته هم که نه، گوچه ماته دهغه د درغو و نیلو پته ده خوزه دهغه دروغ ستاسو ټولو په وړاندې ظاهرول غواړم. ﴿يَا مَعْزِرُ إِنِّي صَرَّحًا لَّعَلِّي أَبْلُغَ الْأَسْبَابَ﴾

فرعون صرف موسی عليه السلام دروغ ژن نه گنړلو بلکه د الله ﷻ د وجود هم قائل نه وو. پدی آیت کنسی دی چه یو اوچت محل نی جوړ کړو چه دی نه اوچت دنیا کنسی چانه وو لیدلې. ده صرف موسی عليه السلام دروغ نه گنړلو بلکه د باری تعالی د وجود هم قائل نه وو. پخپله په قرآن پاک کنسی دی چه موسی عليه السلام ته نی او و نیل ددی بیان په ایت (وَمَارَبُّ الْعَالَمِينَ) رب العالمین خه دی؟ او هغه داهم و نیلې وو چه که تا زمانه علاوه بل خوک الله اومنلو نوزه به تا قید کړم. په دی ایت کنسی هم دی چه هغه خپلو درباریانو ته او و نیل چه زما په علم کنسی خوزمانه علاوه بل ستا خوک الله نشته. کله چه دده اودده د قوم سرکشی د حدنه زیاته شوه اود الله ﷻ په ملک کنسی د فساد خه انتها پاتی نه شوه نو د هغوی عقیدې دکوته پیسوپه شان شوې د قیامت د حساب نه بالکل منکر شونو اود الله تعالی عذابونه په دوی راووریدل. او رب دوی نخبه کړل، او جرړې نی ورله او کنستلی، ټول نی په خپل عذاب کنسی راگیر کړل، او په یوه ورخ په یو وخت کنسی ټول نی په دریاب کنسی غرق کړل. خلقو اسوج او کړی چه د ظالمانو څنگه عبرت ناک انجام وی، مونږ هم هغه جهنمیانو لره امامان جوړ کړی دی چه دوی خلق دهغه کارونو طرف ته رابلی د کوم په وجه چه هغوی د الله تعالی په عذابونو کنسی اوسوزی، خوک چه ددوی په طریقو لارل هغوی جهنم ته لارل او چاچه درسولانو ونه منل اود الله تعالی نی اونه منل هغه دهغوی په طریقو دی. د قیامت په ورخ به هم د هغوی هیڅ نه چلیږی اونه به ورته دچرته نه خه امداد وراورسی، په دواړه جهان کنسی به دوی په نقصان اوتاوان کنسی وی. څنگه چه فرمان دی (أَهْلِكُنْهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ) مونږ هغوی لاندې باندې کړل، اود هغوی هیڅ خوک مددگار نه شو، په دنیا کنسی هم دوی لعنتیان شو، د الله تعالی دهغه د فرستو اود هغه د نبیانو او د ټولو نیکو بندگانو په هغوی باندې لعنت دی او هر بنده انسان چه دهغوی نوم واورى نو په هغوی به لعنت

ورلیبری په دنیا کښې کښې هم دوی لعنتیان شو او په آخرت کښې به هم دتاوان واله وی، څنگه چه فرمان دې (وَأَتَّبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ) دلته هم لعنت او هلته هم لعنت.

وَلَقَدْ	آتَيْنَا	مُوسَى	الْكِتَابَ	مِنْ بَعْدِ	مَا أَهْلَكْنَا
او په تحقیق سره	اورکړو مونږ	موسی ته	کتاب	پس دهغې نه	چی هلاک کړل مونږه
او مونږ موسی	ته د پخوانو امتونو د تباہ کولو نه پس کتاب (تورات) ورکړو	چی دهغې			
الْقُرُونِ	الْأُولَى	بَصَائِرَ	لِلنَّاسِ	وَهَدَى	
خلق	اولنی	چی سبب درنږ	گولو دزړونو وو	دپاره دخلقو	او لارښودونکي وو
زمانې د خلقو دپاره	د هوبنیارتیا ذریعه وه				اوسراسر هدایت
وَرَحْمَةً	لَعَلَّهُمْ	يَتَذَكَّرُونَ			
او رحمت وو	دپاره ددې چی خلق ترې	نصیحت واخلي			
او رحمت وو	چی دوی ترې نصیحت حاصل کړي				

قوله تعالى: - وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ

توراة نه پس یو قوم په اسمانی عذاب نه بلکه د مؤمنانو دلاسه هلاک شوې دي: پدې ایت کښې یوه لطیف خبره داده چه دفرعونیانو د هلاکت نه پس واله امتونه په داسې اسمانی عذاب سره هلاک نه شو، بلکه چه کوم امت سرکشی او کره، دهغوی دسرکشی بدله هم په هغه زمانه کښې دنیکو خلقو دلاسه الله ﷻ ورکړه مومنانو د مشرکانو سره جهاد کولو څنگه چه فرمان باری تعالی دې (وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكُ بِالْحَاطَةِ) الخ. یعنی فرعون او کوم امتونه چه دهغه نه مخکښې تیر شوې وواو دالتاکرې شوې کلو اوسیدونکي یعنی قوم لوط د ایتول خلق د غتو غتو غلطو مرتکب شوې وو، او دخپلو خپلو زمانو درسولاتو په نافرمانی پسې ئې ملاتړلې وه نوالله تعالی دوی ټول په ډیره سختی سره راو نیول، ددې ډلې د هلاکت نه پس هم د الله تعالی انعام په حضرت موسی ﷺ باندې نازلیدل په کومو کښې چه د یو ډیر لوی انعام ذکر دلته دې چه هغوی ته تورات ملاو شو، ددې تورات د نازلیدونه پس هیڅ قوم د اسمان یادز مکی په عذاب باندې هلاک نه کړې شوسو دهغه کلی د مجرمانو نه چاچه دالله تعالی دحرمت نه خلاف دخالی په ورځ ښکار کړې وواو الله تعالی دهغوی نه خنزیران او بیړوگان جوړ کړې وو، دا واقعہ بیشکه دموسی ﷺ نه پس ده څنگه چه ابوسعید خدری بیان فرماینلې دې اوددې نه پس ئې دخپل قول په شهادت کښې دا ایت (ولقد آتینا) تلاوت او فرماینلو.

په یومرفوع حدیث کښې هم دی چه حضور ﷺ او فرماینل چه الله تعالی د حضرت موسی ﷺ نه پس هیڅ یو قوم په اسمانی یازمکې عذاب باندې هلاک نه کړو، داسې عذابونه چه هرڅومره راغلل دهغوی نه مخکښې راغلل، بیا هغوی دا ایت تلاوت او فرماینلو (بیانې دتورات صفات بیانېږی چه هغه خلقولر دږوندتوب او گمراهی نه راویستونکې وواو دالله تعالی رحمت وو، چه خلق ددې نه هدایت حاصل کړی او نصیحت هم اوتول په نیغه لار راشی.

وَمَا كُنْتَ	بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ
او نه وې ته	په طرف دمغرب
او ته دکوه طور غربی طرف ته موجود نه وې	

إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ۝

کله چی | اورکرو مونږ | موسی ته | کاردرسالت | اونه وی ته | دحاضرینونه
خه وخت چی مونږ موسی عليه السلام ته حکم کولو | او ته په هغو خلقو کښې شامل نه وې کوم چی حاضر وو

وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ

ولیکن مونږه | راپورته کړل | خلق (نسلونه ډیر دزمانې پورې) | پس اوږده شول (تیر شول) |
بیا مونږ ډیر قومونه پیدا کړل | ..... بیا په هغوی اوږده زمانه تیره شوه

عَلَيْهِمُ الْعُمْرُ وَمَا كُنْتَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ

په هغوی باندې | عمرونه (زمانه) | اونه وی ته | اوسیدونکې | په خلقو دمدين کښې |
..... او ته دمدين په خلقو کښې هم ډیره نه وې چی زمونږ آیتونه دې ورته

تَتَلَوُا عَلَيْهِمُ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا

چی گڼی اورول به دا | په هغوی باندې | آیتونه زمونږ | ولیکن | دا خو مونږه یو |
اورولې | ..... بلکه دا خو هم مونږ یو چی رسولان مو ورته لیرل

مُرْسِلِينَ ۝ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا

چی درلیرونکې یو (دهغه وخت خبرونه) | اونه وی ته | ایه طرف دطور کښې | کله چی آواز اوکړو مونږه |
اونه ته دغه وخت دطور غر په لمنه کښې موجود وې | کله چی مونږ (موسی عليه السلام) ته آواز کړې وو

وَلَكِنْ رَّحْمَةً مِّنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا

ولیکن (دامعلومات ښودل) | ارحمت دې | دطرفه درب ستانه | دپاره ددې چی ته اویروې | هغه قوم (خلق)
خودا ستا درب دطرفه یو رحمت دې | چې ته هغه قوم (دنافرمانی دنتیجونه) اوویروې | چا ته

مَّا آتٰهُمْ مِّنْ نَّذِيرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۝

چی نه دې راغلي هغوی ته | یو یرونکې | مخکښې ستانه | دپاره ددې چی هغوی | نصیحت قبول کړی
چی ستانه وړاندې څوک ویرونکې نه دې راغلي | ددې دپاره چی دوی ستا نصیحت قبول کړی

وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُمُ مُّصِيبَةٌ بَآءًا

اوکه چری نه وې داخبره | چی اوبه رسیږی دوی ته | مصیبت | په سبب دهغو گناهونو |
اوکه چرې داخبره نه وې | چې په دوی باندې به دخیلو عملونو په وجه مصیبت راغلي وې

قَدَّمْتُ أَيْدِيَهُمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ

چی مخکښې لیرلی دی | لاسونو ددوی | نو اوبه وانی | اے ربه زمونږه | ولې رااونه لیروتا
نویا به ئې دا وینا گانې کولې | چې ائې زمونږه ربه | تا مونږ ته په دنیا کښې

إِنَّا رُسُلًا فَنُتَبِّعُ أَيْتِكَ وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝

مونڙ ته | يو رسول اچي پيروي ڪري وي مونڙ ادايتونو ستا | او شوي وي مونڙ | د مومنانونہ |
ولي پيغمبر نہ وو راليڙلي اچي مونڙ ستا په حکمونو عمل ڪري وي | او مومنان شوي وي

قوله تعالى: - وَمَا كُنْتُ بِجَانِبِ الْغُرِّي

دموسي ﷺ اود نوروپه واقعاتو خبردنيں اكرم ۝ ذنبوت دليل دي. الله ﷻ دخپل نبي اخر الزمان ۝ ذنبوت دليل وركوي چه هغه كس چه ان پره وي چاچه يو حرف هم گوستلې نه وي اود مخكينو كتابونونه نا اشنا وي، د چاقوم چه د علمي مشغلو او تير شوي تاريخ نه بالكل بي خبره وي، هغه په تفصيل سره په وضاحت سره او په كامل فصاحت او بلاغت سره بالكل رښتوني، تيك او صحيح تير شوي واقعات داسي بيان ڪري گني چه هغه په خپلو سترگوليدلي وي. او گني چه هغه په خپله دهغي د كيدوپه وخت كښې موجود وو، يا دا د دي امر دليل نه دي چه دادالله تعالى د طرف نه ده ته بنودلي كيږي. او الله تعالى په خپله دخپل د وحى په ذريعه هغه ټولي خبرې وائي. د حضرت مريم صديقته ها واقعه بيانولو كښې هم قرآن كريم دا خبر پيش ڪري دي او فرماييلي نې دي (وَمَا كُنْتُ لَذِي يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ) الخ. كله چه هغوي د حضرت مريم د پالنې دپاره قلمونه د فيصلي دپاره اچول هغه وخت كښې ته دهغوي سره موجود نه وي. هر كله چه هغوي په خپلو كښې جهگړه كوله، پس باوجود عدم موجودگي اوبې خبري ستاسو دا شان واقعه بيانول چه گويا هغه وخت ته هلته موجود وي اوستا په وړاندي د اټول واقعات تير شوي وو ستا د نبوت كهره دليل دي. او صفانخښه ده په دي كار باندي چه ته دادالله تعالى په وحى باندي وائي.

هم دغه شان نې د حضرت نوح ﷺ واقعه بيان ڪړله (يَلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ) دادغيب خبرې دي كومي چه مونڙ د وحى په ذريعه ټاپوري دررسو. ته اوستا ټول قوم ددي واقعاتونه بالكل بي خبره وو، اوس په صبر سره گوره اويقين اوساته چه دالله تعالى نه ويريډونكي نيك انجام وي، دسوره يوسف په اخره كښې هم ارشاد شوي دي چه دادغيب خبرې دي كومي چه مونڙ دوحى په ذريعه تاته درليږو، ته ددوي په خوا كښې هغه وخت موجود نه وي، كله چه د يوسف ﷺ ورنړوكله كه اراده ڪړې وه او په خپلو تدبيرونو كښې لگيدلي وو، په سوره طه كښې نې عام طور سره او فرماييل (كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ) هم دغه شان مونږ په مخكښې مخكښې خبرې بيانوو، پس دلته هم د موسي ﷺ پيدائش اود هغه د نبوت د شروع نه واخله تر اخره پوري بيانولوسره او فرماييل چه اي محمد ﷺ د قبلي د طرف واله غرچرته چه مشرقي اوني دي چه دميدان په غاړه كښې وي رب العالمين دخپل كلیم سره خبرې او ڪړي ته موجود نه وي. بلكه الله سبحانه وتعالى دخپل وحى په ذريعه تاته د اټول معلومات دركړل، چه داستاد نبوت دليل شي. په هغه زمانو او وختونو باندي كومي چه رارواني دي. او دالله تعالى خبرې هغوي هيري ڪري دي، د تير شوو نبیانو وحى دهغوي دلاسونه وركي شوي دي. اونه ته په مدين كښې اوسيدې چه دهغه خانې د نبي شعيب ﷺ حالات دي بيان ڪري وي چه دهغه سره اودهغه د قوم سره واقع شوي وي. بلكه مونږ دوحى په ذريعه د اټولي خبرې تاته دراورسولي اود ټول جهان طرف ته موته خپل رسول جوړ ڪړي اوليږلي.

د (إِذْ أَنْذَرْنَا) نه مردد مراد هه وو او راجح قول: اونه دطور طرف ته وي كله چه مونږ اواز او ڪړو په نښاني كښې دي حضرت ابوهريره رضه فرماني چه دا اواز او ڪړي شو، چه اي امت محمد ﷺ اتاسوزمانه او غواړي ددي نه مخكښې ما تاسوته دركړو، اتاسوماته دعا گاني كوي مادمخكښې نه قبولي ڪري (مقاتل وائي چه مونږ ستا امت چه لادخپلو پلارانو او نيكانوپه شاگانو كښې وواوزور ڪړو چه كله ته نبي جو ڪړي شي او

اولیٰ بلې شی نوهغوی دې ستا اتباع او کړی. قتاد m فرمائی، ددې مطلب دادې چه مونږ حضرت موسی عليه السلام ته اواز او کړو، دازیات مطابقت واله یوشان دې، ځکه چه پورته هم دغه ذکر دې، پورته عام طور باندې بیان وودلته نې په خاص طور سره ذکر کړو، ځنګه چه په ایت کنبې دې (وَأَذِّنَاذِي رَبِّكَ مُوسَى) هر کله چه ستا پروردگار موسی عليه السلام ته اواز او کړو، په بل ایت کنبې دې چه په مقدسه وادی کنبې الله تعالی خپل کلیم ته اواز او کړو، په بل ایت کنبې دې چه ده ته مونږ دطورایمن دطرف نه اواز او کړو، اوپتې خبرې مو ورسره کولې اوخپل قربت موورته ورکړو، بیا فرمائی چه په دې کنبې یوه واقعه هم ستا د موجودګۍ یا پخپلو سترګو لیدلې نه ده، بلکه دادالله عليه السلام وحی ده چه پخپل رحمت سره په تانازله وی، اوداهم یو رحمت دې چه ته نې دخپل بندګانو طرف ته نبی جوړ کړې اووې لیرې، چه ته دوی خبرداره او هوښیار کړې چه چاته ستانه مخکښې څوک نې نه ووراغلي، چه هغوی نصیحت حاصل کړی. اوهدایت بیا مومی.

قوله تعالى: - وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُمْ مُّصِيبَةٌ

درسلانو په راوستولو کنبې حکمت: اوددې وجې نه هم چه دهغوی څه دلیل باقی پاتې نه شی. اوڅه بهانه دهغوی په لاس کنبې پاتې نه شی، دوی دخپل کفر په وجه عذابونلره په راتګ چه اووینی نوچه دا اونه وائی چه دوی لره څوک رسول راغلي نه وو، چه دوی ته نې دنیغې لارې تعلیم ورکړې وې، اوځنګه چه په بل ځانې کنبې دخپل مبارک کتاب قران مجیددنزول بیان فرمائی، وې فرمائیل چه داځکه دې چه تاسوداونه وایی چه کتاب خوزمونږ نه مخکښې په دودولوراکوزشوي وو، لیکن مونږ ددې د ښودلواولوستلونه بالکل غافل وو، که په مونږ کتاب نازل شوې وې نوبینامونږ به ددې نه زیات په نیغه لاره وې، اوس اووانیه چه تاته په خپله ستادرب دلیل اوهدایت اورحمت راغلي دې، په بل ایت کنبې دې، رسولان دی زیری ورکولو واله اوویره ولواله چه ددې رسولانویس دهیچاڅه حجت په الله عليه السلام باقی پاتې نه شی. په بل ایت کنبې نې اوفرمائیل (يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِّنَ الرَّسُلِ) الخ ای اهل کتاب اهغه زمانه چه درسلانونه په عدم موجودګۍ کنبې روانه وه زمونږ رسول تاسوته راغې، اوس تاسودانه شی ونیلې چه مونږ ته څوک ویرونکی اوخوشخبری واله نه ووراغلي، واخلي خوشخبری ورکولو واله اوویرونکې تاسوته دالله تعالی دطرف نه راغې نورایتونه هم ددې مضمون ډیر دی. غرض داچه رسول الله عليه السلام راغې اوستاسوغذرکت شو، چه که رسول الله عليه السلام راغلي وې نومونږ به دهغه منلي اومومن شوي به وې.

فَلَمَّا	جَاءَهُمُ الْحَقُّ	مِنْ عِنْدِنَا	قَالُوا	لَوْلَا أَوْتَىٰ
پس هر کله چی	اراغې هغوی ته	حق	دطرفه زمونږ نه	انووې ونیل اولې ورنه کړې شوه ته
خو کله چی دې خلکو ته زمونږ طرف نه حق اورسیدو	انو دوی وائی چی دې نبی ته هم هغه څه ولې ورنکړې شو			
مِثْلَ مَا	أَوْتَىٰ	مُوسَىٰ	أَوْ لَمْ يَكْفُرُوا	بِمَا
په شان دهغې	چی ورکړې شوی وو	موسی ته	آیا نه دې کړې انکار دې خلکو	په هغې
چی موسی <small>عليه السلام</small> ته ورکړې شوی وو	آیا څه چی ددې نه وړاندې موسی <small>عليه السلام</small> ته ورکړې شوي وو			
أَوْتَىٰ	مُوسَىٰ	مِنْ قَبْلُ	قَالُوا	تَظْهَرَانِ
چی ورکړې شوی وو	موسی ته	مخکښې ددې نه	اوونیل هغوی	دواړه جادو دې
چی ددې د هغې نه انکار اونکړو	څه وخت چی دوی ونیلی وو	چی دادواړه یو بل سره مدد کونکی جادوگردي		

وَقَالُوا إِنَّا بِكُمْ لَكَافِرُونَ ۝ قُلْ فَاتَّبِعُوا بَيْتِي

او اوونیل هغوی | بیشکه مونره | هر یولره | نه منونکی یو | ورته اووایه | پس راوړی | یو کتاب
اودا وائی چی مونږ د ټولو نه انکاریان یو | ..... (ائی پیغمره) ته ورته اووایه که چرې تاسو

مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا ۖ أَتَّبِعْهُ

د طرفه دالله نه | چی هغه | زیات لارښودونکی وی | ددې دواړونه | زه به هم پیروی او کړم دهغې |
دعوی کښې رښتونې یی | نو تاسو دالله دطرفه یو داسې کتاب راوړئ | اچې ددې دواړو کتابونو (قران او تورات)

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ

که چرې یی تاسو | رښتیني | پس که قبوله نه کړه هغوی | دا خبره ستا | نو پوهه شه
نه په هدایت کښې زیات ښه وی | نو زه به هم دهغې پیروی او کړم اییا که دوی تاته جواب درنه کړو نو پوهه شه

أَنَّهُمْ يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ ۖ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ

چی بیشکه | پیروی کوی دوی | دخواهشاتو خپلو | او څوک دې | ډیر گمراهه | دهغه چانه |
چی دوی صرف پخپلو خواهشاتو پسې روان دی | او دهغه سړی نه به زیات گمراه

أَتَّبِعْ هُوَ ۖ بَغِيرُهُدَىٰ ۖ مِّنَ اللَّهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي

چی روان شو | په خواهشاتو خپلو پسې | بغیر دهدایت | دالله نه | بیشکه الله | لار نه ښائی |
بل څوک وی | چی دالله د هدایت نه بغیر دخپل خواهش تابعداری کوی | بیشکه الله

الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ

قوم (خلق) | ظالمانو ته | اېه تحقیق سره رسولی ده مونږه | دوی ته | خبره دنصیحت |
ظالمانو خلقو ته لار نه ښائی | اومونږ خلقو ته پرله پسې خپل حکمونه رالېږو

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۝

دپاره ددې چی دوی | نصیحت قبول کړی |
د دې دپاره چی هغوی نصیحت قبول کړی |

قوله تعالى:- فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ

دکفارو دیوسوال جواب: - مخکښې بیان شوچه که دښیانو درالېږلونه وړاندې مونږ په هغوی باندې عذاب
رالېږلې نودهغوی به دا خبره پاتې شوې وه چه که مونږ له رسولان راغلي وې مونږ به دهغوی خبره
ضرور منله، ددې وجې نه مونږ رسولان اولېږل. خاص کر حضرت محمد ﷺ موخرا الزمان رسول اولېږلوس
کله چه حضور ﷺ هغوی ته ورغې نوهغوی سترگې واړولې، اومخ نې اوگرخولو، او د تکبر او دشمنی
سره سره نې په ضد کولوسره اوونیل چه څنگه حضرت موسی ﷺ ډیرې معجزې ورکړې شوې وې لکه
څنگه چه لږگې اولاس او طوفان اوملخان اوسپښکی اوچیند خان اووینه اود غلوميوو کمې وغیره چه دهغې
په وجه د الله تعالی دشمنان تنگ شواو درياب شلول اودورېخي سورې کول، او (من وسلوی) راکوزیدل
وغیره، چه زبردستې اولوې لوې معجزې وې ده ته ولې ورنکړې شوې؟ الله تعالی فرمانی چه دا خلق
کومه واقعه د مثال په طور سره پیش کوی اوکومې کومې معجزې غواړی که دوی دمعجزې په خپله د
کلیم الله دلاسو په کیدوسره لیدلې وې نوڅه ایمان نې راوړې وو، چه اوس ددوی دایمان دراوړلو څوک

خواہش او کری؟ ہغوی دتولومعجزوپہ صفالیدوسرہ ونیلې ووجه دادواپہ رونپہ مونپہ دمشرانو د تابعدارې نہ لرې کول غواړي. اوخپله لونې په مونپہ منل غواړي، مونپہ ہیخ کله هم دوی اونه منو، دوانرونبیانولرہ نې دروغژن ونیل، اوپہ اخرہ کنبې هلاک کړې شو. نووې فرمائیل چه ددوی مشرانوچه دحضرت موسی ﷺ په زمانہ کنبې نې کفرکړې وواودې معجزولیدوسرہ نې صفاونیلې ووجه دادواپہ رونپہ جادوگران دی. په خپلو کنبې نې اتفاق کړې دې اوپہ مونپہ خپل خان مشران جوړولودپارہ راغلی دی. مونپہ خوپہ دوی دواړو کنبې یوہم نہ منو.

قوله تعالى: -مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى-

ذکر دموسی ﷺ دې خومراد ترې موسی ﷺ او هارون ﷺ دواپہ دی. دلته ذکر اگرچه صرف دحضرت موسی ﷺ دې خوچونکہ حضرت هارون ﷺ د هغه سرہ داسې ملگري ووجه گویا هغوی دواپہ یوو، نو د یو ذکر لره نې دبل دپارہ کافی اوگنرلو، څنگہ چه دیوشاعروینادہ، چه کله زہ دیوخاني ارادہ کوم نوماتہ پتہ نہ وی چه هلته بہ ماتہ گتہ ملاویرې یابہ زمانقصان کیږي؟ نودلته ہم شاعر دخیر لفظ خوونیلې دې خودشر لفظ نې بیان کړې نہ دې. ځکه چه په خیراوشردواړو کنبې ملازمت تعلق اومصاحبت دې. مجاهد فرماني چه یهودیانو قریشو ته اوونیل چه تاسوپہ حضور ﷺ دااعتراض اوکړې هغوی ورته اوونیل اوپہ جواب اوریدوسرہ خاموش پاتې شو. (۱)

قوله تعالى: -يَخْرُجُ تَظَاهَرًا-

یوقول داهم دې چه ددواړو جادوگرانو نہ مراد حضرت موسی ﷺ او حضور ﷺ دې. یوقول داهم دې چه مراد ترې عیسی ﷺ او حضور ﷺ دې. خو په دې دریم قول کنبې دوخت ډیر زیات والې دې، او ددویم قول نہ اولنې قول زیات مضبوط او بنه دې. او ډیر قوی هم دې. واللہ اعلم.

دامطلب د(ساحران) په قرات باندې دې. اودچاقرات چه (سحران) دې هغوی وائی چه مراد ترې تورات او قران دې. (۲) چه دیوبیل تصدیق کونکی دی. څوک وائی چه مراد ترې تورات اوانجیل دې. دچاقول دې چه انجیل اوقران ترې مراد دې، واللہ سبحانہ وتعالی اعلم بالصواب.

خوددې په قرات باندې په ظاهرہ دتورات اوقران معنی ټیک ده. ځکه چه ددې نہ پس دالله تعالی فرمان دې چه تاسوددې دواړو نہ زیات دهدایت واله کتاب دالله تعالی په وړاندې پیش کړي. چه دهغې تابعداري زہ اوکړم. تورات اوقران کریم لره اکثریہ یوخاني کنبې قران کریم بیان فرمائیلې دې څنگہ چه نې اوفرمائیل (قُلْ مَنْ أَوَّلُ الْكِتَابِ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ) پس دلته دتورات معنی نې نوراوهدایت ذکر اوفرمائیل، بیانی اوفرمائیل (وَهَذَا كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكًا) اودا کتاب ہم مونپہ دبرکت واله کړواونازل کړې مودې. اودسورت په اخرہ کنبې نې اوفرمائیل (لَمَّا آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ) بیامونپہ موسی ﷺ ته کتاب ورکړو. او فرمان دې چه زمونپہ ددې نازل کړې شوي مبارک کتاب تاسو پیروی کوي، دالله تعالی نہ ویریري چه په تاسو رحم اوکړې شی.

دجنات قول په قران کریم کنبې دې، چه هغوی اوونیل، مونپہ هغه کتاب واوریدو چه دموسی ﷺ نہ پس نازل کړې شوي دې. چه دخپل خان نہ مخکینې دالله تعالی کتابونولرہ رښتونې گرځولواله دې. دورقه بن نوفل قول دحدیث په کتابونو کنبې ذکر دې چه هغه ونیلې ووجه دې هم هغه دالله تعالی رازدار اوپتو خبروباندې پوهیدونکې دې چه دحضرت موسی ﷺ نہ پس ستاسو طرف ته رالیږلې شوي دې. (۳) کوم کس چه په وسیع نظری سرہ دعلم مطالعہ کړې وی په هغه داخبرہ بالکل ظاهرہ ده چه په

(۱) الطبری: ۵۸۸/۱۹.

(۲) ایضاً: ۵۸۹/۱۹.

(۳) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی الی رسول الله ﷺ، صحیح مسلم: ۱۶۰.

آسمانی کتابونو کنبی دتولونه زیات د عظمت اوشرافت اوعزت اوکرامت واله کتاب هم د اقران مجید دې چه الله تعالی حمید او مجید په خپل روف ورحیم نبی اخر الزمان ښاندي نازل کړو. ددې نه پس دتورات درجه ده، چه په هغې کنبې هدایت اونوروو. چه دهغې مطابق به انبیاء کرامو حکمونه جاری کول، انجیل خوصرف تورات لږه پوره کولو واله اوبعضې حراموله حلال گرځولو واله وو، قوله تعالی: **قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ**

ددوی د اعتراض جواب: ځکه نه دلته اوفرمائیل چه ددې دواړو کتابونونه بهتر کتاب که تاسو دالله تعالی په وړاندې پیش کړئ نوزه دهغې تابعداري کولوته تیاریم. بیانې اوفرمائیل چه څه تاسو وایئ که هغه هم دوی اونه کړی اونه ستاسوپه تابعداري کنبې راشی نوپوهه شه چه دوی ددلیل اوبرهان څه حاجت نشته، دوی صرف جگهره کونکی دی اودخواهش غلامان دی. اوظاهره ده چه دخواهش دپابندو خلقوچه دربانې هدایت نه خالی وی نه زیات څوک ظالم نه دې. په دې کنبې توجه کولو سره چه کوم خلق پخپلو خانو نوباندې ظلم اوکړی هغوی تراخړه پورې دنیغې لارې محروم پاتې شی. مونږ ددوی دپاره تفصیلی قول بیان فرمائیلې دې اوواضحه موکړه، اوبنکاره موکړه. مخکینئ اوروستنئ خبرې موبیان کړې، نو دقریشوپه وړاندې موهرڅه ظاهر کړل (بعضې ددې مراد رفاعه اخلی اودهغه سره نهه نور کسانو هم. دارفاعه دحضرت صفیه بنت حبیبې ماما وو، چاچه تمیمه بنت وهب ته طلاق ورکړې وو، د چاچه دویمه نکاح دعبدالرحمان بن زبیر څخه سره شوې وه.

الَّذِينَ	اتَّبَعَهُمْ	الْكِتَابِ
هغه کسان چی ورکړې وو مونږ هغوی ته کتاب		
چا ته چې مونږ (دقران مجید) نه مخکنبې کتاب ورکړې دې		
مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ۝	وَإِذَا يَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوا	مَخْكَبِي ددې نه هغوی اېده دې قران
..... هغوی په دې (قران) باندې هم ایمان راوړی اوکله چې ورته قران لوستلې شی نو دوی وائی		
أَمَّا بِرَبِّهِ	إِنَّهُ الْحَقُّ	مِنْ رَبِّنَا
چی ایمان راوړو مونږه اېده دې باندي ایشکه چی دا حق دې دطرفه درب زمونږ نه ایشکه وو مونږه		
چی مونږ په دې ایمان راوړې دې چې دا زمونږ درب د طرفه حق دې مونږ خو (ددې دراتلونه)		
مِنْ قَبْلِهِ ۝	أُولَٰئِكَ	يُؤْتُونَ
مخکنبې ددې نه مسلمانان دا کسان چی دی ورکړې کیرې به دوی ته اجر ددوی		
وراندې تابعدار وو دغه خلقو ته به د دوی د صبر به وجه دوه ځله		
مَرَّتَيْنِ	يَمًا	صَبَرُوا
دوه ځله په سبب دهغې چی صبر اوکړو دوی او منع کوی دوی په نیکی سره		
ځله ثواب ورکولې شی ..... او دوی د نیکی په ذریعه بدی لری کوی		

السَّيِّئَةِ	وَمِمَّا	رَزَقْنَاهُمْ	يَنْفِقُونَ	وَإِذَا
بدی لره	او دهغه رزق نه	چی ورکړې دې مونږ دوی ته	خرچ کوی دوی	او کله چی
او مونږ چې دوی ته څه ورکړی دی دهغې نه خرڅ کوی	.....	او هرکله چې		
سَمِعُوا	اللَّغْوَ	أَعْرَضُوا عَنْهُ	وَقَالُوا	لَنَا أَعْمَالُنَا
واوریده هغوی اعبت خبره انو مخ نی واپوړو	دهغې نه	اووې ونیل	مونږه لره دی	عملونه زمونږه
عبت خبره واورى	انو مخ ترې نه اوگرځوی	او وائی چې	زمونږ دپاره خپل	عملونه دی
وَلَكُمْ	أَعْمَالُكُمْ	سَلَامٌ	عَلَيْكُمْ	لَا تَبْتَغِي
او دی تاسو لره	عملونه ستاسو	سلامتیا دوی	په تاسو باندې	نه غواړو مونږه
اوستاسو دپاره ستاسو عملونه دی	زمونږ د طرفنه په تاسو سلام دې	مونږ د جاهلانو	(ملګرتیا)	
الْجَاهِلِينَ				
طریقه د جاهلانو				
نه غواړو				

قوله تعالى: الَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابُ مِنْ قَبْلِهِ

اهل کتاب ته په نیکو عملونو باندې دوه اجره: اهل کتاب عالمان چه په اصل کښې دالله ﷻ دوستان وو، د هغوی پاکیزه اوصاف بیانېږي. چه هغوی قران منی. څنگه چه فرمان دې، چاته چه مونږ کتاب ورکړو، او هغوی په پوهه سره لولی، دهغوی خو په دې قران باندې ایمان دې. په بل ایت کښې دی چه بعضې اهل کتاب داسې هم دی چه دالله تعالی دمنلو سره ستا طرف ته نازل کړې شوې کتاب اوځان طرف ته نازل شوې کتاب هم ونی. اودالله تعالی نه ویرېږي. په بل ځانې کښې دی چه داسې اهل کتاب هم شته چه زمونږ دقران ایتونه واورى نو په سجده کښې پریوځي او په ژبې سره وائی «سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا» په بل ایت کښې دی «وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ مُّؤَدَّةَ الَّذِيْنَ أُمِنُوا الَّذِيْنَ قَالُوا إِنَّا نَضْرِيْ» الايه: يعنى دمسلمانانوسره په دوستی کولو په اعتبارسره به تاسوپه خلقوکښې نژدی هم دوی بیامومی. چه خپل ځان ته نصاری وائی. ځکه چه په دوی کښې عالمان او مشاخر دی. اوداخلق دکبرواغرورنه خالی دی. اودقران په اوریدو سره په ژر اشی. او اوواتی چه زمونږ ایمان دې الله تعالی دې مونږ لره هم ددین دمنلو واله اولیکي. سعید بن جبیر دفرمائی چه دچاپه باره کښې دافرنایلی شوې دی دا او یابزرګ عالمان وو، چه دحضور ﷺ په خدمت کښې دنجاشی دطرف نه رالیږلي شوې وو. حضور ﷺ هغوی ته سوره یاسین واورولو، چه دهغې په اوریدوسره هغوی په ژر اشو، اومسلمانان شو. دهغوی په باره کښې دا ایتونه نازل شو، چه هغوی ددې دا وریدوسره دخپل موحد اومخلص کیدواقرار کوی. اوقبلولوسره مومنان اومسلمانان شی. ددوی ددې صفتونه په وجه الله ﷻ دوی ته دوچنده اجرورکوی. اولنې دکتاب دمنلو اودویم ددې قران دتسلیم کولو اوپرې دعمل کولو. دوی دحق په اتباع باندې ثابت قدمی کوی چه په اصل کښې یوسخت او اهم کار دې. درې قسمه خلکوته دوچنده ثواب ملاوېږي. دحضور ﷺ ارشاد دې چه درې قسمه خلکوته دوچنده ثواب ملاوېږي. اهل کتاب چه دخپل نبی دمنلو سره بیاپه ماباندې ایمان راوړی. غلام اونوکر چه دخپل مجازی مالک دحکم پوره کولوسره سره دالله تعالی دحق ادا کول هم کوی. او هغه کس دچاسره چه یو وینځه وی

چہ ہغی تہ علم او ادب او بنائی بیاہغہ ازادہ کری او نکاح و رسرہ او کری^(۱) قاسم سیدنا بن ابو امامہؓ وائی چہ دمکی دفتح کیدوبہ ورخ زہ در رسول اللہؐ سرہ جخت بالکل دسورلیؑ پہ خواکنبیؑ و حضورؐ دیری بنی خبری ارشاد او فرمائیلی چہ پہ ہغی کنبیؑ نی داهم او فرمائیل چہ پہ یہود و انصار و کنبیؑ خوک مسلمان شی دہغہ دپارہ دوچندہ اجر دیؑ او دہغہ دعام مسلمانانو برابر حقوق دیؑ^(۲) بیادہغوی نیک خونینونہ بیانیریؑ چہ دوی دبدی بدلہ پہ بدی سرہ نہ اخلیؑ بلکہ معاف کول کویؑ او درگزر کویؑ او ہم نیک سلوک کویؑ او خپلی حلالی روزی داللہ تعالیٰ پہ نامہ خرچ کویؑ او دخپلو ماشومانو د رزق خیال ہم ساتیؑ زکوٰۃؑ صدقاتؑ خیرات کنبیؑ ہم دشومتیانہ کارنہ اخلیؑ دفضل خبرونہ خانونہ بیج ساتیؑ دداسی خلقوسرہ دوستیؑ نہ کوی دداسی مجلسونونہ لری اوخیؑ بلکہ کہ چرتہ پری ناگہانہ ورشی نوپہ شرافت سرہ پری تیرشیؑ دداسی خلقوسرہ ناستہ پاستہ او دوستانہ نہ کوی صفاورتہ وائی چہ تہ خہ کوی ہغہ تاسرہ اوزمونہ عمل زمونہ سرہ یعنی دجاہلانوسختی خبری ہم برداشت کویؑ ہغوی تہ داسی جواب نہ ورکوی چہ ہغوی پری نورہم غصہ شی بلکہ چشم پوشی پری کویؑ او چل ورسرہ کویؑ چونکہ پخپلہ پاک نفس والادی ددی وجہ پاکیزہ کلام دخولیؑ نہ اوباسیؑ وائی چہ پہ تاسودیؑ سلامتیایؑ مونہ نہ دجاہلانوپہ لارہ خوؑ اونہ دجہالت تگک خوینوؤؑ

رسول کریم ﷺ تہ دحبشی وفد او دہغوی ایمان راوړل او دابو جہل پہ پیغور ددوی جوابؑ ابن سحاقؓ فرمائی چہ حضورؐ تہ دحبشی نہ تقریباشل نصرانیان راغللؑ حضورؐ پہ ہغہ وخت کنبیؑ پہ جومات کنبیؑ تشریف فرما وودوی دلته کنبیناستلؑ او خبری اتری نی شروع کریؑ دغہ وخت قریش پہ خپلو خپلو بیتکونو کنبیؑ دکعبیؑ نہ گیرچاپیرہ ناست وودی عیسائی عالمانوچہ کلہ سوالونہ اوکړل او د جوابونوسرہ دہغوی تسلی اوشوہ نو حضورؐ دہغوی پہ وړاندی دین اسلام پیش کړوؑ او دقران کریم کریم تلاوت نی ہغوی تہ واورولوؑ چونکہ داخلق تعلیم یافتہ اودرویشانہ دماغوالہ ووؑ قران ددوی پہ زړونو اثر اوکړو او دہغوی دسترگونہ اوبسکې پہ بھیدوشوې دوی فوراً دین اسلام قبول کړوؑ او داللہ تعالیٰ پہ رسول ﷺ باندی نی ایمان راوړوؑ خکہ چہ پہ حضورؐ کنبیؑ کوم کوم صفتونہ ہغوی پہ خپلو اسمانی کتابونو کنبیؑ لوستلی ووهغہ تول نی پہ حضورؐ کنبیؑ موجود بیاموندلؑ کلہ چہ داخلق د حضورؐ د خوانہ واپس تلل نو ابو جہل لعنتی دخپلو ملگروسرہ دوی سرہ پہ لارہ کنبیؑ ملاوشوؑ او تولو قریشیانوپہ شریکہ دوی تہ پیغورنہ کول اوبدردنې ورتہ ونیلؑ چہ ستاسونہ زیات بدترین وفد مونہ د ہېخ یوقوم نہ وو لیدلیؑ ستاسوقوم تاسوددی کس دحالاتو معلومولو دپارہ راولیریؑ او دلته چہ تاسو راغلیؑ نو خپل د پلار نیکہ مذهب مو پرینبودوؑ او دہغہ رنگی پہ تاسو سورشوچہ پہ لپ شان وخت کنبیؑ مو خپل دین بدل کړو او دہغہ کلہ مو اوونیلہ ستاسونہ زیات بی وقوفہ خومونہ ھډو خوک لیدلی نہ وو وغیرہ وغیرہ ہغوی داهرخہ پہ تسلی سرہ واوریدل او جواب نی ورکړوچہ مونہ تاسوسرہ دجاہلانوپہ شان خبری کول نہ خوینوؤؑ زمونہ دین زمونہ سرہ اوستاسو مذهب تاسوسرہؑ مونہ چہ پہ کومہ خبرہ کنبیؑ خپلہ بھیکرہ اولئدہ ہغہ مقبولہ کړہ داهم ونیلې کیږی چہ داو فد دنجران د عیسائیانو ووؑ واللہ اعلمؑ

داهم ونیلې شوې دی چہ دا ایتونہ ہم دہغوی پہ بارہ کنبیؑ نازل شوی دیؑ دامام زھریؒ نہ ددی ایتونودشان نزول پہ بارہ کنبیؑ تپوس اوکړی شونو ہغوی او فرمائیلؑ ماخودخپلو عالمانونہ ہم دغہ اوریدلی دی چہ دا ایتونہ دنجاشی او دہغہ داصحابوؓ پہ بارہ کنبیؑ نازل شوی دیؑ او دسورہ مانده ایتونہ ﴿ذٰلِكَ بِاَنْ مِنْهُمْ قَسِيْنٌ وَرَهْبَانٌ﴾ نہ ﴿مَعَ الشَّهِيْدَيْنِ﴾ پوری ایتونہ ہم ددوی پہ بارہ کنبیؑ نازل شوی دیؑ

(۱) صحیح بخاری کتاب العلم باب تعلیم الرجل امۃ واملہ: ۹۷، صحیح مسلم: ۱۵۴، ابوداؤد: ۲۰۵۴، ترمذی: ۱۲۱۶ ابن ماجہ: ۱۹۵۶، احمد: ۳۹۰/۴، ابن حبان: ۲۲۷.

(۲) احمد: ۲۵۹/۵ ج ۲۲۲۳۴، تفسیر طبری: ۱۴۲/۲۷ و ستدہ حسن.

إِنَّكَ

لَا تَهْدِي

مَنْ

أَحْبَبْتَ

| بیشک تہ چي ني | نشي بنودلي لارته | هغه چاته | چي خوبوي ني ته |

| ..... (اٺي محبوبه) ته چي چاته غواړي (پخپلي خوبوي) سره هدايت نشي کولي |

وَلَكِنَّ اللَّهَ

يَهْدِي

مَنْ

يَشَاءُ

وَهُوَ

أَعْلَمُ

ولیکن | الله | انساني لار | هغه چاته | چي غواړي ني هغه | او هغه | | ښه عالم دي |

بلکه الله ﷻ چي چاته هدايت کول او غواړي نو هدايت ورته کوي | او هدايت قبلوونکي هغه ته |

بِالْمُهْتَدِينَ ۝

وَقَالُوا

إِنْ

تَتَّبِعِ

الْهُدَى

په هدايت موندونکو باندې | اوواني دوي | که چري | پيروي اوکړه مونږه | د هدايت (د حق لاري) |

ښه معلوم دي | ..... او دوي (تاته) وائي که مونږ تاسره دي هدايت تابعداري اوکړو |

مَعَكُمْ

نُتَخِطُفُ

مِنْ أَرْضِنَا

أَوْ لَمْ نُمْكِنْ

لَهُمْ

حَرَمًا

ستاسره | نواوبه ويستلي شو | د زمکي زمونږ نه | آيا نه دي ورکړي مونږ | دوي ته | حرم |

نو د خپل ملک نه به او شړلي شو | آيا مونږ د دوي د استوگني دپاره حرم د امن ځاني نه دي گرځولي |

أَمِنَّا

يُجِبُنِي

إِلَيْهِ

ثَمَرْتُ

كُلِّ شَيْءٍ

رِزْقًا

مِنْ لَدُنَّا

ځاني دامن | چي راچلولي کيږي | هغي ته | ميوې | د هر څيز | رزق | د طرفه زمونږ نه |

..... چي دي ته هر قسم ميوې (د ضرورت څيزونه) را رسولې شي | ادا زمونږ د طرفه د دوي رزق دي |

وَلَكِنَّ

أَكْثَرَهُمْ

لَا يَعْلَمُونَ ۝

ولیکن | زيات خلق د دوي | نه پوهيږي |

خوپه دوي کښي زيات خلق په دي خبره نه پوهيږي |

قوله تعالى: - إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ

هدايت ورکول د ښي په اختيار کښي نه دي اي نبي اخوک د هدايت طرف ته راوستل ستادوس کار نه دي،

ستا کار خو صرف د الله تعالی د پيغام رسول دي. د هدايت مالک رب دي. هغه چه په خپل حکمت سره څوک

او غواړي د هدايت د قبلولو توفيق ورکوي، څنگه چه فرمان دي (لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ) ستا په ذمه د دوي هدايت

نه دي که هغه او غواړي نو هدايت ورکړي. په بل ايت کښي دي (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ) گوکه ته

هر څومره طمع اوساتي خوپه دوي کښي اکثر ايمان نه راوړونکي دي دا د الله ﷻ په علم کښي دي چه د

هدايت حقدار څوک دي؟ او د ضلالت حقدار څوک دي. بخاري او مسلم کښي دي چه دا ايت د رسول الله ﷺ د

تره ابوطالب په باره کښي نازل شوې وو. چه د حضور ﷺ پر زيات طرفدار وو، او په هره موقعه به ني د

حضور ﷺ مدد کولو. او د حضور ﷺ ملگرتيا به ني کوله، او په زړه سره به ني محبت کولو، خودا محبت دوښته

داري په وجه طبعي و و شرعاً نه وو، کله چه دهغه د مرگ وخت رانژدي شونو حضور ﷺ هغه ته اسلام ته د

راتلو دعوت ورکړو. او دايمان راوړلو رغبت ني ورکړو، خو د تقدير ليک او د الله تعالی خوښه غالبه شوه

اودي د لاسونه او خويديو، او په کفرياندي پاتي شو. حضور ﷺ دهغه دوفات په وخت دهغه خواته راغي

، ابو جهل او عبدالله بن ابی اميه هم دهغه په خوا کښي ناست وو، حضور ﷺ ورته او فرمايل (يا ابا له) او وائي، زه به دي په وجه د الله تعالی په دربار کښي ستا دپاره سفارش کونکي جوړ شم. ابو جهل او

عبداللہ ورتہ اووئیل، ابوطالبہ، آیاتہ بہ دخیل پلار عبدال مطلب د مذهب نہ اوگرخی، حضور ﷺ بہ پوهولو او هغوی دواړو به منع کولو، تردې پورې چه اخری کلمه دهغه دخولې نه هم داوتہ چه زه داکلمه نه وائیم، اوزه د عبدال مطلب په مذهب باندې یم حضور ﷺ ورتہ او فرمائیل چه بهتره ده زه به ستادپاره دالله تعالی په دربار کنبی استغفار کوم، اودابله خبره ده که زه منع کړې شوم یا الله تعالی مامنع کړی. لیکن هم هغه وخت ایت نازل شو (كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ) یعنی نبی او مومنانو سره هېڅ کله دا خبره نه ښائی چه هغوی د مشرکانو دپاره استغفار او کړی خواه که ددوی نزدې رشته دار هم ولې نه وی. او هم ددې ابوطالب په باره کنبی دا ایت (أَنْتَ لَا تَهْدِي) هم نازل شو. (۱) ترمذی وغیره کنبی دی چه ابوطالب ته څنکدن په وخت کنبی حضور ﷺ او فرمائیل چه ای زماتره (لا اله الا الله) او وانیه زه به ددې د قیامت په ورځ گواهی ورکړم، نو هغه ورتہ اووئیل چه که ماسره دخیل خاندان قریش ددې پیغور ویره نه وی چه هغه دمرگ دویرې نه داکلمه اووئیله نومابه داوئیلې وی او ستاسترگې به مې یخې کړې وی. مگر بیا به مې هم ستاد خوشحالو دپاره وئیله، په دې دا ایت نازل شو (۲) په دویم روایت کنبی دی چه په اخره کنبی هغه دکلمې وئیلونه انکار او کړو. اوصفانی اووئیل چه زما وراره زه خود مشرانو په لاره باندې یم، او هم پدې خبره دهغه مرگ راغې، چه هغه د عبدال مطلب په مذهب باندې دی. د قیصر استاذی چه کله د حضور ﷺ په خدمت کنبی حاضر شو او د قیصر خط نې د حضور ﷺ په خدمت کنبی پیش کړونو حضور ﷺ هغه په خپل غیر کنبی کیننود او هغه ته ئې او فرمائیل چه ته دکومې قبیلې نه ئې؟ هغه ورتہ اووئیل دتنوع تبرج قبیلې کس یم. حضور ﷺ ورتہ او فرمائیل ستارا ده چه ته دخیل پلار ابراهیم ﷺ دین باندې راشې؟ هغه ورتہ جواب ورکړو چه زه دکوم قوم استاذی یم ترڅو پورې چه هغوی ته د هغوی د پیغام جواب وراونه رسوم دهغوی مذهب پریخودې نه شم. نو حضور ﷺ مسکې شو او خپلو اصحابو طرف ته ئې اوکتل اودا ایت ئې اولوستلو. ابن ابی حاتم رسول قیصر پورې حسن دې خود رسول قیصر مسلمان کیدل ثابت نه دی نودا روایت مردود دې. سعید ترمذی او ابن حبان ثقه او صدوق گرځولې دې نو په قول راجح کنبی هغه حسن الحدیث دې) مشرکانو به دخیل ایمان نه راوړولو یوه وجه داهم بیانوله چه که مونږ ستار اوړې شوې هدایت اومتونومونږ سره ویره ده چه ددې دین مخالف چه زمونږ گیر چاپیره دی اوبه شمیر کنبی زمونږ نه ډیر زیات دی هغوی به زمونږ دشمنان جوړ شی اومتونږ ته به تکلیف راوړسوی اومتونږ به برباد کړی. الله تعالی فرمائی چه ددوی دا حیلہ هم غلطه ده الله تعالی دوی په حرم محترم کنبی ساتلې دی کوم ځانې کنبی چه د دنیا د شروع کیدونه واخله تراوڅه پورې امن او امان دې، نودا څنگه کیدې شی چه په حالت کفر کنبی خودلته په امن سره اوڅی اوکله چه دالله تعالی رښتونې دین قبول کړی نو امن اوچت شی؟ هم دغه خو هغه ښاردې چه دطائف وغیره مختلفو ځایونونه میوې، سامان، اسباب، مال تجارت وغیره تگ راتگ دلته په کثرت سره وی، ټول څیزونه دلته راځی، اومتونږ دوی ته په ناسته روزی وررسو، خو په دوی کنبی اکثریت دبی علمودې، ددې وجې دا قسمه فضول حیلې اوبې ځانېه عذرونه پیش کوی، روایت دې چه داوئیونکې حارث بن عامر بن نوفل وو.

وگم اهلکنا

| او څومره ډیر | هلاک کړی دی مونږه |

| ..... اومتونږ داسې ډیر کلی تباہ کړی دی |

(۱) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب قال المشرك عند الموت لا اله الا الله: ۱۳۶۰، صحیح مسلم: ۱۰۲۴، احمد: ۴۳۳/۵، ابن حبان: ۹۸۲. (صحیح مسلم وغیره)

(۲) صحیح مسلم کتاب الايمان باب دليل على صحة الاسلام من حضرة الموت: ۲۵، ترمذی: ۳۱۸۸

مِنْ قَرْيَةٍ	بَطَرَتْ	مَعِيشَتَهَا	فَتِلْكَ	مَسْكِنُهُمْ
داسی کلی اچی مست شوی وو پہ روزگار دژوند خپل باندی پس دغه دی کورونه دهغوی	چی د ژوند پہ روزگار خان ته غاوره شوی وو نودا ددوی (تباہ شوی) کورونه (ستاسو پہ وړاندې) دی			
لَمْ تُسْكِنْ	مَنْ بَعْدَهُمْ	إِلَّا قَلِيلًا	وَكُنَّا	نَحْنُ
چی نه دی اوسیدلی پکښی روستو دهغوی نه مگر ډیر لږ او یو مونږه خاص هم مونږه	چی دهغوی نه پس ډیر کم اباد شوی دی ..... او آخر هم مونږنې وارثان			
الْوَرِثِينَ	وَمَا كَانَ رَبُّكَ	مُهْلِكَ	الْقَرْيَ	حَتَّىٰ يَبْعَثَ
وارثان	اونه دې رب ستا	هلاکونکي	دکلو	تر هغې پورې اچی اولیری
شو ..... او داسې زما محبوبه) ستار ب تر هغې وخته پورې کلی نه تباہ کوی ترڅو چې دهغې په مرکز				
فِي أُمَّهَاتِ	رَسُولًا	يَتْلُو	عَلَيْهِمْ	آيَاتِنَا
په لوی ښار (مرکز) دهغې کلو کښی یو رسول اچی لولی په هغوی باندی ایتونه زمونږ	کښی څوک پیغمبر راونه لیری ..... چې زمونږ ایتونه ورته اولولی			
وَمَا كُنَّا	مُهْلِكِي	الْقَرْيَ	إِلَّا	وَأَهْلَهَا
اونه یو مونږه	هلاکونکي	دکلو	مگر هله	اچی اوسیدونکي دهغې ظالمان شی
او مونږ د یو کلی تباہ کونکي نه یو مگر په دې صورت کښی چې دهغې اوسیدونکي نافرمان وی				

قوله تعالى: - وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا

دسرکشانو کلی دعبثت نشانونه جوړ شو: دمکې والوته خبردارې ورکړې کيږي، څوک چه دالله تعالی ډیر نغمتونه حاصلولوسره غرورکوی اوسرکشی اوځانونه لوې گنړی اودالله ﷻ نه کفرکولواونبی انکارنې کولو دالله تعالی روزی خوری اودهغه نمک حرامی کوی. هغوی الله ﷻ داسې تباہ اوبریاد کړل چه نن د هغوی څوک دتپوس پوښتی واله نشته، په بل ایت کښې دی (وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً) الخ. دلته فرمائی چه ددوی وران کړې شوی کلی تراوسه پورې وران پراته دی. څه لږې شان پکښې هسې ابادې شوې خو دی لیکن ددوی په کنډرو باندې تراوسه پورې وحشت ورپېږي، صرف هم مونږ ددې مالکان پاتې شوې دسلیمان علیه السلام یوې مرغی سره مکالمه او دهغې جوابونه: یو، دحضرت کعبه قول دې چه دالو (گونگی، یوه مرغی ده) نه حضرت سلیمان علیه السلام دتپوس اوکړوچه ته دپتی فصل ولې نه خورې هغه ورته اوونیل، ددې وجې نه چه حضرت ادم علیه السلام پېرې دجنت نه راویستی شوې وو، تپوس نې ترې اوکړوچه اوبه ولې نه ځکې؟ ځکه چه قوم نوح علیه السلام په دې کښې ډوب کړې شوې وو. تپوس نې ترې اوکړوچه په ورانوکښې ولې اوسپړې؟ وې ونیل ځکه چه دادالله تعالی میراث دې. بیا حضرت کعبه (وکنا نحن الوارثین) اولوستلو. دڅېړولو نه وړاندې الله ﷻ یو کلی هم نه تباہ کوی: بیاالله ﷻ خپل عدل اوانصاف بیان فرمائی چه هغه څوک په ظلم سره نه هلاکوی، اول په هغوی خپل دلیل ختم کړی. اودهغوی غذرلرې کړی. اورسولان راو لیری اوترهغوی پورې خپل کلام رااوسوی. ددې ایت نه دا هم معلومیږي چه دحضور ﷺ نبوت عام وو. او حضور ﷺ ام القرى کښې مبعوث کړې شوې وو. اودتولو عربواوعجمو طرف ته رسول رالېږلې شوې وو. ځنګه چه فرمان دې (وَلَنُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا) چه ته دمکې والاودنورونښارونواله اوویرې، بیاني او فرمانیل (قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا) اووانیه چه ای خلقوازه ستاسو ټولو طرف ته دالله تعالی

رسول یم: پہ بل ایت کنبی دی (لَا تُذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ) چه په دی قران سره تاسو هم او ویروم او هر هغه کس ترچاپوری چه دا قران اورسی. په بل ایت کنبی دی (وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ) ددی قران سره په دنیا والو کنبی چه څوک هم کفر او کړی دهغه دوعده، ځانه، جهنم دی. په بل ځانې کنبی دالله فرمان دی (وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا) الخ. یعنی ټولو کولولره مونږ دقیامت نه مخکښې وړانویکی یو. یاسخت عذاب ورکونکی یو، الخ. پس خبرنې ورکړو چه دقیامت نه مخکښې به هغه ټول کلی برباد کړی. په بل ایت کنبی دی چه مونږ ترڅو پورې رسول اونه لیرو عذاب نه ورکړو. پس دحضور بعثت نې عام کړو. اود ټولو جهان دپاره نې کړو، او په مکه کنبی کومه چه دټولې دنیا مرکز دی حضور نې مبعوث او فرمائیلو او په ټوله دنیای خپل حجت ختم کړو. په بخاری او مسلم کنبی د حضور ارشاد نقل دی چه زه دټولو تورو سپینو طرف ته نبی رالیرلې شوې یم (خکه نې نبوت اورسالت په حضور باندې ختم کړو اود حضور نه پس به ترقیامت پورې نه څوک نبی راشی اونه رسول وئیلې شوې دی چه مراد دالله القری) نه اصل اولوی کلی دی.

وَمَا	أَوْتَيْنَا	مِنْ شَيْءٍ	فَتَاءُ	الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
او هغه چی درکړې شوی دی تاسو ته څه څیز پس سامان دی دژوند د دنیا	او تاسو ته چی څه (نعمتونه) درکړې شوی دی هغه د دنیا د ژوند سامان دی او د دې زیب وزینت	وَزِينَتَهَا	وَمَا عِنْدَ اللَّهِ	خَيْرٌ
او بنایست دی دهغې او هغه څه چی دالله سره دی بهتر دی او باقی پاتې کیدونکی دی	دې ..... او کوم نعمتونه چی الله سره دی هغه ډیر ښه او باقی پاتې کیدونکی دی	أَفَلَا تَعْقِلُونَ	وَعَدْنَاهُ	وَعْدًا حَسَنًا
ایا نو عقل ند چلوی ایا پس هغه څوک چی وعده کړی وی مونږ دهغه سره وعده نیکه (ښه)	ایا تاسو خلق نه پوهیږئ؟ ایا هغه څوک چی مونږ ورسره ښه وعده کړې وی (وعده د جنت) نو	فَهُوَ لَا قِيَّةَ	كَمَنْ	مَتَاعَ
نودی موندونکې دهغې وی اېشان دهغه چا کیدی شی چی ورکړې وی مونږ هغه له سامان دژوند	هغه به شي خامخا بیاموی نودی دهغه چا په شان کیدیشی چاته چی مونږ د دنیا د ژوند	الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ	يَوْمَ الْقِيَمَةِ	مِنَ الْمُحْضَرِينَ
د دنیا او بیا هغه په ورځ د قیامت سزا ته دپیش کیدونکونه وی	سامان ورکړې وی او بیا به د قیامت په ورځ (د دوزخ) په حاضریدونکو کنبی شامل وی			

قوله تعالى: - وَمَا أَوْتَيْنَا مِنْ شَيْءٍ

دنیا فانی او آخرت باقی پاتې کیدونکې دي. الله د دنیا د سپک والی په کنبی د خوشحالو د کم والی او ذلت او ددې ناپایداری اوبې ثباتی بدی بیان فرمائی، اود دې په مقابلې کنبی د آخرت د نعمتونو پایداری او همیش والی، عظمت او دوام ذکر فرمائی، ارشاد دی (مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ) ستاسو سره چه څه دی

فنا کیدونکی دی، اودالله تعالیٰ سرہ ٲول خیزونہ دبقاوالہ دی، دالله سرہ چہ خہ دی ہغہ د نیکو خلقو دپارہ ډیر بہتراو عمدہ دی، اوداخرت ٲہ مقابلہ کنہی دنیاخوہیخ نہ دہ۔ لیکن افسوس چہ خلق دنیا ٲسہ لکیدلہ دی، اوداخرت نہ غافل دی۔ کوم چہ ډیر بہتراو ډیر باقی ٲاتہ کیدو والہ دی۔ رسول اللہ فرمائی، دنیا داخرت ٲہ مقابلہ کنہی داسہ دہ چہ ٲہ تاسو کنہی یوکس ٲہ سمندر کنہی گوتہ غوہہ کړی اورا اوباسی بیا اوگوری چہ دہغہ گوتہ ٲوری خومرہ اوبہ نبتہ وی، ہغہ دسمندر ٲہ مقابلہ کنہی خومرہ دی) (۱) افسوس چہ ٲہ دہ کنہی ہم ډیر دخپلہ کم عملی اوبہ علمی ٲہ وجہ د دنیا یونی دی۔ خیال اوکړی یو ہغہ چہ تہ ٲہ اللہ تعالیٰ اودہغہ ٲہ نبی ﷺ باندہ ایمان لرہ اویوہغہ چہ ایمان نہی نہ راوړی نہ وی دنتیجہ ٲہ اعتبار سرہ برابر کیدہ شی؟ دایمان والو سرہ دالله دجنت اودہی شمیرہ نہ ختمیدونکی اوغیر فانی نعمتونہ وعدہ دہ، اودکافرانو سرہ دہغہ خانی د عذاب ویرہ دہ، اگرکہ ٲہ دنیا کنہی خہ مزہ اوکړی، روایت دہ چہ دادحضور ﷺ اودابوجہل لعنتی ٲہ بارہ کنہی نازل شوہ دی۔ (۲) یوقول داهم دہ چہ دحضرت حمزہ رضی اللہ عنہ، حضرت علی رضی اللہ عنہ اوابوجہل ٲہ بارہ کنہی داایت نازل شوہ دی۔ (۳) ظاہرہ دادہ چہ داایت عام دہ، ځنگہ چہ دالله تعالیٰ فرمان دہ چہ جنتی مومن بہ دخپل جنت ددرجونہ جہنمی کافران د جہنم ٲہ جیل خانہ اووینی نواوبہ وانی ﴿وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّی لَکُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّیْنَ﴾ کہ ٲہ مادخپل رب انعام نہ وی توزہ بہ ہم ٲہ دہ عذابونو کنہی گیر شوہ وی۔ ٲہ بل ایت کنہی دی، ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ د پیرانو یقین دہ چہ حاضریدونکی والو کنہی دی۔

وَيَوْمَ يَنَادِيهِمْ	فَيَقُولُ	أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ	وَيَوْمَ يَنَادِيهِمْ
اوبادکړی ہغہ ورخ چہ ہغہ بہ آواز اوکړی هغوی تہ اواوبہ وانی ورته اکوم خانی دی اشریکان زما ہغہ او ٲہ ہغہ ورخ بہ ورته اللہ ﷻ آواز اوکړی انو ٲس بہ اوکړی چہ زما ہغہ شریکان خہ شول			
کُنْتُمْ	تَزْعُمُونَ	قَالَ الَّذِينَ	حَقَّ عَلَيْهِمُ
چی وی تاسو اچی گمان بہ موږ کولو اوبہ وانی ہغہ کسان اچی صحیح ثابتیږی ٲہ هغوی باندي چہ تاسو بہ شریک گنږل			
الْقَوْلُ	رَبَّنَا	هَؤُلَاءِ الَّذِينَ	أَغْوَيْنَا
داقول اے ربہ زمونږہ دادی ہغہ کسان اچی گمراہہ کړی وو مونږہ اگمراہہ کړل مونږ دوی ثابتہ شوہ وی ائی زمونږہ ربہ دا ہغہ خلق دی کوم چہ مونږہ بی لارہ کړی وو ځنگہ چہ مونږ			
کَمَا	غَوَيْنَا	تَبَرَّأْنَا	إِلَيْكَ
لکہ ځنگہ چہ اگمراہہ شوی وو مونږہ ذمہ وار نہ یو مونږ ددوی اتاہ نہ وو دوی			
ٲہ خپلہ بی لارہ وو دغہ شان مونږ ددوی بی لارہ کړل اوس مونږ ستا ٲہ وړاندہ ددوی نہ بیزارہ یو			

(۱) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فنا الدنيا وبيان الحشر يوم القيامة ۲۸۵۸، ترمذی: ۲۳۲۳، ابن ماجہ: ۴۱۰۸، ابن حبان:

۴۳۳، احمد: ۲۲۸/۴

(۲) الطبری: ۶۰۴/۱۹

(۳) ایضا: ۴۰۵/۱۹

إِنَّا	يَعْبُدُونَ ۝	وَقِيلَ	ادْعُوا	شُرَكَاءَكُم
چی مونږ لږه به نې عبادت کوؤ او اوبه وئيلي شي دوی ته چی راوبلي شريکان خپل دوی خوبه زمونږ عبادت نه کولو ..... او (مشرکانو) ته به اووئيلي شي چې خپل شريکان راوبلي				
فَدَعَوْهُمْ	فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا	لَهُمْ	وَرَأَوْا	الْعَذَابَ ۝
نو دوی به راوبلي هغوی پس ورېه نه کړې جواب هغوی دوی لږه او اوبه ويني دوی عذاب نو دوی به ئې راوبلي خو هغوی به هيڅ جواب ورنکړې او دوی به (په خپلو سترگو) عذاب او ويني				
لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا	يَهْتَدُونَ ۝	وَيَوْمَ	يُنَادِيهِمْ	
کاش چې دوی وي نيغه لار اختيارونکي او ياده کړي هغه ورځ چې آواز به اوکړي الله دوی ته «دا به ووانی، کاش چې دوی په سمه لار روان راغلي وي او په کومه ورځ چې الله دوی راوغواړي				
فَيَقُولُ	مَاذَا أَجَبْتُمُ	الْمُرْسَلِينَ ۝	فَعَمِيَتْ	عَلَيْهِمْ
پس اوبه وانی څه جواب ورکړې وؤ تاسو رسولانو ته پس پټ به شي په هغوی باندي نو تپوس به ترې اوکړې چې تاسو پیغمبرانو ته څه جواب ورکړې وو؟ نو په دغه ورځ به د هغوی				
الْأَنْبَاءُ	يَوْمَئِذٍ	فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ۝		
خبرونه په دغه ورځ (یعنی جواب به ورته کړې) پس هغوی به په خپلو کبسي تپوس نشي کولي دیو بل نه نه ټول جوابونه هیر شي ..... او پخپل مینځ کبسي به دیو بل نه تپوس هم نشي کولي				
فَأَمَّا	مَنْ	تَابَ	وَأَمَّنْ	وَعَمِلْ
پس هر چې دی هغه څوک چې توبه ئې اوويستله (نن) او ایمان ئې راوړو او عمل ئې اوکړو خو چا چې توبه اوويستله ..... او ایمان ئې راوړو او نیک عملونه				
صَالِحًا	فَعَسَىٰ	أَنْ يَكُونَ	مِنَ الْمُفْلِحِينَ ۝	
نیک پس کیدې شي چې وی هغه دکامیابو خلقونه کوی ..... نو کیدې شي چې دغه خلق کامیابه شي				

قوله تعالى: وَيَوْمَ نُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ

مشرک اودهغه معبود الله ﷻ په وړاندې: مشرکان به د قیامت په ورځ راوبلي شي او الله ﷻ به ئي خپلې مخې ته اودروی اوورته به او فرمائی چې په دنیا کبسي تاجه زما په مقابله کبسي دچا عبادت کولو کوم بتان او کانړی چې دې منل هغوی چرته دی؟ هغوی ته آواز اوکړه او اوگوره چې هغوی ستاڅه مدد کوی؟ یا هغوی په خپله دخپل خان څه مدد کولی شي؟ دابه ورته صرف درټلو په طور سره وی، څنگه چې فرمان دې. (وَلَقَدْ جَاءَهُمْ نَافِرًا ذِي كَمَالٍ خَلَقْنَاهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ) الابه یعنی مونږ تاسوداسې یواځې یواځې او یو په یو راوستی څنگه چې مونږ تاسو په اول خل پیدا کړې وئې، اوڅه چې مونږ تاسوته درکړې درسولې ووهغه هر څه تاسودخان نه روستو پرېښودل، مونږ خونن تاسو سره څه سفارشی هم نه وینوکوم چې تاسودالله تعالی سره شریک گرځولی وو. خو په تاسواوهغوی کبسي څه مینه پاتې نه شوه، اوستاسوگمان کړې شوې شریکان ټول

ستاسو نه نن ورك شوې دى. په چاچه د عذاب خبره ثابته شوې ده، يعنى شيطانان، اوسركش خلق او د كفر مشران اوشرك طرف ته رابلونكى داتول لوي لوي خلق به په هغه ورځ اوواښي چه دې الله مونږ دوى گمراه كړې وو، اودوى زمونږ كفريه خبرې واوريډلي اووې منلې څنگه چه مونږ به لارې شوې وو، دوى هم مونږ بې لارې كړل، مونږ ددوى د عبادت نه ستاېه وړاندې دبيزارې اظهار كوو، څنگه چه په بل ايت كښې دى، ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً﴾ الابه هغوى دالله تعالى نه علاوه نور معبودان جوړ كړل چه هغوى ددوى دپاره دعزت باعث جوړشي. خوداسې كيدونكى نه دى هغوى خوبه ددوى د عبادت نه هم انكار او كړې، او التبايه ددوى دشمنان جوړشي. په بل ايت كښې دى، ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الابه ددې نه زيات گمراه به څوك وي؟ چه دالله تعالى نه علاوه نوروته اوازونه كوي، چه ترقيامته پورې به دوى ته او ازور نكړې شي، اوهغوى ددوى د اوازونونه هم غافله دي. اود قيامت په ورځ دحشر په موقعه باندي به ددوى دشمنانان جوړشي. اوددې خبرې نه به صفا انكار او كړې چه هغوى ددوى عبادت كړې وو. ابراهيم عليه السلام خپل قوم ته فرمائيلې وو چه تاسو د كومو بتانو عبادت شروع كړې دې دوى سره صرف د دنيا دوستي ده، د قيامت په ورځ به تاسو ټول ديوبل نه منكر شي، او په يوبل به لعنت وايي الخ. په بل ايت كښې دى ﴿اَذْكُرُوا الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا﴾ الابه يعنى كوم چه تابعدارى كونكى وو، هغوى دهغونه چاچه تابعدارى كوله برى اوبيزاره به شي. عذاب مخامخ ليدوسره به ټول تعلقات ختم شي الخ. دوى ته به اوفرمائيلې شي چه تاسو په دنيا كښې دچا عبادت كولون هغوى ته اوازولې نه وركوي؟ اوس به دوى ورته چغې اووهي ليكن څه جواب به بيانه مومي. اودهغوى به يقين اوشي چه دوى به داوړ عذاب ته ځي. هغه وخت به دوى ارمان كوي چه كاش دوى په نيغه لاره وې، څنگه چه ارشاد دې، ﴿وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا مُرْكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ﴾ الابه، په كومه ورځ چه اوفرماني چه زما هغه شريكانوته اواز او كړه كوم چه تا ديراوچت گنړل، دوى به ورته اوازونه او كړې، خوهغوى به هډو جواب ورنكړي. اومونږ به ددوى اودهغوى په ترمينځه پرده جوړه كړو، مجرمان خلق به دوزخ اوويني اوباور به او كړي، چه هغوى دې ته پريوتونكى دي. خودهغې نه دېچ كيدو څه لاره به بيانه مومي. هم ددې قيامت په ورځ به دوى ټولوته واوړولې شي اويوسوال به ترې او كړې شي. چه تاسو پيغمبرانوته څه جواب وركړو؟ او تركومي پورې مودهغوى ملگرتيا او كړه؟ اول به د توحيد په باره كښې تپوسونه او كړې شي. اوس درسالت په باره سوال اوجواب كيږي. هم دغه شان په قبر كښې هم سوال كيږي چه ستارب څوك دې؟ مومن جواب وركوي، چه زما معبود صرف الله تعالى دې. او زما رسول محمد ﷺ دې. چه دالله تعالى بنده اودهغه رسول دې. خود كافرنه به څه جواب جوړنه شي. هغه په ويره او پريشانۍ كښې واني چاهاته ددې پته نشته. روند او كونكړ شي څنگه چه نې اوفرمائيل ﴿وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ﴾ كوم كس چه دلته روند دې هغه به هلته هم روند اولاره به ترې وركه شوې وي. ټول دليلونه به دهغه دسترگونه اخواشي، چه رشتې، دوستي نسب دهېڅ قدر به پاتې نه شي. دنسب نامو څه تپوس به نه وي. او په دنيا كښې توبه ويستونكى اودايمان اونيكى سره ژوند تيرونكى به بيشكه فلاح او خلاص كړي. دلته (عسى) ديقين په معنى كښې ده يعنى مومن به ضرور كاميابيږي.

وَرَبِّكَ يَخْلُقْ	
اورب ستا	پيدا كوي
..... او ستارب چې څه غواړي	
مَا يَشَاءُ	وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخَيْرَةُ ط
هغه څه چې غواړي نې هغه او غوره كوي نې هغه نه دې دوى لره هيڅ اختيار (په دې كښې)	
هغه پيدا كوي ..... او هم هغه غوره كوي (چې څوك او غواړي) ددوى هيڅ اختيار نشته	

سُبْحَنَ اللَّهُ	وَتَعَالَى	عَمَّا	يُشْرِكُونَ ۝	وَرَبُّكَ يَعْلَمُ
پاکي دالله ده او ډير اوچت دي دهغي نه چي دوي ني ورسره شريکوي او رب ستا پوهيږي				
اللَّهُ ۝	پاک دي او ددوي د شريکانو نه ډير اوچت دي او ستا رب ته هغه ټول رازونه معلوم دي			
مَا	تَكُنْ	صُدُورُهُمْ	وَمَا	يَعْلَنُونَ ۝
په هغه څه	اچي پتوي ني سيني دهغوي او په هغه څه	اچي بنکاره کوي ني	هغوي او هم دغه الله دي	
کوم چي د دوي زړونه پتوي او کوم چي دوي بنکاره کوي ..... او الله ۝ هغه ذات دي				
لَا إِلَهَ	إِلَّا هُوَ	لَهُ الْحَمْدُ	فِي الْأُولَى	وَالْآخِرَةِ
چي نشته لاتق دعبادت مگر هغه دي هغه لره ثنا ده په دنيا کښي او په اخرت کښي				
چي د هغه نه سوا بل څوک معبود نشته په دنيا او اخرت دواړو کښي دهغه تعريف دي				
وَلَهُ الْحُكْمُ	وَالِيَهُ	تَرْجِعُونَ ۝		
او هغه لره حکم دي او هغه ته به تاسو واپس کيږي				
او صرف د هغه حکم چليږي او تاسو به هم هغه ته واپس کيږي				

قوله تعالى: - وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ

مختار كل الله ۝ ذات دي: - ډټول مخلوق خالق او ډټولو اختياراتو واله الله ۝ دي. نه پدي کښي د هغه سره څوک دجهگړي کولو واله نه دهغه شريك او ملگري شته، څه چه او غواړي پيدا کوي څوک چه او غواړي خپل خاص بنده ني جوړ کړي. څه چه غواړي کيږي څه چه نه غواړي هيڅ کله کيږي نه شي. ټول کارونه او ټول خيراو شر دهغه په لاس کښي دي. دهر چا دهغه طرف ته واپس تلل دي دهي چا څه اختيار نشته. هم دغه لفظ په دي ايت کښي په دي معني «أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخَيْرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ» کښي دي. په دواړو خايونو کښي ما نافيه دي. اگر چه ابن جرير دا ويلي دي چه مابه معني د (الذي) دي. يعني الله تعالى خوښوي هغه په چا کښي چه ښيگړه وي، او هم دغه معني اخستلو سره معتزليانو په مراعات صالحين باندې استدلال او کړو، خو صحيح خبره داده چه دلته ما دنفی په معني کښي ده، ځنگه چه دابن عباس ۝ او وغيره نه روايت دي چه دا ايت هم په دي بيان باندې دي چه دمخلوق په پيدائش کښي دتقدير مقررول اختيار لرلو والا رب تعالى يواځي دي. او دنظير نه پاک دي. ددي وجي نه دايت په خاتمه باندې او فرمانيل چه کوم بتان وغيره لره دوي درب شريك گرځوي چه نه خوڅه خيز جوړ کړي اونه اختيار اولري الله تعالى ددي ټولونه پاک او ډير لري دي.

قوله تعالى: - وَرَبُّكَ يَعْلَمُ

بياني او فرمانيل چه په سينو کښي او زړونو کښي پتو خبرو باندې هم الله تعالى پوهيږي. او هغه ټولي هم په هغه باندې داسي ظاهري دي ځنگه چه ښکاره او ظاهري خبري، په پتو خبري او کړي او که په ښکاره او واني هغه په ټولو خبرداره دي. په شپه کښي او په ورځ کښي چه څه کيږي دهغه پت نه دي. په الوهيت کښي هم هغه يواځي دي او دهغه نه سوا بل څوک داسي نشته دچا طرف ته چه مخلوق خپل حاجتونه يوسي. او چاته چه مخلوق عاجزي او کړي. څوک چه دمخلوق حاجتونه پوره کونکي او مدد کونکي وي. څوک چه دعبادت لاتق وي. خالق مختار رب مالک هم هغه دي. هغه چه څه کوي ټول دستانيني قابل دي. دهغه عدل او حکمت هم دهغه سره دي. دهغه حکمونه څوک رد کولي نه شي. هغه ارادي څوک روستو

کولي نه شي. هغه به ٽولو ته دهغوي داعمالوبدل وړکوي دهغه نه ستاسو هيڅ کارونه پټ نه دي. نيکانو ته جزا او بدانتو ته سزايه په هغه ورځ وړکوي او په خپل مخلوق کښي به فيصله اوکړي.

قُلْ ارْعَيْتُمْ

| اووايه | ايا وينی تاسو (غور مو کړې دي)

| (اټي محبوبه ﷺ) ته دا اووايه

اِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا اِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ

که چرې جوړه کړې | الله | په تاسو باندې | شپه | هميشه | دورځي د قيامته پورې
دا راته او ښائي که الله ﷻ په تاسو باندې هميشه تر قيامته پورې توره شپه راولي

مَنْ اِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ اَفَلَا تَسْمَعُونَ

نو څوک دي | بل خدائي | بغير د الله نه | چي راوړي تاسو ته | رڼا | ايا پس نه اورې تاسو
نو د الله ﷻ نه سوال څوک داسې معبود شته چي تاسو باندې رڼا راولي | نو ايا تاسو نه اورې

قُلْ ارْعَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا

اووايه | ايا سوچ کړې دي تاسو | که جوړه کړې | الله | په تاسو باندې | ورځ | هميشه
(محبوبه دا هم) ورته اووايه چي دا راته او ښائي که الله ﷻ په تاسو باندې هميشه تر قيامته پورې

اِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ اِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِاللَّيْلِ

دورځي د قيامته پورې | څوک دي بل خدائي | بغير د الله نه | چي راوړي (راولي) تاسو ته | شپه
ورځ راولي | نو د الله ﷻ نه سوال بل څوک معبود شته چي په تاسو شپه راولي | چي

تَسْكُنُونَ فِيهِ اَفَلَا تَبْصُرُونَ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ

چي ارام او کړي تاسو په هغې کښي | ايا پس نه وينی تاسو | او درحمت خپل نه | جوړ کړل هغه
تاسو په کښي ارام او کړي | نو ايا تاسو نه وينی ؟ | ..... او هغه په خپل رحمت سره

لَكُمْ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ

ستاسو دپاره | شپه او ورځ | دپاره ددي چي تاسو ارام حاصل کړي | په هغې کښي |
ستاسو دپاره شپه او ورځ دواړه پيدا کړي دي | چي تاسو د شپي ارام او کړي | او (دورځي)

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

او دپاره ددي چي تاسو اولتوي | د فضل دهغه نه | او دپاره ددي چي تاسو | شکر اوباسي
خان دپاره دهغه مقررې کړې روزي اولتوني | ..... او چي دهغه (د نعمتونو) شکر اوباسي

قوله تعالى: - قُلْ ارْعَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ

د الله ﷻ قدرت ناقابل تردید دلائل: - د الله ﷻ احسان ته اوگوري چه ستاسو د کوششونو او تدبیرنه بغير شپه او ورځ برابر مخکښي روستوراروان دي. که هميشه شپه وي نو تاسو به عاجزه شي ستاسو کارونه به اوډرېږي په ژوند به تاسو تنگ شي تاسو به سترې شي تنگ به شي څوک به بيانه مومي چه ستاسو دپاره ورځ راوباسي چه دهغي په رڼا کښي تگ راتگ او کړي او خپل کار روزگار پکښي اوکړي. افسوس چه اورې خوولي هيرې نې کړي. هم دغه شان که هغه په تاسو هميشه دپاره ورځ راولي نو ستاسو ژوندونه

به تراخه شی. د بدن نظام به مووران و یچار شی. سترې به شی، تنګ به شی، هیڅوک نشته د چاسره چه دا قدرت وی چه هغه شپه راوستې شی. په کومه کبې چه تاسو ارام او کړې شی، خو تاسو سترګې لرې ولې د الله تعالی نخبې او مهربانوته نه گورئ، د احم د هغه احسان دې چه هغه شپه او ورځ دواړه پیدا کړې دی. چه د شپې تاسو ارام حاصل کړئ او د ورځې تاسو کار روزگار او تجارت او زراعت شغل او کړئ، تاسو ته پکار دی چه تاسو د هغه حقیقی مالک او قادر مطلق شکر ادا کړئ د شپې او ورځې عبادت کوئ د شپې قصورتلاقی په ورځ کبې او د ورځې د قصورتلاقی په شپه کبې کوئ او د مختلف څیزونه د قدرت نمونې دی او د دې دپاره دی چه تاسو نصیحت او عبرت حاصل کړئ او د رب شکر او کړئ

وَيَوْمَ	يُنَادِيهِمْ	فَيَقُولُ	أَيْنَ شُرَكَائِي
او یاده ساتئ هغه ورځ اچې آواز به او کړی الله دوی ته پس اوبه وانئ کوم ځانې دی شریکان زما	او په کومه ورځ چې به ورته الله ﷻ اعلان او کړی ..... نو اوبه وانئ چې اوس زما هغه		
الَّذِينَ كُنْتُمْ	تَزْعُمُونَ	وَنَزَعْنَا	مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ
هغه اچې وی تاسو چې تاسو به پر گمان کولو او را اوبه باسو مونږه دهر امت نه	شریکان څه شول چې تاسو به پرې (د خدایانو) گمان کولو او مونږ به دهر امت نه یو یو		
شَهِيدًا	فَقُلْنَا	هَاتُوا	بُرْهَانَكُمْ
یو گواه نو اوبه وایو مونږه راوړئ دلیل خپل نو پوهه به شی هغوی	گواه بهر راوباسو نوبیا به ورته او وایو چې اوس خپل خپل دلیل پیش کړئ نو هغوی به پوهه شی		
أَنَّ الْحَقَّ	لِلَّهِ	وَضَلَّ عَنْهُمْ	مَا كَانُوا
چې بیشکه حق الله لره دې او ورك به شی د هغوی نه هغه څه اچې ووهغوی اچې دروغ به ئې جوړول	چې حقه خبره هم هغه وه اچې الله کړې وه او کومې دروغ خبرې چې به دوی جوړولې هغه به ترې هیرې شی		

قوله تعالى: وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ

د قیامت په ورځ به د الله ﷻ شریکان په نظرونه راځي. مشرکان به په دویم ځل اورتلې شی او اوبه فرمانیلې شی چه په دنیا کبې چه تاسو څوک زما سره شریکان گرځول هغوی چرته دی؟ دهر امت نه یو گواه یعنی د هغه امت پیغمبر به خوښ کړې شی (۱) او مشرکانوته به اوونیلې شی چه دخپل شریک څه دلیل پیش کړئ. دغه وخت کبې به دوی یقین او کړی چه واقعی د عبادتونو لائق د الله تعالی نه سوابل څوک نه دې. هېڅ جواب به ورنکړې شی. حیران به پاتې شی او ټول دروغ به ترې هیرشی.

إِنَّ قَارُونَ	كَانَ	مِنْ قَوْمِ مُوسَى	فَبَغَى	عَلَيْهِمْ
بیشکه قارون وو د قوم موسی نه پس سرکشی او کړه هغه په هغوی باندي	بیشکه قارون د موسی ﷺ د قوم سرې وو خو دخپل قوم په مقابله ئې تکبر اختیار کړو			
وَأَتَيْنَاهُ	مِنَ الْكُنُوزِ	مَا	إِنَّ	مَفَاتِحَهُ
او ورکړې وې مونږ هغه ته د خزانو نه هغه اندازه چې بیشکه کنجیاني دهغي	او مونږ ورته دومره ډیرې خزاني ورکړې وې چې دهغي کنجیاني به د مضبوطو			

لَتَنوُنَّ	بِالْعَصْبَةِ	أُولَى الْقُوَّةِ	إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ
خامخا درنیدی په داسې ډله باندي چي خاوندان د قوت به وو کله چي اووئیل هغه ته قوم دهغه			
کسانو په پوره ډله باندي درنې وى ..... څه وخت چي دهغه قوم هغه ته اووئیل چي			
لَا تَقْرَحْ	إِنَّ اللَّهَ	لَا يُحِبُّ	الْفَرِحِينَ ۝ وَابْتَغِ
خوشحالېره مه (غرور مه کوه) بيشکه الله نه خوښوى مغروره خلق او تلاش کړه			
غرور مه کوه ..... يقينا مغروره کسان الله نه خوښوى او الله چي تاته			
فِيهَا	أَتُكُّ اللَّهُ	الدَّارَ الْآخِرَةَ	وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
په هغه مال کښي چي درکړې دې تاله الله کور داخرت او مه هيره حصه خپله			
کوم مالونه درکړي دي په هغې کښي د آخرت دپاره څه عمل او کړه او د دنيا په مال کښي خپله حصه مه هيره			
مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ	كَمَا	أَحْسَنَ اللَّهُ	إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ
د دنيا نه او احسان کوه لکه څنگه چي احسان کړې دې الله ستا سره او مه پورته کوه			
..... او لکه چي الله تاسره احسان کړې دې دغه شان ته هم دخلقو سره احسان کوه			
الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ	لَا يُحِبُّ	الْمُفْسِدِينَ ۝	
فساد په زمکه کښي بيشکه الله نه خوښوى فساد کونکي			
او په زمکه کښي فساد مه خوروه بيشکه الله تعالى فساديان نه خوښوى			

قوله تعالى: - إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ -

قارون څوک او څه وو: - روايت دې چي قارون دموسی عليه السلام دتره ځوي وو (۱) دهغه نسب دادې، قارون بن بصهر بن قاهيث، او دموسی عليه السلام نسب دادې موسی بن عمران بن قاهيث (۲) دابن اسحاق m تحقيق دادې چي ده دحضرت موسی عليه السلام تره وو، څواکثر عالمانوې دتره ځوي واني دې ډير خوش اوازه وو، او تورات به ئې په ډير خوش اوازي سره وئيلو، ددې وجې نه به ورته خلقو منور وئيلو، خوچه څنگه سامري د منافقت کارکړې وو دادالله تعالی دشمن هم منافق شوې وو. چونکه ډيرزيات مالدارووددې وجې نه پکښې غرور راغلې وو، او الله تعالی ئې هيرکړې وو په قوم کښې چي عام طور سره د کوم لباس دستور وو دهغه نه ئې يوه ليشته لاندې جامې جوړې کړې وې. چه دهغې سره دده غرور او مالداري ظاهره شې. دده سره دومره مال ووچه دده دخزانو په چاپيانو اوچتولو باندي دطاقتورسړويوه ډله مقرر وه، دده ډير زياتې خزانې وې. دهرخزانې چاپي ئې جداوه، چه يوه ليشته به وه. کله چه به دا چاپيانو دده سره په قچرو باندي بارکړې شوې نو ددې دپاره شپيته قچرې مقررې وې. والله اعلم.

قوله تعالى: - قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ

د قوم نيکانو ته نصيحت: - د قوم مشرانو او نيکانو خلقو او عالمانوچه کله دده سرکشي او تکبر دحدنه په زياتيدو باندي اوليدونوده ته ئې نصيحت اوکړوچه دومره نيغړه مه او دومره غرور مه کوه او دادالله تعالی ناشکره مه جوړېره گنې دادالله تعالی دمحبت نه به لرې شې. دقوم وعظ کونکو ورته اووئيل چه دادالله

(۱) الطبری: ۱۹/۶۱۶.

(۲) ايضاً: ۱۹/۶۱۵.

نعمتونه تاسره دی دادالله تعالی درضامندی په کارونو کښې خرچ کړه چه په آخرت کښې هم ستاحصه پیداشی مونږ درته دانه وانیوچه ته د دنیا عیش او عشرت مه کوه بلکه ښه خوره څکه ښه اوغونده، ښه پسره وه، د جائزو نعمتونو فائده واخله، نکاح او کړه اوراحت او چت کړه، حلال څیزونه استعمال کړه، خو چه چرته دخپل خان خیال ساتي نو هلته دمسکینانوهم خیال ساته، چرته چه خپل نفس نه هیروې هلته دالله ﷻ حق هم مه هیروه چه ستادنفس هم په تاحق دې ستادمیلماهم په تاحق دې ستادبچوهم په تاحق دې اومسکین غریب هم تاسره په مال کښې حصه داردې. دهرحقدارحق اداکوه او څنگه چه الله تعالی نا سره سلوک کړې دې نوتۀ دنوروسره سلوک اواحسن کوه خپله مفسدانه رویه بدله کړه دالله تعالی مخلوق ته تکلیف رسولونه منع شه، الله تعالی فسادیانوسره محبت نه ساتی.

قَالَ إِنَّمَا	أُوتِيتُهُ	عَلَىٰ عِلْمٍ	عِنْدِي	أَوْ لَمْ يَعْلَمْ
اوونیل هغه بیشکه راکړې شوي دي ماته دا مال په وجه دهغه علم چي زما سره دي ايا او هغه ته دا علم نه وو	قارون اوونیل چي دا مالونه خوماته زما د علم او (زما د قابليت) په وجه راکړې شوي دي ايا هغه په دي پوهه نشو	أَنَّ اللَّهَ	قَدْ أَهْلَكَ	مِنْ قَبْلِهِ
چي بیشکه الله هلاک کړی دی مخکښی دهغه نه دخلقونه هغه څوک چي هغه	چي الله ﷻ دهغه نه وړاندې داسې ډیر قومونه تباہ کړي دي چي هغوی دهغه (قارون) نه په زور	أَشَدُّ	مِنْهُ	قُوَّةً
ډیر سخت وو دهغه نه په قوت کښي او ډیر زیات وو په ډله کښي او تپوس به نه کيږي	کښي زیات وو ..... او ډله پله (ملگری) ئي ډیر زیات وو اود مجرمانو نه به د گناهونو په	عَنْ ذُنُوبِهِمْ	الْجَرْمُونَ	۵۰
په باره دگناهونو دهغوی کښي دمجرمانونه	بارد کښي تپوس ته هیڅ حاجت نه وی	قوله تعالی :- قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي		

دقارون متکبرانه جواب :- دقوم دعالمانو نصیحتونه اوریدوسره قارون چه کوم جواب ورکړود هغې ذکر کيږي. چه هغه اوونیل تاسوخپل نصیحتونه دخپل خان سره کيږدي. ماته ښه پته ده چه الله تعالی ماته څه راکړی دی هم دهغې زه حقداروم. زه یوعقلمند او هوښیار کس یم. اوددې الله تعالی ته هم پته ده. ددې وجې نه هغه د ادولت ماته راکړې دي. دبعضي انسانانو دا خاصه وی څنگه چه په قران کښي دی چه کله انسان ته څه تکلیف اورسی نو ډیر په عاجزی سره اوازونه کوي او کله چه مونږ هغه ته څه راحت ورکړو نو وائی (قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ) یعنی الله ﷻ ته پته وه چه زه ددې حقداریم. ددې وجې هغه داماته راکړی دی. په بل ایت کښي دی چه که مونږ په هغه څه رحمت او څکو اود هغې نه پس ورته څه مصیبت اورسی نو اووایی چه (هذالې) ددې حقدارخوهم زه وم.

قوله تعالی :- عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي

دقارون سره د څه علم وو؟ بعضي خلقوونیلې دي چه قارون ته دعلم کیمیا پته وه، خوداقول بالکل کمزوري دي. بلکه د کیمیا علم فی الواقع شته نه، ځکه چه یو څیز لره بعینه بدلول دادالله تعالی د قدرت خبره ده. چه په دي څوک بل څوک قادر نه دي.

حَظٌّ عَظِيمٌ ۝ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ

دحسې لوی دې | او اوونیل | هغه کسانو | چې ورکړې شوې وؤ علم | افسوس دې تاسولره |
خو د ډیرې برخې خاوند دې | او کوم کسان چې د علم خاوندان وو | هغوی اوونیل چې ائې بد نصیبو

ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

ثواب دالله | بهتر دې | دپاره دهغه چا | چې ایمان ئې راوړو | او عمل ئې اوکړو نیک |
د الله ﷻ ثواب د هغه کسانو دپاره ډیر زیات غوره دې | کوم چا چې ایمان راوړی او نیک کارونه کوی

وَلَا يُلْقِيهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ۝

اونه ورکړې کېږي دا | مگر | صبر کونکوته |

اودا خبره هغه چاته خودلې شی چې صبر کوی |

قوله تعالى: - لَيْلَتٌ لِّتَامٍ لِّمَا أُوتِيَ قَارُونَ

دعیش عشرت سامان او قارون او د دنیا د پرستو تمنا: قارون یوه ورځ ډیرې قیمتې جامې واغوستې او ډیر په
شان او شوکت سره په ښه سورلی سور شو او سره دخپلو غلامانوچه مخکښې اوروستوتري وو او هغوی هم
ډیرې بهترینې جامې اغوستې وې دې په ډیر رعب داب کښې او غرور کښې اووتو، دده داشان او شوکت
او بات بات اود ازینت او ښائست چه د دنیا والو اولیدو نو دهغوی په خوله کښې اوبه راغلې، اووې ونیل چه
ارمان مونږ سره هم دده هومره مال وې دې خودیر خوش نصیبه او قسمت واله دې.

قوله تعالى: - وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

دنیا پرستو ته د عالمانو نصیحت: عالمانوچه دهغوی دا خبرې واورېدې نو هغوی ئې ددې خیال نه منع کول
او غوښتل او هغوی ئې پوهه کړل چه او گورئ الله ﷻ چه څه دمومن او نیکو بندگانو دپاره دخپل خان سره
تیار کړې دی هغه ددې نه په گروړ چنده ښه او بهترین دی. تاسولره هغه درجات حاصلولودپاره دا دوو
ورځوژوند په صبر سره تیرول پکار دی. جنت د صابرانو حصه ده. مطلب داهم دې چه دا قسمه پاکې کلمې
د صبر کونکو د ژبې نه اوځي. چه د دنیا د محبت نه لرې اود اخرت په محبت کښې غمژن وی. په دې صورت
کښې ممکنه ده چه دا خبرې دواغظ کونکونه وی بلکه په دې خبرو کښې اوددې تعریف په تیره شوې
جمله کښې دالله تعالی د طرف نه خبروی.

فَخَسَفْنَا

بِهِ

| پس ډوب کړه (ننه ایستلو) مونږه | په ده باندي

| ..... نومونږ قارون اودهغه مانږې (دواړه)

وَبَدَارِهِ الْأَرْضُ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ

اوپه کور دده باندي | په زمکه کښې | پس نه وه | هغه لره | هېڅ یوه ډله | چې امداد ئې کړې وې دهغه
په زمکه کښې ورښخ کړل | نوبیا داسې یو ټولې نه وو چې د الله ﷻ په مقابلې کښې ئې دهغه مدد

مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُتَنَصِّرِينَ ۝ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ

په مقابلې دالله کښې | اونه شو هغه | په خپله دخان دممد کونکونه | اوصبا کړو (شوصباله) | هغه کسان
کړې وې | اونه هغه په خپله خپل خان بچ کړې شوا | ..... اوصبا ته هغه خلقو اوونیل چې پروڼ

تَمَوُّا	مَكَانَهُ	بِالْأَمْسِ	يَقُولُونَ	وَيَكُنَّ
چی ارزونی کوله دمر تبی دهغه په پرون هغوی وائی (نن) افسوس دې اوس پوهه شو				
				الله یبسط
چی الله فرانسه کوی رزق دپاره دهغه چا چی خوبه شی دهغه دبنندگانو خپلونه				
				وَيَقْدِرُ
او په اندازه کوی رزق که چری نه وې دا چی احسان اوکړو الله په مونږ باندي				
				لَحَسَفَ بِنَا
نو هغه به مونږ وربخ کړی وو افسوس دې اوس پوهه شو چی فلاح (خلاصی) نه مومی				
				الْكَافِرُونَ
				کافران
				کامیابیدی

قوله تعالى: - لَحَسَفَ بِنَا وَيَدَارِ الْأَرْضَ -
دتكبر همدغه سزا ده: پورته دقارون دسرکشی اوبې ایمانی ذکر اوشو، دلته دهغه انجام بیانېږي. په یو حدیث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل، یوکس خپل ځان پسې څادر راښکواو په فخر سره روان ووچه هغه په زمکه کښې خښ کړې شو، چه دقیامت پورې به هم هغسې روان وی خښېږي (۱) دا حدیث په روایت کښې دی چه په دؤو څادرونو کښې په فخر او غرور سره راووتوچه الله تعالی زمکې ته حکم اوکړوچه دې الواق تیر کړه.

یوه عجیبه واقعه: په کتاب العجائب کښې دی نوفل بن ماحق وائی چه دنجران په جومات کښې ما یو ځوان اولیدوچه دهکې سینې واله، دځوانی په نشه کښې مست، تندرسټ بدن واله، دهیرنکلی رنگ او صورت واله، چه نظربه پرې پریوتونوهم دهغه حسن اوجمال ته به تماشه شوې. نوهغه راته اوونیل چه ته څه ته گوري؟ ماورته اوونیل چه ستادحسن اوجمال ننداره کوم. او دیر حیرانیږم، هغه راته جواب راکړوچه ته څه په خپله الله تعالی هم حیران دي، نوفل وائی چه دې کلمې وئیلوسره هغه په کمیدوشواودهغه رنگ اوبناست په الوتوشو، اوقدنې په کمیدوشو، تردې پورې چه یوه لیشت پاتې شو، چه خپل یونزدې رشته دار په لوستونږی کښې واچولواو یو پرو دقارون دهلاکت سبب: داهم ذکر دی چه دقارون هلاکت دحضرت موسی علیه السلام په بد دعاسره شوې وو. ددې په سبب کښې دیر زیات اختلاف دي.

(۱) صحیح بخاری کتاب اللباس باب من الجرثوبه من الخیلاء: ۵۷۹۰. (بخاری)

اول سبب: یوسبب خود ابیانیری چه قارون یوی بدکاری بنسخی ته ډیر زیات مال دولت ورکړ او هغه ئې په دې راضی کړه چه عین په هغه وخت کښې کله چه حضرت موسی علیه السلام د بنی اسرائیلو په مینځ کښې ولاړ وی او خطبه ورکوی نوته ورشه او ورته او وانیه چه ته هم هغه ئې چه ماسره دې داسې داسې کړی وو. بنسخی هم هغسې او کړل، موسی علیه السلام اورپیدو، او هم هغه وخت ئې د مونځ نیت او ترلو، او دوه رکعته مونځ ئې او کړ او د هغې بنسخی طرف ته متوجې شو او وې فرمائیل چه ستادې په الله تعالی باندې قسم وی چا چه په اوبو کښې لاره راکړه، او ستاقوم ته ئې د فرعون د ظلمونونه خلاصې ورکړ او نور هم ډیر احسانات ئې او کړل، نو چه څه رښتونې خبره وی هغه بیان کړه. داني چه واوریدل نو د بنسخی رنگ بدل شو او صحیح واقعہ د خلقو په وړاندې بیان کړه، او الله تعالی ته ئې استغفار او کړو، او په رښتونې زړه سره ئې توبه ویسته. موسی علیه السلام بیا په سجده پریوتو او د قارون دپاره ئې سزا او غوښته، د الله تعالی د طرف نه وحی راغله چه مازمکه ستا تابع کړې ده، دوی د سجدي نه سر راوچت کړو، اوزمکې ته حکم ورکړو چه ته دې اودد؛ مانرې خپلې خیتې ته دننه کړه. زمکې هم دغسې او کړل.

دویم سبب: دویم سبب د ابیانیری چه کله د قارون سورلی په داسې شان اوشوکت سره راووته چه په سپین قچریاندي په قیمتی جامو کښې سوړوو. دده غلامان هم په رښمینو جامو کښې وو، او حضرت موسی علیه السلام تقریر کولو، د بنی اسرائیل ټولگې وو، کله چه دې هغه ځانې ته ورغې نو د ټولو نظریه ده اودد؛ په شان شوکت پریوتو. حضرت موسی علیه السلام چه کله دې اولیدو نو تپوس ئې ترې او کړو چه څنگه راوتې ئې؟ هغه ورته او وئیل چه خبره داده چه یوه خبره الله تعالی تاته درکړې ده، او یو فضیلت ئې ماته راکړې دې. که تاسره نبوت دې نوماسره شان اوشوکت دې. که ستاز ما په فضیلت کښې څه شک وی نو زه تیاریم چه زه او ته لاړ شو او الله تعالی نه سوال او کړو او اوگورو چه الله تعالی د چا دعا قبلوی. حضرت موسی علیه السلام په دې خبره راضی شو، او دواړه لاړل. حضرت موسی علیه السلام ورته او فرمائیل چه اول زه دعا او کړم یا ته دعا کړې؟ هغه ورته او وئیل چه نا اول به زه دعا کوم. اوس هغه دعا غوښتل شروع کړل خو قبوله نه شوه. حضرت موسی علیه السلام ورته او فرمائیل چه اوس زه دعا کوم. ده ورته او وئیل چه ښه ده او غواړه. دوی الله تعالی ته سوال او کړو چه یا الله ازمکې ته حکم ورکړه چه څه ورته زه وائیم هغه منی. الله تعالی دده دعا قبوله کړه. او وحی راغله چه مازمکې ته ستا خبرې منلو حکم ورکړې دې. حضرت موسی علیه السلام چه دا واوریدل نو وې فرمائیل، ای زمکې دې اودده ملگری اونیس، هم هغه ځانې دې اودده ملگری څښ شو، بیاني او فرمائیل چه وې نیسه، دوی د څنگو نو پورې څښ شو، حضرت موسی علیه السلام ورته او فرمائیل چه نور ئې هم اونیس، نو دوی د نامه پورې څښ شو. بیاني او فرمائیل چه دده خزانی او مال هم دلته راوړی، هم هغه وخت دده ټولې خزانی او مال دولت راغی او هغوی پخپلو سترگو هغه اولیدل بیا حضرت موسی علیه السلام خپل لاس سره اشاره او کړه، ته دوی سره د خزانو نی دننه کړه، هم هغه وخت کښې دوی ټول برباد شو، اوزمکه چه مخکښې څنگه وه هم هغسې شوه، روایت دې چه تراوومې زمکې پورې دوی هم هغسې څښ شو. دا قول هم دې چه هره ورځ دوی دانسان د قدر برابرلاندې طرف ته څښیږی. د قیامت پورې به دوی په دې عذاب کښې وی. دلته نور هم ډیر بنی اسرائیلی روایتونه دی. خومونې دهغې بیان پریښودې دې. نه خومال دهغوی په کار راغې اونه جاه وحشمت او دولت او غرور او تکبر دهغوی دممد دپاره راپاڅیدو، اونه ئې په خپله ځان بچ کړې شو. تباہ شو، بې نشانه شو، وران او وړک کړې شو. هغه وخت دهغه خلقو سترگې هم پرانستې شوې چا چه د قارون مال او او دهغه عزت ته دلالت په نظر سره کتل او هغه ئې خوش نصیبه گڼل او یخ یخ اسویلی به کول، اورشک به ئې کولو، چه ارمان مونې هم دومره دولتمند وې، هغوی ورته او وئیل چه اوس مو اولیدل واقعی چه رښتیا دی، دولت مند کیدل د الله تعالی درضا مندی سبب نه دې. دا خود الله تعالی حکمت دې چه چاته او غواړی زیاته ورکړی او چاته چه او غواړی کمه ورکړی، په چا چه او غواړی فراخی

راولی اوپہ چاچہ اوغوارى تنگى راولى. دهغه د حکمتونوهم هغه ته پته ده. په يوحديث کښې داهم دى
 چه الله تعالى په تاسو کښې داخلاق تقسيم هم دغسې کړې دې چه څنگه دروزئ، مال خودالله تعالى د
 طرف نه دهغه دوستانوته هم ملاويږي. اودهغه دشمنانوته هم. البته ايمان دالله تعالى دطرف نه هغه ته
 ملاويږي څوک چه الله تعالى اوغوارى (دقارون دغه شان په زمکه کښې خښيدل چه هغو خلقواوليدل
 چاچه دهغه په شان دجوړيدواميدونه کول وې ونيل چه که دالله تعالى لطف کرم اواحسان په مونږه
 باندې نه وې نوزمونږ ددې خواهش په بدله کښې کوم چه زمونږ په زړه کښې ووچه ارمان مونږ هم دده
 په شان وې نونن به الله تعالى مونږ دهغه سره څښ کړې وو. هغه کافروواوکافردالله تعالى په نزد دصلاح
 لائق نه وې. نه هغوى ته په دنيا کښې کاميابى ملاويږي اونه به په اخرت کښې خلاصى بيا مومى.

د (وَيَكُنَّ) تحقيق: نحوى وائى (ويگان) معنى (وبلك اعلمان) ده، خومخفف کړې ئې ده او (ويك) پاتې شوه، او
 ددې دکاف دفتح سره (اعلم) په مخذوف کيدو باندې دلالت کوي. خودې قول ته ابن جرير ضعيف ونيلى
 دې. خوزه وائيم چه داضعيف ونيلى ورته تيك نه دى. په قران کريم کښې ددې دکتابت په يوځانې کيدل
 ددې دضعيف کيدو وجه جوړيدې نه شى. ځکه چه دکتابت طريقه خواختراعى امر دې چه رواج ئې بيا
 موندواو معتبراوگنرلې شو. دې سره په معنى څه اثر نه پريوځي. والله اعلم. دويمه معنى ددې (الم تران)
 کړې شوې ده. اوداهم ونيلى شوى دى چه داهم دغه شان دوه لفظه دى. (وى) او (كان) حرف (وى) دتعجب
 دپاره ده ياد خبردارى دپاره او (كان) معنى کښې اظن دپاره دى. په دې ټولو قولونو کښې قوى قول دادې
 چه داپه معنى کښې (الم تر) دپاره ده، يعنى تااونه ليدل څنگه چه دقتاده قول دې هم دغه معنى په
 عربى شعر کښې هم ترې مراد ده.

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلَهَا لِلَّذِينَ	دا کور اخی مقرر وؤ مونږ دپاره دهغه خلقو
دا د آخرت کور مونږ هغه خلقو دپاره تیار کړې دي	
لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فُسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ	چی نه غواړی الوئی په زمکه کښی اونه فساد اوبنه انجام دپاره دپرهیزگارانو دي
چی په زمکه کښی تکبر او فساد کول نه غواړی ..... او آخرت خو دپرهیزگارانو دپاره ښه دي	
مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ	چاچی اوکړه نیکی نو هغه لره ده بهتره دهغې نه او چاچی اوکړه بدی
چا چې دالله څخه دربار ته نیکی راوړه نو هغه ته به دهغې نه غوره بدله ورکولې شی	
فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا	نوبدله به نه ورکړې کیږی هغه کسانو ته چا کوی بدکارونه مگر هغه چا وؤ هغوی
او چا چې ځان سره بدی راوړه نو بدکارو کسانو ته فقط هغه هومره بدله ورکولې شی	
يَعْمَلُونَ	چی کول به ئی
خومره چې هغوی کول	

قوله تعالى: - تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ
 پہ پرہیز گار و باندی دانعام تذکرہ: فرمائی چہ دجنت او آخرت نعمت بہ صرف ہغہ تہ ملاویری دچا زرو نوچہ
 دالله ﷻ دویرے نہ دک وی۔ اود دنیا ژوند پہ عاجزی او اخلاقوسرہ تیرکری۔ خپل خان دچانہ اوچت اولوی
 اونہ گنری۔ او اخوا دیخوا فسادنہ خوروی اوسرکشی اوفسادنہ کوی۔ اودچامال پہ ناحقہ نہ خوری۔ درب
 پہ زمکہ درب نافرمانی نہ کوی۔ دحضرت علیؑ نہ نقل دی چہ دچا دا خبرہ خوبہ شی چہ دہغہ دخیلی
 تسمہ دہغہ دملگری دتسمی نہ بنہ وی نوہغہ ہم پہ دی ایت کنبی داخل دی۔ (۱)
 قوله تعالى: - عَلَوْنِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا

بنائستہ بدی نہ دی خو چہ تکبر پہ کنبی نہ وی۔ ددی نہ مراد دادی چہ کلہ ہغہ فخر او غرور او کری، کہ صرف
 دبائست دپارہ غواپی نوخہ نقصان پکنبی نشتہ، ځنگہ چہ دصحیح حدیث نہ ثابتہ دہ چہ یو کس
 اوئیل یارسول اللہ ازماخودا خواہش وی چہ زما خادرہم بنہ وی اوزماخیلی ہم بنہ وی نوایاداہم
 تکبر دی۔ حضور ﷺ ورتہ افرمائیل، نہ داخوا بنائست دی، اللہ تعالیٰ جمیل دی او جمال خوبوی (بیانی
 افرمائیل چہ څوک زمونہ خواتہ نیکی راوری ہغہ بہ د ډیر نیکی ثواب پیامومی دامقام فضل دی، اود
 بدی بدلہ صرف ہم دہغہ پہ شان سزادہ دامقام عدل دی۔ پہ بل ایت کنبی دی ﴿وَمَنْ جَاءَ بِالسَّبِّةِ فَكُنْتُ
 وَجْهَهُ فِي النَّارِ﴾ څوک چہ بہ ځان سرہ بدی راوری ہغہ بہ پرمخ ورتہ ځی۔ تاسوتہ بہ ہم ہغہ بدلہ درکری
 شی څہ چہ تاسو کول۔

إِنَّ الَّذِي	فَرَضَ	عَلَيْكَ	الْقُرْآنَ
بیشک ہغہ ذات چی فرض کړی نی دی پہ تاباندی ادا قرآن			
ایقینا ہغہ اللہ ﷻ چا چہ پہ تاباندی دقرآن پاک (حکمونہ او عمل) فرض کړی دی			
لَرَأَاكَ	إِلَىٰ مَعَادٍ	قُلْ	رَبِّيَ أَعْلَمُ مَنْ
خامخا واپس بوتلونکی دی تالره ځانی دوعدی تہ اووایہ رب زما بنہ پوہیری پہ ہغہ چا			
ہغہ بہ خامخا تا (اصلی) مقام تہ واپس گرځوی (اٹی محبوبہ) تہ ورتہ اووایہ چہ زما رب ہغہ څوک			
جَاءَ بِالْهُدَىٰ	وَمَنْ هُوَ	فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ	وَمَا كُنْتَ
چہ راتلہ نی کړی دی پہ ہدایت اوپہ ہغہ چا چہ ہغہ پہ گمراہی بنکارہ کنبی دی اونہ وی تہ			
بنہ پیژنی چہ ربتونی دین نی راوری دی او څوک چہ پہ بنکارہ گمراہی کنبی پروت دی اوستا خو			
تَرْجُوا	أَنْ يُلْقَىٰ	إِلَيْكَ	الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً
چہ امید دلرلو چہ راویدہ لیرلی شی تاتہ کتاب مگر رحمت دی			
دا امید نہ وو چہ دا کتاب بہ درباندي نازل شی دا خو صرف ستا درب			
مِنْ رَبِّكَ	فَلَا تَكُونَنَّ	ظَهِيرًا	لِّلْكَافِرِينَ ۖ وَلَا يَصُدُّكَ
دطرفہ درب ستانہ پس مہ کیرہ تہ مددگار دپارہ دکافرانو اومنع نہ کړی تا (کافران)			
رحمت وو نو تہ کلہ ہم د دی کافرانو مرستہ مہ کوہ ..... او کلہ چہ تاتہ د اللہ ﷻ			

(۱) الطبری: ۶۳۸/۱۹.

(۲) صحیح مسلم کتاب الایمان باب تحريم الکبر و بیالہ: ۹۱، ترمذی: ۱۹۹۹، احمد: ۴۵۱/۱.

عَنْ آيَةِ اللَّهِ	بَعْدَ	إِذْ أَنْزَلْتُ إِلَيْكَ	وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ
دایتونو دالله نه	روستو ددی نه	چی کله	نازل شی
تاته	او دعوت ورکوه	طرف درب خپل ته	حکمونو راورسیدل
نو خیال ساته	چی دوی دې ترې منع نکړې شی	او دخپل رب طرفته بلنه کوه	وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
د مشرکانو نه	او مد رابله	دالله سره	معبود بل
او په مشرکانو کښې مه شاملیږه	او دالله سره	بل معبود (په خپل عبادت کښې) مه رابله	لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ	هر شیز	هلاکیدونکې دې	مگر نه
د هغه نه سوا بل معبود نشته	د هغه نه سوا	هر شیز فنا کیدونکې دې	لَهُ الْحُكْمُ
وَالِيَهُ	تَرْجِعُونَ	هر شیز	پس کیرې
د هغه لره بادشاهی ده	او خاص هم هغه ته به	تاسو واپس کیرې	صِرَاف د هغه حکم چلیږې
او تاسو ټول به ورته خامخا واپس کیرئ			

قوله تعالى: - (إِنَّ الَّذِي قَرَأَ)

دحشر په میدان کښې به سوال کیرې: الله تعالی خپل نبي ﷺ ته حکم فرمائی چه درسالت تبلیغ کوه، او خلقوته دالله ﷻ کلام اوروه، الله تعالی تالره دقیامت طرف ته واپس بوتلونکې نې، او هلته به دنبوت په باره کښې تپوس کیرې. څنگه چه فرمان دې. (فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ) یعنې د امتونو نه اود رسولانو ټولونه به مونږ تپوس کوو. په بل ایت کښې دې چه رسولان به راجمع کړې او الله ﷻ به ترې تپوس او کړې چه تاسوته څه جواب درکړې شو؟ په بل ایت کښې دې چه نبیان او گواهان به راوستې شی

قوله تعالى: - (مَعَادٍ)

د معاد معنی او مطلب: د معاد نه مراد جنت هم کیدې شی. مرگ هم کیدې شی، دوباره ژوند هم کیدې شی. چه په دویم ځل ژوندی شی او جنت ته داخل شی. په صحیح بخاری کښې دې چه ددې مراد مکه ده. (۱) دمجاهد نه روایت دې چه ددې نه مراد مکه مکرمه ده، کوم چه د حضور ﷺ د پیدائش ځای دې. (۲) ضحاک ﷺ فرمائی چه حضور ﷺ کله دمکې نه اووتو، لاپه حجه کښې وو، چه د حضور ﷺ زړه کښې د مکې شوق پیداشو، پس دا ایت نازل شو. او حضور ﷺ سره وعده اوشوه چه واپس به مومکې مکرمې ته رسو، ددې نه داهم معلومیږې چه دا ایت مدنی وی. حالانکه پوره سورت مکې دې. داهم ونیلې شوی دې چه ددې نه مراد بیت المقدس دې. کیدې شی چه دونیونکې غرض ددې نه هم دقیامت وی. ځکه چه بیت المقدس دمحشرزمکه ده. ددې ټولو قولونو د جمعې کولو صورت دادې چه حضرت ابن عباس ﷺ کله ددې تفسیر د حضور ﷺ مکې ته واپس دراتلو چه دمکې دفتح کیدو په وخت پوره شو او دا د حضور ﷺ د عمر دپوره کیدو یو زبردست علامت وو. څنگه چه دوی دسورت (اذا جاء) په تفسیر کښې او فرمائیلو، دکوم چه حضرت عمر هم موافقت کړې دې. او فرمائیلې نې وو چه څه تاته معلوم دی هغه ماته هم معلوم دی. هم دغه وجه ده چه هم دده نه دې ایت سره چرته چه مکه روایت ده هم هلته د حضور ﷺ انتقال هم مروی دې. او کله قیامت سره تفسیر او کړوڅکه چه دمرگ نه پس قیامت دې. او کله دجنت سره تفسیر او کړوڅه د

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة القصص باب (ان الذين قرأوا عليك القرآن) ۴۷۷۴.

(۲) الطبری: ۶۴۱/۱۹.

حضور ﷺ د اوسیدو ځانې دې. او د حضور ﷺ د تبلیغ او رسالت بدله ده. چه حضور ﷺ انسانانو او پیریانو نه د الله تعالی د دین دعوت ورکړو، او حضور ﷺ د تمام مخلوق نه زیات کامل زیات فصیح او زیات افضل وو. بیانی او فرمانیل چه خپلو مخالفینو او نه منونکو ته او وائیډه چه په مونږ کښې د هدایت واله او گمراهی والا الله ﷻ ښه پیژنی. تاسوبه او وینی چه انجام چاته به تر ملاویرې. او په دنیا و آخرت کښې بهتری او ښیگره د چایه حصه کښې راځی.

قوله تعالی: - وَمَا كُنْتُمْ تَرْجَوْنَ

دیو بل غټ نعمت بیان. بیا خپل یو زبردست نعمت بیان فرمائی چه دوحی نه نازلیدونه مخکښې ستا به چرې په خیال کښې هم نه راتلل چه په تابه د الله کتاب نازلیرې. داخوپه تا او په ټول مخلوق د الله تعالی رحمت او شرحه هغه په تا خپل پاک او افضل کتاب نازل کړو. اوس تالره هېڅ کله د کافران مددگار کیدل پکار نه دی. بلکه دهغوی نه بیلیدل پکار دی. او دهغوی نه بې زاری ښکاره کول پکار دی. او دهغوی نه د مخالفت اعلان کول پکار دی. بیانی فرمائی دې چه د الله تعالی د نازل کړې شوې ایتونونه دا خلق چرته تamen نه کړی، یعنی دا چه دوی ستاد دین مخالفت کوی او خلق ستاد تا بعداری نه منع کوی نو د دوی هېڅ قسمه اثر مه اخله، په خپل کار کښې لگیا اوسه، الله ﷻ ستا کلمې لره پوره کولو واله دې. ستاد دین مدد کولو واله دې، ستار رسالت لره غالب کولو واله دې. په ټولو دینونو باندې ستاد دین لره او چټولو واله دې. ته د خپل رب د عبادت طرف ته خلق رابله، کوم چه یواځې اولاشریک دې. تاته نه دی پکار چه ته د مشرکان ملگرتیا او کړې، د الله تعالی سره بل چاته اواز مه کوه د عبادت لائق هم هغه دې. د الوهیت قابل هم دهغه عظیم الشان ذات دې. هم هغه دائم او باقی دې. حی و قیوم دې، ټول مخلوقات به مړه شی او هغه د مرگ نه لرې دې. څنگه چه نې او فرمانیل (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) هرڅه چه په دې باندې دی فانی دی. ستاد رب مخ به باقی پاتې شی. کوم چه د جلالت او کرامت واله دې.

قوله تعالی: - إِلَّا وَجْهٌ

د (وَجْهٌ) مطلب: دوجه نه مراد ذات دې. رسول الله ﷺ فرمائی چه د ټولونه زیات رښتونې کلمه د لید شاعر ده چه هغه ونیلې وه، (الاکل شی ما خلا الله باطل) یاد لرئ درب تعالی نه سوا هرڅه باطل دی (۱) د مجاهد m او ثوری رح ته روایت دې چه هرڅیز باطل دې. مگر هغه کار چه د الله تعالی درضا مندی دپاره او کړې شی د هغې ثواب پاتې شی. د شاعرانو په شعرونو کښې هم دوجه لفظ ددې مطلب دپاره استعمال شوی دې او گوری.

استغفر الله ذنباً لست محصیه ..... رب العباد الیه الوجه والعمل.

زه د الله تعالی نه چه د ټولو ښو بندگانو رب دې د چا طرف ته چه توجه او قصد دې د چا دپاره چه عمل دې د خپلو ټولو گناهونو بخشش غواړم. کوم چه زه شمیرلې نه شم. دا قول د مخکښی قول خلاف نه دې داپه خپل ځانې صحیح دې چه دانسان ټول اعمال پر بادی صرف هم ددې نیکو دبدلې مستحق دې. کوم چه صرف د الله تعالی درضا حاصلو دپاره وی. او دا ولنی قول مطلب هم بالکل صحیح دې چه ټول ساه لرونکی فانی او ختمیدونکی دی. صرف د الله تعالی ذات پاک دې چه دفنا او زوال نه اوچت دې. هم هغه اول او هم هغه اخر دې هم د خیزنه مخکښې وواو هرڅیز نه پس به وی. روایت دې چه کله ابن عمر ؓ به خپل زړې مضبوط طول غوښتل نو په څنگل به چرته دیوکنه ورپه دروازه کښې او دریدو او په درناک اواز سره به نې ونیل چه ددې جوړونکی چرته دی؟ بیا به نې په خپله په جواب کښې دا ایت لوستلو. حکم، ملک او ملکیت هم دهغه دې مالک او متصرف هم هغه دې. دهغه حکم څوک رد کولې نه شی. د قیامت په ورځ به

(۱) صحیح بخاری کتاب الادب باب ما يجوز من الشعراء والرجز والحداء وما یکره منه: ۶۱۴۷، صحیح مسلم: ۲۲۵۶.

ٲول دهغه طرف ته واپس ځي، هغه به ټولوته دهغوى دنيكى: بدله وركوي نيك ته دنيكى: بدله اوبدته د بدي سزا. الحمد لله، دسوره قصص تفسير ختم شو.

اياتونه	سورة العنكبوت، مكيه وهى تسع وستون آية وسبع ركوعات	ركوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑥	شروع كوم په نوم د الله چه ديرمهربان زيات رحم كونكي دي	⑥
الْم ①	أَحْسِبُ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا	
الف . لام . ميم	ايا گمان او كړو خلقو چي پرې به ښودې شي دوى چي اوبه واني دوى	
الف لام ميم	ايا خلق دا گمان كوي چي دوى صرف دا او وائي چي مونږ ايمان راوړې دي نو داسي به	
امنا	وَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ②	وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ
	چي ايمان راوړو مونږه او دوى به اونه آزمايلى شي حالانكه آزمايلى وو مونږه هغه كسان	
	پريخودې شي او څه امتحان به پرې نشي كولي ..... او مونږ د دوي نه په مخكنو	
مِنْ قَبْلِهِمْ	فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا	
	چي مخكښي ددوي نه وو پس ضرور به معلوموي الله هغه كسان چي رښتيني دي	
	خلقوهم امتحان كړي وو انوالله به ضرور هغه كسان ښكاره كوي چه د ايمان په دعوى كښي رښتوني دي	
وَلْيَعْلَمَنَّ	الْكَاذِبِينَ ③	أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ
	او خامخا به معلوموي دروغژنان خلق ايا گمان او كړو هغه كسانو چي كوي كارونه	
	او ضرور به دروغژن هم ښكاره كوي ..... ايا كوم خلق چي گناهونه كوي د هغوى دا خيال دي	
السَّيِّئَاتِ	أَنْ يَسْبِقُونَا ④	سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ⑤
بد	اچي گني وړاندي به شي هغوى زمونږ نه ديريد دي هغه حكم چي كوي ئي هغوى	
	چي زمونږ نه بچ شي او مونږ به ورته سزا ورنكړو دوى زما د قدرت په باره كښي دير غلطه اندازه لگوي	

قوله تعالى: - أَحْسِبُ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا

دمومن خوبه اوس لامتحان وي: - دحروف مقطعه بحث په سوره بقره كښي تير شوې دي. بيا فرماني چه دا ناممكنه ده چه مومن د امتحان نه پريښودې شي. په صحيح حديث كښي دي چه دټولونه سخت امتحان دنبيانووي. بيا د صالحواونيكو خلقو، بيا دهغوى نه دكمې درجي واله، اوبيا دهغوى نه هم دكمې درجي والاد انسان امتحان دهغه ددين داندازې مطابق وي. كه په دين باندي سخت وي نو مصيبتونه هم سخت نازلېږي. (هم ددي مضمون بيان په دي ايت كښي دي). (أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّادِقِينَ) ايا تاسودا گمان كړي دي چه تاسوبه پريښودې شي حالانكه لاتر اوسه پورې الله تعالى دا ظاهر كړي نه دي چه په تاسو كښي مجاهد څوك دي؟ اوصابر څوك دي؟ هم دغه شان په سوره التوبه او سوره بقره كښي تير شوي دي. چه ايا تاسو دا سوچ كړي دي چه تاسوبه جنت ته هم دغسې لار شئي؟ اودمخكينو خلقويده شان سخت امتحانونه به په تاسونه راځي. چه هغوى ته لوږه دردوغيږه

اور سیدو تردې پورې چې رسول اودهغه ایمان دارو ملگرو اوونیل چې دالله تعالی مددچرته دې؟ یقین
اولرئ چې دالله تعالی مددنزدې دې. دلته ته ئې هم اوفرمانیل چې ددې نه د مخکینو مسلمانانو هم
جانچ پرتال شوې وو، په هغوی هم دسختواومصیبتونومزه اوڅکلې شوه تاکه چې په هغوی کښې کوم په
خپله وعده کښې رښتونې دې اوهغه چې صرف زبانی دعوی کونکی دی په هغې کښې فرق اوکړې
شی. اوهغه داونه گنړی چې دالله تعالی هغه پیژندلې نه دې، هغه هره شوې خبره اوهره کیدونکې خبره
باندي خبردار دې.

قوله تعالی:- قَلِيلٌ مِّنْهُمْ

دلته علم په معنی د لیدلو دې. په دې باندي داهل سنت دټولو امامانواجماع ده. پس دلته علم رویت یعنی
دکتومعنه ده، حضرت ابن عباس رضی الله عنه (لعلم) معنی په لنډې سره کوی، ځکه چې دلیدوتعلق دموجوده څیزونه
سره وی. او علم ددې نه عام دې. بیا فرمائی چې چا ایمان نه دې راوړې هغوی دې داگمان هم نه کوی چې
هغوی به دامتجان نه بچ شی لوی لوی عذابونه اوسختې سزاگانې دهغوی په تکل کښې دې. دوی
زمونږ دلاس نه وتې نه شی. زمونږ نه مخکښې تلې نه شی، ددوی داگمان ډیر بد دې دکوم نتیجه چې به
ډیره زراوړینی.

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ

هغه څوک | چې امید لری | دملاقات دالله | نو بیشکه | نیتبه دملاقات دالله | خامخا راتلونکی ده

څوک چې دالله ﷻ سره دملاقات امید ساتی | نو دالله ﷻ مقرر شوې نیتبه خامخا راتلونکې ده

وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَمَنْ جَاهَدْ فَإِنَّمَا

اوهغه | هر څه اوریدونکې | او په هر څه پوهه دې | او چاچی محنت اوکړو | پس بیشکه |

اوهغه د هر څه اوریدونکې او لیدونکې دې | او څوک چې | دالله په تابعدارئ کښې | کوشش کوی نو

يَجَاهِدْ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

هغه محنت کوی | دپاره نفس خپل | بیشکه الله | خامخا بې پروا دې | دمخلوقاتونه |

هغه د خپلې فائدي دپاره کوشش کوی | بیشکه الله ﷻ دټولو کائناتونه بې پرواه دې

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ

او هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نیک | خامخا به لرې کړو مونږ | دهغوی نه

او کومو کسانو چې ایمان راوړې دې | اونیک عملونه ئې کړی دی | مونږ به دهغوی نه

سَيَّاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا

بدیانې (گناهونه) دهغوی | او خامخا به بدله ورکړو مونږ هغوی له | ښه بدله دهغې | چې ودهغوی

دهغوی گناهونه لرې کړو | اوهغوی ته به دهغوی د نیکو عملونو ډیره ښه بدله ورکړو

يَعْمَلُونَ

چې کول به ئې |

قوله تعالى: - وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۖ

نیک کار کول هم جهاد دی: دچاچه داخرت دبدلوامید دی، هغوی دامخی ته کیدی اونیک کوی دهغوی امیدونه به پوره شی. اودوی ته به نه ختمیدونکې ثواب ملاویږی. الله ﷻ د دعاگانو او ریدواله او ټول کائنات نه خبردار دی. د الله ﷻ مقرر کړې شوې وخت لرې کیږی نه، بیافرمانی چه هر نیک عمل کونکې د خپل خان دپاره گټه کوی. الله تعالی د بدگانو د عملونو نه بې پرواه دی. که ټول انسانان متقیان جوړشی نو د الله تعالی په بادشاهۍ کښې څه زیات والې نه شی راتلې، حسن ﷺ فرمانی چه جهاد یوازې دتورې چلولونوم نه دی. انسان که د نیکوپه کوشش کښې لگیاوی نو د احم دیو قسم جهاد دی. په دې کښې شک نشته چه ستاسو نیکې د الله ﷻ څه پکار نه راخی، خویا هم د دهغه مهربانی ده چه هغه تاسوته په نیکو باندې بدله درکوی. ددې په وجه ستاسو بډی معاف کوی دورې نه دورې نیکې قدر کوی او په هغې باندې دلوی نه لوی اجر ورکوی. دیوې یوې نیکې اووه سوه چنده بدله ورکوی. او بډی یا خو بالکل معاف کړی یا دهغې برابر سزا ورکوی. هغه د ظلم نه پاک دې نیکې سوا کوی او خپل طرف نه اجر عظیم ورکوی. دایمان والو د سنت مطابق نیکې قبلوی اود هغوی گناهونه معاف کوی او هغوی ته د نیکو عملونو بدله ورکوی.

وَوَصَّيْنَا	الْإِنْسَانَ	بِوَالِدَيْهِ	حُسْنًا	وَأَنْ
او هدايت کړې دې مونږه انسان ته دمور او پلار سره دنیک سلوک او که چری				
اومونږ انسان ته دمور پلار سره د ښه سلوک حکم کړې دې او (دا حکم مو هم ورکړې دې)				
جَاهِدَكَ	لِتُشْرِكَ	بِي	مَا لَيْسَ	لَكَ بِهِ عِلْمٌ
جگړه کوی ستاسره چی ته شریک کړې زما سره هغه چی نه وی تالره په هغې باند علم				
که هغوی ما سره په شرک کولو تامجبور کړی د کوم په جواز چې تاسره څه علم نشته				
فَلَا تُطْعَمُهُمَا	إِلَّا	مَرْجِعُكُمْ	فَأَنْتُمْ	
نومد منه د هغوی دواړو خاص ماته واپس راتلل دی ستاسو پس زه به خبر درکړم تاسوته				
نود هغوی دواړو تابع داری مکوه ستاسو ټولو ماته پېش کیدل دی نو زه به تاسو ته ستاسو				
بِمَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ ۝	وَالَّذِينَ	آمَنُوا وَعَمِلُوا
په هغې کارونو چی وی تاسو چی کول به مو او هغه کسان چی ایمان ئې راوړو او عملونه ئې او کړل				
دهغه عملونو خبر درکړم کوم چی تاسو کول او کومو کسانو چی ایمان راوړې دې او نیک اعمال				
الصَّالِحَاتِ	لَنَدْخِلَنَّهُمْ	فِي الصَّالِحِينَ ۝		
نیک خامخا به داخل کړو مونږ هغوی په صالحانو کښې				
کوی نو مونږ به یې خامخا په نیکانو کښې شامل کړو				

قوله تعالى: - وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ

دمور پلار مشروط اطاعت واجب دی: اول ئې په خپل توحید باندې په سختۍ سره د قائم پاتې کیدو حکم او فرمانیلو اوس مور پلار سره د احسان حکم ورکوی. ځکه چه هم ددوی په وجه دانسان وجود دی، پلار خرچ

کوی اوپرورش کوی. مور ورسره محبت ساتی اوپالنه ئی کوی. په دویم ایت کنبی فرمان دی (وَقَضَىٰ رَبُّكَ
 اَلَّا تَعْبُدُوْا اِلَّا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا) الخ. الله تعالى فيصله کړې ده چه تاسو دهغه نه علاوه دبل چا عبادت مه
 کوئ او دموريلارپوره اطاعت کوئ، په دوی دواړو ياپه دوی کنبی که په يوباندې ديو دتوب وخت راشي
 نو هغوی ته اف هم مه وایئ رته پکنبی لاد کومې؟ بلکه هغوی سره په ادب سره خبرې کوې اودرحم سره
 د هغوی په وړاندې ښکته کړئ اودالله تعالى نه دهغوی دپاره دعاغواړئ چه ای الله، په دوی داسې
 رحم اوکړه څنگه چه به دوی په مایه وړوکوالی کنبی کولو، لیکن داخیال ساتئ که دوی مودشوک طرف
 ته رابلی نوددوی خبره مه منئ، پوهه شی چه یوه ورځ تالره زماپه وړاندې ودریدل دی. هغه وخت به زه د
 خپل عبادت اوزمادحکم مطابق دموريلارد اطاعت بدله درکوم. اونیکیو خلقوسره به دې حشراوکړم. که
 تادموريلار هغه خبرې اونه منلې چه زماداحکامو خلاف نه دی خواه که هغه هر څنگه وی زه به تادهغوی
 نه بیل کړم. ځکه چه دقیامت په ورځ به انسان دهغه سره وی څوک چه به د هغه په دنیا کنبی خوښ
 وو. ځکه ئی ددې نه پس اوفرمائیل چه په ایمان والواونیک عملو او صالحانو بندگانو کنبی به مو ملاو
 کړم. حضرت سعد فرمائی چه زماپه باره کنبی څلور ایتونه نازل شوی دی دا ځکه نازل شوچه زما مور
 ماته اوونیل چه ای سعد، ایدالله تعالى حکم زما سره دنیکی کولونه دې؟ که تا د حضور ددنبوت نه
 انکاراونه کړونووالله زه به خوراک څڅاک پریردم. چنانچه هغې هم دغه شان اوکړل تر دې پورې چه
 خلقوبه په زیردستی دهغې خوله پرانسته اوخوراک به ئی دهغې خلق ته اورسولوپس دایت نازل شو (۱)

وَمِنَ النَّاسِ

۱ او ځینی دخلقو نه

او په خلقو کنبی بعضې داسې دی

مَنْ يَقُولُ أَمَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ

هغه څوک دی | چی وائی | چی ایمان راوړو مونږه | په الله باندې |خوهر کله چی اټکلیف ورکړې شو
 چی وائی مونږ په الله ایمان راوړې دې | ..... خو کله چی ورته دالله په لار کنبی (لږ ډیر) تکلیف

فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةً لِلنَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ

په لار دالله کنبی | نووې گنډو | آزمینبت دخلقو | پشان د عذاب دالله | او که چری | راغی

ورکړې شی | نود خلقو دلاس تکلیف دالله د عذاب پشان گنډی | او که چری تاته د خپل رب د طرفه

نَصْرٍ مِّنْ رَبِّكَ لَيَقُولَنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوْلَىٰ لِلَّهِ

امداد د طرفه درب ستا نه | نو خامخا به وائی هغوی | بیشکه وو مونږ | ستاسو سره | آیا نه دې الله

څه مدد دراورسی | نو مومنانو ته وائی چی مونږ خو تاسو سره وو | آیا الله په ټولو خبرو خبر نه دې

بِأَعْلَمَ بِهَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ

زیات خبردار | په هغه حال | چی په سینو دمخلوقاتو کنبی دی | او خامخا به معلوموی الله

چی د مخلوق په سینو کنبی پټ دی | ..... اوالله تعالى به خامخا هغه خلق ښکاره کړی کومو

يَقْتَرُونَ ۝

كَانُوا

عَمَّا

دهغي دروغو | چی وؤ هغوی | چی دخان نه به نی جوړول | او په تحقیق سره اولیو مونږ | نوح
ترې د دې دروغو جوړولو په حق کښې خامخا تپوس کیږي | او مونږ نوح ﷺ

قوله تعالى: - وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

اعمال به ستاسو پخپل کار راشي: کفار قریش به د مسلمانانو د غلولو د پاره هغوی ته دا وئیل چه تاسو زموږ په
مذهب باندې عمل کوئ، که په هغې کښې څه گناه وی نو هغه په مونږ ده. حالانکه دا اصولاً غلطه ده. چه
دیو بوج بل اوچت کړی، دوی بالکل دروغ وائی څوک دخپل رسته دارگناه هم په خپل سر اخستې نه
شی. دوست به د دوست په دغه ورځ پوښتنه نه کوی. او دغه خلق به په دغه ورځ د خپلو خپلو گناهونو
بوجونه اوچتوی، او څوک چه دوی گمراه کړې وو، دهغوی بوج به هم دوی په سر کړې شی. خو هغه گمراه
کړې شوي خلق به هم بې بوجه نه وی. دهغوی بوج په هغوی باندې دې. څنگه چه نی او فرمائیل (لِیَعْلَمُوا
أَنَّهُمْ بِالْخ. یعنی دوی به خپل اوج اوچتوی او څوک چه نی غلولي وو دهغوی د غلولو گناه به هم په دوی
وی. په صحیح حدیث کښې دی چه څوک خلقو د هدایت طرف ته دعوت ورکړی تر قیامت پورې چه څوک
په هغې باندې څی هغوی ټولوته چه څومره ثواب ملاوېږي هم هغومره ثواب به ده ته هم ملاوېږي. لیکن
دهغوی ثوابونو کښې به هم څه کمې نه راځي. هم دغه شان که چا بدی خوره کړه او په هغې هر څومره
کسانو عمل او کړو دهغوی ټولو چه څومره گناه وی هم هغومره به دده هم وی. او د هغوی په گناه کښې به
څه کمې نه کیږي (۱) په یو بل حدیث کښې دی چه په زمکه باندې څومره مرگونه کیږي د حضرت ادم ﷺ
هغه خوې چاچه په ناحقه خپل روړ قتل کړې و په هغه به ددې مرگ وبال پریوځي. ځکه چه بې ځایه قتل
هم دهغه نه شروع شوې وو (۲) دهغوی د ټولو بهتانونو او دروغو او الزامونو په قیامت په ورځ تپوس
کیږي ابو امامه ﷺ او فرمائیل، حضور ﷺ ټول رسالت وراوړسولو، حضور ﷺ داهم او فرمائیلی دی چه
د ظلم نه بچ شی، ځکه چه د قیامت په ورځ به الله تبارک و تعالی او فرمائی چه زما په خپل عزت او جلال
باندې قسم دې چه نن به یو ظلم هم نه پرېږدم. بیابانه یو اعلان کونکې اعلان او کړی چه فلانې فلانې چرته
دې؟ هغه به راشي او د غرونو هومره نیکی به دهغه سره وی. تردې پورې چه د محشر والوبه دهغه طرف ته
نظر شی هغه به راشي او د الله تعالی په وړاندې به او درېږي. بیابانه اعلان کونکې اعلان او کړی چه که په
دې باندې د چا حق وی، ده په چا ظلم کړې وی هغه دې راشي او خپله بدله دې واخلي. اوس به داخوا
د یو ځوانه خلق راشي او اوبه درېږي. او دده نه به گیر چاپېره شی او د الله تعالی په وړاندې به او درېږي. الله
تعالی به ورته او فرمائی چه زما دې بند گانوته حق ورکړه. فرستې به او وائی ای الله، الله تعالی به ورته
او فرمائی دده نیکی راواخلي او دوی ته نی ورکړي. نو هم دغه شان به او کړې شی. تردې پورې چه یوه
نیکی به هم ورسره باقی پاتې نه شی. او تردې پورې چه بعضی مظلوم او حقدار به باقی پاتې شی. الله ﷻ
به حکم او فرمائی چه ددوی گناهونه په ده باندې بار کړي. بیا حضور ﷺ او وریږي او ددې ایت تلاوت نی
او فرمائیلو (لِیَعْلَمُوا أَنَّهُمْ بِالْخَالِفَةِ الْقَائِمَةِ) (۳) په ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ او فرمائیل ای معاذ
د قیامت په ورځ به د مومن د ټولو کوششو نه سوال او کړې شی تردې پورې چه دهغه درنځو اچولو او د
ختې اغېز لونه هم. گوره چه داسې نه وی چه د قیامت په ورځ بل څوک ستانیکي یوځي.

(۱) صحیح مسلم کتاب العلم باب من سنة حسنة سنة: ۲۶۷۴، ابی داؤد: ۵۴۹، ترمذی: ۲۶۷۱.

(۲) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب اثم من دعا الى ضلال او من سنة حسنة: ۷۳۲۱، صحیح مسلم: ۱۶۷۷.

(۳) الدر المنثور: ۲۷۲/۵، صحیح مسلم کتاب البر باب تحريم الظلم: ۲۵۸۱، ترمذی: ۲۴۲۰، احمد: ۳۷۱/۲، مسند ابی یعلی: ۶۴۴۹.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا

| او په تحقيق سره اولېږو مونږ | نوح

| او مونږ نوح

إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَئِمَّ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا

قوم دهغه ته | پس موده تيره كړه هغه | په هغوی كښې | زر كاله | مگر نه | پنځوس كاله

خپل قوم طرف ته ليرلې وو | نو هغه په كښې | د دعوت په غرض | پنځوس كم زر كاله عمر تير كړو

فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ۝ فَانْجَيْنَاهُ

پس او نيول هغوی | طوفان | حال دا چې هغوی | ظالمان وو | بيا بچ كړو مونږ هغه

نوبيا په هغوی باندې طوفان راغلو | حال دا چې هغوی لوني ظالمان وو | بيا مونږ هغه (نوح) او په

وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ ۝

او ملگري د كشتي | او جوړه كړه مونږ هغه | يونښه (د عبرت) | دپاره د خلقو د دنيا

بيړي كښې سواره ټول مومنان بچ كړل | اودا واقعۀ مود ټولې دنيا دپاره عبرت او څرځوله

قوله تعالى: - وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا

نوح عليه السلام د اوادې زمانې و. پدې كښې د حضور تسلي ده حضور ته خبر ور كړې كېږي چه د حضرت نوح عليه السلام دومره ديروخت پورې خپل قوم د الله تعالى طرف ته رابللو شپه ورځ په پټه او په ښكاره هر قسمه هغه د الله تعالى د دين دعوت وركړو، ليكن هغوی په خپله سر كشي او گمراهي كښې نور هم زياتيدل، ډير كمو خلقو په هغوی باندې ايمان راوړو، اخر د الله تعالى غضب په هغوی باندې د طوفان په شكل كښې راغې او هغوی ته نهېس نس كړل. نو اې پيغمبر اخر الزمان ته دخپل قوم نه ددې تكذيب خيال نوې مه كنه، او ته خپل زړه خفه كوه مه. هدايت او ضلالت د الله تعالى په لاس كښې دې. د كومو خلقو چه جهنم ته تگ مقرر شوي دې هغوی ته خوځوك هم هدايت وركولې نه شي. اكر كه ټولې نشاني او ويني خو هغوی ته به ايمان نصيب كېږي نه. نو په اخره كښې چه څنگه نوح عليه السلام ته خلاصې ملاو شواو قوم ته ډوب شوهم دغه په اخره كښې غلبه ستاده، او ستا مخالفت كونكي به بيلات كوي. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه دخلوښتو كالو په عمر كښې حضرت نوح عليه السلام ته نبوت ملاو شواو د نبوت نه پس نهه نيم سوه كاله هغه خپل قوم ته تبليغ كولو، د طوفان دخاص او عام هلاكت نه پس هم تر شپيتو كالو پورې ژوندې وو. تردې پورې چه د بني آدمونسل زيات شو. او په دنيا كښې په گنډ شميره په نظر راغلو. قتاده رضي الله عنه فرماني چه حضرت نوح عليه السلام ټول عمر نهه نيم سوه كاله وو. درې سوه كاله دوی بغیر دعوت نه په هغوی كښې تير كړل، درې سوه كالو پورې د الله تعالى طرف ته خپل قوم رابللو، او د طوفان نه پس درې نيم سوه كاله پورې ژوندې وو. خود اقول غريب دې. او دايت د ظاهري الفاظونه خو هم دغه معلومېږي چه دوی دنهه نيم سوه كاله پورې خپل قوم د الله تعالى د وحدانيت طرف ته رابللو، عون بن ابي شداد وائي چه كله د دوی عمر درې نيم سوه كاله وو هغه وخت د الله تعالى وحی په دوی باندې نازل شوه، ددې نه پس نهه نيم سوه كاله پورې دوی خلقوته د الله تعالى كلام رسولو، ددې نه پس درې نيم سوه كاله پورې عمر نوريامونده. خود اهام غريب قول دې زيات تيك د حضرت ابن عباس رضی الله عنه قول په نظر راځي. والله اعلم. ابن عمر رضي الله عنه مجاهد ته او ونييل چه حضرت نوح عليه السلام په خپل قوم كښې څومره مودې پورې وو؟ هغه ورته او ونييل نهه نيم سوه كاله پورې. دوی ورته او فرماييل ددې نه پس دخلقو اخلاق او عمرونه او عقلونه تر نن ورځې

پورې په کمیدو دی. کله چه دنوح عليه السلام په قوم باندې دالله جل جلاله غضب نازل شونوالله تعالی پخپل فضل او کرم سره خپل نبی اودایمان واله کوم چه هغوی سره دهغوی په حکم باندې دطوفان نه مخکښې په کشتی کښې سواره شوې وو، بچ کړل. په سوره هودکښې ددې ټول تفصیل تیرشوې دې. ددې وجې نه چې مونږ دلته دوباره ذکر نه کوو. مونږ دغه کشتی ددنیا دپاره دعبرت نښه جوړه کړه. یاخو په خپله دغه کشتی څنگه چه دحضرت قتاده قول دې چه داول اسلام پورې هغه دجودی په غریباندي وه. یاددې کشتی په لیدوسره په ابوبوکښې دسفر دپاره خلقوچه کومې کشتی جوړې کړې دوی چه دااووینی نودالله جل جلاله هغه بچ کیدل وریادشې ^(۱) څنگه چه فرمان دې **﴿وَاَيُّهُمْ اَنَّا كُنَّا اَدْرِيْتَهُمْ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ﴾** وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ^(۲) الخ. زمونږ دقدرت یوه نخښه دهغوی دپاره داهم ده چه مونږ دهغه نسل په یوه ډکه کشتی کښې کښینولو، اومونږ دهغوی دپاره نورې هم دغه شان سورلي جوړې کړې دي. الخ. په سوره الحاقه کښې ئې اوفرمائیل چه کله داوونو طوفان راغې نومونږ ته په کشتی کښې سورکړلې. اودا واقعاً مو ستا دپاره یویادگار جوړه کړه. چه کومو غوږونو ته الله جل جلاله د یاد ساتلو طاقت ورکړې دې هغوی یاد اوساتي. دلته دکس نه دجنس ته ختل شوی دی څنگه **﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ﴾** والا ایت کښې ئې د دنیاوی اسمان ستورو لره داسمان بنانست اوفرمائیلواوددې نوعیت ئې دشیطانانو دپاره دکانو وویشتل اوفرمائیل، په ایت کښې ئې دانسان دخاوړې نه پیدا کیدو ذکر اوفرمائیلو، چه بیامونږ دې ته دنطفې شکل ورکړواو په یو محفوظ خانی کښې ورته قرارگاه جوړه کړه. اوداهم کیدې شی چه په ایت کښې **﴿يُؤْتِيهِم مِّنْهُم مَّرْجِعَ عَقُوبٍ اَوْ سَزَا اَوْ كَرِهٍ﴾** واللّه اعلم. (دلته داخیال ساتی چه دتفسیرابن کثیرپه بعضو نسخو کښې دشروع په تفسیر کښې څه عبارات زیات دی چه په بعضو نسخو کښې نشته. هغه دادې چه الله تعالی حضرت نوح عليه السلام لره نهه نیم سوه کاله پورې ازمائیل اوفرمائیل اودهغه دخپل قوم داطاعت ازمینست ئې اوفرمائیل چه دهغوی د تکذیب په وجه الله تعالی هغوی ډوب کړل. بیاني دهغې نه پس اوسیزل، بیاني دحضرت ابراهیم عليه السلام دقوم ذکر اوفرمائیلوچه هغوی هم فرمانبرداری اومتابعیت اونه کړو بیاني د لوط عليه السلام ذکر اوفرمائیلواودهغه دقوم انجام ئې ذکر اوفرمائیلو، بیاني دحضرت شعیب عليه السلام واقعات مخې ته کړل، بیاني دعادیانو، ثمودیانو، قارونیانو، اوهامانیانو ذکر اوفرمائیلوچه په الله تعالی باندې دایمان نه راوړلو اودتوحیدنه منلو په وجه دوی ته داداقسمه سزاګانې ورکړې شوې. بیاني دخپل پیغمبر اعظم المرسلین عليه السلام دمشرکانواو منافقانو دلاسه تکلیفونه برداشت کول ذکر اوفرمائیل، اوحضور عليه السلام ته ئې حکم اوکړو چه د اهل کتاب سره په بهترینه طریقه مناظره کوه.

وَ اٰبْرٰهِيْمَ	اِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهِ	اعْبُدُوا اللّٰهَ	وَاتَّقُوْهُ
او اولیو مونږه ابراهیم	کله چی	او وئیل هغه	قوم خپل ته ابندګی کوی	دالله	او اویریرئ دهغه نه
او ابراهیم <small>عليه السلام</small> (مو لیرلې وو)	څه وخت چه	هغه خپل قوم ته	او وئیل ادا الله <small>جل جلاله</small> عبادت کوی	اودهغه نه	اویریرئ
ذٰلِكُمْ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	اِنْ كُنْتُمْ	تَعْلَمُوْنَ	اِنَّهَا
دا کار	ابهتر دې	استاسو دپاره	که یی تاسو	چی پوهیرئ	بیشکه
که تاسو پوهیرئ نو دا خبره	ستاسو دپاره	غوره ده	تاسو دالله <small>جل جلاله</small> نه سوا	دبتانو	
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	اَوْثَانًا	وَ تَخْلُقُوْنَ	اِفْكَاط	اِنَّ الَّذِیْنَ	تَعْبُدُوْنَ
بی دالله نه	دبتانو	او جوړوی	ادروغ دخانه	بیشکه هغه څوک	چی عبادت ئې کوی تاسو
عبادت کوی	او دخان نه	ادروغ جوړوی	(چی دا خدایان دی)	تاسو چی دالله <small>جل جلاله</small> نه سوا	

مِنْ دُونِ اللَّهِ	لَا يَمْلِكُونَ	لَكُمْ	رِزْقًا	فَاتَّبِعُوا
بی دالہ نہ	ہیچ اختیار نہ لری	استاسو دپارہ	درزق درکولو	پس تلاش کریں
دبل چا عبادت کوئی	ہغوی تاسو تہ ہیچ روزی نشی درکولی	نو خپل رزق دالہ		
عِنْدَ اللَّهِ	الرِّزْقَ	وَأَعْبُدُوهُ	وَأَشْكُرُوا لَهُ	إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
پہ نر دالہ	رزق	او بندگی کوئی دہغہ	او شکر اوباسی	دہغہ خاص ہغہ تہ بہ تاسو واپس کیڑی
سرہ اولتوی	اودہغہ عبادت کوئی	اودہغہ شکر ادا کوئی	اوتاسو بہ ہغہ تہ واپس کیڑی	
وَأَنْ	تُكْذِبُوا	فَقَدْ كَذَبَ	أُمَمٌ	مِّنْ قَبْلِكَ
اوکہ	دروغ او گنری تاسو	نو دروغ گنری دی	دیر قومونہ	مخکبی ستاسو نہ
اوکہ چری تاسو	(حقہ خبرہ) دروغ گنری	انو ستاسو نہ وپاندی	ہم دیرو قومونو	دروغ گنری وہ
وَمَا	عَلَى الرَّسُولِ	إِلَّا	الْبَلَاغُ الْمُبِينُ	
اونشتہ	پہ رسول باندي	مگر	رسول دپیغام	صفا صفا
او دپیغمبر	پہ ذمہ صرف	خپل بنکارہ	پیغام رسول دی	

قوله تعالى: - وَالَّذِينَ هُمْ أَذْقَالُ يَقَوْمِهِ

دامام الموحدين حضرت ابراهيم عليه السلام دعوت توحيد: دامام الموحدين ابوالمرسلين خليل الله صلى الله عليه وسلم بيان كبرى. چه هغه خپل قوم ته دتوحيد الهی دعوت ورکړو. درياکارى نه بچ کيدواوزرۀ کنبی دپرهيزگارى قائمولو حکم نې ورکړو. دہغه په نعمتونو دشرک ادا کولو دپارہ نې ورته او فرمايل اوددې گټه نې هم ورته اوبښود. لد چه دنيا او آخرت بدن ددوی نه لرې شی. او ورسره نې ورته داهم او فرمايل چه د کومو بتانو تاسو عبادت کوئ داخوبې ضرره اوبې نفعې دی. تاسوپه خپله ددوی نومونه اوبدنونه تراشلې دی. او هغوی هم ستاسوپه شان مخلوق دي. بلکه ستاسونہ زیات کمزورې دی. هغوی خو ستاسو د روزی اختیار هم نه لری. دالله تعالی نه روزی غواړئ. هم ددې حصې ستره ایت (إِنَّكَ تَعْبُدُ وَإِنَّكَ تُسْتَعْبَدُ) هم دې چه مونږ ټول ستا عبادت کوو او ستانہ مدد غواړو. دا حصہ دحضرت اسیه ددعا ده. (رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ يَتًا فِي الْجَنَّةِ) ای الله! زما دپارہ دخپل خان سره په جنت کنبې کور جوړ کړه. چونکه دہغه نه سوا بل څوک رزق ورکولې نه شی ددې وجې نه تاسو هم دہغه نه روزی غواړئ. او کله چه دہغه روزی او خوری نودہغه نه علاوه دبل چا عبادت مه کوئ. دہغه د نعمتونو شکر په ځای راوړئ. په تاسو کنبې هریو د هغه طرف ته واپس کونکې دی هغه به هر عامل ته د هغه د عمل بدلہ ورکوی. گورئ ماته په دروغ ژن و نیلوسره خوشحالیږئ. مه نظر واچوئ چه ستاسونہ مخکښې کومو کسانو د نبیانوسره دروغ منسوب کړې وو دہغوی څه حالت شو. یاد ساتئ: د نبیانو کار صرف دالله تعالی پیغام رسول دی. هدایت ورکول اونه ورکول دالله تعالی په لاس کنبې دی. خپل ځانونہ په خپله په سعادت مندو کنبې شامل کړئ په بدبختانو کنبې نه. حضرت قتادہ خو فرمائی چه په دې کنبې د حضور ﷺ نور هم تسلي کړې شوې ده. ددې مطلب تقاضا خودا ده چه اولنئ خبره خو ختمه شوه، دې ځانې نه واخله (فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ) پورې ټول عبارت بطور جمله معترضه ده، ابن جریر خو په بنکاره ټکوسره هم دغه وئیلې دی، خود قرآن پاک دالفاظونہ خوبه ظاھرہ دامعلومیږی چه دا ټول کلام دحضرت خليل الرحمان ﷺ ددې، ددوی تردقیامت دقائمیدو پورې دلیلونه نې پیش کول، ځکه چه ددې ټول کلام نه پس دہغوی د قوم ذکر شوې دي.

اَوْ لَمْ يَدْرُوْا كَيْفَ

ایا نه وینی دا خلق | چی خرنگی
ایا دوی نه وینی | اونه گوری

يَبْدِئُ اللهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۖ إِنَّ ذَلِكَ

اول شروع کوی | الله | دپیداوینت | (دمخلوق) | اییا دوباره پیدا کوی هغه | بیشکه دا دوباره پیدا کول
چی الله څنگه په اول خل مخلوق پیدا کوی | اوبیا به ئی څنگه سردوباره پیدا کوی؟ | دا کار

عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۖ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا

په الله باندی | اسان دی | ورته اووایه | چی اوگرزی | په زمکه کښی | پس اوگوری |
په الله باندی | دیر اسان دی | (محبوبه) | اووایه چی په زمکه کښی اوگرخی | نو اوگوری

كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ

چی خرنگی | اول شروع کړی ده هغه دپیداوینت | بیا به الله | پیدا کړی | پیدا کول |
چی الله څنگه په اول خل مخلوق پیدا کړی دی | بیا به الله څنگه مخلوق په دویم خل

الْآخِرَةَ ۖ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۖ يُعَذِّبُ مَنْ

روستنی | په دویم خل | بیشکه الله | په هر څیز باندی | قادر دی | عذاب ورکوی | هغه چاته
پیدا کړی | بیشکه الله څنگه په هره څه باندی قادر دی | چاته چی اوغواړی نو عذاب ورکوی

يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ

چی خوښه ئی شی | او رحم کوی | په هغه چا | چی خوښه ئی شی | او خاص هغه ته |
او په چا چی اوغواړی نو رحم پرې کوی | او هغه ته به تاسو ټول واپس کړئ

تَقْلُبُونَ ۖ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا

به تاسو واپس بوتلی کړئ | اونه یی تاسو | عاجزه کونکی | (الله لره) | په زمکه کښی | اونه
..... او تاسو په زمکه او په آسمان کښی | د الله نه به کیدی نشئ

فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٌ ۚ

په آسمان کښی | اونشته تاسو لره | به کونکی د الله نه | څوک دوست | اونه څوک مددگار |
..... او تاسو دپاره د الله نه سوا هیڅوک کار ساز او مددگار نشته

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ

او هغه کسان | چی انکار ئی کړې دي | دایتونو د الله نه | او د ملاقات دهغه نه | دا کسان چی دی |
او کوم خلق چی د الله څنگه دایتونو او دهغه د ملاقات نه انکار کوی | داسی خلق زما

يَسْأَلُونَ مِنْ رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۚ

نا امید شوی دی | درحمت زمانه | او هم ددوی دپاره | عذاب | دردناک دی |
درحمت نه نا امید دی | او د دغه خلقو دپاره دردناک عذاب مقرر دی |

قوله تعالى: - أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ

غور نہ کوی چاہے دنیشت نہ ور تہ وجودور گم وہم ہغہ دعبادت لائق دی گوروچہ ہغوی ہیخ ہم نہ وو، بیا اللہ ﷻ پیدا کرل۔ خود مرگ نہ پس دژوند قائل نہ دی۔ حالانکہ پہ دی باندی دحہ دلیل ضرورت نشتہ۔ خوک چہ پہ اول خل پیدا کول کولی شی دہغہ دپارہ پہ دویم خل پیدا کول دیراسان دی۔

قُلْ يَبْتَغُوا فِي الْأَرْضِ

داللہ ﷻ پہ قدرتنو دلائل اواثبات د قیامت: بیاہغوی تہ ہدایت کوی چہ تاسودزمکی پہ نشانو کنبی غور اوکری، داسمانونوستورواو غرونوتہ اوخنکلونو تہ، او نہرونو تہ، او دریابونوتہ، اوسمندرونوتہ، او میووتہ او پتوتہ تہ لہ شان خواوگوری داتول نہ وو، بیا اللہ تعالیٰ ہر خہ پیدا کرل، ایاپہ تاسو داللہ ﷻ نخبی نخبانی ظاہری نہ دی؟ تاسونہ گوری چہ دومرہ لوپ صانع او قدیر اللہ خہ نہ شی کولی؟ ہغہ خو صرف پہ اوشہ و نیلوسرہ ہر خہ کولی شی۔ ہغہ خپل اختیارہ دی۔ ہغہ تہ داسبابواوسامان ضرورت نشتہ۔ ہم دغہ مضمون نی پہ بل خانی کنبی اوفرمائیلو چہ ہم ہغہ پہ نوی پیدائش کنبی پیدا کول کوی اوہم ہغہ بہ موپہ دویم خل پیدا کوی۔ داخودہغہ دپارہ دیراسان دی۔ بیانی اوفرمائیل چہ پہ زمکہ باندی اوگرخی اووگوری چہ اللہ تعالیٰ پہ اول خل پیدائش خنگہ اوکرو، نوتا سوتہ بہ معلومہ شی چہ د قیامت پہ ورخ پہ دویم خل دپیدائش کیفیت بہ خہ وی۔ اللہ ﷻ ہر خیزباندی قادر دی۔ خنگہ چہ نی اوفرمائیل چہ مونرہ دوی تہ د دنیا پہ ہرہ حصہ کنبی پہ خپلہ ددوی د خانو کنبی خپلی نخبی نخبانی دومرہ اونیایوچہ پہ دوی باندی حق ظاہر شی۔ پہ بل

خانی کنبی ارشاد دی۔ (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ) الخ۔ ایادوی بغیر دحہ خیزنہ پیدا کرپ شوی دی یادوی پہ خپلہ د خپل خان خالق دی۔ ہیخ نہ دی بی یقینہ خلق دی۔ داداللہ تعالیٰ شان دی چہ خوک او غواری عذاب ورکری اوپہ چاہہ او غواری رحم اوکری۔ ہغہ حاکم دی دقبضی والہ دی خہ چہ غواری اوکومہ ارادہ کوی جاری کوی خوک دہغہ د حکم منلونہ انکار کولی نہ شی۔ خوک دہغہ ارادہ بدلولی نہ شی۔ خوک دہغہ نہ اخواد یخواتختیدی نہ شی۔ خوک دہغہ نہ سوال نہ شی کولی، ہغہ پہ تولوباندی غالب دی، د جانہ چہ او غواری تپوس کولی شی تول دہغہ پہ قبضہ کنبی دی اودہغہ ماتحت دی۔ دمخلوق خالق او د حکم مالک ہم ہغہ دی۔ ہغہ چہ ہر خہ او کرل تول پہ تولہ عدل دی۔ خکہ چہ ہم ہغہ مالک دی۔ ہغہ دظلم نہ پاک دی۔ پہ حدیث شریف کنبی دی چہ کہ اللہ تعالیٰ داؤووارو آسمانونو والو تہ او داؤووارو زمکوالو تہ عذاب ورکری نوییہم ہغہ ظالم نہ دی (عذاب اورحم تول دہغہ خیزونہ دی۔ تول بہ د قیامت پہ ورخ د ہغہ طرف تہ واپس کرپ شی، ہم دہغہ پہ وړاندی بہ پیش کرپ شی۔ پہ زمکہ والو کنبی اوپہ آسمان والو کنبی خوک ہغہ تہ شکست ورکولی نہ شی۔ بلکہ پہ تولوباندی ہغہ غالبہ دی۔ ہر یودہغہ دویری نہ رپیڑی تول دہغہ ددرفقیران دی۔ اود ہر چانہ زیات غنی دی۔ ستاسو خوک ولی اومددگار دہغہ نہ سوابل خوک نشتہ۔ داللہ تعالیٰ دایتونونہ کفرکونکی دہغہ سرہ ملاقات نہ منونکی داللہ تعالیٰ درحمت نہ محروم دی۔ دہغوی دپارہ پہ دنیا اوپہ آخرت کنبی ددرداوغم نہ دک عذاب دی۔

فَمَا كَانَ

پس نہ وو

نود

(۱) ابی داؤد کتاب السنۃ باب فی القدر: ۶۹۹ وسندہ صحیح، ابن ماجہ: ۷۷، احمد: ۱۸۲/۵، بیہقی: ۲۰۴/۱۰، ابن حبان:

جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَاهُ

جواب د قوم د ابراهيم مگر ادا چي وئيل ئي اچي اوور ئي دي ايا اوسوزوي دي ايس بچ کړو هغه لره ابراهيم عليه السلام د قوم د طرفنه صرف دا يو جواب وواچي دي مړ کړئ يا ئي اوسوزوي ا مگر الله تعالى هغه د

اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

الله ا دور نه ا بيشکه په دي کبسي خامخا نبي دي ا دپاره دهغه قوم اچي ايمان راوړي اور نه بچ کړو ا بيشکه په دي (بچ کولو) کبسي دمومنانو دپاره ډيري نخبني دي

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ

او او وئيل ابراهيم ا بيشکه ا نيولي دي تاسو ا بي دالله نه ا بتان ا ذريعه دمحبت

او ابراهيم عليه السلام او وئيل چي تاسو چي دالله نه سوا د خپلو ځانونو دپاره کوم بتان نيولي دي ا نو دا

بَيْنَكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ

په خپل منځ کبسي ا په ژوند د دنيا کبسي ا بيا به ا په ورځ د قيامت ا انکار کوي ا

په دنيا کبسي ستاسو په خپل مينځ کبسي دميني محبت ذريعه ده ا خوبيا به د قيامت په ورځ

بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا

ځيني له تاسو ا دځينو نه ا ولعن ته وائي ا ځيني له تاسو ا په ځينو باندي ا

د يو بل مخالف شي ا ..... او تاسو به په يو بل لعنتونه وايي

وَمَا أُولَئِكَ إِلَّا كَوَافِرٌ

او ځاني داوسيدو ستاسو ا وور دي ا او نشته تاسو لره ا هيڅوک دمددگارانو نه ا

اوستاسو د اوسيدو ځاني به دوزخ وي ا او هيڅوک به درسره مدد کونکي نه کوي ا

قوله تعالى: - فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ

د نمرود او ابراهيم عليه السلام د ابراهيم عليه السلام د عقي او نقلي دلائلو و عظم هم په هغوي باندي اثراونه کړو، او هغوي دلته هم دخپل هم هغې د زړه د سختيا مظاهره او کړه. جواب خود هغود ليلو نوور کولي نه شو لهذا پخپل طاقت سره ئي حق دباو هلو، او خپل طاقت سره ئي در بندياو مخ نيوي کولو، وې وئيل چه يوکنده او کني او په هغې کبسي اور بل کړئ اودې په اور کبسي واچوائ، چه اوسوزي. ليکن دالله تعالى ددوي مکر هم په دوي باندي التا کړو. تر مودو مودو پورې ئي لرگي راجمع کول، او يوه کنده ئي او کنيسته اودهغې گير چاپيره ئي يوديوال او کړو او په هغې کبسي لرگوته. اور ورته کړو، کله چه دهغې شغلې تر اسمان اور سیدی او دومره زيات اور بل شو چه په زمکه ددې نه مخکېسي دومره اوژرته ليدې شوې نه وو، نو ابراهيم ئي په کپره کبسي او تر لولو او په منجنیق کبسي ئي واچولو او تالي ورکولو سره ئي په اور کبسي ورگزار کړو. ليکن الله تعالى هغه په خپل خليل باندي باغ او بهار جوړ کړو. دوي څو ورځې پس دهغې نه صحيح سلامت راووتو، دا او ددې په شان قرباني وې چه دهغې په وجه ده ته د امامت منصب ورکړې شو. خپل نفس د خپل رحمان دپاره، خپل بدن دنيزان دپاره او خپل اولاد د قرباني دپاره او خپل مال د فيضان دپاره پيش کړو، هم دغه وجه ده چه دنيا دټولو د ينونو واله ددوي سره محبت کوي. الله تعالى اور ددوي دپاره باغ جوړ کړو، په دي واقعه کبسي دايماندارو دپاره د قدرت الهي ډيري نشاني دي.

قوله تعالى: - مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

بت پرستی او شرک دنیا کنسی د کافرانو په مینځ د محبت ذریعه وی: دوی خپل قوم ته او فرمائیل چه کومو بتانو نه تاسو معبودان جوړ کړی دی داستا اتفاق د دنیا تر حده پورې دی. (موده) د زیر سره مفعوله له دې. په یو قرات کنسی دپیش سره هم دې. یعنی ستاسو دبت پرستی گوچه په دنیا کنسی به محبت حاصل کړی خود قیامت په ورځ به معامله ددې التیاشی او د محبت په ځانې به نفرت او د اتفاق په ځانې اختلاف پیدا شی. دیوبل سره به جهگړې کوی په یوبل به الزامونه لگوي، په یوبل به لعنت ورلیږي، هره ډله به په بلې ډلې باندې لعنت ورلیږي. ټول دوستان به دشمنان جوړ شی. او پر هیزگار او نیکوکار نن هم د یوبل خیرخواه او دوستان به وی. کافران به ټول په ټوله د قیامت په ورځ د غړې خوری او په اخره کنسی به جهنم ته پریوځي. څوک به دومره نه وی چه ددوی څه قسمه مدد او کړې شی. په حدیث کنسی دی چه الله ﷻ به ټول مخکینی اوروستنی په میدان کنسی راجمع کړی. چاته پته لگی چه په دواړو طرفونو کنسی د کوم طرف نه دې؟ ام هانی ﷺ چه د حضرت علی ﷺ خورده جواب ورکړ چه الله تعالی اودهغه رسول ﷺ د زیات علم واله دې. بیاباه یواعلان کونکې د عرش دلاندې اعلان او کړی چه ای موحدینوا د توحید واله دې سراوچت او کړی. بیاباه هم دغسې اواز او کړی بیاباه په دریم ځل هم دغسې اواز او کړی او اوبه وائی چه الله تعالی ستاسو ټولې غلطې معاف کړلې، اوس به خلق او درېږی او په خپلو کنسی د جنگ جهگړولین دین او مطالبې به کوی. نو د الله تعالی وحده لاشریک د طرف نه به اواز او شی چه د اهل توحید تاسو په خپل مینځ کنسی یوبل بالکل معاف کړی نو تاسو ته به الله تعالی بدله درکړی. (۱)

فَإِمْنٍ			
پس اومنو			
..... نو			
لَهُ	لُوطٌ وَقَالَ	إِنِّي	مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ
هغه لره	لوط او او ټیل ابراهيم بيشكه زه هجرت کونکي يم رب خپل ته بيشكه هغه		
لوط ﷺ	دهغه تصديق او کړو او ابراهيم ﷺ او ټیل چې زه د خپل رب دپاره وطن پرېږدم هغه		
هُوَ	الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝	وَوَهَبْنَا	لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
هم هغه	غالب دې حکمت والا دې او ورکړل مونږه هغه لره اسحاق او يعقوب		
غالب او صاحب د حکمتونو دې	او مونږ هغه ته ځوئې اسحاق او (نمسي) يعقوب ﷺ ورکړو		
وَجَعَلْنَا	فِي ذُرِّيَّتِهِ	النُّبُوَّةَ	وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ
او جاري اوساتله مونږه	په اولاد دهغوی کنسی سلسله دپیغمبري او د کتاب او ورکړو مونږ هغه ته		
او د هغه په اولاد کنسی مو دپیغمبري او د کتاب سلسله جاري اوساتله	او هغه ته مو په		
أَجْرَهُ	فِي الدُّنْيَا	وَإِنَّهُ	فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ۝
اجر دهغه	په دنیا کنسی او بيشكه هغه به په آخرت کنسی خامخا د صالحانوته وی		
دنیا کنسی لویي اجر ورکړو او په آخرت کنسی به هم په نیکانو خلقو کنسی شمیر وی			

قوله تعالى: - فَأَمِّنْ لَهُ لُوطٌ -

حضرت ابراهيم علیہ السلام و حضرت لوط علیہ السلام و تیلی شی چہ حضرت لوط علیہ السلام حضرت ابراهيم علیہ السلام و اوراره و و لوط بن هارون بن ازرق ددوی دتولو قوم نہ یو خو حضرت لوط علیہ السلام ایمان زاوری و و او یوہ حضرت سارہ علیہ السلام چہ ددوی بنسخہ وہ، پہ یور وایت کنبی دی چہ کله دد بنسخہ هغه ظالم بادشاه دخپلو سپاهیانو په ذریعہ خپلی خوانہ راوبللہ، نو حضرت ابراهيم علیہ السلام و تیلی و و چہ گوره ما په خپله رشته ستاسره درور خور و تیلی ده، ته هم دغه وائیه، خکه چہ په دی وخت کنبی په دنیا کنبی زما وستانه علاوه بل هیڅوک مومن نشته (نو ممکنه ده چہ ددی نه مراد داوی چہ هیڅ یو بنسخہ خاوند زمون نه علاوه ایماندار نشته. حضرت لوط علیہ السلام په دوی باندی ایمان خور اوړلی و و مگر دغه وخت کنبی ئې هجرت کړې و و او شام ته تلې و و. او بیاد اهل سدوم طرف ته نبی جوړ کړې شوې اولیې لې شوې و و. څنگه چہ بیان تیر شو او مخکنی به راشی. د هجرت اراده یا خو حضرت لوط علیہ السلام ظاهره کړله خکه چہ د ضمیر مرجع اقرب خو هم دغه ده. حضرت ابراهيم علیہ السلام څنگه چہ دابن عباس علیہ السلام و اوضحا کرح بیان دی نو گوید لوط علیہ السلام دایمان راوړلونه پس دوی دخپل قوم نه لاس وینخلې و و او خپله اراده ئې ظاهره کړه چہ چرته لار شم کیدېشی چہ دهغه خانی خلق دالله تعالی واله جوړشی. عزت دالله تعالی اودهغه درسول او د مومنانو دی. د حکمت واله اقوال او افعال تقدیر شریعت دالله تعالی دی. قتاده علیہ السلام فرمائی چہ دوی دکوفې نه هجرت اوکړو او ملک شام طرف ته لاړل.

د قیامت د راتلو په وخت کنبی به هم ټول خلق شام ته جمع کیږی: په حدیث کنبی دی چہ دهجرت نه پس هجرت د حضرت ابراهيم علیہ السلام دهجرت گاه طرف ته وی. دغه وخت کنبی به په زمکه باندې بدترین خلق پاتې شی. کوم چہ به زمکه اوتوکی. او الله علیہ السلام به دهغوی نه نفرت کوی. او اوړیه هغوی لره د بیزو گانو او خنزیراتو سره زغلو. د شپې او ورځې به هغوی سره وی اوددوی نه غورخیدونکی به خوری (په بل روایت کنبی دی چہ څوک په دوی کنبی روستو پاتې شی هغوی به دا وراو خوری. اودنمرخاته نه به خه خلق زما په امت کنبی داسې راوخی چہ قران به وائی خود هغوی دمرې نه به بنکته نه خی، اودهغوی دیوې ډلې د ختمیدونه پس به بله ډله اودریږی. تردې پورې چہ حضور ﷺ د شلو خلونو زیات داسې بار بار او فرمائیل. تردې پورې چہ ددوی په اخری ډله کنبی به دجال راوخی. د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنہ بیان دی چہ یوه زمانه خوپه مونږ هغه وه چہ مونږ به دیو مسلمان روردپاره درهم اودینار هیڅ څیز نه گنړلو. (او خپل دولت به مودخپل رور گنړلو، بیا هغه زمانه راغله چہ دولت مونږ دخپل مسلمان رور نه زیات گران معلوم شولو. ما د حضور ﷺ اوريدلې دی چہ که تاسو د غویانو لکوپسې شاته اولگئ او په تجارت کنبی مشغول شی اود الله تعالی دلاری جهاد پرېږدئ نو الله ﷻ به ستاسوپه څټنو کنبی دذلت پتی و اچوی چہ د هغه وخت پورې به ستاسونه بیلېږی نه ترخوپورې چہ تاسو واپس هغه خانی ته راغلي نه ئې چہ چرته ویی اوتوبه مونه وی کړې. بیانی هم هغه حدیث بیان کړو چہ پورته تیر شو، او وې فرمائیل چہ زما په امت کنبی به داسې کسان وی چہ قران به لولی اوبد عملی به هم کوی. قران پاک به ددوی دتالونه نه کوزیږی. دهغوی علمونو چہ تاسو او وینی نو تاسوپه خپل علمونو کمتر او گنړی. هغوی به اهل اسلام وژنی پس کله چہ دا خلق ظاهرشی نو تاسو دوی قتل کړی بیا به راوخی بیانی مړه کړی، بیا چہ ظاهر شی بیانی قتل کړی. هغه هم خوش نصیبه دی چہ دوی قتل کړی او هغه هم خوش نصیبه دی چہ ددوی دلاسه قتل

(۱) صحیح بخاری کتاب حدیث الانبیاء باب (واخذ الله ابراهيم خلیلاً): ۳۳۵۸، صحیح مسلم: ۲۳۷۱.

(۲) الطبری: ۲۶/۱۰.

(۳) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی مکفی الشام ۲۴۸۲ مختصراً وهو حسن، احمد: ۱۹۸/۲-۱۹۹.

شی. کله چه به ددوی دلی راوخی نوالله تعالی به دوی بریاد کړی. بیابه راوخی بیابه نی بریادشی. هم دغه شان حضور ﷺ دشلوخله یاد دې نه زیات خله هم دغه او فرمائیل. (۱)
 قوله تعالی: -وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ

مونږ ابراهیم ﷺ ته داسحاق دنوم یوځوی ورکړې وو، واسحاق ته مودی یعقوب دنامې، څنگه چه فرمان دې چه کله خلیل الرحمان ﷺ خپل قوم اودهغوی معبودان پریښودې وونوالله تعالی هغوی ته اسحاق ﷺ او یعقوب ﷺ ورکړې وو. او هریونې نبی جوړ کړو. په دې کښې دا اشاره هم ده چه نمسي به هم ستا په موجودگي کښې اوشی. اسحاق ځوی وو اونمسي زیاتی وو. په بل ایت کښې دی چه مونږ د ابراهیم ﷺ ښځې ته داسحاق اودهغه نه روستود د یعقوب ﷺ زيرې ورکړو، اووې فرمائیل چه دقوم د پریښودو په بدله کښې الله تعالی به ستاد کورنی ته داکلې ورکړی چه ستا سترگې به ورسره یخې وی. پس ثابته شوه چه حضرت یعقوب ﷺ دحضرت اسحاق ﷺ ځوی وو. هم دغه دسنت هم ثابت دی. دقران پاک په بل ایت کښې دی چه آیاته هغه وخت موجودوې کله چه دحضرت یعقوب ﷺ دمرگ وخت رانزدې شو نو خپلو خامنوته نی او فرمائیل چه تاسوبه زمانه پس دچا عبادت کوی؟ هغوی ورته اوونیل چه ستا او ستا د پلار د حضرت ابراهیم ﷺ، اسماعیل ﷺ، اسحاق ﷺ، دالله چه یودې اووحده لاشریک دی. دبخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه کریم بن کریم بن کریم یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم دی. علیهم الصلوٰة والسلام. (۲)

دیوې شهبې ازاله: -دابن عباس رضی الله عنه چه کوم روایت دې چه اسحاق ﷺ او یعقوب ﷺ دحضرت ابراهیم ﷺ خامن وو، ددې نه مراد دځوی ځوی ته ځوی وئیل دی. دانه چه صلبی خامن دواړه وو. ابن عباس رضی الله عنهما پرېږده چه یو ادنی کس هم داسې غلطې نه شی کولې. مونږ په خپل اولاد کښې کتاب اونبوت کیښودو، دخلیل خطاب هغه ته ملاو شو، امام هغه ته اوونیلې شو اودهغه نه پس دهغه په نسل کښې نبوت او حکمت پاتې شو. دبنی اسرائیل وټول نبیان دحضرت یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم دنسل نه دی. دحضرت عیسیٰ ﷺ پورې خوداسلسله هم دغسی روانه وه، دبنو اسرائیل ددې اخری پیغمبر خپل امت ته صفا اوونیل چه زه تاسوته د نبی عربی قریشی، هاشمی خاتم الرسل سید اولادام زيرې درکوم. کوم چه الله تعالی خوښ کړې دې. حضور ﷺ دحضرت اسماعیل ﷺ دنسل نه وو، دحضرت اسماعیل ﷺ په نسل دحضور ﷺ نه علاوه بل څوک نبی رانغې، علیه افضل الصلوٰة والتسلیم. مونږ هغوی ته ددنیا ثواب هم ورکړو او دآخرت نیکی موهم ورکړې. په دنیا کښې فراخه رزق، پاکه اوښکلی پی بی، او دکر حسن موورکړو، او دتولې دنیا په زړونو کښې موستامینه و اچوله، باوجود ددې چه دخپل اطاعت توفیق موورخ په ورځ زیات درکړو، دکاملې فرمانبرداری دتوفیق سره سره ددنیا تولې ښکیرې مو درکړلې، او په آخرت کښې مو په صالحانو کښې اوساتلې، څنگه چه فرمان دې، ابراهیم ﷺ دفرمانبردارو ددې نه وو، موحدو او د مشر کانو نه وو، او په آخرت کښې دښو خلقو ملگرې شو.

وَلَوْطًا	إِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهِ	إِنِّكُمْ	لَتَأْتُونَ	الْفَاحِشَةَ
او اولیو مونږ لو ط ا کله چی اوونیل هغه اقوم خپل ته ابیشکه تاسو اخامخا ورځی اکارد بی حیایی ته						
او لو ط مو پیغمبر کړو څه وخت چی هغه خپل قوم ته اوونیل ایا تاسو داسې د بی حیایی کار کوئ						

مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

چی نه دی رومبی شوی ستاسو نه | په کولو ددی کار کښی | یو کس (هیڅوک) | دخلقونه
چی ستاسو نه وړاندې (په ټوله دنیا کښی) بل هېڅ چا نه دی کړې ؟

أَنتُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ۚ

ایا تاسو چی یی | خامخا ورځي | نارینوته (په شهوت سره) | او شو کوئ | لار
تاسو د ناریناؤ سره بد فعلی (لواطت) کوئ | اولارې شو کوئ | او په ډک مجلس کښی نا مناسب

وَأَتَاؤُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ

اوراځي تاسو (یعنی کوئ تاسو) | په مجلسونو خپلو کښی | بد کارونه | پس نه وو
کارونه کوئ | ..... نو د هغه د قوم جواب بس صرف دا وو | چې څه

جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ

جواب د قوم دهغه | مگر | دا چی ووی وئیل | راوله په مونږ باندې | عذاب د الله | که ئې ته
(لار شه) ته د الله عذاب راوله (هغه عذاب د قوم چې ته مونږ سره وعده کوي) | که چرې ته

مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ

درېستینو خلقونه | او وئیل لوط | اے ربه زما | امداد اوکره زما | په قوم
رېستونئ یی | ..... لوط دعا اوکره چې ئې زما ربه ته ددی فسادیانو په مقابلې کښی

الْمُفْسِدِينَ ۚ

مفسدانو باندې

زما مدد اوکره |

قوله تعالى: - وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ

دلوطیانو مشهور بد عادات: دلوطیانو د مشهور بد عادتونو نه به لوط هغوی منع کول. چه د ستاسو په شان
بد عادت خوستاسو نه مخکښې چاپېزندو هم نه. کفر او تکذیب او درسونو مخالفه خو خیر نور وخلقو هم
کولو خودسپړونه خپل حاجت پوره کول خو چاهم نه وو کړې. دویم بد عادت په هغوی کښی دا وو، چه لارې
به ئې شو کولې، ډاکې به ئې اچولې، قتل اوفساد به ئې کولو، مالونه به ئې لوټ کول، په مجلسونو کښی
به ئې علی الاعلان بدې خبرې او خراب حرکتونه کول. څوک چاته منع کول، تردې پورې چه دبعضو قول
دی چه هغوی به لواطت هم علی الاعلان کولو. گویا د سوسائتي یوه مشغله داهم وه چه هوا به ئې خارج
کړه نو خنډل به ئې (۱) گله ان به ئې جنگول، چرگان به ئې جنگول، اوبدترین بدئ به ئې کولې، اودهرچاپه
وړاندې به ئې غلط کارونه بڼه په خوند خوند کول. په یو حدیث کښی دی چه څوک به په لاره تلل نوبه
هغوی پسې به ئې اوازونه کول، په کانږوبه ئې ویشتل کول (۲) اوشپیلې به ئې وهل، کونترې به ئې
ساتلې، برینلیدل به، کفر، دشمنی، سرکشی، ضد اوپه خپله خبره ټینګیدل ئې تردې حد پورې زیات

(۱) الطبری: ۳۰/۳۰.

(۲) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة العنكبوت: ۳۱۹۰، احمد: ۲۴۱/۶، حاکم: ۴۰۹/۲.

شوی ووجه دنی په پوهولوباندې نی اوونیل چه خه خه نصیحت پریرده ته چه مونږ د کومو عذابونو نه ویروی، هغه راوله، نومونږ به هم ستا رښتیا اووینو، کله چه حضرت لوط عليه السلام عاجزه شونودالله تعالی په وړاندې نی لاسونه خواره کړل چه په دې مفسدانو باندې ماته غلبه راکړه اوزمامدداو کړه.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ

| او کله چی | راغلل | استاذی زمونږه | ابراهیم ته | د زیری سره

| اوڅه وخت چی زمونږ فرښتو ابراهیم ته د(خونې پیدا کیدو) زیری ورکونکی راغلی

قَالُوا إِنَّا مَهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا

نو اوونیل هغوی | مونږه هلاکونکی یو | خلق | ددې کلی | بیشکه چی | خلق ددې کلی نو دانی هم ورته اوونیل چی مونږ خود دغې کلی تباہ کونکی یو | ځکه چی دغه خلق ډیر

كَانُوا ظَالِمِينَ ۖ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا

دی | ظالمان | اوونیل ابراهیم | بیشکه | په هغه کلی کښی | لوط دی | اوونیل هغوی

بد عمله دی | ابراهیم عليه السلام ورته اوونیل هلته خولوط عليه السلام اوسیری | ..... هغوی اوونیل

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنَخْبِتَنَّهُ

مونږ ته ښه علم دی | په هغه چا | چی په هغې کښی دی | خامخا به بچ کړو مونږ هغه لره |

په هغې کښی چی څوک دی هغه مونږ ته ښه معلوم دی | ..... مونږ به لوط عليه السلام او د

وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ۖ وَلَمَّا

| او(تول) کوروالا دهغه لره | سوا دښخې دهغه نه | چی ده هغه | دروستو پاتې کیدونکونه | او کله چی

دهغه دکور خلق ضرور بچ کوو | خوصرف ښځه به ئې په پاتې کیدونکو کښی وی | اوهرکله

أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا بِهِمْ وَضَاقَ

راغلل | استاذی زمونږه | لوط ته | نو سخت پریشانه شو | په ورتلو دهغوی | او تنگ شو

چی لوط عليه السلام ته زمونږ فرښتې راغلي | ..... نو هغه پرې غمژن شو | ..... او (دهغوی په راتلونې)

بِهِمْ ذُرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا

په هغوی باندې | په لحاظ د زړه سره | اوونیل هغوی | مه یریره | اومه غمژن کیره | بیشکه مونږه

زړه تنگ شو | ..... او فرښتو اوونیل چی ته ویریره مه | او غم مه کوه | ..... مونږ

مُنْجُوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ۖ

بچ کونکی یو تالره | او کوروالا ستا لره | سوا دښخې ستانه | ده هغه | دروستو پاتې کیدونکو نه

به تا اوستا دکور خلق ضرور بچ کړو | خوصرف ستا ښځه چی دروستو پاتې کیدونکو نه به وی

إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ

بیشکه مونږه | نازلونکی یو | په خلقو ددې کلی باندې | عذاب د اسمان نه

مونږ ددې کلی په خلقو باندې د پورته نه عذاب راکوزونکی یو | او دا مونږ دوی سره څه ظلم نه کوو بلکه

يٰۤاَيُّهَا	كَانُوا	يَفْسُقُونَ ﴿٢٧﴾	وَلَقَدْ تَرَكُنَا	مِنْهَا
په سبب دهغي چي دي دوي چي فسق (بدکاری) کوي او پريښودی ده مونږ دهغه کلي نه				
په دي وجي چي دوي بد عملی کوي ..... او مونږ د دغي تباه شوي کلي څه ښکاره				
آيَةٌ	بَيِّنَةٌ	لِقَوْمٍ	يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾	
يوه ښه ښکاره دپاره دهغه خلکو چي د عقل نه کار اخلي				
نخبني د عقل مندو دپاره تراوسه پوري پريځودی دي				

قوله تعالى: - وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا اِِبْرٰهِيْمَ بِالْبَشْرٰى

دلوط عليه السلام د قوم تباهي او بربادي کله چه دلوط عليه السلام اونه منلي شوه نو هغوی د الله تعالی مدد او غوښتو، چه د هغي باندې فرښتې راولېږلې شوې. دانسان په شکل کښې اول دافرنستې دمیلمنوپه شکل کښې اول حضرت ابراهیم عليه السلام کورته راغلي. دوي دمیل مستیا سامان تیار کړو، او دهغوی په وړاندې نې کښودو، کله چه نې اوکتل چه هغوی دې طرف ته څه رغبت نه کوي نوپه زړه کښې اوویریدو، نو فرښتو دده زړه خوشحالول شروع کړه اوده ته نې خبر ورکړو چه دده کره به یونیک بچي پیدا کيږي ساره هم هلته موجود وه، چه داني واوریدل نو حیرانه شوه، څنگه چه دسوره هود او د سورة حجر په تفسیر کښې تیر شوې دي. اوس ورته فرښتو خپله اصلی اراده ظاهره کړه، چه دهغي په اوریدوسره د خلیل الرحمان خیال راغي چه که دې خلکو ته لږ شان نور هم مهلت ورکړي شي نو کیدي شي چه دوي په نیغه لاره راشي. ددې وجي نه نې ورته او فرمائیل چه هلته خولوط نبي (عليه السلام) شته، فرښتو ورته جواب ورکړو چه مونږ دهغوی نه غافله نه یو مونږ ته حکم شوې دې چه هغه او دهغه خاندان واله بچ کړو. اوبې شکه دهغه ښځه به هلاکيږي ځکه چه هغه دخپل قوم په کفر کښې دهغوی ملگرتیا کوي. دلته نه چه رخصت شو دبلوغ ته دنزدې هلاکانوپه صورت کښې لوط عليه السلام ورغلل. ددوي په لیدوسره لوط عليه السلام په پریشاني کښې پریوتو چه که دخان سره وېساروم نوددوي نه په خبروسره به کافران په منډو منډو راشي اوما به هم تنگ کړي. اودوي به هم پریشانه کړي. او که دخان سره نې نه وېساروم نوددوي به هغوی ته لاسو کښې ورشي، دې دخپل قوم د عادت نه خبروو، ددې وجي نه خفه او غمژن شو. خو فرښتو دده داخفگان لرې کړو، چه ویرېږه مه، اومه خفه کيږه مونږ خود الله جل و فرښتې یو. ددوي د بربادي دپاره راغلي یوته اوستا خاندان ستاد ښځې نه بغیر خوبه بچ شي باقی په دې ټولوبه اسماني عذاب راځي. اودوي ته به ددوي د بدکاری نتیجه اوبښودلې شي. بیا حضرت جبرائیل عليه السلام دغه کلي په خپلو وزرو کښې اوچت کړل. او داسمان پوري نې اوچت کړل، او دهغه ځانې نه نې التها کړل، او بیا په هغوی باندې نې دهغوی د ناموکانږي راوړول. او کوم د الله تعالی عذاب چه هغوی لرې گنړلو، هغه ډیر نزدې راووتو، اوددوي دکلوبه ځانې کښې د ترخواو بدبوداره اوبو یو ډنډ پاتې شو. چه د خلکو دپاره د عبرت حاصلولویوه زریعه جوړه شوه، او عقل مند خلق چه دظاهري نشانات اوویني اوبه داسې بدې طریقې سره هلاکت اوویني نو د الله جل په نافرمانوباندې زړه ورتیا نه کوي. د عرب په سفر کښې شپه ورځ د انتظاره دهغوی په وړاندې وه

وَالِي مَدْيَنَ	آخَاهُمُ
او مدین ته (اولیږو مونږه) رور دهغوی	
او دمدین خلکو ته مود هغوی (قومی) رور	

شُعَيْبًا ۝ فَقَالَ	يَقُومُوا	اعْبُدُوا اللَّهَ	وَارْجُوا	الْيَوْمَ
شعیب پس او ونبیل هغه اے زما قومہ بندگی کوئی دالہ او امید لری دورخی				
شعیب لیرلی وو نو هغه ورته او ونبیل چي اتي زما قومہ تاسو دالله عبادت کوئی او داخرت				
الْآخِرَ	وَلَا تَعْتَوْا	فِي الْأَرْضِ	مُفْسِدِينَ ۝	فَكَذَّبُوهُ
اخري اومہ جو پریری پە زمکہ کنبی فسادگونگی پس هغوی دروغ او گنرو هغه				
دورخی امید ساتی او پە ملک کنبی فساد مہ کوئی نو هغوی شعیب عبادت کوئی دروغون او گنرلو				
فَاَخَذَتْهُمُ	الرَّجْفَةُ	فَاَصْبَحُوا	فِي دَارِهِمْ	جُثِيمٍ ۝
پس را او ونبول هغوی یوې سختې زلزلې پس شو هغوی پە کور خپل کنبی مړه پر مخې پراته				
نور زلزلې را گير کړل ..... او هغوی سحر پە خپلو کورونو کنبی پر مخې پراته وو				

قوله تعالى: - وَالْيَوْمَ مَذِيْنًا أَخَاهُمْ شُعَيْبًا

د اهل مدين حال: - دالله بنده اودهغه رښتونې رسول شعیب علیه السلام پە مدين کنبی خپل قوم ته وعظ او کړو، هغوی ته ئې دالله وحده لاشریکه له دعبادت حکم ورکړو. هغوی ئې دالله تعالی د عذابونو اوسزاگانو نه اوویرول. هغوی ته ئې دقیامت دراتلویقین ورکړو، چه دهغې ورخی دپاره تیارې اوکړې. اودهغې ورخی خیال اوساتی، اوپه خلقو باندي ظلم زیاتې مہ کوئی. دالله تعالی پە زمکہ باندي فساد مہ کوئی او د بدو نه خان ساتی، پە هغوی کنبی یوعیب داهم ووچه پە ناپ تول کنبی به ئې کمې کولو. او دخلقو حقونه به وهل اوډاکې به ئې اچولې. لارې به ئې بندولې. اوورسره به دالله تعالی اودهغه نه رسول نه انکار کولو. هغوی دخپل پیغمبر نصیحتونو ته غوږنه کیښودو بلکه هغه ته ئې دروغون او ونبیل. ددې پە وجه پە هغوی باندي دالله تعالی عذاب راغې، سخته زلزله راغله اوورسره دومره تیزاوازم راغې چه دهغوی زړونه والوتل. او روحونه ترې اووتل. اوپه لږ ساعت کنبی هرڅه ختم شو. ددوی پوره قیصه پە سوره اعراف او پە سوره شعراء کنبی تیره شوې ده.

وَعَادًا	وَوَعْدًا	وَقَدْ تَبَيَّنَ	لَكُمْ
او عادیان او شمودیان (مونږ هلاک کړل) او ښکاره شوې دې تاسو ته (هلاکت دهغوی)			
او عادیان او شمودیان مو هلاک کړل اود هغوی تباہی تاسو ته دهغوی د کورونو نه ښکاره ده			
مِّنْ مَّسْكِنِهِمْ	وَزَيْنٍ	لَّهُمْ	الشَّيْطَانُ
دکورونو دهغونه او ښائیسته ښکاره کړل هغوی ته شیطان عملونه دهغوی			
(چې تش گنډرات پراته دی) او شیطان هغوی ته دهغوی بد عملونه ښائسته کړی وو			
قَصَدََّهُمْ	عَنِ السَّبِيلِ	وَكَانُوا	مُسْتَبْصِرِينَ ۝
پس منع ئې کړل هغوی ادنیغې لارې نه او د هغوی ښه نظر والا (عقل فکر والا) او قارون			
نو هغوی ئې د نیغې لارې نه منع کړی وو حالاتکه چې هغوی ډیر هوښیاران وو ..... او قارون			
وَفِرْعَوْنُ	وَهَامَانَ	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ	مُوسَىٰ
او فرعون او هامان مونږ هلاک کړل او راغلي وو هغوی ته موسی دنښو ښکارو سره			
او فرعون او هامان مو هم هلاک کړی وو او هغوی ته موسی علیه السلام پە ښکاره نښو سره راغلي وو			

فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا لَاسِقِينَ ۝

پس تکبر اوکړو هغوی | په زمکه کښی | حال داچې نه وو هغوی | وړاند وتونکی (زمونږ نه) |
خو هغوی په زمکه (د مصر) کښی تکبر اوکړو | او هغوی زموږ د عذاب نه بچ نشو

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ ۖ فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا

پس هر یو اړاونیو موږه | په گناه دهغه سره | پس ځینی دهغوی نه | هغه څوک دی | چې اولیږله موږه
نو موږ ټول دهغوی د گناهونو په وجه اونیول | نو په بعضو باندې مو (په کښی)

عَلَيْهِ ۖ حَاصِبًا ۖ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَخَذَتْهُ

په هغه باندې | هواکانری ورونکی | او ځینی دهغوی نه | هغه څوک دی | چې اونیو هغه لره
کانری اورول | ..... او بعضی په کښی یوې چغې راونیول

الصَّيْحَةَ ۖ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ

یوې سختې چغې | او ځینی دهغوی نه | هغه څوک دی | چې ننیستته موږه | هغه | په زمکه
..... او بعضی مو په کښی په زمکه ورځن کړل

وَمِنْهُمْ مَّنْ أَعْرَقْنَا ۖ وَمَا كَانَ اللَّهُ

او ځینی دهغوی نه | هغه څوک دی | چې غرق (دوب) کړل موږه | اونه وو الله |
او بعضی مو په کښی غرق کړل | ..... او الله څو په هغوی ظلم نه وو

لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۝

چې ظلم نې کړې دي په هغوی باندې | ولیکن وو هغوی | په ځانونو خپلو باندې | چې ظلم نې کولو
کړې | ..... بلکه هغوی پخپله په ځانونو ظلم کړې دي

قوله تعالى: -وَعَادًا وَثَمُودَ

عاد او ثمود قارون، فرعون او هامان هم فنا شو: عادیان د هود علیه السلام قوم وو. په احقاف کښی اوسیدل، چه دیمن په
ښارونو کښی د موت سره نژدې دي. ثمودیان د صالح علیه السلام قوم وو. دوی په حجر کښی اوسیدل. چه د وادی
القری سره نژدې ده. د عربیو په لاره کښی د دوی کلې راتلو. کوم چه هغوی ښه پیژندلو. قارون یو مالدار کس
وو. چه دهغه د کوڅانو چایبانی به یوې ډلې گرځولې. فرعون دمصر بادشاه وو. او هامان د هغه وزیر
اعظم وو. هم په دغه زمانه کښی حضرت موسی کلیم الله نبي کړې شو او هغه طرف ته تلې وو. دا دواړه
قبطی کافروو. کله چه د دوی سرکشی د جدنه تیره شوه د الله تعالی د توحید نه منکر شو او رسولانوته نې
تکلیفونه ورکړل او دهغوی خبره نې اونه منله،

قوله تعالى: -فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ

په دوی مختلف عذابونه راغلل: نو الله تعالی دوی په قسما قسم عذابونو سره هلاک کړل. په عادیانو نې هوا
ګانې راوړلې، هغوی په خپل طاقت او قوت باندې ډیر نازیدل، څوک نې په خپله مقابلې هیڅ نه کړل،
او هغوی نې هوا راوړلې. چه ډیره زیاته تیزه وه چه د زمکې کانری نې د ځان سره اوچت کړل او په هغوی
باندې نې اوورول. او په اخره کښی نې زور تردې حده پورې اور سیدو چه دوی به د ځان سره اوچت کړل او
آسمان پورې به یې اوچت کړل او بیابانه نې راغوزار کړل. سر ښکته به راغوزاریدل او سربېره ترې بیل شو. او

داسی به کیدل لکه د کجھوړې اونې وی اوتنې نې بیلې پرتې وی. او خانګې نې جدا پرتې وی. په ثمود یانویاندې چه کله دالله ﷻ حجت پوره شو اودلائل ورکړې شو اودهغوی دغوښتنې مطابق چه کله د کانړی دهغوی په وړاندې اوبڼه راووته خویا هم هغوی ته ایمان نصیب نه شوی لکه په سرکشی کښې نور هم زیاتیدل، دالله تعالی نبي حضرت صالح ﷺ ته نې دهمکې ورکولې او هغه به نې ویړولو، اودایمان والوته نې اووئیل چه زمونږ دښارنه اووخی گنې مونږ به تاسو سنگسار کړو. دوی په یوې چغې سره پاره پاره کړې شو. زړونه نې دویرې نه راووتل اودتولور وحوڼه والوتل. قارون سرکشی اوتکبر اوکړو، دالله ﷻ نافرمانی کولو سره سره نې په زمکه کښې فساد جوړ کړو او په تکبر سره به ګرځیدو او خپل خان ته نې څه وئیل اودیر په غرور کښې شونوالله تعالی هغه سره د خپلومانږ په زمکه کښې څښ کړو اوتراوسه پورې لاڅښیرې. فرعون هاماڼ اودهغه ملګری دسحر په وخت کښې په دریاب کښې ډوب کړل. په هغوی کښې یو هم بچ پاتې نه شو. چه دهغوی نوم خوښې چرته اخستې.

قوله تعالی:- وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ

الله تعالی چه دهر څه اوکړل په دوی هیڅ ظلم نه ووبلکه ددوی دظلم بدله وه. ددوی د بد عملو نتیجه وه. د دوی د کړوسزاوه، دایمان دلته بطور عبرت دې چه دنه منونکي امتونو ذکر او شو، اویا په هغوی هر یوه لره په عذاب سره دهلاکولو ذکر او شو. چا وئیلې دې چه دتولونه مخکښې په چاچه د کانړو وړولو ذکر دې د هغوی نه مراد لوطیان دې. اودو بیدونکې قوم دنوح ﷺ وو، خودا قول تیک نه دې دابن عباس نه داهم روایت دې خوپه سند کښې نې انقطاع ده. ددې دواړو قومونو د هلاکت ذکر هم په دې سورت کښې په تفصیل سره بیان شوی اودیرې فاصلې نه پس دایمان او شو. دقتاده نه داهم روایت دې چه دکانړو باران په چا اوکړې شودهغوی نه مراد لوطیان دې. اوڅوک چه په چغې سره هلاک کړې شودهغې نه مراد د شعيب ﷺ قوم دې. خودا قول هم ددې ایتونونه ډیر لري دې. والله اعلم.

مَثَلُ الَّذِينَ أَخَذُوا مِنَ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ

مثال داهغه خلقو | چی نیولی نې دی | بی دالله نه | دوستان | پشان دمثال | دجولا دې |

کومو خلقو چی الله ﷻ پریخودی دې | اونور معبودان نې جوړ کړی دی | د هغوی مثال دجولاګی دې

اِخْذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ

چی جوړوی | یو کور | او بیشکه | ډیر کمزوري دکورونو نه | خامخا کور دجولا دې |

چی هغه خان دپاره یوه جاله جوړه کړی | او په کورونو کښې کمزوري کور دجولاګی کور دې

لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ

کاش چی وی دوی | چی پوهیدلې | بیشکه الله | ښه پیژنی | هغه | چی دوی ورته اواز کوی |

کاش | چی هغوی په دې خبره پوهیدلې چی بیشکه الله ﷻ ته هغه ټول څیزونه معلوم دی

مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ

بی دهغه ند | څه څیز | او هغه | غالب دې | او دحکمت خاوند دې | او دا مثالونه |

چی دوی نې دالله ﷻ نه بغیر بلنه کوی | او هغه دقدرت او د حکمتونو خاوند دې | او دا هغه مثالونه دی

نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ۝

بیانوؤ مونږه | دپاره دخلقو | اونه پوهیری په دې باندې | مگر عالمان خلق |

چی مونږ نې خلقو ته بیانوؤ | او په دې باندې هغه خلق پوهیری | چی دپوهې خاوندان وی |

قوله تعالى: - مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ

پہ شرک باندی یوں ہ مثال: کوم گسان چہ دالہ ﷻ رب العالمین نہ علاوہ دنورو عبادت اوبندگی کوی د
ہغوی دکمزوری اوبی علمی ذکر کیہی. اودہغوی نہ دمد داویہ رزق کنبی کہ سختی راشی نودہغوی نہ
دمد طمع لری. ددوی مثال داسی دی لکہ چہ یوجولگی پہ خپلہ جالہ کنبی دباران اوگرمنی یخنہ
پناہ اخستل غواری. کہ دوی تہ پتہ وی نوخالق بہ نی نہ پرینبودی اودمخلوق نہ بہ نی خہ طمع نہ کولہ
پس ددوی حال دایماندارودحال نہ بالکل التہادی. ہغوی یوہ مضبوطہ کرہ نیولی دہ اودوی د جولگی
پہ جالہ کنبی خپل سرونہ پت کری دی. دہغہ زہ دالہ ﷻ طرف تہ اووجودنی پہ نیکو عملونو کنبی
مشغول دی. اوددہ زہ دمخلوق طرف تہ اوددہ بدن دہغہ دعبادت طرف تہ ہنکتہ شوی دی.
قوله تعالى: - إِنْ اللَّهُ يَعْلَمُ

تخويف و رکوی مشرکانو تہ: - ییا اللہ ﷻ مشرکان ویروی چہ ہغہ ددوی دشک نہ او ددرغو د معبودانو نہ
خبردی. دوی تہ بہ ددوی دشرارت خوند اوخکوی. چہ دوی نی یاد اوساتی. دوی تہ پہ مہلت ورکولو کنبی
ہم دہغہ مصلحت او حکمت دی. نہ داچہ ہغوی دعلیم اللہ ﷻ بی خبرہ وی. مونہ پہ مثالونو سرہ ہم
منانیلویاندی دوی پوہہ کرل، خوددوی دسوچ پوہی مادہ اوپہ دی کنبی دغوراو فکر کولو توفیق
صرف باعملہ عالمانو تہ وی. چہ پہ خپل علم باندی پورہ دی.
قوله تعالى: - وَمَا يَعْقِلُهَا

پہ مثالونو پوہیدل د علم دلیل دی: - ددی ایت نہ ثابتہ شوه چہ دالہ تعالی بیان کری شوی مثالونو باندی
پوہیدل درہستونی علم دلیل دی. حضرت عمرو بن عاصؓ فرمائی چہ زرمثالونہ درسول اللہ ﷺ زدہ
کری دی (ددی نہ دہغوی علمیت اوفضیلت ظاہر دی. حضرت عمرو بن مرہؓ فرمائی چہ دالہ تعالی د
کلام کوم ایت زماپہ تلاوت کنبی راشی اودہغی تفصیلی معنی زماپہ پوہہ کنبی راشی نو زما زہ
خوبیہی اوماتہ سخت تکلیف وی. اوماسرہ ویرہ وی چہ چرتہ دالہ تعالی پہ نزدماشیرہ پہ جاہلاتو
کنبی خونہ دہ شوی، خکہ چہ دالہ تعالی فرمان دادی چہ مونہ دخلقوپہ ورائدی مثالونہ پیش کوو خود
عالمانو نہ علاوہ پہ ہغی نورنہ پوہیری.

خَلَقَ اللَّهُ	
پیدا کری دی اللہ	
چہ دیوہی خاوندان وی اللہ ﷻ	
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ	
اسمانونہ اوزمکہ پہ حقہ سرہ بیشکہ پہ دی کنبی یوہ نبہ دہ دپارہ دمومنانو	
اسمانونہ اوزمکہ دیر پہ مناسبہ طریقہ پیدا کری دی او پہ دی کنبی مومنانو دپارہ غت دلیل دی	

قوله تعالى: - خَلَقَ اللَّهُ

دخالق حقیقی ذکر: - دالہ تعالی ددیرلوی قدرت ذکر کیہی. چہ ہم ہغہ داسمانونو اوزمکوخالق دی. ہغہ دا
د لویوتوقواویہ طوریا بیکارہ اوفضول پیدا کری نہ دی. بلکہ خکہ نی پیدا کری دی چہ دلته خلق میشتہ
کری اوبیادہغوی نیکی بدی اوگوری اودقیامت پہ ورخ دہغوی داعمالو مطابق ہغوی تہ جزا او سزا
ورکری. بدانتوہ دہغوی اوسیدل اوکری دبد عملونوپہ وجہ سزا اونیک عملوتہ پہ نیکوباندی بہترینہ
بدلہ ورکری.

اُنْلُ مَا اَوْحٰى اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ	
اولوله ته هغه چي وحی کړې تاته د کتاب نه او قانیموه مونځ	
(اټي نبي) کوم کتاب چې تاته دوحی په ذریعه درکړې شوې دې هغه لوله او مونځ پابندی سره کوه	
اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ	
بیشکه چې مونځ منع کوي سړې د بې حیايي نه او د خرابو (ناروا) کارونو نه او خامخا ذکر دالله	
بیشکه مونځ د خرابو او بې حیايي د کارونو نه منع کوي او دالله ﷻ یادول ډیره لویه خبره ده	
اَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ	
(ددې نه هم) لوی دې او الله پوهیږي په هغه چي تاسو نې کوي	
..... او الله ﷻ ستاسو په کارونو پوهه دې	

قوله تعالى: اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ

مونځ د بې حیايي نه منع کول کوي. الله تبارک و تعالی خپل رسول الله ﷺ او ايماندارانو ته حکم ورکړې چې هغوی دې دقران کریم تلاوت کوي او دادي نوروته هم اوروي. او مونځ دې په پابندی سره اداکوي. مونځ انسان خرابو کارونو او نالائقه حرکتونو نه منع کوي. د نبي کریم ﷺ فرمان دې. چې کوم مونځ گزارلره خپل مونځ د گناهونو نه او بدو کارونه نه منع نه کړي هغه دالله تعالی نه ډیر لرې شی. په ابن ابی حاتم کښې دې چې کله در رسول الله ﷺ ددې ایت د تفسیر په باره تپوس او کړې شونو حضور ﷺ او فرمائیل چې څوک مونځ د خرابو کارونو نه منع نه کړي نو پوهه شه چې دده مونځ دالله تعالی په ډیرار کښې قبول نه شو. په بل روایت کښې دې چې هغه به دالله تعالی نه ډیر لرې لاړشی. په یو موقوف روایت کښې د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه روایت دې چې کوم مونځ د بدو کارونو واله او بدو کارونو نه دمنع کولو واله نه وی پوهه شه چې دهغه مونځ هغه دالله تعالی نه لرې کوي. رسول الله ﷺ فرمائی چې څوک د مونځ خبره نه مني دهغه مونځ نه دې. مونځ د بې حیايي او فضول کارونو نه دې منع کوي، ددې اطاعت دادي چې ددې فضول کارونو نه مونځ گزار منع شی. حضرت شعیب رضی الله عنه چې کله دده قوم او وڼیل چې ای شعیب ﷺ ایا تاته ستا مونځ حکم درکوي؟ نو حضرت سفیان رحم ددې په تفسیر کښې او فرمائیل چې اویه الله تعالی مې دې قسم وی چې مونځ حکم ورکوي او منع کول هم کوي. حضرت عبدالله رضی الله عنه چا او وڼیل چې فلانې کس ډیر اوږد مونځ کوي، نو دوی ورته او فرمائیل چې مونځ هغه کس ته نفع ورکوي چې څوک دده خبره اومنی زما په تحقیق چې پورته کوم مرفوع حدیث بیان شود دې هم موقوف کیدل زیات صحیح دی. والله اعلم. په بزار کښې دې چې حضور ﷺ چا او وڼیل چې حضور افلانی کس مونځ هم کوي او غلام نه پرېږدي. حضور ﷺ او فرمائیل چې ډیر زریه د مونځ دې ددې بدی نه واوروي. چونکه مونځ دالله تعالی د ذکر نوم دې. ددې وجې نه نې ددې نه پس او فرمائیل چې دالله تعالی یاد ډیر لوی څیز دې. الله تعالی ستاسو د ټولو خبرونه او ستاسو د صباد کارونو نه خبر دې. حضرت ابو العالیه فرمائی چې په مونځ کښې درې څیزونه دي. که دانه وی نومونځ نه دې. ① اخلاص او خلوص، ② دالله تعالی نه ویره. ③ ذکر الله. د اخلاص سره خوانسان نیک شی. او دالله تعالی دویرې نه انسان گناهونه پرېږدي. او ذکر الله یعنی قران سره نیکی اویدی ورته او بنودلې شی. هغه حکم ورکوي او منع هم کوي. ابن عون انصاری فرمائی چې کله ته په مونځ کښې نې، نو په نیکی کښې نې، او مونځ ته د بدو او خرابو کارونو نه منع کړې نې، اویه دې کښې چې کوم دالله تعالی ذکر کوي هغه ستا دپاره ډیر د فائیدې څیز دې. د حماد قول دې چې د کم نه په کم حالت کښې ته به په مونځ کښې د بدی نه خوېج نې. ډیوراوی نه د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما قول روایت دې چې

کوم بنده الله تعالى يادوى الله تعالى هم هغه يادوى هغه ورته اوونيل چه زمونږ سره چه کوم صاحب دې هغه خووانى چه مطلب ددې دادې چه هرکله دالله تعالى ذکرکوي نو هغه به تايادوى او داپر لوني خيزدې. دالله تعالى فرمان دې (فاذکرونى اذکرکم) تاسو مایادوى زه به تاسو يادوم. دې اوریدو سره حضور ﷺ او فرمائيل چه هغه رښتيا ونيلى دي يعنى دوراړه معنې نې صحيح دى. داهم او هغه هم. اوپه خپله دحضرت ابن عباس نه داتفسيرهم مروى دې، دحضرت عبدالله بن ربيعهم نه يوه ځل حضرت عبدالله بن عباس ﷺ تپوس اوکړو چه ددې جملې په مطلب پوهيږي؟ هغه ورته اوونيل او، ددې نه مراد سبحان الله، الحمد لله، الله اکبر وغيره ونيل دى. دوى ورته او فرمائيل چه تا عجيبه خبره اوکړه داداسې نه دې بلکه مقصد ترې دادې چه دحکم او منع په وخت دالله تعالى ستا يادول ستاد ذکر نه لوي او دپراهم دې. دحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ، حضرت ابودرداء ﷺ، سلمان فارسي ﷺ وغيره نه هم دغه مروى دى. اودغه هم امام ابن جرير m هم خوښ کړې دې.

وَلَا تُجَادِلُوْا

| اومه کوي بحث (جگړه) |

| او اهل کتابو سره په سختي نه بلکه

أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۖ إِلَّا الَّذِينَ

داهل کتابو سره | مگر | په هغه طريقه | چي هغه | ډيره ښه وي | سوا دهغه کسانونه |

په مناسبه طريقه سره بحث کوي | ..... او که څوک په کښي زياتي

ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي

چي ظلم ئي کړې وي | دهغوي نه | او وايي | چي ايمان راوړې دې مونږه | په هغه څيز |

اوکړي نو بيله خبره ده | ..... او تاسو دا وايي چي زمونږ په هغه کتاب هم ايمان دې | کوم چي

أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَيْكُمُ وَالْهٰٓنَا

چي نازل کړې شوې وي | مونږ ته | او چي نازل کړې شوې دې | تاسو ته | او معبود زمونږ |

مونږ ته نازل شوې دې | اوپه هغه کتاب هم چي تاسو ته نازل شوې دې | او زمونږ

وَالْهٰٓكُمُ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ۝

او معبود ستاسو | يودې | او مونږه | دهغه الله | فرمانبردار يو

او ستاسو معبود يو دې | او مونږ دهغه ټول حکمونه منو |

قوله تعالى: وَلَا تُجَادِلُوْا أَهْلَ الْكِتَابِ أَمَّا بِالَّذِي

اهل کتاب سره دمنظري طريقه حضرت قتاده ؓ وغيره خوف رمانی چه دا ايت دجهاد حکم د ايت سره منسوخ دې. اوس خوهم دغه دى. چه يا خواسلام قبول کړه، يا جزیه ورکړه، او جنگ اوکړه. خو دنورو بزرگانو مفسرينو وينا ده چه دامحکم اوباقى دې. کوم يهودى يا نصرانى چه په ديني امورو باندې ځان پوهول او غواړي نو هغه په مهذبه طريقې سره اوپه ښه انداز کښي پوهول پکاردى. هيڅ عجب نه ده چه هغه نيغه لار اختيار کړي. څنگه چه په بل ايت کښي عام حکم موجود دې. (أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالنَّوْعِلَةِ الْحَسَنَةِ) الخ.... دخپل رب دلاري دعوت په حکمت او بهترين نصيحت سره خلکو ته ورکړي. حضرت موسى ؑ او حضرت هارون ؑ لره چه کله دفرعون طرف ته ليږلې کيږي نو فرمان ورته کيږي چه (فَقُولَٰهُ

قَوْلًا لِّئَلَّا يَعْلَمَهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى ﴿٥﴾ یعنی دھغہ سرہ پہ نرمی خبری کوی، ہیخ عجیبہ نہ دہ کہ ہغہ نصیحت قبول کری۔ اودھغہ زرہ ویلی شی۔ ہم دغہ قول دامام ابن جریر m دھغہ دے۔ اودحضرت ابن زید m ہغہ داروایت دے۔ اویہ دوی کنبی چہ خوک پہ ظلم باندی تینگ شی اوضداوتعصب کوی اودحت دقبلولونہ انکاراوکری نویامناظری اوبحثونہ بی فاندی دی۔ بیاخودجنگ اوقتال حکم دے۔ خنگہ چہ داللہ تعالیٰ ارشاد دے۔ ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ الخ۔ مونہ رسولان پہ واضحدلیلونوسرہ اولیرل۔ او د هغوی سرہ موکتاب اومیزان نازل کرو۔ چہ پہ خلقوکنبی عدل اوانصاف قائم کری۔ بیامونہ اوسپنہ ہم نازلہ کری دہ الخ۔ پس داللہ تعالیٰ حکم دادی چہ دخیروالہ سرہ پہ نرمی سرہ اوخوک چہ نہ منی دھغہ سرہ دے سختی اوکری شی۔ خوک چہ جنگ کوی دھغہ سرہ دے جنگ اوکری شی۔ اویہ خبرہ داهم دہ چہ کہ خوک سربنکته اوجزیہ اومنی۔ بیافرمانی چہ دکوم خیزدکرہ اوکھوتہ پتہ تاسوتہ نہ وی دھغہ دتکذیب طرفتہ مہ مخکی کیری۔ اومہ بی اختیارہ دھغہ تصدیق کوی۔ ممکنہ دہ چہ یوحق حکم تاساوانہ منی اومکنہ دہ چہ دیوباطل تصدیق اوکری۔ پس شرطیہ تصدیق کوی۔ یعنی وایی چہ زمونہ داللہ تعالیٰ پہ ہرخبرہ باندی ایمان دے۔ اوکہ ستاسو پیش کری شوی داللہ تعالیٰ نازل کری شوی وی نومونہ دامنو۔ اوکہ تاسوپہ کنبی کمی بیشی کری وی نونی نہ منو۔ پہ صحیح بخاری کنبی دی چہ اہل کتاب بہ پہ عبرانی ژبہ کنبی لوستلو اوزمونہ پہ وړاندی بہ نی پہ عربی ژبہ کنبی ترجمہ کولو۔ پہ دے باندی حضور ﷺ اوفرمائیل چہ تاسودوی تہ مہ دروغژن وایی اومہ ربتونہ۔ بلکہ دا (امَّا بِالَّذِي) نہ تردایت داخہ پوری وائی، پہ مسنداحمد کنبی دی چہ د رسول اللہ ﷺ خواتہ یویہودی راغی اووی ونیل چہ ایا دا جنازی خبری کوی؟ پیغمبر ﷺ ورتہ اوفرمائیل چہ ددی پتہ اللہ تعالیٰ تہ دہ۔ هغہ ورتہ اوونیل چہ ماتہ پتہ دہ چہ دوی یقینا خبری کوی۔ پہ دے باندی حضور ﷺ اوفرمائیل چہ داهل کتاب چہ کلہ تاسوتہ خہ خبرہ بیان کری نومہ دوی دروغژن کوہ اومہ ربتونہ۔ بلکہ وائیہ چہ زمونہ پہ اللہ تعالیٰ باندی دھغہ پہ کتابونوباندی اودھغہ پہ رسولانوباندی ایمان دے۔ داددی وجی نہ چہ چرتہ داسی اونہ شی چہ تاسودچادروغوتہ ربتیا اووایی یادچار ربتیاوتہ دروغ اووایی۔ دلته داهم خیال ساتی چہ ددی اہل کتاب اکثر خبری ددروغووی۔ اکثر بہتان اوخان نہ نی جوړی کری وی۔ پہ دوی کنبی تحریف اوتبدل اوتغیر اوتاویل رواج بیاموندی دے۔ اوصداقت پہ کنبی داسی پاتی شوی دے چہ ہیخ ہم نہ دے۔ بیایوہ خبرہ بلہ ہم دہ چہ فرض کری خبرہ ربتیاہم دہ نومونہ تہ نی خہ فاندہ

چی قران شتہ بیا د بل دین ضرورت نشته۔ زمونہ سرہ خوداللہ تعالیٰ تازہ اوکامل کتاب موجود دے۔ چنانچہ حضرت عبداللہ ابن مسعود m فرمائی چہ تاسوداهل کتاب نہ ہیخ پوبستہ مہ کوی۔ هرکله چہ هغوی پہ خپلہ گمراہ دی نوتاسوتہ بہ خہ لاراوہنایی۔ اوداکیدی شی چہ دھغوی بعضی ربتونہ خبری لره تہ ددوغ اوگنری، یا د هغوی ددروغو خبری تہ تہ ربتیا اووایی، یاد ساتی چہ داهل کتابوپہ زرہ کنبی دخپل دین یوتعصب دے، خنگہ چہ دمال خواہش دے (ابن جریر) پہ صحیح بخاری کنبی دی چہ حضرت عبداللہ ابن عباس m فرمائی چہ تاسوداهل کتاب نہ سوالونہ ولې کوی؟ تاسوخوداللہ تعالیٰ دطرف نہ اوس اوس کتاب نازل شوی دے چہ بالکل خالص دے۔ چہ پہ هغی نہ باطل ملاودی اونہ بہ پکنبی ملاوشی۔ تاسوتہ خوداپہ خپلہ اللہ تعالیٰ فرمانیلې دی چہ اہل کتاب داللہ تعالیٰ دین بدل کری دے۔ داللہ تعالیٰ پہ کتاب کنبی نی بدلون راوستی دے۔ اودخپلولاسونولیکلې شوی کتابونوتہ داللہ تعالیٰ کتاب وائی اوددنیاگتہ نی حاصلہ کرہ۔ ولې ایاتاسوسرہ چہ کوم داللہ تعالیٰ کتاب دے هغہ ستاسودپارہ کافی نہ دے۔ چہ تاسو د هغوی نہ تپوسونہ کوی۔ گوری داخومرہ ناقدری دہ چہ پہ هغوی کنبی خویوکس ہم ستاسونہ نہ تپوس نہ کوی اوتاسود هغوی نہ تپوسونہ کوی؟ پہ صحیح بخاری کنبی دی چہ یوخل حضرت امیر معاویہ m مدینہ منورہ کنبی دقریشودیوی دلې پہ وړاندی اوفرمائیل چہ

گوری پہ دی تہلو اہل کتاب کنبی او ددوی پہ خبرو کولو والو کنبی دتولونہ بنہ او رشتونی (حضرت) کعب احبار دی لیکن ددی باوجود ہم مونہ کله کله دہغہ پہ خبرو کنبی دروغ بیا مومو ددی مطلب دانہ دی چہ ہغہ قصدا دروغ وانی بلکہ پہ گومو کتابونوباندی چہ دہغوی اعتبار دی ہغوی پہ خپلہ اوچ لامدہ ہرخہ راجمع کوی اوپہ ہغی کنبی پہ خپلہ دروغ رشتیا او صحیح غلط ہرخہ پرانہ دی پہ دوی کنبی دمضبوط علم دحافظانوہیخ یوہ دلہ نہ وہ داخوبہ دی امت مرحومہ باندی داللہ تعالیٰ خصوصی فضل دی چہ پہ دی کنبی اللہ تعالیٰ دبهترین زبہ اودماغو والا اواعلیٰ فہم او عقل والا اوبہ حافظان او اتقان والا خلق پیدا کړی دی خوبیاہم تاسو او گوری چہ خومرہ دموضوعاتو ذخیرہ جمع شوی دہ؟ اوڅنگہ خلقو د خپلو ځانونونہ خبری جوړی کړی دی اگرچہ محدثینو باطل لره دحق نہ بالکل جدا کړی دی۔ فالحمد للہ۔

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا	إِلَيْكَ الْكِتَابَ ۖ فَالَّذِينَ	آتَيْنَهُمُ	الْكِتَابَ
او دارنگې نازل کړې دې مونږه اته کتاب پس هغه کسان چې ورکړې وو مونږ هغوی ته کتاب			
او هم دغه شان مونږ ته دا کتاب راوړلې نو چاته چې مونږ وړاندې کتاب ورکړې وو			
يَوْمُنَّوْنَ	يَهٗ	وَمِنْ هَؤُلَاءِ	مَنْ يُؤْمِنُ
هغوی ایمان راوړې په دې باندې او ځینې ددې (مکې د) خلقو نه هغه څوک دی چې ایمان راوړې			
اوس هغوی په دې کتاب هم ایمان راوړې او په دوی (مشرکانو) کښې هم بعضې خلق په			
يَهٗ	وَمَا يَجْحَدُ	بِآيَاتِنَا	إِلَّا الْكَافِرُونَ ۝
په دې باندې او نه کوي انکار دایتونو زمونږ نه مگر کافران خلق اونه وي ته			
دې (قران) ایمان راوړې اوزمونږ دایتونو نه خو د کافرانو نه بغیر بل څوک انکار نه کوي			
تَتَّبَلُّوْا	مِنْ قَبْلِهِ	مِنْ كِتَابٍ	وَلَا تَخْطَءُ
چې لوستو به دې مخکښې ددې نه څه کتاب اونه لیکلو تا هغه په ښې لاس خپل سره			
اوددې نه وړاندې تا چرته کتاب نه وو لوستې اونه دې په خپل ښې لاس			
إِذَا	لَارْتَابَ	الْمُبْطِلُونَ ۝	بَلْ هُوَ
که داسې وي نو بیا شک کښې پریوتې شو باطل پرست خلق بلکه دا قران ښې دی ښکاره			
کتاب لیکلې شو هغه وخت به در باندې بیا دې باطل پرستو شکونه کول بلکه دا خو ښکاره دلیلونه دي			
فِي صُدُورِ	الَّذِينَ	أُوتُوا	الْعِلْمَ ۖ وَمَا يَجْحَدُ
په سینو (زړونو) کښې د هغه کسانو چې ورکړې شوې دي ورته علم او انکار نه کوي			
د هغه خلقو په سینو کښې کومو ته چې علم ورکړې شوې دي اوزمونږ دایتونو			
بِآيَاتِنَا	إِلَّا الظَّالِمُونَ ۝		
دایتونو زمونږ نه مگر ظالمان خلق			
نه خبرو څوک نه صرف ظالمان انکار کوي			

قوله تعالى: قَالِذِينَ اتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَوْمِنُونَهُ

اهل كتاب او مکی والو کنبی څه منونکی هم شته. فرمان دې چه څنگه مونږ په مخکینو نبیانو باندې کتابونه نازل کړي وو، هم دغه شان دا کتاب یعنی قران مجید هم مونږه ای زموږه اخري رسوله ښه تاباندې نازل کړې دي. پس اهل کتاب نه چه کومو خلقو زموږ د کتاب قدر او کړو، اوددې د تلاوت حق نې ادا کړو او چرته چه نې په خپلو کتابونو ایمان راوړو ورسره د اپاک کتاب هم منی. لکه څنگه چه حضرت عبدالله بن سلام ښه او حضرت سلمان فارسي ښه وغیره، او په هغوی خلقو یعنی په قریشو وغیره کنبی هم بعضې خلق په دې باندې ایمان راوړی. خو هغه خلق چه په باطل سره حق پتوی اودنمردن پرانده سترگې پټه وی نو هغوی ددې نه هم منکړدی.

قوله تعالى: وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ

ای نبی ښه په دې خلقو کنبی تردیرې مودې پورې اوسیدلې نې، ددې قران د نازلیدو نه مخکینې دخپل ژوند یوه لویه برخه دې په دې خلقو کنبی تیره کړې ده. دوی ته ښه پته ده چه تا تعلیم حاصل کړې نه دي. ټول قوم او ټول ملک ته ښه پته ده چه ته بالکل بې تعلیمه نې، په لیکلو لوستلو باندې نه پوهیږي. نو هرکله چه نن ته یو عجیبه، فصیح او بلیغ اود حکمت نه ډک کتاب لولې نو ظاهره ده چه هغه دالله تعالی د طرف نه دي. ته په داسې حالت کنبی چه یو تکې دي هم لوستلې نه دي په خپله تصنیف او تالیف کولې نه شي. د حضور اکرم ښه دغه صفت په تیر شوو کتابونو کنبی وو. څنگه چه په قران کنبی نقل دي: «الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الَّذِي يَخْدُوهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ» الخ. یعنی کوم کسان چه تابعداری کوی دهغه رسول اونی امی دچاصفات چه هغه په خپل کتاب تورات کنبی لیکلې شوی بیامومی چه دوی ته دنیکو حکم ورکوی. خوندادې چه دالله تعالی معصوم نبی ښه دهمیشه دپاره دلیک نه لرې اوساتلې شو. یوه کرښه څه چه دیو تکې لیکل هم حضور ښه نه ورتلل. حضور ښه کاتبان مقرر کړې وو چه وحی به نې لیکله. اود ضرورت په وخت به نې د دنیا بادشاهانوسره خط او کتابت هم هغوی کولو. په تیرو شوو فقهاو کنبی قاضی ابوالولید باجی وغیره وئیلې دی چه د حدیبیه په ورځ حضور ښه دا جمله په صلح نامه کنبی په خپل لاس لیکلې وه، چه (هذا ما قاضی علیه محمد بن عبدالله) یعنی دا هغه شرطونه دي په کوم چه محمد بن عبدالله فیصله اوکړه. خو دا قول صحیح نه دي. داوهم قاضی صاحب ته د بخاری ددې روایت په وجه اوشو چه په هغې کنبی دا الفاظ دی چه (ثم اخذ فكتب) یعنی بیا حضور ښه په خپله اولیکل. خوددې مطلب دادې چه حضور ښه دلیکلو حکم ورکړلو. څنگه چه په بل روایت کنبی بالکل صفاموجود دی، چه (ثم امر فكتب) یعنی بیا حضور ښه حکم ورکړو او اولیکلې شو. دمشرق اومغرب دټولو عالمانو هم دغه مذهب دي بلکه په باجی وغیره په دې قول باندې سخت رد کړې دي اوددې نه نې دبیزاری اظهار کړې دي. اوددې قول تردید نې په خپلو شعرونو او خطبو کنبی کړې دي. خودا هم خیال ساتی چه د باجی صاحب وغیره داخیال هیڅ کله نه وو چه حضور ښه په ښه طریقې لیکلو لوستلو باندې پوهیدو. بلکه هغوی وئیل چه د حضور ښه دا جمله په صلح نامه کنبی لیکل دحضور ښه یو معجزه وه. څنگه چه دحضور ښه فرمان دي چه ددجال د دواړو سترگو ترمینځه به کافر لیکلې شوې وی او په یو روایت کنبی دی چه ک ف ر به لیکلې شوې وی. چه هر مومن به نې اولولی یعنی که بې تعلیمه وی نوهم به نې اولولی. دابه دمومن یو کرامت وی. ددې په شان یوه فقره لیکل دالله تعالی د نبی ښه یو معجزه وه. ددې هرگز دا مطلب نه دي چه گنی حضور ښه لیک لوست باندې پوهیدو یا حضور ښه زده کړې وو.

د رسول کریم ښه د لیکلو روایت ضعیف دي. بعضې خلق یو روایت پیش کوی چه په هغې کنبی دی چه د حضور ښه انتقال اونه شو تر هغې پورې ترڅو پورې چه هغوی لیکل لوستل زده کړې نه وو. داروایت بالکل کمزور دي. بلکه هیڅ اصل نه لری. دقران کریم دي ایت ته او گورئ چه څومره په تاکید سره

د حضور ﷺ د ليک لوست نه انکار کوي. اوڅومره په سختۍ اوڅومره زور سره د دې انکار کوي چه حضور ﷺ په ليکلوباندې پوهيدو. اودانې چه اوفرمائيل چه د بنې لاس نه په غالبه اعتبار سره اوونيل گڼي ليکل خوهم په بنې لاس سره کيږي. هم دغه شان (وَلَا ظَلِمَ يَظِيمٌ بِمَنَاحِيهِ) کښې دې ځکه چه هره مرغۍ دوزرو په مدد سره الوزی پس د حضور ﷺ د امی کيدو بيان نې اوفرمائيلو، ارشاد کيږي چه که حضور ﷺ ليک لوست والا وې نو دې باطل پرستوبه د حضور ﷺ په باره کښې د شک گنجائش بيا موندو ځکه چه د مخکينو نبیانو په کتابونه به ی لوستلې وې اودنه به نقل کړې وې، ليکن دلته خو حيرانتيا ده چه باوجود د داسې نه کيدو بيا هم دا خلق زمونږ در رسول الله ﷺ په باره کښې دا الزام لگوي او وائي چه دا د تير شوو خلقو قيصي دې چه ده ليکلي دي اوهم هغه دده په وړاندې سحر مابښام لوستلې شي. باوجود د دې چه ښه پوهه دي چه زمونږ رسول پاک ﷺ تعليم يافته نه دي. ددوی ددې قول په جواب کښې جناب باري تعالی عزاسمه اوفرمائيل، دوی ته جواب ورکړه چه داهغه الله تعالی نازل کړې دي چه د زمکې او اسمان د پټو خبرونه خبردار دي.

قوله تعالى: قَدْ صَدَّقُوا الَّذِينَ أَوْتُوا الْعِلْمَ

قران پاک د عالمانو او حافظانو په سينو کښې محفوظ دي: دلته نې اوفرمائيل چه دارو ښانه ايتونه دي چه د علم والويه سينو کښې دي. په خپله ايات په واضحه اوصاف سوتره الفاظو کښې دي بيا د عالمانو په پوهيدل، ياد ساتل، او په پيژندگلو کښې اسان، څنگه چه فرمان دي، (وَلَقَدْ يَسْرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ) يعنی مونږ د قران د نصيحت دپاره بالکل اسان کړې دي. پس څوک شته چه ددې نه نصيحت حاصل کړي. رسول الله ﷺ فرمائي چه هر نبي ته داسې څيز ورکړي شو چه دهغې په وجه خلقو په هغه باندې ايمان راوړوماته داسې څيز د الله تعالی وحی راکړې شوه چه الله تعالی زما طرف ته نازل کړه نوزه د الله تعالی د ذات نه دا اميد ساتم چه د ټولو نبیانو د تابعدارانو په زيات زمات باعداران وي.

د قران پاک د نه وينځلو کيدو او نه سوزيدلو مطلب: د صحيح مسلم په حديث کښې فرمان باري تعالی دي چه اي نبي ﷺ به په تا از مینست کوم، اوستا په وجه به په خلقوهم از مینست کوم، زه به په تاداسې کتاب نازل کړم چه هغه به اوبه وينځلې نه شي. ته به هغه په اودو کښې او په ويځه باندې لولي، مطلب نې دادي چه ددې حروف په اوبو سره او وينځلې شي ليکن هغه دضائع کيدونه محفوظ دي، څنگه چه په بل حديث کښې دي چه که قران په يوه څرمنه کښې وي نو اور به هغه نه سيزي. ځکه چه هغه په سينو کښې محفوظ دي. په ژبه باندې اسان دي. په زړونو کښې موجود دي. اود خپل لفظ او معنی په اعتبار سره يو ژوندی معجزه ده. هم دغه وجه ده چه په پخوانو کتابونو کښې ددې يو صفت داهم نقل دي چه اناجيلهم في صدورهم دهغوی کتاب به دهغوی په سينو کښې وي. امام ابن جرير دا خوښوی چه معنی نې داده بلکه علم ددې چه ددې کتاب نه مخکښې چا کتاب نه لوستلو اونه په خپل لاسو سره نې څه ليکل دا واضحه ايتونه داهل کتاب د علم والويه سينو کښې موجود دي. د قتاده m او ابن جريج نه هم دغه شان نقل دي. او اولنۍ قول د حسن بصری m دي اوهم دغه په روايت دعوفی m ابن عباس m نه نقل دي. اوهم دغه ضحاک ونيلي دي. اوهم دغه زيات ښکاره دي. والله اعلم.

د قران پاک نه انکار ضدی خلق کوي: بيا فرمائي چه زمونږ دايتونونه منل، نه قبلول، د حدنه تيريدونکو او ضدیانو خلقو کار دي. چه نه په حق پوهيږي اونه ددې طرف ته مانيله کيږي. څنگه چه فرمان دي چه په چا باندې ستادرب خبره ثابته شوې ده هغوی به هيڅ کله ايمان نه راوړي. اگر که هغوی ته ټول نشانات راشي تردې پورې چه هغوی د غم نه ډک د عذابونو مشاهده او کړي.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ

او وائی دا خلق اولیٰ | نازل نہ کرے شویٰ | بہ دہ باندی

اودوئی وائی چہ بہ دی پیغبر باندی | دخیل رب

آيَةُ مِّن رَّبِّهِ ط قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا

نبیٰ | دطرفہ درب خیل نہ | ورتہ اووایہ | بیشکہ نبیٰ | دالله سرہ دی | او بیشکہ زہ |

دطرف نہ خہ (غیبی) نبیٰ ولی رانغلی | ورتہ اووایہ چہ نبیٰ خو دالله ﷺ بہ قبضہ کنسی دی

نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝۵ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا

یرونکی یم | بشکارہ | آیا کافی نہ دہ دویٰ لرہ | داننبہ چہ بیشکہ | نازل کرو مونہ | بہ تاباندی |

اوزہ خو یو ویرونکی یم | چہ صفا صفا ویناکوم | آیا دویٰ دپارہ دا خبرہ کافی نہ دہ | چہ مونہ تاتہ دا

الْكِتَابِ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً

کتاب | چہ اورولی کیری | دویٰ تہ | بیشکہ | بہ دی کتاب کنسی | خامخا رحمت دی |

کتاب رالیولی دی | چہ دویٰ تہ لوستلی شی | بیشکہ بہ دی کتاب کنسی | دایماندارو دپارہ رحمت

وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝۶ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ بَيِّنًا

او نصیحت دی | دپارہ دہغہ قوم | چہ ایمان راوری | ورتہ اووایہ | کافی دی اللہ | بہ منخ زما |

او نصیحت دی | (انی نبی ﷺ) تہ ورتہ اووایہ | چہ صرف یواللہ ﷻ زما | او ستاسو بہ مینخ کنسی

وَيَبَيِّنُ لَكُمْ شَهِيدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ

اوپہ منخ ستاسو کنسی | بہ حیثیت دگواہ سرہ | معلوم دی ہغہ تہ | ہغہ خہ | چہ بہ آسمانونو کنسی دی

گواہی دپارہ کافی دی | ..... ہغہ تہ داسمانونو او دزمکی ہر خہ معلوم دی

وَالْأَرْضِ ط وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا

او بہ زمکہ کنسی دی | او ہغہ کسان | چہ ایمان نہ راورو | بہ باطل باندی | او کفر نہ اوکرو

..... او خوک چہ بہ ناحقو یقین کوی | او دالله ﷻ نہ انکار کوی

يَا لِلّٰهِ لَا أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ۝۷

بہ اللہ باندی | دا کسان چہ دی | ہم دویٰ | بہ خسارہ کنسی دی |

نو ہم دغہ خلق تاوانیان دی |

قوله تعالى: وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ ط

دضد بہ وجہ دکافران دمعجزو مطالبہ: دکافرانوضد او عناد بیانیبری۔ چہ ہغوی دالله تعالیٰ درسول ﷺ نہ داسی
نشانات او غوبستل خنگہ چہ دصالح ﷺ نہ ہغہ قوم غوبستلی وو۔ بیا خیل نبی ﷺ تہ حکم ورکوی چہ
دوی تہ جواب ورکریہ چہ ایتونہ، معجزی اونشانات بنودنہ زما د قدرت خبرہ نہ دہ۔ دادالله تعالیٰ بہ لاس
کنسی دی۔ کہ ہغہ ستاسونیک نیتونہ معلوم کرل نوہغہ بہ درتہ معجزی اونشانی، اوکے تاسوپہ خیل
ضد کنسی لوی لوی خبری جو روی نواللہ تعالیٰ ستاسونہ ویریبری نہ۔ چہ دہغہ خوبنہ ستاسود خوبنی تابع

شی. څه چه تاسو غواړئ هم هغه درته اوبشائی. څنگه چه په بل ایت کښې دی چه دایتونور الیبر لونه مونږ
 څوک منع کولې نه شی. په ځانې ددې چه مخکینو برابر زموږ نه انکار کولو، ښودیانوته او گوری زموږ
 نشانی اوبښه چه کله هغوی ته راغله نوهغوی په هغې باندې ظلم او کړو، او وائیېه چه زه خو صرف مبلغ
 یم. پیغام رسونکې یم. استاذې یم، زما کار تر ستاسو غوږونو پورې دالله تعالی پیغام رسول دی ماناسونه
 ستاسو ښه اوبد او ښودل، نیک اوبدمې درته اوبښودل اوس تاسو پوهه شی اوستاسو کار هدايت اوضلاکت
 دالله تعالی دطرف نه دې که هغه څوک گمراه کړی نوهغه ته څوک لاره ښودلې نه شی. چنانچه په بل
 ځانې کښې دی چه په تادهدايت ذمه نه ده دادالله تعالی کار دې. اودهغه په خوښه باندې منحصر ده.
 ایا دقران معجزه کافی نه ده: د دوی دې فضول خبروته خولې شان او گوری چه بکتاب عزیز دوی ته راغلي
 دې چه دهغې هیڅ یواړخ ته باطل خواته هم ورتلې نه شی، اودوی تراوسه پورې نخښې غواړی. حالانکه
 دا خودتولومعجزونه او چته معجزه ده. دتولې دنیا فصیح اوبلیغ ددې دمعارضې نه اوددې په شان دکلام
 پیش کولونه عاجزه شودتول قران معارضه به څه او کړی؟ دلسو سورتونو په شان بلکه دیوسورت په شان
 سورت پیش کولو چیلنج باوجودنې اونکړې شو. نو ایا دومره لویه اودرنه معجزه ددوی دپاره کافی نه
 ده، چه لانور معجزات هم غواړی. دا خوهغه کتاب دې چه په دې کښې دتیروشووخبرو په باره کښې
 معلومات دی. اودکیدونکې خبرو پکښې پیشن گوئی ده. اودجهگړو پکښې فیصله ده. اودادهغه په ژبې
 سره ونیلې کیږی چه بالکل بې تعلیمه دې. چاچه دچانه الف با هم ونیلې نه دی. چه یوتکې لیکلویاندي
 هم نه پوهیږی. بلکه کله داهل علم په صحبت کښې هم ناست نه دی. اوهغه کتاب لولی چه دهغې سره د
 نورو کتابونو رښتیاوالې اودروغ هم معلومیږی، چه دهغې په الفاظو کښې خوږوالې، دکوم په نظم کښې
 چه روانی، دکوم په انداز کښې چه فصاحت، دکوم په بیان کښې چه بلاغت، دکوم طرزچه زړه
 راښکونکې، دکوم سیاق چه دلچسپ، اودتولې دنیاخوبی په کښې موجوددی. په خپله دبنی اسرائیلو
 عالمانو هم ددې په تصدیق کولویاندي مجبور دی. اوتیرشوي کتابونه په دې باندې شاهدان دی. ښه
 خلق په دې مشین اوداخوښوی او عمل پرې کوی. ددې دومره لوی معجزې په موجودگي کښې بله معجزه
 غوښتل صرف انکار دې.

قوله تعالی: إِنَّ فِي ذَلِكَ

بیافرمانی چه په دې کښې دایمان والودپاره رحمت اونصیحت دې. داقران حق لره ظاهر ونکې اوباطل
 لره تباہ اوبریادونکې اوتیروشووحالات ستاسوپه وړاندې پیش کوی اوتاسوته دنصیحت او عبرت
 موقعه درکوی. دگنهنکارانجام تاسوته ښائی اوتاسودگناهونونه منع کوی. او وائیېه چه په ماباندې اوبه
 تاسویاندي الله تعالی گواه دې اودهغه گواهی کافی ده. هغه ستاسوتکذیب اوسرکشی او زما او زما په
 رښتیاوالی اوخیرخواهی باندې ښه خبردار دې. که ماپه هغه پورې دروغ ترلې نوهغه به ضرور ددې بدله
 زمانه اخستی وه، اوهغه داسي کسان بغیردبدلې نه پریردی. څنگه چه په خپله دهغه فرمان دې چه که
 دې رسول ماپورې یوه خبره هم اوتړی نومابه دده ښې لاس نیولې وې اومری به مې پرې کړې وې. او
 څوک به نه ووچه دې نې زما دلایسه خلاص کړې وې. چونکه په هغه باندې زما رښتیاوالې ښکاره دې او
 زه هم دهغه رالیږلې شوې یم اوزه دهغه نوم اخلم اودهغه ونیلې شوې خبرې تاسوته کوم ددې وجې نه
 هغه زما تانیدکوی اوماته ورځ په ورځ غلبه راکوی اوهغه زما دلایسه معجزات باندې معجزات ښکاره
 کوی. هغه دزمکي اواسمانونوپه غیبویاندي خبردار دې، اودهغه نه یوه زره هم پتیه نه ده. دباطل منونکی
 او دالله تعالی نه منونکی په نقصان کښې اودلیل دی. دقیامت په ورځ به دوی دخپلو بد عملونتیجه
 اووینی اوکومې سرکشی چه نې دلته کړی دی دهغې خوندبه ځکی. الله تعالی لره نه منل اوبتانومل
 ددې نه زیات ظلم به څه وی، هغه علیم اوحکیم الله تعالی به ددوی دبدلې نه بغیر هیڅ کله پرې نږدی

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ

| او زرغواړی ستانه

اودا خلق د عذاب په غوښتلو

بِالْعَذَابِ ط وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَاءَهُمْ هُمْ

عذاب | او که نه وې نیتې | مقرر کړې شوی | نو خامخا به راغلي وې | په هغوی باندې
تندی کوی | او که چرې (دوراندي نه دهرڅیز) وخت مقرر نه وې | نو په دوی باندې به

الْعَذَابِ ط وَلَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝

عذاب | او خامخا هغه به راځي | دوی باندې | ناسابه | او دوی به | خبر هم نه وي |
عذاب راغلي وو | او عذاب به په دوی ناگهانه راشي | او دوی ته به خبر هم نه وي

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ط وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ۝

او زرغواړی ستانه | عذاب | او بیشکه | دوزخ | خامخا چاپیره دي | دکافرانو نه |

دوی په تاباندې د عذاب راتلو تلوار کوی | او په دې کښې شک نشته | چې دکافرانو نه به جهنم راتاویدی

يَوْمَ يَخْشَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ

په کومه ورځ | چې راخوړشی په دوی باندې | عذاب | دپاسه ددوی نه | او دلاند دخپو ددوی نه |

په کومه ورځ چې به پرې عذاب د پورته نه اود پښو نه دلاندې نه دوی راگیر کړي

وَيَقُولُ دُوقُوا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

او اوبه وائی (ورته الله) | او ځکي مزه | دهغه عملونو | چې وئ تاسو | چې کول به مو |

او الله ۝ به ورته او وائی | چې تاسو څه کول دهغې نه خوند واخلي |

قوله تعالى: وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ط

تندی مه کوي عذاب به ضرور راځي. د مشرکانو دخپل جهالت په وجه دالله تعالی عذاب لره طلب کولو بیان کيږي. دوی به نبي ﷺ ته هم دغه وئیل او په خپله به نبي الله تعالی ته هم دغه سوالونه کول چه اې باری تعالی اکه دي ستاد طرف نه حق دي نوتې په مونږ باندې داسمان نه کانږې راووروه اومونږ نه دردناک عذاب راکړه. دلته هغوی ته جواب ملاویري چه الله تعالی داخبره مقرر کړې ده چه دي کافرانو ته به دقیامت په ورځ عذاب ورکوي او که داسې نه وې نوددي په غوښتلوسره به د عذاب توري وریځي په دوی راوړیدلې وې. اوس دي هم دوی یقین اوکړي چه دا عذاب به راځي اوضرور به راځي. بلکه ددوی په بې خبري کښې به په دوی باندې ناگهانه اوپه یوخانې راشي. دوی د عذاب دپاره تندی کوي اومونږ هم په جهنم کښې دوی دخلورووړو وطر فونه راگیر کړي دي. دابن عباس رضی الله عنه د انقل دی چه هغه جهنم دغه بخر اخضر دي. ستوري به هم په دې کښې راپریوځي، اونمر سپوږمې به هم په دې کښې بې نوره شی او غوزار کړې شی. اودې به لمبه شی، اوجهنم به ترې جوړ شی. دمسند احمد په مرفوع حدیث کښې دي چه هم سمندر جنهم دي. ددې حدیث راوی حضرت یعلی ته خلقواوونیل چه تاسو خلق نه گوري چه الله تعالی فرمائی (أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا) یعنی هغه اورچه دهغې نه گیر چاپیره قناتونه دي. نووې فرمائیل چه قسم مې

دې وی په هغه باندې دچاپه لاس کښې چه دابويعلى ساه ده زه به هيڅ کله په دې کښې نه داخلېږم
ترخوپورې چه دالله تعالى په وړاندې پيش نه کړې شم. اوماپورې به ددې يوه قطره نه راونه رسي تردې
پورې چه دالله تعالى په وړاندې پيش کړې شم. داتفسيرهم ډير غريب دې. اوحديث هم ډير غريب
دې. والله اعلم.

قوله تعالى: وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ

جهنم به کافرانو لره هر طرف نه کير وي: بيا فرماني چه په دې دوران کښې به ددوی نه پورته اولاندې
اوروي. څنگه چه په بل ايت کښې دې. ﴿لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ﴾ ددوی دپاره جهنم د اوسيدو
خاني دې. په بل ايت کښې دې ﴿لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ﴾ يعنی ددوی لاندې اوپورته به هم
داورفرش اوسيوري وي. په بل خاني کښې ارشاد دې. ﴿لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكْفُونُ عَنْ وُجُوهِهمُ النَّارُ وَلَا عَنْ
ظُهُورِهِمْ﴾ الخ... يعنی ارمان چه کافر هغه وخت اوپيژني هرکله چه دوی به نه د خپلې مخې نه اور لري
کړې شي اونه دخپلې شانه. ددې ايتونونه معلومه شوه چه دهر طرف نه به دې کافرانولره اور خوري
دمخې نه اوروستونه، پورته نه، لاندې نه، دښې طرف نه، دگس طرف نه، نوبه دوی باندې به دالله تعالى
غصه اوقهروي. ددې ځاني نه به ورته هروخت ونيلې کيږي چه واخلي د عذاب مزه اوځکي، پس يو
ظاهري جسماني عذاب داباطنی اوروحانی عذاب. هم ددې ذکر په ايت ﴿يَوْمَ نَسُجُّونَ﴾ الخ... او په ايت ﴿يَوْمَ
يُدْعَوْنَ﴾ الخ... کښې دې. يعنی هرکله چه جهنم ته پرمخې رابښکلي شي اوورته به اوونيلې شي چه واخلي
اوس د عذاب مزه اوځکي. په کومه ورځ چه به دوی په دهکوسره په جهنم کښې واچولې شي اوورته به
اوونيلې شي چه داهم هغه جهنم دې کوم چه تاسودروغ گنړلو، اوس اووايي داجادودې لارشي اوس
جهنم ته لارشي، اوس ستاسو صبر کول اونه کول يوشان دي. تاسوبه د خپلو عملونو بدله ضرور بيا مومي.

يَعْبَادِي الَّذِينَ	أَمِنُوا	إِنَّ أَرْضِي	وَاسِعَةٌ	فَالْيَايَ
اے بندگانو زما هغه بندگانو اچي ايمان موراوړې دې بيشکه زمکه زما فراينه ده پس خاص مالره				
اني زما مومنانو بندگانو زمکه ډيره فراخه ده ..... نو تاسو خالص زما عبادت کوئ.				
فَاعْبُدُونِ ۝	كُلُّ نَفْسٍ	ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ	إِلَيْنَا	تُرْجَعُونَ ۝
بندگي کوئ هر نفس ځکونکي دمرگ دې بيا به خاص مونږ ته واپس راوستلي شي				
هر يو ژوندې به خامخا دمرگ خوند ځکي بيا تاسو ټول به ماته راپيش کيږئ				
وَالَّذِينَ	أَمِنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	لَنَبْوَئَهُمْ	
او هغه کسان اچي ايمان ئې راوړې دې او عملونه ئې کړي دي نيك خامخا به ډيره کړو مونږ هغوی				
او چا چي ايمان راوړې دې او نیک کارونه کوي ..... مونږ به ورته د جنت				
مِّنَ الْجَنَّةِ	عَرَفًا	تَجَرُّوْا	مِنْ تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
دجنت نه په داسې مانږو کښې اچي بهيږي به لاند د هغې نه نهرونه هميشه به اوسيږي				
بلاخانو کښې ځاني ورکړو چي د هغې لاندې به نهرونه بهيږي هميشه دپاره به په هغې کښې				
فِيهَا	نِعَمٌ	أَجْرُ الْعَمَلِ ۝	الَّذِينَ	صَبَرُوا
په هغې کښې ډير ښه دې اجر د عمل کونکو د هغه عمل کونکو چي صبر ئې اوکړو				
اوسيږي دنیک (عمل) کوونکو بدله ډيره ښه ده (يعنی) چا چي صبر کړې وي				

وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ	يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٠﴾	وَكَايْنِ	مِّنْ دَابَّةٍ	لَّا تَحْمِلُ
او په خپل رب باندې توکل (بروسه) کوی او خومره ډېر دی د خناورونه چی نه باروی				
او په خپل رب باندې توکل کوی ..... او ډیر داسې ساه لرونکی شته				
رِزْقَهَا ۚ اللَّهُ	يَرْزُقُهَا	وَأَيَّاكُمْ ۚ	وَهُوَ	السَّمِيعُ
رزق خپل الله رزق ورکوی هغوی له هم او تاسو ته او هغه هر څه اوریدونکی				
چی خپل خان له روزی سنباله نه ساتلی الله ۚ هغوی ته هم روزی ورکوی او تاسو ته هم او هغه هر څه				
الْعَلِيمُ ﴿٥١﴾				
او په هر څه پوهه دي				
اوری او په هر څه پوهه دي				

قوله تعالى: يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

د هجرت توغیب: الله تبارک و تعالی په دې ایت کښې ایمان والوته د هجرت کولو حکم ورکوی. چه هغوی کوم ځانې کښې دین قائم نه شی ساتلی، دې ددې ځانې نه لارشی چرته چه دوی ته ددوی په دین کښې ازادی وی. دالله تعالی زمکه ډیره فراخه ده. چرته چه دوی دالله تعالی دحکم مطابق عبادت اویه توحید باندې عمل اوکړې شی هلته دې لارشی. په مسند احمد کښې دی چه رسول الله ۷ فرماني، ټول ښارونه دالله تعالی ښارونه دی. او ټول بڼدگان دالله تعالی غلامان دی. کوم ځانې کښې چه ته ښیگره پیامومي هلته اوسیره. چنانچه صحابه کراموته چه کله په مکه کښې اوسیدل گران شونو هغوی هجرت اوکړو او حبشې ته لاړل. چه هلته په امن او امان سره دالله تعالی په دین باندې قائم پاتې شی. دهغه ځانې عقلمند او پوهه بادشاه اصحمه نجاشی ددوی پوره پوره مدد او نصرت اوکړو او هلته دوی په ډیر عزت او او خوشحالی سره اوسیدل. بیاد دې نه پس دالله تعالی په اجازت سره صحابه کرامو او رسول الله ۷ په خپله د مدینې منورې طرف ته هجرت اوکړو.

قوله تعالى: كُلُّ نَفْسٍ ذٰئِقَةُ الْمَوْتِ

مرګ نژدې دي د آخرت تیارې اوکړئ ددې نه پس فرماني چه په تاسو کښې هریوکس لره مړه کیدل او زما په وړاندې حاضریدل دی. تاسو که خواه هر چرته ئې، دمرګ دپنجې نه خلاصې بیاموندې نه شی. پس تاسو لره ټول ژوند دالله تعالی په اطاعت کښې اودهغه په راضی کولو کښې تیرول پکار دی. چه دمرګ نه پس هرکله چه دالله تعالی په وړاندې حاضرشی نو په بدی کښې راگیرنه شی. ایمان دارا ونيك عمله خلقولره به الله تعالی دجنت عدن اوچتو منزلونوته اورسوی. چه دهغې دلاندې قسم قسم نهرونه بهیرې. چرته صفا اوسپینې اوبه، چرته دپاکو شرابو او چرته دپیونهرونه. داچینې به په خپله کوم طرف ته جنتی او غواری په بهیدوشی. دوی به هلته همیشه اوسیرې، اونه به دهلته نه ویستی شی اونه به لرې کړې شی. نه به هغه نعمتونه ختمیږي اونه به په هغې کښې کمې راخی. نومنانوته دهغوی دنيك عملونو په وجه دجنت اوچتې بالاځانې به مبارک شی. چاچه په خپل رښتونی دین باندې صبر اوکړو او د الله تعالی طرف ته ئې هجرت اوکړو دهغه دشمنان ئې پرېښودل او خپلو خپلوانولره او خپله کوروالولره ئې دالله تعالی په لاره کښې پرېښودل دهغه د نعمتونو اودهغه د انعاماتو په امید باندې ئې د دنیا عیش او عشرت ته لته ورکړه.

دجنت بالاخانې به دچا دپاره وی: په ابن ابی حاتم کنبې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی، په جنت کنبې داسې بالاخانې دی چه دهغې ظاهر دباطن نه په نظر راځی. الله تعالی هغه ددوی دپاره جوړې کړې دی. څوک چه په بل روتی خوری او خوش کلام اونرم گفتاروی. دمونځ روژې پابندوی، اودشپې هرکله چه خلق په خوب اوده وی دوی مونځونه کوی. اوپه خپل رب باندې کامله بهروسه ساتی، په خپلو ټولو احوالو کنبې که دنیاوی اوکه دینی.

قوله تعالى: وَكَانَ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا

هجرت سره رزق نه کمېږی بلکه زیاتېږی: بیاني او فرمائیل چه رزق دیوځانې سره خاص نه دی. بلکه دالله تعالی تقسیم کړې شوې رزق عام دی. او هرځانې کنبې دی. څوک چه چرته وی هلته وررسی. د مهاجرین په رزق کنبې الله تعالی دهجرت نه پس هغه برکت و اچولوچه دوی د دنیا د اطرافو مالکان شو. نووې فرمائیل چه ډیر ځناوردی چه نه دخپل رزق دراغوندولو طاقت لری اودهغې نه دحاصلولو، نه دصبادپاره څه ږدی، دالله تعالی په ذمه دهغوی رزق دی. پروردگار هغوی ته دهغوی رزق رسوی. ستاسورازق هم هغه دی. هغه هیڅ مخلوق لره په هیڅ وخت کنبې نه هیروی. مېړوته دهغوی په سوړو کنبې، مرغوته په اسمان اوزمکه اوددې ترمینځه خلا کنبې، ماهیانوته په اوبو کنبې، هم هغه رزق ورکوی. څنگه چه نې او فرمائیل. ﴿وَمِمَّنْ دَابَّةٌ فِي الْأَرْضِ﴾ الخ... یعنی په مخ دزمکې هیڅ یو ځناورداسې نشته چه دهغه روزی د الله تعالی په ذمه نه وی. هم هغه دهغوی داوسیدوځانې ښه پیژنی. داهرڅه د هغه په روښانه کتاب کنبې موجوددی. ابن ابی حاتم کنبې دی. ابن عمر ؓ فرمائی. زه درسول الله ﷺ سره روان وم. دمدينې باغونو کنبې یو باغ ته رسول کریم ﷺ لاړو، اوراپریوتې کهجورې حضور ﷺ صفاکولې اوخوړلې، ماته نې هم دخوراک دپاره او فرمائیل، ماورته اوونیل، حضور ﷺ زه خودا کهجورې خوړې نه شم. حضور ﷺ او فرمائیل لیکن په ماخودا ډیرې ښه معلومیږی. ځکه چه دخلورمې ورځې سحر دې چه ماڅه خوړلې نه دی. اونه ماته دخوراک دپاره څه ملاوشوې دی. واوره که ماغوبنتې نوالله تعالی ته به مې سوال کړې وووالله تعالی به زه دقصر اوکسری مالک جوړ کړې وې. ای ابن عمر استایه څه حال وی کله چه ته به په داسې خلقو کنبې نې چه دټول کال دپاره به غله جمع کوی، اودهغوی یقین اوتوکل به بالکل ختم شوې وی. مونږ لاپه هغه حالت کنبې ووچه دا ایت ﴿وَكَانَ﴾ الخ... نازل شو. پس رسول الله ﷺ او فرمائیل، الله تعالی ماته دخزانو دجمع کولو اوخواهشاتو پسې دتلو حکم نه دې راکړې، کوم کس چه د دنیا خزانی جمع کړی اودهغې سره باقی ژوند اوغواړی، هغه دې پوهه شی چه دحیات والا باقی ژوند خودالله تعالی په لاس کنبې دې. گوره زه خوبه نه درهم اودینار جمع کوم اونه به دصبادپاره نن روزی جمع کوم. دا حدیث غریب دی. اوددې راوی ابو العطف جزری ضعیف دی.

د کارغه بچی خوری؟ دامشهوره ده چه دکارغه د بچی کله ښې راوځی نودهغه ښې وزرې سپین وی. داچه اووینی نوکارغه په نفرت سره دهغه نه اوتختی. خوورځې پس دهغووزورونک تورشی. نو بیا هله دهغوی موریلارواپس راشی اوهغوی دانه وغیره ورکوی. په شروع ورځو کنبې هرکله چه ددوی مور پلارددوی نه متنفرشی اواوتختی اوددوی خواته هم نه راځی، نوهغه وخت کنبې الله تعالی واپه واپه ماشی ددوی خواته رالیږی، چه ددوی خوراک جوړیږی. د عربو شاعرانو دانظم کړې هم دې. د حضور ﷺ فرمان دې چه سفرکوی چه صحت اوروزی بیا مومی: په بل روایت کنبې دی چه سفرکوی چه صحت او غنیمت ملاوشی، په بل حدیث کنبې دی چه سفرکوی نفع به بیامومی: اوروزې نیسی: نوصحت منډبه نې، جهادکوی غنیمت به درته ملاویږی، په بل روایت کنبې دی چه کوشش کونکی اواسانی والوسره سفرکوی، بیاني او فرمائیل الله تعالی د خپلو بندگانو خبرې اوریدووالا اودهغوی حرکات اوسکنات باندې پوهه دې.

وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ	مَنْ خَلَقَ	السَّمَوَاتِ
او که تہ تپوس او کړې ددوی نه چي چا پيدا کړې دي آسمانونه		
او په هرڅه پوهه دي او که چرې ته ترې تپوس او کړې چي هغه ذات څوک دي چي آسمانونه		
وَالْأَرْضِ	وَسَخَّرَ	الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لِيَقُولَنَّ اللَّهُ
اوزمکه او تابع کړې نې دي نمر او سپوږمۍ نو خامخا به او وائي چي الله		
اوزمکه نې پيدا کړې دي او نمر او سپوږمۍ نې په کار لگولي دي دوی به ضرور او وائي		
فَأَنى	يُوفِّكُون*	اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
نو دکوم ځانې نه دوکه کيږي دوی الله فرانښه کوي رزق دپاره دهغه چا چي خوښه نې شي		
چي الله ﷻ نو بيا دوی کوم طرف ته اړولي روان دي الله هغه ذات دي چي پخپلو بندگانو کښې پخپله		
مِنْ عِبَادِهِ	وَيَقْدِرُ لَهُ	إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
دبنديگانو خپلونه او تنگوي (روزي) هغه لره بيشکه الله په هر څيز باندې عالم (څېر) دي		
خوښه د چا رزق فراخه کوي او د چا رزق تنگوي بيشکه الله ﷻ په هر څيز ډير ښه پوهه دي		
وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ	مَنْ نَزَّلَ	مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا
او که تہ تپوس او کړې ددوی نه چي چا نازل کړې دي د آسمان نه اوبه پس ژوندۍ نې کړه		
او که تہ ددوی نه تپوس او کړې چي چا پورته نه اوبه راوولي دي اوزمکه نې		
بِهِ	الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِ	مَوْتِهَا لِيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلْ
په هغې باندې زمکه روستو دمرگ دهغې نه نو خامخا به او وائي چي الله اورته او وايه		
دمرگ کيدونډ پس بيا راژوندۍ کړه نو دوی به وائي چي الله ﷻ نازل کړې دي ته او وايه چي		
الْحَمْدُ لِلَّهِ ط	بَلْ أَكْثَرُهُمْ	لَا يَعْقِلُونَ ع
چي ثناده الله لره بلکه زيات خلق ددوی نه د عقل نه کار نه اخلي		
ټول تعريفونه الله ﷻ دپاره دي خو په دوی کښې زيات کسان نه پوهيږي		

قوله تعالى: وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

درزق فراخي اوتنكي دالله تعالى په لاس كښې ده: الله تعالى ثابتوي چه معبودبرحق صرف هغه دي. خپله مشركان هم دا خبره مني چه دزمكي آسمان پيدا كونكي، نمر او سپوږمۍ لره مسخر كونكي، شپې او ورځې لره پرله پسې راوستونكي، خالق، رازق، مرگ او ژوند باندې قادر صرف الله تعالى دي. هغه ته ښه پته ده چه دمالداري لائق څوك دي؟ او دغريبي لائق څوك دي؟ دخپلو بندگانو مصلحتونه هغه ته پوره پوره معلوم دي. پس هركله چه مشركانوته په خپله پته ده چه دټولو څيزونو خالق صرف الله تعالى دي په هرڅه باندې قابض صرف هغه دي. بيا دهغه نه علاوه دنورو عبادات ولي كوي؟ او دهغه نه علاوه په نورو باندې توكل ولي كوي؟ هركله چه هغه دملك مالك يواځې دي. نو دعبادتونو لائق هم هغه يواځې دي. توحيد ربوبيت منلوسره بيا دتوحيد الوهيت نه انكار عجيبه څيز دي. په قران كريم كښې خود دتوحيد ربوبيت سره سره دتوحيد الوهيت ذكر په كثرت سره دي. ځكه چه دتوحيد ربوبيت دمكي مشركان قائل

خوونو هغوی ته قائل کیدوسره سره دتوحید الوهیت دعوت ورکړې کيږي. مشرکانو به په حج او عمره لیک و نیلوسره بیا هم دالله تعالی سره دشریکانو اقرار کولو، (لېک لاشریک لک الاشریکاً هولک تملک و ماملک یعنی ای الله مونږ حاضر شو ستاڅوک شریک نشته خوداسی شریکان دچا مالک اودچا دملک مالک هم نه نی.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ

اونه دې | دا ژوند

| اود دنیا دا ژوند

الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ ط وَانَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ م

د دنیا | مگر | لعبت کار دې اولوبه ده | او بیشکه کور داخرت | خامخا هغه دې اصلی ژوند | دلویو او دتماشو نه سوا بل هیڅ حقیقت نه لری | اواصل ژوندون داخرت دې

لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝ فَاِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِكِ

افسوس چې وې دا خلق | چې پوهیدلې | پس هر کله چې | سواره شی دا خلق | په کشتی کښی | کاش چې دوی پوهیدلې | کله چې دوی په بیړی کښی سواره شی

دَعَا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ فَلَمَّا

نو رابلی الله | په دا حال کښی چې خالص کونکی وی | دپاره دهغه (الله) | دین (خپل) لره | پس هر کله چې نو بیا صرف الله پاک رابلی | خوڅه وخت چې

نَجَّاهُمْ ۖ إِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ۝

هغه بچ کړی هغوی لره | وچې ته | نو بیا هغوی | شریک جوړوی دالله سره | مونږ نی اوچې غاړې ته واړووا | نو بیا الله سره شریکان جوړوی

لِيَكْفُرُوا بِمَا اٰتَيْنَاهُمْ ۚ

دپاره ددې چې ناشکری اوکړی هغوی | په هغه نجات | چې ورکړې وو مونږ هغوی ته | نوڅه چې مونږ دوی ته ورکړی دی | دهغې ناشکری کوی | او دپاره ددې

وَلِيَتَمَتَّعُوا ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝

او چې نفع واخلي (د دنیا د ژوند) | پس ډیر زړه | معلوم شی دوی ته | چې څو ورځې مزی واخلي | نو ډیر زړه (په خان) پوهه شی |

قوله تعالى: وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ ط

مشرکانو به دمصیبت په وخت کښی الله تعالی ته اواز کولو: -د دنیا د سپک والی او ذلالت ددې د زوال او فنا ذکر کيږي. چه دې لره هیڅ همیش والی نشته، دابه همیشه قائمه نه وی داخو صرف لهولعب دې. داخرت ژوند د دوام اوهمیشه باقی پاتې کیدونکې ژوند دی. هغه د زوال او فنا او ذلالت نه لرې دی. که دوی ته پته وې نو دې باقی پاتې کیدونکی خیزباندې به نی فناخیزته فوقیت نه ورکولو.

بیا فرمائی کہ مشرکان دبی و سئی پہ وخت کنبی خواللہ تعالیٰ وحدہ لا شریک تہ اوازونہ کوی بیاد مصیبت اخوا کیدوسرہ اوتکلیف لری کیدوسرہ دنورونومونہ ولی اخلی؟ خنگہ چہ پہ بل خانی کنبی دی (وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ) الخ... یعنی ہر کلمہ چہ پہ سمندر کنبی پہ مشکل کنبی راگیرشی ہغہ وخت داللہ تعالیٰ نہ علاوہ نوربول ترینہ ہیرشی اوکلہ چہ پہ ہغہ خانی کنبی خلاصی بیامومی اووچی تہ راشی نو فوراً مخ اوگرخوی۔

دعکرمہ بن ابی جہل دایمان واقعہ: پہ سیرت ابن اسحاق کنبی دی چہ کلہ رسول اللہ ﷺ مکہ فتح کرہ، نو عکرمہ بن ابوجہل دہلتہ تہ اوتختیدو۔ او حبشی تہ دتلویہ ارادہ پہ کشتی کنبی کنبیناستو۔ اتفاقاً سخت طوفان راغی نو کشتی اخوادیکواتلہ راتلہ۔ خومرہ مشرکان چہ پہ کشتی کنبی ووتولواوونیل چہ داموقعہ صرف اللہ تعالیٰ تہ داوازورکولودہ۔ پاخی اوپہ اخلاص سرہ اللہ تعالیٰ تہ دعاگانئ اوکری دی وخت کنبی خلاصی صرف دہغہ پہ لاس کنبی دی۔ دی اوریدوسرہ عکرمہ ﷺ او فرمائیل، واورئ پہ اللہ تعالیٰ می دی قسم وی کہ دسمندر ددی بلانہ دہغہ نہ علاوہ نورخوک مونہ تہ خلاصی راکولی نہ شی نویہ اوچہ باندی ہم دمصبیتونولری کولووالا ہم ہغہ دی۔ ای اللہ تعالیٰ ازہ ستاسرہ وعدہ کوم چہ کہ ددی خانی نہ بچ لارم نوسیدہ یعنی نیغ بہ لارشم اودحضرت محمدرسول اللہ ﷺ پہ لاس کنبی بہ خبل لاس کیرپدم او د حضور ﷺ کلمہ بہ اووانیم۔ زما یقین دی چہ داللہ تعالیٰ رسول ﷺ زما خطاگانئ معاف کری۔ اوپہ مابہ رحم اوکری۔ نوہم دغسی اوشو (لَيَكْفُرُوا) او (وَلَيَكْفُرُوا) کنبی چہ کوم لام دی تہ لام عاقبت وائی خکہ چہ ددی قصددانہ وی اوفی الواقع دہغہ طرف تہ نظراچولونہ ہم داخبرہ دہ۔ اوداللہ تعالیٰ پہ نسبت خودالام تعلیل دی۔ ددی پورہ تقریرمونہ پہ ایت (لَيَكُونَنَّ لَهُمْ عَذَابٌ وَحَرْنَا) کنبی کری دی۔

اَوَلَمْ يَرَوْا

ایا نہ گوری دا خلق |

ایا دوی چری غور نہ دی کری

اَنَا جَعَلْنَا حَرَمًا اَمِنًا وَيَتَخَطَّفُ النَّاسُ

چی بیشکہ جوہ کرو مونہ | حرم | امن ورکونکی خانی | حالانکہ تبتولی کیری | خلق |

چی مونہ حرم دامن خانی گرخولی دی | اود گیرچاپیرہ علاقو نہ خلق (پہ زورہ) بھر ویستلی شی

مِنْ حَوْلِهِمْ اَفْيَا الْبَاطِلِ يَوْمُنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ

چاپیرہ ددوی نہ | آیا پس پہ باطل باندی | ایمان راوری دوی | او پہ نعمت داللہ | کفر کوی دوی |

نوایا دوی بیا ہم پہ باطلو معبودانو باندی ایمان راوری اوداللہ ﷺ دنعمتونونا شکری کوی

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ

او خوک دی | دیر ظالم | دہغہ چانہ | چی دخانہ جوہوی | پہ اللہ باندی | دروغ | یا دروغ گنری |

اود ہغہ چانہ غت ظالم خوک کیدیشی | چی پہ اللہ ﷺ پوری دروغ اوتہی | بیا کلہ چی

بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ

حق لہ | ہر کلہ چی | راشی ہغہ تہ | آیا نشستہ | پہ دوزخ کنبی خانی | دپارہ دکافرانو |

حقہ خبرہ ورتہ اورسیہی | نو ہغی تہ دروغ وائی | آیا دکافرواستو گنہ بہ پہ دوزخ کنبی نہ وی؟

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ

او هغه کسان | چی محنت کوی | په دین زموږ کښی | خامخا به ښایو مونږ هغوی ته | لاری زموږ
او څوک چی زموږ د دین په لاره کښی کوشش کوی | نو مونږ به ورته خپلې لارې او ښایو

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْهٰحْسِنِينَ ۝

او بې شکه الله | خامخا د نیک عملو خلقو سره دې |

او بې شکه الله ځان نیکانو خلقو سره دې

قوله تعالى: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا

زمانعت یاد کړئ اوزما په نبي ايمان راوؤئ: الله تعالى قريشوته خپل احسان وريادوی چه هغه دوی ته په خپل حرم کښی ځانې ورکړو. کوم ته چه هرکس ورشی هغه امن ته وراورسی. ددې سره خواشاکښی جدال او قتال اولوت مارکیري. اوددې ځانې والا په امن او امان سره خپل ژوند تیروی. څنگه چه ئې په سوره (لا یلف قریش) الخ... کښی بیان اوفرمائیل، نوایاددې دومره لوی نعمت شکریه داده چه دوی دالله تعالی سره د نوروهم عبادت او کړی؟ ادايمان راوړوپه ځانې کفرکوی، اوپه خپله هم تباہ شی اونورهم دتباہی په لاریاندې روان کړی. دوی له خوداپکارووجه دوی دیو خداي په عبادت کښی دهرچانه زیات وې. نبي اخرالزمان ددوی پوره رښتوني ملگري دي. خودوی ددې التیادالله تعالی سره شرک او کفرکول اونی اکره منل او هغه ته تکلیف اومصیبت رسول شروع کړی دی. په خپله سرکشی کښی تردې حد پورې مخکښی شوې دی چه دالله تعالی پیغمبر ښی دمکې نه بهرکړو.

نوپه اخره کښی دالله تعالی نعمتونه شوکیدل ددوی نه شروع شو. دبدرپه ورځ ددوی مشران په بې دردی سره قتل شو. بیاالله تعالی دخپل نبي ښی په لاس مکه فتح کړه. اودوی ئې ذلیل او بېست کړل. اود هغه نه زیات لوی ظالم بل هیڅوک نشته چه په الله تعالی پورې دروغ او تری. وحی نه راځی او اووانی چه زماطرف ته وحی کیږي. اودهغه نه زیات لوی ظالم هیڅوک نه دي چه دالله تعالی رښتوني وحی اودهغه حق اونه منی اودحق رارسیدو باوجودپه دروغوباندي کلک ولاړوی داسې مفتري اودورغ ونیونکی خلق کافردي. اوددوی ځانې جهنم دي.

دَوَالَّذِينَ جَاهَدُوا، نه مراد رسول الله او دده اتباع ده: دالله تعالی په لاره کښی مشقت اوچتونکونه مراد رسول الله، در رسول الله اصحاب، اودحضور ﷺ اتباع فرمان خلق دي. چه ترقیامته پورې وی نوفرمانی چه مونږ به ددې کوشش کونکورهنماني کوواوپه دنیاودین کښی به دوی ته لاري ښایو. حضرت ابواحمد همداني mفرمانی چه ددې نه مراددادې چه کوم خلق په خپل علم باندي عمل کوی الله تعالی دوی ته ددوی په کارونو کښی هدايت ورکوی چه دهغوی په علم کښی نه وی. دابوسلیمان دارانی ته چه کله دا ذکرکیږي نودوی فرمانی چه دچاپه زړه کښی څه خبره پیدا شی اگرکه هغه ښه خبره وی مونږلره په هغې باندي عمل کول پکارنه دی. ترڅوپورې چه دقران او حدیث نه هغه خبره ثابته شوې نه وی. کله چه ثابته شی نوعمل دي اوکړی اودالله تعالی حمددي اوکړی چه دهغه په زړه کښی راغلې ده هم هغه په قران او حدیث کښی هم راووته، الله تعالی دمحسنینوسره دي.

د احسان مطلب: حضرت عیسی ابن مریم ﷺ فرمانی چه احسان ددې نوم دي چه څوک تاسره بدسلوک اوکړی نوتۀ دهغه سره نیک سلوک اوکړه. داحسان کونکی سره داحسان کولونوم احسان نه دي. والله اعلم.

(الحمد لله، دالله تعالی په فضل او کرم سره دسوره عنکبوت تفسیر ختم شو.)

ایاتونہ	سورة الروم مکية وهى ستون آية وست ركوعات	رکوع گانہی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑩	شروع کوم پہ نوم د الله چہ دیر مہربان زیات رحم کونکے دی	⑥
الْمَلَأَ	غَلَبَتِ الرُّومُ ۝ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ	
الف . لام . میم	غلبہ حاصلہ کرے شوہ پہ روم باندے پہ نزدیکی زمکہ کنسی او ہغوی بہ	
الم :	رومیانو (دشام دملک) پہ نزدیکی علاقو کنسی (دایران دلاسہ) ماتے او خو پلہ او ہغوی بہ	
مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ	سَيَغْلِبُونَ ۝ فِي بَضْعِ سِنِينَ ۝ لِلَّهِ الْأَمْرُ	
روستو دمغلو بوالی خیل نہ	زر غالب شی پہ یو خو کلونو کنسی خاص الله لہ دی اختیار	
ددے ماتے (شکست) نہ پس پہ یو خو کالہ کنسی	دنتہ دنتہ بیا غالب شی . ورا ندے ہم د الله تعالیٰ	
مِنْ قَبْلُ	وَمِنْ بَعْدُ ۝ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۝	
مخکنسی (یعنی اول ہم) او روستو ہم او پہ دغہ ورخ بہ خوشحالی کوی مومنان	اختیار وو او روستو ہم (اختیار) دہغہ دی او پہ دغہ ورخ بہ مسلمانان د الله تعالیٰ پہ مدد	
بِنَصْرِ اللَّهِ ۝	يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ ۝ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝	
پہ امداد دالله سرہ امداد کوی الله دہغہ چاچی خوبہ نی شی او ہغہ غالب دی مہربانہ دی	خوشحالی کوی ہغہ چہ دہر چا بارہ کنسی او غواہی مدد ورسرہ کوی او ہغہ زبردست اورحم کونکے دی	
وَعَدَ اللَّهُ ۝	لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ	
دا وعدہ دالله دہ خلاف نہ کوی الله دوعدی خپلی ولیکن اکثر خلق	داد الله وعدہ دہ الله دخیلی وعدے نہ ہیخ کلہ خلاف نہ کوی خوزیات خلق	
لَا يَعْلَمُونَ ۝	يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۝ وَهُمْ	
نہ پوہیری او پوہیری خلق پہ ظاہری اہخ دژوند ددنیا نہ او دوی	پہ دی نہ پوہیری ..... دا خلق خو بس ددنیا دژوند پہ ظاہری خبرو پوہیری او دوی د	
عَنِ الْآخِرَةِ ۝	هُمْ غَفُلُونَ ۝	
داخرت نہ ہم دوی غافلہ دی	آخرت نہ بیخی ناخبرہ دی	

قوله تعالى: ۝ وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۝

رومیان بہ غالبہ شی یوہ عظیم الشان پیشگوئی :- دا ایاتونہ ہغہ وخت نازل شوہر کلہ چہ ساه پورشاه فارس دشام اوجزیرہ او خواوشاعلا قوباندے غالب شو۔ او دروم بادشاہ ہرقل تنگ شو او پہ قسطنطنیہ کنسی محصور شو۔ تردیرہ وختہ پوری محاصرہ وہ پہ آخرہ کنسی حالات بدل شو او دہرقل فتح اوشوہ پہ تفصیل سرہ بیان مخکنسی راخی، پہ مسند احمد کنسی دحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ ددی ایت پہ بارہ کنسی روایت

دې چه روميانو ته شکست اوشو، اومشرکانونه دې باندې ډيرې خوشحالي اوکړې. ځکه چه څنگه دوی بت پرست ووهم دغه شان دایران والا هم دوی په شان وو، اودمسلمانانو خونینه وه چه روميان غالب شي، ځکه چه هغوی کم از کم اهل کتاب خو وو.

د ابو بکر صدیق ؓ د مشرکانو سره شرط: حضرت ابوبکر صدیق ؓ چه کله دا ذکر حضور ﷺ اوکړ نو حضور ﷺ او فرمائیل چه روميان به ډير زر غالب شي. صدیق اکبر ؓ چه کله دا خبر مشرکانوته اورسولو نو هغوی ورته اوونیل، نو هغوی ورته اوونیل چه راځه شرط اوتړه او وخت مقرر کړه. که روميان په دغه موده کښې غالب نه شونو ته به مونږ ته دومره دومره راکوې، او که ته رښتوني اوختي نومونږ به تاته دومره دومره درکوو. د پنځو کالو وخت مقرر شو. هغه موده پوره شوه، اوروميان غالب رانغلل، نو حضرت ابوبکر ؓ خدمت نبوي ﷺ ته دا خبر اورسولو، حضور ﷺ دوی ته او فرمائیل چه تادلسو کالو موده ولې مقرر کړې نه وه، سعید ابن جبیر ؓ وائی چه په قران کښې دمودې دپاره لفظ (بضع) استعمال شوې دې اودلسونه په کموياندي ددې اطلاق کيږي. نوهم دغسې اوشوپه لس کاله کښې دننه دننه روميان بيا غالب شو.

امام ترمذی دې حديث ته غريب وئيلي دي. حضرت سفيان m فرمائي چه دبدر دجنگ نه پس روميان هم په فارسيانو په غالب شو، حضرت عبدالله ؓ فرمان دې چه پنځه څيزونه تير شوې دي، دځان، او لزام، اوبطشه، اودشق قبر معجزه، اودروميانو غالب راتلل. په بل روايت کښې دې چه د حضرت ابوبکر ؓ شرط دا وواکولوو. حضور اکرم ﷺ د هغه نه تپوس اوکړو چه (بضع) په تاسو کښې څه معنی لري؟ جواب ئې ورکړو چه دلسونه کم. بياني ورته او فرمائیل چه لاړشه اوموده دوه کاله نوره هم زياته کړه. نوهم په دغه موده کښې دننه دننه دروميانو د غالبه کيدو خبر عربو ته راوړسيدو، اومسلمانانو خوشحالي اوکړې. هم ددې بيان په دې ايتونو کښې دې. په بل روايت کښې دې چه مشرکانو د حضرت صدیق نه ذابيت واوريدونوې وئيل چه ته په دې کښې هم ځان رښتوني گنړې؟ دوی ورته او فرمائیل هو په دې باندې شرط اوتړلې شواو هغه موده تيره شوه اوروميان غالب رانغلل. حضور اکرم ﷺ ته چه کله ددې شرط پته اولږيدو نو حضور ﷺ غمژن شواو جناب صدیق ؓ ته ئې او فرمائیل چه تاداسې ولې اوکړل. جواب ورته ملاو شو چه دالله تعالی درسل ﷺ په رښتونوالي باندې باور کولو سره. حضور ﷺ ورته او فرمائیل چه بيا لاړشه اوموده لس کاله مقرر کړه. خوا کښې څيز هم زياتولې شي. دوی مشرکانو سره دوباره دمودې زياتولو شرط منظور کړو. لاس کاله پوره شوې نه وو چه روميان په فارس باندې غالب رانغلل. اومدائن ته دهغوی فوځونه راوړسيدل اودروميه بناء هغوی واچوله، حضرت صدیق ؓ دقریشونه دشرط مال واخستو او حضور ﷺ ته ئې راوړو. حضور ﷺ ورته او فرمائیل چه دا صدقه کړه. په بل روايت کښې دې چه دا واقع د شرط تړلو د حرام کيدونه مخکښې ده، په دې کښې دې چه موده شپږ کاله مقرر شوې وه چه دا پيشن گوني پوره شوه اوروميان غالب شونو ډيرو مشرکانو ايمان راوړو. (ترمذی)

يوه عجيبه واقعه: يوه ډيره عجيبه قيصه امام سنيدبن داود په خپل تفسير کښې ليکلي ده، چه عکرمه ؓ فرمائي چه په فارس کښې يوه ښځه وه چه دهغې خامن به زبردست پهلوانان يا بادشاهان وو. کسری يو خپلې هغه راوغوښته او هغې ته ئې اوونیل چه زه روميانو باندې يولښکر ليرل غواړم. اوستا په اولاد کښې يوکس د دې لښکر سردار جوړول غواړم. اوس ته مشوره راکړه چه څوک سردار جوړ کړم؟ هغې ورته اوونیل چه واوره زما فلاني خوي هر مزخود لومبرې نه زيات مکار او د شکري (يو قسم مرغی ده) نه زيات هوشيار دي. دويم خوي فرحان دغشی په شان دي. دريم هلك شهريراز دتولونه زيات حليم الطبع دي. اوس چه ستاکوم يوخوښ وی سرداری ورکړه. بادشاه دسوچ فکر نه پس شهريراز ته سرداری ورکړه. ده لښکر دځان سره بوتلو. اوروميانو سره او جنگيدواو په هغوی باندې غالب راغې، دهغوی لښکرې ئې کت

کری اودھغوی بنارونه نی ورن کرل. اودھغوی باغونه نی بریاد کرل. دغه شین اباد ملک نی ویران اوشا کرپو، اذرعات اوبصری سره دغریوحدونه ملاویدل هلته یوه زبردستہ معرکہ اوشوہ اوہلته فارسیان پہ رومیانوباندی غالب راغلل. چہ پہ ہغی باندی قریشو خوشحالی کولی، اومسلمنانان پری خفہ وو. کفار قریش بہ مسلمنانوتہ پیغورونہ ورکول چہ گوری تاسواونصرانیان اہل کتاب دی. اوفارسیان بی تعلیمہ دی. زمونہ والا پہ تاسویانندی غالب شو. ہم دغه شان بہ مونہ ہم پہ تاسویانندی غالب کیرو، اوکہ جنگ اوشونومونہ بہ درتہ اوبنائیوچہ تاسویہ ددی اہل کتاب پہ شان زمونہ دلاسه شکست خوری. پہ دی باندی دقران داایتونہ نازل شو.

حضرت ابوبکر صدیق ؓ چہ داایتونہ واوریدل نومشرکانوتہ راغی اووی فرمائیل چہ پہ دی فتح باندی غرورمہ کوئی دابہ دیرزریہ تاوان کنبی بدلہ شی. اوزمونہ رونہ اہل کتاب بہ ستاسویہ رونہ وغالبہ شی. ددی خبری یقین اوکری خکہ چہ دازماخبرہ نہ دہ بلکہ دازمونہ دنبی اکرم ؓ پیش گونی دہ. دانہ چہ واوریدل نوابی بن خلف پاسید و اووی ونیل چہ ای ابوفضیل تہ دورغ وائی، دوی ورتہ اوفرمائیل چہ ای داللہ دشمنہ، تہ دروغژن نی، ہغہ ورتہ اوونیل چہ ہنہ دہ زہ دلسواوبنائوشرط تہم. کہ تر دریو کالو پوری رومیان پہ فارسیانوباندی غالب راغلل، نوزہ بہ تاتہ لس اوبنی درکوم. گنی تہ بہ ماتہ راکری، حضرت صدیق اکبر ؓ دشرط قبول کرپو. بیاراغی اورسول اللہ ﷺ تہ ددی خبری ذکر اوکرو. نو حضور ﷺ ورتہ اوفرمائیل چہ ماتاتہ ددریو کالونہ وو ونیلی، «بضع» لفظ پہ قران کنبی دی. او داددریونہ تر نہو پوری ونیلی کیرو. لارشہ اوبنی ہم زیاتی کرہ اومرہ ہم زیاتہ کرہ. حضرت ابوبکر ؓ لاړوکلہ چہ ابی بن خلف تہ اورسیدونوہغہ ورتہ اوونیل چہ کیدی شی تہ پنبیمانہ نی؟ دوی ورتہ اوفرمائیل واورہ زہ خود مخکنبی نہ ہم زیات تیار راغلی یم. راخہ چہ مودہ زیاتہ کرپو اودشرط مال ہم زیات کرپو. نوسل اوبیان مقررشو، اومودہ نہہ کالہ مقررشوہ، پہ دی مودہ کنبی رومیان پہ فارسیانوباندی غالبہ راغلل، او مسلمنانان پہ قریشو باندی خواہ شو. درومیانودغلی واقعہ داسی اوشوہ چہ کلہ فارسیان غالبہ شونو د شہریرازورفرخان شراب خکل اووی ونیل چہ مالیدلی دی چہ گویازہ دکسری پہ تخت باندی راغلی یم. اودفارس بادشاہ جوړشوی یم. داخبر کسری تہ اورسیدو، کسری شہریرازتہ اولیکل چہ زمادی خط ملاویدوسرہ خپل دارورقتل کرپہ اوددہ سرماتہ راولیپہ. شہریرازورتنہ اولیکل چہ ای بادشاہ تہ دومرہ تندی مہ کوہ، دفرخان پہ شان بہادر اودزمری دجرات والا اوددشمن پہ گنہ کنبی ننوتونکی بہ تہ بل بیانہ مومی. بادشاہ ورتہ بیا پہ جواب کنبی اولیکل چہ ددہ نہ زیات بہادر اوشیردل پهلوان زمانہ دربار کنبی دیونہ یوزیات بہتر موجود دی. تہ ددی غم مہ کوہ، اوزمادحکم فوراً تعمیل اوکرو. شہریراز ورتہ بیا ددی جواب اولیکلواپہ دویم خل نی بادشاہ کسری پوہہ کرپو، پہ دی باندی بادشاہ دغصی نہ لمبہ شو، ہغہ اعلان اوکروچہ دشہریرازنہ ماسرداری واخستہ اودہغہ پہ خانی دہغہ رورفرخان مادخپل لبرک سپہ سالار مقرر کرپو. اوہم ددی مضمون یوخط نی اولیکلواوقاصدسرہ نی شہریرازتہ اولیپلو، چہ تہ دنن نہ معزول نی، اوتہ خپلہ عہدہ فرخان تہ ورکرہ. اوورسرہ نی قاصدتہ تہ یوپت خط ورکروچہ کلہ شہریراز خپلہ عہدہ پریدی اوفرخان دہغہ پہ عہدہ راشی نوتہ ہغہ تہ زمادفرمان ورکرہ، قاصدچہ کلہ هلته اورسیدونوشہریرازدخط لوستوسرہ اوونیل چہ ماتہ دبادشاہ حکم منظور دی. زہ پہ خوشحالی سرہ خپلہ عہدہ فرخان تہ ورکوم. نوہغہ دتخت نہ کوزشو، اوفرخان تہ نی قبضہ ورکرہ. فرخان چہ کلہ دبادشاہی پہ تخت باندی کنبیناستواولبرک اطاعت قبول کرپونوقاصدہغہ دویم خط دفرخان پہ وړاندی پیش کرپو. پہ کوم کنبی چہ دشہریرازدقتلولواودہغہ دسر دبادشاہ دربارتہ دلیرلو فرمان وو. فرخان چہ دا اولوستلو نو شہریراز نی راوغوبستلو اودہغہ دقتلولوحکم نی ورکرو. شہریرازورتنہ اوونیل چہ دومرہ تندی مہ کوہ، ماوصیت لیکلوتہ خویرپدہ. ہغہ منظورہ کرہ، نو شہریراز خپل دفتر راوغوبستواوہغہ کاغذونہ چہ بادشاہ کسری دفرخان دمرگ دپارہ ہغہ تہ لیکلی ووہغہ ټول

نہی راوینگل اوفرخان تہ نہی وړاندې کړل. اوورته نہی اوونیل چہ اوگوره دومره سوال اوجواب زما اودبادشاہ ترمینځہ ستاپہ بارہ کښې شوې وو، خو ما د عقل نہ کارواخستواوتندی مې اونه کړه. اوتہ دیوخط کتوسره زما مرگ تہ تیار شوې، لږ شان سوچ اوکړه، ددی خطونولیدوسره دفرخان سترگې پرانستې شوې او هغه فوراً دتخت نہ کوزشواوخیل رور شہربراز نہی بیامالک جوړ کړو. شہربراز ہم هغه وخت شاہ روم هرقل تہ خط اولیکلوچہ زہ تاسره پټ ملاقات کول غواړم. پہ یوہ کار باندې مشورہ کول دی. دانه خوزہ دڅہ قاصدپہ ذریعہ وئیلې شم اونه درتہ پہ خط کښې لیکلې شم. بلکہ زہ داهم ستاپہ وړاندې پیش کوم. پنځوس کسان دخان سرہ راوړلہ اوپنځوس کسان بہ زماسره وی.

قیصرتہ چہ کلہ داپیغام اورسیدونو هغه دہ سرہ دملاقات دپارہ راروان شو. لیکن داحتیاط دپارہ نہی دخان سرہ پنځہ زره سوارہ کسان راوستل اودخان مخکښې ئی جاسوسان ہم اولیرل چہ کڅ څہ چل وی یاڅہ مکروی نوچہ ښکاره شی. جاسوسان راغلل اوخبرئې ورکړوچہ ہیڅ خبرہ نشته، شہربراز یواځې دخپل خان سرہ پنځوس سوارہ راوستې دی، اودهغه سرہ نور هیڅوک نشته، نوقیصرهم مطمئن شو او خپل سوارہ ئې واپس کړل. اودخپل خان سرہ ئې صرف پنځوس کسان اوساتل، کوم ځانې چہ د ملاقات دپارہ مقرر شوې وو، هلته اورسیدل، هلته یوہ رینمینہ قبہ وه، دادواړہ هلته یواځې کښیناستل، پنځوس کسان بیل پرینودې شو، دواړہ هلته بې وسلې وو، صرف چهرې ورسره وې. اوددواړو طرفونہ یو یو ترجمان ہم ورسره وو. خیمې تہ چہ اورسیدل نوشہربرازورته اووئیل چہ ای دروم بادشاہ خبرہ داده چہ ستاملك لره بربادونکی اوستالښکروته شکست ورکونکی مونږ دواړہ رونږہ یو. مونږ پہ خپلہ چالاکی اوترتوب سرہ پہ دې ملک قبضہ کړې ده. لیکن اوس زمونږ بادشاہ کسری زمونږ سرہ حسد کوی. اوزمونږ مخالف جوړ شوې دې. ماتہ هغه زما دروردقتلولودپارہ پیغام راو لیږلو، ما هغه پیغام اونه منہ، نو هغه پہ چالاکی سرہ زما رور زما دقتل دپارہ راو لیږلو، ددې وجې تہ مونږ دواړو اوس دافیسله کړې ده چہ مونږ بہ ستالښکرتہ راشواود کسری لښکروسره بہ ستاد طرف نہ جنگیږو، قیصر بہ خوشحالی سرہ دا خبرہ منظور کړلہ، بیاد دواړو ترمینځہ پہ اشارواشارو کښې خبرې اوشوې چہ دهغې مطلب داووچہ دادواړہ ترجمانہ قتل کړو، داسې اونه شی چہ دارازښکاره شی. ځکه چہ چرتہ ددوؤپہ ځانې ددریو غوږونوتہ یوہ خبرہ اورسی نو هغه خوره شی. دواړوپہ دې اتفاق اوکړواو اودریدل، اوهریوپہ خپلہ چارہ خپل ترجمان قتل کړو، بیا الله تعالی کسری هلاک کړو، اودحدیبیہ پہ ورځ ددې خبر رسول الله ﷺ تہ ملاو شو. درسول الله ﷺ اصحاب پہ دې باندې ډیر زیات خوشحاله شو، داعجیبہ تفصیل اوعجیبہ خبرہ ده.

د ایتونو تشریح او د ورمیانو متعلق بحث: اوس دایت دالفاظوپہ بارہ کښې واورئ، حروف مقطعه چہ د سورتونو پہ شروع کښې وی دهغې بحث خو مونږ مخکښې کړې دې. دسورہ بقري شروع اوگوری. رومیان ټول پہ ټولہ دعیص ابن اسحاق بن ابراهیم دنسل نہ دی، دوی دبنی اسرائیلودترہ ځامن دی. رومیانوتہ بنی اصفهم وائی، دوی دیونانیانوپہ مذهب باندې وو. یونانیان دیافث بن نوح داوالادنه دی. دترکیانودترہ ځامن دی. دوی دستور وعبادت کونکی وو. او اوه واره ستوری بہ ئې منل اودهغې عبادت بہ ئې کولو، دوی تہ متحیرہ هم وئیلې شی، دوی بہ قطب شمالی قبلہ گنړلہ، ددمشق بنیاد ددوی دلاسه اوشو، دوی هلته خپلہ عبادت گاہ جوړہ کړه، چہ دهغې محرابونہ دشمال طرف تہ دی. دحضرت عیسیٰ ﷺ دنبوت نہ پس تردرې سوه کالہ پورې دوی پہ خپلو زړو عقیدو باندې وو، پہ دوی کہ بہ چہ څوک دشام اودجزیرې بادشاہ شو هغه تہ بہ قیصروئیلې شو، د ټولونہ مخکښې درومیانوبادشاہ قسطنطین ابن قسطنس نصرانی مذهب قبول کړو، دهغه دمورنوم مریم وو، هیلانیہ غندقانیہ وو. دحران اوسیدونکې وه. اول هغې نصرانیت قبول کړې وو، اودهغې پہ وئیلو دهغې ځوی هم دامذهب قبول کړو، دې ډیر فلسفی، عقلمند، اومکارانسان وو. داهم مشهورہ ده چہ دہ پہ اصل کښې دزړہ نہ دامذهب قبول کړې نہ وو، ددہ پہ زمانہ نصرانیان دلته راجمع شو، اوپہ خپلو کښې مذهبی چهرچهار، اختلافات،

اومناظرې شروع شوې. د عبد الله بن اريوس سره لوي لوي مناظرې اوشوې. اودومره ډيرگډوډې اوتفريق اوشو، چه د بيان نه بهر ده. درې سوه اتلسويادريانو په شريكه يو كتاب اوليكلوچه بادشاه ته وركړې شو، اوهغه شاهي عقیده اومنلې شوه. اوهم دې ته امانت كبري ونيلې كيږي. چه په حقيقت كښې خيانت حقيره وو، هم دغه فقهي كتابونه په دغه زمانه كښې اوليكلي شو. دې كښې د حلال اوحرام مسنلې بيان شوې. اوددوي عالمانوچه څه غوښتل په هغې كښې اوليكل، چه څومره نې په زړه كښې راتلل كمي زياتې، په اصلي دين مسيح كښې اواصلي مذهب كښې تحريف اوتبديلي اوشو. دنمرخاته طرف ته مونځونه كول شروع شو. دهفتې ورځې په ځانې نې د اتوار ورځ لويه جوړه كړله. د صليب عبادت شروع شو. خنزير حلال اوگرځولې شو، اوډيرتهوارونه ايجادكړې شو. لكه عيد صليب، عيد غطاس، وغيره وغيره. بيا ددې عالمانو سلسلې قائمې كړې شوې، چه يوځويه لوي پادري وو، بيا دهغه نه لاندې درجه په درجه به محكمې وې. رهبانيت اودترك دنيا بدعت ايجادكړې شو. كنيسي اوگرچې ډيرې جوړې كړې شوې. اود قسطنطينه ښار بنياد كيښودې شو. او ددې لوي ښار نوم هم د بادشاه په نوم باندې كيښودې شو. دې بادشاه دولس زره گرچې جوړې كړې. د دريو محرابونو بيت لحم جوړ شو. دده مور هم قمامه جوړه كړه. دې خلقوته ملكيد وائي، ځكه چه داخلق دخپل بادشاه په دين باندې وو. ددې نه پس يعقوبيه، بيا نسطوريه، دوي دنسطور مقلد وو. بيا ددوي نورې ډيرې ډلې وې. څنگه چه په حديث كښې دې چه ددوي دوه اويادلې شوې. ددوي بادشاهي برابراروانه وه. ديونه پس بل قيصر به راتلو، تردې پورې چه اخري قيصر هرقل شو. دې دټولو بادشاهانونه زيات عقلمند او عالم وو. هوبنيار، دورانديش، اوترلرې پورې ليدو كښې نې خپله ثاني نه لرله. دده سلطنت ډير زيات وسيع كړو، اومملكه نې ترلرې لرې پورې خور كړو. دده په مقابل كښې فارس بادشاه كسري اودريدو، اوورو وروبادشاهو هم دده ملگرتيا وكړه. دده بادشاهي دقيصر نه هم زياته لويه وه. داخلق مجوسيان وو. داو رعبادت به نې كولو. په پورتنۍ روايت كښې خودې چه دده سپه سالار دده مقابلې ته راغې.

د كسري او قيصر صلح اود قيصر چالاكي: ليكن مشهوره خبره داده چه پخپله كسري دده مقابلې ته راغې، قيصر ته شكست اوشو. اوهغه په قسطنطينيه كښې گير شو. نصرانيانو دهغه ډير زيات عزت كولو. اكرچه كسري تر ډيرې مودې پورې دهغه محاصره او كړله خودار السلطنت نې فتح نه كړې شو. ددې يوه وجه دا وه چه ددې ښار نيمه برخه د سمندر طرف ته وه. اونيمه اوچې سره لږيدلې وه. نو بادشاه قيصر ته به مدد او سامان د سمندريه لاره برابر ملاويدو. په اخره كښې قيصر يو چال او كړو. هغه كسري ته جواب اوليرلوچه ته څه غواړې زمانه واخله. او په كومو شرطونوچه غواړې زما سره صلح وكړه. كسري په دې باندې خوشحاله شو. اودومره مال نې ترې اوغوښتوچه هغه اوده كنه په شريكه دامال راجمع كول غوښتل نوهم راجمع كول نې ممكن نه وو. قيصر دا قبوله كړه. ځكه چه هغه دې سره د كسري دې وقوفې پته اولگوله. چه دې هغه څيز غواړي چه دهغې جمع كول دنيا د اختيار نه بهر دي. بلكه كه ټوله دنيا راجمع شي نو ددې لسمه حصه هم جمع كولي نه شي. قيصر كسري ته خبر اوليرلوچه ماته اجازت ملاويدل پكاردې چه زه په خپل ملك شام كښې اوگرځم اودا دولت راجمع كړم. اوتاته نې حواله كړم. هغه دا درخواست منظور كړو. اوس دروم بادشاه خپل لښكر راجمع كړو، اوهغوي ته نې اوونيل چه زه ديو ضروري او اهم كار دپاره دخپلو خپلوانو سره ځم، كه په يو كال كښې دننه راغلم نو داملك زما دې. گني تاسوته اختيار دې چه څوك مو خوښ وي خپل بادشاه نې مقرر كړي. هغوي ورته جواب وركړو چه زموږ بادشاه خوهم ته نې، خواه كه تر لسو كالو پورې هم واپس نه شي نوڅه اوشو. دده ددې ځانې يو مختصر شان دجانبازانو له دځان سره كړه اوچپ چاپ اووتو. په پټولو رو باندې ډير په هوبنيار تيا، چالاكي، اواحتياط سره ډير زرد فارس ښارونوته اورسيدو. اوناگهانه نې پرې حمله وكړه. چوڼكه ددې ځانې فوځونه خوروم ته تلې وو، عوامو به تركومي پورې مقابل كوله. هغه قتل عام شروع كړو، اوڅوك چه ورته مخامخ راغلل

نودتوری لاندی نی کرل اوہم ہغسی روان وو، تردی پوری چہ مدائن تہ اورسیدو، چہ دکسری دسلطنت کرسی وہ دہغہ خانی حفاظت کونکی فوخ باندی ہم غالب راغی اوہغوی نی قتل کرل کسری تہ د قیصر خط: اودخلوروارو طرفونہ نی مال جمع کرو. اودہغوی تولی بنخنی نی قید کرے اونول جنگیدونکی نی قتل کرل. دکسری خوی نی ژوندی گرفتار کرو. دہغہ دمحل سراء بنخنی نی ژوندی گرفتارے کرے، اوددربار بنخنی ہم اونیولی شوی، اودہغہ ہلک سرگنجی کرے شوایہ خرباندی سورسره دبنخونی دکسری طرف تہ اولیرلو. اوور تہ نی اووٹیل چہ واخلہ کوم مال اوبنخنی اوغلامان چہ تاغوبنٹل ہغہ حاضردی. کله چہ داقافلہ کسری تہ اورسیدہ نوکسری یرزیات خفہ شو. دہ تراوسہ پوری دقسطنطیہ محاصرہ کرے وہ پروت وو. اودقیصر دواپسی انتظار نی کولو، چہ دہ تہ ددہ تول خاندان او حرم سراء دداسی ذلت پہ حالت کنبی راورسیدہ. دی سخت غضبناک شو، اودیرسختہ حملہ نی پہ بناریاندی اوکرہ. لیکن پہ ہغی ورتہ کامیابی ملاونہ شوہ. اوس دی ذنہرجیجون طرف تہ لارہ. چہ قیصر ہلتہ حصار کرے، خکہ چہ فارس نہ دقسطنطیہ نہ د راتلوہم دغہ یوہ لارہ وہ. د قیصر بلہ چالاک: قیصر چہ داواوریدل نودمخکنبی نہ نی یوہ زبردستہ دھوکہ اوکرہ. یعنی خیل لبرک دسینددہانہ پہ خواکنبی یرخودہ، اوپہ خیلہ خہ لب شان کسان نی دخان سرہ بوتلل او دابو د بھیدو پہ طرف روان شو. دیورخ دمزل کولونہ پس ہغہ چہ دخان سرہ کوم گند، خاشنہ، اوسوتی وغیرہ راوری وے ہغہ نی پہ اوبوکنبی لاهو کرے. داخیزونہ پہ اوبوکنبی بھیدل اودکسری دلبرک پہ خواکنبی تیر شو. نوہغوی پوہہ شوچہ قیصر پہ دی خانی باندی تیر شو. دادہغہ دخنارو اثار دی. اوس قیصر واپس خیل لبرک تہ راغی او کسری دہغہ پہ لیون کنبی مخکنبی لارو. قیصر سرہ دخیلہ لبرکہ دجیجون دہانہ باندی پوریوتو اولارہ نی بدلہ کرہ اوقسطنطیہ تہ اورسیدو. پہ کوم ورخ چہ دی خیل دارالسلطنت تہ اورسیدو نصرانیانو یری زیاتی خوشحالی او کرے.

کسریو کھود شو او قیصر غالب شو: کسری تہ چہ کله دااطلاع ملاوشوہ نودہغہ عجیبہ حال شو، د تیختی لارہ ورسره نہ وہ، نہ نی روم فتح کرے شواونہ ورسره فارس پاتی شو. پہ حیرانتیا کنبی پاتی شو. او رومیان غالب شول. د فارس بنخنی اودہغہ خانی مال دہغوی پہ قبضہ کنبی راغی، داتول کارونہ پہ نہہ کالہ کنبی اوشو. اورومیانو خیل بیللی ملک د فارسیانونہ دوبارہ واخستو، اومغلویہ شوی بیاغالبہ شو. دا ذرعات اوبصری پہ معرکو کنبی فارس والا غالب شوی وو، دادملک شام ہغہ حصہ وہ چہ دحجاز سرہ ملاویدہ. دا قول ہم دی چہ داشکست ورتہ پہ جزیرہ کنبی شوی وو، چہ درومیانو دسرحد مقام وواو د فارس سرہ ملاویدو. واللہ اعلم. بیاپہ نہہ کالہ کنبی دننہ دننہ رومیان پہ فارس باندی غالب شو. پہ قران کریم کنبی د(بضع، لفظ دی. اوددی اطلاق پہ نہہ باندی کیڑی. اوہم دغہ تفسیر ددی لفظ پہ ترمذی او ابن جریر والا حدیث کنبی دی. حضور اکرم ﷺ حضرت صدیق ﷺ اوفرمائیل چہ تالہ احتیاطاً لس کالہ کیبنودل پکاروو. خکہ (بضع، لفظ اطلاق دریونہ واخلہ ترنہوپوری باندی کیڑی. ددی نہ پس (قبل، او بعد) باندی پیش اضافت لرے کولودوجی نہ دی. یعنی ددی نہ مخکنبی اوددی نہ پس حکم ہم د اللہ تعالیٰ دی. پہ ہغہ ورخ پہ کومہ چہ روم پہ فارس باندی غالب شی مسلمانان بہ خوشحالی کوی. ایاد روم غلبہ د بدر پہ ورخ وہ؟ دا کثرو عالمانو قول دی چہ دبدر دجنگ پہ ورخ رومیان پہ فارس باندی غالب راغلی وو. ابن عباس رضی اللہ عنہما، سدی ثوری اوابوسعید ہم دغہ فرمائی. دہوی دلہ خیال دی. چہ غلبہ د حدیبیہ پہ کال باندی شوی وہ. عکرمہ رضی اللہ عنہ، زہری اوقتادہ وغیرہ ہم دغہ قول دی. بعضوددی توجیہ دابیان کرے دہ چہ قیصر روم نذر منلی ووچہ کہ اللہ تعالیٰ دی پہ فارس باندی غالب کروندی بہ ددی دشکر ہی پہ طور پیادہ بیت المقدس تہ خی. چنانچہ ہغہ نذر پورہ کرواوبیت المقدس تہ لارو. دی ہم دلہ ووچہ دحضور ﷺ خط مبارک ورتہ اورسیدہ، چہ حضور ﷺ حضرت کلبی رضی اللہ عنہما یہ معرفت سرہ دبصری

گورنر ته لیرلې وو، او هغه هرقل ته اورسولو، هرقل ته چه څنگه د حضور ﷺ خط مبارک ملاو شونوپه شام کښې چه کوم د حجازی عرب ووهغوی ئې ځان ته راوغوښتل. په دوی کښې ابوسفیان، صخرین حرب اموی هم وو. او پکښې نور هم د قریشو عزتمند خلق موجود وو. هغه ټول خپل مخې ته کښینول او تپوس ئې ترې اوکړو. چه په تاسو کښې دهغه د ټولونه نزدې رسته دارڅوک دې؟ چاچه د نبوت دعوی کړې ده. ابوسفیان ورته اوونیل زه یم. بادشاه هغه مخکښې کښینول او دهغه ملگری ئې دهغه شاته کښینول. او هغوی ته ئې اوونیل چه گوری زه ددې کس نه څو تپوسونه کوم که دې دڅه خبرې غلط جواب را کړی نو تاسو دده دروغ ښکاره کوئ. د ابوسفیان قول دې چه که ماسره ددې خبرې ویره نه وې چه که زه دروغ او وائیم نو دا خلق به ظاهر کړی او بیابانه ددې دروغونسبت زما طرف ته کوی نومابه یقیناً دروغ وئیلې وې. اوس ترې هرقل ډیر تپوسونه او کړل. مثلاً د حضور ﷺ د حسب نسب په باره کښې، د حضور ﷺ د اوصافو او عاداتوپه باره کښې وغیره. پدې کښې یو سوال د احم چه ایا هغه غداری کوی؟ ابوسفیان ورته اوونیل چه ترننه پورې خو هغه کله بدعهدي، وعده خلاقی او غداری نه ده کړې. په دې وخت کښې زمونږ دهغه سره یوه معاهده ده. پته نشته چه هغه به په دې کښې څه کوی؟ د ابوسفیان ددې قول نه مراد صلح حدیبیه ده، په کومه چه د حضور ﷺ او د قریشو تر مینځه دا خبره مقرر شوې وه، چه تر لسو کالو پورې به په خپل مینځ کښې هیڅ جنگ نه کوو. دا واقعیه په دې قول باندې پوره دلیل جوړیدې شی چه رومیان په فارس باندې د حدیبیه په کال باندې غالب راغلې وو. ځکه چه قیصر خپل نذر د حدیبیه نه پس پوره کړې وو، واللہ اعلم. خوددې جواب هغه خلق څوک چه وائی چه دروم په فارس باندې غلبه ډیر په کال کښې شوې وه د اور کولې شی چه چونکه د ملک اقتصادی اومالی حالت ډیر زیات پریوتې وو، ددې وجې نه تر څلورو کالو پورې قیصر خپله پوره توجه د ملک خوشحالی اوسو کالی ته ورکړه. ددې نه پس ددې طرف نه اطمینان کیدونه پس هغه خپل نذر پوره کولو دپاره روان شو. واللہ اعلم.

قوله تعالى: وَيَوْمَئِذٍ يَقَرُّ الْمُؤْمِنُونَ

د مسلمانانو د رومیانو په فتح خوشحالی او ددې وجه: دا اختلاف څه داسې خاص خبره نه ده، او مسلمانان د رومیانو په غلبه باندې خوشحاله شو ځکه چه که هغوی هر څنگه ووبیا هم هغوی اهل کتاب وو. او د هغوی په مقابل کښې د مجوسیانو ډله وه، چه دهغوی د کتاب سره هیڅ قسمه تعلق نه وو. نولازمی خبره وه چه مسلمانان به دهغوی په غلبه باندې خفه وو، او د رومیانو په غلبه باندې به خوشحاله وو. په خپله په قران کښې موجوددی چه دایمان والود ټولونه زیات دشمنان یهود او مشرکان دی. او ددوی په دوستی ساتلو کښې هغه کسان د ټولونه وړاندې دی چه خپل ځان ته نصاری وائی، ځکه چه په دوی کښې عالمان او درویش خلق دی او تکبر نه کوی. د قران په اوریدوسره دوی په ژر اشی، ځکه چه په حق باندې پوهه شی، بیا اقرار کوی چه ای الله، مونږ ایمان راوړو ته مونږ هم په منونکو کښې شمار کړه. پس دلته ئې هم او فرمائیل چه مسلمانان به په دې ورځ خوشحاله وی. هغه چه د چاغواړی مدد کوی، هغه ډیر غالب ډیر لوی مهربانه دې.

حضرت زبیر کلابی د فرمائی چه ماد فارسیانو په رومیانو باندې غالب کیدل، بیا د رومیانو په فارسیانو باندې غالب کیدل، بیا په روم او فارس دواړو باندې د مسلمانانو غالب کیدل په خپلو سترگو د پنځلسو کالو دننه دننه اولیدل. په اخری ایت کښې ئې او فرمائیل الله تعالی دخپلو دشمنانوته په بدله اخستلو باندې قادر او دخپلو دوستانو خطاگانو گناهونو معاف کولو والا دې. کوم خبر چه تاسوته درکړې شوې دې چه رومیان به ډیر زړه فارس باندې غالب شی دا د الله ﷻ خبر دې، دا الله تعالی وعده ده، دا د پروردگار فیصله ده، دا ناممکنه ده چه غلطه شی، اونه شی یابدله شی. څوک چه د حق سره نزدې وی الله تعالی هغه هم د الله تعالی نه لرې خلقو باندې غالبه کوی. او دا الله تعالی حکمتونو باندې کم علمه خلق پوهیدې نه شی. اکثر خلق د دنیا علم خوښه لری، دهغې مشکلات په مننونو کښې ختموی، په دې کښې

بنہ دماغ جنگوی، ددی بنہ بد، نفع نقصان دیر بنہ پیڑنی، پہ یونظر ددی بنہ بد او پیڑنی، د دنیا د گتلو، د پیسو د جمع کولو پہ چل باندی بنہ پوهی، خود دین پہ کارونو کبسی، دیر زیات جاهل، کم عقل، او کم فہم وی، دلته نی نہ دماغ کار کوی، نہ نی پہ پوهه کبسی راخی، اونه پکبسی دغور او فکر عادت وی، حضرت حسن بصری فرمائی، دیر داسی ہم شته چه مونخ ہم تیک نہ شی کولی، خود رہم چه پہ لاس کبسی اونسی نو فورانی وزن به درته او بنائی، ابن عباس فرمائی چه د دنیا د آبادی، ددی د خوندونو، مزوہ سو نو صورتونه ددوی پہ ذہن کبسی راخی، خو پہ دین کبسی بالکل جاهل، او داخرت نہ بالکل غافل دی.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ

ایا اونه کړو فکر دې خلقو | په نفسونو خپلو کبسی |

ایا دوی په خپلو زړونو کبسی دا فکر نه دې کړي

مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا

نه دی پیدا کړی الله | آسمانونه | او زمکه | او هغه چی په منځ ددې دواړو کبسی دی | مگر چی الله آسمانونه او زمکه او ددې دواړو په مینځ کبسی چی کوم خیزونه دی هغه عبث نه دی

بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ

په حقه سره | او د نیتی | مقرري سره | او بیشکه | دیر | د خلقونه | په ملاقات | پیدا کړي | بلکه دیو حکمت دلاندې او دیوې مقرري نیتی دپاره پیدا شوی دی | او دیر خلق هډو دخپل رب

رَبِّهِمْ لَكُفْرُونَ ۝ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا

درب خپل سره | خامخا منکر دی | ایا نه گرسی دوی | په زمکه کبسی | چی او گوری | سره د ملاقات کیدو نه منکر دی | ایا دوی په زمکه کبسی نه دی گرخیدلی | چی او گوری

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ كَانُوا

چی څرنګې | وژ | انجام | دهغه کسانو | چی مخکبسی ددوی نه وو | او هغوی | چی ددوی نه وړاندینو خلقو انجام څه شو؟ | هغوی (خو)، ددوی نه په طاقت کبسی زیات وو

أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَرُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا

زیات سخت | ددوی نه | په لحاظ د طاقت سره | او اوړلی نی وه | زمکه | او اباده کړی نی وه هغه | او په زمکه کبسی نیې کرونده هم دیره کړی وه | او څومره چی نن دوی اباده کړی ده

أَكْثَرُ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ۖ

زیاته | دهغې نه | چی اباده کړی ده دوی | ورغلی وو هغوی ته | رسولان | دهغوی | دروېشانه نېسو سره | ددی نه دیره زیاته هغوی اباده کړی وه | او هغوی ته خپلو پیغمبرانو معجزې راوړلې وې

فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ

پس نه وو الله | چی ظلم نی کوو په هغوی باندې | ولیکن وو هغوی | په ځانونو خپلو باندې | او الله وړ باندې ظلم نه کولو | خو هغوی به پخپلو ځانونو ظلم کولو

يُظْلِمُونَ ۝	ثُمَّ كَانَ	عَاقِبَةُ الَّذِينَ	أَسَاءُوا	السَّوْءِ
چی ظلم ئی کوو	ابیاشو	انجام دهغه کسانو	چی بد ئی کری وو	دیر بد
بیا کومو خلقو چی بد کارونه او کړل	دهغوی انجام دیر بد شو	خکه چی هغوی د الله		
أَنْ كَذَّبُوا	بِآيَاتِ اللَّهِ	وَكَانُوا	بِهَا	يَسْتَهْزِءُونَ ۝
په دې وجه چی دروغ ئی گنرلی وو	آیتونه د الله	اووو هغوی ایه هغی پورې اچی توقی به ئی کولی		
آیتونه دروغ او گنرل	او په هغی پورې به ئی خندا گانی کولی			

قوله تعالى: أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ

دالله تعالی په نشاناتو کښې غوراو فکر کوئ: چونکه دکائنات ذره ذره دالله تعالی دقدرت نشان دې، او د هغه په توحید اوربویت باندې دلالت کوی. ددې وجې نه ارشاد کیږی چه په موجوداتو کښې غور او فکر کوئ او دالله تعالی دقدرت دې نشاناتو سره خپل مالک او پیژنی، او دهغه قدراو تعظیم کوئ، کله عالم علوی ته گورئ او کله په عالم سفلی باندې نظراجوئ، او دمخلوقات په پیدائش باندې سوچ کوئ، او پوهه شی چه داخیزونه عبث او بیکاره نه دی پیدا کړې شوې، بلکه الله تعالی دادکاروالا او دخپل قدرت نشان جوړ کړی دی. دهریو یو وخت مقرر دې. یعنی دقیامت ورځ، کوم چه اکثر خلق منی هم نه.

قوله تعالى: أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

د مخکښینو قومونو د هلاکتونو نه عبرت اخستل پکار دی: ددې نه پس دنبیانو صداقت داسې ظاهروی چه او گورئ ددوی دمخالفین انجام څومره عبرتناک شو؟ او د هغوی منونکو ته څنگه ددواړو جهانونو عزت ملاو شو. تاسو او گرځئ، راوگرځئ او تیر شوی واقعات معلوم کړئ چه تیر شوی امتونه چه ستاسونه دزیات طاقت والا وو او ستاسونه ورسره زیات مال او دولت وو، ستاسونه دزیات دقبیلې او خامنواو نمسوالا وو. تاسو د هغوی لسمې حصې ته هم نه ئی رسیدلې، هغوی ستاسونه دزیات عمروالا وو، ستاسونه دزیات ابادئ هغوی کړې وې، ستاسونه دزیات پتی او باغونه د هغوی وو، ددې باوجود چه کله هغوی ته دخپل وخت نبی راغې هغوی ته ئی دلیلونه او معجزات او بنودل، او بیا هم دهغې زمانې بدنصیبو دهغه اونه منل او په خپلو سوچونو کښې ډوب وو، او په بدو کارونو کښې مشغول وو، نواخر دالله تعالی عذاب په هغوی باندې نازل شو، هغه وخت هیڅوک نه وو چه دوی ئی بچ کړې وې. یا یو عذاب ئی ددوی نه لرې کړې وې. دالله تعالی ذات ددې نه پاک دې، چه هغه په خپلو بندگانو باندې ظلم او کړی، دا عذاب خود هغوی دخپلو بدو کارونو انجام وو. دالله تعالی ایتونه دوی نه منل، دالله تعالی خبرو پورې به ئی توقی کولی، څنگه چه په بل ایت کښې دی چه ددوی دې ایمانی په وجه مونږ ددوی زړونه او ددوی نظرونه لره او گرځول، او دوی مویه خپله سرکشې کښې حیران

پریښودل. په بل ایت کښې دی چه ددوی کوږوالی دوجې نه الله تعالی ددوی زړونه کاږه کړل. په بل ایت کښې دی چه که اوس هم مخ او گرځوی نو پوهه شه چه الله تعالی دوی لره ددوی په بعضو گناهونو باندې دنیولو اراده کړې ده. ددې په وجه (السوای) به منسوب وی (اساعوا) مفعول به شی. او دا قول هم دې چه سوای دلته داسې واقع ده چه بدی ددوی انجام شوه، ځکه چه دوی دالله تعالی ایتونو لره نه منونکی او هغې پورې توقی کونکی وو. نو ددې معنی په روسره دالفظ به منصوب وی. (کان) خبر دې وی. امام ابن جریر هم دغه توجیه بیان کړې ده. او دحضرت ابن عباس ؓ او قتاده ؓ هم نقل ده. ضحاک هم دغه فرمانی او ظاهر هم دغه دې، ددې نه پس (کَانُوا يَسْتَهْزِءُونَ) دې.

اللَّهُ يَبْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ
 خاص اللہ | شروع کوی | دیدا و بنت | بیا | بہ ہم ہغہ دوبارہ پیدا کوی دغہ پیدا و بنت | بیا بہ
 ہم اللہ | مخلوق پہ اول خل پیدا کوی | بیا پہ دونم خل بہ نی ہم پیدا کوی | بیا بہ
إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
 ہم ہغہ تہ | واپس کرے شی | تاسو | او پہ کومہ ورخ | اچی قائم شی (راشی) | ہغہ ساعت (قیامت)
 ہم د ہغہ طرفتہ تاسو واپس کیرنی | او پہ کومہ ورخ چي قیامت راشی
يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِّنْ شُرَكَائِهِمْ
 نونا امید بہ حیران پاتی شی | مجرمان خلق | اونہ بہ وی | ادپارہ دہغوی | دشریکانو دہغوی نہ
 نومجرمان بہ نا امیدہ شی | اود دوی پہ جور کرو شریکانو کنبی بہ ہیخوک سفارشی پیدا
شَفَعُوا وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ۝ وَيَوْمَ تَقُومُ
 سفارشیان | اووی بہ ہغوی | دشریکانو خپلو نہ | منکر | او پہ کومہ ورخ | اچی قائم شی (راشی)
 نشی | اودوی بہ دخپلو شریکانو نہ (پہ خپلہ) منکر شی | او پہ کومہ ورخ چي قیامت راشی
السَّاعَةُ يُومِيزُ يَتَفَرَّقُونَ ۝ فَأَمَّا الَّذِينَ
 قیامت | ہم پہ دغہ ورخ بہ | پہ جدا جدا | دلو کنبی تقسیم شی | دا خلق | پس ہر چي دی ہغہ کسان
 نو پہ ہغہ ورخ بہ | دا خلق جدا جدا (تولی) شی | ..... نو چا چي ایمان
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ
 چي ایمان نی راوړي دي | او عملونہ نی کری دی | نیک | پس ہغوی بہ | پہ یو باغ کنبی
 راوړي وی | او بنہ کارونہ نی کری ووا | نو ہغوی بہ (دجنت) پہ باغ کنبی
يُخْبِرُونَ ۝ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
 خوشحالہ ساتلی کیری | او ہر چي دی ہغہ کسان | اچی کفر نی کری دی | او دروغ نی گنرلی دی
 خوشحالہ وی | ..... او چا چي کفر (غورہ) کری ووا | او زمونہ ایتونہ اوداخرت راتلل نی
بِأَيَّتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ۝
 ایتونہ زمونہ | او ملاقات داخرت | پس دا کسان بہ | پہ عذاب کنبی | حاضر ساتلی کیری
 دروغ گنرلی ووا | نو ہغوی بہ پہ عذاب کنبی (گرفتار) حاضرولی شی
فَسُبْحَنَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ
 پس تسبیح واییں | داللہ | پہ ہغہ وخت کنبی | اچی داخلیری تاسو پہ شپہ کنبی | او پہ ہغہ وخت کنبی
 نو تاسو دما بنام او سحر پہ وختونو کنبی | داللہ پاکي بیانوی
تُصْبِحُونَ ۝ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 چي داخلیری تاسو پہ صبا کنبی | او ہغہ لره | ثناده | پہ آسمانونو کنبی | او پہ زمکہ کنبی
 ..... او پہ آسمانونو او پہ زمکہ کنبی ہم دہغہ تعریف دی

وَعِشْيَا	وَجِين	تُظْهِرُونَ
او (تسبیح وایی) پہ آخر دورخ کنبی او پہ ہغہ وخت کنبی چی داخلیری تاسو پہ ماسپخین کنبی		
او دہغہ تسبیح کوئی او دورخی پہ آخری وخت کنبی اود ماسپخین		
يُخْرِجُ	الْحَيِّ مِنَ الْمَيِّتِ	وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُخْيِي
رااوباسی ہغہ ژوندی دمړنه او رااوباسی ہغہ مړ دژوندی نہ او ژوندی کوی		
ہغہ دمړی نہ ژوندی رااوباسی او دژوندی نہ مړی او زمکہ دمړہ کیدو		
الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا	وَكَذَلِكَ	تُخْرِجُونَ
زمکہ روستو دمرگ دہغی نہ او ہمدارنگی تاسو بہ ایستلی کیږی		
نہ پس بیا راژوندی کوی او دغہ شان بہ تاسو ہم راوویستلی شی		

قوله تعالى: اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

مبدأ د مخلوقاتو او معادو دواړه یو شان دی. دالله تعالی فرمان دې چه دتولومخکنبی مخلوقات هم دغې الله تعالی پیدا کړی دی. اوڅرنگه چه هغه ددې په پیدا کولوباندې هغه وخت قادروو، نواوس د فنا کیدونه پس په پیدا کولوباندې هم دغه شان بلکه ددې نه زیات قادردې. تاسوتول دقیامت په ورځ دہغہ په وړاندې پیش کیدونکی نی، هلته به هغه هریوته دخپلواعمالوبدلہ ورکړی. دقیامت په ورځ به گناہکاران ناامیدہ، رسوا او خاموش شی. دالله تعالی نہ علاوه چه په دنیا کنبی نی دچاچاعبادت کولوپہ هغوی کنبی یوہم بہ ددوی دسفارش دپارہ اونہ دریږی. اوهرکله چه دوی دہغوی پورہ پورہ محتاجہ وی هغوی بہ ترې بالکل مخونہ اوگرځوی. اوپہ خپلہ ددوی باطل معبودان بہ ہم ددوی نہ بیزارہ شی اودوی نہ بہ صفا صفا اووانی چه په مونږ اودوی کنبی ہیڅ تعلق نشته.

دقیامت په ورځی بہ داعمالومطابق فیصلی وی: دقیامت دقائمیدوسره بہ داسې جدا جدا شی چه دہغی نہ پس ملاویدل ہا وشته نہ. نیک خلق خوبہ (علین) تہ اورسولې شی، اوبدخلق بہ (سجین) کنبی داخل کړې شی. هغوی بہ دتولونہ په اعلی اوچتوالی کنبی وی، اودوی بہ دتولونہ زیات په پستی کنبی وی. بیاددې ایت تفصیل بیانیری چه نیک نفسونہ خوبہ په جنت خوشحالہ وی اوکافران بہ په دوزخ کنبی سوزیری. دہر قدرت مالک الله تعالی دی. ددې رب تبارک وتعالی په کمال قدرت باندې اوعظمت اوسلطنت باندې دلالت دہغہ تسبیح اودہغہ حمددی. دکوم طرف تہ چه الله تعالی دخپلو بندگانو رھبری کوی. اوخپل پاک کیدل اوقابل دحمد کیدل بیانوی. دماہنام پہ وخت کنبی هرکله چه شپہ دخپل خان سرہ تیاری راوړی. اودسحر پہ وخت کنبی هرکله چه سحردخپل خان سرہ رنراگانې راوړی، ددومرہ بیانولونہ پس والہ جملہ بیانولونہ مخکنی نی داظاھرہ کرہ چه پہ زمکہ اواسمان کنبی دحمداو ثناء قابل ہم ہغہ دی. ددوی پیدائش پہ خپلہ باندې دہغہ پہ بزرگی باندې دلیل دی. بیادسحراوہماہنام پہ وخت کنبی دتسبیح بیان چه مخکنی تیر شوې وو، دہغی سرہ نی دماسخوتن اوماسپخین وخت یوخانی کړو، چه دپورہ تیاری اوکاملي رنراوخت وی. بیشکہ تولہ پاکی دہغہ دپارہ دہ. اوڅوک چه دشپې تیارولرہ اوورځی رنراگانولرہ پیدا کونکی دی، دسحردظاہرولولوا اوشپې لرہ دسکون نہ ډکہ جوړولو والا دی. ددې پہ شان نورہم دیرایتونہ دی. (وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَمُّعًا وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا) او (وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَمُّعًا) او (وَالضُّحَى وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى) وغیرہ.

قوله تعالى: قُسِّعْنَ اللَّهُ د الله تعالى د تسبیح او د کامل قدرت بیان: دمسند احمد په حدیث کنبی دی چه حضور اکرم ﷺ او فرمائیل، تاسو ته اوواتیم چه الله تعالى د حضرت ابراهیم ؑ نوم خلیل او وفادار ولې کیښودې وو؟ ځکه چه هغه به په سحر او ماښام کنبی دا کلمات وئیل، بیا حضور ﷺ (فسبحان الله) نه (تظہرون) پورې دواړه ایتونه تلاوت او فرمائیل. دطبرانی په حدیث کنبی ددې دواړو ایتونو په حقله دی چه چاد سحر او ماښام په وخت کنبی دادواړه ایتونه او وئیل هغه د شپې او ورځې په وخت کنبی دهغه نه چه څه قضا شوې ووبیا موندل. بیاني بیان او فرمائیلو، چه دمرگ او ژوند خالق، دمړې نه ژوندې پیدا کول، اود ژوندونه مړې راویستلو والا هم هغه دی. په هر څیز اودهغې په ضد باندې هغه قادر دی. دداني نه اونه، داوڼې نه دانه، د چرگي نه هگنی، اود. هگنی نه چرگه، دنطفې نه انسان، اود انسان نه نطفه، د مومن نه کافر، اود کافره مومن، غرض په هر څیز باندې اودهغې په ضد باندې هغه ته مکمل قدرت حاصل دی. او چه زمکې ته هم هغه تری (لوند والي) ورکوی. دشارې زمکې نه هم شنه فصلونه زرغونوی. څنگه چه ئي په سوره یاسین کنبی او فرمائیل چه داوچې زمکې تروتازه کیدل اوبیا دهغې نه قسما قسم میوه جات پیدا کول هم زما د قدرت کامل نشان دی. په بل ایت کنبی دی چه تاسو ورته گوری چه هغه زمکه چه دورې تری اوچتیری هغه په اوبو سره لمده کړی اوشینکې په کنبی زرغون کړی. اود هر قسمه پیداوار سره هغه شنه کړم. په نورو هم ډیرو ایتونو کنبی ددې په شان مضمون چرته په تفصیل سره اوچرته مجمل بیان او فرمائیلو. دلته ئې او فرمائیل چه هم دغه شان به تاسو دمرگ نه پس دقبرونو نه به بیا ژوندی کړې شی. او اوبه درولې شی.

وَمِنْ آيَاتِهِ

اودنبو دهغه نه (یوه داده)

اودهغه بله نښه دا وی | چې

أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ۝

چې پیدانې کړئ تاسو | دخاوري نه | بیا | دادې تاسو | یو بشر یی | چې رورو خور یی | په زمکه کنبی

تاسو ئې د ښاوري نه پیدا کړئ | نو په لږ وروځو کنبی (سم دم) سړی شوی | چې خواړه واره گرځی

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ

او دنبو دهغه نه (یوه داده) | چې پیدا کړی هغه | ستاسو دپاره | دنفسونو (یعنی جنس) ستاسو نه |

اودهغه په نښو کنبی یوه داده | چې تاسو له ئې ستاسو دخپل جنس نه جوړې را پیدا کړی دی

أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ

ښځې | دپاره ددې چې تاسو سکون حاصل کړئ | دهغې سره | او پیدا ئې کړو | په منځ ستاسو کنبی

چې آرام ورسره بیامومی | اوستاسو د (ښځې خاوند) په منځ کنبی ئې مینه او همدردی

مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ۝

مینه | او رحمت | بیشکه په دې کنبی | خامخا نښې دی | دپاره د هغه قوم | چې غور فکر کوی |

پیدا کړه | په دې کنبی د هغه خلقو دپاره نښې پرته دی | چې د فکر نه کار اخلی

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ

پہ توحید باندی نفسی دلائل:- فرمائی کہ دالہ تعالیٰ د قدرت دبی شمیرہ نشاناتونہ یوہ نشانہ داهم دہ چہ ہغہ ستاسو یلار حضرت ادم علیہ السلام د خاوری نہ پیدا کرو، تاسو تپول نی دہغہ بی قیمتہ او بود خا خکی نہ پیدا کری، بیانی ستاسو دیر نیکی صورتونہ جو رکړل. دنطفی نہ دتینگی وینی پہ شکل، بیاد غوبی د توکړی پہ صورت او بیانی درلہ هلوکی پیدا کرل. او هلوکو تہ نی غوہ بنہ واغوستلہ، بیادر کنبی روح واجولو، سترگی، پوزہ، او غورونہ درلہ نی پیدا کرل. دمورد خیتی نہ نی پہ سلامتیا سرہ پیدا کری. بیا کمزوری نی درلہ پہ طاقت کنبی بدلہ کرہ. ورخ پہ ورخ طاقتور او مضبوط قدوالا او زورنی درکړو. عمر نی درکړو، د حرکت او سکون طاقت نی درکړو، او اسباب اولات نی درکړل، او دتپولو مخلوقاتو سردارنی جوړ کری، داخوا دیخواتگ دپارہ نی دتلو اسباب درکړل، دسمندرونو او اوچی مختلف قسمہ سورلی نی درکړی. عقل، علم، سوچ پوہہ، تدبیر، غورد پارہ نی زړہ او دماغ درکړل، او ددنیا پہ کارونونی پوہہ کری. رزق او عزت حاصلو طریقہ نی درتہ او بنودلی، او ورسره نی داخرت دنیکی کولو دپارہ علم او عمل درتہ او بنودلو. پاک دی ہغہ اللہ تعالیٰ چہ دہر خیز صحیح اندازہ لگوی، او ہر یوہ یوہ مرتبہ باندی ساتی. پہ شکل او صورت کنبی، پہ خبرواترو کنبی، مالداری فقیری کنبی، عقل او ہرکنبی، بنہ والی بدوالی کنبی، سعادت او شقاوت کنبی، ہریونی جدا کرو، چہ ہرکس دالہ تعالیٰ دیر نشانات پہ خپل خان کنبی او پہ نور وکنبی او وینی.

ادم علیہ السلام دتپولی زمکی دنجونہ پیدا دی:- دمسند امام احمد پہ حدیث کنبی دی چہ رسول کریم ﷺ او فرمائیل، اللہ تعالیٰ دتپولی زمکی نہ یو موتی خاورہ واخستہ او دہغی نہ نی حضرت ادم علیہ السلام پیدا کرو. پس دزمکی د مختلفو حصو پہ شان دادم علیہ السلام داولاد مختلف رنگونہ شو. خوک سپین، خوک سور، خوک تور، خوک خبیث، خوک طیب، خوک خوش اخلاق، خوک بد اخلاق، وغیرہ، بیا فرمائی چہ دالہ تعالیٰ د قدرت یونخبہ داهم دہ چہ ہغہ ستاسو دجنس نہ ستاسو جوړی جوړی کری، چہ ہغوی ستاسو بنی جوړی. او تاسو دہغوی خاوندان نی، خکہ چہ دہغوی نہ تاسو تہ سکون او آرام او راحت اسانش حاصل وی. خنگہ چہ پہ بل ایت کنبی دی چہ اللہ تعالیٰ تاسو دیونفس نہ پیدا کری او ہم دہغہ نہ نی بنیخہ پیدا کرہ، چہ ہغہ دہغی نہ راحت حاصل کری. حضرت حوا علیہ السلام دحضرت ادم علیہ السلام دگسی پوختی نہ چہ دتپولونہ ورہ دہ پیدا شو، پس کہ دانسان جوړہ دانسان سرہ نہ ملاویدہ او دبل خہ جنس سرہ ددہ جوړہ جوړیدہ نوموجودہ مینہ محبت بہ پکنبی نہ وو، دامینہ محبت دیو جنس دوجی نہ دی. دوی پہ خپل مینخ کنبی نی مینہ محبت او رحمت الفت، رحم مہربانی واجولہ، پس سرې یا خود محبت دوجی نہ دبنیخی خیال ساتی یا رحم پرې کوی او دہغی خیال ساتی. خکہ چہ دہغی نہ نی اولادشوی وی. دہغوی پرورش ددواروہ میل ملاپ باندی موقوف دی. عرض داچہ دیروجوہات اللہ تعالیٰ کیبندوی دی چہ دہغی پہ وجہ انسان پہ آرام سرہ دخپلی جوړی سرہ خپل ژوند تیروی. داداللہ تعالیٰ مہربانی او دہغہ د قدرت کاملی یوہ زبردستہ نشانی دہ، پہ لہر شان غور سرہ ہم دانسان ذہن دی تہ رسیدی شی.

وَمِنْ آيَاتِهِ	خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتَلَفَ	وَإِلَّا لَوَافِكُمْ	الْأَسْنَتِكُمْ
او دنیو دہغہ نہ (یوہ نینہ) پیدائش دآسمانونو او دزمکی دی او اختلاف دی			
او دہغہ پہ نینو کنبی دآسمانونو او دزمکی پیدا کول ہم دی او ستاسو د ژبو			
د ژبو ستاسو او درنگو ستاسو بیشک پہ دی کنبی خامخا دیری نینی دی			
او رنگونو جدا جدا کول دی بیشک پہ دی کنبی دپوهانو خلقو دپارہ نخبی (او دلیلونہ) دی			

لِّلْعَالَمِينَ ۝	وَمِنْ آيَاتِهِ	مَنَامُكُمْ	بِالْأَيْلِ	وَالنَّهَارِ
دپارہ دپوهانو او دنبنو دہغه نہ (یوہ نبنہ) خوب ستاسو دی پہ شپہ کنبی او پہ ورځ کنبی	او دہغه پہ نخبو کنبی اہم دہ چي د شپي او ورځي ستاسو او د کيدل دی			
وَإِتِّغَاؤُكُمْ	مِّنْ فَضْلِهِ ط	إِنَّ فِي ذَلِكَ	لَآيَاتٍ	
او تلاش کول ستاسو دی د فضل دہغه نہ بیشک پہ دی کنبی خامخا ډيري ننبی دی	او دہغه د فضل نہ روزی تلاش کول دی بیشک چي پہ دی کنبی ہغه خلقو دپارہ ننبی دی اچي			
لِّقَوْمٍ	يَسْمَعُونَ ۝			
دپارہ دہغه قوم اچي خبرہ اوری				
(پہ غور، خبري واورٹی				

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ

رب العالمين دخيل زبردست قدرت يوه بله نشانی بيان فرمائی چه ددومره اوچت اوکشاده اسمان پیدائش، په دي کنبی دستور وکینودنه، دہغوی پرق اورنرا، پہ هغوی کنبی دبعضو حرکت کول، د بعضو پہ یوځاني باندې ساکن کيدل، زمکه په کلک شکل کنبی جوړول، داکثيف جوړول، په دي کنبی غرونه، ميدان، ځنگل، سیندونه، مورې، کانري، وغيره اودرول، په خپله ستاسوپه ژبو اورنگونو کنبی اختلاف ساتل، دغريوژبه بله، دتاتاريانو اوکردو او دروميانو اودفرنگيانو، اوتکروريو او دبريرو، او د حبشو اوهندوانو، اودايرانيانو، اوصقالبه، اودارمينيانو، اوجزريانو، او الله تعالى ته پته ده چه څومره څومره ژبي بنی ادم په زمکه باندې وائی. دانسانی ژبو د اختلاف سره سره ددوی درنگونو اختلاف هم د الله تعالى دشان اظهار کوی. خيال اوکړی چه په لکونو کسان راجمع شی ديوځانندان، يوقبيلي، او د يو ملک ژبه وی خوناممکنه ده چه په هريو کنبی څه اختلاف نه وی. حالانکه دبدن داندامونوپه اعتبار سره ښکاره موافقت دي. دتولودوه دوه سترگي، دوه روزي، يوه پوزه، دوه غوږونه، يوتندي، يوه خوله، دوه شونډي، دوه انگي، وغيره، خوهر يوبل ده جدادي. څه نه څه هيئت، عادت، خصلت، کلام، خبري اتري، طرز اوادا، به ضرور داسې وی چه په هغې کنبی به ديوبل نه جداوی. اگرچه هغه به ډير معمولی اولر شان وی، اگرچه په ښانست او بد صورتی به ډير څيزونه پو شان په نظر راځي، خوکه غوراوکړي شی اوهر يولړه په بل باندې ممتاز کولو والا يونه يوصفت به نظر راشی. هر پيژندو والا ددومره لوي طاقت والا مالک پيژندي شی، اوددي صنعت نه صانع پيژندي شی. خوب هم د قدرت يوه نشانی ده، چه په هغې سره ستومانی ختمه شی. راحت او ارام حاصل يږي. ددي دپارہ قدرت شپه جوړه کړه، دکار او روزگار دپارہ، د دنيا د حاصلولو دپارہ، دگټې اوروزگار دپارہ، دمعاش دتولو دپارہ، الله تعالى ورځ پيدا کړه، چه د شپي نه بالکل خلاف ده، په يقين سره داوريدونکو اوپوهيدونکو دپارہ په دي څيزونو کنبی د قدرت نشانات دي. په طبرانی کنبی دحضرت زیدبن ثابت رضی الله عنه روايت دي چه د شپي به زمانه خوب تختيدو، نو ما حضور ﷺ ته ددي کارشکایت اوکړو، حضور ﷺ اته اوفرمايل چه دادعاوانيه، اللهم غارب النجوم وهداب العيون وانت حي قيوم يا حي يا قيوم انم عيني واهدي ليلي، ماچه کله دا دعا ولوستله نو دخوب نه راتلو بيماري دالله تعالى په فضل اوکرم سره ختمه شوه.

وَمِنْ آيَاتِهِ	يُرِيكُمْ	الْبَرْقِ
او دنبنو دہغه نہ (یوہ داده) اچي ښانی تاسو ته هغه برينښا		
او د هغه په نخبو کنبی يوه داده چي تاسو ته دبرينښا پرق ښانی		

خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَهْبِي بِهِ	
سرہ دیری او دطمعی او نازلوی هغه داسمان نه اوبہ پس ژوندی کوی په هغې سره	
(د تندر، ویره هم ده) او (د باران) امیدونه هم او هم هغه دیره نه اوبه راوړوی بیا زمکه د اوچیدو	
الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ	
زمکه روستو دمرگ دهغې نه بیشکه په دې کبښی خامخا نښې دی دپاره دهغه قوم	
نه پس راژوندی اوتازه کړی بیشکه په دې کبښی د هغه خلقو دپاره نښې دی	
يَعْقِلُونَ ۝ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ	
چی د عقل نه کار اخلی او دنښو دهغه نه (یوه داده) چی ولاړ دي آسمان اوزمکه	
چی د عقل نه کار اخلی اود هغه دنښو نه یوه داده چې آسمان اوزمکه د هغه په حکم	
بِأَمْرِهَا ۝ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمُ دَعْوَةً ۝ مِنَ الْأَرْضِ ۝ إِذَا أَنْتُمْ	
په حکم دهغه سره بیا چی کله هغه رابلی تاسو په رابللو سره دزمکې نه نو یو دم به تاسو	
په ځانې قائم دی نو څه وخت چې هغه تاسو دزمکې ددنه نه راوبلی نو تاسو به ناگهانه	
تُخْرَجُونَ ۝	
راوړی (دزمکې نه)	
راوځی	

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

داسمانی بجلي چمک دهمک: دالله تعالی په عظمت باندې دلالت کونکی یوه بله نشانی بیانېږي. چه په اسمانونو کښي دهغه په حکم سره پرقيږي. چه دهغې په ليدوسره تاسو کله کله ويرېږئ، چه هسې نه دا برق څوک هلاک کړي. چرته بجلي راپريوځي وغيره. او کله ستاسو اميد پيداشي چه ښه ده اوس به باران اوشي، اوبه به زياتې شي. ترسالي به شي. وغيره، هم هغه دې چه داسمان نه اوبه راوړوي، اوزمکه چه اوچه پرته وي چه په هغې کښي د شينکي هيڅ نوم نشان نه وو، دمړي په شان بيکاره وه د باران هغه ژوندی کړي اوشينکي په کښي راوتوکيږي او هر طرف ته شينکي شي. او قسما قسم پيداوار په کښي راوتوکيږي. د عقل مندو دپاره په دې کښي دالله تعالی د عظمت يو ژوندی تصوير دي. هغوی ددې نخښې په ليدوسره يقين اوکړي چه دې زمکې لره ژوندی کولو والا الله تعالی دمرگ نه پس بيا دنوي سر نه زمونږ په ژوندی کولو باندې قادر دي. دهغه يوه نشانی داهم ده، چه زمکه اواسمان دهغه په حکم باندې قائم دي. هغه اسمان لره په زمکه راپريوتوته نه پريږدي، او هغه زمکه اواسمان ټينگ کړي دي. او هغه ئې د زوال نه بچ ساتلي دي. حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه چه کله تاکيدی قسم خوړل غوښتل نو فرمايل به ئې چه په هغه الله تعالی مې دې قسم وی دچاپه حکم چه زمکه اواسمان ټينگ شوی دی.

قوله تعالى: وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ

بيا به دقيامت په ورځ هغه زمکه اواسمان بدل کړي. مړي به دخپلو قبرونو نه راويستې شي، په خپله الله تعالی به دوی ته اواز اوکړي اودوی به صرف په يواوازي باندې ژوندی شي اودخپلو قبرونو نه به راوځي، څنگه چه په بل ايت کښي دی چه په کومه ورځ هغه تاسوته اواز اوکړي نو تاسو به دهغه حمد کوئ.

او هغه ته به جواب ورکړئ، اویقین به اوکړئ چه تاسو ډیر کم پاتې وئ، په بل ایت کښې دې (فَاتَمَاهِرَ زُجْرًا
وَاجِدَةً فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ) صرف په یواواز سره به ټول مخلوق د حشر په میدان کښې جمع شی، په بل ایت
کښې دې (إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعًا لَدُنَّا مُخْضَرُونَ) یعنی هغه خوبه صرف یواوازوی چه دهغې په
اوریدو سره به ټول په ټوله زمونږ په وړاندې حاضر شی.

وَلَهُ	مَنْ	فِي السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ ط
او هغه لره دی هغه څوک چی په آسمانونو کښې دی او په زمکه کښې دی			
او څومره خلق چې په آسمانونو او زمکه کښې موجود دی			
كُلٌّ لَهُ	قِيَّتُونَ ۝	وَهُوَ الَّذِي	يَبْدَأُ الْخَلْقَ
ټول هغه لره فرمان منونکی دی او هغه هغه ذات دې چی اول شروع کوی د پیداوښت			
ټول دهغه تابع دی او الله ﷻ هغه ذات دې چې مخلوق په اول ځل پیدا کوی			
ثُمَّ	يُعِيدُهُ	وَهُوَ	أَهْوَنُ عَلَيْهِ ط وَلَهُ
بیا به ئې هم هغه دوباره پیدا کوی او دا کار ډیر آسان دې په هغه باندې او هغه لره دې			
او بیا به ئې سر دوباره هم راپیدا کوی اودا کار ورته زیات آسان دې او په آسمانونو			
الْمِثْلُ	الْأَعْلَى	فِي السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ ۝ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝
مثال (صفت) اوچت په آسمانونو کښې او په زمکه کښې او هغه غالب او حکمت والادی			
او زمکه کښې دهغه شان ډیر اوچت دې او هغه ډیر زبردست او د حکمتونو خاوند دې			

په دویم ځل پیداوښت خوالله تعالی ته ایراسان دې: فرمائی چه د ټولو آسمانونو او ټولو زمکو مخلوق دالله
تعالی دې. ټول دهغه وینځې غلامان دی. ټول دهغه ملکیت دی، ټول دهغه په وړاندې عاجز او لاچاره او
مجبوره اوبې وسه دی. په یو حدیث کښې دی چه په قران کریم کښې چه چرته د قنوت ذکر دې، هلته دې
نه مراد اطاعت او فرمانبرداری ده، د پیدائش ابتداء هم هغه اوکړه اوپه دویم ځل پیدائش به هم هغه
کوی، اوپه دویم ځل پیدائش د اول ځل په نسبت عادتاً زیات آسان وی، په صحیح بخاری کښې دی چه
رسول الله ﷺ فرمائی، د جناب باری تعالی ارشاد دې، چه ابن ادم ماته منی، او هغه له داسې نه وویکار، هغه
ماته بدوانی اوداهم دهغه سره لاتق نه وو، دهغه نه منل خودادی چه دې وانی چه څنگه زه ده په اول ځل
پیدا کړم هغسې مې په دویم ځل نه شی پیدا کولی، حالانکه په دویم ځل پیدا کول د اول ځل د پیدا کولو
په نسبت بالکل آسان وی، دهغه ماته بدر دونیل دادی چه وانی چه دالله تعالی اولاد دې، حالانکه احد او
صمد یم، دچاچه نه اولادونه مورپلارونه څوک همسر شته، غرض داچه دواړه پیدائشه دهغه مالک په
قدرت کښې دی، نه داکار په هغه باندې گران دې اونه سخت، داهم کیدې شی (هو) ضمیر مرجع (خلق)
وی (مثل) نه مراد دلته دهغه توحیدالو هیئت او توحید ربوبیت دې نه چه مثال څکه دالله تعالی ذات د مثال
نه پاک دې، فرمان دې (لېس کښله شی) دهغه څه بل څه مثال نشته، بعضی اهل ذوق ونیلی دی چه کله د
صفا سوتره اوبویاک صفاحوض ولاړوی اود باد صبا هوا هغه نه خوزوی نوپه هغې کښې آسمان صفا په
نظر راځی، نمرستوری سپوږمۍ پکښې واضح ښکاری، هم دغه شان د بزرگانو زړونه دی چه په هغې
کښې هغوی همیشه دالله تعالی عظمت او جلال وینی، او غالبه ده چه په چا باندې دچاوس نه وی اونه
دهغه په مخکښې دچاچه وس رسی، هر څیز دهغه په ماتحتۍ کښې اودهغه په وړاندې لاچار او عاجزه

اوبی وسه دی، دهغه قدرت، سطوت، سلطنت، هرڅیز باندې خور دی، هغه حکیم دی، په خپلو اقوالو او افعالو کېنې، په شریعت کېنې، په تقدیر کېنې، غرض په هر هر امر کېنې. حضرت محمد بن منکدر فرماني (مثل اعلى) نه مراد (لا اله الا الله) دی.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّمَّا بَيَّانُوا تَسَوُّتَهُ يَوْمَ مِثَالٍ دَنْفُسُونُو سَتَسَوُّونَهُ اَيَا شَتَّه تَسَوُّو لَرَه دَهغه غلامانونه	ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّمَّا بَيَّانُوا تَسَوُّتَهُ يَوْمَ مِثَالٍ دَنْفُسُونُو سَتَسَوُّونَهُ اَيَا شَتَّه تَسَوُّو لَرَه دَهغه غلامانونه
مَلَكْتُ أَيْمَانَكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِيْمَا	مَلَكْتُ أَيْمَانَكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِيْمَا
چې مالکان شوی وی دهغوی بنی لاسونه ستاسو څه شریکان په هغه مال کېنې	چې مالکان شوی وی دهغوی بنی لاسونه ستاسو څه شریکان په هغه مال کېنې
غلامانو چې تاسو مالکان یې په هغوی کېنې څوک داسې هم شته چې په هغه رزق	غلامانو چې تاسو مالکان یې په هغوی کېنې څوک داسې هم شته چې په هغه رزق
رَزَقْنَكُمْ فَأَنْتُمْ فِيْهِ سَوَاءٌ تَخَافُوْنَهُمْ	رَزَقْنَكُمْ فَأَنْتُمْ فِيْهِ سَوَاءٌ تَخَافُوْنَهُمْ
چې درکړې دي تاسو له پس یې تاسو په هغه مال کېنې یو برابر (او) تاسو پریرې دهغوی نه	چې درکړې دي تاسو له پس یې تاسو په هغه مال کېنې یو برابر (او) تاسو پریرې دهغوی نه
کېنې کوم چې مونږ تاسو ته درکړې دي ستاسو برابر شریک وی چې تاسو دهغوی داسې خیال اوساتئ	کېنې کوم چې مونږ تاسو ته درکړې دي ستاسو برابر شریک وی چې تاسو دهغوی داسې خیال اوساتئ
كَيْفِيَّتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ	كَيْفِيَّتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
پشان دیریدلو ستاسو دخپل برابر خلقو نه دارنگې واضحه بیانوو مونږ آیتونه دپاره دهغه قوم	پشان دیریدلو ستاسو دخپل برابر خلقو نه دارنگې واضحه بیانوو مونږ آیتونه دپاره دهغه قوم
لکه چې په خپل مینځ کېنې چې دیو بل ساتئ ؟ مونږ د عاقلانو خلقو دپاره دغسې په وضاحت سره	لکه چې په خپل مینځ کېنې چې دیو بل ساتئ ؟ مونږ د عاقلانو خلقو دپاره دغسې په وضاحت سره
يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ	يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ
چې د عقل نه کار اخلي بلکه پیروی کوی هغه کسان چې ظلم نې اوکړو دخواهشاتو خپلو	چې د عقل نه کار اخلي بلکه پیروی کوی هغه کسان چې ظلم نې اوکړو دخواهشاتو خپلو
دلیلونه بیانوو، بلکه دا ظالمان بې دلیل د خپلو خواهشاتو تابعداری کوی	دلیلونه بیانوو، بلکه دا ظالمان بې دلیل د خپلو خواهشاتو تابعداری کوی
بَغَيْرِ عِلْمٍ مَّنْ يَّهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَالَهُمْ	بَغَيْرِ عِلْمٍ مَّنْ يَّهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَالَهُمْ
بغیر د علم نه پس څوک به لار اوښائی هغه چاته چې بې لارې کړې وی الله اونشته دپاره دداسې خلقو	بغیر د علم نه پس څوک به لار اوښائی هغه چاته چې بې لارې کړې وی الله اونشته دپاره دداسې خلقو
نوداسې خلق به څوک په سمه لار روان کړی کوم چې الله ﷻ گمراه کړی وی ؟ او دهغوی به	نوداسې خلق به څوک په سمه لار روان کړی کوم چې الله ﷻ گمراه کړی وی ؟ او دهغوی به
مِّنْ تُصْرِيْنِ ﴿٦﴾	مِّنْ تُصْرِيْنِ ﴿٦﴾
هیڅوک دم د دگارانو نه	هیڅوک دم د دگارانو نه
هیڅوک مددگار نه وی	هیڅوک مددگار نه وی

تاسو په خپل حق کېنې شریک نه برداشت کوئ الله تعالی به ئې ولی برداشت کوی. دمکې مشرگانوبه خپل بزرگان درب شریک گنځل، خو هغوی ورسره ورسره داهم منل چه داتول دالله تعالی غلامان اومانحت دی. نو هغوی به دحج او عمرې په موقعه به لیبک سره وئیل چه لیبک لاشریک لک الا شریکا هولک نملکه و مالک، یعنی مونږ ستا په دربار کېنې حاضر یو، ستا څوک شریک نشته، مگر هغه چه په خپله دکوم څیز هغوی مالک نه دی، ټول ستا ملکیت دی. یعنی زمونږ دشریکانو او دهغوی دملکیت خوته اصلی مالک ئې، پس دلته هغوی په یو مثال سره پوهولې کیږی. چه دوی ئې په خپل نفس کېنې بیامومی او ډیر په ښه طریقې سره غور او فکر او کړې شی. نو فرمائی چه په تاسو کېنې به څوک هم په دې امر باندې راضی

شی؟ چه دهغوی په ټول مالونو کښې دهغوی غلامان دده برابر شریک وی، او چه هروخت دهغه سره داویره وی چه تقسیمولو سره زما جانیداد او ملکیت نیمگړې پاتې نه شی. پس څنگه چه دا خبره تاسو دخان دپاره نه خوښوئ نودالله تعالی دپاره هم مه غواړئ، څنگه چه غلام د مالک برابری نه شی کولې، هم دغه شان دالله تعالی یو بنده دالله تعالی شریک نه شی کیدې. دا عجیبه بې انصافی ده چه دخپل خان دپاره دکوم څیز نه نفرت او کرکه کوئ دالله تعالی دپاره هم هغه خبره ثابتولو دپاره کښې، په خپله په لوړو خفه کیرې، صرف دومره اوریدو سره چه تا کره لور شوې ده مخونه مو تورشی، اودالله تعالی مقربو فرشتونه دالله تعالی لوړه وایې، دغه دخپل خان دپاره دا خبره هیڅ کله نه خوښوئ چه خپلو غلامانولره دخپل خان سره شریک او برابر او گنړئ خودالله تعالی غلامانولره دالله تعالی شریکان گنړئ، څومره زیاته بې انصافی ده؟ دحضرت ابن عباس رضی الله عنه روایت دې چه مشرکانو به کوم لیبیک ونیلو او په هغې کښې دالله تعالی سره دنه شرکت اقرار کولو سره بیادهغه دغلامی دلاندې نورولره به نې شریکان منل، په دې باندې دا ایت نازل شو او په دې کښې بیان دې چه هرکله تاسو خپل غلامان دخان برابر گرځولوباندې شرم محسوسوئ نودالله تعالی غلامانولره دالله تعالی شریکان ولی گرځوئ؟ دا صفا خبره بیانونو سره نې ارشاد او فرمائیلو چه مونږ هم دا قسمه تفصیل اودلائل دغافلانو په وړاندې ږدو، بیافرمانی او ښانی چه د مشرکانو دشرک هیڅ عقلی سند یا نقلی دلیل نشته صرف دجهالت کرشمه ده اودجهالت دپیروئ خواهش دې. هرکله چه هغوی دنیغې لارې نه بې لارې شوی دی. نودوی لره سوادالله تعالی بل هیڅوک په نیغه لاره نه شی راوستې، دوی اگر چه نورولره خپل کار ساز او مددگار گنړئ خو واقعه داده چه درب د دشمنانو هیڅوک دوست نه وی. څوک شته چه دهغه دمرضی نه علاوه شونډې او خوزوئ؟ څوک دې چه په هغه باندې مهربانی او کړې په چا چه الله تعالی نامهربانه وی؟ دهغه خوښه کیرې اوڅه چه نه غواړی هغه نه شی کیدې.

فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا	پس برابر کړه مخ خپل ددین ته حال دا چی مائل اوسې حق ته
فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ	قائم اوسه په فطرت دالله هغه چی پیدا کړی دی الله خلق په هغې باندې نشته دې بدلیل
لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ	دالله فطرت هغه دې په کوم چې نې ټول خلق پیدا کړی دی ..... دالله پیدا کړی
لَا يَعْلَمُونَ	جوړښت دالله لره دادین (یعنی طریقه) صحیح ده ولیکن اکثر خلق
وَاقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمَشْرِكِيْنَ	څیزونه کښې بدلولون پکار نه دې ..... نو دغه صحیح دین دې خوزیات خلق
وَاتَّقُوْهُ	دا طریقه نه پیژنی (تینگ شی په دې فطرت) حال دا چی رجوع کونکی یی خاص هغه (الله) ته
وَاتَّقُوْهُ	نه پوهیږی ..... (ای خلقو) الله طرفته رجوع او کړئ
وَاتَّقُوْهُ	او اویریرئ دهغه نه او قائم کړئ مونږ او مه کیرئ د مشرکانو نه
وَاتَّقُوْهُ	اود هغه نه اویریرئ او دمونږ پابندی کوئ ..... او په مشرکانو کښې مه شاملیږئ

مِنَ الَّذِينَ	فَرَقُوا	دِينَهُمْ	وَكَانُوا	شِعَاطَ
دھغہ کسانونہ جی جدا جدا کړې نې دې دین خپل او تقسیم شوی دی په ډلو ډلو کښی				
کومو خلقو چې خپل دین ټکړې ټکړې کړو ..... او ډلې ډلې شول				
كُلُّ حِزْبٍ	بِأَ	لَدَيْهِمْ	فَرَحُونٌ	
هره ډله په هغه دین چې د هغوی سره دې خوشحاله دی				
هره یوه ډله هم په هغه څه خوشحالیده څه چې د هغوی سره دی				

د فطرت نه ځکه مراد دې: په ملت د ابراهيم حنيف ټينګ او درېږنې، کوم دين لره چه الله تعالى ستاسو دپاره مقرر کړې دې. او کوم چه اي نبي ﷺ ستاسوپه لاس الله تعالى کمال ته رسولي دې. د الله تعالى په فطرت سليحه باندې هم هغه قائم دې څوک چه د دين اسلام پابند دې. هم په دې باندې يعنې په توحيد باندې الله تعالى تمام انسانان جوړ کړي دي. په اول ورځ د ټولونو دا اقرار اخستې شوې وو چه ايا زه ستاسو رب نه یم؟ نو ټولواقرار او کړو چه بيشکه هم ته زمونږ رب تعالى ئې، هغه حديثونه به ديوزر انشاء الله بيان شي د کومونه چه ثابت ده چه الله تعالى خپل ټول مخلوق په خپل رښتوني دين باندې پيدا کړي دي. گو چه د دې نه پس خلق يهوديت، نصرانيت وغيره ته لاړل، خلقو د الله تعالى د فطرت مۀ بدلوي، خلق د دې نيغې لارې نه مه بې لارې کوي، دا خو خبره معنی کښې د حکم به وي، څنگه چه (وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ امِنًا) کښې د دې معنی ډيره بهترينه او صحيح ده. دويمه معنی ئې داهم ده چه الله تعالى ټول مخلوقات په فطرت سليحه باندې يعنې په اسلام باندې پيدا کړل. د الله تعالى په دې دين کښې هيڅ تغير او تبدل نشته، امام بخاری ئې هم دغه معنی کړې ده. چه دلته د خلق الله تعالى نه مراد دين او فطرت اسلام دې. په بخاری کښې د حضرت ابوهريره ؓ په روايت سره د حضور ﷺ فرمان دې چه هر ماشوم په فطرت باندې پيدا کيږي. بيا د هغه مور يلا ر هغه يهودی نصرانی او مجوسی جوړ کړي، څنگه چه دبزې صحيح سالم بچې وي او خلق د هغې غوږ ونه کټ کړي، بيا حضور ﷺ د ايت تلاوت او فرمايلو (فَطَرَهُ اللهُ الَّذِي فُطِرَ النَّاسُ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ ذَلِكَ الَّذِي الْقَيُّمُ) په مسند احمد کښې دی چه حضرت اسود بن سريع ؓ فرماني چه زه در رسول الله ﷺ خواته راغلم، د حضور ﷺ سره مې د کفارو سره جهاد او کړو، هلته مونږ د الله تعالى په فضل سره کامياب شو، په دغه ورځ خلقو ډير کافران قتل کړل، تردې پورې چه ورو ماشومانوته ئې هم لاس واچولو، حضور اکرم ﷺ ته چه کله پته اولېږده نو حضور ﷺ ډير زيات خفه شو او وې فرمايل چه دا څه خبره ده چه خلق د حدنه اوځي، نن ئې ماشومان هم قتل کړل، چاورته او وئيل چه يا رسول الله ﷺ اخر هغوی خو هم د مشرکانو اولاد وو. حضور ﷺ او فرمايل نه نه، ياد ساتئ په تاسو کښې بهترين خلق د مشرکانو بچي دي. خبردار ماشومان هيڅ کله مه قتلوي، دنا بالغه د قتل کولونه منع شي، هر ماشوم په فطرت باندې پيدا کيږي تردې پورې چه هغه په خپله ژبه څه او وائي بيا د هغه مور يلا ر هغه يهودی نصرانی جوړ کړي. د جابر بن عبد الله ؓ په روايت سره په مسند کښې دی چه حضور ﷺ فرماني، هر ماشوم په فطرت باندې پيدا کيږي. تردې پورې چه هغه ته ژبه راشي اوس هغه يا خوشا کړ جوړ شي يا کافر.

مسند کښې د حضرت ابن عباس ؓ روايت دې چه د حضور ﷺ د مشرکانو اولاد په باره کښې سوال او کړې شونو حضور ﷺ او فرمايل چه کله دوی الله تعالى پيدا کړل نو هغه ته ښه پته وه چه دوی څه اعمال کونکي دي. د دوی نه مروی دی چه په يوه زمانه کښې به ما وئيل چه د مسلمانانو اولاد د مسلمانانو سره دې. او د مشرکانو د مشرکانو سره. تردې پورې چه فلانی کس د فلانی نه روايت او کړو او ماته ئې واورولو، چه هر کله د حضور ﷺ د مشرکانو د ماشومانو په باره سوال او کړې شونو حضور ﷺ او فرمايل الله تعالى ته ښه پته ده د هغه څيز چه هغه ئې کوي.

دې حديث اوريدوسره ماخپله فتوى پرېښوده. حضرت عياض بن حمار رضي الله عنه په مسند امام احمد رحمه الله وغيره كښي حديث دې. چه حضور ﷺ يوه خطبه كښي او فرمائيل چه ماته الله تعالى حكم راكړو چه هغه نن څه ماته ښودلې دى اودهغې نه چه ته ترې ناخبره ئې هغه زه تاته اوښانيم. وې فرمائيل چه څه ما خپلو بندگانوته وركړې دى مادهغوى دپاره حلال كړل. ماخپل ټول بندگان يك طرفه خالص دين والا جوړكړى دى، ددوى خواته شيطان راځي اودوى ددين نه گمراه كوي. او حلال په دوى حراموى، دوى ته زما سره دشرك دپاره وائي، چه دهغې څه دليل نشته، الله تعالى دزمكې والوطرف ته نظرواچولو او عرب او عجم ئې ټول ناخوښه كړل. سواديوخواهل كتاب نه علاوه. هغه فرمائي چه ماته اسو صرف دازمېښت دپاره ليرلې ئې، ستاسو خپل ازمېښت به هم كيږي اوستا په وجه دنورو ټولو هم. زه به تاسوته هغه كتاب دركړم چه اوبه به ئې نه شى وينځلي، ته به هغه په خوب اوبه وينځه وائي، بيا ماته الله تعالى ارشاد او فرمائيلو چه زه قريش خبردار كړم، ماخپله انديښنه ظاهره كړه. چه چرته هغوى زما سرمات نه كړى اودروتې په شان ئې نه كړى؟ نو وې فرمائيل چه څنگه دوى تا او باسى دغسې به زه دوى او باسم، ته ددوى سره جهاد او كړه او زه به ستا دملگرتيا كوم. ته خرچ كوه په تاباندي به خرچ او كړى شى. ته لښكراوليرې زه به دهغې نه پنځه چنده زيات لښكراوليرېم. فرما تېر داردخان سره كړه اوبه نافرمانوياندي حمله او كړه. دجنت والا درې قسمه دى، عادل بادشاه، دخيرتوفيق والا اوسخى، نرم زړه والا دهرمسلمان سره احسان كولوواله پاك دامن، دسوال او حرامونه بچ كيدونكې، اودبال بچ والا كس، اهل جهنم پنځه قسمه خلق دى. هغه بې حيثته او كمينه خلق چه بې زړه اوبې كوره دى. چه ستاسو په لمنو كښي ځانونه راوينغاړي. هغه خيانت كونكى چه په وړو وړو خيزونو كښي هم دخيانت كولونه بغيرنه پاتې كيږي، هغه خلق چه هروخت خلكوله دهغوى په مالونو او اهل و عيال كښي دھوكې وركوي، سحرماښام په دھوكه بازي او مكرو فريب كښي لگياوي، بيا حضور ﷺ دبخيل يادزوغ ونيونكي ذكر او كړواو وې فرمائيل چه دپنځم قسم خلق بدزبان او بدگويادى. (مسلم وغيره)

هم دغه فطرت سليمه، هم دې شريعت لره په مضبوط تيا سره تينك نيول رېښتوني اونېغ دين دې. خو اكثر خلق ترې ناخبره دى. اودخپل دې جهالت په وجه دالله تعالى دداسې پاك دين نه لرې بلكه محرومه پاتې شى. څنگه چه په بل ايت كښي دى، گوستاد احرص وي ليكن په دوى كښي به اكثر خلق بې ايمانته پاتې كيږي. په بل ايت كښي دى چه كه ته د اكثريت اطاعت كونكې شې نو هغوى به تادالله تعالى دلارې نه بې لارې كړي. تاسو ټول دالله تعالى لارې ته راغب اوسيرې او هم دهغه طرف ته ښكته كيږي، او هم د هغه ويره ساتي، دهغه لحاظ ساتي، دمونځ پابندى كوي، چه دټولونه لوي عبادت او اطاعت دى. تاسو مشركان مه جوړيږي، بلكه خالص موحدين جوړشي، دهغه نه علاوه دبل چانه دخپل مراد طمع مه ساتي، حضرت معاذ رضي الله عنه دحضرت عمر رضي الله عنه ددې ايت دمطلب پوښتنه او كړه نو هغوى ورته او فرمائيل دا درې څيزونه دى. اول اخلاص، چه فطرت دې اوبه كوم باندي چه الله تعالى مخلوق پيدا كړې دې. دويم مونځ چه په اصل كښي دين دې، دريم عصمت چه په اصل كښي پاكي او بچاودې. حضرت عمر رضي الله عنه او فرمائيل تارښتيا او ونييل. تالره په مشركانو كښي شاميليدل نه دى پكار، تاله دهغوى ملگرتيا نه ده پكار، اونه دهغوى په شان كار كول پكار دى. چاچه دالله تعالى دين بدل كړو، بعضې خبرې ئې اومنلې او دبعضونه ئې انكار او كړو، (فرقوا) دويم قرأت (فرقوا) دى. يعنى هغوى خپل دين پرېښودو، لكه څنگه چه يهود، اونصارى، اومجوس، بت پرست، اوباقى باطل مذهبونو والا. څنگه چه ارشاد دې، چه كومو خلقو په خپل دين كښي فرق او كړواو گروه بندي ئې او كړه. نو ته په هغوى كښي نه ئې، دهغوى آخرت دالله تعالى په حواله دى. ستانه مخكښي خلق ډلې ډلې شواو ټول په ټول په باطل باندي تينگ او دريدل، او هر فرقې به دعوى كوله چه هغه څه دى، اواصلى حقانيت ددوى ټولونه ورك شوې وو. په دې امت كښي هم

تفرقه پیدا شوه، خو په دې کښې يوه حق باندې دې، اوباقی ټول گمراه دي. دادحق والا ډله اهل سنت والجماعت ده. چه دالله تعالی کتاب اوسنت رسول ﷺ په په مضبوطیاسره نیونکی دی په چاچه دمخکښی زمانې صحابه، وتابعین، اوامامان مسلمین وو. په تیره زمانه کښې هم او اوس هم، څنگه چه په مستدرک حاکم کښې دی چه درسول الله ﷺ تپوس اوکړې شوچه په دوی کښې خلاصې بیاموندونکې فرقه کومه یوه ده؟ حضور ﷺ او فرمائیل (من کان علی ما انا علیه الیوم واصحابی) یعنی هغه خلق چه په دې باندې وی په کوم چه نن زه اوزما صحابه دی (رونړو غوراو کړی چه په کوم څیز باندې رسول الله ﷺ اودهغه اصحاب ﷺ د حضور ﷺ په زمانه کښې ووهغه وحی الهی، یعنی قران او حدیث وو، یادخني امام تقلید.

وَإِذَا مَسَّ

| او کله چی | اورسیری |

| .. او څه وخت چی خلقو

النَّاسُ ضُرُّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ

خلقو ته | څه تکلیف | نور ابلې هغوی | رب خپل | په دا حال کښې چی رجوع کونکی وی | هغه ته ته تکلیف اورسیری | ..... زنو خپل رب ته زاری شروع کړی |

ثُمَّ إِذَا أَذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ

بیا چی کله | او څکوی الله هغوی ته | د طرفه خپل نه | (مزه) درحمت | نو په هغه ساعت | یوه ډله بیا چی کله د خپل رحمت مزه په هغوی او څکوی | ..... نو په هغه وخت کښې یوه ډله

مِنْهُمْ يَرْبِّهِمْ يَشْكُرُونَ ۝ لِيَكْفُرُوا بِمَا

دهغوی نه | درب خپل سره | شریک پیدا کوی | دپاره ددې چی ناشکری اوکړی | په هغې | خپل رب دپاره شریکان جوړول شروع کړی | ..... حاصل داچی زمونږ ورکړې شوو نعمتونو

الَّتِي هُمْ فَتَمَتُّعُوا ۝ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝

چی ورکړې دې مونږ هغوی ته | پس فائیده واخلی (څه لرې ورځي) | ډیر زر به تاسو ته پته اولری | ناشکری کوی | نو تاسو (ددنیاوی لذتونونه) فاندې واخلی | ډیر زر به تاسو ته انجام معلوم شی

أَمْ أُنْزِلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا

ایا نازل کړې دې مونږ | په دوی باندې | څه دلیل | چی هغه | خبری (شهادت کوی) | په هغې | ایا مونږ دې کافرانو ته څه سند رالیرلې دې | چی هغه ورته ددوی د شرک جواز بیانوی

كَانُوا بِهِ يَشْكُرُونَ ۝ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً

چی دی دوی | په هغې سره | شرک کونکی | او کله چی | او څکوی مونږه | خلقو ته | رحمت | ..... او کله چی مونږ دې خلقو ته د خپلې مهربانۍ لږه ډیره حصه اوبښایو

فَرَحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَبْكَ بِهَا قَدَمَتْ

نو خوشحالیری پہ ہفتی | او کہ اور سیری دوی تہ | اُخہ مصیبت پہ سبب دہفتی | اچی مخکنی لیرلی وی
نودوی پری خوشحالہ شی | او شکر نہ گوی | او کہ دخیل عمل پہ وجہ پری | اُخہ مصیبت راشی

أَيُّدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ۝ أَوْ كُمْ يَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ

لاسو نو ددوی | نو پہ ہفتہ وخت | دوی | نا امیدہ کیری | ایا نہ گوری دوی | اچی بیشکہ اللہ
نو زر نا امیدہ شی | او صبر نہ گوی | ..... ایا دوی تہ معلومہ نہ دہ چہ اللہ

يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۝

فرانہ گوی | رزق | دپارہ دہفتہ چا | اچی خوبشہ نی شی | او تنگوی (رزق چہ او غواپی)
دچا چہ او غواپی | نو چا تہ روزی فراخہ کری | او چاتہ چہ او غواپی نو تنگہ کری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝ فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ

بیشکہ پہ دہ کنبی | خامخا یریری نبی دی | دپارہ دہفتہ قوم | اچی ایمان راوپی | پس ورکہ
بیشکہ پہ دہ کنبی | دایماندارو | خلقو دپارہ یریری نبی دی | نو تاسو خپلو رشتہ دارو

حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۖ ذَٰلِكَ خَيْرٌ

| خاوند دخیلولی | حق دہفتہ | او مسکین | او مسافر | دا (طریقہ) | بہترہ دہ
تہ مسکینانو او مسافرو تہ دہغوی حق ورکوی | ..... دا خبرہ دہفتہ خلقو دپارہ

لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ

دپارہ دہفتہ کسانو | اچی غواپی | رضا دالہ | او دا خلق چہ دی | خاص ہم دوی
دیرہ غورہ دہ | اچی دالہ رضا غواپی | ..... او ہمد | خلق کامیابی موندونکی دی

الْمُفْلِحُونَ ۝ وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لَّا يَرْوُوا

فلاح (یعنی خلاصی) موندونکی دی | او ہفتہ چہ ورکوی تاسو | دسود نہ | دپارہ دہ دی | زیات شی
..... او تاسو خلق چہ (کوم رقم) پہ سود ورکوی | اچی دخلقو

فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرَوْنَ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم

پہ مالونو دخلقو کنبی | پس نہ زیاتیری (ہفتہ) | پہ نہ دالہ | او ہفتہ چہ ورکوی تاسو
پہ مال کنبی ملاؤشی نوزیات شی | نو داسی خیزد اللہ پہ نیز نہ زیاتیری | بلکہ بی برکتہ وی | او تاسو چہ دالہ

مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ۝

دزکات نہ | اچی غواپی تاسو | رضا دالہ | نو دا خلق چہ دی | ہم دوی | زیاتونکی دی | دمال |
د رضا دپارہ کوم زکاة ورکوی | نو داسی خلق (خپل مالونہ) دالہ سرہ | پہ خو خو چندہ | زیاتوی

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ

اللہ ہفتہ ذات دی | اچی پیدا نی کری تاسو | ایا نی روزی درکہ تاسو | بیا | ہم ہفتہ مرہ گوی تاسو
اللہ ہفتہ ذات دی | اچی تاسو پیدا کری | بیا نی روزی درکہ | بیا بہ دربان دی مرہ راوی

ثُمَّ يَحْيِيكُمْ	هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ	مَنْ يَفْعَلْ
بیا بہ ہم ہغہ ژوندی کوی تاسو ایا شته دشریکانو ستاسو نہ ہغہ څوک چی کوی		
بیا بہ مو ژوندی کړی ایا ستاسو په شریکانو کښې څوک داسې شته چې په دې کارونو کښې یوهم		
مِنْ ذَلِكُمْ	مَنْ شَيْءٌ	وَتَعَالَى
ددې کارونو نہ پو څیز (کار) پاک دې هغہ او اوچت دې دہغہ کارونو نہ		
او کړې شی ؟ ..... د الله		
د دوی د پاره پاکۍ ده او ددوی د پیدا کړو شریکانو نہ ډیر		
يُشْرِكُونَ		
چی دوی ئې شریک کوی		
اوچت دې		

قوله تعالى: وَإِذْ آمَسَّ النَّاسُ ضُرْدَعَوَارَبَهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ

د انسان عجيبه حالت دې: الله تعالى دخلقو حالت بيان فرمائی چه په غم درد، مصيبت او تکليف په وخت خو هغوی الله تعالى (وحده لا شريك له) ډیر په عاجزی، زاری، او ډیر په توجه او پوره دلسوزی سره یادوی. او کله چه په دوی نعمتونه راوړیږی نو دوی د الله تعالى سره شرك کوی. (لیکفروا) کښې لام بعضې خووانی چه د لام عاقبت دې. او بعضې وائی چه د لام تعلیل دې. خوددې لام تعلیل کیدل ددې وجې نه ښه معلومیږی چه الله تعالى ددوی د پاره دامقرر کړل اوبیاني دوی ته دهمکي ورکړه چه تاسوته به اوس پته اولگی. دبعضې بزرگانو فرمان دې چه کوتوال یاسپاهی که څوک او یروی نو هغه اورپیږی. دحیرانتیا خبره ده چه دهغه په ویرو لوسره مونږ نه ویریدو دچاپه قبضه کښې چه هر څیز دې. اودهغه صرف داوئیل دهر کار دپاره کافی دې چه اوشه. بیاد مشرکانو بیې دلیلله کیدل بیان فرمائیږی شی چه مونږ په دوی باندې دشرک دلیل نه دې نازل کړې، بیاد انسان یو بیهوده خصلت بطورانکار بیانیږی صرف دیو څو هستیانو نه علاوه عمومی حالت دادې چه دخوشحالوپه وخت په غرور کښې راشی اود سختی په وخت کښې مایوس شی. گویا اوس هیڅ بهتری ملاویدو والا نه ده. اومومن په سختوباندې صبر او په نرمی باندې نیکی کوی.

دمومن په حالت هم حیرانتیا ده: په صحیح حدیث کښې دی چه په مومن باندې حیرانتیا ده، ځکه چه د الله تعالى هره قضاده دپاره بهترووی، په راحت شکر کوی، نوداهم دده دپاره بهتره وی. او په مصيبت باندې صبر کوی، نوداهم دده دپاره بهتره وی. هم الله تعالى متصرف اومالك دې. اودخپل حکمت مطابق ئې دا جهان جوړ کړې دې، چاته کم ورکوی او چاته زیات ورکوی. څوک په تنگسیا او تکلیف کښې دې او څوک په راحت او وسعت کښې، په دې کښې دمومنانو دپاره نڅښې دی.

قوله تعالى: فَإِنَّ ذَلِكَ لَقَرْنِي حَقُّهُ وَالْيُسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ

قربت دارو وغیره سره دصله رحمی او حسن سلوک حکم: قربت دارو سره دنیکی، سلوک، اوصله رحمی حکم کیږی. مسکین هغه ته وائی دچاسره چه څه هم نه وی. یا څه وی ولې کافی نه وی. دهغه سره هم د ښه سلوک او احسان حکم کیږی. مسافر دچاسره چه خرچه کمه شوی وی اود سفر خرچه ورسره نه وی دهغه سره هم د ښیگرې حکم کیږی. داد هغوی دپاره بهتره ده چه غواړی چه دقیامت په ورځ دیدار الهی او کړی. په حقیقت کښې د انسان دپاره ددې نه بل لوی نعمت نشته، په دنیا او اخرت کښې به خلاصی هم دغه قسمه خلقتو ته ملاویري.

قوله تعالى: وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبِّ آيَةً يُؤْفَىٰ أَمْوَالِ النَّاسِ

ددې مطلب ۱ او تفسير: ددې دويم ايت تفسير خودابن عباس ؓ، مجاهد m، ضحاک m، قتاده m، محمد بن كعب m او شعبي ؓ رح نه داسې مروی دې چې كوم كس څه عطيه په داسې ارادې سره ورکړې چې خلق دده ته ددې نه زياته ورکړې نواگرچه په دې ارادې سره داهديه ورکول خومباح دی خودثواب نه خالی ده. دالله تعالى په نزد ددې هيڅ بدله نشته، مگرالله تعالى خپل نبی ﷺ ددې نه هم منع کړو. په دې معنی کښې به دا حکم صرف دحضور ﷺ دپاره خاص وی. ددې په شان ايت «ولا تمنن تستکنن» دې. يعنی د زياتې بدلې په نيت دچا سره احسان مه کوه. دحضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې چې دسوديعنی نفع دوه صورتونه دی. يويه بيويارتجارت، بيعه کښې خو حرام محض دی. دويم سوديعنی زيات والې چې په هغې کښې څه نقصان نشته هغه په دې ارادې سره چاته هديه تحفه ورکول دی چې هغه ماته ددې نه زيات راکړي. بيا حضور ﷺ دا ايت تلاوت او فرمائيلو چې دالله تعالى سره خو ثواب دزکوة دادا کولو دې. زکوة ورکونکونه دپريرکونه ملاوېږي.

قوله تعالى: وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ

د زکوة او صدقې دوچند ثواب: په صحيح حديث کښې دی چې كوم كس يوه کهجوره صدقه هم ورکړې خوچې په حلال طريقې سره نې حاصله کړې وی نو هغه الله تعالى رحمان اورحيم په خپل ښی لاس کښې واخلي او هغه داسې پالی اوزياتوی نې لکه څنگه چې په تاسو کښې يو کس داوښ ياداس د بچی پرورش کوي. تردې پورې چې هغه يوه کهجوره دا حد دغره موره لويه شی. هم الله تعالى خالق اورازق دې. انسان دخپلې موردختي نه برينه، بې علمه، بې سترگو، بې غوږواوکمزورې راوځي، بيا الله تعالى هغه ته دا هر څه ورکړي. مال هم، ملکيت هم، گټه هم، تجارت هم، غرض بې شميره نعمتونه ورته ورکړي. ددووا صاحبويان دې چې مونږ دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو، دغه وخت کښې حضور ﷺ په څه کارکښې مشغول وو. مونږ دحضور ﷺ په هغه کارکښې مدداو کړو، حضور ﷺ او فرمائيل چې که سرونه خوزيدل نو بيا هم څوک دروزی نه محرومه نه پاتې کېږي.

قوله تعالى: اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ لِمَرَّةٍ

انسان برينداواوږې دنيا ته راځي، يوپوټکې هم د هغه په بدن باندې نه وی بيارب تعالى هغه له روزی ورکوي، هغه به ددې ژوند نه پس بيا تاسو ژنی بيا به مودقيامت په ورځ ژوندی کړي. دالله تعالى نه علاوه چې تاسو دچا عبادت کوئ په هغوی کښې يوه هم په دې خبرو کښې په يوه هم هيڅ قابونه لری. په دې کارونو کښې يوکارهم هغه نه شی کولې، الله سبحانه وتعالى يواځې خالق، رازق او دمرگ ژوند مالک دې. هم هغه به دقيامت په ورځ ټول مخلوقات ژوندی کړي. هغه مقدس پاک او عزت او دجلال والا ذات ددې نه پاک دې چې څوک دهغه سره شريک وی. يا د هغه په شان وی يادهغه برابر وی يادهغه اولادوی يامورپلاروی. هغه احدثې صمد دې، يواځې دې د مور پلار اولاد نه پاک دې. دهغه هيڅوک همسر يا برابر نشته.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا	كَسَبَتْ	أَيْدِي النَّاسِ	لِيُذِيقَهُمْ	بَعْضَ الَّذِي
ظاهر شو فساد په اوچه کښې او په درياب کښې په سبب دهغې	چې گټلې دي	لاسونه دخلقو دپاره ددې چې او ځکوی هغوی ته	مزه دځينو هغو عملونو	خور شوې دې چې الله ﷻ دوی ته د بعضي عملونو (دسزا) خوند
په اوچه لونده (هر ځايي) کښې دخلقو (دبدو) عملونو په وجه فساد				

عَمِلُوا	لَعَلَّهُمْ	يَرْجِعُونَ ﴿٦﴾	قُلْ	سِيرُوا
چی کری دی هغوی دپاره ددی چی هغوی واپس راشی ورته اووایه چی اوگرزی	اوخکوی ددی دپاره چی دوی منع شی ..... (اٹی پیغمبره، ورته اووایه چی په ټوله	فی الارض	فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ	مِنْ قَبْلُ ط
په زمکه کښی پس اوگوری څرنګی اوو انجام دهغه کسانو چی مخکښی وو ددوی نه	زمکه اوگرځی نو اوگورئ چی ستاسو نه دپخوانو خلقو انجام څه شو ؟	كَانَ أَكْثَرُهُمْ	مُشْرِكِينَ ﴿٧﴾	
وو زیات دهغوی مشرکان	په هغوی کښی زیات خلق مشرکان وو			

قوله تعالى: **ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ**

دانسان دګناه هونوتیجه او برابو بحر مطلب: ممکن ده دبریعنی خشکی نه مرادمیدان ځنګل وی، او بحر یعنی ترئ نه مراد ښار او کلی وی. ګڼی ظاهره ده چه برخشکی ته وانی او بحر او بوته وانی. دخشکی د فسادنه مراد دباران نه کیدل، دپیداوارنه کیدل، اود قحط سالی راتلل دی. دترئ دفسادنه مراد دبارانونو اودریدل چه دهغې سره داوبو ځناور پرانده شی. دانسان وژل او کشتی په زور او جبر سره اخستل، داد خشکی فساد دی. دبحرنه مراد جزیرې او دبرنه مراد ښارونه او کلی دی. لیکن اولنی قول زیات ظاهر دی او ددی تائید محمد بن اسحاق ددی روایت نه هم کیږی چه حضور اکرم ﷺ دایله بادشاه سره صلح او کړه، او دهغه بحریعنی ښارنې دهغه په نامه کړی. دمیو او سبزو نقصان په اصل کښی دانسان دګناهونوپه وجه سره دی.

ګناهونو سره دزمکې فساد او اطاعت سره اصلاح کیږی: دالله تعالی نافرمانه زمکې لره وړانونکی دی. داسمان اوزمکې اصلاح دالله تعالی په عبادت او اطاعت کښی ده. په ابوداود کښی حدیث کښی دی چه په زمکه باندې یو حد قائمیدل دزمکې والوپه حق کښی دڅلوینښتو ورځودباران نه بهتر دی. داځکه چه دحدپه قائمیدوسره به مجرم دګناهونونه منع شی او کله چه ګناه نه کیږی نو خلقوته به اسمانی اوزمکې برکتونه حاصل وی، نوپه اخره زمانه کښی هرکله چه حضرت عیسی بن مریم ﷺ راکوزشی اود پاک شریعت مطابق فیصلې به کوی مثلاً دخنزیر قتل، دصلیب ماتې، دجزیې ترک یعنی داسلام قبولیت یا جنګ، بیا کله دهغوی ﷺ په زمانه کښی دجال اودهغه مریدان قتل شی یا جوج او ماجوج تباہ شی نوزمکې ته به اوو نیلې شی چه خپل برکتونه واپس کړه. نوپه دغه ورځ به یوانارد دپرو خلقو دپاره کافی شی دومره لوې به وی چه دهغې دپوستکی لاندې به دپرو خلق سیوري حاصلوی. دیوې اوښې پی به دټولې قبیلې دپاره کافی وی. داټول برکتونه به درسول الله ﷺ د شریعت دجاری کولوپه وجه سره وی. څنګه څنګه چه عدل او انصاف مطابق شرع زیاتیرې ورسره ورسره به برکتونه هم سوا کیږی. ددی برخلاف دګناه ګارکس په باره کښی په حدیث کښی دی چه دده په مرګ باندې بندګان، ښارونه، اونې ځناور ټول راحت پیامومی. په مسند امام احمد بن حنبل کښی دی چه د زیادپه زمانه کښی یوه تهیلئ پیاموندې شوه چه په هغې کښی دکهجورې دغې هډوکی هومره د غنمو دانې وې. اوپه هغې کښی لیکلې شوې ووچه داپه هغه زمانه کښی زرغونیدې چه په کومه کښی به عدل او انصاف نه کاراخیستلي کیدو. زید بن اسلم m نه روایت دی چه دفسادنه مراد شرک دی. لیکن دا قول غور طلب

دی بیافرمانی چه مال او پیداوار و کنبی او به میو و غلو کنبی کمی داز مہبت پہ طور او د دوی د بعضو اعمالو پہ بدله کنبی دی. څنگه چه په بل خانی کنبی دی ﴿وَيَلْوَنَهُم بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ مونږ هغوی په نیکو او بدو کنبی اخته کړل چه دوی را واپس شی. تاسو په زمکه باندې اوگرځی او په خپله اوگوری چه ستاسونه مخکښی کوم مشرکان وود هغوی څه نتیجی شوی؟ درسولانونه منلو په وجه اودالله تعالی سره کفر کولو څه و بال په هغوی باندې راغی؟ دا اوگوری او عبرت حاصل کړی.

فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ

ا پس مضبوط اودروه | مخ خپل | دپاره ددین | صحیح

ا نو خپل مخ د هغه قوی دین دپاره قائم (تیار) ساته

مِنْ قَبْلُ أَنْ يَأْتِيَنَّ يَوْمٌ لَّامَرَدٌ لَهُ مِنَ اللَّهِ

مخکښی ددی نه | چی راشی | هغه ورځ | چی نشته واپس کیدل | هغی لره | دطرفه دالله نه |

ددی خبری نه وړاندې چې هغه ورځ راشی | چې بیا دالله ﷻ (وینا) ته واپس راگرځیدل نه کیږی

يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ۝ مَنْ كَفَرَ

فَعَلِيهِ

هم په دغه ورځ به | دا خلق دیو بل نه جدا جدا شی | هغه چاچی کفر او کړو | نو په هغه دی و بال |

په هغه ورځ به ټول خلق جدا جدا شی | چې څوک انکار او کړی | نو د هغه دانکار ضرر به هم هغه ته رسی

كَفَرًا ۝ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نَفْسَهُمْ يَهْدُونَ ۝

دکفر دهغه | او هغه څوک | چې عمل نې او کړو نیک | نو دپاره دځانونو خپلو | دخلاصی لارصفا کوی

او څوک چې نیک کارونه کوی | نو خپل ځان له سامان (دراحت) تیاروی

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دپاره ددی چې بدله ورکړی الله | هغه خلقو ته | چې ایمان نې راوړی دی | او عملونه نې کړی دی نیک

نو کوم خلق چې ایمان راوړی | ..... او هغوی نیک عملونه هم کوی

مِنْ فَضْلِهِ ۝ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ۝ وَمِنْ آيَاتِهِ

دفضل خپل نه | بیشکه هغه | انۀ خوښوی | کافران | او دنښو دهغه نه (یوه داده)

هغوی ته به په خپل فضل سره بدله ورکړی | بیشکه الله کافران نه خوښوی | اودهغه په نښو کښی

أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَّاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ

مِنْ رَحْمَتِهِ

چې رالیرې هغه | هواگانې | زیری ورکونکی | دپاره ددی چې اوڅکوی تاسو ته | درحمت خپل نه

یوه داده چې هغه (دباران) زیری ورکونکی بادونه رالیرې | ددی دپاره چې دخپلی مهربانی

وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

اودپاره ددی چې روانه شی | کشتی | ا په حکم دهغه | اودپاره ددی چې اولتوی ستاسو | دفضل دهغه نه

خوند درباندې اوڅکوی | اوددی دپاره هم چې دهغه په حکم بیرې روانې وی | او چې تاسو دتجارت په ذریعه

وَلَعَلَّكُمْ	تَشْكُرُونَ ۝	وَلَقَدْ	أَرْسَلْنَا	مِنْ قَبْلِكَ
او دپاره ددې چې تاسو شکر اوباسئ او په تحقيق سره او ليرې مونږه مخکې ستا نه				
دهغه مقرر کړې روزی تلاش کړئ او چې دهغه شکر ادا کړئ او مونږ ستا نه وړاندې ډير پيغمبران خپلو				
رُسُلًا	إِلَى قَوْمِهِمْ	فَجَاءُوهُمْ	بِالْبَيِّنَاتِ	فَأَنفَقْنَا
ډير رسولان قومونو دهغوی ته پس ورغلل هغوی ته دواضحه نښو سره پس بدل واغستو مونږه				
قومونه ته ليرې ووا نو هغوی به ورته ښکاره معجزې او خودلې (خوبيا به ئې هم ايمان راوړو) نو بيا مونږ د				
مِنَ الَّذِينَ	أَجْرُمُوا	وَكَانَ	حَقًّا	عَلَيْنَا
مِنْ الَّذِينَ	أَجْرُمُوا	وَكَانَ	حَقًّا	عَلَيْنَا
دهغه کسانو نه چې جرم ئې اوکړو او وژ حق په مونږ باندې امداد کول دمومنانو				
نافرمانو خلقو نه بدله واخسته او مومنانو سره مدد کول زمونږ ذمه واری وه				

قوله تعالى: مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمًا مَرَدُّ لَهُ مِنَ اللَّهِ

قيامت به دالله تعالى په يو حکم سره راشي: الله تعالى خپلو بندگانوته په دين باندې دټينګ او دريدواو په چستۍ سره دالله تعالى دفرمانبردارۍ کولو هدايت کوي. اوفرماني چه دمضبوط دين طرفته مکمل متوجه شئ، ددې نه مخکې چه دقيامت ورځ راشي. کله چه الله تعالى دهغه ورځې دراتلوحکم اوفرماني نوبيا هغې حکم لره يار اتلونکي وخت لره هيڅ څيز روستو کولې نه شي. په دغه ورځ به نيك او بد جدا جدا شي. يوه ډله به په جنت کښې او بله ډله به په بل اور کښې، کافران به دخپل کفر دپوځه لاتدې راگيروي. اونيك عمله خلق به دخپلونيکو عملونو دذخيرې دوجې نه خوشحاله وي. الله تعالى به ددوی نيکۍ خوچنده زياتې کړي اودوی ته به دهغې نه خوچنده زياته بدله ورکوي. يوه يوه نيکۍ لس لس بلکه اووه، اووه سوه بلکه ددې نه زياته به کړې شي اودوی ته به ملاوشی. کافرولره الله تعالى دوستان نه ساتي ليکن په هغوی به هم ظلم نه کيږي

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَّاحَ

داخوهم دهغه نعمتونه دي: دباران مخکې خوږې خوږې هواگانې چلیدل او خلقوته دباران اميد ورکول ، د دې نه پس باران وروړل چه کلی پرې ابادوي، جانداروي، په سمندرونو کښې، سيندونو کښې پرې جهازونه او کشتۍ او چليرې، ځکه چه دکشتوتګ هم په هوا باندې موقوف دي. اوس تاسو دخپلې گټې وتې دپاره اخواديوخوالا راشي، پس تاسوته پکاردی چه دالله تعالى په دې بې شميره نعمتونو باندې دهغه شکريه ادا کړئ،

قوله تعالى: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا

دا تسلي ته نبي گريم ۝ ته: بياخپل نبي اکرم ﷺ ته تسکين اوتسلي ورکولو دپاره فرماني چه که خلق تانه مني نوته داڅه نوې خبره مه گنږه، ستانه مخکې هم نورور رسولانوته دهغوي امتونوداسې گډې وډې خبرې اورولې دي. هغوی هم صفاواضحه اوروبښانه دليلونه اومعجزې اواحکام راوړي، په اخره کښې نه منونکي دعداب په شکنجه کښې راگير کړي شو اومومنانوته هغه وخت دهرقسمه بدۍ نه خلاصې ملاوشو، په خپل فضل او کرم سره الله تعالى جل شانته په نفس کريم باندې داخبره لازم کړې ده چه هغه به دخپلوايماندارو بندگانو مددکوي. څنگه چه فرمان دي. (كُتِبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ) په ابن ابی حاتم کښې حديث دي چه رسول الله ﷺ فرماني، کوم مسلمان چه دخپل رورمسلمان عزت بچ کړي په الله تعالى باندې حق دي چه هغه به دده نه دجهنم اورلرې کړي. بياحضور ﷺ اولوستل، (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) ۝.

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتَثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ

الله هغه ذات دې | چې رالېږي | هواگانې | پس پورته کوي | وريځې | پس خوروي نې هغه |
الله هغه ذات دې چې بادونه رالېږي | نو هغه بادونه | وريځې راوچتوي | بيا چې الله هغه څنگه

فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدُقَ

په آسمان کېنې | څرنگې | چې غواړي هغه | او گرزوي هغه | توتې توتې | پس ته وينې باران |
غواړي نو هغه شان په فضا کېنې نې خوروي | او ټکړې ټکړې ترې جوړوي | نو وينې گوري چې

يَخْرُجُ مِنْ خِلَلِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مِنْ يَسَاءٍ

چې رالوزي | دمنځ دهغې نه | پس هر کله چې | اورسوي هغه | د باران | هغه چاته چې خوښه نې شي
دهغې د مينځ نه باران راوړېږي | بيا چې الله هغه باران په کومو بندگانو باندې اووړوي

مِنْ عِبَادَةٍ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ۖ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ

د بندگانو خپلو نه | بيا هغوي | خوشحالي کوي | او بيشکه چې ووهغوي | مخکېنې ددې نه |
نو هغوي پرې خوشحالي شروع کړي | اگر که هغوي د باران د وريدو نه وړاندې ددې

أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ۖ

چې نازل کړې شي | په هغوي باندې (باران) | مخکېنې دښکاره کيدو دورځې نه | خامخا نااميده |
..... خوشحالي نه وړاندې بيخي نااميده وو |

فَانْظُرْ إِلَىٰ أَثَرِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخَيِّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ

پس اوگوره | نښو درحمت دالله ته | چې څرنگې | ژوندي کوي زمکه | روستو دمرگ دهغې نه |
نو دالله هغه درحمت دې نښو ته اوگوره | چې څنگه زمکه دمرگ نه پس بيا راژوندي کوي ؟

إِنَّ ذَلِكَ لَمُخَيِّ الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۖ

بيشکه هغه (الله) | خامخا ژوندي کونکې دې | دمرگ | او هغه | په هر څيز باندې قادر دې |
هم دغه الله هغه چې مړي راژوندي کوي | او هغه په هر څه باندې قادر دې

وَلَكِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا

او که اولېږو مونږه | هوا | پس اوويني دوي هغه (فصل خپل) | زير | نو خامخا به شي |
او که مونږ په دوي باندې بل شان سيلني راوسته | او دوي خپل فصل زير اوويني | نو ددې

مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ۖ

روستو دهغې نه | چې انکار به کوي |

نه پس به هم په (زړو نعمتونو) ناشکري اوکړي

قوله تعالى: اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ

یخې یخې هواګانې اوباران دالله ﷻ د قدرت دلائل دی: الله تعالى بیان فرمائی چه هغه هواګانې رالېږي چه وریخې راوچتي کړي یاخودسمندرونونه یاخنګه چه اودچرتنه نه چه دالله تعالى حکم وی بیارب العالمین وریخې لږه په اسمان باندې خوره کړي. دازیاته کړي، لږې لږه زیاته کړي. تاسویه اکثر لیدلې وی چه یوه لیشت یادوه لیشتې وریخ راغله اوبیاچه خوره شوه نوداسمانونو غاړې نې پټې کړې، اوکله به موداهم لیدلې وی چه دسمندرونونه داوبودکې وریخې اوچتېږي. هم دامضمون په ایت (وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ) الخ. کښې بیان فرمایلي دې بیا هغه ټوټې اوتپه درتهه کړي. هغه داوبودوچې نه تورې وی، زمکې سره نزدې شی بیاباران دهغه وریخونه په وریدوشی. چرتنه چه اوورېږي دهغه ځانې خلق په خوشحالو شی، بیافرمانی چه هم دغه خلق دباران نه ناامیده شوي وو، دپوره ناامیدی په وخت بلکه دناامیدی نه پس په دوی باندې بارانونه اووریدل اوهرطرف ته اوبه اوبه شی، دوه ځله (من قبل) لفظ راوستل دتاکید دپاره دی. د، ه، ضمیر مرجع (انزال) دې. اوداهم کیدې شی چه داتاسیسی دلالت وی. یعنی دباران کیدونه مخکښې دوی ددې محتاج وو. اوهغه حاجت پوره شی اودهغې نه مخکښې په وخت ختمیدو باندې دباران نه کیدوپه وجه دوی مایوسه شوي وو. بیاددې ناامیدی نه پس ناگهانه وریخې راوچتېږي اوباران وروی، اوهرطرف ته اوبه په نظر راځي، اودهغوی اوچه زمکه ترشی. قحط سالی په ترسالی کښې بدله شی، یاخودازمکه یواچ میدان وواوس هرطرف ته شینکې په نظر راځي،

قوله تعالى: إِنَّ ذَلِكَ لَمُنْجَى الْمُؤْمِنِ

اوگوری پروردگار عالم دباران په وجه مړه زمکه څنګه ژوندی کوي؟ یادساتی: چه دکوم الله تعالى دا قدرت تاسو وینئ هغه یوه ورځ مړولږه هم دهغوی دقبرونونه راویستونکې دې. هرکله چه دهغوی بدنونه به خاورې شوې وی. پوهه شی چه الله تعالى په هرڅه باندې قدرت لري. بیافرمانی چه که مونږ تیزه هوا اوچلوو او طوفانونه راشي اوددوی داشنه پټي بربادشي نودوی بیا کفرکول شروع کړي. نوپه سوره واقعه کښې هم دغه بیان شوې دې. (أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْمِلُونَ) نه (فَحَرُومُونَ) پورې.

قوله تعالى: وَلَكِنْ أَرْسَلْنَا رَحْمَةً

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه هواګانې اته قسمه دی. څلور درحمت دی اوڅلور درحمت. ناشرات، مبشرات، مرسلات، او ذاریات، خو درحمت دی. او عقیم، صرصر، عاصف، اوقاصف د عذاب دی. په دې کښې اولنی دوه داوچې دی. اوداخری دوه دلمدې. حضور اکرم ﷺ فرمائی چه هواګانې ددویمې نه مسخړدی یعنی ددویمې زمکې نه، کله چه الله تعالى دعادیانو د هلاکت اراده اوفرمانیله نود هواګانوداروغه ته نې دا حکم ورکړو، هغه تپوس اوکړوچه جناب باری تعالی ایازۀ د هواګانو په خزانه کښې دومره سورې اوکړم څومره چه دغونی سپیرمه وی؟ نودالله تعالی دطرف نه ورته فرمان اوشوچه نه نه که داسې اوشونو ټوله زمکه اوڅه چه په زمکه کښې دی ټول به وران ویجاړشي. دومره نه، بلکه دومره سورې اوکړه څومره چه په گوته کښې وی. اوس صرف ددومره سورې نه هوا اوچلیده ترکوم ځانې پورې لاره هغه ځانې بربادکړو. په څه څیزچه تیره شوه هغه نې بې نشانه کړه. دا حدیث غریب دې اوددې مرفوع کیدل منکر دی. زیاته ظاهره داده چه دا په خپله دحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما قول دې.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى

| پس بیشکه ته | نه شی اورولي (خبره) | مړوته |

| نو ته مړو ته خبرې اورولي نشي |

وَلَا تُسْمِعُ الصَّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ۝ وَمَا أَنتَ

اونه شی اورولی | کنروتہ | بلنہ | کلہ چی | اوگرخی | شاگونکی | اوندنی تہ |
اوکنروتہ اواز رسولی نشی چی کلہ درتہ هغوی شاگری | تہ خو بس هغه

يَهْدِي الْعُمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِنَّ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ

لارینودونکی | رندوتہ | دگمراھی: دهغوی نہ | اتہ نشی اورولی | مگر | هغه چاتہ |چی ایمان راوری
چاتہ (دین) خبرہ اورولی شی | .....چی زمونہ پہ ایتونو

بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ۝

پہ ایتونو زمونہ | پس هغوی | غارہ ایبنودونکی دی |
یقین ساتی | اوهم دهغه فرمانبردار دی |

قوله تعالى: فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ

ایامری هم اوری؟: باری تعالی عزوجل فرمانی چه خنگہ داستاد وس طاقت نہ بهرده، چه مری کوم چه په قبرونو کنبی دی تہ ورته خپل اواز او راوی، او خنگہ چه داناممکنه ده چه کونړ کس هرکله چه هغه مخ او ولی روان وی تہ ورته خپله خبره واورولی شی، هم دغه شان کوم چه دحق نه رانده دی نوتہ دهغوی رهبری اودهدايت طرف تہ راوستل نه شی کولی. او الله تعالی په هر خیزباندی قادر دی. هغه چه کلہ او غواړی مړوتہ دروند و اواز هم اورولی شی، هدايت او ضلالت دهغه د طرف نه دی. تہ خو صرف هغوی نه اورول کولی شی، څوک چه ایمانداروی او الله تعالی په وړاندی ټیټدونکی وی. دهغه فرمانبرداره وی او داخل حق اوری هم اومنی ئې هم. دا حالت خود مسلمان شو، اوددی نه مخکښی کومه خبره چه بیان شوې وه هغه دکافرده. خنگه چه په بل ایت کنبی ﴿إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ﴾ الخ... ستا وازبه هم هغه قبلوی چه په غورسره ئې اوری. مری به الله تعالی راژوندی کړی بیابۀ ټول دهغه طرف تہ واپس کړی شی. په بل روایت کنبی دی چه حضور ﷺ هغه مشرکانوته کوم چه په جنگ بدر کنبی د مسلمانانو دلاسه قتل شوې وو، او دبدر په کندو کنبی دهغوی لاشونه غورخولی شوې وو، دهغوی دمرگ نه درې ورځې پس هغوی تہ خطاب او کړ و او هغوی ئې اورتل، او غیرت ئې وروستو، حضرت عمرؓ چه دا ولیدل نو عرض ئې او کړو، چه یارسول الله ﷺ اتاسو هغوی تہ خطاب کوی چه مړه شوې دی، نو حضور ﷺ ورته اوفرمانیل قسم مې دی په هغه ذات وی دچاپه قبضه کنبی چه زما ساه ده تہ هم زما د خبره کومه چه زه دوی تہ کوم دومره نه اوری څومره ئې چه دوی اوری. اودوی جواب نه شی ورکولی، حضرت عائشہؓ چه دا واقعہ د حضرت عبدالله بن عمرؓ دخولې نه واوریده نو وې فرمانیل چه حضور ﷺ داسې فرمانیلې دی چه دوی تہ اوس ښه پته ده چه مابۀ دوی تہ څه ونیل هغه حق دی. بیا حضور ﷺ دمړونه اوریدوپه دې ایت باندې استدلال او کړو، ﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ﴾ حضرت قتاده فرمانی چه الله تعالی دوی ژوندی کړې وو تر دې پورې چه د حضور ﷺ خبره دوی واوریده، چه دوی تہ پوره پوره پښیمانتیا او شرمندگی وی. خود عالمانوپه نزد حضرت عبدالله بن عمرؓ وروایت بالکل صحیح دی. ځکه چه ددې ډیر شواهد دی. ابن عبدالبر دابن عباسؓ نه مرفوعاً یور وایت دصحت سره نقل کړې دی چه کوم دخپل یورور په قبر باندې تیریری کوم چه ده په دنیا کنبی پیژندو او سلام ورته کوی نو الله تعالی دهغه روح واپس کړی تردې پورې چه هغه جواب ورکړی.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ

اللہ ھغه ذات دې | چي پيدا ئې کړې تاسو |

اللہ ﷻ ھغه ذات دې چي تاسو ئې د کمزورنې

مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ

د کمزورنې د حالت نه | بيا ئې درکړو | روستو | (د دې) کمزورنې نه | طاقت | بيا ئې درکړه |

په حالت کښې پيدا کړئ | بيا د کمزورنې نه پس ئې طاقت درکړو | بيا ئې د (خوانئ) د طاقت نه

مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ

روستو | د قوت نه | کمزورنې | او بوډا والې | پيدا کوي | ھغه | چي غواړي ھغه |

پس کمزورنې راوسته | او بوډا تو ب ئې راوستلو | ھغه چي څه غواړي نو ھغه پيدا کوي

وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ

او ھغه به هر څه پوهه دې | او قادر دې | او په کومه ورځ | چي قائمېږي | قيامت |

او الله ﷻ به هر څه پوهه او په هر څه قادر دې | او په کومه ورځ چه قيامت قيامت راشي

يَقْسِمُ بِالْجُرْمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ

نو قسمونه به خوري | مجرمان خلق | چي وخت نه دې تير کړې ھغوي | بي ديو ساعت نه |

نو مجرمان به قسمونه خوري | چي مونږ (په دنيا کښې) دلږ وخت نه زيات پاتي شوي نه وو

كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ وَقَالَ الَّذِينَ

دارنگې | او ھغوي | چي دوکې به ئې خوړلې په دنيا کښې | او وائي به | ھغه کسان |

دوي په دنيا کښې هم داشان اړولي چليدل | ..... او کومو کساتو ته چه الله تعالی علم او

أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ

چي ورکړې شوې وؤ | علم | او ايمان | چي وخت تير کړې دې تاسو | په کتاب د الله کښې |

ايمان (دواړه) ورکړې وؤ | ھغوي به او وائي چي تاسو د الله ﷻ د ليک مطابق (په موجود

إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ

دورځي دراپورته کيدو پورې | پس داده | ورځ دپورته کيدو | وليکن تاسو | وي

موده کښې قيامت تر ورځي پورې پاتي شوي پئ | نو دا نن د قيامت ھغه ورځ ده | مگر

لَا تَعْلَمُونَ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُفَعِّلُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

چي نه پوهيدئ | پس په دغه ورځ به | فائده نه ورکوي | ھغه کسانو ته | چي ظلم ئې کړې دې

تاسو پرې نه پوهيدلئ | نو په دغه ورځ به ظالمانو ته خپل عذرونه هيڅ فائده ورنکړي

مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يَسْتَعْتَبُونَ ﴿۵۰﴾

عذر دهغوی | اونه به هغوی | اوبللی شی رضا دالله ته |

اونه به دوی ته دالله دراضی کولو موقع ورکړې شی |

قوله تعالى: اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ

دانسان اصل خو دي: دانسان په ترقی او تنزلی باندې نظر و اچونی دده اصل خو خاوره ده، بیا دنطفې نه، بیا دویني نه، بیا دغو بنې دتېکړې نه، بیانی هډوکوته غوښه واغوستې شی، بیا هډوکوته خرمن ورواغوستې شی، بیا په کښې روح واچولې شی، بیا د موردختې نه کمزورې اوناتوان پیدا شی، بیا په لږ غټیږي، اومضبوط شی، بیا د ماشوموالی دزمانې مزې واخلي، بیا خوانې ته رانزدې شی، بیا خوان شی، او اخر ترقی ئې اودریږي. اوس اندامونه ئې بیا په کمزورې کیدو شروع شی، طاقت ئې په کمیدو شی، نیم خوانې عمر ته اورسی، بیا بوډاشی اوبیا مکمل بوډاشی. دطاقت نه پس داکمزوری هم قابل عبرت وی، چه همت ئې کم وی، اوریدل، لیدل، تګ، راتګ، ناسته پاسته، راخستل، نیول غرض دهرڅه څیز طاقت ئې کم شی. اوبه مزه مزه بالکل ختم شی. اوتول صفتونه ئې متغیر شی. بدن ئې چیچر شی، اننگی پکښې ننوځی، غاښونه ئې مات شی، ویخته ئې سپین شی، دددي دهغه طاقت نه پس ضعف اوبوډاتوب، هغه چه څه غواړی کولې شی، جوړول اوورانول دهغه دقدرت ادنی کرشمې دی. ټول مخلوق دهغه غلام، هغه دتولومالك، هغه عالم، هغه قادر، نه دهغه په شان دچاسره علم شته اونه دهغه په شان قدرت، حضرت عطیه عوفی وائی چه مادا ایت (ضعفا) پورې دضادپه پیش سره دحضرت ابن عمر په وړاندې اولوستونو هغوی هم دا تلاوت اوفرمائیلو، اووې فرمائیل چه ما هم درسول الله ﷺ په وړاندې دا ایت دومره لوستې وو، چه تا اوونیلو، لکه څنگه چه ماستاپه قرات باندې قرات شروع کړو (ابوداود، ترمذی، مسند احمد)

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ

| او په کومه ورځ | چي قائمېږي | قیامت |

| او په کومه ورځ چه قیامت قیامت راشي

يَقْسِمُ الْمَجْرُمُونَ ۝ مَا كُنَّا لَكُمْ دُيُوسَاعَةً

نو قسمونه به خوری | مجرمان خلق | چي وخت نه دي تیر کړي هغوی | بي ديوساعت نه |

نو مجرمان به قسمونه خوری | چي مونږ په دنیا کښي، دلږ وخت نه زیات پاتي شوی نه وو

كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ۝ وَقَالَ الَّذِينَ

دارنگي | او هغوی | چي دوکي به ئې خوړلي په دنیا کښي | او وائی به | هغه کسان |

دوی په دنیا کښي هم داشان اړولی چلیدل | ..... او کومو کساتو ته چه الله تعالی علم او

أَوْثُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ ۝ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ

چي ورکړې شوې وؤ | علم | او ایمان | چي وخت تیر کړي دي تاسو | په کتاب دالله کښي |

ایمان (دواړه) ورکړي وؤ | هغوی به او وائی چي تاسو دالله ﷻ دلیک مطابق (په موجود

إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ	فَهَذَا	يَوْمُ الْبَعْثِ	وَلَكِنَّكُمْ	كُنْتُمْ
دورخی دراپورته کیدو پوری پس داده ورخ دپورته کیدو	ولیکن تاسو	وی	موده کنسې قیامت تر ورخی پوری پاتی شوی یی	نودا نن د قیامت هغه ورخ ده مگر
لَا تَعْلَمُونَ	فِيَوْمَئِذٍ	لَا يَنْفَعُ	الَّذِينَ	ظَلَمُوا
چی نه پوهیدی	پس په دغه ورخ به	فانده نه ورکوی	هغه کسانوته	چی ظلم نې کړې دي
تاسو پرې نه پوهیدلی	نو په دغه ورخ به ظالمانو ته خپل عذرونه هیڅ فائده ورنکړی			
مَعذِرَتُهُمْ	وَلَا هُمْ	يُسْتَعْتَبُونَ		
عذر دهغوی	اونه به هغوی	اوبللی شی رضا دالله ته		
اونه به دوی ته دالله ﷻ دراضی کولو موقع ورکړې شی				

قوله تعالى: وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ

په دنیا کسې هم ددروغو قسمونه او په اخرت کسې هم: الله ﷻ خبر ورکوی چه کافران د دنیا و اخرت د کارونو نه بالکل جاهل دي. ددوی د دنیا جهالت خودادې چه دالله تعالی سره نور شریکوی، او په اخرت کسې به د جهالت کوی چه قسمونه به خوری او وانی به چه مونږ په دنیا کسې څه لږ شان وخت پاتی وو. ددې نه به ددوی مقصد داوی چه د دومره لږ وخت په مونږ څه حجت قانمیدې نه شی. مونږ دې معذوره او گنډلې شو. ځکه نې او فرمائیل چه دوی دلته څنگه گډې وډې خبرې کوی په دنیا کسې هم دوی بې لارې وو، فرمائی چه ددوی په دې وینا باندې څنگه چه به په دنیا کسې ددوی علماء کرامو ددوی د قائله کولو کوشش کوو، په اخرت کسې به هم دوی ته او وانی چه تاسو ددروغو قسمونه خوری. تاسو په کتاب الله کسې یعنی په کتاب الاعمال کسې د پیدانش نه واخله تر دوباره پیدا کیدو پورې اوسیدی، خو تاسو بې علمه او بالکل جاهلان خلق نې. پس د قیامت په ورخ به ظالمانو لره خپلو کړو باندې معذرت کول بې فائدي وی. او هغوی به دنیا طرف ته واپس نه کړې شی. څنگه چه فرمان دي: (وَإِنْ يَسْتَعْتَبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ) یعنی که هغوی دنیا طرف ته واپس راتلل او غواړي نور اتلې نه شی

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا	لِلنَّاسِ			
او بیان کړی دی مونږه	دپاره دخلقو			
او مونږ د خلقو د فائدي دپاره				
فِي هَذَا الْقُرْآنِ	مِنْ كُلِّ مَثَلٍ	وَكِنْ	جَنَّتْهُمْ	بَايَةً
په دې قرآن کسې	هر قسم مثالونه	او که	راوړې ته دوی ته	یوه نښه نو خامخا به وانی
په دې قرآن پاک کسې هر قسم مضامین بیان کړی دی	او که چرې ته دي کافرانو ته څه معجزې پیش کړې			
الَّذِينَ	كَفَرُوا	إِنْ أَنْتُمْ	إِلَّا	مُبْطِلُونَ
هغه کسان	چی انکار کړې دي هغوی دمنلو نه	چی نه یی تاسو	مگر	باطلونکی یی
نوبیا هم چا چې کفر کړې دي	هغوی به داوینا کوی چې تاسو خوبس دروغ ژن یی			

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾

همدارنگی آتاپه (مهر) وهی الله | په زړونو | دهغه کسانو | چی علم نه لری |
دغه شان الله ﷻ دهغه خلقو په زړونو مهر لگوی | ..... کوم کسان چی نه پوهیږی

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ

پس صبر کوه (ای نبی ﷺ) | بیشکه | وعده دالله | حقه ده | او هرگز سپک اونه مومی تالره |
نو ته صبر کوه | دالله ﷻ وعده رینسیتنی ده | او (خیال ساته) چی دابی یقینه خلق

الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٥١﴾

هغه کسان | چی یقین نه کوی |

تا قابو نه کړی شی

قوله تعالى: وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ

او ستا مسئله بالکل واضح خو دوی ضدیان دی: حق مونږ په دې پاک کلام کښې پوره پوره واضح کړې دې. او په مثالونو سره موږې پوهه کړې دی. چه په خلقو دابنکاره شی، اوددې په تابعداري کښې اولگی. که دوی ته هرڅنگه معجزه راشی که هرڅنگه دحق نشان او وینی نودوی به فوراً بغير دڅه غور او فکر نه او وانی چه داجادودې باطل دي. دروغ دی، او گوري سپورمې نې دوه ټکړې کيدل اوليدل او ايمان نه راوړی.

په خپله په قران کریم کښې ایت (إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمُ الْخُزُفَةُ) کښې دی. چه په چا باندې ستادرب خبره پوره شوې ده هغوی به ايمان نه راوړی، گوکه هغوی ته هر قسمه نشانات راشی، تردې پورې چه هغوی د دردناک عذاب معانده او کړی. پس دلته هم فرمائی چه ددې بې علمه خلقو په زړونو باندې هم داسې مهر اولگی.

قوله تعالى: فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

حضور ﷺ ته زړه مه خفه کوه دالله تعالی وعده رښتونې ده: ای نبی کریم ﷺ ته صبر او کړه، اوددوی مخالفت اودشمنی بانې صبر کوه. دالله تعالی وعده رښتونی ده. هغه به تاپه دوی باندې یوه ورځ ضرور غالبه کوی. اوستامدبد کوی، او په دنیا او اخرت کښې به تاته اوستا تابعداروته په مخالفینو باندې غلبه ورکوی. تاته پکار دی چه په خپل کښې لگیا اوسې، په حق مضبوط اودریږه، او یوانچ هم اخواد یخوا کړه. مه، په دې کښې ټول هدایت دي، باقی ټول دباطلو هیږي دي. حضرت قتاده m فرمائی چه حضرت علی m یوه ورځ دسحرمونځ کولو، یو خارجی د هغوی نوم واخستو او په زوره زوره نې ددې ایت تلاوت او کړو (وَلَقَدْ أَوْحَى إِلَيْكَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَنْ أَشْرَكَكَ لِيَعْبُدَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَيْرِينَ) دوی په خاموشي سره دالیت واوریدو او په مونځ کښې نې ددې جواب په ایت (فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ) تلاوت او فرمائیلو، (ابن جریر، ابن ابی حاتم) (هغه حدیث په کوم کښې چه ددې سوره مبارک فضیلت اوددې د سحر په وخت کښې تلاوت په مانځه کښې مستحب کيدل ثابتیږی.)

یوصحابی m فرمائی چه حضور ﷺ یوه ورځ دسحرمونځ په ورکولو کښې ددې سورت قرات او فرمائیلو، دقرات په دوران کښې هغوی ته څه وهم شان اوشو، چه فارغ شونو وې فرمائیل، په تاسو کښې بعضې خلق داسې دی چه زمونږ سره په مانځه کښې شریک شی ولې باقاعدہ اوتیک اودس نه کوی، تاسو کښې چه څوک زمونږ سره په مانځه کښې شریکېږی هغه له په ښه طریقي سره اودس کول پکار دی. (مسند احمد) ددې اسناد حسن دی. متن هم حسن دی. او په دې کښې یوه عجیبه راز اولویه خبره ده او هغه داچه

د حضور ﷺ دمقتدیانو د صحیح اودس نه کیدو اثر په حضور ﷺ باندې پریوتو، پس ثابته شوه چه د مقتدیانو دمونځ تعلق دامام دمونځ سره دي. (الحمد لله) د سورة روم تفسیر ختم شو.

سورة لقمن مکيه وهی اربع وثلاثون آية واربع رکوعات	رکوع گانې
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دي	۳۷
تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ۝ هُدًى وَرَحْمَةً	
الم دا ایتونه د کتاب حکمت لرونکې دي لارښودونکې دي او رحمت دي	
الف لام میم دا داسې کتاب ایتونه دي چې په حکمت پوره دي	
لِلْمُحْسِنِينَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ	
د پاره د نیکو عملو خلقو هغه خلق چې قانیموی مونځ او ورکوی زکاة	
د نیکانو د پاره هدایت او رحمت دي هغه کسان چې دمونځ پابندی کوی او زکوة ورکوی	
وَهُمْ بِالْآخِرَةِ ۝ هُمْ يُوقِنُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى	
او هغوی په آخرت باندې هم هغوی یقین لری دا کسان په نیغه لاره دي	
او په آخرت باندې پوره پوره یقین ساتی دغه خلق دي چې دخپل رب د طرفه به په	
مِّن رَّبِّهِمْ ۝ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝ وَمِنَ النَّاسِ	
د طرفه درب خپل نه او دا کسان هم دوی خلاصی موندونکي دي او ځینی د خلقو نه	
نیغه لار روان وی او هم دغه کسان کامیاب دي ..... او په خلقو کښې هغه (د بد بخت) هم دي	
مَنْ يَشْتَرِ لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ	
هغه څوک دي چې اخلی عبث خبری د پاره ددې چې بې لارې کړی خلق دلاری د الله نه	
چې د الله ﷻ نه غافله کونکې خبرې په بیعه اخلی چې خلق پرې په جهالت سره د الله ﷻ دلاری	
بِغَيْرِ عِلْمٍ ۝ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۝ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ	
بغیر د علم نه او نیسی دي لره په توقو سره دا کسان چې دي دې دوی د پاره عذاب	
نه بې لارې کړی اود الله ﷻ په رالیرې تعلیم پورې توقې او کړی داسې خلقو د پاره	
مُهِينٌ ۝ وَإِذَا تَنَتَّلَىٰ عَلَيْهِ ۝ اَيْنَأُ وَّلَىٰ	
سپکونکې دي او کله چې لوستلې کیږی په هغه باندې ایتونه زمونږ نومځ واپړی	
سپونکې عذاب دي او څه وخت چې هغه ته زمونږ ایتونه لوستلې شی نو دوی ترې نه	
مُسْتَكْبِرًا ۝ كَانُ لَمْ يَسْمَعْهَا ۝ كَانُ فِي أذْنَيْهِ	
تکبر کونکې لکه چې نه وی اوریدلی هغه هغه ایتونه لکه چې په غوږونو دهغه کښی	
په تکبر سره مخ اړوی لکه چې هلو او اړیدلی شي نه دی لکه چې غوږونه ئې کانړه دي	

وَقْرَاءَ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

دروندوالی وی | پس زیری ورکړه په عذاب | دردناک سره |

نو(اښی پیغمبره) د دردناک عذاب زیری ورته ورکړه |

قوله تعالى: هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ

قرآن هدایت رحمت اوشفاء ده: دسوره بقرې دتفسیر په اول کښې دحروف مقطعاتو معنی اومطلب واضح کړې شوي دي. دقرآن هدایت شفاء، اورحمت دي. دهغه نیکوکارو دپاره چه دشریعت پوره پابند وي. مونږونه اداکوي. دارکانو اوقاتو وغیره دحفاظت سره سره نوافل اوسنت وغیره هم نه پرېږدي. فرض زکوٰۃ اداکوي، صله رحمې، سلوک اواحسان، سخاوت کوي، داخرت په جزادهغوي کامل یقین دي، د دې وجې نه دالله تعالی طرف ته پوره پوره رغبت کوي. دثواب کارونه کوي، اودالله تعالی په اجر باندې نظر ساتي. نه ریاکاری کوي اونه دخلقونه شاباش غواړي. ددې اوصافو خاوندان په نیغه لاره دي، دالله تعالی په لاره باندې لگولې شوې دي. اوهم دغه هغه خلق دي چه په دین اودنیا کښې فلاح خلاصې او کامیابی حاصلونکي دي.

قوله تعالى: وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي

ګانې میوزک موسیقی دکافرانوڅوی دي او دایت مطلب اتفاق سره هم ده دي: پورته بیان شوې ووچه نیک بخت چاچه دالله تعالی دکتاب نه هدایت بیاموندواودهغې په اوریدوسره به نې نفع حاصلوله، نو دلته بیان کیږي چه دهغه بدبختانو څوک چه دکتاب الله داوړیدونه نفع نه حاصلوی اودهغې په ځانې ډول باجې اوري، چنانچه ددې ایت په تفسیر کښې حضرت عبدالله بن مسعود فرمائي، په الله تعالی مې دې قسم وی ددې نه مرادسندري اوسازونه دي. په بل ایت کښې دی چه دحضور ﷺ نه ددې ایت د مطلب پوښتنه اوشوه نو حضور ﷺ درې ځله قسم اوخوړواووي فرمائیل چه ددې نه مرادسندري اوسازونه دي. هم دغه قول دحضرت ابن عباس رضی الله عنه، جابر رضی الله عنه، سعید بن جبیر، مجاهد، مکحول، عمرو بن شعيب، علی ابن هذیمه رحمه الله علیهم دي. امام حسن بصری m فرمائي چه داایت دسندرو او سازونوپه باره کښې نازل شوې دي. حضرت قتاده رضی الله عنه فرمائي چه ددې مرادصرف هغه نه دی چه په دې لهولعب کښې پیسې خرچ کوي دلته داخستلو نه مرادخوښلول اومحبت ورسره ساتل دی. دانسان دپاره هم دغه گمراهی کافی ده چه دباطل خبره په حق باندې خوښه کړي. اودنقصان څیز دنفعی په څیز باندې مقدم کړي. یوقول داهم دي چه دلغو خبرې اخستلونه مرادسندرغاړو وینځو اخستل دي. چنانچه په ابن ابی حاتم وغیره کښې درسول الله ﷺ دافرمان دي چه دګانې ونيونکواخستل اوخرڅول حلال نه دی. اوددې دقیمت خوراک حرام دي. هم ددوی په باره کښې داایت نازل شوې دي. امام ترمذی هم داحديث راوړې دي اودې ته نې غریب ونيلې دي، اوددې یوراوی علی بن یزید ته ضعیف ونيلې دي. زه وائیم چه په خپله علی بن یزید، دهغه استاذان اودهغه ټول شاگردان ضعیف دي. والله اعلم. دضحاك m قول دي چه ددې مرادشرك دي. دامام ابن جریر فیصله داده چه هره هغه خبره چه دکلام الله اودشرع داتباع نه دي منع کړي هغه ددې ایت په حکم کښې داخل نه دي.

قوله تعالى: وَإِذَا تَنَلَّى عَلَيْهِ ابْنَتَا

غرض ددې نه داسلام اوواهل اسلام مخالفت دي. په یوقرات کښې (لیضل) دي نولام به لام عاقبت وي، یالام تعلیل به وي. یعنی امرتقدیری به دي کارگزاری سره خامخاکیري. داسې خلق دالله تعالی لارې لره ټوټې خندا جوړه کړي. اودالله تعالی ایتونوپورې هم ټوټې کوي، اوس ددوی انجام هم واورئ چه څنگه دوی دالله تعالی لار، دالله تعالی کتاب، پورې ټوټې مسخري اوسپکاوي کړې وی دقیامت په

ورخ به ددوی سپکاوی او کړې شی. او په خطرناکو عذابونو کېنې به ذلیل اورسواکړې شی. بیابیان کیږي چه دابدنصیبه چه په سندرو او سازونو او لوبو توقوب اندې مښن دي. دقران دایتونونه تختی اودهغې نه غوړونه کانه کړی، دې داپه ده ښه نه لگی، اوری نې خوهیخ توجونه ورکوی، بلکه ددې اوریدل پرې ښه نه لگی، هیخ مزه نه ورکوی، هغه دافضل کارگنې، چونکه دهغه په زړه کېنې ددې هیخ اهمیت او عزت نشته نوددې وجې نه هغه ددې نه څه نفع نه شی حاصلولې، هغه ددې نه محض بې پرواه دي. خیردلته دالله تعالی په ایتونوباندې زړه تنگې کیږي، نودقیامت په ورځ به هم هغه عذابونه وی چه ډیریه پرې تنگ شی. دلته قرانی ایتونواوریدوسره ورته خفگان وی هلته به تکلیف رسونکی عذابونه خامخاتیروی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا	
بیشکه هغه کسان چی ایمان راوړی	
بیشکه څوک چی ایمان راوړی	
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ النَّعِيمُ ۝ خَالِدِينَ	
او عملونه او کړې نیک دی دهغوی دپاره جنتونه دنعمتوتو همیشه به وی هغوی	
اودنیکن کارونه کوی هغوی لره دنعمتونو باغونه تیار دی چی همیشه به په کېنې	
فِيهَا وَعَدَدَ اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝	
په هغې کېنې دا وعده دالله ده حقه (پخه) او هغه غالب دي دحکمت خاوند دي	
(خوشحاله) اوسپړی دا دالله ﷻ پخه وعده ده او هغه زبردست اوصاحب د حکمت دي	

قوله تعالى: إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا

قران منونکی دپاره زیر: دنیکانو خلقوانجام بیانېږي چه چاپه الله تعالی باندې ایمان راوړو، رسول الله ﷺ منلو، دشریعت لاندې نې نیک کارونه کول، دهغوی دپاره جنتونه دي. چه په کېنې قسما قسم نعمتونه، خونده ورخوراکونه، بهترینې جامې، ښه ښه سورلی، پاکیزه اونورانی مخونووالا بیبیانی دي. هلته دوی لره اودې نعمتونولره همیشه والې دي کله زوال نشته، نه خویه دوی مړه کیږي اونه به دا نعمتونه فناکیږي اونه به کمیږي، اونه به خرابیږي. داخامخاویقیناً کیدونکی دي. ځکه چه الله تعالی فرمائیلې دي اودالله تعالی خبرې بدلېږي نه، اودهغه وعده ماتېږي نه. هغه کریم دي، منان دي، محسن دي، منعم دي، څه چه غواړی کولې شی. په هرڅیز باندې قادر دي، عزیز دي. هرڅه دهغه په قبضه کېنې دي. حکیم دي، هیخ کار، هیخ خبره نې دحکمت نه خالی نه ده. هغه قران حکیم لره دمومنانودپاره هادی او شافی جوړکړي دي. اودبې ایمانوپه غوړونوباندې بوج دي. اوپه سترگو کېنې نې روندوالې دي. په بل ایت کېنې دي (وَنَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ) یعنی کوم قران چه مونږ نازل کړې دي هغه د مومنانو دپاره شفاء اورحمت دي. اوظالمان خویه نقصان کېنې زیاتېږي.

خلق	السَّمَوَاتِ	بِغَيْرِ عَمَدٍ	تَرَوْنَهَا	وَالْقُلُوبِ
هغه پیدا کړل	اسمانونه	بې دستونو	چی تاسو وینئ	هغه او اوغورزول هغه
هغه	اسمانونه بې دستو	اودرولې دي	چی تاسو پخپله وینئ	او په زمکه ئې د

فِي الْأَرْضِ رَوَّاسِي أَنْ تُمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا	پہ زمکہ کنبی غرونہ اچی اونه خوزیری پہ تاسو او خوراه کرل هغه پہ دی کنبی
مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا	غرونو میخونه لگولی دی اچی پہ تاسو نہ جر قیری او هر قسم خنور ئی پہ کنبی
فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي	هر قسم گرزنده خنور او نازلې کرې مونږه داسمان نه اوبه پس زرغون کرل مونږه
بِهِ هَغِي كُنْبِي ۝ دهر قسم (خیزونو) ۝ بنوشونه دا پیداوینت دالله دی پس اوبنایی ماته	هر قسم بنه خیزونه رازرغون کرې دی دا خو دالله ۝ جوړ کرې خیزونه شول
مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۝ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ	چی کوم خبز پیدا کرې دی هغه کسانو چی سوا دهغه نه دی بلکه دا ظالمان پہ گمراهی
مُبِينٍ ۝	نو دالله ۝ نه سوا دوی (د دوی خدایانو) ۝ خه پیدا کرې دی حقیقت دا ددی چی دا خلق په بنکاره
بنکاره کنبی دی	
گمراهی کنبی دی	

قوله تعالى: خَلَقَ السَّمَوَاتِ

دزمکی اواسمان خالق الله تعالى دی:۔ الله سبحانه وتعالى دخپل قدرت کامله بیان فرمائی چه دزمکی اواسمان اودتولومخلوقاتوخالق صرف هم هغه دی۔ اسمان هغه بی ستواوچت کرې دی۔ اوبه واقعی کنبی هم هیخ ستنه نشته۔ گودحضرت مجاهد m داهم قول دی چه ستنې مونږ ته په نظرته راخی ددی مسئلې پوره فیصله ماسوره ماندې په تفسیرکنبی لیکلې ده۔ ددی وجې نه دلته ددوباره ونیلو ضرورت نشته۔ دزمکی دمضبوطتیادپاره اودخوزیدونه دبج کیدودپاره هغه په دی باندې د غرونو میخونه ټک وهلی دی۔ چه هغه تاسودزلزلې اوخوزیدونه بچ کرې۔ هم دغه شان قسماقسم اومختلف ساه لرونکی دی خالق حقیقی پیدا کرې دی۔ چه ترننه پورې چادهغې شماراونه کرې شو۔ خپل خان خالق او خلاق بیانولونه پس اوس رازق اورزاق کیدل بیان فرمائی چه ددی اسمان نه ئی باران اوورولواوبه زمکه باندې ئی قسماقسم پیداوارزرغون کرل چه په لیدوکنبی خوش نما، په خوراک کنبی بی ضرره، په نفع کنبی ډیربهر، دشعبی قول دی چه انسان هم دزمکی پیداواردی۔ جنتیان کریم دی او دوزخیان لینم دی۔ دالله تعالی داتول مخلوق خوستاسویه وړاندې دی۔ اوس دچاچه تاسودهغه نه علاوه عبادت کوئ لږ شان اووایی چه دهغوی مخلوق چرته دی؟ چه نشته، نوهغوی خالق نه دی۔ اوکله چه خالق نه دی نومعبودان هم نه دی۔ بیادهغوی عبادت سخت ظلم اوبالکل بی انصافی ده۔ بی شکه دالله تعالی سره شریک گر خونکی نه زیات پوند، کونږ، اوبې عقله، بی علمه، اوبې وقوف به نورخوک وی؟

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ ۝	او ورکرې وژ مونږ لقمان ته حکمت اچی شکر کوه الله لره
او بیشکه مونږ لقمان ته اوهو بنیارتیا ورکرې وه (او اومو وئیل) چی دالله شکر کوه	

وَمَنْ يَشْكُرْ	فَإِنَّمَا يَشْكُرُ	لِنَفْسِهِ	وَمَنْ كَفَرَ
او خوک چی شکر اوباسی پس بیشکه هغه شکر اوباسی دپاره دخان خپل او چاچی کفر اوکړو	او خوک چی شکر کوی نو دخپل خان دفاندې دپاره ئې دې او خوک چی ناشکری کوی نو		
فَإِنَّ اللَّهَ	غَنِيٌّ	حَمِيدٌ	
پس بیشکه الله محتاجه نه دې ستائیلې شوې دې			
اللَّهُ غَنِيٌّ	بِئِزْهِ	دِئِ	اِسْتَأْنِيْلِي شَوِي دِئِ

قوله تعالى: وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ

ایا حضرت لقمان نبی وو: پدې کښې دبزرگانو اختلاف دې چه ایا حضرت لقمان نبی وو یا نه؟ اکثر حضرات فرمائی چه دې نبی نه وو، پرهیزگارولی اودالله تعالی خوښ بزرگ بنده وو. حضرت ابن عباس رضی الله عنه روایت دې چه دې حبشی غلام وو. اوترکان وو. حضرت جابر رضی الله عنه چه کله سوال اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه حضرت لقمان دلنقدوالا اولورې پوزې والا دغټوشونډووالا وو. سعید بن مسیب فرمائی چه دې دمصر اوسیدونکی حبشی وو. حکمت دوی ته ورکړې شوې وو. خو نبوت ورته ملاوشوې نه وو. دوی یوخل دتوررنګ یوحبشی غلام ته اوفرمائیل چه دخپل رنګ په وجه خپل خان دچانه کم مه گټه درې کسان چه دټولو خلقونه ښه وو، ددریو او ورنګ تور وو. حضرت بلال رضی الله عنه چه دحضور صلی الله علیه و آله درسات غلام وو. حضرت مهجع رضی الله عنه چه دجناب فاروق اعظم رضی الله عنه غلام وو. او حضرت لقمان چه دحبشی نه به وو. حضرت خالد ربیعې قول دې چه حضرت لقمان کوم حبشی ترکان وو یوه ورځ ده ته خپل مالک اوونیل چه بزه ذبح کړه. اوددې دوه بهترینې اوبښې دغوبښې ټوټې ماته راوړه. ده زړه اوږه وروړه. خو ورځې پس دهغه مالک بیا ورته هم دغه حکم ورکړ. چه نن ددې په ټوله غوبښه کښې چه کومه بدترینه اوخبیثه ټکره وی هغه راوړه. دوی نن هم هغه دوه څیزونه وروړل. مالک ترې ټپوس اوکړو چه څه وجه ده چه کله مې درنه بهترینې ټوټې اوغوبښې نوهم دغه دې راوړې، اوکله چه مې درنه بدترینې اوغوبښې نوهم دې دغه راوړې. داڅه خبره ده؟ دوی ورته اوفرمائیل چه کله دانښه وی نوددې نه بهترینه حصه بله په بدن کښې نشته. اوکله چه دابدې شی نویادټولونه بدترې هم دادی. دحضرت مجاهد قول دې چه حضرت لقمان نبی نه وو. نیک بنده وو. دتوررنګ غلام وو. دغټوغټوشونډووالا اودغټوغټوخپووالا وو. دبل بزرګ نه هم دغسې روایت دې چه په بنی اسرائیلو کښې قاضی وو. بل قول دې چه دوی دحضرت داود عليه السلام زمانه کښې وو. یوخل دی په یومجلس کښې وعظ فرمائیلو چه یوشپونکی اولیدو نووې ونیل چه هغه نه ئې چه ماسره به دې په فلانی ځانې کښې بزې سرولې؟ دوی ورته اوفرمائیل چه زه هم هغه یم. هغه ورته اوونیل چه بیاتاته دامرتبه څنگه ملاوشوه؟ وې فرمائیل درښتیاووونیلو په وجه، اوبې فاندې کارونو پریښودو په وجه. غرض داچه هم دا قسمه آثار دی چه دوی نبی نه وو. لیکن په دې کښې هم ددوی غلام کیدل بیان شوی دی. چه ثبوت دې ددې کار چه دې نبی نه وو. ځکه چه غلامی دنبوت خلاف ده. انبیاء عليهم السلام داوچت نسب والا اوداعلی خاندانونو والا وو.

دجمهورو قول دادې چې نبی نه وو: ددې وجې نه دجمهورو بزرگانو قول دې چه حضرت لقمان نبی نه وو. اودحضرت عکرمه رضی الله عنه مروی دی چه دې نبی وو. لیکن هم هله چه دسندنه ثابت شی. لیکن ده په سند کښې جابر بن یزید جعفی دې چه ضعیف دې. والله اعلم. وائی چه حضرت لقمان حکیم ته یوکس اوونیل چه ته دښی حسحاس غلام نه ئې؟ دوی ورته اوفرمائیل یم. هغه ورته اوونیل چه ته شپونکې نه ئې؟ دوی ورته اوفرمائیل چه اوزه یم. وې ونیل ته دتوررنګ والا نه ئې؟ دوی ورته اوفرمائیل ظاهره ده زه

د تورنگ والا یم تہ راتہ اووائیہ تہ دڄہ تپوس کول غواری؟ هغه ورته اووئیل چه هم دغه چه بیاخه وجه ده چه ستامجلس ډک وی خلق ستادروازی ته راخی، اوستا خبرې په شوق سره اوری؟ دوی ورته اوفرمانیل چه واوره روره کومې خبرې چه زه تاته کوم په هغې عمل اوکړه نوته به هم زما پشان شي. سترکې د حرامو خیزونونه بندې کړه. ژبه دبې هوډه خبرونه منع کړه. حلال مال خوره، دشرمگاه حفاظت کوه، په ژبه رښتونې خبرې کوه، وعده پوره کوه، دمیلمه عزت کوه، دگاونډی خیال ساته، بې فاندې کارونه پرېږده، هم ددې خبرو په وجه ماته بزرگی ملا وشوې ده.

حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه فرماني چه حضرت لقمان دڄه لویې کورنۍ والا مالدار اوزیات خاندان والا نه وو. خوپه هغه کښې ډیرښه ښه عادتونه وو. هغه خوش اخلاقه، خاموش، غوراو فکر کونکې د ژور نظر والا، دورځې نه اوده کیدونکې وو، دخلقو په وړاندې به نې لارې نه توکلې اونه به نې دخلقو په وړاندې متیازی غسل وغیره کول، دفضول کارونونه به لرې لرې اوسیدو، خندل به نې نه اوکوم کار به نې چه کولو دحکمت نه به خالی نه وو. کوم وخت کښې چه دده اولادمې شوده بالکل اونه ژړل. هغه به بادشاهانواو امیرانوته ځکه ورتلو چه غوراو فکر او عبرت نصیحت حاصل کړی. هم ددې په وجه دوی ته بزرگی ملا وشوه، دحضرت قتاده رضی الله عنه نه یو عجیبه روایت نقل دې چه ده ته په نبوت او حکمت قبلولو کښې اختیار ورکړې شونودوی حکمت قبول کړو. شپه په شپه په ده حکمت راووریده، اوده په رڼه کښې حکمت ډک کړې شو. سحر دده خبرې او عادتونه ټول حکیمانه شو. ددوی نه سوال او شوچه تاسودنبوت په مقابله کښې حکمت څنگه اختیار کړو؟ دوی جواب ورکړو چه که الله تعالی زه نبی جوړ کړې وې نو هغه بله خبره وه ممکنه وه چه منصب نبوت پوره کړې وې. خو چه کله ماته اختیار را کړې شونوزه او وریدم چه چرته داسې اونه شي چه زه دنبوت بوج اوچت نه کړې شم. ددې وجې نه ما حکمت خوښ کړو. ددې روایت یوراوی سعید بن بشیر دې په چا کښې چه ضعف دې، فالله اعلم.

د لقمان حکمت څه وو؟ حضرت قتاده رضی الله عنه ددې ایت په تفسیر کښې فرماني چه دحکمت نه مراد داسلام پوهه ده. حضرت لقمان نبی نه وو، نه په هغه وحی راتله، پس مراد ترې پوهه، علم او عبرت دې. مونږ هغه ته خپل شکر ادا کولو حکم فرمایلې وو، چه ماتاته کوم عقل او علم درکړې دې اویه نورومې درته کومه بزرگی درکړې ده، په دې ته زما شکر ادا کړه، شکر گزار په ماڅه احسان نه کوی بلکه خپل خان سره ښیگره کوی، څنگه چه په بل روایت کښې دی (وَمَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلَا لِقْمَهُمْ مِّمَّنْ دُونَ) نیکی والا د خپل خان دپاره ښیگرې تیاروی، دلته فرمان دې چه که څوک ناشکری او کړی نوالله تعالی ته دهغې ناشکری څه ضرر نه رسی، هغه دخپلو بندگانوته بې پرواه دې ټول دهغه محتاج دی او هغه دټولونه بې نیاز دې. که دټولې زمکې والا کافر شي نو دهغه څه کولې نه شي هغه دټولونه غنی دې اودهغه نه سوا څوک معبود نشته، مونږ دهغه نه علاوه دبل عبادت نه کوو.

وَإِذْ قَالَ لَقْمَنُ لِبْنِهِ

او کله چی اووئیل | لقمان | خوی خپل ته

| او څه وخت چی لقمان خپل ځوی ته د نصیحت په طور اووئیل

وَهُوَ يَعْظُهُ يَبْنِي لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ

او هغه | نصیحت کوو | هغه ته | له خویه | شریک مه پیدا کوه | دالله سره | بیشکه شرک |

چی انې زما خویه ته دالله سره شریک مه جوړوه | ..... بیشکه شرک ډیر

لَظْمٌ	عَظِيمٌ	وَوَصَّيْنَا	الْإِنْسَانَ	بِوَالِدَيْهِ
خامخا ظلم دی	لوئی او وصیت (حکم) کرے دی مونہ انسان ته دمور اوپلار دھغه سره به نیکی کولی			
لَوْئِي ظَلَمَ دِي	او مونہ انسان ته دمور پلار سره دیر تاکید کرے دی (خکھ چي)			
حَمَلَتْهُ	أُمُّهُ	وَهَنَّا	عَلَى وَهْنٍ	وَفِضْلُهُ
بار کرے گورزوو ده لره مور دده دکمزوری سره دپاسه دکمزوری او پریکول دده دتی نه				
مور د دیری کمزورئی په حالت کنبی په خیته کنبی سنبال اوساتلو اوییا په دوه کاله کنبی ئی دتی				
فِي عَامَيْنِ	أَنْ أَشْكُرَ	لِي	وَلِوَالِدَيْكَ	إِلَى الْمَصِيرِ
په دوه کاله کنبی دی چی شکر اوباسه زما او دمور اوپلار ستا خاص ماته دی راتلل ستاسو				
نه پری کرو نو بنده ته زما هم او دمور پلار هم شکر کوه او ماته به (دحساب دپاره) راپیش کیږی				
وَأَنْ جَاهِدَكَ	عَلَى أَنْ تُشْرِكَ	بِي	مَا	
او که زرو اولگوو دی دواړو په تا په دی خبره چی ته شریک جوړ کره زما سره هغه				
او که چرې دوی دواړه درباندي زور واچوی چی ته ماسره بغیر د څه دلیل نه څوک شریک اومنه				
لَيْسَ لَكَ	بِهِ عِلْمٌ	فَلَا تُطْعَمُهُمَا	وَصَاحِبُهُمَا	
چی نه وی تالره په هغې علم پس خبره مه منه د هغوی دواړو او ملگرتیا کوه د هغوی سره				
..... نو ته د هغوی خبره مه منه او په دنیا کنبی هغوی سره بنه سلوک کوه				
فِي الدُّنْيَا	مَعْرُوفًا	وَاتَّبِعْ	سَبِيلَ	مَنْ
په دنیا کنبی نیکه او پیروی کوه دلاری د هغه چا چی رجوع نی کرې ده ماته				
اود هغه چا په لاره روان اوسیره چی ماته رجوع کوی				
ثُمَّ إِلَىٰ	مَرْجِعِكُمْ	فَأَنْبِئْكُمْ	بِمَا	كُنْتُمْ
بیا خاص ماته دی راتلل ستاسو پس زه به خبر کړم تاسو په هغه عملونو چی وی تاسو				
بیا ستاسو دتولو ماته واپس راتلل دی نو زه به ستاسو دعملونو نه تاسو خبر کړم				
تَعْمَلُونَ				
چی کول به مو				

قوله تعالى: وَأَذَقَ لَقْمَنُ لِقْمَنَ لَابِنِهِ
 دحضرت لقمان خپل ځوی ته نصیحت: حضرت لقمان چه خپل ځوی ته کوم نصیحت او وصیت کرې وو د
 هغې بیان کیږی. دی لقمان بن عنقاء بن سدون وو. دده دځوی نوم دسهیلی دبیان مطابق ثاران وو. الله
 تعالی دده ذکر په بنده والی سره کرې دی. او فرمایلی ئی دی چه ده ته حکمت ورکړې شوې وو. ده چه کوم
 بهترین وعظ خپل ځوی ته کرې وو او د فائدې والا، ضروری، اوښه نصیحتونه ئی هغه ته کرې وو د هغې
 ذکر کیږی. ظاهره ده چه انسان ته د اولاد نه زیات خوږ څیز بل څه نه وی، او انسان خپل بهترین اوقیمتی
 څیزونه خپل اولاد ته ورکول غواړی.
 اول نصیحت. شری مه کوه: نو دتولونه مخکښی ئی ورته دانصیحت او کړوچه صرف دالله تعالی عبادت

کوہ، اودھغہ سرہ ڄوک شریک مہ گر ڄوہ، یادساتہ چہ ددی نہ زیاتہ دبہ حیایی: اوبد کاربل ہیخ نہ دی
د حضرت عبداللہ نہ پہ صحیح بخاری کنبی روایت دی چہ کله ایت ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾
الخ... نازل شونود رسول اللہ ﷺ اصحابو باندی ڀیرہ سختہ راغلہ، اوهغوی حضور اکرم ﷺ نہ عرض اوکړو
چہ یارسول اللہ ﷺ! مونږ کنبی هغه څوک دی چاچہ ہیخ گناه هډو کړې نه وی؟ او په آیت مبارک کنبی دی
چې چا ایمان دظلم سرہ یوځانی نہ کړو نو هم هغه په امن او په نیغہ لار باندی. نو حضور ﷺ اوفرمانیل
چہ دظلم نہ مراد عامہ گناه نہ ده. بلکه دظلم نہ مراد هغه ظلم دی کوم چہ حضرت لقمان خپل ځوی نہ
نصیحت کولو کنبی فرمانیلې ووجہ بچیہ دالله تعالی سرہ څوک شریک مہ گر ڄوہ داډیرلوې ظلم دی.
دویم وصیت مور پلار سرہ ښہ سلوک کوہ: د دی اولنی نصیحت نہ پس حضرت لقمان دویم وصیت کوی
اوهغه ہم ددرجی اوتاکیدپہ لحاظ سرہ واقعی داسې دی چہ ددی اولنی وصیت سرہ یوځانی کړې
شی، یعنی دموریلار سرہ سلوک اواحسان کول، دجناب باری تعالی فرمان دی ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾
وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾. یعنی ستارب دافیصلہ کړې ده چہ دھغہ نہ علاوہ تاسودبل چاعبادت مہ کوئ
اودموریلار سرہ احسان اوښہ سلوک کوئ.

پہ قران کریم کنبی ددوې دواړو څیزونو بیان عموماً یوځانی دی. دلته ہم دغه شان دی. (وهن معنی
مشقت، تکلیف، ضعف، وغیرہ ده. یوتکلیف خودحمل وی، کوم چہ موربرداشت کوی، دحمل تکلیف
اودردهرچاته معلوم دی. بیادوژکالو پورې ورته پی ورکوی، اودھغہ پہ پرورش کنبی لگیاوی، چنانچہ پہ
بل ایت کنبی دی ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ﴾ الخ یعنی کوم خلق چہ خپل اولادته پوره پوره پی
ورکول غواړی نودهغوی دپارہ انتہائی میعاددادی چہ میاندي دی کامل دوه کالو پورې دغه
ماشومانوته خپل پی ورکوی.

چونکہ پہ یوبل ایت کنبی فرمانیلې شوی دی ﴿وَحَمْلُهُ وَفُضْلُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾ یعنی دحمل میعاد او د
پیوپرېښودو ټول درېرش میاشتې دی. نوځکه حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما اولویو لویو امامانو استدلال کړې دی
چہ دحمل دکم نہ کم موده شپږ میاشتې ده. دمور داتکلیف داولادپہ وړاندې ددی وجہ نہ ظاهرولې شی
چہ اولاد دخپلې مور د امهر بانی اووینی اوشکرگزاری، احسان اوطاعت کوی. په بل ایت کنبی فرمان
عالی شان دی ﴿وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا﴾ مونږ نہ دعا غواړه اوواپه چہ زما ربښتونی پروردگارہ
ازماپہ موریلار باندې داسې رحم اوکرم اوکړه څنگہ چہ په ماپہ ماشوم توب کنبی هغوی رحم کرم
کولو، دلته نې اوفرمانیل چہ دخپل موریلار احسان مند اوسه، واوره چہ اخری راتگ څوهم زما طرف نہ
دی، که زما دا خبرہ دی اومنله نوپوره جزا بہ درکړم.

نې کریم ﷺ چې کله معاذ رضی اللہ عنہ امیر جوړولو نو هم دغه حکم پی ورته کړې وو: په ابن ابی حاتم کنبی دی چہ کله
حضرت معاذ رضی اللہ عنہ خپل امیر جوړ کړ و اووې لیږلونودوی چہ هلته اورسیدل نودټولونه مخکنی
نې په ولاړه خطبہ اولوسته، چہ په هغې کنبی دالله تعالی دحمدو ثناء نہ پس اوفرمانیل، زہ تاسو ته
درسول اللہ ﷺ دطرف نہ رالیږلې شوې یم سرہ ددی پیغام چہ تاسو ټول دیواللہ عبادت کوی، اودھغہ سرہ
څوک مہ شریکوی، زما خبرې منی، زہ بہ ستاسوپہ خیرخواهی کنبی ہیخ کوتاهی نہ کومہ. ټولولرہ واپس
دالله تعالی طرف ته تگ دی. پس یاخوبہ جنت مکان شی او یا جهنم بہ داوسیدوځانی وی. بیابہ دهلته نہ
راوځی اونه بہ مرگ راځی، بیافرمانی چہ ستاسوموریلار تاسوته ددین اسلام نہ علاوہ دبل دین
دقبلولودپارہ اووانی اگرکه هغوی خپل ټول طاقت خرچ کړی خبردار، تاسودھغوی خبرہ مہ منی
اوزماسرہ څوک مہ شریکوی، خوددی هم دامطلب نہ دی چہ دھغوی سرہ احسان اوښہ سلوک کول
پرېږدی، ستاسوپہ ذمہ دنیاوی حقونہ دی هغه پوره کوی. داسې خبری دھغوی مہ منی بلکه دھغوی
تابعرداری کوی چہ زما طرف ته رجوع کوی. واورئ تاسو ټول بہ یوہ ورځ واپس زماپہ وړاندې راتلونکی

نہی پہ ہفغہ ورخ بہ زہ تاسوتہ ستاسود تیولوا اعمالو خبر در کرم.

و (فَلَا تُطِغُنَّ) شانہ نزول: دطبرانی پہ کتاب العشرة کنبی دی چہ حضرت سعد بن مالک فرمائی چہ دالیت زماپہ بارہ کنبی نازل شوہی دی، مابہ دخپل موریلارہ یرزیات خدمت کولو، اودہغوی پورہ پورہ اطاعت گزارووم، کله چہ ماتہ اللہ تعالی داسلام طرف تہ ہدایت را کړو، نوزما مورزمانہ ډیرہ زیاتہ خفہ شوہ اووہی ونیل چہ خویہ، دانوہی دین تاد کومی نہ راوویستہ، واورہ زہ تاتہ حکم در کوم چہ ددی دین نہ لاس اوباسہ گنی زہ بہ نہ خوراک کوم اونہ خُخاک، اوہم دغسی اوہی بہ مړہ شم، ماسلام پرینبودہ، او زما مور خوراک خُخاک بند کړو، اودخلوروارو طرفونوہ ما پسې اوازونہ شوچہ دی دخپلی مور قاتل دی، زما زہ ډیرزیات تنگ شو اوخپلی مور تہ مې باربار اوونیل، خوشامندی مې اوکړې، پوہہ مې کړہ، چہ د اللہ ډیارہ دخپل ضدنہ واورہ، داخونامکنہ دہ چہ زہ داربستونی دین پرېږدم، پہ دی بحث او تکرار کنبی زماپہ موردری ورخې لوږہ تنده تیرہ شوہ، اودہغې حالت ډیرزیات خراب شو، نوزہ ہغې تہ ورغلم او ماور تہ اوونیل چہ زما مورې، زما بنی مورې واورہ اتہ ماتہ دخپل خان تہ زیاتہ گرانہ نی، خوماتہ دخپل دین نہ زیاتہ گرانہ نہ نی، واللہ ستایونہ کہ سل سادہ گانې شی اوپہ دی لوږہ تنده کنبی یوہ پہ یوہ ټولی اوخی، نوہم بہ زہ خپل ربستونی دین پرینږدم، پرینږدم، اوس زما مور مایوسہ شوہ او خوراک خُخاک کول نی شروع کړل.

يٰبُنَيَّ اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ

اے خویہ | بیشکہ چی یوخیز | کدوی | پہ قدر ددانی | داوہی |

(لقمان اوونیل، کہ یو عمل د اوری ددانی هومرہ وړوکې وی | بیا ہغہ پہ یوکانی کنبی

فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوٰتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يٰاَتِ بِهَا اللّٰهُ ط

پس وی ہغہ اہہ یو گوټ کنبی ایا وی پہ اسمانونو کنبی | یا وی پہ زمکہ کنبی | اراہہ ولی | ہغہ اللہ

دندنہ پټ پروت وی | ایا پہ اسمانونو کنبی | ایا پہ زمکہ کنبی | دندنہ پټ وی | انواللہ ﷻ بہ نی را حاضر کړی

اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ يٰبُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ

بیشکہ اللہ | باریک لیدونکی | او بنہ خبردار دی | اے خویہ | قائم کړہ | مونخ | او حکم کوہ |

بیشکہ اللہ ﷻ ډیر باریک بین او باخبرہ دی | ائی زما خویہ | مونخ کوہ | او خلقو تہ

بِالْمَعْرُوْفِ وَاَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاَصْبِرْ عَلٰی مَاۤ اَصَابَكَ ط

پہ نیکی سرہ | او منع کوہ | دبدی نہ | او صبر کوہ | پہ ہغہ مصیبت | چی اورسی تاتہ |

دنیکی حکم ورکوہ | او دبدی نہ خلق منع کوہ | اوچی کوم مصیبت درباندي راشی | انو پہ ہغې صبر کوہ

اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ

بیشکہ دا کار | دلورو کارونو نہ دی | اومہ | اروہ | مخ خپل | دخلقو نہ | اومہ گرزہ |

بیشکہ دا ډیر دہمت کار دی | او خلقو تہ خپل مخ مہ گونجی کوہ | اوپہ زمکہ باندي پہ تکبر سرہ

فِي الْاَرْضِ مَرَحًا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ ط

پہ زمکہ کنبی | پہ غرور سرہ | بیشکہ اللہ | نہ خوښوی | هر غاورہ | فخر کونکی |

مہ گرخہ | اللہ ﷻ غاورہ | فخر کونکی خلق نہ خوښوی

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ

او میانہ روی کوہ | پہ تلو خپلو کبھی | او بنکتہ ساتھ | آواز خپل | بیشک | اذیر ناکارہ |

او پہ خپل تگ کبھی اعتدال ساتھ | او پہ خپل آواز کبھی نرمی کوہ | ..... بیشک پہ

الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ۝

داوازونونہ | خامخا آواز | دخرونو دی |

آوازونو کبھی خراب آواز دخر دی |

قوله تعالى: يَنْتَرِ أَنَّهُ إِنْ تَكُ

دایمان نہ دک دریم نصیحت: حضرت لقمان دانور نصیحتونہ دی چونکہ تول د حکمتونونہ دک دی، نو قرآن نی بار بار بیانوی چہ پہ دی عمل اوکری فرمائی چہ بدی، خطا، ظلم، کہ داوری ددانی برابرہم وی، خواہ کہ ہر خورہ پت وی، د قیامت پہ ورخ بہ اللہ تعالیٰ ہغہ پیش کری۔ پہ میزان کبھی بہ کینودے شی، او بدلہ نی ورکری شی۔ پہ نیک کار باندی جزا او پہ بد کار باندی سزا۔ ځنگہ چہ فرمان دی (وَنُفِخَ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ) الخ... یعنی د قیامت پہ ورخ بہ د عدل تلہ کینودے شی او ہریوتہ بہ بدلہ ورکوی۔ ہیڅ ظلم بہ نہ کیږی۔ پہ بل ایت کبھی دی چہ ذرہ برابر نیکی او ذرہ برابر بدی بہ ہریوکس اوینی خواہ کہ ہغہ نیکی یا بدی چرتہ پہ کور کبھی، مانری کبھی، قلعه کبھی، دکانری پہ سوری کبھی، د اسمانونو پہ گوتونو کبھی، د زمکې دلاندی، چرتہ چہ ہم وی د الله تعالیٰ نہ پتہ نہ ده۔ ہغہ بہ مخامخ پیش کری، ہغہ دیر دباریک علم والا دی۔ دوړوکی نہ وړوکی خیزہم پہ ہغہ باندی ظاہر دی۔ پہ تورہ شپہ کبھی کہ یومیږی روان وی نودہغہ دخپوداوازہم ہغہ تہ پتہ لگی۔ بعضو د اہم جائز ابخی دی چہ انہا کبھی ضمیر د شان او د قصی دی۔ او ہم پہ دی وجہ ہغوی (مثقال) پہ لام باندی پیش و نیل جائز کری دی۔ خواولنی خبرہ زیاتہ بہترہ ده۔ بعضی وائی (صخرة) نہ مراد کانری دی۔ چہ داوڑہ واروز مکولاندی دی۔ ددی بعضی سندونہ ہم سدی ذکر کری دی کہ صحیح ثابت شی۔ د بعضی صحابہ کرامونہ خودامروی دی۔ واللہ اعلم۔ دیرہ ممکنہ چہ د اہم دینی اسرائیلونہ نقل وی خودہغوی د کتابونو ہیڅ خبرہ بہ مونږ نہ رښتیا گنړاونه د دروغو پہ ظاہرہ معلومیږی چہ دوری ددانی برابرہم کوم عمل سپک وی، اوداسی پت وی چہ پہ کانری کبھی دننہ وی۔ ځنگہ چہ د مسند احمد پہ حدیث کبھی دی رسول اللہ ﷺ فرمائی چہ پہ تاسو کبھی کہ یوکس څہ عمل اوکری اودیو کانری د سوری دننہ وی او هلته څوک وی ہم نہ، نہ دروازہ، نہ کرکئی، نہ څہ سوری، نو ہم بہ اللہ تعالیٰ ہغہ پہ خلقو باندی ظاہر کری۔ خواہ کہ ہر عمل وی نیک یابد۔

خلورم نصیحت (أَقِمِ الصَّلَاةَ): بیافرمانی چہ خویہ دمونځ خیال ساتھ ددی د فرائضو، ددی د واجباتو، ارکانو اوقاتو وغیرہ پورہ پورہ حفاظت کوہ۔ دخپل وس مطابق د الله تعالیٰ دخبرو تبلیغ پہ خپلو اوږدو کبھی کوہ۔ د بنو خبرو د کولو دپارہ اود خرابو کارونونہ بچ کیدو دپارہ ہر چاتہ وایہ۔ او چونکہ د نیکی حکم اود بدی نہ بچ کول، ہغہ خیز دی چہ اکثریہ خلقو باندی بدلگی۔ د حق پرست انسان سرہ خلق دشمنی کوی۔ ددی وجہ نہ نی ورسرہ افرمائیل چہ دخلقو د لاسہ درتہ کوم تکلیف او مصیبت دراورسی پہ ہغی صبر کوہ، د الله تعالیٰ پہ لارہ کبھی پہ حقیقت کبھی بر بندہ تورہ اوسیرہ اود حق پہ لارہ کبھی دمصیبتونو او تکلیفونونہ مہ ویریرہ۔ دا دیر دروند اود دخوانانو کار دی۔

پنځم، شپږم، اووم نصیحت (وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ): بیافرمانی چہ خپل مخ دخلقونہ مہ گرځوہ او ہغوی سپک مہ گنږہ۔ یا خپل خان دہغوی نہ اوچت گنړلوسرہ تکبر مہ کوہ۔ بلکہ نرمی کوہ، خوش خلقی سرہ خلقوسرہ ملاویرہ، پہ خندا کبھی خبرہ کوہ۔ پہ حدیث مبارک کبھی دی چہ کہ دخپل مسلمان رورسرہ تہ پہ

رونر تندى او خندا سره ملاوشې نودا هم ستانيكى ده. پرتوگ اولنگ دگيتونه لاندې مه ساته. دا تكبر او غرور دې. تكبر او غرور دالله تعالى سخت ناخوښه دې. حضرت لقمان هم خپل خوى ته د تكبر نه كولو وصيت كړى. چه چرته داسې نه وى چه دالله بندگان ته سپك او گنړې او مخ ترې او گرځوې، او د مسكينانو سره په خبرو كولو او شرميرې. مخ چه دې گرځولې وى او خبرې كوي داهم په تكبر كښې داخل دى. ډير په اوچت او از سره اورعب داب په انداز كښې خبرې اتري كول منع دى. (صع) يوه بيمارى ده چه داوښانونه ستونوباندې ظاهريرى ياپه سر كښې، چه دهغې په وجه دهغوي ستونه كار به شى. پس متكبر كس ئې ددغې كور سټ والا سړى سره مشابه كړې دې. عرب عموماً د تكبر په موقعه باندې د صراستعمال كوي، اود استعمال دهغوى په شعرونو كښې هم موجود دې.

اتم نصيحت (وَلَا تُصِرْ) په زمكه باندې په ناز او غرور سره مه گرځي، داچال دالله تعالى ناخوښه دې. الله تعالى هغه كسان نه خوښوي چه په ځان منين، تكبر كونكي، سرکش، فخر او غرور كونكي وى. په بل ايت كښې دى ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ يعنى په زمكه په غرور سره مه گرځه، نه ته زمكه شلولې شې اونه داسمان اوچت والى ته رسيدې شې، ددې ايت تفسير هم هغه ځانې كښې تير شوې دې.

مرح او تكبر څه ته وائي؟ د حضور اكرم ﷺ په وړاندې يوځل د غرور ذكر راغې نو حضور ﷺ ددې ډير زيات مذمت او فرمائيلو، وې فرمائيل چه په داسې خود پسندو او مغروره كسانو باندې الله تعالى غصه وى. په دې باندې يو صحابي ﷺ او وئيل چه يارسول الله ﷺ، زه چه كپرې وينځم اوښه سپينې شى نو هغه زما ډيرې خوښيرې اوزه هغې سره خوشحاليږم. هم دغه شان په خپلې كښې مې ښه تسمه خوښيرې. د كورې (چابك) ښانسته غلاف مې خوښيرې. نو حضور ﷺ ته ورته او فرمائيل چه دا تكبر نه دې. تكبر هغه ته وائي چه ته حق سپك او گنړې او خلق سپك گنړې، داروايت او طريق ډير اوږد مروى دې. او په دې كښې د حضرت ثابت ؓ د انتقال او د وصيت ذكر هم دې.

لسم نصيحت (وَأَقِصْ فِي مَشْيِكَ) او په درميانه انداز كښې تگ كوه، نه ډيره په مزه مزه اونه دننازا انداز سره، اونه ډير زړه اوږد اوږد و قدمونو سره.

يوولسم نصيحت (وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ) په خبرو كښې لاپې مه كوه. اومه بې فائدې چغې سوري وهه، بد ترين اواز د خردې. چه په پوره زور بې فائدې چغې وهى. باوجود ددې چه دالله تعالى په وړاندې خپله عاجزى ظاهروى. پس دې بد مثال وركولو سره ئې پوهه كړو چه هسې چغې سوري وهل او غصې كول حرام دى. رسول الله ﷺ فرماني چه د بد مثالونو لائق مونږ نه يو، خپل وركړې شوې څيز واپس اخستونكى داسې دې لكه سپې چه څه قې كړى او واپس ئې اوختي. په نسائي كښې ددې ايت په تفسير كښې دى چه رسول الله ﷺ او فرمائيل چه كله دچرك اذان واوري نو دالله تعالى نه دهغه فضل غواړئ او كله چه دخرازو واوري نو دالله تعالى پناه غواړئ. ځكه چه هغه شيطان وينى، په يوروايت كښې دى چه دشپې.

والله اعلم.
دهضرت لقمان نور اقوال زرښ: د حضرت لقمان د نصيحتونه ډير د نفع والا دى. ددې وجې نه قران كريم بيان فرمائيلى دى. ددوى نه نور ډير زيات حكيمانه خبرې اود وعظ و نصيحت كلمات مروى دى. د نمونې په طور اود دستور مطابق مونږ لې شان دلته بيانوو.

① په مسند كښې د حضور ﷺ د ژبې مباركې نه د حضرت لقمان دا قول روايت دې چه كله الله تعالى ته يو څيز حواله كړې شى نو الله تبارك و تعالى دهغې حفاظت كوي.

② په بل كښې ددوى نه دا قول هم مروى دي چه بناوټ نه بچ شه دادتورې شپې په شان ويرونكي څيز دې. او په ورځ كښې د مذمت او بدې والا څيز دې.

۵) دوی خپل خوی ته داهم فرمانیلې وو، چه حکمت سره مسکین خلق هم بادشاهان جوړشي.

۶) ددوی فرمان دې چه کله يومجلس ته اورسې نواول داسلامي طريقې مطابق سلام کوه، بياپه مجلس کښې يوطرف ته کښينه، که نورخلق خبرې نه کوي نوته هم خاموش کښينه. اوکه خلق دالله تعالی ذکرکوي نوته په هغوی کښې دتولونه زياته حصه اخستلوکوشش کوه. اوکه گپ شپ شروع کړي نوهغه مجلس پريره. روايت دې چه دوی کله خپل خوی ته نصيحت کولو دپاره کښيناستونوداوري نه ډکه يوه تهيلی نې دځان سره کښنوده. اودهرنصيحت نه پس يوه دانه به نې دهغې نه راويسته، تردې پورې چه تهيلی خالی شوه. نودوی اوفرمانيل چه خويه که دومره نصيحت ماغرته کړې وې نوهغه به هم ټوټې ټوټې شوې وو. چنانچه ددوی دځوی هم دغه شان حال شو.

د حبشيانو فضيلت: رسول الله ﷺ فرماني چه حبشيان ساتي ځکه چه په دوی کښې درې کسان دجنت سرداران دي. لقمان حکيم، نجاشي، اوبلال مؤذن. (دتواضع اوانکساري بيان) حضرت لقمان خپل خوی ته ددې نصيحت کړې وو، اوابن ابی الدنياپه دې مسئله باندي يومستقل کتاب ليکلې دې. مونږ دهغې نه اهمې خبرې دلته ذکرکوو.

د تواضع اهميت فضيلت: رسول الله ﷺ فرماني چه بيرسراودشليدلو جامو والا چه دچالوې گورته رسيدې نه شي دالله تعالی په نزددهغوی دومره لويه مرتبه وي چه که هغوی په څه څيزباندي دالله تعالی قسم اوخوری نوالله تعالی به هغه فوری پوره کړي. په بل حديث کښې دي. چه براء بن مالک هم دداسې کسانونه دي. يوخل حضرت عمر رضی الله عنه حضرت معاذ رضی الله عنه دحضور ﷺ دقبرپه ژړا اوليدونوتپوس نې ترې اوکړو، نوجواب نې ورکړوچه ددې صاحب قبرﷺ نه يوحديث مااوريدلې دې چه دهغې په يادولوسره ژاړم. مادحضورﷺ نه واوريدل، فرمانيل نې چه لږه شان رياکاری هم شرک دي. الله تعالی هغه دوستان ساتي چه متقيان وي. کوم خلق چه په خلقوکښې پټ دي چه څه په شمارکښې نه دي که هغوی په يوه ډله کښې نه وي نوڅوک دهغوی حال تپوس نه کوي که راشي نوڅوک نې خيال نه ساتي خوددوی زړونه دهدايت ډيوې دي هغوی دهرې تيارې نه ځان بچ کوي اورنړياحاصلوي. حضور ﷺ اکرم فرماني چه دشلیدلو جاموخواندان چه ذليل شماريږي دالله تعالی په دربارکښې داسې مقرب دي چه که په الله تعالی باندي قسم اوخوری نوالله تعالی نې پوره کوي. الله تعالی دوی ته دنيا نه ده ورکړې خوکه ددوی درېي نه دټول جنت سوال هم اوځي نوالله تعالی نې پوره کوي.

حضور ﷺ فرماني چه زماپه امت کښې داسې خلق هم شته چه که په تاسوکښې دچادرته هغه خلق راشي اويودينار(اشرفي) يودرهم(روپي) بلکه يوه فلوس(پيسه) هم اوغواړي نه تاسوبه نې ورنکړي، خودالله تعالی هغوی داسې خوښ دي چه که هغوی دالله تعالی نه ټول جنتونه اوغواړي نوپورودگاربه هغوی ته ورکړي. او دنيا نه خوهغوی ته ورکوي اونه منع کوي. ځکه چه داڅه قابل قدرڅيزنه دي. دوی په دوه خيرنوخادروکښې اوسيږي اوکه په يوه موقعه قسم اوخوری نوچه کوم قسم هغوی اخوړوالله تعالی هغه پوره کوي.

حضورنبي اکرم ﷺ فرماني چه په جنت کښې بادشاهان هغه خلق دي چه گډوډاودبيرويختووالا دي. د خاورو اوشگونه ډک، که هغوی دمالدرانوگورونوته تلل اوغواړي نوهغوی ته اجازت نه ملاويږي. که هغوی په يواوچت کورکښې رشته اوغواړي نودهغه ځانې لورهغوی ته نه ملاويږي. ددې مسکينانوسره د انصاف والا سلوک نه کيږي. ددوی حاجتونه اوخواهشات اومرادونه دپوره کيدونه مخکښې په خپله مره شي. او ارزوگانې نې په زړه کښې پټې پاتې شي دقيامت په ورځ به ورته دومره نورملاوشي چه که هغه تقسيم کړې شي نودټولې دنيا دپاره به کافی شي. دحضرت عبدالله بن مبارک په شعرونوکښې دي چه ډيرخلق کوم چه په دنياکښې سپک اوذليل گنلې شي صبادقيامت په ورځ به دتخت اوتاج والا، مال

دولت والا، عزت او جلال والا جو پرشوی وی. په باغونو نهر و نو، او د نعمتونو راحتونو کښې به مشغول وی. رسول کریم ﷺ فرمائی چې د جناب باری تعالی ارشاد دې، چې زما د ټولونه زیات محبوب ولی هغه دې چې مومن وی، دکم مال والا، کم جانو نو والا، مونځ گذار، عبادت او اطاعت گذار، په پټه او په ښکاره فرمانبرداره وی، په خلقو کښې دهغوی عزت او وقار نه وی، دهغوی طرف ته گوتې نه اوچتیږی، او هغوی په دې صابره وی، بیا حضور ﷺ خپل لاسونه مبارک او خنډل اووې فرمانیل چې ددې نه پس ورته مرگ راشی، دهغه میراث ډیر کم وی او په هغې ژړا کونکې ډیر کم وی. فرمائی چې دالله تعالی دټولونه زیات محبوب خلق غریبان دی. چې سره دخپله دینه گرخی، کوم خانې کښې ددین دکمزورې کیدو ویره وی دهغه خانې نه اوخی، دوی به د قیامت په ورځ دحضرت عیسیٰ ﷺ سره جمع وی. دحضرت فضیل بن عیاض m قول دې چې ماته دا خبره رارسیدلې ده چې الله تعالی به د قیامت په ورځ خپل بنده ته او فرمائی چې ایا ما په تاباندې انعام او اکرام نه وو کړې؟ ایا ماته درکړه نه وه کړې؟ ایا ما ستا بدن پټ نه کړو؟ ایا ما دانه وو کړې؟ هغه نه وو کړې؟ ایا خلقو ته عزت نه وو درکړې؟ وغیره، نوکه کیدې شی تر کومې پورې چې د دې سوالو نوموړه کچه ملاوشتی نو ښه ده. څه فائده ده چې خلق نې خوبی بیان کړی؟ او که هغوی نې مذمت هم او کړی نو زمونږ به څه او کړی؟ زمونږ په نزد خو هغه سرې ډیر ښه دې چاته چې خلق بد وانی، او دالله تعالی په نزد ښه وی.

د صحابه کرامو او علماء کرامو احوال: ابن محیرز خویه دعا کوله چې ای الله، زما شهرت دې نه وی، خلیل بن احمد به په خپله دعا کښې ونیل چې ای الله، ته ماته په خپلو سترگو کښې اوچتوالې راکړه او ما په خپل نظر کښې حقیر کړه. او د خلقو په نظر کښې ما په درمیانه درجه کښې اوساته. بیا "د شهرت" باب تر لوسره امام صاحب دا حدیث بیان کړې دې چې د انسان دپاره دومره بدی کافی ده چې خلق دهغه ددیندارۍ یادنیاداری شهرت ورکړی، او دهغه طرف ته گوتې اوچتیږی، اشارې شروع شی، بس په دې کښې چې راشی نو ډیر خلق هلاک شی، مگر هغه څوک چې الله تعالی نې بیج کړی. واورې الله ستاسو شکلونو ته نه گوري، بلکه هغه ستاسو عملونو او زړونو ته گوري. دحضرت حسن هم دغه روایت مرسلأ مروی دې کله چې هغوی دا روایت بیان کړو، نو چاورته او و نیل چې ستا طرف ته هم گوتې اوچتیږی، دوی ورته او فرمائیل چې ته پوهه نه شوې، دگوتې اوچتیدونه مراد دیني بدعت یا دنیاوی فسق او فجور دې.

دحضرت علی m فرمان دې چې شهرت مه حاصلوی، خپل ځانونه مه اوچتوی، چې په خلقو کښې مو خبرې شروع شی، علم حاصل کړی لیکن پټ کړی، چې اوسې، چې سلامت پاتې شی، نیکان خوشحاله ساتی او دبدانونه نفرت کوئ، حضرت ابراهیم ادهم فرمائی چې د شهرت غوښتونکي دالله تعالی ولی نه وی، دحضرت ایوب فرمان دې چې څوک الله تعالی دوست جوړ کړی نو هغه دخلقونه خپله درجه پټوی. محمد بن علاء فرمائی چې دالله تعالی دوستان خلق خپل ځانونه نه ظاهروی. دسماک بن سلمه m قول دې چې دعام خلقو سره په ناسته پاسته او دوستانو دزیاتوالي نه پرهیزکوه. حضرت ابان بن عثمان فرمائی چې که خپل دین سلامت ساتل غواړې نو دخلقو سره کم جان پهچان ساته. دحضرت دابوالعالیه معمول ووجه کله دهغه په مجلس کښې ددریونه زیات کسان جمع شوې دی نو هغه به هغوی پرېښودل او په خپله به لاړو. حضرت طلحه m کله خپل ځواکښې دخلقو گټه اولیده نووې فرمائیل چې دطمع مچان اوداورپتنگان. دحضرت حنظله نه خلق گیرچاپیره ولاړوونو حضرت عمر m خپله کوره راوچته کړه اووې فرمائیل چې تابع ذلت او مبتوع فتنه ده. دحضرت ابن مسعود m سره چې خلق روان شونو هغوی او فرمائیل چې که زما پټې خبرې په تاسو ښکاره شی نو په تاسو کښې به دوه کسانو هم ما پسې شاته تگ نه خوښولو. دحماد بن زید m ښودنه چې کله به مونږ په مجلس کښې دچاپه ځواکښې تیریدو او زمونږ سره به ایوب وو، نو خلقو به سلام کولو، او هغه به په سختۍ سره جواب ورکولو، پس دایونعمت وو، دوی به اوږد قمیص او غوستلو، په دې باندې ورته خلقو او و نیل نو دوی ورته جواب ورکړو چې په تیره شوې زمانه

کنبی دادشہرت خیزوو. خواوس ددی شہرت ددی پہ اوچتولو کنبی دے. یوخل دوی خپلے توبیٰ پہ مسنون رنگ کنبی رنگ کرے، خوورخې نې پہ پسرکړې اوبیانی کوزې کرې اووې فرمانیل چه ما اولیدل چه عامو خلقو دانه پسرولی. دحضرت ابراهیم نحقی قول دې چه مه خوداسې لباس اجوه چه خلق درته گوتہ نیسی، اونه دکمې درجې اغونده چه خلق درته په سپک نظرگوری. ثوری m فرمانی چه دعامو بزرگانوهم دغه معمول وو، چه نه خودوی ډیره قیمتی کپړه اغوسته، اونه بالکل بیکاره. د ابوقلابه خوا کنبی یوکس ډیره بهترین اوشہرت والا لباس کنبی راغې نوهغوی ورته اوفرمانیل چه دې اوازکولووالا خرنه بچ شی. حضرت حسن فرمانی چه بعضې خلقوپه زړونو کنبی تکبرک کرې دې، اوبہ ظاہری لباس کنبی تواضع اختیارکړې دې. گویا خادریودرون دستک دې. دحضرت موسی عليه السلام مقولہ ده چه هغوی عليه السلام بنی اسرائیلوته اوفرمانیل چه زماپه وړاندې خوددرویشانوپه جامہ کنبی راغلی نې حالاتکه ستاسوزړونه دلیوانوپه شان دی. واورې جامې خواہ که دبادشاه په شان واغوندې خوزرہ دالله تعالی دویرې نہ نرم ساتی (دخواخلاقوبیان) حضور عليه السلام دتولونه دخواخلاقووالا وو. دحضور عليه السلام نه سوال اوشو چه کوم یومومن بہتر دې؟ وې فرمانیل دتولونه خو اخلاقو والا. دحضور عليه السلام فرمان دې چه باوجود کم اعمالوصرف دخواخلاقوپه وجہ انسان دلونې نہ لونې درجې اودجنت اعلی منزلونه حاصلوی. او باوجود دہیرونیکو صرف دبدو اخلاقوپه جہ دجہنم دتولونه لاندې حصې تہ لارشی. فرمانی چه په خو اخلاقو کنبی ددنیاواو آخرت بنیگرہ ده. فرمانی چه انسان دخپلو خو اخلاقوپه وجہ دشپې دقیام کونکو او ورخې روزې نیونکو درجې بیاموسی. دحضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نه سوال اوشو چه جنت تہ داخلیدودپارہ عام وجہ څہ ده؟ وې فرمانیل چه دالله تعالی ویرہ اوداخلاقوبنہ والې تپوس اوشو چه عام طورسره کوم خیزجہنم تہ بوتلونکې دې؟ وې فرمانیل دوه سوری خیزونہ، یعنی خولہ، اوشرمگاہ. یوخل دیوخواغرابیانوپه دې تپوس باندې چه انسان تہ دتولونه بنہ عطیہ څہ ملاوشوې ده؟ وې فرمانیل چه څوک دتولونه خو اخلاقو والا وی. فرمانی چه څنگہ مجاہدڅوک چه دالله تعالی پہ لارہ کنبی جہادکوی سحرماننام ورته اجر ملاویرې ہم دغه شان پہ بنواخلاقوباندې الله تعالی ثواب ورکوی. ارشاددې چه په تاسوکنبی ماتہ زیات محبوب اودتولونه زیات نزدې هغه کس دې چه دتولونه بنواخلاقووالہ وی. زماپہ نزد دتولونه زیات دبغض اونفرت قابل اودتولونه زیات زمانہ لرې دجنت پہ منزل کنبی هغه دې چه بداخلاقہ او بدزبانہ وی. فرمانی چه کامل ایماندارد بنواخلاقووالہ دی. چه دہریوسره پہ محبت اوسلوک سرہ ملاویرې. ارشاددې چه دچاپیدائش اواخلاق بنہ دی هغه بہ الله تعالی دجہنم خوراک نہ جوړوی. ارشاد دې چه دوه خصلتونه پہ مومن کنبی نہ رایوځانې کیږی. بخل اوبدخلقې. فرمانی چه بدخلقې نہ زیاتہ بلہ بدہ گناه نشته. ځکه چه بداخلاقہ دیوې نہ یوې لونې گناه کنبی اختہ کیږی. د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاددې چه دالله تعالی پہ نزد بداخلاقې نہ بلہ لویہ گناه نشته. په بنواخلاقوسره گناہونہ معاف کیږی. بداخلاقې نیک عملونہ بریادوی. څنگہ چه سرکہ شہد خرابوی. حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمانی چه غلام اخستلوسره غلامان نہ زیاتیرې بنوپہ خوش اخلاقې سرہ ډیر خلق ستامنونکی اوتاسرہ محبت کونکی کیدې شی. دامام محمدبن سیرین قول دې چه بنہ اخلاق ددین مرستہ ده. دتکبردمذمت بیان: حضور عليه السلام فرمانی چه هغه بہ جنت تہ نہ ځی دچاپہ زړہ کنبی داوری برابر تکبروی. هغه بہ پرمخ دوزخ تہ ځی. ارشاددې چه انسان پہ خپل غرور او خودپسندی کنبی زیاتیرې اودالله تعالی پہ نزدپہ جبارینو کنبی اولیکلې شی. بیا د سرکشانوپہ عذاب کنبی گرفتارشی. امام مالک بن دینار m فرمانی چه یوہ ورځ حضرت سلیمان بن داؤد عليه السلام پہ خپل تخت باندې ناست وو. ددوی پہ درباریانو کنبی دغه وخت کنبی دوه لکه انسانان اودوه لکه پیریان وو. دوی تراسمان پورې اورسولې شوتردې پورې چه دفرشتودتسبیح اوازونہ نې تر غوږو شو. اوزمکې پورې راوستې شو. تردې پورې چه دسمندریہ اوبو باندې ددوی خپې لمډې شوې. بیاهاتف غیبی ورته اوازوکړو چه کد ددہ پہ زړہ کنبی داوری ددانی

برابر ہم تکبروی نوچه خومره اوچت تلې وو نودھغې نه زیات به خبی کرې شوې وو. حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ خپله خطبه کښې دانسان دپیدانش بیان فرمانیلو کښې اوفرمانیل چه دې د دوو کسانو د شومنیازودخانې نه راوخی. په داسې شان کښې ئې بیان کړوچه اوریدونکو ترې کرکه اوکړه. دامام شعبی قول دې چه چادوه کسان قتل کړل هغه ډیرلوې سرکش اوجباردې. بیا هغوی دا ایت اولوستلو.

(اَتْرَبُّدُ اَنْ تَقْتُلُنِيْ كَمَا قَتَلْتُنِيْ اَمْ اِلَّا اَنْ تُرِيْدُ اِلَّا اَنْ تَكُوْنَ جَبَّارًا فِی الْاَرْضِ) ایا ته ماقتلول غواړې؟ څنگه چه پرون تايوکس قتل کړې وو، ستاراوده په په دنيا کښې دسرکش اوجبار په شان داوسیدو معلومېږي. د حضرت حسن وینه ده چه هغه انسان کوم دورخې دوه خل خپله گندگی په خپلو لاسونو باندې وینخی هغه په څه وجه تکبرکوي. اودهغه وصف په خپل خان کښې پیدا کول غواړي چاچه اسمانونه پیدا کړي دي. په خپله قبضه کښې ئې ساتلی دی. دضحاك بن سفيان نه ددنیا مثال په هغه څیز سره ورکول نقل دی چه دانسان نه اوخی. امام محمد بن حسین بن علی رضی اللہ عنہ فرماني چه په کوم زړه کښې تکبرلوې والې وي، هم هغومره په هغه کښې عقل کمېږي. یونس بن عبید فرماني چه دسجدې سره تکبر اودتوحید سره نفاق یوځاني. کیدې نه شی. بنی امیه به په وهلو وهلو سره خپل اولاد ته په تکبر سره دتلو چل بنودلو، حضرت عمر بن عبدالعزیز ته یوخل ددوی دخلافت نه مخکښې تکبر سره په تلوچه حضرت طاوس اولیدونو په ترڅ کښې یوچوکه اوهلو اووې فرمانیل چه داچال دهغه دې دچاڅې ته چه دگندنه ډکه ده. حضرت عمر ډیر زیات شرمنده شو اووې ونیل چه معافی غواړم مونږ ته په وهلو وهلو سره دداسې تگ چل بنودلې شوې دې.

د فخر او تکبر د مذمت بیان: رسول الله ﷺ فرماني چه کوم په فخر او غرور سره خپلې جامې لاندې کړي اوځان پسې ئې راگاري نوالله تعالی به دقیامت په ورځ هغه ته درحمت په نظر نه گوري. فرماني چه دهغه طرف ته به الله تعالی نظر نه اچوي، چه خپل لنگ ښکته ساتي. یوکس دوه بهترین خادرونه دځان نه تاوکړي. وواو په فخر او غرور سره روان وو، چه الله تعالی هغه په زمکه کښې خښ کړو، او هغه به ترقیامت پورې خښیږي.

اَلَمْ تَرَوْا	اَنَّ اللّٰهَ	سَخَّرَ
ایا نه وینی تاسو چی بیشکه الله تابع کړی دی		
ایا تاسو دا نه وینی چی الله <small>ﷻ</small> داسمانونو		
لَكُمْ	مَّا	فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
ستاسو دپاره هغه څیزونه چی په اسمانونو کښې دی او هغه چی په زمکه کښې دی		
او دزمکې ټول څیزونه ستاسو په خدمت کښې لگیا کړی دی		
وَأَسْبَغَ	عَلَيْكُمْ	نِعْمَةً ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ
او پوره کړی دی الله په تاسو باندې نعمتونه خپل ښکاره او پټ او ځینی دخلقونه		
او تاسو ته ئې خپل ښکاره او پټ نعمتونه درکړی دی او بعضې خلق داسې دی		
مَنْ	يُجَادِلْ	فِي اللَّهِ
هغه څوک دی چی جگړی کوي په باره دالله کښې بې دعلم نه او بې داهدایت نه		
چی دالله <small>ﷻ</small> په باره کښې بغیر دڅه واقفیت نه او بغیر دڅه دلیل نه او بغیر دیوروښانه		

وَلَا كَيْبٌ مُّنِيرٌ ۝ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا

او بی د کتاب رو بنانه نه | او کله چی | او نیلی شی | دوی ته | چی پیروی او کړی | دهغه (کتاب) | کتاب نه (تاسره) جگړې کوی | هر کله چې ورته او نیلی شی چې دهغه حکمونو تابعداری کوی

أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبَغُ مَا وَجَدْنَا

چی نازل کړې دې الله | نو وانی دوی | بلکه | مونږه پیروی کوو | دهغه څیز | چی موندلی دی مونږه | چی الله ﷻ نازل کړی دې | نو دا وائی چې نه مونږ خو په هغه لار روان یو | چې مونږ پرې

عَلَيْهِ أَبَاؤُنَا أَوْ لَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ

په هغې باندې | پلاران زموږه | ایا اگر که وی | شیطان | چی رابلی دوی | عذاب | خپل مور پلار روان موندلی دی | اگر که په دغه لار باندې ئې شیطان د دوزخ

السَّعِيرِ ۝ وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ

دوور ته | او هغه څوک | چی اوسپاری | خان خپل | الله ته | او هغه وو | نیک عمله انسان | انکار ته راولی | او څوک چې خپل مخ الله ﷻ ته اوسپاری | او په اخلاص سره نیکی کوی

فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۖ وَالْإِلَهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ۝

په حقیقت کښی هغه اونیوله | کړی محکمه | او خاص الله ته | خاتمه ده | دکارونو | نو هغه کړنی مضبوطه اونیوله | او آخر د ټولو کارونو انجام الله ﷻ سره دې

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ۖ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ

او هغه څوک | چی کفر ئې او کړو | پس غمژن دنه کړی تا | کفر دهغه | خاص مونږ ته | واپس راتلل دی ددوی | او چا چې کفر غوره کړو | نو ته دهغوی د کفر په وجه غم مه کوه | مونږ ته به دوی ټول واپس کیږی

فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

پس خبر به کړو مونږ دوی لره | په هغه عملونو | چی کړی دی دوی | بیسکه الله | ښه عالم دی | نو مونږ به ورته ټول کارونه په گوته کړو | بیسکه الله ﷻ ته د زړونو راوړونه ښه

بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ

په خبرو دښو باندې | مونږ نفع ورکوو دوی ته | لږه | بیا به څه راکاږو مونږ دوی | معلوم دی | مونږ دوی ته لږ شان مهلت ورکوو | او بیا به ئې یو سخت

إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝ عَذَابٍ

سخت ته | عذاب طرفته راکاږو

قوله تعالى: أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ

دالله تعالی دخپلو نعمتونواظهار: -الله تبارک وتعالی دخپلو نعمتونواظهار فرمائی چه گوری داسمان ستوری ستاسودپاره په کار کښې مشغول دی. پریقیدوسره تاسوته رنډ ادرسوی. وریځې، باران، ږلی، خشکی ټول

ستاسودگتی خیزونہ دی۔ پہ خپلہ اسمان ستاسودپارہ محفوظ اومضبوط چت دی۔ دزمکی نہرونہ، چینی، سیندونہ، سمندر، اونہ، پتی، میوی، گلونہ، داتول نعمتونہ ہم ہغہ درکری دی۔ بیاددی ظاہری بی شمارہ نعمتونونہ علاوہ باطنی بی شمیرہ نعمتونہ ہم ہغہ تاسوتہ درکری دی۔ مثلاً د رسولانو درلیرل، دکتابونو نازلول، دسک اوشبہ وغیرہ دزرونونہ لرے کول وغیرہ، دومرہ دیرلوے اودومرہ بی شمیرہ نعمتونہ چہ چادرکری دی حق خوداووچہ دہغہ پہ ذات تول پہ تولہ ایمان راوڑی وی، خو افسوس، چہ دیرخلق تراوسہ پورے دالله تعالیٰ پہ بارہ کنبی پہ شک کنبی پراتہ دی۔ اوصرف دجہالت او ضلالت نہ بغیردخہ سند او دلیل تینک ولاړدی۔ کله چہ دوی تہ اووئیلے شی چہ دالله تعالیٰ دنازل کرے شوے وحی اتباع کوئے نو دیرپہ بی حیانی سرہ جواب ورکوی چہ مونہ خوبہ دخپلومشرانوپہ نقش قدم باندی خو، اگرکہ ددوی پلارنیکہ بی عقلہ اوبی لاری وو، دشیطان پہ جال کنبی راگیرشوی دی۔ او د ہغہ دوی دجہنم پہ لارروان کرے دی۔ داووددوی مشران اودادی ددوی خلاف۔

قوله تعالیٰ: وَمَنْ يَسْلَمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ

دالله تعالیٰ فرمانبردارہ دالله پہ حفاظت کنبی دی۔ فرمانی چہ خوک پہ خپل عمل کنبی اخلاص پیدا کرے، چہ دالله تعالیٰ رشتونی فرمانبردارہ جوړشی، اوشریعت تابعدارشی، دالله تعالیٰ پہ حکمونو باندی عمل کوی، دالله تعالیٰ دمنع کرے شوے کارونونہ منع شی۔ ہغہ مضبوط لیکل اخستی دی، گویا دالله تعالیٰ وعدہ ئی اخستی دہ، چہ هغوی دعدابونونہ خلاص دی۔ دکارونوانجام دالله تعالیٰ پہ لاس کنبی دی۔ ای خوبہ پیغمبرہ ﷺ ادکافرانوپہ کفریاندی تہ خفہ کیڑہ مہ، دالله تعالیٰ تقدیرہم دغہ شان جاری شوے دی، دتولو واپس تلل دالله تعالیٰ طرف دی۔ ہغہ وخت بہ داعمالوبدلہ ملاویری، دہغہ الله تعالیٰ نہ هیچ خبرہ پتہ نہ دہ، پہ دنیا کنبی دی مزے اوکری، بیابہ دوی دعدابونوبی وسی تیروی، چہ دیرزیات سخت او دیرورونکی دی، خنکہ چہ پہ بل ایت کنبی دی۔ ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَفْتُرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يَقْلِحُونَ﴾ پہ الله تعالیٰ باندی دروغ ویونکی دفلاح نہ محرومہ پاتی شی۔ ددنیا فائدہ خوجد اخیزدی۔ خومونہ لره د راتلو نہ پس دخپل کفریہ سخته سزاتیروی۔

وَلِّينَ	سَأَلْتَهُمْ	مَنْ خَلَقَ	السَّمَوَاتِ
او کہ چری	تہ تپوس اوکری ددوی نہ	چی چا پیدا کرے دی	اسمانونہ
او کہ تہ تری نہ تپوس اوکری چی	دا	اسمانونہ	او زمکہ چا پیدا کرے دی
وَالْأَرْضِ	لَيَقُولَنَّ	اللَّهُ	قُلِ
او زمکہ	انو ضرور بہ اووائی	چی الله	ورته اووایہ
نو جواب کنبی بہ اووائی چی	الله	انو تہ ورته اووایہ چی	تول تعریفونہ الله
لَا يَعْلَمُونَ	لِلَّهِ	مَا	فِي السَّمَوَاتِ
نہ	پوهیری	الله لره دی	ہغہ خہ
زیات خلق نہ پوهیری	پہ زمکہ	او اسمانونو کنبی	چی
إِنَّ اللَّهَ	هُوَ الْغَنِيُّ	الْحَمِيدُ	
بیشکہ الله	امحتاجہ نہ دی	استائیلی شوے دی	
بیشکہ الله	بی نیازہ	ستائیلی شوے دی	

قوله تعالى: وَلَبَن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

كله چه خالق الله تعالى دی نومعبودولی نه دی۔ الله تعالى بیان فرمائی چه دامشرکان داخبره منی چه دیولو خالق یواخی یوالله تعالى دی۔ بیاهم دنورو عبادت کوی۔ حالانکه دهغوی په باره کبسی ورته په خپله پنه ده چه دادالله تعالى پیدا کړی شوی دی۔ اودهغه ماتحت دی۔ که ددوی نه تپوس اوکړې شی چه خالق څوک دی؟ نوددوی جواب بالکل رښتونې وی چه الله تعالى انورته اوواید چه دالله تعالى شکر دی چه تاسودومره اقرارخو کړی۔ خبره داده چه اکثر مشرکان بې علمه دی۔ دزمکې اواسمان هروروی اولوی څیز دالله تعالى پیدا کړی شوی دی اوهم دهغه ملکیت دی۔ هغه دیولونه بې نیازه دی۔ اوتول دهغه محتاج دی۔ هم هغه قابل دحمد دی، هم هغه خوبیانوالا دی۔ په پیدا کولو کبسی هم اوپه احکام مقررولو کبسی هم هغه دتعریف قابل دی۔

وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ	د ونونه	أَقْلَامٌ	وَالْبَحْرُ	يَمْدُهُ
او که چری اهغه ټول څیزونه اچی په زمکه کبسی دی	د ونونه	شی قلمونه	او دریاب شی (سیاهی)	اچی امداد اوکړی دهغې سره
او که دزمکې په مخ باندې چې څومره ونې دی	د ونونه	او سمندر ئې سیاهی جوړه شی	اوددی دمدد دپاره	
مِنْ شَجَرَةٍ	د ونونه	أَقْلَامٌ	وَالْبَحْرُ	يَمْدُهُ
د ونونه	د ونونه	شی قلمونه	او دریاب شی (سیاهی)	اچی امداد اوکړی دهغې سره
مِنْ بَعْدِهِ	د ونونه	سَبْعَةُ	أَجْرٍ	مَا نَفَدَتْ
روستو د ختمیدو دهغې نه	د ونونه	اووه دریابونه نور	انو ختمی به نه شی	کلمې دالله (دلیکونه)
اووه سمندرونه نور راشی	د ونونه	نویا به هم دالله ﷻ صفات ختم نشی		
إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ	د ونونه	حَكِيمٌ	مَا خَلَقَكُمْ	وَلَا بَعَثَكُمْ
بیشکه الله	د ونونه	غالب دی	د حکمت خاوند دی	انه دی پیدا کول ستاسو او نه دوباره ژوندی کول ستاسو
بیشکه الله	د ونونه	غالب او صاحب د حکمت دی	استاسوپه اول ځل پیدا کول اوبیا دوباره ژوندی کول	
إِلَّا كَنَفْسٍ	د ونونه	وَاحِدَةٍ	إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ	بَصِيرٌ
مگر دی	د ونونه	پشان د نفس	او یو	بیشکه الله
بیخی دیو سړی	د ونونه	دراپیدا کولو پشان دی	الله ﷻ هره خبره اوری او هر عمل وینی گوری	

قوله تعالى: وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ

دالله تعالى دتعریف نه قلم او قراطاس عاجز دی۔ الله رب العالمین خپل عزت، کبریائی، بزرگی، جلالت، او شان بیان فرمائی، خپل پاک صفتونه، خپل اوچت نوم، اوبې شمیره کلمات بیان فرمائی، چه هغه نه څوک شمیرلې شی اونه دهغې احاطه کولې شی۔ اونه دهغې حقیقت څوک بیاموندې شی۔ سید البشر خاتم النبیین ﷺ به فرمائیل، "لا احصى ثناء عليك كما اثنيت على نفسك" اي الله ازه ستا دنعمتونو دومره شميره نه شم کولې څومره چه تابیان فرمائیل دی۔ پس دلته جناب باری تعالى ارشاد فرمائی چه که دیولوې زمکې ټولې اونې قلمونه جوړشی، اوتول سمندرونه سیاهی جوړه شی، اوددی سره اووه سمندرونه نور هم یوخانې کړې شی اودالله تعالى د عظمت اوصفات، جلالت اوبزرگی، کلمات لیکل شروع

کری، نودا ٲول قلمونہ بہ اوسولیرہی، ختم بہ شی، ٲولی سیاہی بہ ٲول پہ ٲولہ ختمی شی خوداللہ تعالیٰ وحدہ لاشریک لہ تعریفونہ بہ ختم نہ شی۔ دامہ گنری چہ داؤونہ زیات سمندرونہ وی نوداللہ تعالیٰ پورہ کلماتو لیکلو دپارہ بہ کافی شی۔ نہ، داشمیرہ خودزیات والی دخودنی دپارہ دہ۔ اونہ دی داهم اوگنرلی شی چہ اووہ سمندرونہ موجوددی۔ اوہغوی دعالم نہ راجاپیرہ دی۔ البتہ دبنی اسرانیلوداؤوسمندرونو بہ بارہ کنبی داسی روایتونہ دی لیکن نہ خوہغی تہ ربتونہ ونیلہ کیدی شی اونہ ہغہ دروغ گنرلی کیدی شی۔ اوچہ کوم مونہ بیان کری دی، ددی تانیڈیہ دی ایت کنبی دی۔ ﴿قُلْ لَوْكَانَ الْبَخْرُ مِذَاذًا﴾ الخ... یعنی کہ سمندرسیاہی جوہ شی اوداللہ تعالیٰ کلمات لیکل شروع شی نودہغہ ربانی کلماتو ختمیدونہ مخکنی بہ سمندر ختم شی۔ اگرکہ ہم دغہ شان بل سمندرددہ مددکنبی راوری۔ پس دلہ تری ہم مرادصرف یوہم دغہ شان سمندر راویل نہ دی بلکه ہم دہغی پہ شان یویل اویباہم ہغہ شان یویل، اویبا بل، غرض داچہ کہ ہر خومرہ راوستی شی خوداللہ تعالیٰ خبری ختمیدی نہ شی۔ حسن بصری فرمانی چہ کہ اللہ تعالیٰ لیکل شروع کری چہ زما دامر، زما دامر، نوتول قلمونہ بہ مات شی اودتولوسمندرونو اویہ بہ ختمی شی۔ مشرکانو بہ ونیل چہ داکلام بہ اوس ختم شی، دکوم ردچہ پہ دی ایت کنبی دی، چہ نہ بہ درب تعالیٰ عجائبات ختم شی او نہ دہغہ دحکمت انتہاء شتہ، اونہ دہغہ دصفت او علم اخرہ شتہ۔ دتولوبندگانو علم داللہ تعالیٰ دعلم پہ مقابلہ کنبی داسی دی چہ دسمندریہ مقابلہ کنبی یوہ قطرہ۔ داللہ تعالیٰ خبری فناکیرہی نہ۔ اونہ دہغی خوک ادراک کولی شی۔ مونہ چہ ہر خنگہ دہغہ تعریفونہ اوکروہغہ دہغی نہ سوادی۔

دیہودیانو سوال در رسول کریم ﷺ جواب: دیہودو عالمانو بہ مدینہ منورہ کنبی رسول اللہ ﷺ تہ ونیلہ وو چہ داتہ چہ پہ قران کنبی لولی، ﴿وَمَا أَوْتِنْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ یعنی تاسوتہ دیرکم علم درکری شوہ دی۔ ددی نہ خہ مراددی، مونہ یاستاسوقوم حضور ﷺ ورتہ اوفرمانیل اوتول۔ ہغوی ورتہ اوونیل چہ بیابہ تہ دکلام اللہ ددی ایت خہ کوہی، چرتہ چہ فرمان دی چہ پہ توراۃ کنبی دہرخیز بیان دی۔ حضور ﷺ اوفرمانیل، راوری ہغہ تاسوسرہ چہ ہر خہ دی ہغہ ٲول داللہ تعالیٰ دکلمات پہ مقابلہ کنبی دیرکم دی۔ ستاسوچہ پہ خومرہ گزارہ کیدہ اللہ تعالیٰ ہم ہغومرہ نازل کرل۔ پہ دی باندی داایت نازل شوخوددی نہ معلومیرہی چہ داایت مدنی پکاردی، حالانکہ مشہورہ دادہ چہ داایت مکی دی۔ واللہ اعلم۔ اللہ تعالیٰ پہ ہر خیز باندی غالب دی۔ تمام خیزونہ دہغہ پہ وړاندی پست او عاجزہ دی۔ خوک دہغہ دارادی خلاف کولی نہ شی۔ ہغہ پہ خپلوا فعالو، اقوالو، شریعت، حکمت اوپہ ٲولو صفتونو کنبی پہ ٲولوباندی اعلیٰ پہ ٲولو باندی غالب او قہار دی۔

قوله تعالیٰ: ﴿مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا غَفْلَةً﴾
 داللہ ﷻ د کمال قدرت بیان: بیافرمانی چہ خلقولرہ پیدا کول اوہغوی دمرگ نہ پس بیا ژوندی کول ماتہ ہم ہغسی اسان دی خنگہ چہ یوکس۔ دہغہ خہ خبری لرہ حکم فرمانیل کافی دی۔ د سترگی درب ہومرہ وخت نہ لگی۔ نہ ورتہ دوبارہ ویناوی اونہ داسباب اومادی ضرورت۔ پہ یوفرمان سرہ بہ قیامت قائم شی۔ پہ یواواز سرہ بہ ٲول راژوندی شی۔ اللہ تعالیٰ دٲولو خبرو اوریدونکی دی۔ پہ ٲولو کارونو خبردار دی۔ دیوکس خبری اودہغہ کارونہ خنگہ چہ دہغہ نہ پت نہ دی ہم دغسی دٲول جہان ہم دہغہ نہ پت نہ دی۔

الْكَرْتَرُ	أَنَّ اللَّهَ	يُولِجُ	الَّيْلَ فِي النَّهَارِ	وَيُولِجُ	النَّهَارَ
آیاتہ گوری نہ	چی بیشکہ اللہ	ننباسی	شپہ	پہ ورخ کنبی	ننباسی
ایا تاتہ نہ دہ معلومہ چہی اللہ ﷻ شپہ پہ ورخ کنبی	او ورخ پہ شپہ کنبی				

فِي اللَّيْلِ وَكَتَخَّرَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ كُلُّ يَجْرِي

په شپه کښی | او تابع کړی ئې دی | نمر | او سپوږمۍ | دا ټول | روان دی |
داخلوی | ..... او نمر او سپوږمۍ ئې تابع کړی دی | دا ټول (مخلوقات) د یوې مقرري

إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ذَلِكَ

دنیتی مقرري پورې | او بیشکه الله | په هغه کارونو | چی کوی ئې تاسو | خبر دی | دا کار
نیتی پورې روان لگیا دی | او الله ﷻ ستاسو د کارونو خبر دی | ..... دا ځکه

بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ

په سبب ددې چی بیشکه الله چی دی | هم دې حق دی | او بیشکه | هغه | چی رابلی ئې دا خلق
چی الله ﷻ په خپله هستی کښې په خپله کامل دی | اودوی چی دالله ﷻ نه سوا

مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ

| بې دهغه نه | باطل دی | او بیشکه الله چی دی | هم دې اوچت دی | لونې دې
دنور چا بلنه کوی | هغه ټول باطل دی | او الله ﷻ دهر څیزنه اوچت او ډیر لوئی دې

قوله تعالى: أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ

داورځې اوشپه اوموسمی تغیرات :- شپې لره لږ شان کمول اودورځې زیاتولووالا، اوورځې لره لږ کمول
اوشپې لره لږ زیاتولووالا الله تعالی دې دژمې ورځې وړې اوشپې لونې، اوگرمۍ ورځې لونې اوشپې
وړې دهغه دقدرت ظهور دی. نمر او سپوږمۍ دهغه دحکم پابند دی. کوم ځانې چه مقرري هم په هغه
ځانې کښې چلیږي. ترقیامته پورې به برابر په خپل چال کښې روان وی. دخپل ځانې نه اخواډیخواکیدی
نه شی.

نمر چرته څی؟ په صحیحین کښې دی چه حضور ﷺ دابوذر رضی الله عنه تپوس اوکړوچه تاته پته شته چه دا نمر
کوم خواځی؟ جواب ئې ورکړوچه الله تعالی اودهغه رسول ﷺ ته ښه پته ده. حضور ﷺ پورته اوفرمانیل چه
دې لارشی اودالله تعالی دعرش لاندې په سجده پریوځی. اودخپل رب نه اجازت غواړی. نزدې ده چه یوه
ورځ به ده ته اوونیلې شی چه دچرته نه چه راغلې ئې، هم هلته واپس لار شه. دابن عباس رضی الله عنهما قول دی چه
نمر په منزل د ارب دی. دورځې په خپل دوران کښې جاری وی. چه پریوځی نودشپې دزمکې نه لاندې په
گردش کښې وی. تردې پورې چه د مشرق نه راوخیږی. هم دغسی سپوږمۍ هم. الله تعالی ستاسو د
عملونو نه خبردار دی. څنگه چه فرمان دی چه تاته پته نشته، چه زمکه اواسمان کښې چه څه دی دټولو
علم الله تعالی سره دی. دټولوخالق او عالم الله تعالی دی. څنگه چه ارشاد دی، الله تعالی اووه اسمانونه
پیدا کړل، اودهغې په شان زمکې ئې هم پیدا کړې. الخ... دانشانات پروردگار عالم ددې وجې نه ظاهروی
چه تاسودالله تعالی په حق وجودباندې ایمان راوړی اودهغه نه علاوه ټول باطل اوگنړی. هغه دټولونه بې
نیازه اوبې پرواه دي. هرڅوک دهغه محتاج، اودهغه ددرفقیران دی. ټول دهغه مخلوق اودهغه غلامان
دی. چاکښې یوې ذرې لره په حرکت کښې دراوستوقدرت نشته. گوکه ټول مخلوق اراده اوکړی چه یو
مچ پیدا کړی ټول به عاجزشی اوهیڅ کله به دومره قدرت بیانه مومی. هغه دټولونه اوچت دی په چاچه
هیڅ څیزنشته هغه دټولونه لونې دی. دهغه په وړاندې دهیچالوې والې نشته، هرڅیزدهغه په وړاندې
حقیر اوپست دی.

اَلَمْ تَرَ	اَنَّ الْفُلْكَ	تَجْرِي	فِي الْبَحْرِ	بِنِعْمَةِ اللَّهِ
آیا تہ گوری نہ	اچی بیشکہ کشتی	گرزی	پہ دریاب کنبی	پہ فضل دالہ سرہ
آیا تہ گوری نہ	چی دالہ	پہ فضل سرہ بیڑی	پہ دریاب کنبی	روانی دی
لِيُرِيَكُمْ	مِّنْ آيَاتِهِ	ط	اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ
دپارہ ددی چی	اوبنائی تاسو تہ	دنبنو خپلو نہ	بیشکہ پہ دی کار کنبی	ادیڑی نبی دی
چی تاسو تہ	د خپل قدرت نبی	اوبنائی	بیشکہ چی پہ دی کنبی	دھر صبر کونکی
لِّكُلِّ صَبَّارٍ	شَكُوْرٍ	وَ اِذَا	غَشِيَهُمْ	مَّوْجٌ
دپارہ دھر صبر کونکی	شکر ایستونکی	او کلہ چی	لاندى کړی دوی لره	یوہ چیه
اوهر شکر گزار	دپارہ نبی دی	اوهر کلہ چی	د سمندرونو	چیپ دخیرونو پشان
كَالظَّلٰلِ	دَعَاۤ اِلٰهَہٗ	فَخُلِصٰیۡنَ	لَہُ الدِّیۡنَہٗ	فَلَمَّا
پشان دچتری	نور ابلی اللہ	پہ دا حال کنبی	چی خالص کونکی دی	هغه لره
پہ دوی باندی	راوخیڑی	نو دوی ډیر	پہ اخلاص سرہ اللہ	را بلل شروع کړی
نَجَّیْہُمْ	اِلَى الْبَرِّ	فَمِنْہُمْ	مُّقْتَصِدٌ	وَمَا یَجْحَدُ
بیج کړی دوی لره	اچی تہ	نوخینی ددوی نہ	صحیح پاتی شی	پہ عقیدہ کنبی
هغوی د اچی	طرفتہ نجات مومی	نو ډیر لږ خلق	پہ کنبی	پہ اعتدال پاتی کیڑی
بَاٰیٰتِنَا	اِلَّا	کُلُّ خَتَّارٍ	کَفُوْرٍ	
دایتونو (نبی)	زموږ تہ	مگر	هر غدار	ناشکرہ
دایتونو نہ	هغه خلق انکار کوی	اچی کوم بی	لوظہ ناشکرہ وی	

قوله تعالى: اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ
چیس وھونکی سمندر او کشتی: دالہ تعالیٰ پہ حکم سرہ پہ سمندرونو کنبی جہازونہ چلیڑی. کہ هغه پہ
اوبو کنبی د کشتی د ټینګولو او د کشتی د اوبو د کت کولو طاقت نہ وې ایښی، نویہ اوبو کنبی به کشتی
څنگه چلیډی؟ هغه تاسو تہ دخپل قدرت نشانات ښانی. په مصیبت کنبی صبر او په راحت کنبی
شکر کونکی ددی ډیر څه عبرتونه حاصلولی شی. کلہ چه داکافران پہ سمندر کنبی موجونه راگیر کړی
او ددوی کشتی پہ خوزیدو شی او موجونه لکه دغرونو په شان داخواد یخوانه د کشتوسرہ لوبی کول شروع
کړی نو دوی خپل کفر شرک هر څه هیر کړی. او دوی پہ ژړا فریاد کنبی یورب تہ اوازونه کوی. څنگه چه بل
خانې کنبی دی (وَ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ) الخ... دریاب کنبی چه کلہ تاسو تہ ضرر دررسی نو دالہ تہ علاوه
هر څه درنه وړک شی. په بل ایت کنبی دی (فَاِذَا رَكِیۡوَاۤی الْفُلْکَ) الخ... ددوی په دی منت زاری کنبی مونږ تہ
رحم راغی او دوی مود سمندر بلې غاړې تہ پوریاسل نو دیوڅونه علاوه ټول کافر شی. مجاهد m هم دغه
تفسیر کړی دی. څنگه چه فرمان دی (اِذَا هُمْ بِبُرْکُوْنٍ) لفظی معنی داده چه په دوی کنبی بعضی
ددرمیانی درجې والد وی. ابن زید هم دغه وائی څنگه چه فرمان دی (فَمَنْ ظَلَمَ لِنَفْسِہٖ) الخ... په دوی
کنبی بعضی ظالمان دی بعضی میانه رودی. الخ... او داهم کیدی شی چه دادواړه ترې مرادوی نومطلب

به نی داوی چه چاداسی حالت لیدلی وی اودداسی مصیبت نه راوتی وی نوهغه ته پکاردی چه به نیکو کنبی پوره پوره کوشش کوی خودوی به مینخ کنبی پاتی شی اوخه خوبیا کفرته لارشی ختاروانی غدارچه وعده ماتونکی وی دخترمعنی پوره وعده ماتول دی کفوروانی منکرته چه دنعمتونوناشکر او منکرشی شکرخویو طرف ته هیرکری اوزکرنی هم نه کوی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا

اے خلقو | خان اوساتی دغضب
ا ائی خلقو | دخیل رب د

رَبِّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِيُ وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ

درب خپل نه | اوویریری | دهغه ورخی نه | چی بدله به نه ورکوی | یو پلار | دطرفه دخوی خپل نه
عذاب نه اوویریری | اودهغی ورخی نه اوویریری | چی یو پلار به دخپل خوئی بدله نشی

وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٌ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا

اونه به یو خوئی وی | چی هغه بدله ورکونکی وی | دطرفه دپلار خپل نه | هیخ قدرله |
...ورکولی | اونه به یو خوئی دخپل پلار به خه کار راشی

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّكُمْ

بیشکه وعده د الله | حقه ده | پس په دوکه کنبی دوانه چوی تاسو لره | ژوند د دنیا |
بیشکه د الله ﷻ وعده ریستونی ده | نوددنیا ژوند مو په دهوکه کنبی وانه چوی

وَلَا يَغُرَّتْكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ

اونه ددوکه کری تاسو | په معامله د الله کنبی | دوکه باز (شیطان) | بیشکه الله چی دی | خاص هم دهغه سره دی
اونه دهوکه باز شیطان مو د الله ﷻ په حق کنبی دهوکه کنبی و اچوی | بیشکه الله ﷻ ته د قیامت

عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزَّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ

علم د قیامت د ساعت | او نازلوی هغه | باران | او پیژنی هغه | هغه خه | چی په رحمونو کنبی دی
علم دی | او هم هغه باران وروی | او هم هغه د رحم دننه (ماشوم) پیژنی

وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ

اونه پوهیری | یو نفس | چی خه کار به کوی هغه | صباله | اونه پوهیری | یو نفس
او هیچاته معلومه نه ده | چی صبا به خه کوی | او هیچاته معلومه نه ده چی کوم خانی

بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

چی په کومه زمکه | به مری هغه | بیشکه الله | په هر خه عالم دی | خبردار دی |
به مری کیږی | بیشکه الله ﷻ ته هر خه معلوم دی | او په هر خه پوهه دی

قوله تعالى: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاخْشَوْا يَوْمًا

د قیامت په ورځ د خانی خانی عالم: الله تعالی خلق د قیامت دورخی نه ویروی اود خپلی تقوی حکم ورکوی
ارشاد دی چه په دغه ورځ به پلار دخپل بچی اوبچی به دخپل پلار په خه کار رانشی دیویل فدی به اونه

شی. تہ پہ دنیا بانندی باورمہ کوہ او آخرت مہ ہیروہ. دشیطان پہ فریب کنبی مہ راخہ، خکہ چہ صرف دپردی شاتہ خپل ینگار کوی.
 قوله تعالیٰ: لَا يَخْزِي وَالِدَ عَنْ وَلَدِهِ

د عزیز ﷺ قصہ: پہ ابن ابی حاتم کنبی دی چہ حضرت عزیر ﷺ کله دخپل قوم تکلیف اولیدو او غم او خفگان ئی دیرزیات شو، خوب ترې او تختیدو، نو دخپل رب طرف تہ تبت شو، فرمانی چہ ما دیرزیات ژړا فریاد او کړو، اوبنه مې او ژړل، مونځونه مې او کړل روژې مې اونیوې، دعاگانې مې او غوښتې، یوخل مې په ژړا ژړا کنبی فریاد کولو چہ زما په وړاندې یوه فرېسته راغله، ما د هغې نه تپوس او کړو چہ ایانیکان خلق به دبدانو شفاعت کوی؟ یا پلار به دبچوپه کار راشی؟ هغې او فرمائیل د قیامت ورځ دجهگړو د فیصلې ورځ ده. په دغه ورځ به الله تعالی په خپله مخامخ وی. څوک به دهغه د اجازت نه بغیر شوندي هم اونه خوزولې شی. څوک به دبل په باره کنبی نه نیولې کیږی. نه پلار د خوی په بدله کنبی، اونه خوی دپلار په بدله کنبی، نه ورور د ورور په بدله کنبی، اونه غلام د مالک په بدله کنبی، نه به څوک دچاغم درد کمه ولې شی اونه به دچا د چاسره شفقت او محبت وی. یو دبل طرف نه نه نیولې کیږی هرکس به په خپل غم کنبی راگیروي. هر چاسره به خپل فکروی، هرکس به خپل غمونه ژاړی، هر یو به خپل بوج او چتوی، دبل بوج نه.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

دغیب دخزانو کنجیانې صرف دالله تعالی په لاس کنبی دی. دادغیب هغه کنجیانې دی دکوم علم چہ د الله ﷻ نه علاوه بل هیچاته نشته. مگر ددې نه پس چہ الله تعالی دا اوبشانی. د قیامت دراتلو صحیح وخت، نه خوچانې مرسل ته معلوم دی اونه څه مقربې فرېستې ته، ددې په وخت باندي صرف الله ﷻ خبردار دي. هم دغه شان باران به کله، چرته او څومره کیږی ددې علم خوچاته نشته. او هرکله چہ هغه فرېستو ته حکم اوشی کومې چہ په دې مقرر دی نو هله هغوی ته پته اولگی. او هغه څوک چہ الله تعالی ئی ورمعلوم کړی. هم دغه شان دامیدواري په خیته کنبی څه دی؟ په دې هم صرف الله تعالی پوهیږی. او کله چہ دالله تعالی د طرف نه فرېستو ته حکم اوشی کومې چہ په دې کار مقرر دی نو هله هغوی ته پته اولگی. چہ نریه وی یا ماده؟ هلك به وی یا جینی، نیک به وی یا بد؟ هم دغه شان هیچاته دامعلوم نه دی چہ سبابه هغه څه کوی؟ نه چاته داپته شته چہ هغه به چرته مری؟ په بل ایت کنبی دی (وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ) دغیب کنجیانې دالله تعالی سره دی چہ دهغې علم دهغه نه علاوه بل چاته نشته. په بل حدیث کنبی دی چہ دغیب کنجیانې هم دغه پنځه څیزونه دی. دکوم بیان چہ په ایت (إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ) الخ... کنبی دې. مسند احمد کنبی دی چہ رسول الله ﷺ او فرمائیل، پنځه خبرې دی چہ په هغې دالله تعالی نه علاوه هیڅوک نه پوهیږی. بیا حضور ﷺ هم ددې ایت تلاوت او فرمائیلو. دبخاری د حدیث الفاظ خودادی چہ داپنځه دغیب کنجیانې دی. په کوم چہ دالله تعالی نه علاوه نور هیڅوک نه پوهیږی. الخ...

پنځه څیزونه ئی ته هم نه دی معلوم: په مسند احمد کنبی د حضور ﷺ د فرمان دې چہ ماته د هر څیز کنجیانې را کړې شوې خو پنځه څیزونه، بیا هم دغه ایت حضور ﷺ تلاوت او فرمائیلو، حضرت ابوهریره ؓ فرمانی چہ حضور ﷺ زمونږ په مجلس کنبی ناست وو، چہ یو صاحب تشریف راوړو، تپوس ئی او کړو یا رسول الله ﷺ ایمان څه څیز دی؟ حضور ﷺ ورته او فرمائیل، الله تعالی لره، فرېستو لره، کتابونو، رسولانو او دمرګ نه پس ژوندې کیدو لره منل. هغه تپوس او کړو اسلام څه دی؟ وې فرمائیل دیوالله تعالی عبادت کول، دهغه سره څوک نه شریکول، مونځونه کول، زکوٰۃ ورکول، درمضان روژې نیول. هغه تپوس او کړو احسان څه دی؟ وې فرمائیل ستادغه شان دالله تعالی عبادت کول چہ گویاته هغه وینی، او که ته ئی نه وینی نو هغه تا وینی. هغه او وئیل حضور اکرم ﷺ قیامت به کله وی؟ وې فرمائیل ددې علم نه ماته

شستہ اونہ تاتہ، اوزہ درتہ ددی نخبی بنائیم۔ کله چہ وینخہ خپل مالک اوزیپوی، اوکله چہ خپې ابلہ اوبربنہ خلق د خلقو سرداران جوړشی۔ د قیامت علم په هغه پنځو خبرو کنبې دې دکوم علم چہ دالله تعالی نه علاوه بل هیچاته نشته۔ بیا حضور ﷺ ددې ایت تلاوت او فرمائیلو، هغه کس واپس لاړو، حضور ﷺ او فرمائیل لاړشی او هغه واپس راوولی: خلقو ورپسې منډې کړې خو هغه چرتہ هم په نظر رانغې۔ حضور ﷺ او فرمائیل دا جبرائیل ﷺ و وچه خلقوته د دین ددخودنې دپاره راغلې وو۔ (بخاری)

مونږ ددې حدیث مطلب په شرح بخاری کنبې ښه په تفصیل سره بیان کړې دې۔ په مسند کنبې دې چہ حضرت جبرائیل ﷺ خپل لاسونه د حضور ﷺ په کونډوباندې ایښودې وواو داسوالونه ئې کړې وو۔ چہ اسلام خہ دې؟ حضور ﷺ ورته او فرمائیل چہ تہ خپل مخ دالله تعالی طرف تہ متوجه کړې، او دالله تعالی دوحده لا شریک گواهی ورکړې۔ او د محمد د بنده اود رسول کیدو گواهی ورکړې۔ کله چہ تادا او کړل نو تہ مسلمان شوې، تپوس ئې اوکړو چہ ښه ایمان دخہ نوم دې؟ وې فرمائیل الله تعالی باندې، اخرت باندې، فرښتو باندې، کتابونو باندې، نبیانو باندې عقیده ساتل، مرگ او دمرگ نه پس ژوند منل، جنت او دوزخ، حساب، میزان، د تقدیر خیر او شرباندې ایمان لرل، تپوس ئې اوکړه چہ کله زه داسې اوکړم نو زه به مومن شم؟ حضور ﷺ ورته او فرمائیل او، بیاني احسان تپوس ترې اوکړو، او جواب ئې بیامونده، کوم چہ پورته ذکر شو۔ بیا د قیامت تپوس ئې اوکړو، حضور ﷺ ورته او فرمائیل، سبحان الله ادا دهغه پنځو څیزونو نه دې دکوم علم چہ صرف الله تعالی دې۔ بیا حضور ﷺ دا ایت تلاوت او فرمائیلو۔ بیا د نشانانو ذکر ئې هم اوکړو، چہ خلق به لوې لوې کورونه جوړ کړي۔ په یو صحیح سند سره په مسند کنبې روایت دې چہ د بنو عامر قبیلې یو کس حضور ﷺ ته راغې او وې ونیل چہ زه راشم؟ حضور ﷺ خپل نوکر وراولېږو چہ ورشه او هغه تہ ادب او ښائیښه ده تہ د اجازت غوښتو چل نه ورځی۔ ده تہ او وایه چہ اول سلام اوکړه، بیا تپوس اوکړه چہ زه راتلې شم؟ هغه واوریدل او هغه شان سلام ئې اوکړو او اجازت ئې او غوښتو۔ دې ورغې او وې ونیل چہ تازمونږ دپاره خہ راوړی دی؟ حضور ﷺ ورته او فرمائیل چہ ښیگره او صرف ښیگره۔ واوره، تہ دیوالله عبادت کوه، لات او عزی پرېږده۔ په شپه ورځ کنبې پنځه مونځونه کوه۔ په ټول کال کنبې دیوې میاشت روژې نیسه۔ دخپل مالدارانو نه زکوة وصولوه او په خپلو فقیرانو باندې ئې تقسیموه، هغه تپوس اوکړو چہ یا رسول الله ﷺ! په علم کنبې خہ داسې خہ باقی شته چہ تاسوته ئې پته نشته؟ حضور ﷺ ورته او فرمائیل چہ اوداسې علم هم شته چہ دهغې پته دالله تعالی نه علاوه بل هیچاته نشته۔ بیا حضور ﷺ دا ایت تلاوت او فرمائیلو، مجاهد فرمائی چہ یو کلی وال راغې او د حضور ﷺ نه ئې تپوس اوکړو چہ زمانښخه حامله ده۔ راته او وایه چہ خه ماشوم به کیږي؟ زمونږ په ښار کنبې قحط دې راته او فرمائیښه چہ باران به کله کیږي؟ ددې خوماته پته ده چہ زه کله پیدا شوې یم، اوس تہ دامعلوم کړه چہ کله به مرم؟ ددې په جواب کنبې دا ایت نازل شو، چہ ماته ددې څیزونو مطلق علم نشته۔ مجاهد فرمائی چہ دغه دغیب کنجیانې دی۔ چہ دخه په باره کنبې دالله تعالی فرمان دې چہ دغیب کنجیانې دالله تعالی سره دی۔ حضرت صدیق ﷺ فرمائی چہ څوک تاته او وائی چہ رسول الله ﷺ د سبا په خبرو پوهیدلو نو پوهه شه چہ هغه غټ دروغ ژن دې۔ الله تعالی فرمائی چہ هیچاته پته نشته چہ هغه به سبا څه کوي؟ دقتاده قول دې چہ ډیر څیزونه دی چہ دهغې علم الله تعالی هیچاته نه دې ورکړې۔ نه نبی اکرم ﷺ! او نه فرښتوته۔ دالله تعالی سره د قیامت علم دې۔ هیچاته پته نشته چہ په کوم کال، په کومه میاشت، په کومه ورځ، یا په کومه شپه کنبې به هغه راځي۔ هم دغه شان د باران علم دهغه نه علاوه چاته نشته چہ کله به راځي؟ او چاته پته نشته چہ د حاملې ښځې په خپته کنبې به بچي نروې که ماده۔ سوریه وی که تور؟ او هیچاته پته نشته چہ هغه به سبانیکی کوی یادی؟ مری به یا ژوندې به وی؟ ډیره ممکنه ده چہ سبا مرگ یافت راشي۔ نه چاته دا خبر شته چہ په کومه زمکه کنبې به هغه خښیږي۔ او یا به په سمندر کنبې او بهیولې شی۔ یا به په ځنگل کنبې مری؟ نرمې یا سختې زمکې ته به ځي؟ په حدیث مبارک

کنبی دی چه کله دچامرگ په بله زمکه کنبی وی نودهغه هم هلته خه کارپیداشی او هلته ورله مرگ راشی. په بل روایت کنبی دی چه دې فرمائیلوسره حضور ﷺ د ایت تلاوت او فرمائیلو. داعشی همدان په شعر کنبی دی په کوم کنبی چه دامضمون په ډیر ښکلی انداز کنبی بیان شوې دې. په یو روایت کنبی دی چه د قیامت په ورځ به زمکه الله تعالی ته اووانی چه دادی ستا امانتونه، چه ماته دې حواله کړې وو. په طبرانی وغیره کنبی هم دا حدیث شته دې.

دسوره لقمان تفسیر ختم شو. (والحمد لله رب العالمین وحسبنا الله ونعم الوکیل)

تفسیر سوره الم سجده مکيه

دسوره سجده فضیلت:- حضرت امام بخاری په کتاب الجمعہ کنبی دا حدیث بیان کړې دې چه رسول الله ﷺ د جمعې په ورځ د سحر په مونځ کنبی (الم سجده) او (هل ائی علی الإنسان) الخ... پورې اولوستلو. په مسند احمد کنبی دی چه حضور ﷺ به همیشہ داودہ کیدونه مخکښی سورة (الم سجده) او (تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدِئُ الْمَلِكُ) لوستله.

ایاتونه	سورة السجدة مکيه وهي ثلاثون آية وثلاث ركوعات	رکوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۴۰	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۴
الم	تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝	
الف لام میم	نازلیدل ددې کتاب چی نشته شک په دې کنبی د طرفه درب العالمین نه دی	
أَمْ يَقُولُونَ	اَفْتَرَاهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ	
یا وائی دا خلق	چی دخانه ئې جوړ کړې دې دا قرآن بلکه دا حق دې د طرفه درب ستانه دې	
ایا دا خلق وائی چې پیغمبر دا کتاب دخانه جوړ کړې دې نه ، بلکه داستا درب د طرفه په حقه راغلي دې		
لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَهُمْ مِنْ نَذِيرٍ ۚ	مَنْ قَبْلِكَ	
دپاره ددې چې ته او یروې هغه قوم چې نه دې راغلي هغوی ته څوک یرونکې مخکښی ستانه		
چې ته پرې هغه قوم ویروې چې ستانه وړاندې ورته هیڅ ویرونکې نه دې راغلي		
لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝	اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ	
دپاره ددې چې هغوی نیغه لار بیا مومی الله هغه ذات دې چې پیدا ئې کړل اسمانونه		
کیدې شی چې دوی په سمه روان شی الله هغه ذات دې چې اسمانونه اوزمکه اوددې په مینځ کنبی		
وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا	فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ	
اوزمکه او هغه چې په منځ ددې دواړو کنبی دی په شپږو ورځو کنبی بیا		
چې خه دی هغه ئې په شپږو ورځو کنبی پیدا کړې دی		

اُسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ط مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلٰی وَلَا شَفِیْعٌ ط

برابر شو په عرش باندې | نشته دې تاسو لره | بې دهغه نه | څوک دوست | اونه څوک سفارشی |
عرش باندې قائم شو | دهغه نه سوا ستاسو دپاره نه څوک مددگار شته اونه څوک سفارشی

اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَطِيعُوْا اَمْرَ اللّٰهِ اَطِيعُوْا اَمْرَ الرَّسُوْلِ اَطِيعُوْا اَمْرَ اللّٰهِ اَطِيعُوْا اَمْرَ الرَّسُوْلِ

ایا نو تاسو نصیحت نه قبلوئ | بندوبست کوی | دکار (دمعاملاتو) | دآسمان نه | دزمکې پورې |
ایا تاسو ددې نه سبق نه اخلئ | هغه د آسمان نه ترزمکې پورې دهرکار بندوبست کوی

ثُمَّ يَرْجِعْ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا

بیا خبری | هغه ته | په یوه داسې ورځ کبې | چې دې مقدار دهغې | زر کاله | دهغه مودې نه
بیا به هر کار هغه ته په داسې ورځ کبې پیش کیږی | چې دهغې مقدار به ستاسو د حساب

تَعْدُوْنَ ۝ ذٰلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِیْزِ

چې شماروی ئې تاسو | هم دغه الله | عالم دې | په هر پټ | او ښکاره | غالب دې |
مطابق پوره زر کاله وی | همدا الله ﷻ دې چې په پټو او په ښکاره ټولو څیزونو عالم دې | زبردست

الرَّحِيْمِ ۝

مهربانه دې |

او مهربان دې |

قوله تعالى: تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ

قران کریم صرف دالله تعالی دطرف نه دې: دسورتونوپه شروع کبې چې کوم مقطعات حروف دی دهغې پوره
بحث مونږ دسوره بقري دتفسیرپه شروع کبې کړې دې. دلته دوباره دبیانولوضرورت نشته. داکتاب
قران حکیم بې شکه اوبې شبهې دالله رب العالمین دطرف نه نازل کړې شوې دې. دمشرکانوداقل
غلط دې چې حضورﷺ دخپله خانه جوړ کړې دې. نه یقیناً دادالله تعالی دطرف نه دې. ځکه نازل شوچې
حضوراکرمﷺ دغه قوم ویرولسره پوهه کړی دچا طرف ته چې دحضورﷺ مخکبې څوک پیغمبرنه
ووراغلې. چې دوی دحق اتباع اوکړی اوخلاصی بیامومی.

زموکه اوآسمان په کوم ترتیب سره جوړ شو: دټولوڅیزونوخالق الله تعالی دې. هغه په شپږورخو شپو کبې
زمکې اوآسمانونه جوړ کړل. بیاني په عرش باندې قرار بیامونده. ددې تفسیرتیرشوي دې. مالک اوخالق
هم هغه دې. دهرڅیزتکمیل دهغه په لاس کبې دې. دټولو کارونو تدبیرونه هغه کوی. په هرڅیزدهغه
غلبه ده. دهغه نه سوانه څوک دمخلوق والی شته اونه دهغه داجازت نه بغیرسفارس کونکې. اې هغه
خلقواچې دهغه نه علاوه دنوروعبادت کوی، په نورو بهروسه کوی، تاسو پوهیدې نه شی چې ددومره
قوتونوواله به ولې څوک خپل شریک کار جوړ کړی؟ هغه دبرابری نه، دوزیراومشیرنه، دشریک اوبیهم نه
پاک منزله اومبرادې. دهغه نه سواهیڅوک معبود نشته. اونه دهغه نه علاوه څوک پالونکې شته. په نساني
کبې دې چې حضرت ابوهریرهؓ فرمائی چې حضورﷺ مالک او نیولواووی فرمائیل، الله تعالی زمکې
اوآسمانونه اوڅه چې ددې په مینځ کبې دې تمام څیزونه پیدا کړل اوعرش باندې قیام اوفرمائیلو. خاوره
دخالی په ورځ جوړه شوه، غرونه داتوارپه ورځ، اونې دپیرپه ورځ، بدی دنهې په ورځ، نور دچاشنبې په

ورخ، خنار و دز یارت په ورخ، ادم ﷺ د جمعې په ورخ د مازیگر نه پس دورخې په اخرې گهرې کښې، دې دتولې زمکې د خاورې نه پیدا کړې شوچه په هغې کښې سره توره ښه بده هر قسمه وه. ددې په وجه د ادم ﷺ او د لا دېداوښه شو. امام بخاری دې ته معلل و نیلې دې.

فرمانې چې په بل سند سره روایت دې چې حضرت ابوهریره ؓ د اکعب احبار نه بیان کړې دې، او حضراتو محدثینو هم دامعلول ښودلې دې، والله اعلم.

قوله تعالى: يُدَبِّرُ الْأُمْرَ مِنَ السَّمَاءِ

دهغه حکم داو وواړو اسمانونو د پورته نازلېږي او داو وواړو زمکونو لاندې پورې رسي. څنگه چې په بل ایت کښې دې. (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ) الله تعالى او و اسمانونو جوړ کړل او دهغې په مثل او وزمکې، دهغه حکم ددې ټولوپه مینځ کښې را کوزېږي. اعمال دخپل دیوان طرف ته او چټولې شی، چې د اسمانی دنیانه پورته دې. د زمکې نه اولنې اسمان د پینځو سوو کالوپه فاصله دې، او هم دومره ددې زړه دې. دومره ختل کوزیدل د الله تعالى په قدرت سره فرېسته د سترگو په رب کښې او کړې. ځکه ئې او فرمانیل چې یوه ورخ چې دهغې شمار ستاسو د شمیرې په اعتبار سره زر کاله ده. ددې کارونو تدبیر کونکې الله تعالى دې. هغه دخپلو بندگانو د اعمالو نه خبردار دې. ټول واره اعمال دهغه طرف ته اوخیژی. هغه غالب دې، چا چې هر څیز خپل ماتحت کړې دې. ټول بندگان او ټول ستونه دهغه په وړاندې ښکته شوی دی. هغه په خپلو مومنانو بندگانو د یرزیات مهربانه دې. عزیز دې په خپل رحمت کښې او رحیم دې په خپل عزت کښې.

الَّذِي	أَحْسَنَ	كُلَّ شَيْءٍ	خَلَقَهُ
هغه ذات چې ډیر ښه نې جوړ کړې دې هر څیز چې جوړ کړې دې هغه			
هر څه چې نې جوړ کړې دی هغه ډیر ښه (او محکم) نې جوړ کړې دی			
وَبَدَأَ	خَلَقَ الْإِنْسَانَ	مِنْ طِينٍ ۞	ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ
او شروع او کړه هغه د پیدائش د انسان دخپل نه بیا نې شروع کړل پیدا کول دنسل دهغه			
او د انسان پیدائش نې د ښاورې نه شروع کړې دې بیا دهغه نسل نې د نچونې شوو			
مِنْ سُلَالَةٍ	مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ۞	ثُمَّ سَوَّاهُ	وَنَفَخَ
دست (یعنې نطفې) نه داوبو سپکونه بیا نې برابر کړو قالب دهغه او پوک نې کړو			
او بې قدره او بونه او چلولو بیا نې دهغه اندامونه روغ کړل او په کښې نې			
فِيهِ	مِنْ رُّوحِهِ	وَجَعَلَ لَكُمْ	السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
په هغې کښې دروح خپل نه او درې کړل تاسوله غوږونه او سترگې			
دخپل طرفه روح پوک وهل او تاسو ته نې غوږونه، سترگې او زړونه درکړل			
وَالْأَفْئِدَةَ ۞	قَلِيلًا مَّا	تَشْكُرُونَ ۞	وَقَالُوا عَآذًا
او زړونه ډیر لږ دې هغه شکر چې تاسو نې اوباسئ او وائی دوی ایا هر کله چې			
مگر تاسو ډیر لږ شکر ادا کوئ ..... او دوی وائی چې هر کله مونږ په زمکه			

زَلَّلْنَا	فِي الْأَرْضِ	عَائِنَا	لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ	بَلْ
ورک شو مونږ په زمکه کښی نو آیا مونږ به په پیداوښت نوی کښی (بیا راپیدا کړو) بلکه				
کښی ختم شو نو آیا مونږ به بیا دوباره راژوندی کولی شو ..... خبره دا ده چې				
هُمْ	يَلْقَآئِ رَبَّهُمْ	كُفْرُونَ ۝	قُلْ	يَتَوَفَّكُمُ
دوی دملاقات درب خپل نه انکار کونکی دی ورته اووايه چې په قبضه کښی به اخلي تاسو				
دا خلق د خپل رب دملاقات نه منکر دی ..... (آئي پیغمبره) اووايه چې				
مَلِكُ الْمَوْتِ	الَّذِي	وَكُلِّ	بِكُمْ	ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ
فرېسته دمرگ هغه فرېسته چې مقرر کړې شوی ده په تاسو بیا به رب خپل ته				
ملک الموت چې په تاسو مقرر دی ستاسو روحونه به قبض کوی نو بیا به خپل رب ته واپس				
تَرْجِعُونَ ۝				
واپس کړې شی تاسو				
کولی شی				

قوله تعالى: :: الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ

د الله تعالی هریو تخلیق شاهکار دی :- فرمائی چه الله تعالی سبحانه وتعالی هریو خیز په ښه طریقه بهترین توگه او په بهترین ترکیب سره ښانسته جوړ کړی دی. د هریو خیز پیدائش څومره ښکلې څنگه مستحکم او مضبوط دی. د آسمان اوزمکې پیدائش سره پخپله د انسان پیدائش باندې غوراو کړه. د ده شروع او گوره د خاورې نه پیدا کړو. ابوالبشر حضرت آدم عليه السلام د خاورې نه پیدا شو. بیانی د هغه نسل د نطفې نه روان کړو کوم چه د سړی د شااوښخي د سینې نه راوخی. بیانی هغه یعنی آدم عليه السلام د خاورې پیدا کولونه پس صحیح سالم کړو او په هغه کښی خپل روح پوک و هلو. تاسو ته ئی غوږونه سترگې او عقل درکړو. افسوس دې چه تاسو بیا هم په شکر کولو کښی د کثرت نه کار نه اخلی. د انجام په لحاظ سره نیک او خوشحاله هغه سړی دی چه د الله تعالی ورکړې شوې طاقتونه هم د هغه په لار کښی خرچ کوی. جل شانه وعز اسمه.

قوله تعالى: :: وَقَالُوا إِذَا زُلْزَلْنَا فِي الْأَرْضِ

د مرگ فرشتې سره ملاقات :- د کافرانو عقیده بیانولې شی چه هغوی د مرگ نه پس د ژوند قایل نه دی او هغوی دا محال گنړی او وانی چه کله زمونږ ذرې ذرې جدا شی او د خاورو سره خاورې شی نو بیا به هم مونږ د نوې سر نه جوړولې شو. افسوس دا خلق د خپل ځان په شان الله تعالی باندې هم قیاس کوی او په خپل محدود قدرت باندې د الله تعالی لامحدود قدرت اندازه کوی. دا خو منی او پوهیږی چه الله تعالی په اول خل پیدا کړې یو نوحیرانتیاده چه په دویم خل باندې راپیدا کولو باندې دوی ولې هغه قادر نه منی؟ سره د دې چه د هغه خو صرف حکم چلیږی. کوم چه او وئیل چه اوشه هم هغه اوشی. ددې دپاره ئی او فرمائیل چه د هغوی د خپل پروردگار د ملاقات نه انکار دي.

قوله تعالى: :: مَلِكُ الْمَوْتِ

د مرگ فرشته یوه ده که ډیرې دی؟ :- د دې نه پس آیت کښی فرمائی چه ملک الموت کوم چه ستاسو په روح قبض کولو باندې مقرر دی تاسو به مړه کړی. د دې آیت نه خو په ظاهره هم دا معلومیږی چه ملک

الموت د یوې فریښتې لقب دی. د حضرت براء رضی اللہ عنہ هغه حدیث د کوم بیان چه په سورت ابراهیم کښې تیر شوې دی. د دې نه هم اول دا خبره په پوهه کښې راځي او په بعضې آثارو کښې د هغه نوم حضرت عزرائیل عليه السلام هم دی او هم دا مشهوره ده. (۱) او هغه سره کار کونکې نورې فریښتې هم شته چه د بدن نه روح راوباسي اود مړنې پورې رسيدو نه پس ملک الموت هغه اخلي. د هغه د پاره زمکه راغونډه کړې شوې ده اوداسې ده لکه چه زمونږ مخې ته یوه رکيښي (پليټ) کيځودې شوی وی چه څه غواړو رااوچتوو. (۲) یومرسل حدیث (۳) هم د دې مضمون دی اود ابن عباس رضی اللہ عنہ مقوله هم ده.

د ملک الموت د پنځه وخته د راتلو مطلب: ابن ابی حاتم کښې دی د یوانصاری سرته حضور صلی اللہ علیہ وسلم ملک الموت لیدلو سره اوفرمائیل ملک الموت زما صحابی سره آسانی اوکړه. هغه جواب ورکړو ای د الله تعالی نبی صلی اللہ علیہ وسلم تسکین او خاطر اوساته اوزره خوشحاله کړه والله زه پخپله ایمان والا سره ډیره نرمی کونکې یم. واوره یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په الله تعالی قسم د ټولې دنیا هریوکچه اویوځ کور کښې که هغه اوچه وی که په لمده په هره ورځ کښې زما پنځه ځل تگ وی هریو وړوکي او لونی زه د هغوی نه هم ډیر پیژنم څومره چه هغه پخپله خپل خان پیژنی. یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یقین اوکړنی په الله تعالی قسم زه خو پخپله د یو مچ نه هم د روح قبض کولو قدرت نه لرم ترکومې چه ماته د الله تعالی حکم اونه شی. د حضرت جعفر رضی اللہ عنہ بیان دی چه د ملک الموت په ورځ کښې پنځه ځل د هریوسړي تپوس پښتنه کول هم دا دی چه هغه عليه السلام پنځه وخته مونځونو کښې گوري که چرې هغه د مونځونو حفاظت کونکې وی نور فریښتې هغه سره نيزدي اوسی اوشیطان د هغه نه لرې وی اود هغه په آخری وخت کښې فریښته هغه ته د لاله الا الله محمد رسول الله تلقین کوي. مجاهد رضی اللہ عنہ فرماني په هر کور هره ورځ ملک الموت دوه ځل راځي. کعب احبار رضی اللہ عنہ دی سره داهم فرماني چه هرې یوې دروازې سره اودریزې او په ورځ کښې اوه ځل په دې نظر اچوی چه په دې کښې څوک داسې خو نشته چه د هغه روح ویستلو حکم شوې وی. بیا د قیامت په ورځ د ټولو د الله تعالی طرف ته واپس کیدل دی. د قبرونونه په راوتلو سره د محشر میدان کښې دالله تعالی وړاندې حاضریدلو سره به د خپلو کړو میوه بیامومی.

وَلَوْ تَرَىٰ	إِذِ الْمُرْسَلُونَ	نَاكِسُوا
او کاش چی اووینې ته کله چی مجرمان خلق ټیټ نیونکی وی		
او کاش اته هغه مجرمان اووینې چې هغوی به خپل خدای ته سرونه ټیټ		
رُءُوسِهِمْ	عِنْدَ رَبِّهِمْ	وَسَمِعْنَا
سرونو خپلو لره په دریار درب خپل کښی امر به زمونږه ښه اولیدل مونږه ښه واوریدل مونږه		
نیولی وی (او وائی به) انې زمونږه ربه اوس زمونږ سترگې او غوږونه پرانستې شول		
فَارْجِعْنَا	نَعْمَلْ	صَالِحًا
پس واپس اولیرېه مونږه چی عمل اوکړو مونږ نیک بیشکه مونږه (اوس) یقین کونکی یو		
نرواپس مو دنیا ته اولیرېه چې مونږ نیک عمل اوکړو زمونږ اوس یقین اوشو		

(۱) الطبری: ۱۷۵/۲۰

(۲) الطبری: ۱۷۵/۲۰

(۳) الدر المنثور: ۳۳۲/۵

وَلَوْ شِئْنَا	لَأَتَيْنَا	كُلَّ نَفْسٍ	هُدَاهَا	وَلَكِنْ
او كه غوڻستلي مونږه نو خامخا به ور ڪري وڙ مونږ هر نفس ته هدايت دهغه (د اول نه) ليڪن				
او كه مونږ ته منظوروي نو هر ڇا ته به مو خپله لاره ور ڪري وه خوزما د طرفنه دا خبره				
حَقَّ الْقَوْلُ	مِثِّي	لَأَمْلِكَنَّ	جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ	وَالنَّاسِ
ثابته شوه هغه خبره د طرفه زمانه چي خامخا به زه ڊڪوم دوزخ د پيريانونه او دانسانانونه				
فيصله شوي ده چي دوزخ به د (بد ڪارو) پيريانو او بنيادمو دواڙونه ڊڪوم				
أَجْمَعِينَ ﴿٣٧﴾	فَذُوقُوا	بِهَا	نَسِيتُمْ	لِقَاءَ
دٽولون نه پس اوڅڪي مزه دهغه عمل چي هير ڪرو تاسو ملاقات ددي ورڃي ستاسو				
نو اوس (د خپل عمل) خوند اوڅڪي خڪه چي ددي ورڃي راتگ مو				
إِنَّا	نَسِينُكُمْ	وَذُوقُوا	عَذَابَ الْخُلْدِ	بِهَا
نو بيشڪه مونږ هير ڪري مونږه تاسو او اوڅڪي عذاب د هميشوالي په سبب دهغي عمل				
هير ڪري اونن مونږ تاسو هير ڪري اود خپلو عملونو په بدل ڪنبي د هميشه عذاب				
كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ ﴿٣٨﴾			
چي وي تاسو چي ڪوڙ به مو				
خوندونه اوڅڪي				

قوله تعالى: وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ

د قيامت په ورځ د ڪناهڪارانو خراب حالت: - الله تعالى فرماني ڇه ڪله دا گناهڪاران خپل بيا راڙوندي ڪيدل په خپلو سترگو اوويني اوبه ڏير ذلت او سپڪاوي سره ملائنه ستونه ٻڻڪته ڪري د الله تعالى په وړاندي ولاړوي هغه وخت به وائي اي الله زمونږ سترگي او غريدي غوڙونه مو ڪولاوشو اوس مونږ ستا د احڪامو د هر قسم په خائي راوړلو ته تياريو. په هغه ورځ به د ٻڻه سوچ فڪر او هوڻيياران جوڙشي. ٽول پروتوب او ڪوٺرتوب به تري لارشي. پخپله به خپل خان ملامت ڪوي اودوزخ ته په تلو ڪنبي به وائي ڪه د غوڙونو او سترگونه مو په دنيا ڪنبي ڪار اخستي وي نونن به دوزخيان نه جوڙيدو. اوس به الله تعالى ته بيا عرض ڪوي ڇه مونږ بيا دنيا ته اوليگه نو مونږ به نيك عمل ڪولوسره راشو. زمونږ اوس يقين پيدا شو ڇه ستا ملاقات حق دي ستا ڪلام حق دي خواله تعالى ته ٻڻه معلوم دي ڪه دا خلق بيا هم اوليگلي شي نوهم هغه حرڪت به ڪوي بيا به د الله تعالى آياتونه دروغ گنري بيا به انبياء ڪرام عليهم السلام تنگوي. لکه څنگه ڇه پخپله د قرآن ڪريم په آيت ﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا أَلَيْسَتْ نَارُ دُونَكَ لَظْهَرًا ﴾ (۱) بآيت رَبَّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٩﴾ (۱)

قوله تعالى: وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا

دٽولو مخلوقاتو په نه مؤمن ڪولو ڪنبي دالله ﷻ حڪمت دي: د دي د پارہ دلته فرمائي ڪه مونږ غوڻستل نو هر سڙي ته به مو هدايت ور ڪولو. لکه ڇه ارشاد دي ڪه ستا رب غواڙي نوڌ زمڪي يويو ڪس به مؤمن جوڙ

شی. خود الله تعالى فیصله صادره شوی ده چه د انسان او پیریانونه به جهنم دکولی شی. دا یوه اخري فیصله ده. د الله تعالى د ذات نه اود هغه د پوره پوره کلماتو سره عذابونونه مونږ دهغه پناه غواړو. د دوزخ والا ته به د رتنې په توگه ونیلې شی چه دنن ورځې د ملاقات نه مزه واخلي اود دې عذابونه اوځکنی. دا محال گنړلو سره تاسو هغه معامله اوکړه چه یوهیرونکې کوی اوس به مونږ هم تاسو سره هم دغه سلوک کوو. د الله تعالى ذات د هیرې او حقیقی نسیان نه پاک دې. داخونی صرف دبدلې په توگه اوفرمانیل. یوبل آیت کښې دی ﴿وَقِيلَ الْيَوْمَ نُنَسِّكُمْ كَمَا نَسَّيْتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ نُصِيرِينَ﴾ (۱) نن به مونږ تاسو هیرکړو لکه څنگه چه تاسو د دې ورځې ملاقات هیرکړې وو. د خپل کفر او تکذیب په وجه اوس د همیشه عذاب مزې اوچتونې. بل آیت کښې دی ﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا﴾ (۲) هلته به یخوالي او اوبه نه وی بغیر د گرمواوبو وینواو پیپونونه به بل هیڅ نه وی.

إِنَّمَا	يُؤْمِنُ	بِآيَاتِنَا
بیشکه هم دا خبره ده چي ایمان راوړی په آیتونو زمونږ		
.....بیشکه زمونږ په آیتونو باندې هغه څوک ایمان		
الَّذِينَ إِذَا	ذُكِّرُوا	بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا
هغه کسان کله چي ورته نصیحت کیري په دې آیتونو سره نو پریوزی سجده کونکي		
راوړي چي وخت ورته یادولې شی نو په سجده کښې پروځي		
وَسَبَّحُوا	بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ	تَتَجَافَى
او تسبیح وانی د ثنا درب خپل سره او هغوی تکبر نه کوی جداوی		
او دخپل رب حمد او ثناء وانی او هغوی تکبر نه کوی ..... د هغوی اړخونه		
جَنُوبَهُمْ	عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا	
ددې دهغوی دخایونو دخوب نه اربلی هغوی رب خپل دیرې او دطمعې سره		
خوب دخایونونه په ډډه وی او خپل رب ته دویږي او امید دواړو تر مینځه دعا کوی		
وَمِمَّا	رَزَقْنَهُمْ يُنْفِقُونَ	فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ
او دهغې رزق نه چي ورکړې دې مونږ هغوی ته خرچ کوی پس نه دې خبر یو نفس		
او څه چي مو هغوی ته ورکړې دی دهغې نه خرچ کوی نو هیچا ته معلومه نه ده چي دهغه		
مَا	أُخْفِيَ لَهُمْ	مِّنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً
دهغه څیز نه چي پټ ساتلې شوې دې دپاره دهغوی د یخوالي دسترگونه دپاره دجزا		
دپاره د سترگو د یخوالي څومره ډیر نعمتونه تیار پراته دی ..... دغه دهغوی		
بِهَا	كَانُوا يَعْمَلُونَ	
دهغه عمل چي وو هغوی چي کوو به ئې		
دخپلو عملونو بدله ده		

قوله تعالى: ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا﴾
 دَالله تعالى دَرضا دَلهون حکم:- د رِبستونی ایماندار نبند دده چه هغه د زړه په غوږونو زموږ آیاتونه اوري
 اوپه هغې باندې عمل کوي. په ژبه سره نې هم حق مني اود زړه نه نې هم حق گنري. سجده کوي اود
 خپل رب سبحانه وتعالى تسبیح او حمدو ثنا بیانوي. اود حق د تابعدارنې نه ځان نه پټوي. نه کبر
 او غرور کوي. دا خراب عادتونه د کافرانو دي. لکه چه ارشاد دي ﴿لَكُمْ اِنْ اِلٰهَيْنِ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ
 سَيَذَلُوْنَ جَهَنَّمَ ذٰلِكَ خَيْرٌ﴾ (۱) یعنی زما د عبادت نه کبر کونکي به ذلیل او خوار دوزخ ته ځي.

قوله تعالى: ﴿تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾

ددې رِبستونی ایماندارانو یو خوبي داهم دي چه هغوی د شپې خپل خوبونه او بسترې پریرې او
 مونځونه ادا کوي. تهجد کوي (۲) د ماښام او ماسخوتن په مینځ کښې مونځ هم ترې بعضو مراد اخستې
 دي. څوک وائی دي نه مراد د ماسخوتن د مونځ انتظار دي. (۳) یوبل قول دي چه دي نه د ماسخوتن
 او سحر مونځ په جمع سره مراد دي. هغوی د الله تعالی نه دعا گانې کوي د هغه د عذابونو نه خلاصی
 د پاره اود هغه نعمتونه حاصلولو د پاره. دي سره صدقه او خیرات هم کوي. د خپل حیثیت مطابق د
 الله تعالی په لار کښې ورکړه کوي. هغه نیکنی هم کوي د کوم تعلق چه د هغوی ذات سره وي او هغه
 نیکنی هم د لاسه نه پریرې د کومو تعلق چه نورو سره وي دوی. په دي ښکلونې کوکښې د ټولونه
 وړاندې شوی هغه خلق دی څوک چه په درجو کښې هم د ټولونه وړاندې دی. یعنی د حضرت آدم ﷺ د
 اولاد سردار د فخر دوجهان حضرت محمد مصطفی ﷺ لکه څنگه چه د عبدالله بن رواحه ؓ په
 شعرونو کښې دي:

اذا انشق معروف من الصبح ساطع
 اذا استقلت بالمشرکین المضاجع

وفينا رسول الله يتلو كتابه
 بينت يحافي جنبه عن فراشه

یعنی په مونځ کښې د الله تعالی رسول ﷺ موجود دي چه سحر کیدو سره د الله تعالی د پاک کتاب
 تلاوت کوي. د شپې چه مشرکان په ژور خوب اوده وی د حضور ﷺ اړخ د هغوی د بسترې نه جدا وی (۴)
 د دوو کسانو نه الله ﷻ زیات خوشحالیږي: مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی الله تعالی د
 دوو کسانو نه ډیر زیات خوشحاله وی یو د هغه نه چه ښه په خور خوب باندې اوده وی خوناڅاپی د خپل
 رب نعمتونه او د هغه سزاگانې رایادي کړي او رایاسی خپل نرمه او گرمه بستره پریرې اوزما په
 وړاندې اودرېږي مونځ شروع کړي. بل هغه کس چه د کافرانو سره په جنگ کښې دي او په جنگ کښې
 د مسلمانانو ډله کمزورې شي خودا سرې په دي پوهیږي چه په تیخته کښې د الله تعالی ناراضگی ده
 او په وړاندې کیدو کښې د الله تعالی رضا ده د میدان طرف ته وړاندې کیږي او کافرانو سره جهاد کوي
 تردې چه خپل سر د هغه په نوم باندې قربانی کړي. الله تعالی په فخر سره دا خپل فرېستونه ښائی اود
 هغوی په وړاندې د هغه د عمل تعریف کوي. (۵)

جنت ته رسولو والا عمل: مسند احمد کښې دی چه حضرت معاذ بن جبل ؓ فرمائی زه نبی کریم ﷺ سره
 په یو سفر کښې ووم د سحر په وخت کښې حضور ﷺ سره نیزدې روان ووم ما تپوس اوکړو اي د الله

(۱) ۴۰/المؤمن: ۶۰.

(۲) الطبری: ۱۸۰/۲۰.

(۳) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة السجدة: ۳۱۹۶ وسنده حسن

(۴) صحيح بخاری کتاب الادب باب هجاء المشرکین: ۶۱۵۱.

(۵) احمد: ۴۱۶/۱، ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الرجل یشری نفسه: ۲۵۳۶ وسنده حسن، ابن حبان: ۲۵۵۷، حاکم: ۱۱۲/۲.

تعالیٰ پیغمبرہ ﷺ ماتہ یوداسی عمل اونیایہ چہ ما جنت تہ اوسوی اود دوزخ نہ می جدا کری۔ حضور ﷺ افرمائیل چہ تاخودیر د کار سوال اوکرو خو چہ اللہ تعالیٰ پہ چاباندی آسان کری نو هغه تہ ډیر آسان دی۔ واوره تہ د الله تعالیٰ عبادت کوه هغه سره خوک شریک کوه مه د مونخونوپابندی کوه د رمضان روزې ساته د بیت الله حج کوه اوزکوة ورکوه. اوس زه تاته د نیکودروازې اونیایم. روزہ ډال دی د گناهونو صدقه گناهونه معاف کوی اود انسان د نیمې شپې مونخ. بیا حضور ﷺ آیت ﴿تَجَافَىٰ جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ ﴿۱﴾ ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ۚ جَزَاءُ مِّمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿۲﴾ تلاوت افرمائیلو. بیانی افرمائیل اوس زه تاته د دی عمل سر د دی ستنې اود دی قب اونیایم چہ خومره اوچت دی. د دی ټولو کارونوسر خواسلام دی د دی ستن مونخ دی اود دی د قب اوچتوالی د الله تعالیٰ د لاری جهاد دی. بیا فرمائی چہ زه تاته د دی ټولو کارونو سردار اونیایم؟ بیانی خپله ژبه مبارکه اونیوله او ونی فرمائیل دا قابوساته. ماونیل چہ مونږ به په خپلو خبرو اترو باندی هم رانیولی کیرو؟ حضور ﷺ افرمائیل ای معاذ ﷺ افسوس تاته دا نه ده معلومه چہ انسان پرمخې دوزخ ته غورزونکې خیز هم د دی ژبې دا غارې دی. ﴿۳﴾ هم دا حدیث په خو سندونوسره روایت دی. په یوکنې داهم دی چہ آیت ﴿تَجَافَىٰ جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ ﴿۱﴾ ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ۚ جَزَاءُ مِّمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿۲﴾ لوستلو سره حضور اکرم ﷺ افرمائیل د دی نه مراد د بنده د شپې مونخ کول دی. یوبل روایت کنې د حضور ﷺ دا فرمان نقل دی د انسان د نیمې شپې قیام کول بیاد حضور ﷺ هم د دی آیت تلاوت فرمائیل نقل دی. یوحديث کنې دی چہ کله د قیامت په ورځ د محشر په میدان کنې ټول وړاندې روستو خلق راجمع کړې شی نو یواواز کونکې فرېسته به په اوچت آواز سره اعلان کوی کوم چہ به ټول مخلوق اوری هغه به وانی چہ نن به ټولونه معلومه شی چہ د ټولونه زیات عزت دار د الله تعالیٰ په نیز خوک دی؟ بیا به واپس آواز کوی چہ تهجد کونکی خلق دی راپاسی اود دی آیت تلاوت به فرمائی نودا خلق به راپاسی او په شمیرکنې به ډیر کم وی. حضرت بلال ؓ فرمائی چہ کله آیت نازل شو مونږ په مجلس کنې ناست وو اوبعضې صحابه کرام ؓ خو به د ماښام د مانځه نه واخله ترماسخوتن مانځه پورې په مونخونوکنې مشغول وو نودا آیت نازل شو. د دی حدیث هم دا یوسنددی. بیا فرمائی چہ د هغوی د پاره په جنت کنې کوم کوم نعمتونه اوخوندونه پټ ساتلی د دی علم چاته هم نشته. دی خلقو به هم پټ عبادت کولو دغه شان مونږ هم پټ د دوی د سترگوخیوالی اود دوی د زړه آرام تیارساتلې چہ نه یوې سترگې لیدلې اونه نی په یوزره کنې خیال تیرشوې. د بخاری شریف حدیث قدسی دی ماد خپلو نیکانو بندگانود پاره هغه رحمتونه اونعمتونه ایخودی دی چہ نه د یوې سترگې په کتوکنې راغلی اونه د یوغوږ په اوریدو کنې اونه د یوزره په سوچ کنې. دا حدیث بیانولو سره د حدیث راوی حضرت ابوهریره ؓ افرمائیل د قرآن پاک دا آیت ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ۚ جَزَاءُ مِّمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿۲﴾ په دی روایت کنې د ﴿قُرَّة﴾ په خای ﴿قُرَات﴾ لوستل هم نقل دی. ﴿۳﴾ یوبل روایت کنې د رسول الله ﷺ ارشاد دی د جنت نعمتونه چہ چاته

﴿۱﴾ ۲۲/السجدة: ۱۶-۱۷.

﴿۲﴾ احمد: ۲۳۱/۵، ترمذی کتاب الايمان باب ماجاء فی حرمة الصلاة: ۲۶۱۶ وهو حسن، ابن ماجه: ۳۹۷۳، السنن

الکبری: ۱۱۳۹۲.

﴿۳﴾ ۲۲/السجدة: ۱۶-۱۷.

﴿۴﴾ ۲۳/السجدة: ۱۷.

﴿۵﴾ صحيح بخاری کتاب التفسير سورة سجدة: ۴۷۷۹، باب قوله ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم...﴾ صحيح مسلم: ۲۸۲۴.

ملاوشو هغه به کله هم بې نعمته نه وی. د هغه کپړې به زړېری نه د هغه خوانی به ختمیږي نه د هغه د پاره په جنت کښې هغه څه دی چه نه یوې سترگې لیدلې نه یو غوږ اوریدلې اونه د یوانسان په زړه کښې د هغې وهم او گمان شوې دې. (۱)

په یو حدیث کښې رسول الله ﷺ د جنت صفت بیانولوسره په آخره کښې دافرمائیلې دی اوبیانې دا آیت ﴿ تَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ ۚ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ﴾ (۲) تلاوت کړو. (۳) حدیث قدسی کښې دی ماد خپلو بندیگانو د پاره داسې نعمتونه تیار کړي دی چه نه سترگولیدلې دی نه غوږونو اوریدلې دی بلکه په اندازه اوخیال کښې هم نه شی راتلې.

د ادنی جنتی جنت: صحیح مسلم کښې نبی کریم ﷺ فرمائی حضرت موسی ﷺ الله رب العزت ته عرض اوکړو یاالله تعالی د ادنی جنتی درجه څه ده؟ جواب ملاوشو چه ادنی جنتی هغه سړې دې چه د ټولو جنتیانو جنت ته د تلونه پس به راځي هغه ته به ونیلې شی جنت ته داخل شه هغه به وائی یاالله چرته لاړشم؟ هریو په خپل ځای باندې قبضه کړې ده اوخپل څیزونه نی سنبال کړي دی. هغه ته به ونیلې شی چه آیا ته په دې خوشحاله نی چه تاته دومره ملاوشی لکه چه په دنیا کښې یولوی بادشاه سره وو؟ هغه به وائی پروردگار زه په دې باندې خوشحاله یم. الله تعالی به اوفرمائیل نی ستاد پاره دومره دی، دومره نور دومره نور دومره نور اوپنځه چنده. دې به وائی بس بس ای زما ربه زه راضی یم. الله تعالی به فرمائی دا ټول مونږ تاله درکړه او د دې په لس چنده نور هم درکړل اونور هم چه ستا زړه څه غواړي او په کوم سره ستا سترگې یخې شی دې به وائی چه یاالله زما خو وځکی کولاوشو زړه مې خوشحاله شو. حضرت موسی ﷺ اووئیل د اوچتې درجې د جنتی کیفیت به څنگه وی؟ وئی فرمائیل دا هغه خلق دی د چا خاطر مدارت او عزت چه ما په خپل لاس سره کړې اوپه دې باندې خپل مهر لگولې دې بیا نه هغه د چا په کتو کښې راغلی نه په اوریدو کښې اونه د چا په خیال کښې. د دې مصداق د الله تعالی د کتاب آیت ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ ۚ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ﴾ (۴) دې (۵)

په جنت کښې حورې او شغل: حضرت عامر بن عبدالواحد رضی الله عنه فرمائی ماته دا خبر رسیدلې دې چه یو جنتی به خپلې حورې سره په مینه اومحبت کښې اویاکالوپورې مشغول وی د بل څه څیز طرف ته به د هغه هدو خیال نه وی. بیا به بل طرف ته خیال اوکړی نوگوری به چه د اولې نه به نوره ډیره ښائسته اونورانی شکل والا حوره وی هغه به دې خپل طرف ته په خیال کیدو باندې خوشحاله شی اووائی به چه اوس به زما مراد هم پوره شی. دې به وائی ته څوک نی؟ هغه به جواب ورکړی زه هم ستا زیاتی یم. اوس به دې ټول هغې طرف ته متوجه شی بیا به اویاکالوپورې بل طرف ته هدو گوری نه. دومره موده پس چه کله بیا د ده خیال بل طرف ته شی نوگوری به چه د دې نه به هم یوه بله ښائسته حوره وی هغه به وائی چه اوس وخت راغلو چه په تا کښې به زما هم حصه وی. دې به تپوس کوی ته څوک نی؟ هغه به جواب ورکوی چه زه د هغوی نه یم د چا باره کښې چه الله رب العزت فرمائیلې وو چه څوک نی هم نه پیژنی د هغوی د پاره او د هغوی د سترگو یخولود پاره الله تعالی کوم کوم څیزونه پټ ساتلی.

(۱) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی دوام نعيم اهل الجنة واهلها.....: ۲۸۳۶، احمد: ۴۱۶/۲. (مسلم)

(۲) السجدة: ۱۶-۱۷.

(۳) صحیح مسلم کتاب الجنة باب صفة الجنة: ۲۸۲۵.

(۴) السجدة: ۱۷.

(۵) صحیح مسلم کتاب الايمان باب ادنى اهل الجنة مرها فيها: ۱۸۹، ترمذی: ۳۱۹۸، ابن حبان: ۶۲۱۶.

په جنت کښې جنتیانو ته تحفې: حضرت سعید بن جبیر رضی اللہ عنہ فرمائی فرېښتې به جنتیانوله د دنیا د اندازې نه په ورځ کښې درې درې ځل د جنت عدن نه د الله تعالی تحفې راوړې راځي کومې چه د هغوی په جنت کښې نه وی. هم د دې بیان په دې آیت کښې دي. هغه فرېښتې به دوی ته وانی چه الله تعالی تاسو ته خوشحاله دي.

د جنت درجات: د حضرت ابوالیمان هوزنی رضی اللہ عنہ یاد یو بل بزرگ نه روایت دې د جنت سل درجې دی اوله درجه د سپینو زرو ده او دې زمکه هم د سپینو زرو ده د دې محلونه هم د سپینو زرو دی د دې خاوره مشک دی. دویمه درجه د سرو زرو ده زمکه نې هم د سرو کورونه هم د سرو لوښی هم د سرو زرو او خاوره د مشکوده. دریمه مرغلرې، زمکه نې هم د مرغلو کورنه هم لوښی هم او خاوره د مشکو اوباقی درې کم سل خوهغه دی کومې چه نه سترگولیدلی نه غوړونو اوریدلی اونه د یوانسان په زړه کښې د هغې څه خیال تیر شوې. بیا هم د دې آیت تلاوت او فرمائیلو. ابن جریر کښې دی حضور ﷺ د روح الامین ﷺ نه روایت کوی چه د انسان نیکنی اوبدنی به راوړلې شی بعضې به د بعضو نه کمې کړې شی بیا که یوه نیکی هم باقی پاتې شوه نوالله تعالی به هغه زیاته کړی او په جنت کښې به وسعت ورکړی (د راوی یزداد نه تپوس او کړې چه بدنې چرته لارې؟ نو هغه د دې آیت تلاوت او کړو (أُولَئِكَ الَّذِينَ نَقْبَلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَتَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَ الصَّادِقُ الَّذِينَ كَانُوا يُعَذِّبُونَ) (۱)

فَسَقُوا	فَمَا وَهُمْ	النَّارُ كُلَّمَا	ارَادُوا
جی فسق نی اختیار کری دی پس خای داوسیدو دھغوی وور دی هرکله جی اراده اوکری دھغوی	وی نود دھغوی داستوگنی خانی اور دی ..... کله جی تری د وتلو اراده اوکری	آن یُخْرِجُوا مِنْهَا	أَعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ
جی اوخی دھغی نه نو واپس به ورغورزولی شی په هغی کبسی او نیلی کیری به	نوهغوی به په کبسی واپس او غورزولی شی ..... او ورته به او نیلی شی	لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ	تَكْذِبُونَ ۝
دھغوی ته او خکی عذاب دوور هغه وور جی وی تاسو هغی لره جی دروغ به مو گنرلو	جی اوس د هغی دوزخ د عذاب خوند او خکی جی تاسو به دروغ گنرلو	وَلَنَذِيقَنَّهُمْ	مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ
او خامخا به مونږ څکوو دوی ته د عذاب نزدی نه مخکبسی د عذاب لوی نه	او مونږ به ورته د هغه لوئی عذاب نه وړاندې دلته نزدی سزا هم ورکړو	لَعَلَّهُمْ	يَرْجِعُونَ ۝
دپاره ددی جی دوی واپس شی (بغاوت) نه او څوک دی ډیر ظالم د هغه چانه	کیدې شی جی دوی (حقې لاری) ته واپس شی اود هغه چا نه غټ ظالم څوک کیدی شی	ذِكْرٌ	بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا
جی نصیحت اوکری شی هغه ته په آیتونو درب خپل سره بیا مخ واپړی د هغی نه	جی دخپل رب آیتونه ورته رایاد کړی شی اودی تری نه بیا هم مخ اړوی	إِنَّا	مِنَ الْمُجْرِمِينَ
بیشکه مونږه د داسی مجرمانو نه خامخا بدله اغستونکی یو	مونږ به خامخا د مجرمانو نه بدله اخلو	مُنْتَقِمُونَ ۝	

قوله تعالى: أَمَّنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا
 مؤمن او فاسق برابر نه دي: - د الله تعالى د کرم او عدل بیان په دې آیاتونو کبسی دې چه د هغه په نیز
 نیکوکار او بدکار برابر نه دي. لکه چه ارشاد دي ﴿ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمُ الْغَاثِينَ أَمْ نَحْمِلُ
 الصَّلَاحَ سَوَاءً فَنَجِيَّهُمْ وَمَا نُغْنِي عَنْهُمْ سَاءَ مَا يُحْكُمُونَ ۝ ﴾ (۱) یعنی آیادغه خلق چه کومی بدنی کوی داخیال نی کړی
 دې چه دوی به د ایماندارو او نیک عمل کونکو په شان کړی؟ د هغوی مرک او ژوند برابر دي؟ داڅنگه
 خرابې منصوبې جوړوی. بل آیت کبسی دی ﴿ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ
 الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ۝ ﴾ (۲) یعنی ایماندار او نیک عمل خلق به مونږ د زمکې د فسادیانو برابر کړو؟ پرهیزگاران

به د گناهگارانو برابر کرو؟ بل آیت کنبی دی ﴿لَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ النَّارُ وَالْأَعْمَىٰ الْجَنَّةُ﴾ (۱) ﴿لَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ النَّارُ وَالْأَعْمَىٰ الْجَنَّةُ هُمُ الْقَائِمُونَ﴾ (۲) دوزخیان او جنتیان برابریدی نه شی. دلته هم افرمائیلې شو چه مؤمن او کافر به د قیامت په ورځ په یوه درجه کنبی نه وی. وانی چه دا آیت د حضرت علی علیه السلام او عقبه بن ابی معیط باره کنبی نازل شوې دي. (۳) بیانی د دې دواړو قسموتفصیل بیان کړو چه کوم یو د خپل زړه نه د کلام الله تصدیق او کړو اود هغې مطابق نی عمل هم او کړو نو هغوی ته به هغه جنتونه ملاوېږي په کوم کنبی چه مکانات دی اوچتي بالاخانې دی اود آرام اوسیدو ټول سامان. دا د هغوی د نیکو عملونو بدله اومیللمستیاده او کومو خلقو چه اطاعت پریخودو د هغوی خای دوزخ دې دکوم نه چه به هغوی نه شی وتلې. لکه چه بل آیت کنبی دی ﴿كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَيْرِ أَعِيدُوا فِيهَا﴾ (۴) د وُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (۵) یعنی چه کله هم د هغه خای د غم نه خلاصې غواړی ورتونیلې به شی.

قوله تعالى: ﴿أَعِيدُوا فِيهَا﴾

د جهنمیانو لاسونه پېشې به تارلی وی: حضرت فضیل بن عیاض رضی الله عنه فرمائی والله د هغوی پنبې لاسونه به تړلې وی د اور شغلې به هغوی ښکته پورته اوړی فرېښتي به هغوی ته سزاګانې ورکوی او په رټلو سره به ورته فرمائی د دې دوزخ د عذاب خوند واخلى کوم چه تاسو دروغ گنړلو.

قوله تعالى: ﴿قَالَ الْعَذَابُ الْأَذَىٰ﴾

دې نه څه مراد دي؟ د ادنی عذاب نه مراد د دنیا مصیبتونه آفتونه غم درد بیمارۍ دی. دا د دې د پاره وی چه انسان هوښیارشی اود الله تعالی طرف ته ټیټ شی (۶) اود غټو عذابونو نه خلاصې حاصل کړی. یوقول داهم دې چه د دې نه مراد د گناهونو هغه مقرر کړې شوی سزاګانې دی کومې چه په دنیا کنبی ورکولې شی کوم ته چه په شرعی اصطلاح کنبی حدود وانی. اوداهم روایت دې چه دې نه عذاب قبر مراد دي. په نسائی کنبی دی چه دې نه مراد قحط کالی ده. حضرت ابی رضی الله عنه فرمائی د سپوږمې شلیدل د لوگي راتلل او نیونکې او بردبادونکې عذاب. (۷) اود بدر په ورځ د دغه کافرانو قید کول اود هغوی قتل کول ځکه چه د بدر دې شکست د مکې معظمې کور کور د ماتم خای جوړ کړې وو. د دې عذابونو طرف ته په دې آیت کنبی اشاره ده. بیا فرمائی چه ځوک د الله تعالی آیاتونه واورى د هغې په وضاحت باندې پوهه شی بیا د هغې نه مخ واړوی اود هغې نه انکار او کړی د هغه نه به لوی ظالم بل ځوک وی؟

قوله تعالى: ﴿إِنَّا مِنَ الْيُجُرِمِينَ﴾

حضرت قتاده رضی الله عنه فرمائی چه د الله تعالی د ذکر نه ډډه مه کوه داسې کونکي بې عزت بې وقعت اولونی گناهگاران دی. دلته هم ارشاد فرمائیلې شی چه د داسې گناهگارانو نه به مونږ ضرور بدله او انتقام اخلو. د حضرت رسول مقبول صلی الله علیه و آله ارشاد دې درې کارونه چه چا اوکړه هغه مجرم شو چاچه بغير وجه یوه جهنم اودروله چا چه د مور پلار نافرمانی اوکړه چا چه د ظالم په ظلم کنبی د هغه ملګرتیا اوکړه. دامجرمان خلق دی اود الله تعالی فرمان دې چه مونږ به د مجرمانو نه تپوس پوښتنه کوو اود هغوی نه به پوره بدله اخلو. (ابن ابی حاتم)

(۱) ۵۹/الحشر: ۲۰.

(۲) الطبری: ۱۸۸/۲۰.

(۳) ۲۲/الحج: ۲۲.

(۴) الطبری: ۱۸۹/۲۰-۱۹۰.

(۵) احمد: ۱۲۸/۵ وسته صحیح.

وَلَقَدْ آتَيْنَا

| او خامخا ورکړې دې مونږه |

او مونږ موسی علیه السلام ته

مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ

موسی ته | کتاب | پس مه کیره ته | په شک کنبی | دملاقات ددغه خبر نه |

کتاب (تورات) ورکړې وو | نو ته دالله ﷻ سره په ملاقات کنبی هیڅ شک مه کوه

وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ۖ وَجَعَلْنَاهُمْ

او جوړ کړې وو مونږ هغه | هدایت | دپاره دبنی اسرائیلو | او جوړ کړل مونږه | دهغوی نه |

او هغه مو د بنی اسرائیلو دپاره دهدایت سبب ګرځولې وو | او په هغوی کنبی مو نور

آيَةً يَّهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَهَا صَبْرًا

امامان (مشران) | چي لاره به ئې (خلقو ته) ښودله | په حکم زموږ سره | هر کله چي اصرار او کړو هغوی

ډیر پيشوايان پيدا کړي وو | چي زموږ په حکم به ئې خلکو ته نيغه لاره خودله | ځکه چي دغه نيکانو

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ

اووو هغوی | په آيتونو زموږ باندې | چي يقين به ئې کوو | بيشکه | رب ستاسو دې | هم هغه به

صبر کولو | او زموږ په آيتونو به ئې يقين کولو | ..... بيشکه ستا رب به

يُقِصِّلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا

فيصله اوکړي | په منځ ددې بنی اسرائیلو کنبی | په ورځ دقيامت | دهغه خبرو | چي وو هغوی

پخپله دقيامت په ورځ ددوی په مينځ کنبی | دهغه خبرو په باره کنبی فيصله اوکړي | کومو کنبی چي

فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۝

په هغې کنبی | چي اختلاف به ئې کولو |

دوی اختلاف کولو

قوله تعالى: فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ

د معراج په شپه د حضور ﷺ د حضرت موسی علیه السلام سره ملاقات :- فرمائی چه مونږ موسی علیه السلام ته کتاب تورا

ورکړو دهغه دملاقات باره کنبی شک مه کوئی. قتاده علیه السلام فرمائی یعنې دمعراج په شپه (۱) په

حدیث کنبی دی چه ما د معراج په شپه حضرت موسی علیه السلام بن عمران اوکتلو چه هغه غنم رنگي اوږد

قدوالاګورګرچي وينبتو والا ووداسې لکه چه د قبيله شنوأة خلق دی. هم په هغه شپه ما حضرت

عیسی علیه السلام هم اولیدو هغه درميانه قد اوسورسپين ووينځ وينبته ئې وو. ما هغه شپه حضرت مالک

عليه السلام هم اولیدو کوم چه د دوزخ داروغه دې. اودجال مې اولیدو دا ټول د هغه ښونه دی کومې چه الله

تعالیٰ حضور ﷺ ته او خود لې. نوتاسو د هغه په ملاقات کښې شک شېبه مه کوڼی. حضور ﷺ یقیناً حضرت موسیٰ ﷺ اولیدلو هغه سره ملاو شو په کومه شېبه چه دغوی ته معراج او کړې شو. (۱)
وَجَعَلْنَاهُ هُدًى نَهْ شَهْ مَرَادِی؟ موسیٰ ﷺ مونږ د بنی اسرائیلو د هدایت د پاره جوړ کړې وو. (۲) اودا هم کیدې شی چه دا کتاب مونږ د اسرائیلیانو د پاره هدایت جوړ کړې وی لکه چه په سورت بنی اسرائیل کښې دی (وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَءِیْلَ اَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِیْ وَکَلَاةً) (۳) یعنی مونږ موسیٰ ﷺ ته کتاب ورکړو او هغه مو د بنی اسرائیلو د پاره هادی جوړ کړو چه تاسو زما نه بغیر بل څوک کار ساز مه گنړئ. بیا فرمائی چه هغه د الله تعالیٰ احکام په ځای د راوړو اود هغه نافرمانی پرېخودو اود هغه د خبرو تصدیق اود هغه د رسولانو په تابعدارنې باندې په صبر کلک ولاړو نو مونږ د هغوی نه د هدایت پیشوا جوړ کړل. کوم چه د الله تعالیٰ احکام خلقوته رسوی. د نیکنی طرف ته رابلل کوی د بدو نه منع کول کوی خو چه کله د هغوی حالت بدل شو هغوی په کلام الله کښې بدلون تحریف اوتاویل شروع کړو نو الله تعالیٰ هم د هغوی نه دامنصب واخستلو. نیک عمل اوصحیح عقیدې د هغوی نه لرې کړې شوې. او دوی د دنیانه بچ شوی وو. حضرت سفیان ثوری رحمته الله علیه فرمائی دا خلق هم داسې وو انسانانوله لاتی دی چه د هغوی پیشواوی چه د هغوی په اقتدا کولوسره د دنیانه بچ شی. هغوی فرمائی چه د دین د پاره علم ضروری دې لکه څنگه چه د بدن د پاره خوراک ضروری دې. د حضرت سفیان ثوری رحمته الله علیه نه د حضرت علی رضی الله عنه د دې فرمان باره کښې تپوس اوشو چه د صبر درجه په ایمان کښې څنگه ده؟ ونې فرمائیل چه داسې دی لکه سر په بدن کښې. آیا تا د الله تعالیٰ دا فرمان نه دې اوريدلې چه مونږ د هغوی د صبر په وجه هغوی داسې پیشوا جوړ کړل چه هغوی به زمونږ د حکم هدایت کولو. هغوی اوفرمائیل چه مطلب دادې چه هغوی ټول کارونه په سر اخستې وونوالله تعالیٰ هم هغوی پیشوا جوړ کړل. ارشاد دې چه مونږ بنی اسرائیلو ته کتاب حکمت او نبوت ورکړو او پاک رزق مو ورنصیب کړو اود جهان په خلقو باندې مو فضیلت ورکړوالخ. دلته ئی هم د آیت په آخر کښې اوفرمائیل چه په کومو عقیدو او اعمالو کښې د هغوی اختلاف وو دهغوی فیصله به پخپله الله تعالیٰ د قیامت په ورځ اوکړی.

اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كُمْ	
آیا هدایت ملاونه شو دوی ته چی څومره ډیر	
ایا دوی ددې خبرې نه هم سبق وانه خستلو چی مونږ	
اَهْلَكْنَا	مِنْ قَبْلِهِمْ
هلاک کړی دی مونږه مخکښی ددوی نه	مِنْ الْقُرُونِ
چی نن گر ځی دوی په کورونو دهغوی کښی	
ددوی نه وړاندې څومره قومونه هلاک کړی دی چی نن دهغوی په کورونو تیریری راتیریری	
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰیٰتٍ
بیشکه په دې کښی ډیری نښې دی	اَفَلَا يَسْمَعُوْنَ
ایا دوی اورى نه آیا اونه گوری دوی چی مونږه	
بیشکه په دې کښی لوڼې نښې دی نو آیا دوی نه اورى آیا دوی چرې غور نه دې کړې	

(۱) الطبری: ۱۹۴/۲۰

(۲) الطبری: ۱۲۷۵۸

(۳) الاسراء: ۲

نَسُوقُ الْمَاءِ	إِلَى الْأَرْضِ الْجَرِّ	فَنُخْرِجُ بِهِ زُرْعًا	بِهَا	زُرْعًا
بیابو اوبه زمکی وچی ته پس را اوباسو مونږه په هغې سره فصل				
چي اوچی زمکی طرفته اوبه رسو ..... نو مونږ ددې په ذریعه فصلونه				
تَاْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ				
چی خوراک کوی دهغې نه خاړوی ددوی او نفسونه ددوی آیا دوی گوری نه				
راتو کوو ..... چې ددوی خاړوی او پخپله دوی ئې هم او خوری آیا دوی وینی نه ؟				

قوله تعالى: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ السَّوْقَ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ

د رسولانو د مخالفت انجام:- آیا دوی د دې خبرې د کتلونه پس هم په نیغه لار نه خي؟ د هغوی نه وړاندې مونږ گمراه خلق تباه او برباد کړی دی. نن دهغوی پته نه لگی. هغوی هم رسولان دروغ گنږل او د الله تعالی د خبرونه ئې بې پرواهي او کړه. اوس هم داتکذیب کونکی دهغوی په مکانونو کښې اوسېږي. دهغې ویرانې د هغوی د وړاندینو مالکانو هلاکت دهغوی په وړاندې دې خودوی بیا هم عبرت نه حاصلوی. هم دا خبره قرآن کریم په خوځایونو کښې بیان فرمائیږي دې. چه غیر آباد کنډرې دا وران محلونه خوستاسو د سترگو اوستاسو د غوږونو کولوولو د پاره په خپل خان کښې ډیرې نښې لري. گورنې د الله تعالی خبرې نه منلو اود رسولانو سپکاوي کولو خومره خراب انجام شو. ولې ستاسو غوږونه د هغوی د خبرو نه ناشنادی؟

قوله تعالى: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ السَّوْقَ الْمَاءَ

د اولې لختی نه پورته آبشارونه اوسمندرونه د الله تعالی د قدرت نښې دي:- بیا الله تعالی خپل لطف کرم احسان او انعام بیان فرمائی چه د آسمان نه اوبه نازلوی د غرونو د اوجتوځایونو رابهیږي لختو دریابونو په ذریعه اخواد یخوا خوریږي. په شاړو زمکو کښې په دې سره آبادی اوشینکي راځي. اوچوالې په لوندوالی سره مرگ په ژوند سره بدلېږي. د مفسرینو قول داهم دي چه د (جرز) د مصر زمکه ده خدا تیک نه دی. اوکه په مصر کښې هم داسې زمکه وی نو وی به په آیت کښې مراد هغه ټولې حصې دی کومې چه اوچې شوی وی کومې چه د اوبو حاجت مندي وی سختې شوې وی زمکه د یوځای کیدو په وجه چاودلې وی. بې شکه د مصر زمکه هم داسې ده د دریانې نیل نه هغه خړوب کیږي. د حبشو د بارانونو اوبه خپل خان سره سره خاوره هم راکاږي اود مصر زمکه کومه چه شاړه او شگلنه ده هغه ددې اوبو د دې خاورې په وجه د کر قابله کیږي او په هر کال کښې د هر فصل غله تازه په اوبو سره دوی ته حاصلیږي کومه چه د آخوانه دیخوا وی. د هغه حکیم کریم منان اورحیم خدا ټولې مهرباننې دي. هم د هغه ذات د تعریف قابل دي.

یوه عیبه واقع:- روایت دي چه د مصر خلق د بوونه په میاشت کښې حضرت عمرو بن عاص رضی الله عنه له راغله وئې وئیل زمونږ پخواني عادت دي چه په دې میاشت کښې څوک دریاب د نیل کښې ورغورزوو اوکه وئې نه غورزوو نو په دریاب کښې اوبه نه راځي. مونږ داسې کوو چه د دې میاشتي په دولسم تاریخ باندې یوه پیغله جینشی راواخلو چه د خپل مور پلار یوه لور وی د هغې پلار مور له څه ورکړو رضائی کړو او هغې ته ډیرې قیمتي کپړې او ښکلې کالې وغیره واچوو اود ښه ښانسته کولونه پس ئې په دې دریاب کښې وراچوو نو د دې اوبه روانې شی گنې اوبه هډو راخیژی نه. سپه سالار اسلام حضرت عمرو بن عاص رضی الله عنه فاتح مصر جواب ورکړو چه دا یو د جاهلانو او بې وقوفانو رسم دي اسلام د دې اجازت نه ورکوی. اسلام خود داسې عادتونو د ختمولو د پاره راغلي دي. تاسو داسې نه شنی کولې هغوی رامنع

شو د نیل د دریاب اوبه راونه ختی میاشت تیره شوه خو دریاب اوچ پروت دی. خلق تنگ شو اوارادی نی اوکړې چه مصر پرېږدی د دې خای استوگنه پرېږدی. اوس د فاتح مصر داخیال راتیرېږی اود خلافت دربارته خبر لیگی. هم هغه وخت د خلیفه المسلمین امیر المؤمنین حضرت عمر بن خطاب ؓ د طرف نه جواب ملاوېږی تاچه څه اوکړه نو ښه دې اوکړه اوس زه په دې خپل خط کښې یوه پرچه د نیل د دریاب باره کښې درلیکم ته دا واخله اوبه دریاب کښې اوغورزوه. حضرت عمرو بن عاص ؓ دا پرچه کولواکړه اوونۍ لوستله نو په دې کښې لیکلې وو چه داخط دې دالله تعالی د بنده امیر المؤمنین د طرف نه د اهل مصر دریاب نیل طرف ته پس د حمد اوصلوة نه. خبره داده که ته په خپله مرضی اود خپل طرف نه روان نی نوخیر دې مه روانیږه اوکه الله تعالی چه واحد اوقهار دې تاروانوی نوموږ د الله تعالی نه دعاغواړو چه تاروان کړی. دا پرچه عسکر امیر په دریاب د نیل کښې اوغورزوله. اوس لا یوه شپه هم تیره نه وه چه په دریاب د نیل کښې شپاړس لاسه ښکته اوبه روانې شوې اوهم هغه وخت د مصر اوچ کالی په ترکالنی اوگرانی په ارزانی سره بدله شوه. د خط سره ټول خایونه شنه اوآباد شو اودریاب په پوره روانی سره روان شو. دې نه پس چه هرکال به کوم بنیادم ورغورزولې شو هغه بچ شو اود مصر نه دا ناپاکه رسم د همیشه د پاره ختم شو. هم د دې آیت د مضمون آیت داهم دې. (فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ) (۱) یعنی انسان دې خپل خوراک ته اوگوری چه مونږ باران نازل کړو اوزمکه مو اوشلوله غله اومیوې پیداکړې شو. اودغه شان نی دلته هم اوفرمائیل چه داخلق دې ته نه گوری؟ حضرت ابن عباس ؓ فرمائی جرز هغه زمکه ده په کومه چه باران ناکافی وریري. بیا هغه د لختو او نهرونپه اویوسره خړوب کیږی. مجاهد ؓ فرمائی دازمکه د یمن ده. حسن ؓ فرمائی چه داسې کلی په یمن او شام کښې دی. ابن زید ؓ وغیره قول دې چه داهغه زمکه ده په کومه چه پیداوار نه کیږی اود دورو وی. په دې آیت کښې بیان فرمائیلې دې (وَأَيُّهَا الْأَرْضُ أَمِيتِي أَهْلِيهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَيَبُتُّ يَأْكُلُونَ) (۲) د دوی د پاره مړه زمکه هم یوه ښه ده کومه چه مونږ ژوندنی کوو.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ قُلْ	او وائی دوی! کله به وی دافتح (فیصله) که یی تاسو رښتینی ورته اووایه
او دوی وائی که تاسو رښتونۍ یی نو اوبنائې چې دا آخری فیصله به کله وی ورته اووایه	
يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيْمَانُهُمْ	په ورځ د فیصلې به فائده اونه رسوی هغه کسانوته چې کفر ئې کړې دې ایمان راوړلو هغوی
د فیصلې په ورځ به کافرانو ته ایمان هیڅ فائده نه ورکوی اونه به ورته څه	
وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ ۝ فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ	اونه به هغوی ته مهلت ملاوېږی پس اوغورزوه مخ ددوی نه او انتظار کوه ته
مهلت ورکړې شی نو ته ددوی دوینا خیال مه ساته اودحق دغلبې انتظار کوه	
إِنَّمَا هُمْ مُنْتَظِرُونَ ۝	بیشکه دوی هم انتظار کونکي دی
دوی هم (لگیا دی) انتظار کوی	

قوله تعالى: وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ

کافرانو ته د قیامت د انتظار حکم:- کافرانو به په اعتراض کولوسره وئیل ای نبی داته چه مونږ ته وایي او خپل ملگری دې هم مطمئن کړی دی چه تاسو به په مونږ باندې فتح بیامومنی اوزمونږ نه به بدله اخلئ نو هغه وخت به کله راځي؟ مونږ خود مودونه تا مغلوب ښکته او بې وقعتته وینو پتیرې ویریرې که رښتونې ئې نوډ خپلې فتح او غلبې وخت خو اوبښایه. الله تعالی فرمائی چه کله د الله تعالی عذاب راشی او کله د هغه غصه او غضب نازل شی که په دنیا کښې وی که په آخرت کښې وی هغه وخت نه ایمان نفع ورکوی اونه مهلت ملاویرې. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴾ (۱) یعنی کله چه هغوی له د الله تعالی پیغمبر ﷺ دلیلونه راوړل راغلونو دوی په خپل علم باندې ناز اوفخر کولو د پوره دوو آیاتونو پورې د دې نه د مکې فتح مراد نه ده. د مکې د فتح په ورځ خورسول الله ﷺ د کافرانو اسلام قبلول فرمانیلې وو اوتقریباً دوه زره کسان په هغه ورځ مسلمانان شوی وو. که په دې آیت کښې د مکې فتح مرادوه نو پکار ووچه د الله تعالی پیغمبر ﷺ د هغوی ایمان نه قبلولولکه چه په دې آیت کښې دی چه په هغه ورځ به د کافرانو اسلام قبلول نامنظور وی. بلکه دلته د فتح نه مراد فیصله ده. لکه چه قرآن پاک کښې دی ﴿ قَاتِلْهُمْ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُمْ قَتْلًا وَتَحِيُّنًا وَمِنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ (۲) زمونږ په مینځ کښې ته فتح اوکړه یعنی فیصله اوکړه. اولکه چه بل مقام کښې ارشاد دې ﴿ قُلْ يَحْمِلُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَا الْعَلِيمُ ﴾ (۳) یعنی الله تعالی به مونږ راجمع کړی بیابه زمونږ په مینځ کښې فیصلې فرمائی. یوبل آیت کښې دی ﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ ﴾ (۴) دافیصله غواړی سرکش اوضدیان تباه شو. بل ځای دی ﴿ مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِعُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾ (۵) فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَهُ اللَّهُ عَلَى الْكَافِرِينَ (۶) دې نه وړاندې به دوی کافرانو باندې فتح غوښتله. بل آیت کښې د الله سبحانه وتعالی ارشاد دې ﴿ اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ اِنْ تَنْتَهُوا فَاِنَّهُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ تَعُوذُوا نَعُوذْ وَلَنْ نَقْنِي عَنْكُمْ فَنُقَتِّلْكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ اِنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ (۷) که ته د فیصلې خواهش مندئ نوواخله فتح راغله. بیا فرمانی چه ته د دې مشرکانو نه بې پرواه شه. کوم چه الله تعالی نازل کړی دی هغه رسوه. لکه چه په یوبل آیت کښې دی د خپل رب د وحی تابعداری کوه اود هغه نه بغیربل څوک معبود نشته. بیا فرمانی ته د خپل رب وعدې رښتونې منه د هغه خبرې اهل دی. د هغه فرمان رښتونې دې هغه به ډیر زرتا په خپلو مخالفینو باندې غالب کړی اوهغه د وعده خلافتی نه پاک دې. دوی هم په انتظار دی غواړی چه په تاسو باندې څه آفت راشی خود دوی داغوښتنې بې فائدې دی. الله تعالی خپل نه هیروی نه هغوی پریردی. ښه ده چه څوک د الله تعالی په احکامو باندې کلک دی د الله تعالی خبرې نورو ته اورسوی اوهغوی به ایزدی تانید نه څنگه محروم کړې شی؟ دوی چه داڅه په تا باندې لیدل غواړی هغه به هم په دوی باندې راکوزیږی. بد حالئ ماتي په چغوصورو اوفریاد کښې به راگیروی. د الله تعالی د عذابونو ښکار به وی. اووایه چه الله تعالی مونږ له کافی دې اوهم هغه بهترین کار ساز دې. (الحمد لله) د الله تعالی په فضل اوکرم اولطف اورحم سره د سورت سجده تفسیر ختم شو.

(۱) ۴۰/المؤمن: ۸۳.

(۲) ۲۶/الشعراء: ۱۱۸.

(۳) ۳۴/سبا: ۲۶.

(۴) ۱۴/ابراهيم: ۱۵.

(۵) ۲/البقرة: ۸۹.

(۶) ۸/الانفال: ۱۹.

(تفسیر سورت احزاب)

حضرت زرارہؓ حضرت ابی بن کعبؓ نہ تپوس اوکرو چہ دَ سورت احزاب خومره آیاتونہ شمیرلے کیری؟ نوہغوی افرمائیل درے اویا (۷۳). حضرت ابیؓ افرمائیل چہ نہ نہ ماخولیدلے دی چہ داسورت دَ سورت بقرہ سرہ نیزدی نیزدی وو. ہم پہ دے کنبے بہ ہم دا آیت لوستلی کیدو. ((الشیخ والشیخہ اذا زنيا فارجموهما البتة نکالا من الله والله عزیز حکیم)) یعنی کله چہ بودا سرے او بودنی بنسخہ بدکاری اوکری نوہغہ ضرور سنگسار کری دا سزا دَ الله تعالی دَ طرف نہ دہ الله تعالی دیر غالب او حکمت والا دی. (۱) دَ دے نہ معلومیری چہ دَ دے سورت نہ خہ آیاتونہ دَ الله تعالی پہ حکم سرہ اخواکری شو. والله اعلم.

ایاتونہ	سورة الاحزاب مدنیة وهی ثلاث وسبعون آية وتسع رکوعات	رکوع گانی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑥	شروع کوم پہ نوم دَ الله چہ دیر مہریان زیات رحم کونکے دے	⑨
	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۚ إِنَّ اللَّهَ	
	اے نبی او پریرہ دالله نہ اومہ منہ خبرہ دکافرانو اود منافقانو بیشکہ الله	
	انی نبی ﷺ تہ دَ الله ﷻ نہ ویرہ کوہ اود کافرانو اومنافقانو خلقو تابعداری مہ کوہ بیشکہ الله ﷻ	
	كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۚ وَأَتَّبِعْ مَا يُوْحٰى إِلَيْكَ	
	دے عالم پہ ہر خہ بنہ حکمت والا او پیروی کوہ دہغہ خبری چہ دکومی وحی کیری تاتہ	
	دیر بنہ پوہہ او صاحب دحکمت دے اود خپل رب نہ چہ درتہ کومہ وحی کیری	
	مِنْ رَّبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۚ	
	دطرفہ درب ستانہ بیشکہ الله دے پہ ہغہ کارونو چہ کوی نی تاسو بنہ خبردار	
	..... دہغی تابعداری کوہ بیشکہ الله ﷻ ستاسو پہ کارونو خبر دے	
	وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ۚ	
	او توکل کوہ پہ الله باندے او کافی دے الله کار جوہونکے	
	اوپہ الله ﷻ بہروسہ کوہ ... او ہم ہغہ الله ﷻ کافی کار ساز دے	

قوله تعالى: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ خطاب نبی ﷺ تہ دے او مراد تری امت دے:- دتنبیہ یوموثر صورت داهم دے چہ لوی تہ وایہ وروکے بہ ہونیاریری. کله چہ الله تعالی خپل نبی ﷺ تہ خہ خبرہ پہ زور اوتاکید سرہ کوی نوپسکارہ خبرہ دہ چہ پہ نورو باندے بہ دغہ زور او تاکید نور ہم زیات وی. تقوی دے تہ وانی چہ دَ الله تعالی دَ ہدایت مطابق دَ ثواب دَ غوبنتو پہ نیت سرہ دَ الله تعالی دَ حکم تابعداری اوکری شی اودَ الله تعالی دَ حکم مطابق دَ ہغہ دَ عذابونونہ دَ بیچ کیدو دَ پارہ دَ ہغہ نافرمانی پریخودے شی. دَ کافرانو اومنافقانو خبرے مہ منہ اومہ دَ ہغوی پہ مشورو باندے کاربند کیرہ او مہ دَ ہغوی خبرے دَ قبلیدو پہ ارادہ اورہ. دَعلم او حکمت مالک ہم الله تعالی دے. ہغہ پہ خپل وسیع علم سرہ دَ ہر کار نتیجہ پیڑنی اودَ خپل دیر

زیات حکمت پہ وجہ د ہفہ ہیخ یوکار بغیرد حکمت نہ نہ وی تہ خو ہم د ہفہ تابعداری کوہ دی د پارہ چہ د خراب انجام او ورائی نہ بیج شی۔ کوم قرآن اوسنت چہ ستا طرف تہ وحی کولی شی د ہفہ تابعداری کوہ اوڈ اللہ تعالیٰ ہیخ یوخیزہم پت نہ ی۔
پہ اللہ تعالیٰ باندی توکل ساتھ :: پہ خپلو تولو امورو اوکارونو کبسی پہ اللہ تعالیٰ باندی یقین ساتھ۔ پہ ہفہ باندی د یقین ساتونکوڈ پارہ ہفہ کافی دی۔ خکہ چہ ہفہ پہ تولو کارونو سازولوباندی قادر دی۔ دہفہ طرف تہ تیتیدونکی کامیاب اوہم کامیاب دی۔

مَا جَعَلَ اللَّهُ

| نہ دی پیدا کری | اللہ |

| .....اللہ تعالیٰ دھیجا |

لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفَيْهِ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمْ

| یو سری لہ | دوه زرو نہ | پہ دننہ بدن دہفہ کبسی | اونہ دی گر خولی | بنخی ستاسو |

| پہ سینہ کبسی دوه زرو نہ دی پیدا کری | اوتاسو چہ دکومو بنخو نہ ظہار اوکری |

اِلَيْهِ تَظْهَرُونَ مِنْهُمْ اُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ

| ہفہ بنخی | چہ تاسو ظہار کوئی | دہغوی سرہ | میندی ستاسو | اونہ نی دی جوہ کری |

| ہفہ نی ستاسو میاندی نہ دی گر خولی | اونہ نی ستاسو پہ خوی توب سرہ نیولی ہلکان (پہ رنستیا) |

اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ

| دخلی بللی خامن ستاسو | حقیقی خامن ستاسو | داخبری دی ستاسو | پہ خلو ستاسو |

| ستاسو حقیقی خامن گر خولی دی | .....داخو ہسی ستاسو دخلی خبری دی |

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ۝ اَدْعُوهُمْ لِاَبَائِهِمْ

| او اللہ | وانی حق | او ہفہ | بنائی | لارہ صحیح | اربلی دوی | پلارانو خپلو تہ |

| او اللہ تعالیٰ | حقہ خبرہ کوی | او ہفہ نیغہ لار بنائی | .....دغہ ہلکان دخپلو پلارانو پہ نومونو بلن |

هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ لَّمْ تَعْلَمُوْا اَبَاءَهُمْ فَاْخْوَانُكُمْ

| دا دیرہ دانصاف خبرہ دہ | پہ نز داللہ | او کہ معلوم نہ وی تاسو تہ | پلاران ددوی | پس دوی رونہ دی ستاسو |

| دا خبرہ د اللہ تعالیٰ | پہ نزد دیرہ دانصاف دہ | نو کہ تاسو نی پلاران نہ پیڑنی | انو ہغوی ستاسو دینی رونہ |

فِي الدِّیْنِ وَمَوَالِيْكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِیْمَا

| پہ دین کبسی | او دوستان دی ستاسو | او نشتہ پہ تاسو باندی | گناہ | پہ ہفہ کبسی |

| او دوستان دی | .....او کہ پہ دی کبسی درنہ خہ غلطی اوشی | انو ہیخ گناہ |

اَخْطَاْتُمْ بِهٖ لَا وَلٰكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوْبُكُمْ

| چہ خطاشی | تاسو پہ ہفہ | اولیکن شتہ گناہ | پہ ہفہ کبسی | چہ دکومی ارادہ اوکری | ازرونہ ستاسو |

| درباندی نشتہ | خو گناہ پہ ہفہ صورت کبسی دہ | چہ خہ تاسو دزہ پہ ارادہ سرہ اوکری |

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

او دي الله | بنونكي | مهربانه |

او الله غفور رحيم |

قوله تعالى: مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ

د چا نه اخستي شوي حقيقي خونى نه شي جوړيدې :- د مقصد بيانولونه وړاندې د مقدمې او ثبوت په توگه مثلاً يوه خونى هغه خبره بيان كړه كومه چه ټول محسوس كوي او بيا دهغې نه ذهن اخواكولوسره د مقصد طرف ته اوړي. ارشاد فرماني چه داخوښكاره خبره ده چه د يوانسان زړونه هم دوه نه وي دغه شان تاسو پوهه شنى چه كومې خپلې ښځې ته ته مور او وائي نو هغه واقعي مور نه جوړيږي. تيك هم دغه شان د بل چا اولاد خپل خوي جوړولوسره هغه د رښتيا و خوي نه جوړيږي. كه خپلې ښځې ته سړي په حالت د غصې او غضب كښې او ونييل چه ته په ماداسې نى لكه زما د مور د شا نويه دي وينا كولو سره هغه د رښتيا و مور نه جوړيږي. لكه چه ارشاد دي ﴿ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنْ أُمِّيَتْهُمْ إِلَّا عَالِيٌّ وَلَكِنَّهُنَّ لَبَقُولُونَ مُتَكَرِّمِينَ الْقَوْلِ وَزُودُوا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ ﴾ (۱) يعنى داسې ونيولوسره هغوى ميندې نه جوړيږي. مورخو هغه ده د چا د خيتې نه چه دي پيدا شوي دي. د دې دواړو خبرو بيانولونه پس نى اصل مقصد بيان او فرمائيلو چه ستاسو ساتلي شوي هلكان هم ستاسو حقيقي اولاد نه شي جوړيدې.

قوله تعالى: وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ آبَاءَكُمْ

دايت مبارك شان نزول څوك دي؟ دا آيت د حضرت زيد بن حارثه په باره كښې نازل شوې دي. چه د حضور ﷺ آزاد كړې شوې وو حضور ﷺ د نبوت نه وړاندې په خپل خوي ولې نيولي وو. هغه ته به زيد بن محمد ﷺ ونيلې كيدو. په دې آيت سره دا نسبت او دارشته ماتول منظور دي لكه چه د دې سورت په شروع كښې دي ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴾ (۲) په تاسو كښې د يو سړي هم محمد ﷺ پلار نه دي بلكه هغه د الله تعالى رسول ﷺ او خاتم النبيين دي او الله تعالى ته د هريو څيز علم دي. دلته فرماني چه داخو ستاسو يوه زباني خبره ده چه تاسو د چا خوي ته د بل چا خونى وائي په دې سره خو حقيقت بدليدې نه شي. په اصل كښې خود هغه پلار هغه دي د چا د شانه چه دي راوتلي دي. دانا ممكن دي چه د يوسړي دوه پلاران وي. لكه څنگه چه دانا ممكن ده چه په يوه سينه كښې دوه زړونه وي. الله تعالى حق فرمائيلو والا او نيغه لار خودونكي دي.

بعضي خلق وائي چه دا آيت د يوقريشي باره كښې نازل شوې دي كوم چه مشهوره كړې وه چه د هغه په سينه كښې دوه زړونه دي او د دواړه د عقل او پوهې نه ډك دي. الله تعالى د دې خبرې غندنه او كړه. د حضرت ابن عباس رضه بيان دي حضور اكرم ﷺ په مانځه ووهغه ته څه خطر محسوس شوه نو په دې باندې چه كوم منافقان په مانځه كښې وو هغوي ونيل كوره د ده دوه زړونه دي يوتاسو سره يوهغه سره. په دې باندې دا آيت نازل شو چه الله تعالى د چا په سينه كښې دوه زړونه نه دي ايخو دي.

زهري رضي الله عنه فرماني چه داخو صرف د مثال په توگه فرمائيلي شوي دي يعنى څنگه چه د يوسړي دوه زړونه نه وي. (۳) دغه شان د يوخوي دوه پلاران نه شي كيدي. هم د دې مطابق مونږ هم د دې تفسير كړي دي. والله سبحانه وتعالى اعلم. اول خودا رخصت وو چه د چانه اخستي شوي هلك نسبت پالونكي طرف ته كولو سره خوي ونيلې شو خواوس اسلام دا ختم كړو او وني فرمائيل چه دهغوى كوم حقيقي

(۱) المجادلة: ۲.

(۲) الاحزاب: ۴۰.

(۳) ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الاحزاب: ۳۱۹۹، احمد: ۱۶۸/۱.

پلاران دی د هغوی طرف ته نی نسبت کولوسره رابلنی، عدل انصاف نیکی او نیغه لار هم دغه ده.

حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ فرمائی چه د دې آیت د نازلیدلونه وړاندې به مونږ (حضرت زید رضی اللہ عنہ) ته زید بن محمد رضی اللہ عنہ ونیلو خو د دې د نازلیدلونه پس مونږ دا وینا کول پریخوده. (۱) بلکه اول خود داسې اخستی شوی هلك هغه ټول حقوق وو کوم چه به د سکه او حقیقی اولاد وو. د دې آیت د نازلیدونه پس حضرت سهله بنت سهیل رضی اللہ عنہا د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضره شوه عرض ئی اوکړو یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونږ سالم خپل خوی جوړ کړې وو اوس خو قرآن پاک د هغه باره کښې فیصله اوکړه. ما د اوسه پورې د هغه نه پرده نه کوله هغه به تلوراتلو. خوزما خیال دې چه زما خاوند حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ د هغه په داسې تلوراتلو باندې خفه دې. حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه بیاخه دی خولاره شه اوسالم له خپل پښی ورکړه په هغه باندې به حرامه شې. (۲) الغرض دا حکم منسوخ شو اوس په صفا الفاظو کښې د داسې هلکانو د ښځو حلت د هغوی خامن جوړونکو د پاره بیان او فرمائیلو او کله چه حضرت زید رضی اللہ عنہ خپله بی بی صاحبه حضرت زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا ته طلاق ورکړو نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم پخپله د هغې سره نکاح اوکړه او مسلمانان د دې یوگران کار نه هم خلاص شو. فالحمد لله. هم د دې لحاظ ساتلو سره چه چرته د حرامو ښځو ذکر اوکړې شو نو هلته او فرمائیلې شو (وَحَلَّالٌ أَبْنَابُكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا) (۳) یعنی چه ستاسو د خپلې نطفې نه کوم هلکان وی نو د هغوی ښځې په تاسو حرام دی اودغه شان رضاعی خامن د نسبې او خاندانې په حکم کښې دی. لکه چه د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه په رضاعت سره هغه ټولې رشتې حرام کیږي کومې چه په نسب باندې حرامې وې. (۴) داهم یادساتنی چه د مینې نه یوکس ته خوی ونیل دایوبیل خیز دې دامنع نه دی.

مسند احمد وغیره کښې دی ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی چه مونږ د عبدالمطلب د ټول خاندان واره ماشومان د مزدلفه نه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د شپې د جمراتو طرف ته رارخصت کړو اوزمونږ پنډې ټپولو سره حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل زما بچو د نمر د راختلونه وړاندې جمرات په کانرو باندې مه اولنې. (۵) دا واقع د لسم هجری د ذی الحجه د میاشت ده او د دې دلالت ښکاره دې. حضرت زید بن حارثه رضی اللہ عنہ د چا باره کښې چه دا حکم نازل شو په اتم کال د هجرت په جنگ موته کښې شهید شو. په صحیح مسلم کښې روایت دې چه حضرت انس رضی اللہ عنہ ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خپل خوی ونیلو سره راوبللو. (۶) د دې بیانولوسره د نورو نه اخستی شوی هلکان د خپل پلار طرف ته په نسبت کولوسره رابلنی نه د پالونکو طرف ته. بیا فرمائی چه چرې تاسو ته د دوی د پلارانو علم نه وی نو هغوی ستاسو دیني رونه او دوستان دی. دحمزه رضی اللہ عنہ د لونړو د کفالت تذکره او د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فیصله: حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چه کله د عمره القضاء په کال د مکې مکرمې نه را واپس شو نو د حضرت حمزه رضی اللہ عنہ لونړو به کاکا کاکا کولوسره حضور صلی اللہ علیہ وسلم پسې شاته منډې وهلې. حضرت علی رضی اللہ عنہ دا واخستی او حضرت فاطمه رضی اللہ عنہا ته ئی ورکړې او ونی فرمائیل چه دا ستا د تره لونړه دی دوی په ښه شان سره اوساته. حضرت زید رضی اللہ عنہ او حضرت جعفر رضی اللہ عنہ او فرمائیل د دې ماشومانو حقدار مونږ یودوی به هم مونږ پالو. حضرت علی رضی اللہ عنہ فرمائیل چه نه دا به ما کره وی.

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب (ادعوه لایانهم هو القسط عند الله): ۴۷۸۲، صحیح مسلم: ۲۴۲۵، ترمذی: ۳۲۰۹.

(۲) صحیح مسلم کتاب الرضاع باب رضاعة الکبیر: ۱۴۵۳، ابوداؤد: ۲۰۶۱، ابن حبان: ۴۲۱۴، بتصرف یسر. الخ. (۳) ۴/النساء: ۲۳.

(۴) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب الشهادة علی الانساب والرضاع: ۲۶۴۵، صحیح مسلم: ۱۴۴۷.

(۵) ابوداؤد کتاب المناسک باب التعجیل من جمع: ۱۹۴۰، نسائی: ۳۰۶۶، ابن ماجه: ۳۰۲۵، احمد: ۲۳۴/۱.

(۶) صحیح مسلم کتاب الادب باب جواز قوله لغير ابنه یا بنی: ۲۱۵۱، ابوداؤد: ۴۹۶۴، ترمذی: ۲۸۳۱.

جعفرؑ بن ابی طالب ونبیل نہ زما دترہ لونہ دی ماسرہ بہ وی اود دوی خالہ زما کرہ دہ یعنی حضرت اسماء بنت عمیسؓ آخر حضورؐ دافیسلہ اوکرہ چہ دالونہ دی خپلی ترورسره وی خکہ چہ ترور د مور پہ خائی وی حضرت علیؑ تہ نی اوفرمانیل تہ زما نی اوزہ ستایم. حضرت جعفرؑ تہ نی اوفرمانیل تہ پہ صورت اوسیرت کنبی زما پہ شان نی.

حضرت زیدؑ تہ نی اوفرمانیل چہ تہ زمونہ رور اوزمونہ مولی نی. (۱) پہ دی حدیث کنبی دیرزیات احکام دی د ٲولونہ بہترخودا دی چہ حضورؐ خوحق حکم واورولو اودعوی کونکی نی ہم خفہ نہ کرل اوحضورؐ ہم پہ دی آیت باندی عمل اوکرو اوحضرت زیدؑ تہ نی اوفرمانیل تہ زمونہ رور اوزمونہ دوست نی. حضرت ابوبکرؓ اوفرمانیل ہم د دی آیت لاندی زہ ستاسو رور یم. حدیث مبارک کنبی دی چہ کوم سرې پہ قصدسره خپل نسب د خپل پلار نہ د بل چا طرف تہ اوکری هغه کفر اوکرو. (۲) د دی نہ سخت وعیدموندلی شی اوثابتیری د صحیح نسبت نہ خپل خان اخواکول ډیره لویه کبیره گناه ده. بیا فرمائی چہ تاسو پخپله چہ تاسو کنبی خومره طاقت دی اویہ تحقیق سره مو د چانسبت د چاسره کرو اویہ حقیقت کنبی هغه نسب غلط وی نو پہ دی خطاباندی ستاسو رانیول نشته. دغه شان پخپله الله تعالی مونہ تہ د دعاءتعلیم راکرو چہ مونہ د هغه پہ حضور کنبی اووایو ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا أَثْرَآكُمَا هَمْزَةً عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ (۳) ای الله مونہ پہ هیره اوخطا غلطی مه رانیسه. د صحیح مسلم پہ حدیث شریف کنبی دی کله چہ مسلمانانو دادعا اولوستله نوالله تعالی اوفرمانیل چہ ما داقبوله کرہ. (۴) پہ صحیح بخاری کنبی دی چہ کله حاکم پہ خپل کوشش کنبی کامیاب شی اویہ خپل اجتهاد کنبی صحت تہ اورسی نوهغه تہ دوه چنده اجرملایویری اوکړه خطا اوکړی نوهغه تہ یواجر ملایویری. (۵) یوبل حدیث کنبی دی الله تعالی زما امت تہ خطاگانې هیره اوکوم کار چہ د هغوی نہ پہ زور سره اوکړی شی هغوی معاف کری دی. (۶) دلته نی هم دا فرمانیلو سره اوفرمانیل کوم کارچہ پہ قصد اواراده د زړه سره کوئی هغه بې شکہ د راگیرولو قابل دی. د قسمونوباره کنبی هم داحکم دی. پورته چہ کوم حدیث بیان هغوی دی چہ نسبت بدلونکی د کفر ارتکاب کری دی هلته هم دالفظ دی چہ سره د پیژندگلو. د قرآن پاک آیت چہ اوس تلاوتا منسوخ شوې دی په هغې کنبی وو﴿فان کفرابکم ان ترغبوا عن اباکم﴾ یعنی ستاسو د خپل پلار نہ نسبت اړول کفر دی. حضرت عمرؓ فرمانی الله تعالی زمونہ پیغمبرؐ په حقہ سره رالیگلې دی هغوی سره نی کتاب نازل کری دی په دی کنبی د رجم هم آیت دی حضوراکرمؐ پخپله هم رجم کری دی (یعنی واده کری زناکار سنگسارول) اومونہ هم د حضورؐ نه پس رجم کری دی. مونہ پہ قرآن پاک کنبی هم دا آیت لوستلې دی د خپلو پلارانود خپل نسب سلسله مه اخواکونی خکہ چہ داکفر دی. د حضورؐ ارشاد مبارک دی ماتاسو پہ خپلو تعریفونو کنبی دومره اوچت اوزیات مه یادونی لکه چہ د عیسیؑ بن مریم علیها السلام سره چہ اوشو. زہ خو د الله تعالی بنده یم نوتاسوهم ماته د الله تعالی بنده اورسول الله وانې. په یوروایت کنبی صرف ابن مریم علیها السلام دی.

(۱) صحیح بخاری کتاب الصلح باب کیف یکتب هداما صالح..... ۲۶۹۹، احمد: ۴/۲۹۸، ابن حبان: ۴۴۸۷۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب عمر: ۵ حدیث: ۳۵۰۸، صحیح مسلم: ۶۱.

(۳) البقرة: ۲۸۶.

(۴) صحیح مسلم کتاب الايمان باب بیان تجاوز الله تعالى عن حدیث النفس والخواطر..... ۱۲۶.

(۵) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الحجة علی من قال..... ۷۳۵۳، صحیح مسلم: ۱۷۱۶.

(۶) ابن ماجه کتاب الطلاق باب طلاق المکره والناسی: ۴۳ ۲۰ وهو صحیح بالشواهد.

(۱) یوبل حدیث کنبی دی په خلقو کنبی درې خصلتونه دی چه کفر دې. په نسب کنبی پیغورونه ورکول په مری باندې ژړا اود ستورو نه د باران غوښتنه. (۲)

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ

ا | نبی ﷺ | ا ډیر لائق دې | دمومنانو سره |

نبی ﷺ په مومنانو باندې د هغوی دخپلو ځانونو

مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجَهُمْ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ

د هغوی دخپل ذات نه هم | او ښځې د نبی ﷺ | میندې د هغوی دی | او خاوندان دخپلوې |

نه هم زیات حق لری | ..... اودده بیبیانې دمسلمانانو میانې دې | او خپل خپلوان

بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

ځینی ددوی | زیات لائق دی | دځینو نورو سره | په کتاب دالله کنبی | دمومنانو نه |

دالله ﷻ په کتاب کنبی دنورو (عامو) مسلمانانو اومهاجرینو په مقابله کنبی

وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا

اود مهاجرینو نه | مگر دا | چی اوکړی تاسو ددوستانو خپلو سره | څه احسان (ښیگره) |

زیات تعلق لری | خو که تاسو خپلو دوستانو سره څه نیک سلوک کول غواړئ نو کولی شئ

كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝

دې دا حکم | په کتاب کنبی | لیکلې شوی |

دا خبره په لوح محفوظ کنبی لیکلې شوی ده |

قوله تعالى: النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ

د رسول الله ﷺ په خپل امت باندې مهربان کیدل:- الله تعالی رب العزت وحده لا شریک له ته علم دې چه حضور اکرم ﷺ په خپل امت باندې د خپلو ځانونو نه هم زیات مهربان دې د دې دپاره ئی حضور ﷺ ته د هغوی د ځانونو نه هم د زیات اختیار اوکړو. دادې د خپل ځان د پاره تجویز کوی نه بلکه د رسول الله ﷺ هر یو حکم په زړه او ځان سره قبول کړنی لکه چه فرمائی ﴿ فَلَا وَدَّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۝ ﴾ (۲) ستاد رب تعالی قسم چه دا به مومنان نه وی تر کومې چه په خپل مینځ کنبی په ټولو اختلافاتو کنبی ستا حکم اونه منی. اوستا ټولې فیصلې اوحکمو نه په زړه او ځان په روڼ تندی باندې قبول کړی. په صحیح حدیث مبارک کنبی دی د هغه قسم د چا په لاس کنبی چه زما ځان دې په تاسو کنبی یوکس هم په ایمان نه شی کیدې تر کومې چه زه د هغه د پاره د هغه د نفس نه د هغه د مال نه د هغه د اولاد نه اود دنیا د ټولو خلقو نه زیات محبوب نه شم. (۴)

(۱) احمد: ۴۷/۱، صحیح بخاری کتاب الحدود باب رجم الجلی فی الزنا اذا احصت: ۶۸۳۰.

(۲) صحیح مسلم کتاب الجنائز باب التشدید فی النجاة: ۹۳۴، ابن ماجه: ۱۵۸۱، احمد: ۳۴۲/۵، مستدابی یعلی: ۱۵۷۷،

(۳) ۴/النساء: ۶۵.

(۴) صحیح بخاری کتاب الایمان باب حب الرسول ﷺ من الایمان: ۱۵، صحیح مسلم: ۴۴، مستدابی عوانه: ۳۳۰/۱، احمد: ۱۷۷/۳،

ابن ماجه: ۶۷، ابن حبان: ۱۷۹، بدون ذکر (من نفسه).

پہ یویل حدیث کنبی دی حضرت عمر ؓ اوفرمائیل یارسول اللہ ؐ تاسو ماتہ د ٲول جہان نہ خوین نی
 اوزما دخیل خان نہ. حضور ؐ اوفرمائیل نہ نہ عمر ترکومی چہ زہ تاتہ ستادخیل خان نہ ہم زیات
 محبوب نہ شم. دی اوریدو سرہ فاروق اعظم ؓ اوفرمائیل د سم دی پہ اللہ تعالیٰ یارسول اللہ ؐ اوس
 تہ ماتہ د ہریوخیز نہ تردی چہ زما دخیل خان نہ ہم ٲیرخوبہ نی. حضور ؐ اوفرمائیل اوس ٲیک دہ.
 (۱) بخاری شریف کنبی د دی آیت پہ تفسیر کنبی دی حضور ؐ فرمائی د ٲولومو منانوزیات حقدار پہ
 دنیا و آخرت کنبی پخبلہ د هغوی د خیلو خانونونہ ہم زہ زیات یم. کہ تاسو غوارنی نو اولولنی (النہی
 اُولیٰ بِالْمُؤْمِنِیْنَ مِنَ الْفِسْمِ وَازْوَاجُهُمْ اُولُو الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اُولٰٓئِیْ بِبَعْضٍ فِیْ کِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُهَاجِرِیْنَ اِلَّا اَنْ تَفْعَلُوْا اِلٰی
 اُولٰٓئِکُمْ مَّعْرُوْفًا کَانَ ذٰلِکَ فِی الْکِتٰبِ مَسْطُوْرًا) (۲) واورنی کوم مسلمان چہ مال ٲریردی مرشی د هغہ مال خود
 هغہ د وارثانو حصہ دہ اوکہ خوک مرشو اود هغہ پہ ذمہ باندی قرض و و اود هغہ وارہ وارہ بال بیج وی
 نوذ هغہ قرض زہ ذمہ وار یم اود هغہ ماشومانو پالنے زما پہ ذمہ دہ. (۳)

قوله تعالى: وَأَزْوَاجُهُمْ

د ازواج مطہرات د میندو کیدو مطلب: بیا فرمائی د رسول اکرم ؐ بیبیانی مطہرات رضی (لہ عنہن)
 حرمت او احترام کنبی عزت او اکرام کنبی بزرگنی او اعظام کنبی پہ ٲولومو مسلمانانو کنبی داسی دی
 لکہ پخبلہ د هغوی خپلی میندی. اود مور نور احکام مثلاً خلوت یا د هغوی د لونړو خویندو سرہ د
 نکاح حرمت دلته ثابت نہ دی. بعضی علماؤ د هغوی لونړہ ہم د مسلمانانو خویندی لیکلې دی لکہ
 چہ امام شافعی ؒ پہ مختصر کنبی نصاً فرمائیلی دی خودا د عبارت اطلاق دی نہ چہ د حکم اثبات.
 حضرت معاویہ ؓ چہ د ٲوی ام المؤمنین رور و و هغہ تہ ماما و نیلې شی کہ نہ؟ پہ دی کنبی اختلاف
 دی امام شافعی ؒ و نیلی دی چہ و نیلې شی. ٲاتی شوه دا خبرہ چہ رسول اللہ ؐ تہ ابوالمؤمنین و نیلی
 شی کنہ؟ دا خیال ساتنی چہ پہ ابوالمؤمنین کنبی بہ مسلمانانې بنخې ہم راشی پہ جمع مذکر سالم
 کنبی پہ اعتبار د تغلیب موث ہم شامل دی. د ام المؤمنین حضرت عائشہ صدیقہ ؓ فرمان دی چہ
 نہ شی و نیلې.

د امام شافعی ؒ پہ د وارو اقوالو کنبی د ٲولونہ صحیح قول ہم دا دی. د ابی بن کعب او حضرت ابن
 عباس ؓ پہ قراءت کنبی (امہاتہم) نہ پس دا لفظ دی ((وہو اب لہم)) یعنی حضور ؐ د هغوی ٲلار دی.
 د شافعی ؒ پہ مذهب کنبی یوقول د اہم دی اولر شان تانید د دی حدیث نہ ہم کیدی شی چہ
 حضور ؐ اوفرمائیل زہ ستاسو د پارہ د ٲلار پہ خای یم زہ تاسوتہ تعلیم درکوم. واورنی تاسو کنبی چہ
 کلہ خوک داودس ماتی د پارہ لار شی نومہ قبلې طرف تہ مخ کوئی کینشی مہ شا کوئی اونہ پہ خیل بنی
 لاس باندی لوٲی اخلنی اونہ پہ بنی لاس باندی اودس کوئی. حضور ؐ بہ د دریو لوٲو اخستلو د پارہ
 فرمائیل او پہ سوتو اوہلو کو باندی بہ نی د استنجا نہ ممانعت فرمائیلو. (۴) (نسائی) دویم قول دا
 دی چہ حضور ؐ تہ ٲلار مہ وانی خکہ چہ پہ قرآن مجید کنبی دی (مَا کَانَ مُحَمَّدٌ اَبًا اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِکُمْ وَلٰکِنْ رَّسُوْلُ
 اللّٰهِ وَخَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ وَکَانَ اللّٰهُ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمًا) (۵) حضور اکرم ؐ پہ تاسو کنبی د یوسری ہم ٲلار نہ دی.
 بیافرمانی چہ پہ نسبت د عامو مؤمنانو مهاجرین او انصارو د وراثت زیات حقدار خپلوان دی. د دی نہ

(۱) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب کیف کانت یمین النبی ﷺ: ۶۶۳۲.

(۲) ۳۳/ الاحزاب: ۶.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب (النہی اُولیٰ بِالْمُؤْمِنِیْنَ مِنَ الْفِسْمِ): ۴۷۸۱، احمد: ۳۵۶/۲.

(۴) ابوداؤد کتاب الطہارۃ باب کراہیۃ استقبال القبلة عند قضاء الحاجة: ۸ وسندہ حسن، نسائی: ۴۰، ابن ماجہ: ۳۱۳.

(۵) ۳۳/ الاحزاب: ۴۰.

وراندې چه رسول الله ﷺ په مهاجرينو او انصارو کښې کوم وخت رورولی قايم کړې وه هم د هغې په اعتبار سره به دوی د یوبل وارثان گنرلې شو او قسمونه خوړلو سره به نې چې کوم د یو بل حليف جوړ شوي وو دوی به هم په خپل مينځ کښې وراثت تقسيم کولو دا دې آيت منسوخ کړو. اول به چه انصاري مړ شو نو د هغه رسته داران به وارثان نه وو بلکه مهاجر به وو. د کوم په مينځ کښې چه د الله تعالی رسول ﷺ رورولی قايمه کړې وه. (۱) د حضرت زبير بن عوام ؓ بيان دې چه دا حکم خاص زمونږ د مهاجرو او انصارو باره کښې نازل شوې دې. مونږ چه کله مکه معظمه پرېخوده او مدينې ته راغلو نومونږ سره هېڅ هم نه وو دلته په راتلو سره مونږ انصارو سره رور ولی او کړه. دوی ډير بهترين روڼه ثابت شو تردې چه د مرگ نه پس به د هغوی د مال وارثان هم مونږ وو. د حضرت ابوبکر ؓ رورولی حضرت خارجه بن زيد ؓ سره وه. د حضرت عمر ؓ فلانکی سره. د حضرت عثمان ؓ یوزرقی سړی سره وه. پخپله زما د حضرت کعب بن مالک ؓ سره. دې زخمی شو اودا زخم هم ژور وو که هغه وخت د هغه وفات کيدلو نوزده به هم د هغه وارث جوړ شوي وو. بيا دا آيت نازل شو اود ميراث عام حکم زمونږ د پاره هم شو. (۲) بيا فرماني چه وراثت خود هغوی نه دې خوکه هسې تاسو دې خپلو مخلصانو دوستانو سره ښه سلوک کول غواړنې نو تاسو ته اختيار دې چه د وصيت په توگه هغه له څه ورکولې اخستلې شي. بيا فرماني چه د الله تعالی دا حکم په دې کتاب کښې د اول نه ليکلې شوې وو په کوم کښې چه څه بدلون وغيره نه دی شوې. په مينځ کښې چه په رور ولنی کومه ورته تقسيم کولې شوه داصر د یو خاص مصلحت لاندې د یو خاص وخته پورې وو اوس دا اخواکړې شو او اصلي حکم ورکړې شو. والله اعلم.

وَإِذْ أَخَذْنَا	وَأَذْ
او ياده کړه کله چې واغيسته مونږه	
او هغه وخت چې مونږ د ټولو پيغمبرانو	
مِنَ النَّبِيِّينَ	مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
د ټولو پيغمبرانو نه وعده دهغوی اوستا نه (هم) او دنوح نه او د ابراهيم نه او دموسی نه	
نه وعده واخسته ..... اوستا نه هم او دنوح ؑ او ابراهيم ؑ او دموسی ؑ	
وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ	وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا
او دعیسی خونی دمريم نه او واغسته مونږه دهغوی نه وعده پخه محکمه	
او عیسی خونی دمريم ؑ نه هم اود دې ټولو نه موبڼه پوخ لوظ واخستلو.	
لَيْسَ لَكَ	الصَّدِيقِينَ عَنْ صَدَقَتِهِمْ وَأَعَدَّ
دپاره ددې چې پوښتنه او کړی درښتنو خلقو نه په باره د صدق دهغوی کښې او تیار کړې دې الله	
چې الله ﷻ درښتونو خلقو نه دهغوی درښتياؤ په حق کښې تپوس او کړی ..... او د کافرانو	

(۱) صحيح بخاری كتاب الفرائض باب ذوی الارحام: ۶۷۴۷.

(۲) حاکم: ۳۴۴/۴-۳۴۵.

لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا

دپاره دکافرانو | عذاب | دردناک

دپاره نې دردناک عذاب تیار کړې دې |

قوله تعالى: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ

د اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام اونیورو انبیاء کرامو نه عهد:- فرمائی چه د دې پنځو اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام نه اود عام انبیاء کرامو نه مونږ د ټولونه عهد او وعده اخستې وه چه هغوی به زما د دین تبلیغ کوی په دې باندې به قایم وی په خپل مینځ کښې به د یوبل امداد اوتانید کوی. اتفاق او اتحاد به ساتی هم د دې وعدې ذکر په دې آیت کښې دې ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَجَعَلْتُ لَكُمْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ أَصْرِي قَالَُوا أَقْرَرْنَا وَقَالَ فَاثْبُتُوا وَآتَاكَ اللَّهُ الشَّهَادَاتِ﴾ (۱) یعنی الله تعالی د نبی ﷺ نه قول او اقرار واخستو چه کوم کتاب او حکمت تاله درکړم او اودې لیکم اویا ستاسره د کړې شوی څیز تصدیق کونکې رسول الله ﷺ راشی نو تاسو ضرور په هغه باندې ایمان راوړنئ اود هغه امداد کوئ. او وایئ چه ستاسو د دې اقرار شته؟ اوزما په وړاندې د دې کلکه وعده کوئ؟ ټولو جواب ورکړو اوزمونږ اقرار دې الله تعالی اوفرمانیل پس اوس گواه اوسیږی اوزه پخپله تاسو سره گواه یم. دلته نئ د عامو پیغمبرانو ذکر کولو سره د خاص او جلیل القدر پیغمبرانو نومونه نئ واخستل. دغه شان د هغوی نومونه په دې آیت کښې ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ (۲) دلته د حضرت نوح ﷺ ذکر دې چه په زمکه باندې د الله تعالی پیغمبروو. د حضرت محمد ﷺ ذکر دې چه د ټولونه آخری پیغمبروو اود حضرت ابراهیم ﷺ موسیٰ ﷺ او حضرت عیسیٰ ﷺ ذکر دې. کوم چه درمیانه (مینځمې) پیغمبروو. په دې کښې یو لطافت دا دې چه د اول پیغمبر حضرت آدم ﷺ نه پس پیغمبر حضرت نوح ﷺ ذکر دې اود آخر پیغمبر حضرت محمد ﷺ نه اول پیغمبر حضرت عیسیٰ ﷺ ذکر اوکړو اود مینځ پیغمبرانونه حضرت ابراهیم ﷺ او حضرت موسیٰ ﷺ ذکر اوکړو. دلته خو نئ دا ترتیب کیخودو چه د فاتح او خاتم ذکر کولو سره د مینځ د انبیاء کرامو بیان اوشو او په دې آیت کښې د ټولونه اول د حضرت خاتم النبیین ﷺ نوم واخستلې شو. ځکه چه د ټولونه اشرف او غوره هم هغوی دی. بیا وار په وار څنگه چه راغلی دی هغه شان په ترتیب سره نئ بیان کړل. الله تعالی دې په خپلو ټولوا نبیاءو کرامو علیهم السلام باندې درود او سلام نازل کړی.

د دې آیت په تفسیر کښې د حضرت ﷺ فرمان دې د پیدائش په اعتبار سره زه د ټولوا نبیاء کرامو نه اول یم اود نیاته د راتلو په اعتبار سره د ټولونه آخری یم. نو هم زمانه نئ شروع کړې ده. دا حدیث په ابن ابی حاتم کښې دې خود دې یو راوی سعید بن بشیر ضعیف دې او په سند سره د امر سل روایت دې او هم دا ډیر مشابهت لری. او بعضو دا موقوف روایت کړې دې. والله اعلم. حضرت ابوهریره ؓ فرمائی د حضرت آدم ﷺ په اولاد کښې الله تعالی ته د ټولونه زیات گران او خوښ پنځه پیغمبران دی. حضرت نوح ﷺ حضرت ابراهیم ﷺ حضرت موسیٰ ﷺ حضرت عیسیٰ ﷺ او حضرت محمد ﷺ. په دې کښې

یوزاوی حمزہ ضعیف دی داهم ونیلے شوی دی په دی ایت کنبی چه کوم عهد او میثاق ذکر دی داهم
 دی چه د ازل په ورځ د حضرت آدم عليه السلام د شانه ټول انسانان راویستلې وو اخستې شوي وو د حضرت
 ابي بن کعب رضي الله عنه نه روایت دی حضرت آدم عليه السلام اوچت کړې شو هغوی خپل اولاد اوکتلو په هغوی کنبی
 مالدار غریب بنانسته اوهرقسم خلق اولیدل نوونی ونیل ای الله څومره به ښه وه چه دا ټول تا یوشان
 برابر ساتلې وې. الله تعالی عليه السلام او فرمائیل چه دا په دی وجه دی چه زما شکر ادا کړې شی. په دوی کنبی
 چه کوم پیغمبران علیه عليه السلام وو حضرت آدم عليه السلام هغوی هم اولیدل هغوی د نور په شان پرقیدل په
 هغوی باندې نور وریدلو د هغوی نه د نبوت او رسالت یو خاص وعده اخستې شوې وه. د کوم بیان چه
 په دی ایت کنبی دی. د صادقون نه د هغوی د صدق سوال وی یعنی د هغوی نه چه کوم احادیث رسول
 الله صلى الله عليه وسلم را رسولې وو. (د هغوی د امتونونه چه کومو هم هغوی نه دی منلی هغوی ته به سخت عذاب
 وی. ای الله ته گواه اوسه زمونږ گواهی ده مونږ په زړه سره منوچه بې شکه ستا رسولانو ستا پیغام ستا
 بند یگانوته بغیرد څه کمی زیاتنې ته رسولې دی. هغوی پوره خیرخواهی کړې ده اوحق نی په صفا توگه
 ښه په ښکاره طریقه سره واضح کړې دی. په کوم کنبی چه څه هیڅ پټ پناه یاد څه قسم شک پاتې نه
 شو. اوبدنصیبه ضدی اوجنگالیانو خلقو اونه منل. زمونږ ایمان دی چه ستا د ټولو رسولانو ټولې
 خبرې حق او رښتیا دی اوکومو خلقو چه د دوی لار اونه نیوله هغوی گمراه او باطل دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا			اذْكُرُوا
اے هغه کسانو چي ایمان مو راوړې دي یاد کړئ			
انې ایمان والو! الله <small>ﷻ</small> احسان یاد کړئ			
نِعْمَةُ اللَّهِ	عَلَيْكُمْ	إِذْ جَاءَكُمْ	جُنُودٌ
نعمت (احسان) دالله چي کړې ئې دي په تاسو باندې کله چي راغلې تاسو ته لښکري			
څه وخت چي (غزوه خندق په موقع) په تاسو باندې ډیر لښکري راوختلې			
فَأَرْسَلْنَا	عَلَيْهِمْ	رِجًا	وَجُنُودًا
پس اولیرل مونږه په هغوی باندې سیلې او لښکري چي نه لیدلې تاسو هغه او دي الله			
نومونږ پرې یوه سیلې راوستله اوداسې (غیبې) لښکري مو راولیرلې چي تاسو نه لیدلې او تاسو چي			
بِنَا	تَعْمَلُونَ	بَصِيرًا	إِذْ جَاءَكُمْ
په هغه کارونو چي کوئ ئې تاسو لیدونکي کله چي راغلل هغوی په تاسو			
څه کول هغه الله تعالی لیدل څه وخت چي هغوی ستاسو نه د پورته طرف نه اوستاسو دلاندې طرفه			
مِّنْ فَوْقِكُمْ	وَمِنْ أَسْفَلَ	مِنْكُمْ	وَإِذْ زَاغَتِ
دپاس طرف ستاسو نه او دښکته طرف ستاسو نه او کله چي خپ شو نظر دسترگو			
په تاسو راوختل اوله ویرې نه) ستاسو سترگي بوټې راوتې وې.			

وَبَلَغْتَ	الْقُلُوبُ	الْحَاجِرَ	وَتَظُنُّونَ	يَا لَلَّهِ	الظُّنُونَا
اور رسیدل	زیرونہ	اچنفر کونوتہ	او گمانونہ او کرل تاسو	پہ اللہ	قسماقسم گمانونہ
او زیرونہ مو خلی تہ راغلی وو او تاسو پہ اللہ باندی رنگ رنگ گمانونہ کول					

قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

پہ جنک خندق کنبی د اللہ تعالیٰ د نصوت نازلیدل :- جنک خندق چہ پہ ۵ ہجری د شوال پہ میاشت کنبی شوی وو اللہ تعالیٰ چہ پہ خپلو مؤمنانوباندی کوم خپل فضل او احسان کړی وو د هغی بیان کولی شی. مشرکانو پہ پوره طاقت او پوره یوموتی والی سره د مسلمانانو د ختمولو پہ اراده یوزبردست لښکر سره حمله کړی وه. بعضی خلق وائی جنک خندق پہ ۴ ہجری کنبی شوی وو. (۱)

دجنک خندق قصه: د دې جنک قصه داسې ده چہ د بنونضیر د یهودیانو سردارانو پہ کومو کنبی چہ سلام بن ابی حقیق، سلام بن مشکم، کثانه بن ربیع وغیره وو مکې ته راغله او قریشو ته ئی چہ د اول نه تیاروو حضور ﷺ سره د جنک د پارہ پہ تیارو باندی راضی کړل او هغوی سره ئی وعده او کړه چہ مونږ به دخپل اثر لاندی خلقو سره ستاسو پہ ډله کنبی شامل یو. د دوی راضی کولونہ پس داخل د قبیلہ غطفان خلقو سره سازباز کولو سره خان سره شامل کړل. قریشو هم اخواد یخوا گرخیدوسره پہ ټولو عربو کنبی اور اولگولو او ټول گډوډ خلق ئی خان سره یوځای کړل ددوی ټولو سردار ابوسفیان بن صخر بن حرب جوړشو او د غطفان سردار عیینہ بن حصن بن بدر مقرر شو. دې خلقو کوشش او کړو د لسو زرو لښکری تیارکړو او مدینې طرف ته لاړل. حضور ﷺ ته چہ کله د دې لښکر کشنی پته اولگیده.

خندق د سلمان فارسی ﷺ په مشوره کنستلې شوې وو: نوحضو ﷺ د سلمان فارسی ﷺ په مشوره سره د مدینې په مشرقی طرف کنبی خندق یعنی ژوره کنده اوکړه. ددې خندق پہ کنستلو کنبی ټولو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم مهاجرین او انصار شامل وو او پخپله به حضور پر نور ﷺ بذات اقدس حصہ اخستله په کنستلو کنبی هم او په خاوره ویستلو کنبی هم.

کافرانو د احد د غر سره پړاو واچولو: د مشرکانو لښکر بغیر د څه مقابلې مدینې منورې ته راوړسیدو او د مدینې په مشرقی حصہ کنبی د احد غر سره ئی خپله ډیره واچوله اولاندې باندې ئی مسلمانان راگیرکړل. حضور ﷺ د خپل ملگرو صحابه کرامو چہ تقریباً درې زره به وو او په بعضی روایاتو کنبی صرف اووه سوه وو واخستل او د مقابلې د پارہ روان شو. سلع غر حضور ﷺ خپلې شاته کړو او د دښمنانو طرف ته متوجه کیدو سره ئی فوخ په ترتیب کړو. خندق چہ کوم حضور ﷺ کنستلې وو او په نورو صحابه کرامو ئی کنستلې وو په هغی کنبی اوبه وغیره نه وې هغه صرف یوه کنده وه چہ مشرکان ئی بغیر د بنیدلونه نه پریخودل. حضور ﷺ ماشومان او ښځې د مدینې یو محله کنبی کړی وو.

مدینه منوره کنبی بنو قریظه هم معاهده ماته کړه: د یهودیانو یو جماعت بنو قریظه په مدینه طیبہ کنبی وو. د مشرق طرف ته د هغوی محله وه. د نبی کریم ﷺ سره د هغوی صلح مضبوطه وه. د هغوی لویه ډله وه. تقریباً اته سوه کسان جنگیالان سړی په هغوی کنبی د جنک قابل وو. مشرکانو او یهودیانو هغوی له حبیب بن اخطب نضری راو لیگلو. هغوی دوی هم په شیشه کنبی کوز کړل او شنه باغونه ئی ورته اوخودل او خان سره ئی کړل او هغوی هم په عین وخت کنبی مسلمانانو سره بې وعده گي اوکړه او په ښکاره ئی صلح ماته کړه. د بهر نه د لسو زرو لښکر چہ راغلي دی پراته دی د دننه نه د دې یهودیانو بغاوت چہ د ترخ د دانې په شان راووتله. مسلمانان د دوو دیرشو غاښونو په مینځ کنبی د ژبې اویا په اوږو کنبی د

مالگي برابر غوندي پاتي شو. دي ٻولو اووه سوو کسانو کولي څه شو. دا هغه وخت وو د کوم نقشه څه قرآن پاک رابښکلي ده څه سترگي حيراني شوې زړونه اولته شو قسم قسم خيالونه ورته راتلل په کښ مکش کښي شو او په سخت امتحان کښي راگير کړي شو. د پوره مياشتي پورې د دي گيرې اچولوسخت تريخ صورت وو.

د مشرکانو خودومره طاقت اونه شو څه په خندق باندې راتير شوې وې او لاس په لاس نې جنگ کړې وې خو گيره نې اچولې وه او مسلمانان نې تنگ کړل. البته عمرو بن عبدود عامري څه د عربو مشهور تکړه پهلوان وو او د سپه سالارنې په هنر کښي ښه بې مثاله وو دي سره ښه بهادر او طاقتور وو يوځل نې همت او کړو او خپل ځان سره يوڅو نور پهلوانان يوځای کړل او خندق سره نې خپل اسونه راوستل. د دي حال په کتوسره رسول الله ﷺ خپلو سوو ته اشاره او کړه خودا ونيلى شى د هغوى د نه تياري په وجه حضور ﷺ حضرت علي ؓ ته حکم او کړو څه ته د دوي په مقابلې کښي وراوځه. د لږ ساعت پورې خو په دواړو بهادرانو کښي توره چلیدله خو آخر شير خدا د کفر ديو د تيغ نه اوويستلو په کوم سره څه مسلمانان ډير خوشحاله شو هغوى او گنړله څه فتح به هم زمونږ وي.

آخر تيزه هوا راغله چې هغې ته باد صبا ونيلى شى: الله رب العزت هغه تيزه او تنده هوا راوليگله څه د مشرکانو ټولې خيمي د بيخه اووتلې هيڅ يوڅيز په طريقه باندې پاتي نه شو داور لگول گران شو د پناه هيڅ ځای نه ښکاريدو. آخر تنگ شو او په نامردنې سره واپس شو د کوم بيان څه په دي آيت کښي دي. د کومې هوا څه په دي آيت کښي ذکر دي د مجاهد ؓ په قول کښي داصبا ده او د دي تائيد حضور ﷺ د دي حديث نه هم کيږي. ماته د صبا په هوا سره امداد راکړي شوې دي او عاديان په ډبور هواگانو سره هلاک کړي شوي وو. (۱) عکرمه ؓ فرماني جنوبي هوا شمالي هوا ته په دي جنگ احزاب کښي اوونيل څه مونږ او تاسو څو د رسول الله ﷺ امداد کوو نو شمالي هوا اوونيل څه گرمي د شپې نه چلېږي بيا په دوي باندې د صبا هوا راوليگلي شوه. حضرت عبدالله بن عمر ؓ فرماني زه خپل ماما حضرت عثمان بن مظعون ؓ د خندق په شپه په سخته يخني اوتيزه هوا کښي مدينې منورې ته اوليگلم څه خوراک او بستره راوړه. ما د حضور ﷺ نه اجازت او غوښتو نو حضور ﷺ اجازت راکړو او ارشاد نې افرمانيلو څه زما کوم صحابي ؓ ملاوشي نو هغوى ته وايه څه ماله راشي. اوس زه لارم او هوا ډيره تيزه او شور سره روانه وه ماته څه کوم يومسلمان ملاوشو هغه ته مې د رسول الله ﷺ پيغام اورسولو او څه چاهم واوريدو په اولته پښوسره ډير زر د حضور ﷺ په خدمت کښي حاضر شو تردې څه په دوي کښي چاشاته هم اونه کتل. هوا زما ډال دیکه کولو او هغه ماسره لگيدلو تردې څه دهغې اوسپنه زما په پښه باندې راپريوتله کومه څه ما لاندې او غورزوله.

هوا سره فرشتي هم راغلې: دي هوا سره سره الله تعالى فرښتي هم نازلې کړې وې کوم څه د مشرکانو زړونه سينې د ويرې اورعب نه ډکې کړې تردې څه د لښکر څومره سرداران وو خپل ماتحتان سپاهيان نې ځان ته راوغوښتل اوونى ونيل د خلاصۍ څه صورت او گورنې د بچ کيدو څه انتظام او کړنې. دا وو د فرښتو اچولي شوې ويره او رعب او هم دا هغه لښکر دي د کوم ذکر څه په دي آيت کښي دي څه د لښکر څو تاسونه دي ليدلي. حضرت حذيفه بن يمان ؓ ته د يوځوان سړى څه د کوفې اوسيدونکي وو اوونيل اي ابو عبدالله تاسو ډير خوش نصيب نې تاسو د الله تعالى رسول ﷺ اوليدلو او د حضور ﷺ په مجلس کښي ناست وي نو اوښايه څه تاسو به څه کول؟ حضرت حذيفه ؓ ونيل والله مونږ به خپل ځان قرياني کولو. هغه ځوان ونيل څه تره گوره که مونږ د رسول الله ﷺ په زمانه کښي وو نو والله د هغوى قدم به مو هم په زمکه نه کيخودو په خپلو اوږو باندې به مو بوتلو. هغه افرمانيل وراړه گوره يوه

واقعہ واورہ۔ د جنگ خندق پہ موقعہ باندی حضور ﷺ د شپہ ډیر زیات مونخ کولو چه فارغ شونو معلومہ نی کره چه خوک شته چه لارشی اود کافرانو د لبسکر خبر راوری؟ د الله تعالی نبی ﷺ په دې سره شرط اولگولو چه هغه به جنت ته خی. هیخ خوک اونه دریدل لکه چه د ویری یخنی او اولگې انتہاء وه. بیا حضور ﷺ ډیر وخت پورې مونخ اوکړو بیانی او فرمائیل لکه شته خوک چه لارشی اود کافرانو خبر راوری چه هغوی خه خه کړی دی؟ د الله تعالی رسول ﷺ دغه مطمئن کوی چه هغه به خامخا واپس راخی اوزما دعاده چه الله تعالی دې هغه ماسره په جنت کنبی ملگری کړی. دې خل هم خوک اونه دریدو او اودریدو به څنگه؟ د اولگې په وجه نی خیته ملا سره یوځای شوې وه د یخنی په وجه نی غاښونه کړپیدل د ویری په وجه نی اینې ویلې کیدی آخر نی زما نوم واخستو اور رسول الله ﷺ آواز راکړو اوس خو بغیرد اودریدو خه بله لار نه وه. ونی فرمائیل حدیفه ته لار شه او گوره چه هغوی دې وخت کنبی خه کوی؟ گوره ترکومې چه زما خواله واپس نه نی راغلې بل خه نوې کار مه کوه. ما ډیر ښه اوونیل او په خپله لار روان شوم او په بهادر نی سره مشرکانو کنبی ورننوتلم هلته په تلو سره عجیبه حال وونه ښکاریدونکې د الله تعالی لبسکر خپل کاریه تیزنی سره کولو د نغرونه دیگونه هو او وچت کړل د خیمو لرگی راوتلې دی اور لگولې نه شی هیخ یوڅیز په خپل ځای پاتې نه شو.

د ابو سفیان اعلانونه: هغه وخت ابوسفیان اودریدو او په اوچت آواز نی اعلان اوکړو ای قریشو د خپل خپل ملگری نه هو ښیار شنی خپل ملگری او گورنی داسې نه چه خوک پردې ولاړی. مادي اور ډډو سره چه ماسره یو قریشی ځوان وو د هغه لاس مې اونیولو او تپوس مې ترې اوکړو ته خوک نی؟ هغه ونیل چه زه فلانکې ځوی د فلانکی یم. ما ونیل چه اوس هو ښیار اوسیره.

ابوسفیان ونیل قریشو په ځدانی قسم مونږ دې وخت کنبی د خه حصاریدو په ځای کنبی نه یو زمونږ څاروی اوبنان هلاک کیږی. بنو قریظه مونږ سره وعده خلاقی اوکړه هغوی مونږ ته سخت تکلیف راوړسولو. بیادې هوا خو مونږ پریشانہ کړې یو مونږ خو پوخ څیز خوړلې نه شو. اور نه شو بلولې خیمې په ځای نه اودریږی. زه خو تنگ شوی یم ما خواراده کړې ده چه واپس لار شو. نوزه تاسو ټولوته حکم درکوم چه واپس شنی. دومره وینا کولوسره په خپل اوبن چه په څلور بولی ناست وو وراوختلو هغه نی اووهلو او په دریو پښو باندې اودریدو بیانی د هغه پښه کولاوکړه. هغه وخت دومره ښه موقعه وه چه که ما غوښتل نو ابوسفیان مې په یوغشی باندې ختمولی شو. خورسول الله ﷺ ماته ونیلې وو چه هیخ یونوې کار به نه کوی. په دې وجه ما خپل زړه رامنع کړو اوس زه واپس راغلم او خپل لبسکر کنبی شامل شوم کله چه زه راوړسیدم اومې کتل نو رسول الله ﷺ یو ځادر اغوستې کوم چه د هغوی د یوې بی بی وو او په مانځه کنبی مشغول وو. حضور ﷺ زه اولیدم اود دواړو پښو په مینځ کنبی نی کینولم او ځادر نی په ما باندې هم واچولو. بیانی رکوع اوسجده اوکړه اوما ځادر اغوستې وو ناست ووم کله چه حضور ﷺ فارغ شو نو ما ټوله واقعہ بیان کړه. د قریشو د واپس کیدو خبر چه کله غطفان ته اوسیدو نو هغوی هم سامان اوتړلو او واپس لاړل. یوبل روایت کنبی دی چه حضرت حدیفه ﷺ فرمائی چه زه کله لارم نو سره د کړنگیدلې یخنی په الله تعالی باندې قسم دې چه ماته داسې ښکاریده لکه چه زه په گرم حمام کنبی یم. هغه وخت ابوسفیان اور لگولې گرمیدو ما هغه اوکتلو اومې پیژندلو خپل غشی مې په لینده سور کړو او غوښتل مې چه ورخوشې کړم او هغه بالکل زما په ښه کنبی وو ناممکن وه چه زمانښه خطا شوې وه ولې ماته د رسول الله ﷺ دا فرمان رایاد شوڅه داسې حرکت مه کوه چه هغوی را بیدار شی او پوهه شی. نو ما خپله اراده پریخوده. کله چه زه واپس راغلم نو هغه وخت هم ما خه یخنی محسوس نه کړه بلکه داسې معلومیدله لکه چه زه په حمام کنبی روان یم. کله چه حضور ﷺ ته اوسیدم نو ډیره زیاته یخنی مې اوشوه زه رچیدم نو حضور ﷺ خپل ځادر په ما واچولو زه سملاستم نو خوب راغلو او تر سحره پورې اوده شوم سحر پخپله حضور ﷺ دې فرمائیلوسره را بیدار کړم ای اوده

کیدونکيه راپاسه. (۱) یوبل روایت کنبي دی چه کله دي تابعی ﷺ اوونیل افسوس چه مونږ رسول الله ﷺ لیدلې وې اوډ هغه په زمانه کنبي وو. نو حضرت حذیفه ؓ ونیل چه افسوس ستاسو په شان ايمان زمونږ هم وې چه سره د نه لیدلو پخه اوکلکه عقیده لرئ. وراره کومه تمنا چه تاسو کوئی نوداهم صرف تمنا ده نه ده معلومه چه تاسو به څه کول؟ په مونږ خوداسې سخت وخت راغلې دي دي وينا کولوسره هغوی بيا دا د خندق د شپې پورته بيان شوې واقعه بيان کړه. دي کنبي داهم دی چه هواسره سره سيلنی اوباران هم وو. یوبل روایت کنبي دی چه حضرت حذیفه ؓ د حضور ؐ کسره خپل واقعات بيانول نو په مجلس کنبي ناستو کسانوونیل چه که مونږ موجود وې نو داسې به مو کول او داسې به موکول. په دي باندې هغوی داواقعه بيان کړه. چه دبهر نه د لسو زرو لښکر راگیرکړی وو د دننه نه د بنو قریظه اتوسو ويهوديانو لښکر پریشان کړی وو بال بچ په مدينه طيبه کنبي وو. خطره لگیدلې ده که بنو قریظه دي طرف ته مخ کړو نو په یوساعت کنبي به د ماشومانو اوبنځو فيصله اوکړی. والله د دي په شان د ویرې شپه اوداسې حالت په مونږ چرته نه وو تیر شوې. بيا هغه هواگانې روانې دي هغه سيلنی ده ښه تیاره ده گرارې بجلی او تندر راپریوخی چه الله تعالی دي حفاظت اوکړی. د ده ملگری کتل چرته دی؟ خپلې گوتې به هم نه ښکاریدې. کوم منافقان چه مونږ سره هغوی یو په یو دي پشانوجورولوسره چه زمونږ بال بچ ټول هلته دي اوډ کور ساتندونکي هيڅ څوک نشته. حضور ؐ له راتلل اواجازت به نی اخستلو اوحضور ؐ هم یوکس هم منع نه کړو چاچه ونیل زه لارشم حضور ؐ به فرمانیل په شوق سره څه. یویوشواو خوئیدل اومونږ صرف درې سوه پاتې شو. حضور ؐ تشریف راوړو یویو نی اوکتلو اوزما عجیبه حال وو نه ماسره د دښمن نه د بچ کیدو څه وسله شته اونه د یخنی نه د بچ کیدو څه کپړه. صرف زما د بنځې یو وړوکی غوندې څادر وو چه زما زنگنونوته هم نه رسیدلو. کله چه حضور ؐ ماله راغلو نو هغه وخت ما په خپلو زنگنونو کنبي سرور کړې تیت ناست ووم او رچیدلم حضور ؐ تپوس اوکړو داڅوک دي؟ ماونیل حذیفه. ونی فرمانیل حذیفه وأوره والله په ماخوزمکه تنگه شوه چه هسې نه د اودریدو راته اووانی زه خو ډیر خراب یم خو کولې مې څه شو د حضور ؐ فرمان وو ما ونیل حضور اکرم ؐ اورم ارشاد؟ حضور ؐ اوفرمانیل په دښمنانو کنبي یوه نوې خبره کیدونکې ده لار شه دهغې خبر راوړه. والله په هغه وخت کنبي زما نه د چازیاته ویره نه وه نه یخنی وه. خودحضور ؐ حکم اوریدوسره اودریدم اوروان شوم مااوریدل چه حضور ؐ ماته دعاکوله اودي دعاسره مااوکتل چه زما په زړه کنبي هيڅ ویره اوخطره نه وه. بيا حضور نبی کریم ؐ ماته آواز راکړو ونی فرمانیل گوره حذیفه ماته د واپس راتلوپورې هلته څه نوې کار اونه کړې. په دي روایت کنبي داهم دی چه ما ابوسفیان اول نه پیژندلو. زه لارم نوهلته هم دا آوازونه کیدل ځنی واپس لارښی. ما یوه عجیبه خبره داهم اوکتله چه هغه خطرناکه هوا چه دیگونه نی اړول هغه صرف د هغوی دلښکرپورې وه والله د هغوی نه یولیشتم هم بهر نه وه. ما اوکتل چه کانړی په الوتو الوتو په هغوی راپریوتل.

حذیفه فرشتې اولیدې. کله چه واپس لارم نو ما اوکتل چه تقریبا شل سواره دی چه پټکی وهلی دی هغوی ماته اوونیل زه لار شه اورسول الله ﷺ ته خبرورکړه الله تعالی تاسوته کامیابی درکړه او ستا دښمنانوته نی ماتې ورکړه. په دي کنبي داهم دی چه د نبی کریم ؐ په عادت مبارک کنبي داهم داخل وو چه کله به هم د ویرې اومشکل وخت وو نوهغوی به مونږ شروع کولو کله چه ما حضور ؐ ته داخبر ورکړو نوهم هغه وخت داآیت نازل شو. نو په آیت کنبي د لاندې طرف نه د راتلونو مراد بنو قریظه دی دسختي ویرې اوگبراهت په وجه نی سترگې اولته شوې وې اوزړونه نی ځلې له راغلی وو اوقسم قسم گمانونه کیدل. تردې چه بعضې منافقانو خو ونیل چه په دي اوس جنگ کنبي به کافر غالب راځی. نوډ عامو

(۱) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب غزوة الاحزاب: ۱۷۸۸، ابن حبان: ۷۱۲۵، ذلال النبوة: ۴۹/۳.

منافقانو به څه تپوس کوي؟ معتب بن قشیر و نیل حضور ﷺ خو مونږ ته و نیل چه تاسو به د قیصر او کسری د خزانو مالکان جوړیږئ او دلته دا حالت دې چه متیازو له تلل هم سخت دی. دامختلف گمانونه د مختلف خلق وو او مسلمانانو خو یقین کولو چه غلبه به هم زمونږ وی لکه چه فرمان دې (وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا) (۱) خو منافقینو به و نیل چه دې خل خو به په یوخل ټول مسلمانان سره د حضور ﷺ (نعوذ بالله) لکه د ځاځرو مولو پرې کړې شی. صحابه کرامو ﷺ بالکل د دې ویرې او پریشانۍ په حالت کښې رسول الله ﷺ ته و نیلې و و حضور ﷺ دې وخت کښې مونږ ته د دې نه بچ کیدو څه دعا او ښانې حضور ﷺ او فرمائیل دادعاوانې ((اللهم استر عورتنا وامن روعاتنا)) یا الله زمونږ پرده اوساتې یا الله زمونږ ویره او خطر په امن سره بدله کړې. دیکخوا د مسلمانانو دا دعاگانې راوچتې شوې او اخوا د رب لښکرې د هوا په شکل کښې راغلې او کافران ئې پانږې پانږې کړل. (۲) فالحمد لله.

هٰنَالِكَ	اَبْتَلِي	الْمُؤْمِنُونَ	وَزَلْزَلُوا	زَلْزَالَ شَدِيدًا ۵
په دغه وخت کښې	اواز مائیلې شو	مومنان	اواو جر قولي شو	په جر قولو سختو سره
په دغه موقع د مسلمانانو پوره امتحان واخستې شو	او په زوره زوره او جر قولي شو			
وَإِذْ	يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ	وَالَّذِينَ	فِي قُلُوبِهِمْ	مَّرَضٌ
او یاد کړه کله چی	و نیل	اومانفغانو	اوهغه کسانو چی په زړونو دهغوئ کښې	امریض وو
او څه وخت چی منافقانو اوهغه کسانو چی په زړونو کښې ئې بیماری وه	اواو وینا کوله			
مَا وَعَدَنَا	اللَّهُ	وَرَسُولُهُ	إِلَّا غُرُورًا ۵	وَإِذْ قَالَتْ
چی وعده نه ده کړې	زمونږ سره	الله	اورسول دهغه	اومگر ددوکی
چی مونږ سره خو الله ﷺ	او دهغه رسول	دهوکی وعده کړې وه	او څه وخت چی	د دوی یوې ډلې
طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ	يَا أَهْلَ يَثْرِبَ	لَا مَقَامَ	لَكُمْ	فَارْجِعُوا
یوې ډلې	دهغوئ نه	اے د یثرب (مدینې) خلقو	نشته هیڅ ځانې	تاسو لره
او و نیل	ا ئې د مدینې خلقو	تاسو	ددښمن مقابلې ته	نشئ ټینګیدې
ا نو واپس لاړئ				
وَيَسْتَأْذِنُ	فَرِيقٌ مِّنْهُمْ	النَّبِيَّ	يَقُولُونَ	إِنْ يَبُوتْنَا
او اجازت غواړی	یوه ډله	دهغوئ نه	د نبی ﷺ نه	وانی هغوی
اویو ډلې د (پیغمبر نه) نه د واپس تلو اجازت غوښتلو	.....	دائی او و نیل چی	زمونږ	کورونه په
عَوْرَةً ۵	وَمَا هِيَ	بِعَوْرَةٍ ۵	إِنْ يُرِيدُونَ	إِلَّا فِرَارًا ۵
غیر محفوظ دی	حال دا چی نه دی هغه	غیر محفوظ	نه لری اراده دوی	مگر
دا ځکه پراته دی	حالانکه هغه په ډاګه نه وو	خو دوی صرف	د تیښتې	لار کتله

قوله تعالى: **وَأَذِيقُوا الْمُنَافِقِينَ**

د منافقانود جنگ د میدان نه تیخته:- د ویری او پریشانی داحال بیانولی شی کوم چه د جنگ احزاب په موقعه باندې مسلمانانوته وو چه دبهر نه دښمن په پوره لښکرو سره گیره اچولې ولاړ دې. دننه په ښار کښې د بغاوت اورلگیدلې دې. یهودیانوناڅاپی صلح ماته کړه او بې آرامی پیدا کړه. مسلمانان دخوراک څښاک د خیزونو پورې تنگ شو. منافقان ښه په ښکاره جداکیدل. د کمزوری زړه والا خلقو قسم قسم خبرې جوړولې. ونیل چه بس د الله تعالی د رسول ﷺ وعدې مو اوکتلې. څه خلق دی چه د یوبل په غوږونو کښې شپیلی وهی چه گوره پاگل شوې څه ؟ گورې نه؟ دوه گهرو کښې به نقشه بدله شی تختی واپس شنی واپس خنی.

یا اهل یثرب، د یثرب نه مراد مدینه منوره ده: د یثرب نه مراد مدینه طیبه ده. لکه چه په حدیث کښې دی ماته په خوب کښې ستاسو د هجرت ځای خودلې شوې دې. چه ددوو غریزو میدانونو په مینځ کښې دې اول خوزما خیال شوې وو چه دا هجر دې خونه دا یثرب دې. (۱) یوبل روایت کښې دی چه هغه ځای مدینه طیبه ده. البته داخیال هم ساتنی چه په یوضعیف حدیث کښې دی چه څوک مدینې طیبه نه یثرب اووانی هغه دې استغفار اوکړی مدینه خو طابه ده هغه طابه ده. (۲) دا حدیث صرف په مسند احمد کښې دې اود دې په اسنادو کښې ضعف دې. ونیلې شی چه د عمالیق نه کوم سرې راغلي وو او حصار شوې وو د هغه نوم یثرب بن عبید بن مهلاتیل بن عوص بن عملاق بن لاود بن ارم بن سام بن نوح وو. د دې د پاره دابزار هم د هغه په نوم باندې مشهور کړې شو. داهم یوقول دې چه په تورات کښې د دې یولس نومونه راغلي دی. مدینه طابه جلیله جابزه محبه محبوبه قاصمه مجبوره عذرا مرحومه طیبه. کعب احبار رضی الله عنه فرمائی چه مونږ په تورات کښې داعبارت وینو چه الله تعالی مدینې منورې ته اوفرمائیل ای طیبه اوای طابه اوای مسکینه په خزانو کښې مه اخته کړه په ټولو ځایونو باندې به ستا درجه اوچته وی. څه خلقو خو په دې موقعه په خندق کښې ونیل دلته حضور ﷺ سره د پاتې کیدو ځای نشته خپلو کورونوته واپس لاړشنی. بنوحارثه ونیل یارسول الله ﷺ زمونږ په کورونو کښې د غلاکیدو خطر ده. هغه خالی پراته دی مونږ له د واپس تلواجازت پکار دې. اوس بن قیظی هم دا ونیلې وو (۳) چه زمونږ په کورنو کښې د دښمن د ننوتو اندیښنه ده مونږ ته د تلو اجازت راکړنی. الله تعالی دهغوی د زړه خبره اوخودله چه دوی خو دهوکه کوی په حقیقت کښې هیڅ عذر هم نشته په نامردنی سره تختی د جنگ نه ځان پټوی خونیدل غواړی.

وَلَوْ دَخَلْتَ	عَلَيْهِمْ	مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سَلُوا
اوکه چری داخل شوې وې	داکافران په هغوی باندې	د اطرافو د مدینې ښار ته ایبا اطلب شوې وې دهغوی نه
اوکه چری د مدینې د طرف نه پرې څوک راننوخی	اودوی ته دفساد جوولو وینا اوکړی	
الْفِتْنَةَ	لَا تَوَهَا	وَمَا تَلَبَّثُوا
دفتني جوړولو	انو خامخا به ورغلی وې هغې له	اووخت به نه وو تیر کړې هغوی په جوړولو دفتني کښې
نو په هغې پسې به (په منډه) ورشی	او په دغه کورونو کښې به ډیر لږ (ناست)	

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب اذا رای بقر النحر: ۷۰۳۵، صحیح مسلم: ۲۲۷۲، ابن حبان: ۶۲۷۶.

(۲) احمد: ۲۸۵/۴، مستدای یعلی: ۱۶۸۸.

(۳) الطبری: ۲۲۵/۲۰.

الْاَيْسِرًا ۝	وَلَقَدْ كَانُوا	عَاهِدُوا اللَّهَ	مِنْ قَبْلُ
مگر دیر لے اووڑ دا خاق چي وعده ني کري وه دالله سره مخکبي ددي نه			
لَا يُولُونِ الْاَدْبَارُ ۝	وَكَانَ	عَهْدُ اللَّهِ	مَسْئُولًا ۝
چي نه به مگر زوي شاگاني او ده وعده الله چي تپوس به ني خامخا کيري ورته اووايه			
لَنْ يَنْفَعَكُمْ	الْفِرَارُ	إِنْ فَرَرْتُمْ	مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ
هرگز به فايده درنگري تاسو له دا تينسته که او تينستي تاسو د مرگ نه يا دقتل نه			
وَأَذَا	لَا تَمْتَعُونَ	إِلَّا قَلِيلًا ۝	قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي
نو بيا به دژوند نه فايده وانگستلي شي مگر لږه ورته اووايه خوک دي هغه کس			
يَعْصِمُكُمْ	مِّنَ اللَّهِ	إِنْ أَرَادَ	بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ
چي اوساتي تاسو دالله نه که اراده اوکري الله په تاسو باندي دنقصان (ضرر) يا اراده اوکري			
بِكُمْ	رَحْمَةً ۝	وَلَا يَجِدُونَ	لَهُمْ
په تاسو باندي درحمت اونه شي موندې دوي دپاره دځانونو خپلو په مقابله دالله کني			
وَلِيًّا	وَلَا نَصِيرًا ۝		
خوک دوست اونه مددگار			
بل خوک دوست يا مددگار موندلي نشي			

قوله تعالى: وَلَوْ دَخَلْتَ عَلَيْهِمْ
 د جهاد نه د تيختي سزا: - کومو خلقو چه دا عذرونه کول او د جهاد نه تختيدل چه زمونږ کورونه يوازي دي د
 کوم بيان چه پورته تير شو. د هغوی باره کني الله تعالی فرماني که په دوي باندي دښمن د څلورو واړو
 طرفونو نه راشي او د هر طرف نه راتاوشي اوبياد دوي نه په کفر کني د داخليدو سوال اوکري نو بي
 تامله به کفر قبول کري خود لږې ويرې اوخيالي دهشت په وجه د ايمان نه لاس راکاږي. دا د هغوی
 خرابي بيانوي. بيا فرماني هم دا خو هغه دي چه اول ني اوږدې اوږدې خبرې کولې که هرڅه ولي اونه
 شي مونږ د جنگ د ميدان نه تيختي والا نه يوولي دوي نه پوهيږي کومې وعدي چه دوي الله تعالی
 سره کړې وې الله تعالی به د هغې تپوس پوښتنه کوي.

قوله تعالى: قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ

بیا ارشاد کیجی کہ دمرگ نہ تیختہ د جنگ نہ خان پتول میدان کنبی شا کولوسرہ خان نہ شی بیج کولی بلکہ دیر ممکن دی چہ د اللہ تعالیٰ ناخاپی نیول دیر زر راشی او د دنیا لہ شان نفع ہم حاصلہ نہ کری شی سرہ د دی چہ دنیا خود آخرت غوندی باقی خیز پہ مقابلہ کنبی تولہ پہ تولہ سپکہ او صرف بی فاندی خیز دی بیا فرمانی چہ بغیر د اللہ تعالیٰ نہ ہیخ خوک نہ شی ورکولی نہ دبل پہ ذریعہ ورکولی شی نہ امداد کولی شی اونہ پہ حمایت سرہ راتلی شی اللہ تعالیٰ خو خپلی ارادی پورہ کوی

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ

بیشکد بنہ پیڑنی اللہ | مخہ بندونکی (پہ کار دجنگ کنبی) |

اللہ ﷻ پہ تاسو کنبی ہغہ کسان بنہ پیڑنی

مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ

ستاسو نہ | او ویونکی | رونرو خپلو تہ | چی راخی | زمونہ طرفتہ | اونہ راخی ہغوی |

(چی پہ جہاد کنبی دشریکیدو نہ) منع کوی | او خپلورونرو تہ وائی چی زمونہ طرفتہ راشی

الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖ فَإِذَا

جنگ تہ | مگر | لہ | چی سخت بخیلان دی | پہ تاسو باندي (پہ ملگرتیا کنبی) | پس ہر کلہ

او خپلہ ہم پہ جنگ کنبی شرکت نہ کوی مگر دیر کم | ستاسو پہ حق کنبی دیرشومان دی

جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَقْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ

چی راشی یرہ | انو وینی تہ ہغوی لہ | چی گوری | تاتہ | چاپیرہ گرخی سترگی دہغوی |

نوہر کلہ چی دویری وخت راشی | نو تہ ئی وینی چی داسی درتہ گوری چی (لہ ویری نہ) ددوی سترگی

كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا

پشان دہغہ چا | چی بیہوشی راوستلی شوی وی | پہ ہغہ باندي | دمرگ نہ | پس ہر کلہ چی

تاوراتاؤ کیجی | لکہ چی دمرگ بی ہوشی پری راغلی وی | خو چی ویرہ (تری نہ)

ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِالسِّنَةِ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۖ

لارہ شی یرہ | انو ملاویری | ستاسو سرہ | پہ ژبوتیرو سرہ | زیات حریصان | پہ خیر باندي |

لارہ شی | نو دوی د مال غنیمت پہ لالچ کنبی پہ تیزو ژبو سرہ تاسو تہ پیغورونہ درکوی

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۖ وَكَانَ

دا کسان چی دی ادوی ہر گز ایمان نہ دی راوری | پس ضائع کرل اللہ | عملونہ ددوی | او دی دا کار

دی خلقو ہوا ایمان نہ دی راوری | نو اللہ ﷻ ددوی تول عملونہ برباد کرل

ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝

پہ اللہ باندي | آسان |

اودا خبرہ اللہ تہ دیرہ آسانہ دہ |

قوله تعالى: قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ

د جہاد نہ تیختہ پہ اصل کنبی د ایمان نہ تیختہ ده۔ الله تعالى په خپل محیط علم سره هغوی پیژنی کوم چه نور خلق هم د جہاد نه منع کوی. خپلو ملگرو یارانودوستانو او د خاندان اوقبیلې خلقوته وائی راځنی تاسو هم مونږ سره شنی. خپل کورونه خپلې زمکې او بچی مه پرېږدنی. پخپله هم جہاد ته نه راځی دایوه بله خبره ده چه کله کله مخ راښکاره کړی اونوم اولیکې. د اویر بخیلان دی نه د دوی نه تاته څه امداد رسیدلې شی اونہ د دوی په زړه کنبی ستاسره څه همدردی شته نه په مال غنیمت کنبی ستا په حصه خوشحاله دی. د ویرې په وخت کنبی خود دې بزدلانو وارخطا کیږی اوسترگې توغې توغې کیږی. د ناامیدنی په نظر سره گوری. خوچه ویره ترې لرې شی نو بیا اوږدې اوږدې ژبې راوویستی او غټې غټې دعوی کولې. مونږ له راکړه مونږ له راکړه شورې جوړ کړې وی. مونږ ستاسو ملگری یو مونږ د جنگ خدمات پوره کړې دی زموږ حصه هم شته. خود جنگ په وخت کنبی خپل شکل هم نه ښائی د منډې وهونکو شاته او جنگ کونکو پسې شاته پاتې کیږی. د مال په طمع اولالچ کنبی لکه د مچانو په شان اینختې وی ښه ده چه دروغ او نامردی دواړه عیبونه په چا کنبی راجمع وی د هغه په شان بې خبره انسان به بل څوک وی؟ د امن په وخت کنبی مکر توب بد اخلاقی خرابې ژبې او د جنگ په وخت کنبی نامردی ژړه غوږی او د ښځو په شان خصلتونه. د جنگ په وخت کنبی د حائضه ښځې په شان ځان له یوازي او د مال د اخستلو په وخت کنبی د خړو په شان چغې وهل. الله تعالى فرمائی خبره دا ده چه د هغوی زړه د شروع نه د ایمان نه خالی دې ځکه خود هغوی عملونه هم بې کاره دی دا ټول الله تعالى ته آسان دی.

يُحْسِبُونَ	الْأَحْزَابَ	لَمْ يَذْهَبُوا
ا گمان کوی دوی په حمله کونکو ډلو باندې چی لانه دی تلی هغوی		
ادوی دا گمان کوی چې په مدینه باندې حمله کونکي لښکري لا واپس تلې نه دی		
وَأَنَّ يَأْتِ	الْأَحْزَابَ	يُودُّوْا لَوْ أَنَّهُمْ بَادَوْنَ
او که بیا راشی (حمله اوکړی) ډلې انو خوښوي به دوی کاش چی دوی اوسیدونکی وي او که دغه لښکري بیا راشی انو دوی به دا غوره او گټورې چې بهر په میرو کنبی ډیره وی		
فِي الْأَعْرَابِ	يَسْأَلُونَ	عَنْ أَنْبَاءِكُمْ
په باندو کنبی چی تپوسونه نې کولې (دلرې نه) د خبرونو (یعنی حالاتو) ستاسو او که وې دوی		
.....تش ستاسو د حالاتو تپوسونه بین کولې او که چرې دوی تاسره هم وی		
فِيكُمْ	مَا قَاتَلُوا	إِلَّا قَلِيلًا
په منځ ستاسو کنبی نه به وژ کړې جنگ دوی مگر لږ په تحقیق سره ده ستاسو دپاره		
نو په جنگ کنبی به ډیره کمه حصه اخلی (مسلمانانو) تاسو دپاره (په دې سختو حالاتو) کنبی درسول الله		
فِي رَسُولِ اللَّهِ	أُسْوَةٌ	حَسَنَةٌ
په رسول دالله کنبی نمونه ښه بهتره دپاره دهغه چا چی امید لری هغوی دملاقات دالله		
په ذات کنبی ښائسته نمونه موجوده ده داسې خلقو دپاره چې دالله ﷺ او دقیامت دورځي		

وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهُ كَثِيرًا ۝ وَلَهَا رَأَ الْمُؤْمِنُونَ

او دورخی دآخرت | او یادوی الله | دیر | او هر کله چی | اولیدلی | مومنانو |
نه ویریدی | او الله ﷻ دیر دیر یادوی ..... او څه وخت چی مومنانو دغه لښکری اولیدلی نو

الْأَحْزَابَ ۝ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ

لښکری | نو او وئیل دوی | دا هغه څیز دی | چی ددی وعدې کړی وه زمونږ سره الله |
وی وئیل | چی دا خو هغه موقع ده چی الله ﷻ او د هغه رسول دکومې وعده کړې وه

وَرَسُولُهُ ۝ وَصَدَقَ اللَّهُ ۝ وَرَسُولُهُ ۝ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا

او رسول دهغه | او رښتیا وه خبره دالله | او درسول دهغه | او زیات نه کړو دوی لره دې واقعی | مگر
..... او الله ﷻ اودده رسول ﷺ رښتیا وئیلی وو | او کفارو دې حملې

إِيْمَانًا ۝ وَتَسْلِيمًا ۝

ایمان | او غاړه ایښودل ددوی |

ددوی ایمان او اطاعت نور هم زیات کړو |

قوله تعالى: يَخْشَوْنَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا

نفاق بزدلی ده:- د هغوی د بزدلۍ او ویرې داحال دې چه تراوسه پورې د هغوی د دې خبرې یقین اونه شو چه د کافرانو لښکر واپس شو اوداخطر ده چه هغوی چرته بیارواپس نه شی. د مشرکانو لښکر کتلو سره نې وارخطاشی اوواښی چه افسوس مونږ مسلمانانوسره په دې ښارکښې هیو وو نه. بلکه چرته د باندچیانو سره په ښارو بنجرو او لرې ځنگلونوکښې وې چرته د تلونکو راتلونکوخلقونه مو تپوس کولو چه د جنگ څه اوشو؟ الله تعالی فرمائی چه که دوی تاسره وی هم نو بې کاره دی د دوی زړونه مړه شوی دی د نامردنۍ گونډۍ (وینو) هغه ډډکړی دی دوی به څه جنگ اوکړی اوڅه بهادری به اوبښائی؟

قوله تعالى: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

د رسول الله ﷺ ژوندیوه ښکلې نمونه ده:- دا آیت دیر لوی دلیل دی په دې امر باندې چه د نبی کریم ﷺ ټول اقوال افعال احوال اقتدار منل پیروی کول د تابعدارنۍ لائق دی. په جنگ احزاب کښې هم چه کوم صبر تحمل بې مثاله بهادرني مثال حضور ﷺ قایم کړولکه د الله تعالی د لارې تیاری د جهاد شوق اود سختۍ په وخت کښې هم د رب نه د آسانۍ امید هغه وخت نبی اکرم ﷺ اوخودلو نویقینا دا ټول څیزونه د دې قابل دی چه مسلمانان دې دا د خپل ژوندیوعظیم حصه جوړه کړی اودخپل خوږنې حبیب کبریااحمدمجتبی احمدمختار حضرت محمد مصطفی ﷺ د خپل ځان د پاره یوه بهترینه نمونه جوړه کړی اوپه دې صفتونوسره خپل ځان هم متصف کړی. د دې د پاره قرآن کښې هغه خلکوته کوم چه په هغه وخت کښې روستوشوی وو اود ویرې اوپریشانۍ ښکاره کونه نې کوله فرمائی چه تاسو زما دنبی ﷺ تابعدارۍ ولې اونه کړه؟ زمارسول ﷺ خو په تاسوکښې موجود وو د هغه نمونه ستاسو په وړاندې وه. تاسو نه نې نه یوازي د صبر اواستقامت تلقین کړې وو بلکه د ثابت قدمۍ استقلال او اطمینان یولوئ غرستاسوپه وړاندې ولاړوو. که تاسو په الله تعالی باندې په قیامت باندې ایمان ساتلونو بیا هیڅ وجه نه وه چه تاسو به خپل رسول ﷺ د خپل ځان د پاره نمونه اومثال نه گرځولو؟

قوله تعالى: وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ

در بشتونی مؤمنانو دایمان بیان: بیاد الله تعالی در بشتونی مؤمنانو اود الله تعالی در فوخیانو در حضور ﷺ در بشتونی ملگرو او کک ایمان والا بیان کولی شی چه هغوی کله در کمزوری زره والا کافرانو لبسکر اولیدو نو په اول نظر کنسې او وئیل چه هم په دوی باندې در فتح موندلو مونږ ته خوشخبری لوزیری ملاو شوی دې او هم در دوی در شکست مونږ سره وعده کړې شوې ده. او وعده هم در چا د الله تعالی اود هغه در رسول ﷺ. اود انا ممکن دی چه در الله تعالی اود هغه در رسول ﷺ وعده غلطه شی. یقینا در دې جنگ در کامیابی سهره به هم زمونږ په سرونووی. در هغوی دې پوره یقین در ایمان رېشتونی جذب الله تعالی هم اولیدله او په دنیا و آخرت کنسې بهترینه کامیابی هغوی ته ورکړه. ډیر ممکن دی چه در الله تعالی در کومې وعدې په دې کنسې ارشاده ده هغه دا آیت وی چه په سورت بقره کنسې تیر شوی دې. ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْمُ الْبَاسَاءِ وَالضَّرَاءُ وَلَوْلَا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ (۱) یعنی آیا تاسودا او گنډل چه بغیرد دې نه چه ستاسو از مینست اوشی تاسو به جنت ته لار شنی؟ تاسو نه در وړاندې خلقو هم از مینست شوې دې هغوی په غم تکلیف جنگ جگړو کنسې راگیر کړې شوی وو تردې چه هغوی او جر قولي شو چه در ایماندارانو او پخپله در رسول الله ﷺ در خلې مبارکې نه او وتل چه در الله تعالی امداد کنسې وخت ولې اولگیدو؟ یاد ساتنی در الله تعالی امداد ډیر نیزدې دې. (۲) یعنی دا خو صرف امتحان دې دیکخوا تاسو ثابت قدمی او خودله اخواد الله تعالی امداد راغلو. الله تعالی اود هغه در رسول ﷺ رېشتونی دی.

در صحابه گرامو د ایمان تعریف: فرمائی چه در رسول الله ﷺ دې صحابه گرامو چه در خپل مخالفینو دا دومره گنډه اولیده نو در هغوی یقین نور هم زیات شو. دوی په خپل ایمان او خپل تسلیم کنسې نور هم زیات شو. پوره یقین نی اوشر فرمانبرداری نی نوره هم زیاته شوه. په دې آیت کنسې دلیل دې در ایمان په زیاتیدو باندې او په نسبت در نورو در هغوی د ایمان کلکیدو. در جمهور و ائمه حضراتو هم دغه مذهب دې چه ایمان زیاتیری او کمیری. مونږ هم در دې تقریر دبخاری شریف در شرح په شروع کنسې کړې دې. والله الحمد والمنه. فرمائی چه دې سختیا او تاو تریخ اودې تنگ حالنی دا حال اودانقشه در هغوی چه کومه در ایمان په الله تعالی باندې وه نوره نی هم زیاته کړه اود منلو کوم خوئی چه په هغوی کنسې وو د الله تعالی اود رسول الله ﷺ خبرې به نی منلې او په هغې باندې عمل کونکی وو په دې تابعدارنی کنسې نور هم زیات شو.

مَا	عَاهَدُوا	اللَّهُ	عَلَيْهِ	فَمِنْهُمْ	مَنْ	صَدَقُوا	رِجَالٌ	مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
خینی د مومنانو نه داسې سړی (خلق) دی چې رشکتیا کړه هغوی								
په مومنانو کنسې بعضې داسې دی چې د الله ﷻ سره نی								
هغه خبره چې وعده کړې وه هغوی د الله سره په هغې باندې پس خینی د هغوی نه هغه څوک دی								
خپل لوظ په رېشتیا پوره کړو ..... نو په دوی کنسې خو خینی هغه دی چې خپله منېسته پوره کړه								

قَضَىٰ نَجْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا

چی پورہ نہی کرو | نذر خپل | اوځینی دهغوی نه | هغه دی | چی انتظار کوی | او بدل نہی نه | کرو عمل خپل | او څوک په کنبی | لا د وخت انتظار کوی | او دوی (په خپله رویه کنبی) ذره بر بدل

تَبْدِيلًا ۝ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ

به بدلولو سره | دپاره ددی چی بدله ورکړی | الله | رښتینو مسلمانانو ته | درښتینولی: دهغوی نشو | دا واقعہ ځکه اوشوه | چی الله ﷻ رښتونو مسلمانانو ته ددوی درښتیا و اجر ورکړی

وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ ۝ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ

او چی سزا ورکړی | منافقانو له | که خوښه نہی شی | یا رجوع په رحمت سره وکړی | په هغوی باندي او منافقانو ته که چرې او غواړی نو سزا ورکړی | ..... یا د هغوی توبه قبوله کړی

إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

بیشکه الله | دی | اښونکی | مهربانه |

بیشکه الله ﷻ ښونکی مهربان دی

قوله تعالى: مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا

مومنانو او کافرانو کنبی فرق: د منافقانو ذکر پورته تیر شوچه د وخت نه وړاندې خو د خپل ځان قریانی کولو اوږدې اوږدې دعوی کولې خو په وخت راتلو کنبی پوره بزدل او نامرده ثابت شو. ټولې وعدې هم داسې پاتې شوې او د ثابت قدمی په ځای ښاکړې او تختیدل. دلته د مومنانو ذکر کولې شی چه هغوی خپلې وعدې پوره کړې وئې خودلې. بعضو د شهادت جام نوش کړو او بعضی د دې په انتظار کنبی بی ارامه ناست دی. په صحیح بخاری کنبی حضرت زید بن ثابت ؓ فرمائی کله چه مونږ قرآن پاک لیکل شروع کړه نوماته یو آیت نه ملاویدلو سره ددې چه په سورت احزاب کنبی هغه آیت ما پخپله د رسول الله ﷺ د مبارکې ژبې نه اوریدلې وو. آخر حضرت خزیمه بن ثابت انصاری ؓ سره دا آیت ملاو شو. دهغه صحابی دې چه د ځاځان له گواهی چه رسول الله ﷺ د دوو کسانو برابره کړې وه. هغه آیت (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَجْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا) (۱)

ددې ایت مبارک شان نزول او تفصیل: دا آیت د حضرت انس بن نضر ؓ باره کنبی نازل شوې دې. (۱) واقعہ دا ده چه هغوی په جنگ بدر کنبی نه وو شریک شوی د څه چه هغه ته سخت افسوس ووچه د ټولونه اول جنگ کوم کنبی چه رسول الله ﷺ پخپله بذات خود شریک ووزه شامل نه شوم. اوس چه د جهاد موقعه راشی زه به الله تعالی ته خپل صداقت ښایم. داهم چه زه به څه کوم؟ د دې نه زیاته وینا کولوسره اوویریدو. اوس چه کله د جنگ احد موقعه راغله نو هغه اوکتل چه مخامخ حضرت سعد بن معاذ ؓ راوړان دې هغه نی چه اوکتلو نو په حیرانتیا سره نی تپوس اوکړو ابو عمر چرته روان نی؟ والله ماته خود احد د غرنه اخواته د جنت خوشبویانې راځی. دې وینا کولوسره هغه وړاندې شو او مشرکانوسره نی ښه توره اوچلوله مسلمانان واپس شوی وو او دې یوازې وو د هغه بی شانه حملو د

(۱) ۳۳/ الاحزاب: ۲۳.. صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب (فمنهم من قضی نجبه ومنهم من ينتظر...) ۴۷۸۴:

ترمذی ۳۱۰۴.

(۲) صحیح بخاری حواله سابق: ۴۷۸۳.

گافرانو غائبونہ مات کری وو او پہ چغو مصورو سرہ راغلہ اود خلورو وارو طرفونہ نی راگیرکړو او شہید کری شو۔ پہ هغوی باندې د اتیاو نہ زیات زخمونہ راغلی وو خہ د نیزې خہ د توري اوخہ د غشو۔ د شہادت نہ پس چا هغه اونه پیژندو تردې چہ د هغوی خور هغه اوپیژند او هغه ہم د لاسونو د گوتو بندونہ کتلوسره۔ ہم د هغه بارہ کنبې دا آیت نازل شوې دې۔ (۱) او هغه ہم داسې وو چہ خہ نی ونیلې وو هغه نی اوخودل ﷺ۔ یوبل روایت کنبې دې چہ کله مسلمانان اوتختیدل، رسول کریم ﷺ عرض اوکړو چہ یا الله هغوی چہ خہ اوکړل د هغې نہ خو زه معذوری ښکاره کوم او مشرکانو چہ خہ اوکړه د هغې نہ ویزاره یم۔ پہ دې کنبې داهم دی چہ حضرت سعد ﷺ هغه ته اوفرمانیل زه تاسره یم ورسره لار ہم شو خو فرمانیلې چہ هغه خہ کول هغه زما د طاقت نہ بهر وو۔ (۲) د حضرت طلحہ ﷺ بیان پہ ابن ابی حاتم کنبې دې چہ د جنگ اُحدنہ رسول الله ﷺ مدینې ته واپس راغلو نویہ منبرباندې کیناستو او د الله تعالیٰ حمد او ثنا نی بیان کړه او مسلمانانوسره نی همدردی ښکاره کړه۔ اوکوم کوم چہ شہیدان شوی وو د هغوی درجې نی اوخودلې۔ بیانی د دې آیت تلاوت اوکړو۔ یومسلمان اودریدو تپوس نی اوکړو د کومو خلقو چہ پہ دې آیت کنبې ذکر دې هغه څوک دی۔ پہ دې وخت کنبې زه مخامخ راروان ووم اود شین بښن رنگ دوه کپړې مې اچولې وې۔ حضور ﷺ زما طرف ته اشاره اوکړه ونی فرمانیل ای تپوس کونکیه داهم پہ هغوی کنبې دې۔ (۳) د هغه خوي حضرت موسیٰ بن طلحہ ﷺ حضرت معاویہ ﷺ دربار ته لارو کله چہ د هغه ځای نہ واپس راغلو نو د دروازی نه بهر وتلې ووچہ جناب معاویہ ﷺ واپس راوغوښتو او ونی فرمانیل راشه مانه یوحديث واوره۔ ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چہ ستا پلارطلحہ ﷺ د هغوی نہ دې۔ دچا بیان چہ پہ دې آیت کنبې دې چہ هغوی خپله وعده اونذرپوره کړو۔ (۴)

رب العالمین د هغوی بیان کولوسره فرمائی چہ بعضې خود هغه ورځ پہ انتظار دی چہ بیا دې جنگ وی او هغوی خپله کارگذاری الله تعالیٰ ته اوبنای اود شہادت جام نوش کری۔ نو بعضو خوصداقت او وفاداری ثابتہ کړه اوبعضې د موقعه پہ انتظار کنبې دی۔ هغوی نہ خپله وعده بدله کړه او نہ د نذر نہ پوره کولو د هغوی څه خیال شته بلکہ هغوی پہ خپله وعده باندې کلک ولاړ دی۔ هغوی د منافقانو پہ شان پہ وخت باندې بهانې جوړونکی نہ دی۔ دا ویره اوزلزله صرف د دې د پاره وه چہ خبیث اوطیب فرق معلوم شی او ښه اوبدحال هرچاته ښکاره شی۔ ځکه چہ الله تعالیٰ خو عالم الغیب دې د هغه په نیز خو پټ او ښکاره برابر دی۔ چہ کوم نہ دی شوی هغه ہم داسې پیژنی لکه چہ هغه شوی وی۔ خود هغه عادت دې چہ ترکومې مخلوق عمل اونه کری هغوی ته صرف دخپل علم په وجه سزا اوبدله نه ورکوی۔ لکه چہ الله تعالیٰ ارشاد دې ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجْتَهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَنَّكُمْ﴾ (۵) مونږ به سناسو ښه پرتال اوکړو اومجاهدین اوصابرین به تاسو نه بیل کړو۔ نو د وجود نه د اول علم اود وجود نه پس علم دواړه الله تعالیٰ ته دی اودې نه پس جزا اوسزا۔ لکه چہ فرمائی ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ (۶) یعنی الله تعالیٰ چہ په کوم حال باندې تاسو نی هم په هغې

(۱) صحیح مسلم کتاب الجہاد باب ثبوت الجنة للشہید: ۱۹۰۳، ترمذی: ۳۲۰۰، احمد: ۱۹۳/۳۔

(۲) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورۃ الاحزاب: ۳۲۰۱، صحیح مسلم: ۲۸۰۵۔

(۳) ترمذی حوالہ سابق: ۳۲۰۳ وسندہ حسن، مسند ابی یعلیٰ: ۶۶۳ بتصرف یسر۔

(۴) ترمذی حوالہ سابق: ۳۲۰۲ وسندہ حسن، ابن ماجہ: ۱۲۶۔

(۵) ۴۷/عند: ۳۱۔

(۶) ۳/آل عمران: ۱۸۲۔ الخ

باندې مؤمنان پريږدي نو داسې نه ده چه بنه اوبد تميز به نه کوي. نه الله تعالى داسې نه دې چه ناسوله دغيبو خبر درکړي. نو دلته هم فرماني چه هغه په دې وجه صادقانو له دخپل رښتياو بدله ورکوي او وعده خلافو منافقانو ته سزا ورکوي يا هغوی ته د توبي توفيق ورکوي چه دوی خپله لار بدله کړي او په رښتوني زړه سره د الله تعالى طرف ته ټيټ شي نو الله تعالى به هم په هغوی مهربان شي او د هغوی خطاگانې به معاف کړي. ځکه چه هغه د خپل مخلوق خطاگانې معاف کونکې او په هغوی باندې مهربانې کونکې دي. دهغه کرم او رحمت د غضب او غصې نه ډير زيات شوې دي.

وَرَدَ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا

او واپس کړل الله هغه کسان اچي کفر ئي کړې وو

او الله ﷻ کافران په غصه کښي ډک واپس کړل

بَغِضَظَهُمْ لَمُيِّنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ

دغصې دهغوی سره اچي حاصل ئي نه کړو اهيخ خير او کافي شو الله د مومنانو د طرفه

اود هغوی هيخ مراد پوره نه شو او هم الله ﷻ مومنانو دپاره په جنگ کښي

الْقِتَالُ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا

دپاره دجنگ او دې الله قوت والا غالب

کافي شو او الله ﷻ ډير قوي او زبردست دي

قوله تعالى: وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا

په جنگ خندق کښي د الله تعالى د امداد نازلیدل: الله تعالى خپل احسان بيانوي چه هغه طوفان اوباد او باران راوليگلو او خپل نه ښکاريدونکې لښکر ئي راکوز کړو او کافران ئي تس نس کړل او هغوی په سخته نااميدئ او نامرادئ سره خپله ږيره اخواکولو ته مجبوره شو. بلکه که دوی د رحمة للعالمين په امت کښي نه وې نو دې هواگانوبه دوی سره هغه کول کوم چه عاديانوسره هغه بي برکته هواکړې وو. د رب العالمين ارشاد دې چه ترکومي ته په دوی کښي ئي نواله تعالى به دوی ته عام عذاب نه ورکوي. نو دوی ته ئي صرف د خپل شیطانت مزه ور اوڅکله. دهغوی ډله ئي گډوډه کړه اود هغوی ته ئي خپل عذاب اخواکړو. د دوی دا ډله بازی صرف يو خپله نفساني ډله وه نوڅکه هواهغوی خراب کړل کوم سوچونه اوفکرونه ئي چه کړې وو هغه ټول خاورو سره خاورې شو. د کوم خای غنیمت؟ د کوم خای فتح؟ په خپل خان باندې اخته شو. لاسونه ئي مروړل، غاښونه چيچل او د غصې نه تاویدل په ذلت رسوائی نامرادئ او ناکامئ سره واپس شو. د دنيا تاوان ئي خان له اود آخرت نقصان پرې دپاسه. ځکه چه کوم سړي د يوکار اراده اوکړي او هغې ته عملی شکل هم ورکړي نوکه په هغې کښي کامياب شي او که نه نو گناهگار خوبه وي. نو د رسول الله ﷺ د قتل اودهغه د دين د ختمولو خواهش او د هغې تياري اوبيا عمل هرڅه هغوی اوکړل خو قدرت د دواړو جهانوبوج په هغوی باندې راواچولو هغوی ئي سوزیدلي زړه واپس کړل. الله تعالى پخپله د مؤمنانو د طرف نه د هغوی مقابله اوکړه نه مسلمانانو هغوی سره جنگ اوکړو اونه ئي هغوی اخواکړل بلکه مسلمانان په خپل خای باندې پاتې وو او هغوی منډې وهلې. الله تعالى د خپل لښکر عزت اوساته اود خپل بنده اورسول ﷻ امداد ئي اوکړو او پخپله کافی شو.

د جنگ احزاب په موقع در رسول کریم ﷺ دعا: د دې د پاره به حضور اکرم ﷺ فرمائیل چه د الله تعالی نه سوا بل څوک معبود نشته هغه یوازې دې هغه خپله وعده رښتیا کړه د خپل بنده امدادنی او کړو د خپل لښکر عزت نی او کړو تولودنښمنانوسره پخپله مقابلې شو او ټولوته نی ماتې ورکړه. دې نه پس نور څوک هم نشته. (۱) (بخاری ومسلم). حضور ﷺ د جنگ احزاب په موقعه د الله تعالی نه دعا کړې وه هغه هم په بخاری اومسلم کښې روایت ده. حضور ﷺ فرمائیلې وو ((اللهم منزل الكتاب ربهم الحساب اهزم الاحزاب وذلهم)) ای الله تعالی ای د کتاب نازلونکیه ای زر حساب اخستونکیه دې لښکروته شکست ورکړه اودوی اوخوړوه. (۲) په دې فرمان ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۖ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ یعنی الله تعالی د مؤمنانو کفایت په جنگ سره اوکړو. په دې یوه ډیره ښکلې مزیداره خبره ده چه نه یوازې د دې جنگ نه مسلمانان خلاص شو بلکه د بیاد پاره هم همیشه صحابه کرام ﷺ دې نه بچ شو چه مشرکان په دوی حمله اوکړې. تاسو تاریخ اوگورنې د جنگ خندق نه پس د کافرانو همت نه دې شوې چه هغوی په مدینه طیبه باندې یا په حضور ﷺ باندې چرته پخپله حمله کړې وی. د هغوی د سپیرو قدمونه الله تعالی د خپل حبیب پاک ﷺ د قرار او آرام ځای محفوظ اوساتلو. فالحمد لله. په خلاف د دې مسلمانان په دوی باندې ورختلې دی تردې چه د عربو د زمکې نه الله تعالی کفر او شرک ختم کړو. کله چه د دې جنگ نه کافران راوایس شو هم هغه وخت رسول الله ﷺ د پیشنگوښې په توگه فرمائیلې وو چه د دې کال نه پس به قریش تاسو سره جنگ نه کوی. بلکه تاسو به هغوی سره جنگ کوئ. (۳) هم داسې اوشو. تردې چه مکه معظمه فتح شوه. د الله تعالی د طاقت مقابلې د بنده د وس کار نه دې. الله تعالی څوک مغلوب کولې نه شی. هغه د خپل امداد په طاقت سره هغه خواره شوی او گډې وې شوی لښکر روستو کړو. هغوی ته ئې هسې په نوم باندې هم څه فائده ورنه کړه. هغه اسلام او مسلمانان غالب کړل خپله وعده ئې رښتیا اوخودله اوخپل بنده اورسول ﷺ سره ئې امداد اوکړو. فله الحمد.

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ	
اوراکوز کړل الله	هغه کسان
او په اهل کتابو کښې چې کومو خلقو (د مکې)	
ظَاهَرُوهُمْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ	
چې امداد ئې کړې وو دحمله کونکو سره	داهل کتابونه
دکافرانو مدد کړې وو هغوی ئې دقلعه گانو نه لاندې راکوز کړل	
وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ ۖ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ	
اورانې چوږ په زړونو دهغوی کښې	داسې رعب چې یوه ډله قتلوله تاسو او قید کوله تاسو
اودهغوی په زړونو کښې ئې ستاسو رعب واچولو چې بعضې مو ترې اوژل او بعضې مو ترې	
فَرِيقًا ۖ وَأَوْرَثَكُمُ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ	
بله ډله	او په میراث کښې ئې درکړه تاسو له زمکه دهغوی اوکورونه دهغوی اومالونه دهغوی
بنديان کړل اوتاسو ئې د هغوی د زمکو اودکورونو اود نورو مالونو مالکان کړئ	

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الخندق: ۴۱۱۴، صحیح مسلم: ۲۷۲۴، دلائل النبوة: ۴۵۶/۳.

(۲) صحیح بخاری حواله سابق: ۴۱۱۵، صحیح مسلم: ۱۷۴۲، بیهقی: ۴۵۶/۳.

(۳) دلائل النبوة: ۴۵۸/۳.

وَأَرْضًا لَّمْ تَطَّوُّهَا ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

او هغه زمكه | چي نه وو کينودلي قدم تاسو په هغې | او دې الله | په هر څيز باندې

اود هغې زمکې چې تاسو پرې (د جنگ په غرض) قدم قدرې ايځودې نه وو | او الله په هر څه پوره پوره

قَدِيرٌ ۝

قادر |

قدرت لري |

قوله تعالى: وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ

د بنو قريظه محاصره:-- دومره مونږ اول ليکلي دي چه کله د مشرکانو او يهوديانو لښکر مدينې طيبي نه راغلو او هغوی گيره واچوله نو د بنو قريظه قبيله کومه چه په مدينه طيبيه کښې موجود وه اود هغوی سره معاهده شوې وه هغوی هم په عين موقعه باندې خپله بې وفاني او کره وعده نې ماته کره سترگې اوځودلې. د هغوی سردار کعب بن اسد په خبرو کښې راغلو او حبيي ابن اخطب خبيث هغوی په معاهده ماتولو باندې تيار کړل اول خوده اونه منل په خپله وعده باندې ولاړ وو. حبيي ونيل چه اوځوگوره تاته د غزت تاج درېه سر کولوله راغلې يم. قريش اود هغوی ملگري غطفان اود هغوی ملگري اومونږ ټول يو يو. مونږ دا قسم خوړلي چه تر کومې مونږ يو يو مسلمان قيمه قيمه نه کړو دې ځای ته به نه اخواکيو. کعب ډير هوښيار سړې وو هغه جواب رد کړو دا صرف غلطه خبره ده. داستاسو دوس کارنه دې ته مونږ ته د ذلت طوق رااچول غواړې. ته ډير سپيره سړې نې زما د مخې نه اخوا شه اوما په خپل مکر کښې مه راگيروه. خو حبيي بيا هم اخوا نه شو او هغه نې پوهه کولو. آخره کښې ونيل چه گوره که قريش او غطفان او تختي نوزه به سره د خپلې ډلې ستا گرهنې ته راشم او چه کوم ستا اوستاد قوم حال وي هم هغه به زما اوزما د قوم حال وي. آخر په کعب باندې د حبيي جادو او چليدو او بنو قريظه صلح ماته کره. په دې سره حضور اکرم ﷺ اوصحابه کرامو ﷺ ته سخت خفگان اورسيدو او ډيره گرانه ورته پريوتله. بيا چه کله الله تعالی د خپل غلامانو امداد او کړو

د رسول کریم ﷺ په بنو قريظه د حملې حکم حضور ﷺ د صحابه کرامو سره په کاميابنې او سرفرازنې سره مدينې ته راواپس شو صحابه کرامو وسلې اوسپړولې او حضور ﷺ هم وسله کوزه کړه اود ام سلمه ﷺ په کور کښې د گرد او غبار نه د پاکيدو د پاره غسل کولو ته کيناستو چه جبرائيل ﷺ ښکاره شو د هغه په سرباندې رينسمې پټکې وويه قچرياندې سور وو په کوم چه رينسمې گدنی وه ونې فرمانيل يارسول الله ﷺ ولې تاسو ملا خلاصه کړه؟ حضور ﷺ او فرمانيل او. حضرت جبرائيل ﷺ او فرمانيل چه فرښتو څو لا تراوسه پورې خپلې وسلې نه دي اخواکړې زه د کافرانو نه اوس اوس راغلم. واورنې د الله تعالی حکم دې بنو قريظه طرف ته لاړشنې اود هغوی پوره غوږونه راکاربنې. ماته هم الله تعالی حکم راکړې چه زه هم هغوی راگير کړم. حضور ﷺ هم هغه وخت راپاسيدو تيار شو اوصحابه کرامو ﷺ ته نې حکم ورکړو ونې فرمانيل چه په تاسو کښې به هريوکس د مازيگر مونږ په بنو قريظه کښې کوي. د ماسپښين نه پس دا حکم ملا وشوې وو.

د بنو قريظه قلعه د دې ځای نه په يوڅو ميله فاصله باندې وه د مانځه وخت په صحابه کرامو ﷺ باندې هم په لاره راغلو نو بعضو مونږ اداکړو ونې فرمانيل چه د حضور ﷺ د دې فرمان کولو مطلب هم دا وو چه مونږ ډير تيز لاړشو او بعضو نييل چه مونږ خو به هلته رسيدو نه بغير مونږ نه کوو. کله چه حضور ﷺ ته دا خبره معلومه شوه نو حضور ﷺ چاته هم رتنه يا غصه اونه کړه. حضور ﷺ په مدينه طيبيه باندې حضرت ابن ام مکتوم ﷺ خليفه جوړ کړو. د حضرت علي ﷺ په لاس کښې د لښکر جهندا ورکړه او

پخپله هم حضور ﷺ د صحابه کرامو ﷺ سره شاته شاته د بنو قریظہ طرف ته روان وو. تلوسره ئی د هغوی قلعه راگیره کړه تر پینځه ویشته ورځو پورې محاصره وه. کله چه یهودیان تر یوزې راغله اوتنگ حال شو نو هغوی خپل حکم (ثالث) حضرت سعد بن معاذ ﷺ جوړ کړو کوم چه د قبيله اوس سردار وو. بنو قریظہ او اوس کښې د جاهلیت په زمانه کښې اتفاق اویوشان والي وو د یو بل ملگری وو په دې وجه د دې یهودیانو خیال وو چه حضرت سعد ﷺ به زموږ لخوا او خیال کوی لکه څنگه چه عبدالله بن ابی بن سلول بنو قینقاع خلاص کړې وو. بل طرف ته د حضرت سعد ﷺ د احوال وو چه په جنگ خندق کښې د اکحل په رگ باندې یو غشی لگیدلې وو د کوم نه چه وینه روانه وه. رسول الله ﷺ د هغه په زخم باندې داغ لگولې وو اود جومات خیمې کښې پروت وو چه خواکې عیادت اود بیمارنی تپوس پوښتنه هم کوی. حضرت سعد ﷺ چه کومې دعاگانې اوکړې هغې کښې یوه دا دعاهم وه یا الله که اوس هم یوداسې جنگ پاتې وی په کوم کښې چه کافران اوقریش ستا په نبی باندې حمله کوی نوته ما ژوندي اوساته زه به په هغې کښې شرکت اوکړم او که تایوداسې جنگ باقی نه دې ساتلې نوخیردې که زما د زخم نه وینه جاری وی خواې زما ربه تر کومې چه بنو قریظہ ته دهغوی د سرکشنی سزا په خپلو سترگړیو خولوسره اونه کړم ته زما مرگ روستو کړه. د حضرت سعد ﷺ غونډې مستجاب الدعوات د دعاد قبلیدو شان ته گوره هغوی دا دعا کوی اواخوا یهودیان بنو قریظہ د هغوی په فیصله باندې رضامندی ښکاره کوی او قلعه مسلمانانوته حوال کوی. حضور ﷺ سرې لیگی او هغه د مدینې طیبه نه راغواړې چه ته راشه اود دوی باره کښې خپله فیصله واوروه. دې په خبر باندې راسور کړې شو او پوله قبيله د اوس ورپورې اونخته چه گوره حضرت خیال کوه بنو قریظہ هم ستاسو سرې دی هغوی په تاسو باندې یقین کړې دې اوستا حلیفان دی. ستاد قوم د غم درد ملگری دی تاسو په دوی باندې رحم اوکړنې. هغوی سره په نرمی سره مخ شئ. گورنې دې وخت کښې د هغوی هیڅ څوک هم نشته اودا ستاسو په وس کښې دی وغیره. حضرت سعد ﷺ صرف خاموش وو او هیڅ جواب ئی نه ورکولو. دې خلقو مجبور کړو چه جواب ورکړې ځکه چه دوی نه پرېخودلو. آخر هغوی افرمائیل چه اوس وخت راغلو چه سعد ﷺ د دې خبرې ثبوت ورکړې هغه ته د الله تعالی په لار کښې د یوملامت کونکي د ملامتیا هیڅ پرواه نشته. دې اوریدو سره خود دې خلقو زړونه ډوب شو او پوهه شو چه د بنو قریظہ خیر نشته.

کله چه د حضرت سعد ﷺ سورلی هغه خیمې ته اور سیده کوم ځای چه جناب رسول کریم ﷺ تشریف فرما وو نو هغوی افرمائیل ای خلقو د خپل سردار د استقبال د پاره اودرېږنې مسلمانان اودریدل او هغه ئی په ډیر قدر او عزت سره په ډیر اکرام و احترام سره د سورلئ نه راکوز کړو. دا په دې وجه وو چه دې وخت کښې هغوی د حکم (ثالث) په حیثیت سره وو د هغوی فیصله به پوره توگه باندې نافذ گنلې شوه. د هغوی کیناستو سره نبی کریم ﷺ افرمائیل داخل ستا په فیصله باندې رضامند دی اود قلعه نه راوتی دی. اوس چه تاسو د دوی باره کښې څنگه حکم کونی اوکړنې هغه اوونیل چه زه کوم حکم په دې باندې اوکړم هغه به پوره کولې شی؟ حضور ﷺ افرمائیل او ولې نه. ونی ونیل اود دې خیمې والا باندې به هم د دې پوره کول ضروری وی؟ حضور ﷺ افرمائیل یقینا هغوی ونیل د دې طرف والا باندې هم؟ هغه طرف ته ئی اشاره اوکړه کوم طرف ته چه پخپله رسول الله ﷺ موجود وو. خود حضور ﷺ طرف ته ئی اونه کتل د هغوی ډبرگی او عظمت په وجه سره. حضور ﷺ جواب ورکړو اود دې طرف والا ته هم. هغه افرمائیل اوس زما فیصله واورنې. زه وایم چه په بنو قریظہ کښې څومره د جنگ والا خلق دی هغه قتل کړنې اودهغوی اولاد قید کړنې د هغوی مالونه په قبضه کښې واخلم. رسول الله ﷺ افرمائیل ای سعد ﷺ تا په دوی باندې هغه حکم اوکړو چه کوم حکم الله تعالی په دوی

باندې د اووه اسمانونود پاسه کړې دې. یو روایت کښې دې حضور ﷺ اوفرمانیل تاد رښتونې مالک الله تعالیٰ چه کوم حکم وو هم هغه واورلو.

بیاد حضور ﷺ په حکم سره خندقونه اوکنستلې شو او هغوی نې تړلې راوستل او د هغوی ستونه نې والوزول دوی په شمیر کښې اوه اته سوه وو. د هغوی ښځې اوماشومان بچی واخستلې شو. مونږ دا ټول واقعات په کتاب السیر کښې ښه په تفصیل سره لیکلې دې. والحمد لله.

د بنو قریظه ذلیلہ کیدل: فرماني چه کومو اهل کتابو یعنی یهودیانو د کافرانو د لښکرو شاباسې کولو او د هغوی ملگریانې کوله د هغوی نه هم الله تعالیٰ د هغوی قلعه گانې خالی کړې. د دې قوم بنو قریظه لوی سردار د کوم نه چه د هغوی نسل جاری شوې وو په وړاندې زمانه کښې راغلې وو په حجاز کښې په دې طمع کښې اباد شوې وو چه د کوم نبي آخر زمان ﷺ پیشنگونې زمونږ په کتابونو کښې ده هغه هم دلته کیدونکې دې نومونږ به د ټولونه اول د هغوی د تابعدارنې په نیک بختي کښې مسعود شو. خودې ناخلفو چه کله هغه نبي ﷺ راغلو د هغه تکذیب نې اوکړو د څه په وجه چه د الله تعالیٰ لعنت په دوی باندې نازل شو. د (صیاصی) نه مراد قلعه گانې دې. (۱) هم د دې معنې په اعتبار سره ښکړوته هم صیاصی وانې. داځکه چه د ځناور په ټول بدن کښې هم دا د ټولو د پاسه وی. د هغوی په زړونو کښې الله تعالیٰ رعب واچولو. مسلمانان نې د بیخه ویستل غوښتل خواله تعالیٰ معامله دوی خلاف اوکړه اولته شوه طاقت نې کمزورې شو کامیابی په ناکامیابنې سره بدله شوه. نقشه ورانه شوه او ملگری او تختیدل. دوی بې پښولاسونو پاتې شو. دعزت خواهش ورته ذلت اوخودلو. د مسلمانانو بریادولو او د هغوی د اوږه کولو په خوشحالتی کښې نې خپل ځان اوږه کړو او اوس لا د آخرت بدنصیبی روستود. څه قتل کړې شو اوڅه قید کړې شو. د عطیه قرظی بیان دې کله چه زه حضور ﷺ ته پیش کړې شوم نوزما باره کښې حضور ﷺ ته څه خیال راغلو ونې فرمانیل دې ځان له کړنې گورنې که د ده د نوم لاندې ویښته وی نو قتل نې کړنې گنی په قید کښې کینوئې. ونې کتل نوزه ماشوم ووم ژوندې نې پریخو دم. (۲) د هغوی د زمکې دهغوی د کورونو د هغوی د مالونو مالکان مسلمانان شو بلکه هغه زمکې هم چه تراوسه پورې پرته وه اوکوم ځای چه د مسلمانانو قدمونه هم نه وو رسیدلې. یعنی د خیبر زمکه یا د مکې مکرمې زمکه یا د فارس زمکه یا د روم زمکه اوممکن دې چه دا ټولې ترې مراد وی. الله تعالیٰ د لویو قدرتونو مالک دې. (۳)

غزوۀ خندق کښې د صحابه گرامو بهادری او د سعد ﷺ فیصله: مسند احمد کښې د حضرت عائشه صدیقۀ ﷺ بیان دې چه د خندق په ورځ زه اووتمل چه د لښکر څه حال معلوم کړم نوماخلې ځان پسي شاته د یولو زور سره راتلونکې کشار واوریدو او د هغه د وسلې گړنگارمې واوریدو. زه د لارې نه اخواشوم یو طرف ته کیناستم چه اومي کتل نو حضرت سعد بن معاذ ﷺ د لښکر طرف ته روان دې او هغه سره د هغه رور حارث بن اوس وو د هغه په لاس کښې د ده ډال وو. حضرت سعد ﷺ د اوسپنې زغره اچولې وه خو ډیر غټ وو زغره نې په پوره بدن باندې نه وه راغلې لاسونه نې کولاو وو شعرونه نې ونیل او په تاویدو اوخوند کښې روان وو. زه د دې ځای نه لږه نوره وړاندې لارم اویوې باغیچې ته لارم هلته څه مسلمانان موجود وو په هغوی کښې حضرت عمر بن خطاب ﷺ هم وو اویوصاحب چه په ځان نې څه اچولې وو. حضرت عمر ﷺ زه اولیدم او بیا څه وو چه ډیر وران شو اوونې فرمانیل دا بهادری ته نه

(۱) الطبری: ۲۰/۲۴۹.

(۲) ابوداؤد کتاب الحدود باب فی الغلام یصیب الحد: ۴۴۰۴ وسنده صحیح، ترمذی: ۱۵۸۴، نسائی: ۳۴۶۰، ابن

ماجه: ۲۵۴۱، احمد: ۳۱۰/۴، ابن حبان: ۳۷۸.

(۳) الطبری: ۲۰/۲۵۰.

پیڑنی دلتہ جنگ کیڑی؟ اللہ تعالیٰ تہ معلومہ دہ چہ خہ نتیجہ بہ وی؟ تہ دلتہ خنکہ راغلی؟ وغیرہ وغیرہ۔ غرض داچہ زہ نی دومرہ ملامتہ کرم اوما ونیل چہ دازمکہ اوشلیڑی اوزہ پہ کنبی ورننوخم کوم صاحب مغفر (د اوسپنی توپی سرہ) مخ پت کپی وو هغه د عمر فاروق ؓ دا خبری واوریدی د سرہ نی د اوسپنی توپی کوزہ کرہ اومہ کتل نو ما اوپیژندو چہ دا خو حضرت طلحہ بن عبید اللہ ؓ وو هغه حضرت عمر ؓ چپ کرو چہ خہ لہ نی ملامتہ کوی د نتیجہ خہ ویرہ دہ؟ ولی تہ دومرہ ویریری چہ خوک بہ اوتختی ونیل تول هر خہ د اللہ تعالیٰ پہ لاس کنبی دی۔ حضرت سعد ؓ تہ یوقریشی شیش واخستو او یوغشی نی اوویشتلو اوونیل واخله زہ ابن عرقہ یم۔ د حضرت سعد ؓ د اکحل پہ رگ باندی هغه غشی اولگیدو او ہم هلته ورخبش شو۔ د وینو داری ترے روانی شوی هغه وخت هغه دعاوکرہ یا اللہ ما مه وژنہ ترکومی چہ د دے بنوقریظہ تباهی پہ خپلو سترگو اونه وینم۔ د اللہ تعالیٰ شان دے چہ ہم هغه وخت وینہ اودریدہ۔ مشرکان هواگانو اوتختول او مسلمانانوتہ اللہ تعالیٰ کفایت ورکرو۔ ابوسفیان اود هغه ملگری خو اوتختیدل او تہامہ تہ لارل۔ عیینہ بن بدر اود هغه ملگری نجد تہ لارل۔ بنوقریظہ خپلی قلعه تہ لارل رابندشو۔ میدان نی خالی اولیدو نو رسول اللہ ﷺ مدینہ تہ تشریف راوړو۔ د حضرت سعد ؓ د پاره ہم پہ جمات کنبی د خرمن یوہ خیمہ اولگولی شوه۔ ہم هغه وخت حضرت جبرائیل ؑ راغلو او پہ مخ نی دورې وې ونی فرمائیل تاسو وسلہ کولاوکرہ اوفرستی خو تراوسہ پورې وسلہ ترلې دی۔ پاخه د بنوقریظہ ہم فیصلہ اوکرہ او پہ هغوی باندی حملہ اوکرہ۔ حضور ﷺ زر وسلہ اوترلہ او صحابہ کراموﷺ تہ نی ہم د روانیدو اعلان اوکړو۔ د بنوتمیم کورونه د مسجد نبوی ﷺ سرہ نیزدې وو پہ لارہ نی د هغوی نہ تپوس اوکړو ولی رونړو؟ خوک مو پہ تولیدلی؟ هغوی ونیل او اوس اوس حضرت دحیہ کلبي ؓ لارو۔ حالانکہ هغه حضرت جبرائیل ؑ وو خود هغوی پیرہ اومخ بالکل د حضرت دحیہ ؓ پہ شان وو۔

اوس حضور ﷺ لارو اود بنوقریظہ د قلعه محاصره نی اوکرہ۔ کله چہ هغوی اوویریدل او تنگ شو نو هغوی تہ نی اوونیل مونږ تہ قلعه راکړنی اوتاسو ہم زمونږ لاس لہ راشنی رسول اللہ ﷺ چہ خہ غواړی ستاسو پہ حق کنبی بہ فیصلہ اوکړی۔ هغوی حضرت ابولبابہ بن عبدالمندر ؓ سرہ مشوره اوکرہ نو هغوی اشاره اوکرہ چہ په دې صورت کنبی د خپل خان نہ لاس اوویندخی۔ هغوی دامعلومہ کرہ او دانی نامنظورہ کرہ اوونی ونیل مونږ قلعه خالی کوو ستاسو فوخ تہ قبضہ درکوو۔ زمونږ بارہ کنبی مونږ خپله فیصلہ حضرت سعد ؓ تہ ورکوو۔ حضور ﷺ دا منظور کرہ بیانی حضرت سعد ؓ راوغوښتو هغوی تشریف راوړو او پہ خر باندی سور وو پہ کوم چہ د کھجورو د پانړو گدنی وه۔ هغه په دې باندی ډیر په گرانہ باندی سور کړی شوی وو۔ د هغه قوم هغه راگیرکړی وو او پوهه کول نی چہ گورہ بنوقریظہ زمونږ ملگری دی زمونږ دوستان دی زمونږ د مرگ اوژوند شریکان دی۔ د هغوی چہ کوم تعلقات دی هغه تاسو نہ پت نہ دی۔ هغوی پہ خاموشی سرہ د ټولو خبری اوریدلې کله چہ د هغوی محلې تہ اورسیدل نو د هغوی طرف تہ نی نظر واچولو چہ اوس وخت راغلو چہ زہ د اللہ تعالیٰ پہ لار کنبی دیو د ملامت کونکی د ملامتیا هیخ پرواه اوندہ کرم۔

د فیصلې کولو نہ پس سعد ؓ خپله خیمہ کنبی شهید شو۔ کله چہ د حضور ﷺ خیمې تہ د هغه سورلی راورسیدہ نو حضور ﷺ افرمائیل د خپل سردار طرف تہ وریاخی اوهغه پہ آرام سرہ راکوزکړنی۔ حضرت عمر ؓ اوونیل زمونږ سید خو اللہ تعالیٰ دی۔ حضور ﷺ افرمائیل راکوزنی کړنی۔ خلق یوخای شو اود سورلنی نہ نی راکوزکړو۔ حضور ﷺ افرمائیل سعد ؓ د دوی بارہ کنبی چہ کوم حکم کول غواړی اوکرہ؟ هغوی اوونیل د دوی مشران بہ قتل کولې شی د دوی واپه بہ قید کولې شی اود دوی مال تقسیم کړنی۔ حضور ﷺ افرمائیل سعد ؓ تا په دې حکم کنبی د اللہ تعالیٰ اود هغه د رسول ﷺ پوره موافقت اوکړو۔ بیا حضرت سعد ؓ دعا اوغوښتلہ چہ یا اللہ که ستا په نبی ﷺ باندی د قریشو خہ

حملہ اوس ہم باقی وی نو ما پہ ہغی کنبی د شاملیدلو د پارہ ژوندی اوساته گنی خپل طرف ته می اوغواره. هم هغه وخت د زخم نه وینه روانه شوه اوسره د دې چه زخم نی دک شوی وو هسی لې شان باقی وو. هغه بیا هم هغه خیمې ته واپس کړې شو اوهم هلته شهید شو. پخپله حضرت رسول مقبول ﷺ او هغوی سره حضرت ابوبکر ﷺ او حضرت عمر ﷺ وغیره هم هلته راغله ټولو ژړل او ما د حضرت ابوبکر ﷺ او د حضرت عمر ﷺ په آواز کنبی فرق هم کولې شو. هغه وخت زه په خپله حجره (کمره) کنبی ووم. په حقیقت کنبی د رسول الله ﷺ صحابه کرام ﷺ داسې وو لکه چه الله تعالی فرمانیلی (رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا مَّجْدًا يَتَّبِعُونَ فُضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَكْرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْئَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوْقِهِ يُعْجِبُ الزَّارِعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا) په خپل مینځ کنبی د یوبل سره پوره محبت اومینه ساتله. حضرت علقمه ﷺ تپوس او کړو ام المؤمنین داخوراته اوفرمانې چه رسول الله ﷺ به څنگه ژړل؟ ونی فرمانیل د حضور ﷺ سترگو به په چاباندې هم اوبنکې نه بهیولې اودغم اوخفگان په موقعه به هغوی ﷺ خپله ږیره مبارکه په خپل موتی کنبی نیوله. (۱)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ	اے نبی اووايه بنځو خپلو ته که یی تاسو اچی غواړی
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأَسَرِّحْكُنَّ	اټي نبی ﷺ اخیلو بیبیانو ته اووايه اچی که تاسو د دنیا د
ثُرُونَ	ژوند د دنیا او بنایست دهغې نوراشی اچی څه سامان درکړم تاسوله او پرېږدم تاسو
سَرَّاحًا جَمِيلًا ۝ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ	ژوند خوندونه اوددې ډول سنگار غواړئ نور اخی چې زه درله څه لږ ډیر سامان درکړم او ښه
الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا	سَرَّاحًا بنایست سره او که یی تاسو اچی غواړئ الله او رسول دهغه او کور
عَظِيمًا ۝	په مناسبه طریقه مو رخصت کړم او که تاسو الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ او آخرت غواړئ نو
لَوْ أَنَّهُ	داخرت نو بیشکه چی الله تیار کړې دې دپاره د نیک عمله بنځو ستاسو نه اجر
	الله ﷻ په تاسو کنبی نیکو بیبانو دپاره ډیر لوڼې اجر تیار کړې دې
	عَظِيمًا ۝
	لوڼ

قوله تعالى: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ د امهات المؤمنین فضائل:- په دې آیاتونو کنبی الله تعالی خپل نبی کریم ﷺ ته حکم ورکوی چه خپلو بیبیانوته په دوو خبرو کنبی دیوې دقبلولو اختیار ورکړه. که تاسوپه دنیا اود دې په څیزونو باندي پسڅیړنې نو راشنی چه زه تاسو د خپلې نکاح نه جدا کړم. او که تاسو په تنگدستۍ باندي دلته په

صبر کولو سره د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ مرضی اورضامندی غواړني اود آخرت رونق مو خوښ دي نو په صبر او برداشت باندې ماسره ژوند تیر کړني الله تعالى به تاسو له دهغه ځای نعمتونه درکړي. الله تعالى دې د حضور ﷺ د ټولوبیبيانونه خوشحاله شی چه زمونږ میندې دی ټولو الله تعالى د هغه رسول ﷺ او آخرت خوښ کړو په کومې چه رب راضی شو بیا د آخرت د خوشحالیو سره نې د دنیا خوشحالی هم ورکړي. د حضرت عائشه رضی الله عنها بیان دي د دې آیت په نازلیدو باندې د الله تعالى نبي ﷺ ماله راغلو چه زه د یوې خبرې تاسره ذکر کونکې یم ته په جواب ورکولو کښې تندي مه کوه خپل مور پلار سره مشوره اوکړه. بیا حضور ﷺ د آیت لوستلو ما زر جواب ورکړو یا رسول الله ﷺ په دې کښې د مور پلار سره د مشورې کولو هیڅ حاجت نشته زما الله تعالى خوښ دي زما رسول الله ﷺ خوښ دي اود آخرت کور مې خوښ دي. د حضور ﷺ ټولو بیبيانو هم داسې اوکړه کوم چه ما اوکړه. (۱) یوبل روایت کښې دی چه درې خل حضور اکرم ﷺ حضرت عائشه رضی الله عنها ته اوفرمائیل چه گوره بغیرد مور پلار د مشورې نه څه فیصله مه کوه.

بیا چه کله حضور ﷺ زما جواب واوریدو نو خوشحاله شو اومسکې شو. بیا حضور ﷺ د نورو بیبيانو حجرو کمر ته تشریف یوو هغوی ته نې د اول نه دا اوفرمائیل چه عائشه صدیقه رضی الله عنها دا جواب ورکړې دي هغوی به ونیل هم دغه جواب زمونږه هم دي فرمائي چه د دې اختیار نه پس کوم چه مونږ اختیار کړو نو دا اختیار په طلاق کښې شمیر نه شو. (۲) مسند احمد کښې دی حضرت ابوبکر رضی الله عنه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضریدل غوښتل خلق د حضور ﷺ په دروازه کښې ناست وو اوحضور ﷺ دننه تشریف فرما وو اجازت ملاو نه شو. په دې کښې حضرت عمر رضی الله عنه راغلو هغه هم اجازت او غوښتو خو ملاو نه شو. لږ ساعت پس نې دواړه رایاد کړل. چه لارل نو ونی کتل د حضور ﷺ بیبيانې حضور ﷺ سره ناستې دي اوحضور ﷺ چپ دي. حضرت عمر رضی الله عنه ونیل گورنې زه د الله تعالى رسول ﷺ خندوم. بیانی ونیل یا رسول الله ﷺ افسوس چه تاسو کتلې زما بی بی نن زمانه پیسې غوښتلې ماسره نه وې کله چه نې زیات ضد شروع کړو نوزه پاسیدم او د هغې څټ مې تاؤ کړم دي اوریدو سره حضور ﷺ مسکې شو او ونی فرمائیل دلته هم دغه قصه ده گوره دا ټولې ناستې دی مانه مال غواړي. حضرت ابوبکر رضی الله عنه د عائشه رضی الله عنها طرف ته ورتوپ کړو اوحضرت عمر رضی الله عنه د حضرت حفصه رضی الله عنها طرف ته ونی فرمائیل افسوس دي تاسو د رسول الله ﷺ نه هغه څیز غواړنې چه هغوی سره نشته. هغه خو خیر تیره شوه رسول الله ﷺ هغوی رامنع کړل گنې دواړو بزرگانو خو خپلې لونږه وهلې. اوس دي ټولوبیبيانو ونیل چه ښه ده غلطې اوشوه بیا به مونږ حضور ﷺ داسې هیڅ کله هم نه تنگوو. بیادا آیاتونه نازل شو اود دنیا او آخرت د خوښولو اختیار نې ورکړو. د ټولو نه اول حضور ﷺ حضرت صدیقه رضی الله عنها له تشریف یوو هغې آخرت خوښ کړو لکه څنگ چه په تفصیل سره تیر شو. دې سره نې دادرخواست هم اوکړو یا رسول الله ﷺ تاسو خپلې یوې بی بی ته هم دا مه فرمائي چه ما دا اختیار کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه الله تعالى زه د پتولود پاره نه یم رالیگلې بلکه زه نې خودلو د پاره آسانی راوستلو د پاره رالیگلې یم مانه خو چه څوک تپوس کوي زه به صفا صفا وایم. (۳) د حضرت علي رضی الله عنه فرمان دي د طلاق اختیار نې نه ورکړې بلکه د دنیا او یاد آخرت د ترجیح اختیار نې ورکړې وو. (۴) خود دي په سند کښې هم انقطاع ده اودا د آیت د

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله (يا ايها النبي قل لا ارجل ان کنن.....) ۴۷۸۵-۴۷۸۶، صحیح

مسلم: ۱۴۷۵.

(۲) صحیح بخاری کتاب الطلاق باب من خير ازواجه: ۵۲۶۲، صحیح مسلم: ۱۴۷۷.

(۳) احمد: ۳/۳۲۸، صحیح مسلم: کتاب الطلاق باب بيان ان تحيره امرأة لا يكون طلاقا الا بالية: ۱۴۷۸.

(۴) احمد: ۷۸/۱.

ظاہری الفاظوہم خلاف دہ خکہ چہ د اول ایت پہ اخر کنبی صفاموجود دی چہ راشنی زہ تاسو لہ ستاسو حقونہ درکرم اوتاسو آزادی کرم. پہ دی کنبی دعلماو اختلاف دی چہ کہ حضور ﷺ طلاق ورکری نو بیا هغوی سرہ نکاح جائزہ کہ نہ؟ خوصحیح قول دا دی چہ جائزہ دہ چہ پہ دی سرہ د طلاق هغه نتیجہ ملاوشی یعنی د دنیاغوبستنہ د دنیا بنانست اورونق هغوی تہ حاصل شی. واللہ اعلم. کله چہ دآیت نازل شو اود دی حکم کله حضور ﷺ ازواج مطہرات امہات المؤمنین رحمہ (۱) منہ تہ واورلو هغه وخت کنبی د حضور ﷺ نہہ بیبیانی وی. پنخہ قریشیہ، عائشہ حفصہ ام حبیبہ سودہ اوام سلمہ رحمہ (۲) منہ او صفیہ بنت حبیبی چہ د قبیلہ نضیر وہ اومیمونہ بنت حارث چہ ہلالیہ وہ اوزینب بنت جحش کومہ چہ اسدیہ وہ اوجویریہ بنت حارث رحمہ (۳) منہ کومہ چہ مصطلقیہ وہ. (۴)

يُنِسَاءَ النَّبِيِّ	مَنْ يَأْتِ	مِنْكُمْ	بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ
اے بئخو دنبی	اھغه څوک چي راشی	استاسو نه	کار دبی حیایی ښکاره ته
.....	اټي دپیغمبر بیبیانو په تاسو کنبی چي څوک ښکاره گناه او کړی	ا نو هغی ته به	
يُضَعِّفُ	لَهَا	الْعَذَابُ	ضَعْفَيْنِ ۖ وَكَانَ
دوچند به ورکړی کیږی	ا هغی ته	عذاب	په دوچند والی سره او دی دا کار
دوه چنده سزا ورکولی شی	.....	زاودا کار الله ﷻ ته	
عَلَى اللَّهِ	يَسِيرًا ۝		
په الله باندې	آسان		
ډیر آسان دي			

قوله تعالى: يَنْسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُمْ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ

امہات المؤمنین ته وعظ او نصیحت :- د حضور اکرم ﷺ بیبیانو یعنی د مومنانو میندوچہ کله الله تعالی اود هغه رسول ﷺ اود آخرت ښکلې کور خوښ کړواود حضور ﷺ په کور کنبی د همیشه د پاره کیناستي نو اوس جناب الله عزوجل هغوی ته په دی آیت کنبی وعظ کوی او ورته ښائی ستاسو معامله د عامو ښځو په شان نه ده. که فرض کړه تاسو د حضور ﷺ په تابعدارنی کنبی کوتاهی او کړه اویاتاسو نه څه بد اخلاقی اوشوه نوتاسو ته به په دنیاواخرت کنبی سزا وی. ځکه چہ ستاسو ډیری لونی درجې دی تاسو لہ د گناه نه هم ډیر لری کیدل پکاردی گنی د مرتبې په شان به سختی هم زیاته وی. الله تعالی ته ټولې خبرې آسانی دی دایادساتل پکاردی چہ دا فرمان د شرط په توگه دی اود شرط واقع کیدل ضروری نه دی لکه چہ ارشاد دی ﴿لَیْنِ اَشْرَکَتْ لَیُعْظَنَنَّ عَمَلُکَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخَیْرِیْنَ ۝﴾ (۱) ای نبی که تاشرک او کړونوستا اعمال به بی کاره شی. د نییانو ذکر کولوسره فرمانی ﴿وَلَوْ اَشْرَکُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا کَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ۝﴾ (۲) که دوی شرک او کړی نو د دوی نیکنی به بیکاره شی. بل آیت کنبی دی ﴿قُلْ اِنْ کَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَاَنَّا اَوَّلُ الْعٰبِدِیْنَ ۝﴾ (۳) که د رحمان اولاد وی نوزه به د ټولونه اول عبادت کونکې شم. بل آیت کنبی ارشاد

(۱) الطبری: ۲۵۲/۲۰

(۲) ۳۹/الزمر: ۶۵

(۳) ۶/الانعام: ۸۸

(۴) ۴۳/الزحرف: ۸۱

دې ﴿لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحٰنَهُ ۚ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝﴾ (۱) يعنى كه د الله تعالى اولاد منظوروو نوهغه چه په خپل مخلوق كښې څوك غوښتل خوښ كړې به ئي وو. هغه پاك دې يوازې دې يودې هغه غالب دې او په ټولو باندې حكمران دې. په دې پنځو وارو آياتونو كښې د شرط سره بيان دې خوداسې شوې نه دى نه د انبياؤ كرامو نه شرك ممكن دې نه د رسولانو د سردار حضرت محمد مصطفى ﷺ نه داممكن دى نه د الله تعالى اولاد. دغه شان د امهات المؤمنين باره كښې هم دا چه كوم فرمائيلې شوې دى كه په تاسو كښې څوك ښكاره فضول حركت او كړى نوهغې ته به دوه چنده سزا كيږي دې نه دامه گنړنى چه واقعي به دوى كښې د يوې نه څه داسې نافرمانى او بد اخلاقى شوې وي. نعوذ بالله.

﴿الحمد لله﴾ د يويشتمې سپارې تفسير ختم شو.

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ

او هغه څوک چې اطاعت کوي (حکم مني) | ستاسو نه | د الله | او دهغه در رسول | او عمل کوي
او په تاسو کښې چې څوک د الله ﷻ او دهغه در رسول ﷺ مابعداري کوي | ..... او نیک

صَالِحًا تُوْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا

نیک | ورکوږه به مونږ هغې لره | اجر دهغې | دوه ځله | او تیار کړې دي مونږ | هغې لره | رزق
عمل او کړي | نو مونږ به هغې ته ددې نه يو په دوه اجر ورکړو | او دهغې دپاره مونږ د عزت

كَرِيمًا يُنْسَاءُ النَّبِيُّ لَسْتَنْ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنَّ اتَّقِيْنَ

ښه | له ښځو دښې | نه يې تاسو پشان ديوي ښځې | د عامو ښځونه | که يريرې تاسو د الله نه
رزق تيار کړې دي | انې د پيغمبر بيبيانو | تاسو دنورو عامو ښځو په شان نه يې | که تاسو د الله نه ويريرې

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ

نومه کوئ تاسو پوستوالي | په خبرو کښې | چې طمع پيداشي | دهغه سړي | چې په زړه دهغه کښې
نو نرمې خبرې مه کوئ | گنې د کوم سړي په زړه کښې چې د (فسق) مرض وي دهغه به درته طمع

مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَقُرْنِ فِي بَيْوتِكُنَّ

مرض دي (خرابي ده) | او وايئ | خبره | سيده صفا | او قرار اونيسي | په کورونو خپلو کښې |
پيداشي | او صفا واضحه خبره کوئ | ..... او په خپلو کورونو کښې قلاړي

وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

اومه ښکاره کوئ زينت | پشان دښکاره کولو دزينت | دجاهليت ددور | اړومېنې (پخواني) |
ناستي او سيرئې | او دجاهليت د تيرې زمانې په شان ډول ښکار مه ښايئ | اود مونږخونو

وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا

او قانيموي | مونږ | او ورکوي زکات | او حکم مني د الله | او در رسول دهغه | بيشکه |
پابندي کوئ | او زکاة ورکوئ | او د الله ﷻ او دهغه در رسول ﷺ حکمونه مني

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ

غواړي الله | چې لرې کړي | ستاسو نه | گندگي (گناه) | انې خاندان د نبي | او پاک کړي تاسو
الله ﷻ ته دا منظوره ده | چې ستاسو نه هره پليتي لرې کړي | انې د پيغمبر دکور خلکو | او تاسو ښه

تَطْهِيرًا وَادْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

په پاکولو سره | او ياد ساتئ | هغه | چې لوستلې کيږي | په کورونو ستاسو کښې | دايتونه د الله نه
پاکې او ساتئ | ..... او ستاسو په کورونو کښې چې د الله ﷻ ايتونه او د علم خبرې

وَالْحِكْمَةَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا

او د حکمت نه | بيشکه الله | دي | باريک ليدونکي | خبردار |
لوستلې شي | هغه ياد ساتئ | بيشکه الله ﷻ په هر راز پوهه په هر څيز خبر دي |

قوله تعالى: - وَمَنْ يَقْنُتْ

د فرمانبردارو دپاره دېل اچوږ دې: پدې آيت كښې الله ﷻ دخپل عدل اوفضل بيان فرماني او د حضور كرم ﷺ ازواج مطهراتو ته خطاب فرماني چه ستاسوپه اطاعت اونيكو كارني به تاسوته دېل اجر ملاوېږي اوستاسودپاره په جنت كښې د عزت روزي ده. ځكه چه دابه دالله تعالى د رسول ﷺ د درجو په وجه وي اود حضور ﷺ درجات خو به په عليين كښې وي چه د ټولو خلقو نه به اوچت وي. هم د دې نوم وسيله ده. داد جنت د ټولونه اعلي اود ټولونه اوچت منزل دې د كوم چت چه د الله ﷻ عرش دې.

قوله تعالى: - يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ كَسُوْ

د حضور اكرم ﷺ د بيبیانو آداب:- الله ﷻ دخپل خوږ نبی ديببيانو آداب بناني اوتولي ښځې ددوی ماتحت دی په دې وجه دا احكام د ټولو مسلمانانو ښځود پاره دی. فرماني چه په تاسو كښې څوك پرهيزگاري كوي هغه د ډيرې لوڼې فضيلت او مرتبې والا ده. سړو سره چه كله تاسو له څه خبره كول پكاروي نو په آواز جوړولو سره خبره مه كوئې دچا په زړونو كښې چه بيماري ده دهغوی به طمع پيداشي بلكه ښه خبره اود دستور مطابق ئې كوئې. نوښخوله د پردو سړو سره په مزه او ښكلې آواز كښې خبرې كول منع دی. په يوځای كيدو سره د مينې خبرې هغه صرف خپل خاوند سره كولې شي.

قوله تعالى: - وَقَرْنَ فِى بُيُوتِكُنَّ

بې دشروعى ضرورت نه دكور نه مه اوځئ: بيا فرماني بغيرد څه ضرورت د كار نه بهر ته مه اوځئ. جمات ته دمانځه دپاره راتلل هم شرعى ضرورت دې. لكه چه په حديث شريف كښې دى دالله ﷻ وينځې د الله ﷻ د جماتونونه مه بندوئې. خوهغوی له پكار دى چه سيدا ساده څنگه چه په كورونو كښې وي دغه شان راښي^(۱) په يوروايت كښې دى چه دهغوی دپاره كور بهتر دې^(۲) بزار كښې دى چه ښځې حاضرې شوې اورسول الله ﷻ ته ئې اوونيل د جهادوغيره ټول فضيلتونه خوسړو يوړل اوس تاسو مونږ ته هم څه عمل اوښاني په كوم سره چه مونږ د مجاهدينو درجې حاصلې كړې شو. حضور ﷺ اوفرمانيل چه تاسو كښې څوك په خپل كور كښې پرده كښې په عزت سره ناسته وي هغه به د جهاد فضيلت حاصل كړي^(۳) ترمذى وغيره كښې رسول الله ﷻ فرماني ښځې دسر نه واخله ترېښوېږي د پردې څيز دې. كله چه داد كور نه بهر قدم اوباسى نوشيطان ورته گوري. دا د ټولونه زياته هغه وخت الله ﷻ ته نيزدې وي كله چه دادكور په دننه كمره كښې وي.^(۴) ابوداؤد وغيره كښې دى د ښځې دكور دننه كوټې مونځ د كورد مونځ نه بهتر دې اود كوټې مونځ د كورد غولې صحن د مونځ نه بهتر دې^(۵) په جاهليت كښې به ښځې بې پردې گرځيدې. اوس اسلام بې پردگي حرام كړه په ناز اونخروسره گرځيدل منع دى. لوپته ئې په مرنې كښې واچوله خوراغونډه ئې نه كړه د څه په وجه چه د مرنې اوغوړونوكالى دنورو په نظر راځي. دادجاهليت سنگارو د كوم نه چه په دې آيت كښې منع كړې شوى دى.

يوعجيبه روايت:- ابن عباس رضه وغيره نه روايت دې د حضرت نوح رضه او حضرت ادریس رضه په مينځ كښې د زرو كالو زمانه وه. په دې زمانه كښې د حضرت آدم رضه دوه نسلونه آبادوو يوپه غرياندي يوپه نرمه زمكه باندي. د غرونو خلق ښانسته وو اوښځې تورې وې اود زمكې ښځې ښانسته وې اود سړو رنگونه غنم رنگې وو. ابليس د انسان په شكل كښې د هغوی د دھوكه كولو د پاره د نرمې زمكې

(۱) ابوداؤد كتاب الصلاة باب ماجاء فى خروج النساء الى المساجد: ۵۶۵ وسنده حسن.

(۲) ابوداؤد حواله سابق: ۵۶۷ وسنده صحيح.

(۳) البزار: ۱۴۷۵ ابن حبان: ۱/۱۹۹، مجمع الزوائد: ۴/۳۰۷، مستدراى يعلى: ۳۴۱۶.

(۴) ترمذى كتاب الرضاع باب استشراف الشيطان المرأة اذا خرجت: ۱۱۷۳.

(۵) ابوداؤد كتاب الصلاة باب التشديد فى ذلك: ۵۷۰.

خلقو له راغلو اود یوسری غلام جوړشو اوسیدو بیا هغه د شپیلنی په شان یوخیز جوړکړو او هغه به نې غږولو. ددې په آواز باندې خلق مین شو او راجمع شو. یوه ورځ د میلې مقررہ کړې شوه چه په هغې کښې په زرگونو ښځې اوسرې راجمع شو. اتفاقی توگه باندې یوه ورځ یوه غرسرې هم راغلو اود هغوی ښځې نې اولیدلې نو واپس لاړو او په خپلوخلقو کښې نې د هغوی ښانست نې مشهورکړو اوس هغه خلق په کثرت سره راتلل او په مزه مزه په سړو او ښځو کښې گډوډوالې زیات شو اود بد کارنۍ او زنا کارنۍ عام رواج اوشو.

قوله تعالى:- وَأَقِمِ الصَّلَاةَ

د رسوم جاهلیت نه پس نور احکام:- هم دا د جاهلیت سنگار وود کوم نه چه دا آیت بندول کوی. د دې کارونود بندیدو نه پس اوس څه احکام بیانولې شی چه دالله ﷺ په عبادت کښې د ټولونه لوی عبادت موندل دي. د دې پابندی کوه اودا په ډیر ښه شان سره اداکونی. دغه شان دمخلوق سره هم نیک سلوک کونی یعنی زکوٰۃ ورکونی. د دې خاص احکامو ذکرکولو سره بیا په عام توگه نې د الله ﷻ اود رسول الله ﷺ د فرمانبردارنۍ حکم ورکړو. بیانی او فرمائیل الله ﷻ ددې اهل بیتو دهر قسم خیرې لرې کولو اراده کړې ده هغه به بالکل تاسو پاک صاف کړی.

اهل بیت نه مراد څوک دي؟ دا آیت په دې خبره باندې نص دي چه د رسول الله ﷺ بیبیانې د دې آیاتونو په وجه په اهل بیت کښې داخلي دی. ځکه چه دا آیت هم د دوی باره کښې نازل شوې دي. د آیت شان نزول خو د آیت په حکم کښې داخل وی. بعضې وائی چه صرف هغه داخليږي اوبعضې وائی هغوی هم او د هغوی نه سوا هم اودا دویم قول ډیر صحیح دي. حضرت عکرمه رضی الله عنه خو به په بازارونو کښې آواز کولو سره گرځیدل. چه دا آیت د حضور ﷺ د بیبیانو باره کښې په خاص توگه نازل شوې دي. (ابن جریر) ابن ابی حاتم کښې د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه هم دا روایت دي او عکرمه رضی الله عنه خوتردې ځای پورې فرمائی چه څوک غواړی ماسره دې مباحله اوکړی دا آیت هم د حضور ﷺ د بیبیانو شان باره کښې نازل شوې دي (۱) که د دې قول نه دا مطلب دي چه شان نزول هم دا دي بل نه دي نو دا ټیک دی او که چرې د دې نه مراد داوی چه په اهل بیتو کښې ددوی نه سوا بل څوک داخل نه دی نو پدې کښې نظر دي ځکه چه په احادیثو کښې د اهل بیتو کښې د ازواج مطهرات رضی الله عنهن نه بغیر نورهم داخل دی. مسنداحمد او ترمذی کښې دی رسول الله ﷺ چه به کله د سحر مانځه له وتلو نود حضرت فاطمه رضی الله عنها دروازي ته به چه اورسیدونو فرمائیل به نې اې اهل بیت د مانځه وخت اوشو بیا به نې د دې پاک آیت تلاوت کولو (۲) امام ترمذی رضی الله عنه دي ته حسن غریب وائی. دابن جریر رضی الله عنه هم پدې یو حدیث کښې د اووه میاشتو بیان دي. په دې کښې یوراوی ابو داؤد اعمی نفع بن حارث کذاب دي. داروایت ټیک نه دي.

د اهل بیتو فضیلت او ددې متعلق احادیث:- مسند کښې دی چه شداد بن عمار وائی زه یو ځل حضرت واثله بن اسقع رضی الله عنه له لارم. هغه وخت هلته څه نور خلق هم ناست وو اود حضرت علی رضی الله عنه ذکر کیدلو هغه دوی ته بدې ردې ونیلې. ما هم دهغوی ملگرتیا اوکړه. کله چه هغه خلق لارل نوماته واثله رضی الله عنه او فرمائیل تاهم د حضرت علی رضی الله عنه په شان کښې د گستاخنۍ الفاظ اوونیل؟ ماونیل او ما هم د ټولو په ژبه کښې خپله ژبه یو ځای کړه. وئی فرمائیل چه واوړه ماچه څه لیدلی دی هغه تاته اوروم. یوه ورځ د حضرت علی رضی الله عنه کور ته لارم نومعلومه شوه چه هغوی د حضور اکرم ﷺ مجلس ته تلې دي. زه د هغوی په انتظار کښې کیناستم لږ ساعت پس مې اوکتل چه رسول الله ﷺ حضرت علی رضی الله عنه حضرت حسن رضی الله عنه او حضرت حسین رضی الله عنه

(۱) الطبری: ۲۰۰/۲۶۷.

(۲) اجم: ۳/۲۵۹، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورۃ الاحزاب: ۳۲۰۶، مسند ابی یعلی: ۳۹۷۸، مسند الطیالسی: ۲۰۵۹، المعجم الکبیر: ۲۶۷۱، مشکل الآثار: ۷۷۴.

را روان دی. دواړو ماشومانو د هغوی گوته نیولې وه. حضور ﷺ خو حضرت علی ؓ او حضرت فاطمه ؓ خپلې مخې ته کینول او دواړه نمسی په خپلو پنبو باندې کینول او یوه کپړه نۍ پرې واچوله بیانی د دې آیت تلاوت او کړو ونۍ فرمائیل ای الله ﷻ هم دا دی زما اهل بیت اوزما اهل بیت ډیر حق دار دی. (۱) په دویم روایت کښې دومره زیاتوالې هم دې چه حضرت واثله ؓ فرماني ماچه دا اولیدل نو اومې ونیل یار رسول الله ﷺ زه هم ستاسو د اهل بیتونه یم حضور ﷺ او فرمائیل اوتہ هم زما د اهل بیتونه نۍ حضرت واثله ؓ فرماني چه د رسول الله ﷻ دا فرمان زما د پاره ډیر لوی د امید دې (۲) یوبل روایت کښې دی حضرت واثله ؓ فرماني زه حضور ﷺ سره ووم چه حضرت علی ؓ حضرت فاطمه ؓ حضرت حسن ؓ حضرت حسین ؓ راغله. حضور ﷺ خپل خادر په هغوی باندې واچولو ونۍ فرمائیل ای الله ﷻ زما اهل اوعیال دې ای الله ﷻ دوی نه ناپاکی لرې کړه اودوی پاک کړه. ما ونیل زه هم حضور ﷺ او فرمائیل اوتہ هم. زما په نیزد ټولونه زیات مضبوط عمل زما هم دا دې. (۳)

مسند احمد کښې دی حضرت ام سلمه ؓ فرماني حضور ﷺ زما په کور کښې ووحضرت فاطمه ؓ شیره یوه ډکه پتيله راوړه نو حضور او فرمائیل چه خپل خاوند او خپل دواړو ماشومان هم راوغواړه نو هغوی هم راغله او خوراک نۍ شروع کړو. حضور ﷺ په خپله بستره باندې وو لاندې نۍ د خیبر یو خادر خور کړې وو. ما په گوته کښې مونځ کولو چه دا آیت نازل شو. حضور ﷺ په هغوی باندې خادر واچولو او د خادر نه نۍ یو لاس رابهر کړو او د آسمان طرف ته نۍ اوچت کړو اودا دعانی او غوښتله یا الله ﷻ زما اهل بیت او حمایتیان دی ته ددوی نه ناپاکی لرې کړه اودوی ښکاره کړه. ما خپل سر دکوټې نه رابهر کړو اومې ونیل یار رسول الله ﷺ زه هم تاسو ټولو سره یم. حضور اکرم ﷺ او فرمائیل یقینا ته بهتر نۍ طرف ته نۍ فی الواقع ته د خیر طرف ته نۍ (۴) په دې روایت کښې دعطاء د استاذ نوم نشته چه معلومه شی چه هغه څنگه راوی دې باقی راویان ثقه دی. په بل سند سره هم د دې ام سلمه ؓ نه روایت دې چه یوځل د هغې په وړاندې د حضرت علی ؓ ذکر راغلو نو هغې ونیل چه آیت تطهیر خوزما په کور کښې نازل شوې دې. حضور ﷺ زما کور ته راغلواوونۍ فرمائیل چه بل چاته کور ته د راتلو اجازت مه ورکوه. لږ ساعت پس حضرت فاطمه ؓ راغله اوس به ښه ده ما لورد پلار نه څنگه منع کوله بیا حضرت حسن ؓ راغلونمسی د نیکه نه څوک منع کړی؟ بیا حضرت امام حسین ؓ راغلو ما هغه هم منع نه کړو. بیا حضرت علی ؓ راغلو نو هغه مې هم منع نه کړې شو. کله چه دا ټول راجمع شو نو حضور ﷺ چه کوم خادر اغوستې وو هم په هغې کښې ټول راپټ کړل اوونۍ فرمائیل یا الله ﷻ دا زما اهل بیت دی دوی نه پلټی لرې کړې اودوی ښه پاک صفا کړې. نو دا آیت هم هغه وخت نازل شو کله چه دوی په خادر کښې راجمع شوې وو. ما ونیل یار رسول الله ﷺ زه هم. پته نه لگی چه رسول الله ﷻ په دې خوشحاله نه شو او ونۍ فرمائیل ته د خیر طرف ته نۍ.

د مسند په یوبل روایت کښې دی چه زما په کور کښې نبی کریم ﷺ موجود وو چه خادم راغلو خبرنی اوکړو چه حضرت فاطمه ؓ او حضرت علی ؓ راغلی دی. حضور ﷺ ماته او فرمائیل یو طرف ته شه زما اهل بیت راغله. زه د کور په یو گوټ کښې کیناستم کله چه هغه دواړه ماشومانو اودې دواړو حضراتو تشریف راوړو حضور ﷺ دواړه ماشومان په غیږ کښې واخستل اومینه نۍ ورسره اوکړه یو لاس نۍ د حضرت علی ؓ او بل د حضرت فاطمه ؓ په ست کښې واچولو اودواړو سر نۍ هم مینه اوکړه او

(۱) احمد: ۱۰۷/۴، مسند ابی یعلی، طبرانی: ۲۶۷۰، بیهقی: ۱۰۵۲/۲، حاکم: ۱۴۷/۳.

(۲) تفسیر ابن جریر: ۶/۲۲.

(۳) المعجم الکبیر: ۲۶۶۹ مجمع الزوائد: ۱۶۸/۹.

(۴) احمد: ۲۹۲/۶ زمو حدیث صحیح.

پہ تلوئی یوتور خادر و اچولو وئی فرمانیل ای اللہ ستا طرف تہ نہ چہ د اور طرف تہ زہ اوزما اہل بیت۔ ماونیل زہ ہم؟ وئی فرمانیل اوتہ ہم (۱) پہ یوبل روایت کنبی دی چہ زہ دی وخت کنبی د کور پہ دروازہ کنبی ناستہ ووم اوما و نیل یارسول اللہ ﷺ آیازہ پہ اہل بیتو کنبی یم حضور ﷺ اوفرمانیل چہ تہ د خیر طرف تہ نی اود نبی پہ بیبیانو کنبی نی۔ یوبل روایت کنبی دی چہ ما و نیل ما ہم پہ دوی کنبی شاملہ کرہ نوونی فرمانیل تہ زما اہل نی۔ د حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا نہ روایت دی چہ حضور ﷺ یو تورخادر پہ سرکرو او ہم سحر سحر اووتلو اودا خلوروارہ نی پہ خپل خادر کنبی راپت کرل اودا آیت نی اولوستلو (۲) دعائشہ رضی اللہ عنہا نہ د علی ؑ بارہ کنبی چاتپوس اوکرو نوہغوی اوفرمانیل ہغہ رسول اللہ ﷺ تہ د تولونہ زیات خوبن دی د ہغوی پہ کورکنبی د حضور ﷺ لوربی بی دہ چہ د تولونہ زیانہ د حضور ﷺ محبوب اوخوبنہ وہ بیانی د خادر واقعہ بیان کرہ اوونی فرمانیل چہ زہ نیزدی ورغلم اومی و نیل یا رسول اللہ ﷺ زہ ہم ستادا اہل بیتو نہ یم وئی فرمانیل لری شہ تہ خویقینا پہ خیرباندی نی۔ د حضرت ابوسعید ؓ نہ روایت دی چہ حضور ﷺ اوفرمانیل زما اود دی خلورو بارہ کنبی دا آیت نازل شوے دی۔ یوبل سندسره دا د ابوسعید ؓ خپل قول مراد دی۔ واللہ اعلم۔ حضرت سعد ؓ فرمانی کله چہ پہ حضور ﷺ باندی وحی نازل شوه نو حضور ﷺ دا خلور وارہ پہ خپلہ کپہہ کنبی واخستل اوونی فرمانیل یاربہ دا زما اہل دی اوزما اہل بیت دی۔ (ابن جریر)

صحیح مسلم شریف کنبی دی یزید بن حبان رضی اللہ عنہ فرمانی زہ او حصین ابن سبرہ او عمر بن مسلمہ بوخای شو او حضرت زید بن ارقم ؓ لہ لارو۔ حصین و نیل ای یزید تاتہ خودیرې بشیگری ملاوشوی۔ تاسو د حضور ﷺ زیارت اوکرو د حضور ﷺ احادیث دی واوریدل حضور ﷺ سرہ دی جہاد اوکرو د حضور ﷺ امامت کنبی دی مونخونہ اوکرل غرض دا چہ تا یر خیراوبرکت حاصل کرو۔ بنہ دہ مونہ تہ خو خہ حدیث واوروہ۔ ہغوی اوفرمانیل ورارہ اوس زما عمر یر شوے دی د حضور ﷺ زمانہ لری شوه بعضی خبری می د ذہن نہ تلی دی۔ اوس تہ داسی اوکرہ چہ کومی خبری زہ پخپلہ بیان کریم ہغہ قبولی کرہ گنی نو ما مد تنگہ وہ۔ واورہ د مکی اومدینې پہ مینخ کنبی یو د ابو خای چہ ہغی تہ خم وانی حضور ﷺ پہ ولارہ مونہ تہ یوہ خطبہ اوفرمانیلہ د اللہ ﷻ د حمد او ثنا او وعظ اونصحیت نہ پس نی اوفرمانیل زہ یوانسان یم یرہ ممکن دہ چہ مالہ د اللہ ﷻ یوقاصد راشی اوزہ د ہغہ اومنم۔ زہ پہ تاسو کنبی دوه خیزونہ پریردم اول خو کتاب اللہ کوم کنبی چہ ہدایت اونور دی۔ تاسو د اللہ ﷻ کتاب واخلنی اودا پہ مضبوطیاسرہ اونیسنی۔ بیا حضور ﷺ د کتاب اللہ یرزیات رغبت ورکرو او د ہغی طرف تہ نی مونہ بنہ متوجہ کرو۔ بیا فرمانی چہ د خپلو اہل بیتو بارہ کنبی تاسو تہ د اللہ ﷻ یاد درکوم درې خل نی ہم دغہ کلمہ اوفرمانیلہ۔ نو حصین د حضرت زید نہ تپوس اوکرو د حضور ﷺ اہل بیت خوک دی؟ د اہل بیتونہ کوم خلق مراد دی؟۔ آیا د حضور ﷺ بیبیانی د ہغوی اہل بیت نہ دی؟ وئی فرمانیل چہ د حضور ﷺ بیبیانی خو د ہغوی ﷺ اہل بیت دی خود حضور ﷺ اہل بیت ہغہ دی پہ کومو بانوی چہ د حضور ﷺ نہ پس صدقہ خورل حرامہ دہ۔ تپوس نی اوکرو ہغہ خوک دی؟ وئی فرمانیل آل علی ؑ آل عقیل ؑ آل جعفر ؑ آل عباس ؑ۔ تپوس نی اوکرو چہ پہ دی تولوباندی د ہغوی نہ پس صدقہ خورل حرام دی۔ وئی و نیل او۔ پہ دویم سند سرہ دا ہم روایت دی چہ ماتپوس اوکرو چہ د حضور ﷺ بیبیانی ہم د ہغوی پہ اہل بیتو کنبی داخل دی؟ و نیل نہ۔ پہ اللہ ﷻ قسم د بشخی خو دا خبرہ دہ چہ ہغہ خپل خاوند سرہ یرہ مودہ وی خوکہ ہغہ بیا طلاق ورکری نو خپل مور پلار کرہ او خپل قوم لہ خی۔ د حضور ﷺ اہل

بیت د هغوی اصل او عصبه دی په چا باندې چه د حضور ﷺ نه پس صدقه حرامه ده (۱) په دې روایت کښې هم دغه دی خو اولنې روایت اولی دې اوهام دا اخستل ټیګ دی اودا په دویم کښې چه کوم دی دې نه مراد صرف په حدیث کښې چه د کومواهل بیتو ذکر دې هغه دی. ځکه هلته خو هغه آل مراد دې په چا چه صدقه خوړل حرام دی. یادا چه مراد صرف بیبیانې نه دی بلکه هغوی سره د هغه او آل دی. هم دا خبره ډیره صحیح ده او په دې سره په دې روایت اود دې نه په وړاندې روایت کښې جمع والې هم کیږی. او قرآن او اولنې احادیث هم راجمع کیږی. څوکه په دې صورت کښې د دې احادیثو صحت تسلیم کړې شی ځکه چه د دې په بعضې اسنادو کښې نظر دې. واللہ اعلم. کوم سړی ته چه د معرفت نور حاصل وی او په قرآن پاک کښې ورته پوهه هم حاصله وی هغه به یقینا په یونظر پوهه شی چه په دې آیت کښې د حضور اکرم ﷺ بیبیانې یې شکه شبهې داخل دې د دې د پاره چه دا د پورته کلام هم هغوی سره دې اوهام د هغوی باره کښې روان دی. هم دا وجه ده چه د دې نه پس نې افرمانیل چه د الله ﷻ آیاتونه چه ستاسو کورونو کښې یې وحی کیږی اود رسول ﷺ خبرې دکوم درس چه ستاسو په کورونو کښې کیږی هغه یاد اوساتشی او په هغې باندې عمل او کړنې.

قرآن پاک د عائشه رضی الله عنها د بستري نه علاوه د بل چا په بستره باندې نه دې نازل شوي. ننود آیات الله او حکمت نه مراد د قتاده رضی الله عنه وغیره د قول مطابق کتاب اوسنت دې (۲) دایو خاص خصوصیت دې چه د هغوی نه بغیر بل چاته نه دې ملاو د هغوی په کورونو کښې د الله ﷻ وحی او د الله ﷻ رحمتونه نازل کیږی او په دې کښې هم دا عزت حضرت ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه کبریٰ ته په طریقه اولی اود ټولو نه زیات حاصل دې ځکه چه په حدیث شریف کښې صفا ذکر دې چه د بل چا په بستره باندې په حضور ﷺ باندې وحی نه ده راغلې بغیرد هغې د بستري نه. (۳) دا په دې وجه هم چه حضور اکرم ﷺ د دې نه بغیر بلې پیغلې سره نکاح نه وه کړې د هغې بستره بغیرد رسول الله ﷺ نه د بل چا د پاره نه وه. نو د دې درجې د اوچت والی او زیاتې مرتبې په وجه هغه په صحیح توګه حقداره وه.

کله چه د حضور ﷺ بیبیانې د هغوی ﷺ اهل بیت شوي نو د حضور ﷺ نیز دې خپلوان په طریقه اولی سره د هغوی ﷺ اهل بیت دی. لکه چه په حدیث کښې تیر شو چه زما اهل بیت ډیر حقدار دی. د دې په مثال کښې دا آیت په ټیګ پېش کیدې شی ﴿لَمَسْجِدَ أُتَسِّسَ عَلَى النَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رَجُلٌ يَخْبُؤُنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى اللَّهِ يُحِبُّ الْمَطْهُرِينَ﴾ (۴) داخونازل شوي د مسجد قبا باره کښې لکه څنګه چه صفا صفا په احادیثو کښې موجود دی خوپه صحیح مسلم شریف کښې دی چه کله د حضور ﷺ نه سوال اوشو چه د دې جومات نه کوم یو جومات مراد دې نو حضور ﷺ افرمانیل چه هغه زما جومات یعنی مسجد نبوی ﷺ (۵) نو چه کوم صفت په مسجد قبا کښې وو په مسجد نبوی ﷺ کښې هم دې په دې وجه نې دا جومات هم په دې نوم سره په دې آیت کښې داخل کړو.

د حسن خطبه: ابن ابی حاتم کښې دی د حضرت علی رضی الله عنه د شهادت نه پس حضرت حسن رضی الله عنه خلیفه جوړ کړې شو. یوځل هغوی مونځ ورکولو د بنو اسدیوسری راټوپ کړو راغلو اود سجدي په حالت کښې په هغوی چه خنجر ورځنې کړو. هغوی په نرمه غوښه کښې اولګیدل او په دې سره هغوی خومیاشتي بیمار وو کله چه ښه شو نو جومات ته راغلو او په منبر کیناستو خطبه نې ورکړه ونې فرمانیل ای

(۱) صحیح مسلم کتاب فضائل الصابة باب من فضائل علی بن ابی طالب رضی الله عنه: ۲۴۰۸.

(۲) الطبری: ۲۶۸/۲۰.

(۳) صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب فضل عائشه: ۳۷۷۵.

(۴) ۹/النوبه: ۱۰۸.

(۵) صحیح مسلم کتاب الحج باب بیان المسجد الذی اسس علی النقی: ۱۳۹۸.

عراقیانو ز مونږ باره کښې د الله ﷻ نه اوویرېږنې. مونږ ستاسو حاکمان یو ستاسو میلمانه یو مونږ اهل بیت یو د چا باره کښې چه آیت (إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا) (۱) نازل شوې دې په دې باندې هغوی ښه زور واچولو اودا نې باربار اداکړو په کوم سره چه د جمات خلق په ژړا شو. یو خل علی بن حسین رضی الله عنهما یوشامې ته فرمائیلې وو آیا تاد سورت احزاب آیت تطهیر نه دې لوستلې؟ هغه ونیل او ولې د هغې نه مراد ته ئې؟ وئې فرمائیل او الله ﷻ د ډیر لطف او کرم لوی علم او پوره خبر والا دې هغه پوهه شو چه تاسو دهغه دلطف او کرم اهل ئې ځکه چه هغه تاسوته دانعمتونه درکړې اودا فضیلتونه ئې تاسو ته درکړې.

مذکوره آیت مبارک کښې پاکې بیبیاڼې مراد دې: نود آیت معنی په مطابق د تفسیرابن جریر دا شوه چه ای د نبی بیبیاڼو د الله ﷻ نعمت په تاسو باندې دې هغه تاسو یاد کړنې تاسو ئې په داسې کور کښې آباد کړنې کوم خای چه دالله تعالی آیاتونه اود هغه حکمت لوستلې شی. تاسو له دالله تعالی په دې نعمت باندې شکر کولو پکار دی اود هغه حمدونیل پکار دی چه په تاسو باندې د الله ﷻ مهربانی اوفضل دې چه هغه تاسو په دې کورونو کښې آباد کړنې (۲) د حکمت نه مراد سنت او احادیث دی الله ﷻ د انجام نه خبردار دې په دې وجه په خپل پوره اوصحیح علم سره اوتلثی اود خپل نبی ﷺ د بیبیاڼو جوړولود پاره ئې خوښې کړې نودا هم د الله ﷻ په تاسو باندې احسان دې چه لطیف او خبردې دهر یو څیز جز (یوه حصه) اوکل (ټول) دې.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ	وَالْمُسْلِمَاتِ	وَالْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	وَالْقَنَاتِ
بیشکه مسلمانان سړی	او مسلمانانې ښځې	او مومنانې سړی	او مومنانې ښځې	او فرمان منونکی سړی
بیشکه مسلمانان سړی	او مسلمانانې ښځې	او مومنان سړی	او مومنانې ښځې	او تابعدار سړی
وَالْقَنَاتِ	وَالصَّادِقِينَ	وَالصَّادِقَاتِ	وَالصَّابِرِينَ	وَالصَّابِرَاتِ
او فرمان منونکې ښځې	او رښتیني سړی	او رښتینې ښځې	او صبر کونکی سړی	او صابره ښځې
او تابعدارې ښځې	او رښتیني سړی	او رښتینې ښځې	او صابره سړی	
وَالصَّابِرَاتِ	وَالْخَاشِعِينَ	وَالْخَاشِعَاتِ	وَالْمُتَصَدِّقِينَ	وَالْمُتَصَدِّقَاتِ
او صبر کونکې ښځې	او عاجزی کونکی سړی	او عاجزی کونکې ښځې	او صدقه ورکونکی سړی	او صابره ښځې
او صابره ښځې	او ویریدونکی سړی	او ویریدونکې ښځې	او خیرات کونکی سړی	
وَالْمُتَصَدِّقَاتِ	وَالصَّائِبِينَ	وَالصَّائِبَاتِ	وَالْحَافِظِينَ	وَالْحَافِظَاتِ
او صدقه ورکونکې ښځې	او روژه نیونکی سړی	او روژه نیونکې ښځې	او حفاظت کونکی سړی	او خیرات کونکې ښځې
او خیرات کونکې ښځې	او روژه دار سړی	او روژه دارې ښځې	او دخپلو شرمگاهونو حفاظت	
فَرُوجَهُمْ	وَالْحَفِظَاتِ	وَالذَّكِرِينَ	اللَّهُ	كَثِيرًا
شرم دخیونو خپلو	او حفاظت کونکې ښځې	او یادونکی سړی	الله لره	ډیر
کونکی سړی	او حفاظت کونکې ښځې	او الله ﷻ ډیر ډیر یادونکی سړی		

وَالذِّكْرِ ۝ اَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً ۖ وَاجْرًا عَظِيمًا ۝

او یادونکی بخشی | تیار کری دی اللہ | دیارہ دھغوی | بپنہ | | او اجر لوی |

او بخشی | اللہ ﷻ | دی تلو دیارہ لویہ بپنہ او لونی اجر تیار کری دی

قوله تعالى: - إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ

دَمُومًا نَوَارِينَا ۖ أَوْ بَنُخُو فُضَائِلَ أَوْ عَلَامَتُونَهُ: - ام المؤمنین حضرت ام سلمہ رضی اللہ عنہا یوخل حضور ﷺ تہ عرض اوکرو آخر ددی خہ وجہ دہ چہ ہم د سرو ذکر پہ قرآن کنبی راخی اوزمونہ د بنخو خو هلو ذکر نہ کیہی۔ یوہ ورخ زہ پہ خپل کور کنبی ناستہ ووم خپل سرمی ٹیک کولو چہ ما دحضور اکرم ﷺ آواز پہ منبر باندی واوریدو۔ ما وینستہ خوہم داسی راغونہ کرل او پہ حجرہ یعنی کوتہ کنبی کیناستم اود رسول اللہ ﷺ خبری می اوریدی حضور ﷺ دغہ وخت ہم دا آیت تلاوت فرمائیلو (۱) پہ نسانی وغیرہ کنبی نور دیر روایتونہ د هغوی نہ مختصر نقل دی۔ یوروایت کنبی دی چہ یوخوا بنخو حضور ﷺ تہ داوئیلی وو۔ بل روایت کنبی دی چہ نورو بنخو ازواج مطہرات رمی (لہ منہ تہ نی وئیلی وو۔

ایمان او اسلام جدا جدا دی: - اسلام او ایمان جدا جدا بیانول دلیل دی ددی خبری چہ ایمان د اسلام غیر دی او ایمان د اسلام نہ مخصوص او ممتاز دی ﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (۲) والا آیت اود بخاری او مسلم حدیث چہ زناکارد زنا پہ وخت کنبی مؤمن نہ وی۔ (۳) بیا پہ دی امر باندی اجماع دہ چہ پہ زناسرہ کفر نہ لازمہی۔ دا پہ دی باندی دلیل دی اومونہ دبخاری پہ شرح کنبی دا ثبت کری دی (دا یادساتنی چہ پہ دی کنبی هغہ وخت فرق وی کله چہ حقیقی اسلام نہ وی۔ لکہ چہ امام المحدثین امام بخاری رحمہ اللہ صحیح بخاری کتاب الایمان کنبی پہ کثیرو دلاتلوسرہ ثابت کری دی۔ واللہ اعلم۔ مترجم)

(وَالْفَتَنِينَ) د قنوت مطلب: - د قنوت نہ مراد پہ سکون سرہ اطاعت کول دی لکہ ﴿أَمْرٌ مِّنْ هُوَ قَائِمٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو آخِرَةَ رَبِّهِ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (۴) کنبی دی۔ بل ارشاد دی ﴿لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلُّ لَّهُ قَنُوتٌ﴾ (۵) یعنی دآسمان اوزمکی ہریوخیزد اللہ ﷻ فرمانبردار دی۔ بیا ارشاد فرمائی ﴿يُحَرِّمُ اقْتِنَىٰ لِرَبِّكِ وَاسْتَجِدِّي وَارْتَعِي مَعَ الرُّكْعَيْنِ﴾ (۶) یوبل ارشاد دی ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (۷) یعنی د اللہ ﷻ پہ وړاندی پہ آدب فرمانبردارنی پہ صورت کنبی اودریہ۔ نود اسلام د پاسہ مرتبہ د ایمان دہ او دی پہ اجتماع سرہ پہ انسان کنبی د حکم منلو او تابعدارنی کولو مادہ پیدا کیہی۔

(وَالصَّادِقِينَ) رشت تیا وئیل دیر غت صفت دی: - دخبرو صداقت د اللہ ﷻ دیرخوبی دی اودا عادت پہ ہر شان سرہ محمود دی۔ پہ کبار صحابہ کرام و اللہ کنبی خوہغہ بزرگان ہم وو کوموچہ دجاهلیت پہ زمانہ کنبی ہم دروغ نہ وو وئیلی۔ رشتونولی د ایمان نبہ دہ اودروغ د نفاق علامت دی۔ رشتونی خلاصیہی رشتیاوایدہ دیکنی طرف تہ لارخودنہ کوی اونیکی د جنت طرف تہ۔ د دروغونہ بیج شہ دروغ دبد کارنی طرف تہ لارخودنہ کوی۔ اوفسق اوفجور انسان د دوزخ طرف تہ اوپی۔ انسان پہ رشتیا وئیلوسرہ او ہر

(۱) احمد: ۳۰۵/۶، مستدرک صحیح.

(۲) الحجرات: ۱۴.

(۳) صحیح بخاری کتاب المغارین باب اثم الزنا: ۶۸۰۹، صحیح مسلم: ۵۷، ابوداؤد: ۴۶۸۹، ترمذی: ۲۶۲۵،

(۴) الزمر: ۹.

(۵) الروم: ۲۶.

(۶) آل عمران: ۴۳.

(۷) البقرة: ۲۳۸.

وخت د رښتياو اراده کولوسره د الله ﷻ په نيز باندې صديق ليکلي کيږي. دروغ ويونکي اود دروغو ارادې کونکي د الله ﷻ په نيز دروغژن ليکلي شي. (۱) نور هم په دې باره کښې ډير څه دي.

(وَالصَّابِرِينَ) د صبر مقام: په دې علم باندې چه د تقدير ليک نه وړانږي. دټولو نه لوی صبر دغم د شروع په وخت کښې دې اوددې اجر زيات دي. بيا چه څنگه څنگه وخت تيريږي هغه ته هسې خو صبر راځي د خشوع نه مراد تسکين دلجمعی تواضع، عاجزی ده اودا په انسان کښې هغه وخت راځي چه کله نې په زړه کښې دالله ﷻ ويره وي اورب هروخت حاضر اوناظر گنږي اودغه شان دالله ﷻ عبادت کونکي وي لکه چه هغه الله ﷻ ته گوري اوکه دانه وي نوکم نه کم په دې درجه کښې خودې وي چه الله ﷻ هغه ته گوري.

(وَالْحَاشِعِينَ) خشوع هم لوڼې صفت دي. دصدقې نه مراد محتاجو مسکينا نوته ضعيفانوته چه دهغوی څه گټه نه وي اونه د هغوی څوک د گټې والا وي. هغوی ته خپل فالتو مال ورکوه په دي نيت سره چه د الله ﷻ اطاعت وي اود هغه دمخلوق کار جوړشي.

دبخاری اومسلم په حديث کښې دي اووه قسمه خلقو له به الله ﷻ د عرش د سوري لاندې ځای ورکوي په کومه ورځ چه به د هغه د سوري نه بغیر بل هيڅ سوري نه وي. په دوی کښې يوهغه دي چه صدقه ورکوي خوداسې په پټه چه د بنی لاس په خرچ کولوباندې گس لاس ته خبراونه رسي (۲) يوبل حديث کښې دي چه صدقه گناهونه داسې ختموي لکه څنگه چه اوبه اور مرکوي (۳) پدې باره کښې نور هم ډير احاديث دي چه په خپل خپل ځای موجود دي. د روژې باره کښې په حديث کښې دي داد بدن زکوة دي (۴) يعنی دا پاک صفاکوي اوطبعا هم ردي گډوډوالي ختموي. حضرت سعيد بن جبیر رضي الله عنه فرماني د رمضان روژې ساتلوسره چه څوک هره مياشت درې روژې اوساتي هغه ﴿وَالصَّابِرِينَ وَالصَّامِتِينَ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظِينَ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ (۵) کښې داخل شو (۶) روژه شهوت هم کمه وي. په حديث کښې دي اي ځوانانوپه تاسو کښې چه د چا طاقت وي نوهغه دي نکاح اوکړي دي د پاره چه د هغه نظر ښکته وي اوباکدامنی ورته حاصله شي اودچا چه د نکاح طاقت نه وي هغه دي روژې اوساتي هم دا د هغه د پاره لکه خصی کيدل چه وي (۷) د دې د پاره د روژې د ذکر کولونه پس نې د بدکارني د بچ کيدو ذکر اوکړو اوونې فرمايل چه دا مسلمان ښځې اوسري د حرامواود گناه د کارونونه بچ شي. خپل دا خاص طاقت په جائزځي کښې خرچ کوي. لکه چه بل آيت کښې دي داخل خلق خپل بدن رامنځ کوي خوپه دوی باندې په خپلو ښځو او وينخو هيڅ ملامتيانشته. اوددې نه علاوه چه نورڅه غواړي هغه دحدنه تيريدونکي دي. دالله ﷻ د ذکر باره کښې په يو حديث کښې دي چه کله خاوند خپله ښځه د شپې راپاسوي او دوه رکعته مونځ دواړه اوکړي نوهغوی د الله ﷻ په ذکر کونکو کښې شميرلې کيږي (۸)

حضرت ابوسعید خدری رضي الله عنه تپوس اوکړو يارسول الله ﷺ ټولونه د لوڼې درجې والا بنده د قيامت په ورځ

(۱) صحيح بخاری کتاب الادب باب قول الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾: ۶۰۹۴، صحيح مسلم: ۲۶۰۷

(۲) صحيح بخاری کتاب الاذان باب من جلس في المسجد ينتظر الصلاة: ۶۶۰، صحيح مسلم: ۱۰۳۱، ابن حبان: ۴۴۸۶

(۳) ترمذی کتاب الايمان باب ما جاء في حرمة الصلاة: ۲۶۱۶ وهو حسن، ابن ماجه: ۳۹۷۳، ۲۱۱۰.

(۴) ابن ماجه کتاب الصيام باب في الصوم زكاة الجسد: ۱۷۴۵

(۵) ۳۳/ الاحزاب: ۳۵.

(۶) الدر المنثور: ۳۸۰/۵.

(۷) صحيح بخاری کتاب النکاح باب قول النبي ﷺ ((من استطاع منكم الباءة...)) ۵۰۶۵، صحيح مسلم: ۱۴۰۰، ابوداؤد: ۲۰۴۶، ترمذی: ۱۰۸۱، ابن ماجه: ۱۸۴۵، احمد: ۳۷۸/۱، ابن حبان: ۴۰۲۶.

(۸) ابوداؤد کتاب التطوع باب قيام الليل: ۱۳۰۹.

د الله ﷻ په نیز څوک دې؟ حضور ﷺ او فرمائیل چه د الله ﷻ ذکر په کثرت سره کونکې. ماونیل یار رسول الله ﷺ د الله ﷻ دلاری د مجاهدنه هم زیات؟ حضور ﷺ او فرمائیل سره ددې چه هغه په کافرانو باندې توره چلوی اوتر دې چه توره نی ماته شی او په وینو کښې رنگ شی نو بیا هم د الله ﷻ داپه کثرت سره ذکر کونکې به د هغه نه غوره وی. (۱) هم په مسند احمد کښې دی چه حضور اکرم ﷺ دمکې په لار روان وو جمدان ته چه اور سیدونوونی فرمائیل دا جمدان دې خان له روان شو او خان له نی وړاندې والي اوکړو. خلقو تپوس اوکړو دمفرد (خان له) نه څه مراد دې؟ ونی فرمائیل چه د الله ﷻ ډیر زیات ذکر کونکې. بیا فرمائی یا الله په حج او عمره کښې خپل سرخرونکو باندې رحم اوکړه. خلقو ونیل دویښتوکت کولو والا دپاره هم دعا اوکړنی. حضور ﷺ او فرمائیل یا الله سرخرونکی اوښه خلقو بیا دکت کونکو دپاره درخواست اوکړو نو حضور ﷺ او فرمائیل چه کت کونکی هم (۲) د حضور ﷺ فرمان دې چه د الله ﷻ د عذابونو د بچ کولو هیڅ یو عمل د الله ﷻ د ذکر نه زیات لوی نه دې. یوخل حضور ﷺ او فرمائیل زه تاسوته د ټولو نه بهتر ټولو نه پاک اود ټولو نه د اوچتې درجې عمل اوښایم؟ چه ستاسوپه حق کښې د الله ﷻ په لار کښې د سرو اوسپینوزرو د لوټ کولو نه هم زیات بهتر وی اود دې نه هم زیات بهتروی چه تاسو صباد خپلو دښمنانو سره مقابله اوکړنی تاسو د هغوی ستونه اووهنی او هغوی ستاسو ستونه اووهی. خلقو ونیل حضور ﷺ خامخانی رااوښانې. ونی فرمائیل دالله تعالی عزوجل ذکر (۳) د مسند احمد په یو حدیث کښې دی یوسړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه کوم یو مجاهد غوره دې؟ حضور ﷺ او فرمائیل د ټولو نه زیات د الله ﷻ ذکر کونکې. هغه بیا دروژه دارباره کښې تپوس اوکړو نو بیا ورته هم داجواب ملاو شو. بیانی د مونځ زکوة حج صدقه ټولو باره کښې تپوس اوکړو او حضور ﷺ د هریوهم دغه جواب ورکړو. نو حضرت ابوبکر ﷺ د حضرت عمر ﷺ نه تپوس اوکړو بیا خود الله ﷻ ذکر کونکې ډیر زیات وړاندې شو حضور اکرم ﷺ او فرمائیل او. (۴) د الله ﷻ د ذکر د کثرت باره کښې نور هم ډیر احادیث راغلی دی. هم د دې سورت آیت (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا) (۵) په تفسیر کښې به مونږ دا احادیث بیانوو. ان شاء الله ﷻ. بیا فرمائی چه دانیک صفتونه په چاکښې وی مونږ د هغوی د پاره مغفرت تیار کړې دې او ډیر لوی اجر یعنی جنت.

وَمَا كَانَ	لِ الْمُؤْمِنِ	وَلَا مُؤْمِنَةٍ	إِذَا قَضَى اللَّهُ
او نشته دې حق یو مومن سړی لره اونه یوې مومني ښځې لره کله چی فیصله اوکړی الله			
او دهیڅ مومن یا مومني دپاره جائز نه دی چی کله ورته الله ﷻ اودهغه رسول دیوکار			
وَرَسُولُهُ	أَمْرًا	أَنْ يَكُونَ لَهُمُ	الْخَبْرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ
او رسول دهغه دیوکار چی وی هغوی ته اختیار دکار خپل نه او هغه څوک			
حکم اوکړی چی بیا دې هم هغوی ته څه اختیار وی او څوک			

(۱) احمد: ۷۵/۳
 (۲) احمد: ۴۱۱/۳ وهو صحيح بالشواهد.
 (۳) احمد: ۲۳۹/۵
 (۴) احمد: ۴۳۸/۳
 (۵) ۳۳/ الاحزاب: ۴۱

يَعِصُ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلًّا مُّبِينًا

چی نافرمانی کوی دالله | او در رسول د هغه | نو گمراهه شوایه گمراهی بنکاره سره |
چی دالله ﷻ او دهغه در رسول ﷺ نافرمانی کوی | نو هغه بنکاره گمراه شو

قوله تعالى: - وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مَوْمِنَةٍ

د پیغمبر ﷺ د حکم په وړاندې د چاهيڅ اختیار نشته: رسول الله ﷺ د زید بن حارثه ﷺ پیغام یووړ او د حضرت زینب بنت جحش رضی الله عنها کره لاړو. هغې ونیل چه زه هغه سره نکاح نه کوم. حضور ﷺ او فرمائیل داسې مه وایه او هغه سره نکاح اوکړه. حضرت زینب رضی الله عنها ونیل چه ښه ده بیالړه موقعه راکړه چه زه لږ سوچ او کړم. اوس لدا خبرې کیدې چه وحی نازل شوه اودا آیت نازل شو. دې اوریدو سره حضرت زینب رضی الله عنها اوونیل یا رسول الله ﷺ تاسو په دې نکاح سره راضی ئی؟ حضور ﷺ او فرمائیل چه او نو حضرت زینب رضی الله عنها جواب ورکړو چه بس بیازما انکار نه دې. زه به دالله تعالی د رسول ﷺ نافرمانی نه کوم. ما خپل ځان د هغه په نکاح کښې ورکړو. بل روایت کښې دې چه د انکار وجه داوه چه د حضرت زید د نسب نه د هغې نسب ډیر د شرافت والا وو. حضرت زید ﷺ در رسول الله ﷺ آزاد کړې شوې غلام وو.

دا آیت مبارک د چا باره کښې نازل شوې دې: حضرت عبدالرحمن بن زید بن اسلم فرماني چه دا آیت د عقبه بن ابی معیط د لورام کلثوم رضی الله عنها باره کښې نازل شوې دې. د صلح حدیبیه نه پس د ټولونه رومنی مهاجره ښځه هم دا وه. هغې رسول الله ﷺ ته او فرمائیل حضور ﷺ زه خپل ځان تاته هبه کوم حضور ﷺ او فرمائیل ماته قبوله ده. بیانی د حضرت زید بن حارثه ﷺ سره د هغې نکاح اوکړه. غالباً دانکاح د حضرت زینب رضی الله عنها د نکاح نه پس شوې ده. په دې سره ام کلثوم رضی الله عنها خفه شوه اود هغې رونه هم وړان شو چه زمونږ خو خپله اراده د رسول الله ﷺ سره دنکاح وه نه چه د هغوی ﷺ د غلام سره د نکاح. په دې باندې دا آیت نازل شو بلکه د دې نه هم معامله صفاشوه او او فرمائیلې شو چه ﴿الَّذِينَ أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ مِنْهُمْ أُولَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا﴾ (نسی کریم ﷺ د مؤمنانود ځانونونه هم زیات وړاندې دې. نو آیت ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مَوْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلًّا مُّبِينًا﴾ (خاص دې اود دې نه هم جامع آیت دا دې.

د جلیبیب قصه: مسند احمد کښې دې چه یوانصاری ﷺ ته رسول الله ﷺ او فرمائیل ته د خپلې لور نکاح جلیبیب ﷺ سره اوکړه. هغه جواب ورکړو ښه خبره ده زه به خپل کور والا سره هم مشوره اوکړم. لاړو مشوره ئی اوکړه نو هغې ونیل دانه شی کیدې. مونږ خود فلانکوفلانکو ددوی نه لویولو یو خلقو پیغام واپس کړې دې او اوس جلیبیب ﷺ سره نکاح اوکړی. انصاری ﷺ د خپلې بی بی جواب اوریدو سره د حضور ﷺ په خدمت کښې تلل غوښتل چه لورنی د پردې نه اخوادا ټولې خبرې اترې اوریدلې ونی ونیل تاسو در رسول الله ﷺ خبره غورزوئ؟ کله چه حضور ﷺ په دې خوشحاله دې نو تاسو له انکار نه دی کول پکار. اوس دواړو ونیل چه دا لور موتیک وائی. مینځ کښې رسول الله ﷺ دې د دې نکاح نه انکار کول د رسول الله ﷺ پیغام او خواهش پریخودل دی دا تمک نه دی. انصاری ﷺ نیغ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او عرض ئی اوکړو یا رسول الله ﷺ تاسو په دې خبره باندې خوشحاله ئی؟ حضور ﷺ او فرمائیل چه اوزه په دې باندې رضامندیم. ونی ونیل بیاتاسو ته اختیار دې چه تاسو نکاح اوکړئ نو بس نکاح اوشوه. یوخل دمذینې مسلمانان د دښمن د مقابلې دپاره اووتل جنگ اوشو په کوم کښې چه حضرت

جلیبیب رضی اللہ عنہ شہید شو۔ ہفہ دیرزیات کافران قتل کرے وو د هغوی مری د ده سره خواکې پراته وو۔ د حضرت انس رضی اللہ عنہ بیان دی چه مایخپله اولیدل چه دهغه کور دیر موړ وو په ټوله مدینه کښې د هغه نه څوک زیات خرچ والا نه وو۔ (۱) په یوبل روایت کښې د حضرت ابوبرزه اسلمی رضی اللہ عنہ بیان دی د حضرت جلیبیب رضی اللہ عنہ په طبیعت کښې توقې وې په دې وجه ما په خپل کور کښې ونیلي وو چه دې تاسو کره رانه شی۔ د انصارو عادت وو چه هغوی به د یوې ښځې نکاح نه کوله تردې چه دا معلومه کړی چه حضور رضی اللہ عنہ د هغوی باره کښې څه نه فرمائی بیانی دغه واقعہ بیان کره کومه چه پورته ذکر شوه۔ پدې کښې داهم دی چه جلیبیب رضی اللہ عنہ اووه کافران په دې غزوه کښې قتل کړې وو۔ بیا کافران راجمع شو او هغه ئی شہید کړو۔ حضور رضی اللہ عنہ د هغوی په لتون کښې چه کله د هغوی مری له راغلو نووئی فرمائیل د اووه کسانو وژلونه پس شہید شوې دې۔ دا زما دې او زه د ده یم۔ دوه یادرې خل ئی داسې اوفرمائیل۔ بیانی قبر او کنستلواو په خپلو لاسونو مبارکوئی په قبر کښې ورکوز کړو۔ درسول الله ﷺ په لاسونو مبارکو د هغوی جنازه اوشوه او هیڅ کټ وغیره نه وو۔ داهم ذکر نه دی چه هغوی ته غسل ورکړې شوی وی۔ د الله رسول ﷺ دادعا کړې وه چه یا الله تعالی په ده باندې د خپل رحمتونو باران راووروه اوده له د ژوند ټول خوندونه ورکړه۔ په ټولو انصارو کښې د هغې ښځې نه د زیات خرچ والا یوه ښځه هم نه وه۔ (۲) هغې چه کوم وخت کښې د پردې نه اخواته خپل موریلارته ونیلي وو چه د حضور رضی اللہ عنہ خبره مه رد کوئی نو هغه وخت دا آیت ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ (۳) نازل شوې وو۔

حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه حضرت طاووس رضی اللہ عنہ تپوس کوی چه د مازیگر نه پس دوه رکعتہ کولې شی؟ نو هغوی منع کړو اود دې آیت تلاوت ئی اوکړو۔ نو دا آیت لکه چه د شان نزول په اعتبار سره مخصوص دی خود حکم په اعتبار سره عام دی۔ د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ په موجودگنی کښې خونه څوک څه مخالفت کولې شی او نه د منلو اونه منلوچاته څه اختیار باقی پاتې کیږی۔ نه د رائی قیاس کولو حق او نه د یوې خبرې حق۔ لکه چه ارشاد دی ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (۴) یعنی قسم دی ستادرب خلق به ایماندار نه وی ترکومې چه هغوی په خپل میتخ کښې ټولو اختلافاتو کښې تاحاکم اونه منی۔ بیا ستا په فرمان باندې په زړه کښې څه تنگوالی اونه ساتی بلکه په کولاو زړه سره ئی اومنی۔ په صحیح حدیث کښې دی د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دی چه تاسو کښې یوکس مؤمن کیدې نه شی ترکومې چه د هغه خواش د هغه څیز تابعدار نه شی کومې چه ما راوړې دې (۵) ددې د پاره دلته ئی هم د دې خلاف څه بدی بیان نه کړه چه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نافرمانی کونکې ښکاره په ښکاره گمراه دی۔ لکه چه ارشاد دی ﴿فَلْيَعْذِرُوا الَّذِينَ يُغَايِفُونَ عَنْ أَمْرِهِمْ أَنْ يُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (۶) یعنی کوم خلق چه د رسول الله ﷺ د ارشاداتو خلاف کوی هغوی له ویریدل پکار دی چه داسې نه وی په هغوی باندې څه فتنه راپریوخی او یا هغوی ته څه دردناک عذاب اورسی۔

(۱) احمد: ۱۳۶/۳، مسنده صحیح، ابن حبان: ۴۰۵۹، مجمع الزوائد: ۳۶۸/۹.

(۲) احمد: ۴۲۲/۴، مسنده صحیح، ابن حبان: ۴۰۳۵، صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل جلیبیب رضی اللہ عنہ: ۲۴۷۲ مختصراً.

(۳) الاحزاب: ۳۶.

(۴) النساء: ۶۵.

(۵) شرح السنة: ۱۰۴، مشکوة کتاب الايمان باب الاعتصام بالكتاب والسنة: ۱۶۷.

(۶) النور: ۲۴.

وَاذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ

اوياده کره کله چی ونیل تا | هغه سړی ته | چی احسان کړې و | الله یه هغه باندې | او احسان کړې و | تا یه هغه باندې |
اوياده ساته | هرکله چی تا | زید بن حارثه ته | په چاچی الله ﷺ احسان کړې و | او تا پرې هم احسان کړې و | او ونیل

أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا

چی اوساته | خان ته | بنځه ستا | او اویریرې د الله نه | او پته ساتله تا | په زړه خپل کنبی | هغه خبره
چی خپله بنځه پخپله نکاح کنبی اوساته | او د الله ﷻ نه | او اویریرې | او تا په خپل زړه کنبی

اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ

چی الله | بنکاره کونکې و | دهغې | او ته یریدلې | دخلقو نه | حالانکه الله | زیات حقدار دې |
هغه خبره پته ساتله | کومه چی الله ﷻ بنکاره کوله | او ته دخلقو داعتراض نه و یریدلې | حالانکه الله ﷻ

أَنْ تَخْشَاهُ فَلَئِمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا

ددې چی ته او یریرې دهغه نه | پس هرکله چی | پوره کړو | زید | هغې نه | حاجت (خپل) |
ددې زیات حقدار دې | اچی ته دهغه نه | او یریرې | بیا هرکله چی زید د خپلې بنځې نه حاجت پوره کړو

زَوْجُهَا لِيَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ

نوبه نکاح درکړه مونږ ته هغه | دپاره ددې چی | نه وی | په مومنانو باندې | څه تنگی (سختی)
(او طلاق ئې ورکړو) | نو مونږ ته هغه په نکاح کړه | دې دپاره چی د بیا دپاره مسلمانانو ته دهغه چا د

فِي أَزْوَاجٍ أَدْعِيَا لَهُمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا

په معامله دبنځو | دخلې بللو خامنو خپلو کنبی | کله چی | پوره کړې | دهغوی نه | حاجت خپل |
بنځو په نکاح سره اخستلو کنبی هیڅ تنگی پاتې نشی | اچی په خویتوب ئې نیولی وی | کله چی ترې هغوی حاجت پوره کړې

وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ۝

او دې | حکم دالله | خامخا کیدونکې |

او دالله ﷻ حکم خامخا پوره کیږي |

قوله تعالى: -وَاذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ

دحضرت زید ﷺ واقعه او دهغه فضیلتونه: -الله ﷻ خبرورکوی چه رسول الله ﷺ خپل آزادکړې شوې غلام
حضرت زید بن حارثه ﷺ په هرشان سره ښه پوهه کړو په هغه باندې د الله ﷻ انعام وو چه د اسلام اود
رسول الله ﷺ د تابعدارنې توفیق ئې ورکړو اود حضور ﷺ هم په هغه باندې احسان وو چه هغه ئې د
غلامنې نه آزادکړو. د ده ډیر لوی شان وو اود حضور ﷺ ډیر زیات خوښ وو تردې چه ده ته به ټولو
مسلمانانو حب الرسول ونیل اودهغه خوی اسامه ﷺ ته هم. حب بن حب (یعنی محبوب بن محبوب) به
ئې ورته ونیل. د حضرت عائشه صدیقۀ ﷺ ارشاد دې په کوم لښکر کنبی چه په حضور اکرم ﷺ دې
لښکرونود هغه لښکر سردار به ئې هم دې جوړولو. که دې ژوندې وونود رسول الله ﷺ خلیفه به وو ( )
بزار کنبی دی حضرت اسامه ﷺ فرمانی زه په جمات کنبی ووم ماله حضرت عباس ﷺ او حضرت

علیؑ را غلہ و نی فرمائیل لار شہ د حضورؐ نہ زمونہ د پارہ اجازت واخلہ۔ ماحضورؐ تہ خبرور کړو حضورؐ اوفرمائیل چه معلومه ده هغوی ولی راغلی دی؟ ماوئیل نہ۔ حضورؐ اوفرمائیل ماته پته ده لار شہ راوغواره۔ دوی راغله و نی فرمائیل یا رسول الله ﷺ لہ شان اوفرمانې چه تاسو تہ په خپلو اهل بیتو کښې د ټولونه زیات څوک ډیر محبوب دې۔ حضورؐ اوفرمائیل زمالور فاطمهؑ هغوی و نیل چه مونږ د فاطمه بی بیؑ باره کښې تپوس نہ کوو حضورؐ بیا اوفرمائیل اسامہ بن زید بن حارثہؓ په چاچه الله ﷻ انعام کړې اوماهم (۱) نبی کریم ﷺ دهغه نکاح دخپلې ترور لور امیمہ بنت عبدالمطلب لور زینب بنت جحشؓ اسدیہ سره کړې وه۔ لس دینارہ او اووه درهم مہرنی ورکړې وو۔ یوه لوپتہ یو څادر او یو قمیص پنځوس مده غلہ اولس مده کھجورې هم ورکړې وې۔ تر یو کال اوڅه موده د پاسه خودا کور آباد وو خوبیا خفگان شروع شو۔ حضرت زیدؓ حضورؐ لہ راغلو شکایت نی او کړو نوحضورؐ هغه پوهه کړو چه کور مه وړانوه د الله ﷻ نہ اوویریرہ۔ ابن ابی حاتم او ابن جریر دلته ډیر غیر صحیح آثار نقل کړی دی د کوم نقل چه هم مونږ مناسب نہ گڼو او پرېږدونی ځکه چه په دې کښې یوهم ثابت او صحیح نہ دې۔ په مسند احمد کښې هم یو روایت د حضرت انسؓ نہ نقل دې خو په دې کښې هم ډیر غرابت دې په دې وجه مونږ هغه هم نقل نہ کړو۔

د زید اوزینب جدائی اود رسول کریم ﷺ سره نکاح۔ صحیح بخاری شریف کښې دی چه دا آیت د حضرت زینب بنت جحشؓ او حضرت زید بن حارثہؓ باره کښې نازل شوي دې (۲) ابن ابی حاتم کښې دی چه الله ﷻ د اول نہ خپل نبی ﷺ تہ خبرور کړې وو چه حضرت زینبؓ به ستا په نکاح کښې راخی هم دا خبره وه چه کوم حضورؐ ظاهره نہ کړه او حضرت زیدؓ نی پوهه کړو چه هغه دې خپله بی بی نہ جدا کوی۔ حضرت عائشہ صدیقہؓ فرمائی کہ رسول الله ﷺ د الله ﷻ وحی د کتاب الله نہ یو آیت هم پټول غوښتل نو دا آیت به نی پټ کړې وو (۳) د (وطراً) معنی حاجت ده۔ مطلب داچه کله زیدؓ د هغې نہ موږ شواوسره د پوهه کولو نی یوځای وخت تیروول قایم نہ کړې شو بلکه طلاق اوشو نوالله تعالیٰ حضرت زینب د رسول الله ﷺ په نکاح کښې ورکړه۔ په دې وجه د ولی ایجاب اوقبول د بهر او گواهانو ضرورت پاتې نہ شو۔ مسند احمد کښې دی چه د حضرت زینبؓ عدت پوره شو نور رسول الله ﷺ حضرت زید بن حارثہؓ تہ اوفرمائیل تہ لار شہ او هغې تہ زما د نکاح پیغام اورسوه۔ حضرت زیدؓ لارو هغه وخت هغې اوږه اخل۔ په حضرت زیدؓ باندې دهغې عظمت دومره راخوړ شو چه په مخامخ نی وړتہ خبره هم اونه کړې شوه مخ نی واړولو کیناستو ذکر نی اوکړو۔ مور بی بی و نیل چه اودریرہ زه د الله ﷻ نہ استخاره کوم۔ داخو اودریدہ مونځ نی کولو هلته په رسول الله ﷺ باندې وحی نازلہ شوه په کوم کښې چه الله ﷻ اوفرمائیل ما ستا نکاح هغې سره اوکړه۔ هم هغه وخت حضورؐ بی دڅه خبرور کولونه هلته راغلو بیا د ولیمې په دعوت کښې حضورؐ په ټولوباندې روټنی غوښه اوخوړله۔ خلقو خوراک څښاک اوکړولارل۔ خو یو څوکسان هلته ناست وو خبرې کولې۔ حضورؐ بهر راوتلو او خپلو بیبیانو ته نی سلام کولو او هغوی به د حضورؐ نہ تپوس کولو چه اوفرمانې چه د بی بی نہ خوشحاله نی؟ ماته یادنه دی چه ماحضورؐ تہ خبرور کړو یا هغه تہ خبر ورکړې شو چه خلق دهغه ځای نہ لارل دې نہ پس حضورؐ دهغه کور طرف تہ تشریف یووړو زه هم حضورؐ سره ووم۔ ما د حضورؐ سره د تلوار اده اوکړه

(۱) ترمذی کتاب المناقب باب مناقب اسامہ بن زیدؓ: ۳۸۱۹ و مسندہ حسن۔

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله (وتخفی فی نفسك...) : ۴۷۸۷، ترمذی ۳۲۱۲، ابن حبان: ۴۰۴۵، احمد: ۱۴۹/۳۔

(۳) الطبری: ۲۷۴/۴ صحیح مسلم کتاب الايمان باب معنى قول الله عزوجل (ولقد راه نزلة أخرى) : ۱۷۷ و مسندہ صحیح۔

خوہوئی پرده اوکره اوزما د هغوی په مینځ کښې پرده اوشوه اود پردې آیاتونه نازل شو اوصحابه کرامو رضی اللہ عنہم ته نصیحت اوشو اوفرمانیلې شو چه د نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کورونوته بې اجازت مه ورځنې. ^(۱)

مسلم وغیره صحیح بخاری کښې دی چه حضرت زینب رضی اللہ عنہا به ازواج مطهراتو رضی اللہ عنہن ته په فخرسره وئیل چه ستاسو دټولونکاح ستاسو ولیانو او وارثانو کړې دی اوزما نکاح په اووم آسمان باندې الله تعالی پخپله کړې ده. ^(۲) د سورت نور په تفسیر کښې مونږ دابیان کړې دي. حضرت زینب رضی اللہ عنہا وئیل زما نکاح د آسمان نه راکوزه شوې ده د دې په مقابلہ کښې حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا اوفرمانیل چه زما د برات آیاتونه د آسمان نه راکوزشوی دی د کومې چه حضرت زینب رضی اللہ عنہا اقرار اوکړو. ^(۳)

د زینب رضی اللہ عنہا خصوصیات: ابن جریر کښې دی زینب رضی اللہ عنہا یوخل حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته اووئیل په ما کښې الله تعالی درې خصوصیتونه کیخوډې دی چه ستاسو په نورو بیبیانو کښې نه دی. یوخودا چه زما او ستاسو نیکه یوډې دویمه دا چه الله تعالی د آسمان نه زه ستاسو په نکاح کښې درکړم دریم دا چه زمونږ په مینځ کښې سفیر حضرت جبرائیل علیه السلام وو. ^(۴) بیا فرمائی چه مونږ د هغې سره ستا نکاح کول جائز کړل دي د پاره چه په مسلمانانو باندې د خپل اخستی شوی هلکانو د ښخو باره کښې کله چه هغوی له طلاق ورکړې شی هیڅ گناه پاتې نه شی. یعنی که هغوی غواړی نوډې سره نکاح کولې شی. حضور صلی اللہ علیہ وسلم د نبوت نه وړاندې زید خپل خوی جوړ کړې وو په عام توگه به هغه ته زید بن محمد رضی اللہ عنہ وئیلې کیدو قرآن پاک د دې نسبت نه هم منع اوکره او حکم نی ورکړو چه دې دخپل حقیقی پلار د نسبت طرف ته رابلې. بیا چه کله زید رضی اللہ عنہ زینب رضی اللہ عنہا ته طلاق ورکړو نو الله تعالی دادخپل نبی په نکاح کښې ورکړه اودا خبره نی هم اخواکره په کوم آیاتونو کښې د حرامو ښخو ذکر راغلې دي هم هلته همدا اوفرمانیلې شو چه ستاسو د خپل اصلی خونی ښځه په تاسو باندې حرامه ده. اود اخستی شوی هلکانو ښځې د دې حکم نه بهر دی ځکه چه داسې هلکان په عربو کښې ډیر وو. داد الله تعالی په امر سره مقرر شوی وه چه د دې کیدل حتمی یقینی اوضروری وو اوحضرت زینب رضی اللہ عنہا ته د اول نه داعزت ملاویدل لیکلې شوی وو چه هغه دې په ازواج مطهرات امهات المؤمنین رضی اللہ عنہن کښې داخله وی.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا			
انشته په نبی باندې څه گناه (بندیز) په هغه کار کښې			
الله تعالی چې د پیغمبر دپاره د کومې خبرې فیصله کړې ده			
فَرَضَ اللَّهُ	لَهُ	سُنَّةَ اللَّهِ	فِي الَّذِينَ
چی مقرر کړې وی الله دپاره دهغه داطریقه دالله ده په معامله دهغه پیغمبرانو کښې			
په هغې کښې په ده هیڅ الزام نشته د پخوانو (پیغمبرانو) دپاره هم الله <small>تعالی</small> دغه شان فیصلې کړې			
خَلَوْا	مِنْ قَبْلُ	وَكَانَ	أَمْرُ اللَّهِ
چی تیر شوی دی دمخکښې نه او دې حکم دالله یوه ازلی فیصله مقرر کړې شوی			
وې ... اودالله <small>تعالی</small> دهر کار اندازه مقرر شوې ده			

^(۱) صحیح مسلم کتاب النکاح باب ازواج زینب بنت جحش... ۱۴۲۸، السنن الکبری للنسائی: ۱۸۱۸۰، احمد: ۱۹۵/۳

^(۲) صحیح بخاری کتاب التوحید باب وکان عرشه علی الماء: ۷۴۲۰.

^(۳) الطبری: ۱۱۸/۱۹.

^(۴) الطبری

الَّذِينَ	يَبْلِغُونَ	رِسَالَتِ اللَّهِ	وَيَخْشَوْنَهُ	وَلَا يَخْشَوْنَ
دا طریقہ دہ دپارہ دہغہ خلقو جی رسوی پیغامونہ دالہ او یریری دہغہ نہ اونہ یریری هغوی				
دا تول هغہ پیغمبران دی جی دالہ ﷺ پیغامونہ نی خلقو ته رسول اولہ دہ نہ بہ ویریدل				
أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ	وَكُفَى بِاللَّهِ	حَسِيبًا	مَا كَانَ	مُحَمَّدٌ
دھیچا نہ مگر دالہ نہ او کافی دی الله دپارہ دحساب اغستلو نہ دی محمد ﷺ				
اودالہ ﷺ نہ سوا بہ دھیچا نہ نہ ویریدل اودحساب اخستلو له یوازی الله ﷺ کافی دی محمد ستاسو				
أَبَا أَحَدٍ	مِّنْ رَّجَالِكُمْ	وَلَكِن	رَّسُولَ اللَّهِ	وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ
پلار دیوکس دنارینو ستاسونہ ولیکن رسول دالله دی او آخری دیپغمبرانو دی				
پہ سرو کنبی دھیچا پلار نہ دی هغہ خو دالله ﷺ یو پیغمبر دی او آخری نبی دی				
وَكَانَ اللَّهُ	بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا			
او دی الله بہ هر خیز باندی بنہ عالم				
او الله ﷺ ته هر خیز بنہ معلوم دی				

قوله تعالى: - مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرْجٍ فَمَا أَقْرَضَ اللَّهُ لَهُ

پہ جائز امور و کنبی انبیاء علیہم السلام باندی خہ پابندی نہ وی۔ فرمائی چہ کله دخپل اخستی شوی خونی دینخی سرہ د هغہ د طلاق نہ پس نکاح کول جائزدی نو بیا پہ دی کنبی پہ نبی ﷺ باندی خہ بدی دہ پہ وړاندینو انبیاء کرامو باندی بہ کوم حکم د الله ﷻ نازلیدو پہ هغی باندی پہ عمل کولو کنبی پہ هغوی باندی هیخ بدی نہ وه ددی نہ غرض دمنافقانو دقول رد کول دی چہ گوره د خپل آزاد کړې شوی غلام اودخپل اخستی شوی خوی دینخی سرہ نی نکاح اوکړه. دالله ﷻ مقرر کړې شوی کارونه بہ کیږی. هغہ چہ خد غواړی کیږی اوچہ خہ نه غواړی نه کیږی.

قوله تعالى: - الَّذِينَ يَبْلِغُونَ رِسَالَتِ اللَّهِ

د انبیاء کرامو صفتونه او ذمه داری:-- دهغوی تعریف کولې شی خوک چہ د الله ﷻ احکام مخلوق ته رسوی اودالله ﷻ دا امانت ادا کوی اود هغہ نه ویریری. بغیر دالله تعالی نه بل د چانه هم نه ویریری. د چا په شان او شوکت سره په رعب کنبی نه راخی اود الله ﷻ پیغام رسولو کنبی هیخ ویره نه خوری. دالله ﷻ نصرت او امداد کافی دی. ددی منصب په پوره کولو کنبی دتولو پیشو ابلیکه په یوامر کنبی د تولو سردار حضرت محمدرسول الله ﷺ دی. خیال اوکړنی چہ په مشرق او مغرب کنبی هر یو بنیادم ته حضور اکرم ﷺ د الله ﷻ د دین تبلیغ اوکړو اوتر کومې چہ دالله تعالی دین په توله دنیا کنبی خورنه شو حضور ﷺ د الله ﷻ د دین په خورولو کنبی یوشان مشغول وو. دحضور ﷺ نه وړاندې ټول انبیاء کرام دخپل خپل امت طرف ته راغلی وو خو حضور ﷺ د ټولې دنیا دپاره د الله ﷻ رسول جوړ شوې راغلی دی. په قرآن کنبی د الله ﷻ ارشاد دی چہ خلقوته اعلان اوکړه چہ زه ستاسود ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول یم. سلام علیه. بیاد حضور ﷺ نه پس دتبلیغ منصب امت ته ملاو شو. په دوی کنبی د ټولو سرداران صحابه کرام ﷺ دی. کوم خہ چہ هغوی د حضور ﷺ نه زده کړې ووتول هر خہ نی روستونو خلقوته اوخودل. ټول اقوال افعال او احوال د شپې ورځې د سفر او حضر بنکاره اوپت نی د دنیا په وړاندې کیخودل الله ﷻ دی په هغوی باندې خپله رضامندی نازلہ کړی بیاد هغوی نه پس د هغوی وارثان شو اودغه شان هر یو روستو راتلونکي دخپل وړاندینی وارث جوړ شو اوپه دی سره د الله ﷻ دین خورشو او قرآن او حدیث د خلقوبه

غور و نو کنبې پريوتلو. د هدايت والا د دې په اقتداء کنبې منور شو او دخيرد توفيق والا د هغوي په مسلک روان شو. د الله تعالى چه کريم ذات دې نه زموږ دعاده چه هغه دې مونږ هم د دوی نه کړي. آمين.
 قوله تعالى: - مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ

د حضور ﷺ اولاد: - مسند احمد کنبې دې چه په تاسو کنبې دې څوک هم خپل خان ذليل کوي نه خلقو ونيول حضور ﷺ داڅنگه؟ ونی فرمائيل چه د شرع خلاف کار او ويني اود خلقو د ويرې خاموش پاتې شي د قيامت په روځ به د ده نه تپوس پوښتنه کيږي چه ته ولې چپ پاتې شوي؟ دې به واني د خلقو د ويرې الله ﷻ به فرماني د ټولونه زياته ويره ساتلو قابل خوزما ذات وو (۱) بيا الله ﷻ منع کول کوي چه چاته هم د رسول الله ﷺ ځوی اونه واني خلقو چه به کوم زید بن محمد ونيولو او دهغې بيان پورته تير شوي دې نو الله تعالى فرماني چه نبی کريم ﷺ د زید پلار نه دي. هم داسې اوشو چه د حضور ﷺ يونارينه اولاد هم بلوغت ته اونه رسيدو. بيا د حضرت ماريه قبطيه (رضي الله عنها) نه يو ماشوم پيدا شو دهغه نوم ابراهيم وو خودې هم د ښو څکلويه زمانه کنبې وفات شو. د حضور ﷺ لونږه د حضرت خديجه بي بي (رضي الله عنها) نه څلور وي. زينب رقيه ام کلثوم او فاطمه (رضي الله عنهن) په دې کنبې درې خود حضور ﷺ په ژوند کنبې وفات شوي صرف د حضرت فاطمه (رضي الله عنها) وفات د حضور ﷺ نه شپږ مياشتې پس شوي دي.

حضور اقدس ﷺ اخري نبی دي: - بيا فرماني چه حضور ﷺ د الله ﷻ رسول او خاتم النبيين دي. کوم ځای چه الله ﷻ ته ښه پته ده چه کوم ځای کنبې خپل رسول غواړي. دا آيت نص دي په دې امر باندې چه د حضور ﷺ نه پس بل نبی نشته او چه کله نبی نشته نو رسول به څه وي؟ هيڅ يونبي يار رسول به روستونه راځي. رسالت خود نبوت نه هم خاص څيز دي هريو رسول نبی دي خو هر نبی رسول نه دي.
 قوله تعالى: - وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

د ختم نبوت متعلق احاديث: - په متواتر احاديثو سره هم رسول الله ﷺ خاتم النبيين ثابت دي. د ډيرو زياتو صحابه کرامو (رضي الله عنهم) نه دا احاديث روايت شوي دي. مسند احمد کنبې رسول الله ﷺ فرماني زما مثال په انبياء کرامو کنبې داسې دي لکه چه يوسړی ډير ښکلي او پوره مکان جوړ کړې وي خو په هغې کنبې نې د يوې خښتې ځای پريخودې وي او په هغې کنبې نې هيڅ نه وي ايخودې. خلق د دې د څلورو واړو طرفونښه خيال ساتي اود دې په جوړيدو باندې خوشحاله وي ولې واني چه څومره به ښه وه چه دا يوه خښتې نې هم کيخودې وي. نو زه په انبياء کرامو کنبې هم د دغه خښتې ځای يم (۲) امام ترمذی (رحمه الله) هم دا حديث راوړې دي اودې ته نې حسن صحيح ونيلي دي. مسند احمد کنبې رسول الله ﷺ فرماني رسالت او نبوت ختم شو زما نه پس نه څوک نبی شته نه رسول. په صحابه کرامو (رضي الله عنهم) باندې دا خبره گرانه پريوتله نو حضور ﷺ او فرمائيل دا زيری ورکونکی صحابه کرامو (رضي الله عنهم) تپوس کوي دا زيری ورکونکی څوک دي؟ ونی فرمائيل د مسلمانانو خوبونه چه د نبوت د اجزاؤ نه يوجز دي. دا حديث هم په ترمذی شريف کنبې دي امام ترمذی (رحمه الله) دي ته صحيح غريب واني. (۳)

دمجل د مثال والا حديث په طيالسي کنبې هم دي د دې په آخره کنبې دادی چه زه د دغه خښتې ځای يم. په ما سره انبياء کرام ختم کړې شو دا بخاری مسلم او ترمذی (۴) هم راوړلي دي. د مسند د دې حديث په سند کنبې دي چه زه راغلم اود دغه خالي خښتې ځای مې ډک کړو. (۵) مسند کنبې دي چه مانه پس

(۱) ابن ماجه كتاب الفن باب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر: ۴۰۰۸، احمد: ۳۰/۳.

(۲) ترمذی كتاب المناقب باب ((سلوا الله لي الوسلة...)): ۳۶۱۳ وهو حسن، احمد: ۱۳۶/۵-۱۳۷.

(۳) ترمذی كتاب الرويا باب ذهب النبوة وبقيت الميثرات: ۲۲۷۲، مسند صحيح، احمد: ۲۶۷/۳.

(۴) صحيح بخاری كتاب المناقب باب خاتم النبيين (ص): ۳۵۳۴، صحيح مسلم: ۲۲۸۷، مسند الطيالسي: ۱۷۸۵.

(۵) صحيح مسلم كتاب الفضائل باب ذكر كوله ﷺ خاتم النبيين: ۲۲۸۶، احمد: ۹/۳.

نبی نشته خود زیری والا. تپوس اوکری شو یارسول الله ﷺ هغه څوک دی؟ ونی فرمائیل نیک خوب. (۱)
عبدالرزاق وغیره کښې د محل والا په حدیث کښې دی چه خلقی دی ته گوری نود محل والا ته وانی چه
تاد دی خښتې ځای ولې پریځی دی نوزه هم هغه خښه یم. (۲) صحیح مسلم شریف کښې دی رسول
الله ﷺ فرمائی ماته په ټولو انبیاء وکرامو باندې شپږ فضیلتونه راکړی شوی دی. ماته جامع کلمات
راکړی شوی دی. صرف په رعب باندې زما امداد کړې شوې دی. زما د پاره دغنیمتونو مال حلال کړې
شوې دی. زما د پاره ټوله زمکه جمات او اودس جوړ کړې شوې دی. زه د ټول مخلوق طرف ته نبی
جوړ کړې رالیکلې شوې یم. اوزما سره انبیاء کرام ختم کړې شوی دی. (۳) دا حدیث په ترمذی شریف
کښې هم دی او امام ترمذی رحمته الله علیه دی ته حسن صحیح وائی. په صحیح مسلم وغیره کښې د محل والا
حدیث په مثال والا روایت کښې دا الفاظ هم راغلي دي چه زه راغلم او ما دې خښتې ځای پوره
کړو. (۴) مسند احمد کښې دی چه زه د الله ﷻ په نیز دانبیاء وکرامو ختمونکې ووم د هغه وخت نه چه لا
آدم عليه السلام په پوره توگه پیدا کړې شوې هم نه وو. (۵)

د نبی کریم صلی الله علیه و آله یو څو نومونه: په یوبل حدیث کښې دی چه زما یو څو نومونه دی زه محمدیم، زه احمدیم، او
زه ماحی یم، الله ﷻ به زما په وجه کفر ختم کړی اوزه حاشر یم د ټولو خلقو حشر زما د قدمونو لاندې
دی. اوزه عاقب یم د چانه پس چه یونبی هم نشته. (۶) حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمائی یوه ورځ
حضور اکرم صلی الله علیه و آله مونږ له راغلو لکه چه هغوی رخصت کول کوی اودرې ځل ئی دا او فرمائیل زه نبی امی
یم زما نه پس بل څوک نبی نشته. ماته فاتح کلمات راکړې شوی دی او ډیر جامع او په پوره توگه زه
پوهیږم چه د دوزخ داروغه گان څومره دی. اود عرش او چتونکی څومره دی. زما خپل امت سره پیژندگلو
کړې شوې ده. ترکومي چه زه په تاسو کښې یم زما اورئی اومنئی. کله چه زه رخصت شم نود الله ﷻ
کتاب اونیسنی اود دې حلال حلال او حرام نی حرام او گنړنی. (۷)

د حضور صلی الله علیه و آله نه پس چه څوک د نبوت دعوی اوکړی هغه دروغژن دی. په دې باره کښې نور هم ډیر احادیث دي. د
الله ﷻ په دې وسیع رحمت باندې دهغه شکر کول پکار دی چه هغه په خپل رحم او کرم سره دومره لوی
رسول راولیکلو او هغه ئی خاتم المرسلین او خاتم النبیین جوړ کړو او یوشان آسان رښتونې اوسهل دین
د حضور صلی الله علیه و آله په لاسونو مبارکو کمال ته اورسیدو. رب العالمین په خپل کتاب کښې اورحمة للعالمین په
خپلو متواترو احادیثو کښې دا خبرورکړې دی چه د هغوی نه پس هیڅ یونبی نشته. نو چه کوم سړې هم
د حضور صلی الله علیه و آله نه پس د نبوت یارسالت دعوی کوی هغه دروغژن مفتری دجال گمراه او گمراه کونکې دی
سره د دې که جادوگری اوبشائی اولوی لوی کمالونه اوکړی او عقل حیرانونکې څیز پیش کړی او قسم
قسم نوي نوي څیزونه اوبشائی خو عقل مند پوهیږی چه دا ټول فریب دهوکه اومکر دی. د یمن د نبوت
دعوی کونکې عنسی اود یمامه د نبوت مدعی مسیلمه کذاب ته او گورنی چه څنگه هغوی وو هم هغه
شان ئی او گنړل پوهه شو اود هغوی اصلیت په ټولو باندې ښکاره شو. تردې چه د ټولونه پس به آخر

(۱) احمد: ۵/۵۴۰ رسته صحیح، مجمع الزوائد: ۱۷۳/۷.

(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب خاتم النبیین عليه السلام: ۳۵۳۵، صحیح مسلم: ۲۲۸۶، احمد: ۲/۳۱۲، ابن حبان: ۶۴۰۵.

(۳) صحیح مسلم کتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة: ۵۲۳، ترمذی: ۱۵۵۳، ابن ماجه: ۵۶۷ مختصراً.

(۴) صحیح مسلم: ۲۲۸۷ و ترقیم دارالسلام: ۵۹۶۳.

(۵) احمد: ۴/۱۲۷ رسته حسن التاريخ الكبير: ۶۸/۶، ابن حبان: ۶۴۰۴، المنة لابن ابی عاصم: ۴۰۸، مجمع الزوائد: ۲۲۳/۸.

(۶) صحیح بخاری کتاب المناقب باب ماجاء فی اسماء رسول الله صلی الله علیه و آله: ۳۵۳۲، صحیح مسلم: ۲۳۵۴، مسند الطيالسی: ۹۲۴.

احمد: ۸۰/۴، مصنف عبدالرزاق: ۹۷۵۷، ترمذی: ۲۸۴، ابن حبان: ۶۳۱۳، مسند حیدي: ۵۵۵.

(۷) احمد: ۲/۲۱۲.

مسیح دجال راځي. دهغه په علامتونو کښې يو علامت داهم دي چه هر يو عالم او هر يو مؤمن به دهغه دروغوباندې پوهيږي.

د اصلی او جعلی نبی په مینځ کښې فرق :- نو د اهام د الله ﷻ یونعمت دې چه داسې دروغ ژنو دعویدار و ته دا هدو نصیب کیرې نه چه هغوی د نیکنی حکم او کړی یا د بدنی نه منع کول او کړی. او په کومو احکامو کښې چه د هغوی خپل مقصدوی په هغې باندې ډیر زیات زور ورکوی. د هغوی اقوال او افعال د ځان نه او د فسق او فجور والاوی. لکه چه ارشاد باری تعالی دې ﴿هَلْ أَتَيْتُكُمْ عَلَىٰ مَن تَزُولُونَ﴾ (١) یعنی آیا زه تاسو ته اوښایم چه شیطانان چاله راځی؟ هریو بهتان تړونکی گناهگار له، د رښتونو انبیاء کرامو حال د دې بالکل خلاف وی. هغوی ډیر زیات د نیکنی والا ډیر رښتونې د هدایت والا استقامت والا د قول او فعل ښکلی د نیکو حکم ورکونکی د بدو نه منع کونکی وی. اودې سره د الله ﷻ د طرف نه د هغوی تائید کیرې په معجزو او د عادت نه خلاف څیزونو سره د هغوی صداقت نور زیات ښکاره کیرې. اودومره واضح ښکاره اوصفا د لیلونه د هغوی په نبوت باندې وی چه قلب سلیم د هغې په منلو باندې مجبور کیرې. الله ﷻ دې په خپلو ټولو رښتیاو انبیاء کرامو د قیامته پورې خپل درود او سلام نازلوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
أَمَنُوا اذْكُرُوا

اے ہفتہ کسانو | چھی ایمان موراو پئی دی | یادوی

..... ائى مومنانو تاسو الله ﷻ لره

اللَّهُ ذِكْرًا كَثِيرًا ۖ وَسَبْحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٣٧﴾ هُوَ الَّذِي

اللّٰه په يادولو ډيرو سره | او پاكي بيانوي دهغه | سحر | او ماښام | هغه هغه ذات دي

دیر دیر یادوئ | اوسحر ما بنام دهغه پاکی بیانوی | اللہ داسی ذات دی | چپی دی پہ تاسو رحمتونه

يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ

چې رحمت وانی | په تاسو باندې | او فرېستی دهغه | دپاره ددې چې رااوېاسې تاسو | دتېرونه |

را وروی اودهغه فرشتی ستاسو دپاره دعا گانې کوی ا چې د (کفر) د تورو تیارو نه مو (اسلام)

إِلَى النُّورِ ۖ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۝

رڼا ته | او دې | په مومنانو باندې | دیر مهربانه | اسقبال دهغوی به | په هغه ورځ |

رنه را ته راوباسی او دی په مومنانو ډیر مهربان دی | الله ﷻ سره د ملاقات په ورځ

يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۖ وَاعْدَدْ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٣٧﴾

چي ملاويڙي دهغه سره | په سلام سره وي | او تيار کړي دې الله | دپاره دهغوي | اجر عزتمند |

به ددوی دعا دا وی | چې السلام علیکم | اوالله | ددوی دپاره ډیره ښه بدله تیاره کړې ده

قوله تعالى: - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ

د الله ﷻ د ذکر فضائل او مسائل :- د ډیرو زیاتو انعام کونکو د پاره د الله ﷻ حکم کولې شی چه مونږ به د هغه ذکر په کثرت سره کول پکار دی او په دې کښې هم مونږ ته د لویو نعمتونو او د ډیر له یز اجر او ثواب

وعده را کولی شی. یوخل رسول الله ﷺ او فرمائیل ایا زه ستاسو بهتر عمل او دیر زیات صفاکار اود تولو نه د لونی درجې نیکی اوسره اوسپین زرد الله ﷻ په لار کښې د خرچ کولو نه زیات بهتر اود جهاد نه زیات غوره کار اونه ښایم؟ خلقو تپوس او کړو حضور ﷺ هغه څه څیز دې؟ ونی فرمائیل د الله ﷻ عزوجل ذکر (۱) دا حدیث اول (وَالذِّكْرُ أَغْدًا لِلَّهِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ) (۲) په تفسیر کښې تیر شوی دې. حضرت ابوهریره ؓ فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه دادعا واوریده کومه چه زه یو وخت هم نه پریردم ((اللهم اجعلنی اعظم شکرك واتهم نصیعتك واکثر ذکرك واحفظ وصیتك)) یعنی ای الله ته ما خپل ډیر زیات شکر کونکې فرمانبردار په کثرت سره ذکر کونکې اوستاد احکامو حفاظت کونکې جوړ کړی (۳) دوه اعرابیان رسول الله ﷺ له راغله. یو تپوس او کړو د تولو نه ښه سرې څوک دې؟ حضور ﷺ او فرمائیل چه څوک ډیر عمر ته اورسی اونیکی عمل او کړی. بل تپوس او کړو احکام اسلام خو ډیر زیات دی ماته چرته د یو وړوکی حکم را کړنې چه هم هغې سره اونخلم. حضور ﷺ او فرمائیل د الله ﷻ په ذکر باندې هروخت خپله ژبه لمده ساته (۴) فرمائی چه هروخت د الله ﷻ په ذکر کښې مشغول اوسه تردې چه خلق تاته لیونې او وانی. (۵) فرمائی چه د الله ﷻ ذکر په کثرت سره کوه تردې چه خلق منافق یا ریاکار او وانی (۶)

فرمائی کوم خلق چه په یو مجلس کښې کینی او هلته د الله ﷻ ذکر نه وی هغه مجلس به د قیامت په ورځ په هغوی باندې دارمان او افسوس ذریعه جوړیږي (۷) حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمائی د هر یو فرض کار یو حد دې او هغه بیاد عذر په حالت کښې معاف هم دې خود الله ﷻ د ذکر هیڅ حد نشته نه یو وخت روستو کولی شی اودا ده که څوک لیونې وی نو هغه بله خبره ده. په ولاړه ناسته د شپې ورځې او چه لمده سفر حضر مالدارۍ اوفقیری صحت او بیماری پټ او ښکاره غرض په هر حالت کښې د الله ﷻ ذکر کول پکار دی. سحر ماښام د الله ﷻ تسبیح بیانول پکار دی. تاسو چه کله هم دا کوئی نواله تعالی به په تاسو رحمتونه نازلوی اوفرښتې به هروخت تاسو ته دعا گانې کوی (۸) په دې باره کښې نور هم ډیر احادیث دی. او په دې آیت کښې هم په کثرت سره د الله ﷻ د ذکر هدایت کیږي. بزرگانو د الله تعالی د ذکر او د وظائف یرمستقل کتابونه لیکلی دی لکه امام نسائی امام معمری ؒ وغیره.

په دې ټولو کښې د ټولونه بهترین کتاب په دې موضوع دامام نووی ؒ دی. سحر ماښام د هغه تسبیح کوئی. لکه چه فرمائی ﴿قَسْبَحْنِ اللَّهَ حِينَ نُمُوتُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾ (۹) د الله ﷻ دپاره پاکي ده کله چه تاسو ماښام کوئی یا سحر کوئی هم د هغه دپاره حمد دې په آسمانونو کښې او په زمکو کښې او پس د زوال نه اود ماسپښین په وخت کښې. بیا د دې فضیلت بیانول اود دې طرف ته رغبت ورکولو دپاره فرمائی ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾ (۱۰) څنگه چه مونږ په تاسو کښې خپل رسول اولیگلو چه په تاسو باندې زمونږ آیاتونه تلاوت کوی اوتاسو پاک کوی

(۱) ترمذی کتاب الدعوات باب ثمر ۲ حدیث: ۳۳۷۷ وسنده حسن، ابن ماجه: ۳۷۹۰، احمد: ۴۴۶/۶، حاکم: ۴۹۶/۱.

(۲) ۳۳/۳۳ الاحزاب: ۳۵.

(۳) ترمذی کتاب الدعوات باب دعاء ((اللهم اعظم شکرك...)) ۳۶۰/۴.

(۴) ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی فضل الذکر: ۳۳۷۵ وسنده حسن، ابن ماجه: ۳۷۹۳، احمد: ۱۹۰/۴، حاکم: ۴۹۵/۱.

(۵) احمد: ۶۸/۳ حاکم: ۴۹۹/۱، ابن حبان: ۸۱۷، مسند ابی یعلی: ۱۳۷۶، شعب الایمان: ۵۲۶.

(۶) طبرانی: ۱۲۷۸۶ حلیه الاولیاء: ۸۰/۳.

(۷) احمد: ۲۴۴/۲ وهو حدیث حسن، مجمع الزوائد: ۸۰/۱۰.

(۸) الطبری: ۲۸۰/۲۰.

(۹) ۳۱/۳۱ الزمر: ۱۷، الخ.

(۱۰) ۲/۲ البقرة: ۱۵۱، الخ.

او تاسو ته ڪتاب او حڪمت ڏيئي اوهغه درته ڏيئي ڪوم ڇه تاسو نه پيڙندلو. نو تاسو زما ڏکڙ ڪوني زه به تاسو يادوم او تاسو زما شڪر ڪوني زمانا شڪري مه ڪوني. په حديث قدسي ڪنبي الله ﷺ فرمائي ڇوڪ ڇه ما په خپل زړه ڪنبي يادوي زه هم هغه په خپل زړه ڪنبي يادوم او ڇوڪ ڇه ما په يوه ډله ڪنبي يادوي زه هم هغه په ډله ڪنبي يادوم ڇه دهغه ډله نه به بهتروى. (۱)

قوله تعالى: هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ

د صلوة معاني:- صلوة ڇه ڪله د الله ﷻ طرف ته مضاف وي نومطلب دا وي ڇه الله ﷻ د ده نيڪي د فرستو مخامخ بيانوي (۲) يوبل قول ڪنبي دي دي نه مراد رحمت دي اود دواړو اقوال وانجام هم يو دي د فرستو صلوة دهغوي دعا او استغفار دي لکه ڇه بل آيت ڪنبي دي (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ) (۳) د عرش او چتون ڪي اود دي سره خواشاد خپل رب حمدا و ثنا بيانوي او په هغه باند دي ايمان راوړي اود مومنانو پند يگانود پاره استغفار ڪوي ڇه اي زمونږه ربه تاسو هريو څيز په رحمت او علم سره راگير ڪړي دي. اي الله ته هغه اوبښه ڪوم ڇه توبه ڪوي اوستاپه لار روان دي هغوي له دوزخ د اور نه هم خلاصي وړ ڪړه. هغوي هغه جنتونو ته بوځه د ڪوم ڇه تاهغوي سره وعده ڪړي اودوي هم هغوي له اور سره ڇه دوي په پلارانو نيكونو ښځو اولاد ڪنبي نيڪان وي دوي د بدو نه بچ ڪړه. الخ. هغه خپل رحمت په تاسو نازلولو سره د فرستو دعاگانې ستاسو په حق ڪنبي قبلوي تاسو د جهالت او گمراهي د تيارونه راوباسي اود هدايت اود يقين د نور طرف ته مو اوړي. هغه په دنيا او آخرت ڪنبي په مومنانو باند دي رحيم او ڪريم دي په دنيا ڪنبي د حق طرف ته د هغوي لارخونده ڪوي اورزق وړ ڪوي اوبه آخرت ڪنبي د ويرې خوف نه بچ ڪوي. فرستې به راځي اودوي ته به زيري وړ ڪوي ڇه تاسو د دوزخ نه آزاد ئي او جنتيان ئي. ځکه ڇه د فرستو زړونه د مومنانو د مينې او محبت نه ډک دي.

دالله ﷻ مينه او د مور مينه:- حضور ﷺ يو ځل خپلو صحابه ڪرامو ﷺ سره په يوه لار روان وو په لار ڪنبي يو وړو ڪي ماشوم وو. د هغه مور ڇه ڪله يوه ډله خپل طرف ته راتلونكي اوليده نو چغې ڪړي ڇه زما بچي زما بچي او په منډه راغله ماشوم ئي په غيږ ڪنبي اوچت ڪړو او يو طرف ته شوه. د مور دي مينې ته ڇه ئي او ڪتل نو صحابه ڪرامو ﷺ عرض او ڪړو يارسول الله ﷺ خيال او ڪړئي دا به خپل ماشوم په اور ڪنبي واچوي؟ حضور ﷺ دهغوي په مطلب باندې پوهه شوه وئي فرمائيل په الله ﷻ قسم هغه به هم خپل دوستان په اور ڪنبي نه اچوي؟ (۴)

په صحيح بخاري شريف ڪنبي دي حضور اكرم ﷺ يوه قيدي ښځه اوليده ڇه هغې خپل ماشوم ڪنو سره راوچت ڪړو. او خپلې سينې سره ئي اولگولو او پټي ئي پرې او ځڪول حضور ﷺ او فرمائيل وايه ڪنه ڪه د دي په اختيار ڪنبي وي نو دا په خپل دا بچي په خپله خوشحالي سره په اور ڪنبي او غورزوي؟ صحابه ڪرامو ﷺ عرض او ڪړو هيڅ چرې هم نه. حضور اكرم ﷺ او فرمائيل په الله ﷻ قسم الله ﷻ په خپلو بنديگانو باندې د دي نه ډير مهربان دي. (۵) د الله ﷻ د طرف نه به د دوي تحفه ڪله ڇه ملاوشي د هغه سلام به وي. لکه ڇه ارشاد دي (سَلَّمَ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَجِيمٍ) (۶) قتاده رضه فرمائي ڇه په خپل مينځ

(۱) صحيح بخاري كتاب التوحيد باب قول الله تعالى (وَيَذَرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ) ۷۴۰۶، صحيح مسلم: ۲۶۷۵، احمد: ۲۵۱/۲، ابن حبان: ۳۲۸.

(۲) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله (ان الله وملائكته يصلون على النبي): تعليقاً قبل حديث: ۴۷۹۷.

(۳) ۴۰/المؤمن: ۷.

(۴) احمد: ۱۰۴/۳ ح ۱۲۰۱۸ مسند ابى يعلى: ۳۷۴۷، مجمع الزوائد: ۲۱۲/۱۰. (مسند احمد).

(۵) صحيح بخاري كتاب الادب باب رحمة اللولؤ ثقيله ومانقه: ۵۹۹۹، صحيح مسلم: ۲۷۵۴، الاسماء والصفات: ۱۰۳۹.

(۶) ۳۶/يس: ۵۸.

کُنِیْ بِهٖ یُوْبِلْ تَهٗ سَلَامٌ کُوْیْ (۱) دَدِیْ تَاثِیْدُ هَمْ دَدِیْ اَیْتُ (۲) دَعُوْهُمُ فِیْهَا سَبْعُ مَرَّاتٍ اللّٰهُمَّ وَحَمِّتَهُمْ فِیْهَا سَلَمٌ وَّ اٰخِرُ دَعُوْهِمْ اَنْ یَّحْمَدَ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِیْنَ (۳) نه کیپی۔ اللہ ﷻ د هغوی د پاره لوی اجر یعنی جنت سره د نعمتونو تیار ساتلی دی۔ په کوم کُنِیْ چه به هریونعمت خوراک خبناک اغوستل اچول ښځې خوندونه نظارې وغیره داسې دی چه نن خودچا په خوب او خیال کُنِیْ هم نه شی راتلې نو په کتو او اوریدو کُنِیْ به څه راشی۔

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝

اے نبی | بیشکه لیرلې نې مونږ ته | گواهی کونکې | زیرې ورکونکې | او وړونکې |

انې پیغمبره | مونږ ته یو گواهی کونکې (نیکانو ته) زیرې ورکونکې د (بدانو) ویرونکې

وَدَاعِيًا ۖ اِلَى اللّٰهِ يٰ اٰذِنِهٖ وَّ سِرَاجًا ۝ مُنِيرًا ۝ وَبَشِيرًا

او دعوت ورکونکې | الله ته | په حکم دهغه سره | او ډیوه | روښانه کونکې | او زیرې ورکړه |

اود الله ﷻ طرف ته دهغه په حکم رابلونکې | اویوه روښانه ډیوه (په دې صفاتو موصوف) لیرلې نې | اوته

الْمُؤْمِنِيْنَ يٰ اَيُّهَا لَهُم مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا ۝ كَبِيرًا ۝ وَلَا تُطِيعُوا

مومنانو ته | اچې بیشکه | دپاره دهغوی | دطرفه دالله نه | فضل | لوی دې | او حکم مه منه |

مومنانو ته زیرې ورکړه | اچې په هغوی باندې دالله ﷻ لوثي فضل کیدونکې دې | اود کافرانو او

الْكَافِرِيْنَ وَالْمُنَافِقِيْنَ وَدَعُوْهُمْ اَذِلَّهُمْ وَتَوَكَّلْ

دکافرانو | او منافقانو | او پریرده (پروا مه کوه) | دتکلیفونو دهغوی | او بروسه او کړه

منافقانو تابعداری مه کوه | او د دوی د تکلیفونو دررسولو پروا مه کوه (بلکه په هغې صبر کوه) او

عَلَى اللّٰهِ ۖ وَكَفَى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ۝

په الله باندې | او کافی دې | الله | اچې سرې معاملات ورحواله کړی |

په الله ﷻ بهروسه کوه | او الله ﷻ درله کافی کارساز دې

قوله تعالى: - يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝

د حضور اکرم ﷺ اوچت صفتونه: - عطاء بن یسار رضی اللہ عنہ فرمائی ما عبد الله بن عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ ته اوونیل د

حضور اکرم ﷺ صفتونه په تورات کُنِیْ څه دی؟ وئی فرمائیل چه کوم صفتونه ستاسو په قرآن کُنِیْ دی

هم د دې نه بعضې صفتونه ستاسو په تورات کُنِیْ هم دی۔

د نبي کریم ﷺ صفت په توراۃ کُنِیْ: په تورات کُنِیْ دی ای نبي مونږ ته گواه او خوشحالی اوروونکې

پرونکې امتونه بچ کونکې جوړکړې ته زما بنده اورسول ئی۔ ماستانوم متوکل کيخودې دې ته خرابې

خبرې کونکې اوفحش خبرې کونکې نه ئی اونه په بازارونو کُنِیْ شور کونکې هغه د بدئې په بدله کُنِیْ

بدی نه کوی بلکه معافۍ کوی۔ دې به الله ﷻ نه قبض کوی ترکومې چه د خلقو کوگ کړې شوې دین د

هغه په ذات سره بالکل نیغ نه کړی او هغوی د لاله الا الله قائل نه شی۔ په کوم سره چه ړندې سترگې

بینا شی او کانړه غوږونه اوریدونکې جوړشی اود پردو والا زړونونه زنگ لارشی۔ (۱)

(۱) الطبری: ۲۸۰/۲۰

(۲) ابونس: ۱۰۰

(۳) صحيح بخارى كتاب البيوع باب كراهية السخب في السوق: ۲۱۲۵، احمد: ۱۷۴/۲

د نبی کریم ﷺ صفت د بنی اسرائیلو د یو نبی په ژبه: ابن ابی حاتم کنبې دی حضرت وهب بن منبه رضی الله عنه فرماني د بنی اسرائیلو یونبی حضرت شعیا عليه السلام باندې الله تعالی وحی نازل کړه چه خپل قوم بنی اسرائیل کنبې اودریږه زه به ستا په ژبه باندې خپلې خبرې او کړم. زه په امیانو کنبې یو خپل امی نبی لیگونکې یم نه بد اخلاق دې نه بد خوږه نه بازارونو کنبې شور کونکې دې دومره د سکون والا دې که چراغ سره خواکې هم تیرشی نوهغه به مړ نه شی. او که پانړو باندې تیرشی نوهم دپنبې چاپ به ئی معلوم نه شی. زه به هغه زیرې ورکونکې ویرونکې جوړوم لیگم به ئی چه حق خبرې به کوی. زه به دهغه په وجه ږنډې سترگې بیناکړم او کانړو غوږونو باندې به واوروم اوزنگ شوی زړونه به صفا کړم. دهرې نیکنی طرف ته به دهغه لارخودنه کوم هر یونیک خصلت به په هغه کنبې موجود کړم. دزړه تسلی به دهغه لباس وی نیکی به دهغه طریقه وی. تقوی به دهغه ضمیر وی. حکمت به دهغه خبرې وی. صدق او وفایه دهغه عادت وی. عفو او معاف کول به دهغه اخلاق وی. حق به دهغه شریعت وی. عدل به دهغه سیرت وی. هدایت به دهغه امام وی. اسلام به دهغه دین وی. احمد به دهغه نوم وی. گمراهانوته به دهغه په وجه زه هدایت ورکوم. جاهلان به دهغه په ذریعه باندې عالمان جوړوم. د تنزل والا به تر قنې ته رسوم. ناپېژند گلو به مشهور او معروف جوړ کړم. قلت به دهغه په وجه په کثرت سره او فقیری په مالدارنی سره جدا والې په مینې سره او اختلاف په اتفاق سره بدل کړم. مختلف او متضاد زړونه به متفق او متحد کړم بیل بیل خواهشونه به رایوځای کړم. دنیا به دهغه په وجه د هلاکت نه بچ کړم. د ټولو امتونونه به دهغه امت اوچت او غوره کړم. هغوی به د خلقو د فائدې د پاره په دنیا کنبې راپیدا کړی. هر یو ته به د نیکنی حکم ورکوی اود بدنی نه به ئی منع کوی. هغوی به موحد وی او هغوی به مؤمنان وی د اخلاص والا به وی. په رسولانو باندې چه کوم څه نازل شوی دی هغه ټول به رښتیا منونکي وی. هغوی به په خپلو جماتونو کنبې په خپلو بسترو باندې په گرځیدو راگرځیدو ناسته ولاړه زما تسبیح حمد او ثنا بزرگی اولونی بیاتوی. په ولاړه اوناسته به مونځونه ادا کوی. والله اعلم دښمنانوسره به په صفونو تړلو کنبې حملوسره جهاد کوی. په هغوی کنبې به په زرگونو زما د رضاد پاره خپل کور بال بچ پرېږدی اوځی به. مخ لاس به په اودس کنبې وینځې. تهېند به د نیمې پندنی پورې تړی زما په لار کنبې به قرباننی کوی زما کتاب به دهغوی په سینو کنبې وی. د شپې به عبادت کونکي اود ورځ به مجاهد وی. زه به دهغه نبی په اهل بیت او اولاد کنبې وړاندیوالې کونکي صدیق شهید او صالح خلق پیدا کوم. دهغه امت به دهغه نه پس دنیا ته د حق هدایت کوی او په حق سره به عدل او انصاف کوی. دهغوی امداد کونکي به زه دعزت والا کړم اود هغوی د یوځای کونکو به زه امداد کوی. دهغوی په مخالفینو د هغوی په دښمنانو او باغیانو اوبدخواهانو به زه خرابې ورځې راولم. زه به هغوی د خپل نبی وارثان جوړ کړم چه دخپل رب طرف ته به خلقو له دعوت ورکوی. دنیکو خبرې به ورته ښانی اود بدو نه به ئی منع کوی. مونځونه به کوی زکاتونه به ورکوی وعدې به پوره کوی. دا خیر به زه دهغوی په لاس پوره کوم، کوم چه دهغوی نه شروع شوي وو. هم دا دې زما فضل چاته چه غواړم ورکوم اوزه د ډیر لوی فضل او کرم مالک یم.

علی عليه السلام او معاذ رضی الله عنه ته د نبی کریم ﷺ هدایت: ابن ابی حاتم کنبې دی چه حضور ﷺ حضرت علی عليه السلام او حضرت معاذ رضی الله عنه د یمن حاکمان جوړ کړې لیگلو وو نو دا آیت نازل شو. نو حضور ﷺ هغوی ته او فرمائیل لار شنی زیری واورونی او نفرت مه خوروی آسانی پیدا کړئی سختی مه کوئی گورنی په ماباندې دا آیت نازل شوې دې. (۱) په طبرانی کنبې داهم دی په ماباندې دانا نازل شوی دی چه ای نبی مونږ ته په خپل امت باندې گواه جوړ کړې د جنت زیرې ورکونکې اود دوزخ نه ویرونکې جوړ کړې اود الله تعالی په حکم

سرہ د هغه د توحید د شہادت طرف ته خلق رابلونکې جوړ کړې او په روښانه چراغ قران سره لیکلې نې (۱) نوهغوی د الله ﷻ په وحدانیت سره چه هغه سره بل څوک معبود نشته گواه دی. اود قیامت په ورځ به هغوی د خلقو په اعمالو باندې گواه وی. لکه چه ارشاد دې (وَجَنَّا بَكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا) (۲) یعنی مونږ به تاپه هغوی باندې گواه جوړوو راولوبه دې. په بل آیت کښې دی چه تاسو په دوی باندې گواه نئ او په تاسو باندې دارسول گواه دې. حضور ﷺ مومنانو ته د ښکلي اجر اوزیرې اوروونکې او کافران د سخت خراب عذاب نه ویروونکې او اوروونکې نئ. اود الله ﷻ حکم دې چه د دې د پوره کولو لاندې ته مخلوق د خالق د عبادت طرف ته رابلونکې نئ. ستا صداقت داسې ظاهر دې لکه د نمر رنډا. او که څوک ضدی اونخلی نوهغه بله خبره ده. اې نبی د کافرانو او منافقانو خبره مه منه اومه دهغوی طرفته غوږ نیسه اوهغوی معاف کوه. دا چه کوم تکلیفونه دررسوی دا په خیال کښې هم مه راوله او په الله ﷻ باندې پوره بهر وسه کوه هغه کافی دې.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

ا له هغه کسانو

ای مومنانو.....

اَمَنُوا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ

چی ایمان مو راوړې دې | کله چی | نکاح او کړئ تاسو | دمومنانو ښخو سره | بیا طلاق ورکړئ هغوی له

هرکله چی دمسلمانانو ښخو سره نکاح او کړئ | بیا دلاس لگولو نه وړاندې ورته طلاق ورکړئ

مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ

مخکښی ددې نه | چی تاسو مسح کړئ هغوی | نو لازم نه دې ستاسو د طرفنه | په هغوی باندې |

..... نو ستاسو د طلاق په وجه دهغوی دپاره هیڅ عدت نشته

مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُوْنَهَا فَمَتَّعُوْهُنَّ

هیڅ عدت | چی تاسو مطالبه او کړئ دپوره کیدو دهغې | پس (نفع) څه مال ورکړئ هغوی له |

چی شمیر ئې کړئ | ..... نو څه مناسب سامان ورته ورکړئ |

وَسَرَ حَوْهْنٍ سَرًا جَمِيْلًا

او ازادې کړئ هغوی | په ازادلو ښو سره |

او په ښه طریقه ئې رخصت کړئ |

قوله تعالى: - ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمْسُوهُنَّ

که د جماع نه اول طلاق ورکړئ شی نوڅنگه ده؟ - په دې آیت کښې ډیر احکام دی. دې نه معلومیږی چه صرف په عقد سره هم دنکاح اطلاق کیږی. ددې په ثبوت کښې د دې نه زیات د صراحت والا آیت بل نشته پدې کښې اختلاف دې چه لفظ نکاح په حقیقت کښې صرف دایجاب اوقبول دپاره دې؟ که صرف د جماع د پاره دې؟ یاد دې دواړو د مجموعې دپاره دې؟ په قرآن کریم کښې اطلاق عقد او وطی دواړو باندې دې. خو په دې آیت کښې صرف په عقد باندې اطلاق دې. د دې آیت نه دا هم ثابتیږی چه د

دخول نہ اول ہم سرې خپلې بنځې ته طلاق ورکولې شی. د مؤمنات ذکر دلتہ په وجه دغلبه شوې دې گنی داهل کتابوپه بنځوباندې هم دغه حکم دې. دسلفو یوې لونی ډلې د دې آیت نه استدلال کولوسره ونیلې دی چه طلاق هم هغه وخت واقع کیږی کله چه د دې نه اول نکاح شوې وی. په دې آیت کښې د نکاح نه پس طلاق فرمائیلې دې نومعلومه شوه چه د نکاح نه اول نه طلاق صحیح دې اونه واقع کیږی (۱) امام شافعی اوامام احمد رحمہما اود ډیر لوی جماعت د سلف اوخلف دابذهب دې. د امام مالک اوامام ابوحنیفه رحمہما خیال دا دې چه د نکاح نه اول هم طلاق صحیح کیږی. مثلاً یوسرې اووانی چه که ما فلانکې بنځې سره نکاح اوکړه نو په هغه باندې طلاق ده نوچه اوس کله هم دې سره نکاح اوکړی نوپه هغه باندې طلاق ده. بیا د امام مالک اوامام ابوحنیفه رحمہما په دې کښې په هغه سرې باندې اختلاف دې چه اووانی کومې بنځې سره چه هغه نکاح اوکړی په هغه طلاق ده نوامام ابوحنیفه رحمہما فرمائی کومې سره چه هغه نکاح اوکړی هغه به طلاقه وی

د نکاح نه وړندې هم د طلاق واقع کول صحیح کیږی

مسلم حنفی: کله چې یو سرې اجنبی بنځې ته اووانی چې کله هم ته زما په نکاح کښې راشی نو ته دې طلاق یې نو په نکاح کښې راتلو سره دغه بنځه په هر وار طلاقیري اگرچې د بل خاوند سره نکاح اوکړی او هغه ورته طلاق ورکړی (تسهیل الهدایه شرح هدایه (۳۴۱۱۳)).

اود امام مالک رحمہ قول دې چه نه به کیږی. ځکه چه یوه خاص بنځه هغه نه ده یاده کړې. جمهور چه د دې خلاف دی د هغوی دلیل دا آیت دې. د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه چاتپوس اوکړو که د نکاح نه مخکې یو سرې دا ونیلې چه زه د کومې بنځې سره نکاح اوکړم نو هغه په ده طلاقه ده د دې څه حکم دې؟ هغوی دا آیت تلاوت کړو اوونې فرمائیل په دې صورت کښې به طلاق نه کیږی. ځکه چه الله تعالی رب العزت طلاق د نکاح نه پس فرمائیلې دې نود نکاح نه اول طلاق هیڅ څیز نه دې.

مسنداحمد ابوداؤد ترمذی ابن ماجه کښې دی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی بنیادم چه د کوم څیز مالک نه وی په هغې کښې طلاق نشته. (۲) یوبل حدیث کښې دی چه کوم طلاق د نکاح نه وړاندې اوشی هغه په یو شمیر کښې هم نه راځی (۳) الله تعالی فرمائی چه کله تاسو بنځو له دنکاح نه اول لاس لگولونه طلاق ورکړنې نو په هغوی باندې هیڅ عدت نشته بلکه هغه چه چاسره غواړی هم هغه وخت نکاح کولې شی. اوکه په داسې حالت کښې دهغې خاوند مرشوي وی نوداحکم نه دې. دا به څلور میاشتي او لس ورځې عدت تیروی. د علماؤ په دې باندې اتفاق دې چه د نکاح نه پس د لاس لگولو نه وړاندې که خاوند دې له طلاق ورکړونوکه مهر مقررشوي وی نود هغې نیم به ورکوی گنی څه لږ ډیر ورکول کافی دی. یوبل آیت کښې دی (۴) «وَأَنْ تَطْلُقُوا مِمَّنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بَيْنَهُنَّ عَقْدًا ذَلِكَ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ» وَلَا تَنْسُوا الْقُصْلَ بَيْنَكُمْ إِنْ أَلَّ اللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ بَصِيرَةً (۵) یعنی که مهر مقرر شوې دې اود لاس لگولونه اول نې طلاق ورکړو نود نیم مهر حقداره ده اویوبل آیت کښې ارشاد باری تعالی دې (لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفَرَّضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرًا وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرًا مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُخْنِينَ) (۶) یعنی که ته خپلې بنځې له د لاس لگولونه وړاندې طلاق ورکړې نو دا څه د گناه خبره نه ده. که د هغې مهر مقررشوي نه وی نو هغې له څه نه څه ورکړه او هغه به دخپل خپل طاقت

(۱) الطبری: ۲۸۳/۲.

(۲) ابوداؤد کتاب الطلاق باب الطلاق قبل النکاح: ۲۱۹۰ وسنده حسن، ترمذی: ۱۱۸۱، ابن ماجه: ۲۰۴۷، احمد: ۱۸۹/۲، حاکم: ۲۰۵/۲.

(۳) ابن ماجه کتاب الطلاق باب لا طلاق قبل النکاح: ۲۰۴۸ وهو حسن.

(۴) البقرة: ۲۳۷.

(۵) البقرة: ۲۳۷.

مطابق مالدار او غریب د دستور مطابق دې هغې سره سلوک او کړې په خو خلقو باندې دا ضروری دی. هم داسې یوه واقعہ پخپله حضور اکرم ﷺ سره هم راپېښه شوه چه حضور ﷺ امیمه بنت شراحیل سره نکاح او کړه دا رخصت شوه راغله. حضور ﷺ لارو لاس نی وراوړل غوښتل خو لکه چه هغې دا خوښ نه کړه حضور ﷺ حضرت ابواسید رضی الله عنه ته حکم او کړو د دې سامان تیار کړه اودوه کپړې ارزقیه دې له ورکړه. (نو سراح جمیل یعنی په ښه طریقه سره رخصت کول هم دا دی چه په دې صورت کښې منهر مقرر وی نو نیم ورکړنی او که مقرر نه وی نود خپل طاقت مطابق دې هغې سره سلوک او کړې شی. ( )

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ	إِنَّا	أَحْلَلْنَا	لَكَ
اے نبی	بیشک	مونږه	احلالې کړې استا دپاره
اَيُّ نَبِيٍّ	اُمونږ ستا دپاره	ستې بيبيانې	حلالې کړې دي
أَزْوَاجَكَ	الَّتِي	أَتَيْتَ	أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ
بيبيانې ستا	هغه بيبيانې	چې ورکړې دي تا	مهر دهغوئ او هغه ښځې چې مالک شي
چې تا ورته مهر ورکړې دي	او هغه ښځې هم چې	ستا په ملکيت کښې دي	
يَبِينُكَ	مِمَّا	أَفَاءَ اللَّهُ	عَلَيْكَ
نې لاس ستا دهغوئ	په هغه وينځو کښې	چې په غنيمت کښې درکړې دي الله	تاته
چې الله ﷻ درته	په غنيمت کښې درکړې دي		
وَبَنَاتِ	عَمِّكَ	وَبَنَاتِ	عَمَّتِكَ وَبَنَاتِ خَلَّتِكَ
اولونږه دتره ستا	اولونږه دپلار دخور ستا	اولونږه دماما ستا	اولونږه دمور دخور ستا
اوستا د تره لرونږه	اوستا د ترور يانو لرونږه	اوستا د ماما گانو لرونږه	اوستا د خاله گانو لرونږه
الَّتِي	هَاجَرْنَ	مَعَكَ	وَأَمْرًا مُّؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا
هغه چې هجرت نې کړې دي	ستا سره	او هغه ښځه مومنه	چې اوبښې خان خپل
هغه چې تا سره نې هجرت کړې دي	او هغه مومنه ښځه چې خپل	خان (بې عوضه) نبي ﷺ	
لِلنَّبِيِّ	إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ	أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا	خَالِصَةً لَّكَ
نبي ته	که اراده لري نبي	چې په نکاح واخلي هغه	دا رعايت خاص ستا دپاره دي
ته اوبښې	هله که نبي ﷺ نې په نکاح کښې راوستل او غواړي	دا حکم خاص ستا دپاره دي	
مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ	قَدْ عَلِمْنَا	مَا	فَرَضْنَا
نه دپاره د نورو مومنانو	معلوم دي مونږ ته	هغه حدونه	چې مقرر کړې دي مونږه
نورو مومنانو دپاره داسې	(بې مهره د نکاح کولو) حکم نه دي	مونږ ته هغه حکمونه معلوم دي	ا کوم

ملکیت

وَمَا

فِي أَزْوَاجِهِمْ

عَلَيْهِمُ

په هغوی باندې اړه باره دښخو دهغوی کښې او په باره دهغه وینځو کښې اچي مالکان شوی دی دهغې
چې مو په دوی باندې د بیبیانو او وینځو په حق کښې مقرر کړی دی

عَلَيْكَ

يَكُونُ

لِكَيْلَا

ایمانهم

بڼی لاسونه دهغوی | (ته مو ددې حدونو نه جدا ساتلې نې) دپاره ددې | چي نه وی | په تاباندې
ددې دپاره چې په تاباندې څه تنګسیا رانشی

حَرْجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

خجہ تنگی | اودی اللہ | ببنونکی | مہربانہ |

اولہ اللہ علیہ دیر بینوں کی مہربان دی

قوله تعالى :- يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ

پیغمبر ﷺ ته د پېروښخو اجازت:- الله ﷻ خپل نبی کریم ﷺ ته فرمائی تاچه کومو خپلو بیبیانوته مهر ورکړې دې هغه ټولې په تا حلالې دی. د حضور ﷺ د ټولو ازواج مطهرات رحمې (رضه) مهر د ولس نیمې اوقیې وو د کوم چه ۵۰۰ درهم کیږي. اود ام حبیبه بنت ابی سفیان (رضه) مهر حضرت نجاشی د خپل خان نه څلور سوه دینار ورکړې وو اودغه شان حضرت صفیه بنت حبیبې (رضه) مهر صرف دهغې آزادی وه. دخیبر د قیدیانو نه هغه هم وه. بیا حضور ﷺ دا آزاده کړه اوهم دا آزادی مهر اوگرخوله. او نکاح نی اوکړه. حضرت جویریة بنت حارثه (رضه) مصطلقه په څومره رقم باندې مکاتبه کړې وه هغه پوره رقم هغوی حضرت ثابت بن قیس بن شماس (رضه) ته ادا کړو او هغې سره نی نکاح اوکړه. الله ﷻ دې په ټولو ازواج مطهرات رحمې (رضه) باندې خپله رضامندی نازله کړې. دغه شان کومې وینځې چه د غنیمت په مال کښې د حضور ﷺ په قبضه کښې راغلې هغه هم په هغوی باندې حلال دی. د صفیه او جویریة رحمې (رضه) حضور ﷺ مالک شوې وو بیا حضور ﷺ هغوی آزادي کړې او هغوی سره نی نکاح اوکړه. ریحانه بنت شمعون نصریه او ماریه قبطیه رحمې (رضه) هم د حضور ﷺ په ملکیت کښې راغلې وې. د حضرت ماریه (رضه) نه د حضور ﷺ یو فرزند هم شوې وو د کوم نوم چه حضرت ابراهیم (رضه) وو. د نکاح باره کښې نصرانیانو د افراط او یهودیانو د تفریط نه کار اخستې وو په دې وجه د دې عدل او انصاف آسان اوصفا شریعت درمیانه لار د حق ښکاره کړه. نصرانیان خود اووه پښتو پورې چه د کومې ښځې اوسړې نسب نه ملاوړې هغوی به دا نکاح جائز گڼله او یهودیانو به د خور او ورور لور سره هم نکاح کوله نو اسلام د خورځې او اوریرې سره نکاح کول منع کړل اود تره لور ترور لور او ماما لور د خاله لور سره نی نکاح مباح اوگرخوله. ددې آیت په خوبیانو باندې نظر و اچونی چه د عم خال، تره او ماما لفظ نی خو واحد راوړې اود عمت او خالات یعنی تروریانو او خاله گانو لفظ نی جمع راوړې. په کوم کښې چه یو قسم فضیلت دسړو په ښځو باندې ثابتیږي لکه ﴿يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَلِيَهُمُ الظُّلُمَاتُ﴾ ﴿يُخْرِجُوهُمْ مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ (۱) اولکه ﴿وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ابْرِيءُ بِهِمْ يُعَذِّبُونَ﴾ (۲) دلته هم ظلمات او نور یعنی تیارې اورنړې ذکر دې اود رنړې په تیاره باندې فضیلت

١ الطبری: ٢٠/٢٨٣.

(٦: الانعام: ٩)

دی پدی وجہ نی لفظ ظلمات جمع راوړو اونور نی مفرد. د دې نور هم ډیر مثالونه ورکولې کیدی شی. بیا فرمائی چه کومو خلقو تاسره هجرت کړې دې. حضرت ام هانی (رضی اللہ عنہا) فرمائی ماپسې د رسول الله ﷺ غوښتنه راغله نو ما معذرت ښکاره کړو کوم چه حضور ﷺ اومنلواودا آیت نازل شو. زه په هجرت کونکې ښخو کښې نه ووم بلکه د مکې د فتح نه پس په ایمان راوړونکو کښې ووم. (۱)

د (هَاجِرُونَ مَعَكُمْ) مطلب: مفسرینوهم داو نیلی چه مرادهم دادې چه کومو مدینې طرف ته حضور ﷺ سره هجرت کړې وی. د قتاده (رضی اللہ عنہ) نه په یو روایت کښې د دې نه مراد اسلام راوړل هم بیان شوی دی. د ابن مسعود (رضی اللہ عنہ) په قراءت کښې (واللّٰتی هَاجِرْنَ مَعَكُمْ) دې (۲) بیا فرمائی چه هغه مؤمنه ښځه چه خپل نفس د نبی ﷺ دپاره هبه کړی اونبې ﷺ هم هغې سره نکاح کول غواړی نویغیر مېر نه هغه په نکاح کښې راوستي شی. بیا دا حکم په دوو شرطونو سره دې. لکه آیت (وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ يُضِلُّكُمْ وَلَآ يَهْدِيكُمْ) (۳) کښې یعنی حضرت نوح (علیه السلام) خپل قوم ته فرمائی که چرې زه تاسو ته نصیحت کول غواړم او الله تعالی تاسو په دې نصیحت باندې مستفید کول نه غواړی نو زما نصیحت تاسو ته هیڅ فائده نه شی درکولې. اولکه د موسی (علیه السلام) په دې فرمان کښې (إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ) (۴) یعنی ای زما قومه که چرې تاسو په الله (تعالی) باندې ایمان راوړو اومسلمانان شوی نی نو تاسو له هم په الله (تعالی) باندې بهر وسه اویقین پکار دې. نولکه چه څنگه په دې دواړو آیاتونو کښې دوه شرطونه دی دغه شان په دې آیت کښې هم دوه شرطونه دی. یو خود هغې خپل نفس هبه کول اوبل در رسول الله ﷺ هغه په خپله نکاح کښې راوستلواراده کول. مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ له یوه ښځه راغله اوونی وئیل چه زه خپل خان تاسو ته هبه کول غواړم. بیا هغه د ډیر وخته پورې ولاړه وه نویوصحابی ﷺ اودریدو ونی. وئیل یارسول الله ﷺ که تاسو دې سره د نکاح اراده نه لرئ نو زما په نکاح کښې راکړئ. حضور ﷺ او فرمائیل چه تاسره څه شته هم؟ چه دې ته نی په مهر کښې ورکړې. جواب نی ورکړو چه د دې ته بندنه علاوه راسره هیڅ نشته. حضور ﷺ او فرمائیل چه که دا ته دې ته ورکړې نو پخپله به بغیرد ته بند پاتې شی نور څه اولتوه. هغه ونیل ماسره نور هیڅ نشته. حضور ﷺ او فرمائیل چه لټون خواو کړه که د اوسپنې چرته یوه گوته هم وی. هغه ډیر کوشش او کړو خو هیڅ نی هم بیا نه موندل. حضور ﷺ او فرمائیل د قرآن پاک څه سورتونه هم تاته یاد دی؟ هغه ونیل اوفلانکی فلانکی سورتونه راته یاد دی. نو حضور ﷺ او فرمائیل چه بس هم په دې سورتونو باندې دا ما ستا په نکاح کښې درکړه. دا حدیث په بخاری اومسلم کښې هم دی (۵) حضرت انس (رضی اللہ عنہ) چه کله دا واقعه بیان کړه نود هغه لور هم اوریدله. وئیل په دې ښځه کښې ډیره کمه حیا وه. نو هغوی او فرمائیل تانه ډیره بهتره وه چه د حضور ﷺ د خدمت رغبت نی. کولو او حضور ﷺ ته نی خپل نفس او خان پیش کولو (۶)

خپنې هبه کوونکې ښځې نبی کریم ﷺ رد کړی هم دی. مسند احمد کښې دی یوه ښځه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه اود خپلې لور نی ډیر زیات صفتونه او تعریفونه او کړل او ونی وئیل حضور ﷺ زما مطلب دادې چه تاسو هغې سره نکاح او کړئ. حضور ﷺ قبوله کړه. هغې بیا هم تعریفونه کول تردې چه

(۱) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب: ۳۲۱۴، حاکم: ۴۲۰/۲، بیهقی: ۵۴/۷.

(۲) الطبری: ۲۸۵/۲۰.

(۳) ۱۱/هود: ۳۴.

(۴) ۱۱/هود: ۳۴.

(۵) صحیح بخاری کتاب النکاح باب تزویج المفسر: ۵۰۸۷، صحیح مسلم: ۱۴۲۵، احمد: ۳۳۶/۵، ابوداؤد: ۲۱۱۱، ترمذی

۱۱۲۴، ابن ماجه: ۱۸۸۹، ابن حبان: ۴۰۹۳.

(۶) صحیح بخاری کتاب النکاح باب عرض المرأة نفسها على الرجل الصالح: ۵۱۲۰، احمد: ۲۶۸/۳.

وئی ونبیل حضور ﷺ نہ هغه چرته بيماره شوې ده اونه ئی په سر درد راغلي دي. دې اوریدو سره حضور ﷺ او فرمائیل چه بیاخوماته دهغي هيڅ حاجت نشته (۱) حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه خپل خان هبه کونکې بی بی حضرت خوله بنت حکم رضی اللہ عنہا: یوبل روایت کښې دی چه دا د قبيله بنو سلیم نه وه. یو بل روایت کښې دی چه دا ډیره نیک بخته ښځه وه. ممکن ده چه ام سلیم حضرت خوله رضی اللہ عنہا وی او دا هم کیدې شی چه دا چرته بله ښځه وی.

نبی کریم ﷺ ديارلس ښځو سره نکاح کړې وه: ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ ديارلسو ښځو سره نکاح کړې په کومو کښې چه شپږ خو قریشیه وې. خدیجه عائشه حفصه ام حبیبه سوده او ام سلمه رحمہم الله عنہم اودرې د بنو عامر صعصعه د قبیلې نه وې اودوه بیبیانې د قبيله بنو هلال بن عامر نه وې. حضرت میمونہ بن حارث هم دا وه چه خپل خان ئی رسول الله ﷺ ته هبه کړې وو او حضرت زینب دچا کنیت چه ام المساکین وو او یوه ښځه بنی بکر بن کلاب داهم هغه وه چه دنیائی اختیار کړې وه اود بنو جون نه یوه ښځه کومې چه پناه غوښتې وه او یوه اسديه د کوم نوم چه زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا ده. دوه وینځې وې. صفیه بنت حی بن اخطب او جویریہ بنت حارث بن عمرو بن مصطلق خزاعیه رحمہم الله عنہم. دابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دي چه خپل خان هبه کونکې ښځه میمونہ بنت حارث رضی اللہ عنہا وه. خوپه دې کښې انقطاع ده اوداروایت مرسل دي. دامشهوره خبره ده چه زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا دچا کنیت چه ام المساکین وو دا زینب بنت خزیمه وه. د قبيله انصار نه وه اودحضور ﷺ په ژوند کښې وفات شوه. واللہ اعلم.

مقصدا چه کومو ښځو حضور ﷺ ته دخپل نفس اختیار وکړې وو هغه ډیرې دي. په صحیح بخاری کښې د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دي ما به په دغه ښځو باندې غیرت کولو چه خپل نفس به ئی حضور ﷺ ته هبه کولو اوزه به ډیره زیاته حیرانه شوم چه ښځې خپل نفس هبه کوی. کله چه دا آیت نازل شو چه ﴿ تَرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤَيِّ إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقْرَأَ عَنْهُنَّ وَلَا تَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ۝ ﴾ (۲) ته چه په دوی کښې کوموسره غواړې مه کوه او کوموسره چه غواړې نوهغوی له خپل خان سره ځای ورکړه اود کومونه چه تا جداوالې اوکړو که هغه هم ته راوړې نویه تاخه نقصان نشته. نو ما ونبیل چه بس الله ﷻ په تاسو باندې ښه وسعت او ارتوالې کړې دي. (۳)

ایا دنبی کریم ﷺ په بیبیانو کښې هبه کوونکې هم وه. د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دي چه حضور ﷺ سره یوه هم داسې ښځه نه وه چه هغي خپل نفس حضور ﷺ ته هبه کړې وی. حضرت یونس بن بکر رضی اللہ عنہ فرمائی چه دحضور ﷺ د پاره دامباح وه چه کومه ښځه خپل خان پخپله حضور ﷺ ته حواله کړې هغه دي حضور ﷺ په خپل کور کښې اوساتی ولې حضور ﷺ داسې کړی نه دی ځکه چه داکار ئی هم د هغوی په مرضی سره ساتلې وو. داخبره د بل چا د پاره جائزه ده اوکه مهر ادا کړی نویا جائزه ده. حضرت بروع بنت واشق رضی اللہ عنہا باره کښې چاچه خپل خان حواله کړې ووکله چه دهغي خاوند مړ شو نور رسول الله ﷺ هم دا فیصله کړې وه چه د هغي د خاندان د نورو ښځو په شان دي هغي ته هم مهر ورکړې شی لکه مهر مثل مقرروی. دغه شان صرف په دخول باندې مهر واجب کیږی. اوحضور ﷺ د دې حکم نه مستثنی وو داسې ښځو له څه ورکول په حضور ﷺ باندې واجب نه وو. سره د دې که هغي ته شرف هم حاصل شوې وی ځکه چه هغوی ته بغیرد مهر نه اوبغیرد ولی نه اوبغیرد گواهانونه نکاح کولو اختیار وو لکه چه د حضرت زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا په قصه کښې دی.

(۱) احمد: ۱۵۵/۳ مستدای یعی: ۴۲۳، مجمع الزوائد: ۲/۶۹۴.

(۲) ۳۳/ الاحزاب: ۵۱.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله (ترجی من تشاء منهن...) ۴۷۸۸: صحیح مسلم: ۱۴۶۴.

بغير دمهر او ولی نه بنځي سره نکاح کول جائز نه دی سوی د نې نه: حضرت قتاده رضی اللہ عنہ فرمائی یوې بنځې له هم دا جائز نه دی چه خپل خان بغیرد ولی یا بغیرد مهر نه د چا په نکاح کښې ورکړی. دا صرف درسول الله ﷺ د پاره وو^(۱) او په نورو مؤمنانو باندې کوم مونږ مقرر کړی دی هغه مونږ ښه پیژنو یعنی هغوی دڅلورونه زیاتې بنځې نه شی ساتلې. او په نورو مؤمنانو باندې کوم مونږ مقرر کړی دی هغه مونږ ښه پیژنو یعنی هغوی د څلورونه زیاتې بنځې نه شی ساتلې^(۲) او ددې نه علاوه وینځې ساتلې شی اودهغې هیڅ شمیر مقرر نه دي. دغه شان د ولی دمهر اود گواهانو هم شرط دي. نودامت د پاره خوداحکم دي او په حضور ﷺ باندې دا پابندنی نشته دي د پاره چه په حضور ﷺ باندې هیڅ حرج نه وی. الله ﷻ ډیر ښونکي اومهربان دي.

مِنْهُمْ	وَتَوَيَّ إِلَيْكَ مَنْ	تَشَاءُ	وَمَنْ
د هغوی نه او اوساته د خان سره هغه بنځې چی ته غواړې ساتل دهغې او هغه بنځې په ډډه ساته او چې ته غواړې نو خان ته ئې رانزدې کړه ..... او کومه چې	مِنْهُمْ	تَشَاءُ	وَمَنْ
آبَتَغِيَتْ	مِمَّنْ	عَزَلَتْ	فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ
چی بیا ئې طلب کړې ته دهغه بنځو نه چی جدا کړی دی تا پس نشته دي گناه په تاباندې دي په ډډه ساتلې وی که هغه (بیانزدې کول) او غواړی نو په دي کښې هیڅ گناه نشته	مِمَّنْ	عَزَلَتْ	فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ
ذَلِكَ	أَدْنَىٰ	أَنْ	تَقَرَّرَ
دا کار نزدې دي دي ته چی یخې به شی سترگې دهغوی اونه به غمژنې کیري په دي حکم سره زیات امید دي چې دهغوی سترگې یخې شی او غمژنې نه شی	أَدْنَىٰ	أَنْ	تَقَرَّرَ
وَيَرْضَيْنَ	بِمَا	اتَّيْتَهُنَّ	كُلَّهِنَّ
او راضی به وی هغوی په هغې چی ورکوي ته هغوی ټولو ته او الله پوهیری په هغه څه اوتد چې څه هغوی ته ورکړې هغه ټولې به په هغې راضی وی ..... او الله <small>ﷻ</small> ته ستاسو د	بِمَا	اتَّيْتَهُنَّ	كُلَّهِنَّ
فِي قُلُوبِكُمْ	وَكَانَ	اللَّهُ	عَلِيمًا
چی په زړونو شتاسو کښی دی او دي الله په هر څه پوهه صبرناک زړونو حال معلوم دي ..... او هغه په هر څه پوهم. ردبار دي	وَكَانَ	اللَّهُ	عَلِيمًا

قوله تعالى: - تَرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ - پیغمبر ﷺ ته بیایي ساتلو کښې اونه ساتلو کښې اخته دي :- بخاری شریف کښې د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دي چه ماله په هغه بنځو شرم راتلو چه خپل خان حضور ﷺ ته هبه کړی. وئیل به ئې چه بغیر دمهر نه خپل خان حضور ﷺ ته حواله کولو باندې نه شرمیږئ؟ تردې چه دا آیت نازل شو نو ما

(۱) الطبری: ۲۸۸/۲۰.

(۲) الطبری: ۲۸۸/۲۰.

او وئيل چه ستا رب ستا خواهش پوره کولو کښې جلتی کوی (۱) نو معلومه شوه چه دایت نه مراد هم دغه ښځې دی. دهغوی باره کښې دالله نبی ﷺ ته اختیار دې چه کومه غواړی قبوله کړی او کومه چه نه غواړی نه قبلوی. بیاد دې نه پس داهم دحضور ﷺ په اختیار کښې شته چه کومه قبوله نه کړی او هغه کله هم غواړی مهربانی پرې اوکړی. د عامر شعبی رضی الله عنه نه روایت دې کومه چه نی روستو کړې وه هغه ام شریک وه.

د (تَرْجِي مِنْ تَشَاءُ) مطلب دې؟ د دې جمله یو مطلب دا هم بیان کړې شوې دې چه په خپلو بیبیانو کښې حضور ﷺ ته داهم اختیار وو چه که غواړی نو تقسیم دې کړی او که نه غواړی نو نه دې کوی. کومه چه غواړی مقدم دې کړی او کومه چه غواړی موخر دې کړی دغه شان خاص خبرې اترې هم. خودا یاد ساتنی چه حضور ﷺ په خپل پوره عمر برابر په خپلو بیبیانو کښې عدل او انصاف سره تقسیم کړې دې. د بعضې شافعی فقهانو داقول دې چه په حضور اکرم ﷺ باندې تقسیم واجب وو.

صحيح بخاری شریف کښې دحضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چه د دې آیت د نازلیدلو نه پس به دالله نبی ﷺ زمونږ نه اجازت اخستلو. ماته خو چه به ئې کله هم فرمائیل نوما به وئیل چه که زما په وس کښې وې نو چرې به مې هم بل طرف ته نه پریخودو (۲) نو صحیح خبره چه کومه ډیره ښه ده اوبه دې اقوالو کښې مطابقت هم کوی هغه دادي چه آیت عام دې. خپل خان حواله کونکو او د حضور ﷺ بیبیانو ټولو ته شامل دې د هبه کونکو ښځو باره کښې نکاح کول اونه کول اود نکاح والا په ښځو کښې تقسیم کول د حضور ﷺ په اختیار کښې وو (۳).

رسول کریم ﷺ به د اختیار باوجود نمبر ایخودو: بیافرمانی چه دغه حکم بالکل مناسب دې اود رسول الله ﷺ د ازواج مطهراتو د پاره آساننی والا دې. کله چه هغوی ته پته اولگیده چه هغه د نمبر مکلف نه دې خو بیا هم مساوات قائموی. نو هغوی به ډیرې خوشحاله وی او ممنون او شکر گزاره به وی اود هغوی د انصاف تعریف به کوی. الله ﷻ د زړونود حالت نه خبر دې هغه پوهیږی چه د چاکوم طرف ته ډیر رغبت دې. مسند احمد کښې دی چه حضور اکرم ﷺ به په خپله توگه په پوره عدل سره صحیح تقسیم کولونه پس هم د الله ﷻ په وړاندې داسې عرض کولو اله العالمین ترکومی چه زما په وس کښې وه ما خپل انصاف او کړو. اوس چه کوم زما په وس کښې نه وی په هغې باندې زما ملامتیامه کوه (۴) یعنی د زړه درجوع اختیار ماته نشته. الله ﷻ د سینود خبرو عالم دې خود حلم او کرم والا دې سترگې پټوی او معافی کوی.

لَا يَحِلُّ

| حلالی نه دی |

| د دې موجوده ښځو نه علاوه نورې |

(۱) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله (ترجي من تشاء منه...)، ۴۷۸۸، صحيح مسلم: ۱۴۶۴.

(۲) صحيح بخاری حواله سابق: ۴۷۸۹، صحيح مسلم: ۱۴۷۶، ابوداؤد: ۲۱۳۶، احمد: ۷۶/۶، ابن حبان: ۴۲۰۶.

(۳) الطبري: ۳۰۴/۲۰.

(۴) ابوداؤد كتاب النكاح باب في التقسيم بين النساء: ۲۱۳۴، وسنده صحيح، ترمذی: ۱۱۴۰، نسائی: ۳۳۶۵، ابن ماجه: ۱۹۷۱، احمد: ۱۴۴/۶، ابن ابی شيبه: ۳۸۶/۴، دارمی: ۱۴۴/۲، ابن حبان: ۴۲۰۵، حاکم: ۱۸۷/۲، بیهقي: ۹۹۸/۷.

لَكَ	النِّسَاءُ	مِنْ بَعْدُ	وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ	بِهِنَّ	مِنْ أَزْوَاجٍ
ستا دپاره	انورې بنځې	روستو ددې نه	اونه دا	چی بدلوی به ته	په ځانې ددوی
بنځې	(واده کول)	ستا دپاره	حلالې نه دی	اودا هم جائز نه دی	چې ته ددوی په بدل کېنې نورې بنځې واخلې
وَكُلُوا	عَجَبَكُمْ	حُسْنَهُنَّ	إِلَّا مَا	مَلَكَتْ	
اگر که خوښ دی	ستا	ښایست دهغوی	مگر حلالې دی	هغه وینځې	چی مالک شی دهغې
اگر که دهغوی	ښایست دي	زړه ته پریوځی	سوا ددې نه	چې ستا وینځه وی	
يَمِينُكَ	وَكَانَ اللَّهُ	عَلَى كُلِّ شَيْءٍ	رَقِيبًا		
ښی لاس ستا	او دې الله	په هر څیز باندې	نگران (ساتونکې)		
	او الله	د هر څیز نگهبان دی			

قوله تعالى: لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ

دازواج مطهرات رضي الله عنهن دپاره د الله ﷻ انعام او ددې ایت مبارک اول مطلب:- په اولنو آیاتونو کېنې تیر شوې دی چه رسول الله ﷺ خپل بیبیانو ته اختیار ورکړو که هغوی غواړی نو د حضور ﷺ په نکاح کېنې دې وی او که غواړی نو د حضور ﷺ نه دې جدا شی. خوا مهات المؤمنین د حضور ﷺ لمن پریخودل خوښ نه کړه. په دې باندې د الله ﷻ د طرف نه په دنیاوی بدله کېنې یو داملا وشو چه حضور ﷺ ته په دې آیت کېنې حکم اوشو چه اوس د دوی نه علاوه ته بلې بنځې سره نکاح نه شي کولې نه ته په دوی کېنې د یوې پریخودوسره دهغې په بدله کېنې بله راوستې شي که هغه څومره ښایسته ولې نه وی؟ اود وینځو خبره بله ده. دې نه پس رب العالمین د حضور ﷺ نه دا تنگی اوچته کړه اود نکاح اجازت ئی ورکړو خو پخپله حضور اکرم ﷺ بیابله نکاح اونه کړه. ددې حرج داوچتولو اویا د عمل نه کولو یو دیرلوی مصلحت دا وو چه د حضور ﷺ دا احسان په بیبیانو باندې وی. د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه د حضور ﷺ د وفات نه وړاندې الله ﷻ دهغوی د پاره نورې بنځې هم حلالې کړې وې. (۱) د حضرت ام سلمه رضی الله عنها نه دا هم روایت دې چه د حلالولو ایت ﴿ تَرْجِي مَنْ نَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤَيِّ إِلَيْكَ مَنْ نَشَاءُ وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَذَى أَنْ تَقْرَأَ عَنِتْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ وَلَا تَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْنَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾ (۲) دې یعنی چه کوم د دې آیت نه وړاندې تیر شوې دې. په بیان کېنې هغه اول او په نازلیدو کېنې روستو دې. سورت بقره کېنې همدغه شان دوفات دعدت روستونی آیاتونه منسوخ دی اوهم داړومېې آیت دهغې ناسخ دې. والله اعلم.

دویم مطلب:- ددې آیت یوه بله معنی هم د دیرو حضراتونه روایت ده هغوی وائی چه دې نه مطلب دا دې چه د کومو بنځو ذکر د دې نه وړاندې دې دهغې نه سوا حلال دی. د ابی بن کعب رضی الله عنه سوال اوشو چه آیا د حضور ﷺ کومې بیبیانې وې که هغه د حضور ﷺ په موجودگنی وفات شوې وې نو حضور ﷺ د نورو بنځو سره نکاح نه شوه کولې؟ هغه او فرمانیل ولې؟ نو سوال کونکی (لا یحل) والا آیت اولوستلو. دې اوریدوسره ابی بن کعب رضی الله عنه او فرمانیل ددې مطلب خودادې چه د بنځو کوم قسمونه دې نه وړاندې بیان شوی دی یعنی نکاح شوې بیبیانې وینځې د تره لونره تروریانو ماماگانو خاله گانو لونره هبه

(۱) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب: ۲۲۱۶ وسته صحیح، احمد: ۴۱/۶، ابن حبان: ۶۳۶۶. (ترمذی نسائی وغیره)

(۲) ۳۳/احزاب: ۵۱.

کیدونکی بنسخی اوددی نه سوا چه بل قسم وی په کومو کنبی چه داصفتونه نه وی هغه به حضور ﷺ باندې حلالې نه دی. (ابن جریر) ابن عباس رضی الله عنہما فرمائی چه ددی مهاجرو مؤمنو بنخوسره نکاح کولونه حضور ﷺ منع کړې شو. غیر مسلم بنخوسره نی نکاح حرامه کړې ده. قرآن کریم کنبی دی ﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (۱) یعنی دایمان نه پس د کفر کونکی اعمال غرق دی. نوالله تعالی آیت ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتُ عَمَّتِكَ وَبَنَاتُ خَالَاتِكَ وَبَنَاتُ خَلِيكَ الَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ (۲) کنبی د بنخود کوم یو قسم ذکر دې هغه خو حلال دی دې نه علاوه نورې حرام دی. (۳)

دریم مطلب: مجاهد رضی الله عنه فرمائی چه دې نه سوا هر قسم بنسخی که هغه مسلمانانې وی یهودنې او که نصرانیانې وی ټولې حرام دی.

خلورم مطلب: ابو صالح رضی الله عنه فرمائی چه دباندې چی او ناپیژندگلو بنخو سره دنکاح نه نی منع کړې وو خو چه کومې بنسخې حلال وې که په هغوی کنبی په سوونو واخلی نوهم حلال دی. غرض دا چه آیت عام دې هغه بنسخې کومې چه د حضور ﷺ په کور کنبی وې او هغه بنسخې د کومو قسمونه چه بیان کړې شو ټولو ته شامل دي. اود کومو خلقو نه چه ددې په خلاف روایتونه دی دهغوی نه د دې مطابق هم روایت دي نو هیڅ څه منفي نشته. او پدې باندې یوه خبره باقی پاتې کیږي چه حضور ﷺ حضرت حفصه رضی الله عنها ته طلاق ورکړې وو بیانی هغې ته رجوع کړې وه اود حضرت سوده رضی الله عنها نه نی هم د جدانې اراده کړې وه په کومه چه هغې د خپل نمبر ورځ حضرت عائشه رضی الله عنها ته ورکړه. د دې جواب امام ابن جریر رضی الله عنه دا ورکړې دي چه دا واقعه د دې آیت د نازلیدلو نه د وړاندې ده. خبره هم دا ده خو مونږ وایو د دې جواب هم څه ضرورت نشته ځکه چه په آیت کنبی د هغوی نه سوا دنورو بنخوسره دنکاح کولو اودا ویستوسره د تورو راوستو نه منع کړې شوي وو. د طلاق نه نه وو منع کړې شوي. والله اعلم. د حضرت سوده رضی الله عنها والا په واقعه کنبی آیت ﴿وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُخْبِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّعْرَ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ (۴) النساء: ۱۲۸. نازل شوې دي

د حفصه رضی الله عنها عنها د طلاق واقعه: اود حضرت حفصه رضی الله عنها والا واقعه په ابوداؤد وغیره کنبی نقل ده. (۵) ابویعلی کنبی دی عمر رضی الله عنه یوه ورځ حضرت حفصه رضی الله عنها له راغلوونې کتل چه هغې ژړل. ټپوس نی او کړو چه کیدې شی تاته حضور ﷺ طلاق درکړې وی واوره که رجوع اوشوه اوبیاداموقعه راغله نو په الله عزوجل قسم چه ترمهگه پورې به تاسره خبرې اونه کړم. (۶) په آیت کنبی الله عزوجل حضور ﷺ د زیات والی نه اودیوې په ویستلو سره بله راوستلو نه منع کړې وو خو وینځې حلال کړې وې. ابوهریره رضی الله عنه فرمائی په جاهلیت کنبی یو خراب رواج داهم وو په خپل مینځ کنبی به نی د بنخو بدلون کولو. ده به خپله هغه ته ورکوله او هغه به ده ته ورکوله. اسلام د دې گنده طریقی نه مسلمانان منع کړل. د یوځل واقعي ذکر دې چه عیینه بن حصن فزاری رضی الله عنه حضور ﷺ له راغلو اود خپل جاهلیت د رواج په شان بغیرد اجازت نه راغلو. هغه وخت حضور ﷺ سره حضرت عائشه رضی الله عنها ناسته وه. حضور ﷺ اوفرمانیل ته ولې بغیر اجازت

(۱) ۵/المائدة: ۵.

(۲) ۳۳/الاحزاب: ۵۰.

(۳) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب: ۲۲۰، مسنده حسن.

(۴) ابوداؤد کتاب الطلاق باب المرجعة: ۲۲۹۳، مسنده صحیح نسائی: ۳۵۹۰، ابن ماجه: ۲۰۱۶، ابن حبان: ۴۲۷۵.

(۵) مسند ابی یعلی: ۱۷۲، ابن حبان: ۴۲۷۶، درعه نسخه: ۴۲۶۳، مجمع الزوائد: ۲۴۴/۹.

دنده راغلی هغه ونیل واه ماخو ترنه پوری د قبیلہ مضر پہ خاندان کنبی د یوسری نه هم اجازت نه دی غوښتی بیانی ونیل دا تاسره کومه یوه ښځه ناسته ده؟ حضور ﷺ او فرمائیل ام المؤمنین حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وه. هغه ونیل حضور ﷺ دا پریرده اوزه د دی په بدله کنبی خپله ښځه تاسو ته درکوم چه په ښانست کنبی بی مثاله ده. حضور ﷺ او فرمائیل چه الله ﷻ خوداسی حرام کړی دی. کله چه هغه لاړو نو موری بی او فرمائیل یارسول الله ﷺ داڅوک وو؟ حضور ﷺ او فرمائیل یوبی وقوف سردار وو. تاد هغه خبری واوریدی په دی سره هم هغه د قوم سردار دی (ددی روایت یو راوی اسحاق بن عبدالله بالکل د پریوتی درجی والا دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ
اے هغه کسانو چی ایمان مو راوړی دی مه ننوخی کورونو د نبی ته مگر هله چی اجازت او کړی شی	انی مومنانو د پیغمبر کورونو ته مه داخلیری اوهله ورداخلیری چی د خوراک دپاره درته اجازت او کړی شی
لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَظِيرٍ	وَلَكِنْ
تاسو ته خوړلو دطعام ته په داحال چی نه یی انتظار کونکی الوخی دپخکړی دهغه ته ولیکن	په دی طریقہ چی دهغی طعام دپخلی انتظار مه کوئی ..... خو کله چی
إِذَا دُعِيتُمْ	فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا
کله چی دعوت درکړی شی تاسو ته نو ننوخی پس هرکله چی اخوراک او کړی تاسوانو خواره شی	دعوت درکړی شی نو بیا ورخی ..... بیا چی دودئ او خوری ..... نو خواره واره شی
وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ	لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِ
او مه کینی مینه کونکی دپاره دخبرو بیشکه دا کار ستاسو تکلیف ورکوی نبی ته	او خبرو ته ښځ ناست مه پاتی کیړئی بیشکه ستاسو په دی خبرو پیغمبر ته تکلیف رسی
فَيَسْتَحْيَ مِنْكُمْ	وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيَ مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا
لیکن هغه حیا کوی ستاسو نه او الله نه کوی حیا ادبیا نولو دحق نه او کله چی	خو هغه ستاسو خاطر کوی ..... او الله ﷻ په صفا وینا کنبی دچا خیال نه ساتی او هرکله چی
سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا	فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ
غواړی تاسو دهغوی نه څه خیز نو غواړی دهغوی نه روستو دپردی نه دا کار ستاسو	د پیغمبر د بییانو نه څه خیز غواړی نود پردی شاته ئی غواړئی ..... دا کار ستاسو
أَظْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ	وَقُلُوبُهُنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ
ډیر پاک دی دپاره دزړونو ستاسو او دزړونو دهغوی اونه دی جائز ستاسو دپاره	اود دهغوی دزړونو دپاره ډیره پاکه طریقہ ده ..... او تاسو دپاره دا جائز نه دی چی

اَنْ تُوْذُوْا رَسُوْلَ اللّٰهِ وَلَا اَنْ تَنْكِحُوْا اَزْوَاجَهُ

چی تکلیف اور سوئی | رسول دالله ته | اونه دا چی | تاسو په نکاح واخلئ | بیبیانې دهغه |
دالله ﷺ رسول ته تکلیف ورکړئ | یا دا چی د هغه نه پس دهغه بیبیانو کنبې چا سره چرې

مِنْ بَعْدِهِ اَبَدًا اِنَّ ذٰلِکُمْ کَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمًا

روستو دهغه نه | هیڅکله | بیشکه دا کار (ستاسو دپاره) | دې | په نر دالله | لویه گناه |
نکاح او کړئ | ..... دا خبره دالله ﷺ په نیز ډیره لویه گناه ده

اِنْ تَبَدُّوْا شَيْئًا اَوْ تَخْفَوْهُ شَيْئًا فَانَ اللّٰهُ کَانَ بِکُلِّ شَيْءٍ

که ښکاره کوئ تاسو | څه خیز | یا پټوی هغه | پس بیشکه الله | دې | په هر څیز باندې |
که تاسو یوه خبره ښکاره کوئ او که پټوی ئې | ..... نو الله ﷺ په هر څیز ډیر ښه عالم دې

عَلِيْمًا

ښه عالم |

قوله تعالى: - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ

د پردې د حکم نازلیدل اود پیغمبر ﷺ د کور احترام :- په دې آیت کښې د پردې حکم دې اود شرعی آدابو او احکامو بیان دې. د حضرت عمر رضی الله عنه د قول مطابق چه کوم آیاتونه نازل شوی دی په هغې کښې بودا هم دې. بخاری او مسلم شریف کښې دهغوی نه روایت دې درې خبرې ما او کړې د کومو مطابق چه الله رب العزت احکام نازل کړل. ماونیل یارسول الله ﷺ که تاسو مقام ابراهیم قبله جوړه کړئ نو به بهتروئ. نو الله تعالی هم دغه حکم او فرمائیلو ﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّیً وَعَظِّمُوا أَسْمَاءَهُ لَئِنْ لَطَمْتُمْ إِلَّا بِتِلْكَ الْأَفْئِدَةِ وَالْعِظْفَيْنِ وَالرَّكْعَةِ الْجُودَةِ﴾ (۱) ماونیل یارسول الله ﷺ ماته خودا ښه نه ښکاری چه هر یوکس دې کورته ښغ راتنوخې تاسو خپلو بیبیانو ته د پردې حکم ورکړئ نوښه به وی. نود الله ﷺ د طرف نه د پردې حکم نازل شو. کله چه د حضور اکرم ﷺ ازواج مطهراتو د غیرت د وجه نه څه ونیل اوریدل نوماونیل په څه غرور کښې مه پریوخنې که حضور اکرم ﷺ تاسو پرېږدی نو الله ﷺ به حضور ﷺ ته تاسو نه بهتر بیبیانې ورکړی. نود قرآن پاک هم دا آیت نازل شو (۲) په صحیح مسلم کښې یوڅلورم موافقت هم موجود دې او هغه دبدر د قید یا نوفیصله ده (۳) یوبل روایت کښې دی ۵ هجری د ذی قعدة میاشت کښې کله چه رسول الله ﷺ حضرت زینب بنت جحش رضی الله عنها سره نکاح اوکړه کومه نکاح چه الله ﷺ پخپله کړې وه هم هغه سحر باندې د پردې آیت نازل شو. بعضې حضرات وانی چه دا واقعه د ۳ هجری ده. والله اعلم.

قوله تعالى: - وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ

خوراک نه پس خبرو دپاره نه دی ایساریدل پکار :- صحیح بخاری کښې دی حضور ﷺ چه کله حضرت زینب بنت جحش رضی الله عنها سره نکاح اوکړه نوخلغو له ئې دعوت اوکړو نود خوراک څښاک نه پس په خبرو اترو کښې اخته شو. حضور ﷺ د پاسیدو تیاری هم اوکړه خو هغوی پانه سیدل دې کتلوسره حضور ﷺ

(۱) البقرة: ۱۲۵.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة البقرة باب (واخذوا من مقام ابراهیم مصلى) ۴۴۸۳، ترمذی: ۲۹۵۹، احمد: ۱/۲۴، ابن حبان: ۶۸۹۲.

(۳) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل عمر رضی الله عنه ۲۳۹۹.

اودريدو حضور ﷺ سره څه خلق خوروان شوخوبياهم درې کسان هم هلته ناست وو خبرې کولې. حضور ﷺ چه کله اوکتل واپس شو نوهغوی هم هغه شان په خبرو کښې اخته وو. حضور ﷺ بيالارو کله چه داخل لارل نوحضرت انس ؓ حضور اکرم ﷺ ته خبر ورکړو. نوبياحضور ﷺ کورته تشریف راوړو. حضرت انس ؓ فرماني چه ما هم تلل غوښتل نو حضور ﷺ په خپل مينځ کښې اوزما په مينځ کښې پرده اوکړه اودا آيت نازل شو (۱) يو بل روايت کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ په دې موقعه باندې غوښه اوروته نې ورکړې وه او حضرت انس ؓ نې ليکلي وو چه خلق راوغواړه. خلق به راتلل خوړله به نې او واپس به تلل. کله چه يو هم داسې پاتې نه شوکوم چه حضرت انس ؓ راغوښتي وو نوحضور ﷺ ته نې خبر ورکړو. حضور ﷺ اوفرمايل چه اوس دسترخوان اوږدکړه. ټول خلق لارل مگردري کسان ناست په خبرو کښې لگياوو. حضور اکرم ﷺ د دې ځای نه لارو او حضرت عائشه ؓ کره لارو اوونې فرمايل السلام عليكم يا اهل بيت ورحمة الله وبركاته. مور بي بي جواب ورکړو وعليکم السلام ورحمة الله وبركاته اوفرماني حضور ﷺ د بي بي نه خوشحاله خو نې؟ نبی کریم ﷺ اوفرمايل الله ﷻ دې تاله برکت درکړې. دغه شان حضور ﷺ ټولو بيبيانوکره لارو اوپه هريوځای کښې هم دا خبرې اوکړې. اوس چه کله واپس راغلو ونې کتل نوهغه صاحبان لاتراوسه پورې ناست خبرو کښې لگيا دی. په حضور اکرم ﷺ کښې شرم او حيا اولحاظ ډيرزيات وو په دې وجه حضور ﷺ هيڅ هم اونه فرمايلي شو او بيا د حضرت عائشه ؓ کمرې ته لارو اوس پته نه لگي چه ما خبر ورکړو که هغه دريواره پخپله لارل نوحضور ﷺ راغلو او په چوکاټ نې قدم کيخودو سره پرده اوکړه اود پردې آيت نازل شو (۲) په يوروايت کښې د دريوکسانوپه ځای د دوو سړو ذکر دې (۳) ابن ابی حاتم کښې دی د حضور ﷺ په يوه نوې نکاح باندې حضرت ام سليم ؓ شيره جوړه کړه او په يوځانک کښې کيخوده او حضرت انس ؓ ته نې اوفرمايل چه داد الله ﷻ رسول ﷺ له يوسه اوورته اووايه چه دا لږه شان تحفه زمونږ د طرف نه قبوله کړنې اوزما سلام هم ورته وايه. هغه وخت خلق ووم هم په سختی کښې. زه لارم حضور ﷺ ته مې د موربي بي سلام او پيغام اورسولو. نبی کریم ﷺ چه دا اوکتل نوونې فرمايل ښه ده دا کيږده زه لارم اود کور په يوگوت کښې مې کيخوده. بياني اوفرمايل لار شه اوفلانکې فلانکې راوغواړه. د ډيرخلقو نومونه نې واخستل او ونې فرمايل چه دوی نه علاوه کوم مسلمان هم ملاوشی هغه راوغواړه. ما هم داسې اوکړه چه څوک هم ملاو شو هغه مې رسول الله ﷺ کره د خوراک د پاره راغوښتل. چه واپس شوم نو اومې کتل ټول کور حجره اوبيټک د خلقو نه ډک وو. تقريباً درې سوه کسان وو. اوس ماته حضور ﷺ اوفرمايل لار شه هغه پياله راوړه ماچه راوړه نوحضور ﷺ پرې خپل لاس مبارک کيخودو اودعاني اوکړه اوچه الله ﷻ څه غوښتل دحضور ﷺ د ژبې مبارکې نه نې اداکړل. بيا اوفرمايل لس لس کسان کينونې بسم الله ونيلو سره دخپلې خپلې مخې نه خوراک شروع کړنې. دغه شان خوراک شروع شو اوټولو اوخوړله. نبی کریم ﷺ اوفرمايل پياله راوچته کړه. حضرت انس ؓ فرماني چه ما پياله راوچته کړه نو زه دانه شم ونيلې چه اول په دې کښې زياته وه که اوس؟ يوڅو کسان دحضور ﷺ په کور کښې ناست وو خبرې کولې اوام المؤمنين ديوال طرف ته مخ کړې ناسته وه. د هغوی د دومره وخت پورې نه اخواکيدل په حضور ﷺ باندې گران تيريدل خود شرم اولحاظ د وجه نه نې څه نه ونيل که هغوی ته د دې خبرې علم شوې وو نوهغوی به وتلې وو خو په بې خيالي کښې ناست وو. حضور ﷺ د کور نه اووتلو اوبيبيانو کوټوته لارو چه کله واپس شو ونې کتل هغوی هم هغه شان ناست وو. نواوس خودوی ته هم پته اولگيده پښيمانه

(۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله (لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا ...)، صحيح مسلم: ۱۴۲۸.

(۲) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله (لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا ...)، ۴۷۹۳.

(۳) صحيح بخاری حواله سابق: ۴۷۹۴.

شو او زر او وتل. حضور ﷺ دننه لاپروا پرده ئی زور ند کړه. زه هم په حجره کښې ووم چه دا ایت نازل شو حضور ﷺ د دې تلاوت کولو سره بهر راغلو. د ټولونه اول دا ایت ښځو واوریدو اود ټولونه اول د دې اوریدونکي هم زه ووم (۱) اول د حضرت زینب رضی اللہ عنہا پیغام اورلور وایت په ایت (فَلَمَّا قُضِيَ زَيْنَبُهَا وَطَرًا وَجَنَّتْهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا) (۲) په تفسیر کښې تیر شوې دې د دې په آخره کښې په بعضې روایاتو کښې د احم دی چه بیا خلقوته نصیحت او کړې شو. اود هاشم په دې حدیث کښې د دې ایت بیان هم دې. (۳)

ابن جریر کښې دی د شپې وخت کښې به ازواج مطهرات د قضائی حاجت د پاره صحرا ته تلې. د حضرت عمر رضی اللہ عنہ دا خوښ نه ووفرمائیل به ئی چه دوی داسې مه پریردئ. حضور ﷺ په دې باندې توجه نه ورکوله. یوځل حضرت سوده بنت زمعه رضی اللہ عنہا او وتله. د فاروق اعظم رضی اللہ عنہ دا خوښه وه چه په څه طریقه باندې دا ازواج مطهرات دا وتل بند کړی. د دې دپاره هغوی د قدا و قامت نه او پیر نندله او په اوچت آواز ئی اووئیل مونږ اې سوده ته او پیر نندلې. دې نه پس د پردې آیاتونه نازل شو. پدې روایت کښې هم داسې دی خومشهوره دا ده چه دا وقعه د پردې د نازلیدلو نه وړاندې ده.

مسند احمد کښې د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دې چه د پردې د حکم نه پس حضرت سوده رضی اللہ عنہا وتلې وه الخ. په دې کښې د احم دی چه هم هغه وخت را واپس شوه. نبی کریم ﷺ د ماښام خوراک کولو په لاس مبارک کښې یو هلوکې وو. راغله واقعه ئی بیان کړه هم هغه وخت وحی نازل شوه چه کله ختمه شوه نو هم هغه وخت پورې دا هلوکې په لاس مبارک کښې وو لا اوس ئی پریځې هم نه وو چه حضور ﷺ اوفرمائیل رضی اللہ عنہ تاسو له ستاسود ضرورت د پاره د بهر وتلو اجازت درکوی (۴) په ایت کښې الله تعالی مسلمانان د دې عادت نه منع کوی کوم چه په جاهلیت کښې اود اسلام په شروع کښې په خلقو کښې وو چه بې اجازته به د خلقو کورونوته تلل. نوالله تعالی د دې امت اکرام کولو سره دوی ته دا آدب ښائی. په یو حدیث کښې هم دا مضمون دې چه خبردار ښخوله مه ځنئ (۵) بیا الله تعالی هغوی مستثنی کړې چاته چه اجازت ورکړې شی. وئې فرمائیل تاسو ته چه اجازت درکړې شی د خوراک طرف ته نو تاسو د دې د تیاری په انتظار کښې مه اوسیرئ. مجاهد اوقتاده رضی اللہ عنہ فرمائی چه د خوراک د پخیدو او تیاریدو په وخت کښې وررسه. (۶) کله چه پوهه شی خوراک تیار شو نو ورننوخې دا خصلت د الله تعالی خوښ نه دې. دا دلیل دې د طفیلی جوړیدو په حرمت. امام خطیب بغدادی رحمته اللہ علیہ د دې په مذمت کښې پوره یو کتاب لیکلې دې. بیا فرمائی چه کله راوغوښتی شې نو څه او کله چه اوخوړې نو اوڅه. صحیح مسلم شریف کښې دی چه په تاسو کښې کله تاسو ستاسو رور راوغواړې نو د هغه دعوت قبولل پکار دی که د نکاح وی که د بل څه (۷) یویل حدیث کښې دی که ماته د یوې نوکې دعوت هم راکړې شو نوزه به ئی قبول کړم. د دعوت په دستور کښې د احم بیان اوفرمائیل کله چه اوخوړې نو کوربه کړه پرلت مه غزوه او

(۱) صحیح بخاری کتاب النکاح باب الهدیه للعروس: ۵۱۶۳، صحیح مسلم: ۱۴۲۸، ترمذی: ۳۲۱۸.

(۲) ۳۳/ الاحزاب: ۳۷. الخ

(۳) صحیح مسلم کتاب النکاح باب زواج زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا ونزول الحجاب...: ۱۴۲۸.

(۴) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله تعالی (لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ) (۴۷۹۵)، صحیح مسلم: ۲۱۷۰، احمد: ۵۶/۶، ابویعلی: ۴۴۳۳.

(۵) صحیح بخاری کتاب النکاح باب لَا تَدْخُلُونَ رَجُلًا بِامْرَأَةِ الْاِذْرِ مَحْرَمًا...: ۵۲۳۲، صحیح مسلم: ۲۱۷۲، ترمذی: ۱۱۷۱، احمد: ۱۴۹/۴، ابن حبان: ۵۵۸۸.

(۶) الطبری: ۳۰۶/۲۰.

(۷) صحیح مسلم کتاب النکاح باب الامر باجابة الداعی الی دعوة: ۱۴۲۹.

مہ کینہہ بلکہ د ہغہ خای نہ خہ (۱) پہ خبرو کنبی مہ مشغول کیرنی لکہ څنگہ چہ دی دریو کسانو کړي ورو او حضور ﷺ ته تکلیف ووخود شرم اولحاظ د وجہ نہ نی خہ نہ شوونیلې. دغه شان دا مطلب ہم دی چہ سناسو د بغیر اجازت نہ د حضور ﷺ کورته تلل ہم پہ هغوی باندي سخت پریوخی خوهغوی د شرم او حیا د وجہ تاسو ته خہ نہ شی وئیلې. الله ﷻ تاسو ته صفا صفا بیان فرمائی چہ اوس داسی مہ کونی. هغه حق ته د حکم ورکولونہ حیا نہ کوی. تاسوله چہ څنگہ بغیرد اجازت نہ د حضور ﷺ دبیبیانو کره تلل منع دی دغه شان د هغوی طرف ته سترگې اوچتول اوکتل هم حرام دی. کہ تاسو د هغوی نہ خہ ضروری څیز اخستل یا ورکول وی نو د پردې نہ اخوا دی وی. ابن ابی حاتم کنبی دی نبی کریم ﷺ یو ځل شیرہ خوړله حضرت عمر ﷺ نی ہم راوغوښتلو هغوی هم ناست وو خوړله نی. عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا د اول نہ په خوراک کنبی شریکه وه. حضرت عمر ﷺ د ازواج مطہرات د پردې په خیال کنبی وویہ خوراک کنبی نی گوتوسره گوتې اولگیدی نو ناخپه نی د ځلې نہ اووتل چہ افسوس زما منلې شوې وې اویرده کولې شوه نو د چا نظر به ہم نہ پریوتلو. (۲) ہم هغه وخت د پردې حکم نازل شو. بیا د پردې تعریف بیانولې شی چہ د ښځو اوسرو د زړونود پاکوالی ذریعہ ده. کہ یوسړی د حضور ﷺ د یوې بی بی سره د هغوی نہ پس د نکاح کولو ارادہ کړي وه نو په دی آیت کنبی دا حرام اوگرخولې شو ځکه چہ د حضور ﷺ دبیبیانې په ژوند کنبی او په جنت کنبی دهغوی دبیبیانې دی اود ټولو مسلمانانو هغه میندی دی په دی وجہ دمسلمانانو د هغوی سره نکاح کول حرام دی. دا حکم د هغه دبیبیانود پاره دی چہ د حضور ﷺ د وفات په وخت کنبی د هغوی په کور کنبی وې. د ټولو په نیز اجماعا دی خو چہ کومی بی بی ته حضور اکرم ﷺ په ژوند کنبی طلاق ورکړي اود هغې نہ جدا شوې دی نو هغې سره څوک نکاح کولې شی کہ نہ؟ په دی کنبی دوه مذہبہ دی یودا چہ دخول نہ وی شوی او طلاق نی ورکړي وی هغې سره بل څوک نکاح کولې شی. قبیلہ بنت اشعث بن قیس د حضور اکرم ﷺ په ملکیت کنبی راغلې وه د هغوی د وفات نہ پس هغې د عکرمہ بن ابوجہل سره نکاح اوکړه.

په حضرت ابوبکر ﷺ باندي دا ښہ نہ لگیدل نو حضرت عمر ﷺ پوهه کړو چہ ای خلیفہ رسول الله ﷺ دا دحضور ﷺ بی بی نہ وه نہ دی ته حضور اکرم ﷺ اختیار ورکړي نہ نی دی ته د پردې حکم ورکړي اود دی د قوم ردت د دی د ردت په وجہ الله ﷻ دا د رسول الله ﷺ نہ بری کړه دی اوریدو سره د حضرت صدیق اکبر ﷺ تسلی اوشوه. نو ددی دواړو خبرو بدی بیانولوسره فرمانی رسول الله ﷺ ته تکلیف ورکول اود هغه دبیبیانوسره د هغوی د وفات نہ پس نکاح کول دا دواړه گناهونہ د الله ﷻ په نیز ډیرې لونې دی. ستاسو پتی او ښکاره خبرې ټولې الله ﷻ ته ښکاره دی. د هغه نہ وړوکی نہ وړوکی څیز ہم پت نہ دی. د سترگو خیانت اود زړه پتی شوې خبرې اود زړه ارادی هغه پیژنی.

وَلَا أَبْنَاءُ لَهُنَّ	فِي أَبَائِهِنَّ	لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ
..... او خامنو ته	..... او خامنو ته	..... او خامنو ته
وَلَا أَبْنَاءُ أَخَوَاتِهِنَّ	وَلَا أَبْنَاءُ إِخْوَانِهِنَّ	وَلَا إِخْوَانِهِنَّ
..... او خور یونو ته	..... او خور یونو ته	..... او وریو ته

(۱) صحیح بخاری کتاب النکاح باب من اجاب الی کرا: ۵۱۸۷، احمد: ۴۲۴/۲، ابن حبان: ۵۲۹۱.
(۲) السنن الکبری: ۱۱۴۱۹.

وَلَا نِسَاءَهُنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ

اونہ د بنخو دمیل ملاپ دھغوی کنبی | اونہ د هغه وینخو کنبی | چی مالکان شوی وی |
او خپلو (مسلمانانو) زنانو ته ..... او خپلو وینخو ته (په مخامخ کیدو باندې) هېڅ ګناه نشته

أَيْمَانُهُنَّ وَأَتَقِيَنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا

بنی لاسونه دھغوی | او ویریری د الله نه | بیشکه الله | دې په هر څیز باندې | حاضر (نظر لرونکې) |
او تاسو د الله نه ویریری ..... الله په هره څیز باندې ګواه دې

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

بیشکه چی الله | او فرښتې د هغه | درود (یعنی رحمت) لیری | په نبی ﷺ باندې | اے هغه کسانو |
بیشکه الله او دده فرښتې په نبی باندې درودونه وائی (د الله درود رحمت اود فرشتو درود دعا ده) انې

أَمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

چی ایمان مو راوړې دې | درود اولیری | په هغه باندې | او سلام وایی | په سلام و نیلو سره |
د ایمان خاوندانو | تاسو هم په دۀ باندې درود او سلام وایی

قوله تعالى: - لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ

د چانه چه د پردې نه گولو اجازت دې :- پورتنو آیاتونو کنبی د پردو خلقونه د پردې کولو حکم شوې وود دې
دپاره چه دکومو نيزدې خپلوانو نه چه پرده نه وه د هغې بيان په دې آيت کنبی کولې شی. په سورت
نور کنبی هم داسې بيان شوې چه ښځې دې خپل ښائست نه ښکاره کوی خو خپلو خاوندانو ته پلارانو ته
سخرانو ته ځامنو ته د خاوند ځامنو ته روڼو وروڼو خورپانوته ښځوته او هغوی دچا ملکیت چه د دوی
په لاسونو کنبی وی د هغوی په وړاندې دا کار کونکی غیر خواهش مند سړو یا ماشومانو په وړاندې
ددې پوره تفسیر د دې آيت لاندې تیر شوې دې. د تره او ماما ذکر دلته ځکه اونه کړې شو چه ممکن
دی هغوی د خپلو ځامنو په وړاندې د دوی صفتونه بیان کړی. حضرت شعبي او حضرت قتاده رضی الله عنهما خود
دې دواړو په وړاندې لوپته کوزول مکروه ګڼله. (۱) «نساءهن» نه مراد مؤمنانې ښځې دی. د ماتحت نه
مراد وینځې غلامان دی لکه څنگه چه اول د دې بیان تیر شوې دې او احادیث هم مونږ هم هلته نقل
کړی دی. سعید بن مسیب رضی الله عنه فرمائی دې نه مراد صرف هم وینځې دی. دالله ﷻ نه ویریری او هغه په
هر څیز باندې شاهد دې. پټ ښکاره هر څه هغه ته معلوم دی. دهغه موجود او حاضر ویره لرنی اودهغه
لحاظ کونی.

قوله تعالى: - إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ

د آيت د درود او سلام معانی او په انبياء و الله ﷻ صلاة :- په صحيح بخاری کنبی د حضرت ابو العالیه رضی الله عنه نه
روایت دې دالله تعالی په خپل نبی ﷺ باندې درود لیگل اود خپلو فرښتو په وړاندې دهغه تعریف او
صفت بیانول دی اود فرښتو درود د حضور ﷺ د پاره دعا کول دی. ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی لکه د برکت
دعا (۲) داکثرو اهل علم قول دې چه د الله ﷻ درود رحمت دې د فرښتو درود استغفار دې (۳) عطاء رضی الله عنه

(۱) الطبری: ۳۱۸/۲۰.

(۲) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله (ان الله وملائكته يصلون على النبي....): تعليقاً قبل حديث: ۴۷۹۷.

(۳) ترمذی كتاب الوتر باب ماجاء في فضل الصلاة على النبي ﷺ تحت رقم: ۴۸۵.

فرمانی د الله ﷻ درود سبوح قدوس سبقت رحمتی غضبی دی. د دې آیت مبارک نه مقصد دا دې چه د حضور ﷺ قدر او منزلت عزت او مرتبه د خلقو په نظر کښې ښکاره شی او هغوی ته پته اولگی چه پخپله الله ﷻ د حضور ﷺ تعریف کوی اودهغه فرښتې هم په حضور ﷺ باندې درود او سلام رالیکی. د ملاء اعلى دې خبر ورکولوسره اوس د زمکې والا ته حکم کولې شی چه تاسو هم په حضور ﷺ باندې درود او سلام لیکنی دې دپاره چه د بره مخلوق او ښکته مخلوق په دې باندې اجماع اوشی. د حضرت موسی ﷺ نه بنی اسرائیلو تپوس کړې ووجه آيا الله ﷻ په تاباندې صلوة رالیکی نوالله تعالی وحی راوايگله چه دوی ته اووايه چه اوالله تعالی په خپلو انبیاء کرامو او رسولانو باندې خپل رحمت رالیکی. د دې په شان په دې آیت کښې هم ارشاد دي.

الله ﷻ په مؤمنانو باندې هم رحمت لیری. په دویم آیت کښې الله ﷻ خبر ورکړې دې چه هم دغه رحمت الله ﷻ په خپلو مؤمنانو باندې هم رالیکی. ارشاد دي ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيْمًا﴾ (۱) یعنی ای ایماندارو تاسو د الله ﷻ ذکر په کثرت سره کونی اوسحر ماښام دهغه تسبیح بیانونی هغه پخپله هم په تاسو باندې درود رالیکی اودهغه فرښتې هم یویل آیت کښې دی ﴿وَيُخْرِجُ الضُّلُمَاتِ﴾ (۲) صبر کونکو ته زیرې ورکړنی هغوی ته چه کله څه مصیبت اورسی نو هغوی ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ لولی. په هغوی باندې دهغوی درب د طرف نه درود رالیکلې کیری. حدیث شریف کښې دی الله ﷻ اودهغه فرښتې دصفونو په ښی طرف والا باندې صلوة رالیکی. (۳) د حضور ﷺ صلاة په مؤمنانو. په دویم حدیث کښې د حضور اکرم ﷺ د یوسړی دپاره دادعا ذکر ده یاالله په آل ابی اوفی باندې خپل رحمت نازل کړه (۴) د جابر ﷺ بی بی حضور اکرم ﷺ ته درخواست اوکړو چه زما دپاره اوزما دخاوند دپاره صلاة راولیکنی نو حضور ﷺ او فرماښل الله ﷻ دې په تاباندې اوستا په خاوند باندې درود رانازل کړی. (۵)

په رسول کریم ﷺ باندې درود او الفاظ د احادیثو په رڼا کښې. د درود شریف د بیان ډیر زیات احادیث دی دکومونه چه مونږ یوڅو دلته روایت کوو. ﴿والله المستعان﴾ بخاری شریف کښې دی هغوی ته اوونیلې شویارسول الله ﷺ مونږ تاسو ته سلام کولویاندې خو پوهیږو د صلوة څه طریقه ده؟ حضور ﷺ په التحیات کښې دواړه درود شریف او خودل خویه دواړو کښې د وعلی آل ابراهیم لفظ نشته دي (۶) په یویل روایت کښې دعلی ابراهیم لفظ نشته دي (۷) په یویل روایت کښې خو اولنې درود په پوره الفاظو سره دي اودویم په څه بدلون سره دي. عبدالرحمن بن ابی لیلی رضی الله عنه په آخره کښې وعلینا معهم هم ونیلو. (۸)

(۱) ۳۳/ الاحزاب: ۴۳.

(۲) ۲/ البقرة: ۱۵۵. الخ

(۳) ابوداؤد کتاب الصلاة باب من يستحب ان يلى الامام في الصف وكرامية الناصر: ۶۷۶ وسته حسن، ابن ماجه: ۱۰۰۵، ابن حبان: ۲۱۶۰.

(۴) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب صلاة الامام ودعائه لصاحب الصدقة: ۱۴۹۷، صحيح مسلم: ۱۰۷۸، ابوداؤد: ۱۵۹۰.

احمد: ۴/ ۳۵۳، مسند الطيالسي: ۸۱۹.

(۵) ابوداؤد كتاب الوتر باب الصلاة على غير النبي: ۱۵۳۳ وسته صحيح، احمد: ۱۹۸/۳، دارمي: ۲۴/۱، ابن حبان: ۹۱۶، يهقي: ۱۵۳/۲.

(۶) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبي﴾: ۴۷۹۷، احمد: ۴/ ۲۴۴.

صحيح مسلم: ۴۰۶.

(۷) صحيح مسلم كتاب الصلاة باب الصلاة على النبي بعد التشهد: ۴۰۵.

(۸) ترمذی كتاب الوتر باب ماجاء في صفة الصلاة على النبي ﷺ: ۴۸۳ وهو صحيح

د سلام الفاظ: د کوم سلام چه دلتہ ذکر دې هغه په التحیات کښې ((السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته)) دې د التحیات به نې د قرآن پاک د سورت په شان خودلو. او په یو روایت کښې ((اللهم صل علی محمد عبدک ورسولک)) هم دې او په روستونی درود کښې لږ شان بدلون دې. (۱) په یو بل روایت کښې د درود الفاظ دادی ((اللهم صل علی محمد وازواجه وذریته کما صلیت علی ابراهیم وبارک علی محمد وازواجه وذریته کما بارکت علی ال ابراهیم انک حمید مجید)) (۲) په بعضی روایتونو کښې د علی ابراهیم نه پس فی العالمین لفظ هم دې (۳) په یو روایت کښې سوال کښې د لفظ هم دې چه مونږ درود په مونږ کښې څنگه اولولو.

تشهد کښې د درو حکم او په دې کښې اختلاف: د امام شافعی رحمته الله مذهب دا دې چه د مانځه په آخری تشهد کښې که چا درود اونه لوستلو نود هغه مونږ نه صحیح کیږی د درود لوستل دغه ځای کښې واجب دی. بعضی متاخرینو په دې مسئله کښې د امام صاحب رحمته الله رد کړې دې ونیلې دی چه د اصراف هم د هغوی قول دې اود دې خلاف اجماع ده. حالانکه دا غلط دی د صحابه کرامو رضی الله عنہم یوې ډلې هم دا ونیلې دی مثلاً ابن مسعود رضی الله عنہ حضرت ابو مسعود بدری رضی الله عنہ او حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنہ په تابعینو کښې هم دې مذهب خلق تیر شوی دی لکه شعبی ابو جعفر باقر مقاتل بن حیان رضی الله عنہ وغیره اود شافعیه خود ټولو هم دا مذهب دې. د امام احمد رحمته الله هم آخری قول دا دې لکه څنگه چه د ابو زرعه دمشقی بیان دې. اسحاق بن راهویه امام محمد بن ابراهیم فقیه رضی الله عنہ هم دا وائی. بلکه بعضی حنبلی انمه هم ونیلې دی چه کم نه کم صلی الله علیه وسلم خو په مانځه کښې ونیل واجب دی. لکه چه د صحابه کرامو رضی الله عنہم په سوال باندې حضور پاک صلی الله علیه وسلم تعلیم ورکړو اوز مونږ بعضی ملگرو هم د حضور صلی الله علیه وسلم په آل باندې درود لیگل هم واجب گنړلی. غرض دا چه په مانځه کښې د درود واجب کیدلو قول ډیر ښکاره دې او په حدیث کښې د دې دلیل هم موجود دې. په سلفو او خلفو کښې د امام شافعی رحمته الله نه علاوه انمه هم دې قائل دی نو دا وینا کول په یو شان سره هم صحیح نه ده چه هم د امام صاحب دا قول دې او دې خلاف اجماع ده د دې تائید دې صحیح حدیث نه هم کیږی کوم چه په مسند احمد کښې ترمذی ابو داود نسائی ابن خزیمه وغیره کښې دې چه حضور اکرم صلی الله علیه وسلم اوریدل چه یو سړی بغیرد الله صلی الله علیه وسلم د حمد او ثنا نه او بغیر په حضور اکرم صلی الله علیه وسلم باندې د درود شریف ونیلو نه په خپل مونږ کښې دعا او کره نوحضور صلی الله علیه وسلم او فرمائیل دې سړی ډیره تندی او کره. بیانی دې راوغوښتو ونی فرمائیل چه کله تاسو کښې څوک مونږ کوی نواول دالله تعالی تعریفونه بیانوئی بیا درود لولئ او بیا چه کوم غواړئ دعا کوئی (۱) ابن ماجه کښې دی چه د چا اودس نه وی د هغه مونږ نشته او څوک چه په اودس کښې بسم الله اونه وائی د هغه اودس نشته. څوک چه په نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندې درود اونه لولی د هغه مونږ نشته (۲) څوک چه انصارو سره مینه اونه ساتی د هغه مونږ نشته. خود دې په سند کښې عبدالمهیمن راوی متروک دې په طبرانی کښې دا روایت د هغه د روږ نه نقل دې. خو په دې کښې هم نظردې او معروف روایت هم اولنی دې. والله اعلم. مسند احمد کښې دی چه مونږ اوونیل حضور صلی الله علیه وسلم مونږ په تاسو باندې سلام وائیلو باندې

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله تعالی (ان الله وملائکته یصلون علی انبی) ۴۷۹۸، ابن ماجه: ۹۰۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب غیر: ۱۰ حدیث: ۳۳۶۹، صحیح مسلم: ۴۰۷، ابوداؤد: ۹۷۹، ابن ماجه: ۹۰۵.

(۳) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب الصلاة علی النبی صلی الله علیه وسلم بعد التشهد: ۴۰۵.

(۴) ابوداؤد کتاب الصلاة باب الصلاة علی النبی بعد التشهد: ۹۸۱ وهو صحیح، احمد: ۱۱۹/۴، ابن خزیمه: ۷۱۱، ابن حبان: ۱۹۵۹، حاکم: ۴۶۸/۱.

(۵) ابوداؤد کتاب الوتر باب الدعاء: ۱۴۸۱ او سنده حسن، ترمذی: ۳۴۷۷، نسائی: ۱۲۸۵، احمد: ۱۸/۶، ابن خزیمه: ۷۰۹.

(۶) ابن ماجه کتاب الطهارة باب ماجاء فی السمية فی الوضوء: ۴۰۰، دارقطنی: ۳۵۵۱، حاکم: ۲۶۹/۱، بیهقی: ۳۷۹/۲.

خو پوهېږو درود راته اوبښايښي. نو حضور اکرم ﷺ اوفرمانيل چه داسې وائي ((اللهم اجعل صلواتك ورحمتك وبركاتك على محمد وعلى آل محمد كما جعلتها على ابراهيم وال ابراهيم انك حميد مجيد))^(۱) د دې يوراوي ابو داؤد اعمى د کوم نوم چه نفع بن حارث دې متروک دې. د حضرت علي عليه السلام نه خلقو ته دا دعاخودل هم نقل دی.

((اللهم داحي المدحوات وبأي المسموعات وجبار القلوب على فطرتها شقيها وسعيها اجعل شرائف صلواتك ونواحي بركاتك وفضائل الاثك على محمد عبدك ورسولك الفاتح لما اغلق والخاتم لما سبق والمعلن الحق بالحق والدافع لحيثات الاباطيل كما حمل فاضطلم بأمرك بطاعتك مستوفزا في مرضاتك غير نكل في قدمولا وهن في عزموا عيال وحيك حافظا لعهدك ماضيا على نفاذ امرك حتى اوري قبسا لقابض الاء الله تصل بأهله اسباب به هديت القلوب بعد خوضات الفتن والاثم وابهر موضعات الاعلام ونانات الاحكام ومنيرات الاسلام فهو امينك المأمون خازن علمك المغزون وشهيدك يوم الدين بعينك نعمة ورسولك بالحق رحمة اللهم افسح له في عدنك واجزة مضاعفات الخير من فضلك له مهنات غير مكدرات من فوز ثوابك المعلول وجبريل عطائك المحلول اللهم اعل على بناء الناس بناءة واکرم منواه لديدك ونزله واتمم له نورة واجرة من ابتغائك له مقبول الشهادة مرضى المقالة اذا منطلق عدل وخطه فصل وحجة وبرهان عظيم))

خود دې سندتيك نه دې. زمونږ شيخ ابو الحجاج مزي فرماني چې د دې يو سلامه كندى نه معروف دې او نه د ده ملاقات د حضرت علي عليه السلام سره ثابت دې. ابن ماجه كښې دى عبدالله بن مسعود رحمه فرماني كله چه تاسو په رسول الله ﷺ باندې درود شريف وائي نو دير ښكلي درود شريف وائي ډير ممكن دى چه ستاسو دا درود شريف حضور ﷺ ته پيش كړې شى. خلقو وئيل چه بيا تاسو مونږ ته څه داسې درود اوبښايښي هغوى اوفرمانيل دا بښتر دې داسې وائي ((اللهم اجعل صلواتك ورحمتك وبركاتك على سيد المرسلين واما المتقين وخاتم النبيين محمد عبدك ورسولك امام الخير وقائد الخير ورسول الرحمة ابعثه مقام محمودا يعطيه الاولون والاخرون)) د دې نه پس د التحيات دواړه درو شريف لول^(۲) دا روايت هم موقوف دې. د ابن جرير په يو روايت كښې دى حضرت يونس بن حباب رضي الله عنه د خپل فارس په يوه خطبه كښې د دې آيت تلاوت او كړو بيايى د خلقو د درود د طريقې د سوال بيان او كړو د حضور اکرم ﷺ په جواب كښې ((وارحم محمد وال محمد كما رحمت ال ابراهيم)) نى هم بيان كړو. د دې نه داهم استدلال كړې شوې دې چه د هغوى د پاره د رحم دعا هم ده. د جمهورو هم دا مذهب دې. د دې نور تائيد د دې حديث نه هم كيږي په كوم كښې چه دى يواغرابي په خپله دعا كښې وئيلې وو اي الله ﷻ په ماباندې اوبه محمدرسول الله ﷺ باندې رحم او كړه او مونږ سره په نور چا باندې رحم مه كوه نو حضور ﷺ اوفرمانيل چه تا خود ډير كولا وخيز راتنگ كړو. ^(۳) قاضى عياض رحمه الله د جمهور مالكيه نه د دې عدم جواز نقل كړې دې. ابو محمد ابن ابوزيد رحمه الله هم د دې جواز طرف ته تلې دې. دښې كريم ﷺ ارشاد دې چه تركومي څوك په ماباندې درود راليكي نو تر هغه وخته پورې فرېستې هم دهغه د پاره د رحم دعا كوي او تاسوته اختيار دې چه كمې كوئى كه زياتې^(۴) رسول الله ﷺ فرماني د ټولونه اوچت به ماسره د قيامت په ورځ هغه وي چه د ټولونه زيات په مادرود وائي. ^(۵)

ارشاد دې چه څوك په مايوخل درود راوليكي الله ﷻ په هغه باندې لس خپل رحمتونه راليكي. په دې يوسړي او وئيل بيا خو به زه د خپلې دعا نيم وخت هم په درود شريف كښې تيروم. وئى فرمانيل چه

(۱) احمد: ۵/۳۵۳

(۲) ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب الصلاة على النبي ﷺ: ۹۰۶

(۳) صحيح بخارى كتاب الادب باب رحمة الناس واليهام: ۶۰۱۰، ابو داؤد: ۳۸۰، ترمذى: ۱۴۸، احمد: ۲/۲۳۹

(۴) ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب الصلاة على النبي ﷺ: ۹۰۷

(۵) ترمذى كتاب الوتر باب ماجاء في فضل الصلاة على النبي ﷺ: ۴۸۴، وسنده حسن، التاريخ الكبير: ۱۷۷/۵، ابن حبان: ۹۱۱

خنگہ ستا مرضی وی. هغه ونیل چه بیاخو به زه دریمه حصه کوم؟ حضور ﷺ افرمائیل که ته غواری نو. هغه بیا ونیل چه زه خوخیل ټول وخت هم د دې د پارہ کوم. ونی فرمائیل دې وخت کبې به تالله ﷻ د دین اودنیادغم نه خلاص کړی اوستاگناهونه به معاف کړی. د ابی بن کعب ﷻ بیان دې چه د نیمې شپې وخت کبې به حضور ﷺ بهر وتلو افرمائیل به نی خوزونکې راتلونکې دې اودې پسې شاشاته لگیدونکې هم دې. حضرت ابی ﷻ یوخل اوونیل یارسول الله ﷺ زه د شپې څه مونځ کوم اود دې نیمه حصه په درودشریف کبې تیروم حضور ﷺ افرمائیل نیمه حصه هغه ونیل چه نیمه نی کړم که دریمه نی کړم؟ ونی ونیل چه ښه ده زه به پوره وخت په دې کبې تیروم. رسول الله ﷺ افرمائیل چه بیاخو به الله ﷻ ستا ټول گناهونه معاف کړی. (۱)

ددې روایت یوبل سندهم دې چه دویمه حصه شپه تیریدو نه پس رسول الله ﷺ افرمائیل ای خلقو الله ﷻ یادکړنی ای خلقو الله ﷻ ذکر اوکړنی. گورنی رچونکې راروان دې مرگ خپل خانسره ټول مصیبتونه آفتونه راروان کړی راخی. مرگ خپل خان سره ټول څیزونه راوړی. ابی ﷻ اوونیل یارسول الله ﷻ زه په تاسو باندې په کثرت سره درود وایم نویه دې کبې څومره وخت تیرکړم. حضور ﷺ افرمائیل چه څومره ته غواری. ونیل څلورمه حصه؟ ونی فرمائیل چه څومره غواری زیاته کړې نو نوره بهتره ده. ونیل نیم؟ نوهم دا جواب نی ورکړو. تپوس نی اوکړو دویمه حصه؟ نوهم دا جواب ملاوشو. ونیل چه بس زه هم ټول وخت په دې کبې تیروم. ونی فرمائیل چه بیاخو به الله ﷻ تا دټول وهم اوغم نه بچ کړی اوستا گناهونه به معاف کړی (۲) یوسړی حضور ﷺ ته اوونیل که زه خپل ټول صلاة هم په تاسو کړم نو؟ حضور ﷺ افرمائیل د دنیاواوآخرت ټول مقصدونه به دې پوره شی (۳) حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷻ فرمائی حضور اکرم ﷺ یوخل د کورنه اووتلو زه ورسره ووم. حضور ﷺ د کهجورو یوباغ ته لاړو او هلته په سجده راپریوتلو دومره اوږده سجده نی اوکړه اودومره وخت نی اولگولو چه زه خو اوویریدلم چه روح ترې لاړو. نيزدې لارم اومي کتل نو حضور ﷺ سرراوچت کړو مانه نی تپوس اوکړو څه خبره ده؟ ماخپل حالت ښکاره کړو ونی فرمائیل خبره داوه چه حضرت جبرائیل ﷺ ماله راغلو اوماته نی اوونیل زه تاته زیرې اوروم الله ﷻ رب العزت فرمائی څوک چه په تاباندې درود لیگی زه به هم په هغه باندې درود لیگم او څوک چه په تاباندې سلام رالیگی زه به هم په هغه باندې سلام ورلیگم. (۴)

یوبل روایت کبې دی چه دا سجده په دې امر باندې دالله ﷻ په شکریه باندې وه (۵) یوخل حضور اکرم ﷺ دخپل څه کارد پارہ اووتلو هیڅ څوک نه وو چه ورسره تلې وې نو عمر ﷻ په تندنی سره شاشاته لاړو. ونی کتل چه حضور ﷺ په سجده کبې دې نورې لاړو اودریدو. حضور ﷺ سر اوچت کړواوهغه طرف ته نی اوکتل ونی فرمائیل تادا ډیر ښه اوکړه چه زه دې په سجده کبې اولیدم اولرې لاړې. واوره ماله جبرائیل ﷺ راغلو ونی فرمائیل ستا په امت کبې چه څوک یوخل په تاباندې درود اووائی الله ﷻ به په هغه باندې لس رحمتونه راولیگی. اود هغه به لس درجې اوچتې کړی. (۶)

یوخل حضور ﷺ خپلو صحابه کراموله راغلو. دمخ مبارک نه نی خوشحالی ښکاریده. صحابه کرامو ﷺ د سبب تپوس اوکړو نوونې فرمائیل یوې فرېنتې ماله دا زیرې راکړو چه زما امتی کله په ما باندې درود

(۱) فضل الصلاة على النبي ﷺ: ۱۴

(۲) ترمذی کتاب صفة القيامة باب في الترييب في ذكر الله وذكر الموت.....: ۲۴۵۷، احمد: ۱۳۶/۵، حاکم: ۵۱۳/۲

(۳) احمد: ۱۳۶/۵

(۴) احمد: ۱۹۱/۱ حاکم: ۳۳۳/۲، مجمع الزوائد: ۲۸۷/۲

(۵) احمد: ۱۹۱/۱

(۶) المعجم الصغير: ۹۰/۲

اولوی نود اللہ ﷺ لس رحمتونه به په هغه باندې رالیگلې کېږي. دغه شان دیوسلام په بدله کښې به لس سلامونه^(۱) یوبل روایت کښې دی چه په یودرودبه لس نیکنی ملاویری لس گناهونه به معاف کېږي اولس درجې به نې زیاتیری اوهم ددې په مثال به هغه ته واپس کولې شی^(۲) کوم سړې چه په ماباندې یوخل درود راولیگی الله ﷻ به په هغه لس رحمتونه نازل کړي^(۳) فرمانی چه په ماباندې درود رالیرې هغه ستاسو دپاره زکوة دې اوزمادپاره وسیله غواړنی هغه په جنت کښې یوه اوچته درجه ده چه هم یوکس ته به ملاویری څه عجیبه ده چه هغه هم زه یم^(۴) دحضرت عبداللہ بن عمرو ؓ قول دې چه په حضوراکرم ﷺ باندې څوک درود لیگی الله ﷻ اود هغه فرښتې په هغه باندې اویاځل درود لیگی اوس چه څوک غواړی نوکم دې کړی اوچه څوک غواړی نوزیات دې کړی. واورنی یوخل نبی کریم ﷺ مونږ له تشریف راوړو داسې لکه چه څوک یوکس رخصت کوی. درې خل نې اوفرمانیل زه امی نبی محمد ﷺ یم زما نه پس څوک نبی نشته ماته ډیر وواضحه ډیر کولاو جامع اوختم کونکې کلام راکړې شوې دې. ماته د دوزخ د داروغه گانو اود عرش د اوچتونکو فرښتو شمیر خودلې شوې دې په ماباندې خاص پرزونی شوی دی اوما ته اوزما امت ته عافیت راکړې شوې دې. ترکومې چه زه په تاسو کښې موجودیم اورنی اومننې اوکله چه زما رب ماواخلي نو کلام الله کلک اونیسنی. ددې حلال حلال او حرام نې حرام اوگنړنی^(۵) فرمانی چه دچا په وړاندې زما ذکر اوشی هغه له پکار دې چه په ماباندې درود راولیرې دیوخل درود لیگلو سره الله ﷻ په هغه باندې لس رحمتونه نازلوی^(۶) یودرود لس رحمتونه ورکوی اولس گناهونه معاف کوی^(۷) بخیل هغه دې چه دچاپه وړاندې زما ذکر اوکړې شواوهغه په ما باندې دروداونه لولی^(۸) یوبل روایت کښې دی داسې سړې د ټولونه زیات بخیل دې. په یومرسل حدیث کښې دی چه دانسان د پاره دومره بخل کافی دې چه دهغه په وړاندې زما نوم واخستې شی اوهغه درود اونه وائی. فرمانی هغه سړې بربادشو چاسره چه زما ذکر اوکړې شواوهغه په ماباندې دروداونه لیرلو. هغه هم برباد شو چه دهغه په ژوند کښې رمضان راغلواود ختمیدوپورې هغه خپل گناهونه معاف نه کړې شو. اوهغه هم بربادکړې شوڅوک چه د هغه مور پلارد بوداوالی زمانې ته اوزسیدو اوبیا هم هغه جنت ته اونه رسیدو.^(۹)

دا حدیثو خلاصه او درود حکم. دا احادیث دلیل دې په دې خبره چه په حضوراکرم ﷺ باندې درود ونیل واجب دی. دعلماؤد یوې ډلې هم دا قول دې لکه طحاوی اوحلیمی وغیره. ابن ماجه کښې دی چه څوک په ماباندې درودونیل هیرکړی هغه د جنت لارهیره کړه.^(۱۰) دا حدیث مرسل دې خود اولنو احادیثو

(۱) لسانی کتاب السهو باب فضل التسليم على النبي ﷺ: ۱۲۸۴ وسته حسن، احمد: ۳۰/۴، ابن حبان: ۹۱۵، حاکم: ۴۲۰/۲.

(۲) احمد: ۲۹/۴.

(۳) صحيح مسلم كتاب الصلاة باب الصلاة على النبي ﷺ بعد التشهد: ۴۰۸، ابوداؤد: ۱۵۳۰، ترمذی: ۴۸۵، ابن حبان: ۹۰۶، احمد: ۳۸۲/۳. (مسلم)

(۴) احمد: ۳۶۵/۲ مستدای یعلی: ۶۴۱۴.

(۵) احمد: ۱۷۲/۲.

(۶) السنن الکبری: ۱۹۸۸۹ ابی یعلی: ۴۰۰۲، مسند الطیالسي: ۲۱۲۲.

(۷) لسانی کتاب السهو باب الفضل في الصلاة على النبي ﷺ: ۱۲۹۸ وسته صحيح الادب المفرد: ۶۴۳، احمد: ۱۰۲/۳، ابن حبان: ۹۰۴.

(۸) ترمذی کتاب الدعوات باب رغم انف رجل ذكر عند: ۳۵۳۶ وسته حسن، السنن الکبری: ۹۸۸۴، احمد: ۳۰۱/۱، حاکم: ۵۴۹/۱.

(۹) ترمذی کتاب الدعوات باب رغم انف رجل ذكر عند: ۳۵۴۵، وسته حسن.

(۱۰) ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب الصلاة على النبي ﷺ: ۹۰۸.

سرہ د دی پورہ تقویت کیری. بعضی خلق وائی چہ پہ یومجلس کنبی یوخل وئیل خو واجب دی او بیا مستحب دی^(۱) د ترمذی پہ یوبل حدیث کنبی چہ خوک پہ یومجلس کنبی ناست وی اود الله ﷻ ذکر او درود کولونہ بغیر ریاسی هغه مجلس بہ د قیامت پہ ورخ پہ هغه باندی وبال وی. کہ الله ﷻ غواری نو پہ عذاب بہ نی کپی او کہ غواری نو معاف بہ نی کپی^(۲) پہ یوبل روایت کنبی د ذکر الله ذکر نشته بہ دی کنبی داهم دی چہ کہ هغه جنت تہ ہم لارشی خود ثواب نہ د محرومتیایہ وجہ بہ هغه تہ سخت افسوس وی. بعضی خلق وائی چہ پہ ټول عمر کنبی یوخل درود وئیل واجب دی بیامستحب دی د دی پارہ چہ د آیت تعمیل اوشی. قاضی عیاض رحمۃ اللہ علیہ پہ رسول الله ﷺ باندی د درود لیگلوجوب بیانولو سرہ د دی قول تائید کپی د پی. خطبری فرمانی چہ د آیت نہ خو ہم استحباب ثابتیری اوپہ دی باندی نی داجماع دعوی کپی ده. ډیر ممکن دی چہ دهغه مطلب ہم دا وی چہ یوخل واجب دی او بیامستحب لکه د رسول الله ﷺ د نبوت گواهی ورکول. زه خو وایم چہ ډیر داسی اوقات دی چہ مونږ تہ پہ رسول الله ﷺ باندی د درود وئیل حکم دی. خوبعضی وخت کنبی واجب وی اوبعضی خانی کنبی واجب نہ وی. اذان اوریدوسره او گورنی مسند احمد کنبی حدیث دی چہ کله تہ اذان واورې نوچہ خہ مؤذن وائی هغه تہ ہم وایہ بیا پہ ماباندی درود وایہ د یوپہ خای بہ لس خل درود الله ﷻ پہ تاراولیگی. بیازما د پارہ وسیله غواړه چہ پہ جنت کنبی یومنزل دی اوهم یوبنده د هغې مستحق دی او زما امید دی چہ هغه بنده بہ ہم زه یم. واورنی چہ خوک زما د پارہ د وسیلې دعا کوی د هغه د پارہ زما شفاعت حلالیری^(۳) اود درود زکاة کیدو پہ حدیث کنبی ہم د دی بیان تیرشوی دی. ارشاد دی چہ کوم سړی درود راوولیگی او وائی ((اللهم انزلہ المقعد المقرب عندک یوم القیمة)) د هغه د پارہ بہ زما شفاعت د قیامت پہ ورخ واجب شی. ^(۴) ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ دادعانقل ده. ((اللهم تقبل شفاعة محمد الکبری وارفع درجته العلیا واعطه سؤلہ فی الآخرة والا ولی کما اتیت ابراهیم وموسی))

جمات تہ د تلو او د راوتودعا: مسند کنبی دی حضرت فاطمة الزهري رضی اللہ عنہا فرمائی کله چہ بہ حضور ﷺ جمات تہ تلو نو د درود اوسلام نہ پس بہ نی لوستل ((اللهم اغفر لی ذنوبی وافتح لی ابواب رحمتک)) اوچہ کله بہ دجمات نہ وتلو نو د درود اوسلام نہ پس بہ نی وئیل ((اللهم اغفر لی ذنوبی والفتح لی ابواب فضلک))^(۵) د حضرت علی رضی اللہ عنہ فرمان دی کله چہ جمات تہ لارشی نو په حضور ﷺ باندی درود وایہ. د مانځه په آخری قعده کنبی د التحیات درود: د دی بحث اول تیرشوی دی اوپہ اول تشهد کنبی دی تہ چا واجب نہ دی وئیلی البتہ د مستحب کیدو یوقول د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ دی سرہ د دی چہ دویم قول د دی خلاف هم د دوی نه نقل دی.

په مانځه کنبی د درود شریف لوستلو حکم

مسئله حنفی: د حنفیانو په نیز په مانځه کنبی په آخری قعده کنبی درود شریف وئیل فرض نہ دی. بلکه مسنون دی. (تسهيل الهدایه شرح هدايه ۳۵۱۱۱-)

^(۱) ترمذی تحت رقم ۳۵۴۵

^(۲) ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی القوم یجلسون ولا ینکرون الله: ۳۳۸۰ وهو صحيح، احمد: ۴۴۶/۲، ابن حبان: ۵۹۰.
^(۳) صحيح مسلم کتاب الصلاة باب استحباب القول مثل قول المؤذن لمن سمعه: ۳۸۴، ابوداؤد: ۵۲۳، ترمذی: ۳۶۱۴، احمد: ۱۶۸/۲، ابن حبان: ۱۶۹۰، بیهقی: ۴۱۰/۱.

^(۴) احمد: ۱۰۸/۴ المعجم الوسط: ۳۳۰۹، مجمع الزوائد: ۱۶۳/۱

^(۵) ترمذی کتاب الصلاة باب ماجاء ما یقول عند دخول المسجد: ۳۱۴ ابن ماجه: ۷۷۱، احمد: ۲۸۲/۶، مسند ابی یعلی: ۱۶۸۲۲، شرح السنة: ۳۸۱، ابن ابی شیبہ: ۳۳۸/۱.

د جنازې په مانځه کښې په حضور ﷺ باندې درود لوستل: - سنت طریقه دا ده چه په اول تکبیر کښې سورة فاتحه اولولې په دویم تکبیر کښې درود اولولې په دریم کښې د مړې دپاره دعا او کړې او په څلورم کښې ((اللهم لا تحرمانا اجره ولا تفتنا بعده)) الخ لولنې. د یو صحابی ﷺ قول دې چه د جنازې مسنون مونځ دا دې چه امام تکبیر اوانې نو په مزه باندې الحمد اولولنې بیا په حضور ﷺ باندې درود او واینې اود جنازې د پاره په اخلاص دعا او کړنې او په تکبیرونو کښې هیڅ مه وانی بیا په مزه باندې سلام او گرځونې. (۱)

د جنازې په مونځ کښې د سورة فاتحې لوستلو حکم

مسلك حنفی: - زمونږ (د حنفیانو) په نیز د اولنې تکبیر نه پس د سورة فاتحه لوستل مشروع نه دی. (تسهیل الهدایه ۷۳۱۲).

د اختر په مانځه کښې حضرت ابن مسعود ﷺ حضرت ابو موسی ﷺ او حضرت حذیفه ﷺ له راغلو ولید بن عقبه ﷺ اونیل دا خبر ورځ ده د تکبیرونوڅه کیفیت دې؟ عبداللہ ﷺ اوونیل تکبیر تحریمه ونیلو سره د الله ﷻ حمد او کړه بیا په رسول الله ﷺ باندې درود او وایه بیا دعا او غواړه بیا تکبیر او کړه، بیا هم دا او کړه تکبیر او وایه، بیا دا او کړه تکبیر او وایه او بیا هم دا او کړه تکبیر او وایه بیا تکبیر او وایه. بیا قراءت او کړه او بیا تکبیر ونیلو سره رکوع او کړه. بیا اودریږه اولوله اود خپل رب حمد بیان کړه په حضور ﷺ باندې صلوٰه اولوله دعا او کړه او تکبیر او وایه او هم دغه شان او کړه بیا رکوع ته لاړ شه. حضرت حذیفه ﷺ حضرت ابو موسی ﷺ هم د دې تصدیق او کړو.

د دعا په ختمیدو باندې: - ترمذی شریف کښې د حضرت عمر ﷺ قول دې چه دعاد زمکې او آسمان په مینځ کښې زورینده وی تردې چه درود شریف اولولې نو خیرې (۲) یومرفوع روایت داسې هم راغلې دې پدې کښې دی چه د دعا په اول کښې په مینځ کښې او په آخره کښې درود شریف لولنې. په یو غریب اضعیف حدیث کښې دی چه ما د سور د پیالنې په شان مه کوئی کله چه هغه خپل ټول ضروري خیزونه اخلي نوداوبو کتورې هم ډکړې که د اودس ضرورت پیش شونواودس به او کړې که تگې شو نو او په نې څکې گنې هسې به نې واړوې. د دعا په شروع کښې د دعا په مینځ کښې اود دعا په آخره کښې په ما باندې درود شریف لولنې. خاصکر په دعائی قنوت کښې د درود شریف ډیر تاکید دې. حضرت حسن ﷺ فرمائی ماته رسول الله ﷺ دا کلمات او خودل کوم چه په وترو کښې لولم. ((اللهم اهدنی فیمن هدیت وعافنی فیمن عافیت وتولنی فیمن تولیت ویارک لی فیما اعطیت وقنی شرما قضیت فانک تقضی ولا یقضی علیک انه لا یذل من والیت ولا یعز من عادیت تبارکت ربنا وتعالیت)) (۳) د نسائی په روایت کښې په آخره کښې دا الفاظ هم دی. ((وصل الله علی النبی)) (۴)

د جمعه په ورځ او د جمعې په شپه درود شریف ونیل: - مسند احمد کښې دی د ټولونه غوره ورځ د جمعه ورځ ده. هم په دې ورځ حضرت آدم ﷺ پیدا کړې شو او هم په دې ورځ واخستې شو هم په دې ورځ شپیلنې ده او هم په دې ورځ بې هوشی ده. نو تاسو په دې ورځ په ما باندې په کثرت سره درود لولنې. ستاسو درود ماته پیش کولې شی. صحابه کرام ورضوان الله علیهم اجمعین اوونیل چه تاسو خو به په زمکه کښې وراسته کړې شوی نې. بیا به زمونږ درود تاسو ته څنگه پیش کولې شی؟ رسول الله ﷺ او فرمائیل الله ﷻ په زمکه باندې د انبیاء کرامو بدنونه خوړل حرام کړې دی. ابوداؤد نسائی وغیره کښې هم دا

(۱) حاکم: ۳۶۰/۱ و هو صحیح، النسائی ۷۵/۴ ح ۱۹۹۱، بیهقی: ۳۹/۴، الام للشافعی: ۲۳۹/۱.

(۲) ترمذی کتاب الوتر باب ماجاء فی فضل الصلوة علی النبی ﷺ: ۴۸۶.

(۳) ابوداؤد کتاب الوتر باب القنوت فی الوتر: ۱۴۲۵-۱۴۱۶ و هو صحیح، ترمذی: ۴۶۴، ابن ماجه: ۱۱۷۸، احمد: ۲۰۰/۱.

(۴) نسائی کتاب قیام اللیل باب الدعای الوتر: ۱۷۴۷.

حدیث دی^(۱) ابن ماجہ کنبی دی د جمعہ پہ ورخ پہ کثرت سرہ درود وائی پدغه ورخ فریبتی حاضر پوی ترکومی پوری چہ څوک پہ مادرود وائی هغه ماته پیش کولې شی ترڅو چہ هغه فارغ شوې نه وی تپوس اوکړې شو د مرگ نه پس هم؟ ونی فرمائیل الله ﷺ په زمکه باندې د انبیاء کرامو بدنونه سخا کول اوڅاورې کول حرام کړی دی د الله ﷺ انبیاء کرام ژوندی دی او هغوی ته رزق ورکولې شی^(۲) دا حدیث غریب دی اوپه دې کنبی انقطاع ده. عبادہ بن نسی ابوالدرداء ؓ نه دې لیدلې. والله اعلم بیهقی کنبی هم حدیث دی چہ د جمعہ پہ ورخ او د جمعہ پہ شپہ پہ ماباندې درود وائی^(۳) خو هغه هم ضعیف دی. یورروایت کنبی دی چہ دهغوی بدن زمکه نه خوری چاسره چہ روح القدس کلام کړې وی خو دا حدیث هم مرسل دی. په یوبل مرسل حدیث کنبی هم د جمعہ پہ ورخ او شپہ کنبی په کثرت سرہ درود شریف وئیلو حکم دی. دغه شان په خطیب باندې هم په دواړو خطبو کنبی درود وئیل واجب دی دې نه بغیر به خطبه صحیح نه وی. ځکه چہ داعبادت دې او په دې کنبی دالله تعالی ذکر واجب دې نو د رسول الله ﷺ ذکر هم واجب دی. لکه اذان اومونخ. د امام شافعی او امام احمد ؓ هم دا مذهب دی. په خطبه کنبی د درود شریف وئیلو حکم

مسلك حنفی:- په خطبه کنبی د درود شریف لوستل سنت دی (عالمگیری کتاب الصلاة ۶۸۱۳).
دسلام متعلق نور روایات:- ابوداؤد کنبی دی کوم مسلمان چہ په ماباندې سلام لولی الله ﷺ زما روح راوایس کوی تردې چہ زه د هغه دسلام جواب ورکوم^(۴) ابوداؤد کنبی دی خپل کورونه قبرونه مه جوړونی زما په قبر باندې عرس اومیله مه لگونی هلته په ماباندې درود وائی که تاسو هرځای کنبی ئی خوستاسو درود ماته رسولې شی^(۵) قاضی اسماعیل بن اسحاق خپل کتاب فضل الصلوة کنبی یورروایت راوړلې دې یوسرې به هر سحر د رسول الله ﷺ روضه ته راتلو اودرود اوسلام به ئی وئیلو. یوه ورخ هغه ته حضرت علی بن حسین بن علی ؓ اوونیل ته هره ورخ داسې ولې کوي؟ هغه وئیل په حضور ﷺ باندې سلام وئیل زما ډیر خوښ دی. هغوی اوفرمائیل واوره زه تاته یو حدیث اوروم. ما د خپل پلار نه هغه زما د نیکه نه اوریدلې دې چہ رسول الله ﷺ فرمائیل زما په قبر باندې اختر مه جوړونی اونه خپل کورونه قبرونه جوړونی تاسو چہ کوم ځای کنبی هم ئی دهغه ځای نه په ماباندې درود اوسلام رالیکنی ماته رارسی. ^(۶) د دې په اسناد کنبی یوراوی مبهم دې د کوم نوم چہ ذکر نه دې اوپه سند سره داروایت مرسل نقل دی. دحسن بن حسن بن علی ؓ نه روایت دې هغه د رسول الله ﷺ قبر سره څه کسان اولیدل او هغوی ته ئی دا حدیث واورولو چہ د حضور ﷺ په قبر باندې میلہ لگول ئی منع کړی دی^(۷) ممکن دی چہ دهغوی د څه بې ادبئی په وجه دا حدیث هغوی ته د اورولو ضرورت پیش شوې وی. مثلاً هغوی چرته په اوچت آواز کنبی خبرې کولې. داهم روایت دې چہ هغوی یوسرې د حضور ﷺ روضي ته وار په وار په راتلوسره اولیدونوونی فرمائیل چہ ته اوکوم سرې چہ په اندلس کنبی وی د سلام لیکنلو په اعتبار سره بالکل یوشان ئی. طبرانی کنبی دی چہ تاسو کوم ځای کنبی هم ئی سلام لیکنی سلام ماته رسولې شی. طبرانی کنبی دی چہ حضور ﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو اوونی

^(۱) ابوداؤد کتاب الصلاة الجمعة باب فضل يوم الجمعة: ۱۰۴۷ نسائی: ۱۳۷۵، ابن ماجه: ۱۰۷۵، احمد: ۸/۴، ابن حبان: ۹۱۰.

^(۲) ابن ماجه کتاب الجنائز باب ذکر وفاته ودفنه: ۱۶۳۶.

^(۳) بیهقی: ۲۴۹/۳.

^(۴) ابوداؤد کتاب المناسک باب زیارة القبور: ۲۰۴۱.

^(۵) ابوداؤد کتاب المناسک باب زیارة القبور: ۲۰۴۲ وسنده حسن.

^(۶) مسند ابی یعلی: ۴۶۹.

^(۷) مصنف عبدالرزاق: ۶۷۲۷.

فرمانیل داخل خاص راز دی. کہ تاسو مانه تپوس نه کولو نو مابه هم نه خودلو. واورنی ماسره فریشتی مقرر دی کله چه زما ذکر دیومسلمان په وړاندې کولې شی او هغه په ماباندې درود وائی نو فریشتی وائی الله ﷻ دې اتاوبنې اوپخپله الله ﷻ اودهغه فریشتی کومې چه په زمکه باندې دی آمین وائی (۱) دا حدیث ډیر اغریب دې اوددې سند ډیر ضعیف دې. مسند احمد کښې دی د الله ﷻ فریشتی دی چه په زمکه گرځی راگرځی زما د امت سلام ماته رارسوی (۲) په نسائی وغیره کښې هم داحدیث دې. یو حدیث کښې دی چه څوک زما قبرسره په ماباندې سلام وائی هغه زه اورم اوچه څوک د لرې نه سلام رالیرې هغه ماته رارسولې شی. داحدیث سنداً صحیح نه دې. محمد بن مروان صغیر متروک دې. د تلبیه په وخت کښې زمونږ د ملگروقول دې چه د احرام والا کله لیک وائی نو هغه هم درودونیل پکاردی. دارقطنی وغیره کښې د قاسم بن محمد بن ابوبکر صدیق رضی الله عنه فرمان دې چه خلقو ته به د دې خبرې حکم کولې شو.

په صفا باندې: په صحیح سندسره د فاروق اعظم رضی الله عنه قول نقل دې کله چه تاسو مکې ته اورسئ نو اووه ځل طواف کوئ. په مقام ابراهیم باندې دوه رکعت مونه اداکړئ بیا صفا ته اوخیژئ دومره چه د هغه ځای نه بیت الله په نظر راشی. هلته اودریږئ اووه تکبیر وائی د دې په مینه کښې د الله ﷻ حمد او ثنا بیان کړئ. درود لولئ اودخان د پاره دعا اوغواړئ بیا په مروه باندې داسې اوکړئ. د ذبح کولو په وخت: زمونږ ملگرو داهم وئیلی دی چه دحلالې په وخت کښې هم دالله ﷻ نوم اخستو سره درود وئیل پکاردی. آیت «وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ» (۳) نه هغوی تانید غوښتې دې ځکه چه ددې په تفسیر کښې دی چه کوم ځای دالله ﷻ ذکر اوکړې شی دحضور ﷺ نوم به هم اخستې شی جمهورددې مخالف دی وائی چه دلته صرف دالله ﷻ ذکر کافی دې. لکه دخوراک په وخت کښې اودجماع په وخت کښې وغیره. په دې وخت کښې درود وئیل د سنتونه ثابت نه دی. په یوحدیث کښې دی چه د الله ﷻ په ټولو انبیاءو کرامو اورسولانو صلوٰه اوسلام لیکنی هغوی هم زما په شان د الله ﷻ رالیکلې شوی دی. خود دې په سند کښې دوه ضعیف راویان دی عمر بن هارون او دهغه استاذ د غور د خبرو اوریدو په وخت کښې هم درود وئیل په یوحدیث کښې دی که د دې اسناد صحیح ثابت شی نو په صحیح ابن خزیمه کښې دی. کله چه ستاسو په غور کښې آواز راځی نومایادوئ او درود لولئ او فرمانی چاچه زه په ښیگره سره یادکړم هغه به الله ﷻ هم یادکړی. د دې سند غریب دې اود دې په ثبوت کښې نظر دې مسئله: اهل کتابت داخبره مستحب گنړی چه کله لیکونکې دحضور اکرم ﷺ نوم لیکي نو دې سره دې درود لیکي. په یوحدیث کښې دی کوم سړې چه په یو کتاب کښې په ماباندې دروداولیکي دهغه د درود ثواب به ترهغه وخته پورې جاری وی ترکومې پورې چه هغه کتاب موجودوی. خو په یوڅو وجوهاتو دا حدیث صحیح نه دې. بلکه د امام ذهبی رضی الله عنه استاذ دې ته موضوعی وائی. حدیث په ډیرو طریقو سره نقل دې خود دې یوسندهم صحیح نه دې. خطیب بغدادی رضی الله عنه په خپل کتاب آداب الراوی والسامع کښې لیکلی دی ماد امام احمد رضی الله عنه دلاس لیکلې شوې کتاب کښې په ډیرو ځایونو کښې دروسول الله ﷻ نوم لیدلې دې خو یوځای کښې هم درود نه وو لیکلې شوی. هغوی به زبانی درود لوستلو. (فصل) په غیر نبی د صلاۃ حکم او په غیر نبی د صلاۃ حکم: د نبیانو نه علاوه په غیر نبیانو باندې صلوٰه لیرل

(۱) طبرانی: ۲۷۵۲ مجمع الزوائد: ۹۶/۷.

(۲) نسائی کتاب السهو باب التسليم على النبي ﷺ: ۱۲۸۳ وسنده صحيح، احمد: ۴۵۲/۱.

(۳) ۹۴/الم نشرح: ۴.

که تبعاً وی نو بې شکه جائز دي لکه چه په حديث کښې دي ((اللهم صلى على محمد واهله وازواجه وذريته)) او په صرف غير نبیانو باندې صلوة ليکلو کښې اختلاف دي. بعضې دا جائز گنړي او په دليل کښې دا آيت ((الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيْمًا)) (۱) او آيت ((اُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُولَئِكَ هُمُ الْمُفْتَدُونَ)) (۲) او ((وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلَوَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ)) (۳) پيش کوي. او دا حديث هم چه رسول الله ﷺ له به د چا صدقه راتله نو فرمايل به نې ((وَصَلِّ عَلَيْهِمْ)) عبدالله بن ابی اوفی ؓ فرماني کله چه زما پلار حضور ﷺ له د صدقه مال راوړو نو حضور اکرم ﷺ او فرمايل ((اللهم صلى على آل أبي اوفى)) (بخاری او مسلم) (۴) يوبل حديث کښې دي يوبنځې وئيل يارسول الله ﷺ په ما او زما په خاوند باندې صلوة را وليکله نو حضور اکرم ﷺ او فرمايل ((صلى الله عليك وعلى زوجك)) (۵) خو جمهور علماء د دې خلاف دي او وائي چه په نورو باندې د انبياؤ کرامو نه علاوه خاصه درود ليکل منع دي. د دې د پاره چه د دې لفظ استعمال د انبياء عليه السلام د پاره دومره زيات شوې دي چه اوريدوسره په ذهن کښې دا خيال راځي چه دانوم د يونبي دي نواحتياط هم په دې کښې دي چه د غير نبی دپاره دي دا الفاظ نه شی وئيلي. مثلاً ابوبکر ؓ يا علي ؓ دي نه شی وئيلي سره د دې چه په معنی کښې هيڅ قباحت نشته لکه څنگه چه محمد عزوجل نه شی وئيلي. سره د دې چه ذی عزت او ذی مرتبه هغوی هم دي. ځکه چه دا لفظ د الله ﷻ د ذات دپاره مشهور شوی دي. او په کتاب اوسنت کښې د صلوة استعمال د غير انبياء دپاره شوې دي. هغه د دعا په توگه وو هم په دې وجه دهغې نه پس آل ابی اوفی چا په دې الفاظو سره بيا نه دي ياد کړي. نه حضرت جابر ؓ اود هغه بی بی. هم دا مسلک مونږ ته هم ښه لگي. والله اعلم.

د غير نبی دپاره د،، عليه السلام،، وئيلو حکم

مسلك حنفی: د،، سلام،، لفظ ابتداء مستقلاً د غير نبی دپاره استعمالول جائز نه دي لکه داسې نشي وئيلي چي «السلام على ابي بكر رضي الله عنه» البته تبعاً د غير نبی دپاره هم د دې استعمال جائز دي لکه داسې وئيلي شي «والسلام على نبينا وعلى رفيقه ابي بكر اجمل الحواشي بتغير شرح اصول شاشي (ص، ۱۸). بعضې خلق يوه بله وجه هم بيانوي چه د غير انبياؤ د پاره دا الفاظ صلوة استعمالول د بې دينه خلقو طريقه ده او هغوی د خپل بزرگانو په حق کښې داسې الفاظ استعمالوي. نو دهغوی اقتداء مونږ له نه دي کول پکار. په دې کښې هم اختلاف دي چه دامخالفت د کومې درجې پورې دي د حرمت په توگه که د کراهت په توگه يا خلاف اولی. صحيح دا دي چه دا مکروه تنزيهي دي ځکه چه د بدعتيانو طريقه ده په کوم باندې عمل کول چه تيك نه دي او مکروه هم هغه وي په کوم کښې چه نهی مقصود وي. ډير اعتبار په دې کښې په دې وجه دي چه د صلوة لفظ به سلفو هم د انبياؤ کرامو د پاره وئيلو لکه څنگه چه د عزوجل لفظ د الله ﷻ د پاره وئيلي کيږي. پاتې شو سلام نود دي باره کښې شيخ ابو محمد جويني ؒ فرماني چه داهم د صلوة په معنی کښې دي نو په غائب باندې د دې استعمال مه کوه او چه کوم نبی نه وي دهغه د پاره دې خاصه نه وائي نو علي ؓ نه دي وئيل پکار. د ژوندو اومړو هم دغه حکم دي او چه څوک مخامخ موجود وي هغه ته خطاب کولو سره سلام عليك يا سلام عليكم يا السلام عليك

(۱) ۳۳/ الاحزاب: ۴۳.

(۲) ۲/ البقرة: ۱۵۷.

(۳) ۹/ التوبة: ۱۰۳.

(۴) د دې تخريج اول تير شوي دي.

(۵) د دې تخريج اول تير شوي دي.

یا علیکم ونیل جائز دی اویہ دی باندی اجماع ده. دلته دا هم یاد ساتل پکاردی چه د عامو مصنفینود قلم نه علی علیه السلام راوخی یا علی کرم الله وجهه راوخی نود معنی په لحاظ په دی کنبی هیش حرج نشته خو په دی سره په نورو صحابه کرامو رضی الله عنہم کنبی بی ادبی شان کیږی. مونږ له ټولو صحابه کرامو رضی الله عنہم سره ښکلی عقیدت ساتل پکاردی. دا د تعظیم او تکریم الفاظ دی د دی د پاره د حضرت علی رضی الله عنہ نه زیات حضرت ابوبکر رضی الله عنہ او حضرت عمر رضی الله عنہ مستحق دی. د حضرت ابن عباس رضی الله عنہ نه روایت دی چه د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه علاوه په بل چا باندی صلوٰه نه دی لیگل پکار. اود مسلمانانو ښځو اوسرو د پاره د مغفرت دعا کول پکاردی. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنہ یو ځل په خپل خط کنبی اولیکل چه بعضی خلق د آخرت په اعمالو سره د دنیا د راجمع کولو په فکر کنبی دی اوبعضی مولاناگان حضرات په وعظ کنبی د خپلو خلیفه گانو او امیرانو د پاره د صلوٰه هم هغه الفاظ وانی کوم چه د رسول الله صلی الله علیه و آله د پاره وو. کله چه تاله زما داخل دراورسی نوهغه ته وایه چه صلوٰه صرف د نبیانود پاره دی اود عامو مسلمانانو د پاره د دی نه علاوه چه څه غواړی دعاکوه.

حضرت کعب رضی الله عنہ وانی هر سحر او یازره فرښتی را کوزیږی اود رسول الله صلی الله علیه و آله قبر راگیږی اود خپلو وزرو په راغونډولو سره د رسول الله صلی الله علیه و آله د پاره د رحمت دعا کوی او او یازره د شپې راخی. تردې چه د قیامت په ورځ چه کله د حضور اکرم صلی الله علیه و آله قبر اوشلولی شی نو ورسره به او یازره فرښتی وی. (فرع) امام نووی رحمته الله علیه فرمائی چه په حضور اکرم صلی الله علیه و آله باندی په یوځای صلوٰه اوسلام لیگل پکاردی. صرف صلی الله علیه یا صرف علیه السلام مه وائی. په دی آیت کنبی هم د دواړو حکم دی. نواولی هم دا دی چه داسې وانی صلی الله علیه وسلم تسلیما.

إِنَّ الَّذِينَ	يُؤْذُونَ	اللَّهَ	وَرَسُولَهُ	لَعَنَهُمُ اللَّهُ
بیشکه هغه کسان چی تکلیف رسوی الله ته اور رسول دهغه ته لعنت ونیلی دی په هغوی باندی الله				
بیشکه څوک چی الله <small>صلی الله علیه و آله</small> او دهغه رسول <small>صلی الله علیه و آله</small> ته تکلیف ورکوی ..... نوالله <small>صلی الله علیه و آله</small>				
فِي الدُّنْيَا	وَالْآخِرَةِ	وَأَعَدَّ	لَهُمْ	عَذَابًا مُّهِينًا
په دنیا کنبی او په آخرت کنبی او تیار کړی نی دی د پاره دهغوی عذاب سپگونکي				
به پرې په دنیا او آخرت کنبی لعنت وروی او هغوی د پاره نی رسوا کونکي عذاب تیار ساتلې دی				
وَالَّذِينَ	يُؤْذُونَ	الْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	بِغَيْرِ مَا
او هغه کسان چی تکلیف رسوی مومنانو سړو ته او مومنانو ښځو ته بغیر دهغې عمل نه				
او څوک چی مومنانو سړو او مومنانو ښځو ته هیڅه بیسه (بغیرد څه وجې) تکلیف				
اَلتَّسْبُوءِ	فَقَدْ احْتَمَلُوا	بُهْتَانًا	وَاِثْمًا	مُّبِينًا
چی کړې وی هغوی پس هغوی په سر اغستلی ده سزا دغمت دروغو او دگناه ښکاره				
ورکوی نو هغوی ډیر لوڼې بهتان لگوي ..... او ښکاره گناه کوی				

قوله تعالى: إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

الله تعالی رسول صلی الله علیه و آله او مومنانو ته تکلیف ورکول گناه ده: کوم خلق چه د الله صلی الله علیه و آله د احکامو نافرمانی کولو سره دهغه دمنع کړې شوی کارو نونه نه منع کیږی اود هغه په نافرمانو باندی کلک ولاړ وی او هغه خفه کوی اود هغه رسول صلی الله علیه و آله پسې قسم قسم بهتانونه تړی هغوی ملعون او معذب دی.

اللہ ﷻ ته دتکلیف ورگولو مطلب: عکرمہ ﷺ فرمائی دے نہ مراد تصویرونہ جوړونکی دی. بخاری او مسلم کښې درسول الله ﷺ ارشاد دې چه الله ﷻ فرمائی ماته بنيادم تکلیف راکوی هغه زمانې ته کنځلې کوی اوزه زمانه یم اوهم زه د شپې ورځې اړول راپړول کوم (۱) مطلب دا چه د جاهلیت والا به ونیل هانې زمانه دې هلاکه شی دې خوزمونږ سره دا اوکړه اودې مونږ سره داسې اوکړه. دالله تعالی افعال زمانې طرف ته منسوب کولوسره بیا زمانې ته بدردونیل نولکه د افعالو فاعل یعنی الله ﷻ ته بدردي ونیل دی.

نبی کریم ﷺ ته تکلیف رسول: حضرت صفیه (رضی الله عنها) سره چه کله نبی کریم ﷺ نکاح اوکړه نو په دې باندې هم بعضې خلقو خبرې جوړول شروع کړې وو. د ابن عباس (رضی الله عنهما) د قول مطابق دا آیت هم دې باره کښې نازل شوې (۲) یت عام دې که څنگه دې هم د الله ﷻ رسول ﷺ ته تکلیف ورکړو هغه به د دې آیت لاندې ملعون اومعذب وی. ځکه چه رسول الله ﷻ ته تکلیف رسول داسې ده لکه چه الله ﷻ ته تکلیف رسوي. څنگه چه د حضور ﷺ په تابعدارنې کښې د الله ﷻ تابعداري ده.

صحابه کرامو ته تکلیف رسول بهتان او غټه کناه ده: حضور اکرم ﷺ فرمائی زه تاسو ته الله ﷻ دریا دوم گورنی الله ﷻ په مینځ کښې راوستوسره زه تاسوته وایم چه زماصحابه کرام زمانه پس نښه مه جوړونې. زما دمحبت په وجه هغوی سره هم محبت ساتنې هغوی سره بغض اوکینه ساتونکې ماسره دښمنې کونکې دې هغوی ته چه چاتکلیف ورکړوهغه ماته تکلیف راکړو او چاچه ماته تکلیف راکړو هغه الله ﷻ ته تکلیف ورکړو. اوچاچه الله ﷻ ته تکلیف ورکړو نو یقین اوکړنې چه هغه به ئی لکه دبوسو والوزوی (۳) دا حدیث په ترمذی کښې هم دې. کوم خلق چه ایمانداران د دې بدو طرف ته نسبت کوی کوم نه چه هغوی بری دی هغوی ډیر لوی بهتان کونکی دی اوزبردست گناهگاردی. په دې وعید کښې د ټولونه اول خوکافران داخل دی بیا رافضی شیعه گان چه په صحابه کرامو (رضی الله عنهم) باندې عیبونه لگوي. او الله ﷻ چه د چا تعریفونه کړي دی په هغوی باندې دوی بد وائی. الله ﷻ صفافرمائیلی دی چه هغه د انصارواومهاجرینونه خوشحاله دي. په قرآن کریم کښې ځای په ځای دهغوی ستاینې اوتعریفونه موجود دی خودا بې خبرخراب ذهن خلق هغوی ته بدوائی. د هغوی مذمت بیانوی اوپه هغوی کښې هغه خبرې یاد وی د کوم نه چه هغوی بالکل جدادی. حق دا دې چه د الله ﷻ د طرف نه د هغوی زړونه رانده شوی دی. ځکه د هغوی ژبې هم اولته روانې دي. د تعریف شوو خلقو بدوائی اود بدو خلقو تعریفونه کوي. عامو مسلمانانو ته د تکلیف رسول حکم: دنبی کریم ﷺ نه سوال اوشوچه غیبت څه ته وائی نو هغوی اوفرمائیل چه ستا خپل رور داسې یادول که هغه ئی واورې نویدورته معلومیږي. سوال اوکړې شو چه که هغه خبره په هغه کښې وی نو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه هم دغه خو غیبت دې گڼي بیاخو بهتان دې. (۴) یوخل حضور اکرم ﷺ د صحابه کرامو (رضی الله عنهم) نه سوال اوکړو چه د ټولونه لویه سودخوری څه ده؟ هغوی ونیل الله ﷻ ته معلومه ده اود هغه رسول ﷺ ته. حضور ﷺ اوفرمائیل د الله ﷻ په نیز د ټولونه زیات سود د مسلمان بې عزتی کول دی. بیا حضور ﷺ هم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو. (۵)

(۱) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (یریدون ان یبدلوا کلام الله) ۷۴۹۱، صحیح مسلم ۲۲۴۶، ابوداؤد ۵۲۷۴، احمد ۲۳۸/۲، ابن حبان ۷۵۱۶.

(۲) الطبری: ۳۲۳/۲۰.

(۳) ترمذی کتاب المناقب باب من سب اصحاب النبی ﷺ: ۳۸۶۲.

(۴) ابوداؤد کتاب الادب باب فی الغیة: ۴۸۷۴ وهو صحیح، ترمذی: ۱۹۳۴، احمد: ۳۸۴/۲، ابن حبان: ۵۷۵۸.

(۵) ابن ابی حاتم ومسند ابی لیلی: ۴۶۸۹.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ	وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ	يَدِّينَ
اے نبی ﷺ اووایہ بنحو خپلو ته او لونرو خپلو ته او دبنحو دمومنانو ته چی زورند دوی	انی پیغمبره خپلو بیبیانو ته او خپلو لونرو ته اود نور مسلمانانو بیبیانو ته اووایہ چی په خپلو	عليهن
مِنْ جَلَائِبِهِنَّ ۖ ذٰلِكَ اَدْنٰی	اَنْ يُعْرِفْنَ	
دپاسه دخانونو خپلو پلو دخادرونو خپلو نه داطریقه زیاته نزدې ده چی اوپیژندی شی هغوی	خانونو خادرونه رانښکته ساتی دغه شان به زر پیژندی شی او دوی ته به (دبی هوده سړو دطرفنه)	
فَلَا يُؤْذِنَنَّ ۖ	وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝۱۰	لَیْنٌ لَّمْ يَنْتَه
او تکلیف ورنه کړې شی او دې الله بنسونه کی مهربانه که چری منع نه شو	خه تکلیف نه رسی او الله ﷻ بنسونه کی مهربان دې ..... که چری منافقان او هغه خلق چې	
الْمُنْفِقُوْنَ ۖ وَالَّذِيْنَ	فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ	وَالْمُرْجِفُوْنَ
منافقان خلق او هغه کسان چی په زړونو دهغوی کنبی خرابی وی او افواگانې خورونکی خلق	زړونو کنبی چې بیماری ده ..... او هغه خلق چې په مدینه کنبی افواگانې خوروی	
فِي الْمَدِيْنَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ	بِهِمْ ثُمَّ	لَا يُجَاوِرُوْكَ
په مدینه کنبی خامخا به مونږه مسلط کړو تا په هغوی باندې بیا به په گاونډ کنبی پاتې نه شی ستا سره	منع نه شول ..... نومونږ به ورپسې تا ورپاخوؤ نوبیا به دوی تاسره په مدینه کنبی	
فِيْهَا اِلَّا قَلِيْلًا ۝۱۱	مَلْعُوْنِيْنَ ۚ	اَيْنَمَا تُقِفُوْا
په دې ښار کنبی مگر ډیر لږ لعنتونه به پر وئیلې کیرې هر چرته چې موندې کیرې	ډیر لږ پاتې شی ..... او لعنتیان به شی ..... هر ځای چې موندلې شی	
اَخِذُوْا	وَقْتُلُوْا	تَقْتُلُوْا ۝۱۲
رانیولې کیرې به او وژلې کیرې به په سختو وژلوسره داطریقه دالله ده په معامله دهغه کسانو کنبی	نو نیولې به شی او قتلولې به شی ..... الله ﷻ د پخوانو خلقو پحقله هم دا طریقه ساتلې	
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ	وَلَنْ تَجِدَ	لِسُنَّةِ اللّٰهِ
چی تیر شوی دی مخکښی ددې نه او هر گز به ته بیا اونه مومی طریقی دالله لره هیڅ بد لیدل	ده ..... او دالله ﷻ په طریقه کنبی به هیڅ قسم تبدیلی بیا نه مومی	

قوله تعالى: - يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ
 مَوْمِنَاتٍ مِّنْ دُونِ نَفْسِكُمْ - الله ﷻ خپل نبی کریم ﷺ ته فرمائی چه تاسو مؤمنانو بنحو ته اووایې خاص
 کر خپلو بیبیانو او لونرو ته ځکه چه هغوی د ټولې دنیا د بنحو نه بهتراو غوره دی چه هغوی دې خپل
 خادرونه لږ زورند ساتی. دې د پاره چه د جاهلیت د زمانې د بنخونه جدا ښکاری. دغه شان د وینخو

نه هم د ازادو ښځو پيژندگلو او فرق ښکاره شی. جلباب هغه څادر ته وائی کوم چه ښځې د لوبښې دپاسه اچوی. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی الله تعالی مسلمانانو ښځوته حکم ورکوی چه کله هغوی د خپل څه کار دپاره بهر اوځی نوچه کوم څادر هغوی اچوی نو هغه دې په سرباندي رابښکته کوی او مخ دې پټوی صرف یوه سترگه دې کولوساتی. (۱) امام محمد بن سیرین رضی الله عنه په سوال باندې حضرت عبیده سلیماني رضی الله عنه خپل مخ اوسر پټولو سره اوگسه سترگه پټولوسره اوخودل چه د آیت مطلب دا دې (۲) حضرت عکرمه رضی الله عنه قول دې چه په خپل څادر باندې خپله غاړه پټه کړنې. حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی د دې آیت نازلیدلونه پس د انصارو ښځې چه به کله وتلې نوداسې پټې به گرځیدلې لکه د هغوی په سرونو چه مرغنی دی. تور څادرونه به نې په خپل ځان اچول (۳) کله چه د زهری رضی الله عنه نه سوال اوشو چه وینځې هم څادرونه اچوی که دځاوندو والاوی اوکه بغیر دځاوندو نووی. وئی فرمائیل چه لوبښې خودې ضرور اچوی که هغه دځاوندو والاوی اوڅادر دې نه اچوی دې دپاره چه په هغوی کښې ازادو ښځو کښې فرق وی کافرانو ښځو ته د کتلو د حرمت وجه: د حضرت سفیان ثوری رضی الله عنه نه نقل دی چه د دمی کافرانو ښځو ښانست کتل صرف د زناده ویرې په وجه سره منع دی. نه داچه دهغوی د حرمت او عزت د وجه نه ځکه چه په آیت کښې دمومنانو ښځو ذکر دې. څادر رازورندول د آزادي او پاک دامن ښځو ښه ده ځکه چه دوی به د څادر د زورندولو سره به پيژندگلو کيږی چه دا نه خرابې ښځې دی اونه وینځې دی. د سدی رضی الله عنه قول دې فاسق خلق د شپې تیاره کښې په لاره تیریدونکو ښځو ته اوازونه کوی د دې دپاره دا ښه شوه چه د کور د ښځو او وینځونو کرانو وغیره ښځو کښې فرق اوشی او په دغه پاکو ښځو باندې څوک څله کولونه کړې شی. بیا فرمائی چه د جاهلیت په زمانه کښې د بې پردگنۍ کوم رسم وو کله چه تاسو دالله تعالی د دې حکم عمل کونکی جوړشنی نوالله تعالی به مو ټول تیرشوی خطاگانې معاف کړی او په تاسویه رحم او کرم او کړی. بیا فرمائی که منافق خلق بدکاره خلق اود دښمنانو د دروغو خبرې الوزونکی اوس هم منع نه شواود حق طرفدار نه شو نو ای نبی صلی الله علیه و آله مونږ به تاپه هغوی باندې غالب اومسلط کړو بیاخو به هغوی په مدینه کښې حصارهم نه شی او ډیر زربه تباه کړې شی. او کومې ورځې چه دهغوی په مدینه کښې دپاتې کیدو تیریرې هغه به هم په لعنت خواریدو او ذلت کښې تیریرې. دهر طرف نه به رټلې شی ددربار نه به شړلې شوی وی کوم ځای چه لیدلې شی راگیرولې به شی. او په ډیره خرابه طریقه باندې به قتل کولې شی. پداسې کافرانو او منافقانو باندې کله چه هغوی دخپلې سرکشنۍ نه منع کيږی مسلمانانوته غلبه ورکول دازمونږ زړه طریقه ده په کومه کښې چه نه څه بدلون شوې اونه به اوشی

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا	تپوس کوی ستانه خلق په باره د قیامت کښې ورته او وایه بیشکه علم د قیامت
عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةُ تَكُونُ قَرِيبًا ۝	دا خلق ستا نه د قیامت (د نیتې) په باره کښې تپوس کوی ته ورته او وایه چې دهغې حال
خاص د الله سره دې اوڅه خبر نې ته کیدې شی چې قیامت وی نزدې	(صرف) الله <small>تعالی</small> ته معلوم دې اوتاته څه معلومه ده ؟ کیدې شی چې قیامت ډیر زړ رانزدې شی

(۱) الطبری: ۲۰/۳۲۴.

(۲) الطبری: ۲۰/۳۲۵.

(۳) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی (یدین علیهن من جلابهن): ۳۱۰۱، ومسنده حسن.

إِنَّ اللَّهَ	لَعَنَ	الْكَافِرِينَ	وَأَعَدَّ	لَهُمْ
بيشكه چي الله لعنت كړې دې په كافرانو باندې او تيار كړې نې دې دپاره دهغوى	بيشكه الله ﷻ كافران د خپل رحمت نه لرې ساتلى دى ..... او هغوى دپاره نې			
سَعِيرًا ۝	خَلِيدِينَ	فِيهَا	أَبَدًا ۝	لَا يَجِدُونَ
دغر غنډو وور هميشه به وى په هغې كښې تل تر تله انډه مومى دوست	دلغو اور تيار كړې دې هميشه به په كښې پرانده وى هيڅوك به خپل يار يا مددگار بيا			
وَلَا نَصِيرًا ۝	يَوْمَ	تَقَلَّبُ	وُجُوهُهُمْ	فِي النَّارِ
اونه مددگار په كومه ورځ چي به اړولې كيږي مخونه دهغوى په وور كښې	نه مومى په كومه ورځ چي دهغوى مخونه په دوزخ كښې اړولى راپولى شي			
يَقُولُونَ	يَلَيْتَنَّا	أَطَعْنَا اللَّهَ	وَأَطَعْنَا	
واڼى به هغوى كاش چي وې مونږه چي حكم منلې وې مونږه دالله او حكم منلې وې مونږه	نو دابه واڼى چي ائي كاش ! كه مونږ دالله ﷻ حكمونه منلي وې اود رسول			
الرُّسُلَا ۝	وَقَالُوا	رَبَّنَا	إِنَّا	أَطَعْنَا
درسول او واڼى به هغوى اى ربه زمونږه بيشكه مونږه خبرى اومنلې دسردارانو زمونږه	خبره مو منلې وې اودابه واڼى چي ائي زمونږه ربه ! مونږ دخپلو سردارانو او مشرانو خبره منلې وه			
وَكِبْرَاءَنَا	فَاضْلُونَا	السَّبِيلَا ۝	رَبَّنَا	أَتَيْمُ
او دمشرانو زمونږه نو هغوى بې لارې كړو مونږه دينغي لارې نه اى ربه زمونږه ور كړه دوى ته	نو مونږ نې دينغي لارې نه بې لارې كړې وو ..... ائي زمونږه ربه ! هغوى ته			
ضَعْفَيْنِ	مِنَ الْعَذَابِ	وَالْعَنَّا	لَعْنًا كَبِيرًا ۝	
دوچند د عذاب نه او لعنت او كړه په دوى لعنت سخت	دوچنده سزا ور كړه ..... اولونې لعنت پرې او وروړه			

قوله تعالى: - يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۝

د قيامت قانديدو علم صرف الله ﷻ ته دي: خلق داگنړى چه قيامت به كله راځي د دې علم نبى كريم ﷺ ته دي
د حضور ﷺ نه به نې سوال كولو نو الله ﷻ ټولوته دخپل نبى ﷺ په ژبه او خودل چه دهغه نبى ته بالكل
علم نشته داصرف الله ﷻ ته معلومه ده. په سورت اعراف كښې هم دا بيان دي او په دې سورت كښې
هم. اولنې سورت په مكه كښې نازل شوې وو اودا په مدينه كښې په كوم باندې چه ښكاره كړې شو چه
دشروع نه تر آخره پورې د قيامت دصحيح وخت اندازه تاته معلوم نه وه. اودومره الله ﷻ تاسو بندگانوته
معلومه كړې وه چه د قيامت وخت نيزدي دي لكه چه بل آيت كښې دي (اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالْقَوْمُ إِلَىٰ) (۱) او

بَلْ آيَاتِ كُنُسِي دِي ﴿اَقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ (۱) او ﴿اَتَىٰ اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ سُبْحٰنَهُ وَتَعَالٰی عَمَّا يُشْرِكُوْنَ﴾ (۲) وغيره.

قوله تعالى: - إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ

کافران دالله ﷻ د رحمت نه لرې دی. الله ﷻ کافران د خپل رحمت نه لرې کړی دی په هغوی باندې خپل دهمیشه لعنت نازل کړې دي. د آخرت په کور کښې دهغوی د پاره دوزخ تیار دي چه دیر شغلې وهونکې خیز دي په کوم کښې چه به هغوی دهمیشه دپاره وی نه به چرې وتلې شی اونه به خلاصیدلې شی اونه به هلته څوک فریاد اوریدونکې وینې. نه به نی څوک دوست اوامدادی وی چه خلاص نی کړی یا بیج نی کړې شی. دوی به دوزخ کښې پرمخې اچولې شی. هغه وخت به ارمان کوی چه افسوس مونږ د الله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ تابعدار وي. د قیامت په میدان کښې به هم دهغوی دغه ارزو وی. په لاسونو به چکونه لگوي او وائی به چه افسوس مونږ په قرآن پاک باندې عمل کولو. افسوس چه مونږ فلانکې دوست نه وو جوړ کړې. هغه خو مونږ د قرآن پاک او احادیث رسول نه دهوکه کړو. په واقع کښې هم شیطان انسان ذلیل کونکې دي.

یو بل آیت کښې دی ﴿رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ (۳) ډیر زر به کافران خواهش کوی چه افسوس هغوی مسلمانان وو. هغه وخت به وائی چه ای الله مونږ دخپلوسردارانو او خپلو علماؤ تابعداري کړې وه دامیرانو او مشانخو پسې لگیدلې وودرسول ﷺ خلاف مو کول اودامو گنډل چه زمونږ مشران په نیغه لاردی دوی سره حق دی. نن ثابت شوه چه په حقیقت کښې هغوی هیڅ هم نه وو. هغوی خو مونږ صرف دهوکه کړې یو. ای الله ته دوی ته ډبل عذاب ورکړه یو دهغوی د خپل کفر اوبل زمونږ د بریاد کولو او په دوی باندې ډیر خراب لعنت نازل کړې. په یو قراءت کښې «کبیرا» په بدله کښې «کثیرا» دي مطلب د دواړو یوشان دي.

بخاری اومسلم کښې دی حضرت ابوبکر صدیق ﷺ د رسول الله ﷺ نه د یوې داسې دعادرخواست اوکړو کومه چه هغه په مانځه کښې وائی نوحضور اکرم ﷺ دادعا وراو خودله ﴿اللهم انی ظلمت نفسی ظلماً کثیراً وانه لا یغفر الذنوب الا انت فاعف عني مغفرة من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم﴾ یعنی ای الله ما ډیر گناهونه کړی دی. زه دامنم چه تانه بغیر دا څوک معاف کولې نه شی. نوته دخپلې بښنې نه ما اوبښه او په ماباندې رحم اوکړه ته ډیر بښونکې اومهربان نی (۴) پدې حدیث کښې هم «ظلماً کثیراً اوکبیراً» په دواړو لفظونو کښې چه کوم غواړي اختیار کړه. لکه په آیت کښې په دواړو قراءتونو کښې چه کوم غواړي لوستلې شی. خو دواړه جمع کولې نه شی. والله اعلم. د حضرت علی ﷺ یوملگری دهغوی مخالفینوته وئیل چه آیا تاسو به الله ﷻ له په تلو کښې دا وائی ﴿رَبَّنَا اِنَّا اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكِبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	لَا تَكُونُوا	كَالَّذِينَ	أَذُوا
اے هغه کسانو چی ایمان مو راوړې دي امة کیري تاسو ايشان دهغه کسانو اچي هغوی تکلیف رسولې وو			
انې مومنانو ا تاسو دهغه چا په شان مه کیرئ اچي موسی ﷺ ته ئي تکلیفونه			

(۱) ۲۱/ الانباء: ۱.

(۲) ۱۶/ النحل: ۱.

(۳) ۱۵/ الحجر: ۲.

(۴) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الدعاء قبل السلام: ۷۳۴، صحیح مسلم: ۲۷۰۵، ترمذی: ۳۵۳۱، ابن ماجه: ۳۸۳۵، احمد:

۴/۱، ابن حبان: ۱۹۷۶.

مُوسَى	فَبَرَأَهُ اللَّهُ	مِمَّا	قَالُوا	وَكَانَ
موسیٰ ته پس بری کرو هغه له الله دهغه خبرو نه چي کړې وې هغوی او وو هغه				
ورکول نو الله ﷻ هغه دخلقو دخبرو نه بری کړو او هغه دالله ﷻ				
عِنْدَ اللَّهِ	وَجِبَاهُ			
دالله سره عزت والا				
په نیز ډیر عزت مند وو				

قوله تعالى: - اذْوَاُمُوسَى فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا

دحضرت موسیٰ ﷺ یوه عجیبه واقعه اودموسیٰ ﷺ برات: صحیح بخاری شریف کښې حضرت موسیٰ ﷺ ډیر شرمیدونکې او ډیر لحاظ کونکې وو (۱) هم دامطلب دې دقرآن پاک ددې آیت. په کتاب التفسیر کښې خواص صاحب ﷺ دا حدیث دومره مختصر راوړې دې خود احادیث انبیاء په بیان کښې دا ډیر اوږد راوړې دې. په دې کښې داهم دی چه د ډیر شرم او حیا په وجه به ئی خپل بدن د چا په وړاندې نه بریندولو. بنی اسرائیل دهغوی په تکلیف ورکولوباندې وواو دا خبره ئی مشهوره کړه چه دهغه په بدن باندې دبرص مرض داغونه دی یاد هغه هگنی لونې شوی دی یاڅه بل څه آفت دې په دې وجه دې دومره پرده کوی. دالله ﷻ اراده اوشوه چه دا بدگمانی دهغوی نه لرې کړی. یوه ورځ حضرت موسیٰ ﷺ خان له بریندو غسل کولو. په یوکانړۍ باندې هغوی کپړې ایخودې وې کله چه د غسل نه فارغ شو راغلو. کپړې ئی اخستې نو کانړۍ وړاندې اوخوړنیدو هغوی خپله همساواخسته او هغه پسې روان شو. هغه په منډو وشو هغه هم ای کانړۍ په ای کانړۍ زما کپړې زما کپړې آواز کولوسره هغه پسې منډې وهلې. د بنی اسرائیلو یوه گنډه هلته ناسته وه کله چه هغه دلته راوړسیدو نودالله ﷻ په حکم سره کانړۍ اودریدو. هغه خپلې کپړې واچولې بنی اسرائیلو دهغوی ټول بدن اولیدلو اوچه کومې کمې کوزې خبرې دهغوی په غوږونو کښې پریوتلې وې د هغې نه الله ﷻ خپل نبی پاک کړو. په غصه کښې حضرت موسیٰ ﷺ درې څلور یا پنځه لرگی هغه کانړۍ اووهلو. رسول الله ﷺ فرمائی والله د دې لرگی ټنډې په هغه کانړۍ باندې پریوتلې. هم د دې براءت وغیره ذکر په دې آیت کښې دې (۲) دا حدیث مسلم کښې نشته دا روایت په نورو ډیرو سندونوسره په ډیرو کتابونو کښې دې. بعضې روایتونه موقوف هم دی.

بله واقعه: دحضرت علی ﷺ نه روایت دې یوخل حضرت موسیٰ ﷺ او حضرت هارون ﷺ غرته تلې وو. کوم ځای چه د حضرت هارون ﷺ وفات اوشو. خلقو د حضرت موسیٰ ﷺ د طرف نه بدگمانی شروع کړه او هغه ئی تنگولو چه پروردگار عالم فرښتوته حکم اوکړواوهغوی هغه راوچت کړو اود بنی اسرائیلو په مجلس ئی تیرکړو الله ﷻ هغه له ژبه ورکړه او د خپل قدرتی مرګ څرگندونه ئی اوکړه. د هغه د قبر صحیح نشان نامعلوم دی. صرف د هغه غونډی خلقوته علم دې اوهم هغه ځای د هغوی د قبر په نوم یادېږي (۳) کیدې شی چه تکلیف هم دا وی اوکیدې شی چه هغه تکلیف وی دکوم ذکر چه اول شوې.

خوزه وایم چه داهم کیدې شی چه دا او هغه دواړه وی بلکه د دې نه علاوه نور هم تکلیفونه وی. زمونږ به نبی کریم ﷺ باندې بهتان. نبی کریم ﷺ یوخل په خلقو کښې څه تقسیم اوکړو په دې باندې یو سړی اوونیل په دې تقسیم سره دالله ﷻ درضامندنی اراده نه ده کړې شوې. حضرت عبدالله ﷺ فرمائی چه ماکله داووریده نو ما اوونیل ای د الله ﷻ دښمنه زه به ستا د دې خبرې خبر رسول الله ﷺ ته خامخا

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب (لا تکنونواکالذین اذوا موسیٰ) ۴۷۹۶.

(۲) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب نمبر ۲۸: حدیث ۳۴۰۴، صحیح مسلم: ۳۳۹، بتصرف یسر، ترمذی: ۳۲۲۱.

(۳) حاکم: ۶۷۹/۲.

رسوم. نوزہ لارم اور رسول اللہ ﷺ ته مې خبر اور رسولو د حضور اکرم ﷺ مخ مبارک تک سور شواوونی فرمائیل دالله تعالیٰ رحمت دې وی په موسیٰ ﷺ باندې د دې نه ورته ډیر زیات تکلیفونه ورکړې شوی وو خوبصورتی کړې وو (۱) یوبل روایت کښې دی در رسول اکرم ﷺ عام ارشاد وو چه هیڅ څوک دې هم ماله د چاد طرف نه هیڅ خبره هم نه رارسوی. زه غواړم چه زه تاسو کښې راشم کینم نوچه زما په زړه کښې د چا خبره سخته نه لگی. یوخل څه مال حضور ﷺ له راغلو حضور ﷺ دا په خلقو کښې تقسیم کړو. دوو کسانود دې نه پس په خپل مینځ کښې خبرې کولې. حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ هغوی سره تیریدلو. یوکس بل ته ونیل چه والله دې تقسیم سره نبی کریم ﷺ نه د الله ﷻ د خوشحالی څه اراده کړې اونه د آخرت د کور. زه اودریدم اود دواړو خبرې مې اوریدې. بیاد رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم اومې ونیل چه تاسو خوونیلی چه د چا خبرې تاسوله نه راوړی. اوسننی واقعه ده چه زه روان ووم د فلانکی اوفلانکی نه مې دا خبرې واوریدې. ددې په اوریدوسره د حضور ﷺ مخ مبارک دغصې نه تک سور شواو په هغوی باندې دا خبره ډیره درنه پریوتله. بیائی زما طرف ته اوکتل ونی فرمائیل عبدالله پرېږده. گوره موسیٰ ﷺ ته د دې نه هم زیات تکلیف ورکړې شو خو هغه صبر او کړو (۲) قرآن پاک فرمائی موسیٰ ﷺ د الله ﷻ په نيزد ډیرې لوڼې مرتبې والا وو مستجاب الدعوات وو. کومه دعاچه به نی کوله قبلیدله به. اود الله ﷻ دیدار نه وو ځکه چه داد انسانی طاقت نه بهر وه. د ټولونه زیات دهغوی د شان اوشوکت ثبوت ددې نه ملاوېږی چه هغه دخپل رور حضرت هارون ﷺ دپاره نبوت او غوښتو. الله ﷻ هغه هم ورکړو. فرمائی ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا﴾ (۳) مونږ هغه له په خپل رحمت سره د هغه رور هارون ﷺ نبی جوړ کړو.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ	اَمِنُوا	اتَّقُوا اللَّهَ
ا له هغه کسانو چي ايمان مو راوړې دې او یریرئ دالله نه		
..... ائې د ايمان خاوندانو! دالله ﷻ نه او یریرئ		
وَقُولُوا	قَوْلًا سَدِيدًا ۝	يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
او وایئ	خبره ټيک	صحيح به کړی تاسو لره عملونه ستاسو
او خبره پخه (اورینستونې) کوئ ..... الله ﷻ به ستاسو عملونه قابل د قبول کړی		
وَيَغْفِرْ	لَكُمْ	ذُنُوبَكُمْ ۝ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ
او معاف به کړی	تاسو لره	گناهونه ستاسو او هغه چاچي اطاعت او کړو دالله
او ستاسو گناهونه به معاف کړی ..... او چا چي دالله ﷻ اودده		
وَرَسُولَهُ	فَقَدْ فَاَزَ قَوْزًا عَظِيمًا ۝	إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ
او در رسول دهغه	نو کامیاب شو په کامیابی لویې سره	بیشکه وړاند کړو مونږه دا امانت
در رسول ﷺ خبره اومنله نو هغه ډیر زیات کامیاب شو بیشکه مونږ اسمانونو زمکې		

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان: ۴۳۵، صحیح مسلم: ۱۰۶۲، احمد: ۲۳۵/۱، ابن حبان: ۲۹۱۷.

(۲) ابوداؤد کتاب الادب باب فی رفع الحديث من المجلس: ۴۸۶۰، مختصر.

(۳) ۱۹/مرم: ۵۳.

خوہغوی د امانت بوج اوچت نہ کړې شو او خپله معذوری او مجبوری نی بنسکاره کړه. الله ﷻ اوس دا حضرت آدم ﷺ ته پیش کړو چه دا ټول انکاری شو اوس ته څه وائی. هغه تپوس او کړو ای الله په دې کښې خبره څه ده؟ ونی فرمائیل که په ځای دې راوړو نو ثواب دې او که بدی دې او کړه نوسزا به خورې. هغه وئیل زه تیاریم. د هغوی نه د امانت نه مراد فرائض دی. په نورو باندې چه کوم پیش کړې شوی وودا د حکم په توگه نه وو بلکه جواب نی ترې غوښتې وو نود هغوی انکار اظهار د مجبورنی گناه نه وه. بلکه په دې کښې د یو قسم تعظیم وو چه سره د پوره طاقت د الله ﷻ د ویرې نه رچیدل چه هسې نه پوره نی نه کړې شو او اونه وهلې شو. خو انسان چه ساده وو هغه د امانت دا بوج په خوشحالی خوشحالی سره اوچت کړو (۱) هم دهغوی نه د امانت دې چه دمازیگروخت سره نیز دې نی دا امانت اوچت کړې وو. اود ما بنام نه وړاندې ترې خطا اوشوه (۲) د حضرت ابی ﷺ بیان دې چه د نسخې پاکدامنی هم د الله ﷻ امانت دې (۳) د قتاده رضی الله عنه قول دې دین فرائض حدود ټول د الله ﷻ امانت دې (۴) د جنابت غسل هم د بعضو په نیز امانت دې. زید بن اسلم رضی الله عنه فرمائی درې څیزونه د الله ﷻ امانت دې د جنابت غسل، روژه او مونځ. مطلب دا چه دا ټول څیزونه د الله ﷻ په امانت کښې داخل دی. ټول احکام په ځای راوړل د ټولو ممنوعاتو نه ځان ساتلو باندې انسان مکلف دې څوک نی چه په ځای راوړې ثواب به مومی او کوم ځای چه گناه او کړی سزا به خوری. امام حسن بصری رضی الله عنه فرمائی خیال کونی آسمان سره د دومره پوځوالی بنائست اود نیکانو فرښتود مسکن کیدو سره د الله ﷻ امانت برداشت نه کړې شو کله چه هغوی دامعلومه کړه چه په ځای راوړل نو عذاب به وی. زمکې د صلاحیت او سختوالی او بدوالی پلنوالی او ویریدله او خپله عاجزی بنسکاره کړه. غرسره د خپل اوچتولی طاقت او سختوالی دې نه اوړچیدو او خپله کمزوری نی بنسکاره کړه.

اول اسمان، بیا زمکې او بیا غرونو عجز بنسکاره کړې وو. مقاتل رضی الله عنه فرمائی اول آسمان جواب ورکړو اوونی وئیل چه هسې خو مونږ تابعدار یو خودا زموږ دوس خبره نه ده ځکه چه د نه پوره کولو په صورت کښې خطر دیر زیاته ده. بیانی زمکې ته او وئیل چه که پوره دې کړو نو دیر فضل او کرم به دریا ندې او کرم. خو هغې وئیل چه هسې خو هر قسم تابعداره یم خودا چه او وئیلې شو عمل او کړه نودا زما د وسعت نه بهر دی. بیا غرونو ته او وئیلې شو هغوی هم جواب ورکړو چه نافرمانی خو مونږ کولې نه شو که امانت دې راباندې واچولو اوچت به نی کړو خو دا زموږ د وس کار هم نه دې. مونږ معاف کړه.

ادم ﷺ قبول کړو. بیا حضرت آدم ﷺ ته او وئیلې شو هغه وئیل ای الله که پوره مې کړو نو څه به راکوې؟ ونی فرمائیل لویه بزرگی او جنت به ملاوړې رحم او کرم به وی. او که پوره تابعدارۍ اونه کړې شوه او نافرمانی دې او کړه سخته سزا به وی او په اور کښې به واچولې شي. هغه وئیل ای الله ﷻ منظور ده. مجاهد رضی الله عنه فرمائی چه ما ستوروله ځای ورکړو فرښتې مې اوچتې کړې خودا نه شم اوچتولې. دا خود فرائضو تحمل دې د کوم چه ما کښې طاقت نشته. زمکې وئیل په ما کښې دې ونې او کرلې دریا بونه دې جاری کرل خلق دې آباد کرل. خودا امانت زما د وس کار نه دې. زه د فرضو پابند کیدو سره د ثواب په امید باندې د عذاب احتمال نه شم اوچتولې. غرونو هم دغه او وئیل. خو انسان دا په ټوپ وهلو سره قبول کرل. بعضې روایاتو کښې دی چه تردریوورخپورې دا سوال زاری کیدله او خپله بې وسی نی خودله. خوانسان دا په خپل سرباندې واخستل. الله ﷻ هغه ته او فرمائیل اوس واوره که ته نیک نیتې

(۱) الطبری: ۳۳۷/۲۰.

(۲) حاکم: ۴۲۲/۲. وسنده حسن.

(۳) الطبری: ۳۳۸/۲۰. حاکم: ۴۲۲/۲.

(۴) الطبری: ۳۳۹/۲۰.

وی نوز ما امداد به ہمیشہ تاسره وی. ستاپہ سترگو باندی زہ دوه بنری (دسترگو وینسته) کوم زما د خفگان دخیزونونه ته دا رابندوه. زہ ستاپہ خله باندی دوه شونډی جوړوم کله چه هغه زما دمرضنی خلاف خبری کول غواری ته دابندوه. ستا د شرمگاه د حفاظت د پاره زہ جامی درلیگم زما دمرضنی خلاف ته دامه کولاووه. زمکې اوآسمان د ثواب او عذاب نه انکار اوکړو اوپه فرمانبرداری کښې مسخر پاتې شو خو انسان دا اوچت کړل. په یوبالکل غریب مرفوع حدیث کښې دی امانت او وفا په انسان باندې د نبیانو معرفت نازل شو د الله ﷻ کلام دهغوی په ژبو کښې نازل شو د نبیانو په طریقوسره هغوی هر نیک او بد معلوم کړو. د هر سړی نیکی او بدی ورته معلومه شوه. یادساتنی د ټولونه اول په خلقو کښې امانتداری وه. بیاد وفا او وعدې ساتلو ذمه واری پوره کول وو. دامانتداری ت غوندې نشان دخلقو په زړونو باندې پاتې شو. کتابونه دهغوی په لاسونو کښې دی. عالم عمل کوی او جاهل پوهیږی خو خان ئی ناجاره کړې دې. اوس دا امانت او وفا ماته اوزما امت ته راوړسیده یادساتنی چه الله ﷻ هم هغه هلاک کوی چه خپل خان په خپله هلاک کړی. دا پرېدی اوپه غفلت کښې پریوخی. خلقو هوښیار اوسنی گورنی خیال کونی د شیطانی وسوسونه بچ اوسنی. الله ﷻ تاسو ازمیښت کوی چه په تاسو کښې د نیکو اعمالو والاڅوک دې. حضور اکرم ﷺ فرمائی چه کوم سړی سره د ایمان نه دا خیزونه راوړی جنت ته به ځی. پنځه وخته د مونځ حفاظت کونکې وی اودس رکوع سجده اود وخت سره زکوة ادا کوی د زړه په خوشحالی سره د زکوة پیسې راوباسی. واورنی والله دا بغیرد ایمان نه نه شی کیدی. او امانت ادا کونی.

دامانت د ادا کولو مطلب: د حضرت ابوالدرداء ؓ نه تپوس اوشوچه د امانت ادائیگنی څه مراد دې؟ ونی فرمائیل د جنابت غسل. نو الله ﷻ بنیادم باندې په خپل دین کښې د یوخیزدې نه علاوه امانت نه دې ورکړې^(۱) تفسیر ابن جریر کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د الله ﷻ دلاری قتل ټول گناهونه معاف کوی. ولې دامانت خیانت نه ختموی. دې خیانت کونکوته به دقیامت په ورځ وئیلې شی لارښنی د هغوی امانتونه ادا کړنی. دوی به جواب ورکړی ای الله د کوم ځای نه ئی اداکړو؟ دنیاخولاره درې خل به داسوال اوجواب کولې شی. بیا به حکم کولې شی چه دوی د دوی مورهاویه له بوخی فربتې به ورله دیکې ورکوی راگذار به ئی کړی. تردې چه هغوی به د دې بیخ ته اورسی نودوی ته به هم د دې امانت په شکل کښې د دوزخ اور په نظر راشی دوی به داواخلی پاس به راخیژی. کله چه غاړې له راوړسی نوپښه به ئی اوخوئیږی بیابه ورپریوخی اود دوزخ لاندې پورې به راگذارشی. بیابه ئی راولی اوبیابه ورپریوخی. همیشه به په دې عذاب کښې وی. امانت په اودس کښې هم شته اوپه مانځه کښې هم. امانت په خبرو اترو کښې هم دې اود دې ټولونه زیات امانت په دې خیزونو کښې دې چه چاسره د امانت په توگه کیخودې شی.

د حضرت براء ؓ نه سوال کولې شی چه دا ستارور عبدالله بن مسعود ؓ څنگه حدیث بیانوی؟ نو هغه دده تصدیق کوی چه اوتیک دې^(۲) د حضرت حذیفه ؓ نه روایت دې چه د رسول الله ﷺ نه مادوه احادیث اوریدلی دی. یوڅو ما په خپلو سترگو باندې اولیدل اود دویم دښکاره کیدو انتظار دې. یوڅو دا چه هغوی اوفرمائیل امانت دخلقو په جبلت کښې نازل شوې. بیا قرآن نازل شو بیا احادیث بیان شو بیا حضور ﷺ د امانت د اوچتیدو باره کښې اوفرمائیل انسان به اوده شی چه دهغه دزړه نه به امانت اوچت کړې شی اوداسې نښه به ئی پاتې شی لکه چه په پښه باندې چرته داور سروتکه راپریوخی. داسې به خلق لین دین اواخستل اوخرڅول کوی. خو تقریباً یوکس به هم ایماندار نه وی. تردې چه مشهوره به

(۱) ابوداؤد کتاب الصلاة بالمحافظة علی الصلوات: ۴۲۹، مجمع الزوائد: ۱/۴۷.

(۲) الطبری: ۲۰/۳۴۰ وسنده ضعیف بطوله واصل الحديث سنده حسن.

شی چہ فلانکی قبیلہ کنبی امانتداردی اوتردی پوری بہ وئیلی شی چہ داسپی خومرہ عقل مند خومرہ
 ہونیمار اود فراست والا دی سرہ د دی چہ دہغہ پہ زہ کنبی بہ د اوری د دانی برابر ہم ایمان نہ وی
 حضرت حذیفہ ؓ فرمائی چہ د دی نہ وړاندی خو بہ ما ہریوسرہ قرض دار کولو خکہ چہ کہ مسلمان
 وی نوہغہ بہ مالہ خپل حق پخپلہ راکری اوکہ یهودی نصرانی دی نواسلامی حکومت بہ نی مالہ
 راکوی. خواوس صرف فلانکی فلانکی تہ قرض ورکوم باقی مہی بند کړی دی. (۱)
 خلور خبری: مسند احمد کنبی د رسول اللہ ﷺ فرمان دی خلور خبری چہ پہ تاسو کنبی وی بیاکہ تولہ
 دنیا ہم وفات شی نوتاتہ ہیخ نقصان نشته. د امانت حفاظت او د خبرو اترو صداقت حسن اخلاق او
 حلال رزق. (۲)

د امانت قسم خورل: د حضرت عبد اللہ بن مبارک ؓ کتاب الزہد کنبی دی جبلہ بن سحیم حضرت زیاد
 سرہ وو اتفاقی د هغوی د خلی نہ پہ خبر وکنبی دا اووتل قسم دی د امانت پہ دی باندی حضرت زیاد
 ؓ پہ ژړا شو او دیر نی اوژل. زہ اوویریدم چہ مانہ چرتہ لویہ گناہ اوشوہ. ماوئیل خہ هغہ دا مکروہ
 گنرل؟ ونی فرمائیل او حضرت عمر بن خطاب ؓ خوبہ دا دیر مکروہ گنرلو اود دی بہ نی منع فرمائیلہ.
 ابوداؤد کنبی دی رسول اللہ فرمائی هغہ زمونہ نہ نہ دی خوک چہ د امانت قسم اوخوری (۳) امانت داری
 کوم چہ حضرت آدم ؑ اوکړو د دی بہ دانتیجہ وی چہ منافق بنخې اوسپی او مشرک بنخې اوسپی
 یعنی هغہ چہ پہ ظاہرہ مسلمان اوپہ باطن کنبی کافر وو او هغہ چہ دننہ او بہر ټول کافر دی هغوی تہ
 خوبہ سختہ سزا ملاویری اوپہ مؤمنانو بنخو اوسرو باندی بہ د اللہ ﷻ رحمت نازل شی. خوک چہ اللہ ﷻ
 اود هغہ فربتی اود هغہ رسولان منی اود اللہ ﷻ رشتونی فرمان برداروی اللہ ﷻ بنسونکی او مہربان دی.
 (الحمد لله) د سورت احزاب تفسیر ختم شو.

آیاتونہ	سورة سبا مکية وهي اربع وخمسون آية وست ركوعات	رکوع گانہ
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵۳	شروع کوم پہ نوم د اللہ چہ دیر مہربان زیات رحم کونکي دی	①
	اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا	
	تولہ ثناء اللہ لره ده هغه اللہ چي هغه لره دی هغه خہ چي په آسمانونو کنبی دی او هغه خہ	
	ټول تعریفونه صرف یو اللہ ﷻ لره دی چي دهر هغه خہ مالک دی چي په آسمانونو	
	فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ	
	چي په زمکه کنبی دی او هغه لره ده ثنا په آخرت کنبی (هم) او هغه خاوند د حکمت دی	
	اوزمکه کنبی دی په دنیا او آخرت کنبی ټول تعریفونه هغه لره دی او هغه صاحب د حکمت اوپہ	

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب رفع الامانة: ۶۴۹۷، صحیح مسلم: ۱۴۳، ترمذی: ۲۱۷۹، ابن ماجه: ۲۰۵۳، احمد: ۵/۳۸۳، ابن حبان: ۶۷۶۲، بیہقی: ۱۲۲/۱۰.

(۲) احمد: ۱۷۷/۲.

(۳) ابوداؤد کتاب الايمان والنذور باب كراهية الحلف بالامانة: ۳۲۵۳، وسنده صحیح، ابن حبان: ۱۳۱۸، احمد: ۵/۳۵۲.

الْخَبِيرُ ① مَا يَكْبُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يُخْرِجُ

او خبردار دی | معلوم دی هغه ته | هغه څه | چی ننوخی | په زمکه کښی | او هغه | چی رااوژی |
هر څه خبر دی | هغه ته ټول معلوم دی | هر هغه څه کوم چی زمکه کښی ورننوخی | او هر هغه څه کوم

مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ②

دهغې نه | او هغه | چی نازلېږی | د آسمان نه | او هغه | چی خپژی | په هغې کښی |
چی ترې بهر راوخی | او کوم چی د آسمان نه راکوزېږی | او کوم چی آسمان ته خپژی

وَهُوَ الرَّحِيمُ ③ الْغَفُورُ ④

او هغه رحم کونکې | بښونکې دی |

او هغه ډیر رحم کونکې ډیر زیات بښونکې دی |

قوله تعالى:- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

ټول تعریفونه هم د الله ﷻ د پاره دی:- د دنیا او آخرت ټول نعمتونه او رحمتونه د الله تعالی د طرف نه
دی. د ټولو حکومتونو حاکم هم هغه یو دی. د دې د پاره د هر قسم او هر یو تعریف او ثنا مستحق هم هغه
دی. هم هغه معبود دی او دهغه نه بغیر بل څوک د عبادت لائق نشته. هم دهغه د پاره د دنیا او آخرت حمد او
ثنا ضروری ده او هم د هغه حکومت دی او هم د هغه طرف ته به ټول واپس کولې شی. په زمکه او
آسمان کښی چه څه دی ټول د هغه ماتحت دی څومره چه هم دی ټول د هغه غلامان دی. هم د هغه په
قبضه کښی دی. په ټولو باندې تصرف هم دهغه دی. لکه چه بل آیت کښی دی ﴿وَأَن لَّنَا لِالْآخِرَةِ وَالْأُولَى﴾
( ) په آخرت کښی به هم د هغه تعریفونه وی. هغه په خپلو ټولو افعالو اقوالو او تقدیر ټولو کښی د حکمت
والا دی او داسې خبردار دی چه د هغه نه هیڅ یو څیز پټ نه دی د چانه چه یوه ذره پټه نه ده څوک چه په
خپلو احکامو کښی حکیم څوک چه دخپل مخلوق نه خبردار څومره څاڅکی چه د آسمان نه د باران زمکې
ته څی څومره دانې چه په هغې کښی کرلې شی دهغه د علم نه بهرنه دی. کوم چه د زمکې نه راتوکېږی
راوخی هغه هم هغه پیژنی دهغه د محیط وسیع او بی حساب علم نه یو څیز هم لرې نه دی. د هر یو څیز
شمیر کیفیت او صفت هغه ته معلوم دی. د آسمان نه چه کوم باران راوړېږی د هغې د څاڅکو شمیر هم د
هغه په علم کښی محفوظ دی. کوم رزق چه دهغه ځای نه راکوزېږی. دهغه په علم سره چه کوم نیک
اعمال پورته آسمان ته خپژی هغه هم د هغه په علم کښی دی. هغه په خپلو بندیگانو باندې پخپله د دې
نه هم زیات مهربان دی په دې وجه د هغوی د گناهونو نه د خبریدو سره هغوی له زرسزا نه ورکوی بلکه
مهلت ورکوی چه هغوی توبه اوباسی اوبدی پرېږدی د رب طرف ته رجوع او کړی. بیا غفور دی د پخوا
بنده تپت شو وئې ژړل د پخوانی بښنه او کره معاف ئی کړو توبه کونکې رټلې نه شی توکل کونکې
نقصان نه شی او چتولې.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا

| او وائی | هغه کسان | چی کافران دی | ولی نه راخی مونږ ته |

| او کافران وائی چې په مونږ به

السَّاعَةُ ط قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمُ

قیامت | ورته اووایه | اچی هو | قسم دے پہ رب زما | اچی خامخا به راخی تاسوته |
دقیامت نه راخی | (اٹی پیغمبره) ته ورته اووایه چي ولي به نه راخی ؟ | زما دے پہ رب قسم وی

عِلْمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ

چی عالم دے پہ غیب باندے | نه پتیری | دهغه نه | په اندازه | دیوی ذری | په اسمانونو کنبی |
چی په غیبو عالم دے | اچی خامخا به راخی | دهغه نه په زمکه او اسمانونو کنبی یوه ذره هم پتیه نه ده |

وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ

اونه په زمکه کنبی | اونه وړوکی | دهغې نه | اونه لوی | مگر دی | په یو کتاب |
..... اوددی (ذری) نه وړوکی اونه ترې نه غټ خیز | خود اټول هرڅه په یو ښکاره کتاب

مُبِينٌ ط الَّذِينَ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا

ښکاره کنبی | دپاره ددې چي بدله ورکړي الله | هغه کسانوته | چي ايمان نې راوړې دې |
(لوح محفوظ) کنبی درج دی | د دې دپاره چي الله ﷻ هغه مومنانو ته اجر ورکړي

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ط أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

او عملونه کوي نيك | دا کسان چي دی | ده دپاره ددوی | ښانه | او رزق | عزتمند |
څوک چي نیک کارونه کوي | هم داهغه خلق دی | چي دوی دپاره مغفرت او دعزت روزی ده

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ

او هغه کسان | چي کوشش کوي | په ایتونو زمونږ کنبی | چي شکست ورکونکی دی هغې لره |
اودا هغه خلق دې کوم چي زمونږ د ایتونو د ناکامه کولو کوشش کوي | هغوی

أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٌ ط وَيَرَى الَّذِينَ

دا کسان چي دی | دې دپاره ددوی | عذاب | د عذاب دردناک نه | اووینی هغه کسان
ته به د (رنګ په رنګ) سختو نه ډګ دردناک عذاب ورکولې شي | او کومو خلقو

أَوْتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ

چی ورکړې شوي دي هغوی ته علم | اچی هغه کتاب | اچی نازل کړې شوي دي | تاته | د طرفه درب ستا نه
ته چي علم ورکړې شوي دي | هغوی پوهیږي چي کوم (کتاب) ستا درب طرفه په تانازل شوي دي

هُوَ الْحَقُّ لَا يَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ

چی هغه حق دی | او ښودنه کوي | لاري ته | د غالب | او ستائيلې شوي خدائي |
هغه رښتوني دي | اودا کتاب (خلقو ته) د غالب اود تعريفو لائق الله ﷻ لار ښائي |

قوله تعالى: - وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

قیامت حق دې او په دې باندې دالله ﷻ دخپل ذات قسم: پوره قرآن پاک کنبی درې آیاتونه دی چه کوم کنبی چه
دقیامت په راتلو باندې قسم خوړلوسره بیان فرمائیلې شوي دي. یو خوسورت یونس ﴿وَيَسْتَبِشُّونَكَ أَنتَ هُوَ﴾

قُلْ إِنِّي وَرَدَّيْتُ إِلَهُهُ الْحَقَّ ۖ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿۱﴾ (۱) خلق تانہ تپوس کوی چہ آیاد قیامت راتل حق دی؟ تہ دوی تہ اووایہ او او زما درب قسم هغه یقینا حق دی او تاسو الله تعالی مغلوب کولې نه شنی. دویم آیت هم دادې. اودریم آیت په سورت تغابن کښې ﴿زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ إِنَّا بِلَيْلٍ لَّتَبْعُنَّ ثُمَّ لَتَنْبُوْنَ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ (۲) (یعنی د کافرانو دا خیال دی چہ هغوی به د قیامت په ورځ نه شی را اوچتولې ته ورته اووایہ چہ اوزما درب قسم تاسو به خامخا را اوچتولې شنی. بیابه تاسو ته دخپلو اعمالو خبر درکړې شی اوداخو الله ﷻ ته ډیر آسان دی. نودلته نی هم د کافرانو انکار د قیامت نه ذکر کړو خپل نبی ﷺ ته نی دهغې قسمیه جواب اوخودلو بیاد دی نور تاکید کولو سره فرمانی چہ هغه الله ﷻ چہ عالم الغیب دی دچانه چہ یوه ذره پته نه ده هرڅه د هغه په علم کښې دی سره د دې که هډوکی سخا شی د هغې ذرې گډې وډې شی. خو هغه چرته دی؟ څومره دی؟ ټول هغه پیژنی. هغه د دې ټولو په راجمع کولو باندې قادر دی لکه څنگه چہ نی اول پیدا کړی دی هغه د هریو څیز پیژندونکې دی اوټول څیزونه هغه سره د هغه په کتاب کښې لیکلې شوی دی. بیا نی د قیامت د راتلو حکمت بیان کړو چہ ایماندارانو ته به د هغوی د نیکنی بدله ملاویری هغوی له به مغفرت اورزق کریم ورکولې شی. اوچاچہ د الله ﷻ د خبرو نه ضد اوکړو درسلانو نی اونه منل ډیر خرابې اوسختې سزاگانې به وی. نیکان مؤمنان به بدله او بدکاره کافران به سزا خوری. لکه چہ فرمانی دوزخیان او جنتیان یوشان نه دی. جنتی کامیاب او مقصد حاصلونکی دی.

قوله تعالی: - لَيَجْزِي الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ

د قیامت راتلو کښې حکمت: - یوبل آیت کښې دی ﴿أَمْ تَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ أَمْ تَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ۚ﴾ (۳) (یعنی مؤمن او مفسد متقی او فاجر برابر نه دی. بیانی د قیامت یوبل حکمت بیان کړو چہ ایماندار به هم د قیامت په ورځ د نیکانو بدله اودبدانوسزا گوری نودعلم القین نه به عین الیقین حاصل کړی او هغه وخت به وائی زمونږ د رب رسول ﷺ مونږ له حق راوړی وو. هغه وخت به ونیلې شی چہ داده هغه وعده کومه چہ رحمن کړې وه اورسلانو رښتیا رښتیا ونیلې وو. الله ﷻ خولیکلې ووچہ تاسو به د قیامته پورې اوسیرنی نواوس د قیامت هغه ورځ راغله او الله تعالی عزیز دی. یعنی اوچت د عزتونو والا دلوی حکومت والا ډیر عزت والا ډیره غلبې والا نه په هغه د چا وس اونه د چا زور هریو څیز دهغه په وړاندې ښکته اوعاجز. هغه د تعریف قابل دی پخپلو اقوالو افعالو شرع او فعل کښې دی ټولو کښې دهغه ټول مخلوق د هغه ثناخوان دی. جل وعلا.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُبَيِّنُ لَكُمْ	اَوَاثِي هَغِه كسان اچي كفر نې كړې دي ايا مونږه او ښايو تاسو ته ايو داسې سړې اچي خبر دركوي تاسو ته
اَوْ كَافِرَانِ (يُوبِل تَه) اَوُوئيل اچي راشني چي داسې سړې درته او ښايو اچي هغه درته دا خبر دركوي	اَوْ كَافِرَانِ (يُوبِل تَه) اَوُوئيل اچي راشني چي داسې سړې درته او ښايو اچي هغه درته دا خبر دركوي
اِذَا مَرَّكُمْ	اِذَا مَرَّكُمْ
كُلَّ مَرَّةٍ لَا	كُلَّ مَرَّةٍ لَا
اَنْتُمْ	اَنْتُمْ
لَفِي خَلْقٍ	لَفِي خَلْقٍ
كله چي ا ذري ذري كړې شي تاسو په كامل ذره كيدوسره نو بيشكه تاسو به خامخا په پيداوښت	
چي په څه وخت كښې به تاسو ريزه ريزه شني نو بيا به تاسو دوباره راپيدا كولې شي	

جَدِيدٌ

أَقْتَرَى

عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ

نوی کنبی (بیا راپیدا شی) | معلومه نه ده چی ایا تری | په الله پورې | دروغ | یا په ده
..... ایا ده په الله باندې دروغ جوړ کړی دی | او که لیونې شوې دي

حَنَّةٌ ۖ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ

لیونتوب دي | نه بلکه هغه کسان | چی ایمان نه راوړی | په آخرت باندې | په عذاب کنبی به وی
(په دې کنبی یوه هم) نه ده | بلکه کوم خلق چې په آخرت یقین نه ساتی | هغوی په عذاب کنبی او په

وَالضَّلِيلِ ۖ الْبَعِيدِ ۖ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ

او په گمراهی | لرې کنبی دی | ایا نه گوری دوی | هغې ته | چی مخکښی ددوی دی
اورده گمراهی کنبی پراته دی | ایا دوی آسمان او زمکې ته نه دی کتلی

وَمَا خَلَقَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ إِنَّ شَأْنَهُمْ خَفِيفٌ

او هغې ته | چی روستو ددوی دی | د آسمان نه | او د زمکې نه | که مونږه او غواړو او نوډوبه به کړو
چې ددوی نه وړاندې او روستو خواره شوی دی | که چېرې مونږ او غواړو نو دوی به

يَهُمُّ ۖ الْأَرْضَ أَوْ نَسُطُّ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ ۖ

دوی | په زمکه | یا به رااو غورزو | په دوی باندې | یوه ټوټه | د آسمان نه
په زمکه کنبی ښخ کړو | یا به په دوی د آسمان نه ټکړه راوغورزو |

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ

بیشکه | په دې کنبی | اخامخانبه ده | دپاره دهر بنده | رجوع کونکی |
بیشکه په دې کنبی دهغه بنده دپاره دعبرت نښه ده چې الله طرفته رجوع کوی

قوله تعالى: - وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ

په بیاراپاسیدو باندې د کافرانو ټوقې: کافران او ملحدان چه د قیامت راتلل محال گنړی او په دې باندې به نې
د الله د نښې څه پورې ټوقې کولې. دهغوی د کفر په کلماتو ذکر کولې شی چه هغوی به په خپل مینځ
کنبی ونیل واورنی په مونږ کنبی یو صاحب دې چه فرمائی چه کله مړه شو او خاورې شو او چوری چوری
او ذره ذره شو د هغې نه پس به مونږ راژوندی کولې شو نو ددې سړی باره کنبی خو دوه خیاله کیدې
شی. یا خودا چه په ښه هوش سره هغه په قصد سره د الله په ذمه یو دروغ وانی او کوم چه هغه نه دی
فرمائیلی دهغه طرف ته نسبت کولو سره وانی او که دا نه وی نو د هغه دماغ خراب شوی دی لیونې دي
بغیر سوچ او فکر چه څه نې په زړه کنبی راغله په ژبه باندې وراوخیژول ونی ونیل.
قوله تعالى: - بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ

د کافرانو د خبرې جواب او عقلی دلیل: - الله هغوی ته جواب ورکوی چه دا دواړه خبرې نه دي. حضور اکرم

رښتونی دې نیک دي لارموندونکي هوښیار دي دباطنی او ظاهری بصیرت والا دي. خوپه دوی څه
اوکړې شی چه دا منکر خلق او جاهلان د ناپوهنی نه کاراخلي. او په غوراو فکر سره د خبرې بیخ ته د
رسیدو کوشش نه کوی. یوانکارنی زده کړې دي چه هغه ځای په ځای اوبې ځایه استعمالوی. د کوم په
وجه چه حق خبره او نیغه لار دهغوی نه پاتې شی او ډیر لرې لارشی اوځی. آیا دهغه په قدرت کنبی تاسو

خه کمي گورني چاچه محيط اسمان اوبسيط يعني کولاوزمکه پيدا کړه؟ چرته چه خي نه داسمان سورې ختميرې اونه د زمکې فرش لکه چه ارشاد دې ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَبْدُوءُ ﴿١﴾ (مونږ اسمان په خپلو لاسونوسره جوړ کړو اومونږ د وسعت والا يو زمکه هم مونږ خوره کړه اوهم مونږ بڼه خورونکي يو.

دلته ئي هم اوفرمائيل چه وړاندې گوره اوروستوگوره ته دغه شان بنې طرف ته نظر اوکړه او کس طرف ته خيال اوکړه نوکولواو اسمان اوارته زمکه به په نظر راشي. د دومره لوي مخلوق خالق په دومره زبردست قدرتونو باندې قادر آيا ستاسو په شان وړوکي مخلوق فناکولوسره بيا په راپيدا کولوباندې قدرت نه لري؟ هغه خو قادر دې که غواړي نو تاسو به زمکه کښې ورځښ کړي يا به په تاسو اسمان رامات کړي يقيناستاسوظلم او گناه هم د دې قابله ده. خود الله ﷻ حکم اومعافي ده چه هغه تاسو ته مهلت درکړي دې. په چاکښې چه عقل وي په چا کښې چه د لري نه د کتلوماده وي په چاکښې چه د غور اوفکر کولو عادت وي په چاکښې چه د الله ﷻ طرف ته ټيټيدونکې طبيعت وي دچاپه سينه کښې چه زړه او په زړه کښې حکمت اوبه حکمت کښې نور وي نو هغه دا زبردست نښې ليدونه پس دهغه قادر مطلق اوخالق الله ﷻ په دې قدرت کښې هيڅ شک نه شي کولې چه د مرگ نه پس بيا راژوندي کيدل دي. د آسمانونو په شان تنبوان اود زمکو په شان فرش چه چا پيدا کړي دي هغه ته د انسان پيدا کول گران دي؟ چا چه هډوکي غوښه اوخرمن په اول ځل پيدا کړه هغه ته د سخا کيدواو ذره ذره کيدونه اوشيندلې کيدونه پس رايوځاي کول راپاسول اوکينول خه گران دي؟

هم دا ئي په بل آيت کښې اوفرمائيل ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ ۚ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ﴾ (٢) يعني چاچه آسمانونه اوزمکې پيدا کړې هغه د دوي په شان پيدا کولوباندې قادر نه دې؟ بې شکه قادردې بل آيت کښې دي ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (٣) يعني د انسانانو د پيدانش نه ډيرگران خود آسمانونواوزمکو پيدانش دې خواکثر خلق بې علمي کوي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا

اوبه تحقيق ورکړې وو مونږه

اوبيشکه مونږ داود

وَالطَّيْرِ

مَعَهُ

أَوَّيْ

بِجِبَالٍ

فَضْلًا

مِنَّا

دَاوُدَ

داود له اوطرفه خپل نه | فضل | اے غرونو | ايو کړئ آواز | دهغه سره | اومرغانو ته هم دا حکم دي

ته خپل نعمتونه ورکړي وو | او حکم مو کړې وو چې | ائي غرونو داود ﷺ سره تسبيح لولي

وَقَدَّرَ

سَيِّغَتِ

أَنْ أَعْمَلَ

الْحَدِيدَ ۚ

لَهُ

وَالنَّاسُ

اونرمه کړه مونږه | دپاره دهغه | وسپنه | چي جوړوه | زغري | او اندازه کوه |

اومرغانو ته هم دا حکم وو | اومونږ دهغه دپاره اوسپنه نرمه کړې وه | او حکم مو اوکړو | پوره پوره

(١) الذاريات: ٤٧-٤٨.

(٢) يس: ٨١. الخ

(٣) المؤمن: ٥٧.

فِي السَّرْدِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنَّي بِمَا تَعْمَلُونَ

په اوودلو کښې | او عمل کوئ | نیک | بیشکه زه | په هغه کارونو | چي کوئ نې تاسو

زغري جوړوه | اود کړو جوړولو اندازه مقرر کړئ | اوښه عملونه کوئ | بیشکه زه ستاسو عملونه

بَصِيرٌ ۝

لیدونکي یم |

وینم گورم |

قوله تعالى: - وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا

د حضرت داود عليه السلام فضیلت :- الله تعالی بیان فرمائی چه هغه په خپل بنده اورسول حضرت داود عليه السلام باندې دنیاوی او اخروی رحمت نازل کړو نبوت ئی هم ورکړو بادشاهی ئی هم ورکړه لښکرې سامانونه طاقت او قوت ئی هم ورکړو بیانی یوه پاکه معجزه داهم ورکړه یو طرف ته د حضرت داود عليه السلام د الله تعالی ذکر په خوږ آواز سره شروع کړو نوبل خوا مرغنی او غرونه هم په وجد کښې راغله. غرونو هم په آواز سره آواز ملاو کړو اود الله تعالی حمد او ثنائی شروع کړه. مرغو خپلې وزرې خوزول پریخودل او په قسم قسم ښکلې ښکلې آوازونو کښې د خپل رب د وحدانیت سندري و نیل شروع کړې. په صحیح حدیث کښې دی چه دشپې حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه د قرآن پاک تلاوت کولود کوم په اوریدو چه د الله تعالی رسول صلی الله علیه و آله اودریدو. د دیروخت پورې اوریدو بیا ئی اوفرمائیل ده ته د حضرت داود عليه السلام د آواز څه حصه ملاو شوې ۱ د ابو عثمان نه دی بیان دې والله مونږ د حضرت ابوموسی رضی الله عنه د آواز نه خوږ آواز چرته د باجې هم نه دې اوریدلې (اوبی) معنی په حبشی ژبه کښې داده چه تسبیح بیان کړه. خوزمونږ په نیز په دې کښې د نور غورهم ضرورت دې. د عربو په لغت کښې دا لفظ د ترجیع په معنی کښې موجود دې نو غرونو او مرغوته حکم کیږی چه هغوی دې د حضرت داود عليه السلام د آواز سره خپل آواز هم ملاو کړی د تاویب یوه معنی د ورځې د تگ هم راځی.

لکه چه (سری) معنی د شپې تگ ته وائی خودامعنی دلته څه ډیر ښه مناسبت نه لری دلته خو هم دا مطلب دې چه د حضرت داود عليه السلام د تسبیح په آواز کښې تاسو هم خپل آواز ملاو کړئ او په خوش آوازی سره درب حمد بیان کړئ. او په هغه باندې د افضل اوشو چه دهغه دپاره اوسپنه نرمة کړې شوه. نه هغه ته اوسپنه په بهتښی کښې د اچولو ضرورت اونه په سټیکونو باندې دوهلو ضرورت. په لاس کښې راتلو سره به داسې شوه لکه تار (۲) اوس به د دې اوسپنې نه د الله تعالی په حکم پخپله زغري جوړولې بلکه داهم ونیولی شوی دی چه په دنیا کښې د ټولونه اول زغره هم هغوی جوړه کړې وه (۳) هره ورځ به ئی یوه زغره جوړوله او په شپږ زره درهمه به خرڅیدله. دوه زره به ئی د کور د خرچې دپاره کیخودلې څلور زره به ئی د خلقو په خوراک څښاک کښې خرچ کولې. د زغري جوړولو ترکیب پخپله الله تعالی ورخودلې وو چه ټیک ټیک کړئ ساته او حلقې وړې مه ساته چه ټیک نه کیښی ډیرې لوڼې نه وی چه سستې شی. بلکه په ناپ تول او په صحیح اندازه باندې کړې او حلقې وی.

د داود عليه السلام فرشتې سره ملاقات او دهغه نه تپوس یوخل الله تعالی یوه فرښته په انسانی شکل کښې نازله کړه. د حضرت داود عليه السلام هغې سره ملاقات اوشو. نوچه څنگه به ئی د نورو نه تپوس کولو هم داسې دهغه

^(۱) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرين باب استحباب تحسین الصوت بالقرآن: ۷۹۳، حد: ۳۴۹/۵، بیهي: ۲۳۰/۱۰.

^(۲) الطبری: ۳۵۹/۲۰.

^(۳) الطبری: ۳۵۹/۲۰.

نه هم تپوس اوکړو. هغه وئیل چه داؤد عليه السلام خو ډیر ښه سړې دې خوکه یوه کمی په کښې نه وه نو کامل به وو. هغه په ډیر شوق سره تپوس اوکړو چه هغه څه؟ چه هغه خپل بوج دمسلمانانو په بیت المال باندې اچولې دې. پخپله هم د دې نه اخلی او خپل بال بچ باندې هم د دې نه خوری. دحضرت داؤد عليه السلام په زړه کښې خبره کیناسته چه داسې تیک وائی. هم هغه وخت الله تعالی ته ښکته شو او سوال اوزاری شروع کړه اودعائی اوکړه چه ای الله ماته څه داسې کارروزگار اوښائی په کوم سره چه زما خټیه ډکیرې ماته دڅه جوړولو چل اوښایه په کوم سره چه زه دومره حاصلوم چه هغه ماله اوزما بال بچ له کافی وی. الله تعالی هغه ته زغړې جوړول اوخودل اوبیائی په خپل رحمت سره اوسپنه دهغه دپاره بالکل نرمه کړه. د ټولو نه اول زغړې هم هغه جوړې کړې دی. یوه زغړه به ئې جوړوله اوخرخوله نودهغې گټه به ئې درې حصې کوله. یوه حصه به ئې دخپل خوراک څښاک د پاره یوه د صدقه کولود پاره او یوه به ئې پریخودله چه د دویمې زغړې جوړولو پورې دالله تعالی بند یگانوته ورکول.

داؤد عليه السلام بې انتها خوازی: حضرت داؤد عليه السلام ته ذکر ورکړې شوې وو هغه بې مثال وو د الله تعالی کتاب لوستلو ته به کیناستو آواز وتلوسره به مرغئی ځناور خاوری غرونه اوکانړې هرڅه په وجدکښې راتلل اوهریوڅیز به په سکون او صبرسره د محویت په عالم کښې دهغوی په آواز سره اثراخستونکې جوړیدواوپه کتاب الله کښې به مشغول شو. شیطانانو ټولې باجې د حضرت داؤد عليه السلام د ذکر نه ویستې دی. دهغوی دبې مثاله خوږ آواز دا ټول څیزونه نقلونه دی. خپل دا نعمت بیانولو سره حکم ورکوی اوس تاسوله هم پکار دی چه نیک عمل اوکړنې زما د فرمان خلاف اونه کړنې. داډیره خرابه خبره ده چه د چا دومره بې حسابه احسان وی اود هغه حکم منل پریردی زه ستاسو د عملونوساتندونکې یم ستاسوهیڅ یو عمل لوی وړوکی نیک اوبدمانه پټ نه دي.

وَلَسْلَيْتَنَ	الرَّيْحَ	عُدُوَهَا	شَهْرَ
او دپاره دسليمان تابع کړه مونږه هوا دصبا مزل دهغې هوا دیوې میاشتي هومره وو			
او مونږه هوا دسليمان <small>عليه السلام</small> تابع کړې وه چي سحر به ئې هم دمياشتي هومره			
وَرَوَّاحَهَا	شَهْرَ	وَأَسْلَنَّا	لَهُ عَيْنَ
او دمانښام مزل دهغې هوا دمياشتي دلاري هومره وو او اوبیوله مونږه دپاره دهغه چینه			
مزل کولو او دمانښام به ئې هم دمياشتي هومره مزل کولو او مونږه دهغه دپاره دويلې شوې تانبې چینه			
الْقَطْرِ	وَمِنَ الْجِنِّ	مَنْ	يَعْمَلُ
دویلی کړې شوی تانبې او تابع کړل مونږه دهغه دپاره دپیریانو نه هغه څوک چي کار به ئې کوو			
جاري کړې وه او بعضې پیریان داسې وو چي دهغه په وړاندې به ئې دالله <small>تعالی</small> په حکم کار خدمت کولو			
بَيْنَ يَدَيْهِ	بِأَذْنِ رَبِّهِ	وَمَنْ يَزِغْ	مِنْهُمْ
په مخکښی دهغه په حکم درب خپل سره او چاچي به مخ واړوو دهغوی نه دحکم زمونږ نه			
او که چرې په هغوی کښې به چا زمونږ دحکم (یعنی اطاعت دسليمان) نه کوو شو (نافرمانی اوکړه)			
نُزُقَهُ	مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ	يَعْمَلُونَ	لَهُ
نو ځکوو به مونږ هغه ته اخوند دعذاب اوور جوړول به هغوی دپاره دهغه			
نومونږ به هغه ته دجهنم د عذاب مزه اوځکوو دې پیریانو به د حضرت سليمان <small>عليه السلام</small> دپاره دده			

مَا يَشَاءُ	مِنْ فَحَارِبٍ	وَتَهَائِيلَ	وَجَفَانَ
هغه خیزونہ چی غوبنسل به هغه دنگ دنگ محلونہ او تصویرونہ اولوی لوئی			
دمرضی خیزونہ جوړول لکه دنگ دنگ خایونہ او تصویرونہ او دتالاب غوندي لوئی لوئی خانکونہ			
كَالْجَوَابِ	وَقَدْ وَرَّسِيَّتْ	إِعْمَلُوا	أَلْ دَاوُدَ شُكْرًا
پشان دتالاب او دیگونه په یو ځای پراته درانه عمل کوی له آل داود دشر			
اولوئی لوئی دیگونه چې (هم په یو ځای به) پراته وو ائی دداؤد <small>عليه السلام</small> کورنی (دالله <small>تعالی</small>) شکر اوباسی			
وَقَلِيلٌ	مِّنْ عِبَادِي	الشَّكُورُ	
اولې دی دبندهگانو زمانه شکر ایستونکی			
او زما په بندهگانو کښې شکر کونکی ډیر کم دی			

قوله تعالى: - وَلَسْلَيْمَنَ الرِّيحَ غَدًا هَاشِرًا وَرَوَّاحَهَا شَهْرًا

په حضرت سلیمان عليه السلام باندې د الله تعالی انعامونه: - په حضرت داؤد عليه السلام باندې چه کوم نعمتونه نازل کړي وود هغې بیان کولونه پس دهغه څوئ حضرت سلیمان عليه السلام باندې چه کوم نعمتونه نازل کړي وو دهغې بیان کولې شی چه دهغه دپاره ئی هواد حکم منونکې جوړه کړې وه. دپوره میاشتي فاصله به ئی سحر سحر وهلي وه اودومره فاصله به ئی ماښام وهله. مثلاً ددمشق نه ئی تخت سره دفوج اوسامانونو راوالو زولو او په لږ ساعت کښې اصطخر ته اورسولو چه دتیز سور د پاره هم د پوره میاشتي سفردې. دغه شان ماښام د هغه ځای نه تخت والوتلو او هم ماښام کابل ته اورسیدو (د تانبې داوبو په شان الله تعالی د هغوی دپاره چینې روانې کړې وې په کوم کار کښې په کومه طریقه اوبه کوم وخت کښې چه غوبنسل بې دڅه تکلیف نه اخلئ. دا تانبه هم د هغوی د وخت نه په کار کښې راغلې ده. دسدي عليه السلام قول دي چه تر دریو ورځو پورې بهیدله.

د پیریانو او انسانانو قسمونه: - پیریان ئی د هغوی په ماتحتی کړل. څه چه به هغوی غوبنسل خپل وړاندې به ئی ترې کارونه اخستل. اوبه هغوی کښې چه به کوم یو پیری د حضرت سلیمان عليه السلام د حکم تابعداری نه کوله زر به ئی په اور کښې سوزولو. ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د پیریانو درې قسمه دی یود وزرو والا یو قسم د مار په شان اووانی چه دریم قسم هغه دي چه په سورلو باندې سوریږي کوزیږي وغیره. داحديث ډیر غریب دي. د ابن انعم عليه السلام نه روایت دي چه د پیریانو درې قسمه دی د یود پاره خو عذاب او ثواب دي یو قسم د زمکه او آسمان په مینځ کښې الوزی اویوماران اوسپی دي. دانسانانو هم درې قسمونه دی یوهغه کومو ته چه به الله تعالی دعرش دسوری لاندې ځای ورکوی. په کومه ورځ چه به بغیر دهغه سوری نه بل سوري نه وی. اویو قسم په مثال د څاروو دی بلکه د دوی نه هم ډیر خراب اودریم قسم په انسانی صورتونو کښې شیطانې زړه لرونکې حسن عليه السلام فرمائی چه پیري د ابلیس داوالدنه دي او انسان د حضرت آدم عليه السلام د اولادنه دي. په دواړو کښې مؤمن هم دی او کافر هم په عذاب او ثواب کښې دواړه شریک دی په دواړو کښې ایماندار ولی الله دی. دواړو کښې بې ایمانه شیطان هم دی.

د محارِب معنی: - (محارِب) وائی بهترین عمارت ته د کور بهترین حصی ته د مجلس د صدارت ځای

تہ پہ قول د مجاہد رحمۃ اللہ علیہ ہغہ عمارتونو تہ چہ د محل نہ نی کمہ درجہ وی۔ ضحاک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی جمات تہ۔ قتادہ رحمۃ اللہ علیہ وائی چہ لویو لویو محلونو اوجماتونہ تہ۔ ابن زید وائی کورتہ۔ (تمائیل) وائی تصویرونو تہ دا د تانبہ وو د قتادہ رحمۃ اللہ علیہ پہ قول دا د خاوری او شیشی وو۔ (جواب) جمع دہ د (جایہ) جایہ ہغہ حوض تہ وائی پہ کوم کنبی چہ اوبہ راخی دا پہ مثال د تالاب وو۔ ڊیر لوی لوی خانکونہ وو دے د پارہ چہ د حضرت سلیمان علیہ السلام د فوج دپارہ ڊیر خوراک پہ یوخل تیاریدی شو اود ہغوی پہ وړاندې راوړې شو۔ او کلک کړې شوی دیگونہ چہ د دروندوالی پہ اخواد یخو اکولی نہ شو۔ ہغہ تہ اللہ تعالی فرمائیلې وو ماچہ ناتہ د دین اودنیا کوم نعمتونہ درکړی پہ دے باندې زما شکر ادا کړہ۔ شکر مصدر دے بغیرد فعل نہ یامفعول لہ دے۔ او پہ دواړو تقدیرونو باندې پہ دے دلالت دے چہ شکر څنگہ پہ کوم قول اوارادہ سرہ کیرې پہ فعل سرہ ہم کیرې۔ لکہ یو شاعر وائی:

افادتکم النعماء منی ثلاثة
یدی ولسانی والضمیر المحجبا

پدے کنبی ہم شاعر د نعمتونو شکر پہ دریوارو طریقو سرہ منی۔ فعل سرہ ژبې سرہ اوزرہ سرہ۔ د حضرت ابو عبد الرحمن سلی رحمۃ اللہ علیہ نہ روایت دے چہ مونخ ہم شکر دے او روزہ ہم شکر دے اونیکن عمل کوم چہ تہ داللہ تعالی دپارہ اوکړې ہم شکر دے اود ټولونہ غورہ شکر حمد دے (۱) محمد بن کعب قرظی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی شکر داللہ تعالی تقوی اونیکن عمل دے۔ آل داؤد بہ دواړہ قسمہ شکر ادا کولو۔ قولاً ہم اوفعلاً ہم۔ ثابت بنانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی حضرت داؤد علیہ السلام پہ خپل بال بچ اولاد اوبنځوباندې داسې د وختونو پہ پابندنی سرہ نفل مونخ تقسیم کړې وو چہ هر وخت بہ څوک نہ څوک پہ مانځہ کنبی مشغول ښکاریدو۔ بخاری اومسلم شریف کنبی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی اللہ تعالی تہ د ټولونہ خوښ د حضرت داؤد علیہ السلام مونخ وو۔ هغوی بہ نیمہ شپہ اوده کیدل دریمہ حصہ شپہ بہ نی قیام کولو اوشپږمہ حصہ بہ اوده کیدو۔ دغه شان د ټولو روزونہ د اللہ تعالی خوښې روژې ہم د هغہ وې۔ هغوی بہ یوہ ورځ روزہ وه او بلہ ورځ بغیر روژې۔ پہ هغوی کنبی یوہ خوی داهم وه چہ دښمن سرہ د جہاد پہ وخت نی مخ نہ اړولو (۲) ابن ماجہ کنبی دی د حضرت سلیمان علیہ السلام موربې بی هغوی تہ اوفرمائیل گرانہ بچې د شپې ډیر مه اوده کیرہ۔ د شپې ډیر خوب انسان د قیامت پہ ورځ فقیر جوړوی (۳)

ابن ابی حاتم کنبی پہ دے موقعہ باندې د حضرت داؤد علیہ السلام یو اوږد حدیث نقل دے۔ ہم پہ دے کتاب کنبی داهم روایت دے چہ حضرت داؤد علیہ السلام د اللہ تعالی پہ حضور کنبی عرض اوکړ وای رب العالمین ستا څنگہ شکر ادا کړم شکر کول خو پخپلہ ستا یونعمت دے۔ جواب ملا وشود داؤد علیہ السلام اوس تا زما شکر ادا کړو کله چہ تا داوپیژندل چہ دا ټول نعمتونہ ہم زما د طرف نہ دی۔ بیاد یوې واقعہ خبر ورکولې شی چہ بندیگانو کنبی شکر کونکی بندیگان ډیر کم دی۔

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ

ايس هر کله چي احکم اوکړو مونږه اږه هغه باندې

ا نوځه وخت چي مونږ په هغه دمرگ

(۱) الطبری: ۳۶۹/۲۰.

(۲) صحيح بخاری كتاب احاديث الانبياء باب احب الصلاة الى الله صلاة داؤد: ۳۴۱۹-۳۴۲۰، صحيح مسلم: ۱۱۵۹، ابو داؤد: ۲۴۴۸، السنن الكبرى: ۱۳۲۷، ابن ماجه: ۱۷۱۲، ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب ماجاء في قيام الليل: ۱۳۳۲.

الْمَوْتِ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ

دمرگ | نو خبر نه کړل هغه پیریانو لره | په مرگ دهغه باندې | مگر | وینه دزمکې | حکم جاری کړو | نو هغوی ته بل چانه خویو وینه (چینجی) دمرگ پته ورکړه

تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ

چی خورله ئې | همسا دهغه | پس هر کله چی | راپریوتو هغه | نو پوهه شول | پیریان | چی دهغه همسا ئې خورله | نو څه وخت چی هغوی راپریوتلو | نو پیریانوته ښکاره شوه

أَنْ لَّوْكَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبِ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ

که چری وې هغوی | چی پوهیدلې | په غیبو باندې | نو وخت به نه وو تیر کړې هغوی | په عذاب | که چری مونږ دغیبو په کارونو خبر وې | نو په دې ذلیل عذاب کښې به (دومره موده)

الْمُهِنِ

سپکونکي کښې |

نه تیروله

قوله تعالى:- فَلَمَّا قُضِيَنا عَلَيْهِ الْمَوْتِ

د حضرت سلیمان عليه السلام ذکر:- دلحضرت سلیمان عليه السلام دمرگ کیفیت بیانولې شی اودا هم چه کوم پیریان دهغوی دحکم لاندې کار روزگار کولو هغوی ته ددوی مرگ څنگه معلوم شو هغه دمرگ نه پس هم لرگي ته اډه وهلې ولاړ وو اودوي هغه ژوندې گنړلوسرټیتې په سختو سختو کارونو کښې مشغول وو. مجاهد رضي الله عنه وغيره فرمانی چه تقریبا یو کال داسې تیر شو. دکوم لرگي په ډاډچه هغه ولاړ وو کله چه هغه وینواو خورلواو هغه ډډشو نو هغوی راپریوتل. اوس پیریانواو انسانانوته دهغوی دمرگ پته اولگیده. ددغه وخت پورې نه پیریانوته اونه انسانانو ته د دې خبرې یقین وو په دوی کښې یوهم په غیبوباندې پیژندونکي نشته.

یو منکر روایت:- په یومرفوع منکر اوغریب حدیث کښې دی خوتحقیقی خبره دا ده چه د دې مرفوع کیدل ټیټ نه دی فرمانی حضرت سلیمان عليه السلام چه به کله مونږ کولو نوخپلې مخې ته به نی یوه ونه لیدله دې نه به نی تپوس کولو چه ته څنگه ونه نی؟ ستانوم څه دې؟ هغې به خودل. هغه به دا په استعمال کښې راوستله. یوخل هغوی دغه شان په مانځه اودریدل اووننه نی اولیدله نو تپوس نی ترې اوکړو ستا نوم څه دې؟ هغې ونیل خروب. تپوس نی اوکړود څه د پاره نی؟ ونیل د دې کور د تباهنی د پاره. بیا هغه دعااوکړه چه یاالله زما دمرگ خبر پیریانوته مه ورکوه دې د پاره چه انسانانوته یقین پیداشی چه پیریان په غیبوباندې نه پوهیږی. اوس هغوی په یولرگی باندې ډډه اولگوله او اودریدو اوپیریانوته نی گران گران کارونه حواله کړه. دهغوی وفات اوشو خود لرگی په امداد باندې هغه هم داسې ولاړو. پیریانو به کتل اودائی گنړل چه هغه ژوندې دې. په خپل خپل کار کښې لگیاوو یوکال پوره شو او وینو دغه لرگي خورلو د پوره کال په تیریدوباندې نی دغه لرگي اوخوړلو اوس سلیمان عليه السلام راپریوتلو او انسانانو ته پته اولگیدله چه پیریان په غیبونه پوهیږی. گنی ټول کال به په دې مصیبت کښې اخته نه وو. خود دې راوی عطاء بن مسلم خراسانی په بعضی احادیثو کښې نکارت وو.

بل روایت: د بعضی صحابہ کرامو نہ روایت دی چہ سلیمان ؑ عادت و وجہ هغوی به کال په کال دوه دوه کاله یا کموزياته موده په مسجد قدس کښې اعتکاف ته کیناستو په آخری ځل دوفات په وخت کښې هم هغوی په مسجد بیت المقدس کښې وو. هر سحر به یوه ونه دهغوی په وړاندې رابښکاره کیده هغوی به د دې نه د نوم تپوس کولو دکار تپوس به نئ کولو او هغې به خودل نو هغوی به هم په دې کار کښې اخستله. آخريوه ونه ښکاره شوه کومې چہ خپل نوم خروبه او خودلو ونئ ونیل ته د څه مطلب دپاره نئ؟ ونئ ونیل د دې جومات د وړانلودپاره حضرت سلیمان ؑ پوهه شو ونئ فرمائیل چہ زما په ژوند کښې خودا جومات وړانیدې نه شی. خوته زما د مرگ او وړانیدود پاره نئ. هغوی دا په خپل باغ کښې اولگوله. د جومات په مینځ کښې د یولرگی په ډاډباندې اودریدو او مونځ نئ شروع کړو. هم هلته وفات شو. خوچاته د دې علم اونه شو. شیطانانو ټولو خپل کار کولو چہ هسې نه مونځ سستی او کړو او د الله تعالی رسول ﷺ راشی نومونږ ته به سزا راکړی. دوی دمحراب وړاندې روستوراغله په دوی کښې یو ډیرلوی حرامی شیطان وو هغه ونیل گورنئ په دې کښې خو وړاندې روستوسوړې دی که زه د دې ځای نه واخله ترهغه ځای پورې لارشم نوزما طاقت به اومنئ؟ نو هغه لارو اوراوتلو. دلته د سلیمان ؑ واز رانغلو. کتلې خونئ شونه ځکه چہ سلیمان ؑ ته به نئ یونظرکتل اومړه کیدل به. خود ده په زړه کښې څه خیال شان تیرشو هغه بیاجراءت اوکړو اوجومات ته لارو. ونئ کتل چہ هلته په تلوسره هم هغه اونه سوزیدو نود هغه همت نور هم زیات شو. هغه پویونظرسره هغه ته اوکتل نو چہ ونئ. کتل هغه راپریوتلو اوفات شوې وو. اوس راغلو اوتولوته نئ خبر اوکړو خلق راغله محراب نئ اوکنستلونو واقعی دالله ﷻ پیغمبرنئ ژوندې اونه لیدلو. هغوی نئ دجومات نه راوویستل. دوفیات دمودې دعلم حاصلولو دپاره هغوی دا لرگې وینوته وړاندې واچولو. د یوې شپې ورځې پورې چہ وینودا څومره اوخوړلو هغه نئ اوکتلونواندازه نئ اولگوله اومعلومه نئ کړه چہ د هغوی د وفات پوره کال شوې وو. ټولو خلقوته معلومه شوه چہ دې پیریانو به ځان خودلو چہ دوی په غیبوباندې پوهیږی دا صرف دهوکه وه. گنئ ټول کال ولې په مصیبت کښې اخته وو. د هغه وخت نه پیریان د وینوچینجوتنه اوبه اوخاوره راوړی. لکه چہ د هغوی شکریه اداکوی دانی هم ونیلې وو که چرې تاسو څه خوراک څښاک کولونو مونږ به تاسو ته د ښه نه ښه خوراک رارسولو. خودا خبرې ټولې دبنی اسرائیلو د عالمانودی په دې کښې چہ کومې دحق مطابق دی هغه قبولی اوچہ دحق خلاف وی نومردود. د دواړو نه جداشنئ هغه نه د تصدیق قابلې دی اونه د تکذیب. والله اعلم.

بل روایت: د حضرت زیدبن اسلم نه روایت دی چہ سلیمان ؑ ملک الموت ته ونیلې ووزما دمرگ به ماته لږ شان وړاندې وانې. حضرت ملک الموت هم داسې اوکړه نو حضرت سلیمان ؑ په پیریانو باندې یو د بغير دروازي د شیشې مکان جوړولو حکم اوکړو اوپدې کښې نئ په یولرگی باندې ډډه اولگوله او مونځ نئ شروع کړو اودا هرڅه د مرگ د ویرې نه وو. حضرت ملک الموت هم په خپل وخت راغلو اوروح نئ ترې قبض کړو. بیادلرگی په ډډه وهلوباندې هغه هم دغه شان یو کال ولاړوو. پیریانو به د اخواديوخوا نه کتلواو هغه نئ ژوندې گنړلو اود هغه د ویرې په خپلو کارونو کښې مشغول وو. خوچہ کوم چینجی د هغوی لرگې خوړولو نو چہ نیم نئ اوخوړولو نو لرگی بوج برداشت نه کړې شو او هغوی راپریوتل پیریانوته د هغوی د مرگ یقین اوشو او اوختیدل. د نورو هم ډیرو سلفونه دا روایت دي.

آیة

فِي مَسْكِنِهِمْ

لِسَبَا

لَقَدْ كَانَ

نښه |

| په تحقیق سره وه | دپاره دسبا قوم | په کورونو دهغوی کښې |

| ..... بيشکه دسبا دقوم دپاره ددوی په آبادی کښې (دالله ﷻ) نښې وې | چې

جَنَّتٍ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا

دوہ باغونہ | بنی طرفتہ | او گس طرفتہ | خورئ | درزق | ادرب خپل نہ | او شکر اوباسی
ددې بنی او گس طرفتہ دوہ باغونہ (خواره) ووا | اجازت ووچی | درکړې رزق خورئ | او دهغه شکر اوباسی

لَهُ بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ ۝ فَاَعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا

دهغه | وطن دې | پاک | او رب دې | ببونکې | پس مخ واپوړو هغوی | پس اولیرو مونږه
دا (ستاسو ښار) پاکیزه ښار دې | او (ستاسو رب) ببونکې رب دې | نو هغوی زمونږه د حکم نه مخ واپوړلو نو مونږه

عَلَيْهِمْ سِيلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ

په هغوی باندې | سیلاب د بند | او بدل ورکړو مونږه هغوی ته | دوو باغونو د هغوی سره |
هغوی باندې د زور سیلاب راپریښودو | او دواړو اړخونو د (گورو) باغونو په بدل کښې مو ورته داسې باغونه

جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِیْ اُكْلٍ خَمِطٍ وَاَثَلٍ وَشَیْءٍ مِّنْ سِدْرٍ

دوہ باغونه نور | خاوندان | د میوې | بې مزې (ترخې) | او د جاوکی ونې | او څه قدرله | دبیرې نه |
وزکړل | چې بې خونده میوې او غزونه اولرې غوندې د بیرو جارې په کښې

قَلِيلٍ ۝ ذٰلِكَ جَزَيْنَهُمْ بِمَا كَفَرُوا ط

لږ | دا عذاب | بدله ورکړه مونږه هغوی له | په سبب دهغې | چې کفر ئې اوکړو |
ولارې وې | دا مو ورته د ناشکری بدله ورکړه | او مونږه داسې سزاگانې صرف

وَهَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا الْكُفُوْرَ ۝

او جزا نه ورکوو مونږه | مگر | ناشکره ته |

ناشکره خلقو ته ورکوو

قوله تعالى:- لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِيْ مَسْكِنِهِمْ اٰيَةٌ

د قوم سبا تذکره:- قوم سبا په یمن کښې اوسیدل او د هغوی په شان تبع ئې هم وه. بلقیس هم د هغوی نه وه. په ډیرونعمتونو او مزو کښې وو. په آرام اوسکون سره ئې ژوند تیرولو. د الله ﷻ رسول هغوی له راغلو او د شکر کولو تلقین ئې ورته اوکړو. درب د وحدانیت طرف ته ئې راوبلل او هم د هغه عبادتونو باندې ئې پوهه کړل نو د څه زمانې پورې خو هم داسې پاتې شو خوچه بیا کله هغوی سرکشی اوکړه او مخ واپوړلو او د الله ﷻ احکام ئې په بې پرواهۍ سره پریخودل نو په هغوی باندې د ډیر زور سیلاب راغلو ټول ملک باغونه او فصلونه وغیره ئې تباہ برباد کړل د کوم تفصیل چه دا دې.

د تباہۍ تفصیل او د سبا متعلق احادیث:- د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه سبا د ښځې نوم دې که دسړې او که دخای؟ حضور ﷺ او فرمائیل دایوسرې وودهغه لس خامن وو په کوم کښې شپږ په یمن کښې آباد شوې وواوځلور په شام کښې. مذحج، کنده، ازد، اشعری، انمار او حمیردا شپږ قبیلې په یمن کښې دې. لخم، جذام، عامله او غسان داخلور قبیلې شامی دې (فرده بن مسیک ﷺ فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو آیا زه پخپل قوم کښې منونکی او وړاندې کیدونکی واخلم اودنه منونکو او

روستو کید و نکوسرہ جنگ او کرم حضور ﷺ او فرمانیل او۔ کله چه زه لارم نوحضور ﷺ زه راوغو بنستم وئی
فرمانیل گوره اول هغوی له داسلام دعوت ورکړه چه اونه منی نو بیاد جهاد تیاری او کړه۔ ما وئیل حضور
ﷺ داسباد څه نوم دی؟ دحضور ﷺ جواب تقریبا هم داسې دی لکه چه داپورته تیر شو۔ په دې کښې داهم
دی چه د قبیلہ انمار کښې بجیلہ او خثعم هم دی (۱) په یوبل اوږد روایت کښې د دې آیت د شان نزول
متعلق هم دې سره دی چه حضرت فردہ ﷺ رسول الله ﷺ ته وئیلې وویا رسول الله ﷺ د جاهلیت په زمانه
کښې د قوم سبا عزت وواوس ماته دهغوی دمرتد کیدو ویره ده نو که تاسو اجازت راکړئ نوزه به ورسره
جهاد او کرم۔ حضور ﷺ او فرمانیل چه د دوی باره کښې حکم نه دی راکړې شوې۔ نو دا آیت نازل شو الخ۔
خوبه دې کښې غرابت دې دې نه خودا معلومیری چه د آیت مدنی دې سره ددې چه داسورت مکی دی۔
د سبا نسب نامه: محمد بن اسحاق د سبا نسب نامه داسې بیاتوی۔ عبد الشمس بن یثجب بن یعرب بن
قحطان، دې ته سبا ځکه وائی چه هم دوی د ټولونه وړاندې په عربو کښې د دښمن د قید کولورواج
شروع کړې وو او هم دوی د ټولونه اول د غنیمت مال په فوج کښې د تقسیم کولورواج اچولې وو۔ په دې
وجه دوی ته رانش هم وائی۔ مال ته ریش او ریش هم ورته په عربی کښې وائی۔ داهم ذکر دی چه دې
بادشاه د رسول الله ﷺ د تشریف راوړو نه وړاندې د هغوی پیشین گوئی کړې وه چه د ملک مالک به
زمونږ نه پس یو نبی وی چه د حرم عزت به کوی۔ د هغه نه پس به د هغه خلیفه گان وی د چاپه وړاندې
چه به د دنیا بادشاهان سربښکته وی۔ بیا به په مونږ کښې هم بادشاه راځی او په بنوقحطان کښې به هم
نیکان باشاهان وی۔ د دغه نبی نوم به احمد ﷺ وی۔ افسوس چه زه هم د هغه نبی په زمانه کښې وې اود
هر قسم خدمت مې غنیمت گنړلو۔ ای خلقو کله هم چه د الله ﷻ هغه رسول ﷺ ښکاره شی په تاسو
باندې فرض دی چه د هغه ملگرتیا او کړنې اود هغه امداد کونکی جوړشئ څوک هم چه هغه سره ملاو
شی په هغه باندې زما دطرف نه دا فرض دی چه هغه دې د هغوی په خدمت کښې زما سلام اورسوی۔
(اکلیل همدانی) د قحطان باره کښې درې اقوال دی۔ یودا چه هغوی د ارم بن سام بن نوح د اولادنه دی۔
دویم کښې دی چه هغوی عابر یعنی حضرت هود ﷺ د نسل نه دی دریم دا چه د حضرت اسماعیل
بن ابراهیم ﷺ د نسل نه دی۔ دا ټول په تفصیل سره حافظ ابن عبدالبر ﷺ خپل کتاب الانباه کښې ذکر
کړی دی۔ په بعضې روایتونو کښې چه داکوم راغلی دی چه سبا دعربونه وو۔ د دې مطلب دا دی چه د
دې خلقونه د کوم د نسل نه چه عرب شوی دی د هغوی نسل د ابراهیمی نه مشهور نه دی۔ والله اعلم۔
صحيح بخاری کښې دی چه قبیلہ اسلم کله نښه بازی کوله او حضور ﷺ د هغې سره تیر شو نوحضور ﷺ
او فرمانیل ای د اسماعیل ﷺ اولاده غشی وروئی ستاسو پلاران هم ډیر غشی ورونکی وو۔ (۲) دې نه
خودا معلومیری چه د سبا سلسله خودخلیل الرحمن پورې رسی۔ اسلم د انصارویوه قبیلہ وه او ټول انصار
د غسان نه وو اودا ټول یمنیان وو اود سبا اولاد وو۔ داخل مدینې ته هغه وخت راغلی وو کله چه په
سیلاب د هغوی وطن تباہ شو یوه ډله راغله دلته آباده شوې وه۔ دویمه شام ته لاړه۔ غسانی ورته په دې
وجه وائی چه هم د دې نومي د ابو یوخای باندې دوی ولاړوو۔ داهم وئیلې شوی دی چه دا د مثلل
سره نيزدې دي۔ د حضرت حسان بن ثابت ﷺ د شعر نه هم د دوی ثبوت ملاویری۔ چه یود ابو والا خای
یادهغه کوهی نوم غسان وو۔ داچه کوم حضور اکرم ﷺ فرمانیلی دی چه دهغه لس اولاد وو دې نه مراد
صلبی اولاد نه وو۔ ځکه چه بعضې بعضې په کښې د دوو دوو دریو نسلونونه پس هم دی۔ لکه چه
په کتب انساب کښې موجود دی۔ داکوم چه په شام او یمن کښې آباد شوی دی داهم د سیلاب د راتلونو
پس ذکر دې بعضې هم هلته اوسیدل او بعضې اخواد یخوا لاړل۔ د دیوال قصه داسې ده چه دواړو طرفوته

(۱) ابو داؤد کتاب الحروف: ۳۹۸۸، مسنده حسن، ترمذی: ۳۲۲۲.

(۲) صحيح بخاری کتاب الجهاد باب التحريض على الرمي... ۲۸۹۹، احمد: ۵۰/۴، ابن حبان: ۴۶۹۳.

غروود کوم خای نه چه چینی اونهرونه رابهیدل اود هغوی بنارونوته به راتلل دغه شان به لختی او سیندونه هم اخوادیخوا نه راتلل. د دې په پخوانیو بادشاهانو کښې چا د دې دواړو غرونو په مینځ کښې یو مضبوط پیشتی جوړه کړې وه. د کوم دیوال په وجه چه اوبه اخوادیخوا شوې وې بنانسته دریاب به ترې روان وو. د کوم دواړو طرفونو ته چه باغونه او فصلونه لگولې شوې وو. د اوبو د زیاتوالی اود ښکلی زمکې په وجه دا علاقه ډیره شنه او آباءه وه تردې چه د حضرت قتاده رضی الله عنه بیان دې چه یوې ښځې به په سریاندې شکرني کیخوده او تله به نو په روانه کښې به هغه شکرني د میوونه ډکه شوې وه. د ونونه چه به کومه میوه پخپله راپریوتله هغه به دومره زیاته وه چه په لاس سره د راشو کولو ضرورت به نه وو. (۱)
دا دیوال په مارب کښې وو چه د صنعاء نه په دریو منزلو یاندي وو او د سد مارب په نوم سره مشهور وو. د ملک سبا بن ائست: داب و هوا د ښکلی والی صحت اومزاج په اعتدال سره دالله ج مهرباننی سره داسې ووهلته به ماشی مچان اوزهریله خنار هم نه وو. دا د دې د پاره وو چه دا خلق الله ج اودهغه توحید اومنی په ځان اودزړه په خلوص سره د هغه عبادت اوکړی. داوه هغه د قدرت ښه دکومی ذکر چه په دې آیت کښې دې. د دواړو غرونو په مینځ آباد کلي اودکلی دواړو طرفوته تک شنه میوه دار باغونه او تک شنه فصلونه وو. دوی ته الله ج فرمائیلي وو چه د خپل رب ورکړې رزق خوړنی اود هغه په شکر کښې اخته اوشی. خو هغوی دالله تعالی توحید اود هغه دنعمتونو شکر هیرکړو اود نمر عبادت نی کولو. لکه چه ملاچرگک حضرت سلیمان عليه السلام ته خبر ورکړې وو چه «وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ» (۲) یعنی ما تاله د سبا یو یوڅ خبر راوړې دې یوه ښځه د هغوی بادشاهی کوی هغې سره هرڅیز موجود دې او په یو عظیم الشان تخت د بادشاهنی ناسته ده. بادشاه او رعایا ټول د نمر عبادت کوی. شیطان د هغوی لار وځلي ده. بې لارې شوی دی.

ملک سبا ته دولس پیغمبران راغلي وو: روایت دې چه دولس یادیارلس پیغمبران هغوی له راغلي وو. آخر د هغوی علم رنگ راوړ او کوم دیوال چه هغوی جوړ کړې وو هغه مړو د دننه نه ډکړو اودباران په موده کښې رامات شو او په اوبو کښې لاهو شو. د دې دریابو اوچینو دباران ټولې اوبه راغلې د هغوی کلی دهغوی محلونه د هغوی باغونه اوفصلونه ټول تباہ بربادشو. لاسونه نی مړوړل چه هیڅ چل ول نی هم اونه چلیدو بیا خو هغه تباہی راغله چه په دې زمکه باندې یوه میوه داره اونه نه شوه اودریدې. د شوې کیکر ازغی اوهم داسې بې میوې اوبدمزه ونې راټوکیدلې. اوداده چه څه دبیرو ونې هم راټوکیدلې وې چه نسبتا د نورو ونونه څه د کار وې. اوهغه خودیرې ازغیژنې اودکمې میوې والا وې. دا وو دهغوی دکفراوشرک سرکشنی اوکبریدله چه نعمتونه ترې لارل اوزحمتونو کښې اخته شول. کافرانوته هم داسې اود دې په شان سختې سزاگانې ورکولې شی. حضرت ابن جریر رضی الله عنه فرمائی د گناهونو بدله هم دا وی چه په عبادتونو کښې سستی راشی په روزگار کښې تنگی راشی او په خوندونو کښې سختی راشی. یعنی چرته نی چه د راحت مخ اولیده نو څه زحمت پرې راپریوړلو اومزه نی خاورې شوه.

وَجَعَلْنَا

بَيْنَهُمْ

او آباد کړی وو مونږه | په منځ دهغوی کښې |

او مونږ دهغوی د ملک اود هغو کلو

وَبَيْنَ الْقَرَى	الَّتِي	بُرُكْنَا	فِيهَا	قُرَى ظَاهِرَةً
او په منځ د کلو کښې ا هغه کلو کښې اچې برکت کيښودې وو مونږه ا په هغې کښې ا کلي ښکاره تر مينځه چې برکتونه مو په کښې اچولې وو نور ډير کلي آباد کړې وو ا چې ښکاره پراته وو				
وَقَدَّرْنَا	فِيهَا	السَّيْرَ سَيْرُوا	فِيهَا	لَيَالِيًّ وَاَيَّامًا
او په اندازه کړې وو مونږ ا په هغې کښې ا مزل ا خي راځي ا په دې کښې ا دشپې ا او دورځې او په هغې کښې مو د تگ راتگ (سمې پخې) اندازې مقرر کړې وې اچې بي غمه په کښې شپه او ورځ				
اَمِنِينَ ۝	فَقَالُوا	رَبَّنَا	بَعْدُ	بَيْنَ اَسْفَارِنَا
په امن سره ا نو او وئيل هغوی ا له ربه زمونږه ا لرې والې پيدا کړه ا په منځ ا د سفرونو زمونږ کښې تگ راتگ کوئ ا نو هغوی او وئيل چې ائې زمونږه ربه ا زمونږ دا سفرې لږې او ږدې کړه				
وَزَلَمُوا	اَنْفُسَهُمْ	فَجَعَلْنَاهُمْ	اَحَادِيثَ	وَمَزَقْنَاهُمْ
او ظلم او کړو هغوی ا په ځانونو خپلو باندې ا پس جوړ کړل مونږه هغوی ا قيصې ا او خواره کړل مونږه هغوی او په خپل ځان ئې زياتې او کړو ا نو مونږ ترې نه قيصې جوړې کړې ا او خواره واره مو کړل				
كُلَّ مَمْرَقٍ ط	اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	لِّكُلِّ صَبَّارٍ	شَكُوْرٍ ۝
په پوره خوړولو سره ا بيشکه په دې کښې ا نښې دي ا دپاره دهر صبر کونکي ا شکر ايستونکي ا په دې واقعہ کښې هر صبر کونکي او شکر گذار انسان دپاره (د عبرت) نخښې دي				

قوله تعالى: - وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ

د سبا په قوم باندې د الله تعالی نور انعامونه: په هغوی باندې چه کوم نور نعمتونه وو دهغې ذکر کولې شی چه نيز دې نيز دې آبادنی وې يو مسافرته هم په سفر تلو کښې د خوراک څښاک يا څه توښې داوړلو ضرورت نه وو. په هريو منزل باندې پخې مزېدارې تازه ښکلې او خوږې ميوې موجود وې. هره يوه شپه دې په يو کلي کښې تيرولې شوه او په امن او امان سره ښه په مزه څه راځه. وائی چه کلي صنعا سره نيز دې خواو شا کښې وو. د (بعد) دويم قراءت (بعد) دې په هغه آرام او مزو کښې پلن شواو څنگه چه بنی اسرائيلو د من او سلوی په بدله کښې اوگه او پياز وغيره غوښتي وو هغوی هم د لرې لرې سفرونو کولو غوښتنه او کړه چه په څنگل هم راشی او غير آباد بيا بانونه هم راشی نو د خوراک څښاک خوند به هم راپيداشی. د موسی عليه السلام په قوم باندې دې غوښتنې ذلت اور سوانی واچوله دغه شان هغوی ته هم د رزق د فراخی نه پس هلاکت نصیب شو. په اولږه او ويره کښې پريوتل. اطمینان او امن ئې غرق شو. هغوی کفر کولو سره خپل کار خراب کړو اوس صرف دهغوی قصې پاتې شوې. او په خلقو کښې دهغوی افسانې پاتې شو. گه وېشو او تردې چه تباه شو نو په عربو کښې هغوی ته د سبا يانوپه شان مثال ورکوی.

د ملک سبا د يو کاهن قصه. - عکرمه عليه السلام دهغوی قصه بيانولوسره وائی چه په دوی کښې يوه کاهنه ښځه او کاهن سړې وو چاله چه به پيريانود اخواد يخوانه خبرې راوړلې. دې کاهن ته چرته پته اولگيده چه ددې کلي د تباهنی زمانه رانيزدې ده اود دې ځای خلق تباه کيدونکی دی. دې وو هم ډير مالدار او جانديداد من سړې وو هغه سوچ کولو چه ماله څه کول پکاردی اود دې حويلو مکانونو باغونو په نسبت کښې څه انتظام کول پکاردی. اخريوه خبره هغه له ذهن کښې راغله چه دهغه د سخرگنشی خلق ډير زيات وو او هغه قبيلې هم مالداره وې هغه خپل ځوی راوبللو او ورته ئې او وئيل واوړه صبابه ماسره خلق

راجمع کبریٰ زہ بہ تاتہ دیوکار اووایم تہ انکار اوکړہ زہ بہ تاتہ بدې ردې وایم تہ ماتہ ہم پہ جواب کنبی
 کنخل کوه زہ بہ راپاسم اوتالہ بہ خپیرہ درکرم تہ ہم د دې پہ جواب کنبی ما پہ خپیرہ اووہد. هغه ونیل
 بابا جانہ ماتہ بہ داڅنگہ اوشی؟ کاهن ورته ونیل تہ نہ پوهیږې یوه ہم داسې اہمہ معاملہ مخې تہ دہ
 اوتالہ زما حکم منل پکار دی. هغه اقرار اوکړو. کله چہ بلہ ورځ د هغه ملاویدونکی خلق راجمع شو هغه
 خپل دې خوئ تہ دڅہ کار اوونیل هغه صفا انکار اوکړو. هغه دہ تہ کنخلې اوکړې نو دہ ہم هغه مخامخ
 کنخلې اوکړې. دې پہ غصہ کنبی ورپاسیدو او هغه ئی اووہلو. خوئ ہم واپس شو اوپلارې اووہلو دې پہ
 غصہ شو او ونی ونیل چارہ راوړنی زہ خو بہ دې حلال کړم. ټول خلق اوویریدل او ډیر نی پوهه کړو خو
 دہ ہم داوئیل چہ زہ بہ دې حلال کړم. خلقو منډې ترې شروع کړې اود هلك ماماگان ئی خبر کړہ راغله
 اول خو ئی ښہ منت زاری اوکړہ خو هغه چرتہ منلہ. هغوی ونیل چہ تہ دہ لہ څہ بلہ سزا ورکړہ. د دہ بہ
 بدلہ کنبی چہ مونږ لہ څہ سزا راګول غواړنی راګړنی هغه ونیل چہ زہ خو بہ دې باقاعدہ راسملوم او
 حلالوم بہ ئی. هغوی ونیل چہ تہ داسې نہ شې کولې. دې نہ وړاندې بہ مونږ تاسې کړو. هغه ونیل چہ ښہ
 دہ کله خبرہ تردې ځای راورسیدہ نوزہ پہ داسې ښار کنبی اوسیدل نہ غواړم چرتہ چہ زما اوزما د اولاد
 پہ مینځ کنبی نور خلق راشی. زما نہ زما کورونہ جائیدادونہ زمکې هرڅہ واخلمی اوزہ چرتہ بل خوانہ
 ځم. هغه هرڅہ خرڅ کړل او نقد قیمت ئی وصول کړو. کله چہ د دې طرف نہ تسلی اوشوہ نو خپل قوم تہ
 ئی خبر ورکړو. واورنی د الله عذاب راروان دې اود زوال وخت مو نیزدې راروان دې. اوس چہ پہ تاسو
 کنبی څوک داوږد سفر اونوی کورونو خواش مند دی نو هغه دې عمان تہ لارشی اوچہ څوک د خوراک
 څښاک شوق مند وی هغه د بصرې تہ لارشی اوچہ څوک مزیدارې کھجورې او باغونو کنبی کینی او پہ
 آزادنی سرہ خورل غواړی نو هغه دې مدینې تہ لارشی. د قوم د دہ پہ خبر وپاندي یقین وو کوم ځای چہ
 کوم خیز خوښ شو نو ہم هغه طرف تہ ئی مخ کړو منډی کړہ. بعضې د عمان طرف تہ بعضې د بصرې
 طرف تہ او بعضې د مدینې طرف تہ. دغه طرف تہ درې قبیلې اوس خزر ج او بنو عثمان تلې وې. کله چہ
 داخل بطن مر تہ اورسیدل نو بنو عثمان تہ ئی اووئیل چہ زمونږ خوداځای ډیر خوښ دی. اوس بہ مونږ
 وړاندې نہ خو نو ہم دلته آباد شو او ہم پہ دې وجہ باندي هغوی تہ خزاعہ ونیلې شی ځکه چہ هغوی د
 خپلو ملګرونہ روستویاتې شو. اوس او خزر ج برابر مدینې تہ اورسیدل او ہم دلته راغله قیام ئی اوکړو.
 دا کاهن څوک وو؟ دا اثر ہم ډیر عجیبہ دې د کوم کاهن چہ پہ دې کنبی ذکر دې د هغه نوم عمرو بن
 عامر دې دادیمن سردار وو اود سبا د لویو خلقو نہ وو اود هغه کار کاهنی وه. پہ سیرت ابن اسحاق کنبی
 دی چہ د ټولونہ وړاندې دې دیمن نہ وتلې وو ځکه سد مار ب ډکونکې مږې هغه لیدلې وې او پوهه
 شوې وو چہ اوس دیمن خیرنشته دادیوال بہ راپریوخی اوسیلاب بہ هرڅہ لاندې باندي کړی. نو هغه
 خپل د ټولونہ وړوکی خوئ تہ دغه مکر کوم چہ پورته ذکر شو او خودلو. پہ دغه وخت کنبی هغه پہ غصہ
 سرہ اووئیل چہ زہ پہ داسې ښار کنبی نہ اوسیم. زہ خپل جائیداد اوزمکې ہم پہ دې وخت خرڅوم.
 خلقو وئیل د عمرو دا غصہ غنیمت او گټرنی گران اوارزان هرڅہ ئی خرڅ کړل ځان ئی اوزگار کړو لارو.
 قبیلہ اسد ہم دہ سرہ شوہ. پہ لار کنبی عکہ هغوی سرہ اوجنگیدل. برابر برابر جنگ اوشو د کوم ذکر چہ
 عباس بن مرداس سلمیٰ پہ. خپلو شعرونو کنبی کړې دې. بیا دوی د دې ځای نہ لارل او مختلفو ښارونو
 کنبی خواره شول. آل جفنه بن عمرو بن عامر شام تہ لارل اوس او خزر ج مدینې تہ لارل. خزاعہ مر تہ او
 ازد سراة مراة تہ، ازد عمان کنبی دلته سیلاب راغلو دمارب بندنی مات کړوسدی ﷺ پدې قصہ کنبی
 بیان کړې دې چہ هغه د خپلې مقابلې د پارہ خوئ نہ وراره تہ ونیلې وو. د بعضې اهل علم بیان دې
 چہ د هغه ښځہ د کومې نوم چہ طریفہ وو پہ خپل کھانت سرہ دا خبرہ معلومہ کړہ او ټولوتہ ئی او خودله

بل روایت کنبی دی چه په عمان کنبی غسانی او ازدهم هلاک کړې شو. سره د خوږو اویخو اوبو او میوو فصلونو اود بې حسابو رزق د عزم په سیلاب باندې د احوال شو چه یوې یوې نورنې او یوېو څاڅکې ته محتاج شو. دا نیول اودا عذاب سختی اوسزا چه کومه هغوی ته اورسیده دې نه هریو صبر کونکې او شکر کونکې عبرت حاصلولې شی چه د الله ﷻ نافرمانی څنگه انسان راگیروی عافیت اخواکوی او آفت راوولی. په مصیبتونو باندې صبر او نعمتونو باندې شکر کونکې به پدې کنبی د قدرت دلائل او وینې. رسول الله ﷺ فرمائی الله تعالی د مؤمن باره کنبی حیرانونکې فیصله کړې ده که راحت ملاو شواو دې شکر او کړی نواجر به مومی او که ده ته مصیبت اورسی او صبر او کړی نویا به هم اجر مومی. غرض دا چه مؤمن ته په هر حال کنبی اجر او ثواب ملاویدنکې دې. دهغه هریو کار نیک دې تردې چه په مینه کومه نورنې دې دخپلې بشخې په ځله کنبی واچوی په دې باندې هم ده ته ثواب ملاوېږی. (۱)

بخاری او مسلم شریف کنبی دی رسول الله ﷺ فرمائی حیرانتیا ده دهغه مؤمن د پارو چه د الله ﷻ هره فیصله دهغه د بشپړې دپاره وی که ده ته راحت او خوشحالی ملاوېږی نو په شکر کولو سره نیکی حاصلوی او که بدی او غم وررسی نو صبر کوی او بدله حاصلوی. دانعمت صرف هم مؤمن ته حاصل دې د چا هر حالت چه بهتری او بشپړې والا دې. (۲) حضرت مطرف رضی الله عنه فرمائی صبر او شکر کونکې بنیاد د خومره ښه دې چه کله ورته نعمت ملاوشی نو شکر کوی او کله چه ورته زحمت ملاوشی نو صبر کوی.

وَلَقَدْ	صَدَقَ	عَلَيْهِمْ	إِبْلِيسَ	ظَنَّهُ
او په تحقیق سره	رښتیا او موندو	په معامله دهغوی کنبی	ابلیس	گمان خپل
او شیطان دهغوی په حق کنبی خپل	(د گمراهی)	گمان صحیح بیا موندو		
فَاتَّبَعُوهُ	إِلَّا	فَرِيقًا	مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ	وَمَا كَانَ لَهُ
پس پیروی او کړه هغوی دهغه	مگر نه	یوې ډلې	د مومنانو نه	اونه وو
نو دایماندارو دیو ټولې نه بغیر نور ټول خلق دهغه په لار روان شول	اود شیطان په هغوی			
عَلَيْهِمْ	مِّنْ سُلْطٰنٍ	إِلَّا	لِنَعْلَمَ	مَنْ يُّؤْمِنُ
په هغوی باندې	اخذ اقتدار (تسلط)	مگر	ادپاره ددې چی معلوم کړو مونږ	ا هغه څوک چی ایمان راوړی
باندې نور هیڅ وس نه رسیدو	مگر ددې (امتحان)	دپاره چی مونږ	هغه خلق کوم چی	
بِأَلَاخِرَةِ	مِمَّنْ	هُوَ	مِنْهَا	فِي شَكٍّ
په آخرت باندې	دهغه چاند	چی هغه	د آخرت نه	په شک کنبی وی
په آخرت یقین لری	دهغه خلقو نه جدا	بشکاره کړو	څوک چی په دې کنبی شک کوی	او ستارب
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ	حَفِیْظٌ			
په هر څیز باندې	ساتونکې نگران دې			
د هر څیز نگران دې				

(۱) احمد: ۱۷۳/۱ و حدیث الشافعی (ح ۱۲۹) و مسنده صحیح) یغنی عنه، عمل الیوم والليلة: ۱۰۷۵. (مسند احمد)
 (۲) صحیح مسلم کتاب الزهد باب المؤمن امره کله خیر: ۲۹۹۹، ابن حبان: ۲۸۹۶، احمد: ۳۳۳/۴ عن صهیب رضی الله عنه.

قوله تعالى: - وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيسُ ظَنَّهُ

د شیطان د هوکه: د سباد قصې د بیان نه پس د شیطان د نور و مریدانو په عام توګه بیان کولې شی چه هغوی د هدایت په خای ضلالت او د بښنګرې په خای بدی اخلی. ابلیس چه د الله تعالی د دربار نه شلې اورتلې شونو هغه ونیلې و وچه زه به د آدم ﷺ اولاد د هر قسم نه تباہ کولو کوشش کوم او دیوې لږې شان دلې نه بغیر به باقی ټول ستاد نیغې لارې نه اړوم. هغه دا وکړه او ونی خودل او بنیاد م نی په خپله پنجه کښې او نیولو. کله چه حضرت آدم ﷺ د خپلې خطا په وجه د جنت نه راکوز کړې شو او ابلیس لعین هم هغه سره راکوز کړې شو هغه وخت هغه ډیر خوشحاله وو او په زړه کښې فخر کولو چه دا مې د هوکه کړې اود ده اولاد د هوکه کول خو زما د ګس لاس کار دی. د دې خبیث وینا وه چه زه به بنیاد م ته شنه باغونه ښایم په غفلت کښې به نی ساتم او قسم قسم د هوکې به ورکوم او په خپل جالونو کښې به نی راگیر ساتم. د کوم په جواب کښې چه الله رب العزت فرمانیلې وو زمادې هم په خپل عزت قسم وی چه د مرګ د زنګدن نه وړاندې هغه کله هم توبه او کړی زه به نی قبلوم. هغه چه کله هم ماته آواز کوی زه به د هغه طرف ته متوجه کیږم. ماته چه کله هم هغه توبه او کړی زه به نی زړ قبلوم. ماته چه کله هم هغه څه غواړی زد به نی ورکوم. او ماته چه کله هم هغه بښنه غواړی زه به نی بښم. ( )

قوله تعالى: - وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطٰنٍ

د هغه هیڅ غلبه حجت زبردستی وهل ټکولو په انسان باندې نه وو صرف د هوکه مکر او فریب وو په کوم کښې چه دا ټول او نختل. په دې کښې د الله تعالی حکمت دا وو چه د مؤمن او کافر فرق معلوم شی اود الله ﷻ حجت ختم شی. آخرت منونکی به د شیطان نه منی. د دې منکر به درحمان تابع داری نه کوی. الله ﷻ په هر څیز باندې ساتندونکې دی. د مؤمنانو ډله د هغه د حفاظت امداد اخلی. پدې وجه ابلیس د هغوی هیڅ هم نه شی کولې. اود کافرانو ډله خو پخپله الله ﷻ پر پرېدی په دې وجه د هغوی نه د الله ﷻ ساتل اخوا کیږی اود شیطان د هر یو فریب ښکار جوړیږی.

قُلْ اَدْعُوا

الَّذِينَ

ا اوایه (اے نبی ﷺ) چی راوبلی | هغه گسان

اوایه چی تاسو د الله ﷻ نه بغیر

زَعَمْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

چی تاسو ګڼلې دی معبودان | غیر د الله نه | چی مالکان نه دی هغوی | په مقدار | دیوې ذرې په بل چا د الله ﷻ ګمانونه کوی | هغوی ټول راوبلی | هغوی خو په اسمانونو او زمکه کښې د ذرې

فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيْهِمَا مِنْ شَرْكٍ

په اسمانونو کښې | اونه په زمکه کښې | او نشته هغوی لره | په دې دواړو کښې | څه شرکت برابر اختیار هم نه لری | اونه د هغوی په دې کښې څه حصه شته | اونه په هغوی کښې

وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِّنْ ظٰهِرٍ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ

او نشته دپاره د الله | د هغوی نه | څوک مددګار | اونه ورکوی فائیده | سفارش

څوک د الله ﷻ په مقابل کښې امداد کولې شی | او د الله په دربار کښې سفارشونه هیڅ فائده نه ورکوی

عِنْدَهُ	إِلَّا لِمَنْ	أَذِنَ	لَهُ	حَتَّى
په دربار دهغه کنبی مگر دپاره دهغه چا چی اجازت ورکړې وی الله دپاره دهغه اتر هغې پورې خود چا په حقله چې هغه اجازت ورکړی .....تردې چې څه وخت				
إِذَا	فَزِعَ	عَنْ قُلُوبِهِمْ	قَالُوا	مَاذَا قَالَ
چې کله لرې کړې شی یره دزړونو دهغوی نه نو هغوی به اووانی چی څه اوونیل دهغوی دزړونو نه هیبت کم شی نو دیو بل نه تپوسونه کوی چی ستاسو رب څه حکم				
رَبُّكُمْ	وَهُوَ	الْعَلِيُّ	قَالُوا الْحَقُّ	
رب ستاسو نو اوبه وائی (سفارش کونکی) چی حق نی اوونیل او هغه ډیر اوچت رالیلی دي .....هغوی وائی چې حق خبرې دي او دې ډیر اوچت دتولو نه لوڼې دي				
الْكَبِيرُ				
او ډیر لوی دي				

قوله تعالى: - قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ رَزَقْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ

تول اختیارات هم الله ﷻ سوره دی:- بیان کولی شی چه الله ﷻ یوازی دی واحد دی احد دی فرد دی صمد دی. دھغہ نہ بغیر خوک دعبادت لاتق نشته. هغه بی مثالہ بی شریک اوبی مثل دی. دھغہ خوک شریک نشته خوک ملگری نشته مشیر نشته وزیر نشته امدادی نشته پشتنی والا نشته. نو بیا ضد کونکی او خلاف ویونکیہ ته چرتہ؟ کوم کوم ته چه چغی وهی اووهه اوگوره معلومه کرہ چه دی یوی ذری هم اختیار نہ لری. صرف بی وسہ بالکل محتاج او عاجز دی. نہ په زمکو کنبی د هغوی خہ چلیری نہ په آسمانونو کنبی لکه چه بل آیت کنبی دی ﴿وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ﴾ (۱) هغوی دکه جورپی دیو پوستکی هم مالکان نہ دی اوصرف داهم نہ چه د دوی خپل اختیاری حکومت نشته بلکه دشرکت په توگه نی هم نشته. نہ الله ﷻ د دوی نہ په خہ کار کنبی امداد اخلی بلکه داتول فقیران اومحتاجان دی. د هغه ددرغلامان اود هغه بندیگان دی.

د الله ﷻ د اجازت نہ بغیر هیخوک هم سفارش نشی کولی:- د هغه عظمت لونی عزت داسی چه بغیرد هغه د اجازت نہ د چا هم جرات نشته د هغه په وړاندې دچادسفارش د پاره شونډی اوخوزوی. لکه چه ارشاد دی ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ (۲) خوک دی؟ چه د هغه په وړاندې د چا شفاعت د هغه د اجازت او رضامندی نہ بغیر اوکری شی. یوبل آیت کنبی دی ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا اِلَّا بِعِزِّ اِذْنِ اللّٰهِ لَئِنْ يَشَاءُوْا يَرْفَعُوْهُ﴾ (۳) یعنی دآسمانونوتولی فریستی هم د هغه په وړاندې دچادسفارش دپاره شونډی نہ شی خوزولی خوجه د چاد پاره الله ﷻ د خپلی رضامندی اجازت ورکری. بل خای ارشاد دی ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُوْنَ اِلَّا لِمَنْ اَرٰضٰی وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُوْنَ﴾ (۴) هغه خلق صرف د هغوی سفارش کولی شی دچادپاره چه دالله ﷻ رضامندی وی. هغوی خو پخپله دالله ﷻ د ویری نه رچیری. د تول اولاد

(۱) ۳۵/فاطر: ۱۳

(۲) ۲/البقرة: ۲۵۵

(۳) ۵۳/النجم: ۲۶

(۴) ۲۱/الانباء: ۲۸

ادم سردار لوی شفیع او سفارشی حضرت محمد رسول اللہ ﷺ ہم چه کله د قیامت په ورځ باندې مقام محمود ته تشریف یوسي چه الله ﷻ راشی اود مخلوق فیصلې او کړې دهغه وخت په باره کښې رسول الله ﷺ فرمائی زه به د الله ﷻ په وړاندې په سجده کښې پریوځم هم الله ﷻ ته پته ده چه ترکومي به په سجده کښې پروت یم. په دې سجده کښې به د خپل رب دومره تعریفونه بیانوم چه دې وخت کښې هغه الفاظ هم ماته یاد نه دی. بیا به ماته اووئیلې شی ای محمد ﷺ خپل سر اوچت کړه او خبره کوه ستا خبره به اوریدې شی ته غواړه تاته به درکولې شی. ته شفاعت کوه قبلولې به شی (۱)

درب د عظمت یوبل مقام بیانولې شی چه کله هغه دخپلې وحی کلام کوی اود آسمان مقرب فرښتې دا اوری نود ویرې نه رچیرې اود بې هوشنې والا په شان کیږي. اوچه کله د هغوی د زړونونه ویره خوا شی. د (فزغ) دویم قراءت (فرغ) هم راځي. د دواړو مطلب هم یو دی. نو بیادوی په خپل مینځ کښې معلومات کوی دې وخت کښې درب کوم یوحکم نازل شو؟ نود عرش والا خپل خان سره او هغوی د خپل خان سره دغه شان درجه په درجه د رب تعالی حکم رسوی. بې د څه کمی زیاتې نه هم دغه شان ټیک ټیک رسوی. ددې آیت یو مطلب داهم بیان شوی دې چه کله دزنکدن وخت راځي هغه وخت مشرکان دا وائی اودغه شان د قیامت په ورځ چه کله د غفلت نه رابیدار شی اوپه هوش کښې راشی نو هغه وخت به داوائی چه ستاسو رب څه اووئیل؟ جواب به ملاؤ شی حق. فرمائی حق ئی اوفرمائیل د کوم څیز نه چه په دنیا کښې بې پرواه وئی نن به د هغه په وړاندې پیش کولې شی. نود زړونونه د ویرې لرې کیدو مطلب دا شو چه کله د سترگونه پرده اوچته کړې شی هغه وخت به ئی ټول شکونه او تکذیبونه جدا شی. نو نه د مرگ د وخت اقرار کول به نفع ورکړی اونه به د قیامت د ورځې د میدان اقرار کول نفع وراورسوی. خود امام ابن جریر رحمۃ اللہ علیہ په نیز اولنې تفسیر غوره دې یعنی دې نه مراد فرښتې دی. او هم دا ټیک هم دې اوهم د دې تائید د احادیثو او آثارونه هم کیږي.

په صحیح بخاری کښې د دې آیت په تفسیر کښې په دې موقعه باندې دی کله الله ﷻ د یوامر فیصله په آسمان کښې کوی نو په عاجزنی سره خپلې وزرې ښکته کوی اود رب کلام داسې واقع کیږي لکه د هغه زتخیر کوم چه په کانړی وهلو سره غږیږي. کله چه ویره کمه شی نو تپوس کوی ستاسو رب دې وخت کښې څه اوفرمائیل؟ جواب ملاویرې چه څه ئی اوفرمائیل حق دی او هغه لوئی او کبیر دې. بعضې خل داسې هم کیږي چه کوم پیریان د فرښتو خبرې اوریدو له پورته تلی دی اوچه د یوبل دپاسه قط په قط ولاړ دی او هغوی څه کلمه اوری د بره والا د خان نه ښکته ته اودغه شان وار په وار لاندې یوبل ته اوری او هغوی ئی دکاهنانو غوږونو ته رسوی. هغوی پسې ډیر زرد اور شغله دهغوی دسوزولو د پاره راټوپ کوی خو کله کله هغه راشی اود دې نه وړاندې وړاندې یو بل ته رسوی او کله د رسولونه وړاندې وړاندې سوزولې شی. کاهن دې یوې کلمې سره سل دروغ یوځای کړی او خلقو کښې خوروی. هغه یو خبره رښتاشی او هغوی ددوی مریدان جوړیږي چه گوره داخبره ددوی دوینا برابره اوشوه. (۲) مسند احمد کښې دی حضور اکرم ﷺ یوځل صحابه کرام رضی اللہ عنہم سره ناست وو تشریف ئی ایخودې وو. یوستوري راجداشو او یوه زبردسته رنر اوشوه. حضور ﷺ اوفرمائیل دجاهلیت په زما نه کښې ددې ستوري راپریوتو نه څه مطلب وو؟ هغوی وئیل چه مونږ به په دې موقع داکنترول چه یا خو یو ډیر لوی سړې پیدا شو یا مې شو. دحضرت زهري رضی اللہ عنہ نه تپوس اوشو آیا د جاهلیت په زمانه کښې به هم ستوري راجودا کیدل. وئیل اوخو ډیر کم اودحضور ﷺ د راتلونو پس خو ډیر زیات شوی دی. حضور ﷺ اوفرمائیل گورئې د دې د چاد

(۱) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿لما خلقت بیدي﴾: ۷۴۱۰، صحیح مسلم: ۱۹۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحجر باب قوله ﴿الامن استرق السمع فاتبعه شهاب مبین﴾: ۴۷۰۱، ابوداؤد: ۳۹۸۹، ترمذی: ۳۲۲۳، ابن ماجه: ۱۹۴، ابن حبان: ۳۶.

مرگ یا ژوند سره هیڅ تعلق نشته. خبره دا ده چه کله زمونږ رب د یوې خبرې فیصله په اسمانونو کښې کوي اود عرش حاملانې فرښتې دهغه تسبیح بیانوي بیاد اووم آسمان والا بیاد شپږم آسمان والا اودغه شان دا تسبیح د دنیا د آسمان پورې رارسی. بیا د عرش سره خواوشا کښې فرښتې د عرش د اوچتونکو فرښتونه تپوس کوي الله ﷻ څه او فرمائیل؟ هغوی دوی ته ښائی اودغه شان هره یوه دښکته والا دپورته نه تپوس کوي هغه ئی ورته ښائی تردې چه داوول آسمان والا ته خبر راورسی. کله اوچتیدونکی پیران هغه اوری نوپه دوی باندې داستوری راویشتلې شی. کومه خبره چه الله ﷻ ته ور رسول منظور وی هغه دوی راواخلی او هغې سره ډیر باطل اودروغ یوځای کړی او په خلقو کښې مشهوره کړی. (۱)

ابن ابی حاتم کښې دی الله ﷻ چه کله دخپلې وحی امرکوي او اسمانونه د ویرې نه رچیري اوفرښتې د ویرې نه په سجده راپریوځی. د ټولونه اول حضرت جبرائیل ﷺ سر اوچتوی اود الله ﷻ فرمان اوری. بیا ئی د هغوی په ژبه نورې فرښتې اوری. او هغوی وائی چه الله ﷻ حق او فرمائیل هغه وچت او د لونې والا دې تردې چه هغه د الله ﷻ امانتداره فرښته د چاطرف ته چه داوی هغه ته ئی رسوی. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه او قتاده رضی الله عنه نه روایت دې چه دا د هغه وحی ذکر دې کوم چه د حضرت عیسی رضی الله عنه نه پس د نبی نه کیدو په زمانه کښې بنده شوې وه او بیا د شروع نه په ختم المرسلین ﷺ باندې نازله شوه. حقیقت دا دې چه ددې شروع وحی هم په دې آیت کښې داخلیدلو کښې هیڅ شک نشته. خوات شامل دې دې ته اودې ټولوته.

قُلْ	مَنْ يَرْزُقُكُمْ	مِّنَ السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ ط
اورته اووايه چي څوك رزق دركوي تاسو ته د اسمانونونه او د زمكې نه			
(اي پيغمبره) ته تپوس او كړه چي تاسو ته د آسمان او زمكې نه څوك روزي دركوي			
قُلِ	اللَّهُ	وَإِنَّا	أَوْفِي ضَلَالٍ
اورته اووايه چي الله او مونږه يا تاسو ضرور په هدايت باندې يو يا په گمراهۍ			
اورته اووايه چي الله (روزي دركوي) او بيشكه مونږ يا تاسو يا خو په سمه لاره روان يو يا به ښكاره			
قُلْ	لَا تَسْكُنُوا	عَمَّا	مُيَبِّنٌ
ښكاره كښې يو ورتد اووايه تپوس به نشي كيدې ستاسو نه په باره دهغي			
گمراهۍ كښې پراته يو ته ورتد اووايه چي تاسو نه به زمونږ د جرمونو په باره كښې تپوس نه كيږي			
أَجْرَمْنَا	وَلَا نُسَلِّ	عَمَّا	
جرمونو كښې چي كړي وي مونږه او تپوس به نشي كيدې زمونږ نه په باره دهغه كارونو كښې			
..... او نه به مونږ نه ستاسو د عملونو (په باره كښې) تپوس كيږي			
تَعْمَلُونَ	قُلْ	يَجْمَعُ	بَيْنَنَا
چي تاسو ئي كوي اووايه جمع به او كړي په منځ زمونږ كښې رب زمونږه بيا به فيصله او كړي			
ته ورتد اووايه چي زمونږ رب به ټول را جمع كړي نو بيا به زمونږ په مينځ كښې سمه روغه			

(۱) صحيح مسلم كتاب السلام باب تحريم الكهانة والبيان الكهان: ۲۲۲۹، ترمذي: ۳۲۲۴، ابن حبان: ۶۱۲۹، احمد: ۲۱۸/۱.

بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ۝ قُلْ

په منځ زموږ کښی | په حقه سره | او هغه | ښه فیصله کونکي دي | ښه عالم دي | او اویاه
فیصله او کړی | او هغه په فیصله کولو کښی ډیر ښه په هرڅه پوهه دي | ته ورته او اویاه

أَرُونِي الَّذِينَ أَهْكَمْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ ۚ كَلَّا بَلْ

راوښایی ماته | هغه معبودان | چي پیوست کړي دي تاسو | دهغه سره | شریکان | هرگز نه | بلکه
چي ماته خو لږ هغه شریکان اوښائي | چي تاسو د الله ﷻ سره یوځای کړي دي | ، هیچرې نه ،

هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

هم دغه الله دي | چي غالب دي | حکیم دي |

بلکه الله ﷻ صرف یو دي | چي ډیر زبردست او د حکمت خاوند دي

قوله تعالى: - قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوتِ وَالْأَرْضِ ۚ

د الله ﷻ د بعضي صفتونو ذکر :- الله ﷻ دا خبره ثابتوي چه هم هغه خالق اورازق دي اوصرف هم هغه د
الوھیت والادي. لکه څنگه چه ددي خلقودا اقرار دي چه د آسمان نه بارانونه راوړونکي اودزمکونه
غله راتکونکي صرف هم الله ﷻ دي. هم داسي دوی له دا هم منل پکاردی چه د عبادت لائق هم صرف
هغه دي.

قوله تعالى: - وَإِنَّا أَوَّلَآئِكُمْ

د مسلمانانو او کافرانو مینځ کښی لوی فرق دي :- بیا فرمائی چه په مونږ اوتاسو کښی دومره لوی اختلاف دي
نولامحاله یوپه هدایت اوبل په ضلالت دي. دانه شی کیدی چه دواړه فریقه په هدایت باندې وی یا
دواړه په ضلالت باندې وی. مونږ موحدیو اود توحید دلائل ښکاره ښکاره او ډیر واضحه مونږ بیان
کړی دی اوتاسو په شرک باندې ئی چه دهغې ستاسو په لاس کښی هیڅ دلیل نشته. نویقینا مونږ په
هدایت باندې یقینا تاسو په ضلالت باندې ئی. د رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷺ کافرانو مشرکانوته هم
دا ونیلي وو چه په مونږ کښی یوضرور رښتوني دي ځکه چه د دومره مخالفت او تباین نه پس د دواړو
رښتونی کیدل خوعقلا هم محال دی (۱) د دي آیت یوه معنی داهم بیان کړې شوې ده چه صرف مونږ په
هدایت اوتاسو په ضلالت باندې ئی. زموږ اوستاسو هیڅ تعلق نشته. مونږ تاسو نه او ستاسو اعمالو
نه بالکل خلاص یو اوچه په کومه لار مونږ روان یو اوتاسوهم په هغه لار راشئ نو بی شک تاسو زموږ
ئی اومونږ ستاسو یو گنی زموږ اوستاسو په مینځ کښی هیڅ تعلق نشته. یوبل آیت کښی دی که چرې
دوی تا دروغ گنړی نوورته او اویاه زما عمل ماسره اوستاسو عمل تاسو سره دي. تاسو زما په عمل چیر
کوئی او زه ستاسو د کړونه ویزاره یم.

سورت ﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ (۲) کښی هم ددي بي تعلقنی او خلاصی ذکر دي. رب العالمین به ټول مخلوق
د قیامت په میدان کښی راجمع کولوسره رښتوني فیصلې کوی. نیکانوته به دهغوی بدله او بدانوته د
هغوی سزاورکولې شی. په هغه ورځ به تاسوته زموږ حقانیت اوصداقت معلوم شی. لکه چه ارشاد دي
﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُومِئذٍ يَنفَرُونَ﴾ (۳) د قیامت په ورځ به ټول جدا جداشی. ایماندار به د جنت باغیچو کښی

(۱) الطبری: ۴۰۱/۲۰.

(۲) الکافرون: ۱۰۹/۱. الخ

(۳) الروم: ۳۰/۱۴. الخ

خوشحالہ افریمانہ وی۔ اوزمونہ ایاتونہ اود آخرت ورخ دروغ گنہونکی بہ د دوزخ پہ کند و کنبی حیران اوپریشان وی۔ هغه حاکم او عادل دی۔ د حقیقت حال نہ خبردار دی تاسو داخل معبودان لڑ شان ماتہ ہم او بنانی خود کوم خای نہ بہ ثبوت ورکړې شئی سره د دی چه زما رب بې مثالہ بې شریک او عديم المثل دی۔ هغه یوازې دی هغه دعزت مالک دی۔ چاچه ټول پخپله قبضہ کنبی کړی دی اوپہ هریویاندي غالب راغلي دي۔ حکیم دی په خپلو اقوالو او افعالو کنبی۔ دغه شان شریعت اوپہ تقدیر کنبی ہم د برکت والا منزہ اود مشرکانود ټولو تهمتوونہ جدادی۔

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ

اونه ئي ليرلي مونږ ته | مگر ټولو خلقو ته

او ائي نبي ﷺ مونږ ته ټولو خلقو

بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٨﴾

زیرې وړکونکې | او وړونکې | وليکن | زیات د خلقو نه | نه پوهیږي |

دپاره (د جنت) زیرې وړکونکې او (د عذاب) نه وړونکې جوړ کړې لیرلي | خو زیات خلق په دې نه پوهیږي

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥٩﴾ قُلْ

او وائي دوی | کله به وی | دا وعده (قیامت) | که یی تاسو | رښتینی | ورته او وایه |

اودوی وائي چې دا (د قیامت وعده) به کله پوره کیږي | که چېرې تاسو رښتونۍ یی | ته ورته

لَكُمْ مِيعَادٌ يَّوْمٍ لَّا تَسْتَخِرُونَ عَنْهُ

مقرر ده ستاسو دپاره | نیټه دیوې ورځې | چې تاسو روستو والې نشئ کولي | دراتلو دهغې نه

او وایه چې تاسو سره دیوې داسې ورځې وعده ده | چې نه به ترې یو ساعت روستو

سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِرُونَ ﴿٦٠﴾

یو ساعت | اونه ئي مخکښی راوستلي شئ (یو ساعت) |

کیدیشی اونه به ترې مخکښی کیدیشی |

قوله تعالى: - وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

پیغمبر ﷺ نذیر او بشیر دی :- الله ﷻ خپل بنده اورسول ﷺ ته فرمائی مونږ ته خپل ټول کائنات ته رسول

جوړ کړې لیگلې ئی۔ لکه چه بل خای کنبی ارشاد دی ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ

السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأَخِيِّ الَّذِي يَوْمُنَ بِاللَّهِ وَكَانَ بَيْنَهُ وَابِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١﴾

یعنی اعلان او کړه اي خلقو زه ستاسو ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول یم۔ یوبل آیت کنبی دی ﴿ تَبَارَكَ الَّذِي

نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿٢﴾ (د برکت مالک دی هغه الله چاچه په خپل بنده باندې قرآن نازل

کړو دې دپاره چه هغه ټول جهان هوښیار کړی دلته ئی هم اوفرمانیل چه اطاعت کونکو ته د جنت زیرې

ورکړه اونا منونکو ته د دوزخ۔ خواکثر خلق دخپل جهالت په وجه درسول الله ﷻ نبوت نه منی۔ لکه چه

ارشاد دی ﴿ وَمَا أَكْثَرَ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ (که ته هر څومره غواړې خواکثر خلق به بې ایمانه وی بل

(۱) ۷/ الاعراف: ۱۵۸

(۲) ۲۵/ الفرقان: ۱

(۳) ۱۲/ يوسف: ۱۰۳

خائی ارشاد دی کہ د لوی دلی اومنی نوهغوی پخپله هم تاد نیغې لارې نه اخواکړی. د رسول الله رسالت د عامو خلقو طرف ته وو. د عربو او عجمو ټولو طرف ته. الله ته د ټولو نه زیات گران هغه دی چه د ټولونه زیات د هغه د فرمان تابعداروی. (۱)

د رسول کریم ﷺ بهتری په ټولو انسانانو ده: ابن عباس رضی الله فرمائی ﷺ حضرت محمد ﷺ ته په آسمانونو و الا باندې او په نبیانو باندې او په ټولو باندې غوره والې ورکړې دي. خلقو ددې دلیل معلوم کړو نو حضور ﷺ او فرمائیل گورنی قرآن فرمائی چه هر یو رسول نې خپل قوم ته د هغوی په ژبه کښې اولیگلو دي دپاره چه هغه په دوی کښې ښه په کولو باندې تبلیغ اوکړی او د حضور اکرم ﷺ متعلق فرمائی چه مونږ ته د عامو خلقو طرف ته رسول جوړ کړې لیگلې. په بخاری او مسلم شریف کښې د رسول مقبول ﷺ ارشاد مبارک دي ماته پنځه صفتونه داسې را کړې شوی دی چه مانه وړاندې یو نبی ته هم نه دی ورکړې شوی. د پوره میاشت په فاصله باندې زما امداد صرف په رعب سره کړې شوې دي. زما د پاره ټوله زمکه جمات او پاکه گرځولې شوې ده. زما په امت کښې چه په چا باندې په کوم خای کښې دمانځه وخت راشی هغه دي هم هغه خای کښې مونږ اوکړی. زمانه وړاندې د یونبی دپاره د غنیمت مال حلال نه وو گرځولې شوې. زما دپاره غنیمتونه حال کړې شو. ماته شفاعت را کړې شو. هر نبی صرف دخپل قوم طرف ته لیگلې شو او زه د ټولو عامو خلقو طرف ته لیگلې شوې یم. یعنی پیریانو انسانانو عربو او عجمو طرف ته. (۲)

قوله تعالى: وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ

د منکرینو د قیامت سوال او دهغې جواب: بیاد کافرانو د قیامت محال کیدل بیانوی. تپوس کوی چه قیامت به کله راځی؟ لکه چه بل خای ارشاد دي بې ایمانه د دي دپاره تندې کوی او ایماندار د دي دوبرې نه رچیرې. او د حق گنړی. الخ. جواب ورکوی چه ستاسو د پاره د وعدې ورځ مقرر شوې ده. په کوم کښې چه وړاندې والې روستو والې کمې زیاتې ناممکن دي. لکه (۳) (إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) نورنی او فرمائیل (وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا أَجَلٌ مُّعَدُّودٌ) (۴) یعنی هغه مقرر شوې وخت روستو کیرې نه. تاسو ته د دغه مقرر وخت پورې وخت دي کله چه هغه ورځ راغله بیا به څوک شوندي هم اونه خوزولې شی. په هغه ورځ به بعضې نیک بخت وی او بعضې بد بخت.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

او وائی هغه کسان | چی کافران دی

| اودا کافران وائی چی

لَنْ تُؤْمِنَ بِهِذَا الْقُرْآنَ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ط وَلَوْ تَرَى

هرگز مونږ نه منو | دا قرآن | اونه هغه کتاب | چی مخکښی ددي نه دي | او کاش چی ته اووښی

مونږ به هیڅکله په دي قرآن باندې ایمان نه راوړو | اونه په هغه کتاب چی ددي نه وړاندې نازل شوی وو

(۱) الطبری: ۴۰۵/۲۰.

(۲) صحیح بخاری کتاب التیمم باب غیر: ۱، حدیث: ۳۳۵ و صحیح مسلم: ۵۲۱، احمد: ۱۴۵/۵.

(۳) ۷۱/نوح: ۴.

(۴) ۱۱۴/هود: ۱۱۴.

إِذَا الظَّالِمُونَ	مَوْقُوفُونَ	عِنْدَ رَبِّهِمْ	يَرْجِعُ	بَعْضُهُمْ
کله چی دا ظالمان خلق اودرولې شوی وی په دربار درب خپل کښی واپس کوی به ځینی دهغوی او که ته هغه وخت او گورې چې څه وخت دا ظالمان به خپل رب ته مخامخ اودرولې شی په یو بل باندې				
إِلَى بَعْضِ	الْقَوْلِ يَقُولُ	الَّذِينَ	اسْتُضْعِفُوا	لِلَّذِينَ
ځینی نور وته خبره (داسې چې) وانی به هغه کسان چی کمزوری گنرلې شوی وو هغه کسانو ته به الزامونه لگوي ..... کمزوری خلق به غټانو خلقو ته دا وانی چې				
اسْتَكْبَرُوا	لَوْلَا أَنْتُمْ	لَكُنَّا	مُؤْمِنِينَ	قَالَ
چی ځان ئې غټ گنرلې وو که چری نه وې تاسو نو خامخا وو به مونږ مومنان اوبه وانی که تاسو موجود نه وی نو مونږ به ایمان راوړې وې نو غټان به کمزورو				
الَّذِينَ	اسْتَكْبَرُوا	لِلَّذِينَ	اسْتُضْعِفُوا	أَخْنُ
هغه کسان چی ځان ئې غټ گنرلې وو هغه کسانو ته چی کمزوری گنرلې شوی وو آیا مونږه ته جواب ورکړی چې آیا تاسو مونږ د هدایت قبلولو نه منع کړی وی څه وخت چې هدایت				
صَدَدْنَكُمْ	عَنِ الْهُدَى	بَعْدَ	إِذْ جَاءَكُمْ	بَلْ كُنْتُمْ
منع کړی وی تاسو د هدایت نه روستو دهغې نه چی راغلي وو تاسو ته بلکه وی تاسو تاسو ته راغلي وو ؟ بلکه تاسو په خپله قصور کړې وو				
مُجْرِمِينَ	وَقَالَ الَّذِينَ	اسْتُضْعِفُوا	لِلَّذِينَ	
مجرمان او اوبه وانی هغه کسان چی کمزوری گنرلې شوی وو هغه کسانو ته او کمزوری خلق به دغه غټانو ته او وانی چې (دا خو) ستاسو				
اسْتَكْبَرُوا	بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ	وَالنَّهَارِ	إِذْ تَأْمُرُونَنَا	
چی ځان ئې غټ گنرلې وو بلکه مکرونه د شپې وو او دورځې وو چی تاسو به حکم کوو مونږ ته د سبا بېلگه مکرونو مونږ منع کړی وو چې تاسو به راته هروخت ویناگانې کولي				
أَنْ تَكْفُرَ	بِاللَّهِ	وَتَجْعَلَ	لَهُ	أَنْدَادًا
چی مونږه کفر او کړو د الله سره او جوړ کړو هغه لره شریک او پټه به کړی دوی چی مونږ د الله نه انکار او کړو او هغه دا چې هغه لره شریکان جوړ کړو او				
النَّدَامَةَ	لِمَا	رَأَوْا	الْعَذَابَ	وَجَعَلْنَا
نښیمانتیا هر کله چې اووینی دوی عذاب او اوبه چوئ مونږه پټی په څټونو کښی چې عذاب اووینی نو خپله پښیمانی به پټوی ..... او مونږ به دهغو خلقو په غاړه کښی طوقونه				

الَّذِينَ	كَفَرُوا	هَلْ يَجْزُونَ	إِلَّا مَا	كَانُوا
دھغہ کسانو چی کفر ئی کرې دې نه به ورکړې کیږی بدله مگر دھغه عمل چی وو دوی				
واچوؤ اکومو چی کفر کرې دې دوی ته به هم دھغه عملونو سزا ملاویږی کوم چی ئی کرې وی				
يَعْمَلُونَ ۝				
چی کوږ به ئی				
ووا				

قوله تعالى: - وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ
 د کافرانو نه منل اوسرکشی: - د کافرانو د سرکشی اود باطل د ضد بیان کولې شی چه هغوی فیصله کرې ده
 که د قرآن پاک د حقانیت په زرگونو دلیلونه اووینی خومنی به ئی نه بلکه ددې نه په وړاندې کتاب هم
 ایمان نه راوړی. دوی له به د خپلې وینا مزه هغه وخت راشی چه کله دالله ﷻ په وړاندې د دوزخ په غاړه
 په ولاړه ولاړه مشران کشرانو ته او کشران مشرانو ته الزامونه ورکوی او هریو به بل قصور وار گنړی.
 تابعداران به خپلو سردارانو ته وائی که تاسو مونږ نه رامنع کولو نومونږ به خامخا ایمان راوړلې وو. د
 هغوی مشران به هغوی له جواب ورکوی چه آیا مونږ تاسو رامنع کرې وئی؟ مونږ یوه خبره اوکړه تاسو
 ته پته وه چه دابې دلیلله خبره ده.

بل طرف ته د دلیلونو باران په تاسو راوړیدو اوستاسو دسترگو په وړاندې وو بیا تاسو د هغه تابعداری
 پریخوده زمونږه مو ولې منل؟ ستاسو خپله بې عقلی وه اوستاسو پخپله شهوت خوښ وو. ستاسو خپل
 زړونه دالله ﷻ د خبرونه تختیدل. درسولانو تابعداری پخپله ستاسو په ځانونو او طبیعتونو باندې گرانه او
 سخته تیریده. ټول قصور هم ستاسو خپل وو مونږ ته ولې الزام راکوئی؟ دابې دلیلله د خپلو بزرگانو
 منونکی به بیا جواب ورکړی چه شپه ورځ ستاسو د هوکه بازی جعل سازی مکر فریب مونږ ته تسلی
 راکړه چه زمونږ افعال او عقیدې ټیک دی. مونږ ته بار بار کفر او شرک نه پریخودل زور دین نه بدلول د
 پلارانو نیکونو په زړو طریقو قایم اودریدل اوزمونږ ملا ټپول همدغه سبب شوزمونږ د ایمان نه د
 بندیدلو هم تاسو به راتلئ اود دروغو عقلی خبرې به موراته کولې اود اسلام نه به مو اړول. دواړه الزامونه
 به هم ورکوی اوصفانی به هم کوی خو په زړه کښې په خپلو کړو باندې پښیمانه وو.

قوله تعالى: - وَجَعَلْنَا الْأَعْلَىٰ فِي آغَاظِ الَّذِينَ كَفَرُوا

د دې ټولو لاسونه به ست سره په طوق اوزنخیر سره اوتړلې شی. اوس به هریوته د هغه د اعمالو مطابق
 بدله ورکولې شی. گمراه کونکو ته هم او گمراه کرې شوو ته هم. هریوته به پوره پوره عذاب ورکولې شی.
 رسول الله ﷺ فرمائی چه کله دوزخیان د دوزخ د رسولود پاره او شړلې شی نو د دوزخ د یوې لمبې په وجه
 به د هغوی د بدن ټوله غوښه اوسوزی او پښو کښې به ئی را پریوخی.

ابن ابی حاتم کښې حسن بن یحییٰ نعشی رحمه الله فرمائی چه د دوزخ په هره یوه قیدخانه کښې هریو غر
 او هریو زنخیر په هریو قید باندې به د دوزخی نوم لیکلې وی. کله چه د سلیمان دارانی رحمه الله په وړاندې دا
 بیان کړه نو هغوی ډیر خفه شو او وئی فرمائیل هانې هانې بیابانه څنگه حال وی په هغه باندې چه دا ټول
 عذابونه پرې اچولې شوی وی. په پښو کښې بیرنی وی په لاسونو کښې هتکرئی په ست کښې طوق وی
 بیا د دوزخ غاړه وردیکه کرې شی. الله ﷻ دې مونږ بچ کړی اومونږ دې الله سلامت اوساتی. اللهم سلم
 اللهم سلم

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ

اونه دي ليڙلي مونڙه | په يوکلي کښي | څوک يرونکي | مگر | اوونيل
اومونږ چي کوم کلي ته هم يو پيغمبر ليږلي دي | نود هغي کلي

مُتَرْفُوهُمْ لَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ

مالدارو خلقو دهغه کلي | بيشکد مونږه | په هغه پيغام سره | چي راليږلي شوي يي تاسو
مالدارو به وئيل | ..... چي تاسو کوم حکمونو راوړي دي مونږ د هغي نه

بِهِ كَفَرُونَ ۝ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا

په هغي سره | نه منونکي يو | او اوونيل هغوي | مونږه | زيات يو | په لحاظ د مال سره
انکار کوو | ..... او هغوي دا هم وئيلي دي | چي مونږ د مال او اولاد په لحاظ سره ستاسو

وَأَوْلَادًا ۝ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ۝ قُلْ إِن رَّيِّي

او اولاد سره | اونه يو مونږه | عذابيدونکي | ورته اووايه | بيشکه رب زما | فرانښه کوي
نه ډير زيات يو | اومونږ ته به هيڅ عذاب نشي راکولي | ته ورته اووايه چي زما رب

الرِّزْقِ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ

رزق | دپاره دهغه چا | چي غواړي هغه | او په اندازه کوي رزق | وليکن | زيات دخلقونه
دچا باره کښي او غواړي | نوروزي ورته فراخه کړي | يا (روزي) ورته تنگه کړي | خوزيات خلق په دي

لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي

نه پوهيږي په حقيقت | اونه دي مالونه ستاسو | اونه اولاد ستاسو | داسي څيز |
څيره نه پوهيږي | او ستاسو دا مالونه او اولاد تاسو زمونږ په دربار کښي

تَقَرَّبَكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَن آمَنَ

چي نژدې کوي تاسو | مونږ ته | په نزديکت سره | ماسو | دهغه چانه | چي ايمان نې راوړو
نژدې کولي نشي | ..... البته هغه خلق چي ايمان راوړي | او هغوي نيك

وَعَمَلٌ صَالِحٌ ۚ فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءٌ

او عمل نې اوکړو نيك | پس دا خلق دي | چي ده دپاره ددوي | بدله | ددوچندوالي |
عمل هم اوکړي | نو هغوي ته به دخپل عمل دوچنده بدله ورکولي شي

بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفِ آمِنُونَ ۝

په سبب دهغي عملونو | چي کړي دي دوي | او دوي به | په دنگو ماڼيو کښي | په امن سره وسي
او هغوي به د جنت په بالاخانو کښي په امن سره اوسيږي

وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ

او هغه کسان | چی کوشش کوی | په آیتونو زموږ کښی | دپاره دعاجزه کولو (دآیتونو زموږ) |
او کوم خلق چې زموږ دآیتونو د ناکامه کولو کوشش کوی

أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ۝ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ

دا کسان به | په عذاب کښی | حاضر کړې شوی وی | ورته اووایه | بیشکه رب زما | فرانسه کوی رزق
نوهغوی به عذاب ته ور مخامخ کړې شی | ..... ورته اووایه چې زما رب په خپلو بندگانو کښی

لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا

دپاره دهغه چا | چی غواړی | د بندگانو خپلو نه | او په اندازه کوی رزق | دپاره دهغه | او هغه
چې دچا دپاره او غواړی روزی فراخه کوی | او چا دپاره چې او غواړی نو روزی تنگوی | او څه چې

أَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ

چی خرج کوی تاسو | څه څیز | پس هغه | دهغې په ځانې نور درکوی | او هغه | بهتره
دالله ﷻ په لار کښی خرج کوی | نوهغه به دهغې بدله درکوی | او هغه ډیر ښه روزی

الرَّزْقِينَ ۝

رزق ورکونکي دي |

ورکونکي دي |

قوله تعالى: - وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ

رسول الله ﷺ ته تسلی ورکول: - الله ﷻ خپل نبی پاک ﷺ ته تسلی ورکوی اود وړاندینو پیغمبرانو په شان
اخلاق ساتلود پاره ورته فرمائی چه کوم یو کلی ته کوم یو رسول تلې دې دهغه مقابله شوي ده. لویو خلقو
کفر کړې او غریبانو تابعداری کړې ده. لکه چه دنوح ﷺ قوم خپل نبی ته وئیلې وو ﴿ قَالُوا أَتُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ
الْأَرْذَلُونَ ۝ ﴾ (۱) مونږ په تاباندې څنگه ایمان راوړو ستامنونکی خو ټول د ښکته درجې خلق دی. هم دا
مضمون په دویم آیت ﴿ وَمَا تُرِيدُكَ أَتَّبِعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ كُفُّوا رَأْيَ الرَّأْيِ وَمَا تُرِيدُ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نُلَبِّسُكُمْ بِبَيْنٍ ۝ ﴾
(۲) کښې دې. د صالح ﷺ د قوم کبرزن خلق ضعیفانو ته وائی ﴿ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ ضُلْحَامًا مَّرْسَلٌ مِّنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ
بِهِ مُؤْمِنُونَ ۝ ﴾ (۳) آیاتاسو د حضرت صالح ﷺ د نبی کیدو یقین دې؟ هغوی وئیل او مونږ خو موښان یو نو
هغه کبرزنوصفا او وئیل چه مونږ خوئی نه پیژنو. یوبل آیت کښې دی ﴿ وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَمْ لَآءِ
مِّنَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مِّنْ يَّبِينًا ۝ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ۝ ﴾ (۴) یعنی دغه شان مونږ یو په بل سره فتنه کښې واچولو دې د
پاره چه هغوی او وائی چه هم دا خلق دی په چاباندې چه الله ﷻ په مونږ ټولو کښې احسان او کړوالی ﷻ
شکر کونکی نه پیژنی؟ یوبل ارشاد دې چه په هر یو کلی کښې دهغې غټان خلق مجرم او مکار وی. یوبل

(۱) ۲۶/ الشعراء: ۱۱۱.

(۲) ۱۱/ هود: ۲۷.

(۳) ۷/ الاعراف: ۷۵.

(۴) ۶/ الانعام: ۵۳.

ارشاد دے ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْنَا الْقَوْلُ فَنْدَمْنَاهَا نَذِيرًا﴾ (۱) کلمہ چہ دیو کلی مونہ د ہلاکت ارادہ اوکرو نو دھغی سرکشہ خلقو تہ خہ احکام ورکوو هغوی نی نہ منی بیانی مونہ هلاک کرو۔ نودلتہ ہم فرمانی چہ مونہ کوم یو کلی تہ نبی اورسول لیگلہ د هغہ خائی شان اوشوکت والا مالداران او سرداران اولویو خلقو دیر زر د خپل کفر اعلان کرے دی۔

ہرہ زمانہ کنبی د نبی تابعداران کمزوری خلق وی: ابن ابی حاتم کنبی دی ابورزین رضی اللہ عنہ فرمانی دوه کسان پہ خپل مینخ کنبی شریک وو یود سمندر نہ اخوا لارو اوبل ہم هلته پاتی شو۔ کلمہ چہ د رسول اللہ ﷺ بعثت اوشو نو هغہ خپل ملگری نہ پہ لیکلو سرہ معلومہ کرہ چہ د حضور ﷺ خہ حال دی؟ هغہ پہ جواب کنبی اولیکل چہ بنکته اوپریوتی خلق د هغہ خبرہ منی شریفانو قریشود هغہ اطاعت نہ دی کرے۔ هغہ خط لوستلوسرہ هغہ خپل تجارت او معاملات پریخودل او زر خپل شریک لہ راغلو دا لیک لوست والا سرے وو د آسمانی کتابونو پہ علم پوهیدلو۔ د هغہ نہ نی تپوس اوکرواوبنایہ رسول اللہ ﷺ چرتہ دی؟ معلومہ نی کرہ اود حضور ﷺ پہ خدمت کنبی حاضر شو۔ د حضور ﷺ نہ نی تپوس اوکرو تاسو خلق د کوم خیز طرف تہ رابلی حضور ﷺ ارکان اسلام د هغہ پہ وړاندې بیان کرل هغہ زر ایمان راوړو۔ حضور ﷺ او فرمائیل چہ تاد دی تصدیق ولی اوکرو؟ هغہ ونیل پہ دی خبرہ چہ د تولوانبیواوکرامو د شروع پہ زمانہ کنبی همیشه ضعیفان او مسکینان خلق پہ هغوی باندې ایمان راوړونکی وی۔ پہ دی باندې دا آیاتونہ نازل شو حضور ﷺ هغہ پسې سرے اولیگلو اوورته نی اوونیل چہ ستاد خبرې صداقت اللہ ﷻ نازل کرو۔ هر قل ہم د ابوسفیان نہ دغه شان سوال کرے وو: دغه شان هر قل ونیلے کلمہ چہ هغوی د ابوسفیان نہ د هغوی د جاہلیت د زمانی متعلق تپوس کرے وو چہ آیاشریفانو خلقو د هغہ تابعداری کرے کہ ضعیفانو؟ نو ابوسفیان جواب ورکری وو چہ ضعیفانو۔ پہ دی باندې هر قل ونیلے وو چہ د هر رسول اول تابعداری کونکی ہم دغه ضعیفان خلق وی۔ (۲)

قوله تعالى: - وَقَالُوا لَنْ نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا

بیافرمانی چہ دا خوشحالہ خلق پہ خپل مال او اولاد باندې فخرکوی اودا دلیل جوړوی د دی خبرې چہ هغوی د رب خوښ دی۔ کہ د اللہ ﷻ خاص پروزنی او مهربانی پہ هغوی باندې نہ وې نودوی تہ بہ نی دانعمتونه نہ ورکول۔ اوچہ کلمہ دلتہ رب مهربان دی نو پہ آخرت کنبی بہ ہم هغہ مهربان وی۔ قرآن پاک هر خائی د دی رد کرے دی۔

یوبل خائی ارشاد دے ﴿الْمُحْسِنُونَ إِنَّمَا يُدْهِمُهُمْ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ﴾ (۳) آیاد هغوی دا خیال دی چہ د مال اولاد کثرت د هغوی دپارہ بهتر دی؟ نہ بلکه دا خرابوالی دی خوهغوی بی عقلہ دی۔ یوبل آیت کنبی دی ﴿فَلَا تُفْجَبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ (۴) د هغوی مال اولاد دی تا پہ د هوکد کنبی وانچوی۔ پدی سرہ بہ د هغوی پہ دنیا کنبی ہم سزا کولې شی اوترمرگہ پورې بہ ہم دوی پہ کفر باندې وی۔ یوبل آیت دی ﴿ذُرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ (۵) یعنی ما او هغہ سرے پریږدنی کوم چہ ما پیدا کرے دی یوازی اوپہ کثرت سرہ مې مال ورکری دی اوتا بعدار خامن مې ورکری دی او هغہ تہ مې هر قسم عیش ورکری او هغہ دا طمع ده چہ زه هغہ تہ نورهم زیات ورکرم۔ داسې نہ ده دی زمونږ د

(۱) ۱۷/الاسراء: ۱۶.

(۲) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول اللہ ﷺ: ۷، صحیح مسلم: ۱۷۷۳.

(۳) ۲۳/المؤمنون: ۲۵.

(۴) ۹/التوبه: ۸۵.

(۵) ۷۴/المدثر: ۱۱، الخ.

ایاتونو مخالف دی لہہ زمانہ پاتی دہ چہ دی بہ زہ د دوزخ پہ غرونوباندی ورخیزوم. د ہغہ سری واقعہ ہم ذکر شوې دہ د چاچہ دوه باغونہ وو دمال والا وو اوداولاد والا وو خویوخیز ہم فائدہ ورنہ کړہ. د الله ﷻ په عذاب سرہ ټول هر څہ ہم په دنیا کښې تباہ کړې شو او تورې خاورې شو.

مال او اولاد نه بلکه ایمان او عمل د کامیابی نڅیښه ده. الله ﷻ چہ د چارزق زیاتول غواړی نو زیاتوی او الله ﷻ چہ د چارزق کمول غواړی نو کموی. دنیا خو هغه خپلو دوستانو او دښمنانو ټولوتہ ورکوی. غنی یا فقیر کیدل د هغه درضا او نارضا دلیل نه دی بلکه پدې کښې نور حکمتونه وی کوم چہ اکثر خلق نه پیژنی مال اولاد ورکول زموږ د پرزونې دلیل جوړول غلط دی. دا څہ زموږ په نیز د مرتبه زیاتولو څیزنه دی رسول الله ﷺ فرمائی چہ الله ﷻ ستاسو صورتونو او شکلونو ته نه گوری بلکه زړونو او عملونو ته گوری. (۱)

اود هغه په نیز باندې درجو او چټولو څیز ایمان او نیک عمل دی. د هغوی د نیکو په بدله کښې به هغوی له ډیرې زیاتې بدلې ورکولې شی. یوه یوه نیکي به لس لس چنده بلکه اووه سوه کولې شی. د جنت په اوچتو منزلونو او درجو کښې به دهرې ویرې خفگان غم نه به په امن کښې وی. هیچ غم تکلیف به نه وی او نه به څه سزا او صدمه وی. رسول الله ﷺ فرمائی په جنت کښې به داسې بالاخانې وی دکوم ظاهر چہ به دباطن نه اوباطن دظاهر نه ښکاری. یواغرابی وئیل دابالاخانې د چاد پاره دی؟ حضور ﷺ اوفرمانیل چہ څوک نرمې خبرې کوی په نورو بندې خوراک کوی او په کثرت سره روزې ساتی اود خلقو د خوب په وخت کښې تهجد کوی. (۲)

کوم خلق چہ د الله ﷻ د لارې نه نور خلق منع کوی د رسول الله ﷺ د تابعدارنې نه خلق منع کوی اود الله ﷻ د آیاتونو تصدیق ته نی نه پریردی هغوی به د دوزخ سزاگانو کښې حاضرولې شی خرابه بدله به ورکوی. بیا فرمائی چہ الله ﷻ دخپل کامل حکمت مطابق چاته چہ غواړی ډیره زیاته دنیا ورکوی او چاله چہ غواړی ډیره کمه ورکوی. دې په آرم دې او هغه په غم درد کښې اخته دی. د رب حکمتونو باندې هیچ څوک نه پوهیږی د هغه مصلحتونه هم هغه ښه پیژنی. لکه چہ فرمائی (أَنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَآ خَيْرَ لَّكَ فِي كَثْرَةِ دَرَجَاتٍ وَ أَكْبَرُ تَفْضِيلًا) (۳) ته گوره چہ موږ څنگه یوله په بل باندې فضیلت ورکړې دې او آخرت په درجو کښې اوفضیلتونو کښې ډیرلوی دی. لکه څنگه چہ مالدارۍ او غریبۍ سره د درجو ښکته والې پورته والې دلته دې دغه شان به په آخرت کښې هم د اعمالو مطابق هم درجې او مرتبې وی. نیکان خلق به د جنت په اوچتو بالاخانو کښې اوبدان خلق به د دوزخ په ښکته طبقه او جیل خانو کښې وی. په دنیا کښې د ټولونو بهتر سړي د رسول الله ﷺ د فرمان مطابق هغه دې چہ رښتوني مسلمان وی او په اندازه د کفایت رزق وررسی اود الله ﷻ د طرف نه ورته صبر هم ورکړې شوې وی. (۴)

قوله تعالى: - وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ

دانفاق فی سبیل الله فضیلت. دالله ﷻ د حکم یاد هغه د اباحت لاندې کوم څه چہ خرچ کونی دهغې بدله به هغه تاسو له په دواړه جهانہ درکوی. په صحیح حدیث کښې دی ته خرچ کوه نو په تاباندې به هم خرچ اوکړې شی. یوبل حدیث کښې دی چہ هر سحر یوه فرېشته دعا کوی ای الله ﷻ دبخیل مال ختم او بریاد کړې. دویمه دعا کوی ای الله ﷻ خرچ کونکی له نیکه بدله ورکړه (۵) حضرت بلال ؓ ته حضور اکرم ﷺ

(۱) صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب تحريم ظلم المسلم وخذله.....: ۲۵۶۴.

(۲) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ما جاء فی صفة غرف اهل الجنة: ۲۵۲۷ وهو حسن، ابن ابی شیبہ: ۲۶۵/۸، مسند ابی یعلیٰ: ۴۲۸. (ابن ابی حاتم)

(۳) ۱۷/الاسراء: ۲۱.

(۴) صحیح مسلم کتاب الزکاة باب فی الکفاف والقناعة: ۱۰۵۴، ترمذی: ۲۳۴۸، ابن ماجه: ۴۱۳۸، احمد: ۱۶۸/۲.

(۵) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب قوله تعالى (فاما من اعطى واتقى...) : ۱۴۴۲، صحیح مسلم: ۱۰۱۰.

یوخل او فرمائیل ای بلال خرچ کوه او عرش والا د طرف نه د تنگنی خیال هم مه کوه^(۱) ابن ابی حاتم کنبی دی رسول الله ﷺ فرمائی ستاسود دی زمانې نه پس داسې زمانه راتلونکې ده چه پرې کونکې خوړونکې ده مال به وی خو مالدار به په خپل مال باندې داسې غاښونه ورځنې کړې وی چه چرته خرچ نه شی بیا حضور اکرم ﷺ د دې آیت (وَمَا آتَيْنَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا لَهُ نَقْلٌ وَمَا كَانَ لِأَنْتَ أَنْ تُبَدِّلَ مَا آتَيْنَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْ يَحْكُمَ اللَّهُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) (۲) تلاوت او کړو.

بدترین خلق: بل حدیث شریف کنبی دی بدترین خلق هغه دی چه د بې وسه او بې قراره خلقو څیزونه په کم قیمت باندې اخلي گرځي یادساتنی داسې بیع حرام ده دبې قراره بیع حرام ده. مسلمان د مسلمان رور دې نه دې هغه باندې ظلم کوی اونه دې هغه رسواکوی. که تانه کیدې شی نونورو خلقو سره ښه سلوک او ښیگره کوه د هغه هلاکت ته مه زیاتوه. دا حدیث په دې سند سره غریب دې اوضعیف هم دې. حضرت مجاهد رضی الله عنه فرمائی چه د دې آیت غلط مطلب وانځلنی په خپل مال کنبی په میانه روئی سره خرچ کوه. روزنی تقسیم شوی دی رزق مقسوم دې.

وَيَوْمَ	يُجْشِرُهُمْ	جَمِيعًا	ثُمَّ
او په کومه ورځ چي به راجمع کړي هغه دا انسانان ټول بیا			
..... او په کومه ورځ چي الله ﷻ دوی ټول راجمع کړي ..... نود			
يَقُولُ	لِلْمَلِكَةِ	أَهْوَلَاءِ	إِيَّاكُمْ كَانُوا
به او وانی فرښتو ته ایا دا خلق وو چي تاسو لره به نی عبادت کولو			
فرښتو نه به ټپوس او کړي چي ایا دې خلقو به ستاسو عبادت کولو			
قَالُوا	سُبْحَانَكَ	أَنْتَ وَلِيِّنَا	مِنْ دُونِهِمْ
اوبه وانی فرښتي ایا کي ده تالره ته مولي ئي زموږ بي ددوی نه بلکه وو ددوی			
هغوی به او وانی چي (ئې زموږ ربه) ته پاک یی زموږ تعلق خو تاسره دې دوی سره نه دې			
يَعْبُدُونَ	الْحِجَابَ	أَكْثَرَهُمْ	بِهِمْ
چي عبادت به ئي کوو د پیریانو شیطانانو زیات خلق ددوی په دې پیریانو شیطانانو باندې			
حقیقت دادي چي دوی خو به د پیرانو عبادت کولو په دوی کنبي زیاتو خلقو په پیرانو			
مُؤْمِنُونَ	فَالْيَوْمَ	لَا يَمْلِكُ	بَعْضُكُمْ
ایمان راوړونکي وو (اوبه فرمائی الله) پس نن ورځ به اختیار نه لری ځینی ستاسو			
ایمان لرلو ..... نو نن تاسو کنبي څوک یو بل ته دنفع یا			
لِبَعْضٍ	نَفْعًا	وَلَا ضَرًّا	وَنَقُولُ
دپاره دځینو دنفعي رسولو اونه دضرر رسولو او اوبه وایو موږه هغه کسانو ته چي ظلم ئي کړی وی			
نقصان رسولو قدرت نه لری ..... او موږ به ظالمانو ته او وایو چي			

ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿۱۷﴾

اوځکن | عذاب دوور | هغه | چي وي تاسو | په هغې | چي دروغ به مو گنړلو |
ددي اور د عذاب مزه اوځکن | کوم چي به تاسو دروغ گنړلو

قوله تعالى: ثُمَّ نَقُولُ لِلْمَلَكَةِ

ذ الله ﷻ د فرشتو سوال: مشرکان شرمندہ کول بي جوابه کولو اوبې عذرہ کولو دپاره به د فرښتونه سوال کولې شي د کوموچہ دځان نه دوی شکلونه جوړ کړي وواودي مشرکانوبه په دنيا کښې دهغوی عبادت کولوچہ هغوی به دوی الله ﷻ سره ملاوکړي. سوال به کولې شي چه آياتاسودوی ته دخپل عبادت کولو ونيلې وو؟ لکه چه په سورت فرقان کښې دي ﴿عَأْتُمْ أَضَلُّنَّكُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ﴾ (۱) يعني آيا تاسودوی گمراه کړې وو؟ که دوی پخپله د هوکه شوې وو؟ حضرت عيسى عليه السلام نه به سوال کولې شي چه آيا تا دي خلقو ته ونيلي وو راغلي وي چه الله ﷻ پرېږدني زما اوزما د مور عبادت کوئي. هغه به جواب ورکړي اي الله ستا ذات پاک دي ماته چه د کوم څيز وينا کول ضروري نه وو مابه څنگه ونيل. دغه شان به فرښتې هم خپل ځان خلاص کړي وائي به ته خو د دي نه ډيراوچت او لوی نې چه ستادي څوک شريك وي مونږ خو پخپله ستا بنديگان يو. مونږ د دوی نه ويزاره وو او اوس هم دوی نه جدايو. دوی به دشيطانانو عبادت کولوهم شيطانانود دوی دپاره بتانو عبادت ښانسته کړې وو او دوی نې گمراه کړې وو. په دوی کښې د اکثرو عقیده هم په شيطان باندې وه.

لکه څنگه چه د الله ﷻ ارشاد دي ﴿إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ الْإِلَهِاتِ وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَا يُخَدِّعُنِ مِنْ عِبَادِكِ نَصِيًّا مَقْرُوضًا﴾ (۲) يعني دي خلقوالله تعالى پريخي دي اود ښځو عبادت کوي اود سرکش شيطان عبادت کوي. په کوم چه د الله ﷻ غصه ده. نوچه کومو کومو سره اي مشرکانو تاسو مينه ساتلي وه په هغوی کښې يوه تاسوته څه نفع دراونه رسولې شوه. ددي سختني او عذاب په وخت کښې به داټول د دروغو معبودان تاسونه يودم لرې شي. ځکه چه هغوی ته دچاته دڅه څيزد نفع ورکولو هيڅ اختيارد سره وونه. نن به مونږ پخپله مشرکانوته وايوچه واخلي کوم ددوزخ عذاب مودروغ گنړلونن دهغې مزه اوځکن.

وَإِذْ أَنْتَلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَنْ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ

او کله چي لوستلې کيږي | په دي خلقو باندې | ايتونه زمونږ | صفا واضحه | نو وائي دوی | نه دي دا |
او هرکله چي به دوی ته زمونږ ښکاره ايتونه بيانولی شوا | نو دوی به وئيل چي دا (پيغمبر)

إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَنْ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ

مگر | يو سړي دي | چي غواړي | چي منع کړي تاسو | دهغه معبودانونه | چي عبادت به ئي کولو |
خو يو داسې سړي دي | چي تاسو دهغه بتانو نه منع کوي | د کومو چي به ستاسو پلار نيکه

أَبَاؤُكُمْ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا أَفْكٌ مُمْتَرٍ ط وَقَالَ

پلارانو ستاسو | او وائي دوی | نه دي (داقرآن) | مگر | دروغ دي | دځانه نه جوړ کړې شوي | او وائي |
عبادت کولو | او دوی وائي چي داقرآن خو جوړ شوې دروغ دي | اوڅه وخت چي کافرانوته

الَّذِينَ	كَفَرُوا	لِلْحَقِّ	لَمَّا جَاءَهُمْ	إِنْ هَذَا إِلَّا
هغه کسان اچی کافران شوی دی حق ته هر کله چی راغی دوی ته اچی نه دی دا مگر	حق راغلو ..... زنو هغوی او وئیل چی دا خو بنکاره			
سِحْرٌ مُّبِينٌ	وَمَا آتَيْنَهُمْ	مِّنْ كُتُبٍ	يَدْرُسُونَهَا	
جادو دی بنکاره اونه دی ورکری مونږ دوی له څه کتابونه اچی گنی لولی هغه	جادو دی او مونږ دوی ته داسې (اسمانی الهامی) کتابونه نه وو ورکری اچی گنی دوی به لوستل			
وَمَا أَرْسَلْنَا	إِلَيْهِمْ	قَبْلَكَ	مِّنْ نَّذِيرٍ	وَكَذَّبَ الَّذِينَ
اونه وو لیرلی مونږ دوی ته مخکینی ستانه څوک یرونکی او دروغ گنرلی وو هغه کسانو	او مونږ ستاسونه وړاندې دوی ته هیڅ ویرونکی نه وو لیرلی او (دغسې) ددوی نه مخکنو خلقو			
مِّنْ قَبْلِهِمْ	وَمَا بَلَغُوا	مِيعَتَنَا	مَا	آتَيْنَهُمْ
چی مخکینی ددوی نه وو اونه دی رسیدلی دوی السمی برخې ته دهغې اچی ورکری وو مونږ هغوی ته	هم (پیغمبران) دروغژن گنرلی وو او مونږ چی هغوی ته څه ورکری وو هغوی دهغې لسمه برخه			
فَكَذَّبُوا	رُسُلِي	فَكَيْفَ	كَانَ	نَكِيرٌ
پس دروغ او گنرل هغوی رسولان زما پس څه رنگې وو عذاب زما	هم نه دی اخی هغوی زما پیغمبران دروغ او گنرل نو زما دطرفه پرې څنگه عذاب راغلو			

قوله تعالى: -وَأَذَانُ عَلَىٰ عَلَيْهِمْ أَيْتُنَا

د قرآن پای د منکرینو د خباتونو ذکر او دهغوی انجام :- د کافرانو هغه شیطانی بیانیږی د کوم په وجه چه هغوی درب د عذابونو مستحق شوی دی. د الله ﷻ کلام تازه په تازه دهغوی غوره رسول ﷺ په ژبه اوری قبول منل اوددې مطابق عمل کول خویو طرف ته وائی چه گورنی داسې تاسود خپل زور او رښتونی دین نه منع کوی اود خپلو باطلو خیالونو طرف ته تاسو راغواړی. د قرآن پاک خو ده پخپله جوړ کړې دې اود خپل ځان نه ئی بیانونی اود اخی جادو دی اود دې جادو څه پته خبره نه ده بالکل بنکاره دې. بیا فرمائی چه نه خودې عربوته اول څه کتاب نازل شوې دې اونه د حضور اکرم ﷺ نه دوی ته څوک رسول راغلې دې. پدې وجه د دوی دمودو خواش وو که مونږ کښې څوک رسول د الله ﷻ راغلې وو او په مونږ باندې د الله ﷻ کتاب نازل شوی وی نومونږ به د ټولونه زیات تابعدار او پابند وو. خو چه کله الله ﷻ د دوی د زړه دا ارمان پوره کړونولگیا شو په انکار او تکذیب کښې. ددې نه د وړاندینو امتونو نتیجې د هغوی مخې ته دی. هغوی په قوت او طاقت مال او متاع کښې او په دنیاوی اسبابو کښې د دوی نه ډیر زیات وو. اودوی خولاوس دهغوی لسمې حصې ته هم نه دی رسیدلې. خوزما د عذابونو په وخت کښې ئی نه مال په کار راغلو اونه خاندانونه او نسبونه په کار راغله نه هغه قوت او طاقت هغوی ته څه فائده ورکړه برباد کړې شو.

لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَقَدْ مَكَنَّهُمْ فِيْمَا إِن مَّكَّنَّكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَبَصَارًا أَفْبَدًا ۖ فَمَا أَعْلَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْبَدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ﴾ (۱) یعنی مونږ هغوی ته قوت او طاقت

ورکړې وو سترگې او غوږونه ئې هم لرل زړه ئې هم وو خوز ما په اياتونو باندې دانکار په وجه په هغوی چه کوم عذاب راغلو هغه وخت هېڅ څيز هېڅ فائده ورنه کړه او چا پورې چه به ئې توقې کولې هم هغوی دوی راگیر کړل. آيا دا خلق په زمکه گرځيدوسره دوړاندینو خلقوانجام ته نه گوری چه ددوی نه په شمیر کښې زیات او په طاقت کښې وړاندې وو. مطلب دادې چه د رسولانو په تکذیب کولوسره دوی اوږه کړې شو د جرړې نه راویستلې شو او غورزولې شو. ته گوره او غوراو کړه چه ماڅنگه د خپلو رسولانو نصرت او امداد او کړواوڅنگه مې په تکذیب کونکو باندې عذاب را کوز کړو.

قُلْ إِنَّمَا	أَعْظَمُ	بِوَاحِدَةٍ	أَنْ تَقُومُوا
ورته او وایه بیشکه همدا خبره ده چی زه نصیحت کوم تاسو ته په یوې خبرې سره چی ودریږئ تاسو (انې پیغمبره) او وایه چی زه درته د یوې خبرې نصیحت کوم هغه دا چی تاسو خاص دالله دپاره دوه دوه			
لِلَّهِ	مَثْنَى	وَفَرَادَى	ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا
خاص دپاره دالله دوه دوه او یو یو بیا فکر او کړئ نشته په ملگری ستاسو باندې او یو یو او دریرئ بیا فکر او کړئ ستاسو دا ملگری (پیغمبر یقینا) لیونی نه دي			
مِنْ جَنَّةٍ	إِنْ هُوَ إِلَّا	نَذِيرٌ	لَكُمْ
څه لیونتوب نه دي هغه مگر خبردارونکې تاسو لره مخکښی (دراتلو) د عذاب			
..... دې خو ستاسو دپاره د سخت عذاب راتلونو وړاندې ویرونکې دي			
شَدِيدٍ			
سخت نه			

قوله تعالى: - قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُ بِوَاحِدَةٍ

پیغمبر ﷺ مجنون نه دي: حکم کولې شی چه کافران تاته مجنون وائی دوی ته او وایه چه یو کار خو او کړنی چه په خلوص سره د بنمنی اوضد پرېږدئ اولر شان پخپل مینځ کښې سوچ او کړنی یو بل نه معلومات او کړنی چه آيا محمد ﷺ مجنون دي؟ او په ایماندارنی سره یو بل ته جواب ورکړئ. هر سرې دي خان خان سره هم سوچ او کړی او یو بل نه دي هم تپوس او کړی خودا شرط دي چه ضد او د بنمنی پرېږدئ. تاسو ته به پخپله پته اولگی اوستاسو زړه به اواز او کړی چه په حقیقت کښې رسول الله ﷺ ته جنون نشته بلکه هغه پخپله ستاسو خیر خواه اودرد مند دي. د یوراتلونکې خطرې نه د کومې نه چه تاسو یې خبره ئې تاسو خبروی.

قوله تعالى: - أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفَرَادَى

ددې نه مونځ مراد اخستل صحیح نه دی: بعضې خلقو د دې آیت نه ځان له او په جمع سره مونځ کول مراد اخستې دي اوددې په ثبوت کښې یو حدیث شریف هم پیش کړې دي. خو هغه حدیث ضعیف دي چه حضور ﷺ فرمائیلی دی ماله درې څیزونه را کړې شوی دی چه مانه اول نه دی ورکړې شوی اودا زه د فخر په وجه نه وایم. زما دپاره د غنیمت مال حلال کړې شوې دي مانه وړاندې هغه د چادپاره هم حلال نه وو. هغوی به د غنیمت مال راجمع کولو اوسیز لوبه ئې. اوزه د هریو سور اوسپین طرف ته لیگلې شوې یم هریو ښی هم دخپل قوم طرف ته لیگلې کیدو. زما دپاره ټوله زمکه جمات اود اودس څیز جوړ کړې شوې دي چه زه ددې په خاوره تیمم کوم او کوم ځای کښې چه هم یم اودمانځه وخت راغلو نومونځ ادا کړم. الله ﷻ فرمائی چه دالله ﷻ په وړاندې په ادب سره اودرېږه. دوه دوه یو یو او دیوې میاشتي په

فاصلہ باندی زما نصرت پہ رعب سرہ کړې شوې دې. (۱) دا حدیث سنداً ضعیف دې او ډیر ممکن دې چه پدې کښې دآیت ذکر او دا د جمع نه یا خان له کولویه معنی کښې اخستی شوې وی. دا د راوی خپل قول وی او داسې بیان کړې شوې وی چه په ظاهره هغه د حدیث الفاظ معلومېږي ځکه چه د حضور ﷺ خصوصیات په صحیح سند د احادیثو ډیر روایت دی او په یو کښې هم دا الفاظ نشته. والله اعلم.

قوله تعالى: **إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ**

رسول کریم ﷺ نذیر وو ددې متعلق احادیث: خلق د هغه عذاب نه و پروتکې وو کوم چه د هغوی مخې ته دې او د کوم چه دوی بالکل بې خبره او بې فکره ناست دی. په صحیح بخاری شریف کښې دې نبی اکرم ﷺ یو ځل په صفاغونډنې باندې او ختلو او د عربود دستور مطابق یا صباحاه و نیلوسره دا وچت آواز چه کوم علامت وو لکه چه څوک د یواهمې خبرې د پاره راغواړی. دعادت مطابق دې اوریدو سره ټول خلق راجمع شو. حضور ﷺ او فرمائیل واورنی که زه تاسوته او وایم چه ستاسو دښمن په تاسو باندې حمله کول غواړی او عجیبه نه ده چه سحر یا مابینام په تاسو باندې حمله او کړې نو تاسو به مارښتونې او گنړنې؟ ټولو په یو ځل جواب ورکړو او بې شکه مونږ به تا رښتونې او گنړو. حضور ﷺ او فرمائیل واورنی زه تاسو د هغه عذاب نه

ویرول غواړم کوم چه ستاسو په وړاندې دې. دې اوریدو سره ابولهب ملعون و نیل ستا لاسونه دې مات شي تا مونږ د دې دپاره راجمع کړې یو. په دې باندې سورت **(تَبَّتْ يُدَا أَيْنَ هَبْ وَتَبَّتْ)** (۲) الخ نازل شو (۳) دا احادیث **(وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ)** (۴) په تفسیر کښې تیر شوی دی.

د رسول کریم ﷺ اود امت مثال: مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ راووتلو او مونږ له نې تشریف راوړدرې ځل نې آواز او کړو. وئی فرمائیل خلقوزما او خپل مثال پیژنئ؟ هغوی و نیل الله ﷻ ته اودهغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. رسول الله ﷺ او فرمائیل زما اوستاسو مثال د هغه قوم په شان دې په کوم باندې چه دښمن حمله کونکې وو. هغوی خپل سرې اولیگلو چه لار شه او دښمن او گوره اود هغوی د تگ راتگ نه مونږ خبر کړه. هغه چه کله او کتل چه دښمن دهغوی طرف ته را روان دې او نیزدې رسیدلې دې نو هغه په ټولو خپل قوم طرف ته راوړاندې شو چه هسې نه زما د خبر ورکولونه وړاندې د دښمن حمله اونه شي. په دې وجه هغه هم په لار کښې خپله کپړا خوزول شروع کړه چه هوښیار شنی دښمن راوړسیدو. درې ځل نې دا او نیل (۵) یو بل حدیث کښې دی چه زه اوقیامت په یو ځای رالیکلې شوې یو نیزدې وه چه قیامت مانه وړاندې راغلي وو. (۶)

قُلْ	مَا سَأَلْتُكُمْ	مِنْ أَجْرٍ	فَهُوَ لَكُمْ
ورته او وایه هغه چی ما غوښتلی وی ستاسو نه څه اجر پس هغه دستاسو وی			
ته ورته او وایه چی که ما ستاسو نه څه معاوضه غوښتي وی نو هغه ستاسو شوه			

(۱) ابن ابی حاتم.

(۲) ۱۱۱/اللهب: ۱.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة سبا باب **(إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ)**: ۴۸۰۱، صحیح مسلم: ۲۰۸.

(۴) ۲۶/الشعراء: ۲۱۴.

(۵) احمد: ۵/۲۴۸ وسنده حسن، مجمع الزوائد: ۱۰/۳۱۴.

(۶) احمد: ۵/۲۴۸ وسنده حسن، مجمع الزوائد: ۱۰/۳۱۴.

إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝ قُلْ

نہ دی اجر زما | مگر | پہ اللہ باندی دی | او ہغہ | پہ ہر خیز باندی | گواہ دی | اور تہ او وایہ
زما | اجر خوبس صرف داللہ ﷻ سرہ دی | او ہغہ پہ ہر خہ باندی پورہ خبر دی

إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَٰمٌ الْغُيُوبِ ۝

بیشکہ رب زما | را | اچوی پہ زہ کنبی ماتہ | حق | ہغہ ہنہ عالم دی | پہ پتو حقیقتونو باندی
تہ ورتہ او وایہ چہ زما رب ہمیشہ حق تہ غلبہ ورکوی | دغیبو پہ خبرو ډیر ہنہ عالم دی

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ۝

ورتہ او وایہ | اچی راغی | حق | اونہ دنوی سرہ پیدا کولی شی خہ خیز اباطل | اونہ نی دوبارہ پیدا کولی شی
ورتہ او وایہ چہ اوس حق راور سیدو | اوباتل نہ وړاندی خہ خیزوو | اونہ اوس خہ حیثیت لری

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي ۝

ورتہ او وایہ | کہ زہ بی لاری شو یم | نو پس بیشکہ | وبال دبی لاری کیدو زما | پہ خان زما دی
ورتہ او وایہ چہ کہ زہ گمراہ یم | نو دہغی وبال بہ صرف پہ ما باندی واقع کیری

وَإِنْ اهْتَدَيْتُ فِيمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ

او کہ زہ پہ سمہ لاریم نو دا بہ وی | پہ سبب دہغی | اچی وحی کوی | ماتہ | رب زما | بیشکہ ہغہ
او کہ زہ پہ نیغہ لاریم | نو دادہغہ وحی پہ وجہ روان یم | کومہ چہ ما تہ زما رب کړی دہ | ہغہ

سَمِيعٌ قَرِيبٌ ۝

ہر خہ اوریدونکی | نزدی دی |

ہر خہ آوری ډیر نزدی دی |

قوله تعالى: - قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۝

پیغمبر ﷺ ذ انسانیت محسن دی : حکم کولی شی چہ مشرکانوتہ او وایہ دا زہ چہ ستاسو خیر خواہی کوم
تاسوتہ د دین احکام دررسوم، وعظ اونصیحت کوم پہ دی باندی زہ تاسو نہ ہیخ بدلہ نہ غوارم بدلہ
خوبہ ہم اللہ ﷻ را کوی چہ د تولو خیزنو د حقیقت نہ خبردار دی۔ زما اوستاسو حالت ہغہ تہ ہنہ معلوم
دی بیانی چہ دا افرمائیل ددی پہ شان آیت (يُلْقِي الرُّوحُ مِنْ أَمْرِهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ) (۱)
الح یعنی اللہ ﷻ پخپل فرمان سرہ دحضرت جبرائیل علیہ السلام پہ ذریعہ چہ چاتہ نی خوبنہ وی وحی لیگی
ہغہ پہ حق سرہ فرہنستہ نازلوی اوعلام الغیوب دی د ہغہ نہ دآسمان اوزمکی ہیخ یوخیزپت نہ دی د
اللہ ﷻ دطرف نہ حق اومبارک شریک راغلی دی۔ باطل اوبہ خراب اولندی بوچی شی برباد بہ شی لکہ
چہ ارشاد دی (يَلْ تَقْذِيفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَذْمُغُهُ فَاذْهَوْا هَٰذَا) (۲) وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ (۳) (۴) مونہ پہ باطل باندی حق
نازلولو سرہ باطل تہکری کوو اوہغہ خاوری کوو۔ رسول اللہ ﷺ دمکی دفتح پہ ورخ کله پہ بیت اللہ
شریف کنبی داخل شو نو دہغہ خای بتان بہ نی د خپلی لیندی پہ لرگی سرہ راغورزول او پہ ژبہ مبارکہ

به نی و نیل (۱) وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا (۲) (حق را غلبه باطل ختم شو او هغه وو د ختمیدو دپاره (۳) د باطل او ناحق د باو ټول بشکته شو. د بعضی مفسرینونه روایت دې چې دلته د باطل نه مراد ابلیس دې. یعنی هغه نه څوک اول پیدا کړی نه به نی بیاراپیدا کړې شی نه مړی ژوندی کولې شی اونه هغه ته بل داسې څه قدرت حاصل دې. خبره خودا هم صحیح ده ولې دلته دامطلب نه دې. والله اعلم. بیاچه دا او فرماینلې شو د دې مطلب دادې چې خیر ټول په ټول هم دالله ﷻ د طرف نه دې اودالله ﷻ په رالېږلې شوی وحی کښې دې. هم هغه سراسر حق بیان دې او هدایت دې. گمراه کیدونکی پخپله وړانیزې او هم خپل نقصان کوی. د حضرت عبدالله بن مسعود ؓ نه چې کله د مفوضه د مسئله تپوس کړې شوې وو نو هغوی فرماینلې وو دا زه په خپله رانې سره بیانوم. که صحیح وی نو دالله ﷻ د طرف نه ده او که غلط نو زما اود شیطان د طرف نه دې اوالله تعالی اود هغه رسول ﷺ دې نه بری دې. (۴) هغه الله ﷻ دخپلو بندیگانو خبرې اوریدونکې دې اونیزدې دې اود آواز کونکې آواز هروخت اوری اوقبلوی. د صحیح په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ یو ځل خپلو صحابه کرامو ﷺ ته او فرماینل تاسو چرته کونې یا غائب ته آواز نه کونې چاته چې تاسو آواز کونې هغه اوریدونکې دې نیزدې دې او مجیب دې. (۵)

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَزَعُوا فَلَا قُوَّةَ			
او کاش چې اووینې ته اکله چې اویریزې دوی اونه به وی لار دېچ کیدو			
او که ته دوی هغه وخت اووینې چې دوی به ویریدلې وی نو خلاصیدې به نشی			
وَأَخِذُوا	مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝	وَقَالُوا آمَنَّا	
او نیولې کیرې به دخانی نزدې نه او اوبه وانی په هغه وخت کښې اچې ایمان راپور مونږ			
اود نزدې نه به رانیولې شی ..... او دابۀ وانی چې (بس) مونږ په دې دین			
يٰۤاَيُّهَا	وَأَنۢى لَهُمُ	التَّكَاوُشُ	مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ۝
په دې باندې او څرنگ به وی دوی لره نیول دخانی لرې نه			
ایمان راورو خواوس ددومره لرې ځای نه د دوی لاس چرته ورسیدې شی؟			
وَقَدْ كَفَرُوا	يٰۤاَيُّهَا	مِنْ قَبْلُ ۝	وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ
او کفر کړې وو دوی په دې سره مخکښې ددې نه اوویشتل به کول دوی په غیبو سره			
حال دادې چې دوی ترې د وړاندې نه انکار کولو ..... اودوی د لرې نه بې لیدو			
مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ۝	وَجِيلٍ	بَيْنَهُمْ	وَبَيْنَ مَا
دخانی لرې نه او پرده به واچولې شی په منځ ددوی کښې او په منځ دهغه څیز کښې			
خیالی غشی ویشتل اوددوی اوددوی د خواهشاتو په مینځ کښې به یو دیوال اودرولې شی			

(۱) ۱۷/ بنی اسرائیل: ۸۱.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب (وقل جاء الحق وزهق الباطل) ۴۷۲، صحیح مسلم: ۱۷۸۱، ترمذی: ۳۱۳۸.

(۳) ابوداؤد کتاب النکاح باب فیمن تزوج ولم یسم لها صداقا حتی مات: ۲۱۱۶ وهو صحیح، نسائی: ۳۳۶۰.

(۴) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة خیبر: ۴۲۰۲، صحیح مسلم: ۲۷۰۴، احمد: ۴۰۲/۴، ابوداؤد: ۱۵۲۷.

يَسْتَهْوُونَ

گما

فُعِلَ

بِأَشْيَاءِهِمْ

مِّن قَبْلُ ط

چی آرزوئی کوی دوی | لکه څنگه چی | شوې وو (داکار) | دملگرو ددوی سره | مخکښی ددې نه
لکه څنگه چې ددې نه وړاندې ددوی غوندې خلقو سره شوې وو | او هغوی هم

إِلَهُهُمْ

کَانُوا

فِي شَكٍّ

مُرِيبٍ ع

بیشکه دوی | او | په داسې شک کښی | چې پریشانه کونکی وو

ددوی پشان ښکاره شک کښی پراته وو

قوله تعالى: - وَلَوْ تَرَى إِذْ فُزِعُوا فَلَأَ قَوْتُ

دقیامت په ورځ به تیبستې پښیمانتیا او اقرار هیڅ نفع نه ورکوی: - الله ﷻ فرمائی ای نبی ﷺ کاش چه تا د دې
کافرانو د قیامت د ورځې هغه ویریدل لیدلې چه هرڅومره د عذابونو نه خلاصیدل غواړی خود بچ
کیدو به هیڅ یو صورت نه بیامومی. نه په تختیدوسره اونه په پتیدوسره نه د چا په حمایت سره اونه د چا
په پناه سره بلکه ډیر زربه راو نیولې شی. د یخواد قبرونو نه راووتل اوبل خوا راگیر کړې شو. اخوا ودریدل
اود یخو راگیر کړې شو. خوصحیح هم دادی چه د قیامت دورځې عذاب دې. بعضی وائی چه د بنو عباس
د خلافت په وخت کښې دمکې اومدینې په مینځ کښې دهغوی د لښکرو په زمکه کښې دورځښیدل
مراد دې. ابن جریر رحمۃ الله علیه دې بیانولوسره ددې په دلیل کښې یو حدیث نقل کړېدې چه بالکل موضوع اود
خان نه جوړ شوې دې. خو په تعجب باندې تعجب کیږی چه امام صاحب دا موضوع نه دې بیان کړې. د
قیامت په ورځ به وائی چه مونږ ایمان قبلوو. په الله ﷻ باندې اود هغه په فریستوباندې د هغه په
کتابونو باندې اودهغه په رسولانو باندې ایمان راوړو. لکه چه بل آیت کښې دی (وَلَوْ تَرَى إِذْ أُلْهِمُوا نَارًا
رَّغْوًا يَوْمَ عَذَابِ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْغَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ) (۱) کاش چه تالیدل گناهکاران خلق دخپل رب
په وړاندې سرونه ښکته کړې ولاړوی او په شرمندگنی سره وائی ای الله مونږ اولیدل مونږ واوریدل مونږ
ته یقین راغلو. اوس ته مونږ بیادنیاته اولیگه نومونږ به نی دزړه نه اومنو. لکه څنگه چه د ډیر لرې څیز
داخستلو دپاره دلرې نه لاس راوړاندې کړی اوهغه د ده لاس له نه شی راتلې. همدغه شان حال د دې
خلقو دې په آخرت کښې هغه کار کول غواړی کوم چه په دنیا کښې کول پکاروو نوپه آخرت کښې هغه
ایمان راوړل بې کاره دی. اوس به نه دنیاته راوایس کولې شی اونه به د هغه وخت ژړا فریاد اوزاری
توبه ویستل او فریادونه کول ایمان اواسلام هیڅ په کار نه راځی. ددې نه وړاندې په دنیا کښې خو منکر
وئی نه موالله ﷻ منلو اونه مو په رسول الله ﷺ باندې ایمان راوړو نه د قیامت قائل شونی اوهسې چه
په نالیدلو اندازې سره نښې اولی. دغه شان دالله ﷻ خبرې په خپلو گمانونوسره رد کولې. نبی ته نی کله
کاهن ونیل کله شاعر کله جادوگر او کله مجنون او دا صرف دخان نه فضول خبرې وې. اوس په ایمان او
د هغوی په مینځ کښې پرده راغله. په توبه کښې اوپه هغوی کښې پرده راپریوتله. دنیادوی نه پاتې شوه
اودوی د دنیا نه جدا شو. ابن ابی حاتم په دې مقام کښې عجیبه او حیرانونکې اثر نقل کړې دې کوم چه
مونږ پوره نقل کوو.

دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت دې په بنی اسرائیلو کښې یو فاتح سړې وو چاسره چه ډیر مال وو کله
چه هغه وفات شو اودهغه ځوی د هغه وارث شو نوډیر په خرابه طریقه باندې مال الوزولو. دهغه تر وړو
هغه ملامته کړو او پوهه نی کړو هغه په غصه کښې راغلو ټول څیزونه نی خرڅ کړل او روپې راواخستې

عین ثجاجہ لہ راغلو یومحل نی جور کرو اوہم دلتہ اوسیدلو یوہ ورخ پہ زورہ سیلنی راغلہ پہ ہغی کنبی یوہ دیرہ بنائستہ او ہنکلی ہنخہ ہغہ لہ راغلہ۔ ہغہ د دے نہ تپوس اوکرو تہ خوک نی؟ ہغی ونیل بنی اسرائیلی یم۔ ونیل دامحل اوماں ستا دے؟ ہغہ ونیل او۔ تپوس نی اوکرو ستا ہنخہ ہم شتہ؟ ہغہ ونیل نہ۔ ہغی ونیل تہ بیاد خپل ژوند خونڈخنکگہ اوچتوے؟ اوس ہغہ تپوس اوکرو چہ آیا ستا خاوندشتہ؟ ہغی ونیل نہ۔ ونیل بیا خو ما قبول کرہ۔ ہغی جواب ورکرو چہ زہ ددے خانی نہ دیومیل پہ فاصلہ باندے اوسیرم صباتہ دخان سرہ د تولی ورخی خوراک خنباک راواخلہ ما کرہ راشہ۔ کہ پہ لار کنبی خہ عجائبات اووینی نو ویریرہ مہ۔ ہغہ قبولہ کرہ او بلہ ورخ نی توبنہ واخستہ روان شو۔ یومیل لری چہ لارونویوہنکلی عالی شان محل نی اولیدلو۔ ورتکولوسرہ یوہنکلی خوان راغلو تپوس نی اوکرو تہ خوک نی؟ جواب نی ورکرو بنواسرائیلی یم۔ ونیل خنکگہ راغلی نی؟ ونیل د دے مکان مالکے رابللی یم۔ ونیل پہ لار کنبی دے خہ خطرناک خیزونہ اولیدل؟ جواب نی ورکرو او کہ چری ماتہ دا نہ وو ونیلی شوی چہ ویریرہ مہ نوزہ خو بہ د ویری نہ ہلاک شوی ووم۔ زہ لارم یوے پلنی لار تہ اورسیدم چہ اومے کتل یوسپنی خلہ کولاوکری ناستہ وہ زہ اوویریدلم اومندہ مے کرہ چہ اومے کتل ہغہ زما نہ وړاندے وړاندے دہ۔ ہغہ دہ اودہغی بجی دہغی پہ خیتہ کنبی غایی۔ ہغہ خوان ونیل تہ دانہ شے موندلی۔ دا خو تاتہ د آخری زمانی د یوخبیری مثال اوخودلی شو چہ یوخوان بہ د بوہاگانویہ مجلس کنبی کینی او ہغوی سرہ بہ د خپل راز پتی خبری کوی۔ چہ زہ نور وړاندے شوم نو اومے کتل چہ یوسل چیلنی دی دکومو غلانخہ چہ د پیونہ دے دے یوبجی دے چہ پنی خکی چہ کلہ پنی ختم شی ہغہ تہ پتہ اولگی چہ نور خہ باقی پاتی نہ شو نوہغہ خلہ کولاوکری لکہ چہ نور غواری۔ دے خوان دربان ونیل تہ داهم نہ شے حاصلولی۔ دامثال تاتہ اوخودلی شو دہغہ بادشاہانو چہ پہ آخرہ زمانہ کنبی بہ راخی د خلقو نہ بہ سرہ زراوسپین زراکارہی تردی چہ پوہہ بہ شی چہ اوس چاسرہ ہیخ ہم پاتی نہ شو نویا بہ ہم ہغوی ظلم اوزیاتے کوی خلی بہ نی کولاوکری وی۔ ہغہ ونیل چہ زہ نور وړاندے شوم نو ما اوکتل یوہ ونہ دہ دیرہ تکہ شتہ اوتازہ ہنکلی رنگ ہنکلی شکل مادہغی یوہناخ راماتول غوبستلنودبلہونی نہ آواز راغلو ای داللہ ﷻ بندہ زما ہناخ مات کرہ۔ بیاخود ہری یوے ونی نہ ہم داآواز راتلو دربان ونیل تہ داهم نہ شے حاصلولی۔ پہ دے کنبی اشارہ دہ چہ پہ آخرہ زمانہ کنبی بہ د سرو کمی وی اود ہنخو کثرت بہ وی۔ تر دے چہ د یوسری د طرف نہ بہ یوے ہنخے تہ پیغام لیگلے شی نولس شل ہنخے بہ ہغہ خپل طرف تہ رابلے۔ ہغہ ونیل زہ لہ نور وړاندے شوم نو ما اوکتل چہ دیودریاب پہ غارہ یوسری ولاړدے اوخلقو لہ اوبہ راہکوی اوورکوی بیا پخپل مشک کنبی اچوی۔ خو پہ دے کنبی یوہناخکے ہم نہ حصاریری۔ دربان ونیل تہ پہ دے ہم نہ پوہیری۔ پہ دے کنبی مثال دی چہ پہ آخر زمانہ کنبی بہ داسی علماء اووعظ کونکی وی چہ خلقوتہ بہ علم بنائی ہنکلی خبری بہ کوی ولی پخپلہ بہ عمل نہ کوی بلکہ پخپلہ بہ پہ گناہونو کنبی اختہ وی۔ بیاچہ وړاندے شوم نو ما یوہ چیلنی اوکتلہ بعضی خلقو دے پنی نیولی وی بعضو لکنی نیولی وہ بعضو ہنکری نیولی وی بعضی پہ دے باندے سوارہ دی اوبعضی د دے پنی لشی۔ ہغہ ونیل دامثال دے د دنیا کومو چہ د دے پنی نیولی دی ہغہ دی چہ د دنیاہ پریوتل خو دا ورتہ ملاونہ شوہ۔ کومو چہ ہنکری نیولی دی داهغہ دی چہ خپلہ گزارہ کوی خو پہ سختی سرہ۔ کومو چہ لکنی نیولی دہ داهغہ دی د چانہ چہ دنیا تختیدلی دہ۔ سوارہ ہغہ دی چہ دنیاہ پخپلہ پریخودے دہ اوددنیا نہ صحیح فائدہ اوچتونکی دی۔ کوم چہ تا د چیلنی نہ پنی راویستونکی اولیدل دوی تہ خوشحالی دہ دا دمبارکنی مستحق دی۔ ہغہ ونیل چہ زہ نور وړاندے شوم نو اومے کتل چہ یوسری د کوی نہ اوبہ راوباسی اوبہ یوحوض کنبی وراچوی۔ د کوم حوض نہ چہ اوبہ واپس کوی تہ خی۔ ہغہ ونیل داهغہ سری دے چہ عمل کوی خو قبلیری نہ۔ ہغہ ونیل زہ بیا وړاندے لارم اومے کتل یوسری دانے پہ پتی کنبی اوکرلی ہم ہغہ وخت فصل تیارشو اودیر ہنکلی مزیدار غنم راوتل۔ ونیل داهغہ

سړې دې چه د چانيکني الله ﷻ قبلوي. هغه ونيل چه زه نور وړاندي شوم نو يوسړې پر مخې پروت دې ماته نئ ونيل روره زما لاس اونيسه ماکينوه. والله د کله نه چه زه پيدا کړې شوي يم ناست نه يم. زما په لاس نيولوسره هغه اودريدو او تيز په منډه شو تردې چه زما د سترگونه پناه شو. دې دربان ونيل دا ستا عمر وو چه لاړو ختم شو. زه ملك الموت يم اود کومې ښځې سره چه ته ملاويدو له راغلي نئ د هغې په شکل کښې هم زه ووم. د الله ﷻ په حکم سره تاله راغلي ووم چه ستا روح په دغه ځای کښې قبض کړم اوبيا تا دوزخ ته اورسوم د دې باره کښې دا آيت ﴿وَجِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّبِينٍ﴾ (۱) نازل شوې. دا اثر غريب دې اوددې په صحت کښې هم نظر دې. د آيت مطلب ښکاره دې د کافرانوچه کله مرگ راځي. دهغوی روح ددنيا د ژوند په مزو کښې اينختې وي. خو مرگ ورته مهلت نه ورکوي اود هغوی د خواهش او دهغوی په مينځ کښې دا حائل شي. لکه څنگه چه د دې مغرور اومفتون سړی حال شو چه لاړود ښځې په لټون کښې اوملاقات ئي اوشو ملك الموت سره چه اميد ئي پوره شي د هغې نه وړاندي نئ روح لاړو. بيا فرمائي چه د دوی نه وړاندي امتونوسره هم داسې اوشو هغوی هم د مرگ په وخت کښې د ژوند اوايمان آرزو کوله چه صرف يوبې کاره څيز وو. لکه چه ارشاد باري تعالی دې ﴿فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَخَدَعُوْنَا بِمَا كُنَّا فِيهِ مُشْرِكِينَ﴾ (۲) کله چه هغوی زمونږ عذابونه اوکتل نوونئ ونيل مونږ په الله ﷻ چه واحد دې ايمان راوړو اوکوم کوم چه مونږ د الله ﷻ شريکان جوړ کړې وو دهغه ټولونه مونږ انکار کوو. خودهغه وخت ايمان هغوی ته هيڅ فائده ورنه کړه. دهغوی نه وړاندي خلقو کښې هم د الله ﷻ هم دغه طريقه روانه وه. کافران د نفع نه محروم پاتې شو. دلته فرمائي چه په دنيا کښې خو په ټول ژند کښې په شک شبه اوتردد کښې پاتې وو. پدې وجه دعذاب د ليدلونه پس ايمان راوړل بيکاره شو. دحضرت قتاده رضي الله عنه داقول دسرورزو په اوبود ليکلوقابل دې چه هغوی فرمائي د شکونواوشبهاتونه بچ شئ په دې باندي چه چاته مرگ راغلو هغه به د قيامت په ورځ په دې باندي اوچتولې شي. اوڅوک چه په يقين باندي مړشو نوهم په دې يقين باندي به راوچتولې شي.

والله سبحانه وتعالى الموفق للصواب.

د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د هغه په لطف اورحم سره د سورت سباتفسير ختم شو.

تقبل الله منا وقضى الله حاجتنا.

ایاتونه	سورة فاطر مکیه وهي خمس واربعون آية وخمس رکوعات	رکوع گاني
ایاتونه	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	رکوعات
③۵	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	⑤
الحمد لله	فاطر السموات والأرض جاعل	
توله ثنا	خاص الله لره ده چی پيدا کونکې دې داسمانونو او دزمکې مقررونکې دې	
تول تعریفونه صرف یو الله ﷻ دپاره دی	چی داسمانونو او زمکې پيدا کونکې دې	

الْمَلِكَةِ	رُسُلًا	أُولَىٰ أَجْنَحَةٍ مِّثْنَىٰ وَثُلَاثَ	وَرُبْعَ ط	يَزِيدُ
دفرېستو	پیغام رسونکي	خاوندانې	دوزرو	دوو
او فرېستې نې	خپلې پیغام رسونکې	جوړ کړې	اچې دوه دوه او درې درې	او څلور څلور
د زیاتوالي کوي				
او فرېستې نې	خپلې پیغام رسونکې	جوړ کړې	اچې دوه دوه او درې درې	او څلور څلور
د زیاتوالي کوي				
فِي الْخَلْقِ	مَا يَشَاءُ ط	إِنَّ اللَّهَ	عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ	قَدِيرٌ ٥
په پيداوېست د مخلوق کښې	هغه چي خوښه نې شي	بېشکه الله	په هر څيز باندې	قادر دې
په پيدائش کښې چي	او غواړي نور زياتوي	بېشکه الله	په هر څه قادر دې	
مَا يَفْقَهُ	اللَّهُ لِلنَّاسِ	مِنْ رَّحْمَةٍ	فَلَا مُمْسِكَ	لَهُمَا
هغه چي پرانيزي	الله	دپاره دخپلو	درجمن نه	پس نه وي بندونکي
هيڅوک	هغې لره			
الله	چي خلقو ته د رحمت	(دروازه)	پرانيزي	نو څوک نې بندولي نشي
او کوم				
وَمَا يُمْسِكُ ط	فَلَا مُرْسِلَ	لَهُ	مِنْ بَعْدِهِ ط	
او هغه چي بند کړي	پس نه وي لټونکي	هغه څيز لره	هيڅوک	روستو د بندولو
دهغه نه				
څيز چي	هغه بند کړي	نو څوک نې د بندولو	نه پس جاري کولي نشي	
وَهُوَ الْعَزِيزُ	الْحَكِيمُ ٥			
او هغه غالب دې	حکمت والا دې			
او هغه غالب صاحب د حکمت دې				

قوله تعالى: - الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

د الله تعالیٰ تعریف او د کمال قدرت بیان:- ابن عباس رضی الله عنهما فرماني د «فاطر» بالکل تیک معنی ما د ټولونه اول دیو اعرابی د ژبې نه اوریدلي معلومه کړې ده. هغه یویل خپل ملگری اعرابی سره په جگړه راغلو. دیو کوهی باره کښې دهغوی اختلاف وو نو هغه اعرابی ونیل (انا فطرهما) یعنی اول اول هم ماجور کړې دي. نومعنی هم دا شوه چه دشروع نه بې نمونې صرف په خپل قدر کامله سره الله تعالیٰ زمکه او آسمان پیدا کړل. دضحاك رحمه الله نه روایت دي چه دفاطر معنی خالق ده (۱) دخپل خان او خپلو نبیانو په مینځ کښې هغه خپلې فرېستې قاصدان جوړ کړې دي چه د وزرو والادی الوزی دي دپاره چه ډیر زرد الله تعالیٰ پیغام د هغه رسولانوته اړسوی. په هغې کښې بعضې ددوو وزرو والا دي د بعضو درې درې وزرې دي د بعضو څلور څلور وزرې دي اود بعضو د دې نه هم زیاتې دي. حدیث شریف کښې دی رسول الله ﷺ د معراج په شپه جبرائیل علیه السلام اولیدلو نود هغه شپه سوه وزرې وې اود هرو دوو وزرو په مینځ کښې د مشرق اومغرب هومره فاصله وه (۲) دلته هم فرماني رب تعالیٰ چه څه غواړي پخپل مخلوق کښې زیاتوالي کوي. دچاد پاره چه غواړي ددې نه هم زیاتې وزرې ورکوي او په کائنات کښې چه څه غواړي آبادوي. ددې نه مراد ښکلي آواز هم اخستې شوې دي. یوشاذ قراءت (فی الخلق) ح سره هم دي. والله اعلم.

(۱) الدر المنثور: ۳/۷.

(۲) الدر المنثور: ۳/۷.

(۳) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب اذا قال احدکم آمین والملائكة فی السماء: ۳۳۳۲-۳۳۳۳، صحیح مسلم: ۱۷۴.

قوله تعالى: مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ

اللہ تعالیٰ پہ ہر چیز باندی غالب دی :- دالہ ﷺ غوبستلی شوی ہر خہ کیری اوبغیرد هغه د غوبستنی نہ هیچ ہم نہ کیری۔ کوم خہ چه هغه ورکری دهغی بندونکی خوک نشته اوکوم چه بند کری هغه خوک ورکونکی نشته۔ د فرض مانخه دسلام نه پس د الله ﷺ رسول ﷺ به همیشه داکلمات لوستل ((لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير اللهم لا مانع لما اعطيت ولا معطي لما منعت ولا ينفع ذا الجند منك الجند)) حضور ﷺ دفضول خبرونه دیرو سوالونونه اود مال د بربادنی نه منع کول۔ او حضور ﷺ به جینکشی ژوندی خنبول اود میندو نافرمانی کول اویخپله اخستلو اونوراخستلوته نه پریخودل نه هم منع کول (صحیح مسلم شریف کنبی دی چه رسول الله ﷺ به د رکوع نه سر اوچتولو ((سمع الله لمن حمده)) وثیلوسره فرمائیل ((اللهم ربنا لك الحمد ملا السماء والارض وملا ما شئت من شيء بعد اللهم اهل الثناء والمجد احق ما قال العبد وكلنا لك عبد اللهم لا مانع لما اعطيت ولا معطي لما منعت ولا ينفع ذا الجند منك الجند)) (۱) اوهم ددی آیت په شان آیت ((وَأَن يَمَسُّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَأَن يَمَسُّكَ بِضُرٍّ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)) (۲) نورهم ددی دمثال دیر آیاتونه دی۔ امام مالک رحمہ اللہ فرمائی چه باران به وریدلونیو حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ به فرمائیل په مونږ باندی د فتح د ستوری نه باران راوړولی شو۔ بیابه ئی د دی آیت تلاوت کولو۔ (ابن ابی حاتم)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ

اے | خلقو | یاد کری | احسان دالله |

..... انی خلقو په تاسو چې دالله ﷺ کوم نعمتونه دی

عَلَيْكُمْ

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ

چی دی په تاسو باندی | آیا شته خوک پیدا کونکی | بغیر دالله نه | چی رزق درکوی تاسو ته |

هغه یاد ساتی | آیا دالله ﷺ نه بغیر بل خوک خالق شته | چی تاسو ته دآسمان

مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآفَى

دآسمان نه | او دزمکي نه | نشته دی لاتق دعبادت | مگر هم هغه دی | آخر دکوم خاڼي نه |

اود زمکي نه روزی دررسوی ؟ | دهغه نه سوا بل خوک معبود نشته | نو دا تاسو کوم طرفته اړولی

تَوَفَّكُونَ ۝ وَإِنَّ يَكْذِبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ

تاسو دوکه خوری | اوکه دوی دروغ گنړی تالره | انو دروغ گنړلي شوی دی | رسولان | مخکینی ستانه

شي | اوکه دوی تادروغژن او گنړی | نو تانه وړاندې هم پیغمبران دروغژن گنړلي شوی وو

وَالِلَّهِ تَرْجَعُ الْأُمُورُ ۝ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

او خاص الله ته | واپس کیری | ټول معاملات | اے | خلقو | بیشکه وعده دالله | حقه ده |

او اخر ټولي مقدمي به الله ﷺ ته پیش کیری | انی خلقو دالله ﷺ وعده بالکل رینستونی ده

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب ما یکرهن قبل وقال: ۶۴۷۳، صحیح مسلم: ۵۹۳، احمد: ۲۵۴/۴. (بخاری او مسلم).

(۲) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب ما یقول اذا رفع راسه من الركوع: ۴۷۷، ابوداؤد: ۵۸۴۷، احمد: ۸۷/۳، ابن حبان: ۱۹۰۵.

(۳) ۶/الانعام: ۱۷.

فَلَا تَغُرَّتْكُمْ	الْحَيَاةُ الدُّنْيَا	وَلَا يَغُرَّتْكُمْ	بِاللَّهِ
پس په دوکه کښې وانچوی تاسو ژوند	ددنیا	اونه دوکه کړی تاسو	په باره دالله کښې
نوددنیا دالې ژوند مو خطا نه کړی	او دالله په باره کښې مو دهوکه باز (شیطان)		
الْغُرُورُ ۵	إِنَّ الشَّيْطَانَ	لَكُمْ	عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا
هغه غټ دوکه باز	بیشکه چی شیطان	ستاسو دپاره	دشمن دی
			نواوینسی هغه لره
			دشمن
			دوکه نکړی
			بیشکه شیطان ستاسو ښکاره دښمن دی
			نوتاسوئې همیشه په دشمنی سره اونیسی
إِنَّمَا	يَدْعُو	حِزْبَهُ لِيَكُونُوا	مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۶
بیشکه هغه رابلی	دله خپله	دپاره ددې چی شی هغوی	دملگرو ددوزخ نه
هغه خو (لگیا دی)	خپله دله	پدې مقصد راغواړی	چی دوزخیان شی

قوله تعالى: - يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ۖ

د الله ﷻ په نعمتونو سره د الله ﷻ پیژندگلو: - ددې خبرې دلیل بیانولې شی چه د عبادتونو لائق صرف هم بودالله ﷻ ذات دې خکه چه خالق اورازق هم هغه دی. بیادهغه نه بغیر دبل چا عبادت کول سخته غلطی ده. په اصل کښې دهغه نه بغیر د عبادت لائق څوک شته نه. بیا تاسو د دې ښکاره دلیل او برهان نه پس څنگه دهوکه شونی؟ اود نورو د عبادتونو د پاره ټیټیږئ. والله اعلم.

قوله تعالى: - إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۖ

شیطان دخلقو ښکاره دښمن دی: - ای رسول الله ﷺ که ستاد زمانې کافران ستا مخالفت کوی اوستاد خودلې شوی توحید او پخپله ستاد رښتونې رسالت دروغ گنړی نو ته زړه گمه خفه کوه. د وړاندینو نبیانو سره هم داسې شوی دی. د ټولو کارونو واپس کیدل هم د الله ﷻ طرف ته دی. هغه په ټولو ته د هغوی د ټولو کارونو بدله ورکړی او بدله اوسزا به ټوله وی. خلقو د قیامت ورځ حق ده هغه یقینا راتلونکې ده هغه وعده کلکه ده. دهغه ځای د نعمتونو په بدله کښې ددې ځای دافانی عیش او عشرت کښې مه اینځلئ. د دنیا ظاهري عیش د هغه ځای د حقیقی خوشحالی نه تاسو محروم نه کړی دغه شان د شیطان مکار نه هم هوښیار اوسیرئ. دهغه په تلونکې راتلونکې جادو کښې اونه اینځلئ. دهغه ددروغو او چاپړوسنې په خبرو کښې رانه شنی اودالله ﷻ د رسول ﷺ حق کلام پرېږدئ دسورت لقمان په آخره کښې هم دا فرمائیلی دی. غرور یعنی دهوکه باز نی دلته شیطان ته وئیلی دی (کله چه د مسلمانانو او منافقانو په مینځ کښې د قیامت په ورځ دیوال اودرولې شی په کوم کښې چه به دروازه وی دکوم په دننه حصه کښې چه به رحمت وی اوبهر حصه کښې عذاب هغه وخت به منافقان مؤمنانوته وائی چه آیامونې ستاسو ملگری نه وو؟ دوی به جواب ورکړی چه اوملگری خو وی ولې تاسو خپل ځان په فتنه کښې واچولو اوسوچونه مو کول او شک شبه مو لرې نه کړه. د خواهشاتو په پوره کولو کښې ډوب وئ. تردې چه د الله ﷻ حکم راورسیدو اودهوکه باز شیطان تاسو په دهوکه کښې اوساتلئ. په دې آیت کښې هم شیطان ته غرور وئیلی شوې دی.

قوله تعالى: - إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ

د شیطان ددهوکه بیان: - بیانی شیطانی دښمنی بیان کړه چه هغه خو تاسو خبروی او ستاسو ددښمنی

بوج نی پہ خپل سر اوچت کړې دې. بیا تاسو ولې د هغه په خبرو کښې راځنې اود هغه په دھوکه کښې اینځلنې؟ د هغه اود هغه د فوځ خوبالکل هم داخوښه ده چه هغه تاسوهم خپل خان سره په رابښکلو دوزخ ته یوسی الله ﷻ قوی دې عزیز دې اوزمونږ دعاده چه هغه دې مونږ د شیطان دښمنان کړی او د هغه د مکر دې مونږ په حفاظت کړی. اود خپل کتاب اورسول الله ﷻ د سنتو د تابعدارنې توفیق راکړی. هغه په هرڅیز قادر دې اود دعاگانو قبلونکې دې. لکه څنگه چه دې آیت کښې د شیطان د دښمننې بیان کړې شوي دې دغه شان دسورت کهف د آیت ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا﴾ (۱) کښې هم د هغه د دښمننې ذکر دې.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ

هغه کسان | چی کافران شوی دی | دهغوئ دپاره | عذاب سخت دې | او هغه کسان | هغه خلق کومو چې کفر اختیار کړو | دهغوئ دپاره سخت عذاب مقرر دې | او چا چې

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

چی ایمان ئې راوړې وی | او عملونه کوی نیک | دهغوئ دپاره | بښانه ده | او اجر لوی دې | ایمان راوړې دې | اود نیکۍ کارونه کوی | نو هغوئ دپاره بښنه او ډیر لوڼې اجر مقرر دې

أَقِمْنَ زَيْنَ لَهُ سَوْءَ عَمَلِهِنَّ قَرَأَهُ

ایا پس هغه څوک | چی ښائسته کړې شوې وی | هغه ته | بد عمل دهغه | پس اووینی دې هغه | ایا چا ته چې خپل بد عمل ښائسته ښکاره شوې وی | او هغه پرې د نیک عمل گمان کوی | نو هغه د نیکانو

حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ

نیک | پس بې شکه الله | گمراهه کوی | هغه څوک چې غواړی | او نیغه لار ښائی | هغه چاته برابر کیدشی، الله ﷻ چې څوک گمراهه کول غواړی گمراه ئې کړی | او چې چاته هدایت کول غواړی

يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ إِنَّ اللَّهَ

چی غواړی | پس نه دخی (نه دخفه کیږی) زړه ستا په دوی باندې اودو چې دافسوس غم نه ایشکه الله ﷻ نو هدایت ورته وکړی | نوته په دوی باندې د غم کولو په وجه خان مه هلاکوه | بیشکه الله ﷻ

عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

| ښه عالم دې | په هغې | چی دوی ئې کوی | ددوی په کارونو ښه خبر دې

قوله تعالى: -الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

دشیطان منونکو له عذاب او نه منونکو له جنت: - پورته بیان تیر شوې ووچه د شیطانانو د تابعدارانو ځای دوزخ دې ددې دپاره دلته بیان کولې شی چه دکافرانو دپاره ډیر سخت عذاب دې. ځکه چه دوی د شیطان تابعدار اود رحمن نافرمانه دی. د مؤمنانونه چه کومه گناه هم اوشی ډیره ممکن ده چه الله ﷻ به هغه

معاف کری او کو مہی نیکنی چہ دھغوی دی پہ ہغی باندی بہ ہغوی تہ ڊیر دروند اجرا و ثواب ملاویری۔
کافرانو اوبد کارانو خپلی بد عملنی نیکنی گنرلی ناست دی۔ نوپہ داسی گمراہ خلقو باندی ستا څہ وس
دی؟ ہدایت او گمراہی ہم دالله ﷻ پہ لاس کنبی دہ۔ تہ پہ دی باندی مہ خفہ کیہہ دالله ﷻ مقدرات
جاری شوی دی۔ دمالک الملوك مصلحت پہ دی کنبی دالله ﷻ نہ بغیر بل څوک ہم نہ پیژنی۔ پہ ہدایت
اوضالت کنبی ہم دہغہ حکمت دی ہیڅ یو کار دہغہ رښتونی حکیم د حکمت نہ خالی نہ دی۔ دخلقو
ټول کارونہ ہغہ تہ ښکارہ دی۔

حضور ﷺ فرمائی اللہ ﷻ خپل ټول مخلوق پہ تیارہ کنبی پیدا کری دی بیانی پہ ہغوی باندی خپل نور
واچولو۔ نو پہ چا چہ ہغہ نور پریو ټلو ہغہ دنیا تہ راغلو پہ نیغہ لار روان شو او چاتہ چہ پہ دغہ ورځ نور
ملاونہ شو ہغہ دنیا تہ پہ راتلو سرہ ہم د ہدایت نہ فائدہ مند نہ شو۔ ډی وجہ زہ وایم چہ د اللہ ﷻ
عزوجل د علم مطابق قلم روانیدو سرہ اوچ شو (۱)

یوبل روایت کنبی دی مونږ لہ حضور اکرم ﷺ تشریف راوړو وئی فرمائیل دالله ﷻ د پارہ ټول تعریفونہ
دی چہ د گمراہنی نہ دی پہ ہدایت راولی اوپہ چاچہ غواړی گمراہی گلہ وډہ کری (۲) د احادیث ہم ډیر
زیات غریب دی۔

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ	او الله هغه ذات دې اچي راليږي هواگاني
فَتَثِيرُ	ددوي په کارونو ښه خبر دې ..... الله ﷻ هغه ذات دې چې بادونه راليږي
سَكَابًا	پس پورته کوي وريځې پس ليرېو مونږه هغه زمکې مړې ته پس ژوندي کوو مونږه
فَسُقْنَهُ	نوهغه وريځې خورې کړي نومونږ ئې مړې (اوچې) زمکې ته وراوليږو نو زمکه پرې دمرگ
إِلَى بَلَدٍ مَّيِّتٍ	په الارض
فَاَحْيَيْنَا	بَعْدَ مَوْتِهَا
كَذَلِكَ	په هغې سره زمکه روسنو دمرگ دهغې نه دارنگې به وي راپورته کيدل ددوباره ژوند
النَّشُّورُ	نه پس بيا ژوندي کړو ..... هم دغسې به (ستاسو) دوباره ژوندون وي
مَنْ كَانَ يُرِيدُ	مَنْ كَانَ يُرِيدُ
الْعِزَّةَ	الْعِزَّةَ
فَلِلَّهِ	فَلِلَّهِ
الْعِزَّةَ جَمِيعًا	الْعِزَّةَ جَمِيعًا
إِلَيْهِ	إِلَيْهِ
يَصْعَدُ	يَصْعَدُ
هغه څوک اچي غواړي عزت پس الله لره دې عزت ټول اخاص هغه ته خيږي	
څوک چې د عزت اراده لري نو ټول عزت صرف د الله دې هغه (الله) طرفه ته ښه خبره (کلمه طيبه)	
الْكَلِمُ الطَّيِّبُ	الْكَلِمُ الطَّيِّبُ
وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ	وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ
يَرْفَعُهُ	يَرْفَعُهُ
وَالَّذِينَ	وَالَّذِينَ
کلمي (خبرې) پاکې او عمل نیک پورته کوي هغه او هغه کسان	
پورته خيږي اوشه کارونه هغه (آسمان طرفته) پورته کوي ..... او څوک چې	

يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ

چی جو پوری سازشونہ ناکارہ | ہغوی لڑہ دی | عذاب سخت | او سازش | ددی خلقو چی دی | بد سازشونہ جو پوری | ہغوی دیارہ سخت عذاب مقرر دی | ..... او ددی خلقو ٲول تدبیرونہ

هُوَ يَبُورُ ۝ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِّنْ نُّطْفَةٍ

ہغہ | تباہ کیدونکی دی | او اللہ | پیدا کری تاسو | د خاوری نہ | بیاد نطفی نہ | ناکم دی | ..... او اللہ ۛ ہغہ ذات دی | چا چی تاسو د بناوری نہ ، بیانی د نطفی نہ پیدا کری

ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۖ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أَنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا

بیای کری تاسو | جو پوری جو پوری | اونہ قبلوی حمل | یوہ بنیخہ | اونہ پدی حمل | مگر بیانی جو پوری جو پوری | او گر خولنی | او ہیخ یوہ زنانه چہ کلہ | پہ خیل رحم کنبی | حمل بار کوی | یا نی زیرون کیری

يَعْلَمُهَا ۖ وَمَا يَعْمَرُ مِّنْ مُّعَمَّرٍ وَلَا يَنْقُصُ

پہ علم دہغہ کنبی وی | او عمر نہ ملاویری | یو عمر ملاویدونکی تہ | اونہ خہ کمی کیری | نو پہ ٲولو ہغہ پوہیری | اونہ د چا عمر زیاتیبری | اونہ د چا پہ عمر کنبی کمی کیری

مِنْ عُمُرٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۝

د عمر دہغہ نہ | مگر (ہغہ) | پہ کتاب کنبی وی | بیشکہ | دا کار | پہ اللہ باندی | آسان دی | د اہر خہ پہ لوح محفوظ کنبی لیکلی موجود دی | او دا ٲول کارونہ اللہ ۛ تہ دیر آسان دی

قوله تعالى: - وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ

د اللہ ۛ د قدر تونویان :- د مرگ نہ پس پہ ژوندی کیدو باندی قرآن کریم پہ عام توگہ د اوچی زمکی پہ شین کیدو باندی استدلال کری شوی دی . لکہ پہ سورت حج وغیرہ کنبی دی دبندیگانود پارہ پہ دی کنبی پورہ عبرت اودمرو پہ ژوندی کیدو باندی پورہ دلیل پہ دی کنبی موجود دی . چہ زمکہ بالکل اوچہ پرتہ دہ ہیخ تازہ والی پدی کنبی نہ بنکاری . خواوریخی راوختیری اوبہ راوریری د ہغی اوچوالی پہ تازہ والی اومرگ پہ ژوند بدلیری . یاخویو دکہ ہم پہ نظر نہ راتلو یا پہ میلونوباندی شینکی پیدا کیری . دغہ شان بہ د بنیاد مواجزا پہ قبرونو کنبی شیندلی پراتہ وی یوہ دبل نہ جداوی خود عرش د لاندی نہ داو بوراوری د لوسرہ بہ ٲول بدنونہ د قبرونو نہ راو ٲو کیری . لکہ دزمکی نہ چہ دانہ راو کیری . پہ صحیح حدیث کنبی دی بنیاد ٲول پہ ٲول سخا کیری خود ملا ھوکی نہ سخا کیری ہم د دی نہ پیدا کری شوی دی اومہ د دی نہ بہ ترتیب ورکولی شی ( ) دلته نی ہم نبینہ او خود لہ وتی فرمانیل دغہ شان د مرگ نہ پس ژوند دی . د سورت حج پہ تفسیر کنبی دا حدیث تیر شوی دی .

قوله تعالى: - كَذَٰلِكَ النُّشُورُ ۝

د بیا را پور تہ کیدو مثال :- ابو رزین ۛ د رسول اللہ ۛ نہ ٲیوس او کړ و حضور ۛ اللہ ۛ بہ دامری څنگہ راژوندی کوی ؟ اودہغہ پہ مخلوق کنبی ددی خبری خہ دلیل دی ؟ حضور ۛ او فرمائیل ای ابوزرین ! آیا تہ دخیل کلی زمکی سرہ خواکی پہ داسی حال کنبی نہ نی تیر شوی چہ ہغہ اوچہ شارہ پرتہ وی بیا چہ

داتہ پرې تير پرې او گوري چه هغه تکه شنه جوړه شوې ښکاري او په تازگني سره خوز پرې. ابو زرین ؓ جواب ورکړو چه او حضور ؓ دامې اکثر په کتلو کښې راغلي دي. حضور ؓ او فرمايل چه بس هم دغه شان به الله ﷻ مري هم راژوندي کوي (۱) کوم سړي چه په دنيا او آخرت کښې په عزت سره اوسيدل غواړي هغه له د الله ﷻ تابعداري کول پکار دي هم هغه دامقصد پوره کونکي دي. د دنيا او آخرت مالک هم هغه دي. ټول عزتونه هم دهغه په قبضه کښې دي.

بل آيت کښې دي چه کوم خلق مؤمنان پرې دي اود کافرانو سره دوستي کوي چه هغوی سره دي زمونږ عزت وي هغه دي د عزت نه لاس او وينځي. عزتونه خود الله ﷻ په قبضه کښې دي. يو بل ځای کښې ارشاد رباني دي (وَاللّٰهُ الْعَزِيزُ الرَّسُوْلُ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلِكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ) (۲) يعنې عزتونه هم د الله ﷻ د پاره دي دهغه در رسول ﷺ د پاره اودايماندارانود پاره خومنافقان بې علم دي. حضرت مجاهد ؓ فرماني چه د بتانويه عبادت کښې عزت نشته اود عزتونومالک خوهم الله ﷻ دي. (دقتاده ؓ په قول د آيت مطلب دا دي چه د عزت غوښتونکي ته د الله ﷻ د احکامو پوره کولو کښې مشغول کيدل پکار دي. (۳) اوداهم ونيلي شوي دي چه که څوک په دي باندي ځان پوهه کول غواړي چه د جاد پاره عزت دي هغه دي پوهه شي ټول عزتونه هم د الله ﷻ د پاره دي. ذکر تلاوت دعا وغيره پاکي کلمې هم دهغه طرف ته خيږي.

قوله تعالى: - إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

کلمه او نیک اعمال به بري او کناهونه به لاندي راځي. حضرت عبدالله بن مسعود ؓ فرماني مونږ چه څومره احاديث ستاسو په وړاندي بيانوو د ټولو تصديق د کتاب الله نه درکولي شو. واورئ مسلمانانو بنده چه کله ((سبحان الله وبحمده والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر تبارک الله)) لولي نودا کلمې فرېسته د خپل وزر لاندي اوړي او آسمان ته خيږي. د فرېستو کومې يوې ډلې سره چه تير پرې هغه ډله د دي کلماتو د ذکر کونکي د پاره د اېښني دعا گاني غواړي. تردې چه رب العالمين ته وړاندي دا کلمې پېش کولي شي بيا هغوی د ((إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبَوِّرُهُ)) (۴) تلاوت اوکړو (۵).

حضرت کعب احبار ؓ فرماني ((سبحان الله او لا اله الا الله او الله اکبر)) دعرش نه گير چاپيره رو رو آواز راوباسي لکه دشاتود مچوښناري چه وي. دخپل ويونکي ذکر دالله ﷻ په وړاندي کوي اونیک اعمال نې په خزانو کښې محفوظ کيږي. مسند احمد کښې دي رسول الله ﷺ فرماني کوم خلق چه دالله ﷻ جلال د هغه تسبيح دهغه حمد دهغه دلونې اودهغه د وحدانيت ذکر کوي. دهغه دپاره دا کلمې دعرش سره نيزدي دالله ﷻ په وړاندي ذکر کوي. آياتاسونه غواړئ چه څوک نه څوک دي ستاسو ذکر دالله ﷻ په وړاندي کوي (۶) دحضرت ابن عباس ؓ فرمان دي د پاکو کلمونه مراد د الله ﷻ ذکر دي اود نیک عمل نه مراد دفرانضواداکول دي. نوچه کوم سړي دالله ﷻ ذکر اود فرانضوادائيگي کوي دهغه عمل اود هغه ذکر الله ﷻ ته پورته خيږي. اوچه څوک ذکر اوکړي او فريضة ادا نه کړي دهغه کلام دهغه په عمل باندي واپس کولي شي (۷) دغه شان حضرت مجاهد ؓ فرماني چه کلمه طيبه نیک عمل اوږي اودبزرگانونه

(۱) احمد: ۱/۴۱۱ مسنده حسن.

(۲) المتافون: ۸.

(۳) الطبري: ۴۴۳/۲۰.

(۴) الطبري: ۲۰۴۴۴.

(۵) ۳۴: ۱۰.

(۶) حاکم: ۲/۲۵۰ وهو اثر حسن.

(۷) ابن ماجه کتاب الادب باب فضل التسييح: ۲۸۰۹ مسنده حسن، احمد: ۴/۲۶۸.

(۸) الطبري: ۴۴۵/۲۰.

ہم دغہ نقل دی۔

قوله تعالى: - وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ

او ایاس بن معاویہ قاضی رضی اللہ عنہ فرمائی کہ نیک عمل نہ وی نو کلمہ طیبہ پورتنہ نہ خیرتی۔ حسن او قتادہ رضی اللہ عنہ فرمائی قول بغیر دعمل نہ مردود دی۔ د بدو پہ شیش کنبی ہغہ خلق ناست وی چہ پد مکر او ریاکارنی سرہ اعمال کوی (۱) لکہ خلقوتہ دانسانی چہ ہغہ داللہ ﷻ فرمانبرداری کوی خویہ حقیقت کنبی ہغہ د اللہ ﷻ پہ نیز د تولونہ زیات خراب دی۔ کومی نیکنی چہ ہغہ کوی ہغہ صرف د خان خودنی د پارہ کوی۔ دوی د اللہ ﷻ ذکر دیرکم کوی۔ عبدالرحمن رضی اللہ عنہ فرمائی دی نہ مراد مشرک دی۔ خوصحیح دادی چہ دآیت عام دی مشرک پہ دی کنبی پہ طریقہ اولی داخل دی د هغوی دپارہ خوسخت عذاب دی اود هغوی مکر فاسد اوباطل دی۔ د هغوی دروغ کہ نن نہ وی نوصبابہ رابنکارہ شی۔ عقل مند بہ د هغوی دمکر نہ خبرشی۔ کوم سرے چہ خہ کوی د هغی اثر د هغہ د مخ نہ بنکارہ کیبری۔ د هغہ ژبہ ہم پہ هغہ رنگ باندی رنگ کیبری۔ خنگہ چہ نی باطن وی ہم هغہ شان د هغی عکس پہ ظاہریانندی ہم بنکاری۔ د ریاکار بی ایمانی د دیری مودی پوری پت نہ شی پاتی کیدی۔ اوکہ شوک بی وقوف د هغہ پہ جال کنبی راگیرشی هغہ بلہ خبرہ ده۔ مؤمنان پورہ عقل مند او هو بنیاد وی او هغوی د دی د هو کہ بازونہ پورہ خبر وی اود هغہ عالم الغیب نہ خو خہ خبرہ پتیدی نہ شی۔

قوله تعالى: - وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

د انسان پیدائش داللہ تعالیٰ د کمال علم ذکر: اللہ ﷻ ستاسو پلار حضرت آدم ﷺ د خاوری نہ پیدا کرو اود هغہ نسل نی دبی قیمته اوبونہ جاری اوساتلو بیانی تاسوجورہ جورہ پیدا کرنی۔ یعنی سرے اوبنخہ او داهم د هغہ کرم لطف او احسان دی چہ د سرو د پارہ نی بنخہ جورے کرے چہ د هغوی د سکون اوراحت سبب دی۔ دهرے یوی حمل داری د حمل اود هر بچی د پیدا کیدو خبر هغہ تہ دی۔ بلکہ دهرے پانری رارژیدو اوبہ تیارہ کنبی دپرتی دانے نہ اودهریولوند او اوچ خیزنہ هغہ خبر دی بلکہ د هغہ پہ کتاب کنبی هغہ لیکلی شوے دی۔ د دی آیت پہ شان ﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَ إِلَهِمَّ أَفْهَامٌ﴾ (۲) والا آیت ہم دی اوهم هلته د هغی تفسیر ہم تیر شوے دی۔

قوله تعالى: - وَلَا يَنْقُصُ مِنْ عُمرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ

د نقص عمر او زیادت مطلب: دغہ شان اللہ ﷻ عالم الغیب تہ داهم علم دی چہ کومی نطفی تہ اوپد عمر ملاویدونکی دی۔ داهم هغہ سرہ لیکلی دی۔ ﴿وَلَا يَنْقُصُ مِنْ عُمرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ﴾ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿﴾ کنبی ۵۰ دضمیر مرجع جنس تہ دی۔ عین نہ دی خکہ چہ د عمر اوپدوالی پہ کتاب کنبی دی۔ اوداللہ ﷻ پہ علم کنبی د هغہ د عمر نہ کمی نہ شی کیدی۔ د جنس طرف تہ ہم ضمیر راگرخی لکہ چہ پہ عربو کنبی و نیلی شی (عندی ثوب ونصفه) یعنی ماسرہ یوہ کپرا ده اودبلی کپری نیمہ ده۔ د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ روایت دی د کوم سرے د پارہ ما د اوپدوالی امر مقدر کرے دی هغہ بہ دا ہم دغسی پورہ کوی۔ خو هغہ اوپد عمر زما پہ کتاب کنبی لیکلی شوے دی ہم هغی تہ بہ رسی۔ اوچاد پارہ چہ ما کم عمر مقرر کرے دی د هغہ ژوند بہ ہم هغہ عمر تہ رسی۔ دا هر خہ د اللہ ﷻ پہ رومی کتاب کنبی لیکلی شوی موجود دی اورب تہ دا تول هر خہ آسان دی۔ (۳) د عمر د ناقص کیدو یومطلب داهم کیدی شی چہ کومه نطفہ د پورہ کیدو نہ وړاندی پریوخی هغہ ہم د اللہ ﷻ پہ علم کنبی ده۔ بعضی انسانان سل سل کاله عمر لری

(۱) الطبری: ۴۴۷/۲۰

(۲) ۱۳/الرعد: ۸

(۳) الطبری: ۴۴۷/۲۰

او بعضی پیدا کیدو سره مری. دشپیتو کالونه کم عمروالا هم دناقص عمروالا دی. داهم ونیلې شوی دی
 چه دموریه خپته کښې د عمر اوږدوالې یا کم والې لیکلې کیږی. د ټول مخلوق یوشان عمر نه وی څوک
 داوږد عمروالا او څوک د کم عمر والا وی. دا ټول الله ﷻ سره لیکلې شوی دی او هم د هغې په شان په
 ظهور کښې راځی. بعضی وانی چه دې معنی داده چه کوم اجل لیکلې کیږی او ددې نه کوم تیرېږی ټول
 د الله ﷻ په علم کښې دی او هم دهغه په کتاب کښې لیکلې شوی دی. بخاری او مسلم وغیره کښې دې
 حضور اکرم ﷺ فرمائی چه څوک غواړی دهغه رزق او عمر دې زیات شی نو هغه دې صله رحمې کوی. (۱)
 ابن ابی حاتم کښې دی حضور اکرم ﷺ فرمائی دچا اجل راتلو سره هغه ته مهلت نه ملاوېږی. د عمر د
 زیاتوالي نه مراد د هغه نیک اولاد کیدل دی. د کومو دعاگانې چه د هغه د مرګ نه پس د هغه قبر ته هم
 رښی. هم داد عمر زیاتوالې دې. دا الله ﷻ ته آسان دی او د دې علم هغه سره دې. د هغه علم ټول مخلوق
 راگیر کړې دې. هغه هریو څیز پیژنی دهغه نه هیڅ هم پټ نه دی.

وَمَا يَسْتَوِي	الْبَحْرَانِ	هَذَا عَذَبٌ	فَرَاتٌ	سَائِغٌ
اونه دی برابر	دواړه دریابونه	دا خوږ	دې	تنده ماتونکې دې تیریدونکې دې (مزی دار دې)
اودوه قسمه	دریابونه یو قسم خوږ، تنده ماتونکې دې او څکل نې مزیدار دی			
شَرَابُهُ	وَهَذَا	فَالْحَمْدُ	أَجَاظٌ	وَمِنْ كُلِّ تَاكْلُونَ لَحْمًا
اوبه ددې اودا (بل) مالګین دې حلق غوڅونکې دې				او دهر یونه خورنی تاسو غوښی
اودویم قسم	مالګین، تربیخ دی او د هریو نه تاسو تازه غوښه (د کبانو وغیره) خورنی			
طَرِيًّا	وَلَسْتَخْرِجُونَ	حَلِيَّةَ	تَلْبَسُونَهَا	وَتَرَى الْفُلْكَ
تازه	اورا اوباسی تر تاسو	دښائیست سامان	چی تاسو اغوندی هغه	اووینی ته کشتی
	او کالی (موتی وغیره) راوباسی چې تاسو ئې اغوندی اوته په کښې بیږی (اوجهازونه)			
فِيهِ	مَوَاحِرَ	لِتَبْتَغُوا	مِنْ فَضْلِهِ	
په دې کښې	څیرونکې اوبو لره	دپاره ددې چی تاسو تلاش کړی	دفضل دهغه نه	
وینی چې داوبو سینه شلوی او وړاندې ځی دا دې دپاره چې تاسو دهغه پیدا کړې روزی اولټوی				
وَلَعَلَّكُمْ	تَشْكُرُونَ			
	او دپاره ددې چی تاسو شکر اوباسی			
	اودا ددې دپاره چې تاسو دهغه شکر اوباسی			

قوله تعالى: وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ
 د الله ﷻ د عجیبه قدرت بیان: - دمختلفو څیزونو د پیدائش بیانولونه پس ئی خپل زبردست قدرت ثابت
 کړو. دوه قسمه دریابونه ئی پیدا کړل په کومو کښې چه لونې لونې کشتی اوجهازونه روان دی. اود
 دواړو قسم دریابونو نه قسم قسم کبان تاسو راوباسی اوتازه غوښه خورئ. بیاد دې نه کالی راوباسی
 یعنی لولئ او مرجان. دا کشتی برابر اوبه پریکوی د هواگانو مقابله کوی روانې دی دې د پاره چه تاسو

(۱) صحیح بخاری کتاب الادب باب من یسط له فی الرزق الصلة الرحم: ۵۹۸۶، صحیح مسلم: ۲۵۵۷، ابوداؤد: ۱۶۹۳.

دھغہ فضل اولتونی. تجارتی سفرونہ پہ دی باندی پورہ کرنی. تاسو دسمندرونونہ اود دریابونونہ او کشتونہ نفع حاصلونی. چرتہ چہ تلل غوارنی نو رسنی. ددی قدرت مالک اللہ ﷻ د زمکی او آسمان خیزونہ ستاسو دپارہ مسخر کری دی اود اصرف ہم دھغہ فضل او کرم دی.

يُولَجُ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَيُولَجُ النَّهَارِ

اننباسی هغه | شپہ | پہ ورخ کنبی | او ننباسی | ورخ |

ا هغه شپہ پہ ورخ کنبی او ورخ پہ شپہ کنبی

فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ

پہ شپہ کنبی | او تابع کری دی هغه | نمر | اوسپوږمئی | هر يو چلیږی | دیوی نیتی |

داخلوی | او نمر اوسپوږمئی ئی پہ کار لگولی دی | هر يو خپلی مقررې نیتی پورې روان دی

مُسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ

مقررې پورې | هم دغه الله | رب ستاسو دی | هغه لره بادشاهی ده | او هغه کسان |

هم دغه الله ﷻ ستاسو رب دی | بادشاهی هم د هغه ده | ..... او د هغه نه بغیر چي تاسو

تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ

چی رابلی ئی تاسو | بی دالله نه | نه دی مالکان هغوی | دپردي دزری دخرما |

خوک رابلی | نو هغوی د کھجورې د هډوکی دپاسه پروت نرم پوستکی هم اختیار نه لری

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَكُونُوا

که تاسو راوبلی هغوی | نو نه اوری هغوی | بلنه ستاسو | او که وائی وری | نو جواب نشی درکولی

که تاسو ئی اوبلی نو هغوی ستاسو بلنه هم نه اوری | او فرض کره | که دوی ئی ووری | نو دوی تاسو ته

لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشْرِكِكُمْ وَلَا يَنْبِتُكَ

تاسو لره | او په ورخ د قیامت به | انکار کوی هغوی | دشرك ستاسو نه | اونشی خبر درکولی تاله هیخوک

جواب نشی درکولی | اود قیامت په ورخ به ستاسو د شرک نه انکار او کری | اود سم خبردار (الله ﷻ)

مِثْلُ خَيْرٍ

په مثل | د خبردار (الله) |

پشان بل هیخوک خبر نکړی شی |

قوله تعالى: -يُولَجُ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَيُولَجُ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ-

دورخې اوشپې پیدا کول د الله ﷻ د قدرت نښې دي. -الله ﷻ د خپل کامل قدرت بیان کوی چه هغه شپه د تیاري والا او ورخ د رنډ والا جوړ کړې دي. کله شپې لونی او کله ورخې لونی. کله دواړه یو شان کله یخنی ده او کله گرمی ده. هم هغه نمر سپوږمئی ولاړ او گرخیدونکی ستوری تابعدار کړی دی. په مقرر مقدار باندې د الله ﷻ د طرف نه په مقرر شوی چال باندې روان دی. د پوره قدرتونو والا اود کامل علم والا الله ﷻ دا نظام قایم ساتلی دي کوم چه یوشان روان دي اود مقرر وخته پورې یعنی د قیامته پورې

لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ إِلَّا

نواوچت به نه کړې شی | دهغه (دبار) نه | هیڅ څیز | اگر که وی هغه | نزدې خپلوان | بیشکه
به ترې هم اوچت نکړې شی | اگر که نزدې خپلوان نې وی | (انې پیغمبره ﷺ) ته خوبس

تَنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۖ

ته خبردارولې شی | هغه خلق | چې یریرې هغوی | درب خپل نه | بې لیدو | او قانموی مونځ |
داسې خلق ویرولې شی | چې دخپل رب نه بې لیدو ویریرې | او مونځونه پابندی سره کوی

وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۖ وَإِلَى اللَّهِ

او هغه چاچې خان پاک کړو | پس بې شکه | هغه خان پاکوی | دپاره دخان خپل | او خاص الله ته |
او څوک چې پاک شو | نو دخپل خان دپاره پاک شو | او الله ﷻ ته دهر څیز واپس کیدل دی

الْبَصِيرُ ۝

واپس تلل دی دتولو |

قوله تعالى: - أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ -

الله تعالى ټول فنا کولوباندې قادر دی :- الله ﷻ د ټول مخلوق نه بې نیازه دي او ټول مخلوق د هغه محتاج دي هغه غنی دي او ټول فقیران دي. هغه بې پرواه دي او ټول دهغه حاجت مند دي. دهغه په وړاندې ټول خوار دي هغه عزیز دي. دهیڅ قسم حرکت او سکون باندې څوک قادر نه دی. دساه اخستو پورې څوک وس نه لري. مخلوق بالکل بې وسه دي. غنی بې پرواه او بې نیازه صرف هم الله ﷻ دي په ټولو خبرو باندې قادر هم هغه دي. هغه چه څه کوی په هغې کښې د تعریف قابل دي. دهغه یوکار هم د حکمت او تعریف نه خالی نه دي. په خپل قول کښې خپل فعل کښې په خپل شرع او تقدیر مقررولو کښې. غرض دهر قسم هغه بزرگ او لاتق دحمد او ثناده. اې خلقو دالله ﷻ قدرت شته چه هغه تاسو ټول غرق او برباد کړي اوستاسو په ځای نور خلق راولي. په رب باندې داکار هیڅ گران نه دي. که د قیامت په ورځ نې څوک په بل چا باندې بار کول کوی نو داخوبنه به هم د هغوی پوره نه شی.

هیڅ څوک به ملاونه شی چه دهغوی بوج اخوا کړي. خپل خپلوان به هم ترې مخ وړوی شابه کړي که هغه مور پلار او اولاد ولې نه وی. هر سرې به په خپل حال باندې مشغول وی هر یو به په خپل غم کښې اخته وی. حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائي گاونډی به گاونډی پسې اولگي. الله ﷻ ته به وائي چه د ده نه خو تپوس او کړه ده زما نه خپله دروازه ولې بنده کړې وه. کافران به مومنانو پسې اولگي او کوم احسان چه هغه په دنیا کښې ورسره کړې وو هغه به وریاد کړي وائي به چه نن زه ستا محتاج یم. مومن به هم د هغه سفارش کوی او کیدې شی چه دهغه عذاب لېشان کم شی خود دوزخ نه خلاصیدل محال دی. پلار به خپلو ځامنو ته خپل احسان وریاد کړي او وائي به چه د اوري د دانې هومره نن ماله د خپلې نیکنۍ نه څه راکړه. هغه به وائي پلاره ته خو څیز ډیر کم غواړې خودا نن چه کومه ویره تاته ده هم هغه ماته هم ده زه خو هیڅ هم نه شم درکولې. بیابانه بنځې له ورشی او ورته به وائي ماتاسره په دنیا کښې څنگه سلوک کړې دي؟ هغه به وائي ډیر ښه. دي به وائي چه نن زه ستا محتاج یم ماته یوه نیکی راکړه چه د عذابونو نه خلاص شم. جواب به ورته ملاوشی چه سوال خودې ډیر کم دي خو چه په کومه ویره کښې نن نه نی هم هغه ویره ماته هم ده. نن خوزه هیڅ سلوک نه شم کولې. دقرآن کریم په بل آیت کښې دی (لَا

يَجْزِي وَالِدًا عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلَودَ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدَيْهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّكُمُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿١٠﴾ (يعني نن به نه پلارد خوي په کار راشي اونه به خوي د پلار په کار راشي. يوبل ارشاد دي ﴿يَوْمَ نَغْزِي الْأُمَمَ﴾) نن به انسان دخپل رور نه مور نه پلار نه ښځې نه اولاد نه تختي. هر سړي به په خپل حال کښې مست او بي خوده وي. هريوبه د بل نه غافل وي. ستا د وعظ اونصیحت نه هغه خلق فائده اخستې شي چه عقل مند او دفراسست خاوندان وي د خپل رب نه په قدم قدم باندې ويرېږي دالله ﷻ اطاعت کوي مونږخونه پابندني سره داکونکي وي. نيك عملونه به پخپله تاسو ته فائده درکړي. کوم پاکوالي چه تاسو کوئي دهغي نفع به هم تاسو ته دررسي. آخر الله ﷻ له تلل دي د هغه مخې ته پېش کيدل دي. حساب کتاب به دهغه په وړاندې کيږي. دعملونو بدله هغه پخپله ورکونکې دي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١١﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ

| اونه برابرې | اونه پوند | اونه نظر والا | اونه تیارې

او پوند اوليدونکي (دواړه) برابر دي نشي | اونه تیارې

وَالنُّورُ ﴿١٢﴾ وَلَا الظُّلُمُ ﴿١٣﴾ وَلَا الْحُرُورُ ﴿١٤﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ

| اونه سورې | اونه دنمرگرمي | اونه برابرې | ژوندي

اورنې اوشان کيديشي | اونه يخ سيوري | اونه دنمرتو يو شان کيديشي | اونه ژوندي

وَالْأَمْوَاتُ ﴿١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يُشَاءُ ﴿١٦﴾ وَمَا أَنتَ

اونه | مري | بيشكه الله | اوروي | هغه چاته | چي خوښه شي | اونه نې ته

او مري برابرې شي | الله ﷻ | چي چاته او غواړي نو خبره ورته اوروي | اونه په قبرونو

يُسْمِعُ مَن فِي الْقُبُورِ ﴿١٧﴾ إِنَّ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿١٨﴾

اورونکي | هغه چاته | چي په قبرونو کښي دي | نه نې ته | مگر | يرونکي |

کښي پرتو (مړو) ته خپل اواز اوورلي نشي | .....ته خوبس صرف ويرونکي شي

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِن مِّن أُمَّةٍ

بیشكه چي ليرلي شي مونږ ته | دحق سره | اويرونکي | اونه وژا | يوامت |

مونږ ته په دي سره پيغمبر را ليرلي يي | اوداسي يوامت نشته | چي هغي ته (دالله ﷻ دنافرمانۍ) نه

إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿١٩﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ

مگر | تير شوي دي | په هغي کښي | خبردارونکي | او که دوي دروغ اوگنډي تا | نو دروغ گنډلي دي

ويرونکي نه وي راغلي | او که چري داخلق تا دروغژن کوي | نو کوم خلق چي دوي نه

الَّذِينَ مِّن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ

هغه کسانو | چي مخکښي ددوي نه وړاغلې وړه هغوي ته | رسولان دهغوي | دواضحه دليلونو سره

وړاندې تير شوي دي | هغه هم دغه شان دروغژن گنډلي شوي وړه | هغوي ته رسولانو

وَبِالْزُّبْرِ ۖ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٧٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ

او د صحیفو سره | او د کتاب روښانه سره | بیا راوړنیزول ما | هغه کسان |

ہنگارہ معجزی، صحیفی اور ہسانہ کتابونہ راوری ووا بیا کومو خلقو چي انکار اوکرو

كُفِّرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرٌ ۝

چی وی نه منل هغه | پس څرنګې وه | سزا زما |

نوهغوي می راو نیول | نو او گوره چی زما عذاب خنګه ووا

قوله تعالى :- وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ ﴿٥٠﴾

ژوندی اومړه برابر نه دی: - ارشاد کولې شی چه مؤمن او کافر برابر نه دی څنگه چه بینا او نابینا تیاره او رنړا سورې او گرمې ژوندې اومړ برابر نه دی. لکه څنگه چه په دې څیزونو کښې دزمکې او آسمان فرق دې دغه شان په ایماندارو بې ایمانه کښې هم ډیر زیات فرق دې. مؤمن په مثال دبینا رنړا سورې او ژوندی دې په خلاف د کافر چه د ژوند تیاری او گرمی دې. لکه چه فرماني ﴿أَوَمَنْ كَانَ مِثْلًا قَاحِيْنَةً وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّارِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ٥١﴾ (١) یعنی چه کوم مړه وو هغه مونږ بیا راژوندی کړل او هغوی ته مو نور ورکړوپه کوم سره چه په خلقو کښې گرځی. داسې سړې او کوم چه په تیارو کښې راگیر شوی وی د کوم نه چه وتلې هم نه شی. دا دواړه برابر کیدې شی؟ یویل آیت کښې دی ﴿مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْبَحِ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ٥٢﴾ (٢) یعنی ددواړو دلو مثال مؤمن دسترگووالا غوږونو والا رنړاوالا اونوروالا دې. بیا په نیغه لار دې چه په صحیح طریقه به د سورو او نهرونو والا جنت ته رسی اوددې په خلاف به کافر ژوند کونړاوپه تیارو کښې راگیر شوی وی دکومې نه چه وتلې نه شی اوتیک به دوزخ ته رسی چه د گرم تند تیز گرمی والا داوړ مخزن دې. الله ﷻ چه چاله غواړی هغه ته نی واوړوی یعنی داسې د اوریدو توفیق ورکړی چه واوری نو قبلوی هم. ته مړوته نه شی اورولې. یعنی څنگه چه څوک د مرگ نه پس په قبر کښې خښ کړې شی اوته هغه ته چغې وهې نوداې کاره دی. دغه شان کافران دی چه هدایت اود دعوت دهغوی دپاره بې کاره دې. دغه شان په دې مشرکانو باندې هم دهغوی بدبختی راخوره شوې ده اود هغوی د هدایت هیڅ صورت باقی پاتې نه دې ته هغوی په یوشان هم هدایت ته نه شی راوستې. ته خو صرف خبرور کونکې نی. ستا په ذمه باندې صرف تبلیغ دې هدایت اوضلالت ورکول د الله ﷻ د طرف نه دی.

قوله تعالى: - إِنَّ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ۝

د انبياء کرامو بعثت د عذر ختمولو دپاره شوې دي. د حضرت آدم عليه السلام نه واخله ترننه پورې رسولان راتله دي د پاره چه دهغوی عذرباقی پاتي نه شی. لکه چه بل آیت کښې فرمائی ﴿وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ﴾ (۳) یوبل ځای ارشاد دي ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَبِهِدَايَةِ الْأَرْضِ فَأَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾ (۴) وغیره. دهغوی تادروغ گنړل څه نوې خبره نه ده. د دوی نه وړاندې خلقو هم د الله جل جلاله رسولان دروغ گنړلی چه لوی لوی معجزې ښکاره دلیلونه اوصفا صفا

١٢٢/٦ الانعام: ١٢٢.

٢٤:١١ / هو: ٢٤.

١٣ / العدد ٧.

١٦ / النحل: ٣٦.

ایاتونه نی راوری راغلی وو اودهغوی په لاسونو کښې نورانی صحیفې وې. اخردهغوی ددروغو گنړلو نتیجه داشوه چه ماهغوی په عذابونو او سزاگانو کښې راگیر کړل. گوره چه بیازمادانکار نتیجه څه اوشوه څنگه تباہ او برباد کړې شو. واللہ اعلم.

الْمُرَّ أَنْ اللَّهَ أَنْزَلَ

آیا نه گوري ته | چي بيشكه الله | نازلې كړې |

| آياتا نه دي ليدلې چي الله ﷻ

مِنْ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا

د آسمان نه | اوبه | پس رااوويستلې مونږه | په هغې سره | ميوې | چي مختلف دي |

د پورته نه اوبه راوړوي | ... بيا دهغې په ذريعه مونږ رنگ رنگ ميوې راتوكولي

أَلْوَانًا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا

رنگونه دهغې | او دغرونو نه | توتي دي | سپينې | او سرې | چي مختلف دي | رنگونه دهغې |

اودغه شان غرونو کښې هم نگ رنگ غرونه دي | څه سپين او څه سره دي | چي دهغې هم قسم قسم رنگونه دي

وَعَرَابِيبٌ سُودٌ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَأَلْأَنْعَامِ

او ځينې تك تورو | او دخلقو نه | او دگريزونو كوزنده سرونه | او دڅاروونو نه |

او څه تك توردی | او دغه شان په انسانانو او په ځناورو او په څاروؤ كښې هم

مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ

چي مختلف دي | رنگونه دهغې | همدغه رنگې | بيشكه يريږي دالله نه | دبندگانو دهغه نه |

بعضي داسې دي | چي رنگونه ئې بدل بدل دي | دالله ﷻ نه خو بس دهغه په بندگانو كښې عالمان

الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

عالمان خلق | بيشكه الله | غالب دي | ببښونكي دي |

ويريږي | ..... بيشكه الله ﷻ په هر چا غالب او ببښونكي دي |

قوله تعالى: -مُخْتَلِفًا أَلْوَانًا-

مختلف رنگونه هم دالله ﷻ قدرت دي: درې د قدرتونو کمالونه گوره چه هم په يو قسم څيزونو کښې قسم قسم رنگونه ښکاري. يواوبه د آسمان نه راكوزيږي اوهم په دې سره د مختلف قسم او رنگ په رنگ ميوې راپيدا کيږي. سور سپين شين وغيره. دغه شان د هريو خوشبو جدا جدا د هريو خوند بيل بيل. لکه چه بل آيت کښې دي ﴿وَفِي الْأَرْضِ قِطْعَةٌ مَّجْجُورَاتٌ وَجَلَّتْ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِّضَ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ (يعنی چرته انگور دی او چرته کهجوري دي چرته فصلونه وغيره دي دغه شان د غرونو پيدائش هم په قسم قسم دي څه سپين دي څه سره دي او څه تور دي په چا لارې او وادني دي څوک اوږده دي او څه کندي کيږي. ددې بي ساخيزونونه پس په سا والا باندې نظرواچوه. انسانان ځناور څاروي او گوره په دوی کښې هم دالله ﷻ وضع کړې شوې گل کارني

دی بربر حبشی طماطم بالکل تک تور وی صقالیه رومی بالکل سپین عرب درمیانہ ہندی دوی سرہ
نیز دی نیز دی۔ وبل آیت کنبی دی ﴿وَاخْتَلَفَ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَلْوَانُهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾ (۱) ستاسود خبرو
اختلاف ستاسود رنگونو اختلاف ہم دیو پوهیدونکی دپارہ دکامل قدرت یوه نبہ ده دغه شان خاوی
اونور خناور رنگونو او شکلونو کنبی جدا جدادی بلکہ ہم دیو قسم خناور و کنبی دهغوی رنگونه ہم
مختلف دی بلکہ دیو قسم خناور په بدن باندی مختلف رنگونه وی سبحان الله دتولونه نبہ خالق الله
خنگه دبرکتونو والا دی مسند البزار کنبی دی یوسری د رسول الله ﷺ نه سوال اوکړو چه الله ﷻ د
رنگونو گډوډ والی هم کوی حضور ﷺ او فرمائیل او داسی رنگ وړکوی چه چرې به هم پیکه کیږی نه
سور زیر اوسپین (۲) دا حدیث مرسل او موقوف هم نقل دی۔

قوله تعالى: - إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

حقیقی عالم څوک ته وائی؟ - دی نه پس نی او فرمائیل چه څومره د الله ﷻ نه ویره کول پکار دی دومره
ویره خو دهغه نه صرف علماء کوی؟ څکه چه هغوی پوهیږی او پیژنی په حقیقت کنبی چه کوم سرې د
الله ﷻ د کوم قدرت متعلق څومره معلومات ډیر لری نوهم هغه څومره به د دغه عظیم قدیر علیم الله ﷻ
عظمت او بزرگی دهغه په زړه کنبی زیاتیری اودومره به د هغه ویره دهغه په زړه کنبی زیاته وی څوک
چه پوهیږی الله ﷻ په هر څه باندی قادر دی هغه به قدم په قدم دهغه نه ویریږی د الله ﷻ سره هغه ته
رښتونی علم حاصل دی څوک چه د هغه ذات سره څوک شریک نه کړی دهغه حلال کړې شوې حلال او
حرام کړې شوی کارونه حرام او گنډی د هغه په فرمان باندی یقین او کړی د هغه د وصیت ساتنه او کړی
دهغه ملاقات حق او گنډی اود خپلو عملونو حساب رښتیا او گنډی ویره یوقوت وی چه د بنده او الله
ﷻ د نافرمانی په مینځ کنبی حائل کیږی نو عالم خو وائی هم ده ته چه پټ هم د الله ﷻ نه ویریږی او
د الله ﷻ درضا مندنی رغبت کوی اودهغه د خفگان دکارونونه نفرت کوی ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه د
خبرو زیاتوالی نوم علم نه دی علم نوم دی په کثرت سره د الله ﷻ نه ویریډلوته د حضرت امام مالک
رضی الله عنه قول دی چه د روایاتو کثرت علم نه دی علم خویونور دی کوم چه الله ﷻ د خپل بنده په زړه کنبی
اچوی احمد صالح مصری رحمه الله فرمائی علم د روایاتو د کثرت نوم نه دی بلکہ علم نوم دی دهغه د کوم
تابع داری چه د الله ﷻ د طرف نه فرض دی یعنی کتاب اوسنت او کوم چه د صحابه کرامو رضی الله عنه او انس
حضراتو نه رسیدلې وی هغه په روایت سره حاصلیږی نوراورنرا کومه چه د بنده نه وړاندې وړاندې
کیږی هغه علم اود هغې په مطلب باندې نبه پوهیږی۔

علماء کرامو قسمونه روایت دی چه د علماء ودرې قسمونه دی عالم بالله عالم بامر الله او عالم بالله او
بامر الله عالم بالله عالم بامر الله نه دی او عالم بامر الله عالم بالله نه دی او عالم بالله او بامر الله هغه دی
چه د الله ﷻ نه ویریږی او حدود او فرائض پیژنی عالم بالله هغه دی چه د الله ﷻ نه ویریږی خو حدود او
فرائض نه پیژنی عالم بامر الله هغه دی چه حدود او فرائض خو پیژنی خود هغه زړه د الله ﷻ د ویری نه
خالی وی۔

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ

| بیشکه هغه کسان | چی لولی |

| بیشکه هغه کسان چی |

کِتَابُ اللَّهِ	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ	وَأَنفَقُوا مِمَّا	رَزَقْنَهُمْ
کتاب دالله	او قائموی مونخ	او خرچ کوی دهغی نه	چی ورکری دی مونو هغوی له
خوک دالله	دکتاب تلاوت کوی	اود مونخ پابندی کوی	..... او ز مونو دورکری رزق نه
سِرًّا	وَعَلَانِيَةً	يَرْجُونَ	تِجَارَةً
په پته	او په بنکاره	امید لری هغوی	دداسی تجارت چی هرگز به نقصان نه کوی
په پته	او په بنکاره خیراتونه کوی	هغوی دداسی تجارت امید لری	چی هیچری تاوان نه کوی
لِيُوفِيَهُمْ	أُجُورَهُمْ	وَيَزِيدَهُمْ	مِّنْ فَضْلِهِ
دپاره ددی چی الله پوره ورکری هغوی له	اجرونه دهغوی	اوزیات ورکری هغوی له	دفضل خپل نه
دا خکه چی الله	هغوی ته (دخپل عمل، پوره پوره	اجرونه ورکری	او پخپل فضل نی نور زیات کری
إِلَّاهُ	غَفُورٌ	شَكُورٌ	وَالَّذِي
بیشکه هغه	ببخونکي دي	قدردان دي	او هغه
هغه	بخبونکي قدردان دي	او مونو چی تاته	دا کتاب دوحی په ذریعه رالپلې دي
مِنَ الْكِتَابِ	هُوَ الْحَقُّ	مُصَدِّقًا	لِّمَا
دکتاب نه	هغه حق دي	تصدیق کونکي دي	دهغه کتابونو چی مخکښی ددی نه وو
دا بالکل حق (کتاب) دي	اود ددی نه وړاندې چی کوم کتابونه نازل شوی دی	دهغی تصدیق کونکي دی	
إِنَّ اللَّهَ	يَعْبَادُهُ	لَخَيْرٌ	بَصِيرٌ
بیشکه الله	په بندگانو خپلو باندې	خامخا خبردار دي	نظر ساتونکي دي په هر څیز بیا
بیشکه الله	دخپلو بندگانو په حال بڼه خبر دي	..... هرڅه وینی کوری	..... بیا
أَوْثَرْنَا	الْكِتَابَ	الَّذِينَ	أَصْطَفَيْنَا
وارثان کړل مونو	ددی کتاب	هغه کسان	چی غوره کړل مونو
دکتاب مونو	هغه بندگانو ته په میراث کښی ورکړو	چی مونو په نورو بندگانو کښی غوره کړی وو	
فَمِنْهُمْ	ظَالِمٌ	لِنَفْسِهِ	وَمِنْهُمْ
پس ځینی دهغوی نه	ظلم کونکي دي	په ځان خپل	او ځینی دهغوی نه
نواوس په کښی خوک په خپل ځان زیاتې کوی	او خوک په کښی میانه حال دی		
وَمِنْهُمْ	سَابِقٌ	بِالْخَيْرَاتِ	يَاذُنُ اللَّهِ
او ځینی دهغوی نه	مخکښی کیدونکي دی	دنیکو سره	په حکم دالله
او خوک په کښی دالله	په فضل په نیکی کښی مخ په وړاندې روان دی	..... هم دا	
الْفَضْلُ	الْكَبِيرُ		
فضل	لوی دي		
دیر لونی فضل دي			

قوله تعالى: - إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ

دَمُومًا نَوْصِفْتُونَهُ: - دمو منانوبند یگانویونیک صفت بیانولی شی چه هغوی دالله تعالی د کتاب په تلاوت کنبی مشغول وی. په ایمان کنبی وړاندې کیږی. عمل هم د لاس نه نه پرېږدی. دمانځه پابند دزکوۃ خیرات اموخته پټ اوبشکاره د الله ﷻ بند یگانو سره ښه سلوک کونکی دی اود خپل مال دثواب دالله ﷻ نه امیدواردی. دکوم ملاویدل چه یقینی دی لکه څنگه چه ددې تفسیر په شروع کنبی فضائل قرآن په ذکر کنبی مونږ بیان کړی دی چه کلام الله به خپل ملگری ته وائی چه هریوسوداگر خپل تجارت پسې دې اوته ټولو تجارتونو پسې نی دوی ته به د دې پوره ثواب ملاویرې بلکه ډیر زیات به ورته ملاویرې د کوم چه دوی خیال هم نه شی کولی. الله ﷻ د گناهونو ښونکې دې اود لږ اووړوکی عمل هم قدردان دې. حضرت مطرف رضی الله عنه خو دې ته دقاریانو آیت وائی. دمسند په یو حدیث کنبی دی الله ﷻ چه کله د یو بنده نه راضی کیږی نو په هغه د نیکو ټناکوی کومې چه هغه کړې نه وی. اوکله چه دچانه ناراض شی نو دغه شان د بدو ( ) خودا حدیث ډیر زیات غریب دې.

قوله تعالى: - هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا

قرآن پاک د الله ﷻ ریښتونې کلام دې: قرآن پاک د الله ﷻ حق کلام دې څنگه چه وړاندینو کتابونو د دې خبرور کولو دې هم دهغه وړاندینور ښتونو کتابونو صداقت ثابت کوی. رب خبیر اوبصیر دې. د فضیلت هر یو مستحق ښه پیژنی. انبیاء کرامو ته الله ﷻ په انسانانو باندې هغه د خپل وسیع علم په وجه فضیلت ورکړې دې. بیانی په انبیاء کرامو کنبی پخپلو کنبی مرتبې مقرر کړی دی. او علی الاطلاق محمد ﷺ درجه د ټولنو له لویه ده الله ﷻ دې په خپلو ټولو انبیاء کرامو باندې سلام اولیگی.

قوله تعالى: - ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ

په قرآن پاک باندې عمل کونکې خلق او دهغوی درې قسمونه: - د کوم کتاب چه پورته ذکر شوی وو هغه بزرگ کتاب یعنی قرآن پاک مونږ هغه د خپلو خوښ کړې شوو په لاس کنبی ورکړو یعنی د دې امت په لاسونو کنبی. بیا په دې درې قسمه خلق شو. بعضې خولې شان وړاندې روستوشوهغه د نفس ظالمان گنړلې کیدل دهغوی نه څه دحرمت والا کارونه هم شوی. بعضې درمیانه درجه کنبی دی کومو چه د محرماتونه ډډه اوکړه واجبات نی په ځای راوړل خو کله کله یو مستحب کار هم د هغوی نه پاتې شو او کله ترې وړه غوندې نافرمانی هم شوی. بعضې په درجو کنبی ډیر وړاندې شو واجبات خو پرېږده چه مستحبات هم دهغوی نه نه دی پاتې شوی. محرمات څه چه دمکروهاتونه هم یوشان جداشو بلکه بعضې وخت نی مباح خیزونه هم د ویرې نه پرېخودی دی.

د (اصْطَفَيْنَا) نه مراد څوک دی؟ - ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د خوښ کړې شوی بنده نه مراد امت محمدیه دی چه دالله تعالی هر یو د کتاب وارث جوړ کړې دې. په دوی کنبی چه کوم په خپلو ځانونو باندې ظلم کوی هغوی به اوبښلې شی اوپه هغوی کنبی چه کوم درمیانه خلق دی دهغوی نه به په آسانۍ سره حساب اخستې شی. اوپه دوی کنبی چه کوم په نیکو کنبی وړاندې کیدونکی دی هغوی به بې حساب جنت ته بوتلې شی ( ) طبرانی کنبی حضور اکرم صلی الله علیه و آله فرمائیلی زما شفاعت زما دامت د کبیره گناه کونکو دپاره دې. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی سابق خلق خوبه بغیر د حساب جنت کنبی داخل کړې شی اوپه خپلو نفسونو باندې ظلم کونکی او اصحاب اعراف به د حضرت محمد صلی الله علیه و آله په شفاعت سره جنت ته ځی. ( ) الغرض د

(۱) احمد: ۴۰/۳، ابن حبان: ۳۶۸، مسند ابی یعلی: ۱۳۳۱، مجمع الزوائد: ۲۷۲/۱.

(۲) الطبری: ۴۶۵/۲۰.

(۳) طبرانی: ۱۱۴۵۴.

دی امت وروکی گناہگار ان به هم د الله ﷻ په خوښ کړې شوو بنديگانو کښې داخل وی. فالحمد لله.
د اکثر و سلفو قول هم دادي خو بعضې سلفو داهم فرمانیلې دی چه داخل خوڼه په دې امت کښې داخل
دی اونه غوره شوی او خوښ کړې شوی دی. نه د کتاب وارثان دی بلکه دې نه مراد کافر منافق او په گس
لاس باندې عمل نامه ورکړې شوی خلق دی. نو د ادريواره قسمه هم هغه دی د کومو بیان چه د سورت
واقعہ په اول او آخره کښې شوې دي. یعنی چه د اکوم درې قسمونه شمیر کړې شوی دی دا د غوره خلقو
نه دی بلکه د بنديگانو دی یعنی «عبادنا» دی چه هغه کوم کوم قسمونه دي. خوصحیح قول هم دا دي
چه داهم په دې امت کښې دی. امام ابن جریر رحمہ اللہ هم دا قول خوښوی اود آیت ظاہری الفاظ هم دغه
دی. د احادیثو نه هم دا ثابتیږي. په یو حدیث کښې دی د ادريواره لکه چه یو دی او د ریواره جنتیان هم
دی^(۱) د احادیث غریب دي اود دې حدیث په راویانو کښې یو راوی دي چه د هغه نوم ذکر نه دي. او په
مرتبو کښې فرق کیدل لازمی دی. په دویم حدیث کښې دی حضور ﷺ د دې آیت تلاوت کولونه پس
اوفرمانیل سابقین خو به بې حسابہ جنت ته داخلېږي اود درمیانہ خلقو نه به په آسانی سره حساب
اخیستې شي. او پخپلو نفسونو باندې ظلم کونکي دمحشر په اوږدوالي کښې به رامنځ شي. بیابہ شي د
الله ﷻ په رحمت باندې تلافی اوشي او دوی به وائی چه د الله ﷻ شکر دي چه هغه زمونږ نه غم
اوتکلیف لرې کړو. زمونږ رب ډیر غفور او شکور دي چاچه په خپل فضل سره د اوسیدو داسې خای
راکړو چرته چه مونږ له هیڅ درد اوتکلیف نشته.^(۲)

د ابن ابی حاتم په الفاظو کښې کمې زیاتې دي ابن جریر رحمہ اللہ هم دا حدیث روایت کړې دي. په دې کښې
دی چه ابو ثابت رحمہ اللہ جمات ته راتلو او حضرت ابو درداء رحمہ اللہ سره کیناستو اود عانی کوله ای الله زما دپاره د
وحشت سامان راکړې اوزما په غریبني باندې رحم اوکړې اوما ته څوک ښه غوندي ملگرې کړې. دي
اوریدو سره صحابی رحمہ اللہ د هغه طرف ته متوجه شو او ورته فرمانی چه هم زه ستا ملگرې وو. واوره زه د
رسول الله ﷺ هغه حدیث نن تاسو ته اورم کوم چه ما ترننه پورې چاته نه دي بیان کړې. بیا د دې آیت
تلاوت اوکړوونی فرمانیل «سَابِقُ بِالْخَيْرَاتِ» خو به جنت ته بې حسابہ ځي او «مُقْتَصِدٌ» دخلقو نه به په
آسانی سره حساب اخیستې شي. او «ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ» ته به لکه چه دې دنیا کښې غم اوتکلیف اورسی د
کوم نه چه به خلاصې بیامومی نو وائی به دالله تعالی شکر دي چاچه مونږ نه غم اودرد لرې کړو. په دریم
حدیث کښې دی حضور اکرم ﷺ د دې دریوارو باره کښې فرمانیلې دی چه دا ټول هم د دې امت نه
دي^(۳) په څلورم حدیث کښې دی چه زما د امت به درې حصې وی یوه بې حسابہ او بې عذابہ جنت ته
تلونکې ده، دویمه سره آسان حساب کیدونکې دي او بیا جنت ته داخلیدونکې. دریم به هغه ډله وی د
کومونه چه به تپوس پوښتنه خامخاکېږي. خوبیا به فریښتي حاضریدو سره وائی مونږ دوی په لاله الا الله
وحده ونیلو سره وینی. الله ﷻ به فرمانی رښتیا دی چه زمانه بل څوک معبود نشته. ښه ده ما دوی د
خپل دي وینا په برکت پریخودل. دوی جنت ته بوځنی اود دوی خطاگانې په دوزخیانو باندې واچونی.
هم د دې ذکر «وَلْيَحْمِلْنَ أَثْقَالَهُمْ وَأَتَا لَّهُمُ الْغَالِغَمُ وَلَيَسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْعَلُونَ»^(۴) کښې دی. یعنی هغوی به
خپل بوج سره ددوی بوج اوچتوی. د دې تصدیق پدي کښې دي په کوم کښې چه د فریښتو ذکر دي. الله
ﷻ پخپلو بنديگانو کښې کوم چه د کتاب وارثان جوړ کړي دی دهغوی ذکر کولو سره د هغوی درې قسمه
خودلې شوی دی. په دې کښې چه په خپلو خانو نو ظلم کونکي دی. د دې تپوس پوښتنه به کیږي.

(۱) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة المائدة: ۳۲۲۵، احمد: ۷۸/۳.

(۲) احمد: ۱۹۸/۵.

(۳) طبرانی: ۴۱۰، مجمع الزوائد: ۹۹/۷، حاکم: ۴۲۶/۲.

(۴) العنکبوت: ۱۳.

حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ فرمائی کہ دے امت بہ د قیامت پہ ورخ درے دلے وی۔ یوہ بی حسابہ جنت تہ تلونکی، یوہ پہ آسانی سرہ حساب اخستونکی یوہ گناہگارہ چہ دہغی پہ نسبت بہ اللہ معلومات فرمائی سرہ دے چہ ہغہ تہ بنہ معلومہ دہ چہ داخوک دی؟ فرہنتی بہ وائی ای اللہ ﷻ دوی سرہ خو لوی لوی گناہونہ دی۔ ولے دوی چری ہم تاسرہ خوک شریک نہ دے گرخولی۔ اللہ رب العزت بہ فرمانی چہ دوی زما پہ رحمت کنبی داخل کرہ۔ بیا حضرت عبداللہ رضی اللہ عنہ ہم دے آیت تلاوت اوکرو۔ (ابن جریر) دویم اثر دادے چہ دے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا نہ دے آیت بارہ کنبی سوال اوکری شو نوہغوی فرمانی بچی دا تول جنتی خلق دی۔ (سابق بالخیرات) ہغہ خلق دی کوم چہ دے رسول اللہ ﷺ پہ زمانہ کنبی وو۔ کوموتہ چہ پخپلہ رسول اللہ ﷺ دے جنت زیرے ورکری دے۔ (مقتصد) ہغہ دی کوم چہ دے ہغوی دے نقش قدم تابعداری کری تردے چہ ہغوی سرہ ملاشو۔ (ظالم لنفسہ) زماوستاپہ شان دی۔ (۱) خیال اوکرنی چہ حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا سرہ دے چہ (سابق بالخیرات) نہ بلکہ دے دی نہ ہم دے بہتر درجے والا نہ دہ خوخنکہ خیل خان عاجزگنری۔ پہ حدیث کنبی راغلی دی چہ پہ تولونخو بانڈی دے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا ہغہ فضیلت دے کوم فضیلت چہ ثریدتہ پہ نورو خوراگونوبانڈی دے (۲) حضرت عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ فرمانی (ظالم لنفسہ) خوزمونر بدوان خلق دی (مقتصد) زمونر دے بناریو خلق دی اوسابق زمونر مجاہد دی۔ (ابن ابی حاتم) حضرت کعب احبار رضی اللہ عنہ فرمانی درے قسمہ خلق دے امت نہ دی اوتول جنتیان دی۔ خکہ چہ اللہ ﷻ دے دریوار و قسمو خلقو ذکر کولونہ پس دے جنت ذکر فرمانیلو سرہ بیا فرمانی (والذین کفروا الہم نار جہنم لا یقضى علیہم فی موتہا ولا یخفف عنهم من عذابہا کذالک تجزی کل کفورہ) (۳) داخل خلق دوزخیان دی۔ (ابن جریر) حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ دے کعب رضی اللہ عنہ نہ دے آیت بارہ کنبی سوال اوکرو نوہغوی اوفرمانیل دے کعب درے قسم دا تول ہم پہ یوہ زمرہ کنبی دی۔ اود عملونو پہ مطابق دے ہغوی درجے کمی زیاتی دی۔ ابواسحاق سبیعی رضی اللہ عنہ ہم دے آیت بارہ کنبی فرمانی چہ دا درے وارہ قسم دلو خلاصی بیاموندلے دی۔

محمد بن حنفیہ رضی اللہ عنہ فرمانی دا امت مرحومہ دی۔ دے گناہگاران بہ اوبینلے شی اوددوی مقتصد بہ اللہ ﷻ سرہ پہ جنت کنبی وی اود ہغوی سابق بہ پہ اوچتو درجو کنبی وی۔ محمد بن علی باقر رضی اللہ عنہ فرمانی چہ دلتہ کومو خلقوتہ (ظالم لنفسہ) وئیلے شوے دے داہغہ خلق دی کومو چہ گناہونہ ہم کری وو او نیکنی ہم۔ دا احادیث اوآثار مخی تہ کیخودو سرہ داخوصفا معلومیہی چہ پہ دے آیت کنبی عموم دے اود دے امت دے دریوارو دلوتہ دا شامل دے۔ نوعلما کرام دے نعمت سرہ دے تولونہ زیات دے رشک قابل نی۔ اود دے رحمت دے تولونہ زیات حقدار دے۔

دین پہ طلب کنبی دے وتونکی فضیلت۔ لکہ چہ دمسند احمد پہ حدیث کنبی دی یوسری دے دمشق نہ حضرت ابودرداء رضی اللہ عنہ لہ خی اوہغوی سرہ ملاقات کوی نوہغوی معلومات کوی چہ خوہرہ رورہ دلتہ دے خنکہ راتنگ اوکرو؟ ہغہ وائی دے حدیث دے اوریدو دے پارہ راغلی یم کوم چہ تاسو بیانونی۔ تپوس نی اوکرو دے تجارت پہ غرض سرہ نہ نی راغلی؟ جواب نی ورکرو نہ۔ تپوس نی اوکرو بیا بہ دے خہ بل مطلب وی؟ وئیل ہیخ مطلب مے نشتہ۔ بیانی تپوس اوکرو چہ دے حدیث دے طلب دے پارہ دے داسفرا اوکرو؟ جواب نی ورکرو چہ او۔ وئی فرمانیل چہ واورہ ماد رسول اللہ ﷺ نہ اوریدلی دی کوم سری چہ دے علم دے لیون دپارہ پہ یوہ لار لارشی اللہ ﷻ بہ ہغہ دے جنت باغونوتہ اورسوی۔ دے اللہ ﷻ دے رحمت فرہنتی دے طالب

(۱) حاکم: ۲/۲۶۶

(۲) صحیح بخاری کتاب اصحاب النبی باب فضل عائشہ رضی اللہ عنہا: ۳۷۷۰، صحیح مسلم: ۲۴۴۶۔

(۳) ۳۵/۳۶: فاطر

علمانو دپاره وزرې خوروی. ځکه چه هغوی دده نه ډیر خوشحالیږي. اودهغه خوشحالتی غوښتنې کوی. دعالم دپاره دزمکې او آسمان هریو څیزاستغفار کوی. تردې چه په اوبو کښې دننه کبان هم. په عابد باندې د عالم فضیلت داسې دې لکه د سپوږمۍ فضیلت چه په ستورو باندې دې. عالمان د انبیاء کرامو وارثان دی. انبیاء کرامو په خپل وراثت کښې درهم اودینارونه نه دی پریخی د هغوی وراثت د دین علم دې چاچه دا واخستلو هغه ډیر لوی دولت حاصل کړو. د دې حدیث ټول طریق الفاظ اوشرح ما د صحیح بخاری کتاب العلم په شرح کښې په تفصیل سره بیان کړی دی. فالحمدلله. د سورت طه په شروع کښې هغه حدیث تیر شوي دې کوم کښې چه رسول الله ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به الله ﷻ علماؤ ته فرمائی ما خپل علم او حکمت هم د دې دپاره درکړې وو چه زه تاسو اوبښم که تاسو هرڅنگه نئ د دې ماته هیڅ پرواه نشته. (۱)

يَدْخُلُونَهَا	جَنَّتْ عَدْنٍ
جنتونه دی دهمیشه اوسیدو چي ننوزی به دا خلق هغې ته	
دوی دپاره دهمیشه اوسیدو باغونه دی چي دوی به ورته داخلېږي	
وَلَوْ لَوَّا	فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ
او په ملغلرو سره	په بنگړو دسرو زرو سره
هلته به ورته ..... د سرو زرو بنگړي او ملغلري اچولي شي	
وَلِبَاسَهُمْ	فِيهَا حَرِيرٌ ۖ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
او جامي دهغوی به په هغې کښې	درېښمو وي او وائی به ثناده الله لره هغه (الله)
او هلته به دهغوی جامي درېښمو وي اودا به وائی چي ټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی کوم	
أَذْهَبَ	عَنَّا الْحَزَنَ ۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ
چي لري نې کړو زمونږ نه خفگان بېشکه رب زمونږه خامخا بښونکي دي قدرکونکي دي	
چي زمونږ نه غم لري کړو ..... زمونږ رب يقيناً بښونکي او قدردان دي	
الَّذِي	أَحَلَّنَا مِنْ فُضْلِهِ ۖ لَا يَمَسُّنَا
هغه ذات اچي ديره نې کړو زمونږه په کورداستوگنې کښې په فضل خپل سره اوس نه رسيږي مونږ ته	
هغه ذات چي مونږ نې په خپل فضل سره دهمیشه اوسیدو ځاني ته راوستو چي نه به په کښې	
فِيهَا	نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ
په دې کښې مشقت (سختی) اونه رسيږي مونږ ته په دې کښې ستړي والي	
راته څه تکليف رارسې اونه به چرې ستړي کيږو او کومو کسانو چي کفر کړې دي	

(۱) ابو داؤد کتاب العلم باب فی فضل العلم: ۳۶۴۱ ترمذی: ۳۶۸۲، ابن ماجه: ۲۲۳، احمد: ۱۹۶/۵، ابن حبان: ۸۸.
(۲) الطبری: ۱۳۸۱.

قوله تعالى: - جَنَّتْ عَذْنُ

پہ جنتیانو باندی انعامونہ: فرمائی کہ کوم غورہ خلق مونہ د کتاب اللہ وارثان کری دی هغوی بہ د قیامت بہ ورخ دهمیشہ والی د موداموالی او ابدی نعمتونو والا جنتونو تہ رسو و چرتہ چہ بہ هغوی تہ د سرو زرو او سپینو زرو بنگری اچولی شی۔ پہ حدیث کنبی دی چہ دموئن کالی بہ ترهغه خانی پوری وی د کوم خانی پوری چہ د دہ د اودس اوبہ رسی^(۱) د هغه لباس بہ هلته د خالص رینسمو وی د خہ نہ چہ هغوی بہ دنیا کنبی منع کری شوی وو۔

قوله تعالى: - يَحْلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرٍ مِنْ ذَهَبٍ وَلَوْلُؤَا

دنیا کنبی سرۂ زر او رینسم استعمالونگی بہ جنت کنبی ددی نہ محروم وی۔ حدیث کنبی دی کوم سرے چہ دلته پہ دنیا کنبی حریر اور رینسم اغوندی هغه تہ بہ پہ آخرت کنبی دانہ شی اغوستلی^(۲) یویل حدیث کنبی دی چہ دا رینسم د کافرانو د پارہ پہ دنیا کنبی دی اود ستاسود مومنانود پارہ پہ آخرت کنبی دی۔^(۳) حدیث کنبی دی رسول اللہ ﷺ د جنتیانود کالو بارہ ذکر کولوسرہ او فرمانیل دوی تہ بہ د سرو زرو او سپینو زرو کالی اچولی شی چہ مرغلری بہ پہ کنبی پیللی شوی وی۔ د هغوی پہ سرونوبہ د یاقونو تاجونہ وی چہ بالکل بادشاہانہ غوندی بہ وی هغوی بہ خوانان وی د بغیروینستو والا سرہ ببنو سترگو والا۔ هغوی بہ د الله تعالی شکر یہ ادا کولوسرہ وائی د الله ﷻ احسان دی چاچہ زمونہ نہ خوف او ویرہ ختمہ کرہ اود دنیا او آخرت د پریشانو او بینیمانونہ نی مونہ لہ خلاصی راکرو۔ پہ حدیث شریف کنبی دی لا اله الا الله والا باندی بہ پہ قبرونو کنبی او بہ میدان محشر کنبی ہیخ ویرہ او غم نہ وی۔ زہ خوهغوی اوس وینم چہ د خیلوسرونونہ دورے خندی وائی د الله ﷻ شکر دی چاچہ مونہ نہ غم او خفگان لرے کر وہہ طبرانی کنبی دی د مرگ پہ وخت کنبی بہ ہم پہ هغوی باندی خہ ویرہ نہ وی۔ د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ روایت دی چہ د هغوی لوی لوی او دیرزیاتی خطا گانی بہ معاف کولی شی۔ او ورے ورے اود کم مقدار والا نیکنی پہ قدر سرہ قبلولی شی۔ دوی بہ وائی د الله ﷻ شکر دی چاچہ پہ خیل فضل اور رحم سرہ لطف او کرم سرہ د پاک او اوچت مقامات راکرہ۔ زمونہ عملونہ خود دی قابل نہ وو۔ پہ یویل حدیث شریف کنبی دی پہ تاسو کنبی یوہم د هغه عمل جنت تہ نہ شی رسولی۔ خلقو تپوس او کرو تاسو ہم؟ وئی فرمانیل زہ خو پہ هغه صورت کنبی چہ د الله ﷻ رحمت ماسرہ وی^(۴) هغوی بہ وائی چہ دلته خومونہ تہ نہ د خہ قسم مشقت او محنت شتہ اونہ ستری کیدل او تکلیف شتہ۔ روح نی خان لہ خوشحالہ دی او بدن نی خان لہ۔ دابدلہ دہ د کوم چہ پہ دنیا کنبی د الله ﷻ پہ لار کنبی تکلیفونہ اوچت کری وو۔ نن راحت اوہم راحت دی۔ دوی تہ وئیلی شوی دی د خیلے خوبنی اود خیل زہ د خوبنی خوراک خبناک کوئی۔ د هغی پہ بدله کنبی چہ پہ دنیا کنبی تاسو زما فرمان بردار نی کری دی۔

وَالَّذِينَ كَفَرُوا	لَهُمْ	نَارُ جَهَنَّمَ	لَا يُقْضَىٰ	عَلَيْهِمْ
او هغه کسان چی کفر نی کری دی هغوی لہ دی اوور ددوزخ حکم بہ نہ کیبری پہ هغوی باندی				
او کومو کسانو چی کفر کری دی هغوی دپارہ ددوزخ اور تیار دی نہ بہ د هغوی پہ حق کنبی د مرگ فیصلہ				

(۱) صحیح مسلم کتاب الطہارۃ باب تبلغ الحلیۃ حیث یبلغ الوضوء: ۲۵۰۔

(۲) صحیح بخاری کتاب اللباس باب لبس الحریر للرجال وقدر ما یجوز منه: ۵۸۳۴، صحیح مسلم: ۲۰۶۹، السنن الکبری: ۹۵۸۴۔

(۳) صحیح بخاری حوالہ سابق: ۵۸۳۱، صحیح مسلم: ۲۰۶۷۔

(۴) صحیح بخاری کتاب المرضی باب تمی المریض الموت: ۵۶۷۳، صحیح مسلم: ۲۸۱۶، احمد: ۲۶۴/۲، ابن حبان: ۳۴۸۔

فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي

چی مرہ شی | اوند نہ سپک کرې شی | د هغوی نه | د عذاب د دغه دوزخ نه | دارنگې | بدلہ ورکوو | مونږہ
کیرې چې مرہ شی | (او بی غمہ شی) | اوند بہ ترې د دوزخ عذاب کمولې شی | مونږہ هر یو کافر ته ہم دغه شان

كُلَّ كَفُورٍ وَهُمْ يَظْطَرُّونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا

هر کفر کونکی ته | او هغوی بہ فریاد کوی | پد هغې کبسی | اے ربہ زمونږہ | او باسی مونږہ
سزا ورکوو | او دوی بہ پد کبسی دننه چغې وهی | چې ائې زمونږہ ربہ مونږہ ددی | اور نہ بهر ته | او باسه

نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۖ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم

چی عمل او کړو | نیک | مختلف دهغې نه | چې وو مونږہ | چې کوږہ مونږہ | آیا عمر نہ وو در کړې مونږہ | تاسو ته
چې د نیکۍ کارونه او کړو | دهغې نه خلاف | چې پخوا بہ مو کول | (الله تعالیٰ بہ او فرمائی) | چې آیا مونږہ تاسو

مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرُ

هغه قدر له | چې نصیحت اخلی | پد هغې کبسی | هغه څوک | چې نصیحت اغستل غواړی
ته دومره عمر نہ وو در کړې | که چا پد کبسی نصیحت قبول غوښتی نو قبولې ئې شول | اوولې تاسو ته

وَجَاءَكُمْ التَّزْيِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ۝

او راغلي وو تاسو ته | خبردارونکې | پس اوڅکې مزه | پس نشته دې ظالمانو له | څوک مددگار
ویرونکې نه وو راغلي؟ | نو اوس د عذاب خوند اوڅکې | د ظالمانو د پاره بہ څوک مددگار نه وی

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ

د دوزخیانو سزا:- د نیکانو خلقو حال بیانولونه پس اوس د خرابو خلقو حال بیانولې شی | چه دوی بہ د دوزخ
په اور کبسی سوزیږی | اولولپه کیرې. هغوی له به هلته مرګ هم نه راځی | چه مرہ شی. لکه چه بل آیت
کبسی دی (لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ) (۱) نه به هغوی له هلته مرګ راځی | اوند به څه ښه ژوند ملاویږی.
صحیح بخاری کبسی دی رسول الله ﷺ فرمائی کوم چه ابدی دوزخیان دی هغوی ته به هلته مرګ نه
راځی | اوند به ورته ښه ژوند ملاویږی. (۲) هغوی به وائی ای د جنت داروغه هم ته الله ﷻ ته دعاو کړه چه
هغه مونږ له مرګ راولی. خو جواب به ملاویږی چه تاسو خو به هم دلته پراته ئی. نو هغوی خو به مرګ د
ځان د پاره راحت گنړی. خو هغه به ور له راځی نه، نه به مری | اوند به ئی په عذابونو کبسی څه کمې راځی.
لکه چه بل آیت کبسی دی (إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّهِينٍ ۖ لَّا يَفْتَرُ عَنْهُمْ فِيهِ مَبْلُغٌ) (۳) یعنی کافران به
همیشه په عذاب کبسی پراته وی کوم عذاب چه به چرې هم نه اخوا کیرې نه به کمیرې. دوی د ټولې
ښیګرې نه ناامیده شی | یوبل ځای ارشاد دي (كُلَّمَا حَبَسْتَ لَهُمْ سَعِيرًا) (۴) د دوزخ اور به همیشه تیزیرې.

(۱) ۸۷/اعلیٰ: ۱۳.

(۲) صحیح مسلم کتاب الايمان باب الباث الشفاعة واخراج الموحدين من النار: ۱۸۵، احمد: ۱۱/۳، ابن ماجه: ۴۳۰۹، ابن حبان: ۱۸۴.

(۳) ۴۳/الزخرف: ۷۴-۷۵.

(۴) ۱۷/الاسراء: ۹۷.

فرمائی ﴿فَذُوْقُوا فَلْنُؤْذِنَكُمْ الْاَعْدَاءَ﴾ (۱) واخلنی اوس مزہ اوخکنی ستاسو د پارہ ہم عذاب دی چه ستاسو دپارہ بہ زیاتیری اود کافرانو ہم دغہ بدلہ دہ۔ ہغوی بہ چغی صوری وہی اوهائی وائی بہ کوی ددنیا طرف تہ بہ واپس کیدل غواری اقرار بہ کوی چه اوس بہ مونہ گناہ نہ کوونیکنی بہ کوو۔ خواللہ تعالیٰ بنہ پوہیری کہ دوی واپس ہم لارشی نوہم ہغہ سرکشی بہ کوی۔ د دی د پارہ بہ د دوی دا ارمان نہ شی پورہ کولی۔ لکہ چه بل ارشاد دی چه دوی تہ بہ د دی سوال پہ جواب کنبی وئیلی شی چه تاسو ہم ہغہ نی چه کلہ بہ د اللہ ﷻ د وحدانیت بیان کیدلو نو تاسو بہ انکار کولو۔ ہلتہ بہ تاسولہ د ہغہ سرہ بہ شرک کولو کنبی مزہ درتلہ۔ نو کہ اوس ہم تاسو واپس کرے شونی نو ہم ہغہ بہ کونی د کوم نہ چه منع کولی شونی۔ نو فرمائی بہ پہ دنیا کنبی تاسو یر ژوند تیر کرو تاسو پہ ہغہ اوږد ژوند کنبی ہر خہ کولی شو۔ مثلاً اویا کالہ ژوندی پاتے شونی۔

قوله تعالیٰ:- اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم

طویل عمر ہم پہ انسان حجت وی۔ قتادہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه اوږد عمر ہم د اللہ ﷻ د طرف نہ حجت پورہ کیدل دی۔ د اللہ ﷻ نہ پناہ غوہیتل پکاردی چه د عمر زیاتیدوسرہ انسان پہ بدو کنبی ہم وړاندے کیږی۔ کہ اوگوری نودا آیت چه د کلہ نہ نازل شوے دی ہغہ وخت بعضی خلق ہم د اتلسو کالو د عمر وو۔ وہب بن منبہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دی نہ مراد شل کالہ عمر دی۔ حضرت حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی د خلویہ بنو کالو پہ عمر کنبی انسان لہ ہونبیاریدل پکاردی۔ ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی دومرہ عمر تہ رسیدل د اللہ ﷻ د طرف نہ عذر بندیدل دی۔ ہم دہغوی نہ شپیتہ کالہ نقل دی۔ اوہم دغہ زیات صحیح ہم دی۔ لکہ چه پہ یو حدیث کنبی ہم دی۔

امام ابن جریر رحمۃ اللہ علیہ ددی پہ سند کنبی کلام کوی خود ہغہ کلام ٲیک نہ دی۔ د حضرت علی رضی اللہ عنہ نہ ہم شپیتہ کالہ روایت دی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی چه د قیامت پہ ورخ بہ یو آواز داهم وی چه شپیتو کالو عمر پوری رسیدونکی کوم خای دی؟ خود دی سند صحیح نہ دی۔ مسند احمد کنبی دی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی خوک چه اللہ تبارک و تعالیٰ د شپیتو اویاؤ کالو عمر تہ اورسول نودہغہ بہ ہیخ یو عذر د اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ نیز نہ چلیږی۔ (۲) صحیح بخاری کتاب الرقاق کنبی دی دہغہ سری عذر اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پری کروخوک نی چه شپیتہ کالہ پہ دنیا کنبی اوساتلو (۳) ددی حدیث نور اسناد ہم دی۔ کہ چری نہ ہم وی نو صرف دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ داپہ خیل صحیح کنبی نقل کول ددی دصحت د ثبوت دپارہ کافی وو۔ ابن جریر رحمۃ اللہ علیہ داوینا چه د دی د سند لتولو ضرورت نشته د امام بخاری پہ صحیح وئیلوپہ مقابلہ د یوے اوریشی ہم قیمت نہ لری۔ واللہ اعلم۔ بعضی خلق وائی چه دطیبیانو پہ نیز خیل عام عمر یوسل اوشل کالہ دی۔ د شپیتو کالو پوری خوانسان لونیدوتہ وړاندے کیږی بیا پہ کمیدوباندے شروع شی۔ نو پہ آیت کنبی ہم داعمر مراد اخستل بنہ دی اوہم دا د دی امت غالب عمر دی۔ یو حدیث کنبی دی زما د امت عمروند د شپیتو او اویاؤ کالو پوری دی اود دی نہ وړاندے کیدل ډیر کم دی۔ (ترمذی وغیرہ) (۴)

امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ خود دی حدیث پہ نسبت فرمائی ددی بل یوسند ہم نشته۔ خو حیرانتیادہ چه امام صاحب رحمۃ اللہ علیہ داخنکے او فرمائیل۔ د دی یوبل سند پہ ابن ابی الدنیا کنبی موجود دی۔ او پخبلہ پہ ترمذی شریف کنبی ہم دا حدیث پہ بل سند سرہ کتاب الزهد کنبی نقل دی۔ پہ یوبل ضعیف حدیث کنبی دی زما پہ امت کنبی بہ د اویاؤ کالو عمر والاہم ډیر کم وی۔ یوبل روایت کنبی دی د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نہ د

(۱) الباء: ۷۸/۳۰۔

(۲) الطبری: ۲/۲۷۵۔

(۳) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب من بلغ ستین سنة فقد..... ۶۴۱۹، بیہقی: ۳/۳۷۰۔

(۴) ترمذی کتاب الدعوات باب اعمار امتی بین الستین الی السبعین: ۳۵۵۰، وھو حسن، ابن ماجہ: ۴۲۳۶۔

امت د عمر باره کښې سوال اوکړې شو نو حضور اکرم ﷺ او فرمائیل چه پنخوس شپيته کاله عمر ئی دې. تپوس اوکړې شو داویاؤ کالو والا؟ ونی فرمائیل ډیر کم الله ﷻ دې په هغوی باندې اوتیاؤ کالو پورې عمر والا باندې رحم اوکړی. (بزار) د دې حدیث یو راوی عثمان بن مظرف قوی نه دې.

د رسول کریم ﷺ عمر مبارک څومره وو؟ په صحیح حدیث کښې دی د رسول الله ﷺ عمر درې شپيته کاله وو (۱) یوقول دې چه شپيته کاله وو. داهم ونیلې شوی دی پنځه شپيته کاله وو. والله اعلم. (تطبیق دا دې چه شپيته کاله ویونکی راوی دهایانې لگوی اواکانیانې پریردی. دپنځه شپيتو کالووالا د پیدائش او وفات کال هم شمیري. د درې شپيتو کالووالا دا دواړه کاله نه لگوی نوهیڅ اختلاف نشته. فالحمد لله. مترجم)

قوله تعالى: - وَجَاءَكُمْ النَّذِيرُ

د نذیر څه مطلب دي؟ اوس تاسو له به ویرونکی راشی یعنی د سپینو ویستووالا یا پخپله رسول الله ﷺ ډیر صحیح قول دویم دي. لکه چه ارشاد دې ﴿هَذَا نَذِيرٌ لَّأُولَى﴾ (۲) داپیغمبر نذیر دي. نو عمر ورکول رسول جوړول لیگل خپل حجت ئی پوره کړو. د قیامت په ورځ هم چه کله مرګ غواړی نوهم دا جواب به ورته ملاویرې تاسوله حق راغلی وو. یعنی د رسول ﷺ په ژبه مبارکه مونږ تاسوته د حق پیغام د رسولې وو خوتاسو اونه منلو. یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى تَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (۳) مونږ چه تر کومې رسول اونه لیگو عذاب نه کوو. په سورت تبارک کښې ارشاد دې کله چه دوزخیان په دوزخ کښې واچولې شی نو داروغه به د هغوی نه تپوس کوی ولې تاسو له ویرونکی نه وو راغلي؟ دوی به جواب ورکړی چه او راغلي وو خومونږ هغه اونه منل هغوی مو واره گنړلو او ونیلې موچه الله ﷻ خو څه کتاب هډو رالیگلې نه وو ته هسې د ځان نه واتي. نو نن به د قیامت په ورځ دوی ته ونیلې شی د نبیانود مخالفت مزه اوڅکنی چه ټول عمر مو دروغ گنړل اوس نن بدله اوچتونی. واورنی هیڅ څوک به نه اودرېږی چه ستاسو پکار راشی ستاسو څه امداد اوکړې شی هغوی مو د عذابونو نه خلاص کړی اوبچ موکړی.

إِنَّ اللَّهَ	عَلِمُ	غَيْبِ السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ ط	إِنَّهُ عَلِيمٌ	بِذَاتِ
بیشکه الله	عالم دي	په پټو څیزونو د اسمانونو	او د زمکې	بیشکه هغه پوهیږی	په پټو رازونو
بیشکه الله ﷻ	ته د اسمانونو	او زمکې ټولې پټې خبرې معلوم دي	او هغه ته د زړونو		
الصُّدُورِ	هُوَ الَّذِي	جَعَلَكُمْ	خَلِيفَ	فِي الْأَرْضِ ط	
د سپینو باندې	هغه هغه ذات دي	چې جوړې کړې تاسو	خلیفگان	په زمکه کښې	
پټ رازونه معلوم دي	هغه داسې ذات دي	چې تاسو ئې په زمکه باندې اباد کړې			
فَمَنْ	كَفَرَ	فَعَلَيْهِ	كَفْرًا ط	وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ	
پس هغه چا	چې کفر اوکړو	نو په هغه باندې ده	سزا د کفر دهغه	اونه زیاتوی	کافرانو لره
نوچا چې کفر غوره کړو	نو دهغه د کفر سزا به هم	هغه ته ملاویرې	اود کافرانو کفر هغوی	دپاره د الله	په نیز

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب وفاة النبی ﷺ: ۴۶۶، صحیح مسلم: ۲۳۴۹.

(۲) النجم: ۵۶.

(۳) الاسراء: ۱۵.

کُفِّرْهُمْ ۖ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ

کفر دھغوی | په نر درې دھغوی | مگر | غضب (دالله) | اونه زیاتوی | کافرانو لره
د زیاتې غصې سبب گرځي | اود کافرانو کفر هم د هغوی د تاوان سبب گرځي

کُفِّرْهُمْ إِلَّا خَسَارًا ۖ قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ

کفر دھغوی | مگر | خساره (زیا نکاری) | ورته اووایه | ایا وینی | تاسو | شریکان ستاسو | هغه
..... | ائي محبوبه، تپوس او کړه چې ایا تاسو ته خپل هغه

تَدْعُونَ ۖ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ

چې تاسو رابلئ هغوی | بې دالله نه | اوبنایي ماته | څه څیز پیدا کړې دي هغوی | دزمکې نه
شریکان معلوم دي چې تاسو ئې د الله ﷻ نه سوا رابلئ راته اوبنایي چې هغوی په زمکه کښي

أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ ۚ فِي السَّمَوَاتِ ۚ أَمْ أَتَيْنَهُمُ كِتَابًا

یا دي هغوی لره | شراکت | په اسمانونو کښي | یا ورکړې دي مونږ دوی له | څه لیکلي خط
څه پیدا کړي دي | یا په اسمانونو کښي د هغوی څه شرکت شته | یا (مونږ هغوی ته څه کتاب

فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ ۚ مِّنْهُ ۚ بَلْ إِن يَبْدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ

چې دوي | په ښکاره دلیل دي | دهغي نه | بلکه | انه کوی وعده | دا ظالمان | ځيني ددوی
ورکړې دي | چې هغوی د کتاب په دلیل ټینگ ولاړ دي | (داسې یو خبره هم، نه بلکه دا ظالمان یوبل

بَعْضًا ۖ إِلَّا غُرُورًا ۚ إِنَّ اللَّهَ يَمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

دځینو سره | مگر ددوکې | بیشکه الله | ساتي په قرار | اسمانونه | او زمکه
سره د دروغو وعدې کوی | یقینا الله ﷻ اسمانونه او زمکه دواړه د راپریوتو نه راټینگ کړي دي |

أَنْ تَزُولَا ۚ وَلَٰكِنْ زَالَتَا ۚ إِنْ أَمْسَكَهُمَا ۚ مِنْ أَحَدٍ

چې بې ځایه (نه) شی | او که بې ځایه شو دواړه | نو اوبه نه ساتي دا دواړه په قرار | بل هیڅوک
..... | او که دوی د یو ځایي نه بې ځایه شی | نو دالله تعالی نه سوا بل هیڅوک ئې نشي راټینگولی

مِّنْ بَعْدِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ۚ

روستودالله نه | بیشکه هغه | دي | صبرناک | ښونکي |

..... | الله تعالی ډیر بردبار او ښونکي دي |

قوله تعالی: - إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ

دالله ﷻ د کامل علم بیان: الله ﷻ دخپل وسیع او بې پایانه علم بیان فرماني چې هغه خود زمکې او آسمان
دهر څیز عالم دي. دزړونو رازونه اود سینوپه خبرو باندې خبردار دي. هر عمل کونکي ته به دهغه د عمل
بدله ورکوي. هغه تاسو په زمکه کښي دیوبل خلیفه جوړ کړی ئی. د کافرانو د کفر وبال او نقصان هم پخپله
په هغوی باندې دي. هغه چه په خپل کفر باندې وړاندې کیږي د الله ﷻ خفگان په هغوی باندې زیاتیري

او دھغوی نقصان نور ہم زیاتیری۔ پہ خلاف دمو من چہ خومره د هغه عمر زیاتیری نیکنی هم زیاتیری
او درجی ورته حاصلیری اود الله ﷻ په نیزباندی نور هم مقبول کیږی.

قوله تعالى: - اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ

باطلومعبودانو هیڅ نه دی پیدا کړی: الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته فرماني چہ ته مشرکانوته اووايه چہ د الله ﷻ نه
بغير تاسو چاچاته آوازونه کونی تاسو ماته هم لپشان اوښاني چہ هغوی څه پیدا کړی دی؟ یادا ثابت
کړنی چہ په آسمانونو کښې د هغوی خومره حصه داری ده؟ ځکه چہ هغه نه خالق دی اونه حصه دار
نوتاسو بیاما ولې پرېږدنی او هغوی ته آوازونه کونی. هغوی خودیوې ذرې هم مالکان نه دی. ښه ده که
دا هم نه وی نو کم نه کم د خپل کفر او شرک چرته یو کتابی دلیل پیش کړنی خوتاسو داهم نه شنی کولې.
حقیقت دادې چہ تاسو صرف خپل نفسانی خواهش او خپلې رانی پسې لگیدلې ئی هیڅ دلیل نشته
دروغو اود هوکه کښې اخته شوی ئی. یو بل ته د هوکه ورکونی. دخپلو دروغونو معبودانو کمزورنی مخې
ته کیږدنی اود الله ﷻ چہ رښتونې معبود دې قدرت او طاقت ته او گورنی چہ زمکه او آسمان د هغه په
حکم سره قائم دی. هر یو دخپل خپل ځای شوې دې او ولاړدې. اخواد یخوا خوزیدې هم نه شی. آسمان په
زمکه د راپریوتونه الله ﷻ منع کړې دې. دا دواړه د هغه په حکم باندې ولاړدی. د هغه نه بغير هیڅ
څوک نشته چہ هغه رامنع کړی اوونې نیسی او په نظام باندې قایم اوساتی. حلیم او غفور الله تعالی ته
او گوره چہ دمخلوق اومملوک دنا فرمانی سرکشنی کفر او شرک کتلوسره هم د برداشت او ښنې نه کار
اخلی. وخت اومهلث ئی ورکړې او گناهونه معاف کوی.

قوله تعالى: - اِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

ددې متعلق یو منکر حدیث: ابن ابی حاتم کښې ددې آیت د تفسیر لاندې یو غریب بلکه منکر حدیث دې
چہ د حضرت موسی ﷺ یوه واقعه حضور اکرم ﷺ یو ځل په منبر باندې بیانولوسره اوفرمانیل چہ د هغه
په زړه کښې خیال تیر شو چہ دا الله ﷻ کله اوده کیږی هم؟ نو الله ﷻ هغه له یوه فرښته راولیگله چہ
هغې دې دریو ورځو پورې اوده کیدو ته پرینخودو. بیانی دهغه په یو یولاس کښې یو یو بوتل ورکړو
او حکم ئی ورکړو چہ د دې حفاظت کوه داپریونه ځی. مات نه شی. حضرت موسی ﷺ دا په لاسونو
کښې اونیول او حفاظت ئی کولو خود خوب غلبه وه پرکالې پرې راغلولې شان جوته شونوداسې اوشوچہ
هغه هوښیار شو اوبوتل ئی پریوتوله ورنه کړو. خواخوږ خوب غالب شو او بوتلې د لاس نه پریوتلې په
زمکه ذره ذره شوي. مطلب دا دې چہ اوده کیدونکې خودوه بوتلې هم نه شی نیولې نو که الله ﷻ اوده
کیدو نودزمکې او آسمان داحفاظت به ئی څنگه کولو خو په ظاهره داسې معلومیری چہ دا د حضور اکرم
ﷺ فرمان نه دې بلکه د بنی اسرائیلو جور کړې شوې دې.

د حضرت موسی ﷺ غوندې جلیل القدر پیغمبر هم داسې تصور کولې شی چہ الله ﷻ اوده کیږی سره د
دې چہ الله ﷻ په خپلو صفاتو کښې فرمائیلی دی چہ هغه ته نه پرکالې راځی اونه خوب. د زمکې او
آسمان ټولو څیزونو مالک صرف هم هغه دې. بخاری اومسلم کښې حدیث دې الله ﷻ نه اوده کیږی اونه
اوده کیدل دهغه د شان سره ښانی. هغه له ښکته پورته کوی. دورځی عمل د شپې نه وړاندې اود شپې
عمل د ورځې نه وړاندې د هغه طرف ته ځیږی. د هغه پرده نور دې یا اوردې. که دا کولو کړی نودهغه د
مخ تجلیات به ترکوم ځای پورې چہ نظر رسیدې شی ټول مخلوق به اوسوزوی. (۱) ابن جریر کښې دی یو
سرې حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ له راغلو هغوی دده نه تپوس اوکړو دکوم ځای نه راغلې؟ هغه ونیل
د شام نه. تپوس ئی اوکړو هلته چاسره ملاوشوې؟ ونیل کعب سره. تپوس ئی اوکړو کعب څه خبره
اوکړه؟ هغه ونیل چہ دا آسمان د یوې فرښتې د اوږې پورې تاویری. تپوس ئی اوکړو ته دا رښتیا او گنډل

(۱) صحیح مسلم کتاب الايمان باب ۱ قوله عليه السلام (ان الله لا ينام...)، ۱۷۹، ابن ماجه: ۱۹۵، احمد: ۴/۳۹۵، ابن حبان: ۲۶۶.

کہ دروغ؟ جواب نی ورکرو ہیخ می ہم نہ دی کری. ونی فرمائیل چہ بیاخوتاهیخ ہم نہ دی کری. ونیل واورہ کعب غلط ونیلی بیا هغوی ہم د دی آیت تلاوت اوکرو. ددی اسناد صحیح دی پہ دویم سند کنبی د راتلونکی نوم دی چہ هغه حضرت جندب بجلی ؓ وو حضرت امام مالک ؓ ہم ددی تردید کولو چہ آسمان پہ گردش کنبی دی اود دی آیت نہ به نی دلیل اخستلو اود دی حدیث نہ ہم. پہ کوم کنبی چہ دی پہ مغرب کنبی یوہ دروازہ ده کومہ چہ د توبی دروازہ ده هغه به بندیپی نہ ترکومی چہ نمر د مغرب نہ به وی راختلی^(۱) دا حدیث دی. واللہ سبحانہ وتعالی اعلم.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ

|| او قسمونه به خورل دوی په الله باندی

| اودی کافرانو به په الله ﷻ

جَهْدَ أَيَّامِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ

په سختو قسمونو خپلو سره | که راغلي وي دوی ته | یو خبردارونکي | نو خامخا به وي دوی | باندی ډیر سخت قسمونه خورل | که چرته دوی ته څوک ویرونکي راغلو | نو مونږ

أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ

زیات په صحیح لار | دیو دپخوانو امتونو نه | پس هر کله چی | راغي دوی ته | خبردارونکي | به د بل هر امت نه زیات په هدایت شو | ..... خو څه وخت چی ورته ویرونکي راغلو

مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ۚ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ

نو زیات نی نه کړو دوی لره | مگر په نفرت کنبی | په سبب د تکبر کولو | په زمکه کنبی | نو دې سره د دوی نفرت نور هم زیات شو | ..... چی په دنیا کنبی نی خپل ځان غټ او گټور او

وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۖ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئِ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۖ

او په سبب د تدبیر خراب | اوند چاپیری پی | تدبیر خراب | مگر | په اهل خپل | خراب خراب سازشونه نی جوړ کړل | اود خرابو سازشونو نقصان پخپله سازشگرو ته رسیږی

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ

پس نه کوی انتظار دوی | مگر | د طریقی درو مینو خلقو | پس هر گز به ته بیا نه مومی | نوایا دا خلق د مخکنو خلقو د انجام انتظار کوی؟ | نو ته به د الله تعالی په قانون کنبی څه بدلی

لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ۚ

طریقی د الله لره | څه تبدیلی | او بیا به نه مومی ته | طریقی د الله لره | او پیدل دلاری مقررې نه | بیا نه مومی | اود الله ﷻ قانون به هیڅکله اوږیدونکي بیا نه مومی

قوله تعالى: - وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ

(۱) ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی فضل التوبة والاستغفار.....: ۳۵۳۵ وهو حسن، ابن ماجه: ۴۰۷۰، احمد: ۲۴۱/۴، ابن

د کافرانو د هدايت قبلولو قسمونه خورل: - قريشو او عربود حضور ﷺ د بعثت نه وړاندې ډير قسمونه خوړلي وو که د الله تعالى يو رسول مونږ له راغلو نومونږ به د ټولې دنيا نه زيات دهغه تابعداري کوو. لکه چه بل ځای فرمان دي (اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰی طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَاَنْ كُنَّا عَنْ دَرَاْسَتِهِمْ لَغِيْلِيْنَ) (۱) يعنی ددې دپاره چه تاسو دا ونه ونيلې شئې چه زمونږ نه په وړاندې ډلو باندې کتابونه نازل شوولي مونږ خود هغې نه ناخبره پاتې يو که په مونږ باندې کتاب نازل شوې وونو مونږ به دهغوی نه ډير هدايت بيا موندونکې وو. واخلنې اوس خو پخپله ستاسو درې طرفه تاسوته دليل را ورسيدو. هدايت او رحمت ئې پخپله ستاسو په لاسونو کښې درکړو. اوس اوبښانې چه درې د آياتونو تکذيب کونکو اودهغې نه مخ اړونکونه زيات ظالم څوک دي؟ په نورو آياتونو کښې دې چه دوی به ونيل که مونږ سره دوړاندې نو خلقو عبرت ناک حالات او واقعات وې نومونږ به د الله ﷻ مخلص بنديگان جوړ شوې وو. خوييا هم هغوی ددې راتلونو پس هم کفراو کړو. اوس به ډير زر هغوی ته د دې انجام معلوم شی. هغوی له د الله ﷻ آخری پيغمبر اود هغه آخری او غوره کتاب راغلې دي. خودوی په کفر کښې نور هم زيات شو. هغوی د الله ﷻ دخبرې منلونه کبراو کړو. پخپله ئې اونه منل اودې سره ئې پخپل مکر د الله ﷻ نور بنديگان دهغه د لارې نه رامنځ کړل. خو هغوی له يقين کول پکار دی چه د دې نقصان به پخپله هم په دوی باندې وی دوی د الله ﷻ نه بلکه خپل وړانې کوی.

قوله تعالى: - وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ

د دهوکه بازو نه ځان ساتئ ددوی انجام خراب وی. نبي کریم ﷺ فرمائی چه ددهوکه بازئې نه پرهيز کونی دمکريوج هم په مکار باندې وی اودهغې جواب ورکول به د الله ﷻ په وړاندې وی. حضرت محمد بن کعب قرظي رضي الله عنه فرمائی د دريو کارونو کونکي خلاصې نه شی موندلې د دغه کارونو وياړ او نقصان به هم په دوی وی. مکر بغاوت او وعدي ماتول بيا هغوی هم دا آيت تلاوت کړو. هغوی ته صرف ددې انتظار دي چه دهغوی په شان د هغوی نه د وړاندې خلقو حال شو چه د الله ﷻ د رسولانو دې چه دهغوی په مخالفت په وجه د الله ﷻ دهميشه والي عذاب په هغوی راغلونو دا خود الله ﷻ عادت دي اونه غوراو کړه چه د الله ﷻ عادت بدلېږي او واپس کېږي نه. په کوم قوم چه د الله ﷻ د عذاب اراده اوشوه بيا د دې ارادې په بدلولو باندې څوک هم قدرت نه شی لرلې نه دهغوی نه عذاب اخوا کولې شی اونه هغوی د دې نه بچ کيدې شی اونه ئې څوک بچ کولې شی. والله اعلم.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ . فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
آيا نه گورخې دوی   په زمکه کښې   چې او گوري   څرنگې وو   انجام   دهغه کسانو
آيا دوی د زمکې په مخ تگ راتگ نه کوی   چې دا او گوري چې د پخوانو خلقو
مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ
چې مخکښې وو ددوی نه   او وړ هغوی   زيات سخت   ددوی نه   په قوت کښې   اونه دي
انجام څه شو   ..... حال دا چې هغوی ددې خلقو نه زيات زړور وو   او داسې څوک نشته
اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ
الله   چې عاجزه کړې هغه لره   هيڅ څيز   په اسمانونو کښې   اونه په زمکه کښې   بيشکه هغه دي
چې هغې دي الله لره عاجزه کړې شی   نه په اسمانونو کښې   او نه به زمکه کښې   هغه

عَلِيمًا	قَدِيرًا	وَلَوْ	يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ	بِمَا	كَسَبُوا
پہ ہر خہ عالم	قادر	او کہ چری	نیولی اللہ	خلق	پہ سبب دھغی
پہ ہر خہ پوہ	او صاحب قدرت دی	او کہ چرتہ اللہ	د (گناہونو)		
مَا تَرَكَ	عَلَى ظَهْرَهَا	مِنْ دَابَّةٍ	وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ		
نہ بہ وود پرینودی ہغہ	پہ شا دھغی	خہ زندہ سری	ولیکن روستو کوی دوی		
پہ سبب خلق نیول	نو د زمکی	پہ مخ بہ ہیخ ساه لرونکی	باقی پاتی شری نہ ووا خو		
إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى	فَإِذَا	جَاءَ أَجَلُهُمْ	فَإِنَّ اللَّهَ	كَانَ	
نیتی	مقررہ تہ	پس ہر گلہ چی	راشی	نیتہ ددوی	پس بیشکہ اللہ
اللہ تعالیٰ	ورثہ	تریو نیتی پوری مہلت	ورکوی	نو خہ وخت	چی تاکلی وخت راشی
					انواللہ تعالیٰ
بِعِبَادَةٍ	بَصِيرًا				
پہ بندگانو	خیلو بانڈی	الیدونکی			
					دبندگانو عملونہ وینی گوری (بدلہ بہ ورکری)

قوله تعالى: - أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

د تیروشوو قومونود انجام نہ عبرت واخلتی: حکم کولی شی چہ دے منکرانوتہ اووایہ چہ پہ زمکہ کنبی دے اوگرخی اودے گوری چہ د دوی پہ شان د دوی نہ د وړاندے خلقو خہ انجام شوی. دھغوی نعمتونه واخستے شو دھغوی محلونہ وړان کړې شودھغوی طاقت ختم کړې شو. دھغوی مال تباہ کړې شو د هغوی اولاد هلاک کړې شو. دالله تعالیٰ عذابونہ دھغوی نہ پہ یوشان طریقہ ہم اخوانہ شو راتلونکې مصیبت نی اخوانہ کړې شو رابنکلی شو تباہ او بریاد کړې شو. ہیخ نی ہم پہ کار رانغلہ اونه خہ خیز فاندہ وراورسولہ. اللہ ﷻ تہ خوک ماتې نہ شی ورکولی. هغه ہیخ یوکار عاجز کولی نہ شی. دھغہ ہیخ ارادہ دمراد نہ جدا نہ ده. دھغہ یوحکم ہم خوک اخوانکولی نہ شی هغه دتبول کائنات عالم دے. هغه پہ ټولوکارونوقادر دے. کہ هغه دخپلوبندیگانوپہ گناہونو بانڈی نیول کول نودټولو آسمانونو او زمکو والا بہ هلاک شوې وو. خناور اورزق ټول بہ بریاد شوې وو. خناورو تہ بہ دھغوی دسورو اوجالو پوری عذابونہ رسیدل. پہ زمکہ بانڈی بہ ہیخ یو خناور بیچ نہ پاتی کیدو. خو اوس نی وخت ورکړې دے عذابونہ نی روستوکړی دی. وخت راروان دے چہ قیامت بہ قائم شی اوحساب کتاب بہ شروع شی. دتابعدارنی بدلہ او ثواب بہ ملاویربی د نافرمانشی عذاب او سزا بہ وی. داجل راتلونہ پس بہ بیا وخت نہ ملاویربی. اللہ ﷻ خپلو بندیگانوتہ گوری او هغه ډیر ښه کتونکي دے.

(فالحمد لله) دالله تعالیٰ پہ فضل او کرم لطف اورحم سره د سورت فاطر تفسیر ختم شو.

ایاتونہ	سورۃ یس مکیة وهی ثلاث وثمانون آية وخمس رکوعات	رکوع گھانی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۱۷	شروع کوم پہ نوم د اللہ چہ ډیر مهربان	زیات رحم کونکي دے
یس	وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۝ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝	
یاسین	قسم دے پہ قرآن حکیم بانڈی	بیشکہ تہ
	یاسین پہ قرآن پاک بانڈی قسم دے	چی د حکمتونو نہ ډک دے
		ته پیغمبرانو کنبی یو (پیغمبر) یی

عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝	تَنْزِيلٍ	الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۝	لِتُنْذِرَ
په لاره نيغه باندې ئې نازل شوې دې دغالب او رحيم دطرفنه دپاره ددې چي ته اوويروي			
قَوْمًا	مَا أُنْذِرَ	أَبَاؤَهُمْ	فَهُمْ غَفِلُونَ ۝
يو داسي قوم چي نه دي يرولي شوي پلاران ددوي پس دوي ناخبره دي			
لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ	عَلَى أَكْثَرِهِمْ	فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝	
په تحقيق ثابته شوي ده خبره د عذاب په زياتو خلقو ددوي باندې پس دوي ايمان نه راوړي			
دي په دوي کبني په زياتو خلقو (د تقدیر) وينا ثابته شوې ده نو اوس دوي ايمان نه راوړي			

د سورت ياسين فضيلت: ترمذی شريف کبني دي رسول الله ﷺ فرماني دهر يو خيز زړه وي اود قرآن کريم زړه سورت ياسين دي. سورت ياسين لوستونکي ته دلسو قرآن پاك د ختم ثواب ملاوړي (۱) دا حديث غريب دي اود دې يوراوي مجهول دي. پدې باب کبني نور هم روايتونه دي خوسندا هغه هم داسي څه وېرېنه نه دي. يوبل حديث کبني دي کوم سړي چه د شپې سورت ياسين اولولي هغه بېنېلې شي او څوک چه سورت دخان اولولي هغه هم بېنېلې شي (۲) د دې اسناد د پير بنکلي دي. دمسند په حديث کبني دي سورت بقره د قرآن پاك قوب دي اود دې اوچتوالي دي. د دې يو يو آيت سره اتيا اتيا فرېنتې را کوزيږي. ددې يو آيت يعني آيت الكرسي دعرش لاندې نه راوړل شوې دي اودې سره ملاو شوې دي. سورت ياسين د قرآن پاك زړه دي داچه کوم سړي په نيك نيتي سره د الله ﷻ د رضاد پاره اولولي دهغه گناهونه معاف کولې شي. داد هغه خلقو په وړاندې تلاوت کوني چه د زنکدن په حالت کبني وي. (۳) د بعضو علماؤ کرامو قول دي د کوم کار په وخت کبني چه سورت ياسين لوستلې کيږي الله ﷻ هغه آسانوي. دمړ کيدونکي په وړاندې چه ددې تلاوت کولې شي نور حمت او برکت نازلېږي اوروح ئې په آساني سره اوځي. والله اعلم. مشانڅو هم فرمائيلي دي چه په داسې وخت کبني سورت ياسين لوستلو سره الله ﷻ تخفيف آساني کوي. بزار کبني د رسول الله ﷺ فرمان دي زما خوبنه ده چه زما د امت هر يو کس ته داسورت ياد وي (۴) حروف مقطعات کوم چه د سورتونو په شروع کبني وي لکه دلته چه تر د دې پوره بيان مونږ د سورت بقره د تفسير په شروع کبني کړې دي. دلته بيا د سردوباره کولو ضرورت نشته.

قوله تعالى: - يَسْ ۝

ددې څه مطلب دي؟: بعضي خلقو وئيلي دي چه ديس نه مراد "اي انسان" دي بعضي وائي چه په حبشي ژبه کبني د "اي انسان" په معني کبني دالفظ دي. څوک وائي چه دا دالله ﷻ نوم دي. بيا فرمائي چه قسم دي د محکم اومضبوط قرآن پاك د کوم خواله چه هم باطل نه شي راتلې چه په يقين سره اي محمد ﷺ ته د الله ﷻ رېښتوني رسول ئې. په رېښتوني بنکلي مضبوط مزیدار نيغ اوصفا دين باندې ته ئې. دا

(۱) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل یسین ۲۸۸۷ دارمی: ۴۵۶/۲

(۲) مستدای علی: ۶۲۲۴.

(۳) احمد: ۲۶/۵.

(۴) البرز کشف الاستار: ۲۳۰۵.

صراط مستقیم د رب رحمن اور حیم دی۔ دادین ہم د هغه نازل کړې شوې دي۔ کوم چه د عزتونو والا اوبه مؤمنانو باندې خاص مهرباني کونکې دي۔ لکه چه ارشاد دي ﴿وَأَنَّكَ لَتَهْدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ (۱) ته یقیناً د نیغې لارې خوند کوي چه دهغه الله ﷻ نیغه لارده چه د زمکې او آسمان مالک دي اود چا طرف ته چه د ټولو کارونو انجام دي دي د پاره چه نه عرب او وړوي د چامشران هم چه نه دي هوبنیاړ کړې شوي او هغه غافل دي۔ د هغوی خان له ذکر په د بوجه نه دي چه نورد دي تنبيه نه جدا دي۔ لکه څنگه چه د بعضي کسانو په ذکر سره د عامو نفی نه کيږي۔ د حضور اکرم ﷺ بعثت عام وود ټولې دنیا طرف ته۔ د دي دلایل په وضاحت سره اوبه تفصیل سره آیت ﴿قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ قَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأَقْبَى الَّذِي يَوْمُنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَتِهِ وَأَتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ (۲) په تفسیر کښې بیان شوي دي۔ په اکثر و خلکو باندې د الله ﷻ د عذابونو قول ثابت شوي دي۔ د هغوی خوايمان نه نصیب کيږي او هغوی به ستا تکذیب کوي۔

إِنَّا جَعَلْنَا	فِي أَعْنَاقِهِمْ	أَغْلَالًا	فَهِیَ	إِلَى الْأَذْقَانِ	فَهُمْ
بیشکه اچولی دی مونږه په ځټونو ددوی کښی پټی پس هغه دزنو پوري (رسیدلی دی) پس دوی	مونږ ددوی ځټونو ته داسې داسې طوقونه اچولی دی چې ترزنو پوري ټي راخټلی دی په دي	مُقْبَحُونَ ۵	وَجَعَلْنَا	مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ	سَدًّا
اوچت کړې شوي دي او جوړ کړې دي مونږه مخکښی ددوی نه دیوال او روستو ددوی نه	وجه ددوی سرونه بره طرف ته اوچت پاتي شوي دي او مونږ یو دیوال ددوی مخې طرف ته اودرولې دي	سَدًّا	فَأَغْشَيْنَاهُمْ	فَهُمْ	لَا يُبْصِرُونَ ۶
دیوال پس پټ کړې دی مونږه دوی پس دوی هېڅ نه وینی او یو شان ده په حق ددوی کښی	او بل دیوال ددوی شا طرف ته دي اییا دبره نه موپټ کړې دي (نوراندې روستو) هېڅ نه وینی اوددوی پخپله	عَاَنْذَرْتَهُمْ	أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ	لَا يُؤْمِنُونَ ۷	إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ
که یروي ته دوی او که نه یروي ته دوی دوی ایمان نه راوړی بیشکه ته یرولي شي هغه څوک	دواړه خبرې برابر دي که نه شي ویروي او که نه شي خودوی ایمان نه راوړی (اټي نبی) ته خو بس	اتَّبِعْ	الذِّكْرَ	وَحَشَى	الرَّحْمَنَ
چې پیروي کوي دنصیحت او یربړی درحمان نه بی لیدو پس زیرې ورکړه هغه ته	هغه څوک ویروي چې نصیحت پسې روانیږی او درحم کوونکی الله ﷻ نه بی لیدو کتو ویره کوي	بِمَغْفِرَةٍ	وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ۸	إِنَّا نَحْنُ	نُحْيِي الْمَوْتَى
په بښنې سره او په اجر عزتمند سره بیشکه مونږه ژوندی کوو مړی او لیکو مونږه	نوداسې سړو ته د بښنې او ښه اجر زیرې ورکړه مونږ به ټول مړی بیا راژوندی کوو او هغه ټول عملونه				

مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ

هغه چې مخکښی لیرلی دی دوی | اورو ستو عملونه ددوی | او هر څیز | شمارلې یعنی درج کړې دي مونږه
لیکوا | کوم چې دوی دځان نه وړاندې لیرې | او کوم چې روستو شاته پاتې کیږي | او مونږ هر یو څیز په

فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ۝

په کتاب واضحه کښی |

ښکاره کتاب کښی محفوظ ساتلې دي |

قوله تعالى: - (إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْيُنِهِمْ

د کافرانو د نه منلو تذکره اود هغوی انجام :- الله ﷻ فرمائی چه د دې بدنصیبو هدايت ته رسيدل ډیر گران بلکه
محال دی. دوی خود هغه خلقو په شان دی د کومو لاسونه چه ست پوري اوتړې اود هغوی سر پورته
خبري. د ست ذکر کولوسره نی د لاس ذکر پریخودو. خومراد ترې هم دا دي چه ست یوځای کولو سره
لاسونه تړلې شوی دی اوسرونه نی اوچت دی. کیږي داسې چه په وینا کښی د یوڅیز ذکر کولوسره دویم
څیز هم دهغې نه په پوهه کښی راځي اودهغې ذکر پریخودې شی. د عربو شاعرانو په شعرونو کښی هم دا
خبره موجوده. "غل" وائی دواړه لاسونه دست پوري رسولوسره ست سره یوځای تړلوته. په دې وجه نی
دست ذکر اوکړو اود لاسونو ذکر نی پریخودو مطلب دا دي چه مونږ دهغوی لاسونه دهغوی ستونوسره
تړلی دی ځکه چه هغوی چرته دخیر کارته لاس نه شی وړاندې کولې. دهغوی سرونه اوچت دی اود
هغوی لاسونه دهغوی په مخ باندې دی. هغوی د هرې بڼیگړې نه بې وسه دی. دستونو د دې طوق سره
دهغوی وړاندې دیوال دي یعنی دحق نه بندیزدي روستوهم دیوال دي یعنی د حق نه بندیزدي په دې
وجه په تردد کښی پراته دی حق ته کتلې هم نه شی نه د حق طرف ته لار بیامومی اونه دحق نه فائده
اوچتوي. دابن عباس رضی الله عنه په قراءت کښی (فَأَعْيُنُهُمْ) عین سره دي دایوقسم دسترگي بیماری ده چه
انسان نابیناکوي ^(۱) نوداسلام ایمان اودهغوی په مینځ کښی د څلورو وارو طرفونه بندیز دي لکه چه بل
آیت کښی دی په چاچه ستاد رب کلمه حق شوي ده هغوی خوايمان نه راوړي. که ته هغوی ته ټول
آیاتونه هم اوبښائي تردې چه دردناک عذابونه پخپله اووینی. څوک چه الله ﷻ منع کړی هغوی د کوم
ځای نه دا منع کول اخواکولې شی.

قوله تعالى: - سَدًّا

ددې مبارک شان نزول: یوځل ابوجهل ملعون اوونیل که ما محمد ﷺ اولیدو نوداسې به اوکړم اوهغه شان
به اوکړم په دې باندې دا آیاتونه نازل شو. خلقو به هغه ته ونیل چه دادي محمد ﷺ خوهغه ته ښکاریدونه
اونیس به نی کولو چه کوم ځای دي؟ کوم ځای دي؟ (۲) یوځل هم دي ملعون په یوه گنره کښی ونیلې
وو چه گورنی دي وائی که تاسو دهغه تابعداری اوکړه نوتاسو به بادشاه جوړشئ. اود مرگ نه پس به
تاسو جنت ته لار شئ اوکه تاسو ددې خلاف اوکړو نو هم دلته به د ذلت په مرگ مردار شئ او هلته به
په عذابونو کښی راگیرشئ. نن دي راشی. هم هغه وخت رسول الله ﷺ تشریف زاوړو. د هغه په موتی
کښی خاوره وه.

(۱) الطبری: ۴۹۶/۲۰

(۲) الطبری: ۴۹۵/۲۰

حضور ﷺ د سورت یس د شروع نه ﴿لَا يَصْرُوفُنَّ﴾ پورې لوستلو راروان وو الله ﷻ هغه ټول پانده کړل او حضور ﷺ د هغوی په سرونباندې خاوره واچوله او تیر شو. ددې بدبختانو ډلې په ډلې د حضور اکرم ﷺ د کورنه چاپیره گیره اچولې وه. دهغې ډیر وستپس یو صاحب د کورنه راووتلو. دهغوی نه نې تبوس او کړوچه تاسو دلته څنگه گیره اچولې ده؟ هغوی وئیل د محمد ﷺ په انتظار یونن به نې ژوندې نه پریرېدو. هغه وئیل واه واه هغه خو لاره اوستاسو په سرونبونې خاورې واچولې اووتلو. که یقین مونه وی نو خپل سرونه اوځنډنی اوس چه کوم یوهم سر ځنډی نو خاوره ترې راوځی. د حضور اکرم ﷺ په وړاندې چه کله د ابوجهل دا خبره اوکړې شوه نو حضور ﷺ اوفرمانیل چه هغه ټیک وئیلی په حقیقت کښې زما کامیابی د هغوی د دواړو جهانود عزت ذریعه ده اوزما نافرمانی دهغوی د پاره د ذلت ذریعه ده او هم داسې به وی. په دې باندې د الله ﷻ مهر لگیدلې دې. دوی د نیکی خبرې اثر نه اخلی. په سورت بقره کښې هم ددې مضمون یو داسې آیت تیر شوې دې. یو بل آیت کښې دی ﴿لَا الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾^(۱) یعنی په چاچه د عذاب کلمه ثابته شوه هغوی ته ایمان نه نصیب کیږی سره د دې که نه هغوی ته ټولې نښې ښکاره کړې تردې چه په خپلو سترگو د الله ﷻ عذاب اووینی.

قوله تعالى: - إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ

د نبي کریم ﷺ بیان په مؤمن اثر کوی په کافر نه کوی. اوستا نصیحت په هغوی باندې اثر کولې شی څوک چه نیکی خبرې تابعداری کونکی دی د قرآن پاک منونکی دی. بغیرد کتلود الله ﷻ نه ویرېږی او په داسې ځای کښې هم د الله ﷻ ویره لری کوم ځای چه بل څوک کتونکې نه وی. هغوی ته معلومه ده چه الله ﷻ زمونږ په حال باندې خبردې اوزمونږ کارونوته گوری. داسې خلقتو ته خود گناهونود معافنی عظیم اوجمیل اجر ورکولو زیرې وراورسوه. لکه چه بل آیت کښې دی کوم خلق چه په پټ ځای کښې هم د الله ﷻ ویره لری د هغوی د پاره مغفرت اولوی ثواب دې. هم مونږ یو چه مری به سوزوو. مونږ د قیامت په ورځ هغوی له نوې ژوندور کولو باندې قادر یو. او په دې کښې دی چه مړه زړونه ژوندی کولو باندې هم الله ﷻ قادر دې. هغه گمراه شوی هم په نیغه لار اچوی لکه بل مقام کښې د مړو زړونو ذکر کولوسره قرآن حکیم فرماني ﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾^(۲) پوهه شئې چه الله ﷻ زمکه دهغې دمړکیدونه پس راژوندنی کوی. مونږ ستاسودپوهې دپاره ډیر څه بیان کړل اومونږ د هغوی وړاندې لیگلې شوی اعمال لیکو اود هغې آثار هم. یعنی کوم نې چه د ځان نه پس پریځې راغلی. که خیر نې باقی پریځې وی نونیکه بدله گنی سزا به خوری. د حضور اکرم ﷺ فرمان دې کوم سړې چه په اسلام کښې نیکه طریقه روانه کړی او هغه څوک هم کوی نو ټولوته به بدله ملاویرې اودهغوی بدله به هم نه کمیږی. او کوم سړې چه یوه بده طریقه روانه کړی نود هغې بوج به هم په هغه وی اودهغوی بوج هم څوک چه د هغې نه پس په دې عمل کونکی وی خود هغه بوج به نه شی کمولې.^(۳)

په یواړد حدیث کښې دې د قبیلله مضر د خادر اچونکو خلکو واقعہ هم ده. او په آخره کښې ﴿وَنُكْتَبُ مَا قَدَّمُوا﴾ لوستلو ذکر هم دې. د صحیح مسلم شریف په یو بل حدیث کښې دی کله چه انسان مړشی نو د هغه ټول عملونه کټ شی خودرې عملونه علم د کوم نه چه نفع حاصله کړې شی نیک اولادچه دهغه د پاره دعا اوکړی او هغه صدقه جاریه چه دهغه نه پس هم باقی وی^(۴) دمجاهد رضی الله عنه ددې آیت په تفسیر کښې روایت دې گمراه خلق چه کومه گمراهی پریرېدی د سعید بن جبیر رضی الله عنه روایت دې هره هغه

(۱) ۱۰/یونس: ۹۶-۹۷.

(۲) ۵۷/الحديد: ۱۷.

(۳) صحیح مسلم کتاب الزکاة باب الخث علی الصدقة ولوبشق غرة: ۱۰۱۷. (مسلم)

(۴) صحیح مسلم کتاب الوصية باب ما يلحق الانسان من الثواب بعد وفاته: ۱۶۳۱.

نيکی اوبدی کومه چه هغه جاری کړې وی اودخپل خان نه پس نی پرېږدی. بغوی ﷺ هم دا قول خوښوی. ددې جملې په تفسیر کښې دویم قول دادې چه د آثار نه مراد د قدم نښې دی کوم چه د اطاعت یا معصیت یعنی گناه طرف ته اوچت شی. (۱)

حضرت قتاده رضی الله عنه فرماني اي بنيادمه که چرې الله ﷻ ستاد یو عمل نه غافل شوې وو نو ستاد قدم دنښونه به غافل شوې وو کوم چه هوا وړانوی. خوالله تعالی تبارک وتعالی د دې نه اوستاد یو عمل نه غافل نه دې. ستا څومره قدمونه چه دهغه په اطاعت کښې اوچتېږي ټول هغه سره لیکلې شوی دی. په تاسو کښې چه دچا نه کیدې شی هغه دې د الله ﷻ دفرمانبردارنی طرف ته قدم اوچتوی. هم د دي معنی نور هم ډیر احادیث دی. اولنې حدیث په مسند احمد کښې دې حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه فرماني مسجد نبوی ﷺ سره خواو شا څه کورونه خالی شونو د قبيله بنو سلمه خلقو اراده اوکړه چه هغوی د خپلې محلې نه راپاسی اودلته نیزدې کورونو کښې جمات سره آبادشی. کله چه د دې خبر رسول الله ﷺ ته اوشو نو وئې فرمائیل ماته دا خبره معلومه شوې ده دا ټیک ده؟ هغوی جواب ورکړو او حضور اکرم ﷺ دوه ځل اوفرمائیل اي بنو سلمه په خپلو کورونو کښې اوسېږئ ستاسو قدمونه الله ﷻ سره لیکلې کیږي. (۲)

دویم حدیث:- د ابن ابی حاتم په روایت کښې دی. هم د دې باره کښې دا آیت نازل شوې اوهم دې قبیلې خپله اراده بدله کړه. د بزار هم په دې روایت کښې دی بنو سلمه د خپلو کورونو د جمات نه د لریوالی شکایت حضور اکرم ﷺ ته اوکړو. په دې باندې دا آیت نازل شو اوبیا هغوی هم هلته اوسیدل (۳) خو په دې کښې غرابت دې ځکه چه په دې کښې د دې آیت په دې باره کښې نازل بیان شوی دی اوداپوره سورت مکي دې. والله اعلم.

دریم حدیث:- ابن جریر کښې د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه د کومو بعضې انصارو د کورنه مسجد نبوی لري وو هغوی جمات سره نیزدې کورونو ته راتلل غوښتل. په دې باندې دا آیت نازل شو نو هغوی وئیل چه اوس به مونږ دا کورونه نه پرېږدو. (۴) دا حدیث موقوف دې.

څلورم حدیث:- مسند احمد کښې دی چه یومدنی صحابی رضی الله عنه په مدینه طیبه کښې وفات اوشو نو حضور ﷺ دهغه د جنازې مونځ اوکړو وئې فرمائیل کاش چه دې د خپل وطن نه چرته بل ځای وفات شوې وې. چا وئیل دا ولې؟ وئې فرمائیل چه کله یو مسلمان په غیروطن کښې وفات شی نو دهغه د وطن نه واخله د هغه ځای پورې زمکه ناپ کوی اودومره ځای ورته جنت کښې ملاوېږي. (۵)

ابن جریر کښې د حضرت ثابت رضی الله عنه نه روایت دې زه حضرت انس رضی الله عنه سره دمانځه دپاره جمات ته لاړم. زه زر زړ په غټو غټو قدمونو باندې روان ووم نو هغوی زمالاس اونیولو او خان سره نی په مزه مزه په وړو وړو قدمونو سره بوتلم کله چه مونږ د مانځه نه فارغ شونو هغوی اوفرمائیل زه حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه سره جمات ته روان ووم او په تیزو قدمونو روان ووم نو هغه ماته اوفرمائیل اي انس آیاتاته معلومه نه ده چه دا د قدمونو نښې لیکلې کیږي. (۶) د دې قول نه د رومبی قول نور هم تائید کیږي ځکه چه کله د قدم نښې لیکلې کیږي نو خوره کړې شوې نیکی اوبدی به ولې نه لیکلې کیږي. والله اعلم.

قوله تعالی:- فی امام مبین ۝

(۱) الطبری: ۴۹۷/۲۰.

(۲) صحیح مسلم کتاب المساجد باب فضل کثرة الخطا إلى المساجد: ۶۶۵، احمد: ۳/۳۳۲، ابن حبان: ۲۰۴۲.

(۳) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة یس: ۳۲۲۶ حاکم: ۴۲۸/۲.

(۴) ابن جریر الطبری.

(۵) نسائی کتاب الجنائز باب الموت بغیر مولده: ۱۸۳۳، مسنده حسن، ابن ماجه: ۱۶۱۴، احمد: ۱۷۷/۲.

(۶) الطبری: ۴۹۸/۲۰.

د امام مبین مطلب: - تول کائنات او تول موجودات په مضبوط کتاب لوح محفوظ کنسې لیکلې دی چه ام
 الکتاب دی (۱) هم دا تفسیر د بزرگانو نه ایت ﴿يَوْمَ نَدْعَاكُلْ اُنَابِسْ يَا مَآمِرُہُمْ فَمَنْ اَوْفَىٰ كِتَابَہُ يَمِیْنُہُ فَاُولَٰئِکَ یُفْرَعُوْنَ کِتَابُہُمْ وَلَا
 یُظْلَمُوْنَ فَبِیْلَہٗ﴾ (۲) په تفسیر کنسې هم نقل دی چه دهغوی عمل نامه کوم کنسې چه خیر او شر لیکلې دی لکه
 د قرآن پاک آیت ﴿وَوَضِعَ الْکِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِیْنَ مُشْفِقِیْنَ مِمَّا فِیْہِ وَیَقُولُوْنَ یَوْنِلْتَنَّا مَا لَیْ هَٰذَا الْکِتَابُ لَا یُعَادِرُ صَغِیْرَةً وَلَا کَبِیْرَةً اِلَّا
 اَخْصٰہَا وَوَجَدُوْا مَا عَمِلُوْا حَاضِرًا وَلَا یَظْلِمُ رَیْکَ اَحَدًا﴾ (۳) او آیت ﴿وَوَضِعَ الْکِتَابَ وَجَآءَ عِبَادِنَا وَالشَّہَادَۃَ وَفُضِیَ بَیْنَهُمْ بِالْحَقِّ
 وَہُمْ لَا یُظْلَمُوْنَ﴾ (۴) کنسې دی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْیَةِ اِذْ

او بیان کړه | دوی ته | یو مثال | د خلقو د کلی | کله چی |

(د ائی پیغمبره) دوی ته دیو کلی د خلقو قصه واوروه،

جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ۝ اِذْ اَرْسَلْنَا اِلَيْهِمْ اَتْنِیْنِ

راغلل هغه کلی ته | رسولان | کله چی | اولیرل مونږه | هغوی ته | دوه رسولان

کله چی هغه کلی ته پیغمبران ورغلل | کله چی مونږ هغوی ته دوه کسان اولیرل

فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا اِنَّا

پس هغوی دروغ او گنډل دواړه | پس قوی کړل مونږه | په دریم سره | نو اووئیل هغوی | بیشکه مونږه

نو هغوی هغه دواړه دروغ ژن او گنډل | نو مونږ دیو دریم کس په ذریعه دغه دواړه مضبوط کړل | نو دی

اِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ ۝ قَالُوا مَا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ

تاسو ته | رالیرلی شوی رسولان یو | اووئیل هغوی | چی نه یی تاسو | مگر | انسانان یی

پیغمبران او وئیل | چی بیشکه مونږ ستاسو طرفته رالیرلی شوی یو | هغه خلقو جواب ورکړو

مِثْلُنَا وَمَا اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ۝

پشان زمونږه | اونه دی نازل کړی | رحمان | هیڅ شیخ | نه یی تاسو | مگر | دروغ وایی

چی تاسو خو زمونږ په شان انسانان یی | او الله ځای هیڅ نه دی نازل کړی | دا خو تاسو دروغ وایی

قَالُوا رَبُّنَا یَعْلَمُ اِنَّا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ۝

اووئیل رسولانو | رب زمونږه | پوهیږی | چی مونږه | تاسو ته | خامخا رالیرلی شوی رسولان یو

هغه نبیانو او وئیل چی زمونږ رب ته معلومه ده | چی مونږ خاص هم تاسو ته رالیرلی شوی یو

وَمَا عَلَيْنَا اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِیْنُ ۝

او نشته په مونږ باندې | مگر رسونه ښکاره |

او زمونږ نوره ذمه واری نشته | خود تاسو ته | ښکاره حکم رسول دی |

(۱) الطبری: ۴۹۹/۲۰.

(۲) ۱۷/بنی اسرائیل: ۷۱.

(۳) ۱۸/الکھف: ۴۹.

(۴) ۳۹/الزمر: ۶۹.

قوله تعالى: - وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ -

دیو کلی والواقعه:- اللہ ﷻ خپل نبی ﷺ ته حکم فرمائی چه تاسو خپل قوم ته د وړاندینوخلقو قصه بیان کړئ چې دا چه د دوی نه مخکې خپل رسولان دغه شان دروغ گنړلې وو. دا واقعه د انطاکیه ښارده د هغه خای د بادشاه نوم انطیخس وو. د هغه د پلار اونیکه هم دا نوم وو دا ټول بت پرست وو. هغوی له د الله ﷻ درې پیغمبران راغلې ووصادق مصدوق اوشلوم دالله تعالی درود اوسلام دې په هغوی وی. خودې بدنصیبو ټول دروغ او گنړل (۱) ډیر زر دا بیان هم راروان دې چه ډیرو مشرانو دا اونه منل چه دا واقعه د انطاکیه وی. اول دوی له دوه پیغمبران راغله دوی اونه منل. ددې دوو په تائید کښې بیادریم پیغمبر راغلو د اولنو دوو رسولانو نومونه شمعون اویوحنا وو اود دریم رسول نوم بولص وو. دې ټولو اوونیل چه مونږ دالله ﷻ لیگلې شوی یوچاچه تاسو پیدا کړی نئ. هغه زما په ذریعه باندې تاسو ته حکم اوکړو چه تاسو دهغه نه بغیر د بل چا عبادت مه کوئ. دحضرت قتاده بن دعامة رضی الله عنه خیال دې چه دا دریواړه بزرگان دحضرت مسیح صلی الله علیه و آله رالیگلې شوی وو.

قوله تعالى: - قَالُوا مَا آتٰكُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا -

د قوم د منلو نه انکار او اعتراض او د هغوی جواب:- د کلی دې خلقو جواب ورکړوچه تاسو خو زمونږ په شان انسانان نئ بیاتاسو ته ولې د الله ﷻ وحی راغله اوزمونږ طرف ته راغله. اوکه تاسو رسولان ونئ نیکار وه چه تاسو فرښتي ونئ. اکثر و کافرانو هم دا شبه د خپلې خپلې زمانې د پیغمبرانو په وړاندې پیش کړې وه. لکه چه د الله سبحانه وتعالی ارشاد دې ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَائِيْمًا رُّسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوْا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ اِنَّهٗ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ﴾ (۲) یعنی خلقوله رسولان راغله او هغوی جواب نئ ورکړوچه انسانان زمونږ د هدایت دپاره راغله. یو بل آیت کښې دې ﴿قَالُوْا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا لَنُرِيَنَّكَ اَنْ تَصُدُّوْنَا عَنْ مَا كَانُوْا اَبَآؤُنَا عَلٰى بِلَاطٍ مُّیْنٍ﴾ (۳) یعنی تاسو خوزمونږ په شان انسانان نئ. ستاسو خوښه صرف دا ده چه مونږ د خپلو پلارانو نیکونود دمعبودانونه منع کړئ خنئ چرته ښکاره غلبه راوړئ.

بل خای ارشاد دې ﴿وَلٰكِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِلَّا الْخٰسِرُوْنَ﴾ (۴) یعنی کافرانو اوونیل که تا د خپل ځان په شان د انسانانو تابعداری اوکړه نوتاسو یقینا په ډیر لوی نقصان کښې پریوتلئ. د دې نه هم په ډیر وضاحت سره آیت ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوْا اِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰی وَیَسْتَغْفِرُوْا رَبَّهُمْ اِلَّا اَنْ تَاْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلٰیْنَ اَوْ یَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا﴾ (۵) کښې د دې بیان دې. هم دا دې خلقو دې دریواړو نیانوته اوونیل چه تاسو خو زمونږ په شان انسانان نئ اوپه حقیقت کښې الله ﷻ هیڅ هم نه دی نازل کړی تاسو هسې غلط خبرې کوئ. پیغمبرانو جواب ورکړوالله تعالی ته ښه معلومه ده چه مونږ دهغه رښتونی رسولان یو که مونږ دروغ وړن وو نوپه الله ﷻ باندې د دروغو ترلو سزا به مونږ ته الله ﷻ راکوله. خوتاسو به گورئ چه هغه به زمونږ امداد اوکړی مونږ ته به عزت راکړی هغه وخت به تاسو ته پخپله ښکاره شی چه څوک د اعتبار اوانجام په توگه ښه پاتې شو. لکه چه بل خای ارشاد دې ﴿قُلْ کَفٰی بِاللّٰهِ بَیِّنٌ وَبَیِّنٰتُکُمْ شَهِیْدٌ یَّعْلَمُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَکَفَرُوْا بِاللّٰهِ اُولٰٓئِکَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ﴾ (۶) زمونږ او ستاسو په مینځ کښې د الله ﷻ گواهی کافی ده هغه خود آسمان اوزمکې غیب پیژنئ. په باطل باندې ایمان ساتل اود الله ﷻ نه کفر کونکی په نقصان کښې

(۱) الطبری: ۵۰۰/۲۰.

(۲) المؤمن: ۲۲.

(۳) ابراهیم: ۱۰.

(۴) المؤمنون: ۳۴.

(۵) بنی اسرائیل: ۹۴.

(۶) العنکبوت: ۲۹.

دی. واورنی زمونږ په ذمه صرف تبليغ کول دی که اومومل نو هم ستاسو خپله فائده ده او که نه منی نو پخپله به پښیمانه شئ. زمونږ هېڅ هم نه شئ کولی. صبابه د خپلو کړو مژه ځکني.

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا

اووئیل د کلی خلقو | بیشکه مونږه بدفالی نېسو

| هغه خلقو اووئیل چې مونږ خو

وَكَيْمَسَّكُمْ

لَنَزَجِّمَنَّكُمْ

لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوا

بِكُمْ

په تاسو | که چرې منع نه شوی تاسو او خامخا به مونږ سنگسار کړو تاسو | او خامخا به اورسی تاسو ته تاسو سپیره گنړو | که تاسو (د دې تبليغ نه) منع نه شوی | نو مونږ به مو سنگسار کړو | او زمونږ د طرفه به

مَعَكُمْ

طَائِرُكُمْ

قَالُوا

عَذَابُ أَلِيمٌ

مِمَّا

زمونږ نه | عذاب دردناک | اووئیل رسولانو | بدفالی ستاسو | خو ستاسو سره ده

درته ډیر دردناک عذاب دراورسی | پیغمبران اووئیل چې ستاسو سپیره توب پخپله تاسو پورې اړتیا دي

قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ

بَلْ أَنْتُمْ

أَبْنُ ذِكْرْتُمْ

ایا که نصیحت اوشی تاسو ته (نو دا بدفالی ده) | بلکه تاسو | قوم یی د حدنه اوږیدونکی

ایا که تاسو ته نصیحت او کړې شی | (نو دا نحوست دي؟) | نه بلکه تاسو د حد نه تیر شوی خلق یی

يَقُومُ

قَالَ

يَسْعَى

مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ

وَجَاءَ

او راغی | دلرې طرفه دهغه ښار نه | یو سړي | چی منډې ئې راوھلې | اووئیل هغه | له قومه زما

او دده ښار د بلې غاړې نه یو سړي په منډه منډه راغلو | او ورته ئې اووئیل چې ائې زما قومه |

أَتَّبِعُوا

لَا يَسْأَلُكُمْ

مَنْ

اتَّبِعُوا

الْمُرْسَلِينَ

أَجْرًا

أَجْرًا

پیروی او کړی | در رسولانو | پیروی او کړی | دهغه چا | چی نه غواړی ستاسو نه | څه بدله

تاسو د دې پیغمبرانو تابعداری او کړی | دهغه چا په لار چې تاسو نه هېڅ بدله نه غواړی

مُهْتَدُونَ

وَهُمْ

او هغوی | په نیغه لار دی |

او په سمه لار قائم ولاړ دی

قوله تعالى: قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ

کافرانو به د رسولانو متعلق بدګمانې کوله:-- دې کافرانو رسولانو ته اووئیل ستاسو په راتلو سره مونږ ته هېڅ خیر او برکت ملانونه شو بلکه نور بد او بدی راوړسیده. تاسو ئې سپیره خلق. چرته چه ځنی مصیبتونه به راځي. واورنی که تاسو د خپلې دې طریقې نه منع نه شوی او هم دا وینامو کوله نومونږ به تاسو سنگسار کړو او سختې دردناکې سزاګانې به درکړو. رسولانو جواب ورکړو چه تاسو پخپله شیطانان ئې او ستاسو عملونه خراب دی او هم په دې وجه په تاسو باندې مصیبتونه راځي چه څنگه کونی هم هغه شان به درته ملاوړی.

داسې بدفالی فرعونیانو هم کړې وه. هم دا خبره فرعونیانو موسی ﷺ اودهغه قوم مؤمنانو ته وئیلې وه. کله چه به ورته څه راحت ملاویدو نو وئیل به ئې مونږ خوددې مستحق یواوکه چرې څه خفګان ورته

رسیدونود موسیٰ علیہ السلام اود هغه د قوم په بدگمانی سره به نی دا محمول کول. دکوم چه په جواب کښې الله ﷻ او فرمائیل (الَا اَمْ اَظُنُّهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) (۱) یعنی دهغوی دمصیبتونو وجه هم دهغوی بدعملونه دی د کومې وېال چه زمونږ د طرف نه هغوی ته رسی.

د صالح ﷻ قوم هم داسې فد فالی کړې وه: د صالح ﷻ قوم هم خپل نبی ته ونیلې وو اوهم دا جواب ئی ورکړې وو. پخپله نبی اخر الزمان حضرت محمد ﷺ ته هم داسې ونیلې شوی وو لکه چه دالله تعالی ارشاد دی: (وَ اَنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا) (۲) یعنی که دې کافرانوته څه نقصان کیږي نووایی چه دا ستاد طرف نه دی ته ورته اووایه دا ټول هرڅه د الله ﷻ د طرف نه دی. په دوی څه شوی دی چه دوی په دې خبره باندې هم ځان نه پوهه کوی بیافرمانی چه صرف په دې وجه چه مونږ تاسو ته نصیحت اوکړو ستاسو خیرخواهی مو لوکړه تاسوته مو نیغه لار اوخودله ستاسودالله ﷻ دتوحیدطرف ته لارخودنه اوکړې شوه. تاسو ته نی داخلاص اوعبادت طریقې اوخودلې اوتاسومونږسپیره گنړنی اومونږداسې ویرونی اومقابلې له راغلې حقیقت دادې چه تاسو اسراف کونکی خلق ئی دالله ﷻ دحدودونافرمانی کونی اود حدنه تیریرنی مونږ ته گورنی مونږ ستاسو ښیگره غواړو. تاسو هم خپل ځان ته اوگورنی چه تاسوزمونږ نه بدی گنړنی. وائی اوبشانی داڅه د انصاف خبره ده. افسوس تاسو د انصاف د دائرې نه اووتلئ

قوله تعالی: - وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدْيَنَةِ رَجُلٌ يَسْعَى

حضرت حبیب ذکر:- روایت دې چه د دې کلی خلق دومره سرکش شو چه هغوی پټ د انبیاءوکرامو د قتل کولو اراده اوکړه. آخريومسلمان سړې چه د دې کلی په آخری حصه کښې اوسیدلو د چا نوم چه حبیب وو اودرسنی کار به ئی کولو وو هم بیمار اود جذام بیماری ئی وه. ډیر سخی سړې څه چه به ئی گټل د هغې نیمه حصه به ئی د الله ﷻ په لارکښې خیرات کول د زړه نه ډیر نرم وو اوفطرت ئی ډیر ښه وو. (۳) دخلغو نه ځان له په یوغارکښې کیناستل اود الله ﷻ عبادت ئی کولو. هغه چه د قوم دایده اراده په څه طریقہ معلومه کړه نوصبر نه شو اورامندې کړې راغلو. بعضې وائی چه بتیارې وو اویوقول دې چه دا دھوبی وو. عمر بن حکم رضی الله عنه فرمائی چه دې موچی وو. الله ﷻ دې په هغه باندې رحم اوکړی هغه خپل قوم پوهه کول شروع کړه چه تاسو د دې رسولانوتابعداري کونی د دوی وینا اومننی دهغوی په لار روان شئ گورنی چه دوی خپله هیڅ فائده نه کوی دوی تاسونه د خپل رسالت د تبلیغ هیڅ بدله نه غواړی. د خپلې خیرخواهنی هیڅ مزدوری تاسو نه نه غواړی. د زړه د درد د وجه نه تاسوله د الله ﷻ د توحید دعوت درکوی. اود نیغې او رښتونې لارې خودنه درته کوی اوپخپله هم په دې لار روان دی. تاسوله خامخا د دوی په دعوت باندې لږ لږ وئیل پکار دی اود هغوی اطاعت کول پکار دی. خوقوم دهغه پوه هم وانوریده بلکه هغه ئی شهید کړو. رضی الله تعالی عنه وارضاه.

(الحمد لله) د تفسیرابن کثیر دووه ویستم سپاره ختمه شوه.

(۱) ۷/ الاعراف: ۱۳۱.

(۲) ۴/ النساء: ۷۸.

(۳) الطبری: ۵۰۴/۲۰.

وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ

او خہ شوی دی مالرہ | چی زہ بندگی اونہ کرم | دھغہ اللہ | چی پیدا نی کرم زہ | او خاص ہغہ تہ |
او زہ بہ ولی دھغہ (رب) عبادت نہ کوم | چی زہ نی پیدا کرم یم | او تاسو تول بہ ہغہ تہ

تَرْجِعُونَهُ ۝ أَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا إِنَّ يُرِيدَنَّ الرَّحْمَنُ يُضِلُّ

پہ تاسو واپس کیری | آیا زہ اونیسم | بی داللہ نہ | نور خدایان | کہ ارادہ او کرم | رحمان | دضرر
واپس کیری | آیا زہ د اللہ نہ سوا | نور و مبعودانو عبادت او کرم | کہ رحمان (اللہ) راتہ

لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ۝ إِنَّي

نو دفعہ بہ نہ کرم | زمانہ | سفارش دھغوی | ہیخ خیز | اونہ بہ خلاص کرم مالرہ | بیشک زہ بہ
خہ ضرر رسول غواری | نو دھغوی سفارش راتہ ہیخ فائدہ نشی | رسولی | اونہ می ترے خلاصولی شی

إِذَا لَفِي ضَلَلٍ مُّبِينٍ ۝ إِنَّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ

بیا پہ دغہ وخت کنبی | خامخا پہ گمراہی ہنگارہ کنبی یم | بیشک ما ایمان راوړو | پہ رب ستاسو
کہ زہ داسی او کرم | نو پہ ہغہ وخت بہ پہ ہنگارہ گمراہی کنبی شم | بیشک ما ستاسو پہ رب ایمان راوړی دی

فَأَسْمِعُونِ ۝

پس واورئ زمانہ |

نوزما خبرہ واورئ |

قوله تعالى: وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي

د حبیب د قوم پہ وړاندې د توحید بیان :- هغه نیک بخته سړی چه کله د الله تعالی د رسولانو تکذیب تردید
اوسپکاوي اوکتلو نویه منډه راغلو اوچاچه خپل قوم ته د نبیانو د تابعدارئی رغبت ورکړې وو هغه
اوس خپل عمل او عقیده د هغوی په وړاندې پیش کوی او هغوی د حقیقت نه خبروی اودایمان دعوت
ورکوی نووانی چه زه خو صرف دخپل خالق اومالك الله تعالی چه وحده لا شریک له دې عبادت کوم
خکه چه صرف هم هغه زه پیدا کړې یم نوزہ به د هغه عبادت ولې نه کوم؟ بیا خوداسی نه ده چه مونږ د
هغه د قدرت نه اوڅو او یا اوس هغه سره زمونږ څه تعلق پاتې نه شو؟ نه بلکه تول په تول به بیا د هغه
مخې ته راجمع کیدونکی یو. هغه وخت به هغه د هرې نیکنی اوبدی بدلہ ورکوی. دا څومره د شرم
خبره ده چه زه هغه خالق او قادر پرېږدم او د نورو عبادت او کرم چه نه خوداسی څه طاقت لری چه د الله
تعالی د طرف نه څه مصیبت راشی او هغه رانه اخوا کړی نه دا د هغه د وینا اوریدو په وجه ماته څه
بدی رارسولې شی. که الله تعالی ماته څه تکلیف رارسول غواری نو هغه لرې کولې نه شی منع کولې نه
شی نه ماد هغې نه بچ کولې شی. که زه د داسې کمزورو عبادت کول شروع کرم نوزما نه بل گمراہ او
دهوکه خوړلې بل څوک کیدی شی؟ بیا خو به نه یوازې په ما بلکه د دنیا په هریونیک انسان به
زما گمراہی ہنگارہ شی. زما د قوم خلقو د کوم حقیقی معبود او پروردگار نه چه تاسو منکر شوی نی
واوړئ زه د هغه په ذات باندې ایمان لرم.

اوددې آیت دامعنی هم کیدی شی چه هغه د الله تعالی والا نیک سړی د خپل قوم نه مخ واړولود الله
تعالی هغه رسولانوته نی اوونیل چه د الله تعالی پیغمبرانو تاسو زما د ایمان گواه اوسیرئ ما د الله
تعالی په ذات باندې ایمان راوړو چاچه تاسو په حق سره رسولان جوړکړی رالیگلئ نی. نولکه دې په

خپل ایمان راوړلو باندې د الله تعالى رسولان گواه جوړول غواړي. دا قول په نسبت د وړاندیني قول نه نور هم زیات واضح دی. والله اعلم.

حضرت ابن عباس رضی وغیره فرماني چه دې بزرگ هم دومره وینا کړې وه چه ټول کافران پرې راغونډ شو او ونی و هلو. څوک وو چه دا نې بیج کولو؟ بیاني په کانرو ویشتلوسره هم هغه شهید کړو. (۱) رضی الله تعالى عنه وارضاه. دې د الله تعالى رښتونی بنده اود الله تعالى ولی الله کانړی خوړل ولې په ژبه باندې هم داو نیل ای الله زما قوم ته هدایت او کړې دوی نه پوهیږي. (۲)

قِيلَ	ادْخُلِ الْجَنَّةَ	قَالَ	يَلَيْتَ	قَوْمِي
اوونیلې شو (هغه ته) اچی ننوزه جنت ته اوونیل هغه افسوس اچی قوم زما				
هغه ته اوونیلې شو اچی ته جنت ته داخل شه هغه اوونیل ..... انې افسوس چې				
يَعْلَمُونَ	يَا	غَفَرِي	رَبِّي	وَجَعَلَنِي
پوهیدلې په هغه اچی اوبخښلم زه رب زما اووې گرزولم زه د عزتمند خلقو نه				
زما قوم ته دا خبره معلومه وې اچی زه خپل رب اوبخښلم او په عزتمندو خلقو کښې نې شامل کړم				
وَمَا	اَنْزَلْنَا	عَلَى قَوْمِهِ	مِنْ بَعْدِهِ	مِنْ جُنْدٍ
او نازل نه کړو مونږه په قوم دهغه باندې روستو دهغه نه څه لښکر د آسمان نه				
او مونږ دهغه نه پس دهغه په قوم باندې د عذاب دپاره د آسمان نه څه لښکرې نه وې رالیرلې				
وَمَا	كُنَّا	مُنْزِلِينَ	اِنْ كَانَتْ	اِلَّا صَيْحَةً
اونه وو مونږه لیرونکې دلښکرو نه وو (هغه عذاب) مگر وه چغه یوه پس په هغه دم				
اونه لښکر را کوزولو ته زموږ حاجت وو هغه (عذاب) خو بس یوه چغه وه نو ټول				
هُمْ	خٰمِدُونَ			
وو هغوی یخ پخ پراته				
په هم هغه وخت ساره شول				

قرله تعالى: قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

د مؤمن د پاره د جنت زیرې :- حضرت ابن مسعود رضی فرماني چه دې کافرانو هغه کامل مؤمن ډیر خراب او و هلو هغه نې راگزار کړو او دهغه په خیته کیناستل او په پښو باندې چخنړی کړو تردې چه د هغه کولمې روستو نه راووتلې. هم هغه وخت هغه ته د الله تعالى د طرف نه د جنت زیرې ملا وشو. هغه الله تعالى د دنیا د غم درد نه آزاد کړو او په امن او آرام سره نې جنت ته اورسولو. د هغه په شهادت سره الله تعالى خوشحاله شو. جنت د هغه د پاره کولاو کړې شو اود داخلیدو اجازت ورکړې شو. خپل اجر او ثواب عزت او اکرام ته په کتلوسره هغه بیا اوونیل چه افسوس زما قوم دالیدلې چه زه خپل رب اوبښلم اوزماني ډیر زیات اکرام او کړو. (۳) په واقع کښې مؤمن د ټولو خیر خواه وی او هغه دهوکه باز او بدخواه

(۱) الطبری: ۵۰۸/۲۰.

(۲) الطبری: ۵۰۸/۲۰.

(۳) الطبری: ۵۰۹/۲۰.

نہ وی. هغه د الله تعالى والا سري په ژوند کښې هم د خپل قوم خيرخواهي او کره او د مرګ نه پس هم د هغوی خيرخواه وو. داهم مطلب دې چه هغه ونييل چه افسوس زما قوم ته دا معلومه شوې وي چه ماله په څه وجه رب دابخښنه را کره اوولې زما عزت او کړو نولامحاله هغوی به هم د دې څيز د حاصلولو کوشش کولو په الله تعالى به نې ايمان راوړلو اود رسولانومنل به نې کول. الله تعالى دې په هغه باندې رحمت او کرې اود هغه نه دې خوشحاله شي. گورنې چه د قوم د هدايت څومره خواهش مندوو.

عروه بن سعود: هم دغه شان شهيد کړې شو: حضرت عروه بن مسعود ثقفي ؓ د رسول الله ﷺ په خدمت کښې عرض او کړو حضور ﷺ که اجازت وي نوزه به خپل قوم له د دين د تبليغ د پاره لارشم او هغوی ته به د اسلام دعوت ورکړم؟ حضور ﷺ او فرمائيل هسې نه چه هغوی تاقتل کړې. جواب نې ورکړو چه حضور ﷺ ددې خبرې خو احتمال نشته ځکه چه د هغوی ماسره دومره مينه او عقيدت دې که چرې زه اوده شم نو هغوی ما راپاسوي هم نه. حضور ﷺ او فرمائيل چه بنه ده بيا لار شه. دې لارو چه کله د لات او عزې بتانوسره دې تيريدلو نو وني ونيل اوس ستاسو تباهي راغله په دې خبره باندې ټول قبيله ثقيف غصه شوه. هغه وينا کول شروع کړه چه اي زما د قوم خلقو تاسودا بتان پرېږدئ لات او عزې په اصل کښې هيڅ څيزونه نه دي. اسلام قبول کړئ نو سلامتيا به درته حاصله شي. اي زما روڼرو تاسو يقين او کړئ چه دا بتان هيڅ حقيقت نه لري. ټوله ښيگړه په اسلام کښې ده. وغيره. اوس نې لاصرف درې ځل دا کلمه لوستلې وه چه يودوزخې بدنصيبه د لرې نه يو غشي اوويشتلو او د اکحل په رګ باندې اولگيدلو اوهم هغه وخت شهيد شو. حضور ﷺ له چه کله دا خبر راورسيدو نو حضور ﷺ او فرمائيل چه دې هم داسې وولکه چه دسورت ياسين والا چه ونيلې افسوس چه زما قوم زما مغفرت او عزت پيژندلې وي. (۱)

حبيب بن زيد قصه: حضرت کعب احبار ؓ ته چه کله د حبيب بن زيد بن عاصم ؓ ذکر او کړې شو څوک چه د قبيله مازن بن نجار نه وو کوم چه په جنگ يمامه کښې مسيلمه کذاب شهيد کړې وو نو هغوی او فرمائيل چه د الله تعالى قسم دا حبيب ؓ هم د هغه حبيب په شان دې د کوم ذکر چه په سورت ياسين کښې دې. د هغه نه دې کذاب د رسول الله ﷺ باره کښې تپوس او کړو نو هغه او فرمائيل بې شکه هغه د الله تعالى رسول ﷺ دې. هغه ونييل چه زما هم ته گواهي ورکوي چه زه هم رسول يم؟ نو حضرت حبيب ؓ او فرمائيل چه زه ناوړم. هغه ونييل د محمد ﷺ باره کښې ته څه وائي؟ هغه او فرمائيل زه د هغه رسالت په صدق سره منم. هغه بيا سوال او کړو زما د رسالت باره کښې څه وائي؟ جواب نې ورکړو زه نه اوړم. هغه ملعون ونييل د هغه باره کښې خو اوړې اوزما باره کښې بيا کونړ شي نه اوړې. د دې نه پس به نې يو ځل تپوس کولو او په دې جواب ورکولو به نې ترې د بدن يواندام پرې کولو. بيا به نې تپوس کولو اوهم دا جواب به نې ورکولو اوبيا به نې ترې يواندام پرې کولو دغه شان نې د بدن يويو جوړ کت کړو او په خپل رښتوني اسلام باندې تر آخره پورې قايم پاتې شو او چه کوم جواب نې دد تر آخره پورې نې هم هغه ورکولو تردې چه شهيد کړې شو. (رضي الله تعالى عنه وارضاه) قوله تعالى: وَمَا أَزَلَّنَا عَلَى قَوْمِهِ

د هغه قوم د هلاکت بيان: ددې نه پس چه په هغه خلقو دالله تعالى کوم غضب نازل شو او په کوم عذاب سره هغوی غرق کړې شو د هغې ذکر کولې شي. هغوی دالله تعالى د رسولانوتکذيب کړې وو اود الله تعالى وني نې قتل کړې وويه د دې وجه نه په هغوی باندې د الله تعالى عذاب نازل شو او هلاک کړې شو. د هغوی د بربادولو د پاره خو الله تعالى نه د آسمان څه لښکر راوليگلو نه نې څه خاص تياري او کړو نه نې په هغوی پسې فرښتې راکوزې کړې اونه د لوی نه د لوی کارد پاره هغه ته د دې ضرورت

شته د هغه خو صرف حکم ورکول کافی دی نه نی د دې نه پس هغوی ته څه تنبيه او کړه بلکه بغیرد مهلت نه نی په عذاب کښې راگیر کړل او بغیرد دې نه نه د هغوی څوک نوم اخستونکې پاتې شو اونه نی څوک د اوبو ورکونکې پاتې شو. د اول نه تر آخره پورې یو یونی ټول فنا کړل. حضرت جبرائیل عليه السلام راغلو اود هغوی د ښار انطاکیه د دروازې چوکات نی اونیولو او دومره په زوره چغه نی اووهله چه د هغوی اینې نی اوشلولې زړونه نی ترې اوویستل اوروونه ترې لارل.

دا درې رسولان وو د عیسی عليه السلام قاصدان نه وو: د حضرت قتاده عليه السلام نه روایت دې چه هغوی له کوم درې رسولان راغلی وو دا د حضرت عیسی عليه السلام رالیکلې شوی قاصدان ووخوپه دې کښې لږ شان کلام دې. اول خودا چه دقصې د ظاهر نه دا معلومیږي چه هغه مستقل رسولان وو. ارشاد دې **﴿إِذَا رَسَلْنَا﴾** کله چه مونږ د هغوی طرف ته دوه رسولان اولیگل کله چه هغوی دا دواړه دروغ او گنړل نود هغوی د امداد د پاره مونږ دریم رسول اولیگلو. بیا د الله تعالی دې رسولانو اهل انطاکیه ته اوونیل **﴿إِنَّا إِلَکُمْ رَسُولُونَ﴾** یعنی مونږ ستاسو طرف ته رسولان یو. نوکه دا دریواړه د حضرت عیسی عليه السلام د حواریانو نه د حضرت عیسی عليه السلام رالیکلې شوی وونوهغوی له داویناکول مناسب نه وو بلکه هغوی به څه داسې جمله ونیله د کوم نه چه معلومیږي چه دا د حضرت عیسی عليه السلام قاصدان دی. والله اعلم.

بیاداهم یوه قرینه ده چه د انطاکیه کافران د هغې په جواب کښې وائی **﴿قَالُوا مَا آتَکُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنزَلَ الرَّحْمَنُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ﴾** (۱) تاسو خو هم زمونږ په شان انسانان نی گورنی چه هم دا کلمه کافرانوهمیشه رسولانوته ونیلې ده که هغوی د حواریانو نه وونویاخود هغوی دعوی د رسالت مستقل نه وه. بیا دې خلقو دوی ته دا الزام ولې ورکولو؟

دویم د اهل انطاکیه طرف ته د حضرت مسیح عليه السلام قاصدان تلی وو او هغه وخت د دغه کلی خلقو په هغوی باندې ایمان راوړې وو بلکه هم دا هغه رومبې کلې دې چه ټولو په ټولویه حضرت عیسی عليه السلام باندې ایمان راوړو. د دې د پاره د نصرانیانو هغه څلور ښارونه کوم چه مقدس گنلې شی په هغې کښې یوداهم دې. د بیت المقدس هغوی په دې وجه قائل ووچه هغه د حضرت عیسی عليه السلام ښار دې اوانطاکیه ته به نی د حرمت والا ښار ځکه ونیلو چه د ټولونه اول هم د دې ځای خلقو په حضرت عیسی عليه السلام باندې ایمان راوړې وواوداسکندریه د عظمت وجه دا ده چه دلته هغوی د خپل مذهبی عهدیدارانو مقررولو اجتماع کړې وه اود رومیه د حرمت په دې وجه قائل ووچه داد شاه قسطنطین ښاروو. هم دې بادشاه د هغوی د دین امداد کړې وواوهم دلته د هغه تبرکات وو. بیاچه کله هغوی قسطنطنیه ښار اباد کړونوهغه تبرکات نی د رومیه نه دلته راوړل کیخودل.

سعدبن بطریق وغیره نصرانی مؤرخینو په تاریخونو کښې دا ټول واقعات ذکر کړی دی. مسلمانانانو تاریخ دانانوهم دا لیکلی دی. نومعلومه شوه د انطاکیه والا د حضرت عیسی عليه السلام د قاصدانو منلی وو اودلته بیان دې چه هغوی اونه منل او په هغوی باندې د الله تعالی عذاب راغلو او هغوی تباہ برباد کړل نوثابته شوه چه داواقعہ بله ده. دا رسولان په مستقل رسالت باندې ماموروو او هغوی اونه منل چه په هغې سزا کړې شو اوبې نومه اوبې نښې کړل اود سحر د چراغ په شان مړه کړې شو. والله اعلم. دریم دا چه د انطاکیه والا خلقو قصه د حضرت عیسی عليه السلام د حواریانوسره واقع شوه نودا خو قطعاً د تورات د نازلیدلو نه د پس وخت ده اود حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه اوسلفو یو جماعت نه نقل دی چه د تورات د نازلیدلو نه پس یو کلی هم الله تعالی په خپل آسمانی عذاب باندې بالکل نه دې برباد کړې بلکه مؤمنانو ته نی د کافرانوسره د جهاد حکم ورکړو او کافران نی په دې سره خوار اودلیل کړل لکه

جہ آیت (وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ) (۱) پہ تفسیر کنبی دی اود دی کلی پہ آسمانی ہلاکت باندی قرآنی آیاتونہ شاہد دی د کوم نہ چہ عدل واضح دی۔ نو د دی نہ دا ہم ثابتیری چہ دا واقعہ د انطاکیہ نہ دہ لکہ د بعضی سلفواقوال ہم دا مطلق اود مقرر مقام نہ آزادہ گنری۔ د هغوی قول دی چہ دی نہ مراد مشہور بناریہ انطاکیہ نہ دہ اودا ہم کیدی شی چہ انطاکیہ نومے یوبل بناروی اودا واقعہ د هغہ خای وی۔ خکہ چہ کومہ انطاکیہ مشہورہ دہ د هغی د اللہ ﷻ پہ عذاب سرہ تباہ اوبرباد کیدل مشہور نہ دی نہ د نصرانیت پہ زمانہ کنبی اونہ د دی نہ وړاندی۔ واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم۔ داہم یادساتنی چہ د طبرانی یومرفوع حدیث کنبی دی چہ پہ دنیا کنبی درې کسان سبقت کولو کنبی د تولونہ وړاندی وتلی دی۔ د حضرت موسیٰ علیہ السلام سبقت کونکی خو حضرت یوشع بن نون وو اود حضرت عیسیٰ علیہ السلام طرف تہ وړاندیوالی کونکی هغہ وو د کوم ذکر چہ پہ سورت یاسین کنبی دی اود محمد ﷺ پہ خدمت کنبی وړاندی کیدونکی حضرت علی بن ابی طالب وو۔ (۲) دا حدیث بالکل منکر دی صرف حسین اشقر دا روایت کوی او هغہ شیعه اومتروک دی۔ واللہ اعلم۔

يَكْسِرُهُ عَلَى الْعِبَادَةِ مَا يَأْتِيهِمْ

اے افسوس دی | پہ حال د بندگانو باندی | نہ دی راغلی دوی تہ |

افسوس دی | ددغہ بندگانو پہ حال چي کله ور تہ څوک پیغمبر

مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝۱۰

یورسول | مگر | او دوی | چي پہ هغہ پورې به نی توقی کولی | آیا نه وینی دوی |

ورغلی وو | نو دوی به ورپورې توقی کولی | ..... آیا دوی دی خبرې تہ

كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ

چی څومره هلاک کړی دی مونږه | مخکنی ددوی نه | د قومونو نه | چی بیشکه هغوی |

نه گوری | چی ددوی نه وړاندی مونږ څومره قومونه تباہ کړل | ..... کوم چی به دوی تہ

إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝۱۱ وَإِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ۝۱۲

دوی تہ | نه واپس کیري | اونه دی دا ټول | مگر دا ټول به | مونږ تہ | حاضر کړي کیري |

واپس رانشی | ..... او ټول به مونږ تہ مخامخ پیش کړي شی

وَايَا ۚ لَّهُمُ الْأَرْضُ الَّيْتَةُ ۝۱۳ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا

او نبښه د توحید دہ | دپارہ ددوی | زمکه | مړه | اژوندی کړه مونږه هغہ | او رااوو یستله مونږه |

اودوی دپارہ یوه نبښه مړه (اوجہ) زمکه هم دہ | ..... چی مونږ هغہ راژوندی کړه

مِنْهَا حَبًّا ۚ فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ۝۱۴ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ

دهغی نه | دانه (غله) | پس دهغی نه | خوری دوی | او پیدا کړل مونږه | په هغی کنبی | باغونه

او غلی مو ترې نه رازرغون کړي | ..... نو دوی دهغی نه خورا کونه کوی | او مونږ په دی کنبی دکه جوړو

مِّنْ تَّخِيلٍ	وَأَعْنَابٍ	وَفَجَّرْنَا	فِيهَا	مِنَ الْعَيْنِ
دکجورو	او دانگورو	او جاری کړې مونږه	په هغې کښې	دچینونه
او انگورو باغونه پیدا کړي دي ..... او په دې کښې مو چينې جاری کړې دي				
لِيَاْكُلُوا	مِنْ ثَمَرِهِ	وَمَا عَمِلَتْهُ	أَيْدِيهِمْ	
دپاره ددې چي اوخوري دوي دميوي دهغې نه	اونه دې کړې دا پيداوښت	لاسونو ددوي		
ددې دپاره چې دوي ددغې باغونو ميوې اوخوري اوداخيرونه ددوي لاسونو نه دي جوړ کړي				
أَفَلَا يَشْكُرُونَ	سُبْحَنَ	الَّذِي	خَلَقَ الْأَزْوَاجَ	كُلَّهَا
ايا پس دوي شکر نه اوباسي	پاکي ده	هغه ذات لره	چي پيداني کړل قسمونه	ټول
نوبيا دوي شکر ولي نه اوباسي الله ﷻ هغه ذات دې چا چې ددې ټولو خيزونو جوړې پيدا کړي دي				
مِمَّا	تُنْبِتُ	الْأَرْضُ	وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ	وَمِمَّا
دهغې نه	چي زرغونوي ئي	زمکه	او په خپله دنفسونو ددوي نه	او دهغې نه
هم د زمکې په زرغونه کښې اودغه شان د دوي په نفسونو کښې هم او په هغه خيزونو کښې				
لَا يَعْلَمُونَ				
چي دوي ئي نه پيژني				
چي دوي ته هيو معلوم نه دي				

قوله تعالى: يَحْزَنُونَ عَلَى الْعِبَادَةِ

د انبياء کرامو عليهم (سلام) خبره نه منونکو باندې حسرت اوافسوس:- په بنديگانو باندې حسرت او افسوس دې. بنديگان به صبا په خپل ځان باندې څنگه پښیمانه وي اوباربار به وائي ارمان افسوس مونږ خو خپل ځان پخپله خراب کړې. په بعضې قراءتونو کښې ((بحسرة العباد على انفسها)) هم دې. (۱) مطلب دا دې چه د قیامت په ورځ عذابونه اووینی نو لاسونه به مروړي او چه هغوی ولي د رسولانو تکذیب کولو او ولي ئي د الله تعالی د حکم خلاف کولو.

په دنیا کښې خود دوي داحال ووچه کله هم یو رسول راغلي هغوی بغیرد څه دلیل نه دروغ گنرلي او په کولوزره سره ئي د هغه بې ادبي اوسپکاوي کړې دي. اوکه دلته ئي لږ تامل کړې وونوسوچ به ئي کولو چه د دوي نه وړاندې کومو خلقو د پیغمبرانو نه دي منلي هغوی غرق اوتباه کړې شو اود هغوی خاوره ئي هم والوزوله. د هغوی نه خو یوهم بچ نه شو اونه د آخرت د هغه کورنه څوک واپس راغلو. په دې کښې د هغه خلقو هم رد دې کوم چه دهریه وو اود هغوی داخیال وو چه هم داسې به په دنیا کښې گرځو ژوندی به یو او مړه کیږوبه په واپس کیدو به بیا دنیا ته راځو ټول تیرشوی خلق موجود خلق او راتلونکی خلق به د قیامت په ورځ د الله تعالی په وړاندې د حساب کتاب د پاره پیش کولي شي. او هلته په دهرې یوې بدې اوهرې یوې نیکنې بدله ملاویږي. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې (وَأَن كَلَّا

لَمَّا لَوِيْقَتَهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهٗمَ يَمَّا يَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١﴾ یعنی هر سړی ته به د هغه د اعمالو پوره بدله ستارب ورکوی. په یو قراءت کښې **(لَمَّا)** دې نود دې اثبات د پاره به وی اود **(لَمَّا)** لوستلو په وخت ان نافیه به وی اولمّا به په معنی د الا وی نود آیت مطلب به داسې وی چه نه دی ټول ولې ټول په ټول به زمونږ په وړاندې حاضر یری. په دویم قراءت باندې به ئی هم مطلب هم دغه وی. واللّٰه سبحانه وتعالی اعلم.

قوله تعالى: ﴿وَاٰیةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمَيِّتَةُ﴾

د الله تعالى د وجود یو عظیم الشان نښه:- الله تعالى ارشاد فرمائی چه زما په وجود باندې اوزما په زبردست قدرت باندې اود مړو په ژوندی کولو باندې یوه نښه داهم ده چه مړه زمکه اوچه او شاړه پرته وی په کومه کښې چه هیڅ شینکې تازه والې ټوک وایښه وغیره نه وی زه په دې باندې د آسمان نه اوبه راوړوم او هغه مړه زمکه بیا راژوندنی شی شنه خوزیږی هر طرف ته شینکې او هم شینکې راټوکیږی او قسم قسم میوې او گلونه ښکاری نو فرمائی چه مونږ دا مړه زمکه راژوندی کړو او په دې کښې قسم قسم غلې راپیدا کړو بعضې تاسو خورې او بعضې ستاسو خاړوې خورې. مونږ په دې کښې د کهجورو انگورو باغونه تیاروو نهرونه په کښې روانو کوم چه باغونه او پټی آبادوی او خړوب کوی. دا ټول څکه چه د دې ونو میوې دنیا او خورې د پټواو باغونو گټه حاصله کړی او خپل حاجتونه پوره کړی. داهر څه د الله تعالى په رحمت اود هغه په قدرت سره پیدا کیږی د چا په وس او اختیار کښې نشته. ستاسو د لاسونو پیدا کړې شوی خیزونه نه دی اونه په تاسو کښې د دې د راتوکولو طاقت شته اونه په تاسو کښې د دې د بچ کولو قدرت شته اونه د دې د پخولو او تیارولو په تاسو کښې څه اختیار شته. صرف د الله تعالى داکار دې اود هغه مهربانی ده. اود هغه د احسان سره سره دا د هغه د قدرت نمونې دی بیا په دې خلقو څه شوی دی چه شکر نه کوی؟ اود الله تعالى ډیر زیات او بې شمیره نعمتونه هغه سره وی اود هغه احسان نه منی. یو مطلب ئی دابیان کړې دې چه د باغونو میوې داکوم چه خورې هغوی د خپل لاس کړلې شوی هغوی گنړی. د ابن مسعود رضی الله عنه په قراءت کښې **(وَمَا عَمَلْتُمْ اِیْدِیْهِمْ)** دی. پاک د برکت نه ډک اود ټولو نقصانونو نه بری هغه الله تعالى دې چاچه د زمکې پیداوار او پخپله تاسو هم جوړه جوړه پیدا کړی ئی اود مختلف قسمونو مخلوق جوړې ئی جوړې کړی دی کوم چه تاسو پیژنئئ هم نه. لکه چه بل آیت کښې دی **(وَمِنْ کُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ)** (١) مونږ د هر یو څیز جوړې پیدا کړی دی دې د پاره چه تاسو نصیحت حاصل کړئ.

وَآیةٌ	لَهُمْ	الْاَیْلُ	نَسَلٌ	مِنْهُ
او نښه د توحید ده د پاره د دوی شپه چی را اوباسو مونږه دهغې نه				
او د دوی د پاره یو نښه شپه ده چی مونږ ترې نه (رنځ)				
النَّهَارُ	فَاِذَا هُمْ	مُظْلَمُوْنَ	وَالشَّمْسُ	تَجَرَّی
ورځ پس یو دم هغوی په تیاره کښی وی اونمر دې چی روان دې خانې دقرار ته				
ورځ را کاږو نو دوی په تیاره کښې پاتې شی اویوه (نښه) نمر دې چی په خپله مقررده لاره روان دې				
لَهَا	ذٰلِكَ	تَقْدِیْرٌ	الْعَزِیْزُ	الْعَلِیْمُ
چی مقررې دې هغه لره دا اندازه ده د غالب عالم الله او سپوږمۍ ده				
دا د زبردست او پوهه الله <small>تعالی</small> تر لې اندازه ده ..... او مونږ د سپوږمۍ د پاره				

قَدَرْنَاهُ	مَنَازِلَ	حَتَّى	عَادَ
چی مقرر کری دی مونہرہ ہفتی لہر منزلونہ تردی پوری چی واپس اوگرخی	مَنَازِلَ	حَتَّى	عَادَ
منزلونہ مقرر کری دی اور پیری وری پیری تردی چی دکھجوری د زری خانگی پہ شان	مَنَازِلَ	حَتَّى	عَادَ
كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ۝ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ۝ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ سَبُّورٍ مِّنْ آوَنَةٍ شَبِهَ ۚ	كَالْعُرْجُونِ	الْقَدِيمِ ۝	لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ۝ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ سَبُّورٍ مِّنْ آوَنَةٍ شَبِهَ ۚ
پشان د خانگی دکجورو پخوانی (وچی) نہ دی نمر چی مناسب وی ہفتہ لہر چی اورسوی	كَالْعُرْجُونِ	الْقَدِيمِ ۝	لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ۝ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ سَبُّورٍ مِّنْ آوَنَةٍ شَبِهَ ۚ
ورہ پاتی شی ..... نہ نمر دپارہ داممکن دہ چی ہفتہ (وراندی شی او) سپورمین رالاندی کری	كَالْعُرْجُونِ	الْقَدِيمِ ۝	لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ۝ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ سَبُّورٍ مِّنْ آوَنَةٍ شَبِهَ ۚ
سپورمین آونہ شبہہ مخکنی کیدونکی دہ دورخی نہ او تول اپہ آسمان کنبی	كَالْعُرْجُونِ	الْقَدِيمِ ۝	لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ۝ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ سَبُّورٍ مِّنْ آوَنَةٍ شَبِهَ ۚ
آونہ شبہہ دورخی نہ مخکنی راتلی شی اوہریو پخپل خپل مدار کنبی (لگیا دی)	كَالْعُرْجُونِ	الْقَدِيمِ ۝	لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ۝ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ سَبُّورٍ مِّنْ آوَنَةٍ شَبِهَ ۚ
يَسْبِقُونَ ۝	يَسْبِقُونَ ۝	يَسْبِقُونَ ۝	يَسْبِقُونَ ۝
لامبو وہی	لامبو وہی	لامبو وہی	لامبو وہی
لامبو (چکر) وہی	لامبو (چکر) وہی	لامبو (چکر) وہی	لامبو (چکر) وہی

قوله تعالى: ۚ وَأَيَّاهُ لَتَهْمُ اللَّيْلُ ۚ

ذیوی بلن نخبسی ذکر:- د الله تعالی د قدرت کاملہ یوہ ننبہ بیانولی شی اوہفتہ شبہہ اوورخ دہ چہ د رنہا او تیار ی والا دی او برابر یوبل پسپی خی راخی۔ لکہ چہ بل خای ارشاد دی ﴿الْبَلَّ النَّهَارُ يَطْلُبُهُ حَيْنًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مَسْخَرَتٌ بِأَمْرِهِ ۚ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۚ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝﴾ (۱) شبہہ پہ ورخ سرہ پتوی شبہہ ورخ زر زر لتوی راخی۔ دلتہ نی ہم او فرمائیل چہ مونہر د شبہہ نہ ورخ راکارو ورخ خو ختمہ شوه او شبہہ راغلہ اود خلورو وارو طرفونہ تیارہ خورہ شوه۔ پہ حدیث کنبی دی چہ کلہ د تیار ی نہ شبہہ راشی او ورخ د اخوانہ لارہ شی اونمر دوب شی نو روزہ دار دی روزی ماتی کری۔ (۲) ظاہری آیت خوہم دا دی خوقتادہ فرمائی د دی مطلب پہ شان د آیت ﴿يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ﴾ (۳) دی۔ یعنی الله تعالی شبہہ پہ ورخ کنبی او ورخ پہ شبہہ کنبی داخلوی۔

امام ابن جریر رحمہ اللہ دا قول ضعیف گنری او فرمائی پہ دی آیت کنبی چہ داکوم لفظ ایلاج دی د دی معنی د یوکمی اود بل زیاتی دی اودا مراد پہ دی آیت کنبی نہ دی۔ د امام صاحب رحمہ اللہ دا قول حق دی۔ قوله تعالى: ۚ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۚ

د مستقر نہ مراد خو مستقر مکانی یعنی د قرار خای دی اوہفتہ د عرش لاندی ہم ہفتہ طرف دی۔ بس یونمر نہ بلکہ تول مخلوق د عرش لاندی دی خکہ چہ عرش د تول مخلوق د پاسہ دی او تول نی راگیر کری دی۔ اوہفتہ کرہ یعنی گول خیز نہ دی لکہ چہ ہیئت دان وانی بلکہ ہفتہ د گنبد پہ شکل کنبی دی۔ د کوم چہ پنبی دی او فرہنتو ہفتہ اوچت کری دی۔ د انسانانو پہ سرونوباندی د پاسہ پاسہ عالم کنبی دی۔ نوچہ کلہ نمر پہ آسمانی گنبد کنبی تیک د ماسپنبین پہ وخت کنبی وی ہفتہ وخت ہفتہ

(۱) ۷/الاعراف: ۵۴۔

(۲) صحیح بخاری کتاب الصوم باب متى یحل فطر الصائم: ۱۹۵۴، صحیح مسلم: ۱۱۰۰، ابوداؤد: ۲۳۵۱، ترمذی: ۶۹۸۔

(۳) ۳۵/طہ: ۱۳۔

عرش سرہ ڊیر نیزدې وی بیاچه کله هغه راتاوشی اوپه څلورم اسمان کښې هم د دې مقام مقابل کښې راشی نوډا د نیمې شپې وخت وی او هغه د عرش نه ډیر لرې وی نو هغه سجده کوی اود راختر اجازت غواړی لکه څنگه چه په احادیثو کښې دی.

صحیح بخاری کښې د حضرت ابوذر رضی الله عنه نه روایت دې زه د نمر د ډوبیدو په وخت کښې رسول الله صلی الله علیه و آله سره په جمات کښې ووم. حضور صلی الله علیه و آله ماته او فرمائیل معلومه ده چه دانمر چرته ډوبیږی؟ ماوئیل چه الله تعالی اود هغه رسول صلی الله علیه و آله ښه پوهیږی. حضور صلی الله علیه و آله او فرمائیل هغه د عرش لاندې لارشی او الله تعالی ته سجده کوی. بیا حضور صلی الله علیه و آله د آیت **(والشمس)** تلاوت اوکړو. (۱)

په یوېل حدیث کښې دی د حضور صلی الله علیه و آله نه حضرت ابوذر رضی الله عنه د دې آیت مطلب تپوس اوکړو نو حضور صلی الله علیه و آله او فرمائیل د ده د آرام ځای د عرش لاندې دې. (۲) په مسند احمد کښې د دې نه په وړاندینی حدیث کښې هم دی چه هغه د الله تعالی نه د واپس کیدو اجازت غواړی او هغه ته اجازت ورکولې شی لکه چه ده ته وئیلې شی د کوم ځای نه چه راغلې نی هغه ځای ته واپس شه نو هغه د خپل راختر ځای نه راخیږی او هم دغه د ده مستقر دې. بیا حضور صلی الله علیه و آله د دې آیت د شروع فقره اولوستله. (۳) په یو روایت کښې داهم دی چه نیزدې دې چه هغه سجده اوکړی خو قبلولې به نه شی او اجازت به غواړی خو اجازت به نه شی ورکولې بلکه ورته به وئیلې شی چه د کوم ځای نه راغلې نی هم هلته لار شه نو هغه به هم د مغرب نه راخیږی. (۴) هم داد دې آیت کریمه معنی ده. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه نمر راخیږی هغه د انسانانو گناهونه واپس کوی هغه ډوبیږی اوپه سجده کښې پریوخی او اجازت غواړی اجازت ملاویږی. یوه ورځ به دې ډوبیږی او په داسې عاجزی به سجده کوی چه اجازت به غواړی خواجرات به نه شی ورکولې. هغه به وائی چه لار لرې ده او اجازت ملاونه شو په دې وجه به اونه رسیدې شم. بیابانه لږ ساعت حصارولو نه پس هغه ته وئیلې شی په کوم ځای کښې چه ډوب شوې وې هم د هغه ځای نه راوخیږه. هم دغه به د قیامت ورځ وی په کومه ورځ چه به ایمان راوړل بې کاره وی اونیکشی کول به هم د هغوی د پاره چه د اول نه نیکوکارنه وو بې کاره به وی. اودا هم وئیلې شوی دی چه د مستقر نه مراد د هغه د تلو انتهاه ده. پوره اوچتوالې چه په گرمو کښې وی او پوره ښکته والې چه په ژمی کښې وی نوډا یوقول شو.

دویم قول دادې چه په دې آیت کښې د مستقر د لفظ نه مراد د ده د چال خاتمه ده د قیامت په ورځ به د ده حرکت اودریږی دا به بې نوره شی دا عالم کل به ټول ختم شی. دامستقر زمانی دې. حضرت قتاده رضی الله عنه فرمائی چه هغه په خپل مستقر باندې روان وی یعنی په خپل وخت او میعاد باندې چه دهغې نه وړاندې والې نه شی کولې. (۵) په ژمی او اوړی کښې چه د هغه کومې لارې مقرر دی هم په هغه لارو باندې ځی راځی.

د ابن مسعود رضی الله عنه قرات او د دهغه مطلب: د ابن مسعود رضی الله عنه او ابن عباس رضی الله عنهما قرات **(لامستقر لها)** دې یعنی د ده د پاره سکون او قرار نشته بلکه شپه ورځ د الله تعالی په حکم سره روان وی نه اودریږی اونه سترې

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره یس باب قوله **(والشمس تجری لمستقر لها...)**: ۴۸۰۲، صحیح مسلم: ۱۵۹ بدون الابه.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره یس باب قوله **(والشمس تجری لمستقر لها...)**: ۴۸۰۳، صحیح مسلم: ۱۵۹، احمد: ۱۵۸/۵، ابن حبان: ۶۱۵۲.

(۳) احمد: ۱۵۲/۵، صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفه الشمس والقمر: ۳۱۹۹، صحیح مسلم: ۱۵۹.

ترمذی: ۲۱۸۶، السنن الکبری: ۱۱۴۳۰، شرح مشکل الآثار: ۲۸۱، ابن حبان: ۶۱۵۴، الاسماء والصفات ص: ۳۹۲، مسند الطیالسی: ۴۶۰.

(۴) صحیح بخاری: ۳۱۹۹.

(۵) الطبری: ۲۰۵۱۷.

کیرې. لکه چه ارشاد دې ﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآبِّیْنِ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّیْلَ وَالنَّهَارَ﴾ (۱) یعنی هغه ستاسود پاره نمر اوسپوړمنی مسخر کړی دی چه نه سترې کیرې اونه اودرېږی د قیامته پورې به روان وی. دا اندازه د هغه الله تعالی ده چه غالب دې. د کوم چه څوک مخالفت نه شی کولې. د چاحکم چه څوک روستو کولې نه شی. هغه علیم دې او هغه هریو حرکت او سکون پیژنی. هغه په خپل کامل حکمت سره د دې رفتار مقرر کړې دې. په کوم کښې چه نه اختلاف واقع کیدې شی اونه د دې برعکس کیدې شی. لکه چه ارشاد دې ﴿قَالِقُ الْاِضْبَاحِ ۖ وَجَعَلَ اللَّیْلَ سَكَنًا ۚ وَالْقَمَرَ حُجْبًا ۖ ذٰلِكَ تَقْدِیْرُ الْعَزِیْزِ الْعَلِیْمِ﴾ (۲) د سحر راویستونکې چا چه شپه د راحت وخت جوړ کړو اونه اوسپوړمنی په حساب سره مقرر کړل. دا اندازه د علم د خاوند ده. د حم سجده آیت نی هم داسې ختم کړو.

قوله تعالی: وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ

د سپوږمن منزلونه او د هغې حکمتونه: بیا فرمائی چه د سپوږمنی مونږ منزلونه مقرر کړی دی هغه په یو جدا چال باندې روانه ده. په کوم سره چه میاشتی معلومې شی. لکه چه د نمر په چال سره شپه ورځ معلومیدې شی. لکه چه ارشاد دې خلق تانه د سپوږمنی باره کښې تپوس کوی نوجواب ورکړه چه د حج او وختونود معلومولود پاره دی. او په دې آیت کښې ارشاد دې چه هغه نمر ضیاء او سپوږمنی نور کړې دې اود دې منزلونه نی اودرولې دی دې د پاره چه تاسو کالونه او حساب معلوم کړې. یوآیت کښې دی چه مونږ شپه او ورځ دوه نښې جوړې کړی دی. د شپې نښه مونږ تیاره جوړه کړې اود ورځې نښه مو رنړا جوړه کړې ده دې د پاره چه تاسو په دې کښې د خپل رب نازل کړې شوې رزق اولتوی اود کالونو حساب کتاب معلوم کړې شنی. مونږ هریو څیز په ښه تفصیل سره بیان کړی دی. د نمر پرق پروق ده سره مخصوص دې اود سپوږمنی رنړا دې نه ده. اود دې رفتار هم مختلف دې. نمر هره ورځ دویږې اوراخیژی او هم په دغه رنړا سره وی. اود دې د دویږې اوراختو ځایونه په ژمی اوږی کښې جدا جداوی. هم په دې وجه د شپې ورځې په اوږدوالی کښې کمې زیاتې کیرې. نمر دورځې ستورې دې اوسپوږمنی د شپې ستورې دې. د دې منزلونه مقرر دی.

سپوږمنی د میاشتی په رومبني شپه راخیژی ډیره وړه غونډې وی کمه رنړائی وی په دویمه شپه نی رنړادې نه زیاتیرې او منزل نی هم ترقی کوی. بیاچه څومره څومره اوچتیرې رنړائی زیاتیرې لکه د دې رنړاچه د نمر نه ملاوشوې وی آخر په څلوارلسمه شپه سپوږمنی پوره شی اود دې رنړا هم پوره کیرې. بیا کمیدل شروع کوی اودغه شان درجه په درجه وار په وار کمیرې او په مثال د کهجورې د څانگې د ډکۍ په شان کیرې. په عربو کښې د سپوږمنی د رنړا په اعتبار سره د میاشتی د شپو نومونه کیخودلې شوی دی. مثلاً د رومبو دریوشپونوم "غرر" دې د دې نه پس د دریوشپونوم "نفل" دې اود دې نه پس د دریوشپونوم "تسع" دې څکه چه د دې آخری شپه نهمه وی د دې نه پس د دریوشپونوم "عشر" دې داڅکه چه د دې شروع د لسونه ده ددې نه پس د دریوشپونوم "بیض" دې څکه چه په دې شپو کښې د سپوږمنی رنړا تراخړه پورې وی. د دې نه پس د دریوشپونوم د هغوی په نیز "درع" ده دا لفظ د درعاجمع ده د دې دانوم څکه کیخودلې دې چه د شپارلسمی سپوږمنی لږه روستو راخیژی نود لږ ساعت پورې تیاره یعنی توروالې وی او په عربو کښې هغه چیلنی چه د هغې سر تور وی "شاة درعا" وانی.

قوله تعالى: اَنْ تُذَرَكَ الْقَمَرُ

د ادراک قمر مطلب: د دې نه پس دریو شپو ته "ظلم" وائی بیادریو ته "حناس" بیا دریو ته "دراری" بیا دریو ته "محاق" ځکه چه په دې کبښي سپوږمښی ختمه شی اومیاشت هم ختمه شی. ابو عبیده رضی اللہ عنہ په دې کبښي تسع او عشر نه قبلوی او گوری کتاب "غریب المصنف" د نمر او سپوږمښی حدونه هغه مقرر کړی دی ناممکن دی چه یو د خپل حدنه اخوا دیخواشی یاوراندي روستوشی. د هغه په وخت کبښي دا پته وی اود دې په وخت کبښي هغه چپ وی. حسن رضی اللہ عنہ وائی چه داسپوږمښی د شپې ده. د ابن مبارک رضی اللہ عنہ قول دې د هواوزر دې اوسپوږمښی د اوبود غلاف لاندې ځای کوی. ابوصالح رضی اللہ عنہ فرمائی چه د دې رنراد هغه رنرا نه شی رانیولی. عکرمه رضی اللہ عنہ فرمائی چه د شپې نمر نه شی راختلې اونه شپه د ورځ نه وړاندیوالې کولې شی یعنی د شپې نه پس شپه نه شی راتلې بلکه په مینځ کبښي به ورځ راځی. نود نمر بادشاهی د ورځې وی اود سپوږمښی حکومت د شپې وی. شپه د اخوانه راځی اودیخوا ځی یویل پسې وی خوولې نه د جنگیدو ویره اونه د بې نظمۍ خطر نه داچه ورځ دې لاره شی شپه رانه شی اونه د دې خلاف یوځی اویل راځی. هریوپه خپل خپل وخت سره غیبیږی اوحاضریږی. ټول په ټول یعنی نمر سپوږمښی ورځ شپه په آسمان کبښي روان دی اوگرځی راگرځی. د زیدبن عاصم رضی اللہ عنہ قول دې چه د آسمان اوزمکې په مینځ کبښي په فلک کبښي دا ټول گرځی راگرځی. خودا ډیر غریب بلکه منکر قول دې بعضې خلق وائی چه هغه فلک د څرخ د پولۍ په شان دې بعضې خلق وائی چه دا د میچنې د پل د اوسپنې په شان دې.

وَآيَةٌ	لَهُمْ	اَنَّا حَمَلْنَا	ذُرِّيَّتَهُمْ
او بله نښه دپاره ددوی (داده) چی مونږه سواره کړل اولاد ددوی			
او ددوی دپاره یوه نښه داهم ده ..... چی مونږ د دوی بچی			
فِي الْفُلْكِ	الْمُشْكُونِ ۝	وَخَلَقْنَا	لَهُمْ
په کشتی کبښي ډکه کړې شوی کبښي او پیدا کړل مونږه دپاره ددوی پشان ددې هغه څیزونه			
په ډکه بیړی کبښي سواره بوځو ..... او مونږ د بیړی غوندي د سورلی نور څیزونه			
يَرْكَبُونَ ۝	وَإِنْ نَّشَأْ	نُغْرِقْهُمْ	فَلَا صَرِيخَ
چی دوی پرسوریږی او که اوغوارو مونږه نو ډوب به کړو دوی پس نه به وی فریاد اوریدونکې			
هم پیدا کړې دې او که مونږ اوغوارو نودوی به غرق کړو بیا به نه څوک ددوی فریاد اوریږی وی			
لَهُمْ	وَلَا هُمْ يَنْقُذُونَ ۝	إِلَّا	رَحْمَةً مِنَّا
دوی لره اونه به دوی بچ کړې شی مگر ادا (ټول) رحمت دې دطرفه زمونږ نه			
اونه به دوی خلاصولی شی ..... خودا ټوله زمونږ مهربانی ده			
وَمَتَاعًا	إِلَىٰ حِينٍ ۝		
او پرېږده دوی دپاره دنفعي اغستلو دیو خاص وخته پورې			
اودوی ته تریوې مقررې نیټې پورې فائده ورکول دی			

قوله تعالى: **وَاَيُّهَا لَهُمْ اَنَا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُم**

گشتی اود الله تعالى قدرت: -- الله تعالى د خپل قدرت يوه بله نښه ښائی چه هغه سمندر مسخر کړې دې په کوم کښې چه گشتی برابر ځی راځی. د ټولونه اول گشتی د حضرت نوح عليه السلام وه په کومه کښې چه سواره شوی وو هغه پخپله اود هغه ملگری ایماندار بندیگان چه خلاصی نی بیاموندلې وو باقی په مخ د زمکې یو انسان هم نه وو بچ شوی. مونږ د هغه زمانې د خلقو پلاران او نیکونه په گشتی کښې کینولې وو چه بالکل ډکه وه ځکه چه په هغې کښې د ضرورت ټول سامان هم وو اودې سره ځناور هم وو چه د الله تعالى په حکم سره په دې کښې کینولې شوی وو. د هر قسم ځناورو یوه یوه جوړه وه ډیر باوقار مضبوط اولونی جهاز وو. د اصف هم د حضرت نوح عليه السلام په گشتی باندې صحیح راځی. دغه شان د اوچې سورلنی هم الله تعالى د هغوی د پاره پیدا کړی دی. مثلاً اوښ چه په اوچه کښې هم هغه کارور کوی کوم چه گشتی په اوبو کښې ورکوی دغه شان نور ځناور. اوڅاروی هم. اوداهم کیدې شی چه گشتی د نوح عليه السلام نمونه وه اوبیا هم په دې نمونه باندې نورې گشتی اوجهازونه جوړیدل. د دې مطلب تائید دې آیت **(لِيَجْعَلَ لَكُم مِّنْ ذِكْرِهِ تَعِيًّا اَذُنًا وَاَعْيَةً ۝١٠)** (۱) نه هم کیږی یعنی کله چه اوبو چپې اوکړې مونږ ته په گشتی کښې سور کړې دې د پاره چه دا ستاسو د پاره یونه هیریدونکې خیز جوړ کړی او یاد ساتونکې غوږونه دا یاد اوساتی. زمونږ دا احسان مه هیروه مونږ د سمندر نه ته واړولې. که مونږ غوښتې نو هم په دې کښې به مو ډوب کړې وې ټوله گشتی به کیناسته هیڅ څوک به نه وو چه ستا فریاد به نی اوریدلې. اونه به تاته څوک داسې ملاویدلوچه ته نی بچ کړې وې خودا صرف هم زمونږ رحمت دې چه د اوچې اولمدې اوږده سفرونه په آرام اومزه سره کوی اومونږ تاسو د خپل مقرر کړې شوی وخت پورې په هر قسم سره سلامت ساتو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ		
او کله چی اووښلې شی دوی ته		
اوڅه وخت چی دوی ته اووښلې شی		
الْقُوا	مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا	خَلْفَكُمْ
چی خان اوساتی دهغه انجام نه اچی په مخکښی ستاسو دې او هغه اچی مخکښی ستاسونه تیر شوي دې		
چی دهغه عذاب نه اوویریرنی کوم چی ستاسو نه وړاندې دې او کوم چی ستاسونه روستو هم		
لَعَلَّكُمْ	تَرْحَمُونَ ۝١١	وَمَا تَأْتِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ
دپاره ددې چی په تاسو رحم اوکړې شی اونه راځی دوی ته یو آیت دایتونو درب خپل نه		
چی رحمت درباندي اوشی (نودوی هیڅ پرواهه کوی) اودوی ته ددوی درب دطرفه داسې نڅښه نه ده راغلي		
إِلَّا كَانُوا	عَنْهَا مُعْرِضِينَ ۝١٢	وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا
مگر وی دوی دهغې نه مخ اړونکی او کله چی اووښلې شی دوی ته چی خرچ کړی		
چی دوی ترې مه مخ نه وی اړولې اوهرکله چی دوی ته اووښلې شی چی دهغې رزق نه خرچ کوئی		

مِمَّا رَزَقَكُمْ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

دھنہی رزق نہ اچی درکری دے تاسو ته | الله | انو وائی هغه کسان | اچی کفر نی کړې دې
کوم چې تاسو ته الله ﷻ درکړې دې | ..... نو کافران مسلمانانو ته

لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ

هغه کسانو ته | اچی ایمان نی راوړې دې | آیا مونږه طعام ورکړو | هغه چاته | که غوښتلې الله
داسې وائی اچی آیا مونږه په هغه چا باندې خوراک اوکړو | که دالله ﷻ خوښه شوې وې

أَطْعِمَهُ إِلَّا أَنْتُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝

نو طعام به ئې ورکړې ووه هغه ته | نه یی تاسو | مگر | په گمراهی ښکاره کښی |
نو رزق به ئې ورکړی وو | .... دا تاسو خو په ښکاره گمراهی کښې پراته یئ |

قوله تعالى: وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا

منکر دالله دهرې خبرې نه مخ اړوئ: د کافرانو د سرکشی، نادانی، اود کبر بیان شروع دې، چه هغه ته د گناهونه
د بچ کیدو اونیلې شی، چه څه تاسو کړی دی په هغې باندې پیښمانه شی، اوتوبه اوکړی، او د مخکښی
دپاره احتیاط کوئ، ددې په نتیجه کښی به الله تعالی په تاسو باندې رحم اوکړی اوتاسو به د عذاب نه
اوساتی. نوهغوی په دې باندې عمل کول خو یو طرف ته، مخ راواچوئ. قرآن مجید داجمله نه ده بیان کړې
ځکه چه راروان آیت په دې باندې صفادلاله کوی، په دې کښی دی چه یوه دا خبره څه ددوی خودا
عادت شوې دې، چه دالله تعالی دهرې خبرې نه مخ اړوئ. نه دهغه توحید منی، اونه رسولان رښتوني
منی. اونه په هغوی کښی سوچ اوفکر کولو عادت شته اونه په دوی کښی دقبولیت خاصیت اونه دگټې
حاصلولو تجربه.

قوله تعالى: وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا

کافر دالله تعالی په لار کښې خرچ نه کوی: دوی ته چه کله دالله تعالی په لار کښی د خیرات ورکولو اونیلې
شی، چه الله تاسو ته څه درکړی دی په هغې کښی غریبانانو، مسکینانو او محتاجو ته هم حصه
ورکړی، نودوی جواب ورکوی که دالله تعالی اراده وه نودې غریبانانو ته به ئې پخپله ورکړې وه. چه کله
د الله تعالی اراده نه وه نو مونږه دالله تعالی دارادې خلاف ولې اوکړو؟ تاسو چه مونږه د خیرات دا
نصیحت کوئ نو تاسو به دې کښی بالکل په غلطه یئ، داهم کیدیشی چه داروستی جمله د کافرانو په
تردید کښی دالله تعالی دطرف نه وی. یعنی الله تعالی فرمانی چه تاسو بالکل گمراه یئ: خوددې نه دانښه
معلومیږی چه داهم د کافرانو د جواب حصه ده. والله اعلم.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا

او وائی دا خلق کله به وی | دا وعده | که یی تاسو | رښتینی | انتظار نه کوی دا خلق | مگر
او دوی وائی چې (ښه نو) دا وعده به آخر کله پوره کیږی (چې قیامت به راځی) | که تاسو رښتونی یئ | دا خلق خو بس دیوې

صَبْحَةٍ وَاحِدَةٍ تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ۝

د یوې چغې | اچی اوبه نیسی دوی | او حال دا چې دوی به جگړی کوی |

درنې چغې په انتظار کښی دی | اچی راوبه ئې نیسی او دوی به لا په خپلو جگړو کښی لگیا وی

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ	تَوْصِيَةً	وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ	يَرْجِعُونَ ۝
پس طاقت به نہ لری دوی دوصیت کولو اونه به اهل خیل ته واپس لاړ شی دوی			
نونه به دوصیت کولو فرصت بیا اومومئ اونه به دکور خلقو ته واپس لاړ شی			
وَنُفِخَ	فِي الصُّورِ	فَإِذَا هُمْ	مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ
او پوکې به اووہلې شی په صور کښی پس یو دم به دوی دقبرونو نه رب خیل ته			
اوشپیلن به پوک وھلې شی نو دوی ټول به دقبرونو نه دخپل رب طرفته په منډه روان شی			
يَنْسِلُونَ ۝	قَالُوا	يُؤْيِلْنَا	مَنْ بَعَثَنَا
منډې وھی اوبه وانی دوی اے افسوس دې مونږ لره چا راپاڅولو مونږه دخانی دخوبونو زمونږ نه			
دابه وانی چې ھائی زمونږ بدنصیبه دا مونږ چا دقبرونو نه راپاڅولو ؟ داهم هغه قیامت			
هَذَا مَا	وَعَدَ الرَّحْمَنُ	وَصَدَقَ	الْمُرْسَلُونَ ۝
دا هغه څیز دې چې وعده کړې وه رحمن ددې اورښتیا وئیلی وو رسولانو نه به وی			
دې دکوم وعده چې الله ﷻ رحمان کړې وه او پیغمبرانو واقعی رښتیا وئیلی وو دا به نور څه نه وی			
إِلَّا	صَيْحَةً وَاحِدَةً	فَإِذَا هُمْ	جَمِيعٌ لَّدَيْنَا
مگر وی به چغه یوه پس یو دم به دوی ټول مونږ ته حاضر کړې شی			
بس یوه درنه چغه به وی ..... او زرتزره به دوی ټول زمونږ په مخامخ کړې شی			
فَالْيَوْمَ	لَا تُظْلَمُ	نَفْسٌ	شَيْئًا
پس نن ورځ به ظلم نه شی کیدې په یو نفس باندې هیڅ قدرله اوبدلله به نه شی درکړې تاسو له			
نور نن (دقیامت په) ورځ به په هیچا هیڅ قسم ظلم نه کیږی او تاسو ته به دهغو عملونو			
إِلَّا مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ ۝	
مگر دهغې چې وی تاسو چې کول به مو			
بدله ملاویږی کوم چې تاسو کول			

قوله تعالى: وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ

دقیامت منکران: کافرانو به د قیامت راتلل نه منل، په دې وجه باندې به هغوی نبیانو او مسلمانانو ته وئیل
چې قیامت ولې نه راوړلې؟ ښه نو دا اووایی چې کله به راځي؟ الله تعالی هغوی ته جواب ورکوی چې دهغې
راوستلو دپاره به مونږ ته څه تیاری نه وی کول پکار بس یوه شپیلې په اووہلې شی.
ددنیا خلق به په خپلو کارونو کښی مشغول وی، چې الله تعالی به حضرت اسرافیل ﷺ ته د شپیلې وھلو
حکم ورکړی. هغه وخت به خلق یوخوا بل خوا غورځیدل شروع شی، په دې تیز اسمانی اواز باندې به ټول
خلق په محشر کښی د الله ﷻ مخکښی حاضر کړې شی، ددې چغې نه پس به چاسره دومره مهلت هم نه
وی چې دچانه څه واوړی. څه وصیت یا نصیحت اوکړی. اونه به بیا خپل کور والوته دتلو طاقت ورکښی وی

ددې آیت په باره کښی ډیر حدیثونه ذکر شوی دی، کوم چه مونږ بل ځای لیکلی دی. ددې رومبی نفخه نه پس به دویمه نفخه وی، دې ته نفخه البعث د والنشور وائی چه په هغې باندې به میدان حشر ته غونډه کړې شی، صرف همیشه اوسیدونکي الله تعالی به ختم نشی. دهغې نه پس به دبیازوندي کیدو نفخه وی.

وَنُفِخَ	فِي الصُّورِ	فَإِذَا هُمْ	مِّنَ الْأَجْدَاثِ	إِلَىٰ رَبِّهِمْ
او پوکي به اووهلي شی په صور کښی پس یو دم به دوی دقبرونو نه رب خپل ته				
اَوْشِبِلِي	بِه پوک واهلي شی	اَنودوي ټول به دقبرونو نه دخپل رب طرفته په منډه روان شی		
يَنسَلُونُ ۝	قَالُوا	يُؤْيِلْنَا	مَنْ بَعَثَنَا	مِنْ مَّرْقَدِنَا
منډي وهی	اوبه وائی دوی	اے افسوس دې مونږ لره	چا راپاخولو مونږه دخانی دخیونو زموږ نه دابه وائی چې هائی زموږ بدنصیبه	دا مونږ چا دقبرونو نه راپاخولو ؟ داهم هغه قیامت
هَذَا مَا	وَعَدَ الرَّحْمَنُ	وَصَدَقَ	الْمُرْسَلُونَ ۝	إِنْ كَانَتْ
دا هغه خیز دي	چې وعده کړې وه رحمن ددې	او رښتیا وئیلی وو	رسولانو	نه به وی
دي	دکوم وعده چې الله رحمان کړې وه	او پیغمبرانو واقعی رښتیا وئیلی وو	دا به نور څه نه وی	
إِلَّا	صَيِّحَةً وَاحِدَةً	فَإِذَا هُمْ	جَمِيعٌ	لَدَيْنَا
مگر اوی به	چغه یوه	پس یو دم به دوی	ټول	مونږ ته
بس یوه درنه چغه به وی	.....	او زرتزره به دوی ټول زموږ په مخامخ کړې شی		
فَالْيَوْمَ	لَا تُظْلَمُ	نَفْسٌ	شَيْئًا	وَلَا تُجْزَوْنَ
پس نن ورځ به	ظلم ندشی کیدی	په یو نفس باندې	هیڅ قدرله	اوبدلله به نه شی درکړې تاسو له
نورن	دقیامت په	ورځ به په هیچا هیڅ قسم ظلم نه کيږی	اوتاسو ته به دهغو عملونو	
إِلَّا مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ ۝		
مگر دهغې	چې وی تاسو	چې کول به مو		
بدله ملاویږی	کوم چې تاسو کول			

قوله تعالى: وَنُفِخَ فِي الصُّورِ

ددویمې شپیلی وخت په دې ایتونو کښی ددویم نفخه ذکر دې، چه په هغې باندې به مړی ژوندی شی، د (ینسلون، مصدر) نسلان، دې، اوددې معنی تیزگرخیدل دی. څنگه په بل آیت کښی دی. (يَوْمَ يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ يَبْرَأًا) په کومه ورځ چه به دوی دقبرونو نه راوخی اوتیزتیز به گرخی لکه چه هغوی څه نشان پسې روان وی.

قوله تعالى: مِنْ مَّرْقَدِنَا

قبر ته مرقد دارام ځائی وئیل د قیامت د سختی نسبت دي: اوبه دنیا کښی به دوی دقبرونو نه دپاسیدو انکار کولونودوی به دې حالت کتلوسره وائی چه هې افسوس مونږنې خوب دځای نه راپاسولو. ددې نه دقبر د عذاب نه کیدل نه ثابتیږی، ځکه چه کومې سختی اوتکلیف به دوی اوس وینی دهغې په نسبت

بہ دقبر عذاب دیرزیات کم وی۔ لکہ چہ ہغوی ہلتہ پہ آرام کنبی وو۔ خہ بزرگانوداھم فرمانیلی دی چہ ددی نہ بس خہ وخت مخکنبی ہغوی پہ رہنتیاباندی اودہ شی۔ حضرت قتادہ رضی اللہ عنہ فرمائی چہ درومبی نفخی اودومبی نفخی پہ مینخ کنبی بہ دوی اودہ شی، پہ دی وجہ بہ دوی داسی وائی (۱)، ددی پہ جواب کنبی بہ ایماندارہ خلق وائی چہ ہم داداللہ تعالیٰ وعدہ وہ اودہغہ درہنتونی رسول ﷺ بہ ہم دا فرمانیل۔ داھم وئیلی شوی دی چہ دابہ فرہنتی وائی۔ پہ دوارو خبرو کنبی داسی یوشان والی کیدی شی چہ فرہنتی اومومنان دوارہ بہ دا وائی۔ واللہ اعلم۔

عبدالرحمن بن زید رضی اللہ عنہ فرمائی چہ داتولی خبری دکافرانودی، خوصحیح خبرہ ہغہ دہ کومہ چہ مونہ مخکنبی ذکر کرہ۔ خنگہ چہ پہ سورہ صافات کنبی دی چہ دوی بہ وائی ہای افسوس پہ مونہ باندی۔ داد جزا ورخ دہ۔ ہم داد فیصلی ورخ دہ، کومہ بہ چہ مونہ دروغ گنرلہ اوپہ آیت کنبی دی: ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ﴾

چہ پہ کومہ ورخ بہ قیامت وی گنہگاران بہ قسمونہ خوری چہ ہغوی دلہ ساعت دپارہ پاتی شوی وو، ہم دغہ شان ہغوی دحق نہ مخ اړولی وو، ہغہ وخت بہ ایماندارہ عالمان وائی چہ تاسوداللہ تعالیٰ دلیکلو مطابق قیامت دورخی پوری وی۔ ہم داد قیامت ورخ دہ خوتاسوی علمہ یی۔ تاسو خودانہ کیدونکی گنرلہ۔ اوداپہ مونہ باندی بالکل اسانہ دہ، دیواوازا انتظار دی چہ تول مخلوق بہ زمونہ مخکنبی وی۔ خنگہ چہ پہ بل آیت کنبی دی چہ دویناسرہ بہ ہغوی پہ میدان کنبی جمع شی۔

اوپہ آیت کنبی فرمانیلی دی چہ قیامت راتلل خودسترگی خوزولونہ ہم زیات نزدی دی۔ اوفرمانیلی دی: ﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ﴾ پہ کومہ ورخ چہ بہ ہغہ تاسوراوغواری، او تاسوبہ دہغہ تعریف کولوسرہ ورتہ جواب ورکری، او تاسوبہ یقین اوکری چہ تاسو دیرلہ وخت پاتی شوی یی۔ یعنی دحکم سرہ بہ تاسو تول حاضر شی، ہغہ ورخ بہ دچایو عمل ہم نشی پتیدی، ہریوتہ بہ دخپل عمل بدلہ ورکری شی۔

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ			
بیشکہ	ملگری دجنت	نن ورخ	
بیشکہ جنتیان بہ پہ دغہ ورخ پہ خپلو مشغلو کنبی			
فِي شُغْلٍ	فَاكُهُونَ ۝	هُمْ	وَكَأَزْوَاجَهُمْ فِي ظِلَالٍ
پہ مشغولتیا کنبی	مزے اغستونکی دی	ہغوی	او بنخی دہغوی پہ سورو کنبی
مشغول وی ..... دوی او ددوی بیبیانی بہ د (ونود) سیورو لاندی وی			
عَلَى الْأَرَائِكِ	مُتَّكِئُونَ ۝	لَهُمْ فِيهَا	فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ
پہ تختونو باندی	تکیہ وھونکی دی	ادی دپارہ دہغوی	اپہ ہغی کنبی میوی اودی دپارہ دہغوی
پہ تختونو باندی تکیہ لگولی ناست بہ وی دوی تہ بہ میوی ورکولی شی او چي خہ غواری			
مَا	يَدْعُونَ ۝	سَلَامٌ قَوْلًا	مِّن رَّبِّ رَحِيمٍ ۝
ہغہ خیزونہ	چی ہغوی ئی غواری	سلام دی	وینا دطرفہ درب مہربان نہ
نوہغہ بہ ورتہ ملاویری ..... دمہربانہ رب دطرفہ بہ پری سلامونہ وئیلی شی			

قوله تعالى: إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ

پہ جنتیانو باندی انعامونہ جنتیان خلق بہ دقیامت دمیدان فارغیدونہ پس اکرام اوتعظیم سرہ جنتونونہ اورسولہ شی، اودہغہ خانہ پہ نعمتونو اوراحتونو کنبی داسی مشغول شی چہ بل طرف تہ بہ نی نہ خہ خیال کیبری اونہ زرہ دوی بہ ددوزخ اودوزخیانونہ بی فکرہ وی، پہ خیلومزواولذتونو کنبی بہ دوی داسی خوشحالہ وی چہ دھریوخیزنہ بی خبرہ شی، دیر تروتازہ بہ وی، دوی تہ بہ ناواہہ کرہی حورہی ملاوی، دوی سرہ بہ پہ دہی مزواوخوندونو کنبی دھغوی بنخہی اوحورہی ہم شاملہی وی، دجنتی میوہ والا ونوبہ سورو کنبی بہ دوی نرمتختونو باندی پہ بی غمی اوبی فکرہ سرہ داللہ تعالیٰ دہممانداری نہ خوندونہ اخلی، ہرقسمہ میوہ بہ دوی تہ موجودوی، اودکوم خیزخواہش چہ وی اللہ تعالیٰ بہ نی پورہ کوی۔

دجنت تعریف او دہغہ خواہش: دابن ماجہ کتاب سنن اوپہ ابن ابی حاتم کنبی دی چہ رسول اللہ ﷺ فرمائیلی دی چہ پہ تاسو کنبی شوک ہغہ جنت تہ دتلوخواہش اوتیاری کولووالاوتیزی خودلو والا شتہ؟ چہ پہ ہغہی کنبی خہ ویرہ نشتہ، د کعبی پہ رب می دہی قسم وی، ہغہ تول نورہی، دہغہ تازگی بی شمارہ دی، دہغہی شین والہی خوزیری، د ہغہی کورونہ مضبوط او اوچت دی، دہغہی نہرونہ دک اوروان دی، دہغہی میوہی ذائقہی والا، پخ شوہی اودیری دی، پہ ہغہی کنبی خائستہ پیغلی حورہی دی، د ہغوی لباس رینمی اوقیمتی دی، دہغہی نعمتونہ ہمیشہ اوبی مثالہ دی، ہغہ دسلامتیا کوردی، ہغہ دشناوتازہ میوہیاغ دی، دہغہی نعمتونہ زیات اوخائستہ دی، اودہغہی محلونہ اوچت اوخائستہ دی، دہی اوریدلوسرہ چہ خومرہ صحابہ رضوان اللہ تعالیٰ اجمعین وو، تولواوونیل حضورامونہی دبارہ تیاریانی اوددی حاصلولودپارہ کوشش کونکی یو، حضورﷺ اوفرمائیل انشاء اللہ اووایی، نوہغوی تولواوونیل انشاء اللہ۔^(۱)

قوله تعالى: سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِيمٍ

جنت کنبی بہ دہر طرفنہ سلام وی ورب بہ پری ہم سلام کوی: داللہ تعالیٰ دطرف نہ پہ ہغوی باندی سلام دی، پخپلہ اللہ تعالیٰ ہم دجنتایودپارہ سلام دی، خنگہ چہ فرمائیلی دی، ﴿ثُمَّ يَوْمَهُمْ يَلْقَوْنَهُ سَلَامًا﴾ پہ کومہ ورخ چہ بہ ہغوی اللہ تعالیٰ سرہ ملاویری دہغوی تحفہ بہ سلام وی، رسول اللہ ﷺ فرمائی، جنتان بہ پہ خیلونعمتونو کنبی مشغول وی، چہ دبرہ طرف نہ بہ یونوراوپرقیری، دوی بہ خپل سرونہ اوچت کرہی نوداللہ تعالیٰ دیدار شرف بہ ورتہ حاصل شی، اورب بہ اوفرمائی، "السلام علیکم یا اهل الجنة" یعنی ددی ایت معنی دہ، (سلام قولاً) چہ جنتیان بہ خاص طورباندی اللہ تعالیٰ وینی اواللہ تعالیٰ بہ ہغوی وینی، دیونعمت طرف تہ بہ ہم ہغوی نہ گوری تردی چہ د دوی مخونوتہ بہ پردہ راشی، اونوراوبرکت بہ دہغوی سرہ پاتی شی، داحدیث پہ ابن ابی حاتم کنبی دی خوشندئی کمزوری دی، پہ ابن ماجہ کنبی ہم پہ کتاب السنۃ کنبی داروایت موجوددی،^(۲)

حضرت عمر بن عبدالعزیزؒ فرمائی چہ اللہ تعالیٰ کلہ ددوزخیانو اوجنتیانونہ فارغ شی، نو دا ورخ پہ سوری کنبی بہ متوجہ شی، فرہنتی بہ دہغہ سرہ وی، جنتیانوتہ بہ سلام اوکری اوجنتیان بہ جواب ورکری۔

جنتیانو سرہ داللہ تعالیٰ کلام: قرظی ﷺ فرمائی داداللہ تعالیٰ پہ فرمان (سلام قولاً) کنبی موجوددی، ہغہ وخت بہ اللہ تعالیٰ فرمائی چہ زمانہ خہ غواری ہغہ او غواری، دوی بہ وائی پروردگار اہر خہ موجود دی،

(۱) ابن ماجہ کتاب الزہد باب صفۃ الجنة: ۴۲۳۲،

(۲) ابن ماجہ المقدمہ باب فیما انکرت الجہیمۃ: ۱۸۴، الشریعۃ للاجری: ۶۱۶، صفۃ لابی نعیم: ۸۸.

خہ اوغوارو؟ اللہ تعالیٰ بہ فرمانی اوتھیک دہ، بیاہم کہ خہ موپہ زپہ کنبی راخی، اوغوارپی دوی بہ وانی بس دستارضا پکارده. اللہ تعالیٰ بہ او فرمانی ہغہ ماتاسوتہ درکری دہ، اوپہ دغہ وجہ تاسوزماپہ دی مہمان خانہ کنبی بی. اوما تاسوددی مالکان کری بی: جنتیان بہ وانی نواللہ بیامونہ دستانہ خہ اوغوارو؟ تا مونہ تہ دومرہ خہ راگری دی، چہ تہ حکم اوکری نوپہ مونہ کنبی یوکس دتولو انسانو او پیریانو دعوت گولپی شی. اوہغوی تہ بہ مرہ خیتہ خوراک ورکولپی شی اوہغوی تہ جامی اچولپی شی. بلکہ دہغوی تولو ضرورتونہ پورہ گولپی شی اویباہ ہم دہغوی پہ ملکیت کنبی خہ کمپی رانشی اللہ بہ او فرمانی ماسرہ نورہم شتہ، نو فربتپی بہ داللہ دطرف نہ نوپ نوپ تحفی راوپی. امام ابن جریر رحمۃ اللہ علیہ داروایت پہ دیرو مسندونو کنبی راوستی دی. خوداروایت دیرغریب دی. واللہ اعلم. (۱)

وَأَمَّا زَوْا	الْيَوْمَ	أَيُّهَا الْمَجْرُمُونَ ۝	الْمَاعِهُدُ	إِلَيْكُمْ
اوجداشی	نن ورخ	اے مجرمانو	ایا حکم نہ ووکری ما	تاسوتہ
(او مجرمانو تہ بہ وئیلی شی، چپی ائی مجرمانو تاسو ددوی نہ، جدا شی ائی د آدم اولادہ !				
يَبْنِيْ اَدَمَ	اَنْ لَا تَعْبُدُوْا	الشَّيْطٰنَ ۝	اِنَّهٗ	لَكُمْ عَدُوٌّ
اے اولاد دادم	اچی بندگی مہ کوئی	دشیطان	بیشکہ ہغہ	استاسو دیارہ دشمن
ایا ماتاسو نہ ددی خبری وعدہ نہ وہ اخستی چپی دشیطان عبادت مہ کوئی؟ ہغہ ستاسو ہنکارہ				
مُؤْمِنِيْنَ ۝	وَ اَنْ اَعْبُدُوْنِيْ ۝	هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ۝	وَلَقَدْ اَضَلَّ	
ہنکارہ دی	اوچی بندگی کوئی زما	دالارہ نیغہ دہ	اوپہ تحقیق بی لاری کپل ہغہ	
دہمن دی اودا چپی صرف زما عبادت کوئی ہم دانیغہ لارہ دہ ..... او ہغہ پہ تاسو				
مِنْكُمْ	جِبَلًا كَثِيْرًا ۝	اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا	تَعْقِلُوْنَ ۝	
ستاسونہ	خلق دیر	ایا نہ یی تاسو	اچی د عقل نہ کار واخلی	
کنبی دیر خلق گمراہ کری دی ..... نوآیا تاسو نہ پوہیرپی				

قوله تعالى: وَأَمَّا زَوْا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمَجْرُمُونَ ۝

قیامت کنبی بہ مجرم او غیر مجرم جدا جدا شی: فرمانی چہ نیک خلق بہ دبد کارونہ چہانہ کری شی، کافرانو تہ بہ او نیلی شی چہ دمومنانونہ لری شی، بیباہ مونہ پہ دوی کنبی فرق اوکرو، ہغوی بہ بیل بیل کرو. ہم دغہ شان پہ سورہ روم کنبی دی. (وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُومِّبُنِ يَنْفِرُوْنَ ۝) پہ کومہ ورخ چہ بہ قیامت وی پہ ہغہ ورخ بہ تول جدا جدا کری شی. یعنی دہغوی بہ دودہ ہلی جوہی کری شی. پہ سورہ الصافات کنبی فرمان دی چہ (أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ) یعنی ظالمان اودہغوی پہ شان اودہغوی ددروغہ معبودان چاند چہ بہ ہغوی سجدی گولپی، اوہغوی تہ ددورخ لاراوہنایی، پہ جنتیانوبہ چہ خہ رنگہ انعامونہ وی ہم دغہ شان بہ پہ دوزخیانوباندی سختیانی وی. ہغوی تہ بہ پہ وینا کنبی وئیلی کیہی چہ دستاسونہ وعدہ نہ وہ اخستلی شوپی چہ دشیطان مہ منی ہغہ دستاسو دہمن دی. خوددی نہ پس ہم تاسو زما رحمن نافرمانی اوکرو، اودشیطان خبرہ مواومللہ. خالق، مالک، او رازق زہ او فرمانبرداری دی زما ددربارنہ دشرلی شوی اوکری شی. ماخوونیلی ووچہ ہم زما ومانی اوماتہ سجدی اوکری. اوماتہ درارسیدو لارہ سیدہ اونزدی دہ، خوتا سوا لتہ لاری، دلته بہ ہم التہ خئی، اودنیک بختوا وستاسولاری

جدا جدا دی، دوی جنتیان دی او تاسو دوزخیان یی.

(جبل) نه مطلب زیات خلق دی، په لغت کښی (جبل) هم ونیلې شی، اوجبل هم ونیلې شی. شیطان تاسو کښی ډیر خلق دهوکه کړل او د صحیح لار نه ئی کوز کړل او په تاسو کښی دومره عقل هم نه وو، چه تاسو فیصله کړې وې چه در حمن او متواو که د شیطان، الله تعالی ته سجده او کړواو که مخلوق ته! قوله تعالی: **لَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ**

جهنم به هم داسې اعلان او کړې: ابن جریر کښی دی چه د قیامت په ورځ د الله په حکم به دوزخ خپل خټ راوچت کړی چه په هغې کښی به سخته تیاره وی او بالکل ټسکاره به وی. هغه به وائی چه ای انسانانو! تاسو نه الله تعالی وعده نه وه اخستلې، چه تاسو د شیطان عبادت مه کوئ؟ هغه ستاسو ټسکاره دښمن دی، اوزما عبادت کوئ داسیده لار ده. هغه په تاسو کښی اکثر گمراه کړل. تاسو نه پوهیدئ؟ ای گنهگارانو! تاسو نن جدا شئ، هغه وخت به نیک او بد خلق جدا شی، هریوبه راپریوځی، هریوبه دهغه عمل نامې طرف ته راوبللې شی. نن به هم هغه بدله او مومی کومه چه به مو کوله. (۱)

هَذِهِ جَهَنَّمُ	
دا دوزخ دی	
دا هغه دوزخ دی چې	
الَّتِي كُنْتُمْ	تُوعَدُونَ ۝
هغه	چې وی تاسو چې وعده به ئی در سره کولې شوه
تاسو سره به ئی وعده کولې شوه	او انکار په بدله کښی چې تاسو سره به کولې شوه نن دی ته
بِمَا كُنْتُمْ	تَكْفُرُونَ ۝
په سبب دهغې چې وی تاسو چې کفر به مو کولو	نن ورځ
ورتنوځی	نن به مونږ ددوی په خلو باندې مهر او لگوؤ
وَتَكْلِمُنَا	أَيُّدِيَهُمْ وَنَشْهَدُ
او خبری به کوی زمونږ سره	لاسونه ددوی او گواهی به کوی
او ددوی لاسونه به مونږ سره خبرې کوی	او ددوی پښې به ددوی په عملونو باندې
كَانُوا	يَكْسِبُونَ ۝
چې وؤ دوی	چې کول به ئی
گواهی ورکوی	او که چرې مونږ غوښتلې نو ددوی سترگې به مو
عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ	فَاسْتَبَقُوا
سترگې ددوی	بیا به ددوی راوړاند شی
پنډې کړې وې	نولارې طرفته به ئې منډې وهلې
	خو لیدل به ئې څنگه کولې شو

وَلَوْ نَشَاءُ	لَمَسَخْنَهُمْ	عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ	فَمَا اسْتَطَاعُوا
او کہ او غوارو مونږہ انو خامخا بہ مسخ کړو مونږ دوی اږہ خایونو ددوی باندی اږس طاقت بہ نہ لری دوی			
			او کہ مونږ غوښتلې نو په دغه ځانې بہ مو ددوی شکلونه مسخ کړی وو نو بیا بہ نہ
مُضِيًّا	وَلَا يَرْجِعُونَ		
دوراندي تلو اونه بہ واپس کیدی شی			
			وراندي تلې شول اونه بہ روستو راگرزیدی شول

قوله تعالى: هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٥٠﴾

دجبر مانو خولې به بند کړئ شی: دوزخ نه به شغلې اوځی، چغې به وهی او غصې سره مخې ته راشی، او کافرانو ته به اوونیلې شی چه داهغه دوزخ دې چه دکوم ذکر به زما رسول کوو. ددې نه به نی تاسو ویرولې، او تاسو به ترې انکار کولو. نو اوس دخپل کفر مزه واخلي، پاسی دې ته ورکوزشی، نو په ایت کښی دی (یوم یعدون) په کومه ورځ چه به دوی دوزخ ته وراوغورخولې شی اوبه ونیلې شی هم داهغه دوزخ دې دکومی نه به چه تاسو انکار کولو، او وایی: دا جادو که تاسو پرانده شوی؟ دقیامت په ورځ باندې به چه داکافران یا منافقان دخپلو گناهونو نه انکار کوی، او قسمونه به خوری نوالله تعالیٰ به ددوی خولې بند کړی او ددوی د بدن اعضاء به رښتوني گواهی ورکول شروع کړی.

قوله تعالى: وَتَكَلَّمْنَا بِهٖمْ

قیامت کښې الله ﷻ سره د انسان جگړه او د اندامونو گواهی: حضرت انس رضی الله عنہ فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ سره وو، نو حضور ﷺ یوناځاپه داسې په خندا شو چه ورئ ئی ښکاره شوې، بیانی زمونږ نه تپوس او کړو چه تاسو ته پته ده زه ولې په خندا شوم؟ مونږ او و نیل دالله رسول ته ښه پته ده ونی فرمائیل چه بنده به دخپل رب سره دقیامت په ورځ جهگړه کوی، هغه ته به وائی چه الله تعالیٰ تازه دظلم نه نه ووم بچ کړې؟ الله تعالیٰ به فرمائی او، نویابه دې وائی چه زه به دخان خلاف دگواه گواهی نه منم. اوزما بدن زما خپل دې، نور ټول خلق زما دښمنان دی. الله تعالیٰ به فرمائی هم دغه شان صحیح ده. ته په خپله گواه شه، او زما برزگانې فرښتې دې گواه نه وی. نو هغه وخت به په ژبه باندې مېر او لږی، او د بدن اعضاء ته به اوونیلې شی، وایی: ته خپله گواهی ورکړه چه تانه دې څه څه کارونه اخستلی دی؟ هغه به هره یوه خبره صفا صفا اورښتیارښتیا او وائی. بیابه دهغه ژبه ازاده کړې شی نودې به د بدن جوړونو او اعضاء ته او وائی چه تاسو غرق شی، هم تاسو زما دښمنان شوی، ماڅو ستاسو د بچ کولو کوشش کوو، او د ستاسو د ځاندي دپاره مې بحث کولو. (نسانی وغیره) (۱) دنسانی په یو بل حدیث کښی دی چه ته به دالله تعالیٰ مخکښی رااو غوښتې شی. او ژبه به دې بندوی. د ټولونه مخکښی به دپنډواو لاسونو نه تپوس او کړې شی، (۲) دقیامت په باره کښی یولوې حدیث دې چه په دریم ځل به بیادوی ته اوونیلې شی، چه تاسو څه کړی دی؟ دوی به وائی چه دستابنده یم، تا باندې، ستا په نبی ﷺ باندې، ستا په کتاب مې ایمان راوړلې وو، دروژې، مونځ، زکوٰۃ وغیره پابند ووم. نورې به هم نیکیانې بیان کړې. هغه وخت به ده ته اوونیلې شی چه صبر او کره مونږ گواه راغوارو. دې به سوچ کوی چه څوک به په گواهی کښی پیش کوی. یوناځاپه به دهغه خوله بند کړې شی، او دهغه پنډی ته به اوونیلې شی چه ته گواهی ورکړه اوس به پنډی هډوکی

(۱) صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للكافر: ۲۹۶۹، السنن الکبریٰ للنسائی: ۱۶۵۳.

(۲) السنن الکبریٰ: ۱۴۶۹، احمد: ۵/۵. وسنده حسن شعب الایمان: ۹۰۵۸.

او غوڻبه خبري کول شروع کړي اودهغه منافق دنفاق باره کښي اودهغه پتي خبري به ښکاره کړي. داهرڅه به ددي دپاره وي چه بياپکښي څه بحث پاتي نشي. اودهغه عذر ختم شي. الله تعالي دهغه نه به خفه وي په دي وجه باندې دومره سختي سره ترې تپوس اوشي. (ابوداود) (۱)

قيامت کښي به مؤمن د گناهونو اعتراف کوي او کافران به انکار کوي. په يوبل حديث کښي دي چه په خوله باندې مهر لري. يدونه پس به دټولونه مخکښي دانسان ښي پندې خبري کول شروع کړي (۲). حضرت ابوموسي اشعري رضي الله عنه فرماني چه دقيامت په ورځ به الله تعالي مومنان رااوغواړي اودهغوي گناهونه به دهغوي مخکښي پيش کړي، اوبه فرماني داتهيک دي؟ دوي به اوواني او الله بهي شکه داتول صحيح دي اومانه داغلطياني شوي دي. الله تعالي به اوفرماني ښه، ماتولي معاف کړي. خودا خبري به داسي وي چه چاته به هم ددي باره کښي معلومات نه وي. دهغه يوه گناه به هم په مخلوق کښي چاته معلومه نشي. اوس به دهغه نيکياني راوړي شي اوهغه به ټول مخلوق ته اوخودلې شي.

کافران اومنافقان به رااوغوښتلې شي، دهغوي بد عملونه به دهغوي مخکښي کيخودلې شي، اوهغوي ته به اووښلي شي وايي داتهيک دي، دوي په صفا انکار اوکړي اوقسمونه به خوري اي الله د ستا فرښتو غلط ليکل کړي دي، مادا گناهونه بالکل نه دي کړي، فرښته به واني داڅه واني؟ فلانکي ځاني کښي تا دا فلانکي کار نه ووکړي؟ دي به واني الله داستا په عزت مې قسم چه دادروغ دي مادا بالکل نه دي کړي. اوس به الله دهغه ژبه بند کړي، دټولونه مخکښي به دهغه ښي پندې گواهي ورکړي. هم دامضمون په دي ايت کښي بيانېږي. بيا فرماني که مونږ غوښتل نو دهغوي به مو گمراه کړي وي، اودوي ته به بيا چري هم هدايت نه ووملاو شوې، که مونږ غوښتلې ددوي سترگې به موړندې کړي وي، نودوي به هم دغه شان گرځيدل. اخوا ديخوا به گرځيدل اورښتوني لار به ورته نه وه معلومه. او که مونږ غوښتل نودوي به مو پخپل کورونو کښي ختم کړي وي. ددوي شکلونه به موبدل کړي وو، دوي به موهلاک کړي وو، ددوي خپي به موماتي کړي وي، بيا به دوي گرځيدې نه شول. يعنې نه به مخکښي تلې شول اونه به روستور اتلې شول. اودبت په شان به يو ځاني ناست وو. مخکښي روستوبه نه شوتلې.

وَمَنْ	تَعْرِدُ
او هغه څوک چي اوږد عمر ورکوي مونږ هغه ته	
اومونږ چي دچا عمر زيات کړو	
نَنْكِسُهُ	فِي الْخَلْقِ ط
ايا پس دوي نه کوي عقل اونه دي ښودلې مونږ ده ته	
نو (دعمر په لحاظ سره) راتپت شي کړو نو ايا دوي نه پوهيږي اومونږ دي پيغمبر ته نه شاعري خودلي ده	
الشَّعْرَ	وَمَا يَتَّبِعْ لَهُ ط
اونه ښاني ده لره نه دي دا مگر يو نصيحت دي او قران دي واضحه	
اونه دده شان سره مناسب ده دا کلام خو (يو زبردست نصيحت) اوروښانه قران دي	

(۱) صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للكافر: ۲۹۶۸. ابن حبان: ۴۷۲۶.

(۲) احمد: ۱۵۱/۴.

لَیِّنْذَرٍ مِّنْ کَانَ حَیًّا وَیَحِقُّ الْقَوْلُ

دپاره ددی چی او ویرو ی اهغه خوک | چی وی | ژوندی | او ثابته شی | خبره (دعذاب) |
چی هغه کسان ویرو | دچا زړونه چی ژوندی دی | او چی په کافرانو باندی حجت

عَلَى الْكَافِرِينَ ۝

په کافرانو باندی |

پوره شی

قوله تعالى: وَمَنْ يُعْمَرْ تَنَكَّسَهُ فِي الْخَلْقِ

خوانی اوبوده والی: دانسان خوانی چه رور و ختمیری، پیری، ضعیفی او کمزوری پرې راخی. څنگه چه په سوره روم کښی دی الله الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ الله تعالی هغه دی چه هغه تاسو دکمزوری په حالت کښی پیدا کړې، بیانی دکمزوری نه پس طاقت درکړو، بیای دطاقت نه پس بوداوالی او کمزوری درکړه. هغه چه څه غواړی پیدا کړی او هغه ته دهرڅه پته ده او قدرت والادی.

په دې ایت کښی دی چه په تاسو کښی څه ته زیات عمر ورکړې شی چه دعلم نه پس هغوی بی علمه شی. نو ددې ایت مطلب دادی چه دنیا د ختمیدو او مرکیدو ځانی دی، دا د ارام ځانی نه دی. بیا هم داخل عقل نه لری، چه په خپل ماشوموالی، بیاخوانی، اوبیا په بوداوالی غوراو کړی. او نتیجه اوباسی چه ددې دنیانه پس اخرت راروان دی، او ددې دنیا د ژوند نه پس به بل ژوند کښی بیا پیدا کیدل وی. بیانی اوفرمائیل چه نه خومونږ خپل پیغمبر ته شاعری خودلې ده، نه شاعری دهغه شان سره ښائی، نه ئی د شعرونو سره دهغه مینه اونه ی دشعرونو سره طبیعت لگی، ددې ثبوت دحضور ﷺ په ژوند کښی ډیر واضحه ملاویری چه حضور ﷺ به دچاشعرونه وئیل نوصحیح به ئی نه شووئیلې پوره به ورته نه وویاد. حضرت شعبي ﷺ فرمائی چه د عبدالمطلب په اولاد کښی هرکس شعرونه وئیلی شو خو حضور ﷺ شعرونه بالکل نه شووئیلې. (ابن عساکر)

یوخل حضور ﷺ داشعراو وئیلو کفی بالاسلام والشیب للمرء ناهیا، په دې حضرت ابوبکر صدیق ﷺ اوفرمائیل حضور ﷺ د اداسې نه دی، بلکه داسې دی. "کفی الشیب والاسلام للمرء ناهیا" بیا هم حضرت ابوبکر ﷺ یا حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل تاسوپه رښتیا دالله تعالی رسول یې. الله تعالی صحیح فرمائیلی دی. (وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ) (ابی حاتم) (۱)

په دلائل النبوة للبيهقي کښی دی چه حضور ﷺ یوخل عباس ابن مرداس سلمی ﷺ ته اوفرمائیل تا دا شعروئیلې دي.

"اتجعل نهی ونهب العبيد بين الاقرع وعيينه" هغه اووئیل حضور داپه اصل کښی داسې دی. "بين عيينه والاقرع" حضور ﷺ اوفرمائیل بس ټول برابر دی، مطلب کښی فرق نه راخی. "صلوات الله وسلامه عليه، سهيلي ﷺ په روض الانف کښی ددې تقديم تاخير يوه عجيبه وجه بيان کړې ده، هغه وائی حضور ﷺ "اقرع" مخکښی او "عيينه" روستوڅکه بيان کړه چه "عيينه" د صدیق ﷺ په خلافت کښی مرتد شوې وو، واقرع ثابت قدم وو، (۱) والله اعلم.

(۱) الطبقات: ۱/۳۸۲.

(۲) الدلائل: ۵/۱۷۹.

مغازی اموی کبھی دی چہ دبدر پہ قتل کرے شوے کافرانو کبھی حضور ﷺ دگشت پہ وخت کبھی دڑبی نہ داوتل، "تفلح ہاما"، نورخہ نی اونہ وئیلی شو پہ دے باندے جناب ابوبکر صدیق ؓ پورہ شعر او فرمائیلو۔
من رجال اعزۃ علینا و ہم کانواعق و اظلماء (۱)

دا د چا عربی شاعر شرعی چہ پہ حماسہ کبھی موجود دے پہ مسند احمد کبھی دی چہ رسول اللہ ﷺ بہ کلمہ کلہ د طرفہ شعرو نیلو۔ "و یأتیک بال اخبار من لم تزود" (۲) ددی رومبے مصرعہ دادہ۔ "ستبدی لك الايام ما کنت جاهلا، یعنی زمانہ بہ تاتہ ہغہ خہ اونبائی چہ دہغے نہ تہ بی خبرہ وے، اوتاتہ بہ داسے کس خبرونہ راوری چہ ہغہ تہ تاتوبہ نہ دہ ور کرے۔ حضرت عائشہ ؓ نہ چاتپوس او کپوچہ حضور ﷺ بہ شعرونہ وئیل؟ ہغے ورتہ او وئیل چہ دہولونہ ناخوبہ د حضور ﷺ شعرونہ وو۔ او کلمہ کلہ بہ نی دبنوقیس والاخہ شعرا و نیلو۔ خوبہ ہغے بہ نی ہم غلطی کولہ۔ حضرت ابوبکر ؓ بہ فرمانیل حضور اداسے بلکہ داسے، نو حضور ﷺ بہ او فرمائیل زہ خہ شاعر نہ یم اونہ شعر ماسرہ بنائی۔ (ابن ابی حاتم) (۳)

پہ بل روایت کبھی دشعر دمخ کبھی روستو و نیلو ذکر دی۔ یعنی **و یأتیک بال اخبار من لم تزود**، حضور ﷺ داسے من لم تزود بال اخبار، وئیلی وو۔ بیہقی کبھی روایت دے چہ حضور ﷺ پورہ شعر کلہ ہم نہ دے وئیلی، زیات نہ زیات ہوہ مصرعہ بہ نی او وئیلہ۔ (۴) پہ صحیح حدیث کبھی دی چہ حضور ﷺ د خندق کنستلو پہ وخت کبھی حضرت عبداللہ بن رواحہ ؓ شعرونہ وئیلی وو۔ خود ایاد ساتل پکاردی چہ دا وئیل صرف د صحابہ کرام ؓ سرہ وو۔ ہغہ اشعار دادی۔

لاہم لولانت ما اہتدینا ولا تصدقنا ولا صلینا

فانزلن سکینۃ علینا وثبت الاقدام ان لا قینا

ان الاولی قد بغو علینا اذا ارادو فتنۃ ایینا

نبی علیہ السلام بہ دالفظ رابنکلی وئیلی اودی سرہ سرہ بہ نی پہ اوچت آواز وئیلی۔ (۵)
ددی شعرونہ ترجمہ دادہ۔

ہیخ غم نشتہ کہ تہ نہ وے نومون پر تہ بہ ہدایت نہ وو شوے، نہ بہ موصدقہ ور کولہ اونہ بہ مومونخونہ کول۔ اوس خوبہ مون باندے سکون نازل کرہ۔ اوچہ کلہ د دبنمنانانوسرہ جہگرہ شروع شی نومون پر ثابت قدم اوساتہ۔ ہم داخلے پہ مون باندے سرکشی کوی، اوچہ دوی کلہ د خہ فتنے ارادہ او کپی نومون پر انکار کوو۔ ہم دغہ شان ثابت یوخنکہ چہ حضور ﷺ د حنین پہ ورخ باندے دبنمنانو طرف تہ خیلہ خچرو پاندے کولو وخت کبھی فرمائیلی وو۔

انا للنبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب (۶)

ددی بارہ کبھی دایاد ساتل پکاردی چہ اتفاقا یو کلام د حضور ﷺ دڑبی مبارکے نہ ادا شوچہ ہغہ دشعر پہ وزن باندے پورہ وو، حضور ﷺ داپہ قصد دشعر پہ شان نہ وو وئیلی۔
حضرت جندب بن عبداللہ ؓ فرمائی چہ مون پر رسول اللہ ﷺ سرہ پہ یو غار کبھی وو، چہ د حضور ﷺ گوٹہ مبارکہ زخمی شوہ۔ نو حضور ﷺ او فرمائیل۔

هل انت الا صیبع دمیت وفي سبیل اللہ مالقیث

(۱) حافظ ابن کثیر دا روایت د تفسیر لہ علامہ السیرۃ النبویہ: ۴۹/۲، البدایۃ والنہایۃ: ۳/۳۵۷ کبھی بلا سند ذکر کر پدی۔

(۲) احمد: ۳۱/۶، السنن الکبری: ۱۰۸۳۳۔

(۳) الطبری: ۵۴۹/۲۰۔

(۴) بیہقی: ۴۳/۷۔

(۵) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوۃ الخندق: ۴۱۰۴، صحیح مسلم: ۱۸۰۳، احمد: ۲۸۲۱۴، السنن الکبری: ۱۰۳۶۷۔

(۶) صحیح بخاری کتاب المغازی: ۲۵۱۱، باب قول اللہ تعالیٰ (و یوم حنین اذا عجبکم کثرکم): ۴۳۱۵۔

یعنی تہ خویوہ گوته ی چه دالله پہ لارکبسی زخمی شوی او هغه په اتفاق سره قصدانه (۱). هم دغه شان دیوحدیث "الا اللهم" په تفسیر کبسی به راخی چه حضور ﷺ فرمائیلي دی.

ان تغفر اللهم تغفر لهما وای عبدك لا اله الا الله

یعنی ای الله چه ته کله معاف کوی نوز مونږ ټول گناهونه معاف کړه، گنی داسې خودستا یوینده هم نشته چه هغه دور وورو گناهونه پاک وی. نو دا ټول ددې ایت خلاف دی، ځکه چه دالله تعالی تعلیم حضور ﷺ ته شعرونیلونه وو، بلکه الله تعالی خو حضور ﷺ ته دقران کریم تعلیم ورکړو، چه دهغې خواه ته باطل نشی ورتلي. دقران کریم دپاک نظم دشاعرۍ نه په میلونولرې وو، هم دغه شان دد کهنانت نه اودخان نه ونیلې شو، اودجادودخبرونه هم، څنگه چه به داکافرانومختلف خلقومختلف خبرې کولې. دحضور ﷺ طبیعت خود دې صناعتونو نه معصوم وو، په ابوداؤدکبسی دی چه حضور ﷺ فرمائیلي دی زما دپاره دادرې خبرې برابر دی، تریاق څکل، تعویذ اچول، اوشعرونیل، (۲) حضرت صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمائی چه شعرونیلونه دحضور ﷺ نفرت وو (۳)، په دعا کبسی به ی مکمل الفاظ خوښ وو، اوددې نه سوابه ی پریخودل (۴)، (احمد) ابوداؤدکبسی دی چه دچاخیتہ دپیپ نه ډکیدل دهغه پاره دشعرونود ډکیدونه بنی دی. (۵) (ابوداؤد) دمسنداحمد په یوغریب حدیث کبسی دی، چه چادماسخوتن دمونځ نه دشعریوه مصرعه هم جوړه کړه دهغه دشپې ټول مونځ ناقبوله شو (۶). دا یادساتل پکار دی چه دشعرونیلودیرقسمونه دی، د مشرکانو خلاف شروع ونیل په شریعت کبسی شته. حضرت کعب بن مالک، حضرت عبدالله بن رواحه وغیره په شان لویو صحابه کرامو ﷺ دکافرانو خلاف شعرونه ونیلې دی.

څه شعرونه دنصیحت، ادب اوحکمت دپاره وی، لکه دجاهلیت دوخت دڅه شاعرانوپه کلام کبسی داسې شعرونه شته دامیه بن صلت دشعرونوباره کبسی دحضور ﷺ فرمان دی، چه دهغه شعرونو خوايمان راوړې دي، خودهغه زړه کافر دي. (۷) یوصحابی ﷺ ته امیه سل شعرونه اوونیل، دهر شعرنه پس به حضور ﷺ فرمائیل نوروايه (۸). په ابوداؤدکبسی دحضور ﷺ ارشاددي، چه څه بیانونه د جادو په شان وی، اوڅه شعرونه بالکل حکمت وی (۹). نو فرمائیلي دی چه څه مونږ هغوی ته اوخودل هغه ذکر او نصیحت اوواضح اوصفاقران دي. که یوکس لېشان هم غوراوکړی نو هغه ته به دابنکاره شی چه دزمکې دپاسد څومره خلق دی دابه هغوی ټولوته خبراوویره ورکړی. څنگه چه ارشادفرمائیلي دي. (لَا يُذَرُّكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ) چه مونږ تاسوپه دې سره وپروو او چه دااورسی. اوپه آیت کبسی دی. (وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ قَالَتُ لَهُمْ قَوْلَهُ) یعنی په په دې ټولو کبسی چه څوک هم دانه منی هغه ته سزا اودوزخ دي، اوددې قران اوحضور ﷺ د فرمان نه هغه کس اثراخلی چه دهغه زړه ژوندې اوصفاوی، عقل اونظرلری اودعذاب قول خوپه کافرانو باندې سخت دي. نو قران په مومنانو باندې رحمت او کافرانو باندې سخت دي.

(۱) صحیح بخاری کتاب الادب باب مايجوز من الشعر والرجز والحداء وما يكره منه: ۱۱۴۶، صحیح مسلم: ۱۷۹۶، ترمذی: ۳۳۴۵.

(۲) ابوداؤد کتاب الطب باب فی التریاق: ۷۷۶، مسندابی یعلی: ۱۵۳۳، بیهقی: ۳۵۵/۹.

(۳) احمد: ۱۳۴/۶، مسنده صحیح.

(۴) ابوداؤد کتاب الوتر باب الدعاء: ۱۴۷۲، مسنده صحیح احمد: ۱۸۹/۶، ابن حبان: ۸۶۴.

(۵) ابوداؤد کتاب الادب باب ماجاء فی الشعر: ۵۰۰۹، وهو صحیح.

(۶) احمد: ۱۲۵/۴، مسندالیزار: ۲۰۹۴.

(۷) الجامع الصغیر للسيوطی.

(۸) صحیح مسلم کتاب الشعر باب فی انشاد الاشعار وبيان اشعر الکلمة: ۲۲۵۵.

(۹) ابوداؤد کتاب الادب باب ماجاء فی الشعر: ۵۰۱۰، وهو عند البخاری: ۶۱۴۵.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ

آیا نہ وینی دا خلق | چی بیشک پیدا کرل مونږه | دپاره ددوی

آیا دا خلق دی ته نہ گوری | چی مونږ ورله په خپل لاس باندې د جوړ کړو

مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ۝

دهغې نه | چه جوړ کړی دی | لاسونو زمونږ | خاوری | پس دوی | دهغې لره | مالکان دی

څیزونو نه خاوری پیدا کړی دی | ..... نو دوی دهغې مالکان شول

وَدَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا

او تابع کړی دی مونږ دغه خاوری | دپاره ددوی | پس ځینی دهغې نه | سورلی | ددوی دی | او ځینی دهغې نه

او (بیا) مونږ دغه خاوری ددوی د حکم تابع کړل | نو په بعضو باندې سورلی کوی | او د بعضو نه

يَأْكُلُونَ ۝ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبٌ ۝ أَفَلَا

خوری دوی | او دپاره ددوی | په دهغې کښې | فاندې | اود څکلو څیزونه دی | نو آیا

خوراک کوی | او په دغه خاړو کښې دوی دپاره نورې دیرې فاندې دی | اود څکلو څیزونه دی | نو آیا دوی بیا هم

يَشْكُرُونَ ۝ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ

دوی شکر نه اوباسی | او نیولی دی دوی | ماسوا دالله نه | خدایان | دپاره ددې چه دوی سره

شکر نه اوباسی | او دوی دالله نه بغیر ځانله معبودان په دې امید جوړ کړی دی | چې امداد به ورسره او کړې

يَنْصُرُونَ ۝ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَلَا هُمْ لَهُمْ جُنْدٌ

امداد او کړې شی | طاقت نه لری دوی | دامداد ددوی | بلکه دا خلق | دپاره دهغوی | لښکر دې

شی | دغه معبودان ددوی هېڅ مدد نشی کولی | بلکه | دغه څیزونه به ددې کافرانو په مقابلې کښې

فُحْضَرُونَ ۝ فَلَا يَحْزَنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا

حاضر او سیدونکی | پس غمژن دې نه کړی تا | خبرې ددوی | بیشک مونږ پوهیږو | په دهغې

د لښکر (دشمن) په شان پیش کړې شی | نو ته ددوی په خبرو خفگان مه کوه | مونږ ته هر څه معلوم دی

يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۝

چه دوی نې پتوی | او په دهغې | چه دوی نې ښکاره کوی |

کوم چې دوی په زړونو کښې پټ ساتی | او کوم چې ښکاره کوی |

قوله تعالى: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ

دځناورو پیدائش او تابع کول دالله ﷻ په بندګانو باندې انعام: الله تعالی د خپل انعام او احسان ذکر کوی، چه

هغه پخپله دا دڅلورو خپروالا پیداکړی دی او د انسان په ملکیت کښې نې ورکړی دی. یو وړوکی شان

ماشوم هم چه کله دا وښ پیزوان اونیسی، نو دا وښ په شان لوې او طاقت ور څار د هغه سره وی. دسلو

اوبښانو قطار دیو ماشوم سره سیده روان وی. دهغه په ماتحتی کښې بعضې دمشقت والا کارونه

زرزراو په اسانتیا سره کوی. پخپله پرې سورېږی، سامان پرې اوړی، اوبوجه پرې اوړی. او د بعضو غوښې

خوری. ویستو او څرمنو وغیره نه هم فائده اخلي. پسي نی څکی، اود علاج دپاره نی متیازی په کار راځي، اونوري فاندې ترې هم حاصلوی. نویادوی ته نه دی پکار چه ددې نعمتونو وړ کولو والا، ددې احسانونو کولو والا، ددې څیزونو پیدا کونکې، ددې دحقیقی مالک شکر ادا کړي؟ صرف دهغه عبادت او کړي، دهغه توحید او منی او دهغه سره څوک شریک نه کړي.

قوله تعالى: **وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً**

الله تعالی هر څه کوی او ددوی معبودان هیڅ نشي کولې. د مشرکانو ددې غلطې عقیدې انکار کیږي چه هغوی گنړي چه دچاهغوی دالله تعالی نه سوا عبادت کوي، هغوی ددوی مدد کوي. دهغوی په روزی کښی برکت اچوي او الله تعالی ته نی نزدې کوي. الله تعالی فرمانی چه هغوی ددوی مدد نشي کولې. ددوی مدد خو څه هغوی خپل مدد هم نشي کولې. او دابتان خوددښمن د نقصان نه خپل ځان هم نشي ساتلې. که څوک راشي اومات رامات نی کړي نودوی دهغوی څه نشي کولې. بلکه دوی خبرې هم نشي کولې، عقل پکښی نشته، دابتان به د قیامت په ورځ جمع شوی حساب په وخت دخان ته عبادت کونکوپه مخکښی په لاچارۍ اوبې کسۍ سره موجودوی. چه مشرکان پوره ذلیله شی اوبه هغوی باندې خبرې اوشی. حضرت قتاده رضی الله عنه فرمائی چه مطلب دادې چه دابتان خودهغوی هیڅ قسمه امداد نشي کولې، خوبیا هم دابې عقله مشرکان دهغوی مخکښی داسې پراته وی، لکه چه څوک حاضر وی، هغوی ته څه فائده نشي رسولې، اونه ترې څه نقصان لرې کولې شی. خودوی دی چه دهغوی په نوم باندې مړه کیږي. تردې چه دهغوی خلاف خبرې هم اوریدل نه غواړي. اوبه غصه کښی بې قابوشی. ای نبی ﷺ ددې کافرانوپه خبرو باندې تاسومه خفه کیږي، مونږ ته ددوی ظاهرا و باطن ښکاره دي. وخت راروان دي چه مونږ به دوی ته دهر یو څیز بدله ورکړو.

أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ

ایا نه گوري انسان | چه بیشکه پیدا کړو مونږ دي

| ایا انسان دي ته نه گوري چي مونږ

مِنْ نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ۝ وَضَرَبَ لَنَا

دنطفې نه | پس اوس دادې هغه | جگړه کوونکی دي | ښکاره | اوبیانوی هغه | دپاره زمونږ

دي ديو څاڅکی نه پیدا کړو | ایا دي په ښکاره | دخپل رب په باره کښي، جگړه کوي | اودې زمونږ په باره کښي

مَثَلًا ۚ وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَنْ يُغْنِي الْعِظَامَ ۚ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝

مثال | او هیروي | پیدانش خپل | وانی | څوک به ژوندې کوي | داهډوکی | اوحال دادې چه وراسته دي

مثالونه بیانوي | او خپل حققت نی هیر کړو | وانی چي څوک به هډوکی راژوندی کړي | څه وخت چي هغه به زاړه شوی وی

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي الَّذِي أَنشأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ

ورته او وایه | ژوندی کوي به دي لره | هغه ذات | چه پیدا کړي وو هغه | اول خل | حال دادې چه هغه

انې نبی ﷺ ته جواب ورکړه | چي هغه ذات به نی راژوندی کوي | چاچي په اول خل پیدا کړي دي

بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ۝ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ

په هر پیدانش باندې | ښه پوهه دي | هغه ذات چه پیداني کړو | ستاسو دپاره | دوني | شني نه |

او هغه په هر قسم پیدانش ښه پوهه دي | هغه داسي ذات دي چي تاسو دپاره نی دشوونو نه اور پیدا کړي دي

نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿۵۰﴾

اور | پس اوس تاسو | دھنی نہ | اور بلوئی

نوبیا دھنی نہ تاسو نور اور نہ بلوئی |

قوله تعالى: أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ

چاہے مخکبھی پیدا کرل ہفہ مہی ہم ژوندی کولی شی: ابی بن خلف ملعون یوخل پہ خپل لاس کبھی یوزور او سخا شوې دننه نه خالی هډوکې راوړواو په لاس کبھی ې هغه اومړلوچه دھغې ټکړې په هوا کبھی الوتلې نوحضور ﷺ ته ې اووئیل چه تاسو وائی چه داهډوکې به الله تعالی ژوندی کوی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او، الله تعالی به تاهلاک کړی اوبیا به دې ژوندې کړی، بیاب تاجهنم طرف ته اولیږی په دې موقع باندې ددې سورت اخری ایتونه نازل شول. (اوپه روایت کبھی دې چه اعتراض کولووالاعاص بن وائل وو او ددې ایت نه تردسورت داخرې پورې ایتونه نازل شول) (۱) اوپه روایت کبھی دی چه داواقعہ دعبدا لله بن ابی نه شوې وه. خو لېشان غورغواړی ځکه چه دامکی سورۃ دې، اوعبدا لله بن ابی خوپه مدینه کبھی وو بهر حال که دایتونه دابی په سوال باندې نازل شوی وی یادعاص په سوال باندې، عام دی په لفظ انسان باندې چه الف لام دې هغه جنس دې کوم کس چه هم ددویم خل دژوند منکر دې، دهغه دپاره جواب دې مطلب داچه هغه خلکو ته پکار دی چه پخپل پیدائش باندې غوراو کړی چه هغه دیوې څخه قطري نه انسان پیدا کړواو ددې نه مخکبھی هغه هیڅ هم نه وو بیادهغه قدر تونه نه منل څه معنی لری؟ دامضمون په نورو دیروایتونو کبھی هم بیان شوې دې لکه په (اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿۱﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِی قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿۲﴾) اولکه (اِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اُمْشَاجٍ ﴿۳﴾)

ابن ادم ته دالله ﷻ خطاب: مسند احمد کبھی دی چه یوخل حضور ﷺ په خپل لاس کبھی لارې اوتوکلی اویانی اوفرمائیل چه الله تعالی فرمائی چه ای د ادم اولاده، تاسوما عاجزه کولی شی؟ ماتا سوداسې خیزنه پیدا کړی چه بیامې کله جوړاوتیهیک تکره کړی نوتاسو کبھی تکبر پیدا شو اوتاسوما ل جمع کول اودغریبانانو نه مولرې اوسیدل شروع کړل. او چه کله موساه وتله نو بیاموئیل چه زه به اوس خپل ټول مال دالله په لار کبھی صدقه کړم، خوبیا دصدقې وخت چرته دې. (۱) یعنی دنطفې نه پیدا شوې انسان خبرې شروع کړې اوپه دویم خل باندې پیدا کیدل ئې نه منل دهغه الله تعالی دقدرت نه سترگې واړولې چه هغه زمکه اسمان او ټول مخلوق پیدا کړو خوددوی دعقل په سترگو خوچتی ناست دی ددې په جواب کبھی ورته اووایه چه رومبی خل داهډوکې چه اوس خراب شوی دی چه چاپیدا کړی ووهغه به نی بیاهم پیدا کړی کوم کوم خانې کبھی چه داهډوکې دی هغه ته ښه معلوم دی.

دپخوا زمانې دیوسې د تعجب واقعہ: دمسنده حدیث کبھی دی چه یوخل حضرت حذیفه ﷺ ته حضرت عقبه بن عمرو اووئیل چه مونږ ته درسول الله ﷺ نه اوریدلې حدیث بیان کړه. نو هغه ورته اوفرمائیل چه حضور ﷺ فرمائیلی دی چه یوکس دمرگ په حالت کبھی خپل وارثانوته وصیت اوکړو چه زه کله مړ شم نولرگی راټول کړی اوما اوسیزی، اوبیا هغه ایرې په سمندر کبھی لاهو کړی، نو هغوی هم هغه شان اوکړل. الله تعالی د هغه ایرې راجمع کړې هغه نی بیارژوندې کړواوتپوس ئې ترې اوکړوتاداسې ولې اوکړل؟ هغه جواب ورکړوچه صرف دستادویرې. الله تعالی هغه اوبخلو حضرت حذیفه ﷺ فرمائی چه

(۱) الطبری: ۵۵۴/۲۰.

(۲) الطبری: ۵۵۴/۲۰.

(۳) احمد: ۲۱۰/۴، ابن ماجه: کتاب الوصایا باب النهی عن الامساک فی الحیاة والتبذیر عند الموت: ۲۷۰۷. وسنده صحیح.

حضور ﷺ پہ لاریاندی پہ روانہ دا حدیث بیان کرو چہ مادھغوی دژبی مبارکی نہ پہ خپلو غوږونو اوریدلې دې. (۱) دا حدیث پہ صحیح مسلم او بخاری کبسی پہ ډیرو الفاظو سره روایت شوې دې. په یوبل روایت کبسی دی چہ هغه سړی او وئیل چہ زما یره د هوا طرف ته والوخی، خہ په هوا کبسی او خہ په دریاب کبسی لاهو کړی. سمندر کبسی چہ خومره ایره وه هغه نی دالله په حکم راجمع کړه، هم دغه شان هوا هم او کړل. او بیا هغه دالله په حکم سره ژوندی شو. الخ. (۲)

قوله تعالى: الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا

دالله تعالیٰ د قدرت مشاهده: بیا دخپل قدرت خودنې دپاره اوددې خبرې دلیل ورکولو دپاره چہ الله تعالیٰ په هریو څیز باندې قدرت لرونکی دې اومړی واپس ژوندی کولې شی جدا څیزونه په یو قالب کبسی جمع کولې شی، وئې فرمانیل چہ تاسو غوراو کړئ چہ په اوبو ماونئ پیدا کړې چہ هغه شنې دی اومیوې کوی. بیا هغه اوچې شوې اودهغې دلرگونه ما اورویستلو، چرته ددې هغه یخ والی او چرته دا گرمی. نوماته خہ کول گران نه دی. لوانده اوچول او اوچ لوندول، ژوندی مړه کول اومړو ته زندگی ورکول زما په قدرت کبسی دی. داهم وئیلی شوی چہ ددې نه مطلب د مرخ او عفار ونې دی کومې چہ په حجاز کبسی دی، ددې شنه خانبونه یوبل سره مړلویاندې دوی ته ډیر تیزی سره اولگی. مویه عربو کبسی یومثل مشهور دې، "لکل شجر نار واستجد المرخ والعفار" د حکمت والو قول دې چہ د انگوردونې نه علاوه په هره ونه کبسی اور شته.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ

| ایا نه دې | هغه ذات | چہ پیدائی کړل اسمانونه

ایا هغه الله ﷻ چا چې اسمانونه اوزمکه پیدا کړی دی

وَالْأَرْضِ بِقَدْرِ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ

اوزمکه | قدرت لرونکی | په دې چہ پیدا کړی | مثل ددوی | اولې نه لری | او هغه خو پیدا کونکی دې

په دې کار قادر نه دې | چې هغه به ددوی پشان نور خلق پیدا کړی | ولې نه | ..... هغه

الْعَلِيمُ ۝ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ

پوهه ما هر | بیشکه حکم دهغه چہ دې | کله چہ اراده او کړی | دیو څیزا | دادې چہ او وائی | هغه څیز ته

پیدا کونکی او پوهه دې | دهغه شان دادې چې خه وخت هغه دیو څیز اراده او کړی | نو ورته وائی

كُنْ فَيَكُونُ ۝ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ

شه | نو هغه شی | پس پاکی ده هغه لره | چہ په لاس دهغه کبسی | بادشاهی |

چې موجود شه | نو هغه موجود شی | نو دالله ﷻ دپاره پاکی دیه | دچا په لاس کبسی چې دهریو څیز

كُلِّ شَيْءٍ ۝ وَالْيَهُ تَرْجَعُونَ ۝

دهیر څیز ده | او خاص هغه ته به واپس کیږی تاسو

پوره پوره اختیار دې | او تاسو ټول به هغه ته واپس ورځی

قوله تعالى: أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

(۱) احمد: ۳۹۵/۵، صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب ما یکره عن بنی اسرائیل: ۳۴۵۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب الاحادیث الانبیاء باب: ۵۴ حدیث رقم: ۳۴۷۹. صحیح مسلم: ۲۷۵۷ عن ابی سعید الخدری ر. ه.

دزمکې اواسمان خالق بنخې اوسمې بياپیداکولې شی: الله تعالى خپل زبردست قدرت بیانوی چه هغه اسمانونه اوددې هریوخیزپیداکړو. زمکه اوپکښی دننه هریوخیزنې پیداکړو. بیا دومره لوی قدرتونو والا، دانسان په شان وړوکې مخلوق نشی پیداکولې دادعقل نه خلاف خبره ده. څنگه چه فرمائیلی دی. ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ زمکه اواسمان پیداکول دانسان دپیداکولونه ډیرلوی اواهم دی. دلته نې هم فرمائیلی دی چه هغه الله تعالى چاچه زمکه اواسمان پیداکړوهغه به دانسان په شان وړوکې مخلوق نشی پیداکولې؟ اوچه هغه قدرت لرونکې دې نوهغه به یقینادمرکولونه پس بیا هغوی ته ژوندورکړی، چاچه په رومبې خل پیداکړل، هغه ته په دویم خل پیداکول ډیراسان دی. څنگه چه په بل ایت کښی دی. ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي وَلِيَهُ هَؤُلَاءِ لَمْ يَخْلُقْهُمْ أُولَئِكَ وَمَا لَهُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ بیا کړی؟ بې شکه قدرت لری بلکه هغه خوپه هریوخیزباندي قدرت لرونکې دې. هغه پیداکونکې او جوړونکې دې، ایجادکولووالاخالق دی. ددې سره هغه هوښیار، لیدونکې اودهریوخیزنه خبردې. هغه چه څه کول غواړی دهغه صرف حکم ورکول کافی دی.

هر وخت د الله ﷻ نه معافی غوښتل پکار دی: دمسنديپه حديث قدسی کښی دی چه الله تعالى فرمائی. انې زمابندگاتواخوچه زه څوک معاف کوم، تاسومانه معافی غواړی، زماوعده ده چه زه معاف کول کوم. تاسو ټول فقیران یی، خوچه زه چاته غواړم دولت ورکړم. زه جوادیم، ماجدیم، واجدیم، زه چه څه کول غواړم کوم. زمانعام هم یوحکم دې او زما عذاب هم یوحکم دې. زه چه کوم کارکول غواړم اووایم، اوشه اوهغه اوشی (۱). دهریوعیب نه پاک حی او قیوم ذات دې. چه هغه دزمکې اواسمان بادشاه دې، چه دهغه په لاس کښی دزمکې اواسمانونوچایبانی دی. هغه دټولو خالق دې اوهغه اصلی حاکم دې. دهغه طرف ته به دقیامت په ورځ ټول واپس کیږی اوهغه عادل اومنعم دې. الله تعالى به دوی ته سزااو جزا ورکوی. بل خانې کښی فرمان دې، الله تعالى پاک دې دچاپه لاس کښی چه دهریوخیز ملکیت دې، اوبه ایت کښی دی څوک دې چه دهغه په لاس کښی دهریوخیز اختیار دې. اوفرمان دې. ﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ بس دملک او ملکوت دواړویوه معنی ده. لکه رحمت اورحموت، رهب اورهبوت اوجبر او جبروت. بعضو نیلی دی د ملک نه مراد دبدنونومالک اوملکوت نه مراد دروحنومالک دې. خوصحیح خبره رومبې ده اوهم دا قول دډیرو مفسرینودی.

قوله تعالى: ﴿قَسْبَحَنَ الَّذِي بِيَدِهِ

دتهجدو دعاګانې: حضرت حذیفه بن یمان ﷺ فرمائی چه یوه شپه زه دتهجدوپه مونځ کښی دحضور ﷺ په اقتدا کښی اودریدم. حضور ﷺ اووه لوی لوی سورتونه (یعنی پاوکم لس سیپارې) په اوورکعتونو کښی اوونیلی. سمع الله لمن حمده ونیلواورکوع نه سراوچتولونه پس به حضور ﷺ داونیل. الحمد لله ذي الملكوت والجبوت والكبرياء والمعظمة، بیا دحضور ﷺ رکوع دقیام هومره وه. اوسجده به نې درکوع هومره وه. زما حالت خوداسې شوچه خپې مې په ماتیدوشوې (ابوداودوغیره) (۲) هم دغه حضرت حذیفه ﷺ نه روایت دې چه حضور اکرم ﷺ هغه دماسخوتن په مونځ باندې لیدلې وو، حضور ﷺ دې دعاونیلونه پس بیاقرات شروع کړو. الله اکبرالله اکبر ذي الملكوت والجبوت والكبرياء والمعظمة، بیانی ټول سوره بقره اوونیلونورکوع نې اوکړه. په رکوع کښی نې هم هغه هومره وخت واخستلواوسبحان ربی العظیم نې ونیلو. بیانی درکوع نه سراوچت کړواوتقربا هغه هومره وخت ولاړوو او لوی الحمد، نې ونیل، بیا سجدي ته لاړوهغه هم تقریبادقیام

(۱) احمد: ۱۷۷/۵. ترمذی: کتاب صفة القيامة: باب ۴۸: رقم: ۲۴۹۵.

(۲) احمد: ۳۸۸/۵.

برابر وہ، او پہ سجده کنبی حضور ﷺ: سبحان ربی الاعلیٰ ونیل، بیانی دسجدی نہ سراوخت کرو۔ حضور ﷺ: عادت مبارک وو، چہ ددوار وسجدومینخ کنبی بہ دومرہ وخت کیناستو، خومرہ وخت چہ بہ نی پہ سجدو کنبی اخستلو، اور باغفرلی رب اغفرلی بہ نی ونیل، حضور ﷺ: خلور رکعتونہ ادا کرل۔
 سورة بقرہ، سورة ال عمران، سورة نساء، اوسوره مانده نی تلاوت کرل۔ حضرت شعبہؓ تہ شک دی چہ سورة مانده نی اولوستلو او کہ سورة انعام، پہ نسانی و غیرہ کنبی دی (۱) چہ حضرت عوف بن مالک اشجعیؓ نہ روایت دی چہ مایوہ شبہ دحضور ﷺ سرہ دتہجد مونخ او کرو۔ حضور ﷺ: دسوره بقرہ تلاوت او کرو، پہ ہرغہ ایت باندي کومی کنبی چہ درحمت ذکرشوی دی حضور ﷺ: بہ اودریدواوداللہ تعالیٰ نہ بہ نی رحمت اوغوبنتلو، او پہ ہرغہ ایت باندي کوم کنبی چہ دعذاب ذکرشوی دی، حضور ﷺ: بہ اودریدواوداللہ نہ بہ نی پناہ اوغوبنتلہ، بیا حضور ﷺ: رکوع او کرہ غہ ہم دقیام نہ کمہ نہ وہ، او پہ رکوع کنبی بہ نی فرمانیل "سبحان ذی الجبروت وال ملکوت والکبریا والعظمت" بیا حضور ﷺ: سجده او کرہ، غہ ہم دقیام ہومرہ وہ او پہ سجده کنبی نی ہم دغہ فرمانیل، بیانی پہ دویم رکعت کنبی سورة ال عمران اولوستلو، بیانی دغہ شان یویو سورت نی پہ یویو رکعت کنبی اولوستلو (۲)

تفسیر سورة الصافات

پہ نسانی کنبی دی چہ حضرت عبداللہ بن عمرؓ نہ روایت دی چہ حضور ﷺ: بہ مونرتہ دسپک مونخ کولو حکم فرمانیلو، او حضور ﷺ: بہ مونرتہ پہ سورة الصافات باندي مونخ را کولو (۳)

ایاتونہ	سورة الصافات مکية وهى مائة واثنان وثمانون آية وخمس ركوعات	رکوع گانی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑦	شروع کوم پہ نوم د اللہ چہ ایرمہربان زیات رحم کونکیگ دیگ	⑤
وَالصّٰفّٰتِ	صَفًّا ①	فَالزّٰجِرٰتِ
قسم دی پہ صف جوړونکو فربتو باندي پہ صف جوړولو سرہ بیا پہ زورنہ ورکونکو فربتو باندي		
قسم دی پہ غہ فرشتو چي پہ صفونو کنبی پہ قطار ولاړی او پہ غہ فرشتو چي		
زَجْرًا ②	فَالْتَلَّيْتُ	ذِكْرًا ③
پہ زورنہ ورکولو سرہ بیا پہ لوستونکو فربتو باندي کلام دنصیحت لره چي بیشک حقیقی معبود ستاسو		إِنَّ إِلَهَكُمْ
(شیطانان) پہ کله رتی او پہ غہ فرشتو چي دقران پاک تلاوت کوی بیشک ستاسو معبود		
لَوَاحِدٌ ④	رَبُّ السَّمَوٰتِ	وَمَا بَيْنَهُمَا
خامخا یو دی چي رب داسمانونو او دزمکي دی او دهغي چي پہ منخ ددی دوارو کنبی دی		
یو دی غہ داسمانونو اوزمکي اوددی پہ مینخ کنبی چي خہ دی دتولو خیزونو رب دی		
وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ⑤		
او رب دتولو مشرقونو دی		
او د نمر راختلو دخایونو رب دی		

(۱) ابوداود کتاب الصلاة باب مايقول الرجل في ركعة وسجدة: ۸۷۴، وهو صحيح نسائي ۱۰۷۰.

(۲) ابوداود حواله سابق، وسنده صحيح.

(۳) نسائي كتاب الامامة باب الرخصة الامام في التطويل: ۸۲۷، وسنده حسن.

قوله تعالى: وَالصَّفّٰتِ

دفرشتو قسمونه اوددی قسمونه: حضرت عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ فرمائی چه ددی درې قسمونو نه مراد فرېنتې دی (۱). دنور زیاتو حضرت اتمهم دا قول دی. حضرت یقّاده رضی اللہ عنہ فرمائی چه دفرېنتو صفونه په اسمان کښی دی. (۲) په مسلم کښی دی چه حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دی. مونږ ته په ټولو خلقو باندې درې خبرو سره فضیلت را کړې شوې دي.

① زمونږ صفونه دفرېنتو د صفونو په شان جوړ کړی شوی دی. ② زمونږ دپاره ټوله زمکه جمات گرځولې شوې دي. ③ او اوبه نه ملایویدو وخت کښی دزمکې خاوره زمونږ دپاره داودس په ځانې کار کوی. (۴) مسلم وغیره کښی دی چه یو ځل حضور صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته او فرمائیل تاسو هغه شان صفونه نه جوړوئ څنگه چه فرېنتې الله تعالی ته صفونه جوړوئ. مونږ عرض او کړو هغه څنگه؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل مخکښی صفونه پوره کوی او صفونه دیویل سره ملایو ساتی. (۵) دزجر والونه مراد دمنډی رضی اللہ عنہ په نزد باندې وریځ ته د زجر حکمونه ورکول او یو خوا بل خوا ته تلوو لافرېنتې دي.

ربیع بن انس رضی اللہ عنہ فرمائی قران مجید چه دکوم څیز نه منع کوی هغه هم ددی نه بندوی. ذکر دالله تعالی تلاوت کولوو لافرېنتې هغه دی کومې چه دالله تعالی پیغام بندگانوته راوړی. څنگه چه فرمائی (قَالَمْ يُنِيتْ ذِكْرًا عُدْرًا أَوْ نُذْرًا) یعنی دوحی وړولوو لافرېنتو باندې قسم چه هغوی عذر غورځولو یا د خبرولو دپاره دی. ددی قسمونو نه پس چه په کوم څیزونو باندې قسمونه خوړلی شوی دی دهغې ذکر را روان دي. چه دستاسوتولو معبود الله تعالی دي. هغه داسمانونو او زمکو اوددی په مینځ کښی دهرڅه مالک دي. هغه په اسمان باندې نمر سپوږمې اوستوری او ځلول. چه هغه دمشرق نه رابښکاره کیږی اوبه مغرب کښی ډوبیږی. دمشرق ذکر کول اودمغرب ذکر پرېخودل دهغې د موجودتیا باندې دلالت کوی. په بل ایت کښی ذکر کړې هم دي. (رَبُّ الشَّرْقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ) یعنی دپخنی او گرمی، د راختلو او ډوبیدلو د ځانې رب هم هغه یو دی.

إِنَّا زَيْنًا	السَّمَاءَ	الدُّنْيَا
بیشکه ښایسته کړې دي مونږه آسمان د دنیا		
دا مونږ یو چي د دنیا آسمان مو په یو عجیبه رونق یعنی		
يَزِينَةُ	الْكَوَاكِبِ	وَحِفْظًا
په ښایسته دستور و سره او محفوظ کړې دي (مونږه دا آسمان) دهر شیطان		
ستورو ښایسته کړې دي اودهر یو سرکش شیطان نه مو دهغې حفاظت کړې دي		
مَا رَدَّ	لَا يَسْمَعُونَ	إِلَى الْمَلَا أَعْلَى
سرکش نه دا شیطانان نشی اینودې غوږ ملا، اعلی ته (ټولی پورته ته) او ویشتلې کیږی		
(شیطانان) (دفرېنتو) د اوچت مجلس هیڅ خبره نشی اوریډلې اودهر طرفه ددوی دتښتولو دپاره		

(۱) الطبری: ۷/۲۱.

(۲) الطبری: ۷/۲۱.

(۳) صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة: ۵۲۲.

(۴) صحیح مسلم: کتاب الصلاة باب الامر بالسکون فی الصلاة والنهی عن الإشارة بالید: ۴۳۰.

مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝	دُحُورًا ۝	وَلَهُمْ	عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝	إِلَّا
دھر	طرفہ	دیارہ دشرلو	او دی دیارہ ددوی	عذاب سخت (مسلسل)
بہ دوی سروتکی غورزولی شی	او ددوی دیارہ د ہمیشوالی عذاب دی	.....البته		
مَنْ	خَطَفَ	الْخَطْفَةَ	فَاتَّبَعَهُ	شِهَابٌ
ہغہ (شیطان)	اچی وی تبتتولہ	یوہ خبرہ	نو ورپسی شی بہ ہغہ پسے	یوہ شغلہ
کہ چا بہ کبسی چرتہ یو نیم خبر او تبتتولو	نو یو گرمہ خلندہ شعلہ ورپسی ورروانہ شی			

قوله تعالى: ﴿إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا

ستوری داسمان خکلا دہ: آسمان تہ کتلووالانظر تہ چہ کوم خائست ورکری شوی دی، دھغی دذکر بیان دی. داداضافت سرہ وئیلی شوی دی، اودبدلیت سرہ ہم، پہ دوارو حال تونو کبسی یوشان دی. دھغہ د ستورو، ہغہ دنمرنراز مکہ اوپر قوی، خنگہ چہ پہ یوبل ایت کبسی دی. ﴿وَزَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا﴾ مونہ زمکی او اسمان تہ خائست ورکرو اودامو دشیطانانو دیارہ دشیطانانود ویشتلو ذریعہ جوہہ کرہ. او مونہ دھغوی دیارہ د اور دسیزلو عذاب تیار کری دی.

قوله تعالى: ﴿فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝

شہاب ثاقب: اوہ ایت کبسی دی چہ مونہ بہ اسمان کبسی برج جوہ کری دی، اوہغی تہ کتلووالانسانانو بہ سترگو کبسی ننوتلووالاخیزونہ جوہ کرل اودشیطان رجیم نہ موہغہ محفوظ اوساتل. چہ یوشیطان دچا خبرہ اوہی نو دھغہ طرف تہ یوہ تیزہ شعلہ روانہ شی. او مونہ دھر سرکش شیطان نہ داسمانو حفاظت اوکرو، دھغہ پہ بس کبسی نشتہ چہ دفربتو خبری واوری. اوچہ کلہ ہغہ داسی کوی نویوہ شعلہ دھغہ طرف تہ روانہ شی اوہغہ اوسوزوی. دوی اسمانونو پوری نشی رارسیدی، داللہ تعالیٰ دشریعت او د تقدیر دکارونود چا خبری دوی نشی اوریدی. ددی بارہ کبسی حدیثونہ مونہ بہ ایت ﴿حتی اذا فرغ﴾ تفسیر کبسی بیان کرل. دکوم طرف نہ ہم چہ دوی اسمان تہ خیزی دھغہ خانی نہ ددوی طرف تہ اور وراچولی شی. دوی لری کولو ذلیلہ کولو، اودرولو، اومخکبسی نہ تلود دیارہ داسزابیان کری شوه، اوداخرت تول عمری عذاب لپاتی دی. کوم چہ دیر المناک، دردناک او ہمیشہ والی والادی. اوکہ چری یوجن خہ خبرہ دفربتی نہ واوری دہ اوہغہ دخان نہ لاندینی کس تہ اوونیلہ، اوہغہ دخان نہ لاتدنی کس تہ، نویوہ شعلہ دھغہ پسے شی نو دھغہ دلاندینی تہ رسولونہ مخکبسی ہغہ شعلہ دی اوسیزی، کلہ ہغہ دبل غورونوتہ اورسی. ہغہ خبری دی کومی چہ دکاھنانو غورونوتہ دشیطانانو بہ خولی رارسی. دثاقب مطلب دیرنویات تیز، زیاتی رنراوالادی.

دشیطان اسمان تہ دختلو سلسلہ وہ بیا ختمہ شوه: دحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ بیان دی چہ شیطانان بہ مخکبسی اسمانونوتہ تلل اووچی بہ ئی اوریدلہ، ہغہ وخت بہ پہ دوی باندی ستوری نہ ماتیدل، دوی بہ دھغہ خانی خبری دلتہ دکاھنانو بہ غورونو کبسی ددروغوسرہ ونیلہ. کلہ چہ حضور ﷺ تہ نبوت ملاو شو، نو بیادشیطانانواسمان تہ تلل ختم شول. اوکہ اوس دوی خی نو دوی پسے داور شغلے غورخولی کیہی او ہغوی اوسوزوی، کلہ چہ ہغوی ددی نوہ پیدا شوی کارخبر ابلیس ملعون تہ اورسولو، نوہغہ اوونیل چہ دختہ خاص کار بہ وجہ باندی دومرہ احتیاط او حفاظت کری شوی دی. نو دخبیر سانودلو ہغہ پہ دنیا کبسی خواہہ کرل، کوم دلہ چہ دحجاز طرف تہ لارو، ہغوی اولیدل چہ حضور ﷺ دنخلہ ددوارو غرونو پہ

مینخ کنبی مونخ کوی هغه ابلیس ته دا خبر اورسولو، هغه اوونیل هم دغه وجه ده چه ستاسو اسمان ته تلل بندشوی دی (۱)، ددی پوره تفصیل که دالله خوښه وی نوپه (وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ) کنبی به راشی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا

پس تپوس اوکره ته ددوی نه | ایا دوی | زیات سخت دی | په پیدا کولو کنبی | یا هغه خیزونه | نوددوی نه تپوس اوکره | چې ددی خلقو پیدا کول گران دي | یا دهغه ټولو خیزونو کوم چې

خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّن طِينٍ لَّازِبٍ ۝ بَلْ

چې پیدا کړی دی مونږه | بیشکه پیدا کړی دی مونږ دوی | دختی | سلیخناکې نه | بلکه مونږ پیدا کړی دی | داخلق مونږ دیوې خلیبناکې ختی نه پیدا کړی دی | ..... بلکه ته خو

عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ۝ وَإِذَا ذَكَرُوا لَا يَذْكُرُونَ ۝

تعجب کوی ته | او توقی کوی دوی | او کله چې | نصیحت کیدی شی دوی | ته | ان نصیحت نه قبلوی دوی | ددوی په انکار تعجب کوی | اودوی (په تاپوری) توقی کوی | او کله چې دوی پوهولی شی | نودوی نه پوهیږی

وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخَرُونَ ۝ وَقَالُوا إِن هَذَا

اوکله چې | اووینی دوی | یوه نښه | نو ورپورې توقی کوی دوی | اووانی دوی | چې نه دي دا | اوکله چې دوی یوه معجزه اووینی | نوپه هغې پورې توقی کوی | اودا وائی چې دا خو

إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝ عَٰذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا

مگر | جادو دي | ښکاره | ایا کله چې | مړه شو مونږه | او شو | خاورې | او هډوکی | ښکاره جادو دي | ..... ایا کله چې مونږ مړه شو | او ښاورې | او هډوکی شو

عَٰنَا لَمَبْعُوثُونَ ۝ أَوَابَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ۝ قُلْ نَعَمْ

ایا مونږه به ژوندی راپاسولی شو بیا | ایا او پلاران زمونږه | رومبني (هم) | ورته اووایه | چې هو | نولایا به راژوندی کولی شو | اوایا زمونږ پلار نیکه به هم راژوندی کولی شی | ته اووایه چې او

وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ۝ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ۝ فَإِذَا هُمْ

او تاسو | ذلیل (بې وسه) یی | پس بیشکه | دا قیامت | جرق دي | یو | پس په هغه دم به | دوی | تاسو به ذلیل او خوار یی | قیامت خوه بس یوه چغه وی | نو هغه وخت کنبی به دوی ټول لیدل کتل

يَنْظُرُونَ ۝

گوری (چې څه کیری) |

شروع کړی |

قوله تعالى: فَاسْتَفْتِهِمْ

دانسان پیدائش او د قیامت منکر ته ربّنه: الله تعالی خپل نبی ﷺ ته حکم کوی چه ددی قیامت نه منکرونه تپوس اوکره چه دستاسو پیدا کول مونږ ته گران دی یازمکه اسمان فرښتي اوپیریان وغیره؟ دابن

مسعود دھرت (امر من عددنا) نہ (مطلب دادی، چہ داخو هغوی هم منی نوبیاد مرگ نہ پس دژوندنه انکار ولې کوی؟ نویه بل ایت کنبی دی چہ دانسان دپیدانش نه خودیرلوی اودروند پیدانش دزمکې او اسمان دې، خوزیات خلق بی عمله دی بیادانسان پیدانشی کمزوری بیانوی چہ دې دمتینې خاورې نه پیدا دې، چہ په هغې کنبی ټینگوالې وواوهغه به لاسونوپورې اینختله. نوته حقیقت پورې اورسیدې نو په دې وجه ددوی په انکارباندې تعجب کوی. ځکه چہ دالله تعالی قدرتونه او فرمانونه دستاسووراندي دی. خودوی هغه اوریدلوسره خاندی اوچہ کله څه واضح دلیل دهغوی مخې ته راشی، نو هغوی خندا کوی اووانی چہ داخو جادودې، مونږ داڅنگه اومنوچہ دمرگ نه پس خاورې کیدلونه به بیاروندی شو. اوزمونږ یلارنیکونه به هم ژوندی شی. مونږ دانه منو.

قوله تعالی: قُلْ نَعَمْ

منکړینوته جواب: دالله داسې ذات دې چہ دهغه مخکنی څوک هم نشته. فرمانی (وَكُلُّ اَنْفُثَةٍ ذٰخِرِيْنَ) هر یو کس دهغه مخکنی په عاجزی اولاجاری سره حاضریدونکې دې. په یوایت کنبی دی. (اِنَّ الَّذِيْنَ يَنْتَكِبُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ ذٰخِرِيْنَ) زما عبادت نه کولو والابه خوار او ذلیل وې اودوزخ ته به داخلېږی. بیاالله تعالی بیان فرمانی چہ تاسوڅه گران گنړی هغه خوماته بالکل اسان دی. صرف یواوازنه پس به هریودزمکې نه راوځی اودقیامت دهشت اوحالاتوته به گوری. والله اعلم.

وَقَالُوا	يُؤْيِلْنَا	هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ۝
اووانی به دوی افسوس دې مونږ لره دا ورځ دجزاده		
اودوی به وانی چې هائی افسوس داخو دقیامت ورځ راغله		
هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ	بِهِ	تَكْذِبُونَ ۝ اَحْشَرُوا
دا ورځ د فیصلې ده هغه چې وې تاسو په دې سره چې دروغ به مو گنړله راجع کړی		
داهم هغه د فیصلې ورځ ده چې تاسو به دروغ گنړله ظالمان خلق او دهغوی ظالمان		
الَّذِيْنَ ظَلَمُوا	وَاَزْوَاجَهُمْ	وَمَا كَانُوا
هغه کسان چې ظلم نې کړې دې او بنځې ددوی او هغه (معبودان) چې وژ دوی		
ملگری او دهغوی معبودان ټول راجمع کړئ چې دالله ﷻ نه بغیر به ئې		
يَعْبُدُونَ ۝	مِنْ دُونِ اللّٰهِ	فَاَهْدُوهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ
چې عبادت به نې کولو دهغوی ماسوا دالله نه پس سیده کړی دوی لارې		
دوی عبادت کولو ..... اوبیا دوی دوزخ په لار روان کړی		
الْجَحِيْمِ ۝ وَقَفُوْهُمْ	اِنَّهُمْ	مَسْئُوْلُوْنَ ۝ مَا لَكُمْ
ددوزخ ته او ودروی دوی بیشکه دوی چې دی تپوس کیدې شی ددوی نه څه اوشو تاسو لره		
او دوی اودروی دودئ نه به یوه پوښتنه کیري ..... چې تاسو باندې څه اوشو چې		

لَا تَنَاصَرُونَ ۝

بَلْ هُمْ الْيَوْمَ

مُتَسَلِّطُونَ ۝

چی نہ کوئی امداد دیو بل | بلکہ دوی خون ورخ | خان پخپلہ حوالہ کونکی دی |
دیو بل مدد نہ کوئی | بلکہ دوی تول بہ پہ دغہ ورخ | دشرم نہ تپت سرونہ ولاړوی |

قوله تعالى: وَقَالُوا بُولُوكُنَا

دقیامت دورھی چھی: دقیامت پہ ورخ دکافرانویہ خپلو عملونو باندې ملامتہ کیدلو او دافسوس بیان دی. چه هغوی به بنپیمانہ شی اودقیامت ویرہ ونکی کارونو ته کتلوسره به وانی چه های های دا خود جزا ورخ ده. نومومنان اوفرینتی به ورته دغصی په حالت کنبی وانی چه اوهم داخود فیصلې ورخ ده کومه چه به تاسورینتونی نه منله. په هغه ورخ به دالله تعالی دطرف نه فرینتوته حکم وی چه ظالمان، دهغوی جوړې، دهغه رونړه اودهغوی په شان خلق یو خانې ته راجمع کړی بیادوی تولوته ددورخ لارو بنیایی څنگه چه فرمان دی. ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ﴾ یعنی هغوی به پرمخې رانده، کانړه جمع کړو اوبیا به دهغوی خانې دوزخ وی، چه دهغې اوربه کله روشی نومونړیه هغه بیا نیز کړو اوهغوی ددورخ خواه کنبی لږوخت دپاره اودروی، چه مونږ دهغوی نه څه تپوسونه اوکړو. د هغوی نه حساب واخلو.

قوله تعالى: أَحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا

این ابی حاتم کنبی دی چه حضور ﷺ فرمائی چه یوکس څوک دکوم کار طرف ته رابلی هغه به دقیامت په ورخ دهغه سره ولاړوی. نه به بی وفانی وی اونه به جدانی وی. اگرکه چه هم یونې راغونښتی وی. بیا حضور ﷺ هم ددې ایت تلاوت اوفرمائیلو، (حضرت عثمان بن زانده ﷺ فرمائی چه د تولونه مخکنبی به انسان نه دهغه دملگرو باره کنبی تپوس اوشی، بیابه دهغه تپوس اوشی چه ولې نن دیو بل مدد نه کوی؟ تاسویه دنیا کنبی ونیل چه مونږ دیو بل سره یواو دیو بل مدد کونکی یو. دا خو څه بلکہ دوی خونن اسلحې غورځولې دی. دالله تعالی فرمانبرداره جوړشوی دی. نه دالله تعالی دڅه حکم خلاف کوی اونه کولې شی. نه دهغې بچ کیدیشی، اونه دهغه خانې نه تختیدیشی. والله اعلم

وَأَقْبَلْ بَعْضُهُمْ

عَلَىٰ بَعْضٍ

يَتَسَاءَلُونَ ۝

قَالُوا

إِن كُنَّمُ

| او مخ به کړی ځینی ددوی | ځینو ته اچی تپوسونه به کوی دیو بل نه | اوبه وانی | بیشکه تاسو چی یی
اویو بل ته به گوری | او تپوسونه به شروع کړی | کشران به ورته وانی چی تاسو به په مونږ

كُنْتُمْ

تَأْتُونَنَا

عَنِ الْيَمِينِ ۝

قَالُوا

بَلْ لَّمْ تَكُونُوا

وی تاسو | چی راتلی به مونږ ته | دبنی طرفه | اوبه وانی (جواب) | بلکہ نه وی تاسو |
باندې دبنی طرف نه ډیر په زور کنبی راتلی | ..... مشران به ورته جواب ورکړی | نه بلکہ

مُؤْمِنِينَ ۝

وَمَا كَانَ لَنَا

عَلَيْكُمْ

مِّنْ سُلْطٰنٍ ۚ

بَلْ كُنْتُمْ

پخپله ایمان راوړونکی | اونه وؤ مونږ لره | په تاسو باندې | هیڅ زور | بلکہ وی تاسو |
تاسو خو پخپله ایمان نه راوړلو | ..... اوزمونږ خو په تاسو څه زور نه وو | ..... خوتاسو

قَوْمًا	طٰغِيْنَ ۝	فَحَقَّ	عَلَيْنَا	قَوْلُ رَبِّنَا ۞	اِنَّا
قوم (خلق) سرکشہ پس ثابتہ شوہ پہ مونہ باندی خبرہ درب زمونہ بیشکہ مونہ					
سرکشہ خلق وئ ..... نو اوس پہ مونہ تولو باندی دخیل رب فیصلہ ثابتہ شوہ اوس بہ مونہ					
لَٰذَآئِقُوْنَ ۝	فَاَعْوِيْنٰكُمْ	اِنَّا كُنَّا	غَوِيْنَ ۝		
خامخا ځکونکی یو د عذاب پس بی لاری کری مونہ تاسو بیشکہ وو مونہ بی لاری پخپله ضرور (د عذاب) مزہ اوځکوا بیشکہ چی مونہ تاسو گمراهی کری وئ (خو مونہ) پخپله هم گمراه یو					
فَاِنَّهُمْ	يَوْمَئِذٍ	فِي الْعَذَابِ	مُشْتَرِكُوْنَ ۝	اِنَّا كَذٰلِكَ	
پس بیشکہ دوی به په دغه ورځ په عذاب کبسی شریک وی بیشکہ چی مونہ همدارنگی نو دا ټول به په دغه ورځ په عذاب کبسی شریک وی مونہ داسی مجرمانو سره هم					
نَفَعَلْ	بِالْجٰرِمِيْنَ ۝	اِنَّهُمْ كَانُوْا	اِذَا قِيلَ	لَهُمْ	
کار کوو دمجرمانو سره بیشکہ چی دوی وو کله چی به اوو نیلی شو دوی ته دغه شان کوو دوی داسی خلق وو چی کله به ورته اوو نیلی شو چی د الله ځله نه بغیر					
لَا اِلٰهَ	اِلَّا اللّٰهُ ۝	يَسْتَكْبِرُوْنَ ۝	وَيَقُولُوْنَ	عَاثَا	
چی نشته دی لاتق د عبادت مگر الله دی نو دوی به لونی کوله اوو نیل به نی آیا مونہ بل معبود نشته نو دوی به تکبر کولو ..... او دابه نی وئیل چی آیا مونہ					
لَتَارْكُوْا	اِلٰهِيْنَا	لِشَاعِرٍ	مَّجْنُوْنٍ ۝	بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ	
پرینودونکی یو دخدایانو زمونہ دپاره دیو شاعر لیونی بلکه هغه راوړی دی حق دیولیونی شاعر په وینا خپل معبودان پرېږدو ، بلکه دی پیغمبر یو ریښتونې دین راوړی دی					
وَصَدَقَ	الرُّسُلُ ۝				
او تصدیق نی کری دی درسولانو					
او د ټولو پیغمبرانو تصدیق کوی					

قوله تعالى: وَأَقْبَلْ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ دكافرانو په دوزخ کبسی طبقې او یو دبل ملامته کول: کافران خلق به چه څنگه ددوزخ په طبقو کبسی سوزی هم دغه شان به دقیامت په ورځ په یوبل باندی الزامونه هم لگوي. کمزوری خلق به زور او رخلقوته وائی چه مونږ خویه دستاسو حکم منولو، نن به تاسو مونږ دلږشان عذاب نه خلاص کری؟ هغوی به وائی چه مونږ خوپخپله دتاسو سره په دې دوزخ کبسی سیزوو. الله تعالی پخپلو بندگانو کبسی فیصلې کری دی. او په نورو ځایونو کبسی داسې نقل کری شوی دی چه ضعیف خلق به کبر کونکوته وائی، بلکه تاسونه وئ نو مونږ به ضرور ایمانداروو. هغوی به جواب ورکړی ولې مونږ تاسو د هدایت نه منع کری وئ؟ که تاسو پخپله بدکاره وئ. دوی به وائی چه د شپواوو ورځو مکرو چه تاسو به مونږ ته وئیل چه دالله تعالی سره کفر او کری اودهغه سره شریک جوړ کری. عذاب لیدلو سره به دوی ټول بپییمانه شی خو خپل شرم به پټوی، ددې ټولو کافرانو په څټونو کبسی به پړی واچولې شی.

اودایقینی خبره ده چه هریوته به صرف دخپلو عملونوسزاملایویری. نودلته داهم بیانیبری چه هغوی به خپلو مشرانو اوسر دارانوته وائی چه تاسوبه زمونږدبسی طرف ته راتلی. یعنی چه مونږه کمزوری اوکم حیثیت والاوو، اوتاسوته په مونږباندې ترجیح وه. نوتاسوبه مونږپه زورسره دحق نه واپرولو. دایه د کافرانو ویناوی کومه به چه هغوی شیطان ته کوی.

قوله تعالى: قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ

دویم قول چې انسانان به پیریانو ته دا خبرې کوی: داهم وئیلی شوی دی چه انسان به داخبره پیریانوته کوی چه تاسو مونږدبسه کارونونه منع کولو او بدو کاروته به موراضی کولو. گناه به موراته خاښته اوبنه خودله. اونیکې به موراته گرانه اوسخته خودله. دحق نه به مومنع کولو او په باطل باندې به موو راجولو. چه کله به دنیکی: خیال زمونږپه زړه کبسی راغې نوتاسوبه په څه ناڅه مونږدهغې نه منع کړو. اسلام، ایمان، خوښی، نیکي، اوبنه کارونونه تاسو مونږمنع کړی یو. دتوحیدنه مولرې کړې یو. مونږ تاسو خپل خیرخواه گنرلی، رازدار مو جوړ کړې وئ، دستاسو خبرې به مومنلې اوتاسوبه موبنه کسان گنرلی: ددې په جواب کبسی به پیریان او شیطانان چه دهرڅومره عزت والا اولوې خلق وو، جواب به ورکوی چه په دې کبسی زمونږهیڅ قصورنشته، تاسو پخپله هم داسې وې، دستاسو زړونه به دایمان نه تختیدل، اود کفر طرف ته به ورتلل، مونږچه تاسو کوم خیزته رابللی هغه څه حق خیزنه وو. نه دهغې په ښه والی باندې څه دلیل وو، خوچه دبرائی طرف ته مخکبسی نه مائل وې، دستاسوپه زړونو کبسی سرکشی اوبرائی وه په دې وجه باندې تاسو زمونږ اومنل. اوس خوپه مونږتولوباندې دالله تعالی قول ثابت شوچه مونږیقینا دالله تعالی عذاب خورلو والا یو. داغت خلق به خپلو وړو خلقوته، دحکم کونکي به خپلو تابعدار خلقوته وائی چه مونږخوپخپله هم خویدلی وو، مونږتاسوهم دخپل ضلالت طرف ته راوبللې، اوتاسوپه منډه راغلې: اووایی په دې کبسی زمونږڅه قصور دې؟ مونږپه تاسو باندې څه ظلم اوسختې خونه دې کړې؟ تاسو ولې زمونږخبره اومنله؟ الله تعالی فرمانی، نونن داتول خلق ددوخ په عذاب کبسی شریک دی. هر یو دخپل خپل عملونوسزاتیروی. دمجرمانوسره مونږهم داسې کوو.

قوله تعالى: إِنَّهُمْ كَانُوا

ددوئ د دنیا حالت دا وو: دوی دمومنانوپه شان دالله تعالی توحیدنه منلو، بلکه دتوحید داوازنه به نې کړ اونفرت کولو. رسول الله ﷺ فرمانی چه ماته حکم اوکړې شوچه دخلقوسره جهاد اوکړه. ترڅوچه هغوی لا اله الا الله، اووایی. چا چه دا اړونیلله هغه خپل مال او خان بچ کړو. خواسلامی فرمان نه، دهغه دباطن حساب کتاب به الله تعالی کوی. (۱) دالله تعالی په کتاب کبسی هم دغه مضمون دې، اودیو کبرکونکي قوم ذکر دې. چه هغوی به دا کلمه نه وئيله.

په قیامت کبسی د مختلفو ډلو رابلل او دهغوی نه سوال: ابن ابی حاتم او ابو العلاء رحمهما الله نه روایت دې، چه یهودیان به د قیامت په ورځ راوبللې شی، اودهغوی نه به سوال اوکړې شی چه تاسوپه دنیا کبسی دچا عبادت کولو؟ هغوی به وائی چه دالله تعالی او عزیر عليه السلام هغوی ته به اوونیلې شی چه ښه گس طرف ته راشی، بیابه دنصرانیانونه هم دغه سوال اوکړې شی. هغوی به وائی چه دالله تعالی او حضرت مسیح عليه السلام، نوهغوی ته به هم دغه اوونیلې شی. بیابه مشرکان رااوغوښتلې شی اوهغوی ته به لا اله الا الله اوونیلې شی نوهغوی به کبرکوی، درې ځله به هم داسې اوشی. بیابه حکم اوشی چه دوی هم گس طرف ته راولی فرېستې به دوی دمرغونه هم زربوخی. بیابه مسلمانان رااوغوښتلې شی اوهغوی ته به اوونیلې شی چه تاسو دچا عبادت کولو؟ دوی به وائی صرف دالله تعالی. دوی نه تپوس اوشی که تاسوهغه وینی: نوهغه پیژندلې شی؟ دوی به وائی او دوی نه به تپوس اوشی چه تاسوهغه څنگه پیژندلې

(۱) ددې اصل صحیح بخاری کتاب الجهاد باب دعاء النبی ﷺ والنبوۃ: ۲۹۴۶، او صحیح مسلم: ۲۱ کبسی موجود دې.

شی او هغه خوتاسو چرته لیدلې هم نه دي؟ دوی به جواب ورکړي چه اودا تهيك ده مونږ ته پته ده چه دهغه برابر هيڅ څوك نشته. نوالله تعالى به خپل خان هغوی ته اورسوی او هغوی به بچ کړي. دوی به دتوحيد او شرک خلاف کلمه اوریدلو سره ونیل چه ددي شاعر اومجنون په ونیلوسره مونږ دخپل معبودان پرېږدو؟ منل خويو طرف ته، البته به ئې حضور ﷺ ته شاعر او ديوانه ونیل. نوالله تعالى هغوی ته دروغ ژن وائی اودهغوی په تردید کښی فرمائی چه حضور ﷺ خو بالکل رښتونې دي. رښتيانې راوړي دي ټول شريعت ئې حق دي. که خبرونه وي او که حکمونه وي، دي ټول رسولان هم رښتونی مني. اورسلانو چه کوم صفتونه اوباکيانې دحضور ﷺ بيان فرمائیلی دي هغه په حضور ﷺ کښی په رښتيا موجود دي. دي هم هغه حکمونه بيانوی کوم چه مخکښی نبیانو (عليه السلام) بيان کړي دي. او چه څنگه په ايت کښی دي. (مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ) چه تاته هغه ونیلی کيږي کوم چه دستانه مخکښی نبیانوته ونیلی شوی دي.

إِنَّكُمْ لَذَاقُوا الْعَذَابِ	لَذَاقُوا	الْعَذَابِ
بیشکه تاسو خامخا څکونکی یی د عذاب		
..... تاسو ټول به د دردناک عذاب مزه او ځکی		
الْأَلِيمُ ۝ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝	وَمَا تُجْزَوْنَ	إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝
دردناک اونه درکړې کيږي بدله تاسو ته مگر هغه چی وی تاسو چی کول به مو		
اوتاسو ته زیاتی نه صرف ستاسو دخپل عمل بدله به درکولې شی		
إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ۝ أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ۝	إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ	الْمُخْلَصِينَ ۝ أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ۝
ماسوا د بندگانو دالله نه چی خالص کړي شوی دي هغوی چی دی دي دهغوی دپاره رزق معلوم		
البته دالله مخلص بندگان به د عذاب نه بچ وي اودوی دپاره معلوم خورا کونه مقرر دی		
فَوَاكِهُ ۝ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ۝ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝	فَوَاكِهُ ۝	وَهُمْ مُكْرَمُونَ ۝ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝
میوې به وی او هغوی به په عزت سره ساتلې کيږي په جنتونو د نعمتونو کښی		
قسم قسم میوې به وی او هغوی به د آرام په باغونو کښی ښه په عزت سره ناست وی		
عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ۝ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ	عَلَى سُرُرٍ	مُتَقَابِلِينَ ۝ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ
ناست به وی په تختونو باندې یو بل ته مخامخ گرزولې کيږي به په هغوی باندې ایپالی د شرابو		
په تختونو به یو بل ته مخامخ ناست وی د چینی د شرابو ډک ډک جامونه به پرې گرزولې		
مِنْ مَّعِينٍ ۝ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ۝ لَا فِيهَا	مِنْ مَّعِينٍ ۝	بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ۝ لَا فِيهَا
د چینی نه تک سپین خلیدونکی خوند ناک به وی دپاره د څکونکو نه به وی په هغې کښی		
شی تک سپین به وی د څکونکو دپاره د خوند نه ډک وی ..... نه به په کښی		
عَوْلٍ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ۝ وَعِنْدَهُمْ قَصْرَاتُ الْظَرْفِ	عَوْلٍ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ۝	وَعِنْدَهُمْ قَصْرَاتُ الْظَرْفِ
څه ضرر اونه به هغوی دهغې نه بې عقله کيږي او وی به دهغوی سره ښکته کتونکي حوري		
سرخوږی وی اونه په عقل کښی نقصان راولی او ورسره به د حیا نه ښکته کتونکي د غټو غټو		

عین

کانهن

بئض

مگنون

غتیو غتیو سترگو والا | داسی نازکی لکه چی هغوی | اگی دی | پتی ساتلی شوی |
سترگو والا بنیخی وی | ..... لکه چی په پرده کنبی محفوظ اگی پتی پرتی وی |

قوله تعالى: إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

کافران په عذاب اومومنان په نعمتونو کنبی : الله تعالى ټولو خلقوته فرمانی چه تاسودپاره دردناک عذاب دی. اوصرف دهغه خیزیدله به تاسوته ملاویری کوم چه تاسودلته کوی. بیاخپل مخلص بندگان نی دهغی نه بیل کړی، والعصر کنبی فرمانی چه ټول انسان په نقصان کنبی دی خوايماندار، نیک عملونو والا نه دی، اوپه سورة والتین کنبی فرمانی مونږ انسان په ډیرینه حالت کنبی پیدا کړو، بیاموهغه د لاندینونه هم لاندې کړو. خوچه چاایمان راوړو، اوچه چانیک عمل اوکړو. اوپه سورة مریم کنبی فرمانیلی دی. «وَأَنْ يَنْتَظِرُوا إِلَّا وَإِدْهًا» تاسو کنبی به هر یو دوزخ ته ځی، داخوستاسورب فیصله کړې ده، اودا ضروری څیز دی، خوبیا به زه متقیان خلاص کړم، اوظالمان به پکنبی پریږدم. په سورة مدثر کنبی ارشاد دی، کل نفس بما کسبت وهینه هرکس په خپلو خپلو عملونو کنبی مشغول دی، خوهغوی چه دهغوی په بنی لاس کنبی عملنامه راغله، دلته هم دخاص بندیانو خلاصی یاد کړې شوه چه دعذابونونه، د حساب سخت تکلیفونونه بچ دی. بلکه دهغوی بدې نې معاف کړې، اودهغوی نیکیانې نې لس چنده زیاتې، بلکه اووسوه چنده زیاتې کړې. دهغوی دپاره مقرررزق دی، اوقسما قسم میوې دی. دهغوی به خدمت کیږی، عزت به نې وی او اکرام به نې وی. هغوی ته هر څوک هرکلی وانی، ډیر عزت به نې وی، لوې عزت ادب به نې ساتلی کیږی، دوی به دنعمتونونه ډک جنت کنبی وی. دهغه ځانې په تختونو باندې به داسې ناست وی چه دچاشابه چاته نه وی.

قوله تعالى: مُتَقِيلِينَ

ددې متعلق یو حدیث :: په یو غریب حدیث کنبی دی چه ددې ایت د تلاوت نه پس حضور ﷺ اوفرمانیل، د هر یو نظرونه به په بل باندې پریوځی، یوبل ته به مخامخ ناست وی. دهغه شرابو دوران به وی کوم چه به بهیږی. چه دهغی د ختمیدو یا کمیدو به څه ویره نه وی. چه هغه په بنسکاره اودننه ځانسته دی، په هغی کنبی خوبیا نې دی خرابیا نې پکنبی نشته. درنگ نه سپین، په خوند کنبی ډیر مزیدار، نه بیادهغی ځکلوسره په سر درد کیږی، نه به پرې مستی راځی اونه جنون، د دنیا په شرابو کنبی خرابی چه دخیتې درد، د سر درد، بې هوشی او بدحواسی وغیره پیدا کوی، خود جنت په شرابو کنبی به دایوه خرابی هم نه وی. په کتلو کنبی ځانسته، ځکلو کنبی مزیدار، ډیرې فاندې، په سرور او مستی کنبی اعلی، خوعقل او پوهه ختمولو والا نه، نه خراب بوئی والا اونه خراب رنگ والا، بلکه خوشبودار، ځانسته رنگ، ځانسته ذائقه، اوفانده ورکونکی. ددې ځکلوسره به په خپته کنبی نه درد کیږی، اوزیات والې نې نقصان ده نه دی. په طبیعت سازدی، سر نه درنوی، چکر نه راولی، گرانی نه جوړوی، هوش او حواس نه ورکوی، څه تکلیف نه پیدا کوی، قې اودستونه نه پیدا کوی.

د شرابو څلور خرابی: حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمانی چه په شرابو کنبی څلور خرابی دی، ① نشه ② دسر درد ③ قې ④ متیازی. خو د جنت شراب به ددې ټولو خرابیا نونه پاک وی. اولولئ سورة الصافات. د هغوی سره به د بنسکته نظرونو والا، شرمیدونکی نظرونو والا پاکدامنی حورې وی چه دهغوی نظرونه د خپل خاوندانودمخ نه بغیر په بل څه باندې نه دی لگیدلې اونه به او غورځیږی. غتی غتی، ځانسته سترگی، حسن اوصورت، حسن او کردار دواړه څیزونه په هغوی کنبی موجود دی. څنگه چه زلیخا په حضرت یوسف رضی الله عنیه کنبی دواړه څیزونه یوځانې اولیدل، بنسوخهغی ته خبرې کول شروع کړل، نوهغی یوه

ورخ ٿولي ٻنهي جمع ڪري او حضرت يوسف عليه السلام ٿي جو ڀرراجور ڪڍو او را وٺي غوڻبتلو ٿولي ٻنهي دهغه حسن ته ڪٽلوياندي مدهوشه شوي او اوني ونيل داخو فرڻسته ده، زليخا او وٺيل، ڇه هم داغنه ڪس دي ڊڄا باره ڪڻي ڇه تاسو ملامته ڪوي، واللہ دي ماخان ته په هره طريقه باندې مانله ڪڍو، خوپا ڪدامنه دي. ڊيهر حسن سره دننه حسن هم لري. ڊيري ڪباز، امين، پارسا، متقي او پرهيزگار دي، هم دغه شان حوري هم دي، ڇه ڊيڻڪاره حسن سره په هغوي ڪڻي دنئي خوبياڻي هم شته. بياد هغوي نور حسن بيان ڀري. ڇه د هغوي سڀين سڀين بدن، سور سڀين رنگ داسي پر قيدونگي او خانسته دي لکه محفوظ ساتلي شوي ملغلره، ڇه هغي ته ڊڄالاس نه وي رسيدلي، ڇه هغه دسيپي نه نه وي وتلي، ڇه په هغي باندې د دنيا هوانه وي لگيدلي. ڇه هغه په خپل حسن ڪڻي بي مثاله وي. هم دغه شان دهغوي پنڊي دي. داهم وٺيلي شوي دي ڇه دهگي په شان دي دهگي برني پوستڪي نه لاندې پوستڪي په شان دهغوي بدن دي.

يو حديث ڪڻي د حضرت ام سلمه رضي الله عنها د سوال په جواب ڪڻي حضور ﷺ او فرمايل ڇه "حور عين" نه مراد دغتيو سترگو والا، تورو بانرو والا حوري دي. بياني ٿيوس او ڪڍو بيض مڪنون ته ڇه مراد دي؟ اوني فرمايل دهگي دننه سڀين پوستڪي (۱). ابن ابي حاتم ڪڻي دي ڇه رسول الله ﷺ به فرمايل ڇه ڪله به خلق د قبرونونه راپاسولي شي، نود ٿولونه مخ ڪڻي به زه راپاسولي شم، ڇه ڪله به هغوي د الله تعاليٰ مخ ڪڻي حاضرولي شي نوزه به دهغوي خطيب يم، او ڇه هغوي به ڪله خفه وي نوزه به هغوي ته زيري ور ڪوم، او دهغوي سفارشي به يم. اودوي به منع ڪري شوي وي اود حمد جنده به هغه ورخ زما په لاس ڪڻي وي. د حضرت ادم عليه السلام په اولاد ڪڻي د ٿولونه زيات اڪرام او عزت والا زه يم، زه د فخر ڊپاره نه وaim، زمانه مخ ڪڻي روستوبه د قيامت په ورخ زر خادمان گرخي. ڇه هغوي به ڊيٽي هگويابي مثال ملغلرو په شان وي. واللہ اعلم بالصواب.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ	عَلَىٰ بَعْضٍ	يَتَسَاءَلُونَ ۝	قَالَ	قَائِلٌ	مِّنْهُمْ
بيا به مخ ڪري ڇيني دهغوي ڇينو ته ڇي ٿيوسونه به ڪوي ديو بل نه اوبه وائي ايو ويونگي دهغوي نه					
بيا به هغوي به يو بل ته مخامخ شي او ٿيوسونه به ڪوي ..... يو ڪس به په ڪڻي او وائي					
إِنِّي كَانُ	لِي	قَرِينٌ ۝ يَقُولُ	أَيُّكَ	لَمِنَ الْبَصَدِّقِينَ ۝	
بيشڪه زه ڇي وم او مالره يو ملگري ڇي وٺيل به ٿي ايا ته (هم) اتصديق ڪون ڪونه ٿي د دوباره ژوند					
ڇي زما يو ملگري وو هغه به ماته وٺيل ڇي ايا ته هم د قيامت په ورخ تصديق ڪوي؟					
عَازًا	مِثْنًا	وَكُنَا	ثَرَابًا	وَعِظَامًا	عَازًا
ايا ڪله ڇي مڙه شو مونڙه او شو مونڙه اخوري او هڏو ڪي ايا مونڙه لره به خامخا جزا سزارا ڪري ڪيدي شي					
ايا ڪله ڇي مونڙه مڙه شو او بناوري هڏو ڪي شو نو ايا مونڙه ته به بدله را ڪولي شي					
قَالَ	هَلْ أَنْتُمْ	مُطْلِعُونَ ۝	فَاطَلَمَ	قَرَاهُ	
اوبه وائي هغه ايا تاسو ليدل غواري (هغه منڪر لره) بيا سراوچت ڪڍو هغه پس وي ليدو هغه					
ورته به او وٺيلي شي ڇي تاسو (هغه ته) ٻيڪته ڪٽل غواري نو هغه به او گورئي					

فِي سَوَاءٍ الْجَحِيمِ ۝ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتُ لَتَرَدُّنِي ۝

پہ منځ ددوزخ کبني | وي وئيل | قسم دي په الله | قريبه وه چي تا | خامخا تباہ کړي وم زه

او خپل ملگري به د دوزخ په مينځ کبني بيا مومي | دي به او وائي چي قسم دي په الله تاخو زه تباہ کولم

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِّينَ ۝ اَفَمَا نَحْنُ بِمَبْتَلٰينَ ۝

که چري نه وي فضل | درب زما | نو خامخا وم به زه | حاضر کړي شوونه (دوزخ ته) | آيا پس نه يو مونږه

او که په ما دخپل رب فضل نه وي شوي | نوزه به (لکه ستا) | راگير شوي ووم | آيا (داسي نه ده چي) مونږ به بيا نه مرو؟

اِلَّا مَوْتَتَنَا ۝ الْاُولٰٓئِ وَ مَا نَحْنُ بِمُعَدِّيْنَ ۝

مړه کيدونکي | مگر مرگ زمونږه | رومبني (تير شوي) | اونه يو مونږه | عذابيدونکي

سوا (د دنيا) | د رومي مرگ نه | اونه به راته چري عذاب را کولي شي؟

اِنَّ هٰذَا لَهٗوَ الْفَوْزِ الْعَظِيمِ ۝ لِيُثِلَ هٰذَا ۝ فليَعْمَلِ

بيشکه دا (انجام) | خامخا دا کاميابي ده لويه | دپاره دداسي کاميابي | پکار دي چي عمل اوکړي

بيشکه دا ډيره لويه کاميابي ده | ..... هم دداسي کاميابي دپاره عمل کونکو

الْعٰمِلُوْنَ ۝

عمل کونکي

دپاره عمل کول پکار دي

قوله تعالى: فَأَقْبِلْ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ۝

جنتيان به د دنيا ډونددگرگوي: کله چه به د جنت خلق په مزواوبې فکر وکبني او اوزگار تيا کبني د جنت په

محلونو کبني دي ويل سره په عيش او عشرت سره تختونو باندې ناست وي، په زرگونو خاښته او ذهيني

خدمت گاري به دهغوي خدمت کوي. پاک شراب به څکلې کيږي. هلته به په خبرو خبرو کبني دا ذکر اوشي

چه په دنيا کبني څنگه حال تير شوي دي، ورځې څنگه تيري شوي دي؟ په دي باندې به يوکس وائي چه

زما واورئ، زما يو شيطان مشرک ملگري وو، چه هغه به ماته اکثر وئيل چه تعجب دي په تاباندې، چه ته

دا خبره منې چه کله مونږ د مرگ نه پس په خاوره کبني خاوره شو، مونږ به خالي، خراب شوي هډوکي

شو، بيا به د حساب کتاب اوسزا جزا دپاره راپاسولي شو، هغه کس خوماته جنت کبني په نظرنه

راځي، څه عجيبه به نه وي که هغه دوزخ ته تلې وي، که تاسو غواړئ نوماسره ئي په دوزخ کبني حال

ليدلې شي چه دهغه سره به څه کيږي؟ کله چه به هغه ته گوري نو ويني چه هغه کس دسره خپوږي

سوزي، پخپله هغه نه اور جوړ شوي دي. ددوزخ په مينځ کبني ولاړ دي، او په بي بسې سره يو خوا بل خوا

گوري، اودغه يوبه څه ويني بلکه هغه به گوري چه ټول لوي لوي خلق په دوزخ کبني دي.

جنتيان چي او غواړي نو جنت نه به جنتيان ليدې شي: کعب احبار عليه السلام فرماني چه جنتيان خلق چه کله غواړي

هغوي دوزخيان کتلې شي. هغوي به خپل دښمنان په اور کبني سوزيدو باندې ليدلو سره خوشحاليږي.

جنتي به دهغه ليدلو سره هغه ته وائي چه جناب تاخو تباہ کړي ووم، خود الله تعالي شکر دي چه زه هغه

دستانه خلاص کړم، که دالله تعالي فضل او کرم په ماباندې نه وي، نوزما حال به هم ډير خراب وو. او زه

به هم دستاسره دي دوزخ ته راغلې ووم. اوسوزيدم به. دالله تعالي شکر دي چه زه هغه د ستا

دېستويستو خبرونه اوساتلم. اودستائثرنه ئې زه محفوظ اوساتلم. تاپه غلط کارونو کښې څه کمې نه ويريځودې. اوس مومن يوه خبره بله کوي چه په هغې کښې دهغه د خوشحالي او کاميابي خبردې، چه هغه يوځل خوپه دنيا کښې مړ شوې وو، نه اوس ده دپاره مرگ شته اونه دعذاب او وبال ويره، اوهم دابترينه اودهيميش والي کاميابي ده. دحضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمان دې چه جنتيانوته به اوونيلي شي چه دخپلو عملونوپه بدله کښې ښې مزې او کړې په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چه جنتيان به په جنت کښې نه مري. دې اوريدلو سره به هغوی وائي چه مونږ ته به دلته مرگ نه راځي؟ عذاب خوپه راته نه را کړې کيږي؟ نوجواب به ورته ملاوښي نه بالکل نه. هغوی ويريډل چه چرته مرگ دهغوی نه ټولې مزې وانخلي. چه کله داویره ختمه شوه نوهغوی په سکون ساه واخستله. شکر دې داڅو کاميابي ده اولوي مقصد حاصليدل دی. ددې نه پس ئې اوفرمايل دداسې کاميابي حاصلولودپاره عاملا نوته عمل کول پکار دی.

قتاده رضي الله عنه خوف رمانی چه داد جنتيانو قول دې. امام ابن جرير رضي الله عنه فرمانی دالله تعالی دفرمان نه مطلب دادې چه ددې نعمتونو اورحمتونو حاصلولودپاره خلقوته په دنيا کښې په زياتې مينې سره عمل کول پکار دی، چه هغوی ته هم دانعمتونه حاصل شي. (۱)

ددې ايت مضمون سره يوشان يوه قصې هم اولولې. دوه کسان خپلو کښې شريک وو، هغوی سره اته زره اشرفي جمع شوې، يوخو پيشه ور او کسب گر وو، اوهغه ته دخيزونوپته وه، اوبل ناواقفه وو، په دې وجه واقف کس دې ناواقفه کس ته اوونيل، چه اوس زمونږ گذاره گرانه ده. ته خپل حق واخله اوبيل شه، ته د کار روزگار نه ناواقف ئې. نو دواړو خپلې حصې بيلې کړې اوجدا شول. بيا دهغه کسب والا کس دبادشاه دمرگ نه پس دهغه محل په زرديناره باندې واخستلو، اوخپل ملگري ته ئې اوخودلو، اوئې ونيل وايد کته څنگه څيزمې اخستلې دې؟ هغه ئې تعريف اوکړواودهغه ځانې نه بهرته لاړو، الله تعالی نه ئې دعا اوکړه او اوئې ونيل ائې الله ازما دې ملگري په زرديناره باندې ددنيا محل واخستلو، اوزه دستانه داخرت محل غواړم. زه دستاپه نوم باندې په غريبانانو کښې دازرديناره تقسيموم. نوهغه زرديناره دالله په لار کښې خرچ کړې. بيا هغه دنيا دارسړی څه وخت پس زرديناره خرچ کولو باندې خپله نکاح اوکړه. په دعوت کښې ئې هغه خپل زور ملگري هم رااوغوښتلواو ورته ئې اوونيل چه زرديناره باندې مادې ښځې سره واده اوکړو، هغه دهغې هم تعريف اوکړو. بهرئې دالله په لار کښې زرديناره ورکړل اوعرض ئې اوکړو يا الله ازما دغه ملگري هم دغه دينارونه خرچ کړل اوپه دنيا کښې ئې پرې ښځه حاصل کړه اوزه دستانه حور عين غواړم. اوبيا ئې هغه پيسې صدقه کړې. بيا څه وخت پس هغه دنيا دارکس دې راوغوښتلو او ورته ئې اوونيل چه په دوه زره ديناره باندې مادادوه باغونه اخستلي دي. اوگوره څنگه دی؟ هغه ئې ډير تعريف اوکړواوبهرئې دخپل عادت مطابق دالله تعالی په دربار کښې عرض اوکړو اې الله ازما دې ملگري خوپه دوه زره ديناره باندې دلته دوه باغونه واخستل اوزه دستانه په جنت کښې دوه باغونه غواړم اودادوه زره دينارونه دستاپه نوم صدقه کوم. نوهغه پيسې په غريبانانو کښې تقسيم کړې بيا چه کله هغوی دواړه وفات شول. داصدقې کولو والا کس يې دجنت محلونوته بوتلو، چه هلته ورته يوه خاسته ښځه ملاوښوه، اودوه باغونه ورته هم ملاوښول، اوهغه نعمتونه ورته ملاوښول کوم باره کښې چه هغه دالله تعالی نه علاوه څوک نه پيژني. نوهغه ته هغه وخت خپل ملگري رايا دشو فرښتې ورته اوونيل چه هغه خوپه دوزخ کښې دې. که ته غواړې نوهغه ته کتلې شي، هغه چه کله هغه په دوزخ کښې

پہ سوزیدو اولیدلو، نوہغه تہ نی اوونیل چہ نزدی وہ چہ تاماتہ ہم دھوکہ راکری وہ اودا خود اللہ تعالیٰ مہربانی وہ چہ زہ بیچ شوم۔^(۱)

اوپہ روایت کنبی دی چہ درې درې زرہ دینارہ وو، یو کافرو او بل مومن وو۔ کله چہ دې مومن خپلې پیسې د الله پہ لار کنبی خرچ کړې نوپہ سر نی خادرو اچلو او کودالہ بیلچہ نی واخستله او مزدوری نہ لارو، هغه تہ یوکس ملاؤ شو او ورته نی اوونیل کہ تہ زما خناور لشی، اود هغوی سوتې صفا کوې نوزہ بہ تاتہ دخکلو دپارہ پی درکوم۔ هغه او منلہ اود هغه سرہ کار تہ لارو۔ خود اکس ډیری رحمہ او بدگمانہ وو، چہ هغه یو خناور بیماریا کمزوری اولیدونو د غریب نوکر بہ نی خت ماتولواو هغه بہ نی وهلو، اوونیل بہ نی چہ تہ ددوی نہ خوراک پتوې۔ دې مسلمان داسختی برداشت نہ کړې شوه نویوہ ورخ ددہ بہ زہ کنبی خیال راغې چہ زہ د هغه خپل شریک کافرتہ لار شم، د هغه پتی اوباغونہ دی۔ زہ بہ هلته کارکوم او هغه بہ ماتہ ډوډې راکوی، نور زماخہ پکار دی؟ هغه چہ هلته اور سیدونو د هغه حالت شان شوکت نی اولیدل نو حیران شو۔ یولوې محل وو، دربان او پھرہ دارپہ ولاړ وو، څوکیدران، غلامان او وینزې ټول وو۔ دې ویریدو او درباریانو دې اونیولو۔ دہ ورته ډیر اوونیل چہ تاسو خپل مالک تہ زما ذکر او کړی۔ هغوی اوونیل اوس وخت نہ دې۔ تہ یو طرف تہ پریوځہ، چہ کله سحر کنبی هغه راوځی نوتہ ورته سلام اوکړہ۔ کہ تہ رښتونې نی او هغه اوپیژندلې نو صحیح دہ گنی مونږ د تاسرہ اوگورو۔ هغه مسکین ہم داسې اوکړل، د کمبل کومہ ټکرہ چہ هغه د بدن نہ تاوکړې وہ هغه نی پہ خان واچولہ، او یو طرف تہ سملاستو۔ د سحر بہ وخت کنبی د هغه پہ لار کنبی اودریدو۔ چہ کله هغه راووتلونوپہ حیرانتیا سرہ نی ورته اوونیل داخہ حالت دې جوړ شوې دې مال دې څہ شو؟ هغه اوونیل بس تپوس مہ کوہ! دا وخت چہ زماخہ کار دې هغه پورہ کړہ، یعنی تہ ماتہ موقع راکړہ چہ زہ ستاپہ پتو کنبی دنورو مزدورانوپہ شان کارکوم اوتہ ماتہ پہ بدلہ کنبی ډوډې راکوې اوچہ کله مې دا کمبل زوروشی نوماتہ یوہ بلہ کمبل واخلي۔ هغه اوونیل نہ نہ زہ بہ تاسرہ ددې نہ ښہ سلوک کوم۔ خوتہ مخکنبی دا اووایہ چہ هغه پیسې دې څہ کړې؟ جواب نی ورکړوچہ ما هغه پیسې یوکس تہ قرض ورکړې، هغه تپوس اوکړوچہ څنگہ؟ داسې کس تہ چہ هغه واپس کولویاندې انکار ہم نہ کوی اونه دور کولونہ انکار کوی۔ هغه اوونیل چہ دا څوک دې؟ هغه اوونیل چہ هغه الله تعالیٰ زما وستارب دې۔ دې اوریدوسرہ کافرد مسلمان نہ خپل لاس خلاص کړو، هغه تہ نی اوونیل لیونیہ! دا ہم کیدیشی چہ کله مونږ مړہ او خاورې شونوبیا بہ ژوندی شو او الله تعالیٰ بہ مونږ تہ بدلہ راکړی؟ ځہ چہ تہ دومرہ سادہ نی اوستاداسې عقیدہ دہ نویباز ماتا سرہ ہیڅ څہ تعلق نشته۔ نو هغه کافر خومزې کولې۔ اودې مومن پہ سختی سرہ ورځې تیرولې۔ تردې چہ دواړہ مړہ شول۔ مسلمان تہ چہ پہ جنت کنبی کوم نعمتونہ اورحمتونہ ملاؤ شول هغه دشمار او اوندازې نہ بهروو۔ هغه چہ اولیدل چہ دټولې دنیا زیات باغونہ دی اوونې دی اوځانې پہ ځانې نهرونہ دی، نو تپوس نی اوکړو دادچا دپارہ دی؟ جواب ورته ملاؤ شوچہ دا ټول هرڅہ دستادپارہ دی۔ اونې ونیل سبحان الله ادا خود الله تعالیٰ لویہ مہربانی دہ۔ اوس چہ لږ مخکنبی لارونودومرہ زیات غلامان او وینزې دی چہ شمارلې کیدې نشی۔ تپوس نی اوکړوچہ دادچا دپارہ دی؟ ورته اوونیلی شوچہ ټول دستادپارہ هغه نور هم حیران او خوشحالہ شو۔ بیاچہ مخکنبی لارونودسرویا قوتو محل ورته ښکاره شو۔ دیو ملغلرې نہ جوړ محل اوپہ هر یو محل کنبی ډیری حورعین، ورسرہ ورته خبراوشوچہ داستادی، هغه بیانور هم خوشحالہ شو۔ اونې ونیل چہ زما هغه کافردوست بہ څنگہ اوچرتہ وی؟ الله تعالیٰ بہ هغه تہ اوبنایی چہ هغه بہ پہ دوزخ کنبی سوزی۔ اوس بہ دوی کنبی دوه خبرې اوشی دکومو ذکرچہ دلته شوې دې، بس پہ مومن باندې پہ دنیا کنبی سختی راتلې، هغه بہ دې یادوی نودمرگ نہ غټہ سختی بہ هغه تہ بلہ نہ ښکاری۔

أَذْلِكَ خَيْرٌ نُّزْلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ۝

ایا دا خیر | بہترہ دی | پہ لحاظ دمیلمستیاسرہ | اوکہ ونہ دزقوم
ایا دا میلمستیا بہترہ دہ | اوکہ دزقوم ونہ ؟

إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ۝ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ

مونہ جوہہ کری دہ دا ونہ | یوہ فتنہ | دپارہ دظالمانو | بیشکہ داونہ دہ | چی رااوی
مونہ دغہ دظالمانو دپارہ د عذاب یوہ فتنہ جوہہ کری دہ | دغہ یوہ داسی ونہ دہ | چی د

فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ۝ طَلْعَهَا كَاذِبٌ رَّعُوسٌ الشَّيْطَانِ ۝

پہ مینخ ددوزخ کنسی | غنچی ددی داسی دی | لکہ چی ہغہ | سرونہ دی | دشیطانانو
دوزخ پہ ویخ کنسی راتو کیڑی | دھغی غونچہ داسی دہ لکہ د مارانو چچی

فَإِنَّهُمْ لَا يَكُونُونَ مِنْهَا فَمَا لُؤْنٌ مِنْهَا

پس بی شکہ ہغوی | خامخا خورونکی دی | دھغی نہ | پس دگونکی دی ہغوی | دھغی نہ
نودوی نہ دھغی نہ خوراک کونکی وی | او ہم دھغی نہ بہ خیتی دگونکی وی

الْبُطُونِ ۝ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا

خیتو خیلو لہ | بیا | بی شکہ | ہغوی لہ بہ | پہ ہغی دپاسہ | خامخا یو خانہ کیدل وی
..... بیا ور تہ دھغی دپاسہ ویشدلی خبر بوژنی اوبہ ورکولی شی

مِّنْ حَمِيمٍ ۝ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ إِلَى الْجَحِيمِ ۝ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا

داوہو گرمونہ | بیا بی شکہ | واپس دھغوی بہ | خامخا دوزخ تہ وی | بیشکہ دوی | او موندل
..... بیا بہ دوزخ طرف تہ دوی واپس گر خیدل وی | بیشکہ دوی خیل مشران

أَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ۝ فَهُمْ عَلَىٰ آثَرِهِمْ يُهْرَعُونَ ۝

پلاران خیل | گمراہان | پس دوی | پہ نقش قدم دھغوی بانڈی | منہی وھی |
گمراہ موندلی وو | نو دوی ہم دھغوی پہ قدمونو بانڈی منہی وھلی |

قوله تعالى: أَذْلِكَ خَيْرٌ نُّزْلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ۝

دزقوم ونہ: دجنت دنعمتونود ذکر نہ پس ارشادفرمانی چہ اوس دی خلق پہ خپلہ فیصلہ اوکری چہ ہغہ
خانہ اوہغہ نعمتونہ بنہ دی یادزقوم ونہ چہ ہغہ بہ ددوزخیانوخوراک وی۔ ممکنہ دہ چہ ددی مطلب
خاص یوہ ونہ وی اوپہ تول دوزخ بانڈی خورہ وی۔ خنگہ چہ دطوبی ونہ دہ، چہ ہغہ دجنت یویومحل تہ
رسیدلی دہ اوداہم ممکنہ دہ چہ دزقوم یوہ ونہ نہی مطلب وی۔ ددی تائید پہ دی آیت ﴿لَا يَكُونُونَ مِنْ شَجَرَيْنِ
زَّقُّومٍ﴾ نہ ہم کیڑی۔ مونہ ہغہ دظالمانو دپارہ فتنہ جوہہ کری۔ حضرت قتادہ رضی اللہ عنہ فرمانی چہ دزقوم دونی
ذکر دگمراہانودپارہ فتنہ شوہ۔ ہغوی اوونیل نورہم واورہ۔ پہ اورکنسی ونہ؟ اورخوونہ سیزی، دانبی وانی
چہ پہ دوزخ کنسی بہ ونہ راخیڑی، نواللہ تعالیٰ اوفرمائیل، اوداونہ بہ پہ اورکنسی پیداکیڑی اوددی
خوراک بہ اورو۔ ابوجہل ملعون بہ پہ دی خندل، اوونیل بہ نہی چہ بنہ پہ مزہ سرہ کھجورہ اوکوچہ

خوری، ددی نوم زقوم دی. نوداهم یوامتحان دی بنه خلق ددی نه ویریدل او خراب خلقودی پوری خندا او کړه. څنگه چه فرمان دی. ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّعَايَا أَتَىٰ لَكَ﴾ یعنی مونږ چه تاته څه او خودل هغه صرف ددی دپاره چه دهغوی از مینست اوشی، او په دې وجه موددی نامبارکې ونې ذکر او کړو. مونږ خو هغوی ویرو، خو دوی په نافرمانې کښی نورهم زیاتیرې. ددی ونې اصلی جرړه دوزخ دی، ددی پانړې، اوبناخونه غونچې خطرناکې ویرونکې، اوږدې، اولرې لرې پورې خورې دشیطانانود سرونو په شان دی. اوشیطان هم چانه دې لیدلې، خودهغه نوم اوری دهغه دبدشکلې او خباثت منظر مخې ته راځی. چه په لیدو او ځکلو کښی دظاهراو باطن نه خراب څیز دی. داهم ونیلی شوی دی چه دمارانو یوقسم دې چه خوفناک او خراب شکل والادی. اویوقول داهم دې چه دبوټو یوقسم دې چه هغه ډیر خراب خوریرې. خودادواړه خبرې صحیح نه دی. خبره هم هغه ده کومه چه مونږ مخکښی بیان کړې ده. هم دې بدشکله، څخه مزې والا، او خراب اثر والازقوم به دوی دمجبورۍ نه خوری. او په زور به دوی باندې خورلې شی چه هغه پخپله یوزیر دست عذاب دې. او په ایت کښی دی. ﴿لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ﴾ دهغوی خوراک به هلته صرف دازغو والازقوم وی چه هغه به نه دوی غټولې شی اونه به ددوی ولږه ختمولې شی. حضور ﷺ یوخل دایت ﴿اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ﴾ تلاوت او فرمائیلو، چه که دزقوم یوه قطره ددنیا په سمندر کښی واچولې شی نوددنیا دتولو خلقو خوراک به خراب شی. نودهغه به څه حال وی؟ چه دهغه خوراک هم دغه وی؟ (ترمذی وغیره)

قوله تعالى: ثَمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوَابًا مِّنْ حَمِيمٍ

د زقوم خوراک: اویا ددی زقوم خوراک سره به دوی ته دځکلو دپاره ددوزخ ویشیدلې او په ورکړې کړې، یا ددغه دوزخی ونې سره به ددوزخ او په ملاوړکړې شی او په دوی باندې خورلې او ځکلی شی. دا گرمې اوید به هغه وی کومې چه به ددوزخیانو دزخمونو او وینې او پیپ وغیره په شکل کښی راوتلې وی. او چه هغه به ددوی دسترگو او ټولارو باندې راوتلې وی (۱). حدیث کښی دی چه کله به دا اوبه ددوی مخې ته راوړې شی نودوی ته به سخت تکلیف اورسی، او ډیره کرکه به ورته ورځی. او چه کله به دادوی خولې ته نژدې یوړې شی نوددی لوړې به ددوی دمخ څرمن او څیزی. او چه کله دهغې گوټ خولې ته لاړشی نودهغوی کولمې به کټ شی اودمتیازو په لار به بهر طرف ته راوځی (۲). (ابن ابی حاتم)

حضرت سعید بن جبیر رضی الله عنه فرمائی چه کله دوزخیان به دولرې شکایت او کړی نو هغوی باندې زقوم او خورلې شی چه دهغې په وجه باندې به ددوی دمخ نه څرمن بالکل جداشی، داسې چه دهغه پیژندگلو دهغه دمخ څرمن ته کتلونه پس ونیلی شی چه دافلانکی کس دمخ څرمن ده. بیا چه به کله ترې شی نودوی به چغې وهل شروع کړی نودویلې شوې اوسپنې په شان گرمې او په دوی ته ورکړې شی، چه هغه مخ ته نژدې کولو سره به دمخ غوښه اوسیزی. او ټوله غوښه به ترې رااو غورځیرې. او په خپته کښی به کولسې کټ کړی. ډبره نه به دوسپنې په څټکونو باندې وهلې شی. اود بدن نه به نې یو یو عضو او غورځیرې اودوی به چغې وهی. فیصله کیدوسره به ددوی خانې دوزخ وی. چه هلته به په دوی باندې مختلف قسمه عذابونه وی (۳). څنگه چه په بل ایت کښی دی. ﴿يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آتٍ﴾ دوی په دوزخ اوداوپه شان گرمواو بوکښی چکرونه وهی. دحضرت عبداللہ رضی الله عنه قراءت دی. ثَمَّ إِنَّ مَقِيلَهُم لَالِى الْحَجِيمِ

(۱) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار: ۲۵۸۵. وهو صحيح.

(۲) الطبری: ۵۴/۲۱.

(۳) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار: ۲۵۸۳. وسنده حسن.

(۴) الطبری: ۵۶/۲۱.

د حضرت عبداللہ ﷺ فرمان دی، چہ پہ واللہ دنیمې ورخ نہ به مخکښی دواړه خلق خپل خپل ځایونو ته لارشی اود غرمې قیلوله یعنی آرام به هلته کوی. قرآن وائی. (أَصْعَبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا) چہ د جنتیانو د قیام او آرام ځانې ډیر ښه دي، اود قیلولي وخت به دواړه په خپل خپل ځانې کښی کوی. دنیمې ورخ نه به مخکښی مخکښ دوی خپل خپل ځایونو ته اورسی. په دي وجه باندي دلته د لفظ ثم خبر باندي دخبر د عطف دپاره وی. ددي بدله ده چہ دي خلقو خپل پلارنیکه گمراه لیدلي وو. خوبياهم دهغوی په طریقه باندي روان شول. اود مجبورانو او بي وقوفانو په شان هغوی پسي روان وو.

وَلَقَدْ ضَلَّ

| او گمراهه شوی وو |

| ..... او ددوی نه

قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ۝ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُّنْذِرِينَ ۝

مخکښی دهغوی نه | اکثر وومښی خلق | او لیږلي وو مونږه | په هغوی کښی اړونکی (خبردارونکی) وړاندي هم زیات پخوانی خلق گمراه شوی وو | او مونږ هغوی ته هم ویرونکی لیږلي وو

فَأَنْظِرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ۝ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ

پس او گوره | څرنګې وو | انجام دیرولي شوو خلقو | مګر بچ شوی دي | بندګان دالله نو ته او گوره چې دهغه خلقو انجام څه شو؟ | سوا دالله ﷻ د خاص

الْمُخْلِصِينَ ۝

خالص کړي شوی |

بندګانو نه (باقی نور ټول هلاک شول)

دنیکانو ښه انجام: په مخکښی امتونو کښی اکثر خلق ورکې لاروال وو، دالله تعالی سره به شریک پیدا کول. په هغوی کښی هم دالله تعالی رسولان راغلل، کوموچه هغوی هوبیاد کړل او ویرول او ورته نې اوونیل چہ دهغوی په شریک کفر اورسول الله ﷻ پسي خندا باندي الله تعالی خفه دي، او که تاسو ته پیک نه شوی نو په تاسو به عذاب راشی. چہ بیا هم هغوی دبیانواو نه منله او خراب کارونه نې پرې نه خودل. نو او گوري چہ دهغوی انجام څه وو؟ هغوی نې تباہ و برباد کړل. نیک او دالله والا خلق بچ کړی شول، او هغوی نې دعزت سره اوساتل.

وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلَنِعْمَ

او په تحقیق سره | آواز او کړو مونږ ته | نوح ﷺ | پس خامخا ښه

| او نوح ﷺ | مونږ ته آواز او کړو | نو مونږ ډیر ښه فریاد

الْمُجِيبُونَ ۝ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ

جواب ورکونکی یو مونږه | نو بچ کړو مونږه هغه | او کور والا دهغه | دمصیبت

رس یو | او مونږ هغه او دهغه د کور خلقو ته د لوني غم نه نجات ورکړو

الْعَظِيمِ ۝ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمْ ۝ الْبَقِيْنَ ۝ وَتَرَكْنَا

لوی نہ | او اوگر خول مونہ | اولاد دہغہ | ہم ہغوی | باقی پاتی کیدونکی دی | اوپر بنسود و مونہ صفت
..... او صرف دہغہ اولاد مو باقی پاتی پری خود دل | ..... اود روستو راتلونکو خلقو

عَلَيْهِ ۝ فِي الْاٰخِرِيْنَ ۝ سَلَّمَ ۝ عَلٰى نُوْحٍ ۝ فِي الْعٰلَمِيْنَ ۝

پہ ہغہ باندي | پہ روستو نسلونو کبسی | سلام دی | پہ نوح علیہ السلام | د دنیا پہ تولو خلقو کبسی
د پارہ مو دا واقعہ پاتی پری خودہ | ..... چہ پہ تول مخلوق کبسی دی پہ ہغہ سلام و ثیلہ شی

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ۝ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا

بیشکہ مونہ ہمدارنگی | بدلہ ور کوؤ | نیکانو خلقو لہ | بیشکہ ہغہ | زمونہ د بندگانو |
مونہ نیکانو تہ ہم دغہ شان بدلہ ور کوؤ | ہغہ زمونہ یو ایماندار بندہ وو

الْمُؤْمِنِيْنَ ۝ ثُمَّ اَغْرَقْنٰ الْاٰخِرِيْنَ ۝

مومنانونہ وو | بیا دوب کرل مونہ | ہغہ نور خلق |
بیامونور خلق (یعنی کافران) غرق کرل |

قوله تعالى: وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلْنِعْمَ الْمُجِيبُوْنَ ۝

د نوح ﷺ واقعہ او ددہ قوم: پہ مخکبسی ایتونو کبسی د گمراہ خلقو سرسری ذکر وو، پہ دی ایتو کبسی نی
تفصیلی ذکر دی۔ حضرت نوح علیہ السلام خپل قوم کبسی نہہ نیم سوہ کالہ وواو ہغوی بہ نی پوہہ کول
خود یو خو کسانونہ علاوه قوم نی پہ گمراہی کبسی وواو چا ایمان رانور لو بلکہ ہغوی تہ بہ نی تکلیفونہ
ورکول۔ اخر د الله تعالی رسول تنگ راغلو، اوالله تعالی تہ نی دعا او کرہ ای الله ازہ نور تنگ شوم تہ
زما مدد او کرے۔ د الله تعالی غضب پہ ہغوی باندي نازل شو او تول کافران نی پہ او بو کبسی غرق
کرل۔ نو فرمائی چہ نوح چہ کلدہ تنگ شونوز ما پہ دربار کبسی نی دعا او کرہ۔ او مونہ خود عاگانہ قبلونکی
یو بس دہغہ دعامہ قبولہ کرہ۔ او ہغہ تکلیفونہ کوم بہ چہ ہغوی تہ روزانہ د کافرانونہ رسیدل، مونہ
ختم کرل۔ او ہم دہغہ دا اولاد نہ مودنیایا جوہ کرہ خکہ چہ ہم دہغہ بچی پاتی شوی وو۔ حضرت
قتادہ رحمہ فرمائی چہ تول خلق د حضرت نوح علیہ السلام دا اولاد نہ دی۔ (۱) د ترمذی پہ مرفوع حدیث کبسی ددی
ایت پہ تفسیر کبسی دی چہ سام، حام او یافث اولاد بیا خورشول او باقی پاتی شو۔ (۲)

مسند کبسی ہم دی چہ سام دتولو عربو پلاردی، او حام دتولو حبشو او یافث دتولو رومیانو پہ دی حدیث
کبسی رومیانونہ مراد رومی روم دی یعنی یونان، کوم چہ درومی بن لیطی بن یونان بن نوح طرف تہ
منسوب دی۔ د حضرت سعید بن مسیب رحمہ ارشاد دی۔ چہ د حضرت نوح علیہ السلام دیوخی سام اولاد عربی
فارسی اورومی دی (۳)۔ اود یافث اولاد ترکی، صقالہ، او یاجوج ماجوج، اود حام اولاد قطبی، سوہانی، او
بربری دی۔ واللہ اعلم۔ د حضرت نوح علیہ السلام دبنہ والی اود ہغہ نہ روستو خلقو کبسی ذکر د خیر پس د الله تعالی

(۱) الطبری: ۵۹/۲۱۔

(۲) ترمذی کتاب التفسیر القرآن باب ومن سورة الصافات:۔

(۳) احمد: ۹/۵۔ ترمذی حوالہ سابق: ۳۲۳۱۔

طرف نہ ژوندې دې. د ټولونبیا نودر بنسټین ولې څه نتیجه وی، هروخت خلق په هغوی باندې سلام کوی، اودهغوی تعریفونه کوی^(۱). په حضرت نوح عليه السلام باندې سلام، دالکه دراروانې جملې تفسیر دې. یعنی دهغوی ذکر دښه والی نه روستوپاتې کیدودامطلب دې چه هرامت په هغه باندې سلام کوی. زمونږ دا سعادت چه کوم کس زمونږ عبادت او اطاعت دخلوص سره کوی نومونږ هم دهغه ښه ذکر په روستو خلقو کښې کوو. حضرت نوح عليه السلام ایمان اویقین اود توحید منلو والاوو، اود حضرت نوح عليه السلام د خیر دعوت قبلولو والوانجام ښه وو. خودنوح عليه السلام مخالف خلق غرق کړې شول. یوه ژوندې سترگه هم پاتې نه شوه. یو خبر راوړلو والا هم پاتې نه شو اونښه قدرې ئې پاتې نه شوه. اودهغوی بدې او خرابیانې پاتې شوې چه د هغې په وجه باندې د مخلوق په خولې باندې دهغوی خراب ذکر هروختي وی.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ*			
او بیشکه یو ددلی دهغه نه			
اودهغه په طریقه روانو خلقو کښې			
لَاِبْرَاهِيمَ	إِذْ جَاءَ	رَبَّهُ	يَقْلِبُ سَلِيمٌ
خامخا ابراهیم وژ کله چی راغې هغه رب خپل ته په زړه سلامت سره کله چی اووئیل هغه			
ابراهیم <small>عليه السلام</small> هم وو چې رب ته په صفا روغ زړه متوجه شو ..... څه وخت چی هغه خپل پلار			
لَاِیَّهِ	وَقَوْمِهِ	مَاذَا	تَعْبُدُونَ
پلار خپل ته او قوم خپل ته داڅه څیزونه دی چی تاسو ئې عبادت کوئ آیا د دروغو خدایان			
او خپل قوم ته اووئیل چې تاسو دڅه څیز عبادت کوئ ؟ آیا د الله <small>ﷻ</small> نه سوا ځان دپاره د			
دُونِ اللَّهِ	تُرِيدُونَ	فَمَا ظَنُّكُمْ	بِرَبِّ الْعَالَمِينَ
بې دالله نه غواړئ تاسو اېس څه دې گمان ستاسو په رب العالمین باندې			
دروغو معبودان لټوئ نو درب العالمین په حق کښې ستاسو څه خیال دې			

قوله تعالى: وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ

دهغوت ابراهیم عليه السلام ذکر: حضرت ابراهیم عليه السلام هم دنوح عليه السلام په دین باندې وو. دهغوی په طریقه اوچال د هال باندې وو. دخپل رب خواه ته ئې سلامت زړه یعنی دتوحیدوالاکوم چه دالله تعالی رښتیاوالې منی، دقیامت راتلل منی، دمروبیازوندی کیدل منی، دشرک او کفر نه بیزاره وی، په نورو خلقو باندې لعنت نه وائی، یوړلو. ^(۲) خلیل الله دخپل ټول قوم او پلار نه صفانکار او کړو. چه تاسو داچاته سجدې کوئ؟ دالله تعالی نه علاوه دنورو بندگی پریردئ، اود خپل باطل معبودانو بندگی پریردئ. گڼی الله تعالی به دتاسو سره څه اونه کړی، او تاسو ته به سختې سزاگانې درکړی.

فَنظَرَ نَظْرَةً			
فِي النُّجُومِ			
فَقَالَ إِنَّي سَقِيمٌ			
فَتَوَلَّوْا عَنْهُ			
بیا نظر وکړو هغه یو نظر اېه ستورو کښې اېس وې وئیل اچې زه ناجوړه یم اېس او گرخیدل هغوی دهغه نه			
بیا ابراهیم <small>عليه السلام</small> شا طرف ته اوکتل اودائې ئې اووئیل چې زه ناجوړه یم غرض دا چې هغوی ترې لارل			

(۱) الطبری : ۶۰/۲۱
(۲) الطبری : ۶۳/۲۱

مُذَبِّرِينَ ﴿٥٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ إِلَهِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٥١﴾

شاكونکی هغه ته | پس پت ورغی | معبودانو د هغوی ته ایس وی وئیل | آیا تاسو نه خوری (دا طعام) روان شو | ابراهیم د هغوی معبودانو ته ورغلو | انورته ئی او وئیل چی آیا تاسو خوراک خکاګ نه کوئی

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٥٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٥٣﴾

خه اوشو په تاسو | چی خبری نه کوی | پس ورغی په هغوی باندی | په وهلو سره | په ښی لاس داخه درباندي شوی دی ؟ | تاسو خبرې هم نه کوئ ؟ | اییائی په ښی لاس پوره قوت سره د هغوی ماتول شروع کړل

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزْقُونَ ﴿٥٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا

پس راغلل هغوی | ده ته | چی منډې ئی راوھلې | او وئیل هغه | آیا تاسو عبادت کوئ | دهغه څیزونه نو ورته واپس په منډو راغلل | ..... ابراهیم ﷺ او وئیل چی تاسو دهغه بتانو عبادت کوئ

تَنْحِتُونَ ﴿٥٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا

چی تاسو ئی تراشئ (په لاسونو) | او حال دا چی الله | پیدا کړی یئ تاسو | او هغه څیزونه چی په خپلو لاسونو ئی تراشئ | او حال دا دې چی الله تعالی تاسو او ستاسو جوړ کړی څیزونه هم

تَعْمَلُونَ ﴿٥٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ

چی تاسو ئی جوړوئ | او وئیل هغوی | جوړ کړئ | دپاره دده | یو غټ ځانې (دوور) | پس او غورزوئ | ده لره پیدا کړی دی | ..... هغوی او وئیل چی ده دپاره اور تیا رکړئ | ..... نو دې

فِي الْجَحِيمِ ﴿٥٧﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمْ

دوور په سرو لمبو کښی | پس اراده او کړه هغوی | دهغه سره | دیو کار کولو | پس او گرځول مونږه هغوی بل اور کښی وراو غورزوئ | ..... نو هغوی د ابراهیم ﷺ خلاف سازش شروع کړو

الْأَسْفَلِينَ ﴿٥٨﴾

ښکته (ذلیل) |

نو مونږ هغوی ناکامه کړل

قوله تعالى: فَنَظَرْنَا لَهُ فِي النُّجُومِ ﴿٥٩﴾

د حضرت ابراهیم بتان ماتول: حضرت ابراهیم ﷺ خپل قوم ته دادي دپاره او وئیل چه کله دوی خپله مبله کښی شرکت دپاره لارشی نودې په عبادت ځانه کښی یواځې پاتې شی او هغه ته به د بتانو ماتولو موقع ملاو شی. په دې وجه باندې یوه رښتونی خبره او کړه خود هغې مطلب باندې هغوی پوه نه شول او ابراهیم ﷺ ترې خپل دینی مقصد واخستلو. هغوی خود خپلې عقیدې مطابق ابراهیم ﷺ په رښتیا باندې بیمار ګنړلو او هغه ئی پرې خود واولاړو. حضرت قتاده رضی الله عنه فرمائی چه کوم کس په څه کار کښی غور او فکر کولو نو عربو به وئیل چه ده په ستور و باندې نظرونه واچول. مطلب دا چه د غور او فکر سره به ئی ستور ته کتل او سوچ به ئی کولو چه دا څنگه پرېږدم ؟ سوچ کولونه پس به ئی او فرمائیل چه سقیم یعنی بیماریم.

د ابراہیم علیہ السلام د دریو دروغو مطلب: پہ یوحنا دیت کبھی راغلی دی چه حضرت ابراہیم علیہ السلام صرف درې دروغ و نیلی دی، چه په هغې کبھی دوه ځله د الله تعالی د دین دپاره، چه په هغې کبھی نې یو ځل فرمائیلی دی. **(اِنَّ مَقِيْمٌ)** اودویم نې فرمائیلی دی **(قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا)** اودهغوی حضرت ساره ته خپله خور و نیل. **(۱)** خو دا یاد ساتل پکاردی، چه په دې کبھی یوهم حقیقی دروغ نه دی. دې ته مجازا دروغ و نیلې کيږي. په کلام کبھی داسې څه عذر دشرعی مقصد حاصلولو دپاره دروغو کبھی داخل نه دی. څنگه چه په حدیث کبھی دی چه عذریه دروغو کبھی نه دې داخل، اوددې نه بې نیازه کونکې دې. **(۲)** په ابن ابی حاتم کبھی دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائی چه د حضرت خلیل الله په دې درې وارو کلماتو کبھی یوه هم داسې نه ده چه دهغې نه د الله تعالی د دین ښه والې مطلب نه وو. حضرت سفیان رضی الله عنه فرمائی: "زه بیماریم" نه مطلب ماته طاعون دې، او هغه خلق به د داسې مرض نه تختیدل. د حضرت سعید رضی الله عنه بیان دې چه د الله تعالی د دین تبلیغ اودهغوی د دروغو معبودانو تردید کولو دپاره د الله تعالی د خلیل د احکمت عملی وه چه یو ستوري راختلوسره به نې و نیل چه زه بیماریم. نورو هم د الیکلی دی چه زه بیمار کیدونکې یم. یعنی خامخا یو ځل مرض الموت راتلونکې دې. اوداهم و نیلی شوی دی چه مریض یم. یعنی زما زړه دستاسود بتانود عبادت نه بیمار دې.

حضرت حسن بصری رضی الله عنه فرمائی چه کله د ابراہیم علیہ السلام قوم میلې ته تلونو ابراہیم علیہ السلام نې هم مجبور کولو، نو ابراہیم علیہ السلام روستوشواو او نې فرمائیل چه زه بیماریم اود اسمان طرف ته نې کتل شروع کړل. چه کله هغوی لارل او ابراہیم علیہ السلام یواځې پاتې شونوپه یواځې والی کبھی نې دهغوی ټول بتان مات کړل. هغوی خوتول خپل اختر ته لارل او ابراہیم علیہ السلام زرزد هغوی بتان ته لارو. اول خو نې اوفرمائیل چه ولی جناب تاسو خوراک ولې نه کوئ؟ دلته راتلوسره حضرت ابراہیم علیہ السلام اولیدل چه کوم څیزونه هغه خلقو دی باندې ایخودې ووهغه هم هغه شان پراته وو. هغه خلقو چه د تبرک دپاره کومې قربانیانې دلته کړې وې هغه هم هغه شان پرتې وې. د ایت خانه ډیره زیاته لویه اومزیداره وه. د دروازي خوا کبھی یو ډیر لوی بت وواو دهغه نه گیر چا پیره واره اوبیا دهغوی نه واره بتان وو، ټوله بت خانه دبتانونه ډکه وه. دهغوی سره مختلف قسمه خوراگونه پراته وو چه هغه په دې مقصد سره ایخودلې شوې وو چه دلته پروت والی سره به برکت والا شی اوبیا به نې مونږ او خورو. ابراہیم علیہ السلام ته چه دخپلې خبرې جواب ملاونه شونو او نې فرمائیل داپه تاسو څه شوی دی؟ خبرې ولې نه کوئ؟ اوس دخپل ښه لاس پوره قوت سره نې هغوی وهل شروع کړل او ټکړې ټکړې نې کړل، اولوې بت نې پریخودو چه شک په هغه اوشی څنگه چه په سوره انبیاء کبھی ټوله واقعه تیره شوې ده او په هغې کبھی تفسیر هم بیان شوې دې. بت پرست چه کله دخپلې میلې نه واپس شول اوبت خانې ته داخل شول او نې لیدل چه دهغوی ټول بتان مات او ټکړې پراته دی، دچالاس نشته، دچا خپه نشته، دچاسراود چا بدن نشته. حیران شول چه دا څه شوی دی؟ اخر د سوچ اوبحث نه پس نه نې معلومه کړه چه داپه د ابراہیم کاروی. اوس ټول د خلیل الرحمن طرف ته ډیر غصه او په منډه لارل. خلیل ته د تبلیغ کولو او ملامته کولو یوه ښه موقع ملاو شوه ورته نې او و نیل چه ولې د داسې څیزونو عبادت کوئ، کوم چه تاسو پخپله جوړوئ، په خپل لاس نې جوړوئ او تراشی، اودا ستاسو استاسود عملونو خالق الله تعالی دې. ممکن ده چه دې ایت کبھی مامصدروی، اوداهم ممکن ده چه د **،، الذی ،،** په معنی کبھی وی. خو په دواړو معنو کبھی تلازم دې یعنی اول زیات ظاهر دې. نو امام بخاری رحمته الله علیه په کتاب افعال العباد کبھی یو مرفوع حدیث نقل کړې دې چه الله تعالی هر صانع اود هغه د

(۱) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی (واخذ الله ابراہیم خلیلاً) ۳۳۵۸، صحیح مسلم: ۲۳۷۱.

(۲) الادب المفردات للبخاری: ۸۵۷، وسنده صحیح.

صنعت پیدا کوی^(۱) بیا چي کله ددوی سره حجت ختم شو او د ابراهيم عليه السلام د سوال صحيح جواب هغوی سره نه وو، نو هغوی په دشمنی اوسختی شروع کړه او نې ونیل یو بنیان جوړ کړی په هغې کښې اوراولېوئ، او په هغه اور کښې دې واچوئ، نو هم دغه شان اوشول. خوالله تعالیٰ خپل خلیل بچ کړو. هغه ته نې غلبه ورکړه اودهغه مدد نې اوکړو. اگرچه هغوی هغه ته برائی رځول غوښتل خوالله تعالیٰ هم هغوی خوار او ذلیل کړل.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيِّدُنِي ۝

اواوونیل ابراهيم | بیشکه زه | تلونکې يم | رب خپل ته | لاره به اوبښانی ماته
اوابراهيم اوونیل چي زه خپل رب طرفته روان يم | هغه به ماته نیغه لاره اوبښانی

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ۝ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ۝

اے ربه زما | را کړه مالره (خونې) د صالحانو نه | پس زیرې ورکړو مونږ هغه ته | په یو هلك صبرناک سره
اښي زما ربه | ماته یو نیک خوښ را کړه | ..... نو مونږ هغه ته دیو صابره هلک زیرې ورکړو

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ

پس هر کله چي | اورسیدو هغه خوښي | دهغه سره | دمنډو ترپرو عمر ته | نو اوونیل ابراهيم |
نو څه وخت چي هغه دخپل پلار سره دگرځیدو عمر ته اورسیدو | نو ابراهيم عليه السلام ورته اوونیل چي

يُبْنِي إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ

اے خویه زما | بیشکه زه | وینم | په خوب کښې | چي زه | ذبحه کوم تالره | پس ته هم نظر اوکړه |
اښي خویه | زه په خوب کښې وینم چي تا ذبح کوم | نو ته هم سوچ اوکړه | (اوماته اووایه)

مَاذَا تَرَىٰ ۖ قَالَ يَأْتِي أَفْعَلُ مَا

چي څه ویني ته په خیال خپل کښې | اوونیل هغه | اے پلاره زما | اوکړه ته | هغه |
چي ستا څه راښي ده | ..... هغه (خوښي) اوونیل چي اښي بابا! تاته چي څه حکم شوي

تَوَمَّرْتُ ۖ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ۝

چي حکم کیدي شی دهغې | او به مومي ته مالره | که اوغواړي الله | د صبر کونکونه |
دې هغه په ځانې کړه | ..... انشاء الله مابه صبر کونکې بیا مومي

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّ لِلْجَبِينِ ۖ وَنَادَيْنَاهُ

پس هر کله چي | غاړه کښنوده دواړو | اوواني چوږ هغه | پر مخې په تندي | او آواز کړو مونږ هغه ته
بیا چي دې دواړو دالله عليه السلام حکم اومللو | او هغه (خوې) نې په پر مخې څملولو | اومونږ ورته آواز اوکړو

أَن يَأْبُرْهِمُ ۖ قَدْ صَدَّقَتِ الرُّعْيَا ۖ إِنَّا كَذَلِكْ نَجْزِي

چي اے ابراهيم | اړښتیا کړو تا | خوب خپل | بیشکه مونږه | دارنگې | بدله ورکړو
چي اښي ابراهيم عليه السلام | تا خوب واقعی رښتیا کړو | بیشکه مونږ نیکانو بندگانو ته هم دغه شان

(۱) خلق العمال للعباد للبخاري: ۱۱۷، السنة لابن ابی عاصم: ۳۵۸. ومنده صحيح.

الْحُسَيْنِ ۝	إِنَّ هَذَا	لَهُوَ	الْبَكْوُ الْمُبِينُ ۝	وَقَدَيْنَهُ
نیکانو خلقوله بیشکه دا (ذبحه) خامخا دا ووا ازمینست بنکاره او فدیہ ورکره مونږ هغه له بدله ورکوو ..... حقیقت دا دی چې دایو دیر لوئی امتحان ووا اومونږ ددی په بدله کنبی				
يَذِبْجٍ	عَظِيمٍ ۝	وَتَرَكْنَا	عَلَيْهِ	فِي الْآخِرِينَ ۝
یوه قربانی لویه (جنتی گدورې) او پرېښودو مونږه اږه هغه باندي صفت اږه روستنو نسلونو کنبی ده ته یو لویه قربانی ورکره راتلونکو خلقو ته مو دا خبره دده په تاریخ کنبی باقی پریخوده				
سَلَامٌ	عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۝	كَذَلِكَ	نَجَّيْ	الْحُسَيْنِ ۝
سلام دی په ابراهیم باندي دارنگې بدله ورکوو مونږ نیکانو خلقوله بیشکه هغه بیشکه مونږ نیکانو بندگانو ته هم دغه شان بدله ورکوو ..... بیشکه هغه				
مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۝	وَبَشَرْنَاهُ	يَاسْحَقَ	نَبِيًّا	
د بندگانو زمونږ مومنانونه ووا او زیرې ورکړو مونږ هغه ته په اسحاق سره یو نبی زمونږ د نیکانو بندگانو نه ووا اومونږ ابراهیم ته د اسحاق <small>عليه السلام</small> زیرې ورکړو چې نبی او خوش نصیبه				
قِنَّ الصَّالِحِينَ ۝	وَبَرَكْنَا	عَلَيْهِ	وَعَلَىٰ إِسْحَقَ ط	
د صالحانونه او برکت کړې ووا مونږه په هغه باندي او په اسحاق باندي به وی ..... او مونږ په هغه (ابراهیم <small>عليه السلام</small>) او اسحاق <small>عليه السلام</small> باندي برکتونو او کرل				
وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا	مُحْسِنٌ	وَّظَالِمٌ	لِنَفْسِهِ ۝	مُبِينٌ ۝
او د اولاد ددی دواړو نه څوک نیکو کار دی او څوک ظالم دی په خان خپل باندي بنکاره اوددی دواړو په اولاد کنبی نیکان خلق هم دی او پخپلو خانونو باندي بنکاره ظلم کونکی هم				

قوله تعالى: وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ ۝

ابراهیم عليه السلام اوونیل زه خړدخپل پروردگار طرف ته تلونکې یم. هغه به ضرور ماته صحیح لار او بنائې. اې زما رب! ماته نیک بخت اولاد را کړې. نو مونر هغه ته دښه بچی زیرې ورکړو. چه کله نې خوی دومره عمر ته اورسیدو چه دهغه سره دگرځیدو شونو ابراهیم عليه السلام ورته اوونیل خوږه خویا ازه په خوب کنبی تاته پخپله هلاکول وینم. اوس ته وایه دستاڅه خیال دی؟ خوی جواب ورکړو چه پلاره اچه کوم حکم کیږی هغه پوره کړی. انشاء الله ته به ماصبر کونکې وینی. غرض داچه دواړو اومنله اوبلاردخوی تندي بنکول کړو. مونر ورته اواز او کړوچه اې ابراهیم بالکل تا خپل خوب رښتیا کړو. مونر نیکی کولو والوته هغه شان جزاء ورکوو. په حقیقت کنبی دا دهغه امتحان وو. اومونر یوه لویه قربانی دهغه په خپو کنبی او کړه. اودهغه د خیر ذکر مویه روستو خلقو کنبی پریخودو. په ابراهیم عليه السلام دی سلام وی. مونر نیک کارونه کولو والاته هم هغه شان جزاء ورکوو. بې شکه هغه زمونږ په ایمان بندگانو کنبی وو. مونر هغه ته د اسحاق نبی زیرې ورکړو چه هغه د صالح خلقونه وو. اومونر په ابراهیم او اسحاق باندي برکتونه نازل کړل. ددی دواړو په اولاد کنبی څه نیک بخت دی او په خپل نفس باندي ظلم کولو والادی.

قوله تعالى: اِنِّي اَرَى فِي الْمَنَامِ اِنِّي اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى

حضرت ابراهيم عليه السلام حضرت اسماعيل عليه السلام ذبح گول خليل الله چه کله دخپل قوم دهدايت نه راوړلو په وجه خفه شو. لوی لوی قدرتی نخې لیدلونه پس چه هم هغوی ایمان راونه وړو، نو ابراهيم عليه السلام ترې جدا کیدل بڼه او کنړل او اعلان ئې او کړو چه زه به اوس دستاسونه هجرت او کړم. زمالاره خودنکې زما الله تعالی دې. او دخپل رب نه ئې دا ولاد دعا وکړه. چه هغوی ته توحید کښی د ابراهيم عليه السلام مدد او کړی. هم هغه وخت د ابراهيم عليه السلام دعا قبوله شوه او دیو فرمانبرداره خوی زیرې ورته ورکړې شو. د حضرت اسماعيل عليه السلام وو. هم داد حضرت ابراهيم عليه السلام رومبې خوی وواو د حضرت اسحاق عليه السلام نه مشروو. دې خواهل کتاب هم منی. او دهغوی په کتاب کښی دی چه د اسماعيل عليه السلام د پیدائش په وخت کښی د حضرت ابراهيم عليه السلام عمر شپږ ایا کاله وو. او کوم وخت چه اسحاق عليه السلام پیداشونو هغه وخت ئې عمر یو کم سل کاله وو. او دهغوی په خپل کتاب کښی داهم دی چه حضرت ابراهيم عليه السلام ته دخپل خوی د ذبح گولو حکم شوې وو. خو چونکه دا خلق پخپله د حضرت اسحاق عليه السلام اولاد دې اونی الله او ذبیح الله اولاد چونکه عربیان دی نو هغه خلقو دا فضیلت او اسماعيل عليه السلام نه اخستلې دې او د حضرت اسحاق عليه السلام سره ئې لږولې دې او د الله تعالی کلام کښی ئې فرق راوستې دې. او وائی چه زمونږ په کتاب کښی وحیدک دې ددې مطلب یواځې نه دې. بلکه څوک چه ستاسره دا وخت دې هغه یواځې دې. ځکه چه حضرت اسماعيل عليه السلام خو هغه وخت خپلې مور سره په مکه کښی وو. دلته دخلیل الله سره صرف اسحاق عليه السلام وو. خود ایا کله غلط دی. "وحیدک" هغه ته وئیلې کیږی کوم چه یواځې وی. دهغه بل څوک رورنه وی، دلته یوه خبره بله هم ده چه یواځې او رومبې خوی سره څومره مینه وی او دهغه چه څومره نیاز بین توب وی هغه دنور بچو کیدو باندې پاتې نشی. په دې وجه دهغه د ذبح گولو حکم، یولوې امتحان او ازمیښت وو. مونږ دامنو.

بعضې بزرگان هم دامنی چه ذبیح الله حضرت اسحاق عليه السلام وو، تردې چه څه صحابه گرامو عليه السلام نه هم دا روایت دی، خود اخره د کتاب اوسنت نه ثابت نه ده. او دا خیال کیږی چه د بنی اسرائیلو مشهوره کړې خبره دې حضراتو هم بې دلیلې منلې ده. لږې تګ نه دې پکار د الله د کتاب په الفاظو باندې غور او کړی، چه د حضرت اسماعيل عليه السلام د زیری اعلان په غلام حلیم وئیلوسره او شو. بیا د الله تعالی په لار کښی د ذبح کیدو تیاری ذکر او شو. د ابیان ختمیدونه پس د حضرت اسحاق عليه السلام د پیدائش ذکر راغلې دې. او فرستود اسحاق عليه السلام د پیدائش زبرد غلام علیم وئیلوسره او کړو. هم دغه شان په قران کښی د اسحاق عليه السلام زیری سره ارشاد دې. (وَمِنْ ذَٰلِكَ اِسْحٰقُ يٰعَقُوْبُ) یعنی د حضرت ابراهيم عليه السلام په ژوند کښی به د حضرت اسحاق عليه السلام نه حضرت یعقوب عليه السلام پیداشی. یعنی دهغه دنسل خورولو خود مخکښی نه خبره کړې شوې ده اوس هغه څنگه ذبح کړې شی؟ دامونږ مخکښی هم بیان کړی دی. او د حضرت اسماعيل عليه السلام صفت ئې دلته فرمانبرداری بیان کړې دې، چه هغه د ذبح گولو دپاره بالکل مناسب دې.

اوس حضرت اسماعيل عليه السلام غټ شواو دخپل پلار سره د تګ راتګ قابل وو، اسماعيل عليه السلام هغه دخپلې مور سره په فاران کښی وو. حضرت ابراهيم عليه السلام به هلته ته تلور اتلو. داهم ذکر شوی دی چه په به براق به تلواو ددې جملې معنی داده چه دخوانې زمانه کښی وواو د ماشوم والی وخت تیر شوې وواو د پلار په شان د ګرځیدو او کار کولو قابل وو. نو حضرت ابراهيم عليه السلام په خوب کښی اولیدل چه هغه خپل خوږ خوی ذبح کوی د نبیانو خوبونه به وحی وو، او ددې دلیل دا ایت دې، په مروج روایت کښی داهم دی. بس د الله تعالی رسول دخپل د زړه ټکړې د ازمیښت دپاره او په دې وجه چه یوناسا په دهغه د ذبح گولو په هغه اونه ویرېږی، خپله اراده او رانی په هغه باندې ظاهره کړه. هغه خوهم ددې ونې میوه وه. نبی ابن نبی وو. جواب ئې ورکړو. پلاره نوبیان اوخته کوي ولی دې خبرو کښی د تپوس کولو څه ضرورت دی؟ کوم حکم چه شوې دې هغه زړپوره کړه او که زما باره کښی څه ډرته څه شک وی نو چاره کیده معلومه به ډرته

شی چہ زہ خورمہ صبر کونگی یم انشاء اللہ زماپہ صبر باندی بہ دستازرہ خوشحالہ شی سبحان اللہ چہ
خہ نی ونیلی ووهغه نی اوکرل اوپہ وعده باندی قائم اوسیدلوسرتیفکبت نی داللہ تعالیٰ نہ حاصل
کرو. او پلار اوخوی دوارہ داللہ دحکم پورہ کولودپارہ راضی شول.

قوله تعالیٰ: ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّ لِلْجَبِينِ﴾

پلار اوخوی دوارہ داللہ ﷺ حکم تہ تیار شو: پلار داللہ پہ لار کبسی خپل خوی ذبح کولودپارہ اوخوی د اللہ پہ
لار کبسی خپل خت کت کولودپارہ تیار پری اوپلار دخیلوسترگونور، دزیرہ سرپہ زمکہ باندی پہ زمکہ
باندی التہ غورخوی چہ دذبح کولوپہ وخت کبسی دهغه لاسونہ سست نشی.

مسند کبسی داحمد ابن عباس ؓ نہ روایت دی چہ کله حضرت ابراهیم ؑ دسترگوتورد اللہ تعالیٰ پہ
حکم باندی بوتلونوهغه وخت کبسی شیطان نی مخی تہ راغی. خو حضرت ابراهیم ؑ سرہ یی دهغه نہ
مخکبسی اووتلو. بیاد حضرت جبرئیل ؑ سرہ ابراهیم ؑ تہ عقبہ تہ لارونوهغه وخت بیاشیطان نی
مخی تہ راغی، ابراهیم ؑ هغه پہ اووہ کانرو باندی اویشتو. بیاد جمرہ وسطی خواه کبسی ورته مخی تہ
راغی هغه وخت نی بیاد اووکانری ویشتو. بیامخکبسی شو اوخپل خورخوی نی داللہ پہ حکم باندی دذبح
کولودپارہ راسملولو، دذبیح پہ بدن باندی هغه وخت یوسپین خادروو. اوونی وئیل چہ پلار دارانہ
کوزکرہ چہ دایاماتہ کفن کری. اه هغه وخت خوی بریندولو وخت کبسی دپلارخہ عجیبہ حال وو. چہ
اوز راغی بس ابراهیم خوب دی رنبتی اثبات کری. شاتہ نی اوکتل نودشپین رنگ غتوغتیو خکرو والا یو
گلنی اولیدو. حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چہ دغه وجہ چہ مونپدغه شان سندگان قربانوو. (۱)

هم دحضرت ابن عباس ؓ نہ پہ دویم روایت کبسی دحضرت اسحاق ؑ نوم روایت شوې دی. خواولنی
صحیح دی اوددی دلیلونه راخی، انشاء اللہ تعالیٰ. دهغی پہ بدله کبسی لویہ قربانی اللہ تعالیٰ ورکړه
اوپہ دغه بارہ کبسی حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چہ داجنتی گلہ وه. چہ هغی هلته دخلوینستو کالو
راسی وه. هغی لیدلوسره ابراهیم ؑ خپل خوی پریخودواوهغی پسې شو. جمرہ اولی تہ راورسیدو
، اووکانری نی ویشتل بیاد وختیده او جمرہ وسطی تہ اورسیده. اووکانری نی دلته ویشتل او بیاجمرہ
کبری سرہ اووکانری ویشتل اودهغه خانې نہ نی منحرته راوسته او حلالہ نی کره. دهغی خکری دسر سره
داسلام دشروع پورې خانه کعبی باندی زوارندی وې بیاد اوچې شوې. یوخل حضرت ابوهریره ؓ او
حضرت کعبه ؓ خپلو کبسی ناست ووخبری نی کولې. حضرت ابوهریره ؓ خودیثونه بیانول او حضرت
کعبه ؓ دکتابونوقصې بیانولې. حضرت ابوهریره ؓ او فرمائیل چہ درسول اللہ ﷺ فرمان دی چہ هرنبی
دپارہ یوه دعاپته ده او ماخپله دغه دعاپته ساتلې ده چہ هغه به دقیامت په ورځ دامتیانودپارہ وی. (۲)
حضرت کعبه ؓ او فرمائیل تاسوپخپله دحضور ﷺ نه اوریدلی دی؟ اونې فرمائیل او. حضرت کعبه ؓ
خوشحالہ شو اونې فرمائیل پہ حضور ﷺ باندی زما مورپلار قربان. بیاحضر کعبه ؓ دحضرت
ابراهیم ؑ قصه شروع کره چہ کله ابراهیم ؑ دخپل خوی حضرت اسحاق ؑ دذبح کولودپارہ
تیار شونو شیطان اووئیل که مادی نن دهوکه نه کرو نو بیاماتہ دده نه ټول عمر دپارہ خفه کیدل پکار دی.
اول خودی حضرت ساره تہ راغی او ټپوس نی ترې اوکړو چہ ابراهیم دستاخوی کوم خواه بوتلو؟ مور ورته
جواب ورکړو خپل خه کارته نی بوتلې دی. هغه ورته اووئیل نابلکه هغه نی ذبحه کولودپارہ بوتلو. مورته
نی ورته اووئیل چہ هغه ذبح کوی ولې؟ لعین ورته اووئیل چہ هغه وانی چہ داللہ تعالیٰ هم دغه حکم
دی. جواب ورته ملاو شونو بیاخوهم دغه ښه ده چہ هغه زرتہ زره داللہ تعالیٰ حکم پوره کری. دلته نه
نامراده شو اودی ماشوم تہ راغی او ورته نی اووئیل چہ ستاپلار تا کوم خواه تہ بوخی؟ هغه ورته اووئیل

(۱) احمد: ۳۹۷/۱، مسنده صحیح.

(۲) صحیح بخاری کتاب الدعوات باب ((ادعونی استجب لکم)): ۶۳۰۴، صحیح مسلم: ۱۹۸.

دخپل څه کار دپاره ورته نې اوونیل نابلکه دې تاذبح کولو دپاره بوځی. او نې فرمائیل ولې؟ ورته نې جواب ورکړو ځکه چه هغه گنړی چه دادالله تعالی حکم دې. ورته نې اوونیل چه بیاخوهغه ته په دې کار کښی تندي پکار ده. دلته نه هم خفه دا لعین خلیل الله ته ورغلو. هغوی ته نې اوونیل داماشوم کوم خواه بوځی؟ جواب ورته ملاؤشودخپل څه کار دپاره. ملعون ورته اوونیل نابلکه ته دې ذبح کولو دپاره بوځی. هغوی ورته او فرمائیل دا ولې؟ ورته نې جواب ورکړو ځکه چه ستا خیال دې چه دادالله تعالی حکم دې. ابراهیم عليه السلام او فرمائیل چه په الله تعالی مې دې قسم وی زه به بیا دا کار ضرور کوم. اوس ابلیس مایوس شو.

بل روایت کښی دی چه الله تعالی حضرت اسحاق عليه السلام ته او فرمائیل چه ته زما نه دعا او غواړه، چه ته څه غواړې هغه به تاته ملاؤشی. حضرت اسحاق عليه السلام اوونیل چه بیا زما دادعاده، چه چا شرک نه وی کړې هغه ته ضرور جنت ته بوځه. رسول الله ﷺ فرمائی چه الله تعالی ماته په دوو خبرو کښی اختیار را کړې دې چه زه دې کښی یوه اختیار کړم. یا خودا چه زمانیم امتیان او بځی یا دا چه زه شفاعت او کړم او هغه الله تعالی قبول کړی. نو ماشفاعت ته ترجیح په دې وجه باندې ورکړه چه هغه به عام وی. او یوه دعا وه چه مابه هغه کوله خودالله تعالی یونیک بنده هغه زمانه مخکښی او کړه. واقعہ داسې ده چه کله الله تعالی د حضرت اسحاق عليه السلام نه د ذبح کولو سختی لرې کړه نو ورته نې او فرمائیل او غواړه چه څه غواړې درته به درکولی شی. نو حضرت اسحاق عليه السلام او فرمائیل والله دشیطان ددهوکه کولونه مخکښی به زه هغه او غواړم. ای الله کوم کس چه په دې حالت کښی مړ شوی وی چه هغه دستاسره شرک نه وی کړې نوهغه ته او بځه. او هغه ته جنت ورکړه. دا حدیث په ابن ابی حاتم کښی هم دې. خوسندې غریب او منکر دې اود دې یو روایت کونکې عبدالرحمن بن زید بن اسلم رضی الله عنه ضعیف دې اوماته ویره ده چه دا الفاظ چه کله الله تعالی اسحاق عليه السلام ته نه داخړه پورې دروایت کونکی خپل نه وی. اودا هغه په حدیث کښی داخل کړی وی.

ذبیح الله خو حضرت اسماعیل عليه السلام دې د ذبح کولو ځانې په منی کښی دې اوداپه مکه دې او حضرت اسماعیل عليه السلام په مکه کښی وو حضرت اسحاق عليه السلام نه، هغه خوپه کنعان ښار کښی وو، کوم چه په شام کښی دې. کله چه ابراهیم عليه السلام خپل خوږ ځوی ذبح کولو دپاره واچولونودالله تعالی دطرف نه اواز راغلو چه بس ابراهیم تاخپل خوب پوره کړو.

سدى نه روایت دې چه کله خلیل ذبیح الله په مړې باندې چاره رانښکله نو څټ نې داوسپنې شواوکت نه شواودا اوزراغې چه مونږ نیکو کارو ته دغه شان بدله ورکوو، یعنی دسختیانو نې بچ کوو. څنگه چه الله تعالی فرمائیلی دی. دالله تعالی نه ویریدونکی خلقودپاره الله تعالی دخلاصی لار پیدا کړی، او هغوی ته داسې رزق ورکوی چه دهغوی په خیال کښی هم نه وی. په الله تعالی باندې بهروسه کولو دپاره الله تعالی کافی دې. الله تعالی خپل کارونه پوره کوی اودهر کار دپاره هغه یوانداز مقرر کړې دې. دا ایت په دې خبره باندې دلیل دې چه کار کیدونه مخکښی حکم منسوخ شوی وو.

د کار کیدو په وخت کښی حکم منسوخ شو. دلته معتزله دانه منی، داستدال وجه ښکاره ده ځکه چه خلیل الله ته دخپل ځوی ذبیح کولو حکم ملاؤشوی وو، اود ذبح کولونه مخکښی ددې سره منسوخ شو. ددې نه مقصد دا وو چه دحکم په منلو باندې ورته ثواب ملاؤشی. په دغه وجه باندې ارشاد او شو چه داخوصرف یواز مینست وو، کهلاؤ امتحان وو، چه یو طرف نه حکم او شواو بل طرف ته ورته تیاری او شوه. په دې وجه باندې دجناب خلیل الله په تعریف کښی قران مجید کښی دی. ابراهیم ډیرو فاداروو، د لوې قربانې سره دهغه فدیہ مونږ ورکړه. سپین رنگ، غټې سترگې او غټو ځکرو او لویه ښه خوراک باندې غټ شوی گڼه مونږ دهغه په فدیہ کښی ورکړو چه هغه په ټیبر کښی دبیرې ونې پورې تړلې شوی وو او هغه په جنت کښی څلویښت کاله وو. منی کښی چه دټیبر سره کوم غر دې په هغې باندې دا خناور حلال کړې شوی دې. دې په چغوباندې دابره نه راغلې وو. هم دا هغه گڼه دې کوم چه هابیل دالله په لار کښی قربان کړې

وو، دھغی وری لره شان سره وه دھغه نوم جریروو بعضی وانی چه مقام ابراهیم کنبی هغه حلال کړې شوی وواوڅوک وانی چه په منی کنبی منحرباندې.
 د ابن عباس ؓ فتوی: یوکس خپل خان دالله تعالی په لاره کنبی دذبح کولومنت منلې وو. نوحضرت ابن عباس ؓ هغه دسلواو بنانودحلالو فتوی ورکړه خوبیانې اوفرمانیل که ماهغه ته دیوگدحلالو نیلی وو نوهم کافی وو. ځکه چه په کتاب کنبی د کتاب الله فدیو یوگدسره ورکړې شوي ده. دزیاتو خلقوهم دغه قول دې بعض وانی چه داغرونوچیلې وو. څوک وانی چه اوسې وه. مسنداحمد کنبی چه ابن عباس ؓ حضور ؓ راوغښتلواو ورته ئې اوفرمانیل چه ماییت الله ته داخلیدو وخت کنبی دگدخکړې لیدلې وې اوماته یادنه ووچه تاته مې دھغې دپتولو حکم کړې وې. لار شه او هغه پتې کړه. په بیت الله کنبی داسې څه څیزنه دې پکار چه هغه دمونځ کونکو خیال بل طرف ته بوځي. (حضرت سفیان ؓ فرمائی ددې گدخکړې هم په بیت الله کنبی وې. تردې چه یوځل په بیت الله کنبی اوراولریدو، او هغه پکنبی اوسوزیدې. دا واقعہ هم ددې خبرې گواهی ورکوی چه ذبیح الله هم حضرت اسماعیل ؑ وو په دغه وجه باندې د هغه اولاد قریش داخکړې محفوظ ساتلې وې، تردې چه الله تعالی حضرت محمد ؐ پیدا کړو. والله اعلم.

د هغه خوبیان په کومو کنبی چه ذبیح الله اسحاق ؑ دې. ابومیسرہ ؑ فرمائی چه حضرت یوسف ؑ دمصر بادشاه ته اوفرمانیل. چه ته زما سره خوراک کول غواړې؟ زه یوسف بن یعقوب نبی الله بن اسحاق ذبیح الله بن ابراهیم خلیل الله یم. دعبدالبن عمیره نقل دی حضرت موسی ؑ الله تعالی ته عرض اوکړو چه ای الله! چه څه خبره ده چه خلق وانی په چه د ابراهیم ؑ، اسحاق ؑ او یعقوب ؑ په خدې مو قسم. نو جواب ورته ملاو شو چه ابراهیم خوپه هریو څیزیاندي ماته ترجیح راکړه او اسحاق خپل خان زما په دربار کنبی ذبیح کولو له تیار کړې وو، نویانورڅه ورته څه مشکل وو؟ او یعقوب باندې چه ماڅومره تکلیفونه اچول د هغه برداشت به هم هغه هو مره زیاتیدو.

حضرت ابن مسعود ؓ په مخکنی یوکس په فخر سره دخپل پلارنیکه نوم واخستلو. نو هغه ورته اوفرمانیل دفخر قابل نیکه خود حضرت یوسف ؑ وو. چه هغه د یعقوب بن اسحاق ؑ ذبیح الله بن ابراهیم خلیل الله ؑ وو. عکرمه ؑ، ابن عباس ؓ، او پخپله عباس ؓ، علی ؓ، سعید بن جبیر، مجاهد ؓ، شعبی ؓ، عبید بن عمیر ؓ، ابومیسرہ ؑ، زید بن اسلم ؑ، عبدالله ابن شفیق، زهری ؓ، قاسم بن ابوبرزہ، مکحول ؓ، عثمان بن ابی حاضر ؓ، سدی ؓ، حسن ؓ، قتاده ؓ، ابوالهذیل ؓ، ابن سابط ؓ، کعب احبار ؓ، ددې ټولوهم دغه قول دې او ابن جریرهم دغه وانی چه ذبیح الله حضرت اسحاق ؑ وو. صحیح علم خوالله ته دې خوپه ظاهره داسې معلومیږي چه ددې ټولو بزرگ اجبار دې دې په فاروقی خلافت کنبی مسلمان شوي وو، او کله کله به ئې حضرت عمر ؓ ته د پخوانو کتابونو قصې اورولې. خلقودا رخصت او گنړلو او بیابانه ئې ترې هره خبره نقل کوله، او په دې کنبی د صحیح او غلط خبرې فرق ختم شو. رښتیا خوداده چه دې امت ته د زور یو کتاب ضرورت هم نشته. بغوی ؓ دڅه نور ووصحابه رضوان الله اجمعین او تابعین رحمة الله علیهم نومونه خودلی دی. کومو چه ونیلی دی چه ذبیح الله حضرت اسحاق ؑ دې. په یومرفوع حدیث کنبی دی که چرته هغه حدیث صحیح وونود جهگړې فیصله وه. خو هغه حدیث صحیح نه دې. په دې کنبی دوه روایت کونکی ضعیف دی. نویه یوسند باندې دا خبره د حضرت ابن عباس ؓ نه روایت ده او دا ډیره صحیح ده. والله اعلم. هغه خبرې چې د اسماعیل ؑ ذبیح الله کیدلو دلیل دي. ووس هغه خبرې اولولې د کومونه چه معلومیږي چه ذبیح الله حضرت اسماعیل ؑ وو. اوهم دا ټیک او صحیح ده. ابن عباس ؓ هم دغه فرمائی چه یهودیان

دحضرت اسحاق عليه السلام نوم غلط اخلی.

دخليفة المسلمين حضرت عمر ابن العزيز عليه السلام په مخکښي چه کله محمد بن کعب قرظي عليه السلام دا اوفرمانيل او ورسره نې ددې دليل هم ورکړو چه دذبح کولو ذکر نه پس په قران مجيد کښي خليل الله ته د اسحاق عليه السلام دپيدانش زيرې ورکړې شوې دې او ورسره هم دايان دې چه دهغوی کره به هلك کيږي چه نوم به نې يعقوب وي. او چه کله دهغه کره دهلك کيدو زيرې ورکړې شو، بياد دې نه پس چه دهغه لاهلك پيدا کيدونه مخکښي دهغه دذبح کولو حکم څنگه اوشو؟ نو حضرت عمر بن عبدالعزیز او فرمانيل چه ډيرو واضح دليل دې زما ذهن دلته نه وورسيدلې يعنی ما هم منل چه ذبيح الله حضرت اسماعيل عليه السلام وو. بيا شاه اسلام دشام يو يهودی عالم نه تپوس او کړو کوم چه مسلمان شوې وو، چه تاته ددې باره کښي څه علم دې؟ هغه ورته ونيل چه امير المومنين رښتيا خبره داده چه دچا دذبح کولو حکم شوې وو، هغه حضرت اسماعيل عليه السلام وو، خو چونکه عربيان دهغه اولاد کښي دی نو دابزرگي هغوی ته ملا وپيږي په دې وجه باندې يهوديانو هغه بدل کړو. او دحضرت اسحاق عليه السلام نوم اخلی. رښتيا علم الله سره دې خوزمونږ ايمان دې چه حضرت اسحاق عليه السلام او حضرت اسماعيل عليه السلام دواړه پاك او طيب او دالله تعالی فرما نبرداره وو. په کتاب الزهد کښي دی چه دحضرت امام احمد بن حنبل عليه السلام خوي حضرت عبدالله دخپل پلار نه کله دمستلي تپوس او کړو نو هغه ورته جواب ورکړو چه ذبح کيدونکي حضرت اسماعيل عليه السلام وو. دحضرت علي، حضرت ابن عمر، ابوالطفيل، سعيد بن مسيب، سعيد بن جبیر، حسن، مجاهد، شعبي، محمد بن کعب، ابوهريره، ابو جعفر محمد بن علي، ابوصالح عليه السلام نه هم دغه روايت دی. امام بغوي عليه السلام دنور و صحابه کرامو عليه السلام او تابعين عليه السلام نومونه اخستلي دی. يو غريب حديث هم ددې په تائيد کښي روايت شوې دې، په دې کښي دی چه په شام کښي دامير معاويه مخکښي دايان راغي چه ذبيح الله څوک دي؟ نو هغه اوفرمانيل چه بنه ده چه دامعامله زما په شان با خبر کس مخي ته راغله. واورې مونږ دحضور عليه السلام سره وو چه يو کس حضور عليه السلام ته راغي او اوښي ونيل، چه اي ددو الله تعالی په لار کښي د دوو ذبح کړې شوو والا د نسل نه رسوله اماته هم دغنيمت دمال نه څه راکړه. په دې باندې حضور عليه السلام په خدا شو، يو ذبيح الله خود حضور عليه السلام پلار حضرت عبدالله وودويم حضرت اسماعيل عليه السلام وودچا دنسل چه حضور عليه السلام دې. د عبدالله دذبح کيدو واقعه داسي ده چه دحضور عليه السلام نيکه عبدال مطلب چه کله دزمزم کوي او کنستلونو دا خبره نې اومنله که دا کار په اسانتيا سره اوشونو دالله په لار کښي به خپل يو خوي ذبح کړم. کله چه کار پوره شو او قرعه اندازی اوکړه چه کوم خوي دالله په نوم باندې ذبح کړم؟ نو دحضور عليه السلام دپلار عبدالله نوم راوتلو. دهغه دمور طرف نه نيکه ورته او ونيل چه دده په ځاني باندې سل اوښان حلال کړي، نو هغه اوښان حلال کړې شول. (۱) او دحضرت اسماعيل عليه السلام واقعه خومشهور ده. ابن جرير کښي دا روايت موجود دې او مغازی امويه کښي هم شته.

د ابن جرير دليل چې ذبيح الله اسحاق عليه السلام دې: ابن جرير خود حضرت اسحاق عليه السلام دذبيح الله دادليل پيش کوي چه دکوم حليم ماشوم دزيرې ذکر دې دهغه نه مراد اسحاق عليه السلام دې. په قران کښي بل ځاني دی. (وَلَقَدْ عَلَّمْنَاهُ فِطْرَةَ الْبَالِغِينَ) او دحضرت يعقوب دزيرې دا جواب ورکړو چه هغه دهغه سره دگرځيدو عمر ته رسيدلې وو، او داهم ممکن ده چه ديعقوب سره بل څه اولاد هم وو. او په کعبه الله کښي دخکرد موجودگي باره کښي فرماني چه داهم ممکنه ده چه دبلاد او کنعان نه نې دادلته راوړې وي. او د څه خلقونه داسحاق عليه السلام دنوم صراحت هم بيان شوې دې. خوداتولي خبرې دحقيقت نه لرې دي. او دحضرت اسماعيل عليه السلام په ذبيح الله باندې دمحمد کعب قرظي عليه السلام خبره ډيره واضحه او مضبوط ده والله اعلم. رومبي ذبيح الله حضرت اسماعيل عليه السلام دپيدانش زيرې ورکړې شو. دلته بيا دهغه درور حضرت

اسحاق علیہ السلام زبیری ورکری شو. سوره هود اوسوره حجر کنبی هم ددی ذکر تیرشوی دی. "نبیاء"، حال مقدره دی یعنی هغه به صالح نبی وی.

داین عباس علیہ السلام دلیل: ابن عباس علیہ السلام فرمائی چه ذبیح حضرت اسحاق علیہ السلام وو، اودلته نبوت دحضرت اسحاق علیہ السلام زبیری دی، څنگه چه حضرت موسیٰ علیہ السلام په باره کنبی فرمان دی چه مونږ هغه په خپل رحمت سره دهغه رورهارون نبی جوړ کړو. حالانکه هارون دموسیٰ علیہ السلام نه مشروو. نودلته هم دهغه دنبوت زبیری دی. نودازیری په دی وجه باندي ورکری شوې دی چه هغه دذبح کولوپه امتحان کنبی صبرکونکې وو. داهم روایت شوی دی چه دازیری دوه ځله ورکری شوې دی، دپیدائش نه لږمخکنبی اودنبوت نه لږمخکنبی. دحضرت قتاده رضی الله عنه نه هم داروایت دی. په هغه باندي اواسحاق باندي دی برکتونه وی. دهغه په اولادکنبی هرقسمه خلق دی، نیک بخت هم اوبدبخت هم. څنگه چه حضرت نوح علیہ السلام فرمائیلی دی چه ای نوح! چه زمونږ د سلام اوبرکت په وجه باندي ته اوستاسره خلق اوداسې خلق هم شته چه هغوی ته مونږ فاندې ورسوو، بیابه هغوی ته زمونږ دطرف نه دردناک عذاب وی.

وَلَقَدْ	مَنْنَا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ۝	وَجَعَلْنَاهُمَا	وَقَوْمَهُمَا
اواحسان اوکړو مونږه په موسی او هارون باندي او نجات ورکړو دواړو له او قوم ددواړو له			
او مونږ په موسی علیہ السلام او هارون علیہ السلام باندي هم احسان کړی وو او دوی دواړه مو سره دخپله قومه			
مِّنَ الذَّكْرِ الْعَظِيمِ ۝	وَنَصَّرْنَاهُم	فَكَانُوا	هُمْ
دمصیبت (غم) لوی نه او امداد اوکړو مونږه دهغوی پس شو هغوی هم هغوی			
دلوثي مصیبت نه خلاص کړل او مونږ ددوی امداد اوکړو نو دوی (په فرعونیانو)			
الْغَالِبِينَ ۝	وَاتَيْنَاهُمَا	الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ۝	وَهَدَيْنَاهُمَا
غالب او ورکړو مونږ دواړو له کتاب روښانه اولاره اوبښودله مونږ دواړو ته			
غالب شول ..... او مونږ دی دواړو ته روښانه کتاب ورکړو او مونږ دی دواړو ته نیغه لار			
الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝	وَتَرَكْنَا	عَلَيْهِمَا	فِي الْآخِرِينَ ۝
لاره نیغه او پرېښودو مونږه صفت په دواړو باندي په روستنو نسلونو کنبی			
اوخردله او مونږ دی دواړو دپاره په روستو راتلونکو خلقو کنبی دا (ذکر خیر) باقی اوساتلو			
سَلَّمَ ۝	عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ۝	إِنَّا	كَذَلِكْ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝
سلام دی په موسی او هارون باندي بیشکه مونږه هم درانگې بدله ورکوو نیکانو خلقو له			
چې په موسی علیہ السلام او هارون علیہ السلام دی سلام وی بیشکه مونږ دغه شان نیکانو بندگانو ته بدله ورکوو			
إِنَّهُمَا	مِّنْ عِبَادِنَا	الْمُؤْمِنِينَ ۝	ط
بیشکه هغوی دواړه دبندگانو زمونږ مومنانو نه وو			
دوی دواړه زمونږ د مومنانو بندگانو څنی وو			

قوله تعالى: وَلَقَدْ مَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ۖ

حضرت موسیٰ علیہ السلام اور حضرت ہارون علیہ السلام ذکر: اللہ تعالیٰ حضرت موسیٰ علیہ السلام اور ہارون علیہ السلام سے خیل نعمتوںہ بیانوی چہ ہغوی تہ نی نبوت ور کړو. او ہغوی تہ نی د قوم سرہ د فرعون پہ شان طاقتور د بنمن نہ خلاصی ور کړو. چاچہ ہغوی د یرزیات ذلیل او خوار کړې وو. د ہغوی بچی نی قتل کړی وو او جینکی نی پریخودی وې، او ہغوی نہ بی ذلیل خدمتونه اخستل اوبی حیثیتہ کړی نی وو. داسی بدترین د بنمن د ہغوی پہ محکبسی ہلاک کړو. ہغوی نی پہ ہغہ باندي غالب کړل. ہغوی د خپلو زمکو او مالونو مالکان شول. بیانی حضرت موسیٰ علیہ السلام تہ واضح روښانہ او کتاب ور کړو چہ ہغہ پہ حق او باطل کبسی فرق کونکی اونور او ہدایت والا وو. او د ہغوی نہ پس خلقو کبسی نی ہم د ہغوی ذکر او ثناء صفت او ساتلو. چہ ہر یوہ ژبہ پہ ہغوی باندي سلام وائی. مونږ نیک خلقو تہ ہم د غہ شان بدلی ور کړو. ہغوی زمونږ مومن بندیان وو.

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۖ

| او بیشکہ الیاس علیہ السلام (ہم) | در سولانو نہ وو

| او الیاس علیہ السلام ہم پہ پیغمبرانو کبسی شامل دی

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ۚ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ

کلہ چی او وئیل ہغہ | قوم خپل تہ | آیا نہ یریرئ تاسو | آیا تاسو رابلئ | بعل بت | او پریږدی تاسو

خہ وخت چی ہغہ خپل قوم تہ او وئیل | چی آیا تاسو د الله ﷻ نہ نہ ویریرئ | آیا تاسو د بعل عبادت کونی

أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ۖ اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمْ

بہترہ پیدا کونکی (الله) | (ہغہ) الله | چی رب ستاسو دی | او رب دپلارانو ستاسو |

او ښکلې خالق مو پریخودی دی | یعنی الله ﷻ چی ستاسو او ستاسو د پخوانو پلارنیکونو رب ہم

الْأَوَّلِينَ ۚ فَكَذَّبُوهُ ۚ فَأَنَّهُم

رومبنو دی | پس ہغوی دروغ او گنږو ہغہ | پس بیشکہ ہغوی | خامخا بہ حاضر کړې کیرې سزا تہ

دی | ..... ہغوی الیاس علیہ السلام دروغ او گنږلو | نو دا ټول بہ عذاب تہ حاضرولی شی

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ ۚ وَتَرَكْنَا

بغیر | د بندگانو د الله نہ | ہغہ چی خالص کړې شوی وو | او پریښودو مونږہ (صفت) | پہ ہغہ باندي |

سوا د الله تعالیٰ د خاص بندگانو نہ | ..... او مونږ د ہغہ پہ بارہ کبسی راتلونکو خلقو تہ دا خبرہ

فِي الْآخِرِينَ ۚ سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۖ كَذَلِكَ نَجْزِي

پہ روستو نسلونو کبسی | سلام دی | پہ الیاس باندي | بیشکہ مونږہ | درانگی | بدله ور کړو مونږہ |

پریخودہ | ..... چی پہ الیاس علیہ السلام دی سلام وی | ..... بیشکہ مونږ ہم د غہ شان نیکانو

الْمُحْسِنِينَ ۚ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۖ

نیکانو | خلقو لہ | بیشکہ وو ہغہ | د بندگانو زمونږہ | مومنانو نہ |

بندگانو تہ بدله ور کړو | بیشکہ زمونږ د مومنانو بندگانو خنی وو |

قوله تعالى: وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۖ

حضرت الیاس ذکر: بعضی وائی چہ دحضرت ادریس علیہ السلام نوم الیاس وو ^(۱)، وھب علیہ السلام وائی چہ دھغہ سلسلہ نسب خہ داسی دہ. الیاس بن نسیج بن فحاضی ابن عیزار بن ہارون بن عمران علیہ السلام ^(۲)، حزقیل علیہ السلام نہ پس دوی بنی اسرائیلوتہ نبی اولیہ علیہ السلام شو. ھغہ خلق دبعل نومی بت سجدہ کونکی وو. الیاس علیہ السلام ورته داسلام دعوت ورکرو. دھغوی بادشاہ دعوت قبول کروخو بیامرتدشواو خلقو نی ہم سرکشی کولہ، او ایمان راوړلونه نی انکاراوکړو. الیاس علیہ السلام ھغوی دپارہ بددعااوکړہ. درې کالوپورې باران اونه شو. دوی دیرتنګ شول او قسمونه نی خوړل شروع کړل چہ تاسودعااوکړی دباران کیدلوسره به مونږایمان راوړو. نو الیاس علیہ السلام په دعا باندې ورپخونه باران اوشو. خوداکافران دخپلې وعدې نه واوختل، اوخپل کفرنی بیاشروع کړو. الیاس علیہ السلام چہ کله داحالت اولیدونواللہ تعالیٰ ته نی دعااوکړہ چہ دوی خپل طرف ته بوخه. دھغوی سره حضرت یسع بن اخطوب علیہ السلام وو، دحضرت الیاس علیہ السلام ددعانه پس ھغہ حکم ملاؤشوچہ یوخانی ته لاړشه اوھلته چہ ذرتہ کومه سورلی ملاؤشوه په ھغې باندې سورشه. ھلته ھغوی ته یو د اووراس ملاؤشوچہ په ھغې باندې ھغہ سورشو. اللہ تعالیٰ ھغہ ہم نورانی کړو او پخپلو ورخو باندې الوتل شروع کړل اویوه انسانی فرېشته دزمکې اواسمان شوه. ددې دصحت علم اللہ تعالیٰ ته دې. او دا خبره داهل کتاب دروایت مطابق حضرت الیاس علیہ السلام خپل قوم ته فرمانیلې وه چہ تاسوداللہ تعالیٰ نه ویرېږی؟

چہ دھغہ نه سوادنور وعبادت کوي اهل یمن اوقبیله ازدشنوه رب ته به بعل وئیلو ^(۳). دبعل نومې کوم بت چہ به ھغوی عبادت کولو ھغہ یوه ښځه وه. دھغوی دښارنوم هم بعلبک وو. ^(۴) نو داللہ تعالیٰ نبی حضرت الیاس علیہ السلام فرمانی چہ تعجب دې په تاسو باندې چہ تاسواللہ تعالیٰ چہ ھغہ دټول کائنات مالک دې اوبهترین خالق دې په خانی یویت ته عبادت کوي. اللہ تعالیٰ د ستاسو ټولو او ستاسونه مخکښی دستاسودپلارنیکه دعبادت لائق دې. دھغہ نه علاوه څوک هم دھیڅ قسمه عبادت لائق نشته.

خودې خلقو داللہ تعالیٰ دپاک نبی صفاوخیروالانصیحت اونه منلونواللہ تعالیٰ په دوی باندې عذاب نازل کړو. چہ دقیامت په ورځ باندې به دوی نه سخت تپوس کیږی اودوی ته به سخت عذاب ورکولې کیږی. اویہ دوی کښی چہ څوک په توحید باندې وو ھغہ بچ شول.

مونږ دحضرت الیاس ثناء اوبښه ذکرپه نورو خلقو کښی هم پریخودوچہ دهرمسلم ژبه په ھغہ باندې سلام اودرود وائی. په لفظ الیاس کښی دویم لغت الیاسین دې. څنگه چہ اسماعیل اواسماعین په بنو اسد کښی دغه شان لغت دې. دیوتیمی په شعر کښی هم دالغت دغه شان استعمال شوي دي.

میکائیل ته میکال اومیکانن هم وئیلې کیږی. ابراهیم ته ابراهام، اسرائیل ته اسرئین، طور سیناته طور سینین. یعنی دالغت په عربی کښی مشهور دي.

دحضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ په قرات کښی «سَلِّمْ عَلٰی اِلٰیَّاۤیْن» دې. بعضی وائی چہ ددې نه مراد حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم دې. مونږ دغه شان نیک خلقوته نیکه بدله ورکړو. یقینا ھغہ زمونږ په نیک بندگانو کښی وو. ددې جملې تفسیر مخکښی تیر شوي دي. واللہ اعلم.

(۱) الطبری: ۹۵/۲۱.

(۲) الطبری: ۹۷/۲۱.

(۳) الطبری: ۹۶/۲۱.

(۴) الطبری: ۹۷/۲۱.

وَإِنَّ لَوْطًا	لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۖ	إِذْ	نَجَّيْنَاهُ	وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ۖ
او بیشکه لوط علیہ السلام	درسولانو نه وو	ا کله چی	ا بچ کرو مونږ هغه	او اهل دهغه
او بیشکه لوط علیہ السلام	هم د پیغمبرانو ځنی وو	څه وخت چی	مونږ هغه او دهغه متعلقین	تول بچ کرل
إِلَّا عَجُوزًا	فِي الْغَابِرِينَ ۖ	ثُمَّ دَمَرْنَا	الْآخَرِينَ ۖ	
بغیر د یوې بودی نه	ا چی په روستو پاتې کیدونکو کښی وه	ا بیا هلاک کرل مونږه	ا باقی نور (تول)	خو بس یوه بودی (هلاکه شوه)
وَأَنْتُمْ	لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ	مُصْبِحِينَ ۖ	وَبِالْأَيْلِ ۖ	
او بیشکه تاسو	خامخا تیریرئ	په هغوی باندې	په صبا کښی	او په شپه کښی
او تاسو خلق صبا بیگاه	دهغوی په علاقه تیریرئ	ا نوایا تاسو نه پوهیرئ		
أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۖ	وَإِنَّ يُونُسَ	لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۖ	إِذْ	
ایا پس نه چلوئ عقل تاسو	او بیشکه یونس علیہ السلام	درسولانو نه وو	ا کله چی	(چه دهغوی د تباهی نه عبرت واخلي)
ا یونس علیہ السلام	هم د پیغمبرانو ځنی وو	څه وخت		
أَبَقَ	إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ۖ	فَسَاهَمَ	فَكَانَ	
هغه اوتنستیدو	ا کشتی دکې ته	نوپه خسری کښی شریک شو	ا پش شو	چی اوتنستیدو (او یوې) دکې بیرئ ته اورسیدو
مِنَ الْمُدْحَضِينَ ۖ	فَالْتَقَاهُ الْكُوتُ	وَهُوَ مَلِيمٌ ۖ		
دبیلات کونکونه	په قرعه اندازی کښی	ا پس تیر کرو هغه لره	ا مهی	او هغه ملامته وو
نو د بیلات کونکو ځنی شو	ا بیا دې یومهی لواړ تیر کرو	(او حال دا وو) چی دې (سخت) پښیمانه وو		
فَلَوْلَا	أَنَّهُ كَانَ	مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ۖ	لَلَّيْثِ	
پس که چری نه وې دا خبره	ا چی وو هغه	ا د تسبیح ویونکونه	ا نو خامخا به ئې وخت تیرولې	بیا که چرې دې د الله تعالی تسبیح کونکې نه وو
فِي بَطْنِهِ	إِلَى يَوْمٍ يَبْعَثُونَ ۖ	فَنَبَذْنَاهُ		
په خپته دمهی کښی	ا دهغه ورځې پورې چی	راپاسولې کیرې خلق	ا پس او غورزوو مونږ هغه	کښې به تر قیامتد پروت وو
وَهُوَ سَقِيمٌ ۖ	وَأَنْبَتْنَا	عَلَيْهِ	شَجَرَةً	
په ډاگه	او هغه ناجوره (کمزورې) وو	او رااوخیژوله مونږه	په هغه باندې	ا ونه
کمزورې شوې وو	او مونږ په ده باندې یوه زیلئ داره ونه	رازرغونه کړه		

مِّنْ يَقْطِیْنِ ۖ	وَأَرْسَلْنَاهُ	إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ	أَوْ يَزِيدُونَ ۖ
زیلو والا (کدو)	او اولیو مونږ هغه	یولاک خلقو ته	یا زیاتو ته ددی نه
او مونږ دې یو لاکهټه یا ددی نه زیاتو خلقو طرفته لیږلی وو			
فَأَمْنُوا	فَمَتَّعْنَاهُمْ	إِلَى حِينٍ ۖ	
پس هغوی ایمان راوړو	پس نفع ورکړه	مونږ هغوی له	ادخاص وخته پورې
نودوئ ایمان راوړو	نو مونږ دوی ته یو مقرر وخته	پورې (د دنیاوی ژوند)	فائده ورکړه

قوله تعالى: وَإِنَّ لَوْطًا لِّمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۖ

حضرت لوط عليه السلام ذکر: الله تعالى دبنده اودهغه رسول حضرت لوط عليه السلام ذکر دې چه هغه هم خپل قوم نه ووملې چه په هغوی باندې دالله تعالى عذاب راغلو. او الله تعالى خپل خوږنې حضرت لوط عليه السلام ته سره دخپل کوروالو حفاظت ورکړو. خودهغوی بنځه غرقه شوه، دقوم سره هلاک شوه اوټول قوم نې هم تباه شو. قسم قسم عذابونه په هغوی باندې راغلل اوکوم خانې کنبی چه په هغوی اوسیدل هغه خانې کنبی یویدبوداره تالاب جوړشو. چه دهغې اوبه سخا رنگ والاوې. او هغه دتگ راتگ په لارکنبی وو، چې تاسو شپه ورځ په هغه لاریاندې تلل راتلل کوئ اوداخوفناک اوخراب خانې تاسو سحرمانښام لیدلو. نوددې لیدلوسره هم تاسو ته عبرت نه حاصلیږي. اوتاسو سوچ نه کوئ؟ چه دوی څنگه بریادکړې شول؟ چرته داسې نه وی چه داعذاب په تاسو باندې هم راشي.

دیونس عليه السلام ذکر: حضرت یونس عليه السلام قصه په سوره یونس کنبی ذکر شوې ده. دبخاری اومسلم په حدیث کنبی دی چه یوانسان ته هم داجائز نه دی چه هغه اووانی چه زه دیونس بن متی نه افضل یم. دانوم کیدیشی چه دهغه دیلاروی (۱) یاداهم ممکن ده چه دهغه دموروی. دوی په منډه باندې دمال اودولت نه ډکې کشتې کنبی سورشو هغه په غرقیدو شوه. هلته قرعه اندازی اوشوه، اودوی مغلوب شول. دکشتې حرکت کولوسره د څلورو طرفونه طوفان راغلو. تردې چه ټولوته دخپل مرگ اودکشتې د ډوبیدو یقین اوشو. ټولوپه خپلو کنبی اوونیل چه قرعه اندازی اوکړئ اوچه دچانوم راوتلو هغه سمندرته اوغورځوئ چه ټول بیچ شواوکشتې د دې طوفان نه اوځی. درې ځله قرعه اندازی اوشوله اودرې واړه ځله دالله تعالى دیغمبر حضرت یونس عليه السلام نوم راوختلو. دکشتې والاحضرت یونس عليه السلام سمندرکنبی غورځول نه غوښتل خو باربار د حضرت یونس عليه السلام نوم راوختلو. اوبیا یونس عليه السلام پخپله باندې کپړې ویستلې اودهغه خلقو دمنع کولونه پس هم نې سمندرته ورتوپ کړل. دغه وخت دبجرا خضریو غټ کب ته دالله تعالى حکم اوشوچه په دریابونو کنبی لارشی اویونس عليه السلام ژوندې تیرکړی، اونه دې دهغه بدن زخمی شی اونه دې څه هډوکې مات شی. نودغه کب دالله تعالى نبی ژوندې تیرکړواوپه سمندرکنبی نې حرکت شروع کړو.

قوله تعالى: وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۖ

دیونس عليه السلام د مې په مېټه کنبی سجده او دعا: کله چه یونس عليه السلام پوره دکب خیتې ته لاړونودهغه خیال ووچه زه مړشوی یم. خوچه کله نې خپلاسونوته حرکت ورکړوهغه خوزیدل. نودژوندیقین ورته اوشواوودریدواوهلته نې مونځ شروع کړواوالله تعالى ته نې عرض اوکړواې پروردگار امدستادپاره په داسې خانې کنبی جمات جوړکړوکوم خانې ته به چه څوک نه وی رسیدلې. درې ورځې یااووه ورځې یاڅلویښت ورځې یا یوه ورځ یا دیوې ورځې نه هم څه کم یا یوه شپه دکب په خیته کنبی وو. که دې

(۱) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالى (وإن یونس لمن المرسلین) : ۳۴۱۶. صحیح مسلم : ۲۳۸۶.

زمونر صفت بیانولووالانہ وو، یعنی څنگه چه دامن اوفراخی په زمانه کښی ووکه هغه وخت دهغه نیکیانی نه وې. یوحديث هم دغه شان دې چه هغه به زربیان کړې شی. انشاء الله.
د ابن عباس په حديث کښی راغلی دی چه دارام اوراحت په وخت کښی دالله تعالی عبادت کوی نو هغه به سختی په وخت کښی دستامدداو کړی. داهم ونیلی شوی دی چه که دې دمونځ پابندنه وې (۱). اوداهم ونیلی شوی دی که ده دکې په خيته کښی مونځ نه وې کړې اوداهم ونیلی شوی دی که ده (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ) سره زمونږ تسبیح نه وې کړې. (۲) نو په قران مجید کښی ارشاد دې چه هغه په تیارو کښی هم دغه کلمې او ونیلې اومونږ دهغه دعا قبوله کړه او هغه ته مودغم نه خلاصې ورکړو. او هم دغه شان مونږ مومنانوته خلاصې ورکړو.

د یونس ؑ دعا متعلق حديث: د ابن ابی حاتم په یوحديث کښی دی چه حضرت یونس ؑ چه کله دکې په خيته کښی داکلمې او ونیلې نوداد عادالله تعالی عرش سره اوخته راوخته نو فرېستواو ونیل یاالله! دا اوازخود یرلرې دې. خودا اواز زمونږ غوږونه پیژنی. الله تعالی اوفرمانیل اوس موهم اوپیژند دا د چا اواز دې؟ هغوی اوونیل نه مودې پیژندلې. اوښي فرمانیل زما دبنده یونس اواز دې. فرېستواو ونیل دهغه یونس چه دهغه نیک عملونه او قبول شوې دعاگانې هروخت په اسمان کښی وی؟ ای الله ته ضرور به ده باندې رحم اوکړه. دده دعا قبول کړه هغه خوبه په اسانتیا کښی هم دستانوم اخستلې دې. هغه ته دمصیبت نه خلاصې ورکړه. الله تعالی ارشاداوفرمانیلو. اوزه به ده ته خلاصې ورکوم. نوکې ته حکم اوشوچه میدان کښی حضرت یونس ؑ بهرته اوغورخوه. او هغه اوغورخو اوهم هغله الله تعالی په هغه باندې دکمزوری او بیماری په وجه باندې دسوری دپاره دکدوونه راویستله اویوه څنگلی چیلې نې پرې مقرر کړه (۳) چه هغه به سحر مابنام دیونس ؑ خواه ته راتله او هغوی به نې پی څکل.

دابوهریره ؑ په روایت باندې دا خبرې دسوره انبیاء په تفسیر کښی مرفوع حديث سره تیرې شوې دی. مونږ هغه په داسې زمکه کښی واچوکوم ځانې چه شین والې، اوواخه څه هم نه وو. ددجله یادیمن په زمکه باندې هغوی غورخولي شوې وو. یونس ؑ کښی هغه وخت هیڅ څه طاقت نه وو څنگه چه د مرغو بچی وی، یا ماشوم چه کوم وخت پیدا شی. یعنی صرف نې ساه اخستلې شوه اودخوځیدونه وو، یقینن دکدوبوتی ته هم ونیلې کیږی (۴) اوهرهغه ونې ته ونیلې کیږی چه دکومې تنه وی. اودهغه ونې ته هم دکومې عمر چه دکال نه زیات نه وی.

دکدو ونې فاندې: په کدو کښی ډیرې فاندې دی، دادیرزر کیږی اوغټیږی. ددې دپانړو سوري زیات اومیوه نې ځانسته وی ځکه چه هغه غټې غټې وی اودې ته ماشی نه راخی اودادخوراک په کار راخی، او دپوستکی اوگودې سره خورلې کیږی. صحیح حديث کښی دی چه د حضور ؑ کدو ډیر زیات خوش وو، اودلوخی نه به نې صفا کولو. (۵) اوبیا هغه دیولاکه بلکه دزیات خلقو طرف ته پیغمبر جوړ کړې شو. ابن عباس ؑ فرمانی چه دتولونه مخکښی هغه پیغمبر نه وو. حضرت مجاهد ؑ فرمانی، چه دکې خيتې ته تلونه مخکښی هغه رسول جوړ کړې شوې وو. په دواړو قولو کښی تضاد داسې ختمیدیشی چه مخکښی هم هغوی ته دې پیغمبر لیرلې شوې وواو دکې خيتې ته تلونه پس هم په دویم ځل باندې هغوی ته اولیرلې شو. او علامه بغوی روایت کوی چې دمخکښی قوم نه علاوه بل قوم ته اولیرلې شو او

(۱) احمد: ۳۰۷/۱ وسته حسن.

(۲) الطبری: ۱۱۰/۲۱.

(۳) الطبری: ۱۱۰/۲۱.

(۴) الطبری: ۱۱۳/۲۱.

(۵) صحیح بخاری کتاب البیوع باب الخیاط: ۲۰۹۲. صحیح مسلم: ۲۰۴۱.

یزیدون دلتہ اودبلکہ پہ معنی کنسی استعمال شوې دې اودیولاکھ نہ زیات یاددې نہ ہم زیات یایولاکھ خلویست زرونہ زیات، یاداویازرونہ ہم زیات، یایولاکھ لس زره، اویہ یوغریب مرفوع حدیث کنسی دی چه یولاکھ شل زره وو. (۱) دا مطلب ہم بیان شوې دې چه دانسانانو اندازہ دیولاکھ نہ زیاتہ وه دابن جریرهم دغه مسلك دې اوهم دغه طریقہ ددې ایت ((أَوَاشِدُ قَسْوَةً)) اوایت «وَأَشِدُّ خَشْبَةً» اوایت اوادنی کنسی ہم ده، یعنی ددې نہ کم نہ وو، ددې نہ زیات دی. نو د یونس علیہ السلام تول قوم مسلمان شو، حضرت یونس علیہ السلام نې اومنولو، اویہ اللہ تعالیٰ باندې نې ایمان راوړو. اومونېهم دغه مقرر وخت یعنی دمرګ وخت پورې ورته ددنیا فاندې ورکړې. اویہ بل ایت کنسی دی چه دکلی ایمان هغه ته (دعذاب راتلونہ پس) فاندہ ورنه کړه سواد یونس دقوم نہ. کله چه هغوی ایمان راوړونومونې د هغوی نہ عذاب لرې کړواو هغوی ته مودیومقرر شوې میعاد پورې فاندہ ورکړه.

فَاسْتَفْتِهِمْ	أَلَرَّيْكَ الْبَنَتُ	وَلَهُمُ الْبَنُونَ	أَمْ خَلَقْنَا
پس تپوس اوکړه ددوی نه چی ایا رب ستا لره دی لورڼه او دوی لره دی خامن ایا پیدا کړی دی مونږه	نواوس ددوی نه تپوس اوکړه چی ایا ستاد رب لورڼه دی او ددوی دپاره خامن دی ایا مونږه فریښتی		
الْمَلِکَةُ	إِنَّا	وَهُمْ شَهِدُونَ	أَلَا
فریښتی بنځی او دوی حاضر وو بنه واوړه بیشکه دوی دروغو خپلو نه	بنځی پیدا کړی دی اودوی (د پیدا کولو په وخت) موجود وو خبردارا یقینا دوی دروغ		
لِیَقُولُونَ	وَلَدَ اللَّهُ	وَأَنَّهُمْ	لَکَذِبُونَ
خامخا وانی چی ځونې راوړې دې الله او بیشکه دوی دروغ ژن دی ایا غوره کړی دی الله	واڼی ..... چی دالله <small>ﷻ</small> اولاد دې او دوی بیخی دروغ ژن دی ..... ایا دالله <small>ﷻ</small>		
الْبَنَاتِ	عَلَى الْبَنِينَ	مَا لَكُمْ	کَیْفَ تَحْکُمُونَ
لورڼه په خامنو باندې څه شوی دی تاسو لره څرنګې حکمونه لګوی تاسو	دخامنو په مقابلہ کنسی لورڼه زیاتې خوښې دی اداپه تاسو څه شوی دی اداڅنګه غلطی فیصلې کوی		
أَفَلَا تَذَكَّرُونَ	أَمْ لَكُمْ	سُلْطٰنٌ	مُبِیْنٌ
ایا نصیحت نہ قبلوی تاسو یا شته تاسو لره دلیل ښکاره پس راوړی	بیاتاسو ولې نه پوهیږئ ..... او که تاسو سره په دې خبره څه ښکاره دلیل وی نو هغه		
یُکَذِّبُکُمْ	إِنْ کُنْتُمْ	صٰدِقِیْنَ	وَجَعَلُوا
کتاب خپل که یی تاسو رښتینی او جوړه کړی ده دوی په منځ دالله کنسی	خپل (زور) کتاب مو وړاندې کړئ که تاسو رښتونۍ یی اودوی دالله <small>ﷻ</small> اودیپریانو		
وَبِیْنِ الْجَنَّةِ	نَسَبًا	وَلَقَدْ عَلِمْتِ	الْجَنَّةِ
اوپه منځ دفرښتو کنسی دنسب رسته او بیشکه معلومه ده فرښتو ته چی بیشکه دوی به	په مینځ کنسی ترمینزه هم یوه خپلوی جوړه کړې ده او پخپله دیپریانو دا عقیده ده چی هغوی به (الله ته)		

لَمَحْضَرُونَ ﴿۵۰﴾

سُبْحَنَ اللّٰهِ عَمَّا

يَصِفُونَ ﴿۵۱﴾

إِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ

خامخا حاضر کرے کیری | پاکى ده د الله | دهغى نه | چى دوى نې بيانوى | سوا دبند گانو دالله نه |

حاضرولى شى | (يادساتى) چى الله دهغه خبرو نه پاك دى | كومى چى داخلق بيانوى | سوا دهغه

الْمُخْلِصِينَ ﴿۵۲﴾

چى خالص کرے شوى دى |

د الله تعالى د خاص بند گانو

قوله تعالى: فَاسْتَفْتِهِمُ الرِّبَّكَ الْبَنُوتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿۵۳﴾

دمشرك بې وقوفى چه فرشتې دالله تعالى لونه دى: الله تعالى دمشقكانوبىوقوفى بيانوى چه دخپل خان دپاره
خوهلكان خوښوى اودالله تعالى دپاره لونه مقرر كوى. كه دجينى كيدوخبرواورى نومخونه نې تور شى،
اود الله تعالى لونه ثابتوى. نوفرمانى چه دهغوى نه تپوس اوكرى چه داتقسيم څنگه دې چه
دستاسودپاره هلكان وى اودالله تعالى دپاره جينكى وى. بيافرمانى چه دوى فرښتوته جينكى په څه
ثبوت باندې وائى؟ ددوى دپيدائش وخت كښى دوى موجودوو؟ دقران يوبل ايت «وَجَعَلُوا الْمَلَكَةَ» كښى
هم دغه بيان شوې دې.

د مشركانو درې كفرونه او درې دروغ: دهغوى داقول صرف دروغ دى چه دالله تعالى بچى شته، هغه
داولادنه پاك دې. نودهغه خلقو درې دروغ اودرې كفرونه اوشول. رومبې خوداكفرچه فرښتې دالله تعالى
اولاد دې، اودويم داچه اولاد كښى لونه، دريم داچه دفرښتو عبادت نې شروع كړو. بيافرمانى چه اخراالله
تعالى څه څيز مجبور كړو چه هغه هلكان خووانه اخستل اودخان دپاره نې لونه خوښې كړې؟ څنگه چه
بل ايت دې چه تاسوته خوهلكان دركړى اودخان دپاره لونه داڅومره فضول خبره ده. دلته فرمانى چه په
تاسوكښى عقل نشته چه داسې دعقل نه منلووالا خبرې كوي. تاسوته معلومه نه ده چه الله تعالى باندې
دروغ ونيل څومره بد كاردې؟ اوكه څه دليل دتاسوسره وى نوهغه راوړى. ياكه ديواسمانى كتاب نه
تاسوسره څه دليل وى نوهغه راوړى. ياداداسې فضول خبره ده چه دهغې څه عقلى يا نقلى دليل
نشته. اوهم په دومره باندې بس نه دې بلكه دپيريانونې دالله تعالى سره رښته جوړه كړه. دمشقكانوبه
دې قول سره چه فرښتې دالله تعالى لونه دى.

حضرت صديق اكبر ؓ تپوس او كړو، چه بيادهغوى مياندي څوك دى؟ نوهغوى اوونيل د سردارنو
پيريانو لونه (۱). اوپيريانوته پخپله ددې علم اويقين دې چه ددې خبرو كولووالا به دقيامت په ورځ باندې
په عذابوكښى وى. په دې كښى دالله تعالى څه دشمنان خوتردې پورې كم عقلى كوى چه شيطان ته هم
دالله تعالى روروانى. نعوذ بالله.

الله تعالى ددې نه بالكل پاك اولرې دې. كوم مشركان چه دا الزامونه لري، دروغ وائى، دهغې نه پس د
ده د مثبت نه، خوپه دې صورت كښى چه يصفون دضمير مرجع ټول خلق دى. نوددوى نه نې هغه خلق
بيل كړل كوم چه حق منى. اوپه ټولونبيانواورسولانوياندي ايمان راوړى. امام ابن جرير ؒ فرمانى چه
دااستثناء انهم لمحضرون نه ده. يعنى دوى ټولوته به عذاب وركړې شى. خودالله هغه بنديان كوم چه
داخلاص والاوداقول لېغور غوښتونكي دې. والله اعلم.

فَانْكُمُ	وَمَا تَعْبُدُونَ ۖ	مَا اَنْتُمْ
اپس بیشک تاسو او هغه چي تاسو ئي عبادت کوي نه يي تاسو	نو تاسو او ستاسو ټول معبودان (چي راغونډشي نو) هيڅوک	
عَلَيْهِ	يَفْتِنِينَ ۖ	اِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ
دهغه نه (يعني دالله نه) اړونکي هيڅا لره مگر اړونکي يي هغه چالره چي هغه سوزيدونکي	دالله نه نه اړولي نشي ..... سوا دهغه کس نه چي جهنم ته تلونکي دي	
الْجَحِيمِ ۖ	وَمَا مِثًا	اِلَّا لَهُ
ددوزخ دي او نشته دي زمونږ نه مگر دي هغه لره يو مقام مقرر کړي شوي او بیشک مونږه	او فرښتي وائي چي په مونږ کښي د هر يوې فرشتې دپاره يو خاص مقام دي او دا مونږ	
لَا تَحْنُ	الصَّاقُونَ ۖ	وَاِنَّا
خامخا مونږه قطار کښي ولاړ خدمتگاران يو او بیشک مونږه پاکی بيانونکي يو	ټول په صف کښي په ادب ولاړي يو ..... او مونږ ټول (دهغه) پاکی بيانونکي يو	
وَاِنْ كَانُوا	لَيَقُولُونَ ۖ	لَوْ اَنَّ
او بیشک وو دوي چي وئيل به ئي که چري بیشک وي زمونږ سره ذکر (يعني يو کتاب)	او دې خلقو (يعني د مکي کافرانو) به وئيل که مونږ ته دپخوانو خلقو پشان يود نصيحت	
مِّنَ الْاَوَّلِينَ ۖ	لَكِنَّا	عِبَادَ اللّٰهِ
درومبو قومونو نه خامخا به وو مونږه بندگان دالله خالص کړي شوي	کتاب راغلي وي ..... نو مونږ به ضرور دالله خاص بندگان وو	
فَكْفَرُوا	يَهٗ	فَسَوْفَ
(خوچي هغه کتاب راغي) نو انکار ئي اوکړو دهغي نه پس ډير زر به معلومه شي دوي ته (نتيجه ددې عمل)	بيادوي ددې قران پاک نه انکار اوکړو ..... نو زر به (په خپل انجام) پوهه شي	

قوله تعالى: اِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ الْجَحِيمِ ۖ

دمشرگانوانجام: الله تعالى مشرکانوته فرماني چه دستاسود کفر گمراهي او شرک تعليم به هغه څوک قبلوي کوم چه ددوزخ دپاره پيدا کړي شوي دي. کوم چه د عقل نه خالي په غوږونو کانږه او په سترگو رانده وي. کوم چه دخناور وپه شان بلکه دهغوي نه خوبد تروې څنگه چه په بل ځاني کښي فرمائيلي دي چه ددې نه هم هغوي گمراه کيديشي چه هغوي ددماغونه خالي اود باطل خوبونکي دي. دهغي نه پس دفرښتو دبرات اودهغه تسليم اورضا او ايمان اوبندگي ذکر دې چه هغوي پخپله وائي چه په مونږ کښي دهر يودپاره يو خاص ځاني اويو خاص عبادت مقرر دي. چه دهغي نه مونږ نه لرې کيدې شواونه په هغي کښي زياتي کمي کولې شو. دحضور ﷺ فرمان دي چه اسمان چق چق کوي او ورته چق چق کول پکار هم دي. په دي کښي ديو قدم ځاني هم خالي نشته چه هلته يوه فرښته رکوع، ياسجده کښي مصروف نه

وی. بیا حضور ﷺ دهنه درې ایتونو تلاوت او فرمائیلو^(۱). په یو روایت کښی "اسمان د دنیا لفظ دی. ابن مسعود ؓ فرمائی چې په اسمانونو کښی یو لیشت ځانې هم داسې نشته چې هلته دیوې فرښتې قدمونه یاتندی نه وی."^(۲)

قوله تعالى: **وَأَلَّا لَنَعْنُ الصَّاقُونَ** ۵

زمونږ مونځونو کښی صف بندی: حضرت قتاده ؓ فرمائی چې مخکښی به سړو او ښځو یو ځانې مونځ کولو خوددې ایت د نازلیدونه پس سړی ئې مخکښی کړل او ښځې ئې روستو کړې. او مونږ ټولې فرښتې په صفونو کښی د الله تعالی عبادت کوو. ایت والصف صفا په تفسیر کښی ددې بیان تیر شوې دی. ولید بن عبداللہ ؓ فرمائی چې ددې ایت نازلیدو وخت پورې صفونه نه وو بیا صفونه هم مقرر شول. حضرت عمر ؓ به اقامت نه پس خلقو طرف ته اوکتل او بیانې او وئیل چې "صفونه صحیح کړئ او نیغ او درېږئ. الله تعالی دستاسونه هم د فرښتو په شان صفونه غواړی څنگه چې الله تعالی فرمائی ((وَأَلَّا لَنَعْنُ الصَّاقُونَ)) ای فلانیه! مخکښی شه او ای فلانکیه روستو شه. بیا به مخکښی شو او مونځ به شروع کړو. (۳) ابن ابی حاتم صحیح مسلم کښی دی چې حضور ﷺ فرمائی چې مونږ ته درې داسې فضیلتونه را کړې شوې دی چې په هغې کښی نور څوک زموږ سره نشته. زموږ صفونه د فرښتو په شان جوړ کړې شوې دی. زموږ د پاره ټوله زمکه جمات جوړ کړې شوې ده. او زموږ د پاره د زمکې خاوره پاکولو و لاجوره کړې شوې ده. الخ (۴). مونږ د الله تعالی صفت او پاکۍ بیانولو والا یو. دهنه بزرگی اولویې والې بیانولو والا یو. د ټولو نقصانونو نه هغه پاک گټو. مونږ ټولې فرښتې دهنه غلامان یو. دهنه محتاج یو. دهنه مخکښی دکمزوړې او عاجزې اظهار کوو. نو دادرې واره صفونه د فرښتو دی. داهم وئیلی شوی دی د تسبیح کولو والونه مطلب د مونځ کولو والا دی. او په ایت کښی دی. (قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا) ای، یعنی کافرانو او وئیل چې د الله تعالی اولاد شته. الله تعالی ددې نه پاک دی. البته فرښتې دهنه عزت والا بندیان دی. دهنه فرمان منی. دهنه په حکمونو باندې عمل کوی. هغه دهنوی مخکښی روستوبه پیژنی. هغه چاته د سفارش اختیار هم نه ورکوی. سواددې نه چې د چا د پاره الله تعالی راضی وی. هغوی خود الله تعالی دویږې نه رپیږی. په هغوی کښی چې څوک ځان ته د عبادت لائق او وائی، مونږ هغوی دوزخ ته غورځوو. د ظالمانو د پاره مونږ سره هم دغه سزا ده.

قوله تعالى: **وَأَن كَانُوا يَقُولُونَ** ۶

د کافرانو د یوې خبرې تردید: هغوی ته ورغې او هغې نه مخکښی به دوی وئیل که مونږ ته څوک راغلې وي، چې هغوی مونږ ته د الله تعالی لار خودلې وه او زموږ نه د مخکو خلقو خبرې راته د نصیحت د پاره کړې وې او مونږ ته ئې د الله تعالی کتاب راوړې وې، نو مونږ به د الله تعالی مخلص مسلمانان جوړ شوې وې.

څنگه چې په بل ایت کښی دی. (قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا) ای، یعنی دیر غټ غټ قسمونه خوری که د الله تعالی یوښی مونږ ته راغلې وې نو مونږ به اطاعت قبول کړو او د هدایت طرف ته به روان شوو چې کله د الله تعالی نبی راغلونو هغوی او تختیدل او په یوایت کښی دی. (أَن تَقُولُوا إِنَّمَا أَتَزِيلُ الْكِتَابَ) نو دلته ئې فرمائیلی

(۱) کتاب الصلاة لابن نصر: ۲۵۵.

(۲) الطبری: ۱۲۷/۲۱.

(۳) الطبری: ۱۲۸/۲۱.

(۴) صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة: ۵۲۲، السنن الکبری: ۸۰۲۲.

دی چه کله دا خواهش ئې پوره شونو هغوی کفر شروع کړو. اوس به هغوی ته زرمعلومه شی چه دالله تعالی کفر کولووالاودنبی ﷺ نه منلووالاڅه نتیجه وی.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ	كَلِمَتُنَا	لِعِبَادِنَا	الْمُرْسَلِينَ
او په تحقیق سره مخکېنی شوی ده خبره زمونږه دبندهگانو زمونږ رالېږلو شوو سره			
او د وړاندې نه زمونږ پیغمبرانو بندگانو دپاره دا فیصله شوې ده			
إِنَّهُمْ	لَهُمْ	الْمَنْصُورُونَ	وَأَنَّ جُنْدَنَا لَهُمْ
چی بیشکه دوی چی دی هم دوی سره امداد کیدی شی او بیشکه لښکر زمونږه هم دوی به			
چی ددوی به مدد کولی شی ..... او هم زمونږ لښکر به غالب راځی			
الْغَلْبُونَ	فَتَوَلَّ	عَنْهُمْ	حَتَّى حِينٍ
غالب وی پس مخ واړوه ددوی نه دڅه وخته پورې او گوره دوی ته پس ډیر زړ به			
نوتریو وخته پورې ددوی دخبرو پرواه مه ساته ..... اولې ددوی حال ته گوره			
يُبْصِرُونَ	أَفِعْذَابِنَا	يَسْتَعْجِلُونَ	فَإِذَا نَزَلَ
دوی اووینی پخپله آیا پس عذاب زمونږ ته تلوار کوی دوی پس هر کله چی راکوز شی عذاب			
دوی به پخپله هم ډیر زر خپل انجام اووینی ..... ایادوی زمونږ عذاب ته تلوار کوی نوڅه وخت			
بِسَاحَتِهِمْ	فَسَاءَ	صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ	وَتَوَلَّ عَنْهُمْ
صحن (انگې) ددوی ته پس بد دې صبا دیرولو شو او مخ اوگرزوه ددوی نه			
چی دغه عذاب ددوی میدان ته راکوز شی نو دویرولی شو خلقو دپاره به ډیر خراب سحر وی او ته			
حَتَّى حِينٍ	وَأَبْصَرَ	فَسَوْفَ	يُبْصِرُونَ
دڅه وخته پورې او گوره پس ډیر زړ به دوی اووینی پخپله			
ترڅه مودی پورې ددوی پرواه مه کوه اودوی ته گوره			

قوله تعالى: وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا

دالله لشکر غالب، همیشه غالب وی: دالله تعالی ارشاد دې چه مونږ به مخکېنی کتابونو کښی هم لیکلی دی اودنبیانو په خولوموهم داوئیلی دی چه په دنیاواخرت کښی دالله تعالی دنبیانوانیک خلقوانجام ښه وی. څنگه چه فرمائیلی دی. (كُتِبَ اللَّهُ لَآ غَلْبَانَ) اوفرمائیلی دی. ((إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا)) یعنی زمارسول اویمان دارخلق په دواړو جهانونو کښی غالب وی. دلته هم وئیلی شوی دی چه رسولانوسره زمونږ وعده شوې ده چه هغوی منصور دی. مونږ به پخپله دهغوی مدد کوو. تاسو گورئ چه دهغوی دښمنان به څنگه په خاورو کښی ملاو شول؟ یاد ساتئ چه زمونږ لښکر به غالبه وی. اواخر کښی به هغوی کامیاب وی. ته یومقرر وخت پورې دصبر اوستقامت معامله کوره، دهغوی په تکلیفونو باندې صبر اوکړه، مونږ به تاپه ټولوباندې غالبه کړو. دنیا اوکتل چه هم دغه شان اوشوه. اوته هغوی ته گوره چه الله تعالی هغوی څنگه نیسی. اوپه څنگه ذلت اوتوهین سره به هغوی نیسی. دوی به ټولې رسوایانې پخپله وینی. حیرانتیا ده چه دوړو کوعدا بوسره اود غټو عذابونو معلومیدوسره هم دوی وانئ چه کله به راځی؟ نویس هغه ته

جواب ورکړې شی چه کله د عذاب په میدانونو کښی، محلونو کښی، په صحن کښی، هغه ورځ به په هغوی باندې ډیره سخته وی. هلاک او برباد به شی.

قوله تعالى: أَقْبَعًا إِنَّا يَسْتَعْجِلُونَ ۝

کفارو ته رته او په دوی باندې تعجب: صحیح بخاری کښی دی چه د خیبر په میدانونو کښی حضور ﷺ سحروختی د کافرانو په بې خبرتیا کښی ورغې. هغه خلقو د خپل عادت مطابق د پتو سامان راخستې وو او ښار نه بهرنې دربانې فوج اولیدونو او تختیدل او ښار والو ته ئې خبر او کړو هغه وخت کښی حضور ﷺ هم دغه او فرمائیل چه الله تعالی ډیر لوی دې خیبر خراب شو. مونږ چه کله دیو قوم میدانونو ته لاړ شونو هغه خراب شی. (بیانې په دویم ځل درو مې حکم تاکید او کړو. چه دڅه وخت دپاره ددوی نه بې پرواه شه اودوی پر پریده اودوی ته گوره.

سُبْحَنَ رَبِّكَ	سُبْحَنَ رَبِّكَ
پاکۍ ده رب ستالره	
رَبِّ الْعِزَّةِ	عَمَّا يَصِفُونَ ۝ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ۝
چی رب د عزت دې دهغه خبرونه چی جوړوی ئې دا خلق او سلام دې په رسولانو باندې	
نو ستارې چی د عزت خاوند دې ددوی د بیان کړو خبرو نه پاک دې او په ټولو پیغمبرانو دې سلام وی	
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝	
او ثناده الله لره چی رب د مخلوقاتو دې	
او ټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی چی د ټول مخلوق رب دې	

قوله تعالى: سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝

حمد د الله او سلام په پیغمبرانو: الله تعالی ددې ټولو څیزونو نه خپل خلاصې بیانوی کوم چه مشرکانو د الله طرف ته منسوب کړې دی. لکه اولاد، شریک وغیره. هغه ډیرې لویې اوبې مثالې عزت والادې هغه دې ورواود دې دروغ ژنو او افترا کونکو خلقو د بهتان نه پاک دې. د الله تعالی په ټولو رسولانو باندې سلام دې. ځکه چه دهغوی ټولې خبرې هغه عیبونو نه پاکې دی کومې چه د مشرکانو په خبرو کښی دی. بلکه د نبیانو علیه السلام هغه خبرې اوصفتونه کوم چه هغوی د الله تعالی د ذات بیانوی هغه ټولې صحیح او په حق دی. دهغه د ذات دپاره ټول حمد او ثناء سازاوردی. په دنیا کښی د ابتداء نه د انتهاء پورې تعریف د هغه ذات دپاره دې. هغه په هر حال کښی د حمد او ثناء قابل دې. په تسبیح باندې د هر قسمه نقصان نه دهغه ذات دلری والی پته لری نولازم ده چه هر قسمه کمالونه په هغه یواځی ذات کښی وی هغه په ښکاره الفاظو کښی د حمد نه ثابت کړې ده. دوی دپاره چه نقصان نفی اود کمالونو ثابت کیدل ترې اوشی. هم دغه شان د قران مجید په ډیروایتونو کښی د تسبیح او حمد یوځانې ذکر شوې دې. د حضرت قتاده رضی الله عنه روایت دی.

چه حضور ﷺ فرمائیلی دی چه تاسو په ما باندې سلام وائی، او په نبیانو باندې هم سلام وائی، ځکه چه زه هم په هغه ټولو نبیانو کښی یونې یم. (ابن ابی حاتم) دا حدیث په مسند کښی روایت شوې دې. ابو یعلی کښی یو ضعیف حدیث کښی دی چه حضور ﷺ به کله د سلام اراده کوله نو هغه درې ایتونه به ئې

۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة خیبر: ۴۱۹۷. صحیح مسلم: ۱۳۶۵.

۲) الطبری: ۱۳۴/۲۱.

علمی وعظونہ

اوتقریرونہ

مرتب: مولانا شہ فیصل فاضل وفاق المدارس،

امداد العلوم، جامعہ اسلامیہ چارسدہ

خصوصیات

- ① د مختلفو تقریری کتانو نو نہ د موثرو تقریرینو انتخاب
- ② د موضوع د وضاحت د پارہ د قرآنی آیاتو نو نہ استدلال
- ③ د موضوع د وضاحت د پارہ د ایجادیشو نہ استدلال
- ④ د موضوع د وضاحت د پارہ د نیکانو خلقو د واقعات بیان
- ⑤ د موضوع د وضاحت د پارہ د مثالونو بیان
- ⑥ د معاشری د غلطو لارو چارو بنود نہ
- ⑦ د غلطو لارو چارو د اصلاح طریقہ

خورونگی

فیصل مکتب خانہ محلہ جنگی پبشور

موبائل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

اولوستل اوسلام به نبي اوکړو (۱). ابن ابی حاتم کښی دی چه کوم کس داغواړی چه په ښه پیماننه باندې هغه ته اجر ملاوښی نوچه دچاپه مجلس کښی هغه وی دهغه ځانې نه پاڅیدو وخت کښی دې هغه دادرې ایتونه اولولې. اوپه مسند کښی داروایت دحضرت علی (ع) نه موقوفاروایت شوې دې. دطبرانی په حدیث کښی دی چه کوم کس دهر فرض مونځ نه پس دادرې ایتونه اولولې، هغه ته به پوره پیماننه باندې اجر ملاوړی. دمجلس دکفارې باره کښی په ډیرو حدیثونو کښی راغلی دی چه داوئبل پکار دی. **اللهم محمدک لاله الانات استغفرک اتوب الیک** (۲) مایه دې مسئله باندې یومستقل کتاب لیکلې دې. الحمد لله دسوره الصافات تفسیر ختم شو. فالحمد لله.

ایاتونه	سورة ص وهی ثمان وثمانون اية وخمس رکوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑦	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	⑤
ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا		
ص	قسم دې په قران چې نصیحت والا دې بلکه هغه کسان چې انکار نې کړي دې	
صاد	په قران پاک باندې قسم دې چې دنصیحت نه ډک (کتاب) دې بلکه دا کافر صرف	
فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ		
	په تکبر کښی دی او په ضد کښی مبتلا دی څومره ډیر هلاک کړی دی مونږه مخکښی ددوی نه	
	په غرور او په مخالفت کښی پراته دی ..... ددوی نه وړاندې مونږ ډیر	
مِنْ قَرْنٍ فَنَادُوا ۝ وَلَا تَحِینْ مَنَاصٍ ۝		
	دقومونو نه اېس هغوی چغې وهلې دی اونه دی هغه وخت دخلاصیدو	
	قومونه هلاک کړی وو نو هغوی ډیرې نعرې سورې وهلې خود خلاصی وخت تیر شوې وو	

قوله تعالى: وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝

د قران پاک په عظمت او فضیلت باندې د منکرینو رت نه او ویره: حروف مقطعات. کوم چه دسورتونو په شروع کښی راځی ددې ټول تفصیل په سوره بقره کښی تیر شوې دې. دلته دقران قسم خوړلې شوې دې او داني دنصیحت والاګرځولې دي. ځکه چه ددې په خبرو باندې دعمل کولووالادین اودنیادواړه ښه شی. اوپه ایت کښی دی ((فیه ذکرکم)) په دې قران کښی دستاسودپاره نصیحت دې. اودامطلب هم دې چه قران شرافت بزرگی، عزت او عظمت والا دې، او د دې قسم جواب دبعضویه نزدخو **﴿إِنْ كُنَّا إِلَّا كَذَّابٌ الرَّسُلُ﴾** بعضې وائی **﴿إِنْ ذَلِكَ لَحَقُّ﴾** دې. خودا ډیر مناسب نه ښکاری. حضرت قتاده (رضی الله عنه) فرمائی چه ددې جواب ددې نه پس ایت کښی دې (۱). ابن جریرهم دابنه بیانوی. بعضې عربیان وائی چه ددې جواب (ص) دې اوددې لفظ معنی صداقت او حقانیت ده. یوقول داهم دې چه دټول سورت خلاصه ددې قسم جواب دې. والله اعلم.

(۱) ابن ابی حاتم: ۱۲۵/۱۲. الدر المنثور: ۳۷۲/۸.

(۲) ابو داود کتاب الادب باب کفارة المجلس: ۴۸۵۷، مسنده صحيح، ترمذی: ۳۴۳۳، طبرانی: ۷۹/۱.

(۳) الطبری: ۱۴۰/۲.

بیافرمانی چه قران خو قبول عبرت اونصیحت دی، خوددی نه فائده هغه څوک اوچتوی دچاپه زړونو کښی چه ایمان وی. کافر خلق ددی فاندې نه محروم دی چه هغوی کبر کونکی اومخالف دی. دوی دې دځان نه مخکښی دځان په شان دخلقوبه انجام باندې نظر اوکړی اودخپل انجام نه دې ویرېږی. مخکښی امتونه مونږ هم په دې جرم باندې تهس نهس کړل. عذاب راتلوسره خولوی لوی خلق په زړه شول، ډیرې زاری اومنتونه ئې اوکړل، خودهغه وخت ټولې خبرې بې فاندې وې. څنگه چه فرمانیلی دی. (فَلَمَّا أَحْسَبُوا أَنَّهُم مُّسْمَرُونَ) زمونږ عذابونه معلومیدو باندې دهغه نه بچ کیدل اوتختیدل غوښتل، خو دا څنگه کیدیشی؟ ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه اوس دتختیدو وخت نشته، نه دفریاد وخت شته. هغه وخت هیڅ فریاد نشی کیدې، چه څومره هم چغې اووهې، ټولې بې فاندې دی. اوتوحید منل، بې فاندې اوبې کاره دی. دابې وخته چغې دی... لات، معنی... لا، په دې کښی "ت" زیاته ده. څنگه چه نعمت کښی هم (ت) زیاته وی، اوبه وبت کښی هم، دامفضوله ده اوبه دې وقف دی. دامام ابن جریر رحمته الله علیه قول دی چه دا (ت) حین سره ملاوډه یعنی... ولانحین، دې خومشهور ورومبی ده. زیاتو، حین، په زبر باندې ونیلی ده، نومطلب داچه هغه وخت دفریاد کولونه دې. بعضې دلته زیروئیل هم جائز گنړلی دی. په لغت کښی (نوص) روستوتلوتنه وانی. (بوض) وانی مخکښی تلوته. نومقصد ددې چه داوخت دتختیدونه دې. والله الموافق.

وَعَجَبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكُفْرُونَ هَذَا سِحْرٌ	او تعجب اوکړودې خلقو چی راغې دوی ته یو ورونکی ددوی نه او اوئیل کافرانو ادا جادوگر دې
كَذَّابٌ ۖ أَجْعَلِ الْإِلَهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا ۖ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ	اودوی په دې خبره ډیر تعجب اوکړو چې دوی ته هم په دوی کښی یو ورونکی راغلی دې او کافران وانی
سَخْتٌ ۖ دَرُغْثٌ ۖ أَيْ دَدُومِرَةٌ ۖ دِيرٌ ۖ خَدَانِي ۖ يَوْمَ ۖ هَذَا لَشَيْءٌ ۖ	سخت دروغژن آیا ده اوگر خول ټول خدایان خدانی یو بیشکه دا خو یو څیز دې
عَجَابٌ ۖ وَأَنْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ آمْسُوا ۖ وَاصْبِرُوا	چې دا خو یو درغژن جادوگر دې آیا ددومره ډیرو خدایانو په ځانی صرف یو خدانی معبود جوړ کړو؟
دِيرٌ ۖ عَجِيبٌ ۖ أَوْ رَوَانٌ شَوْ ۖ مِثْرَانٌ ۖ دَهْغَوِيٌّ ۖ نَه ۖ جِي ۖ خِي ۖ أَوْ تِينْكَ شِي ۖ	ډیر عجیبه اوروان شو مشران دهغوی نه چی څی او تینگ شی
دَاخُو ۖ دِيرَةٌ ۖ عَجِيبَةٌ ۖ خَبْرَةٌ ۖ دَه ۖ أَوْ دَدُو ۖ مِثْرَانُو ۖ پَه ۖ تَلَوْتُلو ۖ کښی ۖ او وئیل ۖ چې ۖ تاسو ۖ لارشی ۖ دخپلو معبودانو	
عَلَىٰ إِلَهَيْكُمْ ۖ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ ۖ يُرَادُ ۖ	په خدایانو خپلو باندې بیشکه دا خو یو څیز دې اراده کړې شوې دپاره دبل غرض
پَه ۖ عِبَادَت ۖ کَلک ۖ ولار ۖ وسیړی ۖ دا نوې خبره ۖ ضرور یو داسې څیز دې چه اراده ئې کړې شوې ده	
مَا سَمِعْنَا بِهَذَا ۖ فِي الْإِلَهِ الْأَخِرَةِ ۖ إِنَّ هَذَا ۖ إِلَّا ۖ	نه ده اوریدلې مونږه دا خبره په ملت (دین) روستنی کښی نه دې دا هیڅ څیز مگر
مونږ خو دا خبره هیچرې په پخوانی مذهب کښی نه ده اوریدلې دا خو بس دځان نه جوړه شوې	
اخْتِلَافٌ ۖ ءَأَنْزَلَ ۖ عَلَيْهِ ۖ الذِّكْرُ ۖ مِنْ بَيْنِنَا ۖ	دځانه جوړ کړې شوی دروغ دی آیا نازل کړې شو په ده باندې دا ذکر (قران) دمنځ زمونږ نه
خبره ده آیا په مونږ ټولو کښی هیله په ده باندې دالله <small>ﷻ</small> کلام نازل شوې دې؟	

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِي ۚ بَلْ لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابٌ

بلکہ دوی | پہ شک شک کنسی دی | د ذکر زمانہ | بلکہ نہ دی خکلی دوی | عذاب زما |
(اللہ فرمائی) نہ بلکہ دوی تہ زما پہ نصیحت کنسی شک دی | بلکہ تراوسہ نی زما د عذاب مزہ نہ دہ خکلی

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۚ أَمْ لَهُمْ

ایا ددوی سرہ دی | خزانہ | درحمت درب ستا | چہ غالب دی | بنونکی دی | آیا دوی لرہ دہ |
ایا دوی سرہ ستا د غالب او ورکونکی رب خزانہ دی ؟ | ..... آیا دوی سرہ

مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

بادشاہی | د آسمانونو | او د زمکی | او دھغی چہ پہ منخ ددی دواو کنسی دی |
د آسمانونو اوزمکی اوددی پہ مینخ کنسی چہ خہ دی دھغی واک اختیار دی

فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ۚ جَدُّ مَا هُنَالِكَ

پس او دخیڑی دوی (آسمان تہ) | پہ دنیاوی اسبابو کنسی | دوی خو یو وړوکی لبکر دی | چہ ہم دلته
کہ داسی وی نوبیا دوی تہ پکار دی | چہ درسو پہ ذریعہ (آسمان تہ) | اوخیڑی | اداہم دھغہ دلو نہ یوہ

مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ۚ

شکست خورونکی دی | ددلو نہ |
دلہ دہ | چا چہ ماتی (شکست) خورلی دی

قوله تعالى: وَتَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ

د رسالت دمنکرینو تعجب او دھغہ جواب؟ د حضور ﷺ پہ نبوت باندی د کافرانو د خدا والا حیرانتیادہ، خنکہ
چہ پہ دی ایت کنسی دی. (اَلَا اِنَّ لِلنَّاسِ عِجْبًا) چہ خلق پہ دی خبرہ باندی حیران شول چہ پہ هغوی کنسی
یوانسان تہ مونہوچی اولیبلہ چہ هغہ خلق هوبنیارکری اوایمانداروتہ ددی خبری خوشخبری ورکری چہ
هغہ خلقودپارہ دھغہ سرہ بنہ تیاری دہ. کافران خوزمارسول تہ جادوگروانی. نودلته دی چہ پہ هغوی
کنسی ہم دھغوی پہ شان یوانسان رسول راتلو باندی هغوی تہ حیرانتیادہ او هغوی بہ ونیل چہ تہ
جادوگراودروزغرن نی. درسول اللہ ﷺ رسالت سرہ دالله تعالیٰ پہ توحید باندی ہم دھغوی شک وو، اوونیل
چہ ددی دومرہ زیات خدایانوپہ بدلہ کنسی تہ وائی چہ الله تعالیٰ یودی، اودھغہ خوک شریک نشته. دی
بیوقوفانوتہ چہ دخپلومشرانوکتلوپہ وجہ دکوم شرک عادت جوړشوې دی، دھغی خلاف اوازاوریدوپہ
وجہ ددوی زړوند اودریدل شروع شول اودتوحیدناپیژندگلوخیزنی پیژندل شروع کړل. ددوی
مشرانواوسردارانوپہ کبرسره مخ اړوکی وواواعلان نی کړې ووچہ چہ پخپل زورمذهب باندی اوسئ
اوددوی خبری مد منی اودخپل خدایانوعبادت کوی. دا خوصرف دخپل مطلب خبرہ کوی. پہ دی بهانہ
باندی خپلہ خبرہ کوی چہ تاسودده خبرہ اومنی اودی دستاسومشرشی اوتاسوددی خبرہ منونکی.
ددی ایتونو دنزول وجہ: ددی ایتونودنازلیدلو وجہ داده چہ یوخل دقریشوسرداران راجمع شول چہ پہ هغی
کنسی ابوجهل بن هشام، عاص بن وائل، اسودبن المطلب، اسودبن عبد یغوث وغیرہ هم وو. اوتولو پہ
دی باندی فیصلہ اوکړہ چہ نن بہ دابوطالب سرہ اخری فیصلہ کوو. هغہ دی پہ انصاف سرہ یوہ خبرہ
زمونږپہ ذمہ کړی اویوہ دی دخپل ورارہ پہ ذمہ. ځکه چہ هغہ اوس اخری عمرته رسیدلی دی. د ژوند

آخری وخت ئی دے کہ چرے ہغہ مہر شواودھغہ دمرگ نہ پس مونہ محمد ﷺ تہ خہ نقصان ورکرو
نودعربو خلق بہ مونہ تہ خبرے کوی چہ دھغہ بوداپہ ژوند کنبی مو ورتہ خہ نہ شوونیلے اودھغہ دمرگ
نہ پس موخپلہ بہادری اوخودلہ نودوی لارل یوکس ئی اولیہ لوہغہ دابوطالب نہ اجازت اوغبنتلو، د
اجازت ملاویدونہ پس دوی قول کورته ورغلل اوورته ئی اوونیل جناب تہ زمونہ سردارنہ، بزرگ ئی،
مشرنہ مونہ دستادورارہ نہ تنگ یو، تاسودانصاف سرہ زمونہ فیصلہ اوکری۔ گوری مونہ دستاسونہ
انصاف غواروہغہ دے زمونہ خدایانوتہ بدردنه وائی، اومونہ دے نہ پہ عذابوی۔ ہغہ تہ اجازت دے چہ
دجاعت کوی خوزمونہ خدایانوتہ دے خہ نہ وائی۔ ابوطالب یوکس اولیگلو او حضرت محمد ﷺ تہ ئی
اواز اوکرو۔ اوورته ئی اوونیل، چہ ای ورارہ گوری اداستادقوم سرداران او مشران قول راجع شوی دی
اودستانہ صرف داغواپی چہ ددوی خدایانوی خبرے مہ کوہ اودھغوی بی عزتی مہ کوہ۔ دوی قول
تاتہ پہ خپل دین باندے دعمل کولو ازادی درکوی۔ حضور ﷺ اوفرمائیل۔ ترہ! زہ دوی دینہ اوبہترین بنہ
والی طرف تہ نہ راغوارم؟ ابوطالب ورتہ اوونیل ہغہ خہ دی؟ اونہ فرمائیل دوی دے یوہ کلمہ
اووانی، صرف ددے وئیلویہ وجہ باندے قول عرب بہ ددوی دحکم لاندے شی اوپہ تولوعجمویہ ددوی
حکومت شی۔ ابوجہل ملعون تیوس اوکروہغہ اووایہ ہغہ کلمہ خہ دہ؟ یوہ نہ مونہ لاس کلمہ وئیلوتہ
تیار یو۔ رسول اللہ ﷺ ورتہ اوفرمائیل چہ اووانی۔ لا الہ الا اللہ دے اوریدوسرہ ئی اوازونہ شروع کرل چہ ددے
نہ علاوہ تہ خہ غواپی ہغہ مونہ درکرو، حضور ﷺ اوفرمائیل کہ تاسونمرہم زما پہ لاس کنبی کیدی
نویابہ ہم زہ دستاسونہ ددے کلمہ نہ علاوہ خہ نہ غوارم۔ دے خبرے اوریدو سرہ قول خلق غصہ شول
اواودریدل اووانی وئیل چہ واللہ مونہ تاتہ، اوستارب تہ کنخل کوو۔ چاچہ تاتہ داحکم کرے دے۔ دوی لارل
اودھغوی سردارانوہم داوونیل چہ پخپل دین قائم اوسے اودخپل خدایانو عبادت کوی۔ معلومہ شویہ چہ
ددے خوارادہ بل خہ دہ دے خو خان مشرکول غواپی۔ (ابن ابی حاتم وغیرہ)

یوروایت داهم دے چہ دھغوی دتنگ نہ پس حضور ﷺ خپل ترہ تہ اوونیل چہ تاسوداکلمہ اووانی۔ ہغہ
اوونیل نہ! زہ خودخپل ہلارنیکہ او مشرانویہ دین باندے یم۔ پہ دے باندے اللہ تعالیٰ خپل نبی ﷺ تہ
اوفرمائیل چہ چاتہ تہ غواپی ہدایت نشے کولی۔ اوروایت دے چہ ہغہ وخت ابوطالب بیمارو، اوپہ ہغہ
بیماری کنبی ہغہ مہر شو۔ کوم وخت چہ حضور ﷺ تشریف راوہوہغہ وخت دابوطالب سرہ دانستی دیارہ
دیوکس خانی خالی وو، نوربول کوردسرونہ ځک وو۔ نو ابوجہل خبیث داسوج اوکرو کہ حضور ﷺ
ابوطالب سرہ کیناستونو دیراثر بہ اوکری، پہ دے وجہ باندے ہغہ ملعون ہلتہ پخپلہ کیناستواو حضور ﷺ
ددوازی خواہ کنبی کیناستو۔ حضور ﷺ چہ کلمہ دیوی کلمہ وئیلو اوونیل چہ یوہ نہ
لس۔ مونہ قول انتظار کوہغہ کلمہ خہ دہ؟ اوچہ کلمہ ئی دحضور ﷺ دثبے نہ دتوحید کلمہ واوریدہ نو قول
ارتختیدل۔ اوونی وئیل داواری، دے خود تولو خدایانونہ یو خدای جو پوی۔ پہ دے باندے دا آیتونہ
دعذاب پورے نازل شول (۱)۔ امام ترمذی دے روایت تہ حسن وائی، مونہ خودا خبرہ نہ پہ خپل دین کنبی
نیدلے دہ اونہ دنصرانیانویہ دین کنبی۔ بالکل غلط اودروغ خبرہ دہ۔ داخومرہ د حیرانتیا خبرہ دہ چہ اللہ
تعالیٰ تہ ہکارہ نہ شویہ اوپہ ہغہ باندے قران نازل شو۔ خنگہ چہ پہ نورو آیتونو کنبی دی۔ (وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ
هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقُرْآنِ عَظِيمٍ) یعنی پہ دے دوارو ہمارونو کنبی پہ یولوے سری باندے قران ولی
نازل نہ شو؟ چہ دھغے پہ جواب کنبی د اللہ تعالیٰ ارشاد دے، چہ داخلق داللہ تعالیٰ د رحمت
نقسیمولووالادی۔ دوی خودومرہ محتاج دی چہ خپلہ روزی اودرجی ہم تقسیموی۔ یعنی دا اعتراض
ہم دھغوی دحماقت انتہاء دہ۔ اللہ تعالیٰ فرمانی دے، ددوی د شک نتیجہ اووجہ دادہ چہ اوسہ پورے

دوی لږه لږه خوړله. زمونږ عذابونه نې نه وولیدلې. صبابه چه د قیامت په ورځ په دیکوباندې دوزخ ته غورځولې شی نو هغه وخت به دوی ته دخپلې سرکشی مزه ملاوښی.

قوله تعالى: أَمْرٌ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ

دالله تعالی قدرت: بیاخپله قبضه او خپل قدرت ظاهروی، چه هغه څه غواړی کوی، چاته چه څه غواړی ورکړی، عزت او ذلت دهغه په لاس کښی دی. هدایت او ضلالت دهغه طرف نه دی. دهغه چه پخپلو بندگانو کښی په چا خوبښه وی وحی نازل کړی او چه د چاپه زړه باندې مهراولې وی. د بندگانو په اختیار کښی څه هم نشته. هغوی بې بس، او مجبور دی. په دې وجه باندې فرمانیلې دی. چه دهغوی سره ددې لوی مرتبې والا خدې در حمتونو خزانی دی؟ یعنی نشته. څنگه چه فرمانیلې دی. ﴿أَمْ لَهُمْ نُصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ﴾ که دالله تعالی دخدایي څه حصه هغوی سره وی نو دې شومانو به چا باندې یوه ټکړه هم نه وه خوړلې. یا په هغه خلقوباندې دالله تعالی فضل لیدوسره ددوی حسد دی؟ مونږ د ابراهیم اولاد ته حکمت او ډیر لوی سلطنت ورکړې دی. په هغوی کښی بعضو خوايمان راوړو او بعضو ايمان رانورو. چه هغوی به د دوزخ خشاک جوړېږی. هغه اورد هغوی دپاره کافی دی. او په ایت کښی دی. ﴿قُلْ لَّوْ اَنَّكُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّيْ اِذَا لَمْ تَسْكُمُ الْاِنْفَاقُ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوْرًا﴾ یعنی که زما درب در حمتونو خزانی دستاسوپه لاس کښی وی نو تاسوپه دکمیدو د ویرې نه خرچ کولی، انسان ناشکره دی.

قوله تعالى: ءَاَنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا

هم دا خبره د صالح ؑ قوم هم کړې وه: د صالح ؑ قوم هم خپل نبی ته هم دغه ونیلې وو. ﴿ءَاَلْقَى الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا﴾ یعنی مونږ ټول نې پرېخود و او په ده باندې وحی نازل شوه؟ نه اودې دروغ ژن او شیریدې. الله تعالی ورته او فرمائیل چه صبابه نې معلومه کړې چه داسې څوک دی؟ بیاني او فرمائیل چه په زمکه او اسمان باندې اختیار د چا دی؟ که داسې ده نو بیا د اسمانونو په لارو باندې او خپژنی، اووم اسمان ته اورسی. داددې ځانې لشکر به هم زرشکست او ذلت او مومی. او مغلوب او ذلیل به شی. څنگه چه نور لوی لوی گروپونه د حق سره او جنگیدل او ختم شول. او څنگه چه په ایت کښی دی. ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ﴾ دهغوی قول دی چه مونږ ډیر یو او فتح به زمونږ وی؟ او اورئ هغوی ته به شکست وی او هغوی به شاته تختی او کمزورې او بد حواسه به. وی. نو دبدر په ورځ دالله تعالی ځداني خبرې رښتیا ثابتې کړې اودهغه د عذابونو ورځ خود قیامت ورځ ده. چه هغه ډیره سخته او بې انتها وحشت او دهشت والاده.

وَعَادٌ	وَفِرْعَوْنٌ	ذُو الْأَوْتَادِ	وَكُمُودٌ	وَقَوْمُ لُوطٍ	كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ
او عادیانو	او فرعون	میخونو والا	او شمودیان	او قوم د لوط	دروغ گنرلی دی مخکښی ددوی نه قوم دنوح
د دوی نه وړاندې د نوح ؑ قوم					
او عادیانو او فرعون چې د میخونو ټک و هونکې وو او شمودیانو او د لوط علیه السلام قوم					
وَأَصْحَابُ الْيَمِّنَةِ	أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ	إِنْ كُلٌّ إِلَّا	كَذَّبَ الرُّسُلَ		
او ایکه والو	داوې لوني	دلې نه وو دا ټول مگر	دروغ نې گنرل رسولان		
او د بڼې او سیدونکو هم خپل پیغمبران دروغ ژون گنرلی وو هم د الوني لوني دلې وی ادوی ټولو خپل					

فَعَقَابُ	وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً
پس ثابت شو پہ ہغوی عذاب زما	اونه کوی انتظار ادا خلق مگر دیوی چغی
رسلان دروغزن گنرلی ووا نوزما د عذاب مستحق شوا اودا خلق صرف دیوی درنی چغی انتظار کوی	
مَالِهَا	مِنْ فَوَاقٍ ۝ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا
چی نشته هغی لرہ خہ وقفہ اووانی دوی اے ربہ زمونرہ زر را کرہ مونرہ تہ حصہ زمونرہ	
چی دھغی پہ مینخ کنبی بہ ہیخ وقفہ نہ وی اودا خلق د (توقو پہ طور وائی) چی ائی زمونرہ بہ د حساب د ورخی	
قَبْلَ	يَوْمِ الْحِسَابِ ۝
مخکنبی دورخی د حساب نہ	
نہ مخکی مونرہ تہ زمونرہ (د عذاب) حصہ را کرہ	

قوله تعالى: كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ

د کافر انوپہ خندا باندی صبر گوی: ددی تولو خبری خوخلہ بیان شوی دی چہ خنگہ پہ ہغوی باندی دھغوی د گناہونوپہ وجہ باندی داللہ تعالیٰ عذاب راغی ہم داہغہ لشکری دی چہ ہغوی پہ مال اولاد، طاقت اوقوت، زور و ازمکہ کنبی دستاد زمانہ دھغہ نور و کافر انونہ دیرزیات وو خود اللہ تعالیٰ د حکم نہ پس د ہغوی ہیخ خیز پہ کار رانغلو بیاد ہغوی د تباہی وجہ بیان کری دہ چہ ہغوی درسلانود بنمان وو، ہغوی تہ بہ نی دروغزن و نیل ہغوی تہ صرف شپیلی انتظار دے اوپہ دے کنبی ہم خہ ناوختہ نہ دے بس ہغہ بہ یوا و ازوی چہ دچا غور و نوتہ اور سیدو، بی ہوشہ او بی ساه بہ وی دھغہ خلقونہ علاوہ کوم چہ اللہ تعالیٰ ترے نہ ساتلی دی د، قطع، معنی د کتاب او حصی دہ د مشرکانو د بیوقوفی اود ہغوی د عذابونہ منلوپہ وجہ باندی دھغہ د غوبنتلو ذکر دے خنگہ چہ پہ بل ایت کنبی دی چہ ہغوی او و نیل چہ ای اللہ اکہ د اصحیح دہ نوپہ مونرہ باندی د اسمان نہ کانری او وروہ یابل خہ دردناک اسمانی عذاب راولہ اودا ہم و نیلی شوی دی چہ ہغوی دخیل جنت حصہ دلته او غوبنتلہ او چہ خہ ورتہ و نیلی شوی دی دوی بہ ہغہ دروغ گنرل دابن جریر رحمۃ اللہ علیہ قول دے چہ د کوم خیر او شر ہغوی پہ دنیا کنبی مستحق وو ہغہ ہغوی زرا و غوبنتل ہم دغہ خبرہ صحیح دہ (دضحاک او اسماعیل بن ابی خالد د تفسیر حاصل ہم دغہ دے واللہ اعلم نواللہ تعالیٰ دھغوی د خندا او دروغ گنرلوپہ بدلہ کنبی خپل نبی ﷺ تہ صبر کولو تلقین کری دے

اَصْبِرْ	عَلَى مَا	يَقُولُونَ
اصبر کوہ (اے نبی) پہ ہغہ خبرو باندی چی وانی نی دوی		
تہ ددوی پہ دے خبرو صبر کوہ		
وَادْكُرْ	عَبْدَنَا	دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ ۝ إِنَّهُ
اوبیان کرہ قیصہ د بندہ زمونرہ داود اچی مالک وودلوپو قوتونو بیشک ہغہ ارجوع کونکی وڈ		
اوز مونرہ بندہ داود یاد کرہ چی دیرد طاقت خاوند ووا او اللہ <small>ﷻ</small> طرف تہ زیات رجوع کونکی وو		

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعِشِيِّ

بیشکے تابع کری وؤ مونہہ | غرونہ | دھغہ سرہ | اچی تسبیح بہ ئی وئیلہ | اپہ آخر دورخی (بیگاہ) کنی
مونہ غرونہ تابع کری ووا چی سحر مابنام بہ ئی دھغہ سرہ تسبیح وئیل

وَالْإِشْرَاقِ ۝ وَالطَّيْرِ ۝ فَحْشُورَةٌ ۝ كُلُّ لَّهُ ۝ أَوَابٌ ۝

او پہ اول دورخی (صبا) کنی | او مارغان | جمع کری شوی | او تول بہ | ہغہ تہ | رجوع کونکی وؤ
..... او مارغان بہ ہم دہ سرہ جمع کیدل | او تسبیح بہ ئی وئیل | دا تول ددہ دفرمان تابع وؤ

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ

او مضبوط کری وؤ مونہہ | حکمت دھغہ | او ورکری وؤ مونہہ ہغہ تہ | حکمت |
او مونہ ددہ حکومت دیر مضبوط کری ووا | او مونہ دہ تہ نبوت او د خبرو پوہہ ورکری وہ

وَفَصَّلَ الْخِطَابِ ۝

او پوہہ د خبرو

قوله تعالى: وَأَذْكُرْ عَبْدًا أَوْدَدًا الْأَيْدِ

حضرت داؤدؑ باندی داللہ تعالیٰ احسانونہ او اید تفسیر: (ذالاید) نہ مراد علمی او عمل والاقوت دی اوصرف
دقوت معنی ئی ہم وی۔ خنگہ چہ فرمائیلی دی. (وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ) مجاہدؒ فرمائی د قوت نہ
مراد طاقت فی الطاعة دی (۱). حضرت قتادہ فرمائی چہ حضرت داؤدؑ تہ دعبادت قوت اوداسلام
فقہ ورکری شوی وہ (۲). داهم روایت شوی دی چہ داؤدؑ بہ شپہ دریمی حصہ پوری تہجد وکنی
ولاوؤ، اوپوہ ورخ پس بہ ئی روزہ نیولہ. دبخاری اومسلم پہ حدیث کنی دی چہ داللہ تعالیٰ دتولونہ
دحضرت داؤدؑ د شپہ عبادت اوورخی روزی خوبہی وی. داؤدؑ بہ نیمہ شپہ اودہ اودریمہ حصہ بہ
ئی عبادت کولو او شپہ شپہ حصہ کنی بہ پیلاودہ شو. اوپوہ ورخ بہ ئی روزہ وہ اوپلہ نہ. اوددین
دبسمنانوسرہ بہ ئی جہاد کنی تیختہ نہ کولہ. (۳) اوپہ خپل ہر حالت کنی داللہ تعالیٰ طرف تہ رجوع
کولہ. ہغوی غرونہ ہم سرکری وؤ. داؤدؑ بہ دنمرراختوخت کنی دورخی پہ آخری وخت کنی داللہ
تعالیٰ تسبیح بیانولہ. خنگہ چہ فرمائیلی دی. (وَالْجِبَالَ أَوْبًا مَعَهُ) یعنی اللہ تعالیٰ غرونو تہ دھغہ سرہ
رجوع کولو حکم کری وؤ. دغہ شان بہ مرغودھغہ اواز اوریدوسرہ دھغہ سرہ سرہ بہ ئی اللہ تعالیٰ پاکی
بیانولہ. کہ الوتونکی مرغی دھغہ سرہ تیریدی اوھغہ بہ تورات وئیلونوھغوی بہ ہم الوتل پریخودل
اوداؤدؑ سرہ بہ پہ تلاوت کنی مشغول شوی.

داشراق او خابستی مونخ فضیلت: حضورؐ دمکی فتح کولوپہ ورخ دغہ اختربہ ورخ یعنی داشراق پہ وخت
کنی حضرت ام ہانیؓ پہ کورکنی اتہ رکعتہ مونخ اوکرو. ابن عباسؓ فرمائی چہ دغہ ہم مونخ
وخت دی. خنگہ چہ فرمائیلی دی. (يُسَبِّحْنَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ۝)

عبداللہ بن حارث بن نوفل وانی چہ عبداللہ بن عباسؓ بہ دضحیٰ مونخ نہ کولو. یوہ ورخ ماھغہ دام
ہانیؓ کورتہ بوتلو اوورتہ می اووئیل چہ دہ تہ ہغہ حدیث بیان کرہ کوم چہ تاسوماتہ بیان کری

(۱) الطبری: ۱۶۶/۲۱.

(۲) الطبری: ۱۶۷/۲۱.

(۳) صحیح بخاری کتاب التہجد باب من نام عند لسحر: ۱۱۳۱. صحیح مسلم: ۱۱۵۹.

وو، نومور صاحبی افرمائیل. دمکی په ورځ باندې حضور ﷺ زما کورته تشریف راوړو، او د راتلونو په پس نې راباندې یو لوی کښی اوبه واچولې، اود کپړې یوه پرده نې جوړه کړه او اونې لامبل، دهغې نه پس د کور یو طرف ته نې اوبه واړولې اواته رکعتہ صلوۃ الضحی نې ادا کړل. په دې کښی قیام، رکوع، سجده، جلوس ټول تقریباً برابر وو، حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا حدیث اوريدلو سره چه کله هغه خانې نه راوتلو، نو اونې فرمائیل. ټول قرآن ما اولوستلو خوماته پته نه وه چه دضحی مونځ هم څه څیز دې؟ نن راته معلومه شوه چه **(يُسْتَعْنَى بِالْعِشَاءِ وَالْإِشْرَاقِ)** ایت کښی د اشراق نه مراد هم داضحی وو. نو دهغې نه پس هغه دخپل مخکښی قول ته رجوع او کړه (۱). اومرغې به هم په هوا کښی اودریدې او حضرت داود ﷺ سره به نې دهغه په تسبیح کښی ملگرتیا کوله.

قوله تعالى: **وَسَدَدْنَا مَلَكُوتَهُ وَأَتَيْنَهُ الْحِكْمَةَ**

د باطنی قوت سره ظاهری قوت هم، یوه عجیبه واقعہ: اود هغه سلطنت مونږ مضبوط کړې وو. بادشاهانو ته چه دکوم کوم څیز ضرورت وی هغه ټول ورته مونږ ورکړې وو، څلور زره خود هغه محافظان وو. څلویښت زره کسان به هر وخت دهغه په حفاظت کښی داسلحې سره ولاړ وو. په یو روایت کښی دی چه دهغه په زمانه کښی د دوو بڼی اسرائیلو په مینځ کښی جهگړه اوشوه، یو وئیل چه ده زما غواه پته کړې ده. دویم ددې جرم نه انکار کولو. حضرت داود ﷺ ددعوه کونکی نه گواه او غوښتله خو هغه گواه نه رانه وستلې شوه. داود ﷺ د شپې په خوب کښی اولیدل چه دعوه کونکې قتل کړه. سحر داود ﷺ حکم او کړو چه دعوه کونکې قتل کړی، هغه او وئیل چه ای دالله نبی اته هم زما دقتل کولو حکم کوي. حالانکه ده زما غوه پته کړې ده. داود ﷺ افرمائیل چه دا زمانه بلکه دالله تعالی حکم دې، اوداممکن نه ده چه اونه منلې شی، نوته تیار شه. بیا هغه او وئیل چه ای دالله نبی ازه په خپله دعوه کښی رښتونی یم چه زما غواه پته شوې ده خوالله تعالی زما دقتل کولو حکم په دې وجه باندې نه دې کړې بلکه زما دقتل وجه بل څه ده اودهغې صرف ماته پته ده. خبره داده چه بیگاه مادغه کس د هوکې سره قتل کړې دې چه دهغې پته چاته نشته. نو دهغې په بدله کښی الله تعالی تاسوته د قصاص حکم کړې دې. نو هغه قتل کړې شو. اوس د حضرت داود ﷺ ویره دهر کس په زړه کښی کیناستله. مونږ هغه ته حکمت ورکړې وو. عقل او ذهن، انصاف او فراست، دالله کتاب او د نبیانو اتباع نبوت اورسالت او جهگړو حل کول، یعنی گواه اخستل، قسم ورکول، ددعوه کونکی په ذمه باندې ثبوت پیدا کول، دعوه شوی کس ته قسم ورکول. (۲) هم دغه طریقه د نبیانو او د نیک خلقو د فیصلې کولو، اودغه طریقه په دې امت کښی هم ده. نو حضرت داود ﷺ به دخبرې تل ته رسیدو او د حق اوباطل، رښتیا او دروغ او د صحیح او غلط پته به نې اولړوله. کلام به هم دهغه صفا وو او حکم به نې هم دانصاف مطابق وو. حضرت داود ﷺ د امان بعد وئیل ایجاد کړی وو. اود فصل الخطاب نه هم دې طرف ته اشاره ده.

وَهَلْ أَتٰكَ	نَبِؤُا الْخَصْمِ	اِذْ
او آیا راغلې دې تاته	خبر د جگړه کونکو	کله چی
او ائې پیغمبره، آیا تا ته دهغه جگړه کونکې واقعہ معلومه ده	هر کله چی	

(۱) الطبری: ۱۶۹/۲۱. حاکم: ۵۳/۴.

(۲) الطبری: ۱۷۲/۲۱.

تَسْوَرُوا ۝ الْحَرَابَ ۝ اِذْ دَخَلُوا ۝ عَلَى دَاوُدَ

وړاوختل هغوی په دیوال | بالاخانې ته | کله چی ورننوتل هغوی | په داود باندې |
هغوی په دیوال راو اوړیدل | او عبادت خانې ته داخل شول | څه وخت چی داود ته ورغلل

فَقَزَعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمِنِ بَغِي

نو اویریدو | دهغوی نه | نو اووئیل هغوی | مه یریره ته | دوه جگړه کونکی یو | زیاتې کړې دې |
نودې دهغوی نه اوویریدو | هغوی ورته اووئیل چی مه ویریره | مونږ دوه فریقه یو | په

بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَاحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ

یو زمونږه | په بل باندې | پس فیصله اوکړه | په منځ زمونږ کښی | په حقه سره |
معامله کښی اختلاف راغلی دې | نوزمونږ په منځ کښی د انصاف فیصله اوکړه

وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ۝ اِنَّ هَذَا

اومه کوه بی انصافی | اولارښودنه اوکړه زمونږه | نیغې لارې ته | بیشکه دا
او بی انصافی مه کوه | اومونږ ته سمه لاره اوښایه | ..... دا سړې زما رور دې

اَخِي ۝ لَهُ تِسْعٌ وَّتِسْعُونَ نَجَّةً ۝ وَلِي نَجَّةً وَاحِدَةً ۝

رور زما دې | ده لره | نهه | اونوی | گډی دی | اوزما | گډه یوه ده |
ده سره یو کم سل گډې دی | ..... اوما سره صرف یوه گډه ده |

فَقَالَ اَكْفَلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ۝ قَالَ

پس ده اووئیل (ماته) | اراکړه ماتو دغه (یوه هم) | او غالب شو په ما | په خبرو کښی | اووئیل داود
نودې ماتو وائی | چې دغه یوه هم ماتو راکړه | او په خبرو کښی را باندې ډیر غالب دې | داود

لَقَدْ ظَلَمَكَ لِسُوَالِ نَجَّتِكَ اِلَى نِعَاجِهِ ۝ وَاِنَّ كَثِيرًا

بیشکه ظلم اوکړو ده په تا | په غوښتلو سره | دگډی ستا | گډو خپلو ته | او بیشکه | ډیر |
ورته اووئیل | چې ستا گډه په خپله گډو کښی یو ځانې کول غواړی | نو دا واقعی په تا زیاتې

مِّنَ الْخَلَطَاءِ لِيَبْغِيَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِينَ

دشریکانونه | خامخا زیاتې کوی | ځینی دهغوی | په ځینو باندې | ماسوا دهغه کسانونه |
کوی | او (همدغسې) زیات شریکان په یو بل باندې زیاتې کوی | ..... خو کومو خلقو چې

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ وَقَلِيْلٌ مَّا هُمْ

چی هغوی ایمان راوړو | او عملونه ئې اوکړل | نیک | اولږدی دوی (یعنی دغسې خلق) |
ایمان راوړی | او نیک عملونه کوی (هغوی زیاتې نه کوی) | اوداسې خلق ډیر لږ دی

وَضَنَّ دَاوُدُ	اَلْمَا	فَتَنَّاہُ	فَاَسْتَغْفَرَ
او پوہہ شو داود چی بیشکہ دا خو پہ از مینبت کنبی و اچوڑ مونږ هغه پس هغه بښانه او غوښتله			
او داؤد <small>عليه السلام</small> دا خیال او کړو چی مونږ د هغه امتحان اخستی دی نو خپل رب ته ئې توبه			
رَبِّہٖ	وَاٰنَابَ	وَاٰنَابَ	فَغَفَرْنَا لَہٗ
درب خپل نه او پریوتو رکوع کونکي او رجوع ئې اوکړه پس معاف کړو مونږ هغه ته			
او ویستله او په سجده پریوتلو او الله <small>تعالی</small> ته یې رجوع اوکړه نو مونږ ددغې خبرې معافی اوکړه			
ذٰلِکَ	وَ اِنَّ لَہٗ	عِنْدَنَا	لَزُلْفٰی
هغه (قصور) او بیشکہ هغه لره دی زموږ سره خامخا نزدې مقام او ښه ځانې دورتلو			
او د هغه دپاره زموږ په نیز اوچت مقام دی ..... او انجام ئې ډیر ښه دی			

قوله تعالى: وَهَلْ اَتٰكَ نَبِیُّ الْاَخْصِیْرِ

حضرت داؤد عليه السلام مشهوره فیصله اودې کنبی اسرائیلی خبرې: مفسرینودلته یوه قصه بیان کړې ده خو ددې زیاته حصه دبنی اسرائیلودروایتونونه اخستلې شوې ده. دحدیث نه ثابت نه ده. ابن ابی حاتم کنبی یو حدیث دی خو هغه هم ثابت نه دی ځکه چه دهغې روایت کونکې یو یزیدرقاشی دی. اگرچه هغه ډیر نیک کس ووخو ضعیف دی. نوښه داده چه په قران کنبی څه دی اوپه څه باندې مشتمل دی هغه حق دی. حضرت داؤد عليه السلام هغه لیدوسره ویریدل په دې وجه باندې ووجه هغه دخپل یواځې والی په خاص کمره کنبی وو، اوپه دې دارنې منع کړی ووجه نن څوک دننه رانشی، یوناساپه ئې چه دوی دواړه اولیدل نو ویریدو.

عزنی نه مطلب په خبرو کنبی غالب راتلل دی، په بل باندې حاوی کیدل حضرت داؤد عليه السلام پوه شوچه دادالله تعالی از مینبت دی، نو هغه په رکوع اوسجده کنبی الله تعالی نه ښکته شو. ذکرشوی دی چه خلونیت ورځې هغه دسجده نه سر نه وواوچت کړې. نومونږ هغه اوبخلو. دا خبره یاد ساتل پکار دی چه کوم کارونه دعوامودپاره دنیکووی هغه کارونه دخاص خلقودپاره کله ناکله دبدو جوړشی. دا ایت د سجدې دی او که نه دی؟

ددې باره کنبی دامام شافعی رحمته الله علیه مذهب خوداوائی چه دلته سجده ضروری نه ده. دا خود شکر سجده ده. دابن عباس رضی الله عنہ قول دی چه (ص) سجده په ضروری سجدو کنبی نه ده. اوما رسول الله صلی الله علیه و آله دلته په سجده کولو باندې لیدلې دي (بخاری وغیره).

نسانی کنبی دی چه حضور صلی الله علیه و آله سجده کولونه پس اوفرما نیل چه داسجده دداؤد عليه السلام دتوبې سجده وه اوزمونږ دپاره دشکر سجده ده (۱). ترمذی کنبی دی چه یوکس اوونیل یارسول الله صلی الله علیه و آله ماخوب کنبی اولیدل چه دیوې ونې شاته مونځ کوم، اوپه مونځ کنبی ماسجده دایت تلاوت اوکړواوسجده مې اوکړه نوزماسره هغه ونې هم سجده اوکړه اوماواوریدل چه هغه دادعا غواړی. اللهم اکتب لی بها عندک اجر او اجعلها لی عندک ذخرا وضع بها عنی وزدا قبلها ممر کما قبلتها من عبدک داود (یعنی ای الله زما سجده دخان سره زما دپاره داجر او خزانې سبب جوړه کړه اوپه دې باندې زما بوجه کم کړه، اودازمانه قبوله کړه. څنگه چه تادخپل بنده داؤد عليه السلام نه دی قبوله کړې وه. ابن عباس رضی الله عنہ فرمائی بیاما اولیدل چه حضور صلی الله علیه و آله په ولاړه باندې مونځ

(۱) صحیح بخاری کتاب سجود القرآن باب سجدة صاد: ۱۰۶۹. ابن حبان: ۲۷۶۶.
(۲) نسائی کتاب الافتتاح باب سجود القرآن المسجود: ۱۱ فی صاد: ۹۵۸. وسنده صحیح.

اوکړو او د سجدي ایت نه پس ئې سجده اوکړه او په دې سجده کېنې ئې هم هغه دعا اوکړه کومه دعا چې هغه کس دونې نه نقل کړې وه. (۱) ابن عباس رضی اللہ عنہ په دې ایت باندې د سجدي د دلیل ورکوی چې قرآن حکیم وئیلی دی، دهغه په اولاد کېنې داؤد عليه السلام او سلیمان عليه السلام دی چې هغوی ته مونږ هدایت اوکړو. نوته ای نبي ادهغوی هدایت اومنه. نو حضور ﷺ دهغوی په اقتدا باندې مامور وو، او دا ښکاره ثابت ده چې حضرت داؤد عليه السلام سجده کړې وه او حضور ﷺ هم دا سجده کړې ده. (۲)

د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ بیان دې چې ما په خوب کېنې اولیدل چې لکه سوره (ص) لیکم. چې کله د سجدي ایت ته اورسیدم نو ما اولیدل چې قلم اودوات اوز ماسره خوا کېنې هریو خیز سجده اوکړه. هغوی دا خپل خوب حضور ﷺ ته بیان کړو. دهغې نه پس به حضور ﷺ ددې ایت د تلاوت په وخت کېنې سجده کوله (۳) (احمد)

ابوداؤد کېنې دی چې حضور ﷺ په منبر باندې سوره ص اولوستلو، او د سجدي ایت ته رسیدلو سره د منبر نه کوز شو او سجده ئې اوکړه، او د حضور ﷺ سره نور وخلقو هم سجده اوکړه. یو بل خل حضور ﷺ هم ددې سورت تلاوت اوکړو، چې کله د سجدي ایت ته اورسیدو نو وخلقو د سجدي تیاری اوکړه، حضور ﷺ او فرمانیل چې دا خود یونې دتوبې سجده وه. اوزه وینم چې تاسو د سجدي دپاره تیار شوي ئې. نو حضور ﷺ را کوز شو او سجده ئې اوکړه. (۴)

قوله تعالی: **وَأَن لَّهٓ عِندَنَا**

قیامت کېنې داؤد عليه السلام مرتبه: **اللَّهُ تَعَالَى** فرمانی مونږ هغه اوبخلو. د قیامت په ورځ به دهغه ډیر قدر اولوی مقام وی او هغه به د نبیانو او عادلانو درجه مونده کړې. حدیث کېنې دی چې عادل خلق به دنور په منبر باندې رحمن سره ښی طرف ته وی. د الله تعالی دواړه لاسونه ښي دی. دا عادل خلق هغوی دی چې د چا خپل خپلوان چې دهغوی دوی مالکان وی عدل او انصاف کوی، (۵) او په حدیث کېنې دی چې د ټولونه زیات د الله تعالی دوستان او دهغه سره نزدې به هغه بادشاهان وی کوم چې انصاف کونکی وی او د ټولونه سخت دښمن او عذاب به ئې په هغه وی څوک چې ظالم حکمران وی. (ترمذی وغیره)

حضرت مالک بن دینار رضی اللہ عنہ فرمانی چې د قیامت په ورځ باندې به حضرت داؤد عليه السلام د عرش خپې سره اودرولې شی او الله تعالی به حکم اوکړي ای داؤد چې په کوم خوږ دردناک، خاښته اواز سره به تا زما تعریفونه په دنیا کېنې کول، اوس هم اوکړه. داؤد عليه السلام به او فرمانی ای الله تعالی اوس هغه اواز کوم دې؟ الله تعالی به او فرمانی ماتاته هغه اواز درکړو. اوس به داؤد عليه السلام په خپل خاښته اواز سره دوجد په حالت کېنې د الله تعالی حمدا وثناء بیان کړي. چې هغه اوریدو سره به جنتیان نور نعمتونه هیر کړي او دا خاښته اواز اوز نورانی مری به دهغوی توجه دنورو نعمتونو نه لرې کړي او خپل ځان طرف ته به ئې متوجه کړي.

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ

ای داؤد | بیشکه جوړ کړې مونږ ته | خلیفه | په زمکه کېنې | پس حکومت کوه | په منځ د خلقو کېنې

ای داؤده | مونږ ته په زمکه کېنې حاکم جوړ کړې یی | نو د خلقو په مینځ کېنې په انصاف سره

(۱) ترمذی کتاب الدعوات باب ما یقول فی سجود القرآن : ۳۴۲۴. وسنده حسن.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة صاد: ۴۸۰۷.

(۳) احمد: ۷۸/۳.

(۴) ابوداؤد کتاب سجود القرآن باب السجود فی صاد: ۱۴۱۰. وهو حسن.

(۵) ترمذی کتاب الاحکام باب ماجاء فی الامام العادل : ۱۳۲۹.

أَمْ يَجْعَلُ	الَّذِينَ	أَمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	كَالْمُفْسِدِينَ
یا اوگر خوؤ مونږه هغه کسان چی ایمان راوړی او عمل اوکړی نیک پشان دفساد کونکو				
فِي الْأَرْضِ	أَمْ يَجْعَلُ	الْمُتَّقِينَ	كَالْفَجَّارِ ۝	كِتَابٌ
په زمکه کښی یا اوگوخوؤ مونږه پرهیزگاران خلق پشان دفاجرانو (بدکارانو) کتاب				
فَسَادُونَهُ خُورَوِ	أَيَا مُونږه	پرهیزگاران	دبدکارونو پشان کوو ..... دا (قران یو) برکتی	
أَنْزَلْنَاهُ	إِلَيْكَ	مُبْرَكٌ	لِيَذَّبَ رُوحًا	آيَةً
چی نازل کړی دې مونږه هغه تاته برکتناک دې دپاره ددې چی غور اوکړی خلق په آیتونو ددې				
برکتی کتاب دې چی مونږه تاته د دې دپاره نازل کړی دې چی دوی ددې په آیتونو کښی فکر اوکړی				
وَلِيَتَذَكَّرَ	أُولُوا الْأَلْبَابِ ۝			
او دپاره ددې چی نصیحت قبول کړی خاوندان د عقل				
او عقل مند ترې نصیحت قبول کړی				

قوله تعالى: وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ

الله تعالی یوڅیز هم بې کاره نه دی جوړ کړی دی ددې چه دانسان پیدا کول عبث اوبې کاره نه دی، دوی ټول د الله تعالی دعبادت دپاره پیدا کړې شوی دی. بیا یو وخت راتلونکې چه منونکو ته به اوچت والې ورکړې شی اونه منلووالا ته به سخت سزا ورکړې شی. دکافرانو خیال دې چه مونږ دوی هم دغه شان پیدا کړی دی اوداخرت اوبل ژوند څه څیز نه دې. دوی غلط دی. دې کافرانو ته به دقیامت په ورځ ډیر سختې وی. ځکه چه په هغه اور کښی به دوی سوزی کوم چه ددوی الله په فرښتو باندې بل کړې دې. داناممکن اونه کیدووالا خبره ده چه مومن اومفسد او پرهیزگار اوبدکاریوشان کړی. اوکه قیامت نه راځی نو بیا دوی دواړه دانجام په لحاظ باندې یوشان دی. اود انصاف خلاف ده. قیامت به ضرور راځی، نیک خلق به جنت کښی داخل شی او گناهکاران به دوزخ ته لاړ شی. نو عقل هم داخرت ثبوت غواړی. مونږ وینو چه یوظالم گناهکار دالله تعالی ددرنه شړلې شوې په دنیا کښی خوشحاله، مال اولادا وصحت هرڅه دهغه سره شته او یومومن متقی پاکدامن دیو پیسې دپاره تنگ او یویوارام نه لرې دې. نود حکمت او علم اوانصاف والبادشاه نه هم دغه طمع پکار ده چه یووخت داسې هم راشی چه ددغه نمک حرام نه دغه ټول مال اودولت واخستلې شی اودې مومن اوصبر کونکی کس ته ئې ورکړی، اوهم دغه داخرت په دار کښی کیږی. نو ثابت شوه چه ددې جهان نه پس به یوبل جهان ضرور راځی. ځکه چه داتعلیم دقران پاک نه حاصل شوې دې اوددې نیکی خودلووالا هغه دې، په دې وجه دهغې نه پس ارشاد شوې دې چه دا مبارک کتاب مونږ ستاسو طرف ته نازل کړې دې چه خلق دا اوپیژنی اود عقل والا خلق ددې نه نصیحت حاصل کړی. حضرت حسن بصری رضی الله عنه فرمائی چه چاد قران لفظونه حفظ کړل او په قران باندې ئې عمل اونه کړو. هغه په قران کښی سوچ اوفکر هم اونه کړ. خلق وائی چه مونږ ټول قران او وینلو. خود قران یونصیحت یاد قران دحکم یوه نمونه هم په هغه کښی نه ښکاری. داسې نه دی پکار. اصل څیز سوچ اوفکر او نصیحت او عبرت حاصلول دی.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ

| اوور کړه مونږه | داود ته |

او مونږ داود عليه السلام ته (د هغه خونې)

سُلَيْمَانَ ط نِعْمَ الْعَبْدُ ط إِنَّهُ أَوَّابٌ ط إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ

سليمان | بنده | بيشكه هغه رجوع كونكي دي | كله چي | پيش كړي شو | هغه ته |

سليمان عليه السلام وركړي وو | دير بنده وو | او الله عز وجل ته ډير رجوع كونكي وو | هغه وخت ياد كړه چي

بِالْعِشِيِّ الصَّفِيفَتِ الْحَيَّادِ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ

په اخرد ورځ (مانښام) كښي | په درې خپو ولاړ (اصل) | اسونه | نو هغه اوونيل | بيشكه خوښ كړو ما

په مانښام كښي هغه ته اصيل بنده اسونه پيش كړي شول | نو هغه اوونيل چي زه د مال په محبت كښي

حُبِّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ط

محبت د مال (اسونو) | په وجه د يادولو درب زما | تر دې پورې | چي پټ شو (اسونه) | په پردو كښي

د خپل رب د يادولو نه غافله پاتې شوم | تر دې چي نمر (د مغرب) په پرده كښي پټ شو

رَدُّوهُمَا عَلَى ط فَطَفِقَ مَسْحًا ط بِالسُّوقِ

واپس راوړلي دغه اسونه | ماته | پس شروع او كړه هغه | په وهلو د لاسونو | په پندو (باندي) |

دا (اسونه) خو لږ و او پس كړئي | او هغه د هغوئ په پندو او خټونو وهلو شروع او كړه

وَالْأَعْنَاقِ ط

او په خټونو (باندي) |

قوله تعالى: وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ ط

د حضرت سليمان عليه السلام واقعه: الله تعالى يو ډير لوې نعمت حضرت داود عليه السلام ته وركړې وو، د هغه ذكر كيږي چهد هغه د نبوت وارث مودهغه خوي حضرت سليمان عليه السلام كړو په دې وجه باندي صرف د حضرتسليمان عليه السلام ذكر شوې دې گني د هغه نور اولاد هم وو. سل نسخې د هغه وينزې وې. نو په بل ايت كښي دي.

(وَقَدْ سَلَّمْنَا دَاوُدَ) د (حضرت) داود وارث (حضرت) سليمان شو، يعنې د هغه نه پس نبوت ده ته

ملاؤ شو. دې هم ډير ښه بنده وو. يعنې پخپله عبادت كونكي او د الله طرف ته ښكته كيدو والا وو.

داود عليه السلام نه سوالات او د هغوئ عليه السلام جوابات: مكحول عليه السلام واني چه جناب داود عليه السلام نبي يوځل دده نه يو خو

سوالونه او كړل او د هغې صحيح جوابونه ملاويدونه پس نې او فرمايل چه دې د الله تعالى نبي دي.

تپوس نې او كړو چه د ټولونه څانسته څيزڅه دي؟ جواب نې وركړو چه د الله تعالى د طرف نه سكون او

ايمان بياني ترې تپوس او كړو چه د ټولونه خراب څيزڅه دي؟ سليمان عليه السلام عرض او كړو چه دايمان نه پس

كفر بياني تپوس او كړو چه د ټولونه خوږ څيزڅه دي؟ عرض نې او كړو د الله تعالى رحمت بياني ترې

تپوس او كړو د ټولونه زيات يخ والي والا څيزڅه دي؟ جواب نې وركړو د الله تعالى د خلقو معاف

كول، او د خلقو بيل معاف كول. (ابن ابي حاتم) حضرت سليمان عليه السلام ته د هغه د بادشاهي په زمانه كښي

اسونه پيش كړي شول چه هغه ډير زيات تيز رفتار وه، او په درې خپوبه ولاړ وو او يوه خپه به نې هسي

په زمکه باندې لېږلې وه. (۱) يوداهم ده چه دا دوزرووالا اسونه وواو تعدادنې شل وو. ابراهيم تېمې داسونو تعداد شل زره خودلې دې. والله اعلم.

ابوداؤد کښې دې چه حضور ﷺ د تبوک يادخيبر د سفر نه واپس راغلو او په کور کښې وو، د تيزې هوا په وجه باندې د کور د پردې يوه حصه او خوزيده. هلته د حضرت عائشه د لوبو گوډۍ پر تې وې. حضور ﷺ هم اوليدلې، تپوس نې او کړوداڅه دې؟ حضرت عائشه رضی الله عنها جواب ورکړو چه داز ما گوډيانې دې. حضور ﷺ اوليدل چه په مينځ کښې يو اس شان جوړ شوې دې، چه دهغې د کپړې نه جوړې شوې دوه وزرې هم دې. تپوس نې او کړوداڅه دې؟ او نې فرمائيل اس دې. او نې فرمائيل اوددې د کپړې نه څه جوړ کړې دې؟ او نې فرمائيل داددې وزرې دې، او نې فرمائيل اس هم ځانسته دې اوددې وزرې هم. صديقۀ رضی الله عنها عرض او کړو چه تاسونه دې اوريدلې چه د حضرت سليمان ﷺ دوزرووالا اسونه وو؟ دې اوريدوسره حضور ﷺ په خداشو تر دې چه د حضور ﷺ اخري غاښونه هم ښکاره شول. (۲)

قوله تعالى: حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۝

د سليمان ﷺ او د نبي گريم ﷺ د مازيکوړ مونځ قضا كيدل: حضرت سليمان ﷺ هغې په كتلو باندې داسې مشغول شو چه دهغه د مازيکوړ مونځ پاتې شو. بالكل هم دغه شان څنگه چه د خندق په غزوه کښې يو ځل حضور ﷺ په جنگ کښې داسې مشغول وو چه د مازيکوړ مونځ نې ادا نه کړې شواو د ماښام نه پس نې ادا کړو. نو په بخاري او مسلم کښې دې چه د نمريريو تونه پس حضرت عمر رضی الله عنه کافرانو ته خپرې کولې او حضور ﷺ ته راغلو چه حضور ﷺ ماخود مازيکوړ مونځ هم نه دې کړې. حضور ﷺ او فرمائيل ما هم تراوسه پورې نه دې ادا کړې. نو هغوی بطحان ته لاړل او هلته نې اودس او کړو اود نمرغورځيدونه پس نې د مازيکوړ مونځ او کړو او بيا نې د ماښام مونځ او کړو (۳). داهم کيديشی چه د سليمان ﷺ په دين کښې د جنگ په وجه باندې مونځ کښې ناوخته کول جائزوي اودا جنگي اسونه وو کوم چه هم دغه مقصد دپاره ساتلی شوی وو.

د جنگ په وخت کښې د مونځ حکم: نوڅه عالمانو داهم ونيلی دې چه د صلوۀ خوف د شروع کيدونه مخکښې هم دغه حالت وو. بعضی وائي چه کله تورې راويستلې شوې وي اولشکر را مخکښې شوې وي اود مونځ دپاره د سجدې او رکوع امکان نه وي نو بيا دغه حکم دې. کوم چه صحابه کرامو ﷺ د تېستر د فتح کولو په وخت کښې کړې وو (۴). خو زمونږ رومبي قول صحيح دې ځکه چه د حضرت سليمان ﷺ بيا اسونو غوښتلو بيان هم دې. دهغوی د وژلو حکم نې او کړو او نې فرمائيل چه زه دخپل رب د عبادت نه دې څيز غافل کړې يم، زه داسې څيز نه شم ساتلې. نو دهغوی خپې کت کړې شوې (۵)، اود هغوی څيونه پرې کړې شول. (۶) خود حضرت ابن عباس رضی الله عنه بيان دې چه حضور ﷺ داسونو په تندي باندې لاس او وهلو. (۷) امام ابن جرير رضی الله عنه هم دغه قول اختياروي چه په ځناورو باندې ظلم کول نه دې پکار. دهغه ځناورو څه قصور نه وو چه دهغوی سرونه نې کت کړې وې. خوزه دا وایم چه کيديشی دا خبره دهغوی په شريعت کښې جائزه. او خاص طور باندې هغه وخت کښې چه هغوی نه دالله تعالی ياد پاتې شواو د مونځ وخت تير شونودا غصه هم دالله تعالی دپاره وه. نو ددغه اسونو نه هم تيزاوسپک څيز الله تعالی خپل نبی ﷺ ته

(۱) الطبری: ۱۹۲/۲۱.

(۲) ابوداؤد کتاب الادب باب اللعب بالنات: ۴۹۳۲، وسنده حسن. ابن حبان: ۵۸۶۴.

(۳) صحيح بخاری کتاب موافقت الصلاة باب من صلى بالناس جماعة بعد ذهاب الوقت: ۵۹۶.

(۴) صحيح بخاری کتاب الخوف باب الصلاة عند مناهضة الحصون..... قبل حديث: ۹۴۵.

(۵) الطبری: ۱۹۵/۲۱.

(۶) الطبری: ۱۹۵/۲۱.

(۷) الطبری: ۱۹۶/۲۱.

ورکرو یعنی هوادھغه تابع شوہ حضرت ابوقتادہ رضی اللہ عنہ او حضرت ابودھما رضی اللہ عنہ بہ اکثر حج کولو. دھغوی بیان دی چہ یوخل یوکل کی کنبی زمونہ ملاقات یوکل کی وال سرہ اوشونوہغه اوونیل چہ رسول اللہ ﷺ زمالاس او نیولواو ماتہ نی خہ تعلیم راکرو پہ ہغی کنبی داهم اوفرمانیل چہ داللہ تعالیٰ دویری نہ تہ کوم خیزیری دی اللہ تعالیٰ بہ تاتہ دھغی نہ بنہ خیزدر کری. (۱)

وَلَقَدْ فَتَنَّا	سُلَيْمَانَ	وَالْقَيْنَا
او بی شکہ پہ آزمینبت کنبی واچوو مونہ سلیمان او غورزولہ مونہ	او مونہ سلیمان <small>ﷺ</small> پہ یو امتحان کنبی واچولوا اودھغه پہ تخت مویو	
عَلَى كُرْسِيِّهٖ	جَسَدًا	ثُمَّ اَنَابَ ۝ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي
پہ کرسی دھغه بانڈی یوہ جوٹہ بیا رجوع اوکرہ ہغہ وی ونیل الہ ربہ زما معافی اوکرہ ماتہ نیمگری بدن واچولواو بیا ہغہ (اللہ تہ) رجوع اوکرہ ادہ دعا اوکرہ اچی انی زماربہ ماتہ معافی اوکرہ		
وَهَبْ لِي	مُلْكًا	لَا يَبْغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ اِنَّكَ
اورا کرہ مالہ داسی بادشاہی چی نہ بنانی ہیچا لہ روستو زمانہ بیشکہ تہ اوداسی بادشاہی راتہ راکری چی زما نہ بغیر پہ دی زمانہ کنبی، بل ہیچا تہ حاصلہ نشی		
اَنْتَ الْوَهَّابُ ۝	فَسَخَّرْنَا	لَهُ الرِّيحَ تَجْرِىٰ بِاَمْرِهٖ
ہم تہ ورکونکی نی پس تابع کرہ مونہ ہغہ لہ ہوا چی چلیدہ بہ پہ حکم دھغہ بیشکہ تہ دیرزیات ورکونکی بی نو مونہ بادونہ دھغه تابع کرل چی دھغه پہ حکم بہ		
رُخَاءً	حَيْثُ	اَصَابَ ۝ وَالشَّيْطٰنُ
پہ نرمی سرہ ہر خانی تہ چی خوبنہ وہ دھغه او تابع مو کرل شیطانان ہر قسم مانری جورونکی دھغه پہ اختیار کنبی الوتل کم خوا چی بہ دھغه خوبنہ وہ او تول عمارت جورونکی او غوبہ وھونکی پیریان		
وَعَوَّاصٍ ۝	وَاٰخِرِيْنَ	مُقَرَّرِيْنَ ۝ فِي الْاَصْفَادِ ۝ هٰذَا عَطَاۤؤُنَا
او غوبی وھونکی اونور ترلی شوی پہ زنخیرونو کنبی دا بخشش زمونہ دی مودھغه تابع کرل اونور پیریان ہم چی پہ زنخیرونو کنبی ترلی پراتہ ووا دا زمونہ ورکرہ دہ -		
فَاٰمِنُنْ	اَوْ اٰمِسْكَ	بَغِيْرِ حِسَابٍ ۝ وَاِنَّ لَهٗ
پس احسان کوہ پہ ورکرہ سرہ یا مہ ورکوہ بی حسابہ او بیشکہ ہغہ لہ دی نو ورکرہ کوہ یا نی مکوہ ..... ستانہ بہ ددی ہیخ تپوس نہ کیبری او ہغہ مونہ تہ		
عِنْدَنَا	لَزُلْفٰی	وَحُسْنِ مَّآبٍ ۝
زمونہ سرہ نزدی مقام او بنہ خانی دورتلو		
دیر نزدی دی اودیر بنہ انجام نی دی		

قوله تعالى: وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ

حضرت سلیمان علیہ السلام از میبشت او اختیار او اسرائیلی بی بنیادہ روایات: مونہد (حضرت) سلیمان امتحان و اخستلو اودہغہ پہ کرسی باندی مویوبدن و اچولویعنی شیطان، بیاہغہ خپل تخت اوتاج طرف تہ واپس راغی دہغہ شیطان نوم صخر و ویا اصر و ویا حقیق و و، دا واقعہ اکثر مفسرینو بیان کری دہ، چاد تفصیل سرہ او چالہرہ، دا واقعہ دآشان بیانوی چہ سلیمان علیہ السلام تہ دبیت المقدس دجور و لو حکم اوشوچہ داسی نی جور کرہ چہ داوسپنی اواز ترے ہم نشی اوریدی کیدلی، سلیمان علیہ السلام دیر کوششونہ او کرل خو کامیاب نہ شول، بیاسلیمان علیہ السلام واوریدل چہ پہ سمندر کنبی یوشیطان دی چہ دہغہ نوم صخر دی ہغہ تہ داسی یوہ طریقہ معلومہ دہ، سلیمان علیہ السلام حکم او کرو چہ ہغہ پہ خہ شان راوی، یوہ سیند او سمندر تہ غور خیدہ، ہرہ اوومہ ورخ بہ ہغی کنبی دسرپوری اوہہ راتلی، اوہغہ شیطان بہ داخکلی، دہغی اوہہ نی ویستلی اوہغہ نی بالکل خالی کرو، او بالکل خالی کولونہ پس نی دہغہ شیطان دراتلوپہ ورخ نی ہغہ دشرابونہ ډک کرو، ہغہ چہ کلہ راغی اودا حالت نی اولیدونو نیل چہ دمزی خیز خودی خود عقل دشمن دی، جہالت زیاتولو و الاخیز دی، نوہغہ ترے لارو، چہ کلہ دیر زیات ترے شونود مجبوری دلاسه نی اوخکلی، اوس دہغہ عقل ختمیدو او د سلیمان علیہ السلام ہغہ گوته نی ورتہ اوخودلہ یاد اوہوہہ مینخ کنبی ہغہ باندی مہر اولو، دی بی بسہ شو، د حضرت سلیمان علیہ السلام حکومت دہغی گوته پہ وجہ و و، کلہ چہ ہغہ حضرت سلیمان علیہ السلام تہ راغی نوہغہ ورتہ ددغہ کار کولو حکم و و کرو، ہغہ لارو اود ملاچرگک ہگی نی راوڑی اودہغی دپاسہ نی شیشہ کیخودہ، ملاچرگک راغی اوخپلی ہگی نی اولیدلی ہغہ خلورو طرفونہ کوشش او کرو خوہگی پہ لاس ورنغلی، ہغہ لارو و الماس نی راوڑہ اوہہ ہغہ شیشہ باندی نی کینولو ہغہ شیشہ کت کول شروع کرل، اخر کنبی شیشہ کت شوہ اوخپلی ہگی نی یورلی، ہغہ الماس نی راو اخستلو اوہہ ہغہ باندی کانہی ماتولو او کار نی شروع کرو، حضرت سلیمان علیہ السلام چہ بہ کلہ بیت الخلا یا حمام تہ تلونوہغہ گوته بہ نی ویستلہ، یوہ ورخ حمام تہ تلواوہغہ شیطان ورسرہ و و، ہغہ وخت حضرت سلیمان علیہ السلام فرضی غسل دپارہ تلو، گوته نی ہغہ تہ حوالہ کرہ اولاروہغہ گوته سمندر تہ او غورخولہ اوہہ شیطان باندی د حضرت سلیمان علیہ السلام شکل و اچولے شواو د حضرت سلیمان علیہ السلام تہ تخت اوتاج و اخستلی شو، پہ تلو خیز و نو باندی شیطان قبضہ او کرہ سواد حضرت سلیمان علیہ السلام دبیانونہ اوس پہ دی سرہ دیری غیر معروف خبری ہم ہیکارہ شوی، پہ ہغہ زمانہ کنبی یوسری و وچہ داسی وولکہ د حضور ﷺ پہ زمانہ حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ، ہغہ ہم اوونیل چہ از میبشت کول پکاردی ماتہ خودا کس حضرت سلیمان علیہ السلام نہ ہیکاری، نو ہغہ ترے یوہ ورخ تپوس او کرو، جناب کہ پہ یوکس باندی دشیہ غسل واپری اود یخنی پہ وجہ باندی ہغہ دسحر نمرختلو پوری غسل اونہ کری نوخہ گناہ شتہ؟ ہغہ ورتہ جواب ورنہ کرو، خلویبشت و رخو پوری ہغہ دسلیمان علیہ السلام پہ تخت باندی و و، بیاسلیمان علیہ السلام تہ دکب دختی نہ ہغہ گوته ملاؤشوہ، پہ لاس کنبی اچولوسرہ تول خیزونہ دسلیمان علیہ السلام تابع شول، ددی بیان پہ دی ایت کنبی دی، سدی ﷺ فرمائی چہ حضرت سلیمان علیہ السلام سل ہنخی وی، سلیمان علیہ السلام تہ پہ تلو کنبی زیات اعتبار پہ ہغی کنبی جرادہ نومے بی بی باندی و و، کلہ چہ بہ غسل تہ یابیت الخلا تہ تلونوہغہ گوته بہ نی ہغی تہ و رکولہ، یوخل حضرت سلیمان علیہ السلام بیت الخلا تہ لارو او یوشیطان دسلیمان علیہ السلام پہ شکل کنبی نی بی بی تہ ورغی او گوته نی ترے او غوبنتلہ ہغی ورتہ و و کرہ، دہغی اخستلو سرہ پہ تخت کیناستو، اوس چہ سلیمان علیہ السلام راغی او گوته نی ترے او غوبنتلہ نوہنخی ورتہ اوونیل چہ تاسو خو گوته یورلہ، ہغوی پوہ شوچہ داد اللہ تعالیٰ از میبشت دی دیر پریشانی کنبی دمحل نہ اووتلو، ہغہ شیطان خلویبشت و رخی حکومت او کرو، خود حکمونود بدلولوسرہ عالمان پوہ شول چہ د حضرت سلیمان علیہ السلام تہ دی، نو دہغہ عالمانو یو جماعت د سلیمان علیہ السلام ہنخوتہ راغی اوہغوی تہ نی اوونیل داخہ معاملہ دہ؟ زمونہ پہ سلیمان علیہ السلام باندی شک دی چہ واقعی دسلیمان علیہ السلام عقل لارو یاد ی سلیمان علیہ السلام نہ دی؟ گنی

داسی دشریعت خلاف کارونہ بہ ہغہ نہ کول۔ بنخوچہ داواؤزیدل نوپہ ژراشوی، اوداخلق دہغہ خانہ نہ واپس شول اودتخت نہ گیرچاپیرہ کیناستل اتورات نہی کھلاوکرواودہغی تلاوت نہی شروع کرو۔ دخیث شیطان دالله تعالیٰ دکلام نہ اوتختیدو اوگوته نہی سمندرته اوغورخولہ، ہغہ یوکب تیرہ کرہ۔ حضرت سلیمان علیہ السلام ہم داسی خپلی ورخی تیرولی۔

بوخل بھر تہ اووتلوہ یرزیات وږی وو، خلقوکبان نیول، دہغوی خواہ تہ ورغی اویوکب نہی ترې اوغوبتلو اوخپل نوم نہی ہم ورتہ اوخودلوپہ ہغی باندې یوکس تہ ږیرقہرورغلوچہ دااوگوری خیرمارہم خان تہ سلیمان علیہ السلام وائی، ہغوی سلیمان علیہ السلام وھل شروع کرل، سلیمان علیہ السلام زخمی شو اویوخواہ تہ کیناستواوخپلی وینې نہی وینخلې، خہ کسان پرې خفہ شول خیرمارنې ہسی اووھلو، ورشی اوورته دوه کبان ورکری وږی دې خان تہ بہ نہی وراتہ کری اوبہ نہی خوری، نوہغوی ورتہ کبان ورکړل، پہ لوږی پہ وجہ باندې سلیمان علیہ السلام خپل زخمونہ اووینہ پریخودلہ اوزررنې دکب خیتہ اوسیرلہ، دالله تعالیٰ پہ قدرت باندې دکب دخیتې نہ ہغہ گوته راوتلہ، سلیمان علیہ السلام دالله تعالیٰ تعریف اوکرواودہغہ گوته نہی واچولہ، ہغہ وخت مرغی راغلی اوبہ سلیمان علیہ السلام باندې نہی سورې جوړکړو، اوہغہ اوپیژندواودہغہ نہی معافی اوغوبتلہ، سلیمان علیہ السلام اوفرمائیل داټول دالله تعالیٰ حکمونہ وو، دالله تعالیٰ دطرف نہی یوامتحان وو، سلیمان علیہ السلام تشریف راوړواوبہ خپل تخت باندې کیناستواوحکم نہی اوکروچہ دغہ شیطان کہ دہرخانې نہ وی گرفتارنې کری، نوہغہ قیدکړې شو، سلیمان علیہ السلام ہغہ دوسپنې پہ یوبکس کبسی بندکړواوبہ ہغی باندې خپل مہراولږولواوسمندركبسی نہی اوغورخولوچہ ہغہ بہ دقیامت ورخ پورې هلته پروت وی، دہغہ نوم حقیق وو، دسلیمان علیہ السلام دعاچہ ماته دې داسی بادشاہی راکړې شی چہ ہغہ زمانہ پس دچاہم دکارنہ وی، ہم پورہ شوه اوہوادحضرت سلیمان علیہ السلام تابع کړې شوه، دمجاہد علیہ السلام نہ روایت دی چہ دیوشیطان چہ دہغہ نوم اصف وویوخل حضرت سلیمان علیہ السلام ترې تپوس اوکروچہ تہ خلق فتنې کبسی خنگہ اچوی؟ ہغہ عرض اوکروچہ ماته لږہ خپلہ گوته اوبنائې زہ تاسو علیہ السلام تہ اوس بنایم، سلیمان علیہ السلام ورتہ گوته ورکړہ ہغہ گوته سمندرته اوغورخولہ اویخپلہ دتخت اوتاج مالک شو او د سلیمان علیہ السلام پہ شکل اوصورت باندې خلق دالله دلاری نہ لری کول، دایادساتی چہ داټولې خبرې بنی اسرائیلویان کری دی، اوبہ دې کبسی دټولونہ زیاتہ منکرہ خبرہ ہغہ دہ کومہ چہ پہ ابن ابی حاتم کبسی دہ اومخکبسی بیان کړې شوه، چہ پہ ہغی کبسی دسلیمان علیہ السلام دبی بی جرادہ علیہ السلام ذکر دې، پہ دې کبسی دا ہم دی چہ دې پورې حالت رسیدلې ووچہ ہلکانوبہ سلیمان علیہ السلام پہ کانروباندي ویشتلو، دسلیمان علیہ السلام دبنخونہ چہ کلہ عالمانوتپوس اوکرونوہغوی اوونیل چہ اومونږتہ ہم ددہ پہ سلیمان علیہ السلام کیدوباندې شک دې خکہ چہ ہغہ دحیض پہ حالت کبسی ہم مونږتہ راخی، شیطان تہ چہ کلہ معلومہ شوه چہ دہغہ رازنیکارہ شوې دی، نوہغہ جادواوکرواودکفرکتابونہ نہی اولیکل اودکرسې لاندې نہی خبس کرل، او بیانی دخلقوبہ مخکبسی ہغہ راویستل اوخلقوتہ نہی اوونیل چہ اوگوری ددې کتابونوبہ وجہ باندې سلیمان علیہ السلام پہ تاسوباندې حکومت کولو، نوخلقسلیمان علیہ السلام تہ کافرونیل شروع کرل، حضرت سلیمان علیہ السلام بہ سمندریہ غارہ باندې مزدوری کولہ، یوخل یوکس ږیرکبان اخستلی وو، مزدورته نہی اوازاکرو، سلیمان علیہ السلام ورغی، ہغہ ورتہ اوونیل چہ دایوسہ، حضرت سلیمان علیہ السلام اوونیل مزدوری بہ خہ راکوی؟ ہغہ ورتہ اوونیل چہ ددې کبانونہ بہ درتہ یوکب درکړم، سلیمان علیہ السلام دکبانوتوکړې پہ سرکړہ اوہغہ کرہ نہی یوړلہ، ہغہ ورتہ یوکب ورکړو، سلیمان علیہ السلام چہ دہغہ خیتہ اوسیرلہ نوہغی نہ گوته راوتلہ، د اچولو سرہ ټول شیطانان، پیریان اوانسان نہی بیاتابع شول، اوبہ صفونوکبسی حاضر شول، سلیمان علیہ السلام پہ ملک باندې قبضہ اوکړہ اوہغہ شیطان تہ نہی سختہ سزاورکړہ، نو ﴿ثُمَّ أَنَابَ﴾ نہ مطلب مسلط کړې شوی شیطان واپسی دہ، ددې سندونہ دحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ پورې دی، دا سندقوی خودې خوظاہرہ دہ چہ دا

سند حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما داهل کتاب والائہ اخستلې دې. داهم هغه وخت چه کله مونږ دابن عباس رضی اللہ عنہما قول صحیح اوگنړو. داهل کتاب یو جومات سلیمان رضی اللہ عنہ نبی نه منی نو داهم کیدیشی چه هغوی دځان نه داقصه جوړه کړې وی. په دې کبسی خوهغه خیزونه هم دی کوم چه بالکل منکر دی. خاص طور باندې دهغه شیطان دسلیمان رضی اللہ عنہم ښخوته ورتلل. اوملایانوهم دغه شان قصې بیان کړې دی خوددې خبرې نه ټولوانکار کړې دې چه شیطان به دسلیمان رضی اللہ عنہم ښخوته ورتلو، اووئیلی دی چه هغه به دسلیمان رضی اللہ عنہم ښخوته نه شرتلې اودنبی دکور اودهغه دښخود شرافت هم دغه تقاضاوه. نور وخلقوهم داواقعہ پیره په تفصیل سره بیان کړې ده خود ټولواصل هم دغه دې چه دبنی اسرائیلواواهل کتابونه نی اخستلې ده. والله اعلم.

شیباني رضی اللہ عنہ فرمائی چه سلیمان رضی اللہ عنہم خپله گوته په عسقلان کبسی موندلې وه اود بیت المقدس پورې تواضعا پیدل تلې وو. امام ابن ابی حاتم په صفت سلیمان رضی اللہ عنہم کبسی دکعب احبارنه یو عجیبه روایت نقل کړې دې. ابواسحاق مصری وائی چه کله د (إِمْرَءَاتِ الْعِمَاد) دقصې نه حضرت کعب رضی اللہ عنہ فارغ شونو حضرت معاویه رضی اللہ عنہ اووئیل، ابواسحاق اتاسود سلیمان رضی اللہ عنہم دکرسي ذکر اوکړې، نواوئې فرمائیل چه هغه د هاتې دغابن وه. یاقوت، زبرجد اوملغرو باندې پیللې شوې وو اوڅلورو طرفوته دهغې نه د سرو زرو د کپجوروونې جوړې شوې وې. کومې چه ښی طرف ته وې دهغې په سرباندې دسرو زرو طاوسونه وو، اوپه گس طرف والا باندې گنجی (داهم یوه لویه مرغنی ده) وې، اوهغه هم د سرو زرو وو. ددې کرسې ښی طرف ته دصنوبر دوه ونې دسرووې اوگس طرف ته نې دسرونه زمري جوړ شوې وو. دهغوی په سرونو باندې دزبرجد دوه سټې وې. اود کرسې دواړو طرفونو ته دسرو دانگورو زیلې وې چه هغې کرسې پټه کړې وه دهغې غونچې هم دسرو ملغرو وې، بیاد کرسې په اعلی درجه باندې دسرو دوه زمري جوړ شوې وو چه دهغوی مینځ خالی وو اوپه هغې کبسی به مشک او عنبر وو. حضرت سلیمان رضی اللہ عنہم چه به کله کرسې ته راتللونودې زمروبه حرکت کولو اودهغوی دحرکت په وجه باندې به دمشک او عنبر یونی څلورو طرفوته خور شو. بیابا دسرو منبرونه خواره کړې شول په هغې کبسی به یو دسلیمان رضی اللہ عنہم دوزیرو او یو په دهغه وخت دټولونه دلوي عالم وو. بیابا دکرسي مخې ته او یا منبرونه دسرو زرو خواره کړې شول چه په هغې باندې به دبنی اسرائیلو قاضیان اودهغوی سرداران کیناستل. دهغوی نه شاته به پنځه دیریش دسرو منبرونه نورو، چه هغه به خالی وو، حضرت سلیمان رضی اللہ عنہم به چه کله تشریف راوړونوپه رومبې پورې باندې خپه ایخویدوسره به دې ټولو خیزونو خپل طرف بدل کړوشیریه خپله ښی خپه مخکبسی کړه او گنجی به خپل گس لاس مخکبسی کړو چه کله به په دویمه پورې باندې خپه کیخودله نوشیریه خپل گس لاس خور کړو او گنجی به ښی. چه کله به سلیمان رضی اللہ عنہم دریمه پورې باندې خپه کیخوده اوپه کرسې باندې به کیناستونویوې غټې گنجی به دسلیمان رضی اللہ عنہم په سرباندې دهغه تاج کیخودواو بیابا کرسې تیزی سره واپس شوه. حضرت معاویه رضی اللہ عنہم تپوس او کړواخرددې وجه څه وه؟ او وې فرمائیل هغه دسرو په یولات باندې وو کوم چه صخرنومي جن جوړ کړې وو، دهغې تاویدوسره به لاندېنی طاوس او گنجی ټول به راوچت شول اوسرونه به نې ښکته کړل، اووزرې به نې خوزولې. چه دهغې سره به دسلیمان رضی اللہ عنہم په بدن باندې مشک او عنبر راپریوتل. بیابا دسرو یوې کونترې دسلیمان رضی اللہ عنہم په لاس کبسی تورات کیخودو چه دهغې به سلیمان رضی اللہ عنہم تلاوت اوکړو. خوداروایت بالکل غریب دې.

قوله تعالى: وَهَبْ لِي مَلَكًا لَا يُبَغِّى لِي أَحَدًا مِّنْ بَعْدِي

ددې صحیح مطلب او ددې متعلق احادیث: حضرت سلیمان رضی اللہ عنہم ددعای مطلب دادې چه ماته یو داسې ملک راکړې شی چه زمانه هغه څوک نشی اخستلې، څنگه چه دهغه بدن واقعہ ده چه هغه په کرسې باندې واچولې شو. داسې نه وه چه سلیمان رضی اللہ عنہم دنورو خلقو دپاره دداسې ملک ته ملاویدودعا کوله. خو څه خلقو

چہ ترې داسې معنی اخستلې ده هغه صحیح نه ده. بلکه صحیح مطلب دادې چہ دسلیمان ؑ ددعا مطلب داوړچہ ماته یو داسې ملک او سلطنت راکړه چہ زمانه پس بل کس ته داسې سلطنت ملاوتشې. هم دا دایت دالفاظونه معلومیږي. صحیح بخاری کښې دی چہ حضور ؐ یوخل او فرمائیل، چہ یوسرکش جن هغه بله شپه زما سره زیاتې کول غوښتل اوزما مونږخ ئې خرابول غوښتل خوالله تعالی په هغه باندې ماته قابوراکړه. اوما او غوښتل چہ زه هغه دجمات ستن پورې اوترم چہ دسحرتاسوهغه وینی، خوهغه وخت ماته دخپل رور (سلیمان) دعایادشوه.

دحدیث روایت کونکې حضرت روح ؑ فرمائی، بیا حضور ؐ هغه ذلیل او خوارکړو (۱). اوپه روایت کښې دی چہ حضور ؐ کله مونږخ ته اودریدونو مونږواوریدل چہ حضور ؐ فرمائی «اعوذ بالله منك» بیا حضور ؐ درې ځله او فرمائیل لعنک بلعنه الله بیا حضور ؐ هم دغه شان خپل لاس ورمخکښې کړولکه چہ څه خیزراخلې. چہ کله فارغ شونو مونږترې ددې خبرووجه معلومه کړه. حضور ؐ او فرمائیل دالله تعالی دبنمن ابلیس اورراوړواوزماپه خولې کښې اچول غوښتل نومادرې ځله اعودبالله اوونیل. بیامې درې ځله په هغه باندې لعنت اوونیلو، خوهغه بیاهم روستونه شو. بیاما او غوښتل چہ هغه اونیسم اودمدینې ماشومان په هغه باندې لوبې اوکړي. که زمونږدروور (سلیمان) دعانه وې نومابه هم دغه شان کړې وې. (۲)

حضرت عطاء بن یزید لیشی ؑ مونږخ کولوچہ ابو عبید ددهغوی مخې ته تیریدل او غوښتل هغوی دخپل لاس په اشاره باندې منع کړو. بیانې او فرمائیل ماته حضرت ابوسعید خدری ؓ دا حدیث بیان کړې دې چہ حضور ؐ دسحرمونږخ کولو اوزه هم دحضور ؐ روستو ولاړووم. قرات په حضور ؐ باندې گډوډکړې شونودفارغیدونه پس حضور ؐ او فرمائیل چہ کاش تاسولیدلې وې چہ ما ابلیس نیولې وواوداسې زورسره مې دهغه مړی نیولې وه چہ دهغه دخولې لارې زمادمینځنې اودشهادت په گوته باندې راغلې. که زمادرور (سلیمان) دعانه وې نوسحربه هغه دجمات ستن سره ترلې شوې ملاویدواودمدینې ماشومانو په هغه تنگولو. دستاسونه چہ ترکومې کیدیشی نوددې خبرې خیال ساتی چہ دمونږخ په دوران کښې ستاسومخکښې څوک تیرنشې (۳). (مسند احمد)

په حدیث کښې دی چہ ربیعہ بن یزید بن عبداللہ رملی ؓ فرمائی چہ زه حضرت عبداللہ بن عمرو بن عاص ؓ ته طائف کښې دهغه باغ ته لاړم چہ دهغې نوم بط وو. هغه وخت هغه دیوقریشی لاس نیولې ووچہ هغه زناکاراوشرابی وو. ماورته اوونیل چہ ماته پته لږیدلې ده چہ تاسودا حدیث بیانوی چہ څوک یوگوټ شراب اوڅکي الله تعالی به دهغه څلوښت ورځې توبه نه قبلوی. اوخراب کس هغه دې څوک چہ دمورپه خیته کښې خراب شوې وی. کوم کس چہ صرف دمونږخ په نیت باندې بیت المقدس ته لاړشی نو هغه دگناهونونه داسې پاک شی لکه چہ هم نن پیدا شوې وی. هغه شرابی کس دچانه چہ حضرت عبداللہ لاس نیولې وو هغه دشرابوډکراوریدوسره لاس خلاص کړواو او تختیدو. بیا حضرت عبداللہ او فرمائیل چہ چادپاره دا حلال نه دی چہ هغه زما باره کښې داسې خبره اوکړي کومه چہ مانه وی کړې. ماخودحضور ؐ نه اوریدلې دی چہ څوک یوگوټ شراب اوڅکي څلوښت ورځوپورې الله تعالی دهغه مونږخ نه قبلوی اوکه هغه توبه اوکړي نوالله تعالی دهغه توبه قبلوی. اوکه بیاشراب اوڅکي نوبیانې څلوښتورځوپورې مونږخ نه قبلوی اوکه بیا توبه اوکړي نوبیانې توبه قبلوله کړي. ماته صحیح یادنه دی

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورۃ ص باب قوله ((وهب لی ملکاً لا ینبغی لاحد من بعدی انک انت الوهاب)): ۴۸۰۸، صحیح مسلم: ۵۴۱.

(۲) صحیح مسلم کتاب المساجد باب جواز لعن الشیطان فی اثناء الصلاة: ۵۴۲..... ابن حبان: ۱۹۷۹.
(۳) احمد: ۸۲/۳، ابوداود کتاب الصلاة باب ما یومر المصلی ان یدرا عن المارین یدیہ: ۶۹۹. مختصراً وسنده حسن.

چہ پہ دریم یا خلورم خل نی افرمائیل چہ کہ هغه بیاهم شراب اوخکی نوبقینا الله تعالیٰ به پہ هغه باندی ددوزخیانو بددن پیپ اووینه دقیامت په ورخ اوخکوی. اود حضور ﷺ نه ماوریدی دی چہ الله تعالیٰ خپل مخلوق په تیاره کبسی پیدا کړل، بیانی په هغوی باندی خپل نورواچولو په چاباندی چہ هغه ورخ دانور پر یوتوهغه هدایت والا شو او چاته چہ هغه نور اونه رسیدوهغه دصحيح لار نه وړک شو په دی وجه باندی زه وایم چہ دالله تعالیٰ دعلم مطابق قلم چلیدلې دی.

د سلیمان ﷺ درې دعاګانې: او مادر رسول الله ﷺ نه اوریدی دی چہ سلیمان ﷺ دالله تعالیٰ نه درې دعاګانې غوښتلې وې، چہ په هغې کبسی دوه خوهغه ته ملاو شوی اوزمونې امیدې چہ دریمه زمونږ دپاره وې. ① ماته داسې حکم راکړه چہ هغه دستاد حکم برابر وې. ② ماته داسې ملک راکړه چہ هغه زمانه پس دچالاتق نه وې. ③ کوم کس چہ دخپل کورنه دې جومات کبسی مونځ کولو په اراده باندی راوخی نوچہ کله هغه واپس کیږي نو هغه دې داسې وې لکه چہ هم نن پیدا شوی وې. نو زمونږ امیدې چہ دا ورته الله تعالیٰ زمونږ دپاره ورکړې وې (۱). طبرانی کبسی دی چہ حضور ﷺ اوفرمائیل چہ الله تعالیٰ حضرت داؤد ﷺ ته دخان دپاره دکورجوړولو حکم اوکړو. حضرت داؤد ﷺ اول دخپل خان دپاره کورجوړ کړو، په هغه باندی وحی راغله چہ تاخان دپاره زمانه مخکبسی کورجوړ کړو؟ داؤد ﷺ عرض اوکړو اې پروردگار احم دغه فیصله شوې وه. بیانی جومات جوړول شروع کړل. دیوالونه پوره شول نواتفاقا دریمه حصه نی راوغورخیده. داؤد ﷺ الله تعالیٰ ته دعا اوکړه نو جواب ورته ملاو شو چہ ته زما کورنشی جوړولې، عرض نی اوکړو ولې؟ اونې فرمائیل ځکه چہ دستاد لاسونونه وینه توې شوې ده. عرض نی اوکړو اې الله! هغه خوهم دستا په محبت کبسی توې شوې ده. اوفرمائیل اوخوهغه زما بندګان وو. زه په هغوی باندی رحم کوم. په داؤد ﷺ باندی دا خبرې سختې تیرې شوې. بیا وحی راغله چہ مه خفه کیږه. زه به داستادخوی سلیمان په لاس باندی پوره کوم. نو دداؤد ﷺ دوفات نه پس حضرت سلیمان ﷺ هغه جوړول شروع کړل. کله چہ پوره شونو دیرې قربانیانې نی اوکړې او بنی اسرائیل نی رااوغوښتل او په هغوی باندی نی اوخوړلې. نو وحی په راغله چہ تاداهرځه زما دحکم دپوره کیدو په خوشحالی کبسی اوکړل نوچہ ته څه غواړې هغه او غواره تاته به ملاو شې. عرض نی اوکړو اې الله! زما درې سوالونه دی. ماته داسې فیصله او بنیایه چہ هغه دستاد مرضی مطابق وې. اوداسې ملک راکړه چہ هغه زمانه پس دچالاتق نه وې. اوڅوک چہ دې کورته صرف دمونځ په اراده باندی راشی نو هغه دخپل گناهونو نه داسې ازاد کړه لکه چہ هم نن پیدا شوی وې. په دې کبسی دوه خیزونه خوهغه وخت هغه ته الله تعالیٰ ورکړل اوزما امیدې چہ دادریم خیز به هم ورکړې شوې وې (۲). رسول الله ﷺ به خپله هره دعادې لفظونو نه شروع کوله. سبحان الله رب العلی الاعلی الوهاب (۳) (مسند احمد)

یو بل روایت کبسی دی چہ سلیمان ﷺ عرض اوکړو چہ اې الله ماته داسې زړه راکړه کوم چہ دستانه ویریږي څنگه چہ زما دپلار زړه به دستانه ویریږي. اوزما په زړه کبسی خپله مینه واچوه. څنگه چہ زما دپلار په زړه کبسی دستا مینه وه. په دې باندی الله تعالیٰ دیر خوشحاله شو چہ زما بنده زما دورکړې په وخت کبسی هم صرف زما مینه اوزمانه ویره غواړي. زما دې په خپل عزت قسم وې زه به دومره لوی حکومت درکړم چہ هغه به ستانه پس چاته ملاو شې بیا الله تعالیٰ دهغه په ماتحتی کبسی هواګانې کړې او بیریان نی هم دهغه ماتحت کړل اودومره مال اودولت نه پس نی هم هغه دقیامت په ورخ باندی دحساب کتاب نه ازاد کړو.

(۱) احمد: ۱۷۶/۲، نسائی کتاب المساجد باب فضل المسجد الاقصى والصلاة فيه: ۶۹۴. وسنده صحيح.
(۲) طبرانی: ۴۴۷۷، مجمع الزوائد: ۸/۴.
(۳) احمد: ۵۴/۴.

د داؤد ؑ د سلیمان ؑ په حق کښې دعا: ابن عساکر کښې دی چه حضرت داؤد ؑ دعا او کړه چه انې الله تعالی د سلیمان سره هم په هغه لطف او کرم سره پېش شه کوم لطف او کرم چه تا په ما باندې او کړو. نو وحی اوشوه چه سلیمان ته او وایه، چه هغه دې هم دغه شان زما اوسی څنگه چه ته زما وې. نوزه به هم ورسره هغه شان شم څنگه چه دستاسره ووم. بیابیان کیږی چه کله سلیمان ؑ د الله تعالی په مینه کښې ځانسته او وفادار اسونه حلال کړل نو الله تعالی هغه ته دهغې په ځانې باندې ښه څیزونه ورکړل. یعنی هو انې دهغه تابع کړه چه هغه دیوې میاشتی سفر د سحر په یوه گهڼه کښې ختموی. او دغه شان د ما ښام هم. د کوم ځانې چه اراده او کړی په لږ ساعت کښې هلته اوریسی. پیریان نې هم د سلیمان ؑ تابع کړل، چه په هغوی کښې به چاغې غټ او یا څه کورونه جوړول چه هغه دانسان د طاقت نه بهروو، او څه غوطه خوړو وچه هغوی به سمندر دویځ نه لولواو هیږی او قسم قسم قیمتی څیزونه راویستل. او یا څه نور هم وچه هغوی په بیړو کښې تړلی شوی وو، داڅو هغه وچه هغوی یاد حکومت خبره نه منله او په کار کښې به نې شرارت او کمی کوله یا خلق به نې په عذابول. دازمونې مهربانی، زمونې انعام او زمونې عطیه ده، او تاسره اختیار دې چه څه کوئ کوه هریو څیزې حساب به دې په څه باندې هم حساب نشته. چه څه به دستا د ژبې نه وځی هغه به حق وی.

رسول کریم ﷺ ته اختیار او د نبی کریم ﷺ جواب: په صحیح حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ ته اختیار ورکړې شو که غواړې نو بنده اور رسول اوسه یعنی چه څه حکم اوشی هغه منه او که غواړې نو نبی او پادشاه شه، چه چاته غواړې ورکوه او چه چاته نه غواړې مه ورکوه او د دې به څه حساب درنه الله تعالی نه غواړی. نو حضور ﷺ د جبرائیل ؑ نه مشوره واخستله او دهغه په مشوره باندې نې رومبې خبره او منله. ځکه چه د فضیلت په لحاظ سره هغه اعلی ده. اگر چه نبوت او سلطنت لوې څیز دې. په دې وچه باندې د سلیمان ؑ د دنیا عزت او بادشاهت بیانولوسره فرمائی چه په اخرت کښې هم زمونې سره لونی مرتبې او بهترین بزرگی او اعلی نزدې والې شته.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	وَإِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	وَإِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	وَإِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ
او یاد کړه بنده زمونړه ایوب علیه السلام	او یاد کړه بنده زمونړه ایوب علیه السلام	او یاد کړه بنده زمونړه ایوب علیه السلام	او یاد کړه بنده زمونړه ایوب علیه السلام
اِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	اِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	اِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	اِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ
کله چی هغه اواز او کړو رب خپل ته چی بیشکه زه چی یم مسه کړې یم زه شیطان	کله چی هغه اواز او کړو رب خپل ته چی بیشکه زه چی یم مسه کړې یم زه شیطان	کله چی هغه اواز او کړو رب خپل ته چی بیشکه زه چی یم مسه کړې یم زه شیطان	کله چی هغه اواز او کړو رب خپل ته چی بیشکه زه چی یم مسه کړې یم زه شیطان
څه وخت چی هغه خپل رب ته اواز او کړو چی شیطان زه په بیماری او په مشقت کښې	څه وخت چی هغه خپل رب ته اواز او کړو چی شیطان زه په بیماری او په مشقت کښې	څه وخت چی هغه خپل رب ته اواز او کړو چی شیطان زه په بیماری او په مشقت کښې	څه وخت چی هغه خپل رب ته اواز او کړو چی شیطان زه په بیماری او په مشقت کښې
بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ أَلِيمٍ هَذَا مِمَّا مِثَّلْتُ إِبْرَاهِيمَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ أَلِيمٍ هَذَا مِمَّا مِثَّلْتُ إِبْرَاهِيمَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ أَلِيمٍ هَذَا مِمَّا مِثَّلْتُ إِبْرَاهِيمَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ	بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ أَلِيمٍ هَذَا مِمَّا مِثَّلْتُ إِبْرَاهِيمَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ
په تکلیف سره او په عذاب سره او وهه په پښه خپله (زمکه) داوبه دی د لمبولو یخې	په تکلیف سره او په عذاب سره او وهه په پښه خپله (زمکه) داوبه دی د لمبولو یخې	په تکلیف سره او په عذاب سره او وهه په پښه خپله (زمکه) داوبه دی د لمبولو یخې	په تکلیف سره او په عذاب سره او وهه په پښه خپله (زمکه) داوبه دی د لمبولو یخې
اچولې یم (جواب ورته اوشو) چی ته خپله پښه په زمکه او وهه اود لامبلو او څکلو دپاره دا یوه یخه	اچولې یم (جواب ورته اوشو) چی ته خپله پښه په زمکه او وهه اود لامبلو او څکلو دپاره دا یوه یخه	اچولې یم (جواب ورته اوشو) چی ته خپله پښه په زمکه او وهه اود لامبلو او څکلو دپاره دا یوه یخه	اچولې یم (جواب ورته اوشو) چی ته خپله پښه په زمکه او وهه اود لامبلو او څکلو دپاره دا یوه یخه
وَشَرَابٍ ۖ وَوَهَبْنَا لَكَ أَهْلَكَ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً	وَشَرَابٍ ۖ وَوَهَبْنَا لَكَ أَهْلَكَ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً	وَشَرَابٍ ۖ وَوَهَبْنَا لَكَ أَهْلَكَ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً	وَشَرَابٍ ۖ وَوَهَبْنَا لَكَ أَهْلَكَ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً
او اوبه دی د څکلو او ورکړو مونږ هغه ته اهل دهغه او نور هغومره دهغوی سره په طور درحمت	او اوبه دی د څکلو او ورکړو مونږ هغه ته اهل دهغه او نور هغومره دهغوی سره په طور درحمت	او اوبه دی د څکلو او ورکړو مونږ هغه ته اهل دهغه او نور هغومره دهغوی سره په طور درحمت	او اوبه دی د څکلو او ورکړو مونږ هغه ته اهل دهغه او نور هغومره دهغوی سره په طور درحمت
چینه (راوتلې) ده او مونږ ورته ټول اهل و عیال واپس ورکړه او دهغوی هومره ورسره نور هم	چینه (راوتلې) ده او مونږ ورته ټول اهل و عیال واپس ورکړه او دهغوی هومره ورسره نور هم	چینه (راوتلې) ده او مونږ ورته ټول اهل و عیال واپس ورکړه او دهغوی هومره ورسره نور هم	چینه (راوتلې) ده او مونږ ورته ټول اهل و عیال واپس ورکړه او دهغوی هومره ورسره نور هم

مِنَّا	وَذِكْرِي	لِأُولَى الْأَلْبَابِ	وَخُذْ	بِيَدِكَ
دطرفہ زمونہ او پہ طور دنصیحت دپارہ دخواندانو د عقلونو او واخله پہ لاس خپل کنبی				
دازمونہ مهربانی ده او د عقل مندو دپارہ د عبرت سبق وو او انی ایوب <small>عليه السلام</small> ته په خپل لاس کنبی یو				
ضَعْنَا	فَاضْرِبْ	بِهِ	وَلَا تَحْنُطْ	إِنَّا
دنرو لختو یو موتی پس اوو هغه په هغې سره او قسم مه ماتوه بیشکه مونږه او موندو هغه				
موتی دکی راواخله او په دې (خپله بی بی) اوو هغه او قسم مه ماتوه ..... مونږ هغه په حقیقت کنبی ډیر صابره				
صَابِرًا	نِعْمَ الْعَبْدُ	إِنَّهُ	أَوَّابٌ	
صبر ناک ډیر ښه بنده بیشکه هغه رجوع کونکې دې				
بیا مونده هغه ډیر ښه بنده وو او مونږ ته ډیر رجوع کونکې وو				

قوله تعالى: **وَإِذْ كَرِهْنَا آيُوبَ**

حضرت ایوب عليه السلام ذکر او دهغه بيمازی: حضرت ایوب عليه السلام ذکر کيږي او دهغه د صبر په امتحان کنبی د پاس کيدو تعريف کيږي چه مال ئې برباد شو، بچی ئې مړه شول، په بدن ئې مرض راغې. تر دې چه د ستن د سوری په مقدار ئې په بدن کنبی د بيمارې نه خالی خانې پاتې نه شو. صرف زړه يې سلامت وو. او بيا د غریبي او مفلسي د احوال وچه دیو وخت خوراک ورسره نه وو او په حال کنبی ئې هم داسې څوک نه وو چه د هغوی ئې خبرا خستلي وو دیوې بی بی صاحبې نه علاوه چه دهغې په زړه کنبی د الله تعالی ویره او د خواند سره مینه وه. د خلقو کارونه به ئې کول او خپله او د خواند خټه به ئې مړوله. اتو کال پورې هم دغه حال وو. حالانکه ددې نه مخکې دهغې نه څوک مالدار نه وو. اولاد ئې هم ډیر وو او د دنیا هر یو خوشحالی ورته ملاؤ وه. اوس ترې هر یو څیز واخستلي شو، او کوم خانې به چه د ښار گند غورځيدلو هغلته ایوب عليه السلام راوستلي شو. په دې حال کنبی یوه ورځ دوه نه، کال دوه نه بلکه پوره اتلس کاله تیر شول. خپلو اوږدو ټولو ترې مخ واړولو، او د ټپوس کولو والي څوک پاتې نه شو. صرف دغه یوه ښځه ئې وه چه هغه به هر وخت شپه او ورځ دهغه په خدمت کنبی وه. او د کار کولو په وخت کنبی به د مجبورې په وجه د ایوب عليه السلام نه جدا کيدله. او آخر کار د از مینست وخت ختم شو او د الله تعالی دې بزرگ بنده الله تعالی ته منت اوزاری او کړه اوږد رپیدونکو شونډو باندې، د زړه د اخلاص نه دعا او کړه، چه انې الله! زه غم او درد ول، او ته ارحم الراحمین ئې. دلته چه کومه دعاده په هغې کنبی د بدن د تکلیف او د مال او اولاد درد ذکر دې. هغه وخت رحیم او کریم الله تعالی دهغه دعا قبوله کړه، او حکم او شوچه په زمکه باندې خپله خپه اوو هغه. خپه وهلو سره هلته یوه چینه رااووتله حکم او شوچه په دې او بوباندې غسل او کړه اغسل کولو سره د بدن ټولې بيماريانې داسې لارې چه لکه هغه بالکل نه وې. بيا حکم او شوچه خپله پونده اوو هغه. هلته خپه وهلو سره یوه بله چینه شروع شوه. حکم او شوچه ددې اوبه او څکه د دغه اوبو څکلو سره د بدن ذننې بيماريانې ختمې شوې او د ظاهرو باطن تندرستی ورته ملاؤ شوه.

د ایوب عليه السلام متعلق یو روایت: ابن جریر او ابن ابی حاتم کنبی دی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماني چه اتلس کاله د الله تعالی د اپیغمبر په درد او تکلیف کنبی وو. خپلو اوږدو ټولو پریخودو. او د ایوب عليه السلام دوه مخلص دوستان به سحر ماښام دهغه ټپوس دپاره را تلل، یوخل هغه یوبل ته او و نیل چه داسې ښکاری چه ایوب عليه السلام د الله تعالی څه لویه نافرمانی کړې ده چه دهغې په وجه باندې دې اتلس کالونه په دې تکلیف کنبی اخته دې او الله تعالی په دې باندې رحم نه کوی. هغه دویم کس ماښام د حضرت ایوب عليه السلام ته ددې خبرې ذکر او کړه. په دې باندې ایوب عليه السلام ډیر سخت خفه شو او او ئې فرمائیل چه ماته پته نه لري چه هغه داسې

ولي ونيلي دی؟ اللہ تعالیٰ تہ بنہ پتہ دہ چہ مابہ دوه کسان پہ جھگړه باندې اولیدل او هغوی به مینځ ته
 الله تعالی راوستونوز مابہ دانہ وه خوښه چہ دالله تعالی نوم دې داسې یاد کړې شی، ځکه چہ په
 دواړو کښی به یو ضرور مجرم وی اودواړه دالله تعالی نوم اخلی. مابہ دخپل خان نه هغوی ته څه ورکړل
 اودهغوی جھگړه به مې ختمه کړه چہ دالله تعالی دنوم بې ادبی اونشی. ایوب علیه السلام به هغه وخت گرځیدې
 بلکه پاسیدې هم نه شو. دمتیازونه پس به خپلې بی بی واپس راوستلو. یوځل هغه نه وه اوایوب علیه السلام ته
 سخت تکلیف وو، هغوی په دغه ورځ باندې الله تعالی دخپل صحت دپاره دعااوکړه. دالله تعالی دطرف
 نه وحی اوشوه چہ خپله خپه په زمکه باندې اووه. دیروخت پس چہ دهغوی بی بی صاحبہ رضی اللہ تعالی عنہا راغله
 نوڅه وینی چہ بیمار خاوندخونې نشته اوڅوک تندرست نورانی شکل والاسرې ناست دې. اونې نه
 پیژندلو او تپوس نې ترې اوکړو، چہ انې دالله نیک بنده دلته دالله تعالی یونې چہ هغه په درد او تکلیف
 کښی اخته وو، هغه مولیدلې دې؟ والله چہ هغه کله جوړوونولرلر دستاپه شان وو. ایوب علیه السلام او فرمائیل
 هغه هم زه یم. روایت کونکې فرمائی چہ دایوب علیه السلام دوه کورونه وو، یو د غنمو دپاره او یو د جوارو دپاره. الله
 تعالی دوه ورېځې راولیرلې یوې نه سره راوړیدل یو کور دهغې نه دغلې ډک شواو په بل کښی هم سره
 اووړیدل اودویم هم ډک شو (ابن جریر)

صحيح بخاری کښی دی چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چہ حضرت ایوب علیه السلام بریندلامبل چہ داسمان نه
 دسرو ملخانو باران شروع شو، ایوب علیه السلام هغه زر زریه خپلو کپړو کښی راتولول شروع کړل، نوالله تعالی
 ورته اواز ورکړ چہ انې ایوب اماته دټولونه غنی نه نې پیدا کړې اوتہ مې بې پرواه نه نې ساتلې. ایوب علیه السلام
 جواب ورکړ چہ بالکل تاماته دیرڅه را کړی دی. زه دټولونه غنی اوبې نیازه یم، خودستاد رحمت نه بې
 نیازه نه یم. بلکه ددې پوره محتاج یم (۱). نوالله تعالی دې صبر کونکی پیغمبر ته نیکی بدلې او بهترینه
 جزا ورکړه. اولادنې هم ورکړ او دهغوی په شان نې نور هم ورکړل. بلکه دحضرت قتاده رضی اللہ تعالی عنہ نه روایت دې
 چہ مړه شوی اولادنې بیارا ژوندی شول اودهغوی نه نې نور هم زیات ورکړل. داوود الله تعالی رحم کوم
 چہ هغه ته دهغه په صبر، والله تعالی طرف ته رجوع کولو او د عجز او انکساری په بدله کښی
 ملاو شو. اود عقل لرونکو دپاره عبرت اونصیحت دې چہ هغوی پوهه شی چہ دصبر انجام ښه، ارام
 اوسکون وی.

دایوب علیه السلام د قسم متعلق احادیث: د بعضی خلقو بیان دې چہ حضرت ایوب علیه السلام دخپلې ښځې دڅه کار په
 وجه باندې دهغې نه خفه شو. بعضې وانې چہ هغې به دخپلو ویختویو حصه خرڅوله اودهغه دپاره به
 نې ووی راولرله په دې خبره باندې خفه شواو قسم نې اوخوړلو چہ دتندرستی نه پس به نې سل کورې
 وهم. خوداسې نیکه ښځه ددې سزا قابلہ نه وه کومه چہ ورته حضرت ایوب علیه السلام ورکول غوښتل. چہ کومې
 ښځې دهغه خدمت اوکړو کله چہ بل څوک ملگرې نه وو، په دې وجه باندې رب العالمین اوارحم
 الراحمین په هغې باندې رحم اوکړ او خپل نبی ته نې حکم اوکړو چہ خپل حکم پوره کولو دپاره
 دکه جوړې یو ښاخ واخله چہ په هغې کښی سل پانرې وی او هغې باندې نې یوځل اووه. داسې
 کولوسره به دې قسم پوره شی اوداسې صبر کونکې اوشکر کونکې ښځې ته سزا هم ورنه کړې شی. هم
 دغه دالله تعالی دستور دې چہ هغه خپل نیک بندیان کوم چہ دهغه نه ویریرې، دبدونه محفوظ
 ساتی. بیا الله تعالی دحضرت ایوب علیه السلام ثناء اوصفت بیانوی چہ هغه مونږ دیر صبر کونکې اوضبط
 کونکې اوموندو، او هغه دیر نیک اوښه بنده وو. دهغه په زړه کښی زمونږ ښتوني مینه وه. هغه زمونږ
 طرف ته ښکته کیدو او زمونږ سره نې مینه وه. په دې وجه باندې دالله تعالی فرمان دې، چہ څوک دالله

(۱) الطبری: ۲۱۱/۲۱.

(۲) صحيح بخاری کتاب احادیث الانبياء باب قول الله تعالى ((وايوب اذا نادى ربه انى مسنى.....)) ۳۳۹۱. احمد: ۲/۳۱۴.

تعالیٰ نہ ویریری اللہ تعالیٰ دھغہ دپارہ دخلاصی لاریپدا کری او هغه ته دداسی خانی نه رزق ورکوی چه هغه دھغه په خیال کنسی هم نه وی په الله تعالی باندې توکل کولو دپاره الله تعالی کافی دی. الله تعالی خپل کار پوره کوی. الله تعالی دهر یو خیز دپاره یوانداز مقرر کړې دی. پوهه عالمانو ددې ایت نه ډیرې ایمانی مسئلې وغیره ویستلی دی. والله اعلم.

وَإِذْ نُنَّا عَبْدَنَا

او یاد کړه | بندگان زموږ

| او زموږ بندگان

إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ إِنَّا

ابراهيم او اسحاق او يعقوب | خاوندان دلاسونو | او دسترگو | بیشکه مونږه

ابراهيم عليه السلام او اسحاق عليه السلام او يعقوب عليه السلام یاد کړه | چې د (مضبوطو) لاسونو او د (سترگو) خاوندان وو

أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ وَانَّهُمْ

خالص کړي وو هغوی | په خالص صفت سره | یعنی یادول دکور داخرت | او بیشکه هغوی

مونږ هغوی په یو خاص فضیلت سره مخصوص کړي وو | چې هغه داخرت یاد ساتنه ده | دغه خلق

عِنْدَنَا لِمَنِ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ وَإِذْ نُنَّا إسماعِيلَ وَإِسْمَ

زموږ سره | دغوره کړي شو | نیکانو خلقونه وو | او یاد کړه | اسماعیل | او الیسع

مونږ منتخب شوي او نیکان خلق دی | ..... او اسماعیل عليه السلام او یسع عليه السلام

وَذَا الْكِفْلِ وَكُلُّ مِّنَ الْأَخْيَارِ هَذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ

او ذوالکفل | او دا ټول | د نیکانو خلقونه وو | دا یو ذکر وو | او بیشکه |

او ذوالکفل عليه السلام هم یاد کړه | او دوی ټول په نیکانو خلقو کښې شامل وو | داد نصیحت یو بیان او شو

لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَا بَ جَنَّتِ عَذْنٍ مُّفْتَحَةٍ

دپاره دمتقیانو | خامخا بنده خانی دروتلو دي | جنتونه دي | دهمیشه استوگنې | پرانستې شوی به وی

او پر هیزگانو دپاره ډیر ښه خانی دروتلو دي | ..... دهمیشه او سیدو باغونه دي

لَهُمَّ الْأَبْوَابُ مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا

دپاره د هغوی | دروازي (دهغې) | ددې وهونکی به وی | په هغې کښې | راغواړی به | په هغې کښې

دکومو دروازي چې به دوی دپاره پرانستې پرتې وی | دوی به په دغه باغونو کښې ددې وهلې وی

بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ وَعِنْدَهُمْ قَصْرَاتٌ

میوې ډیرې | او شربتونه | او وی به د هغوی سره | ښکته کتونکې (شرمنده) |

او ډیرې میوې او شربتونه به راغواړی | ..... او ورسره به (دحیا نه) سترگې ټیټې

الطَّرْفِ أَثَرَابٌ	هَذَا مَا	تُوْعَدُونَ	لَيَوْمِ الْحِسَابِ
همزولی بنسخی ادا هغه څیزونه دی چی وعده نې کیږی له تاسو سره دپاره دورځي دحساب			
سانونکي همزولی چينکي ناستي وي ادا هغه نعمتونه دي چي تاسو سره دحساب دورځي دپاره دهغي وعده کیږی			
إِنَّ هَذَا	لِرِزْقِنَا	مَالَهُ	مِنْ تَفَادٍ
بيشکه دا رزق زمونږ دي چی نشته دي لره ختمیدل			
دا زمونږ هغه ورکړه ده چي دهغي هيڅکله خلاصی نشته			

قوله تعالى: وَأَذْكُرْ عَبْدًا نَّاسِيًّا وَاسْتَعْقَبَ وَيَعْقُوبَ

دحضرت ابراهيم عليه السلام اودحضرت اسحاق عليه السلام ذکر: الله تعالى دخپل عبادت گذارو او رسولانو د فضيلتونو ذکر کوي، دهغوی نومونه اخلي. ابراهيم، اسحاق، اويعقوب عليهم الصلوة والسلام. اوفرمانی چه دهغوی عملونه ډیرښه وو اوصحيح علم نې هم لرلو. اودالله تعالى عبادت کونکي اودالله تعالى دطرف نه هغوی ته بصيرت هم ورکړې شوې وو. په دين کښي پوهه وو. دالله تعالى په بندگي کښي بې انتهااستقامت والاوو. حق ليدونکي وو. دهغوی په نزد ددنياڅه اهميت نه وو، اوصرف داخرت خيال به ورسره هروخت وو. هر يو عمل نې داخرت دپاره وو. ددنيا دمحبت نه هغوی لرې اوداخرت په ذکر کښي مشغول وو. هغه عملونه به نې کول کوم چه جنت ته بوتلو والاوو. خلقوته به نې هم دنیک عملونو ترغيث ورکولو. هغوی ته به الله تعالى هم دقيامت په ورځ ښه بدله اولوي مقام ورکړی. دا د دين بزرگان دالله تعالى مخلص اوخاص بنديان وو. اسماعيل، اليسع، اودوالکفل صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين هم خوښ اوخاص بنديان وو. دهغوی حالات په سوره انبياء کښي تیر شوی دی ځکه نې مونږ دلته نه بيانوو. په فضيلتونو کښي دهغوی دپاره نصيحت دي څوک چه نصيحت حاصلولو اودقبلو عادت وي. اوداهم مطلب دي چه قران عظيم ذکر يعنی نصيحت دي.

قوله تعالى: جَنَّاتٌ عَدْنٌ مُّقَاتَلَةٌ لَهُمُ الْأَبْوَابُ

دجنت نعمتونه: دنیک، اوتقوی والا خلقو دپاره په اخرت کښي څومره پاک اوځانسته ځانې دي. دهیښه والی جنت دي چه دهغي دروازي به دوی دپاره نه بندېږي بلکه هروخت به کپهلاووی دکپهلاوولوزحمت به هم نه وي پکار. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمانی چه په جنت کښي يو محل عدن دي چه دهغي اخوا ديخوا بروجونه دي. اودهغي پنځه زره دروازي دي اوپه هر يودروازه باندې پنځه زره څادرونه دي. په دي کښي به صرف نبي صلى الله عليه وسلم، ياصديق عليه السلام، ياشهيد يا انصاف کونکي بادشاه وي. (ابن ابي حاتم)

د جنت اته دروازي دي: اودا خوبالکل دواضح حديث نه ثابت دی چه دجنت اته دروازي دي. په خپلو تخرونو باندې به نې پرلتونه وهلی وي اوپه آرام سره به ناست وي اوچه کومې ميوې يا کوم قسم شرابو ته نې زړه اوشي حکم سره به نې ورته خدمت کونکي په ادب سره پيش کړي. هغوی سره به دهغوی بنسخي وي چه هغوی عفيفه، صفا اوښکته نظرونو والاوی اودهغوی سره به مينه اوعشق کوي. چه د هغوی سترگويد چرې هم بل چاته نه وي کتلې. دهغوی هم عمره اودهغوی دعمر لاتقي به وي. ددي صفتونو والا جنت وعده الله تعالى نه د ويريدنکو بنديانوسره الله تعالى کړې ده. دقيامت په ورځ به دوی دهغي وارثان اوما لکان وي. او د قبرونو نه پاسيدوسره، داورنه خلاصی موندلو، دحساب نه فارغ کيدوسره به دلته لارشي اوارام سره به اوسيږي. دادي زمونږ انعام چه په هغي کښي به کله هم کمې نه راځي اونه به داختمیږي. څنگه چه فرمايلي دي. (مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ) تاسو سره چه څه دی هغه ختمیږي اودالله تعالى سره چه څه دی هغه باقی پاتې کيدو والا دی. اوپه ايت کښي غير مجذوذ دی

اوبل ڄاڻي ڪنبي (غَيْرُ مَمْنُونٍ) هم دي مطلب داچه نه به په هغي ڪنبي ڪمي اونقصان راڻي اونه به هغه ختميري. ڇنڪه چه ارشادشوي دي. (اَكْلُهَا دَابَّوْظُلُهَا) دهغي ميوې اوخورا ڪونه اوسوري هميشه دپاره دي. دپرهيزگارانو انجام هم دغه شان وي اود ڪافرانو انجام دوزخ دي. ددي مضمون نورهم ڏيرايتونه دي.

هَذَا وَإِنَّ

| دادِي (متقيانولرہ) | او بيشڪه

| دا خبره خو اوشوه | ..... او

لِلطَّغِينِ لَشَرِّ مَا بَلَّ جَهَنَّمَ يَصْلُونَهَا

دپاره دسرڪشو خلقو | ڊهر بد ڄاڻي دي داوسيدو | دوزخ | چي سوزي به په هغي ڪنبي |
د سرڪشو خلقو دپاره ڊهر خراب ڄاڻي دي يعني دوزخ | چي دوي به ورته ننوڻي

فَيَسَّ الْبِهَادُ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ

يس ڊهر بد دي | ڄاڻي دقرار | دا (عذاب) دي | پس اوڻڪي دوي دا | يشيدلي اوبه | اوويني زوي |
نوهغه ڊهر خراب ڄاڻي دي | داویشدلي اوبه او زوي (نو) دي | نودوي دي اوس ددي مزه اوڻڪي

وَأَخِرٌ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ

او نور | دقسمه ددي نه | ڊهر قسمونه دعذاب | دا يو لښڪر دي | چي ننوتونڪي دي | استاسو سره
اودغسي نور ڊهر خيزونه دي | دا يوه بله ڊله تاسو سره داخليري | دوي دي هيڻڪله هم

لَا مَرْحَبًا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارَ قَالُوا

نشته پخير راغلي | دپاره ددوي | بيشڪه دوي | سوزيدونڪي دي په اور ڪنبي | اوبه وائي هغوي |
خوشحاله نه وي | ..... دوي په دوزخ ڪنبي پريوتونڪي دي | ..... هغوي به وائي چي

بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مَتَّوْهُ

بلڪه تاسو سوزي | هيڻ پخير راغلي نشته | دپاره ستاسو | هم تاسو | راوړاندي ڪري دي دا عذاب
نه بلڪه هم ستاسو دي هيڻڪله خوشحالي نصيب نشي | هم تاسو خوراته دا (دوزخ) رامخ ڪنبي ڪري وو

لَنَّا فَيَسَّ الْقَرَارُ قَالُوا رَبَّنَا

مونڙ ته | پس ڊهر بد دي | ڄاڻي دقرار | اوبه وائي هغوي | اءِ ربه زمونڙه |
دا ڊهره د استوگني ڊهر خرابه ڄاڻي دي | ..... هغوي به او وائي چي ائي زمونڙه به

مَنْ قَدْ مَرَّ لَنَا هَذَا فَرَدُّهُ عَذَابًا ضِعْفًا

چاچي مخڪنبي تيار ڪري دي دپاره زمونڙ | دا انجام | پس زيات ورڪره هغه ته | عذاب دوچند |
دامصيبت چي مونڙ ته چا راوړاندي ڪري دي | هغه ته په دوزخ ڪنبي دوچنده عذاب ورڪره

فِي النَّارِ وَقَالُوا مَا لَنَا لَا تَرَى رِجَالًا

په وور ڪنبي | اوبه وائي په خپل منڍ ڪنبي | ڇه شوي دي مونڙ لره | چي نه وينو | هغه سري |
..... او وائي به چي ڇه خبره ده | ..... چي مونڙ هغه خلق دلته نه وينو

لَنَّا	نَعْدُهُمْ	مِّنَ الْأَشْرَارِ	أَتَخَذْنَاهُمْ	سُخْرِيًّا
چی وژ مونږه چی شمارل به مونږ هغوی دناکاره خلقو نه آیا نیولی وو مونږ هغوی په توقو سره	کوم چې به مونږ په شریرو خلقو کښې شمیرل دا مونږ پورې هسې توقې کولی که نه	أَمْرًا	عَنْهُمْ	الْأَبْصَارُ
او که کړې شوې دهغوی نه سترگې زمونږ بیشکه دا خبره خامخا حقه ده	زمونږ نظرونه هغوی نه اوړیدلی را اوړیدلی دی بیشکه ددو زخیانو مینځ کښې	تَخَاصُّمٍ	أَهْلِ النَّارِ	قُلْ
دیو بل سره جگړه ددو زخ والو ورته اووایه بیشکه زه یرونکې یم	دا جگړه بالکل حقه خبره ده ته اعلان اوکړه چې زه خو صرف یو ویرونکې یم	إِنَّمَا	أَنَا مُنْذِرٌ	

قوله تعالى: إِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَالَهُ مِنْ تَفَادُلٍ

ددو زخ سختیانې: په تیر شوی ایت کښې دنیکانو ذکر شوي دي نو په دې ایت کښې دبد کارو بیان فرمائی خوځ چه دالله تعالی حکم نه منی، چه دهغوی دواپسې ځانې ډیر خراب دي او هغه دوزخ دي چه په هغې کښې به داخلې اودخلورو طرفونه به دوی ددو زخ اورگیر کړي. دا ډیر سخت ځانې دي. «حمیم» هغه اوبوته وائی چه دهغې گرم والې اوحرارې بې انتهای. نویو طرف ته داوړسخت عذاب اوبل طرف ته دیځنی عذاب اودغه شان مختلف عذابونه، چه هغه دیوبل الته وی.

غساق څه غیږ دي: مسند احمد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی که دغساق یو بالته په دنیا کښې توی کړې شی نو ټوله دنیا به دخراب بوټی والاشی. (۱) حضرت کعب احبار رضی الله عنه فرمائی چه دوزخ کښې غساق نومی یونیږدي چه په هغې کښې دمارانو او لږمانانو زهروغیره جمع کیږي بیا هغه گرم والی په وجه باندې پاخه شی. په دې کښې دوزخیانوته غوټې ورکولې کیږي او په هغې کښې به دهغوی ټوله غوښه ونیلی شی او پندو پورې به وینځلی. چه هغه به هغوی داسې راکاکی لکه یوکس چه خپلې جامې شلوی. (ابن ابی حاتم)

قوله تعالى: لَا مَرْجَا بَكُمْ

د دوزخیان یو بل سره جنګ: یعنی دیځنی عذاب به بیل وی اودگرمی عذاب بیل. دځکلو دپاره حمیم اوخړلو دپاره زقم. کله به داوړ په غرونو باندې خیرولې شی نو کله به داوړکندوته غورځولې شی الله تعالی دې مونږ ټول د عذاب نه بچ کړي. اوس ددو زخیانو دجهنګرې اودهغوی دخبرو بیان کیږي څنگه چه په یوبل ایت کښې دی. (کَلَّمَا دَخَلْتُ) چه هره یوه ډله به په بل باندې دسلام په ځانې لعنت کوی، یوبل به دروغژن ثابتوی او په یوبل باندې به الزامونه لږوي. یوه ډله کومه چه به مخکښی دوزخ ته تلې وی هغه به بله ډله ددو زخ داروغه ته راتلوسره وینی نو وائی به چه تاسو سره کومه ډله ده دوی ته مرجامه وائی ځکه چه داهم دوزخی ډله ده. هغه راتلونکي به دوی ته وائی چه دستاسودپاره دي مرجامه وی هم تاسو خوبه خرابو کارونوته خلق رابلل، چه دادهغې انجام دي. نو خراب منزل دي. بیا به وائی چه انې الله تعالی اچا چه زمونږ دپاره دځانې جوړکړوته دهغوی عذابونه یوپه دوه کړه. څنگه چه فرمان دي. (قَالَتْ أَخْرَجَهُمْ لِأُولَئِهِمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا) یعنی روستوبدکاره خلق به رومبی بدکاره خلقو په باره کښې عرض کوی

(۱) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ما جاء في صفة شراب أهل النار: ۲۵۸۴.

چہ انی اللہ تعالیٰ مونہم دوی گمراہ کړی یو، نوتہ ددوی عذابونہ زیات کړه. اللہ تعالیٰ بہ فرمائی دهریودپارہ زیات دی. خو تاسوتہ پتہ نشته. یعنی دهریودپارہ داسې عذاب دی چہ هغه دهغه دپارہ کافی دی. او کافران بہ هلته مومنان نہ وینی چہ هغوی بہ دهغوی په خیال کنبی دھوکہ شوی وو. نو خپلو کنبی بہ ذکر کوی چہ ددی څه وجہ ده چہ مونہتہ مسلمانان په دوزخ کنبی نہ ښکاری؟

حضرت مجاہد رضی اللہ عنہ فرمائی چہ ابوجهل بہ وانی چہ بلال، عمار او صہیب وغیرہ کوم خانې دی؟ هغوی خونہ ښکاری. (۱) غرض دا چہ دهر کافر بہ ہم دا وانی چہ هغه خلق چاته بہ چہ مونہتہ دنیا کنبی وران خلق وئیل هغه نن په نظر نہ راځی. دا ز مونہ غلطی وه چہ هغوی بہ مونہتہ دنیا کنبی صحیح نہ گنړل او هغوی پسې بہ موقوفې کولې؟ ز مونہ د اعمالہ هغوی سرہ صحیح وه او هغوی بہ په دوزخ کنبی وی خوداسې خانې کنبی بہ وی چہ مونہتہ نہ ښکاری. دغه وخت کنبی بہ د جنتیانو د طرف نہ اواز راشی چہ انی دوزخیانو! دیکخوا او گوری، مونہ خود خپل رب وعده رښتیا کیدل اولیدل. تاسو خپله وانی. د اللہ تعالیٰ وعدې رښتیا شوې؟ دوی بہ جواب ورکړی هو بالکل رښتیا شوې. دغه وخت کنبی بہ یواواز کونکي او وانی چہ په ظالمانو دې د اللہ تعالیٰ لعنت وی. ہم ددی بیان دقران په ایت کنبی د (وَنَادَىٰ اصْحَابُ الْجَنَّةِ) نہ دآیت (وَلَا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ) پورې دی. بیا فرمائی چہ ای نبی (ﷺ) چہ کوم خبرزه تاته درکوم چہ دوزخیان بہ په دې خبرو باندې جھگړې کوی او په خپلو کنبی بہ یوبل ته خبرې کوی، دا بالکل صحیح اوتہیک خبر دی. چہ په دې کنبی څه شک نشته.

قُلْ	إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ	وَمَا مِّنْ إِلَٰهٍ
اورته او وایه بیشک زه یرونکي یم او نشته څوک معبود		
ته اعلان او کړه چې زه خو صرف یو ویرونکي یم او دیو غالب		
إِلَّا اللَّهُ	الْوَاحِدُ	الْقَهَّارُ
سوا د الله نه چی یو دی په ټولو غالب دی چی رب د آسمانونو او د زمکې دی	رَبُّ السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ
الله ﷻ نه سوا بل هیڅوک معبود نشته ..... هغه د آسمانونو او د زمکې اود دې دواړو		
وَمَا بَيْنَهُمَا	الْعَزِيزُ	الْغَفَّارُ
او دهغه څه چی په منځ ددې دواړو کنبی دی چی غالب دی اېښونکي دی ورته او وایه		
په مینځ کنبی چې څه دی دټولو څیزونو رب دی زبردست دی ډیر ښونکي دی ته ورته او وایه		
هُوَ نَبَأٌ	عَظِيمٌ	أَنْتُمْ عَنْهُ
دا یو خبر دی لوی تاسو ددې نه مخ اړونکي یی نه وو ماته هیڅ علم	مُعْرُضُونَ	مَا كَانَ لِي
هغه (قیامت) یو لونی خبر دی دکوم نه چې تاسو مخ اړوی ماته د برنۍ دنیا د فرښتو هیڅ څیز		
بِالْهَلَاكِ	الْأَعْلَى	إِذْ
په ډله لویه (د فرښتو) باندي کله چی هغوی جگړه کوله نه کیري وحی ماته مگر په دې وجه	يَخْتَصِمُونَ	إِنْ يُوْحَىٰ
خبر نه وو هر کله چې هغوی په خپل مینځ کنبی (په پیداوښت د آدم <small>عليه السلام</small>) بحث کولو ماته خود وحی په ذریعه		

اَنَّا نَذِيرُ مُبِينٍ

چی بیشک ازہ | بیرونکی یم بنکاره |

صرف داخودلی شی اچی زه بنکاره و بیرونکی یم |

قوله تعالى: قُلْ اِنَّمَا اَنَا مُنْذِرٌ

دنبی کریم ﷺ باره کنبی د کافرانو غلط خیال او دهغه جواب: الله تعالی نبی ﷺ ته حکم کوی چه کافرانوته او وایه چه زما باره کنبی دستاسو خیالونه غلط دی، زه خوتاسوته دویرې خبر رارسولو والا یم. او الله تعالی یواخی دی او دهغه شریک خوک نشته او دهغه نه علاوه خوک د عبادت لائق هم نشته. هغه یواخی دی او په هر خیزباندې غالب دی، هریو خیزدهغه ماتحت دی. هغه د زمکی اسمان او د هر خیز مالک دی او دې کنبی هر څه دهغه په قبضه کنبی دی. هغه د عزتونو والادې او ددې عزتونو سره سره هغه بخښلو والا دی.

قوله تعالى: قُلْ هُوَ بَاقِعُ عَظِيمٍ

دنبی ﷺ یو ځانسته خوب: دا دیرلوی خیزدې یعنی زما در رسول په حیثیت باندې تاسوته راتلل. خوتاسوانې غافلانو زما بیان کړی حقیقتونونه انکار کوی، د احم و نیلی شوی دی چه دا دیرلوی خیزدې، یعنی قران. د حضرت ادم ﷺ باره کنبی د فرښتو مینځ کنبی څه اختلاف ووکه د الله تعالی وحی ماته نه وې راغلې نوماته به دهغې باره کنبی څه علم وې؟ د ابلیس ادم ﷺ ته سجده نه کول او د الله تعالی مخکښی دهغې مخالفت کول او دخپل ځان لوې والی بیانول وغیره. دا ټولې خبرې به ماته څنگه معلومې شوې وې؟

مسند احمد کنبی دی چه یوه ورځ د سحر په مونځ کنبی حضور ﷺ دیرناوخته کړو، تردې چه د نمر راختلو وخت شو. بیاني زر زرتشریف راوړ او تکبیرنې او وئیلو او حضور ﷺ سپک مونځ او کړو. دهغې نه پس نې مونږته او فرمائیل، چه لږ ساعت صبر او کړئ. بیاني مونږته او فرمائیل، بیگاه مادته جدمونځ کولو چه ماته خوب راغې، تردې چه زه راویځ شوم او ما وئیل که زه دخپل رب سره یم. ما خپل رب په دیر ځانسته حالت کنبی اولیدو. ماته الله تعالی او فرمائیل، تاته پته لږی د اسمانونو فرښتې اوس دڅه باره کنبی تپوسونه کوی؟ ما عرض او کړو انې زما رب! ماته څه پته ده؟ درې ځله د سوال او جواب نه پس ما اولیدل چه زما د دواړو اورو مینځ کنبی الله تعالی خپل لاس کیځودو، تردې چه د گوتو یو ځوالې مایه سینه کنبی محسوس کړو، او په ماباندې هریو خیز بنکاره شو. بیاني ماته او فرمائیل اوس وایه ملا علی کنبی څه خبرې کیږي؟ ما او وئیل د گناهونو د کفارې باره کنبی. او نې فرمائیل او وایه کفاره څه څه ده؟ ما او وئیل د جمع مونځ دپاره قدمونه اخستل، د مونځ نه پس په جماتونو کنبی کیناستل او د زړه نه غوښتلوسره هم پوره اودس کول. بیامانه زما رب تپوس او کړو. درجې څه دی؟ ما او وئیل په چا وېږی خوړل، په خبرو کنبی نرمی اختیارول. او د شپې چه کله خلق اوده وی مونځ کول. اوس ماته خپل رب او وئیل چه او غواړه څه غواړي؟ ما او وئیل، چه زه غواړم، نیکی کول، د خرابۍ پرېخودل، د غریبانو سره مینه کول، او ستا بخښنه او رحم او چه کله ستا اراده په یو قوم باندې دفتنې وی نو په هغه فتنه کنبی داخه کیدونه مخکښی مرگ او ستامینه او تاسره دمینه کونکو مینه او دهغې کارونو مینه کوم چه تاته نزدې کولو والا تې. ددې نه پس حضور ﷺ او فرمائیل چه د ابالکل رښتیا دی، دا وایی او خلقوته نې هم بنایی: (دا حدیث د خوب دې او مشهور هم دی. بعضې وائی چه دویځې د حالت واقعه ده، خوداغلطه ده او صحیح داده چه دا خوب دې او دا خیال هم دې چه د فرښتو په قران کنبی رد وېدل کومه خبره دې ایت کنبی شوې ده هغه دانه ده، کومه

چہ دی حدیث کنسی بیان شوی ده. اودا سوال اوجواب هغه دی چه دکومی ذکرید ددی نه پس وی راتلونکی ایتونه اولولی.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلِكَةِ إِنِّي

ا کله چی اووئیل ارب ستا | فربتو ته | بیشکه زه |

ا هرکله چی ستارب فربتو ته اووئیل | چی زه د |

خَالِقُ بَشَرًا مِّنْ طِينٍ ۖ فَإِذَا سَوَّيْتَهُ وَنَفَخْتُ

جوړونکې یم | دیو بشر | دختی نه | پس هرکله چی | زه پوره جوړ کړم هغه | او پوک وهم زه |

ختی نه انسان جوړول غواړم | بیا هرکله چی زه هغه پوره کړم | اود خپل طرف نه په کنسی روح

فِيهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ۖ فَسَجَدَ الْمَلِكَةُ

په هغه کنسی | اروح خپل نه | نو پریوزی | هغه ته | سجده کونکی | پس سجده اوکړه فربتو |

پوک وهم | نو تاسو ټول هغه ته په سجده پریوخی | نو ټولو فربتو په جمع

كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ۖ إِلَّا إِبْلِيسَ ۖ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۖ

ټولو په جمع سره | مگر اونه کړه ابلیس | الوئی نی اوکړه | او وو دی | دکافرانو نه |

سجده اوکړه | خو یو ابلیس اونه کړه | ..... خان ئی لوئی اوگنړلو | اود کافران خنوشو

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ

اووئیل الله | ا ابلیسه | څه خیز منع کړې ته | چی تا سجده کړې وې | هغه چاته | چی جوړ کړې دی ما

(اللهم) تپوس کوی چی ائی ابلیس ته څه خیز هغه ته دسجده کولو نه منع کړې | څوک چی

بِيَدَيَّ ۖ اسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ۖ قَالَ

په لاسونو خپلو سره | آیا تکبر اوکړو تا | یا نی ته | دلویو خلقونه | اووئیل ابلیس |

ما په خپلو لاسونو جوړ کړې دی | آیا ته په تکبر کنسی راغلی | آیا ته دمرتبی خاوند بین | ابلیس اووئیل

أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ ۖ خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ۖ قَالَ

زه بهتریم دده نه | تا پیدا کړې یم زه | دوور نه | او پیدا کړې د دی هغه | دختی نه | اووئیل الله

زه ده نه بهتریم | تا زه د اور نه پیدا کړې یم | او دی د دی دختو نه پیدا کړې دی | حکم اوشو

فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ۖ وَإِنَّ عَلَيْكَ لعَنَتِي ۖ

پس اوزه | ددی خانی نه | پس بیشکه ته | رټلې شوې نی | او بیشکه | په تاباندي | لعنت زما دی

ددی دربار نه بهر ته اوزه | ته رټلې شوې بین | او په تاباندي به تر ورځې دقیامت پورې

إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ۖ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ

دورځې دجزا پورې | اووئیل ابلیس | ا به زما | پس مهلت راکړه ماته | دهغه ورځې پورې |

زما لعنت ورپېری | هغه اووئیل چی انی زما ربه | ماته ترهغې ورځې پورې مهلت راکړه

يَعْتُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٢٥﴾

چی دوباره به راپاسولی کبری خلق | اووئیل الله | پس بی شکته | دمهلته ورکری شوو نه نی |
چی مری به دوباره راپاخولی شی | الله | اووئیل خه تاته مهلت دی

إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٢٦﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ

دورخی دوخت معلوم پوری | اووئیل ابلیس | پس قسم دی په عزت ستا |
دیو تا کلی ورخی پوری | ..... (ابلیس) اووئیل چی ستا په عزت می دی قسم وی

لَا أُعْطِيهِمْ ﴿٢٧﴾ أَجْمَعِينَ ﴿٢٨﴾

خامخا زه به دوکه کوم دا خلق | تول

زه به دوی تول گمراه کوم |

کله چه ستار ب فرښتوته او فرمائیل چه دخاوری نه انسان پیدا کوم، اوچه کله زه هغه جوړ کړم او په هغې کښی خپل روح واچوم نوتاسوهغه ته سجده اوکړی. نو ټولو فرښتو سجده اوکړه او ابلیس اونه کړه، هغه کبر او کړواو هغه خوپه کافرانو کښی وو. الله تعالی ابلیس ته او فرمائیل ابلیس اتا ولی ده ته سجده اونه کړه څوک چه مایخپلو لاسونو پیدا کړو ولی تاته خان اوچت ښکاری؟ یا ته دلو یو د رجو والای؟ هغه جواب ورکړوچه زه دده نه ډیر ښه یم، تازه داوړنه پیدا کړی یم، اودې ئی دخاوری نه پیدا کړو. ارشاد اوشوچه ته ددې ځای نه اوخه ته مردود شوې. او په تاباندې دې د قیامت پوری زما لعنت وی. او ئی وئیل ای زما رب! ماته دخلقو د بیاسیدو ورخی پوری مهلت راکړه، الله تعالی ورته او فرمائیل ته دمهلته والا خلقو کښی ئی. دمقرر شوی تاریخ پوری. نو او ئی وئیل چه دستا په عزت می قسم زه به دوی تول دهوکه کړم سوا دهغه خلقونه کوم چه خاص بندگان دی. او ئی فرمائیل چه ته رښتیا وائی اوزه رښتیا کوم، زه به ستا وستا منلو والونه دوزخ دک کړم.

قوله تعالى: إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٢٩﴾

دادم الله دیدانش دگو: دا قصې په سوره اعراف، سوره حجر، سوره سبحان، سوره كهف او په سوره (ص) کښی بیان شوې ده. د حضرت آدم عليه السلام دیدانش نه مخکښی الله تعالی فرښتوته خپله اراده بیان کړه چه زه دخاوری نه انسان پیدا کوم. چه کله زه هغه پیدا کړم نوتاسویه هغه ته سجده اوکړی چه زما د فرمانبردارئ سره د (حضرت) آدم د شرافت او بزرگئی اظهار هم اوشی. نو ټولو فرښتو حکم او منلو او ابلیس اوند منل چه دې د فرښتو د جنس نه نه وو، بلکه په جناتو کښی وو. فطرتی ځبائت او سرکشی ئی ښکاره شوه. سوال ترې اوشوچه دومره عزت داره مخلوق چه هغه مایه خپل لاسونو باندې جوړ کړو، تازما د حکم نه پس هم سجده ولی اونه کړه؟ دا کبر او داسرکشی؟ نو او ئی وئیل چه زه افضل او اعلی یم، چرته دخاوری جوړ او چرته داوړ؟ دې خطا کونکی ددې په پوهیدو کښی غلطی اوکړه او د الله تعالی د حکم د مخالفت په وجه باندې غرق شو. حکم اوشوچه زما د مخی نه لرې شه زما د ربارته ستا په شان نافرمانو را تلل نشته. اوس ته زما د رحمت نه لرې شوې او په تاباندې به دا خبر پوری لعنت وی اوته دخیرنه مایوس شه. هغه د الله تعالی نه دعا اوکړه چه ماته د قیامت پوری مهلت راکړه هغه حلیم الله تعالی چه کوم دخپل مخلوق په گناهونو باندې هغوی هغه وخت نه نیسی اودهغوی سوال پوره کوی اود قیامت پوری ئی هغه ته مهلت ورکړو. اوس ئی اووئیل چه زه به دده ټول اولاد دهوکه کوم. صرف مخلص خلق به بچ شی. الله تعالی ته داهم منظور وه. څنگه چه دقران کریم په نورو ایتونو کښی دی. (قَالَ أَرَأَيْتَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ) ا، (إِنْ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ) ا، (قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقْوَلُ) ا، (لَرَّهْمَا هَدِيسُ سِرِّهِ وَنِيلِي دِي

معنی داده چه زہ خپله حق یم اوزما خبره حق پکارده په یوبل روایت کښی دهغه نه هم داسې روایت شوی دی چه حق زما دطرف نه دې اوزه هم حق وایم (۱)، نورودواړه لفظونه په زیرباندې ونیلی دی سدی ﷺ وائی دا قسم دې (۲) زه وایم چه دایت دهغه ایت په شان دې. ﴿وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ یعنی زما قول اخری دې چه خامخا به دوزخ دهغه قسمه انسانانو او پیریانونه ډک کړم. اوڅنگه چه فرمان دې. ﴿اَذْهَبْ أَفْنُ تَبْعَكَ مِنْهُمْ﴾ کوم کس چه به ستا او منی هغه ته به پوره سزا ورکړم.

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ

ماسوا د بندگانو ستا نه | ددوی نه |

ستا دهغه بندگانو نه سوا کوم چې

الْمُخْلِصِينَ ۝ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ ۝ لَا أَمْلَأَنَّ

چې خالص کړې شوی وی او وئیل الله! پس حقه خبره داده | او حق خبره وایم زه | خامخا به زه ډک کړم

ستا مخلص دی | الله ﷻ او فرمائیل چې زه درته رښتیا وایم | اوزه خو تل رښتیا وایم | چې

جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبْعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ۝ قُلْ

دوزخ | ستانه | او دهغه چانه | چې پیروی ئې او کړه ستا | ددوی نه | ټول | ورته او وایه

زه به ستا نه او ستاد ټولو منونکو نه دوزخ ډک کړم | (اې پیغمبره) ته ورته او وایه چې

مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ۝

زه نه غواړم ستاسو نه | په دې کار باندې | څه اجر | اونه یم زه | د تکلیف کونکو (بناوټیان) نه |

زه ستاسو نه په دې قران باندې هېڅ اجر نه غواړم | اونه زه تکلف کونکې یم

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝ وَلِتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ۝

نه دې دا | مگر | یو نصیحت دې | دپاره د خلقو او خامخا به معلوم شی تاسو ته | خبر ددې | پس دڅه مودې نه

دا خود دنیا خلقو دپاره یو نصیحت دې | او یقینې طور زر به دې خلقو ته ددې حقیقت معلوم شی

قوله تعالى: قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ

د نبی کریم ﷺ د صداقت او حقانیت بیان: الله تعالی خپل نبی ﷺ ته حکم ورکوی چه په خلقو کښی ته اعلان او کړه چه د دین په تبلیغ او د قران په حکمونو باندې دستاسونه څه مزدوری یا بدلله نه غواړم. ددې نه زما مقصد څه د دنیا فائده حاصلول نه دی اونه زه تکلف کولو والا یم چه الله تعالی نازل کړې نه وی اوزه ئې اولیکلم بلکه ماته چه څه رارسولې شی هغه زه تاسوته دررسوم، نه پکښی کمې کوم اونه زیاتې. اوزما ددې نه مقصد صرف د الله تعالی رضا او مرضی ده. حضرت عبدالله بن مسعود ؓ فرمائی خلقو اچاته چه دیوې مسئلې علم وی هغه خلقو ته بیان کړی چه هغوی ته نه وی معلومه، او الله تعالی ته هرڅه معلوم دی. او گورئ الله تعالی خپل نبی ﷺ ته هم په دې ایت کښی دغه ونیلی دی چه تکلف نه

(۱) الطبری: ۲۴۲/۲۱.

(۲) الطبری: ۲۴۲/۲۱.

کوم (۱) اداقران دتولو انسانتلنو اوپیریانو دپاره نصیحت دی. اوڅنگه چه په ایت کبسی دی. (لَا تُذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ) چه تاسو او کومو خلقو ته به چه دارسى هوښیارکړم. اوپه ایت کبسی دی چه (وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ) کوم کس چه به دې باندې کفر اوکړی هغه دوزخی دی. زما دخبرو حقیقت. اوزما دکلام دتصدیق زما دبیان رښتیا والې، زما د ژبې رښتیا والې تاسوته به زرمعلوم شی، یعنی دمرگ نه پس، اود قیامت شروع کېدوسره. دمرگ په وخت کبسی به مویقین اوشی اوزما ونیلي شوي خبرې به مومخې ته راځي، والله اعلم بالصواب.

الحمد لله دالله تعالی په فضل او کرم سره دسوره ص تفسیر ختم شودالله تعالی په انعام او احسان باندې دهغه شکر دی.

دتفسیر ابن کثیر داتم جلد ترجمه ختمه شوه. اوس دنهم جلد ترجمه شروع کېږي. الله تعالی دې مونږ ته دخپل پاک کلام ونیلو، پوهیدلو اوپه دې باندې دعمل کولو توفیق راکړي. آمین.

تفسیر سورة زمر

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرماني چه حضور ﷺ به نفل روژې یوبل پسې داسې نیولې چه زمونږه خیال ووچه اوس به حضور ﷺ دانبول نه پریږدي.

اوداسې به هم ووچه حضور ﷺ به روژې نه نیولې تردې چه زمونږه داخیال ووچه اوس به نې بالکل نه نیسی، اوهره شپه به حضور ﷺ دسوره بقره اوسوره زمر تلاوت کولو (۲).

آياتونه	سورة الزمر مكية وهي خمس وسبعون آية وثمانی ركوعات	ركوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
(۱)	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	(۸)
تَنْزِيلُ	الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ	
نازلیدل	د دې کتاب د طرفه دالله نه دی چې غالب دې د حکمت خاوند دې	
دا کتاب دالله ﷻ د طرفه نازل شوي دې چې غالب دې صاحب د حکمت دې		
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ	إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ	
بیشکه نازلي کړې دې مونږه تاته دا کتاب د حق سره پس بندگی کوه دالله		
مونږه دا کتاب په حق مضامینو مشتمل ستا طرفته نازل کړې دې نوته په اخلاص سره دالله ﷻ		
مُخْلِصًا	لَهُ الدِّينَ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الدِّينُ الْخَالِصُ	
حال دا چې خالص کونکې نې هغه لره د دین (خپل) خبردار الله لره حق دې دین خالص		
عبادت کوه	یادساته! خالصه بندگی هم دالله دپاره ده	
وَالَّذِينَ	اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ	
اوهغه گسان چې نیولي دي هغوی غیر دالله نه دوستان نور وانی چې نه کوو مونږ عبادت ددوی		
اوچاچي دالله ﷻ نه سوا نور شریکان نیولي دي	(اودا وانی) چې	

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة صاد باب قوله تعالى ((وما الا من التكلفين)) ۴۸۰۹. صحیح مسلم: ۲۷۹۸.
(۲) احمد: ۱۸۹/۶، ترمذی: کتاب فضائل القرآن باب قراءة سورة بنی اسرائیل والزمر: ۲۹۲۰. وسنده حسن.

إِلَّا لِيُقَرَّبُونَآ إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ

مگر دياره ددي چي نزدي کري دوي مونږه | الله ته | په نزديکت سره | بيشکه الله مونږ خو صرف الله تعالى د نزديکت دياره د دوي عبادت کوو | بيشکه الله

يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيمَا هُمْ فِيهِ

به فيصله کوي | په منځ ددوي کبسي | په هغه کارونو کبسي | چي دوي په هغې کبسي به د دوي په مينځ کبسي په هغې خبرو کبسي فيصله او کري په کومو کبسي چي دوي اختلاف کولو

يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ

اختلاف کوي | بيشکه الله | نه بنائي لار | هغه چاته | چي هغه دروغژن وي | ناشکره وي | الله هغه چاته هدايت نه کوي | چي دروغژن او انکار کونکي وي

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ مِمَّا

| که اراده لرله الله | چي اونيسي | خوئي | نو خامخا به ئي غوره کولې | دهغي نه | که الله ځانله اولاد نيول غوښتل | نو پخپل مخلوق کبسي څوک چي ئي خوښ وو

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَنَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ

چي پيدا کوي ئي هغه | هغه چي ئي غوښتلې | پاکي ده هغه لره (ددي نه) | هغه الله | يو دي | هغه به ئي منتخب کړې وو | هغه (الله) دياره پاکي ده | ..... هغه الله يو ذات دي

الْقَهَّارُ

غالب دي |

زبردست دي |

قوله تعالى: تَنْزِيلَ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

د قران پاک د حقانيت بيان: الله تعالى خبرور کوي چه د اقران عظيم هم زما کلام دي او هم ما نازل کړي دي ددي په رښتيا والي کبسي څه شک او شبه نشته. څنگه چه يو بل ځاني کبسي ايت دي. (وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ) د ادرب العالمين د طرف نه نازل شوې دي. او د ارواح الامين راوړلې دي. دستا په زړه باندې نازل کړې دي چه ته خلقتو ته رسولو والا جوړ شې. په صفا او خائسته عربي ژبه کبسي دي. او ايتونو کبسي دي. د اد عزت والا کتاب دي چه ددي دروستويامخي نه باطل راتلې نشي. د احکمت او تعريفونو والا الله تعالى د طرف نه نازل شوې دي. دلته ئي فرماييلي دي چه د اکتاب د پيرزيات عزت او حکمت والا الله تعالى د طرف نه نازل شوې دي. چه هغه په خپلو قولونو او کارونو، شريعت او تقدير کبسي د ټولو حکمتونو والا دي

قوله تعالى: إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

الله تعالى مالک او د عبادت لائق دي مونږ د ستا طرف ته د اکتاب د حق سره نازل کړو. تاته پکار دي چه پخپله د الله تعالى په توحيد کبسي مشغول اوسي او نور خلق هم دي طرف ته رابلي. ځکه چه د الله تعالى نه علاوه چاته عبادت کول نه دي پکار. هغه لاشريک دي اوبې مثال دي دهغه څوک شريک نشته. د خالص دين

یعنی دتوحید لائق ہم ہفہ دی بیانی دمسرکانوناپاکہ عقیدہ ہم بیان کریں دہ چہ ہغوی فرہستی داللہ تعالیٰ نزدی گنرلوپہ وجہ دہغوی خیالی تصویرنہ جوہروی اوہغوی تہ سجدی کوی پہ دی گنرلوسرہ چہ دوی داللہ تعالیٰ نیازبین دی اومونرپہ داللہ تعالیٰ نیازبین کریں اوزمونرپہ رزق اوپہ ہریوخیزکنسی بہ برکت وی اودامطلب نی نہ وی چہ دقیامت پہ ورخ باندی بہ مونرپہ اوچتہ اواللہ سرہ نزدی درجہ راکری خکہ چہ قیامت خوہغوی نہ منی داهم ونیلی شوی دی چہ دوی ہغوی خپل سفارشیان گنری، دجاہلیت پہ زمانہ کنسی چہ بہ حج تہ لازل نوہلتہ بہ نی لبیک ونیلوکنسی ونیل، لبیک لاشریک لک الا شریکا هولک مملکہ وماملک، یعنی انہی اللہ امونر، خوتاتہ حاضریو، ستاخوک شریک نشتہ، خوداسی شریکان چہ دہغوی مالک ہم تہ خپلہ نی اوکوم خیزونہ چہ دہغوی ماتحت دی دہغی مالک ہم تہ نی داشک دمخکنسنو او روستنوتولومشرکانوتہ وواوتولونبیانوددی دلری کولوکوشش کولو اوصرف دیواللہ تعالیٰ عبادت طرف تہ نی رابلل دا عقیدہ مشرکانوبی دلیلہ جوہرہ کریں وہ اواللہ تعالیٰ ددی نہ بیزار وو فرمائی، (وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا) یعنی ہریوامت تہ مونر رسول اولیرلوچہ ہغوی دیواللہ عبادت تہ راوولی اواللہ نہ سوا دہرچا دعبادت نہ نی لری کریں، (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوحِيَ إِلَيْهِ) یعنی ستانہ مخکنسی چہ خومرہ رسولان مونرلیری دی، تولوتہ موہم دغہ وحی لیری دی چہ دعبادت لائق صرف اللہ تعالیٰ دی بس تاسوزما عبادت کوی ورسرہ داهم بیان فرمانیلی دی چہ پہ اسمان کنسی خومرہ فرہستی دی کہ ہغہ خومرہ لوہ مرتبی او عظمت والاوی نہ وی تولی داللہ تعالیٰ مخکنسی عاجزہ او غلامی دی، دومرہ ورسرہ ہم اختیارنشتہ چہ دچاہہ سفارش کنسی شونہی اوخوزوی دیوی غلطی عقیدی وضاحت: دا عقیدہ غلطہ دہ چہ ہغوی داللہ تعالیٰ سرہ داسی دی لکہ بادشاہانوسرہ چہ وزیران اومالدارخلق وی چہ ہغوی دچاسفارش کوی دہغہ کار اوشی، ددی باطلی اوغلطی عقیدی نہ پہ دی سرہ منع شوہ دہ چہ (فَلَا تَقْرَبُوا إِلَهًا إِلَّا إِلَهُ الْمَقَالِ) داللہ تعالیٰ مخکنسی مثالونہ مہ بیانوہ، اللہ تعالیٰ ددی نہ اوچت دی، دقیامت پہ ورخ بہ اللہ تعالیٰ دخپل مخلوق رہستونی فیصلہ اوکری، اوہریوتہ بہ دہغہ دعملونیدلہ ورکری، دوی تول بہ جمع کری اوفرہستونہ بہ تہوس اوکری چہ دی خلقوبہ تاسوتہ سجدی کولی؟ ہغوی بہ جواب ورکری چہ تہ پاک نی، بلکہ زمونر پیدا کونکی خوہم تہ نی، دی خلقوخوبہ پیریانوتہ عبادت کولو اوپہ دی کنسی دزیاتو خلقو عقیدہ اویمان نہ وو، اللہ تعالیٰ ہغوی تہ صحیح لارنہ بنائی دچامقصد چہ پہ اللہ تعالیٰ باندی غلط الزام لہول وی اود چاہہ زہونوکنسی چہ داللہ تعالیٰ دایتونو اودہغہ دنخواو دہغہ دلیلونویارہ کنسی کفروی بیاللہ تعالیٰ ددغہ خلقو د عقیدی نہ انکار اوکرو خوک نی چہ داللہ تعالیٰ اولاد گنرلی دی، لکہ دمکی مشرکانوبہ ونیل چہ فرہستی داللہ تعالیٰ لونرہ دی دمسرکانو پشان ددیہودیانو او نصرانیانو عقیدہ، یہودیوانی چہ عزیز داللہ تعالیٰ خوہی دی، د عیسایانو خیال دی چہ عیسیٰ علیہ السلام داللہ تعالیٰ خوہی دی، نوانی فرمانیل چہ خنکہ دہغوی خیال دی کہ داسی وی تو ددی حکم خلاف بہ وو، نودلتہ شرط نہ دکیدو دپارہ دی اونہ دامکان دپارہ، بلکہ دمحال دپارہ دی او مقصد صرف دہغہ خلقو جہالت بیانول دی، خنکہ چہ نی فرمانیلی دی (لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا) کہ مونر دی بہی ہودہ خبروارادہ لہرہ نودخپل خان نہ بہ موکری وی، اوکہ مونر کولو والاوو، اوپہ ایت کنسی دی، (قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبْدِينَ) یعنی ورتہ اووایہ چہ کہ درحمن اولادوونوماہہ دیولونہ مخکنسی منل، نوداتول ایتونہ دشرط دمحال دپارہ دی دامکان یا کیدلودپارہ نہ دی، بلکہ مطلب نی نہ دا کیدیشی اونہ ہغہ، اللہ تعالیٰ ددی تولو خبرونہ صفادی، ہغہ یوکس، صمد او یواخی دی، ہریوخیز دہغہ ماتحت، فرمانبردار، عاجز او محتاج، فقیر بہی کس او بہی بس دی، ہغہ دہریوخیزنہ غنی دی، دہرخہ نہ بہی پرواہ، پہ تولوباندی دہغہ حکومت او غلبہ دہ، دظالمانو ددی عقیدو او دجاہلانوددی خبرونہ ہغہ پاک اوصفادی.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ

ا | هغه پیدا کړی دی | آسمانونه | او زمکه | په حقه | نغاړی شپه

ا | هغه (الله) آسمانونه او زمکه په یو مقصد سره پیدا کړی دی | هغه شپه په ورځ باندې

عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

په ورځ باندې | او نغاړی ورځ | په شپه باندې | او تابع کړی دی هغه | نمر او سپوږمۍ |

رانغاړی | او ورځ په شپه باندې رانغاړی | او نمر او سپوږمۍ (ستاسو دپاره) تابع کړی دی

كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

هر یو | روان دې (گړزی) | دوخت مقرر پورې | او ورې | هم هغه | غالب دې | بښونکي دې

هر یو تریو مقررې نیتې پورې روان دې | یادساته چې هغه غالب دې | ډیر بښونکي دې

خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا

هغه پیدا کړی تاسو | دنفس (بدن) یو نه | بیاني جوړه کړه | ددغه بدن نه | جوړې دهغه |

هغه تاسو د یوکس (سړی) نه پیدا کړی | بیاني هم د هغه نه دهغه جوړه (بی بی حوا) پیدا کړه

وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمِينَةَ أَزْوَاجٍ ۖ يَخْلُقْكُمْ

او نازل نې کړل | ستاسو دپاره | دڅاروؤ نه | اته نر | بښې | هغه پیدا کړی تاسو |

اوستاسو دپاره نې په څاروؤ کښې اته جوړې پیدا کړې دی | هغه تاسو د میان دو په

فِي بُطُونٍ أُمَّهَاتِكُمْ خَلَقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

په خیتو د میندو ستاسو کښې | په یو پیداوښت کښې | روستو د پیداوښت نه | په تیرو دریو کښې |

خیتو کښې پیدا کړی | اودا پیدائش په مختلفو مرحلو کښې په دریو تیاور کښې دننه کړې

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

دا ستاسو الله دې | رب ستاسو | هغه لره | بادشاهی ده | نشته لائق د عبادت | مگر هم هغه دې

همدا الله ﷻ ستاسو رب دې | بادشاهی هم د هغه ده | ..... د هغه نه سوا بل لائق د عبادت نشته

فَإِن تَصَرَّفُونَ

پس کوم خواته | تاسو روان کړې شوی یی |

نوبیا تاسو (د حق نه) کوم خوا اړولې شی

قوله تعالى: خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ

دالله تعالی قدر تونه: هریو خیز خالق، دتولو مالک، دتولو حکمران او په هر چا باندې قبضه لرونکې الله تعالی

دې شپه ورځ دهغه په لاس کښې دی. دهغه د حکم په وجه باندې شپه او ورځ د یو بل پسې مسلسل روان

دی هغه مخکښې تلې شی اونه روستو. نمر او سپوږمۍ هغه تابع کړی دی، هغوی خپلې دورې پوره کوی

، د قیامت پورې به په دې نظام کښې څه فرق رانشی. هغه دعزت او عظمت والا ورفعت والا دي

د گناهکارانو بښونکې او په گناه کارو مهربانه دي. تاسو ټول هغه د یوکس یعنی آدم ﷺ نه پیدا کړی نې

بیا او گوریٰ چه تاسو دیوبل نہ خومرہ بدل یی: رنگ، شکل، آواز، خبری، ژبہ او انداز قول بدل بدل دی۔ د حضرت آدم (علیہ السلام) نہ دھغہ بی بی حوا ہم پیدا کرہ۔
 خنکہ چه بل خانہ کنسی دی چه اَنی خلقوا د الله تعالیٰ نہ ویریئ ہغہ دستاسورب دی۔ چه ہغہ تاسو دیونفس نہ پیدا کرے او ہم دھغہ نہ نی دھغہ بنسخہ پیدا کرہ۔ بیانی دیرسری او بنسخی پیدا کرے۔ ہغہ ستاسو دپارہ اتہ نراو بنسخی خنار پیدا کرل۔ چه دھغوی بیان دسورہ مانده پہ (مِنَ الضَّالِّينَ) کنسی دی۔ یعنی گد، چیلے، غوا، او بن۔ ہغہ تاسو دستاسو میاندویہ خیتو کنسی پیدا کرے، کوم خانہ چه ستاسو پیدانش کیری۔

اول نطفہ، بیاوینہ، بیاغوبندہ، ہڈوکی، رگونہ، متی، بیاروح۔ غوراو کرے چه ہغہ خومرہ بنہ خالق دی۔ پہ درے تیرو کنسی دستاسو پیدانش دتبدیلیانی کیری۔ درحم تیارہ، پہ ہغی باندی دیوستکی تیارہ او د خیتی تیارہ۔^(۱) او ہغہ چه دازمکہ او اسمان او پخپلہ تاسو او ستاسو مشران او کشران پیدا کرے دی۔ ہغہ دیولورب دی۔ دھغہ اختیار دی، ہغہ پہ تولو کنسی اعلیٰ دی، ہغہ دعبادت لائق دی، دھغہ نہ سواخوک دعبادت لائق نہستہ۔ افسوس اچہ دستاسو سوچ او عقل خہ شوچہ تاسو دھغہ نہ سوا دبل چا عبادت کوی۔

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ

ا۔ کہ تاسو کفر او کرے | پس بیشکہ الله | بی پروا دی |

ا۔ کہ چری تاسو ناشکری کوئی | نو یاد ساتی | جی الله (تعالیٰ) |

عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۚ وَإِنْ تَشْكُرُوا

ستاسو نہ | اونہ خوبوی | دپارہ دبندگانو خپلو | کفر | او کہ تاسو شکر او کرے | ستاسو نہ بی پروا دی | او ہغہ خپلو بندگانو دپارہ کفر نہ خوبوی | او کہ تاسو شکر او باسی

يَرْضَاهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ

نو خوبوی ہغہ دا | ستاسو دپارہ | اونہ باروی | یو بارونکی | بار دبل چا |

نو ہغہ نی ستاسو دپارہ خوبوی | (او اوورنی، ہیخوک بوج او چتونکی بہ دبل بوج او چت نکری سی

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا

بیا رب ستاسو | واپس ورتل دی ستاسو | پس خبر بہ درگری تاسو تہ | پہ ہغہ خہ |

بیا بہ تاسو خپل رب تہ واپس کیری | نو ہغہ بہ تاسو تہ ستاسو د تولو عملونو

كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۚ وَإِذَا

چی وی تاسو | چی کول بہ مو | بیشکہ ہغہ | عالم دی | پہ خبرو د سینو باندی | او کله چی

خبر درکری | ہغہ تہ د زرونو پتہ رازونہ بنہ معلوم دی | او کله چی

مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ

اور سیری انسان تہ | تکلیف (سختی) | نو رابلی | رب خپل | حال دا چی رجوع کونکی وی | ہغہ تہ

انسان تہ خہ تکلیف اور سیری | نو د خپل رب نہ سوال کوی | او ہغہ تہ رجوع کوی

ثُمَّ إِذَا خَوْلَهُ نِعْمَةٌ مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ

پیاچی کله | ورکړی هغه ته | نعمت | د طرفه خپل نه | نو هیږه کړی | هغه سختی | چی وو دې |
بیاچی هغه ورته دخپل طرفه څه نعمت ورکړی | نو هغه دمصیبت حالت هیږکړی | دکوم دپاره چې

يَدْعُوًّا إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا

چی رابلو نې الله | هغې ته | مخکښی ددې نه | او جوړوی | الله لږه | شریکان |
نې وړاندې الله نه سوال کولو | او الله ﷻ سره شریکان جوړول شروع کړی | نتیجه نې د اشی چی نور

لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا بِكُفْرِكُمْ

دپاره ددې چی بې لارې کړی خلق | دلارې دهغه نه | ورته اووایه | چی نفع واخله | په کفر خپل
خلق دهغه دلارې نه گمراه کړی | ته ورته اووایه چې دخپل کفر نه یو څو ورځې فائده اوچته کړه

قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۝

لږه | بیشکه ته | دملگرو دوور نه نې

قوله تعالى: إِنَّ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَنِّي عَنكُمْ

الله ﷻ بې احتياجه او مخلوق محتاج دې... فرمائی چه ټول مخلوق الله تعالى ته محتاج دې، او الله تعالى دټولونه بې نيازه دې. دحضرت موسیٰ ﷺ فرمان دې په قران کريم کښی نقل شوې دې که تاسواپه زمکه باندې ټول ساه لرونکی دالله تعالى نه کفر اختیار کړی، نو الله تعالى ته څه نقصان نشی ورکولې هغه دټول مخلوق نه بې نيازه اوبې پرواه دې اودتعريفونو والا دې. دصحيح مسلم حديث کښی دی چه انې زما بندگانوا که تاسومخکښی روستوانسانان اوپيريان ټول دیوخراب انسان زړه شی، نوزماپه بادشاهت کښی څه فرق نه راځی. (۱) او الله تعالى دستاسوپه ناشکری باندې خوشحاله نه دې او هغه تاسوته ددې حکم درکوی که تاسودهغه شکرادا کوئ نوهغه به په دې باندې ستاسونه راضی شی اوتاسوته به خپل نورنعمتونه درکړی. هریوکس ته به هغه ملایویرې څه چه هغه کړی وی، دیوپه بدل کښی به بل نه نیولې کیږی اودالله تعالى نه یوڅیزهم نه دې پټ. انسان ته اوگوری چه دخپل حاجت په وخت کښی خواله تعالى ته په ډیرې عاجزې سره اوازکوی او هغه ته فریادکوی. څنگه چه په بل ایت کښی دی. (وَإِذَا مَسَّ الْفُزِّيُّ الْبَغْيُ) یعنی چه کله په دریاب اوسمند کښی وی او هلته په هغوی باندې څه افت راشی نوچه چاچاته دالله تعالى نه علاوه اوازکوی هغوی ترې ټول هیږشی اوصرف الله تعالى ته اوازونه شروع کړی. خودخلاصی موندلوسره مخ واړوی. انسان ناشکره دې! نو فرمانی چه کله ترې مصیبت لارشی نوداسې شی چه لکه هغه دمصیبت په وخت کښی ورته اواز نه دې کړې. اودادعا اوزاری بالکل هیږه کړی. څنگه چه په ایت کښی دی. (فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا) قوله تعالى: وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ

دانسان د ناشکری بیان: یعنی دتکلیف په وخت کښی خوانسان په ناسته، ولاړه، اوملاسته باندې دزړه د اخلاص نه الله تعالى یادوی. خودهغه تکلیف لرې کیدوسره هغه زمونږنه لرې شی لکه چه هغه ددرد او تکلیف په وخت کښی هډوبالکل مونږته اواز نه وی کړې. بلکه دسکون په وخت کښی دالله تعالى سره شریک جوړوی. نو الله تعالى فرمانی چه داسې خلق به دخپل کفر نه لږه شان فائده واخلي. په دې کښی

وینا اوسختی ده. څنگه چه فرمائیلی دی. ﴿قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِن مَّصِيرُكُمْ إِلَى النَّارِ﴾ ورته اووایه چه فائده حاصل کری، اخی خانې خودستاسودوزخ دې. او فرمان دې. ﴿تَمَتَّعْتُمْ فَلَيْلًا ثُمَّ نَضَّرْهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ مونږ به هغوی ته څه لږه شان فائده ورکړو او بیا به هغوی د سخت عذابونو دپاره بې بسه کړو.

هُوَ قَانِتٌ		أَمْرٌ	
ایا هغه څوک چي هغه حکم منونکي دې		ایا داسې سړي غوره دې یا هغه چي د شپې په وختونو کښې په	
أَنَاءُ الْإِيلِ	سَاجِدًا	وَقَائِمًا	يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا
په وختونو د شپې کښې سجده کونکې او ودریدونکې چي یرېږي داخرت نه او امید لري			
سجده پروت او په قیام ولاړ وي ..... داخرت نه ویرېږي او دخپل رب د			
رَحْمَةٍ رَّبِّهِ ط	قُلْ	هَلْ يَسْتَوِي	الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ
درحمت درب خپل ورته اووایه ایا برابر کیدې شی هغه کسان چي پوهیږي او هغه کسان			
رحمت امید ساتي نو ته اووایه چي ایا پوهه او نا پوهه خلق برابریدې شی او نصیحت خو بس			
لَا يَعْلَمُونَ ط	إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ	أُولُوا الْأَلْبَابِ ع	
چي ند پزهیږي بیشکه چي نصیحت قبلوي خاوندان د عقلونو			
عقل مند خلق قبلوي			

قوله تعالى: أَمْرٌ هُوَ قَانِتٌ أَنَاءُ الْإِيلِ سَاجِدًا

د علم والاوبې علمه برابر نه دی: مطلب داچه د چا حالت داوی هغه دمشرک برابر نه دي، څنگه چه فرمان دې. ((لَيْسَ أَسْوَءُ)) یعنی ټول برابر نه دي. په اهل کتاب کښې هغه خلق هم دي چه هغوی د شپې د قیام په حالت کښې د الله تعالی د کلام تلاوت کوي. او سجدو کښې پراته وي. دقنوت نه دلته مراد په مونږ کښې خشوع او خضوع ده صرف قیام مطلب نه دي. ابن مسعود رضی الله عنه نه دقانت معنی مطیع او فرمانبردار روایت ده. دابن عباس رضی الله عنه و غیره نه روایت دی چه ((أَنَاءُ الْإِيلِ)) نه مراد نیمه شپه ده. منصور رضی الله عنه فرماني ددي نه مراد دمانبام او ماسخوتن په مینځ کښې وخت دي. قتاده رضی الله عنه و غیره فرماني اول مینځني او اخی شپه مراده. دا عبادت کونکي خلق یو طرف ته د ویرې نه په لږزان دي، بل طرف ته امیدوار او طمع لرونکي دي. په نیک خلقو باندې په ژوند کښې د الله تعالی ویره غالبه وي او د مرګ په وخت کښې په ویرې باندې امید غالب شی. رسول الله صلی الله علیه و آله یوکس ته د مرګ په وخت کښې څي اوتپوس ترې کوي چه ته خپل خان په څه حالت کښې ویني؟ هغه عرض او کړو د ویرې او امید په حالت کښې. حضور صلی الله علیه و آله او فرمائیل د کوم کس په زړه کښې داسې حالت کښې دادواړه یو ځاني شی نو الله تعالی دهغه امید پوره کړي او دهغه د ویرې نه هغه خلاص کړي. (ترمذی ابن ماجه و غیره)

ابن عمر رضی الله عنه ددي ایت تلاوت او کړواوني فرمائیل د اصفت خویه (حضرت عثمان رضی الله عنه کښې وو، هغوی به اکثر د شپې تهجد کول او په هغې کښې به نبي د قران کریم لوي لوي سورتونه وئیل تردې چه کله کله به نبي په یو رکعت کښې ټول قران ختم کړو، څنگه چه د ابو عبیده رضی الله عنه نه روایت دی. شاعروانی، چه د سحر په

وخت کبني به دهغوی خوله دنور په وجه باندې پرقیده خکه چه هغوی به په تسبیح اودقران په تلاوت کبني ټوله شپه تیره کړې وه. نسانی وغیره کبني حدیث کبني دی چه چایوه شپه کبني سل ایټونه اولوستل، دهغه په عمل نامه کبني به دټولې شپې قنوت اولیکلی شی (۱). (مسندوغیره) نوداسې خلق اومشرکان خوک چه دالله تعالی سره خلق شریک کوی په هیڅ حالت کبني یوشان نشی کیدی. دعالم اوبی علمه درجه یوشان نشی کیدی. په هریوعقل لرونکی باندې ددوی فرق ظاهردي.

قُلْ لِّعِبَادِ

اورته اووايه | اے بندگانو زما

اووايه چې ائي مومنانو

الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِينَ أَحْسَنُوا

هغه | چې ایمان مو راوړې دي | او یرېږئ | درب خپل نه | دپاره دهغه کسانو | چې نیک عمل کوی بندگانو | دخپل رب نه ویرېږئ | خوک چې په دې دنیا کبني نیکی اوکړی | هغوی دپاره نیکه

فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى

په دې دنیا کبني | نیکی ده | اوزمکه دالله | فراښه ده | بیشکه | چې پوره به ورکیدی شی بدله مقرر ده | اود الله زمکه فراخه ده | ..... (یاد ساتئ) کوم خلق

الصَّابِرُونَ أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ

صبر ناکو خلکو ته | اجر دهغوی | بی حساب | ورتنه اووايه | بیشکه حکم شوي دي ماته چې صبر کړی | هغوی دپاره بی حساب اجر او ثواب مقرر دي | ..... ته اووايه چې ماته دالله

أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ وَأُمِرْتُ

چې بندگی اوکړم دالله | چې خالص کونکي یم زه | هغه لره ددین | او حکم شوي دي ماته | دعبادت حکم شوي دي | او عبادت صرف دهغه کوم | ..... او ماته دا حکم (هم) شوي دي

لَإِنْ أَكُونُ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ

چې شم زه | اول دمسلمانانو نه | ورتنه اووايه | بیشکه زه | یرېږم | که نافرمانی اوکړم چې په مسلمانانو کبني دې اول (نمبر) مسلمان یم | ته اووايه که زه دخپل رب نافرمانی اوکړم

رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ قُلْ اللَّهُ أَعْبُدْ مُخْلِصًا

درب خپل | د عذاب دورځي لوني نه | اووايه | چې الله لره به | بندگی کوم زه | خالص کونکي نو دقیامت دلوني ورځي د عذاب نه ویرېږم | ته اووايه چې زه خو دالله عبادت په داسې

لَهُ دِينِي فَأَعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُونِهِ قُلْ

هغه لره | ددین زما | پس بندگی کوی تاسو | دهغي | چې غواړئ تاسو | بی دهغه نه | ورتنه اووايه طریقه کوم | ..... چې خپل عبادت خالص دهغه په نوم ساتم | نو تاسو دهغه نه سوا چې خوک مو

إِنَّ الْخَيْرِينَ	الَّذِينَ	خَسِرُوا	أَنْفُسَهُمْ	وَأَهْلِيَهُمْ
بيشککه تاوانیان خلق هغه خلق دي اچي په تاوان کښي ني واپول خانونه خپل او اهل و عيال خپل				
خوبښ وي دهغه عبادت کوي او وايه چي تاوانيان هغه کسان دي اچي خپل خانونه او خپله خپلخانه ني				
يَوْمَ الْقِيَامَةِ	أَلَا	ذَلِكَ	هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ	لَهُمْ
په ورځ د قيامت خبردار (واوري) هم دا تاوان ښکاره دي وي به دهغوي دپاره				
د قيامت په ورځ تاواني کړي دي ياد ساته اچي هم دغه ښکاره تاوان دي ..... په هغوي باندې به				
مِنْ فَوْقِهِمْ	ظَلَّ	مِنَ النَّارِ	وَمِنْ تَحْتِهِمْ	ظَلَّ
د پاسه دهغوي نه چترونه دوور نه او لاند دهغوي نه چترونه دا هغه انجام دي				
د پورته نه هم د اور شغلي وي او دلاندې نه به هم د اور شغلي وي ..... دا هغه				
يَخَافُ اللَّهَ	بِهِ	عِبَادَةٌ	لِعِبَادِ	فَاتَّقُونَ
چي يروي الله په دې سره بندگان خپل له بندگانو زما پس او يريږي زما نه				
خبرې دي اچي الله ﷻ پرې خپل بندگان و يروي نو ائي زما بندگانو زما نه او يريږي				

قوله تعالى: إِنَّمَّا يَتُوبُ الصَّيِّئُونَ أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

د صبر اجر به يې حساب نه وي. الله تعالى خپل ايماندار بندگانوته دخپل رب په بندگي باندې قايم اوسيدو او په هر کار کښي دهغه د پاک ذات خيال ساتلو حکم ورکوي چه چا په دې دنيا کښي نيکي او کره، هغه ته به دې دنيا کښي اوراتلونکي آخرت کښي نيکيانې ملاويږي. که تاسوپه يوځانې کښي دالله تعالي عبادت په ښه طريقې سره اونه کړې شي نو بل ځانې ته لارشي، دالله تعالي زمکه ډيره زياته ده. د مصيبت نه تختي، شرک مه مني. صبر کونکو ته يې ناپ اوتوله اوبې حساب اجر ملاويږي، جنت هم دهغوي ځانې دي اوماته د صرف دالله تعالي د عبادت کولو حکم شوي دي، اوماته د اهم فرماښلي شوي دي چه د خپل ټول امت نه مخکښي اول زه پخپله مسلمان شم او خپل ځان دخپل رب فرمانبردار کړم اودهغه په حکمونو باندې عمل او کړم.

قوله تعالى: قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

دالله ﷻ د وحدانيت اعلان او د شرک نه بيزاري؟ حکم کيږي چه په خلقو کښي اعلان او کره چه ددې سره چه زه دالله تعالي رسول يم، خو د الله تعالي د عذاب نه بې خوف نه يم، که زه دخپل رب نافرمانی کوم نو د قيامت په ورځ به زه هم د عذاب نه بچ نه شم. نو نور وخلقوته دالله تعالي د نافرمانۍ نه ډيرزيات خپل ځان ساتل پکار دي. ته دخپل دين اعلان هم او کره چه زه دپوخ اويووالي والا موحد يم. تاسو چه دچاغواړي عبادت کوي، په دې کښي هم وينا ده اجازت نه دي. په پوره نقصان کښي دي هغوي چاچه خپل ځان او خپلوان په نقصان کښي گير کړو. د قيامت په ورځ به هغوي کښي جدائي وي.

يعني ددوي رشته داران جنت ته لارل نودوي به په دوزخ کښي سوزي، اودهغوي نه به جداوي او که ټول دوزخ ته لارل نوهلته به دبدويه وجه باندې ديو بل نه جداوي او پريشانه او غمژن به وي. اوبياچه به دوزخ کښي دهغوي کوم حال وي دهغې بيان دي چه لاندې بره به ټول يوشان اورو.

څنگه چه فرماښلي دي. (لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ تُجْزَى الظَّالِمِينَ) يعني دهغوي جامې اوسامان هرڅه به ددوزخ اورو. دظالمانو دغه بدله ده. ((يَوْمَ تَقُشَى هُمْ الْعَذَابُ))

دقیامت پہ ورخ باندې به دوی ته دلاندې بره نه عذاب ورکړې کيږي او ورته به ونيلې کيږي چه دخپل عملونومزه واخلې: داپه دې وجه باندې ښکاره او ظاهرکړې شوه چه ددې رښتونې عذاب نه کوم چه ضرور راروان دې زمانبنديان ترې خبرشي او گناهونه اونا فرماني پريدي زمانبنديانوزماد نيولو اوزما عذاب او غضب اوانتقام اوحساب نه اوویريږي.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا	الطَّاغُوتَ	أَنْ يَّعْبُدُوَهَا	وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ
او هغه کسان چي ځان اوساتو دطاغوت (بتانونه) چي عبادت اوکړي دهغي او رجوع ئي اوکړه الله ته			
او څوک چي دشيطان عبادت نه ځان بچ ساتي او الله ﷻ ته رجوع کوي هغوي دزيږي لائق دي			
لَهُمُ	الْبُشْرَىٰ	فَبَشِّرْ	عِبَادِيَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ
دپاره دهغوي دې ازيږي پس زيږي ورکړه زما بندگانونه هغه بندگانو ته چي اوري			
نو زما بندگانو ته زيږي ورکړه څوک چي خبرې ته غوږ ايږدي ..... او د ټولو نه په ښه			
الْقَوْلَ	فَيَتَّبِعُونَ	أَحْسَنَهُ	أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ
خبره بيا پيروي کوي دښه اړخ دهغي دا هغه خلق دي چي هدايت کړې دې دوي ته الله			
خبرو عمل کوي ..... هم دغه کسان دي چي الله ﷻ ورته هدايت کړې دي			
وَأُولَئِكَ	هُمْ	أُولُوا الْأَلْبَابِ ۝	
او هم دا کسان خاوندان د عقلونو دي آي			
او هم دغه کسان د عقل خاوندان دي			

قوله تعالى: وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ

دايت مبارک شان نزول خاص دی او حکم يې عام دي: روايت دی چه دا ايت دزيږدين عمروبن نفيل او ابو ذر سلمان فارسي رضی الله عنهما باره کښي نازل شوي دي. (۱) خوصحيح داده چه دا ايت څنگه دهغه بزرگانو دپاره دي دغه شان داتولو خلقودپاره دي، چه په هغوي کښي داپاک صفتونه وي، يعنې دالله تعالی نه علاوه خوشحالي دي. خبره واورې ځان پوه کړي که هغه ښه وي نوپه هغي باندې عمل کولو والا د مبارکي لائق دي. الله تعالی خپل کلیم پيغمبر حضرت موسی ﷺ ته تورات ورکولووخت کښي فرمانيلي وو، دا مضبوط اونيسه اوخپل قوم ته حکم اوکړه چه ددې ښه خبرې مضبوط اونيسي: عقل لرونکواونيك خلقو کښي دښه خبرو قبلولوجبده ضروروي.

أَفَمِنْ	حَقِّ
ايا نو (بچ کولې شي څوک) هغه سړي چي ثابته شوي وي	
ايا د چا په حق کښي چي د عذاب فيصله شوي	
عَلَيْهِ	كَلِمَةُ الْعَذَابِ ط
په هغه باندې خبره د عذاب ايا نو ته بچ کولې شي هغه څوک چي غورزیدلې وي په وور کښي	
وي (نو هغه دوزخيان دي) ..... نو ايا ته دوزخيان د عذاب نه خلاصولي شي ؟	

لٰكِنَ الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	رَبَّهُمْ	لَهُمْ	عُرْفٌ	مِّنْ فَوْقِهَا
البتہ ہغہ کسان	اچی اوپریدل	ادرب خپل نہ	دی دپارہ دھغوی	مانری	اچی دپاسہ دھغی بہ
البتہ خوک چی	د خپل رب نہ	ویریری	ا هغوی دپارہ	بالاخانہ تیاری	دی اچی دھغی نہ پورته
عُرْفٌ	مَبْنِيَّةٌ	تَجْرِي	مِنْ تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	وَعَدَ اللَّهُ
نوری مانری وی	ا جوړی کرې شوی	اچی بهیری بہ	الاند دھغی نہ	انہرونہ	ادا وعدہ دہ دالہ
نوری بالاخانہ تیاری	دی اچی لاندی ترې	نہ ولی بهیری	دا دالہ	وعدہ دہ	
لَا يَخْلِفُ اللَّهُ	الْبِعَادَ				
خلاف نہ کوی	الله	دوعدی			
الله	هیچرې د	وعدی خلاف نہ	کوی		

قوله تعالى: أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ

نبی ﷺ ہم کافران د جہنم نہ نشی خلاصولی : فرمائی چہ دچابدبختی لیکلې شوی دہ تہ ہغہ تہ صحیح لارنہ شی خودلې خوک دی چہ ہغہ دالله تعالی گمراہ کرې کس پہ صحیح لاریاندې روان کرې۔ ستانہ دانشی کیدی چہ تہ ہغوی تہ صحیح لاراونہائی اوهغوی دالله تعالی دعذاب نہ بچ کرې۔ اونیک بختہ، اونیکې عقیدې والا خلق بہ د قیامت پہ ورخ دجنت پہ محلونو کبسی مزې کوی۔ پہ ہغہ محلونو کبسی چہ ہغہ خو خومنزله دی، دارام تول سامان بہ پکبسی موجودوی۔ دا اوچت او غت، خاستہ اومزیداردی۔ حضور ﷺ فرمائی، پہ جنت کبسی داسی محلونہ دی چہ دھغی دنتی حصہ دبہراوبہرنی حصہ ددنتہ نہ صفا بنیکاری۔ یواعرابی تیوس اوکرویا رسول اللہ ﷺ ادا دکومو خلقودپارہ دی؟ اوئی فرمائیل دھغہ خلقودپارہ کوم چہ پہ نرمی سرہ خبرې کوی، پہ خلقو خوراک کوی، اودشپې چہ کلہ خلق پہ خاستہ خوب اودہ وی نودوی دالله تعالی محکمبسی اودریری اواوڑاری، اومونخونہ اوکری (۱)۔ (ترمذی وغیرہ)

مسند احمد کبسی در رسول اللہ ﷺ فرمان دی پہ جنت کبسی داسی محلونہ دی چہ دھغی دنتہ دبہرنہ او بہر د دنتہ نہ صفا بنیکاری، ہغہ دالله تعالی دداسی خلقودپارہ جوړکرې دی چہ ہغوی پہ خلقویاندې خوراک کوی، خبرې پہ نرمی سرہ کوی، نفلی روزې زیاتی نیسی اوشپې پہ اخری حصہ کبسی تہجد کوی۔ (۲) مسند پہ یوبل حدیث کبسی دی چہ جنتیان بہ دجنت محلونو تہ داسی گوری خنگہ چہ تاسوداسمان ستوروتہ گوری، اوروایت کبسی دی دمشرقی اومغربی طرفونو ستوری، چہ خنگہ تاسوتہ بنیکاری، دغہ شان بہ درتہ دجنت ہغہ محلونہ ہم بنیکاری (۳)۔ اوپہ حدیث کبسی دی دمحلونودغہ تعریفونہ اوریدلو سرہ خلقواوونیل، حضور ﷺ داخوبہ دنبیانودپارہ وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل، اود نورو خلقو دپارہ ہم چاچہ پہ الله تعالی باندی ایمان راوړواورسولان نی ربتیا او گنرل (۴)۔ (ترمذی وغیرہ)

مسند احمد کبسی دی چہ رسول اللہ ﷺ تہ صحابہ رض اوکروچہ یارسول اللہ ﷺ ادا کوم وخت پورې چہ مونردستاسوپہ خدمت کبسی حاضر یواو دستاسونورانی مخ تہ گورو، ہغہ وخت پورې زمونږزرونہ نرم

(۱) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة غرف الجنة: ۲۵۲۷۔ وهو حسن۔

(۲) احمد: ۳۴۳/۵۔ وهو حدیث حسن۔

(۳) صحیح بخاری کتاب الرفاق باب صفة الجنة والنار: ۶۵۵۵، صحیح مسلم: ۲۸۳۰۔

(۴) ترمذی کتاب صفة الجنة باب فی ترائی اهل الجنة فی الغرف: ۲۵۵۶۔ وسنده حسن۔

وی او مونږ ډاخرت طرف ته متوجه یو خوچه کله دستاسود مجلس نه پاڅو او د دنیا په کارو بار کښی مشغول
 سواو په بچو او کورو لا کښی مشغول شونو هغه وخت زمونږ دغه حالت نه وی. نو حضور ﷺ او فرمائیل چه
 تاسو هر وخت په هغه حالت کښی وی کوم وخت چه تاسو زما مخ کښی نی نو فرښتی به تاسو سره خپل
 لاس ملاووی او ستاسو کورو نو کښی به نی دستاسو سره ملاقات کولی. واورئ اکه تاسو گناهونه نه کوئ
 نو الله تعالی به داسې خلق راوولی چه هغوی به گناهونه کوئ چه الله تعالی هغوی اوبخښی. مونږ او ونبیل
 حضور ﷺ جنت جوړ شوی دڅه دڅیز نه دی؟ حضور ﷺ او فرمائیل یوه څښته د سروده او یوه د سپینو زرو. د
 هغی چونه خالص مشک دی دهغی کانږی لولواو یاقوت دی. دهغی خاوره زعفران ده. چه هغی ته څوک
 داخل شول هغه کامیاب شول، چه بیاد بی ماله کیدو څه ویره نشته. هغه به همیشه په دې کښی اوسیدی
 دهغه ځانې نه دویتلو څه امکان نشته. دهغوی کپړې به شلیږی اوزړیږی نه، دهغوی ځوانی به همیشه
 دپاره وی. واورئ اددري کسانو د عانه رد کیری. انصاف کونکي بادشاه، روژې نیولو والا او مظلوم. ددوی
 دعا هر وخت بره روانه وی اود دې دپاره داسمان دروازی کهلاؤ کړې شی او الله تعالی فرمانی، زمادی
 پخپل عزت باندې قسم چه زه به ضرور دستامد کوم اگر که څه وخت پس وی (۱).
 ددې محلولو په مینځ کښی چشمې بهیږی او هغه هم داسې چه کوم ځانې ته غواړی اوبه اورسوی څومره
 چه غواړی هغه روانې کړی. داده دالله تعالی خپل مومن بندگانو سره وعده. یقیناً الله تعالی دخپلې
 وعده خلاف نه کوئ.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ

آیا نه گورئ ته | چی بيشکه الله | نازلې کړې | د آسمان نه |

آیا تا دې خبرې ته نه دی کتلی | چی الله ﷻ پورته نه

مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعٌ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ

اوبه | پس ننښتلی نی دا اوبه | په چينو کښی | په زمکه کښی | بیا | را اوباسی | په دې سره |

اوبه نازلې کړې | بیا نی د زمکې د پاسه په لارو کښی اوبیولی | بیا ترې نه فصلونه پیدا

زُرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهْبِجُ فَتَرَهُ مُصْفَرًّا

فصلونه | چی مختلف وی | رنگونه دهغی | بیا | وچ شی | پس ته وینې هغه | زیر |

کوی | چی دهغی رنگونه مختلف وی | ... بیا هغه اوچ شی | نو ته ئې تک زیر وینې

ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا

بیا جوړوی هغه | ذره ذره مات شوی | بيشکه په دې کښی | خامخا نصیحت دې |

بیا ئې تکرې تکرې کړی | ..... په دې کښی یقیناً د عقل مندو دپاره نصیحت

لِأُولَى الْأَلْبَابِ أَقَمْنَ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ

دپاره د عقل مندو خلقو | ایا اوس هغه سړې | چی پرانستله الله | سینه دهغه | دپاره د اسلام | او هغه |

پروت دې | ..... ایا الله ﷻ چی د چا سینه اسلام ته پرانستی ده | نو هغه د خپل رب د طرفه

عَلَىٰ نُورٍ مِّنْ	رَّيِّطَ	فَوَيْلٌ	لِّلْقَاسِيَةِ
روان دی پہ نور باندی دطرفہ درب خپل نہ پس تباہی ده دپارہ دھغو چی سخت شو			
پہ رنر کنبی روان دی هغه او گمراہان برابر کیدیشی نود هغه خلقو دپارہ هلاکت دی د کومو			
قُلُوبِهِمْ	مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ	أُولَٰئِكَ	فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ
زړونه دھغو په ذکر (نصیحت) دالله سره دا کسان په گمراہی ښکاره کنبی پراته دی			
زړونه چې دالله ﷻ دپاد نه اثر نه اخلی ..... دغه خلق په ښکاره گمراہی کنبی پراته دی			

قوله تعالى: أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً

اوبه دالله تعالیٰ د قدرت نخبه ده: په زمکه چه کومې اوبه دی په حقیقت کنبی داداسمان نه راغلی دی. څنگه چه فرمان دی چه مونږ داسمان نه اوبه وروو. دا اوبه زمکه اوڅکی اودننه پکنبی خورې شی. اود حاجت مطابق دادسورې نه راوباسی اوچشمی شروع شی. کومې اوبه چه دزمکې دخراب والی په وجه باندې خرابې شی، هغه خرابې وی. دغه شان داسمان اوبه دواوړې په شکل په غرونو باندې جمع کیږی، هغه په غرونو کنبی دننه ننوخی اوبیادهغې نه ابشارونه بهیږی. ددې چينو او دریابونو او به پتونه رسی چه په هغې باندې پتی شنه شی. چه دمختلف رنگونو، بویونو مزو او خائسته شکل او صورت والاوی. بیابانه اخری وخت کنبی دهغې ځوانی اوشین رنگ په زیررنگ بدل شی. بیابان چی اوکت کړې شی. نود عقل لرونکو دپاره په دې کنبی نصیحت نشته؟ هغوی دانه گوری چه هم دغه شان دنیا ده چه نن ځوان او خائسته ښکاری، صبابه بوډا اوبدرنگه وی. نن چه یوکس ځوان اوطاقتور دی صبابه هغه بوډا بدشکله او کمزورې وی، اوبیابانه اخرمرشی. نوعقل لرونکی دی په انجام باندې نظر اوساتی. ښه هغه دی چه دهغه انجام ښه وی. زیات ځایونو کنبی د دنیا دژوند مثال دباران په وجه باندې دشین شوی پتی سره ورکړې دی. څنگه چه په ﴿وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ کنبی.

قوله تعالى: أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ صَدَّرَ دَلِيلَ السَّلَامِ

بیافرمانی چه دچاسینه داسلام دپاره کهلاوشوه اوچاچه دخپل رب نور اوموندلو اودسختې سینې اوتنگ زړه والا برابر کیدیشی؟ په حق باندې قائم اودحق نه لرې یوشان کیدیشی؟ څنگه چه فرمائیلی دی. ﴿أَوْ مَن كَانَ مِثْلًا﴾ هغه کس څوک چه مړووهغه مونږ وښانه کړلو اوهغه ته مونږ ورکړو، چه هغه دخان سره په خلقو کنبی گرځوی. اوهغه چه تیارو کنبی وواودهغې نه خلاصې گران دې، دواړه برابر کیدیشی؟ نودلته ئې هم نتیجه بیان کړې ده چه دچازړونه دالله تعالیٰ په ذکر باندې نه نرم کیږی، دالله تعالیٰ حکمونه نه منی، دالله تعالیٰ مخکنبی عاجزی نه کوی، اوسخت زړه والاوی دھغو دپاره ویل (هلاکت) دی، خرابی او افسوس او حسرت دی. دوی بالکل گمراه دی.

اللَّهُ نَزَّلَ	أَحْسَنَ الْحَدِيثِ	كِتَابًا	مُّتَشَابِهًا
الله نازل کړې دی دتړلونه بهتر کلام داسې کتاب چه ټولې حصې ئې یوشان دی			
الله ﷻ ډیر ښکلې کتاب نازل کړې دی داسې کتاب چې مضامین ئې یو بل سره			
مَّثَانِيٍّ	تَقَشُّعَرُّ	مِنْهُ	جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ
بار بار ذکر شوی دی چی زږیږی (داوریدو) ددې نه خرمنې دهغه کسانو چی یربږی			
سم برابر دی بیا بیا لوستلې شی ..... کوم کسان چې دخپل رب نه ویریرې نو د هغوی			

رَبِّهِمْ ثُمَّ تَكَلِّينَ جُلُودَهُمْ وَقُلُوبَهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ط

درب خپل نه | بیا نرمې شی | څرمنې دهغوی | او زړونه دهغوی | یادولو دالله ته |

زړونه ترې رېږدی | نو بیا دهغوی وجودونه او زړونه دالله یاد ته متوجه شی

ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ

دا هدایت دې دالله | لارې بڼائی | په دې سره | هغه چاته | چې غواړي ئې هغه |

دادالله هدایت دې | اود چا په حق کښې چې او غواړي نو ددې په ذریعه ورته هدایت کوي

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

او هغه څوک چې بې لارې ئې کړي الله | پس نشته | هغه لره | څوک لارښودونکي |

اوالله چې څوک بې لارې کړي | نو هغه ته هیڅوک لارخودونکي نشته |

قوله تعالى: تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ

د مشابه او مثال تفسیر: الله تعالی دخپل قران کریم په تعریف کښې فرمانی چه دا بهترین کتاب هغه نازل کړې دې، چه هغه ټول یوشان دې اوددې ایتونه بیابیاراغلی دی چه په اسانه باندې په دې خلق پوهه شی. یوایت دبل ایت په شان دې اوحرف دبل حرف سره ملاویږي. ددې سورت ایتونه دبل سورت ایتونوسره یوشان دی، یوه خبره اویو ذکر څوڅوخیونوکښې بې اختلافه شوې دې. بعضې ایتونه هم په یو بیان کښې. په بعضوکښې چه څه ذکر دی دهغې الله هم شته. لکه د مومنانو د ذکر سره دکافرانو ذکر، دجنت سره ددوزخ ذکر وغیره. اوگورئ دابرار ذکر سره دفجار ذکر دې. دسجین سره دعلیین بیان دې. متقینوسره دطاغین ذکر دې، دجنت ذکر سره ددوزخ ذکر دې. یعنی دامعنی ده دمثانی. اویوشانوالې د ایتونوته وائي چه هغه دیوشان ذکر باره کښې مسلسل راروان دی. دلته دې لفظ چه کومه معنی ده هغه داده او «وَأَخْرَجْنَا مِنْهُ كَبَابًا» کښې بله معنی ده.

دالله تعالی په ایتونوباندې د مومنانو زړونه رېږي: ددې پاک او اثر کونکو ایتونو د مومنانو په زړوباندې نور پریوخی، دوی ددې اوریدلو سره ویرېږي. د سزاگانو اودهمکیانو اوریدلوسره دهغوی سینې درزېږي. د هغوی ویخته اودرېږي، اوپه عاجزې اوژرافریادسره الله تعالی ته ښکته شی. دهغه په رحمت اولطف باندې نظر کړي اواُمید ساتي. نو دهغوی حال به دتورو زړونوالا نه بالکل جداوی دوی دالله تعالی کلام دنیکوسره اوري، هغوی په غزلوباندې سرونه خوزوی. داخلق په قرانی ایتونوباندې خپل ایمان نورهم مضبوطوی، خوچه دچاپه زړونوکښې بیماری ده هغوی دقران ایتونه اوریدلوسره نورهم کفرکښې مخکښی ځی. دوی په ژړاباندې سجدوکښې اوغورځیږي، اوهغوی په خنداگانوسره او په ځان خودلوسره گرځی. دقران فرمان دې. «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ»

یعنی دالله تعالی یاددمومنانوزړونه رېوی. هغوی په ایمان اوتوکل کښې مخکښی شی. اذ فونځ، زکوة، اوخیرات خیال ساتی، رښتونې اوايمانداردغه دی. درجي، مغفرت اوبڼه رزق به هم دغه خلقتو ملاویږي. اوپه ایت کښې دې «وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخْرُوْا عَلَيْهَا ضُمًّا وَعَيْنًا» یعنی ښه خلق قران کریم دکثرواوپندوپه شان نه لولئ چه ددې طرف ته خونه صحیح خیال کوي اونه ئې دعمل کولو اراده وی، بلکه دوی ته غوږاوزه ایخودلې وی، په غوراو فکرسره معنی مطلب باندې ځان پوهوی. دوی ته توفیق ملاوښی اوپه سجده کښې اوغورځیږي اودعمل کولو دپاره تیار شی. دوی په خپل عقل باندې کارکونکی دی. نوروته کتلواوجاهالت پسې گرځیدلوالاته دی. دریم صفت د نوروته جداپه دوی کښې

دادی چه دوی دقران اوریدو وخت کنبی په ادب سره ناست وی. د حضور ﷺ تلاوت اوریدلو سره به دصحابه کرام ۷ بدن اوروح دالله تعالی طرف ته ښکته شو، او په هغوی کنبی به خشوع او خضوع پیدا شوه خودانه وه چه چغې به ئې وهلې او خان به ئې خودلوبلکه په آرام سکون او خشوع سره به ئې دالله تعالی کلام اوریدلو، اود زړه قرار او سکون به ئې حاصلولو اودې وجه باندې د تعریف اوصفت قابل شول. رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

داولياء الله صفات: عبدالرزاق نه روایت دې چه حضرت قتاده رضی الله عنه فرماني داولياء الله داصفت دې، چه قران اوریدوسره د هغوی زړونه موم شی اودالله تعالی د ذکر طرف ته متوجه شی. دهغوی زړونه اوویرېرې، دهغوی دسترگونه اوښکې بهیرې اوپه طبیعت کنبی سکون پیدا شی دانه وی چه عقل ئې خې. عجیبه شان حالت ئې شی. دنیک اوبدهوش ورته نه وی، داهاهو کول دهدعت کارونه دی اوتوبونه وهل او خپلې کپرې شلول داشیطانی حرکتونه دی. دالله تعالی ذکر نه مراد وعده د الله تعالی هم بیان کړې شوې ده. بیا فرماني چه دادی صفتونه دهغه خلقو چاته چه الله تعالی هدایت کړې دې. که ددې خلاف تاسو څوک وینی نوپوهه شی چه دوی گمراه دی. اویقین اوساتی چه الله تعالی کومو خلقوته هدایت ورکول نه غواړی هغوی څوک صحیح لارته نشی راوستلې.

اَمِنْ يَتَّقِي	بِوَجْهِهِ	سُوءَ الْعَذَابِ	يَوْمَ الْقِيَمَةِ	وَقِيلَ
ایا پس هغه څوک چی بچ کوی خا ایه مخ خپل سره د سخت عذاب نه ایه ورځ د قیامت او اوبه ونیلی شی	ایا څوک چی د قیامت په ورځ د خپل مخ په ذریعه خان د سخت عذاب نه بچ کوی او داسې ظالمانو ته	لِلظَّالِمِينَ	ذُوقُوا	مَا
ظالمانو ته	او څکې مزه دهغه عمل چی وی تاسو چی کولو به مو دروغ گنړلی وو	بِهَکْمِ اَوْشَى	چی د خپل عمل سزا او څکې	د دوی نه وړاندې
الَّذِينَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	فَاَتَهُمُ الْعَذَابُ	مِنْ حَيْثُ	
هغه کسانو	چی مخکښی ددوی نه وو	پس راغې هغوی ته عذاب	د داسې طرفه	هم خلقو (پیغمبران، دروغ ژن گنړلی وو
لَا يَشْعُرُونَ	فَاَذَاقَهُمُ اللَّهُ	الْحَزْنَ	فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	
چی نه راتلو په خیال دهغوی کنبی	پس وراوڅکوله هغوی ته الله	شرمندگی	په ژوند د دنیا کنبی	پرې گمان هم نه وو
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ	اَكْبَرُ	لَوْ كَانُوا	يَعْلَمُونَ	
او خامخا عذاب داخرت	زیات سخت دې	کاش چی وی دوی	چی پوهیدلې	اوداخرت عذاب خو ډیر لوڼې دې
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا	لِلنَّاسِ	فِي هَذَا الْقُرْآنِ	مِنْ كُلِّ مَثَلٍ	لَعَلَّهُمْ
او بیشکه بیان کړی دی مونږه	دپاره د خلقو ایه دې قران کنبی	هر قسم مثالونه	دپاره ددې چی دوی	اومونږ په دې قران کنبی خلقو ته هر قسم ښه ښه مضمونونه بیان کړی دی

غَيْرِ ذِي عِوَجٍ

عَرَبِيًّا

قُرْآنًا

يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

نصیحت قبول کری | داسی قرآن | چہ پہ عربی ژبہ کبھی دی | چہ نہ دی | خاوند دکوہ والی |
نصیحت تری | واخلی | دا عربی قرآن دی | چہ د ذری ہومرہ کربلیچ پہ کبھی نشہ دی

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا

يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

لَعَلَّهُمْ

دپارہ ددی چہ دوی | خان اوساتی دخراب انجام نہ | بیانوی اللہ | یو مثال | دیو سری |
دی دپارہ نازل شوی دی چہ دوی پرهیزگار جوہشی | اللہ ﷻ | یو مثال بیانوی چہ یو سری (غلام)

سَلَّمَ رَجُلًا

مُتَشَاكِسُونَ

شُرَكَاءُ

فِيهِ

چہ وی پہ ہغی کبھی | شریکان | تول بد خویہ | او بل سری وی | سالم دیو سری (مالک) |
دی چہ خو کسان پہ کبھی شریک وی | او دیو بل سرہ ضد ساتی | او بل سری دی | چہ تول دیو مالک مال دی

أَلَمْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا

الْحَمْدُ لِلَّهِ

بَلْ أَكْثَرُهُمْ

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾

ایا برابریدی شی دا دوارہ مثالونہ | تولہ ثناده اللہ لرہ | بلکہ زیات ددوی نہ | نہ پوهیری |
ایا ددی دوارو حال برابریدی شی | تول تعریفونہ اللہ دپارہ دی | بلکہ یہ دوی کبھی زیات خلق نہ پوهیری

إِنَّكَ

مَيِّتٌ

وَأَنَّهُمْ

مَيِّتُونَ ﴿٥٣﴾

ثُمَّ إِنَّكُمْ

بیشک تہ ہم | مرکیدونکی نی | او بیشک دوی ہم | مرکیدونکی دی | بیا بہ بیشک تاسو |
بیشک تہ بہ ہم مری | ..... او دوی بہ ہم مری | ..... بیا بہ یقینا تاسو تول دقیامت

يَوْمَ الْقِيَمَةِ

عِنْدَ رَبِّكُمْ

تَحْتَصِمُونَ ﴿٥٤﴾

پہ ورخ دقیامت | پہ نزدرب ستاسو | جگرہ کوی (مقدمہ بہ پیش کری خیلہ خیلہ) |
پہ ورخ د اللہ ﷻ پہ دربار کبھی جگرہ کوی |

قوله تعالى: أَفَمَن يَتَّقِ يَوْجَهُ سَوَاءُ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

دمنکرانودپارہ سخت عذاب: یوہغہ چہ ہغہ تہ دہنگاموپہ ورخ باندی امان ملاووی، او یوہغہ چہ ہغہ تہ

دعذاب سپیری ملاویری، برابرکیدشی؟ څنگہ چہ فرمائیلی دی: (أَفَمَن يَتَّقِ يَوْجَهُ سَوَاءُ الْعَذَابِ) پر مخی
پہ مخ باندی گر خیدو والا، او پہ خیلو خپو باندی پہ صحیح لار باندی تلو والا برابر نشی کیدلی۔ دا کافران
بہ دقیامت پہ ورخ باندی التہ رانکلی شی اورتہ بہ ونیلی کیڑی چہ داورمزہ واخلی: او پہ ایت کبھی
دی: (أَفَمَن يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرًا مِّن يَّاتِي أَمِنَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ) دوزخ تہ بہ داخل کیدو والا بدنصیبہ بنہ دی یاہ امن
سرہ دقیامت ورخ تیرو لو والا بنہ دی؟ دلته ددی ایت مطلب ہم

دا دی، خودیو قسم ذکر نی کری دی او دبل قسم ذکر نی پریخودی دی، څکہ چہ پہ دی باندی هغوی ہم
پوهیری۔ دا خبرہ دشاعرانویہ کلام کبھی ہم موندلی کیڑی، مخکبھی خلقوہم داللہ تعالیٰ خبرہ نہ وه منلی
اور سولانوتہ نی دروغژن ونیلی وو، بیا اوگوری پہ هغوی باندی پہ خیلہ بی خبری کبھی څنگہ عذابونہ
راغلل، داللہ تعالیٰ عذاب هغوی پہ دنیا کبھی ذلیل او خوار کرل او داخرت سخت عذاب دهغوی دپارہ
پاتی دی، نو تاسوتہ ویریدل پکاردی چہ شریف رسول چیرلو اونہ منلوپہ وجہ باندی بہ پہ تاسو باندی
دهغوی نہ ہم زیات عذاب راشی، کہ تاسو علم لرونکی نی نو دهغوی دحالاتو ذکر او نصیحت ستاسو
دپارہ کافی دی۔

قوله تعالى: وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ

قرآن کبھی مثالونہ پہ مثالونو باندی خبرہ پہ اسانہ سرہ پہ پوہہ کبھی راخی پہ دی وجہ باندی قرآن مجید کبھی ہر قسمہ مثال ورکری شوی دی چہ خلقوتہ بنہ یادشی، نوارشادشوی دی ﴿ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنْفُسِكُمْ﴾ اللہ تعالیٰ دستاسودپارہ ہغہ مثالونہ ارشادفرمائیلی دی کوم چہ تاسو پخپلو کبھی بنہ پیژنی، اوپہ ایت کبھی دی ﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لَضَرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾ دا مثالونہ مونہ دخلقومخکبھی بیانوو۔

عالمان پہ دی بنہ طریقی سرہ پوہیری اودقرآن پہ سادہ عربی ژبہ کبھی دی چہ پہ ہغہ کبھی خہ کمی نشته، واضح دلیلونہ اوہنکارہ مثالونہ دی، خکہ چہ ددی لوستلو او اوریدلوسرہ خلق خپل خان بیج اوساتی ددی عذاب دایتونویہ وجہ باندی خپل خان دخرابونہ اوساتی اوددی دثواب دایتونویہ وجہ باندی دنیك عملونودپارہ محنت اوکری۔

قوله تعالى: ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ

د مؤمن او مشرک مثال: ددی نہ پس اللہ تعالیٰ دتوحید منونکی اودمشرک داسی مثال پیش کوی، چہ یو خوهغہ غلام دی چہ دہغہ دیرزیات مالکان وی اودہغوی پخپلو کبھی دیوبل سرہ نہ لری، دویم ہغہ غلام چہ ہغہ خالص دیوسری ملکیت وی، دہغہ نہ علاوہ پہ ہغہ باندی دبل چاخہ اختیارنہ وی، نو د ستاسوپہ نزدباندي دادوارہ برابر دی؟ بالکل نا ادغہ شان توحید مننوکی چہ ہغہ صرف دیواللہ تعالیٰ (وحده لا شریک له) عبادت کوی اومشرک چہ ہغہ دخان دپارہ دیرمعبودان پیدا کری دی، پہ دی دواروکبھی خہ نسبت نشته، چرتہ دامخلص توحید منونکی؟ اوچرتہ ہغہ گمراہ مشرک؟ ددی ہنکارہ اوصفا مثال بیانولوسرہ ہم داللہ تعالیٰ حمداوثناء وئیل پکاردی چہ ہغہ خپل بندیان داسی پوہہ کرل چہ حقیقت پری بالکل ہنکارہ شو، دشرک بدی اودتوحید بنہ والی ورتہ بالکل یادشو، اوس بہ داللہ تعالیٰ سرہ ہغہ خلق شرک کوی خوک چہ بالکل بی علمہ وی، چہ پہ ہغوی کبھی سوچ اوفکر صلاحیت بالکل نہ وی۔

قوله تعالى: إِنَّكَ مَيِّتٌ وَأَنْتُمْ مَّيِّتُونَ

دی ایت مبارک سرہ د رسول کریم ﷺ پہ مرکب باندی د ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ استدل: ددی نہ پس حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ددی ایت تلاوت د حضور ﷺ د وفات نہ پس اوکرواویبا بل ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ د آخری پوری تلاوت اوکروا وخلقوتہ نی اوئیل چہ حضور ﷺ وفات شو، دہغہ کلام اوریدلوسرہ تولوتہ یقین شوی وو، ددی ایت مطلب دادی چہ تول خلق ددی دنیانہ تلوالادی اوپہ آخرت کبھی بہ دخپل رب سرہ جمع کیوی ہلتہ بہ اللہ تعالیٰ پہ مشرکانو او توحید منلووالوکبھی صفا فیصلہ اوکری اوحق بہ ہنکارہ شی، دہغہ نہ بنہ فیصلہ کولو او زیات علم والابہ خوک وی؟ ایمان، اخلاص اوتوحید اوسنت والابہ خلاص شی، شرک، کفر، انکاراونه منلو والوتہ بہ سخت عذاب ملاویری، دغہ شان چہ کومودووکسانویہ دنیا کبھی یوبل سرہ جھگریہ وہ ہغوی بہ دقیامت پہ ورخ انصاف کونکی اللہ تعالیٰ مخکبھی کری شی اوفیصلہ بہ شی، ددی ایت نازلیدوباندی دحضور ﷺ نہ تپوس اوشوچہ دقیامت پہ ورخ باندی بہ بیاجھگری وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل اویقینانو حضرت عبداللہ ﷺ اوفرمائیل چہ بیاخوڈیرہ گرانہ ده، (ابن ابی حاتم)

قوله تعالى: ثُمَّ إِنَّكُمْ تَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ

قیامت کبھی بہ تولی جھگری فیصلہ کیوی: دمسندا حمدپہ حدیث کبھی داهم دی چہ ایت ﴿ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ یعنی ہغہ ورخ بہ ستاسونہ داللہ تعالیٰ دنعمتونوتپوس اوشی، دنازلیدویہ وخت کبھی د حضور ﷺ نہ چاسوال اوکروچہ ہغہ کوم نعمتونہ دی چہ دہغہ بارہ کبھی بہ زمونہ تپوس کیوی؟ مونہ خوپہ کھجورو خورلو او اوبو خکلو باندی گزارہ کوو، حضور ﷺ اوفرمائیل چہ اوس نشته نوخہ چل

اوشو؟ زربہ تاسوتہ ڏير نعمتونه حاصل شی. (۱) حدیث پہ ترمذی او ابن ماجہ کنبی هم دې او امام ترمذی دې ته حسن وائی. (۲) دمسندهم دې حدیث کنبی دی چه حضرت زبیر بن عوام ؓ دایت ((اِنَّكَ مَيِّتٌ وَلَقَدْ مَيِّتٌ)) په نازلیدو باندې تپوس او کړوچه یار رسول الله از مونږ کومې جهگړې چه په دنیا کنبی د یو بل سره وې هغه به هلته د قیامت په ورځ باندې بیا کیږی؟ او د گنا هونو تپوسونه به هم کیږی؟ حضور ؐ او فرمائیل هو، هغه به بیا ضرور کیږی او هریوکس ته به خپل پوره پوره حق ملاویږی. دا اوریدو سره هغه عرض او کړوچه دا خوبیا ډیر گران کاردې. (۳) مسند احمد کنبی دی چه حضور ؐ فرمائیل دی چه د ټولونه مخکنبی به د گاونډیانو د یو بل سره جهگړې به پیش کړې شی (۴). او په حدیث کنبی دی چه په هغه پاک ذات مې دې قسم وی. د چاپه قبضه کنبی چه زما ساه ده چه د ټولو جهگړو فیصله به د قیامت په ورځ کیږی. تردې چه هغه چیلې کوموچه پخپلو کنبی جهگړې کړې وی او یوه بلې لره په خکرو هلې وی، دهغې بدله به ترې هم اخستلې شی. (۵) (مسند احمد)

د مسند یو بل حدیث کنبی دی چه دوه چیلې په جهگړه باندې لیدلو سره حضور ؐ د حضرت ابوذر ؓ نه تپوس او کړوچه تاته پته ده دوی ولې جهگړه کوی؟ حضرت ابوذر ؓ جواب ورکړوچه حضور ؐ ماته څه پته ده؟ حضور ؐ او فرمائیل چه تههیک ده، خوالله تعالی ته ددې پته ده او د قیامت په ورځ به ددوی د وارو انصاف کوی. (۶)

بزار کنبی دی چه رسول الله ؐ فرمائیل دی چه ظالم او خیانت کونکې بادشاه او دهغه رعایا به د قیامت په ورځ باندې جهگړه کوی او رعایا به په هغه باندې غالبه شی، نوالله تعالی به حکم او کړی چه دې دوزخ ته او غورځوی. (۷) ددې حدیث یو روایت کونکې اغلب بن تمیم چه څنگه حافظ پکاروی هغه شان نه دې. حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمائی چه هر رښتونی به دروغ ژن نه، هر ظالم د مظلوم نه، هر هدايت موندلو والا به د گمراه نه، هر کمزوری به د زور او سره هغه ورځ جهگړه کوی. تردې چه دروح او بدن په مینځ کنبی به هم هغه ورځ جهگړه وی. روح به بدن باندې الزام لږوی چه ټولې بدنې تا کړی دی او بدن به روح ته وائی چه ټول خواهش او شرارت دستاوو. یو فرښته به په هغوی کنبی فیصله او کړی. او به فرمائی چه واورئ! یو انسان دې دهغه سترگې شته، خوبالکل شل او گوډدې، گرځیدې نشی. دویم کس پوندې خود هغه خپې لاسونه تههیک دی. دوی دواړه په یو باغ کنبی دی. گوډ پوندته وائی، روره د باغ خود میوونه ډک دې خوز ماخپې نشته چه لار شم او دامیوې را او شکوم. روندور ته جواب ورکوی چه راشه زما خپې شته زه به تاپه خپله ملا سور کړم او بویه دې خم. نو دوی دواړه لارشی او دخپلې خوبې میوې او شکوی او وایی په دوی دواړو کنبی مجرم څوک دې؟ بدن او روح به جواب ورکړی چه دواړه مجرمان دی. فرښته به جواب ورکړی چه بس فیصله تاسو او کړه. بدن لکه سورلې ده او روح په دې باندې سوردې. ابن ابی حاتم کنبی دی چه حضرت عبدالله بن عمر ؓ فرمائی چه ددې ایت نازلیدو باندې مونږ حیران شو چه زمونږ او اهل کتاب خو خپلو کنبی جهگړه نشته، بیابانه د قیامت په ورځ څنگه جگړې کوو؟ ددې نه پس چه په خپلو کنبی فتنې شروع شوی نو مونږ ته پته اولږیده هم دا هغه جهگړې دی کومې چه به دالله تعالی په دربار کنبی پیش کیږی. ابو العالیه ؓ فرمائی چه د قبلې والا به دې قبلې والا سره جهگړه کوی. او ابن

(۱) احمد: ۱۶۴/۱، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة زمر: ۳۲۳۶. م.

(۲) احمد: ۱۶۷/۱. وسنده حسن.

(۳) احمد: ۱۵۱/۱، وهو حدیث حسن المعجم الكبير للطبرانی: ۳۰۳/۱۷. ح/۸۳۶. وسنده حسن.

(۴) احمد: ۲۹/۱، و حدیث مسلم: ۲۵۸۲. یغنی عنه.

(۵) احمد: ۱۶۲/۱.

(۶) مسند البزار: ۱۶۴۴.

زیدنه روایت دی چه مراد داسلام والواو کافر انوجھگرہ ده. خومونریمخکبسی بیان کرې دې چه د ایت د
تولودپاره عام دې. واللہ سبحانہ وتعالی اعلم.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ

پس څوک دې ډیر ظالم | دهغه چانه | چې دروغ نې اوتړل | په الله پورې | او دروغ نې اوگنړو |
نود هغه چانه زیات ظالم څوک کیدی شی | چې په الله ﷻ باندې دروغ اوتړی | او کله چې

بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۖ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ۝

صداقت لره | کله چې راغې هغه ته | آیا نشته | په دوزخ کښې | خانې داوسیدو دپاره دکافرانو |
ورته رښتینې خبره راشی نو هغه دروغ اوگنړی؟ | آیا دداسې | کافرانو استوگنه په دوزخ کښې نه ده

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ۖ أُولَٰئِكَ هُمُ

او هغه کس | چې راځي ورو صدق | او هغه چا چې رښتینې اومنو هغه | دغه کسان چې دی | هم دوی
او څوک چې رښتینې خبره راوړی | او هغه رښتیا اومنی | ..... نو هم دغه کسان

الْمُتَّقُونَ ۝ لَهُم مَّا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ

دعذاب نه بچکیدونکې دی | دپاره ددوی | هغه څه دی | چې غواړي نې دوی | په نزد رب خپل
پرهیزگاران دی | هغوی دپاره به د خپل رب سره هغه څیز وی کوم چې هغوی اوغواړي |

ذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ۖ يُكْفَرُ اللَّهُ عَنْهُمْ ۖ أَسَآءَ الَّذِي

دا بدله ده | دنیکانو خلقو | دپاره ددې چې لرې کړی الله | ددوی نه | ډیره بده هغه گناه
دا دنیکانو خلقو بدله ده | ..... ددې دپاره چې الله ﷻ د هغوی هغه گناهونه کوم چې هغوی

عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي

چې کړی وه دوی | او چې ورکړی دوی له | اجر ددوی | په سبب ډیر ښه عمل | هغه
کړی دی هغه ورته معاف کړی | اودنیکو اعمالو ورته پوره پوره بدله ورکړی

كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

چې وړ دوی | چې کوږ به نې |

قوله تعالى: فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ

دټولونه غټ ظالم څوک؟ - مشرکانو په الله ﷻ به ډیر غټ دروغ وئیلی وواوالزامونه نې پرې لږولې وو. کله به
نې دهغه سره نور معبودان خودل، کله به نې فرښتي دالله ﷻ لونه خودلې، کله به نې په مخلوق کښې
څوک دهغه څوې یادولوچې ددې ټولو کارونونه دالله ﷻ ذات پاک اوصفاوو، ددې سره په هغوی کښې
دویم خراب عادت داووجه کومې خبرې به الله ﷻ په نبیانو علیه السلام باندې نازلولې هغه به نې نه
منلې، نواونې فرمائیل چې دې دټولو غټ ظالم دې اوکومه سزاچه هغوی ته پکارده هغې نه نې خبره کړل
چې دداسې خلقو خانې دوزخ دې څوک چې دمرګ پورې په انکار اودروغوباندې وو.

قوله تعالى: وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ

د هغوی د خراب عادتونو او سزا ذکر کولونه پس بیاد مومنانو دښه عادتونو ذکر کوی چې رښتیا نې راوستل
اورښتیا نې اومنل یعنی حضور ﷺ حضرت جبرائیل علیه السلام اوهر هغه کس کوم چې دتوحید اقرار کوی او د
نبیانو علیه السلام مسلمان امت دوی به دقیامت په ورځ وانی چې تاسو مونږ ته څه راکړل اوڅه مواوونیل

په هغې مونږ عمل او کړو. پخپله رسول الله ﷺ هم دې ایت کښی داخل دې حضور ﷺ هم رښتیا راوړلو والا
اود نورو رسولانو تصدیق کونکې او په هغوی باندې چه څه نازل شوی دی دهغې منلو والا و او ددې سره
دا صفت د ټولو ایماندارو دې چه هغوی الله ﷻ باندې، فرښتو باندې، کتابونو باندې، اورسولانو باندې
ایمان لری.

دریغ بن انس په قرأت کښی دې ﴿وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ﴾ دی. حضرت عبدالرحمن بن زید بن اسلم فرمائی
رښتیا راوړلو والا حضور ﷺ دې او هغه رښتیا منلو والا مسلمان دې هم هغه متقی، بزرگ او پرهیزگار دې
څوک چه د الله ﷻ نه ویریري اود شرک او کفر نه ځان ساتی دهغوی دپاره جنت دې هغوی به چه څه غواړي
ورته به ملاویري. ددې پاک خلقو دپاره هم دغه بدله ده دهغوی بدی خومعاف کړي او نیکیانې نې
قبولې کړي. څنگه چه په بل روایت کښی دی. ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَقَبِلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا﴾ دا هغه خلق دی چه
ددوی نیکیانې مونږ قبولې کړو. اوبدی نې معاف کړو ددوی به په جنتونو کښی اوسیري دوی سره بالکل
رښتیا او صحیح وعده ده.

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ط وَيَخَافُونَكَ
آیا نه دې الله   کافی   بنده خپل لره   او یروی دا خلق تالره
..... آیا صرف الله ﷻ دخپل (نیک) بنده دپاره کافی نه دې؟   او دوی تا دالله ﷻ
بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهٖ ط وَمَنْ يُضِلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ
په هغه معبودانو سره   چی بې دالله نه دی   او هغه څوک چی گمراهه ئې کړی الله   پس نشته هغه لره
نه سوا د نورو څیزونو نه ویروی   او څوک چی الله ﷻ بې لارې کړی   نو هیڅوک ئې په لار کولې نشی
مِنْ هَادٍ ط وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُّضِلٍّ ط
څوک لار ښودونکې   او چاته چی هدایت او کړی الله   پس نشته هغه لره   څوک گمراهه کونکې
او چاته چی الله ﷻ هدایت او کړی   نو هغه هیڅوک گمراه کولې نشی
اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ۝ وَلَٰكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ
آیا نه دې الله   غالب او خاوند دبدلې اغستلو   او که چری   تپوس او کړې ته ددوی نه   چی چا
آیا الله ﷻ زبردست او انتقام اخستونکې نه دې؟   او که ته ددوی نه تپوس او کړې چې
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولَنَّ اللّٰهُ ط قُلْ اَفَرَاَعَيْتُمْ
پیدا کړی دی اسمانونه   او زمکه   نو ضرور به وائی دوی چی الله   ورته او وایه   آیا پس وینی تاسو
اسمانونه او زمکه چا پیدا کړی دی؟   نو دوی به وائی چی الله (پیدا کړی دی)   ته ورته او وایه چې ښه ده
مَا تَدْعُوْنَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ط اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضَرٍّ
هغه معبودان   چی رابلې ئې تاسو   بې دالله نه   که اراده او کړی ماته الله   دضرر رسولو
نو داراته اوبښانې اچي تاسو دالله نه بغیر دچا عبادت کوئ   که چرې الله ماته څه تکلیف رارسول او غواړي

هَلْ هُنَّ	كُشِفَتْ	ضُرِّدَ	أَوْ أَرَادَنِي	بِرَحْمَةٍ
ایا دا معبودان (بتان) لرې کونکې دی د ضرر دهغه (زمانه) یا اراده او کړې ماته په رحمت سره	نوا یا هغوی دهغه (راکړې شوې) تکلیف لرې کولې شی یا که الله ﷻ ماسره څه مهربانی کول	هَلْ هُنَّ	مُمْسِكُ رَحْمَتِهِ ط	قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ
ایا دی دا بتان بندونکې درحمت دهغه ورته او وایه کافی دې مالره الله هم په هغه باندې	او غواړی نو هغوی دغه مهربانی منع کولې شی ته او وایه چې زما دپاره صرف الله ﷻ کافی دې	يَتَوَكَّلُ	الْمُتَوَكِّلُونَ ۝	قُلْ يٰقَوْمِ اَعْمَلُوا عَلٰی مَكَانَتِكُمْ
بروسه کوی بروسه کونکې ورته او وایه له قومه زما کار کوی تاسو په ځانې خپل	بهروسه کونکې همیشه په هغه بهروسه کوی ته ورته او وایه چې انې زما قومه تاسو په خپلو اعمالو کښې	اِنِّیْ عَامِلٌ ۚ	فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝	مَنْ يَّاتِيْهِ
بیشکه زه خپل کار کونکې یم پس زر به پته اولرې تاسو ته چې څوک دې چې راځی هغه ته	مشغول اوسئ زه هم پخپل عمل کښې مشغول یم نو ډیر زر به تاسو ته معلومه شی چې په چا باندې	عَذَابٌ	يُخْزِيْهِ وَيَجْلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ۝	عَذَابٌ
عذاب چې رسوا به کړی هغه او نازلېږي په هغه باندې عذاب همیشه	رسوا کونکې عذاب راتلونکې دې او په چا باندې همیشه عذاب واقع کیدونکې دې	قوله تعالى: اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدًا ط		

د مومن دپاره الله ﷻ کافی دې: په یو قرات کښې «اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدًا ط» دی. یعنې الله ﷻ دخپل هریوینده دپاره کافی دې په هغه باندې هریوکس ته بهروسه ساتل پکاردی. رسول الله ﷺ فرمانی چه هغه ته خلاصې ملاو شو چاته چه د اسلام هدایت اود ضرورت په لحاظ باندې روزی ورکړې شوه اوصبرورته هم نصیب شو. (ترمذی وغیره) (۱) ای نبی! داخلق تادالله ﷻ نه علاوه دنورو خلقونه ویروی. داددوی جهالت او ضلالت دې او الله ﷻ چه څوک گمراه کړی هغه ته څوک لارنشی خودلې. څنگه چه چاته الله ﷻ لار خودلې وی هغه څوک بې لارې کولې نشی. الله ﷻ دلوی مرتبې والادې. په هغه باندې بهروسه کولو والا ته څوک څه نشی و نیلې، دهغه طرف ته ښکته کیدو والا کله هم محروم نه پاتې کیږی. دهغه نه زیات عزت والا څوک نشته، دغه شان دهغه نه زیات انتقام باندې قادر هم بل څوک نشته، څوک چه دهغه سره کفر او شرک کوی دهغه درسولانو سره جهگړې کوی هغه به هغوی ته ضرور سزا ورکوی.

قوله تعالى: وَمَخَافَتُكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ط

د ناشکرنی انتها: دمشکرکانو نور جهالت بیانېږی چه ددې سره چه الله ﷻ دهرڅه خالق گنړی بیا هم داسې معبودانو عبادت کوی چه هغوی چاته څه گټه تاوان نشی رسولې هغوی ته څه حکم اختیار نشته. حدیث کښې دی الله ﷻ یاد ساتئ هغه به دستاسو حفاظت کوی، الله ﷻ یاد ساته نو هغه به هروخت خپل ځان سره موجود وینې. د اسانتیا وخت کښې دالله ﷻ په نعمتونو باندې شکر اداکوه دسختی په وخت

(۱) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی الکفاف والصبر علیه: ۲۳۴۹، وسنده حسن، حاکم: ۱۲۲/۴، احمد: ۱۹/۶.

کنبی به هغه ستا پکار راشی. که څه غواړې نو دالله ﷻ نه اوغواړه او که مدد غواړې نو دالله ﷻ نه مدد اوغواړه. یقین ساته که ټوله دنیا تاته څه نقصان رسول غواړي اودالله ﷻ اراده نه وي نو هغوی تاته هیڅ نقصان نشي رسولې. او که ټول راجمع شي اوتاته څه فائده درکول غواړي چه هغه الله ﷻ په مقدر کنبی نه وي لیکلې نو هغوی تاته بالکل نشي درکولې، صحیفې اوچې شوی دی قلمونه اوچت کړې شوې دي. یقین او شکر سره په نیکیانو کنبی مشغول اوسه. په تکلیفوباندې صبر کولوسره ډیرې نیکیانې ملاویری. مدد د صبر سره دي. دغم او خفگان سره خوشحالی اوراحت دي. هره سختی دخان سره اسانی لري. (ابن ابی حاتم) نو اووایی چه زما دپاره الله ﷻ کافی دي. دبهر ورسه کولووالا دهغه په پاک ذات باندې بهروسه کوی. څنگه چه حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته جواب ورکړې وو، کله چه هغوی ونیلي ووزمونږ په خیال تاته زمونږ یومعبود څه نقصان در رسولې دي. نو هود علیه السلام او فرمائیل چه زه الله ﷻ گواه کوم او تاسو هم گواه اوسئ چه زه دستاسوتولومعبودانونه بیزاره یم. تاسوتول که ماسره څه اخوه دیکه کولې شي نو اوکړئ اوماته بالکل مهلت مه راکوی. واوړئ ازماتوکل زما په رب باندې دي چه هغه دستاسوتولورب دي. د دنیا په مخ چه څومره حرکت کولووالا دی دټولو اختیار دهغه سره دي. زما رب په صحیح لار باندې دي.

د طاقت سرچشمه، توکل علی الله: رسول الله حضرت محمد ﷺ فرمائی چه کوم دټولونه زیات طاقتور کیدل غواړي هغه دي په الله باندې بهروسه ساتی اوچه څوک دټولونه زیات مالداره کیدل غواړي هغه دي په دي څیز باندې کوم چه دالله ﷻ په لاس کنبی زیات اعتماد کوی ددي په خاني کوم چه دهغه په خپل لاس کنبی دي. او څوک چه دټولونه زیات بزرگ کیدل غواړي هغه دي دالله ﷻ نه ویریږي (ابن ابی حاتم) بیاني مشرکانوته وینا کنبی فرمائیلي دي چه تاسوپخپله طریقه باندې عمل کوی، زه په خپله طریقه باندې عمل کونکې یم. تاسوته به زرمعلومه شي چه په دنیا کنبی څوک ذلیل او خوار یري؟ او د آخرت په عذابونو کنبی څوک گیر یري؟ الله تعالی دي مونږ محفوظ اوساتی.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ	عَلَيْكَ	الْكِتَابَ	لِلنَّاسِ	بِالْحَقِّ	فَمَنْ
بیشکه مونږه نازل کړې دي	په تاباندې	دا کتاب	دپاره دخلقو	په حقه سره	پس هغه څوک
بیشکه مونږه باندې	دا کتاب	دخلقو دهادیت	دپاره په حق مضامینو	مشمول	نازل کړې دي
اِهْتَدَى	فَلِنَفْسِهِ	وَمَنْ ضَلَّ	فَاتِمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا		
چی په نیغه لار لار واپس	فانیده ئې	دپاره دځان ده	او څوک چی بې لارې شو	اپس بې لارې کیږي	په ځان خپل
په سمه لار روان شي	نو فائده ئې	ځان دپاره ده	او څوک چی بې لارې شي	نو ځان ته نقصان	رسوی
وَمَا أَنْتَ	عَلَيْهِمْ	بِوَكِيلٍ	اللَّهُ يَتَوَفَّى	الْأَنْفُسَ	حِينَ
اونده ئې ته	په هغوی باندې	ساتونکې ذمه وار	الله قبض کوی	اروحونه	په وخت
اوته په دوی باندې	څه ذمه وار	خو نه یی	هم الله ﷻ	روحونه	دمرگ په وخت کنبی قبض کوی
مَوْتَهَا	وَالَّتِي	لَمْ تَمُتْ	فِي مَنَامِهَا		
دمرگ ددغي نفسونو کنبی	او هغه نفس	چی نه وی مړ	قبض کوی	هغه په خوب	دهغه کنبی
او چې د چا مرگ نه وي	راغلي	نو د خوب په وخت	کنبی ئې	روح	قبض کوی

فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْآخَرَىٰ

پس منع کوی | هغه روح | چي فیصله کوی | په هغه باندي | دمرگ | او رالیری نور روحونه
بیا هغه (روحونه) ایسار کړی | چي دمرگ حکم پرې لگولې شی | او باقی روحونه ترې

إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

نیتې مقررې ته | بیشکه په دې کبسي | ډیرې نېسي دی | دپاره دهغه خلقو | چي فکر کوی
تریومقررې نیتې پورې راپریږدی | بیشکه په دې کبسي هغه خلقو دپاره نېسي دی | چي سوچ فکر کوی

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۖ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا

ایا نیولی دی دې خلقو | بې دالله نه | نور سفارشیان | ورته اووایه | آیا سفارش به کوی اگر که وی هغوی
او دوی دالله نه شوا نور خلق (خان له سفارشیان) جوړ کړی دی | ته ورته اووایه چي

لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا ۖ وَلَا يَعْقِلُونَ ۖ قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ

چي نه لری اختیار | دهیخ خیزاونه پوهیږی په هیخ خیزاورته اووایه | چي الله لره دې اختیار دسفارش
سفارش خو هم ټول دالله په اختیار کبسي دې | ..... داسمانونو او دزمکي

جَمِيعًا ۖ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

ټول | هغه لره | بادشاهی داسمانونو | او دزمکي ده | بیا به هغه ته | واپس کړې شی تاسو
بادشاهی یوازې دهغه ده | ..... او بیا به ټول هغه ته واپس پیش کیږی |

وَإِذَا ذَكَرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

او هر کله چي | یاد کړې شی الله | یوازې | نو دننه سوزی | زړونه | دهغه کسانو | چي ایمان نه لری
او کله چي (دمعبود په حیثیت) یوازې د یوالله نوم واخستې شی | نو د هغه خلقو زړونه سوزی شی | چي په

بِالْآخِرَةِ ۚ وَإِذَا ذَكَرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ

په آخرت باندي | او هر کله چي | ذکر کیږی | دهغه معبودانو | چي بې دالله نه دی | نو یو دم هغوی
آخرت باندي ایمان نه راوړی | او هر کله چي دالله نه سوا د نورو (معبودانو) ذکر او کړې شی

يَسْتَبْشِرُونَ

خوشحالیری |

نو هغه وخت دوی خوشحالیری |

قوله تعالى: إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ

کهراه کیدونکې خپل نقصان کوی: الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته خطاب کبسي فرمائی چه مونږ په تاباندي قران د
رښتیا یواو صحیح والی سره دټولو انسانانو او پیریانو د هدایت دپاره نازل کړو. دا فرمان منلو والا به
صحیح لار حاصلولوسره خپله فائده کوی اوددې لارې سره نور خلق په غلطه لار باندي تلوسره خپل خان

تہ نقصان ورکوی۔ تہ ددی ذمہ وار نہ نی چه خواه مخوه دی هریوکس دااومنی۔ ستاپہ ذمہ صرف هغوی
تہ رسول دی حساب کولووالامونریومونریه هر موجود خیز کبسی چه خه غواپوورکوو۔
قوله تعالى: اللَّهُ يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا

وفات کبری او صغری دواړه دالله ﷻ په قبضه کبسی دی وفات کبری چه په هغې کبسی زمونږ لپړې شوې
فرېښتې روح قبض کوی اووفات صغری کوم چه دخوب په وخت کبسی وی زمونږ په قبضه کبسی
دی څنگه چه ایت کبسی دی (وَهُوَ الَّذِي يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ) یعنی هغه ذات څوک چه تاسو
دشپې وفات کړی اودورځې چه تاسوڅه کوي هغه ته معلوم دی بیاتاسودورځې پاسوی چه مقرر کړې
شوې وخت پوره کړی، بیابته ټول خلق هم دهغه طرف ته ځی او هغه به تاسوته دستاسو د عملونو خبر
درکړی هغه په خپل بندگانو غالب دی هغه تاسوباندې نظرکونکې فرېښتې رالپړې تردې چه تاسوته
مرگ نه وی راغلې نوزمونږ لپړې شوې فرېښتې دستاسوروح قبض کړی او هغوی اوکمی نه کوی نوبه
دې دواړوايتونوکبسی هم دا ذکر شوې دې مخکبسی وړوکې مرگ بیا د لوی مرگ ذکر شوې دې دلته
مخکبسی غټ مرگ اوبیادوړوکي مرگ بیان شوې دې ددې نه داهم پته لپړې چه په ملا، اعلى کبسی
روحونه جمع کيږي څنگه چه دبخاری اومسلم په حديثونوکبسی دی رسول الله ﷺ فرمانی چه په تاسو
کبسی څوک په خپل کټ کبسی اوده کيدوته لارشی نودخپل لنگ لاندنی طرف باندې دې هغه صفاکړی
پته نه لپړې چه په هغه باندې څه خیز وی؟ بیادې دادعااووانی باسماک ریس وضعت جننی ارفعه ان امسکت نفسی
فارحماوان ارسلتها فاحفظها بما تحفظ به عبادک الصالحین یعنی زما پالونکی ربه داستاد پاک نوم په برکت سره اوده
کیرم اودستاپه رحمت به پاسم، که ته زما روح واخلي نوبه هغه باندې رحم اوکړه اوکه ته هغه اولپړې نو
د هغه داسې حفاظت اوکړه څنگه چه دخپل نیک بندیانو کوي دا بعضې بزرگانو قول دې چه د مړو
روحونه کله چه هغوی مړه اوډړوندو روحونه کله چه هغوی اوده شی قبض کړې شی اوبه خپلوکبسی
پیژندگلوکوی ترڅوچه الله ﷻ غواړی بیادمړو روحونه خو هغله پاتې کړې شی اونورروحونه په مقرر وخت
باندې پریخودې شی، اوبه دې کبسی کله هم غلطی نه کيږي د غور او فکر کولوچه څوک عادت دی
هغوی دالله ﷻ په دې یوه خبره کبسی ډیر دلیلونه اوموندی۔

قُلْ	اللَّهُمَّ	فَاطِرَ السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ
اورته اووايه اے خدايه	پيدا کونکيه داسمانونو او دزمکي		
ته ورته اووايه چې ائي الله ﷻ داسمانونو او زمکي پيدا کونکيه			
عِلْمِ الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	أَنْتَ تَحْكُمُ	بَيْنَ عِبَادِكَ
پوهيدونکيه په پټه او په ښکاره	ته به فيصله کوي په منځ دبنديانو خپلو کبسي		
په پټو او په ښکاره پوهيدونکيه هم ته به دخپلو بنديانو په هغه خبرو کبسي په			
فِيهَا	كَانُوا	فِيهِ	يَخْتَلِفُونَ ۝ وَلَوْ
په هغه کارونو کبسي چي وژدوي په هغې کبسي چي اختلاف به ني کولو او که چري وي			
کومو کبسي چي دوي جگړي کولې فيصله کوي			او که د ظالمانو
أَنَّ لِلَّذِينَ	ظَلَمُوا	مَا	فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
دپاره دهغه کسانو چي ظلم ني کړي دي هغه څه چي په زمکه کبسي دي ټول			
(مشرکانو) سره ددنيا ټول مالونه موجود شي اودومره ورسره نور هم نودقيامت د ورځي			

وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ

اوپہ مثال دھغی نورادھغہ سرہ انوخامخابہ پہ فدیہ کنبی ورکری اھغہ ہر خہ ادپارہ دبچکیدو دست عذاب نہ دست عذاب نہ دخلاصیدو دپارہ بہ ہغہ تول ورکول او غواری

يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا كُمُ يَكُونُوا

پہ ورخ د قیامت او بنکارہ بہ شی | دوی تہ | د طرفہ داللہ نہ | ہغہ خہ | چی نہ و دوی اوپہ دوی باندی بہ داللہ د طرفہ (عذاب) بنکارہ شی | د کوم چی بہ دوی گمان

يَحْتَسِبُونَ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتٍ مَا كَسَبُوا

چی گمان بہ نی کولو دھغی | او بنکارہ بہ شی | دوی تہ | بدانجامونہ | دھغی | چی کری وی دوی ہم نہ کولو | ..... او خپل تول بد کارونہ بہ ور تہ بنکارہ شی | اوپہ کوم عذاب

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ

او چا پیرہ بہ شی | پہ دوی | ہغہ (عذاب) | چی و دوی | چی پہ ہغی پوری بہ | نی توقی کولی پوری چی بہ نی توقی مسخری کولی ہغہ بے ترے نہ راتاؤ شی | او دوی بہ راگیر کری

قوله تعالى: قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

د عقل اوشعور نہ خلاص خلق داللہ سرہ شرک کوی: اللہ د مشرکانو مذمت کوی چہ ہغوی بوتانوتہ خپل معبودان او خپل سفارشیان اودوستان گنری چہ دھغی نہ خہ دلیل شتہ اونہ خہ ضرورت. او ہغوی سرہ خہ اختیار شتہ اونہ خہ عقل اوشعور، نہ دھغوی سترگی شتہ اونہ غورونہ. ہغہ خوکانری دی چہ ہغوی د حیوانانوتہ ہم خراب دی، پہ دی وجہ باندی خپل نبی تہ حکم اوکروچہ دوی تہ اووایہ چہ خوک ہم نشتہ چہ ہغہ داللہ پہ مخکنی شونہی اوخوزوی. ترخوچہ دھغہ مرضی اواجازت حاصل نہ کری. د تولوشفاعتونومالک ہغہ دی. دزمکی اواسمان یواخی بادشاہ ہغہ دی، د قیامت پہ ورخ بہ تاسوتول د ہغہ طرف تہ خی، ہغہ وخت بہ ہغہ دانصاف سرہ دستاسوفیصلی کوی اوہغہ بہ ہریوتہ دھغہ د عمل مطابق پورہ پورہ بدلہ ورکوی. ددی کافرانو داسی حالت دی چہ دتوحید کلمہ اوریدل نہ غواری. داللہ د وحدانیت ذکر اوریدلوسرہ دھغوی زہ تنگ شی اوددی اوریدل ہم دھغوی خویش نہ وی. ددوی زہ پہ دی کنبی نہ لری. کفر او کبر ہغوی اونیسے. خنگہ چہ پہ بل ایت کنبی دی. (اِنَّهُمْ كَانُوا اِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ) یعنی ہغوی تہ چہ کلہ اوو نیلی شی چہ داللہ نہ سواد عبادت لاتق خوک نشتہ نودوی کبر کوی اونہ نی منی. خکہ چہ دھغوی زہ دحق نہ منکر دی پہ دی وجہ باطل زر قبلوی. کوم خانہ چہ د بتانو او نورو خدایانو ذکر راشی نوہغوی خوشحالہ شی.

قوله تعالى: اَلَنْتُمْ عَنْكُمْ بَيْنَ عِبَادِكُمْ

د قیامت پہ ورخی بہ اختلافاتوفیصلہ اوشی: د مشرکانوچہ دتوحید نہ کوم نفرت اوشرک سرہ کوم محبت دی دھغی بیان کولونہ پس واحد لاشریک اللہ خپل نبی تہ فرمائی چہ تہ صرف یواللہ تہ اواز کوہ چہ ہغہ دزمکی اواسمان خالق دی اودائی ہغہ وخت پیدا کری دی کلہ چہ داخہ نہ وواونہ ددی خہ نمونہ وہ. ہغہ تہ دپت او بنکارہ دہر خہ علم دی. دا خلق چہ پہ خپلو کنبی خہ اختلافات ساتی دتولوفیصلہ بہ ہغہ ورخ اوشی کلہ بہ چہ دوی دقبرونونہ راوخی اود قیامت میدان تہ بہ راخی. حضرت ابوسلمہ بن عبدالرحمن د حضرت عائشہ نہ تپوس اوکروچہ حضور تہ دتہجد مونخ پہ کومہ دعاسرہ شروع

کولو؟ حضرت عائشہ فرمائی کہ ددی دعا نہ۔ اللہم رب جبریل ومیکائیل واسرافیل فاطر السموات والارض عالم الغیب والشہادۃ انت تحكم بین عبادک فیما کانو فیہ یختلفون اهدنی لما اختلف فیہ من الحق باذنک انک تہدی من تشاء الی صراط مستقیم یعنی ای دجبریل میکائیل واسرافیل ربہ ای دزمکی واسمان بی نمونی جو پرونکیہ، ای دحاضر او غائب علم والاتہ بہ دخیلوبندگانوداختلافاتوفیصلہ اوکری پہ کوم خیزونو کنبی کہ اختلاف شوې دې تہ ماتہ پہ خپل فضل باندې هغې کنبی حق لار او بنیایې تہ کہ چاتہ غواړې صحیح لار ورته او بنیایې (مسلم) حضور ﷺ فرمائی کہ کوم بنده دادعالولی نودقیامت پہ ورځ بہ اللہ ﷻ خپلو فریبنتوته وائی کہ زمانې بنده زمانہ وعده اخستلې ده، دا وعده پوره کړی، نو هغه بہ جنت تہ بوتلې شی۔ هغه دعا دا ده۔ اللہم فاطر السموات والارض عالم الغیب والشہادۃ انی اعبدا لیک فی هذه الدنیا اشھدان لالہ الا انت وحدک لا شریک لک وان محمد اعبدک ورسولک فانک ان تکلنی الی نفسی تقرین ی من الشر وتباعذنی من الخیر وانی لائق الابر حمتک فاجعل لی عندک عهدا توفینہ یوم القیمۃ انک لا تخلف المیعاد۔ ای اللہ، ای اسمان اوزمکہ بی نمونی پیدا کولو والا، ای دپت او بنیکارہ علم لرلو والا، زہ دستاسرہ پدې دنیا کنبی عهد کوم کہ زمانہ گواھی کنبی دستانہ علاوہ څوک د عبادت لائق نشته تہ یواځې نې دستا څوک شریک نشته اوزماد اہم گواھی ده کہ محمد ﷺ دستابنده اورسول دې تہ کہ ماتہ خپل ځان حوالہ کړې نوزہ بہ شر تہ نزدې او بنہ والی نہ لرې شم۔ انې اللہ ماتہ صرف دستار حمت او پھروسہ پکار ده۔ نوتہ زمانہ ہم عہدواخلہ کوم بہ کہ تہ دقیامت پہ ورځ پوره کوې او بې شکہ تہ وعده خلاف نہ نې۔ ددې حدیث روایت کونکې سہیل رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ما قاسم بن عبدالرحمن رضی اللہ عنہ تہ کله اوونیل کہ عون داشان دا حدیث بیانوی نواوونې فرمائیل سبحان اللہ زمونږ پرده کونکی ماشومانو جینکو تہ ہم دا حدیث یاد دې۔ (مسند احمد)

حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ یو کاغذ راویستواونې فرمائیل کہ دادعامونږ تہ رسول اللہ ﷺ خودلې ده۔ اللہم فاطر السموات والارض عالم الغیب والشہادۃ انت رب کل شیء والہ کل شیء اشھدان لالہ الا انت وحدک لا شریک لک وان محمد اعبدک ورسولک والملائکۃ یشهدون اعوذ بک من الشیطان وشرکہ واعوذ بک ان اقترف علی نفسی اثماً واجرہ الی مسلم۔ یعنی ای اللہ زمکہ واسمان بی نمونی پیدا کولو والا دپت او بنیکارہ علم لرلو والا تہ دهرخیز مالک نې او د هر یو خیز معبودنې زہ گواھی ورکوم کہ دستانہ علاوہ څوک د عبادت لائق نشته تہ یواځې نې دستا څوک شریک نشته او محمد ﷺ دستابنده اورسول دې او فریبنتې ہم دا گواھی ورکوی۔ زہ دشیطان نہ اودهغه د شرک نہ ستا پناه تہ راخم زہ ستانہ پناه غواړم کہ زہ پخپلہ څہ گناه او کرم یابل مسلمان طرفتہ را بنکم۔ ابو عبدالرحمن رضی اللہ عنہ فرمائی کہ دادعا حضور ﷺ عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ تہ خودلې وه دابہ هغه داوودہ کیدوپہ وخت کنبی لوستله۔ (مسند امام احمد) اوروایت کنبی دی کہ ابو راشد جبرانی رضی اللہ عنہ د عبداللہ بن عمرو نہ دیو حدیث اوریدو خواہش اوکړونو عبداللہ یو کتاب دهغه مخې تہ کیخودو او اونی فرمائیل دادې کوم کہ ماتہ رسول اللہ ﷺ لیکلې وو ما اوکتل نوپہ هغې کنبی لیکلی شوی ووچہ ابوبکر رضی اللہ عنہ او نیل یا رسول اللہ! زہ سحراومانہام څہ وایم؟ حضور ﷺ او فرمائیل داوایہ۔ اللہم فاطر السموات والارض عالم الغیب والشہادۃ لالہ الا انت رب کل شیء وملیکہ اعوذ بک من شر نفسی وشر الشیطان وشرکہ واقترف علی نفسی سوء واجرہ الی مسلم۔ (ترمذی وغیرہ) د مسند احمد پہ حدیث کنبی دی کہ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ماتہ داللہ ﷻ رسول ﷺ سحراومانہام ددې دعا ونیلو حکم کړې وو۔

قوله تعالى: وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

قیامت کنبی بہ مشرکانو تہ ہیڅ ہم پکار نہ ورځی۔ بل روایت کنبی دظالمانونہ مراد مشرکان دی۔ فرمائی کہ هغوی سرہ ہم دومرہ زمکې د مخ د خزانې نورې وی نودوی بہ دقیامت دورځې د عذاب پہ بدله کنبی ورکولو دپارہ تیارشی خوپہ هغه ورځ بہ څہ بدله اوفدیہ نہ قبلېږی۔ اگرکہ ټوله زمکہ سرو زروکړی څنگہ کہ په بل ایت کنبی بیان دې۔ نن بہ داللہ هغه عذابونه دهغوی مخې تہ راشی کہ چرتہ بہ دهغوی

پہ خیال کنسی ہم نہ وو۔ کوم کوم حرام کارونہ، بدکارونہ، او گناہونہ او خرابیانہی هغوی پہ دنیا کنسی کړی وو دهغې ټولوسزابہ نن خپلې مخې ته وینی. په دنیا کنسی به ئې چه دکوموسزاکانوباره کنسی اوریدلوسره خنډل نن به هغې گناہونو د څلورو طرفونہ گیر کړی وی.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَاكَ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ

پس هر کله چی | اورسیرې | انسان ته | څه تکلیف | نو رابلې | مونږ | پیا چی کله | اور کړو مونږ | هغه ته | اوڅه وخت چی انسان ته تکلیف | اورسیرې | نو مونږ | رابلې | بیا چی مونږ | ورته د خپل طرفنه

نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ

نعمت | د طرفه | زموږ | نه | نو وائی | بیشکه | را کړې شوې دې ماته دا | په وجه | د علم | (نه) | بلکه | څه نعمت | ورکړو | نو وائی چی دا خو ماته | پخپل علم | او عقل | سره ملاؤ شوې دی | ..... (نه) | بلکه |

هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِن أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝ قَدْ قَالُوا

دا | از مینست دې | ولیکن | زیات | ددوی | نه | پوهیږی | بیشکه | ونیلی | ده دا خبره | دا یو امتحان دې | خو زیات خلق | (په دې خبره) | نه | پوهیږی | ..... دا خبرې | هغه خلقو

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا

هغه | کسانو | چی مخکینې | ددوی | نه وو | پس هیڅ | پکار | رانغلل | دهغوی | هغه څه | چی وو | هغوی | هم کړې وې | کوم چی دوی نه وړاندې وو | خو هغوی چی څه کړی وو | هغې | ورته هیڅ | فائده | اونه

يَكْسِبُونَ ۝ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ

چی کول | به ئې | پس | اورسیدل | هغوی | ته | بد انجامونه | دهغې | چی کړی وو | هغوی | او هغه | کسان | رسوله | ..... بلکه | دخپلو | بدو | عملونه | سزا | ورته | ملاو | شوه | ..... او په | دوی | کنسې | چی

ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيِّئَاتِهِمْ سَيِّئَاتُ مَا

چی ظلم | ئې | اوکړو | ددې | خلقو | نه | ډیر | زړ به | اورسیرې | هغوی | ته | بد انجامونه | دهغې | څوک | ظالمان | دی | هغوی | ته به هم | دخپلو | بدو | عملونه | سزا | ملاویږی

كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا

چی کړی وو | هغوی | اونه | دی | دوی | عاجزه | کونکی | مونږ | لره | آیا | اونه | ده | معلومه | دوی | ته | ..... او دوی | الله ﷻ | په | خپلو | تدبیرونو | سره | عاجزه | کولی | نشی | آیا | دوی | ته دا | معلومه | نه ده

أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۝

چی | بیشکه | الله | فراښه | کوی | رزق | دپاره | دهغه | چا | چی غواړی | هغه | او په | اندازه | کوی | (رزق) | چی | الله ﷻ | دچاپه | حق | کنسې | او غواړی | نو هغه | دپاره | روزی | فراخه | یا لنډه | تنگه | کړی

إِنَّ فِي ذَلِكَ	لَآيَاتٍ	لِّقَوْمٍ	يُؤْمِنُونَ ۖ قُلْ	يَعْبَادِي
بيشککه به دي کبسي خامخا نبي دي دپاره دهغه قوم چي ايمان راوړي اووايه له بندگانو زما				
به دي کبسي د مومنانو دپاره ديري نخبي پرې دي ته زما دطرفنه خلقو ته اووايه چي				
الَّذِينَ	أَسْرَفُوا	عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ	لَا تَقْنَطُوا	مِنْ رَّحْمَةِ اللَّهِ ۖ
هغه کسانو چي زياتي مو کړي دي په نفسونو خپلو باندې مه نا اميده کيږئ درحمت دالله نه				
اي زما هغه بندگانو چي به خپلو خانو نو مو زياتي کړي دي دالله څخه درحمت نه مه نا اميده کيږئ				
إِنَّ اللَّهَ	يَغْفِرُ الذُّنُوبَ	جَمِيعًا ۖ إِنَّهُ	هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۖ	
بيشکه الله معاف کوي گناهونه ټول بيشکه هغه هم هغه بخښونکي مهربانه دي				
بيشکه الله څخه به ستاسو ټول گناهونه معاف کړي بيشکه الله څخه بخښونکي زيات رحم کونکي دي				
وَأَنِيبُوا	إِلَىٰ رَبِّكُمْ	وَأَسْلِمُوا	لَهُ	مِنْ قَبْلُ
اوواپس راشئ خپل رب ته او غاړه کيدئ احکمونو دهغه ته مخکښي ددي نه				
او تاسو خپل رب ته رجوع اوکړئ او دهغه تابعدار جوړ شئ ددي نه مخکښي چي په تاسو				
أَنْ يَأْتِيَكُمُ	الْعَذَابُ	ثُمَّ لَا تَنْصَرُّونَ ۖ	وَاتَّبِعُوا	أَحْسَنَ
چي راشي تاسو ته عذاب بيا به ستاسو سره هيڅ امداد نه کيږي او پيروي کوني دښه طرف				
باندې عذاب راشي بيا به (هغه وخت) ستاسو مدد نشي کولې (اوراښي خلقو) تاسو ته چه د خپل رب				
مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ	مِّن رَّبِّكُمْ	مِّن قَبْلُ	أَنْ يَأْتِيَكُمُ	
دهغي چي نازل کړې شوي دي تاسو ته دطرفه درب ستاسو نه مخکښي ددي نه چي راشي تاسو ته				
د طرفه کوم حکمونه نازل شوي دي په هغي کبسي په افضل عمل اوکړئ ددي نه وړاندې چي په تاسو				
الْعَذَابُ	بَغْتَةً ۖ وَأَنْتُمْ	لَا تَشْعُرُونَ ۖ	أَنْ تَقُولَ	نَفْسٌ
عذاب ناساپه او بيا تاسو ناخبره هسي نه چي بيا اوواښي يو نفس				
ناخاپه عذاب راشي او تاسو پرې خبر هم نه يئ ..... ددي دپاره چي يو نفس داونه واني چي				
يُحْسِرَتِي	عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ	فِي جَنبِ اللَّهِ	وَأَنْ كُنْتُ	
له افسوس دي په هغه گناه چي کړي ده ما په طرف يعني په حق دالله کبسي او بيشکه چي ومه زه				
افسوس دي په هغه کوتاهي چي ما دالله څخه په حق کبسي کړې وه ..... او ما صرف				
لِمَنِ السَّخِرِينَ ۖ	أَوْ تَقُولَ	لَوْ أَنَّ اللَّهَ	هَدَانِي	لَكُنْتُ
دتوقو کونکونه ياد اوواښي چي ارمان دي که الله هدايت کړې وي ماته نو خامخا به ومه زه				
توقې کولې ..... يادا اوواښي چي که الله څخه راته هدايت کړې وي نوزه به په پرهيزگارانو				

مِنَ الْمُتَّقِينَ ۝ اَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنْ لِّيْ

دمتقیانونه | یادا اووانی | پہ کوم وخت کبسی | چی اووینی | عذاب | افسوس کہ وی مالره
کبسی شامل ووم | یا چی عذاب اووینی نو دابه اووانی کہ چرته زه «دنیاته» واپس لایم |

كَرَّةٍ فَاَكُوْنَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ۝ بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ اٰیٰتِيْ

تلل بیا | پس شم به زه | دنیکانو خلقونه | ولی نه | بیشکه راغلی وو تاته | آیتونه زما
..... نونیکانو کبسی به شامل شم | (الله ﷻ به او فرمائی ولی نه) زما آیتونه تاته درغلی وو

فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ۝

نو دروغ او گنرل تا | هغی لره | او تکبر او کړو تا | اووی ته | دکافرانونه |
خو تا هغه دروغ او گنرل | او تکبر دی او کړو | او په کافرانو کبسی شامل پاتې شوې

قوله تعالى: فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا نَآءَ

تنکی اواسانی دازمېښت دپاره دی: الله ﷻ دانسان حالت بیانوی چه دتکلیف په وخت کبسی خوهغه ژړا او
فربادشروع کړی دالله ﷻ طرف ته پوره رجوع اوکړی خوچه کله ترې تکلیف لرې شی اوراحت او سکون
ورته ملاوښی نودی سرکش اوکبرکونکې شی اووانی چه داخودالله ﷻ په ذمه باندې زماحق دی. زه
دالله په نزد ددې حقدار ووم. مادخپل عقل اوفیصلویه وجه باندې دانعمت حاصل کړو. الله ﷻ فرمائی
خبره داسې نه ده بلکه دازمونېدطرف نه ازمېښت دی اگرچه مونږته دمخکبسی نه علم دی خودامونږ
ظاهرول غواړواوکتل غواړوچه دوی دنعمت شکراډاکوی اوکه نه؟ خودوی بې علمه خلق دی. دعوی
کوی دخولې نه خبره اویاسی خوداصل نه ناخبره وی. هم دغه دعوی اوخبره ددوی نه مخکبسی خلقوهم
کړې ده خودهغوی خبره صحیح نشوه اودی. نعمتونویابل څه څیزاودهغوی عملونوهغوی ته څه. فائده
ورنه کړه. څنگه چه په هغوی باندې تکلیف راغې دغه شان به هغوی باندې یوخل دهغوی د بد علمونو
تکلیف راشی اودوی به الله ﷻ عاجزیاسترې نه کړې شي. څنگه چه قارون ته دهغه قوم ونیلی ووچه
دومره خان مه ښایه، الله ﷻ خان خوبونکی نه خوبسوی. دالله ﷻ درکړې شوی نعمتونه خرچ کړه اوآخرت
اوگټه. په دې دنیا کبسی هم فائده حاصل کړه اوچه څنگه الله ﷻ دتاسره سلوک کوی ته هم دخلقوسره
احسان کوه. په زمکه باندې فسادمه خوروه الله ﷻ مفسدخلق نه خوبسوی. په دې باندې قارون اووئیل
چه داتول نعمتونه دولت او عزت هغه په خپل علم او هنر باندې حاصل کړی دی. الله ﷻ فرمائی چه هغه
ته معلومه نه وه چه دهغه نه مخکبسی مال جمع کولووالامونږ هلاک او بریاد کړل. مجرمانونه به دهغوی د
گناهونوباره کبسی تپوس نه کپړی؟ الغرض زیات مال جمع کول اوالله ﷻ هیرول دکفر خاصیت دی. د
کافرانو قول دی چه مونږسره مال زیات دی مونږته به څنگه عذاب ملاوښی اوس هغوی ته داهم معلومه
نه ده چه درزق مالک الله ﷻ دی چه چاته غواړی زیات ورکړی اوچاته غواړی کم ورکړی. په دې کبسی د
ایمان والودپاره دعبرت نخې دی.

قوله تعالى: قُلْ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا عَلٰى اَنفُسِهِمْ

دالله ﷻ دطرف نه دتوبې عام دعوت: پدې آیت کبسی ټولونا فرمانوته که هغوی مشرکان او کافران هم دی ته
دتوبې دعوت ورکړې شوې دی اوورته ونیلی شوی دی چه دالله ﷻ ذات غفوراورحیم دی او هغه دهر

یوتوبہ کونکی توبہ قبلوی۔ دھرننگتہ کیدونکی طرفتہ متوجہ کیری۔ دتوبہ کونکی زارہ گناہونہ معاف کوی کہ ہغہ ہرخنگہ وی اوہر خومرہ وی اوکہ ہروخت وی۔

شرک بی دتوبی نہ نہ معاف کیری۔ دا ایت بغیر دتوبی نہ دگناہونو دمعاف کولوبارہ کنبی گنرل صحیح نہ دی۔ خکہ چہ شرک خوبی توبی نہ معاف کیری۔ صحیح بخاری کنبی دی چہ خہ مشرکان چہ ہغوی بہ قتل اوزناہم کپی وہ دحضور ﷺ مخکنبی بہ حاضر شول چہ دستاسودا دین او خبری زمونرپہ ہر لحاظ باندی خوبنوی دی خوداغت غت گناہونہ کوم چہ زمونرپہ شوی دی ددی کفارہ بہ خہ وی؟ پہ دی باندی آیت (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ) اودا ایت نازل شو۔ دمسند احمدپہ حدیث کنبی دی چہ حضور ﷺ فرمائی چہ ماتہ تولہ دنیا اوپہ دی کنبی دتول خیز ملاویدوباندی دومرہ خوشحالی نہ دہ ملاؤشوی خومرہ چہ دی ایت پہ نازلیدوباندی ملاؤشوی۔ یوکس تپوس اوکروچہ چاشرک کپی وی؟ حضور ﷺ دلپ ساعت دخاموشی نہ پس اوفرمانیل۔ خبردار چہ چاہم شرک کپی وی، درپ خلہ نی دا اوفرمانیل۔ مسند احمد پہ یوحادیث کنبی دی چہ یوبوداکس د کونتی پہ مددباندی حضور ﷺ تہ حاضر شو اوحضور ﷺ تہ نی اوونیل چہ زماغت وارہ گناہونہ دیرزیات دی ماتہ بہ معافی ملاؤشی؟ حضور ﷺ اوفرمانیل چہ تہ د اللہ ﷻ دتوحید گواہی نہ ورکوی؟ ہغہ اوونیل چہ او، اودستادنبوت گواہی ہم ورکوم۔ حضور ﷺ اوفرمانیل چہ دغہ گناہونہ معاف دی۔ ابوداؤدترمذی کنبی دی حضرت اسماء رضی اللہ عنہا فرمائی مادرسول اللہ ﷺ نہ اوریدلی دی ہغوی ددی ایت تلاوت داسی کولو (إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ) اودا ایت می تری داسی واوریدلو۔ (قُلْ يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ) نوددی تولو حدیثونونہ ثابت شوی چہ پہ توبہ باندی دیر گناہونہ معاف کیری۔ انسان تہ درب درحمتونونہ مایوسہ کیدل نہ دی پکار کہ گناہونہ ہر خومرہ وی۔ دتوبی اورحمت دروازہ ہروخت کھلاؤوی اودیر فراخہ دی۔ د اللہ ﷻ ارشاد دی۔ (أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ) چہ خلقوتہ معلومہ نہ دہ چہ اللہ ﷻ د خپلو بندیانوتوبہ قبلوی۔ اوفرمانی (وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ) خوک چہ خراب کار اوکری اوپخپل خان باندی ظلم اوکری بیالہ ﷻ تہ توبہ اوکری نوہغہ بہ اللہ ﷻ بخبنونکی اومہربانہ ذات اومومی۔ د منافقانو سزاجہ ہغہ بہ ددوزخ پہ لاندینی طبقہ کنبی وی دھغی بارہ کنبی فرمائی۔ (الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا) یعنی ددی نہ ہغوی خلاص دی خوک چہ توبہ اوکری اوخان صحیح کپی۔ دانصاراؤ دا شرک چہ ہغوی بہ اللہ ﷻ پہ دریو کنبی دریم گنرلو ذکر کولوسرہ دھغوی دسزاگانونہ مخکنبی فرمائی۔ (وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ) کہ دوی خپلی خبری پری نہ خودلی۔ نوبیالہ ﷻ دلوی شان اوجلال والا فرمائی چہ دوی اللہ ﷻ تہ توبہ ولپ نہ کوی اوولپ دھغہ نہ استغفار نہ غواپی؟ ہغہ خودیررحم کونکی اوغفار ذات دی۔ ہغہ خلقو کوموچہ خندقونہ کپی وواومسلمانان نی پہ اور کنبی اچولی وو ذکر کولوسرہ فرمائی چہ خوک مسلمانانوتہ تکلیف ورکوی اوبیہم توبہ نہ کوی نودھغوی دپارہ ددوزخ او اورعذاب دی۔ امام حسن بصری رضی اللہ عنہ فرمائی چہ داللہ ﷻ کرم تہ اوگوری چہ دخپل دوستانوقاتلان ہم دتوبی طرف تہ راغواپی۔ ددی مضمون نورہم دیرایتونہ دی۔

دیو کم سلو کسانو دقاتل قصہ: دبخاری اومسلم پہ حدیث کنبی دھغہ کس واقعہ ہم شتہ چہ ہغہ یوکم سل کسان قتل کپی وو بیانی دینی اسرائیلو یوعبادت گذارنہ تپوس اوکروچہ ماتہ دپارہ دتوبہ کول شتہ؟ ہغہ انکار اوکرو، ہغہ ہغہ ہم قتل کپی بیانی دیوعالم نہ تپوس اوکروہغہ ورتہ اوونیل چہ ستا او توبی مینخ کنبی خہ روکاوت نشتہ، اوحکم نی ورتہ اوکروچہ دتوحیدمنونکو خلقو کلی تہ لار شہ۔ نوہغہ کس دھغہ کلی طرف تہ روان شوخوپہ لار کنبی مرشو۔ درحمت او عذاب فرہنتوبہ خپلو کنبی اختلاف پیدا شو۔ اللہ ﷻ ورتہ دزمکی دناب کولو حکم اوکرو نو یولیشٹ دنیك خلقو کلی تہ نزدی ووکوم طرف تہ چہ ہغہ ہجرت کولو اوددی نی دھغوی سرہ ملاؤکرو اودرحمت فرہنتودھغہ روح واخستلو۔ داہم ذکر شوی

دی چه هغه دمرگ په وخت کښی په سینه باندې هغه طرف ته روان شو. اوداهم ذکرشوی دی. چه دنیک خلقو کلی ته د نزدې کیدو اود خراب خلقو کلی نه دلرې کیدو ورته الله ﷻ حکم کړې وو. ددې حدیث د اخلاصه ده او ټول حدیث پخپل ځانې بیان شوي دي. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما ددې آیت په تفسیر کښی فرمائی چه الله ﷻ ټول بندیان دتوبې طرف ته رابللی دی. هغوی هم چاچه به حضرت مسیح ﷺ ته الله و نیل، هغوی هم چاچه به ورته دالله ﷻ ځوې و نیل، هغوی هم چاچه به حضرت عزیر ﷺ ته دالله ﷻ ځوې و نیل، هغوی هم څوک چه الله ﷻ ته فقیر وائی هغوی هم څوک چه دالله ﷻ لاسونه بندیادی او هغوی هم څوک چه الله ﷻ ته په دریو کښی دریم وائی. الله تعالی دې ټولو ته فرمانی چه دوی دالله ﷻ طرف ته ولې نه ښکته کیږی. اوولې دخپلو گناهونو معافی نه غواړی؟ الله ﷻ خوبخونکې دي او ډیر رحم او کرم کولو والادي. بیا دتوبې دعوت الله ﷻ هغه ته ورکړود چا دعوی چه دټولونه غټه وه هغه دعوه کړې وه چه د اوچتې مرتبې والارب زه یم. چاچه و نیلی وو چه ماته پته نشته چه ستاسو بل څوک معبود زمانه علاوه هم شته. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمانی چه ددې نه پس هم چه څوک هم دالله بندیان دتوبې نه مایوسه کوی هغه دالله ﷻ د کتاب نه انکار دی. خوداهم او پیژنی چه تر څو الله ﷻ په یوکس باندې خپله مهربانی اونه کړی هغه ته توبه نه نصیب کیږی.

دقران څو جامع ایتونه: طبرانی کښی دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه قول دي چه په کتاب الله قران کریم کښی دټولونه عظمت والايت ايت الکرسی ده اود خیر او شر دټولونه جامع آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ دي او په ټول قران کښی دټولونه زیات خوشحالی والايت دسوره زمر ﴿قُلْ يُعَادَى﴾ دي. او ټولونه زیات ویرونکې ایت دادې. ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ یعنی دالله ﷻ نه ویریدونکو خلاصی پخپله باندې الله ﷻ کوی او هغوی ته دداسې ځانې نه رزق ورکړی چه دهغوی په خیال کښی هم نه وی. مسروق رضی الله عنه ددې اوریدلو سره اوفرمانیل چه بې شکته تاسو رښتونې ئې. حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه چرته تلوچه قصه خوان ئې اولیدلوچه هغه چاته نصیحت کولو. هغه ورته اوفرمانیل چه ته ولې خلق مایوسه کوي؟ بیانی ددې ایت تلاوت اوفرمانیلو.

قوله تعالى: لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

دخفگان اوناامیدئ نه منع: دهغه حدیثونوپه کومو کښی چه دخفگان اوناامیدې منع شوي ده بیان دي. رسول الله ﷺ فرمانی چه په هغه مې دي قسم وی دچاپه قبضه کښی چه زما ساده که تاسو خطاگانې کوي او په دي باندې زمکه او اسمان ډک کړې اوبیا الله ﷻ ته توبه او کړې نوهغه به تاسو اوبخی. په هغه ذات مې قسم دچاپه قبضه کښی چه دمحمد ﷺ ساده که تاسو خطاگانې بالکل نه کوي نوالله ﷻ به تاسو ختم کړی او هغه خلق به راوولی چه کوم به خطاگانې کوی او استغفار به کوی اوبیا به الله ﷻ هغوی اوبخی. (مسند امام احمد) حضرت ایوب انصاری رضی الله عنه دخپل انتقال په وخت کښی فرمانی، یوحديث تاسوته مادنن پورې نه دي بیان کړې نن ئې درته بیانوم مادر رسول الله ﷻ نه اوریدلی دی که تاسو گناه نه کوله نوالله ﷻ به داسې یوقوم پیدا کړې ووچه هغوی به گناه کوله اوبیا به الله ﷻ هغوی بخل. (صحیح مسلم وغیره)

حضور ﷺ فرمانی دگناه کفار شرم او خفگان ده. حضرت عبیدالله بن عمیر رضی الله عنه فرمانی چه ابلیس ملعون او و نیل چه انې الله تازه دادم ﷻ په وجه باندې دجنت نه او ویستلم اوزه په هغه باندې ددې نه بغیر چه ته پرې ماته غلبه را کړې زه غالب نشم راتلی. الله ﷻ ورته اوفرمانیل چه ته په هغوی باندې مسلط ئې. ابلیس او و نیل چه یا الله ماته څه نور هم را کړه. الله ﷻ ورته اوفرمانیل چه په بنی ادم کښی څومره اولاد پیدا کیږی دهغه هومره به دستاهم پیدا کیږی. هغه بیا درخواست او کړوچه یا الله څه نور زیات هم را کړه. الله ﷻ ورته اوفرمانیل دبنی ادم په زړه کښی مې دستادپاره کور جوړ کړو. ته به دهغوی په بدن کښی د وینې په ځانې گرځې هغه بیا او و نیل یا الله څه نور هم، څه ته په هغوی باندې خپل سواره او پیدل اولېږه.

اودھغوی پہ مال او اولاد کبھی خپل کار او کړه هغوی ته امیدونه ورکړه، او په حقیقت کبھی ستا و عدې او امیدونه بالکل دروغ دی. هغه وخت ادم عليه السلام دعا او کړه انی زما پروردگار دې دې په ماباندې مسلط کړ او زه دستانه بغیر دده نه نشم بچ کیدې. الله تعالی او فرمانیل او وره ا دستاچه به خومره اولاد کیری دهغه سره به یو محافظ مقرر کړم چه هغه به د شیطان د پنبجی نه محفوظ وی. حضرت ادم عليه السلام او فرمانیل نور زیات، الله تعالی او فرمانیل یوه نیکی به په لس چنده ورکوم. او یوه گناه به نې هم یوه حسابیری یابه نې معاف کړم. ادم عليه السلام بیا هم خپله دعا جاری اوساتله، الله رب العزت او فرمانیل چه د توبې دروازه به د ستا دپاره هغه وخت پورې کھلازوی ترخوچه دې بدن کبھی روح وی. حضرت ادم عليه السلام دعا او کړه یا الله ماته نور هم څه را کړه. الله تعالی ورته دا ایت اولوستلوچه زما گناه گاروته او وایه چه زما درحمت نه دې نه مایوسه کیری. (ابن ابی حاتم)

د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حدیث کبھی دی چه کوم خلق د کمزورې په وجه باندي د کافرانو تکلیفونه نه برداشت کولوپه وجه دخپل دین په فتنه کبھی پر یو تلو مونږ دهغه باره کبھی خپلو کبھی وایو چه الله تعالی د هغه څه نیکی اوتوبه نه قبلوی. دې خلقو الله تعالی او پیژندلو او بیانی کفراو کړو او د کافرانو سختی نې برداشت نه کړه. کله چه حضور صلی الله علیه و آله مدینې ته راغې نو الله تعالی ددغه خلقو باره کبھی ددې قول تردید او کړو (قُلْ لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ هُتَمًا) پورې ایتونه نې نازل کړل.

عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی ما پخپل لاس باندي دا ایتونه اولیکل او هشام بن عمرو رضی الله عنه فرمائی چه هغه وخت په ذی طوی کبھی ووم. مادا بار بار اولوستل او بیه غور او فکر مې او کړو. خو اصلی مطلب پورې مې ذهن اونه رسید و اخر مې دعا او کړه چه یا الله ددې ایتونو مطلب اوددې زما طرف ته رالیرلو صحیح مقصد په ما باندي واضح کړه. نو د الله تعالی د طرف نه زما په زړه کبھی واچولې شو چه ددې ایتونو مراد هم مونږ یو دا زموږ باره کبھی دی اوزموږ چه دا خیال دې چه اوس زموږ توبه نشی قبلیدې هم دې باره کبھی نازل شوی دی. هم هغه وخت زه واپس شوم او خپل اوښ باندي سور شوم اونیغ لایم در رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کبھی حاضر شوم. (سیرت ابن اسحاق)

قوله تعالى: وَأَنبِئُوا إِلَى رَبِّكُمْ

د مایوسې ختمولو نه پس ترغیب: د بندگانو مایوسی ختمول او هغوی ته د بختی طمع ورکولونه پس حکم او کړو اورغبت نې ورکړوچه هغوی توبې اونیک عملونو طرف ته راشی اومخکبھی شی داسې نه وی چه د الله تعالی عذاب راشی چه هغه وخت به دهغوی دم ددخوک نه وی. اود هغوی ته پکار دی چه د عظمت والا قران کریم تابعداری او کړې اوددې په ماتحتې کبھی مشغول شی ددې نه مخکبھی چه یوناسا په عذاب راشی. اودوی په بې خبری کبھی وی. هغه وخت به د قیامت په ورځ بې توبې مړه شوی اود الله تعالی په عبادت کبھی کمی کولو والا به دیر افسوس کوی او خواهش به کوی چه کاش مونږ د خلوص سره د الله تعالی حکمونه منلې وې. افسوس اچه مونږ ته یقین نه وو. د الله تعالی د خبرو تصدیق مو اونه کړوبلکه هغه به مو هسې گپ شپ گنړلو. او وائی به که مونږ هم هدایت موندلې وو نو یقینا په دنیا کبھی د الله تعالی د نافرمانو او په آخرت کبھی به دهغه د عذاب نه بچ شوی وو. او عذاب لیدلو سره به وائی که اوس بیادنیاته تلل ملاوٹی نو د زړه دا خلاص سره به نیکیانې کوو.

قوله تعالى: أَلَمْ تَقُولْ أَنفُسُ

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه بندیان څه عمل او کړې او هغوی څه وائی؟ دهغوی د عمل اوقول نه مخکبھی الله تعالی هغوی ته خبر ورکړې دې اود هغه نه زیات خبر والا څوک کیدیشی؟ اونه دهغه نه زیات رښتیا خبر څوک ورکولې شی. د بند کارانو د اداری خبرې بیان شوې او بل ځانې کبھی دا خبر ورکړې دې که دوی واپس د نیاته اولیرلې شی نویابا به هم هدایت اختیار نه کړی بلکه دکوم کارونو چه منع کړې شی

هغه به کوی اودلته چه څه وانی ټول به دروغ شی. مسند احمد په حدیث کښی دی چه هر دوزخی ته به د هغه جنت او خودلې شی هغه وخت کښی به هغه وانی کاش چه الله ﷻ ماته هدایت راکړې وې. داځکه چه هغه ته حسرت او افسوس به وی او هم دغه شان به هر جنتی ته په دوزخ کښی دهغه ځانې او خودلې شی. هغه وخت به هغه وانی که الله ﷻ ماته هدایت نه وې کړې نوزه جنت ته نه شوم راتلې ځکه چه هغه په شکر او احسان منلو کښی نور هم مخکښی شی. چه کله به گناه گار خلق دنیا ته دواپس راتلو خواهش کوی اود الله ﷻ دایتونونه منلو حسرت به کوی اود الله ﷻ درسونونه منلو باندې به خفگان کوی نواله ﷻ سبحانه ﷻ به فرمائی چه اوس خفگان او شرمیدل بې کاره دی په دنیا کښی مې درته خپل ایتونه رالېږلی دی. خپل دلیلونه مې درته قایم کړی و خو تاسو به هغه دروغ گنړل او دهغوی د تابعدارې نه به مو کبر کولو او دهغې نه منکړوې. کفر مو اختیار کړ و اوس څه هم نشی کیدی.

وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ	تَرَى الَّذِينَ	كَذَّبُوا	عَلَى اللَّهِ	وَجُوهَهُمْ
اوبه ورځ د قیامت به ته اووینی هغه کسان اچي دروغ نې ترلې دی په الله پورې مخونه دهغوی به اود قیامت په ورځ به ته دهغه کسانو مخونه تک تور اووینی چې په الله ﷻ نې دروغ ترل				
مُسَوَّدَةً	الْأَيْسُ	فِي جَهَنَّمَ	مَثْوًى	لِلْمُتَكَبِّرِينَ
تور وی آيا نشته په دوزخ کښی ځانې دپاره د تکبر کونکو خلقو او خلاصې به ورکړې الله ایا د متکبرو خلقو ځانې په دوزخ کښی نه دي ..... او (چا چې د کفر او د گناه نه)				
الَّذِينَ	اتَّقُوا	بِمَقَازَتِهِمْ	لَا يَسْمَعُ	السُّوءَ
هغه کسانوله اچي پر هیز گاران وی په سبب د کامیابی دهغوی نه به رسی هغوی ته تکلیف (سختی ځان بچ او ساتلو الله ﷻ به هغوی ته په کامیابی سره (د دوزخ) نه نجات ورکړی (هله) به هغوی ته				
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ				
او نه به هغوی غمژن کیری				
هیڅ تکلیف نه رسی اونه به غمژن شی				

قوله تعالى: وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ

کبر کونکی په دوزخ کښی او ددوی بد حالت: د قیامت په ورځ په دوه قسمه خلق وی. د تور مخ والاو نورانی مخ والا. د فرقت او اختلافاتو والا مخونه خوبه تورو اود اهل سنت والجماعت شکلونه به خاښته نورانی وی د الله ﷻ سره شریک جوړولو والاود هغه دپاره اولاد پیدا کولو والاخوبه وینی چه دهغوی د دروغو والزامونو په وجه باندې دهغوی مخونه تورو اوحق نه قبلولو او کبر او ځان خودنې په وجه باندې به هغوی دوزخ ته او غورځولې شی. چه هلته به ډیر ذلت سره هغوی ته سختې سزاگانې ورکولې شی. دابن ابی حاتم مرفوع حدیث کښی دی چه د کبر کولو والا حشر به قیامت کښی دمیر وپه شان وی د وړوکی نه وړوکی مخلوق به هم هغوی باندې خپې اړدې تردې چه د دوزخ په جیل ځانه کښی به قید کړې شی چه دهغې نوم بولس دي چه دهغې اور د یرتیز او مصیبت والادي د دوزخیانو وینی اویپ به په هغوی باندې اوځکلې شی. اود الله نه ویریدونکی خلق به خپلې کامیابی او فرمانبرداری په وجه ددې عذابونو نه اودې ذلت او وهلو په بالکل بچ وی هیڅ بدی به دهغوی خواه ته نشی ورتلې. ویره او غم به د قیامت په ورځ عام وی هغه به ددوی نه لرې وی. دهر غم نه بې غمه او هریوې ویرې نه بې ویرې او هرې

سزا نه خلاص اودهردردنه به لرې وي. هغوی ته به څوك وینانه کوی په امن اوراحت اوسگون سره به ورته د الله ﷻ ټول نعمتونه حاصل وي.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ	الله پيدا کونکې دې دهر څيز او هغه په هر څيز باندي
وَكِيلٌ ۝ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا	..... هم الله ﷻ دهر څيز پيدا کونکې دې
نَظَرُ سَاتُونَكِي دې هغه لره دې کنجيانې د اسمانونو او د زمکې او هغه کسان اچي کفر نې او کړو	او هم هغه په هر څيز باندي نگران دې د اسمانونو او زمکې کنجيانې هم دهغه په اختيار کښې دې
بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ۝ قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ	د ايتونو د الله سره دغه کسان چي دې هم دوي په نقصان کښې دې ورته اووايه آيا نو بي د الله نه
أَتُؤْمِنُونَ ۖ أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ۝ وَلَقَدْ أُوحِيَ	او څوک چي د الله ﷻ د ايتونو نه انکار کوي هم هغوي په تاوان کښې دې (اني پيغمره) ته ورته اووايه
تَاسُو حَكْمَ كَوْمَاتِهِ ۖ أَجَبْدُ أَوْحَىٰ	تاسو حکم کوي ماته چي بندگي او کړم د بل چا له نا پوهانو او بي شک وحي کړې شوي ده
أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ۖ أَتُؤْمِنُونَ ۖ أَتُؤْمِنُونَ ۖ أَتُؤْمِنُونَ ۖ	اني جاهلانو آيا تاسو بيا هم ماته د نور چا د عبادت فرمائشونه کوي؟ او بيشکه چي تاته
إِلَيْكَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ ۖ لَكِنَّ أَشْرَكَ لِكَيْبَطَنَّ	تاته او هغه کسانو ته چي مخکښي ستا نه و که چري شرک او کړو تا نو خامخا به ضائع شي
تَاسُو حَكْمَ كَوْمَاتِهِ ۖ أَجَبْدُ أَوْحَىٰ	ستا نه وړاندي نور پيغمبرانو ته هم وحي ليږلې شوې وه (اني بنيادمه) که تاشرک او کړو نو ټول عملونه به دې
عَمَلْكَ ۖ وَلَتَكُونَنَّ ۖ مِنَ الْخٰسِرِينَ ۝ بَلِ اللَّهُ	عمل ستا او خامخا به شي ته د تاوانيانو نه بلکه د الله پس بندگي کوه ته
بَرَادِشِي ۖ أَوْ يَدِ تَاوَانِ كُنْ بِي ۖ أَوْ غُورِ زِيَرِي ۖ	برباد شي او په تاوان کښې به او غورزيږي ..... ته خو بس صرف د يو الله ﷻ عبادت کوه
وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ۝	او شه د شکر ايستونکو نه
أَوْ هَغْه شکر گزارو کښې شامل شه	

قوله تعالى: اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَهْدَقْدَرَتِ مَالِكُ اللَّهِ ﷻ د ټولو ژوند او مړو څيزونو مالک خالق او اختيار مند صرف الله ﷻ دې. هر يو څيز دهغه ماتحت او دهغه په قبضه کښې دې. دهر چا کار ساز او وکیل دې د ټولو کارونو پوره کول دهغه په لاس کښې دې. د زمکې اسمان دخزانو چا بيانو هغه يواځي مالک دې. د حمد او ثناء لائق او په هر يو څيز باندي هغه قدرت لرونکې دې. کفر او انکار کولو والا په سخت تاوان کښې دې. امام ابن ابي حاتم دلته يو حديث بيان کړې دې، اگرچه د سند په لحاظ باندي غريب دې بلکه په صحت کښې هم کلام شته خو هغه دلته ذکر کوو په دې کښې دې چه حضرت عثمان رضی الله عنه رسول الله ﷺ نه ددې ايت دمطلب تپوس او کړو نور رسول الله ﷺ او فرمايل اي عثمان د ستانه مخکښي زمانه ددې ايت دمطلب تپوس چانه ووکړې.

ددې آيت تفسير دادي. لا اله الا الله والله اكبر سبحان الله ومحمد و استغفر الله ولا قوة الا بالله الاول والاخر والظاهر والباطن بيده الخير يحيى ويميت وهو على كل شئ قدير اي عثمان كوم كس چه دسحر دا لس خله اولولئ نوالله ﷻ هغه ته شپې فضيلتونه ورکړي. اول خو هغه دشيطان اودهغه دلشکر نه بچ شئ. دويم هغه ته يوقنظار اجر ملاوئش. دريم په جنت کښي دهغه يوه درجه اوچته شئ. خلورم دهغه حور عين سره نکاح اوئش. پنځم هغه ته دولس قربتې راشي. شپږم هغه ته دومره ثواب ملاوئش لکه چه څوک قران تورات انجيل اوزبور اولولئ. بيا د دې سره هغه ته ديوقبول شوې حج اويوقبولې شوې عمرې ثواب هم ملاويږي اوکه په هغه ورځ دې مې شئ نودشهادت درجه ورته ملاويږي. دا حديث د پريزيات غريب دې اوپه دې کښي ډيرې لوي خبرې دي. قوله تعالى: **قُلْ أَغْفِرَ اللَّهُ أَمْ لَا أَعْبُدُ إِلَهًا إِلَّا اللَّهُ**

د مشرکانو د رسول گريم ﷺ نه مطالبه او نبی گريم ﷺ جواب: ابن عباس ؓ فرماني مشرکانو حضور ﷺ ته اوونيل چه راځه ته زمونږ معبودانوته عبادت کوه او مونږ به ستارب ته سجدې کوو. په دې باندې آيت **(قُلْ أَغْفِرَ اللَّهُ)** نه ترد **(مِنَ الْخَيْرِينَ)** پورې نازل شو هم دامضمون په دې آيت کښي هم دې. **(وَلَوْ أَفْرَكُوا لَأَخِطَ عَنْهُمْ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ)** مخکښي دنبيانو عليه السلام ذکر دې بيا فرمايلي دي. که بالفرض دا نبیان هم شرک اوکړي نوددوی ټول عملونه به ضائع شئ دلته ئې هم فرمايلي دي چه ستا طرف ته اوستانه مخکښي ټولونبيانوته مونږوحي ليرلي وه چه څوک شرک کوي نودهغه عملونه غرق شول اوهغه دنقصان والا او ریاکار شو. نوتاته پکار دي چه ته دخلوص سره دالله ﷻ واحدلاشریک رب عبادت کوه اودهغه شکر ادا کوه. ته هم اودستامنولووالامسلمانان هم.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ	
اوونه کړو قدر (تعظيم) دوی دالله الکه څنگه چی حق دې دقدر کولو دهغه	
اخو دې خلقو د الله ﷻ هغسي قدر اونه کنړلو څنگه چی پکار وو	
وَالْأَرْضُ جَمِيعًا	قَبْضَتُهُ
او زمکه ټوله به په موتي دهغه کښي وی په ورځ دقيامت آسمانونه به	
ددې باوجود چی دقيامت په ورځ به ټوله زمکه دهغه په موتي کښي وی اوټول آسمانونه به	
مَطْوِيَّتٍ	بِيَمِينِهِ
نغښتلې شوی وی په ښي لاس دهغه کښي پاکي ده هغه لره او اوچت دې دهغې نه	
دهغه په ښي لاس کښي رانغښتی وی ..... هغه دپاره پاکي ده اوددوی جوړ کړی	
يُشْرِكُونَ	
چی دوی ئې ورسره شریکوي	
شرک نه ډیر اوچت دې	

قوله تعالى: **وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ** مشرکانو دالله ﷻ مقام نه پيژندلې. مشرکانوته په اصل کښي دالله ﷻ مقام اوعظمت معلوم نه دې په دغه وجه به هغوی دالله ﷻ سره نور خلق شریک کوي دهغه نه زیات عزت اوزیات بادشاهت والاودهغه نه زیات غلبي اوقدرت والاېل څوک نشته. نه دهغه څوک برابر شته. دا ایت دقریش دکافرانو بپاره کښي نازل شوې دې که هغوی سره قدر وې نوهغوی به دهغه هریوه خبره غلط نه گنړله کوم کس چه الله ﷻ په

هر خيز باندې قدرت لرونکې اومنی چاچه دالله عظمت او کړواو دچاچه داعقیده نه وی نوهغه دالله ﷻ قدر نه کوی. ددې ایت باره کښی ډیر حدیثونه دی. ددې قسمه ایتونو باره کښی دبزرگانو مسلك دادې چه څنگه اوبه کوموالفاظو کښی دا ایت راغلې دې هم هغه الفاظو کښی دامتل اوبه دې باندې ایمان راوړل، نه چه ددې وجه معلومول اوبه دې کښی تبدیلی کول. صحیح بخاری کښی ددې ایت په تفسیر کښی دی چه دیهودیانویو ډیر لوی عالم حضور ﷺ ته حاضر شو او ونې ونیل چه مونږ ته لیکلی راغلی دی چه الله ﷻ به ټول اسمانونه په یوه گوته باندې کیدی اوتولې زمکې به په یوه گوته باندې کیدی اوتولې ونې به یوه گوته باندې کیدی اوبه او خاوره په یوه گوته باندې اونور ټول مخلوق به یوه گوته باندې کیدی. بیا به افرمائی چه زه دټول مخلوق مالک یم اورښتونی بادشاه یم. حضور ﷺ ددې خبرې په رښتیاوالی باندې په خندا شو تر دې چه دحضور ﷺ اوری ښکاره شوې. بیا حضور ﷺ ددې ایت تلاوت اوفرمائیل. د مسند په حدیث کښی هم دغه شان دی. په هغې کښی دی چه رسول الله ﷺ په خندا شو او الله ﷻ په دا ایت نازل کړو. اور وایت کښی دی چه هغه په خپلو گوټو باندې ونیل اول هغه دکلمې گوته اوخودنه. په دې روایت کښی دخپلو روگوټو ذکر دې.

صحیح بخاری کښی دی چه الله ﷻ به زمکه په قبضه کښی کړی او اسمان به پخپل ښی لاس کښی واری اوبیا به فرمائی زه بادشاه یم، کوم ځانې دی دزمکې بادشاهان؟ دمسلم په حدیث کښی دی چه زمکې به دالله ﷻ په گوته وی او اسمان به نې په ښی لاس کښی، بیا به فرمائی زه بادشاه یم. پور وایت کښی دی چه ابن عمر ؓ ددې پوره حالت خودلې دې چه څنگه حضور ﷺ هغه ته حکایت کړې وو، چه الله ﷻ به زمکې او اسمانونه په لاس کښی واخلي او اوبه فرمائی چه زه بادشاه یم خپلې گوټې به نې کله کولاووی، کله به نې بندوی او حضور ﷺ هغه وخت حرکت کولو تر دې چه دحضور ﷺ حرکت سره ټول منبر او خوزید او اوزه ویریدم چه حضور ﷺ دهغې نه اونه غورځیری. دبزار په روایت کښی دی چه حضور ﷺ دا ایت اولوستلو او منبر په خوزیدو شو او حضور ﷺ درې ځله لاړ وراغلو. والله اعلم. دمعجم کبیر طبرانی یو غریب حدیث دې چه حضور ﷺ دصحابیانو یو جومات ته اوفرمائیل نن تاسوته دسوره زمراخری ایتونه واوړوم چه په هغې باندې چاته ژړا راشی. هغه جنتی شو. اوس حضور ﷺ ددې ایت نه دسورت اخره پوره تلاوت اوفرمائیلو بعض په ژړا شوی او بعضوته ژړا ورنگله هغوی او وئیل یا رسول الله ﷺ مونږ ډیر کوشش او کړوچه او ژاړو خو مونږ ته ژړا رانغله حضور ﷺ اوفرمائیل ځی زه به لولم چاته چه ژړانه ورځی هغوی دې د ژړا شکل جوړ کړی اوبه زور دې او ژاړی. یو ددې نه زیات غریب حدیث کښی دی چه الله ﷻ فرمائی مادري څیزونه دخپل بندگانو نه پټ کړی دی که دوی هغه لیدلې وې نوڅه بدی به نې هم نه وه کړې. (۱) که ما پرده لرې کړې وې اودوی زه لیدلې وې نو دا یقین به نې کړې وو چه زه خپل مخلوق سره څه کوم چه کله دهغوی خواه ته راشم او اسمانونه په خپل لاس کښی واخلم اوزمکې پخپل متی کښی بند کړم بیا اووایم چه زه بادشاه یم زمانه علاوه څوک مالک شته؟ (۲) بیا زه هغوی ته جنت او ښایم اوبه هغې کښی چه څه څیزونه دی هغه ددوی مخې ته کړم او هغوی دیقین سره دا وینی. (۳) زه دوی ته دوزخ او ښایم اودهغې عذابونه ورته او ښایم تردې چه هغوی ته یقین اوشی. خو ما دا څیزونه په قصد باندې پټ ساتلی دی چه ماته پته اولری چه هغوی ما څنگه پیژنی ځکه چه ما دا ټولې خبرې بیان کړی دی. ددې سند متقارب دې اوددې نسخې نه ډیر حدیثونه روایت کیری. والله اعلم.

وَنُفَخَ	فِي الصُّورِ	فَصَعِقَ
اوپوکې به اوکړې شی په صور (شپیلې) کښی پس دې هوشی سره به مړه راپریوزی		
او شپیلې به پوک وهلې شی ..... نو د اسمان او زمکې		

مَنْ	فِي السَّمَوَاتِ	وَمَنْ	فِي الْأَرْضِ	إِلَّا	مَنْ
هغه څوڪ	چي په اسمانونو کښي دي	او هغه څوڪ	چي په زمکه کښي دي	ماسوا	دهغه چانه
په مينځ کښي چي څومره مخلوق دي	ټول به يې هوشه شي	خو څوڪ چي الله ﷻ	(بيچ ساتل)	او غواړي	
شَاءَ اللَّهُ ط	ثُمَّ نَفَخَ	فِيهِ	أُخْرَى	فَإِذَا هُمْ	قِيَامٌ
چي او غواړي الله	بيا به پوکي او کړي شي	په هغې کښي	بل ځل	پس يودم به هغوي	ولاړوي
بيا به په دويم ځل شپيلی پوک وهلې شي	..... نو ټول به راپاڅي	..... او کتل به کوي			
يَنْظُرُونَ ۝	وَأَشْرَقَتِ	الْأَرْضُ	بِنُورٍ رَّيَّهَا	وَوُضِعَ	الْكِتَابُ
او گوري به	اوروښانه به شي	ازمکه	په نور درب خپل سره	او کينودې به شي	کتاب
.....	او زمکه به دخپل رب په نور باندې روښانه شي	او عملنامه به	(مخامخ)	کيخودلې شي	
وَجَاءَ عَ	بِالنَّبِيِّينَ	وَالشُّهَدَاءِ	وَقُضِيَ	بَيْنَهُمْ	
اورا به ويستې شي	پيغمبران	او گواهان	او فيصله به اوکړې شي	په منځ دهغوي کښي	
او پيغمبران او (نور)	گواهان به حاضر کړي شي	او د خلقو په مينځ کښي به په انصاف سره فيصله			
بِالْحَقِّ	وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝	وَوُفِّيَتْ	كُلُّ نَفْسٍ	مَّا	
په حقه سره	او دهغوي سره په ظلم نه کيږي	او پوره به ورکړې شي	هر نفس ته	هغه	
اوکړې شي	او د ذرې بر ظلم به پرې اونکړې شي	او هر يو کس ته به د خپلو عملونو پوره پوره			
عَمِلَتْ	وَهُوَ أَعْلَمُ	بِهَا	يَفْعَلُونَ ۝		
چي کړي وي هغه	او هغه ښه پوهيږي	په هغه څه	چي کوي ئي دا خلق		
بدله ملاو شي	او دوي چي څه کوي الله ﷻ ته ټول په ښه شان معلوم دي				

قوله تعالى: وَيُنْفِخُ فِي الصُّورِ نَفْثًا

د قيامت سختی: د قيامت د سختو او دهغي ددهشت او ويرې ذکر کيږي چه شپيلې به اووهلې شي. دابه دويم شپيلې وي چه په هغې به ټول راژوندي شي که هغه په زمکو کښي دي او که په اسمانونو کښي. خو چه څوڪ الله ﷻ غواړي. د شپلي مشهور حديث دي چه بيا به دنورو روحونه واخستلې شي تردې چه د ټولو نه اخره کښي پخپله د ملک الموت روح هم واخستلې شي. او صرف الله ﷻ به باقي پاتې شي چه هغه حي وقيوم دي او د اول نه وواو داخره پورې به پاتې شي. بيا به او فرماني چه نن د جابادشاهت دي؟ درې ځله به هم دا او فرماني. بيا به پخپله ورکړي چه دواحد قهار الله. زه يواځې يم چه ماهر يو څيز پخپله ماتحتي کښي ساتلې دي. نن ماتول ختم کړل.

د ټولو نه اول به اسرافيل ؑ ژوندي کړي: بيا به الله ﷻ خپل مخلوق د بيا ژوندي کيدلو حکم اوکړو. د ټولونه مخکښي به اسرافيل ؑ ژوندي کړي شي او هغه ته به حکم اوکړي چه شپيلې اووه. دابه دريم شپيلې وي چه په هغې باندې په ټول مخلوق کوم چه مړه وو ژوندي شي چه دهغې بيان په دې ايت کښي دي چه شپيلې به اووهلې شي نو ټول خلق به راباسي او نظرونه به کوي يعنې د قيامت زړه خوزونکي حالت ته به گوري. څنگه چه فرمايلي دي (فَأَمَّا هِيَ زَجْرًا وَاجِدَةً فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ) يعنې هغه

خوبہ یوسخت اوازوی چہ دھغی پہ وجہ باندی بہ تول خلق زرمیدان تہ راشی. اویہ ایت کنبی دی. (يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِمَعْدِهِمْ) یعنی پہ کومہ ورخ چہ بہ اللہ ﷻ تاسو راوغواری. نوتاسوتول بہ دھغہ حمداوتناء سرہ دھغہ اواز اومنی اوددنیازوندبہ کم اوگنری. داللہ ﷻ پہ یوبل خانہ کنبی ارشاد دی. (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ) دھغہ پہ نبوکنبی د زمکی اواسمان دھغہ پہ حکم باندی قائم اوسیدل دی، اویابہ چہ کلہ هغہ تاسوتہ دزمکی نہ اواز اوکری نوتاسوتول بہ یوخل باندی راوخی. مسند احمد کنبی دی چہ یو کس حضرت عبداللہ بن عمروتہ اووٹیل چہ تاسو فرمایئ چہ دومرہ دومرہ وخت پوری بہ قیامت راخی. هغہ ترے خفہ شواونی وٹیل چہ زہ مہ غواری چہ تاسرہ ہیخ خبری ہم نہ کوم. ماخوونیلی ووجہ پہ لہ وخت کنبی بہ تاسو حکم وینی. بیانی افرمائیل چہ مادر رسول اللہ ﷺ نہ اوریدلی دی چہ زماپہ امت کنبی بہ دجال راخی اوھغہ بہ خلویبنت پوری وی. ماتہ پتہ نشتہ چہ خلویبنت ورخی کہ خلویبنت میاشتی کہ خلویبنت کالہ اوکہ خلویبنت شپی، بیابہ اللہ ﷻ عیسیٰ ابن مریم علیہما السلام راو لیری. هغہ بہ پہ شکل اوصورت کنبی بالکل دعروہ بن مسعود ثقفی ؓ پہ شان وی. اللہ ﷻ بہ هغہ غالب کری اودجال بہ دحضرت عیسیٰ ؑ پہ لاس باندی قتل کری شی بیابہ اووہ کالہ خلق دھغہ سرہ ملاووی او پہ تولہ دنیا کنبی بہ دیویل سرہ خہ خفگان نہ وی. بیابہ اللہ ﷻ دشام دطرف نہ یوہ یخہ هواراوالوخی چہ پہ هغی باندی بہ دتولوایماندارونہ روح واخستلی شی تردی چہ دچاپہ زہ کنبی دوری هومرہ ایمان ہم وی هغہ بہ ہم وفات شی. دوی کہ هر خانہ کنبی وی تردی کہ دغرہ پہ لمن کنبی ہم خوک مسلمان وی نوداھوابہ هلته ہم اورسی. مادا رسول اللہ ﷺ نہ اوریدلی دی بیابہ بدترین خلق پاتی شی، چہ هغوی بہ پہ خیل رذالت کنبی دمرغویہ شان سپک اویہ بی وقوفی کنبی دخناوریہ شان بی وقوف وی. نہ بہ بنہ والی بنہ گنری اونہ بہ خرابی خراب گنری. هغوی تہ بہ شیطان بنکارہ شی اوواتی بہ چہ شرمیری نہ چہ تاسوتانوتہ سجدی پریخودی، نوھغوی بہ دھغہ پہ دھوکہ کنبی راشی اوبتانوتہ بہ سجدی شروع کری پہ دی حالت کنبی بہ اللہ ﷻ دھغوی پہ رزق کنبی زیاتوالی راو لی. بیابہ شپیلنی اووھلی شی چہ دچا غورونوتہ دااوازیسی هغہ بہ ہم هلته اودریبی اویابہ اوغورخیبی. دتولونہ مخکنبی چہ بہ دااوازدکوم کس غورونوتہ رسی هغہ بہ خیل حوض جوروی هغہ ساعت بہ بی ہوشہ شی اویہ زمکہ بہ رااوغورخیبی اوخان بہ ترے ہیرشی. بیابہ اللہ ﷻ باران شروع کری چہ هغہ بہ دپرخی پہ شان وی، دھغی پہ وجہ باندی دخلقوبدنونہ راوخیژی. بیابہ دویم شپیلنی اووھلی شی بیابہ ژوندی کری شی اوکتل بہ کوی. بیابہ اووٹیلی شی چہ انہی خلقوادخیل رب طرف تہ راشی، دوی اودروی دوی نہ بہ سوالونہ کیبی. بیابہ افرمائیلی شی چہ دوزخ حصہ ترے بہر کری. تپوس بہ اوشی خومرہ؟ دزرونہ نہہ سوہ اونہہ نوی. داورخ بہ وی چہ ماشومان بہ بوداگان شی اوھم دغہ ورخ بہ وی چہ پہ کومہ ورخ بہ پنڈنی کولاویری. (صحیح مسلم) صحیح بخاری کنبی دی ددواروشپیلومینخ کنبی بہ خلویبنت وی دحدیث روایت کونکی ابوھریرہ ؓ نہ تپوس اوشوچہ خلویبنت ورخی؟ اونہی فرمائیل چہ زہ جواب نہ شم درکولی. تپوس ترے اوشوچہ خلویبنت کالہ اونہی فرمائیل زہ ددی جواب نہ درکوم تپوس اوشوخلویبنت میاشتی؟ اونہی فرمائیل زہ ددی جواب ہم نہ شم درکولی. دانسان هریوخانی بہ خراب شی خودملاھوکی، ددی نہ دانسان ترکیب کولی شی.

د (إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ) نہ خوک مراد دی؟: ابویعلی کنبی دی در رسول اللہ ﷺ دجبرائیل ؑ نہ تپوس اوکرو چہ پدی ایت کنبی کومہ استثناء دہ یعنی چہ خوک اللہ ﷻ غواری دھغہ خلقونہ خوک مراد دی؟ اوہی فرمائیل شہیدان دوی بہ خپلی تورے نیولی وی اوداللہ ﷻ عرش نہ بہ گیرچاپیرہ وی. فربتی بہ دوی پہ خیل حصار کنبی دوی دمحشرطرف تہ بوخی. دیاقوت پہ اوبنانوبہ سوارہ وی چہ دھغی گدی بہ دربنمونہ ہم زیاتی نرمی وی. دانسان نظرچہ دکوم خانہ پوری کارکوی، دھغی بہ یوقدم وی پہ جنت کنبی بہ

دوی خوشحاله وی، هلته به په ارام سره وی دهغوی په زړونو کښی به راځی چه راځی چه اوگورو الله ﷻ دخپل مخلوق فیصلی کوی. نودهغوی طرف ته کتلوسره به اله العالمین په خنداشی، اوکوم خانې کښی به چه الله ﷻ په خنداشی هلته به حساب کتاب نه وی. ددې ټول روایت کونکی اعتبار والادی. خود اسماعیل بن عیاش استاذ مشهور نه دې. والله اعلم. قیامت په ورځ چه به کله الله ﷻ دخپل مخلوق فیصلودپاره راشی نوهغه وخت به دهغه دنورپه وجه باندې ټوله زمکه اوپوقیږی، عمل نامې به راوړلې شی، نبیان به پیش کړې شی چه هغوی گواهی ورکړی چه هغوی خپلوا متونوته تبلیغ کړې دې، او د بندیانودنیک اوبد عملونو محافظې فرښتې به راوستلې شی، اوبه عدل اوانصاف سره به د مخلوق فیصلی اوشی. اوبه چاباندې به هیڅ قسمه ظلم نه کیږی. څنگه چه فرمائیلی دی: ﴿وَنُضَعُ الْمَوَازِينَ﴾ یعنی د قیامت په ورځ به مونږ د انصاف تله قائم کړواوبه چاباندې به ظلم نه کوو، اگرکه ووری ددانی هومره عمل وی مونږ به هغه هم موجود کړواو مونږ د حساب اخستلو والا کافی یو. اوبه ایت کښی دی چه الله ﷻ دیوې ذرې هومره ظلم هم نه کوی هغه نیکیانې زیاتوی اودخپل طرف نه لوی اجر ورکوی. په دې وجه دلته هم ارشادشوی دې چه هریوکس ته به دهغه د خراب اوبښه عمل پوره پوره بدله ورکړې شی. هغه ته هریوکس د عملونو پته ده.

وَسِيقَ الَّذِينَ	كَفَرُوا	إِلَىٰ جَهَنَّمَ	زُمَرًا حَتَّىٰ	إِذَا
او اوبه شړلې شی هغه کسان چې کفر ئې کړې وو دوزخ ته دلې دلې اتر دې پورې چې کله				
او کافران به ټول دوزخ طرفته اوشړلې شی ..... څه وخت چې دوزخ ته ورنژدې شی				
جَاءُوْهَا	فَتَحَّتْ	أَبْوَابُهَا	وَقَالَ لَهُمْ	
راشی هغوی دوزخ ته نو بیرته به کړې شی دروازی دهغې او وائی به هغوی ته				
نودهغې دروازی به ورته پرانستې شی اود دوزخ محافظان به او وائی چې				
خَزَنَتَهَا	أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ	مِّنكُمْ	يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ	
کارندگان د دوزخ ایا نه وو درغلی تاسو ته رسولان ستاسو نه چې لوستل به ئې په تاسو باندې				
ایا تاسو ته دخپل قوم نه پیغمبران نه وو راغلی چې دخپل رب ایتونه ئې درته اورولی وې				
أَيُّ رَيْبٍ لَّكُمْ	وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ	يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۖ قَالُوا		
ایتونه درب ستاسو او پرولی به ئې تاسو دملاقات ددې ورځې ستاسو نه اوبه وائی هغوی				
او تاسو ئې ددې ورځې د راتلونو نه ویروولی وئ ..... هغوی به او وائی چې				
بَلَىٰ	وَلَكِنْ حَقَّتْ	كَلِمَةُ الْعَذَابِ	عَلَى الْكَافِرِينَ ۖ	
هو راغلی وو ولیکن ثابته شوه خبره د عذاب په کافرانو باندې				
ولې نه، ..... خود عذاب وعده اخر په کافرانو باندې پوره شوه				
قِيلَ	ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ	خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ		
اوبه وئیلې شی ورته ننوزئ دروازو د دوزخ ته همیشه به یئ په هغې کښی پس ډیر بد دې				
ورته به او وئیلې شی چې (ځئ اوس) د دوزخ په دروازو ور داخل شئ همیشه به په کښی پراته یئ				

الْمُتَكَبِّرِينَ ۝

مکوی

خانہ داوسیدو | دتکبر کونکو |

د متکبرو خلقو د استوگنی خانہ دیر خراب دی |

قوله تعالى: وَيَسِقُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ مُرَمَّاتٍ ۖ

د دوزخیانو بدل حالت او ددوی نه د جهنم د څوکیدار اوسوال. د بدنصیبو کافرانو اوحق نه منکرو خلقو د حالت بیان دی چه هغوی به دخنا ورویه شان رسوا او وینا خوری او د دوزخ طرف ته به اولیرلې شی. څنگه چه په بل ایت کبسی دی. یدعون لفظ دی دیکې به ورکولې شی اوسخت تری به وی، څنگه چه الله ﷻ فرمائیلی دی. (يَوْمَ تُخْشَرُ الْمُتَّقِينَ) ا، په کومه ورځ چه مونږ پرهیزگاران د الله ﷻ میلمانه راجمع کړو او گناهگاران به د دوزخ طرف ته تری اولیرلې شی. ددی نه علاوه به گونگیان، کانړه اوړانده وی او مونږ به نې التیه دوزخ ته راکاږو. څنگه چه فرمائیلی دی. (وَتُخْشَرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِِهِمْ) د قیامت په ورځ به مونږ دوی التیه دوزخ ته راکاږو دوی به گونگیان او کانړه اوړانده وی. ددوی خانې دوزخ دی چه دهغې اورکله یخیری نومونږ به هغه نور هم تیز کړو. دوی چه نزدی ورشی نودروازی به کهلاو کړې شی. چه زور ورته د اور عذاب شروع شی. بیابه هلته محافظې فربتې دشرمولو دپاره به ورته په غصه کبسی وائی، ځکه چه په هغوی کبسی رحم کول نشته اوسختې کولووالاوهروخت غصه کبسی وی او دیرزیات وهل کولووالادی، چه تاسوته هم ستاسویه شان د الله ﷻ رسولان نه ووراغلی؟ چه دهغوی نه تاسو تپوسونه کړی وو. خپل اطمینان او تسلی موکړې وه دهغوی خبرو باندې پوه شوې وی. دهغوی په محفل کبسی کیناستې شوی. هغوی تاسوته د الله ﷻ ایتونه اولوستل، په خپل راوړلی رېښتونی دین باندې تاسوته دلیلونه درکړل. تاسوته نې ددی ورځې دخرابونه خبر کړې، اوددی عذابونه نې ویرولی.

قوله تعالى: قَالُوا بَلَىٰ

د کافرانو جواب او اقرار: کافریه اقرار کوی چه اودار بنستیدای بې شکه د الله ﷻ پیغمبران مونږ ته راغلی وو اودلیلونه نې هم قائم کړی وو او مونږ ته نې ډیر څه وئیلی دی او ویرولی هم وو خو مونږ دهغوی یو خبره هم اونه منله اودهغوی مقابلو موکوله، ځکه چه زمونږ په قسمت کبسی بدبختیا وه مونږ ازی بدبخت یو. دحق نه مو مخ واړولو اود باطل طرفدار شو څنگه چه دسوره تبارک په ایت کبسی دی چه کله به دوزخ ته یوه ډله لاړه شی نو هلته به دهغوی نه محافظان تپوس کوی چه تاسوته څوک ویرولووالاته وو د راغلي؟ هغوی به جواب ورکوی چه راغلي خو وو خو مونږ هغه دروغ گنړل او ورته مواوئیل چه الله ﷻ څه هم نه دی نازل کړې ته په غلطه نې. که مونږ اوریدل یا پوهیدو نو نن به په دوزخ کبسی نه وې. یعنی په خپله به خپل خان ملامته کوی دخپلې گناه اقرار به پخپله کوی. الله ﷻ به او فرمائی لرې والې او نقصان او لعنت دی وی په دوزخیانو باندې. اوبه وئیلی شی چه کوم کس هم دوی وینی اوددوی دا حالت ورته معلوم شی نو هغوی به وائی چه بې شکه دوی هم ددی قابل وو. په دی وجه باندې دویونکی نوم ندې اخستلې اوهغه نې هم داسې پریخودلې دی چه عام باقی پاتی شی اود الله ﷻ دانصاف گواهی ورکړې. هغوی ته به او وئیلی شی چه اوس تاسو دوزخ ته لاړشی اودلته دهمیشه دپاره سوزی ددی خانې نه به تاسوته خلاصې ملاوتنشی اونه به مړه شی. اودا څومره خراب خانې دی چه پدی کبسی به شپه ورځ سوزیدل وی. داده دستاسو د کبر او حق نه منلو بدله چه هغې تاسودې خانې ته راوړسولې او هم ددی خانې نې کړې. څه خراب حالت دی اوڅه عبرتناک نتیجه ده. الله ﷻ دی مونږ محفوظ اوساتی.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا

اوروان به کړې شی | هغه کسان | چی خان به ئې ساتلو دنا فرمانی
| اوڅوک چې دخپل رب د نیولو نه اوویریدو

رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا

درب خپل نه | جنت ته | دلې دلې | تر دې پورې | چی کله | راشی هغوی دغه جنت ته |
هغوی به ټولی ټولی جنت ته روان کړې شی | څه وخت چې هغې ته نزدې شی |

وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا

او بیرته کړې شوی به وی | دروازی دهغې | او اوبه وائی | هغوی ته | انتظام کونکې فرېنتې دهغې |
او دروازی به ورته پرانستلې شوی وی | اودهغې محافظان به ورته اووائی

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طَبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

سلام دې | په تاسو باندې | ډیر ښه شوی تاسو | پس ننوزی دې ته | دهمیشه دپاره |
چې په تاسو دې سلام وی | تاسو ښه خلق یئ | نو دې جنت ته دهمیشه اوسیدو دپاره ورداخل شی

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَصَدَقْنَا وَعَدَهُ

او اوبه وائی هغوی | ثنا ده | الله لره | هغه الله | چې رښتینی ئې کړه زموږ سره | وعده خپله |
هغوی به اووائی چې ډیر شکر دې | چې الله تعالی موږ سره خپله وعده په رښتیا پوره کړه | او

وَأُورِثْنَا الْأَرْضَ وَنَبَوَّا مِنَ الْجَنَّةِ

او په میراث ئې را کړه موږ ته | زمکه | چې ځانې جوړولې شو موږه | دزمکې دجنت نه |
موږ ئې ددې زمکې مالکان کړو | چې په جنت کښې کوم ځانې غواړو | نو هلته به

حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ

هر ځانې کښی | چې غواړو موږه | پس ډیر ښه دې | اجر دعمل کونکو |
ډیره شو | غرض دا چې دښه عمل کونکو بدله هم ښه ده |

قوله تعالى: وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

دجنتیانوهر کلي اودجنت درجات: مخکښی دبدبختواودهغوی انجام بیان شوی دې اودلته د فرمانبردارو
نتیجه بیانېږی چه په ځانسته اوبښانوباندې به سواره وی اودجنت طرفته به ځی. ددوی به هم مسجدونه
وی، دخاص مقربومسجد، بیابه دابرار اوبیادهغوی نه دکسې درجې والا، بیادهغوی نه دکمې درجې والا.
هریوجمات به دخپل مناسب خلقوسره وی. نبیان به نبیانو مېم (سلام سره وی، صدیق به دخپل خان په
شان سره، شهیدان به دخپل خان په شان سره عالمان به دعالمانوسره، غرض هریوکس دخپل خان په
شان خلقوسره وی. دوی چه به کله جنت ته اورسی دپل صراط نه واوړی هلته به په یوپل باندې اودرولې
شی اوبه خپلوکښی چه کوم ظلمونه شوی وی دهغې قصاص اوبدله به اوشی. چه کله به پاک اوصفاشی
نوجنت ته به ورته دتلواجازات ملاوښی. دصورپه مطول حدیث کښی دی چه دجنت دروازوته رسیدلوسره

به دوی خپلو کښی مشوره کوی چه گوري دټولونه مخکښی چاته اجازت ورکولې شی. بیابه دوی د ادم عليه السلام قصداو کړی. بیابه دنوح عليه السلام اوبیاد ابراهیم عليه السلام، بیابه دموسی عليه السلام بیاد عیسی عليه السلام اوبیاد محمد عليه السلام. څنگه چه دحشر په میدان کښی شفاعت په موقع باندې کړې وه. ددې نه مقصد دمحمد عليه السلام فضیلت ځانې په ځانې بیانول دی. دصحیح مسلم په حدیث کښی دی چه زه رومې سفارشی یم په جنت کښی. او روایت کښی دی چه هغه رومې کس یم چه هغه به دجنت دروازه ټکوی. مسند احمد کښی دی. چه د قیامت په ورځ باندې به زه دجنت دروازه کهلاوم نو هغه ځانې څوکیدار به مانه تپوس او کړی چه ته څوک نې؟ زه به ورته اووایم زه محمد یم، هغه به وانی چه ماته هم دغه حکم ووجه دستاسو په راتلو باندې دټولونه مخکښی دجنت دروازه تاسوته کهلاو کړم.

دجنتیانو دځانست یو منظر: مسند احمد کښی دی چه دټولو مخکښی کومه ډله به دجنت ته ځی دهغوی مخونه به د څوارلسمې سپوږمۍ په شان وی. لارې، قنرې، متیازې وغیره هلته به هیڅ هم نه وی. دهغوی لوبښی او سامانونه به د سرو اوسپینو زرو وی. دهغوی په انگیتو کښی به ځانسته خوشبووی اودهغوی خوله به دمشکووی. دهغوی ټولوبه دوه دوه بنځې وی چه دهغوی دپنډې مازغه به دهغوی دځانست او تراکت اوصفایې په وجه باندې دغوښې شاته هم ښکاری. په دواړو کښی به هیڅ څه اختلاف اوبغض یا حسد نه وی، دټولو زړونه به داسې وی لکه دیوکس. سحر او ماښام به دالله تعالی تسبیح کښی تیریږی. ابو یعلی کښی دی رومې ډله کومه به چه جنت ته ځی دهغوی مخونه به دڅوارلسمې شپې دسپوږمۍ په پړقیرې اودهغې نه روستو ډلې مخونه به داسې وی لکه پړقیدونکی ستوری، دامخکښې بیان شوې حدیث په شان دې اوداهم پکښی دی چه دهغوی قدیه شپيته گزه وی څنگه چه دادم عليه السلام قدو. او حدیث کښی دی چه زمادامت یوه ډله چه هغې تعداد او یازره دې، مخکښی به جنت ته داخل شی دهغوی مخونه به دڅوارلسمې سپوږمۍ په شان پړقیرې. دې اوريدلو سره عکاشه بن محسن عليه السلام درخواست او کړو چه یارسول الله صلى الله عليه وسلم دعا او کړه چه الله تعالی ما هم په هغوی کښی کړی. رسول الله صلى الله عليه وسلم دعا او کړه چه الله دې هم د هغوی سره کړه. بیایوانصاری هم دغه عرض او کړو، رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرما ښل عکاشه دستانه مخکښی شو.

د اويا زرو بې حساب جنت ته داخلیدو والا حدیث: ددې او یازره بې حساب په جنت کښی داخلیدل په ډیرو کتابونو کښی دسند سره دډیر صحابیانونه روایت شوي دي. بخاری اومسلم کښی دی چه زمامت نه به او یازره یا اووه سوه کسان جنت کښی یو ځانې داخل شی. دیوبل لاسونه به نې نیولی وی. ټول به په یو قدم سره جنت داخل شی. دهغوی مخونه به دڅوارلسمې سپوږمۍ په شان وی. ابن ابی شیبه کښی دی ماسره زمادرب وعده ده چه زمادامت نه به او یازره کسان جنت ته ځی او هر زر کسانو سره به او یازره کسان نور وی نه به دهغوی سره حساب کیږی اونه به عذاب وی. دهغوی نه علاوه به نورې درې لپې الله تعالی پخپل لاس باندې ډکې کړی او جنت ته به نې اورسوی، هلته به دهغوی عزت اوتعظیم وی. دهغه ځانې محافظې فرښتې به هغوی ته زیری کوی اودهغوی تعریفونه به کوی هغوی ته به سلام کوی ددې نه پس حصه په قران کښی پته ساتلې شوې ده چه عمومیت باقی پاتې شی، مطلب داچه هغه وخت به دوی پوره خوشحاله شی، بې اندازې به سرور اوسکون اوارام ورته حاصل شی هر قسمه طمع به دهغوی پوره شی.

فنتحت کښی واو کوم یو واو دي؟ اودا بیانونول ضروری دی چه څه خلقوونیلی دی چه وفعت کښی واو اتم دې اوددې نه څه مطلب دې چه دجنت اته دروازې دی هغوی ډیر تکلف کړې دي اوبې ضرورته مشقت نې کړې دي، دجنت داته دروازو ثبوت خوپه صحیح حدیثونو کښی موجود دي. مسند احمد کښی دی چه کوم کس پخپل مال کښی دالله تعالی په لار کښی مختلف قسمونه خرچ کړی هغه به دجنت دټولو دروازو نه دننه غوښتلې شی. دجنت ډیرې دروازې دی. مونځ کونکې به په باب الصلوة باندې، سخی به په باب الصدقه باندې، مجاهد به باب جهاد باندې، روژه نیونکې به باب الریان باندې جنت ته غوښتلې شی.

دی اوریدلوسره حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ تپوس اوکروچہ یارسول اللہ اگرچہ ددی خہ ضرورت نشته چه هریوی دروازی نه دی اوغوبستلی شی چه په کومه دروازه ورشی مطلب جنت ته تلل دی، خوداسی هم خوک شته چه به په تولودروازوباندی غوبستلی شی. حضور ﷺ اوفرمانیل چه او، اوزماامیددی چه ته به هم په هغوی کنبی نی. داحدیث په بخاری اومسلم وغیره کنبی هم دی. دبخاری اومسلم یوبل حدیث کنبی دی چه په تاسوکنبی خوک پوره اوښه طریقی سره اودس اوکری بیالشهدان لاله الاالله وان محمد عبده ورسوله اووانی دهغه دپاره دجنت اته واره دروازی کهلاوشی چه په کومی غواړی لار دی شی. اوبه حدیث کنبی دی چه دجنت چابی لاله الاالله ده.

دجنت دروازو او دجنت دوست بیان: الله ﷻ دی مونږته هم نصیب کړی. دشفاعت په مطول حدیث کنبی دی. چه بیابه الله ﷻ اوفرمانی ای محمد ﷺ په خپل امت کنبی دی په کومویاندي چه حساب نشته هغوی دجنت ښی طرف ته دروازی باندی جنت ته بوخه خوږه نورودروازوباندی هم دوی دنوروسره شریک دی. هم په هغه مې دی قسم وی دچاپه قبضه کنبی دمحمد ﷺ ساه ده چه دجنت دورشل دومره کهلاوډه خومره فاصله چه په مکه او هجر کنبی ده یانې اوفرمانیل په هجر اومکه کنبی ده. بوروايت کنبی دی مکه اوبصری کنبی ده. (بخاری ومسلم). عتبه بن غزو ان رضی اللہ عنہ په خپله خطبه کنبی اوفرمانیل چه مونږته دا ذکر شوې دی چه دجنت دروازو کهلاووالې خلویښت کاله دمزل هومره دی. یوه داسې ورځ به هم راځی چه جنت ته دزیاتو خلقوته تلویه وجه باندی دا کهلاو دروازی به هم ډکې شی. (مسلم) مسند کنبی دی رسول الله ﷺ فرمانی دجنت دورشل باندی خلویښت کاله مزل دی. دوی چه به کله جنت ته اوری نو فریښتی به هغوی ته سلام کوی اومبارکی به ورکوی چه ستاسو عملونه، خبرې ستاسو کوششونه او ستاسو بدله هر یو څیز د خوشحالی او خائسته والی دی. څنگه چه حضور ﷺ دیوی غزوی په وخت کنبی فرمانیلې وو، لارشی اواز اوکړی چه جنت ته به صرف مسلمانان خلق ځی، یانې فرمانیلې وو چه صرف مومن خلق. فریښتی به هغوی ته وائی چه تاسویه اوس ددی ځانې نه خوک نه اوباسی بلکه تاسویه دلته همیشه دپاره نی. خپل داحالت لیدلوسره به هغوی خوشحاله شی اودالله ﷻ شکریه اداکوی، اووانی به الحمد لله مونږسره چه کومه وعده الله ﷻ دخپل رسولانوپه خولوباندی کړې وه هغه نی پوره کړه. هم دغه دعاده هغوی په دنیا کنبی هم وه. (رَبَّنَا وَإِنَّمَا وَعْدٌ نَّاعَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ) یعنی انی الله ﷻ مونږته هغه راکړه دکومی وعده چه تامونږسره دخپلور رسولانوپه خولوباندی کړې ده اومونږ دقیامت په ورځ باندی رسوامه کړې، اوستادات وعده خلاقی نه کوی. اوبه ایت کنبی دی چه دغه وخت به جنتیان داهم وائی چه دالله ﷻ شکر دی چه هغه مونږته هدایت اوکړوکه هغه مونږته هدایت نه وې کړې نومونږ هدایت نه شوموندلی. یقینا دالله ﷻ رسولانومونږته حق راوړې وو. هغوی به داهم وائی چه ټول تعریفونه دالله دپاره دی. چه هغه زمونږنه غم لرې کړو. اوزمونږ رب بخونکې او قدر کولووالا دی. چه هغه په خپل فضل او کرم سره مونږته داپاک ځانې نصیب کړو چه دلته مونږته نه څه تکلیف شته اونه څه درد او غم. دلته دادی چه دوی به وائی هغه مونږ دجنت دزمکې مالکان جوړ کړو. څنگه چه فرمان دی (وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ) مونږ په زبور کنبی د ذکر نه پس لیکلی وو چه دزمکې وارثان به زمانیک خلق وی. هم دغه شان به نن جنتیان وائی چه پدی جنت کنبی مونږ کوم ځانې کور جوړو خوک مونږته څه نشی و نیلې. دا زمونږ دعملونو بهترین بدله ده.

جنتیانوباندی دانعامونوباران دمعراج واقع کنبی په صحیح مسلم اوبخاری کنبی دی چه دجنت کورونه دلوه لوه دی اودهغې خاوره دخالص مشک ده. ابن صاندنه چه کله حضور ﷺ دجنت دخاوري تپوس اوکړو نو هغه اوونیل چه سپینه میډه لکه خالص مشک. حضور ﷺ اوفرمانیل دی رښتیا وائی. (مسلم)

ہم پہ مسلم کنبی روایت کنبی دی چہ ابن صائد حضور ﷺ نہ تپوس کرے وو ابن ابی حاتم کنبی د حضرت علیؓ قول روایت شوے دی چہ دجنت دروازو تہ رسیدوسرہ بہ دوی یوہ ونہ اوگوری چہ دھغی دجرونہ دہ نہرونہ وتلی دی پہ یو کنبی بہ دوی غسل اوکری چہ دھغی سرہ بہ دوی دومرہ پاک شی چہ ددوی مخ بدن بہ اوپر قیہی۔ دھغوی ویختہ بہ گمنز شوے اوتیل بہ پہ اولہی اوبیابہ چرتہ د گمنزولو ضرورت ورتہ نہ وی۔ اودھغی نہ بہ دبونی تول خیزونہ ختم شی۔ دجنت فربتہ بہ ہغوی تہ سلام کوی او مبارکی بہ ورکوی اوجنت تہ تلوسرہ بہ ہغوی تہ وانی چہ ہریوکس تہ بہ دھغہ غلمان راخی اوپہ خوشحالی سرہ بہ پہ دوی باندی قربانیہی اووانی بہ تاسو خوشحالہ شی اللہ ﷻ تاسودپارہ ہی شمارہ نعمتونہ پیدا کری دی۔ پہ ہغوی کنبی بہ خہ پہ مندیومند ولاریشی اوکومہی حورے چہ دھغوی دپارہ پہ جنت کنبی مخصوص شوی دی ہغوی بہ وانی چہ مبارک شی فلانکے راغی۔ نوم اوریدوسرہ بہ پہ خوشحالی باندی تپوس کوی چہ تاپخپلہ لیدلے دی؟ ہغوی بہ وانی اومونپخپلوسترگو لیدلے دی۔ دوی بہ دوشحالی نہ پہ دروازہ کنبی اودریہی۔ جنتی چہ بہ کلمہ محل تہ راشی نواوبہ اوگوری چہ خانی پہ خانی گدیانی یعنی بالنستونہ لیدلے دی اوابخورے (کوزے) ایخودلے شوے دی اوقالینونہ خوارہ شوی دی۔ دغہ فرشونوتہ کتلونہ پس بہ بیادیوالونہ تہ اوگوری نوسرو اوشنو اوزیرو سپینو او د مختلف قسمہ ملغلرونہ بہ جور شوی وی۔ بیابہ دچہت طرف تہ اوگوری نوہغہ بہ دومرہ صفاوی چہ د نوریہ شان بہ پر قیہی۔ دھغی رنہ بہ دسترگورنہ ختمہ کری کہ اللہ ﷻ ہغہ اونہ ساتی۔ بیابہ خپلوینخو باندی یعنی دجنت باندی دمیہی نظر اوکری اوبیابہ پخپل تختونو کنبی پہ کوم چہ دھغہ خوبہ وی کنبی۔ اووانی بہ داللہ ﷻ شکر دی چہ ہغہ مونرتہ ہدایت راکرو۔

کہ اللہ ﷻ مونرتہ دالارنہ وہ خودلے نومونپردانہ شہ موندلے۔ اوحدیث کنبی دی چہ حضور ﷺ فرمانیلی دی چہ پہ ہغی مے دی قسم وی دچاہہ قبضہ کنبی چہ زماساہ دہ کلمہ چہ بہ دوی دقبرونونہ راوخی ، ہغوی تہ بہ ہرکلی ونیلے شی۔ ہغوی دپارہ بہ دوزرووالاوبنانی راوستلے شی چہ پہ ہغی باندی بہ د سروکیجاوی وی۔ دھغوی دیوتانوتسمی بہ ہم پہ نورباندی پر قیہی دااوبنانی یوقدم دومرہ لرے ایردی چہ کوم خانی پورے دانسان نظر رسی۔ دوی بہ دیوونے خواہ تہ اورسی، چہ دھغی لاندی بہ دہ نہرونہ روان وی۔ دیوے اوپہ بہ دوی اوخکی ددھغی پہ وجہ بہ ددوی دخیتی نہ تول فضول خیزونہ اوگندباہرتہ وخی۔ پہ دویم نہر کنبی بہ دوی غسل اوکری بیابہ دہمیشہ دپارہ ددوی پہ بدن باندی گندنہ وی ددوی ویختہ بہ نہ خرابیہی اوددوی بدن اومخ خائست بہ ہمیشہ وی۔ اوس بہ دوی دجنت دروازو تہ را اورسی اوپہ وینی چہ دسرویاقوتویوہ کنڈہ یعنی زنجیر دہ چہ ہغہ دسروزروتختی تہ اویزان دہ دوی بہ ہغہ اوخوزی نویودیرخانستہ اودسازاوازیہ ترے پیداشی دھغی اوریدلوسرہ بہ دھرے یوے حورے تہ پتہ اولہی چہ دھغوی خاوندان راغلل دوی بہ داروغہ تہ حکم اوکری چہ لارشہ اودروازہ کولاؤکے ہغہ بہ دروازہ کھلاؤکری۔ دی بہ دننہ ننوتلوسرہ دداروغہ نورانی مخ لیدلوسرہ پہ سجدہ کنبی پریوخی خوہغہ بدنی منع کری اواوبہ وانی چہ تاسوخپل سراوچت کری زہ خوستاسوماتحت یم۔ اودخپل خان سرہ بہ نی بوخی چہ کلمہ ہغہ بہ دیاقوتوخیمی دروازی تہ اورسی نوہلتہ بہ دھغہ حورے دخیمی نہ بہرتہ راشی اورغارہ بہ وخی اوورتہ بہ وانی چہ تہ زما محبوب نی اوتہ زماخوبن نی زہ بہ ہمیشہ دلته اوسم زہ بہ نہ مرم۔ زہ دنعمتونوالایم اوغریبی اومحتاجی نہ زہ لرے یم۔ زہ بہ ہمیشہ دستانہ راضی اوخوشحالہ یم کلمہ بہ ہم نہ خفہ کیہم۔ زہ بہ ہمیشہ دستاہ خدمت کنبی حاضرہ یم اوخوا دیخوا بہ نہ خم۔ دوی بہ بیا کورٹہ خی چہ دھغی چت بہ دفرش نہ یولاکھ لاسہ اوچت وی۔ دھغی تول دیوالونہ بہ دقسماقسم اورنگا رنگ ملغلرووی، دھغہ پہ کور کنبی بہ اویاتختونہ وی اوپہ ہرتخت باندی اویا کتیونہ اوپہ ہغی کنبی بہ پہ ہریوہ بسترہ کنبی اویاحورے وی اوپہ ہری یوے حورے باندی بہ اویاجورے وی اوددی تولوپردونہ

به لاندې دهغې په پندو کبسي مازغه ښکاري. دهغوی دجماع یواندازبه یوه ټوله شپه وی. دهغوی د باغونواو کورونونه لاندې به نهرونه بهیرې چې دهغې اوبه به کله هم خراب بوئی نه کوی دموتیانوپه شان به صفاوی. اودپیونهرونه به وی چې دهغې خوندبه کله هم نه خرابیږي. هغه پی به دخناوردیدن نه وی حاصل شوې. دمختلف قسمه میوونه ډکې ونې به څلورو طرفوته وی چې دهغې میوې به ددوی طرف ته رابښکته شوې وی. که په ولاړه ترې میوې شکول غواړی خوصحیح ده اوکه په ناسته ترې شکول غواړی نو داځایونه به دومره ښکته شی چې دوی به ترې اوشکوی. که دوی په ملاسته باندې ترې میوې غواړی نوځایونه به ورته نورهم ښکته شی. بیا حضور ﷺ ددې ایت تلاوت وفرمائیلو (وَذَانِمَا عَلَيْهِمْ ظِلُّهَا) یعنی دهغه جنتی ونوسوری به په هغوی باندې پراته وی اودهغې میوې به دوی ته نزدې کړې شی. چې دوی کله دخوراک خواهش اوکړی نودشین یاسپین رنگ مرغې به ددوی خواه ته راشی اوخپلې وزرې اوچتې کړې چې دوی دکوم ځای نه دهغې غوښه خوړل غواړی اوبه خوری بیا به هغه مرغې چې څنگه ژوندې وه هم هغه شان به شی اووابه لوڅی. فرښتې به هغوی ته راځی او سلام به کوی اووایی به چې دا جنتونه دی اوتاسوددې دخپل عملونوپه وجه باندې ددې وارثان جوړ شوې یی. که دیوې حورې ویخته په زمکه پریوتل نو هغه به دخپل چمک اوخپل توروالی په وجه نور روښانه کړی اوتوروالی به زیات شی. دا حدیث مرسل دی خو غریب دی. والله اعلم.

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ	مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ	بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
او اوبه ونې ته فرښتې	حلقه جوړونکې	چاپیره دعرش نه او تسبیح به وائی سره دثنا درب خپل
اوتد به فرښتې اووینې چې دعرش نه گیر چاپیره به ئې	حلقه جوړه کړې وی	ادخپل رب تسبیح او حمد به وائی
وَقَضَى	بَيْنَهُمْ	بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ
او فیصله به اوکړې شی	په منځ دهغوی کبسي	په حقه سره او اوبه ونیلې شی چې ثنا
او (په دغه ورځ) به دخلقو په مینځ کبسي	په انصاف سره فیصله اوکړې شی	او اوبه ونیلې شی
رَبِّ	الْعَالَمِينَ	
الله لره ده	چې پالونکي دمخلوقاتو دي	
چې ټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دي	چې دټول مخلوق رب دي	

قوله تعالى: وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ

د الله ﷻ د عظمت او لویي بیان: چې د الله ﷻ د جنتیانواو دوزخیانوفیصله اوکړه، اوهغوی خپل ځایونوته د رسولو بیان هم اوشواوپه هغې کبسي دخپل انصاف ثبوت هم ورکړونوپه دې ایت کبسي فرمائیلی دی چې دقیامت په ورځ به تاسو وینئ چې فرښتې به دالله ﷻ دعرش نه څلورو طرفوته ولاړې وی اودالله ﷻ حمد اوثناء اوبزرگی به بیانوی. په ټول مخلوق کبسي به دعدل اوحق فیصلې شوې وی ددې انصاف اورحم والا فیصلوباندې به دکائنات یوه یوه زړه دالله ﷻ تعریف کوی اوژوندی لومړه څیزونه به اوازکوی. چې (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) چې هغه وخت به هریومراوژوندې څیز به دالله ﷻ صفت بیانوی په دې وجه باندې دلته دمجهول صیغه استعمالولوپه وجه باندې فاعل عام کړې دي. قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائی چې د مخلوق د پیدائش شروع هم دحمدسره کوی. فرمائی (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ) اودمخلوق ختمیدل هم د حمد سره کوی. فرمائی. (وَقَضَىٰ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)

الحمد لله د سورة زمر تفسیر ختم شو.

ایاتونہ	سورة المؤمن مکية وهى خمس وثمانون آية وسبع ركوعات	رکوع گانہی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑨	شروع کوم پہ نوم د الله چہ دیر مہربان زیات رحم کونکے دے	⑨
ح ۱	تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ	
ح ۱	نازلیدل ددی کتاب د طرفہ د الله نہ دی اچی غالب دی پہ ہر خہ پوہہ دی	
	حم داکتاب (یعنی قرآن پاک) د الله د طرفہ نازل شوی دی ہغہ الله چہ زبردست پہ ہر خیز پوہہ دی	
	غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ	
	بینونکی د گناہ دی او قبلونکی دتوبی دی سخت عذاب ورکونکی دی خاوند د فضل دی	
	گناہ بینونکی او توبہ قبلونکی دی پہ سزا کنبی سخت اود دیر لوئی فضل خاوند دی	
	لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَیْهِ الْمَصِيرُ	
	نشتہ لائق د عبادت مگر ہغہ دی خاص ہم ہغہ تہ واپس ورتل دی	
	د ہغہ نہ سوا بل معبود نشتہ ہم ہغہ تہ (د تولو) واپس کیدل دی	

دالم او حم والا سورتونہ او د سلفو اقوال :: د بعضی مشرانو قول دی چہ کوم سورتونہ د حم نہ شروع شوی دی
 ہغی تہ حوامیم وئیل مکروہ دی۔ ال حم وئیل پکار دی۔ حضرت محمد بن سیرین رحمہ اللہ ہم داسی وائی۔
 حضرت عبداللہ بن مسعود فرمائی حم دقرآن دیباچہ دہ۔ حضرت ابن عباس رحمہ اللہ فرمائی چہ د ہر یو خیز
 دروازہ وی اودقرآن کریم دروازہ حم دہ یانی اوفرمائیل حوامیم دہ۔ حضرت مسعرین کدام رحمہ اللہ فرمائی
 دی سورتونو تہ عرائس و نیلی شی۔ عروس ناوی تہ وائی حضرت عبداللہ رحمہ اللہ فرمائی چہ دقرآن مثال دہغہ
 کس پہ شان دی چہ ہغہ دخیل کورو الودپارہ د خہ بنہ منزل پہ تلاش کنبی وتلی وی او بوداسی خانہ چہ
 ہلتہ تازہ باران شوی وی دی لہشان مخکنبی تلی وی او اوگوری چہ شنہ چمنونہ دی۔ دی لمدہ زمکہ
 لیدلو باندی مخکنبی نہ حیران ووخودہغہ حیرانتیانورہ ہم زیاتہ شہ۔ ہغہ تہ اوونیلی شوچہ مخکنبی
 مثال خودقرآن کریم د عظمت مثال دی۔ اوددی باغیچومثال داسی دی لکہ چہ قرآن کنبی دحم والا
 سورتونہ (بغوی)۔ ابن عباس رحمہ اللہ فرمائی چہ دہر خیز خہ دروازہ وی اودقرآن دروازہ ہم داحم والا سورتونو تہ
 دی۔ ابن مسعود رحمہ اللہ فرمائی چہ زہ کلہ تلاوت کوم اودحم والا سورتوتہ اورسم نوماتہ داسی بنکاری لکہ
 چہ زہ دشنوباغونو سیل کوم۔ یوکس ابودرداء رحمہ اللہ پہ جمات جوړولوباندی اولیدو۔ او تپوس یی ترے اوکرو
 چہ داخہ دی۔ ورتہ نی اوفرمائیل چہ دازہ دحم والا سورتونودپارہ جوړوم۔ ممکن دہ چہ داہغہ جمات وی
 کوم چہ ددمشق پہ قلعہ کنبی دننہ دی دابودرداء نوم سرہ منسوب دی اوداہم کیدیشی چہ دہغی
 حفاظت دابودرداء دنیکی نیتی اوپہ خہ وجہ چہ داجمات جوړشوی وو۔ دہغی دبرکت پہ وجہ وی۔ پہ دی
 کلام کنبی دشمنانوباندی دفتح او کامیابی دلیل ہم دی۔ خنکہ چہ حضور ﷺ پہ خہ جہادونو کنبی خیل
 لشکر تہ فرمائیلی وو کہ تاسودشیپی یوناساپہ حملہ اوکری نوستاسو پیژندگلویہ خاص لفظونو کنبی حم
 لایتمون سرہ دہ۔ پہ یوروایت کنبی تنصرون دی۔ مسندبزار کنبی دی چہ چادایت الکرسی اوسورہ المؤمن
 رومی حصہ اوونیلہ ہغہ بہ دتولی ورخ دگناہونونہ محفوظ وی۔ دا حدیث پہ ترمذی کنبی ہم دی او د
 دی پہ یوروایت کونکی باندی خہ جرح دہ۔

قوله تعالى: غَافِرُ الذَّنْبِ

دعذاب او ثواب مالک اللہ ﷻ دی۔ دسورتونو پہ شروع کنبی چہ دحم پہ شان حرفونہ راخی دھغی پورہ تفصیل مونہ دسورد بقرہ دتفسیر پہ شروع کنبی کری دی اودھغی دواپس بیانولو خہ ضرورت نشته۔ بعضی وائی چہ حم داللہ ﷻ یونوم دی اوددی پہ ثبوت کنبی هغوی داشعریش کوی۔

بذکرنی حم والرمہ شاجر   فہلا تلاحم قبل التقدم

یعنی داماتہ حم یادوی چہ کلہ نیزہ تیارہ وی بیادھغی نہ مخکنبی هغہ حم ولہی اونہ ونیلو۔ د ابوداؤد اوترمذی پہ حدیث کنبی دی کہ پہ تاسوباندي دشبہی حملہ اوشی نوحملاینعمون وائی د دی صحیح سند دی۔ ابو عبیدہ وائی زما داخوبنہ دہ چہ دا حدیث داسی بیان شی چہ حضور ﷺ فرمائیلی دی۔ چہ تاسو او وائی حم لاینعمون یعنی دنون نہ بغیر، یعنی دھغوی پہ نزدباندي لاینعمون دحم اجزاء دی یعنی چہ کلہ بہ تاسو دا وائی نو تاسویہ مغلوب کیڑی نہ نو قول صرف حم پاتی شودا کتاب یعنی قران مجید داللہ ﷻ د طرف نہ نازل شوی دی چہ هغہ دعزت او علم والادی چہ دھغہ شان دھر قسمہ بی ادبی نہ پاک دی اوچہ د هغہ نہ یوہ ذرہ ہم پتہ نہ دہ کہ هغہ پہ خومرہ پردو کنبی ولہی نہ وی۔ هغہ گناھونہ بخلو والادی اوچہ خوک دھغہ طرف تہ بنکتہ کیڑی دھغہ طرف تہ متوجہ کیدو والادی۔ اوخوک چہ دھغہ نہ بی پروائی کوی اودھغہ مخکنبی سرکشی او کبرکوی اودنیاخوبنہ کری اوداخرت نہ مخ واروی اللہ ﷻ دھغہ فرمانبر داری پری دی او هغہ تہ سخت عذاب اوسختی سزاگانہی ورکولو والادی۔ خنگہ چہ فرمان دی (يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ) یعنی زما بنديان خبر کرہ چہ زہ بخنبلو والا اورحم کولو والا او مہریان یم اوزما عذاب دردناک دی۔ نورہم داسی ایتونہ پہ قران کریم کنبی دیرزیات دی چہ پہ هغی کنبی درحم او کرم سرہ د عذاب اوسزایان ہم شتہ چہ بندہ دویڑی او امید پہ حالت کنبی وی۔ هغہ دلوی شان والا غنی دی اوددی بہ والی والادی پراحسانونو اوزیات نعمتونو اورحمتونو والادی۔ پہ بنديانوباندي د هغہ نعمتونہ او رحمتونہ دومرہ دی چہ هغہ شمارلہی ہم نہ شی چہ لہ دھغی شکر ادا کری۔ بلکہ حقیقت دادی چہ دیو نعمت ہم شکر پورہ نشی ادا کولی۔ دھغہ پہ شان خوک نشته اودھغہ یوصفت ہم پہ چاکنبی نشته دھغہ نہ علاوہ خوک دعبادت لاتق نشته اونہ دھغہ نہ علاوہ خوک د پرورش والا شتہ، دھغہ طرف تہ بہ تول خی۔ هغہ وخت بہ هغہ ہر عمل کونکی تہ دھغہ دعمل مطابق بدلہ ورکوی۔ اودیر زر بہ دحساب نہ فارغ شی۔ دامیر المؤمنین حضرت عمر بن خطاب نہ یوکس دیوی مسئلہی تپوس او کړو چہ ماخوک قتل کړو نورماتوبہ قبلیدی شی۔ هغوی ورته دایت دشروع دوه ایتونہ تلاوت اوفرمائیل او وائی فرمائیل چہ نا امیدہ کیڑہ مد اونیک عمل کوه۔ (ابن ابی حاتم)

حضرت عمرؓ تہ بہ یوشامی کلہ کلہ راتلو او هغہ لہ دغہ شان سرہی وو۔ یوخل هغہ دہیروخت دپارہ رائہ غی نوح حضرت عمرؓ دخلقونہ دھغہ تپوس او کړو نو هغوی ورته او وئیل چہ زیات شراب نہی خکل شروع کری دی۔ حضرت عمرؓ خپل کاتب را اغوہستو، او ورته نہی او وئیل لیکہ داخط دی د عمر بن خطاب د طرف نہ فلان بن فلان تہ، دسلام نہ پس عرض دادی چہ تآبہ دھغہ اللہ تعریف کوم چہ دھغہ نہ علاوہ خوک دعبادت لاتق نشته چہ هغہ گناھونہ بخلو والا سخت عذاب والا ولوی احسان والادی اوچہ تول خلق بہ د هغہ طرف تہ خی داخط هغہ تہ لیبرلوسرہ حضرت عمرؓ خپل ملگرو تہ او وئیل دخپل رور دپارہ دعا کوی چہ اللہ ﷻ دھغہ زہ متوجہ کری اودھغہ توبہ قبول کری۔ کلہ چہ هغہ کس تہ د حضرت عمرؓ خط اوریسیدونو هغہ دغہ خط باربار اولوستلو اودانہی ونیل شروع کرل چہ زہ اللہ ﷻ دخپل عذاب نہ ویرو لہی یم اودخپل رحمت امید سرہ نہی دگناھونو دمعاف کولو وعدہ ہم کری دہ۔ خوخلہ نہی هغہ او وئیلو او پہ ژراشو او بیانی رہستونی توبہ او کړہ۔ کلہ چہ فاروق اعظمؓ تہ داپتہ اولہیدہ نو دیرزیات خوشحالہ شو او وائی فرمائیل ہم داسی کوی چہ کلہ تاسو یومسلمان رورپہ گناہ کنبی او وینی نو هغہ

نیغ او مضبوط کړې او ددې سره دالله ﷻ نه دعا کوي، دشیطان مددگار مه جوړېږي. حضرت ثابت بنانی رضی اللہ عنہ فرماني چه حضرت مصعب بن زبیر رضی اللہ عنہ سره کوفه ته نژدې ووم چه مایه یویاغ کښی دوه رکعت مونځ شروع کړواوپه هغې کښی مې دسورت مومن تلاوت شروع کړو. زه لاد (إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) ته رسیدلې ووم چه یو کس چه هغه زما شاته په یوسپین خچرباندې سوړوواوپه هغې باندې دیمن خادرونه وو. ماته نې اوونیل چه کله (غَافِرِ الذَّنْبِ) اووانې نو "یاغافر الذنب اغفر لی ذنبي" وایه اوچه کله (وَقَابِلِ الثَّوبِ) اووانې او اوایه قابل التواب اقبل توبتی اوچه کله (شَدِيدِ الْعِقَابِ) اووانې نو وایه باشدید العقاب لاتعاقبنی. حضرت مصعب رضی اللہ عنہ فرماني چه ماورته کوږ نظر اوکتل نوڅوک نه وو، چه کله فارغ شوم نو دروازې ته لارم چه کوم کسان ناست وود هغوی نه مې تپوس اوکړوچه تاسو سره څوک کس تیر شوې دې چه په هغه باندې دیمن خادرونه وو. هغوی اوونیل نه مونځوڅوک په راتلو باندې او تلو باندې نه دې لیدلې بس خلقوداخیال کولو چه دا حضرت الیاس علیه السلام وو. داروایت په بل سند سره هم روایت شوې دې. اوپه هغې کښی دحضرت الیاس علیه السلام ذکر نشته. واللہ سبحانہ ﷻ اعلم.

مَا يَجَادِلُ

| نه کوی جگره |

| دالله ﷻ دایتونو په باره کښی

فَلَا يَغْرُوكَ

كُفْرًا

إِلَّا الَّذِينَ

فِي آيَةِ اللَّهِ

په ایتونو دالله کښی | مگر هغه کسان | چی کفر ئې کړې دې | پس په دوکه کښی وانچوی تالره |

هغه خلق جگرې کوی | چی کفر ئې اختیار کړې دی | نو ته په دې غلط مه شي

تَقْلِبُهُمْ

قَبْلَهُمْ

كَذَّبَتْ

فِي الْبِلَادِ

تَقْلِبُهُمْ

گرځیدل دهغوی | په ملکونو کښی | دروغ گنړلې دې (رسول خپل) | مخکښی ددوی نه | قوم دنوح

چی دوی په ښارونو کښی (خوشحاله) اوږی راوړی | ددوی نه مخکښی دنوح قوم اود هغوی نه پس نورو

وَالْأَحْزَابِ

كُلِّ أُمَّةٍ

وَهَمَّتْ

مِنْ بَعْدِهِمْ

وَالْأَحْزَابِ

اونورو ډیرو ډلو هم | روستو دهغوی نه | او قصد اوکړو | هر ائت (قوم) | په رسول خپل |

ډلو (پیغمبران) دروغ اوگنړل | اوهرې یوې ډلې دخپل پیغمبر دبندي کولو اراده اوکړه

يَه

لِيُدْحِضُوا

بِالْبَاطِلِ

وَجَدَلُوا

لِيَأْخُذُوهُ

چی اونیسې هغه | او کوشش اوکړو هغوی | په باطل سره چی ختم کړی | ښکته کړی | په هغې سره

اوپه ناحفه جگرې یی ورسره شروع کړې | چی پدې سره حق دین ناکامه کړی

حَقُّ

وَكَذَلِكَ

عِقَابٌ

فَكَيْفَ

فَأَخَذْتَهُمْ

حَقُّ

حق | پس اونیول ماهغوی | پس څرنګې | ووه | عذاب زما | او همدارنګې | حقه (ثابته) ده |

نو ما هغوی (په عذاب سره) راونیول | نو اوگوره زما سزا څنګه وه | اودغه شان ستا

أَصْحَابُ

أَنَّهُمْ

كُفَرُوا

عَلَى الَّذِينَ

كَلِمَةُ رَبِّكَ

خبره | درب ستا | په هغه کسانو باندې | چی کفر ئې کړې دې | چی بیشکه هغوی | خاوندان

درب فیصله په کافرانو باندې ثابته شوې ده | چی هغوی دوزخیان دی

النَّارِ

دوور دی |

او هغه فریشتی چي عرش ئې اوچت کړې دي |

قوله تعالى: مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ

پحق خبره کښې شکونه پیدا کول د کافرانو کار دي. الله ﷻ فرماني چه د حق د ښکاره کیدونه پس دانه منل او په دې کښې دنقصان پیدا کولو کوشش د کافرانو کار دي. که داخل مالدار او عزت والاوی نوپه دې باندې تاسومه د هوکه کیري که دوی د الله ﷻ خوښ نه وونودوی ته به ئې خپل نعمتونه نه ورکول؟ څنگه چه به بل خاني کښې فرمائيلي دي، چه د کافرانو په ښارونو کښې تگ راتگ دې تاسوته د هوکه درنه کړي، دا خو هسي دلره شان فائده ده اخري انجام خوددوی دوزخ دي چه هغه بدخاني دي. اوپه ایت کښې ارشاد دي چه مونږ هغوی ته ډیره لږه فائده ورکوو او په اخر کښې به هغوی ته سخت عذاب ورکولې شي. بیا الله ﷻ خپل نبي ﷺ ته تسلي ورکوي چه د خلقو دروغژن ونیلو باندې خفه کیره مه دخان نه دمخکښې نیسانو حالت او گوره چه هغوی ته هم دروغژن ونیلی شوی دی اوپه هغوی باندې دایمان راوړلو والا کښې په اول خل بت پرستی شروع شوې وه نوهغه خلقو دهغه هم اونه منل اودهغه نه پس چه څومره بیان راغلل دهغوی امت دهغوی اونه منل بلکه په هر زمانه کښې دهغوی امت هغوی قید کول او وهل غوښتل. اوپه بعضو کښې هغوی کامیاب هم شول. اوپه خپل شکونو باندې اوپه باطل باندې حق کم هم او گنړلو.

قوله تعالى: لِيَذْجُذَّوْا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتَهُمْ

طبرانی کښې در رسول الله ﷺ فرمان دي چه چاد باطل مدد او کړو چه حق کمزوري کړي ددې نه الله ﷻ او د هغه رسول بری دي. الله ﷻ فرماني چه مادغه باطل خلق او نیول او هغوی مې دهغوی د گناهونو او د هغوی د سرکشې په وجه باندې هلاک کړل. اوس تاسو او وائي چه زما عذاب په هغوی باندې څنگه شو؟ یعنی ډیر سخت تکلیف او دردناک. څنگه په هغوی باندې دهغوی دنا پاک کارونو په وجه باندې عذابونه نازل شول اگر که دوی نور نیان رښتوني او گنړي خو چه تر خود ستاد نبوت قائل نه وی دهغوی رښتیا والي مردود دي. والله اعلم.

الَّذِينَ يَكْمُلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ

| هغه فریشتي | چي اوچتوي | عرش | او هغه فریشتي | چي چاپیره دی د عرش نه |

او هغه فریشتي چي عرش ئې اوچت کړې دي | او کومې چي ترې نه گیر چاپیره دی

يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ

هغوی تسبیح وائی | د ثنا درب خپل سره | او ایمان راوړی په هغه باندې | او د ښانې دعا غواړی |
هغوی ټولي دخپل رب تسبیح او تعریف بیانوي | اوپه هغه ایمان راوړی | او د مومنانو

لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ

دپاره دهغه کسانو | چي ایمان ئې راوړې دي | اے ربه زمونږه | رسیدلې ئې ته | هر څیز ته

دپاره داسې ښنه غواړی | چي ئې زمونږ ربه | ستا رحمت او ستا علم په

رَحْمَةً	وَعِلْمًا	فَاغْفِرْ	لِلَّذِينَ	تَابُوا
په لحاظ درحمت سره او دعلم سره پس او بښه هغه کسانو لره چي توبه نې ايستلي ده هر څه باندې راخور شوې دي نو هغه کسان او بښه چا چي توبه اوويستله				
وَاتَّبِعُوا	سَبِيلَكَ	وَقِهِمْ	عَذَابَ	الْجَحِيمِ ۝ رَبَّنَا
او پيروي نې کړې ده دلاري ستا او بچ کړې هغوي د عذاب ددوزخ نه اے ربه زمونږه اوستاپه لار روان دي او ددوزخ د عذاب نه نې بچ کړه ..... انې زمونږه				
وَادْخُلْهُمْ	جَنَّاتٍ	عَدْنٍ	الَّتِي	وَعَدْتَهُمْ
او داخل کړې دوي جنتونو دهميشه اوسيدو ته هغه چي وعده کړې ده تا ددوي سره ته هغوي دهميشه اوسيدلو باغونو کښي داخل کړه دکوموچي ورسره تا وعده کړې وه				
وَمَنْ	صَلَحَ	مِنْ آبَائِهِمْ	وَأَزْوَاجِهِمْ	وَذُرِّيَّتِهِمْ ط
او هغه څوک چي نيکان دي دپلارانو ددوي نه او دښخو ددوي نه او داوولاد ددوي نه او هغوي هم داخل کړه کوم چي د هغوي پلارانو ، بيبيانو او اولاد کښي نيکان دي				
إِنَّكَ	أَنْتَ	الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝	وَقِهِمُ	السَّيِّئَاتِ ط وَمَنْ
بيشکه ته هم ته غالب نې دحکمت خاوند نې او اوساته هغوي دبدونه او هغه څوک بيشکه چي ته زبردست دحکمت خاوند يي او هغوي دهرقسم تکليفونو نه محفوظ اوساته				
تَقِ السَّيِّئَاتِ	يَوْمَئِذٍ	فَقَدْ رَحِمْتَهُ ط	وَذَلِكَ	هُوَ الْفَوْزُ
چي تا اوساتو دبدونه په دغه ورځ نو بيشکه رحم او کړو تاپه هغه او دا هغه کاميابي ده اوتا چي په دغه ورځ څوک دتکليف نه محفوظ کړو نو هغه سره دي لويه مهرباني او کړه				
الْعَظِيمُ ۝				
لوید				
اودا پيره لويه کاميابي ده				

قوله تعالى: الَّذِينَ يَخْلَوْنَ الْعَرْشَ

د عرش او چتونکی فرشتی د مومنانو د پارہ دعا کوی : عرش نیولولو والا خلور فربتی د ہغوی سرہ خواہ کنبی تولی بزرگی فربتی یو طرف تہ د الله ﷻ بزرگی بیانوی او تولو عیبونو او کمو نہ ہغہ پاکی بیانوی ، دویم طرف تہ ہغہ د تولو تعریفوتو قابل گنری او د ہغہ حمدا و ثناء بیانوی . یعنی چہ خہ پہ الله کنبی نشتہ د ہغی انکار کوی او کوم صفتونہ چہ پہ ہغہ کنبی زی ہغہ ثابتوی او پہ ہغی باندی ایمان او یقین لری . د ہغہ نہ عاجزی کوی او تولو ایماندار سہی ، او ہنخو د پارہ استغفار کوی . د زمکی والویہ الله ﷻ باندی بی لیدلو ایمان دی پہ دی وجہ باندی الله ﷻ خپل مقرب فربتی د ہغوی د گناہونو د معافی غوشتلو د پارہ مقرر کری دی او چہ خوک بی لیدلو ہر وخت د ہغوی د گناہونو د معافی غواری . صحیح مسلم کنبی دی چہ کله مسلمان د خپل مسلمان رور د پارہ د ہغہ پہ غیر موجودگی کنبی دعا کوی نو فربتی د ہغہ پہ دعا باندی امین وانی او د ہغہ د پارہ دعا کوی چہ الله ﷻ دی تاتہ ہم دغہ در کری چہ تہ د ہغہ مسلمان د پارہ

دعا کوی۔ مسند احمد کبھی دی چہ امیہ بن ابی الصلت دخہ شعرو نور رسول اللہ ﷺ تصدیق کړې دې څنگه چہ داشعر دې۔

زحل وثور تحت رجل بمینه والنمر للاحري وليث مرصد
یعنی دعرش والاڅلور فرېنتې دی دوه یو طرف ته اودوه بل طرف ته۔ حضور ﷺ اوفرمانیل رېنتیا دی، بیا هغه اوونیل۔

والشمس تطلع کل احر لیلۃ
تأبى فما تطلع لنافى رسلها
امراء یصبر لونها یتورد
الامعذبة والاقبلد

یعنی نمریه سوررنګ کبھی راوځی، هغه به ګلابی شی، په خپل شکل کله هم صفانه ښکاری بلکه تن وې۔ حضور ﷺ اوفرمانیل رېنتیا دی۔ ددې سند ډیر پوخ دې۔ اوددې نه صفا ظاهر یرې چہ هغه وخت دعرش څلور فرېنتې دی، اود قیامت په ورځ به اته فرېنتو عرش نیولې وې څنگه چہ په قران مجید کبھی دی۔
(وَنَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمْنِينَ ۝۹) اوددې ایت نه مطلب اوددې حدیث په استدلال کبھی یو سوال پاتې کیږی چہ دا بوداؤ په یو مشهور حدیث کبھی دی چہ بطحا کبھی رسول الله ﷺ خپلو صحابیانو ته یو وریځ اوخودله او تپوس نې ترې اوکړو چہ ددې نوم څه دې؟ هغوی اوونیل سحاب۔ حضور ﷺ اوفرمانیل دې ته مزه هم ونیلې کیږی۔ هغوی اوئیل او، اوئې فرمائیل عنان هم؟ عرض نې اوکړو او تپوس نې اوکړو تاسو ته پته ده په اسمان اوزمکه کبھی څومره فاصله ده؟ صحابه رضی الله عنہم اوونیل نه۔ اوئې فرمائیل دیو اویا، یا دوه یادړې اویا کاله مزل دې۔ بیا دهغې دپاسه اسمان هم په دومره فاصله باندې دې، هم دغه شان اووم اسمان، په اووم اسمان باندې یو سمندر دې چہ دهغې ډوب والې هم دغه هومره دې بیا په هغې باندې اته فرېنتې دغریځو چیلو په شان دی چہ دهغوی دڅکر نه خپوړې فاصله هم دغه هومره ده، ددې نه شاته د الله ﷻ عرش دې۔ چہ دهغې اوچت والې هم دغه هومره دې۔ بیا دهغې دپاسه الله ﷻ دې۔ ترمذی کبھی هم دا حدیث دی او اهام ترمذی دې ته غریب وائی۔ ددې نه معلوم یرې چہ عرش الهی اوس داوخت د اتو فرېنتو دپاسه دې شپږین حوشب ﷻ فرمانی چہ دعرش نیونکی اته دی۔ چہ په هغې کبھی د څلورو خوا دا تسبیح ده۔ سبحانک اللهم وبحمدک لک الحمد علی حکمک بعد علمک یعنی انې الله ﷻ دستاپاک ذات دپاره ټول حمد او ثناء دی چہ سره دعلمه ته معاف کول کوي۔ اودنورو څلورو تسبیح داده۔ سبحانک اللهم وبحمدک لک الحمد علی عفوک بعد قدرتک یعنی انې الله د قدرت سره چہ ته کومه معافی کوي، په هغې باندې مونږ دستاپاکي او ستا تعریف بیانوو۔ په دې وجه دمومنانو په استغفار کبھی هغوی داهم وائی چہ انې الله ستا رحمت او علم هر یو څیز په لوی والی کبھی اخستلې دې۔

دادم داو لاد په ټولو ګناهونو او خطا ګانو باندې ستا رحمت دې۔ دغه شان ستا علم کبھی هغه ټول کارونه او قولونه دی۔ دهغوی دټولو کارونو او حرکتونو ته خبرنې۔ نوته هغه خراب خلق کوم چہ توبه اوکړی ستا طرف ته ښکته شی او ګناهونه پریږدی اوستا حکمونه اومنی اونیکیانې کوی اوبدیانې پریږدی او هغوی ته ددوزخ دردناک عذاب نه خلاصې ورکړه او هغوی سره دخپل مور پلار او ښځو او بچو جنت ته بوځي چہ د هغوی سترګې یخې وې، اگر که دهغوی عملونه دومره نه وې خود هغوی درجې اوچتې کړه۔ څنگه چہ دباری تعالی عزاسمه، فرمان دې۔ (وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ) یعنی کوم خلقو چہ ایمان راوړو او دهغوی د ایمان اتباع دهغوی اولاد هم اوکړه مونږ په هغه اولاد هم دهغوی سره ملاؤ کړو او د هغوی څه عمل به نه کموو۔ په درجو کبھی به ټولو ته برابری ورکړو چہ دواړه طرفو ته سترګې یخې وې۔ اوبیا به دانه کوی چہ د اوچتو درجو والا به ښکته کړی بلکه په خپل رحمت او احسان سره به دښکته درجو والا اوچت کړی۔ سعید بن جبیر رضی الله عنه فرمانی مومن به په جنت کبھی تپوس کوی چہ زما پلار زما ورور اوزما اولاد چرته دی؟ جواب به ورته ملاوئشی چہ دهغوی نیکیانې دومره نه وې چہ هغوی دې درجې ته رارسیدلې وې۔ دې به

وانی چه ماخود خپل خان دپاره اودهغوی دپاره داتول عملونه کړی وو. نو الله ﷻ به هغوی هم ددې درجوته اورسوی. بیا هغه هم ددې ایت تلاوت او فرمانیلو (وَبَيْنَا أَذْلَمُ لَهُمْ) مطرف بن عبد الله فرمانیلی دی چه ایماندار و خیر خواهی فرېستې هم کوی. بیانی هم دا ایت تلاوت کړو اود شیطانانو بد خواهی کوی. نو هغه داسې غالب دې چه په هغه بل څوک غالب نشته او چه هغه څوک منع کولې نشی. ته چه څه غواړې هغه کیږی او چه څه نه غواړې هغه نه کیږی. ته په خپل اقوالو او کارونو او شریعت او تقدیر کښی حکمت والای. ته هغوی په دنیا کښی د خرابونه اودهغې د نقصان نه په دواړو جهانونو کښی محفوظ اوساته. د قیامت په ورځ به هغه رحمت والا گنړلې شی چه کوم ته دخپلې سزا او عذاب نه بچ کړې. په حقیقت کښی لویه کامیابی او پوره مقصد او فتح هم په دې کښی ده.

إِنَّ الَّذِينَ	كَفَرُوا	يُنَادُونَ	لَمَقَّتْ اللَّهُ
بیشكه هغه كسان چي كفر نې كړې دې آواز به اوشي هغوي ته خامخا غصه دالله			
اَكْبَرُ	مِنْ مَّقَاتِكُمْ	أَنْفُسَكُمْ	إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ
ډیره زیاته ده دغصې ستاسو نه ځانونو خپلو ته كله چي به اوبللي شوي تاسو ایمان ته			
فَتَكْفُرُونَ ۝	قَالُوا	رَبَّنَا	أَمَتْنَا
نو تاسو به انكار كولو اوبه وائي هغوي اے رب زموږه مړه كړو تا موږه دوه ځله			
اَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ	أَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ	أَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ	أَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ
او ژوندی كړو تاموږه دوه ځله پس اقرار كوؤ موږه اډگناهونو خپلو انوایا شته ددې ځانې نه وتلو ته			
اَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ	أَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ	أَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ	أَوْ تَأْسُو بِءِ انْكَارِكُمْ
او دوه ځله دې راژوندی كړو نو اوس موږ دخپلو گناهونو اقرار او كړو نوایا اوس			
قِنْ سَبِيلٍ ۝	ذَلِكُمْ	بِأَنَّهُ	إِذَا دُعِيَ
څه لار دا حالت ستاسو په سبب ددې دې چي كله به غوښتلې كيدل خلق الله ته يوازې			
كَفَرْتُمْ ۝	وَإِنْ يَشْرِكْ	بِهِ	تُؤْمِنُوا ۝
نواكړه به كوؤ تاسو او كه شريك به كړې شو څوك ادهغه سره نو تاسو به منلو نو اوس اختياريا فيصله			
لِلَّهِ	الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ۝	هُوَ الَّذِي	يُرِيكُمْ
الله لره ده چي اوچت دې لوی دې هغه هغه ذات دې چي ښائي تاسو ته ښې خپلې			
چې ډیر د اوچتي مرتبي خاوند دې الله هغه ذات دې چې تاسو ته خپلې ښې ښائي			

وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن

او نازلوی استاسو دپاره | داسمان نه | رزق | اونه قبلوی نصیحت | مگر هغه څوک
او پورته نه درته روزی رالیری | او نصیحت خو بس هغه څوک قبلوی چې الله ﷻ ته

يُنِيبُ ۝ فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

چې رجوع کوی الله ته | نور او بلې | الله | حال دا چې خالص کونکی یی | هغه لره | د دین خپل
رجوع کوی | نو تاسو په خالصه عقیده باندې الله ﷻ ته دعا کوی | ..... | مگر که هغه په

وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ۝

اگر که نه خوښوی | کافران |
کافرانو بده لگی |

قوله تعالى: يَنَادُونَ لِمَن قَدْ أَنفَضَ إِلَهُهُمْ أَكْبَرُ

د گناه کارانو د دوزخ په خواه کښې خراب حالت: د قیامت په ورځ چه کله به کافران د اور د کویانو په خواه کښې
وی او د الله ﷻ عذابونه به په وی او ټول کیدونکي عذابونه به دهغوی مخکښی وی هغه وخت به پخپله
د خپل نفس د ښمنان شی. او د یرسخت د ښمنان به شی. ځکه چه د خپل خراب عملونو په وجه باندې هغه
دوزخ ته ځی. دغه وخت به فرښتې هغوی ته په اوچت اواز سره وائی چه نن تاسو څومره د خپل ځان نه خفه
ئې او څومره د ښمنی چه دستاسونن د خپل ځان سره ده اونن چه څومره تاسو خپل ځان ملائمه کوی د
هغې نه زیات خراب تاسو د الله ﷻ په نزد په دنیا کښې وې چه تاسو ته د اسلام دایمان دعوت درکړې
کیدو او تاسو هغه نه منلو.

د «أَمَّا الْفِتْنَةُ» مطلب: د دې نه پس ایت د «كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ» په شان دې سدی ﷺ فرمائی دوی په دنیا
کښې مړه کړې شول بیاني په قبرونو کښې ژوندی کړل او د سوال جواب نه پس مړې کړې شول او بیا د
قیامت په ورځ ژوندی کړی شو. ابن زید ﷺ فرمائی چه دادم ﷺ د شانۀ د وعدې په ورځ ژوندی کړې
شول بیا د مورخیته کښې ورکښې روح واچولې شویا مړه شول او د قیامت په ورځ به بیا ژوندی شی. خو
دا دواړه قولونه صحیح نه دی ځکه چه درې مرگونه اودرې ژوندونه لازم راځی او په ایت کښې د دوو
مرگونو اودوو ژوندونو ذکر راغلې دې صحیح قول د ابن مسعود ﷺ، ابن عباس ﷺ، اود هغوی د ملګرو
دې (یعنی د مورخیته نه پیدا کیدل یو ژوند او د قیامت په ورځ دویم ژوند د دینا د پیدا کیدو نه مخکښی
رومې مرګ اود دنیا نه درخصتیدو مرګ، داده مرگونه اودوه ژوندونه مطلب دی.
قوله تعالى: قَهْلَ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ۝

دنیاته د راتلونکامه غوښتنه: مقصد دا دې چه په دغه ورځ به کافران د الله ﷻ نه د قیامت په میدان کښې
دا طلب او خواهش کوی اوس مونږ دې دنیاته یو ځل بیا اولیګه لکه چه ارشاد دې «وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُرْجُومُونَ تَأْكُلُوا
رُءُوسَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا لَعْمَلٍ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ» (۱) نوته به گورې چه گناهکاران خلق به خپل
رب ته سربښکته وی او وائی به چه ای الله ﷻ مونږ اولیدل اومونږ واوریدل. اوس ته مونږ بیا دنیاته اولې
نونیکنې به کوو او ایمان به راوړو خود دوی دا تمنا به نه شی قبلولې. بیا چه کله عذاب اوسزا دوزخ او
د دې اور او وینی اود دوزخ غاړې له اورسولې شی نوبیا به دغه درخواست کوی اود اول ځل نه به نی
زیات په زور سره کوی لکه چه د الله ﷻ ارشاد مبارک دې «وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ دُفِقُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا لَئِمَّا نَارُ دَوْلَا نَكْذِبُ بِأَيِّ

رَبَّنَا وَتَكُونِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱﴾ (۱) افسوس چه تالیدل کله چه هغوی د دوزخ خواکې اودرولې شوی وی اووانی چه ارمان مونږ یوخل بیا دنیاته واپس کړې شونود خپل رب خبرې به دروغ نه گنږو اوایماندار به شو بلکه دهغوی دپاره خو هغه ښکاره کړې شو چه دوی اول پټ کړې شوی وو. اوکه بالفرض دوی واپس هم اوگر خولې شی نودوی به بیا هم هغه کوی د کوم نه چه منع کړې دی. داخودی دروغژن. دې نه پس چه کله هغوی په دوزخ کښې واچولې شی اوعذاب شروع شی هغه وخت به نور هم په زوردار اوکلک انداز اوالفاظو کښې دغه آرزوگانې کوی هلته به په چغوصورو سره وانی (رَبَّنَا آخِرُ جَنَّتَانِعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرْ فِيهِ مَن تَذَكَّرْ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۚ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿۲﴾) (۲) ای زمونږ پروردگاره مونږ د دې خای نه اوباسه مونږ به نیک عملونه کوو د هغې خلاف به کوو تراوسه پورې چه موکړی دی. جواب به ورکولې شی چه ولې مونږ تاسو ته دومره عمر اومهلت نه وو درکړې که چرې دوی نصیحت حاصلونکې وو نوبقیین به پرې کولې شوبلکه مونږ خوتاسو له خبردرکونکې هم درلیگلې وو اوس دخپلو کړو مزه واخلشی د ظالمان هیڅ څوک امدادی نشته. وانی به چه ای الله مونږ د دې خای نه اوباسه که مونږ بیا هم هغه شان اوکړه نو مونږ به ظالمان یو. الله ﷻ به فرمائی لرې شنی هم په دې کښې پراته اوسنی ماسره خبرې مه کونی. په دې آیت کښې دې خلقو د خپل سوال نه وړاندې یوه مقدمه قایمولوسره په سوال کښې یوه مزیداره خبره کړې. ای الله ﷻ مونږ مړه ووتامونږ راژوندی کړوبیادې مړه کړوبیادې راژوندی کړو ته په هر هغه خیز باندې قادرئی کوم چه ته غواړې زمونږ د خپلو گناهونواقرار دې. یقینا مونږ په خپلوخانونو باندې ظلم اوزیاتې کړې اوس د خلاصی څه صورت جوړکړې یعنی مونږ دنیاته بیا واپس کړه چه یقینا ستا په طاقت کښې دی. مونږ چه هلته لار شونود خپلو اولنو عملونو خلاف به کوو اوس که دې ځل بیا مونږ هم هغه کار اوکړو نو مونږ به ظالمان یو. هغوی ته به جواب ورکولې شی چه اوس بیا دنیاته د تلو هیڅ لار نشته. د دې د پاره که بیا لار هم شنی نو هم هغه کارونه به کونی د کوم نه چه منع کولې شنی. تاسو خپل زړونه کاره کړی دی. تاسو اوس هم حق نه قبلونی بلکه د دې به خلاف کونی. ستاسو خوداحال وو چه کله هم د رب واحد ذکر راغلې ستاسو په زړه کښې کفر راغلې دې. او که ده سره څوک شریک کولې شو نوستاسو یقین اوایمان راتلو. ستاسو به بیا هم هغه حالت شی. که دنیا ته بیا لارنی نو هم دغه به کونی نوحاکم حقیقی د چا په حکم کښې چه هیڅ ظلم نه وی سراسر عدل اوانصاف وی هغه هم الله ﷻ دې. چاله چه غواړی هدایت ورکړی اوچاله چه غواړی نه ورکوی. په چاباندې چه غواړی رحم اوکړی څوک چه غواړی عذاب ورکړی. د هغه په حکم او انصاف کښې څوک هم د هغه شریک نشته.

قوله تعالى: هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ
والله ﷻ د قدرت دلایل هغه الله ﷻ په خلقو باندې خپل قدرت ښکاره کوی په زمکه اوآسمان کښې د هغه دتوحید بې شمیره نښې دی د کوم نه چه صفا ښکاره معلومیږی چه د ټولوخالق دټولومالک د ټولو پالونکې اود ټولو حفاظت کونکې هم هغه دې هم هغه د آسمان نه رزق یعنی باران راوړوی په کوم سره چه د هر قسم غلې فصلونه قسم قسم عجیبه عجیبه خوند اومختلف رنگ شکل اوصورت میوې دانې اوگلونه پیداکیږی. سره د دې چه اوبه یو اوزمکه هم یوه. په دې سره هم د هغه شان ښکاره دې او رښتیا خودا دی چه عبرت نصیحت فکر اوغور خو هم هغوی ته نصیب کیږی چه د الله ﷻ طرف ته رغبت او رجوع کونکی وی. اوس تاسو دعا عبادت په خلوص صرف د یوالله ﷻ د پاره کونی د مشرکانو د مذهب

او مسلك نه جدا شئي. حضرت عبداللہ بن زبیر ؓ به د هر فرض مانخه د سلام گر خولونه پس دا لوستل
 ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ولا حول ولا قوة الا باللہ لا اله الا اللہ لان عبد الاية له النعمة وله
 الفضل وله الثناء الحسن لا اله الا اللہ مخلصين له الدين ولو كره الكافرون ﴿﴾ او فرماييل نى چه رسول اللہ ﷺ به هم دا د هر
 مانخه نه پس لوستل (مسند احمد) دا حديث په مسلم او ابوداؤد وغيره كښي هم شتم (۱) ابن ابى حاتم
 كښي دي د الله ﷻ نه دعا وكړئى اود قبلیدو پوره يقين ساتئى او ياد ساتئى چه الله ﷻ بي پرواه دي اود
 بل طرف ته د مشغول زړه نه اورى. (۲)

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ

هغه داوچتو درجو مالک دي | مالک د عرش دي |

هغه د مرتبو او چتونکي دي | د عرش مالک دي

يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

نازلوي روح په حکم خپل سره | په هغه چا | چي غواړي نې هغه | د بندگانو خپلونه

هغه په خپلو بندگانو كښي چي په چا او غواړي په هغه باندي خپله وحى راو ليږي | چي

لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ۝ يَوْمَ يَوْمُ هُم بَرُزُونَ

دپاره ددي چي او يروي خلق | دورخي د ملاقات نه | هغه ورځ | چي ټول خلق به بي يري دي وي

خلق، د ملاقات (د حشر) د ورځي نه او ويريدې | په کومه ورځ چي به ټول خلق (د قبرونو نه) بهر راوځي

لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ

نه به وي پټ | په الله باندي | ددوي نه | هيڅ خيز | چالره ده بادشاهي | نن ورځ | الله لره ده

د الله ﷻ نه به ددوي هيڅ خبره پټه نه وي | (تپوس به کولي شي) چي نن ورځ د چا بادشاهي ده؟

لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ۝ الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ

چي يو دي | قهار يعنى زبردست دي | نن ورځ به | بدله وركوي كيږي | هر نفس ته

بس صرف د الله ﷻ بادشاهي ده | چي يو او غالب دي | نن به هر سړي ته دخپل عمل بدله وركولي شي

بِمَا كَسَبَتْ ۖ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

دهغه عمل چي كړي وي هغه | نشته ظلم نن ورځ | بيشكه الله | زراغستونكي دي د حساب

(او په چا باندي به) نن هيڅ زياتي نشي کولي | يقينا الله ﷻ ډير زر حساب اخستونكي دي

قوله تعالى: رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ

د قيامت په ورځ به د الله ﷻ بادشاهي وي: - الله ﷻ خپله لوڼي عظمت اود خپل عرش لوڼي او وسعت بيان
 فرمائي چه په ټول مخلوق باندي لکه د چت خور دي. ارشاد باري ﷻ دي ﴿مَنْ اللَّهُ ذِي الْمَعَارِجِ ۝﴾ (۳) يعنى

^(۱) احمد: ۴/۴، صحيح مسلم كتاب المساجد باب استحباب الذكر بعد الصلاة وبيان صفته: ۵۹۴، ابوداؤد: ۱۵۰۶، ابن
 حبان: ۲۰۰۸.

^(۲) ترمذي كتاب الدعوات باب غير ۶۵، حديث: ۳۴۷۹.

^(۳) ۷۰/المعارج: ۳.

ہفہ عذاب بہ د اللہ ﷻ د طرف نہ وی چہ د پاوروخینو والا دی فریشتی او روح ہفہ لہ ورخیژی ورخی
 بہ داسی ورخ کنبی چہ د ہفہ اندازہ د پنخوسوزروکالودہ اود دی خبری بیان بہ ان شاء اللہ وړاندې
 راخی چہ فاصله د اوومې زمکې نہ واخلہ ترعرش پورې دہ^(۱) لکہ چہ د سلفو اوخلفو د جماعت یو قول
 دې او ہم دا راجح ہم دې ان شاء اللہ. د ډیرو مفسرینو نہ روایت دې چہ عرش د سرو یا قوتودې. دکومو
 د دور غارو فاصله چہ د پنخوسوکالودہ اودکوم اوچتوالې چہ داوومې زمکې نہ پنخوس زرہ کالہ
 دې اود دې نہ بہ ورومبی حدیث کنبی چہ د فریشتو د عرش اوچتول ذکر دی داهم تیرشوی دې چہ
 داوود وارواسمانونونہ ہفہ ډیر اوچت اوبرہ دې ہفہ چہ بہ جاباندې غواری وحی رالیگی. لکہ چہ ارشاد
 دې (يٰۤاَيُّهَا الْمَلٰٓئِكَةُ بِالَّذِيْنَ مِنْ اَمْرِ عَلٰی مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادَةٍ اَنْ اُنْذِرُوْا اِلٰهَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاَتَّقُوْنَ ۝۱۰) ^(۲) ہفہ فریشتو ته وحی ورکوی
 اوچالہ چہ غواری لیگی چہ ته خلق خبرکړہ زما نہ بغیربل معبودنشته مانہ ویریرئی. بل خای ارشاد دې
 (وَالَّذِيْ نَزَّلَ رَبِّيْ الْعَلِيِّنَ ۝۱۱) ^(۳) یعنی دقرآن پاک د ټول جہان درب نازل کړې شوې دې کوم چہ معتبر فریشتی
 ستا بہ زرہ کنبی راګوزکړې دې دې د پارہ چہ ته ویرونکې جوړشې. دلته ہم ہفہ بیان اوشو چہ ہغوی د
 ملاقات د ورخی نہ اوویروہ^(۴) حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چہ داهم د قیامت یونوم دې بہ کوم سرہ
 چہ اللہ ﷻ خپل بندیگان اوویرول. پہ کوم کنبی چہ بہ حضرت آدم ؑ پخپلہ اودہفہ د اولاد نہ د ټولو
 نہ آخری ماشوم یوبل سرہ ملاویری. ابن زید ؓ فرمائی بندیگان بہ اللہ ﷻ سرہ ملاویری. قتادہ ؓ
 فرمائی آسمانونووالا اوزمکې والا بہ یوبل سرہ ملاویری. خالق اومخلوق ظالم اومظلوم بہ ملاویری.
 مقصدا چہ ہر یو بہ بل سرہ ملاقات کوی بلکہ عامل اودہفہ عمل بہ ہم ملاویری. نن بہ ټول د اللہ ﷻ
 پہ وړاندې وی پہ ہفہ ورخ بہ اللہ ﷻ پخپلہ فرمائی نن د چابادشاهی دہ؟ څوک بہ چہ صرف جواب
 ورکړی؟ پخپلہ بہ اللہ ﷻ جواب ورکړی چہ د ہفہ اللہ ﷻ چہ د ہمیشہ نہ واحد اواحد دې او پہ ټولو
 باندې غالب حکمران دې. اول حدیث تیر شوې دې چہ اللہ ﷻ بہ آسمان اوزمکہ راغونډ کړی او پہ خپل
 لاس کنبی بہ نی واخلی اوفرمائی بہ زہ بادشاہ یم زہ جباریم زہ متکبریم د زمکې بادشاہان جبار او
 متکبران نن چرته دی؟ ^(۵) د صور پہ حدیث کنبی دی چہ اللہ ﷻ عزوجل کلہ د ټولومخلوق روح قبض
 کړی اود ہفہ وحدہ لاشریک لہ نہ بغیربل څوک پاتې نہ شی. ہفہ وخت بہ درې ځل فرمائی نن ملک د چا
 دې؟ بیابہ ہم پخپلہ جواب ورکړی داللہ ﷻ یوازی غالب یعنی دہفہ چہ واحد دې. دہفہ چہ پہ ہر یو څیز
 باندې غالب دې د چا پہ ملکیت کنبی چہ ہر یو څیز دې. ابن ابی حاتم کنبی د حضرت ابن عباس ؓ نہ
 روایت دې د قیامت د قایمیدو پہ وخت کنبی بہ یو آواز کونکې آواز کوی خلقو قیامت راغلوکوم چہ بہ
 مړی اوژوندی ټول اوری. اللہ ﷻ بہ د دنیا پہ آسمان باندې پہ خپل شان سرہ نزول کوی اووائی پہ چہ نن د
 چا بادشاہی دہ؟ صرف د اللہ ﷻ چہ یودې او غالب دې. بیا د اللہ ﷻ د عدل اوانصاف بیان کولې شی.
 پہ ہفہ ورخ بہ لپشان ہم ظلم نہ شی کولې بلکہ نیکنی بہ لس لس چنده زیاتې ملاویری اوبدنی بہ ہم
 دومرہ وی دصحيح مسلم شریف حدیث دې رسول اللہ ﷺ د اللہ ﷻ ارشاد نقل کوی ای زما بندیگانوما
 پہ خپل خان باندې ہم ظلم حرام کړې دې اوپہ تاسو باندې مې ہم حرام کړې دې نوپہ تاسو کنبی دې
 څوک ہم پہ بل باندې ظلم نہ کوی. پہ آخرہ کنبی دی ای زما بندیگانو داخوستاسو خپل اعمال دی کوم

(۱) صحيح مسلم كتاب الصلاة النبى صلى الله عليه وسلم ودعائه بالليل: ۷۷۰، ابوداود: ۷۶۷، ابن ماجه: ۱۳۵۷،

احمد: ۱۵۶/۶، ابن حبان: ۲۶۰۰، نسائی: ۱۶۲۶.

(۲) ۱۶/النحل: ۲.

(۳) ۲۶/الشعراء: ۱۹۲.

(۴) الطبری: ۳۶۴/۲۱.

(۵) صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب صفة القيامة والجنة والنار: ۲۷۸۸.

تہ چہ زہ گورم اوتاسولہ بہ پورہ بدلہ درکوم. خوک چہ نیکی اوکری نو د الله ﷻ حمد دے بیانیوی اوچہ خوک دے نہ علاوہ وی نوہم خپل خان دے ملامتہ کری (۱) بیانی خپل حساب اخستل بیان کرہ چہ د ٓول مخلوق نہ حساب اخستل ہغہ تہ داسی دی لکہ چہ د یوکس نہ حساب اخلی. لکہ چہ ارشاد باری ﷻ دے ﴿مَا خَلَقْكُمْ وَلَا بَعَثْكُمْ إِلَّا كُنُفٍ وَأَجْدَةً ۖ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ (۲) یعنی د ٓولوپیدا کول اوتاسو ٓول مرہ کولونہ پس ژوندی کول زماپہ نیز ہم دیوکس پیدا کول اودیوکس مړکولوبرابر اویو شان دی. بل آیت کنبی د الله ﷻ فرمان دے ﴿وَمَا أَمَرْنَا إِلَّا وَاحِدَةً كَلِمَةً بِالْبَصَرِ﴾ (۳) یعنی زمونږ حکم سرہ کار کیږی په دومرہ ساعت کنبی لکہ چہ چا سترگہ بند کرہ اوکولاونی کرہ.

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَرْفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَظِيمٍ ۝

او اویروہ دوی | دورخی نزدی نہ | کله چی بہ زړونہ | راختلی وی مرئ تہ | غمژن بہ وی |
او ائی پیغمبرہ، دوی د نزدی راتلونکې ورخی دمصیبت نہ اوویروہ | چی زړونہ بہ ترخولې شی

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ۝

نہ بہ وی دپارہ دظالمانو | خوک خوبدوست | اونه شفاعت کونکې | چی خبرہ اومنلې شی دهغه
اوساگانې بہ لنډې شی | اویہ دغه ورځ بہ دظالمانو دپارہ هیڅ دوست نہ وی | اونه خوک سفارشی چی دهغه خبرہ

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ۝ وَاللَّهُ

پوهیږی الله تعالی | په خیانت د سترگو | او په هغه چی پتوی یی سینی | او الله تعالی
واوری | الله ﷻ د سترگو په غلا اود زړونو په پتو رازونو ښہ پوهیږی | ..... او الله ﷻ بہ

يَقْضَىٰ بِالْحَقِّ ۖ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ

حکم (فیصلہ) کوی | په حقہ سرہ | او هغه | چی رابلی نی دوی | ابی دالله نہ | هغوی فیصلہ نہ شی کولې
پہ انصاف سرہ فیصلہ اوکړی | اودوی چی دهغه نہ سوا د نور چا بلنہ کوی | نو هغوی هیڅ فیصلہ نہ

بَشَىٰ ۖ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

دهیڅ خیز | بیشکه الله چی دے | هغه اوريدونکې دے | لیدونکې دے |
شی کولې | بیشکه الله ﷻ هر څه وینی او گوری |

قوله تعالى: وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَرْفَةِ

د قیامت د سختو بیان او د ارفہ مطلب:- ﴿الْأَرْفَةُ﴾ د قیامت یونوم دے. ځکه چہ هغه ډیرنیزدې دے لکہ چہ ارشاد دے ﴿أَرْفَتِ الْأَرْفَةُ﴾ (۴) الخ یعنی نیزدې راتلونکې رانیزدې شوې دے د کوم ښکاره کونکې چہ

(۱) صحیح مسلم کتاب البر والصله باب تحريم الظلم: ۲۵۷۷، ترمذی: ۲۴۹۵، ابن ماجه: ۴۲۵۷، احمد: ۱۶۰/۵، ابن حبان: ۶۱۹.

(۲) ۳۱/لقمان: ۲۸.

(۳) ۵۴/القمر: ۵۰.

(۴) ۵۳/النجم: ۵۷.

بغیرد اللہ ﷻ نہ بل حُوك نشتہ. بل خای ارشاد دی ﴿اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالنَّفْسُ الْقَمْرُ﴾ (۱). قیامت نیز دی راغلو او سپورمنی اوشلیدله. بل ارشاد دی ﴿اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ (۲). د خلقو د حساب وخت نیز دی راغلو. بل ارشاد دی ﴿اَلَا اَمَرَ اللّٰهَ فَلَا تَسْجُدْ لِمَا خُلِقَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ سَاجِدًا﴾ (۳). د اللہ ﷻ امر راغلی دی تاسو پدی کنبی تندى مه کونى. یوبل آیت کنبی دی ﴿فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ لِلَّذِي كُنْتُمْ بِهٖ تَدْعُوْنَ﴾ (۴). کله چه دانیزدی اوگوری نود کافرانو مخونه به تک تور شی.

غرض دا چه هم د دی نیز دیوالی په وجه د قیامت نوم ﴿اَزْفَتْهُ﴾ دی. هغه وخت به اینی خلې له راشی هغه ویره به وی چه د چا زړه به په خای نه اودرېری په ټولو به د غضب خاموشی وی. د چا د خلې نه به یوه خبره هم نه اوخی دچاخه مجال چه بغیر اجازت شوندي اوخوزوی ټول به ژاری اوحیران اوپیشان به وی. کومو خلقو چه اللہ ﷻ سره شرك کړې هغوی په خپل خان ظلم کړې دي د هغوی به نن هیخ غم خوار او دوست نه وی چه د هغوی په کار راشی. نه به شفاعت کونکې اونه سفارش کونکې به وی چه د هغوی د شفاعت د پاره زړه اوخوزوی بلکه د هرې ښیگرې اسباب به پرې کړې شوي وی.

قوله تعالى: يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ عَلِّمُوا خَلْقَكُمْ الْاَعْيُنَ

د ستر څوخیانت اود سینې راز: دهغه اللہ ﷻ علم محیط دی ټولې لونې وړې پتې ښکاره نرې اوغټې خبرې به یوشان ښکاره دی. د دومره لونې علم د مالک چه د هغه نه هیخ یو خیز پت نه وی هر یوسری له ویریدل پکاردی اوپه یو وخت کنبی هم دا خیال نه دی کول پکار چه دی وخت کنبی هغه زما نه پت دی اوزما د حال هغه ته خبر نشته بلکه هروخت دی دایقین کوی چه هغه ماته گوری دهغه علم ماسره دی د دی لحاظ دی کوی اودهغه دمنع کړې شوی کارونونه دی منع شی. سترگې چه دخیانت دپاره اوچتېری که په ظاهره باندې هغه امانت ښکاره کوی خود علیم رب نه هغه پت نه دی. د سینې په کوم گوټ کنبی چه کوم یوخیال پت وی اوپه زړه کنبی چه کومه خبره په پته سره راوچتېری د هغې هغه ته علم دی ابن عباس ؓ فرماني په دی آیت کنبی مرادهغه سړې دي مثلاً چه یوگورته لاړو هلته یوه ښانسته ښځه ده یا هغه خي راخی اودې دسترگې په گوټ کنبی هغې ته گوری راگوری کوم خای چه دچا نظر پریوخی نودی نظر اوگرځوی اوچه کله نې موقع اوموندله نوسترگې اوچتوی اوگوری نودخیانت کونکې سترگې خیانت اود هغه د زړه راز اللہ ﷻ ته چه علیم رب دی ښه معلوم دی چه د هغه په زړه کنبی خو دادی که ممکن وی نوچه پت اندام نې هم اوگوری. حضرت ضحاک ؓ فرماني دی نه مراد سترگه وهل اواشارې کول بغیرد کتونکې خیز کتل یا لیدلې خیز لیدونکې یا لیدونکې نالیدلې جوړوي. (۵) حضرت ابن عباس ؓ فرماني نظرچه په کوم یونیت سره واچولې شی اللہ ﷻ ته ښکاره دی (۶) بیا په سینه کنبی پت خیال چه که موقعه ملاوشی اوطاقت نې وی نودی به د بدکارنې نه هم منع نه شی نو دا هم هغه پیژنی. سدی رحمه اللہ فرماني چه د زړونود وسوسو نه هغه خبردی. هغه په انصاف سره حکم کوی قادردی چه د نیکنی بدله نیکه ورکړی اود بدنې سزا خرابه ورکړی. هغه اوریدونکې او لیدونکې دي. لکه چه ارشاد دی هغه بدی کونکوته د هغوی د کولوسزا اونیکانوته به دهغوی دنیکنی بدله

(۱) ۵۴/القمر:

(۲) ۲۱/الانبیاء:

(۳) ۱۶/النحل:

(۴) ۶۷/الملك:

(۵) الطبری: ۳۶۹/۲۱:

(۶) الطبری: ۳۶۹/۲۱:

ورکوی. کوم خلق چه دهغه نه بغیر بل څوک رابلی که هغه بتان او تصویرونه وی یا که څه بل څه وی هغه دهیڅ څیز مالکان نه دی دهغوی حکومت نشته نوحکم اوفیصلې به څنگه کوی؟ الله ﷻ د خپل مخلوق اقوال اوری د هغوی احوال ته گوری. چاله چه غواړی لار ښانی چاله چه غواړی گمراه کوی د هغه په دې کښې هم سراسر عدل او انصاف دي.

اَوَلَمْ يَسِيرُوا

ایا اوگرزیدلی نه دی دوی

ایا د ا خلق په زمکه کښې گرځیدلی نه دی

فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا

په زمکه کښې | چی اوگوری | څرنګې وؤ | انجام | دهغه کسانو | چی ووه هغوی |
چی اوگوری چی ددوی نه وړاندې خلقو (چی دحق نه منکر وو) انجام څه شو

مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا

مخکښی دوی نه | وؤ هغوی | زیات سخت | ددوی نه | په قوت کښې | او په ښو پریښودو کښې
هغه ددوی نه په قوت کښې او د زمکې په مخ په ښو پریښودو کښې زیات وو |

فِي الْأَرْضِ فَآخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ

په زمکه کښې | پس اونیول هغوی لره الله | په سبب دگناهونو دهغوی | او نه وؤ | هغوی لره |
نوالله ﷻ هغوی د خپلو گناهونو په سبب راونیول | او هیچا دالله ﷻ د عذاب

مِّنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ

دالله نه | هیڅوک بچ کونګې | دا انجام شو | په سبب ددې چی هغوی وؤ | چی راتلل به هغوی ته |
نه بچ نه کړل | ..... دا ځکه چی هغه ته به خپلو پیغمبرانو ښکاره ښی راورلې

رُسُلَهُمُ بِالْبَيِّنَاتِ فَاخَذَهُمُ اللَّهُ فَكَفَرُوا

رسولان دهغوی | د واضحه حکمونو سره | پس هغوی انکار اوکړو | پس راونیول هغوی الله |
خو هغوی به ترې انکار کولو ..... نوالله ﷻ راونیول

إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۚ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ

بیشکه هغه | زور رور دی | سخت عذاب ورکونګې دی | او بیشکه اولیرو مونږه | موسی |
یقینا هغه ډیر د طاقت خاوند دی | سخت عذاب ورکونګې دی | او مونږ موسی

بِآيَاتِنَا وَاسْلُطْنَاهُ عَلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

دښو زمونږ سره | او دلیل ښکاره سره | فرعون ته | او هامان ته | او قارون ته |
دخپلو ښو او ښکاره دلیل سره اولیرو (یعنی مونږ دوی) فرعون او هامان او قارون ته (پیغام دحق سره اولیرو)

فَقَالُوا سِحْرٌ كَذَابٌ ۚ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ

پس اوونیل هغوی | جادوگر دی | دروغژن دی | پس هر کله چی | راغې هغه | هغوی ته | دحق سره
نوهغوی اوونیل چی دا جادوگر دی غټ دروغژن دی | انوڅه وخت چی موسی زمونږ دطرفه حق راورو

مِنْ عِنْدِنَا	قَالُوا	اَقْتُلُوا	اَبْنَاءَ الَّذِينَ	اٰمَنُوا
د طرفہ زمونہ نہ نو اوونیل هغوی چی اوورنی خامن دهنه کسانو چی ایمان نہی راوړی دې				
نو هغوی اوونیل چا چی دده سره په الله باندې ایمان راوړی دې د هغوی خامن قتل کړی				
مَعَهُ	وَاسْتَحْيُوا	نِسَاءَهُمْ	وَمَا كَيْدُ	الْكٰفِرِيْنَ
د هغه سره او ژوندی پریردئ بنځی د هغوی اونه دې تدبیر د کافرانو مگر				
اولونږه نهی ژوندی پریردئ ..... اود کافرانو تدبیر بهی اثره لارو				
فِي ضَلٰلٍ	وَقَالَ فِرْعَوْنُ	ذُرُوْنِيْ	اَقْتُلْ مُّوْسٰی	
په گمراهی کښی (یعنی بهی اثره) اوونیل فرعون چی پریردئ ما چی اوورنم موسی				
او فرعون اوونیل چی ما پریردئ چی موسی قتل کړم اویا دې هغه خپل رب (مددپاره)				
وَلِيَدْعُ	رَبَّهُ	اِنِّيْٓ اَخَافُ	اَنْ يُّبَدِّلَ	دِيْنَكُمْ
او دې د راوغواړی رب خپل بیشکه زه یریرم چی بدل به کړی دې دین ستاسو				
راوغواړی زه په دې ویریرم چی ستاسو دین به بدل کړی				
اَوْ اَنْ يُّظْهِرَ	فِي الْاَرْضِ	الْفَسَادَ	وَقَالَ مُّوْسٰی	اِنِّيْٓ اَعٰذُ
یا به راپورته کړی په زمکه کښی فساد او اوونیل موسی بیشکه ما پناه اغستلی ده				
اویا به په ملک کښی (بل څه) فساد پیدا کړی موسی اوونیل چی زه دخپل رب				
يُرِيْ	وَرَبِّكُمْ	مِّنْ كُلِّ مَّتٰكِبٍ	لَّا يُّؤْمِنُ	بِيَوْمِ الْحِسَابِ
درب خپل سره او درب ستاسو سره دهر تکبر کونکی نه چی ایمان نه لری په ورځ د حساب				
اوستاسو درب پناه غواړم دهر متکبر نه چی د حساب په ورځ یقین نه ساتی				

قوله تعالى: اُولَٰئِكَ يَلْمِزُوْنَ فِي الْاَرْضِ
 د نافرمانه قوم انجام: الله ﷻ فرمانی ای نبی ﷺ آیا ستاد رسالت تکذیب کونکو کافرانو ستا نه د وړاندې رسولانو تکذیب کونکو کافرانو د حالت کتنه اخواد پخوا په گرځیدو سره نه ده کړې؟ چه د هغوی نه زیات طاقتور قوی او جته دار وو. د چا د مکانونو او عمارتونو کنډرې چه تراوسه پورې موجود دی چه هغوی سره ډیر غرور کښی وود هغوی نه په لوی عمر کښی وو کله چه د هغوی د کفر او گناهونو په وجه په هغوی باندې د الله عذاب راغلو نوند چاهغه اخوا کړې شواونه په چاکښې د مقابله طاقت وواونه د دې نه د بچ کیدو څه صورت راووتلو. په هغوی باندې د الله عذاب د غضب راپریوتلو وجه دا شوه چه هغوی له هم د هغوی رسولانو واضح اوصفا دلیلونه اوروښانه حجتونه راوړلې راغلې ووسره د دې هغوی کفر او کړود څه په وجه چه الله هغوی هلاک کړل اود کافرانو د پاره نهی د عبرت ذریعه جوړ کړل. الله د پوره طاقت والاسخت نیولولو والاوسخت عذاب والا دې زمونږ دعاده چه هغه دې مونږله دخپلو تپولو عذابونو نه خلاصې را کړی. (آمین)

قوله تعالى: وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُّوْسٰی بِآٰیٰتِنَا
 د موسی قتل فرعون منسوبه: الله ﷻ خپل آخری رسول ﷺ ته د تسلی وړ کولود پاره د وړاندینو رسولانو قصې بیانوی لکه څنگه چه آخر کار فتح او کامیابی هم د هغوی سره وه دغه شان ته هم د دې

کافرانو نه هيڅ انديښنه مه کوه. زما امداد تاسره دي. اخر کار به هم ستا بهتری او اوچتوالې وی کله چه حضرت موسی بن عمران عليه السلام واقعه ستا په وړاندې ده چه مونږ هغه په دلائلو او ثبوتونو سره د قبطيانو بادشاه فرعون ته چه د مصر بادشاه وو اوليگلو اود هامان طرف ته چه د هغه وزير اعظم وو. اود قارون طرف ته چه په هغه زمانه کښې د ټولونه زيات دولت مندوو اود سوداگرو بادشاه به گنډلې شو. دې بدنصیبود الله عز وجله دا زبردست رسول دروغ او گنډلو د هغه سپکاوي او کړواوصفاني او ونييل چه دا خوجادوگرو دروغ ژن دي. هم دغه جواب د کافرانو د طرف نه د وړاندینو امتونو انبياء کرامو عليه السلام ته ملاویدلو.

لکه ارشاد دي **(كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ)** ^(۱) الخ. یعنی دغه شان د دوی نه وړاندې هم چه څومره رسولان راغلي دي ټولونه د هغوی قوم هم دا ونييلي چه جادوگرياليونې. آیا هغوی په دې باندې څه په غونډه کښې اتفاق کړې وو؟ په اصل کښې دا ټول په ټول سرکش خلق دي. کله چه زمونږ رسول موسی عليه السلام هغوی له حق راوړو او په خپل رسالت باندې ئی زبردست دلیونه قایم کړل نو هغه خلق رسولان تنگول او هغوی ته تکلیفونه ورکول شروع کړه. فرعون حکم او کړو چه په دې رسول باندې څوک ایمان راوړی او هغوی کره چه کوم هلکان وی هغه قتل کړنی او کومې جینکنی وی هغه پرېږدنی. دې نه وړاندې هم هغه داحکم جاری کړې وو ځکه چه د هغه دا ویره وه چه چرته موسی عليه السلام پیدانه شی. د دې د پاره چه د بنی اسرائیلو تعداد کم کړی او هغوی کمزورې کړی او بې طاقته ئی کړی. او ممکن دی چه دواړه مصلحتونه ئی مخې ته وو او اوس د بیاحکم کولو توجوئی هم دې طرف ته وه چه دا ډله مغلوب وی اود هغوی شمیرزيات نه شی خوار او ذلیل وی بلکه د هغوی خیال وی چه زمونږ د دې مصیبت ذریعه حضرت موسی عليه السلام دي. بنی اسرائیلو حضرت موسی عليه السلام ته ونيلې هم ووجه ستاد راتلونه وړاندې هم مونږ ته تکلیفونه راکولې شو اوستاسو د راتلونه پس هم مونږ تنگولې شو. هغوی جواب ورکړو تاسو تندي مه کوئی ممکن دی چه الله عز وجله ستاسو دښمن تباه کړی او تاسو د زمکې خلیفه گان جوړ کړی بیا به گورو چه تاسو څنگه عمل کوئې؟

قوله تعالى: **قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ**

د حضرت قتاده رضي الله عنه قول دي چه د فرعون داحکم په دویم ځل وو. ^(۲) الله عز وجله فرمائی چه د کافرانو د دهوکه اود هغوی دا پالیسی چه بنی اسرائیل فناشی بې فاندې اوفضول وه. د فرعون یو ډیر خراب قصد بیانولې شی چه هغه دموسی عليه السلام دقتل کولو اراده او کړه او خپل قوم ته ئی او ونييل چه زه موسی عليه السلام قتل کوم ستاسو عادتونه اورسمونه به تاسونه هیر کړی او په زمکه کښې به یو فساد خور کړی. د دې د پاره په عربو کښې دامتل مشهور شو (صارفرعون مذکراً) یعنی فرعون هم وعظ کونکې جوړ شو. بعضې قراعتونو کښې په خای د **(ان يظهر)** **(يظهر)** دي. موسی عليه السلام ته چه کله د فرعون دابده اراده معلومه شوه نو هغوی او فرمائیل چه زه د هغه نه اود هغه په شان بدو خلقو نه دالله عز وجله پناه کښې راځم. ای زما مخاطب خلقو زه د خپل اوستاسو د رب په پناه کښې راځم د هر یو هغه سړی نه د تکلیف رسولونه چه د حق نه کبر کونکې اود قیامت په ورځ باندې ایمان نه لرونکې وی. په حدیث شریف کښې دی کله چه به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د یو قوم نه خوف وو نو دا دعا به ئی فرمائیل **(اللهم انا نعوذ بك من شرورهم وندابك في نحورهم)** ای الله د هغوی د بدنې نه مونږ ستا په پناه کښې راځو او مونږ تا د هغوی په مقابله کښې کوو. ^(۳)

^(۱) ۵۱/الدريت: ۵۲.

^(۲) الطبری: ۲۱/۳۷۳.

^(۳) ابوداؤد کتاب الوتر باب مايقول الرجل اذا خاف قوما: ۱۵۳۷ حاکم: ۱۴۲/۲، احمد: ۴۱۴/۴، ابن حبان: ۴۷۶۵.

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ

او اووئیل | یو سہی مومن | دال فرعون نہ | چی پتوونی | ایمان خیل | آیا تاسو ورنی |
اود فرعون د قوم نہ یو مومن اووئیل | چی خیل ایمان بہ نی پت ساتلو | آیا تاسو یو داسی

رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

یو سہی | چی وانی ہغہ | رب زما اللہ دی | او بیشکہ راغلی دی تاسو تہ | دواضحہ نبیو سرہ |
سہی ورنی | چی ہغہ وانی چی زما رب اللہ دی | او تاسو تہ ستاسو د رب د طرفہ پہ بیکارہ دلائلو

مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ

د طرفہ درب ستاسو نہ | او کہ وی ہغہ | دروغزن | نو پہ ہغہ دی | دروغ دہغہ | او کہ وی ہغہ |
سرد راغلی دی | نو کہ دی دروغزن وی | نو ددہ دروغو وبال بہ ہم پہ دہ پریوخی | او کہ رشتینی

صَادِقًا يُصِيبُكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ

رشتینی | نو رسیہی بہ تاسو تہ | خینی دہغہ عذاب نہ | چی یروی دی تاسو دہغی نہ | بیشکہ اللہ |
وی | نو د ہغہ عذاب نہ بہ دربانڈی راشی | چی تاسو ترپی یروی | بیشکہ اللہ تعالیٰ ہغہ چاتہ نیغہ لار نہ

لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَابٌ يُقُومُ لَكُمْ

نہ بنائی لار | ہغہ چاتہ | چی ہغہ دحدنہ اوپریدونکی وی | دروغزن وی | اے قومہ زما | تاسو لہرہ دہ
بنائی خوگ چی د حدنہ تیریدونکی اوغٹ دروغزن وی | ..... ائی زما قومہ

الْمَلِكُ الْيَوْمَ ظَهَرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا

بادشاہی | نن ورخ | چی غالب یی | پہ زمکہ کنسی | پس خوگ بہ امداد اوکری زمونہ سرہ |
نن خور بادشاہی ستاسودہ | چی پہ دی ملک کنسی حاکمان یی | نو کہ داللہ عذاب

مِنْ بَاسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا قَالِ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا

د عذاب داللہ نہ | کہ راغی مونہ تہ | اووئیل فرعون | نہ درکوم رائی زہ تاسو تہ | مگر ہغہ
راشی | خوگ بہ مونہ داللہ د عذاب نہ بیج کری ؟ | فرعون اووئیل زہ خوبس تاسو تہ ہغہ رائی

أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ

چی بیکاری ماتہ (مناسب) | اونہ کوم بنودنہ تاسو تہ | مگر دلاری صحیح |
درکوم | گومہ چی ماتہ رشتیا بیکاری | اوبلہ دا چی زہ تاسو تہ د مصلحت نہ د کہ لار بنایم

فوله تعالیٰ: اتقتلون رجلاً أن يقول ربي الله
د یونالیدی مومن مجاہدانہ اقدام: مشہورہ خو ہم دا دہ چہ ہغہ مومن قبطی وو اود فرعون د خاندان نہ
وو بلکہ سدی ﷺ خوفمائی چہ د فرعون د ترہ خوئی وو اودا ہم ونیلی شوی دی چہ ہغہ ہم حضرت
موسیٰ ﷺ سرہ خلاصی پیاموندلی وو امام ابن جریر رحمہ اللہ ہم داقول خوبسوی بلکہ د کومو خلقو چہ
دا وینادہ چہ دامومن ہم اسرائیلی ووهغوی د دوی تردید کری اوفرمانیلی دی کہ اسرائیلی وو نو نہ بہ
فرعون د ہغہ دومرہ پہ صبر سرہ نصیحت اوریدلو اونہ بہ د حضرت موسیٰ ﷺ د قتل د ارادی نہ منع

کيدلو بلکہ هغه ته به نئی تکلیف رسولو. حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چه د ال فرعون خویو دا سړی ایماندار وو او بل د فرعون بنځې ایمان راوړی وو دریم هغه سړی کوم چه حضرت موسی علیه السلام خبر ورکړی وو چه د سردارانو مشوره ستاسود قتل کولوروانه ده. ده به خپل ایمان پتولوخود موسی علیه السلام د قتل اوریدوسره چپ پاتې نه شو او هم دغه په حقیقت کښې د ټولونه بهتره او غوره جهاد دی چه د ظالم بادشاه په وړاندې د حق کلمه او وائی لکه چه حدیث (۱) کښې دی اود فرعون په وړاندې د دې نه لویه کلمه بله هیڅ نه وه. نوداسې د ډیری لوی مرتبې مجاهدوو د چاد مقابلہ چه هیڅ مثال نه وو. البته په صحیح بخاری شریف کښې وغیره کښې یوه واقعہ په خوروايتونوسره نقل ده د کومې محاصل چه دادې حضرت عروه بن زبیر رضی اللہ عنہ د حضرت عبداللہ بن عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ نه یوخل تپوس اوکړوچه د ټولونه لوی تکلیف رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته د مشرکانو نه څه رسیدلې دي؟ هغوی اوفرمانیل واوره یوخل حضور صلی اللہ علیہ وسلم په کعبه شریفه کښې مونځ کولو چه عقبه بن ابی معیط راغلو حضور صلی اللہ علیہ وسلم نی اونیولو اوپه خپل څادر کښې نی ول واچولودحضور صلی اللہ علیہ وسلم په سټ مبارک کښې واچولو اوراښکلونی په څه سره چه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم مرنی مبارکه خفه شوه. هم هغه وخت حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ راغلو او هغه له نی دیکه ورکړه اوخوانی اوغورزولو اوونی فرمائیل چه آیا ته داسې سړی قتل کول غواړی چه وائی زمارب الله صلی اللہ علیہ وسلم دي او هغه تاسو له دلیلونه راوړلی دی راغلی دي (۲) یوبل روایت کښې دی چه دقریشوگنډه راجمع وه کله چه حضور صلی اللہ علیہ وسلم په هغه ځای تیریدلو نو دوی تپوس اوکړو چې هم ته نی چه مونږ د خپل پلارانونیکنود معبودانود عبادت نه منع کوي؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل او او هم زه یم. په دې باندې هغه ټول حضور صلی اللہ علیہ وسلم پورې اونختل اوکپړې ترې راښکلې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ راغلو حضور صلی اللہ علیہ وسلم نی خلاص کړو اود سترگونه نی اوبنګې بهیدلې او په اوچت آواز سره نی دا اوفرمائیل اود پوره آیت (أَقْتُلُون) تلاوت نی اوکړو (۳)

نودې مؤمن هم دااوونیل چه دده قصور صرف هم دومره دي چه دې خپل رب الله صلی اللہ علیہ وسلم ښانی اوداڅه چه وائی په دې باندې سند او دلیل پیش کوی. ښه ده اومنی چه فرض کړه دې دروغژن دي نود ده د دروغو نقصان به هم په ده وی الله سبحانه و تعالی به ده ته په دنیا اوآخرت کښې سزا ورکوی اوکه چرې دي ریتونې وی اوتاسو دي په تکلیف کړې وی نویقینا په تاسوبه د الله صلی اللہ علیہ وسلم عذاب راخی لکه څنگه چه هغه وائی. نود عقل تقاضا دا ده چه تاسو دي پریردنی څوک چه د هغه منی نومنی دي تاسو ولې د هغه ازار اخلنی. حضرت موسی علیه السلام هم د فرعون اوفرعونیانو نه هم دغه غوښتل.

لکه چه آیت (وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ أَنْ أَذْأَبُ إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ وَأَنْ لَا تَغْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي إِنِّي أَنَا إِلَهُكُمْ مُنِيبٌ وَاللَّيْ غُذْتُ بِرَبِّي وَدَبَّكُمُ أَنْ تَرْجُمُونِ وَأَنْ لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَأَعْتَزَلُكُمْ) (۴) دي یعنی مونږ د دوی نه اول د فرعون قوم ازمینست کړو هغوی له مو عزت مندرسول راولیگلو هغه ونیل د الله صلی اللہ علیہ وسلم بندیگان ماته حواله کړه زه ستاسو طرف ته د رب نه رسول امین یم تاسود الله صلی اللہ علیہ وسلم نه بغاوت مه کونی گورنی ما تاسو له کولاولیلونه اوزبردست معجزې راوړی دی راغلی یم. تاسو به ماسنگسار کړنی نودې نه زه د الله صلی اللہ علیہ وسلم پناه غواړم. که تاسو په ماباندې ایمان نه راوړنی نوماپریردنی. هم دارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آخر زمان صلی اللہ علیہ وسلم خپل قوم ته فرمائیلې وودالله صلی اللہ علیہ وسلم بندیگانوته د الله صلی اللہ علیہ وسلم د طرف نه مارا بللونه پریردنی. تاسو زما دتکلیف رسولونه منع شنی اوزمادخپلونی خیال کولوسره ماته تکلیف مه راکونی. صلح حدیبیه په اصل کښې هم داخیز ووچه ښکاره فتح ورته وائی هغه مؤمن وائی چه واورنی اسراف کونکی اودروغژن سړی لارنه بیامومی

(۱) ابوداؤد کتاب الملاحم باب الامر والنهی: ۴۳۴۴ وهو حسن، ترمذی: ۲۱۷۴، ابن ماجه: ۴۰۱۱.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المؤمن: ۴۸۱۵، احمد: ۲۰۴/۲، ابن حبان: ۶۵۶۷.

(۳) السنن الکبری: ۱۱۴۶۲ ومسته صحیح.

(۴) ۴۴/الدخان: ۱۷-۲۱.

هغوی سره د الله ﷻ امداد نه وی. د هغه اقوال او افعال ډیر زر د هغه خباثت ښکاره کوی. په خلاف د ده چه دانبی الله ﷻ دا اختلاف او اضطراب نه پاک دی په صحیح رښتونې او ښه لار باندې دی. د ژبې رښتونې او د عمل کلک دی. که دی د حد نه تیریدونکې او دروغ ژن وو نو په ده کښې به دا صداقت او دا ښکلی والې چرې هم نه وو. بیا قوم ته نصیحت کوی او هغوی د الله ﷻ د عذاب نه وروړی. رڼو تاسو ته الله ﷻ د دې ملک بادشاهی درکړې ده ډیر عزت نې درکړې ستاسو حکم نې جاری کړې دی د الله ﷻ په دې نعمت باندې تاسوله د هغه شکر کول پکار دی اود هغه رسولان رښتونې گنډل پکار دی. یادساننې که تاسو ناشکری او کره اود رسول طرف ته مو خراب نظر او کړو نوبینا به د الله ﷻ عذاب په تاسو راځی. او ښانې هغه وخت به څوک راولنې چه ستاسو په امداد باندې اود ډیرې اود الله ﷻ عذابونه رامنع کړی یانې روستو کړی؟ دالښکری سامانونه به هیڅ په کاررانه شی د فرعون نه خو بل څه معقول جواب جوړنه شو غلې شو او په قوم کښې خپله خیرخواهی خودل شروع کړه چه زه تاسو ته د هوکه نه درکوم کوم چه زما خیال دې اوزما په ذهن کښې دی هم هغه تاسو ته ښایم په حقیقت کښې داهم د هغه خیانت وو هغه ښه پوهیدلو چه موسی ﷺ د الله ﷻ رښتونې رسول دی. لکه چه ارشاد دی (لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا

أَنزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَافِرٍ وَّالِيٍّ لَا تُطْنِكُ يَفْرَعُونَ مَثُورًا) (۱) یعنی حضرت موسی ﷺ او فرمائیل چه ای فرعون ته ښه پوهیږې چه دا خاص عجائبات د آسمان اوزمکې پروردگار رالیکلې دی کوم چه د بصیرت ذرائع دی. یویل آیت کښې دی (وَجَدُوا آبَاءَهُمْ عَلَيْهِمْ ظُلُمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ) (۲) یعنی هغوی سره د زړه د یقین د ظلم اوزیاتی په وجه سره انکار او کړو. دغه شان د هغه دا وینا هم سراسر غلطه وه چه زه تاسو ته د حق د رښتون ولشی او ښیگری لار ښایم پدې کښې هغه خلقوته د هوکه ورکوله او رعایا سره نې خیانت کولو. خود هغه قوم د هغه په د هوکه کښې راغلو اود فرعون خبره نې اومنله. فرعون هغوی څه د ښیگری په لار وانچول ځکه چه دهغه کار خوتیک وونه. بل ځای دالله ﷻ ارشاد دی فرعون خپل قوم د هوکه کړو او هغوی نې صحیح لارته رسیدو ته پرینخودل اونه نې اور رسول. رسول الله ﷻ فرمائی چه کوم یوامام خپل رعایا سره د خیانت لویه کوی هغه چه مړشی نود جنت بوئی به هم نه بیا مومی سره د دې چه هغه خوشبو د پنځوسو کالو په فاصله باندې راځی. (۳)

والله سبحانه و تعالی الموفق للصواب.

وَقَالَ الَّذِي	أَمِنْ	يَقُومُ	إِنِّي أَخَافُ	عَلَيْكُمْ
او وویل هغه سړی	چی ایمان نې راوړې وو	له قومه زما	بیشکه زه یریرم	په تاسو باندې
او کوم سړی چې ایمان راوړې وو	هغه او وویل چې	زما قومه ماسره ویره ده	چې د نورو	
مِثْلَ	يَوْمِ الْأَحْزَابِ	مِثْلَ دَابِ	قَوْمِ نُوحٍ	وَعَادٍ وَثَمُودَ
په مثل د عذاب	د ورځې د هلو	په مثل د حال	د قوم د نوح	او د عادیانو او ثمودیانو
قومونو پشان به در باندې بده ورځ راشی	پشان د نوح د قوم	.....	اود عادیانو اود ثمودیانو اود	
وَالَّذِينَ	مِنْ بَعْدِهِمْ	وَمَا اللَّهُ	يُرِيدُ	ظُلْمًا
او دهغه کسانو	چی روستو دهغوی نه وو	اونه دې الله	چی اراده لری	د ظلم کولو
هغو خلقو پشان چې د هغوی نه روسته وو	او الله ﷻ خپلو بندگانو باندې د ذرې هومره ظلم			

(۱) ۱۷/الاسراء: ۱۰۲.

(۲) ۲۷/النمل: ۱۴.

(۳) صحيح بخارى كتاب الاحكام باب من استرعى رعية فلم ينصح: ۷۱۵۰، صحيح مسلم: ۱۴۲.

لِلْعِبَادِ ۝ وَيَقُومُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ۝

دپارہ د بند گمانو خپلو | او اے قومہ زما | بیشک زه پیرېم | په تاسو باندي | دورځي دچغونه |
کول نه غواړي | ..... اني زما قومہ زه په تاسو باندي د چغو د ورځي نه ويرېم

يَوْمَ تَوَلَّوْنَ مُدِيرِينَ ۝ مَا لَكُمْ مِّنَ اللَّهِ مِن عَاصِمٍ ۝

هغه ورځ چي اوبه گرځي تاسو | شا کونکي | نه به وي تاسو لره | دالله نه | څوک بچ کونکي |
په هغه ورځ چي تاسو به شا طرف ته تښتي | دالله ﷻ د عذاب نه به مو څوک بچ کونکي نه وي

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن هَادٍ ۝ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ

او هغه څوک چي بي لاري نې کړي الله | پس نه وي | هغه لره څوک لارښودونکي | اورا غلې ووه تاسو ته
او څوک چي الله ﷻ بي لاري کړي | نو هغه څوک په لاره کولي نشي | ..... اود دې نه وړاندي

يُوسُفُ ۝ مِن قَبْلُ ۝ بِالْبَيِّنَاتِ ۝ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ

يوسف | مخکښي ددې نه | دواضحه نښو سره | پس هميشه به وي | تاسو په شک کښي |
تاسو ته يوسف ﷺ په ښکاره نښو سره راغلي وو | نو تاسو ته چي هغه څه راوړي وو | تاسو هميشه د

مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ ۝ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ

دهغي نه چي هغه راوړي وو تاسو ته | تر دې پوري | کله چي | وفات شو هغه | نو اووئيل تاسو |
هغي نه په شک کښي وي | ..... تر دې چي هغه وفات شو | نو تاسو اووئيل

لَنُيَبِّعَنَّ اللَّهُ ۝ مِن بَعْدِهِ ۝ رَسُولًا ۝ كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ ۝ مَن

هر گز به نه راليري الله | روستو دهغه نه | بل رسول | همدارنگي | بي لاري کوي الله | هغه څوک
چي هيڅ کله به الله ﷻ بل پيغمبر راونه ليري | دغه شان الله ﷻ د حد نه تيريږي

هُوَ مُسْرِفٌ ۝ مُّرْتَابٌ ۝ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ ۝ فِي آيَاتِ اللَّهِ

چي دحد نه اوړيږي وي | اشک کونکي وي | بیشک هغه کسان | چي جگړه کوي | په آيتونو دالله کښي
شک کونکي | خلق دهدايت نه محروم ساتي | کوم خلق چي دالله ﷻ په آيتونو کښي د څه دليل نه بغير

بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ ۝ أَتَهُمُ ۝ كِبَرٌ ۝ مَقْتًا ۝ عِنْدَ اللَّهِ

بغير دڅه دليل نه | چي راغلي وي هغوي ته | دا طريقه ډيره دغصي ده | په نزد الله |
کوم چي هغوي ته راغلي وي جگړې کوي | ..... دا دالله ﷻ اود مومنانو

وَعِنْدَ الَّذِينَ ۝ أَمَنُوا ۝ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ ۝ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبٍ

او په نزد دهغه کسانو | چي ايمان نې راوړي دي | درانگي | مهروهي الله | په هر زړه باندي
په نيز ډيره دغصي خبره ده | دغه شان الله ﷻ د هر متکبر ظالم په زړه باندي مهر

مُتَكَبِّرٌ جَبَّارٌ ﴿۷۰﴾

دمتکبر سری

لگوی

قوله تعالى: وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَئِذٍ أَخَافُ عَلَيْكُمْ

د کامل مومن خبری اتری: د دې مومن د نصیحت آخری حصہ بیانولې شی هغه اوفرمانیل گوره که تاد الله ﷻ درسول اونه منل اویخپله سرکشنی باندې کلک ولاړوې نوزه ویرېم چه د وړاندینو قومونو په شان دالله ﷻ عذاب په تاباندې راپرینوخی. د نوح ﷺ قوم عادیانوئمودیانوته اوگوره چه د پیغمبرانو د نه منلوپه نقصان کنبې په هغوی باندې څنگه عذابونه راغله؟ اوهیڅ څوک هم نه وو چه هغه نی اخوا کړې وې یانی منع کړې وې. په دې کنبې دالله ﷻ هیڅ ظلم نه وو اودهغه ذات په بندگانو باندې د ظلم نه پاک دې. دهغوی خپل کړه ووچه د هغوی د ځان دپاره وبال اونقصان جوړشو. ماته د قیامت په ورځ د عذابونوهم ویره ده چه د شرلو رابللوورځ ده. دصور په حدیث کنبې دی چه کله په زمکه کنبې زلزله راشی اوبه شلیپرې نوخلق به اخوادیخوا په ویره او پریشانی کنبې وارخطا منډې وهی اویوبل ته به آوازونه کوی. دحضرت ضحاک رضی الله عنه قول دې چه داد هغه وخت ذکر دې چه کله دوزخ راوستلې شی او خلق دا اووینی ویرېږی به او منډې به وهی اوفرینتې به هغوی د محشر میدان ته واپس راولی. لکه چه د باری ﷻ فرمان دې ﴿وَالْمَلِكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهِمَا وَيُحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمْنِينَ﴾ (۱) یعنی فرینتې به دهغې په غاړوباندې وی بل ارشاددې ﴿يُعْصِرُ الْحَيْنَ وَالْأُنْثَىٰ إِنِ اسْتَظَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ فَالْقُدُّوا وَلَا تُنْفَذُوا ۚ وَلَا يُسْأَلُ عَنْهُمْ﴾ (۲) یعنی ای انسانانو اوییریانوکه تاسو دآسمان اوزمکې د غاړونه د وتلو طاقت لرئ نو اوځئی نخنی خوداستاسود وس خبره نه ده. دحسن او ضحاک رضی الله عنه په قراءت کنبې ﴿يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ په شدسره دې. اوداماخوذ دې ﴿ثَدَّ الْبَصِيرُ﴾. کله چه اوښ لارشی او سرکشی کوی نودا لفظ ورته ونیلې شی. ونیلې شوی دی چه په کومه تله کنبې به وزن تللې شی هلته به یوه فرینته وی د چا نیکنی چه زیاتې شی نو هغه به په اوچت آوازسره چغه وهی وائی به فلانکې دفلانکې ځوی نیک بخت شو اود نن نه پس به په هغه باندې بدبختی نه راځی. اوکه د هغه نیکنی کمې شی نوهغه فرینته آواز لگوی چه فلانکې د فلانکې ځوی بدنصیب شو اوتباه بریادشو. قتاده رضی الله عنه فرمائی قیامت ته ﴿يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ ځکه ونیلې شوې دې چه جنتیان به جنتیانوته اودوزخیان به دوزخیانوته آوازونه کوی اوپه اعمالوسره به نی رابلی اودا هم ونیلې شوی دی چه وجه دا ده چه جنتیان به دوزخیانوته وائی زمونږ رب چه مونږ سره کومه وعده کړې وه مونږ هغه رښتونې اوموندله. تاسو اوبشانی تاسوهم د خپل رب وعده رښتونې اولیده؟ هغوی به جواب ورکړی چه او. دغه شان به دوزخیان جنتیانوته وائی چه مونږ له لږې شان اوبه راکړئ څه خومونږ ته راکړئ چه الله ﷻ تاسو ته درکړی دی. جنتیان به ورته جواب ورکړی چه د دې ځای خوراک څښاک په کافرانوباندې الله ﷻ حرام کړی دی. دغه شان په سورت اعراف کنبې هم دابیان دې چه د اعراف والا به دوزخیانو اوجنتیانوته وائی بغوی رضی الله عنه وغیره فرمائی چه داتولې خبرې دی اوهم ددې په وجه د قیامت د ورځې نوم ﴿الْقِيَامَةِ﴾ دې. هم دا قول ډیر ښکلې دې. والله اعلم.

قوله تعالى: يَوْمَ تُولَوْنَ مُذْ بَرْئِينَ مِمَّا

قیامت کنبی به خلق د تیبنتی کوشش کوی: په هغه ورځ به خلق شاګړی منډې وهی خود تیختې څه ځای به نه وی او ورته به ونیلې شی چه نن د اودریدو ځای هم دغه دې. په دغه ورځ به څوک نه وی چه بچ نی کړې شی اود الله ﷻ د عذابونه نی خلاص کړی. خبره دا ده چه دالله ﷻ نه بغیر بل څوک قادر مطلق نشته چه هغه څوک ګمراه کړی نوهغه څوک په هدایت کولې نشی. دې نه وړاندې داهل مصر دپاره یوسف ﷺ پیغمبر جوړشوی راغلی وو. د هغوی بعثت د موسی ﷺ نه اول شوې وو. عزیز مصر هم هغوی پخپله وو او خپل امت به نی الله ﷻ طرف ته رابللو خو قوم د هغه تابعداری نه کوله اود دنیاوی شان او شوکت او وزارت په وجه به په ماتحتنی کنبی پراته وو. نوفرمانی چه تاسو د هغه د طرف نه د نبوت په شک کنبی نی آخرچه کله د هغه وفات اوشو نو تاسو بالکل ناامیده شونی او په طمع کولوسره مو ونیل چه اوس خوبه الله ﷻ څوک نبی نه جوړوی چه راو نی لیکي. داوود هغوی کفر اود هغوی تکذیب دغه شان الله ﷻ هغوی ګمراه کوی چه بی ځایه کارونه کونکی د حدنه تیریدونکی او په شک شبه کنبی اخته شوې وی. کوم خلق چه حق د باطل نه اخواکوی اوبغیر دلیل نه دلیلونه اخواکوی په دې باندې الله ﷻ د هغوی نه خفه دې او سخت ناراض دې. د هغوی داکارونه چه یو طرف ته دالله ﷻ دخفګان وجه ده نوبل طرف ته د ایماندارود پاره هم د ناخوښی ذریعه ده. په کومو خلقو چه داسې بی هوده صفتونه وی د هغوی په زړه باندې الله ﷻ مهر لګوی. د څه نه پس چه نه هغوی ته نیکی ښه ښکاری اونه بدی بده ښکاری. هر هغه سړې چه د حق نه سرکشی کونکې وی کبرژن او غرور کونکې وی. حضرت شعبي رضی الله عنه فرمانی جبار هغه سړې دې چه دوه انسانان قتل کړی. د ابو عمران جونی او قتاده رضی الله عنه فرمان دې که چا بغیرد حق نه څوک قتل کړوهغه جبار دې. والله اعلم.

وَقَالَ	فِرْعَوْنُ	يٰهَامُّنُ	ابْنِ لِي	صَرَحًا
دظالم سړی او اوونیل فرعون اے هامنه جوړه کړه مالره یوه مانړی او فرعون اوونیل چې ائې هامنه! مادپاره یوه اوچته مانړی جوړه کړه شاید چې زه				
لَعَلِّيْ اَبْلُغُ	الْاَسْبَابَ	اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ	فَاَطْلِعَ	
دپاره ددې چی اورسیږم زه لارو ته لارود آسمانونو ته پس چی اووینم زه په دې باندې په ختلو سره هغه لارو ته اورسم چې د آسمان د لارو سره (ملاویری) بیا د				
اِلَى اِلٰهِ مُوسٰی	وَ اِنِّیْ لَآ ظَنُّهُ	كَاْذِبًا	وَ کَذٰلِکَ	زُیِّنَ
خدانې دموسی او بیشکه زه ګمان کوم په هغه دروغژن او درانګې ښائیسته ښکاره کړې شوه موسی <small>رضی الله عنه</small> لږ اووینم اوزه خو موسی <small>رضی الله عنه</small> دروغژن ګنرم اودغه شان فرعون ته خپل				
لِفِرْعَوْنَ	سُوْءَ عَمَلِهٖ	وَصَدَّ	عَنِ السَّبِيْلِ	وَمَا کِیْدُ
فرعون ته بدی د عمل دهغه او منع کړې شو دنیغې لارې نه اونه وو تدبیرونه دفرعون بدکارونه ښائیسته ښکاریدل اودنیغې لارې نه محرومه وو ..... اود فرعون هر یو تدبیر ناکامه شو				
اِلَّا	فِيْ تَبَابٍ			
مګر وو په لار دتباهی دهغه کنبی				

قوله تعالى: وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَهْمُ ابْنِ لِي صَرَحًا
 دفرعون مکر افریب:- دفرعون سرکشی اوتکبر بیانولی شی چه هغه خپل وزیر هاما ته اووئیل زما د پاره
 یو دیراوچت محل جوړ کړه. د خبستو چوڼې یوپوخ او دیراوچت محل جوړ کړه. لکه چه بل خای دی هغه
 اووئیل ای هاما خبستې پخې کړه اوزما د پاره یو اوچت محل جوړ کړه. د ابراهیم نخعی عليه السلام قول دې قبر
 پوخ جوړول او په هغې باندې چوڼې کول به سلفو صالحینو مکروه گنول (ابن ابی حاتم) فرعون به وئیل
 چه دامحل زه خکه جوړوم چه د آسمان دروازو اود آسمان لاروته زه اورسم اود موسی عليه السلام رب اووینم
 سره د دې چه ماته پته ده موسی عليه السلام دروغرڼ دې (نعوذ بالله) اوداڅه چه وائی چه دا رب رالیکلې دی
 دابالکل غلط دی.

په اصل کبسي دا د فرعون یومکر او د هوکده وه او هغه په خپل رعایا باندې دا ښکاره کوله چه گورنی زه
 به داسې کار اوکړم چه په هغې سره به د موسی عليه السلام دروغ ښکاره شی. اوزما په شان به تاسو ته هم
 یقین پیدا شی چه موسی غلطه وینا کونکې د خان نه خبرې کونکې او کذاب دې فرعون د الله عز وجل د لارې
 نه رامنع کړې شو د هغه هر یو تدبیر اولته شو او چه کوم یو کار هغه کوی هغه د ده د پاره د نقصان
 جوړېږي او په خساره کبسي زیاتېږي.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَ

او اووئیل هغه سړی | چی ایمان ئې راوړې وو | اے قومه زما |

..... او کوم سړی چی ایمان راوړې وو | هغه اووئیل چی ئې زما قومه |

اتَّبِعُونِ اهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ يَوْمَ اتِّمَّا

پیروی اوکړئ زما | زه ښایم تاسو ته | لاره | د هدایت (نیکي) | اے قومه زما | بیشکه |

تاسو زما په لار روان شی | زه به تاسو ته د نیکي لاره اوښایم | ..... ئې زما قومه |

هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ

دا ژوند د دنیا | لږه نفعه ده | او بیشکه آخرت | هم هغه دې کور د قراری |

د اد دنیا ژوند خو صرف د یو څو ورځو فائدې دی | اود اوسیدو اصلی ځای خو آخرت دې |

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا

چا چی عمل اوکړو | بد | پس بدله به نه ورکړې کیږي هغه ته | مگر | برابری دهغې |

چا چی گناه اوکړه | نو هغه ته به دهغه د عمل پوره سزا ورکولې شی

وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ

او چا چی عمل اوکړو | نیک | دنارینو نه | یا د زنانو نه | حال دا چی هغه مومن وی |

او چا چی نیک عمل اوکړو | که سړې وی او که ښځه | او هغه مومن هم وی |

فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ

پس دغه کسان | به داخلېږي جنت ته | رزق به ورکړې کیږي | په هغې کبسي | بی حساب

نو هغه کسان به جنت ته داخلېږي | او هلته به هغوی ته بی حساب رزق ورکولې شی

وَيَقُومُ مَالِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجْوَى وَتَدْعُونَنِي

او اے قومہ زما | خہ دی مالرہ | چہ زہ رابلہم تاسو | خلاصی تہ | او تاسو رابلہم ما |
او وے وئیل چہ ائی زما قومہ دا خہ چل دی چہ زہ خو تاسو دنجات طرفتہ رابلہم | او تاسو می

إِلَى النَّارِ تَدْعُونَنِي لَا كُفْرَ بِاللَّهِ وَأَشْرِكَ بِهِ

وور تہ | تاسو رابلہم ما | چہ زہ کفر او کفر | دالہ سرہ | او شریک جوہ کفر | دہغہ سرہ |
دوزخ تہ رابلہم | تاسو خوما دی خبری تہ رابلہم | چہ دالہ نہ انکار او کفر | او داسی خیزور سرہ شریک کفر

مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ

چہ نشتہ مالرہ | پہ ہغی | ہیخ علم | او زہ رابلہم تاسو | غالب بینونکی خدائی تہ |
چہ ماسرہ دہغی پہ بارہ کنہی ہیخ دلیل نشتہ | او زہ تاسو دغالب او بینونکی اللہ طرفتہ رابلہم

لَا جَرَمَ لَكُمْ تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا

حقہ خبرہ دادہ | چہ بیشکہ | چہ تاسو رابلہم ما | دچا طرفتہ | نو نشتہ | ہغہ لرہ | بلنہ | پہ دنیا کنہی
دامنہی خبرہ دہ | چہ تاسو ما کوم خیز تہ رابلہم | ہغہ نہ پہ دنیا کنہی د بلنی لائق دی | اونہ پہ آخرت

وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ

اونہ پہ آخرت کنہی | او بیشکہ واپس تلل زمونہ | اللہ تہ دی | او بیشکہ دحدنہ او پریدونکی خلق |
کنہی د بلنی لائق دی | او مونہ تول بہ اللہ طرف تہ واپس کیرو | او د حد نہ ورا ندی تیریدونکی تول

هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ فَسْتَدِكرُون مَّا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفْوِضُ

ہغوی خاوندان دوور دی | پس زر دہ چہ یاد کری تاسو | ہغہ چہ زہ وایم تاسو تہ | او حوالہ کوم زہ
دوزخیان دی | ..... نو ہغہ وخت لرہ نہ دی چہ زما خبری بہ رایادوی | او زہ خپلہ معاملہ

أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ فَوَكَّلْتُ اللَّهَ

کار خپل | اللہ تہ | بیشکہ اللہ نظر ساتونکی دی | پہ بندگانو خپلو باندی | پس بیج کر و ہغہ لرہ اللہ
اللہ تہ سپارم | بیشکہ اللہ خپل بندگان وینی گوری | ..... نو اللہ ہغہ مومن

سَيِّئَاتٍ مَا مَكْرُوا وَحَاقَ بِالْفِرْعَوْنَ

دخرا بو تدبیر وونہ | ہغہ | چہ کری وڈ ہغوی | او چاپیرہ شوہ | دال فرعون نہ |
ددوی دمکرونو فریبونو نہ بیج او ساتلو | ..... او پہ فرعون بانو باندی خراب عذاب

سَوْءَ الْعَذَابِ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا

سختی د عذاب یعنی سخت عذاب | وور دی | چہ ورا ند کری کیڑی بہ | ہغی تہ | صبا
راغلوا | ..... ہغہ صبا او ما بنام دوزخ تہ ورا ندی کولی شی |

وَعَشِيًّا	وَيَوْمَ تَقُومُ	السَّاعَةُ	أَدْخِلُوا	الْفِرْعَوْنَ
او بیگاہ	او پہ کومہ ورخ	چی قائم شی قیامت	(حکم بہ اوشی) چی ننباسی	ال دفرعون
	او پہ کومہ ورخ	چی قیامت قائم شی	(نو حکم بہ اوشی چی)	دفرعون ملگری
أَشَدَّ الْعَذَابِ				
سخت عذاب تہ				
سخت عذاب تہ داخل کریں				

قوله تعالى: وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَ اتَّبَعُونَ أَهْدِيكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادَةِ

دنا پیڑند گلو من دویم نصیحت: فرعون د قوم مؤمن سرے د کوم ذکر چہ اول تیرشوی دے د خپل قوم سرکشہ خان تہ خو بنو کبر ژنوتہ نصیحت کولوسره وائی تاسو زما اومنی زما پہ لار روان شنی تاسو بہ پہ نیغہ لار واچوم. دے پہ خپلہ وینا کنبی لکہ دفرعون دروغژن نہ وو. هغه خو خپل قوم تہ دھوکہ ورکولہ اودہ خود هغوی حقیقی بپیگرہ کولہ. بیا هغوی ددنیا نہ بی رغبت کولو اود آخرت طرف تہ متوجہ کولو دپارہ وائی دنیا دیو ختمیدونکی سوری پہ شان اوفنا کیدونکی یوہ فائدہ دہ. نہ ختمیدونکی اود همیشه والی خای خودی نہ پس راتلونکی آخرت دے د کوم خای راحت اوزحمت چہ د همیشه د پارہ او غیرفانی دے. کوم خای چہ د بدو بدلہ ہم د هغی برابرہ ورکولے شی اود نیکو بدلہ بی حسابہ ورکولے شی د نیکو کونکی کہ سرے وی کہ بنخہ اوشرط دا دے چہ ایماندار وی هغه تہ بہ د دغہ نیکنی ثواب دومرہ ورکولے شی چہ بی حدہ اوبی حسابہ بہ وی. واللہ اعلم.

قوله تعالى: وَيَقُومُ مَالِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجْوَى

مشرکانو تہ د توحید دعوت: فرعون د قوم مؤمن سرے خپل وعظ جاری ساتلوسره اووئیل چہ داخہ خبرہ دہ چہ زہ تاسو دتوحید طرف تہ یعنی د یواللہ وحدہ لاشریک لہ د عبادت طرف تہ راغوارم اوزہ تاسوتہ داللہ رسول دتصدیق دعوت درکوم تاسو مادکفر اوشرک طرف تہ راغوارنی. تاسو وائی چہ زہ جاهل جوړشم اوبغیرد دلیل نہ د اللہ اود هغه د رسول خلاف اوکړم. غوراو کړنی چہ ستاسو اوزما پہ دعوت کنبی خومرہ فرق دے. زہ تاسو د هغه اللہ طرف تہ بوخم چہ د ډیر عزت او لوئی خاوند دے. سرہ د دے هغه د هر هغه سرے توبہ قبلوی چہ د هغه طرف تہ تبت شی اواستغفار اوکړی (لاجرم) معنی دحق اوصداقت دہ یعنی دا یقین حق اوربستیادی د کوم طرف تہ چہ تاسو مارابلشی یعنی د بتانو او بغیر د اللہ نہ د نورو عبادت تہ هغه دی چہ هغوی تہ د دین او دنیا هیخ اختیار نشته. د کومو چہ پہ نفع اونقصان باندے هیخ طاقت نشته چہ د خپل آواز کونکی آواز نہ شی اوریدے نه نی قبلولے شی نہ دلته اونه هلته. لکہ چہ د اللہ ارشاد دے (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ وَهُمْ عَنِ دُعَائِهِمْ غَفُلُونَ) (۱) یعنی ددے نہ لوی څوک گمراه نشته چہ داللہ نه بغیر نوروتہ چغې وهی اود هغه چغې ترقیامتہ پورے نه شی اوریدے. چاته چہ دسر نہ پته هم نہ وی چہ څوک مونږ تہ چغې وهی اود قیامت پہ ورخ بہ دخپل چغې وهونکی دښمنان جوړپړی اود هغوی د عبادت نہ بہ بالکل انکارکوي. سرہ د دے کہ تہ هغوی تہ چغې وهه هغوی نہ اوری اوفرص کړه که واورے هم نو قبلولے نه شی. د آل فرعون مؤمن سرے وائی چہ مونږ ټول بہ واپس اللہ له خو هلته بہ هریوتہ د خپل عمل بدلہ ملاویرے. هلته د حدنه تیریدونکی اللہ سرہ نور شریکان پیدا کونکی همیشه پہ دوزخ کنبی داخلیرے. تاسو پہ دے وخت کنبی زما د خبرو قدر مه کونی خو هم اوس اوس بہ تاسو تہ معلومه شی اوزما د خبرو

صداقت او حقیقت بہ پہ تاسو واضحہ شی۔ ہغہ وخت بہ پنبیسمانتیا ارمان او افسوس کونی خوہغہ بہ صرف بی فائدی وی۔ زہ خو خپل کارد الله ﷻ پہ حوالہ کوم زما توکل ہم پہ ہغہ دی۔ زہ پہ خپل هر کار کنبی ہم د ہغہ نہ امداد غوارم۔ زما تاسو سرہ ہیخ واسطہ نشته زہ تاسو نہ جدایم اوستاسو د کارونونہ نفرت کوم زما اوستاسو ہیخ تعلق نشته۔ الله ﷻ د خپلو بندیگانو پہ ټولو حالات باندی خبر او پوہہ دی۔ دہدایت چہ څوک مستحق دی ہغہ تہ لارخودنہ کوی اود ضلالت او گمراہنی مستحق د دغہ لار خودنی نہ محروم پاتی کیږی۔ د ہغہ ہریوکار د حکمت دی د ہغہ ہریوتدبیرد ټیټیگری دی۔ دامومن الله ﷻ د فرعونیانود مکر اودہوکی نہ بچ کړو اوپہ دنیا کنبی ہم پہ حفاظت سرہ پاتی شو یعنی موسیٰ علیہ السلام سرہ ہغہ خلاصی بیاموندلو اود آخرت د عذابونونہ ہم محفوظ پاتی شو۔ باقی ټول فرعونیان پہ سخت خراب عذاب کنبی راگیر کړی شو۔ ټول پہ دریاب کنبی ډوب کړی شو اوبیاد ہغہ خای نہ دوزخ تہ اورسولی شو۔

د برزخ اوقبر عذاب:- ہر سحر او ماہنام د هغوی روحونہ د دوزخ مخی تہ راوستی شی د قیامتہ پورې بہ داعذاب هغوی تہ ورکولی شی اود قیامت پہ ورخ بہ د هغوی بدونونہ دروح سرہ پہ دوزخ کنبی غورزولی شی اوپہ ہغہ ورخ بہ هغوی تہ وټیلی شی چہ ای آل فرعون سخت دردناک او ډیر زیات تکلیف ورکونکی عذابونو لہ ځنی۔ دا آیت د اہل سنت د ہغہ مذهب چہ عالم برزخ کنبی یعنی قبر کنبی عذاب کیږی ډیر لوی دلیل دی۔ اودلتہ دا خبرہ یادساتل پکار دی چہ پہ بعضی احادیثو کنبی څہ دا مضمونونہ ہم نقل شوی دی چہ د هغی نہ معلومیږی چہ د قبر عذاب رسول الله ﷺ تہ د مدینې د ہجرت نہ پس معلوم شوې دی اودا آیت پہ مکہ معظمہ کنبی نازل شوې دی نود دی جواب دا دی چہ د آیت نہ صرف دومرہ معلومیږی چہ دمشرکانو روحونہ بہ سحر او ماہنام دوزخ تہ مخی تہ پیش کولی شی باقی پاتی شوه دا خبرہ چہ دا عذاب بہ هروخت جاری اوباقی وی کہ نہ؟ او داہم چہ داعذاب بہ صرف روح تہ ورکولی شی کہ بدن تہ ہم؟ د دی علم الله ﷻ رسول الله ﷺ تہ د مدینې تشریف راوړلو سرہ ورکړی شو اوحضور ﷺ دا بیان اوفرمانیلو۔ نود حدیث اوقرآن پہ ملاوولوسرہ مسئلہ داشوہ چہ عذاب او ثواب د قبر روح اوبدن دواړوتہ کیږی اوہم دغہ حق دی۔ اوس ہغہ احادیث او گورنی۔ مسند احمد کنبی دی چہ یوہ یهودنرہ بنخہ د حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا خدمت کولو۔ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا چہ بہ کله ہم هغی سرہ څہ ټیټہ سلوک کولو نوہغی بہ دعا کولہ چہ الله ﷻ دی تاد قبر د عذاب نہ بچ کړی۔ یوہ ورخ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا درسول الله ﷺ نہ تپوس او کړو یارسول الله ﷺ د قیامت نہ وړاندی پہ قبر کنبی عذاب کیږی؟ حضور ﷺ اوفرمانیل چہ تاتہ دا چا اوونیل؟ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا د هغہ یهودنرې بنخې واقعہ بیان کړہ نو حضور ﷺ اوفرمانیل یهودیان دروغژن دی او هغوی خو بہ الله ﷻ باندی د دی نہ زیات دروغ تری۔ د قیامت نہ وړاندی ہیخ عذاب نشته۔ لږی ورخې تیرې نہ وی چہ رسول الله ﷻ یوخل دماسپینین پہ وخت کنبی خادر اچولی تشریف راوړو سترگی مبارکې نی سړې وې پہ اوچت آواز نی فرمانیل قبر پہ شان د تورې شپې د تیارو د ټکرو دی۔ خلقو کہ تاسو تہ ہغہ معلوم شی کوم چہ زہ پیژنم نو ډیر زیات بہ موژل اودیرکم بہ موخندل۔ خلقو د قبر د عذاب نہ د الله ﷻ پناہ غواړنی یقین اومنشی چہ د قبر عذاب حق دی۔ (۱) یویل روایت کنبی دی یوې یهودنرې بنخې دعائشہ رضی اللہ عنہا نہ څہ اوغوبستل دی ورکړہ او هغی ورته ہغہ دعا اوکړہ د دی پہ آخرہ کنبی دی چہ د دی نہ یوڅو ورخې پس حضور ﷺ اوفرمانیل چہ ماتہ وحی اوکړی شوه چہ ستاسو ازمینست پہ قبرونو کنبی کیږی۔ (۲) نوپہ دی آیاتونو اودی حدیث کنبی یوتطبیق خو ہغہ دی کوم چہ پورته بیان شوې دی اودویم تطبیق داہم کیدی شی چہ آیت (يعرضون) نہ صرف

(۱) احمد: ۸۱/۶ و مسندہ صحیح۔

(۲) احمد: ۲۳۸/۶۔

دومره ثابت وی چه کافرانوته په عالم برزخ کښې عذاب کيږي خو په دې سره دانه لازميږي چه مؤمن ته هم دهغه دبعضي گناهونوپه وجه د هغه په قبر کښې عذاب کولې شي. داصرف په حديث سره ثابته ده. مسنداحمد کښې دې يوه ورځ رسول الله ﷺ عائشه رضی الله عنها کړه تشریف راوړو هغه وخت يوه يهودنېه بنځه مور بې بې سره ناسته وه اوونيلې چه تاته معلومه ده تاسو خلق به په خپلو قبرونوکښې زمينيت کولې شئ؟ دې اوریدو سره حضور ﷺ اورچيدلو او وني فرمائيل هم يهوديان زمينيت کولې شي بيايوڅو ورځې پس حضور ﷺ او فرمائيل خلقو تاسو ټول به د قبرونوپه امتحان کښې اچولې شئ. دې نه پس به حضور ﷺ دقبر د امتحان نه پناه غوښتله. (۱) داهم کيدې شي چه د آيات نه صرف د روح د عذاب ثبوت کيدلو اودې نه بدن پورې د عذاب رسيدلو ثبوت نه وو. روستو د وحی په ذريعه حضور ﷺ ته دا معلومه کړې شوه چه عذاب قبر بدن اوروح ته کيږي. حضور ﷺ بياددې نه دېچ کيدودعاشروع کړه. والله سبحانه و اعلم.

صحيح بخاری شريف کښې دې چه حضرت عائشه رضی الله عنها سره يوه يهودنېه بنځه وه هغې ونيل د قبرد عذاب نه مونږ د الله ﷻ پناه غواړو. په دې باندې عائشه بې بې رضی الله عنها د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو چه په قبر کښې عذاب کيږي؟ حضور ﷺ او فرمائيل او عذاب قبر حق دې. فرماني چه دې نه پس ما اوکتل چه حضور ﷺ به دهرمانځه نه پس دقبرد عذاب نه پناه غوښتله. (۲) دې حديث نه خو ثابتيږي چه د حضور ﷺ په دې اوریدوباندې د يهودنېې بنځې تصديق اوکړو اود پورته احاديثونه معلوميږي چه حضور ﷺ انکار او فرمائيلونوپه دواړو کښې تطبيق دادې چه دادوه واقعي دي. د اولې واقعي په وخت کښې حضور ﷺ ته د وحی په ذريعه نه وه معلومه شوې نو انکارني او فرمائيلو بيا معلومه شوه نو حضور ﷺ اقرار اوکړ. والله سبحانه و اعلم. د قبر د عذاب ذکر په ډيرو احاديثوکښې راغلې دې. حضرت قتاده رضی الله عنه فرماني د ټول عمر دپاره هرسحراو ماښام د فرعونيانو روحونه د دوزخ مخې ته راوړې شي او هغوی ته ونيلې شي بدکارانوستاسو اصلي خائ هم دادې. دې دپاره چه د هغوی په غم درد کښې زياتوالي وی اود هغوی ذلت او سپکاوي وی. (۳) نو نن هم هغوی په عذاب کښې دی او هميشه به وی.

ابن ابی حاتم کښې دی عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرماني د شهيدانوروحونه د شين رنگ د مرغوپه قالب کښې دی او هغوی په جنت کښې چه کوم خائ غواړي گرځي راگرځي اود مؤمنانوروحونه د چرچنرو په قالبونو کښې دی هغوی چه کوم خائ غواړي په جنت گرځي. اود عرش لاندې په فانوسونوکښې آرام کوي. د آل فرعون روحونه د توررنگ د مرغوپه قالبونوکښې دی سحر هم دوزخ له خي اوماښام هم د د هغوی پيش کيدل دي.

د معراج والا په اوږده واقعه کښې دی چه زه نې د يودير لوی مخلوق طرف ته بوتلم په کومو کښې چه د هريوځپه ديولوی کور په شان وه چه هم آل فرعون سره قيدوواو آل فرعون به سحرماښام اور له راوستي شو او په کومه ورځ چه قيامت قايميږي الله ﷻ به فرماني دا فرعونيان سختو عذابونونه له بوځني. اودا فرعونيان به د پيڅوان والا د اوبښانو په شان سرونه ښکته کړي کانرو او ونوکښې به څرن کوي اوبالکل بې عقل اوبې شعوردی. ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرماني چه څوک احسان اوکړي که هغه مسلمان وی که کافر الله ﷻ هغه ته ضرور بدله ورکوي. مونږ تپوس اوکړو يارسول الله ﷺ کافرتنه څه بدله ملاويږي؟ وني فرمائيل چه هغه صله رحمې کړې وی يا صدقه نې ورکړې وی يا څه بل څه ښه کار نې کړې وی نوالله ﷻ د هغې بدله د هغه په مال کښې د هغه په اولاد کښې اود هغه په صحت کښې او

(۱) صحيح مسلم كتاب المساجد باب استحباب التعوذ من عذاب القبر..... ۵۸۴، ۲۳۸/۶.

(۲) صحيح بخاری كتاب الدعوات باب التعوذ من عذاب القبر: ۶۳۶۶.

(۳) الطبري: ۳۹۶/۲۱.

هم په داسې خيزونو کښې ورکوي. مونږ بيا تپوس او کړو په آخرت کښې څه ملاويږي؟ ونی فرمائيل د لوني درجي نه د کمې درجي عذاب. اوس بيا حضور ﷺ «أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ» (١) اولوستلو. ابن جرير کښې دی چه اوزاعی رحمته الله علیه نه یوسړی تپوس او کړولې شان داخو مونږ ته اوبښایه چه مونږ گورو چه د ډیرو سپینو مرغو سیلونه سیلونه د سمندر نه راوځي اود هغې په مغربي غاړه کښې د سحر په وخت کښې ځي او دومره په زیات تعداد کښې چه څوک نئ شمیرلې هم نه شی. د ماښام په وخت کښې هم داسې سیلونه سیلونه واپس راځي خودې وخت کښې د هغوی رنگ بالکل تورو. هغوی اوفرمائیل تا دابنه معلوم کړي دی د دې مرغوپه قالبونو کښې د فرعونیانو روحونه دی چه سحر ماښام اورته پیش کولې شی. بيا د خپلو جالو طرف ته واپس کولې شی د هغوی وزرې سوزیدلې وی اودا توریږي. بيا د شپې هغه واپس راتوکیږي اوتورې ترې رږي. بيا هغه د خپلو جالو طرف ته واپس کیږي. دغه حال د هغوی په دنیا کښې دې اود قیامت په ورځ به الله ﷻ هغوی ته فرمائي دافرعونیان په سخت عذابونو کښې داخل کړنئ. وانی چه د دوی شمیر شپږ لاکهه دې کوم چه فرعونی فوځ وو.

مسند احمد کښې دی حضور ﷺ فرمائي په تاسو کښې چه کله هم څوک مری هر سحر ماښام هغه ځای د هغوی په وړاندې پیش کولې شی. که هغه جنتی وی نوجنت او که دوزخی وی نو دوزخ اوورته وئیلې شی دا ستا اصلی ځای دې چرته چه به الله ﷻ تاد قیامت په ورځ لیگی. دا حدیث په صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې دي. (٢)

وَاذْ	يَتَحَاكُّونَ	فِي النَّارِ	فَيَقُولُ
او کله چی به جگړې کوي دا خلق په وور کښې پس اوبه وانی			
اوڅه وخت چی دوی په دوزخ کښې دیوېل سره جگړې کوي نو کمزوري			
الضُّعَفَاءُ	لِلَّذِينَ	اسْتَكْبَرُوا	إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا
کمزوري خلق هغه کسانو ته چی خان نې غټ گنړلي وو بیشکه وو مونږه تاسو لره تابع خلق به دمرتبو خاوندانو ته او وائی چې مونږ خوستاسو تابعداری کوله ..... نوایا			
قُلْ أَنْتُمْ	مُغْنُونَ	عَنَّا نَصِيبًا	مِّنَ النَّارِ ۖ قَالَ الَّذِينَ
پس ایا یی تاسو دفع کونکی زمونږ نه څه حصه دور نه اوبه وانی هغه کسان			
اوس مونږ نه څه لږ ډیر عذاب کمولې شی ..... غټان خلق به او وائی چې اوس			
اسْتَكْبَرُوا	إِنَّا كُلُّ	فِيهَا لَا	إِنَّ اللَّهَ
چی خانو نه غټ گنړل هغوی بیشکه مونږه ټول په دې کښې یو بیشکه الله فیصله کړی ده			
خو په کښې ټول دسیملي پراته یو ..... الله ﷻ د خپلو بندگانو په مینځ کښې			
بَيْنَ الْعِبَادِ ۖ	وَقَالَ الَّذِينَ	فِي النَّارِ	لِحُزْنَةٍ جَهَنَّمَ
په منځ د بندگانو کښې او اوبه وانی هغه کسان چې په وور کښې دی نو کرانو د دوزخ ته			
قطعی فیصله کړی ده او څوک چې په دوزخ کښې پراته وی هغوی به د دوزخ څو کیداران فرښتوته او وائی			

(١) البزار: ٩٤٥، حاکم: ٢٥٣/٢.

(٢) احمد: ١١٣/٢، صحیح بخاری کتاب الجنائز باب المیت يعرض عليه مقعده بالعدة والعشي: ١٣٧٩، صحیح مسلم: ٢٨٨٦.

ادْعُوا	رَبَّكُمْ	يُخَفِّفْ	عَنَّا	يَوْمًا
چی دعا او غواړئ درب خپل نه چی سپک (یعنی کم) کړی زمونږ نه یوه ورځ				
چی تاسو خپل رب نه سوال او کړئ چی زمونږ نه یو ورځ نیمه خوڅه عذاب کم کړی				
مِّنَ الْعَذَابِ ۝ قَالُوا	أَوَلَمْ تَكُ	تَأْتِيكُمْ	رُسُلُكُمْ	
دهذاب نه اوبه وائی ورته هغوی آیا نه وی تاسو چی راتلل به تاسو ته رسولان ستاسو				
فرېښتي به به ورته او وائی چی آیا تاسو ته پیغمبرانو ښکاره نښې نه وې راوړې				
بِالْبَيِّنَاتِ ط قَالُوا	بَلَىٰ ط	قَالُوا	فَادْعُوا	
دواضحه حکمونو سره اوبه وایی هغوی هوراتلل به اوبه وائی نوکران د دوزخ انوبیاخو په خپله دعا او غواړئ				
..... هغوی به اقرار او کړی چی هو راوړې ئې وې (فرېښتي) به او وائی چی بیا هم تاسو دعا او کړئ				
وَمَا دَعُوا الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝				
اونده دعا د کافرانو مگر په گمراهی کښی ده (بې فائدي ده)				
(او یاد ساتئ چی) د کافرانو دعا همیشه بې اثره پاتې کیږی				

قوله تعالى: وَإِذْ يَتَحَاوَنُونَ فِي النَّارِ

دوزخ کښی د دوزخیانو جنګ جګړې :- دوزخیان به د دوزخ نور عذابونه برداشت کولو سره د یو بل عذاب هم ښکاروی دکوم بیان چه دلته کولې شی. دا عذاب به فرعونیانوته هم وی او نور دوزخیانوته هم یعنی دخپل مینځ بحثونه مباحثې او جنګ جګړې. واره به لویوته یعنی تابعدارۍ کونکی او حکم احکام منونکی دچاد لوڼې او بزرګنی چه قائل وواود چا خبرې به ئې منلې اود چا په وینا چه عمل کولو هغوی ته به وائی چه په دنیا کښی خو مونږ ستاسو تابعدار ووڅه چه تاسو وئیل مونږ په ځای راوړل د کفر او گمراهی خبرې چه کومې تاسو مونږ ته کولې ستاسود بزرګنی علم اوفضل سردارنی او حکومت په وجه مونږه ټولې منلې اوس دلته خو تاسو زمونږ هم په څه کار راشی. زمونږ د عذابونو څه حصه په خپل ځان واچوئ. دارنيسان مشران بزرګان او سرداران به جواب ورکوی چه مونږ خو هم تاسو سره سوزیږو اولولپه کیږو. مونږ له چه کوم عذاب کیږی ولې داڅه کم دې چه مونږ ستاسو عذاب په ځان واچوو؟ د الله ﷻ حکم جاری شوی دې رب ﷻ فیصلې کړی دی هر یوته ئې دهغه د بد عمل مطابق سزا ورکړې ده په دې کښی کمې ناممکن دې. لکه چه بل آیت کښی دی د هر یود پاره ښه لوی اوزیات عذاب دې که تاسو پوهیږئ.

قوله تعالى: قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا

کله چه دوزخیان پوهه شی چه الله ﷻ د هغوی دعا نه قبلوی بلکه اوری هم نه او هغوی له رتڼه ورکوی اوفرمانیلې دی چه هم دلته پراته اوسئ او ماسره خبرې مه کوئ. نو هغوی به د دوزخ داروغه گانو ته وائی چه دهغه ځای څو کیداران دی لکه څنګه چه په دنیا کښی جیل خانو کښی ساتندونکی داروغه اوسپاهیان وی. هغوی ته به وائی لږ شان تاسو الله ﷻ ته دعا او کړئ چی یوه ورځ خو زمونږ عذابونه لږ شان سپک کړی. هغوی به دوی ته وائی چه ولې په دنیا کښی رسولانو تاسو ته د الله ﷻ احکام نه وو رسولی؟ دوی به وائی چه اور سیدلې وو نو فرېښتي به بیا وائی چه ښه ده پخپله الله ﷻ ته فریاد واوروئ. مونږ خود دهغه په دربار کښی ستاسود پاره هیڅ هم نه شو عرض کولې. بلکه اوس خو مونږ ستاسو د

چغو صورو هم خیال نه شوساتلی اومونر پخپله تاسو نه ویزاره اوستاسو دبنمنان یو. واورنی مونر تاسو ته وایوکه تاسو پخپله دعا کونی که نورخوک تاسو له دعا کوی ناممکن دی چه ستاسو په عذابونو کښې کمی وی. د کافرانو دعا نامنظوره او مردود ده.

إِنَّا لَنَنْصُرُ

(بیشکه خامخا مونره امداد کوو)

| ..... مونر دخپلو

رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ

درسلاتو خپلو | او دهغه کسانو | چی ایمان نې راوړې دې | په ژوند د دنیا | او په هغه ورځ پیغمبرانو اود دایماندارو کسانو مدد کوو | ..... په دنیا کښې هم او په هغه ورځ

يَقُومُ الْأَشْهَادُ ۝ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ

چی ودریږی به گواهان | هغه ورځ | چی فائیده به نه ورکوی | ظالمانوته | عذرونه دهغوی چی خلق به گواهان راپاشی | په کومه ورځ چی ظالمانوته به عذر معذرت هیڅ فائده نه ورکوی

وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى

او دهغوی دپاره لعنت دې | او دهغوی دپاره | دیر بد کور دې | او ورکړې وو مونو | موسی ته او په لعنت به گرفتار وی | او هغوی دپاره به (ددوزخ) دیر خراب کور وی | او بیشکه مونر موسی (عليه السلام)

الْهُدَىٰ وَأَوْثَرْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ ۝ هُدًى

هدایت | او وارثان کرل مونره | بنی اسرائیل د کتاب | چی هغه هدایت وو | ته (کتاب د) هدایت ورکړو | او بنی اسرائیل مو د دې کتاب وارثان جوړ کړل | چی عقل مندو

وَذِكْرَىٰ لَأُولَى الْأَلْبَابِ ۝ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

او نصیحت وو | دپاره دځاوندانو د عقلونو | پس صبر کوه | بیشکه وعده دالله | حقه ده | دپاره هدایت او نصیحت وو | نوته صبر کوه | بیشکه دالله (ﷻ) وعده رښتینې ده | او دخپلي

وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعِشِيِّ

او بښه او غواړه | دپاره دگناهونو خپلو | او تسبیح وایه | دثنا درب خپل سره | په ماښام کوتاهې (دالله ﷻ) نه معافی غواړه | او صبا ماښام دخپل رب پاکي بیانوه | اودهغه

وَالْأَبْكَارِ ۝ إِنَّ الَّذِينَ يَجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ

او په سحر کښې | هغه کسان | چی جگړې کوی | په ایتونو د الله کښې | بغیر د دلیل نه تعریفونه کوه | څوک چی بغیر د څه سند نه د الله (ﷻ) د ایتونو په حق کښې جگړې کوی | کوم چی

أَتَهُمْ ۝ إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّاكِبَرٌ مَّا هُمْ

چی راغلي وی هغوی ته | نه ده په سینو د هغوی کښې | مگر لوئی ده | چی نه دی هغوی دوی ته (دالله ﷻ) د طرفه) رارسیدلی وی | دهغوی په زړونو کښې د تکبر نه سوا بل څه نشته

بِالْغَيْهِ	فَاسْتَعِذْ	بِاللّٰهِ ط	اِنَّهُ هُوَ	السَّمِيعُ
رسیدونکی هفتی ته پس پناه غواره په الله سره بیشکه هغه هم هغه اوریدونکی دی				
اخو هغوی دغی لوئی ته (په رشتیا) هیچری رسیدلی نه شی انوته دالله پناه غواره هغه هرڅه آوری				
الْبَصِيرُ ﴿۱۰﴾				
لیدونکی دی				
هرڅه وینی گوری				

قوله تعالى: اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا

درسلانو امداد کونکی ہم اللہ ﷻ دی او دیوی شبہی جواب: پہ آیت کنبی د رسولانود امداد د اللہ ﷻ وعدہ ده بیامونہ گورو چہ بعضی رسولان دہغوی قومونو قتل کری دی لکہ یحییٰ ﷺ زکریا ﷻ او ح شعیب ﷻ او بعضوانبیاء کرامو خپل وطن ہم پریخودو لکہ حضرت حضرت ابراہیم ﷻ او عیسیٰ ﷻ چہ ہفتہ تہ اللہ ﷻ د آسمان طرف تہ ہجرت اوکړو. بیاولی څوک نہ شی ونیلې چہ دا وعدہ ولې پوره نہ شوه؟ ددی دوه جوابونه دی یو خودا چہ لکہ عام خبردی خومرادد بعضو نہ دی اوداعموماً پہ لغت کنبی موندلې شی چہ مطلق ذکر وی او مراد ترې خاص وی. دویم داچہ د امداد کولو نہ مراد بدلہ اخستل وی. نویونی ہم داسی نہ دی تیرشوی چاتہ چہ تکلیف رسونکونہ قدرت زبردستہ بدلہ نہ وی اخستی دیحییٰ ﷻ زکریا ﷻ او شعیب ﷻ پہ قاتلانو باندې اللہ ﷻ ددشمنان اختہ کرل اوہغوی ئی تباہ برباد کرل دہغوی د وینوولې ئی اوبھیولې اوہغوی ئی ډیر پہ ذلت سرہ مرگ تہ حوالہ کرل. دنمرود مشہورہ واقعہ دنیاتہ معلومہ ده چہ قدرت ہفتہ پہ څنگہ نیولو سرہ راگیرکړو. عیسیٰ ﷻ تہ چہ کومو یہودیانو پہ سولنی کولو کوشش کړې وو پہ ہغوی باندې اللہ ﷻ رومیان غالب کرل اود ہغوی د لاسہ د ہغوی سخت ذلت او سپکاوی اوشو او اوس چہ کلہ قیامت سرہ نیزدی ہغوی راکور شی نو بیا بہ دجال سرہ ہفتہ یہودیان کوم چہ د ہفتہ لښکریان وی قتل کوی. او امام عادل او حاکم بہ منصف جوړیدوسرہ تشریف راوړی صلیب بہ مات کری خنزیر بہ قتل کری اوجزیہ بہ باطل کری د اسلام نہ بغیربہ ہیڅ نہ قبلوی ہم دادې د اللہ ﷻ عظیم الشان امداد اوہم دا د قدرت دستور دی کوم چہ د اول نہ دی اوتراسہ پورې جاری دی چہ ہفتہ د خپلو مؤمنانوبندیگانودنیایوی امداد ہم کوی. اود ہغوی د دشمنانونہ پخپلہ بدلہ اوانتقام اخلی اود ہغوی سترگې پہ یخوی. پہ صحیح بخاری شریف کنبی دحضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت دی رسول اللہ ﷺ فرمانی چہ اللہ ﷻ فرمانی څوک چہ زما دوستانو سرہ جنگ کوی ہفتہ زہ د جنگ د پارہ اوغوبستم. (۱) پہ دویم حدیث کنبی دی چہ زہ د خپلو دوستانود طرف نہ بدلہ ضرور اخلم لکہ چہ زمري بدلہ اخلی. (۲) ہم پہ دی وجہ ہفتہ مالک الملك د قوم نوح نہ د عادیانو نمودیانو نہ د اصحاب الرس نہ، قوم لوط نہ، اہل مدین نہ اود دوی پہ شان د ہفتہ ټولوخلقو نہ کومو چہ داللہ ﷻ رسولان دروغ گنرلې وو اود حق خلاف ئی کړې ووبدلہ واخستلہ. یویونی پہ راغونډولوسرہ تباہ اوبریادکرل اوپہ ہغوی کنبی چہ څومرہ مؤمنان وو ہفتہ ټول ئی بچ کرل. امام سدی رضی اللہ عنہ فرمانی پہ کوم قوم کنبی چہ داللہ ﷻ رسول راغلو یاداللہ ﷻ ایمانداربندیگانو ہغوی تہ داللہ تعالیٰ پیغام رسولو دپارہ اودریدل اوہفتہ قوم دہفتہ نبیانواویادہفتہ مؤمنانو بی عزتی اوکړہ اوہغوی ئی وھلې ټکولې یا قتل کړی خامخا ہم پہ ہفتہ زمانہ کنبی داللہ تعالیٰ عذاب پہ ہفتہ قوم باندې رانازل شوې دی. د انبیاءو

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب التواضع: ۶۵۰۲.

(۲) شرح السنة: ۱۲۴۲.

کرامود قتل بدله اخستونکی راپاسیدل اود اوبو په شان نی دهغوی په وینه تگې زمکه خړوب کړه. نو مؤمنان اوانبیاء کرام دلته قتل کړې شو خود هغوی وینې رنگ راوړو اود هغوی د دښمنان نی هم لکه د بوسو والوزول. ناممکن دی چه د داسې خاص بندیگانو امداد نه وی شوې اود هغوی د دښمنانونه بدله نه وی اخستې شوې.

د حضرت مصطفی ﷺ دعوت په ټوله دنیا کې خور شو: اشرف الانبیاء حبیب الکبریٰ حضرت مصطفی ﷺ د ژوند حالات د دنیا اود دنیا د خلاقو په وړاندې دی چه الله تعالی حضور ﷺ ته اود هغوی صحابه کرامو ﷺ ته غلبه ورکړه اود دښمنانو ټول کوششونه نی بې نتیجې کړل. په هغه ټولوباندې نی حضور ﷺ ته ښکاره غلبه ورکړه. دهغوی کلمه نی اوچته کړه. دهغوی ﷺ دین د دنیا ټول دینونه راگیر کړل. د قوم د زبردست مخالفت په وخت کې نی خپل نبی ﷺ مدینې ته اورسولو اود مدینې والا نی رښتونی ځانونه قریانی کونکې جوړ کړل اود مشرکانو ټول زور او طاقت نی په جنگ بدر کې ختم کړو. د هغوی د کفر ټولې وزنی ستنې نی په دې جنگ کې لاس کېښې د بیخ نه اوویستلې. د مشرکانو سرداران خو یا تکرې تکرې کړې شو او یاد مسلمانانو په لاس کېښې قیدیان شو اود نامرادنی سره ستونه ښکته کړی ښکاریدل. په قید او بند کې ترلې شوی په ذلت اوسپکاوی سره د مدینې په کوڅو کې لاس په لاس او گریوان په گریوان شو. د الله تعالی حکمت بیا په هغوی باندې احسان او کړو او یوځل نی بیا موقعه ورکړه اوفدیه اخستوسره نی آزاد کړل خو چه کله بیا هم د رسول الله ﷺ د مخالفت نه منع نه شو او په خپلو کړو باندې کلک ولاړو نو هغه وخت هم راغلو د کوم ځای نه چه د الله تعالی نبی ﷺ پټ پټ د شپې په تیاره کېښې پیدل هجرت کړې وو هلته د فاتح په حیثیت سره داخل شو او په ستونوباندې لاسونه ترلې د رسول الله ﷺ دښمنان راوستلې شو اود حرم د ښار حرمت او عظمت رسول الله ﷺ په وجه پوره کړې شو او ټول کفر او شرک اود هر قسم بې ادبونه بیت الله پاک اوصفاکړې شو. آخر یمن هم فتح شو او ټول جزیره عرب د رسول الله ﷺ په قبضه کېښې راغلو او دلې دلې خلق د الله تعالی په دین کېښې داخل شو. بیا رب العالمین خپل رسول رحمت للعالمین خپل ځان له راوبللو اود هغه ځای په کرامت او عظمت سره خپله میلستیا کېښې اوساتلو او پیرخونی نی پرې اوکړې. بیا د حضور ﷺ نه پس د هغوی نیکان ملگری صحابه کرام ﷺ دهغوی په ځای کینول چه محمدی ﷺ جهنمدا په لاس او دریدل اود رب توحید طرف ته نی د الله تعالی مخلوق راوغوښتلو او کوم بندیز چه په لار کېښې راغلو هغه نی لرې کړو. د چمن کوم ازغې چه ښکاره شو هغه نی پرې کړو. کلی کلی ښاریې په ښاریې اوملک په ملک نی د اسلام دعوت اورسولو. څوک چه منع کونکی وو هغوی ته د منع مزه ورکړه په دې ضمن کېښې د اسلام حکومت مشرق اومغرب کېښې خور شو. په زمکه اود زمکې د خلقو په بدنونوباندې صحابه کرامو ﷺ فتح حاصله نه کړه بلکه د هغوی په زړونوباندې نی هم فتح حاصله کړه. په زړونو کېښې اسلامی طریقې راوستلې او ټول نی د کلمه نی توحیدد لاندې راجمع کړل. محمدی ﷺ دین د زمکې حصه او گوټ گوټ په خپله قبضه کېښې واخستلو. د دین دعوت کنړو غوړونوته هم اورسیدلو. صراط محمدی ﷺ رڼدو هم اولیدله. الله تعالی دې دې پاکې دلې ته د خپلو اولوالعزمیانو بهترینه بدله ورکړی. آمین الحمد لله ترننه پورې د الله تعالی دین غالب او کامیاب دې. ترننه پورې په مسلمانانو کېښې حکومت او سلطنت موجود دې. ترننه پورې دهغوی په لاس کېښې د الله تعالی اود هغه د رسول الله ﷺ کتاب او کلام موجود دې او ترننه پورې د هغوی په سرونو د خپل رب لاس دې. د قیامت په پورې به دادین کامیاب او آباد وی څوک چه دې سره وړانیزې د خپلې خلې هغه به واپس خوری اوبیا به چرې هم مخ اونه ښانی هم دا مطلب دې د دې مبارک آیت.

قوله تعالی: وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ

قیامت کنبی به هم نصرت وی: د قیامت په ورځ به هم د دیندارانو امداد اونصرت په ډیره لویه او په اوچته پیمانہ سره کولې شی. د گواهانونه مراد فرشتې دی. بل آیت کنبی (یوم) بدل دې د رومبی آیت په دې لفظ سره. په بعضې قراتونو کنبی (یوم) دې نودا لکه د اولنی (یوم) تفسیر دې. د ظالمانونه مراد مشرکان دی. د هغوی عذر او فدیہ به د قیامت په ورځ نه شی قبلولې. هغوی به د رب د رحمت نه په هغه ورځ لرې دیکه کولې شی. د هغوی د پاره به خراب کور یعنی دوزخ وی. د هغوی عاقبت به خراب وی. موسی علیه السلام ته مونږ هدایت او نور وراوبښلو دبنی اسرائیلو انجام مونږ ښه کړو. د فرعون د مال اوملک مونږ هغوی وارثان جوړکړل ځکه چه هغوی دخپل الله تعالی په اطاعت کنبی اود نبی په تابعدارنی کنبی په ټینګتیا سره سختنی برداشت کولې. دکوم کتاب چه دوی وارثان شو هغه د عقل مندو دپاره د سر نه واخله ترپښو پورې هدایت اوعبرت وو. ای نبی صلی الله علیه و آله ته صبر کوه د الله تعالی وعده رښتونی ده هم ستا نوم به اوچتیرې. د انجام په لحاظ سره به ته اوستا ملګری غالبیرې. رب د خپلې وعدې خلاف هیڅ کله هم نه کوی. بغیرد څه شک اوشبه به د الله تعالی دین اوچتیرې. ته د خپل رب استغفارکوه. حضور صلی الله علیه و آله ته حکم ورکولوسره په اصل کنبی دحضور صلی الله علیه و آله امت پدې استغفار باندې تیارولې شی. د ورځې په آخری اود شپې د شروع وخت کنبی اود ورځې د شروع اود شپې په آخری وخت کنبی په خصوصیت سره د خپل رب پاکی اوتعریف بیانوه. کوم خلق چه په باطل باندې کلک وی اوحق اخوا کوی دلائل بغیرحجت سره روستوکوی د هغوی په زړونو کنبی بغیرد کبر نه بل هیڅ نه شته. په هغوی کنبی دحق د تابعدارنی نه سرکشی ده. دوی د رب د خبرو عزت نه پیزنی اوچه کوم تکبر کوم خان خودل اوکوم خپل اوچتوالې دوی غواړی هغه به دوی ته هیڅ کله هم حاصلیدونکې نه دې. د هغوی مقصود باطل دې د هغوی مطلوب لاحاصل دې د الله تعالی پناه غواړه د هغوی په شان حال دې د ښه سړی نه وی اود دې کبرژنو خلقو شیطانونه هم د الله تعالی پناه غواړه. داآیت د یهودیانو باره کنبی نازل شوې دې. دوی به ونیل چه دجال به هم د دوی نه وی اود هغه په زمانه کنبی به دوی د وخت بادشاهان وی. الله تعالی خپل نبی صلی الله علیه و آله ته اوفرمائیل چه د دجال د فتنه نه د الله تعالی پناه غواړه هغه اوریدونکې اولیدونکې دې خوات د یهودیانو باره کنبی نازلیدل خودل اود دجال بادشاهی اود هغه د فتنه نه د پناه حکم دا ټول څیزونه د تکلف نه ډک دی. اومنلې شوچه دا تفسیر د ابن ابی حاتم دې ولې داقول د ندرت نه خالی نه دې ټیک هم دا دی چه کوم عام دی. والله سبحانه وتعالی اعلم.

لَخَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ			
خامخا پیدا کول دآسمانونو او دزمکې ډیر لوی کار دې دپیدا کولو دخلقونه			
ادانښکاره خبره ده چې دآسمانونو اودزمکې پیدا کول د بنیادمو پیدا کولو نه زیات غټ کار			
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى			
ولیکن اکثر دخلقونه نه پوهیږی اونه برابرېږی اونه پوند			
دې ..... خو زیات خلق پدې نه پوهیږی ..... او پوند او بینا			
وَالْبَصِيرَ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءَ ۝			
او بینا او هغه کسان چی ایمان نې راوړو او عملونه نې اوکړل نیک اونه بدکار (برابرېږی)			
یو برابر کیدې نشی اونه صاحب ایمان نیکو کار اوبدکار (برابر کیدیشی)			

قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ۝۸ إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ

دیر لږ دې | هغه | چي کوم نصیحت قبلوی تاسو | بیشکه وقت د قیامت | خامخا راتلونکي دې |
خو تاسو خلق دیر کم نصیحت قبلونی | ..... قیامت خو خامخا راتلونکي دې

لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ۝۹

نشته شک | په هغې کبسي | وليکن | زیات خلق | نه راوړي ایمان |
په دې کبسي هېڅ شک نشته | خو زیات خلق دا خبره نه مني |

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ

اووانی رب ستاسو | او غواړئ دعا زمانه | زه به قبلوم دعا ستاسو | بیشکه هغه کسان |
او ستاسو رب فرمائیلي دي | چي زمانه دعا غواړئ | زه به ستاسو دعا قبلوم | بیشکه کوم خلق چي

يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دُخْرِينَ ۝۱۰

چي په غرور کبسي مخ اړوي | د عبادت زمانه | ننوځي به هغوی | دوزخ ته | ذلیله |
زما د عبادت (دعا) نه تکبر کوي | هغوی به د دیر ذلت سره په دوزخ کبسي داخليږي

قوله تعالى: لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

ذ قیامت نه انکار آخر ولي؟ - الله تعالى قادر مطلق فرمانی مخلوق به هغه د قیامت په ورځ د نوی سر نه
بیاضرور راژوندی کوی. هغه د آسمان اوزمکې په شان یوزبردست مخلوق پیدا کړونود انسان پیدا کول
یا دهغه وړانول اویا جوړول هغه ته څه گران دي؟ یویل آیت کبسي دي چه آیاداسي خبره اودومره واضحه
حقیقت هم د دروغ گنړلو قابل دي چه کوم الله تعالى آسمان اوزمکه پیدا کړل اود دومره لوی څیز په
پیدا کولو سره هغه سترې نه شو یا عاجزنه شو نو هغه ته د مړو سوزول څه گران دي. دومره صفا دلیل چه
هم د چا په وړاندې د دروغو څیزوی نو د هغه په معلومات یقینا د ژړا قابل دي. دهغه په جهالت کبسي
څه شک دي؟ چه داسي غټه خبره باندې هم نه پوهیږي. حیرانتیاده چه د لوی نه لوی څیز مني اود هغې
نه دیر زیات وړو کي څیز کیدل نه مني. دروند او بینا فرق خو ښکاره دي هم دغه شان ټیک د مسلمان
او مجرم فرق دي. اکثر خلق څنگه کم نصیحت قبلوی یقین او کړنی چه د قیامت راتلل حتمی دی بیا هم
ددې تکذیب کول اویدی باندې یقین نه کول نه دیر خلق نه منع کیږي. یویمنی شیخ خپل اوریدلې
روایت بیانوی چه د قیامت سره نيزدې به په خلقو باندې بلاگاني راځي اود نمر گرموالي به دیر سخت
شي. والله اعلم.

قوله تعالى: وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

ددعا اومت او دعا څوک قبلوی: چه د الله تعالى سبحانه وتعالى ددې احسان تصدیق اوشي چه هغه مونږ ته
ددعا هدايت کوی اود قبلیدو وعده کوی. امام سفیان ثوري رحمه الله په پخپلو دعاگانو کبسي فرمائیل اي هغه
الله تعالى چه تاته هغه بنده دیر ښکلي ښکاری چه په کثرت سره د هغه نه دعا کوی او هغه بنده هغه ته
دیر سخت بدلگی چه هغه نه دعا وانه کړي. اي زما ربه د اصف خوصرف هم ستا دي. شاعر وانی:

والله يغضب ان تركت سؤاله وابنو آدم حين يسأل يغضب

یعنی د الله تعالى شان دادې چه کله ته دهغه ته نه غواړي نو خفه کیږي اود انسان دا حالت دي که د هغه
نه غواړي نو هغه خفه کیږي. کعب احبار رحمه الله فرماني دي امت ته درې څیزونه داسي ورکړي شوي دي د
دوی نه وړاندې یوامت ته هم نه دی ورکړي شوي بغیر د نبی نه ① گوره چه هر یو نبی ته د الله تعالى د

طرف نه دا فرمان شوي دې چه ته په خپل امت باندې گواه نئ ولې په ټولو خلقو باندې الله تعالى ته گواه کړې نئ ٢) وړاندې نبیانوته به ونيلې شو چه په تاباندې په دين کښې حرج نشته خودې امت ته او فرمائيلې شو چه ستاسو په دين کښې په تاسو باندې هيڅ نشته. ٣) هريونښې ته به ونيلې شو مارا بله زه به ستارا بلل قبلوم خودې امت ته او ونيلې شو تاسو ما ته آواز کونئ زه به ستاسو آواز قبلوم. (ابن ابی حاتم) ابویعلی کښې دى الله تعالى حضور ﷺ ته او فرمائيلې خلور خصلتونه دى په کوم کښې چه یوزماد پاره دې یوستاد پاره یوستا اوزما په مینځ کښې اویوستا اوزماد نورو بنديگانو په مینځ کوم چه خاص زماد اړه دې نوهغه خودادې چه صرف زما عبادت کوه او ما سره څوک شریک کوه مه. او کوم چه ستا حق په ماباندې دې هغه دا چه ستا د هر یو د خیر د کار بدله به زه تاله درکوم. او کوم چه زما اوستا په مینځ کښې دې هغه دا چه ته دعا کوه او زه به نئ قبلوم او خلورم خصلت کوم چه زما اوستا د نورو بنديگانو په مینځ کښې دې هغه دا چه ته دهغوى دپاره هغه غواړه کوم چه دخان د پاره خوښوي. ٤) مسند احمد کښې د حضور ﷺ فرمان دې چه دعا عين عبادت دې بیا حضور ﷺ هم دا آیت تلاوت کړو. د احديث په سنن کښې هم دې ٥) امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن صحيح وائی ابن حبان او حاکم رحمهم الله هم دا په خپل صحيح کښې راوړلې دې.

مسند کښې دى کوم سرې چه د الله تعالى نه دعانه کوى الله تعالى په هغه باندې غضب ناک وى. ٦) محمد بن مسلمه انصاری رحمه الله د مرگ نه پس د هغه د تورې د تیکې نه یوه پرچه راووتله په کوم کښې چه ليک ووته د خپل رب درحمت موقعې لټوه. ٧) یرمکن دى چه ته په یوداسې وخت کښې دخیر دعا او کړې چه هغه وخت د رب رحمت په جوش کښې وى اوتاته هغه نیک بختی ملاوشى د کوم نه پس چه کله هم ارمان او افسوس کول نه پریوځی. په آیت کښې د عبادت نه مراد دعا او توحید دې. مسند احمد کښې دى د قیامت په ورځ به کبرژن خلق لکه دمیر و راجمع کولې شى. د وړوکى نه وړوکې څیز به هم د هغوى دپاسه وى. هغوى د بولس نومې دوزخ جیل خانه کښې اچولې شى اوشغلې وهونکې اور به د هغوى په سرونو باندې لمبې وهى. هغوى باندې به د دوزخیانو وینې څه وې متیازې وغیره څکولې شى. ٨) ابن ابی حاتم کښې دى یو بزرگ فرمائى زه د روم په ملک کښې د کافرانو په لاس راگیر کړې شوې ووم یوه ورځ ما واوریده چه یو غیبی آواز کونکې د غرد څوکې نه په اوچت آواز باندې وائی: ای الله په ده باندې حیرانتیا ده چه تاپیژنئ اودې سره ستانه بغیر د نورو د ذات نه نئ امیدونه ترلئ دى. ای الله په ده باندې هم حیرانتیا ده چه ستاد پیژندگلوسره خپل حاجتونه د نورو خواته اوړی. بیالې شان اودریدو او یوه زوره آواز نئ اوکړو ونئ ونیل چه پوره تعجب دې په هغه چه تاپیژنئ اود نورو د رضامندئ د پاره هغه کارونه کوى د کوم نه چه ته خفه شى. دې اوریدوسره ما په اوچت آواز سره تپوس اوکړو چه ته چرته پیرې نئ که انسان؟ جواب راغلو انسان یم. ته د خپلو هغه کارونونه توجه اخوا کړه چه تاله فائده نه درکوى او په هغه کارونو کښې مشغول شه کوم چه ستاد فاندې دى.

١) مسند ابی یعلی: ٢٧٥٧

٢) احمد: ٢٧١/٤، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة المؤمن: ٣٢٤٧ وهو صحيح، ابو داؤد: ١٤٧٩، ابن ماجه: ٣٨٢٨، ابن

حبان: ٨٩٠.

٣) احمد: ٤٤٣/٢، ترمذی: ٣٣٧٣، ابن ماجه: ٣٨٢٧

٤) احمد: ١٧٩/٢، مسند الحمیدی ٥٩٧، مسنده حسن.

اللَّهُ الَّذِي	جَعَلَ لَكُمُ	الَّيْلَ	لِتَسْكُنُوا	فِيهِ
الله هغه ذات دي چي جوړه نې کره ستاسو دپاره شپه چي تاسو ارام او کړي په هغې کبسي	الله تعالی هغه ذات دي چي ستاسو دپاره نې شپه جوړه کره چي ارام په کبسي کوي			
وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۝ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ	عَلَى النَّاسِ	وَلَكِنْ		
او ورځ روښانه بيشکه الله خاوند د فضل دي په خلقو باندې وليکن	او ورځ نې درله روښانه جوړه کره بيشکه چي الله ﷻ په خلقو ډيري مهرباني کړي دي			
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ۝ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ				
زيات د خلقونه نډاوباسي شکر دغه الله رب ستاسو دي پيدا کونکي	خو زيات خلق شکر نه کوي .....هم دا الله ﷻ دي چي ستاسو رب دي دهر خيز پيدا کونکي دي			
كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۝ فَآَنِي تُؤَفَّكُونَ ۝				
دهر خيز انشته لائق د عبادت مگر خاص هم هغه دي نو کوم طرفته دوکه کړې کيږي تاسو	د هغه نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته دي نو دا تاسو کوم خوا اړولي روان يې			
كَذَلِكَ يُؤَفَّكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ				
دارنگي دوکه کړې شوي دي هغه کسان چي ووهغوي په ايتونو د الله سره	دغه شان هغه خلق هم اړولي روان وو چي د الله ﷻ د ايتونو نه به نې انکار کولو			
يَجْحَدُونَ ۝ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا				
چي انکار به نې کولو الله هغه ذات دي چي جوړه نې کره ستاسو دپاره زمکه خاني دقرار	.....الله ﷻ هغه ذات دي چي زمکه نې ستاسو د استوگنې خاني جوړه کړې دي			
وَالسَّمَاءَ بِنَاءً ۝ وَصَوَّرَكُمْ	فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ			
او اسمان چت او شکل نې جوړه کړو ستاسو پس ډير ښانيسته نې جوړه کړو شکل ستاسو	او اسمان نې درباندي چت جوړه کړې دي او ستاسو صورتونه نې جوړه کړي دي نو څه ښه صورتونه دي			
وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۝ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ				
او رزق نې درکړو تاسو له د پاکو خيزونو نه دغه الله رب ستاسو دي	او ښه ښه پاکيزه خوراگونه نې درته روزي کړي دي هم دا الله ﷻ ستاسو رب دي			
فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ				
پس برکت ورکونکي دي الله چي پالونکي دمخلوقاتو دي هغه ژوندي دي انشته لائق د عبادت مگر هغه دي	نو الله ﷻ ډير دبرکتونو ذات دي چي د ټول مخلوق پالونکي دي دې هميشه ژوندي دي دده نه سوا			
فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۝ الْحَمْدُ لِلَّهِ				
پس اواز کوي هغه ته حال دا چي خالص کونکي يې هغه لره د دين ثنا الله لره ده	بل څوک معبود نشته دي نو تاسو په اخلاص سره دده بلنه کړئ ټول تعريفونه الله ﷻ لره دي			

رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰﴾

جی پالونکی دمخلوقاتو دی |

جی دتولو مخلوقاتو رب دی |

قوله تعالى: :: اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْآيِلَ

وَاللَّهُ تَعَالَى ذِي شَمِيرَةٍ نَعْمَتُونُو تَذَكَّرُهُ: -- الله تعالى خپل احسان بیانوی فرمانی هغه شپه د سکون او آرام څیز جوړ کړې دي او ورځ نی روښانه او پرقیندنه کړه دي د پاره چه هر سړې په کار روزگار کښې سفر کښې د رزق په لټون کښې آسانی وی اود ټولې ورځې تکلیف او ستومانیا د شپې په سکون او آرام سره کوزه شی. په مخلوق باندې الله ﷻ ډیر لوی فضل اورحم کونکې دي څواکثر خلق د خپل رب ناشکری کوی. دا څیزونه پیدا کونکې اود آرام اوراحت سامانونه ورکونکې هم هغه الله واحد دي چه دتولو څیزونو خالق دي دهغه نه بغیر څوک د عبادت لائق نشته اونه دهغه نه بغیر بل څوک د مخلوق پالونکې شته بیا تاسو ولې دهغه نه بغیر د نورو عبادت کوئی؟ څوک چه پخپله مخلوق دی او هغوی هیڅ څیز هم نه دي پیدا کړې بلکه د کومو بتانو چه تاسو عبادت کوئی هغه خو پخپله ستاسو پخپلو لاسونو جوړ کړي دي. د دوی نه وړاندې مشرکانوهم دغه شان بې دلیل اوبې حجه د غیر الله عبادت کولو خپل نفسانی خواهشات نی مخې ته کیخودل اوربانی دلائل نی دروغ او گنډل اوجهالت نی مخې ته کړو اودهوکه شو. الله تعالى زمکه ستاسو د پاره د آرام ځای جوړ کړو یعنی ولاړه اود فرش په شان خوره چه په دي باندې تاسو خپل ژوند تیر کړنی لارښی راشنی تگ راتگ او کړنی. غرونه نی په دي کښې ورځنې کړل ونی دروله چه اوس اونه خوزیدې شی. هغه آسمان چت جوړ کړو د هر قسم نه محفوظ دي هم هغه تاسو په ښکلي شکلونو کښې پیدا کړنی. هر یو جوړنی ټیک ټاک او ښکلي ښکاریدونکې جوړ کړو. مناسب قامت، مناسب اندامونه ښکلي بدن او ښکلي مخ نی درکړو. ښانسته اومزیدار څیزونه نی د خوراک څښاک درکړل. پیدا هغه کړنی آباد هغه کړنی هغه در باندې خوراک څښاک او کړو هغه لباس درواغوستلې نویه صحیح معنی کښې خالق اورازق هم هغه رب العلمین دي. لکه چه په سورت بقره کښې ارشاد دي ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (۱) یعنی خلقو د خپل هغه رب عبادت کوئی چا چه تاسو او تاسو نه وړاندې خلق پیدا کړي دي د پاره چه تاسو بچ شئ. ستاسو د پاره نی زمکه فرش او آسمان چت جوړ کړو اود آسمان نه نی باران نازل کړو اود دي په ذریعه نی د زمکې نه میوې راوویستلې تاسو ته رزق درکړو نو تاسو سره د دي خبرو د پیژندلو د الله تعالى نور څوک شریکان مه جوړوئی. دلته نی هم خپل دا صفت بیانولوسره اوفرمانیل چه هم دغه الله تعالى ستاسو رب دي اود ټول جهان رب هم هغه دي. هغه دبرکت مالک دي هغه اوچت پاک لوی اوبزرگ دي هغه د ازل نه دي اوترابده پورې به وی. هغه ژوندی دي په هغه کله هم مرگ نه راځی هم هغه اول آخر ظاهر اوباطن دي. د هغه یوصفت هم په چا کښې نشته. دهغه نظیر اوعدیل هیڅ څوک نشته. تاسو له پکاردی چه د هغه توحید منلوسره د هغه نه دعا کوئی اود هغه په عبادت کښې مشغول اوسیرئ. د ټولو تعریفونو مالک هم الله تعالى رب العلمین دي. امام ابن جریر رحمه الله فرمانی چه د اهل علم د یوجماعت نه نقل دی چه لا اله الا الله لوستونکی له ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (۲) هم لو ستل پکاردی. دي دپاره چه په دي آیت باندې عمل اوشی. دابن عباس رضی الله عنه نه هم دا روایت دي (۳) سعید بن جبیر رضی الله عنه فرمانی کله چه ته ﴿فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾ (۴) لولې نو لاله

(۱) البقرة: ۲۱.

(۲) الفاتحة: ۱.

(۳) حاکم: ۴۳۸/۲.

الا لله وایہ اودی سره ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ (۲) ہم وایہ عبد اللہ بن زبیر ؓ دھر مانجھ دسلام نہ پس ﴿ لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد وهو على کل شیء قدير. لاحول ولا قوة الا بالله. لا اله الا الله ولا نعبد الا اياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن لا اله الا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون ﴾ لوستلو اوفرمانیل به نی رسول اللہ ﷺ به ہم داکلمی دهر مانجھ نہ پس لوستلی. (مسلم ابوداؤد اونسائی)

قُلْ اِنِّي نُهَيْتُ

اَنْ اَعْبُدَ

| او وایہ | چی زہ منع کری شوی یم | چی زہ عبادت او کرم

(انی پیغمبر، تہ ورته او وایہ چی زہ خوددی نہ منع کری شوی یم | چی دالله ﷻ نہ

الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَكُمْ جَاءَنِيَ الْبَيْتُ

دھغه هستیانو | چی تاسو نی رابلئ | بی دالله نہ | هر کله چی | راغلل ماتہ | واضحه دلیلونہ |

سوا ستاسو دنورو معبودانو عبادت او کرم | ددی باوجود چی ماتہ دخپل رب دطرفنہ بنگارہ نبی

مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ هُوَ الَّذِي

دطرفہ درب زما نہ | او حکم شوی دی ماتہ | چی زہ غارہ کیردم | رب العالمین تہ | هغه هغه ذات دی

را رسیدلی دی | او ماتہ خو بس دا حکم دی | چی درب العالمین وړاندی سرتیتوم | الله ﷻ هغه ذات دی

خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

چی پیدا ئی کری تاسو | دخاوری نہ | بیا دنطفی نہ | بیا دوینی دتوتی نہ |

چی تاسو نی دنباوری نہ پیدا کری بی | بیا ئی دخالکی اوبو نہ | بیا ئی دوینی له توتی نہ

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِيَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ

بیا هغه را اوباسی تاسو اپہ شکل دبیچی | بیا لویوی تاسو چی اورسیرئ | پوره قوت خپل تہ |

بیا ئی ماشوم (دموردختی نہ) را ویستلی | بیا تر دی چی دکې خوانئ تہ اورسیدئ

ثُمَّ لِيَتَّخِذُوا شُيُوخًا وَ مِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَّقُ

بیا چی شی تاسو | بوډاگان | او ځینی ستاسو نہ | هغه څوک دی | چی وفات کری شی |

بیاتردی چی بوډاگان شوی | او څوک در کبسی وړاندی مړ شی | او دپاره ددی چی تاسو ټول

مِنْ قَبْلُ وَلِيَتَّبِعُوا أَجَلًا مُّسَمًّى ۝ وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

مخکینی ددی نہ | او چی اورسی تاسو انیتې مقررې تہ | او دپاره ددی چی تاسو اد عقل نه کار واخلئ

خپلی مقررې نیتې تہ اورسیرئ | او چی دپوهی نه کار واخلئ

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۝ فَإِذَا قُضِيَ

هغه هغه ذات دی | چی ژوندی کول کوی | او مړه کول کوی | پس هر کله چی فیصله اوکری هغه

الله ﷻ هغه ذات دی | چی ژوندی کول او مړه کول کوی | کله چی دیوکار د کولو اراده اوکری

أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٥﴾

دېو کار ايس بيشکه | چي واني | هغه کار ته | شه | ايس شي هغه |

..... نو هغي ته او واني موجود شه | نو هغه موجود شي |

قوله تعالى: قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

مشرکانو اعلان د غير الله نه براءت او په دې باندې دليل :- الله تعالى فرماني اي نبي ﷺ دې مشرکانو ته او وایه چه الله تعالى دهرچا د عبادت نه بغيرد هغه نه خپل مخلوق منع کړي دې د هغه نه بغيريل څوک د عبادت لائق نشته. ددې د ټولونه لوی دليل د دې نه روستوراتلونکې ايت دې کوم کښې چه فرمانيلی الله ﷻ وحده لا شریک له تاسو د خاورې نه بیا دنطفې نه بیا دوينې د چکې نه پیدا کړی نی. هم هغه د موردختې نه دماشوم په شکل کښې راوويستلې. دا ټول حالات هم هغه بدلول. بیا هم هغه د وړوکوالی نه ترخوانسې پورې رارسولې. هم هغه به دې د خوانسې نه تربوداوالی پورې رسوی. دا ټول کارونه صرف په یوحکم تقدیر او تدبیر سره کیږی. بیاخومره بده خبره ده چه هغه سره د نورو هم عبادت اوکړې شي. بعضې ددې نه وړاندې وفات کیږی یعنی په کچه پرده کښې پریوخی حمل ساقط شي. بعضې په وړوکوالی کښې بعضې په خوانسې کښې اوبعضې په ډیر عمر کښې د بوداوالی نه وړاندې مړه کیږی. قرآن پاک کښې یویل خای کښې ارشاد دې ﴿وَيُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٦٦﴾﴾ (١) یعنی مونږ نی دمورپه خپته کښې راحصارووترکومې چه غواړو. دلته بل ارشاد دې چه تاسو خپل مقرر وخت ته اورسئ او تاسو سوچ اوفکر اوکړئ. یعنی دخپل خان د دې حالاتو په بدلون سره تاسو ایمان راوړئ چه د دې دنیا نه پس هم تاسو ته په نوی ژوند کښې یوه ورځ اودریدل دی. هم هغه ژوندې کونکې اومړکونکې دي. د هغه نه بغير څوک هم په مرگ اوژوند باندې قادر نه دی. دهغه یوحکم یوه فیصله نه څه مقررول اونه اراده ماتونکې څوک شته. څه چه هغه غواړی هم هغه کیږی اوڅه چه هغه نه غواړی ناممکن دی چه هغه اوشي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ

آيا تا اونه کتل | هغه کسانو ته

| آيا ته هغي خلقو ته نه گوري

الَّذِينَ

أَنِّي يُصْرَفُونَ ﴿٦٧﴾

فِي آيَاتِ اللَّهِ

يَجَادِلُونَ

هغه کسان |

چي جگړی کوی | په آیتونو دالله کښی | دکوم خانې نه دوکه کولی کیږی | هغه کسان |

چي دالله ﷻ دآیتونو په باره کښې جگړې کوی | دوی کوم طرف ته اړولی شي | هغه څوک چي

كَذَّبُوا

بِهِ

أَرْسَلْنَا

وَيَمَّا

بِالْكِتَابِ

رُسُلَنَا

چي دروغ نې اوگنډو کتاب | او هغه | چي لیږلی دی مونږه | په هغي سره | رسولان خپل |

دا کتاب نې اوکوم (کتابونه او حکمونه) چي مونږ دنورو پیغمبرانو په لاس رالیږلی دی نې دروغ اوگنډل

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝ اِذَا الْاَغْلَالُ فِيْ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلْسِلُ ۝

پس زر بہ پتہ اولہی دوی تہ | کلہ چی بہ پتی | پہ ختونو ددوی کبسی وی | او زنجیرونہ |
نو دیر زر بہ پہ پوہہ شی | چی ختونو کبسی ورتہ تیزندئ اوزنجیرونہ و اچولی شی

لَيَسْجُرُونَ ۝ فِي الْحَمِيمِ ۝ ثُمَّ فِي النَّارِ ۝ لَيَسْجُرُونَ ۝

چی راخکلی کپری بہ | پہ گرمو اوبو کبسی | بیا بہ پہ وور کبسی | ورغورزولی کپری |
ویشیدلو اوبو تہ بہ رانکلی شی | ..... بیا بہ اور تہ ورغورزولی شی

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ۝

بیا بہ اوونیلی شی | دوی تہ | کوم خانی دی هغه | چی وی تاسو | چی شریکول بہ تاسو |
بیا بہ ترے تپوس اوشی | چی (نن) د الله تعالی نہ سوا ستاسو شریکان خہ شول (کوم چی موجورول)

مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۝ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا ۝ بَلْ لَّمْ نَكُنْ نَدْعُوا

ماسوا دالله نہ | اوبہ وائی دوی | ورك شول زمونہ نہ | بلکہ نہ وو مونہ | چی بللو بہ مو |
..... هغوی بہ وائی چی تول رانہ ورك شول | بلکہ مونہ خوبہ ددی نہ وړاندی

مِنْ قَبْلُ ۝ شَيْءًا ۝ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكَافِرِيْنَ ۝ ذٰلِكُمْ

مخکبی ددی نہ | خہ خیز | درانگی بہ | گمراهه کوی الله | کافران | دا انجام ستاسو |
دبل هیچا عبادت نہ کولو | دغه شان الله ﷻ کافران پہ گمراهی کبسی ساتی | دا ددی

بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ ۝ فِي الْاَرْضِ ۝ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۝

پہ سبب دهغی شو | چی وی تاسو | چی خوشحالی بہ مو کوله | پہ زمکه کبسی | پہ ناحقه سرہ |
خبری بدلہ ده | چی تاسو بہ پہ دنیا کبسی پہ ناحقه خوشحالی کولی | اودا دهغی بدلہ ده

وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ۝ اَدْخُلُواْ اَبْوَابَ جَهَنَّمَ

او پہ سبب دهغی | چی وی تاسو | چی غرور بہ مو کولو | (اوس) ننوزی | دروازو | ددوخ تہ |
چی تاسو بہ خان تہ خوہن وی | ..... اوس د جهنم دروازی تہ ورنوخئی |

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۝ فَبُئْسَ مَثْوٰى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ۝

همیشه بد یی پہ هغی کبسی | پس دیر خراب دی | خانی | دتکبر کونکو خلقو |
همیشه بہ پہ کبسی پراتہ نی | ددغه متکبرو خلقو د استوگنی خانی دیر خراب دی |

قوله تعالى: اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْ اٰيَاتِ اللّٰهِ

د انبياء کرامو دتکذیب کونکو عبرتناک انجام: الله تعالی فرمائی ای محمد ﷺ تہ په دې خلقو تعجب نه
بنکاری کوم چه دالله تعالی خبرې دروغ گنری اودخپل باطل په وجه دحق نه اوړی تہ نه گوري چه د
دوی عقلونه څنگه وهلې شوی دی اونیکې پریردی اوبدنی پورې څنگه کله اینختې دی. بیا دا بد
کرداره کافران وپروې چه هدایت اوبسیگره دروغ گنرونکی دکلام الله اوکلام الرسول منکران به خپل
انجام هم اوړینی. لکه چه افرمانيلی شو دتکذیب کونکو دپاره ویل دي په ستیونو کبسی به نی طوقونه

اوزنخبرونه پراته وی اود دوزخ داروغه به نی په رابنکلورابنکلو گرخوی کله په حمیم کنبی اوکله په جحیم کنبی. په گرمو خوتکیدلو ابوکنبی به رابنکلی کیری اود دوزخ په اورکنبی به سوزولې کیری. لکه چه بل خای ارشاد دې هغه دوزخ کوم چه به گناهکارانو خلقو دروغ گنرلو اوس دې دوی په دې کنبی اود اور په شان گرمو ابوکنبی وهلی وهلی پریشانه گرخی. په نورو آیاتونو کنبی دهغوی د زقوم خورلو او گرمی اوبه شکل بیان شوی دی. فرمانی ﴿ثُمَّ اِنْ مَزَجْنَاهُمْ لَا اِلَیَّ الْجِیْمِ﴾ (۱) بیا دهغوی تگ خو هم د دوزخ طرف ته دې. په سورت واقعه کنبی د اصحاب شمال ذکر کولو سره فرمانی دگس لاس والا خومره خراب دی او دهغوی په اورکنبی دی او گرمی اوبه او د تور لوگي په سوری کنبی به وی چه نه یخ دې اونه فائده مند. وړاندې فرمانی: ای دھوکه شوی دروغ ویونکو ترخه ونه به خورنی هم په دې سره به خپله خپته دکونی بیا به پدې باندې سوزیدلې سوزیدلې گرمی اوبه خکنی اوداسې لکه چه تنده وهلی اوبی نی خکی. نن به دانصاف په ورخ دهغوی دغه میلستیا کیری. بل خای ارشاد دې ﴿اِنَّ شَجَرَةَ الزَّقْوَمِ﴾ (۲) یقیناً دگناهکارانو خوراک دزقوم ونه ده چه دوپلې شوې تانبی په شان ده چه په خیتو کنبی به خوتکیدلې لکه د تیزو گرمو اوبو. دا اونیسنی اود دوزخ مینخ ته نی په دیکو دیکو اورسونی. بیا د دوی په سرونو باندې د تیزو گرمو سرو کرو ابوعذاب راوارونی. واخله اوخکه ته ډیر عزت مند او ډیر د تعظیم اوتکریم والا سړی وی. هم دا هغه دی کوم سره چه ستا شک اوشبه وه. مطلب داچه یو طرف ته به ته داتکلیفونه برداشت کوی د کوم بیان چه اوشو اوبل طرف ته به هغوی ذلیل خوارول تورولود پاره د توقومسخر و په توگه غصې اورتنې په توگه د سپکاوی اود ذلت په توگه هغوی ته خبرې کولې شی لکه چه بیان شوی.

په جهنم کنبی تورې وړي خې او دهغې باران: د ابن ابی حاتم په یو غریب مرفوع حدیث کنبی دی چه د یو طرف نه به توره اوریخ راوچته شی کومه چه به دوزخیان اووینی نودهغوی نه به تپوس اوکړی تاسو څه غواړنی؟ هغوی چه اوریخی اووینی نود دنیا په انداز باندې به وانی چه دا اووریری نود دې نه به طوق زنخبرونه اود اور سروتکې راووریری. (۳) د کوم شغلې چه به هغوی سوزوی اولولپه کوی او هغه طوق او زنخبرونه به دهغوی په طوق اوزنخبرونو کنبی نور هم زیاتوالې اوکړی. بیا به هغوی ته وئیلې شی چه وانی کنه په دنیا کنبی چه مود کوم خلقو عبادتونه کول هغه ټول نن کوم خانی دی؟ هغوی ستاسوامداد ته ولې نه راخی؟ هغوی ولې تاسو د بې وسنی او خراب حالت کنبی پریخودنی؟ هغوی به جواب ورکړی چه او هغوی خونن نه بنکاری هغوی خو وو بې فاندې. بیا به دوی ته څه خیال راشی او وانی به نه مونږ خودهغوی عبادت چرې هم نه وو کړې. لکه چه بل آیت کنبی دی کله چه دوی څه جوړول کوی اوجوړ ترې نه شی نو صفا انکار به اوکړی اودروغ به اووانی چه ﴿وَاللّٰهُ رَبُّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ﴾ (۴) ای الله زمونږ دې ستاقسم وی مونږ مشرکان نه وو. داکافران به داسې په فضولیاتو کنبی ورك وی دوی ته به فرېنتې وانی دابدله ده دهغې چه په دنیا کنبی به بغیرد څه وجه تاویدنی اوگرخیدنې اوتکبرلونې باندې مو ملا ترلې وه اوس راشنی د دوزخ په دې دروازو کنبی ورداخل شنی اوس همیشه هم دلته پراته اوسنی. ستاسو غوندې د مغروره کسانود پاره هم دابدمنزل او خراب خای د اوسیدو دې. خومره کبر چه موکولوهم دومره به نن ذلیل او خوار جوړیږنی چه خومره بره ختنی اوهم دومره به بنکته راپریوختی. والله اعلم.

(۱) ۲۷/الصافات: ۶۷.

(۲) ۴۴/الدخان: ۴۳. الخ.

(۳) ابن ابی حاتم

(۴) ۶/الانعام: ۲۳.

فَاصْبِرْ

اپس صبر کوہ
انودای نبی ﷺ تہ صبر کوہ

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ فَمَا نُزِيتُكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ

بیشکہ وعدہ دالہ | حقہ دہ | پس کہ اونبایو مونرتاتہ | بعضی ہغہ عذاب | اکوم نہ چی یروو مونرت ہغوی
بیشکہ دالہ | وعدہ ریستونی دہ | نو مونرت چی دوی سرہ دکومی وعدہ کوو | کہ دہغی خہ لہ

أَوْتَوْقِيَّتُكَ فَالَيْنَا يَرْجِعُونَ ۝ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

یا وفات کرو مونرتالہ | پس مونرتہ بہ | واپس کرے کیری ہغوی | اولیرلی دی مونرتہ |
حصہ تاتہ اونبایو ایاتہ | دہغی دینکارہ کیدونہ ورناندی | وفات کرو | نو | بہ ہر صورت | ہول بہ مونرتہ واپس کیری

رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا

دیر رسولان | مخکینی ستانہ | دہغوی نہ خینی ہغہ خوک دی | چی حالات نی بیان کرے دی مونرتہ
اومونرت ستانہ ورناندی دیر پیغمبران لیرلی وو | چی دبعضو قصی مونرت تاتہ بیان کرے دی

عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ط

پہ تاباندی | او خینی دہغوی نہ ہغہ خوک دی | چی بیان نہ کرل مونرتہ حالات دہغوی | پہ تاباندی
..... | اود بعضو قصی مونرت تاتہ نہ دی بیان کرے |

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَاذَا جَاءَ

اونہ ووطاقت | یو رسول لہ | چی راوری یوہ نبیہ | مگر | پہ اجازت دالہ | پس ہر گلہ چی | راغلی
اوفر پیغمبر چی یوہ نبیہ خودلی دہ | نو بس دالہ ﷺ پہ اذن نی خودلی دہ | نو خہ چی دالہ ﷺ

أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ

حکم دالہ | نو فیصلہ اوکرے شوہ | پہ حقہ | او پہ نقصان کنبی پریوتل | پہ ہغہ وخت کنبی
حکم راشی | نوسمہ فیصلہ بہ اوشی | اوہلتہ بہ باطل پرست بہ تاوانیان پاتے شی

الْمُبْطِلُونَ ۝ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ

| غلط کارہ خلق | اللہ ہغہ ذات دی | چی جور نی کرل ستاسو دپارہ | مگر خیدونکی خناور
..... | اللہ ﷻ ہغہ ذات دی چی ستاسو دپارہ نی (قسم قسم) خاوی پیدا کرے دی

لِتَرْكِبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝ وَلَكُمْ

چی سورلی اوکرے | پہ بعضو دہغی نہ | او بعضی دہغی نہ | خوری تاسو | او دی ستاسو دپارہ
پہ ہغی کنبی پہ بعضو باندی سورلی کوئی | او دبعضو نہ خوراگونہ کوئی | او ستاسو دپارہ

فِيهَا مَنَافِعٌ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

پہ ہغی کنبی | فائیدی دیری | اوچی اورسی تاسو | پہ ہغی باندی | اداسی حاجت تہ | چی پہ سینوس ستاسو کنبی دی
پہ کنبی نورے ہم دیری فائیدی شتہ | اود دی دپارہ نی پیدا کرے دی چی دخیلو زبونو مرادونہ پری ترسہ کرے

وَعَلَيْهَا	وَعَلَى الْفُلْكِ	تَحْمِلُونَهُ	وَبُرِّكُم
او په هغوی باندې او په کشتی باندې تاسو سواره گرزولې کېږئ او هغه ښائی تاسو ته			
او په دغه خاروؤ او بیرو باندې تاسو سورلی کوئ او هغه (الله تعالی) درته دخپل وحدانیت نور قدرتونه			
آیة ۳	فَإِنَّ آيَةَ اللَّهِ	تُنْكَرُونَ	
ښی خپلې نو د کومو ښو دالله نه به تاسو انکار کوئ			
هم ښائی نو تاسو به دالله د وحدانیت د کومو کومو ښو نه انکار کوئ			

قوله تعالى: قَاصِرَانِ وَعَدَّ اللَّهُ حَقَّ

صبر او کړنې فتح به هم ستاسو وی: الله تعالی خپل رسول ﷺ ته د صبر حکم ورکوی څوک چه ستا نه منی نادروغ گنړی ته دهغوی په تکلیفونو باندې صبر او برداشت کوه په دې ټولو باندې به فتح اونصرت هم تاته ملاوېږی. آخر انجام به هم ستا په حق کښې بهتروی. ته اوستا منونکی به په ټوله دنیا باندې غالب راځی او آخرت خو صرف هم ستاسودې نوياخوبه مونږ د خپلې وعدې څه څیزونه تاته په دنیا کښې ستا په ژوند کښې دراوښایو اوهم داسې شوی هم دې. د بدر په ورځ باندې د کفر زور ختم شو اوسرنی ورله مات کړو. دقریشو لوی لوی سرداران مړه کړې شو. آخر مکه فتح شوه او هغوی د دنیانه رخصت نه ووتړکومې چه ټول جزیره عرب دهغوی دحکم لاندې شوې نه وو. دحضور ﷺ دښمنان د هغوی دسترگو په وړاندې خوار او ذلیل شوی نه وو اودحضور ﷺ سترگې الله تعالی یخې کړې نه وې. اوکه چرې مونږ تا واخلو هم نودهغوی واپس کیدل خو هم زمونږ طرف ته دی مونږ به هغوی د آخرت په دردناک عذاب کښې راگیر کړو. بیا د نورې تسلی په توگه فرمائیلې شی تانه وړاندې هم مونږ ډیر رسولان لیگلې دی په کومو کښې چه د بعضو حالات مونږ تاته بیان کړل اود بعضو قصې مونږ بیان کړې هم نه دی لکه چه په سورت نساء کښې هم فرمائیلې شوی دی نوچه د کومو قصې ذکر دی هغه گوره چه د هغوی قوم سره څه اوشو. اود بعضو واقعات مونږ بیان کړې هم نه دی هغه ددې په نسبت سره ډیر زیات دی. کوم چه مونږ دسورت نساء دتفسیر په موقعه بیان کړی دی. والله الحمد والمنة. بیا فرمائی چه ناممکن دی چه یو رسول دخپلې مرضی معجزې اود عادات نه خلاف خبرې اوښائی مگردالله ﷻ د حکم کیدونه پس ځکه چه درسول سره خو هیڅ هم په قبضه کښې نشته. اوچه کله دالله ﷻ عذاب راشی بیا تکذیب کونکی او تردید کونکی کافران نه شی بچ کیدې. مؤمنان خلاصې پیامومی اوباطل پرست اوباطل کار تباه کېږی.

قوله تعالى: جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ

(انعام) یعنی اوښ غوا چیلنی الله تعالی د انسان د پاره قسم قسم د نفع د پاره پیدا کړی دی د سورلنی په کار راځی خوړلې کېږی. اوښ دسورلنی په کار هم راځی اود خوړلو په کار هم، پشی هم ورکوی بوج هم اوچتوی اود لرې لرې سفرې په آسانشی سره کوی. غوا د غوښې خوړلو په کار هم راځی او پشی هم ورکوی یوه هم کوی. د چیلنی پشی هم ځکښی او غوښه ئی هم خوړنی. بیا د دې وینسته په شلو کارونو کښې په کار راځی لکه چه په سورت انعام او سورت نحل کښې بیان تیر شوې دې. دلته هم دا منافع د انعام په توگه شمیرلې شوی دی. په دنیا کښې اود دې په گوټ گوټ کښې اود کائناتوپه یوه یوه ذره کښې او پخپله ستاسوپه خانو نو کښې دالله ﷻ ښی موجود دی. رښتیا خودادی چه دهغه په بې شمیره ښو کښې دیوې نه هم په صحیح معنو کښې انکار نه شی کیدلې اوبلکه دایوه خبره ده چه په غږیدلو سترگو باندې پټی کېږدی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

ایا نو او نه گرزیدل دوی | په زمکه کښی
ایا دوی په زمکه کښی گرخیدلی نه دی

فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ كَانُوا

چی کتلی نی وې | چی څرنګې وؤ | انجام دهغه کسانو | چی مخکښی ددوی نه وؤ | وؤ هغوی |
چی دانې کتلی وې | چی ددوی نه دوراندینو خلقو انجام څه شو ؟ | هغوی خوددوی نه

أَكْثَرُ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَثَارًا

زیات په شماره کښی | ددوی نه | او زیات سخت وؤ | په قوت کښی | او په اثراتو پریښودلو کښی |
ډیر وؤ | او په طاقت کښی ترې نه زیات وؤ | ..... او دزمکې په مخ نی ډیرې

فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۖ

په زمکه کښی | پس هیڅ دفع نه کړل | ددوی نه | هغې چی وؤ دوی | چی کول به نی |
نڅښی پریښودې وې | نود هغوی دا ګټه هیڅ په کار رانغله

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَحُوا بِهَا

پس هر کله چی راغلل هغوی ته | رسولان دهغوی | دواضحه نښو سره | نو خوشحاله شو | په هغې |
کله چی ورته پیغمبران و (زما په وحدانیت او خپل رسالت) ښکاره نڅښی راوړې نو هغوی په خپل

عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا

چی دهغوی سره وؤ | دعلم نه | او چاپیره شو | په هغوی | هغه عذاب | چی وؤ هغوی |
علم باندې خوشحالی شروع کړه | او په کوم عذاب پورې چې نی توقې کولې

يَسْتَهْزِءُونَ ۖ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا

په هغوی پورې | چی توقې به نی کولې | پس هر کله چی | اولیدو هغوی | عذاب زمونږ |
هغه ترې نه راتاؤ شو | ..... نو کله چې دغه خلقو زمونږ عذاب اولیدو

قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا

نو او وویل هغوی | ایمان راوړو مونږه | په الله باندې | یوازې | او انکار کوؤ مونږه | په هغې |
نودانې او وویل چې مونږ په یو الله باندې ایمان راوړې دې | او کوم شریکان

كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ۖ فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ

چی وؤ مونږ | دهغه سره شریک کونکی | پس نه وؤ | چی نفع اورسوی دوی ته | ایمان ددوی |
چې مونږ جوړول دهغوی نه ویزاره یو | خو څه وخت چې هغوی زمونږ عذاب اولیدلو نو دغه ایمان

لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ

هر کله چې اولیدو هغوی | عذاب زمونږ | دا طریقه دالله ده | هغه | چی تیره شوی ده |
ورته هیڅ فائده ورنکړه | دا دالله عام قانون دې چې دبنده ګانو په

فِي عِبَادَةٍ	وَحَسِرَ	هُنَالِكَ	الْكَافِرُونَ
په بندگانهو دهغه کښې او په تاوان کښې راغلل په دغه وخت کښې کافران			
باره کښې د پخوا راروان دي او په هغه وخت کښې کافران تاوانيان پاتې شول			

قوله تعالى: أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

موجوده مشرگانو ته خبرداري: الله ﷻ دهغه وړاندې نو خلقو خبرورکوي کومو چه دي نه وړاندې رسولان دروغ گنرلي وو. دي سره ښاني چه هغوی د دي نتيجه شه اوموندله. سره ددي چه هغوی طاقتور وو ډير وو په زمکه کښې ښاني اوعمارتونه ئي هم ډير لرل اوډير مالداره وو خو هيڅ څيز دهغوی په کار رانغلوچاهم دالله ﷻ عذاب لري نه کړو نه ئي کم کړو نه ئي اخواکړو. اودوی خو ووهم دغریقیدو قابل. ځکه چه کله دالله ﷻ قاصد هغوی له صفافصفا دليلونه اوحجتونه اوښکاره معجزې پاک تعليمات راوړل نو هغوی یونظرهم اونه کتل. دخپل خان په علومو باندې مغروره شو اود رسولانودتعليم ئي سپکاوي اوکړو. وئيل ئي هم مونږ ډير عالمان یوحساب کتاب عذاب او ثواب هيڅ څيز نشته. خپل جهالت ئي علم او گنرلو بياخود الله تعالى هغه عذاب راغلو چه دهغوی نه هيڅ هم جوړنه شو اوچه کوم څيز ئي دروغ گنرلو او په څه به ئي مخ پوزه چونرله اوکومو پورې چه به ئي توقې مسخري کولې هم هغې هغوی تباہ برباد کړل ختم ئي کړل لاندې باندې ئي کړل د مالوچوپه شان ئي اوویشنل اود بوسوپه شان ئي والوزول.

قوله تعالى: فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا

عذاب گتلوسره د ايمان راوړو څه فائده؟: د الله ﷻ عذابونه ئي راتلونکې بلکه راغلې ليدلوسره د ايمان اقرار اوکړو اوتوحيد ئي هم اومنلو اود غيرالله نه ئي صفا انکارهم اوکړو خودهغه وخت نه توبه قبوله ده اونه دهغوی اسلام مسلم. فرعون هم په غریقیدو کښې وئيلي ووچه زه اسلام قبلوم. دالله تعالى دطرف نه جواب ملاوېرې چه اوس ايمان راوړل بې فائدي دي ډير نافرمانتي او شیطانتی دي کړي دي. موسی هم د دي سرکش دپاره هم دادعاکړې وه چه اي الله د فرعونيانو زړونه دومره سخت کړې چه د دردناک عذاب د ليدلو پورې هغوی ته ايمان نصيب مه کړي. نودلته هم د الله تعالى فرمان دي چه عذابونه ليدلوسره دهغوی د ايمان قبلولو هغوی ته هيڅ فائده اونه رسوله. احکم د الله تعالى عام دي. څوک هم چه عذابونه اوگوري اوتوبه اوکړي د هغه توبه قبوله نه ده. حديث شريف کښې دي د غرغري نه اول پورې توبه قبوله ده (کله چه سا په سينه کښې اونخته روح حلق ته اورسيده فريښتي دي اوکتلي نو دي وخت کښې هيڅ توبه نشته. د دي د پاره په آخره کښې ارشاد او فرمائيلو چه کافران په تاوان او نقصان کښې دي.

(الحمد لله) دسورت مؤمن تفسیر ختم شو.

آياتونه	سورة حم السجدة مکيه وهي اربع وخمسون آية وست ركوعات	ركوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵۴	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم گونکې دي	۶
حم ۱	تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	کِتَبٌ
۲	نازل کړې شوې دي د طرفه دښتونکي مهربانه خدائي نه يو داسې کتاب دي	
حم	د کتاب درحم گونکي مهربان (الله ﷻ) د طرفه نازل شوې دي دا يو داسې کتاب دي	

فُصِّلَتْ	آيَتُهُ	قُرْآنًا	عَرَبِيًّا	لِقَوْمٍ
چی واضحہ بیان کری شوی دی آیتونہ ددی قرآن دی د عربی ژبی دپارہ دہغه قوم	چی آیاتونہ ئی واضحہ بیان شوی دی دقرآن پاک پہ عربی ژہ کنبی دی هغه خلقو	يَعْلَمُونَ ۝	بَشِيرًا	وَنَذِيرًا ۝
چی هغوی علم لری زیری ورکونکی دی او یرونکی دی پس مخ واروؤ زیاتو ددوی پس دوی	دپارہ چی پوهیری دقرآن پاک زیری ورکونکی دی او د عذاب نه ویرنکی دی خو پدوی کنبی زیاتو خلقو ترې	لَا يَسْمَعُونَ ۝	وَقَالُوا	قُلُوبُنَا فِيْ اَكِنَّةٍ ۝
غور نه پدی خبری ته او وائی چی زړونه مونږه په پردو کنبی دی دهغی نه	مخ او گرځولو اودوی نه اوری او د کافرانو او وئیل چی زمونږ زړونه د هغه خبری نه په پردو کنبی	تَدْعُونَا	إِلَيْهِ	وَفِيْ اٰذَانِنَا
چی تاسو رابلئ مونږه هغی ته او په غوږونو زمونږ کنبی دروندوالی دی او په منځ زمونږ	دی کوم طرف ته چی تاسو مونږ رابلئ اوزمونږ په غوږونو کنبی کونډوالی دی	وَيَبِّئُكَ	حِجَابٌ	فَاعْمَلْ
او په منځ ستاسو کنبی یوه پرده ده نو ته خپل کار کوه بیشکه مونږه خپل کار کونکی یو	اوستا اوزمونږ په مینځ کنبی د زړونو پرده ده نو ته خپل کار کوه اومونږ به خپل کارونه کوو	اِنَّا عَمِلُوْنَ ۝		

قوله تعالى: تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

د قرآن پاک منکرینو ته رتونه: - فرمائی چه دا عربی قرآن پاک د رب رحمن نازل کړې شوې دې لکه چه بل آیت کنبی ارشاد دې ستادرب په حکم سره روح الامین په حق سره نازل کړې دې. بل آیت کنبی دی روح الامین ستا په زړه باندې دا ځکه نازل کړې دې چه ته خلقتو ته خبرورکونکې جوړشي. د دې آیاتونه په تفصیل سره دی د دې معنی ښکاره دی احکام ئی مضبوط دی او الفاظ ئی واضح او آسان دی. بل آیت کنبی دی ﴿کِتَابٌ اُحْكِمَتْ آيَتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ غَبِيْرٍ﴾ (۱) دا کتاب دې چه د دې آیاتونه محکم او مفصل دی داکلام دې دخبیر او حکیم الله تعالی د لفظ په اعتبار سره معجز اود معنی په اعتبار سره هم معجز. باطل نه د دې وړاندې راتلې شی اونه روستونه. د حکیم او حمیدرب د طرف نه نازل کړې شوې دې. د دې بیان وضاحت باندې د علم والا پوهیری. دایو طرف ته مؤمنانوته زیری ورکوی بل طرف ته مجرمان ویروی او کافران ویروی. سره ددې دومره خوبیانو بیا هم اکثر و قریشو مخ اړولې گرځی او په غوږونو کنبی ئی بوجې ورکړی دی. بیا د هغوی نور کبر ته او گوره چه پخپله وائی ستا په رابللو سره زمونږ زړونه په پردو کنبی دی اودا تاچه څه راوړی دی دهغی نه خومونږ کانړه یو. اوستا اوزمونږ په مینځ کنبی یوه فاصله ده. ستا خبری نه زمونږ په پوهه کنبی راځی اونه زمونږ په عقل کنبی ځای کیدې شی. څه ته په خپله طریقه باندې عمل کوه اومونږ خپل طریقه کارهیڅ کله هم نه پریردو. ناممکن دی چه مونږ ستاسو اومنو. مسند عبد بن حمید کنبی د جابر بن عبد الله نه. روایت دې یوه ورځ قریش راجمع شو او په خپلو

کنبی نی غونڊه اوکړه چه په جادو کهانت شعراوشاعرني کنبې څوک وړاندې وی هغه راولی چه دې سړی له لار شو (یعنی حضور ﷺ) چاچه زمونږ په ډله کنبې جدائی اچولې ده اوزمونږ په کار کنبې خرابې اچولې دې او زمونږ په دین کنبې عیبونه لتول شروع کړی دی چه هغه ده سره مناظره اوکړی اوده ته ماني ورکړی اوبې جوابه نی کړی. ټولوونیل چه داسې سړې خو په مونږ کنبې دعتبه بن ربیعہ نه بغیر بل څوک نشته. دا ټول یوځای شو اوعتبه له راغلل اوخپل خواهش نی ښکاره کړو. هغه د قوم خبره اومنله اوتیارشو اوحضور ﷺ له راغلو. ونی ونیل ای محمد ﷺ دا اوبنایه چه ته ښه نی که عبدالله؟ (یعنی دحضور ﷺ پلار) حضور ﷺ هیڅ جواب ورنه کړو. ښه د دویم سوال تپوس نی اوکړو چه ښه ده جواب راکړه چه ته ښه نی که ستا نیکه عبدالطلب؟ حضور ﷺ په دې باندې هم خاموش پاتې شو هغه ونیل واوره که ته خپل پلار نیکه ښه گنړې نو تاته خو معلومه ده چه هغوی هم د دې معبودانو عبادت کولو دکوموچه مونږ عبادت کوو اود چا چه ته عیبونه لتوي. اوکه ته خپل خان د هغوی نه ښه گنړې نو خبرې کوه مونږ هم ستا خبرې اورو. د الله تعالی قسم چه په دنیا کنبې یوانسان هم د خپل قوم د پاره ستانه نقصان رسونکې نه دې پیدا شوې. تازمونږ ډله ماته کړه تازمونږ اتفاق په بې اتفاقۍ سره بدل کړو. تازمونږ دین عیب دار جوړ کړو اوبه هغې کنبې دې بدی راویستله. تا په ټولو عربو کنبې مونږ رسوا او بدنام کړو. نن په هر ځای کنبې هم دا تذکره ده چه په قریشو کنبې یوجادوگر دې په قریشو کنبې یو کاهن دې. اوس خوصرف هم دا یوه خبره باقی پاتې ده چه په مونږ اوتاسو کنبې مقابله وی اووسله را واخلو اوهم داسې جنگ اوجدل شروع کړو اوته مونږ ټول فنا کول غواړي. واوره که ستا د مال تصاوی نو واخله مونږ ټول به تا دومره مالدار جوړ کړو چه په عربو کنبې به بل ستا په شان مالدار نه وی. اوکه ستا دښخو شوق وی نوپه مونږ کنبې چه دکوم یولورستاسو خوښه وی نو اوبنایه مونږ به یونه لس لس ودونه تاله اوکړو. دې ټولو خبرو کولونه پس هغه لږه شان ساه واخسته نو حضور ﷺ اوفرمانیل چه اوس دې بس اوونیل که نه؟ هغه ونیل اوحضور ﷺ اوفرمانیل اوس زما واوره ﴿بِسْمِ اللَّهِ﴾ نی اولوستله اوهم ددې سورت تلاوت نی شروع کړو اوتقریبا یوه نیمه رکوع ﴿صُفْعَةً مِّثْلَ صُفْعَةٍ عَادٍ وَمُؤَذِّنًا﴾ (پورې تلاوت نی اوفرمانیلو. دومره اوریدو سره عتبه چغې کړې بس که بس که تاسره د دې نه سوا هیڅ نشته؟ حضور ﷺ اوفرمانیل نه. اوس هغه ددې ځای نه لارو پاسیدو. دقریشو گنډه دهغه په انتظار وه. هغوی کتو سره اوونیل وایه څه خبره اوشوه؟ عتبه ونیل واورنی تاسو ټولوچه په یوځل هغه ته څه ونیل ماځان له هغه ته هرڅه اوونیل. هغوی ونیل چه بیا هغه څه جواب هم درکړو؟ ونیل اوجواب خوئی راکړو خو په خدائی چه زه د هغه په بوتیکي هم پوهه نه شوم. خودومره پوهه شوم چه هغه مونږ ټول د آسمانی عذاب نه اوویرولو کوم عذاب چه په عادیانو اوثمودیانو راغلي وو. هغوی ونیل خدائی دې تا اووهی یوسړې په عربی ژبه کنبې کومه چه ستا خپله ژبه ده تاسره خبرې کوی اوته وائی چه زه هډو پوهه نه شوم چه هغه څه اوونیل. عتبه ونیل زه رښتیاوایم بغیر د عذاب نه زه په بل هیڅ هم پوهه نه شوم) (بغوی هم داروایت راوړې دې په دې کنبې دا هم دی چه کله حضور ﷺ ددې آیت تلاوت اوکړو نو عتبه دحضور ﷺ په ځله مبارکه باندې لاس کیخودواوحضور ﷺ ته نی قسمونه ورکړه اورشته داری وریاده کړه. ددې ځای نه اولته پښې لارو کور کنبې کیناستو اود قریشو سره نی ناسته پاسته پریخوده. په دې باندې ابوجهل ونیل قریشو زما خیال دې چه عتبه هم د محمد ﷺ طرف ته ښکته شو اود هغه ځای په خوراک څښاک کنبې اخته شو هغه وو هم حاجت مند. ښه ده تاسو ماسره شنی زه هغه له ورځم هغه به زه ټیک کړم. هلته لارو ونی ونیل چه

(۱) ۴۱/حم السجدة: ۱۱۳.

(۲) ابن ابی شیبہ: ۲۹۵/۱۴ وسنده حسن، مستدای یعلی: ۱۸۱۸، حاکم: ۲۵۳/۲-۲۵۴، دلائل النبوة: ۲۰۲/۲، مجمع الزوائد: ۶/۲۰.

عتبه تادامونې سره تګ راتګ اوناسته پاسته پريخوده د دې وجه خو صرف هم يوه معلومېږي چه ستا د هغه دسترخوان خوښ شو اوته هم د هغه طرف ته ټيټ شوې. حاجت مندي خراب څيز دې. زما خيال دې چه مونږ په خپل مينځ کښي چنده کوو اوستا حالت به ټيک کړو دې د پاره چه د دغه مصيبت اوذلت نه ته خلاص شي. د دې نوي کور اوددې نوي مذهب تاته هيڅ ضرورت نشته. پدې باندي عتبه ډير غصه شو اووني ونيل زما د محمد ﷺ نه څه غرض دې؟ په الله تعالی قسم اوس خوبه هغه سره بيا خبره هم اونه کړم اوتاسو زما متعلق داسي ذليل خيالات ښکاره کوي سره د دې چه تاسو ته معلومه ده چه په قريشو کښي زما نه زيات مالدار هيڅ څوک نشته. خبره صرف دا ده چه زه ستاسو په وينا هغه له لارې ټوله قصه نې واوروله او ډيري خبرې نې اوکړې. زما په جواب کښي چه هغه کوم کلام اولوستلو والله نه خو هغه شعروو نه د کهانت کلام وو اونه جادو وغيره وو. هغه چه کله دې سورت لوستلو سره دې آيت **(قَالَ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَلَّذِي رَكُمُ ضِعْفَةٌ مِّثْلُ ضِعْفَةٍ عَادٍ وَمُؤَدَّةٌ)** ته اورسيدلونو ماد هغه په ځله باندي لاس کيخودو او هغه ته مې رشتې اوخپلولنې وريادي کړې چه الله منع شه زه خو ويريدي لې ووم چه چرته هم په دې وخت په مونږ عذاب رانه شي اودا خو تاسو ټولو ته معلومه ده چه محمد ﷺ دروغ ژن نه دې.

په سيرت ابن اسحاق کښي دا واقعه په بله طريقه سره ده. پدې کښي دې چه د قريشو گڼه يوځل په مجلس کښي ناسته وه او حضور ﷺ د خانه کعبه په يو گوټ کښي ناست وو. عتبه قريشو ته اووئييل که ستاسود ټولو مشوره وي نو زه به محمد ﷺ له لارشم او هغه به لې شان پوهه کړم اوڅه لالچ به ورکړم. که هغه څه خبره قبوله کړي نومونږ به نې ورکړو او هغه به د خپل کار نه بند کړو. دا واقعه د هغه وخت ده چه حضرت حمزه ﷺ مسلمان شوې وو اود مسلمانانو شمير معقول شوې وو اوهره ورځ به نې ترقي کوله. ټول قريش په دې باندي رضاشو. دې حضور ﷺ له راغلو اووني ونيل وراره ته د اوچت نسب نه نې ته زمونږ نه نې اوزمونږ د سترگو تور اود زړه ټکړه نې. افسوس تاخپل قوم له يو عجيبه او حيرانونکي څيز راوړو تابه هغوی کښي بې اتفاقي واچوله. تادهغوی عقل مند بې وقوفان او گنډل. تاد هغوی د معبودانو عيونه بيان کړل. تادهغوی دين ته خراب ونيل شروع کړل. تادهغوی مشرانو او بوداگانو ته کافران اووئييل. اوس واوره زه نن تاله يوې آخري او ډيري اهمې فيصلې له راغلې يم. زه ډير صورتونه پيش کوم په هغې کښي چه کوم ستا خوښ وي هغه قبول کړه اود الله تعالی د پاره دافتنه راغونډه کړه. حضور ﷺ او فرمائيل چه ته څه وائي وايه زه نې اورم. هغه ونيل واوره که ستا د دې چال نه مطلب مال جمع کول وي نومونږ ټول به راجمع شو اوتاله به دومره مال درکړو چه تانه به ډير مالدار په قريشو کښي هيڅ څوک هم نه وي. او که ستا اراده ددې نه دخپلې سردارنې وي نومونږ ټول په شريکه تا سردارمنو. او که ته بادشاه جوړيدل غواړې نومونږ به تاله ملک درکړو اومونږ دې رعايا جوړيدو ته تياريو او که په تاباندي څه د پيري وغيره اثر وي نومونږ به خپل مال خرچ کړو اود ښه نه ښه طبيب او دم کونکي به راپيدا کړو اوستا علاج به اوکړو. داسې کيږي چه بعضې وخت کښي تابع پيري په خپل عامل باندي غالب کيږي نودغه شان د ده نه خلاصې حاصلولې شي. اوس عتبه لې شان چپ شو نو حضور ﷺ او فرمائيل خپل هر څه دې اووئييل؟ ونيل او حضور ﷺ او فرمائيل اوس زما واوره. هغه متوجه شو. حضور ﷺ بسم الله اولوستله اود دې سورت تلاوت نې شروع کړو. عتبه ښه په ادب سره واوريده تردې چه حضور ﷺ د سجدي آيت اولوستلو اوسجده نې اوکړه بياني او فرمائيل ابووليد ما اووئييل اوس تاته اختيار دې. عتبه د دې ځای نه پاسيدو اوخپلو ملگرو له لارو. د هغه مخ ته په کتو هر يو ونيل چه د عتبه حال بدل شوې دې ده نه نې ټپوس اوکړو وايه څه خبره ده؟ هغه ونيل چه ماخوداسې کلام واوريدو چه والله د دې نه وړاندي مې نه دې اوريدلې. قريشو زما اومني اوزما دا تللې شوې خبره اومني هغه په خپلو خيالونو باندي پريږدني

مه موافقت کوئی اومہ مخالفت. کومہ دعویٰ چه د هغه ده په هغې کښې څه چه وائی په هغې کښې ټول عرب د هغه مخالف دی هغوی خپل ټول طاقت د هغه په مقابلہ کښې خرچ کوی یاخو به هغه په دوی باندې غالب راشی نوتاسو به په آسانۍ سره خلاص شنی یا به دوی په هغه غالب شی نود هغه ملک ته به ستاسو ملک وئیلې شی اود هغه عزت به ستاسو عزت وی اود ټولونه زیات به د هغه په نیز تاسو ډیر مقبول نی. دې اوریدوسره قریشو وئیل ابوالولید په الله تعالیٰ قسم چه محمد ﷺ په تاباندې جادو اوکړو. هغه جواب ورکړو چه کومه زما رانې وه هغه ما په آزادۍ سره بیان کړه اوس تاسو ته دخپل فعل اختیار دی. (۱)

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا	ورته اووايه بیشکه زه یو بشر یم په مثل ستاسو وحی کیرې ماته اچی بیشکه
إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوا	انې نبی ﷺ ته ورته اووايه چې زه خو هم ستا په شان بشر یم خو ماته دا وحی شوې ده
مَعْبُودٌ ستاسو معبود یو دی پس نیغ مخ اوگرزوی هغه ته او بښنه اوغواړی د هغه نه	چې ستاسو معبود یو دی نو د هغه حکم منلو ته تابعدار اوسئ او بښنه ترې غواړئ
وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ۝ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ	او هلاکت دې دپاره د مشرکانو هغه چې نه ورکوی زکاة او هغوی
أَوْدُمُشْرِكَانُودپاره هلاکت دې ..... څوک چې زکوة نه ورکوی اود آخرت نه	
بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفَرُونَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا	په آخرت باندې هغوی منکر دی بیشکه هغه کسان چې ایمان ئې راوړو او عملونه ئې اوکړل
صَالِحَاتٍ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝	منکروى بیشکه کومو خلقو چې ایمان راوړو اونیک عمل ئې اوکړو
نیک دپاره د هغوی اجر دې چې نه دې بنديدونکې	
هغوی دپاره داسې بدله مقرر ده چې هېڅ کله به ختمه نشی	

قوله تعالى: قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ

د توحید اورسالت بیان: د الله ﷻ حکم کیرې چه د دې تکذیب کونکو مشرکانو په وړاندې اعلان اوکړه چه زه هم ستاسو په شان انسان یم ماته د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه حکم راکړې شوې دې چه ستاسو ټولو معبود یو الله ﷻ دی تاسو چه داګډوډ او ډیر معبودان جوړ کړی ناست نی داطریقه سراسر دګمراهنی ده. تاسو ټول عبادتونه صرف هم د هغه یو الله تعالیٰ دپاره په ځای راوړنی اوتیک هم هغه شان څنګه چه د هغه درسول ﷺ په ذریعه تاسو ته معلومه شی اود خپلو وړاندینو ګناهونو ته توبه اوکړنی دهغې معافې غواړنی یقین اوکړنی چه الله تعالیٰ سره شرک کونکی هلاکیدونکې دی څوک چه زکوة نه ورکوی. یعنی د ابن عباس رضی الله عنه د قول مطابق د لاله الا الله گواهی نه ورکوی. (۲) عکرمه رضی الله عنه هم دا فرمائی (۱) قرآن

(۱) بیهقی فی دلائل النبوة: ۲/۲۰۴ دلائل النبوة لای نعم: ۱۸۵.
(۲) الطبری: ۴۳۰/۲۱.

کرم کنبی یوبل خای کنبی دی ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾^(۱) یعنی هغه خلاصی بیاموندلو چا
 چه خپل نفس پاک کړو او هغه هلاک شو چاچه دا دباؤ کړو. بل آیت کنبی ارشاد دې ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى وَذَكَرَ
 اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾^(۲) یعنی هغه خلاصی بیاموندلو چاچه پاکوالی حاصل کړو اود خپل رب د نوم ذکر نسی
 او کړو بیانی مونځ ادا کړو. بل خای ارشاد دې ﴿قُلْ هَلْ لَّكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى﴾^(۳) آیا ستاد پاکیدو خیال شته؟ په
 دې آیاتونو کنبی د زکوة نه مطلب نفس دبی هوده اخلاقو نه لرې کول دی. اود ټولونه لوی او اول قسم د
 دې شرک نه پاکیدل دی. دغه شان په پورتنو آیاتونو کنبی د زکوة نه ورکولونه توحید نه منل مراد دی. د
 مال زکوة ته زکوة په دې وجه ونیلې شی چه داد حرمت نه پاکوالی کوی اود زیاتوالی اود برکت اود مال
 د کثرت ذریعه جوړیږی. اود الله تعالی په لار کنبی هغه ته د خرچ کولو توفیق کیږی. خوا امام سدی معاویه
 بن قره، قتاده او اکثر مفسرینو رضی الله عنہم د دې معنی دا کړې ده چه د مال زکوة نه ادا کوی او په ظاهره هم دا
 معلومیږی. امام ابن جریر رضی الله عنہ هم دې ته مختار وائی^(۴) خودا قول تامل غواړی ځکه چه زکوة فرض
 کیږی په مدینه منوره کنبی تلوسره په دویم کال دهجرت اودا آیت نازل شوې دې په مکه مکرمه کنبی.
 د زیات نه زیات د دې تفسیر منلوسره مونږ ونیلې شو چه د صدقې او زکوة د اصل حکم خود نبوت په
 شروع کنبی وو لکه چه دالله تعالی فرمان دې ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾^(۵) په کومه
 ورځ چه فصل کټ کوی نود هغې حق ورکوه. او هغه زکوة د کوم نصاب اود کوم مقدار چه دالله تعالی نه
 مقرر دې هغه په مدینه کنبی مقرر شوې دې. دا قول داسې دې په کوم سره چه په دواړو خبرو کنبی تطبیق
 هم کیږی. پخپله مونځ ته اوگوره چه دنمر د راختلو اود نمر د ویدلو نه اول د نبوت په شروع کنبی فرض
 شوې وو خود معراج په شپه د هجرت نه دوه نیم کاله وړاندې اولنی پنځه مونځونه په باقاعدگنی سره
 د شرطونو اوارکانوسره مقرر شو او په مزه مزه د دې ټول متعلقات پوره کړې شو. والله اعلم. دې نه پس
 الله تعالی ﷻ فرمائی چه د الله تعالی منونکو اود نبی د تابعدارانو د پاره اجر او ثواب دې چه د همیشه
 دپاره دې اونه ختمیدونکې دې. لکه چه بل خای ارشاد دې ﴿مَا كُنْتُمْ فِيهِ أَبْدَاءَ﴾^(۶) چه په دې کنبی د همیشه
 همیشه دپاره اوسیدونکې دی. نور فرمائی ﴿عَطَاءٌ غَيْرٌ مُجْتَذِزٍ﴾^(۷) هغوی ته چه کوم انعام ورکولې شی هغه
 نه پر یکیدونکې اویوشان دې. سدی رضی الله عنہ فرمائی چه هغه د هغوی حق دې چه دوی ته ورکړې شو اونه د
 احسان په توگه. خوبعضې آنمه حضراتو د دې تردید کړې دې ځکه چه په جنتیانو باندې هم دالله ﷻ احسان
 یقینا دې. پخپله په قرآن پاک کنبی دی ﴿بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَذَا كُمُ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾^(۸) بلکه د الله ﷻ
 په تاسو باندې احسان دې چه هغه تاسو ته دایمان هدایت کوی. د جنتیانو قول دې ﴿قَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَّنَا عَذَابَ
 الثُّمُورِ﴾^(۹) نوالله تعالی په مونږ باندې احسان او کړو اود آورد عذاب نه نی بیچ کړو. رسول الله ﷺ
 فرمائی مگر دا چه الله تعالی ما په خپل رحمت کنبی واخلی او په خپل فضل او احسان کنبی.^(۱۰)

(۱) الطبری: ۲۱/۴۳۰.

(۲) ۹۱/الشمس: ۹-۱۰.

(۳) ۸۷/الاعلی: ۱۴-۱۵.

(۴) ۷۹/النازعات: ۱۸.

(۵) الطبری: ۲۱/۴۳۱.

(۶) ۶/الانعام: ۱۴۱.

(۷) ۱۸/الکھف: ۳.

(۸) ۱۱/هود: ۱۵۸.

(۹) ۴۹/الحجرات: ۱۷.

(۱۰) ۵۲/الطور: ۲۷.

(۱۱) صحیح بخاری کتاب المرضی باب غی المرض الموت: ۵۶۷۳.

قُلْ أَبِئْسَ مَا

اورتہ اووایہ | آیا بیشکہ تاسو |
| تہ تپوس اوکرہ چہ آیاتاسو خلق |

لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ

خامخا کفر کوئی | دھغہ اللہ سرہ | چہ ہغہ پیدا کرہ زمکہ | پہ دوو ورخو کنبی | او جوہوئی تاسو |
دھغہ ذات نہ انکار کوئی | چاہی پہ دوو ورخو کنبی زمکہ پیدا کرہ دہ ؟ | اوہغہ سرہ

لَهُ أُنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ

ہغہ لہ | شریکان | ہم دغہ | رب دمخلوق دی | او ہغہ ودرول | پہ ہغی کنبی | غرونہ |
شریکان جوہوئی | ہم دا (اللہ ﷻ) | دتول جہان رب دی | او ددی زمکی دپاسہ ئی

مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا

دپاسہ دھغی | او برکتونہ ئی کینودل | پہ ہغی کنبی | او پہ اندازہ ئی کرل | پہ ہغی کنبی |
درانہ غرونہ پیدا کرل | او پہ زمکہ کنبی ئی برکتونہ کیخودو | او قسم قسم غلی ئی

أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ثُمَّ اسْتَوَى

خوراکونہ دھغی | پہ خلورو ورخو کنبی | برابر برابر دپارہ دغوبستونکو | بیا ہغہ توجہ اوکرہ |
پہ کنبی پہ خلورو ورخو کنبی پہ اندازہ کرل | دغہ خیزونہ دتپوس کونکو دپارہ پورہ دی | بیا (اللہ ﷻ)

إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا

آسمان تہ | او ہغہ لوگی وو | پس وی وئیل | دغہ آسمان تہ | او زمکی تہ | چہ راشی دوارہ |
آسمان طرفتہ متوجہ شو | او ہغہ لوگی بخوندی وو | نو آسمان او زمکی تہ ئی اووئیل

طُوعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ فَقَضَاهُنَّ

پخپلہ خوبنہ سرہ | یا پہ زور سرہ | اووئیل دوارو | راغلو مونرہ | پخپلہ خوبنہ سرہ | پس جوہوئی کرل
چہ تاسو دوارہ پہ رضا راشی یا پہ زور | دوارو اووئیل چہ مونرہ درتہ پہ رضا حاضر یو

سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأُولَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرًا

اوہ | آسمانونہ | پہ دوه ورخو کنبی | اووی لیرو | پہ ہر آسمان کنبی | (کار) قانون دھغی |
نو پہ دوه ورخو کنبی ئی اووہ آسمانونہ پیدا کرل | اوہر آسمان تہ ئی دھغہ مناسب حکم وراولیرلو

وَزَيْنًا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ

اوبنائستہ کرو مونرہ | آسمان نزدی (د دنیا) | پہ دیوو سرہ | او پہ ساتنی سرہ | دا اندازہ (منصوبہ) دہ
او مونرہ (دتلو نہ نزدی) د دنیا آسمان پہ دیوو (یعنی پہ ستورو) بنائستہ کرہ دی | او دھغہ حفاظت مو کرہ دی

الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

دغالب او دپوہہ خدائی |

داد زبردست (او) علم والا (پروردگار) انتظام دی

قوله تعالى: قُلْ أَنتُمْ لَكُمْ تَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ

زمکہ او آسمان پہ کوم ترتیب سرہ پیدا کرے شو:- دہر خیز خالق د ہر خیز مالک او پہ ہر خیز حاکم پہ ہر خیز قادر صرف ہم اللہ ﷻ دی نوعبادتو نہ ہم د ہغہ کول پکار دی۔ ہغہ د زمکہ پہ شان وسیع مخلوق د خپل قدرت پہ کمال سرہ صرف پہ دوو ورخو کنبی پیدا کرے ده۔ تاسو له نه دهغه سرہ کفر کول پکار دی اونه شرک۔ څنگه چه دټولو پیدا کونکې هم صرف هغه یو دې تیک دټولو پالونکې هم هغه یو دې۔ دا تفصیل یاد ساتنی چه نورو آیاتونو کنبی د زمکہ او آسمان پیدا کول په شپږو ورخو کنبی بیان شوی دی اودلته د هغې د پیدا کولو جدا وخت بیانولې شی نومعلومه شوه چه اول زمکه جوړه کرې شوې ده۔ د عمارت جوړولو قاعده هم دا ده چه اول بنیادونه اولاندیننی حصه تیارولې شی بیاپورتننی حصه اوچت جوړولې شی۔ د کلام الله مبارک په یو بل آیت کنبی دی الله تعالی هغه ذات دې چاچه ستاسو د پاره په زمکه کنبی څه هم دی پیدا کولو سره بیاد آسمان طرف ته توجه او فرمائیلہ او هغه نی تیک اووه آسمانونه جوړ کړل۔ او په سورت نازعات کنبی ﴿وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾^(۱) دی اول د آسمان د پیدا کولو ذکر دې بیا فرمائی چه زمکه نی ددې نه پس خوره کره۔ ددې نه مراد د زمکہ نه او په گیاه راویستل اود غرونو اودرولې دی لکه چه ددې نه پس بیان دې۔ یعنی اول زمکه پیدا کرې شوه بیا آسمان اوبیانی زمکه تیک ټاک کره۔ نو دغه شان په دواړو آیاتونو کنبی څه فرق نشته۔ په صحیح بخاری شریف کنبی دی یوسری د حضرت عبداللہ بن عباس ؓ نه تپوس او کړو د قرآن پاک په بعضی آیاتونو کنبی ماته څه اختلاف شان بنکاری۔ په یو آیت کنبی دی ﴿فَلَا أُنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾^(۲) یعنی د قیامت په ورځ به نه د یو بل نسب وی اونه به د یو بل نه سوال کولې شی۔ په دویم آیت کنبی دی ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾^(۳) په خپل مینځ کنبی به د یو بل نه تپوس پوښتنه کوی۔ یو بل آیت کنبی دی ﴿وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا﴾^(۴) یعنی د الله ﷻ نه به څه خبره نه پتوی۔ په دویم آیت کنبی دی چه مشرکان به وائی ﴿وَاللَّهُ رَبُّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾^(۵) په الله ﷻ قسم چه مونږ شرک نه دې کرې۔ یو آیت کنبی دی زمکه نی د آسمان نه پس خوره کره۔ ﴿وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾^(۶) بل آیت کنبی ﴿قُلْ أَنتُمْ لَكُمْ تَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾^(۷) اول د زمکہ پیدا کول اوبیاد آسمان د پیدانش ذکر دې۔ یو خود دې آیاتونو صحیح مطلب راته اوبنایه په کوم سره چه اختلاف ختم شی۔ بل دا چه کوم فرمائیلې دی ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾^(۸) ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾^(۹) په کومو دوو آیاتونو کنبی پخپل مینځ کنبی سوال جواب دې او په یو کنبی ددې انکار دې دا دوه وختونه دی۔ په شپیلنی کنبی به دوه پوکې وهلې شی په یو کنبی دخپل مینځ تپوس پوښتنه نه شی کیدې اود یو نه پس به د خپل مینځ تپوس پوښتنه کولې شی۔ په کومو نورو آیاتونو کنبی چه په یو کنبی د خبرې نه پټولو او په دویم کنبی د پټولو ذکر دې داهم دوه موقعې دی۔ کله چه مشرکان اوگوری چه دموحدینو گناهونه اوبښلې شو نووانی به چه مونږ خومشرکان نه وو خوچه کله نی په ځله باندې مهوراولگی اود

(۱) ۷۹/النازعات: ۳۰

(۲) ۲۳/المؤمنون: ۱۰۱

(۳) ۵۲/الطور: ۲۵

(۴) ۴/النساء: ۴۲

(۵) ۶/الانعام: ۲۳

(۶) ۷۹/النازعات: ۳۰

(۷) ۴۱/حم السجدة: ۹

بدن اندامونه نی گواهی ورکول شروع کری نواوس به هیخ هم نه پتیری اوهم پخپله به د خپلو کرو اقراری شی. اوونیلې به شی چه افسوس مونږ دزمکې برابرکړې شوې وې. د آسمان اوزمکې دپیدا کولو په ترتیب کښې هم څه اختلاف نشته. اول په دوو ورځو کښې زمکه جوړه کړې شوه بیا په دوو ورځو کښې آسمان جوړکړې شو بیا دزمکې څیزونه اوبه گیاه غرونه قوتکانې شگه کانې غونډنې وغیره په دوو ورځو کښې پیدا کړې. هم دا معنی د لفظ (دحا) ده. نود زمکې پوره پیدا کیدل په څلورو ورځو کښې اوشو او په دوو ورځو کښې آسمان. اوکوم نومونه چه الله ﷻ مقرر کړی دی د هغې بیان نی فرمائیلي دي. هغه به د همیشه همیشه د پاره هم داسې وی. دالله ﷻ هیخ یوه اراده بغیرد پوره کیدونه نه پاتې کیږی. په قرآن پاک کښې هیخ کله هم اختلاف نشته. ددې یوولفظ د الله ﷻ د طرف نه دې. (۱)

زمکه الله ﷻ په دوو ورځو کښې پیدا کړې ده یعنی د اتوار اوپیر په ورځ. په زمکه کښې هم د زمکې د پاسه غرونه جوړکړې شو اوزمکه هغه د برکت نه ډکه پیدا کړه. تاسو په دې کښې تخم کرنی ونې میوې وغیره د هغې نه پیدا کیږی. اود زمکې مخلوق ته چه د کومو څیزونو ضرورت دې هغه هم د دې نه پیدا کیږی. د فصلونو اوباغونو ځایونه په دې کښې هم هغه جوړ کړی دی. دزمکې دا صحیح حوالې د نهې اوچارشې په ورځ شوې دي. په څلورو ورځو کښې دزمکې پیدائش ختم شوې دې. کومو مخلوقو چه ددې معلومات حاصلول غوښتل هغوی ته پوره جواب ملا وشو. په هره حصه کښې هغه هغه څیزونه ورکړی دی چه د هغه ځای د پاره لائق وو مثلاً عصب په یمن کښې، سابوری سابور کښې طایلسه رڼه کښې. (۲) هم دا مطلب د آیت د آخری جملې دې. دا هم وئیلې شوی دی چه د چا کوم ضرورت وو الله تعالی د هغوی د پاره راپیدا کړو. هم د دې معنی تائیدد الله تعالی د دې فرمان نه کیږی. (وَأَنذَرْتُكُمْ قُلُوبًا مَّا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنَّ تَعْدَا وَانِعْمَةَ اللَّهِ لَآتِيكُمْ فَمَا تَنصَرُونَ) (۳) تاسو چه څه اوغوښتل الله ﷻ هغه درکړل. والله اعلم.

اسمان اوزمکې ته د اړتلو حکم او ددې مطلب: بیا الله ﷻ د آسمان طرف ته توجه اوفرمائیل هغه د لوگی په شکل کښې وو دزمکې دپیدا کولو په وخت کښې داوبوکوم بخارات اوچت شوی وو. دواړو ته نی افرمائیل چه یاخوزما حکیم اومننی اوچه زه څه وایم هغه شنې په خوشحالنې سره یا په ناخوشحالنې. ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی مثلاً آسمانونو ته اوفرمائیلې شو چه نمر سپوږمنی اوستوری راوخیژونی. زمکې ته نی افرمائیل خپل نهرونه روان کړه خپلې میوې راوتوکوه وغیره. دواړه دحکم منلود پاره په خوشحالنې سره په رضا تیارشو اوعرض نی اوکړو چه مونږ سره دهغه ټول مخلوق کوم چه ته راپیدا کول غواړې حکم منونکی یو. اوونیلې شوی دی چه هغوی نی دقایم مقام کلام کونکو په شان کړل او دا هم وئیلې شوی دی چه د زمکې دې حصې کلام اوکړو کوم ځای چه کعبه جوړه کړې شوې ده اود آسمان هغه حصې کلام اوکړو چه بالکل د دې د پاسه دې. والله اعلم.

امام حسن بصری رضی الله عنه فرمائی که چرې آسمان اوزمکې د تابعدارنې اظهارنه کولو نودوی ته به سزا کیدله دکوم چه احساس هم نه کیږی. په دوو ورځو کښې اووه آسمانونه هغه جوړکړل یعنی د زیارت او جمعه په ورځ او په هریو آسمان کښې چه هغه کوم کوم څیزونه اوڅنگه څنگه فرېښتې مقررول غوښتل مقرر نی کړې اوددنیا آسمان نی په ستوروښانسته کړو چه دزمکې نه پرقيږی. اودهغه شیطانانو خیال ساتی چه دملاء اعلی خبرې اوریدو دپاره پاس ختل غواړی. دا تدبیراواندازه د هغه الله تعالی ده چه په هر څه باندې غالب دې اود کائنات په یوه یوه حصه کښې د هریو پت څیز حرکت پیژنی. د ابن جریر رضی الله عنه په روایت کښې دی یهودیانو درسول الله ﷺ نه دزمکې اوآسمان باره کښې سوال اوکړو نو حضور ﷺ

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة حم السجدة قبل حدیث: ۴۸۱۶.

(۲) الطبری: ۴۳۶/۳۱.

(۳) ۱۴/ابراهیم: ۳۴.

اوفرمائیل چه الله تعالى د اتوار اوپیر په ورځ زمکه پیدا کړه او غرونه یې د نهی په ورځ پیدا کړل او چه خومره فاندې په دې کښې دی. د چارشنبې په ورځ اوبه ونې ښارونه آبادنې او شاپې نې پیدا کړې نو دا څلور ورځې شوې. د دې بیانولونه پس بیا حضور ﷺ د دې آیاتونو تلاوت اوفرمائیلو اوونې فرمائیل چه د زیارت په ورځ نې آسمان پیدا کړو اود جمعه په ورځ نمر سپوږمنی ستوری او فرښتې پیدا کړې د دریوساعتویاقی کیدو پورې. بیانی په دویم ساعت کښې په هریوڅیز کښې آفت واچولو د کوم نه چه خلق فاندې اوچتوی. اوبه دریم ساعت کښې آدم ﷺ پیدا کړو هغه نې په جنت کښې آباد کړو ابلیس ته نې د هغه د سجده حکم اوکړو اوبه آخری ساعت کښې نې د هغه ځای نه اووېستلو. یهودیانوونیل ښه ده حضور ﷺ دې نه پس څه اوشو؟ ونې فرمائیل بیا په عرش باندې مستوی شو. هغوی ونیل چه هرڅه دې ټیک اوونیل خواخوږی خبره دې اونه کړه چه بیانی آرام اوکړو. په دې باندې حضور ﷺ سخت خفه شو اوبیا دا آیت نازل شو ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ۚ وَمَا مَسْنَاهُ مِنَ اللَّيْلِ ۚ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ۚ﴾ (۱) یعنی مونږ آسمان اوزمکه کښې هرڅه چه د دې په مینځ کښې دی ټول په شپږو ورځو کښې پیدا کړل اومونږ ته هیڅ قسم ستړې والې اونه شو ته د دوی په خبرو صبرکوه. د احديث غریب دې. بل روایت کښې دی ابوهریره ؓ فرمائی زما لاس په نیولوسره رسول الله ﷺ اوفرمائیل الله تعالى خاوره د هفتې په ورځ پیدا کړه په دې کښې غرونه د اتوار په ورځ کیخودل ونې نې د پیر په ورځ پیدا کړې مکروه څیزونه نې د نهی په ورځ پیدا کړل نور نې د چارشنبې په ورځ پیدا کړو اوخاور نې په زمکه کښې د زیارت په ورځ خواره کړه اود جمعه په ورځ د مازیگر نه پس د جمعه په آخری ساعت کښې حضرت آدم ﷺ پیدا کړو اوپیدانش پوره شو. (۲) امام بخاری ؒ په تاریخ کښې دا معلل خودلې دې او فرمائیلی دی چه دا بعضې راویانو د حضرت ابوهریره ؓ نه او حضرت ابوهریره ؓ د کعب احبار ؓ نه روایت کړې دې اوهم دا ډیر صحیح دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا	فَقُلْ	أَنْذَرْتَكُمْ
پس که چری مخ واړو دوی انو ورته اووایه		
انوکه اوس هم دوی (د حق نه) مخ اوگرځوی انوته ورته اووایه		
ضِعْقَةً	مِثْلَ ضِعْقَةِ عَادٍ	وَتَمُودَ ۖ إِذْ جَاءَتْهُمْ
دسخت عذاب نه په مثل دسخت عذاب د عادیانو او تمودیانو کله چی راغلل هغوی ته		
چی زه مو د داسې آفت نه ویروم لکه څنگه چی په عادیانو او تمودیانو راغلي وو څه وخت چی هغوی ته		
الرُّسُلُ	مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ	وَمِنْ خَلْفِهِمْ
رسولان مخکښی دهغوی نه او دروستو د هغوی نه چی تاسو بندگی مه کوئ مگر		
د وړاندې روستو نه پیغمبران راغلل (او وې ونیل) چی دالله ﷻ نه بغیر (دبل چا) عبادت مه کوئ		
اللَّهُ ط	قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا	لَأَنْزَلَ
خاص دالله کوئ اوونیل هغوی که غوښتلې رب زمونږه انو خامخا به نې رالیرلې وې فرښتې		
نو هغوی اوونیل که چرې زمونږ رب غوښتلې نو زمونږ دهدایت دپاره به نې فرښتې رالیرلې وې		

(۱) ۵۰/۳: ۳۸-۳۹.

(۲) صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب ابتداء الخلق وخلق آدم ﷺ: ۲۷۸۹.

فَاتَا	يَمَّا	أُرْسِلْتُمْ	بِهِ	كُفِرُونَ ۝
پس بیشک مونږه په هغه ځیز چي رالیرلي شوی یی تاسو په هغې سره انکار کونکي یو				
نومونږد هغه پیغام نه انکار کوو د کوم د رسولو دپاره چي تاسو رالیرلي شوي یی				
فَأَمَّا عَادٌ	فَاسْتَكْبَرُوا	فِي الْأَرْضِ	بِغَيْرِ الْحَقِّ	وَقَالُوا
هر چي عاديان وو پس تکبر او کړو هغوی په زمکه کښي په ناحقه سره اووي ونيل				
نو هر چي عاديان وو ..... نو هغوی د زمکې په مخ په ناجائزه تکبر شروع کړو اوداني او ونيل				
مَنْ أَشَدُّ	مِنَّا	قُوَّةً	أَوْ لَمِيرًا	أَنَّ اللَّهَ
چي څوک دې زيات سخت زمونږ نه په لحاظ د قوت سره ايا هغوی اونه کتل دي ته چي بیشک الله				
چي زمونږ نه به زيات څوک طاقتور وي ..... هغوی دي ته اونه کتل اچي کوم الله ځکه				
الَّذِي	خَلَقَهُمْ	هُوَ أَشَدُّ	مِنْهُمْ	قُوَّةً
هغه (الله) دي چي پيدا ئي کړل دوی هغه زيات سخت دي ددوی نه په لحاظ د قوت سره				
دوی پيدا کړي دي ..... هغه ددوی نه زيات طاقتور دي				
وَكَاْنُوا	بِآيَاتِنَا	يُجْحَدُونَ ۝	فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ	
او د هغوی په آيتونو زمونږ چي انکار ئي کولو تر پس اولیرله مونږه په هغوی باندي				
اوزمونږ د آيتونو نه ئي انکار کولو نو مونږ پرې په سپيرو ورځو کښي يوه تيزه سيلی				
رِيحًا	صَرَصَرًا	فِي أَيَّامٍ مَّحْسُاتٍ	لِنَذِيرِهِمْ	
هوا تيزه په ورځو سپيرو کښي دپاره ددې چي وراوځکوو مونږ هغوی ته				
راولیرله ..... چي په دنيا کښي ورباندي د رسوا کونکي عذاب خونډ اوځکوو				
عَذَابَ الْخِزْيِ	فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ	أَخْزَى	
عذاب دشرمندگي په ژوند د دنيا کښي او خامخا عذاب داخرت زيات دشرمندگي دي				
..... اود اخرت عذاب به ئي د نور زيات رسواني سبب شي				
وَهُمْ	لَا يَنْصَرُونَ ۝	وَأَمَّا ثَمُودُ	فَهَدَيْنَاهُمْ	
او دهغوی سره به هيڅ امداد نه کيږي اوهر چي ثموديان دي پس نيغه لار مونږ اوښودله هغوی ته				
او دهغوی مدد به نشي کولي ..... او ثموديانو ته مونږ نيغه لار اوځودله				
فَاسْتَكْبَرُوا	الْعَمَى	عَلَى الْهُدَى	فَأَخَذْتَهُمْ	صَاعِقَةً
پس غوره کړل هغوی بندول دسترگو په ځای دکتلو لارې ته پس اونيول هغوی لره يوې چغې				
خو هغوی د هدايت په مقابله کښي گمراهي غوره کړه نو دخپلو عملونو په سبب د يو رسوا کونکي				
الْعَذَابِ الْهُونِ	يَمَّا	كَانُوا	يَكْسِبُونَ ۝	وَنَجَّيْنَا
دعذاب اسپکونکي په سبب دهغې عملونو چي وو هغوی چي کول به ئي او بچ کړل مونږه				
عذاب آفت راځير کړل ..... او کومو کسانو چي ايمان راوړي وو				

الَّذِينَ	أَمَنُوا	وَكَانُوا	يَتَّقُونَ ۝	وَيَوْمَ
هغه ڪسان چي ايمان ئي راوڙي وڌا او وڌ هغوي چي خان به نبي سائلو دبد عملی نه او هغه ورڃ				
هغوي ته مون نجات و رکرو او هغوي زمونڊ نه ويريدل ..... او په کومه ورڃ				
يُحْشَرُ	أَعْدَاءُ اللَّهِ	إِلَى النَّارِ	فَهُمْ	يُوزَعُونَ ۝ حَتَّىٰ
چي راجمع ڪري ڪيري به دشمنان دالله ووز ته پس هغوي به حصار ولي ڪيري تردي پوري				
چي دالله ﷻ دشمنان دوزخ ته راجمع ڪري شي نو بيا به په ڊلو ڪنبي تقسيم ڪري شي تردي چي				
إِذَا	مَا جَاءُوهَا	شَهِدَ	عَلَيْهِمْ	سَمِعَهُمْ
ڪله چي راشي هغوي دغه دوزخ ته گواهي به او ڪري په هغوي باندي غورونه د هغوي				
دوزخ ته نزدي ورشي نو د دوي غورونه او سترگي او خرمني به پري د هغه اعمالو گواهي				
وَأَبْصَارُهُمْ	وَجُلُودُهُمْ	بِمَا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ ۝ وَقَالُوا
اوسترگي د هغوي او خرمني د هغوي په هغي چي وڌ هغوي چي ڪول به نبي او اوبه وائي هغوي				
ورکوي کوم چي دوي (په دنيا ڪنبي) ڪول ..... او دوي به خپلو				
لِجُلُودِهِمْ	لِمَ شَهِدْتُمْ	عَلَيْنَا	قَالُوا	أَنطَقْنَا
خرمنو خپلو ته ولي گواهي او ڪره تاسو زمونڊ خلاف اوبه وائي هغوي چي گويا نه ڪرو مونڊ				
خرمنو ته وائي چي تاسو ولي په مونڊ باندي گواهي ورکړه ؟ هغوي به او وائي چي مونڊ هغه				
اللَّهُ الَّذِي	أَنطَقَ	كُلَّ شَيْءٍ	وَهُوَ	خَلَقَكُمْ
اول مرة				
الله هغه چي گويا نه ڪري ئي دي هر خيز او خاص هغه پيدا ڪري تاسو اول خل				
الله ﷻ گويا ڪري يوا چا چي هر يو خيز ته د وئيلو طاقت ور ڪري دي او هغه تاسو اول خل پيدا ڪري وئ				
وَالْيَهُ	تَرْجَعُونَ ۝	وَمَا كُنْتُمْ	لَتَمْتَرُونَ	أَنْ يَشْهَدَ
هغه ته به واپس بوتللي ڪيري اونه وي تاسو چي پتيدلي به په وخت د گناه ڪنبي چي گني گواهي به ڪوي				
او هغه ته به ٽول واپس ڪولي شي او تاسو د گناه ڪولو په وخت د دي خبري نه نه پتيدلي چي				
عَلَيْكُمْ	سَمِعَكُمْ	وَلَا أَبْصَارَكُمْ	وَلَا جُلُودَكُمْ	وَلَكِنْ
په تاسو باندي غورونه ستاسو اونه سترگي ستاسو اونه خرمني ستاسو ليکن				
ستاسو غورونه ، سترگي او خرمني به ستاسو خلاف گواهي ورکري بلڪه تاسو				
ظَنَنْتُمْ	أَنَّ اللَّهَ	لَا يَعْلَمُ	كَثِيرًا	مِمَّا
تَعْمَلُونَ ۝				
گمان ڪري وڌ تاسو چي بيشڪه الله نه پوهيري په ڊيرو کارونو دهغي نه چي ڪوي ئي تاسو				
گمان ڪولو ..... چي الله ﷻ ستاسو په کارونو ڪنبي ڊير کارونه نه پيڙني				

وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ

الَّذِي

ظَنَنْتُمْ

بِرَبِّكُمْ

اور دغہ گمان ستاسو | هغه گمان دي | چي گمان به کوو تاسو | به رب خپل |
 اودا ستاسو گمان ووا | کوم چي تاسو به خپل رب باندې کولو | نو هغه گمان تاسو

أَرَدْتُمْ

فَأَصْبَحْتُمْ

مِنَ الْخَسِرِينَ ۝

فَإِنْ يَصِيرُوا

(دغہ گمان) هلاک کړي تاسو | پس شوي تاسو | دنقصان موندونکونه | پس که چرې صبر او کړو دوي
 هلاک کړي | او تاسو به تاوانيانو کښې شامل شوي | ..... نو که اوس دوي صبر (هم) کوي

فَالنَّارُ

مَثْوًى

لَهُمْ

وَأَنْ يَسْتَعْتَبُوا

فَبَاهُمْ

پس وور | خاني دي | دپاره ددوي | او که واپس کيدل غواړي دوي | پس نه به وي دوي
 خو هم دوزخ ددوي ټيکانړه ده | او که چرې دوي توبه او کړي | نو ددوي توبه به

مِنَ الْمُعْتَبِينَ ۝

دواپس کړي شوو نه |

نشي قبلولي |

قوله تعالى: فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ

د حق نه د مخ اړولو انجام: حکم کولې شي چه څوک ستا تکذيب کوي او الله تعالی سره کفر کوي ته هغوی ته
 او فرمايه چه زما د تعليم نه مخ اړول تاسو څه فائده مندي نتيجې ته نه شي رسولې. یاد ساتنی څنگه
 چه د انبياء کرامو مخالف امتونه تاسو نه وړاندې تباہ برباد کړي دي چرته ستاسود اعمالو بد تاسو هم د
 هغوی په شان نه کړي. د عاديانو او ثموديانو او دهغوی په شان د نورو حالات ستاسو په وړاندې دي هغوی
 له پرله پسې رسولان راغله په هغه کلي کښې په دې کلي کښې په هغه علاقه کښې او دې علاقه کښې
 د الله ﷻ پیغمبران د الله تعالی آواز کړې گرځيدلي خود هغوی په سترگو هغه وازگه خوره شوې وه او په
 دماغو کښې نې هغه گند ډک شوې وو چه د يونی هم اونه منل. خپلې مخې ته به نې د الله تعالی والا
 بهتری اود رسول د دښمنانو ابتری کتله خوبيا هم د تکذيب نه منع نه شو. د حجت بازنی نه اخوانه شو
 ونيل به نې که الله ﷻ خامخا رسول راليگلو نويوه فرېسته به نې راليگلې وه. ته انسان کيدو سره څنگه
 رسول جوړ شوې؟ مونږ خو به دې باندې هيڅ کله هم يقين اونه کړو.

قوله تعالى: فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ

د عاديانو سرکشی او غرور: دې عاديانو په زمکه کښې فساد خور کړو دهغوی سرکشنی اود هغوی غرور
 حدته اورسيدو د هغوی بدنې او بې پرواهنی تردې راوړسيدې چه آواز نې اوکړو چه زمونږ نه زیات
 زور اور نور څوک نشته. مونږ طاقتور مضبوط او کلک يو. د الله تعالی عذاب به زمونږ څه اوکړي؟ دومره
 خواره او پلن شو چه الله تعالی هم ترې هیر شو. دانی هم خیال اونه کړو چه زمونږ پيدا کونکي خو دومره
 طاقتور دي چه دهغه د طاقت مونږ اندازه هم نه شو کولې. لکه چه ارشاد دي: (وَالسَّمَاءَ بَيْنَهُمَا يَابُدُّوْنَ وَالْأَكْمُوسُ عَوْنُ)
 (۱) مونږ په خپلو لاسونو باندې آسمان پيدا کړو اومونږ ډير طاقتور او زوراور يو. نو د هغې په دې کبر او
 د الله ﷻ درسلانو په دروغ گنړلو سره اود الله ﷻ نافرمانی کولو باندې اود رب د آیاتونو په انکار باندې

پہ ہغوی باندی عذاب راغلو. تنده تیزہ یخہ ویرونکی او کړنگیدلې سخته سیلنی راغله دې د پاره چه دهغوی دکبرنشہ ختمه شی اوہغوی پہ ہواسرہ تباہ کړی (صرص) وائی ہوا د آواز والا. د مشرق طرف ته یونہر دې چه پہ ډیر زور آواز سرہ بهیږی. پہ دې وجہ دې ته ہم عرب صرصر وائی (نحسات) نہ مراد یو بل پسې. یو دم یوشان اووہ شپې اواته ورځې دغه ہواگانې وې. هغه مصیبت کوم چه پہ ہغوی باندې د مصیبت پہ ورځ راغلو هغه بیا د اتو ورځو پورې نہ اخوا شو نو ختم شو. ترکومې چه نی یویو فناہہ کړو اودہغوی تخم نی اوکنستلو. اودې سرہ دآخرت د عذابونوہم نورنی جوړشو د کوم نہ چه زیات د توهین او ذلت نہ بلہ ہیڅ سزا نشته. نہ پہ دنیا کښې څوک د ہغوی د امداد د پاره راوړسیدل اونه پہ آخرت کښې د ہغوی د امداد د پاره راپاسیدل. بې یارو اومددگار پاتې شو.

قوله تعالى: وَأَمَّا تُوذِّقُهُمْ

د ثمودیانو ہم مونږ لارخودنه اوکړہ ہدایت مو ورته اوکړو پہ ہغوی باندې وضاحت اوکړو ہغوی نہ مو د نیکنی دعوت ورکړو. دالله ﷻ نبی حضرت صالح ﷺ ہغوی ته د الله ﷻ حق ښکارہ کړو خوہغوی مخالفت اوتکذیب اوکړو اودنبی الله پہ صداقت باندې کومہ اوبښہ چه الله ﷻ علامت جوړکړې وو د هغې پنډنی پرې کړې. بیا پہ ہغوی باندې ہم د الله ﷻ عذاب راغلو. یوزبردست ینہ شلونکي چغہ او زړہ ذرہ ذرہ کونکې زلزلې پہ ذلت او خوارنی سرہ د ہغوی د کړو بدلہ واخستہ. پہ ہغوی کښې چه څومرہ هغه خلق وو چه پہ الله تعالی باندې یقین وو د انبیاءوکرامو تصدیق نی کولو پہ زړونو کښې نی د الله تعالی ویرہ وه ہغوی مونږ بچ کړل لږ شان ہم ورته ضرر اوتکلیف ملاوتہ شو اود خپل نبی سرہ نی د ذلت سپکاوی اوعذاب نہ خلاصی بیاموندو.

قوله تعالى: وَيَوْمَ يُجْزَىٰ أَعْدَاءُ اللَّهِ

د قیامت پہ ورځ د بدن د اندامونو گواہی:- یعنی دې مشرکانوته اوواہہ چه د قیامت پہ ورځ به د ہغوی حشر دوزخ طرف ته وی اود دوزخ داروغہ به دا ټول راجمع کوی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَتُسَوَّقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَنَّةٍ وَذَاتِ﴾ (۱) یعنی گناہکاران به د سختې تندې پہ حالت کښې مونږ ددوزخ طرف ته ورشړو. ہغوی به د دوزخ پہ غاړہ اودرولې شی اودہغوی د بدن اندامونہ غوږونہ سترگې اوخرمن به د ہغوی د اعمالو گواہی ورکوی. ټول وړاندې روستو عیبونہ به راښکارہ شی. د بدن ہریو اندام به وائی چه پہ ما باندې ده دا گناہ کړې ده. هغه وخت به دې خپلو اندامونو ته متوجہ شی اوہغوی به ملامتہ کوی چه تاسو زما خلاف ولې گواہی ورکړہ؟ ہغوی به دا وائی چه د الله تعالی د حکم پورہ کولو لاندې هغه مونږ ته د وینا طاقت راکړو اومونږ رښتیارښتیا اوونیل ہم هغه خوستاسو د شروع نہ پیدا کونکې دې. ہم هغه ہریوخیز ته ژبہ ورکړې ده. د خالق مخالفت اود هغه دحکم خلاف څوک کولې شی؟ بزارکښې دی حضور ﷺ یوخل مسکې شویائی اوخندل. بیانی اوفرمائیل چه تاسو زما د خدا د وچہ تپوس نہ کونی؟ صحابہ کراموﷺ ونیل اوفرمانی څہ وجہ ده؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د قیامت پہ ورځ به بنده خپل رب سرہ جگړہ کوی چه یاالله ولې ستا وعدہ نہ ده چه ته به ظلم نہ کوی؟ الله تعالی به اقرار کوی نویندہ به وائی چه زه خو پہ خپلو بدعملوباندې د چا گواہی نہ قبلوم. الله تعالی به وائی چه زما اوزما د بزرگو فرښتو گواہی کافی نہ ده؟خوبیابہ ہم هغه بارباروائی نودحجت د تمامولودپارہ به د هغه ژبہ بنده کړی اودهغه د بدن اندامونوته به وائی چه ہغوی څہ څہ کړی وو دهغې تاسو گواہی ورکړنی. کله چه ہغوی صفا صفا اورښتونې گواہی ورکړی نو دې به ہغوی ملامتہ کوی او ورته به وائی چه زه خو ہم ستاسو د بچ کولو دپارہ جنگیدلم (۲) مسلم نسائی وغیرہ) ابو موسی اشعری ؓ فرمائی کافراومنافق به د

(۱) ۱۹/مریم: ۸۶.

(۲) صحیح مسلم کتاب الزہد باب الدلیا سجن للمؤمن وجنة للكافر: ۲۹۶۹.

حساب دپارہ راوغوبننلې شی د هغه اعمال به د هغه په وړاندې پېش کولې شی. نویه قسمونو خوړلو خوړلو سره به انکار کوي او وائی به ای الله ستا فرېنتې هغه لیکلې دی کوم چه ما هیخ کله هم نه دی کړی. اوس به ورله په خله مهر اوو هلی شی اود بدن اندامونه به نی گواهی ورکوي. د ټولو نه اول به د هغه پېنې پندنی خبرې کوي. (ابن ابی حاتم).

ابو یعلی کنېی دی حضور ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به د کافرانو په وړاندې د هغوی بد اعمال راوړلې شی نو هغه به انکار کوي اوجگړه به کوي الله تعالی به وائی چه دادی ستا گاونډیان کوم چه گواهان دی دې به ټول دروغژن کړی. فرمائی چه دادی ستا د خاندان والا چه گواه دی وائی به داهم ټول دروغژن دی الله تعالی به هغوی له قسم ورکړی هغوی به قسم اوخوری خودې به هم انکار کوي. الله تعالی به ټول چپ کړی او پخپله به د هغه اندامونه ژبې شی او گواهی به ورکړی بیا به دې دوزخ ته واستولې شی (ابن ابی حاتم کنېی دی ابن عباس رضی الله تعالی عنهما فرمائی د قیامت په ورځ به یو وخت داسې هم وی چه نه به چاته د وینا کولو اجازت وی اونه د عذمت عذرت. بیا چه کله اجازت ورکړې شی نو وینا به کوي او جنگ به کوي او انکار به کوي اود دروغو قسمونه به خوری. بیا به گواهان راوړلې شی او آخیره ژبې بندې کړې شی او پخپله د بدن اندامونه لاسونه پېنې وغیره به گواهی ورکوي. بیا چه ژبې کولو کړې شی نو د بدن اندامونه به ملامت کولې شی هغوی به جواب ورکوي چه الله تعالی مونږ ته د خبرو طاقت راکړو نومونږ صحیح او وئیل نود ژبې اقرار به هم اوشی. ابن ابی حاتم کنېی درافع ابوالحسن موهبی نه روایت دې د خپلو کړو په وجه به ژبه دومره پېره شی چه خبرې به نه شی کولې. بیا به د بدن اندامونه ته حکم اوشی تاسو وائی نوه ریوېل خپل خپل عمل بنائی غور سترگه خرمن شرم گاه لاس پېنې وغیره. نور هم د دې قسم آیاتونه د سورت یس کنېی آیت (الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) (۱) تفسیر کنېی تیرشوی دی د کوم چه بیا د دوباره ذکر کولو ضرورت نشته.

ابن ابی حاتم کنېی دی جابر بن عبد الله رضی الله تعالی عنهما فرمائی کله چه مونږ د سمندر د هجرت نه واپس راغلو نود الله رسول ﷺ او فرمانیل تاسو که د حبشه په زمکه باندې څه حیرانونکې خبره لیدلې وی نویان کړنې پدې کنېی یوخوان او وئیل چه یو ځل مونږ هلته ناست وو د هغوی د علماؤ نه یوه بوډنی بنځې د اوبو منگې په سر کړې راروانه وه. هم په هغوی کنېی یوخوان هغې له دیکه ورکړه په دې سره هغه راپریوتله اومنگې مات شو. هغه پاسیده اود دغه سړی طرف ته نی اوکتل او وئی وئیل مکاره تاته به د دې حال هغه وخت معلوم شی کله چه الله تعالی خپله کرسنی اولگوي او ټول وړاندې روستوراجمع کړی او پېنې لاسونه به گواهی ورکړی او یو یو عمل به ښکاره شی هغه وخت به ستا اوزما فیصله هم اوشی. دې اوریدو سره حضور ﷺ او فرمانیل هغې رښتیا وئیلې هغې رښتیا وئیلې. هغه قوم به الله تعالی څنگه پاک کړی په کوم کنېی چه زوراور د کمزوری نه بدله وانخستې شی. دا حدیث په دې سند سره غریب دی. ابن ابی الدنیا کنېی هم دا روایت په بل سند سره هم روایت دې. کله چه دې خپل اندامونه ملامت کوي نو اندامونه به جواب ورکولو سره داهم وائی چه ستا عملونه خوڅه پټ نه وو. د الله تعالی په وړاندې ته په کفر او گناه کنېی ډوب اوسیدې او هیخ پرواه دې نه کوله ځکه چه ستا خیال وو چه زمونږ ډیر اعمال د هغه نه پټ دی. هم دې خراب خیال ته تباہ او برباد کړې او هم په نن ورځ ته غرق شوی. مسلم ترمذی وغیره کنېی د حضرت عبد الله رضی الله تعالی عنهما نه روایت دې زه د بیت الله په پرده کنېی پټ ووم درې کسان راغله. غټې خټې او کم عقل. یو وئیل ولې جی مونږ چه خبرې کوو الله تعالی دا ووری؟ بل وئیل که په اوچت آواز سره وینا اوکړو نو ووری او که په مزه آواز سره خبرې کوو نو نه ووری. دریم وئیل چه څه ووری

(۱) ابو یعلی.

(۲) ۳۶/یس: ۶۵.

نو ٿولي به اوري. ما حضور ﷺ ته دا واقعہ بيان ڪرہ ۽ ڊي باندې دا آيت ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَوُونَ﴾ (۱) نازل شو (۲) عبدالرزاق ڪنبي ڊ ڇلي مٿيڪم وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (۳) حضور ﷺ فرمائي دالله رب العزت ارشاد ڊي ڇه بنديدونه پس به ڊ ٿولونه اول پئسي لاسونه خبري ڪوي (۴) حضور ﷺ فرمائي دالله رب العزت ارشاد ڊي ڇه ماسره زما بنده ڪوم يوگمان ڪوي زه هغه سقره هم هغه شان معامله ڪوم اوڪله ڇه هغه ماته آواز ڪوي زه هغه سره یم. حضرت حسن بصري رحمہ اللہ دومره وينا ڪولوسره لڀ شان تامل اوڪرو بياني اوفرمانيل ڊ ڇا ڇه ڇنگه گمان الله تعالى سره وي هم هغه شان دهغه عمل هم وي. مؤمن د الله تعالى سره ڀه نيك گمان باندې وي نوهغه عمل هم بنه ڪوي اوڪافر او منافق ڀه الله تعالى باندې بد گمان وي نود هغه هم هغه شان عمل هم وي. بيا هغوي هم دا آيت تلاوت ڪرو. د مسند احمد ڀه يومرفوع حديث ڪنبي ڊي ڀه تاسو ڪنبي ڊي يوڪس نه مري خو ڀه داسي حالت ڪنبي ڇه د هغه گمان د الله تعالى سره بنه وي. ڪومو خلقو ڇه الله ﷻ سره خراب خيالات ساتلي الله تعالى هغه نيست اونابود ڪرل. بيا هغوي هم دا آيت اولوستلو. د دوزخ ڀه اور ڪنبي ڀه صبر سره اوسيدل او بي صبري ڪول دهغوي د پاره يو شان ڊي. نه د هغوي عذر معذرت قبول ڊي اونه دهغوي گناه معاف ڪيري. ڪه دوي د دنيا طرف ته واپس ڪيدل غواري هم نو هغه لار هم بنده. لڪه ڇه بل خائي ڊي دوزخيان به وائي اي الله ﷻ ڀه مونڙ باندې زمونڙ بدبختي راخوره شوه يقينا مونڙ بي لاري وو. اي الله اوس خوته د ڊي خائي نه خلاصي راڪري. ڪه بيا مونڙ داسي اوڪره نومونڙ له دخيل ظلم سزا راڪره. دالله ﷻ د طرفنه به جواب راشي ڇه اوس دامنصوبي بيڪاره ڊي. رٿي شوي هم دلته پراته ني خبردار ڪه ماسره مو خبره اوڪره.

وَقِيضْنَا لَهُمْ قَرْنًا فَرِيئُوا

اومقرر ڪري وومونڙ اهغوي لره اداسي ملگري اچي بنائيسه به ني بنڪاره ڪولو
اومونڙ دوي سره (ڀه دنيا ڪنبي) ڇه (بد) ملگري مقرر ڪري وو

لَهُمْ مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ

هغوي ته اهغه اچي مخڪنبي دهغوي نه وو | او هغه اچي روستو دهغوي نه وو | او ثابته شوه
نو هغوي به ورته خپل وړاندي روستو عملونه بنائسه بنڪاره ڪول | اود دوي ڀه حق ڪنبي هم

عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ

ڀه هغوي باندې | خبره د عذاب | ڀه هغه ڊلو ڪنبي | اچي تيري شوي وي | مخڪنبي دهغوي نه
د پخوانو امتونو پشان دالله ﷻ (دهلاڪت) فيصله ثابته شوه |

مِّنَ الْجِنَّ وَالْإِنسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ ۖ وَقَالَ الَّذِينَ

ڊيريانونه | او دانسانانونه | بيشڪه هغوي | وو | نقصان موندونڪي | او وائي | هغه گسان
ڪه پيريان وو اوڪه انسانان |... بيشڪه دوي تاوانيان ڊي | ..... او (اني نبی ﷺ)

كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا

اچي د حق نه ٿي انڪار ڪري ڊي | غور مڙدي | ڊي قرآن ته | او شور جوڀوي |
ڪافران وائي اچي دا قرآن پاڪ مه اوري | او ڊي د تلاوت ڀه دوران ڪنبي چڱي وهني |

(۱) ۴۱/حم السجدة: ۲۲، الخ

(۲) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة حم السجدة باب قوله تعالى ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَوُونَ﴾ (۱) انشهد عليكم...

(۳) مصنف عبدالرزاق: ۲۰۱۲۵، مسنده حسن، السنن الكبرى: ۴۳۹/۶، حاکم: ۴۳۹/۲، احمد: ۴/۵، مسنده حسن.

فِيهِ	لَعَلَّكُمْ	تَغْلِبُونَ ۝	فَلَنْذِيْقَنَّ
پہ وخت دلوستلو دھغی کبھی دپارہ ددی چی تاسو غالب شی پس خامخا بہ مونہ مزہ ورخکوؤ			
کیدی شی چی غلبہ بیا مومن ..... نو مومن بہ پہ دی کافرانو			
الَّذِينَ	كَفَرُوا	عَذَابًا شَدِيدًا ۝	وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
هغه کسانوتہ چی انکار نی کری دی د عذاب سخت او خامخا بہ بدلہ ورکوؤ مونہ هغوی تہ			
باندی د سخت عذاب خوند اوخکووا ..... او دخیلو بیکارہ بدو کارونو			
اَسْوَ	الَّذِي	كَانُوا	يَعْمَلُونَ ۝
د بدترین عمل هغه چی وؤ هغوی چی کوؤ بہ نی دغه بدلہ ده د دشمنانو دالله			
سزاگانی بہ ورته ورکرو ..... دالله ﷻ د دشمنانو ہم دغه سزا ده (یعنی) دوزخ			
الَّتَارَةِ	لَهُمْ	فِيهَا	دَارُ الْخُلْدِ ۝
چی وور دی د هغوی دپارہ پہ هغی کبھی کور همیشه دی دا سزا (د هغوی) پہ سبب د هغی			
همدغه د هغوی د همیشه اوسیدلو کور دی دا ددی (خبری) سزا ده			
كَانُوا	بِآيَاتِنَا	يَكْذِبُونَ ۝	وَقَالَ
چی وؤ هغوی دایتونو زمونہ نہ چی انکار بہ نی کولو او اوبہ وائی هغه کسان			
چی هغوی بہ زمونہ دایتونو نہ بیکارہ انکار کولو ..... او کافران			
كَفَرُوا	رَبَّنَا	أَرْنَا	الَّذِينَ
چی کفر نی کری دی اے ربہ زمونہ اوبہ یایہ مونہ تہ هغه دوه چی گمراہہ کری نی وؤ مونہ			
بہ وائی چی ائی زمونہ ربہ مونہ تہ هغوی دواپہ دلی یعنی پیریان او انسانان			
مِنَ الْجِنَّ	وَالْإِنْسِ	نَجْعَلُهُمَا	تَحْتَ أَقْدَامِنَا ۝
د پیریانونہ او دانسانانونہ چی کرو مونہ هغوی دواپہ لاتند د قدمونو زمونہ نہ چی شی دواپہ			
چی مونہ نی گمراہہ کری وؤ اوبہ یایہ چی نی د پشو لاتندی چیخنی کری ددی دپارہ چی دواپہ دلی			
مِنَ الْأَسْفَلِينَ ۝			
د ذلیلانونہ			
پہ ذلیلو خلقو کبھی شامل شی			

قوله تعالى: وَقَبَضْنَا لَهُمْ قُرْآنًا

د مشرکانو ملکری:۔ اللہ تعالیٰ بیان فرمائی چہ مشرکان هغه گمراہہ کری دی اوداد هغه پہ رضا و قدرت سرہ دی۔ هغه پہ خپلو ټولو کارونو کبھی د حکمت خاوند دی۔ هغه څه پیریان او انسانان هغوی سرہ داسی کری وؤ کومو چہ د هغوی بد عملونہ هغوی تہ پہ ښه شکل کبھی اوخودل چہ د تیرشوی وخت پہ لحاظ او دراتلونکی وخت پہ لحاظ د هغوی عملونہ ښه دی لکه چہ بل ایت کبھی دی ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ عَمَلًا نَّجِيسًا﴾

لَهُ شِطَانًا قَبُولَهُ قَرِينٌ ۝) (۱) پە دوی د عذاب کلمه رښتیارا غله لکه په هغه خلقو کوم چه ددوی نه وړاندې د دوی په شان وو. په تاوان اونقصان کښې دوی اوهغوی یوشان شو. کافرانو په خپل مینځ کښې مشوره اوکړه او په دې خبره نې اتفاق اوکړو چه هغوی به کلام الله نه منی اونه به د دې په احکامو باندې راتگ کوی بلکه یوبل ته نې ونیلې دی چه کله قرآن پاک لوستلې شی نوشورزوگ کونی اودا مه اورنی لاسونه پرقونی شپیلی وهنی او آوازونه اوباسنی. نوقریشو به هم دا کول عیبونه به نې لټول اوانکار به نې کولودښمنی به نې کوله اودا به نې دخپلې غلبه ذریعه گنړله. هم دغه حال دهریوجاهل کافر دې چه په ده دقرآن پاک اوریدل ښه نه لگی. ددې دپاره الله تعالی مؤمنانوته ددې په خلاف حکم ورکړې دې (وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝) (۲) کله چه قرآن پاک لوستلې شی نوتاسو چپ اوسنی او دا اورنی دې دپاره چه په تاسو باندې رحم اوکړې شی.

قوله تعالی: وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ

قرآن پاک په خاموشی سره اوریدل پکار دی: دې کافرانوله دهمکې ورکولې شی چه د قرآن کریم سره د مخالفت کولو په وجه به دوی ته سخته سزا ورکولې شی اود هغوی دبدو عملونو خوندبه هغوی ته ضرور ورځکلی شی. دالله تعالی د دې دښمنانو بدله د دوزخ اوردې. په کوم کښې چه د هغوی دپاره د همیشه والی کوردې. دا دهغې بدله ده چه دوی د الله تعالی د آیاتونوانکارکولو. د دې نه پس والا آیت مطلب د علی ؑ نه روایت دې. دپیری نه مراد ابلیس اود انس نه مراد د آدم ؑ هغه خوی دې کوم چه خپل رور وژلې وو (۳) بل روایت کښې دی چه ابلیس خو هریومشرك ته آواز کوی اود آدم ؑ دا خونی به دهرې کبیره گناه کونکې ته آواز کوی. نوابلیس د شرك طرف ته اود ټولو گناهونو طرف ته د خلقو دعوت کونکې دې اود اول رسول آدم ؑ دا خوی چه د خپل رور قاتل دې (۴) په حدیث کښې دی چه په مخ د زمکې کوم یو ناحقه قتل کیږی د هغې گناه د حضرت آدم ؑ هغه رومبی خوی ته هم کیږی (۵) خکه چه دبی خایه قتل کولوشروع هم ده کړې وه. نوکافران به دقیامت په ورځ پیریان او انسانان کومو چه دوی گمراه کړې وو هغوی به په لاندې درجه کښې رسول غواړی دې دپاره چه په هغوی باندې سخت عذاب وی اوچه هغوی درك اسفل ته لاړشی او د هغوی نه ډیره سزا اوخوری. په سورت اعراف کښې دا هم بیان تیرشوی دې چه دا منونکې چه د چابه نې منل د هغوی د پاره به د قیامت په ورځ د ډبل عذاب درخواست وی په کوم چه به ونیلې شی چه هریو په ډبل عذاب کښې دې خوتاسو بی شعوره نې. هریوته دهغه داعمالوسزاورکړې کیدې شی. لکه چه بل آیت کښې دی (وَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ذُنُوبُهُمْ عَذَابًا ثَوِيًّا ۝) (۶) یعنی کومو خلقو چه کفر کړې اود الله تعالی د لارې نه منع شوی دی هغوی به مونږ د هغوی د فساد په وجه د عذاب دپاسه عذاب کوو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا
بیشکه هغه کسان   چی ونې ونیل   رب زمونږه الله دې   بیا مضبوط پاتې شو په هغې
بیشکه کومو خلقو چی   اقرار اوکړوا چی زمونږ رب الله دې   بیا په دې قائم پاتې

۱ ۴۳/ الزخرف: ۳۶.

۲ ۱۷/ الاعراف: ۲۰۴.

۳ الطبری: ۴۶۲/۲۱.

۴ الطبری: ۴۶۲/۲۱.

۵ صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب خلق آدم وذریته: ۳۳۳۵، صحیح مسلم: ۱۶۷۷.

۶ ۱۶/ النحل: ۸۸.

تَنْزَلُ عَلَيْهِمُ الْمَلِئِكَةُ	الَّا تَخَافُوا	وَلَا تَحْزَنُوا
نازلیری پہ ہغوی باندی فربتی (او ورتہ وانی) چي مہ یریری او غم مہ کوی		
شوانو پہ ہغوی بہ (در حمت) فربتی نازلیری (او وانی بہ) چي تاسو مہ ویریری او مہ غمژن کیری		
وَابْشُرُوا بِالْجَنَّةِ	الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ۝	نَحْنُ أَوْلَیُّکُمْ
او خوشحالہ شی پہ ہغہ جنت سرہ اچی ستاسو سرہ بہ نی وعدی کیدلی مونہ (دوستان یو ستاسو		
او دجنت زیری واورئ دکوم چي تاسو سرہ وعدہ کولی شوہ ..... مونہ ددنیا		
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۚ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي		
پہ ژوند ددنیا کنسی او پہ آخرت کنسی او دی ستاسو دپارہ پہ ہغی کنسی ہغہ چي غواری نی		
پہ ژوند کنسی ہم ستاسو ملگری وو او پہ آخرت کنسی ہم اوخہ چي موزہ غواری ہغہ بہ درتہ		
أَنْفُسِكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ۚ نَزَّلَا		
نفسونہ ستاسو او دی ستاسو دپارہ پہ ہغی کنسی ہغہ چي آرزوئی کوی تاسو (ا میلستیا دہ		
پہ جنت کنسی موجود وی او تاسو دپارہ بہ ہغہ ہرخہ موجود وی چي تاسو نی غواری		
مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ۝		
دطرفہ دبینونکی مہربانہ اللہ نہ		
دادبخونکی مہربان اللہ د طرفہ میلستیا دہ		

قوله تعالى: كُنْتُمْ اسْتَغَامُوا

د استقامت معنی او مفہوم: کو مو خلقوچہ داللہ ﷻ رب کیدو یعنی د ہغہ دتوحید اقرار او کرو بیا پہ ہغی باندی کلک ولا روو یعنی داللہ تعالیٰ دحکم لاندی نی خپل ژوند تیرکړو. حضور ﷺ دې آیت تلاوت کولو سرہ افرمائیل دیرو خلقو د اللہ تعالیٰ رب کیدو اقرار کړې بیانی کفر او کړو. کوم چہ ترمرگہ پورې دا وانی ہم ہغہ دې خوک چہ پہ دې باندی استقامت او کړی (نسانی وغیرہ) دابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ پہ وړاندې بہ کلہ ددې آیت تلاوت کیدلنو ہغوی بہ فرمائیل چہ د دې نہ مراد دکلمې لوستلو سرہ بیا کلہ ہم د شرک نہ کونکی دی. یوروايت کنسی دی چہ خلیفۃ المسلمین د خلقو نہ د دې آیت د تفسیر تپوس او کړو نو ہغوی ونیل د استقامت نہ مراد گناہ نہ کول دي. دابن عباس رضی اللہ عنہ نہ تپوس او کړې شوچہ پہ قرآن پاک کنسی دحکم او جزا پہ لحاظ سرہ د ټولونہ آسان آیت کوم یو دې؟ ہغوی د دې آیت تلاوت او کړوچہ د اللہ ﷻ پہ توحید باندی ټول عمر قایم پاتی کیدل. فاروق اعظم رضی اللہ عنہ پہ منبر باندی ددې آیت تلاوت کولو سرہ افرمائیل واللہ دا ہغہ خلق دی چہ د اللہ تعالیٰ پہ اطاعت باندی کلک ولاړ دی اود لومبرې پہ تگ باندی نہ خی چہ کلہ اخوا کلہ دیخوا. ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی داللہ ﷻ دفرائضواداکول کوی. قتادہ رضی اللہ عنہ بہ دادعالوستلہ اللہم انت ربنا فارزقنا الاستقامۃ ای اللہ تعالیٰ تہ زمونہ رب نی مونہ لہ استقامت او پوخوالی رانصیب کړہ. د استقامت نہ مراد د دین عمل او خلوص دي. حضرت ابو العالیہ رضی اللہ عنہ فرمائی چہ یوسری د رسول اللہ ﷺ نہ تپوس او کړو چہ ماته د اسلام یوداسی کار او بنیایہ چہ بیاد بل چا نہ د تپوس ضرورت پاتی نہ شی. حضور ﷺ افرمائیل پہ ژبہ باندی اقرار او کړہ چہ ما پہ اللہ تعالیٰ باندی ایمان راوړې بیا

په دې کله که شه. هغه بيا تپوس او کړو چه ښه ده دا خو عمل شو نو بچ کيږم به د څه نه؟ نو حضور ﷺ د ژبې طرف ته اشاره او فرمائيله. (۱)
 قوله تعالى: أَلَا تَتَّقُونَ وَلَا تَحْزَنُوا

د مرگ په وخت کښې فرېښتې موږ ته د جنت زيرې اوړوي: هغوی له د هغوی د مرگ په وخت کښې فرېښتې راځي او هغوی ته زيرې اوړوي چه ته اوس د آخرت د منزل طرف ته روان نئ بې ويرې اوسېږه په تاباندي هلته هيڅ غم نشته ته چه خپل شاته کومه دنيا پرېږدې په هغې باندي هم هيڅ غم او خفگان مه کوه. ستاد بال بچ ستا د مال و متاع دين او ديانته حفاظت زمونږ په ذمه دي. مونږ ستا خليفه گان يو. مونږ تاته زيرې اوړو چه ته جنتي ئي تاته رښتوني او صحيح وعده درکړې شوې وه هغه به پوره کيږي. نو هغوی د خپل مرگ په وخت کښې خوشحاليږي چه د ټولو بدو نه بچ شو او ټولې ښيگړې ورته حاصلې شوې. حديث کښې دې رسول الله ﷺ فرمائي د موږ روح ته فرېښتې وائي اي پاکه روحه چه په پاک بدن کښې وې راځه د الله تعالي دبښنې انعام او نعمت طرف ته راروان شه هغه الله تعالي له چه په تاباندي ناراض نه دي (۲) دا هم روايت دي چه کله مسلمان د خپل قبر نه اوچت شي هم هغه وخت به فرېښتې هغه له راځي او هغه ته به زيرې اوړوي. حضرت ثابت ؓ چه به کله د دې سورت په لوستلو سره دې آيت ته راورسيدونو او دريدوبه او فرمائيل ئي مونږ ته دا خبر ملا وشوې دي چه کله موږ بنده د قبر نه اوچتيږي نو هغه دوه فرېښتې کومې چه به دنيا کښې ده سره وې هغه له به راشي او ورته به وائي ويرېږه مه خفه کيږه مه ته جنتي ئي خوشحاله شه تاسره چه د الله تعالي کومې وعدي وې هغه به پوره کيږي. غرض ويره به په امن سره بدله شي سترگې به ئي يخي شي اوزړه به ئي مطمئن شي د قيامت ټوله ويره ترهه او دهشت به ترې لرې شي. دنيا عمل بدله به په خپلو سترگو سره اوويني او خوشحاله به شي. لنډه دا چه د مرگ په وخت کښې د قبر نه د راپاسيدو په وخت د رحمت ملائکې به هغه سره وي او هروخت به ورته زيرې اوړوي. هغوی ته به فرېښتې داهم وائي چه په ژوند کښې مونږ ستادوستان او وليان وو تاته به مو د نيکني لار خودله د خير طرف ته به موبوتلې ستا حفاظت به مو کولو هم دغه شان به مونږ په آخرت کښې هم تاسره يو. ستا ويره ترهه به لرې کوو. په قبر کښې حشر کښې د قيامت په ميدان کښې په پل صراط باندي غرض په هريوځاي کښې به مونږ ستا ملگري او دوستان يو. د نعمتونود جنتونود رسولوپورې به مونږ تانه نه جدا کيږو. هلته چه ته څه غواړې تاته به ملاوپړې کومه آرزو چه دي وي پوره کيږي به. دا ميلمستيا دا ورکړه دا انعام او ضيافت د هغه الله ﷻ د طرف نه دي چه بښونکي او مهرباني کونکي دي د هغه لطف او رحم د هغه بښنه او کرم ډير وسيع دي.

قوله تعالى: وَلَكُمْ فِيهَا مَا أَشْتَهَىٰ أَنْفُسُكُمْ

د جنت بازار او د الله تعالي ديدار: سعيد بن مسيب او ابوهريره ؓ ملاقات اوشونو ابوهريره ؓ او فرمائيل الله تعالي دي مونږ دواړه د جنت په بازار کښې يوځاي کړي په دي باندي حضرت سعيد ؓ او فرمائيل چه په جنت کښې به هم بازار وي؟ وئې فرمائيل ماته رسول الله ﷺ خبر راکړې دي چه کله جنتيان جنت ته ځي او د خپلو خپلو مرتبوبرابر درجې ته رسي نود دنيا د اندازې برابر د جمعه په ورځ يوځاي کښې د راجمع کيدو اجازت به ملاوپړې. کله چه ټول راجمع شي نواله تعالي به په هغوی باندي تجلي او فرمائي د هغه عرش به ښکاره شي هغوی ټول به د جنت په باغيچه کښې د نور لوء لوء ياقوتو زبرجدو اوسرو سپينوزرو په منبرونو باندي کيښي. بعضې نورچه کوم په نيکو کښې د کمې درجې وي خود جنتي کيدو په اعتبار سره هيڅ څوک به د بل نه کمتر نه وي هغوی به د مشکو او کافورو په غونډو باندي وي خو په

(۱) احمد: ۴۱۳/۳ و مسنده صحيح، دارمي: ۲۹۶/۲، ابن حبان: ۵۶۹۸.

(۲) احمد: ۲۸۷/۴ وهو حديث حسن.

خپل ځای باندې به دومره خوشحاله وی چه د کرسنې والا به د خپل ځان نه په مجلس کښې غوره نه گنړی. ابوهريره رضی الله عنه چه مادر رسول الله ﷺ نه تپوس او کړوچه آیامونې به خپل رب وینو؟ حضور ﷺ افرمائیل چه اوویننې به. د نیمې ورځ نمر او د څوارلسمې سپوږمۍ چه څنگه صفا ویننې دغه شان به خپل الله تعالی هم ویننې. په دې مجلس کښې به یو یو الله تعالی سره خبرې کوی. تردې پورې چه فرمائی به یاددی فلانکې ورځ باندې تافلانکې خلاف کارکړې ووهغه به وائی چه ولې نه زما به تاخو راته هغه خطا معاف کړې وه بیا د هغې څنگه ذکر دې؟ وائی به ټیک ده هم د دغه مغفرت په وجه خو ته دې درجې ته رارسیدلې نۍ. دوی به په دې حالت کښې وی چه یوه اوریخ به دوی راپټ کړی اود هغې نه به داسې خوشبوئی راووریږی چه هیڅ کله به هم چا بوئی کړې نه وی. بیا به رب العالمین افرمائی پاسبی اوما چه کوم انعام او اکرام تاسوله تیارکړې دې هغه واخلنۍ. بیا به دوی یوبازار ته اورسی کوم چه به د هرطرف نه فرښتو راگیرکړې وی هلته به داسې څیزونه ویننې چه نه به نۍ کتلې وی نه به نۍ اوریډلې وی اونه به نۍ چرته په خیال کښې تیرشوی وی. کوم سړې چه کوم څیز غواړی اخلی به نۍ. هلته به اخستل او خرڅول نه وی بلکه انعام به وی. هلته به ټول جنتیان یوبل سره ملاقات کوی؟ د یوې کمې درجې جنتی به د اوچتې درجې جنتی سره ملاقات کوی نود هغه لباس وغیره ته چه اوگوری نو په زړه کښې به خیال کوی اوهم هلته به خپل بدن ته په کتوکښې خیال کوی د ده نه د هغه کپړې ډیر بڼې دی ځکه چه هلته به چاته هیڅ غم او خفگان نه وی. بیا به مونږ ټول واپس خپلو خپلو منزلوته لاړ شو. هلته به زمونږ بیبیانې مونږ ته پخیر راغلې وائی او وائی به چه د کوم وخت نه تاسو د دې ځای نه تلې وئې نو هغه وخت خو دا تازه والې اودا نورانیت نه وو خوولې دې وخت کښې خو ښانست خوبی خوشبوئی نوره هم ډیره زیاته شوې ده. دوی به جواب ورکوی چه اوتیک ده مونږ نن د الله تعالی په مجلس کښې وو اویقینا مونږ ډیر اوچت اوزیات شو. (۱) (ترمذی)

څوې چې دالله تعالی ملاقات غواړی نو الله دهغه ملاقات غواړی: مسند احمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی څوک چه د الله تعالی ملاقات خوښوی الله تعالی به هم هغه سره ملاویدل غواړی او څوک چه د الله تعالی ملاقات خراب گنړی الله تعالی هم د هغه ملاقات نه خوښوی. صحابه کرام رضی الله عنهم او وئیل یارسول الله ﷺ مونږ خود مرگ نه کرکه کوو حضور ﷺ افرمائیل دې نه مراد د مرگ نه کرکه نه ده بلکه د مؤمن د زندګن په وخت کښې د الله تعالی د طرف نه هغه له زیرې راځی دکوم په اوریډو چه هغه له د الله ﷻ د ملاقات نه زیات خوښ بل څیز نه وی نوالله تعالی هم د هغه ملاقات خوښوی. اود فاجر او کافر د زندګن په وخت کښې کله چه هغه ته د دې بدنې خبرور کولې شی کومه چه هغه ته اوس رسیدونکې ده نو هغه د الله تعالی د ملاقات نه کرکه کوی نوالله تعالی هم د هغه ملاقات مکروه گنړی. (۲) دا حدیث بالکل صحیح دی اود دې ډیر اسناد دی.

وَمَنْ	أَحْسَنُ	قَوْلًا	مِمَّنْ
او څوک دې	ډیر ښائسته	په لحاظ دخبری سره	دهغه چانه
		اود هغې بنده نه ښه خبره د چا کیدې شی	چې
دَعَا	إِلَى اللَّهِ	وَعَمِلَ صَالِحًا	وَقَالَ
چې رابلی خلق	الله ته	او عمل کوی نیک	اود وئې وئیل
دالله <small>ﷻ</small> طرفته بلنه کوی	او نیک عمل کوی	او دا وائی چې زه له تابعدارو څنې یم	چې بیشکه زه دمسلمانانوته یم

(۱) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی سوق الجنة: ۲۵۴۹ ابن ماجه: ۴۳۳۶، السنة: ۷۸۵.
(۲) احمد: ۱۰۷/۳ وسنده ضعیف ولكنه صحیح بالشواهد صحیح مسلم: ۲۶۸۳، احمد: ۹۵/۴.

وَلَا تَسْتَوِي	الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ط	إِدْفَعْ	بِالَّتِي هِيَ
اونہ یو شان کیری نیکی	اونہ بدی دفع کرہ (بدی)	پہ ہفہ نیکی سرہ	
او نیکی اوبدی ہیخ کلہ بر ابریدی نشی	تہ پہ بنہ (خوہ) طریقہ (دبمن) د خان نہ		
أَحْسَنُ	فَإِذَا	الَّذِي يَبْنِيكَ	وَيَبْنِيكَ
چی ہفہ ڀیرہ بنانیستہ وی پس بیا بہ وی	ہفہ سرے چی پہ منخ ستا	او پہ منخ دہفہ کبسی	
لری کرہ	نوستا اود چا ترمینخہ چی دشمنی وی		
عَدَاوَةٌ	كَانَتْ	وَلِيَّ حَمِيمٍ ۝	وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ
دشمنی وی اداسی لکہ چی ہفہ دوست دی	مہربانہ اونہ نصیب کیری داصفت	مگر ہفہ کسانو تہ	
ہفہ بہ داسی (نرم) شی لکہ مہربان دوست	اودا نصیحت دہفہ چا نصیب کیری چی		
صَبْرًا ۝	وَمَا يُلْقِيهَا	إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ۝	وَأَمَّا
چی صبر او کرو ہغوی اونہ ورکری کیری دا مقام	مگر خاوند دحسی لوئی تہ	او کہ چری	
صبر کولی شی	اودا سبق ہفہ خوک اخستی شی چی د لوئی نصیب خاوندووا	او کہ چری	
يَنْزَعُكَ	مِنَ الشَّيْطَانِ	نَزَعٌ	فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ط
اور سیرے تاتہ	د طرفہ دشيطان نہ	خہ وسوسہ	نو پناہ او غوارہ پہ اللہ پوری بیشکہ ہفہ
ستاپہ زرہ کبسی د شيطان د طرفہ خہ وسوسہ پیدا شی	نو د اللہ ﷻ نہ پناہ غوارہ	بیشکہ ہفہ	
هُوَ السَّمِيعُ ۝	الْعَلِيمُ ۝		
خاص ہفہ اوریدونکی دی	او ڀیر پوہہ دی		
ہر خہ اوری	پہ ہر خہ پوہہ دی		

قوله تعالى: وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ

دہولونہ بنہ دعوت د چا دی؟ فرمائی چہ خوک د اللہ ﷻ بندیکان د اللہ ﷻ طرف تہ رابلی او پخپلہ ہم نیکی کوی اسلام قبول کری د ہفہ نہ بہ ڀیرہ بنہ خبرہ د بل چا وی؟ دا دی چاچہ خپل خان تہ پخپلہ نفع اورسولہ اود اللہ ﷻ مخلوق تہ نی ہم نفع اورسولہ دادہغوی نہ نہ دی چہ صرف دخلی دخبرو پرائگان دی۔ نورو تہ وائی خو پخپلہ نہ کوی۔ دوی خو پخپلہ ہم کوی اونوروتہ ہم وائی۔ دا آیت عام دی۔ رسول اللہ ﷺ د تولونہ زیات پہ دی باندی پورہ دی۔ بعضو وئیلی دی چہ د دی مصداق اذان کونکی دی کوم چہ نیکان ہم دی۔

د مؤذن د فضیلت احادیث: پہ صحیح مسلم کبسی دی د قیامت پہ ورخ بہ مؤذن خلق د تولونہ د اوردو غرائگو والا وی (۱) سنن کبسی دی امام ضامن دی او مؤذن امانت دار۔ اللہ تعالیٰ دی امامانوتہ نیغہ لار اوبنائی او مؤذنان دی اوبنسی (۲) ابن ابی حاتم کبسی دی چہ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ فرمائی د اذان کونکو

(۱) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب فضل الاذان وهرب الشيطان عند سماعه: ۳۸۷، ابن ماجہ: ۷۲۵، احمد: ۹۵/۴۔

(۲) ابوداؤد کتاب الصلاة باب مايجب على المؤذن من تعاهد الوقت: ۵۱۷ وروحسن، ترمذی: ۲۰۷، مستد الطیالسی: ۲۴۰، احمد: ۴۱۹/۲، ابن حبان: ۱۶۷۲، مصنف عبدالرزاق: ۱۸۳۹، صحیح ابن ماجہ: ۱۵۳۱۔

حصہ د قیامت پہ ورخ د الله ﷻ پہ نیز پہ شان د جہاد کونکی د حصی دہ. دا اذان اقامت پہ مینخ کنبی دا هغه حالت دی لکه خوک چه په جہاد کنبی د الله تعالیٰ پہ لار کنبی په خپلو وینو کنبی لپړ کپړی. ابن مسعود رضی الله عنہ فرمائی که چرې زه مؤذن ووم نوبیابه ماته د حج عمرې او جہاد دومره پرواه نه وه د حضرت عمر رضی الله عنہ نه نقل دی که چرې زه مؤذن ووم نوزما ارمان به پوره شوې وو او ما به د شپې د نفلی مونخونو او د ورځې د نفلی روژو دومره زیات کوشش نه کولو. ما اوریدلی دی چه د الله ﷻ رسول ﷺ درې ځل د مؤذنانو باره کنبی دبښنې دعا کړې دہ. په دې باندې ما اوونیل چه حضور ﷺ تاسو مونږ په دعا کنبی یادنه کړو سره ددې چه مونږ په اذان کولو باندې تورې نیسو. حضور ﷺ او فرمائیل چه اوخواې عمر رضی الله عنہ داسې زمانه هم راتلونکې دہ چه مؤذنی به د غریبانانو مسکینانو پورې پاتې شی. واوره عمره رضی الله عنہ د کومو خلقو غوښه او پوستکې چه په دوزخ باندې حرام دې په هغوی کنبی اذان کونکی هم دی. حضرت عائشہ رضی الله عنہا فرمائی چه په دې آیت کنبی هم د مؤذن تعریف دې. دهغه حی علی الصلوٰۃ ونیل د الله تعالیٰ طرف نه رابلل دی. ابن عمر رضی الله عنہ او عمره رضی الله عنہ فرمائی دا آیت د مؤذنانو باره کنبی نازل شوې دې. اودا چه کوم نې او فرمائیل هغوی نیک عمل کوی د دې نه مراد د اذان او تکبیر په مینخ کنبی دوه رکعتہ مونخ کوی. لکه څنگه چه د حضور ﷺ ارشاد دې د دوو اذانونو په مینخ کنبی مونخ دې د دوو اذانونو په مینخ کنبی مونخ دې چه د اذان اقامت په مینخ کنبی دعا کول نه کنبی مونخ دې چه خوک غواړی (۱) په یو حدیث کنبی دی چه د اذان اقامت په مینخ کنبی دعا کول نه رد کپړی (۲) صحیح خبره دا دہ چه آیت د خپل عموم په لحاظ سره د مؤذن او غیر مؤذن هر سړی ته شامل دې خوک چه د الله تعالیٰ طرف ته دعوت ورکړی. دا یاد ساتنی چه د دې آیت د نازلیدو په وخت د سر نه اذان شروع شوې هم نه وو. ځکه چه دا آیت په مکه کنبی نازل شوې دې او اذان مدینې ته د رسیدو نه پس مقرر شوې دې. کله چه عبدالله بن زید بن عبدربه رضی الله عنہ په خپل خوب کنبی اذان ورکول او کتل او واوریدلو او حضور ﷺ ته شی د دې ذکر او کړو نو حضور ﷺ او فرمائیل بلال رضی الله عنہ ته شی او بښایه د هغه آواز اوچت دې (۳) نو صحیح خبره دا دہ چه دا آیت عام دې په دې کنبی اذان کونکی هم شامل دی.

حضرت حسن بصری رضی الله عنہ د دې آیت په اوریدو سره فرمائیل هم دغه خلق دی د الله تعالیٰ دوستان، هم دغه دی د الله تعالیٰ ولیان هم دا د الله تعالیٰ د ټولونه زیات خوښ دی اودغه د ټولونه زیات الله تعالیٰ ته گران دی چه هغوی د الله ﷻ خبرې اومنلې او پخپلو منلو کنبی نیکنی او کړې اودخپل خان د مسلمان کیدو اعلان شی او کړو هم دغه د الله تعالیٰ خلیفه گان دی. ښیگره اوبدی نیکی اوبدی برابر برابر نه شی کیدې بلکه په دې کنبی ډیر فرق دې. خوک چه تاسره بدی کوی ته هغه سره نیکی کوه اود هغه بدی دغه شان لرې کړه. د حضرت عمر رضی الله عنہ فرمان دې ستا باره کنبی چه کوم سړی د الله تعالیٰ نافرمانی او کړی نو ته دهغه باره کنبی د الله ﷻ فرمانبرداری او کړه د دې نه زیات هیڅ خیز نشته. الله ﷻ فرمائی چه داسې کولوسره ستاد خان دښمن هم ستا دوست جوړیږی. په دې وصیت به د هغه نه عمل کپړی چه صبر کونکې وی په نفس باندې اختیار لری او وی هم نصیب والا چه د دین اودنیا بهتری د هغه په تقدیر کنبی وی. ابن عباس رضی الله عنہ فرمائی چه ایماندارو ته د الله ﷻ حکم دې چه هغوی دې دغصې په وخت کنبی صبر کوی اود بل په جهالت باندې دې د خپل برداشت ثبوت پیش کوی اود نورو بدنې دې معاف کوی. داسې خلق د شیطانې چالونونه په حفاظت کنبی وی اود هغوی دښمنان هم بیاد هغوی دوستان جوړیږی.

(۱) صحیح بخاری کتاب التهجید باب الصلاة قبل المغرب: ۱۱۸۳، صحیح مسلم: ۸۳۸، ابوداؤد: ۱۲۸۳، ترمذی: ۱۸۵، ابن ماجه: ۱۱۶۲، ابن حبان: ۱۵۸۹، احمد: ۸۶/۴.

(۲) ابوداؤد کتاب الصلاة باب فی الدعاء بین الاذان والاقامة: ۵۲۱ وهو صحیح، ترمذی: ۲۱۲، عمل اليوم والليلة للنسائی: ۶۸، مصنف عبدالرزاق: ۱۹۰۹، ابن ابی شیبہ: ۲۲۵/۱۰، احمد: ۱۱۹/۳.

(۳) ابوداؤد: ۴۹۹ وسنده حسن.

دا خوشه د انساني شر نه د بېج کيدو طريقه اوس د شیطاني شر نه د بېج کيدو طريقه ښائی چه د الله تعالی طرف ته ټيټيږه اوهم هغه ده ته دا طاقت ور کړې دې چه هغه په زړونو کښې وسوسې پيدا کړي اوهم د هغه په اختيار کښې دی چه د هغه د شر نه نې مجفوظ اوساتی. نبی کریم ﷺ به په خپل مانځه کښې فرمايل «اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزة ونفخة ونفثه» (۱) اول مونږ بيان کړې دې چه د دې مقام په شان مقام صرف په سورت اعراف کښې دې چرته چه ارشاد دې «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَبَلِينَ» (۲) اود سورت مؤمنون آيت «ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السِّفَةِ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ» (۳) کښې حکم شوي دي چه دمعاف کولو عادت خان کښې واچوئې اود الله تعالی په پناه کښې راځئې دبډو بدله په نيکوسره ورکوئې. وغيره.

وَمِنْ آيَاتِهِ	الَّيْلُ	وَالنَّهَارُ
او دنبنو دهغه نه دی داشپه او ورځ		
او دده (د قدرت په نښو کښې شپه ، ورځ		
وَالشَّمْسُ	وَالْقَمَرُ	لَا تَسْجُدُ
او سپوږمۍ سجده مه کوي تاسو نمر ته او نه سپوږمۍ ته او سجده کوي		
نمر ، او سپوږمۍ دی نو تاسو مه نمر ته سجده کوي او مه سپوږمۍ ته او صرف		
بِاللَّهِ الَّذِي	خَلَقَهُنَّ	إِنْ كُنْتُمْ
هغه الله ته چې پیدا کړي نې دی دا که یې تاسو خاص هغه لره چې عبادت کوي		
الله ﷻ ته سجده کوي اچا چې دا ټول خیزونه پیدا کړي دی که تاسو صرف د الله ﷻ عبادت کول غواړئ		
فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا	فَالَّذِينَ	عِنْدَ رَبِّكَ
پس که چری لوني او کره دوی نو هغه څوک (فرښتي) چې په نز درې ستا دی تسبیح وائی هغه لره		
نو که دوی تکبر او کړوا نو کومې (فرښتي) چې ستا درې سره دی هغه شپه ورځ		
بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ	وَهُمْ لَا يَسْمُونَ	وَمِنْ آيَاتِهِ
په شپه او ورځ کښې او هغوی نه ستړی کیږي او دنبنو دهغه نه داده چې بیشکه ته		
دده تسبیح وائی او هیچرې نه ستړی کیږي او دالله ﷻ یوه نښه داده ..... چې ته زمکه		
تَرَى الْأَرْضَ	خَاشِعَةً	فَإِذَا
ویني زمکه او ده (یعنی وچه) پس کله چې نازلې کړې مونږه په هغې باندي اوبه		
اوچه (خشکه) ویني خو کله چې پرې مونږ اوبه نازلې کړوا نو هغه راپورته شی		

(^۱) ابو داؤد کتاب الصلاة باب من رای الاستفتاح بمسبحائك.... ۷۷۵ و مسنده حسن

(١) ٧/الاعراف: ١٩٩.

(۲) آیت: ۹۶.

اَهْتَرَّتْ	وَرَبَّتْ ط	إِنَّ الَّذِي	أَحْيَاهَا
نو اوخوزیدہ (تازہ شوہ) او اوپر سیدلہ بیشکہ ہغہ ذات چي ژوندی نی کرہ دا زمکہ			
اوتازہ شی او اوپر سیری ..... بیشکہ کوم ذات چي زمکہ ژوندی کرہ ہغہ د مرو			
لَحْيَ الْمَوْتِ ط	إِنَّهُ	عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝	
خامخا ژوندی کونکي دې د مرو بیشکہ ہغہ پہ ہر خیز باندی قادر دې			
ژوندی کونکي ہم دې پہ دې کبسي شک نشته چي ہغہ پہ ہر خہ قادر دې			

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ

ورخ شپہ نمر سپوامنی ہغہ جوہ کړی دی:۔ الله تعالى خپل مخلوق ته خپل عظیم الشان قدرت او بی مثال طاقت بنائی چه هغه خه کول غواړی نوکوی. نمر سپوږمنی ورخ شپه د هغه د کامل قدرت نښې دي. شپه د هغې د تیارو سره ورخ د هغې درنډ اگانوسره هغه جوړ کړی دی. څنگه یو بل پسې راځي. نمر او د هغې رنډ اته او سپوږمنی او د هغې پرې ته گوره او د هغې نورانیت ته او گوره د هغې هم منزلونه او آسمان مقرر دي. د هغوی په راختاو او ویدوسره دورخې او شپې فرق دي. د میاشتو او کالونو شمیر معلومېږي. د کوم نه چه عبادتونو معاملاتو او د حقوقو ادانیگی کیږي. په آسمان اوزمکه کبسي د ټولو نه زیات بنائسته نمر او سپوږمنی وو په دې وجه نی دا په خاص توگه باندې، په خپل مخلوق کبسي او خودل اونی فرمانیل چه که د الله تعالی بندیگان نی نودنمر او سپوږمنی په وړاندې تندي مه. لکوه خکه چه دامخلوق دي. مخلوق د سجدې کولو قابل نه وی د سجدې کولو لاتق هغه ذات دي چه د ټولو خالق دي. تاسو د الله تعالی عبادت کوئی خو که تاسو د هغه نه بغیر د هغه دمخلوق هم عبادت او کړو نو تاسو به د هغه په نظر کبسي پریوختی اویا به هغه کله هم تاسو اونه بښی. کوم خلق چه صرف د هغه عبادت نه کوی بلکه د نورو هم عبادت کوی هغوی دي دا نه گنړی چه د الله تعالی عبادت کونکي هم دوی دی که هغه د دوی عبادت پرېدی نو بل څوک به د هغه عبادت کونکي پاتي نه شی. نه نه الله تعالی خود هغوی د عبادتونو نه بی پرواه دي. د هغه فریښتي شپه ورخ د هغه په ذکر کبسي او د هغه په خالص عبادتونو کبسي بی ستومانیا اوبې سترې کیدوهر وخت مشغول دی. لکه چه په بل آیت کبسي دی چه که دوی کفر او کړی نومونږ یوقوم داسې هم مقرر کړي دي چه کفر به نه کوی. حضور ﷺ فرمائی چه شپې ته ورخې ته نمر سپوږمنی ته اوهوا ته بد مه وانی دا څیزونه د بعضي خلقو د پاره رحمت اود بعضو د پاره زحمت وی. (د هغه دومره نښې چه هغه مړی ژوندی کولې شی که کتل غواړنی نود مړې زمکې په باران سره راژوندی کیدل او گورنی چه هغه اوچه شاره بی وانبووی. باران وریدوسره فصلونه میوې شینکې وانبه او گلونه وغیره راټوکیږي. او هغه په یو عجیبه انداز کبسي د خپل شینکی سره خوزیږي. دا راژوندی کونکي به تاسو هم راژوندی کړی یقین او کړنی که هغه غواړی نود هغه په قدرت کبسي شته.

إِنَّ الَّذِينَ	يُلْحِدُونَ	فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۚ أَفَمَنْ
بیشکہ هغه کسان چي اوړی د حق نه باطل ته په آیتونو زموږ کبسي انه دی پت په مونږ باندی آيا پس هغه څوک		
کوم خلق چي زموږ په آیتونو کبسي گمراهی اختیاروی هغوی زموږ نه پت نه دی نو آيا څوک چي اورته		

يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مِّنْ يَّاتِيهِ آمِنًا

چی غور زولی کیری به ایه وور کنبی | هغه بهتر دی | ایا هغه څوک | چی راځی به ایه حالت دامن کنبی | او غور خولی شی | ..... هغه ښه شو یا څوک چی د قیامت په ورځ په امن او امان

يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُونَ

په ورځ د قیامت | عمل کوئ | هغه چی غواړئ تاسو | بیشکه هغه | په هغه څه | چی تاسو نې کوئ | (الله ﷻ ته مخامخ) پیش شی | ستاسو چی څه زړه غواړی هغه کوئ | بیشکه الله تعالی ستاسو د کړو

بَصِيرٌ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالذِّكْرِ لَمَّا

لیدونکي دي | بیشکه هغه کسان | چی انکار نې او کړو | د ذکر (نصیحت) نه | هر کله چی لیدونکي دي | کوم خلق چی د دې قران نه څه وخت چی دوی ته راغلو

جَاءَهُمْ وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ لَا يَّاتِيْهِ الْبَاطِلُ

راځي هغوی ته | او بیشکه هغه | خامخا کتاب دي | قوی | چی نه شی راتلې هغه ته | باطل انکار او کړو | (برباد شول) او د اقران ډیر د عزت کتاب دي | چی غلطه خبره ورته نه د وړاندې

مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِّنْ خَلْفِهٖ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ

دمخکښی طرف د دې نه | اونه دروستو طرف د دې نه | نازل کړې شوې دي | د طرفه دیو حکیم | نه راتلې شی | اونه دروستو نه | داد حکمت والا او ستائیلی شوې (الله ﷻ) نازل شوې (کتاب) دي

حَمِيْدٌ مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ

ستائیلی شوی الله نه | نه و نیلی کیری | تاته | مگر هغه څه | چی و نیلی شوی دی | رسولانو ته | ..... تاته هم هغه شان خبرې کولې شی | څنگه چی ستانه وړاندې پیغمبرانو ته و نیلی شوې وې

مِّنْ قَبْلِكَ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ عِقَابٍ اَلِيْمٍ

مخکښی ستانه | بیشکه رب ستا | خاوند د ښنې دي | او ورکونکي د عذاب دردناک دي | ..... | بیشکه ستار ب ښونکي دي | ..... او د دردناک عذاب خاوند هم دي

قوله تعالى: اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْ اٰيٰتِنَا

ملحدینو ته رته او د عذاب نه ویره :- (الحاد) معنی دابن عباس ؓ نه د کلام دهغه ځای نه اخواکول او بل ځای کنبی کیخودل مراد دی. اود قتاده ؓ وغیره نه معنی کفر او عناد دي. فرمائی چه ملحدان خلق زمونږنه پټ نه دي. زمونږ اسماء او صفات دیو ځای نه بل ځای ته کونکي زمونږ په نظر کنبی دي. هغوی ته به مونږ ډیره خرابه سزا ورکړو. پوهه شئی چه دوزخ ته حواله کیدونکي اود ټولو خطرونه بچ کیدونکي برابر دي؟ هیڅ کله نه. بد کارو کافرانو چه څنگه عمل کول غواړنی کوئی زمانه ستاسو هیڅ یو عمل پټ نه دي. د باریک نه باریک څیز هم زما د نظر نه پټ نه دي. د (ذکر) نه مراد د ضحاک سدی اوقتاده ؓ په نیز قران پاک دي هغه په عزت او په درناوی دي. د دې په شان د هیڅ چا کلام نشته. د دې نه وړاندې روستو یعنی دیو طرف نه هم دي کنبی باطل نه شی ملاویدلې. د ادرب العالمین د طرفه نازل کړې شوې دي.

چه په خپلو اقوالو او افعالو کښې حکیم دي. دهغه ټول حکم احکام د بهترین انجام والادي. تاته چه ستا د زمانې کافران څه واني هم دغه تانه وړاندې پیغمبرانو ته هم د هغوی امتونو ونیلې وو نوچه څنگه دي پیغمبرانو صبر او کړوته هم صبر کوه. څوک هم چه ستا درب طرف ته رجوع او کړې هغه د ده د پاره د ډیرې بښنې والادي او څوک چه پخپل کفر او ضد باندې کلک وی د حق د مخالفت اود رسول د تکذیب نه منع کیږي په هغه باندې الله تعالی ډیر سختې سزاګانې کونکې دي. رسول الله ﷺ فرماني که دالله تعالی معافنی او بښنې نه وي نو په دنیا کښې به یوکس هم ژوندې نه وو پاتې شوي او که دهغه رانیول راگیرول عذابونه او سزاګانې نه وي نو هر سرې به ښه په تسلني سره ډډه لگولې بې ویرې ناست وو.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ	قُرْآنًا أَعْجَبِيَّا	لَقَالُوا
او که جوړ کړې وي مونږه دا کتاب	قران عجمي	نو خامخا به ونيلې دي خلقو
او که مونږ د اقران پاک په عجمي (ژبه کښې) رالیرلې وي	نو دوی به ونيل چې	
لَوْلَا فَصَّلَتْ	آيَتُهُ ط	عَآعَجِمِيَّ ط
ولي واضحه بيان نه کړې شو	ایتونه دده	ایا کتاب عجمي دي او مخاطب عربي دي
ددې آیتونو ولي صفا صفا نه دی بیان شوی	دالا څنگه خبره ده چې (کتاب) عجمي او (پیغمبر) عربي دي	
قُلْ هُوَ	لِلَّذِينَ	أَمَنُوا هُدًى
ورته او وایه	دا قرآن	دپاره دهغه کسانو چې ایمان ئې راوړې دي هدایت دي او شفا ده
دائي نبی ﷺ ته ورته او وایه	چې دا کتاب ایماندارو دپاره هدایت او شفاء ده	
وَالَّذِينَ	لَا يُؤْمِنُونَ	فِي أَدَانِهِمْ
او هغه کسان	چې ایمان نه راوړی	په غوږونو دهغوی کښې درونوالې دي او دا
او څوک چې ایمان نه راوړی	دهغوی په غوږونو کښې کونړوالې دي	او .....
عَلَيْهِمْ	عَمًى ط	أُولَئِكَ
په هغوی باندې پټی ده	دا کسان چې دی	لکه چې اواز کیدې شی دوی ته دخاني
قران پاک دهغوی په حق کښې روندوالې دي	دا هغه کسان دی چې د ډیرې لرې ځانې نه	
بَعِيدٌ	وَلَقَدْ آتَيْنَا	مُوسَى الْكِتَابَ
لرې نه	او ورکړې وؤ مونږه	موسی ته کتاب پس اختلاف او کړې شو په هغې کښې
ورته اواز کولې شی	او مونږ موسی ﷺ ته کتاب ورکړې ووا	بیا په هغې کښې هم اختلاف او کړې شو
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ	سَبَقَتْ	مِنْ رَبِّكَ
او که نه وي خبره	پرومېې مقرر شوی	دطرفه درب ستانه نو خامخا به فیصله شوی وه
او که چېرې ستا درب د طرفه یوه خبره د وړاندې نه فیصله شوې نه وه	نو ددوی معامله به	
بَيْنَهُمْ	وَأَنَّهُمْ	لَفِي شَكٍّ
په منځ ددوی کښې	او بېشکه دوی	خامخا په شک دی
دطرفه دهغه نه په شک پرېشانه کونکې کښې	خلاصه شوې وه	اودوی ددې کتاب په حق کښې په شک کښې پرېشانه پراته دی

قوله تعالى: وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَجَبًا

د قرآن پاک ژبه عربی ولې ده؟ - د قرآن کریم فصاحت او بلاغت ددې حکم احکام ددې لفظ او معنوی فوائد بیانولې شی پدې باندې ایمان نه لرونکو سرکشۍ ضد او د بنسټی بیانولې شی. لکه چه بل آیت کښې ارشاد ددې ﴿وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ۖ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ﴾ (۱) مطلب دادې چه دنه منلو شل بهانې دی نه یوچینگک اونه بل چینگک. که قرآن پاک چرته په عجمی ژبه کښې نازل شوې وو نو بهانې به ئی کولې چه مونږ خو په دې باندې صفا صفا ته پوهیږی. مخاطب چه کله د عربی ژبې دی نو په دوی باندې په غیر عربی ژبه کښې کتاب ولې نازلیرې؟ او که څه په عربی کښې وو او څه په بل ژبه کښې نو بیابه هم د دوی هم دغه اعتراض وو چه د دې څه وجه ده؟ د حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ قراءت ﴿أَعْجَمِينَ﴾ دې. سعید بن جبیر رحمۃ اللہ علیہ هم دغه مطلب بیانوی. د دې نه د هغوی سرکشۍ معلومیرې. بیا ارشاد دې چه دا قرآن پاک د ایماندارو د زړه هدایت اود هغوی د سینو شفا ده. د هغوی ټول شکونه په دې سره ختمیرې. د چاچه په دې باندې ایمان نشته نو هغوی خو په دې باندې پوهیدې نه شی لکه چه څوک کونړوی. اونه د دې د بیان طرف ته د هغوی هدایت وی لکه پوند. بل آیت کښې دی ﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۚ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾ (۲) (۳) مونږ نازل کړې شوې دا قرآن پاک د ایماندارو د پاره شفا اورحمت دې. اود ظالمانو خودې سره نقصان زیاتیرې. ددې مثال داسې دې لکه چه څوک د لږې نه چاته څه وانی چه نه د هغوی غوږونوته صحیح الفاظ اورسی اونه هغوی په صحیح توگه په مطلب باندې پوهیدې شی. لکه چه بل آیت کښې دی ﴿وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الْإِنْتَنِقَاطِ الَّذِي يَنْفَعُ بِمَا لَا يَتَمَرُّ إِلَّا دُعَاءٌ وَنِدَاءٌ ۚ صُمُّ بَكْمٌ عَمَىٰ فَهْمٌ لَا يَقُولُونَ﴾ (۴) یعنی د کافرانو مثال د هغوی په شان دې چه آواز کوی او وازنه بغیریل څه د هغوی په غوږ کښې نه پریوخی. کانړه گونگیان اورانده دی بیابه څنگه پوهه شی؟ ضحاک رحمۃ اللہ علیہ دامطلب بیان کړې دې چه د قیامت په ورځ به دوی د هغوی په خرابو ناموسره رابللې شی. عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ یو مسلمان سره ناست څوک آواز کوی؟ هغه ونیل اود سمندر د اخوا غاړې نه څوک رابلل کوی نو هغوی هم دا جمله اولوستله ﴿أُولَٰئِكَ يَتَنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ﴾ (۵) (ابن ابی حاتم)

بیا فرمانی چه مونږ موسی عليه السلام ته کتاب ورکړو خو په دې کښې هم اختلاف اوکړې شو هغه ئی هم دروغ او گنډلو او په تکلیف ئی کړو. نو چه څنگه هغه صبر اوکړو دغه شان تاته هم صبر کول پکاردی. ستا رب د دې د اول نه فیصله کړې ده چه د یومقروخت پورې یعنی د قیامته پورې به عذاب اخاوی. د دې دپاره چه دامهلت ماورکړې دې گنی د هغوی کړه داسې نه ووچه پریخودې شوې وې او خوراک څښاک دې کولې چه هم اوس هلاک کړې شوې وې. دوی پخپل تکذیب کښې هم په څه یقین باندې نه دی بلکه په شک کښې پراته دی او گډوډ کیږی. واللہ اعلم.

مَنْ عَمِلَ	صَالِحًا	فَلِنَفْسِهِ	وَمَنْ أَسَاءَ
چاچی عمل اوکړو	نیک	اپس وې کړه دپاره دځان خپل	او چاچی بد عملی اوکړه
چاچی نیک عمل اوکړو	نو فائده هم هغه ته ملاویرې	.....	او چاچی گناه اوکړه

(۱) ۲۶/ الشعراء: ۱۹۸-۱۹۹.

(۲) ۱۷/ الاسراء: ۸۲.

(۳) ۲/ البقرة: ۱۷۱.

(۴) ۴۱/ حم السجدة: ۴۴.

فَعَلَيْهَا	وَمَا رَبُّكَ	بِظُلَامٍ	لِّلْعَبِيدِ
نوسزانی په هغه باندې ده اونه دې رب ستا ظلم کونکې بندگانو لره			
نقصان شي هم هغه ته رسيږي او ستارب په خپلو بندگانو زياتي کونکې نه دې			

کافر ته د خپل عمل بدله او مسلمان ته د خپل عمل بدله د دې آيت مطلب ډير ښکاره دې د نیکو کونکو اعمالو فائده هم هغوی ته وی اود بدنی کونکې د بدنی نقصان هم د هغه طرف ته ورگرځي. د پروردگار ذات د ظلم نه پاک دې. د یو په گناه باندې هغه بل نه رانیسي. د نه کړې شوې گناه سزا هغه نه ورکوي. اول خپل رسول لیگی بیا کتاب نازلوی خپل حجت ختموی خپلې خبرې وورسوی نو چه اوس هم خوک اونه منی نو هغه د عذاب اوسزا مستحق دې.

(الحمد لله) د خلیري شتمی سپارې تفسیر ختم شو.

إِلَيْهِ	يُرَدُّ	عِلْمُ السَّاعَةِ	وَمَا تَخْرُجُ	مِنْ ثَمَرَاتِ
خاص ہفتہ تہ واپس کرے کبریٰ علمِ قیامت اونہ راوخی دمیوونہ	دقیامت علم صرف اللہ ﷻ سرہ خاص دی بل چاتہ د دی علم نشتہ او کومہ میوہ چہ			
مِنْ الْكَاثِمَاتِ	وَمَا تَحْمِلُ	مِنْ أَنْثَى	وَلَا تَضَعُ	إِلَّا
دغلا فونو (قوخلو) خپلو تہ اونہ حاملہ کبریٰ یوہ بنخہ اونہ زیروی یو بچی مگر	دخپلو غلافونو نہ راوخی یا کومہ یوہ بنخہ چہ حاملہ کبریٰ یا بچی راوپی نودا ټول			
بِعِلْمِهِ	وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ	أَيُّنَ	شُرَكَائِي	
پہ علم دہغہ کبسی دی او پہ کومہ ورخ چہ آواز اوکری دوی تہ چہ کوم خانہ دی شریکان زما	ہفتہ تہ معلوم دی او پہ کومہ ورخ چہ بہ اللہ ﷻ دوی تہ آواز اوکری چہ زما شریکان خہ شول ؟			
قَالُوا	أَذْنُكَ لَا	مَا مِنَّا	مِنْ شَهِيدٍ	
اوبہ وائی دوی خبر درکرو مونہ تاتہ اوس چہ نشتہ زمونہ نہ ہیخوک گواہ ددی خبری	هغوی بہ او وائی چہ مونہ تاتہ خبر درکرو چہ پہ مونہ کبسی ہیخو ک د دی گواہ نشتہ ؟؟			
وَضَلَّ	عَنْهُمْ	مَا	كَانُوا	يَدْعُونَ
او وړک بہ شی ددوی نہ هغه ټول چہ وو دوی چہ رابلل بہ دوی مخکبسی ددی نہ	او دوی چہ بہ وړاندې دکومو معبودانو عبادت کولو هغه ټول بہ ترې وړک شی			
وَضُتُّوا	مَا لَهُمْ	مِنْ حَاجٍ		
او پوہد بہ شی چہ نشتہ دوی لره خانہ دتیبستی	او پوہد بہ شی چہ اوس د خلاصی ہیخ لار نشتہ			

قوله تعالى: ::إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

دقیامت او د هر خیز علم اللہ ﷻ سرہ دی: اللہ رب العزت فرما ئی چہ قیامت بہ کله راخی؟ ددی علم د هغه نه سوا بل چا ته نشته دټولو انسانانو سردار حضرت محمد مصطفی ﷺ نه د فرشتو په سردارانو کبسی یو سردار حضرت جبرائیل ﷺ د قیامت د راتلو په باره کبسی تپوس اوکړو نو نبی ﷺ او فرمائیل چہ دچا نه تپوس کولې شی هغه تہ ہم د تپوس کولو والا نه زیات نه دی معلوم (۱) د قرآن کریم یو بل آیت کبسی دی ﴿إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهِيهَا﴾ یعنی قیامت بہ کله راخی؟ ددی د علم دارومدار ہم ستاد رب طرف تہ دی دغه شان اللہ ﷻ یو بل خانہ فرمائی ﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ﴾ مطلب ہم دا دی چہ د قیامت وخت اللہ ﷻ نه سوا بل څوک نه پیژنی بیا فرمائی چہ هر خیز داللہ علم په احاطه کبسی اخستی دې تردې پورې چہ کومہ میوہ د غوټو نه راوخی کومې بنخې تہ بہ حمل وی کوم بچے بہ ددی نه وی دا ټول د هغه په علم کبسی دی د زمکې او د اسمان یوہ ذره هم د هغه د علم د وسعت نه باهر نه ده. بل آیت کبسی دی ﴿لَا يُحِيطُ بِأَلْوَنٍ إِلَّا هُوَ﴾ هر ماده بنخې تہ چہ کوم حمل وی او رحم چہ کوم کمې زیاتې کوی اللہ ﷻ تہ ډیر بنه معلوم دی. هغه سره د هر خیز اندازه ده عمرونه چہ کمیرې او زیاتیرې هغه هم په کتاب کبسی لیکلې

(۱) صحیح بخاری کتاب الايمان باب سوال جبریل النبی ﷺ عن الايمان والاسلام: ۵۰، صحیح مسلم: ۹.

شوی دی داسې هیڅ نشته چه الله ﷻ باندې مشکل وی . د قیامت په ورځ به مشرکانو نه د ټول خلقو په مخکښې الله ﷻ سوال کوی چه څوک تاسو ماسره په عبادت کښې شریک کول هغه نن چرته دی؟ هغوی به جواب ورکوی چه مونږ خو تاسو ته اوخودله چه نن مونږ کښې به څوک هم ددې اقرار نه کوی چه څوک ستا شریک هم شته . نن ددوی ټول باطل خدايان ورک شوی دی څوک به هم په نظر نه راځی چه دوی ته فائده اورسوی او دوی پخپله پوهه شی چه نن د الله د عذاب نه د خلاصی هیڅ صورت نشته . دلته ظن د یقین په معنی کښې دې .

د قرآن کریم یو بل آیت کښې دا مضمون دا شان بیان شوې دې ﴿وَالَّذِينَ هُمْ يُدْعَوْنَ أَنَّهُمْ مُوَافِقُوهُمْ فَوَقَّعُوا بِهِنَّ مَعَهُمْ صَبْرًا﴾ د انسان فرمائی چه مال صحت وغیره د خیر دعاگانو نه خو سړې نه سترې کیږی او که چرې په ده باندې څه مصیبت راشی یا د لوږې څه موقعه راشی نو دومره زیات پریشانه او مایوسه شی چه اډو خیر به بیا مومی نه . او که چرې څه تنگنی یا سختې نه پس ده ته څه راحت ملاو شی نو دا وائی چه دا خو الله ﷻ باندې زما حق وو زه هم ددې قابل وم . اوس په دې نعمت خوشالېږی الله رب العزت هیروی او صفا منکر جوړ شی د قیامت د راتلو صفا انکار کوی مال او دولت آرام او راحت دده د کفر سبب جوړ شی .

لَا يَسْمُ الْإِنْسَانُ

| نه سترې کیږی | انسان |

| .... انسان د خیر په دعا غوښتلو نه

مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيُؤْسَ قَنُوطٌ

دغوښتلو د خیر نه | او که اورسیرې هغه ته | مصیبت | نو هغه نا امیده وی | ډیر نا امیده |

سترې کیږی | او که چرې څه تکلیف ورته اورسې | نو بیا مایوسه او نا امیده شی

وَلَكِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ

او که اوڅکړو مونږ هغه ته | رحمت | د طرفه زموږ نه | اړوستود هغې | سختې نه | چي رسیدلی وی هغه ته

او که چرته مونږ پرې د خپل رحمت نه څه اوکړو | دیو داسې مصیبت نه پس چي رسیدلې وو ورته | نو

لَيَقُولَنَّ هَذَا إِلَى وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَكِنْ

نو خامخا اوبه وائی | دا لائق دې مالره | اونه کوم زه گمان | په قیامت | چي رابه شی | او که

بیا وائی چي دا خو زما خپل کمال وو | اوزه دا نه گنیم چي قیامت راتلونکې دې | او که چرته زه

رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لِلْحُسْنَىٰ

واپس کړې شوم زه | رب خپل ته | بیشکه مالره دی | دهغه سره | خامخا ښې مزې |

هدو الله ﷻ ته واپس کړې شم | ..... نو هلته به هم زما ښه حالت وی |

فَلَنَنْصُرَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا

پس خامخابه خبر ورکړو مونږه | هغه کسانو ته | چي کفر نې کړې دې | اېه هغه عمل چي کړې دې هغوی

مونږ به کافرانو ته دهغوی د هر یو عمل خبر ورکړو | چي تاسو په دنیا کښې دا کارونه کړي وو |

وَلَنذِيقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝ وَإِذَا أَنْعَمْنَا

او خامخا به مونږ څکړو هغوی ته | د عذاب گنده نه | او کله چې | انعمت او کړو مونږ ته |
او د سخت عذاب مزه ورباندې او څکړو | ..... او کله چې مونږ په یو انسان باندې

عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأْجَنِیْهِ ۝ وَإِذَا مَسَّهُ

په انسان باندې | نو مخ واړوو هغه | او لرې ئې کړو | اړخ خپل | او کله چې | اورسی هغه ته |
نعمتونه او کړو | نو دې مخ واړوی | او ډډه او کړی | ..... او څه وخت چې (لږ ډیر) تکلیف

الشَّرُّ فَذُوْ دُعَاءٍ عَرِيْضٍ ۝

تکلیف | نو دې خاوند | د دعا | اوږدې وی |

ورته اورسیږی | نو بیا دې اوږدې دعاگانې کونکې وی |

قوله تعالى: لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ

د انسان خود غرضی: څنگه چې یو بل آیت کښې دې ﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَبِظٌ أَن رَّأَاهُ اسْتَغْنَى﴾ بیا فرمائی چې په دې هم بس نه بلکه دې بد عملونو باندې د خیر امید هم ساتی او وائی که چرې قیامت هم راغللو او څه هلته او درولې شوم نو چې څنگه دلته په آرام سره یم هلته به هم په آرام سره یم غرض د قیامت انکار هم کوی د مرګ نه پس ژوند هم نه منی او بیا غټ غټ امیدونه هم ساتی او وائی چې څنگه دلته یم دغه شان به هلته هم یم بیا دې خلقو لږه یروې چې د چا دا اعمال او عقیدې وی هغوی ته به مونږ سخته سزا ورکړو. بیا فرمائی چې انسان هر کله د الله نعمتونه بیا مومی نو اطاعت پرېږدی او د منلو نه انکار کوی څنگه یې چې او فرمایږل ﴿قَتُولِ بَرِّكُنْ﴾ او هر کله چې ده ته څه نقصان اورسی نو لوی لوی دعاگانې غواړی. عریض کلام هغه وی چې الفاظ ئې ډیر وی او معنی ئې ډیره کمه وی او چې کوم کلام ددې خلاف وی یعنی الفاظ ئې کم وی او معنی ډیرې نو هغې ته وجیز کلام وائی هغه ډیر کم او ښه کافی وی. هم دامضمون یو بل ځانې داسې بیان کړې شوې دې ﴿وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَا الْجَنَّةَ﴾ هر کله چې انسان ته څه مصیبت اورسی نو په ملاسته ناسته او په ولاړه غرض هر وخت مونږ نه دعاگانې غواړی او هر کله چې هغه تکلیف مونږ لرې کړو نو داسې بې پرواه شی چې ده اډو د مصیبت په وخت کښې مونږ نه دعا غوښتي نه وی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ

| ورته او وایه | ایا کتل کړی دی تاسو په سوچ سره |

| (اې نبی ﷺ) ته ورته او وایه چې په دې

إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مِنْ أَضَلِّ

که وی (دا قران) د طرفه د الله نه | بیا | انکار او کړی تاسو | په هغې سره | څوک به وی ډیر بې لارې
مې پوهه کړی که دا کتاب د الله ﷻ د طرفه راغلي وی | او تاسو ترې نه انکار او کړی | نو د هغه سړی نه غټ

مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ۝ سَنُرِيْهِمْ

د هغه چانه | چې هغه په مخالفت | لرې کښې وی | زر به مونږ اوښایو دوی ته | ښې خپلې |

گمراه به څوک وی | چې دومره لرې مخالفت کښې پروت وی | مونږ به دوی ته په چار چاپیر کښې

فِي الْأَفَاقِ	وَفِي أَنْفُسِهِمْ	حَتَّىٰ	يَتَّبِعِينَ	لَهُمْ
په خواونشا دنيا کښې او په نفسونو ددوي کښې تر دې پورې چې ښکاره شي دوی ته				
خپلې ښې او ښايوا او ددوی په خپل ذات کښې به ورته هم اوښايوا تردې چې دابه ورته ثابته شي				
إِنَّهُ	الْحَقُّ	أَوْ لَمْ يَكُنْ	بِرَبِّكَ	إِنَّهُ
چې بیشکه دا قرآن حق دې آیا کافی نه ده رب ستالره دا خبره چې بیشکه هغه				
چې دا کتاب حق دې آیا ستا د رب دا خبره کافی نه ده چې هغه پخپله په هر څيز				
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ	شَهِيدٌ	الَّا	إِنَّهُمْ	فِي مِرْيَةٍ
په هر څيز باندې شاهد (ليدونکي) دې خبردار بیشکه دوی په شک کښې دي دملقات				
باندې گواه دې ..... ياد ساته چې دا خلق خپل رب ته دمخامخ کيدو په حق کښې				
رَبِّهِمْ	الَّا	إِنَّهُ	بِكُلِّ شَيْءٍ	فَظِيظٌ
درب خپل نه خبردار بیشکه هغه په هر څيز باندې چاپېره دې				
په شک کښې پراته دې (خو) ياد ساته چې هغه دهر څيز نه راچاپېره دې				

قوله تعالى: قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ

د قرآن د حقانيت نه انکار :- الله ﷻ خپل نبی ته فرماني چه قرآن دروغ غږن گنړلو والا مشرکانو ته اووايه چه دا اومني که دا قرآن په رښتيا هم د الله ﷻ د طرف نه وي او تاسو دا دروغ گنړې نو د الله ﷻ مخکښي به ستاسو څه حال وي؟ ددې نه لوي گمراه به بل څوک وي چه دخپل کفر او مخالفت په وجه د حق اود هدايت لارې نه ډير لرې غورزیدلې وي.

قوله تعالى: سَتَرْنَاهُمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ

ددې ايت مبارک نه څوک مراد دې؟ :بيا الله رب العزت فرماني چه د قرآن کريم د حقانيت ښې او دليلونه به دوی ته دنيا په څلور وانړه طرف ته اوښاني مسلمانانو ته به فتوحات اوشي هغوی به د ملکونو بادشاهان جوړشي ټولو دينونو باندې به د دين اسلام غلبه وي . د فتح بدر او فتح مکه ښې به هم دوی په ځانونو کښي وي چه دا خلق به په تعداد او شان وشوکت کښي ډير زيات وي بيا به هم يو موټي اهل حق دوی ته ماتې ورکړي . او کيدې شي دا مطلب وي چه د حکمت الهي زرگونو ښې پخپله د انسان په خپل وجود کښي موجود دی ددې بناوت ددې جوړخت او طبيعت ددې بيل بيل اخلاق او مختلف صورتونه اورنگونه وغيره ددې خالق او صانع بهترين يادگارونه هروخت ددوی مخکښي ته دی بلکه د دوی په ذات کښي موجود دی . ددې بدليدل را بدليدل کله وړ کوالې کله خوانی کله بود اتوب کله بيماري کله تندرستی کله غم کله خوشالي وغيره دا ټول اوصاف چه ده باندې راځي .

شيخ ابو جعفر قرشي هم خپلو اشعارو کښي هم دا مضمون ادا کړې دې . غرض د قدرت دښې چه څه باهراوڅه دننه دی دومره زياتې دی چه انسان د الله خبرې حق منلو باندې مجبوره شي . هم د الله ﷻ گواهي بس ده او ښه کافی ده هغه د خپل بندگانو د اقوالو او افعالو نه ښه خبرداره دې هر کله چه هغه فرماني چه پيغمبر رشتوني دې بيا تاسو ته څه اوشو لکه څنگه چه ارشاد دې ﴿لَٰكِنَ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ﴾ اُنْزِلَ عَلَيْهِ ﴿خو الله ﷻ ددې کتاب په ذريعه کوم چه نې تا ته درليږلې دې او خپل علم سره نې نازل کړې دې پخپله ددې گواهي ورکوي او فرستې ددې تصديق کوي او د الله ﷻ گواهي کافی ده بيا

فرمانی چه اصل کنبی دې خلقو ته د قیامت د قائمیدو هډو یقین نشته ددې وجې بې فکره دی نیکو نه غافله دی د غلط کارونو نه ځان نه ساتی حالانکه د قیامت راتلل یقینی دی.

ابن ابی دنیا کنبی دی چه خلیفه المسلمین حضرت عمر بن عبد العزیز په ممبر باندې اوختلو او د الله ﷻ حمد و ثنا نه پس یې او فرمانیل چه ای خلقو ما تاسوڅه نوې خبرې د پاره نه یې جمع کړې صرف د دې دپاره مې جمع کړې یې چه تاسو ته دا واوروم چه د قیامت د ورځ په باره کنبی ما بنه غوراو کړو او څه په دې نتیجې باندې اورسیدم چه دا رشتیا گنړلو والا احمق دې او دا دروغ گنړلو والا هلاک کیدو والا دې بیا هغوی د ممبر نه راکوز شو. دهغوی ددې وینا چه قیامت رشتیا گنړلو والا احمق دې ددې دا مطلب دې چه رشتیا یې گنړی بیا هم تیاری نه کوی او ددې زړه درزولو والا هیبتناک حالاتو نه غافل دې چه ددې نه یریدو په وجه هغه اعمال نه کوی چه ده ته ددې د ورځې نه امن ورکړی. بیا ځان ته ددې رشتیا گنړلو والا هم وائی او لوبو توقو گناه شهوت او حماقت کنبی اخته دې او قیامت ته نزدې ورروان دې. والله اعلم.

بیا رب العالمین خپل قدرت کامله بیان فرمائی چه هر څیز د هغه په احاطه کنبی دې د قیامت راوستل هغه ته ډیراسان دی ټول مخلوق د هغه په قبضه کنبی دې چه څه غواړی هغه کوی څوک هم دهغه لاس رانیوې نشی. څه چه هغه اوغوستل هغه اوشو څه چه به غواړی هغه به کیږی. دهغه نه سوا حقیقی حاکم هیڅ څوک نشته او نه د هغه نه سوا بل ذات د عبادت لائق شته دې.

آیاتونه	سورة الشورى ومکيه وهى ثلاث وخمسون آية وخمس ركوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵۳	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۷
ح ۱	ح ۱ ع ۱ س ۱ ق ۱ همدارنگې وحی کوی تاته او هغه رسولانو ته چي مخکښی ستا نه وو	
ح ۲	ح ۲ ع ۲ س ۲ ق ۲ دغه شان تاته او ستا نه وړاندې پیغمبرانو ته هغه الله ﷻ چي غالب	
الله العزیز الحکیم	له ما فی السموات	
الله چي غالب دې چي د حکمت خاوند دې هغه لره دی هغه څه چي په آسمانونو کښی دی		
د حکمتونو خاوند دې وحی کړې ده په زمکه او آسمانونو کښی چه هر څه دی ټول هر څه د هغه		
وما فی الارض	وهو العلی العظیم	تکاد السموات
او هغه څه چي په زمکه کښی دی او هغه اوچت دې او لوی دې نزدې ده چي آسمانونه		
ملکیت دې او هغه ډیر اوچت او ډیر لوئی دې نزدې ده چي آسمانونه پورته نه		
یتفطنن	من فوقهن	والملیکه
اوشلیږی دپاسه دهغوی او فرښتی تسبیح وائی دحمد درب خپل سره		
اوشلیږی او فرښتی د خپل رب تسبیح دحمد سره وائی		

وَيَسْتَغْفِرُونَ	لِمَنْ	فِي الْأَرْضِ ط	آلَا	إِنَّ اللَّهَ
او بېښنه غواړي		دپاره دهغه چا		چې په زمکه کښې دى خبردار شه بيشکه الله
او څوک (مومنان) چې په زمکه کښې دى د هغوى دپاره بېښنه غواړي يادساته چې الله ﷻ				
هُوَ الْغَفُورُ	الرَّحِيمُ ۝	وَالَّذِينَ	اتَّخَذُوا	مِنْ دُونِهِ
خاص هم هغه بېښونکې مهربانه دې او هغه کسان چې نيولى دى هغوى بې دالله نه				
بېښونکې او رحم کونکې دې ..... او چا چې دالله ﷻ نه سوا د ځان دپاره نور				
أَوْلِيَاءَ اللَّهِ	حَفِیْظٌ	عَلَيْهِمْ ط	وَمَا أَنْتَ	عَلَيْهِمْ
نور دوستان الله نظر ساتونکې دې په هغوى باندې اونه ئې ته په هغوى باندې				
کارسازان نيولى دى .... الله ﷻ هغوى وينى گوري ..... او ته د هغوى ذمه وار				
يُوكِّلُ ۝				
مقرر کړې شوې حوالدار				
نډين				

قوله تعالى: حَمَّ عَسَقَ ۝

دحروف مقطعات بحث او د (حَمَّ عَسَقَ) متعلق عجيبه روايت:- د حروف مقطعات بحث مخکښې تير شوي دي. ابن جرير دلته يو عجيبه اثر وارد کړې دې په هغې کښې دى چې يوکس ابن عباس له راغلو دغه وخت هغوى سره حضرت حذيفه بن يمان هم وو هغه ددې حروفو تفسير د هغوى نه تپوس او کړو هغوى لېشان سر لاندې کړو بيا يې مخ واړو. دې کس په دويم ځل هم دغه سوال او کړو هغوى ترې بيا مخ واړو او دهغه سوال يې بد او گټرلو. هغه بيا په دريم ځل تپوس او کړو هغوى بيا هم څه جواب ورنکړو. دې باندې حضرت حذيفه او وئيل څه تا ته وایم او ما ته دا هم معلومه ده چې حضرت ابن عباس د دې باره کښې سوال کول ولې نا خوښوى ددوى په اهل بيت کښې يو کس باره کښې دا نازل شوى دى چې دهغه ته به عبدالله له او عبدالله وئيل شى. هغه به د نمر خاته نهرونو کښې يو نهر سره راگوزېږي او هلته به دوه ښارونه ابادوي. نهر به کټ کړي او دوانرو ښارونو ته به يې بوزى. هرکله چې الله ﷻ ددوى ملک او ددوى دولت د ختمولو اراده اوکړي اود هغې وخت ختميدو والا وي نو دوانرو ښارونو کښې به په يو ښار باندې به د شپې اور راشي چې دهغه به اوسوزوى او ايره به يې کړي. د هغه ځانې خلق به يې چې صبا او وينى نو حيران به شى داسې به معلومېږي چې دلته اهو څه وو نه سحر سحر به هلته سرکښه او متکبره خلق را جمع شى او هم دغه وخت به الله ﷻ دا ټول سره دهغه ښاره تباه او برباد کړي همدا معنى ده د حم يعنى د الله د طرف نه دا فتنه فيصله شوې ده. دعین نه مراد عدل دې د سین نه مراد سيکون يعنى دا به ډير زر کيږي د ق نه مراد واقع کيدل. دې دوانرو ښارونو کښې ددې نه هم زيات عجيبه يو بل روايت د مسند حافظ ابو يعلى په دويم جلد کښې مسند ابن عباس کښې دى چې مرفوع هم دې خو ددې سند بالکل ضعيف دې او منقطع هم دې په هغې کښې دى چې حضرت عمر بن خطاب ممبر باندې اوختو او د خلقو نه يې تپوس او کړو چې تاسو کښې چا ددې حروف تفسير د حضور ﷺ نه اوريدلې دې. حضرت ابن عباس زر او دريدو او وي فرمائيل او ما اوريدلې دې حم د الله ﷻ په نومونو کښې يو نوم دې د عين نه مراد عاين الی بدر دې د سين نه مراد ﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

دې د ق نه مراد څه مراد دې دا هغوی اونه ونیل شو نو حضرت ابو ذر او دریدو او د حضرت ابن عباس د تفسیر مطابق یې تفسیر او کړو او وې فرمائیل د ق نه مراد د اسمان قارعه ده چه ټول خلق به راگیروي. ترجمه دا شوه چه د بدر په ورځ تختیدونکو کافرانو د عذاب مزه او ځکله دې ظالمانو ته به ډیر زر معلوم شی چه ددوی به څومره خراب انجام وی؟ دوی باندې به اسمانی عذاب راشی چه دوی به تباہ او برباد کړی.

بیا فرمائی چه ای نبی څنگه چه تاسو باندې ددې قرآن وحی نازل شوې ده دغه تاسو نه مخکې نورو پیغمبرانو باندې کتابونه او صحیفې نازل شوې دی دا ټول دهغه الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دی چه خپل انتقام اخستو کښې غالب او زبردست دې چه خپل افعالو او اقوالو کښې حکمت والا دې.

قوله تعالى: كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ

په نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندې وحی کیفیت: حارث بن هشام در رسول الله ﷺ نه تپوس او کړو چه تاسو باندې وحی څنگه نازلېږی؟ رسول الله ﷺ ورته او فرمائیل چه کله خو د جرس د مسلسل آواز په شان چه ما باندې ډیر درون وی کله چه هغه ختم شی نو ما ته چه څه ونیلې شوې وی هغه ټول یاد شی او کله فرېسته د انسان په صورت کښې ما له راشی ماسره خبرې کوی او هغه چه څه وانی څه هغه یاد اوساتم. حضرت صدیقه (رضی الله عنها) فرمائی چه سخت د ژمی په ورځو کښې هم کله چه نبی ﷺ باندې به وحی راتله نو د وحی د سختی دوجې به نبی ﷺ به اوبه اوبه شو تردې پورې چه د تندي نه به یې دخولو قطرې راسخیدلې (۱) (بخاری و مسلم) د مسند احمد په حدیث کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) حضور ﷺ نه د وحی د کیفیت تپوس او کړو نو نبی ﷺ او فرمائیل د زنجیر د آواز په شان یو آواز اورم بیا زه هغې ته غوږ کیږدم په دې وحی کښې ما باندې دومره سختی وی چه هر ځل ما ته د روح د وتلو گمان وی (۲)

قوله تعالى: لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

د الله تعالی د عظمت د شان بیان: بیا فرمائی چه د زمکې اود اسمان ټول مخلوق دهغه غلام دې دهغه ملکیت دې دهغه د دباو د لاندې او دهغه وړاندې عاجز او مجبور دې هغه ډیر اوچت او عظمت والا ذات دې هغه بلند او برتر دې د هغه د عظمت او د جلال دا حال دې چه نزدې ده چه اسمان او شلیږی فرېستې دهغه د عظمت نه رپېږی او دهغه پاکې او حمد بیانوی او زمکې والو دپاره مغفرت غواړی لکه څنگه چه بل خانی ارشاد دې ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ﴾ یعنی حاملان عرش او د عرش نزدې نورې فرشتې دخپل رب تسبیح او حمد بیانوی او په هغه باندې ایمان ساتی او ایمان والو دپاره استغفار کوی چه ای زمونږه ربه تا د خپل رحمت او علم سره د هر څیز احاطه کړې ده ته هغوی او بخښې چا چه توبه ویستې ده او ستا د لارې تابع دی هغوی د دوزخ د عذاب نه هم اوساتي. بیا یې او فرمائیل چه پوهه شی چه الله غفور او رحیم دې. بیا یې او فرمائیل چه د مشرکانو د عملونو نگرانی څه پخپله کوم څه به پخپله هغوی له پورا پورا بدله ورکومه ستا کار هغوی صرف خبرول دی ته څه په هغوی باندې داروغه نه یې.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا

او همدارنگې | وحی کړې دې مونږ | تاته | دا قرآن په عربی ژبه کښې

اودغه شان مونږ تاته دا قرآن پاک په عربی ژبه کښې نازل کړې دې

(۱) صحیح مسلم کتاب بدء الوحی باب کیف بدء الوحی الی رسول الله ﷺ : ۲، صحیح مسلم : ۳۳۳۳، موطا: ۲۰۲/۱.

(۲) احمد: ۲۲۲/۲.

لَتَنْذِرَ	أَمَّ الْقُرَىٰ	وَمَنْ	حَوْلَهَا	وَتَنْذِرَ
دپارہ ددی چی او ویروے مرکز د کلو (مکہ) او هغه څوک چی چاپیره دهغی نه دی او او ویروے خلق				چی ته د کلو د اصل (مکې مکرملې) او ددی گیر چاپیره خلق او ویروے ..... او د قیامت
يَوْمَ الْجَمْعِ	لَا رَيْبَ	فِيهِ	فَرِيقٌ	فِي الْجَنَّةِ
د ورځ د جمع کیدونه چی نشته شک په هغې کښې یوه ډله به په جنت کښې وی او بله ډله به				د ورځې نه ئې او ویروې اچې دهغې په راتلو کښې هیڅ شک نشته یو ډله به په جنت کښې او بله ډله به
فِي السَّعِيرِ	وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ	لَجَعَلَهُمْ	أُمَّةً	وَاحِدَةً
په دوزخ کښې وی او که غوښتلې الله نو جوړ کړی به ئې وې دوی ډله یوه ولیکن				په دوزخ کښې وی او که الله ﷻ ته منظوره وې نو دوی ټول به ئې (په زور) په یو لاره روان کړی وو
يَدْخُلُ	مَنْ	يَشَاءُ	فِي رَحْمَتِهِ	وَالظَّالِمُونَ
هغه دا خلوی هغه څوک چی غواړی ئې هغه په رحمت خپل کښې او ظالمان چی دی				خو هغه چی د چا په حق کښې او غواړی نو دخپل رحمت (د سیوری) لاندې ئې راولی او د ظالمانو
مَالَهُمْ	مِنْ وَلِيٍّ	وَلَا نَصِيرٍ		
نشته هغوی لره څوک دوست اونه مددگار				
				هیڅوک ملگری او مددگار نشته

قوله تعالى: لَتَنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى

د مکې معظمې فضیلت او د قیامت اجتماع :- یعنی څنگه چه ای نبی آخر الزمان تاسو نه مخکښې انبیاء باندې وحی راتله تاسو باندې هم دا قرآن د وحی په ذریعه نازل شوی دی دا په عربی ژبه کښې ډیر واضحه بالکل کولای بنده انداز بیان والا دی ددی د پاره چه ته دمکې اوسیدونکو ته د الله احکام اوسوي اود الله د عذابونو نه یې خبر کړي. نیز دی ټول اطراف عالم نه گیر چاپیره نه مراد د مشرق او مغرب هر سمت باندې مکې معظمې ته یې ام القری ددی وجې ونیلي دی چه دا د ټولو ښارونو نه افضل او غوره ده ددی دلائل ډیر زیات دی چه خپل خپل ځانې کښې مذکور دی. دلته یو دلیل چه مختصر هم دی او صفا هم دی واورې ترمذی نسائی ابن ماجه مسند احمد وغیره کښې دی چه حضرت عبدالله بن عدی بن حمراء زهري فرمائی چه ما پخپله د رسول الله ﷺ نه واوریدل هغوی د مکې مکرملې بازار خزوره کښې ولاړ وو او فرمائیل یې چه ای مکې قسم په الله ته د الله د ټولې زمکې نه د الله په نزد زیات محبوب او زیات افضل یې که چرې زه ستا نه استلې شوي نه وې نو قسم د الله په ذات هیچ چرې به مې نه وې پریخودی (۱)

امام ترمذی دی حدیث ته حسن صحیح فرمائی او ددی د پاره چه ته د قیامت ده ورځې نه ټول او ویروې چه په کومه ورځ به ټول اولنی او آخرنی خلق یو میدان کښې جمع کیږي د کومې ورځ په راتلو کښې چه هیڅ شک و شبه نشته. په دغه ورځ به څه خلق جنتیان وی او څه خلق به دوزخیان وی دا به هغه ورځ وی چه جنتیان به په گټه کښې وی او دوزخیان به تاوان کښې.

(۱) ترمذی کتاب المناقب باب فی فصل مکه : ۳۹۲۵، و هو صحیح ابن ماجه: ۳۱۰۸، احمد: ۳۰۵/۴، ابن حبان: ۳۷۰۸.

پہ دویم آیت کنبی فرمائیلی شوی دی ﴿ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾ پہ دی واقعاتو کنبی هغه کس د پارہ دیر لوې عبرت دی چه د آخرت د عذاب نه یرپې. د آخرت هغه ورځ ده چه په هغې کنبی به ټول خلق راجمع کیږي او هغه د ټولو د حاضرې ورځ ده مونږه هغه یو معلومی مودی پورې موخه کړې ده په دغه ورځ به څوک هم د الله ﷻ د اجازت نه بغیر هیڅ خبره نشي کولې بیا به په دوی کنبی بعضې بدقسمته وی او بعضې خوش قسمته.

مسند احمد کنبی دی چه رسول الله ﷺ خپل صحابو له یو ځل دوه کتابونه په لاس کنبی اخستې راوړل اوزمونږ نه یې تپوس اوکړو تاسو ته پته ده دا څه دی؟ مونږ عرض اوکړو مونږ ته خو پته نشته تاسو اوفرمانې هغوی خپل بنی لاس والا کتاب طرف ته اشاره اوکړه او وې فرمائیل چه د اد رب العالمین کتاب دی چه په کنبی د جنتیانو نومونه دی سره د هغوی دپلارانو او دهغوی د قبیلې او په آخره کنبی حساب شوی دی او تعداد پوره شوی دی اوس به په دی کنبی نه یو کس زیات شی او نه کم. بیا پې خپل گس لاس کتاب طرف ته اشاره اوکړه او وې فرمائیل دا د دوزخیانو د نومونو رجسټر دی د هغوی نومونه دهغوی ولدیت او د هغوی قوم ټول په دی کنبی لیکلې شوی دی بیا په آخره کنبی میزان لگولې شوی دی په دی کنبی هم کمی بیشی ناممکنه ده. صحابو تپوس اوکړو چه مونږ ته د عمل څه ضرورت دی؟ ځکه چه هر څه لیکلې شوی دی. نبی ﷺ اوفرمائیل ټیک ټاک اوسي د خیر کارونو سره نژدې اوسي د جنتیانو خاتمه به په نیکو او ښه حالاتو باندې وی که هغوی هر څنگه اعمال کوی او د دوزخیانو خاتمه به په جهنمی اعمالو باندې وی که هغوی دهر څنگه کارونو مرتکب وی بیا هغوی خپل موتی بند کړلو او وې فرمائیل ستاسو رب د بندگانو د فیصلو نه فراغت حاصل کړې دی یوه فرقه په جنت کنبی ده او بله په دوزخ کنبی دی سره هغوی خپل بنی او گس لاسونو طرف ته اشاره اوکړه لکه چه څه څیز غورزوی (۱). دا حدیث په ترمذی او نسائی کنبی دی. د حضرت امام ترمذی بقول دا حدیث حسن صحیح غریب دی. دا حدیث نورو کتابونو کنبی هم دی.

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی الله ﷻ چه کله آدم ﷺ پیدا کړو نو هغه یې اوځنډلو لکه څوک چې تیلی ځنډی او دهغوی ټول اولاد یې د هغوی نه راوویستل او د میړو په شان هغی خواره شو دوی یې خپل دواړو لاسونو کنبی واخستو او وې فرمائیل چه یو حصه د نیکانو او بله د بدو خلکو. بیا یې هغه خواره کړل دوباره یې هغه راغونډ کړل او هغه شان یې خپل موتی کنبی واخستل او وې فرمائیل چه یوه حصه جنتیان او بله دوزخیان. دا روایت هم موقوف صحیح دی. والله اعلم.

د مسند احمد په حدیث کنبی دی چه حضرت ابو عبد الله نومی یو صحابی بیمار شو مونږ د هغه تپوس له لارو څه گورو چه هغه ژاړی مونږ اووې تاسو ولې ژاړې؟ تا ته خو نبی ﷺ فرمائیلی دی چه خپل بریت کم ساته تردې چه ما سره ملاو شي. په دی باندې صحابی اوفرمائیل دا خو ټیک ده لیکن ما خودا حدیث ژړوی چه ما د نبی ﷺ نه اوریدلې دی چه الله ﷻ په خپل بنی موتی کنبی مخلوق واخستل اودغه شان د دویم لاس موتی کنبی هم او وې فرمائیل چه دا خلق ددې دپاره دی یعنی د جنت د پارو او دا خلق ددې دپاره یعنی د دوزخ د پارو او ما ته هیڅ پرواه نشته.

او ما ته ددې پته نشته چه څه د الله په کوم موتی کنبی وم (۱). دغه شان د تقدیر د اثبات نور هم ډیر حدیثونه دی.

(۱) ترمذی کتاب القدر باب ما جاء ان الله كتب کتابا لاهل الجنة واهل النار: ۲۱۴، وسنده حسن السنن الکبری: ۱۱۴۷۳.

احمد: ۱۶۷/۲.

(۲) احمد: ۶۸/۵، کشف الاستار: ۲۱۴۲.

قوله تعالى: وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً

بیافرمائی کہ اللہ ﷻ تہ منظور وی نو تول بہ یی پہ یو طریقہ کری وی یعنی یاخو پہ ہدایت باندی او یا پہ گمراہی باندی خو اللہ ﷻ پہ دوی کبسی فرق اوساتلو بعضو تہ یی د حق لارہ او بنودلہ اوبعضو نہ یی دا ہیرہ کرلہ پہ خپل حکمت ہم ہغہ پوہیری ہغہ چہ چاتہ او غواری د خپل رحمت لاندی ی اودروی د ظالمانو حمایتی او مدد گار ہیخ څوک نشته دی پہ ابن جریر کبسی دی چہ اللہ ﷻ تہ حضرت موسیٰ علیہ السلام عرض او کړو چہ ای زما ربہ تا خپل مخلوق پیدا کرلو بیا بہ تہ پہ دی کبسی څہ جنت تہ لیری او څہ دوزخ تہ څنگہ بنسہ بہ وہ چہ تول جنتیان وی . اللہ رب العزت ورتہ اوفرمانیل ای موسیٰ خپلی کپری اوچتی کرہ ہغہ اوچتی کړی بیا یی اوفرمانیل نوری اوچتی کرہ ہغہ نوری اوچتی کړی وی فرمانیل نوری یی اوچتی کرہ جواب یی ورکړو چہ ای اللہ اوس خو می دتول بدن نہ اوچت کړلی سوادہغہ ځانی نہ چہ دہغی نہ برہ پہ اوچتولو کبسی خیر نشته . وی فرمانیل ہم دغہ شان څہ بہ ہم تول مخلوق پہ جنت کبسی داخلوم سوا د ہغوی نہ چہ بالکل د خیر نہ خالی وی .

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ

ایا نیولی دی دوی ایا داللہ نہ | نور دوستان

ایا دوی د خان دپارہ داللہ ﷻ نہ سوا نور کارسازان نیولی دی |

فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

پس اللہ جی دی | ہم ہغہ ولی دی | او ہغہ ژوندی کوی | مری | او ہغہ | پہ ہر څیز باندی |
نودہرچا کارساز (اللہ ﷻ) دی | او ہغہ مری ژوندی کوی | او ہغہ پہ ہر څیز قادر دی |

قَدِيرٌ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ

قادر دی | او ہغہ | چہ اختلاف کوی تاسو | پہ ہغی کبسی | دڅہ څیز نہ | نو فیصلہ دہغی |
..... | او تاسو چي پہ کومہ خبرہ کبسی اختلاف کوی | نودہغی فیصلہ صرف اللہ ﷻ

إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَالْيَهُ

(حوالہ دہ) اللہ تہ | دغہ اللہ | رب زما دی | پہ ہغہ باندی | بروسہ او کرہ ما | او خاص ہغہ تہ
تہ حوالہ دہ | او ہم دغہ زما رب دی | ازہ پہ دہ توکل کوم | او ہم دہ تہ رجوع کوم

أَنِيبٌ فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ

رجوع کوم زہ | پیدا کونکی دی د اسمانونو | او دزمکی | جوړی نی کړی | ستاسو دپارہ |
..... د اسمانونو او دزمکی پیدا کونکی دی | ہغہ تاسو دپارہ ستاسو د خپل جنس نہ

مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُكُمْ

دنفسونو | ستاسونہ | جوړی | او دڅاروونہ | جوړی | زیاتوی (خوړوی) تاسو
جوړی پیدا کړی دی | او دغہ شان پہ څارو کبسی نی جوړی پیدا کړی دی | چي ددی پہ ذریعہ

فِيهِ ط لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

پہ دی طریقې سرہ | نشته | پہ مثل دہغہ | ہیخ څیز | او ہغہ ہر څہ اوريدونکی | ليدونکی دی |
ستاسو نسل خوړوی | ددہ پہ شان ہیخو ک نشته | او دی ہر څہ اوری ہر څہ وینی گوری

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ

هغه لره دى | کنجیانی | د خزانو د اسمانونو | او د زمکې | فرانښه کوی رزق | ادپاره دهغه چا
د اسمانونو اود زمکې چاییانی دهغه په اختیار کښې دى | هم هغه چې د چارزق او غواړی فراخ نې

يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

چه غواړی هغه | او په اندازه کوی رزق | بیشکه هغه | په هر څیز باندې | عالم دې |
کړی | اود چارزق تنگوى | ..... او بیشکه هغه | په هر څه ښه پوهه دې |

قوله تعالى: قَالَ اللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ

خالق او معبود هم هغه دې : الله ﷻ د مشرکانو د دې مشرکانه فعل خرابې بیانونی چه هغوی به الله ﷻ سره
شرك کولو او د نورو عبادت به یې کولو او بیان فرمائی چه ریښتونی مددگار او کارونه جوړولو والا خو
څه یم مړی ژوندی کول زما صفت دې هر څیز باندې قابو او قدرت لرل زما وصف دې بیا زمانه سواد
بل چا عبادت څنگه ؟ بیا فرمائی چه په کومه معامله کښې په تاسو کښې څه اختلاف پیدا شی دهغې
فیصله الله طرف ته اوړې . یعنی د ټولو دیني اودنیایوی اختلافاتو د فیصلې د الله کتاب اود رسول الله ﷺ
سنت اومنې . څنگه چه فرمان عالی شان دې ﴿إِنْ تَنَازَعْتُمْ فِی شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ که چرې په تاسو
کښې څه جگړه وی نو هغه الله ته او د هغه رسول ﷺ ته گرځوې . بیا فرمائی چه هغه الله په هر څیز حاکم
دې هم هغه زما رب دې زما توکل هم په هغه دې او زه خپل ټول کارونه هم هغه ته سپارم او هر وخت
هم هغه ته رجوع کوم .

هغه اسمان او زمکه او څه چه د دې په مینځ کښې دى د ټول مخلوق خالق دې . دهغه احسان ته اوگوره
چه هغه هم ستاسو د جنس او هم ستاسو په شکل کښې ستاسو جوړې یې جوړې کړې یعنی سړی او
ښځې او د ځناورو یې هم جوړې پیدا کړې چه اته دى . هغه هم په دې پیدایش تاسو پیدا کوی یعنی هم
په دې صفت باندې یعنی جوړه جوړه یې پیدا کړلې او ستاسو نسلونه یې خواړه کړل . ډیره زمانه تیره
شوه او هم دا سلسله راروانه ده یو خوا د انسانانو اوبل خوا د ځناورو . بغوی فرمائی مراد په رحم کښې
پیدا کول دى او بعض فرمائی چه په خټه کښې . بعض فرمائی هم په دې طریقه باندې خوروى . حضرت
مجاهد فرمائی نسلونه خورول مراد دى .

بعض فرمائی دلته د فیه په معنی د به ده یعنی د نړاود ښځې د جوړې نه هغه نسل انسانی خوروى او
پیدا کوی . حق دا ده چه د خالق په شان بل څوک نشته . هغه یواځې اوصمد دې هغه بې مثال دې . هغه
سمیع اوبصیر دې . د اسمانونو اود زمکو کنجیانی دهغه په لاس کښې دى . سورة زمر کښې د دې تفسیر
تیر شوې دې . مقصد دا دې چه د ټول عالم متصرف مالک حاکم هغه یواځې دې هیڅ څوک ورسره
شریک نشته . چا ته چه او غواړی ډیر رزق ورکوی او چا باندې تنگی راولی دهغه یو کار هم د حکمت نه
خالی نه دې . هیڅ حالت کښې هم هغه په چا ظلم کولو والا نه دې . د هغه وسیع علم ټول مخلوق په
احاطه کښې اخستی دې .

شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا

مقرر کړى ده ستاسو دپاره | د دین نه | هغه طریقه | چه وصیت کړې وو | په هغې سره | نوح علیه السلام |
او الله تعالى ستاسو دپاره هغه دین مقرر کړې دې | د کوم چې نې نوح ﷺ ته کړې وو

وَالَّذِينَ	أَوْحَيْنَا	إِلَيْكَ	وَمَا	وَصَّيْنَا
او هغه طريقه چي وحی کړې ده مونږه تاته او هغه طريقه چه هدايت کړې وو مونږه	او د کوم حکم چې مونږ تاته کړې دي او د کوم حکم چې مونږ			
يٰۤاِبْرٰهِيْمَ	وَمُوسٰى	وَعِيسٰى	أَنْ أَقِيْمُوا	الدِّيْنَ
په هغې سره ابراهيم عليه السلام ته او موسى عليه السلام او عيسى عليه السلام ته چه قائم کړئ دا دين	ابراهيم عليه السلام ته او موسى عليه السلام او عيسى عليه السلام ته کړې وو هغه دادي چې تاسو په دين باندې قائم او سپړئ			
وَلَا تَتَفَرَّقُوا	فِيْهِ	كَبُرَ	عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ	مَا
او دې دې کيږي مه په هغې کښې دېر گران دي په مشرکانو باندې هغه خيزا	او اختلاف په کښې مه کوئ مشرکانو ته دا خبره ډيره گرانه ښکاري کومې ته چې ته			
تَدْعُوهُمْ	إِلَيْهِ	اللَّهُ يَجْتَبِيْ	إِلَيْهِ	مَنْ يَّشَاءُ
چه ته رابلې هغوی هغې ته الله راکاږي (غوره کوي) خان خپل ته هغه څوک چي غواړي هغه	هغوی رابلې الله جل جلاله د خپل خان دپاره دهغه چا انتخاب کوي چې خوښ ئې شي			
وَيَهْدِيْ	إِلَيْهِ	مَنْ	يُّنْيَبِ	وَمَا تَفَرَّقُوا
اولار ښائي طرف د خان خپل ته هغه چاته چي رجوع کوي (الله ته) اونه دي مختلف شوي خلق	او خپل طرفته هغه چا ته هدايت کوي څوک چې (الله تعالی ته) رجوع کوي			
إِلَّا	مِنْ بَعْدِ	مَا جَاءَهُمُ	الْعِلْمُ	بَغْيًا
مگر روستو دهغې نه چه راغلو هغوی ته علم دوجې دزياتي کولو نه په منځ خپل کښې	خلقود علم راتلو نه وروستو په خپل مينځ کښې صرف د بغض په وجه اختلاف کړې دي			
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ	سَبَقَتْ	مِنْ رَبِّكَ	إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى	
اوکه چرې نه وې خبره هغه چې مخکښې شوي ده د طرفه درب ستا نه دنيتي مقررې پورې	اوکه ستا د رب د طرفه (دمهلت) يوه خبره تر مقررې نيتي پورې فيصله شوې نه وې			
لَقَضَىٰ	بَيْنَهُمْ	وَإِنَّ الَّذِينَ	أُورِثُوا	
نوخامخا فيصله به شوي وه په منځ ددوی کښې او بيشکه هغه کسان چه په ميراث کښې ورکړې شو ورته	نودووی په مينځ کښې به فيصله شوې وه او چاته چې ددغې امتونو نه			
الْكِتٰبِ	مِنْ بَعْدِ هُمْ	لَفِي شَكٍّ	مِنْهُ	مُرِيبٍ
کتاب روستو دهغوی نه خامخا په شک کښې دي ددغه کتاب نه په شک پرېشانه کښې	پس کتاب ورکړې شوې دي نو هغوی ددغې کتاب په حق کښې په شک کښې پرېشانه دي			

قوله تعالى: شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ

دین و لو نبیانو علیہم السلام مشترکہ دتوحید دعوت اللہ ﷻ چہ کوم انعام پہ دی امت باندی کړې دې د هغې ذکر دلتہ فرمائی چہ تاسو دپارہ چہ کوم شریعت مقرر کړې دې هغه هغه دې چہ د دنیا د ټولونہ اولنې پیغمبر د حضرت آدم ﷺ او د دنیا د ټولونہ آخری پیغمبر د حضرت محمد او ددوی په مینځ کښې د اوچتو او چتو پیغمبرانو وو.

پس دلتہ چہ د کوم پنځو پیغمبرانو ذکر شوی دې ددغې پنځو ذکر په سورہ احزاب کښې هم شوی دې ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ﴾ هغه دین چہ د ټولو انبیاءو په مشترکہ دې هغه دیو اللہ عبادت دې څنگه چہ د اللہ رب العزت فرمان دې ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ یعنی ستاسونہ مخکښې چہ څومره هم پیغمبران راغلې دی هغې ټولو ته مونږه هم داوحی کړې ده چہ معبود زمانہ سوا بل نشته. پس تاسو ټول هم زما عبادت کوې. حدیث کښې دی چہ انبیاء علیہم السلام خپلو کښې د علای رونیو په شان دی. زمونږ د ټولو دین هم یو دی څنگه چہ د علای رونیو پلار یو وی.

د ټولو انبیاء گرامو عقیده یوه او شریعت جدا جدا وو: غرض د شریعت په احکامونو کښې اگر چہ جزوی اختلاف وی خو په اصولی طور دین هم یو دی او هغه توحید باری تعالی عز اسمہ دې فرمان الہی دې ﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَا﴾ تاسو کښې هر یو د پارہ مونږ شریعت جوړ کړې دې. دلتہ ددې وحی تفصیل داسې بیانېږی چہ دین قائم ساتي په یو جماعت کښې په اتفاق سره اوسې اختلاف مه کوې. بیا فرمائی هم دا توحید آوازونه په مشرکانو گران پریوزی. حق خبره دا ده چہ هدایت د الله ﷻ په لاس کښې دې څوک چہ د هدایت مستحق وی هغه رب طرف ته رجوع کوې او الله د هغه لاس نیسی او د هدایت په لاره یې اودروی. او څوک چہ پخپله خرابه لار اختیار کړې او صفا لاره پرېږدی الله ﷻ هم د هغه په تندي باندې ضلالت اولیکي. کله چہ دې له حق راغلو په دوی باندې حجت قائم شو. دا وخت ددې په خپلو کښې دضدد وجې اختلاف پیدا شو. که د قیامت ورځ د حساب کتاب د پارہ مقرر شوی نه وه نو ددې دهر بد عمل سزا به دې ته په دې وخت ملاویده. بیا فرمائی چہ دا مخکنی چہ د رومبونہ یې کتابونه موندې دی داصر ف د تقلید په طور منی. او ظاهر ده چہ دمقلد ایمان د شک اوشبې نه خالی نه وی هغوی ته پخپله یقین نشته د دلیل او حجت په بنیاد ددوی ایمان نه دې بلکه د رومبو خلقو چہ حق منلو والا نه وو د هغې مقلد دی.

فَلِذَلِكَ	فَادُّعُ	وَاسْتَقِمْ	كَمَا	أُمِرْتُ
پس هم دغه دین ته	رااوبله خلق	او محکم اودریږه	لکه څنگه چی	حکم شوی دې تاته
نو ته دوی هم دې (حق دین) طرفته رابله	اولکه څنگه چی درته	حکم شوی دې دهغه	(په سمه لار) قائم	
وَلَا تَتَّبِعْ	أَهْوَاءَهُمْ	وَقُلْ	أَمَنْتُ	بِمَا
اومه کوه ته پیروی	دخواهشاتو دهغوی	او اواوایه	ایمان راوړې دې	ما په هغه چی نازل کړې دې الله
اوسیرئ	اود دوی د خواهشاتو تابعداری	مکوه	او اواوایه چی	الله ﷻ څومره کتابونه نازل کړې دی
مِنْ كِتَابٍ	وَأُمِرْتُ	لِأَعْدِلَ	بَيْنَكُمْ	اللَّهُ رَبُّنَا
د کتاب نه	او حکم شوی دې ماته	چی زه انصاف اوکړم	په منځ ستاسو کښې	الله رب زمونږ دې
ما په هغې ایمان راوړې دې	اوماته حکم شوی دې چی	ستاسو تر مینځه	(همیشه) انصاف کوم	الله ﷻ

وَرَبُّكُمْ	لَنَا أَعْمَالُنَا	وَلَكُمْ	أَعْمَالُكُمْ	لَا حِجَّةَ
اور رب ستاسو دی	مونڙ لره عملونه	زموڻډی	او تاسو لره	عملونه ستاسو دی
نشته هيڅ جگړه	زموڻډی	اور ستاسو دتولو رب دی	اور زموڻډی	پاره عملونه ستاسو دتولو رب دی
بَيْنَنَا	وَبَيْنَكُمْ	اللَّهُ يَجْمَعُ	بَيْنَنَا	وَالِيهِ الْمَصِيرُ
په منځ	زموڻډی	او په منځ	ستاسو کښی	الله به راجمع کوی
زموڻډی	اور ستاسو په منځ	کښی	هيڅ جگړه نشته	الله به مونږ ټول جمع کړی
				او هم دهغه طرفته واپس تلل دی

قوله تعالى: فَلَيْذِكَ فَاذَعُ

لس مستقل کلمې: په دې آيت کښې يو نکته ده چه د قرآن کريم صرف يو بل آيت کښې موندې شي باقي په بل آيت کښې نشته هغه دا چه په دې کښې لس کلمې دي چه هغه ټولې مستقل دي بيله بيله يو يو کلمه په خپل ذات کښې يو مستقل حکم دې هم دا خبره په بل آيت يعنې په آيت الكرسي کښې هم ده. ۱ (فَاذَعُ) رومبي خو دا دې چه کومه وحی په تاسو نازلېږي هم دا وحی تاسو نه مخکښې ټولو انبياء باندې به راتله او کوم شريعت چه ستا د پاره مقرر شوې دې هم هغه ستا نه مخکښې انبياء کرام دپاره هم مقرر شوې وو. نو ټولو خلقو ته ددې دعوت ورکړه هر يو هم دې طرف ته رابله او د دې اومنلو اودخوړولو په کوشش کښې لگيا اوسه.

۲ (اسْتَقِمْ) اود الله ﷻ په عبادت او وحدانيت پخپله هم استقامت کوه او خپل منونکو باندې هم پرې استقامت کوه.

۳ (وَلَا تَتَّبِعِ) مشرکين چه کوم اختلاف کوی او کوم تکذيب اوافترا چه کوی دا ددنی عادت دې اودغير الله ﷻ عبادت ددوی عادت دې خبردار ته هرگز هرگز ددوی په خواهشاتو کښې مه راځه ددوی يوه خبره هم مه مننه.

۴ (وَقُلْ آمَنْتُ) او علی الاعلان د خپلې دې عقيدې تبليغ کوه چه د الله نازل کړی په ټولو کتابونو باندې زما يقين دې. زما دا کار نه دې چه يو اومنم او د نورو نه انکار او کړم چه يو واخلم او نور پرېږدم. ۵ (وَأَمِيزُ) زه په تاسو کښې هم هغه احکامات جاری کول غواړم کوم چه دالله طرف نه ما ته رارسيدلي دي او کوم چه سراسر په انصاف باندې مېنی دی.

۶ (اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ) معبود برحق صرف الله ﷻ دې. زموڻډی او ستاسو معبود هم هغه دې او هم هغه د ټولو پروردگار دې اگر چه څوک په خپله خوشالي هغه ته ټيټ نه شی خو په اصل کښې هر کس بلکه هر څيز هغه ته ټيټ شوي دي او په سجده کښې پروت دې.

۷ (لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ) زما عمل زموڻډی سره او ستاسو عمل تاسو سره. مونږه او تاسو کښې هيڅ تعلق نشته. څنگه چه يو بل آيت کښې الله رب العزت فرمايلي دي که تا دروغژن گنړی نو ته ورته او وایه زما دپاره زما اعمال دي او ستاسو د پاره ستاسو اعمال دي. تاسو زما د اعمال نه بری او زه ستاسو د اعمال نه بری يم او زه ستاسو اعمال نه بيزاره يم.

۸ (لَا حِجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ) مونږه او تاسو کښې هيڅ خصومت او جگړه نشته دڅه بحث اومباحثې ضرورت نشته حضرت سدی فرمائی دا حکم خو په مکه کښې وو خوپه مدينه کښې د جهاد احکام نازل شو ممکنه ده چه داسې وی ځکه چه دا آيت مکی دې او د جهاد آيتونه د هجرت نه پس دی.

① (اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا) د قیامت پہ ورخ به الله رب العزت مونږه ټول راجمع کوی څنگه چه بل آیت کښې دې قل ربنا یعنی ته او وایه چه مونږ به زمونږه رب جمع کوی بیا به په مونږ حق سره فیصله کوی او هم هغه فیصله کولو والا او علم والا دې .
 ② (وَالْيَهُ الْمَصِيرَةُ) بیا فرمانی هم الله طرف ته واپس تلل دی .

وَالَّذِينَ يُجَاجُونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ

او هغه خلق | چي جگړې کوي | په دين د الله کښي | روستو دهغي نه | چي قبولوالي شوې دې |

او هغه خلق چي د الله ﷻ په باره کښي جگړه کوي | د دې نه پس چي هغه منلې شوې دې

لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ

هغه لره | دليل دهغوی | باطل دې | په نزد رب دهغوی | او په هغوی باندي | غضب دې |

دهغوی دليل درب په نیز باطل دې | ..... او په هغوی باندي غضب دې

وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ③ اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

او هغوی لره دې | عذاب سخت | الله هغه ذات دې | چي نازل ئي کړو کتاب | د حق سره |

او دهغوی دپاره سخت عذاب مقرر دې | الله ﷻ هغه ذات دې چي کتاب او (دانصاف) تله ئي په حقه نازل

وَالْمِيزَانَ ط وَمَا يَذْرُوكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ④ يَسْتَعْجِلُ

او ميزان (تله) هم | او څه پته ده تاته | کي دې شي چي قیامت | نزدې وي | تلوار کوي |

کړې ده | او تاته څه معلومه ده | کي دې شي قیامت نزدې وي | ..... کوم خلق چي په دې

بِهَآ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَآ وَالَّذِينَ آمَنُوا

په راتلو دهغي | هغه کسان | چي هغوی ایمان نه لري | په هغي | او هغه کسان | چي ایمان بي راوړي دې

ایمان نه راوړي | هغي ته تلوار کوي | ..... او څوک چي ایمان دار دی | نو هغوی ترې نه

مُشْفِقُونَ مِنْهَا لَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ط إِنَّ الَّذِينَ

بریدونکي دی | دهغي نه | او پوهیږي | چي بیشکه هغه حق دې | ښه واورئ | بیشکه هغه کسان

ویره کوي | او دا عقیده ساتي چي قیامت حق دې | ..... یاد ساته | چي څوک د قیامت

يَمَارُونَ فِي السَّاعَةِ كَفَى ضَلَالٌ بَعِيدٌ ⑤

چي د شک بحثونه کوي | په راتلو د قیامت کښي | خامخا هغوی په گمراهي لري کښي دی

په حق کښي جگړې کوي | هغوی په ډیره غټه گمراهي کښي پراته دی

قوله تعالى: وَالَّذِينَ يُجَاجُونَ فِي اللَّهِ

بيان د بطلان د دليل د منکرينو: الله ﷻ هغه خلق يروي چه ایمان والوسره فضول بحثونه کوي هغوی د

نیغي لارې نه اړول غواړي اود الله په دين کښي جگړې راوباسي دهغوی دليل باطل دې هغوی باندي

الله ﷻ ډیر زیات غصه دې او هغوی ته به د قیامت په ورځ سخت ناقابل برداشت سزا ورکولې شي د

هغوی طمع پوره کيدل یعنی په مسلمانانو کښي بیا جاهلیت عادتونه راوستل محال دی ټیټک دغه

شان د یهودیانو او نصارو جادو به هم نه چلیږي . ممکنه ده دوی موجوده دين ته خپل رشتونی او اصلی

دین باندی ترجیح ورکری او هغه دین واخلی چه په هغې کنبې دروغ ملاو شوی دی او تحریف پکنبې شوی دی او بدل شوی دی.
 بیا فرمائی چه الله رب العزت حق سره کتاب نازل کړې دې او عدل او انصاف یې رالېږلې دې. لکه څنګه د الله فرمان دې ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ یعنی مونږه رسولان ظاهر دلیلونو سره راولېږلو او هغوی سره مو کتاب او میزان راولېږل چه خلق په انصاف باندې قائم شی. یو بل آیت کنبې دې ﴿وَالسَّمَاءَ رَافِعًا﴾ یعنی اسمان هم هغه اوچت کړې دې او تله هم هغه ایخودې ده چه تاسو په تلو کنبې کمې زیاتې اونکړې او انصاف سره وزن تیک ساتې او تول مه کموې. بیا فرمائی تا ته پته نشته چه قیامت ډیر نژدې دې. په دې یره او لالچ دوانږه دی او په دې کنبې دنیا نه بې رغبت کول هم مقصود دی.

قوله تعالى: يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا

ګانوان د قیامت نه نه یرېږي: بیا یې او فرمائیل چه ددې انکار کونکی خو تادی کوی چه قیامت ولې نه راځي؟ هغوی وائی که تاسو په حقه یې نو قیامت قائم کړې ځکه چه د هغوی په نزد د قیامت راتلل محال دی خو ددې برخلاف ایمان والا ددې نه یرېږي ځکه چه ددوی عقیده ده چه د قیامت راتلل ضروری او یقینی دی د دې نه یرېږي او هغه اعمال کوی چه په هغه ورځ ددوی په کار راشی. یو صحیح حدیث کنبې دی چه تقریبا د تواتر درجې ته رسیدلې دې چه یو کس په اوچت آواز د رسول الله ﷺ نه تېوس او کړو چه یا رسول الله قیامت به کله وی؟ دا واقعه د سفر ده هغه د نبی ﷺ نه لږلرې وو. نبی ﷺ ورته او فرمائیل او او هغه یقینا راتلو والا دې ته او وایه چه تا ددې دپاره څه تیاری کړې ده؟ هغه عرض او کړو د الله او دهغه د رسول محبت. ته به هغوی سره یې چا سره چه ستا محبت دې؟ یو بل حدیث کنبې د نبی ﷺ فرمان دې هر یو کس به هغه سره وی چا سره چه د هغه محبت وی؟ دا حدیث یقینا متواتر دې. غرض حضور ﷺ ددې سوال په جواب کنبې د قیامت د وخت تعیین اونکړو بلکه سائل ته یې ددغې ورځې د تیاری او فرمائیل. پس د قیامت د راتللو د وخت علم د الله نه سوا بل چاته نشته دې. بیا فرمائی چه د قیامت په راتلو کنبې چه کوم خلق جګړې کوی هغه ددې منکر دی دا محال ګنړی هغه خالص جاهلان دی. صحیح عقل او پوهه نه ډیر لرې پراته دی. د نیغې لارې نه ورک شوی دی او ډیر لرې غورزیدلې دی. تعجب دې د زمکې او د اسمانونو ابتدائی خالق الله ﷻ منی او د انسان د مرګ نه پس دوباره ژوندی کولو باندې هغه قادر نه ګنړی چا چه بغیر د څه نمونې ابتداء هغه پیدا کړلو نو دوباره چه دده اجزاء هم څه نه څه موجود دی دې پیدا کول هغه باندې څه ګران دی بلکه عقل سلیم هم د اتسلیموی چه دا خو نور هم آسان دې.

اللَّهُ لَطِيفٌ	بِعِبَادِهِ	يَرْزُقُ	مَنْ	يَشَاءُ	وَهُوَ الْقَوِيُّ
الله مهربانه دي په بندګانو خپلو اړوزی ورکوی هغه چاته چی څه ورکول غواړی او هغه طاقتور دي					
الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربان دي چی چاته او غواړی نو فراخه رزق ورکوی او هغه قوی دي					
الْعَزِيزُ	مَنْ	كَانَ	يُرِيدُ	حَرْثَ الْآخِرَةِ	نَزِدُ
او غالب دي هغه څوک چی وی چی غواړی فصل داخرت زیات والي کوو مونږه					
او زبردست دي څوک چی د اخرت فصلونه غواړی					مونږه ورته

۱. صحیح بخاری کتاب الادب باب علامة الحب فی الله ۶۱۷۱، صحیح مسلم: ۲۶۳۹. ترمذی: ۳۵۳۶ مستد الطیالسی: ۱۱۶۷.
 ۲. صحیح بخاری حواله سابق: ۶۱۷۰، صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب المرء مع من احب: ۲۶۴۱.

لَهُ فِي حَرْثِهِ ۚ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ

هغه لره | په فصل دهغه کښی | او هغه څوک چې وی | اچي غواړي | فصل د دنیا | اور کوو مونږ هغه ته
د آخرت فصلونه | دیروړ کړو | او څوک چې د دنیا فصلونه غواړي | نو مونږ به ورته څه قدرې

مِنْهَا وَمَالَهُ فِي الْآخِرَةِ ۖ مِنْ نَّصِيبٍ ۝ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ

دهغې نه | او نشته هغه لره | په آخرت کښی | هیڅ حصه | یا دوی لره دی | داسې شریکان
گټه ورکړو | او داسې سړی دپاره په آخرت کښی هیڅ حصه نشته | ایا ددوی شریکان دی

شَرَعُوا لَهُمْ مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ

چې مقرر کړی نې ده یوه طریقه | دپاره ددوی | د دین نه | هغه | اچي اجازت نه دي ورکړې
چې داسې دین نې ورته جوړ کړې دي د کوم چې الله ﷻ اجازت نه دي ورکړې

بِهِ اللَّهُ ۖ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُم

په هغې سره | الله | او که چرې نه وي خبره د فیصلې | نو خامخا فیصله به شوی وه | په منځ ددوی کښی
او که (دمهلت) فیصله نه وي شوې | نو ددوی په مینځ کښی به خبره خلاصه شوې وه | او هلاک شوې به وي

وَأَنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ تَرَى الظَّالِمِينَ

او بیشکه ظالمان چې دی | مقرر دي هغوی لره | عذاب دردناک | ته به اووینې | دا ظالمان خلق
او ظالمانو دپاره دردناک عذاب مقرر دي | ته به دا ظالمان اووینې | چې دخپلو عملونو د انجام نه به

مُشْفِقِينَ ۖ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ ۖ

یریدونکي | دهغې عمل نه | اچي کړې وي دوی | او هغه به واقع کیدونکې وي | په دوی باندې
(پخپله) اوویرېږي | حال دا چې هغه عذاب به پرې واقع شی |

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَةٍ ۖ أَلَمْ تَرَ

او هغه کسان | اچي ایمان نې راوړو | او عملونه نې اوکړل نیک | وی به په باغیچو | د جنت کښی
او کومو کسانو چې ایمان راوړې دي | او نیک عملونه کوي | هغوی به د جنتونو په باغیچو کښی او سپرې

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ ۖ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ

وی به هغوی لره | هغه | اچي غواړي نې هغوی | په نزدرب دهغوی | دا هم هغه | فضل
د دوی دپاره به د خپل رب سره هر هغه څه وی کوم چې دوی غواړي | هم دغه لوښي فضل دي

الْكَبِيرُ ۝

لوی دي |

قوله تعالى: مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ

د آخرت طالب او د دنیا طالب: الله ﷻ خبر ورکوي چه هغه خپل بندگانو باندې ډیر مهربانه دي. یوته د بل په
ذریعه روزی ورسوی څوک هم نشته چه الله یې هیڅ کړی نیک او بد هر یو د هغه روزی خوری لکه

څنگه يې چه او فرمائيل ﴿وَمِمَّنْ دَايِمًا فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ په زمكه باندې گرزیدونكی د ټولو ځناورو د رزق ذمه دار الله ﷻ دی. هغه د هر چاد اوسیدو ځانې ډیرښه پیژنی او ټول څه په لوح محفوظ کښې لیکلې شوي هم دی هغه چه چا له او غواړي زیات رزق ورکوي هغه طاقتور او غالب دی چه هغه څوك هم مغلوبو لې نه شی.

بیا فرماني څوك چه د آخرت اعمالو ته توجه کوي مونږ پخپله د هغه مدد کوو هغه ته طاقت او قوت ورکوو د هغه نیكې زیاتو بعضې نیكې لس چند ه بعضې اووه سوه چنده او بعضې ددې نه هم زیاتو. غرض د آخرت آرزو چه په کوم زړه کښې وی هغه کس ته د نیكې توفیق د الله ﷻ د طرف نه عطا کیږي او چه د چا ټول کوشش د دنیا د حاصلولو د پاره وی آخرت طرف ته دده توجه نه وی نو هغه د دوانړو جهانونو نه محرومه وی. د دنیا ملاویدل د الله ﷻ په اراده باندې موقوف دی ممکنه ده چه هغه ډیر زور اولگوي او د دنیا نه هم محروم شی. د بد نیتې په وجه خو یې آخرت مخکښې نه خراب کړې وودنیا ورته هم ملاو نه شوه نو دوانړو جهانونو نه محرومه شو. او که لږه شان دنیا ورته ملاو هم شی نو په نیش حساب ده.

دغه شان یو بل آیت کښې دا مضمون مقید بیان کړې شوي دي فرمان دي ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا تَشَاءُ لَنْ نُرِيَهُ﴾ یعنی کوم کس چه د دنیا طالب وی تاسو کښې چه مونږ چا ته او غواړو او څومره او غواړو ورکوو بیا به هغه د پاره دوزخ خوښو چه دوزخ کښې بد حال او ذلیل د داخلېږي. او څوك چه د آخرت طالب وی او دهغې دپاره چه څومره کوشش پکار وی هغه کوی او وی هم هغه ایمان والا نو ناممکنه ده چه د داسې خلقو د کوششونو قدر دانی او نه شی دنیاوی ورکړه خو عامه ده دې سره سره مونږ دهغه پوره امداد کوو او ستا د رب دا دنیاوی ورکړه په چا بنده نه ده. پخپله او گوره چه مونږ یو ته په بل باندې څنگه فوقیت ورکړې دي. یقین ساتې چه د درجو اعتبار سره هم او د فضیلت حیثیت سره هم آخرت ډیر لوړې دي. د رسول الله ﷺ فرمان دي چه دې امت ته دا وچتوالی او د برترې د نصرت او د بادشاهت زیرې واوروه. په دوی کښې څوك دینی عمل د دنیا دپاره کوی هغه ته به په آخرت کښې هیڅ حصه نه ملاوېږي (۱).

قوله تعالى: سَأْمُرُّكُمْ شُرَكَاءَ

مشرکان د خپل غټانو ایجاد کړې شوي شریعت مني: بیا فرماني چه دا مشرکان د الله ﷻ د دین اتباع څو نه کوي بلکه چه کوم شیطانان او انسانان یې خپل لوی درجي والا (غټان) گنړلي دی دوی چه ورته کوم حکمونه ښائي دوی هم هغه حکمونو ته دین وائی. حلال او حرام دي خپل غټانو په وینا پیژنی: د عبادت طریقې هم دوی ایجاد کړې دي کوم چه دوی کوی. دغه شان د مال احکام ټپي هم پخپله راویستې دي کوم چه دوی شرعی گنړي چنانچه په جاهلیت کښې بعضې ځناور هغوی پخپله حرام کړي وو مثلاً هغه ځناور چه د هغه غوړونه به یې سوري کړل او دخپل خدایانو په نوم به یې پریخودل او بچی به ټپي د حمل په صورت کښې دهغوی په نوم کول. کومې اوښې نه چه به ټپي لس بچی اوشول هغه به ټپي دهغونې په نوم پریخودل. بیا به ټپي دهغونې د تعظیم په خیال هغه په خپل ځان حرام گنړل او بعضې څیزونه به ټپي حلال گنړل لکه مرداره، وینه او جواړی. صحیح حدیث کښې دی نبی ﷺ فرماني ما عمرو بن لحي بن قمعه اولیدلو چه هغه دوزخ کښې خپلې کولمې راکارلې. دا هغه کس دي چا چه د ټولو نه مخکښې د غیر الله په نوم د ځناورو پریخودل ونيلې وو (۲) دا کس د خزاغه په

(۱) احمد: ۱۳۴/۵، ح/۲۱۲۲۳، مسنده حسن، ابن حبان: ۴۰۵، حاکم: ۳۱۱/۴، شعب الایمان: ۶۸۳۴.
(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب قصة خزاغة: ۳۵۲۱، صحیح مسلم: ۲۸۵۶.

بادشاهانو کښې وو هم ده ددې کارونو د ټولو نه مخکښې ایجاد کړې وو چه د جاهليت په عربو کښې مروج وو. هم قریش والا په بت پرستې اچولې وو الله ﷻ دې په هغه باندې خپل غضب نازل کړی.

قوله تعالى: نَزَّلَا كَلِمَةً فَضْلًا لِّقَضَىٰ بَيْنَهُمْ

قیامت دپاره یو وخت مقرر دې: فرمائی که زما دا خبره مخکښې نه مقرر شوې نه وه چه څه به گڼه کارانوله د قیامت راتلو پورې مهلت ورکوم نو مابه نن دا کافران په خپل عذاب کښې راگیر کړې وو هغوی ته به و قیامت په ورځ د دوزخ دردناک او ډیر سخت عذاب ورکړې کیږي. د قیامت په میدان کښې به تاسو گورې چه دا ظالمان خلق به د خپل کرو نه په لږزان او په یره کښې به وی خو نن به هیڅ یو څیز نه وی چه دوی به بچ کړي. نن خو به دوی د خپلو عملونو سزا ضرور ځکي. ددوی بالکل برعکس د ایمان والو نیکانو خلقو حال به دا وی چه هغوی به امن اوسکون سره د جنت په باغونو کښې مزې کوي. د دوزخیانو د ذلت رسوانې او د یرې اود جنتیانو د عزت لوې والی آرام اوسکون خیال او کړې. هغوی په قسما قسما مصیبتونو او تکلیفونو کښې وی اودوی په قسما قسما لذتونو اوراحتونو کښې وی عمده ښه خوراکونه بهترین لباس ښه کورونه بهترین او ښکلې ښځې او ډیر ښه ساز و سامان به دوی ته ملایویری چه دهغې لیدل او اوریدل خو پریږده د یو انسان په ذهن او په تصور کښې هم دا څیزونه نه شي راتللي. حضرت ابو طیبه فرمائي چه د جنتیانو په سر باندې یو ورېځ راشی او دوی ته به آواز اوشی چه اووانې د څه څیز وریدل غواړې؟ پس څوک چه د څه وریدل غواړی هم هغه څیز به پرې ددې ورېځو نه وریری تردې پورې چه وائی به چه په مونږ دې ولاړې سینو والا هم عمر ښځې دې اووریری چنانچه هم دغه پرې اووریری. ددې وجې ئې اوفرمانیل چه فضل کبیر یعنی زبردسته کامیابی کامل نعمت هم دا دې.

ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهَ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا	
ادا هغه څیز دې اچي زیرې ورکوي الله اېندگانو خپلو لره هغه اچي ایمان ئې راوړو	
دا هغه فضل دې چې الله ﷻ خپلو ایماندارو بندگانو باندې کړې دې چا چې	
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ	
او عملونه ئې اوکړل نیک ورته اووايه نه غواړم زه ستاسو نه په دې کار ددین باندې	
نیک اعمال کړي دی .. (ئې پیغمبره) ته ورته اووايه چې زه ستاسو نه (نوره) هیڅ بدله نه غواړم خو	
اَجْرًا اِلَّا الْمُوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً	
څه بدله مگر غواړم محبت دوستی په خپلولی کښې او هغه څوک چې اوکړی نیکی	
د خپلولی مینه محبت درنه غواړم او څوک چې دنیکی کارونه کوي نومونږ به ورته	
تَزِدْ لَهُ فِيهَا حَسَنًا اِنَّ اللَّهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ	
زیات به کړو مونږ هغه لره په هغې کښې ښه والی بیشکه الله ښونکې قدردان دې	
په کښې نوره نیکی زیاته کړو بیشکه الله ﷻ ښونکې (د نیکانود نیکی) قدردان دې	
اَمْ يَقُولُوْنَ افْتَرٰى عَلَى اللَّهِ كِذْبًا فَاِنْ يَّشَاَ اللَّهُ يَخْتِمْ	
ایا وائی دا خلق چې ده تړلی دی په الله باندې دروغ اېس که چری او غواړی الله مهر به اولگوي	
ایا دوی وائی چې دې پیغمبر په الله ﷻ دروغ جوړ کړی دی که الله ﷻ او غواړی نو ستا	

عَلَىٰ قَلْبِكَ ط	وَيَمِمْ اللَّهُ	الْبَاطِلُ	وَيُحَقِّقُ	الْحَقَّ	بِكَلِمَتِهِ ط
پہ زبہ ستا باندی او ختموی اللہ باطل او حق ثابتوی حق لرہ پہ فرمانونو خپلو سرہ					
پہ زبہ بہ مهر اولگوی او اللہ باطلی خبری ختموی او حق خبری پہ خپل حکم ثابتی ساتی					
إِنَّهُ	عَلِيمٌ	بِذَاتِ الصُّدُورِ			
پیشکبہ ہغہ خبردار دی پہ پتو خبرو دسینو باندی					
ہغہ تہ د زرونو پت رازونہ بنہ معلوم دی					

قوله تعالى: ((إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ))

دمودۃ فی القربی مفہوم پورتنی آیتونو کنہی دجنت دنعمتونو د ذکر بیان دی چہ ایمان دارنیکانو خلقو تہ دی د دی زیری وی . بیا خپل نبی تہ فرمائی چہ د قریشو دی مشرکانو تہ اووایہ چہ پہ دی تبلیغ او ستاسو پہ دی خیر خواہی باندی خو خہ تاسو نہ خہ نہ غوارم . ستاسو خیر خواہی یو طرف تہ کہ تاسو چری ددی نہ منع شی چہ ماد خپل رب رسالت رسولو تہ پریږدی اود خپلولی دا رشتہ مخی تہ کیږدی او ما تہ د تکلیف رسولو نہ منع شی نو دا ہم لویہ خبرہ ده .

صحیح بخاری کنہی دی چہ د حضرت ابن عباس نہ ددی آیت دتفسیر پہ بارہ کنہی تپوس اوشونو حضرت سعید بن جبیر اووی د آل محمد قرابت دی . دا ئی چہ واوریدل نو ہغہ اوفرمانیل چہ تا تادی اوکړه واوره د قریشو چہ خومره قبیلې وی ټولوسره د حضور اکرم خپلولی وه نو مطلب دا دی چہ تاسو د هغی خپلولی لحاظ اوساتی چہ زما ستاسو سرہ ده (۱) .

حضرت مجاهد حضرت عکرمہ حضرت قتاده حضرت سدی حضرت ابو مالک حضرت عبدالرحمن بن عرف وغیرہ ہم ددی آیت ہم دتفسیر کوی . طہرانی کنہی دی چہ رسول اللہ قریش کافرانو تہ اوفرمانیل چہ خہ تاسو نہ ددی خہ اجرت نہ غوارم مگر دا چہ تاسو د هغی خپلولی خیال اوساتی چہ زما تاسو سرہ ده . زما ددی رشتہ داری حق چہ پہ تاسو باندی دی هغہ ادا کړی (۲) .

مسند احمد کنہی دی چہ حضور اوفرمانیل چہ ما تاسو تہ کوم دلیلونه درکړی دی دکوم هدايت لاره مې درته بنودلی ده په هغی باندی تاسو نہ خہ بدله نہ غوارم سوا ددی نہ چہ تاسو اللہ غوښتو والا شی اود هغہ د اطاعت په وجه قرب او نزدیکی حاصل کړی (۳) دحسن بصری نہ ہم دغه شان تفسیر منقول دی . نو دا دویم قول شو . وومبی قول د حضور خپله رشتہ داری وریادول . دویم قول د هغوی دا طلب چہ خلق دی د اللہ قرب حاصل کړی . دریم قول چہ د حضرت سعید بن جبیر په روایت کنہی تیر شو چہ تاسو زما خپلوانو سرہ احسان او نیکی کوی . د ابو الدیلم بیان دی هرکله چہ حضرت علی بن حسین قید شو او د دمشق په بالاخانہ کنہی واچولې شو نویو شامی اووی چہ د اللہ شکر دی چہ هغہ تاسو قتل کړی او تاسو ئی ختم کړی او د فتنې ترقی ئی رامنع کړه . دانی چہ واوریدل نو وی فرمانیل چہ آیا تا قرآن هم وئیلې دی ؟ هغہ اووی ولې نہ . وی فرمانیل پہ دی کنہی دی د حم سورتونه نہ دی لوستی ؟ هغہ اووی ډیر بنہ ټول قرآن به مې لوستو اود حم سورتونه به مې نہ لوستل ؟ هغہ ورته اوفرمانیل بیا ولې پہ دی کنہی تا ددی آیت تلاوت نہ دی کړی قل لَأَسْأَلَنَّكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ یعنی زه تاسو نہ خہ بدله نہ غوارم مگر د قرابت محبت . هغہ اووی ولې تاسو هغہ ئی ؟ هغوی اوفرمانیل او جی .

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشورى باب قوله ((إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ...)) : ۴۸۱۸ .

(۲) المعجم الاوسط .

(۳) احمد : ۲۶۸/۱ .

د حضرت عمرو بن شعیب نہ چہ کله ددی ایت تفسیر بارہ کنبی تپوس او شو نو هغوی او فرمائیل مراد د رسول الله ﷺ قرابت دی .

قوله تعالى: قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا

ددی ایت مبارک شان نزول څه دی؟ ابن جریر کنبی دی چہ انصارو خپل د اسلام خدمتونه د فخر په طور او شمیرل په دی باندې ابن عباس یا حضرت عباس او فرمائیل مونږ تاسو نه افضل یو. کله چہ دا خبر حضور ﷺ ته اورسیدو نو دنی مجلس ته راغلو او وې فرمائیل ای انصارو آیا تاسو د ذلت په حالت کنبی نه وې؟ بیا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته عزت درکړو. هغونې عرض او کړو چہ بی شک تاسو رشتیا وائې وې فرمائیل آیا تاسو گمراه نه وې بیا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته هدایت درکړو. هغوی عرض او کړو بې شکته تاسو رشتیا او فرمائیل بیا ئې او فرمائیل اوس تاسو ماته ولې نه وایې؟ هغونې عرض او کړو څه او وایو؟ وې فرمائیل ولې نه وائې چہ آیا ستا قوم ته نه وې ویستلې؟ هغه وخت مونږه نا ته پناه درکړه. آیا هغې ته دروغ ژن نه وې گنړلې هغه وخت مونږه ستا تصدیق او کړو. آیا هغونې ذلیلہ کول نه غوښتل هغه وخت مونږه ستا مدد او کړو. دغه شان نبی ﷺ نورې هم ډیرې خبرې او کړې تردې پورې چہ انصار خپلو کونډو باندې ټیټ شول هغونې عرض او کړو حضور مونږ اولاد او څه چہ مونږ سره دی دا ټول د الله او د هغه د رسول ﷺ د پاره دی.

بیادا آیت قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ نازل شو. ابن ابی حاتم کنبی هم ددی نزدې ضعیف سند سره مروی دی. په بخاری او مسلم کنبی دا حدیث شته دی په هغې کنبی دی چہ دا واقعه د حنین د غنیمت د تقسیم په وخت پېښه شوې وه او په دی کنبی د آیت د نازلیدو هم ذکر نشته او ددی آیت په مدینه کنبی د نازلیدلو منلو کنبی هم لې شان تامل دي ځکه چہ دا سورت مکی دی. بیا چہ کومه واقعه په حدیث کنبی مذکور ده په هغه واقعه او په دی آیت کنبی څه داسې زیات ظاهري مناسبت هم نشته. په یو روایت کنبی دی چہ خلقو تپوس او کړو چہ د آیت نه کوم خلق مراد دی؟ چہ هغونې سره د محبت کولو مونږ ته د الله ﷻ حکم دی. رسول الله ﷺ او فرمائیل حضرت فاطمه او دهغې اولاد (خود دې سند ضعیف دی او ددی راوی مبهم دی چہ مشهور نه دی. بیا د هغه استاد یو شیعه دی چہ د ثقافت نه بالکل غورزدلې دی دهغه نوم حسین اشقر دی داشان حدیث دهغه روایت سره به څنگه منلې شی؟ بیا په مدینه کنبی د آیت نازلیدل ډیره لرې خبره ده. حق خبره داده چہ دا آیت مکی دی او په مکه کنبی د حضرت فاطمه نکاح هم نه وه شوې نو اولاد څنگه؟ د هغې نکاح خو حضرت علی سره د بدر د غزا نه پس په ۲ هجری کنبی شوې ده. ددی صحیح تفسیر هم هغه دی چہ جبر الامة ترجمان القرآن حضرت عبد الله بن عباس ؓ کړې دي چہ د بخاری په حواله سره مخکښی تیر شوې دی. مونږ اهل بیت سره د خیر خواهي کولو نه منکر نه یو. مونږ منو چہ هغونې سره احسان او سلوک او د هغونې اکرام او احترام ضروری څیز دی. په مخ د زمکه د هغونې نه زیات پاک او صفا ښه کورنې بله نشته. حسب او نسب او فخر کنبی بې شکته دا د ټولونه اعلی ده خاص کر په دی کنبی هغه چہ د نبی د سنتو اتباع کوونکي دی لکه څنگه چہ د اسلافو طریقه وه. یعنی د حضرت ابن عباس او د آل عباس او د حضرت علی او آل علی. رسول الله ﷻ پخپله خطبه کنبی فرمائیلې دی زه په تاسو کنبی دوه څیزونه پرېږدم کتاب الله او زما خاندان او دا دوانړه به جدا نه شی ترڅو چہ په حوض باندې ما له رانشی (۱). په مسند احمد کنبی دی چہ یو ځل حضرت عباس بن عبد المطلب رسول الله ﷻ ته شکایت او کړو چہ قریش والا کله په خپلو کنبی ملاوېږي نو ډیر په روڼ تندې ملاوېږي خو مونږ سره په خوشالي نه ملاوېږي. دا ئې چہ واوریدل

(۱) طبرانی: ۱۲۳۸۴.

(۲) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب فضائل علی بن ابی طالب ؓ: ۲۴۰۸، بتصریر لومړی: ۳۷۸۸.

نوحضور ﷺ ڏير خفه شو او وي فرمائيل په الله قسم دچا په قبضه کښي چه زما ساه ده دهیچا په زړه کښي ايمان ترهغه وخت پوري نشي داخلیدي ترسو چه هغه الله ﷻ ډپاره اودهغه د رسول په وجه تاسو سره محبت نه ساتي (۱).

اوپه روايت کښي دي چه حضرت عباس اوويل چه قرشي خپلو کښي خبري کوي خو چه مونږه اوويني نوچ شي دا نې چه واوريدل نو د غصې دوجې دښي ﷻ په تندي باندې لکيري جوړې شوې او وي فرمائيل والله د چا مسلمان په زړه کښي ايمان ترهغه وخته پوري نشي داخلیدي ترسو چه هغه الله د پاره او زما د رسته دارې په وجه محبت نه ساتي (۲). صحيح بخاري کښي دي چه حضرت صديق اکبر اوفرمائيل اي خلقوا د حضور ﷺ لحاظ د حضور ﷺ په اهل بيت کښي ساتي (۳) يو بل صحيح روايت کښي دي هغوي حضرت علي ﷺ ته اوفرمائيل په الله قسم د رسول الله خپلوانو سره خپلولي کول ما ته د خپلو رسته دارو سره خپلولي کولو نه زيات ښه لگي (۴). ځکه چه ستا اسلام حضور ﷺ ته د خطاب داسلام نه زيات محبوب وو (۵) پس د اسلام ددې دووپرقيدونکو ستورودمسلمانانودې دوانړو سردارانو چه کومه معامله د آل رسول اود پيغمبر ﷺ د خپلوانو سره وه هم هغه د عزت او محبت معامله نورو مسلمانانو له د رسول الله ﷺ د اهل بيت او رسته دارو سره ساتل پکار دي. ځکه چه د پيغمبرانو نه پس د ټولې دنيا نه افضل هم دا دوانړه د رسول خليفه گان دي پس مسلمانانو له د دوي اتباع کول پکار دي او د رسول الله د اهل بيت او خاندان او قبيلې سره ډير عقيدت سره پيش راتلل پکار دي. الله ﷻ دې دوانړو خلفاؤ نه او اهل بيت نه او د حضور ﷺ د ټولو صحابو نه خوشاله شي او ټول دې په خپله رضامندي کښي واخلي.

صحيح مسلم وغيره کښي حديث دي چه زيد بن حيان او حصين بن ميسره او عمر بن مسلم حضرت زيد بن ارقم له لارل. حضرت حصين اووي اي حضرت! تاسو نه خولوې لوي خیر او برکت ملاو شو تاسو الله نبي ﷺ په خپلو سترگو ليدلې دي تاسو د الله د نبي خبرې په خپل غوږونو اوريدلې دي هغوي سره مو جهاد کړې دي هغوي سره مو مونږه کړې دي حق خبره دا ده چه لوي لوي فضيلتونه تاسو ته حاصل دي. اوس تاسو يو حديث مونږ ته هم واوروي. په دې باندې حضرت زيد اوفرمائيل اي زما وراره واوره زما عمر ډير زيات شوې دي. دحضور ﷺ د رحلت هم زمانه اوشوه بعض څيزونه په دماغوکښي محفوظ هم نه دي پاتې شوې اوس خوهم هغه ځان سره ساتي چه څه درته څه پخپله واوروم هغه مني او ما ته تکليف مه راکوي چه زه په تکلف سره بيان کړم.

د اهل بيت په شان کښي خطبه: بيا هغوي اوفرمائيل چه د مکې او دمدينې په مينځ کښي د ابو خاني سره نژدې چه خم ورته واي په اودريدو سره د الله رسول ﷺ مونږ ته نې داخطبه واوروله. د الله ﷻ دحمد او ثنا نه پس نې اوفرمائيل چه اي خلقو زه يو انسان يم څه عجيبه ده چه اوس ما له دالله يو قاصد راشي اوڅه دهغه خبره اومنم. واورې څه په تاسوکښي دوه څيزونه پريږدم يوڅو دالله کتاب چه په کښي نوراوهدايت دي. تاسو د الله کتاب په مضبوطي سره اونيسي اوپدي باندې منگولې اولگوي. پس ددې نې ډير رغبت راکړو او ددې نې ډير تاکيد اوکړو. بيا نې اوفرمائيل چه زه تاسو ته خپل اهل بيت باره کښي الله ﷻ دريادوم. دا نې چه واوريدل نو حصين د حضرت زيد نه تپوس اوکړو اي زيد د حضور ﷺ

(۱) لرمذی کتاب المناقب باب مناقب ابي فضل عم النبي ﷺ : ۳۷۵۸.

(۲) احمد: ۶۳۹/۲، دلائل النبوة: ۱/۱۶۷.

(۳) صحيح بخاري کتاب فضائل اصحاب النبي ﷺ: باب مناقب قرابة رسول الله ﷺ: ۳۷۱۳.

(۴) صحيح بخاري حواله سابق: ۳۷۱۲.

(۵) ابن اسحاق: في السيرة (سيرة ابن هشام: ۴/۴۵).

اهل بيت څوك دى؟ ايا د هغونې بيبيانې په اهل بيت كښې نه دى؟ وې فرمائيل بيشكه دهغوى بيبيانې هم په اهل بيت كښې دى خود نبى ﷺ اهل بيت هغه دى چا باندې چه د هغوى نه پس صدقه حرامه ده تپوس نې او كړو هغه څوك دى؟ وې فرمائيل آل على آل عقیل آل جعفر آل عباس تپوس نې او كړو په دې ټولو صدقه حرامه ده؟ وې فرمائيل او جې (۱) په ترمذى كښې دى حضور ﷺ او فرمائيل زه په تاسو كښې يوداسې څيز پرېږدم كه تاسو هغه مضبوط اونيسه نوې لارې كيږنې به نه. يو بل زيات عظمت والا دې. كتاب الله چه د الله د طرف نه يوه زوړنده رسې ده چه داسمان نه زمكې ته راغلي ده او دويم څيز زما خاندان زما اهل بيت دى او دا دوانړه به جدا كيږي نه ترسو چه ما له حوض كوثر باندې راشي. پس گورې چه زمانه پس څنگه په دوى كښې زما اتباع كوي؟ (۲) امام صاحب فرماي چه دا حديث حسن غريب دې. صرف په ترمذى كښې هم دا روايت دې. د حضرت جابر بن عبد الله ﷺ په روايت سره په ترمذى كښې دى د عرفې په ورځ رسول الله ﷺ په خپلې اوبښې باندې سور شوې وو چه ورته قصواء ونيولې شى او خطبه نې وركړه. چه په هغې كښې او فرمائيل چه اې خلقو زه په تاسو كښې يو داسې څيز پرېږدم كه چرې هغه تاسو واخستو نو چرې به هم گمراه نه شې. كتاب الله او زما عترت اهل بيت (۳) د ترمذى په يو بل روايت كښې دى چه دالله نعمتونه مخښې ته اېږدي اود الله سره محبت ساتي او الله د محبت په وجه ما سره محبت ساتي. او زما د محبت په وجه زما اهل بيت سره محبت ساتي (۴) دا حديث او پورتنې حديث حسن غريب دى. ددې مضمون نور حديثونه مونږ د (۵) ائما يريدا الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت په تفسير كښې وارد كړى دى. دلته د هغې دوباره راوړلو ضرورت نشته. فالحمد لله. يو ضعيف حديث په مسند ابو يعلى كښې دې چه ابو ذر د بيت الله د دروازي كنډه نيولې وه او وې فرمائيل اې خلقو څوك چه ما پيژنى نو هغه ما هسې هم پيژنى او څوك چه نه پيژنى نو هغه دې اوس ما او پيژنى چه زما نوم ابو ذر دې. واورې ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلې دى چه په تاسو كښې زما د اهل بيت مثال د نوح ﷺ د كشتې دې څوك چه هغې ته لارل هغوى نجات اوموندو او څوك چه داخل نه شو هغه هلاك شول (۵).

قوله تعالى: وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ

دنكىن هومره بدله بيا نې او فرمائيل چا چه نيك عمل او كړو مونږ د هغه ثواب نور هم زياتو لكه څنگه چې نې يو بل آيت كښې او فرمائيل چه الله ﷻ ديوې ذرې برابر هم ظلم نه كوي. كه نيكي وي نو نوره نې هم زياتوى اود خپل طرف نه اجر عظيم وركوي. د بعضې اسلافو قول دې چه دنيكې ثواب ددې نه پس نيكي ده اود برانې بدله ددې نه پس برانې ده. بيا فرمان اوشو چه الله ﷻ د گناهونو بڅښونكې دې او دنيكو قدر دانى كولو والا دې هغه زياتوى.

بيا نې او فرمائيل چه دا جاهلان كافران څه وائ چه دقرآن تا د خپل طرف نه جوړ كړې دې د الله ﷻ په نوم كړې دې داسې نه ده كه چرې وې نو الله به ستا په خوله مهر وهلې وو او تا ته به څه هم ياد نه وو. لكه څنگه چه فرمان دې (وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ) يعنى كه چرې رسول زمونږ په ذمه څه خبرې لگولې وې نو مونږ به د هغه ښې لاس نيولې وو او د هغه د زړه رڼك به مو كت كړې وې او تاسو كښې به چا هم هغه ددې سزانه نه وويچ كړې. يعنى د دوى زمونږ په كلام كښې لږ شان هم زياتې كړې وې نو داسې

(۱) احمد: ۴۶۶/۴، صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل على بن ابي طالب ﷺ: ۲۴۰۸.

(۲) ترمذى كتاب المناقب باب في مناقب اهل بيت النبى ﷺ: ۳۷۸۸ وهو صحيح.

(۳) ترمذى كتاب المناقب باب في مناقب اهل بيت النبى ﷺ: ۳۷۸۶ وهو صحيح.

(۴) ترمذى كتاب المناقب باب في مناقب اهل بيت النبى ﷺ: ۳۷۸۹ وهو حسن.

(۵) حاكم: ۳۴۳/۲، مستدر حسن.

انتقام به مواخستې وو چه د دنیا یوې هستې به هم دې نه وو بچ کړې .
 اهنې اددې نه پس جمله یمح الله یختم باندې معطوف نه ده بلکه دا مبتداده او د مبتدا په وجه مرفوع
 ده یختم باندې عطف نه دې چه مجزوم وی . د واو په کتابت کبسي نه راتلل داصرف د امام د رسم خط د
 موافقت د وجې نه دې لکه ﴿سَدُّواْ ذُرِّيَّتَهُ﴾ کبسي واو په لیکلو کبسي نه دې راغلې او ﴿وَيَدْعُ الْإِنْسَانَ﴾
 بِالْفَرْقِ کبسي واو نه دې لیکلې شوې او ددې نه پس د جملې و یحق الحق عطف په یمح الله باندې دې
 یعنی الله حق واضح او بیان کړې دې خپلو کلماتو سره یعنی دلائل نې بیان کړل او حجت نې پیش
 کړو او هغه ښه دانا اوبینا دې . د زړونو رازونه او د سینو پټې خبرې هغه باندې کولای شوی دی .

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ

| او هغه هغه ذات دې | چی قبلوی

| او هغه (الله ﷻ) هغه ذات دې

التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا

توبه | د بندگانو خپلونه | او عفو کوی | د گناهونو نه | او پوهیږي | په هغې |

چی د خپلو بندگانو توبه قبلوی | او گناهونه ورته معاف کوی | او تاسو چی څه کارونه کوی

تَفْعَلُونَ ۝ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

چی کوی نې تاسو | او دعا قبلوی | دهغه کسانو | چی ایمان نې راوړو | او وې کړل عملونه |

په هغې باندې خبر وی | او دهغو خلقو دعا قبلوی چی ایمان نې راوړې دې | او نیک کارونه کوی

الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۖ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ

نیک | او زیات ورکوی هغوی ته | د فضل خپل نه | او کافران چی دی | هغوی لره دې |

اود خپل فضل نه ورته نور زیادت کوی | ..... او څوک چی کافران دی هغوی دپاره

عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الْرِّزْقَ لِعِبَادِهِ

عذاب | سخت | او که فراخه کړې وې الله | رزق | دپاره د بندگانو خپلو

سخت عذاب مقرر دې | او که الله ﷻ خپلو بندگانو ته روزی فراخه کولې

لَبِغُوا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ

نو خامخا به سرکشی کړی وه هغوی | په زمکه کبسي | ولیکن نازلوی هغه | په اندازه سره (رزق)

نو هغوی به په دنیا کبسي شرارتونه کول | او الله ﷻ چی څومره غواړی په یو اندازه رزق نازلوی

مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ۖ

هغه | چی غواړی هغه | بیشکه هغه | په بندگانو خپلو باندې | خبردار دې | نظر لرونکې دې

| ..... بیشکه هغه (الله) د خپلو بندگانو نه خبر دې | او هر څه وینی کوری

وَهُوَ الَّذِي يَنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ

او هغه هغه ذات دې | چی نازلوی باران | پس دهغې نه | چی ناامیده شو هغوی | او راخوړوی

او الله ﷻ هغه ذات دې | چی د خلقو د ناامیدۍ نه پس باران راوړوی | او خپل رحمت

الْحَمِيدُ ۝

وَهُوَ الْوَلِيُّ

رَحْمَتُهُ ط

رحمت خپل | او هغه ولی (ذمه وار) دې | ستائيلې شوې دې |

خوړوی | او هغه دهرچا کار ساز ستائيلې شوې دې |

قوله تعالى:

رَبِّبْتُونِي تَوْبَةً كُنَّا هُونَهُ خَتَمُوا: الله ﷻ خپل احسان او خپله مهرباني بيانوي چه هغه په خپل غلامانو باندې دومره مهربانه دې چه د بد نه بد گنهگار هم د خپلې د بدكاري نه منع شي او په اخلاص سره هغه ته تبت شي په رببتوني زړه توبه اوباسي نو هغه په خپل كرم او رحم سره د هغه پرده پوشي كوي. د هغه گناه معاف كوي او خپل فضل د هغه شامل حال كوي لكه څنگه چه بل آيت كښې دې ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ﴾ څوك چه بد كار او كړي يا په خپل ځان باندې ظلم او كړي بيا د الله ﷻ نه بڅښنه او غواړي نو هغه به الله رب العزت غفور او رحيم بيا مومي.

الله تعالى د خپل بنده په توبه ډير خوشحاليږي: په صحيح مسلم كښې دې الله ﷻ د خپل بنده د توبې نه دې نه زيات خوشاليږي چه د چا اوبښه په څنگل كښې وركه شوې وي چه په هغې باندې دهغه خوراك او خښاك هم وي چه هغه د هغې ډير تلاش او كړي او عاجز راشي او ديوې ونې لاندې راشي پريوزي او دخپل ځان نه هم لاس اوښځي او اوبښې نه بالكل نا اميده شي چه يكدم هغه اوگوري چه اوبښه هغه سره نژدې ولاړه ده دې فورا پاسي كيني د هغې واگې اونيسي او دومره زيات خوشاله شي چه بې تحاشه د هغه د خولې نه او څي چه بې شكه ته زما غلام يې اوزه ستا رب يم. هغه د خپلې خوشالې په وجه دا غلطۍ او كړي (۱) يو مختصر حديث كښې دې چه الله ﷻ دخپل بنده د توبې نه دومره زيات خوشاليږي چه دومره خوشالي هغه كس ته هم نه وي چه په داسې ځانې كښې وي چه هلته د تندې د وجې هلاك كيږي او هلته د هغه د سورلې خناور ورك شي چه هغه ته يكدم ملاو شي. حضرت ابن مسعود نه چه كله دامسئله او پښتلي شوه چه يو كس ديوې ښځې سره غلط كار كوي بيا هغې سره نكاح كولې شي؟ هغوي او فرمايل په نكاح كښې هيڅ حرج نشته دې بيا هغوي هم دا آيت اولوستلو (۲) توبه خود مستقبل دپاره قبوله شي او گناهونه تير شوي معاف شي. ستا د هر فعل اودهرعمل هغه ته علم دې. باوجود ددې چه تبتيدونكو ته متوجه كيږي او قبلوي نې. هغه دايمان والو او د نيكانو دعاگانې قبلوي هغوي كه ځان له دعا كوي او كه نوروله.

دمعاذ خطبه: حضرت معاذ په ملك شام كښې د خطبې په دوران خپل مجاهد ملگرو ته فرماي تاسو ايمان والا يئ او جنتيان يئ او زه اميد لرم چه دا روميان او فارسيان چه تاسو هغه قيدوي او راوړي يئ. څه عجيبه ده چه دوي هم جنت ته لاړ شي. ځكه چه په دويي كښې څوك ستاسو څه كار او كړي نو تاسو هغه ته وايئ چه الله دې په تا رحم او كړي تا ډير ښه كار او كړو الله د تا ته بركت در كړي تا ډير ښه او كړه وغيره او د قرآن وعده ده چه الله د ايمان والو او د نيك خلقو دعاگانې قبلوي. بيا هغوي هم د دې آيت ترجمه او كړله. د دې معنی دا ده الله ﷻ دهغوي اورې د ﴿الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ﴾ دا تفسير شوې دې چه څوك خبره مني او د هغه اتباع كوي. او لكه څنگه چه نې او فرمايل ﴿أَلَمْ يَسْمَعْ الْبِالِغِينَ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ﴾ ابن ابی حاتم كښې دې چه د خپل فضل نه زيات وركول دادی چه د دې په حق كښې دداسې خلقو سفارش قبلوي چا سره چه هغوي څه ښه كړي وي.

(۱) صحيح بخاري الدعوات باب التوبة: ۶۳۰۹، مختصرا.

(۲) الطبري: ۵۳۳/۲۱.

حضرت ابراہیم نخعی رحمۃ اللہ علیہ ددی آیت پہ تفسیر کنبی فرمائی دے دی چہ ہغہ بہ د خپل رونرو سفارش کوی اوہغہ تہ بہ زیات فضیلت ملاویری یعنی د رونرو د رونرو د سفارش اجازت بہ ورتہ ہم اوشی (۱) د مومنانو ددی عزت او شان د بیانولو نہ پس نی د کافرانو د بد حالی بیان فرمای چہ ہغوی تہ بہ ډیر دردناک او د ویری عذاب ورکړی کیری .

بیای او فرمائیل کہ دے بندیانو تہ د دے د روزی وسعت ملاو شوے وو د دوی د ضرورت نہ زیات دوی تہ ملاو شوے وہ نو دوی بہ مستی او عیاشی کنبی اختہ شوے وو او دنیا کنبی بہ یی فساد جوړ کړی وو او د دنیا امن تہ بہ یی اور ورتہ کړی وو یو بل پوکل او خوړل او سرکشی او تکبر او بی پرواہی بہ د حد نہ زیاتہ شوے وہ ددی وجہ د حضرت قتادہ فلسفیانہ مقولہ ده ژوند سامان دومرہ بنہ دے څومرہ کنبی چہ سرکشی او بی پرواہی نہ راخی ددی مضمون پورہ حدیث ما تہ پہ تاسو باندي د ټولو نہ زیاتہ یرہ د دنیا د نمائش ددی مخکښی بیان شوے دے . بیای فرمائی ہغہ پہ یو اندازہ روزی رسوی د بندہ د صلاحیت ہغہ تہ علم دے د غنا او د فقیری مستحق ہغہ ډیر بنہ پیرنی .

د حدیث قدسی کنبی دی زما داسی بندگان ہم شتہ چہ د هغوی صلاحیت پہ مالداري کنبی دے . کہ زہ هغوی فقیران جوړ کړم نو هغی بہ د دینداري ہم لاس اوینخی . او زما بندگان داسی ہم دی چہ د هغی مناسب ہم فقیری ده . کہ هغی مال حاصل کو او مالداران شول نو پہ دے حالت کنبی لکہ زہ بہ د هغوی دین خراب کړم (۲) . بیای ارشاد کیری چہ خلق د رحمت د باران پہ انتظار انتظار کنبی مایوسہ شی پہ داسی پورہ حاجت او د ضرورت پہ وخت کنبی زہ باران وروم . دهغوی نا امیدي او خشک سالی ختمہ شی او زما رحمت پہ عام توگہ خور شی .

امیر المومنین حضرت عمر بن خطاب تہ یو کس وائی چہ قحط سالی شوه او اوس خو خلق د باران نہ بالکل نا امیدہ شول . نو هغوی او فرمائیل چہ لاړ شه اوس بہ باران انشاء اللہ ضرور کیری (۳) بیای نی ددی آیت تلاوت او کړو . هغہ ولی او حمید دے یعنی دمخلوقاتو تصرفات ہم د هغہ پہ قبضہ کنبی دی د هغہ کارونہ د تعریف قابل دی د مخلوق پہ خیر باندي هغہ خبردار دے او دهغی د نفعی هغہ تہ علم دے او دهغہ کارونہ د گتبی نہ خالی نہ دی .

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ

| او دنشو دهغه نه | پیدا کول

| او د الله ﷻ د (وحدانیت) پہ نشو کنبی

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ ط

د آسمانونو | او د زمکي دی | او هغه | چی خواړه کړی نی دی | په دے دواړو کنبی | دساه مخلوق داسمانونو او د زمکي پیدا کول دی | او د ساه کوم څیزونه چی نی په دے دواړو کنبی خواړه کړی دی

وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ وَمَا أَصَابَكُمْ

اوهغه | په راغونډولو ددوی | کله چی او غواړی | قادر دے | او هغه چی اورسیدو تاسو ته |

اوهغه (الله) چی کله او غواړی نو ددوی په راجمع کولو قادر دے | او تاسو ته چی کوم مصیبت

(۱) الطبری: ۵۳۴/۲۱

(۲) التفسیر البغوی: ۱۸۷۷

(۳) الطبری: ۵۳۷/۲۱

مَنْ مُصِيبَةٍ	فِيمَا	كَسَبَتْ	أَيْدِيكُمْ	وَيَعْفُوا
خه مصیبت	نو په سبب دهغې عمل دي چي کسب کړې دي لاسونو ستاسو او عفوہ کوی هغه	رسی نو دخپل عمل دلاسه در رسی او دیرداسې گناهونه دی کوم چي درته الله ﷻ		
عَنْ كَثِيرٍ	وَمَا أَنْتُمْ	بِمُعْجِزِينَ	فِي الْأَرْضِ	وَمَا لَكُمْ
د دیرو گناهونو نه	او نه یی تاسو عاجزه کونکی (الله لره) په زمکه کښی او نشته تاسو لره	معاف کوی او تاسو هغه د زمکې په مخ باندې عاجزه کولې نشئ او د الله ﷻ نه سوا		
مَنْ دُونِ اللَّهِ	مِنْ وَلِيٍّ	وَلَا نَصِيرٍ		
بې د الله نه	څوک دوست او نه مددگار	ستاسو هیڅوک ملګري یا مددګار نشته		

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ د الله ﷻ د قدرتونو بیان: د الله ﷻ د عظمت قدرت او دسلطنت بیان روان دي چه اسمان او زمکې هم هغه پیدا کړې دي او په دې کښې ټول مخلوق هم هغه الله خور کړې دي. فرېښتي او انسانان او پیریان او مختلف قسمه ځناور کوم چه په ګوټ ګوټ کښې خواړه شوې دي د قیامت په ورځ به هغه دا ټول په یو میدان کښې جمع کوی چه ددی حواس به قائم نه وي او په دوی کښې به عدل او انصاف کیږي.

قوله تعالى: وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ

بیا فرمای ای خلقو! تاسو ته چه کوم مصیبتونه در رسی هغه ټول په اصل کښې ستاسو د گناهونو بدله ده او اوس خو هغه غفور و رحیم الله ستاسو دیر بدکارو باندې پرده اچوی او هغه معاف کوی که په هره گناه تاسو اونیسې نو تاسو به بیا په زمکه هم نه ګرزي. په صحیح حدیث کښې دی چه مومن ته چه کوم تکلیف سختی او غم او پریشانی رسی د هغې په وجه الله ﷻ د هغه خطاګانې معاف کوی تردې چه د یو ازغی د ننوتو په بدله کښې هم (۱) کله چه آیت ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ الخ نازل شو نو هغه وخت صدیق اکبر روتې خوړله هغه چه دا واوریدل نو د روتې نه یی لاس اوچت کړو او وې ونیل یا رسول الله ﷺ! آیا دهر هر بدې او نیکې بدله به ورکړې کیږي؟ نبی ﷺ او فرمائیل واوره د طبیعت خلاف چه کوم څیزونه وی داتول د بدو اعمالو په بدله کښې دی اونیکې ټولې الله ﷻ سره جمع شوې دي. حضرت ابو ادریس فرمائی هم دا مضمون په دې آیت کښې بیان شوې دي (۲) «امیر المومنین حضرت علی ﷺ فرمای راشې چه خه تاسوته د کتاب الله د ټولو نه غوره آیت واوروم او ورسره حدیث هم حضور ﷺ مونږ ته د دې آیت تلاوت او کړو او څما نوم یی واخستو او وې فرمائیل واوره چه ددې تفسیر هم تاسو ته اوښایم تا ته چه څه بیماری سختی او مصیبتونه در رسی هغه ټول بدله ده ستاسو د اعمالو. د الله ﷻ حلم ددې نه دیرزیات دي چه بیا په دې په آخرت کښې هم سزا ورکړی او اکثر بدې معاف کوی نو دهغه د کرم نه دا ناممکنه ده چه دنیا کښې په معاف شوو خطا ګانو باندې یی په آخرت کښې اونیسې (۳) (مسند احمد)

(۱) صحیح بخاری المری باب ماجاء فی کفارة المرض: ۵۶۴۲، صحیح مسلم: ۲۵۷۳.

(۲) الطبری:

(۳) احمد: ۸۵۱۱، مسند ابی یعلی: ۴۵۳. مجمع الزوائد: ۱۰۴/۷.

پہ ابن ابی حاتم کنبی ہم داروایت د حضرت علی ؑ پہ قول سرہ مروی دے پہ ہغی کنبی دی چہ ابو جحیفہ چہ کلہ حضرت علی ؑ لہ لارو نو ہغوی افرمائیل زہ تاسو تہ یو داسی حدیث اوروم چہ ہغہ یادساتل دہر مسلمان فرض دی بیانیہ دا تفسیر دخیل طرف نہ ددی آیت واورو۔ پہ مسند کنبی دی چہ دمسلمان پہ جسم کنبی چہ کوم تکلیف وی د ہغی پہ وجہ اللہ ؑ د ہغہ گناہ معاف فرمائی (۱) ہم د مسند پہ یو بل حدیث کنبی دی چہ کلہ د ایماندار بندہ گناہونہ زیات شی اودہغہ د کفارے خہ خیز ہغہ سرہ نہ وی نواللہ ؑ ہغہ پہ خہ رنج اوغم کنبی مبتلا کری اوہغہ دہغہ دگناہونو کفارہ جوہ شی۔ (۲) پہ ابن ابی حاتم کنبی د حضرت حسن بصری روایت دے چہ ددی آیت پہ نازلیدو حضور ﷺ افرمائیل پہ ہغہ اللہ قسم د چا پہ قبضہ کنبی چہ د محمد سادہ چہ ددی لرگی لہ شان گریدل درگ گپو د کیدی شی تردے چہ د خپی خوبدل ہم د خہ نہ خہ گناہ پہ وجہ وی حالانکہ د اللہ ﷻ پیری معاف شوی گناہونہ ہم داسی لاری شی۔ ہم پہ ابن ابی حاتم کنبی دی چہ کلہ حضرت عمران بن حصین پہ بدن کنبی تکلیف وو او خلق د ہغہ عیادت لہ لارل نو حضرت حسن اووی چہ ستاسو دا حالت خود کتونہ دے مونہ تہ پیرہ صدمہ اوشوہ ہغہ افرمائیل داسی مہ کوہ دا چہ تاسو خہ وینی دا تہول د گناہونو کفارہ دہ او پیر گناہونہ خو اللہ ﷻ معاف کری دی بیانیہ ددی آیت تلاوت افرمائیلو (۳)۔

ابو البلادوائی چہ ما حضرت علاء بن بدر تہ اووی چہ پہ قرآن کنبی خو دا آیت دے او زہ لانا بالغہ یم او روند شوے یم۔ ہغوی افرمائیل د ستا د مور او پلارد گناہونو بدلہ دہ۔ حضرت ضحاک فرمائی چہ قرآن وینلونہ پس ہیرو لو والا بہ یقینا پہ خپلہ گناہ کنبی نیولے شوے وی۔ د دی خہ بلہ وجہ نشتہ دے۔ بیانیہ ہغوی ددی آیت تلاوت اوکرو او وے فرمائیل اووائی ددی نہ لوے مصیبت بہ خہ وی چہ انسان د یادولو نہ پس کلام اللہ ہیر کری۔

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ	
او دنبرو د قدرت دہغہ نہ کشتی (جہازونہ) دی	
..... او دہغہ پہ ننبو کنبی (یوہ ننبہ ستاسو)	
فِي الْبَحْرِ	كَأَلَا عَلَامَةٍ
إِنْ يَشَاءُ	يُسْكِنُ الرِّيحَ
فَيُظْلِلْنَ	
پہ دریاب کنبی پشان د غرونو کہ او غواری ہغہ نو او بہ دروی هوا پس شی بہ ہغہ کشتی جہازونہ دی چہ د غرونو پہ شان پہ سمندر کنبی روان دی کہ ہغہ او غواری نو بادونہ بہ او دروی نو	
رَوَاكِدَ	عَلَى ظَهْرِهِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ	لَآيَاتٍ
لِّكُلِّ صَبَّارٍ	
ولاری پہ شا دہغی (دریاب) بیشکہ پہ دی کار کنبی خامخا ننبی دی دپارہ دہر صبر کونکی سمندر بہ پہ خانی ولاری پاتی شی پہ دی کنبی دہر صابر شکر گزار بندہ دپارہ	
شُكْرًا	أَوْ يُوقْظَهُنَّ
بِمَا	كَسَبُوا
شکرا ایستونکی یا ہلاکی (دوبی) کری دغہ کشتی پہ سبب دہغہ بد عمل چی کری وی ہغوی ننبی پرتی دی یا (کہ او غواری نو) ددوی د عملونو پہ سبب بہ دغہ جہازونہ	

(۱) احمد: ۹۸/۴ و مسندہ حسن .

(۲) احمد: ۱۵۷/۶، البزار: ۳۲۶۰.

(۳) حاکم: ۴۴۵/۲.

وَيَعْفُ	عَنْ كَثِيرٍ	وَيَعْلَمُ الَّذِينَ	يُجَادِلُونَ
او معافی کوی	د دیرو گناہونو	او چی پتہ اولری ہغہ کسانوتہ	چی جگری کوی
تباہ کری	او دیرو تہ بیا ہم معافی کوی	او دی دپارہ چی کوم خلق زمونہ پہ ایتونو کنبی	
فِي آيَاتٍ	مَالَهُمْ	مِنْ فَحِصٍ	
پہ ایتونو زمونہ کنبی	چہ نشتہ ہغوی لہ	ہیخ خای دپناہ	
جگری کوی ہغوی پہ دی پوہہ شی	چی ہیخ خلاصی ورلہ نشتہ		

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ

پہ دریابونو کنبی دکشتو آمدورفت: اللہ ﷻ دخیل قدرت نبی دخیل مخلوق مخبسی تہ ایردی چہ ہغہ سمندرونہ مسخر کری دی دپارہ ددی چہ کشتی پہ کنبی برابر چی راخی. لوی لوی کشتی پہ سمندر کنبی داسی معلومی لکہ پہ زمکہ اوچت غرونہ. دا کشتی د اخواد یخوا بوتلو والا ہواگانہی دہغہ پہ قبضہ کنبی دی کہ ہغہ اوغوار ی نودا ہواگانہی بہ بندی کری نو بیا خوبہ بادبانونہ بیکارہ شی او کشتی بہ اودریزی. ہرہغہ کس چہ پہ سختو کنبی دصبر او پہ آسانو کنبی دشکر عادی وی نو ہغہ دپارہ خودیرد عبرت خانی دی ہغہ رب لوی قدرت او لوی سلطنت د ہغہ ددی نبیو نہ پیژندی شی او خنگہ چہ ہواگانہی بندول او اودرول د ہغہ پہ لاس کنبی دی دغہ شان دا د غرونو پہ شان لوی کشتی پہ یو ساعت کنبی دبول ہم د ہغہ پہ لاس کنبی دی. کہ ہغہ اوغوار ی نو د کشتی والو دگناہونو پہ وجہ بہ ہغوی غرق کری، اوس خو ہغہ د دیرو گناہونونہ درگزر کوی. او کہ پہ تولو گناہونو نی اونیول نو چہ خوک ہم کہ پہ کشتی کنبی کیناستل نیغ بہ پہ سمندر کنبی دوب شی خو دہغہ د حد نہ زیات رحمت ہغوی یو طرف نہ بل طرف تہ بوزی. د تفسیر علماء دا ہم فرمای کہ ہغہ اوغوار ی نو ہم دا ہوا بہ نا موافقہ کری او دیرو تیزہ سیلی بہ اوچلوی چہ کشتی بہ پہ نیغہ لارہ نہ خی اخوا د یخوا بہ شی او نہ بہ سنبالیری او کوم خوا چہ تلل غوار ی لارہ بہ نہ شی او دغہ شان حیرانہ پریشانہ بہ کشتی والا تباہ شی. غرض داچہ کہ بند نی کری نو پہ ولارہ ولارہ بہ ناکام شی او کہ تیزہ نی کری نو ہم ناکارہ. خو دا صرف دہغہ لطف وکرم دی چہ خوشگوار موافق ہواگانہی چلوی او لوی لوی سفرونہ ددی کشتو پہ وجہ خلق کوی اوخیل مقصدونہ پورہ کوی. ہم داحال د اوبو دی کہ چری بالکل نہ وروی خشک سالی شی نو دنیا بہ تباہ شی او کہ دیر زیات او وروی نو ترسالی بہ یو خیزہم پیدا کیدو تہ پری نہ دی او توله دنیا بہ ہلاکہ شی. ورسرہ ورسرہ د باران د زیات والی پہ وجہ د کورونو د غورزیدلو او دپورہ بریادی سبب بہ جورشی. تردی پوری چہ د اللہ پہ مہر بانی سرہ چہ پہ کوم کوم ہزارونو او زمکو باندی زیات باران پکار دی ہلتہ زیات باران کیہی او چہ چرتہ کم پکار وی ہلتہ کم.

بیا فرمای چہ زمونہ پہ نبیو کنبی جگرو والا پہ داسی موقعو باندی خو منی چہ ہغوی زمونہ د قدرت نہ بہر نہ دی کہ مونہ چری انتقام اخستل اوغوارو مونہ عذاب ورکول اوغوارو نو ہغی بچ کیدی نہ شی تول زمونہ د قدرت او خوبنی لاندی دی.

فَمَا أَوْتِيتُمْ

پس ہغہ چی درکری شوی دی تاسو تہ

غرض دا چی خہ تاسو تہ

مِنْ شَيْءٍ	فَمَتَاعٌ	الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ	خَيْرٌ
خه خيز	ا پس هغه سامان دي	د ژوند د دنيا	او هغه چي د الله سره دي	ا هغه بهتر دي
وَابْقٰى	لِلَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَلٰى رَبِّهٖمُ	
او باقى پاتي كيدونكي دي	ا دپاره دهغه كسانو	چي ايمان ني راوړي وي	او په رب خپل باندې	
نعمتونه دي	ا هغه نعمتونه دهغه چا دپاره دي	چي ايمان راوړي او په خپل رب		
يَتَوَكَّلُوْنَ	وَالَّذِيْنَ	يَجْتَنِبُوْنَ	كَبِيْرَ الْاِثْمِ	
پروسه كوي	او دپاره دهغه كسانو	چي خان ساتي هغوي	ا دغټو گناهونو نه	
باندې بهروسه كوي	ا اوڅوك چي د لويو لويو گناهونو او د بي شرمي د خبرونه			
وَالْفَوَاحِشُ	وَإِذَا مَا	غَضِبُوا	هُمْ يَغْفِرُوْنَ	
او د بي حيايي دكارونو نه	او هر كله چي	غصه شي هغوي	ا نو هغوي معاف كول كوي	
خان بچ ساتي	ا او كله چي هغوي غصه شي نو معافي كوي			
وَالَّذِيْنَ	اسْتَجَابُوا	لِرَبِّهٖمُ	وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ	وَأَمْرُهُمْ
او دپاره دهغه كسانو	چي حكم مني	درب خپل	او قانيموي مونځ	او كار (معاملات) دهغوي
او څوك چي دخپل رب حكم مني	ا اود مونځ پابندي كوي	او هر كار پخپلو كښي		
شورى	بينهم	ومها	رزقنهم	
په مشوره سره وي	ا په منځ دهغوي كښي	او ځيني دهغه رزق نه	چي وركړي دي مونږ هغوي ته	
په مشورې سره كوي	ا اومونږ چي څه وركړي دي دهغي نه	(د الله په لار كښي) خرڅ		
يَنْفَقُوْنَ	وَالَّذِيْنَ	إِذَا	أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ	هُمْ
خرچ كوي	او دپاره دهغه كسانو	كله چي	اورسي هغوي ته	ا ظلم زياتي
كوي	ا اوداسي خلق چي ظلم زياتي پرې او كړي شي نو په برابر بدله اخلي (ظلم نه كوي)			
يَنْتَصِرُوْنَ				
مقابله كوي دهغي				

قوله تعالى: قَمَّا أَوْفَيْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

د دنيا مډمت: الله ﷻ د دنيا بې قدرې او ددې د حقارت بيان او فرمانيلو چه ددې جمع كولو سره چا له پرسيدل نه دي پكار ځكه چه دا يو ختميدونكې څيز دي بلكه د آخرت طرف ته رغبت پكار دي په نيكو اعمالو سره ثواب جمع كول پكار دي چه هميشه او باقى پاتي كيدونكې څيز دي. پس باقى له په فاني باندې او كم له زيات باندې ترجيح وركول عقلمندي نه ده. اوس ددې ثواب د حاصلولو طريقې خودلې شي چه ايمان مضبوط وي چه دنياوي مزې پرېخودو باندې صبر آسان وي په الله ﷻ كامل بهروسه وي چه په صبر باندې دهغه امداد ملاوشي او د الله ﷻ احكام پوره كول اود نافرمانو نه بچ كيدل آسان شي. لويو گناهونو نه او فحش كارونو نه پرهيز پكار دي ددې جملې تفسير په سوره اعراف كښي تير شوي.

دی . پہ غصہ قابو موندل پکار دی چہ عین دغصی اودغضب حالت کنبی ہم دبنہ اخلاقو اودمعافی عادت پری نہ دی خکہ چہ پہ صحیح حدیث کنبی دی چہ رسول اللہ ﷺ چری ہم دخپل نفس بدلہ د چا نہ نہ دہ اخستی . او کہ دالله ﷻ د احکامو بی عزتی او بی ادبی کیری نو هغه بلہ خبرہ دہ (۱) او پہ حدیث کنبی دی چہ دیری زیاتی غصی پہ حالت کنبی ہم د رسول اللہ ﷺ پہ ژبہ مبارک ددی نہ سوا نور الفاظ نہ وتل چہ فرمائیل بہ نی چہ دہ تہ خہ شوې دی . ددہ لاسونہ دې د خورو دک شی (۲) حضرت ابراہیم فرمائی چہ د مسلمان ذلیلہ کیدل خو بہ نی نہ بنوخول خو کہ غالب بہ شو نو انتقام بہ نی نہ اخستلو اومعاف بہ نی کرو . دوی بل صفت دا دې چہ دوی د الله ﷻ حکم منی اودرسول ﷺ اتباع کوی د خہ چہ هغه حکم کوی دونی هغه پوره کوی د خہ نہ چہ هغه منع کوی د هغی نہ منع کیری . دموخ پابندی کوی چہ د ټولو نہ اعلی عبادت دې .

اهل علم سرہ مشورہ کول : پہ لوې لوې کارونو بہ نی بغیر خپلو کنبی دمشوری نہ نہ شروع کولو پخپله رسول الله ﷺ تہ د الله حکم کیری چہ ﴿وَشَاوْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ یعنی دوی سرہ مشورہ کوہ ددی وجی د حضور ﷺ عادت مبارکہ وو چہ دجهاد وغیرہ پہ موقع باندې بہ نی خلقو سرہ مشورہ کولہ چہ دوی زړونہ خوشالہ شی او پہ دې بنیاد باندې حضرت عمر کله چہ هغه زخمی کړې شو او د مرگ وخت نی رانزدې شو شپږ کسان مقرر کړل چہ دوی دې پہ خپله مشورہ څوک زما جانشین مقرر کړی ددی شپږو بزرگانو نومونه دادی عثمان ، علی ، طلحہ ، زبیر ، سعد ، او عبد الرحمن بن عوف . پس ټولو پہ اتفاق رانی حضرت عثمان خپل امیر مقرر کړلو . بیا دهغوی چہ د هغوی د پاره دآخرت تیاری او د هغه ځانی ثوابونہ دی یو بل وصف نی بیان کړو چہ چرتہ د احق الله ﷻ ادا کوی هلته دخلقود حقونو پہ ادا کولو کنبی کمی ہم نہ کوی . پہ خپل مال کنبی دغریبانانو حصہ ہم ساتی او درجہ پہ درجہ دخپل طاقت مطابق هر چہ سرہ بنہ سلوک او احسان ہم کوی . او دوی داسې بی ہمتہ او ذلیلہ ہم نہ وی چہ ظالم دظلم نہ نہ منع کوی بلکه دومرہ طاقت خپل ځان کنبی ساتی چہ د ظالمانو نہ انتقام واخلی او مظلوم تہ د هغه د پنچې نہ نجات ورکړی .

قوله تعالى: يَنْتَصِرُونَ

لیکن کہ دخپل بنہ سری توب پہ وجہ غالب راشی او بیا نی پریږدی . لکہ څنگہ چہ د الله نبی حضرت یوسف ﷺ دخپل روڼو باندې قابو اوموندہ او وې فرمائیل چہ څنی زہ تاسو تہ هیخ بد رد نہ وایم بلکه زما خواہش دې اودعا دہ چہ الله ﷻ دې ہم تاسو معاف کړی . او لکہ څنگہ چہ رسول الله ﷺ پہ حدیبیہ کنبی کړی وو چہ اتیا کافرانو چہ دغفلت موقعہ نی اوموندلہ او چپ چاپ د مسلمانانو پہ لښکر کنبی رانوتل او او نیولې شول کله چہ د نبی ﷺ پہ خدمت کنبی پیش کړې شو نو هغوی دې ټولو لہ معافی ورکړلہ او پری نی خودل .

او لکہ چہ څنگہ رسول الله غورث بن حارث معاف کړلو . دا هغه کس وو چہ د رسول الله ﷺ د خوب پہ حالت کنبی دہ درسول الله ﷺ پہ توره قبضہ کړې وه کله چہ هغوی راپاسیدل او دې نی اورټلو او توره ددہ د لاسہ اوغورزیدلہ او نبی ﷺ توره راواخستلہ او هغه مجرم سر خکته کړې د رسول الله ﷺ مخبني تہ اودریدو رسول الله ﷺ صحابہ راووغوستل دامنظر نی ورته ہم اوخودلو او قصہ بی ہم ورته واورولہ بیا نی هغه معاف کړو او پرینہخودو (۳) دغه شان لبید بن اعصم چہ کله پہ رسول الله ﷺ

(۱) صحیح بخاری کتاب المناقب صفۃ النبی ﷺ : ۳۵۶۰ . صحیح مسلم : ۲۳۲۷ .

(۲) صحیح بخاری کتاب الادب باب لم یکن النبی ﷺ فاحشاً ولا متحشاً : ۶۰۳۱ .

(۳) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوات ذات الرقاع : ۴۱۳۵ ، صحیح مسلم : ۸۴۳ .

جادو او کړو نو باوجود د علم او قدرته رسول الله ﷺ هغه معاف کړلو (۱) او دغه شان چه کومې يهودنې پښخې رسول الله ته زهر ورکړی وو رسول الله ﷺ د هغې نه هم بدله وانه خستله په هغې باندې د قابو موندلو او د علم باوجود رسول الله ﷺ دا لویه واقعه معمولی او گنېله. د دغې پښخې نوم زينب وو دا د مرحب يهودی خور وه چه په غزوه خیبر کښې د حضرت محمود بن سلمه په لاس قتل شوې وو. دې د چيلی د مخکنی پتون په غوښه کښې زهر ملاو کړی وو او پخپله ئې رسول الله ﷺ ته راوړی وو پخپله پتون رسول الله ﷺ ته د زهر و خبر ورکړی وو هر کله چه رسول الله ﷺ هغه راوغوښته او تپوس ئې ترې اوکړو نو هغې اقرار اوکړو او وجه ئې دا بیان کړې وه که تاسو رښتني نبي وې نو تاسو ته به ئې هيڅ نقصان نه رسو او که تاسو پخپله دعوی کښې دروغ ژن وې نو مونږ ته به تاسو نه آرام ملاو شوې وې د دې د معلومیدو او د هغې د جرم اقرار کولو باوجود د الله رسول هغه پریخودله او معاف ئې کړله. اگر چه بیا هغه قتل کړې شوه (۲) ځکه چه د دغې زهر و په خورلو حضرت بشر بن براء ؓ وفات او شو نو قصاصدا يهودنېه پښخه قتل کړې شوه. نور هم د حضور ﷺ داسې ډیر واقعات دي.

وَجَزَّوْا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلَهَا فَمَنْ	او بدله دبدی بدی ده په مثل دهغې پس چاچی
عَفَا	او دبدی بدله هم هغه شان په بدی سره ورکول دی خو څوک چې
وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ	معافی اوکړه او اصلاح ئې اوکړه پس اجر دهغې په الله باندې دې بیشکه هغه نه خوښوی
الظَّالِمِينَ ۝ وَلَمَنْ اَنْتَصَرَ	معافی اوکړی او اصلاح اوکړی نود هغه اجر دالله ﷻ سره دې بیشکه الله تعالی ظالمان نه
بَعْدَ ظُلْمِهِ	ظالمان او خامخا هغه څوک چې بدل ئې واغستو روستو دظلم کیدونه په هغه باندې
فَاُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيلٍ ۝ اِنَّمَا السَّبِيلُ	خوښوی ..... او چا چې د مظلوم کیدو نه پس دهغې
مَا عَلَيْهِمْ	نودغه کسان چی دی نسته په هغوی باندې څه لار دلامتیا بیشکه لار دلامتیا
اِنَّمَا السَّبِيلُ	همره بدله واخسته نو په هغه کسانو هیڅ الزام دلامتیا نشته دلامتیا خو بس په هغه چا راخی
يُظْلَمُونَ النَّاسَ	عَلَى الَّذِينَ
وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ	په هغه کسانو باندې ده چی ظلم کوی په خلقو باندې او زیاتي کوی په زمکه کښی
بَغْيَ الْحَقِّ ۝ اُولَئِكَ لَهُمْ	چی په خلقو باندې زیاتي کوی او ناحقه په زمکه کښې فساد خوروی
عَذَابٌ اَلِيمٌ ۝ وَلَمَنْ	بَغْيَ الْحَقِّ ۝ اُولَئِكَ لَهُمْ
عَذَابٌ دَرْدَنَّاكَ او خامخا هغه څوک	په ناحقه سره دا کسان چی دی دهغوی دپاره دې عذاب دردناک
داسې خلقو دپاره دردناک عذاب مقرر دي	..... او څوک چې

(۱) صحیح بخاری کتاب الطب باب السحر : ۵۷۶۳، صحیح مسلم : ۲۱۸۹.
(۲) صحیح بخاری کتاب الجزية باب اذا غدا المشركين بالمسلمين : ۳۱۶۹، ابوداود : ۴۵۱۰.

صَبْرٌ وَغَفَرٌ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

جی صبر نہی اوکرو | او معافی نہی اوکرہ | بیشک دا کار | خامخا دغورہ کارونو نہ دی |

صبر اوکری | او معافی اوکری | نودا دیر د اوچتو کارونو خنی دی | اوکوم سړی

قوله تعالى: وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا

د چا تکلیف رسولو باندې بدله او معافی: ارشاد دې چه د بدې بدله اخستل جائز دی. لکه چه نهی اوفرمائیل ﴿فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ﴾ یو بل آیت کنې دی ﴿وَأَنْ عَاقِبَتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عَاقِبْتُمْ بِهِمْ﴾ ددې ټولو آیتونو مطلب هم دا دی. خو افضلیت هم په دې کنې دې چه معاف دې کړی. لکه څنگه چه فرمان دې ﴿وَالْجُزْءُ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ﴾ یعنی د خاص زخمونو هم بدله ده بیا څوک چه هغه معاف کړی نو هغه به هغه د پاره کفاره جوړه شی. دلته نهی هم اوفرمائیل چه څوک معاف کړی او صلح صفائی اوکړی د هغه اجر په الله ﷻ دې. په حدیث کنې دی د درگزر کولو په وجه الله ﷻ د بنده عزت نور هم زیاتوی (۱) خو چه څوک په بدله کنې د اصل جرم زیات شی نو هغه د الله دشمن دې بیا به د بدې ابتدا د ده د طرف نه گنرلې شی

قوله تعالى: وَلَكِنْ اتَّصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ

دظلم بدله اخستل جائز دی: بیا فرمائی چه په چا باندې ظلم اوشو هغه باندې په بدله اخستو کنې هیڅ گناه نشته. ابن عون فرمائی زه ددې لفظ انتصر د تفسیر په تکل کنې ووم چه ما ته علی بن زید بن جدعان دخپل مورام محمد په روایت چه حضرت عائشې ﷺ له به ډیره تله راتله هغې بیان کړلو چه یو خل حضور ﷺ حضرت عائشې له تشریف پورو دغه وخت حضرت زینب هلته موجود وه رسول الله ﷺ ته معلوم نه وه کله چه هغوی عائشې ته لاس ورنزدې کړو نو هغې په اشارې سره اوبښودل. دغه وخت حضور ﷺ خپل لاس روستو کړو. حضرت زینب حضرت عائشې ته بد رد شروع کړل دحضور ﷺ په منع کولوهم منع نه شوه نو حضور ﷺ حضرت عائشې ته اجازت ورکړو چه جواب ورکړه. بیا خو چه کم جواب هغې ورکړو نو حضرت زینب عاجزه شوه او نیغه حضرت علی ﷺ له لاره او وې ونیل چه حضرت عائشه تاسو ته داسې وائی اوداسې داسې کوی (۲).

دا نهی چه واوریدل حضرت فاطمه دحضور ﷺ په خدمت کنې حاضره شوه. نبی ﷺ هغې ته اوفرمائیل د کعبې په رب قسم زه عائشې سره محبت کوم هغه خو هغه وخت واپس لاره او حضرت علی ﷺ ته یی ټوله قصه واوروله بیا حضرت علی ﷺ راغې او نبی ﷺ سره یی خبرې اوشوې.

دا روایت په ابن جریر کنې دغه شان دې خو ددې راوی په خپل روایتونو کنې عموما منکر حدیثونه راوړی اودا روایت هم منکر دې. نسائی او په ابن ماجه کنې داشان دی چه حضرت زینب د غصې نه ډکه بغیر اطلاع د حضرت عائشې کور ته لاړله او حضور ﷺ ته یی د حضرت عائشې په باره کنې څه اووې بیا حضرت عائشې سره په جنگ شوه خو حضرت عائشې خاموشی اختیار کړه. کله چه هغې اووې نو نبی ﷺ حضرت عائشې ته اوفرمائیل ته خپله بدله واخله. بیا خو چه حضرت عائشې کوم جوابونه ورکول شروع کړل هغې سره د حضرت زینب لارې اوچې شوې هیڅ جواب یی ورنکړې شو. او د حضور ﷺ د مخ مبارک نه هغه صدمه لرې شوه (۳) غرض مختصر دا چه مظلوم دې ظالم له جواب ورکړی او بدله دې ترې واخلي. په بزاز کنې دی چه د ظالم دپاره چا بد دعا اوکره هغه بدله واخستله.

(۱) ددې په شان روایت صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب استحباب العفو والتواضع: ۲۵۸۸ کنې دی.

(۲) ابوداود کتاب الادب باب لی الانتصار: ۴۷۹۸.

(۳) ابن ماجه کتاب النکاح باب حسن معاشرۃ النساء: ۱۹۸۱، وهو حسن.. ۹۷/۶، الادب المفرد: ۵۵۸.

ہم دا حدیث پہ ترمذی کنبی دے (۱) خود دے پہ راوی کنبی کلام دے
 بیافرمانی چہ حرج او گناہ پہ ہغہ خلقو دہ چہ پہ خلقو ظلم کوی اوپہ زمکہ بغیر دخہ وجی شر او فساد
 خوروی۔ خکہ پہ صحیح حدیث کنبی دی دوه کسان چہ یو بل تہ بد رد وائی د ہغی توکو بوج شروع
 کولو والا باندی دے ترسو چہ مظلوم د بدلی د حد نہ ورتیر نہ شی (۲) داشان فساد یان بہ د قیامت پہ
 ورخ دردناک عذابونو کنبی اختہ کیہی۔ حضرت محمد بن واسع فرمانی زہ مکہ تہ لارم نو او مہی لیدل
 چہ پہ خندق باندی پل جوہ شوہ دے زہ لا ہلتہ وم چہ گرفتار کرے شوم او امیر بصرہ مروان بن مہلب
 لہ یی اورسولم ہغہ ما تہ اووے ابو عبد اللہ تہ خہ غوارے ما ورتہ اووے دا چہ کہ تا نہ کیدی شی نو د
 بنو عدی د رور پہ شان جوہ شہ۔ تیوس یی اوکرو دا خوک دے؟ ما اووے علاء بن زیاد چہ خیل یو دوست
 یی یو خل پہ خہ کار باندی عامل جوہ کرو نوہغہ تہ یی او لیکل چہ د حمد وصلوہ نہ پس چہ کہ تا نہ
 کیدہشی نو دا کوہ چہ ستا ملا د بوج نہ خالی وی ستا خیتہ دے د حرام نہ بچ وی ستا لاسونہ د
 مسلمانانو دوینی اومال نہ آلودہ نہ وی۔ ککہ چہ تہ دا کوہ نو تاباندی بہ دہیخ یو گناہ لارہ پاتی نہ شی۔
 دا لارہ خوہغہ خلقو باندی دہ چہ پہ خلقو ظلم کوی او بغیردخہ وجی پہ زمکہ کنبی فساد خوروی۔
 مروان اووے اللہ تہ پتہ دہ دہ رشتیا اووے او دخیر خواہی خبرہ یی اوکرہ بنہ اوس خہ غوارے؟ وی
 فرمائیل دا چہ تہ ما خیل کور تہ اورسی۔ مروان اووے ډیرہ بنہ دہ۔ پس د ظلم اود ظلم والو دمذمت
 بیانلوسرہ د بدلی اجازت او اوس افضلیت طرف تہ رغبت ورکولو د پارہ فرمانی چہ خوک تکلیف
 برداشت کرے او بدی معاف کرے دہ ډیر د بہادری کار اوکرو چہ پہ ہغی باندی ہغہ د ډیر ثواب او د
 پورہ بدلی مستحق دے۔ د حضرت فضیل بن عیاض فرمان دے چہ تا تہ یو کس د بل کس شکایت
 اوکری نوہغہ تہ نصیحت اوکہ چہ رورہ دے معاف کہ پہ معافی کنبی بہتری دہ او دا دپرہیز گارے
 ثبوت دے کہ چری ہغہ اونہ منی او دخیل زہ د کمزوری اظہار اوکری نو بیا ورتہ وئیلے شی چہ لار
 شہ او بدلی ترے واخلہ خو پہ دے صورت کنبی چہ داسی نہ وی چہ تہ زیات شی ورنہ مونہ خو اوس ہم
 دا وایو چہ معاف یی کرہ دا دروازہ ډیرہ وسعت والا دہ او د بدلی لارہ ډیرہ تنگہ دہ۔ واورہ معاف
 کولو والا خو پہ آرام خوہ خوب کنبی اودہ شی او بدلی اخستو والا شبہ ورخ پہ سوچ کنبی وی او کرے
 ریبی چہ خہ بہ کوم۔ پہ مسند احمد کنبی دی چہ یو کس حضرت ابو بکر ؓ تہ بد رد وئیل شروع کرل
 حضور ؐ ہم ہلتہ تشریف فرما وو ہغوی مسکے شول حضرت صدیق ؓ خاموش وو خو چہ ککہ ہغہ
 ډیری کنخلی اوکری نو ہغوی ہم د بعضو جواب ورکرو پہ دے باندی حضور ؐ خفہ شو او دہلتہ نہ
 لارو۔ حضرت ابوبکر ؓ دبی ؓ پہ خدمت کنبی حاضر شو او عرض یی او کرو چہ یا رسول اللہ ؐ ہغہ
 ما تہ بد رد وئیل او تاسو ناست وی اوریدل مو او ککہ چہ ما دہغہ یو دوو خبرو جواب ورکرو نو تاسو
 پہ ناراضتیا سرہ پاسیدی؟ حضور ؐ او فرمائیل واورہ ہر ککہ چہ تہ خاموش وی نو یوے فربتی ستا د
 طرف نہ جواب ورکولو ککہ چہ تا پہ خیلہ جواب ورکرو نو فربتہ اخوا شوه او شیطان مینخ کنبی راغلو
 نو بیا دشیطان پہ موجودگی کنبی زہ خنگہ پاتی کیدی شوم۔ بیا یی او فرمائیل واورہ ابو بکر ؓ درے
 خیزونہ بالکل برحق دی ① چا باندی چہ خہ ظلم اوشی او ہغہ یی معاف کرے ضرور بہ اللہ ہغہ لہ
 عزت ورکوی او د ہغہ مدد بہ کوی ② کوم کس چہ د سلوک اود احسان دروازہ کولاو کرے او د صلہ
 رحمی پہ ارادہ خلقولہ ورکوی اللہ ؐ بہ ورلہ برکت ورکری او زیات بہ ورکری ③ او خوک چہ د زیاتوالی
 د پارہ د سوال دروازہ کولاو کرے دے دپارہ ہغہ خلقو نہ غوارے اللہ ؐ بہ ہغہ لہ بی برکتی ورکری

(۱) ترمذی کتاب الدعوات باب من دعا علی من ظلمہ فقد انتصر: ۳۵۵۲..

(۲) صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب النهی عن السباب: ۲۵۸۷، ابوداؤد: ۴۸۹۴.

او په کمي کښي به ئي مبتلا ساتي. (۱) دا روايت په ابو داود کښي هم دي او د مضمون په اعتبار ډير ښکلي حديث دي.

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِّنْ بَعْدِهِ ط

او هغه څوک چې گمراهه کړي هغه لره | الله | پس نشته هغه لره | څوک دوست کارساز | روستو دهغه نه چې الله ﷻ ئي گمراهه کړي | نو دهغه نه پس دهغه دپاره بل هيڅوک کارساز نشته

وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ

او ته به اوويني دا ظالمان | هر کله چې اوويني هغوي | عذاب | چې وائي به | آيا شته واپس تلوته او ته به ظالمان اوويني کله چې هغوي عذاب اوويني | نو دا به وائي چې آيا (دنيا) ته د واپس

مِّنْ سَبِيلٍ ۚ وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا

څه | لار | او ته به اوويني هغوي | چې وړاند به کړي شي | په دغه وور باندې | تلو هم څه صورت شته ؟ | او ته به هغوي اوويني چه جهنم ته به وړاندې کولي شي

خَشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ط

حال دا چې يريدونکي به وي | دوجي دذلت نه | اوگوري به (دوزخ ته) | په کتلو پټو سره | د ذلت په وجه به سر ټيټ ولاړ وي | ..... او پټ پټ به جهنم ته گوري

وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ

او وائي به هغه کسان | چې ايمان ئي راوړي دي | بيشکه تاوښان دي | هغه کسان | او موښان به وائي | چې حقيقت کښي هغه څوک تاوښان شول | چې خپل خانونه

خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ط

چې په خساره کښي ئي واچول | خانونه خپل | او اهل خپل | په ورځ دقيامت | خبردار | او خپل بال بچ ئي دقيامت په ورځ په تاوان کښي واچول | ..... ياد ساته !

إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ ۖ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ أَوْلِيَاءَ

بيشکه ظالمان خلق | به په عذاب هميشه کښي وي | او ته به وي هغوي لره | څوک سرپرستان | چې بيشکه ظالمان به هميشه په عذاب کښي پراته وي | او دهغوي به دالله ﷻ نه

يَنْصُرُونَهُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ ط وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ

چې امداد اوکړي دهغوي | په مقابل دالله کښي | او هغه څوک | چې گمراهه ئي کړي | الله | سوا هيڅوک مددگار نه وي | چې دهغوي مدد اوکړي | او څوک چې الله ﷻ گمراهه کړي

فَمَا لَهُ مِّنْ سَبِيلٍ ط

پس نشته هغه لره | څه لار د بچگيدو | نوهغه دپاره (دهدايت) هيڅ لار نشته |

(۱) احمد: ۴۳۶/۲، ابوداود کتاب الادب باب في الانتصار: ۴۸۹۴، وهو حسن .

قوله تعالى: وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مَنْ بَعْدِهِ ۖ

اللہ ﷻ جی ٹھوک گمراہ کمری نو ہفہ ٹھوک نشی پہ لار کولی اللہ ﷻ بیان فرمائی چہ ہفہ خہ غواپی ہفہ کیری ہفہ ٹھوک منع کولی نہ شی اوخہ چہ نہ غواپی ہفہ نہ کیری اونہ ہفہ ٹھوک کولی شی ہفہ چہ چا تہ او غواپی نیغہ لارہ ورتہ بنائی ہفہ ٹھوک گمراہ کولی نہ شی او چا نہ چہ ہفہ نیغہ لارہ ورکہ کیری ہفہ تہ ٹھوک لار نہ شی بنودلی۔ یو بل خانی فرمان دی ﴿وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرِيدًا﴾ ٹھوک چہ ہفہ گمراہ کیری دہفہ ٹھوک مدد گار اولار بنودونکی نشتہ۔

قوله تعالى: وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ

دجہنم پہ لیدو د مشرکانو ارمان: بیا فرمانی چہ د ا مشرکان د قیامت عذابونہ چہ اووینی نو دوبارہ بہ دنیاہ دراتلو ارمان کوی لکہ چہ بل خانی دی ﴿وَلَوْ تَرَى اِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ﴾ کاش چہ تا ہغوی لیدلی وې چہ دوزخ سرہ بہ اودرولی شی او افسوس بہ کوی چہ ٹومرہ بنہ بہ وہ چہ مونہ دوبارہ واپس لیرلی شوی وې نومونہ بہ ہیچ چری دخیل رب آیتونہ دروغ نہ گنرو بلکہ ایمان بہ راوړو حق خودا دہ چہ کوم خیز دی خلقو پت کړې ووهفہ د دی مخنیی تہ راغلو خبرہ دا دہ کہ دوی دوبارہ ہم اولیرلی شول نو بیا بہ ہم ہفہ کوی د خہ نہ چہ بہ منع کولی شو یقینا دا دروغژن دی۔

قوله تعالى: وَتَرَهُمْ مُّعْرِضُونَ عَلَيْهَا

ظالمان بہ دوزخ سرہ حیوانہ اوپویشانہ وی: بیا نی او فرمانیل چہ دوی بہ جہنم تہ نزدی راوستلی شی اوداللہ ﷻ دنافرمانو پہ وجہ بہ پہ دوی ذلت خور شوی وی دعا جزی نہ تبت وی اوغلی غوندی بہ دوزخ تہ گوری خو چہس د خہ نہ یریری د ہغی نہ بہ بچ نہ شی نہ صرف دومرہ بلکہ د ہغوی د وہم و گمان نہ بہ ہم زیات عذاب دوی تہ ورکړې ورکیری اللہ دی ترې مونہ محفوظ اوساتی۔ ہفہ وخت بہ ایمان والا خلق وائی چہ حقیقی نقصان والا ہفہ خلق دی چا چہ خان سرہ خپل منونکی ہم دوزخ تہ بوتلل۔ چہ نن د ہمیشنی نعمتونہ نہ محروم شول او ہغوی یی ہم محروم کړل۔ نن بہ ہفہ ټول بیل بیل عذاب کښی مبتلا وی دائمی ابدی او ہمیشنی سزاگانې زغمی۔ او دوی بہ نا امیدہ وی نن بہ ٹھوک ہم دوی ددی عذابونو نہ خلاصولو والا یا کمولو والا نہ وی دا گمراہان بہ خلاصولو والا ٹھوک ہم نہ وی۔

اَسْتَجِيبُوا	لِرَبِّكُمْ	مِّنْ قَبْلِ
قبولہ کړی بلنہ	درب خپل	مخکښی ددی نہ
تاسو دخپل رب د حکمونو قبولوالی کوئی اددی نہ وړاندې		
اَنْ يَّاتِيْ	يَوْمَ	لَا اَمْرَ دَ
جی راشی	ہفہ ورځ	چی نشتہ واپس کیدل
جی ہفہ ورځ راشی	داللہ ﷻ دطرف نہ بہ دہغی واپس کیدل نہ وی	پہ ہفہ ورځ بہ ستاسو دپارہ چرتہ
مِّنْ مَّالٍ	يَوْمَئِذٍ	وَمَا لَكُمْ
ہیخ خای دپناہ	پہ دغہ ورځ	اونہ بہ وی تاسو لره
د پناہ خانی نہ وی	اونہ بہ دفیصلی منلونہ	انکار کولی شی
کہ اوس ہم دوی	دقرآن نہ	مخ واپرو
فَمَا اَرْسَلْنَاكَ	عَلَيْهِمْ	حَفِظًا
پس نہ نی لیرلی مونہ تہ	پہ دوی باندې	پہ حیثیت دنگران
نومونہ تہ پہ دوی	خہ نگران نہ نی مقرر کړې	ستاسو پہ ذمہ خو صرف پیغام رسول دی

وَإِنَّا	إِذَا	أَذَقْنَا	الْإِنْسَانَ	مِنَّا	رَحْمَةً	فَرَحَ
او بیشکه مونږه کله چی اوڅکوڅ مونږه انسان ته د طرفه زمونږ نه رحمت نو خوشحاله شی						
او مونږ چی یو انسان باندې څه نعمت او کړو نو هغه په هغې باندې ځان ته غاوره شی						
بِهَاءٍ	وَأَن تَصْبَهُمُ	سَيِّئَةً	بِمَا	قَدَّمْتُ		
په هغې سره او که اورسیرې دوی ته څه مصیبت په سبب دهغې عمل چی مخکښی لیرلی وی						
..... او که چرې خلقو ته د هغه گناهونو په وجه کوم چی هغوی کړی وی څه تکلیف اورسیرې						
أَيِّدِيهِمْ	فَإِنَّ الْإِنْسَانَ	كَفُورٌ				
لاسونو ددوی نو بیشکه انسان دې ناشکره						
نو هم دغه انسان ناشکری شروع کړی						

قوله تعالى: إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِمْ

د دوزخ نه د بچکیدو تدبیر: لکه څنگه چه اول ذکر اوشو چه د قیامت په ورځ به لوی لوی هیبتناک واقعات وی هغه به سخته د مصیبت ورځ وی نو اوس دهغې نه یرولې شی او دهغې ورځې دتیارې دپاره فرمانی دهغه ورځې دراتلو نه مخکښی مخکښی دالله ﷻ په فرمان پوره پوره عمل او کړی. کله چه هغه ورځ راشی نو تاسو ته به نه د پناه څه ځانې ملاوړې او نه داسې ځانې چه هلته تاسو نانجانې داسې پټ شی چه نه مو څوک پیژنی او نه مو څوک اووینی.

قوله تعالى: فَإِنْ أَعْرَضُوا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ خَفِظًا

د نبی کریم ﷺ په ذمه صرف رسونه ده: بیا فرمانی که دامشرکان نه منی نو ته په ذوی باندې نگران نه یی جوړ شوی هغوی په هدایت باندې راوستل ستا په ذمه نه دی داکار دالله ﷻ دې تاباندې صرف تبلیغ دې حساب به موثر پخپله اخلو. د انسان حالت دادې چه په راحت کښی په مستې کښی شی او په تکلیف کښی ناشکره شی هغه وخت مخکښی نعمتونو نه هم منکر شی. په حدیث کښی دی چه حضور ﷺ ښځو ته او فرمائیل چه صدقه ورکوي ما تاسو په دوزخ کښی په زیات تعداد کښی لیدلې یی چا تپوس او که دا په څه وجه؟ نبی ﷺ او فرمائیل چه ستاسو د شکایت د زیاتې او د خاوندانو د ناشکری په وجه. که چرې ته دوی سره یوې زمانې پورې د احسان معامله او کړې او بیا یو ورځ پرېږدې نو دا ښځې وانی چه ما خو تا نه چرې هم څه راحت او آرام نه دې موندلې (۱) په حقیقت کښی د اکثر و ښځو دا حال دې خو چه په چا باندې الله رحم او کړی او د نیکی توفیق ورکړی او حقیقی ایمان ورته نصیب کړی بیا خو د هغه دا حال وی چه هر راحت باندې شکر او هر تکلیف باندې صبر. پس په هر حالت کښی نیکی حاصلېږی او د وصف سوا د مومنانو نه بل چا کښی نه وی.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

| الله لره ده | بادشاهی داسمانونو | او دزمکې

| داسمانونو او دزمکې بادشاهی صرف دالله ﷻ ده

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنْ أَرَادَ

پیدا کوی هغه | هغه | چی غواری | ورکوی | چاله چی غواری | لونړه | او ورکوی |

هغه چې څه او غواری نو پیدا کوی نې | چې چاته او غواری لونړه ورکړی | او چاته چې او غواری نو

لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكُورَ ۝ أَوْ يَزُوجَهُمْ ذَكَرًا ۝ وَإِنَّا لَنَجْعَلُ

چاله چی غواری | خامن | یا ورکوی هغوی ته | خامن | او لونړه ګډوډ | او ګرزوی |

خامن ورته ورکړی | او یا ورته خامن او لونړه دواړه ورکړی | او چې چاته او غواری نو

مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا ۝ إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۝ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ

هغه څوک چې غواری | شنې | بیشکه هغه | عالم دې | قادر دې | اونه دې دا مقام | د یو بشر |

شنې نې کړی | هغه په هر څه پوهه دې | او په هر څه قادر دې | ..... او د هیڅ بشر دا قدرت نشته

أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا ۝ أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ ۝ أَوْ يُرْسِلَ

چې خبرې او کړې دهغه سره الله | مګر په وحی سره | یا شاته د پردې نه | یا رالیرې هغه |

چې الله تعالی دې ورسره خبرې او کړې | البته دا چې وحی ورته او کړې | یا ورسره د پردې نه خوا خبرې او کړې

رَسُولًا ۝ فَيُوحِي ۝ بِأَذْنِهِ ۝ مَا يَشَاءُ ۝ إِنَّهُ

پیغام رسانه فرېسته | پس هغه وحی کوی | په حکم دهغه سره | هغه چې غواری هغه | بیشکه هغه |

یا یوه فرشته راولیرې | نو هغه ورته د الله ﷻ په حکم هغه وحی راوړی کومه چې د الله ﷻ خوښه وی

عَلَىٰ ۝ حَكِيمٌ ۝ وَكَذَٰلِكَ ۝ أَوْحَيْنَا ۝ إِلَيْكَ ۝ رُوحًا

اوچت دې | د حکمت خاوند دې | او همدارنگې | وحی کړې دې مونږه | تاته | یو روح |

الله ﷻ ډیر اوچت دې صاحب د حکمت دې | او د غسې مونږ تاته دا وحی یعنی خپل حکم

مِّنْ أَمْرِ نَا ۝ مَا كُنْتَ تَدْرِي ۝ مَا الْكِتَابُ ۝ وَلَا الْإِيمَانُ ۝

د حکم خپل نه | نه وې ته | چې پوهیدلې | چې څه څیز دی کتاب | اونه ایمان |

در لیرې دې | تاخو نه | پیژندل چې کتاب څه څیز دې | اونه دې ایمان پیژندل چې ایمان څه څیز دې

وَلَكِنْ ۝ جَعَلْنَاهُ ۝ نُورًا ۝ نَهْدِي ۝ بِهِ ۝ مَنْ

ولیکن | جوړ کړو مونږه د دغه روح | یوه رڼا | چې لار ښایو مونږ | په هغې سره | هغه چاته

لیکن مونږ دا (کتاب) رڼا جوړه کړه | او د دې په ذریعه مونږ پخپلو بندګانو کښې

نُشَاءُ ۝ مِنْ عِبَادِنَا ۝ وَإِنَّكَ ۝ لَتَهْدِي ۝ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝

چې غواړو مونږ | د بندګانو زموږ نه | او بیشکه ته | خامخا هدایت کوي | لارې نیغې ته |

چاته چې او غواړو نو هدایت کوو | او ته نیغې لارې طرفته خودنه کوي

صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ	مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا	وَمَا
لاره دهغه الله	چی هغه لره دی	هغه څه چی په آسمانونو کښی دی
(یعنی) دهغه الله ﷻ لاره چې د آسمانونو او زمکې د ټولو څیزونو مالک دی		
فِي الْأَرْضِ ط	آلَا	إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ
چی په زمکه کښی دی	خبردار شی	چی خاص الله ته
یاد ساتئ چې ټولې معاملې (جگړې او مقدمې) به الله ﷻ ته پیش کیږی (او هغه به یې فیصله کوی)		

قوله تعالى: إِنَّ اللَّهَ مُلْكُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ ط

هر قسمه پیدائش د الله په اختیار کښې دې فرمانی چه خالق مالک او متصرف د زمکې اود آسمان صرف یو الله ﷻ دې هغه چه څه غواړی هغه کیږی چه څه نه غواړی هغه نه کیږی چا ته چه او غواړی ورکوی او چا ته چه او غواړی نه ورکوی چه څه او غواړی پیدا یی کړی او جوړ یی کړی چا ته چه او غواړی صرف جینکې ورکوی لکه حضرت لوط ﷺ ته او چا ته چه او غواړی صرف هلکان ورکوی لکه حضرت ابراهیم ﷺ ته او چا ته چه او غواړی هلکان او جینکې دوانړه ورکوی لکه حضرت محمد ﷺ او څوک چه او غواړی لاوړد یی ساتی لکه حضرت یحیی او حضرت عیسی علیهما السلام .

دمخلوقو څلور قسمه پیدائش: بس دا څلور قسمه شو جینکو والا هلکانو والا دوانړو والا او د دوانړو نه خالی. هغه علیم دې هر مستحق پیژنی. قادر دې څنگه چه غواړی فرق ساتی. بس دا مقام دالله ﷻ د هغه فرمان په مثل دې کوم چه د حضرت عیسی ﷺ په باره کښې دې چه ددې وجې مونږ هغه دخلقو دپاره نمونه جوړ کوی یعنی د قدرت دلیل ئې جوړ کوی او اوبنایو چه مونږ مخلوق په څلور قسمه جوړ کړېدې حضرت آدم ﷺ صرف د خاورې نه پیدا شو نه مور نه پلار. حضرت حوا صرف د نارینه نه پیدا شو. باقی ټول انسانان د سړی اوبنځې نه سوا د حضرت عیسی ﷺ نه چه صرف هغه د بنځې نه بغیر د سړی نه پیدا شوه. پس د رسول الله ﷺ په پیدائش دا څلور وانړه قسمونه پوره شو لهذا دا مقام د مور پلار په باره کښې وواو هغه مقام د اولاد په باره کښې ددې هم څلور قسمه او دهغې هم څلور قسمه. سبحان الله دا دې د هغه الله د علم او د قدرت نښې.

قوله تعالى: (الْأَوْحَى)

د وحی مختلف صورتونه: د وحی د مقامات، مراتب او کیفیاتو باره کښې بیان دې چه کله خو به د رسول الله ﷺ په زړه کښې وحی واچولې شوه چه د هغې په وحی الهی کښې به هغوی ته هیڅ شک نه وو لکه چه د صحیح ابن حبان په حدیث کښې دی چه روح القدس زما په زړه کښې دا خبره راپوکلې ده چه هیڅ یو کس هم ترسو چه خپل رزق او وخت پورا نه کړی هیچ چرې نه مری. ددې وجې د الله نه یریرې او د رزق په طلب کښې ښه لاره اختیاروی (۱) یا پردې په شا لکه چه حضرت موسی ﷺ سره کلام او شو ځکه چه هغوی کلام واوریدو نو جمال کتل یی او غوښتل خو الله رب العزت په پرده کښې وو. رسول الله ﷺ حضرت جابرین عبد الله ﷺ ته فرمائیلې وو چه الله ﷻ چاسره هم کلام نه دې کړې خود پردې شاته خو ستا پلار سره یی مخامخ کلام کړې دې (۲) دې احد په غزا کښې د کافرانو په لاس شهید شوې وو. خو دا دیادساتلو خبره ده چه دا کلام د عالم برزخ دې او چه دکوم کلام ذکر دې د هغې نه د دنیا کلام مراد دې.

۱ (حاکم: ۴/۲) لم أجده عند ابن حبان ورواه البغوی فی شرح السنة: ۴۱۱۲، والقضاعي فی مسند الشهاب: ۱۱۵۱.

۲ (ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب و من سورة آل عمران: ۳۰۱۰، وسنده حسن ابن ماجه: ۱۹۰).

یا قاصد را ولیری او خپله خبره هغه ته اورسوی لکه حضرت جبرئیل علیه السلام وغیره فرښتی به د الله نبیانو له راتللي هغه بلندی او بزرگي والا دي ورسره حکیم او حکمت والا هم دي. د روح نه مراد قرآن دي فرمانی چه دا قرآن مونږه ستا طرف ته د وحی په ذریعه رالیږلي دي. کتاب او ایمان تفصیل سره چه کوم مونږ په کتاب کښي کړي دي ته ددي نه مخکښي نه پوهیدي خو مونږه د قرآن نور جوړ کړي دي چه ددي په ذریعه مونږ خپل ایمان والا بندگانو ته نیغه لاره ښایو لکه چه بل آیت کښي دي ﴿قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ الخ او وایه چه دا د ایمان والو د پاره هدایت او شفا ده. او د بي ایمانو غوږونه کانږه او سترگي پندې دي. بیا فرمانی چه ای نبی ص اته د الله لاري او حق طرف ته رهنمائی کوه او بیاني د صراط مستقیم تشریح او کړه او وي فرمانیل د شرع مقررولو والا پخپله الله ص دي چه دهغه شان دادي چه داسمانونو اود زمکو مالک دي او الله ص هغه دي په دي کښي تصرف کولو والا او حکم چلولو والا هم هغه دي څوک هم د هغه یو حکم منع کولي نه شي. ټول کارونه هم هغه طرف ته واپس کیږي هم هغه د ټولو کارونو فیصلې کوي او حکم کوي. هغه پاک او برتر دي هر هغه څیز نه چه د هغه نسبت دا ظالمان او منکران وائی. هغه اوچت او بلندي والا دي.

آیاتونه	سورة الزخرف مکية وهی تسع وثمانون آية وسبع ركوات	رکوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۸۹	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکي دي	۷
ح ۱	وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۱ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا	
ح ۲	ا قسم دي په کتاب واضحه باندې بیشکه مونږه جوړ کړي دي قرآن	
	ح ۲ په دي واضحه کتاب باندې قسم دي مونږ دا د عربي ژبي قرآن (په دي غرض جوړ کړي دي	
	عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۲ وَآيَةٌ فِي أَمْرِ الْكِتَابِ	
	د عربي ژبي دپاره ددي چي تاسو پوهه شي او بیشکه دا قرآن په اصل د کتاب کښي	
	چي تاسو پرې پوهه شي او بیشکه دا قرآن پاک مونږ سره په لوح محفوظ کښي موجود دي	
	لَدُنَّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۳ حَكِيمٌ ۴ أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمْ	
	زمونږ سره داوچتي مرتبي او د حکمت نه ډک کتاب دي ایا پس مونږه اوگر خوږ ستاسو نه	
	داوچتي مرتبي کتاب دي او حکمت نه ډک دي ایا مونږ به ستاسو نه دا د نصیحت (کتاب)	
	الذِّكْرِ صَفْحًا ۵ أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۶	
	دا نصیحت په گرځولو سره صرف په دي وجه چي یی تاسو یو قوم د حد نه اوږیدونکي	
	د دي وجي وارو چي تاسو داسي خلق یی چه د مناسب حد نه تیریدونکي یی	
	وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۷ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ	
	او ډیر لیرلي دي مونږه پیغمبران په مخکینو خلقو کښي اونه به راتلو هغوی ته یو پیغمبر	
	او مونږ پخوانو خلقو ته څومره ډیر پیغمبران لیرلي وو ؟ او دغې خلقو ته یو پیغمبر هم داسي نه وو	

إِلَّا كَانُوا	يَه	يَسْتَهْزِءُونَ	فَاهْلِكْنَا
مگر او هغوی چی په هغه پورې به نې اتوقې کولې پس هلاک کړل مونږه هغه خلق			
راغلي چې هغوی ورپورې توقې نه وې کړې نو مونږ هغه ټول خلق هلاک کړل کوم چې			
أَشَدَّ	مِنْهُمْ	بَطْشًا	وَمَضَى
چی زیات سخت وو ددوی نه په قوت کښې او تیر شوی دی مثالونه دمخکینو خلقو			
ددې خلقو نه طاقتور وو اودغه شان سلوک د پخوانو ډیرو خلقو سره شوې دې			

قوله تعالى: وَالْكِتَابِ الْبَيِّنِ

د قرآن نورانيت او عظمت: د قرآن قسم یی او خورلوچه واضح دي او ددې معنې ښکاره دي چه الفاظ یی نورانی دي چه د ټولو نه زیاته فصیح او بلیغ ژبه عربي کښې نازل شوې دي دا ددې د پاره چه خلق سوچ او کړی او نصیحت او عبرت حاصل کړی. مونږ دا قرآن په عربي ژبه کښې نازل کړې دي. څنگه چه بل ځاني کښې دي عربي واضح ژبه کښې مو دا نازل کړې دي. ددې شرافت او لویه مرتبه کومه چه عالم بالا کښې ده هغه بیان فرمائی چه زمکې والو ته د هغه منزلت او قدر معلوم شی. وې فرمائیل چه دا په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې دي. لدینا نه مراد مونږ سره د لعلی نه مراد مرتبې والا عزت والا شرافت او فضیلت والا دي د حکیم نه مراد محکم او مضبوط چه د باطل د ملاویدو نه اود ناحق سره د خلط ملط کیدو نه پاک دي یو بل آیت کښې د دې کلام پاک د بزرگې بیان په دې الفاظو سره دي «انه لقرا کریم» یو بل ځاني دي «کَلَّا إِنَّهُ تَذَكُّرٌ» یعنې د قرآن کریم په لوح محفوظ کښې درج دي دې ته سوا د پاک فرشتو نه څوک لاس هم نه شی لگولې. دا درب العالمین د طرف نه نازل شوې دي.

او وې فرمائیل چه قرآن د نصیحت څیز دي د چا چه زړه غواړی قبول دي کړی. هغه په داسې صحیفو کښې دي چه معززې دي او اوچت درجې والا دي او مقدس دي چه د داسې لیکلو والا په لاس کښې دي چه عزت والا او پاکې دي. د دې دواړو آیتونو نه علماء استنباط کړې دي چه بې اودسه قرآن له لاس اوړل نه دي پکار لکه څنگه چه په یو حدیث کښې هم راغلي دي ( ) په شرط ددې چه هغه صحیح ثابت شی. ځکه چه په عالم بالا کښې فرښتي د دې کتاب ډیر عزت او تعظیم کوی په څه کښې چه دا قرآن لیکلې شوې دي د دې وجې په دې عالم کښې مونږ له بدرجه اولی د دې قرآن ډیر عزت او اکرام پکار دي ځکه چه دا زمکې والو د پاره رالېږلې شوې دي او د دې خطاب هم دوی ته دی نو دوی له د قرآن ډیر زیات ادب او تعظیم پکار دي او ورسره ورسره د دې احکام منل او په هغې عامل جوړېدل پکار دي. ځکه چه دالله ﷻ فرمان دي چه دا مونږ سره په ام الکتاب کښې دي او ډیر اوچت او حکمت والا دي. ددې نه پس د آیت خو یو معنی دا شوې ده آیا تاسو د گنډلې ده چه د اطاعت او فرمان برداري نه کولو باوجود به مونږه تاسو پرېږدو او تاسو ته به عذاب نه درکړو.

دویمه معنی داده چه ددې امت مخښکښو خلقو کله چه قرآن دروغ او گنډل که هغه وخت دا قرآن اوچت کړې شوې وې نو ټوله دنیا به هلاک کړې شوې وه. خو دالله ﷻ وسیع رحمت دا خوښه نه کړله او برابر د شلو کالو نه زیاته مودې پورې دا قرآن نازلیدلو. ددې قول مطلب دادې چه دادالله ﷻ لطف او رحمت دي چه هغه د نه منونکو د انکار اود بد باطن خلقو د شرارت په وجه هغوی ته نصیحت او وعظ کول نه

(۱) حدیث لا یس القرآن ، طرفه اشاره ده . داروایت موطا امام مالک : ۱/۱۹۹ . وهو حدیث حسن کښې موجود دي .

پر پردی ددی وچی چه په دوی کښې چه کوم نیکی والا دی هغه درست شی او چه کوم درست کیږی نه په هغوی باندې حجت تمام شی .

قوله تعالى: وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ﴿۱۰﴾

نبی کریم ﷺ ته تسلی: بیا الله تبارک و تعالی خپل نبی محمد ﷺ ته تسلی ورکوی او فرمائی چه ته د خپل قوم په تکذیب مه پرېږه صبر او تسلی ساته د دوی نه مخکښې چه کوم قومونه وو هغوی له هم مونږ رسولان او نبیان لیرلې وو او دوی ټولو خپل خپل نبیانو سره تمسخر کړې وو بیا مونږه هغوی هلاک کړل. هغوی ستاسو د زمانې والا خلقو نه زیات زور والا او طاقت والا وو. لکه چه په بل آیت کښې دی آیا هغوی په زمکه باندې او نه گرځیدل او وې نه لیدل؟ چه د دوی نه د مخکښو خلقو څه انجام اوشو؟ چه د دوی نه په تعداد او په طاقت کښې ډیر وړاندې وو. د دې مضمون نور هم ډیر آیتونه دی . بیا فرمائی چه د مخکښو خلقو مثالونه تیر شول یعنی د هغوی عادتونه سزاګانې او عبرتونه. لکه چه د دې سورت په آخر کښې یی او فرمائیل چه مونږ هغوی تیر شوی خلق او د راتلونکو د پاره عبرت جوړ کړل . او لکه چه فرمان دې سَنَّا لِلَّهِ الْآتِیَ یعنی د الله ﷻ طریقه چه د هغه په بندګانو کښې دمخکښې نه راروانه ده اوته به دا بدلیدو والا بیا نه مومي .

وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ	او که چری تپوس او کړې ته ددوی نه چی چا پیدا کړی دی آسمانونه او زمکه
لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ الَّذِي جَعَلَ	او ائې نبی ﷺ که ته د دوی نه تپوس او کړې چی آسمانونه او زمکه چا پیدا کړی دی
نَوَاحِمًا بَعْدَ آخَرٍ أَوْ يَكْفُرُونَ بِالْعِزِّ وَالْأَلَمِ الَّذِي جَعَلَ	نو خامخا به او وائی چی پیدا کړی دی دا غالب او عالم الله هغه (الله) چی جوړه نې کړه
نَوَدُوهُ بَعْدَ آخَرٍ أَوْ يَكْفُرُونَ بِالْعِزِّ وَالْأَلَمِ الَّذِي جَعَلَ	نودوی به خامخا او وائی چی دازبردست او پوهه الله ﷻ پیدا کړی دی هغه الله ﷻ
لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلْ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا	ستاسو دپاره زمکه زانګو او جوړې نې کړې ستاسو دپاره په هغې کښې لارې
جَعَلَ لَكُمْ فِيهَا رِجَالًا مَعْدِيَةً فَاقْتَرَنُوا بَيْنَ يَدَيْهَا	چی زمکه ئې فرش جوړه کړې ده ..... او ستاسو دپاره یې په دې کښې لارې جوړې کړې دی
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ	دپاره ددې چی تاسو دخپل منزل لار بیا مومنی او هغه (الله) چی نازلې ئې کړې داسمان نه
جَعَلَ لَكُمْ فِيهَا رِجَالًا مَعْدِيَةً فَاقْتَرَنُوا بَيْنَ يَدَيْهَا	چی تاسو خپل منزل مقصود ته اورسېږئ او الله ﷻ هغه ذات دې چی د پورته نه ئې په اندازه اوبه
مَاءً يَقْدِرُ فَنُشْرِبُهُمْ مِنْهُ وَهُمْ يَحْيَوْنَ كَذَلِكَ	اوبه په خاص مقدار سره پس ژوندی کړه مونږه په دې سره زمکه مړه همدارنگې نه
رَأَوْوْا رِجَالًا مَعْدِيَةً فَاقْتَرَنُوا بَيْنَ يَدَيْهَا	راوورلې ..... نو بیا مونږ په هغې سره مړه زمکه راژوندی کړه هم دغه شان به تاسو
نَحْنُ جَوْنٌ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ	تاسو راوویستی شی او هغه (الله) چی پیدائی کړې جوړی ټولې او جوړه نې کړه
نَحْنُ جَوْنٌ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ	(دقبرونونه) راویستلی شی او الله ﷻ هغه ذات دې چی ټول څیزونه ئې جوړې پیدا کړې دی

لَكُمْ	مِّنَ الْفُلْكِ	وَالْأَنْعَامِ	مَا	تَرْكَبُونَ ۝
ستاسو دپارہ	دکشتی نه	او دځناورو نه	هغه ذریعہ	چی تاسو پر سورلی کوی
اوستاسو دپارہ ئی بیړی او څاروی پیدا کړی دی	...	چی تاسو پر سورلی کوی		
لِتَسْتَوُوا	عَلَىٰ ظُهُورِهِ	ثُمَّ تَذْكُرُوا	نِعْمَةً رَبِّكُمْ	
دپارہ ددی چی تاسو برابر سواره شی	په شاگانو دهغی	بیا تاسو یاد کړی	نعمت د رب ستاسو	
دپارہ ددی چی تاسو دهغی په شا برابر کینئ	او کله چی پرې سواره شی	انودالله ۞	نعمت یاد کړی	
إِذَا اسْتَوَيْتُمْ	عَلَيْهِ	وَتَقُولُوا	سُبْحَانَ الَّذِي	سَخَّرَ
کله چی برابر کینئ تاسو	په هغی باندی	او اووایی	پاک دې هغه ذات	چی تابع نې کړل
اودا اووایی چی هغه ذات پاک دی	چی داسې (لوئی لوئی)	مخلوق ئی زموږ تابع کړی دی		
لَنَا	هَذَا	وَمَا كُنَّا لَهُ	مُشْرِكِينَ ۝	وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا
دپارہ زموږه	دا څیزونه	اونه وو موږه	دې لره	تابع کونکی
...	ا گنی موږ خو په خپل طاقت	دا قابو کولی نه شو	او موږ به ټول خپل	
لَمَنْقَلِبُونَ ۝				
خامخا واپس ورتلونکی یو				
رب ته واپس ورځو				

قوله تعالى: وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

خالق کل بس یو الله دې: الله ۞ فرمائی چه ای نبی! که ته د دې مشرکانو نه تپوس او کړې نو دوی ددې خبرې اقرار کوی چه د زمکې اود آسمان خالق الله ۞ دې بیا هم دهغه وحدانیت پیژنی او منی خو د هغه په عبادت کښې نور شریک جوړوی چا چه زمکه فرش، دقرار خانې، ولاړه اومضبوطه جوړه کړه چه تاسو پرې گرځې راگرځې کښې پاسې او اوسېږې. حالانکه دازمکه پخپله په اوبو باندې ده خو مضبوط غرونه سره یی دخوزیدو راخوزیدو نه رامنع کړې ده اویه دې کښې یی لارې جوړې کړې دی چه تاسو د یو ښارنه بل ښار ته او یو ملک نه بل ملک ته اورسېږې. هم هغه د آسمان نه په دې انداز باران وروی چه کافی وی او پتی اوباغونه شنه شی او دا اوبه ستاسو اوستاسود ځناورو په څکلو کښې هم راځی. بیا یی ددې باران په ذریعہ مړه زمکه راژوندې کړه اوچه زمکه لامده شوه ځنگلونه شنه شولو میوې او گلونه راوتوکیدل او قسما قسما ښکلی میوې پیدا شوې.

بیایي دا دلیل جوړ کړو د مړو انسانانو د ژوندی کیدو او وی فرمائیل هم دغه شان به تاسو د قبرونو نه رااوباسلې شی. هغه هر قسمه جوړې پیدا کړلې فصلونه گلونه سبزیانې او میوې وغیره قسما قسما څیزونه هغه پیدا کړل. مختلف قسم ځناور ئی ستاسو د فاندې دپارہ پیدا کړل. کشتي ئی دسمندر د سفر دپارہ اود اوچې د سفر د پارہ ئی دڅاروو انتظام اوکړلو چه په هغې کښې دډیرو ځناورو غوښه تاسو خورې اوډیر تاسو ته پې شوده درکوی او ډیر ستاسو دسورلې په کار راځی تاسو دپارہ دبوچ اوړلو کار هم کوی. تاسو په دې باندې سورلی کوی او ډیر په خوند په دې سورېږې. اوس تاسو له پیکاردی چه کله تاسو په سورلې ښه په قلار کښې نو د خپل رب تعالی نعمتونه یاد کړې چه هغه څومره طاقت ور وجودونه ستاسو په قابو کښې کړل او داسې اووایی چه هغه الله ۞ پاک ذات والا دې چا چه دا زموږ په

قابو کنبی کر لہ کہ ہفہ دا زمونہ مطیع کری نہ وہ نو مونہ ددی قابل نہ وو اونہ مونہ کنبی دومرہ طاقت وو او مونہ خپل مرگ نہ پس ہم ہفہ طرف تہ تلو والا یو۔ پہ دی آمدورفت او پہ دی مختصر سفر باندی د آخرت سفر رایاد کری لمکہ څنگہ چہ اللہ د دنیا دتوینہ د ذکر کولو نہ پس د آخرت د توینہ طرف تہ توجہ ور کر لہ او وې فرمائیل چہ توینہ تیار وې خو غورہ توینہ د آخرت توینہ دہ او دنیوی لباس پہ موقعہ یی د آخرت لباس طرف تہ متوجہ کرل او وې فرمائیل چہ د تقوی لباس افضل او بہتر دې

قوله تعالى: سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا

پہ سورلی باندی د سوریدو دعا گانی: پہ سورلی د سوریدو پہ وخت د دعا گانو حدیثونہ، حضرت علی بن ربیعہ فرمائی چہ حضرت علی ؑ چہ کلمہ پہ سورلی سوریدو نوخپہ بہ پہ رکاب کینودو سرہ او وې بسم اللہ کلمہ چہ بنہ کیناستو نو وې وئیل ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ وَأَنَا إِلَى رَبِّنَا لَمَنْقِلُونَ ﴿﴾ بیا ئی درې ځلہ الحمد لله او وې او درې ځلہ الله اکبر او وې بیا ئی او وئیل ﴿سبحانك لا اله الا انت قد ظلمت نفسی فاغفر لی﴾ بیا مسکې شو۔ ما تپوس او کرو امیر المومنین تاسو ولې او خندل؟ وې فرمائیل مادر رسول الله ﷺ نہ دا تپوس کری وو نو هغوی جواب را کرو کلمہ چہ د بندہ د خلی نہ الله ﷻ او وې چہ ہفہ رب اغفر لی وائی یعنی ای زما ربہ ما او بخبھی نو ہفہ ډیر زیات خوشالیری او فرمائی چہ زما بندہ تہ پتہ دہ چہ زما نہ سوا څوک د گناہونو بخونگی نشته دې۔ دا حدیث ابو داود، ترمذی، نسائی، اومسند احمد کنبی ہم شته دې۔ امام ترمذی دې حدیث تہ حسن صحیح وائی۔

بل حدیث کنبی دی چہ رسول الله ﷺ حضرت ابن عباس ؓ پہ خپلې سورلې باندی ځان سرہ شاته کینوو چہ بنہ کیناستہ نو هغوی ؓ درې ځلہ الله اکبر او درې ځلہ نبي الحمد لله او وې او درې ځلہ نبي سبحان الله او وې او یو ځل نبي لا اله الا الله او وې بیا پہ سورلې باندی نیغ د ناستې د حالت پہ شان شو او وې خندل او حضرت عبد الله ؓ طرف تہ متوجہ شو او وې فرمائیل کوم کس چہ پہ یو ځناور سور شی اوداسې او کری څنگہ چہ ما او کرل نو الله ﷻ د هفہ طرف تہ متوجہ شی اومهم دغه شان خاندی څنگہ چہ ما تا تہ او کتل او اومې خندل (۱) مسند احمد

حضرت عبد الله بن عمر ؓ فرمائی چہ رسول الله ﷺ به کلمہ پہ خپله سورلې سوریدلو نو درې ځلہ یه ئی تکبیر او وې اود د وارو آیتونو تلاوت به ئی او کرو بیا به ئی دادعا او غوښتلہ ﴿اللهم انی اسئلك فی سفری هذا البر والتقوی ومن عمل ما ترضی اللهم هون علینا السفر واطولنا البعد اللهم انت الصاحب فی السفر والخليفة فی الازل اللهم اصحبنا فی سفرنا واخلفنا فی اهلنا﴾ یا الله زه ستا نہ په دې خپل سفر کنبی دنیکی او د تقوی طالب یم اود هفہ اعمالو چہ تہ پرې خوشالیری ای الله مونہ تہ داسفر آسان کری او زمونہ دا مسافت رالند کری۔ ای ربہ ہم تہ د سفر ملگری اود اهل وعیالو نگهبان یی ای زما معبوده زما پہ سفر کنبی زما مدد او که او پہ کورونو کنبی زمونہ جانشین جوړ شه۔ او کلمہ چہ هغوی ؓ د سفر نه واپس کور طرف تہ راتلل نو فرمائیل به ئی ﴿ألبون تالبون ان شاء الله عابدون لربنا حامدون﴾ یعنی واپس راتلو والا توبہ کولو والا ان شاء الله عبادت کولو والا د خپل رب تعریف کولو والا (۲) مسلم ابوداود نسائی وغیرہ۔

ابولاس خزاغی ؓ فرمائی چہ د صدقې پہ اوبنانو کنبی یو اوین رسول الله ﷺ مونہ د سورلې د پارہ را کو چہ مونہ پرې حج له لار شو۔ مونہ عرض او کرو چہ مونہ نہ وینو چہ تاسو مونہ په دې باندی سور وې۔ هغوی ؓ او فرمائیل دهر اوین په کوهان کنبی یو شیطان وی تہ چہ کلمہ په دې سور شې نو څنگہ چہ څه حکم درکوم چہ د الله نوم یاد کری بیا دا سورلی د ځان دپارہ خادمه جوړه کری یاد ساتې چہ هم الله ﷻ

سوروی (۱) (مسند احمد) حضرت ابو لاس نوم محمد بن اسود بن خلف دي ۛ د مسند په يوبل حديث کښي دي چه نبي ۛ فرماني چه د هر اوبښ په شا يو شيطان وي نو چه تاسو کله په اوبښ سورلي کوي نو د الله ۛ نوم اخلي بيا په خپل حاجتونو کښي کمي مه کوي (۲).

وَجَعَلُوا	لَهُ	مِنْ عِبَادَةٍ	جُزْءًا
او جوړ کړو دي کافرانو هغه لره د بندگانو د هغه نه يوه حصه يعنې اولاد			
او دوى د الله ۛ په بندگانو کښي هغه دپاره يوه حصه مقرر کړې ده			
إِنَّ الْإِنْسَانَ	لَكَفُورٌ	مُّبِينٌ	أَمِ اتَّخَذَ
بیشکه انسان خامخا ناشکړه دي ښکاره آيا اونيولي (خوښي کړي) الله هغي نه			
حقيقت دا دي چي انسان ښکاره ناشکړه دي ..... آيا هغه دخپل مخلوق نه			
يَخْلُقُ	بَنَاتٍ	وَأَصْفَاكُمْ	بِالْبَنِينَ
چي پيدا کوي نې هغه لونړه او غوره نې کړي تاسو په خامنو سره او هر کله چي			
خان دپاره (هيله) لونړه خوښي کړي دي او تاسو نې په خامنو سره غوره کړي او حال دادي			
بَشَرٌ	أَحَدُهُمْ	بِمَا	ضَرَبَ
زيري ورکړي شي يو ددوي ته په هغي اولاد سره چي بيان کړي دي دوي دپاره درحمان			
چي څه وخت دوي په هغه څيز خبر کړي شي کوم چي دوي درحمن (الله ۛ) دپاره			
مَثَلًا	ظَلًّا	وَجْهَهُ	مُسَوَّدًا
په مثال کښي نوشي مخ د هغه تور او هغه ډک وي دغم نه آيا هغه څوک			
بيان کړي دي نو د غم او غصې د وجې مخ نې تور شي او ديري زيات د غمژن شي آيا هغه څوک چي په ډول			
يَنْشَوْنَ	فِي الْحِلْيَةِ	وَهُوَ	فِي الْخِصَامِ
چي لويوي کيږي په کالو کښي او هغه په جگړه کښي نه شي بيانولي مدعا خپله			
کښي ساتلي شي او په جگړه کښي په وضاحت سره دليل نشي بيانولي (هغه دنارينه سره برابر کيد شي)			
وَجَعَلُوا	الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ	عِبْدُ الرَّحْمَنِ	إِنَّا نَاطُ
اووي گنرلي فرښتي هغه چي هغوي بندگانې دخدائي دي ښځې آيا حاضر وو دوي			
او دوي فرښتي چي د الله ۛ بندگانې دي زنانه گنرلي دي نو آيا دوي په هغه وخت کښي موجود وو			
خَلَقَهُمْ	سَكَّنَتْ	شَهَادَتَهُمْ	وَيَسْأَلُونَ
په وخت د جوړښت د هغوي کښي ازر به ليکلې کيږي گواهي ددوي او تپوس به اوکړي شي ددوي نه			
څه وخت چي هغوي الله پيدا کولي ددوي دا دعوي ليکلې شي او تپوس به ترې کيږي			

(۱) احمد: ۲۲۱/۴، مسنده حسن، مجمع الزوائد: ۱۳۱/۱۰.

(۲) احمد: ۴۹۴/۳، مسنده حسن، دارمي: ۲۸۵/۲.

وَقَالُوا	لَوْ شَاءَ	الرَّحْمَنُ	مَا عَبَدْنَاَهُمْ	مَا لَهُمْ
اووایی دوی کہ غوہنتلی رحمان خدائی نوند بہ کولی مونہ عبادت ددوی نشته دوی لہ				
او دوی وانی چی کہ اللہ ﷻ غوہنتلی نو مونہ بہ ددی (فرہنتو) عبادت نہ کولو دوی د				
بِذَلِكَ	مِنْ عِلْمِهِ	إِنْ هُمْ	إِلَّا يَخْرُصُونَ	
بہ دی خبرہ خہ علم نہ دی دوی مگر اہکل چلوی				
حقیقت نہ ہدو خبر نہ دی خو بہ اہکل پسے روان دی				

قوله تعالى: وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا

د مشرکانو خود ساختہ تقسیم: اللہ ﷻ د مشرکانو د دی افترا او دروغو بارہ کنہی فرمانی کوم چہ هغوی د اللہ ﷻ بارہ کنہی وانی چہ د هغی ذکر د سورة انعام آیت وَجَعَلُوا لِلَّهِ كُنْهً دے یعنی اللہ ﷻ چہ کوم فصلونہ او خناور پیدا کری دی دی مشرکانو بہ دی کنہی خو خہ حصہ د اللہ ﷻ دپارہ مقرر کری دہ او د خپل خان نہ نی اووی چہ دا خو د اللہ ﷻ دہ او دا زمونہ د معبودانو دہ اوس چہ کوم د دوی د معبودانو د نوم دہ هغه اللہ ﷻ طرف تہ نہ رسی او کوم خیز چہ د اللہ ﷻ وی هغه دی معبودانو تہ رسی خنکہ خراب او بد د دوی دا تجویز دی؟ هغه مشرکانو هلکان او جینکی تقسیم کرل او جینکی نی خو د اللہ ﷻ دپارہ ثابتی کری چہ کومی د دوی بہ خیال ذلیلہ او خواری وی او هلکان نی خپل خان لہ خویش کرل لکہ خنکہ چہ دباری تعالیٰ فرمان دی ﴿الْكُفْرُ الَّذِي كَرِهَ اللَّهُ﴾ يَلِكُ إِذَا قِيَمَةُ ضِيَايَا ﴿﴾ آیا ستاسو د پاره خو دی هلکان وی اود اللہ ﷻ دپارہ جینکی؟ داخو ډیر بی خونده تقسیم دی د دی وجی دلتہ ہم فرمانی چہ د مشرکانو د اللہ ﷻ بندگان د اللہ جز گنرلی دی .

بیا فرمانی چہ د دوی دی بد تمیزی تہ او گوری چہ پخپلہ خان لہ نہ خوہنوی بیا اللہ ﷻ لہ نی خنکہ خوہنوی؟ د دوی دا حالت دی چہ کله دوی کنہی چا تہ د دی خبر او رسی چہ تا کرہ جینہ پیدا شوې دہ نود دہ خولہ ورانہ شی لکہ چہ یو شرمناک او د غم خبر نی واوریدو چا تہ د دی ذکر ہم نہ کوی دننه دننه خوتکیبری تندې ترې یو رازورند وی خو بیا د خپل حماقت اظهار بہ دی شان او کری چہ د اللہ ﷻ ہم لونہ دی . دا ډیره د مزې خبرہ دہ چہ پخپلہ د کوم خیز نہ یریری اللہ ﷻ لہ ہم هغه ثابتوی

قوله تعالى: أَوْ مَن يَنْشُؤُا فِي الْحَيَاةِ

دینخی فطری کمزوری: بیا فرمانی بنسخی چہ ناقص گنرلی شی چہ د هغوی د نقصاناتو تلافی بہ کالو او خان بنانسته کولو سرہ کیبری او وړوگوالی نہ واخلې ترمرگہ پورې هغه د بناو سنگار حاجتمنه گنرلی شی بیا د بحث مباحثی او د جگړو په وخت کنہی ددی ژبه نہ چلیبری او خہ ښه دلیلونه نہ شی ورکولې عاجزه پاتی شی او مغلوبہ شی یو داسې خیز دوی اللہ طرف تہ منسوب کوی چہ ظاہری اوباطنی کیانی خپل دننه ساتی دچا چہ ظاہری کمی د کالو او دزینت اختیارولو سرہ د لرې کولو کوششونه کیبری لکہ خنکہ چہ د بعضو عرب شاعرانو اشعار دی .

وما الحلي الا زينه من نقيصه يتمم من حسن اذا الحسن قصرا

واما اذا كان الجمال موفرا كحسنك لم يحتاج الى ان يزورا

یعنی کالی د حسن کمی پوره کولو دپارہ وی د ډیر زیات حسن دپارہ د کالو خہ ضرورت؟ (مترجم د طرف نہ) لکہ خنکہ چہ د یو اردو شاعر شعر دی .

تیرے حسن و جمال کی خاطر تل بھی کافی ہے زیورات ہے کیا

ترجمہ: ستا د حسن د پارہ ستا دا یو تور خال کافی دی د کالو هیخ ضرورت نشته

اوباطنی کمیانی هم پکښې دی لکه بدله نشی اخستلې نه په ژبه او نه په همت دامضمون هم عربو ادا کړې دي اوچه دوی صرف په چغو او په ژړا مدد کولې شی او په پټه څه نه څه ښیگره کولې شی بیا فرمانی چه دوی فرښتې ښځې گنرلې دي ده دوی نه تپوس او کړه چه کله دا فرښتې پیدا کیدې نو آیا تاسو هلته موجود وې؟ تاسو دا مه گنرې چه مونږ ستاسو د دې خبرو نه نا خبره یو دا ټول مونږ سره لیکلې شوې دي او د قیامت په ورځ به د دې باره کښې سوال هم کیږي د څه نه چه تاسو له یوه پکار ده او هوښیاریدل پکار دی.

قوله تعالى: وَجَعَلُوا الْمَلَكَةَ الَّتِي هِيَ الْعَذْرَاءُ اِنَاثًا

بیاددوی نور حماقت بیان فرمانی چه دوی وائی چه مونږ فرښتې ښځې او گنرلې بیا مودهغوی بتان جوړ کړل او بیا مونږ د هغوی عبادت کوو که الله ﷻ غوستل نو مونږ اود دوی په مینځ کښې به حائل شوې وې او مونږ به د دوی عبادت نه شو کولې ددې وجې چه مونږ د دوی عبادت کوو او الله زمونږ او د دوی په مینځ کښې نه حائله کیږي نو دا خبره ظاهره ده چه زمونږ دا عبادت صحیح دي غلط نه دي. پس رومبې غلطی خو د دوی دا ده چه دوی الله ﷻ لره اولاد ثابتوی او دویمه غلطی دا چه فرښتو ته د الله ﷻ لونه وائی او دریمه غلطی دا ده چه دهغوی ئې عبادت شروع کړې دي چه په هغې باندې هیڅ څه دلیل نشته دي صرف د خپل مشرانو او مخکښو پلارانویو پوند تقلید دي. څلورمه غلطی ئې دا ده چه دا ئې دالله ﷻ د طرف نه مقرر او منل او د دې نه دا نتیجه رااویستله که چرې الله ﷻ په دې ناراضه وې نو مونږ ته به ئې دومره طاقت نه وو را کړې چه مونږ د دوی عبادت کړې وې او دا د دوی صفا جهالت او بې وقوف توب دي. الله ﷻ په دې باندې ډیر زیات نا راضه دي یو یو پیغمبر ددې خبره تردید کړې دي یو یو کتاب د دې بد بیان کړی دی. لکه چه فرمان دي ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ یعنی په هر امت کښې مونږه رسولان علیهم السلام را لیرلې دي چه د الله ﷻ عبادت کوې اودهغه نه علاوه د بل چادعبادت نه ځان ساتې بیا بعض خوداسې اوختل چا ته چه الله ﷻ هدایت او کړو او بعضې داسې هم اوختل چا باندې چه دگمراهې خبره ثابته شوه. تاسو په زمکه کښې ښه او گرځي او گورې چه د دروغ گنرلو څنگه خراب حشر اوشو؟ بل آیت کښې دي ﴿وَسَلِّ عَلَى مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾ الخ یعنی ته د دې رسولانو نه تپوس او که کوم چه مونږ تا نه مخکښې لیرلې وو آیا مونږه د خپل ځان نه علاوه د بل چا د عبادت اجازت ورکړې وو؟ بیا فرمانی چه دا دلیل خود دوی ډیر عجیبه او خراب دي او عجیبه په دې چه دا بې علمه دی خپل ځان نه خبرې جوړوی او دروغ وائی یعنی دوی د الله هغه قدرت چه په دوی باندې ئې دي هغه نه پیژنی.

أَمَّا اتَيْنَهُمْ

ایا ورکړې وو مونږ دوی ته

ایا مونږ دي خلقو ته

کِتَابًا مِّنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿۱۰﴾ بَلْ قَالُوا

کتاب | مخکښی ددې نه | چی گنی دوی | په هغې سره | منگولې لگونکی دی | بلکه وائی دوی

ددې نه وړاندې څه کتاب ورکړې دي | چې دوی بی بنیاده په شرک باندې ټینګ دی |؟ بلکه دوی وائی

إِنَّا وَجَدْنَاهُ أَبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ

بیشکه | موندلی دی مونږه | پلاران زمونږه | په یوه طریقه باندې | او بیشکه مونږه | په قدمونو دهغوی باندې

چی مونږ خپل پلار نیکه په یوه لار موندلی وو | اوس مونږ په هغوی پسې روان یو

مُهْتَدُونَ ﴿١٠﴾	وَكَذَلِكَ	مَا أَرْسَلْنَا	مِنْ قَبْلِكَ	فِي قَرْيَةٍ
تلونگی یو	او دارنگی	انه وو لیولی مونره	مخکنبی ستانه	په یو کلی کنبی
			او دغه شان مونره ستانه وړاندې چې کوم یو کلی ته هم څوک	
مِنْ نَذِيرٍ	إِلَّا قَالُوا	مُتْرَفُوهَا	إِنَّا وَجَدْنَا	
یو یرونکی پیغمبر	مگر اوونیل	مالدارو خلقو دهغه کلی	بیشکه موندلی دی مونره	
			و یرونکی لیولی دی	نو دهغې کلی خوشحاله خلقو ورته دا وئیلی وو
			چې مونره خپل پلار نیکه	
أَبَاءَنَا	عَلَى أُمَّةٍ	وَإِنَّا	عَلَىٰ آثَرِهِمْ	مُقْتَدُونَ ﴿١١﴾
پلاران زمونره	په یوه طریقه باندې	او بیشکه مونره	په قدمونو دهغوی باندې	روان یو
			هم په دې طریقه موندلی وو	او مونره دهغوی په تابعداری کنبی په هغوی پسې روان یو
قُلْ	أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ	بَاهْدًى	مِمَّا	
ورته اوونیل پیغمبر	ایا اگر که راوړې دې ماتاسو ته	زیات ښه لار ښودونکې	دهغې نه	
			پیغمبر ورته اوونیل	اگر که ما درته دهغې نه بهترینه طریقه راوړې وی
			په کومه چې تاسو	
وَجَدْتُمْ	عَلَيْهِ	أَبَاءَكُمْ	قَالُوا	إِنَّا
چې موندلی دی تاسو	په هغې باندې	پلاران ستاسو	اوونیل هغوی	بیشکه مونره
			خپل پلار نیکه موندلی وو	(نوبیا هم تاسو زما خبره نه منی)..... هغوی به ورته اوونیل
			چې (بیاهم)	
يَمَا	أُرْسِلْتُمْ	بِهِ	كُفْرُونَ ﴿١٢﴾	فَأَنْتَقِمْنَا مِنْهُمْ
په هغې چې لیولی شوی یی تاسو	په هغې	انکار کونکي یو	پس بدل واغستو مونره	دهغوی نه
			مونره ستاسو دپیغام قبلولو نه انکاریان یو	..... نو مونره دهغوی نه بدله واخستله
فَانْظُرْ	كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣﴾	
پس اوگوره	څرنګې وو	انجام	د دروغ گنړونکو	
			نوته اوگوره چې د دروغ گنړونکو انجام څه شو	

قوله تعالى: ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا﴾

دپلارنیکه غلط تقلید کول کوم خلق چې دالله ﷻ نه سوادنورو عبادت کوی دهغوی باره کنبی بیان کیري چې هغوی سره هیڅ دلیل نشته دې او داوانی چې مونره دوی ته ددوی دشرک نه مخکنی کتاب ورکړې وو او دهغوی نه دوی سند پیش کوی یعنی حقیقت داسې نه دې . لکه فرمائی چې ﴿أَمْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا﴾ یعنی ولې مونره په دوی داسې دلیل نازل کړې دې چې هغه دوی ته د شرک وائی؟ یعنی داسې نه دی، بیا فرمائی چې داخونه بلکه دشرک سند خو دوی سره صرف او صرف یو دې او هغه دپلارانو اونیکنو روڼد تقلید چې په کوم دین دهغوی وو مونره به هم په دې قائم یو . دامت نه دې ځانې کنبی مراد دین دې لکه بل آیت مبارک کنبی دی چې ﴿إِنَّ هٰذِهِ أُمَّةٌ أَرَادُوا كِتَابَ﴾ ددې نه هم مراد دین دې . ورسره وائی چې مونره دهغوی په لار روان یو . نو ددوی بی دلیل دعوی نه پس الله ﷻ فرمائی چې ددوی مخکنی نه هم دا طریقه و . ددوی جواب هم دنیانو دتعلیم په مقابله کنبی هم دا تقلی پیش کول وو . بل ځانې کنبی فرمائی چې ﴿كَذٰلِكَ مَا آتٰی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَّسُوْلِ اِلَّا قَالُوْا سَاجِدُوْا فَعْبُدُوْا﴾

يعني ددوئي نه مخکښي خلقونه چې رسول راغلي دي نو هغه امتونو هغه ته ليوني او جادوگر وټيلي دي. لکه د مخکښي او روستو په خلو کښي بس دالفظونه پراته دي حقيقت دادي چې په سر کښي کښي دوي يورنگ دي. بيا ارشاد کولي شي چې هر کله دوي معلوم کړي او پوهه شي چې دانبيا عليهم السلام تعليم زمونږ د پلرونو او نيکونو تقليد نه غوره دي خو بيا هم ددوي اراده اوضد ډيرزيات وي. دوي حق نه قبلوي. نو مونږ داسي اري مارو خلقو نه مونږ خامخابدل اخلو او په مختلفو طريقو ئي تباہ کوؤ او برباد کوؤ. ددوي قصه ډيره مشهوره ده اودا ذکر شوې ده. په غور او فکر ئي اولولي او په دې ښه سوچ او کړنې چې کافران څنگه برباد کړي شوي دي او مومنانو څنگه خلاصي موندلي دي.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ

| او کله چې | اووئيل | ابراهيم

..... او کله چې ابراهيم

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۖ قَوْمٌ خَافُوا أَن يَمْسِكَهُمْ ۚ فَكَرِهْنَا أَن نَّخَالِفَ بِأَمْرِهِمُ فِي شَيْءٍ مِّنَ الْأَشْيَاءِ الَّتِي أَحْصَانَا فِي الْحَقِّ وَتَلَا

پلار خپل ته | او قوم خپل ته | بيشکه زه | بيزاره يم | دهغي نه | چې تاسو ئي عبادت کوئ
خپل پلار او خپل قوم ته اووئيل | ..... چې زه ستاسو دمعبودانو نه بيزاره يم

إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي ۚ فَإِنَّ سَيِّئِدُنِي ۖ

ماسوا دهغه ذات نه | چې پيدا ئي کړم زه | پس بيشکه هم هغه به | لار ښائي ماته |
سوا دهغه ذات نه چې زه ئي پيدا کړي يم | نو هم هغه به راته سمه لاره اوښائي

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ ۚ لَعَلَّهُمْ

او اوگرزوله ابراهيم دغه کلمه باقي پاتي کيدونکي په پشت (اولاد) خپل کښي اډپاره ددي چې هغوي
او هغه دا (دتوحيد) خبره په خپل اولاد کښي باقي پاتي پريښوده | ..... د دې دپاره چې

يَرْجِعُونَ ۚ بَلْ مَنَعْتُهُمُ الْوَحْيَ وَإِبَاءَهُمْ

واپس شي (توحيد ته) | بلکه | مابه دژوند سا مانونه ورکول | دوي له | او پلارانو ددوي له
اښده هم خلق (دشوک) نه واپس اوگرځي | حقيقت دا دي چې مادوي او ددوي پلار نيکونو ته ډير ډير

حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ۚ وَلَٰكِنَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ

تر دې پورې | چې راغي دوي ته حق | او رسول صفا بيانونکي | او هر کله چې | راغي دوي ته حق
سامانونه ورکړي دي اتردي چې رښتيني (قران) او واضحه وينا کونکي پيغمبر ورته راغلو او کله چې ورته رښتيني

قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ۚ وَقَالُوا

نو اووئيل دوي | دا جادو دي | او بيشکه مونږ به په دې | انکار کونکي يو | اوواني دوي
قران راغلو | نو دوي اووئيل چې دا خو جادو دي | او مونږ خودا نه منو | او د ئي اووئيل چې دا

لَوْلَا نَزَّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقُرَيْتَيْنِ ۚ عَظِيمٌ

ولي نازل نه کړي شو | دا قران | په يو سړي باندې | ددوؤ کلونه | سړي لوي باندې |
قران پاک د دوو (لويو) کلو په چالوئي سړي باندې ولي نه نازلیدلو (چې يو مکه او بل طائف دي)

أَهْمُ	يَقْسِمُونَ	رَحْمَةً رَبِّكَ ط	نَحْنُ	قَسَمْنَا
ایا دا خلق	تقسیموی	ارحمت درب ستا	دا خو مونږه یو	چی تقسیم کړی دی مونږه
ایادوی ستا	درب رحمت تقسیموی ؟	.....	هم مونږ ددوی روزی په دنیا	
بَيْنَهُمْ	مَعِيشَتَهُمْ	فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَرَفَعْنَا	
په منځ ددوی کښی	ذریعې دگذران ددوی	په ژوند ددنیا کښی	او پورته کړی دی مونږه	
کښی ددوی په منیځ کښی	تقسیم کړی ده	او مونږ بعضو ته په بعضو نورو کسانو باندې		
بَعْضُهُمْ فَوْقَ	بَعْضٍ	دَرَجَاتٍ	لِيَتَّخِذَ	بَعْضُهُمْ
ځینی ددوی	دپاسه	دځینو نورو	په مرتبو کښی	دپاره ددې چی اونیسې
ځینی ددوی	مرتبې او چټې کړی دی	.....	چی یو کس (افضل) د بل کس (مفضول) نه کار اخلی	
بَعْضًا	سُخْرِيًّا ط	وَرَحْمَةً رَبِّكَ	خَيْرٌ	مِمَّا يَجْمَعُونَ ۝
ځینو نورو لره	خدمت گار	او رحمت درب ستا	بهر دې	دهغې دولت نه
اوستا	درب رحمت دهغې مال نه ډیر غوره دې کوم چی	دا خلق راجمع کوی		
وَكُلًّا	أَنْ يَكُونَ النَّاسُ	أُمَّةً وَاحِدَةً	لَجَعَلْنَا	
او که نه وې (دا یره)	چی شی به خلق (ټول)	ډله یوه	نو خامخا به جوړ کړی وو مونږه	
او که دا خبره نه وې	چی ټول خلق به یوه ډله (کافران) شی	نو مونږه به		
لِيَنْ	يَكْفُرَ	بِالزَّحْمَنِ	لِيَبْیُوْتَهُمْ	سُقْفًا
دپاره دهغه چا	چی کفر کوی	دخدانې سره	کورو نو دهغوی لره	چتونه
درحمان (الله ﷻ)	منکرانو دپاره	دکوټو چتونه	دسپینو زرو جوړ کړی وو	
وَمَعَارِجَ	عَلَيْهَا	يُظْهِرُونَ ۝	وَلِيَبْیُوْتَهُمْ	أَبْوَابًا
او اندر بانی	چی په هغې	خیژې هغوی	او کورو نو دهغوی لره	دروازې
او پورې چی	په هغې به ورختل	او دهغوی د کورو نو دروازې	او تختونه	
عَلَيْهَا	يَتَّكُونَ ۝	وَزُخْرَفًا ط	وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا	
چی په هغې باندې	تکیه گانو ته ددې وهی هغوی	او دسروزرو	اونه دی دا ټول	مگر
چی په هغې به ئې ددې وهلی	دا ټول هم سرو زرو نه جوړ کړی وو	اودا ټول څیزونه هیڅ نه دی	دا خو	
مَتَاعُ	الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ط	وَالْآخِرَةُ	عِنْدَ رَبِّكَ	لِلْمُتَّقِينَ ۝
سامان	دې دژوند ددنیا	او آخرت	په نزد درب ستا	دپاره دمتقیانو دې
دنیا دڅو ورځو د نفعې	سامان دې	او آخرت ستا	درب په نیز پر هیز گارانو دپاره دې	

قوله تعالى: وَأَذَقْنَا لِبِئْسَ لَآئِيَةٍ وَقَوْمَةٍ

شرک بالکل ختمول ابراهيم ﷺ سنت دی :: دقریشو کفارو ددین اودنسب اعتبار سره حضرت ابراهيم ﷺ ته منسوب وو په دې وجه الله ﷻ دهغوی مخکښې سنت ابراهيمی کیخودو او وې فرمائیل

چې اوگورنئ هغه خپل خان نه پس دتولو نبیانو علیهم السلام پلار او دالله ﷻ رسول او امام الموحدين وو. هغوی په ښکاره نه صرف د خپل قوم نه بلکه خپل ځکه پلار ته ئې هم اووئیل چې ځما او ستا هیڅ تعلق نشته دې. او خپل الله ﷻ چې ځما خالق او معبود او ځما هادی دې، ځه ستاسو دتولو معبودانو نه بیزار یم او ددوی سره ځما هیڅ تعلق نشته. او الله ﷻ ددوی د توحید او حق وینا او جوش او جذبې دابدله ورکړه چې هغوی په اولاد کښې ئې کلمه دتوحید باقی اوساتله. ناممکن دی چې دهغوی په اولاد کښې ددې کلمې قائل نه وی، هم ددوی اولاد به ددې حق کلمې اشاعت کوی. اوسعیدانیک روحونه به هم ددې کورنئ نه توحید زده کوی. غرض دا چې دا کورنئ د اسلام او توحید معلمه جوړه شوه.

قوله تعالى: بَلْ مَنَّتُ هَؤُلَاءِ آبَاءَهُمْ

مشرکانو صرف د خپل ضد په وجه انکار او گرو: بیا فرمائی چې دې کفارو شرک کولو او ما دوی ته دنیا ورکوله او دوی په دهوکه کښې اخته وو او دومره لرې لارل چې کله دوی ته حق دین او حق ویونکی راغلل نودوی دا اووئیل چې دالله ﷻ کلام او دنبیانو علیهم السلام معجزې جادو دې. او مونږ ددې نه منکړیو. او دسرکشی او ضد په وجه ئې کفر شروع کړو. او د عناد او کفر په وجه دحق مقابله کولو ته تیار شو. او وې وئیل چې که دادالله ﷻ قران دې او په رښتیا دالله ﷻ کتاب دې نو بیادا ولې دمکې اوطائف په یومالدار سړی ولې نه نازلیدو. او مالدار اولوئې سړی نه ددوی مراد ولید بن مغیره، عروه بن مسعود، عمیر بن عمر، عتبه بن ربیع، حبیب بن عمرو، ابن عبدیاللیل، کنانه بن عمرو وغیره وو. غرض دا وو چې ددې کلو په یو لوئې مرتبې والا سړی باندې ولې دا قران پاک نازل نشو.

قوله تعالى: أَفَمَنْ يَتَّبِعُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ

ددې اعتراض په جواب کښې فرمان کیږي چې آیا دوی دالله ﷻ درحمت مالکان دی ځه؟ چې دوی دا تقسیموی. دالله ﷻ څیزونه دالله ﷻ ملکیت دی هغه ذات چې چاته څومره ورکوی نو هغه ورکوی او بیا چرته ستاسو علم او چرته د هغه ذات علم؟ هغه ذات ته ددې ښه علم دې چې دالله ﷻ درسالت صحیح حقدار څوک دی؟ دا نعمت هغه چاته ورکړې کیږي چې هغه د ټول مخلوق نه زیات پاک وی. او هغه نفس ډیر پاک وی. او ټولو نه زیات دا چې ټولو نه عزت مندي کورنئ سره دهغه تعلق وی. او ټولو نه دزیات پاک اصل والا وی؟

بیا فرمائی چې څنگه دالله ﷻ درحمت تقسمولو والا شو؟ ددوی خپل رزق هم ددوی په قبضه کښې نه دی. ددې تقسیم هم په دوی تقسیموی. او فرق تفاوت سره چې چاته څومره ورکړه کوو نو هغه ورکوو. اودچا نه ئې چې کله اوغواړو نو اخلو ئې ترې او هم دوی ته عقل، فهم، قوت او طاقت ورکړې دې. او په دې کښې هم جدا جدا مرتبې دی. په دې کښې یو حکمت دادې چې دیو بل نه کار واخلی ځکه چې ددې دوی ته ضرورت او حاجت وی. دیو بل ماتحت وی. بیا ارشاد اوشو چې تاسو په دنیا کښې څه جمع کوئ دهغې نه دالله ﷻ رحمت ډیر بهتر او افضل دې. دې نه پس الله ﷻ فرمائی که چرې دا خبره نه وې چې خلق به مال لره ځما دفضل او ځما رضامندی دلیل جوړ کړی اونیسې اود مالدارو په شان به شی نو ځه به کفارو ته دومره دنیا ورکړم چې دهغوی دکورونو چتونه بلکه د کوټو پورې به هم د چاندنی وې چې دهغې په ذریعه به دوی خپلو بالا خاتوته تللی. او دهغې دروازې او دهغوی دناستې پاستې خایونه او تختونه به هم دچاندنی وې. اود سرو به وې. ځما په نزد ددنیا هیڅ قدر و قیمت نشته. دا فانی ده او دا ختمیدو والا ده. او که چاته ټوله ملاؤ شی نو بیا هم د آخرت مقابله کښې دا ډیره کمه ده. ددې خلکو بدله کښې دوی ته داملاویرې.

خوراک خکاگ کنبې څه اسانئ ورکوی. آخرت کنبې به دوی بالکل خالی لاسونه وی. یوه نیکي به باقی پاتې نشي چې په هغې الله ﷻ نه څه واخلي. لکه یو صحیح حدیث پاک دی که د دنیا قدر د الله ﷻ په نزد د ماشی دیو وزر برابر وي نو یو کافر ته به نې داوبو یو گوټ هم نه وي ورکړې (۱)

بیا فرمائی چې د آخرت نیکنی صرف هغه چا دپاره دی چې هغوی په دنیا کنبې ډیر په خیال قدمونه اېږدي په ویره ویره ژوند تیروي. هلته به د الله ﷻ خاص او نعمتونه او مخصوص رحمتونه به هغه چا ته ملاوېږي چې هغه سره به په دې کنبې څوک شریک نه وي. نو کله چې حضرت عمر فاروق ؓ د حضرت نبی کریم ﷺ بالاخانې ته راغلو او نبی ﷺ هم په هغه وخت کنبې خپلو بیبیانو سره ایلاء کړې وه نو وې کتل چې حضرت نبی کریم ﷺ په یو پوزکي باندې تکیه لگولې ده ملاست دی. اودهغې نښې د حضرت نبی کریم ﷺ په ملا مبارکه باندې دی نو په ژړا شو او وې وئیل چې یا رسول الله! ﷺ او گورئ قیصر و کسری څومره ښه ژوند تیروي او تاسو د الله ﷻ برگزیده او خود نبی یئ اوستاسو څه حال دي؟ حضور نبی کریم ﷺ تکیه لگولې وه او راپورته شو او تکیه یې پرېخوده او وې فرمائیل چې ائی ابن خطاب! آیا ته په شک کنبې نې؟ دا خو هغه خلق دی چې دوی ته به ددوی نیکنی هم دلته ملاوېږي (۲)

(یو بل روایت کنبې دی چې آیاته په دې خوشحاله نه ئې چې هغوی ته دنیا ملاؤشی او مونږ ته آخرت. (۳) بخاری و مسلم وغیره کنبې دی چې رسول الله ﷺ فرمائی چې د سرو او سپینو په لوښو کنبې خوراک خکاگ مه کوئی دا دنیا کنبې ددوی دپاره دی او آخرت زمونږ دپاره دی. (۴) او په دنیا کنبې ددوی دپاره داسې دی چې د الله ﷻ په نظر کنبې دنیا ذلیل او خواره ده. دترمذی وغیره یو بل حدیث پاک دی چې حضور ﷺ اوفرمائیل چې که د دنیا وقعت د الله ﷻ په نظر د ماشی برابر وي نو کافر ته به نې یو گوټ اوبه هم نه وي ورکړې (۵)

وَمَنْ يَعْشُ	عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ	نَقِصُ	لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ
او هغه څوک چې بې پرواهي کوي د ذکر درحمان نه مونږ مسلط کوو په هغه یو شیطان پس هغه			
او څوک چې درحمان د ذکر نه غفلت اختیار کړي نو مونږ ده دپاره یو شیطان مقرر کړو			
لَهُ قَرِينٌ ۝ وَانَّهُمُ	لَيَصُدُّونَهُمْ	عَنِ السَّبِيلِ	
هغه لره ملگري شی او بیشکه دا شیطانان خامخا منع کوي خپل ملگري دلاري (نیغې) نه			
نو هغه دده ملگري وي او بیشکه هغوی ئې د نیغې لاري نه منع کوي او دوی			
وَيَكْسِبُونَ	انَّهُمْ	مُهْتَدُونَ ۝ حَتَّىٰ	اِذَا جَاءَنَا
او گمان کوي هغوی چې بیشکه هغوی په نیغه لار دی تر دې پورې چې کله راشی مونږ ته			
خیال کوي چې گني دوی په نیغه لار روان دی تر دې چې دا سرې مونږ ته راشی			

(۱) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی هوان الدنيا علی الله عزوجل : ۲۳۲۰، وهو حسن ابن ماجه : ۴۱۱۰. حاکم : ۳۰۶/۴.

(۲) صحیح بخاری کتاب المظالم باب الغرة والعلية المشرقة.....: ۲۴۶۸، صحیح مسلم: ۱۴۷۹.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة التحريم : باب ((تبغی مرضات ازواجک...)): ۴۹۱۳، صحیح مسلم: ۱۴۷۹.

(۴) صحیح بخاری کتاب الاطعمة باب الاکل فی اثناء مفضض: ۵۴۲۶، صحیح مسلم: ۲۰۶۷.

(۵) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی هوان الدنيا علی الله عزوجل : ۲۳۲۰، وهو حسن ابن ماجه : ۴۱۱۰.

قَالَ يَلَيْتَ بَيْنِي وَيُنْكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ

نووانی به | کاش چی | اہ منخ زما | او پہ منخ ستا کنبی | لری والی ددوؤ مشرقونو وی
(نو دی شیطان تہ) بہ او وائی چی افسوس ازما اوستا پہ مینخ کنبی دمشرق اود مغرب لری والی وی

فَبِئْسَ الْقَرِينُ ۝ وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ الْيَوْمَ اِذْ ظَلَمْتُمْ

پس دی بدملگری نی تہ | او هرگز بہ فانیدہ درنہ کری تاسو تہ | نن ورخ | هر کله چی ظلم کری دی تاسو
تہ خومرہ خراب ملگری بین | او | اوس بہ درتہ ہیخ فائدہ درنہ کری | خکہ چی کفر مو اختیار کری وو

اَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ۝ اَفَاَنْتَ تَسْمِعُ الصَّمَّ

چی بیشک تاسو | پہ عذاب کنبی | شریک یی | آیا پس تہ بہ | اورول او کری | کونر سپی تہ
اوس بہ تاسو تول پہ عذاب کنبی شریک بین | ..... آیا تہ کنرو تہ خیل اواز اورولی شی ؟

اَوْ تَهْدِي الْعُمْى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝ فَاَمَّا

یا بہ لار او بنانی | روند تہ | او هغه چاتہ | چی وی | پہ گمراہی | بنکارہ کنبی | پس گہ چری
یا روندو تہ لار خودلی شی | او هغه چاتہ چی پہ بنکارہ گمراہی کنبی پراتہ دی | نوکہ

نَذْهَبَنَّ بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ۝ اَوْ زُرْنَا

بوزو مونر تالره | پس بیشک مونره | ددوئی نہ | بدلہ اغستونکی یو | یا او بنایو مونر تاتہ
مونر تہ | ددی دنیا نہ | بوخو | وفات کریو | نو بیا ہم ددی کافرونہ خو بہ بدلہ اخلو | او یا بہ تاتہ

الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَاِنَّا عَلَيْهِمْ

هغه انجام | چی وعده نی کری ده مونر ددوئی سرہ | پس بیشک مونره | پہ دوی باندی
هغه عذاب او بنایو | دکوم چی مونر ددوئی سرہ وعده کری ده | نو مونر پہ دوی باندی هر

مُقْتَدِرُونَ ۝ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي اُوْحِيَ اِلَيْكَ ۚ اِنَّكَ

قدرت لرونکی یو | پس مضبوط اونیسہ | هغه کتاب | چی وحی کری شوې دی | تاتہ | بیشک تہ
خنګہ قدرت لرو | نو تہ پہ دی قران باندی قائم اوسیرہ | ..... چی تاتہ رالیرلی شوې دی

عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝ وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۚ

پہ لارہ | نیغہ باندی نی | او بیشک دا کتاب | یو نصیحت دی | تالره | او قوم ستالره
بیشک تہ پہ سمہ لارہ باندی قائم یی | او بیشک دا قران پاک ستا او ستاد قوم دپارہ بنہ نصیحت دی

وَسَوْفَ تَسْأَلُونَ ۝ وَسَّئِلٌ مِّنْ اَرْسَلْنَا

او ډیر زر بہ | تپوس او کری شی ستاسو نہ | او تپوس او کرہ | دهغه چانہ | چی لیرلی دی مونره
او ډیر زر بہ تاسو نہ تپوس کیری | او تہ دهغی پیغمبرانو نہ تپوس او کرہ | چی مونر

مِّنْ قَبْلِكَ ۚ مِّنْ رُّسُلِنَا ۚ اَجَعَلْنَا

مخکنبی ستا نہ | درسولانو زمونر نہ | ایا مقرر کری وو مونره | بی درحمن نہ | نور خدايان
ستانه مخکنبی لیرلی وو | چی ایا مونر د رحمان نہ سوا نور معبودان مقرر کری وو

وَعِبَادُ اللَّهِ

جی عبادت داو کړې شی دهنوی

جی دهنوی عبادت دې کولې شی

قوله تعالى: وَمَنْ يَعْمَلْ خَيْرًا

دالله ﷻ د ذکر نه د غفلت نتیجه: ارشاد دې چې کوم کس دالله ﷻ د ذکر نه غفلت اختیار کړی او بې رغبتہ شی نو دهنه په زړه شیطان حمله کوی. اودده ملگری شی. دسترگی دنظر کمی ته په عربی کنبی عشی فی العین وائی. هم دا مضمون دقران پاک په نورو آیتونو مبارکو کنبی راغلې دې لکه فرمائی چې ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ﴾ یعنی کوم کس چې هدایت ظاهریدو نه پس هم دالله درسل مخالفت اوکړی او دموئانو دلاری نه سوابله لار اختیار کړی نو مونږ به هغه هم هلته پریږدو او جهنم ته به ئې داخل کړو او هغه ډیر خراب ځانې دې او یو بل آیت مبارک کنبی دی چې ﴿فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ﴾ یعنی کله چې هغوی کاره شو نو الله ﷻ هم دهنوی زړونه کاره کړل. او بل آیت مبارک کنبی دی چې ﴿وَقَبَضْنَا قُرْطُبَهُ﴾ یعنی مونږ چې دهنوی هم نشین مقرر کړل نو هغوی ددوی مخکنبی اوروستو والا خیزونه زینت جوړوی او هغه خوروی. دلته ارشاد دې چې داسې غافله خلق الله ﷻ خپل قابو کنبی راولی. اودوی دالله ﷻ دلاری نه منع کوی. اوددوی په زړه کنبی دا خبره کینوی چې ددوی دا طریقه ډیره بڼه ده. دا بالکل صحیح دې. په دې قائم اوسه. اوکله چې دوی دقیامت په ورځ دالله ﷻ مخکنبی پیش شی او هلته ورته صحیح معامله معلومه شی نو دوی به دخپل دوست شیطان نه برات ظاهر کړی. او وائی به چې کاش څما او ستا مینځ کنبی دومره فاصله وې لکه څومره چې دمشق او مغرب ترمینځ ده. دلته د غلبې داعبتار په طور د مشرقینو یعنی د دوه مشرقو ذکر اوکړو. لکه نمر او سپوږمۍ ته ئې چې قمرین یعنی دوه سپوږمۍ وئیلې کیږی او مورپلار ته ابوین یعنی دوه پلاران وئیلې کیږی.

قوله تعالى: حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا

دقبر نه دراپورته کیدو په وخت کنبی به کافرانو سره شیطان لکیدلې وی: یو قرات کنبی ﴿جاءنا﴾ هم دی یعنی شیطان او داغافله انسان چې کله مونږ ته راشی. حضرت جریر رحمه الله علیه فرمائی چې کله کافر دخپل قبر نه پورته کیږی نو شیطان زر راشی او ده سره لاس ملاؤ کړی اوبیا نه جدا کیږی. تردې چې دوی دواړه جهنم ته هم یو ځانې اچولې شی. بیا فرمائی چې جهنم ته ستاسو د ټولو جمع کیدل اودهنه ځانې عذاب کنبی شریکیدل ستاسو د فاندې دپاره نه دی. دې نه پس خپل نبی ﷺ ته فرمائی چې دازلی کنړو په غوږونو کنبی ته د هدایت آواز نشې ورټومبلې. او مورزادی رندو ته ته لار نشې ښائیې. کوم چې په ښکاره گمراهی کنبی پراته دی هغوی ستا هدایت نشی قبلولې. یعنی زمونږ طرفنه په تاباندې فرض نه دی خواه مخواه دې هر سرې دې مسلمان شی. هدایت ستا د قبضې خیز نه دې. چې څوک حق طرفته غوږ نه اېږدی، څوک چې حق طرفته سترگی نه غړوی څوک چې دهوکه شی او هم په دې کنبی خوشحاله وی. نوتاته دهنوی دومره فکر دې؟ په تاباندې صرف تبلیغ ضروری دې او هدایت او ضلالت زمونږ په لاس کنبی دی. څه حکیم ذات یم، مونږ چې څه کوؤ نو هغه به کوؤ ته زړه مه تنگوه. بیا فرمائی اگر چې مونږ تا ددې ځانې نه بوزو نویابا به مونږ ددې ظالمانو نه بدله اخلو. مونږ به تاته هغه څه اوبیایو چې هغې مونږ تاسره وعده کړې ده. مونږ خو ددې نه عاجز نه یو. غرض داشان او هغه شان

دواړو صورتونو کښې به په کفارو باندې عذاب وی. خو بیا هغه صورت خوښ کړې شو چې کوم کښې د پیغمبر ﷺ عزت زیات وو یعنې الله ﷻ ته وفات نه کړې تر کومې چې ئې خپل دښمنان مغلوب کړل. ستاسترگې مویځې کړې. ته به ددوی د مالونو او ملکیتونو مالک جوړ شې. داڅو د حضرت سدی ﷺ وغیره تفسیر دې. خو حضرت قتاده ﷺ فرمائی چې د الله ﷻ نبي ﷺ د دنیا نه فوت کړې شو او ټول انتقام باقی پاتې شو. الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته ددوی په ژوند کښې هغه معاملات اونه خودل چې کوم نبي کریم ﷺ ته خوښ نه وو. د نبي کریم ﷺ نه سوا دنورو نبیانو مخکښې دهغوئ په امتونو باندې عذابونه راغلل. مونږ ته دا هم وئیلې شوی دی چې کله حضور نبي کریم ﷺ ته دا معلوم کړې شو چې ستا په امت باندې به څه څه وې بال رازی نو دهغه وخت نه حضور ﷺ تر خپل دوفات وخت پورې په ډکه خوله نه دی خندلی (۱) حضرت حسن ﷺ هم دا شان روایت کړې دي. یو حدیث پاک دی چې ستوری د آسمان دېچ کیدو سبب دی. هرکله چې ستوری راپریوزی نو آسمان به مصیبت کښې راشی. څه دخپلو صحابه کرامو د امن ذریعه یم. څما نه پس به څما په صحابه کرامو باندې هغه څه راشی چې د کومې وعدې کولې شې (۲)

بیا ارشاد دې چې کوم قران پاک په تاباندې نازل شوې دې هغه سراسر حق او ریښتیا دې. اوداد حقانیت نیغه اوصفا لارښانی نو دا مضبوطیا سره او نیسه او همدا جنت نعیم او نیغې لارې طرفته رهنمائی کوی. څوک چې په دې باندې ځی او دا سینې سره لگوی نو هغه هیڅ کله هم نه دهوکه کیږي. داستاوستا د قوم دپاره ذکر دې. یعنی اشرف او بزرگي ده. بخاری کښې دی چې حضرت نبي کریم ﷺ او فرمائیل چې دا امر (یعنی خلافت او امامت) به قریشو کښې وی څوک چې دوی سره جنگ کوی او ددوی نه ئې اخلی نو هغه به ناکام کیږي تر کومې چې په دین باندې قائم وی. (۳) په دې وجه هم ددوی قومی شرافت په دې کښې دې چې قران کریم د نبي کریم ﷺ په ژبه کښې نازل شوې دې. دقریشو په لغت کښې نازل شوې دې. نو دا ظاهر ده چې ټولو نه زیات به په دې باندې هغوئ ښه پوهیږي. هغوئ ته پکار دی چې هغوئ په دې باندې ټولو نه زیات عمل کوونکی جوړ شې. خاص کر په دې ډیره لویه بزرگی ده دهغه مهاجرینو چې هغوئ اول اول اسلام قبول کړې وو او په هجرت کښې هم ټولو نه وړاندې وو. او دوی سره قدم په قدم روان وو. د ذکر معنی نصیحت هم ده. په دې صورت کښې دا یاد ساتل پکار دی چې د حضور ﷺ قوم دپاره ددې نصیحت کیدل او نورو دپاره د نصیحت نه کیدو معنی کښې نه دی لکه فرمائی چې «لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلَيْكُمْ كُتُبًا فِيْهِ ذِكْرُكُمْ» یعنې بالیقین مونږ تاته قران پاک نازل کړې دې چې په دې کښې ستا دپاره نصیحت دې نو آیا ته عقل نه لرې؟ او یو بل آیت کریمه کښې دی چې «وَالَّذِي عَشِيَْتَكَ الْاَقْرَبِينَ» یعنې خپل خاندان والا رابیدار کړه. غرض د قران پاک نصیحت کیدل او رسالت د نبي ﷺ عام دی. دا د خاندان والو دپاره هم دی او ټولې دنیا والو دپاره هم دی. بیا فرمائی چې نزدې ده چې ستاسو نه سوال کیږي چې تاسو په کلام الله باندې څومره عمل کړې دې او دا مو تر کومه حده پورې اومنلو؟ ټولو رسولانو خپلو قومونو ته همدا دعوت ورکړې دې چې کوم انې نبي آخرالزمان ته ورکوي. د ټولو نبیانو علیهم السلام د دعوت خلاصه داوه چې هغوئ توحید خور کړو او شرک ئې ختم کړو. لکه څنگه چې قران پاک کښې دی چې مونږ هر امت دپاره رسول اولیږلو چې د الله ﷻ عبادت

۱ (الطبری .

۲ (صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب بیان ان بقاء النبی ﷺ امان لاصحابه : ۲۵۳۱ . احمد : ۳۹۸/۴ . مسند ابی یعلی :

۷۲۷۶ .

۳ (صحیح بخاری کتاب الاحکام باب الامر من قریش : ۷۱۳۹ احمد : ۹۴/۴ .

کوئی اودھغه نه سوادنور چا عبادت مه کوئی . دحضرت عبداللہ ﷺ قرات دا ایت مبارک نازل شوې دې چې ﴿وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾ نو دا د تفسیر په شان دې دا تلاوت نه دې ( ) ، واللہ اعلم . نو مطلب دا شو چې ته ددوی نه تپوس او کره چې مونږ دوی ته مخکښې رسولان لیرلې وو . عبدالرحمان ﷺ فرمائی چې ددې نبیانو علیهم السلام نه تپوس او کره . یعنی د معراج په شپه کله چې ټول نبیان علیهم السلام نبی ﷺ سره جمع شوی وو . هر نبی زموږ طرفه لیرلې شوې وو چې هغه دتوحید تعلیم ورکړی او شرک ختم کړی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا	مُوسَىٰ	بِآيَاتِنَا
اوبې شکه لیرلې وژمونږه موسی دننبو خپلو سره		
اومونږ موسی ﷺ په خپلو ننبو سره		
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ	وَمَلَائِكَةٍ	فَقَالَ
ملگرو دھغه ته پس اووئیل هغه بیشکه زه رسول یم درب العالمین		
فرعون اودھغه سردارانو ته لیرلې ووا نو ورته ئې اووئیل چې زه درب العالمین رسول یم		
فَلَمَّا	جَاءَهُمْ	بِآيَاتِنَا
پس هر کله چې راغې هغه هغوی ته دننبو زموږ سره نو بیا هغوی په هغې پورې خنډل		
بیا چې موسی ﷺ ورته زموږ ورکړې ننبې وړاندې کړې نو هغوی ورپورې خداگانې شروع کړې		
وَمَا نُرِيهِمْ	مِّنْ آيَةٍ إِلَّا	هِيَ أَكْبَرُ
اونه به نبودله مونږ هغوی ته یوه ننبه مگر هغه به لویه وه دھغه بلې نه او اونیول مونږ هغوی		
اومونږ چې به ورته کومه ننبه خودله نو هغه به د بلې نه غټه وه اومونږ دغه خلق په		
بِالْعَذَابِ	لَعَلَّهُمْ	يَرْجِعُونَ
په عذاب سره دپاره ددې چې هغوی رااوځي (دکفر نه) او اووئیل هغوی له جادوگره		
عذاب کښې راونیول چې هغوی (دخپلو غلطو لارو چارو) نه منع شی او هغوی اووئیل چې ائې جادوگره		
ادْعُنَا	رَبَّكَ	بِمَا
او غواړه دپاره ژمونږه درب خپل نه په سبب دهغې وعدې چې کړې ئې ده تاسره		
ته زموږ دپاره د خپل رب نه سوال او کره چې دکومې خبرې چې هغه تاسره وعده کړې ده		
إِنَّا	لَمُهْتَدُونَ	فَلَمَّا
بیشکه مونږه خامخا هدایت موندونکی یو پس هر کله چې لرې کړو مونږه دهغوی نه عذاب		
نومونږ به ضرور په نیغه لار روان شوا ..... نو بیا چې ترې مونږ عذاب لرې کړو نو		

إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

بیا دوی دی | چی اوری دخبری نه |

هغوی (هم هغه وخت) خپله وعده ماته کړه |

قوله تعالى: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا

حضرت موسی ﷺ دلائلو او براهینو سره فرعون طرفته: هر کله چی الله ﷻ حضرت موسی ﷺ خپل نبی او رسول جوړ کړو او فرعون او هغه رعایا، قبطیانو او بنی اسرائیلو طرفته ئې اولیږلو چی ته هغوی ته توحید او بنایه او د شرک نه بچ کړه. حضرت موسی ﷺ ته ئې لوئی لوئی معجزې ورکړې لکه د لاس روښانه کیدل، د همسانه اژدها جوړیدل وغیره خو فرعونیانو دخپل نبی ﷺ قدر اونه کړو بلکه تکذیب ئې او کړو او هغه پسې ئې خداگانې کولې نو په دې وجه په هغوی باندي عذاب راغلو چی یو خو هغوی ته عبرت حاصل شی او بل دا د حضرت موسی ﷺ په نبوت باندي دلیل هم وی. نو هغوی باندي طوفان راغلو، مولخان راغلل، د سپورو عذاب پرې راغلو، د چیند خانو عذاب پرې راغلو، او د پتو او مال او خان او میوو کمی وغیره پرې راغلل. کله چی به عذاب راغلو نو په چغو به شو. د حضرت موسی ﷺ خوشامندی به ئې کولې، هغه به رضا کولو، هغه سره به ئې وعده کوله چی ته د الله ﷻ نه دعا او کړه چی دا عذاب لرې شی. خو چی کله به عذاب لرې شو نو بیا به ئې سرکشی شروع کړه. بیا به پرې عذاب راغلو. ساحر یعنی جادوگر نه هغوی لوئی عالم مراد اخلی. دهغوی د زمانې د عالمانو هم دا لقب وو. او هم په دې خلقو کښې علم وو. او په هغه زمانې کښې به د دې علم مذمت نه کیدو بلکه دې ته به ئې د قدر په نظر کتل. نو حضرت موسی ﷺ ته جادوگر د عزت په طور د اعتراض به ئې نه وئیل. ځکه چی هغوی خو خپل کار ویستلو. هر څل به ئې اقرار کولو چی مونږ به مسلمانیزو او بنی اسرائیل به هم تاسره کړو. بیا چی به کله عذاب لرې شو نو وعده خلافي به ئې کوله او خپل قول به ئې مات کړو. لکه یو آیت مبارک کښې دی چې ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ﴾ دې آیت مبارک کښې د دې واقعي پوراتفصیل دې

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ • قَالَ

| او آواز اوکړو | فرعون | په قوم خپل کښې اوې وئیل |

ه | او فرعون خپل قوم ته اعلان اوکړو | او دا یې اووئیل

يَقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكٌ مِّمَّا وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي

| اے قومه زما | آیا نه ده | مالره | بادشاهی | دمصر | او دا نهرونه | چی بهیږی |

چی ائې زما قومه آیا د مصر بادشاهی زما نه ده | اودا ټول نهرونه چی زما په حکم باندي

مِنْ تَحْتِي ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ

لاند د حکم زما نه | آیا پس نه وینی تاسو | آیا زه | بهتر یم | د دې سړی نه | هغه سړی | چی هغه

بهیږی | نو آیا تاسو دا نه وینی ؟ | نو (اوس فیصله په تاسو ده چه) زه د دې سړی (موسی) نه غوره نه یم

مَهِينٌ ۚ وَلَا يَكَادُ يَبِينُ ﴿٥٢﴾ فَاُولَٰئِكَ الْقِيٰمَةُ عَلَيْهِ

سپک دې | اونه دې داسې | چی واضحه بیا نکړی خبره خپله اېس ولې نه واچول شو | ده ته

چی دده هېڅ مقام نشته | او سمې واضحه خبرې هم نشی کولې | نو دده ته د سرو زرو

اَسُوْرَةٌ	مِّنْ ذَهَبٍ	اَوْ جَاءَ	مَعَهُ	الْمَلِكَةُ	مُقْتَرِنَيْنِ
بنگري	ا دسرو زرو	ايا (ولي)	رانغلي	دده سره	فرينتي
بنگري	ولي نه دي	اچولي شوي	يا ده سره	يو خاني	فرينتي
ولي نه دي	راغلي	(چه د ده	تصديق يي	کولي)	
فَاَسْتَحَفَّ	قَوْمَهُ	فَاَطَاعُوْهُ	اِنَّهُمْ	كَانُوْا	
پس هغه	سيک	اوموندو	ا قوم	خپل	پس هغوي
اطاعت او	کړو د هغه	بيشکه	هغوي	وؤ	
دغه	شان ده	خپل قوم	بي قوفه	جوړ کړو	ا نو د هغه
تابعداري	يي او	کړه	بيشکه	دوي	
قَوْمًا	فَسِقِيْنَ	فَلَمَّا	اَسْقَوْنَا	اَتَّقَيْنَا	مِنْهُمْ
يو قوم	نا فرمانه	پس هر	کله چي	هغوي	په قهر
کړو مونږه	ا نو بدله	واغستله	مونږه	دهغوي	نه
نا فرمانه	خلق وو	بيا کله	چي هغوي	مونږ	خفه کړو
ا نو هغه	مونږ	دهغوي	نه بدله	واخسته	
فَاَعْرَضْنَاهُمْ	اَجْمَعِيْنَ	فَجَعَلْنَاهُمْ	سَلَفًا	وَمَثَلًا	
پس د وې	کړل مونږه	هغوي	ا تول	پس او	کړخول
مونږه	هغوي	تول	هلاک کړل	ا نو د نور	و راتلونکو
خلقو	دپاره	مو	مشران	او	(د عبرت)
لِلْاٰخِرِيْنَ					
دپاره	دروستنو	خلقو			
نموني	جوړ	کړي			

قوله تعالى: وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ

د فرعون سرکشی او تکبر: د فرعون سرکشی او خود سري بيانوي چي تول قوم ئي راجمع کړو او ورته ئي او وئيل چي آيا څه ستاسو دملک مصر تنها بادشاه نه يم؟ آيا څما باغونو کښي او محلونو کښي نهرونه جاري نه دي؟ آيا تاسو څما عظمت او سلطنت ته نه گورئ؟ او تاسو د موسي عليه السلام ملگرو ته او گورئ چي څومره فقيران او ضعيفان دي.

قران پاک کښي يو بل ځاني کښي دي چي هغه تول راجمع کړل او ورته ئي او وئيل چي آيا څه ستاسو لوئې رب نه يم؟ نو په دې وجه الله ﷻ هغه ددې ځاني او دهغه ځاني په عذابونو کښي راگير کړو. (ام) د (بل) په معني دي. د ځينو قاريانو قرات (امانا) هم دي (۱) امام ابن جرير رحمه الله عليه فرمائي چي دا قرات که صحيح شي نو ددې معني به بالکل واضحه او صفا شي. خودا قرات دتولو بنسارونو دقرات نه خلاف دي. دتولو قرات (ام) د استفهام دي (۲) حاصل دادي چي فرعون ملعون خپل ځان د حضرت کليم الله ﷻ نه بهتر گنرلو او دا په اصل کښي ددې ملعون دروغ وو. د (مبين) معني حقير او ضعيف ده.

قوله تعالى: وَلَا يَكَاذِبِينَ

ددوي دا اعتراض څه وجه ده؟ بيا فرمائي چي حضرت موسي عليه السلام به صفا وينا نه شوه کولي. دهغه کلام فصيح نه وو. هغه خپل غرض چاته نه شو بيانولي ځيني وائي چي هغوي وړو کوالی کښي خپله خوله مبارکه کښي د اور سکرو ته اچولي وه. او هغې اثر ددوي په ژبه باندي اوس هم وو. داهم د فرعون مکر

(۱) الطبري: ۶۱۸/۲۱

(۲) طبري: ۶۱۸/۲۱

او فریب دی حضرت موسیٰ ﷺ صفا خبری کولو والا او عزت والا او رعب والا وو. خودی ملعون دالله ﷻ نبی ته کفر په سترگه کتل نو په دې وجه به هغه هم داخیال کولو. حقیقت کبسی هغه پخپله ذلیل او غبی وو. اگرچې دحضرت موسیٰ ﷺ په ژبه مبارکه کبسی څه لکنت وو او ددې وجه داوه چې په وړو کوالی کبسی په ژبه باندې سگرو ته ایخودې وه. خو حضرت موسیٰ ﷺ دالله ﷻ نه دعا او غوښتله او دهغوئ د ژبې لکنت ختم شو. او خلق ددوئ په خبره په آسانۍ سره پوهیدل. او که دا او منلې شی چې څه فرق باقی وو ځکه چې هغه په دعا دکلیم کبسی دومره وو چې څما د ژبې دومره لکنت ختم شی چې خلق څما په خبره په آسانۍ سره پوهیږی. نو دا د څه دعیب خبره نه ده. الله ﷻ چې څوک څنگه غواړی نو هغه شان ئې جوړوی. په دې کبسی دعیب څه خبره ده اصل خبره دا وه چې فرعون دروغ خبره جوړوله او خپل خلق ئې ددوئ خلاف کول غوښتل.

قوله تعالى: قُلُوا لِقَوْلِهِ آسُورَةً

او گورئ که نه مخکبسی وائی چې په ده باندې د آسمان نه ولې نه ورپېږی. دې دومره مالدار کیدل پکار دي چې دده لاسونو کبسی سره زړوی خوه سره خو هیڅ نشته دې او مفلس دي. او که داسې هم نه وی نو کم از کم د آسمان نه چې ورسره الله ﷻ فرښتې رانازلې کړې وې چې مونږ خو پرې باور کولې چې دا دالله ﷻ نبی دي. غرض دا چې هغه (فرعون) ډیرې خبرې او کړې چې خلق بې قوف کړی او هغوئ خپل هم خیال کړی، دې خپله فاسق او فاجرو وو.

قوله تعالى: قَلَمًا أَسْفَوْنَا اتَّقِنَا مِنْهُم

د فسق و فجور په خبره باندې هغه ډیر اخته شو. هرکله چې دهغه فسق و فجور زیات شو او هغه په ښکاره دالله ﷻ نافرمانی شروع کړه او الله ﷻ ئې ښه خفه کړو نو بیا دالله ﷻ غضب په هغه باندې راغلو اود هغه ټول هرڅه ښکاره شو. یو طرفته اوبو کبسی غرض کړې شو او بل طرفته به هغه په جهنم کبسی په اور کبسی سوزی. حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې هرکله الله ﷻ چا ته دنیا ورکوی او هغه دالله ﷻ نافرمانی کوی نو په دې پوهه شه چې الله ﷻ هغه ته ډیل ورکوی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ هم دا آیت مبارک تلاوت کړو. دحضرت عبدالله ﷺ مخکبسی چې کله د مرگ ذکر اوشو نو ددوئ او فرمائیل چې په ایماندار باندې تخفیف دي او په کافر باندې حسرت. بیا ددوئ هم دا آیت مبارک اولوستلو. (ابن ابی حاتم حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه فرمائی چې انتقام غفلت سره دي. بیا الله ﷻ فرمائی چې بیا مونږ یو نمونه جوړ کړو چې دهغه دپاره کار کولو والا دده انجام او گوری. اودا مثال یعنی باعث عبرت جوړ شو چې په دې واقعاتو کبسی غور او کړئ او ددې نه ځان بچ کړئ.

وَلَمَّا	ضَرَبَ	ابْنُ مَرْيَمَ	مَثَلًا	إِذَا قَوْمُكَ
او هر کله چې	بیان کړې شو	خوڼې دمریم	په مثال کبسی	نو بیا قوم ستا
او کله چې	د بی بی مریم	د خوڼې مضمون	اورولې شو	نو څه گورو چې ستا قوم په
مِنْهُ	يَصْدُونَ	وَقَالُوا	ءَالِهَتُنَا	خَيْرٌ أَمْ هُوَ
په هغې پورې	شور جوړوی	خاندی	اووې وویل	ایا معبودان زمونږه
دې باندې	د خوشحالی نه	چغې وهل	شروع کړل	اووې وویل چې ایا زمونږ معبودان غوره دي

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿۵۰﴾	نہ بیانوی دوی دا مثال تاتہ مگر دپارہ دجگري بلکه دوی قوم جگرمار دی
دوی دا خبرہ صرف د جگري پہ غرض کري ده ..... بلکه دا خلق هسي هم جگرمار دی	
إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ عِيسَىٰ خَوْفًا لِّمُؤْمِنِي ۖ يُوَاسِّئُكُمْ فِي الْبَنَىٰ ۚ إِنَّ هُوَ لَشَيْءٌ مُّثَلًا ۖ	نہ و هغه (ابن مریم) مگر یو بندہ و اچی انعام کري و مؤمن پہ هغه باندي اوجور کري و مؤمن هغه عیسیٰ خو ز مؤمن یو (نیک) بندہ و اچی مؤمن پري فضل کري و او هغه مو دینی اسرائیلو دپارہ
مَثَلًا ۖ لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ۚ وَكَوْنُنَا لَكُمْ لَعْنًا	یو مثال (نمونہ) دپارہ دینی اسرائیلو او کہ غوښتلی مؤمنہ نو گر خولی به وې مؤمنہ (دخیل قدرت) نمونہ جوړه کري وه او کہ چري مؤمن غوښتلی نو تاسو نه به مو فرښتي
مِنْكُمْ ۚ فَمَنْ يَخْلُقْكُمْ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ يُخْلِقُكُمْ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ وَلَهُ عِلْمُ الْغُيُوبِ ۚ	ستاسو نه فرښتي اېه زمکه کښی اچی اوسیدلي به په خاني ستاسو اوییشکه هغه پیدا کري وې اچی په زمکه کښی به ستاسو په خاني اوسیدی او حضرت عیسیٰ د قیامت د راتلو
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۚ وَلَهُ عِلْمُ الْغُيُوبِ ۚ	خامخا ښه ده دپارہ د قیامت پس مه کوئ شک تاسو په دې قیامت کښی او پیروی او کړی زما یوه ښه ده نو تاسو په دې باره شک مه کوئ ..... او زما تابع داری او کړی (قیامت او منی)
هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ۚ وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ	دا لاره نیغه ده او منع د نه کري تاسو شیطان بیشکه هغه تاسو لره دانیغه لاره ده او شیطان دې تاسو د نیغې لاري د تلونه منع نکري ..... بلکه هغه ستاسو
عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۚ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ	دشمن ښکاره دې او هر کله چی راغې عیسیٰ (علیه السلام) د ښکاره ښو سره نو او وویل هغه ښکاره دښمن دې او کله چی عیسیٰ (علیه السلام) ښکاره ښی راوړې نو خلقو ته ئې او وویل
قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي	چی راغلي یم زه تاسو ته د حکمت سره او دپارہ د دې چی بیان کړم زه تاسو ته ځینی خبری هغه چی تاسو ته مې د حکمت خبرې راوړی دی او ځکه راغلي یم چی تاسو ته بعضې هغه خبرې ښکاره کړم
تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ	چی تاسو اختلاف کوئ اېه هغې کښی اېس او بیرې د الله نه او اطاعت او کړی زما بیشکه الله چی دې په کومو کښی چی تاسو اختلاف کوئ نو د الله نه او بیرې دې او زما تابع داری او کړی بیشکه الله
هُوَ رَبِّي ۚ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ۚ	هغه رب زما دې او رب ستاسو دې پس عبادت کوئ دهغه د لار نیغه ده زما هم رب دې او ستاسو هم رب دې نو صرف دهغه عبادت کوئ هم داسمه نیغه لاره ده

فَاخْتَلَفَ	الْأَحْزَابُ	مِنْ بَيْنِهِمْ	قَوِيلٌ	لِلَّذِينَ
پس اختلاف او کرو دلو	اپہ خپل منہ کنسی پس تباہی دہ دپارہ دہغہ کسانو			
ظلموا	مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْيَوْمِ			
جی ظلم نہی او کرو د عذاب دورخی دردناکی نہ				
	د دردناکی ورخی د عذاب پہ وجہ لویہ تباہی دہ			

قوله تعالى: وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْثَمَ

دمشتر کانو کوم معبودان جہنمیان دی او دایت د نزول قصہ :: د (يَصُدُّونَ) معنی ابن عباس ؓ مجاہد ؓ، عکرمہ ؓ او ضحاک ؓ کړې دہ چې هغوی پہ خندا شو یعنی هغوی حیران شو حضرت قتادہ ؓ فرمائی چې ډیر په ویره کنسی ئې او وئیل (۱) ابراهیم ؓ فرمائی چې مخ ئې واپړولو ددې وجې چې امام محمد بن اسحاق رحمۃ اللہ علیہ پہ خپل سیرت کنسی فرمائی دې هغه دا چې رسول اللہ ؐ ولید بن مغیرہ وغیرہ قریشو سرہ ناست وو چې پہ دې کنسی نضر بن حارث ہم راغلو او حضرت نبی کریم ؐ سرہ ئې څہ خبرې شروع کړې چې پہ هغې کنسی دې لاجواب شو بیاحضرت نبی کریم ؐ د قرآن پاک آیت ﴿اَنْكُرُوْا مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصْبُ جَهَنَّمَ﴾ الخ خو آیتونو پورې تلاوت کړل یعنی تاسو واستاسو معبودان ټول به جہنم ته و اچولې شی بیاحضرت نبی کریم ؐ د هغه ځانې نہ لارو بیلا لږ وخت پس عبداللہ بن زبعری تمیمی راغلو نو ولید بن مغیرہ هغه ته او وئیل چې نضر بن حارث خود ابن عبدالمطلب نہ شکست او خورلو او آخر ابن عبدالمطلب مونږ ته او زمونږ معبودانو ته ئې جہنمیان او وئیل او لارو دہ او وئیل کہ چرې څہ وې نو مابہ هغه لاجواب کړې وې ، ورشئ او هغه ته او وائې چې هرکله مونږ اوزمونږ معبودان دوزخیان دی نو ددې نہ لازمېږی چې ټولې فربتې او حضرت عیسیٰ ؑ او حضرت عزیز ؑ ہم دوزخیان دی ځکه چې مونږ خود فربتو عبادت کوؤ یهودیان د حضرت عزیز ؑ عبادت کوی نصرانیان د حضرت عیسیٰ ؑ عبادت کوی پدې دکفارو مجلس ډیر خوشحاله شو او وې وئیل چې آؤ دا جواب صحیح دې خو هرکله چې دا خبرہ نبی کریم ؐ ته اورسیدله نو حضرت نبی کریم ؐ اوفرمائیل چې هر هغه سرې چې هغه دغیراللہ عبادت کوی او هر هغه سرې چې هغه خلقتو ته او وائې چې څما عبادت کوئی نو دا عابد او معبود دواړہ جہنمیان دی فربتو خود خپل عبادت حکم کړې او نہ پدې خوشحاله دی دوی د هغوی پہ نوم اصل کنسی دشیطان عبادت کوی او ہم هغه دوی ته دشرک حکم کوی او دوی ئې پوره کوی نو پدې باندي دا ایت مبارک نازل شو چې ﴿اِنَّ الَّذِیْنَ سَبَقَتْ﴾ الخ یعنی حضرت عیسیٰ ؑ او حضرت عزیز ؑ او ددوی نہ علاوه چې داخل دگومو اخبارورہبان عبادت کوی او هغوی پخپلہ داللہ عبادت کولو ، شرک نہ ویزارہ وو ، اوددې نہ منع کیدو والاوو ، اود هغوی نہ پس دې گمراہانو جاہلانو لږہ هغوی خپل معبودان جوړ کړل نو دوی بالکل بی قصورہ دی او دا مشرکان چې دفربتو عبادت کوی نو ددې پہ تردید کنسی فرمائی چې ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا﴾ او ترڅو آیتونو پورې نازل شو او پدې کنسی ئې د هغوی دباطلې عقیدې پوره تردید او کړو او د حضرت عیسیٰ ؑ بارہ کنسی چې دہ کوم جواب ورکړې وو او پہ هغې مشرکان خوشحاله شوی وو دآیتونہ نازل شو چې ددې خبرې پہ آوریدو چې دباطلو معبودانو عبادت کونکی بہ سرہ د هغوی جہنم ته

داخلی پری نو دوی زر زر د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نوم واخستو اوددی په پیش کیدو ډیر خوشحاله شو. او وی وئیل چې اوس مونږ هغه ته شکست ورکړو. دوی ته او وایه چې حضرت عیسیٰ علیہ السلام هیچا ته هم دخپل عبادت نه وو وئیلی او هغه خو هر وخت د الله ﷻ تابعدارو کښې وو. او مونږ هغوی ته ښه نعمتونه ورکړی وو. دهغوی دلاسونونه مو دنیا ته معجزې او خودلې اودا د قیامت دلیل وو. حضرت ابن عباس ﷺ نه ابن جریر کښې نقل دی چې هر کله مشرکانو دخپلو معبودانو د جهنمی کیدو خبره د حضرت نبی کریم ﷺ نه واوریدله نو وی وئیل چې بیا د ابن مریم په حقله څه وائي؟ نو حضرت نبی کریم او فرمائیل چې هغه د الله ﷻ بنده اورسول دي. اوس دوی سره هیڅ جواب پاتې نشو نو وی وئیل چې والله دي غواړی چې څنگه عیسیایانو حضرت عیسیٰ علیہ السلام منلې دي د اشان مونږ هم هغه رب اومنو. الله ﷻ فرمائی چې دا صرف بکواس دي. دوی هسې گډې وډې خبرې کوی. (۱)

مسند احمد کښې دی چې یو ځل حضرت ابن عباس ﷺ او فرمائیل چې په قران پاک کښې یو آیت دي ځمانه ددی آیت تفسیر چا نه دي پوښتلې. ما ته معلوم نه دی چې هر چاته ددی معلومات شته دي او که نه چاته معلومات نشته دي او بیا هم ددی د معلومولو کوشش نه کوی؟ بیا ئې نورې خبرې اترې شروع کړې تر دې چې مجلس ختم شو او دوی لاړل. اوس مونږ ته ډیر افسوس او شو چې دا آیت بیا پاتې شو. او مونږ کښې چا هم ددی متعلق هیچا اونه پوښتل. پدې باندې د ابن عقیل انصاری مولی او وئیل چې که صبا سحر راغلو نو زه به ترې ددی تپوس کوم. هر کله چې هغه صبا راغلو نو دهغوی پرونی خبرې ترې او پوښتنې شوه چې هغه کوم آیت مبارک دي؟ دوی ﷺ او فرمائیل چې واورئ! حضرت نبی کریم ﷺ یو ځل قریشو ته او وئیل چې هیڅوک داسې نشته دي چې د الله ﷻ نه سواد هغه عبادت کړی او په هغې کښې خیر وی. په دې قریشو او وئیل چې آیا عیسیٰ علیہ السلام به د الله ﷻ عبادت نه کولو؟ او آیا تاسو حضرت عیسیٰ علیہ السلام د الله ﷻ بنده اورسول نه مئ؟ بیا ددی وینا مطلب داشو چې د الله ﷻ نه سوا چې د چا عبادت کړی په هغې کښې خیر نشته؟ نو په دې د آیتونه نازل شو چې کله د حضرت عیسیٰ بن مریم ﷺ ذکر راغلو نو وی خندل او وی فرمائیل چې هغه د قیامت علم دي یعنی عیسیٰ بن مریم ﷺ به د قیامت نه مخکښې راوړی. (۲)

ابن ابی حاتم کښې دا روایت دروستو جملې نه علاوه ذکر دي. حضرت قتاده فرمائی چې آیا زمونږ معبودان بهتر دي او که ددوی، ددی مطلب دادې چې زمونږ معبودان د حضرت محمد ﷺ نه غوره دي خو دخپل ځان د عبادت وینا کوی. د ابن مسعود ﷺ په قرات کښې (امهنا) دي، الله ﷻ فرمائی چې داددوی مناظره نه ده بلکه مجادله ده او مکابره ده. یعنی بې دلیل جنګ او بې وجې حجت دي. دوی په خپله پوهیږی چې نه خو زمونږ د مطلب دي اونه زمونږ دا اعتراض په دوی وارد کیږی. په دې وجه خو دې آیت مبارک (ما) دي چې د غیر عقل لرونکو دپاره دي. دریم دا چې آیت مبارک خطاب د قریشو کافرانو ته دي چې هغوی دبتانو او کانرو عبادت کولو او مسیح عبادت کوونکو ته وو چې دا اعتراض په موقع او محل او گنډلې شی. نو دا صرف جنګ دي. یعنی هغه خبره کوی چې دهغې د صحیح کیدو ددوی په زړونو کښې هم یقین حاصل دي. ترمذی وغیره کښې در رسول الله ﷺ فرمان دي چې یو قوم تر هغه وخت پورې نه هلا کیږی ترڅو چې په هغوی بې دلیل جنګ شروع نشی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ ددی آیت مبارک تلاوت او فرمائیلو. (۳)

(۱) الطبری: ۶۲۵/۲۱.

(۲) احمد: ۳۱۷/۱، وهو حسن، ابن حبان: ۶۸۱۷، مختصراً.

(۳) ترمذی کتاب تفسري القرآن باب ومن سورة الزخرف: ۳۲۵۳، وسنده حسن، ابن ماجه: ۴۸، احمد: ۲۵۲/۵.

د هرامت د هلاکت او گمراهي غټ سبب مجادله او د تقدير نه انکار وو: ابن ابی حاتم کنبي دى چې د حديث پاک په شروع کنبي هم دادى چې د هرامت د گمراهي اوله خبره دخپل نبی ﷺ نه پس د تقدير نه انکار کول دى (۱) ابن جرير کنبي دى چې يوخل حضرت نبی کریم ﷺ د صحابه کرامو ﷺ يو ډله کنبي حاضر شو، او هغه وخت کنبي هغوى د قران پاک په آيتونو کنبي بحث کولو. حضرت نبی کریم ﷺ په غصه شو او وي فرمايل چې داسې د الله ﷻ په قران پاک کنبي په آيتونو کنبي تکرارونه شته دي، ياد ساتئ ستاسو پشان د جنگ کولو دي عادت ستاسو نه مخکنې خلق هم گمراه کړى وو. بيا حضرت نبی کریم ﷺ ﴿مَا مَرْبُوتُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ (۲) ثلاث او فرمايلو (۳). بيا ارشاد اوشو چې حضرت عيسى ﷺ په بندگانو کنبي يو بنده دي چې الله ﷻ ورته نبوت اورسالت ورکړې دي. او هغه الله ﷻ د قدرت يوه نښه جوړه کړه او بنی اسرائيلو ته ئې ليرلې وو چې هغوى په دې پوهه شى چې الله ﷻ څه غواړي په هغې قادر دي بيا ارشاد دي که مونږ غواړو نو ستاسو جانشين به په زمکه فرستې جوړ کړو. لکه څنگه چې تاسو د بل جانشين جوړيږئ. دا خبره مو په هغوى مقرر کړې وه. دواړو صورتونو کنبي يو مطلب دي حضرت مجاهد ﷺ فرمائي چې ستاسو په ځاني به مونږ هغوى په دنيا کنبي آباد کړي وي (۴). ددې نه پس فرمائي چې هغه د قيامت نښه ده. ددې مطلب دادې چې کوم ابن اسحاق ﷺ بيان کړي دي. خو هغه صحيح نه دي. او ددې نه زياته واضه خبره داده چې حضرت قتاده ﷺ، حضرت حسن ﷺ، حضرت سعيد بن جبیر ﷺ فرمائي چې د (۵) ضمير مرجع عائد دي، حضرت عيسى ﷺ يعنى حضرت عيسى ﷺ د قيامت د نښو نه يو نښه دي ځکه چې دمخکنې نه دهغوى بيان راروان دي او داهم واضح دي چې دي نه مراد د حضرت عيسى ﷺ د قيامت نه مخکنې نازلیدل دي لکه چې الله ﷻ فرمائي چې ﴿وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ الْيَهُودَ مِنْ قَبْلِ مَوْتِهِ﴾ يعنى دهغوى د مرگ نه مخکنې به اهل کتاب په هغوى ايمان راوړي. يعنى حضرت عيسى ﷺ د مرگ نه مخکنې به دوى د قيامت په ورځ په هغوى گواه وي، ددې پوره وضاحت ددې دويم آيت مبارک نه کيږي چې په هغې کنبي دى چې ﴿وَأَنَّهُ لَعَلَّمُ لِسَاءَةَ﴾ يعنى حضرت عيسى ﷺ د قيامت د قائميدو نښه او علامت دي. حضرت مجاهد ﷺ فرمائي چې دا نښه ده د قيامت دپاره د حضرت عيسى ﷺ د قيامت نه مخکنې نازلیدو هم داشان روايت شوي دي (۶) حضرت ابو هريره ﷺ، حضرت ابن عباس ﷺ، حضرت ابو عاليه ﷺ، حضرت ابو مالک ﷺ، حضرت عکرمه ﷺ، حضرت حسن ﷺ، حضرت قتاده ﷺ، حضرت ضحاک ﷺ وغيره نه هم او په متواترو احاديثو کنبي رسول الله ﷺ خبر ورکړې دي چې د قيامت دورځي نه مخکنې به حضرت عيسى ﷺ د عادل امام او انصاف والا حاکم په حيثيت سره نازليرې. نو تاسو د قيامت راتلل بالکل يقيني اومنى او په دې کنبي هيڅ شک مه کوئ او څه چې تاسو ته کومې خبرې بيانوم نو په هغې کنبي څما اتباع کوئ. او هم دا نيغه لاره ده. هسې نه چې ستاسو ښکاره دښمن تاسو دنيغې لارې نه او څما اطاعت نه منع نه کړي. حضرت عيسى ﷺ خپل قوم ته فرمايلي وو چې څه حکمت او نبوت سره تاسو ته راغلي يم. او په ديني امورو کنبي چې ستاسو کوم اختلاف دي چې هغه رابرسيره کړم. ابن جرير ﷺ فرمائي چې دا خبره ډيره ښه او بهتره ده. بيا امام صاحب ﷺ ددې خلقو ترديد کړې دي چې کوم دا خبره کوي چې د (بعض) دلته د (کل) په معنى کنبي دي او ددې دليل کنبي دليد شعرونه پيش

(۱) ابن ابی حاتم.

(۲) الطبری: ۶۳۰/۲۱.

(۳) الطبری: ۶۳۰/۲۱.

(۴) الطبری: ۶۳۲/۲۱.

کوی خو هلته هم دبعضی نه مراد دقائل خپل نفس مراد دې ټول نفسونه نه. امام صاحب رحمۃ اللہ علیہ چې شعر کوم مطلب اخستې دې داهم ممکن دې. بیا فرمائی چې څه تاسو ته حکم کوم چې په دې کبسي دالله ﷻ لحاظ کوئ او دهغه نه ویریرئ. او ځما اتباع کوئ، او ما چې څه راوړی دې هغه منئ او په هغې یقین ساتئ چې تاسو ټول خپله او څه هم دهغه ذات غلام یم. هغه ته محتاج یو او دهغه د در فقیران یو، دهغه عبادت په مونږ ټولو باندې فرض دې. هغه ذات واحد اولاشریک دې. اودا د توحید نیغه لار ده اوس خلق پخپلو کبسي دلې دلې شوی دی. ځینې خلق حضرت عیسی ﷺ ته دالله ﷻ بنده اورسول وائی اوداحقه ډله ده او ځینو دهغوئ باره کبسي دعوی کړې ده چې نعوذبا الله هغه دالله ﷻ خوښې دې او ځینو وئیلی دی چې هغه په خپله الله ﷻ دې. الله ﷻ ددې دواړو دعوی نه پاک او اوچت دې. په دې وجه ارشاد دې چې ددې ظالمانو دپاره دقیامت په ورځ خرابی ده. دوی ته به دقیامت په ورځ سخت دردناک عذاب ورکولې شی او سزاگانې به ورکولې شی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ

| ایا دا خلق انتظار کوی | بس دقیامت |

| ..... دا خلق بس دقیامت د ورځې

أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝ الْأَخْلَاءُ ۝ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ

چې راشی دوی ته | ناساپه | او دوی هیڅ خبر نه وی | دوستان به | په دغه ورځ | ځینی دهغوئ

انتظار کوی | چې ناگهانه ورته راشی | او دوی پرې خبر هم نه وی | د پرهیزگارانو نه سوا به ټول

لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ۝ يَعْبَادُ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمْ

دپاره دځینو | دشمنان وی | بغیر دمتقیانو نه | له بندگانو زما | نشته یره | په تاسو باندې

دوستان په دغه ورځ دیو بل دشمنان شی | ..... ای زما بندگانو نن ورځ په تاسو هیڅ

الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ۝ الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا

نن ورځ | او نه به تاسو | غمژن کیري | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | په ایتونو زموږه

ویر نهشته | اوند به در باندې څه غم راشی | دا هغه کسان دی چې زموږ په ایتونو ئې ایمان راوړې دې

وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ۝ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ

او ووهغوی | مسلمانان | ورته به اووئیلی شی چې ننوزئ | جنت ته | تاسو |

اوزموږ حکم ئې منلې دې | ..... تاسو اوستاسو بیبیانې هم جنت ته په خوشحالی

وَأَرْوَاكُمْ ۝ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصَحَافٍ

او ښځې ستاسو | چې خوشحاله به کړې شی | اگړزولې کیري به | په هغوی باندې | تالی |

خوشحالئ داخل شی | په هغې کبسي به د سرو زرو درکیو او گلاسونو دور چلیږي

مِنْ ذَهَبٍ وَآكَوَابٍ ۝ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ

دسرو زرو | او پیالئ | اووی به په هغې کبسي | هغه څه | چې غواړی هغه | نفسونه |

..... | او په هغې کبسي به هغه ټول څیزونه ورکولې شی چې څه ته ئې زړه کیري

وَتَلَدُّ	الْأَعْيُنُ ۖ وَأَنْتُمْ	فِيهَا	خَلِدُونَ ۖ	وَتِلْكَ الْجَنَّةُ
او خوند اخلي تر	استرگي	او تاسو به	په هغې کښې	هميشه اوسئ
او دغه جنت دي				
او سترگي پرې خوشحاليري	او تاسو به	په کښې هميشه اوسيري	.....	اودا هغه جنت دي
الَّتِي	أُورِثْتُمُوهَا	بِهَا	كُنْتُمْ	
هغه	اچي په ميراث کښې درکړې شوې دي	هغه تاسو ته	په سبب دهغې عملونو	اچي وي تاسو
چي تاسو ئي دهغه اعمالو په وجې	وارثان جوړ کړي شوي	ا کوم چي تاسو کړي وو		
تَعْمَلُونَ ۖ	لَكُمْ	فِيهَا	فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ	مِنْهَا
چي کول به مو	تاسو لره دي	په دې کښې	ميوي	ډيري
.....	په دې کښې تاسو دپاره ډير قسمه ميوې دي	اچي خوراگونه به ترې کوي		

قوله تعالى: :: الْأَجْلَاءُ يَوْمَئِذٍ يَمِينُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ

دقيامت په ورځ به دغير الله دوستي په دښمني کښې بدله شي: الله ﷻ فرمائي چې دامشرکان دقيامت انتظار کوي اودا وائي چې دا بيکاره دي او ددې دراتلو وخت مقرر نه دي. دابه په دوي باندې په ناخير کښې ناخاپه په دې رازي. هغه وخت کښې به دوي ډير پښيमानه او ډير شرمنده وي خوييا دهغې هيڅ فائده نه وي. دوي دا قیامت بالکل ناممکن گنرلي دي او داقیامت نه صرف ممکن بلکه يقيني طور سره راتلونکي دي. او په هغه وخت کښې به دهغې نه پس دوي ته دهیڅ عمل فائده نه وي چې دالله ﷻ نه سوا چې دنورو سره دوستي وي نو هغه به په دغه ورځ ټولې په دښمني بدلې شي. خو چې کومه دوستي صرف دالله ﷻ دپاره وي هغه به قائمه وي. لکه څنگه چې حضرت خليل الله ﷺ خپل قوم ته فرمايلي وو چې تاسو بتانو سره دوستي جوړې کړې دي خودا صرف دنيا پوري مختص دي، قیامت کښې به تاسو ديو بل نه انکار کوئ. بلکه په يو بل به لعنت وائي. اوستاسو ځانې به جهنم وي. اوستاسو سره به دمدد کولو هيڅوک نه وي. ابن ابي حاتم کښې روايت دي امير المومنين حضرت علي ﷺ فرمائي چې دوه مومنان خپلو کښې دوستان وي او کله چې دوي وفات شي او دالله ﷻ د طرفه ورته دجنت زيري ورکړې شي نو هغه خپل دوست يادوي. او وائي چې ائي الله ﷻ فلاني سړي څما دوست دي او هغه به ماته ستا اوستا در رسول د اطاعت حکم کولو. اودنيکي تاکيد به راته کولو. اومونږ به ئي د بدئي نه منع کولو. اوماته به ئي دايقين راکولو چې مونږ ټول به يو ورځ الله ﷻ سره ملاقات کوو. نو ائي الله ﷻ ته هغه په حق لار ثابت قدم اوساتي. او هغه ته هم هغه اوبښائي چې څه دي ماته اوخودل. ته دهغه نه هم راضي شي لکه څنگه چې څما نه راضي شوي ئي.

نو دالله ﷻ طرفه ورته جواب ورکولې شي چې ته بالکل بې فکره اوسه، هغه لره چې ما څه تيار کړي دي که تا هغه ليدلې وي نو ته به په خدا شوې وي. اوته به نه خفه کيدې. بيا چې کله بل دوست وفات شي اوددوي روحونه ملاقات اوکړي نو دابه اووئيلي شي چې ستاسو خپلو کښې څه تعلق دي. نو يو بل ته به اووائي چې دا خو څما ډير ښه رور وو. اودې خو څما ډير ښه ملگري وو. او ډير غوره دوست مې وو. هرکله چې دوه کافران خپلو کښې دوستان وي او ددوي نه يو مړ شي اودجهنم خبر ورته ورکړې شي نو دۀ ته خپل دوست رايادشي او وائي به چې فلاني څما دوست وو، ماته ئي ستا اوستا در رسول د اتباع نه کولو حکم کولو. بدو ته به ئي رابښکلم. اونيکو نه به ئي منع کولم. اوماته به ئي ستا د ملاقات يقين نه راکولو. نو څما نه پس ته هغه ته هدايت نصيب مه کړې. چې هغه خو هغه څه اوويني چې څه ما

اوليدل. او هغه نه دا شان خفه شي لکه څنگه ته ځما نه خفه شي. بيا کله هغه دويم مړ شي او د دواړو روحونه خپلو کښې يو ځاني شي نو دواړو ته به اووئيلى شي چې تاسو دواړه خپل صفتونه بيان کړئ. نو هريو به وائي چې دا ځما مشرور او ډير بد ملگري وو. او دې ډير بد ترين دوست دې. حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت مجاهد رضي الله عنه او حضرت قتاده رضي الله عنه فرمائي چې هره دوستي به د قيامت په ورځ په دښمنۍ کښې بدله شي خود پرهيزگارو خلقو دوستي به په دښمنۍ کښې نه بدليږي. حضرت ابن عساكر رضي الله عنه فرمائي چې دوه کسان دالله تعالى دپاره يو بل سره دوستي کړي وي که يو په مشرق وي او بل به په مغرب کښې وي خوالله تعالى به دوي د قيامت په ورځ يوځاني کړي او دوي به وائي چې دا هغه کس دې چې ځما ډير خوښ وو. (۱)

قوله تعالى: يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَخَوْفُ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ

متقيان به د قيامت په ورځ دهرې ويري او هيبت نه په امن کښې وي. بيا فرمائي چې دې متقيانو ته به د قيامت په ورځ اووئيلى شي چې تاسو د ويري او هيبت نه لرې يئ او تاسو په هر امن او راحت کښې يئ. او داسو د ايمان او اسلام بدله ده. يعنې باطن کښې يقين او اعتماد او ظاهر کښې په شريعت عمل کول. حضرت معتمر بن سليمان دخپل پلار نه نقل کوي چې د قيامت په ورځ کله چې خلق د قبرونو نه راپورته کيږي نو ټول به د هيبت او ويري په حالت کښې وي. هغه وخت به يو آواز کوونکي آواز لگوي چې ائي ځما بندگانو! نن ورځ ستاسو دپاره خوشحالي ده او ستاسو دپاره هيڅ ويږه نشته دې. او تاسو دا ټول په ټوله عام او گنري او خوشحاله به شي. هلته به يو آواز کوونکي آواز ولگوي چې دا هغه خلق دي چې هغوي د زړه دکومي ايمان راوړي وو او ددوي بدنونو به نيك کارونه کول. دغه وخت کښې به ټول کلک ايمان والا مسلمانانو نه سوا نور ټول مايوسه شي. بيا به دوي ته اووئيلى شي چې تاسو د نعمت او سعادت والا خلق يئ او تاسو جنت ته داخل شئ. سورة الروم کښې ددې تفسير تير شوي دي. دوي ته به دخلورو وارو طرفونه ښکلي خوراکونه په ښکلي لوبښو کښې پيش کړي شي. او غلمان به ډک جامونه گرځوي. «تَشْتَبِهَ الْاَنْفُسُ» او «تَشْتَبِهَ الْاَنْفُسُ» دواړه قراتونه شته دي. يعنې دوي ته به خوشبو والا مزيدار، ښکلي رنگ والا، په ښکلي لوبښو کښې ورکولې شي.

د ادني جنتي درجه او د زړه خواش پوره کيدل: حضرت نبي کریم ﷺ فرمائي چې هغه جنتي به ټولو نه روستو جنت ته داخلېږي چې دچا درجه ټولو نه کمه وي. دهغه نظر په دومره لرې پورې لري لکه چې يو سړي يو کال سفر او کړي، هغه به خپلې ډيرې او دسرو زرو محلونه ويني. او دا ټول به د رنگ رنگ سامونونو نه ډک وي سحر مابښام به ده ته اوي اوي زره رکيبو کښې دبيل بيل شکل او جدا جدا خوراک ورکولې شي. او په هغې کښې به هريو دده خوښ وي، او د اول نه به تر آخره پورې دده شهادت برابر او يو شان وي. که په زمکې ټولو خلقو ته دعوت ورکړي نو هغه به ټولو لره کافي شي او هيڅ کمې به رانشي. (عبدالرزاق)

ابن ابي حاتم کښې دي چې حضرت نبي کریم ﷺ د جنت ذکر او فرمايلو او وي فرمايل چې جنتي به يو نمړني واخلې او دده په زړه کښې به خيال راشي چې دا خوراک فلاني قسم وي نو ښه به وه. نو زړه به دده هغه نمړني دده د خوښې خوراک شي. بيا حضرت نبي کریم ﷺ ددې آيت مبارک تلاوت او کړو. (۲)

(۱) ابن عساكر.

(۲) دا روايت مرسل دي.

(۳) دا روايت منقطع.

مسند احمد کنبی دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې د ادنی درجې والا جنتی به هم بالاخانه کنبی اووه چتونه وی. دې به په شپږم چت باندې وي او دده نه پورته به اووم چت وی. دده به دیرش خادمان وی او هغوی به سحر ماښام ده ته دسرو زرو په لوښو کنبی خوراک او شراب پیش کوی. او هریو کنبی به قسم قسم او خوندناک خوراک وی. داول نه تر آخره به دده اشتها هم هغه شان وی. ده ته به درې سوه د سروزرو پیالو او پتیلو او گلاسونه کنبی د څښلو څیزونه ورکولې شی. هغه به دیوبل نه ښه وی دې به اووانی چې یا الله ﷻ که ستا اجازت وی نو څه به ټولو جنتیانو ته دعوت ورکړم که ټول په ټوله راشی نو څما په خوراک کنبی به څه کمې رانشی. ددوی ښځې به بهترینې او غټو غټو سترگو والا حورې وی. او ددنیا ښځې به ښې جدا وی. په دوی کنبی به یوه یوه یو میل فاصله کنبی کینی. (۱) بیا به ورته اووئیلې شی چې دا نعمتونه ستا دپاره دی او دابه همیشه همیشه دپاره وی. او ته به دلته همیشه همیشه ټی. نه به درته مرگ رازی او نه به دلته په څه کنبی کمې رازی. اونه به ځانې بدلېږي او نه به درته تکلیف وی. بیا دوی ته خپل فضل او احسان یادوی چې ما په تاسو باندې کړې دي او دا ستاسو دعملونو په وجه دی. ځکه چې هیڅ یو بنده دخپلو عملونو نه بغير جنت ته داخلیدلې نشی. البته د جنت په درجو کنبی به فرق وی او هغه به د نیکو په وجه وی.

ابن ابی حاتم کنبی دی چې رسول الله ﷺ او فرمائیل جهنمیان به د جهنم نه په جنت کنبی خپل ځانې وینی نو ډیر افسوس به کوی او دوی به وائی که الله ﷻ مونږ ته هدایت کړې وي نو مونږ به هم نیک جوړ شوي وي. او هریو جنتی به خپل ځانې جهنم کنبی وېني او دالله ﷻ شکر به ادا کوی. او وائی به چې مونږ دا توفیق او قدرت نه لرلو چې په نیغه لار تلې وي که چرې الله ﷻ زمونږ رهنمائی نه وي کړې. دوی فرمائی چې هر سړی دپاره یو یو ځانې جنت او جهنم کنبی جوړ کړې شوي دي. نو کافر به جهنم کنبی د مومن د ځانې وارث وی او مومن به جنت کنبی د کافر د ځانې وارث وی. او فرمان دي چې تاسو دخپلو عملونو په وجه ددې جنت وارثان یئ. دخوراک ذکر کولو نه پس اوس دمیوو او ترکاریانو ذکر کیږي. دا به دوی ته په لویه توگه ددوی د طبیعت مطابق ورکولې شی. دوی چې څنگه غواړي او څنگه ددوی خواش وی نو هغه شان به ورته ملاویږي. غرض دا چې دوی به دالله ﷻ درضا په کور کنبی همیشه همیشه او پوره پوره نعمتونو سره اوسیري. الله ﷻ دې زمونږ هم نصیب کړي آمین

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ	فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ	خِلْدُونَ	لَا يَفْتَرُونَ	عَنْهُمْ
بیشکه مجرمان خلق	په عذاب ددوخ کنبی	به همیشه وی	کم به نه کړې شی	دهغوی نه عذاب
وَهُمْ فِيهِ	مُبْلِسُونَ	وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ	وَلَكِنْ	
او هغوی به	په هغې کنبی	ناامیده پراته وی	او اونه کړو ظلم مونږ په هغوی باندې	ولیکن
او مایوسه به په کنبی پراته وی	او مونږ پرې هیڅ ظلم نه وو کړې	خودوی		
كَانُوا	هُمُ الظَّالِمِينَ	وَنَادَوْا	يٰۤاَيُّهَا الْمَلِكُ	لِيَقْضِيَ عَلَيْنَا
ووه	هغوی ظالمان	او آوازونه به کوی هغوی	ای مالکه	حکم داو کړی
پخپله	(په خان باندې) ظالمان وو	او دوی به آواز او کړی	چې ائې مالکه	ستا رب دې زمونږ

رَبُّكَ ط	قَالَ	إِنَّمَا مَكِثُونَ ۝	لَقَدْ جُنُكُم بِالْحَقِّ
رب ستا هغه به او وائی بیشکه تاسو به هم دغسې پراته یی راوړې وو مونږ تاسو ته حق	د مرگ فیصله او کړی هغه به او وائی چې تاسو به همیشه دلته پراته یی مونږ تاسو ته رښتینی دین در لیرې وو		
وَلَكِنْ	اَكْثَرُكُمْ لِلْحَقِّ	كَرْهُونَ ۝	أَمْ أَبْرِمُوا أَمْراً
ولیکن زیات خلق ستاسو حق لره نه خوښونکي وو ایا فیصله کړی وه دې خلقو دیو کار	خو په تاسو کښې زیات خلق د حق دین نه بیزاره شول ایا دوی دخپلو خانو نو په باره کښې څه فیصله کړې ده		
فَاتَا	مُزْمُونٍ ۝	أَمْ يَكْسِبُونَ	أَنَّا لَا نَسْمَعُ
پس بیشکه مونږ به هم فیصله کونکي یو ایا گمان کوی دوی چې بیشکه مونږ به نه اورو	خو مونږ هم د دوی په باره کښې فیصله کونکي یو ایا ددوی دا خیال دې چې مونږ		
سِرَّهُمْ	وَنَجْوَاهُمْ ۝	بَلَىٰ	وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ
پټې خبرې ددوی او پټې مشورې ددوی مونږ هر څه اورو او فرښتې زمونږه ددوی سره خواته	ددوی پټې اود راز خبرې نه اروو؟ ولې نه حالانکه زمونږ لیرې فرښتې دوی سره دی لیکل		
يَكْتُبُونَ ۝			
لیکل کوی			
کوی			

قوله تعالى: إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۝

دوزخ اود دوزخیانو حشر پورته د نیکانو خلقو حالات بیان شو، په دې وجه دلته د بد بختو خلقو حال بیانېږي. وائی چې دا به همیشه همیشه دپاره د جهنم په عذابونو کښې گرفتار وی. یو ساعت به ددوی په عذابونو کښې کمې نه رازی. او دوی به دې جهنم کښې ناامیده پراته وی. دهرې نیکي نه به مایوسه شی. مونږ په چا ظلم نه کوو بلکه دوی پخپلو خانو نو پخپله ظلم کړې دې. مونږ رسولان اولیرل، کتابونه مو اولیرل، حجتونه مو قائم کړل. خودوی خپله سرکشی او خپل ضد نه پریخودونو دوی ته دهغې په وجه دا بدله ملاو شوه. په دوی باندې دالله ﷻ ظلم نشته دې اونه الله ﷻ په چا باندې ظلم کوی. دا جهنمیان به د جنت داروغه ته آواز کوی. صحیح بخاری کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ یو ځل په منبر ناست وواود آیتونه ئې تلاوت کړل او وې فرمائیل چې دوی به دمرگ ارمان کوی چې د عذاب نه خلاص شی خودالله ﷻ فیصله شوې ده، چې ﴿لَا يَقْضِي عَلَيْهِمْ فِيمَا تَوَلَّوْا يَخْفَفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا﴾ یعنی نه به دوی ته مرگ رازی اونه به دوی نه عذاب کمولې شی. اودالله ﷻ فرمان دې چې ﴿وَيَنْجَنِيهَا الْأَشْقَى الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى لَمْ لَا يَمُوتْ فِيهَا وَلَا يَحْيَى﴾ یعنی هغه بد بخت به ددې نصیحت نه جدا جدا کړې شی چې په ډیر اور کښې به وی بیا به هلته مرگ نه رازی اودوی به ژوندی پاتې کیږي.

کله چې د جهنم داروغه ته ډیر په عاجزۍ سره او وائی چې ته الله ﷻ نه زمونږ دمرگ سوال او کړه نوهغه به جواب کښې او وائی چې تاسو به اوس دلته پراته یی اومرگ به درته نه رازی. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چې مکث زر کاله ته وائی. یعنی نه به مری اونه به رغیږي او نه به تیخته کولې شی. بیا به ددوی غلط کارونه چې کله مونږ حق اولیرلو اوهغه مونږ ښکاره کړونو ددوی منل خولا څه کوی چې ددې نه ئې نفرت کولو، ددوی طبیعت دې طرفته نه مائل کیدو. حق او حق والو نه به ئې نفرت کولو. اوددې نه به

نه منع كيدل. هغه خلقو ته مائل وو چي په حق نه وو. او هغوي سره ئې جوړ برابر وو. نو تاسو خپل نفسونه ملامته كړئ او په خپل ځان باندې افسوس او كړنې خوددې ننې افسوس هېڅ فائده نشته دې. بيا فرمائي چې ددوي مكر او فريب ډير زيات خراب وو. خومونږ هم دوي سره هغه او كړل چې څه دوي كړي وو. دا د حضرت مجاهد رضي الله عنه تفسير دې او ددې شهادت په دې آيت مبارك كښې دې چې **﴿وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا وَمَكْرًا مَّكْرًا﴾** يعنې مكر ئې او كړ او مونږ هم ورسره مېكړ او كړو او دوي ته معلوم نه وو. مشركانو دوي د حق نه منع كولو دپاره رنگ په رنگ حيلې كولې او جوړولې ئې. الله ﷻ هم دوي په دې هوكه كښې اوساتل او دهغې وبال او گناه ددوي په سر راغله. او ددوي سترگې بندې پاتې شوې. په دې وجه فرمائي چې ولې ددوي گمان دې چې مونږ ددوي پټې خبرې نه آورو؟ ددوي دا گمان بالكل غلط دي او مونږ ددوي دهر څه نه واقف يو، بلكه زمونږ مقرر شوې فرښتې دوي سره دي چې صرف گوري بلكه هر څه ليكي.

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبْدِينَ ۝	اورته اووايه که چری وی رحمن لره اولاد پس زه به وی اول د عبادت کونکونه
ا (اثی نبی، اووايه که چری درحمان (الله)، اولاد وی انودتولو نه وړاندې به ما دهغه عبادت کولو	
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا	پاکۍ ده درب د اسمانونو او د زمکې لره مالک د عرش لره دهغه خبرونه
پاک دي د اسمانونو او د زمکې رب چې د عرش مالک دي دهغه ټولو خبرونه چې دوی ئې	
يَصِفُونَ ۝ فَذَرَهُمْ يَخَوْضُونَ وَيَلْعَبُونَ	چې جوړوی ئې دا خلق پس پرېږده دوی چې مشغوله وی به بحث کښی اولوبې کوی
بیانونی ..... نو دوی په خپلو شغلونو او لوبو کښې پراته پرېږده	
حَتَّى يَلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ ۝	تر دې پورې چې ملاقات او کړی دورځې خپلې سره هغه ورځ چې د کومې نه یرولي کیږی دوی
تر دې چې هغه ورځ راشی د کومې چې دوی سره وعده کولې شی	
وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ	او هغه هغه ذات دي چې په اسمان کښې معبود دي او په زمکه کښې هم معبود دي
او الله ﷻ هغه ذات دي چې په اسمانونو کښې هم معبود دي او په زمکه کښې هم معبود دي	
وَهُوَ الْحَكِيمُ ۝ الْعَلِيمُ وَتَبَرَّكَ الَّذِي لَهُ	او هغه د حکمت خاوند دي او عالم دي او بركتناك دي هغه ذات چې هغه لره ده
او هغه د حکمت خاوند او پوهه ذات دي ..... او الله ﷻ ډیر مبارک ذات دي	
مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ	بادشاهی د اسمانونو او د زمکې او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی او دهغه سره دي
چې د اسمانونو او د زمکې اود دواړو په مینځ کښې چې څه دی د ټولو بادشاه دي	

عِلْمُ السَّاعَةِ	وَالْيَهُ	تُرْجَعُونَ	وَلَا يَمْلِكُ	الَّذِينَ
علم دقیامت	او خاص ہفہ تہ بہ	تاسو واپس بوتلی کیری	اونہ لری اختیار	ہفہ خدايان
او ہفہ تہ دقیامت (وخت) معلوم دی	او تاسو تول بہ ورتہ واپس کیری	اودوی چی دالہ نہ سوا		
يَدْعُونَ	مِنْ دُونِهِ	الشَّفَاعَةَ	إِلَّا مَنْ	شَهِدَ
چی رابلی نی دوی	ابی دہفہ نہ	دشفاعت	مگر	ہفہ خوک
چی گواہی اوکری	پہ حقہ سرہ			
دکرمو معبودانو عبادت کوی	ہغوی تہ دسفارش کولو ہیخ	اختیار نشتہ	خوجا چی	دحقہ خبری اقرار اوکرو
وَهُمْ	يَعْلَمُونَ	وَلَكِنْ	سَأَلْتَهُمْ	مَنْ خَلَقَهُمْ
او ہغوی	پوہہ لری	او کہ چری	تپوس اوکری	تہ ددوی نہ
چی چا پیدا کری	دی دوی			
او بہ ہغی پوہہ لری	(نو ہغوی بہ سفارش کولی شی)	او کہ تہ ددوی نہ	تپوس اوکری	چی تاسو چا پیدا کری
لَيَقُولَنَّ	اللَّهُ	فَأَنَّى	يُؤْفَكُونَ	وَقِيلَ
نو او بہ وانی خامخا	چی اللہ	پس کوم طرفتہ	گرخولی کیری	دوی
او قسم دی	پہ دینا	درسول		
نو خامخا بہ وانی	چی اللہ	(پیدا کری یو)	انوبیا دوی	کوم اریخ تہ
ارولی شی	او اللہ	تہ د(رسول)		
لَيْتَ	إِنَّ هَؤُلَاءِ	قَوْمٌ	لَا يُؤْمِنُونَ	فَأَصْفَحْ
چی امریہ	بیشکہ دا خلق	داسی قوم دی	چی ایمان نہ راوری	پس مخ واروہ
دوینا ہم معلومہ دہ	چی ائی ربہ	ادا داسی خلق دی	چی بہ ہیخ وجہ ایمان نہ راوری	(نوانی نی) تہ ددوی
وَقُلْ	سَلَامٌ	فَسَوْفَ	يَعْلَمُونَ	
او اوایہ	سلام دی	تاسو تہ	پس دیر زربہ	پوہہ شی دوی
نہ مخ واروہ	او ورتہ اوواید	چی زہ درتہ سلام	کوم	نوزردہ چی حقیقت بہ ورتہ معلوم شی

قوله تعالى: قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ
 د جہالت او خباثت انتہا شرک دی: ائی نبی ﷺ ائہ اعلان اوکرہ چی فرض کرہ کافران داللہ ﷻ اولاد وې نو
 ماتہ پد سرتیتولو کبھی خہ ضرورت وو نہ بہ ما ہفہ دفرمان نہ سرارولواونہ بہ مہی دہفہ حکم نہ
 انکار کولو کہ چرتہ داسی وې نو ما بہ تولو نہ مخکبھی منلو او اقرار بہ مہی کولو خوداللہ ﷻ شان دانہ
 دی نہ خودہفہ خوک ہم سرشتہ اونہ دہفہ خوک برابر شتہ دی یادساتی چی کوم کلام راشی نو د
 ہغی پد واقعہ کبھی راتلل ضروری نہ وی بلکہ امکان نی ہم ضروری نہ وی، لکہ چی داللہ ﷻ فرمان
 دی چی ﴿لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَنْفَعَهُ وَلَكِنَّهُ لَا يَصْطَفِي﴾ یعنی کہ اللہ ﷻ دا اولاد خواہش لرلونوپہ مخلوق کبھی بہ نی چی
 خوک خوین وو ہفہ بہ نی جور کوی وې خودہفہ ذات ددی نہ پاک او دہفہ وحدانیت دشان نہ خلاف
 دی دہفہ قہاریت او غلبہ ددی نہ خلاف دہ خینی مفسرینو دعابدين معنی دانکار ہم کری دہ لکہ
 حضرت سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ صحیح بخاری کبھی دی چی عابدين نہ مراد دی خانی کبھی اول الجاحدين،
 دی، یعنی اول انکار کوونکی او داد عبد یعبد باب نہ دی او کہ د عبادت پہ معنی کبھی وی نو ہفہ بہ
 د عبد یعبد نہ وی ددی شہادت کبھی دا واقعہ ہم دہ چی دیوی بنیخی د نکاح نہ شپہ میاشتی پس
 بچی پیدا شو نو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دہغی درجم کولو حکم ورکرو خو حضرت علی رضی اللہ عنہ دہغی مخالفت

او کړو او وې فرمائیل چې د الله ﷻ کتاب کښې دی چې ﴿أَمَّهُ كُرْهًا وَوَضَعْتَهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفَضْلُهُ لَكُلُّونَ شَهْرًا﴾ یعنی د حمل اود پنیو نه د ماشوم شو کولو موده دوه نیم کاله ده بل ځانې کښې دی چې ﴿وَفَضْلُهُ فِیْ عَامَیْنِ﴾ د دوو کالو دننه د ماشوم د ټپې نه د شو کولو موده ده. نو حضرت عثمان ؓ د دې نه انکار اونه کړې شو. او زړنې سرې اولیرلو چې هغه ښځه واپس کړنې. دلته هم لفظ د عبد دې یعنی انکار نې اونه کړې شو. ابن وهب وائی چې د عبد معنی انکار کول دی. د شاعر په شعر کښې هم عبد د انکار کولو اونه منلو په معنی کښې دې. خو پدې قول کښې نظر دې. پدې وجه د شرط جواب کښې دا صحیح نه ښکاری ددې دمنلو نه پس به مطلب داوی که درحمان اولاد وې نو اول منکر څه یم. او په دې کښې دکلام ښائست قائم نه پاتې کیږی. خو صرف دومره وئیلې شی چې (ان) د شرط دپاره نه دې بلکه دنفی دپاره دې لکه چې حضرت ابن عباس ؓ نه نقل دی. نو اوس به دکلام مضمون داسې وی چې درحمان اولاد نشته او څه ددې اول گواه یم.

حضرت قتاده ؓ فرمائی چې د عربو دمحاوړې مطابق دې یعنی نه درحمان اولاد شته اونه څه دهغه عابد او منکر یم. ابو صخر ؓ فرمائی چې ددې مطلب دادې چې څه اول نه دهغه عبادت کونکې یم چې دهغه اولاد نشته او څه دهغه په توحید منلو کښې هم ډیر مخکښې یم. حضرت مجاهد ؓ فرمائی چې څه دهغه اولنې عبادت کونکې یم او موحد یم او ستاسو تکذیب کونکې یم. دا دواړه په لغت کښې عابد او عبد اول نه زیات نژدې دی په دې وجه دشرط اوجزا ده خو داناممکن او محال دی. حضرت سدی ؓ فرمائی که دهغه اولاد وې نو مابه اول منلې وې چې دهغه اولاد شته خو هغه ذات ددې نه پاک دې، ابن جریر ؓ دا خبره خوښوی او چې کوم خلق (ان) نافیه بیانوی دهغوئ د خبر تردید کوی په دې وجه الله ﷻ فرمائی چې د آسمان او زمکې او د ټولو څیزونو خالق ددې نه ډیر پاک اولرې دې چې د هغه اولاد وی هغه ذات ددې نه پاک دې هغه واحد دې او صمد دې. دهغه مثل او هم سر نشته دې. ارشاد دې چې انې نبی ﷺ دوی په خپل جهالت کښې پریږده چې اخته وی. اودوی پریږده چې د دنیا په لوبو توقو کښې مشغول وی. اودې غفلت کښې به په دوی باندې قیامت رازی. هغه وخت به دوی ته معلوم شی

قوله تعالى: وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ

دالله ﷻ دنورو قدرتونو بیان. بیا هغه ذات دخپلې بزرگۍ اوجلال بیان جاری ساتی چې دزمکې او آسمان ټول مخلوقات دهغه عبادت کوی او دهغه نه پست او عاجز دی هغه خبیر او علیم ذات دې څنگه چې بل آیت مبارک کښې دی چې په زمکه او آسمان کښې هغه الله ﷻ دې چې دهر پټ څیز اوستاسودهریو عمل نه خبر دار دې. هغه ذات دټولو مالک او خالق دې. او دټولو پیدا کولو والا او جوړولو والا دې. او د هغه ذات په ټولو حکومت دې. او هغه ډیر برکت والا ذات دې. هغه عالی شان ذات دټولو عیبونو او نقصانونو نه پاک دې. هغه د ټولو مالک دې، هغه اوچت او عظمت والا دې، هیڅوک داسې نشته چې دهغه حکم بدل کړی او هیڅوک داسې نشته چې دهغه خوښه بدله کړی هغه ذات په هر څه قادر او هر یو کار دهغه په قبضه کښې دې. د قیامت دراتلو علم صرف هغه ذات ته شته دې. دهغه ذات نه سوا بل هیچا ته د قیامت دراتلو علم نشته دې. ټول خلق به هغه ذات طرفته واپس کیږی. او هغه ذات به هریو ته دخپل خپل عمل بدله ورکوی. بیا ارشاد دې چې ددې کافرانو باطل معبودان چې دوی نې خپل سفار شیان گنړی په دوی کښې یوتن هم دسفارش دپاره نشی راتلن اونه به دهغوئ شفاعت کار ورکوی. دې نه پس استثنا منقطع ده. یعنی چې کوم بنده دحق اقرار کوی او گواه وی او خپله هم بصیرت اوبصارت یعنی علم او معرفت والا ذات دې اودالله ﷻ ذات اودالله ﷻ په حکم به دهغه شفاعت دخلقو دپاره

مفید وی کہ چرتہ تاسو دوی نہ تپوس اوکړئی چې ددوی خالق څوک دی؟ نو دوی به اقرار اوکړی چې الله ﷻ، خو دافسوس خبره داده چې خالق دوی یو منی او عبادت دنورو کوی. دوی ببخی مجبوره اوبی وسه دی او د عقل نه کار نه اخلی. هرکله چې هغه ذات پیدا کړو نو ولې دې مونږ دنورو عبادت اوکړو؟ جهالت او خباثت ئې دومره سوا شوې دې چې سمه اوساده خبره تر مرگه پورې ددې په پوهه کښې رانغله. بلکه دپوهه کولونه پس هم په دې پوهه نشو. په دې وجه په حیرانئ سره ارشاد دې چې دومره منلو نه پس هم خانو نه ږندوی. بیا ارشاد دې چې حضرت محمد ﷺ خپله داوینا یعنی خپل رب ته ئې شکایت اوکړو او د خپل قوم تکذیب ئې بیان کړو چې دوی ایمان نه قبلوی لکه چې بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾، یعنی نبی کریم ﷺ به دالله ﷻ مخکښې دا شکایت کوی چې زما امت د اقران پریخودلو.

امام ابن جریر رحمه الله هم دا تفسیر کوی، امام بخاری رحمه الله فرمائی چې د ابن مسعود رضی الله عنه په قرات کښې دی چې ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ﴾ حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چې دخپل نبی ﷺ خبره نقل کوی، حضرت قتاده فرمائی چې دا ستاسو د نبی ﷺ خبره ده دخپل رب په مخکښې دخپل امت شکایت کوی، ابن جریر رحمه الله د(قیله) دویم قرات دلام په زیر سره هم نقل کړې دې. ددې یو توجیه خود اکیدیشی چې (نعم سرهم ونجوهم) باندې معطوف دې، دویم ذاکه مقدر فعل او گنرلې شی یعنی (قال) مقدر او گنرلې شی، دویم قرات یعنی دلام په زیر سره چې کله وی نو دا به عطف وی ﴿وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ باندې نو تقدیر به داسې وی چې د قیامت علم او ددې قول علم دهغه سره دې، دسورة په ختمیدو ارشاد فرمائیلې شی چې د مشرانو نه مخ واړوه او ددوی د بد زبانی او بد کلامی جواب مه ورکوئی. بلکه ددوی د زړونو نرمو په خاطر دوی سره په قول او فعل کښې نرمی کوه او ورته وایه چې سلام دې. دوی ته به هم حقیقت معلوم شی. په دې کښې درب العالمین د طرفنه د مشرکانو دپاره ډیر زیردسته درکه ده اودا هم اوشوه. په دوی عذاب راغلې دې چې ددوی نه اخوانشی الله ﷻ خپل دین پورته کړو او خپله کلمه ئې څلورو واړو ظرفونو ته خوره کړه. خپل موحدین او مومنان ئې مضبوط کړل او قوی ئې کړل او بیائې دوی سره د جهاد او جلا وطن کولو احکام ورکړل او دغه شان ئې په دنیا کښې غالب کړل، دالله ﷻ په دین کښې بې شمیره خلق داخل شو او په مشرق او مغرب کښې اسلام خور شو، فالحمد لله، والله اعلم.

دالله ﷻ فضل وکرم سره د سورة زخرف تفسیر ختم شو

د سورة دخان تفسیر

ترمذی شریف کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې کوم سړې د شپې سورة حم دخان لولی دهغه دپاره او یازره فرښتې تر سحره پورې استغفار وائی (۱) دا حدیث پاک غریب دې او ددې یو راوی عمرو بن ابی خثعم ضعیف دې. امام بخاری رحمه الله ورته منکر الحدیث وائی. دترمذی شریف په یو بل حدیث پاک کښې دی چې چا دا سورة د جمعې په شپه تلاوت کړو نو دې سره دهغه گناهونه معاف کیږي (۲) دا حدیث پاک هم غریب دې او ددې یو راوی ابوالمقدام هشام ضعیف دې او دویم راوی حضرت حسن د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه اوریدل ثابت نه دې، مسند بزار کښې دی چې حضرت رسول

(۱) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ما جاء فی فضل حم الدخان: ۲۸۸۸، شعب الایمان: ۲۴۴۶، کتاب الموضات: ۲۴۸/۱.

(۲) ترمذی حوالا سابق: ۲۸۸۹، شعب الایمان: ۲۴۷۶.

کریم ﷺ دابن صیاد پہ مخکبسی خپل زړه کبسی یو خبره پته کړو او هغه نه تپوس او کړو چې زما په زړه کبسی څه دی؟ هغه او وئیل چې دغ ، رسول الله ﷺ او فرمائیل چې بس دې لرې شه. نامراوده پاتې شو ، چې څه الله ﷻ کوی هغه کیږی ، بیا حضور ﷺ را واپس شو. (۱)

ایاتونه	سورة الدخان مکيه وهی تسع وخمسون آية وثلاث ركوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵۹	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۳
ح ۱	وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۱ اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ	
ح ۱	قسم دې په کتاب بیانونکی باندې بیشکه نازل کړې دې مونږه دا کتاب	
ح ۱	په دې واضحه کتاب باندې قسم دې مونږ دا کتاب په یوه برکتی شپه کبسی	
	فِي لَيْلَةٍ مُّبَرَكَةٍ ۲ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ۳ فِيهَا يُفْرَقُ	
	په شپه برکتناکه کبسی بیشکه مونږه یو خبردارونکی په دې شپه کبسی فیصله کولې شی	
	نازل کړې دې بیشکه مونږ (د عذاب) نه ویرونکې یو ..... په دې شپه کبسی هره	
	كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٌ ۴ أَمْرًا ۵ مِّنْ عِنْدِنَا ۶ اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۷	
	دهر کار حکمتناک په حکم سره د طرفه زموږ نه بیشکه مونږه یو لیرونکی دیو رسول	
	د حکمت معامله زموږ په حکم سره فیصله کیږی او مونږ د دې حکمونو را لیرونکی یو	
	رَحْمَةً ۸ مِّنْ رَبِّكَ ۹ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ ۱۰ الْعَلِيمُ ۱۱	
	دپاره درحمت د طرفه درب ستا نه بیشکه هغه هم هغه اوریدونکې دهر څه نه خبر دې	
	دا ستا درب مهربانی ده ..... بیشکه هغه هر څه آوری او په هر څه پوهه دې	
	رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۱۲ وَمَا بَيْنَهُمَا ۱۳ اِنْ كُنْتُمْ	
	چې رب د اسمانونو او د زمکې دې او دهغې چې په منځ د دې دواړو کبسی دی که یی تاسو	
	د اسمانونو او د زمکې او د دې په مینځ کبسی چې څه دی د ټولو رب دې که تاسو پرې	
	مُوقِنِينَ ۱۴ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۱۵ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۱۶	
	یقین کونکی نشته لاتق د عبادت مگر هم هغه دې چې ژوندی کول کوی او مړه کول کوی	
	یقین کوی د هغه نه سوا بل هیڅوک د عبادت لاتق نشته هم هغه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی	
	رَبُّكُمْ ۱۷ وَرَبُّ آبَائِكُمْ ۱۸ الْأَوَّلِينَ ۱۹	
	رب ستاسو دې او رب دپلارانو ستاسو رومېنو دې	
	ستاسو او ستاسود پلارنیکه ټولو رب دې	

قوله تعالى: فِي لَيْلَةِ مَبْرُكَةٍ

شب قدر په رمضان کښې دې په شعبان کښې نه: الله ﷻ بیان کوی چې دا عظیم الشان قرآن پاک په ډیره برکت والا شپه کښې یعنی دلیله القدر په شپه کښې نازل شوې دې. لکه چې ارشاد دې چې ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ مونږ دقران پاک دلیله القدر په شپه نازل کړې دې. اوداشپه په رمضان المبارک کښې ده، لکه چې یو بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ درمضان میاشت هغه میاشت ده چې په دې کښې قران پاک نازل شوې دې. سورة بقره کښې ددې پوره تفسیر تیر شوې دې. په دې وجه دلته ئې د دوباره بیانولو ضرورت نشته دې. ځینې خلقو داهم وئیلی دې چې هغه مبارکه شپه چې په هغې کښې قران پاک نازل شوې دې هغه شپه د شعبان پنځلسمه شپه ده. خو ددې قول هډو دلیل نشته دې. ځکه چې دقران پاک نص نه دقران کریم په رمضان کښې نازلیدل ثابت دی او چې په کوم حدیث پاک کښې دا روایت دې چې په شعبان کښې تربل شعبان پورې ټول کارونه مقررولې شی تر دې چې نکاح او اولاد او مړه کیدل هم، هغه حدیث پاک مرسل دې. او داسې احادیث دقرانی نص معارضه نشی کولې. مونږ د خلقو خبرداری دپاره یویعنی دوی ته خیر او شر، نیکی او بدی بنایو چې په مخلوق حجت ثابت شی. او خلق شرعی علم حاصل کړی. دې شپه کښې هر محکم کار کولې شی. یعنی د لوح محفوظ نه کاتبانو فرښتو ته حواله کړې شی. داټول اهم کارونه لکه عمر، روژې، وغیره ټول په دې شپه کښې مقررولې شی. د حکیم معنی محکم او مضبوط ده چې بدلیږی نه. هغه ټول زمونږ په حکم کښې دی مونږ درسولانو لیرونکی یو چې ددې رحمت کوونکي دقران پاک نازلیدو والا او درسولانو رالیرونکي هغه الله ﷻ دې چې دآسمان او زمکې او ټولو څیزونو مالک دې او دټولو خالق دې. که تاسو چرې یقین کوئی نومونږ سره ددې باور درکولو ډیر کافی وچې موجود دی. بیا ارشاد دې چې برحق معبود صرف هغه دې چې دهغه نه سوا بل څوک دعبادت لائق نشته دې. دهریو مرگ او ژوند دهغه په لاس کښې دې. ستاسو او ستاسو نه دمخکښې ټولو پالونکې دې. ددې آیت مبارک په شان په دې آیت کښې هم دی چې ﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ یعنی ته اعلان او کره چې ائې خلقو ته تاسو ټولو ته د الله ﷻ رسول یم. دهغه الله ﷻ چې دزمکې او آسمان باشاهی دهغه ده اودهغه نه سوا بل څوک معبود نشته، اوهغه ژوندی کول او مړه کول کوی.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ

بلکه دا خلق په شک کښې دی |

خو دا خلق په شک کښې پراته دی

يَلْعَبُونَ ① فَأَرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ ②

لوبې کوی | پس انتظار کوه | دهغه ورځ | چې راشی آسمان | دلوگی ښکاره سره |

په لوبو کښې اخته دی | نود هغې ورځې انتظار کوه | چې آسمان به په ښکاره لوگی سره راشی.

لَيَغْشَى النَّاسَ ③ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ④ رَبَّنَا اكْشِفْ

چې ورځورېږی به | په خلقو | دا عذاب دې درناک | اری به زمونږه | لرې کړه زمونږ نه |

خلق به ټول پټ کړی | ..... دغه به ډیر دردناک عذاب وی | (دوی به وائی، ائې زمونږ به | دا عذاب

عَنَّا الْعَذَابَ	إِنَّا	مُؤْمِنُونَ ۝	أَلَىٰ	لَهُمُ الذِّكْرَىٰ
عذاب	بیشکھ مونږ	ایمان راوړنکی یو	څرنگ به فائده مندشی	دپاره ددوی نصیحت
لرې کره	مونږ یقین کونکی یو	دوی به کله نصیحت قبول کړی		
وَقَدْ جَاءَهُمْ	رَسُولٌ مُّبِينٌ ۝	ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ	وَقَالُوا	
او حال دا چي راغي دوی ته	رسول ښکاره کونکي	بيا اوگريزیدل دوی	دهغه نه	اووي ونيل
حال دادې چې	واضحہ بیان کونکي پیغمبر ورته راغلي دي	انود دوی نه یې مخ اوگرځولو		
مُعَلِّمٌ	فَجَنُّونَ ۝	إِنَّا	كَاشِفُو	الْعَذَابِ قَلِيلًا
ښودنه شوی ده ده ته	لیوني دي	بیشکھ مونږه	لرې کونکي یو	دعذاب
اوداني اوونیل	چې ده ته زده کړه شوې ده	لیوني دي	مونږ به دا عذاب د لرې مودې دپاره لرې کړو	
إِنَّا	عَايِدُونَ ۝	يَوْمَ	نَبْطِشُ	
بیشکھ تاسو	دوباره کونکي یی	دکارونو خپلو	په کومه ورځ	چې مونږ نیول کوو
خو تاسو خپل زور حالت ته	گرځیدونکي یی	په کومه ورځ چې به مونږ		
الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ	إِنَّا	مُنْتَقِمُونَ ۝		
نیول	لوی	بیشکھ مونږه	بدل اغستونکي یو	
سخت نیول اوکړو	مونږ خامخا بدله اغستونکي یو			

قوله تعالى: يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ۝

نوگې په کافرانو فرمائي چې حق راغلو او دوی په شک کښې پراته دي او په لهولعب کښې اخته دي. دوی دهغې ورځې نه خبر کړه چې په هغې کومه ورځ به په آسمان سخت لوگي راشي مسروق رضي الله عنه فرمائي چې مونږ يو ځل دکوفي يومسجد ته لاړو نو ما اوليدل چې يو سړي ناست دي قصې کوي. فرمائي چې په دې آيت مبارک کښې دکوم لرگي ذکر شوې دي دهغې نه مراد هغه لرگي دي چې دقيامت په ورځ به دمنافقانو په غوږونو او سترگو اچولې شي اود مومنانو دپاره به د زکام په شان وي. مونږ چې کله دهغه نه واپس شو او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه ته مو ددې ذکر اوکړو نو دوی ملاست او بې تابه وو او بيا کيناستل اووي فرمائيل چې الله تعالى خپل نبي صلى الله عليه وسلم ته فرماييلي دي چې اووايه چې څه ستا نه په دې څه بدل نه اخلم او څه تکليف ورکونکي نه يم. داهم علم دي چې کله يو انسان په يو څيز نه پوهيږي. نو دادي اوواني چې الله تعالى ته علم دي، واورئ چې څه تاسو ته ددې ايت مبارک صحيح مطلب واضح کوم هرکله چې قريشو اسلام قبلولو کښې دير وخت تير کړو او حضرت نبي کریم صلى الله عليه وسلم ته ئې تکليفونه ورکول شروع کړل نو حضرت نبي کریم صلى الله عليه وسلم دوی ته بددعا اوکړه چې ديو سف صلى الله عليه وسلم دزمانې په شان قحط راغلو او مردارې خوړل شروع شوه. او آسمان طرفته ئې سترگې نيولې وې. نو دلوگي نه سوا ورته بل څه نه ښکاريدل. يو روايت کښې دي چې دلوگي په وجه به په دوی سرگرځيدو: کله چې به ئې آسمان

طرفته او کتل نو مينخ کنبې به ورته يو لوگي ښکاريډو (۱) ددې بيان په دې دوه ايتونو مبارکو کنبې دې بيا خلق دې نه پس د نبی کریم ﷺ خدمت کنبې حاضر شو او د خپل هلاکت شکايت ئې اوکړو. نو رسول الله ﷺ ته په دوی ترس راغلو او حضرت نبی کریم ﷺ ته سوال اوکړو نو باران اوشو ددې بيان راتلونکی آيت مبارک کنبې راروان دې. خو کله چې عذاب لرې شو نو دوی بيا کفر شروع کړو. ددې نه معلوم شو چې دا د دنيا عذاب دې ځکه چې دا آخرت عذاب نه لرې کيږي او نه ختميږي.

پنځه څيزونه واقع شوي دي: د حضرت ابن مسعود ؓ، قول دې چې پنځه څيزونه تير شوي دي (۱) دخان (۲) قمر (۳) روم (۴) بطشه او (۵) لزام (۶) (صحيحين). يعنې د آسمان نه لوگي راتلل د روميانو خپل شکست نه پس فتح موندل. د سپوږمۍ دوه ټکري کيدل. د بدر جنگ کنبې د کافرانو ماتې خوړل او نيول. او دانستونکي عذاب نه مراد د بدر په ورځ کنبې جنگ دې حضرت ابن مسعود ؓ، حضرت نخعی ؓ، حضرت ضحاک ؓ، حضرت عطيه عوفی ؓ، وغيره داسې وائي (۲) او ابن جرير هم ورته ترجيح ورکوي. د عبدالرحمان او اعرج نه روايت دې چې دا دمکې دفتح په ورځ اوشو دا خبره ډيره غريبه بلکه منکره ده.

د قيامت لوگي: او ځينې بزرگان وائي چې د انه دې تير شوي. بلکه دا به قيامت ته نژدې رازي. اول حديث پاک تير شوي دي. کله چې حضرت نبی کریم ﷺ تشریف راوړو او حضرات صحابه کرامو ؓ د قيامت ذکر کولو. نو حضرت نبی کریم ﷺ او فرمايل چې تر کومې لس نښې ښکاره شوي نه وي نو قيامت به نه رازي. دنمر دمغرب نه را ختل، لوگي، يا جوج ماجوج، راوتل، د حضرت عيسى عليه السلام نازلیدل، د دجال راتلل، مشرق او مغرب کنبې او جزيره کنبې خسف کيدل، د عدن نه اور راوتل چې خلق به راجمع کوي. چرته چې دوی شپه تيروي نو هغه به ورسره وي، او چرته چې د غرمې اوډه کيږي نو هغه به ورسره وي (۳) (مسلم). بخاري شريف او مسلم شريف کنبې دي چې رسول الله ﷺ خپل زړه مبارک کنبې د ابن صياد نه (۴) «فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ» پټ کړو او ورته ئې اوونيل چې او وايه چې څما په زړه کنبې څه دي؟ نو هغه اوونيل چې دخ نو حضرت نبی کریم ﷺ او فرمايل چې برباد شي چې ددې نه مخکې نه ځي (۵) په دې کنبې هم يو اشاره ده چې دهغې لا انتظار دې اودا يو راتلونکي څيز دې. ځکه چې ابن صياد به د کاهنانو په شان ځينې د زړونو خبرې خورلې. او ددې دعوی ئې کوله نو حضرت نبی کریم ﷺ خلق دده دحالت نه خبر کړل چې ده سره شيطان دې، کلام پتوي او دې ددې نه زيات هيڅ نشي ونيایي.

د قيامت نښې: ابن جرير کنبې دي چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائي چې د قيامت اولنۍ نښې دادي (۱)، د دجال راتلل (۲)، د حضرت عيسى عليه السلام راتلل (۳)، د عدن دمينخ نه اور راوتل چې خلق به محشر طرفته شري. د غرمې د آرام کولو په وخت کنبې به هم ورسره وي او د شپې په وخت کنبې به هم ورسره وي او داوډه کيدو په وخت کنبې به هم دوی سره وي (۴)، اولوگي راتلل. حضرت حذيفه ؓ تپوس اوکړو چې يارسول الله ﷺ الوگي څنگه؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ دا آيت مبارک او لوستلو اووي فرمايل چې د

(۱) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الدخان باب ((يغشى الناس هذا عذاب اليم))، ۴۸۲۱، صحيح مسلم: ۲۷۹۸،

ترمذي: ۳۲۵۴.

(۲) صحيح بخاري حوالا سابق: ۴۸۲۰، صحيح مسلم: ۲۷۹۸.

(۳) الطبري ۱۶/۲۲.

(۴) صحيح مسلم كتاب الفتن باب في الايات التي تكون قبل الساعة: ۲۹۰۱، مسند الحميد: ۸۲۷، احمد: ۶/۴.

(۵) صحيح بخاري كتاب الجنائز باب اذا اسلم الصبي فمات هل يصلى عليه: ۱۳۵۴، صحيح مسلم: ۲۹۲۰.

لوگي به خلويشت ورخي وي او مسلمانانو باندې به دنزلي په شان وي، او کافران به بي هوشه او بد مست کوي، ددوي د سپرېمو او غوږونو نه به داسې لوگي راوړي. که چرې دامعني صحيح وي نو بيا د خان په مقرر کيدو کښې هيڅ خبره پاتې نشوه او نه پاتې کيږي خوددې حديث پاک دصحت گواهي نشو ورکولې. ددې راوي رواد نه محمد بن خلف عسقلاني سوال او کړو چې آيا دسفيان رضي الله عنه خپله دا حديث پاک اوږيدلې دې، نو وې فرمائيل چې نه، نو بيا ته څنگه دا بيانوي؟ نو وې فرمائيل چې دا خو ما نه دي بيان کړي. څه خلق راغلل او دا حديث پاک ئې بيان کړو او بيا لاړل او ځما په نوم ئې دا بيانول شروع کړل. هم دا خبره ده چې دا حديث پاک بالکل موضوعي دې. حضرت ابن جرير دا څلور ځايونو کښې راوړي دې، او دې کښې ډير منکري خبرې دي، خاص کر دمسجد اقصي بيان کښې چې دسورة بنی اسرائيل په شروع کښې دي، والله اعلم.

يو بل حديث پاک کښې دي چې ستاسو رب تاسو ددريو څيزونو ويروي. لوگي چې دمومنانو دپاره به د زکام پشان وي او د کافرانو ټول بدن به پر سوي. او دهغوئ دهر اندام نه به لوگي راوړي. دابة الارض او دجال ددې سند ډير ښه دې. حضرت نبی کریم ﷺ فرمائي چې لوگي به خور شي. مومن دپاره به دا د زکام په شان وي او د کافرانو دهر اندام نه به لوگي راوړي. دا حديث مبارک دحضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه قول سره روايت شوې دې او دحضرت حسن په خپل قول سره هم روايت شوې دې. حضرت علي رضي الله عنه فرمائي چې د خان تير شوې نه دې بلکه د ابه رازي. دحضرت ابن عمر رضي الله عنه نه هم د لوگي په حقله ددې پورته حديث پاک په شان روايت شوي دي. ابن ابي مليکه فرمائي چې څه يو ورځ سحر حضرت ابن عباس رضي الله عنه ته ورغلم، هغوئ او فرمائيل چې بيا ځه بالکل نه يم اوده شوې. ماتپوس او کړو چې ولې؟ هغوئ او فرمائيل چې ما دخلقونه واوريدل چې د لکئ والا ستورئ راختلې دي. نو ماسره ويره شوه چې هسي نه هغه د خان نه وي نو په دې وجه مې ترسحره پورې سترگه پټه نه کړه. ددې سند صحيح دې او د حبر الامت ترجمان القران حضرت ابن عباس رضي الله عنه سره صحابه کرام او تابعين هم دي او مرفوع احاديث هم شته دي چې په هغې کښې حسن او هر قسم شته او هغې نه ثابتيږي چې د خان يو علامت دې چې راتلونکي دې او دقران پاک ظاهري لفظونه هم ددې ظاهر تائيد کوي ځکه چې قران کریم دې ته واضح ښکاره لوگي ونيلې دې چې هر سړي به ئې ويني او دلوږې دلوگي سره ددې تعبیر کول ډير صحيح نه دي. ځکه چې هغه يو خيالي څيز دې. دلوږې او تندې په وجه دبنده دسترگو په وړاندې يو لوگي شان ښکاره کيږي چې په اصل کښې لوگي نه وي او دقران پاک الفاظ دادی چې (دُخَانٍ مُّبِينٍ). بيان فرمائي چې هغه به خلق پټ کړي وي داهم دحضرت ابن عباس رضي الله عنه دتفسير تائيد کوي ځکه چې دلوږې لوگي خو صرف د مکې خلق پټ کړي وو. ټول خلق نه، بيا فرمائي چې دا غمناک عذاب دې يعنې دوي ته به دداسې ونيلې شي، لکه چې يو بل آيت مبارک کښې دي چې (يَوْمَ تَذَعُونَ) په کومه ورځ چې دوي جهنم ته ور داخل کړي شي چې دا هغه اور دې چې تاسو به دروغ گنړلو. يا دا مطلب دې چې هغوئ به خپله يو بل ته داسې وائي. هرکله چې کافران او ويني نو دالله ﷻ نه به دهغې دلرې کيدو دعا کوي لکه يو بل آيت مبارک کښې دي چې (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ ذُقُوا غُلَى النَّارِ) يعنې کاش چې تاسو دوي ليدلې وې چې کله دوي اور سره او درولې شي نو وائي به چې کاش مونږ دنيا ته واپس کړې شو او دخپل رب آيتونو به دروغ اونه گنړو. او ايمان به قبول کړو. يو بل آيت مبارک کښې دي چې خلق ويروه او خبردار ئې کړه چې په کومه ورځ به په هغوئ زمونږ عذاب رازي.

قوله تعالى: رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ

د عذاب راتلو په وخت کښې دکافرانو فریادونه: په هغه ورځ به گناهکار وائی چې ائې زمونږ پروردگاره مونږ لره مهلت راکړه مونږ به ستا په آواز لیبیک او وایو اوستا رسولانو پسې به روان شو. دوی ځانې کښې داوئیلې کیږي چې دوی لره نصیحت قبول چرته دي؟ دوی ته خو څما رسولان راغلي وو او هغوی ورته څما احکام واضح کړي وو. او دهغې منل خو لا څه کوي چې دي دهغې پرواه هم نه کوله. بلکه دوی هغه دروغ گنډل. دهغې تعلیم ته ئې غلط وئیل او صفائی اوئیل چې داخو تاته خودلې شوي دي ولې ته لیونې شوي وي څه؟ لکه یو بل آیت مبارک کښې دی چې په هغه ورځ به انسان نصیحت حاصلوی خو په هغه ورځ به نصیحت چرته وی؟ بل ځانې کښې ارشاد دي چې ﴿وَقَالُوا مَتَابَهُ وَاَنَّهُمُ التَّوَّابُونَ﴾ یعنی په هغه ورځ چې عذاب اووینی نو بیا به ایمان راوړل بهی فائدې وی.

د ﴿اِنَّكُمْ عَابِدُونَ﴾ مطلب: بیا ارشاد کولې شی که مونږ عذاب لرې کړو او تاسو دپاره دنیا ته اولیږلې شی نو تاسو به بیا هم هغه شان عملونه کوئ چې کوم مو ددې نه وړاندې کول لکه چې فرمائی چې ﴿وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ﴾ یعنی که مونږ په دوی رحم اوکړو اودا بدی ترې لرې کړو نو بیا به دوی پخپله سرکشی کښې مشغول شی او لکه چې فرمائی ﴿وَلَوْ رَدُّوا عَلٰٓى اَعْقَابِهِمْ لَفَعَلْنَا مِنْهُمْ اَشْرَارًا﴾ یعنی که دوی واپس کړې شی نو بیا به هم هغه نافرمانی کوی. او تاسو به دروغ ژن گنډلې. دویمه معنی داده که د عذابونو په وجه اود عذاب راتلونو پس هم مونږ دوی ته لږ ایسار شو نو بیا به هم دوی دخپل جهالت نه او ضلالت نه منع نه شی. ددې نه دانه معلومیږي چې عذاب به دوی ته اورسی او گنی دوی نه به هغه لرې کړې شی. لکه چې د حضرت یونس علیه السلام قوم ته الله جل و الله فرمائی چې دیونس علیه السلام قوم چې کله ایمان قبول کړو نو مونږ هغوی نه عذاب لرې کړو. گویا دوی باندې لا عذاب نه وو شروع شوي خود هغې اسباب موجود وو. او دوی ته د الله جل و الله عذاب رارسیدلې وو. او ددې نه دا هم معلومیږي چې هغوی دخپل کفر نه مخ اړولې وو. او بیا هغې طرفته لاړل. ځکه چې حضرت شعيب علیه السلام او په هغه ایمان راوړلو والا خلقو ته چې کله خپل قوم او وئیل چې یا خو تاسو زمونږ ښار پرېږدئ یا زمونږ مذهب قبول کړئ. نو دې جواب کښې د الله جل و الله رسول او فرمائیل اگر چې مونږ دي ته بد گورو چې کله الله جل و الله مونږ ته نجات راکړي دي او بیا هم که مونږ ستاسو دین ته درغلونو نو زمونږ نه زیات دروغ ژن او په الله جل و الله بهتان تړلو والا به بل څوک نه وی؟ ظاهره ده چې حضرت شعيب علیه السلام ددې نه مخکښې په کفر کښې قدم نه وو ایخودې. او حضرت قتاده علیه السلام فرمائی چې تاسو واپس کیدونکی یئ، ددې مطلب دادې چې د الله جل و الله عذاب طرفته واپس کیدل دی. دستخو نیولو نه مراد دبدر جنگ دي. حضرت ابن مسعود علیه السلام او دوی سره هغه ډله چې دخان تیر شوې گنډې نو هغوی بطشه معنی هم دا کوی. او یوې ډلې حضرت ابن عباس علیه السلام او حضرت ابی بن کعب علیه السلام نه دا نقل کړی دی، نو دا مطلب هم کیدیشی. په ظاهره خودا معلومیږي چې ددې نه مراد دقیامت په ورځ نیول دي. اگر چې دبدر په ورځ نیول دکافرانو دپاره سخته ده، ابن جریر کښې دی چې حضرت ابن عباس علیه السلام فرمائی چې هرڅو که حضرت ابن مسعود علیه السلام دادبدر ورځ گنډې خو څما په نزد ددې نه مراد دقیامت ورځ ده او ددې سندوه صحیح دی. حضرت حسن بصری علیه السلام او حضرت عکرمه علیه السلام نه هم په دواړو آیتونو کښې زیات صحیح روایت هم دادې، والله اعلم.

وَلَقَدْ فَتَنَّا

| او په آزمینښت کښې اچولی ووه مونږه

| ..... او مونږ ددې نه مخکښې د

قَبْلَهُمْ	قَوْمَ فِرْعَوْنَ	وَجَاءَهُمْ	رَسُولٌ كَرِيمٌ ۝۱۰	أَنْ أَدُّوا
مخکنسی ددی نه	قوم دفرعون	اوراغي هغوی ته	یو رسول شریف	چی حواله کری
				فرعون په قوم امتحان کری وو
				او هغوی ته یو عزتمند پیغمبر راغلی وو
				چی دالله ۷
إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ ۝۱۱	إِنِّي	لَكُمْ	رَسُولٌ أَمِينٌ ۝۱۲	وَأَنْ لَا تَعْلُوا
ماته	بندگان دالله	بیشکه زه	ستاسو دپاره	رسول امانتدار یم
				او دا چی سرکشی مه کوی
				بندگان ماته حواله کړه
				زه تاسوته رالیرلی شوی امانت دار پیغمبر یم
				اودا چی تاسو د
عَلَى اللَّهِ ۝۱۳	إِنِّي	أَتِيكُمْ	بِسُلْطَنٍ مُّبِينٍ ۝۱۴	وَإِنِّي
په مقابله دالله کنبی	بیشکه زه	راورم تاسوته	دلیل	ښکاره
				او بیشکه ما
				الله ۷ په مقابله کنبی سرکشی مه کوی
				زه تاسوته یو ښکاره دلیل پیش کوم
				او بیشکه زه
عُذْتُ	بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ	أَنْ تَرْجُمُونِ ۝۱۵	وَإِنْ لَّمْ تُؤْمِنُوا	
پناه اغستلی ده	درب زما او درب ستاسو سره	چی تاسو سنگسار کری ما	او که تاسو خبره نه منی	
				ستاسو او خپل رب سره ددی خبری نه پناه غواړم
				چی تاسو ما په کانرو اولی او که چری تاسو په ما ایمان نه راوړی
لِي ۝۱۶	فَاعْتَرَلُونِ ۝۱۷	فَدَعَا	رَبَّهُ	أَنْ هُوَلَاءِ ۝۱۸
زما	انو خان ساتی زما نه	پس اواز اوکړو هغه	ارب خپل ته	چی بیشکه دا خلق
				یو قوم دی
				نوزما نه لری شی
				..... بیا موسی ۷ خپل رب ته دعا اوکړه
				چی دا خو ډیر لونی
مُجْرِمُونَ ۝۱۹	فَأَسْرِ بِعَبَادِي لَيْلًا	إِنِّكُمْ مُّتَّبِعُونَ ۝۲۰		
مجرم پس روان کړه	بندگان زما	دشیپي	بیشکه په تاسو پسی به خلق درخی	
				مجرمان دی انوای موسی ته زما بندگان دشیپي شپي (دمصر) نه اوباسه ارا لاندې کولی به شی
وَأَتْرَكَ الْبَحْرَ	رَهَوًا ۝۲۱	إِنَّهُمْ	جُنْدٌ	مُفْرَقُونَ ۝۲۲
او پریرده دریاب	په حال خپل	بیشکه دوی	الښکر دی	او ویدونکي
				اڅومره ډیر پرېښودل هغوی
				او دریاب غلی په قلاړه پریرده
				د دوی ټول لښکر به ډویرې ا نو دغه خلقو څومره
مِنْ جَنَّتٍ ۝۲۳	وَعُيُونٍ ۝۲۴	وَزُرُوعٍ	وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ۝۲۵	وَنَعْمَةٍ ۝۲۶
د	باغونو	او چینونه	او د فصلونو نه	او د خایونو شاندارونه
				او نعمتونه
				باغونه
				او چینی او فصلونه او ښائسته ښائسته محلونه
				او نور ډیر نعمتونه ئې پرېخودل
كَانُوا	فِيهَا	فَكَهَيْنَ ۝۲۷	كَذَلِكَ	وَأَوْرَثْنَاهَا
چی وو هغوی ایه هغی کنبی	مزی کونکی	اداسی شو	اجام دهغوی	اوپه میراث کنبی ورکړل
				مونږه دغه څیزونه
				کوم کنبی چی دوی خوشحالی کونکی وو
				هم دغسې اوشوه او مونږ یو بل قوم دهغی ټولو څیزونو
قَوْمًا آخَرِينَ ۝۲۸	فَمَا بَكَتْ	عَلَيْهِمُ	السَّمَاءُ	وَالْأَرْضُ ۝۲۹
قوم بل ته	پس اوند ژړل	په هغوی باندې	آسمان	او زمکې
				اونه وو هغوی
				مالک کړو
				..... نو نه خو پرې آسمان او زمکې ژړا اوکړه
				اونه ورته مهلت

مُنْظَرِينَ ۝	وَلَقَدْ نَجَّيْنَا	بَنِي إِسْرَءِيلَ	مِّنَ الْعَذَابِ
مہلت ورکړې شوی او بیشکه خلاصې ورکړو مونږه بنی اسرائیلو ته د عذاب			
وَرکړې شو او مونږ بنی اسرائیل د سپکونکي عذاب نه خلاص کړل			
الْبَهِينَ ۝	مِّنْ فِرْعَوْنَ ۖ	إِنَّهُ كَانَ	عَالِيًا ۖ
سپکونکي نه (یعنی) د فرعون نه بیشکه هغه وو او چت سرکښه د حد نه اوږدوونکي خلقو کښی			
یعنی د فرعون نه او هغه ډیر سرکښه وو د حد نه وړاندې تیریدنکي وو			
وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ	عَلَىٰ عِلْمٍ	عَلَى الْعُلَمَاءِ ۖ	وَأَتَيْنَاهُم
او بیشکه غوره کړی وو مونږه هغوی لره په علم سره په خلقو د زمانې باندې او ورکړې مونږ هغوی ته			
او مونږ په خپل علم سره بنی اسرائیلو ته په ټول مخلوق باندې فضیلت ورکړو او مونږ هغوی			
مِّنَ الْآيَاتِ	مَا فِيهِ	بَلَاغٌ مُّبِينٌ ۖ	
دنبو نه هغه چې په هغې کښی آزمینبت ښکاره وو			
ته داسې نښې ورکړې چې په کښې ښکاره امتحان وو			

قوله تعالى: وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ
 د قبطیانو انجام: ارشاد کیږي چې دې مشرکانو نه مخکښې د مصر قبطیان هم مونږ آزمائیلې وو او دخپل
 بزرگ رسول موسی عليه السلام مونږ رالېږلې وو، هغوی څما پیغام اورسولو چې بنی اسرائیلو ماسره کړنې او
 دوی ته تکلیف مه ورکوئ. څه دخپل نبوت گواهی او معجزې هم لرم او د هدایت منونکي به سلامتیا
 کښې وی، ماته الله تعالی دوحی امانت راکړې دې او تاسو طرفته ئې لیرلې یم او څه تاسو ته دهغه پیغام
 درکوم تاسو ته پکار دی چې دخپل رب دخبرونه انکار اونه کړنې او هسې نه چې سرکشی اختیار
 کړنې بلکه تاسو ته پکار دی چې دهغه دلایل او احکام ښه په زړه سره قبول کړنې دهغه عبادتونه او
 واضح آیتونه کيخودل زه ستاسو دبدگوئی او اتهام نه دالله تعالی سره پناه غواړم. حضرت ابن عباس رضی الله عنه او
 ابو صالح خو دا وائی: (۱) ار قتاده رحمه الله وائی چې دې نه مراد په دوی کانړی وړول دی یعنې ددوی
 ژبې ډیر خرابې وې او دبدزبانی تکلیف سره دلاسونو دتکلیف نه هم څه دخپل رب چې ستاسو هم رب
 دې هغه سره پناه غواړم، (۲) که تاسو څما نه منئ او په ما باور نه کوئ او په الله تعالی ایمان نه راوړئ نو کم
 از کم ماته خو تکلیف مه راکوئ، او په دې انتظار کښې اوسئ چې کله الله تعالی ستاسو او څما تر مینځه
 فیصله اوکړي. بیا چې کله حضرت کلیم الله تعالی ددوی مینځ کښې ډیره موده تیره کړه او ورته معلوم شو
 اوبښه تبلیغ ئې اوکړ و او هر قسم خیر خواهی ئې ورسره اوکړې نو ددوی د هدایت دپاره ئې هر قسمه
 هلې ځلې اوکړې او ورته معلوم شو چې هغوی په خپل کفر کښې ورځ په ورځ ترقی کوی نو الله تعالی نه
 ئې دوی دپاره بد دعا اوکړه، څنگه چې مخکښې فرمائی چې بل آیت مبارک کښې فرمائی چې حضرت
 موسی عليه السلام او فرمائیل چې انې زمونږ ربه: انا فرعون او دده امیرانو ته د دنیا مال و متاع ورکړې ده،
 یا الله تعالی دوی په دې وجه نور خلق هم ستا دلارې نه بې لارې کوی، ته ددوی مالونه برباد کړې او ددوی

زړونه سخت کړې چې دوی دردناک عذابونه اووینی او ترهغې ایمان راوړی، دالله ﷻ دطرفه جواب ورکړئ شو چې ائې موسیٰ ﷺ او ائې هارون ﷺ! ماستاسو دعا قبوله کړه اوس تاسو ښه په استقامت سره اوسئ. حضرت موسیٰ ﷺ ته مونږ اووئیل چې ځما بندگان یعنی بنی اسرائیل دشیې دفرعون اود فرعونیانو لښکر کښې ددې ځانې نه اوباسه داکاروان به تاسو پسې روان وی اوتاسو هم بې ویرې روان اوسئ. او دفرعون لښکر ددوی نیولو دپاره روان شو، هرکله چې مخکښې ورته دریاب راغلو نو بنی اسرائیل خو حضرت موسیٰ ﷺ په هغې پسې ورکوز کړل. ددریاب اوبه اوچې شوې او دې سره ملگرو په سلامتې سره پورې وتل نو وې غوښتل چې اوس دریاب لږه په همسا اووهی او ورته اووئیل چې روان شئ چې فرعون اودهغه لښکر راپورې نه شی. نوهغه وخت هلته حکم راغلو چې دې په دې حال کښې داسې پرېږدئ او ددې وجه ئې هم ورته اوخودله چې دوی ټول به دلته کښې مری. بیا تاسو ټول مطمئن اوبې ویرې شؤ. حکم شوې وو چې دریاب داسې پرېږدئ او ځئ ترې نه. د(رہوا) معنی ته اوچه لاره، چې په اصلی حالت کښې وی. مقصد دادې چې پورې شئ نو دریاب ته دروانیدو حکم مه ورکوئ تر دې چې ټول دښمنان ورته داخل شی. اوس ده ته دروانیدو حکم سره به ټول الله ﷻ تباہ کړی، الله ﷻ فرمائی چې گورئ څنگه تباہ شو، باغونه، فصلونه، نهرونه، محلونه، ټول ترې پاتې شو. حضرت عبد الله ابن عمر ؓ فرمائی چې دمصر دریانې نیل دمشرق اومغرب ددریابونو سردار دې او ټول نهرونه دده ماتحت دې کله چې دده روانی الله ﷻ ته منظور شی نو ټول نهرونه دده ته د اوبو رسولو حکم کوی. ترڅو چې رب ته منظور وی نو ده ته اوبه رازی. بیا الله ﷻ نورنهرونه منع کوی او حکم ورته کوی چې خپل خپل ځانې ته واپس شئ. اود فرعونیانو دا باغونه د دریانې نیل په غاړه مسلسل دی. دسوان نه واخله تر رشید پورې دا سلسله تلې ده او ددې نهه جزیرې دی، خلیج اسکندریه، دمیاط خلیج سر دوس، خلیج مصنف، خلیج نبوم، خلیج منتهی، اودا ټول ددې په اوبو اوبه کیږی، او ډیر په امن کښې پتی دی چې دمصر د دریاب پورې رسیدلی دی. دا ټول ددې په اوبو اوبه خور کیږی. او ډیر په امن او راحت سره ژوند تیروی. خو غرور ئې اوکړو او آخر ټول نعمتونه ترې لاپل اوتباہ شو، مال او اولاد، سلطنت اوعزت هرڅه په یوه شپه کښې لاپل او دبوسو په شان باد کړې شو. اود تیرو خلقو په شان بې نخبې کړې شو او داسې ډوب کړې شو چې بچ نشو، جهنم ته اورسیولې شو او بدترین ځانې ته داخل شو. ددوی ددا ټول څیزونه الله ﷻ بنی اسرائیل ته ورکړل. لکه چې یو بل آیت مبارک کښې دی چې مونږ دې کمزورو ته د صبر بدله کښې د فرعونیانو ټول څیزونه ورکړل. اوبې ایمانه خلق مونږ برباد کړل. دلته هم دوئم قوم چې کوم وارث جوړ کړې شو، دوی نه مراد بنی اسرائیل دی، بیا ارشاد دې چې په دوی نه زمکې اوژړل او نه آسمان. ځکه چې ددوی عملونه نیک نه وو چې آسمان ته ختلې وې. او اوس دهغې دنه ختلو په هغې افسوس کوی. نه په زمکه کښې داسې ځایونه وو چې هلته دوی ناست وې او دالله ﷻ عبادت ئې کولې. او دوی چې نن هغه ځانې نه مومی نو په دې ماتم کوی. اودوی ته مهلت ورنکړې شو. مسند ابو یعلیٰ موصلی کښې دی چې دهر بنده دپاره په آسمان کښې دوه دروازې دی، دیو نه دده روزی راکوزیږی او دویمه باندې دده عملونه بره څیژی. هرکله چې دې مړ شی او هغوئ عملونه او رزق نه وینی نو ژاړی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ دا آیت مبارک تلاوت کړو (ابن ابی حاتم کښې دی چې درسول الله ﷺ فرمان دې چې اسلام دغریبې نه شروع شوې دې او په غریبې به ختم شی. یادساتی چې دمومن انجام دمسافر په شان دې. مومن چې کله سفر کوی او هلته په هغه څوک ژړلو والا نه وی نو دده دپاره زمکه او آسمان ژاړی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ د آیت مبارک تلاوت کړو

او وي فرمائيل چي په کافرانو باندې دا دواړه نه ژاړي. (۱) حضرت علي ؑ نه چا تپوس او کړو چي تپوس او کړو چي زمکه او آسمان په چا ژاړي؟ وي فرمائيل چي نن تا دهغي خبر تپوس او کړو چي ددي نه مخکښي هيچا نه دي کړي. واوره هر بنده دپاره په دي زمکه باندې يو ځاني وي او دي په هغي مونځ کوي او آسمان کښي يو ځاني وي چي په هغي دده عملونه پورته خيږي. او د فرعونيانو نيک عملونه نه وو. په دي په هغوي نه زمکه ژاړي او نه آسمان. او نه هغوي ته مهلت ورکړي شو. چي څه نيکي ئي کړي وي. (۲) بلکه حضرت ابن عباس ؓ نه روايت دي چي دوي نه چا تپوس او کړو نو هغوي هم داسان جواب ورکړو حضرت ابن عباس ؓ فرماني چي تر څلويښتو ورځو پوري زمکه په مومن ژاړي. (۳) هرکله چي حضرت مجاهد ؓ د ابيان او کړو نو په دي باندې چا د حيرانتيا سوال او کړو. نو دوي او فرمائيل چي سبحان الله په دي کښي د حيرانتيا څه خبره ده، کله چي مومن په زمکه باندې د خپلي رکوع او سجدي دپاره ځاني مقرر کړي وي او په هغي ئي آباد ساتي. او دکوم بنده تکبيرونه او تسبيح چي آسمان اوړي نو ولي دا دواړه آسمان او زمکه به ددي عبادت کونکي دوباره نه ژاړي؟ حضرت قتاده ؓ فرماني چي د فرعونيانو په شان خوار او ذليل باندې به ولي ژاړي؟ حضرت ابراهيم فرماني چي کله نه دا دنيا جوړه شوې ده، دهغي وخت نه آسمان په دوو سړو ژړلي دي، ددوي شاگردانو دوي نه سوال او کړو چي ولي آسمان او زمکه په هر ايماندار نه ژاړي څه؟ نو وي فرمائيل چي په دومره برخه چي په څومره دده عملونه پورته خيږي. واورئي د آسمان ژړل د آسمان سور کيدل او د گلاب پشان کيدل دي. نو داحال صرف د دوه سړو په مرگ باندې شوې دي. د حضرت يحيى ؑ د قتل په موقع آسمان سور شو او وينه ترې بهيدله. او دويم د حضرت حسين ؑ په قتل هم د آسمان رنگ سور شوې وو. ابن ابي حاتم ديزيد بن ابوزاد قول دي چي د حسين ؑ د قتل په وجه د آسمان غاړې سري شوې او داسره کيدل دده ژړا وه حضرت عطاء ؓ فرماني چي دده د غاړو سره کيدل دده ژړا ده. دا هم وئيلي شوي دي چي د حضرت حسين ؑ د قتل په ورځ به چي کوم کانړئي الله کولي شونو دهغي لاندې به سره وينه راوتله. په هغه ورځ تندر هم نيولې وو او ددي غاړې هم سري شوې وې او کانړي هم راپريوتلي وو. خودا ټولي خبرې بي بنياده او د شيعه گانو جوړې کړې شوې افسانې دي. په دي کښي هيڅ شک نشته چي د حضور نبي کریم ﷺ د نمسي د قتل واقعه ډيره غمناکه او دردناکه ده او په دي کښي ډير افسوس او حسرت دي. خو چي په دي شيعه گانو کومه حاشيه خيژولې ده او کومې خبرې ئي کړي دي نو هغه هسي گپ شب دي. دا خيال او گرتي چي ددي نه لوئي لوئي واقعات وارد شوي دي او په هغي په آسمان کښي انقلاب نه دي راغلي. ددوي والد محترم هم قتل شوې وو او په دي ټولو اجماع ده چي هغوي د حسين ؑ نه بهر وو. نه خو دکانړو لاندې وينه وه او نه نور څه وو. حضرت عثمان بن عفان ؓ هم گير کړي شوې وو او ډير زيات په بي رحمي سره او په ظلم سره شهيد کړي شوې وو دا هغه لوئي مصيبت وو چي ددي نه مخکښي مسلمانانو ته ددي نه زيات لوئي مصيبت نه وو رسيدلي. خو په دي ټولو واقعاتو کښي يوه خبره هم او نه شوه کومې چي شيعه گانو د حضرت حسين ؑ د مرگ په حقله مشهورې کړې دي. دا پريږدئ د ټولو انسانانو ديني او دنياوي سردار سيد البشر حضرت محمد ﷺ چي په کومه ورځ وفات شوې وو نو په هغه ورځ هم څه نه وو شوي. او دا واورئي چي کله د حضرت نبي کریم ﷺ ځوني حضرت ابراهيم وفات شو نو په هغه ورځ اتفاقي طور نمر تندر نيولې وو. او چا او وئيل

(۱) داروايت مرسل دي.

(۲) الطبري: ۳۴/۲۲.

(۳) حاکم: ۴۴۹/۲.

چې د ابراهيم په مرگ باندې نمر تندر نيولې دې . نو حضرت ددې اوريدو نه پس صلاة کسوف ادا کړو او زر زر خطبې ته او دريدو او وې فرمايل چې نمر او سپوږمۍ دواړه د الله ﷻ نخښې دي ، د چا په مرگ باندې او ژوند باندې ددوی تندرۍ نه نيسي .^(۱)

قوله تعالى: وَلَقَدْ جَعَلْنَا نِيَّ اسْرَائِيْلَ

په بنی اسرائیلو د الله ﷻ احسانات: ددې نه پس آیت کښې الله ﷻ په بنی اسرائیلو باندې خپل احسان وریادوی چې مونږ دوی ته د فرعون پشان متکبر او ظالم نه نجات ورکړو . هغه بنی اسرائیل خوار او ذلیله کړی وو او خدمتونه به یې ترې اخیستل . د بې قوفۍ په وجه یې دهیڅ حد بندۍ خیال نه ساتلو . د الله ﷻ زمکه کښې یې فساد کولو او دې بد کارونو کښې دده قوم هم سروو . بیا په بنی اسرائیلو دیوېلې مهربانۍ ذکر کوی چې مونږ تاسو ته د هغه زمانې پخپلو باندې فضیلت درکړو . هرې زمانې ته عالم ونیلې شي . دامراد نه دې چې په ټولو مخکښینو او وروستنو مونږ بزرګۍ ورکړې وه . دا آیت مبارک هم د هغه آیت مبارک په شان دې چې هغې کښې فرمان دې چې ﴿قَالَ مُوسَىٰ اِلٰى اَصْطَفٰتِكَ عَلٰى النَّاسِ﴾ انې موسی ﷺ! مونږ تاته په خلقو بزرګۍ درکړې ده . یعنی ددې زمانې په خلقو یا لکه د حضرت مریم علیها السلام د پاره فرمائی چې ﴿وَاصْطَفٰکَ عَلٰى نِسَاءِ الْعٰلَمِیْنَ﴾ ددې مطلب دادې چې د هغې زمانې په ټولو ښځو مونږ تاته فضیلت درکړې دې ، ځکه چې ام المومنین حضرت خدیجه ﷺ ددوی نه یقینې طور افضله ده . یا یې برابر ده . د اشان حضرت آسیه بنت مزاحم چې د فرعون ښځه وه او دام المومنین حضرت عائشه صدیقہ ﷺ فضیلت په نورو ښځو داسې دې لکه چې د ماتې روتن په نوره روتن کوم فضیلت دې . بیا په بنی اسرائیلو دې احسان ذکر کوی چې مونږ دوی ته هغه حجتونه او معجزې او کرامتونه ورکړې وو چې په هغې کښې د هدایت د لټونکو د پاره صفا صفا امتحان وو .

اِنَّ هُوَ لَاۤءِ لَيَقُولُنَّ	اِنَّ هُوَ لَاۤءِ لَيَقُولُنَّ
ا بیشکه دا خلق خامخا وانی	ا بیشکه دا خلق خامخا وانی
ا ..... بیشکه دا (کافرا) وانی	ا ..... بیشکه دا (کافرا) وانی
اِنْ هِيَ اِلَّا مَوْتَتِنَا الْاُولٰٓئِ وَمَا نَحْنُ بِمُنْشِرِيْنَ	اِنْ هِيَ اِلَّا مَوْتَتِنَا الْاُولٰٓئِ وَمَا نَحْنُ بِمُنْشِرِيْنَ
نه دې عاقبت مگر مرګ زموږ اړومبې دې اونه یو مونږ اچې دوباره به راپورته کړې شو	نه دې عاقبت مگر مرګ زموږ اړومبې دې اونه یو مونږ اچې دوباره به راپورته کړې شو
چې بس دغه د دنیا مرګ (زموږ آخری انجام) دې ..... او مونږ بیان راوړندی کیدونکی نه یوا	چې بس دغه د دنیا مرګ (زموږ آخری انجام) دې ..... او مونږ بیان راوړندی کیدونکی نه یوا
فَاَنۡتَوۡاۤ اَبَاۤئِنَا اِنْ كُنۡتُمۡ صٰدِقِیۡنَۙ اَهُمۡ خَیۡرٌۢ اَمۡ قَوْمُ تَبِعَۙ	فَاَنۡتَوۡاۤ اَبَاۤئِنَا اِنْ كُنۡتُمۡ صٰدِقِیۡنَۙ اَهُمۡ خَیۡرٌۢ اَمۡ قَوْمُ تَبِعَۙ
پس راولئ پلاران زموږه که یی تاسو رښتیني آیا دوی بهتر دی او که قوم د تبع	پس راولئ پلاران زموږه که یی تاسو رښتیني آیا دوی بهتر دی او که قوم د تبع
نوکه تاسو پیغمبران رښتیني یی انوزموږ پلار نیکه راواپس کړئ آیا دا خلق بهتر دی یا د تبع قوم	نوکه تاسو پیغمبران رښتیني یی انوزموږ پلار نیکه راواپس کړئ آیا دا خلق بهتر دی یا د تبع قوم
وَالَّذِیۡنَ مِنْ قَبْلِهِمۡۙ اَهَلَّکَنۡهُمۡۙ اِنَّهٗمۡ کٰنُوۡا	وَالَّذِیۡنَ مِنْ قَبْلِهِمۡۙ اَهَلَّکَنۡهُمۡۙ اِنَّهٗمۡ کٰنُوۡا
او هغه خلق چې مخکښې دهغوئ نه وو هلاک کړل مونږه هغوئ بیشکه چې هغوئ	او هغه خلق چې مخکښې دهغوئ نه وو هلاک کړل مونږه هغوئ بیشکه چې هغوئ
او هغه خلق چې دوی نه وړاندې تیر شوي وو کوم چې مونږ هلاک کړل بیشکه هغوئ لوڼې مجرمان	او هغه خلق چې دوی نه وړاندې تیر شوي وو کوم چې مونږ هلاک کړل بیشکه هغوئ لوڼې مجرمان

(۱) صحیح بخاری کتاب الکسوف باب الصلاة فی کسوف الشمس: ۱۰۴۳، صحیح مسلم: ۹۱۵.

مُجْرِمِينَ ۝

وَمُجْرِمَانِ

وَا

قوله تعالى: إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ۝

د تبع د بادشاہ قصہ: دلته مشرکانو د قیامت نہ انکار اود هغی دلیل بیان فرمائیلو نہ پس الله ﷻ تردید کوی چې داچا داخیال وو چې قیامت راتلونکي نه دې اود مرگ نه پس ژوند نشته دې، حشر او قیامت دا ټول دروغ دی، دوی دا دلیل پیش کوی چې زمونږ پلاران اونیگونه مړه شوی دی هغوی ولې بیا ژوندی نشو. دمرگ نه پس ژوند به د قیامت په ورځ وی دوباره به دنیا کښې نه وی. په هغه ورځ به دا ظالمان د جهنم خشاک جوړیږي. دغه وخت به دا امت په تیرو شوو امتونو گواهی ورکوی او په دوی به حضرت محمد ﷺ گواهی ورکوی. بیا الله ﷻ دوی لره ویرووی چې هسې نه په تاسو هغه عذابونه رانسی چې کوم په مخکښې قومونو باندې راغلی وو. او تاسو هم د هغوی په شان تباه نه شی. ددوی واقعات په سورة سبا کښې تیر شوی دی. هغه خلقو هم د عربو قحطان سره تعلق لرلو لکه چې دا د عدنان عرب وو. حمیر چې د سبا وو هغوی به خپل بادشاہ ته تبع وئیل. لکه چې د فارس هر بادشاہ ته کسری وئیل. اود روم هر بادشاہ ته به ئې قیصر وئیلو. اود مصر هر بادشاہ ته به ئې فرعون وئیلو او د حبشې هر بادشاہ ته به ئې نجاشی وئیلو. په دوی کښې یو تبع دیمن نه راووتلو او زمکه کښې او گرزیدو او سمرقند ته اور سیدو. د هر ځایي بادشاہانو ته ئې شکستونه ورکړل. او ډیر لوڼې ملک ئې قبضه کړو. او ده سره یو زبردست لښکر وواو ورسره یو لوڼې رعایا وو، ده حیره نومې ښار جوړ کړې وو. دې خپله زمانې کښې مدینې منورې ته هم راغلي وو او ددې ځایي خلقو سره به ئې د ورځي جنگ کولو او دشپې به ئې ورته میلمستیا کوله. آخر دده هم غیرت لحاظ پیدا شو او جنگ ئې بند کړو. ده سره دوه یهود عالمان وو او هغوی د حضرت موسی ﷺ د دین پیروکار وو. هغوی به هر وخت دوی په نیکنی اوبدنی پوهول. دوی ورته او وئیل چې ته مدینه نشی تاراج کولی. ځکه چې د آخری زمانې د پیغمبر ﷺ د هجرت ځایي هم دادي، نو دې ددې ځایي نه واپس شو او دا دواړه عالمان خان سره واخستل. هر کله چې دې مکې مکرمې ته اور سیدو نو ده دبیت الله ﷻ شریف راغورزول غوښتل خو دې دواړو عالمانو منع کړو. او ددې پاک کور حرمت او عزت ئې ورته بیان کړو. او ورته ئې او وئیل چې ددې جوړونکي خلیل الله ﷻ دې او ددې آخری نبي حضرت نبي کریم ﷺ په لاسونو به ددې عظمت نور هم ښکاره شی. نو دې خپلې ارادې نه منع شو. بلکه دبیت الله ﷻ شریف ئې ډیر زیات تعظیم او عزت او کړو. طواف ئې ترې او کړو او غلاف ئې ورته واچولو او ددې ځایي نه یمن ته واپس شو، دې وخته پورې مسیح ﷺ نه وو مبعوث شوي او دغې زمانې دپاره همدغه ریښتوني دین وو.

د تبع درالحکومت کوم ځایي وو؟ دغه شان واقعات په ډیره تفصیل سره د سیرت ابن اسحاق کښې موجود دی او حافظ ابن عساکر هم پخپل کتاب کښې په ډیر تفصیل سیره لیکلی دی. په هغې کښې دی چې دده دارالحکومت دمشق وو، دده دلښکرو صفونه به دمشق نه یمن ته رسیدلي وو یوحديث پاک کښې دی چې حضرت نبي کریم ﷺ فرمائی چې ماته علم نشته دې چې حد لگولو سره دگناه کفارو کیږي یانه؟ اونه ماته دا معلوم دی چې تبع ملعون وو که نه؟ اونه ماته ددې علم شته چې ذوالقرنین نبي وو که باشاه؟ (۱) بل روایت کښې دا هم دی چې حضرت عزیر ﷺ پیغمبر وو که نه؟ (۲) (ابن ابی حاتم

(۱) حاکم: ۴۵۰/۲، بیهقی: ۳۲۹/۸، وسنده صحیح.

دارقطنی کنبی ددی راوی صرف د عبدالرازق دی. بل سند سره روایت شوی دی چې د عزیر رضی اللہ عنہ د نبی کیدو زمانه ماته معلوم نه ده اونه ماته دا علم شته چې په تبع لعنت او کرم او که نه؟ ددی ذکر کولو والا حافظ ابن عساکر هغه روایتونه درج کړی دی چې په هغې کنبې تبع ته دکنخلو کولو او په هغوی دلعنت کولو ممانعت شوې دي. اومونږ به پیش کړو. انشاء الله. خوداسې معلومېږي چې دوی اول کافران وو او بیا مسلمانان شوی وو. یعنی دحضرت موسی عليه السلام په دین کنبې داخل شوی وو. اودهغه په لاس ئې ایمان قبول کړې وو. داد حضرت مسیح عليه السلام د مبعوث کیدو نه مخکې واقع ده دجرهم په زمانه کنبې ئې دبیت الله شریف طواف هم کړې وو او غلاف ئې ورته هم جوړ کړې وو اوددی ئې ډیر زیات تعظیم او احترام او کړو. او زر اوبنان ئې دالله عليه السلام په نوم قربانی کړل. اودا نوره هم ډیره اوږده قصه ده. اودا دحضرت نبی کریم صلي الله عليه وسلم نه حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه حضرت عبداللہ بن سلام رضی الله عنه، حضرت عبداللہ بن عباس رضی الله عنه، روایت کړې ده اوداصلی قصې دارومدار په حضرت کعب بن احبار رضی الله عنه او حضرت عبداللہ بن سلام باندې دي. وهب بن منبه هم دا واقعہ نقل کړې ده. حافظ ابن عساکر دتبع قصې سره بله دویمه قصه هم ذکر کړې ده. اوهغه ددوی نه ډیره روستو ده. دهغه قوم خودهغه په لاس اسلام قبول کړې وو. اوبیا دهغه دمرگ نه پس هغوی بیا واپس کافران شوی وو. اودوباره ئې داوړاو بتانو عبادت شروع کړو. لکه څنگه چې په سورة سبا کنبې تیر شوی دی دهغې تفسیر هم په هغه ځانې کنبې تیر شوې دي. فالحمد لله.

دتبع نومونه او دده بادشاهی: حضرت سعید بن جبیر فرمائی چې دې تبع کعبې مبارکې ته غلاف جوړ کړې وو او ورته ئې اچولې وو. دوی به خلق منع کول چې دې تبع ته بد وائي. دده نوم اسعد ابوبکر ابوکرب ملیکرب یمانی دي. دده سلطنت درې سوه شپږویش کاله وو. ددې نه زیات وخت دې بادشاهانو کنبې چا بادشاهی نه ده کړې. دې دحضرت نبی کریم صلي الله عليه وسلم نه اووه سوه کاله آگاهو وفات شوي وو. مورخینو داهم بیان کړی دی چې دې دواړو موسوی عالمانو چې دمدینې وو، دوی چې تبع باشاه ته یقین ورکړو چې دابنار د آخری نبی صلي الله عليه وسلم دهجرت ځانې دي نوډه یو قصیده اووئیله او دمدینې خلقو دا دامت په طور ایخودې وه چې دوی سره وه او دمیراث په شکل به یو بل ته رسیدله. اوددی روایت سند سره برابر راروان دي تر دې چې حضرت نبی کریم صلي الله عليه وسلم دهجرت په وخت ددې حافظ ابویوب خالد بن زید رضی الله عنه وو او اتفاق سره بلکه دالله عليه السلام په حکم دحضرت نبی کریم صلي الله عليه وسلم قیام هم دلته شوی وو. ددې قصیدې ځینې شعرونه دادی:

شکدت علی احمدانه ..... رسول من الله بأراء النعم

فلومد عمری الی عمره ..... لکنیت وزیراله وابن عم

جاهدت بالسيف أعداءه ..... وفرجت عن صدره کل غم

(ترجمه): څه زړه ته گواهی ورکوم چې حضرت احمد مجتبی عليه السلام دالله عليه السلام رېښتونئ رسول دي چې د ټولو ساه لرونکو پیدا کوونکي دي که څه تر هغه زمانې پورې ژوندې پاتې شوم نوپه الله عليه السلام مې قسم چې دهغه ملگري به یم او دهغوی مددگار به یم اوهغوی سره دهغوی ددښمنانو خلاف په توره جهاد کوم او غم به هغوی ته نژدې نه پریږدم.

صنعاء کنبې ددوؤ بنحو قبر: ابن ابی دنیا کنبې دی چې داسلام په دور کنبې په صنعاء کنبې اتفاق سره یو قبر او کنستلې شونو هغوی اولیدل چې دوه بنځې یو ځانې کنبې بنځې دي اودهغوی بدنونه بالکل صحیح او مکمل دي. اوسرته ئې د سپینو زرو یو تخته لگیدلې وه اوپه هغې دسرو زرو په

لفظونو کڻسې ليکل شوی وواوهغه ليکل داسې وو چې دا قبر دحيی او تميس دې اويو روايت کڻسې ددوی نوم حيی او تماضر دې، دا دواړه دتبع خويندې وې، دې دواړو دمرگ په وخت ددې واقعي متعلق دسبا ځينې شعرونه هم نقل کړي دي. حضرت کعب فرمائي چې دتبع تعريف دقران پاک نه معلومېږي چې الله ﷻ ددوی د قوم غندنه کړې ده دده نه. حضرت عائشه صديقه کبريا ددې روايت دې چې فرمائي چې تاسو تبع ته بد مه وائي ځکه چې هغه يونيک سړې وو، ابن ابي حاتم کڻسې دي چې حضرت نبي کریم ﷺ فرمائي چې تبع ته بد مه وائي هغه مسلمان شوې وو. طبراني او مسند کڻسې هم دا روايت شته دي (۱) عبدالرزاق کڻسې د حضرت نبي کریم ﷺ فرمان دې چې ماته معلوم نه دی چې تبع نبي وو که نه؟ يو بل روايت کڻسې دی چې ددې نه مخکښ تير شوی دی چې ماته معلوم نه دی چې تبع ملعون وو که نه. والله اعلم. داروايت د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه هم روايت شوې دي (۲) حضرت عطاء بن ابي رباح رضی الله عنه فرمائي چې تبع ته کنخل مه کوئی. حضرت نبي کریم ﷺ دوی ته دبدو ردو وئيلو نه منع کړې ده. والله اعلم.

وَمَا خَلَقْنَا	السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا	
او نه دی پیدا کړی مونږه	آسمانونه	او زمکه
او مونږه	آسمانونه او زمکه	او څه چې ددې دواړو په مينځ کښي دی
بَيْنَهُمَا	لَعِينٌ	مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ
په منځ ددې دواړو کښي دی	لوبي کونکی	نه دی پیدا کړی مونږه دا دواړه
بي فائدي نه دی پیدا کړي	او مونږه دا دواړه	په ډير حکمت سره پیدا کړي دی
وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ	إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ	مِيقَاتِهِمْ
وليکن اکثر ددوی نه	نه پوهيږي	بیشکه ورځ دفيصلي
خو په دوی کښي زيات خلق نه پوهيږي	بیشکه چې ددې ټولو مقرره نيټه ده	
أَجْمَعِينَ	يَوْمَ لَا يُغْنِي	مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا
دټولو	هغه ورځ	چي په کار به نه راځي
يو دوست	د بل دوست	هیڅ قدر له
په دغه ورځ به هیڅ يو دوست د بل دوست هیڅ څه په کار نشي		
وَلَا هُمْ يَنْصُرُونَ	إِلَّا مَنْ رَزَحَهُ اللَّهُ	إِنَّهُ
اونه به دهغوی	امداد کيدې شي	سوا ددې نه چې په چا
رحم او کړی الله	بیشکه هغه	
اونه به ورسره مدد او کړې شي	مگر په چا چې الله ﷻ رحم او کړی	بیشکه هغه
هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ	إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ	طَعَامُ الْآثِمِينَ
هم هغه غالب	مهربانه دي	بیشکه ونه د زقوم
ډير زبردست مهربان دي	بیشکه د زقوم ونه به د گناهنگارو خوراک وي	خوراک د گناهنگار دي

(۱) حاکم: ۴۵۰/۲.

(۲) احمد: ۳۴۰/۵، طبراني: ۶۰۱۳.

(۳) الطبراني فی الاوسط: ۲.

قوله تعالى: وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

د زمکي او اسمان په پیدائش کښې د حکمت بیان: دې ځانې کښې الله ﷻ دخپل عدل و انصاف بیان کوي اوبې فائدې او عبث کارونو نه دخپل پاکوالي اظهار کوي لکه یو بل آیت مبارک کښې ارشاد دې چې مونږ خپل مخلوق بې کاره او باطل نه دې پیدا کړې. داشان گمان زمونږ په حقله صرف دهغه خلقو دې چې کوم کافران دي. اودهغوی ځانې جهنم دې او ارشاد دې چې ﴿الْحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَهًا لَا تُرْجَعُونَ﴾ آیا تاسو دا گمان کوئ چې مونږ تاسو عبث پیدا کړي یی او تاسو به مونږ ته نه واپس کیږئ؟ الله ﷻ حق مالک او بزرگي والا دې. دهغه نه سوا بل معبود نشته دې، هغه د کریم عرش مالک دې. د فیصلو د ورځو یعنی د قیامت په ورځ چې کله الله ﷻ دخپلو بندگانو فیصله کوي. نو کافرانو ته به سزا ورکوي. او مومنانو ته به جزا ورکوي. په هغې ورځ به ټول مخکښیني اوروستونی الله ﷻ ته جمع شي دابه هغه وخت وی چې دیو بل نه به جدا شي، هغه وخت کښې به رشته دارنی او خپلولی دوی ته هیڅ فائده نه ورکوي کله چې الله ﷻ فرمائي چې ﴿فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ کله چې شپیلئ پوک وهلې شي نو نه به نسب باقی پاتې شي او نه به تپوس پوښتنه، یو بل آیت مبارک کښې دی چې هر یو دوست به په هغه ورځ دبل دوست پریشانی وینی او هیڅ به نشي کولی. او نه به څوک دچا مدد کولی شي. نه به ورته د بهر مدد رازی. خود الله ﷻ رحمت چې کوم مخلوق ته شامل دې، هغه ډیر غالب او فراخه رحمت والا دې.

طَعَامُ الْأَثِيمِ	إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ
خوراک د گنهگار دې	ايشکه ونه د زقوم
بیشکه د زقوم ونه به د گناهنگارو خوراک وی	
كَغَلِي الْحَمِيمِ	يَغْلَى فِي الْبُطُونِ
پشان دخیری دتیلو دویځ	ايشیری به
لکه د تیلو د ویځ خیرې	په خیتو کښې به ویشیری
خَذُوهُ فَاَعْلُوهُ	إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ
اونیسی دې	پس راکاړئ دې
د حکم به اوشی دې راو نیسی	او د دوزخ مینځ ته ئې راکاړئ
بیا واپوئ	دپاسه دسر دده
مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ	ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ
د عذاب د گرمو اوبو نه	اوڅکه ایشکه ته
گرمې اوبه توئې کړئ	داوبه وئیلې شي ددې خوند اوڅکه
ما گنتم	په تمترون
هغه خیز دې اچي وی تاسو	په باره ددې کښې اچي شک به مو کولو
دا هغه عذاب دې چې تاسو به د دې په راتلو کښې شک کولو	

قوله تعالى: إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ

دمنکرینو د قیامت خطرناکه سزا او د شجر زقوم بیان: کوم خلق چې د قیامت نہ منکر دی هغوی ته به چې کومه سزا هلته ورکولې شی دهغې بیان کیږي. د مجرمانو خپل قول او فعل په نافرمانۍ کښې اخته کړی وو. دوی ته به نن ورځ د خوراک دپاره زقوم ورکولې شی. ځنې وائی چې دې ته مراد ابو جهل دي. اصل کښې هغه هم د دې آیت مبارک وعید کښې داخل دي خو دا دې نشي وئيلي چې آیت صرف دهغه په حق کښې نازل شوې وو. حضرت ابو درداء رضی اللہ عنہ یو سړی ته دا آیت مبارک تلاوت کړو خود هغه د ژبې نه الفاظ (ایم) نه ادا کیدل. او هغه به د دې په ځانې یتیم وئیل. نو دوی هغه ته (طعام الفاجر) اولوستلو (یعنی هغه ته به د دې نه سوانور خوراک نشي ورکولې. حضرت مجاهد رضی اللہ عنہ فرمائی که د زقوم یو قطره د زمکې او بوکښې پریوزی نو د زمکې د ټولو خلقو معاش به خراب شی (۱) یو مرفوع حدیث پاک کښې دا هم راغلی دی چې کوم اول بیان شو (۲) دا به د خیري په شان وی. دخپل حرارت، بې خوندي او نقصان په وجه به خپته کښې جوش وهي. الله تعالی به د جهنم داروغه ته او وائی چې دا کافر او نیستی نو هغه وخت به او یا زړه فریستې منډه کړی او دې به راځملوی او خوله کښې به ورته دا واچوی. او د جهنم مینځ ته به ئې او غورزوی. بیا به دده په سر ویشیدلې اوبه واچولې شی. لکه څنگه چې فرمائی (یصیب من فوق) یعنی ددوی په سرونو به د جهنم گرمې اوبه واچولې شی. چې هغې سره ددوی څرمنې او ددوی خپته کښې دننه چې څه دی هغه به اوسوزی. مونږ مخکښې دا هم بیان کړی دی چې فریستې به دوی داوسپنو په سټکونو وهي او ددوی مازغه به دانه وانه شی. او بیا به پرې د پورته نه حمیم واچولې شی. دا چې کوم کوم ځانې ته رسی نو څرمنې به ترې لرې کوی. تر دې چې ددوی کولمې به پرې کړی او پندو ته به راورسی. الله تعالی دې مونږ ددې نه محفوظ اوساتی. بیا به ددوی د شرمولو دپاره اونور پښیمانه کولو دپاره وئيلي شي چې واخلي مزه او څکي تاسو زمونږ په نظر کښې نه عزت والایئ او نه بزرگان یئ. مغازی امویه کښې دی چې حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ابو جهل معلون ته اوئیل چې ماته الله تعالی حکم کړې دي چې تاته او وایم چې ستاسو دپاره ویل دي په تا افسوس دي. بیا دوباره وایم چې ستاسو دپاره خرابی ده او افسوس دي. دې مردار خپلې جامې په لاس راتښکلې او وې وئیل چې څه څه ته او ستا رب څما څه نشي کولې. دې ټوله علاقه کښې څما نه څوک زیات عزت والا نشته دي نو الله تعالی دې دبدر په ورځ قتل کړو او دې دلیل شو. نو ده ته به او وئيلي شي چې واخله د خپلې لوڼې او عزت مزه او څکه (۳) او دې کافرانو ته به او وئيلي شي چې دا هغه دی چې تاسو په دې کښې شک کولو لکه څنگه چې نورو آیتونو مبارکو کښې دی چې دوی ته به دیکې ورکولې شي او جهنم ته به ئې داخلولې شي. او دوی ته به او وئيلي شي چې دا هغه دوزخ دي چې تاسو داپه دروغه گنړلو. دا چې تاسو ئې وینئ دا جادو دي څه؟ دا خبره دې ځانې کښې هم فرمائی چې دادي هغه چې تاسو په کښې شک کولو.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ

| بیشکه متقیان خلق |

..... بیشکه پرهیزگار خلق

(۱) الطبری: ۴۳/۲۲.

(۲) الطبری: ۴۳/۲۲.

(۳) لرمذی کتاب صفة جهنم باب ماحاء فی صفة شراب اهل النار: ۲۵۸۵، وهو صحيح ابن ماجه: ۴۲۲۵.

(۴) المغازی للاموی.

فِي مَقَامٍ	أَمِينٍ ۝	فِي جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ۝	يَلْبَسُونَ	مِنْ سُنْدُسٍ
به وی په خای دامن کنبی په باغونو	اوچینو کنبی چی اغوندی به جامی د نر مو ناز کو رینمونه			
وَأُسْتَبْرَقٍ	مُتَقَبِّلِينَ ۝	كَذَلِكَ	وَزَوْجُهُمْ	
او دغټو رینمونه مخامخ به ناست وی یو بل ته دا به د هغوی شان وی او ورواده به کرو مونږ هغوی ته	به اغوندی یو بل ته مخامخ به ناست وی دا خبره هم دغسې ده او مونږ به ورته سرې سپینې			
يَجُورُ	عَيْنٍ ۝	يَدْعُونَ	فِيهَا	بِكُلِّ فَاكِهَةٍ
سرې سرې بنڅې غټ سترگې او غواړی به هغوی په هغې کنبی هر قسم میوې	دغټو سترگو والا بنڅې واده کرو هر قسمه میوې به په اطمینان سره راغواړی			
أَمِينٍ ۝	لَا يَذُوقُونَ	فِيهَا	الْمَوْتَ	إِلَّا الْمَوْتَةَ
په اطمینان سره نه به څکی هغوی په هغې کنبی مرگ مگر مرگ اولنی	دوی به د دنیا د اولنی (تیرشوی) مرگ نه بغیر بل مرگ نه څکی			
وَوَقَّعَهُمْ	عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝	فَضْلًا	مِّن رَّبِّكَ ۝	ذَلِكَ هُوَ
او اوبه ساتی هغوی لره د عذاب د دوزخ نه په فضل خپل سره د طرفه درب ستا نه دا هغه	او الله ﷻ به ئې د دوزخ د عذاب نه بچ کړی ..... داتول ستا د رب فضل دی او هم دغه			
الْفَوْزَ الْعَظِيمَ ۝	فَاتِمًا	يَسْرُهُ	بِلِسَانِكَ	
کامیابی ده لویه	پس بیشکه آسان کړې دې مونږه دا قران په ژبه ستا سره			
لویه کامیابی ده ..... نو مونږ دا قران پاک ستا په ژبه آسان کړې دې				
لَعَلَّهُمْ	يَتَذَكَّرُونَ ۝	فَارْتَقِبْ	إِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُونَ ۝	
دپاره ددې چی دا خلق نصیحت حاصل کړی پس انتظار کوه ته بیشکه دوی هم انتظار کونکی دی	چی دوی نصیحت قبول کړی ..... نو ته انتظار کوه او دوی هم انتظار کوی			

قوله تعالى: إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ۝

جنتی خوراگ او لباس :: د بد بختو د ذکر کولو نه پس اوس د نیکو خلقو ذکر کیږي. پدې وجه قران پاک ته مثانی وئیلې شی دې دنیا کنبی چې څوک د الله ﷻ نه چې قادر دې، مالک دې او خالق دې ویريږي نو هغوی به د قیامت په ورځ په جنت کنبی ډیر په امن کنبی اوسکون سره وی. هلته به دوی د مرگ نه، د بې دخلۍ نه، ویرې نه، پریشانۍ نه، غم او درد نه، مشقت او شیطان او د هغه دمکرو فریب نه، درب تعالی د خفگان نه، غرض د ټولو آفتونو او نقصانونو نه به بې ویر او بې فکره وی. جهنمیانو ته به د زقوم ونه او د اور په شان گرمې اوبه ورکولې شی. او جنتیانو ته به جنتی نهرونو نه اوبه ورکولې شی. دوی ته به مختلف قسم رینمې جامې ورکولې شی. او په هغې کنبی به غټ او نرې رینمې هم وی. دوی به په تختونو ډډې وهلې ناست وی او د چا به یو بل ته شانه وی لکه د ټولو به یو بل ته مخ وی یعنی یو بل ته به مخامخ ناست وی. دې سره سره به دوی ته حورې هم ورکړې شی. اودا به سرې سپنې او غټو سترگو

والا به وی. اودا به دومره پاکی وی چې دې ته به چا لاس نه وی لگولی. هغوی به د یاقوت او مرجان په شان وی او ولې به نه وی هرکله چې هغوی خپلو زړونو کښې د الله ﷻ ویره اچولې وه اود الله ﷻ په وینا ئې د دنیا د خواهشاتو نه ځان بچ کړې وو. نو الله ﷻ به دوی سره داشان بهتر سلوک ولې نه کوی.

قیامت کښې به مرکب ذبح کړې شی: یو مرفوع حدیث پاک کښې دی که په دې حورو کښې یو حوره په یو ترخ سمندر کښې او توکی نو د هغوی اوبه به خوړې شي^(۱)، دوی ته به هلته قسم قسم میوې چې دوی ئې غواړي نو ملاویرې به ورته. او چې څه غواړي نو هغه به حاضرې وی چې څه خواش کوی نو هغه به ورته ملاویرې بیا استثنی منقطع ده او ددې تاکید کوی. بخاری او مسلم کښې دی چې مرکب به د گډ په شکل کښې راوستې شي او د جنت او دوزخ مینځ کښې به ذبح کړې شي. او آواز به اوشی چې ائې جنتیانو تاسو به اوس همیشه همیشه دپاره په جنت کښې یئ. اوانې جهنمیانو تاسو به اوس همیشه همیشه دپاره دلته یئ او تاسو ته به مرکب نه رازی^(۲)، د سورة مریم په تفسیر کښې هم دا حدیث پاک تیر شوی دې صحیح مسلم وغیره کښې دی چې جنتیانو ته به اووئیلې شي چې تاسو به همیشه همیشه تندرست اوسئ او بیماری به درباندي نه رازی. او تاسو به همیشه همیشه والا نعمتونو کښې یئ او دې کښې به هیڅ کله هم کمې نه رازی. او تاسو به همیشه ځوانان یئ او په تاسو به بوډاتوب نه رازی^(۳) بل حدیث پاک کښې دی چې څوک د الله ﷻ نه ویریري نو هغه به جنت ته داخلیري. هلته به نعمتونه وي. دې به هیچرې نه محتاج کیږي. نه به مری او نه به هلته جامې خیر نیږي. اونه به ځوانی فنا کیږي^(۴)، د حضرت نبی کریم ﷺ نه تپوس اوشو چې جنتیان به اوده کیږي که نه؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې خوب خود مرکب رور دې، جنتیان به اوده کیږي نه بلکه مزو او راحتونو کښې به وی^(۵)، دا حدیث پاک نور وسندونو سره روایت شوی دې او ددې نه مخکښې د سندونو اختلاف تیر شوی دې والله اعلم. دې راحت او نعمت سره به دا هم لوئې نعمت وی چې دوی له به الله ﷻ د جهنم نه نجات ورکړي. نو مطلوب به حاصل شي او ویره به ختمه شي. پدې وجه ورسره فرمائی چې داصرف دالله ﷻ احسان او کرم دې. صحیح حدیث پاک کښې دی چې تاسو صحیح سلامت اوسئ او نزدې نزدې اوسئ او یقین او کړنې چې دچا عملونه هغه جنت ته نشي رسولې. خلقو او وئیل چې ستاسو عمل به هم تاسو نه رسوي؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې او څما عملونه به هم خو دالله ﷻ فضل او د هغه رحمت به راسره وی^(۶).

قوله تعالى: فَإِنَّمَا يَسْتَرْزُقُهُ يَلْسَانُكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

دقران پاک صداقت: مونږ په خپل نازل کړی قران پاک کښې واضح او صفا صفا دلیلو نه ستا په ژبه باندې نازل کړی دی. او هغه ډیر بلیغ او فصیح او واضح او خواږه او پاخه دی چې خلق دا اونه مني او دروغ ئې او گنډې نو دوی خبر کړه ورته او وایه چې ښه ده تاسو هم انتظار کوئ او زه هم منتظر یم تاسو به اووینئ چې دالله د طرفه د چا تاکید کیږي؟ دچا کلمه او چتیرې؟ چاته دنیا او آخرت ورکولې شي؟ مطلب دادې چې ائې نبی ﷺ ته تسلی سانه چې فتح او نصرت به ستا وی. دا څما عادت دې چې دخپلو

(۱) ابن ابی حاتم وسنده ضعیف جدا.

(۲) صحیح مسلم کتاب التفسیر سورة کهيعص باب قول الله عزوجل (والذرههم يوم الحسرة): ۴۷۳۰، صحیح مسلم: ۲۷۴۹.

(۳) صحیح مسلم کتاب الجنة باب دوام نعيم اهل الجنة: ۲۸۳۷.

(۴) ابوبکر ابی داود سجستان صفة الجنة لابن نعيم: ۱۰۱.

(۵) المعجم الارسط: ۹۳۳، جدا، النهایة بتقیی: ۱۴۹۴، صفة الجنة: ۸۴/۳.

(۶) ددې پشان روایت مبارک صحیح بخاری کتاب الرفاق باب القصد والمداومة على العمل: ۶۴۶۷، صحیح مسلم: ۲۸۱۸.

کښې هم موجود دي.

نبیانو علیہم السلام اودھغوی منونکی مدد کوم اودھغوی لره پورته کوم. لکه چې ارشاد دې چې ﴿کُتِبَ
اللَّهُ لَآ غُلْبَ لَنَا وَرُسُلُنَا﴾ یعنی الله ﷻ د الیکلی دی چې زه او ځما رسول به غالب کیږو. بل آیت مبارک کښې
دی چې ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾ مونږ به یقیني طور خپلو نبیانو او ایماندارو سره مدد کوو په دنیا کښې هم او په
آخرت کښې هم. په هغه ورځ چې په کومه ورځ گواهان اودرېږي. او ظالمانو ته به د هغوی عذر فائده نه
ورکوي. پدوی به لعنت وی او ددوی دپاره بد کور دي.

الحمد لله د سورة دخان تفسیر ختم شو.

د الله ﷻ شکر دې اود هغه احسان دې چې د هغه د طرفه مونږ ته د اتوفیق نصیب شو اود هغه د بدو نه بچ
کونکي دي.

ایاتونه	سورة الجاثية مکیه وهی سبعة وثلاثون آية واربع رکوعات	رکوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۳۷	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکي دي	۴
ح ۱	تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنْ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ	
ح ۱	نازیدل ددې کتاب د طرفه د الله نه دی چې غالب دي او حکمت والا دي	
ح ۱	حم ددې کتاب نازلیدل د الله ﷻ د طرفه دی چې زبردست او صاحب د حکمت دي	
	إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ	
	بیشکه په آسمانونو کښې او په زمکه کښې خامخا ډیرې نښې دي دپاره د مومنانو	
	په آسمانونو او زمکه کښې دایمان دارو خلقو دپاره (د الله د وحدانیت) ډیرې نښې دي	
	وَفِي خَلْقِكُمْ	
	او په پیدائش ستاسو کښې او په هغې کښې چې الله خوروی دخناوړونه ډیرې نښې دي	
	او پخپله ستاسو په پیدائش کښې او څومره ساه لرونکي څیزونه چې دی په دې ټولو کښې د یقین	
	لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ	
	دپاره دهغه قوم چې یقین کوي او په اختلاف د شېې او دورځ کښې او په هغې کښې	
	لرونکو دپاره ډیرې نښې دي او د شېې په پرله پسې تگ راتگ کښې او کوم رزق چې الله تعالی	
	أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ	
	چې نازل کړې دي الله د آسمان نه درزق (باران) نه پس ژوندی ئې کړه په هغې سره زمکه	
	د آسمان د طرفه نازلوی نو په هغې باندې د مرگ (او چوالی) نه پس زمکه ژوندی	
	بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ	
	روستو د مرگ دهغې نه او په جلیدلو د هواگانو کښې ډیرې نښې دي دپاره دهغه قوم	
	(تازه) کوی اود بادونو په اوریدو را اوریدو کښې د هوښیارانو دپاره ډیرې نښې دي	

يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

چی د عقل نه کار اخلی |

قوله تعالى: إِنَّ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ
 د الله تعالى د قدرتونو بیان: الله ﷻ خپل مخلوق ته هدایت کوی چې دهغه د قدرت په نځینو کښې غور او
 فکر کونی. د الله ﷻ نعمتونو او پیژننې او بیا دهغه شکر ادا کړی. او گورنی چې د الله ﷻ ذات خومره
 قدرتونو والا دې او زمکه او آسمان هغه ذات پیدا کړی دی. د سمندر بې شانه مخلوق هم هغه پیدا
 کړی دی، ورځې نه شپه او شپې نه ورځ راویستل، د شپې تیاری نه پس رڼا او ورځې رڼا نه پس تیاره
 راوستل دهغه قبضه کښې دی. د حاجت په وخت کښې بارانونه هم وروی. درزق نه مراد باران دې په
 دې وجه چې د خوراک خیزونه دهغې په وجه پیدا کړی. او چه زمکه د باران نه پس شنه شی او قسم قسم
 خیزونه راوړغون کړی د شمال، جنوب، مشرق او مغرب هواگانې هر وخت چلېږي. ځینو هواگانو سره
 باران هم رازی او ځینې ورځې داوبو ډکې وی. ځینې د روح خوراک جوړېږي او ځینې د نورو کارونو
 دپاره چلېږي. اول فرمائی چې په دې کښې ایماندارو دپاره نځینې دی او بیا فرمائی چې یقین کوونکو
 دپاره. بیا فرمائی چې د عقل والو دپاره. دا دیو عزت نه د بل عزت والا حال ته ترقی ورکول دی. ددې
 مثال د سورة بقره آیت (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ) کښې دې. امام ابن ابی حاتم دلته یو اوږد اثر راوړی دی
 هغه غریب دې په هغې کښې انسان د څلور قسمه گډوډو خیزونو نه پیدا کول هم دی، والله اعلم.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ

دا نښې د الله دی | چې مونږه بیانوو دا | تاته | د حق سره |

دا د الله ﷻ آیتونه دی | چې مونږ ئې تاته په حق سره اوروو

فَبِآيٍ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَةٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ

پس په کومه خبره باند به | روستو د الله نه | او د نښو دهغه نه ایمان راوړی دوی | تباهی ده |

نو دا خلق به د الله ﷻ او دهغه د آیتونو نه پس په کومه خبره ایمان راوړی | د هر دروغ ژن

لِكُلِّ أَقَالٍ أَثِيمٌ ﴿٧﴾ لَيْسَ آيَاتُ اللَّهِ تَتْلَى عَلَيْهِ ثُمَّ

دپاره د هر دروغ ژن | گنهگار سړی | چې اوری | آیتونه د الله | چې لوستلې کړې | په هغه باند | بیا

نا فرمان دپاره تباهی ده | چې د الله ﷻ آیتونه کوم چې ده ته اورو لې شی اوری

يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ

تینګتیا کوی | په غرور سره | لکه چې هغه نه دی اوریدلی هغه | پس زیرې ورکړه هغه ته |

نوپه خپل غرور کښې پروت وی | لکه چې هډو اوریدلی ئې نه وی | نو ته داسې کس ته

بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا

په عذاب | دردناک سره | او هر کله چې | پوهه شی | د آیتونو زمونږ نه | په څه څیز | نو نیسی هغه

د دردناک عذاب زیرې ورکړه | او څه وخت چې زمونږ په آیتونو کښې دیو آیت نه خبر شی | نو په هغې

هٰؤَآءِ	أُولَٰئِكَ	لَهُمْ	عَذَابٌ مُّهِينٌ ۖ	مِنْ وَرَآئِهِمْ
پہ توقو سرہ	دا خلق چی دی	دپارہ ددوی	عذاب سپکونکی دی	پہ مخکبی ددوی
پوری توقی کوی	داسی خلقو دپارہ	سپکونکی عذاب مقرر دی	د دوی نہ مخکبی	
جَهَنَّمَ ۚ	وَلَا يَغْنِي عَنْهُمْ	مَا	كَسَبُوا	شَيْئًا وَلَا
دوزخ دی	او دفع بہ نہ کری ددوی نہ	ہغہ عمل	چی کری وی دوی	ہیخ خیزا
دوزخ تیار دی	دوی چی پہ دنیا کنبی	خہ کری وی ہغہ بہ ورتہ	ہیخ فائدہ ورنکری	اونہ بہ ورتہ ہغہ
مَا	اتَّخَذُوا	مِنْ دُونِ اللَّهِ	أَوْلِيَاءَ ۚ وَلَهُمْ	عَذَابٌ
ہغہ (سرپرستان)	چی نیولی دی دوی	ماسوا دالله نہ	سرپرستان	او دپارہ دہغوی
معبودان خہ فائدہ ورکری کوم	چی دوی دالله نہ	سوا خان دپارہ دوستان نیولی	وو	او ہغوی دپارہ لوئی عذاب
عَظِيمٌ ۚ	هٰذَا هُدًى ۚ	وَالَّذِينَ	كَفَرُوا	بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
لوی دی	دا قرآن	ہدایت دی	او ہغہ کسان	چی انکار نی اوکرو
مقرر دی	دا قرآن پاک سراسر	ہدایت دی	او چا چی	دخپل رب د آیتونہ انکار کری دی
لَهُمْ	عَذَابٌ	مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٍ ۚ		
دپارہ دہغوی	عذاب دی	دعذاب دردناک نہ		
ہغوی دپارہ دسختی نہ	دک عذاب تیار دی			

قوله تعالى: تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَتْلُوَهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ

قوان پاک دتوہین نہ بیج کری مطلب دادی چی قرآن کریم دحق طرفنہ پہ ڊیرہ صفائی او واضح طورنازل شوی دی، ددہ روہیانہ آیتونہ تاتہ تلاوت کولی شی۔ چی دوی نی آوری اویا ہم پرے ایمان نہ راوری۔ اونہ پہ دی عمل کوی نویا بہ آخر دوی پہ خہ خبرہ ایمان راوری اددوی دپارہ وئیلی کیری او پہ دوی افسوس دی چی دژی نہ دروغ ویونکی او دزہ نہ کافران دی ددہ خبری آوری اوخپل کفر کنبی او انکار کولو کنبی کلک ولا دی۔ لکہ چی دوی ہلو آوری نہ۔ دوی تہ چی ددوی دپارہ دالله سرہ سزا دہ، دقرآن پاک آیتونہ ددوی توقی شوی دی؟ لکہ خنگہ چی دوی نن خما کلام پوری توقی مسخری کوی نو سبا تہ بہ خہ ہم دوی ذلیلہ او رسوا کرم اودوی تہ بہ سزا ورکوم یو حدیث پاک کنبی دی چی ددبمنانو ملک تہ داسی حالت کنبی مہ خن چی تاسو سرہ قرآن پاک وی ہسی نہ چی ہغوی ددی بی قدری او کپی او ددی بی ادبی اوکری (بیا دہغہ ذلیلہ عذاب ذکر کوی چی افرمانی چی دا قسم خلق بہ جہنم تہ داخلولی شی، ددوی مال او اولاد اوددوی د دروغو معبودان چی دوی ورتہ تول عمر عبادت اوکرو ہغہ بہ دوی ہیخ پہ کار رانشی دوی تہ بہ زبردست او لوئی عذابونہ ورکولی شی بیا ارشاد دی چی داقران پاک سراسر ہدایت دی او ددی د آیتونو مبارکو چی خوک منکر وی ہغوی دپارہ سخت او دردناک عذاب دی۔ واللہ اعلم

۱ (صحیح بخاری کتاب الجہاد باب کراہیۃ السفر الی .....: ۲۹۹۰، صحیح مسلم: ۱۸۶۹، ابو داؤد: ۲۶۱۰، ابن ماجہ: ۲۸۷۹)

اَللّٰهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ

| الله هغه ذات دي | چي تابع ني ڪيو | دپاره ستاسو
| الله ﷻ هغه ذات دي | چي ستاسو دپاره ئي سمندر تابع

الْبَحْرِ لِيَجْزِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوا

درياب | دپاره ددي چي اوگرخي | ڪشتي | په هغي ڪنبي | په حڪم دهغه سره | اودپاره ددي چي تاسو تلاش ڪري
ڪري دي | چي بيڙي په ڪنبي دهغه په حڪم سره رواني دي | او ددي دپاره چي تاسو دهغه دفضل

مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا

دفضل دهغه نه | اودپاره ددي چي تاسو شڪر ادا ڪري | او تابع ني ڪيل | دپاره ستاسو | هغه خيزونه
اولتيو | اوددي دپاره چي تاسو شڪر اوباسي | اوخومره خيزونه چي په آسمانونو اوپه زمڪه ڪنبي

فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۝ اِنَّ

چي په آسمانونو ڪنبي دي | او هغه | چي په زمڪه ڪنبي دي | ٽول | دطرفه خپل نه | بيشڪه
ڪنبي پراته دي | هغه ٽول ئي ستاسو دپاره د خپل طرف نه تابع ڪري دي | بيشڪه په دي ڪنبي د

فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُونَ ۝ قُلْ لِلَّذِيْنَ

په دي ڪتاب | ڏيري نبي دي | دپاره دهغه قوم | چي فڪر ڪوي | اووايه | هغه ڪسانوته
فڪر د خاوندانو دپاره نخبي پرتي دي | ..... ته مومنانو ته اووايه چي هغه خلق

اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ

چي ايمان راورو هغوي | چي بنسٽه ڪوي | هغه ڪسانوته | چي اميد نه لري هغوي | دبدو ورخو دالله
..... (دخپل اڀر نه) معاف ڪري | چي دالله ﷻ په عذابو نو يقين نه ساتي |

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝

دپاره ددي چي بدله ور ڪري الله | يو قوم ته | په سبب دهغي عمل | چي وڙ هغوي | چي ڪوڙ به ئي
ددي دپاره چي الله ﷻ يو قوم ته دهغه اعمالو بدله ور ڪري ڪوم چي هغوي ڪوي

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلِيْهَا ۚ

چاچي عمل اوڪروا نيك | انو دپاره دخان دهغه دي | اوچاچي عمل اوڪرو بد | انو ضرر ئي په هغه دي
چاچي دنڪي ڪار اوڪرو نو خپل خان له ئي اوڪرو اوڻوڪ چي بد ڪوي نو دخپل خان سره بد ڪوي

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ۝

بيا به | رب ستاسو ته | واپس ڪري شي تاسو |
بيا تاسو ٽولو دپاره خپل رب ته واپس ورتگ دي |

قوله تعالى: اَللّٰهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ

انسان باندې دالله ﷻ احسانات: ﷻ خپل نعمتونه بيانوي چې دهغه ذات حکم سره تاسو سمندر کښې دخپلې خوښې سفرونه کوئ. په لويو لويو کشتو کښې سامانونه يو ځاني نه بل ځاني ته اورئ. تجارتونه او گټې کوئ. داځکه چې تاسو په دې دالله ﷻ شکر ادا کړئ او گټه حاصله کړئ. اودرب احسان اومنې بيا هغه ستاسو دپاره دآسمان څيزونه لکه نمر سپوږمئ ستوري اودزمکې څيزونه لکه غرونه، نهرونه اوستاسو دفائدې بې شماره څيزونه ئې تاسو دپاره قابو کړي دي. داټول دالله ﷻ فضل او احسان دي اودا هر څه دهغه طرفه دي. لکه چې ارشاد دي چې ﴿وما بکم من نعمة فمن الله﴾ يعنى تاسو سره چې کوم نعمتونه دي ټول دالله ﷻ دطرفه دي. اودا دهغه په نومونو کښې يو نوم دي اودا ټول هر څه دهغه دطرفه دي. او ددې نه تاسو اخستئ شئ اونه تاسو ددې نه تښتولې شئ. هريو دا يقين لري چې هغه داسې دي (۱) يو سړى حضرت عبداللہ بن عمر ؓ نه تپوس اوکړو چې مخلوق د څه څيزونو نه جوړ کړې شوې دي؟ نو دوى اوفرمايل چې دنور نه او تيارې نه او بڼاورې نه او ورته ئې اوفرمايل چې لارښه اوکړه ابن عباس ؓ دي اوليدو نو دهغه نه هم ددې تپوس اوکړه. دې سړى دهغوئ نه هم تپوس اوکړو نو دا جواب ئې ورکړو چې هغه ته ورشه او ورته اووايه چې دا ټول څيزونه د څه نه پيدا شوي دي؟ هغه واپس شو او سوال ئې اوکړو نو دوى ؓ ورته دا آيت مبارک تلاوت کړو (۲). داثر غريب سره سره منکر هم دي. د غور وفکر عادت ځان کښې پيدا کړئ او دقيامت دمنکرانو سپوږمئ ستغې برداشت کوئ اود اهل کتابوا ومشرکانو تکليفونه زغمئ. دا حکم داسلام په شروع کښې وو. خوروستو دجهاد اوجلاوطنئ احکامونه پس بيانوي. بيا فرمائئ چې تاسو په دوى سترگې پټوئ ددوى دعملونو سزا به دوى ته مونږ ورکوو. په دې وجه ددې نه پس فرمائئ چې تاسو ټول به مونږ ته واپس کيږئ. او هريو ته به دنيکي اوبدئ بدله ورکړې شى. واللہ اعلم.

وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ

| او بيشکه ورکړو مونږ | بنى اسرائيلو ته

| اومونږ بنى اسرائيلو ته کتاب

الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ

کتاب | او حکم | او پيغمبري | او ورکړو مونږ هغوى ته | دپاکو سامانونه

او حکمت او نبوت ورکړې ووا ..... او ښه پاکيزه خوراکونه مو ورته ورکړي وو

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ۚ وَآتَيْنَاهُمْ

او فضيلت ورکړو مونږ هغوى ته | په خلقو دزمانې خپلې باندې | او ورکړل مونږ هغوى ته

اوپه ټول جهان مو ورته فضيلت ورکړې ووا ..... او هغوى ته مو ددين متعلق

بَيِّنَاتٍ مِّنَ الْأَمْرِ ۖ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا

واضح هدايات | دگار ددين نه | پس اختلاف اونه کړو هغوى | مگر اوستو | دهغې نه

ښکاره دليلونه ورکړي وو | ..... نودغه خلقو د علم راتلونو پس دخپل

۱ (الطبري: ۶۵/۲۲)

۲ (حاکم: ۴۵۲/۲)

جَاءَهُمُ الْعِلْمُ لَا	بَغِيًّا	بَيْنَهُمْ	إِنَّ رَبَّكَ
چی راغی هغوی ته علم د وچی د زیاتی کولو نه په منځ خپل کښی بیشکه رب ستا به			
ضد په وجه اختلاف شروع کړو			
يَقْضَىٰ	بَيْنَهُمْ	يَوْمَ الْقِيَمَةِ	فِيمَا
فیصله کوی په منځ دهغوی کښی په ورځ د قیامت په هغه معاملو کښی چی وو هغوی			
دهغوی په مینځ کښی د قیامت په ورځ په هغه خبرو کښی فیصله او کړی په کومو کښی چی دوی			
فِيهِ	يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٤﴾	ثُمَّ جَعَلْنَاكَ	عَلَىٰ شَرِيعَةٍ
په هغی کښی چی اختلاف به ئی کولو بیا اوگر خولې مونږ ته په غټه لاره دکار د دین نه			
اختلاف کوی			
فَاتَّبِعْهَا	وَلَا تَتَّبِعْ	أَهْوَاءَ	الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾
پس څه ته هم په دغه لار او مه څه ته په خواهشاتو دهغه کسانو پسې چی علم نه لری			
نوته د دغه طریقې تابعداری کوه او دهغه خلقو د خواهشاتو تابعداری مکوه چه نه پوهیږی			
إِنَّهُمْ	لَنْ يَغْنَوْا	عَنْكَ مِنَ اللَّهِ	شَيْئًا
بیشکه دوی اهر گزیه پکار نه شی ستا په مقابله د الله کښی هیڅ قدرله ایشکه چی ظالمان خلق			
دوی د الله څخه په مقابله کښی ستا هیڅ په کار نشی راتلی			
بَعْضُهُمْ	أَوْلِيَاءُ	بَعْضٍ	وَاللَّهُ
ځینی دهغوی دوستان دځینو نورو دی او الله دوست د متقیانو دی ادا د عقلمندی رڼا گانې دی			
پخپل مینځ کښی دیو بل دوستان دی او الله څخه د پرهیزگارانو دوست دی دا قران پاک د عامو			
لِلنَّاسِ	وَهْدًى	وَرَحْمَةً	لِقَوْمٍ
دپاره د خلقو او هدایت دی او رحمت دی دپاره دهغه قوم چی یقین کوی			
خلقو دپاره د هونیاریتیا او هدایت ذریعه ده او د یقین کونکو دپاره لوئی نعمت دی			

قوله تعالى: وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ

بنی اسر ایلو باندې انعامات بنی اسر ایلو باندې چې الله څخه کوم انعامات کړی وو، هغه ورته یادوی. فرمائی چې په هغوی مو کتابونه نازل کړل او رسولان مو ورته اولیږل او مونږ ورته حکومت ورکړو. غوره خورا کونه او صفا صفا څیزونه مو ورکول او دهغې زمانې په خلقو مو فضیلت ورکړو. اودوی ته مو د دین غوره او بهتر دلیلونه ورکړل. او په دوی د الله څخه حجت قائم شو. بیا دې خلقو کښی اختلاف پیدا شو او مختلفې ډلې شوې اوددې و چې نفسی خواهشات او خودې وه ائې نبی څخه ستارب څخه به ددې اختلافاتو فیصله د قیامت په ورځ او کړی دې کښی دې امت ته خبردارې دې چې خبردار تاسو دهغوی په شان شئ او دهغوی په پل روان شئ. په دې وجه الله څخه فرمائی چې ته دخپل رب د وحي تابعدار اوسه او مشرکانو سره هیڅ غرض مه ساته ددوی دوستی خو ددوی په خپلو کښی دی. دوی

خپلو کښې ملاویدونکو ته نقصان ورکوی دپرهیزگارانو ولی اوناصر او کارساز الله ﷻ دې چې دوی د تیارو نه راوباسی اورنې طرفته ته نې راوولی اود کافرو دوستان شیطان دی چې هغوی درنې نه تیارو طرفته بوخی . د اقران پاک د هغوی خلقو دپاره دې چې یقین ساتی او د لیلونو سره سره هدایت اورحمت دې .

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ	اجْتَرَحُوا	السَّيِّئَاتِ	أَنْ تَجْعَلَهُمْ	كَالَّذِينَ
ایا گمان کوی هغه خلق	چې کوی	بدکارونه	چې اوبه گرزوو مونږ دوی	پشان د هغه کسانو
ایا څوک چې بدکارونه کوی	د هغوی دا خیال دې	چې مونږ به هغوی د هغه	خلقو سره برابر کړو	
أَمَّنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	سَوَاءً	فَحْيَاهُمْ	وَمَمَاتُهُمْ
چې ایمان نې راوړوا	او عملونه نې او کړل نیک	چې برابر به وی	ژوند د هغوی	او مرگ د هغوی
کوم چې ایماندار دی	او د نیکۍ کارونه کوی	چې د دې ټولو ژوند	او مرگ به یو برابر شی	
سَاءَ مَا	يَحْكُمُونَ	وَخَلَقَ اللَّهُ	السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ
دیر بد دې هغه	چې دوی نې حکم کوی	او پیدا کړل الله	اسمانونه	او زمکه
دوی ډیره خرابه فیصله کوی	.....	او الله ﷻ	اسمانونه او زمکه	په یو مقصد سره پیدا
بِالْحَقِّ	وَلَيُجْزَى	كُلُّ نَفْسٍ	بِمَا	كَسَبَتْ
د حق سره	او دپاره د دې چې بدله ورکړې شی	هر نفس ته	هغه	چې گټلی دی هغه
کړی دی	.....	او دا چې هر چاته د هغه	عمل بدله ورکړې شی	کوم چې هغه کړې وی
وَهُمْ	لَا يُظْلَمُونَ	أَفَرَأَيْتَ	مَنْ اخَذَ	إِلَهَهُ
او په دوی به	هیڅ ظلم نه کیږی	ایا پس وینې ته	هغه څوک چې وې نیو	معبود خپل
او په هغوی به هیڅ ظلم نه کیږی	ایا تا هغه کس نه دې لیدلې	چې دخپل نفس خواش نې		
هُوَ	وَأَصْلَهُ	اللَّهُ	عَلَى عِلْمٍ	وَوَحْتَمَ
خواشاتو خپلو لره	او بې لارې کړو هغه لره	الله	سره د علمه	او مهر نې او و هو
خپل معبود جوړ کړې دې	او الله ﷻ دغه کس د پوهې	باوجود گمراه کړې دې	او د هغه	
عَلَى سَمْعِهِ	وَقَلْبِهِ	وَجَعَلَ	عَلَى بَصَرِهِ	غِشْوَةً
په غوږونو د هغه باندې	او په زړه د هغه باندې	او وانی چوله	په سترگو د هغه باندې	پرده
په غوږونو او په زړه نې	مهر لگولې دې	او د هغه په سترگو نې	پرده اچولې ده	
فَمَنْ	يَهْدِيهِ	مَنْ بَعْدَ اللَّهِ	أَفَلَا تَذَكَّرُونَ	
پس څوک دې	چې لار او ښائی هغه ته	اوستو د الله نه	ایا پس تاسو نصیحت نه اخلئ	
نود الله ﷻ	(د پریڅودو) نه پس ورته بل څوک	لار او ښائی	نوتاسو غور نه کوی	؟
قوله تعالى: أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ				

مؤمن او کافر برابر نشی کیدی: الله فرمائی چي مومن او کافر برابر نشی کیدلی. لکه څنگه چي بل ایت مبارک کښي دي چي دوزخی او جنتی نشی برابر کیدی. جنتیان کامران او کامیاب دي. دلته ډاهم بیان نشی کیدی چي د کفر او ایمان والا او بدو اونیکو والامرگ او ژوند یو شان نشی کیدی. اونه ئي آخرت او دنیا یو شان کیدی شی. داخو زمونږ په دات او صفت ډیره لویه بدگمانی ده.

اصل دین څلور څیزونه دي: مسند ابویعلی کښي حضرت ابوذر رضی الله عنه فرمائی چي الله په څلورو څیزونو د خپل دین بنیاد ایځوډي دي. څوک چي ددي نه مخ واری او په دي عمل نه کوي نو هغه به الله سره دفاستق په حیثیت سره ملاقات کوونکی وي. دوي نه تپوس او شو چي هغه څلور څیزونه کوم کوم دي؟ نو دوي او فرمائیل چي هغه دادی ① کامله عقیده لرل ② حلال ③ حکم او ممانعت ④ حرام. دهغه ذات د حکمونو تعمیل کول. هغه ذات چي کوم څیزونه منع کړي دي دهغي نه منع کیدل. اود حلالو او حرامو اونهي مالک صرف هغه ذات گنرل. بس دا اصل دین دي. حضرت نبی کریم فرمان دي چي څنگه د کيکر دوني نه انگور نه پیدا کيږي. داسان بدکاره خلق دنيکانو درجه نشی موندی. (۱) دا حدیث پاک غریب دي. سیرت ابن اسحاق کښي دي چي د کعبې په بنیاد کښي یو کانږنی راووتلو چي په هغي ئي لیکلی وو چي تاسو بدئي کوئي او دنيکو امید ساتي دا بالکل داسي دي لکه چي ازغي داري وني نه څوک دانگور طمع لري. طبرانی کښي دي چي حضرت تمیم داري دشي په تيجدو کښي بیا بیا دالوستلو تردې چي سحر شو، بیا فرمائی چي الله زمکه او آسمان په عدل سره پیدا کړي دي. هغه به هر بنده ته بدله ورکوي. او په چا به دهغه لوني ذات طرفنه ظلم نه وي. بیا الله فرمائی چي تاسو به هغوي هم لیدلي وي چي خپل خواهشاتو نه ئي معبودان جوړ کړي دي. چي کوم کارته ئي طبیعت اوشي نو هغه اوکړي او چي دکوم نه ئي طبیعت منع کړي نو هغه نه کوي. دا آیت مبارک دمعتزله د اصولو رد کوي چي نیکی او بدی عقلی ده. حضرت امام مالک ددي تفسیر کولو سره فرمائی چي ددوي په زړونو کښي چي دچا عبادت خیال رازی دهغه عبادت شروع کوي. ددي نه پس جملې دوه معنی لري. یو دا چي الله دوي دخپل علم په وجه دگمراهي لائق گنرل. دویمه معنی دا چي هغه لره حکم دلیل او حجت راوړسیدو بیا ئي دوي گمراه کړل. دادویمه خبره داوولي دپاره مستلزم ده او اوله دویمي دپاره لازم ده. ددوي په غوږونو مهر دي، دفاندې او گتې خبر نه اوري. ددوي په زړونو مهر دي چي دهدايت خبر نه قبلوي. ددوي په زړونو پردي دي چي حجت نه ويني. نو دالله نه پس دوي ته څوک لاره خودلي نشی، ولي تاسو عبرت نه حاصلوئي، لکه یو ځاني کښي فرمائی چي «مَنْ يُضِلِلِ اللهَ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ» څوک چي الله گمراه کړي دهغه هادی نشته دي او هغه دوي پریري چي پخپله سرکشۍ اخته وي.

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا	وَمَا يَهْدِيَنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ
اوواني دا خلق نه دي دا ژوند مگر ژوند زمونږ دي دنيا مونږه مرو هم دلته او مونږه ژوندی کيږو هم دلته	او دوي وائي چي زمونږه ژوند خوبس هم دادنياوي ژوند دي اچي مونږه مرو او پيدا کيږو او داسلسله روانه ده
وَمَا يَهْدِيَنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ	او نه هلاکوي مونږه مگر زمانه او نشته دوي لره په دي خبره باندي هيڅ علم
او بس دغه زمانه ده چي مونږه وژني ..... او دوي سره په دي خبره هيڅ دليل نشته	

إِنَّهُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ۝ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا	نہ دی دوی مگر اگمان کوی او هر کله چی الوستلی کیری په دوی باندي ایتونه زمونږ
بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوا بِآيَاتِنَا إِنَّ كُنْتُمْ	دوی خو صرف گمان کوی او کله چی ورته زمونږ ښکاره آیتونه اولوستی شی
صَادِقِينَ ۝ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ مِمِّيتَكُمْ ثُمَّ يَجْعَلُكُمْ	واضح نونه وی دلیل ددوی مگر دا چی وانی راولی پلاران زمونږه که یی تاسو
إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَمَةِ ۚ لَأَرِيبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ	نو دوی سره ددی نه سوا بل هیڅ جواب نه وی چی دا او وائی که تاسو رښتینی یی انو زمونږ (مړه) پلاران
وَرَخِي دَقِيَمَتٍ تَه ۚ اچي نشته شك په هغي كښي ۚ وليكن ۚ زيات خلق ۚ	رښتینی او وایه چی الله ژوند درگوي تاسو ته بیا به مړه کوی تاسو بیا به راجمع کوی تاسو
لَا يَعْلَمُونَ ۚ	نیکنه راولی ورته او وایه چی هغه الله دی چی تاسو ژوندی کوی بیا تاسو مړه کوی بیا به تاسو ژوندی کړی
نہ پوهیږی	
(په دې هم) نه پوهیږی	

قوله تعالى: وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ

د فلاسفرانو د نظریې رد: ددهری کافرانو او هغوئ پشان عقیدې والو حال بیانېږی چې دوی د قیامت دورځې نه منکر دی. او دا وائی چې دا دنیا انتها او ابتداء ده. څوک ژوندی کوی او څوک مړه کوی. اوقیامت بالکل هیڅ څیز نه دی فلاسفرانو کښې چې علم کلام ئې منلو هغوئ به هم داسې وئیل او داخلې د ابتداء او انتها قائل نه وو. او په فلاسفرانو کښې چې کوم دهریه او دوه مخیز خلق وو هغوئ دخالق نه هم منکر وو. ددوی خیال وو چې هر شپږ دیرش کاله پس د زمانې یو دور ختمیږی او هر څیز خپل اصلی حالت ته رازی او د داسې څو دورونو هغوئ قائل وو. اصل کښې دوی د معقول سره هم بې کاره جگړې کولې او د منقول نه ئې هم مخ واړولو. او وئیل ئې چې د زمانې گردش هلاکونکې دی او الله ښه دی. الله فرمائی چې ددې خبرې دوی سره هیڅ دلیل نشته دی، او سوا د خیال او وهم نه دوی سره هیڅ نشته دی.

زمانې ته کنخل مه کوئی: دابوداود وغیره یو صحیح حدیث پاک کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې الله ﷻ فرمائی چې بنده ماته تکلیف را کوی او هغه زمانې ته کنخل کوی او اصل زمانه څه فرمائی چې الله ﷻ فرمائی چې بنده ماته تکلیف را کوی (۱) یو روایت کښې دی چې د جاهلیت زمانې یم، ټول کارونه او دورځې شپې راوستل څما کار دی (۲) او هغه موژوندی کوی نو الله ﷻ په خپل کتاب کښې دخلقو خیال وو چې مونږ ورځ او شپه هلاکوی (۳) او هغه موژوندی کوی نو الله ﷻ په خپل کتاب کښې دانقل کرل، وې فرمائیل چې هغوئ به زمانې ته بد وئیل نو الله ﷻ او فرمائیل چې ماته بنیادم تکلیف را کوی او هغه زمانې ته کنخل کوی او زمانه څه یم. ټول کارونه ماسره دی او ورځ او شپه څه راولم. ابن

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المجاثية: ۴۸۲۶، صحیح مسلم: ۲۲۴۶.
(۲) صحیح بخاری کتاب الادب لانسو الدهر: ۶۱۱۸، صحیح مسلم: ۲۲۴۶، ابن حبان: ۵۷۱۴.

آبی حاتم کنبی دی چې بنياد م زمانې ته کنخل کوی څه زمانه یم شپه او ورځ څما لاس کنبی دی یو بل حدیث پاک کنبی دی چې ما دخپل بنده نه قرض طلب کړو خو هغه راته رانکړو ، هغه زمانې ته کنخل کوی او وائی چې هانې هانې زمانه او زمانه څه یم ، (۱) امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ او ابو عبیدہ وغیره امامان د لغت او تفسیر ددې حدیث پاک په شرح کنبی وائی چی د جاهلیت عربو کنبی چې به څه آفت او مصیبت او تکلیف راغلو نو هغوی به دهغې نسبت زمانې ته کولو او زمانې ته کنخل کول اصل کنبی الله ﷻ ته کنخل کول دی . چې دچا په لاس او وس کنبی زمانه ده اود راحت او مصیبت مالک دې او هغه دالله ﷻ کریم ذات دې ، نو هغه کنخل حقیقی فاعل یعنی الله ﷻ ته کولې شی . پدې وجه حضرت نبی کریم ﷺ دې حدیث پاک کنبی دافرمائی او خلق ددې نه منع کوی داتصریح ډیره صحیح او درست ده ، امام ابن حزم وغیره چې ددې حدیث پاک نه کوم مطلب اخذ کړې دې چې دهر دالله ﷻ نومونو کنبی یو نوم دې ، دابالکل غلط دې ، والله اعلم .

قوله تعالى: وَإِذَا تَنَالَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

بیا ددې بې عملو دفضول بحث بیان کیږی چې د قیامت قائمیدو او دوباره ژوندی کیدل بالکل صفا دلیلونه چې کله دوی ته ورکولې شی او قائل کولې شی نو دوی سره بالکل څه جواب نه وی . نودوی وائی چې ښه ده بیا مونږ پلاران او نیکونه ژوندی کړئ او زمونږ ته اوښائې چې مونږ هغه اومونږ نو الله ﷻ فرمائی چې ستاسو پیدا کول او ستاسو مړه کیدل تاسو په خپلو سترگو وینئ چې تاسو هیڅ نه وې . هغه ذات تاسو پیدا کړئ او هغه طرفته به تاسو ورځئ . نو چې څوک په اول ځل پیدا کولو باندې قادر دې نو هغه په دوباره پیدا کولو به ولي قادر نه وی ؟ لکه عقلی لحاظ سره د هدایت سره دا خبره په واضح طور ثابته ده چې څوک په اول سر کنبی یو څیز جوړوی نو دهغې دوباره جوړول د اولنی ځل نه آسان دی . نودلته تاسو لکه دنیا ته دوباره نه راوولی لکه څنگه چې تاسو وائی چې زمونږ پلاران او نیکونه ژوندی کړئ . داڅو دعمل کور دې . دجزا ورځ قیامت ده . دلته خو هر یو ته مهلت ورکولې شی که په هغې کنبی هغه غواړی نو ددویم کور دپاره تیارې کولې شی . نودخپلې بې عملی په وجه تاسو ته انکار کول نه دی پکار . تاسو دالرې گنړی خو په اصل کنبی هغه ډیر نزدې دې تاسو دهغې راتلل گران گنړی خو په حقیقت کنبی هغه راتلونکی دې ، مومنان دعلم او عقل خاوندان دی هغوی په دې کامل یقین ساتی او په عمل کنبی اخته دی .

وَلِلَّهِ	مُلْكُ السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ ط	وَيَوْمَ
او خاص الله لره ده	بادشاهی داسمانونو	او دزمکي	او په کومه ورځ
او داسمانونو او دزمکي سلطنت صرف دالله <small>ﷻ</small> دپاره دې			
تَقْوَمُ	السَّاعَةُ	يَوْمَئِذٍ	يَخْسَرُ
چی قائم شی	قیامت	په هغه ورځ به	په خساره کنبی پریوزی
او په کومه ورځ چې قیامت راشی نو په دغه ورځ به باطل پرست لونی تاوان او کړی او ته به			
كُلَّ أُمَّةٍ	جَاثِيَةً	كُلُّ أُمَّةٍ	تَدْعِي
هره ډله	پرمخې پراته	هره ډله به	را بللې کیږی
هره یوه ډله او وینې چې په گوډو به پریوتی وی			
هره ډله به خپلې عمل نامې ته رابللی شی			

تَجْزَوْنَ	مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ ﴿٣٠﴾	هَذَا كِتَابُنَا
به بدله درکړې کيږي تاسو ته دهغه عملونو چي وي تاسو چي کول به مو دا زمونږه کتاب دي (او دا به ورته وئيلي شي) نن به تاسو ته دخپلو کارونو بدله درکولې شي دا زمونږ جوړ کړې دفتر دي				
يَنْطِقُ	عَلَيْكُمْ	بِالْحَقِّ ط	إِنَّا كُنَّا	نَسْتَفِئِمُ
چي (خبري) گواهي کوي په تاسو باندې په حقه سره بيشکه وو مونږه چي مونږ به ليکل په چا چي ستاسو خلاف رښتيا رښتيا وينا کوي ..... مونږ خو به ستاسو ټول کارونه (په				
مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ ﴿٣١﴾		
دهغه څه چي وي تاسو چي کول به مو				
فرښتو باندې، ليکل				

قوله تعالى: يَوْمَئِذٍ يُخَسِّرُ الْمُبِطُونَ ﴿٣٠﴾

قيامت کښې به باطل په نقصان کښې وي: داوس نه واخله ترهميشه پورې او دنن نه مخکښې هم د ټولو آسمانونو او ټولو زمکو مالک او بادشاه الله ﷻ دي. څوک چي دالله ﷻ اودهغه درسونو او کتابونو نه منکړوي نو دقيامت په ورځ به هغه لره ډيره لويه سزا وي. حضرت سفيان ثوري m چي کله مدينې منورې ته تشریف راوړو نو دوي واوريدل چي معافري يو توقې کونکي سړي دي او هغه خلق په خپلو خبرو باندې خندوي. نو دوي ورته نصيحت اوکړو چي ورته ئې او فرمائيل چي ولې تاته معلوم نه دي څه چي يوه ورځ به رازي چي هغې کښې به باطل والا ټول نقصان کښې وي؟ نو ددې خبرې په هغه ډير اثر او شواو معافري تر مرگه پورې دا نصيحت هير نه کړو؟ ابن ابي حاتم.

قوله تعالى: وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِئَةٍ ۝

په هغه ورځ به هر کس په زنگون پروت وي: هغه ورځ به داشان درناکه او عذابناکه او سخته وي چي هر سړي به په گودو پروت وي. دا به هغه وخت وي چي کله جهنم ددوي مخامخ کړې شي او جهنم به يو ساه واخلي او دهغې نه به هر بنده ويربري او په گودو په پريوزي تردې حضرت خليل الله ﷺ او حضرت عيسي روح الله ﷻ هم ددوي دخلو مبارکو نه به صرف په هغه وخت کښې نفسي نفسي او ځي صفا صفا به وائي چي يا الله ﷻ مونږ ستا نه نور هيڅ نه غواړو صرف خپله سلامتيا غواړو. حضرت عيسي ﷺ به او فرمائي چي نن څه دخپلې مور دپاره هم ستانه څه نه غواړم بس ما بچ کړه. ځينې مفسرينو ليکلي دي، مراد دهغې نه دادي چي هره ډله به جدا جدا وي. خو ددې نه بهتر او غوره تفسير دي چي مونږ اوکړو يعنې هريو به په گودو پروت وي. ابن ابي حاتم کښې دي چي حضرت نبي کریم ﷺ فرمائي لکه چي څه تاسو په جهنم کښې په گودو پراته وينم. (۱)

بل مرفوع حديث پاک کښې دي چي په هغې کښې دشپيلې بيان دي په هغې کښې داهم دي چي خلق به جدا جدا کړې شي او ټول امتونه به په گودو پراته وي دادالله ﷻ فرمان دي چي (وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِئَةٍ) په دې کښې دواړو حالتونه جمع کړې شوي دي. نواصل کښې دواړه تفسيرونه ديوبل خلاف نه دي والله اعلم.

قوله تعالى: كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا

قيامت کښې به هره ډله هر کس خپلې عمل نامې ته رابللې شي: بيا فرمائي چي هره ډله به خپلو عمل نامو ته

راوبللی شی چی ارشاد دی چی ﴿وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجَاءُ بِالْنَّبِيِّنَ﴾ عمل نامہ بہ کیخودلی شی او نییان اوگواہان بہ راوستلی شی، نن بہ تاسو تہ ستاسو دعمل نامو بدلہ درکولی شی لکہ چی فرمان دی چی ﴿يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾ انسان بہ دہریو خانی نہ خبر کړی شی چی کوم ددہ مخکښی لیږلی وو او کوم ئی رو ستو پریخودی وو. ددوی مخکښینی او روستنی ټول عملونہ بہ وی بلکہ خپلہ بہ انسان دخپل حال نہ خبر شی. ټولی خپلی اوبہانې او کړی، داعمل نامہ چی زمونږ پہ حکم زمونږ امانتدار او ریښتونی فرښتو لیکلی دہ هغوی بہ ستاسو عملونہ ستاسو مخې تہ کیږدی نو تہ بہ اووینی چی گناهگار بہ ددی نہ ویریری. او وائی بہ چی افسوس مونږ لره ډیره بدبختی دہ او دعمل نامې مو دا حال دی چی پہ دی کښې خو هیڅ لوئی واره عملونہ نہ دی پریخودی. هر څہ پہ کښې لیکلی شوی دی چی څہ دوی کړی دی هغه بہ ورته ټول حاضر کړی شی، ستا رب پہ هیچا ظلم نہ کوی. بیا فرمائی چی مونږ محافظو فرښتو تہ حکم ورکړی دی چی دا آسمان تہ وړی او آسمانی عملنامو د دیوان دلیکلو سرہ مقابلہ کولی شی کوم چی هره شپہ دهغې دمقدار مطابق دوی تہ ظاہریږی کوم چی اللہ ځل دخپل مخلوق دپیدائش نہ اول لیکلی دی. نو دیو حرف کمې زیاتې بہ پہ کښې نہ وی. بیا دوی ددی جملې تلاوت اوکړو.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا	
پس هر چی هغه کسان دی چی ایمان ئی راوړو	
نو کومو کسانو چی ایمان راوړې وو	
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	فَيَدْخُلُهُمْ رَحْمَتُهُ
او عملونہ ئی کړی ووه نیک پس داخل بہ کړی هغوی لره رب دهغوی پہ رحمت خپل کښی	
اونیک عملونہ ئی کول نو دهغوی رب بہ هغوی پہ خپل رحمت کښې داخل کړی	
ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ	وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا
دا هغه کامیابی ښکاره دہ او هر چی هغه کسان دی چی کفر ئی کړې وو	
اونښکاره کامیابی هم دغه دہ ..... اوڅوک چی کافران ووانو (هغوی تہ بہ اووئیلی شی چی)	
أَفَلَمْ تَكُنْ أَتْيَ تَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ	فَأَسْتَكْبَرْتُمْ
(ورته بہ اووئیلی شی) ایا نہ ووه ایتونه زما چی لوستلی کیدل بہ پہ تاسو باند پس تکبر اوکړو تاسو	
ولی تاسو تہ بہ زما ایتونه نہ لوستلی کیدل؟ (ولی نہ، خو تاسو (دهغې د منلو نه،) تکبر اوکړو	
وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ	وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ
اووی تاسو قوم مجرمان او هر کله چی بہ اووئیلی شو چی بیشکه وعده دالله	
او تاسو نافرمانه خلق وئ او کله چی بہ دا اووئیلی شو چی دالله ځل وعده حقه دہ اودقیامت	
حَقِّ وَالسَّاعَةِ	لَارَيْبَ فِيهَا
حقه دہ او قیامت چی دی نشته هیڅ شک پہ راتلو دهغې کښی نو اوبہ وئیل تاسو	
(پہ راتلو) کښې هیڅ شک نشته ..... نو تاسو بہ وئیل چی مونږ نہ پوهیږو چی	

مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ ۚ إِنَّ نَظْنَ الْآظِنَا وَمَا نَحْنُ

چی نه پيژنو مونږ | چی څه دي قيامت | نه کوو مونږ گمان | مگر گمان لږ | اونه يو مونږه
قيامت لاهه څيز دي | ..... مونږ خو دا صرف يو خيالي څيز گنږو | او زمونږه په دي

بِمُسْتَقْنِينَ ۝ وَبَدَا لَهُمْ سَيَّاتٌ مَّا عَمِلُوا

يقين کونکي | او ښکاره به شي | هغوی ته | ناگواروالي | دهغي عمل | چی کړي وي هغوی
هيڅ يقين نشته | ..... او دوی چی کوم عملونه کړي وي هغه ټول به ورته ښکاره شي

وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او چاپيره به شي دهغوی نه | هغه څه | چی وو هغوی | په هغي پورې | چی ټوقي به نې کولي
او په کوم څيز پورې چی به دوی ټوقي کولي هغه به ورباندې واقع شي

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسِفُكُمْ كَمَا نَسِفْنَا

او اوبه وييلي شي | چی نن ورځ به | مونږه هير کړو تاسو | لکه څنگه چی هير کړي وو تاسو
او دابه ورته او وييلي شي | چی نن ورځ به مونږ تاسو داسې هير کړو | لکه څنگه چی تاسو

لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَا لَكُمْ النَّارَ وَمَا لَكُمْ

ملاقات | دورځي ستاسو | چی داده | او ځانې داوسيدو ستاسو | وور دي | او نشته تاسو لږه
دا ورځ هيره کړې وه | .. او ستاسو د استوگنې ځانې دوزخ دي | او ستاسو دپاره هيڅوک مددگار نشته

مِنْ نَّاصِرِينَ ۝ ذَلِكُمْ بَأْتِكُمْ بَأْتِكُمْ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ

دمددگارانو نه (هيڅوک) | دا انجام ستاسو | په دي وجه شو چی بيشکه تاسو انيولي وو | ايتونه دالله
| دا ځکه چی تاسو دالله په ايتونو پورې ټوقي کولي | او

هَزُوا ۚ وَغَرَّتْكُمْ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ

په ټوقو سره | او په دوکه کښې اچولي وي تاسو | ژوند ددنيا | پس نن ورځ | به نه ايستلي کيږي دا خلق
ددنيا ژوند په دهوکه کښې اچولي وي | ..... نو نن ورځ به نه دوی د دوزخ نه بهر راويستي

مِنْهَا ۚ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ۝ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ

ددې دوزخ نه | اونه به دهغوی عذر قبليري | پس الله لره ثنا ده | چی رب داسمانونو |
شي | او نه به ددوی توبه قبلولي شي | نو ټول تعريفونه دالله دپاره دي | چی داسمانونو

وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ

او رب دزمکي دي | رب دمخلوقاتو دي | او هغه لره لونی ده | په اسمانونو کښې |
او زمکي او د ټول مخلوق رب دي | ..... او په اسمانونو او زمکه کښې ټوله لوئی صرف دهغه

وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او په زمکه کښې | او هغه غالب | او حکيم دي |

دپاره ده | او هغه غالب دي صاحب دحکمت دي

قوله تعالى: قَامَا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دقیامت پہ ورخ به ریښتونې فیصلې کیږي: دې آیتونو کښې الله ﷻ دخپلو فیصلو خبر ورکوي چې کومې به هغه په آخرت کښې دخپلو بندګانو مینځ کښې کوي. کومو خلقو چې په زړه سره ایمان قبول کړو او په ښه زړه سره نیک عملونه او کړل نو هغوی ته به الله رب العزت په خپل کرم جنت ورکوي. درحمت نه مراد جنت دې لکه څنګه چې صحیح حدیث پاک کښې دی چې الله رب العزت جنت ته او فرمائیل چې ته څما رحمت ئې اوڅه چې تا کښې څوک غواړم نو هغه به تا کښې داخلوم (۱) ښکاره کامیابی او حقیقی مراد حاصلول هم دا دی. او چې کوم خلق ایمان نه وروستو شواو کفر ئې اختیار کړو نو هغوی ته به د قیامت په ورځ د غصې په طور او وئیلې شی چې آیا ستاسو په وړاندې د الله ﷻ آیتونه نه وو وئیلې شوي. بلکه یقیني طور وئیلې کیدل به او تاسو ته به اوریدلې کیدل خوتاسو غرور او کبر او کړواو دهغې اتباع مو اونه کړه دهغې نه مو مخ واپرولو تاسو پخپل د الله ﷻ نافرمانۍ سره سره په ښکاره هم د الله رب العزت نافرمانۍ او کړه. ښه په بهادرۍ سره به مو ګناهونه کول. او چې تاسو ته به کله ایمان والو او وئیل چې د الله رب العزت وعده ریښتونې ده او قیامت به ضرور رازی او ددې په راتلو کښې هیڅ شک نشته نو تاسو به الله جواب ورکولو چې مونږ ته ددې معلومات نشته چې قیامت لاڅه ته وائی؟ هسې خو مونږ داسې څه وهم شان کیږي خو بیا هم زمونږ یقین نه رازی چې ګنی قیامت په ضرور رازی. اوس هغوی ته دهغوی د بدو عملونو سزا ورکړې شوې ده. پخپلو سترګو ئې د خپلو کړو سزا اولیدله او چې دکوم عذاب نه انکاری وو، کوم عذاب پورې به ئې خندګانې کولې او چې کوم عذاب ئې ممکن نه ګنړلو نو نن هم هغه عذاب راگیر کړی دی. اودوئ دهر قسمه نیګۍ نه مایوسه کړې شو او ورته او وئیلې شو چې مونږ به تاسو سره هغه معامله او کړو لکه چې څنګه څوک هیروي یعنی تاسو به جهنم ته داخل کړو. بیا تاسو هیڅکله په ښه شان سره نه یاد وؤ. دهغه کار بدله چې تاسو ددې ورځې ملاقات هیر کړې وو. تاسو په دې وجه هیڅ عمل اونه کړو ځکه چې تاسو ددې ورځې د صداقت قائل نه وې. اوس ستاسو ځانې جهنم دې او اوس هیڅوک نشته چې ستاسو سره مدد او کړي.

قوله تعالى: وَقِيلَ الْيَوْمَ نُنْصِبُكُمْ

قیامت کښې د الله ﷻ بنده ته انعامات وریادول: صحیح حدیث پاک کښې دی چې آیا ما تاسو ته بچي نه وو درکړي، آیا ما تاسو دنیا کښې انعام واکرام نه وو درکړي؟ آیا ما اوبښان او آسونه ستاسو تابع کړي نه وو؟ او تاسو مې پریځودی وې چې تاسو ښه په سکون او اطمینان سره په خپلو کورونو کښې ژوند تیروي. دې به جواب کښې او وائی چې انې الله ﷻ بیشکه دا ټول رښتیا دی او تاپه ما دا ټول احسانات کړي وو. الله ﷻ به ورته او فرمائی چې نن به تا هغه شان هیر کړم لکه څنګه چې دې څه هیر کړې اوم (۲)

قوله تعالى: ذَلِكُمْ بِأَنكُمْ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ

د قیامت سزا به په څه وجه وې؟ بیا فرمائی چې تاسو دا سزاګانې په دې وجه درکولې شی چې تاسو د الله رب العزت آیتونو پورې توقې کولې. او تاسو د دنیا ژوند په د هوکه کښې اچولی وې او تاسو په دې باندې مطمئن وې. اودومره بې غمه وې چې آخرن تاسو په نقصان او خساره کښې یئ. اوس به تاسو ددو زخ نه شی ویستلې اونه به ستاسو نه زمونږ د خفګان څه وجه پوښتلې شی. یعنی ددې عذاب نه

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة ق باب قوله ((تقول هل من مزيد)) : ۴۸۵۰، صحیح مسلم: ۲۸۴۶، ترمذی : ۲۵۶۱، احمد: ۴۵۰/۲.

(۲) صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنيا سجن للمؤمن وجنة للكافر: ۲۹۶۸

ستاسو بچ کیدل ممکن نه دی اوتاسو لره ځمارضا هم ممکن نه ده . لکه څنگه چې یو مومن بې حسابته جنت ته داخلېږي نو د اشان به تاسو ته عذاب درکولې شی اوستاسو توبه به سودمنده نه وی .
 قوله تعالى: قُلْ لِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ

اخر کښې دالله ﷻ تعریفونه او لوئی: مومنانو او کافرانو ته خپلې فیصلې اورولونه پس اوس الله ﷻ فرمان کوی چې ټول حمدونه ، زمکې ، آسمانونه الله رب العزت دپاره دی ، د هر څیز مالک الله ﷻ دی ، اوهغه ذات دټول جهان پاللو والا دی ، آسمانونو او زمکې کښې هم دهغه ذات لوئی او کبريائي ده . هغه ډیر عظمت او بزرگي والا دی . دهر یو څیز دهغه په مخکښې پست دي اودهغه ذات محتاج دي . صحیح مسلم کښې حدیث قدسی دي چې الله رب العزت فرمائي چې عظمت څما تهېند دي او کبريائي څما ځادر دي چې کوم سړي دي کښې یو هم څما نه اخلی نو څه به هغه جهنم ته داخل کړم^(۱) . یعنی څوک چې کبر او لوئی کوی نو هغه جهنمی دي . هغه ذات عزیز دي یعنی غالب دي اوهغه هیڅکله نه مغلوب کیږي . هیڅوک داسې نشته چې دهغه په مخکښې څه وائی . هغه حکیم ذات دي دهغه هیڅ یو قول ، هیڅ یو فعل ، دهغه دشریعت هیڅ یو مسئله ، دهغه د تقدیر لیکلې شوې یو حرف هم دحکمت نه خالی نه دي . هغه ډیر اوچت او لوئی دي . دهغه نه سواهیڅوک معبود نشته دي . دهغه نه سواهیڅوک مسجود نشته دي .

الحمد لله د پنځویشتمې پارې تفسیر ختم شو .

.....

(۱) صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب تحریم الکبر: ۲۶۲۰ ، ابوداود: ۴۰۹۰ ، ابن ماجه: ۴۱۷۴ ، احمد: ۴۱۴/۲ .